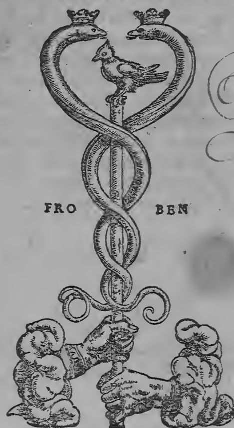
C. PLINII SECUNDI
HISTORIAE MUNDI LIBRI XXXVII
EX POSTREMA AD VETUSTOS CODICES COLLATIONE
CUM ANNOTATIONIBUS ET INDICE.

BASILEAE
IN OFFICINA FROBENIANA
M. D. XXXIX.

C. PLINIVS SECVNDVS NOVOCOMENSIS EQVESTRIBVS MILITIIS INDVSTRIE FVNCTVS, PROCVRATIOnes quoque splendidissimas atque continuas summa integritate administrauit, & tamen liberalibus studijs tantam operam dedit, ut non temere quis plura in otio scripserit. Itaq; bella omnia quæ unquam cum Germanis gesta sunt, XXXVIII uoluminibus comprehendit. Item Naturalis historię XXXVII libros absoluit. Perijt clade Campaniæ. nam cum Misenensi classi præesset, & flagrante Vesuio ad explorandas propius causas Liburnica pertendisset, neq; aduersantibus uentis remeare posset, ui pulueris ac fauillæ oppressus est: uel ut quidam existimant, à seruo suo occisus, quem deficiens æstu, ut necem sibi maturaret, orauerat. Hic in his libris XX milia rerum dignarum, ex lectione uoluminum circiter M M, complexus est. Primus autem liber quasi index XXXVI librorũ sequentium, summam totius operis, & species continet titulorum.

REVERENDISSIMO

PRAESVLI, ET ILLVSTRISS. PRINCIPI STANISLAO Turzo Olmutzensi episcopo D. ERASMVS ROTEROD. S. D.

ABENT hoc egregia magnorum artificum opera presul ornatissime, ut non solum nobilitent autores suos, quorum auspicijs impendijsue nata sunt, aut quibus dicata fuerant, uerum etiam omnes, quicunq; uel in absoluendo, uel in sarciendo portionem aliquam industriæ suæ contulerunt. Quorundam etiam æmulatio quamuis parum felix, tamen illustris fuit. Quis enim hodie nosset Mausolum Cariæ regulum, aut huius cõiugem Artemisiam, quis Scopam, Bryacem, Timotheum, Leocharem, aut Pithim, nisi Mausoleum opus longe celebratissimũ his omnibus famam dedisset immortalem, cum ipsum sese ab iniuria temporis exedentis omnia, uindicare nõ potuerit. Nullum hodie uestigiũ extat operosi tabernaculi quod condidit Moses, aut celeberrimi quõdam templi quod Hierosolymis extruxit Solomon, Esdras restituit, & tamen semper uicturũ est in hominũ memoria nomẽ laudati Beselehelis, & Hyram Tyriorũ regis. Quin & ipse Solomon quamlibet alijs quoq; nominibus inclytus, bonam magnamq; gloriæ suæ partem nobili debet ædificio. Solidior autẽ uериorq; gloria contingit ex his monumẽtis quæ uitę mortaliũ insignem aliquam adferunt utilitatem, quàm ex Aegyptiarũ pyramidum molibus, quæ præter opulentiæ barbaricæ stultam & ociosam ostentationẽ nihil habent, aut ex Labyrinthis, colossis, nodis inexplicabilibus, muscis tegẽtibus quadrigam, Dodonæis lebetibus, heptaphonis porticibus alijsq; id genus argumentis, quæ delectant quidem artis & ingenij miraculo, sed præterea nullo iuuant usu. Huiusmodi famam pariunt autoribus suis uerius quàm gloriam. Nobilitatus est suo tauro æneo Perillus, sed ut præstiterit obscurum esse. Plus itaq; ueræ laudis promeruerunt, qui extructis põtibus, portubus, thermis, & aquę ductibus utilitatem cum operum magnificentia coniunxerũt. E quibus omnibus, si quod est præstantissimũ eligas, quid ad hoc opus, quod nobis uiuum ac spirãs ingenij sui monumentũ reliquit Plinius? Imò non opus est, sed thesaurus, sed uere mundus rerum omnium cognitu dignarum. Proinde non mirum si unum tot uiros nobilitauit, hodieq; nobilitat. Nemo fuit tam obscurus, quin illustris esse cœperit, posteaquã huic operi manum admouit. Perierat nobis hoc diuinũ munus ni certatim à summis ingenijs aduigilatũ esset, ut ex ruinis penè deploratis orbi renasceretur. Inter hos prima citra controuersiam laus debetur Hermolao Barbaro, non tantũ ob id quod primus omnium facinus longe pulcherrimũ ausus sit aggredi, uerum etiã quod cæterorũ nemo unus plura restituerit. Ac ne longũ texam catalogon, inter plurimos qui Barbari exemplũ sunt æmulati, non instrennuã operã hic nobis nauauit Guilhelmus Budæus, uir præter absolutam eruditionẽ, exquisitæ diligẽtiæ. Post hũc Nicolaus Beraldus homo supra peritiã humanarũ literarũ Mathematices etiam pulchre callens, quodq; hic uel præcipuũ erat, sani iudicij, non minore studio q religione uersatus est in hoc labore. Nuper omniũ postremus Ioannes Cæsareus in omni genere literarũ exercitatissimus, non infelicẽ operã præstitit. Atq; horum omniũ quidem industriæ debemus, quod Plinium habemus multo quàm ante hac emendatiorem. Cæterum ut in picturis quibusdam artis exquisitæ, semper oculis contemplantiũ offert sese noui quippiam, quod admirentur, ita in emaculando Plinio uersantibus, nunquam defuturum est, quod sarciendum sit. Festiuiter quidem dictum est à Plauto: Negocij sibi qui uolet uim comparare, nauim & mulierem hæc duo cõparato. Nam nullæ res magis duæ plus negocij habent. Idem serio uereq; dici potest, nunquam ei defuturum negotium, qui in Plinio restituendo uelit operam sumere. Vt enim nihil

A 2 aliud

aliud,certe typographorum incuria facit, ut in probatissimis quibusq; scriptoribus, semper eruditis uiris, retexenda sit,ut ita dicam, tela Penelopes, quandoquidem illi quotidie plus deprauant sua socordia,quàm eruditorũ diligẽtia possit reponi. Nonnullorum operum ea diuinitas fuit, ut omnium artificũ manus, inimitabili quadam artis eminentia deterrerent, uel à supplendo quod erat inchoatum, uel à sarciendo quod erat deprauatum. Inter Apellis opera duæ potissimum Veneres celebrãtur à scriptoribus, altera emergens è mari,unde & ἀναδυομένη dicta,altera quam Cois inchoauit, illam etiam superaturus, nisi mors inuidisset operi nascenti. Prioris inferiorem partem corruptam, nullus inuentus est qui posset reficere:posteriorem imperfectam,nemo potuit ad præscripta lineamenta perficere. Quo magis probata est artificum modestia,hoc magis detestanda est quorundam temeritas,ne dicam impietas,qui Plinianum opus,omnibus omnium sculptorum ac pictorum operibus anteponendũ,sic uel describendo uel excudendo corruperunt, ut deuotis animis in tam eximij scriptoris exitium conspirasse uideri queant. Atqui id ne fieret, oportuit regum esse curam, quum nullus sit liber dignior qui regum manibus teratur, quod non ex alio citius hauriatur rerum omnium cognitio. Quid autem magis decet orbis monarchas, quàm cæteris antecellere prudentia? Prudentia uero quæ rebus periclitandis colligitur non solum misera est,quemadmodum uere scripsit ille, propterea quod magno multorum malo paratur, uerum etiam dispendiosa, ut plerunque sero contingat. At istas moras,nihilo magis fert Respublica, quàm nauis in mari periclitans nauclerum imperitum donec proficiat. Præsens enim periculum artificem iam promptum requirit. Itaq; Monarchas non uacat ullam uitæ portionem amittere,nec pueros esse licet,etiam si sint imberbes,animi canicies adsit oportet: ea nõ aliunde rectius colligitur,quàm ex hoc opere,quod tanto compendio rerum docet uniuersitatẽ. Mundum docet Plinius. Quid autem absurdius,quàm imperare mundo, & nescire quid sit mundus? Nec est quod excusent publica negocia. Talibus negocijs districtus hæc ex tot librorum milibus scripsit Plinius. Certe par erat,aliquam horarũ partem quæ pereunt in alea,in tam frugiferam, nec minus iucundam lectionem decidere. Verum ut quò cœpi pergam, quo detestabilior est deprauatorum temeritas,hoc eruditos omnes pro sua quemq; uirili,maiore religione admouere manũ oportet operi restituendo. Superstitio quidem est nihil hic audere, quum tam multis hic ausus felicissime cesserit. Temeritas est ex quamlibet leui cõiectura expuncta uetere scriptura nouam inducere. Religio est seorsum annotare si quid probabilibus argumentis deprehensum est,& eruditis ad ulteriora peruestiganda, ueluti gradum iacere. Atque utinam in hoc pulcherrimum negocium conspirarent omnes rei literariæ proceres,ut quisq; quod deprehendit in medium conferat, donec Plinium haberemus absolutum. Non leue præmium ostenditur, uel unus locus restitutus promerebitur honestam apud studiosos nominis memoriam. Is est Pliniani nominis splendor, ea est operis tum gratia tum utilitas. Benemerebitur de publicis studijs,si tua autoritas Velium tuum aut si qui sunt Velij similes ad hanc prouinciam extimularit. Nos ex uetustissimo quodam codice,sed ut ferè sunt,deprauatissime scripto,non pauca restituimus,quæ citra subsidiũ exemplaris corrigi non poterant, quæq; hactenus à nemine fuerant animaduersa. Hoc dictum ne fide careat,præstabit hic locus libri XII. Cap. IIII. Aethiopię forma,ut diximus nuper allata &c. Item libro XIII. Cap. XXIIII. Apes quoque nunquam defore &c. Rursum libro XVIII. Cap. VI. Verumq; confitẽtibus latifundia &c. & Cap. XXI. Omnesq; eæ differentiæ fiunt in octauis partibus signorum &c. Sed ineptum sit recensere quicquid correctum est,hęc in hoc indicaui,quo lector collatis his locis cum omnium æditionibus perspiciat ad hunc modum plurima feliciter restituta ex fide uetustissimi codicis,quę nullis coniecturis potuissent restitui. In cæteris item ita uigilatũ est, ut meo periculo non dubitem polliceri,nunq; hactenus exisse Plinium felicius tractatum. Accessit officinæ Frobenianæ maiestas nitorq;, qui uir mihi literis illustrandis natus uidetur. Iam quo cõmendatior

datior etiam Plinius exiret in manus hominũ, hoc operæ tuo nomini dedicare uisum est. Scio quantũ debeam incomparabili uiro fratri tuo Turzoni quondam præsuli Vratislauiensi, qui me tam procul semotum & splendidis xenijs, & amantissimis literis ad amicitiam prouocauit. Ab hoc ære alieno non liberat mors creditoris. Memorię persoluendũ, quod ipsi persoluere non licuit. Successisti in germani locum, iam semel atq; iterum lacessens ad amicitiam. Est tibi res amplissime Pręsul cum homuncione planè uitreo. Subinde periclitor. Proinde si deus dederit uitam longiorē, hanc arram esse putato, quæ adeo non liberat, ut obstrictiorem etiam reddat debitorem: sin minus, hoc erit argumentũ mihi facultatem defuisse non animum hominis grati memorisq;. Amplitudinē tuam seruet dominus Iesus. Basileæ. Anno ab orbe redempto. M. D. XXV. sexto Idus Februar.

C. PLINIVS CAECILIVS MARCO SVO S.

PErgratũ est mihi quòd tam diligēter libros auunculi mei lectitas, ut habere oēs uelis, quærasq; qui sint. Fungar indicis partibus, atq; etiã quo sint ordine scripti, notũ tibi faciã. Est enim hæc quoq; studiosis nō iniucũda cognitio. De iaculatione equestri unus. Hũc cũ præfectus alæ militaret, pari ingenio curaq; cōposuit. De uita Q. Pōponij Secũdi duo, à quo singulariter amatus, hoc memoriæ amici quasi debitũ munus exoluit. Bellorum Germanię uiginti, quibus omnia quæ cũ Germanis gessimus bella collegit. Inchoauit cũ in Germania militaret, somnio monitus. Adstitit enim ei quiescēti Drusi Neronis effigies, qui Germanię latissime uictor ibi perijt. Cōmēdabat memoriã suã, orabatq;, ut se ab iniuria obliuionis assereret. Studiosi tres, in sex uolumina propter amplitudinem diuisi, quibus oratorē ab incunabulis instituit & perficit. Dubij sermonis octo scripsit sub Nerone nouissimis annis, cũ oē studiorũ genus paulo liberius & erectius, periculosum seruitus fecisset. A fine Aufidij Bassi XXXI. Naturæ historiarũ XXXVII. opus diffusum, eruditũ, nec minus uariũ q̃ ipsa natura. Miraris quòd tot uolumina, multaq; in ijs tam scrupulosa, homo occupatus absoluerit? Magis miraberis, si scieris illũ aliquãdiu causas actitasse, decessisse anno VI & L. mediũ tēpus distentũ impeditũq;, quà officijs maximis, quà amicitia principũ egisse. Sed erat acre ingeniũ, incredibile studiũ, summa uigilãtia. Lucubrare à Vulcanalibus incipiebat, nō auspicãdi causa, sed studēdi statim à nocte multa: hyeme uero ab hora septima, uel cũ tardissime, octaua, sæpe sexta. Erat sanè somni parcissimi, nōnunq; etiã inter ipsa studia instãtis, & deserētis. Ante lucē ibat ad Vespasianũ Imperatorē: nã ille quoq; noctibus utebatur: inde ad delegatũ sibi officiũ. Reuersus domũ, quod reliquũ tēporis, studijs reddebat. Post cibũ sæpe, quē interdiu leuē & facilē ueterũ more sumebat, ęstate, si quid ocij, iacebat in sole, liber legebatur, adnotabat excerpebatq;. Nihil enim unquam legit, quod nō excerperet. Dicere etiã solebat, nullũ esse librũ tã malũ, ut nō aliqua ex parte prodesset. Post solē plerũq; frigida lauabatur. Deinde gustabat, dormiebatq; minimũ. Mox quasi alio die studebat in cœnæ tēpus. Super hãc liber legebatur, adnotabatur, & quidē cursim. Memini quendã ex amicis, cũ lector quædam pronũciasset perperã, reuocasse, & repeti coegisse. Huic auunculũ meũ dixisse: intellexeras nēpe. quũ ille annuisset. Cur ergo reuocabas? decē amplius uersus hac tua interpellatione perdidimus. Tãta erat parsimonia tēporis. Surgebat æstate à cœna luce, hyeme intra primã noctis, sed tanq; aliqua lege cogēte. Hæc inter medios labores, urbisq; fremitũ. In secessu solũ balinei tēpus studijs eximebatur. Cũ dico balinei, de interioribus loquor. Nã dũ distringitur tergiturq;, audiebat aliquid, aut dictabat. In itinere quasi solutus cęteris curis, huic uni uacabat. Ad latus notarius cum libro, & pugillaribus, cuius manus hyeme manicis muniebãtur, ut ne cœli quidē asperitas ullũ studijs tēpus eriperet. Qua ex causa Romę quoq; sella uehebatur. Repeto me correptũ ab eo cum ambularē: Poteras, inquit, has horas nō perdere. Perire enim omne tēpus arbitrabatur, quod studijs nō impartiretur. Hac intētiōe tot ista uolumina peregit, electorũq; cōmētarios CLX mihi reliquit, opisthographos quidē, & minutissime scriptos: qua ratione multiplicatur hic numerus. Referebat ipse, potuisse se cũ procuraret in Hispania, uēdere hos cōmētarios Largio Licinio CCCC milibus nummũ, & tũc aliquãto pauciores erãt. Nonne uidetur tibi recordãti quãtũ legerit, quantũ scripserit, nec in officijs ullis, nec in amicitia principũ fuisse? Rursus cũ audis quid studijs laboris impēderit, nec scripsisse satis, nec legisse? Quid est enim quod nō aut illæ occupationes impedire, aut hæc instãtia nō possit efficere? Itaq; soleo ridere cũ me quidã studiosum uocãt, qui si cōparer illi sum desidiosissimus. Ego aũt tantũ, quē partim publica, partim amicorũ officia distringũt? Quis ex istis, qui tota uita literis assidēt, collatus illi, nō quasi somno & inertiæ deditus erubescat? Extēdi epistolã, q̃uis hoc solũ quod requirebas scribere destinassem, quos scilicet libros reliquisset. Confido tamē hæc quoq; tibi nō minus grata, q̃ ipsos libros futura, quę te nō tantũ ad legēdos eos, uerumetiã ad simile aliquid elaborandũ possunt æmulationis stimulis excitare. Vale.

C. PLINIVS TACITO SVO S.

Petis, ut tibi auunculi mei exitum ſcribam, quo uerius tradere poſteris poſsis. Gratias ago. Nam uideo morti eius ſi celebretur à te, immortalem gloriam eſſe propoſitam. Quamuis enim pulcherrimarum clade terrarum, ut populi, ut urbes, memorabili caſu quaſi ſemper uicturus occiderit, quamuis ipſe plurima ſcripſerit, plura tamen perpetuitati eius ſcriptorum tuorum æternitas addet. Equidem beatos puto, quibus deorum munere datum eſt, aut facere ſcribenda, aut ſcribere legenda: beatiſsimos uero, quibus utrunque. Horum in numero auunculus meus & ſuis libris, & tuis erit. Quo libentius ſuſcipio, depoſco etiam quod iniungis. Erat Miſeni, claſſemq́ imperio preſens regebat. Calend. Nouembris hora ferè ſeptima, mater mea indicat ei apparere nubem inuſitata & magnitudine & ſpecie. Surgit ille, ut è ſole ſolebat, frigida guſtata: iacens enim ſtudebat. Popoſcit ſoleas, aſcendit locũ, ex quo maxime miraculũ illud conſpici poterat. Nubes, incertũ procul intuentibus ex quo monte, Veſuuium fuiſſe poſtea cognitum eſt, oriebatur: cuius ſimilitudinem & formã non alia magis arbor, quàm pinus expreſſerit. Nam longiſsimo uelut trũco efflata in altum, quibuſdam ramis diffundebatur. Credo quia recenti ſpiritu euecta, dein ſeneſcente eo deſtituta, aut etiã pondere ſuo uicta, in latitudinem uaneſcebat, candida interdum, interdum ſordida & maculoſa, prout terram cinerémue ſuſtulerat. Magnũ id propiusq́ noſcendum, ut eruditiſsimo uiro, uiſum eſt. Iubet Liburnicam aptari, mihi ſi uenire unà uellem facit copiam. Reſpõdi, ſtudere me malle: & forte ipſe quod ſcriberẽ dederat. Egrediebatur domo, accepit codicillos Retinæ claſſiarij imminente periculo exterriti: nam uilla ea ſubiacebat, nec ulla niſi nauibus fuga, ut ſe tanto diſcrimini eriperet, orabat. Vertit ille cõſiliũ, & quod ſtudioſo animo inchoauerat, obit maximo. Deducit quadriremes, aſcendit ipſe, non Retinæ modo ſed multis (erat enim frequens amœnitas oræ) laturus auxilium: properat illuc unde alij territi fugiunt, rectumq́ curſum, rectaq́ gubernacula in periculum tenet, adeo ſolutus metu, ut omnes illius mali motus, omneis figuras, ut deprehenderat oculis, dictaret enotaretq́. Iam nauibus cinis inciderat: quo propius accederet, calidior & deſior: iam pumices etiam, nigriq́ & ambuſti & fracti igne lapides: iam uadum ſubitum, ruinaq́ montis littora obſtantia. Cunctatus paulum, an retro flecteret, mox gubernatori ut ita faceret monẽti: Fortes, inquit, fortuna iuuat: Pomponianum pete. Stabijs erat, perueneratq́ ſinu medio. Nam ſenſim circumactis curuatisq́ littoribus mare infunditur. Ibi quamquã nondum periculo appropinquante, conſpicuo tamen, & cum creſceret proximo, ſarcinas contulerat in naues, certus fugæ, ſi cõtrarius uentus reſediſſet. Quò tũc auunculus meus ſecundiſsimo inuectus, complectitur trepidantem, conſolatur, hortatur: utq́ timorem eius ſua ſecuritate leniret, deferri ſe in balineum iubet: lotus accubat, cœnat, atq́ hilaris, aut (quod ęque magnum eſt) ſimilis hilari. Interim è Veſuuio mõte pluribus locis latiſsime flammęatq́ incendia relucebãt, quorum fulgor & claritas tenebras noctis excipiebat. Ille agreſtium trepidatione igni relictas deſertasq́ uillas per ſolitudinem ardere, in remediũ formidinis dictitabat. Tum ſe quieti dedit, & quieuit uerißimo equidem ſomno. Nam meatus animæ, qui illi propter amplitudinem corporis grauior & ſonantior erat, ab ijs qui limini obuerſabãtur, audiebatur. Sed area, ex qua dieta adibatur, ita iam cinere mixtisq́ pumicibus oppleta ſurrexerat: ut ſi longior in cubiculo mora eſſet, exitus negaretur. Excitatus procedit, ſeq́ Pomponiano, cæterisq́ qui peruigilarant reddit: in commune cõſultant, intra tecta ne ſubſiſtant, an in aperto uagẽtur: nam crebris uaſtisq́ tremoribus tecta nutabãt, & quaſi emota ſedibus ſuis, nunc huc, nunc illuc abire aut referri uidebantur. Sub dio rurſus quanquam leuium exeſorumq́ pumicum caſus metuebatur, quod tamen malorum collatio elegit. Et apud illum quidem ratio rationem, apud alios timorem timor uicit. Ceruicalia capitibus impoſita linteis conſtringunt. Id munimentum aduerſus incidentia fuit. Iam dies alibi, illic nox omnibus noctibus nigrior denſiorq́, quam tamẽ faces multæ uariaq́ lumina ſoluebãt. Placuit egredi in littus, & ex proximo aſpicere, quid iam mare admitteret, quod adhuc uaſtum & aduerſum permanebat. Ibi ſuper abiectum linteum recubans ſedit, atq́ iterum frigidam popoſcit, hauſitq́. Deinde flammæ, flammarumq́ prænuncius odor ſulphuris alios in fugam uertunt, excitãt illum, qui innixus ſeruis duobus aſſurrexit, & ſtatim concidit (ut ego coniecto) craſsiore caligine ſpiritu obſtructo, clauſoq́ ſtomacho, qui illi natura inualidus, & anguſtus, & frequenter intus æſtuans erat. Vbi dies redditus, is ab eo quem nouiſsime uiderat tertius, corpus inuẽtum integrum, illæſum, opertumq́ ut fuerat indutus. Habitus corporis quieſcenti quàm defuncto ſimilior. Interim Miſeni, ego & mater. Sed nihil ad hiſtoriam, Nec tu aliud quàm de exitu eius ſcire uoluiſti: finem ergo faciam. Vnum adijciam: omnia me, quibus interfueram, quæq́ ſtatim, cum maxime uera memorantur, audieram, perſecutum. Tu potiſsima excerpes. Aliud eſt enim epiſtolam, aliud hiſtoriam, aliud amico, aliud omnibus ſcribere. Vale.

C. PLINII SECVNDI

NATVRALIS HISTORIAE LIBER PRIMVS.

PRAEFATIO.

C. Plinius Secundus Veſpaſiano ſuo S.

IBROS NATVRALIS HISTORIAE NOVITIVM Camœnis Quiritium tuorum opus natum apud me proxima fœtura, licentiore epiſtola narrare conſtitui tibi iucundiſsime Imperator (ſit enim hæc tui præfatio ueriſsima, dum maximi conſeneſcit in patre.) Nanque tu ſolebas meas eſſe aliquid putare nugas, ut obiter emolliam Catullum conterraneum meum. Agnoſcis & hoc caſtrenſe uerbum. Ille enim, ut ſcis, permutatis prioribus ſyllabis duriuſculum ſe fecit, quàm uolebat exiſtimari à Veraniolis ſuis & Fabullis. Simul ut hac mea petulantia fiat, quod proxime non fieri queſtus es in alia procaci epiſtola noſtra, ut in quædam acta exeat: ſciantque omnes quàm ex æquo tecum uiuat imperiũ. Triumphalis & cenſorius tu, ſextumq; conſul, ac tribuniciæ poteſtatis particeps: Et quod his nobilius feciſti, dum illud patri pariter & equeſtri ordini præſtas, præfectus prætorio eius, omniaq; hæc Reipublicæ. Et nobis quidem qualis in caſtrenſi contubernio? Nec quicquam mutauit in te fortunæ amplitudo in ijs, niſi ut prodeſſe tantundem poſſes ut uelles. Itaque cum cæteris in uenerationem tui pateant omnia illa, nobis ad colendum te familiarius audacia ſola ſupereſt. Hanc igitur tibi imputabis, & in noſtra culpa tibi ignoſces. Perfricui faciem, nec tamen profeci: quando alia uia occurris ingens, & longius etiam ſubmoues ingenij faſcibus. Fulgurat in nullo unquam uerius dicta uis eloquentiæ, tribuniciæ poteſtatis facundia. Quanto tu ore patris laudes tonas? quanto fratris amas? quantus in poëtica es? O magna fœcunditas animi: Quemadmodum fratrem quoque imitareris excogitaſti. Sed hæc quis poſſet intrepidus æſtimare ſubiturus ingenij tui iudiciũ, præſertim laceſsitũ? Neq; enim ſimilis eſt conditio publicantiũ, & nominatim tibi dicantium. Tum poſſem dicere, quid iſta legis imperator? Humili uulgo ſcripta ſunt, agricolarum, opificum turbæ, deniq; ſtudiorum ocioſis: quid te iudicem facis? Cum hanc operam condicerem, non eras in hoc albo. Maiorem te ſciebam, quàm ut deſcenſurũ huc putarem. Præterea eſt quædã publica etiam eruditorũ reiectio. Vtitur illa & M. Tullius, extra omnem ingenij aleam poſitus, & (quod miremur) per aduocatũ defenditur. Hęc doctiſsimũ Perſium legere nolo, Lælium Decimum uolo. Quod ſi hoc Lucilius, qui primus condidit ſtili naſum, dicendũ ſibi putauit: ſi Cicero mutuandũ, præſertim cum de republica ſcriberet: quanto nos cauſatius ab aliquo iudice defendimur? Sed hæc ego mihi nunc patrocinia ademi nũcupatione. Quãplurimũ intereſt, ſortiatur aliquis iudicem, an eligat: multumq; apparatus intereſt apud inuitatũ hoſpitem & oblatum. Cum apud Catonem illum ambitus hoſtem, & repulſis tanq; honoribus indeptis gaudentem, flagrantibus comitijs pecunias deponerẽt candidati, hoc ſe facere pro innocẽtia (quod in rebus humanis ſummũ eſſet) profitebãtur: inde illa nobilis M. Ciceronis ſuſpiratio: O te felicem M. Porti, à quo rem improbã petere nemo audet. Cum tribunos appellaret L. Scipio Aſiaticus, inter quos erat Gracchus, hoc atteſtabat, uel inimico iudici ſe approbari poſſe. Adeo ſummũ quiſq; cauſæ ſuę iudicem facit, quemcunq; eligit, unde prouocatio appellatur. Te quidem in excelſiſsimo humani generis faſtigio poſitũ, ſumma eloquentia, ſumma eruditione prȩditũ, religioſe adiri etiam à ſalutantibus ſcio. Et ideo immenſa præter cæteras ſubit cura, ut quæ tibi dicantur, cõdigna ſint. Verum & dijs lacte ruſtici multęq; gentes ſupplicãt, & mola tantũ ſalſa litant, qui non habẽt thura. Nec

ulli fuit uitio deos colere,quoquo modo posset.Meæ quidē temeritati accessit hoc quoq; quod leuioris operæ hos tibi dedicaui libellos.Nam nec ingenij sunt capaces,quod alioquin nobis perquàm mediocre erat:nec admittūt excessus aut orationes,sermonésue,aut casus mirabiles,uel euentus uarios,non alia iucunda dictu,aut legentibus blanda.Sterili mãteria rerum natura,hoc est,uita narratur,& hæc sordidissima sui parte,ut plurimarum rerum aut rusticis uocabulis aut externis,imò barbaris,etiā cum honoris præfatione ponendis.Præterea iter est,non trita autoribus uia,nec qua peregrinari animus expetat.Nemo apud nos qui idem tētauerit,nemo apud Græcos qui unus omnia ea tractauerit.Magna pars,studiorū amœnitates quærimus.Quæ uero tractata ab alijs dicuntur immensæ subtilitatis,obscuris rerum tenebris premuntur.Iam omnia attingenda,quæ Græci τὰς ἐγκυκλοπαιδείας uocant,& tamen ignota aut incerta ingenijs facta.Alia uero ita multis prodita,ut in fastidium sint adducta.Res ardua,uetustis nouitatem dare,nouis autoritatem,obsoletis nitorem,obscuris lucem,fastiditis gratiam,dubijs fidem,omnibus uero naturam,& naturæ suæ omnia.Itaq; etiam non assecutis,uoluisse,abunde pulchrum atque magnificum est.Equidem ita sentio,peculiarem in studijs causam eorum esse,qui difficultatibus uictis,utilitatem iuuandi prætulerunt gratiæ placendi:idq; iam & in alijs operibus ipse feci,& profiteor mirari me T.Liuium,autorē celeberrimū,in historiarū suarum,quas reperit ab origine Vrbis,quodam uolumine sic orsum:Iam sibi satis gloriæ quæsitum,& potuisse se desinere,ni animus inquies pasceretur opere. Profecto enim populi gentium uictoris,& Romani nominis gloriæ,non suæ composuisse illa decuit. Maius meritum esset,operis amore,non animi causa perseuerasse:& hoc populo Romano præsticisse,non sibi. Viginti milia rerum dignarum cura,(quoniam ut ait Domitius Piso,thesauros oportet esse,nō libros)ex lectione uoluminū circiter duum milium, quorum pauca admodum studiosi attingunt propter secretum materiæ,ex exquisitis autoribus centum,inclusimus trigintasex uoluminibus,adiectis rebus plurimis,quas aut ignorauerant priores,aut post ea inuenerat uita.Nec dubitamus multa esse quæ & nos præterierint. Homines enim sumus, & occupati officijs: succisiuisq; temporibus ista curamus,id est, nocturnis, ne quid uestris putetis cessatum horis. Dies uobis impendimus.Cum somno ualetudinem computamus : uel hoc solo præmio contenti, quod dum ista (ut ait M. Varro) musinamur, pluribus horis uiuimus.Profecto enim uita uigilia est. Quibus de causis atque difficultatibus nihil auso promittere,hoc ipsum tu præstas quod ad te scribimus. Nec fiducia operis hæc est, sed indicatura. Multa ualde pretiosa ideo uidentur,quia sunt templis dicata. Nos quidem omnes, patrem,te, fratremq; diximus opere iusto, temporum nostrorum historiā orsi à fine Aufidij Bassi. Vbi sit ea quæres? iampridem peracta sancitur. Et alioquin statutum erat hæredi mandare, ne quid ambitioni dedisse uita iudicaretur. Proinde occupātibus locum faueo & posteris,quos scio nobiscum decertaturos,sicut ipsi fecimus cum prioribus.Argumentum huius stomachi mei habebis, quod in his uoluminibus autorum nomina prætexui.Est enim benignum(ut arbitror)& plenum ingenui pudoris,fateri per quos profeceris, non ut plerique ex ijs quos attigi fecerunt. Scito enim conferentem me autores, deprehēdisse à iuratissimis & proximis ueteres transcriptos ad uerbum, neque nominatos,non illa Virgiliana uirtute ut certarent,non Ciceroniana simplicitate,qui in libris de Republica,Platonis se comitem profitetur : in consolatione filiæ Crantorem, inquit, sequor : item Panætium de officijs. Quæ uolumina eius ediscenda, non modo in manibus habenda quotidie,nosti. Obnoxij profecto animi, & infelicis ingenij est, deprehendi in furto malle quàm mutuum reddere, cum præsertim sors fiat ex usura. Inscriptionis apud Græcos mira felicitas, κηρίον inscripsere, quod uolebant intelligi fauum. Alij κέρας ἀμαλθείας, ut uel lactis gallinacei sperare possis in uolumine haustum. Iam Ia,Musæ,πανδέκται,ἐγχειρίδιον,λειμών,πινακίδιον, inscriptiones propter quas uadimonium deseri possit. At cum intraueris, dij deæq;, quàm nihil in medio inuenies.

Nostri

Nostri crassiores, Antiquitatũ, Exemplorũ, Artiumq́ꝫ quàm facetissimi. Lucubrationem puto, qui Antiâs ciuis erat & uocabatur, Valerius primus asserit: Varro in satyris suis Sesculixem & Flexibulas. Apud Græcos desijt nugari Diodorus, & βιβλιοθήκης historiam suam inscripsit. Apion quidem grammaticus, hic quem Tiberius Cæsar cymbalũ mundi uocabat, quum publicæ famæ tympanum potius uideri posset, immortalitate donari à se scripsit, ad quos aliqua cõponebat. Me uero nõ pœnitet nullũ festiuiorẽ excogitasse titulũ. Et ne in totũ uideat Græcos insectari, ex illis nos uelim intelligi pingẽdi fingẽdiq́ꝫ cõditoribus, quos in libellis his inuenies, absoluta opera, & illa quoq́ꝫ quæ mirando non satiamur, pendenti titulo inscripsisse: Vt, Apelles faciebat, aut Polycletus: tanquam inchoata semper arte & imperfecta, ut contra iudiciorum uarietates superesset artifici regressus ad ueniam, uelut emendaturo quicquid desideretur, si non esset interceptus. Quare plenum uerecundiæ illud est, quod omnia opera tanquam nouissima inscripsere, & tanq́ꝫ singulis fato adempti. Tria non amplius, ut opinor, absolute quæ traduntur inscripta, ille fecit, quę suis locis reddam: quo apparuit, summam artis securitatem autori placuisse, & ob id magna inuidia fuere omnia ea. Ego planè meis adijci posse multa confiteor: nec ijs solis, sed & omnibus quæ ædidi: ut obiter cauẽã istos Homeromastigas. Ita enim uerius dixerim, quoniam audio & Stoicos, & dialecticos, Epicureos quoq́ꝫ (nam de grammaticis semper expectaui) parturire aduersus libellos, quos de grammatica ædidi, & subinde abortus facere iam decem annis, cum etiam celerius elephanti pariant: Ceu uero nesciam aduersus Theophrastum, hominem in eloquentia tantum, ut nomen diuinum inde inuenerit, scripsisse etiam fœminam, & prouerbiũ inde natum, suspendio arborem eligendi. Non queo mihi temperare, quo minus ad hoc pertinentia ipsa Censorij Catonis uerba ponam: ut inde appareat, etiam Catoni de militari disciplina cõmentanti, qui sub Africano, imò uero & sub Annibale didicisset militare, & ne Africanum quidem ferre potuisset, qui imperator triumphum reportasset, paratos fuisse istos qui obtrectatione alienæ scientiæ famam sibi aucupantur. Quid enim ait in eo uolumine? Scio ego quæ scripta sunt, si palàm proferantur, multos fore qui uitilitigent, sed ij potissimũ, qui ueræ laudis expertes sunt. Eorum ego orationes sino prætersluere. Nec Plãcus illepide, cum diceretur Asinius Pollio orationes in eum parare, quæ ab ipso aut liberis post mortem Planci æderentur, ne respondere posset: Cum mortuis non nisi laruas luctari. Quo dicto sic repercussit illas, ut apud eruditos nihil impudentius iudicetur. Ergo securi etiam cõtra uitilitigatores, quos Cato eleganter ex uitijs & litigatoribus composuit: quid enim illi aliud quàm litigant, aut litem quærũt, exequemur reliqua propositi. Quia occupationibus tuis publico bono parcendũ erat, quid singulis cõtineatur libris huic epistolæ subiunxi: summaq́ꝫ cura, ne perlegendos eos haberes, operam dedi. Tu per hoc & alijs præstabis ne perlegant: sed ut quisq́ꝫ desiderauerit aliquid, id tantum quærat, & sciat quo loco inueniat. Hoc ante me fecit in literis Valerius Soranus in libris quos ἐποπτίδων inscripsit. Vale.

C. PLINII SECVNDI HI-
STORIARVM MVNDI ELENCHOS LIBRORVM OMNIVM
trigintaſeptem liber unus qui primus. Summatim
hæc inſunt libris ſingulis.

De deo

De terris

Ex autoribus

M. Varrone, Sulpitio Gallo, Tiberio Cęsare imperatore, Q. Tuberõe, Tullio Tirone, L. Pisone, T. Liuio, Cor. Nepote, Statio Seboso, Cælio Antipatro, Fabiano, Antiate, Mutiano, Cecina, qui de Hetrusca disciplina scripsit, Tarquitio, L. Aquila, qui item: Sergio Plauto

Externis

Hipparcho, Timarcho, Sosigene, Petosiri, Necepso, Pythagoricis, Posidonio, Casimãdro, Epigene Gnomonico. Euclide, Cerano Philosopho, Eudoxo, democrito, Critodemo, Trasillo, Serapiõe, Dicæarcho. Archimede, Onesicrito, Eratosthene, Pythea, Herodoto, Aristotele, Ctesia, Artemidoro Ephesio, Isidoro Characeno, Theopõpo.

Libro III cõtinentur situs, gentes, maria, oppida, portus, montes, flumina, mensuræ, populi, qui sunt, aut fuerunt.

Ex autoribus

Turãnio Graccula, Cor. Nepote, T. Liuio, Catone Censorio, M. Agrippa, M. Varrone, Diuo Augusto, Varrõe Attacino, Antiate, Hygino, L. Vetere, Mela Põponio, Curione patre, Cælio, Arũtio, Seboso, Licinio Mutiano, Fabricio Thusco, L. Atteio Capitone, Verrio Flacco, L. Pisone, C. Aeliano, Valeriano.

Externis

Artemidoro, Alexãdro polyhistore, Thucydide, Theophrasto, Isidoro, Theopõpo Metrodoro Scepsio, Callicrate. Xenophõte Lãpsaceno, Diodoro Syracusano, Nymphodoro, Calliphane, Timagene.

Libro IIII cõtinentur situs, gẽtes, maria, oppida, montes, portus, flumina, mẽsuræ, populi qui sunt, aut fuerunt.

De for

Ex autoribus

Vertio Flacco, Cn. Gellio, Licinio Mutiano, Mutio, Massurio, Agrippina Claudij. M. Ciceróe, Asinio Pollione, Messala, Ruffo, Nepote Cor. Virgilio, Liuio, Cordo, Melisso, Seboso, Cor. Celso, Maximo Valerio, Trogo, Nigidio Figulo, Pomponio Attico, Pediano Asconio, Sabino, Catône Censorio, Fabio Vestale. Externis Herodoto, Aristea, Betone, Isigono Cratete, Agatharchide, Calliphane, Aristotele, Nymphodoro, Apollonide, Philarcho, Damóe, Megasthene, Ctesia, Tauróe, Eudoxo, Onesicrito, Clitarcho, Duride, Artemidoro, Hipocrate med. Asclepiade med. Hesiodo, Anacreóte, Theopōpo, Hellanico, Damaste, Ephoro, Epigene, Beroso, Petosiri, Necepso, Alexandro polyhistore, Xenophóte, Callimacho, Democrito, Duillio, Polyhistore historico, Stratone, qui cōtra Ephori theoremata scripsit, Heraclide Pōtico, Asclepiade qui tragodumena, Philostephano, Hegesia, Archimacho, Thucydide, Mnesigitone, Xenagora, Metrodoro Scepsio, Anticlide, Critodemo.

Libro octauo continentur animaliū terrestrium naturæ pedatim gradientiū.

Ex autoribus

Mutiano, Procilio, Verrio Flacco, L. Pisone, Cor. Valeriano, Catone Censorio, Fenestella, Trogo, Actio, Columella, Virgilio, Varrone, L. Metello Scipione, Corn. Celso, Nigidio, Trebio Nigro, Pomponio Mela, Manilio Sura.

Externis

Iuba, Polybio, Onesicrito, Isidoro, Antipatro, Aristotele, Demetrio physico, Democrito, Theophrasto, Euanthe, Agriopa q Olympionicas, Hierone rege, Attalo rege, Philometore itē, Ctesia, Duride, Philisto, Archita, Philarcho, Amphilocho Athenæo, Anaxipoli Thasio, Apollodoro Lemnio, Aristophāe Milesio, Antigono Cymæo, Agathocle Chio, Apollonio Pergameno, Aristandro Athenæo, Bacchio Milesio, Bione Solense, Chærea Athenæo, Diodoro Prieneo, Dione Colophonio, Epigene Rhodio, Euagōe Thasio, Euphronio Athenęo, Hegesia Maroneo, Menandris Prieneo & Heracleote, Menecrate poeta, Androcione qui de agricultura scripsit, Aeschrione qui item, Dionysio qui Magonem transtulit, Diophane qui ex Dionysio epitomen fecit, Archelao rege, Nicandro.

Libro nono cōtinentur animaliū aquaticorum historiæ & naturæ.

De uitu

Ex autoribus

Turanio Gracula, Trogo, Mecœnate, Alfio Flauo, Corn. Nepote, Laberio mimographo, Fabião, Feneſtella, Mutiano, Aelio Stilone, Statio Seboſo, Meliſſo, Seneca, Cicerõe, Macro Aemilio, Meſſala Coruino, Trebio Nigro, Nigidio.

Externis

Ariſtotele, Archelao rege, Callimacho, Democrito, Theophraſto, Thraſillo, Hegeſidemo Cydnio, Alexãdro Polyhiſtore

LIbro X. continẽtur naturæ & hiſtoriæ animalium uolatilium.

Summa res & historiæ & obseruationes septingentæ uigintiquatuor.

Ex autoribus

Manilio, Cornelio Valeriano, Actis, Vm/ britio Meliore, Massurio Sabino, Antistio Labeone, Trogo, Cremutio, M. Varrone. Macro Aemilio, Melisso, Mutiano, Nepo te, Fabio Pictore, Tito Lucretio, Cor. Cel so, Horatio Desulone, Hygino, Sarsenis, Nigidio, Manilio Sura. Externis Ho/ mero, Phœmonoe, Philemone, Boetho, q ornithogoniā, Hyla q de augurijs Aristo/ tele, Theophrasto, Callimacho, Aeschylo Hierone, Philometore, Archita, Amphilo cho Atheniēse, Anaxipoli Thasio, Apollo doro Lemnio, Aristophane Milesio, Anti/ gono Cymæo, Agathocle Chio, Apollōio Pergameno, Aristādro Athenæo, Bachio Milesio

Milesio. Bione Solense. Chærea Atheniense, Diodoro Prienneo, Dione Colophonio, Democrito, Diophane Nicæense Epigene Rhodio, Euagora Thasio, Euphronio Athenæo, Iuba, Androcione q de agricultura, Aeschriõe qui item, Dionysio qui Magonẽ transtulit, Diophane qui ex Dionysio epitomen fecit, Nicandro, Onesicrito, Philarcho, Hesiodo.

LIbro XI. cõtinentur historiæ & naturæ paruorũ animalium & reptilium.

Summa res & historiæ & obseruationes duo millia ducentæ septuaginta.

Ex autoribus

Marco Varrone, Hygino, Scropha, Sarsena, Celso Cornelio, Aemylio Macro, Virgilio, Columella, Iulio Aquila q de hetrusca disciplina scripsit, Tarquitio, qui itẽ, Vmbritio qui item, Catone Censorio, Domitio Caluino, Trogo, Melisso, Fauonio, Fabião, Mutião, Nigidio, Manilio, Opio.

Externis

Aristotele, Democrito, Neoptolemo qui melliturgia, Aristomacho qui item, Philisto qui item, Nicandro, Menecrate, Dionysio qui Magonem transtulit, Empedocle, Callimacho, Attalo rege, Apollodoro qui de bestijs uenenatis, Hippocrate, Eriphilo, Erasistrato, Asclepio, Themisone,

Ex autoribus

M. Varrone, Mutiano, Virgilio, Fabiano, Seboso, Pomponio Mela, Flauio Proculo, Trogo, Hygino, Claudio Cæsare, Cor. Nepote, Sextio Nigro q Græce de medicina scripsit, Cassio Hemina, L. Pisone, Tuditano, Antiate.

Externis

Theophrasto, Herodoto, Callisthene, Isigono, Clitarcho, Anaximene, Duride, Nearcho, Onesicrito, Polycrito, Olympiodoro, Diogneto, Nicobulo, Anticlide, Charace Mitylenæo, Menæchmo, Dorotheo, Xenia Athenæo, Lyco, Anteo, Ephippo, Chærea, Democle, Ptolemæo Lago, Marsya Macedone, Zoilo item, Democrito, Amphilocho, Aristomacho, Alexandro Polyhistore, Iuba, Apollodoro q de odoribus scripsit, Heraclide medico, Archidemo item, Dionysio item, Democle item, Euphrone item, Obsenide item, Diagora item, Iolla item, Heraclide Tarentino, Xenocrate Ephesio, Eratosthene.

Summa res & historiæ & obseruationes CCCCLXVIII. Ex autoribus
M. Varrone,Mutiano, Virgilio,Fabiano, Seboso,Pomponio Mela,Fabio,Hygino, Trogo,Proculo,Cl.Cęsare,Cor.Nepote, Sextio Nigro, qui Græce de medicina scripsit,Cassio Hemina,L.Pisone, Tuditano, Antiate. Externis
Theophrasto,Herodoto,Callisthene, Isidoro,Clitarcho,Anaximene,Duride,Nearcho,Onesicrito,Olympiodoro,Diogneto,Cleobulo, Anticlide, Charace Mitylenæo,Menæchmo,Dorotheo Atheniense, Lyco,Anteo,Ephippo, Dione, Adimāto, Ptolemæo Lago,Marsya Macedone,Zoilo itē, Democrito, Amphilocho,Alexandro Polyhistore,Aristomacho,Iuba rege, Apollodoro qui de odoribus scripsit, Heraclide medico, Botrye medico, Archidemo item,Dionysio item, Democlide item, Euphrone item, Mnesicle item, Diagora item,Iolla item,Heraclide Tarentino,Xenocrito Ephesio.

Libro quartodecimo continetur de uitibus & uineis.

Sūma res & historiæ & obseruatiōes D. X.
Ex autoribus
Cor. Valeriano, Virgilio, Celso, Catone Cēsorio,Sarsennis patre & filio,Scropha, Varrone,D.Syllano, Fabio Pictore,Trogo,Hygino,Flacco Verrio,Græcino Iulio, Actio, Columella, Massurio Sabino, Fenestella,Tergilla,M.Actio Planco,Flauio Dorseno,Scæuola,Aelio,Atteio Capitōe, Cotta Messalino, L.Pisone, Pompeio Leneo,Fabiano,Sextio Nigro, Vibio Ruffo.
Externis
Hesiodo,Theophrasto,Aristotele,Democrito,Attalo rege,Philometore rege,Archita, Xenophonte,Amphilocho Athenæo, Anaxipoli Thasio, Apollodoro Lemnio, Aristophane Milesio, Antigono Cymęo, Agathocle Chio,Apollonio Pergameno, Aristandro Athenæo,Botrye itē,Bacchio Milesio,Bione Solēse,Cherea Atheniēse, Cheristo item, Diodoro Prieneo, Dione Colophonio, Epigene Rhodio; Euagora Thasio,Euphrone Athenęo,Androcione qui de agricultura scripsit, Aeschrione qui item, Lysimacho q item, Dionysio q Magonem transtulit, Diophane qui ex Dionysio

nysio epitomen fecit, Asclepiade medico, Onesicrito, Iuba rege.

LIbro quintodecimo continẽtur de natura frugiferarum arborũ & cultarũ,

Sũma res & historię & obseruatiões DXX

Ex autoribus

Fenestella, Fabião, Virgilio, Cornelio Valeriano, Celso, Catõe Censorio, Sarsennis patre & filio, Seropha, M. Varrõe, D. Sylano, Fabio Pictore, Trogo, Hygino, Flacco Verrio, Græcino, Attico, Iulio Sabino, Tergilla, Cotta Messalino, Columella, L. Pisone, Põpeio Leneo, M. Actio Planco, Flauio Dorseno, Scæuola, Aelio, Atteio Capitone, Sestio Nigro, Vibio Ruffo.

Externis

Hesiodo, Aristotele, Democrito, Hierone rege, Archita, Philometore rege, Attalo rege, Xenophonte, Amphilocho Athenæo, Anaxipoli Thasio, Apollodoro Lemnio, Aristophane Milesio, Antigono Cymęo, Agathocle Chio, Apollodoro Pergameno, Aristãdro Athenæo, Bacchio Milesio, Bione Solẽse, Chęrea Athenęo, Cheristo itẽ, Diodoro Prieneo, Dione Colophõio, Epigene Rhodio, Euagora Thasio, Euphranio Athenæo, Androcione q de agricultura scripsit, Aeschriõe q itẽ, Dionysio q Magonẽ transtulit, Diophane qui ex Dionysio epitomẽ fecit, Asclepiade med. Erasistrato itẽ, Comiade q de cõditura uini, Aristomacho, qui item, Hicesio qui item, Themisone medico, Onesicrito, Iuba rege.

LIbro XVI. continentur syluestrium arborum naturæ.

De arbo

Summa res & historiæ & obseruationes centum trigintaquinq;:

Ex autoribus

M. Varrone, Fœciale, Nigidio, Cor. Nepote, Hygino, Massurio, Catone, Mutiano, L. Pisone, Trogo, Calphurnio Basso, Cremutio, Sestio Nigro, Cor. Boccho, Victruuio, Græcino.

Externis

Alexandro Polyhistore, Hesiodo, Theophrasto, Democrito, Homero, Timæo mathematico.

Libro XVII. continentur satiuarum ac cultarum arborum naturæ.

Ex autoribus

Cor.nepote,Catone Censorio,M. Varrone,Celso, Virgilio, Hygino, Sarsenis patre & filio, Scropha, Calphurnio Basso, Trogo, Aemilio Macro, Græcino, Columella,Attico Iulio,Fabiano,Sura Manilio Dorseno Mundo,C.Epidico,L.Pisone.

Externis

Isidoro,Theophrasto,Aristotele, Democrito,Theopõpo,Hierõe rege,Attalo rege Philometore rege,Archita,Xenophonte, Amphilocho Atheniense,Anaxipoli Thasio,Apollodoro Lemnio,Aristophãe Milesio,Antigono Cymęo,Agathocle Chio Apollonio Pergameno, Bacchio Milesio, Bione,Chærea Atheniẽse,Cheristo item, Diodoro Prienneo, Dione Colophonio, EpigeneRhodio,Euagõe Thasio,Euphronio Athenæo, Androcione qui de agricultura scripsit,Aeschrione qui item, Lysimacho qui item,Dionysio qui Magonẽ transtulit,Diophane q ex Dionysio epitomen fecit,Aristandro qui de portentis.

De li

Ex autoribus

Catone Censorio, M. Varrone, Pompeio Leneo, Gallione, Hygino, Sestio Nigro, q græce scripsit, Iulio Basso qui item, Celso, Antonio Castore

Externis.

Democrito, Theophrasto. Orpheo, Me/nandro qui biochresta scripsit, Pythagora

Medicis

Nicãdro, Hippocrate, Chrysippo, Diocle, Ophione, Heraclide, Hicesio, Dionysio, Apollodoro Tarentino, Apollodoro Cit/tiense, Praxagora, Plistonico, Medio, Di/euche, Cleophanto, Philistione, Asclepia/de, Crateua, Petronio Diodoto, Iolla, Era/sistrato, Diagora, Andrea, Mnesicle, Epi/charmo, Damione, Dalione, Sosimene, Theopolemo, Metrodoro, Solone, Lyco, Olympiade Thebana, Phyllino, Petridio, Mictione, Glaucia, Xenocrate.

Libro uigesimoprimo continentur flo/rum & coronamentorum naturæ

Ex rosa

Ex autoribus

Catone Censorio, M. Varrone, Massurio Antiate, C. Helio Vestino. Vibio Ruffino, Hygino, Pomponio Mela, Pompeio Leneo, Cornelio Celso, Calphurnio Basso P. Largio, Licinio Macro, Sestio qui græce scripsit, Iulio Basso qui item, Antonio Castore.

Externis

Theophrasto, Democrito, Orpheo, Pythagora, Magone, Menandro qui biochresta scripsit: Nicandro, Homero, Hesiodo, Musæo, Sophocle, Anaxilao.

Medicis

Mnestheo qui de coronis, Callimacho qui itẽ, Phania physico, Simo, Timaristo, Hippocrate, Chrysippo, Diocle, Ophiõe, Heraclide, Hicesio, Dionysio, Apollodoro cittiense, Apollodoro Tarẽtino, Praxagora, Plistonico, Medio, Dieuche, Cleophanto, Philistione, Asclepiade, Crateua, Petronio Diodoto, Iolla, Erasistrato, Diagora, Andrea, Mnesicle, Epicharmo, Damione, Dalione, Sosimene, Theopolemo, Metrodoro, Solone, Lyco, Olympiade Thebana, Phyllino, Petreio, Mictione, Glaucia, Xenocrate

Libro XXII. continetur de autoritate herbarum

Ex autoribus

Iisdem quibus priore libro, & præter eos Chrysermo, Eratosthene, Alcæo.

Ex autoribus

C. Valgio, Pompeio Leneo, Sestio Nigro qui græce scripsit. Iulio Basso qui item, Antonio Castore, M. Varrone, Cornelio Celso, Fabiano

Externis

Theophrasto, Democrito, Orpheo, Pythagora, Magone, Menandro qui biochresta scripsit, Nicandro, Homero, Hesiodo, Musæo, Sophocle, Anaxilao.

Medicis

Mnestheo, Callimacho, Phania physico, Simo, Timaristo, Hippocrate, Chrysippo Diocle, Ophione, Heraclide, Hicesio, Dionysio, Apollodoro Cittiense, Apollodoro Tarẽtino, Praxagora, Plistonico, Medio, Dieuche, Cleophanto, Philistione, Asclepiade, Crateua, Petronio Diodoto, Iolla, Erasistrato, Diagora, Andrea, Mnesicle, Epicharmo Damione, Dalione, Sosimene, Theopolemo, Metrodoro, Solone, Lyco, Olympiade Thebana, Phyllino, Petrino, Mictione, Glaucia, Xenocrate.

Ex autoribus

C. Valgio,Pompeio Leneo,Sestio Nigro qui græce scripsit,Iulio Basso qui item, Antonio Castore,M. Varrone, Corn. Celso, Fabiano

Externis

Theophrasto, Apollodoro, Democrito, Orpheo,Pythagora,Magone, Menãdro qui biochresta scripsit, Nicãdro,Homero, Hesiodo, Musæo,Sophocle, Anaxilao.

Medicis

Mnestheo, Callimacho, Phania physico, Simo,Timaristo,hippocrate,Chrysippo, Diocle,Ophione, Heraclide,Hicesio,Dionysio,Apollodoro Cittiense,Apollodoro Tarẽtino,Praxagora, Plistonico, Medio, Dieuche, Cleophanto,Philistione, Asclepiade, Crateua,Petronio Diodoto, Iolla, Erasistrato,Diagora,Andrea,Mnesicle,Epicharmo,Damiõe, Sosimene, Theopolemo,Solone,Lyco,Metrodoro, Olympiade Thebana,Phyllino,Petreio,Mictione, Glaucia,Xenocrate.

Libro XXV continentur naturæ herbarum sponte nascentium,autoritas herbarum, & de origine usus earum.

Ad muliebria mala medicinæ & ad infan-tiũ morbos, et Veneris remedia cap. XIX
Mira de animalibus cap. XX
Summa medicinæ & historiæ & obserua-tiones CLXXXXV.

Ex autoribus

M. Varrone, L. Pisone, Fabiano, Verre, Antiate, Verrio flacco, Catone Censorio, Sergio Sulpitio, Licinio Macro, Celso, Massurio, Sestio Nigro, qui græce scripsit, Bytho Dyrracheno, Ophilio medico, Granio medico.

Externis

Democrito, Apollonio, qui & mirsin, Mileto, Artemone, Sextilio Anteo, Homero, Theophrasto, Lysimacho, Attalo, Xenocrate, Orpheo q Diophios, Archelao qui item, Demetrio, Sotira, Laide, Elephãtide, Salpe, Olympiade Thebana, Diotimo, Iolla, Mictione Smyrnæo, Aeschine medico, Hippocrate, Aristotele, Metrodoro, Icacida medico, Hesiodo, Dialcone, Cæcilio Bione q peri dynameon, Anaxilao, Iuba rege.

LIbro XXIX continentur medicinæ ex animalibus

De origine medicinæ & quando primum clinice, & quando primum iatraleptice, & de Chrysippo, & Erasistrato, & empirice, & Herophilo, & reliquis illustribus medicis, & quoties ratio medicinæ mutata sit, & qui primus Romæ medicus, & quãdo & quid de medicis antiqui Romani iudicauerint, & uitia medicinæ cap. I
De medicinis lanarum cap. II
De ouorum natura cap. III
Remedia de cane, & ex animalibus quę placida non sunt sed fera, & ex uolucribus, et contra morsus phalangiorum cap. IIII
De seuo struthiocamelino, & cane rabido & lacerta & anseribus, et columbis, & mustelis remedia cap. V
Ad alopecias tollendas, & ad pilos reddendos, & ad lendes tollendos, & ad palpebras, & ad glaucomata, & ad oculos & parotidas remedia cap. VI
Summa medicinæ & obseruationes DXXI

Ex autoribus

M. Varrone, L. Pisone, Verrio Flacco, Antiate, Nigidio, Cassio Hemina, Cicerone, Plauto, Celso, Sestio Nigro, qui græce scripsit, Cæcilio medico, Metello Scipione, Ouidio poeta, Licinio Macro.

Externis

Philopatore, Homero, Aristotele, Orpheo, Democrito, Anaxilao.

Medicis

Bottye, Apollodoro, Archidemo, Anaxilao, Aristone, Xenocrate, Diodoro, Chrysippo philosopho, Horo, Nicandro, Apollonio Pitanæo.

LIbro XXX continentur medicinæ ex animalibus reliquæ prioris libri

De origine magicæ artis, quando & à quibus cœperit, & à quibus celebrata fuerit, & reliquæ ex animalibus medicinæ cap. I
De speciebus magiæ, Neronisq; & magorum detestatio cap. II
De talpis, et reliquæ medicinę per morbos digestæ in animalibus, quorũ genera placida sunt aut fera cap. III
Quomodo commendetur os, & cõtra maculas faciei, & ad faucium uitia cap. IIII
Ad strumas exulceratas, ad humerorũ & præcordiorum dolores cap. V
De pulmonũ uitijs, iecoris & sanguinis reiectionibus cap. VI
Ad dysẽtericos et uẽtris mala remedia VII
Ad calculos & uesicę dolores, testiumq;, & inguinum tumores, & ad panos cap. VIII
Ad podagras & articulorũ dolores cap. IX
Remedia aduersus morbos toti corpori X
Contra morbũ regium & phreneticos, & contra febres & hydropicos cap. XI
Ad ignẽ sacrũ, ad carbũculos, furunculos, ambusta, neruorũq; cõtractiones ca. XII
Ad sanguinem sistendum, & tumores uulnerum, & ulcera, uulnera, et alia mala ex animalibus remedia cap. XIII
Ad muliebria mala medenda, & cõceptus maturandos cap. XIIII
Promiscuæ medicinæ cap. XV
De miraculis quarundam bestiarũ ca. XVI
Summa medicinæ & obseruationes octingentæ LIIII.

Ex autoribus

M. Varrõe, Nigidio, M. Cicerone, Sestio Nigro qui græce scripsit, Licinio Macro.

Externis

Eudoxo, Aristotele, Hermippo, Homero, Apione, Orpheo, Democrito, Anaxilao.

Medicis

Ex autoribus

L.Pisone, Antiate, Vertio, M. Varrone, Cornelio Nepote,Messala,Ruffo,Marso poeta,Butho,Iulio Basso qui de medicinis Græce scripsit,Sestio Nigro qui item, Fabio Vestale. Externis

Democrito, Metrodoro Scepsio, Menæchmo qui de toreutice scripsit, Xenocrate qui item, Antigono qui item, Heliodoro qui de Atheniensiũ anathematis, Pasitele qui admirabilia opa scripsit, Nymphodoro,Timæo q de medicina metallica scripsit Iolla,Apollodoro,Andrea,Heraclide,Diagora Botryẽse,Archimede, Dionysio,Aristogene,Democrito,Mnesicle,Attalo medico, Xenocrate Zenonis, Theomnesto.

Libro trigesimoquarto cótinentur æris metalla, & ferri, & plumbi, & stanni

Ex autoribus

L.Pisone, Antiate, Vertio, M. Varrone, Messala,Ruffo, Marso poeta, Butho, Iulio Basso qui de medicina græce scripsit,Sestio Nigro qui item, Fabio Vestale.

Externis

Democrito, Metrodoro Scepsio, Menæchmo qui de toreutice scripsit, Xenocrate qui item, Antigono qui item, Duride qui item,Heliodoro qui Atheniẽsium anathemata scripsit,Nymphodoro,Andrea,Heraclide,Diagora Botryense,Iolla, Apollodoro,Archimede, Dionysio, Aristogene, Diomede,Mnesicle,Xenocrate Zenonis, Theomnesto.

Libro tricesimoquinto continetur honos picturæ

Honos

De ebore

Ex autoribus

M. Varrone, Cælio, Galba, C. Ictio, Mutiano, Nepote Cornelio, L. Pisone, Tuberone, Seneca, Fabio Vestale, Annio Fœciale, Fabiano, Catone Censorio. Victruuio.

Externis

Theophrasto, Praxitele, Iuba rege, Nicandro, Sotaco, Sudine, Alexãdro polyhistore, Apione, Plistonico, Duride, Herodoto, Euhemero, Aristagora, Dionysio, Artemidoro, Bucorida, Antisthene, Democrito, Democele, Lycea.

Libro tricesimoseptimo continetur origo gemmarum.

Ex autoribus

M. Varrone, Actis triumphorum, Mœcenate, Iaccho, Cornelio Bocho.

Externis

Iuba rege, Xenocrate Zenonis, Sudine, Aeschylo, Philoxeno, Euripide, Nicãdro, Satyro, Theophrasto, Carete, Philomene Democrate, Xenotimo, Metrodoro, Sotaco, Pythea, Timęo Siculo, Nicea, Theochresto, Asaruba, Mnasea, Theomene, Ctesia, Mithridate, Sophocle, Archelao rege, Callistrato, Democrito, Ismenia, Olympico, Alexandro polyhistore, Apione, Horo Zoroastre, Zactalia.

Finis libri primi.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER SECVNDVS.

An finitus ſit mundus,& an unus. CAP. I

MVNDVM, & hoc quod nomine alio cœlum appellare libuit, cuius circunflexu teguntur cuncta, numen eſſe credi par eſt, ęternum,immēſum,neq; genitum,neq; interiturum unquam. Huius extera indagare,nec intereſt hominū, nec capit humanæ coniectura mentis. Sacer eſt, æternus, immenſus, totus in toto,imò uero ipſe totū: finitus,& infinito ſimilis:omniū rerū certus,& ſimilis incerto:extrà, intrà, cuncta complexus in ſe,idemq; rerum naturæ opus, & rerum ipſa natura. Furor eſt, menſurā eius animo quoſdam agitaſſe,atq; prodere auſos:alios rurſus occaſione hinc ſumpta, aut his data,innumerabiles tradidiſſe mundos, ut totidem rerum naturas credi oporteret:aut, ſi una omnes incubaret,totidem tamē ſoles,totidemq; lunas, & cætera etiam in uno & immenſa & innumerabilia ſidera: quaſi non eadem quęſtione ſemper in termino cogitationis occurſura,deſiderio finis alicuius: Aut, ſi hæc infinitas naturæ omnium artifici poſſit aſſignari,non illud idem in uno facilius ſit intelligi,tanto præſertim opere.Furor eſt,profecto furor,egredi ex eo:& tanquam interna eius cuncta planè iam ſint nota,ita ſcrutari extera: quaſi uero mēſuram ullius rei poſſit agere,qui ſui neſciat:aut mens hominis uidere quæ mundus ipſe non capiat.

De forma eius. Cap. II

FOrmam eius in ſpeciē orbis abſoluti globatā eſſe, nomen in primis & conſenſus in eo mortaliū,orbem appellantiū, ſed & argumēta rerū docent:nō ſolū quia talis figura omibus ſui partibus uergit in ſeſe,ac ſibi ipſa tolerāda eſt,ſeq; includit & cōtinet,nullarum egens cōpaginum, nec finem aut initiū ullis ſui partibus ſentiēs, nec quia ad motum quo ſubinde uerti debeat(ut mox apparebit)talis aptiſſima eſt:ſed oculorū quoq; probatione, quod cōuexus mediuſq; quacūq; cernat, quū id accidere in alia non poſſit figura.

De motu eius. Cap. III

HAnc ergo formam eius,æterno & irrequieto ambitu inenarrabili celeritate, uiginti quatuor horarum ſpatio circumagi,ſolis exortus & occaſus haud dubiū reliquere. An ſit immenſus,& ideo ſenſum aurium facile excedens,tātæ molis rotatæ uertigine aſſidua ſonitus,non equidem facile dixerim,nō hercle magis quàm circumactorū ſimul tinnitus ſiderum, ſuoſq; uoluentium orbes:an dulci quidem & incredibili ſuauitate concentus, nobis qui intus agimus,iuxta diebus noctibuſq; tacitus labitur mundus. Eſſe innumeras ei effigies animalium rerumq; cunctarum impreſſas,nec(ut in uolucrum notamus ouis)leuitate continua lubricū corpus,quod clariſſimi autores dixere tenerū,argumentis indicatur:quoniā inde deciduis rerum omniū ſeminibus, innumerę, in mari pręcipue, ac plerunq; confuſis mōſtrificę gignātur effigies. Præterea uiſus probatione,alibi plauſtri, alibi urſi,tauri alibi,alibi literæ figura,candidiore medio ſuper uerticem circulo.

Cur mundus dicatur. Cap. IIII

EQuidem & conſenſu gentium moueor.Nam quem κόσμον Græci nomine ornamenti appellauerunt,eum & nos à perfecta abſolutaq; elegātia, mundum.Cælum quidem haud dubie cælati argumento diximus, ut interpretatur M. Varro.adiuuat rerum ordo,deſcripto circulo,qui ſignifer uocatur,in duodecim animaliū effigies: & per illas ſolis curſus,congruens tot ſeculis,ratio.

De quatuor elementis. Cap. V

NEc dè elemẽtis uideo dubitari, quatuor ea esse. Ignium summũ, inde tot stellarum collucentiũ illos oculos. Proximũ spiritus, quem Græci nostriq́; eodem uocabulo aera appellãt. Vitalẽ hunc, & per cũcta rerum meabilem, totoq́; cõsertũ: huius ui suspensam, cũ quarto aquarũ elemẽto, librari medio spatio tellurẽ. Ita mutuo cõplexu diuersitatis effici nexũ, & leuia põderibus inhiberi, quo minus euolent: cõtraq́; grauia ne ruant, suspendi leuibus in sublime tendẽtibus. Sic pari in diuersa nisu, ui sua quæq; cõsistere, irrequieto mũdi ipsius cõstricta circuitu: quo semper in se currẽte, imã atq; mediã in toto esse terrã, eandemq́; uniuersi cardine stare pendentẽ, librantẽ per quę pendeat: ita solã immobilem circa eam uolubili uniuersitate, eandem ex omnibus necti, eidemq́; omnia inniti.

De septem planetis. Cap. VI

INter hanc cœlumq́;, eodem spiritu pendent, certis discreta spatijs, septem sidera, quæ ab incessu uocamus errantia, quum errent nulla minus illis: eorũ medius sol fertur amplissima magnitudine ac potestate: nec temporũ modo terrarumq́;, sed siderum etiã ipsorum cœliq́; rector. Hunc mundi esse totius animũ, ac planius mentẽ, hunc principale naturæ regimen, ac numen credere decet opera eius ęstimantes. Hic lucem rebus ministrat, aufertq́; tenebras: hic reliqua sidera occultat, hic uices temporũ, annumq́; semper renascentem ex usu naturæ temperat: hic cœli tristitiam discutit, atq; etiã humani nubila animi serenat: hic suum lumẽ cæteris quoq; sideribus fœnerat, pręclarus, eximius, omnia intuens, omnia etiam exaudiens: ut principi literarum Homero placuisse in uno eo uideo.

De deo. Cap. VII

QVapropter effigiem dei, formamq́; quęrere imbecillitatis humanę reor. Quisquis est deus (si modo est alius) & quacunq; in parte, totus est sensus, totus uisus, totus auditus, totus animæ, totus animi, totus sui. Innumeros quidem credere, atque etiam ex uirtutibus uitijsq́; hominum, ut pudicitiã, concordiam, mentem, spem, honorem, clementiam, fidem, aut (ut Democrito placuit) duos omnino, Pœnam & Beneficium, maiorem ad socordiam accedit. Fragilis & laboriosa mortalitas in partes ista digessit, infirmitatis suę memor, ut portionibus quisq; coleret, quo maxime indigeret. Itaq; nomina alia alijs gentibus, & numina in ijsdem innumerabilia reperimus, inferis quoque in genera descriptis, morbisq́; & multis etiam pestibus, dum esse placatas trepido metu cupimus. Ideoq́; etiam publice Febris fanũ in palatio dicatum est, Orbonę ad ædem larium ara, & Malæ fortunæ exquilijs. Quamobrem maior cœlitũ populus etiam q̃ hominum intelligi potest, cum singuli quoq; ex semetipsis totidem deos faciant, Iunones Geniosq́; adoptando sibi. Gentes uero quædam animalia etiã, aliqua & obscœna, pro dijs habent, ac multa dictu magis pudenda, per fœtidos cibos & alia similia iurantes. Matrimonia quidem inter deos credi, tantoq́; æuo ex his neminẽ nasci, & alios esse grandæuos semperq́; canos, alios iuuenes atq; pueros, atricolores, aligeros, claudos, ouo editos, & alternis diebus uiuentes morientesq́;, puerilium propè deliramentorũ est. Sed super omnem impudentiam, adulteria inter ipsos fingi, mox iurgia & odia, atq; etiam furtorum esse & scelerum numina. Deus est mortali iuuare mortalem, & hæc ad æternam gloriam uia: Hac proceres iere Romani: hac nunc cœlesti passu cũ liberis suis uadit maximus omnis ęui rector Vespasianus Augustus, fessis rebus subueniẽs. Hic est uetustissimus referendi benemerentibus gratiam mos, ut tales numinibus adscribãtur. Quippe & omnium aliorum nomina deorum, & quæ suprà retuli siderũ, ex hominũ nata sunt meritis. Iouem quidẽ aut Mercuriũ, alitérue alios inter se uocari, & esse cœlestẽ nomẽclaturã, quis nõ interpretatione naturæ fateatur? Irridendũ uero, agere curã rerum humanarũ, illud, quicquid est summum. A'n ne tam tristi atq; multiplici ministerio nõ pollui credamus dubitemus'ue? Vix propè est iudicare, utrũ magis conducat generi humano, quando alijs nullus est deorum

respectus

respectus,alijs pudendus.Externis famulantur sacris, ac digitis deos gestant,& monstra quoqꝫ colunt:damnant,& excogitāt cibos:imperia dira in ipsos,ne somno quidem quieto,irrogant.Non matrimonia,nō liberos, non deniqꝫ quicquā aliud,nisi iubētibus sacris deligūt.Alij in ipso Capitolio fallūt,ac Fulminantē peierāt Iouē: & hos iuuāt scelera,illos sacra sua pœnis agunt.Inuenit tamen inter has utrasqꝫ sententias mediū sibi ipsa mortalitas numen, quo minus etiā plana de deo coniectatio esset. Toto quippe mundo, & locis omnibus,omnibusqꝫ horis,omniū uocibus Fortuna sola inuocatur:una nominatur, una accusatur,una agitur rea,una cogitatur,sola laudatur,sola arguitur,& cū conuicijs colitur, uolubilis,à plerisqꝫ uero & cæca etiā existimata,uaga, inconstans,incerta, uaria,indignorum fautrix.Huic omnia expensa,huic omnia feruntur accepta:& in tota ratione mortalium,sola utranqꝫ paginā facit.Adeoqꝫ obnoxiæ sumus sortis,ut sors ipsa pro deo sit,qua deus probatur incertus.Pars alia & hanc pellit,astroqꝫ suo euentus assignat,& nascēdi legibus : semelqꝫ in omnes futuros unquā deo decretū,in reliquū uero ociū datum. Sedere cœpit sentētia hæc,pariterqꝫ & eruditū uulgus & rude in eā cursu uadit.Ecce fulgurū monitus,oraculorum præscita,aruspicū prædicta, atqꝫ etiam parua dictu in augurijs sternutamenta,& offensiones pedum . Diuus Augustus læuum prodidit sibi calceū præposte re inductū,quo die seditione militari propè afflictus est.Quæ singula improuidam mortalitatem inuoluunt, solū ut inter ista certū sit, nihil esse certi, nec miserius quicquā homine,aut superbius. Cæteris quippe animantiū sola uictus cura est,in quo sponte naturæ benignitas sufficit. Vno quidē uel præferenda cunctis bonis,quod de gloria,de pecunia,ambitione,superqꝫ de morte nō cogitant. Verū in his deos agere curā rerum humanarū credi,ex usu uitę est:pœnasqꝫ maleficijs aliquando seras,occupato deo in tanta mole,nunqꝫ autē irritas esse. Nec ideo proximū illi genitū hominem, ut uilitate iuxta beluas esset.Imperfectæ uero in homine naturæ præcipua solatia,ne deū quidē posse omnia. Nāqꝫ nec sibi potest mortē consciscere,si uelit,quod homini dedit optimū in tantis uitæ pœnis: nec mortales æternitate donare,aut reuocare defunctos:nec facere,ut q uixit, nō uixerit: qui honores gessit,nō gesserit:nullūqꝫ habere in præterita ius,præterqꝫ obliuionis:atqꝫ(ut facetis quoqꝫ argumētis societas hæc cū deo copuletur)ut bis dena,uiginti nō sint,ac multa similiter efficere non posse:per quę declaratur haud dubie naturę potētia,idqꝫ esse,quod deum uocamus . In hæc diuertisse nō fuerit alienū,uulgata propter assiduā quæstionem de deo.

De natura siderum errantiū,& eorū ambitu Cap. VI

HInc redeamus ad reliqua naturæ. Sidera,quę affixa diximus mundo,non illa,ut existimat uulgus,singulis attributa nobis,& clara diuitibus,minora pauperibus,obscura defectis,ac pro sorte cuiusqꝫ lucentia,adnumerata mortalibus,nec cū suo quæqꝫ homine orta moriūtur,nec aliquē extingui decidua significāt.Non tanta cœlo societas nobiscū est,ut nostro fato mortalis sit ille quoqꝫ siderū fulgor . Illa nimio alimento tracti humoris igneam uim abundantia reddunt,cū decidere creduntur,ut apud nos quoqꝫ id luminibus accēsis liquore olei notamus accidere. Cæterū æterna est cœlestibus natura,intexentibus mundum,intextuqꝫ cōcretis:potentia aūt ad terrā magnopere eorū pertinens,quæ propter effectus claritatemqꝫ & magnitudinem,in tanta subtilitate nosci potuerunt,sicut suo demonstrabimus loco . Circulorū quoqꝫ cœli ratio in terræ mentione aptius dicetur, quando ad eam tota pertinet,signiferi modo inuentionibus non dilatis. Obliquitatē eius intellexisse,hoc est,rerum fores aperuisse,Anaximander Milesius traditur primus olympiade quinquagesima octaua. Signa deinde in eo Cleostratus,& prima Arietis ac Sagittarij. Sphæram ipsam ante multo Atlas. Nunc relicto mundi ipsius corpore,reliqua inter cœlum terrasqꝫ tractentur. Summum esse quod uocant Saturni sidus,ideoqꝫ minimum uideri,& maximo ambire circulo,ac trigesimo anno ad breuissima sedis suæ principia regredi certum est. Omnium aūt errantium siderum meatus,interqꝫ ea solis & lunæ, contra

rium mundo agere cursum, id est, læuum, illo semper in dexteram præcipiti. Et quamuis assidua conuersione immensæ celeritatis attollantur ab eo, rapiãturq; in occasum, aduerso tamen ire motu per suos quæq; passus: ita fieri, ne conuolutus aer, eandem in partem, æterna mundi uertigine, ignauo globo torpeat, sed findatur aduerso siderum uerbere discretus & digestus. Saturni autem sidus gelidæ ac rigentis esse naturæ, multoq; ex eo inferiorem Iouis circulum, & ideo motu celeriori duodenis circumagi annis. Tertium Martis, quod quidam Herculis uocant, ignei, ardentis à solis uicinitate, binis ferè annis conuerti. Ideoq; huius ardore nimio, & rigore Saturni, interiectum ambobus, ex utroq; temperari Iouem, salutaremq; fieri. Deinde solis meatum esse partium quidẽ trecentarum sexaginta: sed ut obseruatio umbrarum eius redeat ad notas, quinos annis dies adijci, superq; quartam partem diei. Quam ob causam quinto anno unus intercalaris dies additur, ut temporum ratio solis itineri congruat. Infra solem ambit ingens sidus appellatum Veneris, alterno meatu uagum, ipsisq; cognominibus æmulum solis ac lunæ. Præueniens quippe & ante matutinũ exoriens, luciferi nomen accipit, ut sol alter, diem maturans: cõtrà ab occasu refulgens, nuncupatur Vesper, ut prorogans lucem, uicẽq; lunæ reddens. Quam naturam eius Pythagoras Samius primus deprehendit, olympiade circiter quadragesima secunda, qui fuit urbis Romæ annus centesimus quadragesimus secundus. Iam magnitudine extra cuncta alia sidera est: claritatis quidem tantæ, ut unius huius stellæ radijs umbræ reddantur. Itaq; & in magno nominum ambitu est. Alij enim Iunonis, alij Isidis, alij matris deûm appellauere. Huius natura cuncta generantur in terris. Nanq; in alterutro exortu genitali rore cõspergens, nõ terræ modo cõceptus implet, uerũ animantium quoq; omniũ stimulat. Signiferi aũt ambitũ peragit trecenis & duodequinquagenis diebus, ab sole nunq; absistẽs partibus sex atq; quadraginta longius, ut Timæo placet. Simili ratiõe, sed nequaq; magnitudine aut ui, proximũ illi Mercurij sidus, à quibusdam appellatũ Apollinis, inferiore circulo fertur nouem diebus ocyore ambitu, modo ante solis exortum, modo post occasum splendens, nunquam ab eo uiginti tribus partibus remotior, ut hic idem & Sosigenes docent. Ideo & peculiaris horũ siderum ratio est, neq; cõmunis cum supradictis. Nanq; ea & quarta parte cæli à sole abesse & tertia, & aduersa soli sæpe cernuntur, maioresq; alios habent cuncta plenæ cõuersionis ambitus, in magni anni ratione dicendos.

De lunæ natura. Cap. IX

SEd omnium admirationem uincit nouissimũ sidus, terrisq; familiarissimũ, & in tenebrarum remedium ab natura repertum, lunæ. Multiformi hæc ambage torsit ingenia contemplantium, & proximum ignorari maxime sidus indignantium, crescens semper aut senescens. Et modo curuata in cornua, modo æqua portione diuisa, modo sinuata in orbem, maculosa, eademq; subito prænitens, immensa orbe pleno, ac repente nulla: aliâs pernox, aliâs sera, & parte diei solis lucem adiuuans: deficiẽs, & in defectu tamen cõspicua: quæ mẽsis exitu latet, cum laborare iam credit̃. Iam uero humilis & excelsa, & ne id quidẽ uno modo, sed aliâs admota cœlo, aliâs cõtigua montibus: nunc in aquilonem elata, nũc in austros deiecta: quæ singula in ea deprehendit hominũ primus Endymion, & ob id amore eius captus fama traditur. Non sumus profecto grati erga eos, qui labore curaq; lucem nobis aperuere in hac luce: miraq; humani ingenij peste, sanguinem & cædes condere annalibus iuuat, ut scelera hominum noscantur mundi ipsius ignaris. Proxima ergo cardini, ideoq; minimo ambitu, uicenis diebus septenisq; & tertia diei parte peragit spatia eadem, quæ Saturni sidus altissimum triginta (ut dictum est) annis. Deinde morata in coitu solis biduo, cũ tardissime, à tricesima luce rursus ad easdem uices exit: haud scio an omnium quæ in cœlo pernosci potuerunt magistra. In duodecim mensium spatia oportere diuidi annum: quando ipsa toties solem, redeuntem ad principia, consequitur. Solis fulgore eam ut reliqua sidera tegi. Siquidem in totum mutuata ab

eo luce

eo luce fulgere, qualē in repercussu aquæ uolitare conspicimus. Ideo molliore & imperfecta ui soluere tantum humorē, atq; etiam augere, quē solis radij absumant. Ideo & inæquali lumine aspici: quia ex aduerso demũ plena, reliquis diebus tantũ ex se terris ostendat, quantum ex sole ipsa cōcipiat. In coitu quidem non cerni, quoniã haustũ omnem lucis auersa illò regerat, unde acceperit. Sidera uero haud dubie humore terreno pasci, quia orbe dimidio nonnunquã maculosa cernatur, scilicet nondum suppetēte ad hauriendum ultrà iusta ui. Maculas enim non aliud esse, quàm terræ raptas cum humore sordes.

De defectu solis & lunæ, & de nocte Cap. x

DEfectus autem suos & solis, rem in tota contemplatione naturæ maxime miram, & ostento similem, eorum magnitudinum umbræq; indices existere. Quippe manifestum est solem interuentu lunæ occultari, lunãq; terræ obiectu, ac uices reddi, eosdem solis radios luna interpositu suo auferente terræ, terraq; lunæ. Hac subeunte repentinas obduci tenebras, rursumq; illius umbra sidus hebetari. Neq; aliud esse noctem, quàm terræ umbram. Figuram autem umbræ similem metæ ac turbini inuerso, quando mucrone tantum ingruat, neq; lunæ excedat altitudinem, quoniam nullum aliud sidus eodem modo obscuretur, & talis figura semper in mucronem deficiat. Spatio quidem cōsumi umbras, indicio sunt uolucrum prææalti uolatus. Ergo confinium illis est aeris terminus, initiumq; ætheris. Supra lunam pura omnia, ac diuturnæ lucis plena: A nobis aũt per noctem cernuntur sidera, ut reliqua lumina è tenebris. Et propter has causas nocturno tempore deficit luna. Stati autē atq; menstrui non sunt utriq; defectus, propter obliquitatē signiferi, lunæq; multiuagos (ut dictum est) flexus, non semper in scrupulis partiũ congruente siderum motu.

De siderum magnitudine. Cap. xi

HAec ratio mortales animos subducit in cælum: ac uelut inde cōtemplantibus, trium maximarũ rerum naturæ partiũ magnitudinem detegit. Non posset quippe totus sol adimi terris intercedente luna, si terra maior esset ꝙ luna. Certior ex utraq; uastitas solis aperitur, ut nō sit necesse amplitudinem eius oculorum argumentis atq; cōiectura animi scrutari: immensum esse, qui arborum in limitibus porrectarum in quotlibet passuum milia umbras paribus iaciat interuallis, tanquã toto spatio medius. Et quia per æquinoctium omnibus in meridiana plaga habitantibus, simul fiat à uertice: item quia circa solstitialem circulum habitantium meridie ad septentrionē umbræ cadant, ortu uero ad occasum. Quæ fieri nullo modo possent, nisi multo ꝙ terra maior esset. Et quod montē Idam exoriens latitudine exuperet, dextra læuaq; large amplectens, præsertim tanto discretus interuallo. Defectus lunæ magnitudinem eius haud dubia ratione declarat, sicut terræ paruitatem ipse deficiens. Nanq; cum sint tres umbrarum figuræ, constetq;, si par lumini sit materia quæ iactat umbrã, columnæ effigie iaci, nec habere finē: si uero maior materia quàm lumen, turbinis recti, ut sit imum eius angustissimum, & simili modo infinita longitudo: si minor materia quàm lux, metæ existere effigiem in cacuminis finē desinentem, talemq; cerni umbram deficiente luna: palàm fit, ut nulla amplius relinquatur dubitatio, superari magnitudine terram: Id quidem & tacitis ipsius naturæ indicijs. Cur enim partitis uicibus anni brumalis abscedit? ut noctium opacitate terras reficiat, exusturus haud dubie, & sic quoq; exurens quadam in parte, tanta magnitudo est.

Quæ quis inuenerit in obseruatione cælesti. Cap. xii

ET rationē quidem defectus utriusq;, primus Romani generis in uulgus extulit Sulpicius Gallus, qui cōsul cum M. Marcello fuit: sed tum tribunus militũ, solicitudine exercitu liberato, pridie ꝙ Perseus rex superatus à Paulo est, in contionē ab imperatore productus ad prædicendam eclipsim, mox & cōposito uolumine. Apud Græcos aũt inuestigauit primus omniũ Thales Milesius, olympiadis xlviij. anno quarto, prædicto solis defectu, qui sub Astiage rege factus est, urbis conditæ anno clxx. Post eos utriusq;

sideris cursum in sexcentos annos præcinuit Hipparchus, menses gentium diesq; & horas, ac situs locorum, & uicos populorũ complexus, æuo teste, haud alio modo quàm consiliorum naturæ particeps. Viri ingentes, supraq; mortaliũ naturam, tantorũ numinum lege deprehensa, & misera hominũ mente absoluta, in defectibus stellarum scelera aut mortem aliquam siderum pauente: quo in metu fuisse Stesichori & Pindari uatum sublimia ora palàm est deliquio solis, & in luna ueneficia arguente mortalitate, & ob id crepitu dissono auxiliãte. Quo pauore ignarus causæ Nicias Atheniensiũ Imperator, ueritus classem portu educere, opes eorũ afflixit. Macti ingenio este cęli interpretes, rerumq; naturæ capaces, argumenti repertores, quo deos hominesq; uicistis. Quis em̃ hęc cernens & statos siderum (quoniam ita placuit appellare) labores, non suæ necessitati mortalis genitus ignoscat? Nunc confessa de ijsdem breuiter atq; capitulatim attingam, ratione admodum necessarijs locis strictimq; reddita. Nam neq; instituti operis talis argumentatio est: neq; omniũ rerum afferre posse causas minus mirũ est, ꝙ constare in aliquibus.

De defectibus. Cap. XIII

DEfectus ducentis uigintiduobus mẽsibus redire in suos orbes certũ est, solisq; defectum nõ nisi nouissima prima'ue fieri luna, quod uocant coitum. Lunæ autem non nisi plena, semperq; citrà ꝙ proxime fuerit. Omnibus aũt annis fieri utriusq; sideris defectus statis diebus, horisq; sub terra. Nec tamen cũ fiant superne, ubiq; cerni, aliquando propter nubila, sæpius globo terræ obstante conuexitatibus mũdi. Intra ducẽtos annos Hipparchi sagacitate cõpertum est, & lunæ defectũ aliquãdo quinto mense à priore fieri, solis uero septimo. Eandem bis in triginta diebus supra terras occultari, sed ab alijs atq; alijs hoc cerni: quæq; sunt in hoc miraculo maxime mira, cum conueniat umbra terræ lunam hebetari, nunc ab occasus parte hoc ei accidere nunc ab exortus. Et quanã ratione cum solis exortu umbra illa hebetatrix sub terra esse debeat, semel iam acciderit, ut in occasu luna deficeret, utroq; super terrã conspicuo sidere. Nã ut duodecim diebus utrunq; sidus quæreretur, & nostro æuo accidit, Imperatoribus Vespasianis, patre III. filio iterũ consulibus.

De lunæ motu. Cap. XIIII

LVnam semper, auersis à sole cornibus, si crescat, ortus spectare: si minuatur, occasus, haud dubiũ est. Lucere dodranteis semuncias horarũ ab secunda adijcientem usq; ad plenum orbẽ, detrahentemq; in diminutionem. Intra quatuordecim aũt partes solis, semper occultam esse. Quo argumẽto amplior errantiũ stellarũ quàm lunæ magnitudo colligitur, quando illæ & à septenis interdũ partibus emergant. Sed altitudo cogit minores uideri, sicut affixas cælo solis fulgore interdiu non cerni, cum æque diu ac noctu luceant: idq; manifestum fiat defectibus solis, & præaltis puteis.

Lucere dod. se. est lucere tres unius horæ quartas, et insuper eiusdem partẽ uicesimã quartam

Errantium motus & luminum canonica. Cap. XV

ERrantium autem tres, quas supra solem dicimus sitas, occultantur meantes cum eo. Exoriuntur uero matutino, discedentes partibus nunꝙ amplius undenis. Postea radiorum eius contactu teguntur, & in triquetro à partibus centum uiginti stationes matutinas faciunt, quæ & primæ uocantur: mox in aduerso à partibus centũ octoginta, exortus uespertinos. Itemq; in centum uiginti ab alio latere appropinquãte, stationes uespertinas, quas & secũdas uocant: donec assecutus in partibus duodenis occultet illas, qui uespertini occasus appellantur. Martis stella, ut propior, etiam ex quadrato sentit radios, ab nonaginta partibus: unde & nomen accepit is motus, primus & secundus nonagenarius dictus ab utroq; exortu. Eadem stationalis senis mensibus cõmoratur in signis, alioqui bimestris, cum cęteræ utraq; statione quaternos menses non impleant. Inferiores autem duæ occultantur in coitu uespertino simili modo: relictoq; sole, totidem in partibus faciunt exortus matutinos, atque à longissimis distantiæ suæ metis solem insequuntur, adeptæq; occasu matutino, conduntur ac prætereunt. Mox eodem interuallo uespe-

ri exoriuntur

ri exoriuntur uſq; ad quos diximus terminos. Ab his retrogradiũtur ad ſolem, & occaſu ueſpertino deliteſcunt. Veneris ſtella & ſtationes duas, matutinã ueſpertinamq;, ab utroque exortu facit, à longiſsimis diſtãtiæ ſuæ finibus: Mercurij ſtationes breuiore momento, quàm ut deprehendi poſsit. Hæc eſt luminũ occultationũq; ratio, perplexiore motu, multisq; inuoluta miraculis. Siquidem magnitudines ſuas & colores mutant, & eædem ad ſeptentrionem accedunt, abeuntq; ad auſtrum, terrisq; propiores aut cælo repente cernuntur: in quibus aliter multa quàm priores tradituri, fatemur ea quoq; illorum eſſe muneris, qui primi quærendi uias demonſtrauerint: modo ne quis deſperet ſecula proficere ſemper. Pluribus de cauſis hæc omnia accidunt: prima circulorum, quos Græci abſidas in ſtellis uocant: etenim Græcis utendum erit uocabulis. Sunt autem hi ſui cuique earum, alijq; quàm mundo: quoniam terra à uerticibus duobus, quos appellauerunt polos, centrum cœli eſt, necnon ſigniferi, oblique inter eos ſiti. Omnia autem hæc conſtant ratione circini ſemper indubitata. Ergo ab alio cuiq; centro abſides ſuæ exurgunt. Ideoq; diuerſos habẽt orbes, motusq; diſsimiles, quoniã interiores abſidas neceſſe eſt breuiores eſſe.

Quare eadem alias inferiora uideantur. Cap. XVI

Igitur à terræ centro abſides altiſsimæ ſunt, Saturno in ſcorpione, Ioui in uirgine, Marti in leone, Soli in geminis, Veneri in ſagittario, Mercurio in capricorno, medijs omnium partibus. Et cõtrario ad terræ centrum humillimæ atq; proximæ. Sic fit, ut tardius mouere uideantur cum altiſsimo ambitu feruntur: non quòd accelerent tardentúe naturales motus, qui certi ac ſinguli ſunt illis: ſed quia deductas ab ſumma abſide lineas, coartari ad centrum neceſſe eſt, ſicut in rotis radios: idemq; motus aliâs maior, aliâs minor, centri propinquitate ſentitur. Altera ſublimitatum cauſa, quoniam à ſuo centro abſidas altiſſimas habent in alijs ſignis. Saturnus in libræ parte uiceſima, Iupiter cancri quintadecima, Mars capricorni uiceſima octaua, Sol arietis uiceſimanona, Venus piſciũ decimaſexta, Mercurius uirginis decimaquinta, Luna tauri quarta. Tertia altitudinum ratio, cæli menſura non circuli intelligitur, ſubire eas aut deſcendere per profundum aeris, oculis exiſtimantibus. Huic connexa latitudinum ſigniferi obliquitatisq; cauſa eſt. Per hunc ſtellæ quas diximus errantes, ferũtur. Nec aliud habitatur in terris, quàm quod illi ſubiacet. Reliqua à polis ſqualent. Veneris tantum ſtella excedit eum binis partibus. Quæ cauſa intelligitur efficere, ut quædam animalia & in deſertis mundi naſcãtur. Luna quoq; per totã latitudinẽ eius uagatur, ſed omnino nõ excedens eum. Ab his Mercurij ſtella laxiſſime, ut tamen è duodenis partibus (tot enim ſunt latitudinis) nõ amplius octonas pererret, neq; has æqualiter, ſed duas medio eius, & ſupra quatuor, infra duas. Sol deinde medio fertur inter duas partes flexuoſo draconũ meatu inæqualis: Martis ſtella quatuor medias, Iouis mediã & ſuper eam duas, Saturni duas ut ſol. Hæc erit latitudinũ ratio ad auſtrum deſcendentiũ, aut ad aquilonem ſubeuntium. Hac conſtare & tertiã illam à terra ſubeuntium in cælum, & pariter ſcandi eam quoq; exiſtimauere pleriq; falſo: qui ut coarguãtur, aperienda eſt ſubtilitas immenſa, & omnis eas complexa cauſas. Conuenit ſtellas in occaſu ueſpertino proximas eſſe terræ & latitudine & altitudine: exortusq; matutinos in initio cuiuſq; fieri: ſtationes in medijs latitudinum articulis, quæ uocãt ecliptica. Perinde confeſſum eſt motum augeri, quandiu in uicino ſint terræ: cum abſcedãt in altitudinẽ, minui. Quæ ratio lunæ maxime ſublimitatibus approbatur. Aeque non eſt dubiũ, in exortibus matutinis etiam numerum augeri, atq; à ſtationibus primis tres ſuperiores diminui uſque ad ſtationes ſecundas. Quæ cum ita ſint, manifeſtum erit ab exortu matutino latitudines ſcandi, quoniã in eo primum abitu incipiãt parcius adijci motus: in ſtationibus uero primis & altitudine ſubire, quoniã tum primũ incipiant detrahi numeri, ſtellæq; retroire. Cuius rei ratio priuatim reddenda eſt. Percuſſæ in qua diximus parte, & triangulo ſolis radio inhibentur rectum agere curſum, & ignea ui leuantur in ſublime. Hoc nõ pro-

tinus intelligi potest uisu nostro, ideoq; existimantur stare, unde & nomen accepit statio. Progreditur deinde eiusdem radij uiolentia, & retroire cogit uapor repercussas. Multo id magis in uespertino earũ exortu, toto sole aduerso, cum in summas absidas expelluntur, minimeq; cernuntur, quoniam altissime absunt, & minimo feruntur motu, tanto minore, cum hoc in altissimis absidũ euenit signis. Ab exortu uespertino latitudo descenditur, parcius iam se minuente motu, nõ tamen ante stationes secundas augente, cũ & altitudo descenditur, superueniente ab alio latere radio, eademq; ui rursus ad terras deprimẽte, quæ sustulerit in cælum ex priore triquetro. Tantum interest, subeant radij, an superueniant. Multoq; eadem magis in uespertino occasu accidunt. Hæc est superiorum stellarum ratio: difficilior reliquarum, & à nullo ante nos reddita.

Catholica siderum errantium. Cap. XVII

PRimum igitur dicatur, cum sint diuersæ stellæ, cur Veneris stella nunquam longius XLVI partibus, Mercurius uigintitribus à sole abscedãt, sæpe citra eas ad solem reciprocent. Conuersas habent utræq; absidas, ut infra solem sitæ: tantumq; circulis earum subter est, quantum superne prædictarum: & ideo non possunt abesse amplius, quoniam curuatura absidum ibi non habet longitudinem maiorem. Ergo utræq; simili ratione modum statuunt absidum suarum margines, ac spatia longitudinis latitudinum euagatione pensant. At enim cur non semper ad quadragintasex & ad partes uigintitres perueniunt? Imò uero. Sed ratio canonica fallit. Nanq; apparet absidas quoq; earum moueri, quod nunquam transeant solem. Itaque cum in partem ipsam eius incidêre margines alterutro latere, tum & stellæ ad longissima sua interualla peruenire intelligũtur: cum citrà fuere margines totidem partibus, & ipsæ ocyus redire † creduntur, cũ sit illa semper utriq; extremitas summa. Hinc & ratio motuum conuersa intelligitur. Superiores enim celerrime feruntur in occasu uespertino, hæ tardissime: illæ à terra altissime absunt cum tardissime mouentur, hæ cum ocyssime. Quia sicut in illis propinquitas centri accelerat, ita in ijs extremitas circuli: Illæ ab exortu matutino minuere celeritatẽ incipiunt, hæ uero augere: Illæ retro cursum agunt à statione matutina usq; ad uespertinam, Veneris à uespertina usque ad matutinam. Incipit autem ab exortu matutino latitudinem scandere, altitudinem uero ac solem insequi à statione matutina, ocyssima in occasu matutino & altissima. Digredi autem latitudine, motumq; minuere ab exortu matutino: retro quidem ire, simulq; altitudine digredi, à statione uespertina. Mercurij rursus stella utroque modo scandere ab exortu matutino, digredi uero latitudine à uespertino: consecutoq; sole ad quindecim partium interuallum, consistit quatriduo propè immobilis. Mox ab altitudine descendit, retroq; graditur ab occasu uespertino usque ad exortum matutinum. Tantumq; hæc & luna, totidem diebus quot subiere, descendunt. Veneris quindecim & pluribus subit. Rursus Saturni & Iouis duplicato digrediuntur. Martis etiã quadruplicato. Tanta est naturæ uarietas, sed ratio euidens, Nam quę in uaporẽ solis nitũtur, etiã descendunt ægre. Multa promi amplius circa hæc possunt secreta naturæ legesq;, quibus ipsa seruiat. Exempli gratia: In Martis sidere, cuius est maxime inobseruabilis cursus, nunquã id stationem facere, Iouis sidere triquetro, raro admodum sexaginta partibus discreto, qui numerus sexangulas mundi efficit formas. Nec exortus, nisi in duobus signis tantũ, cancri & leonis, simul ædere. Mercurij uero sidus in piscibus exortus uespertinos raros facere, creberrimos in uirgine: in libra matutinos. Item matutinos in aquario, rarissimos in leone. Retrogradũ in tauro & geminis nõ fieri: in cancro uero nõ citra uigesimãquintam partẽ. Lunã bis coitum cum sole in nullo alio signo facere q̃ geminis: nõ coire aliquãdo, in sagittario tantũ. Nouissimã uero primamq; eadẽ die uel nocte, nullo alio in signo q̃ ariete conspici: id quoq; paucis mortalium contigit. Et inde fama cernendi Lynceo. Non comparere in cælo Saturni sidus & Martis cum plurimũ diebus centũseptuaginta: Iouis

Aliàs, coguntur

triginta

trigintaſex, aut cum minimũ, denis detractis diebus: Veneris ſexagintanouem, aut cum minimum, quinquaginta duobus: Mercurij tredecim, aut cum plurimum, ſeptemdecim.

Quæ ratio colores eorum mutet. Cap. XVIII

COlores ratio altitudinũ temperat, ſiquidem earum ſimilitudinem trahunt, in quarũ aera uenere ſubeundo; tingitq; appropinquantes utralibet alieni meatus circulus. Frigidior in pallorem, ardentior in ruborem, uentoſus in horrorem. Sol atq; cõmiſſuræ abſidum, extremæq; orbitæ atram in obſcuritatem. Suus quidem cuiq; color eſt, Saturno candidus, Ioui clarus, Marti igneus, Lucifero candens, Veſperi refulgẽs, Mercurio radians, Lunæ blandus, Soli cum oritur ardens, poſtea radians, his cauſis connexo uiſu & earum quæ cælo continentur. Nanq; modo multitudo conferta ineſt circa dimidios orbes lunæ, placida nocte leniter illuſtrante eas: modo raritas, ut fugiſſe miremur plenilunio abſcondente, aut cum ſolis, ſupráue dictarum radij uiſus perſtrinxere noſtros. Et ipſa aũt luna ingruentium ſolis radiorum haud dubie differentias ſentit, hebetante cætera inflexos mundi conuexitate eos, præterq; ubi recti angulorum cõpetunt ictus. Itaq; in quadrato ſolis diuidua eſt, in triquetro ſeminani ambit orbe, implet aũt in aduerſo: rurſuſq; minuens eaſdẽ effigies, paribus ædit interuallis, ſimili ratione qua ſupra ſolem tria ſidera.

Commiſſuræ; id eſt, caput & cauda draconis

Solis motus & dierum inæqualitatis ratio. Cap. XIX

SOl aũt ipſe quatuor differentias habet, bis æquata nocte diei, Vere & Autumno, & in centrũ incidẽs terrę octauis in partibus arietis ac libræ: bis permutatis ſpatijs, in auctũ diei, bruma octaua in parte capricorni: noctis uero, ſolſtitio totidẽ in partibus cancri. Inæqualitatis cauſa obliquitas eſt ſigniferi, cũ pars æqua mũdi ſuper ſubterq; terras omnibus fiat momẽtis. Sed quæ recta in exortu ſuo cõſurgunt ſigna, lõgiore tractu tenẽt lucẽ: quæ uero obliqua, ocyore tranſeũt ſpatio.

Quare Ioui fulmina aſsignẽtur. Cap. XX

LAtet pleroſq;, magna cæli aſſectatione cõpertum à principibus doctrinæ uiris, ſuperiorum trium ſiderũ ignes eſſe, qui decidui ad terras fulminũ nomen habeãt: ſed maxime ex ijs medio loco ſiti: fortaſsis quoniã contagiũ nimij humoris ex ſuperiore circulo, atq; ardoris ex ſubiecto, per hunc modũ egerat. Ideoq; dictũ Iouem fulmina iaculari. Ergo ut è flagrante ligno carbo cum crepitu, ſic à ſidere cæleſtis ignis expuitur, præſcita ſecũ afferens, ne abdicata quidem ſui parte in diuinis ceſſante operibus. Idq; maxime turbato fit aere, quia collectus humor abundantiã ſtimulat, aut quia turbatur quodam ceu grauidi ſideris partu.

Interualla ſiderum. Cap. XXI

INterualla quoq; ſiderum à terra, multi indagare tentauerũt: & ſolem abeſſe à luna undeuiginti partes, quantũ lunã ipſam à terra, prodiderunt. Pythagoras uero uir ſagacis animi, à terra ad lunam centũ uigintiſex milia ſtadiorũ eſſe collegit. Ab ea uſq; ad ſolem duplũ. Inde ad duodecim ſigna triplicatũ. In qua ſentẽtia & Gallus Sulpicius noſter fuit.

De ſiderum Muſica. Cap. XXII

SEd Pythagoras interdum ex muſica ratione appellat tonum, quantum abſit à terra luna. Ab ea ad Mercurium, ſpatij eius dimidium: & ab eo ad Venerem ferè tantundem. A qua ad ſolem ſequiplum. A ſole ad Martem tonum, id eſt, quantum ad lunam à terra. Ab eo ad Iouem dimidiũ, & ab eo ad Saturnum dimidium, & inde ſeſquiplum ad ſigniferum: ita ſeptem tonos effici, quam diapaſon harmoniã uocant, hoc eſt, uniuerſitatem concentus. In ea Saturnum Dorio moueri, Mercurium phthongo, Iouem Phrygio, & in reliquis ſimilia, iucunda magis quàm neceſſaria ſubtilitate.

De mundi Geometria. Cap. XXIII

STadium centum uigintiquinq; noſtros efficit paſſus, hoc eſt, pedes ſexcentos uiginti quinque. Poſſidonius non minus quadraginta ſtadiorum à terra altitudinem eſſe, in qua nubila ac uenti nubeſq; proueniant. Inde purũ liquidumq;, & imperturbatæ lucis aerem. Sed à turbido ad lunam uicies centũ ſtadiorum. Inde ad ſolem quinquies millies.

Eo ſpacio fieri, ut tam immenſa eius magnitudo non exurat terras. Plures autem nubes nongētis ſtadijs in altitudinē ſubire prodiderūt. Incōperta hæc & inextricabilia, ſed tam prodenda, ꝗ ſunt prodita: in quis tamen una ratio geometricæ collectionis nunquā fallacis poſſit nō repudiari, ſi cuilibeat altius iſta perſequi. Nec ut menſura (id enim uelle penè dementis ocij eſt) ſed ut tantum æſtimatio coniectandi, conſtet animo. Nam cum trecentis ſexaginta & ferè ſex partibus orbis ſolis ex circuitu eius patere appareat circulum per quem meat, ſemperꝗ dimetiens tertiā partem ambitus, & tertiæ paulominus ſeptimam colligat, apparet dempta eius dimidia (quoniam terra centralis interueniat) ſextam ferè partem huius immenſi ſpacij, quod circa terrā circuli ſolaris animo cōprehenditur, ineſſe altitudinis ſpacio, lunæ uero duodecimā, quoniā tanto breuiore ꝗ ſol ambitu currit: ita ferri eam in medio ſolis ac terræ. Mirū quò procedat improbitas cordis humani, paruulo aliquo inuitata ſucceſſu, ſicut in ſupradictis occaſionē impudentiæ ratio largitur: auſiꝗ diuinare ſolis ad terrā ſpacia, eadem ad cælum agunt, quoniā ſit medius ſol, ut protinus mundi quoꝗ ipſius menſura ueniat ad digitos. Quātas enim dimetiēs habeat ſeptimas, tantas habere circulū duo & uiceſimas, tanꝗ planè à perpendiculo menſura cæli cōſtet. Aegyptia ratio, quam Petoſiris & Necepſos oſtendēre, ſingulas partes, in lunari circulo (ut dictū eſt) minimo, triginta tribus ſtadijs paulo amplius patere colligit: in Saturni ampliſſimo duplum: in ſolis, quē mediū eſſe diximus, utriuſꝗ menſuræ dimidiū. Quæ cōputatio plurimū habet pudoris: quoniā ad Saturni circulum, addito ſigniferi ipſius interuallo, innumerabilis multiplicatio efficitur.

De repentinis ſideribus cap. XXIIII

REſtant pauca de mundo, nanque & in ipſo cœlo ſtellæ repente naſcuntur. Plura earum genera.

De cometis & cæleſtibus prodigijs, natura & ſitu, & generibus eorū. Cap. XXV

COmetas Græci uocant, noſtri crinitas, horrentes crine ſanguineo, & comarū modo in uertice hiſpidas. Iidem pogonias, quibus inferiore ex parte in ſpeciē barbæ longæ promittitur iuba. Acontiæ iaculi modo uibrantur ocyſsimo ſignificatu. Hæc fuit de qua quinto conſulatu ſuo Titus Imperator Cæſar præclaro carmine perſcripſit, ad hunc diem nouiſsime uiſa. Eaſdem breuiores & in mucronem faſtigiatas, xiphias uocauere, quæ ſunt omnium pallidiſsimæ, & quodam gladij nitore, ac ſine ullis radijs: quos diſceus ſuo nomini ſimilis, colore autem electro, raros è margine emittit. Pithetes doliorum cernitur figura, in cōcauo fumidę lucis. Ceratias cornus ſpeciem habet, qualis fuit cum Græcia apud Salamina depugnauit. Lampades ardentes imitātur faces: Hippeus equinas iubas celerrimi motus, atꝗ in orbem circa ſe euntes. Fit & candidus cometes, argenteo crine, ita refulgens, ut uix cōtueri liceat, ſpecieꝗ humana dei effigiem in ſe oſtendens. Fiunt & hirti uillorum ſpecie, & iuba aliqua circundati. Semel adhuc iubæ effigies mutata in haſtam eſt, olympiade centeſimaoctaua, urbis anno tricenteſimo nonageſimooctauo. Breuiſſimum quo cernerentur ſpacium, ſeptem dierum annotatum eſt, longiſſimum octoginta. Mouentur autem alij errantium modo, alij immobiles hærent. Omnes fermè ſub ipſo ſeptentrione, aliqua eius parte non certa, ſed maxime in candida, quæ lactei circuli nomen accepit. Ariſtoteles tradit & ſimul plures cerni, nemini compertū alteri, quod equidē ſciam. Ventos aūt ab ijs graues æſtuſꝗ ſignificari. Fiūt & hybernis menſibus, & in auſtrino polo, ſed ibi citra ullum iubar, Diraꝗ comperta Aethiopū & Aegypti populis, cui nomen æui eius rex dedit Typhon, ignea ſpecie, ac ſpiræ modo intorta, uiſu quoꝗ toruo, nec ſtella uerius, quàm quidam igneus nodus. Sparguntur aliquādo & errantibus ſtellis cæteriſꝗ crines. Sed cometes nunꝗ in occaſura parte cæli eſt, terrificum magna ex parte ſidus, ac nō leuiter piatum, ut ciuili motu Octauio cōſule, iterumꝗ Pompei & Cæſaris bello. In noſtro uero æuo circa ueneficium, quo Claudius Cæſar imperium reliquit Domitio Neroni, ac deinde principatu eius, aſsiduum prope ac ſæuum. Referre arbitrantur,

in quas partes ſeſe iaculetur, aut cuius ſtellæ uires accipiat, quasq́ʒ ſimilitudines reddat, & quibus in locis emicet. Tibiarum ſpecie, muſicæ arti portendere. Obſcœnis aũt moribus, in uerendis partibus ſignorum. Ingenijs & eruditioni, ſi triquetram figuram quadratamúe paribus angulis ad aliquos perenniũ ſtellarũ ſitus ædant. Venena fundere, in capite ſeptentrionalis auſtrinæ'ue ſerpentis. Cometes in uno totius orbis loco colitur in templo Romæ, admodum fauſtus diuo Auguſto iudicatus ab ipſo. qui incipiente eo, apparuit ludis quos faciebat Veneri genitrici, non multo poſt obitum patris Cæſaris, in collegio ab eo inſtituto. Nanq́ʒ his uerbis id gaudium prodidit: Iis ipſis ludorum meorum diebus, ſidus crinitum per ſeptem dies in regione cœli, quæ ſub ſeptentrionibus eſt, conſpectum. Id oriebatur cica undecimam horam diei, clarumq́ʒ & omnibus terris conſpicuum fuit. Eo ſidere ſignificari uulgus credidit, Cæſaris animam inter deorum immortalium numina receptam: quo nomine id inſigne ſimulacro capitis eius, quod mox in foro conſecrauimus, adiectum eſt. Hæc ille in publicum, interiore gaudio ſibi illum natum, ſeq́ʒ in eo naſci interpretatus eſt: &, ſi uerum fatemur, ſalutare id terris fuit. Sunt qui & hæc ſidera perpetua eſſe credant, ſuoq́ʒ ambitu ire, ſed non niſi relicta à ſole cerni. Alij uero, qui naſci humore fortuito, & ignea ui, ideoq́ʒ ſolui.

Hipparchus de ſideribus, per exempla hiſtorica, faces, lampades, trabes, bolides, & chaſma cœli. Cap. XXVI

IDem Hipparchus nunquam ſatis laudatus, ut quo nemo magis approbauerit cognationem cum homine ſiderum, animasq́ʒ noſtras partem eſſe cœli, nouam ſtellam & aliã in æuo ſuo genitã deprehendit: eiusq́ʒ motu, qua die fulſit, ad dubitationem eſt adductus, an'ne hoc ſæpius fieret, moueréturq́ʒ & eæ quas putamus affixas. Idemq́ʒ auſus, rem etiam deo improbam, annumerare poſteris ſtellas, ac ſidera ad normam expangere, organis excogitatis, per quę ſingularũ loca atq́ʒ magnitudines ſignarẽt: ut facile diſcerni poſſet ex eo, non modo an obirent, naſcerentur'ue, ſed an omnino aliqua tranſirẽt mouerẽtur ue, item an creſcerẽt minuerẽturq́ʒ, cœlo in hæreditate cunctis relicto, ſi quiſquã qui rationem eam caperet, inuentus eſſet. Emicant & faces, non niſi quum decidunt uiſæ: qualis Germanico Cæſare gladiatorum ſpectaculum ędente, pręter ora populi meridiano tranſcurrit. Duo genera earum: Lampades uocant planè faces: alterum bolidas, quale Mutinenſibus malis uiſum eſt. Diſtant, quod faces ueſtigia longa faciunt, priore ardente parte: bolis uero perpetua ardens, longiorem trahit limitem. Emicant & trabes ſimili modo, quas docos uocant: quales cum Lacedæmonij claſſe uicti, imperium Gręciæ amiſere. Fit & cœli ipſius hiatus, quod uocant chaſma.

De cœli coloribus. Cap. XXVII

FIt & ſanguinea ſpecies, & (quo nihil terribilius mortalium timori eſt) incendium ad terras cadens inde, ſicut Olympiadis cẽteſimęſeptimę anno tertio, quum rex Philippus Græciam quateret. Atq́ʒ hæc ego ſtatis temporibus naturæ, ut cætera, arbitror exiſtere, non ut pleriq́ʒ uarijs de cauſis, quas ingeniorum acumen excogitat: quippe ingentium malorum fuere prænuntia. Sed ea accidiſſe, non quia hæc facta ſunt, arbitror: uerũ hæc ideo facta, quia incaſura erant illa. Raritate autem occultam ęorum eſſe rationem, ideoq́ʒ non ſicut exortus ſupra dictos defectusq́ʒ & multa alia noſci.

De flamma cœli. CAP. XXVIII

CErnuntur & ſtellæ cum ſole totis diebus, plerunq́ʒ & circa ſolis orbem, ceu ſpiceæ coronæ: & uerſicolores circuli, qualiter Auguſto Cæſare in prima iuuenta urbem ntrante, poſt obitum patris, ad nomen ingens capeſſendum.

De coronis cæleſtibus. Cap. XXIX

EXiſtunt eædem coronæ circa lunam, & circa nobilia aſtra, cœlo quoq́ʒ inhærentia. Circa ſolem arcus apparuit L. Opimio Q. Fabio coss. orbis L. Portio, M. Atilio.

De

De circulis repentinis. Cap. xxx

CIrculus rubri coloris L.Iulio, P.Rutilio coss. Fiunt prodigioſi & lõgiores ſolis defectus, qualis occiſo dictatore Cæſare, & Antoniano bello, totius penè anni pallore continuo.

Plures ſoles. Cap. xxxi

ET rurſus plures ſoles ſimul cernuntur, nec ſupra ipſum nec infra, ſed ex obliquo, nunquam iuxta, nec cõtra terram, nec noctu, ſed aut oriente aut occidẽte. Semel & meridie cõſpecti in Boſphoro produntur, qui à matutino tempore durauerunt in occaſum. Trinos ſoles antiqui ſępius uidere: ſicut Sp.Poſthumio, Q.Mutio, & Q.Martio, M.Portio, & M. Antonio, P. Dolobella, & M.Lepido, L.Planco coss. Et noſtra ætas uidit diuo Claudio principe, cõſulatu eius, Cornelio Orfito collega. Plures ſimul q̃ tres uiſi, ad hoc æui nunq̃ produntur.

Plures lunæ. Cap. xxxii

LVnæ quoq; trinæ, ut Cn.Domitio C.Fannio cõſulibus, apparuere: quos pleriq; appellauerunt ſoles nocturnos.

Dierum lux nocte. Cap. xxxiii

LVmen de cœlo noctu uiſum eſt, C.Cæcilio, Cn.Papyrio cõſulibus, & ſæpe aliàs, ut diei ſpecies noctu luceret.

Clypei ardentes. Cap. xxxiiii

CLypeus ardẽs ab occaſu ad ortum ſcintillans tranſcurrit, ſolis occaſu L. Valerio, C. Mario coss.

Oſtentum cœli. Cap. xxxv

SCintillam è ſtella cadere, & augeri terræ appropinquantem: ac poſtq̃ lunæ magnitudine facta ſit, illuxiſſe ceu nubilo diei: dein cum in cœlum ſe reciperet, lampadem factam, ſemel unquã proditur, Cn.Octauio, C.Scribonio coss. Vidit hoc Licinius Syllanus proconſul cum comitatu ſuo.

De diſcurſu ſtellarum. Cap. xxxvi

FIeri uidẽtur & diſcurſus ſtellarũ, nunq̃ temere, ut nõ ex ea parte truces uẽti cooriantur. Exiſtũt ſtellæ & in mari terriſq;.

De ſtellis Caſtoribus. Cap. xxxvii

VIdi nocturnis militũ uigilijs, inhærere pilis pro uallo fulgorem effigie ea: & antennis nauigantium, alijſq; nauium partibus, ceu uocali quodam ſono inſiſtunt, ut uolucres ſedẽ ex ſede mutãtes: graues cum ſolitariæ uenere, mergenteſq; nauigia: & ſi in carinæ ima deciderint, exurentes: geminæ autẽ ſalutares, & proſperi curſus prænuntiæ: quarum aduentu fugari diram illam ac minacem, appellatamq; Helenam, ferunt. Et ob id Polluci & Caſtori id numen aſſignãt, eoſq; in mari deos inuocãt. Hominum quoq; capita ueſpertinis horis, magno præſagio circumfulgẽt. Omnia incerta ratione, & in naturæ maieſtate abdita.

De aere. Cap. xxxviii

HActenus de ipſo mundo ſideribuſq;. Nunc reliqua cœli memorabilia. Nanque & hoc cœlum appellauere maiores quod alio nomine aera: omne quod inani ſimile, uitalem hunc ſpiritum fundit. Infra lunam hæc ſedes, multoq; inferior (ut animaduerto propemodũ cõſtare) infinitũ ex ſuperiore natura aeris, infinitũ & terreni halitus miſcens, utraq; ſorte cõfunditur. Hinc nubila, tonitrua, & alia fulmina. Hinc grãdines, pruinæ, imbres, procellæ, turbines. Hinc plurima mortaliũ mala, & rerũ naturæ pugna ſecum. Terrena in cœlũ tendẽtia deprimit ſiderũ uis: eademq; quę ſponte nõ ſubeũt, ad ſe trahunt. Decidunt imbres, nebulæ ſubeunt, ſiccantur amnes, ruunt grandines, torrent radij, & terram in medium undiq; impellunt. Iidem infracti reſiliunt: & quæ potuere, auferunt ſecum. Vapor ex alto cadit, rurſumq; in altũ redit. Vẽti ingruunt inanes, ijdemq; cum rapina remeãt. Tot animaliũ hauſtus ſpiritũ è ſublimi trahit. At ille cõtra nitiť, tellusq;, ut inani cœlo ſpiritũ infundit. Sic ultro citro cõmeante natura, ut tormẽto aliquo, mundi celeritate diſcordia accenditur. Nec ſtare pugnæ licet, ſed aſſidue rapta cõuoluitur & circa terram immenſo rerum quaſi globo tendit, ſubinde per nubes cœlum aliud obtexens. Ventorum hoc regnum. Itaq; præcipua eorum natura ibi, & fermè reliquas complexa cauſas, quoniam & tonitruum & fulminũ iactus, horum uiolentię pleriq; aſſignant. Quin & ideo lapidibus pluere interim, quod uento ſint rapti, & multa ſimiliter. Quamobrem

tem,plura simul dicenda sunt

De statis tempestatibus. Cap. XXXIX

TEmpestatũ rerumq́ quasdam statas esse causas, quasdam uero fortuitas,aut adhuc rationis incompertæ,manifestum est.Quis enim æstates & hyemes, quæq́ in temporibus annua uice intelliguntur, siderũ motu fieri dubitet? Ergo ut solis natura temperando intelligitur anno,sic reliquorũ quoq́ siderum propria est quibusq́ uis, & ad suam cuiq́ naturam fertilis. Alia sunt in liquorem soluti humoris fœcunda, alia cõcreti in pruinas, aut coacti in niues, aut glaciati in grandines:alia flatus, alia tepotis, alia uaporis,alia roris,alia rigoris.Nec uero hæc tanta debent existimari,quanta cernuntur,cum esse eorũ nullum minus luna tam immensæ altitudinis ratio declaret.Igitur in suo quæq́ motu naturam suam exercent,quod manifestũ Saturni maxime transitus imbribus faciunt. Nec meantium modo siderum hæc uis est, sed multorũ etiam adhærentium cælo:quoties errantium accessu impulsa, aut coniectu radiorum extimulata sunt: qualiter in suculis sentimus accidere, quas Græci ob id pluuio nomine hyadas appellant. Quin & sua sponte quædã statisq́ tẽporibus,ut hœdorũ exortus.Arcturi uero sidus non fermè sine procellosa grandine emergit.

De ui caniculæ. Cap. XL

NAm caniculæ exortu, accendi solis uapores quis ignorat? cuius sideris effectus amplissimi in terra sentiuntur.Feruent maria exoriente eo,fluctuant in cellis uina,mouentur stagna. Orygem appellat Aegyptus feram, quam in exortu eius contra stare & contueri tradit, ac uelut adorare, cum sternuerit.Canes quidẽ toto eo spatio maxime in rabiem agi,non est dubium.

Sidera in alijs signorum partibus & temporibus aliâs influere. Cap. XLI

QVin partibus quoque signorum quorundam sua uis inest, ut autumnali æquinoctio,brumaq́,cum tẽpestatibus cõfici sidus intelligimus. Nec imbribus tantũ tempestatibusq́,sed multis & corporũ & ruris experimẽtis. Afflãtur alij sidere,alij cõmouentur statis temporibus aluo,neruis,capite,mente. Olea,& populus alba,& salices,folia solstitio circũagunt.Floret ipso brumali die,suspensa in tectis arentis herba pulegij,rumpuntur intentæ spiritu membranæ.Miretur hoc,qui non obseruet quotidiano experimento, herbam unam, quæ uocatur heliotropium,abeuntem solem intueri semper,omnibusq́ horis cum eo uerti,uel nubilo obumbrante.Iam quidem lunari potestate ostrearum,conchyliorumq́, & concharum omniũ corpora augeri,ac rursus minui. Quin & soricum fibras respondere numero lunæ, exquisiuere diligẽtiores: Minimumq́ animal formicam sentire uires sideris, interlunio semper cessantem.Quo turpior homini inscitia est,fatenti præcipue iumentorũ quorundam in oculis morbos cum luna increscere ac minui. Patrocinatur uastitas cæli immensa,discreta altitudine in duo atq́ LXX signa.Hæ sunt rerum aut animantiũ effigies, in quas digessere cælum periti. In his quidam mille sexcentas annotauere stellas,insignes uidelicet effectu, uisúue. Exempli gratia,in cauda tauri septem, quas appellauere Vergilias,in fronte suculas,Booten,qui sequitur septentriones.

Imbrium uentorum & nubium causæ. Cap. XLII

EXtra has causas non negauerim existere imbres uentosq́: quoniã humidam à terra,aliâs uero propter uapores fumidam,exhalare caliginem certum est.Nubesq́ liquore egresso in sublime,aut ex aere coacto in liquorem,gigni. Densitas earũ corpusq́ haud dubio coniectatur argumento cum solem obumbrent, perspicuum aliâs etiam urinantibus in quamlibet profundam aquarum altitudinem.

De tonitruis & fulguribus. Cap. XLIII

IGitur non eam inficias, posse in has & ignes superne stellarum decidere,quales sereno sæpe cernimus, quorũ ictu cõcuti aera uerũ est,quando & tela uibrata strident. Cum uero in nubem peruenerint,uaporem dissonũ gigni, ut candente ferro in aquam demerso,& fumidũ uorticem uolui.Hinc nasci procellas.Et si in nube luctetur flatus, aut uapor, tonitrua ædi:si erumpat ardens,fulmina: si longiore tractu nitatur,fulgetra.His findi nu-

bem, illis perrumpi. Et esse tonitrua impactorum ignium plagas, ideoq; protinus coruscare igneas nubium rimas. Posse & repulsu siderum depressum, qui à terra meauerit, spiritum nube cohibitum tonare, natura strangulante sonitum dum rixetur, ædito fragore cum erumpat, ut in membrana spiritu intenta. Posse & attritu, dum in præceps feratur, illum, quisquis est, spiritũ accendi. Posse & cõflictu nubium elidi, ut duorũ lapidum, scintillãtibus fulgetris. Sed hæc omnia esse fortuita. Hinc bruta fulmina & uana, ut quæ nulla ueniant ratione naturæ. Iis percuti montes, ijs maria, omnesq; alios irritos iactus. Illa uero fatidica ex alto, statisq; de causis, & ex suis uenire sideribus. Simili modo uentos uel potius flatus, posse & ex arido siccoq; habitu terræ gigni non negauerim: posse & aquis aera expirãtibus, qui neq; in nebulã denset, nec crassescat in nubes: posse & solis impulsu agi: quoniam uentus non aliud intelligatur, quàm fluctus aeris: pluribusq; etiam modis. Nanq; & è fluminibus ac niuibus, & è mari uidemus & quidẽ tranquillo, & alios quos uocant altanos è terra consurgere. Qui quidem cum è mari redeunt, tropæi uocantur: si pergunt, apogæi.

Qua ratione echo reddatur. Cap. XLIIII

MOntium uero flexus crebriq; uertices, & conflexa cubito, aut cõfracta in humeros iuga, concaui uallium sinus, scindunt inæqualiter inde resultantem aera: quæ causa etiam uoces multis in locis reciprocas facit.

De uentis iterum. Cap. XLV

SIne fine uentos generant iam quidam etiam specus, qualis in Dalmatiæ ora, uasto in præceps hiatu: in quem deiecto leui pondere, quamuis tranquillo die, turbini similis emicat procella. Nomen loco est Senta. Quin & in Cyrenaica prouincia rupes quædam austro traditur sacra, quam profanum sit attrectari hominis manu, cõfestim austro uoluente harenas. In domibus etiam multis, manu facta inclusa opacitate conceptacula auras suas habent, adeo causa non deest. Sed plurimum interest, flatus sit, an uẽtus. Illos status atque perspirantes, quos non tractus aliquis, uerum terræ sentiunt: qui non aura, non procella maris, sed appellatione quoque ipsa uenti sunt: qui siue assiduo mundi incitu, & contrario siderum occursu nascuntur, siue hic est ille generabilis rerum naturæ spiritus, huc illucq; tanquam in utero aliquo uagus; siue disparili errantium siderum ictu, radiorumq; multiformi iactu flagellatus aer, siue à suis sideribus exeunt his propioribus, siue ab illis cælo affixis cadunt, palàm est illud quoq; legem naturæ habere nõ ignotam, etiamsi nondum percognitam.

Naturæ & obseruationes uentorum. Cap. XLVI

VIginti amplius autores Græci ueteres prodidere de his obseruationes. Quo magis miror, orbe discordi, & in regna hoc est in membra diuiso, tot uiris curæ fuisse tam ardua inuentu, inter bella præsertim & infida hospitia, piratis etiam omnium mortalium hostibus transitus fermè tenentibus: ut hodie quædam in suo quisque tractu ex eorum commentarijs, qui nunquam eò accessere, uerius noscat, quàm indigenarum scientia: nunc uero pace tam festa, tam gaudente prouentu rerum artiumq; principe, omnino nihil addisci noua inquisitione, imò ne ueterum quidem inuenta perdisci. Non erant maiora præmia in multos dispersa fortunæ magnitudine, & ista plures sine præmio alio quàm posteros iuuandi eruerunt. Nanq; mores hominũ senuere, nõ fructus. Et immẽsa multitudo aperto quodcunq; est mari, hospitalisq; littorũ omniũ appulsu nauigat, sed lucri non scientiæ gratia. Nec reputat cæca mens & tantũ auaritiæ intenta, idipsum scientia posse tutius fieri. Quapropter scrupulosius quàm instituto fortassis conueniat operi, tractabo uentos, tot milia nauigantiũ cernens.

Ventorũ genera. Cap. XLVII

VEteres quatuor omnino seruauere, per totidẽ mũdi partes (ideo nec Homerus plures nominat) hebeti ut mox iudicatum est ratione: secuta ætas octo addidit, nimis subtili & concisa: proximis inter utranq; media placuit, ad breuem ex numerosa additis quatuor. Sũt ergo bini in quatuor cæli partibus: Ab oriente æquinoctiali subsolanus, ab

oriente brumali uulturnus: Illum apelioten, hunc eurum Græci appellant. A meridie auster, & ab occasu brumali africus, noton & liba nominant: Ab occasu æquinoctiali fauonius, ab occasu solstitiali corus, zephyron & argesten uocāt: A septentriōibus septentrio, interq́ eum & exortum solstitialem aquilo, aparctias dicti & boreas. Numerosior ratio quatuor his interiecerat, thrasciā, media regione inter septentrionem & occasum solstitialem: itemq́ cæcian, media inter aquilonem & exortū æquinoctialem: Ab ortu solstitiali phœnician, media regione inter ortum brumalem & meridiem: Item inter liba & noton compositum ex utroque medium, inter meridiem & hybernum occidentem, libanoton. Nec finis: Alij quippe mesen nomine etiamnum addidere inter boream & cæcian, & inter eurum & noton euronotum. Sunt etiam quidam peculiares quibusq́ gentibus uenti, non ultra certum procedentes tractum: ut Atheniensibus sciron, paulum ab argeste deflexus, reliquæ Græciæ ignotus. Aliubi elatior idem olympias uocatur. Consuetudo omnibus his nominibus argesten intelligit: & cæcian aliqui uocant hellespontium, & eosdem alibi aliter. Item in Narbonensi prouincia clarissimus uentorū est circius, nec ulli uiolentia inferior, Ostiam plerunq́ recta Ligustico mari perferens: idem non modo in reliquis partibus cæli ignotus, sed ne Viennam quidem eiusdem prouinciæ urbem attingens, paucis ante limitibus iugi modici occursu tantus ille uentorum coercitus. Et austros in Aegyptū penetrare negat Fabianus. Quo fit manifesta lex naturæ, uentis etiam & tempore & fine dicto. Ver ergo aperit nauigantibus maria: cuius in principio, fauonij hybernum molliunt cælum, sole aquarij XXV. obtinente partem. Is dies sextus est ante Februarias Idus. Competit fermè & hoc omnibus quos deinde ponam, per singulas intercalationes uno die anticipantibus, rursumq́ lustro sequenti ordinē seruantibus. Fauonium quidam ad VII. Cal. Martij chelidonian uocant, ab hirundinis uisu: nonnulli uero ornithian, uno & LXX. die post brumam, ab aduentu auium, flantem per dies IX. Fauonio contrarius est, quem subsolanum appellauimus. Datus est autē huic exortus Vergiliarum in totidē partibus tauri, sex diebus ante Maias Idus, quod tempus austrinū est, huic uento septentrione cōtrario. Ardentissimo autē æstatis tempore exoritur caniculæ sidus, sole primā partem leonis ingrediente: qui dies XV. ante Augusti Calen. est. Huius exortum diebus octo fermè aquilones antecedunt, quos prodromos appellant. Post biduum autem exortus, ijdem aquilones constantius perflant diebus quadraginta, quos etesias uocant. Molliri eis creditur solis uapor geminatus ardore sideris: nec ulli uentorū magis stati sunt. Post eos rursus austri frequētes usq́ ad sidus Arcturi, quod exoritur XI diebus ante æquinoctiū autumni. Cum hoc corus incipit. Corus autumnat: huic est contrarius uulturnus. Post id æquinoctiū diebus ferè quatuor & XL. Vergiliarum occasus hyemem inchoat: quod tempus in III Idus Nouembris incidere cōsueuit: hoc est aquilonis hyberni, multumq́ æstiuo illi dissimilis, cuius ex aduerso est africus. Ante brumam autem VII. diebus, totidemq́ postea, sternitur mare halcyonum fœturæ: unde nomen hi dies traxere: reliquū tempus hyemat. Nec tamen sæuitia tempestatū concludit mare. Piratæ primum coegere mortis periculo in mortem ruere, & hyberna experiri maria: nunc idem auaritia cogit. Ventorum frigidissimi sunt quos à septentrione diximus spirare, & uicinus his corus. ij & reliquos compescunt, & nubes abigunt. Humidi, africus, & præcipue auster Italiæ. narrant & in Ponto cæcian in se trahere nubes. Sicci corus & uulturnus, præterquam desinentes. Niuales aquilo & septentrio. Grandines septentrio importat & corus. Aestuosus auster. Tepidi uulturnus & fauonius. Iidem subsolano sicciores: & in totum omnes à septentrione & occidente sicciores, quàm meridie & oriente. Saluberrimus autem omnium aquilo: noxius auster, & magis siccus, fortassis quia humidus frigidior est. Minus esurire eo spirante creduntur animantes. Etesiæ noctu desinunt ferè, & à tertia diei hora oriuntur. In Hispania & Asia ab oriente flatus est eorum, in Ponto ab aquilone, reliquis in partibus à meridie. Spirant autē & à bruma cum

uocantur ornithiæ, ſed leniores & paucis diebus. Permutant & duo naturam cum ſitu, Auſter Africæ ſerenus, aquilo nubilus. Omnes uenti uicibus ſuis ſpirant maiore ex parte, aut ut contrarius deſinenti incipiat. Cum proximi cadentibus ſurgunt, à læuo latere in dextrum (ut ſol) ambiunt. De ratione eorum menſtrua, quarta maxime luna decernit. Iiſdem autẽ uentis in contrarium nauigatur, prolatis pedibus, ut noctu plerunq; aduerſa uela concurrant. Auſtro maiores fluctus æduntur quàm aquilone: quoniam ille infernus ex imo maris ſpirat, hic ſummo. Ideoq; poſt auſtros noxij præcipue terræ motus. Noctu auſter, interdiu aquilo uehementior. Et ab ortu flantes diuturniores ſunt ab occaſu flantibus. Septentriones impari ferè deſinunt numero: quæ obſeruatio & in alijs multis rerum naturæ partibus ualet. Mares itaq; exiſtimantur impari numero. Sol & auget, & comprimit flatus. Auget exoriens occidẽſq;, comprimit meridianus æſtiuis temporibus. Itaque medio diei aut noctis plerunq; ſopiuntur, quia aut nimio frigore aut æſtu ſoluũtur. Et imbribus uenti ſopiuntur. Expectantur autẽ maxime, unde nubes diſcuſſæ adaperuere cælũ. Omnium quidem (ſi libeat obſeruare minimos ambitus) redire eaſdem uices quadriennio exacto Eudoxus putat, nõ uentorũ modo, uerum & reliquarum tempeſtatum magna ex parte. Et eſt principium luſtri eius ſemper intercalari anno caniculæ ortu. De generalibus uentis hæc.

De repentinis flatibus. Cap. XLVIII

NVnc de repentinis flatibus, qui exhalante terra (ut dictum eſt) coorti, rurſuſq; deiecti, interim obducta nubium cute multiformes exiſtunt. Vagi quippe & ruentes torrentiũ modo, ut aliquibus placere oſtendimus, tonitrua & fulgura ædunt. Maiore uero illati pondere incurſuq;, ſi late ſiccam ruperint nubẽ, procellam gignunt, quæ uocatur à Græcis ecnephias. Sin uero depreſſo ſinu arctius rotati effregerint, ſine igne, hoc eſt ſine fulmine, uorticem faciunt, qui typhon uocatur, id eſt, uibratus ecnephias. Defert hic ſecum aliquid, abruptum è nube gelida conuoluens uerſanſq;, & ruinam ſuam illo pondere aggrauans, & locũ ex loco mutans rapida uertigine: præcipua nauigantium peſtis, non antennas modo, uerum ipſa nauigia contorta frangens, tenui remedio aceti in aduenientem effuſi, cui frigidiſſima eſt natura. Idem illiſu ipſo repercuſſus, correpta ſecum in cælum refert, ſorbetq; in excelſum. Quod ſi maiore depreſſæ nubis eruperit ſpecu, ſed minus lato quàm procella, nec ſine fragore, turbinem uocant, proxima quæque proſternentem. Idem ardentior accenſuſq; dum furit, preſter uocatur, amburens contacta pariter & proterens.

Alia prodigioſa genera tempeſtatum. Cap. XLIX

NOn fit autem aquilonius typhon, nec niualis aut niue iacente ecnephias. Quod ſi ſimul rupit nubem, exarſitq;, & ignẽ habuit, nõ poſtea concepit, fulmen eſt. Diſtat à preſtere, quo flamma ab igne. Hic late funditur flatu, illud conglobatur impetu. Vortex autẽ remeando diſtat à turbine, & quo ſtridor à fragore. Procella latitudine ab utroque, diſiecta nube uerius quàm rupta. Fit & caligo beluæ ſimilis, nube dira nauigantibus. Vocatur & columna, cum ſpiſſatus humor rigenſq; ipſe ſe ſuſtinet. Ex eodem genere, & in longam ueluti fiſtulam nubes aquam trahit.

Quibus in terris fulmina non cadant. Cap. L

HYeme & æſtate rara fulmina, cõtrarijs de cauſis, quoniam hyeme denſatus aer nubium craſsiore corio ſpiſſatur: omniſq; terrarũ exhalatio rigens ac gelida, quicquid accipit ignei uaporis, extinguit. Quæ ratio immunem Scythiam & circà rigentia à fulminum caſu præſtat, & è diuerſo nimius ardor Aegyptum. Siquidem calidi ſicciq; halitus terrę, raras admodum tenueſq; & infirmas denſantur in nubes. Vere autem & autumno crebriora fulmina, corruptis in utroque tempore æſtatis hyemis'que cauſis. Qua ratione crebra in Italia, quia mobilior aer mitiore hyeme & æſtate nimboſa, ſemper quodammodo uernat uel autumnat. Italiæ quoque partibus ijs, quæ à ſeptentrione diſcedunt ad teporẽ, qualis eſt Vrbis & Campaniæ tractus, iuxta hyeme & æſtate fulgurat, quod

quod non in alio ſitu. Fulgurum genera & miracula Cap. LI

FVlminum ipſorum plura genera traduntur. Quæ ſicca ueniunt, nõ adurunt, ſed diſſipant. Quæ humida, non urunt ſed infuſcant, Tertium eſt quod clarum uocant, mirificæ maxime naturæ, quo dolia exhauriuntur intactis operimentis, nulloq; alio ueſtigio relicto. Aurum & æs & argentũ liquatur intus, ſacculis ipſis nullo modo ambuſtis, ac ne confuſo quidem ſigno ceræ. Martia princeps Romanarũ icta grauida, partu exanimato, ipſa citra ullum aliud incõmodum uixit. In Catilinianis prodigijs, Pompeiano ex municipio M. Herennius decurio ſereno die fulmine ictus eſt.

De obſeruationibus. Cap. LII

THuſcorum literæ nouem deos emittere fulmina exiſtimant, eaq; eſſe undecim generum. Iouem enim trina iaculari. Romani duo tantum ex ijs ſeruauere: diurna attribuentes Ioui, nocturna Summano, rariora ſanè eadem de cauſa frigidioris cæli. Hetruria erumpere terra quoq; arbitratur, quæ infera appellat, brumali tempore facta, ſæua maxime & execrabilia, cum ſint omnia quæ terrena exiſtimant, non illa generalia, nec à ſideribus uenientia, ſed ex proxima atq; turbidiore natura. Argumentum euidens eſt, quod omnia à ſuperiore cælo decidentia obliquos habeant ictus: hæc autem quæ uocantur terrena, rectos. Sed quia ex propiore materia cadunt, ideo creduntur è terra exire, quoniam ex repulſu nulla ueſtigia ædant, cum ſit illa ratio non inferni ictus ſed aduerſi. à Saturni ea ſidere proficiſci ſubtiliter iſta conſectati putãt: ſicut cremantia, à Martis. Qualiter cum Volſinij oppidum Thuſcorũ opulentiſsimũ totum concrematũ eſt fulmine. Vocant & familiaria in totã uitam fatidica, quæ prima fiunt familiam ſuã cuiq; indepto. Cæterum exiſtimant non ultra decem annos portendere priuata, præterquam aut matrimonio primo facta, aut natali die. Publica non ultra triceſimum annum, præterquam in deductione oppidorum.

De Fulminibus euocandis Cap. LIII

EXtat annalium memoria, ſacris quibuſdã & precationibus uel cogi fulmina uel impetrari. Vetus fama Hetruriæ eſt, impetratum Volſinios urbem agris depopulatis ſubeunte monſtro, quod uocauere Voltam: euocatũ & à Porſena ſuo rege. Et ante eum à Numa ſæpius hoc factitatum, in primo annalium ſuorum tradit L. Piſo grauis autor: quod imitatũ parum rite Tullum Hoſtilium, ictum fulmine. Lucosq; & aras, & ſacra habemus, interq; Statores, & Tonantes, & Feretrios, Elicium quoq; accepimus Iouem. Varia in hoc uitæ ſententia, & pro cuiuſq; animo. Imperari naturæ, audacis eſt credere: nec minus hebetis, beneficijs abrogare uires: quando in fulgurum quoq; interpretatione eò profecit ſciẽtia, ut uentura alia finito die præcinat: & an peremptura ſint fatum, aut apertura potius alia fata quæ lateant, innumerabilibus in utroque publicis priuatiſq; experimentis. Quamobrem ſint iſta (ut rerum naturæ libuit) alijs certa, alijs dubia, alijs probata, alijs damnanda. Nos cætera quæ ſunt in his memorabilia non omittemus.

Catholica fulgurum. Cap. LIIII

FVlgetrum prius cerni, quàm tonitrũ audiri (cum ſimul fiant) certũ eſt. Nec mirum, quoniam lux ſonitu uelocior. Ictum autem & ſonitum congruere, ita modulante natura. Sed ſonitum profecti eſſe fulminis, non illati: etiamnum ſpiritum ocyorem fulmine, ideo quati prius omne & afflari quàm percuti: nec quenquam tangi qui prior uiderit fulmen, aut tonitrua audierit. Læua proſpera exiſtimãtur, quoniã læua parte mundi ortus eſt. Nec tam aduentus ſpectatur, quàm reditus, ſiue ab ictu reſiliat ignis, ſiue opere confecto aut igne conſumpto ſpiritus remeet. In ſedecim partes cælum in eo reſpectu diuiſere Thuſci. Prima eſt à ſeptentrionibus ad æquinoctialem exortum: ſecunda ad meridiem, tertia ad æquinoctialem occaſum, quarta obtinet, quod reliquũ eſt, ab occaſu ad ſeptentriones. Has iterum in quaternas diuiſere partes, ex quibus octo ab exortu ſiniſtras, totidem è cõtrario appellauere dextras. Ex his maxime diræ, quæ ſeptentrionẽ ab occaſu attingunt. Itaq; perplurimũ refert, unde uenerint fulmina, & quò cõceſſerint. Optimum

est,in exortiuas redire partes. Ideo cum à prima cæli parte uenerint, & in eãdem cõcesserint,summa felicitas portenditur,quale Syllæ dictatori ostentũ datum accipimus. Cætera ipsius mundi portione minus prospera aut dira. Quædã fulgura enunciare nõ putant fas,nec audire,præterquam si hospiti indicẽtur aut parenti. Magna huius obseruationis uanitas,tacta Iunonis æde,Romæ deprehensa est Scauro cõsule,qui mox princeps fuit. Noctu magis quàm interdiu sine tonitribus fulgurat. Vnũ animal hominẽ non semper extinguit,cætera ilico:hunc uidelicet natura tribuente honorẽ,cum tot beluæ uiribus pręstent. Omnia cõtrarias incubãt in partes. Homo nisi cõuertatur ui percussus nõ expirat. Superne icti cõsidunt. Vigilans ictus cõniuentibus oculis, dormiens patẽtibus reperitur. Hominẽ ita exanimatũ cremari fas non est,condi terra religio tradidit. Nullũ animal,nisi exanimatum,fulmine accenditur. Vulnera fulminatorũ frigidiora reliquo corpore sunt.

Quæ non feriantur fulmine. Cap. LV

EX ijs quæ terra gignuntur,lauri fruticem non icit:nec unquam quinque altius pedibus descendit in terrã. Ideo pauidi altiores specus tutissimos putant:aut tabernacula è pellibus beluarum, quas uitulos marinos appellant, quoniã hoc solum animal ex marinis non percutiat, sicut nec è uolucribus aquilã, quæ ob hoc armiger huius teli fingitur. In Italia inter Tarracinam & ædem Feroniæ,turres bellicis temporibus desiere fieri, nulla non earum fulmine diruta.

De prodigiosis pluuijs,lacte,sanguine,carne,ferro,lana,lateribus coctis. Cap. LVI

PRæter hæc inferiore cælo relatum in monumenta est, lacte & sanguine pluisse M. Acilio, C. Portio c o s s. Et sæpe aliàs carne,sicut L. Volumnio, Seruio Sulpicio c o s s. exq; ea nõ perputruisse quod nõ diripuissent aues. Item ferro in Lucanis,anno antequam M. Crassus à Parthis interẽptus est,omnesq; cum eo Lucani milites,quorũ magnus numerus in exercitu erat. effigies quæ pluuerat,spongiarum ferè similis fuit: aruspices cauenda pręmonuerũt superna uulnera. L. aũt Paulo, C. Marcello c o s s. lana pluuit circa castellũ Carissanum, iuxta quod post annum T. Annius Milo occisus est. Eodem causam dicente lateribus coctis pluuisse,in eius anni acta relatum est.

De crepitu armorum & tubarum de cælo audito. Cap. LVII

ARmorum crepitus & tubæ sonitus,auditos è cælo Cimbricis bellis accepimus, crebrosq; & prius & postea. Tertio uero cõsulatu Marij ab Amerinis & Tudertibus spectata arma cælestia,ab ortu occasuq; inter se cõcurrentia, pulsis quæ ab occasu erant. Ipsum ardere cælũ,minime mirũ est, & sæpius uisum,maiore ui ignis nubibus correptis.

De lapidibus è cælo cadentibus. Cap. LVIII

CElebrant Græci Anaxagoram Clazomenium, olympiadis septuagesimæoctauæ secũdo anno,prædixisse cælestiũ literarũ scientia,quibus diebus saxum casurũ esset è sole. Idq; factũ interdiu in Thraciæ parte ad Aegos flumen, Qui lapis etiã nunc ostenditur,magnitudine uehis,colore adusto,comete quoq; illis noctibus flagrante. Quod si quis prædictũ credat,simul fateatur necesse est,maioris miraculi diuinitatẽ Anaxagoræ fuisse:soluiq; rerum naturæ intellectum, & confundi omnia, si aut ipse sol lapis esse, aut unquam lapidem in eo fuisse credatur,decidere tamen crebro nõ erit dubium. In Abydi gymnasio ex ea causa colitur,hodieq;,modicus quidem,sed quem in medio terrarũ casurum idem Anaxagoras prædixisse narratur. Colitur & Cassandriæ, quæ Potidæa uocitata est,ob id deducta. Ego ipse uidi in Vocontiorum agro paulo ante delatum.

De arcu cælesti. Cap. LIX

ARcus uocamus extra miraculum frequentes, & extra ostentum. nam ne pluuios quidem,aut serenos dies,cum fide portendunt. Manifestũ est, radium solis immissum cauæ nubi, repulsa acie in solem refringi, colorumq; uarietatem mixtura nubium, aeris,igniumq; fieri. Certe nisi sole auerso nõ fiunt, nec unquam nisi dimidia circuli forma.nec noctu,quamuis Aristoteles prodat aliquãdo uisum: quod tamen fatetur idem

non

non niſi quartadecima luna poſſe. Fiunt autẽ hyeme, maxime ab æquinoctio autumnali die decreſcente. Quo rurſus creſcente ab æquinoctio uerno, nõ exiſtunt: nec circa ſolſtitium longiſſimis diebus: bruma uero, hoc eſt, breuiſſimis diebus, frequenter. Iidem ſublimes humili ſole, humilesq; ſublimi, & minores occidente uel oriente, ſed in latitudinem diffuſi, meridie exiles, uerum ambitus maioris. Aeſtate uero per meridiem non cernuntur: poſt autumni æquinoctium, quacunque hora: nec unquam plures ſimul quàm duo. Cætera eiuſdem naturæ non multis dubia eſſe uideo.

De grandine, niue, pruina, nebula, rore. Cap. LX

GRandinem conglaciato imbre gigni, & niuem eodem humore mollius coacto, pruinam aũt ex rore gelido. Per hyemẽ niues cadere nõ grãdines, ipſasq; grandines interdiu ſæpius quàm noctu, & multo celerius reſolui quàm niues. Nebulas nec æſtate nec maximo frigore exiſtere. Rores neq; gelu, neq; ardoribus, neq; uentis, nec niſi ſerena nocte. Gelando liquorem minui, ſolutaq; glacie non eundem inueniri modum.

De nubium imaginibus. Cap. LXI

VArietates colorum figurarumq; in nubibus cerni, prout admixtus ignis ſuperet aut uincatur.

De proprietatibus cæli in locis. Cap. LXII

PRæterea quaſdam proprietates cæli quibuſdã locis eſſe. Roſcidas æſtate Africæ noctes. In Italia Locris & in lacu Velino, nullo non die apparere arquus. Rhodi & Syracuſis nunquam tanta nubila obduci: ut non aliqua hora ſol cernatur, qualia aptius ſuis referentur locis. Hæc ſint dicta de aere.

De natura terræ. Cap. LXIII

SEquitur terra, cui uni rerum naturæ partium, eximia propter merita, cognomen indidimus maternæ uenerationis. Sic hominum illa, ut cælum dei: quæ nos naſcentes excipit, natos alit, ſemelq; æditos ſuſtinet ſemper: nouiſsime complexa gremio iam à reliqua natura abdicatos, tum maxime ut mater operiens: nullo magis ſacramento, quàm quo nos quoque ſacros facit, etiam monumenta ac titulos gerens, nomenq; prorogans noſtrum, & memoriam extendens contra breuitatem æui. Cuius numen ultimum iam nullis precamur irati graue: tanquam neſciamus hanc eſſe ſolam, quæ nunquam iraſcatur homini. Aquæ ſubeunt in imbres, rigeſcunt in grandines, tumeſcunt in fluctus, præcipitantur in torrentes: aer denſatur nubibus, furit procellis: At hæc benigna, mitis, indulgens, uſusq; mortalium ſemper ancilla, quæ coacta generat? quæ ſponte fundit? quos odores ſaporesq;? quos ſuccos? quos tactus? quos colores? quàm bona fide creditum fœnus reddit? quæ noſtri cauſa alit? Peſtifera enim animantia, uitali ſpiritu habente culpam, neceſſe eſt illi ſeminata excipere, & genita ſuſtinere. Sed in malis generantium noxa eſt. Illa ſerpentem homine percuſſo non amplius recipit, pœnasq; etiam inertium nomine exigit: illa medicas fundit herbas, & ſemper homini parturit. Quin & uenena, noſtri miſertam inſtituiſſe credi poteſt, ne in tædio uitæ diræ famis mors, terræ meritis alieniſſima, lenta nos cõſumeret tabe, ne lacerum corpus abrupta diſpergerent, ne laquei torqueret pœna præpoſtera, incluſo ſpiritu, cui quæreretur exitus: ne in profundo quæſita morte, ſepultura pabulo fieret; ne ferri cruciatus ſcinderet corpus. Ita eſt, miſerta genuit id, cuius facillimo hauſtu, illibato corpore, & cum toto ſanguine extingueremur, nullo labore, ſitientibus ſimiles: qualiter defunctos, non uolucris, non fera attingeret: terræq; ſeruaretur, qui ſibijpſi periſſet. Et ut uerum fateamur, terra nobis malorum remedium genuit, nos illud uitæ fecimus uenenum. Nos enim & ferro, quo carere non poſſumus, ſimili modo utimur. Nec tamen quereremur merito, etiamſi maleficij cauſa tuliſſet. Aduerſus unam quippe naturæ partem ingrati ſumus: quaſi non ad delicias quaſque, non ad contumelias ſeruiat homini. In maria iacitur, aut ut freta admittamus eroditur aquis: ferro, ligno, igne, lapide, fruge, omnibus cruciatur horis: multoq; plus ut delicijs, quàm ut alimentis famuletur noſtris. Et tamen quæ ſumma patitur atque extrema cute,

toletabilia uideantur: Penetramus in uiſcera, auri argentiq́ꝫ uenas, & æris ac plumbi metalla fodientes, gemmas etiã & quoſdã paruulos quærimus lapides, ſcrobibus in profundum actis. Viſcera eius extrahimus, ut digito geſtetur gemma quã petimus. Quot manus atterũtur, ut unus niteat articulus? Si ulli eſſent inferi, iam profecto illos auaritiæ atq́ꝫ luxuriæ cuniculi refodiſſent. Et miramur ſi eadẽ ad noxã genuit aliqua. Feræ enim credo cuſtodiunt illã, arcentq́ꝫ ſacrilegas manus. Nónne inter ſerpentes fodimus, & uenas auri tractamus cum ueneni † radicibus? Placatiore tamen dea ob hoc utimur, quod omnes hi opulentiæ exitus, ad ſcelera cædeſq́ꝫ & bella tendunt: quãq́ꝫ ſanguine noſtro irrigamus, inſepultis oſſibus tegimus. Quibus tamen uelut exprobrato furore tandẽ ipſa ſe obducit & ſcelera quoq́ꝫ mortaliũ occultat. Inter crimina ingrati animi & hoc duxerim, quod naturam eius ignoramus.

Aliàs, tra ducibus

De forma terræ. Cap. LXIIII

EST autem figura prima, de qua cõſenſus iudicat. Orbẽ certe dicimus terræ, globũq́ꝫ uerticibus includi fatemur. Neq́ꝫ enim abſoluti orbis eſt forma, in tanta montium excelſitate, tanta camporum planicie: ſed cuius amplexus, ſi capita linearum comprehendantur ambitu, figurã abſoluti orbis efficiat, id quod rerũ ipſa naturæ cogit ratio, non eiſdem cauſis quas attulimus in cælo. Nãq́ꝫ in illo caua in ſe cõuexitas uergit, & cardini ſuo, hoc eſt terræ, undiq́ꝫ incumbit. Hæc ut ſolida atq́ꝫ cõferta, aſſurgit intumeſcẽti ſimilis, ex traq́ꝫ protenditur. Mundus in centrum uergit: at terra exit à centro, immenſum eius globum in formam orbis aſſidua circa eam mundi uolubilitate cogente.

De antipodibus an ſint, & aquæ rotunditate. Cap. LXV

INgens hic pugna literarum, contraq́ꝫ uulgi, circumfundi terræ undiq́ꝫ homines, conuerſiſq́ꝫ inter ſe pedibus ſtare, & cunctis ſimilem eſſe cæli uerticẽ, ſimili modo ex quacunque parte mediam calcari: illo quærente cur non decidant contrà ſiti: tanquam non & ratiò præſtò ſit, ut nos nõ decidere mirentur illi. Interuenit ſententia, quamuis indocili probabilis turbę, inæquali globo, & ſi ſit figura pineæ nucis, nihilominus terrã undiq́ꝫ incoli. Sed q̃d hoc refert, alio miraculo exoriente? pendere ipſam ac nõ cadere nobiſcũ, ceu ſpiritus uis mũdo præſertim incluſi, dubia ſit: aut poſſit cadere, natura repugnãte, & quò cadat negãte. Nam ſicut igniũ ſedes nõ eſt niſi in ignibus, aquarũ niſi in aquis, ſpiritus niſi in ſpiritu: ita terræ arcentibus cunctis, niſi in ſe locus nõ eſt. Globũ tamen effici mirũ eſt, in tanta planicie maris camporũq́ꝫ. Cui ſententiæ adeſt Dicæarchus uir in primis eruditus, regũ cura permẽſus montes, ex quibus altiſſimũ prodidit Pelion, M. ccl. paſſ. ratione perpendiculi, nullam eſſe eam portionẽ uniuerſæ rotunditatis colligẽs. Mihi incerta hæc uidetur cõiectatio, haud ignaro quoſdam alpium uertices, longo tractu, nec breuiore L. milibus paſſuum aſſurgere. Sed uulgo maxima hæc pugna eſt, ſi coactã in uerticẽ aquarum quoq́ꝫ figurã credere cogatur. Atqui non aliud in rerũ natura aſpectu manifeſtius. Nanq́ꝫ & dependentes ubiq́ꝫ guttæ paruis globãtur orbibus: & pulueri illatæ frondiũq́ꝫ lanugini impoſitæ, abſoluta rotũditate cernũtur: & in poculis repletis media maxime tument. Quæ propter ſubtilitatẽ humoris, mollitiãq́ꝫ in ſe reſidentẽ, ratione facilius q̃ꝫ uiſu deprehenduntur. Idq́ꝫ etiã magis mirũ, in poculis repletis, addito humore minimo circumfluere quod ſuperſit: cõtra euenire ponderibus additis ad uicenos ſæpe denarios: ſcilicet quia intus recepta liquorẽ in uerticẽ attollãt, at cumulo eminente infuſa dilabãtur. Eadem eſt cauſa, propter quã è nauibus terra nõ cernatur, è nauiũ malis cõſpicua: ac procul recedẽte nauigio, ſi quid quod fulgeat religetur in mali cacumine, paulatim deſcendere uideatur, & poſtremo occultet. Deniq́ꝫ oceanus, quẽ fatemur ultimũ, quanã alia figura cohæreret atq́ꝫ nõ decideret, nullo ultra margine includẽte? Ipſum id ad miraculũ redit, quonã modo etiãſi globetur, extremũ nõ decidat mare. Cõtra q̃d, ut ſint plana maria, & qua uidẽtur figura, nõ poſſe id accidere, magno ſuo gaudio magnaq́ꝫ gloria inuẽtores Græci ſubtilitate geometrica docẽt. Nanq́ꝫ cũ è ſublimi in inferiora aquę ferãtur, & ſit hæc natura earũ cõceſſa, nec quiſq́ꝫ dubitet in littore ullo acceſſiſſe eas, quò longiſſime deuexitas

paſſa

passa sit, procul dubio apparere, quo quid humilius sit, propius cẽtro esse terræ: omnesq; lineas quæ emittantur ex eo ad proximas aquas, breuiores fieri, ꝙ quæ ad extremũ mare à primis aquis. Ergo totas, omniq; ex partę aquas uergere in centrũ: ideoq; non decidere, quoniã in interiora nitãtur. Quod ita formasse artifex natura credi debet: ut cũ terra arida & sicca constare per se ac sine humore non posset, nec rursus stare aqua nisi sustinente terra, mutuo implexu iungerentur: hac sinus pandente, illa uero permeante totam, intrà, extrà, suprà, uenis ut uinculis discurrentibus, atq; etiam in summis iugis erumpente: quò spiritu acta, & terræ pondere expressa, siphonum modo emicat: tantumq; à periculo decidendi abest, ut in summa quæq; & altissima exiliat. Qua ratione manifestũ est, quare tot fluminum quotidiano accessu maria non crescant.

Quomodo aqua sit terræ innexa. Cap. LXVI

EST igitur in toto suo globo tellus medio ambitu præcincta circumfluo mari. Nec argumentis hoc inuestigandum, sed iam experimentis cognitum.

De nauigatione maris & fluminum. Cap. LXVII

A Gadibus columnisq; Herculis, Hispaniæ & Galliarũ circuitu, totus hodie nauigatur occidens. Septentrionalis uero oceanus, maiore ex parte nauigatus est, auspicijs diui Augusti Germaniã classe circũuecta ad Cimbrorum promontoriũ: & inde immenso mari prospecto, aut fama cognito, ad Scythicã plagã, & humore nimio rigentia. Propter quod minime uerisimile est illic maria deficere, ubi uis humoris superet. Iuxta uero ab ortu ex Indico mari, sub eodem sidere pars tota uergens in Caspiũ mare, pernauigata est Macedonũ armis, Seleuco atq; Antiocho regnantibus, qui & Seleucida atq; Antiochida ab ipsis appellari uoluere. Circa Caspiũ quoq; multa oceani littora explorata, paruoq; breuius ꝙ totus hinc aut illinc septentrio eremigatus. Vt tamen coniecturæ locum sic quoq; non relinquat, ingens argumentũ paludis Mæoticæ, siue ea illius oceani sinus èst, ut multos aduerto credidisse, siue angusto discreti † situ restagnatio. Alio latere *forte, isthmo* Gadium, ab eodem occidente, magna pars meridiani sinus ambitų Mauritaniæ nauigatur hodie. Maiorem quidem eius partem, & orientis, uictoriæ magni Alexandri lustrauere, usque in Arabicũ sinum. In quo res gerente C. Cæsare Augusti filio, signa nauiũ ex Hispaniensibus naufragijs feruntur agnita. Et Hanno Carthaginis potentia florente, circumuectus à Gadibus ad finem Arabiæ, nauigationem eam prodidit scripto: sicut ad extera Europæ noscenda missus eodem tempore Himilco. Præterea Nepos Cornelius autor est, Eudoxum quendã sua ætate, cum Lathyrum regem fugeret, Arabico sinu egressum, Gades usq; peruectũ: multoq; ante eum Cælius Antipater, uidisse se qui nauigasset ex Hispania in Aethiopiã cõmercij gratia. Idem Nepos de septentrionali circuitu tradit, Q. Metello Celeri, C. Afranij in cõsulatu collegæ, sed tum Galliæ proconsuli, Indos à rege Sueuorum dono datos, qui ex India commercij causa nauigantes, tempestatibus essent in Germaniam abrepti. Sic maria circumfusa undiq; diuiduo globo, partem orbis auferunt nobis: nec inde huc, nec hinc illò peruio tractu. Quæ contemplatio apta detegendæ mortalium uanitati, poscere uidetur, ut totum hoc quicquid est, in quo singulis nihil satis est, ceu subiectum oculis, quantum sit ostendam.

Quæ portio terræ habitetur. Cap. LXVIII

IAm primum in dimidio computari uidetur, tanquam nulla portio ipsi decidatur oceano: qui toto circumdatus medio, & omnes cæteras fundens recipiensq; aquas, & quicquid exit in nubes, ac sidera ipsa tot & tantæ magnitudinis pascens, quo tandem amplitudinis spatio credetur habitare? Improba & infinita debet esse tam uastæ molis possessio. Adde quod ex relicto plus abstulit cælum. Nam cum sint eius quinque partes, quas uocant zonas, infesto rigore & æterno gelu premitur omne, quicquid est subiectum duabus extremis utrinque circa uertices, hunc qui septentrio uocatur, eumq; qui aduersus illi austrinus appellatur. Perpetua caligo utrobique, & alieno molliorum siderum aspectu,

maligna

maligna ac pruina tantum albicans lux. Media uero terrarum, qua ſolis orbita eſt, exuſta flammis & cremata, cominus uapore torretur. Circa duæ tantum inter exuſtam & rigentes, tẽperantur: eæq; ipſæ inter ſe nõ peruiæ, propter incendiũ ſideris. Ita terræ tres partes abſtulit cælum: Oceani rapina in incerto eſt. Sed & relicta nobis una portio haud ſcio an etiam in maiore damno ſit. Idem ſiquidem oceanus infuſus in multos (ut dicemus) ſinus, adeo uicino acceſſu interna maria allatrat, ut centũ xv. milibus paſſuũ Arabicus ſinus diſtet ab Aegyptio mari: Caſpius uero cccLxxv. milibus à Pontico. Idem interfuſus intrat per tot maria, quibus Africam, Europã, Aſiamq; diſpeſcit. Quantũ terrarum occupet, cõputetur etiam nunc menſura tot fluminũ, tantarũ paludum. Addantur & lacus & ſtagna: iam elata in cælum, & ardua aſpectu quoq; iuga: iam ſyluæ uallesq; præruptæ, & ſolitudines, & mille cauſis deſerta detrahantur. Hæ tot portiões terrę, imò uero, ut plures tradidere, mundi punctus (neq; enim eſt aliud terra in uniuerſo) hæc eſt materia gloriæ noſtræ, hæc ſedes: hic honores gerimus, hic exercemus imperia, hic opes cupimus, hic tumultuatur humanũ genus, hic inſtauramus bella etiam ciuilia, mutuisq; cædibus laxiorem facimus terram. Et ut publicos gentiũ furores tranſeam, hæc in qua cõterminos pellimus, furtóq; uicini ceſpitem noſtro ſolo affodimus, ut qui latiſsime rura metatus fuerit, ultraq; † fines exegerit accolas, quota terrarũ parte gaudeat? uel cum ad menſurã auaritiæ ſuæ propagauerit, quam tandem portionem eius defunctus obtineat? *Aliàs, famam*

Mediam eſſe mundi terram. Cap. LXIX

MEdiam eſſe mundi totius haud dubijs conſtat argumentis, ſed clariſſime æquinoctij paribus horis. Nam niſi in medio eſſet, æquales dies noctesq; haberi non poſſe deprehenderunt & dioptræ, quæ uel maxime id cõfirmant: cum æquinoctali tempore ex eadem linea ortus occaſusq; cernatur, & ſolſtitialis exortus per ſuam lineam, brumalisq; occaſus. Quæ accidere nullo modo poſſent, niſi in centro ſita eſſet.

De ſiderum ortus inæqualitate, & de eclipſi, & ubi, & quare Cap. LXX

TRes autem circuli ſupradictis zonis implexi, inæqualitates temporum diſtinguunt: Solſtitialis à parte ſigniferi excelſiſſima nobis, ad ſeptentrionalem plagam uerſus, contráq; ad alium polum brumalis, item medio ambitu ſigniferi orbis incedens æquinoctialis. Reliquorum, quæ miramur, cauſa in ipſius terræ figura eſt, quã globo ſimilem, & cum ea aquas, iiſdem intelligitur argumentis. Sic enim fit haud dubie, ut nobis ſeptentrionalis plagæ ſidera nunquam occidant, contra meridianæ nunquã oriantur: rurſusq; hæc illis non cernantur, attollente ſe contra medios uiſus terrarum globo. Septentriones non cernit Troglodytice & confinis Aegyptus: nec Canopum Italia, & quem uocant Berenices crinem, item quem ſub diuo Auguſto cognominauere Cæſaris thronon, inſignes ibi ſtellas: adeóq; manifeſto aſſurgens faſtigium curuatur, ut Canopus quartã ferè partẽ ſigni unius ſupra terrã eminere Alexandriæ intuentibus uideatur: eadem à Rhodo terram quodammodo ipſam ſtringere: in Ponto omnino non cernatur, ubi maxime ſublimis ſeptentrio. Idem à Rhodo abſcõditur, magisq; Alexandriæ: in Arabia Nouẽbri menſe prima uigilia occultus, ſecunda ſe oſtendit: in Meroe ſolſtitio ueſperi pauliſper apparet, paucisq; ante exortũ Arcturi diebus pariter cũ die cernitur. Nauigantiũ hæc maxime curſus deprehendunt, in alia aduerſo, in alia prono mari, ſubitóq; cõſpicuis, atq; ut è freto emergentibus, quæ in anfractu pilæ latuere, ſideribus. Neq; enĩ (ut dixere aliqui) mundus hoc polo excelſiore ſe attollit: aut undiq; cernerentur hæc ſidera. uerũ hæc eadẽ quibuſq; proximis ſublimiora creduntur, eademq; demerſa longinquis. utq; nunc ſublimis in deiectu poſitis uidetur hic uertex: ſic in illam terræ deuexitatem tranſgreſſis, illa ſe attollũt, reſidentibus quæ hic excelſa fuerãt, quod niſi in figura pilæ accidere non poſſet. Ideoq; defectus ſolis ac lunæ ueſpertinos orientis incolæ non ſentiunt, nec matutinos ad occaſum habitantes: meridianos uero ſæpius. Nobili apud Arbela magni Alexandri uictoria, luna defeciſſe noctis ſecunda hora prodita eſt: eademq; in Sicilia exoriens. Solis defectum

ctum, Vipſanio & Fonteio c o s s. qui fuere ante paucos annos, factũ pridie Calendas Maias, Campania hora diei inter ſeptimã & octauam ſenſit: Corbulo dux in Armenia inter horam diei decimam & undecimã prodidit uiſum, circuitu globi alia aliis detegente & occultante. Quod ſi plana eſſet terra, ſimul omnia apparerent cunctis, noctesq; non fierent inæquales: neq; aliàs q; in medio ſitis paria duodecim horarum interualla cernerentur, quæ nunc in omni parte ſimili modo congruunt.

Quæ ratio diurnæ lucis in terris. Cap. LXXI

IDeo nec nox diesq; quæuis eadem toto orbe ſimul eſt, oppoſitu globi noctẽ aut ambitu diem afferẽte. Multis hoc cognitum experimentis. In Africa Hiſpaniaq; turrium Annibalis: in Aſia uero propter piraticos terrores, ſimili ſpecularũ præſidio excitato: in quis prænunciatiuos ignes ſexta hora diei accenſos, ſæpe cõpertum eſt, tertia noctis à tergo ultimis uiſos. Eiuſdem Alexandri curſor Philonides, ex Sicyone Elin mille & ducenta ſtadia nouem diei confecit horis: indeq; quamuis decliui itinere, tertia noctis hora remenſus eſt. Cauſa, quod eunti cum ſole iter erat, eundem remeans obuiũ contrario præteruertebat occurſu. Qua de cauſa ad occaſum nauigantes, quamuis breuiſſimo die, uincunt ſpatia nocturnæ nauigationis, ut ſolem ipſum comitantes.

Gnomica de eadem re, & horologio primo. Cap. LXXII

VAſaq; horoſcopa non ubiq; eidem ſunt uſui, in trecenis ſtadiis, aut ut longiſſime in quingenis, mutantibus ſemet umbris. Solis itaq; umbilici (quem gnomonẽ appellant) umbra, in Aegypto meridiano tẽpore; æquinoctii die, paulo pluſquã dimidiã gnomonis menſurã efficit. In urbe Roma nona pars gnomonis deeſt umbræ. In oppido Ancona ſupereſt quinta trigeſima. In parte Italiæ quæ Venetia appellat; eiſdẽ horis umbra gnomoni par fit.

Vbi & quando nullæ umbræ Cap. LXXIII

SImili modo tradunt in Syene oppido, quod eſt ſupra Alexandriam quinq; milibus ſtadiorum, ſolſtitii die medio nullam umbram iaci: puteumq; eius experimenti gratia factum, totum illuminari. Ex quo apparere tum ſolem illi loco ſupra uerticem eſſe: quod & in India ſupra flumen Hypaſin fieri tempore eodem Oneſicritus ſcripſit. Conſtatq; in Berenice urbe Troglodytarum, & inde ſtadiis quatuor milibus dccc. xx. in eadem gente Ptolemaide oppido, quod in margine rubri maris ad primos elephantorũ uenatus conditum eſt, hoc idem ante ſolſtitium xlv. diebus, totidemq; poſtea fieri, & per eos xc. dies in meridiem umbras iaci. Rurſus in Meroe inſula, quæ eſt caput gentis Aethiopum, & quinq; milibus ſtadiorum à Syene in amne Nilo habitatur, bis anno abſumi umbras, ſole duodeuiceſimã tauri partem, & quartamdecimam leonis obtinente. In Indiæ gente Oretum, mons eſt Maleus nomine, iuxta quem umbræ æſtate in auſtrum, hyeme in ſeptentrionem iaciuntur. Quindecim tantum noctibus ibi apparet ſeptentrio. In eadem India Patales celeberrimo portu, ſol dexter oritur, umbræ in meridiem cadunt. Septentrionem ibi Alexandro morante annotatum, prima tantum noctis parte aſpici. Oneſicritus dux eius ſcripſit, quibus in locis Indiæ umbræ non ſint, ſeptentrionem non conſpici, & ea loca appellari Aſcia, nec horas dinumerari ibi.

Vbi bis anno umbræ, & ubi in contrarium. Cap. LXXIIII

AT in tota Troglodytice, umbras bis quadragintaquinque diebus in anno Eratoſthenes in contrarium cadere prodidit.

Vbi longiſſimus dies, & ubi breuiſſimus. Cap. LXXV

SIc fit, ut uario lucis incremẽto, in Meroe longiſsimus dies xii. horas æquinoctiales, & octo partes unius horæ colligat, Alexandriæ uero xiiii. horas. In Italia quindecim. In Britannia xvii. ubi æſtate lucidæ noctes haud dubie repromittũt id, quod cogit ratio credi ſolſtitii diebus accedente ſole propius uerticem mundi, anguſto lucis ambitu, ſubiecta terræ continuos dies habere ſenis menſibus, noctesq; è diuerſo ad brumam remoto. Quod fieri in inſula Thule Pytheas Maſſilienſis ſcripſit, ſex dierũ nauigatione in ſeptentrionem

trionem à Britannia diſtante: quidam uero & in Mona, quæ diſtat à Camaloduno Britanniæ oppido circiter ducentis milibus, affirmant.

Item de horologio. Cap. LXXVI

VMbrarum hanc rationem, & quam uocant gnomonicen, inuenit Anaximenes Mileſius, Anaximandri (de quo diximus) diſcipulus: primusq; horologium quod appellant ſciotericon, Lacedæmone oſtendit.

Quomodo dies obſeruentur. Cap. LXXVII

IPſum diem alij aliter obſeruauere. Babylonij inter duos ſolis exortus: Athenienſes inter duos occaſus: Vmbri à meridie in meridiẽ: uulgus omne à luce ad tenebras: Sacerdotes Romani, & qui diẽ diffiniere ciuilẽ, item Aegyptij & Hipparchus, à media nocte in mediam. Minora aũt interualla eſſe lucis inter ortus ſolis iuxta ſolſtitia, quàm æquinoctia apparet, quia poſitio ſigniferi circa media ſui obliquior eſt, iuxta ſolſtitium uero rectior

Differentiæ gentium ratio. Cap. LXXVIII

COntexenda ſunt his cæleſtibus nexa cauſis. Nanq; Aethiopas uicini ſideris uapore torreri, aduſtisq; ſimiles gigni, barba & capillo uibrato, non eſt dubium. Et aduerſa plaga mundi atq; glaciali, candida cute eſſe gentes, flauis promiſſas crinibus: truces uero ex cæli rigore has & illas mobilitates habentes. Ipſoq; crurum argumento, illis in ſupera ſuccũ reuocari, natura uaporis: his in inferas partes depelli, humore deciduo. Hic graues feras, illic uarias effigies animalium prouenire, & maxime alitum, & in multas figuras gigni uolucres. Corporum autem proceritatem utrobiq;, illic ignium niſu, hic humoris alimento. Medio uero terræ ſalubris utrinq; mixtura, fertilis ad omnia tractus, modicus corporum habitus. Magna & in colore temperies. Ritus molles, ſenſus liquidus, ingenia fœcunda, totiusq; naturæ capacia. Iiſdem imperia, quæ nunquã extimis gentibus fuerint: ſicut ne illæ quidem his paruerint auulſę, ac pro immanitate naturæ urgentis illas ſolitariæ.

De motu terræ. Cap. LXXIX

BAbyloniorũ placita motus terræ, hiatusq;, & cætera omnia, ui ſiderũ exiſtimant fieri, ſed illorũ trium quibus fulmina aſsignant: fieri aũt, meantiũ cum ſole aut cõgruentium, & maxime circa quadrata mundi. Præclara quædam eſſe & immortalis in eo (ſi credimus) diuinitas perhibetur, Anaximandro Mileſio phyſico: quem ferunt Lacedæmonijs prædixiſſe, ut urbem ac tecta cuſtodirent: inſtare enim motũ terræ: cum & urbs tota eorum corruit, & Taygeti montis magna pars ad formã puppis eminẽs abrupta, cladem inſuper eam ruina preſſit. Perhibetur & Pherecydis Pythagorę doctoris alia cõiectatio, ſed & illa diuina: Hauſtu aquæ è puteo præſenſiſſe, ac prædixiſſe ibi terræ motũ. Quæ ſi uera ſunt, quantũ à deo tandẽ uideri poſſunt tales diſtare, dum uiuant? Et hæc quidẽ arbitrio cuiuſq; exiſtimanda relinquantur, uentos in cauſa eſſe non dubiũ reor. Neq; enim unquã intremiſcunt terræ, niſi ſopito mari: cæloq; adeo tranquillo, ut uolatus auium non pendeant, ſubtracto omni ſpiritu qui uehit: nec unquam niſi poſt uentos conditos, ſcilicet in uenas & cauernas eius occulto afflatu. Neq; aliud eſt in terra tremor, q̃ in nube tonitruum. Nec hiatus aliud q̃ cum fulmen erumpit, incluſo ſpiritu luctante, & ad libertatem exire nitente.

De terræ hiatibus. Cap. LXXX

VArie itaq; quatit̃, & mira æduntur opera, alibi proſtratis mœnibus, alibi hiatu profundo hauſtis, alibi egeſtis molibus, alibi emiſſis amnibus, nonnunquã etiam ignibus calidiſúe fontibus, alibi aduerſo fluminum curſu. Præcedit uero comitaturq; terribilis ſonus, aliâs murmur ſimilis mugitibus, aut clamori humano, armorumúe pulſantium fragori, pro qualitate materiæ excipientis, formaq; uel cauernarum uel cuniculi per quem meat, exilius graſſante in anguſto, eodem rauco in recuruis reſultante, in duris fremente, in humidis fluctuante & ſtagnantibus: item fremente contra ſolida. Itaq; & ſine motu ſæpe æditur ſonus. Nec ſimplici modo quatitur unquam, ſed tremit uibratq;. Hiatus uero aliâs remanet, oſtendens quæ ſorbuit, aliâs occultat ore compreſſo: rurſusq;

ita

ita inducto ſolo, ut nulla ueſtigia extent, urbibus plerunq; deuoratis, agrorumq; tractu hauſto. Maritima autē maxime quatiuntur. Nec montoſa tali malo carent. Exploratum eſt mihi Alpes Apenninúq; ſæpius tremuiſſe. Et autumno ac uere terræ crebrius mouentur, ſicut fiunt fulmina. Ideo Galliæ & Aegyptus minime quatiuntur, quoniam hic æſtatis cauſa obſtat, illic hyemis. Item noctu ſæpius quàm interdiu. Maximi autem motus exiſtunt matutini ueſpertiniq;: ſed propinqua luce crebri. Interdiu autem circa meridiem fiunt, & ſolis lunæq; defectu, quoniam tempeſtates tunc ſopiuntur. Præcipue uero cum ſequitur imbrem æſtus, imbresúe æſtū.

Signa motus futuri Cap. LXXXI

NAuigantes quoq; ſentiunt nō dubia cōiectura, ſine flatu intumeſcente fluctu ſubito, aut quatiente ictu. Intremunt uero & in nauibus poſita, æque quàm in ædificijs, crepituq; prænunciant. Quin & uolucres non impauidæ ſedent. Eſt & in cælo ſignum, præceditq; motu futuro, aut interdiu, aut pauloposſt occaſum ſereno, ceu tenuis linea nubis in longum porrectæ ſpatium. Eſt & in puteis turbidior aqua, nec ſine odoris tædio.

Auxilia contra motus futuros. Cap. LXXXII

SIcut in ijſdem eſt remedium, quale & crebri ſpecus præbent. Præconceptū enim ſpiritum exhalant, quod in certis notatur oppidis, quæ minus quatiuntur, crebris ad eluuiem cuniculis cauata. Multoq; ſunt tutiora in ijſdem illis quæ pendent, ſicut Neapoli in Italia intelligitur: parte eius quæ ſolida eſt, ad tales caſus obnoxia. Tutiſſimi ſunt ædificiorum fornices, anguli quoque parietum, poſteſq; alterno pulſu renitentes. Et latere terreno facti parietes minore noxa quatiuntur. Magna differentia eſt & in ipſo genere motus, pluribus ſiquidem modis quatitur. Tutiſſimum eſt, cum uibrat criſpante ædificiorum crepitu, & cum intumeſcit aſſurgens, alternoq; motu reſidet: innoxium & cum concurrentia tecta contrario ictu arietant, quoniam alter motus alteri renititur. Vndantis inclinatio, & fluctus more quædam uolutatio infeſta eſt: aut cum in unam partē totus ſe motus impellit. Deſinunt autem tremores, cum uentus emerſit: ſin uero durauere, non ante quadraginta dies ſiſtuntur: plerunq; & tardius, utpote cum quidam annuo & bienni ſpatio durauerint.

Portenta terrarum ſemel uiſa. Cap. LXXXIII

FActum eſt ſemel, quod equidem in Hetruſcæ diſciplinæ uoluminibus inueni, ingens terrarum portentum L. Marcio, Sex. Iulio COSS. in agro Mutinenſi. Nanq; montes duo inter ſe cōcurrerunt, crepitu maximo aſſultantes recedenteſq;, inter eos flamma fumoq; in cælum exeunte interdiu, ſpectante è uia Aemylia magna equitū Romanorū, familiarumq; & uiatorū multitudine. Eo concurſu uillæ omnes eliſæ, animalia permulta quæ intra fuerāt, exanimata ſunt, anno ante ſociale bellum: quod haud ſcio an funeſtius ipſi terræ Italiæ fuerit, q̃ ciuilia. Non minus mirum oſtentū & noſtra cognouit ætas, anno Neronis principis ſupremo, ſicut in rebus eius expoſuimus, pratis oleiſq; intercedēte uia publica in contrarias ſedes tranſgreſsis, in agro Marrucino, prædijs Vectij Marcelli equitis Romani, res Neronis procurantis.

Miracula terræmotus. Cap. LXXXIIII

FIunt ſimul cū terræmotu & inundationes maris, eodē uidelicet ſpiritu infuſi, aut reſidentis ſinu recepti. Maximus terræ memoria mortaliū extitit motus, Tiberij Cæſaris principatu, xij urbibus Aſiæ una nocte proſtratis. Creberrimus Punico bello, intra eundem annum ſepties atq; quinquagies nunciatus Romā. Quo quidem anno ad Traſymenum lacum dimicantes, maximum motū neq; Pœni ſenſere, nec Romani. Nec uero ſimplex malum, aut in ipſo tantum motu periculum eſt, ſed par aut maius oſtentum. Nunquam urbs Roma tremuit, ut non futuri euentus alicuius id prænuncium eſſet.

Quibus locis maria receſſerint. Cap. LXXXV

EAdem naſcentium cauſa terrarū eſt, cum idem ille ſpiritus attollendo potens ſolo, non ualuit erumpere. Naſcuntur enim nec fluminum tantum inuectu, ſicut Echinades inſulæ ab Acheloo amne congeſtæ, maiorq; pars Aegypti à Nilo, in quam à Pharo inſula noctis & diei curſum fuiſſe Homero credimus: ſed & receſſu maris, ſicut eidem de

Circeijs: Quod accidiſſe & in Ambraciæ portu decem miliũ paſſuũ interuallo, & Athenienſium quinq; miliũ ad Piræum memoratur. Et Epheſi, ubi quondam ædem Dianæ alluebat. Herodoto quidẽ ſi credimus, mare fuit ſupra Memphim uſq; ad Aethiopum montes: itemq; à planis Arabiæ. Mare & circa Ilium, & tota Teuthrania, quaq; campos intulerit Mæander.

Ratio inſularum enaſcentium. Cap. LXXXVI

NAſcuntur & alio modo terræ, ac repente in aliquo mari emergũt, uelut paria ſecum faciente natura, quæq; hauſerit hiatus, alio loco reddente.

Quæ, & quibus temporibus enatæ ſunt Cap. LXXXVII

CLaræ iampridem inſulæ, Delos & Rhodos, memoriæ produntur enatæ. Poſtea minores, ultra Melon Anaphe, inter Lemnum & Helleſpontum, Nea: inter Lebedum & Teon, Alone: inter Cycladas olympiadis cxxxv. anno quarto, Thera & Theraſia. Inter eaſdem poſt annos cxxx. Hiera, eademq; Automate. Et ab ea duobus ſtadijs poſt annos cx. in noſtro æuo, M. Iunio Syllano, & L. Balbo COSS. ad viij. Idus Iulij, Thia.

Quas terras interruperint maria. Cap. LXXXVIII

ANte nos & iuxta Italiam inter Aeolias inſulas, item iuxta Cretam emerſit è mari M. D. paſſuum, unà cum calidis fontibus, altera olympiadis cxliij. anno tertio in Thuſco ſinu, flagrans hæc uiolento cum flatu. Proditurq; memoriæ magna circa illam multitudine piſcium fluitante, confeſtim expiraſſe quibus ex his cibus fuiſſet. Sic & Pithecuſas in Campano ſinu ferunt ortas. Mox in his montem Epopon, cum repente flamma ex eo emicuiſſet, campeſtri æquatum planicie. In eadem & oppidum hauſtum profundo: alioq; motu terræ ſtagnum emerſiſſe: & alio, prouolutis montibus inſulam extitiſſe Prochytam. Nanq; & hoc modo inſulas rerum natura fecit. Auellit Siciliam Italiæ, Cyprũ Syriæ, Eubœam Bœotiæ, Eubœæ Atalantẽ & Macrin, Besbycũ Bithyniæ, Leucoſiam Sirenũ promontorio.

Quæ inſulæ cõtinenti adiunctæ Cap. LXXXIX

RVrſus abſtulit inſulas mari, iunxitq; terris: Antiſſam Lesbo, Zephyrium Halicarnaſſo, Ethuſam Mindo, Dromiſcõ & Pernen Mileto, Narthecuſam Parthenio promontorio. Hybanda quondã inſula Ioniæ cc. nunc à mari abeſt ſtadijs. Syriten Epheſus in mediterranea habet, Deraſidas & Sophoniam uicina ei Magneſia. Epidaurus & Oricum inſulæ eſſe deſierunt.

Quæ terræ in totũ mari permutatæ. Cap. XC

IN totum abſtulit terras, primum omnium ubi Atlanticum mare eſt, ſi Platoni credimus, immenſo ſpatio. Mox interno, quæ uidemus hodie, merſam Acarnaniam Ambracio ſinu, Achaiam Corinthio, Europam Aſiamq; Propontide & Ponto. Ad hoc perrupit mare Leucada, Antirrhium, Helleſpontum, Boſphoros duos.

Quæ terræ ipſæ ſe ſorbuerunt. Cap. XCI

ATq; ut ſinus & ſtagna prætercam, ipſa ſe cõdens terra deuorauit Cybotum altiſſimum montem, cum oppido Curite, Sipylũ in Magneſia: & prius in eodem loco clariſsimam urbem quæ Tantalis uocabatur. Galanis & Gamales urbium in Phœnice agros cum ipſis, Phegium Aethiopiæ iugum excelſiſsimum, tanquam non infida graſſarentur & littora.

Quæ urbes hauſtæ ſint à mari. Cap. XCII

PYrrham & Antiſſam circa Mæotin pontus abſtulit, Elicem & Buram in ſinu Corinthio, quarũ in alto ueſtigia apparent. Ex inſula Cea amplius triginta milia paſſuum abrupta ſubito, cum plurimis mortalium rapuit. Et in Sicilia dimidiam Tyndarida urbem, ac quicquid ab Italia deeſt. Similiter in Bœotia & Eleuſina.

De miraculis terrarum. Cap. XCIII

MOtus enim terræ ſileantur, & quicquid eſt, ubi ſaltem buſta urbium extant: ſimul ut terræ miracula potius dicamus, quàm ſcelera naturæ. Et Hercule non cæleſtia enarratu difficiliora fuerint. Metallorum opulentia tam uaria, tam diues, tam fœcunda, tot ſeculis ſuboriens: cum tantum quotidie orbe toto populentur ignes, ruinæ, naufragia, bella, fraudes, tantum uero luxuria & tot mortales conterant: gemmarum pi/

ctura tam

ctura tam multiplex, lapidum tam discolores maculæ, interq; eos candor alicuius, præter lucem omnia excludens: medicatorum fontium uis: ignium tot locis emicantium, perpetua tot seculis incendia: spiritus letales alibi, aut scrobibus emissi, aut ipso loci situ mortiferi, alibi uolucribus tantum, ut Soracte uicino urbi tractu: alibi præter hominem cæteris animantibus: nonnunquam & homini, ut in Sinuessano agro & Puteolano: spiracula uocant, alij Charoneas scrobes, mortiferum spiritum exhalantes. Item in Hirpinis Ansancti, ad Mephitis ædem locum, quem qui intrauere moriuntur. Simili modo Hierapoli in Asia, matris magnæ tantum sacerdoti innoxium. Alibi fatidici specus, quorum exhalatione temulenti futura præcinunt, ut Delphis, nobilissimo oraculo. Quibus in rebus quid possit aliud causæ afferre mortalium quispiam, quàm diffusæ per omne naturæ subinde aliter atq; aliter numen erumpens?

De terris semper trementibus. Cap. XCIIII

QVædam uero terræ ad ingressus tremunt, sicut in Gabiensi agro, non procul urbe Roma, iugera fermè ducenta, equitantium cursu: similiter in Reatino.

De insulis semper fluctuantibus. Cap. XCV

QVædam insulæ semper fluctuant, sicut in agro Cæcubo, & eodem Reatino, Mutiensi, Statoniensi: In Vadimonis lacu, & ad Cutilias aquas opaca sylua, quæ nunquam die ac noctu eodem loco uisitur. In Lydia quæ uocantur Calaminæ, non uentis solum, sed etiã contis quò libeat impulsæ, multorum ciuium Mithridatico bello salus. Sunt & in Nymphæo paruę, saltuares dictę, quoniã in symphonię cantu ad ictus modulantiũ pedum mouentur. In Tarquiniensi lacu magno Italiæ duæ nemora circumferunt, nũc triquetrã figurã ædentes nunc rotundam cõplexu, uentis impellentibus, quadratã nunq;.

Quibus in terris nõ pluat: & aceruata terrarum miracula, & cæterorum elementorum. Cap. XCVI

CElebre fanum habet Veneris Paphos, in cuius quandam aream non impluit. Item in Nea oppido Troadis circa simulacrũ Mineruæ. In eodẽ & relicta sacrificia non putrescunt. Iuxta Harpasa oppidum Asiæ, cautes stat horrenda, uno digito mobilis: eadem si toto corpore impellatur, resistens. In Taurorũ peninsula in ciuitate Parasino terrã est, qua sanãtur omnia uulnera. At circa Asson Troadis lapis nascitur, quo cõsummuntur omnia corpora: Sarcophagus uocatur. Duo sunt mõtes iuxta flumen Indũ, alteri natura est ut ferrum omne teneat, alteri ut respuat. Itaq; si sint claui in calceamẽto, uestigia auelli in altero nõ posse, in altero sisti. Locris & Crotone pestilentiã nunq; fuisse, nec ullo terræmotu laboratũ, annotatũ est. In Lycia uero semper à terręmotu xl. dies serenos esse. In agro Ardano frumentũ satum nõ nascitur. Ad aras Murtias in Veiente, & apud Tusculanũ, & in sylua Ciminia loca sunt in quibus in terrã depacta nõ extrahuntur. In Crustumino natum fœnum ibi noxium, extra salubre est.

Qua ratione æstus maris accedant & recedant. Et ubi ijdem extra rationem. Cap. XCVII

ET de aquarũ natura cõplura dicta sunt: sed æstus maris accedere & reciprocare, maxime mirum: pluribus quidem modis, uerum causa in sole lunaq;. Bis inter duos exortus lunæ affluunt, bisq; remeant, uicenis quaternisq; semper horis. Et primũ attollente se cum ea mundo intumescentes, mox à meridiano cæli fastigio uergẽte in occasum residẽtes: rursusq; ab occasu subter cæli ima, & meridiano cõtraria accedẽte, inundãtes: hinc donec iterũ exoriatur, se sorbẽtes. Nec unq; eodem tẽpore quo pridie reflui, ut ancillante sidere, trahenteq; secũ auido haustu maria, & assidue aliunde q̃ pridie exoriẽte: paribus tamẽ interuallis reciproci, senisq; semp horis, nõ cuiusq; diei aut noctis, aut loci, sed æquinoctialibus: ideoq; inæquales uulgarium horarũ spatio utcunq; plures in eas aut diei aut noctis illarũ mensurę cadũt, & æquinoctio tantũ pares ubiq;. Ingẽs argumentũ plenũq; lucis ac † uicis etiã diurnę, hebetes esse, qui negẽt subtermeare sidera, ac rursus eadem re- Aliâs, nocis

surgere,similemq́ terris,imò uero uniuersæ naturæ exinde faciē,in iisdē ortus occasusq́ operibus:nō aliter sub terra manifesto sideris cursu alióue effectu,q̃ cum pręter oculos nostros feratur. Multiplex etiamnū lunaris differentia,primumq́ septenis diebus. Quippe modici noua ad diuiduā ęstus,pleniore ab ea exundāt,plenaq́ maxime feruent. Inde mitescunt. Pares ad septimā primis. Iterūq́ alio latere diuidua augētur. In coitu solis pares. Planè eadē aquilonia,& à terris longius recedēte mitiores,q̃ cū in austros digressa, propiore nisu uim suam exercet. Per octonos quoq; annos ad principia motus & paria incremēta centesimo lunæ reuocātur ambitu, augēte ea cuncta solis annuis causis, duobus ęquinoctiis maxime tumētes,& autumnali amplius q̃ uerno. Inanes uero bruma, & magis solstitio. Nec tamē in ipsis,quos dixi,temporū articulis, sed paucis post diebus, sicuti neq; in plena aut nouissima,sed postea: nec statim ut lunā mundus ostendat occultétue, aut media plaga declinet,uerum duabus ferè horis ęquinoctialibus serius, tardiore semper ad terras omniū quæ geruntur in cælo effectu cadente, q̃ uisu, sicuti fulguris & tonitrus & fulminū. Oēs aūt æstus in oceano maiora integūt spatia inundantq́, quàm in reliquo mari: siue quia totū in uniuersitate animosius est q̃ in parte, siue quia magnitudo aperta sideris uim laxe grassantis efficacius sentit,eandē angustiis arcētibus. Qua de causa nec lacus,nec amnes similiter mouentur. Octogenis cubitis supra Britanniam intumescere ęstus,Pytheas Massiliensis autor est. Interiora aūt maria terris claudūtur ut portu. Quibusdā tamen in locis spatiosior laxitas ditioni paret: utpote cū plura exempla sint,in trāquillo mari,nulloq́ uelorū impulsu, tertio die ex Italia prouectorū Vticam, æstu feruente. Circa littora aūt magis q̃ in alto deprehēdūtur hi motus: quoniā & in corpore extrema pulsum uenarū,id est,spiritus magis sentiūt. In plerisq; tamē æstuariis, propter dispares siderū in quoq; tractu exortus,diuersi existūt æstus, tēpore nō ratione discordes, sicut in Syrtibus. Et quorundā tamē priuata natura est, uelut Taurominitani Euripi sæpius,& in Eubœa septies die ac nocte reciprocātis. Æstus idē triduo in mense cōsistit, septima,octaua,nonaq́ luna. Gadibus,q est delubro Herculis proximus, fons inclusus ad putei modū, aliâs simul cū oceano augetur minuiturq́, aliâs uero utrūq; cōtrariis tēporibus. Eodē in loco alter,oceani motibus cōsentit. In ripa Bętis oppidū est, cuius putei crescente æstu minuuntur,augescunt decedēte,mediis temporū immobiles: Eadē natura in Hispali oppido uni puteo,cæteris uulgaris. Et Pontus semp extrà meat in Propōtidem, introrsus in Pontū nunq́ refluo mari.

Miracula maris. Cap. XCVIII

OMnia plenilunio maria purgātur,quædā & stato tempore. Circa Messanā & Mylas fimo similia expuuntur in littus purgamēta, unde fabula solis boues ibi stabulari. His addit(ut nihil quod equidem nouerim prætereā) Aristoteles,nullum animal nisi æstu recedente expirare. Obseruatū id multum in Gallico oceano, & duntaxat in homine compertū.

Quæ potestas lunæ,& terrena,& marina. Cap. XCIX

QVo uera coniectatio existit, haud frustra spiritus sidus lunæ existimari. Hoc esse quod terras saturet, accedensq́ corpora impleat, abscedens inaniat. Ideo cum incremento eius augeri conchylia,& maxime spiritum sentire quibus sanguis non sit. Sed & sanguine hominem etiam cum lumine eius augeri ac minui: frondes quoq; ac pabula (ut suo loco dicetur) sentire,in omnia eadem penetrante ui.

Quæ solis,& quare salsum mare. Cap. C

ITaq; solis ardore siccatur liquor:& hoc esse masculum sidus accepimus, torrēs cuncta sorbensq́. Sic mari late patēti saporem incoqui salis, aut quia exhausto inde dulci tenuiq́, quod facillime trahat uis ignea, omne asperius crassiusq́ linquatur. Ideo summa æquorum aqua dulciorem profundam. Hanc esse ueriorē causam asperi saporis, quàm quod mare terræ sudor sit æternus,aut quia plurimū ex arido misceatur illi uapore, aut quia terræ natura medicatas aquas inficiat. Est in exēplis, Dionysio Siciliæ tyranno cum pulsus est ea potentia,accidisse prodigium,ut uno die in portu dulcesceret mare.

Item de natura lunæ. Cap. CI

E Contrario ferunt lunæ fœmineum ac molle sidus atq; nocturnũ soluere humorem, & trahere non auferre. Id manifestũ esse, quod ferarum occisa corpora in tabem uisu suo resoluat, somnoq; sopitis torporem contractũ in caput reuocet: glaciem refundat, cunctaq; humifico spiritu laxet. Ita pensari naturæ uices, semperq; sufficere, alijs siderũ elementa cogentibus, alijs uero fundentibus. Sed in dulcibus aquis lunæ alimentum esse, sicut in marinis solis.

Vbi altissimum mare. Cap. CII

ALtissimum mare XV. stadiorum Fabianus tradit. Alij in Ponto ex aduerso Coraxorum gentis (uocant Bathea ponti) trecentis ferè à continenti stadijs immensam altitudinem maris tradunt, uadis nunquam repertis.

Miracula aquarum, fontium, & fluminum. Cap. CIII

MIrabilius id faciunt aquę dulces, iuxta mare ut fistulis emicãtes. Nam nec aquarum natura à miraculis cessat. Dulces mari inuehũtur, leuiores haud dubie. Ideo & marinæ, quarum natura grauior, magis inuecta sustinent. Quædã uero & dulces inter se supermeant alias. Vt in Fucino lacu inuectus amnis, in Lario Addua, in Verbano Ticinus, in Benaco Mincius, in Seuinno Ollius, in Lemano Rhodanus, hic trans alpes, superiores in Italia multorũ milium transitu, hospitales suas tantum, nec largiores q̃ intulere aquas euehentes. Proditum hoc & in Oronte amne Syriæ, multisq; alijs. Quidã uero odio maris ipsa subeũt uada, sicut Arethusa fons Syracusanus, in quo reddunt̃ iacta in Alpheũ: qui per Olympiã fluens, Peloponnesiaco littori infunditur. Subeunt terras, rursusq; redduntur, Lycus in Asia, Erasinus in Argolica, Tigris in Mesopotamia. Et quæ in Aesculapij fonte Athenis immersa sunt, in Phalerico reddũtur. Et in Atinate campo fluuius mersus, post XX. M. pass. exit. Et in Aquileiensi Timauus. Nihil in Asphaltite Iudææ lacu, qui bitumen gignit, mergi potest: nec in Armeniæ maioris Arethusa: is quidẽ nitrosus pisces alit. In Salentino iuxta oppidum Manduriam lacus ad margines plenus, neq; exhaustis aquis minuitur, neq; infusis augetur. In Ciconũ flumine, & in Piceno lacu Velino lignũ deiectum, lapideo cortice obducitur: & in Surio Colchidis flumine, adeo ut lapidem plerunq; durans adhuc integat cortex. Similiter in flumine Silari ultra Surrentũ, nõ uirgulta modo immersa, uerũ & folia lapidescunt, aliâs salubri potu eius aquæ. In exitu paludis Reatinæ, saxum crescit. Et in rubro mari oleæ, uirentesq; frutices enascuntur. Sed & fontium plurimorum natura, mira est feruore. Idq; etiam in iugis alpium, ipsoq; in mari, inter Italiam & Aenariã, ut in Baiano sinu, & in Liri fluuio, multisq; alijs. Nam dulcis haustus in mari plurimis locis, ut ad Chelidonias insulas & Aradum, & in Gaditano oceano. Patauinorum aquis calidis herbæ uirentes innascuntur, Pisanorũ ranæ: ad Vetulonios in Hetruria non procul à mari, pisces. In Casinate fluuius appellat̃ Scatebra, frigidus, abundantior æstate. In eo ut in Arcadię Stymphali, enascuntur aquatiles musculi. In Dodone Iouis fons cum sit gelidus, & immersas faces extinguat, si extinctæ admoueãtur, accẽdit. Idem meridie semper deficit, qua de causa Anapauomenon uocãt. Mox increscẽs ad medium noctis exuberat: ab eo rursus sensim deficit. In Illyrijs supra fontẽ frigidũ expansæ uestes accẽduntur. Iouis hammonis fons interdiu frigidus, noctibus feruet. In Troglodytis fons solis appellatur dulcis, & circa meridiem maxime frigidus: mox paulatim tepescens, ad noctis media feruore & amaritudine infestatur. Padi fons medijs diebus æstiuis uelut interquiescẽs semper aret. In Tenedo insula fons, semper à tertia noctis hora in sextam ab æstiuo solstitio exundat. Et in Delo insula Inopus fons eodẽ quo Nilus modo, ac pariter cum eo decrescit augeturq;. Cõtra Timauũ amnem insula parua in mari est cum fontibus calidis, qui pariter cum æstu maris crescunt minuunturq;. In agro Pitinate trans Apenninum fluuius Nouanus omnibus solstitijs torrens, bruma siccatur. In Falisco omnis aqua potata candidos boues facit: in Bœotia amnis Melas oues nigras: Cephisus ex eodem lacu profluens, albas, rursus nigras Penius, ruffasq; iuxta Iliũ Xanthus, unde &

nomen amni. In Ponto fluuius Astaces irrigat campos, in quibus pastæ nigro lacte equæ gentem alunt. In Reatino fons Neminiæ appellatus, alio atq; alio loco exoritur, annonæ mutationem significans. Brundisij in portu fons, incorruptas præstat aquas nauigantibus. Lyncestis aqua, quæ uocatur acidula, uini modo temulentos facit. Item in Paphlagonia, & in agro Caleno. In Andro insula templo Liberi patris fontem nonis Ianuarijs semper uini sapore fluere Mutianus ter cos. credit: Diotecnosia uocat. Iuxta Nonacrim Arcadiæ Styx, nec odore differens, nec colore, epota ilico necat. Item in Beroso Taurorum colle tres fontes, sine remedio, sine dolore mortiferi. In Carrinensi Hispaniæ agro duo fontes iuxta fluũt, alter omnia respuens, alter absorbens. In eadẽ gente alius, aurei coloris omnes ostendit pisces, nihil extra illam aquam cæteris differentes. In Comensi iuxta Larium lacum, fons largus, horis singulis semper intumescit ac residet. In Cydonia insula ante Lesbon fons calidus, uere tantũ fluit. Lacus Sinnaus in Asia circũnascẽte absynthio inficitur. Colophone in Apollinis Clarij specu lacuna est, cuius potu mira redduntur oracula, bibentium breuiore uita. Amnes retro fluere & nostra uidit ætas, Neronis principis annis supremis, sicut in rebus eius retulimus. Iam omnes fontes æstate q̃ hyeme gelidiores esse, quẽ fallit? Sicut illa permira naturæ opera, æs & plumbũ in massa mergi, dilatata fluitare. Eiusdẽq; ponderis alia sidere, alia inuehi. Onera in aqua facilius moueri. Thyrreũ lapidẽ quãuis grandẽ innatare, eundẽq; cõminutũ mergi. Recentia cadauera ad uadũ labi, intumescentia attolli. Inania uasa haud facilius q̃ plena extrahi. Pluuias salinis aquas utiliores esse, q̃ reliquas: nec fieri salem nisi admixtis dulcibus. Marinas tardius gelare, celerius accendi. Hyeme mare calidius esse, autumno salsius. Omne oleo tranquillari. Et ob id urinantes ore spargere, quoniã mitiget naturã asperã, lucemq; deportet. Niues in alto mari nõ cadere. Cũ omnis aqua deorsum feratur, exilire fontes, atq; etiã in Aetnæ radicibus flagrantis in tantum, ut quinquagena & centena milia pass. harenas flammarum globus eructet.

Igniũ & aquarũ iuncta miracula, & de maltha. Cap. CIIII

IAmq; & ignium, quod est naturæ quartũ elementum, reddamus aliqua miracula. Sed primum ex aquis. In Comagenes urbe Samosata stagnum est, emittens limum (maltham uocant) flagrantẽ: cum quid attigit solidi, adhæret. præterea tactus sequitur fugientes. Sic defendere muros oppugnante Lucullo, flagrabatq; miles armis suis: Aquis etiam accenditur. Terra tantum restingui docuere experimenta.

De Naphtha Cap. CV

SImilis est natura naphthę: ita appellat' circa Babyloniã, & in Austagenis Parthiæ profluens, bituminis liquidi modo. Huic magna cognatio ignium, transiliuntq; protinus in eam undecunq; uisam. Ita ferunt à Medea pellicẽ crematã, postq̃ sacrificatura ad aras accesserat, corona igne rapta.

De semper ardentibus locis. Cap. CVI

VErum in montium miraculis, ardet Aetna noctibus semper, tantoq; æuo igniũ materiæ sufficit, niualis hybernis temporibus, egestumq; cinerẽ pruinis operiens. Nec in illo tantum natura sæuit, exustionẽ terris denuncians: Flagrat in Phaselide mons Chimæra, & quidem immortali diebus ac noctibus flamma. Ignem eius accendi aqua, extingui uero terra aut fœno, Gnidius Ctesias tradit. Eadẽ in Lycia Hephæstij montes, tæda flammante tacti, flagrant adeo, ut lapides quoq; riuorũ & harenæ in ipsis aquis ardeãt: aliturq; ignis ille pluuijs. Baculo si quis ex ijs accenso traxerit sulcos, riuos igniũ sequi narrant. Flagrat in Bactris Cophanti noctibus uertex. Flagrat in Medis & Cestia gente confinio Persidis: Susis quidẽ ad turrim albã, è xv. caminis, maximo eorũ & interdiu. Campus Babylonię flagrat, quadam ueluti piscina iugeri magnitudine. Item Aethiopũ iuxta Hesperium montem, stellarũ modo cãpi noctu nitent. Similiter in Megalopolitanorum agro, tametsi internus sit ille iucundus, frondemq; densi supra se nemoris non adurẽs, & iuxta gelidum fontem semper ardens. Nymphæi crater dira Apolloniatis suis portẽdit, ut Theopompus tradidit. Augetur imbribus, egeritq; bitumen, temperãdum fonte illo

inguſtabili,aliàs omni bitumine dilutius. Sed quis hæc miretur? in medio mari Hiera inſula iuxta Italiam cum ipſo mari arſit per aliquot dies ſociali bello, donec legatio ſenatus piauit. Maximo tamen ardet incendio Theon ochema dictum, Aethiopum iugum, torrenteſq; ſolis ardoribus flãmas egerit. Tot locis tot incendiis rerũ natura terras cremat.

Ignium per ſe miracula. Cap. CVII

PRæterea cum ſit huius unius elementi ratio fœcunda,ſeq; ipſe pariat, & minimis creſcat ſcintillis,quid fore putandum eſt in tot rogis terræ? Quæ eſt illa natura,quæ uoracitatem in toto mũdo auidiſſimã ſine damno ſui paſcit? Addantur iis ſidera innumera, ingenſq; ſol. Addantur humani ignes, & lapidũ quoq; inſiti naturę,attrita inter ſe ligna, iam nubiũ & origines fulminũ. Excedit profecto omnia miracula,ullũ diẽ fuiſſe quo non cuncta cõflagrarẽt: cũ ſpecula quoq; cõcaua aduerſa ſolis radiis facilius etiã accendãtur, quàm ullus alius ignis. Quid q; innumerabiles parui,ſed naturales ſcatent? In Nymphęo exit è petra flãma quæ pluuiis accenditur. Exit & ad aquas Scantias. Hæc quidẽ inualida cum tranſit, nec longe in alia durans materia. Viret æterno hunc fontẽ igneum cõtexens fraxinus. Exit in Mutinẽſi agro ſtatis Vulcano diebus. Reperitur apud autores,ſubiectis Ariciæ aruis,ſi carbo deciderit,ardere terrã. In agro Sabino & Sidicino unctũ flagrare lapidem. In Salentino oppido Egnatia, impoſito ligno in ſaxũ quoddam ibi ſacrum,ptotinus flammam exiſtere. In Laciniæ Iunonis ara ſub dio ſita,cinerem immobilem eſſe,perflantibus undiq; procellis. Quin & repentinos ignes exiſtere,& in aquis,& in corporibus etiam humanis. Traſymenum lacum arſiſſe totum: Seruio Tullio dormienti in pueritia, ex capite flammam emicuiſſe: L. Martio in Hiſpania interemptis Scipionibus concionanti, & milites ad ultionem exhortanti,arſiſſe ſimili modo, Valerius Antias narrat. Plura mox & diſtinctius. Nunc enim quadam mixtura rerum omniũ exhibentur miracula. Verum egreſſa mens interptetationẽ naturæ, feſtinat legentiũ animos per totũ orbem, ueluti manu ducere.

Terræ uniuerſæ menſura,longitudo & latitudo. Cap. CVIII

PArs noſtra terrarũ,de qua memoro,ambienti (ut dictum eſt) oceano uelut innatans, longiſſime ab ortu ad occaſum patet,hoc eſt, ab India ad Herculis columnas Gadibus ſacratas,octuagies quinquies centena ſeptuagintaocto. M. paſſ. ut Artemidoro placet autori. Vt uero Iſidoro,nonagies octies cẽtena & decẽ & octo M. Artemidorus adiicit amplius, à Gadibus circuitu ſacri promontorii ad promontoriũ Artabrũ,quò longiſſime frons procurrit Hiſpaniæ octingenta M. nonagintaunum. Id mẽſuræ duplici currit uia. A Gange amne oſtioq; eius,quo ſe in eoum oceanum effundit,per Indiam Parthyenemq; ad Myriandrũ urbẽ Syriæ, in Iſſico ſinu poſitã,qnquagies bis cẽtena,quindecim M. paſſ. Inde proxima nauigatione Cyprũ inſulã, Patara Lyciæ,Rhodũ,Aſtypalæam, in Carpathio mari inſulas, Laconicæ Tænarum,Lilybæũ Siciliæ, Calarim Sardiniæ,tricies quater centena,qnquaginta M. Deinde Gades quatuordecies cẽtena & qnquaginta M. paſſ. Quę mẽſura uniuerſa ab eoo mari efficit octogies quinquies centena,lxxviii. M. paſſ. Alia uia quę certior,itinere terreno maxime patet, à Gange ad Euphratem amnem quinquagies cẽtena M.p. & xxi. Inde Cappadociæ Mazaca cc. M. xliiii. Inde per Phrygiam,Cariam,Epheſum cccc. M. paſſ. xcviii. Ab Epheſo per Aegeũ pelagus Delum ducenta M. Iſthmum ducenta duodecim M. Deinde terra & Laconico mari & Corinthiaco ſinu Patras Peloponneſi ducentaduo M. quingenti: Leucadem lxxxvi. milia quingenti: Corcyram totidem: Acroceraunia centum trigintaduo milia quingenti: Brundiſium lxxx. ſex milia quingenti: Romam ccc. milia lx. Ad alpes uſque Calcincomacum uicum dxviii. M. Per Galliam ad Pyrenæos montes Illiberim quingenta quinquagintaſex M. Ad oceanum & Hiſpaniæ oram trecenta trigintaduo M. Traiectu Gadis ſeptem milia quingenti. Quæ menſura Artemidori ratione efficit octuagieſſexies centena octoginta, quinq;. Latitudo autẽ terræ à meridiano ſitu ad ſeptentrionem, dimidio ferè minor colligitur,quinquagies quater centena ſexaginta duo milia. Quo palàm fit,quantum & hinc

uapor abſtulerit, & illinc rigor. Neque enim deeſſe arbitror terris, aut non eſſe globi formam: ſed inhabitabilia utrinq; incomperta eſſe. Hæc menſura currit à littore Aethiopici oceani, quà modo habitatur, ad Meroen dl.M. Inde Alexandriã duodecies centena milia quinquaginta. Rhodũ quingenta octogintatria. Gnidũ octogintaquatuor milia quingenti. Con uigintiquinq; milia. Samũ c. milia. Chium lxxxiiij. milia. Mitylenen lxv. milia. Tenedon xxviij. milia. Sigæum promontoriũ xij. milia quingenti. Os Ponti cccxij. milia quingenti. Carambin promontorium cccl. Os Mæotidis cccxij. milia quingenti. Oſtium Tanais cclxv. M. qui curſus cõpendijs maris breuior fieri poteſt lxxxix. M. Ab oſtio Tanais nihil modicum diligentiſsimi autores facere. Artemidorus ulteriora incomperta exiſtimauit, cum circa Tanaim Sarmatarũ gentes degere fateretur ad ſeptentriones uerſas. Iſidorus adiecit XII c M. L. uſq; ad Thulen, quæ cõiectura diuinatiõis eſt. Ego nõ minore quàm proxime dicto ſpatio, Sarmatarum fines noſci intelligo. Et alioquin quantum eſſe debet, quod innumerabiles gentes ſubinde ſedem mutantes capiat? Vnde ulteriorẽ menſuram inhabitabilis plagæ, multo eſſe maiorem arbitror. Nam & à Germania immenſas inſulas nõ pridem cõpertas, cognitũ habeo. De longitudine ac latitudine hæc ſunt, quę digna memoratu putem. Vniuerſum aũt hũc circuitũ Eratoſthenes, in omniũ quidẽ literarũ ſubtilitate, & in hac utiq; præter cæteros ſolers, quẽ cunctis probari uideo, ducẽtorũ quinquagintaduorũ milium ſtadiũ prodidit. Quæ mẽſura Romana cõputatione efficit trecenties quindecies cẽtena milia paſſ. Improbũ auſum: uerũ ita ſubtili argumentatione cõprehẽſum, ut pudeat nõ credere. Hipparchus & in coarguẽdo eo, & in reliqua omni diligẽtia mirus, adijcit ſtadiorũ paulo minus xxv. milia.

Harmoniaca mũdi ratio. Cap. CIX

ALia Dionyſodoro fides: neq; enim ſubtraham exemplum uanitatis Græcæ maximum. Melius hic fuit, Geometrica ſcientia nobilis. Senectã diem obijt in patria. Funus duxere ei propinquæ, ad quas pertinebat hæreditas. Eæ cum ſecutis diebus iuſta peragerent, inueniſſe dicũtur in ſepulchro epiſtolã, Dionyſodori nomine ad ſuperos ſcriptã. Perueniſſe eum à ſepulchro ad infimã terram: eſſeq; eò ſtadiorũ quadragintaduo milia. Nec defuere geometrę, qui interpretarẽtur ſignificare epiſtolã à medio terrarũ orbe miſſam, quò deorſum ab ſummo longiſſimũ eſſet ſpatium, & idem pilæ mediũ. Ex quo conſecuta computatio eſt, ut circuitu eſſe ducenta quinquagintaquinq; milia ſtadia pronunciarent. Harmoniaca ratio, quæ cogit rerũ naturã ſibi ipſam cõgruere, addit huic mẽſuræ ſtadia ſeptem milia, terramq; nonageſimam ſextam milleſimã totius mũdi partem facit.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER III

PROOEMIVM.

ACTENVS de ſitu & miraculis terræ, aquarumq; ac ſiderum, & ratione uniuerſitatis atq; mẽſura. Nunc de partibus, quanq; infinitũ id quoq; exiſtimatur, nec temere ſine aliqua reprehenſione tractatum. Haud ullo in genere uenia iuſtior eſt, ſi modo minime mirum eſt, hominem genitum non omnia humana nouiſſe. Quapropter autorem neminem unũ ſequar, ſed ut quenq; ueriſsimum in quaq; parte arbitrabor. Quoniam commune ferme omnibus fuit, ut eos quiſq; diligẽtiſsime ſitus diceret, in quibus ipſe prodebat, ideo nec culpabo aut coarguam quenquam. Locorũ nuda nomina, & quanta dabitur breuitate ponentur, claritate cauſiſq; dilatis in ſuas partes. Nunc enim ſermo de toto eſt. Quare ſic accipi uelim, ut ſi uidua fama ſua nomina, qualia fuere primordio ante ullas res geſtas, nuncupentur, & ſit quædã in his nomenclatura quidem, ſed mundi rerumq; naturæ. Terrarum orbis uniuerſus in tres diuiditur partes, Europam, Aſiam, Africã. Origo ab occaſu ſolis & Gaditano freto, quà irrũpens oceanus Atlãticus

in maria interiora diffunditur. Hinc intrãti dextra Africa eſt, læua Europa: inter has Aſia eſt. Termini amnes, Tanais & Nilus. Quindecim M. paſſ. in longitudinẽ, quas diximus, fauces oceani patent, quinq; M. in latitudinẽ, à uico Mellaria Hiſpaniæ ad promontoriũ Africæ Albũ, autore Turannio Graccula iuxta genito. T. Liuius ac Nepos Cornelius latitudinis tradiderũt, ubi minimũ vij. M. paſſ. ubi uero plurimũ, x. M. Tã modico ore, tam immenſa æquorũ uaſtitas panditur. Nec profunda altitudo miraculũ minuit. Frequentes quippe tęniæ candicãtis uadi, carinas territãt. Qua de cauſa limen interni maris, multi cũ locũ appellauere. Proxima aũt faucibus utrinq; impoſiti montes, coercẽt clauſtra, Abila Africæ, Europæ Calpe, laborũ Herculis metæ. Quam ob cauſam indigenæ colũnas eius dei uocãt, credũtq; perfoſſas excluſa antea admiſiſſe maria, & rerũ naturæ mutaſſe faciẽ.

De Europa. Cap. I

PRimũ ergo de Europa altrice uictoris omnium gentiũ populi, longeq; terrarũ pulcherrima, quam pleriq; merito non tertiã portionẽ fecere, uerum æquã, in duas partes ab amne Tanai ad Gaditanum fretum uniuerſo orbe diuiſo. Oceanus hoc, quod dictum eſt, ſpatio Atlanticũ mare infundẽs, & auido meatu terras, quæcũq; uenientẽ expauere, demergens, reſiſtẽtes quoq; flexuoſo littorũ anfractu lambit, Europã uel maxime receſſibus crebris excauãs, ſed in quatuor præcipue ſinus: Quorũ primus à Calpe Hiſpaniæ extimo (ut dictũ eſt) mõte, Locros & Brutiũ uſq; ꝓmõtoriũ immẽſo ambitu flectitur. In eo prima Hiſpania terrarũ eſt, ulterior appellãta. Eadẽ Bætica. Mox à fine Vrgitano citerior, eademq; Tarraconẽſis ad Pyrenæa iuga. Vlterior in duas ꝑ longitudinẽ prouincias diuiditur. Siquidẽ Bæticæ latere ſeptentrionali prætenditur Luſitania, amne Ana diſcreta. Ortus hic Laminitano agro citerioris Hiſpaniæ, & modo ſe in ſtagna fundẽs, modo in anguſtias reſorbẽs, aut in totum cuniculis cõdens, & ſæpius naſci gaudens, in Atlanticum oceanũ effunditur. Tarraconenſis autem affixa Pyrenæo, totoq; eius latere decurrens, & ſimul ad Gallicũ oceanũ Iberico à mari trãſuerſa ſe pandẽs, Solorio mõte & Oretanis iugis Carpetaniſq; & Aſturũ, à Bætica atq; Luſitania diſtinguitur. Bætica à flumine eam mediã ſecante cognominata, cunctas prouinciarũ diuiti cultu, & quodã fertili ac peculiari nitore præcedit. Iuridici cõuentus ei quatuor, Gaditanus, Cordubẽſis, Aſtigitanus, Hiſpalenſis. Oppida omnia numero clxxv. In ijs coloniæ viij. municipia viij. Latio antiquitus donata xxix. libertate vi. fœdere ij. ſtipendiaria cxx. Ex his digna memoratu, aut latiali ſermõe dictu facilia, à flumine Ana littore oceani oppidũ Oſſonoba, Luſturia cognominatũ. Interfluẽtes Luxia & Vriũ. Mariani montes. Bætis fluuius. Littus Corẽſe inflexo ſinu. Cuius ex aduerſo Gades, inter inſulas dicendæ. Promontoriũ Iunonis. Portus Beſippo. Oppida Belon, Mellaria. Fretũ ex Atlãtico mari. Carteia, Tarteſſos à Græcis dicta. Mons Calpe. Dein littore interno oppidũ Barbeſula cũ fluuio. Item Salduba oppidũ, Suel, Malacha cum fluuio fœderatorũ. Dein Menoba cũ fluuio. Sextifirmiũ, cognomine Iuliũ. Sexi & Abdera. Murgis Bætice finis. Orã eã uniuerſam originis Pœnorum exiſtimauit M. Agrippa. Ab Ana aũt Atlãtico oceano obuerſa Baſtulorũ Turdulorumq; eſt. In uniuerſam Hiſpaniã M. Varro ꝑueniſſe Iberos & Perſas, & Phœnicas, Celtasq; & Pœnos tradit. Luſum eñ Liberi patris ac Lyſam cũ eo bacchantẽ, nomẽ dediſſe Luſitaniæ, & Pana præfectum eius uniuerſæ. At quæ de Hercule ac Pyrene uel Saturno traduntur, fabuloſa in primis arbitror. Bætis in Tarraconẽſi prouincia, nõ ut aliqui dixere Menteſa oppido, ſed Tygenſi exoriẽs ſaltu, iuxta quẽ Tader fluuius, q̃ Carthaginẽſem agrũ rigat, Ilorci refugit Scipionis rogũ: uerſusq; in occaſum, Oceanũ Atlanticũ prouinciã adoptans petit, modicus primo, ſed multorũ fluminũ capax, q̃bus ipſe famã aquaſq; aufert. Bætice primum ab Oſigetania infuſus, amœno blãdus alueo; crebris dextra læuaq; accolitur oppidis. Celeberrima inter hunc & oceani oram in mediterraneo Segeda, quæ Augurina cognominatur, Iulia quæ Fidentia, Virgao quæ Alba, Ebura quę Cerealis, Eliberi quod Liberini, Ilipula quæ Laus, Aſtigi quod Iulienſes, Veſci quod Fauentia,

Singilia

Singilia, Hegua, Arialdunum, Agla minor, Vbeda, Caſtra uinaria, Epiſibrium, Hippo noua, Illurco, Oſca, Eſcua, Sucubo, Nuditanum, Tucci uetus, omnia Baſtetaniæ uergentis ad mare. Conuentus uero Cordubenſis circa flumen ipſum Oſigi, quod cognominatur Laconicum, Illiturgi quod Forumiulium, Ipaſturgi quod Triumphale, Sitia, & xiiij M. paſſuũ remotum in mediteraneo Obulco, quod pontificenſe appellatur. Mox Ripepora fœderatorũ, Sacili, Martialiũ Onoba. Et dextra Corduba, colonia patritia cognominata, inde primum nauigabili Bæti. Oppida Carbulo, Decuma: fluuius Singulis, eodem Bætis latere incidens. Oppida Hiſpalenſis conuentus, Celtiaca, Vacamana, Actia, Ilipa cognomine Italica. Et à læua Hiſpalis colonia, cognomine Romulenſis. Ex aduerſo oppidum Oſſet, quod cognominatur Iulia Conſtantia, Vergentum, quod Iulij genitor. Hippo Cauraſiarum, fluuius Menoba, & ipſe à dextro latere infuſus. Ac inter æſtuaria Bætis oppidum Nebriſſa, cognomine Veneria, & Colobona, colonia Aſta, quæ Regia dicitur. Et in mediterraneo Aſida, quæ Cæſariana. Singulis fluuius in Bætin, quo dictum eſt ordine, irrumpens, Aſtigitanam Coloniam alluit, cognomine Auguſtam firmam, ab ea nauigabilis. Huius conuentus ſunt reliquæ coloniæ immunes. Tucci, quæ cognominatur Auguſta gemella, Ituci quæ uirtus Iulia, Attubi quę claritas Iulia, Vrſo quæ Genua urbanorũ, inter quæ fuit Munda cum Pompeij filio capta. Oppida libera; Aſtigi uetus, Oſtippo. Stipendiaria Callet, Calucula, Caſtra gemina, Illipula minor, Merucra, Suctona, Obulcula, Oningis. Ab ora uenienti prope Menobã amnem & ipſum nauigabilem, haud procul accolũt Alontigiceli, Aloſtigi. Quæ aũt regio à Bæti ad fluuium Anam tendit, extra prędicta Bæturia appellatur, in duas diuiſa partes, totidemq́ꝫ gentes: Celticos qui Luſitantiam attingunt, Hiſpalenſis conuentus: Turdulos qui Luſitaniam & Tarraconenſem accolunt, iura Cordubam petunt. Celticos à Celtiberis ex Luſitania aduenisse manifeſtum eſt, ſacris, lingua, oppidorum uocabulis, quæ cognominibus in Bætica diſtinguuntur: Seria quæ dicitur fama Iulia: Vertobrigẽ, concordia Iulia: Segede reſtituta Iulia: contributa Iulia, Vcultuniacum, quæ & Turiga nunc eſt: Laconimurgi, conſtantia Iulia: Tereſibus fortunales, & Callenſibus Emanici. Præter hæc in celtica Acimbro, Arunda, Arunci, Turobrica, Laſtigi, Alpeſa, Siſapona, Serippo. Altera Beturia quã diximus Turdulorũ & cõuentus Cordubenſis, habet oppida nõ ignobilia, Arſam, Melariam, Mirobricam, regiones Oſintigi, Siſaponem. Gaditani conuentus ciuium Romanorũ Regina, Latinorũ Regia, Cariſa cognomine Aurelia, Vria cognominata caſtrum Iuliũ. Item Cæſaris Salutarienſis. Stipẽdiaria Beſaro, Belippo, Barbeſula, Lacippo, Beſippo, Callet, Cappagũ, Oleatro, Itucci, Brana, Sarguntia, Andoriſippo. Longitudinẽ uniuerſam eius prodidit M. Agrippa ccccLxv. M. paſſuũ, latitudinẽ cclvij. M. ſed cum termini Carthaginẽ uſq́ꝫ procederet, quæ cauſa magnos errores computatione menſuræ ſæpius parit. Et dum alibi mutato prouinciarum modo; alibi itinerum auctis & diminutis paſsibus, incubuere maria tam longo æuo, alibi proceſſere littora, torſere ſe & fluminum aut correxere flexus. Præterea aliunde alijs exordium menſuræ eſt, & alia meatus: ita fit ut nulli duo cõcinant.

Bæticæ longitudo & latitudo. Cap. II

BAeticæ longitudo nũc à Caſtulonis oppidi fine Gadeis cccclxxv. M. & à Murgi maritima ora xxij. M. paſſ. amplior. Latitudo à Carteiana ora ccxxiiij. M. paſſ. Agrippam quidẽ in tanta uiri diligẽtia, præterq́ꝫ in hoc opere cura, cum orbẽ terrarũ urbi ſpectandũ ꝓpoſiturus eſſet erraſſe quis credat, & cũ eo diuũ Auguſtũ? Is nanq́ꝫ cõplexam eum porticũ ex deſtinatione & cõmentarijs M. Agrippæ à ſorore eius inchoatã peregit.

Hiſpania citerior. Cap. III

CIterioris Hiſpaniæ ſicut compluriũ prouinciarũ aliquantũ uetus forma mutata eſt, utpote cũ Pompeius Magnus trophæis ſuis, quæ ſtatuebat in Pyrenæo dcccxlvi. oppida ab Alpibus ad fines Hiſpaniæ ulterioris in ditionẽ à ſe redacta teſtatus ſit. Nunc uniuerſa prouincia diuiditur in cõuentus ſeptẽ, Carthaginienſem, Tarraconenſem, Cæ-

saraugustanum,Cluniensem,Asturum,Lucensem,Bracarum.Accedunt insulæ,quarum mentione seposita,præter ciuitates contributas alijs,prouincia ipsa ccxciiij. cõtinet oppida.In ijs colonias xij.Oppida ciuium Romanorum xiij.Latinorũ ueterum xvij. fœderatorum unum,stipendiaria cxxxij.Primi in ora Bastuli, post eos quo dicetur ordine intus recedentes Mentesani,Oretani,& ad Tagum Carpetani,iuxta eos Vaccei, Vectones,& Celtiberi,Arrebaci.Oppida oræ proxima, Vrci,adscriptũq; Bæticæ Barea, regio Mauitania,mox Deitania.Dein Contestania , Carthago noua,colonia : cuius à promontorio quod Saturni uocat, Cæsariã Mauritaniæ urbẽ clxxxvij. M.pass. traiectus. Reliqua in ora flumen Tader,Colonia immunis,Illici, unde Illicitanus sinus, in eam contribuuntur Icositani:mox Latinorũ Lucentum,Dianiũ stipendiariũ, Sucro fluuius, & quondã oppidum,Contestaniæ finis. Regio Edetana amœno prætendente se stagno ad Celtiberos recedẽs. Valẽtia colonia iij.M.pass.à mari remota:flumen Durias:tantundem à mari Saguntum ciuium Romanorũ oppidum:fide nobile : flumen Idubeda:regio Ilergaonum. Iberus amnis nauigabili cõmercio diues,ortus in Cãtabris haud procul oppido Iuliobrica,ccccl.M.pass.fluens,nauiũ per cclx. M.à Varia oppido capax,quẽ propter uniuersam Hispaniam Græci appellauere Iberiam.Regio Cossetania,flumen Subi,colonia Tarraco Scipionum opus,sicut Carthago Pœnorũ.Regio Ilergetum,oppidũ Subur, flumen Rubricatum, à quo Laletani & Indigetes. Post eos quo dicetur ordine intus recedentes radice Pyrenæi,Ausetani,Itani,Lacetani.Perq; Pyrenæum Cerretani,dein Vascones.In ora autẽ colonia Barcino,cognomine Fauentia. Oppida ciuium Romanorum, Bætulo, Illuro.Flumen Larnum,Blandæ:flumen Alba,Emporiæ:geminũ hoc,ueterũ incolarum, & Græcorum, qui Phocæẽsium fuere soboles:Flumen Tichis.Ab eo Pyrenæa Venus in latere promontorij altero xl. M. Nunc per singulos cõuentus reddentur insignia præter supradicta.Tarracone disceptant populi xliiij. quorũ celeberrimi ciuium Romanorum Dertusani, Bigargitani. Latinorũ Ausetani, Cerretani, qui Iuliani cognominantur, & qui Augustani, Edetani, Gerundenses, Gessorienses, Teari qui Iulienses. Stipendiariorum Aquicaldenses,Onenses,Betulonenses. Cæsaraugusta colonia immunis amne Ibero affusa, ubi oppidũ antea uocabatur Salduba,regionis Edetaniæ,recipit populos lij.Ex his ciuium Romanorũ Bellitanos,Celsenses.Ex colonia Calaguritanos qui Nascici cognominantur.Ilerdenses Surdaonũ gentis,iuxta quos Sycoris fluuius:Oscenses regionis Vescitaniæ, Turiassonenses. Latinorũ ueterum Cascantenses,Ergauicenses, Graccuritanos, Leonicenses,Ossigerdẽses.Fœderatos Tarragenses.Stipẽdiarios Arcobricenses, Andologenses,Aroccelitanos,Bursaonenses,Calaguritanos,qui Fibularenses cognominantur: Complutenses,Carenses,Cincenses,Cortonẽses,Dammanitanos,Larnẽses, Ilursenses, Spalenses,Ilumberitanos,Lacetanos,Vibienses,Pompelonenses,Segienses. Carthaginem conueniunt populi lxij.exceptis insularum incolis. Ex colonia Accitana Gemellenses,& Libisosona cognomine Foraugustana,quibus duabus ius Italię datum.Ex colonia Salariense oppidani Latij ueteris Castulonenses, qui Cæsari uenales appellantur. Setabitani qui Augustani, Valerienses.Stipendiariorum autem celeberrimi, Labanenses,Bastitani,Consaburenses,Dianenses,Segestani,Ilorcitani, Laminitani, Mentesani, qui & Oritani,Mentesani,qui & Bastuli,Oretani,qui & Germani cognominant, caputq; Celtiberiæ,Segobrienses , Carpetani,& Toletani Tago flumini impositi. Dein Viacienses, Virgilienses.In conuentum Cluniensem Varduli ducunt populos xiiij. ex quibus Labanenses tantum nominare libeat,Turmodigi quatuor, in quibus Segisamonẽses, Segisamaiulienses. In eundem conuentũ Carietes & Vennenses quinq; ciuitatibus uadũt, quarum sunt Velienses.Eodem Pelendones Celtiberorũ quatuor populis, quorũ Numantini fuere clari:sicut in Vacceorum xviij.ciuitatibus Intercatienses, Pallãtini, Lacobricenses,Caucenses.Nam in Cantabris quatuor populis Iuliobrica sola memoratur: In Autrigonum decem ciuitatibus Tritiũ,& Virouesca. Areuacis nomen dedit fluuius Areua.

Horum sex oppida, Saguntia & Vxama, quæ nomina crebro alijs in locis usurpantur, præterea Sagouia, & noua Augusta, Termes, ipsaq; Clunia Celtiberiæ finis. Ad oceanũ reliqua uergũt, Varduliq; ex prædictis & Cantabri. Iungũtur his Asturũ XII. populi, di uisi in Augustanos Asturica urbe magnifica. In ijs sunt Giguri, Pesici, Lanciẽses, Zoelę, Numerus omnis multitudinis ad CCXL. M. liberorũ capitum. Lucensis cõuentus populorum est XVI. præter Celticos & Lebunos ignobiliũ ac barbaræ appellationis, sed liberorum capitũ fermè CLXVI. M. Simili modo Bracarũ XXIIII. ciuitates, CCLXXV. M. capitum, ex qbus præter ipsos Bracaros Vibali, Celerini, Galleci, Aequesilici, Querquerni citra fastidiũ nominẽtur. Lõgitudo citerioris Hispanię est ad finẽ Castulonis à Pyrenęo, sexcenta septem M. pass. & ora paulo amplius. Latitudo à Tarracone ad littus Olarsonis CCCVII. Et radicibus Pyrenæi, ubi cuneatur angustijs inter duo maria, paulatim deinde se pandens, qua contingit ulteriorem Hispaniã, tantundem & amplius latitudini adijcit. Metallis, plumbi, ferri, æris, argenti, auri, tota fermè Hispania scatet, Citerior & specularibus lapidibus: Bætica & minio. Sunt & marmorum lapidicinæ. Vniuersæ Hispaniæ Vespasianus imperator Augustus iactatus procellis Reipub. Latij ius tribuit. Pyrenæi montes Hispanias Galliasq; disterminãt, promontorijs in duo diuersa maria proiectis.

Narbonensis prouincia. Cap. IIII

NArbonensis prouincia appellatur pars Galliarum, quæ interno mari alluitur, Bracata ante dicta, amne Varo ab Italia discreta, alpiumq; saluberrimis Romano imperio iugis. A reliqua uero Gallia latere septentrionali, montibus Cebenna & Iura: agrorum cultu, uirorum morumq; dignatione, amplitudine opum nulli prouinciarum postferenda, breuiterq; Italia uerius quàm prouincia. In ora regio Sardonum, intusq; Consuaranorum. Flumina Telin & Obrin. Oppida, Illiberis, magnæ quondam urbis tenue uestigium, Ruscino Latinorũ, flumen Atax è Pyrenæo Rubrensem permeans lacum: Narbo Martius, decumanorum Colonia XII. M. pass. à mari distans. Flumina, Araris, Liria, Oppida de cætero rara, præiacentibus stagnis, Agatha quondam Massiliensiũ, & regio Volcarum Tectosagum: atq; ubi Rhoda Rhodiorũ fuit, unde dictus multo Galliarum fertilissimus Rhodanus fluuius, ex alpibus se rapiens per Lemanum lacum, segnemq; deferens Ararim, nec minus seipso torrentẽ Isaram, & Druentiã. Libyca appellantur duo eius ora modica. Ex his alterum Hispaniense, alterũ Metapinum, tertium idemq; amplissimum Massalioticum. Sunt autores, & Heracleam oppidum in ostio Rhodani fuisse, ultra fossam ex Rhodano centũ passuũ, Marij opere & nomine insigne stagnũ: Astromela oppidũ, maritima Auaticorum, superq; campi lapidei, Herculis præliorum memoria: Regio Anataliorum, & intus Desuuiatium, Cauarumq;. Rursus à mari Tricorium, & intus Tricollorum, Vocontiorum, & Segouellaunorum, mox Allobrogum, ac in ora Massilia Græcorum Phocensium fœderata. Promontorium Citharista, portus, regio Camatullicorum. Dein Suelteri, supraq; Verucini. In ora autem hac Athenopolis Massiliensium: Forum Iulij Octauianorum colonia, quæ Pacensis appellatur, & Classica: amnis in ea Argenteus. Regio Oxybiorum, Ligaunorumq;, super quos Suebri, Quariates, Adunicates. At in ora oppidum Latinum Antipolis. Regio Deciatium: amnis Varus, ex alpium monte Cema profusus. In mediterraneo colonia Arelate sextanorum, Bliteræ septumanorum, Arausio secundanorum. In agro Cauarum Valentia, Vienna Allobrogum. Oppida latina, Aquæ sextiæ Salyorum, Auenio Cauarum, Aptaiulia, Vulgientium, Alebeceriorum Apollinarium, Alba Heluorum, Augusta Tricastinorum: Anatilia, Aeria, Bormannico, Macina, Cabellio, Carcasum, Volcarum Tectosagum: Cessero, Carpentoracte, Meminorum: Cenicenses, Cambolecti, qui Atlantici cognominantur. Forum Voconij, Glanum, Liuij, Luteuani, qui & Foroneronienses, Nemausum Arecomicorum, Piscenæ, Ruteni, Sanagenses, Tolosani, Tectosagi Aquitaniæ contermini, Tascodunitari, Cononienses, Vmbranici: Vocontiorum ciuitatis fœderatæ duo

capita

capita, Vasco & lucus Augusti. Oppida uero ignobilia xix. sicut xxiiij. Nemausiensibus attributa. Adiecit formulæ Galba imperator ex inalpinis Auanticos, atq; Ebroduntios, quorũ oppidum Dinia. Longitudinẽ prouincię Narbonensis ccclxx. M. passuũ Agrippa tradit, latitudinẽ ccxlviij.

Italia, Tiberis, Roma, Campania. Cap. V

ITalia dehinc, primiq; eius Ligures, mox Hetruria, Vmbria, Latiũ, ubi Tiberina ostia & Roma terrarũ caput xvi. M. pass. interuallo à mari. Volscorũ postea littus & Campaniæ, Picentinũ inde, ac Lucanum Brutiumq;: quò longissime in meridiem, ab alpium penè lunatis iugis, in maria excurrit Italia. Ab eo Græciæ ora, mox Salentini, Pediculi, Apuli, Peligni, Frentani, Marrucini, Vestini, Sabini, Picentes, Galli, Vmbri, Tusci, Veneti, Carni, Iapides, Istri, Liburni. Nec ignoro ingrati ac segnis animi existimari posse merito, si breuiter atque in transcursu, ad hunc modum dicatur terra, omnium terrarum alumna eadẽ & parẽs, numine deûm electa, quæ cælum ipsum clarius faceret, sparsa congregaret imperia, ritusq; molliret: & tot populorum discordes ferasq; linguas, sermonis commercio contraheret ad colloquia, & humanitatem homini daret, breuiterq; una cunctarum gentium in toto orbe patria fieret. Sed quid agam? Tanta nobilitas omnium locorum, quos quis attigerit, tanta rerum singularum populorumq; claritas tenet. Vrbs Roma, uel sola in ea, & digna tam festa ceruice facies, quo tandem narrari debet opere? Qualiter Campaniæ ora per se, felixq; illa ac beata amœnitas? ut palàm sit, uno in loco gaudẽtis opus esse naturæ. Iam uero tota ea uitalis ac perennis salubritatis cæli temperies est, tam fertiles campi, tam aprici colles, tam innoxij saltus, tam opaca nemora, tam munifica syluarum genera, tot montiũ afflatus, tanta frugum & uitiũ olearumq; fertilitas, tam nobilia pecori uellera, tot opima tauris colla, tot lacus, tot amnium fontiumq; ubertas, totam eam perfundens, tot maria, portus, gremiumq; terrarum commercio patens undique: & tanquam ad iuuandos mortales, ipsa auide in maria procurrens. Neque ingenia ritusq; ac uiros, & lingua manúque superatas commemoro gentes. Ipsi de ea iudicauere Græci, genus in gloriã suam effusissimum, quotam partem ex ea appellando Græciam magnam. Nimirum id quod in mentione cœli fecimus, hac quoque in parte faciendũ est, ut quasdam notas ac pauca sidera attingamus. Legentes tantum quæso meminerint, ad singula toto orbe edisserenda festinari. Est ergo folio maxime querno assimilata, multo proceritate amplior quàm latitudine, in læua se flectens cacumine, & Amazonicæ figura desinẽs parmę, ubi à medio excursu Cocinthos uocatur, p sinus lunatos duo cornua emittens, Leucopetram dextera, Lacinium sinistra. Patet longitudine ab alpino fine prætoriæ Augustæ per Vrbem Capuamq; cursu meante Rhegium oppidum in humero eius situm, à quo ueluti ceruicis incipit flexus, decies centena & uiginti M. passuum: multoq; amplior mensura fieret Lacinium usque, ni talis obliquitas in latus digredi uideretur. Latitudo eius uaria est, ccccx. milium inter duo maria, inferũ & superum, amnesq; Varum atque Arsiam: medię atque fermè circa urbem Romam ab ostio Aterni amnis in Adriaticum mare influentis, ad Tiberina ostia cxxxvi. & paulo minus à Castro nouo Adriatici maris Alsium ad Tuscum æquor, haud ullo in loco cc. in latitudinem excedens. Vniuersæ autẽ ambitus à Varo ad Arsiam $\overline{xxx}$. M. passuum lviij. efficit. Abest à circundatis terris, Istria ac Liburnia quibusdam locis c. M. passuũ. Ab Epiro & Illyrico l. Ab Africa minus cc. ut autor affirmat Varro. Ab Sardinia cxx. M. Ab Sicilia M. d. A Corcyra minus lxx. Ab Issa l. Incedit per maria cæli regione ad meridiem quidem: sed si quis id diligenti subtilitate exigat, inter sextam horam primamq; brumalem. Nunc ambitum eius urbesq; enumerabimus. Qua in re præfari necessarium est, autorem nos diuum Augustum secuturos, descriptionemq; ab eo factam Italiæ totius in regiones xi. Sed ordine eo qui littorum tractu fiet, urbium quidem uicinitates oratione utique præpropera seruari non posse: itaque interiori in parte digestionem in literas eiusdem nos secuturos, coloniarũ mentione signata, quas ille in eo prodidit numero. Nec situs originesq; persequi

facile est,Ingaunis Liguribus(ut cæteri omittantur)agro tricies dato. Igitur ab amne Varo Nicæa oppidum à Massiliensibus conditum. Fluuius Pado:alpes, populiq; inalpini multis nominibus,sed maxime capillati:oppidum Vediantiorũ ciuitatis Cemelion, Portus Herculis Monœci, Ligustica ora. Ligurum celeberrimi ultra alpes Sallyi,Deceates, Oxybij:citra Veneni,& Caturigibus orti Vagiẽni,Statyelli, Vibelli,Magelli,Euburiates, Casmonates, Veliates,& quorum oppida in ora proxima dicemus. Flumen Rutuba, oppidum albium Intemelium,flumen Merula,oppidum Albingaunum,portus uadum Sabatium,flumen Porcifera,oppidum Genua, fluuius Feritor,portus Delphini, Tigulia, intus Segesta Tiguliorum, flumen Macra Liguriæ finis. A tergo autem supradictorum omnium Apenninus mons Italiæ amplissimus, perpetuis iugis ab alpibus tendens ad Siculum fretum. Ab altero eius latere ad Padum amnem Italiæ ditissimum,omnia nobilibus oppidis nitent, Libarna, Dertona colonia, Trira, Barderate, Industria, Polentia, Carrea quod Potẽtia cognominatur,Forofului quod Valentinum,Augusta Vagiennorum,Alba Pompeia,Asta,aquis Statyellorum. Hæc regio ex descriptione Augusti nona est. Patet ora Liguriæ inter amnes Varum & Macram ccxi.M.pass. Adnectitur septimæ in qua Hetruria est ab amne Macra, ipsa mutatis sæpe nominibus. Vmbros inde exegere antiquitus Pelasgi. Hos Lydi, à quorum rege Tyrrheni, mox à sacrifico ritu lingua Græcorum Thusci sunt cognominati. Primum Hetruriæ oppidum Luna portu nobile. Colonia Luca à mari recedens, propiorq; Pisæ inter amnes Auserem & Arnum ortæ à Pelope Pisisq;, siue Atintanis Græca gente. Vada Volaterrana, fluuius Cecinna, Populonium Hetruscorum quondam hoc tantum in littore. Hinc amnes Prille, mox Vmbro nauigiorum capax, & ab eo tractus Vmbriæ portusq; Telamon, Cossa, Volcientium à populo Romano deducta, Grauiscæ, Castrum nouũ, Pyrgi, Cæretanus amnis,& ipsum Cære intus M. pass. quatuor, Agylla à Pelasgis conditoribus dictum: Alsium, Fregenæ. Tiberis amnis à Macra cclxxxiiij. M. pass. Intus coloniæ Falisca Argis orta (ut autor est Cato) quæ cognominatur Hetruscorum, Lucus Feroniæ, Rusellana, Senensis, Sutrina. De cætero Aretini ueteres, Aretini fidentiores, Aretini Iulienses, Amitinenses, Aquenses cognomine Taurini, Blerani, Cortonenses, Capenates, Clusini noui, Clusini ueteres, Fluentini præfluenti Arno appositi, Fesulæ, Ferentinum, Fescennia, Hortanum, Herbanum, Nepet, Nouem pagi, præfectura claudia Foroclodij, Pistorium, Perusia, Suanenses, Saturnini, qui antè Aurinini uocabantur, Sudertani, Statones, Tarquinienses, Tuscanienses, Vetulonienses, Veientani, Vesentini, Volaterrani cognomine Hetrusci, Volsinienses. In eadem parte oppidorum ueterum nomina retinent agri Crustuminus, Caletranus. Tiberis antea Tybris appellatus,& prius Albula, è media ferè longitudine Apennini finibus Aretinorum profluit, tenuis primo, nec nisi piscinis corriuatus, emissusq; nauigabilis, sicuti Tinia & Glanis influentes in eum, nouenorum ita conceptu dierum, si non adiuuent imbres: sed Tiberis propter aspera & confragosa, ne sic quidem præterquam trabibus uerius quàm ratibus longe meabilis fertur, per cl.M.pass. nõ procul Tiferno Perusia & Ocriculo, Hetruriam ab Vmbris ac Sabinis, mox circa xiij. M.pass. urbis Veientem agrum à Crustumino, dein Fidenate, Latinumq; à Vaticano dirimens: sed infra Aretinum Glanim duobus & xl fluuijs auctus, præcipuis autem Nare & Aniene, qui & ipse nauigabilis Latium includit à tergo, nec minus tamen aquis ac tot fontibus in urbẽ perductis: & ideo quamlibet magnarum nauium ex Italo mari capax, rerum in toto orbe nascẽtium mercator placidissimus. Pluribus propè solus quàm cęteri in omnibus terris amnes, accolitur, aspiciturq; uillis. Nulliq; fluuiorum minus licet inclusis utrinq; lateribus: nec tamen ipse pugnat, quanquã creber ab subitis incremẽtis, & nusquam magis aquis quàm in ipsa urbe stagnantibus. Quinimò uates intelligitur potius ac monitor auctu semper religiosus uerius quàm sæuus. Latium antiquũ à Tiberi Circeios seruatũ est M.pass.L. longitudine. Tam tenues primordio imperij fuere radices. Colonis

sæpe

sæpe mutatis tenuere alij alijs temporibus, Aborigines, Pelasgi, Arcades, Siculi, Aurunci, Rutuli. Et ultra Circeios Volsci, Osci, Ausones, unde nomen modo Latij processit ad Lirin amnem. In principio est Ostia colonia à Romano rege deducta: Oppidum Laurentum, lucus Iouis indigetis, amnis Numicius, Ardea à Danae Persei matre condita. Dein quondam Aphrodisium, Antium colonia. Astura flumen & insula. Fluuius Nymphæus, Clostra Romana. Circeij quondam insula immenso quidem mari circundata (ut creditur Homero) at nunc planicie. Mirum est quod hac de re tradere hominũ notitiæ possumus. Theophrastus, qui primus externorũ aliqua de Romanis diligẽtius scripsit (nam Theopompus, ante quem nemo mentionẽ habuit, urbem duntaxat à Gallis captã dixit: Clitarchus ab eo proximus, legationẽ tantũ ad Alexandrum missam) hic iam plusquam & fama, Circeiorũ insulæ & mensurã posuit stadia lxxx. in eo uolumine quod scripsit Nicodoro Atheniensiũ magistratui, qui fuit urbis nostræ cccclx. anno. Quicquid est ergo terrarũ præter x. M. pass. propè ambitus, adnexũ insulæ. Post eum annũ accessit Italiæ aliud miraculũ: A Circeijs palus Pomtina est, quem locũ xxiiij. urbiũ fuisse Mutianus ter cõsul ꝓdidit: Dein flumen Vfens, supra quod Tarracina oppidũ, lingua Volscorũ Anxur dictũ: & ubi fuere Amyclæ à serpentibus deletæ. Dein locus Speluncæ, lacus Fundanus, Caieta portus. Oppidũ Formiæ, Hormiæ dictũ, ut existimauere, antiqua Læstrygonũ sedes. Vltra fuit oppidũ Pyræ. Colonia Minturnæ, Liri amne diuisa Glanico appellato. Oppidũ Sinuessa extremũ in adiecto Latio, quam quidã Sinopen dixere uocitatã. Hinc felix illa Campania est. Ab hoc sinu incipiũt uitiferi colles, & temulẽtia nobilis succo per oẽs terras inclyto, atq; (ut ueteres dixere) summũ Liberi patris cũ Cerere certamen. Hinc Setini & Cæcubi obtendũtur agri. His iungũtur Falerni, Caleni. Dein cõsurgũt Massici, Gaurani, Surrentiniq; mõtes. Ibi Laborini campi sternũtur, & in delicias alicæ politur messis. Hæc littora fontibus calidis rigantur: prætereq; cætera in toto mari conchylio & pisce nobili annotantur. Nusquam generosior oleæ liquor. Et hoc quoq; certamen humanæ uoluptatis tenuere Osci, Græci, Vmbri, Tusci, Campani. In ora Sauo fluuius, Vulturnũ oppidum cum amne, Liternum, Cumæ Chalcidensium, Misenum, portus Baiarum, Bauli, lacus Lucrinus & Auernus, iuxta quem Cimmerium oppidum quondam. Dein Puteoli colonia, Dicæarchia dicti: postq; Phlegræi campi, Acherusia palus Cumis uicina. Littore autem hoc Neapolis, Chalcidensium & ipsa, Parthenope à tumulo Sirenis appellata: Herculanium, Pompeij: haud procul aspectãte monte Vesuuio, alluente uero Sarno amne, ager Nucerinus: & ix. M. passuum à mari ipsa Nuceria. Surrentum cum promontorio Mineruæ, Sirenum quondam sede. nauigatio à Circeis duodeoctoginta M. pass. patet. Regio ea à Tiberi prima Italiæ seruatur, ex descriptione Augusti. Intus coloniæ, Capua ab campo dicta, Aquinum, Suessa, Venafrum, Sora, Teanum Sidicinum cognomine, Nola. Oppida Abellinum, Aricia, Alba longa, Acerani, Allifani, Atinates, Aletrinates, Anagnini, Atellani, Afulani, Arpinates, Auximates, Auellani, Alfaterni. Et qui ex agro Latino, item Hernico, item Labicano cognominati: Bouillæ, Calatiæ, Casinum, Calenũ, Capitulum, Cernetũ, Cernetani qui Mariani cognominãtur: Corani à Dardano Troiano orti: Cubulterini, Castrimonienses, Cingulani: Fabienses, in monte Albano Foropopulienses. Ex Falerno Frusinates, Ferẽtinates, Freginates, Fabraterni ueteres, Fabraterni noui, Ficolenses, Fregellani, Foroappi, Forentani, Gabini, Interamnates, Succasani, qui & Lirinates uocãtur, Ilionenses, Lauinij, Norbani, Nomẽtani, Prenestini, urbe quondam Stephane dicta, Priuernates, Setini, Signini, Suessulani, Telini, Trebulani cognomine Balinienses, Trebani, Tusculani, Verulani, Veliterni, Vlubrẽses, Vluernates, superq; Roma ipsa: cuius nomen alterum dicere, arcanis ceremoniarum nefas habetur: optimaq; & salutari fide abolitum enunciauit Valerius Soranus, luitq; mox pœnas. Non alienũ uidetur inserere hoc loco exemplũ religionis antiquæ, ob hoc maxime silentiũ institutæ. Nanq; diua Angerona, cui sacrificatur ad diem xij. Cal. Ianuarij, ore obligato obsignatoq; simu

lacrum habet. Vrbem tris portas habentē Romulus reliquit, aut (ut plurimas tradētibus credamus) quatuor. Mœnia eius collegere ambitu, imperatoribus cenſoribusq́ꝫ Veſpaſia nis anno conditæ dccc xxviij. paſſ. xiij. M.cc. Complexa montes vij. ipſa diuiditur in regiones xiiij. Compita larum cclxv. eiuſdem ſpatij menſura currente à miliario in capite Ro. fori ſtatuto ad ſingulas portas, quę ſunt hodie numero xxxvij. ita ut xij. portę ſemel numerentur, prætereanturq́ꝫ ex ueteribus vij. quæ eſſe deſierunt. Efficit paſſuum per directum xxx.M.dcc.lxv. Ad extrema uero tectorum cum caſtris prætorijs ab eodem miliario per uicos omnium uiarum menſura colligit paulo amplius lxx. M. paſſ. Quò ſi quis altitudinem tectorum addat, dignam profecto æſtimationem concipiat, fateaturq́ꝫ nullius urbis magnitudinem in toto orbe potuiſſe ei comparari. Clauditur ab oriente aggere Tarquinij Superbi, inter prima opere mirabili. Nanq; eum muris æquauit, quà maxime patebat aditu plano. Cætero munita erat præcelſis muris, aut abruptis montibus, niſi q̀ expatiantia tecta multas addidere urbes. In prima regione præterea fuere, in Latio clara oppida, Satricum, Pometia, Scaptia, Pitulum, Politoriū, Tellene, Tifata, Cænina, Ficana, Cruſtumeriū, Ameriola, Medullia, Corniculum, Saturnia, ubi nunc Roma eſt: Antipolis quod nūc Ianiculū in parte Romæ: Antemnæ, Cameriū, Collatia, Amiternū, Norbe, Sulmo, & cū his carnem in mōte Albano ſoliti accipere populi Albēſes: Albani, Aeſolani, Aciēſes, Abolani, Bubetani, Bolani, Cuſuetani, Coriolani, Fidenates, Foretij, Hortēſes, Latiniēſes, Lōgulani, Manates, Macrales, Mutucumēſes, Muniēſes, Numiniēſes, Olliculani, Octulani, Pedani, Pulluſtini, Querquetulãi, Sicani, Siſolēſes, Toleriēſes, Tutienſes, Vimitellarij, Veliēſes, Venetulãi, Viceliēſes. Ita ex antiq̃ Latio liij. populi interiere ſine ueſtigijs. In Cãpano aūt agro Stabię oppidū fuere uſq; ad Cn. Pōpeiū & L. Carbonē coss. pridie Cal. Maij, q̃ die L. Sylla legatus bello ſociali id deleuit, q̃d nūc in uillas abijt. Intercidit ibi & Taurania. Sūt & moriētis Caſilini reliquię. Præterea autor eſt Antias, oppidum Latinorum Apiolas captum à L. Tarquinio rege, ex cuius præda Capitolium is inchoauerit. A Surrento ad Silarum amnem xxx. M. paſſ. ager Picētinus fuit, Tuſcorum tēplo Iunonis Argiuæ ſub Iaſone cōdito inſignis. Intus oppidū Salerni, Picētia. A Silaro regio tertia & ager Lucanus Brutiusq́ꝫ incipit, nec ibi rara incolarū mutatio. Tenuerūt eā Pelaſgi, Oenotrij, Itali, Morgetes, Siculi. Græciæ maxime populi, nouiſſime Lucani à Samnitibus orti duce Lucio. Oppida Pæſtum Græcis Poſidonia appellatū, ſinus Pæſtanus, oppidū Helia, quę nunc Velia. Promontoriū Palinurū: a quo ſinu recedēte traiectus ad columnã Rhegiã c. M. paſſ. Proximū aūt huic flumen Melphes. Oppidū Buxentū Græce Pyxûs, Laus amnis: fuit & oppidū eodem nomine. Ab eo Brutiū littus, oppidum Blanda, flumen Batū, portus Parthenius Phocenſiū, ſinus Vibonēſis, locus Clampetię, oppidū Tempſa à Græcis Temeſe dictū, & Crotoniēſiū Terina, ſinusq́ꝫ ingēs Terinęus. Oppidum Conſentia. Intus in peninſula fluuius Acheron à quo oppidani Acherontini. Hippo quod nūc Vibonem Valentiam appellamus. Portus Herculis, Metaurus amnis. Tauraniū oppidū, portus Oreſtis & Medua. Oppidū Scylleū. Cratæis fluuius, mater (ut dixere) Scyllæ. Dein columna Rhegia: Siculū fretū: ac duo aduerſa promōtoria: ex Italia Cænys, ex Sicilia Pelorū xij. ſtadiorū interuallo. Vnde Rhegiū xij. M.d. paſſ. Inde Apennini ſylua, promontoriū Leucopetra xij. M. paſſ. ab ea Locri cognominati à promōtorio Zephyrio, abſunt à Silaro ccciij. M. paſſuum. Et includitur Europę ſinus primus, in eoq́ꝫ maria nuncupantur: unde irrumpit Atlanticum, ab alijs magnum: quà intrat, Porthmos à Græcis, à nobis Gaditanū fretum: cum intrauit, Hiſpanum quatenus Hiſpanias alluit: ab alijs Ibericum, aūt Balearicum: mox Gallicū ante Narbonenſem prouinciam, hinc Liguſticum. Ab eo ad Siciliã inſulam, Tuſcum: quod ex Græcis alij Notiū, alij Tyrrhenū, è noſtris plurimi inferū uocãt. Vltra Siciliam quod eſt ad Salentinos, Auſoniū Polybius appellat. Eratoſthenes aūt inter oſtium oceani & Sardiniã quicquid eſt, Sardoum. Inde ad Siciliam Tyrrhenū. Ab hac Cretam uſq; Siculum. Ab ea Creticū. Inſulæ per hæc ma

ria

ria primæ omnium Pityusæ à Græcis dictæ, à frutice pineo, nunc Ebusus uocatur utraqꝫ ciuitate fœderata angusto freto interfluente, patent xlij.M.pass. Absunt à Dianio septingentis stadijs, totidem Dianium per continentem à Carthagine noua. Tantundem à Pityusis in altum, Baleares duę, & Sucronem uersus Colubraria. Baleares funda bellicosas, Græci Gymnasias dixere. Maior c.M.passuū longitudine: circuitu uero cccclxxx.M. oppida habet ciuium Romanorum Palmam & Pollentiam, latina Cinium & Cunici, & fœderatum Bochorū fuit. Ab ea xxx.M.pass. distat minor, longitudine lx.M. circuitu cl.M. pass. ciuitates habet, Iamnonem, Saniseram, Magonem. A maiore xij.M.pass. in altum abest Capraria, insidiosa naufragijs, & è regione Palmæ urbis Menariæ ac Tiquadra, & parua Annibalis. Ebusi terra serpētes fugat, Colubrariæ parit. Ideo infesta omnibus, nisi Ebusitanam terram inferentibus: Græci Ophiusam dixere. Nec cuniculos Ebusus gignit, populantes Balearium messes. Sunt aliæ xx. fermè paruæ mari uadoso. Galliæ aūt ora, in Rhodani ostio Metina, mox quæ Blascon uocatur, tres Stœchades à uicinis Massiliensibus dictæ propter ordinem, quas item nominant singulis uocabulis, Proten & Mesen, quæ & Pomponiana uocatur, tertia Hypæa. Ab his Sturium, Phœnice, Phila, Lero, & Lerina aduersum Antipolim, in qua Vergoani oppidi memoria.

De Corsica. Cap. VI

IN Ligustico mari est Corsica, quam Græci Cyrnon appellauere, sed Tusco propior, à septētrione in meridiē ꝓiecta, lōga pass. cl.M. lata maiore ex parte l. Circuitu cccxxij. M. Abest à uadis Volaterranis lxij. M. passuū. Ciuitates habet xxxiij. & colonias Marianam à C. Mario deductā, Aleriam à dictatore Sylla. Citra est Oglasa: intra uero lx. M. passuum à Corsica, Planaria à specie dicta, æqualis freto, ideoqꝫ nauigijs fallax. Amplior Vrgo & Capraria, quam Græci Aegilon dixere. Item Egilium & Dianiū quam Artemisiam, ambæ contra Cosanum littus: & paruæ, Menaria, Colubraria, Venaria: Illua cum ferri metallis, circuitu c.M. à Populonia x. à Gręcis Aethalia dicta. Ab ea Planasia xxxix. M. Ab his ultra Tiberina ostia in Antiano Astura, mox Palmaria, Sinonia, & aduersum Formias Pontiæ. In Puteolano autem sinu Pandataria, Prochyta non ab Aeneæ nutrice, sed quia profusa ab Aenaria erat. Aenaria ipsa à statione nauium Aeneæ, Homero Inarime dicta, Græcis Pithecusa, non à simiarum multitudine (ut aliqui existimauere) sed à figlinis doliariorum. Inter Pausilypum & Neapolim Megaris: mox à Surrēto viij. M. passuum distantes, Tiberij principis arce nobiles Capreæ, circuitu xl. M. pass. Leucothea, Extraqꝫ conspectum, pelagus Africum attingens Sardinia, minus ix. M. passuum à Corsicæ extremis, etiamnum angustias eas arctātibus insulis paruis, quæ Cuniculariæ appellantur, itemqꝫ Phintonis fossæ, à quibus fretum ipsum Taphros nominatur.

De Sardinia. Cap. VII

SArdinia ab oriente patens, clxxxviij. M. pass. ab occidente, clxx. M. à meridie, lxxiiij. M. à septentrione, cxxij. circuitu, dlxij. M. abest ab Africa Caralitano promontorio ducenta milia, à Gadibus quatuordecies centena. Habet & à Gorditano promōtorio duas insulas quæ uocantur Herculis, à Sulchensi Enosin, à Caralitano Ficariam. Quidam haud procul ab ea etiā Beleridas ponunt & Collodem, & quam uocāt Heras lutra. Celeberrimi in ea populorum Ilienses, Balari, Corsi. Oppidorum xiiij. Suchitani, Valētini, Neapolitani, Bocenses, Caralitani ciuium Romanorū, & Norēses, Colonia aūt una, quæ uocatur ad turrim Libysonis. Sardiniā ipsam Timæus Sandaliotin appellauit ab effigie soleæ, Myrsilus Ichnusam à similitudine uestigij. Cōtra Pæstanū sinū Leucasia est, à Sirene ibi sepulta appellata. Cōtra Veliā, Pontia, & Iscia, utræqꝫ uno nomine Oenotrides, argumentū possessæ ab Oenotrijs Italię: & cōtra Vibonē paruę, quæ uocātur Ithacesiæ, Vlixis specula.

De Sicilia. Cap. VIII

VErum ante omnes claritate Sicilia, Sicania Thucydidi dicta, Trinacria pluribus, aut Triquetra à triangula specie: circuitu patens, ut autor est Agrippa, dcxviij. M.

pass.quondã Brutio agro cohærens,mox intersuso mari auulsa xiȷ. M. in longitudinem freto:in latitudinem aũt M.d.p.iuxta columnã Rhegiam.Ab hoc dehiscendi argumẽto, Rhegiũ Græci nomẽ dedere oppido,in margine Italiæ sito.In eo freto est scopulus Scylla,item Charybdis,mare uorticosum, ambo clara sæuitia.Ipsius Triquetræ, ut diximus, promontoriũ Pelorus uocatur,aduersus Scyllam uergens in Italiam,Pachynum in Græciam,cxliiȷ.M.ab eo distante Peloponneso:Lilybęum in Africam.clxxx.M.interuallo à Mercuriȷ promontorio:& à Caralitano Sardiniæ cxx.M. Inter se aũt hæc promontoria ac latera distant his spatiȷs.Terreno itinere à Peloro Pachynum clxvi. M.pass.Inde Lilybæum cc.M.Inde Pelorum clxx.M.Coloniæ ibi urbes ac ciuitates lxxiȷ.A Peloro mare Ionium ora spectante,oppidũ Messana ciuiũ Ro.qui Mamertini uocãtur.Promõtorium Drepanũ,colonia Taurominiũ,quę antea Naxos,flumen Asines,mõs Aetna nocturnis mirus incẽdiȷs.Crater eius patet ambitu stad. xx. Fauilla Taurominiũ & Catanam usq; peruenit feruens,fragor uero ad Maronẽ & gemellos colles.Scopuli tres Cyclopũ, portus Vlixis,colonia Catana. Flumina Symethum, Terias,Intus Lęstrygoniȷ campi. Oppida,Leontini,Megaris,amnis Pantagies.Colonia Syracusæ,cũ fonte Arethusa.Quanquam & Temenitis,& Archidemia,& Magæa,& Cyane,& Milichie fontes in Syracusano potantur agro.Portus Naustathmus,flumen Elorum, promontorium Pachynum:à qua fronte Siciliæ flumen Hirminium,oppidũ Camarina , fluuius Gelas, oppidũ Acragas,quod Agrigentum nostri dixere. Thermę colonia, amnes Atys & Hypsa, Selinûs oppidum.Lilybæum ab eo promontoriũ,Drepana,mons Eryx.Oppida Panhormum, Solûs,Himera cum fluuio,Cephalœdis,Aluntium,Agathirnum,Tyndaris colonia,oppidum Mylæ,& unde cœpimus Pelorus.Intus latinæ conditionis Centuripini, Nepini, Segestani:stipẽdiariȷ,Assorini,Aetnenses,Agyrini,Acestei, Acrenses,Bidini,Citariȷ,Cacitini,Drepanitani,Ergetini,Ecestiẽses,Erycini,Entellini,Etini,Edini,Enguini,Gelani,Galathani,Halesini,Hennenses,Hyblenses, Herbitenses, Herbessenses, Herbulenses,Halicyenses,Hadranitani,Imacarẽses,Ichanenses,Ietenses,Mutustratini,Magellini,Murgentini,Mutyenses, Menanini, Naxiȷ, Noœni,Petrini, Paropini, Pinthienses,Semellitani, Scherini, Selinuntiȷ, Symethiȷ, Talarenses, Tissinenses, Triocalini, Triracienses, Zanclæi Messeniorum in Siculo freto.Insulæ sunt in Africam uersæ,Gaulos,Melita à Camerina lxxxiiiȷ.M.pass.à Lilybæo cxiiȷ. Cosyra, Hieronesos, Cæne, Galatha,Lopadusa, Aethusa, quam aliȷ Aegusam, Bucinna, & à Solunte lxxv. M. Osteodes, contraq; Paropinos Vstica.Citra uero Siciliam ex aduerso Metauri amnis xiȷ.milibus fermè passuũ ab italia,viȷ. Aeoliæ appellatæ. Eædem Liparæorum & Hephæstiades à Græcis, à nostris Vulcaniæ,Aeoliæ,quod Aeolus Iliacis temporibus ibi regnabat.

De Lipara. Cap. IX

Lipara cum ciuiũ Ro.oppido,dicta à Liparo rege,qui succesit Aeolo, antea Milogonis uel Meligunis uocitata,abest xiȷ.M.pass.ab Italia,ipsa circuitu paulo minori. Inter hãc & Siciliã altera,antea Therasia appellata,nũc Hiera,quia sacra Vulcano est,colle in ea nocturnas euomente flãmas.Tertia Strongyle,à Lipara M. pass. ad exortum solis uergens,in qua regnauit Aeolus,quæ à Lipara liquidiore flamma tantum differt. Cuius fumo,quinã flaturi sint uenti, in triduũ prædicere incolæ tradũtur: unde Aeolo uẽtos pa ruisse existimatum.Quarta Didyme,minor quàm Lipara.Quinta Ericusa,Sexta Phœnicusa,pabulo proximarũ relicta.Nouissima,eademq; minima,Euonymos. Hactenus de primo Europæ sinu.

De Locris Italiæ fronte. Cap. X

A Locris Italiæ frons incipit,magna Græcia appellata,in tres sinus recedens Ausoniȷ maris,quoniam Ausones tenuere primi:patet octogintaduo M. pass. ut autor est Varro. Pleriq; lxxiȷ.M.fecere.In ea ora flumina innumera,sed memoratu digna à Locris Sagra,& uestigia oppidi Caulonis,Mystia,Cõsilinum castrũ,Cocinthũ,quod esse longissimũ Italiæ promontoriũ aliqui existimant.Dein sinus,& Scylacæũ,Scylletiũ Atheni-

ensibus

ensibus cum cōderent dictum: quem locū occurrens Terinæus sinus peninsulam efficit: & in ea portus, qui uocatur castra Annibalis, nusquā angustiore Italia. xx. M. pass. latitudo est. Itaq; Dionysius maior intercisam eo loco adijcere Siciliæ uoluit. Amnes ibi nauigabiles, Cæcinos, Crotalus, Semirus, Arocha, Targines. Oppidum intus Petilia, mons Clibanus, promontorium Lacinium: cuius ante oram insula x. M. pass. à terra Dioscoron, altera Calypsus, quam Ogygiam appellasse Homerus existimatur. Præterea tres Sirenussę, Meloessa. Ipsum à Caulone abesse lxx. milibus pass. prodidit Agrippa.

Secundus Europæ sinus. Cap. xi

A Lacinio promontorio secundus Europæ sinus incipit, magno ambitu flexus, & Acroceraunio Epiri finitur promontorio, à quo abest lxxv. M. pass. Oppidum Croto, amnis Neæthus. Oppidum Thurium inter duos amnes Crathin & Sybarin, ubi fuit urbs eodē nomine. Similiter est inter Sirin & Acirin Heraclea, aliquando Siris uocitata. Flumina Acalandrum, Casuentum, Oppidum Metapontum, quo tertia Italiæ regio finitur. Mediterranei Brutiorum Aprustani tantū. Lucanorum autem Atinates, Bantini, Eburini, Grumentini, Potentini, Sontini, Sirini, Tergilani, Vrsentini, Volcentani, quibus Numestrani iunguntur. Præterea interisse Thebas Lucanas Cato autor est. Et Pandosiā Lucanorū urbem fuisse Theopompus, in qua Alexander Epirotes occubuit. Connectitur secunda regio, amplexa Hirpinos, Calabriam, Apuliam, Salentinos ccl. M. sinu qui Tarentinus appellatur, ab oppido Laconum in recessu hoc intimo sito, cōtributa eò maritima colonia quæ ibi fuerat. Abest cxxxvi. M. pass. à Lacinio promontorio, aduersam ei Calabriam in peninsulam emittens. Græci Messapiam à duce appellauere: & ante Peucetiam, à Peucetio Oenotri fratre. In Salētino agro inter promontoria c. M. passuū intersunt. Latitudo peninsulæ à Tarento Brundusium terreno itinere xxxij. M. passuū patet, multoq; breuius à portu Sasina. Oppida per continentem à Tarento, Varia, cui cognomen Apulæ, Messapia, Aletium. In ora uero Senonum Gallipolis, quæ nunc est Anxa lxij. M. pass. à Tarento. Inde xxxiij. M. promontorium, quod Acran Iapygiam uocant, quo longissime in maria excurrit Italia. Ab eo Basta oppidū, & Hydruntū decem ac nouem M. passuū, ad discrimen Ionij & Adriatici maris, qua in Græciā breuissimus transitus. Ex aduerso Apollonia oppidum, latitudine intercurrētis freti, quinquaginta M. nō amplius. Hoc interuallum pedestri cōtinuare transitu pontibus iactis, primum Pyrrhus Epiri rex cogitauit: post eum M. Varro, cum classibus Pompeij piratico bello præesset. Vtrunq; aliæ impediere curæ. Ab Hydrunte Soletum desertum, dein Fratuertium. Portus Tarentinus, statio militum Lupia, Balesium, Cælium, Brundisium l. M. pass. ab Hydrunte, in primis Italiæ portu nobile, ac uelut certiore transitu, sicuti longiore, excipiente Illyrica urbe Dyrrachio ccxx. M. traiectu. Brundisio conterminus Pediculorum ager. ix. adulescentes totidemq; uirgines ab Illyrijs tredecim populos genuere. Pediculorum oppida, Rhudia, Egnatia, Barion, ante Iapyx à Dædali filio, à quo & Iapygia, Amita, Pactius, Aufidus ex Hirpinis montibus Canusium præfluens. Hinc Apulia Dauniorum cognomine, à duce Diomedis socero. In qua oppidum Salapia, Annibalis meretricio amore inclytū, Sipontum, Vria: amnis Cerbalus, Dauniorum finis: portus Agasus, promontorium montis Gargani, à Salentino siue Iapygio cxxiiij. M. passuū ambitu: Gargani portus: Garnæ, lacus Pantanus. Flumen portuosum Frento, Teanum Apulorum. Itemq; Larinum, Cliternia, Tifernus amnis. Inde regio Frentana. Ita Apulorum genera tria: Teani à duce Gares: Lucani, qui subacti à Calchāte, tenuere loca quæ nūc tenent Etinates. Dauniorum præter supra dicta coloniæ, Luceria, Venusia: Oppida Canusiū, Harpi aliquando Argos Hippium Diomede condente, mox Argirippa dictum. Diomedes ibi deleuit gentes Monadorū, Dardorumq;, & urbes duas, quæ in prouerbij ludicrū uertēre, Apinam & Tricam. Cætera intus in secunda regione, Hirpinorū colonia una Beneuentum, auspicatius mutato nomine, quæ quondam appellata Maleuentum. Ausculani,

ni, Aquiloni, Abellinates cognomine Protropi,Compsani,Caudini,Ligures qui cognominãtur Corneliani,& qui Bebiani,Vescellani, Deculani,Aletrini,Abellinates cognominati Marsi,Atrani,Aecani, Alfellani, Attinates,Arpani,Borcani,Collatini,Corinẽses,& nobiles clade Romana Cannẽses,Dirini,Forentani,Genusini,Herdonienses,Hyrini,Larinates cognomine Frentani, Etinates, ex Gargano Mateolani,Neretini,Matini,Rubustini,Syluini,Strapellini,Turmantini,Vibinates,Venusini,Vlurtini.Calabrorum mediterranei,Egetini,Apamestini,Argentini,Butuntinẽses,Deciani,Brumbestini,Norbanenses,Sturnini,Tutini.Salentinorum,Aletini,Basterbini,Neretini,Valentini,Veretini.

Regio Italiæ quarta. Cap. XII

SEquitur regio quarta gentium uel fortissimarum Italiæ.In ora Frentanorum à Tiferno flumen Trinium portuosum.Oppida,Histonium,Buca,Ortona,Aternus amnis. Intus Anxani cognomine Frentaṅi,Carentini Supernates,&Infernates,Lanuẽses:Marrucinorum Teatini:Pelignorum Corfinienses, Superæquani, Sulmonenses:Marsorum Anxantini,Atinates,Fucentes,Lucenses,Maruuij,Albensium Alba ad Fucinum lacum: Aequiculanorum Cliternini,Carseolani : Vestinorũ Angulani,Pinnenses, Peltuinates, quibus iunguntur Aufinates cismontani: Samnitium,quos Sabellos, & Græci Saunitas dixere, colonia Bouianum uetus, &alterum cognomine Vndecumanorum, Aufidenates,Esernini, Fagi, Fugali,Ficolenses,Sepinates,Treuentinates:Sabinorum Amiternini, Curenses,Forum Decij,Forum nouum,Fidenates,Interamnates,Nursini, Nomentani, Reatini, Trebulani, qui cognominatur Mutuscæi, & qui Suffenates, Tiburtes, Tatinates.In hoc situ ex Aequiculis interiere Comini,Tadiates,Acedici,Alfaterni.Gellianus autor est, lacu Fucino haustum Marsorum oppidum Archippe, conditum à Marsya duce Lydorum:item Vrticinorum in Piceno deletum à Romanis, Valerianus.Sabini (ut quidam existimauere) à religione & deorum cultu Seuini appellati, Velinos accolunt lacus, roscidis collibus.Nar amnis exhaurit illos sulphureis aquis. Tiberim ex his petẽs replet, è mõte Fiscello labens, iuxta Vacunę nemora & Reate in eosdem cõditus.At ex alia parte Anio, in monte Trebanorum ortus, lacus tris amœnitate nobiles, qui nomen dedere Sublaqueo,defert in Tiberim.In agro Reatino Cutiliæ lacum,in quo fluctuet insula,Italiæ umbilicum esse M.Varro tradit.Infra Sabinos Latium est, à latere Picenum,à tergo Vmbria,Apennini iugis Sabinos utrincꝙ uallantibus.

Quinta regio. Cap. XIII

QVinta regio Piceni est,quondam uberrimæ multitudinis. ccclx. M.Picentium in fidem Rom.popu. uenere. Orti sunt à Sabinis uoto uere sacro.Tenuere ab Aterno amne,ubi nunc ager Adrianus, & Adria colonia,à mari vij.M.p. flumen Vomanũ,ager prætutianus,Palmensisꝙ.Item Castrum nouum,flumen Batinum, Truentum cum amne: quod solum Liburnorum in Italia reliquum est. Flumina Albulates,Suinum, Heluinum, quo finitur Prætutiana regio & Picentum incipit.Cupra oppidũ,castellum Firmanorum,& super id colonia Asculũ Piceni nobilissima:Intus Nouana. In ora Cluana,Potentia,Numana à Siculis condita.Ab ijsdem colonia Ancon,apposita promontorio Cumero in ipso flectẽtis se oræ cubito:à Gargano clxxxiij.M.p.Intus Auximates, Veregrani,Cingulani, Cuprenses cognomine Montani,Falarienses,Pausulani, Plenineneses,Ricinenses,Septempedani,Tollentinates,Triacenses,Vrbs saluia,Pollentini.

Sexta regio. Cap. XIIII

IVngitur his sexta regio, Vmbriam cõplexa agrumcꝙ Gallicum circa Ariminum. Ab Ancone Gallica ora incipit, togatæ Galliæ cognomine. Siculi & Liburni plurimi eius tractum tenuere, in primis Palmensem,Prætutianum,Adrianumcꝙ agrum. Vmbri eos expulere,hos Hetruria,hanc Galli.Vmbrorum gens antiquissima Italiæ existimatur, ut quos Vmbrios à Græcis putent dictos,quod inundatione terrarum imbribus superfuissent. ccc. eorum oppida Thusci debellasse reperiuntur. Nunc in ora flumen Aesis,Seno

gallia, Metaurus fluuius, colonia Fanũ fortunæ, Pisaurũ cum amne. Et intus Hispellũ, Tuder. De cætero Amerini, Attidiates, Asirinates, Arnates, Æsinates, Camertes, Casuẽtillani, Carsulani, Dolates cognomine Salẽtini, Fulginates, Foroflaminiẽses, Forolulienses cognomine Cõcubiẽses, Forobremitiani, Forosemproniẽses, Ingînini, Interamnates cognomine Nartes, Meuanates, Meuanionenses, Mattilicates, Narniẽses, quod oppidũ Nequinum antea uocatũ est. Nucerini cognomine Fauoniẽses, & Camelani, Otriculani, Ostrani, Pitulani cognomine Pisuertes, & alij Mergẽtini, Pelestini, Sẽtinates, Sarsinates, Spoletini, Suarrani, Sestinates, Suillates, Sadinates, Trebiates, Tuficani, Tifernates cognomine Tiberini, & alij metaurenses, Vesionicates, Vrbinates cognomine Metaurenses, & alij Hortẽses, Vettionẽses, Vindinates, Viuẽtani. In hoc situ interiere Feliginates, & qui Clusiolũ tenuere supra Interamnam: & Sarranates, cum oppidis Acerris quæ Vafriæ cognominabantur, Turocelo, quod Vetriolum. item Solinates, Suriates, Fallienates, Apiennates. interiere & Arienates cum Crinouolo, & Vsidicani, & Plangenses, Pisinates, Cælestini. Ameriam suprascriptam Cato ante Persei bellũ conditam annis dcccclxiiij. prodidit.

Octaua regio. Cap. XV

OCtaua regio determinatur Arimino, Pado, Apennino. In ora fluuius Crustumiũ, Ariminũ colonia cũ amnibus Arimino & Aprusa. Fluuius hinc Rubico quondam finis Italiæ. Ab eo Sapis, & Vitis, & Anemo, Rauenna Sabinorũ oppidũ, cum amne Bedese, ab Ancone cij. M.p. Nec procul à mari Vmbrorũ Butrium. Intus colonia Bononia, Felsina uocitata, cũ princeps Hetruriæ esset: Brixillũ, Mutina, Parma, Placẽtia. Oppida, Cesena, Cliterna, Forũ Clodij, Liuij, Popilij, Truentinorum, Cornelij, Licini, Fauẽtini, Fidentini, Otesini, Padinates, Regienses à Lepido, Solonates, saltusq́ Galliani qui cognominãtur Aquinates, Tanetani, Veliates cognomine Vecteri, Regiates, Vmbranates. In hoc tractu interierunt Boij, quorũ tribus cxij. fuisse autor est Cato: Item Senones, qui ceperant Romam.

De Pado flumine. Cap. XVI

PAdus è gremio Vesuli montis, celsissimũ in cacumen elati, finibus Ligurum Vagiennorum uisendo fonte profluens, cõdensq́ sese cuniculo, & in Forouibiensium agro iterum exoriens, nulli amnium claritate inferior: Græcis dictus Eridanus, ac pœna Phaethontis illustratus: augetur ad canis ortus liquatis niuibus, agris quàm nauigijs torrẽtior, nil tamẽ ex rapto sibi uindicãs. atq; ubi liquit agros ubertate largior, trecẽtis M.pas. à fonte addẽs meatu duodenonaginta: nec amnes tantũ Apẽninos Alpinosq́ nauigabiles capiens, sed lacus quoq; immensos in eũ sese exonerãtes, omni numero xxx. flumina in mare Adriaticũ defert. Celeberrima ex ijs, Apennini latere iactũ, Tanarũ, Trebiam Placentinum, Tarũ, Niciam, Gabellũ, Scultẽnã, Rhenũ. Alpiũ uero Sturã, Morgũ, Durias duas, Sessiten, Ticinũ, Lambrũ, Adduã, Oliũ, Minciũ. Nec alius amniũ tam breui spatio maioris incremẽti est. Vrget quippe aquarũ mole, & in profundũ agitur, grauis terræ, quanq́ deductus in flumina & fossas inter Rauennã Altinũq́ passuũ cxx. M. tamẽ quia largius uomit, septẽ maria dictus facere. Augusta fossa Rauẽnã trahit, ubi Padusa uocat, quondã Messanicus appellatus. Proximũ inde ostiũ, magnitudinẽ portus habet, qui Vatreni dicitur. Quo Claudius Cęsar è Britãnia triũphans, prægrandi illa domo uerius q̃ naue intrauit Adriam. Hoc ante Eridanũ ostiũ dictũ est, alijs Spineticũ ab urbe Spina, quæ fuit iuxta, præualẽs ut Delphicis creditũ est thesauris, cõdita à Diomede. Auget ibi Padũ Vatrenus amnis, ex Forocorneliẽsi agro. Proximũ inde ostiũ Caprasiæ, dein Sagis, dein Volane, q̃d ante Olane uocabatur. Omnia ea, flumina, fossasq́, primi à Sagi fecere Tusci, egesto amnis impetu per trãsuersum in Atrianorũ paludes, quę septẽ maria appellantur, nobili portu oppidi Thuscorũ Atriæ, à q̃ Atriaticũ mare ante appellabatur, q̃d nũc Adriaticũ. Inde ostia plena, Carbonaria ac fossiões Philistinę, q̃d alij Tartarũ uocãt: omnia ex Philistinæ fossæ abundatione nascentia, accedentibus Atesi ex Tridentinis alpibus, & Togisono ex Patauinorum agris. Pars eorum & proximum portum facit Brundulum,

sicut

ſicut Edronem Medoaci duo, ac foſſa Clodia. His ſe Padus miſcet, ac per hæc effunditur, pleriſq; ut in Aegypto Nilus quod uocant Delta, triquetram figuram inter alpes atque oram maris facere proditus, ſtad. ij. M. circuitu. Pudet à Græcis Italiæ rationem mutuari. Metrodorus tamen Scepſius dicit, quoniam circa fontem arbor multa ſit picea, quæ pades Gallice uocetur, Padum hoc nomen accepiſſe. Ligurum quidẽ lingua amnem ipſum Bodincum uocari, quod ſignificet fundo carentem. Cui argumẽto adeſt oppidum iuxta Induſtria, uetuſto nomine Bodincomagum, ubi præcipua altitudo incipit.

Italia tranſpadana. Regio undecima. Cap. XVII

TRanſpadana appellatur ab eo regio undecima, tota in mediterraneo, cui maria cuncta fructuoſo alueo importãt. Oppida Vibiforum, Seguſio. Coloniæ ab alpiũ radicibus, Auguſta Taurinorum antiqua Ligurum ſtirpe, inde nauigabili Pado. Dein Salaſorum Auguſta prætoria, iuxta geminas alpium fauces, Graias atque Pœninas. His Pœnos, Graijs Herculem tranſiſſe memorant. Oppidum Eporediã, Sibyllinis libris à Pop. Ro. condi iuſſum. Eporedicas Galli bonos equorum domitores uocant. Vercellæ Libycorum ex Sallyis ortæ, Nouaria ex Vertacomacoris, Vocontiorum hodieq; pago, non (ut Cato exiſtimat) Ligurum: ex quibus Leui & Marici condidere Ticinum, non procul à Pado, ſicut Boij trans alpes profecti Laudem Pompeiam, Inſubres Mediolanũ. Orobiorum ſtirpis eſſe, Comum atque Bergomum, & Liciniforum, & aliquot circa populos, autor eſt Cato: ſed originem gentis ignorare ſe fatetur, quam docet Cornelius Alexãder ortam à Græcia, interpretatione etiam nominis, uitam in montibus degentibus. In hoc ſitu interijt oppidum Orobiorum Barra, unde Bergomates Cato dixit ortos, etiamnum prodente ſe altius quàm fortunatius ſitos. Interiere & Caturiges Inſubrum exules, & Spina ſupradicta. Item Melpum opulentia præcipuum, quod ab Inſubribus & Boijs & Senonibus deletum eſſe eo die, quo Camillus Veios ceperit, Nepos Cornelius tradidit.

Venetia. Decima regio. Cap. XVIII

SEquitur decima regio Italiæ Adriatico mari appoſita, Venetia, cuius fluuius Silis ex montibus Tauriſanis. Oppidum Altinum, flumen Liquentia ex montibus Opiterginis, & portus eodem nomine, colonia Concordia, flumen & portus Romatinũ, Tillauentum maius minusq;, Anaſſum quo Varramus defluit, Alſa, Natiſo cum Turro prępluentes Aquileiam coloniam xij. M. paſſ. à mari ſitam. Carnorum hæc regio, iunctaq; Iapidum, amnis Timauus, caſtellum nobile uino Pucinum: Tergeſtinus ſinus, colonia Tergeſte xxiij. M. paſſ. ab Aquileia. Vltra quã vi. M. paſſ. Formio amnis, ab Rauenna clxxxix. M. paſſ. antiquus auctæ Italiæ terminus, nunc uero Iſtriæ, quam cognominatã tradunt à flumine Iſtro, in Adriam effluente è Danubio amne: eidemq; Iſtro ex aduerſo Padi fauces, contrario eorũ percuſſu mari interiecto dulceſcẽte, pleriq; dixere falſo, & Nepos Cornelius etiam Padi accola. Nullus enim ex Danubio amnis in mare Adriaticũ effunditur. Deceptos credo, quoniam Argo nauis flumine in mare Adriaticũ deſcendit, non procul Tergeſte: nec iam conſtat quo flumine. Humeris trauectam alpes, diligentiores tradunt. Subijſſe aũt Iſtro, dein Sao, dein Nauporto, cui nomen ex ea cauſa eſt, inter Aemonam alpeſq; exorienti.

De Iſtria. Cap. XIX

IStria ut peninſula excurrit. Latitudinem eius xl. M. paſſ. circuitũ uero cxxij. M. prodidere quidam. Item adhærentis Liburniæ & Flanatici ſinus. Alij Liburniæ clxxx. M. Nonnulli in Flanaticum ſinum Iapidiam promouere, à tergo Iſtriæ, cxxx. M. paſſ. Dein Liburniam cl. M. fecere. Tuditanus, qui domuit Iſtros, in ſtatua ſua ibi inſcripſit, ab Aquileia ad Titium flumen ſtad. cc. Oppida Iſtriæ ciuium Ro. Aegida, Parentium: colonia Pola. quæ nunc Pietas Iulia, quondã à Colchis condita. Abeſt à Tergeſte c. M. paſſuum. Mox oppidum Neſactium: & nunc finis Italiæ fluuius Arſia. Polam ab Ancona traiectus cxx. M. paſ. eſt. In mediterraneo regionis decimæ coloniæ, Cremona Brixia Cenomannorum agro, Venetorum autem Ateſte, & oppida Acelum, Patauium, Opitergiũ,

Belunum

Belunum, Vicetia, Mantua Thuscorum trans Padum sola reliqua. Venetos Troiana stirpe ortos autor est Cato. Cenomannos iuxta Massiliam habitasse in Volcis. Fertini, & Tridentini, & Bernenses, Rhetica oppida: Rhetorum & Euganeorum Verona. Iulienses Carnorum. Dein quos scrupulose dicere non attineat, Alutraenses, Asseriates, Flamonienses, Vanienses, & alij cognomine Culici: Foroiulienses cognomine Transpadani, Foretani, Venidates, Quarqueni, Taurisani, Togienses, Varuani. In hoc situ interiere per oram Iramine, Pellaon, Palsicium: ex Venetis Atina, & Cælina: Carnis, Segeste, & Ocra: Tauriscis Noreia. Et ab Aquileia ad duodecimũ lapidem, deletum oppidum etiam inuito senatu, à M. Claudio Marcello, L. Piso autor est. In hac regione & x. lacus inclyti sunt, amnésque eorum partus aut alumni, si modo acceptos reddunt, ut Adduam Larius, Ticinum Verbanus, Mincium Benacus, Ollium Sebinus, Lambrũ Eupilis, omnes incolas Padi. Alpes in longitudinem x. M. pass. patere à supero mari ad inferum, Cælius tradit: Timagenes xx. M. pass. deductis: in latitudinem, Cornelius Nepos c. M. T. Liuius tria M. stadiorum: uterque diuersis in locis. Nam & centum milia excedunt aliquando, ubi Germaniam ab Italia submouent, nec lxx. M. explent, reliqua sui parte graciles, ueluti naturæ prouidentia. Latitudo Italiæ, subter radices earum à Varo, per uada Sabatia, Taurinos, Comum, Brixiam, Veronam, Vicetiam, Opitergium, Aquileiam, Tergeste, Polam, Arsiam, dccxlij. milia passuum colligit.

De Alpibus, & gentibus alpinis. Cap. xx

INcolæ alpium multi populi, sed illustres à Pola ad Tergestis regionem Secusses, Subocrini, Atali, Menocaleni, iuxtaq; Carnos quondam Taurisci appellati, nunc Norici. His contermini Rheti & Vindelici, omnes in multas ciuitates diuisi. Rhetos Thuscorum prolem arbitrãtur, à Gallis pulsos duce Rheto. Verso deinde Italiam pectore alpium latini iuris Euganeæ gentes, quarum oppida xxxiiij. enumerat Cato. Ex ijs Triumpilini uenalis cum agris suis populus: Dein Camuni, compluresq; similes, finitimis attributi municipijs. Lepõtios & Salasos, Tauriscę gentis idẽ Cato arbitratur. Cæteri ferè Lepontios relictos ex comitatu Herculis, interpretatione Græci nominis credunt, præustis intra sinus alpium niue membris: eiusdem & Graios fuisse positos in transitu, Graiarum alpium incolas, præstantesq; genere Euganeos, inde tracto nomine. Caput eorum Stonos. Rhetorum Vennones, Sarunetesq; ortus Rheni amnis accolunt, Lepontiorum qui Viberi uocantur, fontem Rhodani, eodem alpium tractu. Sunt præterea Latio donati incolæ, ut Octodurenses, & finitimi Ceutrones, Cottianæ ciuitates. Caturiges, & ex Caturigibus orti Vagienni Ligures, & qui Montani uocantur: Capillatorumq; plura genera ad confinium Ligustici maris. Non alienum uidetur, hoc loco subijcere inscriptionem è trophæo alpium, quæ talis est: Imperatori Cæsari Diui Fil. Aug. Pontifici Maximo, Imp. xiiij. tribunitiæ potestatis S. P. Q. R. quod eius ductu auspicijsq; gentes alpinæ omnes, quæ à mari supero ad inferum pertinebant, sub imperium po. Rom. sunt redactæ. Gentes alpinæ deuictæ, Triumpilini, Camuni, Vennotes, Venonetes, Hisarci, Breuni, Naunes, Focunates, Vindelicorum gentes quatuor, Consuanetes, Virucinates, Licates, Catenates: Abisontes, Rugusci, Suanetes, Collucones, Brixentes, Lepontij, Viberi, Nantuates, Seduni, Varagri, Salasi, Acitauões, Medulli, Vcenni, Caturiges, Brigiani, Sontiontij, Ebroduntij, Nemaloni, Edennates, Esubiani, Veamini: Gallicæ, Triulatti, Ectini, Vergunni, Eguituri, Nementuri, Oratelli, Verusi, Velauni, Suetri. Non sunt adiectæ Cottianæ ciuitates xij. quæ non fuerunt hostiles, sed item attributæ municipijs lege Pompeia. Hæc est Italia dijs sacra, hæ gentes eius, hæc oppida populorum. Super hæc Italia, quæ L. Aemylio Paulo, C. Atilio Regulo consulibus, nunciato Gallico tumultu, sola sine externis ullis auxilijs, atq; etiam tunc sine transpadanis, equitum lxxx. M. peditum dcc. M. armauit. Metallorum omniũ fertilitate nullis cedit terris. Sed interdictum id uetere consulto patrum, Italiæ parci iubentium.

Illyricum. Cap. XXI

ARsiæ gens Liburnorũ iungitur, usq; ad flumẽ Titiũ. Pars eius fuere Mentores, Hymani, Encheleæ, Dudini, & quos Callimachus Peucetias appellat: nũc totũ uno nomine Illyricũ uocatur generatim, populorũ pauca effatu digna, aut felicia nomina. Cõuentum Scardonitanum petunt Iapides, & Liburnorum ciuitates xiiij. è quibus Lacinienses, Scultinos, Burnistas, Albonenses nominare non pigeat. Ius Italicum habent eo cõuentu Alutæ, Flanates, à quibus sinus nominatur: Lopsi, Varubarini, immunesq; Asseriates, & ex insulis Fulsinates, Curictæ. Cæterum per oram oppida à Nesactio, Aluona, Flauona, Tarsatica, Senia, Iospica, Ortopula, Vegium, Argyruntũ, Corniniũ, Enona ciuitas, Pausinus flumen, Tedaniũ quo finitur Iapidia. Insulę in eo sinu, Absyrtiũ, Arba, Tragurium, Issa, Pharos, Paros ante: Crexa, Gissa, Portunata. Rursus in continente colonia Iadera, quæ à Pola, clx. M. pass. abest: inde triginta M. Colentũ insula, xviij. ostiũ Titij fluminis.

Liburnia. Cap. XXII

LIburniæ finis, & initiũ Dalmatiæ Scardona, in amne eo xij. M. pass. à mari. Dein Tariotarum antiqua regio, & castellũ Tariona: promontoriũ Diomedis uel ut alij peninsula Hyllis, circuitu c. M. pass. Traguriũ ciuium Romanorũ marmore notum: Sicum, in quem locum diuus Claudius ueteranos misit. Salona colonia, ab Iadera ccxxij. M. pass. petunt in eã iura descripti in decurias ccclxxij. Dalmatæ: xxij. Decuni: ccxxxix. Ditiones: lxix. Mezæi: lij. Sardiates. In hoc tractu sunt, Burnum, Mandetriũ, Tribulium nobilitata Pop. Ro. prælijs castella. Petũt & ex insulis Stæi, Colentini, Separi, Epetini. Ab his castella, Piguntiæ, Rataneũ, Narona colonia tertij conuentus, à Salona lxxij. M. pass. apposita cognominis sui fluuio, à mari xx. M. pass. M. Varro lxxxix. ciuitates eò uentitasse autor est. Nunc prope soli noscũtur Cerauni decurijs xxiiij. Daorizi xvij. Desitiates ciij. Docleates xxxiij. Deretini xiiij. Deremistæ xxx. Dindari xxxiij. Glinditiones xliiij. Melcomani xxiiij. Naresij cij. Scirtari lxxij. Siculotæ xxiiij. populatoresq; quondam Italię Vardæi, nõ amplius q̃ xx. decurijs. Præter hos tenuere tractũ eum Oenei, Partheni, Hemasini, Arthitæ, Armistæ. A Narone amne c. M. passuũ abest Epidaurũ colonia. Oppida ciuium Ro. Rhiziniũ, Ascriuium, Butua, Olchinium, quod antea Colchiniũ dictũ est, à Colchis conditum: amnis Drilo, superq; eum oppidum ciuium Romanorum Scodra, à mari xviij. M. passuum. Præterea multorum Græciæ oppidorum deficiens memoria, necnon & ciuitatũ ualidarum. Eo nanq; tractu fuere Labeates, Enederudini, Fassei, Grabei, proprieq; dicti Illyrij, & Taulanti, & Pyræi. Retinet nomen in ora Nymphæum promontorium: Lissum oppidum ciuium Romanorum, ab Epidauro c. M passuum.

Macedonia. Cap. XXIII

A Lisso Macedonia prouincia, gentes Parthini, & à tergo eorum Dassaretæ. Montes Candauiæ à Dyrrachio lxxix. M. pass. In ora uero ciuiũ Ro. Epidamnũ colonia, propter inauspicatum nomen à Romanis Dyrrhachium appellata: flumen Aous, à quibusdam Aeas nominatũ: Apollonia, quondã Corinthiorũ colonia vij. M. pass. à mari recedens. Cuius in finibus celebre Nymphæũ accolunt barbari, Amantes & Bulliones. At in ora oppidũ Oricũ à Colchis conditum. Inde initium Epiri, montes Acroceraunia, quibus hunc Europæ determinauimus sinum. Oricum à Salentino Italiæ promontorio distat lxxxv. M. pass. A tergo Carnorum & Iapidum, quà se offert magnus Ister,

Norici Cap. XXIIII

RHetis iuguntur Norici. Oppida eorũ Virunũ, Celeia, Teurnia, Aguntũ, Viana, Aemonia, Claudia, Flauium, Soluense. Noricis iungũtur lacus Peiso, deserta Boiorum. Iam tamen colonia diui Claudij Sabaria, & oppida Carabantia, Iulia.

Pannonia, Dalmatia. Cap. XXV

HAbitantur inde glandifera Pannoniæ: qua mitescentia Alpiũ iuga, per medium Illyricum à septentrione ad meridiem uersa, molli in dextra ac læua deuexitate cõsidunt

dunt

dunt. Quæ pars ad mare Adriaticum ſpectat, appellatur Dalmatia, & Illyricum ſupra dictum: Ad ſeptentriones Pannonia uergit, finitur inde Danubio. In ea coloniæ, Aemona, Siſcia. Amnes clari, & nauigabiles in Danubiū fluunt, Drauus è Noricis uiolentior, Saus ex alpibus Carnicis placidior cxv. M. paſſ. interuallo. Drauus per Serretes, Serrapillos, Iaſos, Sandrizetes: Saus per Colapianos, Breucosq́;: Populorum hæc capita: Præterea Ariuates, Azali, Amantes, Belgites, Catari, Corneates, Acrauiſci, Hercuniates, Latouici, Oſeriates, Varciani, Monſclaudius, cuius in fronte Scordiſci, in tergo Tauriſci. Inſula in Sao Metubarris, amnicarū maxima. Præterea amnes memorandi, Calapis in Saum influens iuxta Siſciam, gemino alueo inſulam ibi efficiens, quæ Segeſtica appellatur. Alter amnis Bacuntius in Saum Sirmio oppido influit: ubi ciuitas Sirmienſium, & Amantinorum. Inde xlv. M. paſſ. Taurunum, ubi Danubio miſcetur Saus. Supra influunt Valdanus, Vrpanus, & ipſi non ignobiles.

Mœſia. Cap. XXVI

PAnnoniæ iungitur prouincia, quæ Mœſia appellatur, ad Pontum uſque cum Danubio decurrens. Incipit à confluente ſupradicto. In ea Dardani, Celegeri, Triballi, Trimachi, Mœſi, Thraces, Pontoq́; contermini Scythæ. Flumina clara Dardanus, Margis, Pingius, Timachus ex Rhodope, Oeſcus ex Hęmo, Vtus, Eſcamus, Ieterus. Illyrici latitudo quà maxima eſt cccxxv. M. paſſ. colligit. Longitudo à flumine Arſia ad flumen Drinium dccc. M. à Drinio ad promontorium Acroceraunium clxxij. M. Agrippa prodidit uniuerſum hūc ſinū Italiæ & Illyrici ambitus, $\overline{\text{xIII}}$. M. In eo duo maria quo diſtinximus fine, inferum ſiue Ionium in prima parte, interius Adriaticum, quod ſuperum uocant. Inſulæ in Auſonio mari, præter iam dictas, memoratu dignæ, nullæ, in Ionio paucæ: Calabro littore ante Brunduſium, quarum obiectu portus efficitur: contra Apulū littus Diomedea, conſpicua monumēto Diomedis: & altera eodē nomine, à quibuſdam Teuthria appellata. Illyrici ora mille amplius inſulis frequentatur, natura uadoſi maris, æſtuarijsq́; tenui alueo intercurſantibus. Claræ ante oſtia Timaui calidorum fontium cum æſtu maris creſcentium: iuxta Iſtrorum agrum, Ciſſa, Pullariæ, & Abſyrtides Graijs dictæ, à fratre Medeę ibi interfecto nomine Abſyrto. Iuxta eas Electridas uocauere, in quibus prouenitet ſuccinum, quod illi electrum appellant, uanitatis Græcæ certiſſimum documentum: adeo ut quas earum deſignent, haud unq́; conſtiterit. Contra Iader eſt Liſſa: quæq́; appellatæ cōtra Liburnos Creteæ aliquot: nec pauciores Liburnicæ, Celaduſſæ. Contra Surium, bubus & capris laudata Brattia: Iſſa ciuium Romanorum reliqua, & cum oppido Pharia. Ab his Corcyra, Melæna cognominata cum Gnidiorum oppido diſtat xxij. milia paſſuum: inter quam & Illyricum Melita, unde catulos Melitæos appellari Callimachus autor eſt. xij. M. paſſuum ab ea iij. Elaphites. In Ionio autem mari ab Orico M M. paſſuum Saſonis piratica ſtatione nota.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER IIII

VNDE PRIMVM OMNIS GRAECIAE FABVloſitas, & litterarum claritas effulſit.

TERTIVS Europæ ſinus Acrocerauniјs incipit montibus, finitur Helleſpōto: amplectitur præter minores ſinus $\overline{\text{XIX}}$. xxv. M. paſſ. In eo Epirus, Acarnania, Aetolia, Phocis, Locris, Achaia, Meſſenia, Laconia, Argolis, Megaris, Attica, Bœotia. Iterumq́; ab alio mari eadem Phocis, & Locris: Doris, Phthiotis, Theſſalia, Magneſia, Macedonia, Thracia. Omnis Græcię fabuloſitas, ſicut & literarum claritas, ex hoc primum ſinu effulſit. Quapropter in eo paululum cōmorabimur. Epiros in uniuerſum appellata, Acroceraunijs incipit montibus. In ea primi Chaones, à quibus Chaonia: dein The

ſproti,Antigonenſes: Locus Aornos, & peſtifera auibus exhalatio: Ceſtrini,Perrhæbi, quorũ mons Pindus,Caſſiopæi,Dryopes,Sellæ,Hellopes, Moloſſi,apud quos Dodonæi Iouis templum,oraculo illuſtre: Tomarus mons,centũ fontibus circa radices, Theopompo celebratus.

Epirus. Cap. I

EPirus ipſa ad Magneſiam Macedoniamq; tendens,à tergo ſuo Daſſaretas ſupradictos liberam gentẽ,mox feram Dardanos habet. Dardanis læuo Triballi prætenduntur latere & Mœſicę gentes, à fronte iungũtur Mædi ac Denſelatæ,quibus Thraces, ad pontum uſq; pertinẽtes. Ita ſuccincta Rhodopes,mox & Hemi uallatur excelſitas. In Epiri ora caſtellum in Acroceraunijs Chimæra,ſub eo aquæ regiæ fons, Oppida Mæandria,Ceſtria,flumen Theſprotiæ Thyamis, colonia Buthrotum,maximeq; nobilitatus Ambracius ſinus,faucibus ſpatioſum æquor accipiens longitudinis xxxix.M.paſſ. latitudinis xv.M. In eũ defertur amnis Acheron,è lacu Theſprotię Acheruſiâ proflues xxxvi. M.paſſ. inde,& mille pedũ ponte mirabilis omnia ſua mirãtibus. In ſinu oppidũ Ambracia. Moloſſorũ flumina, Aphas,& Arachthus. Ciuitas Anactoria,lacus Pandoſia. Acarnaniæ quæ antea Curetis uocabatur,oppida Heraclia,Echinus,& in ore ipſo colonia Augusti Actiũ, cum templo Apollinis nobili,ac ciuitate libera Nicopolitana. Egreſſos ſinu Ambracio in Ionium, excipit Leucadiũ littus,promontoriũ Leucates. Dein ſinus ac Leucadia ipſa peninſula, quondam Neritis appellata, opere accolarum abſciſa à cõtinenti,ac reddita uentorum flatu congeriem harenæ accumulantiũ, qui locus uocatur Dioryctos, ſtadiorũ longitudine trium. Oppidum in ea Leucas, quondam Neritũ dictum. Deinde Acarnanum urbes,Halyzea,Stratos,Argos Amphilochicũ cognominatũ. Amnis Achelous è Pindo fluens, atq; Acarnaniam ab Aetolia dirimens, & Artemitã inſulam aſſiduo terræ inuectu continenti annectens.

Aetolia. Cap. II

AEtolorũ populi Athamanes,Tymphei,Ephyri,Aenięſes,Perrhæbi,Dolopes,Maraces,Atraces,à quibus Atrax amnis Ionio mari infunditur. Aetoliæ oppidũ Calydon eſt ſeptem milium quingentorum paſſuũ à mari, iuxta Euenũ amnem. Dein Macynia,Molycria: cuius à tergo Chalcis,& mons eſt Taphiaſſus. At in ora promontoriũ Antirium,ubi oſtiũ Corinthiaci ſinus, minus mille paſſuum latitudine influentis. Aetoloſq; dirimentis à Peloponneſo. Promontorium,quod contra procedit,appellatur Rhion: ſed in Corinthiaco ſinu oppida Aetoliæ Naupactum,Pylene: & in mediterraneo Pleuron, Halyſarna. Montes clari,in Dodone Tomarus, in Ambracia Crania,in Acarnania Aracynthus: in Aetolia Acanthon,Panætoliũ,Maciniũ.

Locri. Cap. III

PRoximi Aetolis Locri,qui cognominantur Ozolæ,immunes. Oppidum Oeanthe. Portus Apollinis Phæſtij,ſinus Criſſæus. Intus oppida Argyna, Eupalia,Phæſtũ Calamiſus. Vltra Cirrhæi Phocidis campi,oppidum Cirra, portus Chalæon,à quo vij. M.paſſuum introrſus liberum oppidum Delphi, ſub monte Parnaſo, clariſsimi in terris oraculi Apollinis. Fons Caſtalius, amnis Cephiſus præfluens Delphos, ortus in Lilæa quondam urbe. Præterea oppidũ Criſa, & cũ Bulenſibus Anticyra, Naulochũ, Pyrrha, Amphiſſa immunis. Trichõe, Tritea,Ambryſus,Drymæa regio,Daulis appellata. Dein in intimo ſinu angulus Bœotiæ alluitur cum oppidis, Gymnis, Thebis,quæ Corſicæ cognominatæ ſunt iuxta Heliconem. Tertium ab hoc mari Bœotiæ oppidum Pagæ,unde Peloponneſi proſilit ceruix.

Peloponneſus. Cap. IIII

PEloponneſus,Apia ante appellata & Pelaſgia, peninſula haud ulli terræ nobilitate poſtferenda,inter duo maria, Aegæũ & Ionium,platani folio ſimilis,propter anguloſos receſſus, circuitu dlxiij. M. paſſuum colligit autore Iſidoro. Eadem per ſinus penè tantundem adijcit. Anguſtiæ unde procedit,Iſthmos appellantur. In eo loco irrumpentia è diuerſo quæ dicta ſunt maria, à ſeptentrione & exortu eius omnẽ ibi latitudinem uorant. donec cõtrario incurſu æquorũ tantorũ, in quinq; M.paſſ. interuallo,exeſis utrinq; lateribus,anguſta ceruice Peloponneſum cõtingat Hellas. Corinthiacus hinc,illinc Saro

nicus

nicus appellatur ſinus: Lecheæ hinc, Cenchreæ illinc, anguſtiarum termini, longo & ancipiti nauium ambitu, quas magnitudo plauſtris tranſuehi prohibet. Quam ob cauſam perfodere nauigabili alueo anguſtias tentauere, Demetrius rex, dictator Cæſar, C. princeps, Domitius Nero, infauſto (ut omnium patuit exitu) incepto. Medio hoc interuallo, quod iſthmon appellauimus, applicata colli habitatur colonia Corinthus, antea Ephyra dicta, ſexagenis ab utroque littore ſtadijs, è ſumma ſua arce quæ uocatur Acrocorinthus, in qua fons Pyrene, diuerſa duo maria proſpectans. lxxxvij. M. paſſ. ad Corinthiacum ſinum traiectus eſt Patras à Leucade. Patræ colonia in lōgiſſimo promontorio Peloponneſi cōdita, ex aduerſo Aetoliæ, & fluminis Eueni, minus M. paſſ. (ut dictū eſt) interuallo, in ipſis faucibus. ſinum Corinthiacum lxxxv. M. paſſ. in longitudinem uſque ad Iſthmon tranſmittunt.

Achaia. Cap. V

ACHAIÆ nomen prouinciæ, ab Iſthmo incipit: ante Aegialos uocabatur, propter urbes in littore per ordinem diſpoſitas. Primæ ibi quas diximus, Lecheæ Corinthiorum portus. Mox Oluros, Pellenæorū caſtellum. Oppida Helice, Bura, in quæ refugêre hauſtis prioribus, Sicyon, Aegira, Aegion, Erineos: Intus Cleone, Hyſiæ. Pāhormus portus, demonſtratūq; iam Rhium, à quo promontorio quinq; M. paſſ. abſunt Patræ, quas ſupra memorauimus. Locus Pherę in Achaia, ix. montium Scioeſſa notiſſimus, fons Cymothoe. Vltra Patras oppidū Olenum, colonia Dyme, loca Bupraſium, Hyrmine, promontorium Araxum. Cylene ſinus, promontorium Chelonates, unde Cylenen duo M. paſſ. caſtellum Phliûs. Quæ regio ab Homero Aræthyrea dicta, poſtea Aſophis. Inde Eliorū ager, qui antea Epei uocabantur. Ipſa Elis in mediterraneo, & à Pylo xij. M. paſſ. Intus delubrū Olympij Iouis, ludorū claritate faſtos Græciæ cōplexum. Piſæorū quondam oppidum, præfluente Alpheo amne. At in ora promontorium Ichthys: amnis Alpheus nauigabilis prope ſex oppida, Aulon, Leprion, promontoriū Plataniſtus: omnia hæc ad occaſum uerſa. Ad meridiem autem Cypariſſius ſinus cum urbe Cypariſſa lxxij. milium paſſuum circuitu. Oppida Pylos, Methone: locus Helos, promontoriū Acritas, ſinus Aſinæus, ab oppido Aſine, Coronæus à Corone. finiuntur Tænaro promontorio. Ibi regio Meſſenia duodeuiginti montium. Amnis Pamiſus. Intus autem ipſa Meſſene, Ithome, Oechalia, Arene, Pteleon, Thryon, Dorion, Zancle, uarijs clara tēporibus. Huius ſinus circuitus lxxx. M. paſſ. traiectus uero xxx. M. Dehinc à Tænaro ager Laconicus, liberę gētis: & ſinus circuitu ccvi. M. traiectu xxxix. M. Oppida Tænarum, Amyclæ, Pherę, Leuctra, & intus Sparta, Theramne, atq; ubi fuere Cardamyle, Pitane, Anthane: Locus Thyrea, Gerania. Mōs Taygetus, amnis Eurotas, ſinus Aegilodes, oppidū Pſamathus. Sinus Gytheates ab oppido: ex quo ad Cretā inſulā certiſſimus curſus. Omnia aūt Maleo promontorio includunt. Qui ſequitur ſinus ad Scylleū, Argolicus appellatur, traiectu quinquaginta milia paſ. idē ambitu centū ſeptuagintaduo milia. Oppida Boea, Epidaurus, Limera cognomine: Zarax, Cyphanta portus. Amnes, Inachus, Eraſinus, inter quos Argos hippium cognominatum, ſupra lacum Lernen, à mari M M. paſſuum, nouemq; additis milibus, Mycenæ: & ubi fuiſſe Tyrintha tradunt: & locus Mantinea. Montes, Artemius, Apeſantus, Aſterion, Parpatus, alijq; undecim numero. Fontes Niobe, Amymone, Pſammate. A Scylleo ad Iſthmum clxxvij. M. paſſuum. Oppida Hermione, Trœzen, Coryphaſium: appellatumq; aliâs Inachiū, aliâs Dipſium Argos. Portus Cænites, ſinus Saronicus olim querno nemore redimitus, unde nomen, ita Græcia antiqua appellante quercum. In eo Epidaurū oppidum, Æſculapij delubro celebre, Spiræum promontorium, portus Anthedon, & Bucephalus: & quas ſupra dixeramus, Cenchreæ, Iſthmi pars altera cum delubro Neptuni quinquēnalibus inclyto ludis. Tot ſinus Pelopōnenſem oram lancinant, tot maria allatrant. Siquidē à ſeptentrione Ioniū irrumpit, ab occidente Siculo pulſatur, à meridie Cretico urgetur, ab oriēte brumali Aegęo, ab oriente ſolſtitiali Myrtoo: quod à Megarico incipiens ſinu, totam Atticam alluit.

De Arcadia. Cap. VI

MEditerranea eius Arcadia maxime tenet,undique à mari remota:initio Drymodis, mox Pelasgis appellata. Oppida eius,Psophis, Mãtinea, Stymphalum, Tegea, Antigonea,Orchomenum, Pheneum,Palantium,unde palatium Romæ: Megalepolis Catina,Bocaliũ,Carnon,Parrhasiæ,Thelphusa,Melanæa,Heræa,Pyle,Pellana,Agrę, Epium,Cynætha,Lepreon Arcadiæ,Parthenium,Alea,Methydriũ,Enispe, Macistum, Lampe,Clitorium,Cleone,inter quæ duo oppida regio Nemæa, Bembinadia uocitata. Montes in Arcadia,Pholoe cum oppido,item Cyllene,Lyceus,in quo Lycæi Iouis delubrum:Mænalus,Artemisius,Parthenius,Lampeus,Nonacris: præterq; ignobiles octo. Amnes,Ladon è paludibus Phenei,Erymanthus è monte eiusdem nominis in Alphæum defluentes.Reliquæ ciuitates in Achaia dicendæ,Aliphiræi,Abeatæ,Pyrgenses, Perethes,Paragenitæ,Tortuni,Typania,Thryasij,Trittẽses. Vniuersæ Achaiæ libertatem Domitius Nero dedit.Peloponnesus, in latitudine à promontorio Maleæ,ad oppidum Lechæum Corinthiaci sinus clx. M.pass.patet. At in transuersum ab Elide Epidaurum cxxv.M.Ab Olympia Argos per Arcadiam lxiij. M.Ab eodem loco ad Phliunta dicta mensura est. Vniuersa autem,uelut pensante æquorũ incursus natura,in montes vi. atq; lxx.attollitur.

Græcia & Attica. Cap. VII

AB Isthmi angustijs Hellas incipit,nostris Græcia appellata.In ea prima Attica,antiquitus Acte uocata. Attingit Isthmum parte sui, quæ appellatur Megaris, à colonia Megara, è regione Pagarum. Duo hæc oppida excurrente Peloponneso sita sunt utraque ex parte, uelut in humeris Helladis. Pagæi & amplius Aegosthenenses contributi Megarensibus,In ora autem hac portus Schœnus. Oppida Sidûs, Cremyon: Scyrõia saxa vi.M.longitudine, Geranea.Megara,Eleusin.Fuere & Oenoa & Probalinthos quæ nunc non sunt. Ab isthmo lij. M. pass. Piræus & Phalera portus, v. M. pas. muro recedentibus Athenis iuncti.Libera hæc ciuitas,nec indiga ullius præconij amplius, tanta claritas supfluit.In Attica fontes, Cephisia,Larine,Calliroe,Enneacrunos.Mõtes,Brilessus, Aegialeus, Icarius, Hymettus,Lycabettus,amnis Ilissos. A Pyræo xlij. M. pass. Sunium promontorium,Doriscum promontorium.Potamos,Brauron,Ion quondam oppida.Rhamnûs pagus. Marathon, campus Thriasius, oppidum Melita,& Oropus, in cõfinio Bœotiæ.Cuius Anthedon,Onchestos,Thespiæ liberum oppidum,Lebadea: nec cedentes Athenis claritate, quæ cognominantur Bœotiæ Thebæ, duorũ numinum Liberi atque Herculis(ut uolunt)patria, Et Musis natale in nemore Heliconis assignant. Datur & his Thebis saltus Cithęron,amnis Ismenus.Præterea fontes in Bœotia, Oedipodia,Psammate,Dirce,Epigranea,Arethusa,Hippocrene,Aganippe,Gargaphie.Mõtes extra prædictos,Mycalesus,Adilisius, Acontius. Reliqua oppida, inter Megaram & Thebas Eleutheræ,Haliartus,Plateę,Pherę,Aspledon,Hylæ,Thisbe,Erythrę, Glissas, Copę:iuxta Cephisum amnẽ Lamia et Anichia:Medeõ,Phlygone, Grephis, Coronęa, Chęronia.In ora aũt infra Thebas,Ocale,Elęon,Scolos,Schœnos,Peteon,Hyrię,Mycalessus,Hyreseon,Pteleon, Olyros, Tanagra liber populus, & in ipsis faucibus euripi, quem facit obiectu insulæ Eubœæ, Aulis capaci nobilis portu. Bœotos Hyantas antiquitus dixere.Locri deinde,Epicnemidij cognominant̃,olim Leleges appellati, per quos amnis Cephisus defertur in mare.Oppida,Opûs,unde opuntinus sinus,Cynos. Phocidis in littore unum Daphnûs. Introrsus in Locris Elatęa, & in ripa Cephisi(ut diximus) Lilæa,Delphosq; uersus Cnemis,& Hyampolis.Rursus Locrorũ ora,in qua Larymna, Throniũ,iuxta quod Boagrius amnis defertur in mare.Oppida Narycion,Alope, Scarphia.Postea Maliacus sinus ab incolis dictus:in q̃ oppida, Halcyone, Econia, Phalara. Doris deinde,in qua Sperchios,Erineon,Boion,Pindus,Cytinũ. Doridis à tergo mons est Oeta.Sequit̃ mutatis sæpe nominibus Aemonia.Eadẽ Pelasgicũ Argos,Hellas,eadẽ Thessalia,& Dryopis,semper à regibus cognominata.Ibi genitus rex nomine Gręcus, à

quo

quo Græcia:ibi Hellen,à quo Hellenes. Hos eoſdem Homerus tribus nominibus appellauit,Myrmidonas, & Hellenas,& Achęos.Ex his Phthiotæ nominãtur Dorida accolentes.Eorũ oppida,Echinus in faucibus Sperchij fluminis, Thermopylarũ anguſtiæ : quo argumẽto iiij.M.paſſ.inde Heraclea,Trachin dicta eſt. mons ibi Callidromus, Oppida celebria,Hellas,Halos,Lamia,Phthia,Arne.

Theſſalia. Cap. VIII

IN Theſſalia autem Orchomenus,Minyeus antea dictus : & oppidũ Almon,ab alijs Elmon, Atrax, Pelinna,fons Hyperia. Oppida,Pheræ,quarum à tergo Pierus ad Macedoniam protenditur,Lariſſa, Gomphi, Thebæ Theſſaliæ,nemus Pteleon,ſinus Pagaſicus.Oppidum Pagaſa,idem poſtea Demetrias dictũ, Tricca, Pharſalici campi cum ciuitate libera, Cranon,Iletia.Montes Phthiotidis, Nymphæus, quondam topiario naturæ opere ſpectabilis:Buzygæus, Donaceſa, Bermius, Daphiſſa, Chimerion,Athamas, Stephane.In Theſſalia ſunt iiij.atq; xxx.quorum nobiliſſimi Cerceti, Olympus, Pierus, Oſſa:cuius ex aduerſo Pindus & Othrys,Lapitharũ ſedes,ad occaſum uergentes:ad ortus,Pelios:oẽs theatrali modo inflexi † caueatis ante eos lxxv. urbibus.Flumina Theſſaliæ,Apidanus,Phœnix,Enipeus,Onochonus, Pamiſus. Fons Meſſeis. Lacus Bœbeis. Et ante cunctos claritate Peneus , ortus iuxta Gomphos : interq; Oſſam & Olympũ nemoroſa conualle defluens d. ſtadijs, dimidio eius ſpatio nauigabilis . In eo curſu Tempe uocãtur v.M.paſſ.longitudine,& fermè ſeſquijugeri latitudine, ultra uiſum hoĩs attollentibus ſe dextera læuaq; leniter cõuexis iugis.Intus ſua luce uiridante allabitur Peneus,uiridis calculo,amœnus circa ripas gramine,canorus auium cõcentu.Accipit amnẽ Euroton nec recipit, ſed olei modo ſupernatantẽ (ut dictũ eſt ab Homero) breui ſpatio portatum abdicat:pœnales aquas diriſq; genitas,argẽteis ſuis miſceri recuſans.

Quidã legũt, cuneatis

Magneſia. Ca.IX

THeſſaliæ annexa Magneſia eſt, cuius fons Libethra. Oppida,Iolcus,Hormenium, Pyrrha,Methóe,Olizon.Promontoriũ Sepias. Oppida,Caſtana,Spalathra . Promontorium Aeantium.Oppida,Meliboea,Rhizus,Erymne,oſtium Penei,oppida Homoliũ,Orthe,Theſpiæ, Phalanna,Thaumacię,Gyrton,Cranon,Acarne,Dotion, Melitea,Phylace,Potniæ. Epiri,Achaiæ, Atticæ, Theſſaliæ in porrectũ longitudo cccclxxx. M.paſſ.traditur,latitudo cclxxxvij.M.

Macedonia. Cap. IX

MAcedonia poſtea cl.populorũ,duobus inclyta regibus,quondãq; terrarũ imperio, Aemathia antea dicta.Hæc ad Epiroticas gentes in ſolis occaſum recedẽs poſt terga Magneſiæ atq; Theſſaliæ,infeſtatur à Dardanis.Partem eius ſeptentrionalem Pæonia ac Pelagonia protegũt à Triballis.Oppida,Aegæ,in quo mos ſepelire reges:Berœa: & in regione quæ Pieria appellatur à nemore, Aeginium.In ora Heraclea, flumẽ Apilas: Oppida,Phina,Oloros.Amnis Haliacmõ.Intus Haloritæ,Vallei,Phylacei, Cyrrheſtę, Tyriſſei.Pella colonia.Oppidũ Stobi ciuium Ro.Mox Antigonia , Europus ad Axium amnem,eodemq; nomine per quod Rhœdias fluit:Heordeę Scydra,Mieza Gordinię. Mox in ora Ichnæ , fluuius Axius. Ad hunc finem Dardani,Treres,Pieres,Macedoniã accolunt.Ab hoc amne Pæonię gentes,Parorei,Heordenſes,Almopij,Pelagones,Mygdones.Montes,Rhodope, Scopius,Orbelus.Dein pręiacente gremio terrarum,Arethuſij,Antiochenſes,Idomenenſes,Doberienſes,Trienſes,Allantenſes,Audariſtenſes,Moryllij, Gareſci, Lynceſtæ, Othrionei,& liberi Amantini atq; Oreſtæ , coloniæ Bullidenſis & Dienſis : Xylopolitæ,Scotuſſæi liberi,Heraclea Sintica, Timphei,Coronæi.In ora ſinus Macedõici oppidũ Chalaſtra,& intus Phileros, Lete:medioq; flexu littoris Theſſalonica,liberæ conditionis.Ad hanc à Dyrrachio cxiiij.M.paſſuum. Thetme. In Thermaico ſinu oppida,Dicæa,Pydna,Derra,Scione, Promontorium Canaſtræum. Oppida,Pallene,Phlegra.Qua in regione montes,Hypſizorus,Epitus , Alchione, Leuomne. Oppida, Niſſos, Brygion,Eleon, Mendæ , & in Pallenenſi iſthmo quondam Potidæa, nũc Caſſandria colonia: Anthemus, Holophyxos ſinus, Meciberna.Oppida Phyſcella,Ampelos,Torone, Soggoſtedes:fretum quo montem Athon Xerxes rex Perſarum

continenti abſcidit, in longitudine paſſuum M. d. Mons ipſe à planicie excurrit in mare lxxv. M. paſſuum. Ambitus radicis cl. M. colligit. Oppidum in cacumine fuit Acrothon. Nũc ſunt Vranopolis, Palæotrium, Thyſſus, Cleone, Apollonia, cuius incolæ Macrobij cognominantur. Oppidũ Caſſera, fauceſq; alteræ Iſthmi, Acanthus, Iſtria, Graſtonia, Heraclea. Regio Mygdoniæ ſubiacens. In qua recedentes à mari Apollonia, Arethuſa. In ora rurſus Poſidiũ, & ſinus cum oppido Cermoro, Amphipolis. Libera gens Biſaltę. Dein Macedoniæ terminus amnis Strymon, ortus in Hæmo. Memorandum, in ſeptem lacus eum fundi, priuſquã dirigat curſum. Hæc eſt Macedonia, terrarum imperio potita quondam: Hæc Aſiam, Armeniam, Iberiam, Albaniam, Cappadociam, Syriam, Ægyptum, Taurũ, Caucaſum tranſgreſſa: hæc in Bactris, Medis, Perſis dominata, toto oriente poſſeſſo: hæc etiam Indiæ uictrix, per ueſtigia Liberi patris atq; Herculis uagata: hæc eadem eſt Macedonia, cuius uno die Paulus Æmilius imperator noſter lxxij. urbes direptas uendidit. Tantam differentiam ſortis præſtitere duo homines.

Thracia. Cap. XI

Thracia ſequitur, inter ualidiſſimas Europæ gentes, in ſtrategias L. diuiſa. Populorũ eius quos nominare non pigeat, amnem Strymonem accolunt dextero latere Denſeletæ, & Mædi, Biſaltes uſq; ſupra dictos: læuo, Digeri, Beſſorumq; multa nomina, ad Neſtum amnem Pangæi montis ima ambientem, inter Eletos, Diobeſos, Cerbileſos, inde Bryſas, Sapæos. Odomantes Odryſarum gens infundit Hebrum accolentibus Carbiletis, Pyrogeris, Drugeris, Cænicis, Hypſaltis, Benis, Corpillis, Botięis, Edonis. Eodem ſunt in tractu Selletæ, Priantæ, Doloncæ, Thyni, Celetæ, maiores Hæmo, minores Rhodopæ ſubditi. Inter quos Hebrus amnis. Oppidum ſub Rhodope Poneropolis antea, mox à conditore Philippopolis, nunc à ſitu Trimontiũ dicta. Hęmi excelſitas vi. M. paſ. ſubitur. Auerſa eius & in Iſtrũ deuexa Mœſi, Getę, Aoti, Gaugdę, Clariæq;, & ſub ijs Arræi Sarmatæ, quos Areatas uocant, Scythæq;, & circa Ponti littora Moriſeni, Sithonijq; Orphei uatis genitores obtinent. Ita finit Iſter à ſeptẽtrione. Ab ortu Pontus ac Propontis. A meridie Ægeum mare, cuius in ora à Strymone, Apollonia, Oeſima, Neapolis, Paſtos. Intus Philippi colonia, abſunt à Dyrrachio cccxxv. M. paſ. Scotuſa, Topiris, Neſti amnis oſtium. Mons Pangæus, Heraclea, Olynthos, Abdera libera ciuitas, ſtagnum Biſtonum & gens. Oppidũ fuit Tinda, Diomedis equorum ſtabulis dirum. Nunc ſunt Diceæ, Iſmaron, locus Parthenion, Phaleſina, Maronea prius Ortagurea dicta. Mons, Serrium & Zone, tum locus Doriſcus cxx. M. hominum capax. Ita Xerxes ibi dinumerauit exercitum. Os Hebri. Portus Stentoris. Oppidum Ænos liberũ cum Polydori tumulo, Ciconum quondam regio. A Doriſco incuruatur ora ad Macron tichos centũ uiginti duorum M. paſſ. Circa quem locum fluuius Melas, à quo ſinus appellat̃. Oppida, Cypſela, Biſanthe, Macron tichos dictum, qua à Propontide ad Melanem ſinum inter duo maria porrectis muris procurrentẽ excludit Cherroneſum. Nanq; Thracia altero latere à Pontico littore incipiẽs, ubi Iſter amnis immergitur, uel pulcherrimas in ea parte urbes habet Iſtropolin Mileſiorum, Tomos Calatinq;, quæ antea Aceruetis uocabatur. Heracleam habuit, & Bizonem terræ hiatu raptam, Nũc habet Dionyſopolin, Crunos antea dictam. Alluit Zyras amnis: Totũ eum tractum Scythæ Aroteres dicti tenuere. Eorum oppida Aphrodiſias, Libiſtos, Zigere, Borcobe, Eumenia, Parthenopolis, Gerania, ubi Pygmæorum gens fuiſſe proditur, quos Catizos Barbari uocant, creduntq; à gruibus fugatos. In ora à Dionyſopoli eſt Odeſſus Mileſiorũ. Flumen, Pamiſus. Oppidum, Terta, Naulochus. Mons Hæmus uaſto iugo procumbens in Pontũ, oppidũ habuit in uertice Ariſtæum: Nunc in ora Meſembriam, Anchialum, ubi Meſembria fuerat. Aſtice regio habuit oppidum Anthiũ, Nũc eſt Apollonia. Flumina Paniſſa, Rira, Tearus, Oroſines. Oppida, Thynnias, Almedeſſos, Deuelton cum ſtagno quod nunc Deultũ uocant. Veteranorũ Phinopolis, iuxta quam Boſphorus. Ab Iſtri oſtio ad os ponti paſ. dlv. M. alij

fecere

fecere. Agrippa adiecit quadraginta. Inde ad murum supradictũ cl. ab eo Cherronesus cxxvi.M. Sed à Bosphoro sinus Casthenes. Portus senum, & alter qui mulierum cognominatur. Promontorium, Chrysoceras, in quo oppidum Byzantium liberæ conditionis, antea Lygos dictum. Abest à Dyrrachio dccxi.M. pass. Tantũ patet longitudo terrarũ inter Adriaticum mare & Propontidem. Amnes, Bathynias, Pydaras, siue Atyras. Oppida, Selymbria, Perinthus, latitudine ducentorum pedum continenti adnexa. Intus Byzia arx regum Thraciæ, à Terei nefasto crimine inuisa hirundinibus: regio Cænica, colonia Flauiopolis, ubi antea Zela oppidum uocabatur. Et à Byzia quinquaginta M. pass. Apros colonia, quæ à Philippis abest clxxxviij.M.pass. At in ora amnis Erginus, oppidum fuit Gonos, deseritur & Lysimachia iam in Cherroneso. Alius nanque ibi Isthmos angustia simili est, eodem nomine & pari latitudine: Illustrant duæ urbes utrinq; littora, quæ haud dissimili modo tenuere, Pactyæ à Propontide, Cardia à Melane sinu, hæc ex facie loci nomine accepto, utræq; cõprehensæ postea Lysimachia, v.M.pass. à longis muris. Cherronesos à Propontide habuit Tyristasin, Crithoten, Cissam flumini Aegos appositam: nunc habet à colonia Apro xxxij.M.pas. Resiston, ex aduerso coloniæ Parianç. Et Hellespontus septẽ (ut diximus) stadijs Europam ab Asia diuidẽs, quatuor illic inter se contrarias urbes habet. In Europa Callipolin & Seston. In Asia Lampsacum & Abydon. Dein promontoriũ Cherronesi Mastusia aduersum Sigeo, cuius in fronte obliqua Cynossema, ita appellat' Hecubę tumulus, statio Achæorũ. Turris & delubrũ Protesilai. Et in extrema Cherronesi fronte, quæ uocatur Aeoliũ oppidũ Elæus. Dein petenti Melanem sinũ portus Cœlos, & Panhormus & supradicta Cardia. Tertius Europę sinus ad hunc modũ clauditur. Montes extra prædictos Thraciæ Edonus, Gigemoros, Meritus, Melanphyllon. Flumina in Hebrũ cadentia Bargus, Suemus. Macedoniæ, Thraciæ, Hellesponti lõgitudo supradicta. Quidã dccxx.M. faciũt. Latitudo ccclxxxiij.M.est. Aegeo mari nomen dedit scopulus inter Tenedum & Chium uerius quàm insula, Aex nomine, à specie capræ, quæ ita Græcis appellatur, repente in medio mari exiliens. Cernũt eum à dextra parte Andrum nauigantes ab Achaia, dirum ac pestiferũ. Aegei pars Myrtoo datur: appellatur ab insula parua, quæ cernitur Macedoniam à Geresto petentibus, haud procul Eubœæ Carysto. Romani omnia hæc maria duobus nominibus appellant, Macedonicum quodcunque Macedoniam aut Thraciam attingit, Græciense quà Græciam alluit. Nam Græci & Ionium diuidunt in Siculum ac Creticum ab insulis. Item Icarium, quod est inter Samum & Myconũ. Cætera nomina sinus dedere quos diximus. Et maria quidem gentesq; in tertio Europæ sinu ad hunc modum se habent.

Insulæ inter eas terras, inter quas Creta, Eubœa, Cyclades, Sporades, Hellesponti, Ponti, Mæotidis, Daciæ, Sarmatiæ, Scythiæ. Cap. XII

INsulæ autẽ ex aduerso Thesprotiæ Corcyra, à Buthroto xij.M. pass. eadem ab Acroceraunijs quinquaginta M. cum urbe eiusdẽ nominis Corcyra liberæ ciuitatis, & oppido Cassiope, temploq; Cassij Iouis, pass. xcvij.M. in longitudinẽ patens: Homero dicta Scheria & Phæacia, Callimacho etiã Drepane. Circa eam aliquot, sed ad Italiam uergẽs Thoronos, ad Leucadiam Paxæ duæ, quinq; M. discretæ à Corcyra: nec ꝑcul ab ijs ante Corcyram Ericusa, Marate, Elaphusa, Malthace, Trachie, Pytionia, Ptychia, Tarachie. Et à Phalacro Corcyræ promontorio scopulus, in quem mutatã Vlixis nauẽ à simili specie fabula est. Ante Leucadiã Sybota. Inter Leucadiam aũt & Achaiam permultæ: quarum Teleboides, eædem quæ Taphię, ab incolis ante Leucadiam appellantur, Taphias, Oxiæ, Prinoessa: & ante Aetoliã Echinades, Aegialia, Cotonis, Thyatira, Geoaris, Dionysia, Cyrnus, Chalcis, Pinara, Mystus. Ante eas in alto Cephalenia, Zacynthus, utræq; liberæ, Ithaca, Dulichiũ, Same, Crocylea, Paxos. Cephalenia quondam Melæna dicta, xi.M. passuum abest, circuitu patet xliiij. Same diruta à Romanis: adhuc tamen oppida tria habet. Inter hanc & Achaiam cum oppido magnifica & fertilitate præcipua Zacynthus

thus aliquādo appellata Hyrie, Cephaleniæ à meridiana parte xxij.M. abest:mons Elatus ibi nobilis. Ipsa circuitu colligit xxxvi. M. Ab ea Ithaca xij.M. distat, in qua mons Neritus. Tota uero circuitu patet xxv.M. passuum. Ab ea Araxū Peloponnesi promontorium xij.M.pass. Ante hanc in alto Asteris, Prote: ante Zacynthum xxxv.M. passuū in eurum uentum Strophades duæ, ab alijs Plotæ dictæ. Ante Cephaleniam Letoia. Ante Pylum tres Sphagiæ, & totidē ante Messenem Oenussæ. In sinu Asinæo tres Thyrides: in Laconico Teganusa, Cothon, Cythera cū oppido, antea Porphyris appellata. Hæc sita est à Maleæ promontorio v.M. pass. ancipiti propter angustias ibi nauiū ambitu. In Argolico Pityusa, Irine, Ephyre. cōtra Hermioniū agrum Tiparenus, Epiropia, Colonis, Aristera: contra Trœzenium Calauria, quingentos passus distans, Plateis, Belbina, Lasia, Baucidias. Contra Epidaurum Cecryphalos, Pityonesos vi.M. pass. à continente. ab hac Aegina liberæ cōditionis xvij.M. p. cuius xx.M.p. prænauigatio est: eadem aūt à Piræo Atheniensium portu xij.M. pass. abest, ante Oenone uocitata. Spiræo promontorio obiacēt Elæusa, Dendros, Craugię duæ, Cæcię duæ, Selachusa, Dacenchris, Aspis, vij. Et in Megarico sinu Methurides quatuor. Aegila aūt xv.M.pas. à Cythera: eademq́ à Cretæ Phalasarna oppido xxv.M. pass. Ipsa Creta altero latere ad austrum, altero ad septentrionē uersa, inter ortum occasumq́ porrigitur, c. urbiū clara fama. Dosiades eam à Creta nympha Hesperidis filia, Anaximander à rege Curetum, Philistides, Mallotes Crates primum Aeriam dictam, deinde postea Curetin, & Macaron nonnulli à temperie cœli appellatam existimauere. Latitudine nusquam quinquaginta M. passuum excedens, & circa mediam sui partem maxime patens, longitudine implet cclxx.M. passuū, circuitu d. lxxxix. flectensq́ se in Creticum pelagus ab ea dictum, quà longissima est ad orientem Sammonium promontoriū aduersum Rhodo, ad occidentem Criu metopon Cyrenas uersus expellit. Oppida eius insignia, Phalasarne, Elæa, Cysamum, Pergamum, Cydon, Minoum, Apteron, Pantomatriū, Amphimalla, Rhythymna, Panormū, Cyteum, Apollonia, Matiū, Heraclea, Miletos, Ampelos, Hierapytna, Lebena, Hierapolis: Et in mediterraneo, Gortyna, Phæstū, Gnosus, Polyrheniū, Myrina, Lycastus, Rhamnus, Lyctus, Diū, Asum, Pyloros, Rhytion, Clatos, Pharæ, Holopyxos, Lasos, Eleuternæ, Therapne, Marathusa, Cytinos: & aliorū circiter lx. oppidorum memoria extat. Montes, Cadiscus, Idæus, Dictæus, Corycus. Ipsa abest promōtorio suo quod uocatur Criu metopon, ut prodit Agrippa, à Cyrenarū promontorio Phycunte ccxxv.M. pass. Item Cadisco à Malea Peloponnesi lxxx. A Carpatho insula promontorio Sammonio lx.M. in fauonium uentum. Hæc inter eam & Rhodum interiacet. Reliqua circa eā, ante Peloponnesum duæ Coricæ, totidem Mylæ: & latere septentrionali, dextera Cretam habenti, cōtra Cydoniam Leuce, & duę Budoræ. Contra Matium Dia. Contra Itanū promontoriū Onisa, Leuce: Contra Hierapytnam, Chrysa, Gaudos. Eodē tractu Ophiussa, Butoa, Rhamnus: circumuectisq́ Criu metopon, tres Musagores appellatę. Ante Sammonium promontorium, Phocæ, Platiæ, Sirnides, Naulochos, Armedon, Zephyre. At in Hellade etiamnum in Aegeo Lichades, Scarphia, Coresa, Phocaria, cōpluresq́ aliæ ex aduerso Atticæ sine oppidis, & ideo ignobiles. Sed contra Eleusina clara Salamis, ante eam Psytalia: à Sunio uero Helene v.M. passuum distans. Dein Ceos ab ea totidem, quam nostri quidam dixere Ceam, Græci & Hydrussam. Auulsa Eubœæ, quingētis longa stadijs fuit quondā: mox quatuor ferè partibus, quæ ad Bœotiam uergebant, eodem mari deuoratis, oppida habet reliqua, Iulida, Cartheiam: intercidere Coressus, Pœessa. Ex hac profectā delicatiorē fœminis uestē, autor est Varro. Eubœa & ipsa auulsa Bœotiæ, tam modico interfluēte Euripo ut ponte iungatur, ad meridiē promontorijs duobus, Geresto ad Atticam uergente, & ad Hellespontū Caphareo insignis, à septentrione Cæneo, nusquā latitudinē ultra xl. M. pass. extendit, nusquā intra xx.M. cōtrahit: sed in longitudinem uniuersæ Bœotiæ, ab Attica Thessaliam usq́ prætenta in cl. M. pass. circuitu

uero

uero cclxv.abest ab Hellespōto parte Capharei ccxxv.M.pas.urbibus clara quondam, Pyrrha,Porthmo,Neso,Cerintho,Oreo,Dio,Aedepso,Ocha,Oechalia:nūc Chalcide cuius ex aduerso in continenti Aulis est, Geresto, Eretria, Carysto, Oritano Artemisio, fonte Arethusa, flumine Lelanto, aquisq́; calidis quæ Hellopiæ uocantur nobilis, notior tamen marmore Carystio: antea uocitata est Chalcodontis, aut Macris,ut Dionysius & Ephorus tradunt, ut Aristides Macra, & Callidemus Chalcis, ære ibi primum reperto:ut Menæchmus, Abantias, ut poetæ uulgo Asopis. Extra eam in Myrtoo multæ,sed maxime illustres Glauconesos, & Aegilia.Et à promōtorio Geresto,circa Delum in orbem sitæ, unde & nomen traxere, Cyclades. Prima earum Andrus cum oppido, abest à Geresto x. M. pass. à Ceo xxxix. M. Ipsam Myrsilus Cauron, deinde Antandron cognominatā tradit, Callimachus Lasiam, alij Nonagriam,Hydrussam, Epagrin. Patet circuitu xciij.M.pass.Ab eadem Andro passus mille,& à Delo xv.M. Tenos cum oppido,xv. M. passuū porrecta, quam propter aquarum abundantiam Aristoteles Hydrussam appellatam ait, aliqui Ophiussam.Cæteræ Myconos cum monte Dimasto, à Delo xv.M.passuū.Scyros,Siphnus ante Meropia,& Acis appellata,circuitu xxviij.M. passuū: Seriphus xij.Præpesinthus,Cythnos:Ipsaq́; longe clarissima, Cycladū media, templo Apollinis & mercatu celebrata Delos: quæ diu fluctuata (ut proditur) sola motum terræ non sensit ad M. Varronis ætatem. Mutianus prodidit bis concussam. Hanc Aristoteles ita appellatam prodidit, quoniam repente apparuerit enata: Aeglosthenes Cynthiam, alij Ortygiam, Asteriam,Lagiam, Chlamydiam, Cynethum, Pyrpilen, igne ibi primum reperto.Cingitur quinq́; M.passuum, assurgit Cyntho monte. Proxima ei Rhene, quam Anticlides Celadussam uocat, item Artemiten Helladius. Syros quam circuitu patere xx.M.passuum prodidere ueteres, Mutianus clx. Olearos, Paros cum oppido ab Delo xxxviij.M.marmore nobilis, quam primo Pactiam, postea Minoida uocarunt. Ab ea septem M.quingentis Naxus, à Delo xviij. cum oppido,quam Strongylen,deiñ Dian, mox Dionysiada à uinearum fertilitate, alij Siciliam minorem, aut Callipolin appellarunt. Patet circuitu lxxv.M. passuum,dimidioq́; maior est,quàm Paros:Et hactenus quidē Cycladas seruant,cæteras quæ sequuntur Sporades. Sunt autem Hellene, Phocussa,Phæcasia,Schinussa,Pholegādros,& à Naxo decem & septem M.passuū Icaros, quæ nomen mari dedit, tantundem ipsa in longitudinem patens,cum oppidis duobus,tertio amisso,ante uocata Doliche,& Macris,& Ichthyoessa.Sita est ab exortu solstitiali à Delo quinquaginta M.pass.Eadem à Samo xxxv.M.Inter Eubœam & Andrum x.M.passuum freto.Ab ea Gerestum cxij. M.quingenti passus.Nec deinde seruari potest ordo. Aceruatim ergo ponentur reliquæ. Ios à Naxo xiiij.M pass. Homeri sepulchro ueneranda,longitudinis xxv.M. antea Phœnice appellata. Odia, Letandros,Gyaros,cū oppido,circuitu xij.M .pass.prope. Abest ab Andro sexagintaduo.M. passuū.Ab ea Syrnos lxxx.M.pass.Cynethussa,Telos unguento nobilis, à Callimacho Agathussa appellata. Donysa, Patmos circuitu xxx.M.passuum. Corasiæ,Lebinthus, Leros, Cynara, Sicynus, quæ antea Oenoe, Heratia quæ Onus, Casus quæ Astrabe, Cimolus quæ Echinussa.Melos cum oppido quam Aristides Byblida appellat, Aristoteles Zephyriam,Callimachus Mimallida, Heraclides Siphnum,& Acyton. Hæc insularum rotūdissima est.Post Machia,Hypere quondā Patage,ut alij Platage,nūc Amorgos,Polyægos,Phyle,Thera,cum primum emersit, Calliste dicta: ex ea auulsa postea Therasia,atq́; inter duas enata mox Automate,eadem Hiera: & in nostro æuo Thia iuxta eandem Hieram nata. Distat Ios à Thera xxv.M.pass.Sequūtur Lea, Ascania, Anaphe,Hippuris,Hippurissusa. Astypalæa liberę ciuitatis,circuitu lxxxviij.M.p.abest à Cadisco Cretæ cxxv.M.Ab ea Platea lx.M.Vnde Camina xxxviij.M.Azibintha,Lanise, Tragia,Pharmacusa, Techedia, Chalcia, Calydna,in qua oppida iij. Calymnæ ij. Olymnos.A qua Carpathū,quę nomen Carpathio mari dedit,xxv.M.pass.Inde Rhodum

Africo uento quinquaginta M. paſſ. à Carpatho ad Caſon vij. M. à Caſo Samonium Cretæ promontorium xxx. M. In Euripo autem Euboico primo ferè introitu Petaliæ, quatuor inſulæ,& in exitu Atalante. Cyclades, & Sporades,ab oriente littoribus Icarijs Aſiæ, ab occidente Myrtois Atticæ, à ſeptentrione Aegeo mari, à meridie Cretico & Carpathio incluſæ,per cc.M.in longitudinem iacent.Pagaſicus ſinus ante ſe habet Euty chiam,Cicynetum,& Scyrum ſupradictam,ſed Cycladum & Sporadum extimam,Ge rontiam,Scadiram,Thermeuſim, Irrheſiam, Solimniam, Eudemiam, Neam, quæ Mi neruæ ſacra eſt. Athos ante ſe quatuor, Peparethum cum oppido,quondam Euonũ dictam ix.M.paſſ.Scyathum xv.M.Imbrum cum oppido lxxxviij.M.paſſ. Eadem abeſt à Maſtuſia Cherroneſi lxxv.M.paſſ.Ipſa circuitu lxxij.M.paſſ.Perfunditur amne Iliſſo. Ab ea Lemnos xxij.M.quæ ab Atho lxxxvij.M.paſſ.Circuitu patet xxij.M.d. paſſuũ. Oppida habet Ephæſtiã & Myrinam,in cuius forũ ſolſtitio Athos eiaculatur umbram. Ab ea Thaſſos libera quinq; M.paſſ.olim Aeria uel Aethria dicta.Inde Abdera cõtinentis xx.M.paſſ.Athos lxij.M.tantundem ad inſulam Samothracen, quæ libera ante Hebrum,ab Imbro xxxij.M.à Lemno xxij.M.d.attollitur monte Saoce.x.M.paſſ.portuoſiſsima omniũ: Callimachus eam antiquo nomine Dardaniã nominat.Inter Cherroneſum & Samothracen utrinq; ferè xv.M.Haloneſos. ultra Gethone, Lamponia, Alopeconneſus haud procul à Cœlo Cherroneſi portu,& quædã ignobiles.Deſertis quoq; redduntur in hoc ſinu,quarũ modo inueniri potuerunt nomina,Deſticos,Larnos,Cyſsiros, Carbruſa,Calathuſa,Scylla,Dialeon,dicta Melantia,Draconon,Arconeſus,Diethuſa Scapos, Capheris,Meſate,Acantion, Phateruneſos,Pateria, Calete,Neriphus, Polendos.Quartus è magnis Europæ ſinus ab Helleſponto incipiẽs,Mæotis oſtio finitur.Sed totius Ponti forma breuiter amplectenda eſt,ut facilius partes noſcantur. Vaſtum mare præiacens Aſiæ & ab Europa porrecto Cherroneſi littore expulſum, anguſto meatu irrumpit in terras,ſeptem ſtadiorum,ut dictum eſt, interuallo Europã auferens Aſiæ. Primas anguſtias Helleſpontum uocant. Hac Xerxes Perſarum rex, conſtrato in nauibus ponte,duxit exercitum.Porrigitur inde tenuis Euripus lxxxvi. M. paſſ. ſpatio ad urbem Priapum Aſiæ, quà magnus Alexander tranſcendit.Inde expatiatur æquor,rurſusq; in arctum coit laxitas. Propontis appellatur. Anguſtiæ Thracius Boſphorus,latitudine d. paſſuum, quà Darius pater Xerxis copias ponte tranſuexit.Tota ab Helleſponto longitudo ccxxxix. M. paſſ. Dein uaſtum mare, pontus Euxinus, qui quondam Axenus, longe refugientes occupat terras, magnoq; littorum flexu retro curuatus in cornua, ab his utrinq; porrigitur,ut ſit planè arcus Scythici forma.Medio flexu iungitur oſtio Mæotici lacus. Cimmerius Boſphorus id os uocatur, M M D. paſſ.latitudine. At inter duos Boſphoros Thraciũ & Cimmeriũ directo curſu,ut autor eſt Polybius d.M.paſ.interſunt. Circuitu uero totius Põti uicies ſemel cẽtena quinquaginta M.ut autor eſt Varro,& ferè ueteres. Nepos Cornelius ccc.M.l.adijcit. Artemidorus uicies nouies cẽtena xix.M.facit. Agrippa XXIII.lx.milia. Mutianus XXVIII.lxv.M.Simili modo Europę latere menſurã alij quatuordecies cẽtena lxxviij.M.p.determinauere: Alij undecies cẽtena lxxij. M.M. Varro ad hũc modũ metitur:Ab oſtio Ponti Apolloniã clxxxviij.M.d.paſſ.Calatin tantundẽ. Ad oſtiũ Iſtri cxxv. Ad Boryſthenen ccl.Cherroneſum Heracleatarũ oppidum ccclxxv. M. paſſuum. Ad Panticapæum quod aliqui Boſphorum uocant, extremum in Europæ ora cc. xxij.M. d. quæ ſumma efficit XIII. xxxvi.M. d. Agrippa à Byzantio ad flumen Iſtrũ. d.lx.Inde Panticapæũ dcxxx. Inde lacus ipſe Mæotis Tanain amnem ex Riphæis montibus defluentem accipiẽs, nouiſsimum inter Europam Aſiamq; finem XIIII. vi.M.circuitu patere traditur. Ab alijs XI.xxv. M.Ab oſtio eius ad Tanais oſtium directo curſu ccclxxv.M.paſ. eſſe cõſtat.Accolæ ſinus eius in mentiõe Thraciæ dicti ſunt Iſtropolin uſq;.Inde oſtia Iſtri.Ortus hic in Germanię iugis mõtis Abnobæ,ex aduerſo Raurici Galliæ oppidi,multis ultra alpes milibus,ac per innumeras lapſus gẽtes Danubij nomine

nomine,immenso aquarū auctu,& unde primū Illyricum alluit Ister appellatus,sexaginta amnibus receptis,medio fermè numero eorum nauigabili,in pontum uastis sex fluminibus euoluitur.Primum ostium Peuces,mox ipsa Peuce insula : à qua proximus alueus appellatus,xix.M.pass.magna palude sorbetur. Ex eodem alueo & super Istropolim lacus gignitur,lxiij.M.passuum ambitu,Halmyrin uocant.Secundum ostium Naracustoma appellatur.Tertium Calostoma iuxta insulam Sarmaticā. Quartum Pseudostoma, & insula Conopon diabasis, postea Boreostoma & Spireostoma.Singula aūt ora tanta sunt,ut prodatur in xl.M.passuum longitudinis uinci mare, dulcemq; intelligi haustum. Ab eo in plenum quidem omnes Scytharum sunt gentes, uariæ tamen littori apposita tenuere,aliâs Getæ, Daci Romanis dicti, aliâs Sarmatæ,Græcis Sauromatæ, eorumq; Hamaxobij aut Aorsi,aliâs Scythæ degeneres & à seruis orti,aut Troglodytę, mox Alani & Roxalani.Superiora autem inter Danubium & Hercynium saltum, usque ad Pannonica hyberna Carnunti,Germanorumq; ibi confinium,campos & plana Iazyges Sarmatæ,montes uero & saltus pulsi ab his Daci,ad Pathissum amnem à Moro,siue is Duria est, à Sueuis regnoq; Vanniano dirimens eos : auersa Basternæ tenent, alijq; inde Germani. Agrippa totum eum tractum ab Istro ad oceanum bis ad decies centum M. passuum in longitudinem,quantum minus quadringentis in latitudinem, ad flumen Vistulam à desertis Sarmatiæ,prodidit.Scytharum nomen usquequaq; trāsit in Sarmatas atq; Germanos.Nec alijs prisca illa durauit appellatio, quàm qui extremi gentiū harum ignoti propè cæteris mortalibus degunt. Verum ab Istro oppida,Cremniscos,Aepoliū, montes Macrocremnij,clarus amnis Tyra,oppido nomen imponēs,ubi antea Ophiusa dicebatur. In eodē insulā spatiosam incolūt Tyragetæ.Abest à Pseudostomo Istri ostio centum triginta M.passuum:Mox Axiacę cognomines flumini,ultra quos Crobyzi,flumen Rode,sinus Sagaricus, portus Ordesus.Et à Tyra centum uiginti M. passuum flumen Borysthenes, lacusq; & gens eodem nomine, & oppidum à mari recedens quindecim M.passuū, Olbiopolis & Miletopolis,antiquis nominibus.Rursusq; in littore portus Achæorum.Insula Achillis, tumulo eius uiri clara.Et ab ea centum xxv.M. passuum peninsula, ad formam gladij in transuersum porrecta, exercitatione eiusdem cognominata Dromos Achilleos,cuius longitudinem lxxx. M. passuū tradidit Agrippa.Totum eum tractum Taurici Scythæ & Sarmatæ tenent. Inde syluestris regio Hylæum mare, quo alluitur,cognominauit,Enœcadloæ uocātur incolę.Vltrà Panticapes amnis,qui Nomadas & Georgos disterminat : mox Acesinus.Quidā Panticapen cōfluere infra Olbiam cum Borysthene tradunt,diligentiores Hypanin:tanto errore eorū,qui illum in Asiæ parte prodidere.Mare subit uasto recessu,donec quinq; M.pass.interuallo absit à Mæotide,uasta ambiens spatia multasq; gentes.Sinus Carcinites appellatur,flumen Pacyris, Oppida Naubarū,Carcine.A tergo lacus Buges,fossa emissus in mare.Ipse Buges à Coreto,Mæotis lacus sinu,petroso discluditur dorso.Recipit amnes Bugem,Gerrhū,Hypanin,ex diuerso uenientes tractu.Nam Gerrhus Basilidas & Nomadas separat. Hypanis per Nomadas & Hylæos fluit,manu facto alueo in Bugen, naturali in Coretum.Regio Scythiæ Sendica nominatur.Sed à Carcinite Taurica incipit,quondā mari circunfusa & ipsa,quaqua nunc iacent campi.Deinde uastis attollitur iugis. Triginta sunt eorū populi. Ex ijs mediterranei xxiij. Sex oppida, Orgocyni,Caraseni, Assyrani, Tractari, Arcilachitæ,Caliordi.Iugum ipsum Scythotauri tenēt. Clauduntur ab occidente Cherroneso, ab ortu Scythis Satarchis. In ora à Carcinite oppida, Taphræ, in ipsis angustijs peninsulæ:mox Heraclea Cherronesos, libertate à Romanis donatum. Megarice uocabatur antea,præcipui nitoris in toto eo tractu,custoditis Græciæ moribus,quinq; M.passuum ambiente muro. Inde Parthenium promontorium Taurorum, ciuitas Placia. Symbolon portus. Promontoriū Criu metopon,aduersum Carambico Asiæ promontorio per medium Euxinum procurrens clxx.M. passuum interuallo: quæ maxime ratio Scythici

arcus

arcus formã efficit. Ab eo Taurorũ portus multi & latus, oppidũ Theodosia à Criumetopo cxxij.M.pasſ. A Cherronneſo clxv.M.paſſ. Vltra fuere oppida, Cyte, Zephyriũ, Acre, Nymphæum, Dia. Reſtat longe ualidiſsimum in ipſo Boſphori introitu, Panticapæum Mileſiorũ, à Theodoſia M. xxxv. paſſ. À Cimmero uero oppido trans fretũ ſito MMD. (ut diximus) paſſ. Hæc ibi latitudo Aſiam ab Europa ſeparat, eaq; ipſa pedibus plerunq; peruia, glaciato freto. Boſphori Cimmerij latitudo xij. M.D. paſ. Oppida habet Hermiſium, Myrmecium: & intus inſulam Alopecen. Per Mæotin autem ab extremo Iſthmo, qui locus Taphræ uocatur, ad os Boſphori cclx. M. paſſuũ longitudo colligitur. A Taphris per continentem introrſus tenẽt Auchetæ, apud quos Hypanis oritur, Neuri apud quos Boryſthenes, Geloni, Thuſſagetæ, Budini, Baſilidæ, & cæruleo capillo Agathyrſi. Super eos Nomades: dein Anthropophagi. A Buge ſuper Mæotin Sauromatæ, & Eſſedones. At per orã ad Tanaim uſq; Mæotę, à quibus lacus nomen accepit: ultimiq; à tergo eorum Arimaſpi. Mox Riphæi montes, & aſsiduo niuis caſu pinnarum ſimilitudine, Pterophoros appellata regio: pars mundi damnata à natura rerum, & denſa merſa caligine: nec; in alio quàm rigoris opere gelidisq; aquilonis cõceptaculis. Pone eos montes, ultraq; aquilonem, gens felix (ſi credimus) quos Hyperboreos appellauere, annoſo degit æuo, fabuloſis celebrata miraculis. Ibi creduntur eſſe cardines mũdi, extremiq; ſiderum ambitus, ſemeſtri luce & una die ſolis auerſi: non, ut imperiti dixere, ab æquinoctio uerno in autumnum. Semel in anno ſolſtitio oriuntur ijs ſoles, brumaq; ſemel occidunt. Regio aprica, felici temperie, omni afflatu noxio carẽs. Domus ijs nemora luciq;, & deorum cultus uiritim gregatimq;, diſcordia ignota & ægritudo omnis. Mors non niſi ſatietate uitæ, epulatis delibutisq; ſenibus luxu, ex quadam rupe in mare ſalientibus. Hoc genus ſepulturæ beatiſsimum. Quidam eos in prima parte Aſiæ littorum poſuere, non in Europa, qui ſunt ibi ſimilitudine & ſitus, Attacorum nomine. Alij medios fecere eos inter utrunq; ſolem, Antipodum occaſum exorientemq; noſtrum, quod fieri nullo modo poteſt, tam uaſto mari interueniente. Qui non alibi quàm in ſemeſtri luce conſtituêre eos, ſerere matutinis, meridie metere, occidente ſole fœtus arborũ decerpere, noctibus in ſpecus condi tradiderunt. Nec libet dubitare de gente ea, cũ tot autores prodãt, frugũ primitias ſolitos Delon mittere Apollini, quem præcipue colunt. Virgines ferebant eas, hoſpitijs gentium per annos aliquot uenerabiles: donec uiolata fide, in proximis accolarum finibus deponere ſacra ea inſtituêre, hiq; ad conterminos deferre, atque ita Delon uſque. Mox & hoc ipſum exoleuit. Sarmatiæ, Scythiæ, Tauricæ, omnisq; à Boryſthene amne tractus lõgitudo dcccclxxx.M. Latitudo dccxvij.M. à M. Agrippa tradita eſt. Ego incertam in hac terrarũ parte menſuram arbitror. Verum inſtituto ordine, reliqua huius ſinus dicantur: & maria quidẽ eius nuncupauimus.

Inſulæ Ponti. Cap. XIII.

HEllespontus inſulas non habet in Europa dicendas. In Ponto duę, M.D. paſſ. ab Europa, xiiij.M. ab oſtio, Cyaneæ, ab alijs Symplegades appellatæ, traditæq; fabulis inter ſe concurriſſe: quoniam paruo diſcretæ interuallo, ex aduerſo intrantibus geminæ cernebantur, paulumq; deflexa acie, coeuntium ſpeciem præbebant. Citra Iſtrum Apolloniatarum una lxxx.M. à Boſphoro Thracio, ex qua M. Lucullus Capitolinum Apollinem aduexit. Inter oſtia Iſtri quę eſſent diximus. Ante Boryſthenem Achillea eſt ſupradicta, eadem Leuce & Macaron appellatã. Hanc temporum horũ demonſtratio à Boryſthene cxl.M. ponit, à Tyra cxx.M. à Peuce inſula quinquaginta M. Cingit̃ circiter x.M. paſſ. Reliquę in Carcinite ſinu Cephalonneſos, Rhoſphoduſa, Macra. Non eſt omittenda multorũ opinio, priuſquam digrediamur à Ponto, qui maria omnia interiora illo capite naſci, non Gaditano freto, exiſtimauere; haud improbabili argumento: quoniã æſtus ſemper è Ponto profluens, nunquã reciprocetur. Exeundũ deinde eſt, ut extera Europæ dicantur: tranſgreſſisq; Riphæos montes, littus oceani ſeptentrionalis in læua, donec perueniatur Gades, legendum. Inſulæ complures ſine nominibus eo ſitu traduntur. Ex quibus

bus ante Scythiã quæ appellatur Bannomanna abesse à Scythia diei cursu, in quam ueris temperie fluctibus electrũ eijciatur, Timæus prodidit. Reliqua littora incerta signata fama. Septentrionalis oceanus, Amalchiũ eum Hecatæus appellat, à Paropamiso amne quà Scythiam alluit, quod nomen eius gentis lingua significat cõgelatũ. Philemon Morimarusam à Cimbris uocari, hoc est, mortuũ mare, inde usq; ad promontoriũ Rubeas, ultra deinde Croniũ: Xenophon Lampsacenus, à littore Scytharũ tridui nauigatiõe, insulam esse immẽsæ magnitudinis, Baltiam tradit. Eandem Pytheas Basiliã nominat. Feruntur & Oonæ, in quibus ouis auium & auenis incolæ uiuãt. Aliæ, in quibus equinis pedibus homines nascãtur, Hippopodes appellati: Fanesiorũ aliæ, in quibus nuda alioquin corpora prægrandes ipsorũ aures tota cõtegant. Incipit inde clarior aperiri fama ab gente Ingæuonũ, quæ est prima inde Germaniæ. Seuo mons ibi immensus, nec Riphæis iugis minor, immanem ad Cimbrorũ usq; promontoriũ efficit sinum, qui Codanus uocatur, refertus insulis: quarũ clarissima Scandinauia est, incompertæ magnitudinis, portionem tantũ eius, quod sit notum, Hilleuionũ gente D. incolente pagis, quæ alterum orbem terrarũ eam appellat. Nec est minor opinione Eningia. Quidã hæc habitari ad Vistulam usq; fluuium, à Sarmatis Venedis, Scyris, Hyrris tradũt. Sinum Clylipenum uocari, & in ostio eius insulã Latrin. Mox alterũ sinum Lagnũ, conterminũ Cimbris. Promontorium Cimbrorum excurrens in maria longe peninsulã efficit, quæ Cartris appellatur, xxiij. M. passuum. Inde insulæ Rom. armis cognitæ. Earum nobilissimæ, Burchana, Fabaria à nostris dicta, à frugis similitudine sponte prouenientis. Item Glessaria, à succino militiæ appellata, à Barbaris Austrania, præterq; Actania. Toto autem hoc mari ad Scaldin usque fluuium, Germanicæ accolunt gentes haud explicabili mensura, tam immodica prodentium discordia est. Græci & quidã nostri, xxv. M. passuũ oram Germaniæ tradiderunt. Agrippa cũ Rhetia & Norico longitudinẽ dclxxxvi. M. passuũ, latitudinem cclxv. M:

Germania. Cap. XIIII

RHetiæ propè unius maiore latitudine, sanè circa excessum eius subactæ. Nam Germania multis postea annis nec tota percognita est. Si coniectare permittitur, haud multum oræ deerit Græcorũ opinioni, & longitudinis ab Agrippa traditæ. Genera Germanorum v. Vindelici, quorum pars Burgũdiones, Varrini, Carini, Guttones. Alterum genus Ingæuones, quorũ pars Cimbri, Teutoni, ac Cauchorũ gentes. Proximi aũt Rheno Istæuones, quorum pars Cimbri mediterranei: Hermiones, quorum Sueui, Hermunduri, Chatti, Cherusci. Quinta pars Peucini, Basternæ, supradictis cõtermini Dacis. Amnes clari in oceanum defluunt, Guttalus, Vistillus siue Vistula, Albis, Visurgis, Amisius, Rhenus, Mosa. Introrsus uero, nulli inferius nobilitate, Hercynium iugum prætenditur.

Insulæ in Gallico oceano. Cap. XV

IN Rheno aũt ipso, propè c. M. pass. in longitudinem, nobilissima Batauorũ insula, & Cannenufatum, & aliæ Frisiorum, Cauchorũ, Frisiabonum, Sturiorum, Morsatiorũ, quæ sternuntur inter Helium ac Fleuum. Ita appellãtur ostia, in quæ effusus Rhenus, ab septentrione in lacus, ab occidẽte in amnem Mosam se spargit: medio inter hæc ore, modicũ nomini suo custodiens alueũ.

Britannia & Hybernia. Cap. XVI

EX aduerso huius situs Britannia insula, clara Græcis nostrisq; monumentis, inter septentrionem & occidentem iacet: Germaniæ, Galliæ, Hispaniæ, multo maximis Europæ partibus magno interuallo aduersa. Albion ipsi nomen fuit, cum Britanniæ uocarentur oẽs, de quibus mox paulo dicemus. Hæc abest à Gessoriaco Morinorũ gentis littore, ꝓximo traiectu l. M. minimũ, circuitu uero patere tricies octies cẽtena uigintiquinq; M. Pytheas & Isidorus tradunt, triginta propè iam annis notitiam eius Rom. armis non ultra uicinitatem syluæ Calidoniæ propagantibus. Agrippa longitudinem dccc. M. passuum esse: latitudinem ccc. M. credit. Eandem Hyberniæ latitudinem, sed longitudinem cc. M. pass. minorem. Super eam hæc sita abest breuissimo transitu à Silurũ gente

f uiginti

xx.M.pass.Reliquarum nulla cxxv.M.circuitu amplior proditur. Sunt autem xl. Orcades,modicis inter se discretæ spatijs.Septem Acmodæ,& xxx.Hæbudes,& inter Hyberniam & Britanniã Mona,Monapia,Ricnea, Vectis,Silimnus,Andros.Infra uero Siambis,& Axantos.Et ab aduerso in Germanicũ mare sparsę Glessarię,quas electridas Græci recentiores appellauere,quod ibi Electrũ nasceretur. Vltima omniũ quæ memorãtur, Thule:in qua solstitio nullas esse noctes indicauimus,cancri signũ sole transeũte,nullosq; contrà per brumam dies. Hæc quidam senis mensibus continuis fieri arbitrãtur. Timæus historicus à Britannia introrsus sex dierum nauigatione abesse dicit insulam Mictim, in qua candidum plumbũ proueniat. Ad eam Britannos uitilibus nauigijs corio circũsutis nauigare. Sunt & qui alias prodant,Scandiam, Dumnam,Bergos:maximamq; omniũ Nerigon,ex qua in Thulen nauigetur. A Thule unius diei nauigatione mare cõcretum, à nõnullis Cronium appellatur.

Gallia. Cap. XVII

GAllia omnis comata uno nomine appellata, in tria populorum genera diuiditur, amnibus maxime distincta. A Scalde ad Sequanã Belgica. Ab eo ad Garumnam Celtica,eademq; Lugdunensis.Inde ad Pyrenæi montis excursum Aquitania, Aremorica antè dicta. Agrippa uniuersarũ Galliarũ inter Rhenum & Pyrenæum, atq; oceanum ac montes Gebennam & Iuram, quibus Narbonensem Galliam excludit,longitudinem ccccxx.M.pass.latitudinem cccxiij. computauit.A Scaldi incolunt externi Toxandri pluribus nominibus. Deinde Menapij, Morini, Oromansaci iuncti pago qui Gessoriacus uocatur:Britanni,Ambiani,Bellouaci,Hassi.Introrsus Castologi, Attrebates, Neruij liberi, Veromandui,Sueconi,Suessiões, Veruni liberi, Vlbanectes liberi, Tungri, Rinuci, Frisiabones,Betasi, Leuci liberi, Treueri liberi antea, & Lingones fœderati, Remi fœderati,Mediomatrici,Sequani, Raurici,Heluetij.Colonię equestris & Rauriaca.Rhenũ autem accolentes, Germaniæ gentium in eadem prouincia,Nemetes,Tribochi,Vangiões, hinc Vbij,Colonia Agrippinensis; Guberni, Bataui,& quos in insulis diximus Rheni.

Lugdunensis Gallia. Cap. XVIII

LVgdunensis Gallia habet Lexouios, Vellocasses, Galletos, Venetos, Abrincatuos, Osismios,flumen clarũ Ligerin.Sed peninsulam spectatiorẽ excurrentẽ in oceanum à fine Osismiorũ circuitũ dcxxv. M.pass. ceruice in latitudinem cxxv.M. Vltra eam Vannetes.Intus aũt Hedui fœderati,Carnutani fœderati, Boij, Senones, Aulerci, qui cognominant̃ Eburones,& qui Cenomanni,Meldi liberi,Parthisij, Trecasses,Andegaui, Viducasses, Vadicasses, Venelli,Cariosuelites,Diablindi,Rhedones,Turones,Itesui, Secusiani liberi. in quorũ agro colonia Lugdunum.

Aquitania. Cap. XIX

AQuitanicæ sunt Ambulatri,Anagnutes, Pictones. Santones liberi, Sesignani,cognomine Vbisci,Aquitani unde nomen prouinciæ,Sediboniates.Mox in oppidũ contributi Conuenæ,Begerri,Tarbeli quatuorsignani,Cocossates sexsignani, Venami, Onobrisates,Belendi,saltus Pyrenæus.Infraq; Monesi, Osquidates mõtani,Sibyllates, Camponi,Bercorcates,Bipedimui,Sassumini, Vellates, Tornates, Consoranni, Ausci, Elusates, Sottiates, Osquidates campestres, Succasses,Latusates,Basabocates, Vassei, Sennates, Cambolectri, Agesinates Pictonibus iuncti. Hinc Bituriges liberi, qui Cubi appellãtur.Dein Lemouices,Aruerni liberi,Gabales.Rursus Narbonensi prouinciæ contermini Rutheni, Cadurci, Antobroges, Tarneq; amne discreti à Tolosanis Petrogori. Maria circa oram, ad Rhenum septentrionalis oceanus, inter Rhenum & Sequanã Britannicus,inter eum & Pyrenæum Gallicus.Insulæ cõplures Venetorũ, & quæ Veneticæ appellãtur,& in Aquitanico sinu Vliarus.

Citerior Hispania. Cap. XX

A Pyrenæi promontorio Hispania incipit,angustior non Gallia modo, uerumetiã se metipsa,ut diximus,immensum quantũ hinc oceano,illinc Iberico mari cõprimentibus.Ipsa Pyrenæi iuga ab exortu æqnoctiali fusa in occasum brumalẽ, breuiores latere septentrionali q̃ meridiano Hispanias faciũt.Proxima ora citerioris est,eiusdemq; Tar-

raconensis

raconensis situs, à Pyrenæo per Oceanũ Vasconum saltus, Olarso, Vardulorũ oppida Morosgi, Menosca, Vesperies, Amanũ portus, ubi nũc Flauiobriga, colonia ciuitatũ nouem. Regio Cantabrorũ, flumen Sanga, portus uictoriæ Iuliobrigensiũ. Ab eo loco fontes Iberi xl. M. pass. Portus Biendium, Origeni mixtis Cantabris. Portus eorum Vesei, Veca. Regio Asturum, Noega oppidum, in peninsula Pesici. Et deinde cõuentus Lucẽsis à flumine Nauilubióe, Cibarci, Egouarri cognomine Namarini, Iadoni, Arrotrebæ, promontorium Celticum. Amnes, Florius, Nelo, Celtici cognomine Neriæ, superq́ꝫ Tamarici, quorum in peninsula tres Aræ Sestianæ Augusto dicatæ, Cæpori, oppidum Noela. Celtici cognomine Pręsamarci, Cileni. Ex insulis nominãdę, Corticata, & Aunios. A Cilenis, cõuentus Bracarum, Heleni, Grauij, castellum Tyde, Græcorũ sobolis omnia. Insulæ Cicæ. Insigne oppidũ Abobrica. Minius amnis iiij. M. pass. ore spatiosus, Leuni, Seurbi, Bracarum oppidũ Augusta, quos supra Gallecia. Flumen, Limia. Durius amnis ex maximis Hispaniæ, ortus in Pelendonibus, & iuxta Numantiam: lapsus dein per Areuacos Vacceosq́ꝫ, disterminatis ab Asturia Vectonibus, à Lusitania Gallecis, ibi quoq́ꝫ Turdulos à Bracaris arcens. Omnisq́ꝫ dicta regio à Pyrenæo metallis referta, auri, argenti, ferri, plumbi, nigri albiq́ꝫ.

Lusitania. Cap. xxi

ADurio Lusitania incipit, Turduli ueteres, Pesuri, Flumen Vacca. Oppidum Talabrica. Oppidum & flumen Minium. Oppida, Conibrica, Colippo, Eburo, Britium. Excurrit deinde in aliud uasto cornu promontorium, quod alij Artabrum appellauere, alij magnum, multi Olysipponense ab oppido, terras, maria, cælum disterminans. Illo finitur Hispaniæ latus, & à circuitu eius incipit frons.

Insulæ in Oceano. Cap. xxii

SEptentrio hinc Oceanusq́ꝫ Gallicus, occasus illinc & oceanus Atlanticus. Promontorij excursum lx. M. prodidere, alij xc. M. pass. Ad Pyrenæum inde nõ pauci XII. l. milia, & ibi gentem Artabrũ, quæ nunquam fuit manifesto errore. Arrotrebas enim, quos ante Celticum diximus promontorium, hoc in loco posuere literis permutatis. Erratum & in amnibus inclytis. Ab Minio quem supra diximus, cc. M. pass. (ut autor est Varro) abest Aeminius, quẽ alibi quidã intelligũt, & Limæã uocant, obliuionis antiquis dictus, multumq́ꝫ fabulosus. Ab Durio Tagus cc. M. pass. interueniẽte Munda. Tagus auriferis harenis celebratur. Ab eo clx. M. pass. promontorium sacrum è media prope Hispaniæ fronte prosilit. XIIII. M. pass. inde ad Pyrenæum mediũ colligi Varro tradit. Ab Ana uero, quo Lusitaniam à Bætica discreuimus, ccxxvi. M. pass. A Gadibus cij. M. pass. additis. Gentes Celticę, Turduli, & circa Tagũ Vettones. Ab Ana ad sacrũ Lusitani: oppida memorabilia à Tago in ora, Olysippo, equarũ è Fauonio uento cõceptu nobile, Salacia cognominata Vrbs imperatoria, Merobrica, promontoriũ sacrum, & alterum Cuneus. Oppida, Ossonoba, Balsa, Myrtilis. Vniuersa ꝓuincia diuidit̃ in cõuentus tres, Emeritẽsem, Pacensem, Scalabitanũ. Tota populorũ xlv. in quibus coloniæ sunt quinq́ꝫ, municipium ciuium Ro. unũ. Latij antiqui tria. Stipendiaria, xxxvi. Coloniæ, Augusta emerita Anæ fluuio apposita, Metallinensis, Pacensis, Norbensis, Cæsareana cognomine. Cõtributa sunt in eam castra Iulia, castra Cæcilia. Quinta est Scalabis, quæ præsidium Iulium uocatur. Municipium ciuiũ Ro. Olysippo, felicitas Iulia cognominatũ. Oppida ueteris Latij Ebora, quod idem liberalitas Iulia, & Myrtilis ac Salacia, quæ diximus. Stipendiariorũ, quos nominare nõ pigeat, præter iam dictos in Bæticæ cognominibus, Augustobrigenses, Ammiẽses, Aranditani, Axabricẽses, Balsenses, Cæsarobricẽses, Caperẽses, Caurẽses Colarni, Cibilitani, Concordiẽses, qui & Boccori, Interausenses, Lanciẽses, Mirobrigẽses qui Celtici cognominãtur, Medubricẽses, q Plũbarij, Ocelenses q & Lancienses, Turduli qui Barduli & Tapori. Lusitaniã cũ Asturia & Gallecia patere lõgitudine dxl. M. pass. latitudine d.xxxvi. M. Agrippa prodidit. Omnes aũt Hispaniæ à duobus Pyrenæi ꝓmontorijs per maria totius oræ circuitu p. XXIX. M. colligere existimãtur, ab alijs XXVII. M.

Ex aduerso Celtiberiæ cōplures sunt insulæ, Casiterides dictæ Græcis, à fertilitate plumbi: & è regione Arrotrebarum promontorij, deorum sex, quas aliqui fortunatas appellauere. In ipso uero capite mox Bæticæ, ab ostio freti pass. lxxv. M. Gadis, longa (ut Polybius scribit) xij. M. lata. iij. M. pass. Abest à continente proxima parte minus pedes dcc. Reliqua plus septem M. Ipsius spatiū xv. M. pas. est. Habet oppidū ciuium Romanorū quod appellatur Augusta urbs Iulia Gaditana. Ab eo latere quo Hispaniam spectat, passibus ferè c. altera insula est longa iij. M. pass. M. lata, in qua prius oppidum Gadium fuit. Vocatur ab Ephoro & Philistide, Erythia, à Timęo & Sileno Aphrodisias, ab indigenis Iunonis. Maiorem Timęus Cotinussam apud eos uocatā ait: nostri Tartesson appellant, Pœni Gadir, ita Punica lingua sepem significante. Erythia dictā est, quoniā Tyrij ab origine eorum orti ab Erythreo mari ferebantur. In hac Geryones habitasse à quibusdam existimantur, quorum armenta Hercules abduxerit. Sunt qui aliam esse eam & contra Lusitaniam arbitrentur, eodemq́ nomine quondam ibi appellatam.

Vniuersæ Europæ mensura. Cap. XXIII

PEracto ambitu Europæ, reddēda cōsummatio est, nequid nō in expedito sit noscere uolētib. Lōgitudinē eius Artemidorus atq; Isidorus à Tanai usq; Gades LXXXIIII M. xiiij. prodiderūt. Polybius latitudinem Europæ ab italia ad oceanum scribit XI. M. I esse, etiā tū incōperta magnitudine eius. Est aūt ipsius Italiæ (ut diximus. XII. M. xx. ad alpes. Vnde per Lugdunū ad portū Morinorū Britannicū, quà uidet mensurā agere Polybius. XI. M. lxviij. Sed certior mensura ac longior ad occasum solis ęstiui ostiūq; Rheni, per castra legionū Germaniæ ab ijsdem dirigitur alpibus. XII. M. xliij. pass. Hinc deinde Africa atque Asia dicentur.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER V

AFRICAE DESCRIPTIO.

AFRICAM Græci Libyam appellauere, quà mare ante eam Libicum incipiens, Ægyptio finitur. Nec alia pars terrarū pauciores recipit sinus, longe ab occidente littorum obliquo spatio. Populorum eius oppidorumq́ nomina, uel maxime sunt ineffabilia, præterq́ ipsorum linguis, & aliâs castella fermè inhabitant.

Mauritania. Cap. I

PRincipio terrarū Mauritaniæ adpellantur, usq; ad C. Cæsarem Germanici filium regna, sæuitia eius in duas diuisæ prouincias. Promontorium oceani extimū Ampelusia nominatur à Græcis. Oppida fuere, Lissa, Cotes ultra columnas Herculis, nunc est Tingi, quondā ab Antæo conditū: postea à Claudio Cæsare, cū coloniā faceret, appellatū traducta Iulia. Abest à Belone oppido Bæticæ, pximo traiectu xxx. M. p. Ab eo xxv. M. p. in ora oceani colonia Augusti Iulia cōstantia, Zilis regū ditioni exēpta, & iura in Bæticā petere iussa: & ab ea xxxij. M. p. colonia à Claudio Cæsare facta Lixos, uel fabulosissime ab antiqs narrata. Ibi regia Antęi, certamenq́ cū Hercule, & Hesperidū horti. Affundit aūt huic æstuariū è mari flexuoso meatu, in q̄ draconis custodię instar fuisse nūc interpretantur. Amplectitur intra se insulā quam solā è uicino tractu aliquāto excelsiore, nō tamen æstus maris inundat. Extat in ea & ara Herculis, nec præter oleastros aliud ex narrato illo aurifero nemore. Minus profecto mirentur portentosa Græciæ mendacia, de ijs & amne Lixo prodita, qui cogitent nostros nuper paulominus monstrifica quædā de ijsdē tradidisse: præualidā hanc urbem, maioréq́ Carthagine magna: præterea ex aduerso eius sitā, & prope immēso tractu ab Tingi: quæq́ alia Cornelius Nepos auidissime credidit. Ab Lixo xl. M. in mediterraneo altera Augusti colonia est Babba, Iulia campestris appellata: & tertia Banasa lxxv. M.

Valentia cognominata. Ab ea xxxv.M.paſ. Volubile oppidũ,tantundem à mari utroqꝫ diſtãs:& in ora à Lixo l.M.amnis Subur,præter Banaſam coloniã defluens, magnificus & nauigabilis. Ab eo totidem M.paſſ.oppidũ Sala, eiuſdem nominis fluuio impoſitum, iam ſolitudinibus uicinum,elephantorumqꝫ gregibus infeſtũ, multo tamen magis Autololum gente,per quam iter eſt ad montem Africæ uel fabuloſiſsimũ Atlantem. E medijs hunc harenis in cælum attolli prodiderunt, aſperum, ſqualentem, quà uergat ad littora oceani, cui cognomen impoſuit. Eundem opacum nemoroſumqꝫ, & ſcatebris fontium riguum,quà ſpectat Africam,fructibus omnium generum ſponte ita ſubnaſcentibus, ut nunquam ſatietas uoluptatibus deſit. Incolarũ neminem interdiu cerni,ſilere omnia haud alio quàm ſolitudinum horrore,ſubire tacitam religionem animos propius accedentium, præterqꝫ horrorẽ elati ſuper nubila,atqꝫ in uiciniam lunaris circuli. Eundemqꝫ noctibus micare crebris ignibus,Aegipanum Satyrorumqꝫ laſciuia,impleri tibiarum ac fiſtulę cantu,tympanorumqꝫ & cymbalorũ ſonitu ſtrepere. Hæc celebrati autores prodidere, præter Herculi & Perſeo laborata ibi. Spatium ad eum immenſum incertũqꝫ. Fuere & Hannonis Carthaginenſium ducis cõmentarij, Punicis rebus florentiſsimis explorare ambitum Africæ iuſsi:quem ſecuti pleriqꝫ è Græcis noſtriſqꝫ ad alia quædam fabuloſa,& urbes multas ab eo conditas ibi prodidere,quarum nec memoria ulla,nec ueſtigium extat. Scipione Aemiliano res in Africa gerẽte,Polybius annaliũ conditor ab eo accepta claſſe, ſcrutandi illius orbis gratia circumuectus, prodidit à monte eo ad occaſum uerſus ſaltus plenos feris, quas generat Africa: ad flumen Anatin cccclxxxv. M. paſſ. Ab eo Lixum ccv.M.paſſ. Agrippa. Lixum à Gaditano freto cxij.M.paſſ.abeſſe. Inde ſinum qui uocetur Saguti. Oppidum in promontorio Mulelacha. Flumina, Subur, & Salam. Portum Rutubis à Lixo cccxiij.M.paſſ. Inde promontorium ſolis,portum Riſardir, Getulos Autololes,flumen Coſenum,gentem Scelatitos & Maſatos. Flumen Maſatat,flumen Darat,in quo crocodilos gigni. Deinde ſinum dcxvi.M.paſſ. includi montis Barce promontorio excurrente in occaſum,quod appellatur Surrentium. Poſtea flumen Palſum, ultra quod Aethiopas Perorſos, quorum à tergo Pharuſos. Iis iungi mediterraneos Getulos Daras. At in ora Aethiopas Daratitas, Flumen Bambotum,crocodilis & hippopotamis refertum. Ab eo montes perpetuos uſqꝫ ad eum quem Theôn ochema dicemus. Inde ad promontorium Heſperium nauigatione dierum ac noctium x. in medio eo ſpatio Atlantem locauit,à cæteris omnibus in extremis Mauritanię proditũ. Ro.arma primum Claudio principe in Mauritania bellauere. Ptolemæum regem à C. Cæſare interemptum,ulciſcente liberto Aedemone,refugientibuſqꝫ barbaris, uentũ cõſtat ad montẽ Atlantem. Nec ſolum cõſulatu perfunctis, atqꝫ è ſenatu ducibus,qui tum res geſſere,ſed equitibus quoqꝫ Ro.qui ex eo pręfuere ibi,Atlantem penetraſſe in gloria fuit. Quinqꝫ ſunt(ut diximus) Ro.colonię in ea prouincia,peruiumqꝫ famæ uideri poteſt. Sed id plerunqꝫ fallaciſſimum experimento deprehẽditur, quia dignitates cum indagare uera pigeat, ignorãtiæ pudore mentiri non piget:haud alio fidei proniore lapſu,quàm ubi falſæ rei grauis autor exiſtit. Et quidem minus miror incõperta quædam eſſe equeſtris ordinis uiris, iam uero & ſenatorij, nil demirantibus quàm luxuriam,cuius efficaciſſima uis ſentitur atqꝫ maxima, cum ebori citroqꝫ ſyluæ exquirantur, omnes ſcopuli Getuli muricibus ac purpuris. Indigenæ tamen tradunt in ora ab Sala cl. M. paſſ.flumen Aſanam marino hauſtu,ſed portu ſpectabile:mox amnem quem uocant Fut,ab eo ad Dyrin (hoc enim Atlanti nomen eſſe eorum lingua conuenit) cc.M. paſſ.interueniente flumine,cui nomen eſt Vior. Ibi fama,exiſtere circa ueſtigia habitati quondã ſoli, uinearum palmetorumqꝫ reliquias. Suetonius Paulinus,quẽ cõſulem uidimus,primus Romanorũ ducũ tranſgreſſus quoqꝫ Atlantem aliquot miliũ ſpatio, prodidit de excelſitate quidem eius quæ cæteri: Imas radices denſis,altiſqꝫ repletas ſyluis, incognito genere arborũ proceritatẽ ſpectabilem eſſe enodi nitore,frondes cupreſſis ſimiles, præterqꝫ grauitatẽ odoris,tenui eas obduci lanu-

gine:quibus addita arte,posse quales è bombyce uestes cõfici. Verticem altis etiã æstate operiri niuibus. Decumis se eò peruenisse castris, & ultra ad fluuium,qui Niger uocatur, per solitudines nigri pulueris, eminẽtibus interdũ uelut exustis cautibus,loca inhabitabilia feruore,quanquã hyberno tempore experto. Qui proximos inhabitẽt saltus,refertos elephantorũ ferarumq; & serpentũ omni genere,Canarios appellari. Quippe uictũ eius animalis promiscuũ his esse,& diuidua ferarũ uiscera. Iunctã Aethiopũ gentẽ, quos Perorsos uocãt,satis cõstat. Iuba Ptolemæi pater,qui primus utriq; Mauritaniæ imperauit, studiorũ claritate memorabilior etiã ꝗ regno, similia prodidit de Atlãte:præterq; gigni ibi herbã euphorbiã nomine,ab inuẽtore medico suo appellatã. Cuius lacteũ succũ miris laudibus celebrat in claritate uisus,cõtra serpẽtes & uenena omnia,priuatim dicato uolumine. Et satis superq; de Atlante.

Tingitania prouincia Cap. II

TIngitaniæ prouinciæ lõgitudo clxx. M. pass. est. Gentes in ea,quondã præcipua Maurorũ,unde nomen prouinciæ, quos pleriq; Maurusios dixerũt. Attenuata bellis ad paucas recidit familias. Proxima illi Massæsulorum fuerat, sed simili modo extincta est. Getulæ nunc tenẽt gentes,Banurri,multoq; ualidissimi Autololes: Et horũ pars quondã Vesuni,qui auulsi his, propriã fecere gentẽ uersi ad Aethiopas. Ipsa prouincia ab oriẽte montosa,fert elephãtos. In Abila quoq; mõte, & quos septẽ fratres à simili altitudine appellãt:ij freto imminẽt iuncti Abilæ. Ab his ora interni maris. Flumen Tamuda nauigabile,quondã & oppidũ. Flumen Laud,& ipsum nauigiorũ capax. Rusardir oppidũ & portus,Maluana fluuius nauigabilis, Siga oppidum ex aduerso Malachæ in Hispania sitæ, Syphacis regia,alterius iam Mauritaniæ. Nanq; diu regum nomina obtinuere,ut Bogudiana appellaretur extima:itemq; Bochi, quæ nunc Cæsariensis. Ab ea portus Magnus à spatio appellatus,ciuiũ Ro. oppidum. Amnis Mulucha,Bochi Massæsulorumq; finis. Quiza xenitana peregrinorũ oppidum. Arsennaria Latinorũ, tribus milibus pas. à mari. Cartenna colonia Augusti,legio secunda. Item colonia eiusdem deducta cohorte prætoria Gunugi,promontoriũ Apollinis. Oppidumq; ibi celeberrimũ Cæsarea,antea uocitatum Iol, Iubæ regia, à diuo Claudio coloniæ iure donata, eiusdem iussu deductis ueteranis. Oppidũ nouũ,& Latio dato, Tipasa. Itemq; à Vespasiano Imperatore eodẽ munere donatũ Icosion. Colonia Augusti Rusconiæ, Ruscurium ciuitate honoratũ à Claudio,Ruzasus colonia Augusti. Salde colonia eiusdem,Igilgili,oppidũ Tucca impositum mari & flumini Ampsagæ. Intus colonia Augusta,quæ itẽ Succubar. Item Tubusuptus. Ciuitates, Timici,Tigauę. Flumina Sardabala,Nabar,gens Macurebi,flumen Vsar,gẽs Nabades. Flumen Ampsaga,abest à Cæsarea ccxxxij. M. pas. Vtriusq; Mauritaniæ longitudo dccc.xxxix. M. Latitudo cccclxvij. M. passuum.

Numidia. Cap. III

AB Ampsaga Numidia est,Masanissæ clara nomine,Metagonitis terra à Gręcis appellata: Numidæ uero Nomades,à permutandis pabulis:mapalia sua,hoc est,domus plaustris circumferentes. Oppida, Cullu,Rusicade. Ab ea ad xlviij. M. pass. in mediterraneo colonia Cirta, Sittianorum cognomine,& alia intus Sicca,liberumq; oppidum Bulla regia. Et in ora Tacatua,Hippo regius,flumen Armua. Oppidũ Tabracha ciuium Ro. Tusca fluuius,Numidiæ finis:nec præter marmoris Numidici, ferarumq; prouentũ aliud insigne.

Africa. Cap. IIII

A Tusca Zeugitana regio,& quæ proprie uocetur Africa,est. Tria promõtoria, Candidum,mox Apollinis aduersum Sardinię,Mercurij aduersum Siciliæ,in altũ procurrentia,duos efficiunt sinus: Hipponensem proximũ ab oppido,quod Hipponem dirutum uocant,Diarrhytum à Græcis dictũ, propter aquarũ irrigua. Cui finitimũ Theudalis immune oppidũ, longius à littore. Dein promontorium Apollinis,& in altero sinu Vtica ciuium Ro. Catonis morte nobilis,flumen Bagrada. Locus,castra Cornelia, colonia Carthago, magnæ in uestigijs Carthaginis, colonia Maxulla. Oppida, Carpi,Mi-

sua. Et liberum Clupea in promontorio Mercurij. Item libera Curubis, Neapolis. Mox Africæ ipsius alia distinctio. Libyphœnices uocantur, qui Byzacium incolunt. Ita appellatur regio ccl.M.pass. per circuitum, fertilitatis eximiæ, cũ centesima fruge agricolis fœnus reddente terra. Hic oppida libera, Leptis, Adrumetũ, Ruspina, Thapsus. Inde Thenæ, Macomades, Tacape, Sabrata contingens Syrtim minorem, ad quam Numidiæ & Africæ ab Ampsaga longitudo dlxxx.M. pass. Latitudo, qua cognitũ est, cc.M. Ea pars quam Africã appellauimus, diuiditur in duas prouincias, ueterẽ & nouam, discretas fossa, inter Africanum sequentem & reges, Thenas usq; perducta, quod oppidum à Carthagine abest ccxvij.M.pass. Tertius sinus diuiditur in geminos, duarum Syrtium uadoso ac reciproco mari diros. Ad proximam quæ minor est, à Carthagine ccc.M.pass. Polybius tradit. Ipsam c.M. passuum aditu, ccc.M. ambitu. Et terra autem siderum obseruatione ad eam per deserta harenis, perq; serpentes iter est. Excipiunt saltus repleti ferarum multitudine, & introrsus elephantorum solitudines, mox deserta uasta, ultraq; Garamantes, ab Augylis dierũ xij. itinere distãtes. Super illos fuere gens Psylli, super quos lacus Lycomedis, desertis circũdatus. Augylæ ipsi medio ferè spatio locantur ab Aethiopia, quæ ad occidentem uergit, & à regione quæ duas Syrtes interiacet, pari utrinq; interuallo, sed littore inter duas Syrtes, ccl.M.pass. Ibi ciuitas Oeensis, Cynips fluuius ac regio. Oppida, Neapolis, Taphra, Abrotonum, Leptis altera quæ cognominatur magna. Syrtis maior, circuitu dcxxv.M.pass. aditu autem cccxiij. M. pass. Inde accolit gens Cisipadum. In intimo sinu fuit ora Lotophagon, quos quidam Alachroas dixere, ad Philenorum aras: ex harena sunt eæ. Ab his non procul à continente palus uasta amnem Tritonem, nomenq; ab eo accipit, Pallantias appellata Callimacho, & citra minorem Syrtim esse dicta: à multis uero inter duas Syrtes. Promontorium quod maiorem includit, Borion appellatur: Vltrà Cyrenaica prouincia. Ad hunc finem Africa à fluuio Ampsaga populos xxvi. habet, qui Ro. parent imperio. In his colonias vi. præter iam supradictas, Vthinam, Tuburbin. Oppida ciuium Rom. xv. ex quibus in mediterraneo dicenda Azuritanum, Abutucense, Aboriense, Canopicum, Chilmanense, Simittuense, Thunusidense, Tubernicense, Tynidrumense, Tibigense. Vcitana duo, maius & minus, Vagense. Oppidum Latinum unum Vsalitanum, Oppidum stipendiarium unum Castris Cornelijs. Oppida libera xxx. ex quibus dicenda intus Acolitanum, Acharitanum, Auinense, Abziritanum, Canopitanum, Melzitanũ, Madaurense, Salaphitanum, Tusdritanum, Tiricense, Tiphicense, Tunisense, Theudense, Tagestense, Tigense, Vlusuburitanum, Vagense aliud, Vigense, Zamense. Ex reliquo numero non ciuitates tantum, sed pleræq; etiã nationes iure dici possunt, ut Nattabudes, Capsitani, Misulani, Sabarbares, Massyli, Nisiues, Vamacures, Ethini, Mussini, Marchubij, & tota Getulia ad flumen Nigrin, qui Africã ab Aethiopia dirimit.

Cyrene. Cap. v

CYrenaica eadem Pentapolitana regio illustratur Ammonis oraculo, quod à Cyrenis abest cccc.M.pass. fonte solis, urbibus maxime quinq;, Berenice, Arsinoe, Ptolemaide, Apollonia, ipsa Cyrene. Berenice in Syrtis extimo cornu est, quondam uocata Hesperidum supradictarum, uagantibus Græciæ fabulis. Nec procul ante oppidum fluuius Lethon, lucus sacer, ubi Hesperidum horti memorãtur. Abest à Lepti ccclxxxv.M. pass. Ab ea Arsinoe, Teuchira uocitata, xliij.M.pass. Et deinde Ptolemais, antiquo nomine Barce, xxij.M.pass. Mox ccl.M. promontoriũ Phycũs per Creticum mare excurrit, distans cccl.M. passuum à Tænaro Laconicæ promontorio. A Creta uero ipsa cxxv.M. Post id Cyrene à mari xi. M. passuum. A Phycunte Apolloniam xxiiij. M. passuum. ad Cherronesum lxxxviij. M. passuum. Vnde Catabathmum ccxvi. M. passuum. Accolunt Marmaridæ, à Paretonij fermè regione ad Syrtin usq; maiorem porrecti. Post eos Ararauceles, & iam in ora Syrtis Nasamones, quos antea Mesammones Græci appellauere ab argumento loci, medios inter harenas sitos. Cyrenaicus ager xv.M.passuũ

latitudine à littore & arboribus fertilis habetur. Intus eodem spatio frugibus tantū: mox xxx. M. pass. latitudine, & ccl. M. pass. longitudine, lasere modo. Post Nasamones Hasbitæ & Macæ uiuunt. Vltra eos Hammaniētes xi. dierum itinere à Syrtibus maioribus ad occidentē, & ipsi quaquà uersus harenis circundati: puteos tamen haud difficiles binûm ferè cubitorum inueniunt altitudine, ibi restagnantibus Mauritaniæ aquis. Domos sale montibus suis exciso ceu lapide construunt. Ab his ad Troglodytas hyberni occasus plaga dierum iiij. iter, cum quibus cōmercium gemmę tantum, quam carbunculū uocamus, ex Aethiopia uectę. Interuenit ad solitudines Africæ super minorem Syrtin dictas uersa Phasania, ubi gentem Phazaniorum, urbesq́ Alelen & Cillabā subegimus. Item Cydamum è regione Sabratæ. Ab his mons longo spatio in occasum ab ortu tēdit, Ater à nostris dictus à natura, adusto similis, aut solis repercussu accenso. Vltra eum deserta: Matelgæ oppidum Garamantū: itemq́ Debris, affuso fonte, à medio die ad mediā noctem aquis feruentibus, totidem horis ad medium diem rigentibus: clarissimumq́ oppidum Garama caput Garamantum: omnia armis Ro. superata, & à Cornelio Balbo triumphata, unius omnium externo curru & quiritium iure donato: quippe Gadibus nato ciuitas Rom. cum Balbo maiore patruo data est. Hoc mirum, supradicta oppida ab eo capta, autores nostros prodidisse. Ipsum in triumpho præter Cydamum & Garamā, omnium aliarū gentium urbiumq́ nomina ac simulacra duxisse, quæ iere hoc ordine: Tabidium oppidum, Niteris natio, Negligemela oppidum, Bubeium natio, Vel oppidum, Enipi natio, Thuben oppidū, mons nomine Niger: Nitibrum, Rapsa, oppida: Discera natio, Debris oppidū, flumen Nathabur, Tapsagum oppidum, Nannagi natio, Boin oppidum, Pege oppidum, flumen Dasibari. Mox oppida cōtinua, Baracum, Buluba, Alasi, Balsa, Galla, Maxala, Zizama. Mons Gyri, in quo gēmas nasci titulus præcessit. Ad Garamantas iter inexplicabile adhuc fuit, latronibus gentis eius, puteos (qui sunt nō alte fodiendi, si locorum notitia adsit) harenis operientibus. Proximo bello, quod cum Oeensibus Romani gessere auspicijs Vespasiani Imperatoris, cōpendium uiæ quatridui deprehensum est. Hoc iter uocatur, præter caput saxi. Finis Cyrenaicus Catabathmos appellatur, oppidum & uallis repente conuexa. Ad eum terminum Cyrenaica Africa à Syrti minore decies centena lx. M. passuum in longitudine patet: in latitudine qua cognitum est dccc.

Libya Mareotis. Cap. VI

EA quæ sequitur regio, Mareotis Libya appellatur, Aegypto cōtermina. Tenēt Marmarides, Adirmachidæ, deinde Mareotæ: Mensura à Catabathmo ad Parætoniū lxxxvi. M. passuū. In eo tractu uicus Apis interest, nobilis religiōe Aegypti locus. Ab eo Parætonium xij. M. pass. Inde Alexandriam c. M. pass. latitudo clxix. est. Eratosthenes à Cyrenis Alexandriam terrestri itinere dxxv. M. prodidit. Agrippa totius Africæ à mari Atlantico cum inferiore Aegypto xxx xl. M. passuū longitudinem. Polybius & Eratosthenes diligentissimi existimati, ab oceano ad Carthaginem magnam lxvi. M. pass. ab ea Canopum Nili proximū ostium xvi. M. passuum xxix. fecerunt: Isidorus à Tingi Canopum xxxv xcix. M. passuum: Artemidorus xl. minus q̄ Isidorus.

Insulæ circa Aphricā, & ex aduerso Africæ. Cap. VII

INsulas non ita multas complectūtur hæc maria. Clarissima est Meninx, longitudine xxxv. M. passuum, latitudine xxv. ab Eratosthene Lotophagitis appellata. Oppida habet duo, Meningē ab Africæ latere, & altero Thoiar, ipsa à dextro Syrtis minoris promontorio passibus cc. sita. Ab ea c. M. pass. contra læuum Cercina, cum urbe eiusdem nominis libera, longa xxv. M. passuum, lata dimidium eius ubi plurimum, ac in extremo non plus v. M. passuum. Huic perparua Carthaginem uersus Cercinitis ponte iungitur. Ab his l. M. ferè passuum, Lopadusa, longa vi. M. pass. Mox Gaulos & Galata, cuius terra scorpionem dirum animal Africæ necat. Dicuntur & in Clupea emori, cuius ex aduerso Cosyra cū oppido. At contra Carthaginis sinū duo Aegimori à re, scopuli uerius

quàm insulæ inter Siciliam maxime & Sardiniam. Autores sunt,& has quondam habitatas subsedisse. Interiori autẽ ambitu Africæ ad meridiem uersus, superq; Getulos interuenientibus desertis,primi omnium Libyægyptij, deinde Leucæthiopes habitant.

Aethiopes. Cap. VIII

SVper eos Aethiopũ gentes Nigritæ, à quo dictũ est flumine: Gymnetes, Pharusi,& iam oceanũ attingentes, quos in Mauritaniæ fine diximus, Perorsi. Ab his omnibus uastæ solitudines orientem uersus,usq; Garamantes, Augylasq; & Troglodytas: uerissima opinione eorũ,qui desertis Africæ duas Aethiopias superponunt, & ante omnes Homeri,qui bipertitos tradit Aethiopas, ad orientẽ occasumq; uersos. Nigri fluuio eadẽ natura quæ Nilo,calamum & papyrum, & easdem gignit animantes,ijsdemq; temporibus augescit. Oritur inter Tareleos Aethiopas,& Oecalicas. Horũ oppidũ Mauin quidã solitudinibus interposuerũt. Atlãtas iuxta eos, Aegipanas semiferos,& Blemmyas, & Gamphasantas,& Satyros,& Himantopodas. Atlantes degeneres sunt humani ritus,si credimus. Nam neque nominum ullorum inter eos appellatio est,& solem orientem occidentemq; dira imprecatione contuentur, ut exitialẽ ipsis agrisq;: neq; insomnia uisunt,qualia reliqui mortales. Troglodytæ specus excauant. Hæ illis domus, uictus serpentium carnes,stridorq; nõ uox: adeo sermonis cõmercio carẽt. Garamãtes matrimoniorũ exortes, passim cũ fœminis degũt. Augylæ tantũ inferos colũt. Gamphasantes nudi, præliorũq; expertes,nulli externo cõgregãtur. Blemmyis tradũtur capita abesse,ore & oculis pectori affixis. Satyris præter figuram nihil moris humani. Aegipanis qualis uulgo pingitur forma. Himantopodes loripedes quidã,quibus serpendo ingredi natura est. Pharusi quondam Persæ,comites fuisse dicuntur Herculis ad Hesperidas tendentis. Nec de Africa plura quæ memorentur,occurrunt.

De Asia. Cap. IX

ADhæret Asia, quam patere à Canopico ostio ad ponti ostiũ Timosthenes XXVI xxxviij. M. pas. tradidit. Ab ore aũt ponti ad os Mæotis Eratosthenes XV. xlv. M. pass. Vniuersam uero cum Aegypto ad Tanain Artemidorus & Isidorus LXXXVIII M. passuum. Maria eius complura ab accolis traxere nomina, quare simul indicabuntur. Proxima Africæ incolitur Aegyptus, introrsus ad meridiem recedẽs,donec à tergo prætendantur Aethiopes. Inferiorem eius partem Nilus,dextra læuaq; diuisus amplexu suo determinat, Canopico ostio ab Africa,ab Asia Pelusiaco clxx. M. pas. interuallo. Quam ob causam inter insulas quidam Aegyptum retulere,ita se findente Nilo,ut triquetrã terræ figuram efficiat. Ideo multi Græcæ literæ uocabulo, Deltam appellauere Aegyptũ. Mensura ab unitate aluei,unde se primum findit in latera,ad Canopicum ostium, cxlvi. M. ad Pelusiacũ cclvi. M. est. Summa pars contermina Aethiopiæ, Thebais uocatur. Diuiditur in præfecturas oppidorum,quas nomos uocant, Ombiten, Phathniten, Apollopoliten, Hermõthiten, Thiniten, Phanturiten, Coptiten, Tentiriten, Diospoliten, Antæopoliten, Aphroditopoliten, Lycopoliten. Quæ iuxta Pelusium est regio,nomos habet, Pharbætiten, Bubastiten, Sethroiten, Taniten. Reliqua aũt Arabicum, Ammoniacũ tendentẽ ad Ammonis Iouis oraculum, Oxyrynchiten, Leontopoliten, Atharrabiten, Cynopoliten, Hermopoliten, Xoiten, Mendesiũ, Sebenniten, Capastiten, Latopoliten, Heliopoliten, Prosopiten, Panopoliten, Thermopolitẽ, Busiriten, Onuphitẽ, Saiten, Ptenethu, Phthemphu, Naucratiten, Nitriten, Gynæcopoliten, Menelaiten, Alexandriæ regione. Item Libyæ Mareotis, Heracleopolites est in insula Nili, longa passuum l. M. in qua & oppidum Herculis appellatũ. Arsinoitæ duo sunt: hi & Memphites,usq; ad summum Delta perueniunt. Cui sunt cõtermini ex Africa duo Oeasitæ. Quidam ex his aliqua nomina permutant, & substituunt alios nomos, ut Heroopoliten, Crocodilopoliten. Inter Arsinoitem autem ac Memphitem lacus fuit, circuitu ccl. M. p. aut ut Mutianus tradit, cccci. M. & altitudinis l. p. manu factus, à rege qui fecerat, Mœridis appellatus. Inde lxxij. M. p. abest Memphis,quondam arx Aegypti regũ; unde ad Ammonis oracu-

lum xij.dierum iter est,ad scissuram aũt Nili, quod appellauimus Delta,xv.M.p. Nilus incertis ortus fontibus,it per deserta & ardentia: & immenso longitudinis spatio ambulans,famaq́ tantũ inermi quæsitu cognitus sine bellis, quæ cęteras omnes terras inuenere,originem(ut Iuba rex potuit exquirere)in mõte inferioris Mauritaniæ nõ procul oceano habet,lacu protinus stagnante,quẽ uocant Nilidem.Ibi pisces reperiuntur alabetę,coracini,siluri,crocodilus quoq;.Inde ob argumentum hoc Nili ortus creditus, Cæsareæ in Isco dicatus ab eo spectatur hodie.Pręterea obseruatũ est,prout in Mauritania niues imbresúe satiauerint,ita Nilũ increscere.Ex hoc lacu profusus indignatur fluere per harenosa & squalentia,conditq́ se aliquot dierum itinere. Mox alio lacu maiore, in Cæsariensis Mauritaniæ gente Massæsylûm erumpit,& hominum cœtus ueluti circunspicit, ijsdẽ animalium argumentis:iterum harenis receptus conditur rursus xx.dierum desertis ad proximos Æthiopas:atq; ubi iterum senserit hominem, prosilit fonte (ut uerisimile est) illo quem Nigrin uocauere.Inde Aphricã ab Æthiopia dispescens,etiam si non protinus populis, feris tamen & beluis frequens, syluarumq́ opifex,medios Æthiopas secat,cognominatus Astapus.quod illarum gentium lingua significat aquam,è tenebris profluẽtem. Insulas ita innumeras spargit,quasdamq́ tam uastæ magnitudinis,quanq́ rapida celeritate,ut tamen dierum v.cursũ non breuiore transuolet:circa clarissimam earum Meroen, Astabores lęuo alueo dictus,hoc est,ramus aquæ ueniẽtis è tenebris: dextero uero Astusapes,quod latẽtis significationem adijcit:Nec ante Nilus, q̃ se totum aquis cõcordibus rursus iunxit,sic quoq; etiamnum Siris ut ante nominatus per aliquot milia, & in totum Homero Aegyptus,alijsq́ Triton.Subinde insulis impactus, totidẽ incitatus irritamentis,postremo inclusus montibus, nec alibi torrẽtior,uectus aquis properãtibus ad locum Æthiopum,qui Catadupi uocantur,nouissimo catarac te inter occursantes scopulos non fluere immenso fragore creditur,sed ruere.Postea lenis & cõfractis aquis, domitaq́ uiolentia,aliquid & spatio fessus,multis quamuis faucibus in Ægyptiũ mare se euomit. Certis tamen diebus auctu magno per totam spatiatus Aegyptum,fœcundus innatat terræ. Causas huius incrementi uarias prodidere,sed maxime probabiles,etesiarum eo tempore ex aduerso flantium repercussum, ultro in ora acto mari:aut imbres Æthiopiæ æstiuos,ijsdem etesijs nubila illò ferentibus è reliquo orbe. Timæus mathematicus occultam protulit rationẽ:Phialam appellari fontẽ eius,mergiq́ in cuniculos ipsum amnem,uapore anhelantem fumidis cautibus ubi conditur. Verũ sole per eos dies cominus facto, extrahi ardoris ui & suspensum abundare,ac ne deuoretur abscõdi. Id euenire à canis ortu, per introitum solis in leonem,cõtra perpendiculum fontis sidere stante, cum in eo tractu absumãtur umbræ:Plerisq; è diuerso opinatis largiorem fluere,ad septentrionem sole discedente,quod in cancro & leone euenit,Ideoq; tunc minus siccari.Rursus in Capricornũ & austrinum polum reuerso sorberi, & ob id parcius fluere. Sed Timæo si quis extrahi posse credat,umbrarũ defectus ijs diebus & locis sine fine adest.Incipit crescere luna noua,quæcunq; post solstitium est,sensim modiceq́ cancrũ sole transeunte, abundantissime autem leonem.Et residit in uirgine,ijsdem quibus accreuit modis. In totum autem reuocatur intra ripas in libra,ut tradit Herodotus,cẽtesimo die. Cum crescit,reges aut præfectos nauigare eo,nefas iudicatũ est. Auctus eius per puteos mensuræ notis deprehenduntur.Iustũ incrementum est cubitorũ xvi. Minores aquæ non omnia rigant,ampliores detinent tardius recedendo.Hæ serendi tempora absumunt solo madẽte,illæ nõ dant sitiente. Vtrunque reputat prouincia.In xij.cubitis famem sentit,in xiij. etiamnum esurit: xiiij.cubita hilaritatem afferunt:xv.securitatem: xvi.delicias. Maximũ incrementum ad hoc æui fuit cubitorum xviij. Claudio principe:minimumq́ Pharsalico bello, ueluti necem Magni prodigio quodam flumine auersante. Cũ stetere aquæ, apertis molibus admittuntur. Vt quæq; liberata est terra,seritur.Idẽ amnis unus omnium nullas expirat auras.Ditionis Ægypti esse incipit à fine Æthiopiæ Syene:ita uocatur peninsula c. M pass.

ambitu, in qua Cerastæ sunt latere Arabiæ, & ex aduerso insulæ iiij. Philæ, dc. M. pass. à Nili fissura, unde appellari diximus Deltam: hoc spatium ædidit Artemidorus, & in eo ccl. oppida fuisse. Iuba cccc. M. pass. Aristocreon ab Elephantide ad mare dccl. M. p. Elephantis insula infra nouissimũ cataracten cccc. M. p. & supra Syenen xvi. M. habitatur, nauigationis Aegyptiæ finis, ab Alexandria dlxxxvi. M. p. In tantum errauere suprascripti. Ibi Aethiopicæ cõueniunt naues. Nanq; eas plicatiles humeris transferũt, quoties ad cataractas uentum est. Aegyptus super cæterã antiquitatis gloriã xx. M. urbium ibi Amase regnante habitata præfert, nunc quoq; multis etiãsi ignobilibus frequẽs: celebratur tamen Apollinis, mox Leucotheæ, & Diospolis magna, eadẽ Thebe portarũ c. nobilis fama, copiosa Indicarũ Arabicarũq; merciũ, Nilo proximũ emporiũ. Mox Veneris oppidum, & iterum Iouis, ac Tentyris: infra quod Abydus, Memnonis regia & Osiris tẽplo inclytũ, vij. M. d. p. in Libyam remotũ à flumine. Deinde Ptolemais & Panopolis ac Veneris iterum. Et in Libyco Lycon, ubi montes finiũt Thebaidem. Ab ijs oppida Mercurij, Alabastrũ, canũ, & supradictũ Herculis. Deinde Arsinoe, & iam dicta Memphis, inter quã & Arsinoiten nomõ, in Libyco turres quæ Pyramides uocãtur, Labyrinthus in Mœridis lacu nullo addito ligno exædificatus: & oppidũ Crialon. Vnũ præterea intus & Arabiæ conterminũ, claritatis magnæ, Solis oppidũ.

Alexandria. Cap. x

SEd iure laudetur in littore Aegyptij maris Alexandria, à magno Alexandro cõdita in Africæ parte, ab ostio Canopico xij. M. p. iuxta Mareotin lacũ, qui lacus antea Arapotes nominabatur. Metatus est eã Dinocrates architectus pluribus modis memorabili ingenio, xv. M. pass. laxitate insessa, ad effigiem Macedonicæ chlamydis, orbe gyrato laciniosam, dextera læuaq; anguloso procursu, iam tum tamen quinta situs parte regi dicata. Mareotis lacus à meridiana urbis parte, euripo è Canopico ostio mittitur mediterraneo cõmercio, insulas quoq; plures amplexus, xxx. M. pass. traiectu, dc. ambitu, ut tradit Clau. Cæsar. Alij schœnos in longitudinẽ patere xl. faciunt, schœnumq; stadia xxx. ita fieri longitudinis cl. M. p. tantundẽ & latitudinis. Sunt in honore & intra decursus Nili multa oppida, præcipue quæ nomina dedere ostijs, nõ omnibus: xi. enim reperiũtur, superq; quatuor, quæ ipsi falsa ora appellant: sed celeberrimis septẽ, proximo Alexandriæ Canopico, deinde Bolbitino, Sebẽnitico, Phatnitico, Mẽdesico, Tanitico, ultimoq; Pelusiaco. Præter eas Butos, Pharbœtos, Leõtopolis, Atribis, Isidis oppidũ, Busiris, Cynopolis, Aphroditos, Sais, Naucratis, unde ostiũ quidã Naucraticũ nominãt, quod alij Heracleoticũ, Canopico cui proximũ est, præferentes.

Arabia. Cap. xi

VLtra Pelusiacũ Arabia est, ad rubrum mare pertinẽs, & odoriferã illam ac diuitem & beatæ cognomine inclytam. Hæc Catabanũ & Esbonitarũ & Scenitarũ Arabũ uocatur, sterilis, præterq; ubi Syriæ cõfinia attingit, nec nisi Casio mõte nobilis. His Arabes iunguntur, ab oriente Canchlei, à meridie Cedrei, qui deinde ambo Nabatæis. Heroopoliticus uocatur, alterq; Lælaniticus sinus rubri maris in Aegyptũ uergentis, cl. M. passuum interuallo inter duo oppida Læana, & in nostro mari Gazam. Agrippa à Pelusio Arsinoen rubri maris oppidũ, per deserta cxxv. M. p. tradit. tam paruo distat ibi tanta rerum naturæ diuersitas.

Syria, Palæstina, Phœnice. Cap. xii

IVxta Syria littus occupat, quondã terrarũ maxima, & pluribus distincta nominibus, Nanq; Palęstina uocabatur quà cõtingit Arabas, & Iudęa, & Cœle, dein Phœnice: & quà recedit intus, Damascena: ac magis etiamnum meridiana, Babylonia. Et eadem Mesopotamia inter Euphratem & Tigrin, quaq; transit Taurũ, Sophene: citra uero etiã Comagene. Et ultra Armeniã, Adiabene, Assyria ante dicta: & ubi Ciliciam attingit, Antiochia. Longitudo eius inter Ciliciã & Arabiam cccclxx. M. p. est. Latitudo à Seleucia Pieria, ad oppidũ in Euphrate Zeugma, clxxv. M. p. Qui subtilius diuidunt, circunfundi Syria Phœnicen uolunt, & esse oram maritimã Syriæ, cuius pars sit Idumæa & Iudæa, deinde Phœnice, deinde Syria. Id quod præiacet mare totum, Phœnicium appellatur.

Ipſa gens Phœnicũ in gloria magna litterarum inuentionis & ſiderum, naualiumq́ʒ ac bellicarum artium. A Peluſio Chabrię caſtra, Caſius mons, delubrum Iouis Caſij, tumulus magni Pompeij, Oſtracine. Arabia finitur à Peluſio lxv.M.paſſuum.

Idumæa, Syria Palæſtina, Samaria, Aſcalo, Azotus, Cæſarea. Cap. XIII

MOx Idumæa incipit & Palæſtina, ab emerſu Sirbonis lacus, quẽ quidã cl.M. paſſ. circuitu tradidere: Herodotus Caſio monti applicuit: nũc eſt palus modica. Oppida Rhinocolura, & intus Rhaphea: Gaza, & intus Anthedon: mons Angaris. Regio per oram Samaria. Oppidũ Aſcalo liberũ, Azotus: Iamnes duæ, altera intus. Ioppe Phœnicum, antiquior terrarũ inundatione, ut ferunt. Inſidet collem præiacẽte ſaxo, in quo uinculorũ Andromedę ueſtigia oſtendũt. Colitur illic fabuloſa Derceto. Inde Apollonia, Stratonis turris, eadẽ Cæſarea, ab Herode rege condita: nunc colonia prima Flauia, à Veſpaſiano Imperatore deducta: Finis Palæſtines clxxxix.M.paſſ. à confinio Arabiæ: deinde Phœnice. Intus aũt Samariæ oppida, Neapolis, quod antea Mamortha dicebatur, Sebaſte, in monte altiore Gamala.

Iudæa, Galilæa, Hiericho, Emmaus, Lydda, Ioppe. Cap. XIIII

SVpra Idumæam & Samariam Iudæa longe lateq́ʒ funditur. Pars eius Syriæ iuncta, Galilæa uocatur: Arabiæ uero & Aegypto proxima, Peræa, aſperis diſperſa mõtibus, & à cæteris Iudæis Iordane amne diſcreta. Reliqua Iudæa diuiditur in toparchias x. quo dicemus ordine: Hiericuntem palmetis cõſitam, fontibus irriguam Emmaum, Lyddam, Ioppicam, Acrabatenam, Gophniticã, Thamniticã, Betholenen, Tephenen, Orinen, in qua fuere Hieroſolyma longe clariſſima urbium orientis, non Iudææ modo: Herodium cum oppido illuſtri eiuſdem nominis.

Iordanis. Cap. XV

IOrdanis amnis oritur è fonte Paneade, qui cognomẽ dedit Cæſareæ, de qua dicemus: amnis amœnus, & quatenus locorũ ſitus patitur, ambitioſus: accolisq́ʒ ſe præbens, uelut inuitus Aſphaltitem lacũ dirum natura petit, à quo poſtremo ebibitur, aquasq́ʒ laudatas perdit peſtilentibus mixtas. Ergo ubi prima cõuallium fuit occaſio, in lacum ſe fundit, quem plures Geneſaram uocãt xvi.M.paſſuum longitudinis, vi.M. latitudinis, amœnis circunſeptum oppidis: ab oriente Iuliade & Hippo, à meridie Tarichea, quo nomine aliqui & lacum appellant, ab occidente Tiberiade, aquis calidis ſalubri.

Aſphaltites. Cap. XVI

ASphaltites nihil præter bitumen gignit, unde & nomẽ. Nullum corpus animalium recipit: tauri cameliq́ʒ fluitant. Inde fama, nihil in eo mergi. Longitudine excedit c. M.paſſuum, latitudine maxima xxv. implet, minima ſex. Proſpicit eum ab oriente Arabia Nomadum, à meridie Macherûs, ſecunda quondam arx Iudææ ab Hieroſolymis. Eodem latere eſt calidus fons medicæ ſalubritatis Calliroe, aquarum gloriam ipſo nomine præferens.

Gens Eſſenorum. Cap. XVII

AB occidente littora Eſſeni fugitant uſq́ʒ quà nocent, gens ſola, & in toto orbe præter cæteras mira, ſine ulla fœmina omni Venere abdicata, ſine pecunia, ſocia palmarum. In diem ex æquo cõuenarum turba renaſcitur, large frequentantibus quos uita feſſos ad mores eorum fortunæ fluctus agitat. Ita per ſeculorum milia (incredibile dictu) gens æterna eſt, in qua nemo naſcitur. Tam fœcunda illis aliorum uitæ pœnitentia eſt. Infra hos Engadda oppidum fuit, ſecundũ ab Hieroſolymis fertilitate, palmetorumq́ʒ nemoribus: nunc alterum buſtum. Inde Maſada caſtellum in rupe, & ipſum haud procul Aſphaltite. Et hactenus Iudæa eſt.

Decapolis. Cap. XVIII

IVngitur ei latere Syriæ Decapolitana regio, à numero oppidorũ, in quo non omnes eadem obſeruant. Plurimi tamen Damaſcum & Opoton riguas amne Chryſorrhoa, fertilem Philadelphiam, Raphanam, omnia in Arabiam recedentia. Scythopolin antea Nyſam, à Libero patre, ſepulta nutrice ibi, Scythis deductis. Gaddara Hieromiace præfluente, & iam dictũ Hippon Dion. Pellã aquis diuitẽ, Galaſam, Canathã, Intercurſant cinguntq́ʒ

cinguntq; has urbes tetrarchiæ,regnorum instar singulæ,& in regna contribuuntur,Trachonitis,Paneas,in qua Cæsarea cum supradicto fonte,Abila,Arca,Ampeloessa,Gabe.

Tyrus & Sidon. Cap. XIX

HInc redeundũ est ad orã atq; Phœnicen.Fuit oppidũ Crocodilon,est flumen,memoria urbiũ,Dorũ,Sycaminũ,promontoriũ Carmelũ,& in monte oppidũ eodem nomine,quondam Ecbatana dictũ.Iuxta Getta,Iebba.Riuus Pagida siue Belus,uitri fertiles harenas paruo littori miscens.Ipse è palude Cendeuia à radicibus Carmeli profluit. Iuxta colonia Claudij Cæsaris Ptolemais,quę quondã Ace.Oppidũ Ecdippa.Promontorium album.Tyrus quondam insula,præalto mari septingentis passibus diuisa,nũc uero Alexandri oppũgnantis operibus continens. Olim partu clara urbibus genitis,Lepti, Vtica,& illa Romani imperij æmula,terrarũ orbis auida,Carthagine,etiam Gadibus extra orbem conditis. Nũc omnis eius nobilitas conchylio atq; purpura constat. Circuitus xix.M.pass.est, intra Palætyro inclusa.Oppidũ ipsum xxij.stad.obtinet.Inde Euhydra, Sarepta,& Ornithon oppida: & Sidon artifex uitri,Thebarumq; Bœotiarum parens.

Mons Libanus. Cap. XX

A Tergo eius mons Libanus orsus, mille quingentis stad.Simyram usq; porrigitur, quà Cœle Syria cognominatur.Huic par,interiacente ualle,mons aduersus Antilibanus obtenditur, quondam muro coniunctus. Post eum introrsus Decapolitana regio est,prædictæq; cum ea tetrarchiæ, & Palæstinæ tota laxitas. At in ora etiamnũ subiecta Libano,fluuius Magoras: Berytus colonia,quæ felix Iulia appellatur. Leontos oppidũ, flumen Lycos,Palæbyblos, flumen Adonis. Oppida Byblos,Botrys,Gigarta,Trieris, Calamos,Tripolis, quam Tyrij & Sidonij & Aradij obtinent.Orthosia,Eleutheros flumen.Oppida,Simyra,Marathos,contraq; Aradum Antarados septem stadiorum oppidum, & insula cc. passus à continente distans.Regio in qua supradicti desinunt montes:& interiacentibus campis,Bargylus mons incipit. Hinc rursus Syria,desinẽte Phœnice.Oppida Carne,Balanea,Paltos,Gabale:promontoriũ, in quo Laodicea libera,Diospolis,Heraclea,Charadrus,Posidium.

Syria Antiochena. Cap. XXI

DEinde promontoriũ Syriæ Antiochenę.Intus ipsa Antiochia libera,Epidaphne cognominata,Oronte amne diuiditur. In promontorio aũt Seleucia libera,Pieria appellata.

Casius mons. Cap. XXII

SVper eam mons eodẽ quo alius nomine,Casius. Cuius excelsa altitudo quarta uigilia orientẽ per tenebras solem aspicit:breui circũactu corporis,diem noctemq; pariter ostendens. Ambitus ad cacumen xix.M.pass.est, altitudo per directũ iiij. At in ora amnis Orõtes,natus inter Libanũ & Antilibanũ,iuxta Heliopolin.Oppidũ Rhosos,& à tergo portæ quæ Syrię appellantur,interuallo Rhosiorũ montiũ & Tauri. In ora oppidum Myriandros, mons Amanus,in quo oppidũ Bomitæ.Ipse ab Syris Ciliciam separat.

Cœle Syria. Cap. XXIII

NVnc interiora dicantur. Cœle habet Apamiã, Marsya amne diuisam à Nazerinorum tetrarchia. Bambycen,quę alio nomine Hierapolis uocat̃,Syris uero Magog. Ibi prodigiosa Atargatis,Græcis aũt Derceto dicta,colitur. Chalcidem cognominatam ad Belum,unde regio Chalcidene fertilissima Syriæ:& unde Cyrrestica,Cyrrum. Gazatas,Gindarenos,Gabenos,tetrarchias duas,quę Granucomatæ uocant̃,Hemisenos,Hylatas,Ituræorũ gentẽ, & qui ex ijs Bætarreni uocantur, Mariamitanos. Tetrarchiã, quæ Mammisea appellatur,Paradisum,Pagras,Pinaritas,Seleucias præter iã dictã duas,quę ad Euphraten,& quę ad Belum uocãtur, Carditenses.Reliqua aũt Syria habet,exceptis quæ cum Euphrate dicentur, Arethusios, Berœenses,Epiphanenses.Ad orientẽ Laodicenos, qui ad Libanum cognominãtur,Leucadios,Larissæos,præter tetrarchias in regna descriptas barbaris nominibus xvij.

Euphrates. Cap. XXIIII

ET de Euphrate hoc in loco dixiſſe aptiſſimũ fuerit. Oritur in præfectura Armeniæ maioris Caranitide, ut prodidere ex ijs qui proxime uiderũt, Domitius Corbulo in monte Aba, Licinius Mutianus ſub radicibus montis quẽ Capoten appellant, ſupra Simyram xij. M. paſſ. initio Pyxirates nominatus. Fluit Derxenem primum, mox Anctiam, Armeniæ regiones à Cappadocia excludens. Daſcuſa abeſt à Simyra lxxv. M. paſſ. Inde nauigatur Paſtonam l. M. paſſ. Melitenen Cappadociæ lxxiiij. M. paſſ. Elegiam Armeniæ x. M. paſſ. acceptis fluminibus Lyco, Arſania, Arſano. Apud Elegiam occurrit ei Taurus mons, nec reſiſtit quanquam xij. M. paſſuum latitudine præualens. Omirram uocant irrumpentem, mox ubi perfregit, Euphratem, ultra quoq; ſaxoſum ac uiolentũ. Arabiam inde læua, Merorum dictam regionem triſchœna menſura, dextraq; Comagenen diſterminat, pontis tamen etiam ubi Taurum expugnat patiens. Apud Claudiopolim Cappadociæ, curſum ad occaſum ſolis agit. Primo hunc illi impugnatus curſum Taurus aufert: uictusq; & abſciſus ſibimet, alio modo uincit, ac fractum expellit in meridiem. Ita naturæ dimicatio illa æquatur, hoc eunte quò uult, illo prohibente ire quà uelit. A cataractis iterum nauigatur: xl. M. paſſ. inde Comagenes caput Samoſata. Arabia ſupradicta habet oppida, Edeſſam, quæ quondam Antiochia dicebatur, Calliroen à fonte nominatam, Carras clade Craſſi nobiles. Iungitur præfectura Meſopotamiæ, originem à Syris trahens, in qua Anthemuſia & Nicephorium oppida. Mox Arabes, qui Rhetaui uocantur: horum caput Singara. A Samoſatis autẽ latere Syriæ, Marſyas amnis influit. Gingla Comagenen finit, Merorum ciuitas incipit. Oppida alluuntur Epiphania & Antiochia, quæ ad Euphraten uocantur. Item Zeugma lxxij. M. paſſuũ à Samoſatis, tranſitu Euphratis nobile. Ex aduerſo Apamiam Seleucus, idem utriuſq; cõditor, ponte iunxerat. Qui cohærent Meſopotamiæ, Rhoali uocantur. At in Syria oppida, Europũ, Thapſacũ quondam nunc Amphipolis, Arabes Scenitæ. Ita fertur uſq; Vram locum, in quo conuerſus ad orientẽ, relinquit Syriæ Palmyrenas ſolitudines, quæ uſq; ad Petrã urbem, & regionem Arabiæ felicis appellatæ, pertinent.

Palmyra. Cap. XXV

PAlmyra urbs nobilis ſitu, diuitijs ſoli & aquis amœnis, uaſto undiq; ambitu harenis includit agros: ac uelut terris exempta à rerũ natura, priuata ſorte inter duo imperia ſumma, Romanorũ Parthorũq;, & prima in diſcordia ſemper utrinq; cura, abeſt à Seleucia Parthorũ, quæ uocatur ad Tigrin dxxxvij. M. paſſuũ. A proximo uero Syriæ littore ducentis quinquagintaduobus milibus, & à Damaſco uigintiſeptem propius.

Hierapolis. Cap. XXVI

INfra Palmyræ ſolitudines, Stelendena regio eſt, dictæq; iam Hierapolis, ac Berœa, & Chalcis. Vltra Palmyrã quoq; ex ſolitudinibus ijs aliquid obtinet Hemeſa, item Elatium, dimidio propior Petræ q̃ Damaſcus. Aſura aũt proxime eſt Philiſcũ, oppidum Parthorum ad Euphratem: ab eo Seleuciam dierum decem nauigatio, totidemq; ferè Babylonem. Scinditur Euphrates à Zeugmate lxxxiij. M. paſſuum circa uicum Maſſicen. Et parte læua in Meſopotamiam uadit per ipſam Seleuciam, circa eam præfluenti infuſus Tigri. Dexteriore autem alueo Babylonẽ, quondam Chaldææ caput, petit, mediamq; permeans, item quam Otrin uocant, diſtrahitur in paludes. Increſcit autem & ipſe Nili modo ſtatis diebus, paulum differens, ac Meſopotamiam inundat ſole obtinente uiceſimam partem cancri. Minui incipit in uirgine, & leone tranſgreſſo. In totũ uero remeat in uigeſimanona parte uirginis.

Cilicia & adiunctæ gentes Iſauricæ, Homonadum, Piſidia, Lycaonia, Pamphylia, Taurus mons, Lycia. Cap. XXVII

SEd redeamus ad oram Syrię, cui proxima eſt Cilicia. Flumen Diaphanes, mons Crocodilus, portæ Amani montis. Flumina, Andricus, Pinarus, Lycus, ſinus Iſſicus. Oppidum

pidum Issos, inde Alexandria: flumen Chlorus, oppidũ Aegę liberum, amnis Pyramus, portæ Ciliciæ: oppida, Mallos, Magarsos, & intus Tarsos. Campi Aleij: oppida Cassipolis, Mopsos liberũ Pyramo impositũ, Thynos, Zephyriũ, Anchiale. Amnes Saros, Cydnus Tarsum liberam urbem procul à mari secans. Regio Celenderitis cũ oppido. Locus Nymphæũ, Soloe Ciliciæ nũc Põpeiopolis, Adana, Cybira, Pinara, Pedalie, Halix, Arsinoe, Tabæ, Doron. Iuxtaq; mare Corycos, eodem nomine oppidũ & portus & specus. Mox flumen Calicadnus. Promontoriũ Sarpedon: oppida Olme, Myle, promontoriũ & oppidũ Veneris, à quo proxime Cyprus insula. Sed in cõtinenti oppida, Myãda, Anemurium, Coracesiũ, finisq; antiquus Ciliciæ Melas amnis. Intus autẽ dicendi Anazarbeni, qui nũc Cæsaraugustani, Castabala, Epiphania quæ antea Eniãdos, Elæusa, Iconium. Seleucia supra amnem Calicadnum Trachiotis cognomine, à mari relata, ubi uocabatur Hormia. Prȩterea intus flumina, Liparis, Bombos, Paradisus. Mõs Imbarus. Ciliciȩ Pamphyliam omnes iunxere neglecta gente Isaurica. Oppida eius intus Isaura, Clibanus, Lalassis fluuius: decurrit hic autem ad mare Anemurij regione supradicti. Simili modo omnibus qui eadem cõposuere, ignorata est contermina illi gens Homonadũ, quorum intus oppidum Homona. Cætera castella xliiij. inter asperas cõualles latent. Insident uerticem Pisidæ, quondã Solymi appellati, quorũ colonia Cæsarea, eadẽ Antiochia. Oppida Oroanda, Sagalessos. Hos includit Lycaonia in Asiaticam iurisdictionẽ uersa, cũ qua conueniũt Philomelienses, Tymbriani, Leucolithi, Pelteni, Hyriẽses. Datur & tetrarchia ex Lycaonia, qua parte Galatiæ cõtermina est, ciuitatum xiiij. urbe celeberrima Iconio. Ipsius Lycaoniȩ celebrãtur Tembasa in Tauro, Sinda in cõfinio Galatiæ atq; Cappadociæ. A latere aũt eius super Pamphyliam ueniunt Thracũ soboles, Milyæ, quorũ Aricanda oppidũ. Pamphylia ante Mopsopia appellata. Mare Pamphyliũ Cilicio iungit. Oppida eius Side, & in monte Aspendũ, Plantanistũ, Perga: Promontoriũ Leucolla. Mons Sardemisus, amnis Eurymedon iuxta Aspendũ fluens: Cataractes, iuxta quẽ Lyrnesus & Olbia: ultimaq; eius oræ Phaselis. Iunctum ei mare Lycium est, gensq; Lycia, unde uastus sinus. Taurus mons, ab Eois ueniens littoribus, Chelidonio promontorio distermi natur. Immensus ipse, & innumerarũ gentiũ arbiter, dextero latere septentrionalis, ubi primum ab Indico mari exurgit, læuo meridianus, & ad occasum tendens, mediamq; distrahens Asiam, nisi opprimenti terras occurrerent maria. Resilit ergo ad septentriones, flexusq; immensum iter quærit, uelut de industria, rerum natura subinde æquora opponente, hinc Phœnicium, hinc Ponticum, illinc Caspium & Hyrcanium, contraq; Mæoticũ lacum. Torquetur itaq; collisus inter hæc claustra, & tamẽ uictor, flexuosus euadit usq; ad cognata Riphæorum montium iuga, numerosis nominibus & nouis quacunq; incedit insignis: Imaus prima parte dictus, mox Emodus, Paropamissus, Cirtius, Chambades, Pharphariades, Choatras, Oreges, Oroãdes, Niphates, Taurus. Atq; ubi se quoq; exuperat, Caucasus: ubi brachia emittit, subinde tentãti maria similis Sarpedon, Coracesius, Cragus, iterumq; Taurus: etiam ubi dehiscit, seq; populis aperit, portarũ tamen nomine unitatem sibi uindicans, quæ alibi Armeniæ, alibi Caspiæ, alibi Ciliciæ uocantur. Quinetiam cõfractus, effugiens quoq; maria, plurimis se gentium nominibus hinc & illinc implet: à dextra Hyrcanus, Caspius: à læua Pariedrus, Moschicus, Amazonicus, Coraxicus Scythicus appellatus. In uniuersum uero Græce Ceraunius. In Lycia igitur, à promontorio eius oppidum Simena, mons Chimæra noctibus flagrans, Hephæstiũ ciuitas, & ipsa sæpe flagrantibus iugis. Oppidũ Olympus ibi fuit, nunc sunt montana, Gage, Corydalla, Rhodiopolis. Iuxta mare Lymira cũ amne, in quẽ Arycandus influit, & mons Massycites, Andriaca ciuitas, Myra. Oppida, Apyre, & Antiphellos, quæ quondam Habessus, atq; in recessu Phellus. Deinde Pyrrha, itemq; Xanthus à mari xv. M. pass. flumenq; eodem nomine. Deinde Patara, quæ prius Sataros, & in monte Sidyma. Promõtorium Gragus. Vltrà par sinus priori. Ibi Pinara, & quæ Lyciam finit Telmessus. Lycia quondam

dam lx.oppida habuit,nũc xxxvi.habet. Ex his celeberrima præter supradicta Canas, Candyba,ubi laudatˀ Oenium nemus.Podalia Choma præfluẽte.Edesa,Cyane,Ascandialis,Amelas,Noscopium,Tlos,Telandrus.Comprehẽdit in mediterraneis Cabaliam, cuius tres urbes,Oenoanda,Balbura,Bubon. A Telmesso Asiaticum mare siue Carpathium,& quæ proprie uocatur Asia. In duas eam partes Agrippa diuisit. Vnam inclusit ab oriente Phrygia & Lycaonia,ab occidente Ægeo mari,à meridie Ægyptio, à septentrione Paphlagonia.Huius longitudinem cccclxx.M.pass.latitudinem ccc. M. fecit.Alteram determinauit ab oriente Armenia minore,ab occidẽte Phrygia,Lycaonia,Pamphylia,à septentrione prouincia Pontica,à meridie mari Pamphylio,longam dlxxv.M. pass. latã cccxxv.M.In proxima ora Caria est,mox Ionia.ultra eam Æolis. Caria medię Doridi circunfunditur,ad mare utroq; latere ambiens. In ea promontoriũ Pedaliũ. Amnis Glaucus deferens Telmessum. Oppida Dædala,Crya fugitiuorũ. Flumen Axon,oppidum Calydna.

Indus fluuius. Cap. XXVIII

AMnis Indus in Cybiratarum iugis ortus,recipit lx. perennes fluuios, torrentes uero amplius c.Oppidũ Caunos liberum,deinde Pyrnos.Portus Cressa,à quo Rhodus insula xx.M.locus Loryma.Oppida Thysanusa,Paridion,Larymna. Sinus Tymnias.Promontoriũ Aphrodisias.Oppidum Hyda.Sinus schœnus. Regio Bubassus. Oppidum fuit Achantus,alio nomine Dulopolis. Est in promontorio Gnidos libera, Triopia,dein Pegusa & Stadia appellata.Ab ea Doris incipit,sed prius terga, & mediterraneas iurisdictiones indicasse cõueniat. Vna appellatur Cybiratica.Ipsum oppidũ Phrygiæ est.Conueniunt eò xxv.ciuitates,

Laodicea,Apamia,Ionia,Ephesus. Cap. XXIX

CElebérrima urbe Laodicea.Imposita est Lyco flumini, latera alluentibus Asopo & Capro,appellata primo Diospolis,dein Rhoas. Reliqui in eo cõuentu quos nominare nõ pigeat,Hydrelitæ,Themisones,Hieropolitæ: Alter cõuentus à Synnada accipit nomen.Conueniunt Lycaones,Appiani,Cercopeni,Dorylæi,Midęi,Iulienses,& reliqui ignobiles populi xv.Tertius Apamiam uadit,ante appellatam Celænas, dein Ciboton. Sita est in radice montis Signiæ,circũfusa Marsya,Obrima,Orga,fluminibus in Mæandrũ cadentibus.Marsyas ibi redditur,ortus ac paulo mox conditus,ubi certauit tibiarum cantu cum Apolline,Aulocrenis:ita uocatur cõuallis x.M. p.ab Apamia, Phrygiam petentibus.Ex hoc conuentu deceat nominare Metropolitas, Dionysopolitas,Euphorbenos,Acmonenses,Peltenos,Silbianos.Reliqui ignobiles ix. Doridis in sinu, Leucopolis, Amaxitos,Elæũs,Euthene.Dein Cariæ oppida,Pitaiũ,Eutanæ,Halicarnassus:sex oppida contributa ei sunt à magno Alexandro, Theangela,Sibde,Medmassa,Euranium,Pedasum,Telmessum.Habitatur inter duos sinus, Ceramicum & Iasium. Inde Myndos,& ubi fuit Palęmyndus,Nariãdus,Neapolis,Caryanda,Termera libera,Bargyla & à quo sinus Iasius,oppidum Iasus.Caria interiorum nominum fama prænitet:quippe ubi sunt oppida,Mylasa libera, Antiochia,ubi fuere Seminethos & Cranaos oppida, nunc eam circũfluũt Mæander & Mossinus.Fuit in eo tractu & Mæandropolis. Est Eumenia Cludro flumini apposita,Glaucus amnis,Lybias oppidũ & Orthosia,Berecynthius tractus, Nysa,Trallis,eadẽ Euanthia & Seleucia & Antiochia dicta. Alluitur Eudone amne,perfunditur Thebaide.Quidam ibi Pygmæos habitasse tradunt.Pręterea sunt Thydonos, Pyrrha,Eurome,Heraclea,Amyzon,Alabanda libera.quæ cõuentum eum cognominauit:Stratonicea libera,Hynidos,Ceramus,Trœzene, Phorontis. Lõginquiores eodem disceptant foro,Othronienses,Halydienses,seu Hippini, Xystiani, Hydissenses, Apolloniatæ,Trapezopolitæ, Aphrodisienses liberi. Præter hæc sunt Coscinus,Harpasa apposita fluuio Harpaso,quo & Trallicon cũ fuit alluebatur. Lydia autem perfusa flexuosi amnis Mæandri recursibus,super Ioniam procedit, Phrygiæ ab exortu solis uicina, ad septentrionem Mysiæ, meridiana parte Cariam amplectens, Mæonia ante appellata.

Celebra

Celebratur maxime Sardibus in latere Tmoli montis, qui ante Timolus appellabatur, uitibus conſitus, & ex eo profluente Pactolo eodemq; Chryſorrhoa, ac fonte Tarne: à Mæonijs ciuitas ipſa Hyde uocitata eſt, clara ſtagno Gygeo. Sardiana nunc appellatur ea iuriſdictio. Conueniuntq; in eam extra prædictos, Macedones Cadueni, Loreni, Philadelpheni, & ipſi in radice Tmoli Cogamo flumini appoſiti Mæonij, Tripolitani ijdem & Antoniopolitæ Mæandro alluũtur: Apollonohieritæ, Myſotmolitæ, & alij ignobiles. Ionia ab Iaſio ſinu incipiens, numeroſiore ambitu littorũ flectitur. In ea primus ſinus Baſilicus, Poſideum promontoriũ & oppidum, oraculum Branchidarum appellatum, nunc Didymæi Apollinis, à littore ſtad. xx. Et inde clxxx. Miletus Ioniæ caput, Lelegeis ante & Pityuſa & Anactoria nominata, ſuper lxxx. urbium per cuncta maria genitrix: nec fraudanda ciue Cadmo, qui primus proſam orationem condere inſtituit. Amnis Mæander ortus è lacu in mõte Aulocrene, plurimisq; affuſus oppidis, & repletus fluminibus crebris ita ſinuoſus flexibus, ut ſæpe credatur reuerti, Apamenam primũ peruagatur regionem, mox Eumeneticã, ac dein Bargylleticos campos: poſtremo Cariam placidus, omnesq; eos agros fertiliſſimo rigans limo, ad decimum à Mileto ſtadium lenis illabitur mari. Inde mons Latmus. Oppida, Heraclea mõtis eius, cognominis Caricæ, Myûs, q̊d primo cõdidiſſe Iones narrantur, Athenis profecti, Naulochum, Priene. In ora quæ Trogilia appellatur, Geſſus amnis. Regio omĩbus Ionibus ſacra, & ideo Panionia appellata. Iuxta fugitiuis conditũ (uti nomen indicio eſt) Phygela, fuit & Marātheſium oppidum. Supra hæc Magneſia Mæandri cognomine inſignis, à Theſſalica Magneſia orta. Abeſt ab Epheſo xv. M. p. Trallibus eo amplius ccc. antea Theſſaloce & Androlitia nominata, & littori appoſita. Deraſidas inſulas ſecũ abſtulit mari. Intus & Thyatira alluitur Lyco, Pelopia aliquãdo & Euhippa cognominata. In ora autem Manteum, Epheſus Amazonum opus, multis ante expetita nominibus: Alopes cum pugnatũ apud Troiam eſt, mox Ortygia & Morges uocata eſt, & Smyrna cognomine Trachea, & Samornion, & Ptelea. Attollitur monte Pione. Alluitur Cayſtro in Cylbianis iugis orto, multosq; amnes deferente & ſtagnũ Pegaſeum, quod Phyrites amnis expellit. Ab his multitudo limi eſt, qua terras propagat, medijsq; iam campis Syrien inſulam adiecit. Fõs in urbe Callippia, & templum Dianæ cõplexi è diuerſis regionibus duo Selinuntes. Ab Epheſo Manteum aliud Colophoniorum, & intus ipſa Colophon, Haleſo affluente. Inde Apollinis Clarij phanum, Lebedos: fuit & Notium oppidum. Promontorium Corycæon, mons Mimas ccl. M. paſſuum excurrens, atque in continentibus campis reſidens. Quo in loco magnus Alexander intercidi planiciem eam iuſſerat. vij. M. d. p. longitudine, ut duos ſinus iungeret, Erythrasq; cum Mimante circumfunderet. Iuxta eas fuere oppida Pteleon, Helos, Dorion: nunc eſt Aleon fluuius, Corinæum Mimantis promontorium, Clazomene, Parthenie, & Hippi, Chytophoria appellatæ cum inſulę eſſent, Alexãder idem per duo ſtadia continenti adnexuit. Interiere intus Daphnûs & Hermeſia, & Sipylum, quod ante Tantalis uocabatur, caput Mæoniæ, ubi nunc eſt ſtagnum Sale: ob id & Archæopolis ſubſtituta Sipylo, & inde illi Colpe, & huic Lebade. Regrediẽtibus inde abeſt xij. M. paſſuum ab Amazone condita, reſtituta ab Alexandro, in ora Smyrna, amne Melete gaudẽs nõ procul orto. Mõtes Aſiæ nobiliſſimi in hoc tractu ferè explicãt ſe, Maſtuſia à tergo Smyrnæ, & Termetis Olympi radicibus iunctus. Is in Dracone deſinit, Draco in Tmolo, Tmolus in Cadmo, ille in Tauro. A Smyrna Hermus amnis campos facit, & nomini ſuo adoptat. Oritur iuxta Dorilaum Phrygiæ ciuitatem, multosq; colligit fluuios, inter quos Phrygem, qui nomine genti dato, à Caria eam diſterminat, Hyllum & Cryon, & ipſos Phrygiæ, Myſiæ, Lydiæ amnibus repletos. Fuit in ore eius oppidum Temnos: nunc in extremo ſinu Myrmeces ſcopuli, oppidum Leuce in promontorio quod inſula fuit, finisq; Ioniæ Phocæa. Smyrnæum conuentum magna pars Aeoliæ quæ mox dicetur, frequentat: præterq; Macedones Hyrcani cognominati,

& Magnetes à Sipylo. Epheſum uero alterum lumen Aſiæ, remotiores conueniunt Cæſarienſes, Metropolitæ, Cylbiani, inferiores & ſuperiores Myſomacedones, Maſtaurenſes, Brullitæ, Hypæpeni, Dioshieritæ.

Æolis, Troas, Pergamus. Cap. xxx

AEolis proxima eſt, quondam Myſia appellata, & quæ Helleſponto adiacet Troas. Ibi à Phocæa, Aſcanius portus, dein fuerat Lariſſa, ſunt Cyme, Myrrhine, quę Sebaſtopolim ſe uocat: & intus Aegæ, Attalia, Poſſidea, Neon tichos, Temnos. In ora autem Titanus amnis, & ciuitas ab eo cognominata. Fuit & Grynia, nunc tantũ portus ſoli, inſula apprehenſa. Oppidum Elæa, & ex Myſia ueniens Caicus amnis. Oppidum Pitane, Canaius amnis. Intercidêre Cane, Lyſimachia, Atarnea, Carene, Ciſthene, Cilla, Cocillum, Thebæ, Aſtyre, Chryſa, Palæſcepſis, Gergithos, Neandros: nunc eſt Perperenne ciuitas, Heracleotes tractus, Coryphas oppidum, amnis Grylioſolius. Regio Aphrodiſias, quæ antea Politiceorgas. Regio Scepſis. Flumen Euenũ, cuius in ripis intercidêre Lyrneſos & Miletos. In hoc tractu Ida mons. Et in ora quæ ſinum cognominauit & conuentum, Adramytteos olim Pedaſus dicta. Flumina Aſtron, Cormalos, Eryanos, Alabaſtros, Hieros ex Ida. Intus mons Gargara eodemq; nomine oppidum. Rurſus in littore Antandros, Edonis prius uocata, deinde Cimmeris, & Aſſos, eadem Apollonia. Fuit & Palamedium oppidum. Promontorium Lecton diſterminans Aeolida & Troada. Fuit & Polymedia ciuitas, & Cryſſa, & Lariſſa alia. Smintheũ templum durat. Intus Colone intercidit, deportata Adramytteũ negocia. Apolloniatę à Rhyndaco amne, Ereſſij, Miletopolitæ, Pœmaneni Macedones, Aſchilacæ, Polichnæi, Pionitæ, Cilices, Mandagandeni: in Myſia Abrettini, & Helleſpontij appellati, & alij ignobiles. Troadis primus locus Amaxitus, dein Cebrenia: ipſaq; Troas Antigonia dicta, nunc Alexandria, colonia Ro. Oppidum Nee. Scamander amnis nauigabilis, & in promontorio quondam Sigæum oppidũ. Dein portus Achæorum in quem influit Xanthus Simoenti iunctus, ſtagnũq; prius faciens, Palæſcamander. Cæteri Homero celebrati, Rheſus, Heptaporus, Careſus, Rhodius ueſtigia non habent. Granicus diuerſo tractu in Propontida fluit. Eſt tamen & nunc Scamãdria ciuitas parua, ac M.d.paſſ. remotũ à portu Ilium immune, unde omnis rerum claritas. Extra ſinum ſunt Rhetea littora, Rheteo & Dardanio & Ariſbe oppidis habitata. Fuit & Achilleon, oppidum iuxta tumulum Achillis cõditum à Mitylenæis, & mox Athenienſibus, ubi claſsis eius ſteterat. In Sigæo fuit & Aeantium à Rhodijs conditum in altero cornu, Aiace ibi ſepulto xxx. ſtad. interuallo à Sigæo, & ipſo in ſtatione claſſis ſuæ. Supra Aeolida & partem Troadis in mediterraneo eſt, quæ uocatur Theutrania, quam Myſi antiquitus tenuere. Ibi Caicus amnis iam dictus oritur. Gens ampla per ſe, etiam cum totum Myſia appellaretur. In ea Pioniæ, Andera, Dale, Stabulũ, Coniſiũ, Tegium, Balcea, Tiare, Theutranie, Sarnaca, Haliſerne, Lycide, Partheniũ, Thymbre, Oxiopum, Lygdanũ, Apollonia, longeq; clariſſimũ Aſiæ Pergamum, quod intermeat Silenus, præfluit Cetius profuſus Pindaſo monte. Abeſt haud procul Elæa, quã in littore diximus. Pergamena uocatur eius tractus iuriſdictio. Ad eam cõueniunt Thiatyreni, Mygdones, Moſſini, Bregmẽteni, Hieracomitæ, Perpereni, Tyareni, Hierapolẽſes, Harmatopolitę, Attalenſes, Pantaenſes, Apollodonienſes, aliæq; inhonoræ ciuitates. A Rheteo Dardaniũ oppidum paruum abeſt ſtad. lxx. Inde xviij. M. promontorium Trapezæ, unde primũ cõcitat ſe Helleſpontus. Ex Aſia interijſſe gentes tradit Eratoſthenes Solymorum, Lelegum, Bebrycum, Colycantiorũ, Trepſedorum. Iſidorus Arimos, & Capretas, ubi ſit Apamia cõdita à Seleuco rege inter Ciliciam, Cappadociã, Cataoniã, Armeniam. Et quoniam ferociſſimas gentes domuiſſet, initio Damcam uocatam.

Inſulæ ante Aſiam, Pamphyliũ mare, Rhodus, Samus, Chius. Cap. xxxi

INſularũ ante Aſiam prima eſt in Canopico oſtio Nili, à Canopo Menelai gubernatore (ut ferũt) dicta. Altera iuncta ponte Alexandriæ colonia Cæſaris dictatoris Pharus, quondam diei nauigatione diſtans ab Aegypto, nunc è turri nocturnis ignibus curſum

ſum nauium regens. Nanque fallacibus uadis Alexandria, tribus omnino aditur alueis maris, Tegamo, Poſidonio, Tauro. In Phœniceo deinde mari eſt ante Ioppen Paria, tota oppidum, in qua obiectam beluæ Andromedam ferũt: & iam dicta Arados, inter quam & continentem l. cubita alto mari (ut autor eſt Mutianus) è fonte dulcis aqua tubo corijs facto, uſque à uado trahitur. Pamphylium mare ignobiles inſulas habet. Cilicium ex quinque maximis Cyprum, ad ortum occaſumq; Ciliciæ ac Syriæ obiectam, quondam ix. regnorum ſedem. Huius circuitum Timoſthenes ccccxxix. M. d. prodidit. Iſidorus ccclxxv. M. Longitudinem inter duo promontoria, Dinaretum & Acamanta, quod eſt ad occaſum, Artemidorus clxij. d. Timoſthenes cc. uocatam antea Acamantida, Philonides Ceraſtin, Xenagoras & Aſpeliam, & Amathuſiam, & Macariam, Aſtynomus Crypton, & Coliniã. Oppida in ea xv. Paphos, Palæpaphos, Curias, Citium, Corinæum, Salamina, Amathus, Lapethos, Solœ, Tamaſeus, Epidarũ, Chytri, Arſinoe, Carpaſium, Golgœ. Fuere & ibi Cinyria, Marium, Idalium. Abeſt ab Anemurio Ciliciæ l. M. p. Mare quod prætenditur, uocant Aulona Cilicium. In eodẽ ſitu Elæuſa inſula eſt, & quatuor ante promontorium ex aduerſo Syriæ Clides, rurſusq; ab altero capite Stiria. Contra Neampaphum Hierocepia. Contra Salamina Salaminæ. In Lycio autem mari Illyris, Telendos, Attelebuſſa, Cypriæ tres ſteriles, & Dionyſia prius Caretha dicta. Deinde contra Tauri promontorium peſtiferæ nauigantibus Chelidoniæ, totidem ab ijs cũ oppido Leucola, Pactyæ, Laſia, Nymphais, Macris: Megiſta cuius ciuitas interijt. Multæ deinde ignobiles. Sed contra Chimæram Dolichiſte, Chirogylium, Crambuſſa, Rhoge, Enagora viij. M. paſſ. Dædaleon duæ, Cryeon tres, Strongyle, & contra Sidyma Antiochia, Glaucumq; uerſus amnem Laguſa, Macris, Didymæ, Helbo, Scope, Aſpis, & in qua oppidum interijt Telandria, proximaq; Cynorrhoduſſa. Sed pulcherrima & libera Rhodos, circuitu cxxx. M. paſſ. aut ſi potius Iſidoro credimus ciij. habitata urbibus Lindo, Camiro, Ialyſo nunc Rhodo. Diſtat ab Alexandria Aegypti dlxxviij. M. ut Iſidorus tradit: ut Eratoſthenes cccclxix. milia: ut Mutianus D. à Cypro clxvi. Vocitata eſt antea Ophiuſa, Aſteria, Aethræa, Trinacria, Corymbia, Pœeſſa, Atabyria ab rege. Deinde Macria, & Oloeſſa. Rhodiorum inſulæ, Carpathus quæ mari nomen dedit: Caſos, Achne olim: Niſyros diſtans ab Gnido xij. M. d. Porphyris antea dicta. Et eodem tractu media inter Rhodum Gnidumq; Syme. Cingitur xxxvij. M. d. Portus benigne præbet octo. Præter has circa Rhodum, Cyclopis, Teganon, Cordyluſa, Diabetæ iiij. Hymos, Chalce cum oppido, Seutluſa, Narthecuſa, Dimaſtos, Progene: & à Gnido, Ciſeruſſa, Therionarce, Calydne cum tribus oppidis, Notio, Niſyro, Mendetero, & in Arconeſo oppidum Ceramus. In Cariæ ora quæ uocantur Agriæ, numero uiginti, & Hyetuſſa, Lepſia, Leros. Nobiliſsima uero in eo ſinu Cos, ab Halicarnaſſo quindecim M. paſſ. diſtans, circuitu c. ut plures exiſtimãt Meropis uocata. Cos ut Staphylus, Meropis ut Dionyſius, dein Nymphæa. Mons ibi Prion, & Niſyron abruptam illi putant, quæ Porphyris antea dicta eſt. Hinc Carianda cum oppido. Nec procul ab Halicarnaſſo Pidoſus. In Ceramico autem ſinu Priaponneſos, Hipponneſos, Pſyra, Mya, Lampſemandus, Paſſala, Cruſa, Pyrrhe, Sepiuſſa, Melano: paulumq; à continente diſtans, quæ uocata eſt Cinædopolis, probroſis ibi relictis à rege Alexandro. Ioniæ ora Aegeas & Corſeas habet, & Icaron de qua dictum eſt: Laden quę prius Late uocabatur, atque inter ignobiles aliquot, duas Camelidas Mileto uicinas: Mycalen, Trogilias, Trepſilion, Argennon, Scandalion, Samon liberam, circuitu octogintaſeptem M. paſſuum: aut ut Iſidorus c. Partheniam primum appellatam, Ariſtoteles tradit, poſtea Dryuſan, deinde Anthemuſam: Ariſtocritus adijcit Melamphyllum, dein Cypariſsiam: alij Parthenoaruſam, Stephanen. Amnes in ea Imbraſus, Cheſius, Ibettes. Fontes Gigarto, Leucothea. Mons Cercetius. Adiacent inſulę, Rhypara, Nymphæa, Achillea. Par claritate ab ea diſtat xciij. M. paſſuum, cum oppido Chios libera, quam Aethaliam Ephorus

priſco nomine appellat, Metrodorus & Cleobulus Chiam, à Chione nympha, aliqui à niue, & Macrin & Pityuſam. Montem habet Pellenæum, marmor Chium: circuitu cxxv M. paſſ. colligit, ut ueteres tradidere. Iſidorus ix. milia adijcit. Poſita eſt inter Samum & Lesbum, ex aduerſo maxime Erythrarũ. Finitimę ſunt Thalluſa, quam alij Daphnuſam ſcribunt. Oenuſſa, Elaphites, Euryanaſſa, Arginuſa cũ oppido. Iam hæc circa Epheſum, & quæ Piſiſtrati uocãtur, Anthinæ, Myonneſos, Diareuſa. In utraq; oppida intercidere. Poroſelene cũ oppido, Cerciæ, Halone, Commone, Illetia, Lepria, & Rheſperia. Procuſæ, Bolbulæ, Phæate, Priapos, Syce, Melane, Aenare, Siduſa, Pela, Drymuſa, Anydros, Scopelos, Sycuſſa, Marathuſſa, Pſile, Perirheuſa, multæq; ignobiles. Clara uero in alto Teos cum oppido, à Chio lxxi. milia paſſuum: tantundem ab Erythris. Iuxta Smyrnam ſunt Periſterides, Carteria, Alopece, Elæuſſa, Bachina, Pyſtira, Crommyonneſos, Megale. Ante Troada Aſcaniæ, Plateæ iij. Dein Lamiæ, Plitaniæ ij. Platea, Scopelos, Getone, Artheidon, Celæ, Laguſſæ, Didymæ. Clariſſima autem Lesbos, à Chio ſexagintaquinque milia paſſuũ. Hemerte, & Laſia, Pelaſgia, Aegira, Aethiope, Macaria appellata fuit. nouem oppidis inclyta. Ex ijs Pyrrha hauſta eſt mari, Arisbe terrarum motu ſubuerſa. Antiſſam Methymna traxit in ſeipſam viij. urbibus Aſiæ in xxxvij. M. paſſ. uicina. Et Agamede obijt & Hiera. Reſtãt Ereſos, Pyrrha, & libera Mitylene, annis D. potens. Tota inſula circuitur, ut Iſidorus clxviij. M. paſ. ut ueteres cxcv. M. Mõtes habet Lepethymũ Ordynũ, Maciſtũ, Creonẽ, Olympũ. A ꝓxima cõtinẽte abeſt vij. M. d. p. Inſulę appoſitæ, Sandalion, Leucę v. Ex ijs Cydonea cum fonte calido. Argenuſſæ ab Aege iiij. M. p. diſtãt. Dein Phelluſa, Pedna. Extra Helleſpontũ aduerſa Sigæo littori adiacet Tenedus, Leucophrys dicta, & Phœnice, & Lyrneſſos. Abeſt à Lesbo lvi. M. p. à Sigæo xij. M. d.

Helleſpontus, Myſia, Phrygia, Galatia, Bithynia, Boſphorus. Cap. XXXII

IMpetum deinde ſumit Helleſpontus, & mare incumbit, uorticibus limitem fodiẽs, donec Aſiam abrumpat Europæ. Promontorium id appellauimus Trapezam: ab eo x. M. paſſ. Abydum oppidum, ubi anguſtię ſeptem ſtadiorum. Deinde Percote oppidum, & Lampſacum, antea Pityuſa dictum. Parium colonia, quam Homerus Adraſtiam appellauit. Oppidum Priapos, amnis Aeſepus, Zelia, Propontis, ita appellatur ubi ſe dilatat mare. Flumen Granicum, Artace portus, ubi oppidum fuit: Vltrà inſula, quam cõtinenti iunxit Alexander, in qua oppidũ Mileſiorum Cyzicum, antea uocitatum Arctonneſos, & Dolionis, & Dindymis, cuius à uertice mons Dindymus. Mox oppida Placia, Ariacos, Scylace, quorũ à tergo mons Olympus, Myſius dictus: ciuitas Olympena. Amnes Horiſius, & Rhyndacus, ante Lycus uocatus. Oritur in ſtagno Artynia iuxta Miletopolim, recipit Maceſton & pleroſq; alios, Aſiam Bithyniamq; diſterminãs. Ea appellata eſt Cronia, dein Theſſalis, dein Maliãde & Strymonis. Hos Homerus Halizonas dixit, quando præcingitur gens mari. Vrbs fuit immenſa Attuſa nomine, nunc ſunt xv. ciuitates, inter quas Gordiu come, quæ Iuliopolis uocatur, & in ora Daſcylos. Deinde flumen Gebes, & intus Helgas oppidũ, quæ Germanicopolis, alio nomine Booſcœte, ſicut Apamia quæ nunc Myrlea Colophoniorum: flumen Etheleũ, antiquus Troadis finis & Myſiæ initium. Poſtea ſinus in quo flumen Aſcanium, oppidum Bryllion, amnes Hylas, & Cios cum oppido eiuſdem nominis, quod fuit emporium nõ procul accolentis Phrygię, à Mileſijs quidem conditũ, in loco tamen qui Aſcania Phrygiæ uocabatur. Quapropter nõ alibi aptius de ea dicatur. Phrygia Troadi ſuperiecta, populiſq; à promõtorio Lecto ad flumen Etheleũ prædictis, ſeptentrionali ſui parte Galatiæ cõtermina, meridiana Lycaoniæ, Piſidiæ, Mygdoniæq;, ab oriente Cappadociã attingit. Oppida ibi celeberrima præter iam dicta, Ancyra, Andria, Celænæ, Coloſſæ, Carina, Cotiaion, Cerane, Iconiũ, Midaion. Sũt autores trãſiſſe ex Europa Myſos, & Brygas, & Thynos, à qbus appellantur Myſi, Phryges, Bithyni. Simul dicendũ uidetur & de Galatia, quæ ſuperpoſita, agros maiori ex parte Phrygiæ tenet, caputq; quondã eius Gordiũ. Qui partem eam inſedere

Gallorum

Gallorum Tolistobogi, & Voturi,& Ambiani uocantur: qui Mæoniæ & Paphlagoniæ regionem,Trocmi.Prætenditur Cappadocia à septentrione & solis ortu,cuius uberrimã partem occupauere Tectosages, & Teutobodiaci. Et gentes quidem hæ.Populi uero ac tetrarchiæ omnes numero cxcv. Oppida, Tectosagum Ancyra, Trocmorũ Tauium, Tolistobogorum Pesinûs.Præter hos,celebres Attalenses,Arasenses,Comenses, Dioshieronitæ,Lystreni,Neapolitani, Oeandenses, Seleucenses, Sebasteni:Timoniacenses, Tarbaseni. Attingit Galatia & Pamphyliæ Cabaliam,& Milyas, qui circa Barin sunt,& Cyllanticum,& Oroandicum Pisidiæ tractũ.Item Lycaoniæ partẽ Obigenen. Flumina sunt in ea præter iam dicta,Sangarium & Gallus, à quo nomen traxere matris deum sacerdotes. Nunc reliqua in ora, à Cio intus in Bithynia Prusa,ab Annibale sub Olympo condita.Inde Nicæam xxv.M.pass.interueniente Ascanio lacu.Deinde Nicæa in ultimo Ascanio sinu,quę prius Olbia:& Prusa item altera sub Hippo monte.Fuere Pythopolis Parthenopolis,Coryphanta.Sũt in ora amnes,Eluis,Bryazon,Plataneus,Areus,Siros, Gendos, qui & Chrysorrhoas.Promontoriũ in quo Megarice oppidum fuit.Inde Craspedites sinus uocabatur,quoniam id oppidum uelut in lacinia erat.Fuit & Astacum,unde & ex eo Astacenus idem sinus.Fuit & Libyssa oppidum,ubi nunc Annibalis tantũ tumulus,est in intimo sinu Nicomedia Bithyniæ præclara.Leucatas promontoriũ,quo includitur Astacenus sinus,à Nicomedia xlij.M.d.Rursusq; coeũtibus terris angustiæ pertinentes usq; ad Bosphorũ Thraciũ.In ijs Chalcedon libera, à Nicomedia lxxij.d. Procerastis antea dicta, dein Compusa:postea Cæcorum oppidũ,quod locũ eligere nescissent,septem stadia distante Byzantio, tanto feliciore omnibus modis sede. Cæterũ intus in Bithynia colonia Apamena,Agrippenses,Iuliopolitæ,Bithynion.Flumina,Syriũ,Lapsias,Pharmicas,Alces,Crynis,Lylęus,Scopius,Hiera,qui Bithyniã & Galatiã disterminat. Vltra Chalcedona deinde Chrysopolis fuit. Deinde Nicopolis, à qua nomen etiãnum sinus retinet.In quo portus Amyci. Deinde Naulochũ promontoriũ,Estiæ templũ Neptuni,Bosphorus D.p. interuallo Asiam Europæ iterũ auferens,abest à Chalcedone xij.M.d.pass.Inde fauces primæ viij.M.ccl.pass.ubi Phinopolis oppidũ fuit.Tenent orã omnem Thyni,interiora Bithyni.Is finis Asiæ est,populorumq; cclxxxij.qui ad eum locum à fine Lyciæ numerantur.Spatiũ Hellesponti & Propontidis ad Bosphorum Thracium clxxxviij.M.pass.diximus. A Chalcedone Sigæũ Isidorus cccxij.M.d.pass.tradit. Insulæ in Propontide ante Cyzicum Elaphonnesus,unde Cyzicenum marmor.Eadem Neuris,& Procõnesus dicta.Sequũtur Ophiusa,Acanthus, Phœbe,Scopelos,Porphyrione,Halone cum oppido.Delphacia,Polydora,Artacæon cũ oppido.Est & contra Nicomediam Demonnesos. Item ultra Heracleam aduersa Bithynię Thynnias,quam barbari Bithyniam uocãt.Est & Antiochia,& contra fauces Rhyndaci Besbicos,xviij.M.circuitus.Est & Elæa,& duæ Rhodiussæ, Erebinthus,Megale,Chalcitis, Pityodes.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER VI.

Pontus Euxinus. Cap. I

PONTVS Euxinus antea ab inhospitali feritate Axenos appellatus est, peculiari inuidia naturæ, sine ullo fine indulgentis auiditati maris.Et ipse in Europam Asiamq; funditur. Non fuerat satis oceano ambisse terras,& partem earum aucta immanitate abstulisse,nõ irrupisse fractis montibus, Calpeq; Africæ auulsa tanto maiora absorbuisse quàm reliquerit spatia, nõ per Hellespontum Propontida infudisse, iterum terris deuoratis, A Bosphoro quoq; in aliã uastitatem panditur nulla satietate, donec expatianti lacus à Mæoti rapinã suam iungant. Inuitis hoc accidisse terris indicio sunt tot angustiæ, atque tam parua naturæ repugnantis interualla, ad Hellespontum octingen-

totum lxxv.pasſ.ad Boſphoros duos,uel bubus meabili tranſitu. Vnde nomen ambobus,& tanquam in diſſociatione germanitas concors.Alitum quippe cantus,canumq; latratus inuicem audiuntur. Vocis etiã humanæ cõmercia inter duos orbes manente colloquio,niſi cũ idipſum auferunt uenti.Menſurã Ponti à Boſphoro ad Mæotiũ lacum quidam fecere xiiii.xxxviij.M.d.paſſ.Eratoſthenes c.minorem.Agrippa à Chalcedone ad Phaſin x.M.Inde Boſphorum Cimmerium ccclx.M. Nos interualla generatim ponimus comperta in noſtro ęuo,quando etiã in ipſo ore Cimmerio pugnatũ eſt.Ergo à faucibus Boſphori eſt amnis Rhebas,quẽ aliqui Rhœſum dixerunt. Deinde Pſillis, portus Calpas.Sangarius fluuius ex inclytis. Orit̃ in Phrygia,accipit uaſtos amnes, inter quos Tembrogium & Gallum.Et idem Sangarius à plerisq; dictus Coralius,à quo incipiunt Maryãdini ſinus,oppidumq; Heraclea Lyco flumini appoſitum. Abeſt à Ponti ore M. ducentis:portus Acone,ueneno aconito dirus. Specus Acheruſia. Flumina Pedopiles, Callichorum,Sonautes. Oppidum Tium,ab Heraclea xxxviij.M.paſſ.Fluuius Billis.

Gens Paphlagonum & Cappadocum. Cap. II

VLtra quẽ gens Paphlagonia,quam Pylæmeniam aliqui dixerunt, incluſam à tergo Galatia. Oppidũ Maſtya Mileſiorũ, deinde Cromna. Quo loco Henetos adijcit Nepos Cornelius, à quibus in Italia ortos cognomines eorum Venetos credi poſtulat. Seſamum oppidum,quod nunc Amaſtris.Mons Cytorus,à Tio lxiij. M. paſſ. Oppida Cimolis,Stephane,amnis Parthenius. Promontorium Carambis uaſto excurſu, abeſt à Ponti oſtio cccxv.M.paſſ.uel ut alijs placuit cccl.M.Tantundẽ à Cimmerio,aut ut aliqui maluere cccxij.M.d.Fuit & oppidũ eodem nomine,& aliud inde Armine,nũc eſt colonia Sinope à Cytoro clxiiij.M.Flumen Varetum.Gens Cappadocum. Oppidũ Gaziura & Gazelum. Amnis Halys, à radicibus Tauri per Cataoniam Cappadociamq; decurrens.Oppida Gangre,Cariſſa:Amiſum liberũ,à Sinope cxxx.M.paſſ.Eiuſdemq; nominis ſinus tanti receſſus, ut Aſiam penè inſulam faciat,cc. M.paſſ. haud amplius per continentem ad Iſsicum Ciliciæ ſinum. Quo in omni tractu proditur, tres tantũ gentes Græcas iure dici,Doricam,Ionicã,Aeolicam,cæteras Barbarorũ eſſe. Amiſo iunctũ fuit oppidũ Eupatoria,à Mithridate cõditũ. Victo eo, Pompeiopolis utrunq; appellatũ eſt.

Cappadocia. Cap. III

CAppadocia intus habet coloniam Claudij Cæſaris Archelaidem, quam præfluit Halys.Oppida Comana quod Sarus,Neocæſaream quod Lycus, Amaſiã quod Iris,in regione Gazacena.In Colopena uero Sebaſtiã, & Sebaſtopolin. Hæc parua,ſed paria ſupradictis.Reliqua ſui parte Melitam à Semiramide conditam, haud procul Euphrate: Diocæſaream, Tyana, Caſtabala, Magnopolin,Zelam.Et ſub monte Argæo Mazacam,quæ nunc Cæſarea nominatur. Cappadociæ pars prętẽta Armeniæ maiori, Melitene nocatur.Comagenæ,Cataonia,Phrygię,Garſauritis:Sargauraſanæ,Cammanene:Galatiæ,Morimene:ubi diſterminat eos Cappadox amnis,à quo nomen taxere, antea Leucoſyri dicti.A Neocæſarea ſupradicta minorẽ Armeniam Lycus amnis diſterminat.Eſt & Ceraunus intus clarus. In ora aũt ab Amiſo oppidum & flumen Chadiſia, Lycaſtum,à quo Themiſcyra regio.Iris flumẽ deferens Lycum.Ciuitas Ziela intus,nobilis clade Triarij,& uictoria C.Cæſaris:in ora amnis Thermodoon, ortus ad caſtellum quod uocãt Phanaroeã,præterq; radices Amazonij mõtis lapſus.Fuit oppidũ eodẽ nomine,& alia quinq;,Phamizoniũ,Themiſcyra,Sotira,Amaſia, Comana,nunc manteũ.

Themiſcyræ regionis gentes. Cap. IIII

GEntes,Genetarum,Chalybum.Oppidum Cotyorum. Gentes Tibareni, Moſſyni notis ſignantes corpora. Gens Macrocephali, oppidum Ceraſus, portus Cordulæ.Gentes Bechires,Buzeri.Flumen Melas. Gens Macrones, Sideni,flumenq; Sidenum,quo alluitur oppidũ Polemonium,ab Amiſo cxx.M.paſſ.Inde flumina Iaſonium, Melanthium,& ab Amiſo lxxx.M.paſſ.Pharnacea oppidũ, Tripolis caſtellũ & fluuius.

Item

Item Philocalia,& sine fluuio Liuiopolis,& à Pharnacea c.M.pass. Trapezus liberū, uasto monte clausum. Vltra quod gens Armenochalybes,& maior Armenia xxx.M.pass. distans. In ora ante Trapezunta flumen Pyxites: ultra uero gens Sannorum Heniochorum. Flumen Absarū cum castello cognomine in faucibus, à Trapezūte cl.M. pass. Eius loci à tergo montiū Iberia est, in ora uero Heniochi, Ampreutæ, Lazi. Flumina Campseonysis, Nogrus, Bathys. Gentes Colchorum. Oppidum Matiū, flumen Heracleū, & promontorium eodem nomine, clarissimusq; Ponti Phasis. Oritur in Moschis, nauigatur quamlibet magnis nauigijs xxxviij.M.d.pas. inde minoribus longo spatio, pōtibus cxx. peruius. Oppida in ripis habuit complura: celeberrima, Tyritacen, Cygnum, & in faucibus Phasin. Maxime autem inclaruit Æa. xv. M. pass. à mari, ubi Hippos & Cyanos uasti amnes è diuerso in eum confluunt. Nunc habet Surium tantum, & ipsum ab amne influente ibi cognominatū, usquequò magnarū nauium capacem esse diximus. Et alios accipit fluuios, magnitudine, numeroq; mirabiles, inter quos Glaucum. In ore eius insulæ sine nomine. Abest Absaro lxxv. M. Inde aliud flumen Charien. Gens Salæ, antiquis Phthirophagi dicti, & Suani. Flumen Cobum è Caucaso per Suanos fluens. Dein Rhoas. Regio Ecrectice. Amnes Sigania, Tersos, Atelpos, Chrysorrhoas, gens Absilæ, castellum Sebastopolis, à Phaside c.M.pass. gens Sannigarum, oppidum Cygnus, flumen & oppidum Pityûs. Deinde multis nominibus Heniochorum gentes.

Regio Colchica, Achæi, & cæteri eodem tractu. Cap. V

SVbijcitur Ponti regio Colchica, in qua iuga Caucasi ad Riphæos montes torquētur, ut dictum est, altero latere in Euxinum & Mæotin deuexa, altero in Caspium & Hyrcanium mare. Reliqua littora feræ nationes tenēt Melanchlæni, Coraxi urbe Colchorū Dioscuriade, iuxta fluuium Antemunta, nūc deserta: quondam adeo clara, ut Timosthenes in eam ccc. nationes, quæ dissimilibus linguis uterentur, descendere prodiderit. Et postea à nostris cxxx. interpretibus negocia ibi gesta. Sunt qui conditam eam ab Amphito & Telchio, Castoris ac Pollucis aurigis putant, à quibus ortam Heniochorum gentem ferā cōstat. A Dioscuriade oppidum Heracleum, distat à Sebastopoli lxxx.M.p. Achæi Mardi, Cercetæ, post eos Serri, Cephalotomi. In intimo eo tractu Pityûs oppidum opulentissimum, ab Heniochis direptum est. A tergo eius Epageritæ, Sarmatarum populus in Caucasi iugis, post quem Sauromatæ. Ad hos confugerat Mithridates Claudio principe, narrauitq; Thalos ijs esse cōfines, qui ab oriente Caspij maris fauces attingerēt: siccari eas æstu recedente. In ora autem iuxta Cercetas, flumen Icarusa, cum oppido Hiero & flumine, ab Heracleo cxxxvi.M. Inde promontorium Cronea, quo superciliū arduum tenent Toretæ, ciuitas Sindica ab Hiero lxvij.M.passuum. Flumen Sceaceriges.

Bosphoros Cimmericus, Mæotis. Cap. VI

INde ad Bosphori Cimmerij introitum lxxxviij.M.d.pass. Sed ipsius peninsulæ inter Pontum & Mæotin lacum excurrentis, non amplior lxxxvij.M.d.pass. longitudo est, latitudo nusquam infra duo iugera. Eionem uocāt. Ora ipsa Bosphori, utrinque ex Asia atque Europa, curuatur in Mæotin. Oppida, in aditu Bosphori primo Hermonassa, dein Cepœ Milesiorum. Mox Stratoclia & Phanagoria, & penè desertū Apaturos, ultimoq; in ostio Cimmerium, quod antea Cerberion uocabatur.

Gentes circa Mæotin. Cap. VII

INde Mæotis lacus in Europa dictus. A Cimmerio accolūt Mæotici, Vali, Serbi, Arechi, Zingi, Psesij. Dein Tanain amnem, gemino ore influentem, incolunt Sarmatæ, Medorum (ut ferunt) soboles, & ipsi in multa genera diuisi. Primo Sauromatæ Gynæcocratumeni, unde Amazonum connubia. Dein Euazæ, Cottæ, Cicimeni, Messeniani, Costobocci, Choatræ, Zigœ, Dandari, Thussagetæ, Turcæ, usque ad solitudines saltuosis cōuallibus asperas: ultra quos Arimphæi, qui ad Riphæos pertinent montes. Tanain ipsum Scythæ Silyn uocāt, Mæotin Temerinda, quod significat matrē maris. Oppidum

in

in Tanais quoq; ostio fuit. Tenuere finitima primi Cares, dein Clazomenij & Mæones, postea Panticapenses. Sũt qui circa Mæotin ad Ceraunios montes altiores has tradunt gentes, à littore Napæas, supraq; Essedones Colchis iunctos ac montium cacuminibus. Dein Carmacas, Oranos, Antacas, Mazacas, Ascãtios, Acapeatas, Agagãmatas, Phycaros, Rhimosolos, Ascomarcos. Et ad iuga Caucasi Icatalas, Imaduchos, Ranos, Anclacas, Tydios, Carastascos, Asuciandas. Lagoũ amnem ex montibus Catheis, in quẽ defluit Opharus: ubi gentes Caucadas, Opharitas. Amnem Menotharũ, Imituenis ex montibus scissum, inter Agedos, Carnapas, Gardeos, Accisos, Gabros, Gregaros. Circaq; fontẽ Imitisi, Imituos, & Aparthenos. Alij influxisse eò Suitas, Auchetas, Satarneos, Asampatas. Ab his Tanaitas & Nepheonitas uiritim deletos. Aliqui flumen Opharium labi per Cantecos & Sapeos. Tanain uero transisse Phatareos, Herticeos, Spondolicos, Synhietas, Amassos, Issos, Catacetos, Tagoros, Catonos, Neripos, Agandeos, Mandareos, Saturcheos, Spaleos.

Armeniæ duæ. Cap. VIII

PEracta est interior ora, omnesq; accolæ: nũc reddantur gentes in mediterraneo sinu, in quo multa aliter ac ueteres proditurum me non eo inficias, anxia perquisita cura, rebus nuꝑ in eo situ gestis à Domitio Corbulone, regibusq; inde missis supplicibus, aut regum liberis obsidibus. Ordiemur autem à Cappadocum gente. Longissime hæc Ponticarum omniũ introrsus recedens, minorem Armeniã maioremq; & Comagenem lęuo suo latere transit: dextra uero omnes in Asia dictas gentes, plurimis superfusa populis: magnoq; impetu scandẽs ad ortũ solis & Tauri iuga, trãsit Lycaoniã, Pisidiam, Ciliciam. Vadit super Antiochiæ tractũ, & usq; ad Cyrresticã eius regionẽ, parte sua quę uocatur Cataonia, contendit. Itaq; ibi longitudo Asiæ XII. l. M. pass. efficit, latitudo dcxl. M.

Armenia maior. Cap. IX

ARmenia autem maior incipit à Pariedris montibus: Euphrate amne, ut dictũ est, aufertur Cappadocię: & quà discedit Euphrates, Mesopotamię, haud minus claro amne Tigri. Vtrunq; fundit ipsa, & initium Mesopotamiæ facit, inter duos amnes ituræ. Quod interest ibi, tenẽt Arabes Orei. Sic finem usq; in Adiabenem perfert. Ab ea transuersis iugis inclusa, latitudinem in læua pandit ad Cyrum amnem trãsuersa in Araxem: longitudinem uero ad minorem usq; Armeniam, Absaro amne in pontum defluente, & Pariedris montibus (qui fundũt Absarum) discreta ab illa. Cyrus oritur in Heniochijs montibus, quos alij Coraxicos uocauere, Araxes eodẽ mõte quo Euphrates vi. M. pass. interuallo: auctusq; amne Musi, & ipse (ut plures existimauere) à Cyro defertur in Caspium mare. Oppida celebrantur in minore, Cęsarea, Aza, Nicopolis: in maiore Arsamote Euphrati proximũ, Tigri Carcathiocerta, in excelsis autem Tigranocerta, & in campis iuxta Araxem Artaxata. Vniuersæ magnitudinẽ Aufidius quinquagies centena M. prodidit. Claudius Cæsar longitudinem à Dascusa ad confiniũ Caspij maris XIII. M. pass. latitudinem dimidiũ eius, à Tigranocerta ad Iberiam. Diuiditur (quod certum est) in præfecturas quas ij strategias uocant, quasdam ex ijs uel singula regna quondam, barbaris nominibus cxx. Claudunt eam ab oriẽte montes, sed nõ statim Ceraunij, nec Adiabene regio. Quod interest spatij, Sopheni tenent: ab his iuga: ultrà Adiabeni tenent. Per conualles aũt proximi Armeniæ sunt Menobardi, & Moscheni. Adiabenen Tigris & montium sinus cingunt. Ab læua eius regio Medorum est, & prospectus Caspij maris. Ex oceano hoc (ut suo loco dicemus) infunditur, totumq; Caucasijs montibus cingitur. Horum incolæ per confinium Armeniæ nunc dicentur.

Albania, Iberia. Cap. X

PLaniciem omnem à Cyro usque, Albanorũ gens tenet: mox Iberum, discreta ab ijs amne Alazone, in Cyrum è Caucasijs montibus defluente. Præualent oppida Albaniæ Cabalaca, Iberiæ Harmastis iuxta flumen, Neoris: regio Thasie, & Triare usq; ad Partedoros montes. Vltra sunt Colchicæ solitudines: quarũ à latere ad Ceraunios uer-

so

ſo, Armenochalybes habitãt, & Moſchorū tractus ad Iberū amnē in Cyrū defluentē: & infra eos Sacaſſani, & deinde Macrones ad flumen Abſarū. Sic plana ac deuexa obtinentur. Rurſus ab Albaniæ cōfinio, tota montiū fronte, gētes Syluorū feræ, & infra Lubienorum, mox Diduri & Sodij.

Portæ Caucaſiæ. Cap. XI

AB ijs ſunt portæ Caucaſiæ, magno errore à multis Caſpiæ dictæ, ingens naturæ opus, montibus interruptis repēte, ubi fores obditę ferratis trabibus, ſubter medias amne Dyriodori fluente, citraq; in rupe caſtello (quod uocatur Cumania) cōmunito ad arcendas tranſitu gentes innumeras: ibi loci terrarum orbe portis diſcluſo, ex aduerſo maxime Harmaſtis oppidi Iberū. à portis Caucaſijs per montes Gordyeos Valli, Suarni indomitæ gentes, auri tantū metalla fodiunt. Ab ijs ad Pontum uſq; Heniochorum plura genera, mox Achæorum. Ita ſe habet terrarum ſinus è clariſsimis. Aliqui inter Pontum & Caſpium mare ccclxxv. M. paſſ. non amplius intereſſe tradiderunt, Cornelius Nepos cl. M. Tantis iterū anguſtijs infeſtatur Aſia. Claudius Cæſar à Cimmerio Boſphoro ad Caſpiū mare cl. M. prodidit: eaq; perfodere excogitaſſe Nicatorem Seleucū, quo tempore ab Ptolemæo Cerauno ſit interfectus. A portis Caucaſijs ad Pontū cc. M. paſſuū eſſe conſtat ferè.

Inſulæ in Ponto. Cap. XII

INſulę in Ponto Planetę, ſiue Cyaneæ, ſiue Symplegades. Deinde Apollonia Thynnias dicta, ut diſtingueretur ab ea, quæ eſt in Europa. Diſtat à continenti paſsibus M. cingitur tribus M. Et contra Pharnaceā Chalceritis, quam Græci Ariam dixerūt, ſacramq; Marti, & in ea uolucres cum aduenis pugnaſſe, pinnarum iactu.

Gentes in Scythico oceano. Cap. XIII

NVnc omnibus quæ ſunt interiora Aſię dictis, Riphæos montes tranſcēdat animus, dextraq; littore oceani incedat. Tribus hic è partibus cæli alluens Aſiam, Scythicus à ſeptentrione, ab oriente Eous, à meridie Indicus uocatur: uarieq; per ſinus & accolas in complura nomina diuiditur. Verū Aſiæ quoq; magna portio appoſita ſeptentrioni, iniuria ſideris rigentis uaſtas ſolitudines habet. Ab extremo aquilone ad initiū orientis æſtiui Scythæ ſunt. Extra eos ultraq; aquilonis initia Hyperboreos aliqui poſuere, pluribus in Europa dictos. Primū inde naſcitur promontoriū Celticæ Lytarmis, fluuius Carambucis, ubi laſſata cum ſiderum ui Riphæorum montium deficiūt iuga. Ibiq; Arimphæos quoſdam accepimus, haud diſsimilem Hyperboreis gentem. Sedes illis nemora, alimēta baccæ, capillus iuxta fœminis uirisq; in probro exiſtimatur, ritus clementes. Itaq; ſacros haberi narrant, inuiolatosq; eſſe etiam feris accolarum populis: nec ipſos modo, ſed illos etiam qui ad eos perfugerint. Vltra eos planè iam Scythæ Cimmerij, Ciſianthi, Georgi, & Amazonum gens. Hæc uſq; ad Caſpium & Hyrcanium mare. Nanq; id erumpit Scythico oceano in auerſa Aſiæ, pluribus nominibus accolarum appellatū, celeberrimis duobus Caſpio & Hyrcano. Nō minus hoc eſſe quàm Pontū Euxinū Clitarchus putat. Eratoſthenes ponit & menſurā: ab exortu ad meridiem, per Caduſiæ & Albanię oram quinquies M. cccc. ſtad. Inde per Aratiaticos, Amarbos, Hyrcanos, ad oſtiū Zoni fluminis, quater M. dccc. ſtad. Ab eo ad oſtiū Iaxartis M. cccc. Quæ ſumma efficit quindecies cētena lxxv. M. p. Artemidorus hinc detrahit xxv. M. p. Agrippa Caſpium mare genteſq;, quæ circa ſunt, & cum his Armeniam diſterminans, ab oriente oceano Serico, & ab occidente Caucaſi iugis, à meridie Tauri, à ſeptētrione oceano Scythico, patere quà cognitū eſt ccccxc. M. paſſ. in longitudinem: ccxc. M. in latitudinem prodidit. Non deſunt uero qui eius maris uniuerſum circuitum à freto xxv. M. paſſ. tradunt. Irrumpit autem arctis faucibus in longitudinem ſpatioſis. At ubi cœpit in latitudinem pandi, lunatis obliquatur cornibus: uelut ad Mæotiū lacū ab ore diſcedens, Scythici arcus (ut autor eſt M. Varro) ſimilitudine. Primus ſinus appellatur Scythicus, utrinq; enim accolunt Scythę, & per anguſtias inter ſe cōmeant, hinc Nomades & Sauromatæ multis nominibus, illinc Abzoæ non paucioribus. Ab introitu dextra, mucronem ipſum faucium tenēt Vdini, Scytharum

populus:dein per oram Albani(ut ferunt)ab Iasone orti. Ante quos mare quod est, Albanum nominatur. Hæc gens superfusa montibus Caucasiis, ad Cyrum amnem, Armeniæ confinium atque Iberię, descendit, ut dictum est. Super maritima eius, Vdinorumq́ gentem Sarmatæ, Vtidorsi, Aroteres prætenduntur: quorum à tergo indicatę iam Amazones Sauromatides. Flumina per Albaniam decurrunt in mare, Casios & Albanos: deinde Cambyses in Caucasiis ortus mõtibus: mox Cyrus in Coraxicis, ut diximus. Oram omnem à Caucaso præ altis rupibus inaccesso, patere cccc.xxv. M. pass. autor est Agrippa. A Cyro Caspiũ mare uocari incipit, accolũt Caspij. Corrigẽdus est error in hoc loco multorum, & eorum etiam qui in Armenia res proxime cum Corbulone gessere. Nanq; hi Caspias appellauere portas Iberiæ, quas Caucasias diximus uocari: situsq́ depicti, & inde missi, hoc nomẽ inscriptũ habent. Et Neronis principis cõminatio, ad Caspias portas tendere dicebatur, cum peteret illas, quæ per Iberiã in Sarmatas tendunt, uix ullo propter appositos montes aditu. Ad Caspium mare sunt aliæ Caspijs gẽtibus iunctæ: quod dignosci nõ potest, nisi comitatu rerum Alexandri Magni. Nanq; Persarum regna, quæ nunc Parthorũ intelligimus, inter duo maria Persicũ & Hyrcanum Caucasijs iugis attolluntur: utrinq; per deuexa laterum Armeniæ maiori, à frontis parte quæ uergit in Comagenem, Sophene(ut diximus)copulatur, eiq; Adiabene Assyriorũ initiũ. Cuius pars est Arbelitis, ubi Dariũ Alexander debellauit, proxima Syriæ: Totã eam Macedones Mygdoniam cognominauerunt à similitudine. Oppida, Alexandria, item Antiochia quam Nisibin uocant. Abest ab Artaxatis dccl. M. pass. Fuit & Ninus imposita Tigri, ad solis occasum spectans, quondã clarissima. Reliqua uero fronte qua tendit ad Caspium mare, Atropatene, ab Armeniæ Otene regione discreta Araxe. Oppidũ eius Gazę ab Artaxatis quadringẽta quinquaginta M. pass. Totidẽ ab Ecbatanis Medorũ, quorum pars sunt Atropateni.

Media, Caspiæ portæ Cap. XIIII.

Ecbatana caput Mediæ, Seleucus rex condidit: à Seleucia magna dccl. M. pass. à portis uero Caspijs xx. M. Reliqua Medorum oppida, Phausia, Agamzua, Apamia Rhaphane cognominata. Causa portarum nominis eadem quæ supra, interruptis angusto transitu iugis, ita ut uix singula meent plaustra, longitudine viij. M. passuũ toto opere manufacto. Dextera leuaq́ ambustis similes impendent scopuli sitiente tractu per xxxviij. M. pass. Angustias impedit corriuatus salis è cautibus liquor, atq; eadem emissus. Præterea serpentium multitudo, nisi hyeme, transitum non sinit.

Gentes circa Hyrcanum mare. Cap. XV

Adiabenis connectuntur Carduchi quondã dicti, nũc Cordueni, præfluente Tigri: his Pratitæ Paredoni appellati, qui tenent Caspias portas. Iis à latere occurrunt altero deserta Parthiæ, & Citheni iuga. Mox eiusdem Parthiæ amœnissimus situs, qui uocatur Choara. Duę urbes ibi Parthorum, appositæ quondam Medis, Calliope, & alia in rupe Issatis quondam. Ipsius uero Parthiæ caput Hecatompylos abest à portis cxxxiij. M. pass. Ita Parthorum quoq; regna foribus discluduntur. Egressos portis excipit protinus gens Caspia, ad littora usque, quæ nomen portis & mari dedit. Læua mõtosa. Ab ea gente retrorsus ad Cyrũ amnem produntur ccxx. M. pass. Ab eodem amne si subeatur ad portas dcc. M. pass. Hunc enim deinde cardinem Alexandri magni itinera fecere, ab ijs portis ad Indiæ principium, stadia xv. M. dclxxx. prodendo: ad Bactra oppidũ, quod appellant Zariaspa, tria M. dcc. Inde ad Iaxartem amnem, v. M.

Item aliæ gentes. Cap. XVI

A Caspijs ad orientem uersus regio est Zapauortene dicta, & in ea fertilitatis inclytę locus Darieum. mox gentes Tapyri, Anariaci, Stauri, Hyrcani, à quorum littoribus idem mare Hyrcanũ uocari incipit à flumine Syderi. Circa id amnes Mazeras, Stratos, omnia ex Caucaso. Sequitur regio Margiane apricitatis inclytę, sola in eo tractu uitifera, undiq; inclusa montibus amœnis ambitu stadiorũ mille quingentorũ, difficilis aditu pro-

pter

pter harenosas solitudines per cxx. M. pass. & ipsa contra Parthiæ tractum sita, in qua Alexander Alexandriam condiderat: qua diruta à Barbaris, Antiochus Seleuci filius, eodem loco restituit Syrianam interfluente Margo, qui corriuatur in Zotale. is maluerat illam Antiochiam appellare. Vrbis amplitudo circuitu lxx. stad. In hanc Orodes Romanos Crassiana clade captos deduxit. Ab huius excelsis p iuga Caucasi protenditur ad Bactros usque gens Mardorum, fera, sui iuris. Ab eo tractu gentes Ochani, Chomari, Berdrigei, Harmatotrophi, Bomarei, Commani, Marucæi, Mandrueni, Iatij. Flumina Mandrum, Cridinum: Vltraq; Chorasmij, Gandari, Attasini, Paricani, Sarangæ, Parrhasini, Maratiani, Nasotiani, Aorsi, Gelę quos Græci Cadusios appellauere, Matiani. Oppidū Heraclea, ab Alexandro conditum: quod deinde subuersum ac restitutum, Antiochus Achaida appellauit: Derbices, quorū medios fines secat Oxus amnis, ortus in lacu Oxo: Syrmatę, Oxij, Tagę, Heniochi, Bateni, Saraparæ, Bactri, quorum oppidum Zariaspe, quod postea Bactrum à flumine appellatum est. Gens hæc obtinet auersa montis Paropamissi, & aduersus fontes Indi: includitur flumine Ocho. Vltrà Sogdiani, oppidū Panda, & in ultimis eorum finibus Alexandria, ab Alexandro magno cōditum. Aræ ibi sunt ab Hercule ac Libero patre constitutæ, item Cyro & Semiramide atq; Alexandro: finis omnium eorum ductus ab illa parte terrarū, includente flumine Iaxarte, quod Scythæ Silyn uocant: Alexander, militesq; eius, Tanain putauere esse. Transcendit eum amnem Demonax, Seleuci & Antiochi regū dux, quem maxime sequimur in ijs: arasq; Apollini Didymæo statuit.

Scytharum gens. Cap. XVII

VLtrà sunt Scytharū populi. Persę illos Sacas uniuersos appellauere à proxima gente, antiqui Arameos. Scythæ ipsi Persas, Chorsaros: & Caucasum montē, Graucasum: hoc est, niue candidū. Multitudo populorū innumera, & quæ cum Parthis ex æquo degat. Celeberrimi eorū Sacæ, Massagetæ, Dahæ, Essedones, Ariacæ, Rhymnici, Pesici, Amordi, Histi, Edones, Camæ, Camacæ, Euchatæ, Cotieri, Antariani, Pialæ, Arimaspi antea Cacidiri, Asæi, Oetei. Ibi Napæi interisse dicūtur, & Apellæi. Nobilia apud eos flumina, Mandagræum & Caspasium. Nec in alia parte maior autorum incōstantia, credo, propter innumeras uagasq; gentes. Haustū ipsius maris dulcē esse, & Alexāder Magnus prodidit, & M. Varro talem perlatū Pompeio, iuxta res gerenti Mithridatico bello, magnitudine haud dubie influentium amnium uicto sale. Adijcit idem, Pompei ductu exploratum, in Bactros vij. diebus ex India perueneri ad Icarum flumen, quod in Oxum influat: & ex eo per Caspium in Cyrum subuectas, quinq; non amplius dierum terreno itinere, ad Phasin in Pontū Indicas posse deuehi merces. Insulæ toto eo mari multæ Vulgata una maxime Tazata: à Caspio mari Scythicoq; oceano, in eam cursus inflectitur, ad orientem conuersa littorum fronte. Inhabitabilis eius prima pars, à Scythico promontorio, ob niues: Proxima, inculta sæuitia gentium, Anthropophagi Scythæ insident, humanis corporibus uescētes. Ideo iuxta uastæ solitudines, ferarumq; multitudo, haud dissimilem hominum immanitatem obsidens. Iterum deinde Scythæ, iterumq; deserta cum beluis, usq; ad iugum incumbēs mari, quod uocāt Tabin. Nec ante dimidiam ferme longitudinem eius oræ quæ spectat æstiuum orientem, inhabitatur illa regio. Primi sunt hominum, qui noscantur, Seres, lanicio syluarum nobiles, perfusam aqua depectentes frondium caniciem: unde geminus fœminis nostris labor, redordiendi fila, rursumq; texendi: Tam multiplici opere, tam lōginquo orbe petitur, ut in publico matrona transluceat. Seres mites quidem, sed & ipsi feris persimiles, cœtum reliquorū mortaliū fugiunt, cum commercia expetāt. Primū eorū noscitur flumen Psitaras, proximū Carabi, tertium Lanos, à quo promontoriū, Chryse sinus, Cyrnaba flumen, Attanos sinus. Et gens hominū Attacorum, apricis ab omni noxio afflatu seclusa collibus, eadē qua Hyperborei degūt temperie. De ijs priuatim cōdidit uolumen Amometus, sicut Hecatæus de Hyperboreis. Ab Attacoris gentes Thyri & Tochari, & iam Indorū Casiri: introrsus ad Scythas uersi, hu-

manis corporibus uescũtur. Nomades quoq; Indiæ uagãtur. Sunt qui ab Aquilone contingi ab ipsis & Cyconas dixere, & Brysanos. Sed inde (ut planè consentiunt oẽs) Emodi montes assurgunt, Indorumq; gens incipit, non eo tantum mari adiacẽs, uerum & à meridiano, quod Indicũ appellauimus: quæq; pars orienti aduersa recto prætẽditur spatio, ad flexũ & initiũ Indici maris XVIII. lxxv. M. pass. colligit. Deinde qua flectitur in meridiem XXIIII. lxxv. M. p. ut Eratosthenes tradit, usq; ad Indum, qui est ab occidente finis Indiæ. Complures aũt totam ipsius longitudinẽ xl. dierũ noctiumq; uelifico nauiũ cursu determinauere: & à septẽtrione ad meridiẽ XXVII. l. M. pas. Agrippa lõgitudinis XXXIII M. latitudinis XXIII. M. pdidit. Posidonius ab æstiuo solis ortu ad hybernũ exortũ metatus est eã, aduersam Galliæ statuẽs, quam ab occidente æstiuo ad occidentẽ hybernum metabatur totam à fauonio. Itaq; obuersam eius uenti afflatu iuuari Indiam, salubremq; fieri, haud dubia ratione docuit. Alia illius cæli facies, aliȷ siderũ ortus: binæ messes in anno, binæ æstates, media inter illas hyeme etesiarum flatu: nostra uero brumali. Lenes ibi auræ, mare nauigabile, gẽtes & urbes innumerabiles, si quis omnes persequi uelit. Etenim patefacta est nõ modo Alexãdri Magni armis, regumq; qui ei successere, circũuectis etiã in Hyrcanũ mare & Caspiũ Seleuco & Antiocho, præfectoq; clasis eorum Patrocle: uerum & aliȷs autoribus Græcis, qui cum regibus Indicis morati sunt: sicut Megasthenes, & Dionysius à Philadelpho missus ex ea causa. Vires quoq; gentiũ prodidere. Nõ tamen deest diligentiæ locus, adeo diuersa & incredibilia traduntur. Alexandri Magni comites in eo tractu Indiæ quem subegerãt, scripserunt v. M. oppidorũ fuisse, nullum Co minus, gentium ix. Indiamq; tertiam partem esse terrarum omnium, multitudinem populorum innumeram, probabili sane ratione. Indi enim prope gentium soli nunquam emigrauere finibus suis. Colliguntur à Libero patre ad Alexandrum Magnum reges eorum cliȷ. annis vi. M. ccccȷ. adȷciunt & menses tres. Amnium mira uastitas. Proditur Alexandrum Magnum nullo die minus stadia dc. nauigasse in Indo, nec potuisse ante menses v. enauigare, adiectis paucis diebus: & tamen minorem Gange esse constat. Seneca etiam apud nos, tentata Indiæ commentatione lx. amnes eius prodidit, gentes duodeuiginti centumq;. Par labor sit montes enumerare. Iunguntur inter se Imaus, Emodus, Paropamissus, Caucasi partes, à quibus tota decurrit in planiciem immensam, & Aegypto similem. Verũ ut terrena demonstratio intelligatur, Alexãdri Magni uestigiȷs insistamus. Diognetus & Beton itinerũ eius mẽsores, scripsere, à portis Caspiȷs Hecatompylon Parthorum quot diximus milia esse: inde Alexandriam Arion, quam urbem is rex condidit, d.lxv. M. Inde ad Prophthasiam Drangarum cxcix. M. Inde ad Arachosiorum oppidum d. xv. M. Inde Orthospanum ccl. M. Inde Alexandri oppidum l. M. In quibusdam exemplaribus diuersi numeri reperiũtur: hanc urbem sub ipso Caucaso esse positam. Ab ea ad flumen Chepta, & oppidum Indorum Peucolaitin ccxxvȷ. M. Inde ad flumen Indum & oppidum Taxila lx. M. Ad Hydaspen fluuium clarum cxx. M. Ad Hypasin non ignobiliorem xlix. cccxc. M. qui fuit Alexandri itinerum terminus, exuperato tamen amne, arisq; in aduersa ripa dicatis. Epistolæ quoq; regis ipsius consentiunt his. Reliqua inde Seleuco Nicatori peragrata sunt: ad Hesidrum clxviȷ. M. Iomanem amnem tantundem. Exemplaria aliqua adȷciunt v. M. passuum. Inde ad Gangen cxȷ. M. Ad Rhodapham clxix. M. aliȷ cccxxv. M. in hoc spatio produnt. ad Calinipaxa oppidum clxvȷ. d. aliȷ cclxv. M. Inde ad confluentem Iomanis amnis, & Gangis dcxxv. M. plerique adȷciunt xiȷ. M. ad oppidumq; Palibotra ccccxxv. Ad ostium Gangis dc. xxxviȷ. M. pass. Gentes quas memorare non pigeat à montibus Emodis, quorum promontorium Imaus uocatur, incolarum lingua niuosum significãte, Isari, Cosyri, Izgi, & per iuga Chisiotosagi, multarumq; gentium cognomen Brachmanæ, quorum Maccocalingæ. flumina Pumas & Cainas (quod in Gangem influit) ambo nauigabilia. Gentes Calingæ proximi mari, & supra Mandei, Malli quorũ mons Mallus, tractusq; eius finis Ganges.

Fluuius

Fluuius Ganges Cap. XVIII

HVnc alij incertis fontibus ut Nilum, rigantemꝗ uicina eodem modo, alij in Scythicis montibus naſci dixerunt. Influere in eum xix. amnes. Ex ijs nauigabiles, præter iam dictos, Canucham, Vamam, Erranoboam, Coſoagum, Sonũ. Alij cum magno fragore ipſius ſtatim fontis erumpere: deiectumꝗ per ſcopuloſa & abrupta, ubi primum molles planicies contingat, in quodam lacu hoſpitari: inde lenem fluere, ubi minimum viij. M. paſſ. latitudine, ubi modicum, ſtadiorum c. altitudine nuſquam minore paſſ. xx.

Gentes Indiæ. Cap. XIX

NOuiſsima gente Gangaridum Calingarum regio Partalis uocatur: regi lxx. M. peditum, equites mille, elephanti dcc. in procinctu bellorũ excubant. Nanꝗ uita mitioribus populis Indorũ multipartita degitur. Alij tellurem exercent, militiam alij capeſſunt, merces alij ſuas euehunt, res externas inuehunt, res publicas optimi ditiſsimiꝗ tẽperant, iudicia reddũt, regibus aſsident. Quintũ genus celebratæ illic, & propè in religionẽ uerſæ, ſapientiæ deditũ, uoluntaria ſemper morte uitã accenſo prius rogo finit. Vnũ ſuper hoc eſt ſemiferũ, ac plenũ laboris immenſi, à quo ſupra dicta cõtinentur, uenandi elephantes domandiꝗ. Iis arant, ijs inuehũtur, hæc maxime nouere pecuaria, ijs dimicant, militãtꝗ pro finibus. Delectum in belua, uires & ætas atꝗ magnitudo faciũt. Inſula in Gange eſt magnæ amplitudinis, gentẽ cõtinens unam, Modogalicam nomine. Vltra ſiti ſunt Modubæ, Molindę, ubere cum oppido eiuſdem nominis magnifico, Galmodroeſi, Preti, Caliſſæ, Saſuri, Paſſalæ, Colubæ, Orzulæ, Abali, Taluctæ. Rex horũ peditũ l. M. equitum iij. M. elephantos cccc. in armis habet. Validior deinde gens Andaræ, plurimis uicis, xxx. oppidis, quæ muris turribusꝗ muniuntur, regi præbet peditum c. M. equitum ij. M. elephantos mille. Fertiliſsimi ſunt auri Dardæ, Setæ uero argẽti. Sed omniũ in India propè, non modo in hoc tractu, potentiam claritatemꝗ antecedunt Praſij, ampliſsima urbe ditiſsimaꝗ Palibotra. Vnde quidã ipſam gentẽ Palibotros uocant, imò uero tractũ uniuerſum à Gange. Regi eorum peditũ ſexcenta M. equitum xxx. M. elephantorũ ix. M. per omnes dies ſtipendiantur. Vnde cõiectatio ingens opum eſt. Ab ijs in interiore ſitu Monedes & Suari, quorũ mons Maleus, in quo umbræ ad ſeptentrionẽ cadũt hyeme, æſtate in auſtrum, per ſenos menſes. Septentriones eo in tractu ſemel in anno apparere, nec niſi xv. diebus, Beton autor eſt: hoc idẽ pluribus locis Indiæ fieri, Megaſthenes. Auſtrinum polum Indi Dramaſa uocãt. Amnis Iomanes in Gangem per Palibotros decurrit inter oppida Methora & Cyriſoborca. A Gange uerſa ad meridiem plaga tinguntur ſole populi, iam quidem infecti, nondum tamen Aethiopum modo exuſti: quantum ad Indum accedũt, tantum colore præferunt ſidus. Indus ſtatim à Praſiorum gente, quorũ in montanis Pygmæi traduntur. Artemidorus inter duos amnes XXI. M. paſſ. intereſſe tradit.

Indus fluuius. Cap. XX

INdus, Sandus ab incolis appellatus, in iugo Caucaſi mõtis quod uocatur Paropamiſſus aduerſus ſolis ortũ effuſus, & ipſe undeuiginti recipit amnes. Sed clariſſimos Hydaſpem quatuor alios afferentẽ, Cantabram tres. Per ſe uero nauigabiles Aceſinũ & Hypaſin, quadã tamen aquarũ modeſtia nuſquã latior quinquaginta ſtadijs, aut altior xv. p. ampliſsimam inſulam efficiens, quæ Praſiane nominatur, & aliam minorem quæ Patale. Ipſe per XII. xl. M. p. parciſsimis autoribus nauigatus, & quodã ſolis comitatu in occaſum uerſus, oceano infunditur. Menſuram in ora ad eum ponam, ut inuenio, generatim, quanquam inter ſe nullæ cõgruãt. Ab oſtio Gangis ad promontoriũ Calingon, & oppidum Dandagula dccxxv. M. paſſ. Ad Tropina XII. xxv. M. Ad Perimulæ promontoriũ, ubi eſt celeberrimũ Indiæ emporiũ dccl. ad oppidũ in inſula quam ſupra diximus Patalam dcxx. M. paſſ. Gentes montanæ inter eũ & Iomanem Ceſi, Cetriboni ſylueſtres: deinde Megallæ, quorũ regi quingẽti elephãti, peditũ equitumꝗ numerus incertus: Chryſei, Paraſangæ, Aſangæ tigri fera ſcatentes. Armant peditũ xxx. M. elephãtos ccc. equites dccc.

Hos includit Indus, montium corona circundatos & solitudinibus per dcxxv. M. Infra solitudines, Dari, Suræ. Iterumq; solitudines per clxxxviij. M. p. plerunq; harenis ambientibus haud alio modo quàm insulas mari. Infra deserta hęc Maltecoræ, Singæ, Marohę, Rarungę, Moruntes, Masuæ, Pagungæ: iam hi montiũ qui perpetuo tractu oceani oram tenent incolæ, liberi & regum expertes, multis urbibus montanos obtinent colles. Nareæ deinde, quos claudit mons altissimus Indicorũ Capitalia. Huius incolæ, alio latere late auri & argẽti metalla fodiũt. Ab ijs Oraturæ, quorũ regi elephanti quidẽ x. sed amplę uires peditum: Varetatæ, qui sub rege elephantos nõ alunt, fiducia equitũ peditumq;: Odomboeræ, Salabastræ, Horatæ urbe pulchra, fossis palustribus munita: p quas crocodili, humani corporis auidissimi, aditũ nisi ponte nõ dant. Et aliud apud illos laudatur oppidum Automela, impositũ littori, quinq; amniũ in unũ cõfluente cõcursu, emporio nobili. Regi eorum elephanti M. dc. peditum cl. M. equitũ quinq; M. Pauperior Charmarum rex, elephantos lx. paruasq; reliquas uires habet. Ab ijs gens Pandæ sola Indorũ regnata fœminis. Vnam Herculi sexus eius genitã ferunt, ob idq; gratiorem regno donatã præcipuo. Ab ea deducentes originem imperitant ccc. oppidis, peditum cl. M. elephãtis quingentis. Post hanc trecentarũ urbium Syrieni, Derangæ, Posingæ, Buzæ, Gogiarei, Vmbræ, Nereæ, Brancosi, Nobundæ, Cocondæ, Nesei, Pedatritæ, Salobriasæ, Olostræ Patalã insulam attingentes: à cuius extremo littore ad Caspias portas XVIII. XXV. M. produnt. Hinc deinde accolunt Indũ aduersum euidẽti demonstratione Amatæ, Bolingæ, Gallitalutæ, Dimuri, Megari, Ordabæ, Mesæ. Ab his Vri, Sileni: mox deserta in ccl. M. pass. Quibus exuperatis Organagæ, Abaortæ, Sibaræ, Suertæ; & ab ijs solitudines prioribus pares. Dein Sarophages, Sorgæ, Baraomatæ, Gumbritæq;, quorum xij. nationes, singulisq; binæ urbes. Aseni triũ urbiũ incolę. Caput eorũ Bucephala, Alexãdri regis equo (cui fuerat hoc nomen) ibi sepulto conditũ. Mõtani super hos Caucaso subiecti, Soleadæ, Sondræ, transgressisq; Indũ, & cũ eo decurrentibus Samarabriæ, Sambraceni, Brisabritæ, Orsij, Antixeni, Taxilæ, cũ urbe celebri, iam in plana demisso tractu, cui uniuerso nomẽ Amandræ. Populi quatuor, Peucolaitæ, Arsagalitæ, Geretæ, Asoi. Etenim pleriq; ab occidente non Indo amne determinant, sed adijciunt quatuor satrapias, Gedrosos, Arachotas, Arios, Paropamissadas.

Arij & iunctæ gentes. Cap. XXI

VLtimo fine Cophete fluuio, quę omnia Ariorũ esse alijs placet. Necnon & Nysam urbem pleriq; Indiæ ascribunt, montẽq; Merum Libero patri sacrum: unde origo fabulæ, Iouis fœmine æditum: Item Aspagonas gentẽ, uitis & lauri & buxi, pomorumq; omniũ in Græcia nascentium fertilem. Quæ memoranda & prope fabulosa, de fertilitate terræ, ac genere frugum arborumq;, aut ferarum aut uolucrum & aliorum animaliũ traduntur, suis quæq; locis in reliqua parte operis commemorabuntur. Quatuor uero satrapiæ mox paulo, ad Taprobanem insulam festinante animo. Sed ante sunt aliæ, Patale, quam significauimus, in ipsis faucibus Indi triquetra figura cc. xx. M. p. latitudine. Extra ostiũ Indi, Chrysæ, & Argyræ, fertiles metallis, ut credo. Nam quod aliqui tradidere, aureum argenteũq; ijs solũ esse haud facile crediderim. Ab ijs xx. M. p. Crocale. Ab ea. xij. M. p. Bibaga, ostreis & cõchylijs referta. Deinde Toralliba ix. M. p. à supradicta, multęq; ignobiles.

Taprobane insula. Cap. XXII

TAprobanen alterũ orbẽ terrarũ esse, diu existimatũ est, Antichthonũ appellatione. Vt liqueret insulam esse, Alexandri Magni ætas resq; præstitere. Onesicritus classis eius præfectus, elephãtos ibi maiores bellicosioresq; quàm in India gigni scripsit: Megasthenes flumine diuidi, incolasq; Palæogones appellari, auri margaritarumq; grandium fertiliores quàm Indos. Eratosthenes & mensurã prodidit longitudinis vij. M. stad. latitudinis v. M. nec urbes esse, sed uicos septingẽtos. Incipit ab Eoo mari, inter ortũ occasumq; solis Indiæ prætenta, & quondam credita xx. dierũ nauigatione à Prasiana gente distare: mox, quia papyraceis nauibus armamentisq; Nili peteretur, ad nostrarũ nauium cursus,

vij.dierum interuallo taxato.Mare intereſt uadoſum,ſenis non amplius altitudinis paſſibus,ſed certis canalibus adeo profundũ,ut nullæ ancoræ ſidãt:ob id nauibus utrinq; proræ,ne per anguſtias aluei circũagi ſit neceſſe.Siderũ in nauigãdo nulla obſeruatio.Septẽtrio nõ cernitur,ſed uolucres ſecum uehũt emittẽtes ſæpius,meatumq; earũ terras petẽtium comitãtur. Nec plus quàm ternis menſibus in anno nauigant.Cauent à ſolſtitio maxime c.dies,tunc illo mari hyberno. Hactenus à priſcis memorata: nobis diligentior notitia Claudij principatu cõtigit, legatis etiã ex inſula aduectis.Id accidit hoc modo : Annij Plocami,qui maris rubri uectigal à fiſco redemerat,libertus circa Arabiam nauigans, aquilonibus raptus præter Carmaniam xv. die Hippuros portũ eius inuectus,hoſpitali regis clemẽtia ſex menſium tempore imbutus alloquio,percõtanti poſtea enarrauit Romanos & Cæſarẽ:mirũ in modũ in auditis iuſtitiam ille ſuſpexit, quod pares pondere denarij eſſent in captiua pecunia,cum diuerſæ imagines indicarẽt à pluribus factos. Et hoc maxime ſollicitatus ad amicitiam,legatos quatuor miſit,principe eorũ Rachia. Ex ijs cognitum D.eſſe oppida,portũ cõtra meridiẽ appoſitũ oppido Paleſimũdo, omniũ ibi clariſſimo,ac regiæ cc.M.plebis.Stagnum intus Megisba, cclxxv.M. p. ambitu, inſulas pabuli tantum fertiles,cõplexum.Ex eo duos amnes erumpere,Paleſimundum,iuxta oppidum eiuſdem nominis influentem in portũ tribus alueis, quinque ſtadiorum arctiſſimo, xv. ampliſſimo. Alterum ad ſeptentrionẽ Indiamq; uerſus,Cydara nomine.Proximum eſſe Indiæ promontorium,quod uocetur Colaicum,quatridui nauigatione,medio in curſu ſolis inſula occurrente.Mare id colore peruiridi,præterea fruticoſum arboribus, iubas earum gubernaculis deterentibus.Septentriões Vergiliasq; apud nos ueluti in nouo cælo,mirabantur:Lunam quidem apud ipſos nõ niſi ab octaua ad xvi. ſupra terram aſpici fatentes.Canopum lucere noctibus, ſidus ingẽs & clarũ. Sed maxime mirũ ijs erat, umbras ſuas in noſtrum cælum cadere,nõ in ſuum:ſolemq; à læua oriri,& in dexterã occidere potius quàm è diuerſo.Iidem narrauere,latus inſulę quod prætenderetur Indiæ x.M. ſtad.eſſe,ab oriẽte hyberno ultra mõtes Emodos. Seras quoq; ab ipſis aſpici, notos etiam commercio.patrem Rachiæ cõmeaſſe eò.aduenis ibi feras occurſare. Ipſos uero excedere hominum magnitudinem, rutilis comis,cæruleis oculis, oris ſono truci,nulli cõmercio linguæ.Cætera eadem quę noſtri negociatores. Fluminis ulteriore ripa merces poſitas iuxta uenalia tolli ab his,ſi placeat permutatio:nõ aliter odio iuſtiore luxuriæ,quàm ſi perducta mens illuc uſq; cogitet,quid & quò petatur & quare. Sed ne Taprobane quidem, quamuis extra orbem à natura relegata, noſtris uitijs caret. aurũ argentũq; & ibi in pretio. marmor teſtudinis ſimile, gemmæ margaritæq; in honore multo præſtãtiores,& totius luxuriæ noſtræ cumulus.Ipſorum opes maiores eſſe dicebant,ſed apud nos opulentiæ maiorem uſum. Seruum nemini, non in diem aut interdiu ſomnum: ædificia modice ab humo extantia:annonam nunquã augeri,nõ fora litesúe eſſe. coli Herculem: eligi regem à populo ſenecta clementiaq;,liberos nõ habentem:& ſi poſtea gignat,abdicari, ne fiat hæreditarium regnum.Rectores ei à populo xxx. dari:nec niſi pluriũ ſententia quenquam capite damnari: ſic quoq; appellationẽ eſſe ad populũ,lxx. iudices dari: ſi liberent ij reum, amplius triginta ijs nullã eſſe dignationẽ,grauiſſimo probro. regi cultum Liberi patris,cæteris Arabum.regem,ſi quid delinquat,morte multari,nullo interimẽte,auerſantibus cunctis,&cõmercia etiã ſermonis negantibus.Feſta uenatione abſumi,gratiſſimam eam tigribus elephantiſq; cõſtare.Agros diligenter coli,pomis abundare.Eſſe & in piſcatu uoluptatem,teſtudinum maxime,quarum ſuperficie familias habitantiũ cõtegi: tanta reperiri magnitudine. Vitã hominum centum annis modicã.Hæc comperta de Taprobane.Quatuor ſatrapiæ,quas in hunc locum diſtulimus,ita ſe habent.

Capiſſene,Carmania. Cap. XXIII

A Proximis Indo gẽtibus mõtana Capiſſenæ habent Capiſſam urbẽ,quã diruit Cyrus.Arachoſia cũ oppido & flumine eiuſdẽ nois,quod quidã Cophen dixere,à Se

miramide cōditū. Amnis Hermandus præfluens per Abesten Arachosiorū. Proximos ijs à meridie ad partem Arachotarū faciūt Gedrosos,& à septentrione Paropamissadas. Cartana oppidū sub Caucaso,quod postea Tetrogonis dictum.Hęc regio est ex aduerso.Bactrianorum deinde,cuius oppidū Alexandria,à conditore dictū.Syndraci,Dangulæ,Parapiani,Cantaces,Maci.Ad Caucasum Cadrusi oppidū ab Alexandro cōditum. Infra hæc omnia,ora ab Indo. Ariana regio ambusta feruoribus, desertisq; circundata, multa tamē intersusa opacitate:cultores cōgregat circa duos maxime fluuios,Tonderon & Arosapen.Oppidū Artacacna.Arius amnis,qui præfluit Alexandriam ab Alexādro cōditam.patet oppidū stad. xxx. multoq; pulchrius,sicut antiquius, Artacabane iterum ab Antiocho munitum,stad.l.Dorisci gens.Amnes Pharnacotis,Ophradus,Prophthasia oppidum Zarasparum,Drangæ, Argetæ, Zarangæ, Gedrusi. Oppida Paucolais, Lymphorta,Methoricū desertum.Amnis Manain.Augutturi gens. Flumē Borru,Gens Vrbi,flumen nauigabile Ponamus Pandorum finibus.Item Caberon Sorarū ostio portuosus.Oppidū Condigramma.Flumen Cophes.Influūt in eum nauigabilia Sadarus, Parospus,Sodinus.Arianæ partem esse Daritin aliqui uolunt, mensuramq; produnt utriusq; longitudine XIX.l.M.p.latitudine dimidio minore q̃ Indiæ. Alij Gedrusos & Scyros posuere per clxxxiij.M.p.Mox Ichthyophagos Oritas,propria nō Indorū lingua loquentes,per cc.M.p.Inde posuere Arbiorum gentem per cc.M. Ichthyophagos omnes Alexander uetuit piscibus uiuere. Vltrà deserta,deinde Carmania,ac Persis,atq; Arabia. Sed priusquam hæc generatim persequamur,indicare conuenit,quæ prodit Onesicritus, classe Alexandri circumuectus in mediterranea Persidis ex India, narrata proxime à Iuba:dein eam nauigationem,quæ his annis cōperta seruatur hodie.Onesicriti & Nearchi nauigatio nec nomina habet mansionū nec spatia.Primūq; Xylenepolis,ab Alexandro cōdita,unde cœperunt exordium,iuxta quod flumen,aut ubi fuerit, nō satis explanatur. Hæc tamen digna memoratu produnt ab eis: oppidū à Nearcho conditum in nauigatione ea.Flumen Nabrum nauiū capax,contrà insula distans lxx.stad.Alexandria condita à Leonato iussu Alexandri in finibus gentis,Argenus portu salubri. Flumē Tuberum nauigabile,quod circa Patiræ.Deinde Ichthyophagi tam longo tractu, ut xx dierū spatio prænauigauerint.Insula,quę solis appellatur,& eadem cubile Nympharum,rubens, in qua nullū animal non absumitur,incertis causis.Ori gens.Flumen Carmaniæ Hytanis portuosum & auro fertile.Ab eo primū septentriones apparuisse adnotauere. Arcturum nec omnibus cerni noctibus,nec totis unquā.Achemenidas usq; illo tenuisse. Æris & ferri metalla & arsenici & minij exerceri.Inde promontoriū Carmaniæ est:ex quo in aduersa ora ad gentē Arabię Macas traiectus distat l.M. p.Insulę tres,quarū Organa tantum habitatur aquosa, à continenti xxv. M. p. Insulæ iiij.iam in sinu ante Persida. Circa has hydri marini uicenū cubitorū adnatantes terruere classem. Insula Acrotadus,item Gauratæ,in quibus Chiana gens.Flumen Hyperis in medio sinu Persico,onerariarū nauium capax.Flumen Sitiogagus, quo Pasargadas septimo die nauigatur. Flumen nauigabile Phirstimus,insula sine nomine. Flumē Granius modicarum nauiū capax, per Susianen fluit:dextra eius accolunt Deximontani,qui bitumē perficiunt. Flumē Oroatis ostio difficili nisi peritis,insulę II paruæ,inde uadosa nauigatio palustri similis: per euripos tamen quosdam peragitur.Ostium Euphratis.Lacus,quem faciunt Eulęus & Tigris iuxta Characem. Inde Tigri Susa. Festos dies ibi agentem Alexandrū inuenerunt septimo mense, postquam digressus ab ijs fuerat Patalis,tertio nauigationis.Sic Alexādri classis nauigauit.Postea à Syagro Arabiæ promōtorio Patalam fauonio,quem Hypalum ibi uocant, peti certissimum uidebatur XIII.xxxij.M. p.æstimatiōe. Secuta ætas propiorem cursum tutioremq; iudicauit, si ab eodem promontorio Zizerum amnem portum Indiæ peteret. Diuq; ita nauigatum est, donec compendia inuenit mercator, lucroq; India admota est.Quippe omnibus annis nauigatur,sagittariorum cohortibus impositis. Etenim piratæ

tatæ maxime infestabant.Nec pigebit totũ cursum ab Aegypto exponere,nũc primum certa notitia patescente.Digna res,nullo anno imperij nostri minus H—S quingenties exhauriente India & merces remittente,quæ apud nos centuplicato ueneant. MM passuum ab Alexandria abest oppidum Iuliopolis. Inde nauigant Nilo Coptum cccij. M. pass. qui cursus Etesijs flantibus peragitur xij. diebus. A Copto camelis itur,aquationum ratione mansionibus dispositis.Prima appellatur Hydreuma xxxij.M.Secunda in monte, diei itinere.Tertia in altero hydreumate à Copto xcv.M.Deinde in monte.Mox ad hydreuma Apollinis,à Copto clxxxiiij.M.p. Rursus in mõte. Mox ad nouũ Hydreuma à Copto ccxxxiij.M.p.Est & aliud Hydreuma uetus,Troglodyticũ nominatur,ubi præsidium excubat diuerticulo II.milium.Distat à nouo Hydreumate iiij. M.p.Inde Berenice oppidum,ubi portus rubri maris,à Copto cclviij.M.p. Sed quia maior pars itineris conficitur noctibus propter æstus,& statiuis dies absumũtur,totum à Copto Berenicen iter duodecimo die peragitur.Nauigare incipiũt æstate media ante canis ortum,aut ab exortu protinus. Veniũtq́ circiter xxx die Ocelim Arabiæ,aut Canan thuriferę regionis. Est & tertius portus,qui uocatur Muza,quem indica nauigatio nõ petit,nec nisi thuris odorumq́ Arabicorum mercatores.Intus oppida,regia eius appellatur Saphar,aliudq́ Sabe.Indos autem petentibus utilissimum est ab Oceli egredi.Inde uento Hypalo nauigãt diebus quadraginta ad primum emporium Indiæ Muzirim, non expetendum propter uicinos piratas,qui obtinent locum nomine Hydras,neq́ est abundans mercibus. Prætea longe à terra abest nauium statio,lintribusq́ efferuntur onera, quæ geruntur.Regnabat ibi,cum proderẽ hæc,Celebothras.Alius utilior portus gentis Necanidon, qui uocatur Becare.Ibi regnat Pandion,longe ab emporio mediterraneo distante oppido; quod uocatur Modusa.Regio aũt ex qua piper monoxylis lintribus Becaren conuehunt,uocatur Cottona : quæ omnia gentium portuumúe aut oppidorum nomina apud neminem priorum inueniuntur.Quo apparet mutari locorũ status. Ex India renauigãt mense Ægyptio Tybi incipiente,nostro Decembri:aut utiq́ Mechiris Aegyptij intra diem sextũ, quod fit intra Idus Ianuarias nostras.Ita euenit,ut eodẽ anno remeent.Nauigant autem ex India uento uulturno:& cum intrauere rubrum mare,africo uel austro.Nunc reuertemur ad propositũ.Carmaniæ oram patere duodecies centena L.M.pass. Nearchus scripsit.Ab initio eius ad flumen Sabin c.M. passuũ. Inde uineas coli & arua ad flumen Andanin,xxv.M.spatio.Regio uocatur Armuzia.Oppida Carmanię Zetis & Alexãdria. Irrumpit deinde & in hac parte geminũ mare in terras,quod rubrum dixere nostri, Græci Erythræum à rege Erythra,aut (ut alij) solis repercussu talem reddi colorem existimantes:alij ab harena terraq́:alij tali aquæ ipsius natura.

Sinus Persicus & Arabicus. Cap. XXIIII

SEd in duos diuiditur sinus.Is qui ab oriẽte est,Persicus appellatur XXV.M.passuũ circuitu, ut Eratosthenes tradit.Ex aduerso est Arabia,cuius XII.M.pass. est longitudo. Rursus altero ambitur sinu Arabico nominato: oceanum qui influit, Azaniũ appellant. Persicum introitũ v.M.p.latitudinis,alij iiij.fecerunt.Ab eo ad intimũ sinum recto cursu XI. xxv.M.propemodũ constat esse,& situm eius humani capitis effigie.Onesicritus & Nearchus ab Indo amne in sinum Persicũ,atq́ illinc Babylonẽ ab Euphratis paludibus, scripserũt XXV.M.passuũ esse. In Carmaniæ angulo sunt Chelonophagi, testudinum superficie casas tegentes,carne uescentes.A flumine Arbi promontoriũ ipsum inhabitãt, præter capita toto corpore hirti,corijsq́ piscium uestiti.

Cascandrus insula,Parthorum regna. Cap. XXV

AB horũ tractu Indiã uersus Cascãdrus deserta insula in oceano L.M.p.traditur: iuxtaq́ eã freto interfluẽte Stoidis,quæstuosa margaritis.A promõtorio Carmanis iũgunt Armozei.Quidã interponũt Arbios cccc xij.M.p.toto littore.Ibi portus Macedonũ,& arę Alexãdri in ꝓmõtorio.Amnes Saganos, dein Daras & Salsos.Ab eo promontorium

torium Themisteas,insula Aphrodisias habitatur. inde Persidis initiũ ad flumen Oroatin, quo diuiditur ab Elymaide.Contra Persidem insulæ,Philos, Casandra, Aratia cum monte prælto Neptuno sacra. Ipsa Persis aduersus occasum sita obtinet littora d.l.M. passuum,etiã in luxum diues,in Parthorum iampridem translata nomen.Horum de imperio nũc paucis.Regna Parthorũ duodeuiginti sunt omnia,ita enim diuidũt prouincias circa duo(ut diximus)maria,rubrum à meridie, Hyrcanũ à septentrione.Ex ĳs undecim, quæ superiora dicuntur,incipiunt à confinio Armeniæ,Caspĳsq́ littoribus:pertinent ad Scythas,cũ quibus ex æquo degunt.Reliqua septem regna inferiora appellantur.Quod ad Parthos attinet,semper fuit Parthia in radicibus montium sæpius dictorũ, qui omnes eas gentes prætexunt.Habet ab ortu Arios,à meridie Carmaniam & Arianos,ab occasu Pratitas,Medos,à septentrione Hyrcanos,undiq́ desertis cincta. Vlteriores Parthi Nomades appellantur:citra deserta, ab occasu urbes eorum,quas diximus, Issatis & Calliope:ab oriente æstiuo Europum,ab hyberno Mania:in medio Hecatonpylos, Arsacia:regio Nisæa Parthyenes nobilis,ubi Alexandropolis à conditore.

Media,Mesopotamia,Babylon,Seleucia. Cap. XXVI

NEcessarium est hoc in loco signare & Medorum situm, terrarũq́ faciem circũagere ad Persicum mare,quo facilius deinde reliqua noscãtur, Nanq́ Media ab occasu transuersa oblique Parthiæ occurrens, utraq́ regna includit. Habet ergo ipsa ab ortu Caspios &Parthos,à meridie Sittacenen &Susianen & Persida,ab occasu Adiabenen, à septentrione Armeniã. Persæ rubrũ mare semper accoluere,propter quod is sinus Persicus uocatur.Regio ibi maritima Cyropolis.Quà uero ipsa subit ad Medos Elymais.Megala appellatur locus, arduo montis ascensu per gradus,introitu angusto,ad Persepolin caput regni,dirutam ab Alexandro. Præterea habet in extremis finibus Laodiceam,ab Antiocho conditã.Inde ad orientẽ Magi obtinent Passagardas castellũ, in quo Cyri sepulchrũ est: & horum Ecbatana oppidũ translatũ ab Dario rege ad montes. Inter Parthos & Arianos excurrunt Parætaceni.His gentibus & Euphrate,inferiora regna cludun tur.Reliqua dicemus à Mesopotamia,excepto mucrone eius Arabumq́ populis,in priore dictis uolumine. Mesopotamia tota Assyriorum fuit uicatim dispersa præter Babylona & Ninum. Macedones eam in urbes congregauere,propter ubertatem soli.Oppida præter iam dicta, habet Seleuciam, Laodiceam, Artemitam: item in Arabum gente, qui Aroei uocantur,& Mardani, Antiochiam:quæ à præfecto Mesopotamiæ Nicanore condita Arabis uocatur. Iunguntur his Arabes, introrsus Eldamarĳ. Super quos ad Pellacontam flumen Bura oppidum, Salmani & Masei Arabes. Gordyæis uero iuncti Aloni, per quos Zerbis fluuius in Tigrin cadit, Azones, Silices montani, & Orontes. Quorum ad occidentem oppidum Gaugamela.Item Sue in rupibus.Suprà Silci, Classitæ, per quos Lycus ex Armenia fertur: Absitris ad hybernum exortum. Azochis oppidum. Mox in campestribus oppida Diospage, Polytelia, Stratonicea, Anthemus. In uicinia Euphratis Nicephorion, quod ut diximus, Alexander iussit condi propter loci opportunitatem. Dicta est & in Zeugmate Apamia, ex qua orientem petentes excipit oppidum apprime munitum,quondam stadiorum sexaginta quinque amplitudine,& satrapatum regia appellatum, quò tributa cõferebantur,nunc in arcem redactum. Durant ut fuerãt Hebata,& ductu Pompeĳ Magni terminus Romani imperĳ Oruros, à Zeugmate ducentis quinquaginta millibus passuum.Sunt qui tradũt Euphratem Gobaris præfecti opere deductum, ubi eum diximus findi, ne præcipiti cursu Babyloniam infestaret:ab Assyrĳs uero uniuersis appellatum Armalchar, quod significat regium flumen. quà deriuatur oppidum fuit Agrani è maximis, quod diruêre Persæ. Babylon Chaldaicarum gentium caput diu summam claritatem obtinuit in toto orbe, propter quam reliqua pars Mesopotamiæ Assyriæq́ Babylonia appellata est, sexaginta millia pass.amplexa muris,ducenos pedes altis,quinquagenos latis,in singulos pedes ternis di-

gitis

gitis mẽsura ampliore, q̃ nostra, interfluo Euphrate, mirabili opere utroq;. Durat adhuc ibi Iouis Beli templũ. Inuentor hic fuit sideralis scientiæ. Cætero circuitu in solitudinẽ redijt, exhausta uicinitate Seleuciæ, ob id cõditę à Nicatore intra nonagesimũ lapidẽ, in cõfluente Euphratis fossa perducti atq; Tigris: quæ tamen Babylonia cognominat̃, libera hodie, ac sui iuris, Macedonumq; moris. Ferunt ei plebis urbanæ dc.M. esse: situm uero mœniũ aquilæ pandentis alas: agrum totius orientis fertilissimũ. Inuicem ad hanc exhauriendam, Ctesiphontẽ iuxta tertiũ ab ea lapidem in Chalonitide cõdidere Parthi, quod nũc est caput regni. & postq; nihil proficiebatur, nuper Vologesus rex aliud oppidũ Vologesocertã in uicino cõdidit. Sunt etiamnũ in Mesopotamia oppida, Hipparenũ, Chaldæorum & hoc sicut Babylon, iuxta flumen Narragã, qui dedit ciuitati nomen. Muros Hipparenorũ Persæ diruere. Orcheni quoq; tertia Chaldæorũ doctrina, in eodẽ situ locantur, ad meridiẽ uersi. Ab hijs Notitæ & Orthophantæ, & Græciochantæ. Euphrate nauigari Babylonem è Persico mari ccccxxij.M.pass. tradunt Nearchus & Onesicritus. Qui uero postea scripsere, à Seleucia ccccxc.M. Iuba à Babylone Characem clxxv.M. passuum. Fluere aliqui ultra Babylonem cõtinuo alueo priusquam distrahitur in irrigua lxxxvij.M. Vniuerso autem cursu xr. M.pass. Inconstantiam mensuræ diuersitas autorum facit, cũ Persæ quoq; schœnos & parasangas alij alia mensura determinent. Vbi desinit alueo munire, ad cõfinium Characis accedente tractu, statim infestant Attali latrones Arabum gens. Vltra quos Scenitæ. Ambitu uero Euphratis Nomades Arabiæ usq; ad deserta Syriæ, unde in meridiẽ flecti eum diximus, solitudines Palmyrenas relinquentem. Seleucia abest à capite Mesopotamiæ Euphratem nauigantibus undecies centena xxv.M. p. A mari rubro si Tigri nauigetur, cccxx. M. A Zeugmate dxxvij. M. Zeugma à Seleucia Syriæ ad nostrum littus, cxxxij. M.p. Hæc est ibi latitudo terrarũ inter duo maria. Parthici uero regni dcccc. xliiij. M. passuum. Est etiamnum oppidum Mesopotamiæ in ripa Tigris circa confluentes, quod uocant Digbam.

Flumen Tigris. Cap. XXVII

SEd & de Tigri ipso dixisse conueniat. Oritur in regione Armeniæ maioris, fonte conspicuo in planicie. Loco nomẽ Elongosine est. Ipsius, quà tardior fluit, Diglito: unde concitatur, à celeritate Tigris incipit uocari. Ita appellant Medi sagittã. Influit lacum Arethusam omnia illata pondera sustinentem, & nitrum nebulis exhalantem. Vnũ genus ei piscium est, idq; transcurrentis nõ miscetur alueo, sicut nec è Tigri pisces in lacũ trãsnatant. Fertur autem & cursu & colore dissimilis: transuectusq; occurrente Tauro monte in specu mergitur. Subterq; lapsus, à latere altero eius erumpit. Locus uocatur Zoroanda. Eundẽ esse manifestũ est, quod demersa perfert. Alterũ deinde transit lacũ, qui Thospites appellatur, rursusq; in cuniculos mergitur, & post xxv.M.pass. circa Nymphæũ redditur. Tam uicinũ Arsaniæ fluere eũ in regiõe Arhene Claudius Cæsar autor est, ut cum intumuere, confluant, nec tamen misceantur, leuiorq; Arsanias, innatat iiij.M. fermè spatio: mox diuisus in Euphratem mergitur. Tigris autem ex Armenia acceptis fluminibus claris, Partheni, Agnice, Phariõe, Arabas Orios Adiabenosq; disterminans. & quam diximus Mesopotamiam faciens; lustratis montibus Gordyæorum circa Apamiam Mesenes oppidũ, citra Seleuciam Babyloniam cxxv.M.passuũ, diuisus in alueos duos, altero meridiem ac Seleuciam petit, Mesenen perfundens: altero ad septentrionẽ flexus, eiusdem gentis tergo campos Cauchas secat. Vbi remeauere aquæ, Pasitigris appellatur. Postea recipit ex Media Choaspem: atque (ut diximus) inter Seleuciam & Ctesiphontẽ uectus, in lacus Chaldaicos se fundit, eosq; lxx.M. passuum amplitudine implet. Mox uasto alueo profusus, dextra Characis oppidi infertur mari Persico decumo ore. Inter II amnium ostia xxv. M. passuum fuere, aut (ut alij tradunt) vij. M. utroque nauigabili. Sed longo tempore Euphratem præclusere Orcheni, & accolę agros rigãtes, nec nisi per Tigrin defertur in mare. Proxima Tigri regio Parapotamia appellatur. In ea dictum

est de

est de Mesene. Oppidũ eius Dibitach. Iungitur Chalonitis cum Ctesiphonte, non palmetis modo, uerum & olea pomisq́; aliisq́; arbustis nobilis. Ad eam peruenit Zagrus mons, ex Armenia inter Medos Adiabenosq́; ueniens, supra Parætacenen & Persidem. Chalonitis abest à Perside ccccLxxx. M. pass. Tantum à Caspio mari Assyriam abesse compendio itinerũ aliqui tradunt. Inter has gentes atque Mesenen Sittacene est, eadem Arbelitis & Palæstine dicta. Oppidum eius Sittace Græcorum ab ortu est, & Sabata. Ab occasu autem Antiochia, inter duo flumina Tigrin & Tornadotum. Item Apamia, cui nomen Antiochus matris suæ imposuit, Tigris circũfunditur. Hæc diuiditur Archoo. Infra est Susiane, in qua uetus regia Persarum Susa à Dario Hystaspis filio condita: abest à Seleucia Babylonia ccccl. M. pass. Tantundem ab Ecbatanis Medorum per montem Charbanum. In septentrionali Tigris alueo oppidum est Babytace. Abest à Susis cxxxv. M. pass. Ibi mortalium soli aurum in odio cõtrahunt: Id defodiunt, ne quo cui sit in usu. Susianis ad orientem uersus iunguntur Cosæi latrones, & Mizæorum xl. populi liberę feritatis. Supra eos patent Parthusi, Mardi, & Saitæ, Hyi, qui prætenduntur supra Elymaida, quam Persidi in ora iunximus. Susa à Persico mari absunt ccl. M. passuum. Qua subiit ad eam classis Alexãdri Pasitigri, uicus ad lacũ Chaldaicum uocatur Aphle, unde Susa nauigatione lxv. M. d. pass. absunt. Susianis ab oriente proximi sunt Chosiei: supra Chosieos ad septentrionem Mesobatene sub monte Cambalido, qui est Caucasi ramus, inde mollissimo trãsitu in Bactros. Susianen ab Elymaide disterminat amnis Eulæus, ortus in Medis: medioq́; spatio cuniculo conditus, ac rursus exortus per Mesobatenen lapsus, circuit arcem Susorum ac Dianæ templum augustissimũ illis gentibus, & ipse in magna ceremonia. Siquidem reges non ex alio bibunt, & ob id in longinqua portant. Recipit amnem Hedypnun, præter Asylum Persarum uenientem, & unum ex Susianis. oppidum iuxta eum Magoa, à Charace xv. M. passuum. Quidam hoc in extrema Susiana ponunt solitudinibus proximum. Infra Eulæum Elymais est, in ora iuncta Persidi, à flumine Oroati ad Characem ccxl. M. pass. Oppida eius Seleucia & Sosirate, apposita monti Casyro. Oram quæ præiacet, minorum Syrtium uice diximus inaccessam cœno, plurimum limi deferentibus Brixia & Ortacea amnibus: madente & ipsa Elymaide in tantum, ut nullus sit nisi circuitu eius ad Persidem aditus. Infestatur & serpentibus, quos flumina deportant. Pars eius maxime inuia, Characene uocat̃ ab oppido Arabiæ claudente regna, de quo dicemus exposita prius M. Agrippæ sentẽtia. Nanq́; is Mediam & Parthiam, & Persidem ab oriẽte Indo, ab occidente Tigri, à septentrione Tauro, Caucaso, à meridie rubro mari terminatas, patere in longitudinem x̃iii. xx. M. pass. in latitudinem dcccxl. prodidit. Præterea per se Mesopotamiam ab oriente Tigri, ab occasu Euphrate, à septentrione Tauro, à meridie mari Persico inclusam, longitudine octingentorum M. pass. latitudine cccLx. Charax oppidum Persici sinus intimum, à quo Arabia Eudæmon cognominata excurrit, habitatur in colle manu facto inter cõfluentes, dextra Tigrin, læua Eulæum iii. M. pass. laxitate. Cõditum est primum ab Alexandro Magno: qui colonis ex urbe regia Durine (quæ tum interiit) deductis, militũq́; inutilibus ibi relictis, Alexandriã appellari iusserat: pagumq́; Pellæum, à patria sua, quem proprie Macedonum fecerat. Flumina id oppidũ expugnauere. Postea Antiochus restituit, quintus regum, & suo nomine appellauit. Iterumq́; infestatũ Pasines Sogdonaci filius, rex finitimorum Arabũ, quem Iuba satrapen Antiochi fuisse falso tradit, oppositis molibus restituit: nomenq́; suũ dedit, emunito situ iuxta in longitudinẽ iii. M. pass. in latitudinẽ paulo minus. Primo fuit à littore stadiis x. maritimũ, etiam inde pseudoporticus habet: Iuba uero prodente L. M. pass. Nunc abesse à littore cxx. M. legati Arabum nostriq́; negociatores, qui inde uenere affirmãt. Nec ulla in parte plus aut celerius ꝓfecere terrę fluminibus inuectæ. Magis id mirũ est, æstu longe ultra id accedẽte nõ repercussas. Hoc in loco genitum esse Dionysiũ, terrarũ orbis situs recentissimũ autorem constat, quem ad cõmentanda omnia

da omnia

da omnia in orientem præmisit diuus Augustus, ituro in Armeniam ad Parthicas Arabicasq; res maiore filio. Non me præterit, nec sum oblitus, sui quenque situs diligentissimum autorem uisum nobis in introitu huius operis. In hac tamen parte arma Romana sequi placet nobis, Iubamq; regem, ad eundem Caium Cæsarem scriptis uoluminibus de eadem Arabica expeditione.

Arabia, Nomades, Nabatæi, Omani, Tylos, & Ogyris insulæ Cap. xxviii

ARabia gentiũ nulli postferenda, amplitudine longissima à monte Amano à regione Ciliciæ Comagenesq; descẽdit, ut diximus, multis gentibus eorum deductis illò à Tigrane magno, sponte uero ad mare nostrum littusq; Aegyptiacum, ut docuimus: necnon & in media Syriæ ad Libani montem penetrantibus Nubeis, quibus iunguntur Ramisi. Deinde Taranei, deinde Patami. Ipsa uero peninsula Arabia inter duo maria, rubrum Persicumq; procurrens, quodam naturę artificio ad similitudinem atque magnitudinem Italiæ mari circumfusa, in eandem etiã cæli partem nulla differentia spectat. Hæc quoq; in illo situ felix. Eius populos à nostro mari usq; ad Palmyrenas solitudines diximus. Reliqua nunc inde peragemus. Nomades infestatoresq; Chaldæorum Scenitæ (ut diximus) claudunt, & ipsi uagi, sed à tabernaculis cognominati, quæ ciliciis metantur ubi libuit. Deinde Nabatæi oppidum incolunt Petram nomine in conualle, paulo minus ii M. pass. amplitudinis, circundatum montibus inaccessis amne interfluẽte. Abest à Gaza oppido littoris nostri dc. M. à sinu Persico cxxij. M. Huc conuenit utrunque biuium, eorum qui Syriæ Palmyram petiere, & eorum qui ab Gaza uenerunt. A Petra incoluerunt Omani ad Characẽ usq;, oppidis quondam claris à Semiramide cõditis, Abesamide & Soractia. Nunc sunt solitudines. Deinde est oppidũ quod Characenorũ regi paret in Pasitigris ripa, Forath nomine, in quo à Petra cõueniunt, Characemq; inde xij. M. p. secundo æstu nauigant. E Parthico enim regno nauigantibus uicus Teredon, infra confluentem Euphratis & Tigris: læua fluminis Chaldæi obtinent, dextra Nomades Scenitæ. Quidam & alia duo oppida longis interuallis Tigris prænauigari tradunt, Barbatiam, mox Thumatam: quod abesse à Petra x. dierum nauigatione, nostri negociatores dicũt, Characenorumq; regi parere: & Apamiã sitam ubi restagnatio Euphratis cũ Tigri confluat. Itaq; molientes incursionem Parthos, operibus abiectis inundatione arceri. Nunc à Charace dicemus oram, Epiphani primũ exquisitam: locus ubi Euphratis ostium fuit, flumen salsum, promontoriũ Chaldone, uoragini similius q̃ mari per l. M. oræ, flumen Achana, deserta c. M. pass. usq; ad insulam Icharam. Sinus Capeus quem accolunt Gaulopes & Chateni. Sinus Gerraicus. Oppidũ Gerra v. M. pass. amplitudine, turres habet ex salis quadratis molibus, à littore l. M. pass. regio Attene. Ex aduerso Tylos insula, totidem milibus à littore, plurimis margaritis celeberrima cum oppido eiusdem nominis: iuxtaq; altera minor, à promontorio eius xij. M. pass. Vltra magnas aspici insulas tradũt, ad quas non sit peruentum. Huius ambitũ cxij. M. D. passuum, à Perside longius abesse, adiri uno alueo angusto. Insula Asgilia, Gentes Nocheti, Zurachi, Borgodi, Cataræi, Nomades. Flumen Cynos. Vltrà nauigationem incompertam ab eo latere propter scopulos tradit Iuba, prætermissa mentione oppidi Omanorum Batrasabbes, & Omanæ, quod priores celebrem portum Carmaniæ fecere. Item Omnæ & Athanæ, quæ nunc oppida maxime celebrari à Persico mari nostri negociatores dicunt. A flumine Canis, ut Iuba tradit, mons adusto similis. Gentes Epimaranitæ. Mox Ichthyophagi, insula deserta, gentes Bathymi. Eblitei montes, insula Omœnus. Portus Machorbæ; insulæ Etaxalos, Onchobrice: gens Chadæi. Insulæ sine nominibus multæ. Celebres uero Isura, Rhinnea, & proxima in qua scriptæ sunt stelæ lapideæ literis incognitis. Goboea portus, Bragæ insulæ desertæ. Gens Thaludæi. Dabanegoris regio. Mõs Orsa cũ portu. Sinus Duatus, insulæ multæ. Mons Tricoryphos. Regio Cardalena, insulę Solanidę, Capina. Item Ichthyophagorum. Deinde Glari. Littus Hammæum, ubi auri metalla. Regio Canauna, gentes

na,gentes Apitami,Gaſani. Inſula Deuuade. Fons Goralus, Garpheti, inſulæ Aleu & Amnamethu.Gēs Darræ,inſulæ Chelonitis,Ichthyophagon multæ.Eodanda deſerta, Baſag.Multæ Sabæorum. Flumina,Thamar,Amnon,inſulę Dolicæ.Fontes,Daulotes, Dora:inſulæ Pteros,Labanis,Coboris,Sambracate,& oppidū eodem nomine in continenti.A meridie inſulæ multæ,maxima Camari.Flumen,Myſecros.Portus,Leupas.Scenitæ Sabæi.Inſulæ multæ.Emporium eorum Acila,ex quo in Indiam nauigatur. Regio, Amithoſcuta,Damnia.Mizi maiores & minores,Drimati,Macæ.Horū promontorium contra Carmaniā eſt.Diſtat l.M.p.Mira res ibi traditur: Numenium ab Antiocho rege Meſenæ præpoſitū ibi uiciſſe eodem die claſſe,æſtuqꝫ reuerſo iterū equitatu cōtra Perſas dimicantem,& gemina trophæa eodem in loco Ioui ac Neptuno ſtatuiſſe. Inſula in alto obiacet Ogyris,clara Erythra rege ibi ſepulto. Diſtat à continente cxxv. M. p. circuitu cxij.M.p.Nec minus altera clara in Azanio mari Dioſcuriada, diſtans à Syagro extimo promontorio cclxxx.M.p. Reliqui in continente à noto etiamnum Autaridæ,in montes vij.dierum tranſitus.Gentes Larendani, Catabani, Gebanitæ pluribus oppidis, ſed maximis,Nagia,& Tamna templorum lxv. Hæc eſt amplitudinis ſignificatio. Promontorium,à quo ad continentem Troglodytarum l.M.p.Toani,Acchitæ,Chatramotitæ,Tomabei,Antidalei,Lexianæ, Agrei, Cerbani, Sabæi arabum propter thura clariſſimi, ad utraque maria porrectis gentibus.Oppida eorū in rubro littore Marane,Marma, Corolia,Sabatra:intus oppida Naſcus,Cardaua,Carnus, & quò merces odorum deferūt Tomala.Pars eorum Atramitæ,quorum caput Sobotale lx.templa muris includens. Regia tamen omnium Mariaba.ſinum obtinet xciiij. M.paſſ.refertum inſulis odoriferis. Atramitis in mediterraneo iunguntur Minæi,mare accolunt & Elamitæ. Oppidum eiuſdem nominis.Iis iuncti Cagulatæ.Oppidum Siby,quod Græci Apaten uocant:Arſicodani, Vadei cum oppido magno, Baraſei, Licheni. Sygaros inſula, quam canes non intrant, expoſitiqꝫ circa littora errando moriuntur. Sinus intimus in quo Leanitæ qui nomen ei dedere.Regia eorum Agra,& in ſinu Læana,uel,ut alij, Ælana.Nam & ipſum ſinum noſtri Ælaniticum ſcripſere, alij Elenaticum, Artemidorus Aleniticum, Iuba Læniticum. Circuitus Arabiæ à Charace Lęana colligere prodit quadragies octies cētena lxv.M.Iuba paulominus xl.M.putat.Latiſſima eſt à ſeptentrione inter oppida Heroū & Characem. Nunc & reliqua mediterranea eius dicantur. Nabateis Thimaneos iunxerunt ueteres, nunc ſunt Taueni, Suelleni, Sarraceni. Arra oppidum in quo omnis negociatio conuenit,Hemuatæ, Analitæ:oppida, Domada, Egra. Thamudei, oppidum Badanatha.Carrei,oppidum Chariati. Achoali,oppidum Phoda: ac Minæi, à rege Cretę Minoe(ut exiſtimant)originem trahentes: quorum Charmei, oppidum xiiij. M. paſſuum Mariaba,Baramalacum,& ipſum non ſpernendum:item Carnon:Rhammei,& horum origo Rhadamantus putatur frater Minois.Homeritæ,Maſſala oppido. Hamirei, Gedranitæ,Amptæ,Iliſanitę,Bachilitæ,Sammei,Amathei cum oppidis Neſſa & Cenneſſeri.Zamareni cum oppidis Saiace,Scantate,Bacaſcami. Riphearma oppidum, quo uocabulo hordeum appellant. Autei & Raui,Gyrei & Mathatei. Helmodenes cum oppido Ebode.Agacturi in montibus,oppido.xx.M.paſſ.in quo fons Emiſchabales,quod ſignificat Camelorum oppidum.Ampelone colonia Mileſiorum.Actrida oppidum:Calingij,quorum Mariaba oppidum ſignificat dominos omnium.Oppida,Pallon,Murannimal iuxta flumen,per quod Euphratem emergere putant. Gentes Agrei, Hammonij. Oppidum, Athenę. Caurarani,quod ſignificat ditiſſimos armento, Coranitę,Cęſani, Choani.Fuerunt & Gręca oppida,Arethuſa,Lariſſa,Chalcis,deleta uarijs bellis.Romana arma ſolus in eam terrā adhuc intulit Ælius Gallus ex equeſtri ordine. Nam C. Cęſar Auguſti filius,proſpexit tantum Arabiam.Gallus oppida diruit nō nominata ab autoribus qui ante ſcripſerūt,Egran,Anneſtum,Eſcam, Maguſum, Tammacū,Labeciam, & ſupradictam Mariabam,circuitu vi.M.p.Item Caripeta,quò longiſſime proceſſit.Cætera

tera explorata retulit, Nomades lacte & ferina carne uesci. Reliquos uinum ut Indos palmis exprimere, oleũ sesamæ. Numerosissimos esse Homeritas, Minæis fertiles agros palmetis arbustisq́; in pecore diuitias. Cembanos & Arios armis præstare, maxime Chatramotitas. Carræis latissimos & fertilissimos agros. Sabæos ditissimos syluarũ fertilitate odorifera, auri metallis, agrorum riguis, mellis ceræq́; prouentu. De odoribus suo dicemus uolumine. Arabes, mitrati degunt, aut intonso crine: barba abraditur, præterq́; in superiore labro. Alijs & hæc intonsa: mirumq́; dictu, ex innumeris populis pars æqua in cõmercijs aut latrocinijs degit: in uniuersum gẽtes ditissimæ, ut apud quas maxime opes Romanorum Parthorumq́; subsistant, uendẽtibus quæ è mari aut syluis capiãt, nihil inuicem redimentibus. Nunc reliquã oram Arabiæ cõtrariam persequemur. Timosthenes totũ sinum quatridui nauigatione in longitudinẽ taxauit, bidui in latitudinem, angustias iiij.M.D.p. Eratosthenes ab ostio XIII.M. in quanq; partem. Artemidorus Arabię latere XIIII.I.M.

Sinus maris rubri, Troglodytici & Aethiopici. Cap. XXIX

TRoglodytico uero XI. lxxxij.M.passuũ, Ptolemaida usque. Agrippa XIIII. xxij.M. pass. sine differentia laterum. Pleriq; latitudinem ccccl xij. prodiderunt, faucesq́; hyberno orienti obuersas, alij iiij.M. alij vij.M. alij xij. M.p. patere. Situs autẽ ita se habet. A sinu Aelanitico alter sinus quẽ Arabes Aeant uocãt, in quo Heroum oppidũ est. Fuit & Cambysu inter Nelos & Marchadas, deductis eò ægris exercitus. Gẽs Tyra. Daneon portus, ex quo nauigabilem alueũ perducere in Nilũ, qua parte ad Delta dictũ decurrit lxij. M.p. interuallo (quod inter flumen & rubrũ mare interest) primus omniũ Sesostris Aegypti rex cogitauit: mox Darius Persarũ. deinde Ptolemæus sequens: qui & duxit fossam latitudine pedũ c. altitudine xxx. in longitudinẽ xxxvij.M.D.p. usq; ad fontes amaros. ultra deterruit inundationis metus, excelsiore tribus cubitis rubro mari cõperto, q̃ terra Aegypti. Aliqui non eam afferunt causam, sed ne immisso mari corrũperetur aqua Nili, quæ sola potus præbet. Nihilominus iter totum terendo frequentatur à mari Aegyptio, quod est triplex: Vnum à Pelusio per harenas, in quo nisi calami defixi regant, uia non reperitur, subinde aura uestigia operiente. Alterum uero II.M. passuũ ultra Casium montem, quod à lx.M. passuum redit in Pelusiacam uiam. Accolunt Arabes Autei. Tertium à Gerro (quod Adipson uocant) per eosdem Arabes lx.M. pass. propius, sed asperum montibus & inops aquarum. Eæ uiæ omnes Arsinoen ducunt, conditam sororis nomine in sinu Charandra, à Ptolemæo Philadelpho: qui primus Troglodyticen excussit, amnem qui Arsinoen præfluit, Ptolemæum appellauit. Mox oppidum paruũ est Aennum, pro quo alij Philoteram scribunt. Deinde sunt Azarei, ex Troglodytarum connubijs Arabes feri: Insulę, Sapirene, Scytala, mox deserta ad Myos hormon, ubi fons Tadnos, mons Eos, insula Lambe, portus multi, Berenice oppidum matris Philadelphi nomine, ad quod iter à Copto diximus. Arabes Autei & Gnebadei. Troglodytice, quã prisci Michoen, alij Midoen dixere. Mons, Pentedactylos. Insulæ Stenæ diræ aliquot, Halonnesi non pauciores: Cardamine, Topazos, quæ gemmæ nomen dedit. Sinus insulis refertus: ex ijs quæ Mareu uocatur, aquosa: quæ Eratonos, sitiens. Regum ij præfecti fuere. Introrsus Candei, quos Ophiophagos uocant, serpentibus uesci assueti. Neq; alia regio fertilior earum. Iuba qui uidetur diligentissime prosecutus hæc, omisit in hoc tractu (nisi si exemplarium uitium est) Berenicen alteram, quæ Panchrysos cognominata est. Tertiam quæ Epidires, insignem loco. Est enim sita in ceruice longe procurrente, ubi fauces rubri maris, iiij.M.D. pass. ab Arabia distans. Insula ibi Cytis, topaziũ ferens & ipsa. ultrà syluæ, ubi Ptolemais à Philadelpho condita ad uenatus elephantorum ob id Epitheras cognominata, iuxta lacum Monoleum. Hæc est regio secundo uolumine à nobis significata: in qua xlv. diebus ante solstitium, totidemq́; postea, hora vi. consumuntur umbræ, & in meridiem reliquis horis cadunt, cæteris diebus in septentrionem: cum in Berenice quam primam posuimus, ipso die solstitij vi. hora umbrę in totum absumantur

tur, nihilq́ adnotetur aliud noui, dcij. M. paſ. interuallo à Ptolemaide: res ingentis exempli: locusq́ ſubtilitatis immenſæ, mundo ibi deprehenſo: cum indubitata ratione umbrarum, Eratoſthenes mẽſuram terræ prodere inde cœperit. Hinc Azanium mare, promontorium quod aliqui Hiſpalũ ſcripſere. Lacus, Mandalũ. Inſula Colocaſitis, & in alto multæ, in quibus teſtudo plurima. Oppidum, Suchæ, inſula Daphnidis. Oppidum, Aduliton. Aegyptiorum hoc ſerui à dominis profugi condidere. Maximũ hic emporium Troglodytarum, etiam Aethiopum. Abeſt à Ptolemaide v. dierum nauigatione. Deferunt plurimum ebur, rhinocerotum cornua, hippopotamorũ coria, celtiũ teſtudinum, ſphingia, mancipia. Suprà Æthiopes Aroteres. inſulæ quæ Aliæu uocantur, item Bacchias & Antibacchias, & Stratonis. Hinc in ora Æthiopiæ ſinus incognitus, q̃d admiremur, cum ulteriora mercatores ſcrutentur. Promontorium in quo fons Cucios, expetitus nauigantibus. Vltrà Iſidis portus x. dierum remigio ab oppido Adulitarum diſtans. In eum Troglodytis myrrha confertur. Inſulæ ante portum duæ, Pſeudopylæ uocantur, interiores totidem Pylæ. In altera ſtelæ lapideæ literis incognitis. Vltrà ſinus Abalites. Inſula Diodori, & aliæ deſertæ. Oppidum Gaza, promontorium & portus Moſſylicus, quò cinnamomum deuehitur. Hucuſq́ Seſoſtris exercitũ duxit. Aliqui unum Æthiopiæ oppidum ultra ponunt in littore Baragaza. A Moſſylite promontorio Atlanticum mare incipere uult Iuba, præter Mauritanias ſuas Gadis uſq́ nauigandum coro. Cuius tota ſententia hoc in loco ſubtrahenda non eſt. A promontorio Indorum quod uocatur Lepte acra, ab alijs Drepanũ, proponit recto curſu præter exuſta ad Malocho inſulam xv. M. p. eſſe. Inde ad locũ quem uocant Sceneos, ccxxv. M. Inde ad inſulam Sadanum cl. M. paſſuum. Sic fieri ad apertum mare xviii. lxxxv. M. p. Reliqui omnes propter ſolis ardorem nauigari poſſe non putauerunt. Quin & commercia ipſa infeſtant ex inſulis Arabes Aſcitæ appellati, quoniam bubulos utres binos ſternentes ponte, piraticam exercẽt ſagittis uenenatis. Gentes Troglodytarum Iuba tradit Therothoas à uenatu dictos, miræ uelocitatis: ſicut Ichthyophagos, natantes ceu maris animalia: Bargenos, Zageras, Chalybas, Saxinas, Syrecas, Daremas, Damazanes. Quin & accolas Nili à Syene nõ Aethiopum populos, ſed Arabum eſſe dicit uſq́ Meroen. Solis quoq́ oppidum quod non procul Memphi in Ægypti ſitu diximus, Arabes conditores habere. Sunt & qui ulteriorem ripam Æthiopiæ auferant, adnectantq́ Africæ. ripas aũt incoluere propter aquam. Nos relicto cuiq́ intelligendi arbitrio, oppida quo traduntur ordine utrinq́ ponemus. A Syene prius Arabiæ latere gens Catadupi. Deinde Syenitæ. Oppida, Tacompſon, quam quidam appellauerunt Thathicen, Araniũ, Seſanium, Sandura, Naſaudum, Anaudoma, Cumara, Beta, & Bochiana, Leuphitorga, Tantarene, Mœchindira, Noa, Gophoa, Gyſtatæ, Megada, Lea, Rhemnia, Nupſia, Direa, Pataga, Bagada, Dumana, Rhadata, in quo felis aurea pro deo colebatur. Boron in mediterraneo, Mallos, proximũ Meroæ, ſic prodidit Bion. Iuba aliter: Oppidum in Monte Megatichos, inter Aegyptum & Aethiopiam, quod Arabes Myrſon uocauere. deinde Tacompſon, Aranium, Seſanium, Piden, Mamuda, Corambin. Iuxta eam bituminis fontem, Hammodara, Proſda, Parenta, Mama, Teſſara, Callas, Zoton, Gaucomẽ, Emeũ, Pidibotas, Endondacometas, Nomades in tabernaculis uiuentes: Cyſten, Pemman, Gadagalen, Paloin, Primmin, Nupſin, Daſelin, Patin, Gambreues, Magaſen, Segaſmala, Cranda, Denna, Cadeumna, Thena, Batha, Alana, Marcua, Scammos, Goram in inſula: ab ijs Abala, Androcalim, Seren, Mallos, Agocen. Ex Africæ latere tradita ſunt eodem nomine Tacompſos altera, ſiue pars prioris: Mogora, Sea, Edoſa, Pelenaria, Pyndis, Maguſa, Bauma, Linitima, Spyntuma, Sydopta, Genſoa, Pindicitora, Eugoa, Orſima, Suaſa, Mauma, Rhuma, Vrbubuma, Mulona, quod oppidum Græci Hypaton uocarunt: Pagoargas, Zannes, unde elephanti incipiant: Mamblia, Berreſa, Cetuma. Fuit quondam & Epis oppidum contra Meroen, anteq́ Bion ſcriberet deletũ. Hæc ſunt prodita uſq́ Meroen, ex quibus hoc

tempore

tempore nullũ propè utroq; latere extat. Cætera solitudines, nuper renunciauere principi Neroni, missi ab eo milites prætoriani cum tribuno ad explorandum, inter reliqua bella & Aethiopicum cogitanti. Intrauere autem & eò arma Romana diui Augusti temporibus, duce P. Petronio, & ipso equestris ordinis præfecto Aegyptijs. Oppida eorum expugnauit, quę sola inuenerat quo dicemus ordine: Pselchin, Primin, Aboccin, Phthurin, Cambusin, Attenan, Stadisin, ubi Nilus præcipitans se, fragore auditum accolis aufert. Diripuit & Napata. Longissime autẽ à Syene progressus est dccclxx. M. passuũ. Nec tamen arma Romana solitudinem ibi fecerunt. Aegyptiorũ bellis attrita est Aethiopia, uicissim imperitando seruiendoq;, clara & potens etiam usq; ad Troiana bella Memnone regnante: & Syriæ imperitasse eam, nostroq; littore ætate regis Cephei patet Andromedæ fabulis. Simili modo & de mensura eius uaria prodidere: primus Dalion ultra Meroen longe subuectus: mox Aristocreon, & Bion, & Basilis: Simonides minor, etiã quinquennio in Meroe moratus cũ de Aethiopia scriberet. Nam & Timosthenes classiũ Philadelphi præfectus, sine mensura dierum lx. à Syene Meroen iter prodidit. Eratosthenes dcxxv. M. Artemidorus dc. M. Sebosus ab Aegypti extremis sexdecies cẽtena lxxv. M. pass. unde proxime dicti x̄ii. lxx. Verũ omnis hæc finita nuper disputatio est, quoniam à Syene dcccclxij. M. Neronis exploratores renũciauere his modis: A Syene Hieran sycaminon liiij. M. pass. Inde Tania lxxv. M. pass. regionem Enominiton Aethiopum primam cxx. Acinam liiij. M. Pitaran xxv. Tergedum cvi. M. insulam Gagauden esse in medio eo tractu. Inde primum uisas aues psittacos, & ab altera (quæ uocatur Artigula) animal sphingion, à Tergedo cynocephalos. Inde Nabata lxxx. M. Oppidũ id paruum inter prędicta solum. Ab eo ad insulam Meroen ccclx. M. Herbas circa Meroen demum uiridiores syluarũq; aliq̃d apparuisse, & rhinocerotũ elephantorũq; uestigia. Ipsum oppidum Meroen ab introitu insulæ abesse lxx. M. p. iuxtaq; aliam insulam Tatu dextro subeuntibus alueo, quæ portum faceret. Aedificia oppidi pauca. Regnare fœminã Candacen, quod nomen multis iam annis ad reginas transijt. Delubrum Ammonis & ibi religiosum, & toto tractu sacella. Cæterũ cum potirẽtur rerum Aethiopes, insula ea magnæ claritatis fuit. Tradunt armatorum ccl. M. dare solitam, artificum cccc. M. alere. Reges Aethiopum xlv. & hodie traduntur.

Multiformes & miræ hominum effigies. Cap. xxx

VNiuersa uero gens Aetheria appellata est, deinde Atlantia, mox à Vulcani filio Aethiope Aethiopia. Animalium hominumq; effigies mõstriferas circa extremitates eius gigni minime mirum, artifici ad formanda corpora effigiesq; cælandas mobilitate ignea. Ferunt certe ab orientis parte intima gentes esse sine naribus, æquali totius oris planicie. Alias superiore labro orbas, alias sine linguis. Pars etiam ore concreto & naribus carens, uno tantũ foramine spirat, potumq; calamis auenæ trahit, & grana eiusdem auenæ sponte proueniẽtis ad uescendum. Quibusdã pro sermone nutus motusq; membrorum est. Quibusdam ante Ptolemæum Lathyrum regem Aegypti ignotus fuit usus ignium. Quidam & Pygmæorum gentem prodiderunt ante paludes, ex quibus Nilus oritur. In ora autem ubi desijmus, cõtinui montes ardentibus similes rubent. Troglodytis & rubro mari à Meroe tractus omnis superponitur: à Napata tridui itinere ad rubrum littus, aqua pluuia ad usum compluribus locis seruatur, fertilissima regione quæ interest auri. Vlteriora Atabuli Aethiopum gens tenet. Deinde contra Meroen Megabari, quos aliqui Adiabaras nominauere, oppidum habent Apollinis. Pars eorum Nomades, quæ elephantis uescitur. Ex aduerso in Africæ parte Macrobij. Rursus à Megabaris Memnones & Danelli, dierumq; xx. interuallo Critensi. ultra eos Dochi. deinde Gymnites semper nudi. mox Anderæ, Mathitæ, Mesagebes, Hipporeæ, atri coloris tota corpora rubrica illinunt. At ex Africæ parte Medimni. Deinde Nomades cynocephalorum lacte uiuentes, Olabi, Syrbotæ, qui octonum cubitorum esse dicuntur. Aristocreon Libyę

latere à Meroe oppidum Tolen dierum v.itinere tradit.Inde dierum xij.Esar Ægyptiorum oppidum,qui Psammetichum fugerint:in eo produntur annis ccc.habitasse. Contra in Arabico latere Daron oppidum esse eorum. Bion autem Sapen uocat, quod ille Esar,& ipso nomine aduenas ait significari. Caput eorum in insula Sembobitin, & tertium in Arabia Sai.Inter montes autem & Nilum Symbari sunt, Phalanges, in ipsis uero montibus Asachæ multis nationibus. Abesse à mari dicuntur dierum v.itinere. Viuūt elephantorū uenatu.Insula in Nilo Semberritarum,reginæ paret.Ab ea Nubei Æthiopes dierum octo itinere. Oppidum eorum Nilo impositum, Tenupsis. Sambri apud quos quadrupedes omnes sine auribus,etiam elephanti. At ex Africæ parte Ptoembari, Ptoemphanæ qui canem pro rege habent, motu eius imperia augurantes: Auruspi oppido longe à Nilo sito.Postea Achisarmi, Phaliges, Marigerri, Casamarri. Bion & alia oppida in insulis tradit,à Sembobiti Meroen uersus dierum toto itinere xx. Proximæ insulæ,oppidū Semberritarū sub regina:& aliud Asar.alterius oppidum Daron. Tertiam Medoen uocant,in qua oppidum Asel. Quartam eodem quo oppidum nomine Garoden.Inde per ripas oppida,Nauos,Modundam,Andatim,Setundum,Colligat, Secande,Nauectabe, Cumi, Agrospi, Ægipam, Candrogari, Arabam, Summaram. Regio suprà Sirbitum, ubi desinunt montes, traditur à quibusdam habere maritimos Aethiopas, Nisicastes, Nisitas, quod significat ternum & quaternum oculorum uiros: non quia sic sint,sed quia sagittis præcipua cōtemplatione utant̄. Ab ea uero parte Nili quæ supra Syrtes maiores oceanumq́ meridianum protenditur, Dalion uocatos esse dicit, pluuia tantū aqua utentes Cisoros, Longoporos.Ab Oecalicibus dierum v.itinere Usibalcos,Isuelos,Pharusos,Valios,Cispios.Reliqua deserta. Deinde fabulosa:ad occidentem uersus Nigrœ,quorum rex unum oculum habeat in fronte. Agriophagi pantherarum & leonū carnibus maxime uiuentes.Pamphagi omnia mandentes. Anthropophagi humana carne uescentes. Cynamolgi caninis capitibus. Arthabatitæ quadrupedum ferarū modo uagi.Deinde Hesperij,Perorsi quos in Mauritaniæ confinio diximus.Pars quædam Æthiopum locustis tantum uiuit,fumo & sale duratis in annua alimenta: ij quadragesimum uitæ annum non excedunt. Aethiopum terram uniuersam cum mari rubro patere in longitudinem semel & uicies centena lxx. M.pass.in latitudinē cum superiore Ægypto duodecies cētena xcvij. M.Agrippa existimauit.Quidā lōgitudinē ita diuiserunt.A Meroe Sirbitum xij.dierū nauigationem.Ab ea xij.ad Dabellos.Ab ijs ad oceanum Æthiopicum vi. dierum iter. In totum autem ab oceano ad Meroen dccxxv. M. pass.esse inter autores ferè conuenit:inde Syenen quantum diximus. Sita est Aethiopia ab oriente hyberno ad occidentem hybernum. Meridiano cardine syluæ hebeno maxime uirent:à media eius parte imminēs mari mons excelsus,æternis ardet ignibus, Theonochema dictus Græcis:à quo nauigatio quatridui ad promontorium quod Hesperionceras uocatur,cōfine Africæ iuxta Æthiopes Hesperios. Quidam & in eo tractu modicos colles amœna opacitate uestitos Ægipanum Satyrorumq́ produnt.

Insulæ Æthiopici maris. Cap. XXXI

INsulas toto eo mari & Ephorus complures esse tradidit,& Eudoxus & Timosthenes, Clitarchus uero Alexandro regi renuntiatam adeo diuitem, ut equos incolæ talentis auri permutarent.Alteram,ubi sacer mons opacus sylua repertus esset, distillantibus arboribus odore miræ suauitatis.Contra sinum Persicum Cerne nominatur insula aduersa Æthiopiæ,cuius neq́ magnitudo,neq́ interuallū à continente constat.Æthiopas tantum populos habere traditur. Ephorus autor est, à rubro mari nauigantes in eam non posse propter ardores ultra quasdā columnas(ita appellātur paruæ insulæ)prouehi. Polybius in extrema Mauritania contra montem Atlantem à terra stadia octo abesse prodidit Cernen. Nepos Cornelius ex aduerso maxime Carthaginis à continente passus mille:non ampliorem circuitu duobus millibus. Traditur & alia insula contra montem

Atlantem, & ipſa Atlantis appellata. Ab ea quinque dierum nauigatione ſolitudines ad Aethiopas Heſperios, & promontoriũ quod uocauimus Heſperionceras, inde primum circumagente ſe terrarum fronte in occaſum ac mare Atlanticum. Contra hoc promontorium Gorgades inſulæ narrantur, Gorgonum quondam domus, bidui nauigatione diſtantes à cõtinente, ut tradit Xenophon Lampſacenus. Penetrauit in eas Hanno Pœnorum imperator, prodiditq; hirta fœminarũ corpora, uiros pernicitate euaſiſſe, duarumq; Gorgonum cutes argumenti & miraculi gratia in Iunonis templo poſuit, ſpectatas uſq; ad Carthaginem captam. Vltra has etiamnũ duæ Heſperides inſulæ narrantur. Adeoq; omnia circa hæc incerta ſunt, ut Statius Seboſus à Gorgonũ inſulis prænauigatione Atlantis dierum xl. ad Heſperidum inſulas curſum prodiderit, ab ijs ad Heſperionceras unius. Nec Mauritaniæ inſularum certior fama eſt. Paucas modo conſtat eſſe ex aduerſo Autololũ, à Iuba repertas, in quibus Getulicam purpuram tingere inſtituerat.

De fortunatis inſulis. Cap. XXXII

SVnt qui ultra eos fortunatas putant eſſe quaſdamq; alias, quorum numero idem Seboſus etiam ſpatia complexus, Iunoniã abeſſe à Gadibus dccl. M. paſſ. tradit. Ab ea tantundem ad occaſum uerſus Pluuialiam Caprariamq;: in Pluuialia non eſſe aquam niſi ex imbribus. Ab ijs ccl. M. paſſuum Fortunatas, contra læuam Mauritaniæ viij. M. paſſuum. Oram ſolis uocari in conualle à conuexitate, & Planariam à ſpecie, conuallis circuitu ccc. M. paſſ. Arborum ibi proceritatem ad centum quadragintaquatuor pedes adoleſcere. Iuba de fortunatis ita inquiſiuit: ſub meridiem poſitas eſſe prope occaſum, à Purpurarijs dccxxv. M. paſſuum, ſic ut ccl. ſupra occaſum nauigetur: deinde per ccclxxv. M. paſſuum ortus petatur. Primam uocari Ombrion nullis ædificiorum ueſtigijs: habere in montibus ſtagnum, arbores ſimiles ferulæ, ex quibus aqua exprimatur, ex nigris amara, ex candidioribus potui iucunda. Alteram inſulam Iunoniam appellari, in ea ædiculam eſſe tantum lapide extructam. Ab ea in uicino eodem nomine minorem. Deinde Capratiam lacertis grandibus refertam. In conſpectu earum eſſe Niuariam, quæ hoc nomen accepit à perpetua niue, nebuloſam. Proximam ei Canariam uocari, à multitudine canum ingentis magnitudinis: ex quibus perducti ſunt à Iuba duo: apparentq; ibi ueſtigia ædificiorum. Cum autem copia omnes pomorum & auium omnis generis abundent, hanc & palmetis caryotas ferẽtibus, ac nuce pinea abundare. Eſſe copiam & mellis. Papyrum quoq; & ſiluros in amnibus gigni. Infeſtari eas beluis, quæ expellãtur aſſidue, putreſcentibus. At abunde orbe terrarũ extrà intrà indicato, colligenda in arctũ menſura æquorum uidetur.

Terræ per menſuras cõputatæ digeſtio. Cap. XXXIII

POlybius à Gaditano freto longitudinẽ directo curſu ad os Mæotis, XXXIIII. xxxvij M. d. paſſuum prodidit. Ab eodem initio ad orientem recto curſu Siciliam XII lx. M. d. paſſ. Cretam ccclxxv. M. paſſ. Rhodũ clxxxvi. d. paſſ. Chelidonias tantundem: Cyprum cccxxv. M. paſſ. Inde Syriæ Seleuciam Pieriam cxv. M. paſſuum. Quæ cõputatio efficit uicies ter cẽtena xl. M. paſſ. Agrippa hoc idem interuallũ à freto Gaditano ad ſinum Iſsicum per longitudinem directam XXXIIII. xl. paſſuum M. taxat, in quo haud ſcio an ſit error numeri, quoniam idem à Siculo freto Alexandriam curſus XII. l. M. paſſuum tradidit. Vniuerſus autem circuitus per ſinus dictos ab eodem exordio colligit ad Mæotin lacum CLVI. M. paſſuum. Artemidorus adijcit dcclvi. M. Idem cum Mæotide CLXXIII. xc. M. paſſ. eſſe tradit. Hæc eſt menſura inermium, & pacata audacia fortunam prouocantium hominum. Nunc ipſarum partium magnitudo comparabitur, utcunque difficultatem afferet autorum diuerſitas. Aptiſſime tamen ſpectabitur ad longitudinem latitudine addita. Eſt ergo ad hoc præſcriptum Europæ magnitudo LXXXI. xlviij. M. paſſuum. Africæ (ut media ex omni uarietate prodentium ſumatur computatio) efficit longitudo XXXVII. xlviij. M. Latitudo quà colitur, nuſquam ccl. M. paſſ. excedit. Sed quoniam à Cyrenaica eius parte dcccc x. M. paſſ. eam fecit Agrippa,

deſerta eius ad Garamantas uſq; quà noſcebantur, complectens, uniuerſam menſuram quæ uenit in computationem XLVI. viij. M. paſſ. efficit. Aſiæ longitudo in confeſſo eſt lxiij.M.d.cccl.M. paſſ. Latitudo ſanè computetur ab Aethiopico mari Alexandriam iuxta Nilum ſitã, ut per Meroen & Syenen menſura currat XVIII. lxxv. M.paſſ. Apparet ergo Europam paulominus dimidia Aſiæ parte maiorẽ eſſe quàm Aſiam. Eandẽ altero tanto & ſexta parte Africæ ampliorẽ quàm Africam. Quod ſi miſceãtur omnes ſummę, liquido patebit Europam totius terrę tertiã eſſe partem & octauã paulo amplius: Aſiam uero quartam & quartamdecimam: Africam autem quintam & inſuper ſexageſimã. His addemus etiamnum unam Græcæ inuentionis ſententiam uel exquiſitiſsimæ ſubtilitatis, ut nihil deſit in ſpectando terrarum ſitu: indicatisq; regionibus noſcatur, & quæ cuiq; earum ſocietas ſit ſiue cognatio dierum ac noctiũ, quibusq; inter ſe pares umbrę & æqua mundi conuexitas. Ergo reddetur hoc etiam, terraq; uniuerſa in membra cæli digeretur. Plura ſunt autẽ hæc ſegmenta mundi, quæ noſtri circulos appellauere, Græci parallelos.

Digeſtio terrarum in parallelos & umbras pares. Cap. XXXIIII

PRincipium habet Indiæ pars uerſa ad auſtrum. Patet uſq; Arabiam & rubri maris accolas. Continentur Gedroſi, Perſæ, Carmani, Elymæi, Parthyene, Aria, Suſiane, Meſopotamia, Seleucia cognominata Babylonia, Arabia ad Petras uſq;, Syriacœle, Peluſium Aegypti: inferiorq; ora quæ uocatur Alexãdriæ, Africæ maritima. Cyrenaica oppida omnia, Thapſus, Hadrumetũ, Clupea, Carthago, Vtica, utraq; Hippo. Numidia, Mauritania utraq;, Atlanticũ mare, columnæ Herculis. In hoc cæli circumplexu æquinoctij die media, umbilicus, quem gnomonem uocãt, vij. pedes longus, umbrã nõ amplius iiij. pedes longam reddit. Noctis uero dieiq; longiſſima ſpatia horas xiij. æquinoctiales habent, breuiſsima è contrario x. Sequens circulus incipit ab India uergente ad occaſum, uadit per medios Parthos, Perſepolin, citima Perſidis, Arabiam citeriorẽ, Iudæam, Libani montis accolas. Amplectitur Babylonem, Idumæam, Samariam, Hieroſolymã, Aſcalonem, Ioppen, Cæſaream, Phœnicen, Ptolemaidem, Sidonem, Tyrum, Berytum, Botryn, Tripolin, Byblum, Antiochiã, Laodiceã, Seleuciam, Ciliciæ maritima, Cyprum, auſtrinam Cretam, Lilybæum in Sicilia, ſeptentrionalia Africæ & Numidiæ. Vmbilicus æquinoctio xxxv. pedum, umbram xxiiij. pedes longam facit. Dies autem noxq; maxima xiiij. horarum æquinoctialium eſt, accedente ijs quinta parte unius horæ. Tertius circulus ab Indis Imao proximis oritur. Tendit per Caſpias portas Mediæ proximas, Cataoniam, Cappadociam, Taurum, Amanum, Iſſum, Cilicias portas, Solos, Tarſum, Cyprum, Piſidiam, Pamphyliæ Siden, Lycaoniã, Lyciæ Pataram, Xanthum, Caunum, Rhodum, Coum, Halicarnaſſum, Gnidum, Dorida, Chium, Delum, Cycladas medias, Gythium, Maleam, Argos, Laconiam, Elin, Olympiam, Meſſanam Peloponneſi, Syracuſas, Catinam, Siciliam mediam, Sardiniæ auſtrina, Carteiam, Gades. Gnomonis centum unciæ, umbram lxxvij. unciarum faciunt. Longiſsimus dies eſt æquinoctialium horarum xiiij. atque dimidiæ, cum xxx. parte unius horæ. Quarto ſubiacent circulo quæ ſunt ab altero latere Imai. Cappadociæ auſtrina, Galatia, Myſia, Sardis, Smyrna, Sipylus, Tmolus mons Lydiæ, Caria, Ionia, Trallis, Colophon, Epheſus, Miletos, Samos, Chios, Icarium mare, Cyclades ſeptentrionales, Athenæ, Megara, Corinthus, Sicyon, Achaia, Patræ, Iſthmos, Epirus, ſeptentrionalia Siciliæ, Narbonẽſis Galliæ exortiua, Hiſpaniæ maritima à Carthagine noua, & inde ad occaſum. Gnomoni xxi. pedum, reſpondent umbræ xvij. pedum. Longiſsimus dies habet æquinoctiales horas quatuordecim, & duas tertias unius horæ. Quinto cõtinẽtur ſegmẽto ab introitu Caſpij maris, Bactria, Iberia, Armenia, Myſia, Phrygia, Helleſpõtus, Troas, Tenedus, Abydos, Scepſis, Ilium, Ida mons, Cyzicũ, Lãpſacũ, Sinope, Amiſum, Heraclea in põto, Paphlagonia, Lemnus, Imbrus, Thaſſus, Caſſandria, Theſſalia, Macedonia, Lariſſa, Amphipolis, Theſſalonice, Pella, Edeſſa, Berœa, Pharſalia, Caryſtum. Eubœa, Bœoti, Chalcis, Delphi, Acar-

mania, Aetolia, Apollonia, Brundiſium, Tarentũ, Thurij, Locri, Rhegium, Lucani, Neapolis, Puteoli, Tuſcum mare, Corſica, Baleares, Hiſpania media. Gnomoni ſeptem pedes, umbræ ſex. Magnitudo diei ſumma, horarum æquinoctialium quindecim. Sexta comprehenſio qua continetur urbs Roma, amplectitur Caſpias gentes, Caucaſum, ſeptentrionalia Armeniæ, Apolloniam ſupra Rhyndacum, Nicomediam, Nicæam, Chalcedonem, Byzantium, Lyſimachiam, Cherroneſum, Melanem ſinum, Abderam, Samothraciam, Maroneam, Aenum, Beſsicam, Thraciã mediam, Pæoniam, Illyrios, Dyrrhachium, Canuſium, Apuliæ extima, Campaniam & Hetruriam, Piſas, Lunam, Lucã, Genuam, Liguriam, Antipolin, Maſsiliam, Narbonem, Tarraconem, Hiſpaniam Tarraconenſem mediam, & inde per Luſitaniam. Gnomoni pedes nouem, umbræ octo. Longiſſima diei ſpatia, horarum æquinoctialiũ quindecim, addita nona parte unius horæ: aut, ut Nigidio placuit, quinta. Septima diuiſio ab altera Caſpij maris ora incipit: caditꝗ ſupra Callatim, Boſphorum, Boryſthenem, Tomos, Thraciæ auerſa, Triballos, Illyrici reliqua, Adriaticum mare, Aquileiam, Altinum, Venetiam, Vicentiam, Patauium, Veronam, Cremonã, Rauennam, Anconam, Picenum, Marſos, Pelignos, Sabinos, Vmbriã, Ariminum, Bononiam, Placentiam, Mediolanum, omniaꝗ ab Apennino: transꝗ alpes, Galliam Aquitanicam, Viennam, Pyrenæum, Celtiberiam. Vmbilico trigintaquinꝗ pedum, umbræ trigintaſex, ut tamen in parte Venetiæ exæquetur umbra Gnomoni: amplißima dies horarum æquinoctialium quindecim, & quintarum partium horæ trium. Hactenus antiquorum exacta celebrauimus. Sequentium diligentiſſimi, quod ſupereſt terrarum tribus aſsignauere ſegmentis. A Tanai per Mæotin lacum & Sarmatas uſque Boryſthenem, atꝗ ita per Dacos partemꝗ Germaniæ, Gallias, oceani littora amplexi, quod eſſet horarum ſedecim. Alterum per Hyperboreos & Britanniam, horarũ decem & ſeptem. Poſtremo Scythicum à riphæis iugis in Thulen, in quo dies cõtinuarentur (ut diximus) noctesꝗ per uices. Iidem & ante principia quæ fecimus, poſuere circulos duos. Primum per inſulam Meroen, & Ptolemaidem, in rubro mari ad elephantorũ uenatus conditam: ubi longiſsimus dies duodecim horarum eſſet, dimidia hora amplior. Secundum per Syenem Aegypti euntem, qui eſſet horarum tredecim. Iidemꝗ ſingulis dimidia horarum ſpatia uſque ultimum adiecere circulis. Et hactenus de terris.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER VII

PROOEMIVM.

MVNDVS, & in eo terrę, gentes, maria, inſulæ, inſignes urbes, ad hunc modum ſe habent. Animantium in eodem natura, nullius propè partis contemplatione minor eſt, ſiquidẽ omnia exequi humanus animus queat. Principiũ iure tribuetur homini, cuius cauſa uidetur cuncta alia genuiſſe natura; magna & ſæua mercede contra tanta ſua munera: ut non ſit ſatis æſtimare, parens melior homini, an triſtior nouerca fuerit. Ante omnia unũ animantiũ cunctorũ, alienis uelat opibus: cæteris uarie tegumenta tribuit, teſtas, cortices, coria, ſpinas, uillos, ſætas, pilos, plumam, pennas, ſquamas, uellera. Truncos etiã arboresꝗ cortice, interdũ gemino, à frigoribus & calore tutata eſt. Hominem tantũ nudũ, & in nuda humo, natali die abijcit ad uagitus ſtatim & ploratũ, nullũꝗ tot animaliũ aliud ad lachrymas, & has protinus uitæ principio. At Hercule riſus, pręcox ille & celerrimus, ante quadrageſimũ diẽ nulli datur. Ab hoc lucis rudimẽto, quę ne feras quidẽ inter nos genitas, uincula excipiũt, & omniũ membrorũ nexus: itaꝗ feliciter natus iacet, manibus pedibusꝗ deuinctis, flens, animal cæteris imperaturũ: & à ſupplicijs uitã

auſpicatur,unam tantum ob culpam,quia natum eſt.Heu dementiam ab ĳs initĳs exiſti mantiũ ad ſuperbiã ſe genitos.Prima roboris ſpes, primumq; temporis munus quadru pedi ſimilẽ facit.Quando homini inceſſus? quando uox? quãdo firmũ cibis os? quandiu palpitans uertex,ſummę inter cuncta animalia imbecillitatis indicium? Iam morbi,totq; medicinæ contra mala excogitatæ,& hæ quoque ſubinde nouitatibus uictæ. Cætera ſen tire naturam ſuam,alia pernicitatem uſurpare, alia præpetes uolatus,alia uires, alia nare: Hominem ſcire nihil ſine doctrina, non fari,non ingredi, non ueſci:breuiterq; non aliud naturæ ſponte quàm flere. Itaque multi extitere, qui non naſci optimum cenſerent, aut quàm ocyſsime aboleri. Vni animantium luctus eſt datus, uni luxuria, & quidem innu merabilibus modis, ac per ſingula membra: uni ambitio, uni auaritia, uni immenſa ui uendi cupido,uni ſuperſtitio, uni ſepulturę cura,atque etiam poſt ſe de futuro.Nulli uita fragilior,nulli rerum omniũ libido maior,nulli pauor cõfuſior,nulli rabies acrior. Deniq; cætera animantia in ſuo genere probe degunt: congregari uidemus, & ſtare contra diſsi milia:leonum feritas inter ſe non dimicat:ſerpentum morſus nõ petit ſerpentes:ne maris quidem beluæ ac piſces,niſi in diuerſa genera,ſæuiunt:At Hercule homini plurima ex ho mine ſunt mala.

Gentium mirabiles figuræ Cap. I

ET de uniuerſitate quidem generis humani, magna ex parte in relatione gentium di ximus.Neq; enim ritus moresq; nunc tractamus innumeros,ac totidem penè quot ſunt hominum cœtus. Quædam tamen non omittenda duco,maximeq; longius à mari degentiũ: in quibus prodigioſa aliqua & incredibilia multis,uiſum iri haud dubito. Quis enim Æthiopas anteq; cerneret,credidit,aut quid non miraculo eſt cũ primũ in notitiam uenit? Quàm multa fieri nõ poſſe,priuſquam ſint facta,iudicãtur? Naturæ uero rerũ uis atq; maieſtas, in omnibus momẽtis fide caret:ſi quis modo partes eius,ac nõ totam com plectatur animo.Ne pauones aut tigrium,pantherarumq; maculas, & tot animalium pi cturas cõmemorem, paruum dictu,ſed immenſum æſtimatione, tot gentium ſermones, tot linguæ,tãta loquẽdi uarietas, ut externus alieno penè nõ ſit hominis uice.Iam in facie uultuq; noſtro,cum ſint x.aut paulo plura membra,nullas duas in tot milibus hominum indiſcretas effigies exiſtere:quod ars nulla in paucis numero præſtet affectando.Nec ta men ego in pleriſq; eorũ obſtringã fidem meã,potiusq; ad autores relegabo, qui dubĳs reddentur omnibus:modo ne ſit faſtidio Græcos ſequi,tanto maiore eorum diligẽtia uel cura uetuſtiore.

De Scythis & aliarũ diuerſitate gentium. Cap. II

ESſe Scytharum genera,& quidem plura,quæ corporibus humanis ueſcerentur,indi cauimus.Idipſum incredibile fortaſſe, ni cogitemus in medio orbe terrarũ ac Sicilia & Italia fuiſſe gentes huius monſtri Cyclopas,& Læſtrygonas,& nuperrime trans alpes hominem immolari gentiũ earum more ſolitum,quod paulum à mandendo abeſt. Sed & iuxta eos, qui ſunt ad ſeptentrionem uerſi,haud procul ab ipſo aquilonis exortu, ſpe cuq; eius dicto, quem locum Geſclitron appellant,produntur Arimaſpi quos diximus, uno oculo in fronte media inſignes: quibus aſsidue bellũ eſſe circa metalla cum gryphis, ferarum uolucri genere quale uulgo traditur,eruente ex cuniculis aurum,mira cupiditate & feris cuſtodientibus, & Arimaſpis rapientibus,multi, ſed maxime illuſtres Herodotus & Ariſteas Proconneſius,ſcribunt.Super alios autẽ Anthropophagos Scythas, in qua dam conualle magna Imai montis, regio eſt quæ uocatur Abarimon, in qua ſylueſtres uiuunt homines,auerſis poſt crura plãtis,eximiæ uelocitatis, paſsim cum feris uagantes. Hos in alio nõ ſpirare cælo,ideoq; ad finitimos reges nõ pertrahi, neq; ad Alexandrum Magnum pertractos, Beton itinerum eius menſor prodidit.Priores Anthropophagos, quos ad ſeptentrionem eſſe diximus,x.dierum itinere ſupra Boryſthenem amnem, oſsi bus humanorũ capitum bibere, cutibusq; cum capillo pro mantelibus ante pectora uti, Iſigonus Nicæenſis.Idem in Albania gigni quoſdam glauca oculorũ acie, à pueritia ſta tim canos,qui noctu pluſquam interdiu cernant.Idem itinere dierum x.ſupra Boryſthe

nem

nem, Sauromatas tertio die cibũ capere semper. Crates Pergamenus in Hellespõto circa Parium, genus hominũ fuisse tradit, quos Ophiogenes uocat, serpentum ictus contactu leuare solitos, & manu imposita uenena extrahere corpori. Varro etiã nunc esse paucos ibi, quorum saliuæ cõtra ictus serpentum medeãtur. Similis & in Africa gens Psyllorum fuit, ut Agatharchides scribit, à Psyllo rege dicta, cuius sepulchrũ in parte Syrtium maiorum est. Horum corpori ingenitum fuit uirus exitiale serpentibus, ut cuius odore sopirẽt eas. Mos uero, liberos genitos protinus obijciendi sæuissimis earum: eoq; genere pudicitiam coniugum experiendi, non profugientibus adulterino sanguine natos serpentibus. Hæc gens ipsa quidẽ propè internicione sublata est à Nasamonibus, qui nũc eas tenent sedes. Genus tamen hominum ex his qui profugerant, aut cum pugnatum est, abfuerant, hodieq; remanet in paucis. Simile & in Italia Marsorum gente durat, quos à Circes filio ortos ferũt, & ideo inesse ijs uim naturalem eam. Et tamen omnibus hominibus contra serpentes inest uenenũ. Feruntq; ictas saliua, ut feruentis aquę contactũ fugere. Quod si in fauces penetrauerit, etiã mori: idq; maxime humani ieiuni oris. Supra Nasamonas confinesq; illis Maclias, Androgynos esse utriusq; naturæ, inter se uicibus coeuntes, Calliphanes tradit. Aristoteles adijcit, dextrã mammam ijs uirilem, læuam muliebrem esse. In eadem Africa familias quasdam effascinantium, Isigonus & Nymphodorus tradunt: quarum laudatione intereãt probata, arescant arbores, emoriãtur infantes. Esse eiusdem generis in Triballis & Illyrijs, adijcit Isigonus, qui uisu quoque effascinent, interimantq; quos diutius intueantur, iratis præcipue oculis: quod eorum malum facilius sentire puberes. Notabilius esse quod pupillas binas in oculis singulis habeant. Huius generis & fœminas in Scythia, quæ uocantur Bithyæ, prodit Apollonides. Philarchus & in Ponto Thibiorum genus, multosq; alios eiusdem naturæ: quorum notas tradit in oculo altero geminam pupillam, in altero equi effigiem: Eosdem præterea non posse mergi, ne ueste quidem degrauatos. Haud dissimile ijs genus Pharnacum in Aethiopia prodidit Damon, quorum sudor tabem contactis corporibus afferat. Fœminas quidem omnes ubique uisu nocere, quæ duplices pupillas habeãt, Cicero quoq; apud nos autor est. Adeo naturæ, cum ferarum morem uescendi humanis uisceribus in homine genuisset, gignere etiam in toto corpore & quorundam oculis quoque uenena placuit: ne quid usquam mali esset, quod in homine non esset. Haud procul urbe Roma in Faliscorum agro familiæ sunt paucæ, quæ uocantur Hirpiæ: quæ sacrificio annuo, quod fit ad montem Soractem Apollini, super ambustam ligni struem ambulantes non aduruntur. Et ob id perpetuo senatusconsulto militiæ omniumq; aliorum munerum uacationem habent. Quorundam corpore partes nascuntur ad aliqua mirabiles: sicut Pyrrho regi pollex in dextero pede, cuius tactu lienosis medebatur. Hunc cremari cum reliquo corpore non potuisse tradunt, conditumq; loculo in templo. Præcipue India Aethiopumq; tractus, miraculis scatent. Maxima in India gignuntur animalia. Indicio sunt canes grandiores cæteris. Arbores quidem tantę proceritatis traduntur, ut sagittis superari nequeant. Hæc facit ubertas soli, temperies cæli, aquarum abundantia (si libeat credere) ut sub una ficu turmæ condantur equitum. Arundines uero tantæ proceritatis, ut singula internodia alueo nauigabili ternos interdum homines ferant. Multos ibi quina cubita constat longitudine excedere: non expuere: non capitis, aut dentium, aut oculorum ullo dolore affici, raro aliarum corporis partium: tam moderato solis uapore durari. Philosophos eorũ quos Gymnosophistas uocant, ab exortu ad occasum perstare, contuentes solem immobilibus oculis: feruentibus harenis toto die alternis pedibus insistere. In monte cui nomen est Milo, homines esse auersis plantis, octonos digitos in singulis pedibus habentes, autor est Megasthenes. In multis autem montibus genus hominum capitibus caninis, ferarum pellibus uelari, pro uoce latratum ædere, unguibus armatum uenatu & aucupio uesci. Horum supra cxx, M. fuisse prodente se, Ctesias scribit: & in quadam gente Indiæ, fœminas semel

in uita parere, genitosq́ confestim canescere. Item hominum genus qui Monosceli uocarentur, singulis cruribus, miræ pernicitatis ad saltũ, eosdemq́ Sciopodas uocari: quod in maiore æstu humi iacẽtes resupini, umbra se pedũ protegant: non longe eos à Troglodytis abesse. Rursusq́ ab his occidentem uersus quosdam sine ceruice, oculos in humeris habentes. Sunt & Satyri subsolanis Indorum montibus (Cartadulorũ dicitur regio) pernicissimum animal: tum quadrupedes, tum recte currentes humana effigie, propter uelocitatem nisi senes aut ægri non capiuntur. Choromandarum gentem uocat Tauron syluestrem sine uoce, stridoris horrẽdi, hirtis corporibus, oculis glaucis, dentibus caninis. Eudoxus in meridianis Indiæ uiris plantas esse cubitales: fœminis adeo paruas, ut Struthopodes appellentur. Megasthenes gentem inter Nomadas Indos nariũ loco foramina tantum habentem, anguium modo loripedem, uocari Syrictas. Ad extremos fines Indię ab oriente circa fontem Gangis, Astomorum gentem sine ore, corpore toto hirtam uestiri frondium lanugine, halitu tantũ uiuentem, & odore quem naribus trahãt. Nullum illis cibum, nullumq́ potum: tantũ radicum florumq́ uarios odores & syluestriũ malorũ, quæ secũ portãt longiore itinere, ne desit olfactus: grauiore paulo odore haud difficulter exanimari. Super hos extrema in parte montiũ Spithamæi Pygmæi narrãtur, ternas spithamas lõgitudine, hoc est, ternos dodrantes nõ excedentes, salubri cælo, semperq́ uernãte, montibus ab aquilone oppositis: quos à gruibus infestari Homerus quoq́ prodidit. Fama est, insidentes arietũ caprarũq́ dorsis, armatos sagittis ueris tempore uniuerso agmine ad mare descendere, & oua pullosq́ earum alitum cõsumere: ternis eam expeditionem mensibus cõfici, aliter futuris gregibus nõ resisti. Casas eorum luto pennisq́, & ouorum putaminibus construi. Aristoteles in cauernis uiuere Pygmæos tradit. Cætera de his, ut reliqui. Cyrnios Indorũ genus Isigonus annis centenis quadragenis uiuere. Item Aethiopas macrobios & Seras existimat, & qui Athon montem incolant: hos quidem, quia uiperinis carnibus alantur: itaque nec capiti nec uestibus eorum noxia corpori inesse animalia. Onesicritus, quibus in locis Indiæ umbræ non sint, corpora hominum cubitorum quinûm & binorum palmorũ existere, & uiuere annos cxxx. nec senescere, sed ut medio æuo mori. Crates Pergamenus Indos, qui centenos annos excedãt, Gymnetas appellat, non pauci Macrobios. Ctesias gentem ex his quæ appellatur Pandoræ, in cõuallibus sitam, annos ducenos uiuere, in iuuenta candido capillo, qui in senectute nigrescat. Contrà alios quadragenos nõ excedere annos, iunctos Macrobijs, quorũ fœminæ semel pariãt: idq́ & Agatharchides tradit. Præterea locustis eos ali, & esse pernices. Mandrorum nomen ijs dedit Clitarchus & Megasthenes, trecẽtosq́ eorum uicos annumerat. Fœminas septimo ætatis anno parere, senectã quadragesimo anno accedere. Artemidorus, in Taprobana insula longissimam uitam sine ullo corporis languore traduci. Duris, Indorum quosdam cum feris coire, mixtosq́ & semiferos esse partus. In Calingis eiusdem Indiæ gente quinquennes cõcipere fœminas, octauum uitæ annum nõ excedere. Et alibi cauda uillosa homines nasci pernicitatis eximiæ, alios auribus totos contegi. Oritas ab Indis Arbis fluuius disterminat. Ii nullum aliũ cibum nouere quàm piscium, quos unguibus dissectos sole torreant: atq́ ita panem ex his faciunt, ut refert Clitarchus. Troglodytas super Aethiopiam ueslociores esse equis, Pergamenus Crates. Item Aethiopas octona cubita longitudine excedere. Syrbotas uocari gentem eam Nomadum Aethiopum, secundum flumen Astapum ad septentrionem uergentium. Gens Menisminorum appellata, abest ab oceano dierũ itinere xx. animaliũ quæ cynocephalos uocamus, lacte uiuit, quorum armenta pascit maribus interemptis, præterquam sobolis causa. In Africæ solitudinibus hominum species obuiæ subinde fiũt, momẽtoq́ euanescũt. Hæc atq́ talia ex hominũ genere ludibria sibi, nobis miracula, ingeniosa fecit natura. Et singula quidẽ quæ facit indies, ac propè horas, quis enumerare ualeat? Ad detegendam eius potentiã, satis sit inter prodigia posuisse gentes. Hinc ad confessa in homine pauca.

De pro

De prodigioſis partubus. Cap. III

TErgeminos naſci certum eſt, Oratiorũ Curiatiorumꝗ exemplo, Suprà inter oſtenta ducitur, præterꝗ in Aegypto, ubi fœtifer potu Nilus. Annis proximis, ſupremis diui Auguſti, Fauſta quædã è plebe, Oſtiæ duos mares, totidem fœminas enixa, famem quæ conſecuta eſt portendit haud dubie. Reperitur & in Peloponeſo quinos quater enixa, maioremꝗ partẽ ex om̃i eius uixiſſe partu. Et in Aegypto ſeptenos uno utero ſimul gigni, autor eſt Trogus. Gignũtur & utriuſꝗ ſexus, quos Hermaphroditos uocamus, olim Androgynos uocatos, & in prodigijs habitos, nũc uero in delicijs. Pompeius magnus in ornamentis theatri mirabiles fama poſuit effigies, ob id diligentius magnorũ artificum ingenijs elaboratas: inter quas legitur Eutyche, à xx. liberis rogo illata Trallibus, enixa xxx. partus. Alcippe elephantũ, quanquam id inter oſtenta eſt. Nanꝗ & ſerpentem peperit inter initia Marſici belli ancilla. Multiformes pluribus modis inter monſtra partus æduntur. Claudius Cæſar ſcribit Hippocentaurum in Theſſalia natum eodem die interijſſe. Et nos principatu eius allatum illi ex Aegypto in melle uidimus. Eſt inter exempla, in uterum protinus reuerſus infans Sagunti, quo anno ab Annibale deleta eſt.

De mutatione ſexus, & geminis partubus. Cap. IIII

EX fœminis mutari in mares non eſt fabuloſum. Inuenimus in annalibus, P. Licinio Craſſo, C. Caſsio Longino coss. Caſsini puerũ factum ex uirgine ſub parentibus, iuſſuꝗ aruſpicum deportatum in inſulam deſertam. Licinius Mutianus prodidit uiſum à ſe Argis Areſcontem, cui nomen Areſcuſæ fuiſſet, nupſiſſe etiam, mox barbam & uirilitatem proueniſſe, uxoremꝗ duxiſſe. Eiuſdem ſortis & Smyrnæ puerum à ſe uiſum. Ipſe in Africa uidi mutatũ in marem nuptiarũ die, L. Coſsiciũ ciuem Tiſdritanũ. Aeditis geminis ratã eſſe, aut puerperæ, aut puerperio, præterꝗ alteri, uitã. Si uero utriuſꝗ ſexus æditi ſint gemini, rariorẽ utriꝗ ſalutẽ. Fœminas gigni celerius ꝙ mares, ſicut celerius ſeneſcere. Sæpius in utero moueri mares, & in dextera ferè geri parte, in læua fœminas, conſtat.

De homine generando, & pariendi tempore per illuſtria exempla à menſibus ſeptem, ad XI. Cap. V

CÆteris animantibus ſtatum, & pariendi, & partus gerendi tempus eſt: homo toto anno & incerto gignitur ſpatio. Alius ſeptimo menſe, alius octauo, & uſꝗ ad initia decimi undecimiꝗ. Ante ſeptimum menſem haud unquam uitalis eſt. Septimo, non niſi pridie poſteróue plenilunij die, aut interlunio concepti naſcuntur. Translatitium in Aegypto eſt, & octauo gigni. Iam quidem & in Italia tales partus eſſe uitales. Cõtrà priſcorũ opiniones uariant hæc pluribus modis. Veſtilia C. Herdicij, ac poſtea Pomponij atꝗ Orfiti clariſsimorum ciuium coniunx, ex his quatuor partus enixa, Semptonium ſeptimo menſe genuit, Suillium Ruffum undecimo, Corbulonem ſeptimo, utrunꝗ conſulem: poſtea Cæſoniam Caij principis coniugem, octauo. In quo menſium numero genitis, intra quadrageſimum diem maximus labor. Grauidis autem quarto & octauo menſe, letaleſꝗ in ijs abortus. Maſſurius autor eſt, L. Papyriũ prætorem, ſecundo hærede lege agente, bonorum poſſeſsionem contra eum dediſſe, cum mater partum ſe xiij. menſibus diceret tuliſſe, quoniam nullum certum tempus pariendi ſtatutum uideretur.

De conceptibus, & ſigna ſexus in grauidis præuenientia partum. Cap. VI

A Conceptu decimo die dolores capitis, oculorum uertigines tenebræꝗ, faſtidiũ in cibis, redundatio ſtomachi, indices ſunt hominis inchoati. Melior color marem ferenti, & facilior partus: motus in utero quadrageſimo die. Cõtraria omnia in altero ſexu: Ingeſtabile onus, crurum & inguinum leuis tumor. Primus autem xc. die motus. Sed plurimum languoris in utroꝗ ſexu, capillum germinante partu, & in plenilunio: quod tempus æditos quoꝗ infantes præcipue infeſtat. Adeoꝗ inceſſus, atꝗ omne quicquid dici poteſt in grauida, refert: ut ſalſioribus cibis uſæ, carentem unguiculis partum ædant: & ſi reſpirauere, difficilius enitantur. Oſcitatio quidẽ in enixu letalis eſt: ſicut ſternuiſſe à coi-

tu, abortiuum.

De conceptu hominum & generatione. Cap. VII

MIseret atq; etiam pudet æstimantem quàm sit friuola animalium superbissimi origo, cum plerunq; abortus causa fiat odor à lucernarum extinctu. His principijs nascuntur tyranni, his carnifex animus. Tu qui corporis uiribus fidis, tu qui fortunæ munera amplexaris, & te ne alumnum quidem eius existimas, sed partum: tu cuius semper in uictoria est mens, tu qui te deum credis aliquo successu tumens, tanti perire potuisti. Atqui etiam hodie minoris potes, quantulo serpentis ictus dente: aut etiam ut Anacreon poeta, acino uuæ passæ: ut Fabius senator prætor, in lactis haustu uno pilo strangulatus. Is demũ profecto uitam æqua lance pensitabit, qui semper fragilitatis humanæ memor fuerit.

De Agrippis. Cap. VIII

IN pedes procedere nascentem, contra naturam est: quo argumento eos appellauere Agrippas, ut ægre partos: qualiter M. Agrippam ferunt genitum unico propè felicitatis exemplo in omnibus ad hunc modum genitis. Quanquam is quoq; aduersa pedum ualetudine, misera iuuenta, exercito æuo inter arma mortesq;, ad noxia successu, infelici terris stirpe omni, sed per utrasq; Agrippinas maxime, quæ Caium & Domitium Neronem principes genuere, totidem faces generis humani: præterea breuitate æui, quinquagesimo uno raptus anno, in tormentis adulteriorum coniugis, socerique prægraui seruitio, luisse augurium præposteri natalis existimatur. Neronem quoq; paulo ante principem, & toto principatu suo hostem generis humani, pedibus genitũ parens eius scribit Agrippina. Ritu naturæ capite hominem gigni mos est, pedibus efferri.

Monstruosi partus excisi utero. Cap. IX

AVspicatius enecta parente gignũtur: Sicut Scipio Africanus prior natus, primusq; Cæsarũ à cæso matris utero dictus: qua de causa & Cæsones appellati. Simili modo natus & Manlius, qui Carthaginem cum exercitu intrauit.

Qui sint Vopisci. Cap. X

VOpiscos appellabant è geminis, qui retenti utero nascerentur, altero interẽpto abortu. Nanq; maxima, & rara, circa hoc miracula existunt.

Exempla numerosæ sobolis. Cap. XI

PRæter mulierem, pauca animalia coitũ nouere grauida. Vnũ quidem omnino aut alterum superfœtat. Extat in monumentis etiam medicorum, & quibus talia cõsectari curæ fuit, uno abortu xij puerperia egesta. Sed ubi paululum temporis inter duos conceptus intercessit, uterq; perfertur: ut in Hercule & Iphiclo fratre eius apparuit. & in ea, quę gemino partu, alterũ marito similem, alterum adultero genuit: Item in Proconnesia ancilla, quæ eiusdem diei coitu, alterũ domino similem, alterũ procuratori eius: Et in alia, quæ unum iusto partu, quinq; mensium alterum ædidit: Rursus in alia, quæ septem mensium ædito puerperio, insecutis mensibus geminos enixa est. Iam illa uulgata, uarie ex integris truncos gigni, ex truncis integros, eademq; parte truncos: signa quędam næuosq; & cicatrices etiam regenerari. Quarto partu Dacorum originis nota in brachio redditur.

Exempla similitudinum. Cap. XII

IN Lepidorum gente tres, intermisso ordine, obducto membrana oculo, genitos accepimus. Similes quidẽ alios auo: Et ex geminis quoq; alterum patri, alterum matri: annoq; post genitũ, maiori similem fuisse ut geminũ. Quasdam sibi similes semper parere, quasdam uiro, quasdam nulli, quasdã fœminam patri, marem sibi. Indubitatũ exemplũ est Nicæi nobilis pyctæ Byzantij geniti, qui adulterio Aethiopis nata matre, nil à cæteris colore differente, ipse auum regenerauit Aethiopem. Similitudinũ quidem in mente reputatio est, & in qua credantur multa fortuita pollere, uisus, auditus, memoria, haustæq; imagines sub ipso conceptu. Cogitatio etiam utriuslibet animũ subito transuolans, effingere similitudinem aut miscere existimatur. Ideoq; plures in homine, quàm in cæteris omnibus animalibus differentiæ, quoniam uelocitas cogitationũ, animiq; celeritas, & ingenij

uarietas

uarietas multiformes notas imprimit: cum cæteris animantibus immobiles sint animi, & similes omnibus, singuliq; in suo cuiq; genere. Antiocho regi Syriæ, è plebe nomine Artemon in tantũ similis fuit, ut Laodice coniunx regia, necato iam Antiocho, mimum per eum cõmendationis, regniq; successionis peregerit. Magno Pompeio Vibius quidam è plebe & Publicius etiam seruitute liberatus, indiscreta propè specie fuere similes, illud os probũ reddentes, ipsumq; honorem eximiæ frontis. Qualis causa patri quoq; eius, Menogenis coci sui cognomen imposuit, iam Strabonis à specie oculorum habenti, uitium imitata & in seruo: Scipioni Serapionis: is erat suarij negociatoris uile mancipium. Eiusdem familiæ Scipioni post eum cognomen Salutio mimus dedit: Sicut Spinter secundarum, tertiarũq; Pamphilus, collegio Lentuli & Metelli coss. In quo perquam importune fortuitum hoc quoq; fuit, duorum simul consulum in scena imagines cerni. E diuerso L. Plancus orator, histrioni Rubrio cognomen imposuit. Rursus Curioni patri Burbuleius, itemq; Messalæ Censorio Menogenes, perinde histriones. Suræ quidem proconsulis etiam rictum in loquendo, contractionemq; linguæ, & sermonis tumultum, non imaginem modo, piscator quidam in Sicilia reddidit. Cassio Seuero celebri oratori, armentarij Mirmillonis obiecta similitudo est. Toranius M. Antonio iam triumuiro, eximios forma pueros, alterum in Asia genitum, alterum trans alpes, ut geminos uendidit: tanta unitas erat. Postq; deinde sermone puerorũ detecta fraude à furẽte increpitus Antonio est, inter alia magnitudinẽ pretij cõquerente (nam ducẽtis mercatus erat sestertijs) respondit uersutus ingenij mango, ob id ipsum se tanti uendidisse, quoniam non esset mira similitudo in ullis eodem utero æditis: Diuersarum quidem gentium natales tam concordi figura reperiri, super omnem esse taxationem: Adeoq; tempestiuam admirationem intulit, ut ille proscriptor animus, modo & contumelia furens, nõ aliud in censu magis ex fortuna sua duceret.

Quæ sit generandi ratio. Cap. XIII

EST quædam priuatim dissociatio corporum: & inter se steriles, ubi cum alijs iunxere, gignunt: sicut Augustus & Liuia. Item alij aliæq; fœminas tantum generant, aut mares: plerunq; & alternant: sicut Gracchorũ mater duodecies, & Agrippina Germanici nouies. Alijs sterilis est iuuenta: alijs semel in uita datur gignere. Quædam nõ perferunt partus: quales siquando medicina & cura uicere, fœminã ferè gignunt. Diuus Augustus in reliqua exemplorum raritate, neptis suæ nepotem uidit genitum quo excessit anno M. Syllanum: qui quum Asiam obtineret post consulatum, Neronis principis successione, ueneno eius interẽptus est. Q. Metellus Macedonicus, cum sex liberos relinqueret, undecim nepotes reliquit, nurus uero generosq;, & oẽs qui se patris appellatione salutarent, uiginti septem. In actis diui Augusti temporum inuenitur, XII. consulatu eius, L.q; Sylla collega, ad III. Idus Aprilis, C. Crispinum Hilarum ex ingenua plebe Fesulana, cum liberis nouẽ (in quo numero filiæ duæ fuerũt) nepotibus XXVII. pronepotibus XXIX, neptibus IX, prælata pompa, cum omnibus his in Capitolio immolasse.

De eodem multiplicius. Cap. XIIII

MVlier post quinquagesimũ annum nõ gignit, maiorq; pars quadragesimo profluuium genitale sistit. Nam in uiris Masanissam regẽ, post LXXXVI. annũ generasse filium, quem Methymathnũ appellauerit, clarũ est: Catonem Censoriũ octogesimo exacto, è filia Salonij clientis sui. Qua de causa, aliorum eius liberorum propago, Liciniani sunt cognominati, hi Saloniani, ex quibus Vticensis fuit. Nuper etiã L. Volusio Saturnino in urbis præfectura extincto, notum est Cornelia Scipionum gentis Volusium Saturninum, qui fuit consul, genitum post LXII. annum. Et usq; ad LXXXV. apud ignobiles uulgaris reperitur generatio.

De menstruis mulierum. Cap. XV

SOlum aũt animal menstruale mulier est: inde unius utero, quas appellarũt molas. Ea est caro informis, inanima, ferri ictum & aciem respuens. Mouetur, sistitq; menses: & ut partus, aliâs letalis, aliâs unà senescens, aliquando aluo citatiore excidens. Simile quid-

dam & uiris in uentre gignitur, quod uocãt ſcirron: ſicut Oppio Capitoni prætorio uiro. Sed nihil facile reperiatur mulierum profluuio magis monſtrificum. Aceſcunt ſuperuentu muſta, ſterileſcunt tactæ fruges, moriuntur inſita, exuruntur hortorum germina, & fructus arborum quibus inſedêre, decidunt: ſpeculorum fulgor aſpectu ipſo hebetatur, acies ferri præſtringitur, eboriſq; nitor, aluei apum emoriuntur: æs etiam ac ferrũ rubigo protinus corripit, odorq; dirus aera. Et in rabiem aguntur guſtato eo canes, atque inſanabili ueneno morſus inficitur. Quin & bituminum ſequax alioquin ac lenta natura, in lacu Iudææ (qui uocatur Aſphaltites) certo tempore anni ſupernatans, nequit ſibi auelli, ad omnem contactum adhærens, præterquàm filo quod tale uirus infecerit. Etiam formicis animali minimo, ineſſe ſenſum eius ferunt: abijciq; guſtatas fruges, nec poſtea repeti. Et hoc tale tantumq;, omnibus tricenis diebus malum in muliere exiſtit, & trimeſtri ſpacio largius. Quibuſdam uero ſæpius menſe, ſicut aliquibus nunquam: ſed tales non gignunt, quando hæc eſt generando homini materia, ſemine è maribus coaguli modo hoc in ſeſe glomerante, quod deinde tempore ipſo animatur, corporaturq;. Ergo cum grauidis fluxit, inualidi aut non uitales partus æduntur, aut ſanioſi, ut autor eſt Nigidius.

Item de ratione partuum. Cap. XVI

IDem, lac fœminæ non corrumpi alenti partum, ſi ex eodem uiro rurſus conceperit, arbitratur. Incipiente aũt hoc ſtatu aut deſinente, conceptus faciliimi traduntur. Fœcunditatis in fœminis prærogatiuam accepimus, inunctis medicamine oculis, ſaliuam infici. Cæterum æditis primores ſeptimo menſe gigni dẽtes, priuſq; in ſupera ferè parte, haud dubium eſt. Septimo eoſdem decidere anno, alioſq; ſuffici. Quoſdam & cũ dentibus naſci, ſicut M. Curium, qui ob id Dentatus cognominatus eſt: & Cn. Papyriũ Carbonem, præclaros uiros. In fœminis ea res inauſpicati fuit exempli regũ temporibus. Cum ita nata eſſet Valeria, exitio ciuitati, in quã elata eſſet, futurum, reſponſo aruſpicum uaticinante, Sueſſã Pometiã illa tempeſtate florentiſſimã deportata eſt. ueridico exitu conſecuto. Quaſdam concreto genitali gigni, infauſto omine, Cornelia Gracchorum mater indicio eſt. Aliqui uice dentium, continuo oſſe gignuntur: ſicuti Pruſiæ regis Bithyniorũ filius, ſuperna parte oris. Dentes aũt tantũ inuicti ſunt ignibus, nec cremantur cum reliquo corpore. Iidem flammis indomiti, cauantur tabe pituitæ. Candorem trahunt quodam medicamine. Vſu atteruntur, multoq; primũ in aliquibus deficiunt. Nec cibo tantũ & alimentis neceſſarij: quippe uocis ſermoniſq; regimen primores tenent, cõcentu quodã excipientes ictum linguæ, ſeriemq; ſtructuræ, atq; magnitudine mutilantes molienteſúe aut hebetantes uerba: & cũ defluxere, explanationem omnem adimentes. Quin & auguriũ in hac eſſe creditur parte. Triceni bini uiris attribuuntur, excepta Turdulorũ gente: quibus plures fuere, longiora promitti uitæ putant ſpacia. Fœminis minor numerus: quibus in dextra parte gemini ſuperne, à canibus cognominati, fortunæ blandimenta pollicentur, ſicut in Agrippina Domitij Neronis matre: contrà in læua. Hominẽ priuſq; genito dente cremari, mos gentiũ non eſt. Sed mox plura de hoc, cũ membratim hiſtoria decurret. Riſiſſe eodem die quo genitus eſſet, unũ hominem accepimus Zoroaſtren. Eidem cerebrum ita palpitaſſe, ut impoſitam repelleret manũ, futuræ præſagio ſcientiæ. In trimatu ſuo cuiq; dimidiam eſſe menſuram ſtaturæ certũ eſt. In plenum autẽ cuncto mortalium generi minorem indies fieri, propemodum obſeruatur: raroſq; patribus proceriores, conſumente ubertatem ſeminum exuſtione, in cuius uices nunc uergat æuum. In Creta terræ motu rupto monte, inuentum eſt corpus ſtans XLVI. cubitorũ, quod alij Orionis, alij Oti fuiſſe arbitrantũ. Oreſtis corpus oraculi iuſſu refoſſum, vij. cubitorũ fuiſſe monumentis creditur. Iam uero ante annos propè mille, uates ille Homerus nõ ceſſauit minora corpora mortalium ꝙ priſca conqueri. Næuij Pollionis amplitudinem annales nõ tradunt. Sed quia populi cõcurſu penè interemptus eſſet, prodigij uice habitum. Proceriſſimum hominẽ ætas noſtro diuo Claudio principe Gabbaram nomine, ex Arabia aduectũ IX. pedum

pedum & totidem unciarũ uidit. Fuere sub diuo Augusto semipede addito, quorũ corpora eius miraculi gratia, in cõditorio Sallustianorũ asseruabantur hortorũ: Pusioni & Secundillæ erant nomina. Eodem præside minimus homo duos pedes & palmũ Conopas nomine, in delicijs Iuliæ neptis eius fuit: Et mulier Andromeda liberta Iuliæ Augustæ. Manium Maximũ, & M. Tulliũ equites Romanos, binûm cubitorũ fuisse, autor est M. Varro: & ipsi uidimus in loculis asseruatos. Sesquipedales gigni quosdã longiores, in trimatu implentes uitæ cursum, haud ignotũ est. Inuenimus in monumentis Salamine Euthimenis filium, in tria cubita triennio adoleuisse, incessu tardũ, sensu hebetem: & iam puberem factum uoce robusta, absumptũ contractione membrorũ subita triennio circumacto. Ipsi nos pridem uidimus eadem fermè omnia, præter pubertatem, in filio Cornelij Taciti equitis Romani Belgicæ Galliæ rationes procurantis. Ectrapelos Græci uocant eos: in Latino non habent nomen.

Insignia corporum. Cap. XVII

QVod sit hominum spatium à uestigio ad uerticem, id esse passis manibus inter longissimos digitos obseruatum est: sicuti uires dextra parte maiores, quibusdam æquas utraq;, aliquibus læua manu pręcipuas: nec id unquam in fœminis: Mares præsta repondere, & defuncta uiuentibus corpora omniũ animalium, & dormientia uigilantibus. Virorum cadauera supina fluitare, fœminarũ prona: uelut pudori defunctarum parcente natura.

Exempla uariarum figurarum. Cap. XVIII

COncretis quosdam ossibus, ac sine medullis uiuere accepimus. Signum eorũ esse, nec sitim sentire, nec sudorem emittere: quanquã & uoluntate scimus sitim uictam: equitemq; Romanũ Iulium Viatorem è Vocontiorum gente fœderata, in pupillaribus annis aquæ subter cutem fusæ morbo prohibitũ humore à medicis, naturam fecisse consuetudine, atq; in senecta caruisse potu. Necnon & alij multa sibi imperauere.

Diuersorum morum exempla. Cap. XIX

FErunt Crassum auum Crassi in Parthis interempti nunquam risisse, ob id Agelastũ uocatum: sicuti nec flesse multos. Socratem clarũ sapientia eodem semper uisum uultu, nec aut hilari magis aut turbato. Exit hic animi tenor aliquando in rigorem quendam, toruitatemq; naturæ duram & inflexibilẽ, affectusq; humanos adimit, quales apathes Græci uocant, multos eius generis experti: quodq; mirũ sit, autores maxime sapientiæ, Diogenem Cynicum, Pyrrhonem, Heraclitum, Timonem, hũc quidem etiam in totius odium generis humani euectum. Sed hæc prauæ naturæ insignia in multis uaria cognoscuntur: ut in Antonia Drusi nunq; expuisse, in Pomponio cõsulari poeta nunq; ructasse. Quibus natura concreta sunt ossa, qui sunt rari admodum, cornei uocantur.

De fortitudine & uelocitate. Cap. XX

COrpore uesco, sed eximijs uiribus Tritanum, in gladiatorio ludo Samnitium armatura celebrẽ, filiumq; eius militem Magni Pompeij, & rectos & transuersos cancellatim toto corpore habuisse neruos, in brachijs etiã manibusq;, autor est Varro in prodigiosa uirium relatione. Atq; etiam hostẽ ab eo ex prouocatione dimicantẽ, inermi dextra uno digito superatũ, & postremo correptũ in castra translatũ. A. Iunius Valens meruit in prætorio diui Augusti centurio, uehicula cũ culeis onusta donec exinanirentur, sustinere solitus: carpenta cõprehensa una manu retinere, obnixus cõtra nitentibus iumentis: & alia mirifica facere, quæ insculpta monumento eius spectantur. Ideo M. Varro: Rusticellus, inquit, Hercules appellatus, mulum suũ tollebat. Fusius Saluius duo centenaria pondera pedibus, totidem manibus, & ducenaria duo humeris cõtra scalas ferebat. Nos quoq; uidimus Athanatũ nomine, prodigiosæ ostentationis, quingenario thorace plumbeo indutum, cothurnisq; quingentorum pondo calciatũ per scenam ingredi. Crotoniatam Milonem Athletam, cum cõstitisset, nemo uestigio educebat: malũ tenenti nemo digitum corrigebat. Cucurrisse MCLX. stadia, ab Athenis Lacedæmonem, biduo Philippidem, magnum erat: donec Anistis cursor Lacedæmonius, & Philonides Alexandri

Magni, à Sicyone Elin, uno die MCC. ſtad. cucurrerunt. Nunc quidem in circo quoſdam CLX. paſſ. tolerare non ignoramus. Nuperq́ꝫ Fonteio & Vipſanio coss. anno IX. genitum puerum à meridie ad ueſperum LXXV. M. paſſ. cucurriſſe. Cuius rei admiratio ita demum ſolida perueniet, ſi quis cogitet nocte ac die longiſsimum iter uehiculis tribus Tiberium Neronem emenſum, feſtinantem ad Druſum fratrẽ ægrotantẽ in Germania: in eo fuerunt CCM. paſſuum.

De uiſu. Cap. XXI

OCulorũ acies uel maxime fidem excedentia inuenit exempla. In nuce incluſam Iliada Homeri carmen in membrana ſcriptũ tradidit Cicero. Idẽ fuiſſe qui peruideret CXXXV. M. paſſ. Huic & nomen M. Varro reddidit, Strabonem uocatum. Solitum autẽ Punico bello, à Lilybæo Siciliæ promontorio, exeũte claſſe Carthaginis portu, etiam numerum nauiũ dicere. Callicrates ex ebore formicas, & alia tam parua fecit animalia, ut partes earum à cæteris cerni nõ poſſent. Myrmecides quidam in eodem genere inclaruit, à quo quadrigam ex eadem materia quam muſca integeret alis fabricatam, & nauem, quam apicula pinnis abſconderet.

De auditu. Cap. XXII

AVditus unum exemplum habet mirabile, prælium quo Sybaris deleta eſt, eo die quo geſtum erat, auditũ Olympiæ. Nam Cimbricæ uictoriæ, Caſtoresq́ꝫ Romani qui Perſicam uictoriam ipſo die quo contigit, nunciauere, uiſus, & numinum fuere preſagia.

Exempla patientiæ. Cap. XXIII

PAtientia corporis, ut eſt crebra ſors calamitatum, innumera documenta peperit. Clariſsimum in fœminis Leænæ meretricis, quæ torta non indicauit Harmodium & Ariſtogitonem tyrannicidas: in uiris Anaxarchi, qui ſimili de cauſa cum torqueretur, præroſam dentibus linguam, unamq́ꝫ ſpem indicij in tyranni os expuit.

Memoriæ exempla. Cap. XXIIII

MEmoria neceſſarium maxime uitæ bonũ, cui præcipua fuerit haud facile dictu eſt, tam multis gloriã eius adeptis. Cyrus rex omnibus in exercitu ſuo militibus nomina reddidit. L. Scipio populo Ro. Cyneas Pyrrhi regis legatus ſenatui & equeſtri ordini Romæ poſtero die q̃ꝫ aduenerat. Mithridates duarũ & XX gentiũ rex, totidẽ linguis iura dixit, pro cõcione ſingulas ſine interprete affatus. Charmidas quidã in Græcia, quæ quis exegerit uolumina in bibliothecis, legentis modo repræſentauit. Ars poſtremo eius rei facta, & inuenta eſt à Simonide melico, conſummata Metrodoro Scepſio, ut nihil non iiſdem uerbis redderetur auditum. Nec aliud eſt æque fragile in homine, morborũ & caſus iniurias atq́ꝫ etiã metus ſentiens, aliâs particulatim, aliâs uniuerſa. Ictus lapide oblitus eſt literas tantũ. Ex prealto tecto lapſus, matris & affiniũ, propinquorũq́ꝫ cepit obliuionem: Alius ægrotus, ſeruorũ etiam: ſui uero nominis Meſſala Coruinus orator. itaq́ꝫ ſæpe deficere tentat ac meditatur uel quieto corpore & ualido. ſomno quoq́ꝫ ſerpente cõputat, ut inanis mens quærat ubi ſit loci.

Laus C. Iulij Cæſaris. Cap. XXV

ANimi uigore præſtantiſsimũ arbitror C. Cæſarem dictatorẽ. Nec uirtutẽ conſtantiamq́ꝫ nunc cõmemoro, nec ſublimitatẽ omniũ capacem, quę cœlo cõtinentur: ſed propriũ uigorem celeritatẽq́ꝫ quodam igne uolucrem. Scribere & legere ſimul, dictare et audire ſolitum accepimus. Epiſtolas uero tantarũ rerum quaternas pariter librarijs dictare: aut ſi nihil aliud ageret, ſeptenas. Idem ſignis collatis quinquagies dimicauit: ſolus M. Marcellum tranſgreſſus, qui undequadragies dimicauerat. Nam prçter ciuiles uictorias, undecies C. & XCII. M. hominũ occiſa prælijs ab eo, non equidem in gloria poſuerim, tantam etiam coactam humani generis iniuriam: quod ita eſſe confeſſus eſt ipſe, bellorum ciuilium ſtragem non prodendo. Iuſtius Pompeio Magno tribuatur DCCCXLVI. naues piratis ademiſſe. Cæſari proprium & peculiare ſit, præter ſupradicta, clementiæ inſigne: qua uſque ad pœnitentiam omnes ſuperauit. Idem magnanimitatis perhibuit exemplum, cui comparari nõ poſsit aliud. Spectacula enim ædita effuſasq́ꝫ opes, aut operum magnificentiam in hac parte enumerare, luxuriæ fauentis eſt. Illa fuit uera & incompa-

rabilis inuicti animi sublimitas: captis apud Pharsaliam Pompeij Magni scrinijs epistolarum, iterumq; apud Thapsum Scipionis, concremasse ea optima fide, atq; non legisse.

Laus Pompeij Magni. Cap. XXVI

VErum ad decus imperij Ro. nõ solum ad uiri unius pertinet uictoriã, Pompeij Magni titulos omnes, triumphosq; hoc in loco nũcupari: æquato nõ modo Alexãdri Magni rerũ fulgore, sed etiam Herculis propè ac Liberi patris. Igitur Sicilia recuperata, unde primũ Syllanus in Reip. causa exoriens auspicatus est: Africa uero tota subacta, & in ditionem redacta, Magniq; nomine spolio inde capto, eques Ro. (id quod antea nemo) curru triũphali reuectus est: & statim ad solis occasum transgressus, excitatis in Pyrenæo trophæis, oppida DCCCLXXVI. ab alpibus ad fines Hispaniæ ulterioris in ditionẽ redacta uictoriæ suæ asscripsit, & maiore animo Sertorium tacuit: belloq; ciuili (quod omnia externa cõcicbat) extincto, iterũ triumphales currus eques Ro. induxit, toties imperator anteq; miles. Postea ad tota maria & deinde solis ortus missus, hos retulit patriæ titulos, more sacris certaminibus uincentium. Neq; enim ipsi coronantur, sed patrias suas coronãt. Hos ergo honores urbi tribuit in delubro Mineruę, quod ex manubijs dicabat. Cn. Pompeius Magnus Imp. bello XXX. annorũ confecto, fusis, fugatis, occisis, in deditionem acceptis hominũ uicies semel centenis LXXXIII. M: depressis aut captis nauibus DCCCXLVI. oppidis, castellis M.D.XXXVIII. in fidẽ receptis: terris à Mæotis lacu ad rubrum mare subactis, uotum merito Mineruæ. Hoc est breuiariũ eius ab oriente. Triumphi uero, quem duxit ad tertiũ Calendas Octobres M. Messala, M. Pisone consulibus, præfatio hæc fuit: Cum oram maritimam à prædonibus liberasset, & imperiũ maris populo Romano restituisset, ex Asia, Ponto, Armenia, Paphlagonia, Cappadocia, Cilicia Syria, Scythis, Iudæis, Albanis, Iberia, insula Creta, Basternis, & sup hæc de regibus Mithridate atq; Tigrane triumphauit. Summa summarum in illo gloria fuit (ut ipse in concione dixit, cum de suis rebus dissereret) Asiam ultimã prouinciarũ accepisse, eandemq; mediam patriæ reddidisse. Si quis è contrario simili modo uelit percensere Cæsaris res, qui maior illo apparuit, totum profecto terrarum orbem enumeret: quod infinitum esse conueniet.

Laus Catonis primi. Cap. XXVII

CÆteris uirtutũ generibus uarie & multi fuere præstantes. Cato primus Porciæ gentis, tres summas in homine res præstitisse existimatus est, optimus orator, optimus imperator, optimus senator: quæ mihi omnia, etiamsi non prius, attamen clarius fulsisse in Scipione Aemiliano uidentur: dempto præterea plurimorum odio, quo Cato laborauit. Itaq; sit proprium Catonis, quater & quadragies causam dixisse: nec quenquam sępius postulatum, & semper absolutum.

Item de fortitudine. Cap. XXVIII

FOrtitudo in quo maxime extiterit, immensæ quæstionis est, utiq; si recipiatur poetica fabulositas. Q. Ennius T. Cæcilium Teucrũ, fratremq; eius pręcipue miratus, propter eos sextum annalem adiecit. L. Siccius Dentatus, qui tribunus plebis fuit, Sp. Tarpeio, A. Æternio cõsulibus, haud multo post exactos reges, uel numerosissima suffragia habet, centies uicies præliatus, octies ex prouocatione uictor, XLV. cicatricibus aduerso corpore insignis, nulla in tergo, Item spolia cepit xxxiiij. donatus hastis puris duodeuiginti, phaleris xxv. torquibus tribus & lxxx. armillis clx. coronis xxvi. ciuicis xiiij. aureis VIII. muralibus III. obsidionali una, fisco æris, x captiuis & xx simul bubus, Imperatores IX. ipsius maxime opera triumphantes secutus: præterea (q̊d optimũ in operib. eius reor) uno ex ducibus T. Romulio ex cõsulatu ad populũ conuicto male acti imperij rei militaris. Haud minora forẽt Manlij Capitolini decora, ni perdidisset illa exitu uitæ. Ante xvij. annũ bina ceperat spolia. Primus omniũ eques coronam muralem acceperat, VI. ciuicas, xxxvij. dona, xxxiij. cicatrices aduerso corpe exceperat: P. Seruiliũ magistrũ equitũ seruauerat, ipse uulneratus humerũ ac femur. Super oĩa, Capitoliũ summãq; rem in eo solus à Gallis seruauerat, si nõ regno suo seruasset. Verũ sunt in his quidẽ uirtutis opera magna,

ſed maiora fortunæ. M. Sergio, ut quidem arbitror, nemo quenquam hominũ iure prætulerit: licet pronepos Catilina gratiam nomini derogarit. Secũdo ſtipendio dexterã manum perdidit: ſtipẽdijs duobus ter & uicies uulneratus eſt: ob id neutra manu, neutro pede ſatis utilis: uno tantũ ſeruo, plurimis poſtea ſtipendijs debilis miles. Bis ab Annibale captus (neq; enim cũ quolibet hoſte res fuit) bis uinculorũ eius profugus, xx. mẽſibus nullo non die in catenis aut cõpedibus cuſtoditus. Siniſtra manu ſola quater pugnauit, duobus equis inſidente eo ſuffoſsis. Dexterã ſibi ferreã fecit, eaq; religata præliatus, Cremonam obſidione exemit, Placentiam tutatus eſt: duodena caſtra hoſtium in Gallia cepit: quæ omnia ex oratione eius apparent, habita cũ in prætura ſacris arceretur à collegis ut debilis. Quos hic coronarũ aceruos cõſtructurus hoſte mutato? Etenim plurimũ refert, in quæ cuiuſq; uirtus tempora inciderit. Quas Trebia Ticinuſq; aut Traſymenus ciuicas dedêre? Quæ Cannis corona merita? unde fugiſſe, uirtutis ſummũ opus fuit. Cæteri profecto uictores hominum fuere, Sergius uicit etiam fortunam.

De ingenijs ſiue laudibus quorundam ab ingenijs. Cap. XXIX

INgeniorum gloriæ quis poſsit agere delectũ, per tot diſciplinarũ genera, & tantam rerum operumq; uarietatẽ? niſi forte Homero uate Græco, nullũ feliciorẽ extitiſſe cõuenit, ſiue operis fortuna, ſiue materia æſtimetur. Itaq; Alexander Magnus (etenim inſignibus iudicijs optime citraq; inuidiam tam ſuperba cenſura peragetur) inter ſpolia Darij Perſarũ regis unguentorũ ſcrinio capto, quod erat auro gemmiſq; ac margaritis precioſum, uarios eius uſus amicis demonſtrantibus (quando tædebat unguenti bellatorẽ & militia ſordidum) imò Hercule, inquit, librorũ Homeri cuſtodiæ detur: ut precioſiſsimũ humani animi opus, quàm maxime diuiti opere ſeruaretur. Idem Pindari uatis familiæ penatibuſq; iuſſit parci, cũ Thebas caperet. Ariſtotelis philoſophi patriã cõdidit: tantæq; rerum claritati, tam benignũ teſtimonium miſcuit. Archilochi poetæ interfectores Apollo arguit Delphis. Sophoclem tragici cothurni principem defunctũ ſepeliri Liber pater iuſſit, obſidentibus mœnia Lacedæmonijs: Lyſandro eorum rege in quiete ſæpius admonito, ut pateretur humari delicias ſuas: Requiſiuit rex quis ſupremũ diem Athenis obijſſet: Nec difficulter ex ijs quæ deus ſignificaſſet, intellexit: pacemq; funeri dedit.

De Platone, Ennio, Virgilio, M. Varrone, & M. Cicerone. Cap. XXX

PLatoni ſapientiæ antiſtiti Dionyſius tyrannus, aliàs ſæuitiæ ſuperbiæq; natus, uittatam nauem miſit obuiã: ipſe quadrigis albis egredientem in litore excepit. Viginti talentis unam orationem Iſocrates uendidit. Aeſchines Athenienſis ſummus orator, cũ accuſationem qua fuerat uſus, Rhodi legiſſet, legit & defenſionẽ Demoſthenis, ob quã in illud depulſus fuerat exiliũ: mirantibuſq; tum magis fuiſſe miraturos dixit, ſi ipſum orantem audiuiſſent: in calamitate teſtis ingens factus inimici. Thucydidẽ imperatorẽ Athenienſes in exilium egere, rerum conditorem reuocauere, eloquentiam mirati, cuius uirtutem damnauerant. Magnum & Menandro in comico ſocco teſtimonium regum Aegypti & Macedoniæ cõtigit, claſſe & per legatos petito: maius ex ipſo, regiæ fortunæ prælata literarum cõſcientia. Perhibuere & Romani proceres etiã exteris teſtimonia. Cn. Pompeius confecto Mithridatico bello, intraturus Poſidonij ſapientiæ profeſsione clari domũ, fores percuti de more à lictore uetuit: & faſces lictorios ianuę ſubmiſit is, cui ſe oriens occidenſq; ſubmiſerat. Cato Cenſorius, in illa nobili trium ſapientię procerũ ab Athenis legatione, audito Carneade, quàmprimum legatos eos cenſuit dimittendos: quoniam illo uiro argumentante, quid ueri eſſet haud facile diſcerni poſſet. Quanta morum commutatio? Ille ſemper alioquin uniuerſos ex Italia pellendos cenſuit Græcos: at pronepos eius Vticenſis Cato, unum ex tribunatu militum philoſophum, alterum ex Cypria legatione deportauit. Eandemq; linguam ex duobus Catonibus, in illo abieciſſe, in hoc importaſſe, memorabile eſt. Sed & noſtrorum gloriam percenſeamus. Prior Africanus Q. Ennij ſtatuam ſepulchro ſuo imponi iuſsit: clarumq; illud nomen, imò uero ſpolium

lium

lium ex tertia orbis parte raptum, in cinere supremo cum poetæ titulo legi. Diuus Augustus carmina Virgilij cremari cõtra testamenti eius uerecundiam uetuit: maiusq́ ita uati testimoniũ contigit, q̃ si ipse sua carmina probauisset. M. Varronis in bibliotheca, quæ prima in orbe ab Asinio Pollione de manubijs publicata Romæ est, unius uiuentis posita imago est: haud minore (ut equidẽ reor) gloria, principe oratore & ciue, ex illa ingeniorum quæ tunc fuit, multitudine, uni hanc coronam dante, q̃ cum eidem Magnus Pompeius piratico ex bello naualem dedit. Innumerabilia deinde sunt exempla Romana, si persequi libeat: cum plures una gens in quocunq́ genere eximios tulerit, q̃ cæteræ terræ. Sed quo te M. Tulli piaculo taceã? quóue maxime excellentem insigni prædicem? quo potius quàm uniuersi populi illius gentis amplissimi testimonio, & tota uita tua consulatus tantum operibus electis? Te dicente, legem agrariam, hoc est, alimenta sua, abdicauerũt tribus: te suadente, Roscio theatralis autori legis ignouerũt, notatasq́ se discrimine sedis æquo animo tulerunt: te orante, proscriptorũ liberos honores petere puduit: tuum Catilina fugit ingenium: tu M. Antonium proscripsisti: Salue primus omnium parens patriæ appellate, primus in toga triumphum, linguæq́ lauream merite, & facundiæ Latiarumq́ literarum parens: atq́ (ut dictator Cæsar hostis quondam tuus, de te scripsit) omnium triumphorum lauream adepte maiorem, quanto plus est, ingenij Romani terminos in tantum promouisse, quàm imperij.

De morum maiestate. Cap. XXXI

Reliquis animi bonis, præstitere cæteros mortales sapiẽtia, ob id Cati, Corculi, apud Romanos cognominati. Apud Græcos Socrates, oraculo Apollinis Pythij prælatus cunctis.

De autoritate. Cap. XXXII

Rursus mortales oraculorum societatem dedere Chiloni Lacedæmonio, tria præcepta eius Delphis consecrando aureis literis, quæ sunt hæc: Nosse se quenque: & nihil nimium cupere: comitemq́ æris alieni atque litis, esse miseriam. Quin & funus eius, cum uictore filio Olympiæ expirasset gaudio, tota Græcia prosecuta est.

De diuinitate. Cap. XXXIII

Diuinitas, & quædã cælitũ societas nobilissima, ex fœminis in Sibylla fuit: ex uiris in Melampode apud Græcos, apud Ro. in Marcio.

De Nasica. Ca. XXXIIII

Vir optimus semel à condito æuo iudicatus est Scipio Nasica, à iurato senatu. Idem in toga candida bis repulsa notatus à populo. In summa, ei in patria mori nõ licuit: non Hercule magis, quàm extra uincula illi sapientissimo ab Apolline iudicato Socrati.

De pudicitia. Cap. XXXV

Pudicissima fœmina semel matronarũ sententia iudicata est Sulpicia Paterculi filia, uxor Fuluij Flacci: electa ex centũ præcipuis, quæ simulacrum Veneris ex Sibyllinis libris dedicaret. Iterũ religionis experimẽto Claudia, inducta Romam deorũ matre.

De pietate. Cap. XXXVI

Pietatis exempla infinita quidem toto orbe extitere, sed Romæ unum, cui comparari cuncta non queant. Humilis in plebe, & ideo ignobilis puerpera supplicij causa carcere inclusa matre, cum impetrasset aditum, à ianitore semper excussa ne quid inferret cibi, deprehensa est uberibus suis alens eam. Quo miraculo, matris salus donata filiæ pietate est, ambæq́ perpetuis alimentis. Et locus ille eidem consecratus est deæ, C. Quintio, M. Attilio coss. templo pietatis extructo in illius carceris sede, ubi nunc Marcelli theatrum est. Gracchorum pater, anguibus prehensis in domo, cum responderetur, ipsum uicturũ alterius sexus interempto: imò uero, inquit, meũ necate: Cornelia enim iuuenis est, & parere adhuc potest. Hoc erat uxori parcere, & reipublicæ consulere. Idq́ mox cõsecutum est. M. Lepidus Apuleię uxoris charitate post repudiũ obijt. P. Rutilius morbo leui impeditus, nunciata fratris repulsa in cõsulatus petitione, ilico expirauit. P. Catienus Philotimus, patronũ adeo dilexit, ut hæres omnibus bonis institutus, in rogũ eius se iaceret.

De artium

De artiũ plurimarũ excellentia, Aſtrologia, Grãmatica, Geometria. Cap. XXXVII

Variarum artium ſcientia innumerabiles enituere, quos tamen attingi par ſit, florem hominum libantibus: Aſtrologia Beroſus, cui ob diuinas prædictiones, Athenienſes publice in gymnaſio ſtatuã inaurata lingua ſtatuere. Grammatica Apollodorus, cui Amphictyones Græciæ honorem habuere. Hippocrates medicina, qui uenientem ab Illyrijs peſtilentiam prædixit, & diſcipulos ad auxiliandum circa urbes dimiſit: quod ob meritum honores illi, quos Herculi, decreuit Græcia. Eandem ſcientiam in Cleombroto Ceo Ptolemæus rex Megalenſibus ſacris donauit C. talẽtis, ſeruato Antiocho rege. Magna & Critobulo fama eſt, extracta Philippi regis oculo ſagitta, & citra deformitatẽ oris curata orbitate luminis. Summa aũt Aſclepiadi Pruſienſi, cõdita noua ſecta, ſpretis legatis & pollicitationibus Mithridatis regis, reperta ratione qua uinum ægris medetur, relato è funere homine & ſeruato: ſed maxime, ſponſione facta cum fortuna, ne medicus crederetur, ſi unq̃ inualidus ullo modo fuiſſet ipſe: & uictor ſuprema in ſenecta lapſu ſcalarum exanimatus eſt. Grande & Archimedi geometricæ ac machinalis ſciẽtiæ teſtimoniũ M. Marcelli cõtigit, interdicto, cũ Syracuſæ caperentur, ne uiolaretur unus, niſi fefelliſſet imperiũ militaris imprudẽtia. Laudatus eſt & Cteſiphon Gnoſius, æde Epheſiæ Dianæ admirabiliter fabricata: Philon, Athenis armamẽtario mille nauiũ: Cteſibius, pneumatica ratione & hydraulicis organis repertis: Dinocrates, metatus Alexãdro cõdente in Aegypto Alexandriam. Idem hic imperator edixit, ne quis ipſum alius q̃ Apelles pingeret, quàm Pyrgoteles ſculperet, quàm Lyſippus ex ære duceret: quæ artes pluribus inclaruere exemplis.

Item mira opera artificis. Cap. XXXVIII

Ariſtidis Thebani pictoris unam tabulam, centũ talentis rex Attalus licitatus eſt. Octoginta emit duas Cæſar dictator, Medeam & Aiacem Timomachi, in templo Veneris genitricis dicaturus. Candaules rex Bularchi picturam Magnetũ exitij mediocris ſpacij pari rependit auro. Rhodũ nõ incendit rex Demetrius, Expugnator cognominatus, ne tabulã Protogenis cremaret, à parte ea muri locatam. Praxiteles marmore nobilitatus eſt, Gnidiaq; Venere, præcipue uæſano amore cuiuſdam iuuenis inſigni: & Nicomedis æſtimatione regis, grandi Gnidiorũ ære alieno permutare eam conati. Phidiæ Iupiter Olympius quotidie teſtimoniũ perhibet, Mentori Capitolinus & Diana Epheſia, quibus fuere conſecrata artis eius uaſa.

De ſeruitijs. Cap. XXXIX

Pretium hominis in ſeruitio geniti maximum ad hanc diem (quod equidem comperirim) fuit grammaticę artis Daphnidis, Cn. Piſaurenſi uendente, & M. Scauro principe ciuitatis IIIMDCC. ſeſtertijs licente. Exceſſere hoc in noſtro æuo nec modice hiſtriones, ſed libertatẽ ſuam mercati. Quippe cũ iam apud maiores Roſcius hiſtrio H—S. quingenta annua meritaſſe prodatur: niſi ſi quis in hoc loco deſiderat Armeniaci belli, paulo ante propter Tyridatẽ geſti, diſpenſatorẽ, quẽ Nero H—S. CXX. manumiſit. Sed hoc pretium belli nõ hominis fuit, tam hercule, quàm libidinis nõ formæ Pæzontẽ è ſpadonibus Seiani III. M. D. mercante Sutorio Priſco. Quã quidem iniuriam lucrifecit ille mercatus in luctu ciuitatis, quoniã arguere nulli uacabat.

De præſtantia gentiũ. Cap. XL

Gentium in toto orbe præſtantiſsima una omni uirtute haud dubie Romana extitit. Felicitas cui præcipua fuerit homini nõ eſt humani iudicij: cũ proſperitatem ipſam alius alio modo, & ſuopte ingenio quiſq; terminet. Si uerum facere iudicium uolumus, ac repudiata omni fortunæ ambitione decernere, mortalium nemo eſt felix. Abunde igitur atq; indulgenter fortuna decidit cum eo, qui iure dici non infelix poteſt. Quippe ut alia non ſint, certe ne laſſeſcat fortuna metus eſt: quo ſemel recepto, ſolida felicitas non eſt. Quid, quod nemo mortalium omnibus horis ſapit? utinamq; falſum hoc, & non à uate dictum quàmplurimi iudicent. Vana mortalitas, & ad circũſcribendum ſeipſam ingenioſa, cõputat more Thraciæ gentis: quæ calculos colore diſtinctos, pro experimẽto cuiuſq; diei in urnam condit, ac ſupremo die ſeparatos dinumerat, atq; ita de quoq; pronunciat.

Quid, quod iste calculi candore illo laudatus dies, originem mali habuit? Quàm multos accepta afflixere imperia? quàm multos bona perdidere, & ultimis mersere supplicijs? Ista nimirum bona, si cui inter illa, hora in gaudio fuit. Ita est profecto, alius de alio iudicat dies, & tamen supremus de omnibus: ideoq; nullis credendum est. Quid? quod bona malis paria non sunt, etiam pari numero: nec lætitia ullo minimo mœrore pensanda. Heu uana & imprudens diligentia: numerus dierum comparatur, ubi quæritur pondus.

De felicitate summa. Cap. XLI

VNa fœminarum in omni æuo Lampido Lacedæmonia reperitur, quæ regis filia, regis uxor, regis mater fuit: Vna Pherenice, quæ filia, soror, mater Olympionicarũ: Vna familia Curionum, in qua tres continua serie oratores extiterũt: Vna Fabiorum, in qua tres cõtinui principes senatus, M. Fabius Ambustus, Fabius Rullianus filius, Q. Fabius Gurges nepos. Cap. XLII

CÆtera exempla fortunæ uariantis innumera sunt. Etenim quæ facit magna gaudia, nisi ex malis? aut quæ mala immensa, nisi ex ingentibus gaudijs?

De bis proscripto, L. Sylla, Q. Metello. Cap. XLIII

SEruauit proscriptũ à Sylla M. Fidustium senatorem, annis xxxvi. sed iterum proscriptus. Supstes Syllæ uixit, sed usq; ad Antoniũ: cõstatq; nulla alia de causa ab eo proscriptũ, q; quia proscriptus fuisset. Triumphare P. Ventidiũ de Parthis uoluit quidem solum, sed eundẽ in triũpho Asculano Cn. Pompeij Strabonis duxit puerũ: quanq; Massurius autor est, bis in triumpho ductũ: Cicero, mulionem castrensem suffarraneũ fuisse: plurimi, iuuentam inopem in caliga militari tolerasse. Fuit & Balbus Cornelius maior cõsul, sed accusatus, atq; de iure uirgarũ in eũ iudicũ in consiliũ missus, primus externorũ, atq; etiam in oceano genitorũ, usus illo honore, quem maiores Latio quoq; negauerũt. Est & L. Fuluius inter insignia exempla, Tusculanorum rebellantiũ consul: eodemq; honore, cũ transisset, exornatus confestim à populo Romano: qui solus eodẽ anno quo fuerat hostis, Romæ triumphauit ex ijs, quorũ consul fuerat. Vnus hominũ ad hoc æui, felicis sibi cognomen asseruit L. Sylla, ciuili nempe sanguine, ac patriæ oppugnatione adoptatus. Et quibus felicitatis inductus argumentis? quòd proscribere tot milia ciuium ac trucidare potuisset. O praua interpretatio, & futuro tempore infelix. Non melioris sortis tunc fuere pereuntes, quorũ miseremur hodie, cũ Syllam nemo non oderit? Age, nõ exitus uitæ eius, omniũ proscriptorũ ab illo calamitate crudelior fuit, erodente seipso corpore, & supplicia sibi gignẽte? Quod ut dissimulauerit, & supremo somnio eius (cui immortuus quodammodo est) credamus, ab uno illo inuidiã gloria uictã: hoc tamen nempe felicitati suæ defuisse confessus est, quod Capitoliũ nõ dedicauisset. Q. Metellus in ea oratione quam habuit supremis laudibus patris sui L. Metelli, pontificis, bis cõsulis, dictatoris, magistri equitũ, quindecimuiri agris dandis, qui primus elephantos primo Punico bello duxit in triũpho, scriptũ reliquit: decẽ maximas res optimasq;, in quibus quærẽdis sapientes ætatem exigerent, cõsummasse eũ. Voluisse enim primariũ bellatorem esse, optimum oratorem, fortissimũ imperatorem, auspicio suo maximas res geri, maximo honore uti, summa sapientia esse, summũ senatorem haberi, pecuniam magnam bono modo inuenire, multos liberos relinquere, & clarissimum in ciuitate esse. Hæc cõtigisse ei, nec ulli alij post Romam conditam, longum est refellere & superuacuum, abunde uno casu refutante. Siquidem is Metellus orbam luminibus exegit senectam, amissis incendio cum Palladium raperet ex æde Vestæ, memorabili causa, sed euentu misero. Quo fit, ut infelix quidem dici non debeat, felix tamen non possit. Tribuit ei populus Ro. quod nunquam ulli alij ab condito æuo, ut quoties in senatum iret, curru ueheretur ad curiam: Magnum & sublime, sed pro oculis datũ.

De altero Metello. Cap. XLIIII

HVius quoq; Q. Metelli, qui illa de patre dixerat, filius, inter rara felicitatis humanæ exempla numeratur. Nã præter honores amplissimos, cognomenq; è Macedonia, quatuor

quatuor filijs illatus rogo, uno prætore, tribus conſularibus, duobus triumphalibus, uno cenſorio: quæ ſingula quoque paucis contigere: in ipſo tamen flore dignitatis ſuæ, ab Catinio Labeone, cui cognomen fuit Macerioni, tribuno plebis, quem è ſenatu cenſor eiecerat, reuertens è campo meridiano tempore, uacuo foro & capitolio, ad Tarpeiũ raptus ut præcipitaretur, conuolante quidẽ tam numeroſa illa cohorte, quæ patrẽ eum appellabat, ſed (ut neceſſe erat in ſubito) tarde & tanq; in exequias, cũ reſiſtendi ſacroq; ſanctum repellendi ius non eſſet, uirtutis ſuæ opera & cenſuræ periturus ægre tribuno qui interccderet reperto, à limine ipſo mortis reuocatus, alieno beneficio poſtea uixit, bonis inde etiam conſecratis à damnatu ſuo: tanquam parum eſſet, faucium certe intortarum, expreſsiq; per aures ſanguinis pœnam exactam eſſe. Equidem & Africani Aemiliani inimicum fuiſſe inter calamitates duxerim, ipſo teſte Macedonico. Siquidẽ liberis dixit: Ite filij, celebrate exequias, nunquam ciuis maioris funus uidebitis. Et hoc dicebat iam Balearicis & Creticis & Dalmaticis, iam Macedonicus ipſe. Verum ut illa ſola iniuria æſtimetur, quis hunc iure felicem dixerit, periclitatũ ad libidinẽ inimici, nec Africani ſaltẽ, perire: quos hoſtes uiciſſe tanti fuit? aut quos non honores curruſq; illa ſua uiolentia fortuna retroegit, per mediã urbem cenſore tracto (Etenim ſola hæc moriẽdi ratio fuerat) tracto in capitoliũ illud, in quod triumphãs ipſe de eorũ exuuijs, ne captiuos quidem ſic traxerat. Maius hoc ſcelus, felicitate conſecuta factum eſt, periclitato Macedonico uel funus tantum ac tale perdere, in quo à triumphalibus liberis portaretur in rogum, uelut exequijs quoque triumphans. nulla eſt profecto ſolida felicitas, quam contumelia ulla uitæ rumpit, nedum tanta. Quod ſupereſt, neſcio morũ glorię an indignationis dolori accedat, inter tot Metellos tam ſceleratam Catinij audaciam ſemper fuiſſe inultam.

De diuo Auguſto. Cap. XLV

IN diuo quoq; Auguſto, quem uniuerſa mortalitas in hac cenſura nuncupat, ſi diligenter æſtimentur cuncta, magna ſortis humanæ reperientur uolumina. Repulſa in magiſterio equitum apud auunculum, & contra uoluntatem eius prælatus Lepidus: proſcriptionis inuidia, collegium in trium uiratu peſsimorum ciuium, nec æqua ſaltem portione, ſed prægraui Antonio: Philippenſi prælio morbus, fuga, & triduo in palude latebræ ægroti: & (ut fatentur Agrippa & Mœcenas) aqua ſubter cutem fuſa turgida latera: naufragia Sicula, & alia ibi quoq; in ſpelunca occultatio. Iam in nauali fuga urgente hoſtium manu, preces Proculeio mortis admotæ: cura Peruſinę contentionis: ſollicitudo martis Actiaci: Pannonici belli ruina è turri: tot ſeditiones militum, tot ancipites morbi corporis: ſuſpecta Marcelli uota, pudenda Agrippæ ablegatio, toties petita inſidijs uita, incuſatæ liberorum mortes, luctuſq; non tantum orbitate triſtes: adulterium filiæ, & conſilia parricidæ palam facta: contumelioſus priuigni Neronis ſeceſſus: aliud neptis adulterium: iuncta deinde tot mala: inopia ſtipendij, rebellio Illyrici, ſeruitiorum delectus, iuuentutis penuria: peſtilentia urbis, fames ſitiſq; Italiæ, deſtinatio expirandi: & quatridui inedia, maior pars mortis in corpus recepta: iuxta hæc Variana clades, & maieſtatis eius fœda ſuggillatio, abdicatio Poſthumi Agrippæ poſt adoptionem, deſiderium poſt relegationem: inde ſuſpitio in Fabium, arcanorumq; proditionem: hinc uxoris & Tiberij cogitationes ſuprema eius cura. In ſumma, deus ille, cælumq; neſcio adeptus magis an meritus, hærede hoſtis ſui filio exceſsit.

Quos beatiſsimos dij iudicauerunt. Cap. XLVI

SVbeunt in hac reputatione Delphica oracula, uelut ad caſtigandam hominum uanitatem à deo emiſſa. Duo ſunt hæc: Phedium feliciſsimum, qui pro patria proxime occubuiſſet. Iterum à Gyge rege tunc ampliſſimo terrarum conſultum, Aglaum Pſophidium eſſe feliciorem. Senior hic in anguſtiſsimo Arcadiæ angulo paruum, ſed annuis uictibus large ſufficiens, prædium colebat, nunquam ex eo egreſſus: atque (ut è uitæ genere manifeſtum eſt) minima cupidine minimum in uita mali expertus.

Quem

Quem uiuentem ut deum coli iusserunt. Cap. XLVII

COnsecratus est uiuus sentiensq; oraculi eiusdem iussu, & Iouis deorum summi astipulatu, Euthymus pycta, semper Olympię uictor, & semel uictus. Patria ei Locri in Italia: ibi imaginem eius & Olympiæ alteram eadem die tactam fulmine, Callimachum ut nihil aliud miratum uideo, deumq; iussisse sacrificari: quod & uiuo factitatum & mortuo: nihilq; adeo mirum aliud, quàm hoc placuisse dijs.

De spatijs uitæ longissimis. Cap. XLVIII

DE spatio atque longinquitate uitæ hominum, non locorum modo situs, uerũ exempla, ac sua cuiq; sors nascendi incertum fecere. Hesiodus, qui primus aliqua de hoc prodidit, fabulose (ut reor) multa de hominum æuo referens, cornici nouem nostras attribuit ætates, quadruplum eius ceruis, id triplicatum coruis. Et reliqua fabulosius in phœnice ac nymphis. Anacreon poeta Arganthonio Tartesiorum regi cl. tribuit annos, Cyniræ Cypriorum x. annis amplius, Aegimio cc. Theopompus Epimenidi Gnosio clvij. Hellanicus quosdam in Aetolia Epiorum gentis cc. explere. Cui astipulatur Damiates, memorans Pictoreum ex ijs præcipuum corpore uiribusq;, etiam ccc. uixisse. Ephorus Arcadum reges ccc. annis. Alexander Cornelius, Dandonem quendam in Illyrico D. uixisse. Xenophon in periplo, maritimorum regem dc. atque ut parce mentitus, filium eius dccc. quæ omnia inscitia temporum acciderunt. Annum enim alij æstate unum determinabant, & alterum hyeme: alij quadripartitis temporibus, sicut Arcades, quorum anni trimestres fuere: quidã lunæ senio, ut Aegyptij: itaque apud eos aliqui & singula milia annorũ uixisse prodũtur. Sed ut ad cõfessa transeamus, Arganthonium Gaditanum lxxx. annis regnasse propè certum est: putant xl. cœpisse. Masinissam lx. annis regnasse indubitatum est. Gorgiam Siculum cviij. uixisse. Q. Fabius Maximus lxiij. annis augur fuit. M. Perpenna, & nuper L. Volusius Saturninus, omnium quos in consulatu sententiam rogauerant, superstites fuere. Perpenna vij. reliquit ex ijs quos censor legerat, uixit annos xcviij. Qua in re & illud adnotare succurrit, unum omnino quinquennium fuisse, quo senator nullus moreretur: cum Flaccus & Albinus censores lustrum condidere usq; ad proximos cẽsores, ab anno urbis quingẽtesimoseptuagesimonono. M. Valerius Coruinus c. annos impleuit: cuius inter primum & sextum consulatum xlvi. anni fuere. Idem sella curuli semel ac uicies sedit, quoties nemo alius. Aequauit eius uitæ spatium Metellus põtifex. Et ex fœminis Liuia Rutilij xcvij. annos excessit. Statilia Claudio principe ex nobili domo nonagintanouem. Terentia Ciceronis ciij. Clodia Ofilij cxv. hæc quidem etiam enixa quindecies. Luceia mima centum annis in scena pronunciauit. Galeria Copiola Emboliaria reducta est in scenam, Cn. Pompeio, Q. Sulpicio coss. ludis pro salute diui Augusti uotiuis, annum centesimumquartum agens: quæ producta fuerat tyrocinio à M. Pomponio ædili plebis, C. Mario, Cn. Carbone cõsulibus, ante annos nonagintaunum: & à Magno Pompeio magni theatri dedicatione, anus pro miraculo reducta. Samullam quoque c. decem annis uixisse, autor est Asconius Pedianus. Minus miror Stephanionem (qui primus togatus saltare instituit) utrisque secularibus ludis saltasse, & diui Augusti, & quos Claudius Cæsar consulatu suo quarto fecit, quando lxiij. non amplius anni interfuere, quanquam & postea diu uixit. In Tmoli montis cacumine, quod uocant Tempsin cl. annis uiuere, Mutianus autor est. Totidẽ annos censum Claudij Cæsaris censura T. Fullonium Bononiensem: idq; collatis censibus quos ante detulerat, uitæq; argumentis (etenim id curæ principi erat) uerum apparuit.

De uarietate nascendi. Cap. XLIX

POscere uidetur locus ipse sideralis scientiæ sententiam. Epigenes cxij. annos impleri negauit posse: Berosus excedi cxvij. Durat & ea ratio, quam Petosiris ac Necepsos tradiderunt, & tetartemorion appellant, à trium signorum portione, qua posse in Ita-

liæ tractu cxxvi. annos uitæ contingere apparet. Negauere illi quenquam xc. partium exortiuam mensuram (quod anaphoras uocant) transgredi, & has ipsas incidi occursu maleficorum siderum, aut etiam radijs eorum solisq;. Rursus Aesculapij secta, quæ stata uitæ spacia à stellis accipi dicit, sed quantum plurimum tribuat, incertum est. Rara autem esse dicunt longiora tempora, quandoquidem momentis horarum insignibus lunæ dierumúe septem atque ix. (quæ nocte ac die obseruantur) ingens turba nascatur, scansili annorum lege occidua, quam climacteras appellant, non ferè ita genitis liiij. annum excedentibus. Primum ergo artis ipsius inconstantia declarat, quàm incerta res sit. Accedunt experimenta & exempla recentissimi census, quem intra quadriennium imperatores Cæsares Vespasiani, pater filiusq; censores egerunt. Nec sunt omnia uasaria excutienda: mediæ tantum partis, inter Apenninum Padumq;, ponemus exempla. Centum uiginti annos Parmæ tres ædidere, Brixelli unus. CXXV, Parmæ duo. CXXX, Placentiæ unus. CXXXI, Fauentiæ una mulier. CXXXII, Bononiæ L. Terentius Marci filius. Arimini uero M. Aponius C & L, Tertulla, CXXXVII. Circa Placentiam in collibus oppidum est Velleiacium, in quo CX annos sex detulere, quatuor centenos uicenos, unus CXL. M. Mutius M. filius, Galerius Felix. Ac ne pluribus moremur in re confessa, in regione Italiæ octaua centenum annorum censi sunt homines liiij. centenum denum homines lvij. centenum uicenum quinum homines duo, centenum tricenum homines quatuor, centenum tricenum quinum aut septenum totidem, centenum quadragenum homines tres. Alia mortalitatis inconstantia: Homerus eadem nocte natos Hectorē & Polydamanta tradit, tam diuersæ sortis uiros. C. Mario, Cn. Carbone. III. coss. ad v. kalend. Iunias, M. Cæcilius Rufus & C. Licinius Caluus eadem die geniti sunt, oratores quidem ambo, sed tam dispari euentu. Hoc etiam ijsdem horis nascentibus in toto mundo quotidie euenit, pariterq; domini ac serui gignuntur, reges & inopes.

In morbis uaria exempla. Cap. L

PVblius Cornelius Rufus, qui consul cum M. Curio fuit, dormiens oculorum uisum amisit, cum id sibi accidere somniaret. E diuerso Phalereus tū deploratus à medicis uomicæ morbo, cum mortem in acie quæreret, uulnerato pectore medicinam inuenit ex hoste. Q. Fabius Maximus consul apud flumen Isaram prælio commisso aduersus Allobrogum Aruernorumq; gentes, ad vi. idus Augustas cxxx. M. perduellium cæsis, febri quartana liberatus est in acie. Incertum ac fragile nimirum est hoc munus naturæ, quicquid datur nobis: malignum uero & breue etiam in ijs, quibus largissime cōtingit, uniuersum utiq; æui tempus intuentibus. Quid, quod æstimatione nocturnæ quietis, dimidio quisque spatio uitæ suæ uiuit? pars æqua morti similis exigitur, aut pœnæ, nisi contingit quies. Nec reputantur infantiæ anni qui sensu carent, non senectæ in pœnam uiuacis. Tot periculorum genera, tot morbi, tot metus, tot curæ, toties inuocata morte, ut nullum frequentius sit uotum. Natura uero nihil hominibus breuitate uitæ præstitit melius. Hebescūt sensus, membra torpent, præmoritur uisus, auditus, incessus, dentes etiam ac ciborum instrumenta, & tamen uitæ hoc tempus annumeratur. Ergo pro miraculo & id solitarium reperitur exemplum, Xenophilum musicum centum & quinq; annis uixisse sine ullo corporis incommodo. At Hercule reliquis omnibus per singulas membrorum partes, qualiter nullis alijs animalibus, certis pestifer calor remeat horis aut rigor: neque horis modo, sed & diebus noctibusq; trinis quadrinisúe, etiam anno toto: Atque etiam morbus est aliquis, per sapientiā mori. Morbis enim quoq; quasdam leges natura posuit. Quadrini circuitus febrem, nunquam bruma, nunquam hybernis mensibus incipere: quosdam post sexagesimum uitæ spatium non accidere: alios pubertate deponi, à fœminis præcipue. Senes minime sentire pestilentiam. Nanq; & uniuersis gentibus ingruūt morbi, & generatim modo seruitijs, modo procerū ordini, aliosq; per gradus. Qua

in re

in re obſeruatum, à meridianis partibus ad occaſum ſolis peſtilentiam ſemper ire: nec unquam ferè aliter niſi hyeme, nec ut ternos excedat menſes.

De ſignis mortis. Cap. LI

IAm ſigna letalia: In furoris morbo riſum: ſapiẽtię uero ægritudine, fimbriarũ curam & ſtragulę ueſtis plicaturas, à ſomno mouentiũ neglectum, pro fundi humoris è corpore effluuiũ: in oculorũ quidẽ & nariũ aſpectu indubitata maxime; atq; etiã ſupino aſsiduo cubitu: uenarũ inæquabili aut formicante percuſſu: quæq; alia Hippocrati principi medicinæ obſeruata ſunt. Et cũ innumerabilia ſint mortis ſigna, ſalutis ſecuritatiſq; nulla ſunt. Quippe cum Cenſorius Cato ad filium de ualidis quoq; obſeruationem ut ex oraculo aliquo prodiderit, ſenilem iuuentã præmaturæ mortis eſſe ſignum. Morborum uero tam infinita eſt multitudo, ut Pherecydes Syrius copia ſerpentiũ ex corpore eius erumpente expirauerit. Quibuſdam perpetua febris eſt, ut C. Mœcenati. Eidem triennio ſupremo nullo horæ momẽto contigit ſomnus. Antipater Sidonius poeta omnibus annis uno die tantum natali corripiebatur febre, & eo conſumptus eſt ſatis longa ſenecta.

De his qui elati reuixerunt. Cap. LII

AViola conſularis in rogo reuixit: & quoniam ſubueniri non potuerat præualente flamma, uiuus crematus eſt. Similis cauſa in L. Lamia prętorio uiro traditur. Nam C. Aelium Tuberonem prætura functum à rogo relatum, Meſſala Rufus, & pleriq; tradunt. Hæc eſt conditio mortalium: ad has & eiuſmodi occaſiones fortunæ gignimur, uti de homine ne morti quidem debeat credi. Reperimus inter exempla, Hermotimi Clazomenij animã relicto corpore errare ſolitam, uagamq; è longinquo multa annũciare, quæ niſi à præſenti noſci non poſſent, corpore interim ſemianimi: donec cremato eo inimici (qui Cantaridæ uocabãtur) remeanti animæ uelut uaginã ademerint: Ariſtæi etiã uiſam euolantem ex ore in Proconneſo, corui effigie, magna quæ ſequitur fabuloſitate: quam equidem & in Gnoſio Epimenide ſimili modo accipio. Puerum æſtu & itinere feſſum in ſpecu vij. & l. dormiſſe annis: rerum faciem mutationemq; mirantem, uelut poſtero experrectum die: hinc pari numero dierum ſenio ingruente, ut tamen in ſeptimum & quinquageſimum atq; centeſimum uitæ duraret annum. Fœminarũ ſexus huic malo uidetur maxime opportunus, conuerſione uuluæ: quæ ſi corrigatur, ſpiritus reſtituitur. Huc pertinet nobile illud apud Græcos uolumen Heraclidis, ſeptem diebus fœminæ exanimis ad uitam reuocatæ. Varro quoq; autor eſt, xx. uiris agros diuidentibus Capuæ, quendam qui efferretur feretro, domũ remeaſſe pedibus: Hoc idem Aquini accidiſſe. Romę quoq; Corfidium materteræ ſuæ maritũ funere locato reuixiſſe, & locatorem funeris ab eo elatum. Adijcit miracula, quæ tota indicaſſe conueniat. E duobus fratribus equeſtris ordinis Corfidio maiori accidiſſe, ut uideretur expiraſſe, apertoq; teſtamento recitatum hæredem minorem funeri inſtitiſſe: interim eum, qui uidebatur exctinctus, plaudendo conciuiſſe miniſteria, & narraſſe à fratre ſe ueniſſe, cõmendatam ſibi filiam ab eo. Demonſtratum præterea quo in loco defodiſſet aurũ nullo cõſcio, & rogaſſe ut ijs funebribus quæ comparaſſet efferretur. Hoc eo narrantẽ, fratris domeſtici propere annũciauere exanimatum illum: & aurũ ubi dixerat repertum eſt. Plena præterea uita eſt his uaticinijs, ſed non conferenda, cum ſæpius falſa ſint, ſicut ingenti exemplo docebimus. Bello Siculo Gabienus Cæſaris claſsiarius fortiſsimus captus à Sex. Pompeio, iuſſu eius inciſa ceruice, & uix cohærente, iacuit in littore tota die. Deinde cum aduesperauiſſet, cum gemitu præcibuſq; cõgregata multitudine petijt, uti Pompeius ad ſe ueniret, aut aliquem ex charis mitteret: ſe enim ab inferis remiſſum, habere quæ nũciaret. Miſit plures Pompeius ex amicis, quibus Gabienus dixit: Inferis dijs placere Pompeij cauſas & partes pias. Proinde euentum futurum quem optaret, hoc ſe nunciare iuſſum. Argumentum fore ueritatis, quod peractis mandatis, protinus expiraturus eſſet. Idq; ita euenit. Poſt ſepulturam quoque

uisorum exempla sunt: nisi quod naturæ opera, non prodigia consectamur.

De mortibus repentinis. Cap. LIII

IN primis autem miraculo sunt atque frequenti mortes repentinæ. Hæc est summa uitæ felicitas, quas esse naturales docebimus. Plurimas prodidit Verrius: nos cum delectu modum seruabimus. Gaudio obiere præter Chilonem, de quo diximus, Sophocles & Dionysius Siciliæ tyrannus, uterque accepto tragicæ uictoriæ nuncio. Mater pugna illa Cannensi, filio incolumi uiso contra falsum nuncium. Pudore Diodorus sapientiæ dialecticæ professor, lusoria quæstione non protinus ad interrogationes Stilbonis dissoluta. Nullis euidentibus causis obiere, dum calciãtur matutino duo Cæsares, prætor & prætura perfunctus dictatoris Cæsaris pater: hic Pisis exanimatus, ille Romæ. Q. Fabius Maximus in consulatu suo pridie kalend. Ianuarij: in cuius locum M. Orellius paucissimarum horarum consulatũ petijt: Item C. Vulcatius Gurges senator. Omnes adeo sani atque tempestiui, ut de progrediendo cogitarent. Q. Aemilius Lepidus iam egrediens incusso pollice limini cubiculi. C. Aufidius egressus cum in senatum iret, offenso pede in comitio. Legatus quoq; qui Rhodiorum causam in senatu magna cum admiratione orauerat, in limine curiæ protinus expirauit progredi uolẽs. Cn. Bebius Pamphilus, prætura & ipse functus, cum à puero quæsisset horas. A. Pompeius in capitolio cum deos salutasset. M. Iuuentius Talua cos. cum sacrificaret. C. Seruilius Pansa cum staret in foro ad tabernã hora diei secunda, in P. Pansam fratrem innixus. Bebius iudex cum uadimonium differri iubet. M. Terentius Corax dum tabellas scribit in foro. Necnon & proximo anno, dum consulari uiro in aurem dicit, eques Romanus, ante Apollinem eboreum, qui est in foro Augusti. Super omnes C. Iulius medicus, dum inungit, specillum per oculum trahens. Iam Manlius Torquatus cõsularis cum in cœna placentam appeteret. L. Durius medicus Valla, dum mulsi potionẽ haurit. Ap. Saufeius, cum à balineo reuersus mulsum bibisset, ouumq; sorberet. P. Quintius Scapula cũ apud Aquiliũ Gallum cœnaret. Decimus Saufeius scriba cum domi suæ pranderet. Cornelius Gallus prætorius & T. Aetherius eques Ro. in Venere obiere. Et quos nostra adnotauit ætas, duo equestris ordinis in eodem Pantomimo Mythico tum forma præcellẽte. Operosissima tamen securitas mortis in M. Ofilio Hilaro ab antiquis traditur, comœdiarũ histrione. is cum populo admodum placuisset natali die suo, cõuiuiumq; haberet, ædita cœna calidam potionem in pultario poposcit, simulq; personã eius diei acceptam intuens, coronam è capite suo in eam transtulit, tali habitu rigens nullo sentiente, donec accubantium proximus tepescere potionem ammoneret: Hæc felicia exempla: at contra miseriarũ innumera. L. Domitius clarissimę gentis apud Massiliam uictus, Corfinij captus ab eodem Cæsare, ueneno poto propter tædium uitę, postquam biberat, omni opere ut uiueret annixus est. Inuenitur in actis, Felice russato auriga elato, in rogum eius unum è fauentibus iecisse sese: (friuolum dictu) ne hoc glorię artificis daretur, aduersis studijs copia odorum corruptum criminantibus. Cum ante nõ multo M. Lepidus nobilissimæ stirpis, quẽ euenti anxietate diximus mortuũ, flammæ ui è rogo eiectus, recondi propter ardorẽ non potuisset, iuxtà sarmẽtis alijs nudus crematus est.

De sepultura. Cap. LIIII

IPsum cremare, apud Romanos nõ fuit ueteris instituti: terra cõdebantur. At postquã longinquis bellis obrutos erui cognouere, tunc institutum. Et tamen multæ familiæ priscos seruauere ritus: sicut in Cornelia nemo ante Syllam dictatorem traditur crematus. Idq; uoluisse, ueritum talionem, eruto C. Marij cadauere. Sepultus intelligitur quoquo modo conditus, humatus uero humo contectus.

De anima, uel de manibus. Cap. LV

POst sepulturã aliæ atq; aliæ maniũ ambages. Omnibus à suprema die eadem quæ ante primum; nec magis à morte sensus ullus aut corpori aut animæ, quàm ante na-

talem

talem. Eadem enim uanitas in futurum etiam ſe propagat, & in mortis quoque tempora ipſa ſibi uitam mentitur: aliâs immortalitatem animæ, aliâs transfigurationem, aliâs ſenſum inferis dando, & manes colendo, deumq; faciendo, qui iam etiã homo eſſe deſierit: ceu uero ullo modo ſpirandi ratio homini à cæteris animalibus diſtet, aut non diuturniora in uita multa reperiantur, quibus nemo ſimilem diuinat immortalitatem. Quod autem corpus animæ proſequitur materiam? ubi cogitatio illi? quomodo uiſus, auditus, aut qui tangit, qui uſus eius, aut quod ſine his bonum? Quæ deinde ſedes, quantáue multitudo tot ſeculis animarum uelut umbrarum? Puerilium iſta deliramentorum, auidæq; nunquam deſinere mortalitatis commenta ſunt. Similis & de aſſeruandis corporibus hominum ac reuiuiſcendi promiſſa Democrito uanitas, qui non reuixit ipſe. Quæ (malum) iſta dementia eſt, iterari uitam morte? quæúe genitis quies unquam, ſi in ſublimi ſenſus animæ manet, inter inferos umbræ? Perdit profecto iſta dulcedo credulitasq; præcipuũ naturæ bonũ mortem, ac duplicat obitus, ſi dolere etiã poſt futuri æſtimatione euenit. Etenim ſi dulce uiuere, cui poteſt eſſe uixiſſe? At quanto facilius certiusq;, ſibi quenq; credere, ac ſpecimen ſecuritatis antegenitali ſumere experimento.

Quæ quis inuenerit in uita. Cap. LVI

CONſentaneum uidetur, priuſquam digrediamur à natura hominum, indicare quæ cuiuſque inuẽta ſunt. Emere ac uendere inſtituit Liber pater. Idem diadema regum inſigne, & triumphum inuenit. Ceres frumenta, cum antea glande ueſcerentur. Eadem molere & conficere in Attica, Italia & Sicilia: ob id dea iudicata. Eadem prima leges dedit, ut alij putauere Rhadamanthus. Literas ſemper arbitror Aſſyrias fuiſſe: ſed alij apud Aegyptios à Mercurio, ut Gellius: alij apud Syros repertas uolunt. Vtique in Græciam intuliſſe è Phœnice Cadmum ſedecim numero. Quibus Troiano bello Palamedem adiecisſe quatuor hac figura ΘΞΦΧ. Totidem poſt eum Simonidem melicum, ΖΗΨΩ: quarum omniũ uis in noſtris recognoſcitur. Ariſtoteles X & viij. priſcas fuiſſe, ΑΒΓ ΔΕΖΙΚΛΜΝΟΠΡΣΤΥΦ: & duas ab Epicharmo additas ΘΧ, quàm à Palamede mauult. Anticlides in Aegypto inueniſſe quendam nomine Menona tradit xv. annis ante Phoroneum antiquiſsimũ Græciæ regem: idq; monumentis approbare conatur. E diuerſo Epigenes, apud Babylonios dccxx. annorum obſeruationes ſiderum coctilibus laterculis inſcriptas docet, grauis autor in primis: qui minimum, Beroſus & Critodemus, cccc. lxxx. annorum. Ex quo apparet æternus literarum uſus. In Latium eas attulerunt Pelaſgi. Laterarias ac domos conſtituerũt primi Euryalus & Hyperbius fratres Athenis: antea ſpecus erant pro domibus. Gellio Doxius Cæli filius, lutei ædificij inuentor placet, exemplo ſumpto ab hirundinum nidis. Oppidum Cecrops à ſe appellauit Cecropiam, quæ nunc eſt arx Athenis. Aliqui Argos à Phoroneo rege ante conditum uolunt: quidam & Sicyonem. Aegyptij multo ante apud ipſos Dioſpolin. Tegulas inuenit Cynira Agriopæ filius, & metalla æris, utrunq; in inſula Cypro: Item forcipem, marculum, uectem, incudem. Puteos Danaus, ex Aegypto aduectus in Græciam, quæ uocabatur Argos dipſion. Lapidicinas Cadmus Thebis, aut (ut Theophraſtus) in Phœnice. Thraſon muros. Turres, ut Ariſtoteles, Cyclopes: Tirynthij, ut Theophraſt9: Aegyptij textilia: inficere lanas Sardibus Lydi. Fuſos in lanificio Cloſter filius Arachnes, linum & retia Arachne. Fulloniam artem Nicias Megarenſis. Sutrinam Boethius. Medicinam Aegyptij apud ipſos uolunt repertam: alij per Arabum, Babylonis & Apollinis filiũ: Herbariam & medicamentariam à Chirone, Saturni & Phyllirae filio. Aes conflare & temperare, Ariſtoteles Lydum Scythen monſtraſſe, Theophraſtus Delam Phrygem putat. Aerariam fabricã alij Chalybas, alij Cyclopas. Ferrũ Heſiodus in Creta eos qui uocati ſunt Dactyli Idæi. Argentum inuenit Erichthonius Athenienſis, ut alij Aeacus. Auri metalla & conflaturam, Cadmus Phœnix ad Pangeum montem: ut alij, Thoas & Eaclis in

Panchaia.aut Sol Oceani filius, cui Gellius medicinæ quoq; inuentionem & mellis assignat. Plumbum ex Cassiteride insula primus apportauit Midacritus. Fabricam ferream inuenere Cyclopes. Figlinas Chorœbus Atheniẽsis. In ijs orbẽ Anacharsis Scythes, ut alij Hyperbios Corinthius. Fabricam materiariam Dædalus, & in eam serram, asciam, perpendiculum, terebram, glutinum, ichthyocollam: normam autem & libellam, & tornum, & clauem Theodorus Samius. Mensuras & pondera, Phidon Argiuus: aut Palamedes, ut maluit Gellius. Ignem è silice Pyrodes Cilicis filius: eundem asseruare in ferula, Prometheus. Vehiculum cum quatuor rotis Phryges. Mercaturas Pœni. Culturas uitium & arborum Eumolpus Atheniensis. Vinum aqua misceri Staphylus Sitheni filius. Oleum & trapetas Aristæus Atheniensis. Idem mella. Bouem & aratrum Buzyges Atheniensis, ut alij Triptolemus. Regiam ciuitatẽ Aegyptij, popularem Attici. Post Theseum tyrannus primus fuit Phalaris Agrigenti. Seruitium inuenere Lacedæmonij. Iudicium capitis in Ariopago primũ actum est. Prælium Afri cōtra Aegyptios primum fecere fustibus, quos uocant phalangas. Clypeos inuenerunt Prœtus & Acrisius inter se bellantes, siue Chalcus Athamantis filius. Loricam Mydias Messenius. Galeam, gladium, hastam Lacedæmonij. Ocreas & cristas Cares. Arcum & sagittam Scythem Iouis filium, alij sagittas Persen Persei filium inuenisse dicunt: lanceas Aetolos, iaculum cum amento inuenisse Aetolum Martis filium. Hastas uelitares Tyrrhenum, pilumq;, Penthesileam Amazonem securim, Piseum uenabula. Et in tormẽtis scorpionem Cretas, catapultam Syros, Phœnicas ballistam & fundam. Aeneam tubam Piseum Tyrrhenum. Testudines Artemonem Clazomenium. Equum (qui nunc aries appellatur) in muralibus machinis Epeum ad Troiam. Equo uehi Bellerophontem. Frenos & strata equorum Pelethronium. Pugnare ex equo Thessalos, qui Centauri appellati sunt, habitantes secundum Pelium montem. Bigas primum iunxit Phrygum natio, quadrigas Erichthonius. Ordinem exercitus, signi dationem, tesseras, uigilias Palamedes inuenit Troiano bello. Specularem significationem eodem Sinon. Inducias Lycaon. Fœdera Theseus. Auguria ex auibus Car, à quo Caria appellata. Adiecit ex cæteris animalibus Orpheus. Aruspicium Delphus, ignispicia Amphiaraus, auspicia auium Tiresias Thebanus. Interpretationem ostentorum & somniorum Amphictyon. Astrologiam Atlas Libyæ filius, ut alij Aegyptij, ut alij Assyrij. Sphæram in ea Milesius Anaximander. Ventorum rationem Aeolus Hellenis filius. Musicam Amphion. Fistulam & Monaulum Pan Mercurij. Obliquam tibiam Midas in Phrygia. Geminas tibias Marsyas in eadẽ gente. Lydios modulos Amphion, Dorios Thamyras Thrax, Phrygios Marsyas Phryx, Citharam Amphion, ut alij Orpheus, ut alij Linus. Septem chordis additis Terpander. Octauam Simonides addidit. Nonam Timotheus. Cithara sine uoce cecinit Thamyras primus: cum cantu Amphion, ut alij Linus. Citharœdica carmina composuit Terpander. Cum tibijs canere uoce Trœzenius Dardanus instituit. Saltationem armatam Curetes docuere, Pyrrhicen Pyrrhus, utranque in Creta. Versum heroicum Pythio oraculo debemus. De poematum origine magna quæstio est. Ante Troianum bellum probantur fuisse. Prosam orationem condere Pherecydes Syrius instituit, tempore Cyri regis. Historiam Cadmus Milesius. Ludos gymnicos in Arcadia Lycaon, funebres Acastus in Iolco, post eum Theseus in Isthmo. Hercules olympię athleticam. Pythus pilam lusoriam. Gyges Lydius picturam in Aegypto. In Græcia uero Pyrrhus Dædali cognatus, ut Aristoteli placet: ut Theophrasto, Polignotus Atheniensis. Naue primus in Græciam ex Aegypto Danaus aduenit: ante ratibus nauigabatur, inuentis in mari rubro inter insulas à rege Erythra. Reperiũtur qui Mysos & Troianos priores excogitasse in Hellesponto putent, cum transirent aduersus Thracas. Etiam nũc in Britãnico oceano uitiles corio circumsutæ fiunt: in Nilo ex papyro, & scirpo, & arundine. Longa na

ue

ue Iasonem primum nauigasse, Philostephanus autor est: Egesias Paralum: Ctesias Samyram: Saphanus Semiramin: Archimachus Aegeonem: Biremem Damastes Erythræos fecisse: triremem Thucydides Aminoclen Corinthium: quadriremem Aristoteles Carthaginenses. Quinqueremem instituit Nesichthon Salaminius: sex ordinum Xenagoras Syracusius: ab ea ad deciremem Mnesigeton. Alexandrum magnum ferũt instituisse ad xij. ordines: Philostephanus Ptolemæum Soterem ad quindecim: Demetrium Antigoni ad xxx. Ptolemæum Philadelphum ad xl. Ptolemæum Philopatorem, qui Tryphon cognominatus est, ad l. Onerariam Hippus Tyrius inuenit, lembum Cyrenenses, cymbam Phœnices, celocem Rhodij, cercuron Cyprij. Siderum obseruationem in nauigando Phœnices, remum Copæ, latitudinem eius Platææ, uela Icarus, malum & antennam Dædalus, Hippagum Salaminij, aut Pericles Atheniensis, tectas longas Thasij: antea ex prora tantum & puppi pugnabatur. Rostra addidit Piseus: Tyrrheni ancoram, Eupalamus eandem bidentem, Anacharsis harpagonas: & manus Pericles Atheniensis, adminicula gubernandi Typhis. Classe princeps depugnauit Minos. Animal occidit primus Hyperbius Martis filius, Prometheus bouem.

In quo primus gentium consensus. Cap. LVII

GEntium consensus tacitus primus omnium conspirauit, ut Ionum literis uterentur.

De literis antiquis. Cap. LVIII

VEteres Græcas fuisse easdem penè quæ nunc sunt Latinæ, indicio erit Delphica tabula antiqui æris, quæ est hodie in palatio, dono principum Mineruæ dicata in bibliotheca, cum inscriptione tali, Ναυσικράτης τισαμένου Ἀθηναῖος ἀνέθηκεν.

Quando primum tonsores Romæ. Cap. LIX

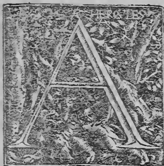
SEquens gentium consensus in tonsoribus fuit, sed Romanis tardior. In Italiam ex Sicilia uenere post Romam conditam anno quadringentesimoquinquagesimoquarto, adducente P. Ticinio Mena, ut autor est Varro: ante intonsi fuere. Primus omnium radi quotidie instituit Africanus: sequens diuus Augustus cultris semper usus est.

Quando primum horologia. Cap. LX

TErtius consensus fuit in horarum obseruatione, iam hic rationi accedens, quando & à quo in Græcia reperta, diximus in secundo uolumine. Serius etiam hoc Romæ contigit. Duodecim tabulis ortus tantum & occasus nominatur. Post aliquot annos adiectus est & meridies, accenso consulum id pronunciante, cum curio inter rostra & Græcostasin prospexisset talem solem. A columna ænea ad carcerem inclinato sidere, supremam pronunciauit. Sed hoc serenis tantum diebus usque ad primum Punicum bellum. Princeps Romanis solarium horologium statuisse, ante duodecim annos quàm cum Pyrrho bellatum est, ad ædem Quirini, L. Papyrius Cursor, cum eandem dedicaret, à patre suo uotam, à Fabio Vestali proditur. Sed neque facti horologij rationem uel artificem significat, nec unde translatum sit, aut apud quem scriptum id inuenerit. M Varro primum statutum in publico secundum Rostra in columna tradit, bello Punico primo, à M. Valerio Messala consule Catina capta in Sicilia: deportatum inde post xxx annos, quàm de Papyriano horologio traditur, anno urbis cccclxxvij. nec congruebant ad horas eius lineæ: paruerunt tamen ei annis undecentum, donec Q. Marcius Philippus, qui cum L. Paulo fuit censor, diligentius ordinatum iuxta posuit: idq; munus inter censoria opera gratissime est acceptum. Etiam tum tamen nubilo incertæ fuere horæ, usque ad proximum lustrum. Tunc Scipio Nasica collega Lænatis, primus aqua diuisit horas æque noctium ac dierum. Idq; horologium sub tecto dicauit, anno urbis dxcv. Tam diu populi Romani indiscreta lux fuit. Nunc reuertamur ad reliqua animalia, primumq; terrestria.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER VIII

De animalibus terrestribus. elephantorũ cõmendatio,& de sensu eorũ. Cap. I

AD RELIQVA transeamus animalia,& primũ terrestria. Maximũ est elephas,proximũq́; humanis sensibus: quippe intellectus illis sermonis patrij,& imperiorum obediẽtia, officiorumq́; quę didicere memoria,amoris & glorię uoluptas: imò uero(quę etiam in homine rara) probitas,prudentia, æquitas:religio quoque siderum,solisq́; ac lunæ ueneratio. Autores sunt,in Mauritaniæ saltibus ad quendam amnem, cui nomen est Amilo,nitescẽte luna noua,greges eorũ descẽdere:ibiq́; se purificãtes solenniter aqua circumspergi,atq; ita salutato sidere in syluas reuerti,uitulorũ fatigatos præ se ferentes. Alienę quoq; religionis intellectu,creduntur maria transituri nõ ante naues conscendere,quàm inuitati rectoris iureiurando de reditu. Visiq́; sunt fessi ægritudine (quando & illas moles infestant morbi)herbas supini in cælum iacientes,ueluti tellure precibus allegata. Nam quod ad docilitatẽ attinet,regẽ adorant,genua submittunt, coronas porrigunt. Indis arant minores,quos appellant nothos.

Quando primum iuncti. Cap. II

ROmæ iuncti primũ subiere currũ Pompeij Magni Africano triumpho, quod prius India uicta triũphante Libero patre memoratur. Procilius negat potuisse Pompeij triumpho iunctos ingredi portã. Germanici Cæsaris munere gladiatorio, quosdã inconditos motus ædidere,saltantium modo. Vulgare erat,per auras arma iacere nõ auferentibus uentis,atq; inter se gladiatorios cõgressus ædere,aut lasciuiente pernicitate colludere: postea & per funes incessere,lecticis etiam ferentes quaterni singulos puerperas imitãtes, plenisq́; hominũ triclinijs accubitu iere per lectos,ita libratis uestigijs,ne quis potantium attingeretur.

De docilitate eorum. Cap. III

CErtum est,unum tardioris ingenij in accipiẽdis quæ tradebantur,sępius castigatum uerberibus,eadem illa meditantẽ noctu repertũ. Mirum maxime,& aduersis quidem funibus subire,sed regredi magis utiq; pronis. Mutianus ter cõsul autor est,aliquem ex his & literarum ductus Græcarum didicisse, solitumq́; perscribere eius linguæ uerbis: Ipse ego hæc scripsi,& spolia celtica dicaui. Itemq́; se uidente Puteolis,cum aduecti è naue egredi cogerentur,territos spatio procul pontis à cõtinente porrecti, ut sese longinquitatis æstimatione fallerent,auersos retrorsus isse. Prædam ipsi in se expetendam,sciunt solam esse in armis suis,quæ Iuba cornua appellat,Herodotus tanto antiquior,& consuetudo melius,dentes. Quamobrem deciduos casu aliquo uel senecta defodiunt: hoc solum ebur est,cætero, & in his quoque quà corpus intexit, uilitas ossea. Quanquam nuper ossa etiam in laminas secari cœpere penuria. Etenim rara amplitudo iam dentium, præterquam ex India,reperitur:cætera in nostro orbe cessere luxuriæ. Dentiũ candore intelligitur iuuenta. Circa hos belluis summa cura: alterius mucroni parcunt, ne sit prælijs hebes:alterius operario usu fodiunt radices,impellunt moles. circũuentiq́; à uenantibus, primos constituunt quibus sunt minimi,ne tanti prælium putetur. postea fessi,impactos arbori frangunt,prædaq́; se redimunt.

De clemẽtia eorũ,& ꝙ pericula sua intelligant,& de tigridis truculẽtia. Cap. IIII

MIrum in plerisque animalium,scire quare petantur:sed & per cuncta quid caueant. Elephas homine obuio forte in solitudine,& simpliciter oberrante, clemens placidusq́; etiam demonstrare uiam traditur. Idem uestigio hominis animaduerso priusquàm homine,intremiscere insidiarũ metu,subsistere ab olfactu,circũspectare, iras proflare,nec calcare,sed erutum proximo tradere:illum sequenti, nuncio simili usq; ad extremum:& tunc agmen circumagi,& reuerti,aciemq́; dirigi:adeo omniũ odori durare uirus illud

illud, maiore ex parte ne nudorũ quidem pedum. Sic & tigris etiam feris cæteris truculenta, atq; ipsa elephãti quoq; spernens uestigia, homine uiso transferre dicitur protinus catulos. Quonam modo agnito? ubi ante conspecto illo quem timet? Etenim tales syluas minime frequentari certũ est. Sanè mirẽtur ipsam uestigij raritatẽ, sed unde sciũt timẽdos esse? Imò uero cur uel sæpius cõspectum paueant, tanto uiribus, magnitudine, uelocitate prẹstãtiores? Nimirũ hæc est natura rerũ, hæc potẽtia eius, sæuissimas ferarũ maximasq; quæ nunquam uidissent quod debeant timere, statim intelligere cur sit timendum.

De intellectu & memoria eorum. Cap. V

ELephanti gregatim semper ingrediuntur. Ducit agmen maximus natu, cogit ætate proximus. Amnem transituri minimos præmittunt, ne maiorum ingressu atterente alueũ, crescat gurgitis altitudo. Antipater autor est, duos Antiocho regi in bellicis usibus celebres etiam cognominibus fuisse: etenim nouere ea. Certe Cato, cum imperatorũ nomina annalibus describeret, eum qui fortissime præliatus esset in Punica acie, Sutrum tradidit uocatum, altero dente mutilato. Antiocho uadum fluminis experienti renuit Aiax, alioquin dux agminis semper: Tum pronunciatum, eius fore principatum qui transisset: ausumq; Patroclum ob id phaleris argenteis, quo maxime gaudent, & reliquo omni primatu donauit. Ille qui notabatur, inedia mortem ignominiæ prætulit. Mirus nanque pudor est, uictusq; uocem fugit uictoris: terram ac uerbenas porrigit. Pudore nunquam nisi in abdito coeunt: mas quinquennis, fœmina decennis. Initur autem biennio, quinis (ut ferunt) cuiusque anni diebus, nec amplius: sexto perfunduntur amne, non ante reduces ad agmen. Nec adulteria nouere, nullaue propter fœminas inter se prælia, cæteris animalibus pernicialia: non quia desit illis amoris uis: Nanq; traditur unus amasse quandam in Aegypto corollas uendentem. Ac ne quis uulgariter electam putet, miretur gratam Aristophani, celeberrimo in arte Grammatica. Alius Menandrum Syracusanum incipientis iuuentæ in exercitu Ptolemæi, desiderium eius quotiens non uideret, inedia testatus. Et unguentariam quandam dilectam Iuba tradit. Omnium amoris fuere argumenta, gaudium à conspectu, blanditiæq; inconditæ, stipesq;, quas populus dedisset, seruatæ, & in sinum effusæ. Nec mirum, esse amorem, quibus sit memoria. Idem nanque tradit, agnitum in senecta multos post annos, qui rector in iuuenta fuisset. Idem diuinationem quandam iustitiæ. Cum Bochus rex triginta elephantis, totidem, in quos sæuire instituerat, stipitibus alligatos obiecisset, procursantibus inter eos qui lacesserent, non potuisse effici, ut crudelitatis alienæ ministerio fungerentur.

Quando primum in Italia. Cap. VI

ELephantes Italia primũ uidit Pyrrhi regis bello, & boues Lucas appellauit, in Lucanis uisos, anno Urbis quadringentesimo septuagesimo secundo. Roma aũt in triumpho, septem annis ad superiorem numerum additis. Eadem plurimos anno quingentesimo secundo, uictoria L. Metelli pontificis in Sicilia de Pœnis captos. Centum quadraginta duo fuere transuecti ratibus, quas doliorum consertis ordinibus imposuerãt. Verrius eos pugnasse in circo, interfectosq; iaculis tradit penuria consilij: quoniam neq; ali placuisset, neq; donari regibus. L. Piso inductos duntaxat in circum, atq; ut cõtemptus eorum incresceret, ab operarijs hastas præpilatas habẽtibus, per circum totum actos. Nec quid deinde ijs factum sit, autores explicant, qui non putant interfectos.

Pugnæ eorum. Cap. VII

CLara est unius è Romanis dimicatio aduersus elephantum, cum Annibal captiuos nostros dimicare inter se coegisset. Nanque unum qui supererat, obiecit elephanto: & ille, dimitti pactus si interemisset, solus in harena congressus, magno Pœnorum dolore confecit. Annibal, cum famam eius dimicationis contemptum allaturam belluis intelligeret, equites misit qui abeuntem interficerent. Proboscidem eorum facillime amputari, Pyrrhi præliorum experimentis patuit. Romæ pugnasse Fenestella

tradit primum omnium in circo Claudij Pulchri ædilitate curuli, M. Antonio, A. Posthumio c o s s. anno urbis sexcentesimo quinquagesimoquinto. Itē post annos xx. Lucullorum ædilitate curuli, aduersus tauros. Pompeij quoq; altero cōsulatu: dedicatione templi Veneris uictricis, pugnauere in circo uiginti, aut ut quidam tradunt xvij, Getulis ex aduerso iaculantibus, mirabili unius dimicatione, qui pedibus confossis repsit genibus in cateruas, arrepta scuta iaciens in sublime, quæ decidentia uoluptati spectantibus erant in orbem circumacta, uelut arte non furore beluæ iacerentur. Magnum & in altero miraculum fuit, uno ictu occiso. Pilum sub oculo adactum, in uitalia capitis uenerat. Vniuersi eruptionē tentauere, nō sine uexatione populi, circundati claustris ferreis. Qua de causa Cæsar dictator, postea simile spectaculum editurus, euripis harenam circūdedit: quos Nero princeps sustulit, equiti loca addens. Sed Pompeiani amissa fugæ spe, misericordiam uulgi inenarrabili habitu quęrentes supplicauere, quadam sese lamentatione complorantes: tanto populi dolore, ut oblitus imperatoris, ac munificentiæ honori suo exquisitæ, flens uniuersus consurgeret, dirasq; Pompeio, quas ille mox luit, pœnas imprecaretur. Pugnauere & Cæsari dictatori tertio consulatu eius, uiginti contra pedites quingentos: iterum totidem turriti cum sexagenis propugnatoribus, eodem quo priores numero peditū, & pari equitū ex aduerso dimicante: postea singuli, principibus Claudio & Neroni, in consummatione gladiatorum. Ipsius animalis tanta narrat̄ clemētia contra minus ualida, ut in grege pecudū occurrentia manu dimoueat, ne quid obterat imprudēs: nec nisi lacessiti noceāt, ideoq; gregatim semper ambulēt, minime ex omnibus soliuagi. Equitatu circumuenti, infirmos aut fessos uulneratosúe in medium agmen recipiunt: ac uelut imperio ac ratione, per uices subeunt. Capti celerrime mitificantur hordei succo.

Quomodo capiantur. Cap. VIII

CApiuntur autem in India, unum ex domitis agente rectore: qui deprehēsum solitarium, abactumúe à grege, uerberat ferum: quo fatigato, trāscendit in eum, nec secus ac priorem regit. Africa foueis capit, in quas deerrante aliquo, protinus cæteri congerunt ramos, moles deuoluūt, aggeres cōstruunt, omniq; ui conātur extrahere. Antea domitandi gratia greges equitatu cogebant in cōuallem manu factam, & longo tractu fallacem: cuius inclusos ripis fossisq;, fame domabāt. Argumentū erat ramus, homine porrigente clementer acceptus. Nunc dentiū causa, pedes eorū iaculantur alioquin mollissimos. Troglodytæ contermini Aethiopiæ, qui hoc solo uenatu aluntur, arbores propinquas itineri eorum cōscendunt. Inde totius agminis nouissimū speculati, extremas in clunes desiliunt. Læua apprehenditur cauda, pedes stipantur in sinistro fœmine. Ita pendens alterum poplitem dextra cædit: ac præacuta bipēni hoc crure tardato profugiēs, alterius poplitis neruos ferit, cuncta præceleri pernicitate peragēs. Alij tutiore genere, sed magis fallaci, intentos ingētes arcus defigunt humi longius. Hos præcipui uiribus iuuenes cōtinent, alij connixi pari conatu tendunt, ac prætereuntibus sagittarum uenabula infigunt, mox sanguinis uestigijs sequuntur. Elephantorū generis fœminæ multo pauidiores.

Quomodo domentur. Cap. IX

DOmātur autē rabidi fame & uerberibus, elephātis alijs admotis, qui tumultuantem catenis coerceāt: & aliâs circa coitus maxime efferant, & stabula Indorum dentibus sternūt. Quapropter arcent eos coitu, fœminarūq; pecuaria separant, quę haud alio modo q̄ armentorū habent. Domiti militant, & turres armatorū in hostes ferunt, magnaq; ex parte orientis bella conficiunt. Prosternunt acies, proterunt armatos. Iidem minimo suis stridore terrentur, uulneratiq; & territi retro semper cedunt, haud minore partiū suarum pernicie. Indicū Afri pauent, nec cōtueri audent: nā & maior Indicis magnitudo est.

De partu eorum & reliqua natura. Cap. X

DEcem annis gestare in utero uulgus existimat: Aristoteles biennio, nec amplius q̄ semel gignere, pluresúe quàm singulos: uiuere ducentis annis, & quosdam trecentis.

Iuuen/

Iuuentà eorũ à ſexageſimo incipit. Gaudent amnibus maxime, & circa fluuios uagantur, cum alioquin nare propter magnitudinem corporis nõ poſſint. Iidem frigoris impatientes. Maximum hoc malum, inflationemꝗ & profluuium alui, nec alia morborum genera ſentiunt. Olei potu tela, quæ corpori eorum inhæreant, decidere inuenio: à ſudore autem facilius adhæreſcere. Et terram ediſſe ijs tabificum eſt, niſi ſæpius mandant. Deuorant autem & lapides. Truncos quidem gratiſsimo in cibatu habent. Palmas excelſiores fronte proſternunt, ac ita iacentiũ abſumunt fructum. Mandunt ore: ſpirant & bibunt, odoranturꝗ haud improprie appellata manu. Animalium maxime odere murem: & ſi pabulum in præſepio poſitum attingi ab eo uidere, faſtidiunt. Cruciatum in potu maximum ſentiunt hauſta hirudine, quam ſanguiſugã uulgò cœpiſſe appellari aduerto: Hæc ubi in ipſo animæ canali ſe fixit, intolerãdo afficit dolore. Duriſſimum dorſo tergus, uentres molles, ſetarum nullum tegumentũ, ne in cauda quidem præſidium abigendo tædio muſcarum (nanꝗ id & tanta uaſtitas ſentit) ſed cancellata cutis, & inuitans id genus animaliũ odore. Ergo cũ extenti recepere examina, arctatis in rugas repente cancellis, comprehenſas enecant: Hoc ijs pro cauda, pro iuba, pro uillo eſt. Dentibus ingens pretium, & deorum ſimulacris laudatiſſima ex ijs materia. Inuenit luxuria cõmendationem & aliam, expetit in callo manus uim ſaporis, haud alia de cauſa credo quàm quia ipſum ebur ſibi mandere uidetur. Magnitudo dentium uidetur quidem in templis præcipua. Sed tamen in extremis Africæ, quà confinis Aethiopiæ eſt, poſtium uicem in domicilijs præbere: ſepesꝗ in ijs & pecorum ſtabulis pro palis elephantorum dentibus fieri, Polybius tradit, autore Guluſſa regulo.

Vbi naſcãtur, & de diſcordia eorũ & draconũ. Ca. XI

ELephãtes fert Africa ultra Syrticas ſolitudines, & in Mauritaina: ferũt Aethiopes & Troglodytæ, ut dictum eſt: ſed maximos India, bellantesꝗ cum ijs perpetua diſcordia dracones, tantæ magnitudinis, ut & ipſos circũflexu facili ambiant, nexuꝗ nodi præſtringant. Cõmoritur ea dimicatio: uictusꝗ corruens, cõplexum elidit pondere.

De ſolertia animalium. Cap. XII

MIra animalium pro ſe cuiꝗ præcipua ſolertia eſt, ut ijs una ſcandendi in tantam altitudinem difficultas. Draco itaꝗ iter ad pabula ſpeculatus, ab excelſa ſe arbore inijcit. Scit ille imparem ſibi luctatum contra nexus. itaque arborum aut rupium attritum quærit. Cauent hoc dracones, ob idꝗ greſſus primum alligant cauda. Reſoluunt illi nodos manu. At hi in ipſa nare caput condunt, pariterꝗ ſpiritum præcludunt, & moliſsimas lancinant partes. Iidem obuij deprehenſi, in aduerſos erigunt ſe, oculosꝗ maxime petunt. Ita fit ut pleruncꝗ cæci ac fame & mœroris tabe confecti reperiantur. Quam quis aliam tantæ diſcordiæ cauſam attulerit, niſi naturæ ſpectaculum, ſibi paria componentis? Eſt & alia dimicationis huius fama. Elephantis frigidiſſimum eſſe ſanguinem, ob id æſtu torrente præcipue à draconibus expeti. Quamobrem in amnes merſos inſidiari bibentibus: arctatisꝗ illigata manu in aurem morſum defigere: quoniam is tantũ locus defendi non poſſit manu. Dracones eſſe tantos, ut totum ſanguinem capiant. Itaque elephantos ab ijs ebibi, ſiccatosꝗ concidere: & dracones inebriatos opprimi, commoriꝗ.

De draconibus. Cap. XIII

GEnerat eos Aethiopia Indicis pares, uicenûm cubitorum. Id modo mirum, unde criſtatos Iuba crediderit. Aſachæi uocãtur Aethiopes, apud quos maxime naſcũtur. Narratur in maritimis eorum quaternos quinosꝗ inter ſe cratium modo implexos, erectis capitibus uelificantes ad meliora pabula Arabiæ uehi fluctibus.

De ſerpentibus maximis & bois. Cap. XIIII

MEgaſthenes ſcribit in India ſerpentes in tantam magnitudinem adoleſcere, ut ſolidos hauriant ceruos taurosꝗ. Metrodorus, circa Rhyndacum amnem in Ponto, ut ſuperuolantes quamuis alte perniciterꝗ, alites hauſtu raptas abſorbeant. Nota eſt, in punicis bellis ad flumen Bagradam à Regulo imperatore balliſtis tormentisꝗ, ut oppidum

dum aliquod, expugnata serpens cxx. pedum longitudinis. Pellis eius maxillæꝗ usque ad bellū Numantinū durauere Romæ in tēplo. Faciunt his fidē in Italia appellatæ boæ: in tantā amplitudinē exeuntes, ut diuo Claudio principe, occisæ in Vaticano solidus in aluo spectatus sit infans. Aluntur primo bubuli lactis succo, unde nomē traxere. Cæterorum animalium, quę modo conuecta undiꝗ Italiæ contigere sæpius, formas nihil attinet scrupulose referre.

De Scythicis animalibus & septentrionalibus. Cap. xv

PAucissima Scythia gignit, inopia fruticum: pauca cōtermina illi Germania: insignia tamen boum ferorum genera, iubatos bisontes, excellentiꝗ & ui & uelocitate uros, quibus imperitū uulgus bubalorū nomen imponit, cū id gignat Africa, uituli potius ceruiúe quadā similitudine. Septentrio fert & equorū greges ferorum, sicut asinorū Asia & Africa: præterea alcen, ni proceritas auriū & ceruicis distinguat, iumēto similem. Item notam in Scandinauia insula, nec unꝗ uisam in hoc orbe, multis tamen narratam, machlin, haud dissimilem illi, sed nullo suffraginum flexu: ideoꝗ nō cubantē, sed accliuem arbori in somno, eaꝗ incisa ad insidias capi, aliâs uelocitatis memoratæ. Labrū ei superius prægrande: ob id retrograditur in pascendo, ne in priora tendens inuoluatur. Tradūt in Pæonia feram, quæ bonasus uocetur, equina iuba, cætera tauro similē, cornibus ita in se inflexis, ut non sint utilia pugnæ. quapropter fuga sibi auxiliari, reddentē ea fimum interdum & trium iugerū longitudine: cuius contactus sequentes, ut ignis aliquis, amburat. Mirum pardos, pantheras, leones, & similia, cōdito in corporis uaginas unguium mucrone, ne refringatur hebeteturúe, ingredi: auersisꝗ falculis currere, nec nisi appetendo protendere.

De leonibus. Cap. xvi

LEoni præcipua generositas, tūc cum colla armosꝗ uestiunt iubæ. Id enim ætate contingit è leone cōceptis. Quos uero pardi generauere, semper insigni hoc carēt. Simili modo fœminæ. Magna ijs libido coitus, & ob hoc maribus ira. Africa hæc maxime spectat, inopia aquarum ad paucos amnes cōgregantibus se feris. Ideo multiformes ibi animalium partus, uarie fœminis cuiusꝗ generis mares aut ui aut uoluptate miscente. Vnde etiam uulgare Græciæ dictum, Semper aliquid noui Africā afferre. Odore pardi coitum sentit in adultera leo, totaꝗ ui consurgit in pœnā. Idcirco aut culpa flumine abluitur, aut longius comitatur. Semel aūt ædi partum, lacerato unguium acie utero in enixu, uulgum credidisse uideo. Aristoteles diuersa tradit, uir quem in ijs magna secuturus in parte præfandum reor: Alexandro Magno rege in flammato cupidine animalium naturas noscendi, delegataꝗ hac cōmentatione Aristoteli, summo in omni doctrina uiro, aliquot milia hominum in totius Asiæ Græciæꝗ tractu parêre iussa, omnium quos uenatus, aucupia, piscatusꝗ alebant: quibusꝗ uiuaria, armenta, aluearia, piscinæ, auiaria in cura erant: ne quid usꝗ genitū ignoraretur ab eo: quos percontando, quinquaginta fermè uolumina illa præclara de animalibus condidit: quæ à me collecta in arctum cum ijs quæ ignorauerat, quæso ut legentes boni consulant, in uniuersis rerum naturæ operibus, medioꝗ clarissimi regum omniū desiderio cura nostra breuiter peregrinantes. Is ergo tradit leænam primo fœtu parere v. catulos, ac per annos singulos uno minus, ab uno sterilescere. Informesꝗ minimasꝗ carnes magnitudine mustelarū esse initio: semestres uix ingredi posse, nec nisi bimestrem moueri. In Europa autem inter Acheloum tantum & Nestum amnes leones esse, sed longe uiribus præstantiores ijs quos Africa aut Syria gignant. Leonum duo genera, compactile & breue crispioribus iubis. Hos pauidiores esse quàm longo simpliciꝗ uillo, eos contemptores uulnerum. Vrinam mares crure sublato reddere ut canes: grauem odorem, nec minus halitum: raros in potu, uesci alternis diebus: à saturitate interim triduo cibis carere. Quæ possint in mandendo solida deuorare: nec capiēte aluo, coniectis in fauces unguibus extrahere, ut (si fugiendum sit) non in satietatem abeant. Vitam ijs longam docet argumēto, quod pleriꝗ dentibus defecti reperiātur. Polybius Aemiliani comes, in senecta hominem appeti ab ijs refert, quoniam ad persequendas feras uires

non

non superant. Tunc obsidere Africæ urbes: eaꝗ de causa crucifixos uidisse se cum Scipione, quia cæteri metu pœnæ similis absterrerentur eadem noxa. Leoni tantum ex feris clementia in supplices: prostratis parcit: & ubi sæuit, in uiros prius quàm in fœminas fremit, in infantes non nisi magna fame. Credit Libya intellectũ peruenire ad eos precum. Captiuam certe Getuliæ reducem audiui, multorum in syluis impetum à se mitigatum alloquio, ausæ dicere se fœminam, profugam, infirmam, supplicem animalis omnium generosissimi, cæterisꝗ imperantis, indignam eius gloria prædam. Varia circa hæc opinio ex ingenio cuiusque uel casu, mulceri alloquijs feras: quippe ubi etiã serpentes extrahi cantu, cogiꝗ in pœnam, uerum falsumúe sit, uita nõ decreuerit. Leonum animi index cauda, sicut & equorũ aures. Nanꝗ & has notas generosissimo cuiꝗ natura tribuit. Immota ergo placidus, clemens, blandientiꝗ similis, quod rarum est: crebrior enim iracundia eius. In principio terra uerberatur: incremento terga, ceu quodam incitamento, flagellantur. Vis summa in pectore. Ex omni uulnere, siue ungue impresso siue dẽte, ater profluit sanguis. Iidem satiati, innoxij sunt. Generositas maxime in periculis deprehenditur: nõ in illo tantummodo, quod spernens tela diu se terrore solo tuetur ac uelut cogi testatur: cooriturꝗ non tanquam periculo coactus, sed tanquam amentiæ iratus. Illa nobilior animi significatio: quamlibet magna canum & uenantium urgente ui, contemptim restitansꝗ cedit in campis, & ubi spectari potest: idem ubi uirgulta syluasꝗ penetrauit, acerrimo cursu fertur, uelut abscondente turpitudinem loco. Dum sequitur, insilit saltu, quo in fuga non utitur. Vulneratus, obseruatione mira percussorem nouit, & in quantalibet multitudine appetit. Eum uero qui tela quidem miserit, sed tamen non uulnerauerit, correptum raptatumꝗ sternit, nec uulnerat. Cum pro catulis fœta dimicat, oculorum aciem traditur defigere in terram, ne uenabula expauescat. Cæterum dolis carent & suspicione: nec limis intuentur oculis, aspiciꝗ simili modo nolunt. Creditum est à moriente humum mordere, lachrymamꝗ leto dari. Atque hoc tale tam sæuum animal, rotarum orbes circumacti, currusꝗ inanes, & gallinaceorum cristæ cantusꝗ etiam magis terrent, sed maxime ignes. Aegritudinem fastidij tantum sentit, in qua medetur ei contumelia, in rabiem agente annexarum lasciuia simiarum. Gustatus deinde sanguis in remedio est. Leonum simul plurium pugnam, Romæ princeps dedit Q. Scæuola P. filius in curuli ædilitate. Centum autẽ iubatorum primus omnium L. Sylla, qui postea dictator fuit, in prætura. Post eum Pompeius Magnus in circo dc. ac in ijs iubatorum cccxv: Cæsar dictator cccc. Capere eos, ardui erat quondam operis, foueisꝗ maxime. Principatu Claudij casus rationem docuit, pudendam penè talis feræ nomine, pastoris Getuli sago contra ingruentis impetum obiecto: quod spectaculum in harenam protinus translatum est, uix credibili modo torpescente tanta illa feritate, quamuis leui iniectu operto capite, ita ut deuinciatur non repugnans: uidelicet omnis uis constat in oculis. Quo minus mirũ sit, à Lysimacho Alexandri iussu simul incluso strangulatũ leonem. Iugo subdidit eos, primusꝗ Romæ ad currum iunxit M. Antonius, & quidem ciuili bello, cum dimicatum esset in Pharsalicis campis, non sine ostento quodam temporum, generosos spiritus iugum subire illo prodigio significante: nam quod ita uectus est cum mima Cytheride, supra monstra etiã illarum calamitatũ fuit. Primus autem hominũ leonem manu tractare ausus, & ostendere mansuefactum, Hanno è clarissimis Pœnorum traditur: damnatusꝗ illo argumento, quoniam nihil non persuasurus uir tam artificis ingenij uidebatur: & male credi libertas ei, cui in tantum cessisset etiam feritas. Sunt uero & fortuita eorũ quoꝗ clementiæ exempla. Mentor Syracusanus in Syria leone obuio suppliciter uolutante, attonitus pauore, cum refugienti undiꝗ fera opponeret sese, & uestigia lamberet adulanti similis, animaduertit in pede eius tumorẽ uulnusꝗ, & extracto surculo liberauit cruciatu. Pictura casum hunc testatur Syracusis. Simili modo Elpis Samius natione, in Africã delatus naue, iuxta littus conspecto leone hiatu minaci, arborem fuga petit, Libero patre inuo-

cato: quoniam tum præcipuus uotorum locus est, cum spei nullus est. Neque profugiẽti cum potuisset, fera institerat: & procumbens ad arborem, hiatu quo terruerat miserationem quærebat. Os morsu auidiore inhęserat dentibus, cruciabatq́ inedia tũ penè in ipsis eius telis suspectantẽ, ac uelut mutis precibus orantẽ: dum fortuitu fidens nõ est cõtra feram, multo diutius miraculo q̃ metu cessatũ est. Degressus tandem euellit prębenti, & q̃ maxime opus esset accõmodanti. Traduntq́ quamdiu nauis ea in littore stetit retulisse gratiã uenatus aggerendo. Qua de causa Libero patri templum in Samo Elpis sacrauit, quod ab eo facto Græci κεχηνῶτος διονύσου appellauere. Miremur postea uestigia hominum intelligi à feris, cum etiam auxilia ab uno animaliũ sperent. Cur enim non ad alia irent? aut unde medicas manus hominis sciunt? nisi forte uis malorum, etiam feras omnia experiri cogit.

De pantheris. Cap. XVII

NEque memorandum & de panthera tradit Demetrius physicus, iacentẽ in media uia hominis desiderio, repente apparuisse patri cuiusdam Philini, assectatoris sapientiæ: illum pauore cœpisse regredi, feram uero circumuolutari non dubie blandientẽ, sese cõflictantem mœrore, qui etiã in panthera intelligi posset. Fœta erat, catulis procul in foueam delapsis. Primum ergo miserationis fuit nõ expauescere, proximum ei curam intendere: secutusq́ qua trahebat uestem unguiũ leni iniectu, ut causam doloris intellexit, simulq́ salutis suæ mercedem, exemit catulos: eaq́ cum ijs prosequente, usq́ extra solitudines deductus, læta atq́ gestiente: ut facile appareret gratiam referre, & nihil inuicem imputare, quod etiã in homine rarum est. Hæc fidem etiã Democrito afferunt, qui Thoantem in Arcadia seruatum à dracone narrat. Eum nutrierat puer dilectũ admodum: pauensq́ serpentis naturã, & magnitudinẽ metuẽs, in solitudines tulerat: in quibus circumuento latronum insidijs, agnitoq́ uoce, subuenit. Nam quæ de infantibus ferarum lacte nutritis, cum essent expositi, produntur, sicut de conditoribus nostris à lupa, magnitudini fatorum accepta ferri æquius, quàm ferarum naturæ arbitror. Panthera & tigris macularum uarietate prope solæ bestiarũ spectantur, cæteris unus ac suus cuiusq́ generis color est. Leonũ tantũ in Syria niger. Pantheris in candido breues macularũ oculi. Ferũt odore earũ mire sollicitari quadrupedes cunctas, sed capitis toruitate terreri. Quamobrem occultato eo, reliqua dulcedine inuitatas corripiunt. Sunt qui tradunt in armo ijs similem lunæ esse maculam, crescentẽ in orbes, & cauantem pari modo cornua. Nunc uarias & pardos, qui mares sunt, appellant in eo omni genere, creberrimo in Africa Syriaq́. Quidam ab ijs pantheras candore solo discernunt, nec adhuc aliam differentiam inueni. Senatusconsultum fuit uetus, ne liceret Africanas in Italiam aduehere. Contra hoc tulit ad populum Cn. Aufidius tribunus plebis, permisitq́; Circensiũ gratia importare. Primus autem Scaurus ædilitate sua uarias centũ quinquaginta uniuersas misit, deinde Pompeius Magnus quadringentasdecem, diuus Augustus quadringentas uiginti. Idem Q. Tuberone, Fabio Max. coss. iiij. Nonas Maij, theatri Marcelli dedicatiõe, tigrin primus omnium Romæ ostendit in cauea mansuefactã: Diuus uero Claudius simul quatuor.

De tigridis natura, & camelis, & camelopardali, & q̃n primũ uisa Romæ. Cap. XVIII

TIgrin Hircani & Indi ferunt, animal uelocitatis tremendæ, & maxime cognitæ dum capitur. Totus enim fœtus, qui semper numerosus est, ab insidiante rapitur equo q̃ maxime pernici, atq́ in recentem subinde transfertur. At ubi uacuum cubile reperit fœta (maribus enim cura non est sobolis) fertur præceps, odore uestigans. Raptor appropinquante fremitu, abijcit unum ex catulis. Tollit illa morsu, & pondere etiam ocyor acta remeat, iterumq́ consequitur, & subinde, donec in nauem egresso irrita feritas sæuit in littore. Camelos inter armenta pascit oriens, quorum duo genera, Bactriani & Arabici: differunt, quod illi bina habent tubera in dorso, hi singula, & in pectore alterum, cui incumbant. Dentiũ superiore ordine, ut boues, carent in utroq́ genere. Omnes autem iumentorum in ijs terris dorso funguntur, atq́ etiam equitantur in prælijs. Velocitas inter equos,

sed

ſed ſua cuique menſura,ſicuti uires. Nec ultra aſſuetum procedit ſpatium,nec plus inſtituto onere recipit. Odium aduerſus equos gerunt naturale. Sitim & quatriduo tolerant: impleturq; cum bibendi occaſio eſt, & in præteritum & in futurum, obturbata conculcatione prius aqua: aliter potu non gaudent. Viuunt quinquagenis annis, quidam & centenis. Vtcunque rabiem & ipſi ſentiunt. Caſtrandi genus etiam fœminas, quæ bello præparentur, inuentum eſt: fortiores ita fiunt coitu negato. Horum aliqua ſimilitudo in duo transfertur animalia: Nabin Aethiopes uocant, collo ſimilem equo, pedibus & cruribus boui, camelo capite, albis maculis rutilum colorem diſtinguentibus, unde appellata camelopardalis, dictatoris Cæſaris Circenſibus ludis primum uiſa Romæ. Ex eo ſubinde cernitur, aſpectu magis quàm feritate conſpicua: quare etiam ouis feræ nomen inuenit.

De chao & cepho. Cap. XIX

POmpeij Magni primũ ludi oſtenderunt chaũ, quem Galli rhaphiũ uocabãt, effigie lupi, pardorũ maculis. Iidem ex Aethiopia quas uocãt cephos, quarũ pedes poſteriores pedibus humanis & cruribus, priores manibus fuere ſimiles. Hoc animal poſtea Roma non uidit.

De rhinocerote. Cap. XX

IIſdem ludis & rhinoceros, unius in nare cornu, qualis ſæpe, uiſus. Alter hic genitus hoſtis elephanto: cornu ad ſaxa limato præparat ſe pugnæ, in dimicatione aluũ maxime petens, quam ſcit eſſe molliorem. Longitudo ei par, crura multo breuiora, color buxeus.

De lyncibus, & ſphingibus, & crocutis, cercopithecis, Indicis bubus, leucrocutis, eale, tauris Aethiopiæ, mantichora, monocerote, catoblepa, baſiliſco. Cap. XXI

LYncas uulgo frequẽtes, & ſphingas, fuſco pilo, mammis in pectore geminis, Aethiopia generat, multaq; alia monſtro ſimilia: pẽnatos equos & cornibus armatos, quos Pegaſos uocant: Crocutas uelut ex cane lupoq; conceptos, omnia dentibus frangentes, protinusq; deuorata conficientes uentre: Cercopithecos, nigris capitibus, pilo aſinino, & diſſimiles cęteris uoce: Indicos boues unicornes tricornesq;: Leucrocutam perniciſſimam feram, aſini feri magnitudine, cruribus ceruinis: collo, cauda, pectore leonis, capite melium, biſulca ungula, ore ad aures uſque reſciſſo, dentium locis oſſe perpetuo. Hanc feram humanas uoces tradũt imitari. Apud eoſdem & quæ uocatur eale, magnitudine equi fluuiatilis, cauda elephanti, colore nigra uel fulua: maxillas apri, maiora cubitalibus cornua habens, mobilia, quæ alterna in pugna ſiſtit, uariatq; infeſta aut obliqua, utcunq; ratio monſtrauit. Sed atrociſſimos habet tauros ſylueſtres maiores agreſtibus, uelocitate ante omnes, colore fuluos, oculis ceruleis, pilo in cõtrarium uerſo, rictu ad aures dehiſcente, iuxta cornua mobilia, tergori duricia ſilicis, omne reſpuens uulnus. Feras omnes uenãtur: ipſi nõ aliter quàm foueis capti, feritate ſemper intereũt. Apud eoſdem naſci Cteſias ſcribit, quam mantichoram appellat, triplici dentium ordine pectinatim coeuntiũ, facie & auriculis hominis, oculis glaucis, colore ſanguineo, corpore leonis, cauda ſcorpionis modo ſpicula infigentẽ: uocis, ut ſi miſceatur fiſtulæ & tubæ concentus: uelocitatis magnæ, humani corporis uel præcipue appetentẽ. In India & boues ſolidis ungulis, unicornes: & feram nomine axin, hinnuli pelle, pluribus candidioribusq; maculis, ſacram Liberi patris. Orſei Indi ſimias candentes toto corpore uenantur. Aſperrimam autem feram monocerotem, reliquo corpore equo ſimilem, capite ceruo, pedibus elephanto, cauda apro, mugitu graui, uno cornu nigro media fronte cubitorũ duûm eminente. Hanc feram uiuam negant capi. Apud Heſperios Aethiopes fons eſt, Nigris, ut plerique exiſtimauere Nili caput, ut argumenta quæ diximus perſuadẽt. Iuxta hunc fera appellatur catoblepas, modica alioquin, cæteriſq; membris iners, caput tantum prægraue ægre ferens: id deiectum ſemper in terram, aliâs internecio humani generis, omnibus qui oculos eius uidere confeſtim expirãtibus. Eadem & baſiliſci ſerpentis eſt uis. Cyrenaica hunc generat prouincia xij. non amplius digitorum magnitudine, candida in capite macula ut quodam diadema

te inſignem. Sibilo omnes fugat ſerpentes: nec flexu multiplici ut reliquæ, corpus impellit, ſed celſus & erectus in medio incedens. Necat frutices, nõ contactos modo, uerũ & afflatos, exurit herbas, rumpit ſaxa. Talis uis malo eſt. Creditum quondam, ex equo occiſo haſta, & per eam ſubeunte ui, nõ equitem modo, ſed equum quoque abſumptum. Huic tali monſtro (ſæpe enim enectum cõcupiuere reges uidere) muſtelarum uirus exitio eſt: Adeo naturæ nihil placuit eſſe ſine pari. Inijciunt eas cauernis, facile cognitis ſola tabe, necant illæ ſimul odore, moriunturq; & naturæ pugnam conficiunt.

De lupis. Cap. XXII

SEd in Italia quoque creditur luporum uiſus eſſe noxius: uocemq; homini quem priores contemplentur, adimere ad præſens. Inertes hos paruosq; Africa & Aegyptus gignunt, aſperos trucesq; frigidior plaga. Homines in lupos uerti, rurſumq; reſtitui ſibi, falſum eſſe confidenter exiſtimare debemus, aut credere omnia quæ fabuloſa tot ſeculis comperimus. Vnde tamen iſta uulgo infixa ſit fama in tantum, ut in maledictis uerſipelles habeat, indicabitur. Euanthes inter autores Græciæ nõ ſpretus, tradit Arcadas ſcribere, ex gente Antæi cuiuſdam ſorte electum ad ſtagnum quoddam regionis eius duci, ueſtituq; in quercu ſuſpenſo tranare, aque abire in deſerta, transfigurariq; in lupũ, & cum cæteris eiuſdem generis congregari per annos ix. Quo in tempore ſi homine ſe abſtinuerit, reuerti ad idem ſtagnum: & cum tranauerit, effigiem recipere, ad priſtinum habitum addito nouem annorũ ſenio. Id quoq; Fabius, eandem recipere ueſtem. Mirum eſt, quò procedat Græca credulitas. Nullum tam impudens mendacium eſt, ut teſte careat. Itaq; Agriopas qui olympionicas ſcripſit, narrat Demænetum Parrhaſium in ſacrificio quod Arcades Ioui Lyceo humana etiam tum hoſtia faciebant, immolati pueri exta deguſtaſſe, & in lupum conuertiſſe: eundem decimo anno reſtitutum athleticæ, certaſſe in pugilatu, uictoremq; olympia reuerſum. Quin & caudæ huius animalis creditur uulgo ineſſe amatorium uirus exiguo in uillo, eumq; cum capiatur abijci, nec idem pollere, niſi uiuenti direptum. Dies quibus coeat, toto anno nõ amplius xij. Eundem in fame ueſci terra. Inter auguria ad dexteram commeantium præciſo itinere, ſi pleno id ore fecerit, nullum omnium præſtantius. Sunt in eo genere qui ceruarij uocantur, qualem è Gallia in Pompeij Magni harena ſpectatum diximus. Huic quamuis in fame mandenti, ſi reſpexit, obliuionem cibi ſurrepere aiunt, digreſſumq; quærere aliud.

De ſerpentibus. Cap. XXIII

QVod ad ſerpentes attinet, uulgatũ eſt colores earũ pleraſq; terras habere in quas occultẽtur. Innumera eſſe genera. Ceraſtis corpore eminere cornicula ſæpe quadrigemina: quorum motu reliquo corpore occultato, ſollicitent ad ſe aues. Geminum caput amphisbænæ, hoc eſt & ad caput & ad caudam, tanquam parum eſſet uno ore fundi uenenum. Alijs ſquamas eſſe, alijs picturas: omnibus exitiale uirus. Iaculum ex arborum ramis uibrari: nec pedibus tantum pauendas ſerpentes, ſed & miſſili uolare tormẽto. Colla aſpidum intumeſcere nullo ictus remedio, præterquam ſi confeſtim partes contactæ amputẽtur. Vnus huic tam peſtifero animali ſenſus, uel potius affectus eſt. Coniuga fermè uagantur: nec niſi cum compare, uita eſt: itaque alterutra interempta, incredibilis alteri ultionis cura. Perſequitur interfectorem, unumq; eum in quantolibet populi agmine notitia quadam infeſtat, perrumpit omnes difficultates, permeat ſpatia, nec niſi amnibus arcetur, aut præceleri fuga. Non eſt fateri, rerum natura largius mala an remedia genuerit. Iam primum hebetes oculos huic malo dedit: eosq; non in fronte ex aduerſo cernere, ſed in temporibus: itaq; excitatur, ſed ſæpius auditu quàm uiſu.

De ichneumone. Cap. XXIIII

HAbet deinde internecinum bellum cum ichneumone. Notũ eſt animal hac gloria maxime, in eadem natum Aegypto. Mergit ſe limo ſæpius, ſiccatq; ſole. Mox ubi pluribus eodem modo ſe corijs loricauit, in dimicationem pergit. In ea caudam attollens,

ictus

ictus irritos auersus excipit, donec obliquo capite speculatus inuadat in fauces. Nec hoc cōtētus, aliud haud mitius debellat animal.

De crocodilo, & hippopotamo. Ca. xxv

CRocodilum habet Nilus, quadrupes malum, & terra pariter ac flumine infestum. Vnum hoc animal terrestre linguæ usu caret. Vnũ superiore mobili maxilla imprimit morsum, aliâs terribile, pectinatim stipante se dentiũ serie. Magnitudine excedit plerumq; duodeuiginti cubita. Parit oua quanta anseres: eaq; extra eum locum semper incubat, prædiuinatione quadam, ad quem summo auctu eo anno egressurus est Nilus. Nec aliud animal ex minori origine in maiorem crescit magnitudinem. Et unguibus hic armatus est, contra omnes ictus cute inuicta. Dies in terra agit, noctes in aqua, tẽporis utrunq; ratione. Hunc saturum cibo piscium, & semper esculento ore in littore somno datum, parua auis, quæ trochilos ibi uocatur, rex auium in Italia, inuitat ad hiandum pabuli sui gratia, os primũ eius adsultim repurgans, mox dentes, & intus fauces quoq;, ad hanc scabendi dulcedinem quãmaxime hiantes: in qua uoluptate somno pressum cõspicatus ichneumon, per easdem fauces ut telum aliquod immissus, erodit aluũ. Similis crocodilo, sed minor etiam ichneumone, est in Nilo natus scincos, contra uenena præcipuum antidotum: Item ad inflammandam uirorũ Venerem. Verum in crocodilo maior erat pestis, quàm ut uno esset eius hoste natura contenta. Itaq; & delphini immeantes Nilo, quorum dorso tanq; ad hũc usum cultellata inest pinna, abigentes eos præda, ac uelut in suo tantum amne regnantes, alioquin impares uiribus ipsi, astu interimũt. Callent enim in hoc cũcta animalia, sciuntq; non modo sua commoda, uerum & hostiũ aduersa: norunt sua tela, norunt occasiones, partesq; dissidentium imbelles. In uentre mollis est tenuisq; cutis crocodilo: ideo se ut territi immergunt delphini, subeuntesq; aluum illa secant spina. Quin & gens hominum est huic beluæ aduersa in ipso Nilo Tentyritæ, ab insula in qua habitat appellata. Mensura eorum parua, sed præsentia animi in hoc tantum usu mira. Terribilis hæc contra fugaces belua est, fugax contra insequentes: sed aduersum ire soli hi audent. Quin etiam flumini innatant: dorsoq; equitantium modo impositi, hiantibus resupino capite ad morsum, addita in os claua, dextra ac læua tenentes extrema eius utrinq;, ut frenis in terram agunt captiuos: ac uoce etiam sola territos, cogunt euomere recentia corpora ad sepulturam. Itaque ei uni insulæ crocodili non adnatant: olfactuq; eius generis hominũ, ut Psyllorum serpentes, fugantur. Hebetes oculos hoc animal dicitur habere in aqua, extra acerrimi uisus: quatuorq; menses hyemis inedia semper transmittere in specu. Quidam hoc unum quamdiu uiuat, crescere arbitrantur: Viuit autẽ longo tempore. Maior altitudine in eodem Nilo bellua hippopotamus æditur: ungulis bifidis quales bubus, dorso equi, & iuba, & hinnitu, rostro resimo, cauda & dentibus aprorum, aduncis, sed minus noxijs: tergoris ad scuta galeasq; impenetrabilis, præterquam si humore madeat. Depascitur segetes, destinatione ante (ut ferunt) determinatas in diem, & ex agro ferentibus uestigijs, ne quæ reuertenti insidiæ comparentur.

Quis primus Romæ hippopotamum & crocodilos ostendit: & medicinæ ab animalibus repertæ. Cap. XXVI

PRimus eum & quinq; crocodilos, Romæ ædilitatis suę ludis M. Scaurus temporario euripo ostendit. Hippopotamus in quadã medendi parte etiam magister extitit. Assidua nãq; satietate obesus exit in littus, recẽtes harundinũ cæsuras ꝑspeculatus: atq; ubi acutissimũ uidet stipitem, imprimens corpus uenam quendam in crure uulnerat, atq; ita profluuio sanguinis morbidũ aliâs corpus exonerat, & plagam limo rursus obducit.

Quę animalia quas herbas ostenderũt, cerui, lacerti, hirundines, testudines: mustela, ciconia, aper, anguis, draco, panthera, elephas, ursi, palumbes, columbæ, grues, coruus. Cap. XXVII

SImile quiddam & uolucris in eadem Aegypto monstrauit, quæ uocat̃ ibis: rostri aduncitate per eam partẽ se perluens, qua reddi ciborũ onera maxime salubre est. Nec

hæc sola à mutis animalibus reperta sunt, usui futura & homini. Dictamũ herbam extrahendis sagittis cerui monstrauere, percussi eo telo, pastuq́ eius herbę eiecto. Iidẽ percussi à phalangio, quod est aranei genus, aut aliquo simili, cancros edendo sibi medentur. Est & ad serpentum ictus præcipua, qua se lacerti, quoties cum his conseruere pugnam, uulnerati refouent. Chelidoniam uisui saluberrimam hirundines monstrauere, uexatis pullorum oculis illa medentes. Testudo cunilæ, quam bubulam uocant, pastu uires contra serpentes refouet: Mustela ruta, in murium uenatu cum iis dimicatione conserta: Ciconia origano. Edera apri in morbis sibi medentur, & cancros uescendo, maxime mari eiectos. Anguis hyberno situ membrana corporis obducta, fœniculi suco impedimentum illud exuit, nitidusq́ uernat. Exuit autem à capite primum, nec celerius quàm uno die ac nocte replicans, ut extra fiat membranæ quod fuerat intus. Idem hyberna latebra uisu obscurato, marathro herbæ sese affricans, oculos inungit ac refouet: si uero squamæ obtorpuere, spinis iuniperi se scabit. Draco uernã nauseam syluestris lactucæ succo restinguit. Pantheras perfricata carne aconito (uenenum id est) barbari uenantur: Occupat ilico fauces earum angor, quare pardalianches id uenenum appellauere quidam. At fera cõtra hæc excrementis hominis sibi medetur: & aliâs tam auida eorum, ut à pastoribus ex industria in aliquo uase suspensa altius quàm ut queat saltu contingere, iaculando se appetendoq́ deficiat, & postremo expiret: alioqui uiuacitatis adeo lentæ, ut eiectis interaneis diu pugnet. Elephas chamæleonte cõcolori frondi deuorato, occurrit oleastro huic ueneno suo. Vrsi cum mandragoræ mala degustauere, formicas lambunt. Ceruus herba cinare uenenatis pabulis resistit. Palumbes, graculi, merulæ, perdices, lauri folio annuum fastidiũ purgant: colũbæ, turtures, & gallinacei, herba quæ uocatur helxine: anates, anseres, cæteræq́ aquaticæ herba siderite: grues & similes iunco palustri. Coruus occiso chamæleonte, qui etiam uictori nocet, lauro infestum uirus extinguit.

Prognostica animalium. Cap. XXVIII

MIllia præterea, utpote cum plurimis animalibus eadẽ natura rerũ, cœli quoq́ obseruationẽ, & uentorũ, imbriũ, tempestatũ præsagia, aliis alia dederit: quod persequi immensum est, æque scilicet, ꝙ reliquam cum singulis hominũ societatem. Siquidem & pericula præmonẽt, nõ fibris modo extisq́, circa quod magna mortalium portio hæret, sed alia quadã significatione. Ruinis imminentibus musculi præmigrant, aranei cum telis primi cadunt. Auguria quidem artẽ fecere, apud Romanos & sacerdotum collegium uel maxime solenne est. In Thracia locis rigentibus & uulpes, animal alioqui solerti auditu, amnes gelatos lacusq́ non nisi ad pastus ituræ redituræq́ transeunt. Obseruatum, eam aure ad glaciem apposita, coniectare crassitudinem gelu.

Ciuitates & gentes à minutis animalibus deletæ. Cap. XXIX

NEc minus clara exitii documenta sunt etiam ex cõtemnendis animalibus. M. Varro autor est, à cuniculis suffossum in Hispania oppidum, à talpis in Thessalia: ab ranis ciuitatẽ in Gallia pulsam, ab locustis in Africa: ex Gyaro Cycladũ insula incolas à muribus fugatos, in Italia Amyclas à serpentibus deletas. Citra Cynamolgos Aethiopas late deserta regio est, à scorpionibus & solpugis gente sublata: Et à scolopẽdris abactos Otrerietes, autor est Theophrastus. Sed ad reliqua ferarum genera redeamus.

De hyæna, & crocuta, & mantichora, & fibris, & lutris. Cap. XXX.

HYænis utranq́ esse naturam, & alternis annis mares, alternis fœminas fieri, parere sine mare uulgus credit, Aristoteles negat. Collum & iuba continuitate spinæ porrigitur, flectiq́ nisi circumactu totius corporis nequit. Multa præterea mira traduntur. Sed maxime sermonem humanum inter pastorum stabula assimulare, nomenq́ alicuius addiscere, quem euocatum foras laceret. Item uomitionem hominis imitari, ad sollicitãdos canes, quos inuadat. Ab uno animali sepulchra erui, inquisitione corporum. Fœminam raro capi. Oculis mille esse uarietates, colorumq́ mutationes. Præterea um-

bræ eius cõtactu canes obmutescere. Et quibusdam magicis artibus omne animal, quod ter lustrauerit, in uestigio hærere. Huius generis coitu leæna Aethiopica parit crocutã, similiter uoces imitantem hominũ pecorumq;. Acies ei perpetua in utraq; parte oris, nullis gingiuis dente continuo: qui ne contrario occursu hebetetur, capsarum modo includitur. Hominum sermones imitari & mantichoram in Aethiopia, autor est Iuba. Hyænæ plurimæ gignuntur in Africa, quæ & asinorum syluestrium multitudinem fundit. Mares in eo genere singuli fœminarum gregibus imperitant. Timent libidinis æmulos, & ideo grauidas custodiunt: morsuq; natos mares castrant. Contra grauidæ latebras petunt, & parere furto cupiunt, gaudentq; copia libidinis. Easdem partes sibiipsi Pontici amputãt fibri, periculo urgente, ob hoc se peti gnari: castoreum id uocant medici: aliâs animal horrendi morsus, arbores iuxta flumina ut ferro cædit: hominis parte comprehensa, non antequam fracta concrepuerint ossa, morsus resoluit. Cauda piscium iis, cætera species lutræ. Vtrunque aquaticum, utrique mollior pluma pilus.

De ranis, & uitulis marinis, & stellionibus. Cap. XXXI

RAnæ quoque rubetæ, quarum & in terra & in humore uita, plurimis refertæ medicaminibus, deponere ea quotidie ac resumere à pastu dicuntur, uenena tantum sibi reseruantes. Similis & uitulo marino uictus, in mari ac terra: simile fibro & ingeniũ. Euomit fel suũ, ad multa medicamenta utile: Item coagulum, ad comitiales morbos: ob ea se peti prudens. Theophrastus autor est, angues eo modo & stelliones senectutem exuere, eamq; protinus deuorare, præripientes comitiali morbo remedia. Eosdẽ pestiferi in Græcia morsus, innoxios esse in Sicilia.

De ceruis. Cap. XXXII

CEruis quoque est sua malignitas, quanquam placidissimo animaliũ. Vrgente ui canum, ultro confugiũt ad hominem. Et in pariendo semitas minus cauent, humanis uestigiis tritas, q̃ quæ secretæ ac feris oportunæ. Conceptus earum post Arcturi sidus. Octonis mensibus ferũt partus, & interdũ geminos. A conceptu separãt se. At mares relicti, rabie libidinis sæuiunt: fodiunt scrobes. Tunc rostra eorũ nigrescũt, donec aliquando abluant imbres. Fœminæ autẽ ante partũ purgantur herba quadã, quæ seselis dicitur, faciliore ita utentes utero. A partu duas habent herbas, quæ aros & seselis appellantur: pastæ redeunt ad fœtũ: illis imbui lactis primos uolunt succos, quacunq; de causa. Aeditos partus exercent cursu, & fugam meditari docent: ad prærupta ducunt, saltumq; demonstrant. Iam mares soluti desiderio libidinis, auide petunt pabula. Vbi se præpingues sensere, latebras quærunt, fatentes incommodum pondus: Et aliâs semper in fuga acquiescunt, stantesq; respiciunt: cum propè uentum est, rursus fugæ præsidia repetentes. Hoc fit intestini dolore, tam infirmi, ut ictu leui rumpatur intus. Fugiunt autem latratu canum audito secunda semper aura, ut uestigia cum ipsis abeant. Mulcentur fistula pastorali & cantu: cum erexere aures, acerrimi auditus: cum remisere, surdi. Cęterum animal simplex, & omnium rerum miraculo stupens: in tantũ, ut equo aut buccula accedente propius, hominem iuxta uenantem nõ cernant, aut si cernant, arcum ipsum sagittasq; mirentur. Maria tranãt gregatim nantes porrecto ordine, & capita imponẽtes præcedentiũ clunibus, uicibusq; ad terga redeũtes. Hoc maxime notatur à Cilicia Cyprum traiicientibus. Nec uident terras, sed in odore earum natant. Cornua mares habẽt, soliq; animaliũ omnibus annis stato ueris tempore amittunt: ideo sub ipsa die quàm maxime inuia petunt. Latent amissis uelut inermes, sed & hi bono suo inuidẽtes. Dextrũ cornu negãt inueniri, ceu medicamẽto aliquo præditũ. Idq; mirabilius fatendũ est, cum & in uiuariis mutẽt omnibus annis: defodiq; ab iis putant. Accensis autem utrislibet, odore serpentes fugãtur, & comitiales morbi deprehenduntur. Indicia quoq; ætatis in illis gerunt, singulos annis adiicientibus ramos usq; ad sexennes. ab eo tẽpore similia reuiuiscũt: nec potest ætas discerni, sed dentibus senecta declaratur. Aut eñ paucos aut nullos habẽt, nec in cornibus imis ramos

alioquin ante frontẽ prominere ſolitos iunioribus. Non decidunt caſtratis cornua, nec naſcuntur. erumpunt autem renaſcentibus tuberibus primo aridæ cutis ſimilia. eadem teneris increſcunt ferulis arundineas in paniculas, molli plumata lanugine. quàm diu carent ijs, noctibus procedunt ad pabula: increſcentia ſolis uapore durant, ad arbores ſubinde experientes: ubi placuerit robur, in aperta prodeunt. Capti iam ſunt, edera in cornibus uiridante, ex attritu arborum, ut in aliquo ligno teneris dum experiuntur innata. Fiunt aliquando & cãdido colore, qualem fuiſſe traditur Q. Sertorij ceruam, quam eſſe fatidicam Hiſpaniæ gentibus perſuaſerat. Et ijs eſt cum ſerpente pugna. Inueſtigant cauernas, nariumq́ʒ ſpiritu extrahũt renitentes. Ideo ſingulare abigendis ſerpẽtibus, odor aduſto ceruino cornu. Cõtra morſus uero præcipuum remedium ex coagulo hinuli in utero occiſi. Vita ceruis in confeſſo longa, poſt c. annos aliquibus captis cum torquibus aureis, quos Alexander Magnus addiderat, adopertis iam cute in magna obeſitate. Febrium morbos non ſentit hoc animal, quin & medetur huic timori. Quaſdam nos principes fœminas ſcimus, omnibus diebus matutinis carnem eam deguſtare ſolitas, & longo æuo caruiſſe febribus: quod ita demum exiſtimant ratum, ſi uulnere uno interierit.

De tragelapho, & chamæleonte, & reliquis colorẽ mutãtibus. Cap. XXXIII

EST eadem ſpecie, barba tantũ & armorum uillo diſtans, quem tragelaphon uocant non alibi quàm iuxta Phaſin amnem naſcens. Ceruos Africa propemodũ ſola nõ gignit. At chamæleontem & ipſa, quanquam frequentiorẽ India. Figura et magnitudo erat lacerti, niſi crura eſſent recta & excelſiora. Latera uẽtri iungũtur ut piſcibus, et ſpina ſimili modo. Eminet roſtrum, ut in paruo haud abſimile ſuillo: cauda prælonga in tenuitatem deſinens, & implicans ſe uiperinis orbibus: ungues adunci, motus tardior, ut teſtudini: corpus aſperũ, ut crocodilo: oculi in receſſu cauo, tenui diſcrimine prægrandes, & corpori cõcolores: nunquam eos operit: nec pupillæ motu, ſed totius oculi uerſatione circumaſpicit. Ipſe celſus hianti ſemper ore, ſolus animaliũ nec cibo nec potu alitur, nec alio quàm aëris alimento: circa caprificos ferus, innoxius alioqui. Et coloris natura mirabilior. Mutat namque eum ſubinde, & oculis & cauda, & toto corpore: redditq́ʒ ſemper quemcunq́ʒ proxime attingit, præter rubrum candidumq́ʒ. Defuncto pallor eſt. Caro in capite & maxillis, & ad commiſſuram caudæ admodum exigua, nec alibi toto corpore: ſanguis in corde, & circa oculos tantum: uiſcera ſine ſplene. Hybernis menſibus latet ut lacerta.

De tarando & lycaone & thoe. Cap. XXXIIII

MVtat colores Scytharũ tarandus, nec aliud ex ijs quæ pilo ueſtiuntur, niſi in Indis lycaon, cui iubata traditur ceruix. Nam thoes, luporũ id genus eſt procerius lõgitudine, breuitate crurũ diſsimile, uelox ſaltu, uenatu uiuens, innocuum homini, habitũ nõ colorem mutãt, per hyemes hirti, æſtate nudi. Tarando magnitudo quæ boui, caput maius ceruino, nec abſimile: cornua ramoſa, ungula bifida, uillus magnitudine urſorũ. Sed cum libuit ſui coloris eſſe, aſini ſimilis eſt. Tergori tanta duritia, ut thoraces ex eo faciant. Colorem omniũ arborũ, fruticum, florum, locorumq́ʒ reddit metuens, in quibus latet: ideoq́ʒ raro capitur. Mirum eſſet habitum corpore tam multiplicem dari, mirabilius & uillo.

De hyſtrice. Cap. XXXV

HYſtrices generat India & Africa ſpina contectas, ac herinaceorũ genere: ſed hyſtrici longiores aculei, & cum intẽdit cutem, miſsiles. Ora urgentiũ figit canum, & paulo longius iaculatꝰ. Hybernis aũt ſe menſibus condit: quæ natura multis, & ante omnia urſis.

De urſis & fœtibus eorum. Cap. XXXVI

EOrum coitus hyemis initio: nec uulgari quadrupedum more, ſed ambobus cubantibus complexiſq́ʒ. Deinde ſeceſſus in ſpecus ſeparatim, in quibus pariũt XXX. die, ac plurimum quinos. Hi ſunt cãdida informiſq́ʒ caro, paulo muribus maior, ſine oculis, ſine pilo: ungues tantũ prominent: hanc lambendo paulatim figurant. Nec quicquam rarius quàm parientem uidere urſam. Ideo mares quadragenis diebus latẽt; fœminæ quaternis menſi-

mensibus. Specus si nō habuere, ramorum fruticumq́ congerie ædificāt, impenetrabiles imbribus, mollíq́ fronde constratos. Primis diebus bis septenis tam graui somno premuntur, ut ne uulneribus quidem excitari queant. Tunc mirum in modum ueterno pinguescunt. Illi sunt adipes medicaminibus apti, contráq́ defluuium capilli tenaces. Ab ijs diebus residunt, ac priorum pedum suctu uiuunt. Fœtus rigentes apprimendo pectori fouent, non alio incubitu quàm oua uolucres. Mirum dictu, credit Theophrastus per id tempus coctas quoque ursorum carnes, si asseruentur, increscere: cibi tunc nulla argumenta, nec nisi humoris minimum in aluo inueniri: sanguinis exiguas circa corda tantum guttas, reliquo corpori nihil inesse. Procedunt uere, sed mares præpingues: cuius rei causa nō prompta est: quippe nec somno quidē saginatis præter quatuordecim dies, ut diximus. Exeuntes herbā quandam aron nomine laxandis intestinis alioqui cōcretis deuorant, circa surculos cum dentiunt prædomantes ora. Oculi eorum hebetantur crebro: qua maxime causa fauos expetunt, ut conuulneratum ab apibus os leuet sanguine grauedinem illam. Inualidissimum urso caput, quod leoni fortissimum: ideo urgente ui, præcipitaturi se ex aliqua rupe, manibus eo operto iaciuntur: ac sæpe in harena colapho infracto exanimātur. Cerebro ueneficiū inesse Hispaniæ credunt, occisorumq́ in spectaculis capita cremant, testato, quoniam potum in ursinam rabiem agat. Ingrediūtur & bipedes. Arborem auersi derepunt. Tauros, ex ore cornibusq́ eorum pedibus omnibus suspensi, pondere fatigant. Nec alteri animalium in maleficio stultitia solertior. Annalibus notatum est, M. Pisone, M. Messala coss. ad XIIII. kaleñ. Octobr. Domitiū Aenobarbum ædilem curulem ursos Numidicos c. & totidem uenatores Aethiopas in circo dedisse. Miror adiectum Numidicos fuisse, cum in Africa ursos non gigni constet.

De muribus Ponticis, & alpinis, & herinaceis. Cap. XXXVII

CONduntur hyeme & Pontici mures, hi duntaxat albi: quorū palatum in gustu sagacissimum, autores quonam modo intellexerint, miror. Conduntur & alpini, quibus magnitudo media est: sed hi pabulo antè in specus conuecto, cum quidam narrent alternos marem ac fœminam supra se complexo fasce herbæ supinos, cauda mordicus apprehensa, inuicem detrahi ad specum: ideóq́ illo tempore detrito esse dorso. Sunt his pares & in Aegypto: similitérq́ residunt in clunes, & binis pedibus gradiūtur, prioribusq́ ut manibus utuntur. Præparant hyemi & herinacei cibos: ac uolutati supra iacentia poma, affixa spinis, unum non amplius tenentes ore, portant in cauas arbores. Iidem mutationem aquilonis in austrum condentes se in cubile, præsagiunt. Vbi uero sensere uenantem, contracto ore pedibusq́, ac parte omni inferiore, qua raram & innocuam habent lanuginem, conuoluuntur in formam pilæ, ne quid comprehendi possit præter aculeos. In desperatione uero, urinam ex se reddunt tabificam tergori suo spinisq́ noxiam, propter hoc se capi gnari. Quamobrē exinanita prius urina uenari, ars est. Et tum præcipua dos tergori, aliâs corrupto, fragili, putribus spinis atque deciduis, etiam si uiuat subtractus fuga: ob id non nisi nouissima spe maleficio eo perfunditur: quippe & ipsi odere insitum ueneficium, ita parcentes sibi terminumq́ supremum oppetientes, ut fermè ante captiuitas occupet. Calidæ postea aquæ aspersu resoluitur pila: apprehensusq́ pede altero è posterioribus, suspendio ac fame necatur: aliter nō est occidere & tergori parcere. Ipsum animal non uerentur pleriq́ dicere uitæ hominum superuacuum esse, si nō sint illi aculei, frustra uellerum mollitie in pecude mortalibus data. Hac cute expoliūtur uestes. Magnum fraus & ibi lucrum monopolio inuenit, de nulla re crebrioribus senatusconsultis, nulloq́ non principe adito querimonijs prouincialibus.

De leontophono, lynce, melibus, & sciuris. Cap. XXXVIII

VRinę & è duobus alijs animalibus ratio mira est. Leontophonon accipimus uocari paruum, nec alibi nascens q̄ ubi leo gignitur: quo gustato tanta illa uis, ac cæteris quadrupedum imperitans, ilico expiret. Ergo corpus eius adustū aspergūt alijs carnibus

polentæ modo, insidiantes feræ, necantq; etiã cinere. Tam contraria est pestis. Haud immerito igitur odit leo, uisumq; frangit, & citra morsum exanimat. Ille contrà urinam spargit prudẽs, hanc quoq; leoni exitialem. Lyncũ humor ita redditus ubi gignũtur, glaciatur arescitúe in gemmas carbũculis similes, & igneo colore fulgẽtes, lyncuriũ uocatas, atq; ob id succino à plerisq; ita generari prodito. Nouere hoc sciuntq; lynces, & inuidẽtes urinam terra operiunt, eoq; celerius solidatur illa. Alia solertia in metu melibus, sufflatæ cutis distentu ictus hominũ & morsus canũ arcent. Prę uident tempestatem & sciuri: obturatisq; quà spiraturus est uentus cauernis, ex alia parte aperiũt fores: de cætero ipsis uillosior cauda pro tegumento est. Ergo in hyemes alijs prouisum pabulum, alijs pro cibo somnus.

De uipera, cochleis, & lacertis. Cap. XXXIX

SErpentium uipera sola terra dicitur condi, cæterę arborum aut saxorum cauis. Et aliàs uel annua fame durãt, algore modo dempto. Omnia secessus tempore ueneno orba dormiunt. Simili modo & cochleæ. Illæ quidẽ iterum & æstatibus, adhærentes maxime saxis: ut etiam iniuria resupinatæ auulsęq;, nõ tamen exeant. In Balearibus uero insulis cauaticę appellatæ, nõ prorepunt è cauis terræ: neq; herba uiuunt, sed uuæ modo inter se cohærent. Est & aliud genus minus uulgare, adhærente operculo eiusdem testę se operiens: obrutæ terra semper hæ, & circa maritimas tantum alpes quondam effossæ, cœpere iam erui & in Veliterno. Omnium tamen laudatissimæ in Astypalæa insula. Lacertæ inimicissimum genus cochleis, negatur semestrem uitam excedere. Lacerti Arabiæ cubitales: in Indiæ uero Nysa monte xxiiij. in longitudine pedum, colore fului aut punicei, aut cerulei.

De canibus. Cap. XL

EX his quoque animalibus quæ nobiscũ degunt, multa sunt cognitu digna. Fidelissimi ante omnia homini canes atque equi. Et pugnasse aduersus latrones canem pro domino accepimus, confectumq; plagis à corpore non recessisse, uolucres & feras abigentem. Ab alio in Epiro agnitum in conuentu percussorem domini, laniatu & latratu coactum fateri scelus. Garamantum regem canes ducenti ab exilio reduxere præliantes contra resistentes. Propter bella Colophonij, itemqúe Castabalenses, cohortes canum habuere: eæ primæ dimicabant in acie nunquam detrectantes. Hæc erant fidissima auxilia, nec stipendiorum indiga. Canes defendêre Cimbris cæsis domus eorum plaustris impositas. Canis Iasone Lycio interfecto, cibũ capere noluit, inediaq; consumptus est. Is uero cui nomen Hyrcani reddidit Duris, accenso regis Lysimachi rogo iniecit se flammæ: similiterq; Hieronis regis. Memorat & Pyrrhum Gelonis tyranni canem Philistus. Memoratur & Nicomedis Bithyniæ regis, uxore eius Consingi lacerata, propter lasciuiorem cum marito iocum. Apud nos Volcatium nobilem, qui Cesclium ius ciuile docuit, asturcone è suburbano redeuntem, cum aduesperauisset, canis à grassatore defendit: Item Cælium senatorem ægrum Placẽtię ab armatis oppressum: nec prius ille uulneratus est quàm cane interempto. Sed super omnia in nostro æuo actis populi Ro. testatum, Appio Iunio & P. Silio COSS. cum animaduerteretur ex causa Neronis Germanici filij, in T. Sabinum & seruitia eius, unius ex his canem nec à carcere abigi potuisse, nec à corpore recessisse, abiecto in gradibus gemonijs mœstos ædentem ululatus, magna populi Ro. corona circumstante: ex qua cum quidam ei cibum obiecisset, ad os defuncti tulisse. Innatauit idem in Tiberim cadauere abiecto sustentare conatus, effusa multitudine ad spectandum animalis fidem. Soli dominum nouere: & ignotum quoque, si repente ueniat, intelligunt. Soli nomina sua, soli uocem domesticam agnoscunt. Itinera quamuis longa meminere. Nec ulli præter hominem memoria maior. Impetus eorum & sæuitia mitigatur ab homine considente humi. Plurima alia in his quotidie uita inuenit. Sed in uenatu solertia & sagacitas præcipua est. Scrutatur uestigia atque persequitur, comitantem ad feram inquisitorem loro trahens: qua uisa quàm silens & occulta, quàm significans demonstratio est, cauda primum, deinde rostro.

Ergo

Ergo etiam senecta fessos cæcosq; ac debiles sinu ferunt, uentos & odorem captantes, prodentesq; rostro cubilia. E tigribus eos Indi uolunt concipi: & ob id in syluis coitus tempore alligant fœminas. Primo & secundo fœtu nimis feroces putant gigni, tertio demum educant. Hoc idem è lupis Galli, quorum greges suum quisque ductorem è canibus & ducem habent. Illum in uenatu comitantur, illi parent. Nanque inter se exercent etiam magisteria. Certum est iuxta Nilum amnem currentes lambere, ne crocodilorum auiditati occasionem præbeant. Indiam petenti Alexandro Magno, rex Albaniæ dono dederat inusitatæ magnitudinis unum: cuius specie delectatus iussit ursos, mox apros, & deinde damas emitti, contemptu immobili iacente. Eaq; segnitie tanti corporis offensus Imperator generosi spiritus, eum interimi iussit. Nunciauit hoc fama regi. Itaq; alterum mittens addidit mandata, ne in paruis experiri uellet, sed in leone elephantóue. duos sibi fuisse: hoc interempto, præterea nullum fore. Nec distulit Alexander, leonemq; fractum protinus uidit. Postea elephantum iussit induci, haud alio magis spectaculo lætatus. Horrentibus quippe per totum corpus uillis, ingenti primum latratu intonuit: mox ingruit assultans, contraq; beluam exurgens hinc & illinc, artifici dimicatione quà maxime opus esset infestans atque euitans, donec assidua rotatum uertigine afflixit, ad casum eius tellure concussa. Canum generibus annui partus. Iusta ad pariendum annua ætas. Gerunt in utero sexagenis diebus. Gignunt cæcos: & quo largiore aluntur lacte, eo tardiorem uisum accipiunt, non tamen unquam ultra uicesimumprimum diem, nec ante septimum. Quidam tradũt, si unus gignatur nono die cernere: si gemini, decimo. Idemq; in singulos adijci, totidemq; esse tarditatis ad lucem dies. Et ab ea quæ fœmina sit ex primipara genita citius cerni. Optimus in fœtu, qui nouissime cernere incipit, aut quem primum fert in cubile fœta. Rabies canum sirio ardente homini pestifera, ut diximus, ita morsis letali aquæ metu. Quapropter obuiam itur per xxx eos dies, gallinaceo maxime fimo mixto canum cibis: aut si præuenerit morbus, ueratro.

Ad canis rabidi morsum. Cap. XLI.

AD morsum uero, unicũ remedium oraculo quodam nuper repertũ, radix syluestris rosæ quæ cynorhoda appellatur. Columella autor est, si quadragesimo die quàm sit natus, castretur morsu cauda, summusq; eius articulus auferatur, sequẽti neruo exempto, nec caudam crescere, nec canes rabidos fieri. Canem locutũ in prodigijs (quod equidem annotauerim) accepimus: & serpentem latrasse, cum pulsus est regno Tarquinius.

De natura equorum. Cap. XLII.

EIdem Alexandro & equi magna raritas contigit: Bucephalon eum uocarunt, siue ab aspectu toruo, siue ab insigni taurini capitis armo impressi. Sedecim talentis ferunt ex Philonici Pharsalij grege emptum, etiam tum puero capto eius decore. Neminem hic alium quàm Alexandrum regio instratus ornatu recepit in sedem, alios passim rejiciens. Idem in prælijs memoratæ cuiusdam perhibetur operæ, Thebarũ oppugnatione uulneratus in alium transire Alexandrum non passus: multa præterea eiusdem modi, propter quæ rex defuncto ei duxit exequias: urbẽ tumulo circũdedit nomine eius. Nec Cæsaris dictatoris quenquã alium recepisse dorso equus traditur, idemq; hominis similes pedes priores habuisse: hac effigie locatus ante Veneris genitricis ædẽ. Fecit & diuus Augustus equo tumulum, de quo Germanici Cæsaris carmen est. Agrigenti cõplurium equorum tumuli pyramides habẽt. Equum adamatum à Semiramide usq; ad coitum, Iuba autor est. Scythæ quidem equitatus & equorũ gloria strepunt. Occiso deniq; ipsorum regulo ex prouocatione dimicante, hostem cum uictor ad spoliandum uenisset, ab equo eius ictibus morsuq; confectum. Alium detracto oculorum operimẽto, & cognito cũ matre coitu, petijsse prærupta, atq; exanimatum. Equam eadem ex causa in Reatino agro, laceratumq; pariter aurigam inuenimus. Nanq; & cognationũ intellectus in ijs est: itaque in grege prioris anni sorore libentius etiã quàm matre equa comitatur. Docilitas tanta est, ut uni

ut uniuersus Sybaritani exercitus equitatus, ad symphoniæ cantum saltatione quadam moueri solitus inueniatur. Iidem præsagiunt pugnam, & amissos lugent dominos, lachrymasq; interdum desiderio fundunt. Interfecto Nicomede rege, equus eius inedia uitam finiuit. Philarchus refert Centaretum è Galatis, in prælio occiso Antiocho, potitum equo eius conscendisse ouantē. At illum indignatione accensum domitis frenis, ne regi posset, præcipitem in abrupta isse, exanimatumq; unà. Philistus à Dionysio relictum in cœno hærentem, ut sese euellisset, secutum uestigia domini, examine apū iubæ inhærente: eoq; ostento tyrannidem à Dionysio occupatam. Ingenia eorum inenarrabilia iaculantes, obsequio experiuntur, difficiles conatus corpore ipso nixuq; † imitantium. Iam tela humi collecta equiti porrigunt. Nam in circo ad currus iuncti, non dubie intellectum adhortationis & gloriæ fatentur. Claudij Cæsaris secularium ludorū circensibus excusso in carceribus auriga, albati equi palmā occupauere, primatum obtinuere, opposita effundentes, omnia, quæ contra æmulos debuissent peritissimo auriga insistente, facientes. cum puderet hominum artes ab equis uinci, peracto legitimo cursu ad metam stetere. Maius augurium apud priscos, plebeis circensibus excusso auriga, ita ut si staret in Capitolium cucurrisse equos, sedemq; ter lustrasse: maximum uero, eodem peruenisse ab Veijs cum palma & corona, effuso Ratumena, qui ibi uicerat: unde postea nomen portæ est. Sarmatæ longinqua itinera acturi, inedia pridie præparant eos, exiguum tantum potum impartientes: atque ita per centena milia & quinquaginta cōtinuo cursu euntibus insident. Viuunt annis quidam quinquagenis: fœminæ minore spatio: eædem quinquennio finem crescendi capiunt, mares anno addito. Forma equorum, quales maxime legi oporteat, pulcherrime quidem Virgilio uate absoluta est. Sed & nos diximus in libro de iaculatione equestri condito, & ferè inter omnes cōstare uideo. Diuersa autem circo ratio quæritur. Itaq; cum bimi in alio subigantur imperio, nō ante quinquennes ibi certamen accipit. Partum in eo genere undenis mensibus ferunt, duodecimo gignunt. Coitus uerno æquinoctio bimo utrinq; uulgaris, sed à trimatu firmior partus. Generat mas ad annos trigintatres, utpote cum à circo post uicesimum annū mittantur ad sobolem reparandam. Et ad quadraginta durasse tradunt, adiutum modo in attollenda priore parte corporis. Sed ad generandum paucis animalium minor fertilitas, qua de causa per interualla admissuræ dantur, nec tamen quindecim initus eiusdem anni ualet tolerare. Equarum libido extinguitur iuba tonsa. Gignunt annis omnibus ad quadragesimum. Vixisse equum septuaginta quinque annis proditur. In hoc genere grauida stans parit, præterq; cæteras fœtum diligit. Et sanè equis amoris innasci ueneficium, hippomanes appellatum, in fronte, caricæ magnitudine, colore nigro: quod statim ædito partu deuorat fœta, aut partum ad ubera non admittit, si quis præreptum habeat. Olfactu in rabiem id genus agitur. Amissa parente in grege armenti, reliquæ fœtæ educant orbum. Terram attingere ore triduo proximo quàm sit genitus, negant posse. Quo quis acrior, in bibendo profundius nares mergit. Scythæ per bella fœminis uti malunt, quoniam urinam cursu non impedito reddant. Constat in Lusitania circa Olysiponem oppidum & Tagum amnem, equas fauonio flante obuersas animalem concipere spiritū, idq; partum fieri, & gigni pernicissimum ita, sed trienniū uitæ non excedere. In eadē Hispania Gallaica gens, & Asturica, equini generis, quos thieldones uocamus, minori forma appellatos asturcones gignunt: quibus non uulgaris in cursu gradus, sed mollis alterno crurū explicatu glomeratio: unde equis tolutim carpere incursus traditur arte. Equo ferè qui homini morbi, præterq; uesicæ cōuersio, sicut omnibus in genere ueterino.

Aliâs inuitantium

De asinis. Cap. XLIII

ASinum $\overline{\text{CCCC}}$ nummûm emptum Q. Axio senatori, autor est M. Varro, haud scio an omnium pretio animaliū uicto: opera sine dubio geruli mirifica, arando quoq;, sed mularū maxime progeneratione. Patria etiam spectatur in his, Arcadibus in Achaia, in Italia Reatinis. Ipsum animal frigoris maxime impatiens, ideo nō generatur in Ponto: nec

nec æquinoctio uerno,ut cætera pecua,admittitur,ſed ſolſtitio. Mares in remiſsione operis deteriores.Partus à xxx. menſe ocyſsimus,ſed à trimatu legitimus:totidē quot equæ & eiſdem menſibus, & ſimili modo. Sed incontinēs uterus urinam genitalem reddit, ni cogatur in curſum uerberibus à coitu. Raro geminos parit: paritura lucem fugit,& tenebras quærit,ne cōſpiciatur ab homine. Gignit tota uita,quę eſt ei ad trigeſimum annum. Partus charitas ſumma,ſed aquarū tædium maius. Per ignes ad fœtus tendunt. Eædem, ſi riuus minimus interſit, horrent ita, ut pedes omnino caueant tingere. Nec niſi aſſuetos potant fontes,qui ſunt in pecuarijs, atque ita ut ſicco tramite ad potum eant: nec pontes tranſeunt, per raritatem eorum translucentibus fluuijs. Mirumqꝫ dictu,ſitiunt: & ſi immutentur aquæ, ut bibant cogendæ exonerandæúe ſunt. Nec niſi ſpatioſa incubitant laxitate. Varia nanqꝫ ſomnio uiſa concipiunt,ictu pedū crebro: qui niſi per inane emicuerit, repulſu durioris materiæ clauditatē ilico affert. Quæſtus ex ijs opima prædia exuperat. Notum eſt,in Celtiberia ſingulas quadragenis milibus nummorū enixas. Ad mularum maxime partus,aurium referre in his & palpebrarū pilos aiunt. Quamuis enim unicolor reliquo corpore,totidē tamē colores quot ibi fuere,reddit. Pullos earū epulari Mœcenas inſtituit,multū eo tēpore prælatos onagris: poſt eum interijt autoritas ſaporis. Aſino moriente uiſo,celerrime id genus deficit.

De mulis. Cap. XLIIII

EX aſino & equa mulus gignitur menſe XII. animal uiribus in labores eximium. Ad tales partus equas neqꝫ quadrimis minores,neqꝫ decennibus maiores legūt: arceriqꝫ utrunque genus ab altero narrant, niſi in infantia eius generis quod ineant lacte hauſto: quapropter ſubreptos pullos in tenebris equarum uberi, aſinarumúe equuleos admouent. Gignitur autem mula ex equo & aſina, ſed effrenis & tarditatis indomitæ. Lenta omnia eſſe uetulis. Conceptum ex equo,ſecutus aſini coitus,abortu perimit: non item ex aſino equi. Fœminas à partu optime VII. die impleri obſeruatum eſt,mares fatigatos melius implere. Quæ non prius quàm dentes,quos pullinos appellant,iaciat, conceperit, ſterilis intelligitur,& quæ nō primo initu generare cœperit. Equo & aſina genitos mares, hinulos antiqui uocabant: contraqꝫ mulos, quos aſini & equæ generarent. Obſeruatum, è duobus diuerſis generibus nata,tertij generis fieri,& neutri parētū eſſe ſimilia: eaqꝫ ipſa quæ ita nata ſunt,non gignere,in omni animaliū genere: Idcirco mulas non parere. Eſt in annalibus noſtris peperiſſe ſæpe, uerū prodigij loco habitum. Theophraſtus uulgo parere in Cappadocia tradit: ſed eſſe id animal ibi ſui generis. Mulæ calcitratus inhibetur uini crebriore potu. In plurium Græcorū eſt monumentis, cum equa muli coitu natum, quem uocauerint hinum,id eſt,paruū mulum. Generantur ex equa & onagris manſuefactis mulæ ueloces in curſu,duricia eximia pedum,uerum ſtrigoſo corpore,indomito animo, ſed generoſo. Onagro & aſina genitus omnes antecellit. Onagri in Phrygia & Lycaonia præcipui. Pullis eorum ceu præſtantibus ſapore, Africa gloriatur,quos laliſiones appellant. Mulum LXXX. annis uixiſſe,Athenienſium monumentis apparet. Eo gauiſi cum templum in arce facerēt,quod derelictus ſenecta,cadentia iumenta comitatu niſuqꝫ exhortaretur, decretū fecere quo caueretur, ne frumentarij negociatores ab incerniculis eum arcerent.

De bubus. Cap. XLV.

BVbus Indicis camelorum altitudo traditur,cornua in latitudinem quaternorum pedum. In noſtro orbe Epiroticis laus magna,à Pyrrhi (ut ferunt)iam inde regis cura. Id conſecutus eſt,non ante quadrimatū ad partus uocando. Prægrādes itaqꝫ fuere,& hodieqꝫ reliquiæ ſtirpium durant, At nunc anniculæ ad fœcunditatē poſcuntur,tolerantius tamen bimæ. Tauri generationem quadrimi implent, & ſingulis denæ eodem anno traduntur. Si aūt poſt coitum ad dextrā partem abeant tauri,generatos mares eſſe,ſi in læuam fœminas. Conceptio uno initu peragitur: quæ ſi forte pererrauit, XX. poſt die marem fœmina repetit. Pariunt menſe X. quicquid ante genitū inutile eſt. Sunt autores,ipſo complente decimū menſem die parere. Gignunt raro geminos. Coitus à delphini exor-

tu ad pridie nonas Ianuarij diebus xxx. aliquibus & autumno: gentibus quidem quæ lacte uiuunt ita diſpenſatus, ut omni tempore anni ſuperſit id alimentum. Tauri non ſæpius quàm bis die ineunt. Boues animalium ſoli, & retro ambulantes paſcuntur, apud Garamantas quidem haud aliter. Vita fœminis xv. annis longiſsima, maribus xx. Robur in quimatu. Lauatione calidæ aquæ traduntur pingueſcere, & ſi quis inciſa cute ſpiritum harundine in uiſcera adigat. Non degeneres exiſtimādi etiā minus laudato aſpectu. Plurimum lactis alpinis, quibus minimum corporis, plurimum laboris, capite nó ceruice iunctis. Syriacis non ſunt palearia, ſed gibber in dorſo. Carici quoque in parte Aſiæ fœdi uiſu, tubere ſuper armos à ceruicibus eminente, luxatis cornibus, excellentes in opere narrantur: cæteri nigri coloris candidiue, ad laborem damnantur. Tauris minora quàm bubus cornua, tenuioraq;. Domitura boum in trimatu, poſtea ſera, antè præmatura. Optime cum domito iuuencus imbuitur. Socium enim laboris agricq; culturæ habemus hoc animal, tantæ apud priores curæ, ut ſit inter exempla damnatus à populo Romano, die dicta, qui concubino procaci rure omaſum ediſſe ſe negante, occiderit bouem, actusq; in exilium tanquam colono ſuo interempto. Tauris in aſpectu generoſitas, torua fronte, auribus ſetoſis, cornibus in procinctu dimicationē poſcentibus. Sed tota comminatio prioribus in pedibus ſtat, ira gliſcente alternos replicās, ſpargensq; in altū harenam, & ſolius animalium eo ſtimulo ardeſcens. Vidimus de imperio dimicantes, & ideo demonſtratos rotari, cornibus cadentes excipi, iterumq; reſurgere, modo iacētes ex humo tolli, bigarumq; etiā curſu citato uelut aurigas inſiſtere. Theſſalorū gentis inuentum eſt, equo iuxta quadrupedante cornu intorta ceruice tauros necare: primus id ſpectaculum dedit Romæ Cæſar dictator. Hinc uictimæ opimæ & lautiſsima deorū placatio. Huic tantum animali omnium quibus procerior cauda non ſtatim nato conſummatæ, ut cæteris, menſuræ creſcit uni, donec ad ueſtigia ima perueniat. Quamobrem uictimarum probatio in uitulo, ut articulum ſuffraginis cōtingat: breuiore non litant. Hoc quoque notatum, uitulos ad aras humeris hominis allatos nō ferè litare, ſicut nec claudicantem: nec aliena hoſtia deos placari, nec trahente ſe ab aris. Eſt frequens in prodigijs priſcorū, bouem locutum: Quo nunciato, ſenatum ſub diuo haberi ſolitum.

De Api boue. Cap. XLVI

BOs in Aegypto etiam numinis uice colitur, Apim uocant. Inſigne ei, in dextro latere candicans macula, cornibus lunæ creſcere incipientis. Nodus ſub lingua, quē cantharum appellant. Non eſt fas eū certos uitæ excedere annos, merſumq; in ſacerdotum fonte enecant, quæſituri luctu aliū quem ſubſtituāt, & donec inuenerint mœrent, deraſis etiā capitibus: nec tamen unquā diu quæritur. Inuētus deducitur Memphim à ſacerdotibus. Sunt delubra ei gemina, quæ uocant Thalamos, auguria populorū. Alterum intraſſe lætum eſt, in altero dira portendit. Reſponſa priuatis dat, è manu conſulentium cibum capiendo. Germanici Cæſaris manum auerſatus eſt, haud multo poſt extincti. Cætero ſecretus cum ſe proripuit in cœtus, incedit ſummoto lictorum, grexq; puerorum comitatur carmen honori eius canentium: intelligere uidetur, & adorari uelle. Hi greges repente lymphati futura præcinunt. Fœmina bos ſemel ei anno oſtenditur, ſuis & ipſa inſignibus, quanquam alijs: ſemperq; eodem die & inueniri eam & extingui tradunt. Memphi eſt locus in Nilo, quem à figura uocant Phialam, omnibus annis ibi aureā pateram argenteamq; mergentes, diebus quos habet natales Apis: ſeptem hi ſunt, mirumq; neminem per eos à crocodilis attingi: octauo poſt horam diei VI. redire beluæ feritatem.

De natura pecorum, & generatione eorum. Cap. XLVII

MAgna & pecori gratia, uel in placamentis deorum, uel in uſu uellerum. Vt boues uictum hominum excolunt, ita corporum tutela pecori debetur. Generatio bimis utrinq; ad nouenos annos, quibuſdam & ad x. Primiparis minores fœtus. Coitus omnibus ad Arcturi occaſum, quod eſt à tertio Idus Maias ad aquilæ occaſum, id eſt XIII. ca

lendas Auguſt. Gerunt partum diebus CL. Poſtea concepti inualidi. Cordos uocabāt antiqui poſt id tempus natos. Multi hybernos agnos præferunt uernis, quoniam magis interſit ante ſolſtitiū, quàm ante brumā firmos eſſe, ſolumq; hoc animal utiliter bruma naſci. Arieti naturale agnas faſtidire, ſenectam ouium conſectari, & ipſe ſenecta melior, illis quoq; utilior. Ferocia eius cohibetur, cornu iuxta aurē terebrato. Dextro teſte præligato fœminas generat, læuo mares. Tonitrus ſolitarijs ouibus abortus inferunt. Remediū eſt cōgregare eas ut cœtu iuuentur. Aquilonis flatu mares cōcipi dicūt, auſtri fœminas: atq; in eo genere arietum maxime ſpectātur ora: quia cuius coloris ſub lingua habuere uenas, eius & lanitium eſt in fœtu, uariumq; ſi plures fuere, & mutatio aquarum potusq; uariat. Ouium ſumma genera duo, tectum & colonicum: illud mollius, hoc in paſcuo delicatius, quippe cum tectum rubis ueſcatur. Operimenta eis ex Arabicis præcipua.

De generibus lanarum & ueſtium. Cap. XLVIII

LAna aūt laudatiſſima Apula, & quæ in Italia Græci pecoris appellatur, alibi Italica. Tertium locum Mileſiæ oues obtinent. Apulæ breues uillo, nec niſi penulis celebres. Circa Tarentum Canuſiumq; ſummā nobilitatem habent. In Aſia uero eodem genere Laodiceæ. Alba circumpadanis nulla præfertur, nec libra centenos nummos ad hoc æui exceſſit ulla. Oues non ubiq; tondentur. Durat quibuſdā in locis uellendi mos. Colorum plura genera, quippe cum deſint etiam nomina eis, quas natiuas appellāt, aliquot modis. Hiſpania nigri uelleris præcipuas habet: Polentia iuxta alpes cani: Aſia rutili, quas Erythreas uocant: item Bætica: Canuſium fului: Tarentum & ſuæ pulliginis. Succidis omnibus uſus medicatus. Iſtriæ Liburniæq; pilo propior quàm lanæ, pexis aliena ueſtibus, & quam ſola ars ſcutulato textu cōmendat in Luſitania. Similis circa Piſcenas prouinciæ Narbonēſis: ſimilis & in Aegypto, ex qua ueſtis detrita uſu tingitur, rurſusq; æuo durat. Eſt & hirtæ filo craſſo in tapetis antiquiſſima gratia: iam certe priſcos ijs uſos, Homerus autor eſt. Aliter hæc Galli pingunt, aliter Parthorū gentes. Lanæ & per ſe coactæ ueſtem faciūt: & ſi addatur acetum, etiam ferro reſiſtunt: imò uero etiam ignibus, nouiſſimo ſui purgamento: quippe ahenis polientium extracta, in tomenti uſum ueniunt, Galliarum, ut arbitror, inuento: certe Gallicis hodie nominibus diſcernitur, nec facile dixerim qua id ætate cœperit. antiquis enim torus è ſtramento erat, qualiter nunc etiam in caſtris gauſape. Patris mei memoria cœpere amphimalla noſtra, ſicut uilloſa etiam uentralia. Nam tunica lati claui in modum gauſape texi nunc primum incœpit. Lanarum nigræ nullum colorem bibunt. De reliquarum infectu ſuis locis dicemus, in cōchylijs marinis, aut herbarum natura. Lanam cum colo & fuſo Tanaquilis, quę eadem Caia Cæcilia uocata eſt, in templo Sangi duraſſe, prodente ſe, autor eſt M. Varro: factamq; ab ea togam regiam undulatam in æde Fortunæ, qua Ser. Tullius fuerat uſus. Inde factū ut nubentes uirgines comitaretur colus compta & fuſus cum ſtamine. Ea prima texuit rectam tunicā, qua ſimul cum toga pura tyrones induuntur nouæq; nuptæ. Vndulata ueſtis primo è lautiſſimis fuit, inde ſoriculata defluxit. Togas raſas Phrygianasq;, diui Auguſti nouiſſimis temporibus cœpiſſe, ſcribit Feneſtella. Crebræ papaueratæ antiquiorē habēt originem, iam ſub Lucilio poeta in Torquato notatæ. Prætextæ apud Hetruſcos originem inueni. Trabeis uſos accipio reges. Pictas ueſtes iam apud Homerum fuiſſe, unde triumphales natæ. Acu facere id Phryges inuenerunt, ideoq; Phrygiones appellati ſunt. Aurū intexere in eadem Aſia inuenit Attalus rex, unde nomen Attalicis. Colores diuerſos picturę intexere Babylon maxime celebrauit, & nomen impoſuit. Plurimis uero licijs texere, quæ polymita appellant, Alexandria inſtituit: ſcutulis diuidere, Gallia. Metellus Scipio triclinaria Babylonica ſeſtertium octingentis milibus uæniſſe iam tunc, poſuit in Capitonis criminibus, quæ Neroni principi quadragies ſeſtertio nuper ſtetere. Seruij Tullij prætextę, quibus ſignum Fortunæ ab eo dicatę coopertum erat, durauere ad Seiani exitum. Mirumq; fuit nec defluxiſſe eas, nec teredinum iniurias ſenſiſſe annis DLX.

Vidimus iam & uiuentiũ uellera, purpura, cocco, conchylio, ſeſquilibris infecta, uelut illa ſic naſci cogente luxuria. In ipſa oue ſatis generoſitatis oſtenditur breuitate crurũ, uentris ueſtitu: quibus nudus eſſet, apicas uocabãt, damnabãtq́;. Syrię cubitales ouiũ caudæ, plurimumq́; in ea parte lanicij. Caſtrari agnos niſi quinquemeſtres, præmaturũ exiſtimatur.

De muſimone. Cap. XLIX

EST & in Hiſpania, ſed maxime Corſica, nõ maxime abſimile pecori, genus muſimonum, caprino uillo quàm pecoris uelleri propius. Quorum è genere & ouibus natos priſci umbros uocauerunt. Infirmiſsimũ pecori caput: quamobrem auerſum à ſole, paſci cogendum. Quàm ſtultiſſima animalium lanata. Quà timuere ingredi, unum cornu raptum ſequuntur. Vita longiſsima anni X, in Æthiopia XIII. Capris eodem loco XI. in reliquo orbe plurimum octo. Vtrunque genus intra quartum coitum impletur.

De capris, & generatione earum. Cap. L

CApræ pariunt & quaternos, ſed raro admodũ. Ferũt quinq; menſibus ut oues. Capræ pinguedine ſterileſcunt, Trimæ minus utiliter generant, & in ſenecta, nec ultra quadriennium. Incipiunt VII. menſe, & adhuc lactantes. Mutilum in utroq; ſexu utilius. Primus in die coitus non implet, ſequẽs efficacior, ac deinde concipiunt Nouembri menſe, ut Martio pariãt turgeſcentibus uirgultis, aliquando anniculæ, ſemper bimæ, in trimatu inutiles. Pariunt octonis annis. Abortus frigori obnoxius. Oculos ſuffuſos capra iunci puncto ſanguine exonerat, caper rubi. Solertiã eius animalis Mutianus uiſam ſibi prodidit in ponte prætenui, duabus obuijs è diuerſo: cum circumactũ anguſtiæ nõ caperent, nec reciprocationem longitudo in exilitate cæca, torrente rapido minaciter ſubterfluẽte, alterã decubuiſſe, atq; ita alterã proculcatæ ſupergreſſam. Mares quàm maxime ſimos, longis auriculis infractiſq;, armis quàm uilloſiſsimis probãt. Fœminarũ generoſitatis inſigne, laciniæ corporibus è ceruice binæ dependẽtes. Nõ omnibus cornua: ſed quibus ſunt in his & indicia annorũ per incremẽta nodorũ. Mutilis lactis maior ubertas. Auribus eas ſpirare nõ naribus, nec unq; febri carere Archelaus autor eſt: ideoq; fortaſsis, quod anima his q̃ ouibus ardentior, calidioreſq; concubitus. Tradunt & noctu nõ minus cernere quàm interdiu: ideo ſi caprinũ iecur ueſcantur, reſtitui ueſpertinã aciem his quos Nyctalopas uocant: In Cilicia circaq; Syrtes uillo tonſili ueſtiuntur. Capras in occaſum decliui ſole, in paſcuis negant contueri inter ſeſe, ſed auerſas iacere: reliquis aũt horis aduerſas, & inter cognationes. Dependet omnium mento uillus, quem aruncum uocãt: hoc ſi quis apprehenſam ex grege unã trahat, cæteræ ſtupentes ſpectant. Id etiam euenire, cum quandam herbã aliqua ex eis momorderit. Morſus earum arbori exitialis. Oliuam lambẽdo quoque ſterilem faciunt, eaq; ex cauſa Mineruæ non immolantur.

De ſuibus & natura earum. Cap. LI

SVilli pecoris admiſſura à fauonio ad æquinoctium uernum, ætatis VIII. menſe: quibuſdam in locis etiã IIII. uſq; ad VII. annum. Partus bis anno, tempus utero IIII. menſium, numerus fœcunditatis ad uicenos, ſed educare tam multos nequeunt. Diebus X. circa brumam ſtatim dentatos naſci, Nigidius tradit. Implentur uno coitu, qui geminatur propter facilitatem abortiendi: Remedium, ne prima ſubatione, neque ante flaccidas aures coitus fiat. Mares non ultra trimatum generant. Fœminæ ſenectute feſſæ cubantes coeunt. Comeſſe fœtus his nõ eſt prodigium. Suis fœtus ſacrificio die quinto purus eſt, pecoris die octauo, bouis XXX. Coruncanius ruminales hoſtias, donec bidentes fierẽt, puras negauit. Suem oculo amiſſo putant cito extingui, alioqui uita ad XV. annos, quibuſdam & uicenos. Verũ efferãtur, & alias obnoxium genus morbis, anginæ maxime & ſtrumæ. Index ſuis inualidę, cruor in radice ſetæ dorſo euulſæ, caput obliquũ in inceſſu. Penuriam lactis præpingues ſentiunt, & primo fœtu minus ſunt numeroſæ. In luto uolutatio generi grata. Intorta cauda: id etiã notatum, facilius litare in dexterũ quàm læuum detorta. Pingueſcunt LX. diebus, ſed magis tridui inedia ſaginatione orſa. Animalium

hoc

hoc maxime brutum, animamq; ei pro sale datam non illepide existimabatur. Compertum agnitam uocem suarij furto abactis, mersoq; nauigio inclinatione lateris unius remeasse. Quin & duces in urbe forum nundinarium domosq; petere discunt: & feri sapiunt uestigia palude cõfundere, urina fugam leuare. Castrantur fœminæ quoque sic uti cameli, post bidui inediã, suspensæ pernis prioribus, uulua recisa: celerius ita pinguescunt. Adhibetur & ars iecori fœminarũ sicut anserũ, inuentum M. Apicij, fico carica saginatis, ac satie necatis repente mulsi potu dato. Neq; alio ex animali numerosior materia ganeę: quinquaginta propè sapores, cum cæteris singuli. Hinc censoriarum legum paginæ, interdictaq; cœnis abdomina, glandia, testiculi, uuluæ, syncipita uerrina, ut tamen Publij mimorũ poetæ cœna, postquam seruitutẽ exuerat, nulla memoretur sine abdomine, etiam uocabulo suminis ab eo imposito. Placuere autem & feri sues. Iam Catonis censoris orationes aprugnum exprobrant callum. In tres tamen partes diuiso, media ponebatur lumbus aprugnus appellata. Solidum aprum Romanorũ primus in epulis apposuit P. Seruilius Rullus, pater eius Rulli, qui Ciceronis consulatu legem agrariam promulgauit. Tam propinqua origo nũc quotidianæ rei est. Et hoc annales notarũt, horum scilicet ad emendationẽ morũ: quibus notata quidẽ cœna, sed in principio, bini terniq; pariter mandantur apri.

De uiuarijs bestiarum. Cap. LII

VIuaria eorum cæterorumq; syluestrium, primus togati generis inuenit Fuluius Hirpinus, qui in Tarquinieñsi feras pascere instituit. Nec diu imitatores defuere L. Lucullus, & Q. Hortensius. Sues feræ semel anno gignũt. Maribus in coitu plurima asperitas. Tunc inter se dimicãt, indurãtes attritu arborũ costas, lutoq; se tergorantes. Fœminæ in partu asperiores, & ferè similiter in omni genere bestiarũ. Apris maribus nõ nisi anniculis generatio. In India cubitales dentiũ flexus gemini ex rostro, totidẽ à frõte ceu uituli cornua exeũt. Pilus æreo similis agrestibus, cæteris niger. At in Arabia suillũ genus nõ uiuit.

De semiferis animalibus. Cap. LIII

IN nullo genere æque facilis mistura cũ fero, qualiter natos antiqui hybridas uocabãt ceu semiferos, ad homines quoq;, ut in C. Antoniũ Ciceronis in cõsulatu collegã, appellatione translata. Non in suibus tantũ, sed in omnibus quoq; animalibus cuiuscunq; generis ullum est placidũ, eiusdem inuenitur & ferũ, utpote cum hominũ etiam syluestriũ tot genera prædicta sint. Capræ tamen in plurimas similitudines transfigurãtur. Sunt capreæ, sunt rupicapræ, sunt ibices pernicitatis mirandę, quanquã onerato capite uastis cornibus gladiorumq; uaginis: in hæc se librant, ut tormento aliquo rotati in petras, potissimum è monte aliquo in aliũ transilire quærentes, atq; recussu pernicius quò libuerit exultant. Sunt & oryges, soli quibusdã dicti cõtrario pilo uestiri, & ad caput uerso. Sũt & damæ, & pygargi, & strepsicerotes, multaq; alia haud dissimilia. Sed illa alpes, hæc transmarini sitùs mittunt.

De simijs. Cap. LIIII

SImiarum quoq; genera hominis figuræ proxima, caudis inter se distinguuntur. Mira solertia, uisco inungi laqueisq; calceari imitatione uenantiũ tradunt. Mutianus & latrũculis lusisse fictis cera, nuces uisu distinguere: luna caua tristes esse, quibus in eo genere cauda sit, nouã exultatione adorare: Nanq; defectũ siderũ & cæteræ pauent quadrupedes. Simiarum generi præcipua erga fœtũ affectio. Gestant catulos: quos mansuefactæ intra domos peperere, omnibus demonstrant, tractariq; gaudent, similes gratulationem intelligentis. Itaq; magna ex parte cõplectendo necant. Efferatior cynocephalis natura, sicut mitissima satyris & sphingibus. Callitriches toto penè aspectu differũt: barba est in facie, cauda late fusa primori parte. Hoc animal negatur uiuere in alio, ꝗ Aethiopiæ, quo gignitur cœlo.

De leporibus & cuniculis. Cap. LV

ET leporum plura sunt genera: In alpibus candidi, quibus hybernis mensibus pro cibatu niuẽ credũt esse: certe liquescẽte ea rutilescũt annis omnibus. Est & alioqui animal intolerandi rigoris alumnum. Leporum generis sunt & quos Hispania cuniculos ap-

pellat, fœcunditatis innumeræ, famemq; Balearibus insulis, populatis messibus afferentes. Fœtus uentre exectos uel uberibus ablatos nõ repurgatis interaneis, gratissimo in cibatu habent: laurices uocant. Certum est Balearicos aduersus prouentũ eorum auxilium militare à diuo Augusto petisse. Magna propter uenatum eum uiuerris gratia est. Inijciunt eas in specus, qui sunt multifores in terra, unde & nomen animali: atque ita eiectos superne capiunt. Archelaus autor est, quot sint corporis cauernæ ad excremẽta lepori, totidem annos esse ætatis. Varius certe numerus reperitur. Iidem utranque uim singulis inesse, ac sine mare æque gignere. Benigna circa hoc natura, innocua & esculenta animalia fœcunda generauit. Lepus omnium prædæ nascẽs, solus præter dasypodem superfœtat, aliud educans, aliud in utero pilis uestitum, aliud implume, aliud inchoatũ gerens pariter. Necnon & uestes leporino pilo facere, tentatũ est, tactu nõ perinde molli ut in cute, propter breuitatem pili dilabidas.

De semiferis. Cap. LVI

HI mansuescunt raro, cũ feri dici iure non possint. Complura nanq; sunt nec placida nec fera, sed mediæ inter utrunque naturæ, ut in uolucribus hirũdines, apes, in mari delphini.

De muribus & gliribus. Cap. LVII

QVo in genere multi & hos incolas domuum posuere mures, haud spernendum in ostentis etiã publicis animal. Arrosis Lauinij clypeis argẽteis, Marsicũ portendere bellum: Carboni imperatori apud Clusiũ fascijs, quibus in calceatu utebatur, exitiũ. Plura eorum genera in Cyrenaica regione, alij lata fronte, alij acuta, alij herinaceorum genere pungentibus pilis. Theophrastus autor est, in Gyaro insula cum incolas fugassent, ferrum quoq; rosisse eos, id quod natura quadã & ad Chalybas facere in ferrarijs officinis: Aurarijs quidem in metallis, ob hoc aluos eorum excidi, semperq; furtum id deprehendi: tantam esse dulcedinem furandi. Venisse murem CC. nummis, Casilinum obsidente Annibale: eumq; qui uendiderat fame interisse, emptorẽ uixisse, annales tradunt. Cum candidi prouenere, lætũ faciũt ostentum. Nam soricum occentu dirimi auspicia, annales refertos habemus. Sorices & ipsos hyeme condi, autor est Nigidius, sicut glires: quos censoriæ leges, princepsq; M. Scaurus in cõsulatu, nõ alio modo cœnis ademere, quàm conchylia, aut ex alio orbe conuectas aues. Semiferum & ipsum animal, cui uiuaria in dolijs idem qui apris instituit. Qua in re notatum, non congregari nisi populares eiusdem syluæ: & si misceantur alienigenæ, amne uel monte discreti, interire dimicando. Genitores suos fessos senecta, alunt insigni pietate. Senium finitur hyberna quiete, conditi enim & hi cubant: rursus æstate iuuenescunt, simili & † mustelis quiete.

Aliâs, nitelis.

Quæ animalia quibus locis non sint. Cap. LVIII

MIrum, rerum naturam non solum alia alijs dedisse terris animalia, sed in eodem quoque situ quædam aliquibus locis negasse. In Mæsia sylua Italiæ, non nisi in parte reperiuntur hi glires. In Lycia dorcades nõ transeunt montes Syris uicinos: onagri montem qui Cappadociam à Lycia diuidit. In Hellesponto in alienos fines non cõmeant cerui: & circa Arginussam Elatum montem non excedunt, auribus etiam in monte fissis. In Pordoselene insula uiam mustelæ non transeunt. In Bœotiæ Lebadia illatæ solum ipsum fugiunt, quæ iuxta in Orchomeno tota arua subruunt talpæ, quarum è pellibus cubicularia uidimus stragula. Adeo ne religio quidem à portẽtis summouet delicias. In Ithaca lepores illati moriuntur, extremis quidem in littoribus: in Ebuso cuniculi non sunt, scatent in Hispania Balearibusq;. Cyrenis mutæ fuere ranæ, illatis è cõtinente uocalibus durat genus earum. Mutæ sunt etiã nunc in Seripho insula. Eædem aliò translatæ canunt: quod accidere & in lacu Thessaliæ Sicendo tradũt. In Italia muribus araneis uenenatus est morsus: eosdem ulterior Apennino regio nõ habet. Iidem ubicũq; sint, orbitã si transiere moriũtur. In Olympo Macedoniæ monte nõ sunt lupi, nec in Creta insula. Ibi quidem non uulpes ursiue, atque omnino nullum maleficũ animal, præter phalangium: aranei id genus, de quo dicemus suo loco. Mirabilius, in eadem insula ceruos, præter

quàm

quàm in Cydoniatarum regione, nõ eſſe: item apros,& attagenas,herinaceos: in Africa autem nec apros,nec ceruos, nec capreas,nec urſos.

Quæ aduenis noceant. Cap. LIX

IAm quædam animalia indigenis innoxia, aduenas interimunt: ſicut ſerpentes parui in Tyrinthe, quos terra naſci proditur. Item in Syria angues, circa Euphratis maxime ripas, dormientes Syros non attingunt: aut etiam ſi calcati momordere, non ſentiuntur maleficia: alijs cuiuſcunque gentis infeſti, auide & cum cruciatu exanimantes: quamobrem & Syri non necant eos. Contrà in Latmo Cariæ monte Ariſtoteles tradit à ſcorpionibus hoſpites non lædi, indigenas interimi. Sed reliquorum quoque animalium, & præter terreſtria, indicemus genera.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER NONVS

DE AQVATILIVM NATVRA CAP. I

ANIMALIVM quæ terreſtria appellauimus, hominum quadam conſortione degentia, indicata natura eſt. Ex reliquis minimas eſſe uolucres conuenit. Quamobrem prius æquorũ, amnium ſtagnorumq́; dicentur.

Quare in mari maxima animalia. Cap. II

SVnt aũt cõplura in ijs, maiora etiam terreſtribus. Cauſa euidens, humoris luxuria. Alia ſors alitũ, quibus uita pendentibus. In mari autem tam late ſupino, mollíq́; ac fertili accremento, accipiente cauſas genitales è ſublimi, ſemperq́; pariente natura, pleraq; etiam monſtrifica reperiuntur, perplexis & in ſemet aliter atq; aliter nunc flatu, nunc fluctu cõuolutis ſeminibus atq; principijs: ut uera fiat uulgi opinio, quicquid naſcatur in parte naturæ ulla, & in mari eſſe, præterq́; multa quæ nuſquam alibi. Rerum quidem non ſolũ animalium ſimulacra eſſe, licet intelligere intuentibus uuam, gladium, ſerras, cucumim uero & colore & odore ſimilem: quominus miremur equorum capita in tam paruis eminere cochleis.

De Indici maris beluis. Cap. III

PLurima autem & maxima in Indico mari animalia, è quibus balenæ quaternũ iugerum, priſtes ducenum cubitorum: quippe ubi locuſtæ quaterna cubita impleant: anguillæ quoque in Gange amne tricenos pedes. Sed in mari beluæ circa ſolſtitia maxime uiſuntur. Tunc illic ruũt turbines, tunc imbres, tunc deiectæ montiũ iugis procellæ ab imò uertunt maria, pulſataſq́; ex profundo beluas cum fluctibus uoluũt, & aliâs tanta thynnorum multitudine, ut Magni Alexandri claſsis haud alio modo, quàm hoſtium acie obuia, contrarium agmen aduerſa fronte direxerit, aliter ſparſis nõ erat euadere: non uoce, non ſonitu, non ictu, ſed fragore terrentur, nec niſi ruina turbantur. Cadara appellatur rubri maris peninſula ingens. Huius obiectu uaſtus efficitur ſinus xij. dierum & noctium remigio enauigatus Ptolemæo regi, quando nullius auræ recipit afflatum. Huius loci quiete præcipua ad immobilem magnitudinẽ beluæ adoleſcunt. Gedroſos qui Arbin amnem accolunt, Alexandri Magni claſsium præfecti prodidere, domibus fores maxillis beluarum facere, oſſibus tecta contignare, ex quibus multa quadragenûm cubitorũ longitudinis reperta. Exeunt & pecori ſimiles beluæ ibi in terrã, paſtæq́; radices fruticum remeãt: & quædam equorũ, aſinorum, taurorum capitibus, quæ depaſcuntur ſata.

Quæ in quoq; oceano maxima. Cap. IIII

MAximum animal in Indico mari priſtis & Balena eſt: in Gallico oceano phyſeter, ingentis columnę modo ſe attollens, altiorq́; nauium uelis diluuiem quandam eructans. In Gaditano oceano arbor in tantum uaſtis diſpanſa ramis, ut ex ea cauſa fretum nunquam intraſſe credatur. Apparent & rotæ appellatæ à ſimilitudine, quaternis di

ſtinctæ radijs, modiolos earum oculis duobus utrinque claudentibus.

De tritonum, & nereidũ, & elephantorũ marinorũ figuris. Cap. v

TIberio principi nunciauit Olyſſipponenſiũ legatio ob id miſſa, uiſum auditumq́ in quodam ſpecu concha canentem tritonem, qua noſcitur forma: & Nereidum falſa non eſt, ſquamis modo hiſpido corpore, etiam quà humanam effigiem habent. Nanque hæc in eodem ſpectata littore eſt, cuius morientis etiam gannitum triſtem accolæ audiuere longe. Et diuo Auguſto legatus Galliæ cõplures in littore apparere exanimes nereidas ſcripſit. Autores habeo in equeſtri ordine ſplendentes, uiſum ab his in Gaditano oceano marinũ hominẽ, toto corpore abſoluta ſimilitudine. aſcendere eũ nauigia nocturnis temporibus, ſtatimq́ degrauari quas inſederit partes: & ſi diutius permaneat, etiam mergi. Tiberio principe cõtra Lugdunenſis prouinciæ littus in inſula ſimul trecẽtas amplius beluas reciprocãs deſtituit oceanus, miræ uarietatis & magnitudinis, nec pauciores in Santonum littore: interq́ reliquas elephantos & arietes, candore tantũ cornibus aſſimulatis, nereidas uero multas. Turanius prodidit expulſam beluam in Gaditana littora, cuius inter duas pinnas ultimæ caudæ cubita ſexdecim fuiſſent, dentes eiuſdem cxx. maximi dodrantium menſura, minimi ſemipedũ. Beluæ cui dicebatur expoſita fuiſſe Andromeda, oſſa Romæ apportata ex oppido Iudææ Ioppe, oſtendit inter reliqua miracula in ædilitate ſua M. Scaurus longitudine pedũ xl. altitudine coſtarũ indicos elephantos excedente, ſpinæ craſſitudine ſeſquipedali.

De balenis & orcis. Cap. vi

BAlenæ & in noſtra maria penetrant. In Gaditano oceano non ante brumã conſpici eas tradunt, cõdi autem ſtatis temporibus in quodã ſinu placido & capaci, mire gaudentes ibi parere. Hoc ſcire orcas, infeſtã his belluam, & cuius imago nulla repræſentatione exprimi poſſit alia, q̃ carnis immẽſæ dentibus truculentæ. Irrumpũt ergo in ſecreta, ac uitulos earũ & fœtas, uel etiamnũ grauidas lancinant morſu, incurſuq́ ceu Liburnicarum roſtris fodiunt. Ille ad flexũ immobiles, ad repugnandũ inertes, & pondere ſuo oneratæ, tunc quidem & utero graues, pariendiúe pœnis inualidæ, ſolum auxiliũ nouere in altum profugere, & ſe toto defendere oceano. Cõtrà, orcę occurrere laborant, ſeſeq́ opponere, & cautium anguſtijs trucidare, in uada urgere, ſaxis illidere. Spectãtur illa prælia, ceu mari ipſo ſibi irato, nullis in ſinu uentis, fluctibus uero ad anhelitus ictusq́ quantos nulli turbines uoluũt. Orca & in portu Oſtiẽſi uiſa eſt, oppugnata à Claudio principe. Venerat tunc exædificãte eo portum, inuitata naufragijs tergorum aduectorũ è Gallia: ſatiansq́ ſe per cõplures dies, alueum in uado ſulcauerat, accumulata fluctibus intantũ, ut circũagi nullo modo poſſet: & dum ſaginã perſequitur, in littus fluctibus propulſa, emineret dorſo multum ſuper aquas carinæ uice inuerſæ. Prætendi iuſſit Cæſar plagas multiplices inter ora portus: profectusq́ ipſe cũ prætorianis cohortibus populo Romano ſpectaculũ præbuit, lanceas cõgerente milite è nauigijs aſſultantibus, quorũ unum mergi uidimus, reflatu belluæ oppletũ unda. Ora balenæ habent in frontibus: ideoq́ ſumma aqua natantes, in ſublime nimbos efflant.

An ſpirent piſces, an dormiant. Cap. vii

SPirant autem confeſſione omnium & pauciſſima alia in mari, quæ internorum uiſcerum pulmonem habent, quoniam ſine eo nullum animal putatur ſpirare: nec piſcium branchias habentes, anhelitũ reddere, ac per uices recipere exiſtimant, quorũ hęc opinio eſt: nec multa alia genera etiam branchijs carentia: in qua ſententia fuiſſe Ariſtotelem uideo, & multis perſuaſiſſe doctrinæ indaginibus. Nec me protinus huic opinioni eorũ accedere haud diſſimulo: quoniã & pulmonũ uice alijs poſſunt alia ſpirabilia ineſſe uiſcera, ita uolente natura: ſicut & pro ſanguine eſt multis alius humor. In aquas quidẽ penetrare uitalem hunc halitũ quis miret, qui etiã reddi ab his eũ cernat: & in terras quoq́ tãto ſpiſſiorem naturæ partem, penetrare, argumento animalium, quę ſemper defoſſa uiuunt, ceu talpę? Accedũt apud me certe efficacia, ut credã etiã om̃ia in aquis ſpirare naturę ſuę ſorte, primũ ſæpe adnotata piſciũ æſtiuo calore quædam anhelatio, & alia tranquillo uelut

oſcitatio

oſcitatio,ipſorũ quoq; qui ſunt in aduerſa opinione, de ſomno piſciũ cõfeſſio. Quis enim ſine reſpiratione ſomno locus? Prꝗterea bullantiũ aquarũ ſufflatio,lunæq; effectu cõcharum quoq; corpora augeſcẽtia.ſuper oĩa eſſe auditũ & odoratũ piſcibus nõ erit dubiũ,ex aeris utrunq; materia. odorem quidẽ non aliud q̃ infectũ aera intelligi poſſe. Quamobrem de his opinetur , ut cuiq; libitum erit. Branchiæ non ſunt balenis nec delphinis.Hæc duo genera fiſtulis ſpirant , quæ ad pulmonẽ pertinent,balenis à fronte, delphinis à dorſo.Et uituli marini,quos uocant phocas,ſpirant ac dormiunt in terra: Item teſtudines,de quibus mox plura.

De delphinis. Cap. VIII

VElociſſimum omniũ animalium non ſolum marinorum eſt delphinus, ocyor uolucre,ocyor telo:ac niſi multũ infra roſtrũ os illi foret medio penè in uentre,nullus piſcium celeritatẽ eius euaderet.Sed affert morã prouidentia naturæ,quia niſi reſupini atq; conuerſi nõ corripiũt,quæ cauſa præcipue uelocitatem eorũ oſtendit.Nam cũ fame conciti,fugientem in uada ima perſecuti piſcem,diutius ſpiritum continuere,ut arcu emiſſi ad reſpirandum emicant : tantaq; ui exiliunt , ut plerunq; uela nauium transuolent . Agunt ferè coniugia : pariunt catulos decimo menſe, æſtiuo tempore,interim & binos: nutriunt uberibus ſicut balena: atq; etiam geſtant fœtus infantia infirmos.Quin & adultos diu comitantur, magna erga partũ charitate. Adoleſcũt celeriter,decẽ annis putãtur ad ſummã magnitudinem peruenire : uiuunt & tricenis, quod cognitũ præciſa cauda in experimentum.Abduntur tricenis diebus circa canis ortum,occultanturq; incognito modo: Quod eo magis mirum eſt : ſi ſpirare in aqua nequeunt . Solent in terram erumpere incerta de cauſa:& ſtatim tellure tacta moriũtur,multoq; ocyus fiſtula obturata. Lingua eſt his cõtra naturam aquatilium mobilis,breuis atq; lata,haud differens ſuillæ.Pro uoce gemitus humano ſimilis,dorſum repandum,roſtrum ſimum.Qua de cauſa nomen Simonis omnes miro modo agnoſcunt, maluntq; ita appellari. Delphinus non homini tantum amicum animal,uerũ & muſicæ arti,mulcetur ſymphoniæ cantu,& præcipue hydrauli ſono. Hominem non expaueſcit ut alienũ,obuiam nauigijs uenit,alludit exultans,certat etiam, & quamuis plena præterit uela. Diuo autem Auguſto principe Lucrinũ lacum inuectus pauperis cuiuſdam puerum , ex Baiano Puteolos in ludum literarium itantem,cum meridiano immorans appellatum eum Simonis nomine , ſæpius fragmentis panis , quem ob id ferebat, allexiſſet, miro amore dilexit. Pigeret referre , ni res Mœcenatis & Flauiani & Flaui Alfij , multorumq; eſſet literis mandata . Quocunque diei tempore inclamatus à puero , quamuis occultus atque abditus, ex imo aduolabat : paſtusq; è manu præbebat aſcenſuro dorſum , pinnæ aculeos uelut uagina condens: receptumq; Puteolos per magnum æquor in ludum ferebat, ſimili modo reuehens pluribus annis:donec morbo extincto puero , ſubinde ad conſuetum locum uentitans, triſtis & mœrenti ſimilis, ipſe quoque (quod nemo dubitaret) deſiderio expirauit . Alius inter hos annos in Africo littore Hipponis Diarrhyti ſimili modo ex hominum manibus ueſcens , præbensq; ſe tractandum , & alludens natantibus , impoſitosq; portans, unguento perunctus à Flauiano proconſule Africæ , & ſopitus (ut apparuit) odoris nouitate , fluctuatusq; ſimilis exanimi, caruit hominum conuerſatione , ut iniuria fugatus , per aliquot menſes: mox reuerſus in eodem miraculo fuit . Iniuriæ poteſtatum inhoſpitales ad uiſendum uenientium , Hipponenſes in necem eius compulerunt. Ante hæc ſimilia de puero in Iaſſo urbe memorantur , cuius amore ſpectatus longo tempore dum abeuntem in littus auide ſequitur,in harenam inuectus expirauit . Puerum Alexander Magnus Babylone Neptuni ſacerdotio præfecit , amorem illum numinis propitij fuiſſe interpretatus . In eadem urbe Iaſſo Egeſidemus ſcribit & alium puerum Hermiam nomine , ſimiliter maria perequitantem, cum repentinæ procellæ fluctibus exanimatus eſſet , relatum : delphinumq; cauſam leti fatentem non reuerſum in maria , atq; in ſicco expiraſſe . Hoc idem & Naupacti acciđiſſe Theophraſtus tradit . Nec modus exemplorum . Eadem Amphilochi & Tarenti-

ni de

ni de pueris delphinisq; narrant. Quæ faciunt ut credatur Arionem quoq; citharœdicæ artis interficere nautis in mari parantibus, ad intercipiendos eius quæstus, eblanditum, ut prius caneret cithara, congregatis cantu delphinis cum se iecisset in mare, exceptũ ab uno Tænarum in littus peruectũ. Est prouinciæ Narbonẽsis & in Nemausiensi agro stagnum Laterra appellatũ, ubi cum homine delphini societate piscantur: innumera uis mugilum stato tẽpore angustis faucibus stagni in mare erũpit, obseruata æstus reciprocatiõe. Qua de causa prætendi nõ queunt retia, quæ molem ponderis ullo modo tolerent, etiãsi nõ sollertia insidietur tempori. Simili ratiõe in altũ protinus tendunt, quod uicino gurgite efficitur: locumq; solũ pandendis retibus habilẽ effugere festinant. Quod ubi animaduertere piscãtes, cõcurrit autem multitudo temporis gnara, & magis etiã uoluptatis huius auida, totusq; populus è littore quãto potest clamore cõciet Simonem ad spectaculi euentum: celeriter delphini exaudiunt desideria, aquilonũ flatu uocem prosequẽte, austro uero tardius ex aduerso referente. Sed tũc quoq; improuiso in auxilium aduolant. Propere apparet acies, quæ protinus disponitur in loco ubi cõiectus est, pugna opponente sese ab alto: trepidosq; in uada urgent. Tum piscatores circumdant retia, furcisq; subleuant. at mugilum nihilominus uelocitas transilit: at illos excipiũt delphini, & occidisse ad præsens contenti, cibos in uictoriam differunt. Opere prælium feruet, includiq; retibus se fortissime urgentes gaudent. ac ne idipsum fugam hostium stimulet, inter nauigia & retia natantes ue homines ita sensim elabuntur, ut exitus non appareat. Saltu quod est aliàs blandissimum his, nullus conatur euadere, ni summitãtur sibi retia. egressus protinus ante uallum præliatur. Ita peracta captura, quos interemere diripiunt. Sed enixioris operæ quàm in unius diei præmium conscij sibi, opperiũtur in posterũ: nec piscibus tantum, sed intrita panis è uino satiantur. Quæ de eodem genere piscandi in Iassio sinu Mutianus tradit, hoc differunt, quod ultro neque inclamati præsto sint, partesq; è manibus accipiant, & suum quæque cymba è delphinis socium habeat, quamuis noctu & ad faces. Ipsis quoque inter se publica est societas. Capto à rege Cariæ, alligatoq; in portu delphino, ingens reliquorum conuenit multitudo, mœstitia quadam, quæ posset intelligi, miseratione petens, donec dimitti rex eum iussit. Quin & paruos semper aliquis grãdior comitatur ut custos. Conspectiq; sunt iam defunctum portantes, ne laceraretur à beluis.

De tursionibus. Cap. IX

DElphinorum similitudinẽ habent qui uocantur tursiones. Distant et tristitia quidem aspectus, abest enim illa lasciuia, maxime tamen rostris caniculartũ maleficentię assimilati.

De testudinibus, & quomodo capiantur. Cap. X

TEstudines tantæ magnitudinis Indicum mare emittit, ut singularum superficies habitabiles casas integant: atq; inter insulas rubri præcipue maris nauigent his cymbis. Capiuntur multis quidem modis, sed maxime euectæ in summa pelagi antemeridiano tẽpore blandito, eminente toto dorso per tranquilla fluitantes: quæ uoluptas libere spirandi, in tantum fallit oblitas sui, ut solis uapore siccato cortice, non queant mergi, inuitæq; fluitent opportunæ uenantium prædæ. Ferunt et pastum egressas noctu, auideq; saturatas lassari: atq; ut remearint matutino, summa in aqua obdormiscere: id prodi stertentium sonitu, tumq; leuiter capi. Adnatare enim singulis ternos, à duobus in dorsum uerti, à tertio laqueum inijci supinæ, atq; ita ad terrã à pluribus trahi. In Phœnicio mari haud ulla difficultate capiuntur, ultroq; ueniunt stato tempore anni in amnem Eleutherũ effusa multitudine. Dentes nõ sunt testudini, sed rostri margines acuti, superna parte inferiorem claudente pyxidũ modo. In mari conchylijs uiuũt, tanta oris duritia, ut lapides comminuant. In terrã egressæ, in herbis pariũt oua, auiũ ouis similia, ad cẽtena numero. Eaq; defossa extra aquas, & cooperta terra, ac pauita corpore et cõplanata, incubant noctibus. Educant fœtus annuo spatio. Quidam oculis spectando quoque oua foueri ab ijs putãt. Fœminã coitum fugere, donec mas festucam aliquam imponat auersæ. Troglodytæ cor-

nigeras

nigeras habẽt, ut in lyra, annexis cornibus latis, sed mobilibus, quorũ in natando remigio se adiuuant: Celtiũ genus id uocatur eximiæ testudinis, sed raræ. Nanq; scopuli præacuti Chelonophagos terrent. Troglodytæ aũt ad quos adnatant, ut sacras adorãt. Sunt & terrestres, quæ ob id in operibus chersinæ uocãtur, in Africæ desertis, qua parte maxime sitientibus harenis squalent, roscido, ut creditur, humore uiuentes. Neq; aliud ibi animal prouenit.

Quis primus testudines secare instituerit Cap. XI

TEstudinũ putamina secare in laminas, lectosq; & repositoria his uestirẽ, Carbilius Pollio instituit, prodigi & sagacis ad luxuriæ instrumenta ingenij.

Tegmenta aquatilium. Cap. XII

AQuatilium tegumenta plura sunt: Alia corio & pilis tegũtur, ut uituli & hippopotami. Alia corio tantũ, ut delphini: cortice, ut testudines: silicũ duritia, ut ostreæ & conchæ: crustis, ut locustæ: crustis & spinis, ut echini: squamis, ut pisces: aspera cute, ut squatina, qua lignum & ebora poliuntur: molli, ut murenæ: alia nulla, ut polypi.

De uitulo marino. Cap. XIII

QVæ pilo uestiuntur, animal pariunt, ut pristis, balena, uitulus. Hic parit in terra pecudum more: secundo partus reddit initu. Canũ modo cohæret: & parit nunquam geminis plures: educat mammis fœtum. Non ante xij. diem deducit in mare, ex eo subinde assuefaciẽs. Interficiuntur difficulter, nisi capite eliso, Ipsis in somno mugitus, unde nomen uituli. Accipiunt tamen disciplinam, uoceq; pariter & uisu populum salutant, incondito fremitu: nomine uocati respondent. Nullum animal grauiore somno premitur. Pinnis quibus in mari utuntur, humi quoque uice pedum serpunt. Pelles eorum etiam detractas corpori, sensum æquorum retinere tradunt, semperq; æstu maris recedente inhorrescere: præterea dextræ pinnæ uim soporiferam inesse, somnosq; allicere subditam capiti.

De piscibus pilo carẽtibus, & quomodo pariãt, & quot eorũ genera. Cap. XIIII

PIlo carentium duo omnino animal pariũt, delphinus ac uipera. Piscium species sunt septuaginta quatuor: præter crustis intecta, quæ sunt triginta. De singulis alias dicemus. Nunc enim naturæ tractantur insignium.

De nominibus & naturis multorum piscium. Cap. XV

PRæcipua magnitudine thynni. Inuenimus talenta xv. pependisse. Eiusdẽ caudæ latitudinẽ duo cubita & palmũ. Sunt & in quibusdã amnibus haud minores, silurus in Nilo, esox in Rheno, attilus in Pado, inertia pinguescens, ad mille aliquando libras, catenato captus hamo, nec nisi boũ iugis extractus: Atqui hunc minimus appellatus clupea, uenam quandã eius in faucibus mira cupidine appetens, morsu exanimat. Silurus grassatur ubicunq; est omne animal appetens, equos innatantes sæpe demergens, præcipue in Mœno Germaniæ amne prope Lisboum. Et in Danubio mario extrahitur, porculo marino simillimus: & in Borysthene memorat̃ præcipua magnitudo, nullis ossibus spinisúe interstitis, carne prædulci. In Gange Indiæ platanistas uocãt, rostro delphini & cauda, magnitudine autem xv. cubitorum. In eodem esse Statius Sebosus haud modico miraculo affert, uermes branchijs binis lx. cubitorum, ceruleos, qui nomen à facie traxerunt. His tantas esse uires, ut elephantos ad potum uenientes, mordicus cõprehensa manu eorũ abstrahant. Thynni mares sub uentre non habent pinnã. Intrant è magno mari Pontũ uerno tẽpore gregatim, nec alibi fœtificãt. Cordylla appellatur partus, qui fœtas redeũtes in mare autumno comitatur. Limosæ uero à luto pelamides incipiũt uocari, & cũ annuum excessere tẽpus, thynni. Hi mẽbratim cæsi, ceruice & abdomine cõmendantur atq; clidio, recẽti duntaxat, & tũ quoq; graui ructu: cætera parte plenis pulpamẽtis sale asseruãtur. Melandria uocãtur, cæsis quernis assulis similima. Vilissima ex his quæ caudæ proxima, quia pingui carent: probatissima quæ faucibus: at in alio pisce circa caudam exercitissima. Pelamides in apolectos particulatimq; cõfectę, in genera cybiorũ dispartiũtur. Piscium genus omne præcipua celeritate adolescit, maxime in Ponto. Causa, multitudo amnium dulces

dulces inferentium aquas. Amiam uocant, cuius incremētum singulis diebus intelligitur. Cum thynnis hæ & pelamides in Pontum ad dulciora pabula intrant gregatim cum suis quæq; ducibus,& primi omniũ scõbri,quibus est in aquis sulphureus color, extra qui cæteris.Hispaniæ cetarias his replent, thynnis non cõmeantibus. Sed in pontũ nulla intrat bestia piscibus malefica,præter uitulos & paruos delphinos. Thynni dextra ripa intrant, exeunt lęua.Id accidere existimãt,quia dextro oculo plus cernunt,utroq; natura hebete. Est in Euripo Thracij Bosphori,quo Propontis Euxino iũgitur,in ipsis Europã Asiamq; separantis freti angustijs,saxum miri candoris,à uado ad summa perlucens,iuxta Chalcedonem in latere Asiæ.Huius aspectu repente territi,semper aduersum Byzantij promontorium,ex ea causa appellatũ auricornu,præcipiti petũt agmine.Itaq; omnis captura Byzantij est,magna Chalcedonis penuria, D. pass. medij interfluentis Euripi. Opperiuntur autē aquilonis flatũ,ut secundo fluctu exeant ex Ponto: nec nisi intrantes Pontũ Byzantij capiuntur. Bruma nõ uagantur: ubicunq; deprehensi usq; ad æquinoctium ibi hybernant. Iidem sæpe nauigia uelis euntia comitantes, mira quadã dulcedine per aliquot horarum spatia & passuũ milia à gubernaculis non separantur, ne tridente quidē in eos sæpius iacto territi. Quidã eos qui hoc è thynnis faciant, põpilos uocãt. Multi in Propontide æstiuant, Pontũ nõ intrant. Item soleæ cum rhombi intrent: nec sepia est, cũ loligo reperiatur. Saxatiliũ,turdus & merula desunt,sicut cõchylia,cum ostreæ abundent. Omnia autem hybernant in Ægæo. Intrantiũ Pontum soli non remeant trichiæ. Græcis enim in plerisq; nominibus uti par erit, quãdo alijs atq; alijs eosdem diuersi appellauere tractus. Sed hi soli Istrum amnem subeunt,ex eo subterraneis eius uenis in Adriaticum mare defluunt: itaq; & illic descendentes,nec unꝙ subeuntes è mari,uisuntur. Thynnorũ captura est à Vergiliarũ exortu ad Arcturi occasum: reliquo tēpore hyberno latent in gurgitibus imis,nisi tepore aliquo euocati,aut plenilunijs. Pinguescunt & in tantũ,ut dehiscant. Vita longissima his biennio. Animal est paruum, scorpionis effigie, aranei magnitudine. Hoc se & thynno & ei qui gladius uocatur,crebro delphini magnitudinem excedenti, sub pinna affigit aculeo: tantoq; infestat dolore,ut in naues sæpenumero exiliant. Quod & aliàs faciunt aliorum uim timentes, mugiles maxime,tam præcipuæ uelocitatis, ut transuersa nauigia interim superiactent.

De auguriis & diuersitate piscium. Cap. XVI

SVnt & in hac parte naturę auguria,sunt & piscibus præscita. Siculo bello ambulãte in littore Augusto,piscis è mari ad pedes eius exilijt: quo argumēto uates respõdere, Neptunũ patrē adoptantē eũ sibi, Sex. Pompeio repudiato. Tãta erat naualis rei gloria: sub pedibus Cæsaris futuros qui maria tēpore illo tenerēt. Pisciũ fœminæ maiores ꝙ mares. In quodã genere omnino nõ sunt mares, sicut in erythinis & Chanis. Omnes enim ouis grauidæ capiuntur. Vagantur gregatim ferè cuiusq; generis squamosi. Capiũtur ante solis ortũ: tum maxime pisciũ fallitur uisus. Noctibus quidē illustribus æque ꝙ die cernũt. Aiunt & si iteretur gurges, interesse capturæ, itaq; plures secũdo tractu trahi ꝗ primo. Gustu olei maxime, dein modicis imbribus gaudent aluntur q́;. Quippe & harũdines, ꝙuis in palude prognatæ, nõ tamen sine imbre adolescũt: & aliàs ubicunq; pisces in eadē aqua assidui, nisi appluat, exanimãtur. Prægelidã hyemē omes sentiũt, sed maxime qui lapidē habere in capite existimãtur, ut lupi, chromes, scienę, pagri. Cũ asperę hyemes fuere, multi cæci capiũtur. Itaq; his mēsibus iacēt in speluncis cõditi, sicut in terrestriũ genere retulimus. Maxime hippurus & coracinus hyeme non capti, præterquã statis diebus paucis, & ijsdē semper: Itē murena & orphus, cõger, percę, & saxatiles omnes. Terra quidē, hoc est, uado maris excauato cõdi per hyemes torpedinē, psittã, soleamq; tradunt. Quidã rursus æstus impatiētia, medijs feruoribus sexagenis diebus latent, ut glaucus, aselli, auratæ. Fluuiatilium silurus caniculæ exortu sideratur, & aliàs fulgure sopitur. Hoc & in mari accidere cyprino putant: Et alioquin totum mare sentit exortum eius sideris, quod maxime in Bosphoro apparet. Algæ enim & pisces superferuntur, ab imo uersa omnia.

De mugili

De mugili & alijs piscibus, & quod non ijdem ubiq; placeant. Cap. XVII

MVgilum natura ridetur,in metu capite abscōdito,totos se occultari credentiū. Iisdē tamen tanta salacitas,ut in Phœnice & Narbonensi prouincia coitus tēpore è uiuarijs marem linea longinqua per os ad branchias religata emissum in mare,eademq; linea retractum fœminæ sequantur ad littus,rursusq; fœminā mares partus tempore. Apud antiquos piscium nobilissimus habitus acipenser, unus omniū squāmis ad os uersis, contra aquam nando meat:nullo nunc in honore est:quod quidē miror,cum sit rarus inuentu. Quidam eum elopem uocāt. Postea præcipuā autoritatem fuisse lupo & asellis, Cornelius Nepos & Laberius poeta mimorum tradidere. Luporum laudatissimi, qui appellantur lanati à candore mollitiaq; carnis. Asellorum duo genera,callariæ minores & bacchi,qui non nisi in alto capiuntur,ideoq; prælati prioribus. At in lupis,in amne capti præferuntur. Nūc scaro datur principatus,qui solus piscium dicitur ruminare,herbisq; uesci non alijs piscibus, mari Carpathio maxime frequens. Promontorium Troadis Lecton sponte nunq; trāsit. Inde aduectos Tiberio Claudio principe Optatus è libertis eius præfectus classis, inter Ostiensem & Campaniæ orā sparsos disseminauit. Quinquēnio ferè cura est adhibita,ut capti redderentur mari. Postea frequentes inueniuntur Italiæ in littore,non ante ibi capti. Admouitq; sibi gula sapores piscibus satis,& nouum incolam mari dedit, ne quis peregrinas aues Romę parere miretur. Proxima est his mensa generis duntaxat mustelarum,quas mirū dictu inter alpes quoq; lacus Rhetiæ Brigantinus æmulas marinis generat. Ex reliqua nobilitate & gratia maxima est & copia mullis,sicut magnitudo modica, binasq; libras ponderis raro admodum exuperant, nec in uiuarijs piscinisq; crescūt. Septentrionalis tantū hos & proxima occidentis parte nō gignit oceanus:cætero eorū genera plura. Nam & alga uescuntur,& ostreis,& limo,& aliorū piscium carne,barba gemina insigniuntur inferiori labro. Lutarium ex ijs uilissimi generis appellant. Hunc semper comitatur sargus nomine alius piscis,& cœnum fodiente eo,excitatū deuorat pabulum. Nec littoralibus gratia. Laudatissimi conchylium sapiunt. Nomen his Fenestella à colore mulleorū calciamentorum datum putat. Pariūt ter anno. His certe toties fœtura apparet. Mullum expirantem uersicolori quadam & numerosa uarietate spectari,proceres gulæ narrant, rubentium squamarum multiplici mutatiōe pallescentem,utiq; si uitro spectetur inclusus. M. Apicius ad omne luxus ingenium mirus,in sociorum garo (nam ea quoq; res cognomen inuenit) necari eos præcellens putauit,atque è iecore eorum alecem excogitare prouocauit. Id enim est facilius dixisse, q̄ quis uicerit. Asinius Celer è consularibus,hoc pisce prodigus, Claudio principe unū mercatus octo millibus nummûm: quæ reputatio aufert transuersum animū ad contemplationē eorū,qui in conquestione luxus cocos emi singulos pluris q̄ equos quiritabāt. At nunc coci triumphorum pretijs parantur,& coquorū pisces. Nullusq; prope iam mortalis æstimatur pluris, q̄ qui peritissime censum domini mergit.

De mullo & coracino, salpa, & salmone. Cap. XVIII

MVllum lxxx. librarum in mari rubro captum Licinius Mutianus prodidit,quanti mercatura eum luxuria,suburbanis littoribus inuentū? Est & hæc natura,ut alij alibi pisces principatū obtineant: coracinus in Aegypto:zeus idem faber appellatus, Gadibus:circa Ebusum salpa, obscœnus alibi, & qui nusq; percoqui possit,nisi ferula uerberatus:in Aquitania salmo fluuiatilis marinis omnibus præfertur. Pisciū alij branchias multiplices habent,alij simplices,alij duplices. his aquam emittunt acceptam ore. Senectutis indicium squamarū duricia,quæ non sunt omnibus similes. Duo lacus Italiæ in radicibus alpium, Larius & Verbanus appellantur, in quibus pisces omnibus annis Vergiliarum ortu existunt squamis conspicui crebris atq; præacutis, clauorū caligariū effigie:nec amplius q̄ circa eum mensem uisuntur.

De exocœto, Cap. XIX

MIratur & Arcadia suū exocœtū,appellatū ab eo quod in siccum somni causa exeat. Circa Clitoriū uocalis hic traditur,& sine branchijs:idem aliquibus adonis dictus.

Exeunt in terram & qui marini mures uocantur, & polypi, & murenæ. Quin & in Indiæ fluminibus certum genus piſcium, ac deinde reſilit: nam ſtagna & amnes tranſeunt. Pleriſq; euidens ratio eſt, ut tuto fœtus ædant, quia nõ ſunt ibi quæ deuorẽt fœtus, fluctusq; minus ſæuiant. Has intelligi ab his cauſas ſeruariq; temporũ uices magis miretur, ſi quis reputet quoto cuiq; hominum noſci uberrimam eſſe capturam ſole tranſeunte piſciũ ſignum.

Digeſtio piſcium in figuras corporum. Cap. xx

Marinorum alij ſunt plani, ut rhombi, ſoleæ ac paſſeres, qui à rhombis ſitu tantum corporum differũt. Dexter reſupinatus eſt illis, paſſeri læuus. Alij longi, ut murena, conger. Ideo pinnarũ quoq; fiunt diſcrimina, quæ pedum uice ſunt datæ piſcibus. Nullis ſupra quaternas. Quibuſdã binæ, quibuſdam trinæ, aliquibus nullæ. In Fucino tantũ lacu piſcis eſt, qui octonis pinnis natat. Binæ omnino longis & lubricis, ut anguillis & congris. Nullæ, ut murenis, quibus nec branchiæ. Hæc omnia flexuoſo corporum impulſu ita mari utuntur, ut ſerpentes terra: in ſicco quoque repunt, ideo etiã uiuaciora talia. Et è planis aliqua nõ habent pinnas, ut paſtinacæ: ipſa enim latitudine natant: Et quæ mollia appellantur, ut polypi, quoniam pedes illis pinnarum uicem præſtant.

De anguillis. Cap. xxi

Anguillæ octonis uiuunt annis. Durant & ſine aqua ſenis diebus aquilone ſpirante, auſtro paucioribus. At hyemem eædem in exigua aqua non tolerant: nec in turbida: ideo circa Vergilias maxime capiũtur, fluminibus tum præcipue turbidis. Paſcuntur noctibus. Exanimes piſcium ſolæ non fluitant.

De captura earum in lacu Benaco. Cap. xxii

Lacus eſt Italię Benacus, in Veronenſi agro Mincium amnem tranſmittens, ad cuius emerſus annuo tempore octobri ferè menſe, autumnali ſidere, ut palàm eſt, hyemato lacu, fluctibus glomeratæ uoluuntur in tantũ mirabili multitudine, ut in excipulis eius fluminis, ob hoc ipſum fabricatis, ſingulorum milium globi reperiãtur.

De murena. Cap. xxiii

Murena quocũq; tempore parit, cum cæteri piſces ſtato pariant. Oua eius citiſſime creſcunt: in ſicco littore lapſas uulgus coitu ſerpentium impleri putat. Ariſtoteles Myrum uocat marem qui generat. Diſcrimen eſſe, quod murena uaria & infirma ſit, Myrus unicolor & robuſtus, denteſq; extra os habeat. In Gallia ſeptentrionali murenis omnibus dextra in maxilla ſeptenæ maculæ, ad formam ſeptentrionis, aureo colore fulgent, duntaxat uiuentibus, pariterq; cum anima extinguuntur. Inuenit in hoc animali documenta ſæuitiæ Vedius Pollio eques Ro. ex amicis diui Auguſti, uiuarijs earum immergens damnata mancipia, non tanq; ad hoc feris terrarũ non ſufficientibus, ſed quia in alio genere totum pariter hominem diſtrahi ſpectare non poterat. Ferunt aceti guſtu præcipue eas in rabiem agi. Tenuiſſimũ his tergus: cõtrà anguillis craſſius, eoq; uerberari ſolitos tradit Verrius prætextatos, & ob id multam his dicit non inſtitutam.

De planis piſcibus. Cap xxiiii

Planorum piſcium alterũ eſt genus, quod pro ſpina cartilaginem habet, ut raiæ, paſtinacæ, ſquatinæ, torpedo: & quos bouis, lamiæ, aquilæ, ranæ nominibus Græcia appellat. Quo in numero ſunt ſquali quoq;, quamuis non plani. Hæc græce in uniuerſum ſelache appellauit Ariſtoteles primus, hoc nomine eis impoſito: nos diſtinguere nõ poſſumus, ni cartilaginea appellare libeat. Omnia autẽ carniuora ſunt talia, & ſupina ueſcuntur, ut in delphinis diximus. Et cum cæteri piſces oua pariant, hoc genus ſolum ut ea quæ cete appellant animal parit, excepta quam ranam uocant.

De echeneide. Cap. xxv

Est paruus admodũ piſcis aſſuetus petris, echeneis appellatus: hoc carinis adhærẽte naues tardius ire creduntur, inde nomine impoſito, quã ob cauſam amatorijs quoq; ueneficijs infamis eſt, & iudiciorum ac litiũ mora: quæ crimina una laude penſat, fluxus

grauida

grauidarum utero sistens, partusq; continens ad puerperium: In cibos tamen non admittitur. Pedes eum habere arbitratur Aristoteles, ita posita pinnarum similitudine. Mutianus muricem esse latiorem purpura, neq; aspero, neq; rotundo ore, neq; in angulos prodeunte rostro, sed simplice, cōcha utroq; latere sese colligēte: quibus inhærētibus, plenam uentis stetisse nauem, portantem nuncios à Periandro, ut castrarentur nobiles pueri: conchasq; quæ id præstiterint, apud Gnidiorum Venerem coli. Trebius Niger pedalem esse, & crassitudine quinq; digitorum: naues morari, Præterea hanc esse uim eius asseruati in sale, ut aurum quod deciderit in altissimos puteos, admotus extrahat.

De uarietate naturæ piscium. Cap. XXVI

MVtant colorem candidę hyeme menæ, & fiūt æstate nigriores. Mutat & phycis, reliquo tempore candida, uere uaria. Eadem piscium sola nidificat ex alga, atq; in nido parit. Volat hirundo, sanè perquam similis uolucri hirundini: item miluus.

De lucerna pisce, & dracone marino. Cap. XXVII

SVbit in summa maria, piscis ex argumento appellatus lucerna, linguaq; ignea per os exerta, tranquillis noctibus relucet. Attollit è mari sesquipedanea ferè cornua, quæ ab his nomen traxit. Rursus draco marinus captus, atq; immissus in harenam, cauernā sibi rostro mira celeritate excauat.

De piscibus sanguine carentibus. Cap. XXVIII

PIsciū quidā sanguine carent, de quibus dicemus. Sunt aūt tria genera: In primis quæ mollia appellant, deinde cōtecta crustis tenuibus, postremo testis cōclusa duris. Mollia sunt, loligo, sepia, polypus, & cæterea eius generis. His caput inter pedes & uentrē, pediculi octoni omībus. Sepiæ & loligini pedes duo ex his longissimi & asperi, quibus ad ora admouent cibos, & in fluctibus se uelut ancoris stabiliunt: cæteri cirri quibus uenantur.

De loligine, & sepijs, & polypis, & nautilis. Cap. XXIX

LOligo etiam uolitat, extra aquam se efferens, quod & pectunculi faciunt, sagittę modo. Sepiarum generis mares uarij & nigriores, cōstantiæq; maioris. Percussæ tridente fœminæ auxiliantur, at fœmina icto mare fugit. Ambo aūt ubi sensere se apprehendi, effuso atramento, quod pro sanguine his est, infuscata aqua absconduntur. Polyporum multa genera: Terreni maiores q̄ pelagij, omnes brachijs ut pedibus ac manibus utuntur: cauda uero quæ est bisulca & acuta, in coitu. Est polypis fistula in dorso, qua transmittunt mare: eamq; modo in dexteram partem, modo in sinistram transferūt. Natant obliqui in caput, quod prædurum est sufflatione uiuentibus. Cæterum per brachia uelut acetabulis dispersis, eo hausto quodāmodo, cui adhærescūt, tenent supini, ut auelli non queant. Vada nō apprehendunt: & grandibus minor tenacitas. Soli mollium in siccū exeunt duntaxat asperum, leuitatem odere. Vescuntur conchyliorū carne, quorū conchas complexu crinium frangunt: itaq; præiacentibus testis cubile eorū deprehenditur. Et cū alioqui brutum habeatur animal, ut quod ad manum hominis adnatat, in re quodammodo familiari callet. Omnia in domū cōportat, dein putamina erosa carne egerit, adnatātesq; pisciculos ad ea uenatur. Colorem mutat ad similitudinē loci, & maxime in metu. Ipsum brachia sua rodere falsa opinio est. Id enim à congris euenit ei: sed renasci sicut colotis & lacertis caudā, haud falsum. Inter præcipua aūt miracula est qui uocatur nautilos, ab alijs pompilos. Supinus in summa æquorum peruenit, ita se paulatim subrigens, ut emissa omni per fistulā aqua, uelut exoneratus sentina, facile nauiget. Postea duo prima brachia retorquens, membranam inter illa miræ tenuitatis extendit. Qua uelificante in aura, cæteris subremigans brachijs, media cauda ut gubernaculo se regit. Ita uadit alto, Liburnicarum ludens imagine: & si quid pauoris interueniat, hausta se mergens aqua.

De ozena, nauplio, & locustis. Cap. XXX

POlyporum generis ozena, dicta à graui capitis odore, ob hoc maxime murenis eam consectantibus. Polypi binis mensibus cōduntur. Vltra bimatū non uiuūt. Pereunt

autem tabe semper, fœminę celerius, & ferè à partu. Non sunt prætereunda & L. Lucullo proconsule Bæticæ comperta de polypis, quæ Trebius Niger è comitibus eius prodidit. Auidissimos esse concharũ. illas ad tactum comprimi, præcidentes brachia eorũ, ultroq; escam ex prædante capere. Carent conchæ uisu, omniq; sensu alio q̃ cibi & periculi. Insidiantur ergo polypi apertis: impositoq; lapillo extra corpus, ne palpitatu eijciatur, ita securi grassantur, extrahuntq; carnes: illæ se contrahũt, sed frustra discuneatæ. Tanta solertia animalium hebetissimis quoq; est. Præterea negat ullum esse atrocius animal ad conficiendum hominẽ in aqua. Luctatur enim complexu, & sorbet acetabulis, ac numeroso suctu detrahit, cum in naufragos urinantésue impetũ capit. Sed si inuertatur, elanguescit uis. Exporrigunt enim se resupinati, mire omnibus marinis expetentibus odorem quoq; eorum: qua de causa & nassis illinuntur. Cætera quæ idem retulit, monstro propiora possunt uideri. Carteiæ in cetarijs assuetus exire è mari in lacus eorum apertos, atq; ibi salsamenta populari, conuertit in se custodum indignationem assiduitate furti immodici. Sepes erant obiectę, sed has transcendebat per arborem: nec deprehendi potuit nisi canum sagacitate. Hi redeuntem circumuasere noctu, cõcitiq; custodes expauere nouitatem. Primum omnium magnitudo inaudita erat, deinde color muria obliti odore diri. Quis ibi polypum expectasset, aut ita cognosceret? cum monstro dimicare sibi uidebantur. Namque & afflatu terribili canes agebat, nunc extremis crinibus flagellatos, nunc robustioribus brachijs clauarum modo incussos, ægreq; multis tridentibus confici potuit. Ostendere Lucullo caput eius dolij magnitudine, amphorarum quindecim capax, atq; (ut ipsius Trebij uerbis utar) barbas quas uix utroq; brachio complecti esset, clauarum modo torosas: longas pedum xxx. acetabulis siue caliculis urnalibus peluium modo, dentes magnitudini respondẽtes. Reliquiæ asseruatæ miraculo, pepẽdere pondo dcc. Sepias quoq; & loligines eiusdem magnitudinis expulsas in littus illud, idem autor est. In nostro mari loligines quinûm cubitorum capiuntur, sepiæ binum. Neq; his bimatu longior uita. Nauigeram similitudinem & aliam in Propontide uisam sibi prodidit Mutianus: concham esse acatij modo carinatã, inflexa puppe, prora rostrata: in hac condi nauplium animal sepiæ simile ludẽdi societate sola: duobus hoc fieri generibus. Tranquillo enim uectorem demissis palmulis ferire ut remis. Si uero flatus inuitent, easdem in usu gubernaculi porrigi, pandiq; concharũ sinus auræ. Huius uoluptatem esse ut ferat, illius ut regat: simulq; eam descendere in duo sensu carentia: nisi forte tristi (id enim constat) omine nauigantiũ humana calamitas in causa est. Locustæ crusta fragili muniũtur in eo genere, quod caret sanguine. Latent mensibus quinis: Similiter cancri, qui eodem tempore occultãtur, & ambo ueris principio senectutem anguium more exuunt renouatione tergorum. Cætera in undis natant: locustæ reptantiũ modo fluitant: si nullus ingruat metus, recto meatu cornibus, quæ sunt propria rotunditate præpilata, ad latera porrectis: ijsdem erectis in pauore oblique in latera procedunt. Cornibus inter se dimicant. Vnum hoc animalium, nisi uiuum feruenti aqua incoquatur, fluuida carne non habet callum.

De cancris, echinis, & echinometris. Cap. XXXI

VIuunt petrosis locis, cancri mollibus. Hyeme aprica littora sectãtur: æstate in opaca gurgitum recedunt. Omnia eius generis hyeme læduntur, autumno & uere pinguescunt, & plenilunio magis, quia nocte sidus tepido fulgore mitificat. Cancrorum genera, carabi, astaci, maiæ, paguri, heracleotici, leões, & alia ignobiliora. Carabi cauda à cæteris cancris distant. In Phœnice hippœ uocantur, tantæ uelocitatis ut cõsequi non sit. Cancris uita longa. Pedes octoni, omnes in obliquũ flexi. Fœminæ primus pes duplex, mari simplex. Præterea bina brachia denticulatis forcipibus. Superior pars in primoribus his mouetur, inferiore immobili. Dextrũ brachiũ omnibus maius. Vniuersi ubi aliquando congregantur, os ponti euincere nõ ualent, quamobrẽ regressi circumeunt, apparetq; tritum iter. Pinnother autem uocatur minimus ex omni genere, ideo opportunus iniuriæ. Huic

soler

solertia est inanium ostrearum testis se condere: & cum accreuerit, migrare in capaciores. cancri in pauore etiam retrorsum pari uelocitate redeunt. Dimicant inter se ut arietes aduersis cornibus incursantes, Contra serpentium ictus medentur. Sole cancri signum transeunte, & ipsorũ, cum exanimati sint, corpus transfigurari in scorpiones narratur in sicco. Ex eodem genere sunt echini, quibus spinæ pro pedibus. Ingredi est his in orbem uolui: itaq; detritis sæpe aculeis inueniuntur. Ex his echinometræ appellantur, quorum longissimæ spinæ, calices minimi. Nec omnibus idem uitreus color. Circa Toronen candidi nascuntur, spina parua. Oua omniũ amara, quina numero. Ora in medio corpore in terram uersa. Tradunt sæuitiam maris præsagire eos, correptisq; operiri lapillis, mobilitatem pondere stabilientes: nolunt uolutatione spinas atterere. Quod ubi uidere nautici, statim pluribus ancoris nauigia infrenãt.

De cochleis. Cap. XXXII

IN eodem genere cochleę, aquatiles terrestresq;, exerentes se domicilio, binaq; ceu cornua protendentes contrahentesq;: oculis carent: itaq; corniculis prætentant iter.

De pectinibus, murice, & concharum generibus. Cap. XXXIII

PEctines in mari ex eodem genere habentur, reconditi & ipsi in magnis frigoribus, ac magnis æstibus: unguesq; uelut igne lucentes in tenebris, etiam in ore mandentium. Firmioris iam testæ murices, & concharum genera: in quibus magna ludentis naturæ uarietas, tot colorũ differentiæ, tot figuræ, planis, concauis, longis, lunatis, in orbem circumactis, dimidio orbe cæsis, in dorsum elatis, leuibus, rugatis, denticulatis, striatis, uertice muricatim intorto, margine in mucronem emisso, foris effuso, intus replicato: iam distinctione uirgulata, crinita, crispa, cuniculatim, pectinatim, imbricatim undata, cancellatim reticulata, in obliquũ, in rectum expansa, densata, porrecta, sinuata breui nodo ligatis, toto latere connexis, ad plausum apertis, ad buccinam recuruis. Nauigant ex his ueneriæ, præbentesq; concauam sui partem & auræ opponentes, per summa æquorum uelificant. Saliunt pectines, & extra uolitant, seq; & ipsi carinant.

De diuitijs marinis. Cap. XXXIIII

SEd quid hæc tam parua cõmemoro, cum populatio morum atq; luxuria nõ aliunde maior ꝙ è concharũ genere proueniat? Iam quidẽ ex tota rerũ natura damnosissimũ uentri mare est, tot modis, tot mensis, tot pisciũ saporibus, quibus pretia capientiũ periculo fiunt.

Quomodo & ubi inueniantur margaritæ. Cap. XXXV

SEd quota hæc portio est reputantibus purpuras, conchylia, margaritas? Parum scilicet fuerat in gulas condi maria, nisi manibus, auribus, capite, toto corpore à fœminis iuxta uirisq; gestarentur. Quid mari cum uestibus? Quid undis fluctibusq; cum uellere? Non recte recipit hæc nos rerum natura nisi nudos. Esto, si tanta uentri cum eo societas, quid tergori? Parum sit, nisi qui uescimur periculis, etiam uestiamur. Adeo per totum corpus, anima hominis quæsita maxime placent. Principium ergo culmenq; omnium rerum pretij, margaritæ tenent. Indicus maxime has mittit oceanus. Inter illas belluas tales tantasq;, quas diximus, per tot maria uenientes, tam longo terrarũ tractu, è tantis solis ardoribus, atq; Indis quoque in insulas petũtur, & admodum paucas. Fertilissima est Taprobane & Toidis, ut diximus in circuitu mundi: Item Perimula promontorium Indiæ. Præcipue autem laudantur circa Arabiam in Persico sinu maris rubri. Origo atq; genitura conchæ, est haud multum ostrearum conchis differens. Has ubi genitalis anni stimulauerit hora, pandentes sese quadam oscitatione impleri roscido conceptu tradunt, grauidas postea eniti: partumq; concharum esse margaritas pro qualitate roris accepti: si purus influxerit, candorem conspici: si uero turbidus, & fœtum sordescere: eundem pallere, cœlo minante conceptum: ex eo quippe constare, cœliq; eis maiorem societatem esse ꝙ maris, inde nubilum trahi colorẽ, aut pro claritate matutina serenum. Si tempestiue satientur, grandescere & partus. Si fulguret, cõprimi conchas, ac pro ieiunij modo minui. Si uero & tonuerit, pauidas ac repente compressas, quæ uocant physemata

efficere, ſpeciem modo inani inflatam ſine corpore: hos eſſe concharũ abortus. Sani quidem partus multiplici conſtant cute, non improprie callum ut exiſtimari corporis poſsit: itaque & purgantur à peritis. Miror ipſo tantum eas cœlo gaudere, ſole rubeſcere, candoremꝗ perdere ut corpus humanum. Quare præcipuũ cuſtodiunt pelagiæ, altius merſæ quàm ut penetrẽt radij. Flaueſcũt tamen & illæ ſenecta, rugiſꝗ torpeſcunt: nec niſi iuuenta conſtat ille qui quæritur uigor. Craſſeſcunt etiam in ſenecta, conchiſꝗ adhæreſcunt, nec ijs auelli queunt niſi lima: quibus una tantum eſt facies, & ab ea rotunditas, auerſis planicies, ob id tympania nominãtur. Cohærentes uidemus in conchis hac dote unguenta circũferentibus. Cætero in aqua mollis unio, exemptus protinus dureſcit. Concha ipſa cum manũ uidet comprimit ſeſe, operitꝗ opes ſuas, gnara propter illas ſe peti: manũꝗ ſi præueniat, acie ſua abſcindit, nulla iuſtiore pœna, & alijs munita ſupplicijs: Quippe inter ſcopulos maior pars inuenitur: ſed in alto quoꝗ comitantur marinis canibus: nec tamen aures fœminarum arcentur. Quidam tradunt, ſicut apibus, ita concharum examinibus ſingulas magnitudine & uetuſtate præcipuas eſſe ueluti duces, miræ ad cauendum ſolertiæ: has urinantium cura peti, illis captis, facile cæteras palantes retibus includi. Multo deinde obrutas ſale in uaſis fictilibus, eroſa carne omni, nucleos quoſdã corporũ, hoc eſt, uniones decidere in ima. Vſu atteri non dubium eſt, coloremꝗ indiligentia mutari. Dos omnis in candore, magnitudine, orbe, leuore, pondere, haud promptis rebus, in tantum ut nulli duo reperiantur indiſcreti: unde nomen unionum Romanæ ſcilicet impoſuere deliciæ. Nam id apud Græcos nõ eſt, ne apud Barbaros quidẽ inuentores eius aliud ꝙ margaritæ. Et in candore ipſo magna differentia. Clarior in rubro mari repertus. Indicus ſpecularium lapidum ſquamas aſſimulat, aliâs magnitudine præcellens. Summa laus coloris eſt exaluminatos uocari. Et procerioribus ſua gratia eſt. Elenchos appellãt faſtigiata longitudine, alabaſtrorum figura in pleniorem orbem deſinentes. Hos digitis ſuſpendere, & binos ac ternos auribus, fœminarum gloria eſt. Subeunt luxuriæ eius nomina & tædia exquiſita perditione portatu: ſiquidem cum id fecere, crotalia appellãt, ceu ſono quoque gaudeant, & colliſu ipſo margaritarum. Affectantꝗ iam & pauperes, lictorem fœminæ in publico unionem eſſe dictitantes. Quin & pedibus, nec crepidarum tantum obſtragulis, ſed totis ſocculis addunt. Neꝗ enim geſtare iam margaritas, niſi calcẽt, ac per uniones etiam ambulent, ſatis eſt. In noſtro mari reperiri ſolebant, crebrius circa Boſphorũ Thracium, ruffi ac parui in conchis, quas myas appellant: At in Acarnania, quæ uocatur pinna gignit. Quo apparet non uno conchæ genere naſci. Namꝗ & Iuba tradit Arabicis concham eſſe ſimilem pectini inſecto, hirſutam echinorum modo: ipſum unionem in carne, grandini ſimilem. Conchæ non tales ad nos afferuntur. Nec in Acarnania autem laudati reperiuntur, enormes ferè, coloriſꝗ marmorei. Meliores circa Actium, ſed & hi parui: & in Mauritaniæ maritimis. Alexander Polyhiſtor & Sudines ſeneſcere eos putant, coloremꝗ expirare. Eorum corpus ſolidum eſſe manifeſtum eſt, quod nullo lapſu frangũtur. Non aũt ſemper in media carne reperiũtur, ſed alijs atꝗ alijs locis. Vidimuſꝗ iam extremis etiam marginibus uelut è concha exeuntes: & in quibuſdam quaternos quinoſꝗ. Pondus ad hoc æui ſemunciæ pauci ſingulis ſcrupulis exceſſere. In Britannia paruos atꝗ decolores naſci certum eſt: quoniam diuus Iulius thoracem, quem Veneri genitrici in templo eius dicauit, ex Britannicis margaritis factũ uoluerit intelligi. Lolliam Paulinam, quæ fuit Caij principis matrona, ne ſerio quidem ac ſolenni ceremoniarum aliquo apparatu, ſed mediocrium etiam ſponſalium cœna, uidi ſmaragdis margaritiſꝗ opertam, alterno textu fulgentibus, toto capite, crinibus, ſpiris, auribus, collo, manibus digitiſꝗ, quæ ſumma quadringẽties H-S colligebat: ipſam confeſtim paratã nuncupationem tabulis probare. Nec dona prodigi principis fuerant, ſed auitæ opes, prouinciarum ſcilicet ſpolijs partæ. Hic eſt rapinarũ exitus: hoc fuit quare M. Lollius infamatus regum muneribus in toto oriente, interdicta amicitia à Caio Cæſare Auguſti filio, uenenum bi

beret, ut neptis eius cccc. h–s operta spectaretur ad lucernas. Computet nūc aliquis ex altera parte, quantum Curius aut Fabricius in triumphis tulerint: imaginetur illorum fercula, & ex altera parte Lolliam, unam imperij mulierculam accubantem: nō illos curru detractos, quàm in hoc uicisse malit? Nec hæc summa luxuriæ exempla sunt: Duo fuere maximi uniones per omne æuum, utrunque possedit Cleopatra, Aegypti reginarū nouissima, per manus orientis regum sibi traditos. Hæc cum exquisitis quotidie Antonius saginaretur epulis, superbo simul ac procaci fastu, ut regina meretrix lautitiā eius omnem apparatumq; obtrectans, quærēte eo quid astrui magnificentiæ posit, respondit, una se cœna centies h–s absumpturam. Cupiebat discere Antonius, sed fieri posse non arbitrabatur. Ergo sponsionibus factis, postero die quo iudicium agebatur, magnificam aliâs cœnam, ne dies periret, sed quotidianam Antonio apposuit, irridenti, computationemq; expostulanti. At illa corollarium id esse, consumpturamq; se ea in cœna taxationem confirmans, solamq; se centies h–s cœnaturam, inferri mensam secundam iussit. Ex præcepto ministri unum tantum uas ante eam posuere aceti, cuius asperitas uisq; in tabem margaritas resoluit. Gerebat auribus cum maxime singulare illud, & uere unicum naturæ opus. Itaque expectante Antonio quid nam esset actura, detractum alterum mersit, ac liquefactum absorbuit. Iniecit alteri manum L. Plancus iudex sponsionis eius, eum quoque paranti simili modo absumere, uictumq; Antonium pronunciauit homine irato. Comitetur fama unionis eius parem, capta illa tantæ quæstionis uictrice regina dissectum, ut esset in utrisque Veneris auribus Romæ in pantheo dimidia eorum cœna. Non ferent tamen hanc palmam, spoliabunturq; etiam luxuriæ gloria. Prior id fecerat Romæ in unionibus magnæ taxationis Clodius tragœdi Aesopi filius, relictus ab eo in amplis opibus hæres, ne in triumuiratu suo nimis superbiat Antonius, penè histrioni comparatus: & quidem nulla sponsione ad hoc productus, quo id magis regium erat, sed ut experiretur in gloria palati, quid saperent margaritæ: atque ut mire placuere, ne solus hoc sciret, singulos uniones conuiuis absorbendos dedit. Romæ in promiscuum ac frequentem usum uenisse, Alexandria in ditionem redacta: primum autem cœpisse circa Syllana tempora minutas & uiles Fenestella tradit manifesto errore, cum Aelius Stilo Iugurthino bello unionum nomen impositum maxime grandibus margaritis prodat. Et hoc tamen æternæ propè possessionis est. Sequitur hæredem, in mancipatum uenit ut prædium aliquod. Conchylia & purpuras omnis ora atterit, quibus eadem mater luxuria paria penè etiam margaritis pretia fecit.

De natura purpuræ & muricis. Cap. XXXVI

PVrpuræ uiuunt annis plurimum septenis. Latent sicut murices circa canis ortum tricenis diebus. Congregātur uerno tempore, mutuoq; attritu lentorem cuiusdā ceræ saliuant. Simili modo & murices. Sed purpuræ florem illum tingendis expetitū uestibus, in medijs habēt faucibus. Liquoris hic minimi est in candida uena, unde pretiosus ille bibitur nigrantis rosæ colore sublucens. Reliquum corpus sterile. Viuas capere cōtendunt, quia cum uita succum eum euomunt. Et maioribus quidem purpuris detracta concha auferunt: minores trapetis frangūt, ita demū rorem eum excipiētes Tyrij. Præcipuus hic Asiæ, in Meninge Africæ, & Getulo littore oceani, in Laconica Europæ. Huic fasces securesq; Romanæ uiam faciunt, idemq; pro maiestate pueritiæ est. Distinguit ab equite curiam, dijs aduocatur placandis, omnemq; uestem illuminat, in triumphali miscetur auro: quapropter excusata & purpuræ sit insania. Sed unde conchylijs pretia, quis uirus graue in fuco, color austerus in glauco, & irascenti similis mari? Lingua purpuræ longitudine digitali, qua pascitur perforando reliqua conchylia: tanta duritia aculeo est. Aqua dulci necantur, & sicubi flumen immergitur: alioqui captæ, diebus quinquagenis uiuunt saliua sua. Conchæ omnes celerrime crescunt, præcipue purpuræ: anno magnitudinem implēt. Quod si hactenus transcurrat expositio, fraudatā profecto se luxuria credat, nosq; indili

gentiæ damnet. Quamobrem persequemur etiã officinas: ut tanquam in uita frugum no scitur ratio, sic omnes qui istis gaudent, præmia uitæ suæ calleant. Concharũ ad purpuras & conchylia eadem quidẽ est materia, sed distat temperamento. Duo sunt genera: Buccinum minor concha, ad similitudinẽ eius buccini, quo sonus æditur: unde & causa nomini, rotunditate oris in margine incisa. Alterum purpura uocatur, cuniculatim procurrente rostro, & cuniculi latere introrsus tubulato, qua proferatur lingua. Pręterea clauatum est ad turbinem usq; aculeis in orbem septenis ferè, qui non sunt buccino, sed utrisq; orbes totidem quot habeant annos. Buccinum non nisi petris adhæret, circaq; scopulos legitur.

Quot sint genera Cap. XXXVII

PVrpuræ, nomine alio pelagię uocant, Earũ genera plura, pabulo & solo discreta. Lutense putri limo, & algẽse enutritũ alga uilissimum: utrisq; melius Teniense in Tenei maris ora collectum, hoc quoq; tamen etiãnum leuius atq; dilutius: calculosæ appellantur à calculo maris, mire apto cõchylijs: & longe optimum purpuris Dialutense, id est uario soli genere pastum. Capiuntur autem purpuræ paruulis rarisq; textu ueluti nassis in alto iactis. Inest ijs esca, clusiles mordacesq; conchæ, ceu mitulos uidemus. has semineces, sed redditas mari auido hiatu reuiuiscentes, appetunt purpuræ porrectisq; linguis infestant. at illę aculeo extimulatæ claudũt sese, comprimuntq; mordentia: ita pendentes auiditate sua purpuræ tollũtur

Quo capiantur tempore. Cap. XXXVIII

CApi eas post canis ortum, aut ante uernum tempus utilissimum: quoniam cum fœtificauere, fluxos habent succos. Sed id tingẽtium officinæ ignorant, cum summa uertatur in eo. Eximitur postea uena quam diximus, cui addi salem necessariũ, sextarios fermè in libras centenas. Macerari triduo, iustum. Quippe maior uis tanto quãto recentior. Feruere in plumbo, singulisq; aquæ amphoris centenas atque quinquagenas medicaminis libras æquari, ac modico uapore torreri, & ideo longinquæ fornacis cuniculo. Ita despumatis subinde carnibus quas hæsisse uenis necesse est, decimo fermè die liquata cortina, uellus elutriatum mergitur in experimentum: & donec spei satis fiat, uritur liquor. Rubens color nigrante deterior. Quinis lana potat horis, rursusq; mergitur carminata, donec omnem ebibat saniem. Buccinum per se damnatur, quoniam fucum remittit. Pelagio admodum alligatur, nimiæq; eius nigritiæ dat austeritatem illam nitoremq; qui quæritur cocci. Ita permixtis uiribus alterum altero excitatur aut astringitur. Summa medicaminum in libras uellerum, buccini cc, pelagij cxi. Ita fit amethysti color eximius ille. At Tyrius pelagio primum satiatur immatura uiridiq; cortina: mox permutatur in buccino. Laus ei summa, color sanguinis concreti, nigricans aspectu, idemq; suspectu refulgens. Vnde & Homero purpureus dicitur sanguis.

Romæ quando usus purpuræ. Cap. XXXIX

PVrpuræ usum Romæ semper fuisse uideo, sed Romulo in trabea. Nam toga prætexta & latiore clauo Tullum Hostilium è regibus primum usum Hetruscis deuictis satis constat. Nepos Cornelius, qui diui Augusti principatu obijt: Me, inquit, iuuene uiolacea purpura uigebat, cuius libra denarijs cẽtum ueniebat, nec multo post rubra Tarentina. Huic successit dibapha Tyria, quæ in libras denarijs mille nõ poterat emi. Hac Lentulus Spinter ædilis curulis primus in prætexta usus improbabatur: qua purpura quis nõ iam, inquit, triclinaria facit? Spinter ædilis fuit urbis cõditæ anno septingentesimo, Cicerone consule. Dibapha tunc dicebatur, quę bis tincta esset, ueluti magnifico impẽdio, qualiter nunc omnes penè cõmodiores purpuræ tingũtur. In cõchyliata ueste cætera eadem sine buccino: prætereq; ius temperatur aqua pro inuiso humani potus excremento, dimidia & medicamina adduntur. Sic gignitur laudatus ille pallor saturitate fraudata, tantoq; dilucidior, quanto magis uellera esuriunt.

De pretio earum. Cap. XL

PRetia medicamento sunt quidem pro fertilitate littorum uiliora: non tamen usquam pelagij

pelagij libras quinquagenos nūmos excedere & buccini centenos sciant, qui ista mercantur immenso. Sed alia sunt è fine initia: iuuatq; ludere impendio, & lusus geminare miscendo iterum, & ipsa adulterare adulteria naturæ: sicut testudines tingere, argentum auro confundere ut electra fiant, addere his æra, ut Corinthia.

De tingendo amethystino, & cocco, & hysgino. Cap. XLI

NOn est satis abstulisse gemmæ nomen amethystum, rursum absolutus inebriatur Tyrio, ut sit ex utroque nomen improbum, simulq; luxuria duplex: & cum confecere conchylia, transire melius in tyrium putant. Pœnitentia hoc primum debet inuenisse, artifice mutante, quod damnabat: inde ratione nata, uotum quoque factum è uitio portentosis ingenijs, & gemina demonstrata uia luxuriæ, ut color alius operiretur alio, suauior ita fieri leniorq; dictus. Quin & terrena miscere, coccoq; tinctum tyrio tingere ut fieret hysginum. Coccum Galatiæ rubens granum, ut dicemus in terrestribus, aut circa Emeritam Lusitaniæ in maxima laude est. Verum ut simul peragantur nobilia pigmenta, anniculo grano languidus succus, idem à quadrimo euanidus. Ita nec recenti uires, neque senescenti. Abunde tractata est ratio, qua se uirorum iuxta fœminarumq; forma credit amplissimam fieri.

De pinna, & pinnothere, & aquatilium sensu. Cap. XLII

COncharū generis & pinna est. Nascitur in limosis subrecta semper, nec unquā sine comite, quem pinnotherem uocāt, alij pinnophylacem. is est squilla parua, alibi cancer dapis assectator. Pandit se pinna, luminibus orbum corpus intus minutis piscibus præbens. Assultant illi protinus, & ubi licentia audacia creuit, implent eam. Hoc tempus speculatus index, morsu leui significat. Illa ore cōpresso quicquid inclusit exanimat, partemq; socio tribuit. Quo magis miror, quosdam existimasse, aquatilibus nullum inesse sensum. Nouit torpedo uim suam ipsa non torpens: mersaq; in limo se occultat, piscium qui securi supernatātes obtorpuere corripiēs. Huius iecori teneritas nulla præfertur. Nec minor solertia ranæ, quæ in mari piscatrix uocatur: eminētia sub oculis cornicula turbato limo exerit, assultātes pisciculos pertrahens, donec tam propè accedant, ut assiliat. Simili modo squatina & rhombus abditi pinnas exertas mouent specie uermiculorum: itemq; quæ uocatur raia. Nam pastinaca latrocinatur ex occulto, transeuntes radio (quod telum est ei) figens. Argumenta solertiæ huius, quod tardissimi piscium hi, mugilem uelocissimum omnium habentes in uentre reperiuntur.

De scolopendris, uulpibus & glanis. Cap. XLIII

SColopendræ terrestribus similes, quas centipedes uocant, hamo deuorato omnia interanea euomunt, donec hamum egerant, deinde resorbent. At uulpes marinæ, simili in periculo glutiunt amplius usq; ad infirma lineæ, quæ facile prærodant. Cautius qui & glanis uocatur, auersos mordet hamos, nec deuorat, sed esca spoliat.

De ariete pisce. Cap. XLIIII

GRassatur aries ut latro. Et nunc grandium nauium in salo stantium occultatus umbra, si quem nandi uoluptas inuitet expectat: nunc elato extra aquam capite, piscantium cymbas speculatur, occultusq; adnatans mergit.

De his quæ tertiam naturam habent, non animaliū, neq; fruticum, & de urticis & spongijs. Cap. XLV

EQuidem & his inesse sensum arbitror, quæ nec animalium, neq; fruticū, sed tertiam ex utroq; naturā habent, urticis dico & spongijs. Vrticæ noctu uagantur, noctuq; mutantur: carnosæ frondis his natura, & carne uescuntur. Vis pruritu mordax, eademq; quæ terrestris urticæ. Contrahit ergo se quàm maxime rigens, ac prænatante pisciculo frondem suam spargit, complectensq; deuorat. Aliâs marcenti similis, & iactari se passa fluctu algæ uice, contactos pisces, attrituq; petræ scalpentes pruritum inuadit. Eadem noctu pectines & echinos perquirit, dum admoueri sibi manum sentit, colorem mutat &

con

contrahitur, Tacta uredinem mittit, paulumq́ꝫ si fuit interualli, absconditur. Ora ei in radice esse traduntur, excrementa per summa tenui fistula reddi. Spongiarum tria genera accipimus, spissum ac prędurum & asperum, tragos id uocatur: minus spissum & mollius manon: tenue densumq́ꝫ, ex quo penicilli, Achilleum. Nascuntur omnes in petris, aluntur conchis, pisce, limo. Intellectum inesse ijs apparet, quia ubi auulsorem sensere, contractæ multo difficilius abstrahuntur. Hoc idem fluctu pulsante faciunt. Viuere esca, manifesto conchæ minutæ in his repertæ ostendunt. Circa Toronen uesci illis auulsas etiam aiũt, & ex relictis radicibus recrescere. In petris cruoris quoq́ꝫ inhęret color, Africis pręcipue quę generantur in Syrtibus. Maximæ fiũt manæ, sed mollissimæ circa Lyciã. In profundo aũt nec uentoso molliores. In Hellespõto asperæ & densæ circa Maleã. Putrescunt in apricis locis, ideo optimę in gurgitibus. Viuentibus idem qui madẽtibus nigricans color. Adhęrent nec parte nec totæ: intersunt autẽ fistulæ quædam inanes, quaternæ ferè aut quinæ, per quas pasci existimant᷑. Sunt & aliæ, sed superne concretæ. Et subesse membrana quædam radicibus earum intelligitur. Viuere constat longo tempore. Pessimũ omniũ genus est earum quæ aplysiæ uocantur, quia elui nõ possunt, in quibus maximæ sunt fistulæ, & reliqua densitas spissa.

De caniculis marinis. Cap. XLVI

CAnicularum maxima multitudo circa eas urinantes graui periculo infestat. Ipsi ferunt & nubem quandam crassescere super capita, planorum piscium similem, prementem eos, arcentemq́ꝫ à reciprocando, & ob id stilos præacutos lineis annexos habere sese: quia nisi perfossæ ita non recedant, caliginis & pauoris, ut arbitror, opere. Nubem enim & nebulam (cuius nomine id malum appellant) inter animalia haud ullam comperit quisquam. At cum caniculis atrox dimicatio. Inguina & calces omnemq́ꝫ candorem corporũ appetunt. Salus una in aduersas eundi, ultroq́ꝫ terrendi, Pauet enim hominem æque ac terret. Et sors æqua in gurgite. Vt ad summa aquæ uentũ est, ibi periculũ anceps, adempta ratione contra eundi dum conetur emergere, & salus omnis in socijs. funem illi religatum ab humeris eius trahũt, hunc dimicans, ut sit periculi signũ, læua quatit: dextra apprehenso stilo in pugna est: modicus aliàs tractus. Vt prope carinam uentum est, nisi præceleri ui repente rapiãt, absumi spectãt. Ac sæpe iam subducti, è manibus auferuntur, si non trahentium opem, conglobato corpore in pilæ modum, ipsi adiuuere. Protendunt quidem tridẽtes alij, sed monstro solertia est nauigium subeundi, atq́ꝫ ita è tuto præliandi. Omnis ergo cura ad speculandum hoc malum insumitur.

De his quæ silicea testa includuntur, & quæ sine ullo sensu, & de reliquis sordidis animalibus. Cap. XLVII

CErtissima est securitas uidisse planos pisces: quia nunquã sunt, ubi maleficæ bestiæ: qua causa urinantes sacros appellãt eos. Silicea testa inclusis fatendũ est nullũ esse sensum, ut ostreis. Multis eadem natura quę frutici, ut holothurijs, pulmonibus, stellis. Adeoq́ꝫ nihil non gignitur in mari, ut cauponarũ etiam æstiua animalia, pernici molesta saltu, aut quæ capillus maxime celat, existãt: & circumglobata escæ sæpe extrahuntur: quæ causa somnũ pisciũ in mari noctibus infestare existimatur. Quibusdã uero ipsis innascuntur, quo in numero chalcis accipitur.

De uenenatis marinis. Cap. XLVIII

NEc uenena cessant dira, ut in lepore: qui in Indico mari etiam tactu pestilẽs, uomitũ dissolutionemq́ꝫ stomachi protinus creat: in nostro offa informis, colore tantum lepori similis: in Indis, & magnitudine, & pilo duriore tantũ, nec uiuus ibi capitur. Æque pestiferum animal araneus, spinę in dorso aculeo noxius. Sed nullũ usquam execrabilius q̃ radius, super caudam eminens trygonis, quam nostri pastinacam appellant, quincunciali magnitudine. arbores infixus radici necat. arma ut telum perforat ui ferri & ueneni malo.

De morbis piscium. Cap. XLIX

MOrbos uniuersa genera piscium, ut cætera animalia etiam fera, non accipimus sentire. Verum ægrotare singulos manifestum facit aliquorũ macies, cum in eodem

genere præpingues alij capiãtur.

De generatione eorũ mira. Cap. L

QVonam modo generent, deſiderium & admiratio hominum differri non patitur. Piſces attritu uentrium coeunt, tanta celeritate ut uiſum fallant: Delphini & reliqua cete ſimili modo, & paulo diutius. Fœmina piſcis coitus tẽpore marem ſequitur, uentrem eius roſtro pulſans: ſub partu mares fœminam ſimiliter, oua ueſcentes earũ: Nec ſatis eſt generationi per ſe coitus, niſi æditis ouis, inter ſe uerſando mares & fœminæ uitale aſperſerint uirus. Non omnibus id contingit ouis in tanta multitudine, alioqui replerentur maria & ſtagna, cum ſinguli uteri innumerabilia concipiant.

Item de generatione, & qui piſces oua pariant. Cap. LI

PIſcium oua in mari creſcunt, quædam ſumma celeritate, ut murenarũ, quædam paulo tardius. Plani piſcium quibus cauda non eſt, aculeatiq́, ut teſtudines in coitu ſuperueniunt: Polypi crine uno fœminæ naribus adnexo: Sepiæ & loligines linguis, componentes inter ſe brachia, & in contrarium nantes: ore & pariunt. Sed polypi in terram uerſo capite coeunt. Reliqua mollium tergis, ut canes. Item locuſtæ & ſquillæ, cancri, ore. Ranæ ſuperueniũt, prioribus pedibus alas fœminæ mare apprehendente, poſterioribus clunes. Pariunt minimas carnes nigras, quas gyrinos uocant, oculis tantum & cauda inſignes: mox pedes figurãtur, cauda findente ſe in poſteriores. Mirumq́ ſemeſtri uita reſoluuntur in limum nullo cernẽte, & rurſus uernis aquis renaſcũtur quæ fuere natæ, perinde occulta ratione, cũ omnibus annis id eueniat. Et mituli & pectines ſponte naturæ in harenoſis proueniunt. Quæ durioris teſtæ ſunt, ut murices, purpuræ, ſaliuario lentore. Sicut aceſcente humore culices, atque ſpuma maris incaleſcente, cum admiſſus eſt imber. Quæ uero ſiliceo tegmine operiũtur, ut oſtrea, putreſcẽte limo, aut ſpuma circa nauigia diutius ſtante defixosq́ palos, & lignũ maxime. Nuper compertum in oſtrearijs, humorem ijs fœtificum lactis modo effluere. Anguillæ atterunt ſe ſcopulis, ea ſtrigmenta uiuiſcũt, nec alia eſt earum procreatio. Piſcium diuerſa genera non coeunt, pręter ſquatinam & raiam, ex quibus naſcitur priori parte raiæ ſimilis, & nomen ex utroque compoſitum apud Græcos trahit. Quædam tempore anni gignuntur, & in humore & in terra. Vere pectines, limaces, hirudines eodem tempore euaneſcunt. Piſcium lupus & trichias bis anno parit, & ſaxatiles omnes. Mulli ter ut chalcis, cyprinus ſexies, ſcorpiones bis ac ſargi, uere & autumno. Ex planis ſquatina ſola bis, autumno & uergiliarum occaſu. Plurimi piſcium tribus mẽſibus, Aprili, Maio, Iunio. Salpæ autumno: Sargi, torpedo, ſquali circa æquinoctium. Molles uere. Sepia omnibus menſibus. Oua eius glutino atramenti ad ſpeciem uuæ cohærentia, maſculus proſequitur afflatu, aliâs ſterileſcunt. Polypi hyeme coeunt, pariunt uere oua tortili uibrata pampino, tanta fœcunditate, ut multitudinem ouorum occiſi nõ recipiant cauo capitis, quo prægnantes tulere. Ea excludũt quinquageſimo die, è quibus multa propter numerũ intercidunt. Locuſtæ & reliqua tenuioris cruſtæ, ponunt oua ſuper oua, atq; ita incubant. Polypus fœmina modo in ouis ſedet, modo cauernam cancellato brachiorum implexu claudit. Sepia in terreno parit inter harũdines, aut ſicubi enata alga. excludit quintodecimo die. Loligines in alto conſerta oua ædunt, ut ſepiæ. Purpuræ, murices, eiuſdemq́ generis, uere pariunt. Echini oua plenilunijs habent hyeme, & cochleæ hyberno tempore naſcuntur. Torpedo octogenos fœtus habens inuenitur: eaq́ intra ſe parit oua præmollia, in alium locum uteri transferens, atq; ibi excludens. Simili modo omnia quæ cartilaginea appellauimus. Ita fit, ut ſola piſcium & animal pariant, & oua concipiant. Silurus mas ſolus omnium ædita cuſtodit oua ſæpe & quinquagenis diebus, ne abſumantur ab alijs. Cæteræ fœminæ in triduo excludunt, ſi mas attigit. Acus ſiue belone unus piſcium dehiſcente propter multitudinem utero parit. A partu coaleſcit uulnus, quod & in cæcis ſerpentibus tradunt. Mus marinus in terra ſcrobe effoſſa parit oua, & rurſus obruit terra. Triceſimo die refoſſa aperit, fœtumq́ in aquam ducit.

De

De uuluis piſcium. Cap. LII

ERythini & chanæ uuluas habere traduntur: Qui trochos appellatur à Græcis, ipſe ſe inire. Aquatilium omnium fœtus inter initia uiſu carent

De longiſſima uita piſcium. Cap. LIII

AEui piſcium memorandum nuper exemplũ accepimus. Pauſilypum uilla eſt Campaniæ, haud procul Neapoli: In ea in Cæſaris piſcinis à Pollione Vedio coniectũ piſcem, ſexageſimum poſt annum expiraſſe ſcribit Anneus Seneca, duobus alijs æqualibus eius ex eodem genere etiam tunc uiuentibus: quæ mentio piſcinarum admonet, ut paulo plura dicamus hac de re, priuſquam digrediamur ab aquatilibus.

De uiuarijs oſtrearũ, & quis ea primus inuenerit. Cap. LIIII

OStrearum uiuaria primus omnium Sergius Orata inuenit in Baiano, ætate L. Craſſi oratoris, ante Marſicum bellũ: nec gulæ cauſa, ſed auaritiæ, magna uectigalia tali ex ingenio ſuo percipiens, ut qui primus penſiles inuenit balineas, ita mangonizatas uillas ſubinde uendendo. Is primus optimũ ſaporem oſtreis Lucrinis adiudicauit, quando eadem aquatiliũ genera aliubi atq; aliubi meliora: Sicut lupi piſces in Tiberi amne inter duos pontes, rhombus Rauennæ, murenæ in Sicilia, elops Rhodi: & alia genera ſimiliter, ne culinarũ cenſura peragatur. Nondum Britanica ſeruiebãt littora, cum Orata Lucrina nobilitabat: poſtea uiſum tanti in extrema Italia petere Brunduſiũ oſtreas: ac ne lis eſſet inter duos ſapores, nuper excogitatum, famẽ longę aduectionis à Brũduſio, compaſcere in Lucrino. Eadem ætate prior Licinius Murena, reliquorũ piſcium uiuaria inuenit, cuius deinde exẽplum nobilitas ſecuta eſt, Philippus, Hortenſius: Lucullus exciſo etiam monte iuxta Neapolim maiore impendio quàm uillã ædificauerat euripum, & maria admiſit. Qua de cauſa Magnus Pompeius Xerxen togatũ eum appellabat. Quadraginta H-S piſcinę à defuncto illo ueniere piſces.

Quis primus murenarum uiuaria fecerit. Cap. LV

MVrenarum uiuarium priuatim excogitauit C. Hirius ante alios, qui cœnis triumphalibus Cæſaris dictatoris ſex milia numero murenarum mutuo appẽdit. Nam permutare quidem pretio noluit, aliaúe merce. Huius uillam intra quàmmodicã quadragies piſcinæ uenierunt. Inuaſit deinde ſingulorum piſcium amor. Apud Baulos in parte Baiana piſcinam habuit Hortenſius orator, in qua murenam adeo dilexit, ut exanimatam fleſſe credatur. In eadem uilla, Antonia Druſi, murenæ quam diligebat inaures addidit, cuius propter famam nonnulli Baulos uidere concupiuerunt.

De cochlearum uiuarijs, & quis primus inſtituit Cap. LVI

COchlearum uiuaria inſtituit Fuluius Hirpinus in Tarquinieſi, paulo ante ciuile bellum, quod cum Pompeio magno geſtum eſt, diſtinctis quidem generibus earum, ſeparatim ut eſſent albæ, quæ in Reatino agro naſcuntur: ſeparatim Illyricæ, quibus magnitudo præcipua: Africanæ, quibus fœcunditas: Solitanæ, quibus nobilitas. Quin & ſaginam earum commentatus eſt, ſapa & farre, alijſq; generibus, ut cochleæ quoque altiles ganeam implerent: cuius artis gloria in eam magnitudinem perducta ſit, ut octoginta quadrantes caperent ſingularum calices. Autor eſt M. Varro.

De piſcibus terrenis. Cap. LVII

PIſcium genera etiamnum à Theophraſto mira produntur: circa Babylonis rigua, decedentibus fluuijs, in cauernis aquas habentibus remanere. Quoſdam inde exire ad pabula pinnulis gradiẽtes, crebro caudæ motu, contraq; uenanteis refugere in ſuas cauernas, & in ijs obuerſos ſtare: capita eorum eſſe ranæ marinæ ſimilia, reliquas partes gobiorum, branchias ut cæteris piſcibus. Circa Heracleam & Cromnam & multifariam in Ponto unum genus eſſe, quod extremas fluminum aquas ſectetur, cauernasqúe faciat ſibi in terra, atque in his uiuat, etiam reciprocis amnibus ſiccato littore. Effodi ergo: motu demum corporum uiuere eos approbant. Circa Heracleam eandem, eodemq; Ly

co amne decedente, ouis relictis in limo generari piſces, qui ad pabula petenda palpitent exiguis branchijs; quod fieri non indigo humoris: propter quod & anguillas diutius uiuere exemptas aquis. Oua autem in ſicco maturari, ut teſtudinum. Eadem in Ponti regione apprehendi glacie piſcium maxime gobiones, non niſi patinarum calore uitalem motum fatentes. In his quidem, tametſi mirabilis, eſt tamen aliqua ratio. Idem tradit in Paphlagonia effodi piſces gratiſſimos cibis terrenos altis ſcrobibus, in his locis ubi nullæ reſtagnent aquæ, miraturq; & ipſe gigni ſine coitu. Humoris quidem uim aliquam ineſſe quam puteis arbitratur, cum in nonnullis reperiatur piſces. Quicquid eſt, hoc certe minus admirabile talparũ facit uita ſubterranei animalis, niſi forte uermiũ terrenorum & piſcibus natura eſt.

De muribus Nili. Cap. LVIII

VErum omnibus his fidem Nili inundatio affert, omnia excedentẽ miracula. Quippe detegẽte eo muſculi reperiũtur inchoato opere genitalis aquæ terræq;, iam parte corporis uiuentes, nouiſsima effigie etiamnum terrena.

De anthia piſce, & quomodo capiatur. Cap. LIX

NEc de anthia piſce ſileri conuenit quæ pleroſque aduerto crediſiſſe. Chelidonias inſulas diximus Aſiæ, ſcopuloſi maris, ante promontorium ſitas: ibi frequens hic piſcis, & celeriter capitur, uno genere, paruo nauigio, & concolori ueſte, eademq; hora per aliquot dies continuos piſcator enauigat certo ſpatio, eſcamq; proijcit. Quicquid ex eo mittitur, ſuſpecta fraus prædæ eſt: cauensq; quod timuit, cum id ſæpe factum eſt, unus aliquando conſuetudine inuitatus anthias, eſcam appetit. Notatur hic intentione diligenti, ut autor ſpei, conciliatorq; capturæ. Neque enim eſt difficile, cum per aliquot dies ſolus accedere audeat. tandem & aliquos inuenit: paulatimq; comitatior, poſtremo greges adducit innumeros, iam uetuſtiſsimis quibuſque aſſuetis piſcatorem agnoſcere, & è manu cibum rapere. Tum ille paulum ultra digitos in eſca iaculatus hamum, ſingulos inuolat uerius quàm capit, ab umbra nauis breui conatu rapiens, ita ne cæteri ſentiant, alio intus excipiente centonibus raptũ, ne palpitatio ulla aut ſonus cæteros abigat. Conciliatorem noſſe ad hoc prodeſt, ne capiatur. Parcit piſcator fugituro in reliquum gregem. Ferunt diſcordem ſocium duci inſidiatum pulchre noto cepiſſe malefica uoluntate: agnitum in macello à ſocio, cuius iniuria erat, & dati damni formulam editam, condemnatumq;, addidit Mutianus æſtimata lite decem libris. Iidem anthiæ cum unum hamo teneri uiderint, ſpinis quas in dorſo ſerratas habẽt, lineã ſecare traduntur: eo qui tenetur, extendente, ut præcidi poſsit. At inter ſargos, ipſe qui tenetur, ad ſcopulos lineã terit.

De ſtellis marinis. Cap. LX

PRæter hæc claros ſapientia autores uideo mirari ſtellam in mari. Ea figura eſt, parua admodum caro intus, extra duriore callo. Huic tam igneum feruorem eſſe tradunt, ut omnia in mari contacta adurat, omnem cibum ſtatim peragat. Quibus ſit hoc cognitum experimentis, haud facile dixerim: multoq; memorabilius duxerim id, cuius experiendi quotidie occaſio eſt.

De dactylis, eorumq; miraculis. Cap. LXI

COncharum è genere ſunt dactyli, ab humanorum unguium ſimilitudine appellati. His natura in tenebris remoto lumine, alio fulgore clarere, & quanto magis humorem habeãt, lucere in ore mandentium, lucere in manibus, atq; etiã in ſolo atq; ueſte, decidentibus guttis: ut ꝑcul dubio pateat, ſucci illã naturã eſſe, quã miremur etiã in corpore.

De inimicitijs & amicitijs inter ſe aquatilium. Cap. LXII

SVnt & inimicitiarum atq; concordiæ miracula. Mugil & lupus mutuo odio flagrant. Conger & murena, caudas inter ſe prærodentes. Polypum in tantum locuſta pauet, ut ſi iuxta uiderit, omnino moriatur. Locuſtam conger, rurſus polypum congri lacerant. Nigidius autor eſt, prærodere caudam mugili lupum, eoſdemq; ſtatis menſibus concordes eſſe. Omnes autem uiuere, quibus caudæ ſic amputentur. At è contrario amicitiæ exempla ſunt, præter illos, de quorum diximus ſocietate, balena & muſculus: quando præ

grauí ſuperciliorum pondere obrutis eius oculis,infeſtantia magnitudinem uada præna‑tans demonſtrat, oculorumq; uice fungitur.Hinc uolucrum naturæ dicentur.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER DECIMVS

De natura auium. Cap. I

SEQVITVR natura auium, quarum grandiſsimi & penè beſtiarum generis, ſtruthiocameli Africi uel Aethiopici, altitudinem equitis inſidentis equo excedũt,celeritatem uincũt: ad hoc demum datis pennis, ut currentem adiuuent: cætero non ſunt uolucres, nec à terra tolluntur. Vngulæ ijs ceruinis ſimiles, quibus dimicant, biſulcæ, comprehendendis lapidibus utiles,quos in fuga contra ſequentes ingerunt pedibus. Concoquendi ſine delectu deuorata mira natura, ſed nõ minus ſtoliditas, in tanta reliqui corporis altitudine,cum colla frutice occultauerint,latere ſeſe exiſtimantium.Præmia ex ijs oua, propter amplitudinem pro quibuſdam habita uaſis, conosq; bellicos & galeas adornantes pennæ.

De phœnice. Cap. II

AEthiopes atq; Indi, diſcolores maxime & inenarrabiles ferunt aues, & ante omnes nobilem Arabia phœnicem: haud ſcio an fabuloſe,unum in toto orbe, nec uiſum magnopere.Aquilæ narratur magnitudine,auri fulgore circa colla,cætera purpureus,ceruleam roſeis caudam pennis diſtinguentibus, criſtis faciem caputq; plumeo apice cohoneſtante. Primus atq; diligentiſsimus togatorũ de eo prodidit Manilius ſenator ille, maximis nobilis doctrinis doctore nullo:neminem extitiſſe qui uiderit ueſcentem:ſacrum in Arabia ſoli eſſe,uiuere annis DCLX. ſeneſcentem caſia thurisq; ſurculis cõſtruere nidum, replere odoribus, & ſuperemori. Ex oſsibus deinde è medullis eius naſci primo ceu uermiculum,inde fieri pullum.Principioq; iuſta funeri priori reddere,& totũ deferre nidum prope Panchaiam in Solis urbem, & in ara ibi deponere. Cum huius alitis uita magni conuerſionẽ anni fieri prodit idem Manilius, iterumq; ſignificationes tempeſtatũ & ſiderum eaſdem reuerti.Hoc aũt circa meridiem incipere, quo die ſignũ Arietis ſol intrauerit Et fuiſſe eius cõuerſionis annũ prodente ſe P.Licinio,M. Cornelio coss. CCXV. Cornelius Valerianus phœnicẽ deuolaviſſe in Aegyptũ tradit,Q.Plautio,Sex.Papinio coss. Allatus eſt & in urbẽ,Claudij principis cenſura,anno urbis DCCC.&in comitio ꝓpoſitus, quod actis teſtatũ eſt,ſed quẽ falſum eſſe nemo dubitaret.

De aquilis. Cap. III

EX his quas nouimus,aquilæ maximus honos,maxima & uis.Sex earũ genera:Melænaetos à Græcis dicta,eademq; ualeria, minima magnitudine,uiribus præcipua, colore nigricans:ſola aquilarum fœtus ſuos alit, cæteræ,ut dicemus,fugant:ſola ſine clangore, ſine murmuratiõe.Conuerſatur aũt in montibus.Secundi generis pygargus,in oppidis manſitat & in campis,albicante cauda.Tertij morphnos,quã Homerus & percnon uocat,aliqui & plancum,& anatariam,ſecunda magnitudine & ui:huicq; uita circa lacus. Phœmonoẽ Apollinis dicta filia,dentes ei eſſe prodidit,mutæ aliâs,carentiq; lingua:eandem aquilarũ nigerrimam,prominentiore cauda.Conſentit & Boethus.Ingenium eſt ei, teſtudines raptas frangere è ſublimi iaciendo: quæ ſors interemit poetam Aeſchylum, prædictam fatis,ut ferunt, eius diei ruinam ſecura cœli fide cauentem.Quarti generis eſt percnopterus:eadem oripelargus,uulturina ſpecie,alis minimis, reliqua magnitudine antecellens,ſed imbellis & degener,ut quam uerberet coruus.eadẽ ieiuna ſemper auiditatis, & querulæ murmurationis: ſola aquilarũ exanima fert corpora,cæteræ cum occidere conſidunt. Hæc facit ut quintũ genus gneſion uocetur,uelut uerum,ſolumq; incorruptæ originis,media magnitudine,colore ſubrutilo,rarum conſpectu.Supereſt haliæetos,clariſsima

ma oculorum acie, librans ex alto sese: uisoq; in mari pisce, præceps in eum ruens, & discussis pectore aquis rapiens. Illa quam tertiam fecimus, circa stagna aquaticas aues appetit mergentes se subinde, donec sopitas lassatasq; rapiat. Spectanda dimicatio, aue ad perfugia littorum tendente, maxime si condensa harundo sit: aquila inde ictu abigente alæ, & cum appetit in lacus cadẽtẽ, umbramq; suam nanti sub aqua à littore ostendente: rursus aue in diuersa, & ubi minime se credat expectari, emergente. Hæc causa gregatim auibus natandi, quia plures simul nõ infestantur, respersu pinnarum hostem obcæcãtes. Sæpe & aquilæ ipsæ nõ tolerãtes pondus apprehensum, unà mergũtur. Haliæetus tantũ implumes etiamnum pullos suos percutiens, subinde cogit aduersos intueri solis radios: & si cõniuentem humectantemq; animaduertit, præcipitat è nido, uelut adulterinũ atq; degenerẽ: illũ cuius acies firma contra steterit, educat. Haliæeti suũ genus nõ habent, sed ex diuerso aquilarũ coitu nascuntur. Id quidem quod ex ijs natum est, in ossifragis genus habet, è quibus uultures progenerãtur minores: & ex ijs magni, qui omnino nõ generãt. Quidam adijciunt genus aquilæ, quam barbatam uocant, Thusci uero ossifragã. Tribus primis & quinto aquilarũ generi inædificatur nido lapis aetites, quẽ aliqui dixere gagatẽ, ad multa remedia utilis, nihil igne deperdens. Est aũt lapis iste prægnans: intus cum quatias, alio uelut in utero sonãte. Sed uis illa medica non nisi nido direptis. Nidificãt in petris & arboribus, pariunt oua terna: excludũt pullos binos, uisi sunt & tres aliquãdo. Alterum expellunt tædio nutriendi. Quippe eo tempore ipsis cibũ negauit natura, prospiciens, ne omnium ferarũ fœtus raperentur. Vngues quoq; earum inuertuntur diebus ijs, albescũt inedia pennæ, ut merito partus suos oderint. Sed eiectos ab his cognatũ genus ossifragæ excipiunt, & educant cũ suis. Verũ adultos quoq; persequitur parẽs, & longe fugat, æmulos scilicet rapinæ. Et alioquin unũ par aquilarũ magno ad populandũ tractu ut satietur indiget. Determinãt ergo spatia, nec in proximo prædãtur. Rapta nõ protinus ferũt, sed primo deponũt, expertæq; pondus tunc demũ abeũt. Oppetũt nõ senio, nec ægritudine, sed fame, in tantũ superiore accrescẽte rostro, ut aduncitas aperiri nõ queat. A meridiano aũt tempore operantur, & uolant: prioribus horis diei, donec impleãtur hominũ cõuentu fora, ignauæ sedent. Aquilarũ pennæ mixtas reliquarũ alitum pennas deuorant. Negant unquã solam hanc alitem fulmine exanimatã, ideo armigerã Iouis cõsuetudo iudicauit.

Quando legionũ signa esse cœperint, & cum quibus sit aquilis bellũ. Cap. IIII

ROmanis eam legionibus C. Marius in secundo cõsulatu suo proprie dicauit. Erat & antea prima cum quatuor alijs: lupi, minotauri, equi, apriq; singulos ordines anteibant. Paucis ante annis sola in aciẽ portari cœpta erat, reliqua in castris relinquebãtur. Marius in totum ea abdicauit. Ex eo notatum, non ferè legionis unquam hybernasse castra, ubi aquilarum non sit iugum. Primo & secundo generi non minorum tantũ quadrupedum rapina, sed etiã cum ceruis prælia. Multum puluerem uolutatu collectũ, insidens cornibus excutit in oculos, pẽnis ora uerberãs, donec pręcipitet in rupes. Nec unus hostis illi satis est: acrior est cũ dracone pugna, multoq; magis anceps etiã si in aere. Oua hic consectatur aquilę auiditate malefica, at illa ob hoc rapit ubicunq; uisum. Ille multiplici nexu alas ligat, ita se implicãs, ut simul decidat.

Mirum de aquila. Cap. V

EST percelebris apud Seston urbem aquilæ gloria: educatam à uirgine retulisse gratiam: aues primo, mox deinde uenatus aggerentẽ. Defuncta postremo, in rogũ accensum eius iniecisse sese, & simul conflagrasse. Quam ob causam incolæ, quod uocant Heroum, in eo loco fecere, appellatum Iouis & uirginis, quoniam illi deo ales ascribitur.

De uulturibus. Cap. VI

VVlturum præualent nigri. Nidos nemo attigit. Ideo etiam fuere, qui putarent illos ex aduerso orbe aduolare falsò. Nidificant enim in excelsissimis rupibus. Fœtus quidẽ sæpe cernũtur ferè bini. Vmbricius aruspicũ in nostro æuo peritissimus, parere tradit oua tria: uno ex ijs reliqua oua nidumq; lustrare, mox abijcere. Triduo autẽ ante aut

biduo uolare eos, ubi cadauera futura sunt.

De sanquale. Cap. VII

SAnqualem auem atq; immussulum, augures Romani in magna quæstione habent. Immussulum aliqui uulturis pullũ arbitrantur esse, & sanqualem osifragę. Massurius sanqualem osifragam esse dicit, immussulum aũt pullum aquilæ priusquã albicet cauda. Quidã post Mutiũ augurẽ uisos nõ esse Romæ cõfirmauere, ego (quod uerisimilius est) in desidia rerũ omniũ non arbitror agnitos.

De accipitribus. Cap. VIII

ACcipitrum genera XVI. inuenimus. Ex ijs circon claudum altero pede, prosperrimi augurij nuptialibus negocijs & pecuariæ rei. Triorchem à numero testium, cui principatum in augurijs Phœmonoe dedit: buteonem hũc appellant Romani, familia etiam ex eo cognominata, cum prospero auspicio in ducis naui sedisset. Aesalona Græci uocãt, qui solus omni tempore apparet. cæteri hyeme abeunt. Distinctio generũ ex auiditate. Alij non nisi ex terra rapiunt auem, alij non nisi circa arbores uolitantem, alij sedentem in sublimi, aliqui uolantem in aperto. Itaq; & columbæ nouere ex ijs pericula, uisoq; considunt, uel subuolant, contra naturam eius auxiliantes sibi. In insula Africæ Cerne in oceano accipitres totius Massyliæ humi fœtificant, nec alibi nascuntur illis assueti gentibus. In Thraciæ parte super Amphipolim homines atque accipitres societate quadam aucupantur. Hi ex syluis & harundinetis excitant aues, illi superuolantes deprimunt. Rursus captas aucupes diuidunt cum ijs. Traditum est, missas in sublime sibi excipere eos: & cum tempus sit capturæ, clangore ac uolatus genere inuitare ad occasionẽ. Simile quiddam lupi apud Mæotin paludem faciunt. Nam nisi partem à piscantibus suam acceperé, expansa eorum retia lacerant. Accipitres auium non edunt corda. Nocturnus accipiter cymindis uocatur, rarus etiã in syluis, interdiu minus cernens. Bellum internecium gerit cum aquila, cohærentesq; sæpe prehenduntur.

De coccyce, quæ à suo genere interimitur. Cap. IX

COccyx ex accipitre uidetur fieri, tempore anni figuram mutans, quoniam tunc non apparét reliqui, nisi perquàm paucis diebus: Ipseq; modico tempore æstatis uisus non cernitur postea. Est autem neq; aduncis unguibus solus accipitrum, nec capite similis illis, neq; alio q̃ colore, ac † uictu columbi potius. Quin & absumitur ab accipitre, si quando unà apparuere: sola omnium auis à suo genere interempta. Mutat autem & uocem: procedit uere, occultatur caniculæ ortu: semperq; parit in alienis nidis, maxime palumbium, maiori ex parte singula oua, quod nulla alia auis: raro bina. Causa subijciendi pullos putatur, quod sciat se inuisam cunctis auibus. nam minuta quoque infestant: ita non fore tutam generi suo stirpem opinatur, ni fefellerit: quare nullum facit nidum, alioquin trepidum animal. Educat ergo subditum adulterato fœta nido. Ille auidus ex natura, præripit cibos reliquis pullis, itaq; pinguescit, & nitidus in se nutricem conuertit. illa gaudet eius specie, miraturq; sese ipsam, quod talem pepererit: suos comparatione eius damnat ut alienos, absumiq; etiam se inspectante patitur, donec corripit ipsam quoq; iam uolandi potens. Nulla tum auium suauitate carnis comparatur illi.

Aliâs rictu

De miluis. Cap. X

MIlui ex eodem accipitrum genere, magnitudine differunt. Notandũ in his, rapacissimam & famelicã semper alitem nihil esculenti rapere unquã ex funerum ferculis, nec Olympiæ ex ara. ac ne ferentium quidem manibus, nisi lugubri municipiorum immolantium ostento. Iidem uidentur artem gubernandi docuisse caudæ flexibus, in cœlo monstrante natura, quod opus esset in profundo. Milui & ipsi hybernis mensibus latẽt, non tamen ante hirundines abeuntes. Traduntur autem & à solstitijs affici podagra.

Digestio auium per genera. Cap. XI

VOlucrum prima distinctio pedibus maxime cõstat. Aut enim aduncos ungues habent, aut digitos, aut palmipedum in genere sunt, uti anseres, & aquaticæ ferè aues. Aduncos ungues habentia, carne tantum uescuntur ex parte magna.

De

De inauſpicatis auibus, cornice, coruis, bubone. Cap. XII

CORnices & alio pabulo. atq; duritiem nucis roſtro repugnantem, uolantes in altum in ſaxa tegulasúe iaciunt iterũ ac ſæpius, donec quaſſatam perfringere queant. Ipſa ales eſt inauſpicatæ garrulitatis, à quibuſdam tamen laudata. Ab arcturi ſidere ad hirundinum aduentum notatur eam in Mineruæ lucis templisq; raro, alicubi omnino nõ aſpici, ſicut Athenis. Præterea ſola hæc etiam uolantes pullos aliquandiu paſcit: inauſpicatiſſima fœtus tempore, hoc eſt, poſt ſolſtitiũ. Cæteræ omnes ex eodem genere pellunt nidis pullos, ac uolare cogunt, ſicut & corui: qui & ipſi non carne tantum aluntur, ſed robuſtos quoq; fœtus ſuos fugant longius. Itaque paruis in uicis non plus bina coniugia ſunt: Circa Cranonem quidem Theſſaliæ ſingula perpetuo: genitores ſoboli loco cedunt. Diuerſa in hac & ſupradicta alite quædam. Corui ante ſolſtitium generant: ijdem ægreſcũt ſexagenis diebus, ſiti maxime, anteq; fici coquãtur autumno. cornix ab eo tempore corripitur morbo. Corui pariunt cum plurimum quinos. Ore eos parere aut coire uulgus arbitratur. Ideoq; grauidas, ſi ederint coruinũ ouum, per os partum reddere: atq; in totum, difficulter parere, ſi tecto inferantur. Ariſtoteles negat, nõ hercule magis quàm in Aegypto ibim: ſed illam exoſculationem, quæ ſæpe cernitur, qualem in columbis eſſe. Corui in auſpicijs ſoli uidentur intellectum habere ſignificationum ſuarum. nam cum Mediæ hoſpites occiſi ſunt, omnes è Peloponneſo & Attica regione uolauerunt. Peſsima eorum ſignificatio, cum glutiunt uocẽ uelut ſtrangulati. Vncos ungues & nocturnæ aues habent, ut noctuæ, bubo, ululæ. Omnium horum hebetes interdiu oculi. Bubo funebris, & maxime abominatus, publicis præcipue auſpicijs, deſerta incolit: nec tantũ deſolata, ſed dira etiam & inacceſſa: noctis monſtrũ, nec cantu aliquo uocalis, ſed gemitu. Itaq; in urbibus aut omnino in luce uiſus, dirum oſtentum eſt. Priuatorum domibus inſidentem plurimis ſcio nõ fuiſſe feralem. Volat nunquã quò libuit, ſed trãſuerſus aufertur. Capitolij cellam ipſam intrauit Sex. Papellio Iſtro, L. Pedanio coss. propter quod nonis Martijs urbs luſtrata eſt eo anno.

De incendiaria aue. Cap. XIII

INauſpicata eſt & incendiaria auis, propter quã ſæpenumero luſtratã urbem in annalibus inuenimus, ſicut L. Caſsio, C. Mario coss. quo anno & bubone uiſo luſtrata eſt. Quæ ſit auis ea, nec reperitur, nec traditur. Quidã ita interpretãtur, incendiariã eſſe quæcunq; apparuerit carbonẽ ferẽs ex aris uel altaribus. Alij ſpinturnicem eã uocãt: ſed hæc ipſa quæ eſſet inter aues, qui ſe ſcire diceret nõ inueni.

De Cliuina. Cap. XIIII

CLiuinam quoq; auẽ ab antiquis nominatã animaduerto ignorari. Quidã clamatoriam dicũt, Labeo prohibitoriam. Et apud Nigidiũ ſubis appellatur auis, quæ aquilarum oua frangat.

De auibus incognitis. Cap. XV

SVnt præterea complura genera depicta in Hetruſca diſciplina, ſeculis non uiſa: quæ nunc defeciſſe mirum eſt, cum abundent etiam quæ gula humana populatur.

De auibus nocturnis. Cap. XVI

EXternorũ de augurijs peritiſsime ſcripſiſſe Hylas nomine putatur. Is tradit noctuã, bubonem, picũ arbores cauantẽ, trogonẽ, cornicem, à cauda de ouo exire: quoniam pondere capitũ peruerſa oua, poſteriorem partem corporũ fouendam matri applicent.

De noctuis. Cap. XVII

NOctuarum contra aues ſolers dimicatio. Maiore circundatæ multitudine, reſupinæ pedibus repugnãt, collectæq; in arctũ, roſtro & unguibus totæ tegũtur. Auxiliatur accipiter collegio quodã naturæ, bellũq; partitur. Noctuas ſexagenis diebus hyemis cubare, & nouẽ uoces habere tradit Nigidius.

De pico martio. Cap. XVIII

SVnt & paruæ aues uncorum unguium, ut pici, martio cognomine inſignes, & in auſpicijs magni. Quo in genere arborum cauatores, ſcandentes in ſubrectum felium modo, illi uero & ſupini, percuſsi corticis ſono, pabulum ſubeſſe intelligũt. pullos in cauis educant auium ſoli. Adactos cauernis eorum à paſtore cuneos, admota quadam ab his her

ba,elabi creditur uulgo. Trebius autor est, clauum cuneumúe adactum quanta libeat ui arbori in qua nidum habeat, statim exilire cum crepitu arboris, cum insederit clauo aut cuneo. Ipsi principales Latio sunt in augurijs, à rege qui nomen huic aui dedit. Vnum eorum præscitũ transire non queo. In capite prætoris urbani L. Tuberonis, in foro iura pro tribunali reddẽtis, sedit ita placide, ut manu prehenderetur. Respondere uates, exitiũ imperio portendi si dimitteretur: at si exanimaretur, pretori. Et ille auem protinus cõcerpsit: nec multo post impleuit prodigium. Vescuntur & glande in hoc genere, pomisq́ multę, sed quæ carne tantum non uiuunt, excepto miluo: quod ipsum in augurijs dirum est.

De uncos ungues habentibus & digitos. Cap. XIX

VNcos ungues habẽtes omnino nõ congregãtur, & sibi quæq́ prædantur. Sunt aũt omnes ferè altiuolæ præter nocturnas: & magis, maiores. Omnibus alæ grandes, corpus exiguum. Ambulant difficulter. In petris raro consistunt, curuatura unguiũ prohibente. Nunc de secũdo ordine dicamus, qui in duas diuiditur species, oscines, & alites: illarum generi cantus oris, his magnitudo differentiam dedit. Itaq́ præcedent & ordine:

De pauonibus, & quis eos primus cibi causa occiderit. Cap. XX

OMnesq́ reliquas in his pauonũ genus, cũ forma tũ intellectu eius & gloria. Gẽmantes laudatus expãdit colores aduerso maxime sole, quia sic fulgẽtius radiãt. Simul umbræ quosdam repercussus cæteris, qui in opaco clarius micant, cõchata quærit cauda: oẽsq́ in aceruũ cõtrahit pennarũ, quos spectari gaudet oculos. Idẽ cauda annuis uicibus amissa cũ folijs arborũ, donec renascatur iterũ cũ flore, pudibũdus ac mœrẽs quærit latebram. Viuit annis XXV. Colores incipit fundere in trimatu. Ab autoribus nõ gloriosum tantũ animal hoc traditur, sed & maleuolum, sicut anser uerecundum: quoniã has quoq́ quidã addiderũt notas in his, haud probatas mihi. Pauonẽ cibi gratia Romæ primus occidit orator Hortẽsius, aditiali cœna sacerdotij. Saginare primus instituit circa nouissimũ piraticũ bellũ M. Aufidius Lurco, exq́ eo quæstu reditus sestertiũm sexagena M. habuit.

De gallis, & quomodo castrentur, & de gallinaceo locuto. Cap. XXI

PRoxime gloriã sentiũt & hi nostri uigiles nocturni, quos excitandis in opera mortalibus, rumpendoq́ somno natura genuit. Norunt sidera, & ternas distinguũt horas interdiu cantu. Cũ sole eunt cubitũ, quartaq́ castrensi uigilia ad curas laborẽq́ reuocant. Nec solis ortũ incautis patiuntur obrepere, diemq́ uenientẽ nuntiant cantu, ipsum uero cantum plausu laterum. Imperitant suo generi, & regnũ in quacunq́ sunt domo exercẽt. Dimicatione paritur hoc quoq́ inter ipsos, uelut ideo tela agnata cruribus suis intelligentes: nec finis sæpe cõmorientibus. Quod si palma cõtingit, statim in uictoria canũt, seq́ ipsi principes testantur. Victus occultatur silens, ægreq́ seruitiũ patitur. Et plebs tamẽ æque superba graditur ardua ceruice, cristis celsa: cœlũq́ sola uolucrũ aspicit crebro, in sublime caudam quoq́ falcatã erigens: itaq́ terrori sunt etiã leonibus ferarũ generosissimis. Iam ex his quidam ad bella tantũ & prælia assidua nascuntur, quibus etiã patrias nobilitarũt Rhodũ ac Tanagrã. Secũdus est honos habitus Melicis ac Chalcidicis, ut planè dignæ aliti tantũ honoris præbeat Romana purpura. Horum sunt tripudia solistima. Hi magistratus nostros quotidie regũt, domosq́ ipsis suas claudũt aut reserãt: hi fasces Ro. impellunt aut retinent, iubent acies aut prohibẽt, uictoriarũ omniũ toto orbe partarũ auspices: hi maxime terrarum imperio imperãt extis etiã fibrisq́ haud aliter q̃ opimæ uictimæ dijs grati. Habent ostenta & præposteri eorũ uespertiniq́ cantus. Nanq́ totis noctibus canendo, Bœotijs nobilem illam aduersus Lacedæmonios præsagiuere uictoriã, ita coniecta interpretatione, quoniã uicta ales illa nõ caneret. Desinunt canere castrati, quod duobus fit modis, lumbis adustis candente ferro, aut imis cruribus: mox ulcere oblito figlina creta: facilius ita pinguescunt. Pergami omnibus annis spectaculum gallorũ publice æditur ceu gladiatorum. Inuenitur in annalibus, in Ariminensi agro M. Lepido, Q. Catulo coss. in uilla Galerij locutum gallinaceum, semel quod equidem sciam.

De anseribus, & quis primus iecur anserinum comederit, & de adipe anserino Comageno. Cap. XXII

Est & anseri uigil cura Capitolio testata defenso, per id tempus canum silentio proditis rebus. Quamobrem cibaria anserum censores in primis locāt. Quin & fama amoris, Argis dilecta forma pueri nomine Oleni, & Glauces Ptolemæo regi cithara canētis, quam eodem tempore & aries amasse proditur. Potest & sapientiæ uideri intellectus ijs esse. Ita comes perpetuo adhæsisse Lacydi philosopho dicitur, nusquā ab eo non in publico, non in balneis, non noctu, non interdiu digressus. Nostri sapientiores, qui eos iecoris bonitate nouere. Fartilibus in magnam amplitudinem crescit, exemptum quoq; lacte mulso augetur. Nec sine causa in quæstione est, quis primus tantum bonum inuenerit, Scipio Metellus uir consularis, an M. Sestius eadem ætate eques Ro. Sed (quod cōstat) Messalinus Cotta, Messalæ oratoris filius, palmas pedū ex his torrere, atq; patinis cum gallinaceorum cristis condire reperit. Tribuetur enim à me culinis cuiusq; palma cum fide. Mirum in hac alite, à Morinis usq; Romam pedibus uenire. Fessi proferuntur ad primos, ita cæteri stipatione naturali propellunt eos. Candidorum alterum uectigal in pluma. Velluntur quibusdā locis bis anno. Rursus plumigeri uestiuntur: molliorq; quæ corpori quàm proxima, & è Germania laudatissima. Candidi ibi, uerū minores, ganzæ uocantur. Pretium plumæ eorum, in libras denarij quini. Et inde crimina plerunq; auxiliorum præfectis, à uigili statiōe ad hæc aucupia dimissis cohortibus totis. Eoq; delicię processere, ut sine hoc instrumēto durare iam ne uirorum quidem ceruices possint. Aliud reperit Syriæ pars quæ Comagene uocatur: adipem eorū in uase æreo cum cinnamo niue multa obrutum, ac rigore gelido maceratū, ad usum præclari medicaminis, quod ab gente dicitur Comagenum. Anserini generis sunt chenalopeces, & quibus lautiores epulas non nouit Britannia cheneroces, fero ansere minores. Decet tetraonas suus nitor, absolutaq; nigritia, in supercilijs cocci rubor. Alterum eorum genus uulturum magnitudinem excedit, quorū & colorem reddit. Nec ulla ales excepto struthiocamelo maius corpore implens pondus, in tantū aucta, ut in terra quoq; immobilis prehendatur. Gignunt eos alpes, & septentrionalis regio. In auiarijs saporem perdunt. Moriuntur cōtumacia spiritu reuocato. Proximæ eis sunt, quas Hispania aues tardas appellat, Græcia otidas dānatas in cibis. Emissa enim ossibus medulla, odoris tædium extemplo sequitur.

De gruibus, ciconijs, oloribus, & peregrinis auibus, & coturnicibus, & glotte. Ca. XXIII

Inducias habet gens Pygmæa abscessu gruum (ut diximus) cum ijs dimicantium. Immensus est tractus quo ueniunt, si quis reputet à mari eoo. Quando proficiscātur consentiunt, uolant ad prospiciendum alte, ducem quem sequantur eligunt: in extremo agmine per uices, qui acclament dispositos habent, & qui gregem uoce contineant. Excubias habent nocturnis temporibus, lapillum pede sustinentes, qui laxatus somno & decidens, indiligentiam coarguat. Cæteræ dormiunt capite subter alam condito, alternis pedibus insistentes. Dux erecto prouidet collo, ac prædicit. Eædem mansuefactæ lasciuiūt, gyrosq; quosdam indecoro cursu uel singulæ peragunt. Certum est, Pontum transuolaturas, primum omnium angustias petere, inter duo promontoria Criu metopon & Carambin: mox saburra stabiliri. cum medium transierint, abijci lapillos è pedibus: cum attigerint continentem, & è gutture harenam. Cornelius Nepos, qui diui Augusti principatu obijt, cum scriberet turdos paulo ante cœptos saginari, addidit ciconias magis placere q̃ grues: cum hæc nunc ales inter primas expetatur, illam nemo uelit attigisse. Ciconiæ quonam è loco ueniant, aut quò se referant, incompertum adhuc est. E longinquo uenire non dubium, eodem quo grues modo: illas hyemis, has æstatis aduenas. Abituræ congregantur in loco certo: comitatæq; sic, ut nulla sui generis relinquatur, nisi captiua & serua, ceu lege prædicta die recedunt. Nemo uidit agmen discedentiū, cum discessurum appareat: nec uenire, sed uenisse cernimus: utrūq; nocturnis fit temporibus. Et quamuis

ultra citraúe peruolent, nunq; tamen aduenisse usquã, nisi noctu existimãtur. Pythonos comen uocant in Asia patentibus campis, ubi cõgregatæ inter se cõmurmurant, eam quæ nouissima aduenit lacerant, atq; ita abeunt. Notatũ, post Idus Augustas nõ temere uisas ibi. Sunt qui ciconijs non inesse linguas confirment. Honos ijs serpentium exitio tantus, ut in Thessalia capitale fuerit occidisse, eadẽq; legibus pœna, quæ in homicidã. Simili anseres quoq; & olores ratione cõmeãt, sed horũ uolatus cernitur. Liburnicarũ more rostrato impetu feruntur, facilius ita findentes aera, quàm si recta frõte impellerẽt: à tergo sensim dilatante se cuneo porrigitur agmen, largeq; impellenti præbetur auræ. Colla imponunt præcedẽtibus, fessos duces ad terga recipiunt. Ciconiæ nidos eosdẽ repetunt, genitricumq́ senectã inuicẽ educant. Olorum morte narratur flebilis cãtus, falso, ut arbitror, aliquot experimentis. Iidem mutua carne uescuntur inter se. Verum hæc cõmeantiũ per maria terrasq; peregrinatio non patitur differri minores quoq;, quibus est natura similis: utcunq; enim supradictas magnitudo & uires corporũ inuitare uideri possunt. Coturnices ante etiam semper adueniunt quàm grues, parua auis, & cum ad nos uenit, terrestris potius quàm sublimis. Aduolant & hæ simili modo non sine periculo nauigantiũ, cũ appropinquauere terris. Quippe uelis sæpe insidunt & hoc semper noctu, merguntq; nauigia. Iter est his per hospitia certa. Austro non uolant, humido scilicet & grauiore uento. Aura tamen uehi uolunt, propter pondus corporũ, uiresq; paruas. Hinc uolantium illa cõquestio labore expressa. Aquilone ergo maxime uolant ortygometra duce. Primam earum terræ appropinquantem accipiter rapit. Semper hinc remeantes comitatum sollicitant, abeuntq; unà persuasæ glottis & otis & cychramus. Glottis prælongam exerit linguam, unde ei nomen. Hanc initio blandita peregrinatione auide profectam, pœnitentia in uolatu cum labore scilicet subit, reuerti incomitatam piget, & sequi: nec unquam plus uno die pergit, in proximo hospitio deserit. uerum inuenitur alia, antecedente anno relicta: simili modo in singulos dies. Cychramus perseuerantior festinat etiam peruenire ad expetitas sibi terras. itaq; noctu is eas excitat, admonetq; itineris. Otis bubone minor est, noctuis maior, auribus plumeis eminentibus, unde & nomen illi: quidam Latine asionem uocant: imitatrix aliàs auis ac parasita, & quodam genere saltatrix. capitur haud difficulter ut noctuæ, intenta in aliquo circumeunte alio. Quod si uentus agmen aduerso flatu cœperit inhibere, pondusculis lapidum apprehensis, aut gutture harena repleto, stabilitę uolant. Coturnicibus ueneni semen gratissimus cibus: quam ob causam eas damnauere mensæ, simulq; comitialem propter morbum despui suetum, quem solæ animalium sentiunt præter hominem.

De hirũdinibus, merulis, turdis & sturnis, turturibus & palumbis Cap. XXIIII

ABeunt & hirundines hybernis mẽsibus, sola carne uescens auis ex ijs, quæ aduncos ungues nõ habent: sed in uicina abeunt, apricos secutæ montium recessus: inuẽtæq; iam sunt ibi nudæ atq; deplumes. Thebarũ tecta subire negãtur, quoniã urbs illa sæpius capta sit: nec Biziæ in Thracia propter scelera Terei. Cecina Volaterranus equestris ordinis quadrigarum dominus, comprehẽsas in urbem secũ auferens uictoriæ nuntias amicis mittebat, in eundem nidũ remeantes illito uictoriæ colore. Tradit & Fabius Pictor in annalibus suis, cum obsideretur præsidium Romanum à Ligustinis, hirundinem à pullis ad se allatam: ut lino ad pedem eius alligato nodis significaret, quoto die aduenienteauxilio eruptio fieri deberet. Abeunt & merulæ turdiq; & sturni, simili modo in uicina. Sed hi plumam nõ amittunt, nec occultantur, uisi sæpe ibi, quò hybernũ pabulum petũt. itaq; in Germania hyeme maxime turdi cernũtur. Verius turtur occultatur, pennasq; amittit. Abeunt & palumbes, quónam & in ijs incertũ. Sturnorum generi proprium cateruatim uolare & quodã pilæ orbe circumagi, omnibus in mediũ agmen tendentibus. Volucrum soli hirundini flexuosi uolatus, uelox celeritas, quibus ex causis neq; rapinæ cæterarũ alitum obnoxia est. Eadem demum sola auium non nisi in uolatu pascitur.

Quæ

Quæ auium perennes, quæ semestres, quæ trimestres. Cap. xxv

TEmporum magna differẽtia auibus: Perennes ut columbæ, semestres ut hirundines, trimestres ut turdi & turtures, & quæ cum fœtũ eduxere, abeunt, ut galguli, upupæ.

De auibus mira. Cap. xxvi

AVtores sunt, omnibus annis aduolare Ilium ex Aethiopia aues, & confligere ad Memnonis sepulchrũ, quas ob id Memnonidas uocant. Hoc idem quinto quoque anno facere eas in Aethiopia circa regiam Memnonis, exploratũ sibi Cremutius tradit. Simili modo pugnant Meleagrides in Bœotia. Africæ hoc est gallinarum genus, gibberum, uarijs sparsum plumis, quæ nouissimæ sunt peregrinarum auium in mensas receptæ propter ingratum uirus. Verum Meleagri tumulus nobiles eas fecit.

De auibus seleucidibus. Cap. xxvii

SEleucides aues uocantur, quarũ aduentũ ab Ioue precibus impetrãt Casij montis incolæ, fruges eorũ locustis uastãtibus. Nec unde ueniãt, quóue abeant cõpertũ, nunq̃ conspectis nisi cũ præsidio earũ indigetur.

De ibi. Cap. xxviii

INuocant & Aegyptij ibes suas contra serpentium aduentum: & Elei Myiagron deum, muscarũ multitudine pestilentiã afferente: quæ protinus intereunt qua litatũ est illi die.

Quæ aues in q̃bus locis nõ sunt, & quæ mutãt colorẽ & uocẽ, & de luscinijs. Ca. xxix

SEd in secessu auium & noctuæ paucis diebus latere traduntur, quarum genus in Creta insula nõ est: etiam si qua inuecta sit emoritur. Nam hæc quoq; mira naturæ differentia: alia alijs locis negat, tanq̃ genera frugũ fruticumúe, sic & animaliũ: non nasci, translatitium: inuecta emori, mirum. Quid est illud unius generis saluti aduersum? quæúe ista naturæ inuidia? aut qui terrarum dicati auibus termini? Rhodus aquilam non habet. Transpadana Italia iuxta alpes Larium lacum appellat, amœnũ arbusto agro, ad quem ciconiæ non permeant: sicuti nec octauum citra lapidem ab eo, immensa alioqui finitimo Insubriũ tractu examina gracculorũ monedularumq;, cui soli aui furacitas auri argentiq; pręcipue mira est. Picus Martius in Tarentino agro negatur esse. Nuper & adhuc tamen rara ab Apennino ad urbẽ uersus cerni cœpere picarũ genera, quæ longa insignes cauda uariæ appellantur. Propriũ his caluescere omnibus annis, cũ serantur rapa. Perdices non transuolant Bœotiæ fines in Attica: nec ulla auis in Ponto, insula qua sepultus est Achilles, sacratam ei ædem. In Fidenate agro iuxta urbem ciconiæ nec pullos nec nidũ faciunt. At in agrum Volaterranum palumbiũ uis è mari quotannis aduolat. Romæ in ædem Herculis in foro Boario, nec muscæ nec canes intrãt. Multa præterea similia, quæ prudẽs subinde omitto in singulis generibus, fastidio parcens: quippe cũ Theophrastus tradat inuectitias esse in Asia etiã colũbas, & pauones, & coruos, & in Cyrenaica uocales ranas. Alia admiratio circa oscines: ferè mutãt colorem uocemq; tempore anni, ac repente fiunt aliæ: quod in grandiore alitum genere grues tantum. Eæ enim senectute nigrescunt. Merula ex nigra ruffescit, canit æstate, hyeme balbutit, circa solstitiũ muta. Rostrum quoq; anniculis in ebur transfiguratur, duntaxat maribus. Turdis color æstate circa collum uarius, hyeme cõcolor. Luscinijs diebus ac noctibus continuis xv. garrulus sine intermissu cantus, densante se frondiũ germine, non in nouissimũ digna miratu aue. Primum tanta uox tam paruo in corpusculo, tam pertinax spiritus. Deinde in una perfecta musicę scientia modulatus æditur sonus: & nunc cõtinuo spiritu trahitur in longũ, nunc uariatur inflexo, nũc distinguitur conciso, copulatur intorto, promittitur reuocato; infuscatur ex inopinato: interdum & secum ipse murmurat: plenus, grauis, acutus, creber, extentus, ubi uisum est uibrans, summus, medius, imus. Breuiterq;, omnia tam paruulis in faucibus, quæ tot exquisitis tibiarũ tormentis ars hominũ excogitauit: ut non sit dubium hanc suauitatem præmonstratã efficaci auspicio, cum in ore Stesichori cecinit infantis. Ac ne quis dubitet artis esse, plures singulis sunt cantus, & non ijdem omnibus, sed sui cuiq;. Certant inter se, palamq; animosa contentio est. Victa morte finit sæpe uitam, spiritu prius deficien-

te quàm

te quàm cantu. Meditantur aliæ iuniores, uersusq; quos imitentur accipiunt. Audit discipula intentione magna, & reddit, uicibusq; reticent. Intelligitur emendatę correctio, & in docente quędam reprehensio. Ergo seruorū illis precia sunt, & quidē ampliora q̄ quibus olim armigeri parabātur. Scio sestertijs vi. candidā alioquin, quod est prope inusitatum, uenisse, quæ Agrippinæ Claudij principis coniugi dono daretur. Visum iam sæpe, iussas canere cœpisse, & cum symphonia alternasse: sicut homines repertos, qui sonum earum, addita in transuersas harundines aqua, foramen inspirantes, linguæue parua aliqua opposita mora, indiscreta redderent similitudine. Sed eæ tantæ tamq; artifices argutiæ à xv diebus paulatim desinunt, nec ut fatigatas possis dicere aut satiatas. Mox æstu aucto in totum alia uox fit, nec modulata aut uaria. Mutatur & color. Postremo hyeme ipsa non cernitur. Linguis earum tenuitas illa prima non est, quæ cæteris auibus. Pariunt uere primo, cum plurimum sena oua. Alia ratio ficedulis. Nam formam simul coloremq; mutāt. Hoc nomen non nisi autumno habent, postea melancoryphi uocantur. Sic & erithacus hyeme, idē phœnicurus æstate. Mutat & upupa, ut tradit Æschylus poeta, obscœna aliâs pastu auis, crista uisenda plicatili, contrahens eam subrigensq; per longitudinem capitis. Oenanthe quidem etiā status latebrę dies habet, exoriente sirio occultata, ab occasu eiusdem prodit: quod miremur, ipsis diebus utrunque. Chlorion quoq; qui totus est luteus, hyeme non uisus, circa solstitia procedit.

De merulis. Cap. xxx

MErulæ circa Cyllenen Arcadiæ, nec usquam aliubi candidę nascuntur. Ibis circa Pelusium tantum nigra est, cæteris omnibus locis candida.

Tempus auium genituræ. Cap. xxxi

OScines, præter exceptas, non temere fœtus faciunt ante æquinoctium uernum, aut post autumnale: ante solstitium autem dubios, post solstitium uitales.

De halcyonibus, & de diebus earū nauigabilibus, & gauijs, & mergis. Cap. xxxii

EO maxime sunt insignes halcyones. Dies earum partus, maria quiq; nauigant nouere. Ipsa auis paulo amplior passere, colore cyaneo ex parte maiore, tantum purpureis & candidis admixtis pennis, collo gracili ac procero. Alterum genus earum magnitudine distinguitur & cantu. Minores in harundinetis canunt. Halcyonem uidere rarissimum est, nec nisi Vergiliarū occasu, & circa solstitia brumamue, naue aliquando circumuolata statim in latebras abeuntem. Fœtificant bruma, qui dies halcyonides uocantur, placido mari per eos & nauigabili, Siculo maxime. In reliquis partibus est quidē mitius pelagus, Siculum utiq; tractabile. Faciūt aūt septē ante brumam diebus nidos, & totidē sequentibus pariūt. Nidi earū admirationē habēt, pilæ figura, paulū eminenti ore perq; angusto, grandium spongiarū similitudine: ferro intercidi nō queunt, franguntur q; ictu ualido, ut spuma arida maris. Nec unde cōfingantur, inuenitur. Putāt ex spinis aculeatis: piscibus enim uiuunt. Subeunt & in amnes. Pariunt oua quina. Gauiæ in petris nidificant mergi in arboribus. Pariunt plurimum terna. Sed gauiæ æstate, mergi incipiente uere.

De auium solertia in nidificando, hirundine, argatili, cynamolgis, & perdicibus. Cap. xxxiii

HAlcyonum nidi figura, reliquarum quoq; solertiæ admonet: neq; alia parte ingenia auium magis admirāda. Hirundines luto cōstruunt, stramento roborant. Si quando inopia est luti, madefactæ multa aqua pennis puluerem spargunt. Ipsum uero nidum mollibus plumis floccisq; consternunt tepefaciendis ouis, simul ne durus sit infantibus pullis. In fœtu summa æquitate alternant cibum. Notabili munditia egerunt excrementa pullorum: adultioresq; circumagi docēt, & foris saturitatem emittere. Alterum genus hirundinum est rusticarū & agrestium, quæ raro in domibus, diuersos figura, sed eadem materia cōfingunt nidos, totos supinos, faucibus porrectis in angustū, utero capaci: mirum, qua peritia occultandis habiles pullis, & substernendis molles. In Ægypti Heracleotico ostio molem cōtinuatione nidorum euaganti Nilo inexpugnabilem opponunt stadij

stadij ferè unius spatio, quod humano opere perfici nō posset. In eadem Aegypto iuxta oppidum Copton insula est sacra Isidi, quam ne laceret amnis idem, muniunt opere, incipientibus uernis diebus palea & stramento rostrū eius firmantes, cōtinuatis per triduum noctibus tanto labore, ut multas in opere emori constet. Eaq; militia illis cum anno redit semper. Tertiū est earū genus quæ ripas excauant, atq; ita internidificant. Harū pulli ad cinerē ambusti, mortifero fauciū malo, multisq; alijs morbis humani corporis medētur. Non faciunt hæ nidos. Migrantq; multis diebus ante, si futurum est ut auctus amnis attingat. In genere parrarū est cui nidus ex musco arido ita absoluta perficitur pila, ut inueniri non possit aditus. Argatilis appellatur, eadem figura ex ligno intexens. Picorum aliquis suspendit in surculo primis in ramis cyathi modo, ut nulla quadrupes possit accedere. Galgulos quidē ipsos dependentes pedibus somnū capere cōfirmāt, quia tutiores ita se sperant. Iam publicū quidē omniū est, tabulata ramorū sustinendo nido prouide eligere, cameraq; ab imbri aut fronde protegere densa. In Arabia † cynamolgus auis appellatur: cinnami surculis nidificat. *cinamomus* Plumbatis eos sagittis decutiunt indigenę, mercis gratia. In Scythis auis magnitudine otidis, binos parit, in leporina pelle semper in cacuminibus ramorum suspensa. Picæ cum diligentius uisum ab homine nidum sensere, oua transferunt aliò. Hoc in his auibus, quarū digiti nō sunt accōmodati complectendis transferendisq; ouis, miro traditur modo. Nanque surculo super bina oua imposito, ac ferruminato alui glutino, subdita ceruice medio, æqua utrinq; libra deportant aliò. Nec uero ijs minor solertia, quæ cunabula in terra faciūt, corporis grauitate prohibitæ sublime petere. Merops uocatur, genitores suos recōditos pascens, pallido intus colore pennarū, superne cyaneo, priori subrutilo. Nidificat in specu sex pedū defossa altitudine. Perdices spina & frutice sic muniunt receptaculum, ut contra feras abunde uallentur. Ouis stragulum molli puluere contumulant, nec in quo loco peperere incubāt: néue cui frequentior cōuersatio sit suspecta, transferunt aliò. Illæ quidē & maritos suos fallunt, quoniam intemperantia libidinis frangunt earum oua, ne incubando detineantur. Tunc inter se dimicant mares desiderio fœminarum: uictum aiūt Venerem pati. Id quidem & coturnices, Trogus & gallinaceos aliquando: Perdices uero à domitis feros & nouos aut uictos iniri promiscue. Capiuntur quoq; pugnacitate eiusdē libidinis, contra aucupis indicem exeunte in prælíū duce totius gregis. Capto eo procedit alter, ac subinde singuli. Rursus circa cōceptū fœminæ capiuntur, contra aucupū fœminā exeuntes, ut rixando abigant eam. Neq; in alio animali par opus libidinis. Si cōtra mares steterint fœminæ, aura ab his flāte prægnātes fiūt. Hiantes autē exerta lingua per id tēpus æstuant, cōcipiuntq; superuolantiū afflatu, sæpe uoce tantum audita masculi. Adeoq; uincit libido etiā fœtus charitatē, ut illa furtim & in occulto incubās, cū sensit fœminā aucupis accedentē ad marē, recanat reuocetq;, & ultro prębeat se libidini. Rabie quidem tanta ferūtur, ut in capite aucupantiū sæpe cæcæ metu sedeant. Si ad nidū is cœperit accedere, procurrit ad pedes eius fœta, prægrauem aut delumbem sese simulans, subitoq; in procursu aut breui aliquo uolatu cadit fracta aut ala aut pedibus: procurrit iterum, iamiam prehensurū effugiens, spemq; frustrās, donec in diuersum abducat à nidis. Eadem in pauore libera, ac materna uacans cura, in sulco resupina gleba se terræ pedibus apprehensa operit. Perdicum uita ad sexdecim annos durare existimat.

De columbis. Cap. XXXIIII

AB his columbarum maxime spectantur simili ratione mores ijdem, sed pudicitia illis prima, & neutri nota adulteria. Coniugij fidē non uiolant, cōmunemq; seruant domum. Nisi cœlebs aut uidua, nidū non relinquit. Et imperiosos mares, subinde etiam iniquos ferunt: quippe suspicio est adulterij, quamuis natura nō sit. Tunc plenū querela guttur, sæuiq; rostro ictus, mox in satisfactione exosculatio, & circa Veneris preces crebris pedum orbibus adulatio. Amor utriq; sobolis æqualis: sæpe & ex hac causa castigatio, pigrius intrante fœmina ad pullos. Parturienti solatia & ministeria ex mare. Pullis

primo

primo salsiorem terram collectam gutture in ora inspuunt, præparātes tempestiuitatem cibo. Proprium generis eius & turturum, cum bibant colla non resupinare, large bibere, iumentorum modo.

De palumbibus. Cap. XXXV

VIuere palumbes ad xxx. annũ, aliquos ad xl. habemus autores, uno tãtum incommodo unguium, eodem & argumento senectæ, qui citra perniciem recidũtur. Cantus omnibus similis atq; idem, trino conficitur uersu, præterq; in clausula gemitu: hyeme mutis, uere uocalibus. Nigidius putat, cum oua incubat, sub tecto nominatam palumbẽ relinquere nidos. Pariunt aũt post solstitia. Columbæ & turtures octonis annis uiuunt.

De passeribus. Cap. XXXVI

COntrà passeri minimum uitæ, cui salacitas par. Mares negantur anno diutius durare, argumẽto, quia nulla ueris initio appareat nigritudo in rostro, quę ab æstate incipit. Fœminis longiusculum spatium. Verum columbis inest quidam & gloriæ intellectus, Nosse credas suos colores, uarietatemq; dispositam: quin etiam ex uolatu quæritur plaudere in cœlo, uarieq; sulcare. Qua in ostentatione ut uinctæ præbẽtur accipitri, implicatis strepitu pennis, qui non nisi ipsis alarum humeris eliditur, alioquin soluto uolatu in multum ueslociores. Speculatur occultus fronde latro, & gaudentem in ipsa gloria rapit.

De tinnunculo. Cap. XXXVII

OB id cum ijs habẽda est auis quæ tinnunculus uocatur. Defendit enim illas, terretq; accipitres naturali potentia, in tãtun, ut uisum uocemq; eius fugiant. Hac de causa præcipuus columbis amor eorum. Feruntq;, si in quatuor angulis defodiantur in ollis nouis oblitis, non mutare sedem columbas: quod auro insectis alarum articulis quæsiere aliqui, non aliter innoxijs uulneribus, multiuaga alioquin aue. Est enim ars illis inter se blandiri, & corrũpere alias, furtoq; comitatiores reuerti. Quin & internunciæ in rebus magnis fuere, epistolas annexas earum pedibus obsidione Mutinensi in castra consulum D. Bruto mittente. Quid uallũ & uigil obsidio, atq; etiã retia amne prætenta profuere Antonio, per cœlum eunte nuncio? Et harum amore insaniunt multi, ac super tecta exędificant turres ijs, nobilitatemq; singularum & origines narrant, uetere iam exemplo. L. Axius eques Romanus ante bellum ciuile Pompeianum denarijs quadringentis singula paria uendita uit, ut M. Varro tradit. Quin & patriam nobilitauere, in Campania grandissimę prouenire existimatæ. Harum uolatus in reputationem cæterarum quoq; uolucrũ nos impellit.

De uolatu & incessu auium. Cap. XXXVIII

OMnibus animalibus reliquis certus & uniusmodi, & in suo cuiq; genere incessus est: aues solæ uario meatu feruntur, & in terra & in aere. Ambulant aliquæ, ut cornices: saliunt aliquæ, ut passeres, merulæ: currunt, ut perdices, rusticulæ: ante se pedes iaciunt, ut ciconiæ & grues: expandunt alas, pendentesq; raro interuallo quatiunt, aliæ crebrius, sed & primas duntaxat pennas: aliæ & tota latera pandunt. Quædam uero maiore ex parte compressis uolant. Percussoq; semel aliquæ & gemino ictu aere feruntur: uelut inclusum eum premẽtes, eiaculãtur sese in sublime, in rectũ, in pronum. Impingi putes aliquas, aut rursus ab alto cadere has, illas salire. Anates solæ, quæq; sunt eiusdem generis, in sublime protinus sese tollũt, atq; è uestigio cœlũ petũt, & hoc etiã ex aqua. Itaq; in foueas quibus feras uenamur, delapsæ solæ euadũt. Vultur, & ferè grauiores, nisi ex procursu, aut altiore tumulo immissæ non euolant, cauda reguntur. Aliæ circumspectant, aliæ flectunt colla. Nonnullæ uescuntur ea quæ rapuere pedibus. Sine uoce nõ uolant multæ: aut è cõtrario semper in uolatu silent. Subrectæ, pronæ, obliquæ in latera, in ora, quædam & resupinæ feruntur: ut si pariter cernãtur plura genera, non in eadem natura meare uideantur.

De apodibus. Cap. XXXIX

PLurimum uolant quæ apodes, quia careant usu pedum, ab alijs cypseli appellantur, hirundinum specie. Nidificant in scopulis. Hæ sunt quæ toto mari cernuntur: Nec unquam tam longo naues, tamqúe continuo cursu recedunt à terra, ut non circumuolitent

litent eas apodes. Cætera genera reſidũt & inſiſtunt: his quies, niſi in nido, nulla: aut pendent aut iacent. Et ingenia æque uaria, ad paſtum maxime.

De caprimulgis & plateis. Cap. XL

CAprimulgi appellantur grandioris merulę aſpectu, fures nocturni: interdiu enim ui ſu carent. Intrant paſtorum ſtabula, caprarumq; uberibus aduolant ſuctum propter lactis, qua iniuria uber emoritur, caprisq; cæcitas quas ita mulſere oboritur. Platea nominatur aduolans ad eas quæ ſe in mari mergunt, & capita illarum morſu corripiens, donec capturam extorqueat. Eadem cum deuoratis ſe impleuit conchis, calore uentris coctas euomit, atq; ita ex ījs eſculenta legit, teſtas excernens.

De ingenījs auium. Cap. XLI

VIllaribus gallinis & religio ineſt: Inhorreſcunt ædito ouo, excutiũtq; ſeſe, & circum actæ purificant, ac feſtuca aliqua ſeſe & oua luſtrant.

De carduele, & pſittaco, & auibus quæ loquuntur. Cap. XLII

MInimæ auium cardueles imperata faciunt, nec uoce tantum, ſed pedibus & ore pro manibus. Eſt quę boum mugitus imitetur, in Araletenſi agro taurus appellata, alioquin parua. Eſt quæ equorum quoq; hinnitus, anthus nomine, herbæ pabulo aduentu eorũ pulſa imitatur, ad hunc modum ſe ulciſcens. Super omnia humanas uoces reddũt, pſittaci quidem etiã ſermocinantes. India auem hanc mittit, ſittacem uocat, uiridem toto corpore, torque tantũ miniato in ceruice diſtinctam. Imperatores ſalutat, & quæ accipit uerba pronũciat, in uino præcipue laſciua. Capiti eius duritia eadẽ quæ roſtro. Hæc cum loqui diſcit, ferreo uerberatur radio: non ſentit aliter ictus. Cum deuolat, roſtro ſe excipit, illi innititur, leuioremq; ſe ita pedum infirmitati facit. Minor nobilitas, quia nõ ex longinquo uenit, ſed expreſſior loquacitas certo generi picarũ eſt. Adamant uerba quæ loquuntur. Nec diſcunt tantum ſed diligunt: meditantesq; intra ſemet, cura atq; cogitatione intentionem nõ occultant. Conſtat emori uictas difficultate uerbi, ac niſi ſubinde eadem audiant, memoria falli: quærentes mirũ in modum hilarari, ſi interim audierint id uerbum. Nec uulgaris ījs forma, quamuis non ſpectanda. Satis illis decoris in ſpecie ſermonis humani eſt. Verum addiſcere alias negant poſſe, quàm quæ ex genere earũ ſunt, quæ glandeueſcantur: & inter eas facilius, quibus quini ſunt digiti in pedibus, ac ne eas quidẽ ipſas niſi primis duobus uitæ annis. Latior ījs eſt lingua: omnibusq; in ſuo cuiq; genere, quæ ſermonem imitantur humanum: quanquam id penè in omnibus contingit. Agrippina coniunx Claudīj Cæſaris turdum habuit (quod nunquam ante) imitantem ſermones hominum, cum hæc proderem. Habebant & Cæſares iuuenes item ſturnum, luſcinias, Græco atq; Latino ſermone dociles: præterea meditantes in diem, & aſſidue noua loquentes longiore etiam contextu. Docentur ſecreto, & ubi nulla alia uox miſceatur, aſſidente qui crebro dicat ea, quæ condita uelit, ac cibis blandiente.

De coruorum intelligentia. Cap. XLIII

REddatur & coruis ſua gratia, indignatione quoq; populi Ro. teſtata, nõ ſolum conſciẽtia. Tiberio principe ex fœtu ſupra Caſtorũ ædem genitus pullus, in oppoſitã ſutrinam deuolauit, etiam religione commendatus officinæ domino. Is mature ſermoni aſſuefactus, omnibus matutinis euolans in roſtra, in forum uerſus, Tiberium, deinde Germanicum & Druſum Cæſares nominatim, mox tranſeuntem populũ Ro. ſalutabat, poſtea ad tabernam remeans, plurium annorum aſſiduo officio mirus. Hunc ſiue æmulatione incitatus manceps proximæ ſutrinæ, ſiue iracundia ſubita, ut uoluit uideri, excrementis eius impoſita calceis macula, exanimauit, tanta plebei cõſternatione, ut primo pulſus ex ea regione, mox & interemptus ſit, funusq; innumeris aliti celebratum exequījs, conſtratum lectum ſuper Aethiopum duorũ humeros, præcedente tibicine, & coronis omnium generum, ad rogum uſq;: qui conſtructus dextra uiæ Appiæ ad ſecundũ lapidem, in campo Rediculi appellato fuit. Adeo ſatis iuſta cauſa P. R. uiſa eſt exequiarũ ingenium auis: aut

aut supplicij de ciue Romano: in ea urbe, in qua multorū principum nemo deduxerat funus: Scipionis uero Aemiliani, post Carthaginē Numantiamq; deletas ab eo, nemo uindicauerat mortem. Hoc gestum M. Seruilio, C. Cestio coss. ad v. Kalen. April. Nunc quoq; erat in urbe Roma, hæc prodente me, equitis Ro. cornix è Bætica, primum colore mira admodū nigro, deinde plura contexta uerba exprimens, & alia atq; alia crebro addiscens. Necnon & recens fama Crateri mocerotis cognomine in Erizena regione Asiæ, coruorum opera uenātis, eo quod deuehebat in syluas eos considentes corniculis humerisq;, illi uestigabant agebantq;, eò perducta cōsuetudine, ut exeuntem sic comitarentur & feri. Tradendum putauere memoriæ quidam, uisum per sitim lapides congerentem in situlam monumenti, in qua pluuia aqua durabat, sed quæ attingi non posset: ita descendere pauentem expressisse tali congerie, quantum poturo sufficeret.

De Diomedis auibus. Cap. XLIIII

NEc Diomedeas prætereo aues: Iuba cataractas uocat, & eis esse dentes, oculosq; igneo colore, cætero candidis tradens. Duos semper ijs duces: alterū ducere agmen, alterum cogere: Scrobes excauare rostro, inde crate cōsternere, & operire terra quæ ante fuerit egesta: in his fœtificare: Fores binas omnium scrobibus: orientem spectare quibus exeāt in pascua, occasum quibus redeant. Aluum exoneraturas subuolare semper, & contrario flatu. Vno hæ in loco totius orbis uisuntur, in insula, quam diximus nobilem Diomedis tumulo atq; delubro, contra Apuliæ oram, fulicarum similes. Aduenas barbaros clangore infestant, Græcis tantū adulantur, miro discrimine, uelut generi Diomedis hoc tribuentes: ædemq; eam quotidie pleno gutture madentibus pennis perluunt atq; purificant: unde origo fabulæ, Diomedis socios in earum effigies mutatos.

Quæ animalia nihil discant. Cap. XLV

NOn omittendū est, cū de ingenijs disserimus, è uolucribus hirūdines esse indociles, è terrestribus mures: cum elephanti iussa faciant, leones iugū subeant, in mari uituli, totq; pisciū genera mitescant.

De potu auium. Cap. XLVI

BIbunt aues suctu, ex his quibus longa colla, intermittentes, & capite resupinato uelut infundentes sibi. Porphyrio solus morsu bibit: idem est proprio genere, omnem cibum aqua subinde tingēs, deinde pede ad rostrum ueluti manu afferens. Laudatissimi in Comagene. Rostra ijs & prælonga crura rubent.

De himantopode, & onocrotalis, & de peregrinis auibus. Cap. XLVII

HÆc quidem & himantopodi, multo minori, quanquam eadem crurum altitudine. Nascitur in Aegypto. Insistit ternis digitis. Pręcipue ei pabulū muscæ. Vita in Italia paucis diebus. Grauiores omnes fruge uescuntur, altiuolæ carne tantum. Inter aquaticas mergi soliti sunt deuorare quę cæteræ reddunt. Olorum similitudinē onocrotali habent: nec distare existimarentur omnino, nisi faucibus ipsis inesset alterius uteri genus. Huc omnia inexplebile animal congerit, mira ut sit capacitas. Mox perfecta rapina sensim inde in os reddita, in ueram aluū ruminantis modo refert. Gallia hos septentrionalis proxima oceano mittit. In Hercynio Germaniæ saltu inusitata genera alitū accepimus, quarū plumæ igniū modo colluceāt noctibus: in cæteris nihil, præter nobilitatem longinquitate factam, memorandū occurrit.

De multarū auiū nominibus, & natura. Cap. XLVIII

PHalerides in Seleucia Parthorū, & in Asia aquaticarum laudatissimæ: rursus phasianæ in Colchis geminas ex pluma aures submittunt subriguntq;, Numidicæ in parte Africæ Numidia, omnesq; iam in Italia. Phœnicopteri linguam præcipui saporis esse, Apicius docuit nepotū omniū altissimus gurges. Attagen maxime Ionius celebratur, uocalis aliâs, captus uero obmutescens, quondam existimatus inter raras aues. Iam & in Gallia Hispaniaq; capitur, & per alpes etiā, ubi & phalacrocoraces aues, Baleariū insularum peculiares: sicut alpiū pyrrocorax, luteo rostro, niger, & pręcipuo sapore lagopus: pedes leporino uillo ei nomen hoc dedere, cætero candidę, columbarū magnitudine. Nō extra terram

tam eam uesci facile, quãdo nec uiua mansuescit, & corpus occisæ statim marcescit. Est & alia nomine eodem, à coturnicibus magnitudine tantũ differens, crocco tinctu cibis gratissima. Visam in alpibus ab se peculiarẽ Aegypti ibin, M. Egnatius Caluinus præfectus earum prodidit.

De nouis auibus, & de fabulosis. Cap. XLIX

VEnere in Italiam Bebriacensibus bellis ciuilibus trans Padũ & nouæ aues (ita enim adhuc uocãtur) turdorum specie, paulum infra columbas magnitudine, sapore gratæ. Baleares insulæ nobiliorem etiam supradicto porphyrionem mittunt. Ibi & buteo accipitrum generis in honore mensarum est: item uipiones, sic enim uocant minorẽ gruem. Pegasos equino capite uolucres, & gryphas aurita adũcitate rostri, fabulosos reor: illos in Scythia, hos in Aethiopia. Equidem & tragopanadem, quam plures affirmãt, maiorem aquila, cornua in temporibus curuata habentem, ferruginei coloris, tantum capite phœniceo. Nec Sirenes impetrauerint fidem: licet affirmet Dino, Clitarchi celebrati autoris pater, in India esse: mulceriq; earum cantu, quos grauatos somno lacerent. Qui credit ista, & Melampodi profecto aures lambendo, dedisse intellectũ auium sermonis dracones non abnuet: uel quæ Democritus tradit, nominando aues, quarum confuso sanguine serpens gignatur: quem quisquis ederit, intellecturus sit alitum colloquia: quæq; de una aue galerita priuatim cõmemorat, etiam sine his immensa uitæ ambage circa auguria. Nominantur ab Homero scopes, auium genus: neq; harum satyricos motus cum insident, plerisq; memoratos facile conceperim mente: neq; ipsæ iam aues nascũtur. Quamobrem de confessis disseruisse præstiterit.

Quis gallinas farcire instituerit. De auiarijs, & quis ea primus instituerit. Cap. L

GAllinas saginare Deliaci cœpere: unde pestis exorta, opimas aues, & suopte corpore unctas deuorandi. Hoc primũ antiquis cœnarũ interdictis exceptũ inuenio iam lege C. Fannij cos. XI. annis ante tertium Punicum bellum, ne quid uolucrum poneretur, præter unam gallinam, quæ nõ esset altilis: quod deinde caput translatum, per omnes leges ambulauit. Inuentũq; diuerticulum est, in fraude earum gallinaceos quoq; pascendi lacte madidis cibis: multo ita gratiores approbantur. Fœminæ quidem ad saginam non omnes eliguntur, nec nisi in ceruice pingui cute. Postea culinarum artes, ut clunes spectentur, ut diuidantur in tergora, ut à pede uno dilatatæ repositoria occupent. Dedere & Parthi cocis suos mores. Nec tamen in hoc mãgonio quicquã totũ placet: hic clune, alibi pectore tantũ laudatis. Auiaria primus instituit, inclusis omniũ generum auibus, M. Lælius Strabo Brũdisij equestris ordinis. Ex eo cœpimus carcere animalia coercere, quibus natura cælum assignauerat.

De Aesopi patina. Cap. LI

MAxime tamen insignis est in hac memoria, Clodij Aesopi tragici histrionis patina, sexcentis H—S. taxata: in qua posuit aues cantu aliquo, aut humano sermone uocales, nũmis sex singulas coemptas: nulla alia inductus suauitate, nisi ut in his imitationem hominis manderet, ne quæstus quidem suos reueritus illos opimos, & uoce meritos, dignus prorsus filio, à quo deuoratas diximus margaritas. Non sit tamen (ut uerum fatear) facile inter duos iudicium turpitudinis: nisi quod minus est, summas rerum naturæ opes quàm hominum linguas cœnasse.

De generatione auiũ, & præter aues quæ quadrupedes oua pariant. Cap. LII

GEneratio auium simplex uidetur esse, cum & ipsa sua habeat miracula, quoniam & quadrupedes oua gignunt, chamæleontes, lacertæ, & quæ diximus inter serpentes. Pennatorum autem infœcunda sunt, quæ aduncos habẽt ungues: cenchris sola ex his supra quaterna ædit oua. Tribuit hoc auium generi natura, ut fœcundiores essent fugaces earum quàm fortes. Plurima pariunt struthiocameli, gallinæ, perdices, sali. Coitus auibus duobus modis: Fœmina humi cõsidente, ut in gallinis: aut stante, ut in gruibus. Ouorum alia sunt candida, ut columbis, perdicibus: alia pallida, ut aquaticis: alia punctis distincta, ut meleagridum: alia rubri coloris, ut phasianis, cenchridi. Intus autem omne ouum

uolucrum bicolor. Aquaticis lutei plus quàm albi, idq; ipsum magis luridum quàm cæteris. Piscium unus color, in quo nil candidi. Auium oua ex calore fragilia, serpentium ex frigore lenta, piscium ex liquore mollia. Aquatiliũ rotunda, reliqua ferè fastigio cacuminata. Exeũt à rotundissima sui parte, dum pariuntur, molli putamine, sed protinus durescente, quibuscunque emergunt portionibus. Quæ oblonga sint oua, gratioris saporis putat Horatius Flaccus. Fœminam ædunt quæ rotundiora gignuntur, reliqua marem. Vmbilicus ouis à cacumine inest ceu gutta eminens in putamine.

De ouorum generatione, incubatu auium & coitu. Cap. LIII

QVædam omni tempore coeunt, ut gallinæ, & pariunt, præterquam duobus mensibus hyemis brumalibus. Ex ijs iuuencæ plura q̃ ueteres, sed minora: & in eodem fœtu prima & nouissima. Est autem tanta fœcunditas, ut aliquæ & sexagena pariant, aliquæ quotidie, aliquæ bis die, aliquæ in tantum ut effœtæ moriantur. Hadrianis laus maxima. Columbæ decies anno pariunt, quædã & undecies: in Aegypto etiã brumali mense. Hirundines, & merulæ, & palumbi, & turtures bis anno pariũt: cæteræ aues ferè semel. Turdi in cacuminibus arborũ luto nidificantes, penè cõtextim, in secessu generant. A coitu x. diebus oua maturescunt in utero. Vexatæ autem gallinæ & columbæ penna euulsa, aliáue simili iniuria, diutius. Omnibus ouis medio uitelli parua inest uelut sanguinea gutta, quod esse cor auium existimant, primũ in omni corpore id gigni opinantes: in ouo certe gutta salit, palpitatq;. Ipsum animal ex albo liquore oui corporatur. Cibus eius in luteo est. Omnibus intus caput maius toto corpore, oculi cõpressi capite maiores. Increscente pullo, candor in mediũ uertitur, luteũ circumfunditur. Vicesimo die, si moueatur ouũ, iam uiuẽtis intra putamen uox auditur. Ab eodẽ tempore plumescit, ita positus, ut caput supra dextrum pedem habeat, dexterã uero alam supra caput. Vitellus paulatim deficit. Aues omnes in pedes nascuntur, contra quàm reliqua animalia. Quædam gallinę omnia gemina oua pariũt, & geminos interdũ excludũt, ut Cornelius Celsus autor est: alterum maiorem, alioqui negant omnino geminos excludi. Plus uicena quina incubanda subijci uetant. Parere à bruma incipiũt. Optima fœtura ante uernũ æquinoctiũ. Post solstitium nata non implent magnitudinem iustam, tantoq; minus quanto serius prouenere.

De uitijs & remedijs incubantium. Cap. LIIII

OVa incubari intra x. dies ædita utilissimũ, uetera aut recentiora infœcunda. Subijci impari numero debent. Quarto die postquam cœpere incubari, si contra lumen cacumine ouorũ apprehenso una manu, purus & uniusmodi perluceat color, sterilia existimãtur esse, proq; eis alia substituenda. Et in aqua est experimentũ, inane fluitat: itaq; sidentia, hoc est plena, subijci uolunt. Concuti uero experimento uetant, quoniam nõ gignant confusis uitalibus uenis. Incubitioni datur initium post nouam lunam, quia prius inchoata non proueniãt. Celerius excluduntur calidis diebus. Ideo æstate undeuicesimo educunt fœtum, hyeme XXV. Si incubatu tonuerit, oua pereunt: & accipitris audita uoce uitiantur. Remediũ contra tonitrum, clauus ferreus sub stramine ouorum positus, aut terra ex aratro. Quædam aũt & citra incubitum, sponte naturæ gignunt, ut in Aegypti fimetis. Scitum de quodam potore reperitur, Syracusis tamdiu potare solitum, donec cooperta terra fœtum æderent oua. Quin & ab homine perficiuntur.

De augurijs ouorum. Cap. LV

IVlia Augusta, prima sua iuuenta Tiberio Cæsare ex Nerone grauida, cum parere uirilem sexum admodum cuperet, hoc usa est puellari augurio, ouum in sinu fouendo, atque cum deponendum haberet, nutrici per sinum tradendo, ne intermitteretur tepor. Nec falso augurata proditur. Nuper inde fortasse inuentum, ut oua in calido loco imposita paleis igne modico fouerentur, homine uersante, pariterq;, & stato die illinc erumperet fœtus. Traditur quædam ars gallinarij cuiusdam, dicentis quod ex quaque esset. Narrantur & mortua gallina mariti earum uisi succedentes in uicem, & reliqua fœtæ mo

re fa

te facientes, abſtinẽteſq; ſe à cantu. Super omnia eſt anatum ouis ſubditis atque excluſis admiratio primo non planè agnoſcentis fœtum: mox incertos incubitus ſollicite cõuocantis: poſtremo lamenta circa piſcinæ ſtagna, mergentibus ſe pullis natura duce.

Quæ gallinæ optimæ. Cap. LVI

GAllinarum generoſitas ſpectatur criſta erecta, interdũ & gemina, pennis nigris, ore rubicundo, digitis imparibus, aliquando & ſuper quatuor digitos tranſuerſo uno. Ad rem diuinam, luteo roſtro pedibuſq;, puræ non uidentur: ad opertanea ſacra, nigræ. Eſt & pumilionum genus non ſterile in ijs, quod non in alio genere alitũ, ſed quibus certa fœcunditas rara, & incubatio ouis noxia.

De morbis earum & remedijs. Cap. LVII

INimiciſſima autem omniũ generi pituita, maximeq; inter meſſis & uindemiæ tempus. Medicina in fame, & cubatus in fumo, ſi utiq; ex lauro aut herba ſabina fiat: penna per tranſuerſas inſerta nares, & per omnes dies mota: cibus allium cum farre, aut aqua perfuſus, in qua lauerit noctua, aut cum ſemine uitis albæ coctus: & quædam alia.

De conceptu & numero fœtus auium. Cap. LVIII

COlumbæ proprio ritu oſculantur ante coitum. Pariunt ferè bina oua: ita natura moderãte, ut alijs crebrior ſit fœtus, alijs numeroſior. Palumbes & turtures plurimum terna, nec plus quàm bis ferè pariunt: atq; ita, ſi prior fœtus corruptus eſt. quamuis tria pepererint, nunquã plus duobus educant. Tertium quod irritum eſt, urinum uocant. Palumbes incubat fœmina poſt meridiana in matutinũ, cætero mas. Columbę marem ſemper & fœminam pariunt, priorem marem, poſtridie fœminam. Incubãt in eo genere ambo, interdiu mas, noctu fœmina. Excludunt XX die. Pariunt à coitu quinto. Aeſtate quidem interdum binis menſibus terna ædunt paria. Nanq; XVIII die excludũt, ſtatim concipiunt. Quare inter pullos ſæpe oua inueniũtur, & alij prouolant, alij erumpunt. Ipſi deinde pulli quinquemeſtres fœtificant. Et ipſæ autem inter ſe (ſi mas nõ ſit) fœminæ æque ſaliunt, pariuntq; oua irrita, ex quibus nihil gignitur: quæ hypenemia Græci uocant.

De pauone, & anſeribus. Cap. LIX

PAuo à trimatu parit. Primo anno unũ aut alterum ouum, ſequẽti quaterna quináue, cæteris duodena, non amplius. intermittens binos dies ternoſúe parit, & ter anno ſi gallinis ſubijciantur incubanda. Mares ea frangunt deſiderio incubantium. Quapropter noctu & in latebris pariunt, aut in excelſo cubantes: & niſi molli ſtrato excepta franguntur. Mares ſinguli quinis ſufficiũt coniugibus. Cum ſingulæ aut binæ fuere, corrumpitur ſalacitate fœcũditas. Partus excluditur diebus ter nouenis, aut tardius triceſimo. Anſeres in aqua coeunt, pariunt uere: aut ſi bruma coiuere, poſt ſolſtitiũ quadraginta propè. Bis anno, ſi priorem fœtum gallinę excludant, aliâs plurima oua ſedecim, pauciſſima ſeptem. Si quis ſurripiat, pariunt donec rumpantur. Aliena non excludunt. Incubanda ſubijci utiliſſimum IX aut XI. Incubant fœminæ tantum tricenis diebus. Si uero tepidiores ſint, uigintiquinque. Pullis eorum urtica contactu mortifera. Nec minus auiditas, nunc ſatietate nimia, nunc ſuamet ui: quando apprehenſa radice, morſu ſæpe conãtes auellere, ante colla ſua abrumpũt. Contra urticã remediũ eſt, ſtramẽto ab incubatu ſubdita radix earum.

De ardeolis: & quomodo ſeruentur optime oua. Cap. LX

ARdeolarũ tria genera, leucon, aſterias, pellos. Hi in coitu anguntur. Mares quidem cum uociferatu ſanguinem etiam ex oculis profundunt. Nec minus ægre pariunt grauidæ. Aquila tricenis diebus incubat, & ferè maiores alites: minores uicenis, ut miluus & accipiter. Singulos ferè parit, nunquam plus ternos, is qui ægolios uocatur quaternos, coruus aliquando & quinos: Incubant totidem diebus. Cornicem incubantem mas paſcit. Pica nouenos, Melancoryphus ſupra XX parit, ſemper numero impari: nec alia plures, tanto fœcunditas maior paruis. Hirundini cæci primo pulli, & ferè omnibus quibus numeroſior partus. Irrita oua, quæ hypenemia diximus, aut mutua fœminæ inter ſe libi-

dinis imaginatione concipiũt,aut puluere : nec columbæ tantum, ſed & gallinæ,perdices, pauones,anſeres,chenalopeces.Sunt autem ſterilia,& minora,ac minus iucundi ſaporis, & magis humida.Quidam & uento putant ea generari: qua de cauſa etiam zephyria appellantur.Hæc autem uere tantũ. Vrina fiunt,incubatione derelicta,quæ alij cynoſura dixere.Oua aceto macerata in tantum emolliuntur, ut per annulos tranſeant.Seruari ea in lomento,aut hyeme in paleis,æſtate in furfuribus utiliſsimũ.Sale exinaniri creduntur.

Quæ uolucrum ſola animal pariat,& lacte nutriat. Cap. LXI.

VOlucrum animal parit ueſpertilio tantum,cui & membranaceæ pinnæ uni.Eadẽ ſola uolucrũ lacte nutrit ubera admouens,geminos uolitat amplexa infantes, ſecũq; deportat. Eidem coxendix una traditur,& in cibatu culices gratiſſimi.

De conceptu uiperæ & partu,& quæ terreſtriũ oua pariant. Cap. LXII

RVrſus in terreſtribus oua pariũt ſerpentes,de quibus nondũ dictũ eſt. Coeunt complexu,adeo circumuolutæ ſibi,ut una exiſtimari biceps poſſit. Viperæ mas caput inſerit in os, quod illa abrodit uoluptatis dulcedine. Terreſtrium eadem ſola, intra ſe parit oua unius coloris,& mollia ut piſces. Tertia die intra uterum catulos excludit: deinde ſingulos diebus ſingulis parit, uiginti ferè numero. Itaq; cæteræ tarditatis impatientes, perrumpũt latera,occiſa parente.Cæteræ ſerpentes cõtecta oua in terra incubant,& fœtũ ſequente excludũt anno.Crocodili uicibus incubant mas & fœmina. Sed reliquorũ quoq; terreſtriũ reddatur generatio.

De generatione terreſtriũ. Cap. LXIII

BIpedum ſolus homo animal gignit.Homini tantum primi coitus pœnitentia, augurium ſcilicet uitæ à pœnitenda origine. Cæteris animalibus ſtati per tempora anni concubitus,homini(ut dictum eſt)omnibus horis dierum noctiumq;.Cæteris ſatietas in coitu,homini propè nulla.Meſſalina Claudij Cæſaris coniunx, hanc regalem exiſtimãs palmam, elegit id in certamen nobiliſſimã è proſtitutis ancillã mercenariæ ſtipis, eamq; die ac nocte ſuperauit quinto ac uiceſimo concubitu. In hominum genere maribus diuerticula Veneris excogitata,omnia ſcelere naturæ,fœminis uero abortus.Quantum in hac parte multo nocentiores quàm feræ ſumus? Viros auidiores Veneris hyeme, fœminas æſtate,Heſiodus prodidit.Coitus auerſus elephantis,camelis,tigribus,lyncibus, rhinoceroti,leoni,daſypodi,cuniculis,quibus auerſa genitalia.Cameli etiam ſolitudines,aut ſecreta certe petunt,neq; interuenire datur ſine pernicie.Coitus tota die eſt tantum ijs ex omnibus,quibus ſolida ungula.In quadrupedum genere mares olfactus accendit.Auertuntur & canes,phocæ, lupi,in medioq; coitu, inuitiq; etiam cohærent.Supradictorum pleriſque fœminæ priores ſuperueniunt,reliquis mares. Vrſi autem,ut dictum eſt, humanitus ſtrati: Herinacei ſtantes ambo inter ſe complexi: Feles mare ſtante,fœmina ſubiacente: Vulpes in latera proiectæ,maremq; fœmina amplexa. Taurorum ceruorumq; fœminæ uim non tolerant, ea de cauſa ingrediuntur in conceptu. Cerui uiciſſim ad alias tranſeunt,& ad priores redeunt. Lacertæ, ut ea quæ ſine pedibus ſunt,circumplexu Venerem nouere.Omnia animalia quo maiore corpore,hoc minus fœcunda ſunt.Singulos gignũt elephanti,cameli, equi: Acanthis duodenos,auis minima. Ocyſſime pariunt, quæ plurimos gignunt. Quo maius eſt animal, tanto diutius formatur in utero.Diutius geſtantur quibus longiora ſunt uitæ ſpatia. Neque creſcentium tempeſtiua ad generandum ætas, Quæ ſolidas habent ungulas,ſingulos:quæ biſulcas,& geminos pariunt. Quorum in digitos pedum fiſſura diuiſa eſt, eo numeroſiora in fœtu. Sed ſuperiora omnia perfectos ædunt partus, hæc inchoatos, in quo ſunt genere leænæ,urſæ,& uulpes.Informia etiam magis quàm ſupradicta, urſæ pariunt, rarumq; eſt uidere parientes. Poſtea lambendo calefaciunt fœtus omnia ea, & figurãt. Pariunt plurimum quaternos. Cæcos autem gignunt canes, lupi, pantheræ, thoes. Canum plura genera: Laconicæ octauo menſe utrinque generant. Ferunt LX. diebus, & plurimum tribus. Cæteræ canes & ſemeſtres coitum patiuntur. Implentur omnes uno coitu. Quę ante iuſtum tempus concepere, diutius

tius cæcos habent catulos,nec omnes totidem diebus. Existimãtur in urina attollere crus ferè semestres,id est signum cõsummati uirium roboris,fœminæ hoc idem sidentes. Partus duodeni,quibus numerosissimi,cætero quini,seni, aliquando singuli, quod prodigiosum putant:sicut omnes mares, aut omnes fœminas gigni. Primos quoque mares pariunt,in cæteris alternant, si ineant oportuno & recto mense. Ineuntur à partu sexto mense.Octonos Laconicæ pariunt. Propria in eo genere maribus laboris alacritas. Viuũt Laconici annis denis,fœminæ duodenis: cætera genera xv. annos, aliquando uiginti. Nec tota sua ætate generant,ferè à xii.desinẽtes.Felium & ichneumonum reliqua,ut canum. Viuunt annis senis.Dasypodes omni mense pariunt,& superfœtant sicut lepores. A partu statim implentur. Concipiunt quamuis ubera siccante fœtu. Pariunt non cæcos. Elephanti, ut diximus, pariunt singulos, magnitudine uituli trimestris. Cameli duodecim mensibus ferunt: à trimatu pariunt uere,iterumq́ post annum implentur à partu. Equas autem post tertium annum, aut post unum ab enixu utiliter admitti putant,coguntq́ inuitas.Et mulier septima die concipere facilime creditur. Equarũ iubas tondere præcipiũt, ut asinorum in coitu patiantur humilitatem: comantes enim gloria superbire. A coitu solæ animalium currunt ex aduerso aquilonum austrorumúe,prout marem aut fœminam concepere.Colorem ilico mutant rubriore pilo,uel quicunq; sit pleniore:hoc argumento desinunt admittere etiam uolentes.Nec impedit partus quasdam ab opere,falluntq́ grauidæ. Vicisse Olympia prægnãtem Echecratidis Thessali inuenimus.Equos,& canes,& sues initum matutinum appetere, fœminas autem post meridiem blandiri,diligentiores tradunt: Equas domitas lx. diebus equire, antequam gregales:Sues tantum coitu spumam ore fundere: Verrem subantis audita uoce, nisi admittatur,cibum nõ capere usque in maciem:fœminas autem in tantum efferari,ut hominem lacerent, candida maxime ueste indutum. Rabies ea aceto mitigatur naturæ asperso. Auiditas coitus putatur & cibis fieri:sicut uiro eruca, pecori cepa.Quę ex feris mitigentur,non cõcipere,ut anseres:apros uero tarde, & ceruos,nec nisi ab infantia educatos.Mirum est, quadrupedum prægnãtes Venerem arcent, præter equam & suem. Sed superfœtant & dasypus & lepus tantum.

De uaria generatione animalium. Cap. LXIIII

QVæcunque animal pariunt, in capita gignunt, circumacto sub enixum fœtu, aliâs in utero porrecto. Quadrupedes gestantur extensis ad longitudinem cruribus,& ad aluum suam applicatis: homo in semet conglobatus, inter duo genua naribus sitis. Molas,de quibus ante diximus,gigni putant, ubi mulier non ex mare, uerũ ex semetipsa tantum conceperit:ideo nec animari, quia non sit ex duobus:altricemq́ habere per se uitam illam, quæ satis arboribusq́ contingat.

De murium fœtu. Cap. LXV

EX omnibus quæ perfectos fœtus,sues tantũ & numerosos ædunt:item plures, contra naturam solidipedum aut bisulcorũ. Supra cuncta est murium fœtus,haud sine cunctatione dicendus,quanq́ sub autore Aristotele & Alexandri Magni militibus generatio eorum lambendo constare nõ coitu dicitur:ex una genitos cxx tradiderunt, apud Persas uero prægnantes & in utero parentis repertas.Et salis gustatu fieri prægnãtes opinantur.Itaq; desinit mirũ esse,unde uis tanta messes populetur muriũ agrestiũ: in quibus illud quoque adhuc latet,quonam modo illa multitudo repente occidat.Nam nec exanimes reperiuntur, neque extat qui murem hyeme in agro effoderit. Plurimi ita ad Troadem proueniunt:Et iam inde fugauerunt accolas. Prouentus eorum siccitatibus tradunt: & iam obituris uermiculũ in capite gigni.Aegyptijs muribus durus pilus,sicut herinaceis. Iidem bipedes ambulãt,ceu alpini.Cum diuersi quoq; generis coiere animalia,ita demũ generant,si tempus nascendi par habẽt. Quadrupedum oua gignentium lacertã ore parere(ut creditur uulgo)Aristoteles negat: neque incubant eædem,oblitæ quo sint in loco enixæ,quoniam huic animali nulla memoria.Itaq; catuli per se erumpunt.

De ſpina hominis anguem naſci. Cap. LXVI

ANguem ex medulla hominis ſpinæ gigni, accepimus à multis. Pleraq; enim occulta & cæca origine proueniunt, etiam in quadrupedum genere

De ſalamandra. Cap. LXVI

SIcut ſalamandra, animal lacerti figura, ſtellatum nunquam niſi magnis imbribus proueniens, & ſerenitate deficiens. Huic tantus rigor, ut ignem tactum extinguat, nõ alio modo quàm glacies. Eiuſdem ſanie, quæ lactea ore uomitur, quacunq; parte corporis humani contacta, toti defluunt pili: idq; quod contactum eſt colorem in uitiliginem mutat.

De ijs quæ naſcuntur ex non genitis, & quæ nata nihil gignunt Cap. LXVIII

QVædam uero gignuntur ex non genitis, & ſine ulla ſimili origine ut ſupradicta: & quæcunq; æſtas aut uer, ſtatumq; tempus anni generant. Ex ijs quædam nihil gignunt, ut ſalamandræ. Neq; eſt ijs genus maſculinum fœmineumúe, ſicut neque in anguillis, omnibusq; quæ nec animal nec ouum ex ſeſe generant. Neutrum eſt & oſtreis genus, & cæteris adhærentibus uado uel ſaxo. Quæ autem per ſe generantur, ſi in mares ac fœminas deſcripta ſunt, generant quidem aliquid coitu, ſed imperfectum & diſſimile, & ex quo nihil amplius gignatur, ut uermiculos muſcæ. Id magis declarant naturæ eorum, quæ inſecta dicuntur, arduæ explanationis omnia, & priuatim dicato opere narranda. Quapropter ingenium prædictorum & reliqua ſubtexat diſſertatio.

De ſenſibus animalium. Cap. LXIX

EX ſenſibus ante cætera homini tactus, deinde guſtus: reliquis ſuperatur à multis. Aquilæ clarius cernunt, uultures ſagacius odorantur, liquidius audiunt talpæ obrutę terra, tam denſo atque ſurdo naturæ elemento. Præterea uoce omnium in ſublime tendente, ſermonem exaudiunt: & ſi de ijs loquare, intelligere etiam dicuntur, & profugere. Auditus cui hominum primo negatus eſt, huic & ſermonis uſus ablatus: nec ſunt naturaliter ſurdi, ut non ijdem ſint & muti. In marinis oſtreis auditum eſſe non eſt ueriſimile, ſed ad ſonum mergere ſe ſolent. Ideo & ſilentium in mari piſcantibus.

Auditum & olfactum eſſe piſcibus. Cap. LXX

PIſces quidem, auditus nec membra habent nec foramina, audire tamen eos palàm eſt: utpote cum plauſu congregari feros ad cibum conſuetudine in quibuſdam uiuarijs ſpectetur: & in piſcinis Cæſaris, genera piſcium ad nomen uenire, quoſdam ſingulos. Itaque produntur etiam clariſſime audire, mugil, lupus, ſalpa, chromis, & ideo in uado uiuere. Olfactus ijs eſſe manifeſte patet. Quippe non omnes eadem eſca capiuntur, & prius quàm appetant, odorantur. Quoſdam & ſpeluncis latentes, ſalſamento illitis faucibus ſcopuli, piſcator expellit, ue lut ſui cadaueris agnitionem fugientes. Conueniuntq; ex alto etiam ad quoſdam odores, ut ſepiam uſtam, & polypum: quæ ideo conijciũtur in naſſas. Sentinæ quidam nauium odorem procul fugiunt, maxime tamen piſcium ſanguinem. Non poteſt petris auelli polypus: idem cunila admota, ab odore protinus reſilit. Purpuræ quoq; fœtidis capiuntur. Nam de reliquo animalium genere quis dubitet? Cornus ceruini odore ſerpentes fugantur, ſed maxime ſtyracis: Origani, aut calcis, aut ſulphuris, formicæ necantur. Culices acida petunt, ad dulcia non aduolant.

Tactum communem eſſe omnibus. Cap. LXXI

TActus ſenſus omnibus eſt, etiam quibus nullus alius: nam & oſtreis & terreſtribus uermibus quoq;. Exiſtimauerim omnibus ſenſum & guſtatus eſſe. Cur enim alios alia ſapores appetunt? in quo uel præcipua naturæ architectio. Alia dentibus prædantur, alia unguibus, alia roſtri aduncitate carpunt, alia latitudine ruunt, alia acumine excauant, alia ſugunt, alia lambunt, ſorbent, mandunt, uorant. Nec minor uarietas in pedum miniſterio, ut rapiant, diſtrahant, teneant, premant, pendeant, tellurem ſcabere non ceſſent.

Quæ uenenis uiuant, & quæ terra. Cap. LXXII

VEnenis capreæ & coturnices (ut diximus) pingueſcunt, placidiſsima animalia: at ſerpentes ouis, ſpectanda quidem draconũ arte. Aut enim ſolida hauriũt, ſi iam fauces capiunt, quæ deinde in ſemet cõuoluti frangunt intus, atq; ita putamina excutiunt: aut ſi tenerior eſt & catuli adhuc ætas, orbe apprehenſa ſpiræ, ita ſenſim uehemēterq; præſtringunt, ut amputata parte ceu ferro, reliquam quæ amplexu tenetur, ſorbeãt. Simili modo auibus deuoratis ſolidis, contentione plumas, & oſſa reuomunt. Scorpiones terra uiuũt. Serpentes, cum occaſio eſt, uinum præcipue appetunt, cum alioquin exiguo indigeãt potu. Eædem minimo & penè nullo cibo, cum adſeruantur incluſæ: ſicuti aranei quoque, alioqui ſuctu uiuentes. Ideo nullum interit fame aut ſiti uenenatum. Nam neque calor his, neque ſanguis, neque ſudor, quæ auiditatem naturali ſale augent. In quo genere omnia magis exitialia, ſi ſuum genus edêre antequam noceant. Condit in theſauros maxillarum cibum ſphingiorum & ſatyrorum genus: mox inde ſenſim ad mandendum manibus expromit. Et quod formicis in annum ſolenne eſt, his in dies uel horas.

De cibo & potu quorundam. Cap. LXXIII

VNum animal digitos habentium herba alitur, lepus: ſed & fruge ſolidipedes, & è biſulcis ſues omni cibatu & radicibus. Solidipedum uolutatio propria. Serratorũ dentium carniuora ſunt omnia. Vrſi & fruge, fronde, uindemia, pomis uiuũt & apibus, cancris etiam & formicis: Lupi, ut diximus, & terra in fame. Pecus potu pingueſcit, ideo ſal illis aptiſsimus: item ueterina, quanquam & fruge & herba: ſed ut bibêre ſecedunt. Ruminant, præter iam dicta, ſylueſtrium cerui, cum à nobis aluntur. Omnia autem iacentia potius quàm ſtantia, & hyeme magis q̃ æſtate, ſeptenis ferè menſibus. Pontici quoq; mures ſimili modo remandunt. In potu, quibus ſerrati dentes, lambunt: Et mures hi uulgares, quamuis ex alio genere ſint. Quibus cõtinui dentes, ſorbent, ut equi, boues. Neutrum urſi, ſed aquã quoq; morſu uorant. In Africa maior pars ferarum æſtate nõ bibũt, inopia imbrium: Quam ob cauſam, capti mures Libyci, ſi biberint, moriũtur. Orygem perpetuo ſitientia Africæ generãt, & natura loci potu carentem, & mirabili modo ad remedia ſitientium. Nanq; Getuli latrones eo durant auxilio, repertis in corpore eorum ſaluberrimi liquoris ueſicis. Inſidunt in eadem Africa pardi cõdenſa arborũ, occultatiq; earum ramis, in prætereuntia deſiliunt, atq; è uolucrum ſede graſſantur. Feles quidẽ quo ſilentio, quàm leuibus ueſtigijs obrepunt auibus? quàm occulto ſpeculatu in muſculos exiliunt? Excrementa ſua effoſſa obruunt terra, intelligentes odorem illum indicem ſui eſſe.

Quæ inter ſe diſsideãt, & quæ inter ſe conueniant. Cap. LXXIIII

ERgo & alios quoſdam ſenſus eſſe quàm ſupradictos, haud difficulter apparet. Sunt enim quædã his bella amicitiæq;, unde & affectus, præter illa quæ de quibuſq; eorũ ſuis diximus locis. Diſsident olores & aquilæ: Coruus & chlorio, noctu inuicẽ oua exquirentes. Simili modo coruus & miluus, illo præripiente huic cibos: Cornices & noctua: Aquilæ & trochilus (ſi credimus) quoniã rex appellatur auium: Noctuæ & cæteræ minores aues. Rurſus cum terreſtribus muſtela & cornix: Turtur & pyralis: Ichneumones ueſpæ, & phalangia aranei. Aquaticæ, anates & gauiæ. Harpæ & triorches accipiter. Sorices & ardeolæ, inuicem fœtibus inſidiantes. Aegithus auis minima cum aſino. Spinetis enim ſe ſcabendi cauſa atterens, nidos eius diſsipat: quod adeo pauet, ut uoce omnino rudẽtis audita, oua eijciat, pulli ipſi metu cadant. Igitur aduolans ulcera eius roſtro excauat. Vulpes & Nili angues: muſtelæ & ſues. Aeſalon uocatur parua auis, oua corui frangens, cuius pulli infeſtantur à uulpibus. Inuicem hæc catulos eius ipſamq; uellit. Quod ubi uiderũt corui, contrà auxiliantur, uelut aduerſus communem hoſtem. Et acanthis in ſpinis uiuit, idcirco aſinos & ipſa odit, flores ſpinæ deuorãtes. Aegithum uero anthus in tantũ, ut ſanguinem eorum credant non coire, multisq; ob id ueneficijs infament. Diſsident thoes & leones, & minima æque ac maxima. Formicoſam arborem ſorices cauent. Librat araneus

ſe filo in caput ſerpentis porrectæ ſub umbra arboris ſuæ: tantaq; ui morſu cerebrum apprehendit, ut ſtridens ſubinde, ac uertigine rotata, ne filum quidẽ deſuper pendẽtis rumpere, adeo non fugere queat: nec finis ante mortẽ eſt. Rurſus amici pauones & columbæ, turtures & pſittaci, merulæ & turdi, cornix & ardeolæ, contra uulpium genus communibus inimicitijs. Harpe & miluus contra triorchyn. Quin & affectus indicia ſunt etiam in ſerpentibus, immitiſſimo animalium genere. Dicta ſunt, quæ Arcadia narrat de domino à dracone ſeruato, & agnita uoce hominis. De aſpide miraculum Philarcho reddatur: Is enim autor eſt, cum ad menſam cuiuſdam ueniens in Ægypto aleretur aſſidue, enixam catulos, quorum ab uno filium hoſpitis interemptum: illam reuerſam ad conſuetudinem cibi, intellexiſſe culpam, & necem intuliſſe catulo, nec poſtea in tectum id reuerſam.

De ſomno animalium. Cap. LXXV

SOmni quæſtio non obſcuram coniectationem habet. In terreſtribus, omnia quæ cor habent, dormire manifeſtum eſt. Aquatilia quoq; exiguum quidem etiam qui de cæteris dubitant, dormire tamen exiſtimant: non oculorum argumento, quia non habẽt genas, uerum ipſa quiete cernuntur placida ceu ſoporata, neq; aliud quàm caudas mouẽtia & ad tumultum aliquem expauentia. De thynnis confidentius affirmatur. Iuxta ripas enim aut petras dormiunt. Plani autẽ piſcium in uado, ut manu ſæpe tollantur. Nam delphini, balenæq; ſtertentes etiam audiuntur. Inſecta quoq; dormire ſilentio apparet, quia nec luminibus quidem admotis excitentur. Homo genitus premitur ſomno per aliquot menſes: deinde longior in dies uigilia. Somniat ſtatim infans. Nam & pauore expergiſcitur, & ſuctum imitatur. Quidam uero nunquam, quibus mortiferũ fuiſſe ſignum contra conſuetudinem ſomnium, inuenimus exempla. Magnus hic inuitat locus, & diuerſis refertus documentis, utrumne ſint aliqua præſcita animi quieſcentis: qua fiant ratione, an fortuita res ſit, ut pleraq;. Et ſi exemplis agatur, profecto paria fiant. A uino & à cibis proxima, atque in redormitione uana eſſe uiſa, propè conuenit. Eſt autem ſomnus nihil aliud, quàm animi in medium ſeſe receſſus. Præter hominem ſomniare equos, canes, boues, pecora, capras, palàm eſt. Ob hoc creditur & in omnibus, quæ animal pariant. De ijs quæ oua gignunt, incertum eſt, ſed dormire ea certum. Verum ad inſecta tranſeamus. Hæc nanque reſtant immenſæ ſubtilitatis animalia.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER VNDECIMVS

RESTANT immenſæ ſubtilitatis animalia: quando aliqui ea neque ſpirare, & ſine ſanguine eſſe etiam prodiderunt.

De inſectorum genere. Cap. I

MVlta hæc & multigena, terreſtriũ uolucrumq; uita. Alia pennata, ut apes: alia utroq; modo, ut formicæ: aliqua & pennis & pedibus carentia, Et iure omnia inſecta appellata ab inciſuris, quæ nunc ceruicum loco, nunc pectorum atque alui præcincta ſeperant mẽbra, tenui modo fiſtula cohęrẽtia. Aliquibus uero, non tota inciſura eas ambiente rugas, ſed in aluo, aut ſuperne tantum, imbricatis flexilibus uertebris, nuſquàm alibi ſpectatiore naturę rerum artificio.

De ſubtilitate in his naturæ. Cap. II

IN magnis ſiquidẽ corporibus, aut certe maioribus, facilis officina ſequaci materia fuit. In his tam paruis, atq; tam nullis, quæ ratio, quanta uis, quàm inextricabilis perfectio? Vbi tot ſenſus collocauit in culice? Et ſunt alia dictu minora. Sed ubi uiſum in eo prætendit? ubi guſtatum applicauit? ubi odoratũ inſeruit? ubi uero truculentam illã & portione maximam uocẽ ingenerauit? qua ſubtilitate pennas adnexuit? prælongauit pedum cru-

ra: diſpoſuit ieiunã caueam uti aluũ, auidam ſanguinis, & potiſſimum humani ſitim accendit? Telum uero perfodiendo tergori, quo ſpiculauit ingenio. Atq; ut in capaci cum cerni nõ poſsit exilitas, ita reciproca geminauit arte, ut fodiendo acuminatũ pariter ſorbẽdoq; fiſtuloſum eſſet. Quos teredini ad perforanda robora cũ ſono teſte dentes affixit, potiſſimumq; è ligno cibatũ fecit? Sed turrigeros elephantorũ miramur humeros, taurorũq; colla, & truces in ſublime iactus, tigrium rapinas, leonũ iubas, cum rerũ natura nuſquam magis quàm in minimis tota ſit. Quapropter quæſo, ne hæc legentes, quoniã ex his ſpernunt multa, etiã relata faſtidio damnent, cum in cõtemplatione naturæ nihil poſsit uideri ſuperuacuum.

Vtrum ſpirent, an habeant ſanguinem. Cap. III

INſecta multi negarũt ſpirare, idq; ratione perſuadentes, quoniã uiſceri interiori nexus ſpirabilis non ineſſet: Itaq; uiuere ut fruges, arboreſq;: ſed plurimum intereſſe, ſpiret aliquid an uiuat. Eadem de cauſa nec ſanguinem ijs eſſe, qui ſit nullis carentibus corde atq; iecore. Sic nec ſpirare ea quibus pulmo deſit. Vnde numeroſa quæſtionũ ſeries exoritur. Iidem enim & uocem eſſe his negant, in tãto murmure apum, cicadarũ ſono, & alijs quæ ſuis æſtimabuntur locis. Nam mihi contuenti ſe perſuaſit rerum natura, nihil incredibile exiſtimare de ea. Nec uideo cur magis poſsint non trahere animam talia, & uiuere, quàm ſpirare ſine uiſceribus: quod etiã in marinis docuimus, quamuis arcente ſpiritum denſitate & altitudine humoris. Volare quidem aliqua, & animatu carere in ipſo ſpiritu uiuentia, habere ſenſum uictus, generationis, operis, atq; etiã de futuro curam: & quamuis nõ ſint membra, quæ uelut carina ſenſus inuehant, eſſe tamen his auditum, olfactum, guſtatum, eximia præterea naturæ dona, ſolertiam, animum, artem, quis facile crediderit? Sanguinem non eſſe his fateor, ſicut ne terreſtribus quidem cunctis, uerum ſimile quiddam. Vt ſepiæ in mari ſanguinis uicem atramentũ obtinet, purpurarum generi infector ille ſuccus: ſic & inſectis quiſquis eſt uitalis humor, hic erit & ſanguis, donec exiſtimatio ſua cuiq; ſit. Nobis propoſitum eſt, naturas rerum manifeſtas indicare, non cauſas iudicare dubias.

De corpore eorum. Cap. IIII

INſecta, ut intelligi poſsit, nõ uidentur neruos habere, nec oſſa, nec ſpinas, nec cartilaginem, nec pinguia, nec carnes, ne cruſtam quidem fragilem, ut quædã marina, nec quæ iure dicatur cutis: ſed mediæ cuiuſdã inter omnia hæc naturæ corpus, arenti ſimile, neruo mollius, in reliquis partibus ſiccius uerius quàm durius. Et hoc ſolum his eſt, nec preterea aliud. Nihil intus, niſi admodũ paucis inteſtinũ implicatũ. Itaq; diuulſis præcipua uiuacitas, & partiũ ſingularũ palpitatio. Quia quæcũq; eſt ratio uitalis, illa nõ certis ineſt membris, ſed toto in corpore, minime tamen capite: ſolumq; nõ mouetur, niſi cũ pectore auulſum. In nullo genere plures ſunt pedes. Et qbus ex his plurimi, diutius uiuũt diuulſa, ut in ſcolopendris uidemus. Habent aũt oculos, præterq; è ſenſibus tactũ atq; guſtatũ, aliqua & odoratũ, pauca & auditũ.

De apibus. Cap. V

SEd inter omnia ea principatus apibus, & iure præcipua admiratio, ſolis ex eo genere hominũ cauſa genitis. Mella contrahũt, ſuccumq; dulciſſimum atq; ſubtiliſsimum, ac ſaluberrimum. Fauos confingunt & ceras. Illæ ad uſus uitæ laborem tolerant, opera conficiunt, Remp. habent, cõſilia priuatim ac duces gregatim: & quod maxime mirũ ſit mores habent. Præterea cũ ſint neq; manſueti generis, neq; feri, tamen tanta eſt natura rerum, ut prope ex umbra minimi animalis, incõparabile effecerit quiddã. Quos efficaciæ induſtriæq; tantæ cõparemus neruos? quas uires? quos ratione medius fidius uiros? hoc certe præſtantioribus, quo nihil nouere niſi commune. Non ſit de anima quæſtio, cõſtet & de ſanguine, quantulum tamen eſſe in tantulis poteſt. Aeſtimemus poſtea ingenium.

Qui ordo naturæ in eis. Cap. VI

HYeme conduntur. Vnde enim ad pruinas niueſq;, & aquilonũ flatus perferendos uires? Sane & inſecta oĩa, ſed minus diu, quæ parietibus noſtris occultata mature tepeſiũt. Circa apes aut temporũ locorumue ratio mutata eſt, aut errauerũt priores. Con-

duntur

duntur à uergiliarum occaſu, ſed latent ultra exortum: adeo non ad ueris initium, ut dixere, nec ut quiſq; in Italia de alueis exiſtimat. Ante fabas florentes non exeunt ad opera & labores, nulluſq;, cum per cœlum licuit, ocio perit dies. Primum fauos conſtruunt, ceram fingunt, hoc eſt, domos cellaſq; faciũt. Deinde ſobolem, poſtea mella, ceram ex floribus, melliginem è lachrymis arborum quæ glutinum pariunt, ſalicis, ulmi, harundinis, ſucco, gummi, reſina. His primum alueum ipſum intus totum, ut quodam tectorio illinunt, & alijs amarioribus ſuccis contra aliarum beſtiolarũ auiditates: id ſe facturas conſciæ, quod concupiſci poſſit. His deinde fores quoq; latiores circumſtruunt.

De uocabulis operis. Cap. VII

PRima fundamenta comoſin uocant periti, ſecunda piſſoceron, tertia propolin, inter coria ceraſq;, magni ad medicamina uſus. Comoſis cruſta eſt prima, ſaporis amari. Piſſoceros ſuper eam uenit, picantiũ modo ceu dilutior, ceræ initium plerumq; è mitiore gummi. Propolis craſſioris iam materię additis floribus, nondũ tamen cera, ſed fauorum ſtabilimentum, qua omnes frigoris aut iniuriæ aditus obſtruuntur, odore & ipſa etiamnum graui, ut qua pleriq; pro galbano utantur. Præter hæc cõuehitur erithace, quam aliqui ſandaracam, alij cerinthum uocant. Hic erit apum dum operantur cibus, qui ſæpe inuenitur in fauorum inanitatibus ſepoſitus, & ipſe amari ſaporis. Gignitur aũt rore uerno, & arborum ſucco, gũmi modo, africi minor, auſtri flatu nigrior, aquilonibus melior & rubens plurimus in Græcis nucibus. Menecrates florem eſſe dicit, futuræ meſſis indiciũ, ſed nemo præter eum.

Ex quibus floribus opera fiant. Cap. VIII

CEras ex omniũ arborum ſatorumq; floribus cõfingunt, excepta rumice & chenopode. Herbarũ hæc genera. Falſo excipitur & ſpartũ, quippe cũ in Hiſpania multa in ſpartarijs mella herbã eam ſapiant. Falſo & oleas excipi arbitror, quippe oliuæ prouentu plurima examina gigni certũ eſt. Fructibus nullis nocetur. Mortuis ne floribus quidẽ nõ modo corporibus inſidũt. Operãtur intra ſexaginta paſſus. Et ſubinde cõſumptis in proximo floribus, ſpeculatores ad pabula ulteriora mittũt. Noctu deprehenſæ in expeditione, excubãt ſupinæ, ut alas à rore protegãt.

De amatoribus earũ. Cap. IX

NE quis miretur amore earũ captos, Ariſtomachũ Solenſem duodeſexaginta annis nihil aliud egiſſe: Philiſcũ uero Thaſiũ in deſertis apes colentẽ Agriũ cognominatum: qui ambo ſcripſere de his.

Ratio operis. Cap. X

RAtio operis: Interdiu ſtatio ad portas more caſtrorũ, noctu quies in matutinum, donec una excitet gemino aut triplici bombo, ut buccino aliquo. Tunc uniuerſæ prouolant, ſi dies mitis futurus eſt. Prædiuinant enim uentos imbreſq;, & tunc ſe continent tectis. Itaq; temperie cæli (& hoc inter præſcita habẽt) cum agmen ad opera proceſſit, alię flores aggerunt pedibus, alię aquam ore, guttaſq; lanugine totius corporis. quibus eſt earum adoleſcentia, ad opera exeunt, & ſupradicta conuehunt: ſeniores intus operantur. Quæ flores comportant, prioribus pedibus femina onerant, propter id natura ſcabra, pedes priores roſtro: totæq; onuſtæ remeant ſarcina pandatæ. Excipiunt eas ternę aut quaternæ, atque exonerant. Sunt enim intus quoque officia diuiſa. Aliæ ſtruunt, alię poliunt, aliæ ſuggerunt, aliæ cibum comparant ex eo quod allatum eſt. Neq; enim ſeparatim ueſcuntur, ne inæqualitas operis & cibi fiat & temporis. Struunt orſa ea concameratione aluei, textumq; uel uſque ad ſumma tecta deducunt, limitibus binis circa ſingulos arcus, ut alijs intrent, alijs exeant. Faui ſuperiore parte affixi, & paululum etiam lateribus ſimul hærent, & pendent unà. Alueum non cõtingunt, nunc obliqui, nunc rotundi, qualiter popoſcit alueus: aliquando & duorum generum, cum duo examina concordibus populis diſſimiles habuere ritus. Ruentes ceras fulciunt, pilarum intergerinis à ſolo fornicatis, ne deſit aditus ad ſarciendum. Primi ferè tres uerſus inanes ſtruuntur, ne promptũ ſit quod inuitet furantem. Nouiſſimi maxime implentur melle, ideoq; auerſo alueo faui eximuntur. Gerulæ ſecundos flatus captant. Si cooriatur procella, apprehenſi ponduſculo lapilli ſe

librant

librant. Quidam in humeros eum imponi tradunt. Iuxta uero terram uolant in aduerso flatu uepribus hebetato. Mira obseruatio operis. Cessantium inertiam notant, castigant mox & puniunt morte. Mira munditia. Amoliuntur omnia è medio, nullæq; inter opera spurcitiæ iacent. Quin & excrementa operantium intus, ne longius recedant, unũ congesta in locum, turbidis diebus & operis otio egerunt. Cum aduesperascit, in alueo strepunt minus ac minus, donec una circumuolet, eodem quo excitauit bombo, ceu quietem capere imperans: & hoc castrorum more. Tunc repente omnes conticescunt.

De fucis. Cap. XI

DOmos primum plebei exædificant, deinde regibus. Si speratur largior prouentus, adijciuntur cõtubernia & fucis. His cellarum minimę, sed ipsi maiores apibus. Sunt autẽ fuci, sine aculeo uelut imperfectæ apes, nouissimæq; à fessis & iam emeritis inchoatæ, serotinus fœtus, & quasi seruitia uerarum apum. Quamobrem imperant ijs, primosq; in opera expellunt, tardantes sine clementia puniũt. Neque in opere tantum, sed in fœtu quoque adiuuant eas, multum ad calorem conferente turba. Certe quo maior fuerit multitudo, eo maior fiet examinum prouentus. Cum mella cœperunt maturescere, abigunt eos: multæq; singulos aggressæ trucidant. Nec id genus nisi uere cõspicitur. Fucus adem ptis alis in alueũ reiectus, ipse cæteris adimit. Regias imperatoribus futuris in una parte aluei extruunt amplas, magnificas, separatas, tuberculo eminentes: quod si exprimatur, non gignuntur soboles. Sexangulæ omnes cellæ, à singulorũ eæ pedum opere. Nihil horum stato tẽpore, sed rapiunt diebus serenis munia. Et melle uno alteróue ad summũ die cellas replent.

Quæ natura mellis. Cap. XII

VEnit hoc ex aere, & maxime siderũ exortu præcipueq; ipso sirio explendescente fit, nec omnino prius uergiliarũ exortu sublucanis temporibus. Itaque tum prima aurora folia arborum melle roscida inueniuntur: ac si qui matutino sub dio fuere, unctas liquore uestes, capillumq; concretum sentiunt. Siue ille est cœli sudor, siue quædã siderum saliua, siue purgãtis se aeris succus: utinamq; esset & purus ac liquidus, & suæ naturæ qualis defluit primo: nunc uero è tanta cadens altitudine, multumq; dum uenit sordescens, & obuio terræ halitu infectus, præterea è fronde ac pabulis potus, & in uterculos cõgestus apum (ore enim uomunt) ad hæc succo florũ corruptus, & alueis maceratus totiesq; mutatus, magnam tamen cœlestis naturæ uoluptatem affert.

Quæ optima mella. Cap. XIII

IBi optimus semper, ubi optimorum doliolis florum cõditur. Atticæ regionis hic, & Siculæ, Hymetto, & Hybla ab locis, mox Calydna insula. Est aũt initio mel (ut aqua) dilutum, & primis diebus feruet, ut mustum, seq; purgat: uicesimo die crassescit, mox obducitur tenui membrana, quæ feruoris ipsius spuma concrescit. Sorbetur optimum & minime fronde infectum, è quercus, tiliæ, harundinum folijs.

Quæ genera mellis in singulis. Cap. XIIII

SVmma quidem bonitatis natione constat (ut supra diximus) pluribus modis. Alibi enim faui cera spectabiles gignuntur, ut in Pelignis, Sicilia: alibi mellis copia, ut in Creta, Cypro, Africa: alibi magnitudine, ut in septentrionalibus, uiso iam in Germania octo pedum longitudinis fauo, in caua parte nigro. In quocunq; tamen tractu terna sunt mellis genera, Vernum ex floribus constructo fauo, quod ideo uocatur anthinum. Hoc quidam attingi uetãt, ut largo alimento ualida exeat soboles. Alij ex nullo minus apibus relinquunt, quoniam magna sequatur ubertas magnorũ syderum exortu. Præterea solstitio, cum thymum & uua florere incipiunt, præcipua cellarum materia. Est autem in eximendis fauis necessaria dispensatio, quoniam inopia cibi desperant, moriunturq; aut effugiunt: contrà copia ignauiam affert, ac iam melle non erithace pascuntur. ergo diligentiores, ex hac uindemia XII. partem apibus relinquunt. Dies status inchoandi, ut quadam lege naturæ, si scire aut obseruare homines uelint, XXX ab educto examine: fereq;

Maio mense includitur hæc uindemia. Alterū genus est mellis æstiui, quod ideo uocatur horæum, à tempestiuitate præcipua, ipso sirio explendescente post solstitiū diebus xxx ferè. Immensa circa hoc subtilitas naturę mortalibus patefacta est, nisi fraus hominū cuncta pernicie corrumperet. Nanq; ab exortu syderis cuiuscūq;, sed nobilium maxime, aut cœlestis arcus, si nō sequantur imbres, sed ros tepescat solis radijs, medicamenta nō mella gignūtur, oculis, ulceribus, internisq; uisceribus dona cœlestia. Quod si seruetur hoc sirio exoriente, casuq; congruat in eundem diem (ut sæpe) Veneris, aut Iouis, Mercurijue exortus, non alia suauitas, uisq; mortaliū malis à morte uocandis, quàm diuini nectaris fiat.

Quomodo probentur mella. Cap. xv

MEl plenilunio uberius capitur, serena die pinguius. In omni melle quod per se fluit, ut mustum oleumq;, appellaturq; acœton maxime laudabile est. Aestiuum omne rutilum, ut diebus cōfectum siccioribus. Aptissimum existimatur è thymo, coloris aurei, saporis gratissimi, quod fit palàm doliolis, pingue, marino è rore spissum. Quod cōcrescit autem, hoc minime laudatur. Thymosum nō coit, & tactu prætenuia fila mittit, quod primum grauitatis argumentum est. Abrumpi statim & resilire guttas, uilitatis indicium habetur. Sequens probatio, ut sit odoratum ex dulci acre, glutinosum, perlucidum. Aestiua mellatione decimā partem Thasio Dionysio apibus relinqui placet, si pleni fuerint aluei: si minus, pro rata portione: aut si inanes, omnino non attingi. Huic uindemiæ Attici signum dedere initium caprificialem diem Vulcano sactum.

De tertio genere mellis, & quomodo apes probentur. Cap. xvi

TErtium genus mellis, minime probatum, syluestre, quod ericæum uocant. Conuehitur post primos autumni imbres, cum erice sola floret in syluis, ob id harenoso simile. Gignitur id maxime Arcturi exortu à pridie Idus Septembris. Quidam æstiuā mellationem ad Arcturi exortum proferunt, quoniam ad æquinoctium autumni ab eo supersint dies xiiii. & ab æquinoctio ad Vergiliarū occasum diebus xliii plurima sit erice. Athenienses tetralicem appellant, Eubœa sisarā, quam putant apibus esse gratissimā, fortassis quia nulla tunc alia sit copia. Hæc ergo mellatio fine uindemiæ & Vergiliarū occasu, idibus Nouembris ferè includitur. Relinqui ex ea duas partes apibus ratio persuadet, & semper eas partes fauorum, quæ habeāt erithacen. A bruma ad Arcturi exortum diebus lx. somno aluntur sine ullo cibo. Ab Arcturi exortu ad æquinoctium uernum tepidiore tractu iam uigilant. Sed etiam tunc alueo se continēt, seruatosq; in id tempus cibos repetunt. In Italia uero hoc idem à uergiliarum exortu faciunt, & in eum dormiūt. Alueos quidā in eximēdo melle expendūt, ita diribentes quantū relinquāt. Aequitas quidē etiam in eis obstringitur: ferūtq; societate fraudata alueos mori. In primis ergo pręcipitur ut lauti puriq; eximant mella. & furem mulierumq; menses odêre. Cum eximūtur mella, apes abigi fumo utilissimū, ne irascantur, aut ipsæ auide uorēt. Fumo crebriore etiā ignauia earum excitatur ad opera. nam nisi incubauere, fauos liuidos faciūt. Rursus nimio fumo inficiuntur: quarū iniuriā celerrime sentiūt mella, uel minimo cōtactu roris acescentia. Et ob id inter genera seruatur, quod acapnon uocāt. Album mel nō fit quod bithymū est, sed oculis & ulceribus aptissimū existimatur. Fœtus quonam modo progenerarent, magna inter eruditos & subtilis quæstio fuit. Apum enim coitus uisus est nunq;. Plures existimauere oportere cōfici floribus compositis apte atq; utiliter. Aliqui coitu unius, qui rex in quoq; appellatur examine. Hūc esse solum marem, præcipua magnitudine, ne fatiscat. Ideo fœtum sine eo nō ædi: apesq; reliquas tanq; marem fœminas comitari, non tanquā ducem: quam probabilem aliâs sententiam fucorum euentus coarguit. Quæ enim ratio, ut idem coitus alios perfectos, imperfectos generet alios? Propior uero prior existimatio fieret, ni rursus alia difficultas occurreret. Quippe nascūtur aliquando in extremis fauis apes grandiores: quæ cæteras fugant. Oestrus uocatur hoc malum: quonam modo nascens, si ipsæ fingunt? Quod certum est, gallinarum modo incubant. Id quod exclusum est, primum

uermiculus uidetur candidus, iacens tranſuerſus, adhærensq; ita ut paſcere uideatur. Rex ſtatim mellei coloris, ut electo flore ex omni copia fact9, neq; uermiculus, ſed ſtatim penniger. Cætera turba cum formã capere cœpit, nymphę uocãtur: ut fuci, ſirenes aut cephenes. Si quis alterutris capita demat, prius ꝗ̃ pennas habeant, pro gratiſſimo ſunt pabulo matribus. Tempore procedente inſtillãt cibos, atq; incubant, tum maxime murmurãtes caloris (ut putant) faciendi gratia, neceſſarij excludendis pullis, donec ruptis membranis, quæ ſingulos cingũt, ouorũ modo uniuerſum agmen emergat. Spectatũ hoc Romæ cõſularis cuiuſdã ſuburbano, alueis cornu laternę tranſlucido factis. Fœtus intra XLV. diem peragitur. Fit in fauis quibuſdã, qui uocatur clerus, amarę duritia ceræ, cum fœtũ inde nõ eduxere morbo aut ignauia, aut infœcunditate naturali. Hic eſt abortus apum. Protinus autem educti operãtur quadã diſciplina cum matribus: regemq; iuuenem æqualis turba comitatur. Reges plures inchoantur ne deſint. Poſtea ex his ſoboles, cum adulta eſſe cœpit, concordi ſuffragio teterrimos necant, ne diſtrahant agmina. Duo aũt genera eorum, melior ruffus quàm niger uariusq;. Omnibus forma ſemper egregia, & duplo quàm cæteris maior, pennæ breuiores, crura recta, ingreſſus celſior, in fronte macula quodam diademate candicans. Multum etiam nitore à uulgo differunt.

Quæ regiminis ratio. Cap. XVII

QVærat nunc aliquis, unusne Hercules fuerit, & quod Liberi patris ſepulchrum, & reliqua uetuſtatis ſitu obruta. Ecce in re parua, uillisq; noſtris annexa, cuius aſsidua copia eſt, non conſtat inter autores: rex nullum ne ſolus habeat aculeum, maieſtate tantum armatus: an dederit eum quidem natura, ſed uſum eius illis tantum negauerit. Illud conſtat, imperatorem aculeo non uti. Mira plebei circa eum obedientia. Cum procedit, unà eſt totum examen, circaq; eum conglobatur, cingit, protegit, cerni non patitur. Reliquo tempore cum populus in labore eſt, ipſe opera intus circuit ſimilis exhortãti, ſolus immunis. Circa eum ſatellites quidam lictoresq;, aſsidui cuſtodes autoritatis. Procedit foras non niſi migraturo examine. Id multo intelligitur ante, aliquot diebus murmure intus ſtrepente, apparatus indice diem tempeſtiuum eligentium. Si quis alam ei detruncet, nõ fugiet examen. Cum proceſſere, ſe quæq; proximam illi cupit eſſe, & in officio cõſpici gaudet. Feſſum humeris ſubleuant, ualidius fatigatum ex toto portant. Si qua laſſata deficit, aut forte aberrauit, odore perſequitur. Vbicunq; ille conſedit, ibi cunctarum caſtra ſunt. Tunc oſtenta faciũt priuata ac publica, uua dependente in domibus templiſúe, ſæpe expiata magnis euentibus. Sedere in ore infantis Platonis, tunc etiam ſuauitatem illam prædulcis eloquij portendentes. Sedere in caſtris Druſi imperatoris, cum proſperrime pugnatum apud Arbalonem eſt, haud quaquam perpetua aruſpicum coniectura, qui dirum id oſtentum exiſtimant ſemper. Duce prehenſo totum tenetur agmen: amiſſo dilabitur, migrantq; ad alios. Eſſe utique ſine rege non poſſunt. Inuitæ autem interimunt eos, cum plures fuere, potiusq; naſcentium domos diruunt, ſi prouentus deſperatur, tunc & fucos abigunt. Quanquam de ijs uideo dubitari, propriumq; ijs genus eſſe aliquos exiſtimare, ſicut furibus, grandiſsimis inter illas ſed nigris, lataq; aluo: ita appellatis quia furtim deuorent mella. Certum eſt, ab apibus fucos interfici. Vtiq; regem non habent. Sed quomodo ſine aculeo naſcantur, in quæſtione eſt. Humido uere melior fœtus, ſicco mel copioſius. Quod ſi defecerit alicuius aluei cibus, impetum in proximas faciunt rapinæ propoſito. At ille contra dirigunt aciem: & ſi cuſtos adſit, alterutra pars quæ ſuis fauerę ſentit, non appetit eum. Ex alijs quoq; ſæpe dimicant cauſis, easq; acies contrarias duo imperatores inſtruunt, maxime rixa in conuehendis floribus exorta, & ſuos quibuſq; euocãtibus: Quæ dimicatio iniectu pulueris aut fumo tota diſcutitur. Reconciliantur uero lacte uel aqua mulſa.

De genere apum,& quæ inimica apibus. Cap. XVIII.

APes sunt & rusticæ siluestresq;,horridæ aspectu,multo iracũdiores, sed opere ac labore præstantes. Vrbanarũ duo genera: Optimæ breues,uariæq;,& in rotunditatẽ compactiles: deteriores longæ,& quibus similitudo uesparũ: etiamnum deterrimæ ex ijs pilosæ. In Ponto sunt quædã albæ,quæ bis in mense mella faciũt. Circa Thermodoontẽ autem fluuiũ duo genera: Aliarum quæ in arboribus mellificant: aliarum quæ sub terra, triplici cerarũ ordine uberrimi prouentus. Aculeũ apibus natura dedit uentri consertum. Ad unum ictum hoc infixo, quidam eas statim emori putant. Aliqui non nisi in tantum adacto, ut intestini quippiã sequatur: sed fucos postea esse, nec mella facere, uelut castratis uiribus, pariterq; & nocere & prodesse desinere. Est in exemplis, equos ab ijs occisos. Odere fœdos odores,proculq; fugiunt,sed & infectos. Itaque unguenta redolentes infestant,ipsæ plurimorũ animalium iniurijs obnoxiæ. Impugnant eas naturę eiusdem degeneres uespæ atq; crabrones, & è culicum genere qui uocantur muliones: populãtur hirundines,& quædam aliæ aues. Insidiantur aquantibus ranæ, quæ maxima earum est operatio tum cum sobolem faciunt. Nec hæ tantum quæ stagna riuosq; obsident, uerum & rubetæ ueniunt ultro, adrepentesq; foribus per eas sufflant: ad hoc prouolant,confestimq; abripiuntur. Nec sentire ictus apũ ranæ traduntur. Inimicæ & oues,difficile se à lanis earum explicantibus. Cancrorum etiã odore si quis iuxta coquat,exanimãtur. Quin & morbos suapte natura sentiũt. Index eorum tristitia torpens,& cum ante fores in tepore solis promotis aliæ cibos ministrant, cum defunctas progerũt,funerantiumq; more comitantur exequias. Rege ea peste consumpto,mœret plebs ignauo dolore: Non cibos conuehunt,non procedunt,tristi tantũ murmure glomerantur circa corpus eius. Subtrahitur itaq; deducta multitudine: aliâs spectantes exanimem,luctum non minuunt. Tũc quoque ni subueniatur, fame moriuntur. Hilaritate igitur & nitore sanitas æstimatur.

De morbis apum. Cap. XIX.

SVnt & operis morbi: cum fauos non explent, cleron uocant. Iidem blapsigoniam si fœtũ non peragãt. Inimica & echo est resultanti sono,qui pauidas alterno pulsat ictu: inimica & nebula. Aranei quoq; uel maxime hostiles,cum præualuere ut intexãt,enecãt alueos. Papilio etiã hic ignauus & inhonoratus, luminibus accẽsis aduolitãs,pestifer,nec uno modo. Nam & ipse ceras depascitur,& relinquit excremẽta quibus teredines gignuntur: filis etiam araneosa, quacunq; incesſit, alarum maxime lanugine obtexit. Nascuntur & in ipso ligno teredines, quæ ceras præcipue appetũt. Infestat & auiditas pastus nimia florum satietate, uerno maxime tempore aluo cita. Oleo quidem non apes tantum,sed omnia insecta exanimantur,præcipue si capite uncto in sole ponantur. Aliquãdo & ipsæ contrahũt mortis sibi causas,quũ sensere eximi mella auide uorantes. Cætero præparcæ, & quæ alioquin prodigas atq; edaces non secus ac pigras & ignauas proturbent. Nocent & sua mella ipsis,illitæq; ab aduersa parte moriuntur. Tot hostibus,tot casibus,& quota portione eorum commemorata? tam munificũ animal expositum est. Remedia dicemus suis locis. Nunc enim sermo de natura est.

De continendis apibus,& quomodo reparentur. Cap. XX

GAudent plausu atq; tinnitu æris,eoq; conuocantur: Quo manifestũ,auditus quoq; inesse sensum. Effecto opere,educto fœtu, functæ munere omni,exercitationẽ tum solennem habẽt: spatiatæq; in aperto, & in altum datæ, gyris uolatu æditis,tum demum ad cibum redeũt. Vita eis longissima,ut prospere inimica ac fortuita cedãt,septenis annis uniuersa. Alueos nunq; ultra x annos durasse proditur. Sũt qui mortuas,si intra tectum hyeme seruentur,deinde sole uerno torreãtur,ac ficulneo cinere toto die foueantur,putẽt reuiuiscere. In totũ uero amissas reparari uentribus bubulis recentibus cum fimo obrutis: Virgilius iuuencorum corpore exanimato,sicut equorum uespas atq; crabrones,sicut asinorum scarabeos, mutante natura ex alijs quædam in alia. Sed horum omnium coitus cernun

cernuntur. Et tamen in fœtu eadem propè natura quæ apibus.

De uespis & crabronibus. Cap. XXI

VEspę in sublimi è luto nidos faciūt, & in ijs ceras: Crabrones in cauernis ac sub terra. Et horum omnium sexangulæ cellæ, cætera autem è cortice & harena. Fœtus ipse inæqualis ut barbaris, alius euolat, alius in nympha est; alius in uermiculo. Et autumno non uerno omnia ea. Plenilunio maxime crescūt. Vespæ quæ ichneumones uocātur (sunt autem minores quàm aliæ) unum genus ex araneis perimunt, phalangium appellatū, & in nidos suos ferunt: deinde illinunt, & ex ijs incubando suum genus procreant. Præterea omnes carne uescuntur contra quàm apes, quæ nullum corpus attingunt. Sed uespæ muscas grandiores uenantur: & amputato ijs capite, reliquum corpus auferunt. Crabronum syluestres, in arborū cauernis degunt: hyeme ut cætera insecta conduntur: uita bimatum non transit. Ictus eorum haud temere sine febri est. Autores sunt, ter nouenis punctis interfici hominem. Aliorum qui mitiores uidentur, duô genera: Opifices minores corpore, qui moriuntur hyeme: matres quæ biennio durant, ij & clementes. Nidos uere faciūt ferè quadrifores, in quibus opifices generētur. Iis educatis, alios deinde nidos maiores fingūt, in quibus matres futuras producant. Iam tum opifices funguntur munere, & pascūt eas. Latior matrum species, dubiumq́ an habeant aculeos, quia non egrediuntur. Et his sui fuci. Quidam opinantur omnibus his ad hyemem decidere aculeos. Nec crabronum autem, nec uesparum generi reges aut examina: sed subinde renouatur multitudo sobole.

De bombycibus, & bombyli, & necydalo, & quis primus bombycinam uestem inuenerit. Cap. XXII

QVartum inter hæc genus est bombycū, in Assyria proueniēs, maius ꝙ supradicta. Nidos luto fingunt, salis specie, applicatos lapidi, tanta duritia, ut spiculis perforari uix possint. In ijs & ceras largius quàm apes faciūt, deinde maiorem uermiculum. Et alia horū origo è grandiore uermiculo, gemina protendēs sui generis cornua. Hi erucæ sunt. Fit deinde quod uocatur bombylis, ex ea necydalus, ex hoc in VI. mensibus bombyx. Telas araneorum modo texunt ad uestem luxumq́ fœminarum, quę bombycina appellatur. Prima eas redordiri, rursusq́ texere inuenit in Ceo mulier Pamphila Latoi filia, non fraudanda gloria excogitatæ rationis, ut denudet fœminas uestis.

De bombyce Coa. Cap. XXIII

BOmbycas & in Co insula nasci tradūt, cupressi, terebinthi, fraxini, quercus florē imbribus decussum terræ halitu animāte. Fieri aūt primo papiliones paruos nudosq́, mox frigorū impatientia uillis inhorrescere, & aduersus hyemem tunicas sibi instaurare densas, pedum asperitate radentes foliorum lanuginem in uellera. Hanc ab his cogi subigiq́ unguiū carminatione, mox trahi inter ramos, tenuari ceu pectine. Postea apprehensam corpori inuolui nido uolubili. Tunc ab homine tolli, fictilibusq́ uasis tepore & furfurum esca nutriri: atque ita subnasci sui generis plumas, quibus uestitos ad alia pensa dimitti. Quę uero cœpta sint lanificia, humore lentescere, mox in fila tenuari iunceo fuso. Nec puduit has uestes usurpare etiā uiros, leuitatē ꝑpter æstiuā. In tantū à lorica gerēda discessere mores, ut oneri sint etiā uestes. Assyria tm̄ bombyce adhuc fœminis cedimus.

De araneis, & generatione eorum. Cap. XXIIII

ARaneorum his non absurde iungatur natura, digna uel præcipua admiratione. Plura autem sunt genera, nec dictu necessaria in tanta notitia. Phalangia ex his appellantur, quorum noxij morsus, corpus exiguum, uarium, acuminatum, assultim ingredientium. Altera eorum species, nigri, prioribus cruribus longissimis. Omnibus internodia terna in cruribus. Luporum nomine minimi non texunt. Maiores in terra cauernatum exigua uestibula præpandūt. Tertiū eorundē genus erudita operatione cōspicuum. Orditur telas, tantiq́ operis materię uterus ipsius sufficit: siue ita corrupta alui natura

ſtato tempore (ut Democrito placet) ſiue eſt quædam intus lanigera fertilitas: tam moderato ungue, tam tereti filo & tam æquali deducit ſtamina, ipſo ſe pondere uſus. Texere à medio incipit, circinato orbe ſubtegmina adnectens: maculaſq; paribus ſemper interuallis, ſed ſubinde creſcentibus, ex anguſto dilatans indiſſolubili nodo implicat. Quanta arte celat pedicas ſcutulato rete graſſantes, q̃ nõ ad hoc uidetur pertinere cribratę pexitas telæ, & quadam polituræ arte, ipſa per ſe tenax ratio tramæ? quàm laxus ad flatus nõ ad reſpuenda quæ ueniant ſinus, derelicta laſſo prætenti ſumma parte, ut arbitrari licet illa quæ difficile cernuntur: atq; ut in plagis lineæ offenſæ præcipitantur in ſinũ? Specus ipſe qua cõcameratur architectura? & contra frigora quanto uilloſior? q̃ remotus à medio, aliudq; agenti ſimilis: incluſus uero ſic, ut ſit nec ne intus aliquis, cerni non poſsit? Age firmitas quanta irrumpentibus uentis, qua puluerum mole degrauante? Latitudo telæ ſæpe inter duas arbores, cum exercet artem & diſcit texere: Longitudo fili à culmine, ac rurſus à terra per illud ipſum uelox reciprocatio, ſubitq; pariter ac fila deducit. Cũ uero captura incidit, quàm uigilans & paratus ad curſum? licet extrema hæreat plaga, ſemper in medium currit, quia ſic maxime totum concutiendo implicat. Sciſſa protinus reficit ad polituram ſarciens. Nanq; & lacertarum catulos uenantur, hos primum tela inuoluentes, & tunc demũ labra utraq; morſu apprehendentes, amphitheatrali ſpectaculo cum contigit. Sunt ex eo & auguria. Quippe incremento amnium futuro telas ſuas altius tollunt. Iidem ſereno nõ texunt, nubilo texunt. Ideoq; multæ araneæ imbriũ ſigna ſunt. Fœminã putãt eſſe quæ texat, marem qui uenatur: ita paria fieri merita cõiugio. Aranei cõueniunt clunibus: pariunt uermiculos ouis ſimiles. Nam nec horũ differri poteſt genitura, quoniã inſectorũ uix ulla alia narratio eſt. Pariunt aũt oua ea in telas & ſparſa, quia ſaliunt, atq; ita emittunt. Phalangius tantum in ipſo ſpecu incubat magno numero: qui ut emerſerit, matrem cõſumit, ſæpe & patrem: adiuuat enim incubare. Pariunt aũt & tricenos, cæteræ pauciores. Et incubant triduo. Conſummantur aranei quater ſeptenis diebus.

De ſcorpionibus. Cap. XXV

SImiliter his & ſcorpiones terreſtres, uermiculos ouorum ſpecie pariunt, ſimiliterq; pereunt: peſtis importuna ueneni ſerpentium, niſi quod grauiore ſupplicio lenta per triduum morte conficiunt: uirginibus letali ſemper ictu, & fœminis ferè in totũ: uiris autem matutino, exeuntes cauernis, prius q̃ aliquo fortuito ictu ieiunũ egerãt uenenũ. Semper cauda in ictu eſt, nulloq; momẽto meditari ceſſat, ne quando deſit occaſioni. Ferit & obliquo ictu & inflexo. Venenum ab iis candidum fundi Apollodorus autor eſt, in nouem genera deſcriptis, per colores maxime ſuperuacuos: quoniam non eſt ſcire, quos minime exitiales prædixerit. Geminos quibuſdã aculeos eſſe, mareſq; ſæuiſsimos. Nam coitũ iis tribuit. Intelligi autẽ gracilitate & longitudine. Venenum omnibus medio die, cum incanduere ſolis ardoribus. Itemq; cum ſitiũt, inexplebiles potu. Conſtat & ſeptena caudæ internodia ſæuiora eſſe. Pluribus enim ſena. Hoc malum Africæ uolucre etiam auſtri faciunt, pandẽtibus brachia, ut remigia ſubleuãtes. Apollodorus idẽ planè quibuſdã ineſſe pennas tradit. Sæpe Pſylli, qui reliquarum uenena terrarũ inuehentes, quæſtus ſui cauſa peregrinis malis impleuere Italiã, hos quoq; importare conati ſunt. Sed uiuere intra Siculi cœli regionẽ non potuere. Viſuntur tamen aliquãdo in Italia, ſed innocui, multiſq; aliis in locis, ut circa Pharum in Aegypto. In Scythia interimunt etiã ſues, alioquin uiuaciores contra uenena talia. Nigras quidem celerius ſi in aquam ſe immerſerint. Homini icto putatur eſſe remedio ipſorũ cinis potus in uino. Magnam aduerſitatem oleo merſis & ſtellionibus putant eſſe, innocuis duntaxat iis, qui & ipſi carent ſanguine, lacertarum figura. Atque ſcorpiones in totũ nulli nocere, quibus nõ ſit ſanguis. Quidam & ab ipſis fœtum deuorari arbitrãtur. Vnum modo relinqui ſolertiſsimum, & qui ſe ipſius matris clunibus imponendo, tutus & à cauda & à morſu loco fiat. Hunc eſſe reliquorum ultorem, qui po-

ſtremo genitores ſuperne conficiat. Pariuntur autem undeni.

De ſtellionibus, & cicadis. Cap. XXVI

CHamæleonum ſtelliones quodammodo naturã habent, rore tantum uiuentes, præterq; araneis. Similis cicadis uita, quarũ duo genera. Minores, quæ primæ proueniunt, & nouiſſime pereunt. ſunt aũt mutæ. Sequens eſt uolatu rara. Quæ canunt, uocantur achetæ: & quæ minores ex eis ſunt, tettigoniæ: ſed illæ magis canoræ. Mares canũt in utroque genere: fœminæ ſilent. Gentes ueſcuntur ijs ad orientem, etiã Parthi opibus abundantibus. Ante coitum mares præferunt, à coitu fœminas, ouis earũ correptis quæ ſunt candida. Coitus ſupinis. Aſperitas præacuta in dorſo, qua excauãt fœturæ locum in terra. Fit primo uermiculus: dein ex eo quæ uocatur tettigometra, cuius cortice rupto circa ſolſtitia euolant, noctu ſemper. Primũ nigræ atq; duræ. Vnum hoc ex ijs quæ uiuunt, & ſine ore eſt. Pro eo quiddã aculeatũ linguis ſimile, & hoc in pectore quo rorem lambunt. Pectus ipſum fiſtuloſum: hoc canunt achetæ, ut diximus. De cætero in uentre nihil eſt. Excitatæ cum ſubuolant, humorem reddũt: quod ſolum argumentũ eſt rore eaſdem ali. Iiſdem ſolis nullũ ad excremẽta corporis foramen. Oculi tam hebetes, ut ſi quis digitũ cõtrahẽs ac remittens ijs appropinquet, tranſeãt uelut in folia. Quidã duo alia genera faciunt earum: Surculariã, quæ ſit grandior: frumentariã, quã alij auenariã uocant. Apparet enim ſimul cum frumentis areſcentibus.

Cicadæ ubi nõ ſint, & ubi mutæ. Cap. XXVII

CIcadæ nõ naſcũtur in raritate arborũ, idcirco ſunt Cyrenis circa oppidũ, nec in campis, nec in frigidis aut umbroſis nemoribus. Eſt quædam & ijs locorũ differentia. In Mileſia regione paucis ſunt locis. Sed in Cephalenia amnis quidam penuriã earum & copiam dirimit. At in Rhegino agro ſilent omnes: ultra flumen in Locrenſi canunt. Pennarum illis natura quæ apibus, ſed pro corpore amplior.

De pennis inſectorũ, & ſcarabeis, & ſcarabeorũ generibus. Cap. XXVIII

INſectorum quædam binas gerunt pinnas, ut muſcæ: quædã quaternas, ut apes. Membranis & cicadæ uolant. Quaternas habẽt quæ aculeis in aluo armantur. Nullũ, cui telum in ore, pluribus q̃ binis aduolat pennis. Illis enim ultionis cauſa datũ eſt, his auiditatis. Nullis eorum pennæ reuiuiſcũt auulſæ. Nullum cui aculeus in aluo, bipenne eſt. Quibuſdam pennarum tutelæ cruſta ſuperuenit, ut ſcarabeis, quorũ tenuior fragiliorq; penna. his negatus aculeus: ſed in quondã genere eorũ grandi cornua prælonga, biſulcis dentata forcipibus, in cacumine cum libuit ad morſum coeuntibus, infantũ remedijs etiã ex ceruice ſuſpenduntur. Lucanos uocat hos Nigidius. Aliud rurſus eorũ genus, qui è fimo ingenteis pilas auerſis pedibus uolutant, paruoſq; in ijs contra rigorem hyemis uermiculos fœtus ſui indulantur. Volitant alij magno cum murmure ac mugitu. Alij focos & prata crebris foraminibus excauãt, nocturno ſtridore uocales. Lucent ignium modo noctu, laterum & cluniũ colore lampyrides, nunc pennarum hiatu refulgentes, nunc uero cõpreſſu obumbratæ, nõ ante matura pabula, aut poſt deſecta conſpicuæ. E contrario tenebrarum alumna blattis uita, lucemq; fugiũt in balineis maxime humido uapore prognatæ. Fodiunt ex eodem genere rutili atq; prægrandes ſcarabei tellurem aridã, fauoſq; paruæ ac fiſtuloſæ modo ſpongiæ, medicato melle fingũt. In Thracia iuxta Olynthũ locus eſt paruus, in quo unũ hoc animal exanimatur, ob hoc Cantharolethrus appellatus. Pennæ inſectis omnibus ſine ſciſſura, nulli cauda niſi ſcorpioni. Hic eorũ ſolus & brachia habet, & in cauda ſpiculum. Reliquorũ quibuſdã aculeus in ore, ut aſilo, ſiue tabanũ dici placet, item culicibus & quibuſdã muſcis. Omnibus aũt his in ore & pro lingua ſunt hi aculei. Quibuſdã hebetes, neq; ad punctũ, ſed ad ſuctũ, ut muſcarũ generi, in quo lingua euidẽs fiſtula eſt. Nec ſunt talibus dentes. Alijs cornicula ante oculos prætenduntur ignaua, ut papilionibus. Quædam inſecta carẽt pennis, ut ſcolopendræ. Inſectorum pedes quibus ſunt, in obliquum mouentur. Quorundam extremi longiores foris curuantur, ut locuſtis.

De locustis. Cap. xxix

HÆ pariunt in terram demisso spinæ caulæ, oua condensa, autũni tẽpore. Ea durant hyeme sub terra. Subsequẽti anno exitu ueris emittunt paruas, nigrãtes, & sine cruribus, pennisq; reptantes. Itaq; uernis aquis intereũt oua, sicco uére maior prouentus. Alij duplicem earum fœtum, geminumq; exitum tradũt. Vergiliarum exortu parere, deinde ad canis ortum obire, & alias renasci. Quidam Arcturi occasu renasci. Mori matres cum pepererint, certũ est, uermiculo statim circa fauces innascente, qui eas strangulat. Eodem tẽpore mares obeũt. Tam friuola ratione morientes, serpentẽ (cum libuit) necãt singulæ, faucibus eius apprehẽsis mordicus. Non nascuntur nisi in planis & rimosis locis. In India ternum pedum longitudinis esse tradũtur, cruribus & fœminibus serrarũ usum præbẽtes cum inaruerint. Est & alius earũ obitus. Gregatim sublatæ uẽto in maria aut stagna decidunt. Forte hoc casuq; euenit, non (ut prisci existimauere) madefactis nocturno humore alis. Iidem quippe nec uolare eas noctibus propter frigora tradiderunt, ignari etiã longinqua maria ab ijs transiri, cõtinuata pluriũ dierum (quod maxime miremur) fame quoq; quam propter externa pabula petere sciunt. Deorum iræ pestis ea intelligitur. Nanq; & grandiores cernũtur, & tanto uolant pennarum stridore, ut alię alites credãtur: soléq; obumbrant, sollicite suspectantibus populis, ne suas operiant terras. Sufficiũt quippe uires, & tanq; parũ sit maria transisse, immensos tractus permeant, diraq; messibus contegunt nube, multa cõtactu adurentes: omnia uero morsu erodentes, & fores quoq; tectorũ. Italiam ex Africa maxime coortæ infestant, sæpe populo ad Sibyllina coacto remedia confugere, inopiæ metu. In Cyrenaica regione lex etiã est ter anno debellãdi eas, primo oua obterẽdo, deinde fœtum, postremo adultas, desertoris pœna in eum qui cessauerit. Et in Lemno insula certa mensura pręfinita est, quã singuli enecatarũ ad magistratus referant. Gracculos quoq; ob id colũt, aduerso uolatu occurrẽtes earum exitio. Necare et in Syria militari imperio cogũtur. Tot orbis partibus uagatur id malũ. Parthis & hæ in cibo gratæ. Vox earũ proficisci ab occipitio uidetur. Eo loco in cõmissura scapularũ habere quasi dẽtes existimãtur, eosq; inter se terẽdo stridorẽ ędere, circa duo ęquinoctia maxime, sicut cicadę circa solstitiũ. Coitus locustarũ, qui & insectorũ omnium quæ coeunt, marem portante fœmina, in eum fœminarum ultimo caudæ reflexo, tardoq; digressu. Minores aũt in omni hoc genere fœminis mares.

De formicis nostratibus. Cap. xxx

PLurima insectorum uermiculum gignunt. Nam & formicæ similem ouis uere: & hæ ut apes communicantes laborem: Sed apes utiles faciunt cibos, hæ cõdunt. Et si quis comparet onera corporibus earum, fateatur nullis portione uires esse maiores. Gerunt ea morsu. Maiora auersæ postremis pedibus moliuntur, humeris obnixæ. Et ijs reip. ratio, memoria, cura. Semina arrosa cõdunt, ne rursus in fruges exeãt è terra. Maiora ad introitum diuidunt. Madefacta imbre proferunt atq; siccant. Operantur & noctu plena luna. Eædem interlunio cessant. Iam in opere qui labor? quæ sedulitas? Et quoniã ex diuerso cõuehunt altera alterius ignara, certi dies ad recognitionẽ mutuã nundinis dantur. Quæ tunc earũ concursatio? quàm diligens cum obuijs quædam collocutio atq; percontatio? Silices, itinere earũ attritos uidemus, & in opere semitã factam, ne quis dubitet qualibet in re quid possit quantulacunq; sedulitas. Sepeliuntur inter se uiuentiũ solę, præter hominem. Non sunt in Sicilia pennatæ.

De Indicis. Cap. xxxi

INdicæ formicæ cornua, Erythris in æde Herculis fixa, miraculo fuere. Aurum ex cauernis egerunt terræ, in regione septentrionalium Indorum, qui Dardæ uocantur. Ipsis color felium, magnitudo Ægypti luporum. Erutum hoc ab ijs tẽpore hyberno, Indi furantur æstiuo feruore, conditis propter uaporem in cuniculos formicis: quæ tamẽ odore sollicitatæ prouolãt, crebroq; lacerant, quamuis præuelocibus camelis fugientes. Tanta pernicitas feritasq; est cum amore auri.

De

De diuerſitate inſectorum. Cap. XXXII

MVlta autē inſecta & aliter naſcūtur, atq; in primis ex rore. Inſidet hic raphani folio primo uere, & ſpiſſatus ſole in magnitudinem miliȷ cogitur. Inde porrigitur uermiculus paruus, & triduo mox eruca: quæ adiectis diebus accreſcit, immobilis, duro cortice: ad tactū tantū mouetur aranei. Hæc eruca quā chryſalidē appellāt, rupto deinde cortice uolat papilio.

De animalibus in ligno, & ex ligno naſcentibus. Cap. XXXIII

SIc quædam ex imbre generantur in terra, quædam & in ligno. Nec enim coſſi tantum in eo, ſed etiā tabani ex eo naſcuntur, & alia ubicunq; humor eſt nimius: ſicut intra hominem tæniæ tricenum pedum, aliquādo & plurium longitudine. Iam in carne exanimi, & uiuentium quoq; hominū capillo, qua fœditate & Sylla dictator, & Alcman ex clariſſimis Græcię poetis, obiere. Hoc quidē & aues infeſtat, phaſianas uero interimit, niſi pulue rantes ſeſe. Pilos habentiū aſinum tantū immunem hoc malo credunt, & oues. Gignuntur aūt & ueſtis genere, pręcipue lanicio interemptarū à lupis ouium. Aquas quoq; quaſdam, quibus lauamur, fertiliores eius generis, inuenio apud autores: Quippe cum & ceræ id gignant, quod animaliū minimū exiſtimatur. Alia rurſus generātur ſordibus aridi ſoli, poſteriorum crurum laſciuia petauriſtarū. Alia puluere humido in cauernis, uolucria.

De animali, cui cibi exitus non eſt. Cap. XXXIIII

EST animal eiuſdem turpidinis, infixo ſemper ſanguini capite uiuens, atq; ita intumeſcens, unū animalium cui cibi non ſit exitus: dehiſcitq; nimia ſatietate, alimento ipſo moriens. Nunquam in iumentis gignitur, in bubus frequens, in canibus aliquādo, in quibus omnia. In ouibus & in capris hoc ſolū. Aeque eſt mira ſanguinis & hirudinum generi in paluſtri aqua ſitis. Nanq; & hæ toto capite cōduntur. Eſt & uolucre canibus peculiare ſuum malum, aures maxime lancinans, quæ defendi morſu non queunt.

De tineis, & culicibus. Cap. XXXV

IDem puluis in lanis & ueſte tineas creat, præcipue ſi araneus unà includatur. Sitit eñ & omnem humorē abſorbēs, ariditatem ampliat. Hoc & in chartis naſcitur. Eſt earum genus tunicas ſuas trahentium quo cochleę modo. Sed harū pedes cernuntur. Spoliatæ expirāt. Si accreuere, faciūt chryſalidem. Ficarios culices caprificus generat. Cantharides uermiculi ficorum & piri, & peuces, & cynacanthæ, & roſæ. Venenū hoc remedia ſecū habet. Alæ medentur, quibus demptis letale eſt. Rurſus alia genera culicum aceſcens natura gignit. Quippe cū & in niue candidi reperiātur, & uetuſtiore uermiculi: in media quidem altitudine rutili (nam & ipſa nix uetuſtate rubeſcit) hirti pilis, grandiores torpenteſq;.

De pyrali ſiue pyrauſta. Cap. XXXVI

GIgnit aliqua & cōtrarium naturæ elementum. Siquidē in Cypri ærariȷs fornacibus ex medio igni, maioris muſcæ magnitudinis uolat pennatū quadrupes: appellatur pyralis, à quibuſdā pyrauſta. Quandiu eſt in igne, uiuit: cum euaſit lōgiore paulo uolatu, moritur. Hypanis fluuius in Ponto, circa ſolſtitium defert acinorum effigie tenues membranas: quibus erumpit uolucris quadrupes ſupradictæ modo, nec ultra diem uiuit, unde hemerobios uocatur. Reliquis talium ab initio ad finem ſeptenariȷ ſunt numeri, culici & uermiculo ter ſepteni, corpus pariētibus quater ſepteni. Mutatiōes & in alias figuras tranſitus, trinis aut quadrinis diebus. Cætera ex his pennata, autumno ferè moriūtur: tabani quidem etiam cæcitate. Muſcis humore exanimatis, ſi cinere condantur, redit uita.

Hiſtoria naturæ animalium per ſingula membra. Cap. XXXVII

NVnc per ſingulas corporis partes, pręter iam dicta, membratim tractetur hiſtoria. Caput habent cuncta quę ſanguinē. In capite paucis animaliū, nec niſi uolucribus, apices, diuerſi quidē generis. Phœnici plumarum ſerie, medio eo exeunte alio: pauonibus crinitis arbuſculis, ſtymphalidæ cirro: phaſianæ corniculis, præterea parræ. At quæ ab illo galerita appellata quondā, poſtea Gallico uocabulo etiā legioni nomen dederat alauda. Diximus & cui plicatilem criſtam dediſſet natura, per mediū caput à roſtro reſidentem.

Et fulica

Et fulicarũ generi dedit cirros. Pico quoq; Martio & grui Balearicæ. Sed spectatissimum insigne gallinaceis, corporeum, serratum: nec carnem id esse, nec cartilaginem, nec callum iure dixerimus, uerũ peculiare. Draconum enim cristas qui uiderit, non reperitur. Cornua multis quidem & aquatiliũ, & marinorũ, & serpentiũ uarijs data sunt modis: sed quę iure cornua intelligãtur quadrupedũ generi tantũ. Actæonẽ enim, & Cippũ etiam in Latina historia, fabulosos reor. Nec alibi maior naturæ lasciuia. Lusit animalium armis. Sparsit hæc in ramos, ut ceruorũ. Alijs simplicia tribuit, ut in eodem genere subulonibus ex argumento dictis. Aliorũ finxit in palmas, digitosq; emisit ex ijs, unde platycerotas uocãt. Dedit ramosa capreis, sed parua, nec fecit decidua. Conuoluta in anfractũ arietũ generi, ceu cestus daret: infesta, tauris. In hoc quidẽ genere, & fœminis tribuit: in multis, tantũ maribus. Rupicapris in dorsum adunca, damis in aduersum. Erecta aũt, rugarũq; ambitu contorta, & in leue fastigium exacuta (ut lyras diceres) strepsiceroti, quem addacẽ Africa appellat. Mobilia eadem (ut aures) Phrygiæ armẽtis: Troglodytarũ, in terrã directa: qua de causa obliqua ceruice pascunt. Alijs singula, & hęc medio capite, aut naribus, ut diximus. Iamq; alijs ad incursum robusta, alijs ad ictũ, alijs adunca, alijs redunca, alijs ad iactum, pluribus modis, supina, cõuersa, cõnexa: omnia in mucronem migrantia. In quodã genere pro manibus ad scabendũ corpus. Cochleis ad prætẽtandũ iter: corporea hæc, sicut cerastis, aliquando & singula. Cochleis semper bina, & ut prætẽdantur, ac resiliant. Vrorũ cornibus Barbari septẽtrionales potant, urnasq; binas capitis unius cornua implent. Alij præfixa his pila cuspidãt. Apud nos in laminas secta translucent, atque etiam lumen inclusum latius fundunt, multasq; alias ad delicias cõferuntur, nunc tincta, nunc sublita, nũc quæ cerostrota picturæ genere dicuntur. Omnibus autem caua, & in mucrone demum concreta sunt. Ceruis tantũ solida, & omnibus annis decidua. Boum attritis ungulis, cornua unguendo aruina, medent agricolæ. Adeoq; sequax natura est, ut in ipsis uiuẽtiũ corporibus feruenti cera flectãtur, atq; incisa nascentium in diuersas partes torqueantur, ut singulis capitibus quaterna fiant. Tenuiora fœminis plerunque sunt, ut in pecore multis: ouiũ nulla, nec ceruarũ, nec quibus multifidi pedes, nec solidipedũ ulli: excepto asino indico, qui uno armatus est cornu. Bisulcis bina tribuit: nulli, superne primores habẽti dentes. Qui putãt eos in cornua absumi, facile coarguũtur ceruarum natura, quæ neq; dentes habent, ut neq; mares, nec tamen cornua. Cæterorũ ossibus adhærẽt, ceruorũ tantũ cutibus enascuntur. Capita piscibus portione corporum maxima, fortassis ut mergantur. Ostrearum generi, nulla, nec spongijs, nec alijs ferè quibus solus ex sensibus tactus est. Quibusdam indiscretum caput est, ut cancris. In capite cunctorum animalium homini plurimus pilus iam quidẽ promiscue maribus ac fœminis, apud intonsas utiq; gentes: Atq; etiam nomina ex eo capillatis alpium incolis. Galliæ comatæ, ut tamen sit aliqua in hoc terrarũ differẽtia. Quippe Myconij carentes eo gignuntur, sicut in Cauno lienosi. Et quædã animalium naturaliter caluẽt, sicut struthiocameli, & corui aquatici, quibus apud Gręcos nomen est inde. Defluuium eorum in muliere rarum, in spadonibus non uisum, nec in ullo ante Veneris usum. Nec infra cerebrũ, aut infra uerticẽ, aut circa tempora atq; aures. Caluitium uni tãtum animaliũ homini, præterq; innatũ. Canicies homini tantũ & equis sed homini semper à priori parte capitis, tum deinde ab auersa. Vertices bini homini tãtum. Aliquibus capitis ossa plana, tenuia, sine medullis, serratis pectinatim structa cõpagibus. Perfracta nõ queunt solidari: sed exempta modice nõ sunt letalia, in uicẽ eorũ succedente corporea cicatrice. Infirmissima esse ursis, durissima psittacis, suo diximus loco. Cerebrũ omnia habent animalia quæ sanguinem: etiã in mari quæ mollia appellauimus, quamuis careant sanguine, ut polypi. Sed homo portione maximũ & humidissimum, omniumq; uiscerum frigidissimũ, duabus suprà subterq; mẽbranis uelatũ, quarum alterutrã rumpi mortiferum est. Cætero uiri q̃ fœminæ maius. Hominibus hoc sine sanguine, sine uenis, & reliquis sine pingui. Aliud esse q̃ medullam, eruditi docent, quoniã coquẽdo durescat.

Omnium

Omnium cerebro medio insunt ossicula parua. Vni hominũ infantia palpitat, nec corroboratur ante primũ sermonis exordium. Hoc est uiscerum excelsissimũ, proximumq; cælo capitis, sine carne, sine cruore, sine sordibus: hãc habent sensus arcem: huc uenarum omnis à corde uis tendit, hic desinit: hic culmen altissimũ, hic mentis est regimen. Omnium autem animalium in priora pronum, quia & sensus ante nos tendunt. Ab eo proficiscitur somnus, hinc capitis nutatio. Quæ cerebrum non habent, non dormiunt. Ceruis in capite inesse uermiculi, sub linguæ inanitate, & circa articulum quà caput iungitur, numero uiginti produntur. Aures homini tantum immobiles. Ab ijs Flaccorum cognomina. Nec in alia parte fœminis maius impendium, margaritis dependentibus. In oriẽte quidem & uiris aurum gestare eo loci decus existimatur. Animaliũ alijs maiores, alijs minores. Ceruis tantũ scissæ, ac uelut diuisæ: soricibus pilosæ. Sed auriculæ omnibus, animal duntaxat generantibus, excepto uitulo marino atq; delphino, & quę cartilaginea appellauimus, & uiperis. Hæc cauernas tantũ habent aurium loco, præter cartilaginea, & delphinũ, quem tamen audire manifestum est. Nam & cantu mulcentur, & capiuntur attoniti sono. Quonam modo audiãt, mirũ. Iidem nec olfactus uestigia habẽt, cũ olfaciant sagacissime. Pennatorum animalium buboni tantum & oto, plumæ uelut aures, cæteris cauernæ ad auditum. Simili modo squamigeris atq; serpentibus. In equis & omnium iumentorum genere, indicia animi præferunt: fessis marcidæ, micantes pauidis, subrectæ furentibus, resolutæ ægris. Facies homini tantũ, cæteris os aut rostra. Frons & alijs: sed homini tantũ tristiciæ, hilaritatis, clemẽtiæ, seueritatis index. In ascensu eius supercilia homini, & pariter & alterne mobilia, & in ijs pars animi. Negamus, annuimus. Hæc maxime indicant fastũ. Superbia aliubi conceptaculũ, sed hic sedẽ habet. In corde nascitur, huc subit, hic pendet. Nihil altius simul abruptiusq; inuenit in corpore, ubi solitaria esset. Subiacẽt oculi, pars corporis preciosissima, & qui lucis usu uitã distinguãt à morte. Non omnibus animalium hi. Ostreis nulli. Quibusdã concharũ dubij. Pectines enim, si quis digitos aduersum hiantes eos moueat, contrahuntur uidentes. Et solenes fugiunt admota ferramenta. Quadrupedum talpis uisus non est, oculorũ effigies inest, si quis prætentã detrahat membranam. Et inter aues ardeolarũ genere, quos leucos uocãt, altero oculo carere tradũt. Optimi augurij, cum ad austrum uolant, septentrionémue. Solui enim pericula & metus narrant. Nigidius nec locustis, nec cicadis esse dicit. Cochleis oculorum uicem cornicula bina prætentatu implent. Nec lumbricis ulli sunt, uermiúmue generi. Oculi homini tantum diuerso colore, cæteris in suo cuiq; genere similes. Et equorum quibusdam glauci, sed in homine numerosissimę uarietatis atq; differentiæ, grandiores, modici, parui, prominẽtes, quos hebetiores putant: conditi, quos clarissime cernere, sicut in colore caprinos. Præterea alij contuentur longinqua, alij nisi propè admota non cernunt. Multorum uisus fulgore solis constat, nubilo die nõ cernentiũ, nec post occasus. Alij interdiu hebetiores, noctu præter cæteros cernunt. De geminis pupillis, aut quibus noxij uisus essent, satis diximus. Cæsij in tenebris clariores. Ferũt Tiberio Cæsari, nec alij genitorũ mortaliũ, fuisse naturam: ut expergefactus noctu paulisper, haud alio modo q̃ luce clara cõtueretur omnia, paulatim tenebris sese obducẽtibus. Diuo Augusto equorũ modo glauci fuere, supraq; hominem albicãtis magnitudinis. Quam ob causam diligentius spectari eos, iracunde ferebat. Claudio Cæsari ab angulis candore carnoso, sanguineis uenis subinde suffusi: Caio principi rigentes: Neroni nisi cum cõniueret ad propè admota hebetes. Viginti gladiatorum paria in Caij principis ludo fuere, in ijs duo omnino qui contra comminationẽ aliquam non conniuerent, & ob id inuicti. Tantæ hoc difficultatis est homini. Plerisque uero naturale, ut nictare nõ cessent, quos pauidiores accepimus. Oculus unicolor nulli, cum candore omnibus medius color differens. Neque ulla ex parte maiora animi indicia cunctis animalibus, sed homini maxime, id est, moderationis, clementiæ, misericordiæ, odij, amoris, tristitiæ, læticiæ. Contuitu quoque multiformes, truces, torui, flagrantes, graues, transuersi

uersi, limi, summissi, blandi. Profecto in oculis animus inhabitat. Ardent, intenduntur, humectant, cóniuent. Hinc illæ misericordiæ lachrymæ. Hos cum osculamur, animũ ipsum uidemur attingere. Hinc fletus, & rigantes ora riui. Quis ille humor est, in dolore tam fœcundus & paratus, aut ubi reliquo tempore? Animo autem uidemus, animo cernimus: oculi, ceu uasa quædam, uisibilem eius partem accipiunt, atq; transmittunt. Sic magna cogitatio obcęcat, abducto intus uisu. Sic in morbo comitiali aperti nihil cernũt, animo caligante. Quin & patentibus dormiunt lepores, multiq; hominum, quod corybantian Græci dicunt. Tenuibus multisq; membranis eos natura composuit, callosis cótra frigora caloresq; in extremo tunicis, quas subinde purificant lachrymationũ saliuis, lubricos propter incursantia & mobiles. Media eorũ cornea fenestrauit pupilla, cuius angustiæ nó sinunt uagari incertam aciem, & uelut canali dirigunt, obiterq; incidentia facile declinant: aliꞇs nigri, aliꞇs atri, aliꞇs ruffi, aliꞇs glauci coloris orbibus circundatis, ut habili mixtura & accipiatur circumiecto candore lux, & temperato repercussu nó obstrepat. Adeoq; ꞇs ab soluta uis speculi, ut tam parua illa pupilla, totam imaginẽ reddat hominis. Ea causa est, ut pleræque alitum è manibus hominum oculos potissimum appetant, quod effigiem suam in ꞇs cernentes, uelut ad cognata desideria sua tendunt. Veterina tantum quędã, ad incremẽta lunæ morbos sentiũt. Sed homo solus emisso humore cæcitate liberatur. Post uicesimum annum multis restitutus est uisus. Quibusdã statim nascentibus negatus nullo oculorum uicio: multis repente ablatus simili modo, nulla præcedente iniuria. Venas ab ꞇs pertingere ad cerebrum, peritissimi autores tradunt: ego ad stomachũ crediderim. Certe nulli sine redundatione eius, eruitur oculus. Moriẽtibus illos operire, rursusq; in rogo patefacere, Quiritium magno ritu sacrum est: ita more condito, ut neq; ab homine supremum eos spectari fas sit, & cœlo non ostẽdi nefas. Vni animalium homini deprauantur, unde cognomina Strabonũ & Petorum. Ab ꞇsdem qui altero lumine orbi nascerentur, Coclites uocabanť: qui paruis utrisq;, Ocellę. Luscini iniuriæ cognomen habuere. Nocturnorum animalium, uelut felium, in tenebris fulgent radiantq; oculi, ut contueri non sit: & capræ lupoq; splendent, lucemq; iaculantur. Vituli marini & hyenæ in mille colores transeunt subinde. Quin & in tenebris multorum piscium refulgent aridi, sicut robusti caudices uetustate putres. Non conniuere diximus, quę nó obliquis oculis, sed circum acto capite cernerent. Chamæleonis oculos ipsos circumagi totos tradunt. Cancri in obliquum aspiciunt. Crusta fragili inclusis rigẽtes, Locustis squillisq; magna ex parte sub eodem munimẽto præduri eminent. Quorum duri sunt, minus cernunt, quàm quorum humidi. Serpentium catulis, & hirundinum pullis, si quis eruat, renasci tradunt. Insectorum omnium & quibus testacea operimenta, oculi mouentur, sicut quadrupedum aures. Quibus fragilia operimenta, ꞇs oculi duri. Omnia talia, & pisces, & insecta, nó habent genas, nec integunt oculos. Omnibus membrana uitri modo translucida obtenditur. Palpebræ in genis homini utrinque. Mulieribus uero etiam infectæ quotidiano. Tanta est decoris affectatio, ut tingantur oculi quoq;. Alia de causa hoc natura dederat, ceu uallum quoddam uisus, & prominens munimentum contra occursantia animalia, aut alia fortuitu incidentia. Defluere eas, haud immerito, Venere abundãtibus tradunt. Ex cæteris nulli sunt, nisi quibus & in reliquo corpore pili. Sed quadrupedibus in superiore tãtũ gena, uolucribus in inferiore: & quibus molle tergus, ut serpentibus: & quadrupedũ quæ oua pariunt, ut lacertæ. Struthiocamelus alitũ sola (ut homo) utrinq; palpebras habet. Nec genæ quidem omnibus: ideo neq; nictationes ꞇs quæ animal generãt. Grauiores alitũ inferiore gena cóniuent, Eædem nictantur, ab angulis mẽbrana obeunte. Columbæ & similia utraq; cóniuent. At quadrupedes quæ oua pariũt, ut testudines, crocodili, inferiore tantum sine ulla nictatione, propter præduros oculos. Extremum ambitũ genæ superioris, antiqui cilium uocauere, unde & supercilia. Hoc uulnere aliquo diductum nó coalescit, in paucis humani corporis mẽbris. Infra oculos malæ, homini tantũ, quas prisci genas uocabant, XII

tabula

tabularum interdicto radi à fœminis eas uetantes. Pudoris hæc sedes. Ibi maxime ostenditur rubor. Infra eas, hilaritatem risumq́ indicantes, buccæ. Et altior homini tantum, quem noui mores subdolæ irrisioni dicauere, nasus. Non alij animalium nares eminent. Auibus, serpentibus, piscibus foramina tantum ad olfactus, sine naribus. Et hinc cognomina Simorum, Silonum. Septimo mense genitis sæpenumero foramina aurium & narium defuere. Labra, à quibus Brocci, Labeones dicti, & os probum duriusúe, animal generantibus: pro ijs cornea & acuta uolucribus rostra. Eadem rapto uiuentibus adunca: collecto, recta: herbas ruentibus limumq́ lata, ut suum generi. Iumētis uice manus ad colligenda pabula ora, apertiora laniatu uiuentibus. Mentum nulli præter hominem, nec malæ. Maxillas crocodilus tantum superiores mouet: terrestres quadrupedes, eodē quo cætera more, præterq́ in obliquum. Dentium tria genera: Serrati, aut continui, aut exerti. Serrati pectinatim coeuntes, ne cōtrario occursu atterantur, ut serpentibus, piscibus, canibus. Continui, ut homini, equo. Exerti, apro, hippopotamo, elephanto. Continuorū qui digerunt cibum, lati & acuti: qui conficiunt duplices: qui discriminãt eos, canini appellantur. Hi sunt serratis longissimi. Continui aut utraq; parte oris sunt, ut equo: aut superiore primores non sunt, ut bubus, ouibus, omnibusq́ quæ ruminant. Capræ superiores non sunt, præter primores geminos. Nulli exerti, quibus serrati: Raro fœminæ, & tamen sine usu. Itaque cum apri percutiant, fœminæ sues mordent. Nulli, cui cornua, exerti. Sed omnibus concaui, cæteri dentes solidi. Piscium omnibus serrati, præter scarum: huic uni aquatilium plani. Cætero multis eorum in lingua & toto ore: ut turba uulnerū molliant, quæ attritu subigere non queunt: Multis & in palato, atque etiam in cauda: Præterea in os uergentes, ne excidant cibi, nullum habentibus retinendi adminiculum. Similes aspidi & serpentibus: sed duo in supera parte dextra læuaq́ longissimi, tenui fistula perforati (ut scorpionum aculei) uenenum infundentes. Non aliud hoc esse quàm fel serpentium, & inde uenis sub spina ad os peruenire, diligentissimi autores scribunt. Quidam unum esse eum: & quia sit aduncus, resupinari cum momorderit. Aliqui tunc decidere eum, rursusq́ recrescere facilem decussu, & sine eo esse quos tractari cernamus. Scorpionis caudæ inesse eum, & plerisque ternos. Viperæ dentes gingiuis conduntur. Hæc eadem prægnans ueneno, impresso dentium repulsu uirus fundit in morsus. Volucrum nulli, dentes, præter uespertilionem. Camelus una ex ijs quæ non sunt cornigera, in superiori maxilla primores non habet. Cornua habentium nulli serrati. Et cochleæ dentes habent: indicio est à minimis earum derosa uitis. At in marinis crustata & cartilaginea primores habere, item echinis quinos esse, unde intelligi potuerit miror. Dentium uice, aculeus insectis. Simiæ dentes, ut homini. Elephanto intus ad mandendum quatuor, præterq́ eos qui prominent, masculis reflexi, fœminis recti atque proni, Musculus marinus, qui balenam antecedit, nullos habet: sed pro ijs, setis intus os hirtum, & linguam etiam ac palatum. Terrestrium minutis quadrupedibus, primores bini utrinque longissimi. Cæteris cum ipsis nascuntur: homini, postquā natus est septimo mense. Reliquis perpetuo manent. Mutantur homini, leoni, iumento, cani, & ruminantibus. Sed leoni & cani, non nisi canini appellati. Lupi dexter caninus, in magnis habetur opertibus. Maxillares, qui sunt à caninis, nullum animal mutat. Homini nouissimi, qui genuini uocantur, circiter uicesimum annum gignuntur, multis & octogesimo. Fœminis quoque: sed quibus in iuuenta non fuere nati, decidere in senecta, & mox renasci certum est. Zanclen Samothracenum ciuem, cui renati essent post centum & quatuor annos, Mutianus uisum à se prodidit. Cætero maribus plures q̃ fœminis in homine, pecude, caprisúe. Timarchus Nicoclis filius Paphij, duos ordines habuit maxillarum. Frater eius non mutauit primores, ideoq́ prætriuit. Est exemplum dentis, homini & in palato geniti. At canini amissi casu aliquo, nunquam renascuntur. Cæteris senecta rubescunt, equo tantùm candidiores fiunt. Aetas ueterinorum dentibus indicatur. Equo sunt numero XL. Amittit tricesimo

mense primores utrinque binos: sequenti anno totidem proximos, cum subeunt dicti columellares. Quinto anno incipiente binos amittit, qui sexto anno renascuntur: Septimo omneis habet, & renatos & immutabiles. Equo castrato prius, non decidunt dentes. Asinorum genus tricesimo mense similiter amittit, deinde senis mensibus. Quod si non prius pepetere quàm decidant postremi, sterilitas certa. Bobus bis mutantur. Suibus decidunt nunquam. Absumpta hac obseruatione senectus in equis, & cæteris ueterinis, intelligitur dentium brochitate, superciliorum canicie, & circa ea lacunis cum ferè XVI. annorum existimantur. Hominum dentibus quoddam inest uirus. Nanque & speculi nitorem ex aduerso nudati hebetant, & columborum fœtus implumes necant. Reliqua de ijs in generatione hominum dicta sunt. Erumpẽtibus morbi corpora infantiũ accipiunt. Reliqua animalia quæ serratos habent, sæuissima dentibus. Linguæ non omnibus eodem modo. Tenuissima serpentibus & trisulca, uibrans, atri coloris, & si extrahas prælonga: lacertis bifida & pilosa: uitulis quoque marinis duplex: sed supradictis capillamenti tenuitate. Cæteris ad circumlambenda ora. Piscibus paulominus quàm tota adhærens, crocodilis tota. Sed in gustatu, linguæ uice carnosum aquatilibus palatũ. Leonibus ac pardis, omnibusque generis eius, etiam felibus, imbricatæ asperitatis, ac limæ similis, attenuansque lambendo cutem hominis. Quæ causa etiam mansuefacta, ubi ad uicinum sanguinem peruenit saliua, inuitat ad rabiem. De purpurarum linguis diximus. Ranis prima cohæret, intima absoluta à gutture quà uocem mittunt. Mares tum uocantur ololyzontes. Stato id tempore euenit, cientibus ad coitum fœminas. Tum siquidem inferiore labro demisso, ad libramentum modicæ aquæ receptæ in fauces, palpitante ibi lingua ululatus elicitur. Tunc extenti buccarum sinus perlucent, oculi flagrant labore perpulsi. Quibus in posteriori parte aculei, ijs & dentes & lingua. Apibus etiam prælonga, eminens & cicadis. Quibus aculeus in ore fistulosus, ijs nec lingua nec dentes. Quibusdam insectis intus lingua, ut formicis. Cæterum lata elephanto præcipue. Reliquis in suo genere semper absoluta: homini tantum ita sæpe constricta uenis, ut intercidi eas necesse sit. Metellum Pontificem adeo inexplanatæ fuisse accepimus, ut multis mensibus tortus credatur, cum meditatur in dedicanda æde opiferæ dicere. Cæteris septimo fermè anno sermonẽ exprimit. Multis uero talis eius ars contingit, ut auium & animalium uocis indiscrete ædatur imitatio. Intellectus saporum est cæteris in prima lingua, homini & in palato. Tonsillæ in homine, in sue glandulæ. Quod inter eas uuæ nomine ultimo dependet palato, homini tantũ est. Sub ea minor lingua epiglossis appellata, nulli oua generantium. Opera eius gemina, duabus inter posita fistulis. Interior earum appellatur arteria, ad pulmonem atque cor pertinens. Hanc operit in epulando, ne spiritu ac uoce illac meante, si potus cibusue in alienum deerrauerit tramitem, torqueat. Altera exterior appellatur sanè gula, qua cibus atque potus deuoratur. Tendit hæc ad stomachum, is in uentrem. Hanc per uices operit, cum spiritus tantum aut uox commeat, ne restagnatio intempestiua alui obstrepat. Ex cartilagine & carne arteria, gula neruo & carne constat. Ceruix nulli, nisi quibus utraque hæc. Cæteris collum quibus tantũ gula. Sed quibus ceruix, è multis uertebratisque orbiculatim ossibus flexilis ad circũspectum, articulorum nodis iungitur. Leoni tantum & lupo & hyænæ, ex singulis rectisque ossibus rigens. Cætero spinæ annectitur. Spina lumbis ossea, sed tereti structura, per media foramina à cerebro medulla descẽdente. Eandẽ esse ei naturã quam cerebro colligunt, quoniã prætenui eius mẽbrana modo incisa statim expiretur. Quibus longa crura, ijs longa & colla. Item aquaticis, quamuis breuia crura habentibus:† simili modo [Aliâs, dissimili.] uncos ungues. Guttur homini tantum & suibus intumescit, aquarum quæ potantur plerunque uitio. Summum gulæ fauces uocantur, extremũ stomachus. Hoc nomine est sub arteria iam carnosa inanitas adnexa spinæ, ad latitudinem ac longitudinem lagenæ modo fusa. Quibus fauces non sunt, ne stomachus quidem est, nec colla, nec guttur, ut piscibus, & ora uentribus iunguntur. Testudini marinæ lingua nulla, nec dentes, sed rostri acie

comminuit

comminuit omnia. Postea arteria & stomachus denticulatus callo, in modũ rubi ad conficiendos cibos, decrescentibus crenis quicquid appropinquat uentri. Nouissima asperitas, ut scobina fabri. Cor animalibus cæteris in medio pectore est: homini tantũ infra læuam papillam, turbinato mucrone in priora eminens. Piscibus solis ad os spectat. Hoc primum nascentibus formari in utero tradunt: deinde cerebrum, sicut tardissime oculos. Sed hos primum mori, cor nouissime. Huic præcipuus calor. Palpitat certe, & quasi alterum mouetur animal, intra præmolli firmoq; opertum membranæ inuolucro, munitum costarum & pectoris muro, ut pariat præcipuam uitæ causam & originem. Prima domicilia intra se animo & sanguini præbet, sinuoso specu, & in magnis animalibus triplici, in nullo non gemino. Ibi mens habitat. Ex hoc fonte duæ grandes uenæ in priora & terga discurrunt, sparsæq; ramorum serie, per alias minores omnibus membris uitalem sanguinem rigant. Solum hoc uiscerum uitijs non maceratur, nec supplicia uitæ trahit, læsumq; mortem ilico affert. Cæteris corruptis, uitalitas in corde durat. Bruta existimantur animalium quibus durum riget, audacia quibus patuum est, pauida quibus prægrande. Maximum autem est pro portione muribus, lepori, asino, ceruo, pantheræ, mustelis, hyenis, & omnibus timidis, aut propter metũ maleficis. In Paphlagonia bina perdicibus corda. In equorum corde & boum ossa reperiuntur interdum. Augeri id per singulos annos in homine, ac binas drachmas ponderis ad quinquagesimum annum accedere: ab eo detrahi tantundem, & ideo non uiuere hominem ultra centesimum annum defectu cordis, Aegyptij existimãt, quibus mos est cadauera asseruare medicata. Hirto corde gigni quosdam homines proditur, neq; alios fortioris esse industriæ, sicut Aristomenen Messenium, qui ccc occidit Lacedæmonios. Ipse conuulneratus & captus semel per cauernam latomiarum euasit, angustos uulpium aditus secutus. Iterum captus, sopitis custodibus somno, ad ignem aduolutus lora cum corpore exussit. Tertio capto, Lacedæmonij pectus dissecuere causa uidendi, hirsutumq; cor repertum est. In corde summo, pinguitudo est quædam lætis extis. Non semper autem in parte extorum habitum est. L. Posthumio Albino rege sacrorum post centesimamuicesimamtertiam olympiadem, cum rex Pyrrhus ex Italia discessisset, cor in extis aruspices inspicere cœperunt. Cæsari dictatori, quo die primum ueste purpurea processit, atque in sella aurea sedit, sacrificanti bis in extis defuit. Vnde quæstio magna de diuinatione argumentantibus, potuerit ne sine illo uiscere hostia uiuere, an ad tẽpus amiserit? Negatur cremari posse in ijs, qui cardiaco morbo obierint, negatur & ueneno interemptis. Certe extat oratio Vitellij, qua reum Pisonem eius sceleris coarguit, hoc usus argumento: palamq; testatus, non potuisse ob uenenum cor Germanici Cæsaris cremari. Contra genere morbi defensus est Piso. Sub eo pulmo est, spirandiq; officina, attrahens ac reddens animam, idcirco spongiosus, ac fistulis inanibus cauus. Pauca eum (ut dictum est) habent aquatilia, ac cætera oua parientia exiguum, spumosum, nec sanguineum, ideo non sitiunt: Eadem est causa, quare sub aqua diu ranæ & phocæ urinentur. Testudo quoq;, quamuis prægrandem & sub toto tegumẽto habeat, sine sanguine tamen habet. Quanto minor hic corporibus, tanto uelocitas maior. Chamæleoni portione maximus, & nihil aliud intus. Iecur in dextra parte est. In eo quod caput extorum uocant, magnæ uarietatis. M. Marcello circa mortem, cum perijt ab Annibale, defuit in extis: Sequenti deinde die geminũ repertũ est. Defuit & C. Mario, cum immolaret Vticæ. Item Caio principi calen. Ianuarijs, cum iniret consulatum, quo anno interfectus est. Claudio successori eius, quo mense interemptus est ueneno. Diuo Augusto Spoleti sacrificanti primo potestatis suæ die, sex uictimarum iocinera replicata intrinsecus ab ima fibra reperta sunt: responsumq; duplicaturum intra annum imperium. Caput extorum tristis ostenti cæsum quoq; est, præterquam in sollicitudine ac metu. Tunc enim perimit curas. Bina iocinera leporibus circa Briletum & Tharnen, & in Cherroneso ad Propontidem. Mirúmque, translatis aliò interit alterum. In eodem est fel, non

omnibus datum animalibus. In Eubœæ Chalcide nullum pecori. In Naxo prægrande geminumq;, ut prodigij loco utrunq; aduenæ. Equi, muli, asini, cerui, capræ, apri, cameli, delphini non habent. Murium aliqui habent. Hominum paucis non est, quorum ualetudo firmior, & uita longior. Sunt qui equo non quidem in iecore esse, sed in aluo putent: & ceruo in cauda aut intestinis: Ideo tantam habent amaritudinem, ut à canibus non attingantur. Est autem nihil aliud, quàm purgamentum pessimi sanguinis, & ideo in materia eius est. Certe iecur nulli est, nisi sanguinem habentibus. Accipit hoc à corde cui iungitur, funditq; in uenas. Sed in felle nigro insaniæ causa homini, morsq; toto reddito. Hinc & in mores crimen, bilis nomine. Adeo magnum est in hac parte uirus, cum se fundit in animum. Quin & toto corpore uagū, colorem quoq; oculis aufert: Illud quidem redditum, etiam ahenis: nigrescuntq; contacta eo, ne quis miretur id uenenum esse serpentium. Carent eo qui absinthium uescuntur in Ponto. Sed renibus, & parte tantū altera intestino, iungitur in coruis, coturnicibus, phasianis: quibusdam intestino tantum, ut columbis, accipitri, murenis. Paucis auium in pectore. Serpentibus portione maxime copiosum, & piscibus. Est autem plerisq; toto intestino, sicut accipitri, miluo. Praeterea in pectore est & cetis omnibus: uitulis quidem marinis ad multa quoq; nobile. Taurorum felle aureus ducitur color. Aruspices id Neptuno & humoris potentiæ dicauere: geminumq; fuit diuo Augusto, quo die apud Actium uicit. Murium iecusculis fibræ ad numerum lunæ in mense congruere dicuntur, totidemq; inueniri quotum lumen eius sit. Præterea bruma increscere. Cuniculorum exta in Bætica gemina sæpe reperiuntur. Ranarum rubetarum altera fibra à formicis non attingitur, propter uenenum, ut arbitrantur. Iecur maxime uetustatis patiens, centenis durare annis, obsidionum exempla prodidere. Exta serpentibus & lacertis longa. Cecinæ Volaterrano dracones emicuisse de extis læto prodigio traditur. Et profecto nihil incredibile sit, existimantibus, Pyrrho regi, quo die perijt, præcisa hostiarum capita repsisse, sanguinem suum lambentia. Exta homini ab inferiore uiscerum parte separantur membranis, quæ præcordia appellant, quia cordi prætenduntur, quod Græci appellauerunt phrenas. Omnia quidem principalia uiscera, membranis proprijs, ac uelut uaginis inclusit prouidens natura. In hac fuit & peculiaris causa uicinitas alui, ne cibo supprimeretur animus. Huic certe refertur accepta subtilitas mentis, ideo nulla est ei caro, sed neruosa exilitas. In eadem præcipua hilaritatis sedes, quod titillatu maxime intelligitur alarum, ad quas subit, non alibi tenuiore cute humana, ideo scabendi dulcedine ibi proxima. Ob hoc in prælijs, gladiatorumq; spectaculis mortem cum risu traiecta præcordia attulerunt. Subest uenter stomachum habentibus, cæteris simplex, ruminantibus geminus, sanguine carentibus nullus. Intestinus enim quibusdam ab ore incipiens, quadam uia eodem reflectitur, ut sepiæ, polypo: In homine adnexus infimo stomacho, similis canino. His solis animalium inferiore parte angustior: itaq; & sola uomunt, quia repleto propter angustias supprimitur cibus: quod accidere nō potest ijs, quorum spatiosa laxitas eum ad inferiora transmittit. Ab hoc uentriculo lactes in homine & oue, per quas labitur cibus, in cæteris ile: à quibus capaciora intestina ad aluum, hominiq; flexuosissimis orbibus. Idcirco magis auidi ciborum, quibus ab aluo longius spatium. Iidem minus solertes, quibus obesissimus uenter. Aues quoq; geminos sinus habent. Quædam unum quo merguntur recentia ut guttur, alterum in quem ex eo dimittunt concoctione maturata, ut gallinæ, palumbes, columbæ, perdices. Cætera ferè carent eo, sed gula patentiore utuntur, ut graculi, corui, cornices. Quædā neutro modo, sed uentrem proximum habent, quibus prælonga colla & angusta, ut porphyrioni. Venter solidipedum asper & durus. Terrestrium alijs denticulatæ asperitatis, alijs cancellatim mordacis. Quibus neq; dentes utrinq;, nec ruminatio, hic conficiuntur cibi, hinc in aluum delabuntur. Media hæc umbilico adnexa omnibus, in homine suillæ infima parte similis, à Græcis appellatur colon, ubi dolorum magna causa est. Angustissima canibus: qua

de causa

de cauſa uehementi niſu, nec ſine cruciatu leuant eam. Inſatiabilia animalium, quibus à uentre protinus recto inteſtino tranſeunt cibi, ut lupis ceruarijs, & inter aues mergis. Ventres elephanto quatuor, cætera ſuibus ſimilia: pulmo quadruplo maior bubulo. Auibus uenter carnoſus calloſusq;. In uentre hirundinum pullis lapilli candido aut rubenti colore, qui chelidonij uocãtur, magicis narrati artibus, reperiuntur. Et in iuuencarum ſecundo uentre pilæ rotunditate nigricans tophus, nullo pondere: ſingulare (ut putant) remedium ægre pariẽtibus, ſi tellurem nõ attigerit. Ventriculus atq; inteſtina pingui ac tenui omento integuntur, præterquàm oua gignentibus. Huic adnectitur lien in ſiniſtra parte aduerſus iecur, cum quo locum aliquando permutat, ſed prodigioſe. Quidam eum putant ineſſe oua parientibus, item ſerpentibus admodum exiguum: Ita certe apparet in teſtudine & crocodilo, & lacertis, & ranis. Aegocephalo aui non eſſe conſtat, neq; ijs quæ careãt ſanguine. Peculiare curſus impedimentũ aliquãdo in eo: quamobrem inuritur curſorum laborantibus. Et per uulnus etiã exempto uiuere animalia tradũt. Sunt qui putent adimi ſimul riſum homini: intemperantiamq; eius conſtare lienis magnitudine. Aſiæ regio Scepſis appellatur, in qua minimos eſſe pecori tradunt, & inde ad lienem inuẽta remedia. At in Brileto & Tharne quaterni renes ceruis: cõtra pẽnatis ſquamoſisq; nulli. Cætero ſummis adhærent lumbis. Dexter omnibus elatior, & minus pinguis, ſicciorq;. Vtriq; aũt pinguitudo è medio exit, præterq; in uitulo marino. Animalia in renibus pinguiſſima: oues quidem letaliter circũ eos concreto pingui. Aliquando in eis inueniuntur lapilli. Renes habent omnia quadrupedum quæ animal generant. Oua parientiũ teſtudo ſola, quæ & alia omnia uiſcera. Sed homo bubulis ſimiles, uelut è multis renibus cõpoſitos. Pectus, hoc eſt, oſſa præcordijs & uitalibus natura circũdedit: at uentri, quem neceſſe erat increſcere, ademit. Nulli animalium circa uentrem oſſa. Pectus homini tantum latum, reliquis carinatum, uolucribus magis, & inter eas aquaticis maxime. Coſtæ homini tantũ octonæ, ſuibus denæ, cornigeris tredecim, ſerpentibus triginta. Infra aluum eſt à priore parte ueſica, quæ nulli oua gignentium, præter teſtudinem: nulli niſi ſanguineum pulmonem habenti: nulli pedibus carentium. Inter eam & aluum arteriæ, ad pubem tendentes, quæ ilia appellantur. In ueſica lupi lapillus, qui Syrites appellatur. Sed in hominum quibuſdam diro cruciatu ſubinde naſcentes calculi, & ſetarũ capillamẽta. Veſica membrana conſtat, quæ uulnerata cicatrice nõ ſolideſcit: neq; qua cerebrũ aut cor inuoluitur. Plura enim membranarũ genera. Fœminis eadem omnia, præterq; ueſicæ iunctus utriculus, unde dictus uterus: quod alio nomine locos appellant, hoc in reliquis animalibus uuluam. Hæc uiperæ, & intra ſe parientibus, duplex: Oua generantium adnexa præcordijs: Et in muliere geminos ſinus ab utraq; parte laterum habet, funebris quoties uerſa ſpiritum incluſit. Boues grauidas negant præterquàm dextero uuluæ ſinu ferre, etiam cum geminos ferãt. Vulua eiecto partu melior quàm ædito. Eiectitia uocatur illa, hæc porcaria, primiparæ ſuis optima. Contra effœtis. à partu, præterquàm eodem die ſuis occiſæ, liuida ac macra. Nec nouellarum ſuum, præterquàm primipararum probantur, potiuſq; ueterum, nec dum effœtarum, & biduo ante partum, aut poſt partum, aut quo eiecerint die. Proxima eiectitiæ eſt occiſæ uno die poſt partum. Huius & ſumen optimũ, ſi modo fœtus nõ hauſerit: eiectitiæ deterrimum. Antiqui abdomen uocabãt, priuſquàm calleret id, ſciẽtes occidere non aſſueti. Cornigera una parte dentata, & quæ in pedibus talos habẽt, ſeuo pingueſcunt. Biſulca ſciſſiſúe in digitos pedibus, & non cornigera, adipe. Concretus hic: & cum refrixit, fragilis: ſemperq; in fine carnis. Contra pingue inter carnem cutemq;, ſucco liquidum. Quædam non pingueſcũt, ut lepus, perdix. Steriliora cuncta pinguia, & in maribus & in fœminis. Seneſcunt celerius præpinguia. Omnibus animalibus eſt quoddam in oculis pingue. Adeps cunctis ſine ſenſu, qui nec arterias habet, nec uenas. Pleriſq; animalium eſt pinguitudo ſine ſenſu: quam ob cauſam ſues ſpirantes à muribus tradũt arroſas. Quin & L. Apronij conſularis uiri filio detractos adipes, leuatumq; corpus immobili

onere.Et medulla ex eodem uidetur esse,in iuuenta rubens,& senecta albescens: Non nisi cauis hæc ossibus,nec cruribus iumentorum aut canum:quare fracta non ferruminantur,quod defluente euenit medulla.Est autē pinguis ijs,quibus adeps, seuosa cornigeris: neruosa & in spina tantum dorsi,ossa non habentibus,ut piscium generi:ursis nulla,leoni in femorum & brachiorū ossibus paucis,exigua admodum:cætera tanta duritia, ut ignis elidatur,uelut è silice,& ijs dura quæ nō pinguescunt:asinorum ad tibias canora.Delphinis ossa non spinæ, animal enim pariunt:serpentibus spinæ. Aquatilium mollibus nulla: sed corpus circulis carnis uinctum, ut sepiæ atq; loligini.Et insectis negatur æque esse ulla.Cartilaginea aquatilium habent medullam in spina. Vituli marini cartilaginem,nō ossa. Item omnium auriculæ ac nares quæ modicum eminent,flexili mollitia,naturæ prouidentia, ne frangeretur. Cartilago rupta non solidescit. Nec præcisa ossa recrescunt,præterquam ueterinis ab ungula ad suffraginem. Homo crescit in longitudinē ad annos usque ter septenos,tum deinde ad plenitudinem.Maxime autem pubescens nodum quendam soluere,& præcipue ægritudine,sentitur.Nerui orsi à corde,bubuloq; etiam circumuoluti,similem naturam & causam habēt,in omnibus lubricis applicati ossibus:nodosq; corporum, qui uocantur articuli, aliubi interuentu, aliubi ambitu,aliubi transitu ligantes, hic teretes,illic lati, ut in unoquoq; poscit figuratio.Neq; ij solidantur incisi:mirumq;,uulneratis summus dolor,præsectis nullus.Sine neruis sunt quædam animalia,ut pisces:arterijs enim cōstant.Sed neq; eæ molli piscium generi. Vbi sunt nerui, interiores conducunt membra,superiores reuocant.Inter hos latent arteriæ,id est,spiritus semitæ.His innatant uenæ,id est, sanguinis riui. Arteriarū pulsus,in cacumine maxime membrorū euidens, index ferè morborum, in modulos certos legesq; metricas,per ætates stabilis aut citatus aut tardus,descriptus ab Herophilo medicinę uate,miranda arte,nimiā propter subtilitatem desertus. Obseruatione tamen crebri aut languidi ictus,gubernacula uitæ tēperat. Arteriæ carēt sensu,nam & sanguine.Nec omnes uitalem cōtinent spiritū:præcisisq; torpescit tantū pars ea corporis.Aues nec uenas nec arterias habēt:item serpētes,testudines, lacertæ:minimūq; sanguinis. Venę in prætenues postremo fibras subter totā cutē dispersæ,adeo in angustā subtilitatē tenuātur, ut penetrare sanguis nō possit,aliudúe q̄ exilis humor ab illo,qui cacuminibus innūeris sudor appellatur,in umbilico uenarū nodoso coitu.

De sanguine, & quorū celerrime siccetur,quorum non coeat,quorum grauissimus uel tenuissimus, quorum nullus. Cap. XXXVIII

SAnguis quibus multus & pinguis, iracunda: maribus q̄ fœminis nigrior:& iuuentæ magis q̄ senio: & inferiore parte pinguior.Magna & in eo uitalitatis portio. Emissus spiritum secū trahit, tamen tactum non sentit. Animalium fortiora,quibus sanguis crassior:sapiētiora,quibus tenuior:timidiora quibus minimus:at quibus nullus,hebetia. Taurorum celerrime coit atq; durescit,ideo pestifer potu maxime. Aprorum & ceruorum,caprarumq; & bubulorum omniū non spissatur. Pinguissimus asinis, homini tenuissimus. Iis quibus plus quaterni pedes, nullus. Obesis minus copiosus, quoniam absumitur pingui. Profluuiū eius uni fit in naribus homini,alijs nare altera,alijs utraq;,quibusdam per inferna.Multis per ora stato tempore, ut nuper Macrino Visco uiro prætorio,& omnibus annis Volusio Saturnino urbis præfecto, qui nonagesimum etiam excessit annum. Solum hoc in corpore temporarium sentit incrementum. Siquidem hostiæ abundantiorem fundunt,si prius bibēre. Quæ animalium latere certis temporibus diximus,non habent tunc sanguinem,præter exiguas admodum circa corda guttas, miro opere naturæ: Sicut in homine, uim eius ad minima momenta mutari, non modo tanto minore suffusi materia,uerū ad singulos animi habitus,pudore,ira, metu, palloris pluribus modis,item ruboris. Alius enim iræ,& alius uerecundiæ. Nam & in metu refugere, & nusquam esse certum est: multisq; non transfluere transfossis,quod homini tantum euenit. Nam quæ mutari diximus, colorem alienum accipiunt quodam repercussu; homo solus in se mutat.Mor

tat. Morbi omnes morsque sanguinem absumunt.

An in sanguine principatus, & de tergore, & pilis, & mammis. Cap. XXXIX

SVnt qui subtilitatem animi constare non tenuitate sanguinis putent, sed cute operimentisque corporũ magis aut minus bruta esse, ut ostrea & testudines: boum tergora, setas suum obstare tenuitati inmeantis spiritus, nec purum liquidumque transmitti: sic & in homine, cum crassior callosiorue excludat cutis: ceu uero non crocodilis & duritia tergoris tribuatur & solertia. Hippopotami corij crassitudo talis, ut inde tornentur hastæ, & tamen quædam ingenio medica diligentia. Elephantorum quoque tergora impenetrabiles cetras habent, cum tamen omnium quadrupedum subtilitas animi præcipua perhibeatur illis. Ergo cutis ipsa sensu caret, maxime in capite. Vbicunque per se, ac sine carne est, uulnerata non coit, ut in bucca cilioque. Quæ animal pariunt, pilos habent: quæ oua, pennas, aut squamas, aut corticem, aut testam ut testudines, aut cutem puram ut serpentes. Pennarum caules omnium auium præcisæ non crescunt, uulsæ autem renascuntur. Membranis uolant fragilibus insecta, humentibus hirundines in mari, siccis inter tecta uespertilio. Horum alæ quoque articulos habent. Pili à cute exeunt crassa hirti, fœminis tenuiores, equis in iuba largi, in armis leoni: dasypodi & in buccis intus, & in pedibus, quæ utraque Trogus & in lepore tradit, hoc exemplo libidinosiores hominum quoque hirtos colligens. Villosissimus animalium lepus. Pubescit homo solus: quod nisi contingat, sterilis in gignendo est, seu masculus, seu fœmina. Pili in homine partim simul, partim postea gignuntur. Congeniti autem non desinunt, sicut nec fœminis magnopere. Inuentæ tamen quædam defluuio capitis inualidę: ut & lanugines oris, cum menstrui cursus stetere. Quibusdam post geniti uiris sponte non gignuntur. Quadrupedibus pilum cadere atque subnasci annuum est. Viris crescunt maxime in capite, mox in barba. Recisi non ut herba ab ipsa incisura augentur, sed ab radice exeunt. Crescunt & in quibusdam morbis, maxime phthisi, & in senecta: defunctorum quoque corporibus. Libidinosis congeniti, maturius defluunt: agnati, celerius recrescunt. Quadrupedibus senectute crassescunt, lanæque rarescunt. Quadrupedum dorsa pilosa, uentres glabri. Boum corijs glutinum excoquitur, taurorumque præcipuum. Mammas homo solus è maribus habet: cætera animalia mammarum notas tantum. Sed ne fœminæ quidem in pectore, nisi quæ possunt partus suos attollere: Oua gignentium nulli: nec lac, nisi animal parienti. Volucrum uespertilio tantum. Fabulosum enim arbitror de strigibus, ubera eas infantiũ labris immulgere. Esse in maledictis iam antiquis strigem conuenit, sed quæ sit auium, constare non arbitror.

Notabilia animalia quæ mammis. Cap. XL.

ASinis à fœtu dolẽt, ideo sexto mense arcent partus, cũ equæ anno propè toto præbeant. Quibus solida ungula, nec supra geminos partus, hæc omnia binas habent mammas, nec alibi quàm in fœminibus. Eodem loci bisulca & cornigera: boues quaternas, oues capræque binas. Quæ numeroso fœcũda partu, & quibus digiti in pedibus, hæc plures habent toto uentre duplici ordine, ut sues: generosæ duodenas, uulgares binis minus. Similiter canes. Alia uentre medio quaternas, ut pantheræ: alia binas, ut leænæ. Elephas tantũ sub armis duas: nec in pectore, sed citra in alis occultas. Nulla in fœminibus, digitos habentium. Primis genitis in quoque partu sues primas præbent. eæ sunt faucibus proximæ, ut suam quisque nouit in fœtu quo genitus est ordine, eaque alitur nec alia: detracto illa alumno suo sterilescit ilico, ac resilit. Vno uero ex omni turba relicto, sola munifex, quæ genito fuerat attributa descendit. Vrsæ mammas quaternas gerunt. Delphini binas in ima aluo papillas tantum, nec euidentes, & paulo in obliquum porrectas. Neque aliud animal in cursu lambitur. Et balenæ autẽ uitulique mammis nutriunt fœtus.

De lacte, & unde caseus non fiat. Cap. XLI

MVlieri ante septimum mensem profusum lac, inutile. Ab eo mense, quod uitalis est partus, salubre. Plerisque autem totis mammis, atque etiam alarum sinus fluit. Cameli

lac habent donec iterũ grauefcant. Suauiſſimũ hoc exiſtimatur, ad unam menſurã tribus aquæ additis. Bos ante partum non habet. Ex primo ſemper à partu coloſtra fiunt: quæ, ni admiſceatur aqua, in pumicis modũ coeunt duritia. Aſinæ prægnãtes continuo lacteſcunt. Pullis earum, ubi pingue pabulũ, biduo à partu maternũ lac guſtaſſe letale eſt. Genus mali uocatur coloſtratio. Caſeus non fit ex utrinqꝫ dẽtatis, quoniã eorũ lac non coit. Tenuiſſimum camelis, mox equis. Craſſiſſimum aſinæ, ut quo coaguli uice utantur. Conferre aliquid & cãdori in mulierum cute exiſtimatur. Poppea certe Domitij Neronis coniunx, quingẽtas per omnia ſecum fœtas trahens, balnearũ etiã ſolio totũ corpus illo lacte macerabat, extẽdi quoqꝫ cutem credens. Omne autẽ lac igne ſpiſſatur, frigore ſereſcit. Bubulum caſeo fertilius quàm caprinũ, ex eadẽ menſura penè altero tanto. Quæ plures quaternis mammas habẽt, caſeo inutilia, & meliora quæ binas. Coagulũ hinuli, leporis, hœdi laudatum. Præcipuum tamen daſypodis, quod & profluuio alui medetur, unius utrinqꝫ dentatorũ. Mirum barbaras gẽtes quæ lacte uiuãt, ignorare aut ſpernere caſei tot ſeculis dotem, dẽſantes id alioquin in acorem iucũdũ, & pingue butyrũ: ſpuma id eſt lactis, concretiuſqꝫ quàm quod ſerũ uocatur. Nõ omittendũ in eo olei uim eſſe, & barbaros omnes infanteſqꝫ noſtros ita ungi.

De diuerſitate caſeorum. Cap. XLII

LAus caſeo Romæ, ubi omnium gentium bona cominus iudicantur, è prouincijs Nemauſenſi præcipua Leſuræ Gabaliciqꝫ pagis. Sed breuis ac muſteo tantũ commendatio. Duobus alpes generibus pabula ſua approbant, Dalmaticæ Docleatem mittunt, Ceutronicæ Vatuſicum. Numeroſior Appennino. Cebanum hic è Liguria mittit, ouium maxime lactis: Æſinatem ex Vmbria: mixtoqꝫ Hetruriæ atque Ligurię confinio, Lunenſem magnitudine conſpicuum: quippe & ad ſingula milia pondo premitur. Proximum autem urbi Veſtinum, eumqúe è Cæditio campo laudatiſſimum. Et caprarum gregibus ſua laus eſt. Agrigenti maxima, eam augente gratiam fumo, qualis in ipſa urbe cõficitur, cunctis præferendus. Nam Galliarum ſapor medicamenti uim obtinet. Trans maria uero Bithynus ferè in gloria eſt. Ineſſe pabulis ſalem, etiam ubi non detur, ita maxime intelligitur, omni in ſalem caſeo ſeneſcente: quales redire in muſteum ſaporem, aceto & thymo maceratos, certum eſt. Tradunt Zoroaſtrem in deſertis caſeo uixiſſe annis uiginti, ita temperato, ut uetuſtatem non ſentiret.

Differentia membrorum hominis à cæteris animalibus. Cap. XLIII

TErreſtrium ſolus homo bipes. Vni iuguli, humeri, cæteris armi: uni ulnæ. Quibus animalium manus ſunt, intus tantum carnoſæ: extra, neruis & cute conſtant. Digiti quibuſdam in manibus ſeni: M. Curiatij ex patricia gente filias duas ob id Sedigitas appellatas accepi: Volcatium Sedigitum, illuſtrem in poetica. Hominis digiti articulos habent ternos, pollex binos, & digitis aduerſus uniuerſis flectitur: per ſe uero in obliquum porrigitur, craſſior cæteris. Huic minimus mẽſura par eſt: duo reliqui ſibi, inter quos medius longiſſime protenditur. Quibus ex rapina uictus quadrupedum, quini digiti in prioribus pedibus, reliquis quaterni: Leones, lupi, canes, & pauca in poſterioribus quoque quinos ungues habent, uno iuxta cruris articulum dependente: reliqua quæ ſunt minora, digitos quinos. Brachia nõ omnibus paria ſecum. Studioſo Thraci in C. Cæſaris ludo notum eſt dextram fuiſſe proceriorem. Animalium quædam, ut manibus, utuntur priorum miniſterio pedum, ſedentqꝫ ad os illis admouentia cibos, ut ſciuri.

De ſimiarum ſimilitudine. Cap. XLIIII

NAm ſimiarũ genera perfectam hominis ſimulationem continent, facie, naribus, auribus, palpebris, quas ſolę quadrupedũ & in inferiore habẽt gena. Iam mammas in pectore & brachia, & crura in contrarium ſimiliter flexa: in manibus ungues, digitos, longioremqꝫ medium. Pedibus paulum differunt. Sunt enim ut manus prælongi, ſed ueſtigium palmæ ſimile faciunt. Pollex quoqꝫ his & articuli ut homini: ac præter genitale tantum, & hoc in maribus, uiſcera etiam interiora omnia ad exemplar.

De

De unguibus. Cap. XLV.

VNgues clausulæ neruorum summæ existimantur, omnibus hi quibus & digiti. Sed simiæ imbricati, hominibus lati, & defuncto crescunt: rapacibus unci, cæteris recti, ut canibus, præter eum qui à crure plerisque dependet. Omnia digitos habent quæ pedes, excepto elephanto. Huic enim informes numero quidem quinque, sed indiuisi, ac leuiter discreti, ungulisque nõ unguibus similes, & pedes maiores priores. In posterioribus articuli breues. Idem poplites intus flectit hominis modo. Cætera animalia in diuersum posterioribus articuli pedibus, quàm prioribus. Nam quæ animal generant, genua ante se flectunt, & suffraginum artus in auersum. Homini genua & cubita contraria: Item ursis & simiarum generi, ob id minime pernicibus: Oua parientibus quadrupedum crocodilo, Lacertis priora genua post curuantur, posteriora in priorem partem. Sunt autem crura his obliqua, humani pollicis modo. Sic & multipedibus, præterquàm nouissima salientibus. Aues, ut quadrupedes, alas in priora curuant, suffragines in posteriora. Hominis genibus quædam & religio inest, obseruatione gentium. Hæc supplices attingunt, ad hæc manus tendunt, hæc ut aras adorant, fortassis quia inest ijs uitalitas. Nanque in ipsa genu utriusque commissura, dextra læuaque à priore parte gemina quædam buccarum inanitas inest: qua perfossa, ceu iugulo, spiritus fugit. Inest & alijs partibus quædam religio: sicut dextra osculis auersa appetitur, in fide porrigitur. Antiquis Græciæ in supplicando mentum attingere mos erat. Est in aure ima memoriæ locus, quem tangẽtes attestamur. Est post aurem æque dextrã Nemesios, quæ dea Latinum nomen ne in Capitolio quidem inuenit, quò referimus tacto ore proximum à minimo digitũ, ueniã sermonis à dijs ibi recondentes. Varices in cruribus uiro tantum, mulieri raro. C. Marium, qui septies consul fuit, stantem sibi extrahi passum unum hominem Oppius autor est. Omnia animalia à dextris partibus incedunt, sinistras incubant. Reliqua ut libitum est gradiuntur. Leo tantum & camelus pedatim, hoc est, ut sinister pes non transeat dextrum, sed subsequatur. Pedes homini maximi, fœminis tenuiores in omni genere. Suræ homini tantum, & crura carnosa. Reperitur apud autores, quendam in Aegypto nõ habuisse suras. Vola homini tantũ, exceptis quibusdam. Nanque & hinc cognomina inuenta, Planci, Plauti, Scauri, Pansæ: sicut à cruribus Vari, Vatiæ, Vatinij, quæ uitia & in quadrupedibus. Solidas habent ungulas, quę nõ sunt cornigera, igitur pro eis telum ungula est illis: Nec talos habent eadem. At quæ bisulca sunt, habent. Iidem digitos habentibus non sunt: neque in prioribus pedibus omnino ulli. Camelo tali similes bubulis, sed minores paulo. Est enim bisulcus discrimine exiguo pes imus, uestigio carnoso, ut ursi: qua de causa in longiore itinere sine calciatu fathiscunt.

De ungulis. Cap. XLVI

VNgulæ ueterino tantũ generi renascũtur. Sues in Illyrico quibusdã locis solidas habent ungulas. Cornigera ferè bisulca. Solida ungula, & bicorne nullũ: Vnicorne asinus tantũ Indicus. Vnicorne bisulcũ oryx. Talos asinus Indicus unus solidipedũ habet. Nam sues ex utroque genere existimantur, ideo fœdi earum. Hominem qui existimarunt habere, facile conuicti. Lynx tantum digitos habentium, simile quiddam talo habet: Leo etiamnum tortuosius. Talus autem rectus est in articulo pedis uentre eminens, concauo in uertebra ligatus.

De pedibus auium & unguibus. Cap. XLVII.

AVium aliæ digitatæ, aliæ palmipedes, aliæ inter utrũque, diuisis digitis adiecta latitudine. Sed omnibus quaterni digiti, tres in priore parte, unus à calce. Hic deest quibusdã longa crura habentibus. Iynx sola utrinque binos habet. Eadem linguã serpentium similem in magnã longitudinẽ porrigit. Collum circumagit in auersum. Vngues ei grandes ceu gracculis. Auium quibusdam grauioribus, in cruribus additi radij. Nulli uncos habentium ungues, longi pedes. Porrectis ad caudam cruribus uolant: quibus breues, contractis ad medium. Qui negant uolucrem ullam sine pedibus esse, confirmant & apodas habere, & ocen & drepanin, in eis quæ rarissime apparent. Visæ iam etiam serpentes

tes anserinis pedibus.

De pedibus insectorum. Cap. XLVIII

INsectorum pedes primi longiores, duros habentibus oculos, ut subinde pedibus eos tergeāt, ceu notamus in muscis. Quæ ex his nouissimos habent longos, saliunt ut locustæ. Omnibus aūt his seni pedes. Araneis quibusdam prælongi accedūt bini. Internodia singulis terna. Octonos & marinis esse diximus, polypis, sepijs, loliginibus, cācris, qui brachia in contrarium mouēt, pedes in orbem aut in obliquum. Iidem soli animalium rotundi. Cætera binos pedes duces habent, cancri tantum quaternos. Quæ hunc numerum pedum excessere terrestria, ut pleriq; uermes, non infra duodenos habēt, aliqua uero & centenos. Numerus pedum impar nulli est. Solidipedū crura statim iusta nascūtur mensura: postea exporrigentia se uerius q̄ crescentia. Itaq; in infantia scabunt aures posterioribus, quod addita ętate nō queunt, quia longitudo superficiem corporum solam ampliat. Hac de causa inter initia pasci, nisi submissis genibus nō possunt, nec usq; dum ceruix ad iusta incremēta perueniat.

De pomilionibus & genitalibus Cap. XLIX

POmilionum genus in omnibus animalibus est, atq; etiā inter uolucres. Genitalia maribus quibus essent retro, satis diximus. Ossea sunt lupis, uulpibus, mustelis, uiuerris, unde etiam calculo humano remedia præcipua. Vrso quoque simul ut expirauerit, cornescere aiunt. Camelino arcus intendere orientis populis fidissimum. Necnon aliqua gentium quoq; in hoc discrimina, & sacrorū etiā, citra perniciē amputātibus matris deûm gallis. Contrà mulierū paucis prodigiosa assimulatio. Sicut hermaphroditis utriusq; sexus: quod etiam quadrupedū generi accidisse Neronis principatu primū arbitror. Ostētabat certe hermaphroditas subiuges carpento suo equas, in Treuerico Galliæ agro repertas: ceu planè uisenda res esset, principem terrarum insidere portentis. Testes pecori armentoq; ad crura decidui, suibus adnexi, delphino prælongi ultima conduntur aluo, & elephanto occulti: oua parientium lumbis intus adhærent, qualia ocyssima in Venere. Piscibus serpentibusq; nulli, sed eorum uice binæ ad genitalia à renibus uenæ. Buteonibus terni. Homini tantum iniuria, aut sponte naturæ franguntur: idq; tertium ab hermaphroditis & spadonibus semiuiri genus habent. Mares in omni genere fortiores, præterquàm in pantheris & ursis.

De caudis. Cap. L

CAudæ præter hominem ac simias omnibus ferè animalibus, & oua gignētibus, pro desiderio corporum: nudæ hirtis, ut apris: paruæ uillosis, ut ursis: prælongis setosæ, ut equis. Amputatæ lacertis & serpentibus renascuntur. Piscium meatus gubernaculi modo regunt: atq; etiam in dextram ac leuam motæ, ut remigio quodam impellunt. Lacertis inueniuntur & geminę. Boum caudis longissimus caulis, atq; in ima parte hirtus. Idem asinis longior quàm equis, sed setosus ueterinis. Leoni infima parte, ut bubus et sorici: pantheris non item: uulpibus & lupis uillosus, ut ouibus, quibus procerior. Sues intorquēt, canum degeneres sub aluū reflectūt.

De uocibus. Cap. LI

VOcem non habere nisi quæ pulmonem & arterias habent, hoc est, nisi quę spirant, Aristoteles putat. Idcirco & insectis sonum esse, non uocem, intus meante spiritu, & incluso sonante. Alia murmur ædere, ut apes. Alia cum tractu stridorem, ut cicadas: Recepto enim ut duobus sub pectore cauis spiritu, mobili occursante membrana intus, attritu eius sonare uiscera sat notum est. Cætera simul cum uolatu incipere audiri, & desinere, ut muscas, apes. Sonum enim attritu & interiore aura, non anima reddi. Locustas pennarum & femorum attritu sonare, creditur sanè. Item aquatilium pectines stridere cum uolant, Mollia & crusta intecta, nec uocem nec sonum ullum habere. Sed & cæteri pisces, quamuis pulmone & arteria careant, non in totum sine ullo sono sunt. Stridorem eum dentibus fieri cauillantur. Et is qui caper uocatur in Acheloo amne grunnitum habet, & alij de quibus diximus. Oua pariētibus sibilus, serpentibus longus, testudini abruptus. Ranis sonus sui generis, ut dictum est, nisi si & in eis ferenda dubitatio est, qui mox in ore concipitur non in pectore. Multum tamen in ijs refert & locorum natura. Mutæ in Ma-

cedonia traduntur, muti & apri. Auium loquaciores quę minores, & circa coitus maxime. Alijs in pugna uox, ut coturnicibus: alijs ante pugnam ut perdicibus: alijs cum uicere, ut gallinaceis. Iiſdem ſua maribus: alijs eadem, ut fœminis, ut luſciniarum generi. Quædam toto anno canunt, quædam certis temporibus, ut in ſingulis dictum eſt. Elephas citra nares ore ipſo, ſternutamento ſimilem elidit ſonum, per nares autem tubarum raucitati. Bubus tantum fœminis uox grauior, in alio omni genere exilior quàm maribus: in homine etiam caſtratis. Infantis in naſcendo nulla auditur, antequā totus emergat utero. Primus ſermo anniculo eſt. Semeſtris locutus eſt Crœſi filius in crepundijs: quo prodigio totum id concidit regnum. Qui celerius fari cœpere, tardius ingredi incipiunt. Vox roboratur à XIII. annis. Eadem in ſenecta exilior: neq; in alio animaliū ſæpius mutatur. Mira præterea ſunt de uoce digna dictu. In theatrorum orcheſtris ſcobe aut harena ſuperiecta deuoratur, & in rudi parietum circumiectu, dolijs etiam inanibus: currit eadem concauo uel recto parietum ſpatio, quamuis leui ſono dicta uerba ad alterum caput perferēs, ſi nulla inæqualitas impediat. Vox in homine magnam uultus habet partem. Agnoſcimus eam prius quàm cernamus, non aliter quàm oculis: totidemq; ſunt eæ, quot in rerum natura mortales, & ſua cuiq; ſicut facies. Hinc illa gentium totq; linguarum toto orbe diuerſitas, hinc tot cantibus & modulis flexiones. Sed ante omnia explanatio animi, quæ nos diſtinxit à feris, inter ipſos quoq; homines diſcrimen alterū æque grande q̄ à beluis fecit.

De agnaſcentibus membris, & dicta Ariſtotelis de uita hominis. Cap. LII

MEmbra animalibus agnata inutilia ſunt, ſicut ſextus homini ſemper digitus. Placuit in Aegypto nutrire portentum, binis & in auerſa capitis parte oculis hominem, ſed ijs non cernentem. Miror quidem Ariſtotelem non modo credidiſſe præſcita uitę eſſe aliqua in corporibus ipſis, uerumetiam prodidiſſe. Quæ quanquam uana exiſtimo, nec ſine cunctatione proferenda, ne in ſe quiſque & auguria anxie quærat: attingam tamen quæ tantus uir in doctrinis non ſpreuit. Igitur uitæ breuis ſigna ponit raros dentes, prælongos digitos, plumbeū colorem, pluresq; in manu inciſuras, nec perpetuas. Contrà longæ eſſe uitæ incuruos humeris, & in manu una duas inciſuras longas habentes, & plures quàm XXXIJ. dentes, auribus amplis. Nec uniuerſa hæc (ut arbitror) ſed ſingula obſeruat, friuola (ut reor) & uulgo tamen narrata. Addidit morum quoq; aſpectus ſimili modo apud nos Trogus, & ipſe autor ſeueriſsimus, quos uerbis eius ſubijciā: Frons ubi eſt magna, ſegnē animum ſubeſſe ſignificat: quibus parua, mobilem: quibus rotunda, iracundum, uelut hoc ueſtigio tumoris apparente. Supercilia quibus porriguntur in rectum, molles ſignificant: quibus iuxta naſum flexa ſunt, auſteros: quibus iuxta tempora inflexa, deriſores: quibus in totum demiſſa, maleuolos & inuidos. Oculi quibuſcunque ſunt longi, maleficos eſſe indicant. Qui carnoſos à naribus angulos habent, malitiæ notam præbent. Candidi pars extenta, notam impudentiæ habet: Qui identidem operire ſolent, inconſtantiæ. Oricularum magnitudo, loquacitatis & ſtultitiæ nota eſt, Hactenus Trogus.

De anima & de halitu animalium, & quæ guſtata interimāt, & de uictu hominis, & quibus de cauſis non coquatur. Cap. LIII

ANimæ leonis uirus graue, urſi peſtilens. Contacta halitu eius nulla fera attingit, citiusq; putreſcunt afflata reliquis. Hominis tantum natura infici uoluit pluribus modis, & ciborum ac dentium uitijs, ſed maxime ſenio. Dolorem ſentire non poterat, tactu ſenſuq; omni carebat: ſine qua nihil ſentitur. Eadem commeabat recens aſſidue, exitura ſupremo, & ſola ex omnibus ſuperfutura. Deniq; hæc trahebatur è cœlo. Huius quoque tamen reperta pœna eſt, ut neq; idipſum quo uiuitur, in uita iuuaret. Parthorum populis hoc præcipue, & à iuuenta, propter indiſcretos cibos: nanq; & uino fœtēt ora nimio. Sed ſibi proceres medētur grano Aſſyrij mali, cuius eſt ſuauitas præcipua, in eſculēta addito. Elephantorum anima ſerpentes extrahit, ceruorum item urit. Diximus hominū genera, qui

qui uenena ſerpentium ſuctu corporibus eximerent. Quin & ſubus ſerpentes in pabulo ſunt,& alijs uenenum eſt. Quæ inſecta appellauimus,omnia olei aſperſu necantur. Vultures unguento qui fugantur, alios appetunt odores: Scarabei roſam. Quoſdam ſerpentes ſcorpio occidit. Scythæ ſagittas tingunt uiperina ſanie & humano ſanguine: irremediabile id ſcelus, mortem ilico adfert leui tactu. Quæ animalium paſcerentur ueneno diximus. Quædam innocua alioquin, uenenatis paſta noxia fiunt & ipſa. Apros in Pamphylia & Ciliciæ montuoſis, ſalamandra ab his deuorata, qui edêre moriuntur. Nec eſt intellectus ullus in odore uel ſapore. Et aqua uinumq́ interimit, ſalamandra ibi immortua,uel ſi omnino biberit unde potetur: item rana quam rubetã uocant. Tantum inſidiarum eſt uitæ. Veſpæ ſerpente auide ueſcuntur, quo alimento mortiferos ictus faciunt. Ideoq́ magna differentia eſt uictus: ut in tractu piſce uiuentium Theophraſtus prodidit,boues quoq́ piſce ueſci ſed non niſi uiuente. Homini cibus utiliſſimus ſimplex. Aceruatio ſaporum peſtifera,& cõdimenta pernicioſiora. Difficulter autem perficiuntur omnia in cibis acria,nimia,& auide hauſta,& æſtate quàm hyeme difficilius,& in ſenecta quàm in iuuenta. Vomitiones homini ad hæc in remedium excogitatæ,frigidiora corpora faciunt, inimicæ oculis maxime ac dentibus. Somno concoquere corpulentiæ quàm firmitati utilius. Ideo athletas malunt cibos ambulatione perficere. Peruigilio quidem præcipue uincuntur cibi.

De corpulentia augenda uel minuenda,& quæ guſtu famem ac ſitim ſedent. Cap. LIIII

AVgeſcunt corpora dulcibus atque pinguibus & potu: minuuntur ſiccis & aridis, frigidisq́ ac ſiti. Quædam animalia & pecudes quoque in Africa, quarto die bibunt. Homini non utique ſeptimo letalis inedia, Duraſſe & ultra undecimum pleroſque certum eſt. Mori eſuriendi ſemper inexplebili auiditate, animalium uni homini. Quædam rurſus exiguo guſtu famam ac ſitim ſedant, conſeruantq́ uires, ut butyrum, hippace, glycyrrhizon. Pernicioſiſſimum autem & in omni quidem uita quod nimium,præcipue tamen corpori,minuiq́ quod grauat quolibet modo utilius. Verum ad reliqua naturæ tranſeamus.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER DVODECIMVS

PROOEMIVM

NIMALIVM omnium, quæ noſci potuere, naturæ generatim membratimq́ ita ſe habent. Reſtant neque ipſa anima carentia (quandoquidem nihil ſine ea uiuit) terra ædita, ut inde eruta dicantur, ac nullum ſileatur rerum naturæ opus. Diu fuere occulta eius beneficia, ſummumq́ munus homini datum, arbores ſyluæq́ intelligebantur. Hinc primum alimentum, harum fronde mollior ſpecus, libro ueſtis. Etiamnum gentes ſic degunt. Quo magis ac magis admirari ſubit, ab ijs principijs cædi montes in marmora, ueſtes ad Seras peti: unionem in rubri maris profundo, ſmaragdum in ima tellure quæri. Ad hoc excogitata ſunt aurium uulnera: nimirum quoniam parum erat collo crinibusq́ geſtari, niſi infoderentur etiam corpori. Quamobrem ſequi par eſt ordinem uitæ, & arbores ante alia dicere,ac moribus primordia ingerere.

De arborum honore,& quando platanus primum in Italia,& de natura earum. Cap. I

HÆc fuere numinum templa, priſcoq́ ritu ſimplicia rura etiã nunc deo præcellẽtem arborem dicãt. Nec magis auro fulgẽtia atq́ ebore ſimulacra,quàm lucos, & in ijs ſilentia ipſa adoramus. Arborum genera numinibus ſuis dicata perpetuo ſeruantur,ut Io

ui

ut esculus, Apollini laurus, Mineruæ olea, Veneri myrtus, Herculi populus. Quin & Syluanos Faunosq́ & dearũ genera syluis ac sua numina, tanq̃ & cœlo, attributa credimus. Arbores postea blãdioribus fruge succis hominẽ mitigauere. Ex ĳs recreãs membra olei liquor, uiresq́ potus uini, tot deniq; sapores annui sponte ueniẽtes: & mẽsæ, depugnetur licet earum causa cum feris, & pasti naufragorũ corporibus pisces expetãtur, etiamnum tamen secundæ. Mille præterea sunt usus earum, sine quis uita degi nõ possit. Arbore sulcamus maria, terrasq́ admouemus, arbore ædificamus tecta. Ex arbore & simulacra numinum fuere, nondum pretio excogitato beluarum cadaueri, anteq̃ ut à dĳs nato iure luxuriæ, eodẽ ebore numinũ ora spectarẽtur & mensarũ pedes. Produnt Alpibus coercitas, & tum inexuperabili munimento Gallias, hanc primũ habuisse causam superfundendi sese Italiæ, quod Elico ex Heluetĳs ciuis earum, fabrilem ob artem Romæ commoratus, ficum siccam & uuam, oleiq́ ac uini præmissa remeans secum tulisset. Quapropter hæc uel bello quæsisse uenia sit. Sed quis non iure miretur arborem umbræ gratia tantum ex alieno petitam orbe? Platanus hæc est, per mare Ionium in Diomedis insulam eiusdem tumuli gratia primum inuecta, inde in Siciliã transgressa, atq; inter primas donata Italiæ, & iam ad Morinos usq; peruecta, ad tributariũ etiam pertinẽs solum, ut gentes uectigal & pro umbra pendãt. Dionysius prior Siciliæ tyrannus Rhegiũ in urbem transtulit eas, domus suæ miraculum, ubi postea factum gymnasium: nec potuisse in amplitudinem adolescere, & alias fuisse in Italia, ac nominatim Hispania apud autores inuenitur. Hoc actum circa captæ urbis ætatem, tantumq́ postea honoris increuit, ut mero infuso enutriantur: compertum id maxime prodesse radicibus, docuimusq́ etiam arbores uina potare. Celebratæ sunt primum in ambulatione Academiæ Athenis cubitorum XXXVI. unius radice ramos antecedente. Nunc est clara in Lycia gelidi fontis socia amœnitate, itineri apposita, domicilĳ modo caua LXXX atque unius pedum specu, nemoroso uertice, & se uastis protegens ramis, arborũ instar, agros longis obtinens umbris: ac ne quid desit speluncæ imagini, saxea intus crepidinis corona muscosos complexa punices: tam digna miraculo, ut Licinius Mutianus ter cos. & nuper prouinciæ eius legatus, prodendũ etiam posteris putarit, epulatum intra eam secum duodeuicesimo comite, large ipsa toros præbente fronde, ab omni afflatu securum, optantem imbrium per folia crepitus, lætiorem quàm marmorũ nitore, picturæ uarietate, laqueariũ auro, cubuisse in eadem. Aliud exemplum Caĳ principis, in Veliterno rure mirati unius tabulata, laxisq́ ramorum trabibus scamna patula, & in ea epulati, cum ipse pars esset umbræ, XV. conuiuarum ac ministerĳ capace triclinio, quam cœnam appellauit ille nidum. Est Gortynæ in insula Creta iuxta fontẽ platanus una, insignis utriusq; linguæ monumẽtis, nunq̃ folia dimittens: Statimq́ ei Græciæ fabulositas superfuit, Iouem sub ea cum Europa concubuisse: ceu uero nõ alia eius generis esset in Cypro: sed ex ea primũ in ipsa Creta (ut est natura hominũ nouitatis auida) platani satæ regenerauere uitiũ: quandoquidẽ cõmendatio arboris eius nõ alia maior est, quàm solem æstate arcere, hyeme admittere. Inde in Italiam quoq; ac suburbana sua Claudio principe Marcelli Esernini libertus, sed qui se potentiæ causa Cæsaris libertis adoptasset, spado Thessalicus prædiues, ut merito dici posset is quoq; Dionysius, trãstulit id genus. Durantq́ etiã in Italia portenta terrarũ, præter illa scilicet quæ ipsa excogitauit Italia.

De chamæplatano, & quis totonderit uiridaria. Cap. II

NAnq; & chamæplatani uocantur coactæ breuitatis, quoniã arborum etiã abortus inuenimus. Hoc ergo quoq; in genere pumilionũ infelicitas dicta erit. Fit autem & serendi genere & recidendi. Primus Cn. Matius ex equestri ordine, diui Augusti amicus, inuenit nemora tonsilia intra hos LXXX. annos.

De peregrinis arboribus, & malo Assyria. Cap. III

PEregrinæ & cerasi, Persicæq́, & omnes quarũ Græca nomina aut aliena: sed quæ ex his incolarum numero esse cœpere, dicentur inter fructiferas. In præsentia externas

perſequemur,à ſalutari maxime orſi. Malus Aſſyria quam alij uocant Medicam,ueneṅis medetur. Folium eius eſt unedonis intercurrentibus ſpinis. Pomum ipſum aliâs non manditur,odore præcellit foliorũ quoq; , qui tranſit in ueſtes unà cõditus,arcetq; animalium noxia. Arbor ipſa omnibus horis pomifera eſt,alijs cadentibus,alijs matureſcẽtibus,alijs uero ſubnaſcentibus. Tentauere gentes transferre ad ſeſe,propter remedij præſtantiã fictilibus in uaſis,dato per cauernas radicibus ſpiramẽto: Qualiter omnia trãſitura lõgius, ſeri arctiſſime transferriq; meminiſſe cõueniet, ut ſemel quæque dicantur. Sed niſi apud Medos & in Perſide naſci noluit. Hæc eſt autem,cuius grana Parthorum proceres incoquere diximus eſculentis, cõmendandi halitus gratia. Nec alia arbor laudatur in Medis. Lanigeras Serum in mentione gentis eius narrauimus.

De Indiæ arboribus,& quando primum Romæ ebenus. Cap. IIII

ITtem Indiæ arborũ magnitudinem. Vnam è peculiaribus Indiæ Virgilius celebrauit ebenũ,nuſquã alibi naſci profeſſus. Herodotus eã Aethiopiæ intelligere maluit,tributi uice regibus Perſidis è materie eius centenas phalangas tertio quoq; anno penſitaſſe Æthiopas cum auro & ebore,prodendo. Non omittendum id quoque,uicenos dentes elephantorum grandes,quoniã ita ſignificauit,Aethiopas eadẽ cauſa pendere ſolitos. Tãta ebori autoritas erat urbis noſtrę trecenteſimodecimo anno:tũc enim autor ille hiſtoriam eam condidit Thurijs in Italia. Quo magis mirum eſt,quod eidem credimus,qui Padum amnem uidiſſet, neminem ad id tempus Aſiæ Græciæq;, aut ſibi cognitum. Aethiopiæ forma,ut diximus,nuper allata Neroni principi,raram arborem ebenum Meroen uſque à Syene fine imperij,per nongenta XCVI.M. paſſuum,nullamq; aliam niſi palmarũ generis eſſe docuit. Ideo fortaſſis in tributorum autoritate tertia res fuerit ebenus. Romæ eam magnus Pompeius in triumpho Mithridatico oſtẽdit. Accendi eam Fabianus negat: utitur tamen odore iucundo. Duo genera eius. Rarum id quod melius arboreũ,trunco enodi,materie nigri ſplendoris, ac uel ſine arte protinus iucundi. Alterũ fruticoſum cytiſi modo,& tota India diſperſum.

De ſpina & ficu Indicis. Cap. V

IBi & ſpina ſimilis,ſed deprehenſa uel lucernis,igni protinus tranſiliẽte. Nunc eas exponam quas mirata eſt Alexandri Magni uictoria,orbe eo patefacto. Ficus ibi exilia poma habet. Ipſa ſe ſemper ſerens,uaſtis diffunditur ramis: quorũ pondera adeo in terram curuantur, ut annuo ſpatio infigantur,nouamq; ſibi propaginem faciant circa parentem in orbes,quodam opere topiario. Intra ſepem eam æſtiuant paſtores, opacam pariter & munitam uallo arboris, decora ſpecie ſubter intuẽti,proculq; fornicato ambitu. Superiores eiuſdẽ rami in excelſum emicant,ſyluoſa multitudine, uaſto matris corpore,ut LX.p. pleræq; orbe colligant,umbra uero bina ſtadia operiant. Foliorũ latitudo peltæ effigiem Amazonicæ habet: ea cauſa fructum integens,creſcere prohibet. Ruruſq; eſt,nec fabæ magnitudinem excedens: ſed per folia ſolibus coctus prædulci ſapore, dignus miraculo arboris: gignitur circa Aceſinem maxime amnem.

De arbore pala, & arboribus Indicis ſine nominibus,& laniferis. Cap. VI

MAior alia,pomo & ſuauitate præcellentior,quo ſapientes Indorum uiuunt. Folium alas auium imitatur, longitudine trium cubitorũ, latitudine duũm. Fructũ cortice emittit,admirabilem ſucci dulcedine,ut uno quaternos ſatiet. Arbori nomen palæ,pomo arienæ. Plurima eſt in Sydracis, expeditionũ Alexandri termino. Eſt & alia ſimilis huic, dulcior pomo, ſed interaneorum ualetudini infeſta. Edixerat Alexander ne quis agminis ſui id pomum attingeret. Genera arborum Macedones narrauere, maiore ex parte ſine nominibus. Eſt & terebintho ſimilis cætera,pomo amygdalis, minore tantum magnitudine,præcipuæ ſuauitatis. In Bactris utiq; hanc aliqui terebinthũ eſſe proprij generis potius quàm ſimilem ei putauerunt. Sed unde ueſtes lineas faciunt,folijs moro ſimilis,calyce pomi cynorhodo. Serũt eam in campis, nec eſt gratior ullarum proſpectus. Oliua Indiæ ſterilis,præterquam oleaſtri fructu.

De pipe

De piperis arboribus, de gariophyllo, & alijs pluribus. Cap. VII

PAſsim uero quæ piper gignunt, iuniperis noſtris ſimiles, quanq̃ in fronte Caucaſi ſolibus oppoſita gigni tantũ eas aliqui tradidere. Semine à iunipero diſtãt paruulis ſiliquis, quales in faſeolis uidemus. Hæ priuſq̃ dehiſcãt decerptæ, toſtæq̃ ſole, faciũt quod uocatur piper longum. Paulatim uero dehiſcẽtes maturitate, oſtendũt candidum piper: quod deinde toſtũ ſolibus, colore rugiſq̃ mutatur. Verũ & ijs ſua iniuria eſt, atq̃ cœli intemperie carbunculãtur, fiũtq̃ ſemina caſſa & inania, quod uocãt brechmaſin, ſic Indorũ lingua ſignificãte abortũ. Hoc ex omni genere aſperrimũ eſt, leuiſſimũq̃ & pallidũ. Gratius nigrũ, leniuſq̃ utroq̃ candidum. Nõ eſt huius arboris radix, ut aliqui exiſtimauere, quod uocant zimpiberi, alij uero ſingiberi, quanq̃ ſapore ſimile. Id enim in Arabia atq̃ Troglodytica in uillis naſcitur, paruæ herbæ radice cãdida. Celeriter ea cariẽ ſentit, quãuis in tanta amaritudine. Pretium eius in libras VI. Piper longũ facillime adulteratur Alexandrino ſinapi. Emitur in libras X. XV. Albũ X. VII. nigrũ. X. IIII. Vſum eius adeo placuiſſe mirũ eſt, In alijs quippe ſuauitas cepit, in alijs ſpecies inuitauit: huic nec pomi nec baccæ commendatio eſt aliqua: ſola placere amaritudine, & hãc in Indos peti. Quis ille primus experiri cibis uoluit? aut cui in appetenda auiditate eſurire nõ fuit ſatis? Vtrunq̃ ſylueſtre gentibus ſuis eſt, & tamen pondere emitur ut aurũ uel argentũ. Piperis arborẽ iã & Italia habet, maiorem myrto, nec abſimilem. Amaritudo grano eadẽ quæ piperi muſteo creditur eſſe. Deeſt toſta illa maturitas, ideoq̃ & rugarũ colorisq̃ ſimilitudo. Adulteratur iuniperi baccis mire uim trahẽtibus. In põdere quidẽ multis modis. Eſt etiamnũ in India piperis grani ſimile, quod uocatur gariophyllon grãdius fragiliuſq̃. Tradũt in Indico luco id gigni. Aduehitur odoris gratia. Fert & ſpina piperis ſimilitudinẽ, præcipua amaritudine, folijs paruis denſiſq̃ cyperi modo, ramis triũ cubitorum, cortice pallido, radice lata, lignoſaq̃, buxei coloris. Hæc in aqua cum ſemine excepta in æreo uaſe medicamentũ fit, quod uocatur lycion. Ea ſpina & in Pelio monte naſcitur, adulteratq̃ medicamentũ. Item aſphodeli radix aut fel bubulum, aut abſinthiũ, uel thus, uel amurca. Lycion aptiſsimum medicinæ, quod eſt ſpumoſum. Indi in utribus camelorum aut rhinocerotum id mittunt. Spinam ipſam in Græcia quidam pyxacanthum Chironium uocant.

De macir, & ſaccaro, & arboribus Arianæ gentis. Cap. VIII

ET macir ex India aduehitur, cortex rubẽs radicis magnæ, nomine arboris ſuæ. Qualis ſit ea, incõpertũ habeo. Corticis melle decocti uſus in medicina ad dyſentericos præcipuus habetur. Saccaron & Arabia fert, ſed laudatius India. Eſt aũt mel in harundinibus collectũ, gummiũ modo candidũ, dentibus fragile, ampliſsimũ nucis auellanæ magnitudine, ad medicinæ tantũ uſum. Contermina Indis gens Ariana appellatur, cuius ſpina lachrymarũ pretioſa, myrrhæ ſimilis, acceſſu propter aculeos anxio. Ibi & frutex peſtilens rhaphani, folio lauri, odore equos inuitante, qui penè equitatu orbauit Alexandrum primo introitu, quod & in Gedroſis accidit. Itẽ laurino folio & ibi ſpina tradita eſt, cuius liquor aſperſus oculis, cæcitatẽ infert omnibus animalibus. Necnõ & herba pręcipui odoris, referta minutis ſerpentibus quarũ ictu protinus moriendũ eſſet. Oneſicritus tradit in Hyrcaniæ cõuallibus ficis ſimiles eſſe arbores, quę uocẽtur Occhi, ex quibus defluat mel horis matutinis duabus.

De bdellio & arboribus Perſici maris. Cap. IX

VIcina eſt Bactriana, in qua bdellium nominatiſſimũ. Arbor nigra eſt, magnitudine oleę, folio roboris, fructu caprifici naturaq̃. Gũmi alij brochon appellãt, alij malachram, alij maldacon. Nigrũ uero & in offas cõuolutũ hadrobolon. Eſſe aũt debet tranſlucidũ ſimile cerę, odoratũ, & cũ fricat̃ pingue, guſtu amarũ citra acorẽ. In ſacris uino pfuſum odoratius. Naſcitur & in Arabia, Indiaq̃, & Media ac Babylõe. Aliq peraticũ uocãt ex Media aduectũ. Facilius hoc & cruſtoſius, amariuſq̃: at Indicũ humidius & gummoſum. Adulteratur amygdala nuce. Cætera eius genera cortice ſcordaſti. Ita uocatur arbor æmulo gũmi. Sed deprehendũtur (quod ſemel dixiſſe & in cæteros odores ſatis ſit) odore

colore,pondere,gustu,igne.Bactriano nidor siccus,multiq; cādidi ungues.Præterea suū pondus,quod grauius esse aut leuius non debeat.Pretiū syncero in libras x.terni.Gentes supradictas Persis attingit,rubro mari(quod ibi Persicū uocauimus)longe in terra æstus agente,mira arborum natura.Nanq; erosæ sale,inuectis derelictisq; similes,sicco littore radicibus nudis polyporū modo amplexæ steriles harenas spectātur.Eædem mari aduenientе fluctibus pulsatæ,resistunt immobiles.Quin & pleno æstu operiuntur totæ,apparetq; rerum argumentis, asperitate aquarum illas ali. Magnitudo miranda est,species similis unedonis,pomum amygdalis extra,intus contortis nucleis.

De arboribus Persicæ insulæ,& lanigeris arboribus. Cap. x

TYlos insula in eodem sinu est,repleta syluis quà spectat orientem,quaq; & ipsa æstu maris perfunditur. Magnitudo singulis arboribus fici, flos suauitate inenarrabili, pomū lupino simile,propter asperitatem intactum omnibus animalibus.Eiusdem insulæ excelsiore suggestu lanigeræ arbores alio modo quàm Serū. Is folia infœcunda: quæ ni minora essent,uitiū poterant uideri.Ferunt cotonei mali amplitudine cucurbitas,quæ maturitate ruptæ ostendunt lanuginis pilas, ex quibus uestes pretioso linteo faciunt.

De gossampinis,& arboribus ex quibus uestes fiunt,& quibus modis constent arborum fructus. Cap. xi

ARbores uocāt gossampinos,fertiliores etiā Tylo in minore,quę distat x.M.pass.Iuba circa fruticē lanugines esse tradit,linteaq; fieri Indicis præstātiora.Arabiæ aūt arbores ex quibus uestes faciāt, cynas uocari,folio palmę simili.Sic Indos suę arbores uestiunt.In Tylis aūt & alia arbor floret albæ uiolæ specie, sed magnitudine quadruplici,sine odore,quod miremur.In eo tractu est & alia similis,foliosior tamen roseiq; floris:quē noctu cōprimens,aperire incipit solis exortu,meridie expādit.Incolæ dormire eū dicūt:Fert eadē insula & palmas,oleasq; ac uites,& cū reliquo pomorū genere ficos.Nulli arborum folia ibi decidūt.Rigaturq; gelidis fontibus,& imbres accipit. Vicina his Arabia, flagitat quandā generū distinctionē,quoniā fructus is cōstat radice,frutice,cortice,succo,lachryma,ligno,surculo,flore,folio,pomo.

De costo & nardo,& differētijs nardi. Ca.xii

RAdix & foliū Indis est maximo pretio.Radix costi gustu feruens,odore eximio,frutice aliâs inutili.Primo statim introitu amnis Indi in Patale insula,duo sunt eius genera,nigrum,& quod melius candicās.Pretiū in libras xvi.De folio nardi plura dicere par est,ut principali in unguentis.Frutex est graui & crassa radice,sed breui ac nigra,fragiliq;, quamuis pingui,sitū redolēte ut cyperi,aspero sapore,folio paruo densoq;.Cacumina in aristas se spargūt,ideo gemina dote nardi spicas ac folia celebrāt.Alterū eius genus apud Gangem nascēs damnatur in totū,ozenitidis nomine,uirus redolēs. Adulteratur & pseudonardo herba,quę ubiq; nascitur,crassiore atq; latiore folio,& colore languido in candidum uergente. Item sua radice permixta ponderis causa, & gummi,spumaq; argenti aut stibio,cyperiue cortice.Syncerū quidē leuitate deprehēditur,& colore ruffo,odorisq; suauitate,& gustu maxime siccāte os,sapore iucūdo. Pretiū spicæ in libras xc.Folia diuisere annonā,ab amplitudine hadrosphærū uocatur maioribus folijs † x. xxx.Quod minore folio est mesosphęrū appellatur,emitur.x.lx.Laudatissimū microsphęrū è minimis foliū pretium eius x.lxxv.Odoris gratia omnibus maior recentibus. Nardo color qui inueterauerit nigriori melior.In nostro orbe ꝓxime laudatur Syriacū, mox Gallicū,tertio loco Creticū,quod alij quidem agriū uocāt,alij phu,folio olusatri,caule cubitali,geniculato in purpura albicante,radice obliqua uillosaq;,& imitāte auium pedes.Baccaris uocatur nardum rusticū,de quo dicemus inter flores.Sunt aūt ea omnia herbæ præter Indicū. Ex ijs Gallicū & cū radice uellitur,abluiturq; uino.Siccatur in umbra,alligatur fasciculis in charta,non multū ab Indico differēs,Syriaco tamen leuius.Pretiū xiij.In his probatio una,ne sint fragilia,& arida potius quàm sicca folia. Cum Gallico nardo semper nascitur herba, quę hirculus uocatur,à grauitate odoris & similitudine,qua maxime adulteratur.Distat,

[margin note: hoc est, denarij xxx.]

quod

quod sine cauliculo est,& q̃d minoribus folijs,quodq́ radicis neq; amaræ,neq; odoratæ.

De asaro,amomo,amomide & cardamomo. Cap.XIII

NArdi uim habet & asarũ, quod & ipsum aliqui syluestre nardum appellant.Est aũt ederæ folijs,rotũdioribus tantũ mollioribusq́,flore purpureo,radice Gallici nardi: Semen acinosum, saporis calidi ac uinosi. Montibus in umbrosis bis anno floret. Optimum in Ponto, proximũ in Phrygia, tertiũ in Illyrico.Foditur cũ folia mittere incipit, & in sole siccatur,celeriter sitũ trahẽs ac senescẽs.Inuẽta nuper & in Thracia herba est,cuius folia nihil ab Indico nardo distant.Amomi uua in usu est,Indica uite labrusca:ut alij existimauere,frutice myrtuoso,palmi altitudine:carpiturq́ cum radice,manipulatim leniter componitur,protinus fragile. Laudatur q̃ maxime Punici mali folijs simile,nec rugosis, colore ruffo.Secunda bonitas pallido.Herbaceũ peius,pessimumq́ candidũ,quod & uetustate euenit.Pretiũ uuæ in libras x.lx.friato uero amomo xlviij. Nascit̃ & in Armeniæ parte,quæ uocatur Otene, & in Media,& in Ponto.Adulteratur folijs Punicis,& gummi liquido ut cohæreat,conuoluatq́ se in uuæ modũ.Est & quæ uocatur amomis, minus uenosa atq; durior,ac minus odorata:quo apparet,aut aliud esse,aut colligi immaturum.Simile his & nomine & frutice cardamomum,semine oblongo.Metitur eodem modo & in Arabia. Quatuor eius genera, Viridissimum ac pingue acutis angulis cõtumax fricanti, quod maxime laudatur.Proximũ è ruffo candicans.Tertium breuius atq; nigrius. Peius tamen uariũ & facile tritu,odorisq́ parui:qui uerus,costo uicinus esse debet.Hoc & apud Medos nascitur.Pretiũ optimi in libras duodecim. Cinamomo proxima gentilitas erat, ni prius Arabiæ diuitias indicari conueniret, causasq́ quæ cognomen illi felicis ac beatæ dedere. Principalia ergo in illa thus,& myrrha.Hæc & cum Troglodytis communis.

De thure,& arboribus. Cap. XIIII

THura præter Arabiã nullis, ac ne Arabiæ quidem uniuersæ.In medio eius ferè sunt Atramitæ pago Sabæorũ capite regni Sabota,in monte excelso,à quo octo mãsionibus distat regio eorum thurifera.Saba appellatur, quod significare Græci mysterium dicunt:spectat ortus solis æstiui, undique rupibus inuia, & à dextera maris scopulis inaccessa.Id solum è rubro lacteum traditur.Syluarũ longitudo est schœnorum xx. latitudo dimidium eius.Schœnus patet Eratosthenis ratione,stadia xl.hoc est,pass.quinq; M. aliqui xxij.stadia singulis schœnis dedere.Attolluntur colles alti,decurruntq́ & in plana arbores sponte natæ.Terrã argillosam esse cõuenit, raris fontibus ac nitrosis. Attingunt & Minæi pagus alius,per quos euehitur uno tramite angusto.Hi primi cõmerciũ thuris fecere,maximeq́ exercẽt:à quibus & Minæũ dictũ est. Nec præterea Arabum alij thuris arborem uidẽt,ac ne horum quidem oẽs. Feruntq́ MMM non amplius esse familiarum, quæ ius per successiones id sibi uindicent.Sacros uocari ob id, nec ullo cõgressu fœminarum funerumq́,cũ incidãt eas arbores aut metãt,pollui:atq; ita religione merces augeri. Quidam promiscuum ius ijs populis esse tradunt in syluis, alij per uices annorum diuidi. Nec arboris ipsius quæ sit facies cõstat. Res in Arabia gessimus,& Romana arma in magnam partẽ eius penetrauere:C.etiã Cæsar Augusti filius inde gloriam petijt,nec tamen ab ullo(quod equidem sciã)Latino arborum earum tradita est facies. Græcorũ exempla uariãt.Alij folio piri,minore duntaxat,& herbidi coloris prodidere.Alij lentisco similem subrutilo folio:Quidam terebinthũ esse, & hoc uisum Antigono regi allato frutice.Iuba rex ijs uoluminibus quæ scripsit ad C.Cæsarem Augusti filium ardentem fama Arabiæ, tradit cõtorti esse caudicis,ramis aceris maxime Pontici.Succum amygdalæ modo emittere,talesq́ in Carmania apparere, & in Aegypto satas studio Ptolemæorum regnantium.Cortice lauri esse cõstat,Quidam & folium simile dixere.Talis certe fuit arbor Sardibus.Nam & Asiæ reges serendi curam habuerunt.Qui mea ætate legati ex Arabia uenerunt, omnia incertiora fecerunt, quod iure miremur, uirgis etiam thuris ad nos cõmeantibus:quibus credi potest,matrem quoq; teretem,& enodi fruticare trũco. Meti semel

anno solebat,minore occasione uendendi.Iam quæstus alteram uindemiam affert. Prior atq; naturalis uindemia circa canis ortum flagrantissimo æstu, incidentibus quà maxime uideatur esse prægnans,tenuissimusq; tendi cortex.Laxatur hic plaga,nō adimitur. Inde prosilit spuma pinguis.Hæc concreta densatur,ubi loci natura poscat tegete palmea excipiente,alibi area circumpauita.Purius illo modo,sed hoc ponderosius. Quod in arbore hæsit,ferro depectitur,ideo corticosum.Sylua diuisa certis portionibus,mutua innocētia tuta est.Neq; ullus saucias arbores custodit. Nemo furatur alteri.At hercule Alexādriæ ubi thura interpollantur, nulla satis custodit diligētia officinas. Subligaria signantur opifici.Persona adijcitur capiti,densusúe reticulus. Nudi emittūtur.Tanto minus fidei apud hos pœna quàm apud illos syluæ habent. Autumno legitur ex æstiuo partu.Hoc purissimum,candidū.Secunda uindemia est uere,ad eam hyeme corticibus incisis.Ruffum hoc exit,nec comparandum priori.Illud carpheotum,hoc dathiathum uocāt.Creditur & nouellæ arboris candidius, sed ueteris odoratius. Quidam & in insulis melius putant gigni. Iuba in insulis negat nasci. Quod ex eo rotunditate guttæ pepēdit,masculū uocamus,cū aliàs nō ferè mas uocetur,ubi nō sit fœmina.Religioni tributū ne sexus alter usurparetur. Masculū aliqui putant à specie testiū dictū. Præcipua aūt gratia est mammoso,cum hærente lachryma priore cōsecuta alia miscuit se.Singula hæc manū implere solita inuenio, cum minore diripiendi auiditate lentius nasci liceret. Græci stagoniā & atomum tali modo appellant, minorem autem Arabiam. Micas concussu elisas mannā uocamus.Etiamnum tamen inueniuntur guttæ, quæ tertiam partem minæ,hoc est xxxix denariorū pondus æquent. Alexandro Magno in pueritia sine parsimonia thura ingerenti aris,pædagogus Leonides dixerat,ut illo modo cū deuicisset thuriferas gētes supplicaret. At ille Arabia potitus,thure onustam nauim misit ei,exhortatus,ut large deos adoraret. Thus collectum Sabotam camelis cōuehitur,porta ad id una patente.Digredi uia capitale leges fecere.Ibi decimas deo,quem uocant Sabin,mensura nō pondere sacerdotes capiunt. Nec ante mercari licet.Inde impensæ publicæ tolerantur. Nam & benigne certo itinerum numero deus hospites pascit. Euehi non potest nisi per Gebanitas,itaq; & horum regi penditur uectigal.Caput eorū Thomna abest à Gaza nostri littoris Iudææ oppido LXXX. XXVII. M. pass. quod diuiditur in mansiones camelorum LXII. Sunt & quæ sacerdotibus dantur portiones, scribisq; regū certæ.Sed præter hos & custodes,satellitesq;,& hostiarij,& ministri populantur. Iam quacunq; iter est,alibi pro aqua, alibi pro pabulo, aut pro mansionibus, uarijsq; portorijs pendunt, ut sumptus in singulos camelos denariûm DCLXXXVIII. ad nostrum littus colligat, iterumq; imperij nostri publicanis penditur. Itaq; optimi thuris libra XVI. pretium habet, secunda XV. tertia XIIII. Apud nos adulteratur resinæ candidæ gemma per quàm simili,sed deprehenditur quibus dictū est modis.Probatur candore,amplitudine,fragilitate,carbone,ut statim ardeat.Item ne dentem recipiat potius quàm in micas frangatur.

De myrrha,& arboribus myrrhæ. Cap. XV

MYrrham in ijsdem syluis permixtam arborem nasci tradidere aliqui,plures separatim. Quippe multis in locis Arabiæ gignitur, ut apparebit in generibus. Cōuehitur & ex syluis laudata,petuntq; eam etiā ad Troglodytas Sabæi transitu maris.Satiua quoque prouenit, multū syluestri prælata. Gaudet rastris & ablaqueationibus, melior radice refrigerata.Arbori altitudo ad quinq; cubita,nec sine spina, caudice duro & intorto,crassiore quàm thuris,& ab radice etiam quàm reliqua sui parte.Corticem leuem similemq; unedoni,scabrū alij spinosumq; dixere.Folium oliuæ,uerū crispius,& aculeatū. Iuba olusatri.Aliqui similem iunipero, scabriorem tantū spinisq; horridam,folio rotundiore,sed sapore iuniperi. Necnon fuere qui è thuris arbore utrunque nasci mentirentur. Inciduntur bis & ipsæ, ijsdemq; temporibus, sed à radice usque ad ramos, qui ualent. Sudant autem sponte prius quàm incidantur,stacten dictam,cui nulla præfertur. Ab hac satiua,

& in

& in syluestri quoq; melior æstiua. Non dant ex myrrha portiones deo, quoniã & apud alios nascit. Regi tamen Gebanitarũ quartas partes eius pendũt. Cætero passim à uulgo coemptã in folles cõfarciunt, ipsiq; unguentarij digerũt haud difficulter odoris atq; pinguedinis argumẽtis.

De generibus myrrhæ, & natura, & pretio eius. Ca. XVI

GEnera cõplura. Troglodytica syluestriũ prima. Sequẽs Minæa, in qua & Atramitica est, & Ausaritis Gebanitarum regno. Tertia Dianitis: Quarta collatitia. Quinta Sembracena, à ciuitate regni Sabæorũ mari proxima. Sexta quam Dusaritin uocant. Est & candida uno tantũ loco, quæ in Messalũ oppidũ cõfertur. Probatur Troglodytica pinguedine, & quod aspectu aridior est, sordidaq; atq; barbara, sed acrior cęteris. Sembracena prædictis caret uitijs, ante alias hilaris, sed uiribus tenuis. In plenũ aũt probatio est minutis glebis, nec rotundis, in cõcretu albicantis succi & tabescentis: utq; fracta cãdidos ungues habeat, gustu leniter amara. Secunda bonitas intus uarię. Pessima intus nigra: peior si etiã foris. Pretia ex occasione ementiũ uaria. Stactæ uero à VI. ad L. Satiuæ summum ad XXII. Erythrææ ad XVI. Hanc uolũt Arabicã intelligi. Troglodyticæ nucleo ad XIII eius uero quam odorariã uocant ad XIIII. Adulteratur lentisci glebis, & gummi. Item cucumeris succo amaritudinis causa, sicut põderis spuma argẽti. Reliqua uitia deprehẽduntur sapore gũmi dente lentescentis. Fallacissime aũt adulteratur indica myrrha, quæ ibidẽ quadã è spina colligitur. Hoc solũ peius India affert facili distinctione, tanto deterior est.

De mastice, ladano, & bruta, enhæmo, & strobo, & de styrace. Cap. XVII

ERgo transit in masticen, quæ & ex alia spina fit in India, itemq; in Arabia: lamã uocant. Sed mastice quoq; gemina est, quoniã & in Asia Græciaq; repetitur herba radice folia emittẽs, & carduum similem malo, seminis plenum: lachrymaq; erumpit incisa parte summa, uix ut dignosci possit à mastice uera. Necnon & tertia in Ponto est, bituminis similior. Laudatissima autẽ Chia candida, cuius pretiũ in libras XX. nigræ uero XII. Chia è lentisco traditur gigni gummi modo. Adulteratur ut thura resina. Arabia etiamnum & ladano gloriatur: forte casuq; hoc, & iniuria fieri odoris, plures tradidere. Capras maleficũ aliàs frondibus animal, odoratorũ uero fruticũ expetentius, tanq; intelligãt pretia, carpere germinũ caules præ dulci liquore turgẽtes, distillãtemq; ab his casus mixtura succum improbo barbarũ uillo abstergere. Hunc glomerari puluere, incoqui sole. Et ideo in ladano caprarum pilos esse. Sed hoc non alibi fieri q̃ in Nabatæis, qui sunt ex Arabia contermini Syriæ. Recentiores ex autoribus strobon hoc uocant. Traduntq; syluas Arabum pastu caprarum infringi, atq; ita succum uillis inhærescere, uerum autem ladanum Cypri insulæ esse: ut obiter quæq; genera odorum dicantur, quamuis non terrarum ordine. Similiter hoc & ibi fieri tradunt, & esse œsypum hircorum barbis genibusq; uillosis inhærens, sed ederæ flore deroso, pastibus matutinis, cum est rorulenta Cypros. Deinde nebula sole discussa, puluerem madentibus uillis adhærescere, atq; ita ladanum depecti. Sunt qui herbam in Cypro ex qua id fiat, ledam appellent: & enim illi ledanum uocant. huius pingue insidere: atque attractis funiculis herbam eam conuolui, atq; ita offas fieri. Ergo in utraq; gente bina genera, terrenum & factitium. Id quod terrenum est, friabile: factitium, lentum. Necnon & fruticem esse dicunt in Carmania, & super Aegyptum per Ptolemæos translatis plantis: aut (ut alij) generante & id thuris arbore: colligiq; ut gummi inciso cortice, & caprinis pellibus excipi. Pretia sunt laudatissimo in libras asses XL. Adulteratur myrti baccis, & alijs animalium sordibus. Synceri odor debet esse ferus, & quodammodo solitudinem redolens: ipsum uisu aridum, statim tactu mollescere, accensum fulgere, odore iucundo gratum. Myrtata deprehenduntur, crepitantq; in igne. Præterea syncero calculi potius è rupibus inhærent quàm puluis. In Arabia & olea dotatur lachryma, qua medicamentum conficitur à Græcis enhæmon dictum, singulari effectu contrahendis uulnerum cicatricibus: In maritimis eæ fluctibus æstúque operiuntur. Nec baccæ nocet, cum constet & in folijs salem relinqui. Hæc sunt peculiaria Arabiæ

& pauca præterea communia, alibi dicenda, quoniam in ĳs uincitur. Peregrinos ipsa mire odores & ad exteros petit. Tanta mortalibus suarum rerum satietas est, alienarumꝗ auiditas. Petunt igitur in Helimæos arborẽ brutam, cupresso fusæ similem, exalbidis ramis, iucũdi odoris accensam, & cum miraculo historĳs Claudĳ Cæsaris prædicatã. Folia eius inspergere potionibus Parthos tradit. Odorem esse proximũ cedro, fumumꝗ eius cõtra ligna alia remedio. Nascitur ultra Pasitigrin in finibus oppidi Sitacæ, monte Zagro. Petunt & in Carmanos arborẽ strobũ ad suffitus, perfusam uino palmeo accẽdentes. Huius odor redit à cameris ad solũ iucundus, sed aggrauãs capita, citra dolorẽ tamen. Hoc somnum ægris quęrunt. His cõmercĳs Carras oppidum aperuere, quod est illis nũdinarium. Inde Gabbam omnes petere solebant, dierum xx. itinere, & Palestinã Syriam. Postea Characem peti cœptum ac regna Parthorũ ex ea causa, autor est Iuba. Mihi ad Persas etiã prius ista portasse, ꝙ in Syriam aut Ægyptum uidentur, Herodoto teste, qui tradit singula milia talentũ thuris annua pensitasse Arabas regibus Persarũ. Ex Syria reuehunt styracem, acri odore eius in focis abigentes suorum fastidiũ. Cætero, nõ alia ligni genera sunt in usu ꝙ odorata. Cibosꝗ Sabæi coquunt thuris ligno, alĳ myrrhæ, oppidorum uicorumꝗ nõ alio ꝙ ex aris fumo atꝗ nidore. Ad hũc ergo sanandum urunt styracem in pellibus hircinis, suffiuntꝗ tecta. Adeo nulla est uoluptas, quæ nõ assiduitate sui fastidiũ pariat. Eundem & ad serpentes fugandas urunt, in odoriferis syluis frequentissimas.

De felicitate Arabiæ. Cap. XVIII

NOn sunt eorum cinnamomum aut casia: & tamen felix appellatur Arabia, falsa & ingrata cognominis, quę hoc acceptum superis ferat, cum plus ex eo inferis debeat. Beatam illam fecit hominum etiã in more luxuria, quæ dĳs intellexerat genita, adhibẽs urendis defunctis. Periti rerum asseuerant, nõ ferre tantum annuo fœtu, quantum Nero princeps nouissimo Poppeæ suæ die cõcremauerit. Æstimentur postea toto orbe singulis annis tot funera, aceruatimꝗ cõgesta honori cadauerum, quæ dĳs per singulas micas dantur. Nec minus propitĳ erant mola salsa supplicantibus, imò uero (ut palàm est) placatiores. Verum Arabiæ etiãnum felicius mare est. Ex illo nanꝗ margaritas mittit. Minimaꝗ computatione milies centena milia sestertium annis omnibus India & Seres peninsulaꝗ illa imperio nostro adimunt. Tanto nobis deliciæ & fœminę cõstant. Quota enim portio ex illis ad deos quæso iam uti ad inferos pertinet?

De cinnamomo, & xylocinnamomo, & casia Cap. XIX

CInnamomum & casias fabulosa narrauit antiquitas, princepsúe Herodotus, auium nidis, & priuatim phœnicis, in quo situ Liber pater educatus esset, ex inuĳs rupibus arboribusꝗ decuti, carnis quam ipsæ inferrent pondere, aut plumbatis sagittis. Item casiam circa paludes propugnãte unguibus diro uespertilionum genere, aligerisꝗ serpentibus, his cõmentis augẽtes rerũ pretia. Commutata uero fabula est ad meridiani solis repercussus inenarrabilẽ quendã uniuersitatis halitũ è tota peninsula existere, tot generum auræ spirante cõcentu, Magniꝗ Alexãdri classibus Arabiam odore primum nunciatam in altum. Omnia falsa, siquidem cinnamomum, idemꝗ cinnamũ nascitur in Æthiopia Troglodytis cõnubio permixta. Ii mercantes id à cõterminis, uehunt per maria uasta ratibus, quas neꝗ gubernacula regant, neꝗ remi trahant uel impellãt, nõ uela, nõ ratio ulla adiuuet, cũ omniũ instar ibi sint homo tantũ & audacia. Præterea hybernũ mare exigũt circa brumam, euris tum maxime flantibus. Hi recto cursu per sinus impellũt, atꝗ à promontorĳ ambitu argestæ deferunt in portũ Gebanitarũ qui uocatur Ocila. Quãobrẽ illi maxime id petũt, prodũtꝗ uix quinto anno reuerti negociatores, et multos interire. Contra reuehũt uitrea, & ahena, uestes, fibulas cũ armillis ac monilibus. Ergo negociatio illa, fœminarũ maxime fide cõstat. Ipse frutex duorũ cubitorũ altitudine ãplissimus, palmiꝗ minimꝰ, iiĳ digitorũ crassitudinis, statim à terra sex digitis surculosus, arido similis. Cum uiret nõ odoratus, folio origani, siccitate gaudens, sterilior imbre, cæduę naturę. Gignitur quidem

quidē in planis, sed densissimis in uepribus rubisq́; difficilis collectu. Metitur nō nisi permiserit deus: Iouem hunc intelligūt aliqui, Assabinū illi uocant: xliiij. boum caprarumq́; & arietum extis impetratur uenia cædendi. Nō tamen aut ante ortum solis, aut post occasum licet. Sarmenta hasta diuidit sacerdos, deoq́; partem ponit: reliquū mercator in nassas condit. Est & alia fama, cum sole diuidi, ternasq́; partes fieri, deinde sorte cremia discerni: quodq́; soli cesserit relinqui, ac sponte cōflagrare. Pręcipua bonitas uirgultorū tenuissimis partibus, ad longitudinē palmi. Secunda proximis breuiore mensura, atque ita ordine. Vilissimū quod radicibus proximum, quoniā ibi minimū corticis in quo summa gratia. Qua de causa præferūtur cacumina, ubi plurimus cortex. Ipsum uero lignum in fastidio est propter origani acrimoniā: xylocinnamomū uocatur. Pretiū est in libras xx. Quidam cinnami duo genera tradidere, candidū, nigricansq́;. Et quondā pręferebatur candidum, nunc contra nigrum laudatur. Atq; etiā uarium præferunt candido. Certissima tamen æstimatio ne sit scabrū, atq; ut inter sese tritū tarde frietur. Damnatur in primis molle, aut cui albet cortex. Ius eius à Gebanitarū rege solo proficiscitur, is edicto mercatu uendit. Pretia quondā fuere in libras denariorū mille. Auctū id parte dimidia est, incensis, ut ferūt, syluis ira barbarorū. Id acciderit ne ob iniquitatē prępotentiū, an forte, nō satis cōstat. Austros ibi tam ardenter flare, ut æstatibus syluas accendant, inuenimus apud autores. Coronas ex cinnamomo interrasili auro inclusas, primus omniū in templis Capitolij atq; Pacis dicauit Imperator Vespasianus Augustus. Radicē eius magni ponderis uidimus in palatij templo, quod fecerat diuo Augusto cōiunx Augusta, aureę pateræ impositam: ex qua guttæ æditę annis omnibus in grana durabantur, donec id delubrum incendio consumptū est. Frutex & casia est, iuxtaq́; cinnami campos nascitur, sed in montibus crassiore sarmento, tenui cute uerius quàm cortice, quem contra atq; in cinnamomo leuari & exinaniri pretium est. Amplitudo fruticis trium cubitorum. Colos triplex. Cum primum emicat, candidus pedali mensura: deinde rubescit addito semipede: ultra nigricans. Hæc pars maxime laudatur, ac deinde proxima: damnatur uero cādida. Consecāt surculos longitudine binûm cubitorū. Mox præsuūt recentibus corijs quadrupedum ob id interemptarum, ut ijs putrescentibus uermiculi lignū erodant, & excauent corticem tutum amaritudine. Probatur recens maxime & quæ sit odoris mollissimi, gustúue quàm maxime feruens, potius quàm lento tepore leniter mordens, colore purpureo, quæq́; plurima minimū ponderis faciat, breui tunicarū fistula & nō fragili. Lactam uocant talem barbaro nomine. Alia est balsamodes ab odore simili appellata, sed amara, ideoq́; utilior medicis, sicut nigra unguentis. Pretia nulli diuersiora. Optimæ in libras x. l. cæteris x. v.

De isocinnamo, & cancamo, ac taro. Cap. xx

HIs addidere mangones quam daphnoiden uocant, isocinnamon cognominatā, pretiumq́; eius faciunt x. ccc. Adulteratur styrace, & propter similitudinē corticum lauri tenuissimis surculis. Quin & in nostro orbe seritur: extremoq́; in margine imperij, quà Rhenus alluit, uiuit in aluearijs apū sata. Color abest ille torridus sole, & ob id simul idem odor. Ex confinio casiæ cinnamiq́; & cancamum ac tarum inuehitur, sed per Nabatæos Troglodytas, qui considere ex Nabatæis.

De serichato & gabalio, & de myrobalano. Cap. xxi

EO comportatur & serichatum, & gabalium, quæ intra se consumūt Arabes, nostro orbi tantum nominibus cognita, sed cum cinnamomo casiaq́; nascentia. Peruenit tamen aliquādo serichatū, & in unguenta additur ab aliquibus. Permutatur in libras x. vi. Myrobalanū Troglodytis & Thebaidi & Arabiæ, quę Iudæā ab Aegypto disterminat, cōmune est, nascēs unguēto, ut ipso nomine apparet. Quo itē indicatur & glandē esse arboris, heliotropio, quā dicemus inter herbas, simili folio. Fructus magnitudine auellanæ nucis. Ex his in Arabia nascens Syriaca appellatur, & est candida. Cōtra in Thebaide nigra. Præfertur illa bonitate olei q̄d exprimit: sed copia thebaica. Inter hæc Troglodytica

uilissima est. Sunt qui Æthiopicam ijs præferant, glandem nigram ac pinguem, nucleoꝗ gracili, sed liquore qui exprimitur odoratiori, nascentẽ in campestribus. Ægyptiam pinguiorem esse, & crassiori cortice rubentẽ: & quamuis in palustribus nascatur, breuiorem sicciorem ꝗ. E diuerso Arabicam uiridẽ ac tenuiorẽ: & quoniam sit mõtuosa, spissiorem. Longe aũt optimã Petræam, ex quo diximus oppido, nigro cortice, nucleo cãdido. Vnguentarij aũt tantum cortices premunt. Medici nucleos tundunt, affusa eis paulatim calida aqua.

De phœnicobalano, & calamo odorato. Cap. XXII

MYrobalano in unguentis similem proximũꝗ usum habet palma in Ægypto quæ uocatur adipsos, uiridis, odore mali cotonei, nullo intus ligno. Colligitur aũt paulo ante ꝙ incipiat maturescere. Quod relinquitur phœnicobalanus uocatur, & nigrescit, uescentesꝗ inebriat. Myrobalano pretiũ in libras x bini. Institores & fecẽ unguenti hoc nomine appellant. Calamus quoꝗ odoratus in Arabia nascẽs cõmunis Indis atꝗ Syriæ est: in qua uincit omnis, à nostro mari centũ L. stadijs. Inter Libanũ montẽ, aliũꝗ ignobilem, nõ (ut quidã existimauere) Antilibanũ, in cõualle modica iuxta lacũ, cuius palustria æstate siccantur, tricenis ab eo stadijs calamus & iuncus odorati gignũtur. Sanè enim dicamus & de iunco, quamuis alio herbis dicato uolumine, quoniã tamẽ hic unguentorum materia tractatur. Nihil ergo à cæteris sui generis differũt aspectu: sed calamus præstantior odore, statim è lõginquo inuitat, mollior tactu, meliorꝗ qui minus fragilis, & qui assulose potius quàm raphani modo frangitur. Inest fistulæ araneum, quod uocant florẽ. Præstantior est cui numerosius. Reliqua probatio ut niger sit. Damnatur aliubi. Melior quo breuior & crassior, lentusꝗ in frangẽdo. Calamo precium in libras xi. iunco xv. Tradũtꝗ iuncũ odoratũ & in Campania inueniri. Discessimus à terris oceanum spectãtibus ad cõuexas in nostra maria.

De ammoniaco & sphagno. Cap. XXIII

ERgo Æthiopiæ subiecta Africa ammoniaci lachrymam stillat in harenis suis: inde & nomine etiã ab Ammonis oraculo, iuxta quod gignitur arbor quã metopion uocãt: resinæ modo aut gũmi. Genera eius duo, Thrauston, masculi thuris similitudine, quod maxime probatur. Alterũ pingue & resinosũ, quod phyrama appellãt. Adulteratur harenis, uelut nascẽdo apprehensis. Igitur ꝙ minimis glebis probatur, & ꝙ purissimis. Pretium optimi in libras asses xl. Sphagnos infra eos sit9 in Cyrenaica prouincia maxime probatur. Alij bryõ uocãt. Secũdũ locũ obtinet Cyprius, Tertiũ Phœnicius. Fertur & in Ægypto nasci. Quin & in Gallia, nec dubitauerim. Sũt eñ hoc nomine cani arborum uilli, quales in quercu maxime uidemus, sed odore præstãtes. Laus prima cãdidissimis atꝗ altissimis, secũda rutilis, nulla nigris. Et in insulis petrisꝗ nati improbãtur, omẽsꝗ qbus palmarum atꝗ nõ suus odor sit.

De cypro, & aspalatho, & maro. Cap. XXIIII

CYprus in Ægypto est arbor ziziphi folijs, semine coriãdri, flore candido odorato. Coquitur hoc in oleo, premiturꝗ postea quod cyprus uocatur. Pretium ei in libras quinꝗ. Optimũ habetur è Canopica in ripis Nili nata, secũdũ Ascalone Iudeæ, tertium Cypro insula odoris suauitate. Quidã hãc esse dicũt arborẽ quæ in Italia ligustrũ uocetur. In eodem tractu aspalathos nascitur, spina candida, magnitudine arboris modicæ, flore rosæ. Radix unguentis expetitur. Tradunt in quocunꝗ frutice curuetur arquus cœlestis, eandem quæ sit aspalatho, suauitatẽ odoris existere, sed in aspalatho inenarrabilẽ quandam. Quidã eum Erysisceptrũ uocãt, alij sceptrũ: probatio eius in colore ruffo uel igneo, tactuꝗ spisso, & odore castoreo. Permutatur in libras xv. In Ægypto nascitur & maron, peius ꝙ Lydium, maioribus folijs ac uarijs. Illa breuia ac minuta & odorata.

De balsamo, & opobalsamo, & xylobalsamo, & styrace, & galbano. Cap. XXV

SEd omnibus odoribus præfertur balsamum, uni terræ Iudææ cõcessum, quondam in duobus tantũ hortis utroꝗ regio, altero iugerum xx. nõ amplius, altero pauciorum. Ostendere arbusculam hanc urbi imperatores Vespasiani. Clarumꝗ dictu à Pompeio Magno in triumpho arbores quoque duximus. Seruit nunc hæc, & tributa pendit cum

sua

sua gente, in totum alia natura quàm nostri externiq; prodiderant. Quippe uiti similior est quàm myrto. Malleolis seri dicitur, nuper uincta ut uitis: & implet colles uinearum modo, quæ sine adminiculis se ipsæ sustinent. Tondetur similiter fruticans, ac rastris nitescit. Properat nasci, intra tertium annum fructifera. Foliũ proximũ rutæ, perpetua coma. Sæuiere in eandem Iudæi, sicut in uitã quoq; suã. Contra defendêre Romani, & dimicatum pro frutice est. Seritq; nunc eam fiscus: nec unquã fuit numerosior aut procerior. Proceritas intra bina cubita subsistit. Arbori tria genera. Tenui & capillacea coma, quod uocãt eutheriston. Alterum scabro aspectu, incuruum, fruticosum, odoratius: hoc trachy appellant. Tertiũ eumeces, quia est cæteris procerius, leui cortice. Huic secunda bonitas, nouissima eutheristo. Semẽ eius est uino proximũ gustu, colore ruffum, nec sine pingui: peius in grano quod leuius atq; uiridius. Ramus crassior q̃ myrto. Inciditur uitro, lapide, osseisue cultellis. Ferro lædi uitalia odit. Emoritur protinus, eadem amputari superuacua patiens. Incidentis manus libratur artifici temperamẽto, ne quid ultra corticem uiolet. Succus è plaga manat, quem opobalsamum uocãt, eximiæ suauitatis, sed tenui gutta, ploratu lanis parua colligitur in cornua. Ex ijs nouo fictili cõditur, crassiori similis oleo, & in musto candida. Rubescit deinde, simulq; durescit è translucido. Alexãdro Magno res ibi gerente, toto die æstiuo unam concham impleri iustum erat. Omni uero fœcunditate è maiore horto congios senos, minore singulos, cum duplo rependebatur argento. Nunc etiã singularum arborum largior uena, ter omnibus percutitur æstatibus, postea deputatur. Et sarmenta quoq; in merce sunt. DCCC. amputatio ipsa surculusq; uenit intra quintum demum annum. Xylobalsamum uocatur, & coquitur in unguentis. Pro succo ipsum substituere officinæ. Corticis etiam ad medicamenta pretium est. Præcipua autẽ gratia lachrymæ, secunda semini, tertia cortici, minima ligno. Ex hoc buxosum est optimum, quod est odoratissimum: ex semine autẽ maximum & ponderosissimũ, mordens gustu, feruensq; in ore. Adulteratur Petræo hyperico, quod coarguitur magnitudine, inanitate, longitudine, odoris ignauia, sapore piperis. Lachrymæ probatio ut sit pinguis, tenuis, ac modice ruffa, & in fricando odorata. Secundus candido colos. Peior uiridis, crassusq;. Pessimus niger. Quippe ut oleũ senescit. Ex omni incisura maxime probatur quod ante semen fluxit. Et aliâs adulteratur semine suo, uixq; maleficium deprehẽditur gustu amariore. Esse enim debet lenis, non subacidus, odore tantũ austerus. Vitiatur & oleo rosæ, cyperi, lentisci, balani, terebinthi, myrti, resina, galbano, cera Cypria, prout quæque res fuit. Nequissime autẽ gummi, quoniã ipsum quoq; inhærescit manu inuersa, & in aqua sidit: quæ probatio eius gemina est. Debet syncerũ & inhærescere, sed hoc & gũmi addita fragili crusta euenit. Et gustu deprehenditur. Carbone uero, quod cera resinaq; adulteratũ est, nigriori flamma. Nam melle mutatum statim contrahit muscas. Præterea synceri densatur in tepida aqua gutta sidens ad ima uasis. Adulterata olei modo innatat: & si metopio uitiatũ est circulo candido cingitur. Summa ꝓbatio est ut lac coagulet, & in ueste maculas nõ faciat, nec manifestior alibi fraus. Quippe milibus denariorũ sextarij empti, uendẽte fisco CCC denarijs ueneunt. In tantũ expedit augere liquorẽ. Xylobalsamo pretiũ in libras VI. Proxima Iudææ Syria supra Phœnicẽ styracẽ gignit, circa Gabala & Marathũta & Casium Seleuciæ montẽ. Arbor est eodem nomine, cotoneo malo similis, lachrymę ex austero iucundioris, intus similitudo harundinis, succoq; prægnãs. In hãc circa canis ortũ aduolant pẽnati uermiculi erodẽtes, ob id in scobe sordescit. Styrax laudatur post supradicta ex Pisidia, Sidone, Cypro, Cilicia, Creta minime. Ex Amano Syriæ medicis, sed unguentarijs magis. Colos in quacũq; natiõe præfertur ruffus, & pinguiter lentus: deterior furfurosus, & cano situ obductus. Adulteratur cedri resina uel gũmi, aliâs melle, aut amygdalis amaris: omniaq; ea deprehẽdũtur gustu. Pretiũ optimo XIX. Exit & in Pãphylia, sed aridior, minusq; succosus. Dat & galbanũ Syria in eodẽ Amano mõte è ferula, quã eiusdem nominis resinæ modo stagonitin appellant, Quod maxime laudãt, cartilaginosum, purum

ad simili

ad similitudinē ammoniaci, minimeq́ lignosum. Sic quoq́ adulteratur faba aut sagapeno. Syncerū si uratur, fugat nidore serpētes. Permutatur in libras v. Medicinæ hoc tantum.

De panace, & spondylio, & malobathro. Cap. XXVI

PAnacē & unguentis eadē gignit, nascentē & in Psophide Arcadiæ, circaq́ Erymāthi fōtes, & in Africa, & in Macedonia: ferula sui generis v. cubitorū, folijs primo quaternis, mox senis in terra iacentibus, ampla magnitudine rotundis, in cacumine uero oleagineis, semine in muscarijs dependente, ut ferulę: excipitur succus inciso caule messibus, radice in autūno. Laudatur candor eius coacti. Sequēs pallido statera. Niger color improbatur. Pretiū optimo in libras bini asses. Ab hac, ferula differt quæ uocatur spōdilion, folijs tantū, quia sunt minora, & platani diuisura. Nō nisi in opacis gignitur. Semē eodē nomine silis speciē habet, medicinę tantū utile. Dat & malobathron Syria, arborē folio cōuoluto, arido colore: ex quo exprimitur oleū ad unguēta, fertiliore eiusdē Ægypto: Laudatius tamen ex India uenit. In paludibus ibi gigni tradunt lentis modo, odoratius croco, nigricans, scabrūq́ quodā salis gustu. Minus probatū cādidū. Celerrime sitū in uetustate sentit. Sapor eius nardo similis esse debet sub lingua. Odor uero in uino sufferuefacti antecedit alios. In precio quidē prodigio simile est, à singulis ad CCC. peruenire libras: Oleum aūt ipsum in libras LX.

De oleo omphacio. Cap. XXVII

OLeum & omphaciū est. Fit duobus generibus, & totidē modis, ex olea & uite. Olea adhuc alba expressa, deterius ex druppa: ita uocatur priusq́ cibo matura sit iam tum colorē mutās. Differentia, quod hoc uiride est, illud candidū. E uite fit psytia aut aminæa, cū sint acini ciceris magnitudine ante canis ortū. In prima lanugine demetitur uua, eiusq́ melligo. Reliquum corpus sole coquitur. Nocturni rores cauentur. In fictili condita melligo colligitur, subinde Cyprio ære seruatur. Optima quæ ruffa, acriorq́, & aridior. Pretium omphacio in libras VI. Fit & alio modo, cum in mortarijs uua immatura teritur: siccataq́ in sole, postea digeritur in pastillos.

De bryo & œnanthe, & de elate arbore, & cinnamo caryopo. Cap. XXVIII

EOdem & bryon pertinet uua populi albæ. Optima circa Gnidū aut Cariā, in sitientibus aut siccis asperisq́: secunda in Lycia cedro. Eodē & œnanthe pertinet. Est aūt uitis labruscæ uua. Colligitur cū flore, cum optime olet. Siccatur in umbra substrato linteo, atq́ in cados cōditur. Pręcipua ex Parapotamia, secūda ab Antiochia, atq́ Laodicea Syriæ, tertia ex montibus Medicis. Hæc utilior medicinæ. Quidam omnibus ijs præferunt eam, quæ in Cypro insula nascitur. Nam quæ in Africa fit, ad medicos tantū pertinet, uocaturq́ massaris. Omnis autē ex alba labrusca præstantior quàm è nigra. Est præterea arbor ad eadē unguenta pertinens, quam alij elatē uocant, quod nos abietē, alij palmā, alij spathē. Laudatur Ammoniaca maxime, mox Ægyptia. Dein Syriaca, dūtaxat in locis sitientibus odorata, pingui lachryma, quæ in unguēta additur ad domandū oleū. In Syria gignitur & cinnamū, quod caryopon appellant. Hic est succus nuci expressus, multū à surculo ueri cinnami differens, uicina tamen gratia. Pretium in libras asses quadraginta.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XIII

PROOEMIVM

HACTENVS in odoribus habent pretia syluæ, erantq́ per se mira singula, iuuitq́ luxuriam ea omnia miscere, & è cūctis unum odorem facere, ita reperta sunt unguenta.

De unguentis, & quando primum sunt cognita nobis, & de cōpositione. Cap. I

QVis primus inuenerit non traditur: Iliacis temporibus nō erant, nec thure supplicabatur: Cedri tantum & citri suorum fruticum insa-

in sacris fumo conuolutũ nidorem uerius quàm odorem nouerant, iam rosæ succo reperto. Nominatur enim id quoque in olei laude. Persarũ esse debet gentis unguentũ. Illi madent eo, & accersita commendatione, ingluuie natum uirus extinguunt. Primum, quod equidem inueniam, castris Darij regis expugnatis, in reliquo eius apparatu Alexander cepit scrinium unguentorum. Postea uoluptas eius à nostris quoq; inter laudatissima atque etiam honestissima uitæ bona admissa est. Honosq; is & ad defunctos pertinere cœpit. Quapropter plura de eo dicemus. Quæ ex his non erunt fruticum, ad præsens nominibus tantum indicabuntur, natura uero eorum suis reddetur locis. Vnguentis cognomina dedere alijs patriæ, alijs succi, alijs arbores, alijs causæ. Primumq; id scire conuenit, mutatam autoritatem, & sæpius transisse gloriam. Laudatissimum fuit antiquitus in Delo insula, postea Mendesium. Nec mixtura & compositione tantum hoc accidit, sed ijdem succi uarie alibi ad quælibet præualuere, aut degenerauere: Irinũ Corinthi diu maxime placuit, postea Cyzici: simili modo rhodinum Phaseli, quam gloriam abstulere Neapolis, Capua, Præneste. Crocinum in Solis Ciliciæ diu maxime laudatũ, mox Rhodi. Oenanthinum in Cypro, deinde in Aegypto prępositum, postea Adramyttio. Amaracinum in Coo: postea eodem loco prælatũ est Melinum. Cyprinũ in Cypro, deinde in Aegypto, ubi Mendesium & metopium subito gratius factũ est. Mox hæc abstulit Phœnice, & cyprini laudẽ Aegypto reliquit. Panathenaicon suũ Athenæ perseueranter obtinuere. Fuerat & Pardalium in Tarso, cuius etiam compositio & mixtura obliterata est. Narcissinum quoque ex flore narcissi desijt cõponi. Ratio faciendi duplex, succus & corpus. Ille olei generibus ferè cõstat, hoc odorum. Hæc stymmata uocãt, illa hedysmata. Tertius inter hæc est colos, à multis neglectus. Huius causa adduntur cinnabari & anchusa. Sal aspersus olei naturã coercet. Quibus anchusa adiecta est, sal nõ additur. Resina aut gũmi adijciuntur ad continendum odorem in corpore. Celerrime is euanescit atq; defluit, si nõ sit hæc addita. Vnguentorum expeditissimum fuit, primumq; ut uerisimile est è bryo & balanino oleo, de quibus supra diximus. Increuit deinde Mendesiũ, balanino resina mixta magisq; etiamnum metopio. Oleum hoc est, amygdalis amaris expressum in Aegypto. Cui addidere omphacium, cardamomum, iuncum, calamũ, mel, uinum, myrrham, semen balsami, galbanum, resinam terebinthinam. Et è uilissimis quidem hodie est, ob id creditum & id in uetustissimis esse, quod cõstat oleo myrteo, calamo, cupresso, cypro, lentisco, malo granati cortice. Sed diuulgata maxime unguenta crediderim rosa, quæ plurima ubiq; gignitur. Itaq; simplicissima rhodini mixtura diu fuit, additis omphacio flore rosæ, crocino, cinnabari, calamo, melle, iunco, salis flore aut anchusa, uino: Similis ratio & in crocino, additis cinnabari, anchusa, uino: Similis & in samsucino, admixtis omphacio, calamo. Optimũ hoc in Cypro & Mitylenis, ubi plurima samsucus. Miscẽtur & uiliora genera olei è myrto, lauro, quibus additur samsucinũ, lilium, fœnũ græcũ, myrrha, casia, nardũ, iuncus, cinnamomũ. E malis quoq; cotoneis & strutheis fit oleũ (ut dicemus) melinum, quod in unguenta transit, admixtis omphacio, cyprino, sesamino, balsamo, iunco, casia, abrotano. Susinum tenuissimum omnium est. Constat ex lilijs, balano, calamo, melle, cinnamomo, croco, myrrha, aspalatho. Et idem cyprinum ex cypro, & omphacio, & cardamomo, calamo, aspalatho, abrotano. Aliqui & in Cyprinum addunt myrrham & panacen. Hoc optimum Sidone, mox Aegypto, si non addatur sesaminum oleum. Durat & quadriennio. Excitatur cinnamomo. Telinũ fit ex oleo recẽti, cypero, calamo, meliloto, fœnogræco, melle, melino, maro, amaraco. Hoc erat celeberrimum Menandri poetæ comici ætate. Postea multo successit propter gloriã appellatum megaliũ, ex oleo balanino, balsamo, calamo, iunco, xylobalsamo, casia, resina. Huius proprietas, ut uentiletur in coquendo donec desinat olere. Rursus refrigeratum, odorem suum capit. Singuli quoque succi nobilia unguenta faciũt. In primis malobathrum, postea iris Illyrica, & Cyzicena amaracus: Herbarij in utraq; pauca, sed alia alij miscent: Qui plurima, alterutri mel, salis florem, ompha

cium, agni folia, panacē. Externa omnia & prodigiosa. Cinnamomino adijcitur balaninū oleum, xylobalsamum, calamus, iuncus, balsami semina, myrrha, mel odoratū. Vnguentorum hoc crassissimum. Pretia ei à XXXV. ad X. CCC. Nardinū siue foliatū constat omphacio, balanino, iunco, costo, nardo, amomo, myrrha, balsamo. In hoc genere cōueniet meminisse herbarū, quę nardum Indicum imitarentur, species nouem à nobis esse dictas: tanta materia adulterandi est. Omnia autem acutiora fiunt costo, amomo, quæ maxime nares feriūt: crassiora myrrha suauioraq́; , medicinæ autem utiliora croco, acerrima per se amomo. Hoc & capitis dolores facit. Quidam satis habēt aspergere quæ sunt preciosissima, cæteris decoctis, impendio parcētes: sed nō eadem est uis, nisi unà decoctis. Myrrha & per se unguentum facit sine oleo, stacte duntaxat, alioquin nimiam amaritudinem affert. Cyprino uiride fit, Susino unguinosum, Mendesio nigrum, rhodino candidū, myrrha pallidum. Hæc sunt antiquæ inuentionis genera, & postea officinarum furta. Nūc dicetur cumulus ipse deliciarum & summa autoritas rei.

Quod unguentū regale uocetur, & quæ diapasmata, & qualiter seruentur. Cap. II

ERgo regale unguentū, appellatum quoniā Parthorum regibus ita temperatur, constat myrobalano, costo, amomo, cinnamomo, comaro, cardamomo, nardispica, maro, myrrha, casia, styrace, ladano, opobalsamo, calamo, iuncoq́; syrio, œnanthe, malobathro, serichato, cypero, aspalatho, panace, croco, cypro, amaraco, colato melle, uino. Nihilq́; eius rei causa in Italia uictrice omniū, in Europa uero tota præter irin Illyricā & nardum gallicū gignitur. Nam uinū, & rosa, & myrti folia oleumq́;, cōmunia ferè omniū tertarum intelliguntur. Siccis odoribus constant, quæ diapasmata uocantur. Nam fecem unguenti magma appellant. Inter oēs potentissimus odor, quisquis nouissime additur. Vnguenta optime seruantur in alabastris, odores in oleo: quod diuturnitati eorū tanto utilius est, quanto pinguius, ut ex amygdalis. Et ipsa unguenta uetustate meliora. Sol inimicus his, quamobrem in umbra coquuntur plumbeis uasis. Experimentum eorum inuersa manu capitur, ne carnosæ partis calor uitiet.

Quanta in unguentis luxuria, & quando primū Romanis in usu. Cap. III

HÆc est materia luxus è cunctis maxime superuacui. Margaritæ enim gemmæq́; ad hæredem tamen transeunt, uestes prorogant tempus: unguēta ilico expirāt, ac suis moriuntur horis. Summa commendatio eorū, ut transeunte fœmina odor inuitet etiam aliud agentes. Exceduntq́; quadragenos denarios libræ. Tanti emitur uoluptas aliena. Etenim odorem qui gerit, ipse non sentit. Sed & hæc aliqua differentia signanda sunt. In M. Ciceronis monumentis inuenitur, unguenta gratiora esse quæ terram, quàm quæ croco sapiant: Quando etiam corruptissimo in genere magis tamen iuuat quædam ipsius uitij seueritas. Sed quosdam crassitudo maxime delectat, spissum appellantes: liniq́; iam non solum perfundi unguentis gaudent. Vidimus etiam uestigia pedum tingi: quod M. Othonē monstrasse Neroni principi ferebant. Quæso ut qualiter sentiretur iuuaretq́; ab ea parte corporis? Necnon aliquē ex priuatis audiuimus iussisse spargi parietes balinearū unguento, atq́; Caium principē solia tēperari. Ac ne principale uideatur hoc bonū, & postea quendā ex seruis Neronis. Maxime tamen mirū est, hanc gratiā penetrasse & in castra. Aquilæ certe ac signa, puluerulenta illa & custodijs horrida, inungūtur festis diebus: utinamq́; dicere possemus, quis primus instituisset. Ita est, nimirū hac mercede corruptæ terrarum orbem deuicere aquilæ. Ista patrocinia quærimus uitijs, ut per hoc ius sumantur sub casside unguenta. Quando id primum ad Romanos penetrauerit, nō facile dixerim. Certum est Antiocho rege Asiaq́; deuictis, urbis anno quingentesimo sexagesimo quinto, P. Liciniū Crassum, L. Iuliū Cæsarem censores edixisse, ne quis uenderet unguenta exotica: sic enim appellauere. At hercule iam quidam etiā in potu addunt: tantiq́; amaritudo est, ut odore prodigo fruantur ex utraq́; parte corporis. L. Plotium, L. Planci bis consulis censorisúe fratrem, proscriptū à triumuiris, in Salernitana latebra unguenti odo

re pro

te proditum constat. Quo dedecore tota absoluta proscriptio est. Quis enim non merito iudicet perijsse tales? Cæterum terrarum omnium Aegyptus accomodatissima unguentis: ab ea Campania est, copia rosæ.

De palmis, & natura earum, & generibus. Cap. IIII

IVdæa inclyta est uel magis palmis, quarum natura nunc dicetur. Sunt quidem in Europa, uulgoq́ Italia, sed steriles. Ferunt in maritimis Hispaniæ fructũ, uerũ immitem, dulcem in Africa, sed statim euanescentem. Contra in oriente ex his uina, gentiumq́ aliquibus panis: plurimis uero etiam quadrupedum cibus. Quamobrem iure dicentur externæ. Nulla est in Italia sponte genita, nec in alia parte terrarum nisi in calida. Frugifera uero nusquã, nisi in feruida. Gignitur leui sabulosaq́ terra, maiore in parte & nitrosa. Gaudet & riguis, totoq́ anno bibere cum amet, anno sitienti. A fimo quidam etiam lædi putant: & Assyriorum pars aliqua, si non riuis misceatur. Genera earum plura: & prima fruticem non excedentia: sterilem hunc, aliubi & ipsum fertilem, breuiq́ ramorum orbe foliosum. Tectorij uicem hic parietibus plerisque in locis præstat contra aspergines. Procerioribus sylua arbore ex ipsa, foliorum aculeo fruticãte circa totas pectinatim, quas syluestres intelligi necesse est. Incerta tamen libidine etiam mitioribus se miscent. Reliquæ teretes atque proceræ, densis gradatisq́ corticum pollicibus ut orbibus, faciles se ad scandendum orientis populis præbent, utilem sibi arborisq́ induuijs circulum mira pernicitate tum homine subeunte. Coma omnis in cacumine: & pomum est, non inter folia, ut in cæteris, sed suis inter ramos palmitibus racemosum, utraque natura, uuæ atque pomi. Folia cultrato mucrone, lateribus in sese bifidatis, bellas primum demonstrauere gemmas: nunc ad funes uitiliumq́ nexus & capitũ leuia umbracula finduntur. Arboribus, imò potius omnibus quæ terra gignit, herbisq́ etiam, utrũq́ sexũ esse diligentissimi naturæ tradunt. Quod in plenum satis sit dixisse hoc in loco. Nullis tamen arboribus manifestius: Mas in palmite floret, fœmina citra florem germinat tantũ spinæ modo. Vtrisq́ autem prima nascitur pomi caro, postea lignũ intus, hoc est semen eius. Argumentum quod paruæ sine hoc reperiuntur in eodem palmite. Est autem oblongum, non ut oliuis orbiculatum. Præterea cæsum à dorso puluinata fissura, & in aluo media plerisq́ umbilicatũ, unde primum spargitur radix. Seritur autẽ pronum, & bina iuxta cõposita semina, superq́ totidem, quoniam infirma singulis planta est. Quaternæ coalescunt. Multis candidisq́ lignum hoc à carnibus discinditur tunicis, alijs corpori adhærentibus: laxéque distans, tantum cacumini filo adhæret. Caro maturescit anno. Quibusdam tamen in locis ut Cypro, quanq́ ad maturitatem nõ perueniat, grato sapore dulcis est: & folium ibi latius, fructusq́ reliquis rotundior. Nec ut deuoretur corpus, uerum ut expuatur, succo modo expresso. Et in Arabia languide dulces traduntur esse palmæ: quanquam Iuba apud Scenitas Arabas præfert omnibus saporibus, quam uocant dabulan. Cætero non sine maribus gignere fœminas sponte ædito nemore confirmãt, circaq́ singulos plures nutare in eum pronas blandioribus comis. Illum erectis hispidum, afflatu nisuq́ ipso & puluere etiam reliquas maritare. Huius arbore excisa uiduas post sterilescere fœminas. Adeoq́ est Veneris intellectus, ut coitus etiã excogitatus sit ab homine, ex maribus flore ac lanugine, interim uero tantũ puluere insparso fœminis. Seruntur aũt palmæ & trunco, duorum cubitorũ longitudine, à cerebro ipso arboris uiridi fissuris diuiso atq́ defosso. Et ab radice auulsæ uitalis est satus, & ramorum tenerrimis. In Assyria, ipsa quoq́ arbor strata in solo humido tota radicatur, sed in frutices non in arborem. Ergo plantaria instituunt, anniculasq́ transferunt, & iterum bimas. Gaudent enim mutatione sedis, uerna alibi, in Assyria autem circa canis ortum. Nec ferro attingunt ibi nouellas, sed religant comas, ut in altitudinem exeant. Robustas deputãt crassitudinis gratia, semipedales ramorũ relinquentes truncos, qui decisi alibi necant matrem. Diximus salsum ab his solum diligi. Ergo ubi nõ est tale, salem aspergũt, nõ radicibus, sed longius paulo. Quædã in Syria & Aegypto

in binos diuidunt se truncos,in Creta & ternos,quædam & in quinos. Ferunt statim in trimatu. In Cypro uero,Syria,Aegypto,quadrimæ aliæ,aliæ quinquẽnes,altitudine hominis,nullo intus pomi ligno quamdiu sunt nouellæ, ob id spadonum accepto nomine. Genera earum multa: Sterilibus ad materias, operumq; lautiora utitur Assyria, & tota Persis. Sunt & cæduæ palmarum quoq; syluæ,germinantes rursus ab radice succisæ. Dulcis medulla earum in cacumine, quod cerebrũ appellant: exemptaq; uiuunt,quod non aliæ. Vocantur autem chamerropes, folio latiore ac molli,ad uitilia utilissimo. Copiosæ in Creta,sed magis in Sicilia. E palmis prunæ uiuaces,ignisq; lentus. Fructiferarũ aliis breuius lignum in pomo,aliis longius:his mollius,illis durius:quibusdam osseum lunatumq;,dente contra fascinantes religione politum. Aliud pluribus uestitum paucioribusue tunicis: aliud crassioribus tenuioribusue. Ita fiunt unde quinquaginta genera,si quis omniũ persequi uelit nomina etiam barbara, uinorumq; ex iis differentias. Clarissimæ omniũ quas regias appellauere ab honore: quoniam regibus tantum Persidis seruarentur, Babylone natæ uno in horto Bagou. Ita enim uocãt spadones,qui apud eos etiam regnauere. Hortus ille nunquam nisi dominantis in aula fuit. At in meridiano orbe præcipuam obtinent nobilitatem syagri,proximamq; margarides. Eæ breues, candidæ,rotundæ,acinis quàm balanis similiores. Quare & nomen à margaritis accepere. Vna earũ arbor in Chora esse traditur, una & syagrorũ. Mirumq; de ea accepimus,cum phœnice aue,quæ putatur ex huius palmæ argumento nomen accepisse,iterum mori ac renasci ex seipsa:eratq; cũ hæc proderem fertilis. Ipsum pomũ grande,durum,horridum,& à cæteris generibus distans sapore ferino, quem fermè in apris nouimus: euidentissimeq; causa est nominis. Quarta autoritas sandalidum, à similitudine appellatarum. Iam in Aethiopiæ fine quinq; earum nec plures arbores tradunt, nõ raritate magis quàm suauitate mirabiles. Ab his caryotæ maxime celebrantur,& cibo quidem sed & succo uberrimæ. Ex quibus præcipua uina orienti,iniqua capiti,unde pomo nomẽ. Sed ut copia ibi atq; fertilitas, ita nobilitas in Iudęa, nec in tota,sed Hiericunte maxime. Quanquam laudatæ & Archelaide,& Phaselide,atque Liuiade,gentis eiusdem conuallibus. Dos his præcipua succo pingui lactẽtibus, quodamq; uini sapore in melle prędulci. Sicciores in hoc genere nicolai,sed amplitudinis præcipuæ,quaterni cubitorũ longitudinem efficiũt. Minus speciosæ,sed sapore caryotarũ sorores,ob hoc adelphides dictæ, proximã suauitatẽ habẽt,nõ tamen eandem. Tertiũ ex his genus pateton, nimio liquore abundat:rumpitq; se pomi ipsius etiam in sua matre ebrietas,calcatis similis. Suũ genus è sicciore turba dactylis, prælonga gracilitate curuatis interim. Nam quos ex his deorum honori damus, Chydæos appellauit Iudæa,gens contumelia numinum insignis. In totum arentes Thebaides atque Arabicæ, macro corpore exiles, & assiduo uapore torrentes, crustam uerius quàm cutem obducunt. In ipsa quidem Aethiopia friatur hæc(tanta est siccitas) & farinæ modo spissatur in panem. Gignitur autem in frutice ramis cubitalibus,folio latiore,pomo rotũdo, sed maiore quàm mali amplitudine: Cycas uocant. Triennio maturescunt. Semperq; frutici pomum est subnascente alio. Thebaidis fructus extemplo in cados cõditur:cum sui ardoris anima:ni ita fiat,celeriter expirat:marcescitq; nõ retostus furnis. Ex reliquo genere plebeię uidẽtur. Syri & Iuba tragemata appellant. Nam in alia parte Phœnices Ciliciæq;,populari etiã nomine à nobis appellantur balani. Eorum quoq; plura genera. Differunt figura rotunditatis aut proceritatis. Differunt & colore,nigriores ac rubentes. Nec pauciores ficu traduntur colores. Maxime tamen placent candidi. Distant & magnitudine, prout multi cubitũ effecere. Quidam sunt nõ ampliores faba. Seruantur hi demum,qui nascũtur in salsis atque sabulosis,ut in Iudæa & Cyrenaica Africa. Non item in Aegypto, Cypro, Syria,& Seleucia Assyriæ. Quamobrem sues & reliqua animalia ex his saginantur. Vitiati aut uetusti eius pomi signum est,decidisse candidam uerrucam,quæ racemo adhæserit. Alexandri milites palmis uiridibus strangulati sunt. In Gedrosis id factum est pomi genere,ali-

bico

bi copia euenit. Est enim tanta musteis suauitas, ut finis mandendi non nisi periculo fiat.

De Syriæ arboribus. Cap. v

SYria præter hanc peculiares habet arbores. In nucum genere pistacia nota. Prodesse aduersus serpentium traduntur morsus, & potu & cibo. In ficorum autem caricas, & minores eius generis, quę cottana uocant. Item pruna in Damasco monte nata, & myxa, utranque iam familiarem Italiæ. Ex myxis in Aegypto & uina fiunt. Iuniperi similem habent Phœnices & cedrum minorem. Duo eius genera, Lycia & Phœnicia. Differunt folio. Nam quæ durum, acutum, spinosum habet, oxycedros uocatur, ramosa & nodis infesta. Altera odore præstat. Fructum ferũt myrti magnitudine, dulcem sapore. Et maioris cedri duo genera: Quæ floret, fructum non fert. Fructifera non floret, & in ea antecedentem fructum occupat nouus. Semen eius cupresso simile. Quidam cedrelaten uocant. Ex hac resina laudatissima. Materiæ uero ipsi æternitas. Itaq; & simulacra deorum ex ea factitauerunt. Cedrinus est Romę in delubro Apollo Sosianus, Seleucia aduectus. Cedro similis in Arcadia est arbor: in Phrygia frutex uocatur.

De terebintho. Cap. vi

SYria & terebinthũ habet. Ex his mascula est sine fructu. Fœminarũ duo genera. Alteri fructus rubet lentis magnitudine, alteri pallidus. Cũ uite maturescit, nõ grandior faba, odore iucũdior, tactu resinosus circa Idam Troadis. Sed in Macedonia breuis arbor hæc atq; fruticosa, in Damasco Syriæ magna. Materies ei admodũ lenta, ac fidelis ad uetustatem, eximij ac nigri splendoris, flos racemosus oliuæ modo, sed rubens, folia densa. Fert & folliculos emittentes quædam animalia, ceu culices, lentoremq; resinosum, qui & cortice erumpit. Etiam rhus Syriæ mascula fert, sterili fœmina, folio ulmi paulo longiore & piloso, foliorũ inter se semper contrarijs pediculis, gracili breuiq; ramo. Pelles candidæ conficiuntur ijs. Semen lenti simile cum uua rubescit, quod uocatur rhus, medicamentis necessarium.

De ficu Aegyptia & Cypria. Cap. vii

ET in Aegypto multa genera, quæ nõ alibi. Ante omnia ficus, ob id Aegyptia cognominata. Arbor moro similis folio, magnitudine, aspectu. Pomũ fert nõ ramis, sed caudice ipso. Idq; ipsum ficus est prædulcis, sine granis interioribus, perq; fœcũdo prouẽtu, scalpendo tantũ ferreis unguibus: aliter nõ maturescit. Sed cum factum est quarto die demetitur, alio subnascente: septeno ita numerosa partu, per singulas æstates multo lacte abundante. Subnascitur etiam si nõ scalpatur fœtus quater æstate, prioremq; expellit immaturũ. Materies proprij generis inter utilissimas. Cæsa statim stagnis mergit̃. Hoc est eius siccari. Et primo sidit, postea fluitare incipit: certoq; fugit eam alienus humor, qui aliam omnem rigat. Cum innatare cœperit, tempestiuæ habet signũ. Huic similis quadantenus quæ uocatur Cypria ficus in Creta. Nam & illa in caudice ipso fert pomũ & ramis, cũ in crassitudinem adoleuere. Sed hæc germina emittit sine ullis folijs radicis similia. Caudex arboris similis populo, folium ulmo. Fructus quaternos fundit, totiens & germinat. Sed grossus eius nõ maturescit, nisi incisura emisso lacte. Suauitas & interiora fici, magnitudo sorbi.

De Ceraunia siliqua. Cap. viii

SImilis his siliqua, quam Iones Cerauniam uocant: trunco & ipsa fertilis, sed pomo siliquæ. Ob id quidam Aegyptiã ficum dixere, errore manifesto. Nõ enim in Aegypto nascitur, sed in Syria Ioniaq;, & circa Gnidum, atque in Rhodo, semper comantibus folijs, flore candido, cũ uehementia odoris: plantigera imis partibus, & ideo superficie flauescens, succum auferente sobole. Pomo antecedentis anni circa canis ortus detracto, statim alterum parit: postea florem, per arcturum hyeme fœtus enutriente.

De persica Aegypti, & spina Aegyptia. Cap. ix

AEgyptus & persicam arborem sui generis habet, similem piro, folia retinentem. Fertilitas assidua ei, subnascente crastino fructu. Maturitas etesiarum afflatu. Pomum

longius piro, inclusum amygdalæ putamine & corio, colore herbido: sed ubi nux illi, huic pomum, differens breuitate ac mollitie: & quamuis blandiatur prædulcis suauitas, innocuum. Materies bonitate, firmitudine, nigritia quoque nihil differens à loto. Simulacra ex ea factitauere, non eadem gratia quàm fideli materie, ut ex arbore quam balanũ appellauimus, magna ex parte contorta. Naualis itaque tantum est. At è diuerso cuci in magno honore palmæ similis, quando & eius folijs utuntur ad textilia. Differt, quod in brachia ramorum spargitur. Pomo magnitudo quæ manum impleat, color fuluus, cõmendabilis succo ex austero dulci. Lignum intus grandis firmæque duritiæ, ex quo uelares detornãt annulos. In eo nucleus dulcis dum recens est. Siccatus durescit ad infinitũ, ut mandi non possit, nisi pluribus diebus maceratus. Materies crispioris elegantiæ, & ob id Persis gratissima. Nec minus spina celebratur in eadem gente duntaxat nigra, quoniam incorrupta etiã in aquis durat, ob id utilissima nauium costis. Candida facile putrescit. Aculeus spinarum & in folijs. Semen in siliquis, quo coria perficiuntur gallæ uice. Flos & coronis iucundus, & medicamentis utilis. Manat & gũmi ex ea. Sed præcipua utilitas quod cæsa anno tertio resurgit. Circa Thebas hæc, ubi & quercus, & Persica, & oliua, CCC. à Nilo stadijs syluestri tractu, & suis fontibus riguo.

De pruno & arboribus circa Mẽphim. Cap. X

IBi & prunus Aegyptia, nõ dissimilis spinæ proxime dictæ, pomo mespili, maturescens bruma, nec folia dimittens. Lignum in pomo grande, sed corpus ipsum natura copiaque messium instar incolis. Purgatũ enim tundunt, seruantque eius offas. Syluestris fuit & circa Memphim regio tam uastis arboribus ut terni nequirent uel circũplecti, unius peculiari miraculo, nec pomum propter, usumúe aliquem, sed euentum. Facies enim spinæ folia habet ceu pennas, quæ tactis ab homine ramis, cadunt protinus, ac postea renascuntur.

De gummi generibus, & papyro. Cap. XI

GVmmi optimum esse ex Aegyptia spina conuenit, uermiculatũ, colore glauco, purum sine cortice, dentibus adhærẽs. Pretiũ eius in libras XIII. Deterius ex amygdalis amaris & ceraso, pessimũ ex prunis. Fluit & ex uitibus, infantiũ ulceribus aptissimum. & aliquando ex olea dentium dolori: ulmo etiam in Coryco monte Ciliciæ, ac iunipero, ad nihil utile: ex ulmi uero gummi & culices ibi enascuntur. Fit & ex sarcocolla (ita uocatur arbor) gummi utilissimũ pictoribus ac medicis, simile pollini thuris: & ideo candidum quàm ruffum melius. Pretium eius quod supra. Nondum palustria attigimus, nec fruticum amnium. Prius tamen quàm digrediamur ab Aegypto & papyri natura dicetur, cum chartæ usu maxime humanitas uitæ constet & memoria. Et hãc Alexandri magni uictoria repertam, autor est M. Varro, condita in Aegypto Alexandria. Ante non fuisse chartarum usum. in palmarum folijs primo scriptitatum: deinde quarundam arborum libris. Postea publica monumenta plumbeis uoluminibus, mox & priuata linteis cõfici cœpta, aut ceris. Pugillariũ enim usum fuisse etiam ante Troiana tempora inuenimus apud Homerum. Illo uero prodente ne terram quidem ipsam totam fuisse, quæ nũc Aegyptus intelligitur, cum in Sebennytico saltẽ eius nominis charta nascatur. Postea adaggeratã Nilo. Siquidem à Pharo insula quæ nũc Alexandriæ põte iũgitur, noctis dieique uelifico nauigij cursu terram fuisse prodidit. Mox æmulatione circa bibliothecas regum Ptolemæi & Eumenis, supprimente chartas Ptolemæo, idem Varro membranas Pergami tradidit repertas. Postea promiscue patuit usus rei, qua cõstat immortalitas hominũ. Papyrũ ergo nascitur in palustribus Aegypti, aut quiescentibus Nili aquis, ubi euagatæ stagnant, duo cubita non excedente altitudine gurgitũ, brachiali radicis obliquæ crassitudine, triangulis lateribus, decem non amplius cubitorũ longitudine in gracilitatẽ fastigiatum, thyrsi modo cacumen includens. Semine nullo, aut usu eius alio quàm floris ad deos coronandos. Radicibus incolæ pro ligno utuntur: nec ignis tantum gratia, sed ad alia quoque utensilia uasorum. Ex ipso quidem papyro nauigia texunt. Et è libro uela, tegetesque, nec non & ue

stem

stem, atq; stragula ac funes. Mandunt quoq; crudum decoctumcq;, succum tantū deuorantes. Nascitur & in Syria, circa quem odoratus ille calamus lacum. Neq; alijs usus est, quàm inde funibus rex Antigonus in naualibus rebus, nondum sparto communicato. Nuper & in Euphrate nascēs circa Babylonem papyrum intellectum est eundem usum habere chartæ. Et tamen adhuc malunt Parthi uestibus literas intexere. Præparantur ex eo chartæ, diuiso acu in prætenues sed quàm latissimas philuras.

De generibus chartarum, & quomodo chartæ fiant, & de chartarum probatione, & uitijs & glutino earum. Cap. XII

Principatus medio, atque inde scissuræ ordine. Hieratica appellabatur antiquitus, religiosis tantum uoluminibus dicata, quæ ab adulatione Augusti nomen accepit, sicut secunda Liuiæ à coniuge eius. Ita descendit hieratica in tertiū nomen. Proximum amphitheatricæ datum fuerat à confecturæ loco. Excepit hanc Romæ Fannij sagax officina, tenuatamcq; curiosa interpollatione principalem fecit è plebeia, & nomen ei dedit. Quæ non esset ita recurata, in suo mansit amphitheatrica. Post hāc Saitica ab oppido, ubi maxima fertilitas ex uilioribus ramentis: propiorcq; etiamnum cortici Tæniotica à uicino loco, pondere iam hæc non bonitate uenalis. Nam emporetica inutilis scribendo, inuolucris chartarum segestriumcq; in mercibus usum præbet, & ideo à mercatoribus cognominata. Post hanc papyrum est, extremumcq; eius scirpo simile, ac ne ad funes quidem nisi in humore utile. Texunturcq; omnes tabulæ madentes Nili aqua. Turbidus liquor uim glutini præbet, cū primo supina tabula scheda adlinitur, longitudine papyri, quæ potuit esse segminibus utrinque amputatis. Transuersa postea crates peragitur. Premitur deinde prælis, & siccantur sole plagulæ atque inter se iunguntur, proximarum semper bonitatis diminutione ad deterrimas. Nunquam plures scapo quàm uicenæ. Magna in latitudine earum differentia, XIII digitorum optimis. Duo detrahūtur hieraticæ. Fanniana denos habet. Et uno minus amphitheatrica. Pauciores Saitica, nec malleo sufficit. Nam emporeticę breuitas sex digitos non excedit. Præterea spectātur in chartis, tenuitas, densitas, candor, leuor. Primatum mutauit Claudius Cæsar. Nimia quippe Augustæ tenuitas tolerandis non sufficiebat calamis. Ad hoc transmittens literas lituræ metum afferebat aduersis, & aliàs indecoro uisu pertranslucida. Igitur & secūdo corio statumina facta sunt è primo subtegmine. Auxit & latitudinem. Pedalis erat mensura, & cubitalis macrocolis. Sed ratio deprehendit uitiū, unius schedæ reuulsione plures infestāte paginas. Ob hoc prælata omnibus Claudia. Augustæ in epistolis autoritas relicta. Liuiana suam tenuit, cui nihil è prima erat, sed omnia è secunda. Scabritia leuigatur dente concháue, sed caducæ literæ fiunt. Minus sorbet politura charta, magis splendet. Rebellat sæpe humor incuriose datus, primocq; malleo deprehenditur, aut etiam odore cum fuerit indiligentior. Deprehenditur & lentigo oculis, sed inserta medijs glutinamentis tęnia, fungo papyri bibula, uix nisi litera fundente se: tantum inest fraudis. Alius igitur iterum texendis labor. Glutinum uulgare è pollinis flore temperatur feruente aqua, minimo aceti aspersu. Nam fabrile gummiscq; fragilia sunt. Diligentior cura, molli panis fermentati colata aqua feruente: minimum hoc modo intergerij, atq; etiam Nili lenitas superatur. Omne autem glutinum, nec uetustius esse debet uno die, nec recentius. Postea malleo tenuatur, & iterum glutino percurritur, iterumcq; constricta erugatur atque extenditur malleo. Ita sunt longinqua monumenta Tiberij Caijcq; Gracchorum manus, quæ apud Pomponium Secundum uatem ciuemcq; clarissimum uidi annos ferè post CC. Iam uero Ciceronis ac diui Augusti Virgilijcq; sæpenumero uidemus.

De libris Numæ. Cap. XIII

INgētia quidē exempla cōtra Varronis sententiā de chartis reperiūtur. Nanq; Cassius

Hemina uetuſtiſsimus autor annalium, quarto eorum libro prodidit, Cn. Terẽtium ſcribam agrum ſuum in Ianiculo repaſtinantem offendiſſe arcam, in qua Numa qui Romæ regnauit ſitus fuiſſet. In eadẽ libros eius repertos P. Cornelio L. F. Cethego, M. Bebio, Q. F. Pamphilo COSS. ad quos à regno Numę colliguntur anni DXXXV. & hos fuiſſe è charta: maiore etiamnum miraculo, quod tot infoſsi durauerunt annis. Quapropter in re tanta ipſius Heminæ uerba ponam. Mirabantur alij quomodo illi libri durare potuiſſent. Ille ita rationem reddebat: Lapidem fuiſſe quadratum circiter in medio arcte uinctum candelis quoquò uerſus. In eo lapide inſuper libros impoſitos fuiſſe, propterea arbitrarier eos non computruiſſe. Et libros cedratos fuiſſe, propterea arbitrarier tineas non tetigiſſe. In his libris ſcripta erant, philoſophiæ Pythagoricæ. Eosq; combuſtos à Q. Petilio prætore, quia philoſophiæ ſcripta eſſent. Hoc idem tradit C. Piſo cenſorius primo commentariorum libro. Sed libros ſeptẽ iuris pontificij, totidemq; Pythagoricos fuiſſe. Tuditanus decimo tertio, Numæ decretorũ fuiſſe. Libros XII fuiſſe, ipſe Varro humanarum antiquitatum V. Antiàs ſecundo, duos põtificales Latinos, totidem Græcos prę cepta philoſophiæ cõtinentes. Idem tertio, ponit quò comburi eos placuerit. Inter omnes uero conuenit, Sibyllam ad Tarquinium Superbum treis libros attuliſſe. Ex quibus igni duo cremati ab ipſa, tertius cum capitolio Syllanis temporibus. Præterea Mutianus ter conſul prodidit nuper ſe legiſſe, cum præſideret Lyciæ, Sarpedonis à Troia ſcriptam in quodam templo epiſtolæ chartam. Quod eo magis miror, ſi etiamnũ Homero condente Aegyptus non erat: aut cur, ſi iam hic erat uſus, in ipſa illa Lycia Bellerophonti codicillos datos non epiſtolas prodidit? Sterilitatem ſentit hoc quoq;. Factumq; iam Tiberio principe inopia chartę, ut è Senatu darentur arbitri diſpenſandi: aliàs in tumultu uita erat.

De arboribus Æthiopiæ Cap. XIIII

AEthiopia Ægypto cõtermina, inſignes arbores nõ ferè habet, præter laniferas, quarum natura in deſcriptione Indorum, atque Arabiæ dicta eſt. Propior tamen huic natura lanæ, maiorq; folliculus granati modo mali: ſimileſq; & inter ſe arbores ipſæ. Præter hanc palmæ, quales retulimus. Inſularum arbores ambitu Aethiopiæ, & nemora odorata, in mentione earum dicta ſunt.

De Atlantis arboribus, & cedrinis menſis, & quæ in his laudentur, & quæ uituperentur. Cap. XV

ATlas mons peculiari proditur ſylua, de qua diximus. Confines ei Mauri, quibus plurima arbor cedri & menſarum inſania, quas fœminæ uiris contra margaritas regerunt. Extat hodie M. Ciceronis in illa paupertate, & quod magis mirum eſt, illo æuo empta H—S. X. memoratur & Galli Aſinij, H—S. XI. Venundatæ ſunt & duæ Iuba rege uendente: quarũ alteri precium fuit H—S. XV. alteri paulo minus. Interijt nuper incendio à Cethegis deſcendens, H—S. XIIII permutata, latifundij taxatione, ſi quis prædia tanti mercari malit. Magnitudo ampliſsima adhuc fuit, unius commiſſæ ex orbibus dimidiatis duobus, à rege Mauritaniæ Ptolemæo, quatuor pedum & ſemipedis per medium ambitum, craſsitudine quadrantali: maiuſque miracuulm in ea eſt artis latente iunctura, quàm potuiſſet eſſe natura ſolidæ. Item à Nomio Tiberij Cæſaris liberto cognomen trahentis, tribus ſicilicis infra quatuor pedes totidemque infra ſemipedem craſsitudinis. Qua in re non omittendum uidetur: Tiberio principi menſam quatuor pedes ſextante & ſicilico excedentem, tota uero craſsitudine ſeſcunciali, operimento laminæ ueſtitam fuiſſe, cum tam opima Nomio liberto eius eſſet, cuius materia erat tuber: hoc eſt radicis uitium, maximeq; in eo laudatum, quod ſub terra totum fuerit, & rarius quàm quæ ſuperne, quæque gignuntur etiam in ramis: proprieq; quod tanti emitur, arborum uitium eſt, quarum amplitudo ac radices æſtimari poſſunt ex orbibus. Sunt autem

cupreſſo fœminæ etiamnũ ſylueſtri ſimiles folio, odore, caudice. Anchorarius mons uocatur citerioris Mauritaniæ, qui laudatiſsimã dedit cedrum, iam exhauſtus. Menſis præcipua dos in uena criſpis, uel in uertice uarijs. Illud oblongo euenit diſcurſu, ideoq; tigrinæ appellantur. Hoc intorto, & ideo tales pantherinæ uocantur. Sunt & undatim criſpæ, maiore gratia, ſi pauonum caudæ oculos imitentur. Magna uero poſt has gratia extra prædictas criſpis denſa ueluti grani congerie, quas ob id à ſimilitudine apiatas uocant. Summa uero omniũ in colore. Hic maxime mulſi placet, ſuis refulgens uenis. Poſt hæc amplitudo eſt iam totius caudicis. Iuuant plura quoq; in una menſa uitia. Lignum, ita uocatur materia ſurda, & indigeſta ſimplicitas, aut platani foliorum modo digeſta. item ilignæ uenæ ſimilitudo, uel coloris: & quibus maxime obnoxias fecere æſtus uentiq;, rimæ, aut capillamenta rimas imitata. Poſtea murena nigro tranſcurrens limite, uarijsq; corticum punctis apprehenſus papauerum modo, & in totum atro propior color, maculæúe diſcolores. Virides terra cõdunt barbari, & illinunt cera. Artifices uero frumẽti aceruis imponunt ſeptenis diebus, totidem intermiſsis: mirumq;, ponderi quantum ita detrahant. Naufragia docuere nuper, hanc quoq; materiam ſiccatã mari, duritie incorrupta ſpiſſari, non ullo modo uehementius. Nutriuntur optime, ſplendeſcuntq;, manu ſicca fricatæ à balineis maxime: nec à uinis læduntur, ut his genitæ. Inter pauca nitidioris uitæ inſtrumenta hæc arbor eſt: quapropter inſiſtendum ei quoque paulum uidetur.

Trogete arbor quæ. Cap. XVI

NOta etiam Homero fuit: trogete uocatur, ab alijs thya. Hanc igitur inter odores uri tradit in delicijs Circes, quam deam uolebat intelligi, magno errore eorũ, qui odoramenta in eo uocabulo accipiunt, cum præſertim eodem uerſu cedrum laricemq; unà tradat: in quo manifeſtum eſt de arboribus tantum locutum. Theophraſtus, qui primus à Magni Alexandri ætate ſcribit quæ circa urbis Romæ quadringenteſimumquadrageſimum geſta ſunt annum, magnum iam huic arbori honorem tribuit, memoratas ex ea referens templorũ ueterũ contignationes, quandamq; immortalitatem materiæ in tectis contra uitia omnia incorruptæ. Radice nihil criſpius, nec aliunde pretioſiora opera. Præcipuam aũt eſſe eam arborem circa Ammonis delubrũ. Naſci & interiore Cyrenaicæ parte. De menſis tamen tacuit, & aliâs nullius ante Ciceronianam uetuſtior memoria eſt: ex quo nouitiæ apparẽt. Alia eſt arbor eodem nomine, malum ferens execratum aliquibus odore & amaritudine, alijs expetitum, domos etiam decorans, nec dicenda uerboſius.

De arbore loto. Cap. XVII

EAdem Africa quà uergit ad nos, inſignem arborem loton gignit, quam uocant celtin, & ipſam Italiæ familiarem, ſed terra mutatam. Præcipua eſt circa Syrtes atque Naſamonas. Magnitudo quæ piro, quanquam Nepos Cornelius breuem tradat. Inciſuræ folio crebriores, alioquin ilicis uiderentur. Differentiæ plures, eæq; maxime fructibus fiunt. Magnitudo huic fabæ, color croci, ſed ante maturitatem alius atque alius, ſicut in uuis. Naſcitur denſus in ramis myrti modo, nõ ut in Italia ceraſi. Tam dulcis ibi cibus, ut nomen etiam genti terræq; dederit, nimis hoſpitali aduenarum obliuione patriæ. Ferunt uentris non ſentire morbos, qui eum mandant. Melior ſine interiore nucleo, qui in altero genere oſſeus uidetur. Vinũ quoq; exprimitur huic ſimile mulſo, quod ultra denos dies negat durare idem Nepos: bacchasq; cõtuſas cũ alica ad cibos dolijs condi. Quin & exercitus paſtos eo accepimus, ultro citroq; cõmeãtes per Africã. Ligno colos niger. Ad tibiarũ cantus expetitur. E radice cultellis capulos breuesq; alios uſus excogitãt. Hæc ibi natura arboris. Eſt autem eodem nomine & herba, & in Aegypto caulis in paluſtriũ genere. Recedentibus enim aquis Nili riguis, prouenit ſimilis fabæ caule, folijsq; denſa congerie ſtipatis, breuioribus tantum, gracilioribusq;: cui fructus in capite papaueri ſimilis inciſuris, omniq; alio modo, intus grana ceu milium. Incolæ capita in aceruis putrefaciũt, mox ſeparant lauãdo & ſiccata tundunt, eoq; pane utũtur. Mirũ eſt quod præter hæc tra-

ditur

ditur: Sole occidente papauera ea comprimi, & integi folijs. Ad ortum autem aperiri do nec matureſcant, floſq; qui eſt candidus, decidat.

De ſcapo ipſo, & radice loti. Cap. XVIII

HOc amplius in Euphrate tradunt, & ſcapum ipſum & florem ueſpera mergi uſq; in medias noctes, totumq; abire in altum, ut ne dimiſſa quidem manu poſſit inueniri. Verti deinde, paulatimq; ſubrigi, & ad exortum ſolis emergere extra aquam, ac florem patefacere, atque etiamnum exurgere, ut planè ab aqua abſit alte. Radicem lotos hæc habet mali cotonei magnitudine, opertã nigro cortice, qualis & caſtaneas tegit. Interius candidum corpus, gratum cibis, ſed crudo gratius decoctum, ſiue aqua, ſiue pruna. Nec aliunde magis, quàm purgamentis eius ſues craſſeſcunt.

De paliuro, & Punico malo, & de flore Punici mali. Cap. XIX

CYrenaica regio lotō ſuæ poſtponit paliuro. Fruticoſior hæc fructuq; magis rubēs, cuius nucleus non ſimul manditur, iucundus per ſe, atque ſuauior è uino, quin & uina ſucco ſuo commendans. Interior Africa ad Garamantas uſque, & deſerta, palmarum magnitudine & ſuauitate conſtat, nobilibus maxime circa delubrum Ammonis. Sed circa Carthaginem Punicum malum cognomine ſibi uendicat. Aliqui granatum appellant. Diuiſit & in genera, apyrinon uocando, cui lignoſus nucleus abeſt. Sed candidior ei natura, & blandiores ſunt acini, minuſq; amaris diſtincti membranis. Alia ſtructura eorum, ut in fauis, communis. Nucleos habentium V. ſpecies, dulcia, acria, mixta, acida, uinoſa. Samia & Ægyptia, diſtinguuntur erythrocomis & leucocomis. Corticis maior uſus ex acerbis ad perficienda coria. Flos balauſtium uocatur, & medicinis idoneus, & tingendis ueſtibus, quarum color inde nomen accepit.

De Aſiæ & Græciæ fruticibus. Cap. XX

IN Aſia & Græcia naſcuntur frutices, Epicactis, quem alij embolinen uocant, paruis folijs, quæ pota contra uenena proſunt, ſicut Herices contra ſerpentes.

De thymelæa, ſiue chamelæa, & tragacanthe, & de tragio, ſiue ſcorpione, & myrice, & brya, & galla. Cap. XXI

ET in quo naſcitur granum Gnidium, quod aliqui linum uocant. Fruticem uero thymelæam, alij chamelæã, alij pyros achnen, alij cneſtron, alij cneoron. Eſt ſimilis oleaſtro, folijs anguſtioribus, gummoſis ſi mordeantur, myrti magnitudine, ſemine colore & ſpecie farris, ad medicinæ tantum uſum. Tragion fruticem ſola Creta inſula gignit, terebintho ſimilem & ſemine, quod contra ſagittarum ictus efficaciſſimum tradunt. Eadem & tragacanthen, ſpinæ albæ radice, multum prælatam apud Medos aut in Achaia naſcenti. Precium eius in libras XIII. Tragion & Aſia fert, ſiue ſcorpionem, ueprem ſine folijs, racemis rubentibus, ad medicinæ uſum. Myricen & Italia quam alij tamaricē uocant, Achaia autem bryan ſylueſtrem: inſigne in ea, quod ſatiua tantũ ferat gallæ ſimilem fructum. In Syria & in Ægypto copioſa hęc eſt, cuius infelicia ligna appellamus, quę tamen infeliciora ſunt Græciæ. Gignit enim arborem oſtryn, quam & oſtryam uocant, ſolitariam circa ſaxa aquoſa, ſimilem fraxino cortice, & ramis, folio piri, paulo tamen longioribus craſſioribuſq;, ac rugoſis inciſuris, quæ per tota diſcurrunt: ſemine hordeo ſimili & colore. materia eſt dura atque firma: qua in domum illata, difficiles partus fieri produnt, morteſq; miſeras.

De euonymo, & adrachne, coggygria, & thapſia. XXII

NEc auſpicatior in Lesbo inſula arbor quæ uocatur euonymos, non abſimilis Punicæ arbori, inter eam & laurum folij magnitudine, figura uero & mollitia punicæ, flore candidiore, ſtatim peſtem denuncians. Fert ſiliquas ſeſami ſimiles, intus granum quadrangula figura, ſpiſſum, letale animantibus: nec non & in folio eadem uis. Succurrit aliquando præceps alui exinanitio. Alexander Cornelius arborem eonem appellauit, ex

qua facta esset Argo, similem robori uiscũ ferenti, quæ nec aqua nec igni posset corrumpi, sicuti nec uiscũ, nulli alij cognitã, quod equidem sciam. Adrachnen omnes ferè Græci portulacæ nomine interpretãtur, cum illa sit herba, & andrachne uocetur, unius literæ diuersitate. Cæterũ adrachne est syluestris arbor, neq; in planis nascens, similis unedoni, folio tantum minore, & nunquam decidente: cortice nec scabro quidem, sed qui circumgelatus uideri possit: tam tristis aspectu est. Similis & coggygria folio, magnitudine minor. Proprietatem habet fructum amittendi lanugine (pappum uocãt) quod nulli alij arbori euenit. Similis & apharce, bifera æque quàm adrachne. Priorem fructum incipiente pubescere uua peragit, alterum initio hyemis: quales eos, non traditur. Et ferulam inter externas dixisse cõueniet, arborumq; generi ascripsisse, quoniam quarundam naturæ (sicut distinguemus) lignũ omne corticis loco habent, hoc est forinsecus, ligni autem loco fungosam intus medullam, ut sambuci: quædam uero inanitatẽ, ut harundines. Ferula calidis nascitur locis, atq; trãs maria, geniculatis nodata scapis. Duo eius genera: Narthecea Græci uocant, assurgentẽ in altitudinem, Nartheciã uero semper humilem. A genibus exeuntia folia maxima, ut quæq; terræ proxima. Cætero natura eadem, quæ anetho, & fructui similis. Nulli fruticũ leuitas maior: ob id gestata facilius, baculorum usum senectuti præbet. Semen ferulæ, thapsiam quidam uocauere: decepti eo, quoniã ferula sine dubio est thapsia, sed sui generis, folijs fœniculi, inani caule, nec excedente baculi longitudinẽ. Semen quale ferulæ, radix candida. Incisa lacte manat, & cõtusa succo: nec corticẽ abdicant, omnia ea uenenata. Quippe etiam fodientibus nocet: si minima aspirat aura, intumescũt corpora, faciemq; inuadunt ignes sacri: ob id cerato prius illinunt. Quibusdã tamen morbis auxiliari dicunt medici, permixtã alijs. Item in alopecijs sugillatisq; ac liuentibus: ceu uero remedia desint, ut scelera cõtractent. Sed ista prætexũt noxio instrumẽto: tantũq; impudentiæ est, ut uenenũ artis esse persuadeant. Thapsia est in Africa uehementissima. Quidam caulem incidunt per messes, & in ipsa excauãt radice quò succus confluat, arefactumq; tollunt, alij folium. Radicem tundũt in pila, & succũ in sole coactũ diuidũt in pastillos. Nero Cæsar claritatem ei dedit initio imperij, nocturnis grassationibus conuerberatam faciem illinens sibi cum thure ceraq;, & sequuto die cõtra famam cutem synceram circumferens. Ignem ferulis optime seruari certum est, easq; in Aegypto præcellere.

De cappari siue cynosbato, aut opheostaphyle, & de sari. Cap. XXIII

IBi & capparis, firmioris ligni frutex, seminisq; & cibi uulgati, caule quoq; unà plerũq; decerpto. Cauenda eius genera peregrina. Siquidem Arabicum pestilens, Africũ gingiuis inimicum, Marmaricum uuluis, & omniũ inflationibus. Apulum uomitus facit, stomachum & aluum mouet. Quidam eum cynosbaton uocant, alij opheostaphylen. Fruticosi est generis & sari, circa Nilum nascens duorum cubitorum altitudine, pollicari crassitudine, coma papyri, similiq; manditur modo: radice ferrarijs officinis pręcipua, carbonis usu, propter duritiam.

De spina Babylonis regia, & de cytiso. Cap. XXIIII

NOn omittendum est & quod Babylone seritur in spinis, quoniam non aliubi uiuit. Estq; sicut uiscum in arboribus: sed illud in spina tantũ, quæ regia uocatur. Mirum, quod eadem die germinat qua iniectum est. Inijcitur autem ipso canis ortu, & celerrime arborem occupat. Condiũt eo uina, & ideo seritur. Spina illa nascitur & Athenis in longis muris. Frutex est & cytisus, ab Aristomacho Atheniensi miris laudibus prædicatus pabulo ouium, aridus uero etiam suum: spondetq; iugero eius annua H–S. MM. uel mediocri solo reditus. Vtilitas quæ eruo, sed ocior satietas, per q̃ modico pinguescente quadrupede, ita ut iumenta hordeum spernant. Non ex alio pabulo lactis maior copia aut melior, super omnia pecorum medicina à morbis omni usu præstante. Quin & nutricibus in defectu lactis aridum, atque in aqua decoctum, potui cum uino dari iubet: firmiores celsioresq; infantes fore. Viridem etiam gallinis, aut si aruerit madefactum. Apes quoq; nunquã defore cytisi pabulo cõtingente, promittũt Democritus & Aristomachus

Nec

Nec aliud minoris impẽdij eſt. Seritur cum hordeo, aut uere ſemine ut porrum, uel caule autumno ante brumam. Si ſemine, madidum. Et ſi deſint imbres, ſatum ſpargitur. Plantę cubitales ſeruntur ſcrobe pedali. Seritur poſt æquinoctia tenero frutice. Perficitur trienio. Demetitur uerno æquinoctio cum florere deſinit, uel pueri, uel anus uiliſſima opera. Canus aſpectu, breuiterq; ſi quis exprimere ſimilitudinẽ uelit, anguſtioris trifolij frutex. Datur animalibus poſt biduũ ſemper. Hieme uero quod inaruit, madidum. Satiant equos denæ libræ, & portione minora animalia: obiterq; inter ordines allium & cepe ſeri fertile eſt. Inuentus hic frutex in Cythno inſula inde translatus eſt in omnes Cycladas, mox in urbes Græcas, magno caſei prouentu, propter quod maxime miror rarum eſſe in Italia. Non æſtuum, non frigorum, nõ grandinum, aut niuis iniuriam expaueſcit. Adijcit Hyginus, ne hoſtium quidem, propter nullam gratiam ligni.

De fruticibus & arboribus noſtri maris, atq; rubri, & Indici. Cap. xxv

NAſcuntur & in mari frutices arboresq;, minores in noſtro. Rubrũ enim & totus orientis oceanus refertus eſt ſyluis. Non habet lingua alia nomen, quod Græci uocant phycos: quoniam alga herbarum magis uocabulum intelligitur: hic autem eſt frutex. Folia lata colore uiridi gignit, quod quidam praſon uocant, alij zoſtera. Alterum genus eiuſdem, capillaceo folio ſimile fœniculo, in ſaxis naſcitur. Superius in uadis haud procul littore. Verno utrunq;, & interit autumno. Circa Cretam inſulam nato in petris purpuras quoq; inficiunt. Laudatiſſimo à parte aquilonis, aut cum ſpongijs. Tertium eſt gramini ſimile, radice geniculata & caule, qualiter calami. Aliud genus fruticum bryon uocatur, folio lactucæ, rugoſiore tantũ, iam hoc interius naſcẽs. In alto uero abies & quercus cubitali altitudine. Ramis earum adhærent conchæ. Quercu etiam tingi lanas tradunt. Glandem etiam quaſdam ferre in alto: naufragis hæc deprehenſa urinantibusq;. Et aliæ traduntur prægrãdes circa Sicyonem. Vitis enim paſſim naſcitur. Sed ficus ſine folijs, rubro cortice. Fit & palma fruticum generis. Extra Herculis columnas porri fronde naſcitur frutex, & alius lauri & thymi, qui ambo eiecti in pumicem transfigurantur. At in oriente mirum eſt, ſtatim à Copto per ſolitudines nihil gigni præter ſpinam, quæ ſitiens uocatur, & hanc raram admodum. In mari uero rubro ſyluas uiuere, laurum maxime & oliuam ferentem baccas: & cum pluat, fungos, qui ſole tacti mutãtur in pumicem. Fruticũ ipſorum magnitudo ternorum eſt cubitorum, caniculis referta, uix ut proſpicere è naui tutum ſit, remos plerunq; ipſos inuadentibus. Qui nauigauere in Indos Alexandri milites, frõdem marinarum arborum tradidere in aqua uiridem fuiſſe, exemptam ſole protinus in ſalem areſcentem. Iuncos quoq; lapideos per quàm ſimiles ueris per littora, & in alto quaſdam arbuſculas colore bubuli cornus ramoſas, & cacuminibus rubentes: cum tractarẽtur, uitri modo fragiles, in igne autẽ ut ferrum inardeſcẽtes, reſtinctis colore ſuo redeunte. Eodem tractu inſularum ſyluas operit æſtus, quanquam altiores platanis populisq; altiſſimis. Folia ijs lauri, flos uiolæ & odore & colore. Baccæ ut oleis, & ipſe odoris iucũdi autumno naſcentes, folijs nunquam deciduis. Harum minores totas integit mare. Maximarum cacumina extant, ad quæ naues religantur: & cum receſſit æſtus, & radices. Alias quoque arbores in alto ab eiſdem accepimus eodem in mari uiſas, ſemper folia retinentes: fructu earum lupino ſimili. Iuba tradit circa Troglodytarum inſulas fruticem in alto uocari Iſidos plocamon, corallio ſimilem ſine folijs: præciſum mutato colore in nigrũ dureſcere. Cum cadat, frãgi. Item alium qui uocetur charitoblepharon, efficacem in amatorijs. Spathalia eo facere & monilia fœminas. Sentire eum ſe capi, durariq́ue cornus modo, & hebetare aciem ferri. Quod ſi fefellerint inſidiæ, in lapidem transfigurari.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XIIII

In quo fructiferæ arbores traduntur.

PROOEMIVM.

EXTERNAE arbores, indocilesꝗ nasci alibi q̃ ubi cœpere, & quæ in alienas non commeant terras, hactenus ferè sunt. Licetꝗ iam de cōmunibus loqui, quarū omniū peculiaris parens uideri potest Italia. Noscentes tantum meminerint, naturas earū à nobis interim dici, non culturas. Quanꝗ & colendi maxima in natura portio est. Illud satis mirari non queo, interisse quarundam memoriam: atꝗ etiam nominum, quæ autores prodidere, notitiam. Quis enim non cōmunicato orbe terrarum, maiestate Romani imperij profecisse uitā putet cōmercio rerū ac societate festæ pacis, omniaꝗ etiam quæ occulta ante fuerant, in promiscuo usu facta? At hercule non reperiuntur qui norint multa ab antiquis prodita: tanto priscorū cura fertilior, aut industria felicior fuit, ante milia annorum inter principia literarum Hesiodo præcepta agricolis pandere orso, subsecutisꝗ non paucis hanc curam eius, unde nobis creuit labor. Quippe cum requirenda sint non solum postea inuenta, uerumetiam ea quæ inuenerant prisci, desidia rerum internitione memoriæ inducta. Cuius somni causas quis alias quàm publicas mundi inuenerit? Nimirum alij subiere ritus, circaꝗ alia mentes hominum detinentur, & auariciæ tantum artes coluntur. Antea inclusis gentiū imperijs intra ipsas, ideoꝗ & ingenijs, quadam sterilitate fortunæ, necesse erat animi bona exercere: regesꝗ innumeri honore artiū colebantur, & in ostentatione has præferebant opum, immortalitatem sibi per illas prorogari arbitrantes. Quare abundabant & præmia & opera uitæ. Posteris laxitas mundi & rerum amplitudo damno fuit, postꝗ senator censu legi cœptus, iudex fieri censu, magistratum ducéꝗ nil magis exornare quàm census: postꝗ cœpere orbitas in autoritate summa & potentia esse, captatio in quæstu fertilissimo, ac sola gaudia in possidēdo, pessum iere uitæ pretia: omnesꝗ à maximo bono liberales dictæ artes, in contrarium cecidere, ac seruitute sola profici cœptum: hanc alius alio modo, & in alijs adorare, eodem tamen habendi quò eat spes omnium, tendente uoto. Passim uero etiam egregij aliena uitia, quàm bona sua colere malle. Ergo hercule uoluptas uiuere cœpit, uita ipsa desijt. Sed nos obliterata quoꝗ scrutabimur. Nec deterrebit quarundam rerū humilitas, sicut nec in animalibus fecit. Quanquam uidemus Virgilium præcellentissimū uatem, ea de causa hortorū dotes fugisse: è tantisꝗ, quæ retulit, flores modo rerum decerpsisse, beatū felicemꝗ gratiæ XV omnino generibus uuarum nominatis, tribus oleæ, totidem pirorum, malo uero tantum Assyrio, cæteris omnibus neglectis. Vnde aūt potius incipiemus q̃ à uitibus? quarū principatus in tantū peculiaris Italiæ est, ut uel hoc uno omnia gentium uicisse, quanꝗ odorifera, possit uideri bona: quanꝗ ubicunꝗ pubescentiū odori nulla suauitas præfertur.

De uitium natura, & quibus modis ferant. Cap. I

VItes iure apud priscos magnitudine quoꝗ inter arbores numerabantur. Iouis simulacrum in urbe Populonia ex una cōspicimus uite tot æuis incorruptum. Item Massiliæ pateram. Metaponti templum Iunonis uitigineis columnis stetit. Etiam nunc scalis tectum Ephesiæ Dianæ scanditur uite una Cypria, ut ferunt, quoniā ibi ad præcipuā altitudinem exeunt. Nec est ligno ulli æternior natura. Verū ista ex syluestribus facta crediderim, quando hæ uites tonsura annua coercentur, & uis earum omnis euocatur in palmites, aut deprimitur in propagines, succiꝗ tantum gratia ex his pluribus modis ad cœli mores soliꝗ ingenia. In Campano agro populis nubunt: maritasꝗ complexæ, atꝗ per ramos earum procacibus brachijs geniculato cursu scandentes, cacumina æquant, in tan-

tum sublimes, ut uindemiator autoratus rogum ac tumulum excipiat. Nullo fine crescũt, diuidiq́; aut potius auelli nequeunt. Villas & domos ambiri singularũ palmitibus, ac sequacibus loris, memoria quoq; dignũ inter prima Valerianus quoq; Cornelius existimauit. Vna uitis Romæ in Liuiæ porticibus subdiales inambulationes umbrosis operculis opacat, eadem duodenis musti amphoris fœcunda. Vlmos quidem ubiq; exuperãt. Miratumq́; altitudinem earũ Ariciæ ferunt legatũ regis Pyrrhi Cyneã facete lusisse in austeriori gustu uini, merito matrẽ eius pendere in tã alta cruce. Rumbotinus uocatur & alio nomine populus arbor Italiæ Padum transgressis, cuius tabulata in orbẽ patula replent: puroq́; producto dracone in palmã eius, inde in subrectos ramorũ digitos flagella dispergunt. Eædem modici hominis altitudine adminiculatæ sudibus horrent, uineãq́; faciunt, & aliæ improbo reptatu pampinorũq́; superfluitate peritia domini amplo discursu atria media complentes. Tot differentias uel sola tantũ Italia recipit. Stat prouinciarũ aliquarum per se uitis sine ullo pedamento, artus suos in se colligens, & breuitate crassitudinẽ pascens. Vetant hoc alibi uenti, ut in Africa & in Narbonensis prouinciæ partibus. Excrescere ultra suos pollices prohibitæ, semperq́; pastinatis similes, herbarũ modo uagantur per arua, ac succum terræ passim uuis bibũt, quæ ob id magnitudinẽ infantiũ puerorum in interiore Africæ parte exuperant. Vua non alibi gratior callo, ut inde possit inuenisse nomen duracini durus acinus. Nanq; genera magnitudine, colore, saporibus, acinis, innumera, etiamnũ multiplicantur uino. Hic purpureo lucent colore, illic fulgẽt roseo, nitentq́; uiridi. Candicans enim nigerq́; uulgares. Tument uero mammarũ modo bumasti. Prælongis dactyli porriguntur acinis. Est & illa naturæ lasciuia, ut prægrandibus adhæreant pergulis parui, mites, & suauitate certantes: leptoragas has uocant. Durant aliæ per hyemem, pensili concameratæ nodo. Aliæ in sua tantum continentur anima ollis fictilibus, & insuper dolijs inclusæ, stipatæ uinaceis circũsudantibus. Alijs gratiã qui & uinis fumus affert fabrilis, ijsq́; gloriam præcipuã in fornacibus Africæ Tiberij Cæsaris autoritas fecit. Ante eum Rheticis prior mensa erat, & uuis Veronensiũ agro. Quin & à patiẽtia nomen acinis datur passis. Conduntur & musto uuæ, ipsæq́; uino suo inebriantur. Aliæ decoctæ in musto dulcescũt, aliæ uero sobolem nouam in matre ipsa expectant translucidæ uitro: additq́; acinis eandem, quam in dolijs amphorisúe duratricem illam firmitatẽ austeritas picis infusa pediculo. Iam inuẽta uitis per se in uino picem resipiens, Viennensem agrum nobilitans, Aruerno Secanoq́; & Heluico generibus non pridẽ illustrata. Atq; hæc Virgilij uatis ætate incognita, à cuius obitu xc. aguntur anni. Quid quod insertæ castris summam rerum imperiumq́; cõtinent? Centurionũ in manu uitis, & opimo præmio tardos ordines ad lentas perducit aquilas, atq; etiam in delictis pœnã ipsam honorat. Necnon uineæ oppugnationũ dedere rationem. Nam in medicaminibus adeo magnum obtinent locum, ut per sese uino ipso remedia sint.

De generibus uitium. Cap. II

GEnera uitiũ cõprehendi numero unus existimauit Democritus, cuncta sibi Græciæ cognita professus. Cæteri innumera atq; infinita esse prodiderũt, quod uerius apparebit ex uinis. Nec omnia dicentur, sed maxime insignia, quippe quæ totidem penè sunt quot agri. Quamobrem celeberrimas uitium, aut quibus est aliqua proprietate miraculũ, ostendisse satis erit. Principatus datur aminæis propter firmitatem, senioq́; proficientem uini eius ubiq; uitã. Quinq; eius genera, Ex ijs germana minor acino melius deflorescit, imbres tẽpestatesq́; tolerat. Nõ item maior, sed in arbore q̃ in iugo minus obnoxia. Gemellarũ, quibus hoc nomen uuę semper geminę dedere, asperrimus sapor, sed uires præcipuæ. Ex ijs minor austro læditur, cæteris uentis alitur, ut in Vesuuio monte Surrentinisq́; collibus. In reliquis Italiæ partibus non nisi arbori accõmodata. Quintũ genus lanatæ, ne Seres miremur aut Indos, adeo lanugo eã uestit. Prima ex aminæis maturescit ocyssime atq; putrescit. Proxima dignitas Nomentanis rubente materia, quapropter quidã rubellas appellauere uineas. Eæ minus fertiles uino, acinis & fece nimiæ. Cõtra pruinas fortissimæ

mæ,ſiccitate magis ꝗ̃ imbre,æſtu ꝗ̃ algore uexãtur. Quamobrem in frigidis humidiſcꝫ principatũ obtinent.Fertilior quæ minor acino,& folio ſciſſa minus. Apianis apes dedere cognomen, præcipue earum auidæ.Ex his duo genera, Lanugine & ipſæ pubeſcunt.Diſtant,quod altera celerius matureſcit,quancꝫ & altera properante.Situs frigidos non reſpuunt,& tamen nullæ celerius imbre putreſcũt. Vina primo dulcia,auſteritatẽ annis accipiunt, & rubra fiunt. Nulla magis uite gaudet.Et hactenus potiſsima nobilitas datur peculiaribus atcꝫ uernaculis Italiæ.Cæteræ aduenere Chio Thaſóue.Græcula non inferior aminæis bonitate,prætenera acino:& uua tam parua, ut niſi pinguiſſimo ſolo colere non proſit. Eugeniã Taurominitani colles cum generoſitatis cognomine, miſere Albano tantum agro, quoniã translata ſtatim mutatur.Nancꝫ eſt aliquibus tantus locorũ amor, ut omnem in his gloriã ſuam relinquant,nec uſquã tranſeãt totæ. Quod & in Rhetica Allobrogicacꝫ,quã ſupra picatã appellauimus,euenit, domi nobilibus,nec agnoſcendis alibi. Fœcundæ tamen,bonitatis uice copiã præſtant,Eugenia feruẽtibus locis, Rhetica temperatis,Allobrogica frigidis,gelu matureſcens,& colore nigra. Adhuc ex his quas diximus, ſed etiam è nigris uina uetuſtate in album colorem tranſeũt.Reliquæ ignobiles.Aliquando tamen cœli aut ſoli opera nõ fallunt uetũſtatem, ſicuti fecenia,& cum ea florens Biturica,acino rarior,nunquã floris obnoxĳ,quoniã antecedunt,uentiſcꝫ & imbribus reſiſtũt Meliores tamen algentibus locis ꝗ̃ calidis,humidis ꝗ̃ ſitientibus. Vix ulla magis tã denſo uuarum partu impatiens uariantis cœli,ſed contra tenorem unum algoris æſtusúe conſtans. Quæ minor eſt ex eo genere,mollior.In eligẽdo ſolo moroſa,pingui putreſcit,gracili omnino non prouenit. Mediam temperiem delicate quærit, ob hoc Sabinis collibus familiaris. Vua eius indecora uiſu,ſapore iucunda,niſi matura protinus rapiatur,etiã non putreſcens cadit. Contra grandines eam tuetur foliorum amplitudo atcꝫ duritia.Inſignes iam colore inter purpureas nigraſcꝫ medio heluolæ ſæpius uarianti, & ob id uarianæ à quibuſdam appellatæ. Præfertur in his nigrior, utracꝫ alternis annis fertilis. Sed melior uino,cum parcior.Et preciç duo genera magnitudine acini diſcernũtur.Quibus materies plurima,uuacꝫ ollis utiliſſima,folium apio ſimile.Baſilicam Dyrrachini celebrant,Hiſpaniæ cocolobin uocant.Rarior uua,æſtus auſtroſcꝫ tolerat,capiti inimica,copia larga.Hiſpani duo genera eius faciunt. Vnum oblongo acino,alterum rotundo,nouiſsimas uindemiant. Quo dulcior cocolobis,hoc melior. Sed & auſtera tranſit in dulcem uetuſtate, & quæ dulcis fuit,in auſteritatem:tũccꝫ Albanum uinum æmulantur. Tradunt ueſicæ uitĳs utiliſsimũ ex his potũ. Albuelis ſummis arboribus fertilior eſt, uiſula imis. Quamobrem circa eaſdem ſatæ diuerſitate naturæ locupletant.Inerticulam è nigris appellauere,iuſtius ſobriam dicturi,inueterato præcipue commendabilem uino,ſed uiribus innoxiam.Siquidem temulentiã ſola non facit. Fertilitas commendat cæteras,principemcꝫ heluenacam. Duo eius genera.Maior,quam quidã longam,minor quam arcam appellãt,non tam fœcundam,ſed gratiorem hauſtu.Diſcernitur folio circinato. Verum utracꝫ gracilis.Furcas ſubdere his neceſſariũ,alioquin ubertatem ſuam nõ tolerant.Maritimo afflatu gaudent, roſcido odore. Nulla uitiũ minus Italiam amat,rara, parua, putreſcens in ea:uino quocꝫ quod genuit,æſtatem nõ exuperans.Nec alia macro ſolo familiarior.Græcinus,qui alioqui Cornelium Celſum tranſcripſit,arbitratur non naturã eius repugnare Italiæ,ſed culturam,auide palmites euocantiũ. Ob id fertilitatem ſuam abſumi, ſi non prçpinguis ſoli ubertas laſſeſcentem ſuſtineat.Carbunculari negatur,magna dote,ſi uerum eſt,aliqua in uite cœlo nõ eſſe ius.Aeſtum fert ſpionia, quam quidam ſpineam uocant,autumniſcꝫ & imbribus pingueſcit. Quinimo nebulis una alitur, ob id Rauennati agro peculiaris. Veniculam inter optime defloreſcentes,& ollis aptiſsimam,Campani malunt ſirculam uocare alĳ ſtaculam,Tarracina numiſianam,nullas uires proprias habentem,ſed totam perinde ac ſolũ ualeat.Surrentinis tamen efficaciſsima teſtis Veſuuio tenus.Ibi enim murgentina è Sicilia potiſsima,quam Pompeianam aliqui uocant, Latio demum feracem: ſicut hor-

conia in Campania, tantũ uilitatis cibariæ, sed ubertate præcipua. Tolerat & annos mœrica, contra omne sidus firmissima, nigro acino, uinis uetustate rubescentibus.

Item de uitiũ generibus, secundũ locorũ & regionũ proprietatem. Cap. III

ET hactenus publica sunt genera, cætera regionũ locorumq;, aut ex his inter se insitu mixta. Siquidem Thuscis peculiaris est tudernis, atq; etiã eius nominis florẽtia. Est opima Aretio talpana & etesiaca & conseminia. Talpana nigra candidum facit mustum. Etesiaca fallax, quæ quo plus tulit, eo laudabilius fundit: mirumq;, fœcũditate cessat. Conseminia nigra, uino minime durante, uua maxime: post xv. dies, quàm ulla alia metitur, fertilis, sed cibaria. Huius folia sicut labruscæ, prius quàm decidant, sanguineo colore mutantur. Euenit hoc etiã quibusdam alijs, pessimi generis argumento. Irtiola Vmbrię Meuanaticq; & Piceno agro peculiaris est, Amiternino pumula. Iisdem bannanica fallax est, amant tamen eam. Municipij uuam Pompeij nomine appellant: quamuis Clusinis copiosiorem. Municipij & Tiburtes appellauere, quamuis oleaginam nuper inuenerint à similitudine oliuæ. Nouissima hæc uuarum ad hoc tempus reperta est. Vinaciolam soli nouerunt Sabini & Laurenti. Nam gauranas scio à Falerno agro translatas uocari Falernas, celerrime ubiq; degenerantes. Nec non Tarentinũ genus aliqui fecere, prædulci uua. Capnias & bucciniatis, & tarrupia, in Thurinis collibus nõ ante demetuntur q̃ gelauerit. Pharia gaudent Pisæ, mutina Prusiniæ, nigro acino, intra quadriennium albescente uino. Mirum, ubiq; cum Sole circumagi uuã, quæ ob id streptos uocatur, Et in Italia Gallicam placere, trans alpes uerò Picenã. Dixit Virgilius thasias et mareotidas, & lageas: complures q; externas, quæ nõ reperiuntur in Italia. Sed sunt etiamnũ insignes uua nõ uino: ambrosiaca, duracina, sine ullis uasis in uite seruabilis: tanta est cõtra frigora æstus tempestatesq; firmitas. Nec orthampelos indiget arbore aut palis, ipsa se sustinẽs: nõ item dactylides digitali gracilitate. Colũbinæ acinosissimæ. Et magis purpureæ cognomine bimammiæ, quãdo nõ racemos, sed uuas alias gerũt. Item tripedanea, cui nomen à mensura est. Item scripula passo acino. Et Rhetica in maritimis alpibus appellata, dissimilis laudatę illi. Nanq; hæc breuis, cõferta acino, degener uino, sed cute omniũ tenuissima, nucleo quem Chium uocant, uno ac minimo, acinum prægrandem unũ alterumúe habẽs. Est & nigra aminæa, cui Syriacæ nomen imponũt. Item Hispana ignobiliũ probatissima. In pergulis uero seruntur escariæ appellatæ, eduræ acinis, albæ nigræq;. Et bumasti totidẽ coloribus. At nondũ dictæ ægia, & rhodia, & uncialis, uelut à pondere acini: Item pucina omniũ nigerrima. Et coronario naturę lusu stephanitis, acinos folijs intercursantibus. Et quę forenses uocãtur, celeres prouẽtu, uendibiles aspectu, portatu faciles. Contra damnãtur etiam uisu cinerea & rabuscula & asinisca, minus tamen caudas uulpiũ imitata alopecis. Alexandrina appellatur uitis circa Phalacram breuis, ramis cubitalibus, acino nigro fabæ magnitudine, nucleo molli & minimo, obliquis racemis prædulcibus, folio paruo & rotũdo, sine diuisuris. Septem his annis, in Narbonẽsis prouinciæ aruo inuẽta est uitis uno die deflorescens: ob id tutissima: Narbonicam uocant, quam nunc tota prouincia conserit.

Insignia culturæ uinearum. Cap. IIII

CAtonum ille primus, triumpho & censura super cætera insignis, magis tamen etiam num claritate literarum, præceptisq; omniũ rerum expetendarum datis generi Romano, inter prima uero agrũ colẽdi, illius æui cõfessione optimus ac sine æmulo agricola, pauca attigit uitium genera, quarundam ex his iam etiam nominibus abolitis. Separatim toto tractatu sententia eius indicanda est, ut in omni genere noscamus quæ fuerint celeberrima, anno sexcentesimo urbis, circa captas Carthaginem ac Corinthum, cum supremum is diem obijt, & quantũ postea CCXXX annis uita profecerit. Ergo de uitibus uuisq; ita prodidit, Qui locus uino optimus dicetur esse, & ostentus solibus, aminæũ minusculum & geminum eugeniũ, heluinũ minusculũ conserito. Qui locus crassior aut nebulosior, aminæum maius, aut murgentinũ, Apicium, Lucanũ serito. Cæteræ uites miscellæ

maxime

maxime in quemuis agrum conueniunt. In lora recte conduntur. Quas suspendas duracinas, aminæas maiores, uel ad fabrum ferrarium pro passis hæ recte seruantur. Nec sunt uetustiora de illa re Latinæ linguæ præcepta: tam propè ab origine rerũ sumus. Aminæã proxime dictam, Varro scantianam uocat. In nostra ætate pauca exempla cõsummatæ huius artis fuere: uerum eo minus omittenda, ut noscantur etiam præmia, quæ in omni re maxime spectantur. Summam ergo adeptus est gloriam Acilius Sthenelus è plebe libertina, LX. iugerũ non amplius uineis excultis in Nomentano agro, atq; CCCC nummûm uenundatis. Magna fama & Vetuleno Ægialo perinde libertino fuit in Campaniæ rure lintennino, maiorq; etiam fauore hominũ, quoniam ipsum Africani colebat exilium. Sed maxima, eiusdem Stheneli opera Rhemmio Palæmoni, aliâs grãmatica arte celebri, in hisce XX annis mercato rus DC. nummûm in eodem Nomentano, decimi lapidis ab urbe diuerticulo. Est autẽ usquequaq; nota uilitas mercis per omnia suburbana, ibi tamen maxima, quoniam & neglecta per indiligentiam prædia parauerat, ac ne in pessimis quidem elegantioris soli. Hæc aggressus excolere, non uirtute animi, sed uanitate primo, quæ nota mire in illo fuit, pastinatis de integro uineis, cura Stheneli dum agricolam imitatur, ad uix credibile miraculum perduxit, intra octauum annum CCCC nummûm emptori addicta pendente uindemia. Cucurritq; non nemo ad spectandas uuarum in ijs uineis strues, literis eius altioribus contra id pigra uicinitate sibi patrocinãte: nouissime Anneo Seneca principe tum eruditionis, ac potentia quæ postremo nimia fuit super ipsum, minime utiq; miratore inanium, tanto prædij eius amore capto, ut non puderet inuiso aliâs & ostentaturo tradere palmam eam, emptis quadruplicato uineis illis intra decimum ferè curæ annum, digna opera quæ in Cæcubis Setinisq; agris proficeret: quando & postea sæpenumero septenos culeos singula iugera, hoc est amphoras centenas quadragenas musti dedere. Ac ne quis uictã in hoc antiquitatẽ arbitraretur, idem Cato denos culeos redire ex iugeribus scripsit, efficacibus exemplis non maria plus temerata conferre mercatori, non in rubrum littus Indicumúe merces petitas, quàm sedulum ruris larem. Vino antiquissima claritas Maroneo, in Thraciæ maritima parte genito, ut autor est Homerus. Neq; enim fabulosa, aut de origine uarie prodita consectamur, præterq; Aristæum primum omnium in eadem gente mel miscuisse uino, suauitate præcipua utriusque naturæ sponte prouenientis. Maroneum uicies tanto addito aquæ miscendum Homerus prodidit. Durat etiam uis in eadem terra generi, uigorq; indomitus. Quippe cum Mutianus ter consul ex his qui nuperrime prodidere, sextarios singulos octonis aquæ misceri cõperit præsens in eo tractu. Esse autẽ colore nigrum, odoratum, uetustate pinguescere. Et Pramnio, quod Homerus celebrauit, etiã nunc honos durat. Nascitur Smyrnæ regione, iuxta delubrum matris deûm. In reliquis generi claritas nõ fuit alicui. Anno fuit omnium generum bonitas, L. Opimio consule, cum C. Gracchus Tribunus plebẽ seditionibus agitans interemptus, ea cœli temperies fulsit, quam cocturã uocant, solis opere, natali urbis DCXXXIIII. Durantq; adhuc uina ducentis ferè annis, iam in speciem redacta mellis asperi. Etenim hæc natura uinis in uetustate est: Nec potari per se queũt si non peruincat aqua, usq; in amaritudinẽ carie indomita. Sed cæteris uinis cõmendandis minima aliqua mixtura medicamenta sunt, quo fit ut eius temporis æstimatione in singulas amphoras centeni nummi statuantur. Ex his tamen usura multiplicata semissibus, quæ ciuilis ac modica est, in C. Cæsaris Germanici filij principatu, annis CLX. singulas uncias uini constitisse nobili exemplo docuimus, referentes uitã Pomponij Secũdi uatis, cœnamq; quam principi illi dedit. Tantũ pecuniarũ detinẽt uini apothecæ. Nec alia res maius incrementũ sentit ad uicesimũ annum, maiúsue ab eo dispendiũ, non proficiẽte pretio. Raro quippe adhuc fuere, nec nisi in nepotatu, singulis testis milia nummûm: Viennenses soli picata sua, quorũ genera plura diximus, pluris permutasse, sed inter sese amore patrio credũtur. Idq; uinum frigidius reliquis existimatur in frigido potu.

De natura uini. Cap. V

Vino natura eſt, hauſto accendendi calore uiſcera intus, foris infuſo refrigerãdi. Nec alienum fuerit cõmemorare hoc in loco, quod Androcydes ſapiẽtia clarus ad Alexandrum Magnum ſcripſit, intemperantiam eius cohibens: Vinum potaturus rex, memento te bibere ſanguinẽ terræ: ſicut cicuta homini uenenũ eſt, ſic cicutæ uinum. Quibus præceptis ſi ille obtemperauiſſet, profecto amicos in temulentia nõ interemiſſet. Prorſus ut iure dici poſſit, neq; uiribus corporis utilius aliud, neq; aliud uoluptatibus pernicioſius ſi modus abſit.

Vina generoſa. Cap. VI

Genera autem uini alia aliis gratiora eſſe, quis dubitet? aut non ex eodem lacu aliud præſtantius altero germanitatem pręcedere, ſiue teſta, ſiue fortuito euentu? Quamobrem de principatu ſe quiſque iudicem ſtatuat. Iulia Auguſta LXXXII annos uitæ pucino retulit acceptos, non alio uſa. Gignitur in ſinu Adriatici maris, non procul à Timauo fonte, ſaxeo colle, maritimo afflatu paucas coquente amphoras. Nec aliud aptius medicamentis iudicatur. Hoc eſſe crediderim, quod Græci celebrantes miris laudibus pyctanon appellauerunt ex Adriatico ſinu. Diuus Auguſtus Setinum prætulit cunctis, & ferè ſecuti principes, confeſſa propter experimenta, nõ temere cruditatibus noxiis ab ea ſaliua: naſcitur ſupra forum Appii. Antea Cæcubo erat generoſitas celeberrima in paluſtribus populetis, ſinu Amyclano: quod iam intercidit & incuria coloni lociq; anguſtia, magis tamen foſſa Neronis, quã à Baiano lacu Oſtiam uſq; nauigabilem inchoauerat. Secunda nobilitas Falerno agro erat, & ex eo maxime Fauſtiano. cura culturaq; id collegerat. Exoleſcit hoc quoque, copiæ potius quàm bonitati ſtudentium. Falernus ager à ponte Campano læua petentibus urbanam coloniam Syllanam nuper Capuæ contributam incipit. Fauſtianus autem circiter quatuor miliaria à uico prope Cedias, qui uicus à Sinueſſa VI milibus abeſt. Nec ulli in uino maior autoritas: ſolo uinorum flamma accenditur. Tria eius genera, Auſterum, dulce, tenue. Quidam ita diſtinguunt, Summis collibus Gauranum gigni, mediis Fauſtianum, imis falernum. Non omittendum autem nulli eorum quæ celebrentur iucundũ ſaporem uuæ eſſe. Ad tertiã palmam uarie uenere. Albana urbi uicina prædulcia ac rara in auſtero. Item Surrentina in uineis tantũ naſcẽtia, conualeſcentibus maxime probata, propter tenuitatẽ ſalubritatemq;. Tiberius Cæſar dicebat cõſenſiſſe medicos, ut nobilitatem Surrentino darent, alioquin eſſe generoſum acetum. C. Cæſar qui ſucceſſit illi, nobilem uappam. Certant maſſica æque ex monte Gaurano, Puteolos Baiasq; proſpectantia. Nam falerno cõtermina Statana ad principatus uenere nõ dubie: palamq; fecere, ſua quibuſq; terris tẽpora eſſe, ſicut rerũ prouentus occaſuſq;. Iuncta his præponi ſolebãt Calena, & quæ in uineis arbuſtiſq; naſcũtur fundana. Ex alia uicinia urbis Veliternina, Priuernatiaq;. Nam quod Signiæ naſcitur, auſteritate nimia continendæ utile aluo, inter medicamina numeratur. Quartũ curriculum publicis epulis obtinuere à diuo Iulio (is enim primus autoritatem his tribuit, ut in epiſtolis eius apparet) Mamertina, circa Meſſanam in Sicilia genita. Ex iis Potulana, ab autore dicta, in loco proximo Italiæ laudantur præcipue. Eſt in eadẽ Sicilia & Taurominitanis honos, lagenis pro Mamertino plerunq; ſubditis. Ex reliquis autẽ à ſupero mari Prætutia, atque Ancone naſcentia, & quę à palma una forte enata palmeſia appellãtur. In mediterraneo uero Ceſenatia ac Mœcenatiana. In Veronenſi item Rhetica, Falernis tantũ poſthabita à Vergilio. Mox ab intimo ſinu maris, Adriana. Ab infero autẽ Latinienſia, Grauiſcana, Statonienſia. Hetruriæ palmam Luna habet, Liguriæ Genua. Inter Pyrenæum alpesq; Maſſilia gemino ſapore, quãdo & cõdiendis aliis pinguius gignit, quod uocãt ſuccoſum. Beterrarum intra Gallias cõſiſtit autoritas. De reliquis in Narbonenſi genitis aſſeuerare non eſt, quoniã officinã eius rei fecere tingentes fumo, utinamq; nõ & herbis, ac medicaminibus noxiis. Quippe etiã aloen mercãtur, qua ſaporem coloremq; adulterãt. Verum & longinquiora Italię ab Auſonio mari, nõ carẽt gloria, Tarẽtina, & Seruitiana, & Cõſen

tiæ genita,& Tempsæ ac Babiæ,Lucanaq; antecedẽtibus Thurinis. Omniũ uero eorum maxime illustrata Messalæ potu & salute Lagarina,nõ procul Grumento nascẽtia. Campania nuper excitauit nouis nominibus autoritatẽ,siue cura,siue casu,ad quartum à Neapoli lapidẽ Trebellicis, iuxta Capuã Caulinis, & in suo agro Trebulanis,alioqui semper inter plebeia & Trifolinis gloriata. Nam Pompeianis summũ x annorũ incrementũ est, nihil senecta conferente. Dolore etiã capitũ in sextam horã diei sequentis infesta deprehenduntur. Quibus exemplis,nisi fallor, manifestũ est,patriã terrãq; referre non uuam: & superuacuam generũ consectationẽ in numerũ,cum eadẽ uitis aliud alijs locis pullulet. Hispaniarum Laletana copia nobilitãtur,elegãtia uero Tarraconẽsia,atq; Lauronẽsia: & Balearica ex insulis,cõferuntur Italiæ primis. Nec ignoro multa prætermissa plerosq; existimaturos,quando suũ cuiq; placet,& quocunq; eatur,fabula eadẽ reperit: diui Augusti iudiciorũ ac palati peritissimũ è libertis,censurã uini in epulas eius facientẽ,dixisse hospiti de indigena uino,nouũ quidẽ sibi gustũ esse eum,atq; non ex nobilibus, sed Cæsarẽ non aliud poturũ. Nec negauerim & alia digna esse fama: sed de quibus cõsensus æui iudicauerint hæc sunt.

Vina transmarina. Cap. VII

MOdo nũc simili transmarina dicemus. In summa gloria post Homerica illa,de quibus supra diximus,fuere Thasium Chiumq;. Ex Chio quod aruisium uocãt. His addidit Lesbium Erasistrati maximi medici autoritas, circiter DC. annum urbis Romæ. Nunc gratia ante omnia est Clazomenio,postq; parcius mari condiũt. Lesbium sponte naturæ suæ mare sapit. Nec Cymoliti per se gratia ut uino: sed cuius dulci admixto,reliquorum duritia suauitatem accipiat, simul & ætatem,quoniã uetustiora protinus uidentur. Ab his dignatio est Sicyonio,Cyprio,Telmesico,Tripolitico,Berytio,Tyrio,Sebennytico. In Aegypto hoc nascitur tribus generibus uuarũ ibi nobile,thasia,æthalo,peuce. Post hæc autoritas hippodamãtio,mystico,cantharitę,protropo gnidio,catacecaumenitæ,petritæ,myconio. Nam mesogitẽ capitis dolores facere compertũ est. Nec Ephesium salubre esse,quoniam mari & defruto condiatur. Apamenum mulso præcipue conuenire dicitur,sicut prætutium in Italia. Est enim & hæc proprietas generum,ut dulcia utique inter se non congruant. Exoleuit & protagion,quod Italicis proximũ fecerant Asclepiadis scholæ. Apollodorus medicus in uolumine quo suasit Ptolemæo regi quæ uina biberet, Italicis etiam tum ignotis,laudauit in Ponto nasperceniten, mox oræticum,œneaten,seu cadium,ambracioten,& quod cunctis prætulit præparentium. Sed minoris famæ esse dixit, quoniam post sex annos non placeret.

De uini salsi generibus septem. Cap. VIII

HActenus bonitas uini nationibus debetur. Apud Græcos iure clarissimũ nomen accepit,quod appellauerũt bion, ad plurimos ualetudinũ usus excogitatũ,ut docebimus in parte medicinæ. Fit aũt hoc modo, Vuæ paulũ ante maturitatẽ decerptæ,siccãtur acri sole,ter die uersatæ per triduum: quarto exprimũtur,dein cadis sole inueterãtur. Cui marinam aquam largiorẽ miscent, à serui furto origine orta, sic mensurã explentis, Idq; translatũ in albũ mustũ leucochrũ appellatur. In alijs aũt gentibus simili modo factum tethalassomenon uocãt: Thalassiten aũt uasis musti deiectis in mare,quo genere præcox fit uetustas. Necnõ apud nos quoq; Coum uinũ ex Italico faciẽdi rationẽ Cato demonstrauit, super cætera in sole quadriennio maturandũ præcipiens. Rhodiũ Coo simile est. Phorineũ salsius Coo. Omnia transmarina septẽ aut sex annis ad uetustatẽ mediã peruenire existimantur.

De dulcium generibus XIIII. Cap. IX

VInum omne dulce minus odoratũ,quo tenuius,eo odoratius. Colores uinis quatuor. Albus,fuluus, sanguineus, niger. Psythium & melanpsythiũ passi genera sunt, suum saporem,nõ uini referentia. Cisibilites uero mulsi, in Galatia nascens,& halyntiũ in Sicilia. Nam siræũ,quod alij hepsema,nostri sapam appellãt,ingenij nõ naturę opus est, musto usq; ad tertiã partẽ mensuræ decocto. Quod ubi factũ ad dimidiã est,defrutum

uocamus. Omnia in adulterium mellis excogitata. Sed priora uua terraq́ conſtãt. Paſſum à Cretico Ciliciũ probatur & Africũ & in Italia prouincijsq́ finitimis. Fieri certum eſt ex uua, quam Græci ſticam uocãt, nos apianam. Item ſcirpula, diutius in uite ſole uuis aduſtis, aut feruente oleo. Quidã è quacunq́ dulci, dum præcocta alba faciunt ſiccantes ſole, donec paulo amplius dimidium põdus ſuperſit, tuſasq́ leniter uuas exprimunt. Deinde quantũ expreſſere, adijciunt uinaceis aquę puteanæ, ut & ſecundariũ paſſum faciãt. Diligentiores eodem modo ſiccatis acinos eximũt: ac ſine ſarmentis madefactos uino excellenti, donec intumeſcãt, premunt. Et hoc genus ante cætera laudant. Ac ſimili modo aqua addita, ſecundarium faciunt. Medium inter dulcia uinũq́ eſt, quod Græci aigleuces uocant, hoc eſt, ſemper muſtum. Id euenit cura, quoniam feruere prohibetur. Sic appellant muſti in uina tranſitum. Ergo mergunt è lacu protinus in aqua cados, donec bruma tranſeat, & cõſuetudo fiat algendi. Eſt etiamnum aliud genus eius per ſe, quod uocat dulce Narbonenſis prouincia, & in ea maxime Vocontij. Aſſeruatur eius gratia uua diutius in uite, pediculo intorto. Ab alijs ipſe palmes inciditur in medullam, ab alijs uua torretur in tegulis: omnia ex Heluennaca uite. His adijciunt aliqui, quod uocant diachyton uuis in ſole ſiccatis loco clauſo per dies ſeptem, in cratibus, totidem pedibus à terra alte, noctibus à rore defenſis, octauo die calcatis. Ita fieri optimi odoris ſaporisq́. Dulci è genere eſt & melitites. Diſtat à mulſo quod fit è muſto, cum quinq́ congijs auſteri muſti, congio mellis & ſalis cyatho ſufferuefactis, auſterum. Sed inter hæc genera potuum ponere debeo & protropum: ita appellatur à quibuſdam muſtum ſponte defluens, antequam calcentur uuæ. Hoc protinus diffuſum lagenis ſuis deferuere paſsi, poſtea in ſole quadraginta diebus torrent æſtatis ſecutæ ipſo canis ortu.

De deuterijs & ſecundarijs, uini genera tria. Cap. x

NOn poſſunt iure dici uina, quæ Græci deuterias appellant, Cato & nos loram, maceratis aqua uinaceis. Sed tamen inter uina operaria numerãtur. Tria eorum genera: Decima parte aquæ addita quæ muſti expreſſa ſit, & ita nocte & die madefactis uinaceis, rurſusq́ prælo ſubiectis. Alterũ, quomodo Græci factitauere, tertia parte eius quod expreſſum ſit addita aquæ, expreſſoq́ decocto ad tertias partes. Tertium eſt fecibus uini expreſſum, quod fecatum Cato appellat. Nulli ex his plus quàm anno uſus.

Quæ nuper in Italia generoſa uina eſſe cœperunt. Cap. xi

VErum inter hæc ſubit mentẽ, cum ſint genera nobilia, quæ proprie uini intelligi poſſint, LXXX ferè in toto orbe, duas partes ex hoc numero Italiæ eſſe, lõge præterea ante cunctas terras. Et hinc deinde altius cura ſerpit, non à primordio hanc gratiã fuiſſe.

De uini obſeruatione. Cap. xii

AVtoritatem poſt ſexcenteſimũ urbis annũ cœpiſſe. Romulũ lacte non uino libaſſe, indicio ſunt ſacra ab eo inſtituta, quæ hodie cuſtodiunt morẽ. Numæ regis poſthumia lex eſt: Vino rogũ ne reſpergito. Quod ſanxiſſe illum propter inopiã rei nemo dubitet. Eadem lege, ex imputata uite libari uina dijs, nefas ſtatuit, ratione excogitata, ut putare cogerentur, aliâs aratores & pigri citra pericula arbuſti. M. Varro autor eſt, Mezentiũ Hetruriæ regem auxiliũ Rutulis contra Latinos tuliſſe uini mercede, quod tum in Latino agro fuiſſet.

Qui uini uſus antiquis, & de uinis antiquorum. Cap. xiii

NOn licebat id fœminis Romæ bibere. Inuenimus inter exempla, Egnatij Mecennij uxorẽ, quod uinũ bibiſſet è dolio, interfectã fuiſſe à marito, eumq́ cędis à Romulo abſolutũ. Fabius Pictor in annalibus ſuis ſcripſit: Matronã quòd loculos, in quibus erãt claues uinariæ cellæ, reſignauiſſet, à ſuis inedia mori coactam. Cato, ideo propinquos fœminis oſculũ dare, ut ſcirẽt an temetũ olerẽt. Hoc tũ nomen uino erat, unde & temulentia appellata. Cn. Domitius iudex pronũciauit mulierẽ uideri plus uini bibiſſe, ꝗ ualetudinis cauſa uiro inſciente, ac dote multauit. Diuq́ eius rei magna parſimonia fuit. L. Papyrius imperator aduerſus Samnites dimicaturus uotum fecit, ſi uiciſſet, Ioui pocillum uini.

Deniq; inter dona sextarios lactis datos inuenimus, nusquã uini. Idem Cato cum in Hispaniam nauigaret, unde cum triumpho rediit, Non aliud, inquit, uinũ bibi quàm remiges: in tantum dissimilis istis, qui etiam conuiuis alia quàm sibimetipsis ministrant, aut procedente mensa subiiciunt. Lautissima apud priscos uina erant, myrrhæ odore cõdita, ut apparet in Plauti fabula, quæ Persa inscribitur, quanquã in ea & calamũ addi iubet. Ideo quidam aromatite delectatos maxime credũt. Sed Fabius Dorsennus his uersibus decernit,

Mittebam uinum pulchrum, murinam.

Et in Acharistione.

Panem, & polentam, uinum murinam.

Scæuolam quoq; & Lælium, & Atteium Capitonẽ in eadem sententia fuisse uideo, quoniam in Pseudolo sit.

Quod si opus est, ut dulce promat
Indidem, ecquid habet? rogas?
Murinam, passum, defrutum, mellinam.

Quibus apparet non inter uina modo murinam, sed inter dulcia quoq; nominatum.

De apothecis, & de uino Opimiano. Cap. XIIII

APothecas fuisse & diffundi solita uina, anno DCXXXIII. urbis apparet indubitato Opimiani uini argumẽto, iam intelligente suum bonũ Italia. Nondum tamen ista genera in claritate erãt. Itaq; omnia tũc genita unũ habent cõsulis nomen. Sic quoq; postea diu transmarina in autoritate fuerũt, & ad auos usq; nostros: quin & Falerno iam reperto, sicut apparet ex illo comico uersu, Quinq; Thasii uini inde depromã, Falerni bina. P. Licinius Crassus, & L. Iulius Cæsar censores anno urbis conditæ DCLXXV. edixerunt, ne quis uinum Græcũ aminiumq; octonis æris singula quadrãtalia uenderet. Hæc enim uerba sunt. Tanta uero uino Græco gratia erat, ut singulę potiones cõuictu darẽtur. Quibus uinis autoritas fuerit sua in mensa, M. Varro his uerbis tradit: L. Lucullus puer apud patrem nunquã lautũ conuiuiũ uidit, in quo plus semel Græcũ uinũ daretur. Ipse cum rediit ex Asia, milia cadorum congiariorũ diuisit amplius centum. C. Sentius quẽ prætorem uidimus, Chium uinũ in domum suam illatũ dicebat tum primum, cum sibi cardiaco medicus dedisset. Hortẽsius super decẽ millia cadũ hæredi reliquit. Hactenus Varro.

De liberalitate Cæsaris in uino. Cap. XV

QVid non & Cæsar dictator triumphi sui cœna uini Falerni amphoras, Chii cados in conuiuia distribuit? Idem Hispaniensi triumpho Chium & Falernũ dedit. Epulo uero in tertio cõsulatu suo, Falernum, Chium, Lesbium, Mamertinum: quo primum tempore quatuor genera uini apposita cõstat. Postea ergo alia omnia in nobilitatem uenerunt, circiter septingentesimum urbis annum.

De uinis fictitiis. Cap. XVI

ITaq; nõ miror, innumerabilia penè genera fictitii reperta multis ante seculis, quæ nũc dicemus, omnia ad medicinæ usum pertinentia. Omphaciũ quo modo fieret, propter unguenta diximus priori libro. Fit è labrusca, hoc est, uite syluestri, quod uocat̃ œnanthinum. Flores eius libris duabus in musti cado macerati, post XXX dies mutantur. Præter hoc radix labruscæ & acini coria perficiũt. Ii paulo postquã defloruere, singulare remediũ habent ad refrigerandos in morbis corporũ ardores, gelidissima, ut ferunt, natura. Pars eorum æstu moritur, priusquam reliqui qui solstitiales dicuntur: uniuersi nunquã maturescunt. Et si prius quã tota maturescat, uua incocta detur cibo gallinaceo generi, fastidiũ gignit uuas appetendi. Fictitiorum primum fit ex ipso uino, quod uocant adynamon, hoc modo, Albi musti sextarii XX. aquæ dimidium, feruet donec excoquatur aquæ mẽsura. Alii marinæ sextarios X. tantundem pluuiæ in sole quadraginta diebus torrent. Dant ægris, quibus uini noxam timent. Proximũ fit è milii semine maturo, cum ipsa stipula libram & quadrantẽ in congios duos musti macerato, & post septimũ mensem transfuso.

Ex loto arbore,frutice,herba,dictum est uti quæcq; fierent.Fit & è pomis quæ dicemus interpretationibus non nisi necessarijs additis.Proximūcq; ei è palmis,quo Parthi & Indi utuntur,& oriēs totus, maturarū quas uocāt Chydæas modio in aquę cōgijs tribus macerato expressocq;. Sic fit & sycites è fico, quē alij palmiprimū,alij catorchitem uocant. Aut si dulce esse nō libeat, pro aqua tantundē uinaceorū adijcitur. Ex Cypria fico & acetū fit præcellens,atcq; Alexandrino quocq; melius. Vinum fit & è siliqua Syriaca, & è piris,malorumcq; omnibus generibus. Sed è punicis,quod rhoiten uocāt: & è cornis,mespilis,sorbis,moris siccis,nucleis pineis.Hi musto madidi exprimūtur. Superiora per se mitia.Myrtitem Cato quēadmodum fieri docuerit,mox paulo indicabimus. Gręci uero & alio modo. Ramis teneris cū suis folijs in albo musto decoctis, tusis,librā in tribus musti congijs deferuere faciūt,donec duo supersint.Quod ita syluestris myrti baccis factū est,myrtidanum uocant. Hoc manus tingit. Ex his quæ in hortis gignūtur fit uinum è radice,asparago,cunila,origano,apij semine,abrotano,menthastro,ruta,nepeta,serpillo,marubio.Manipulos binos tundunt in cadum musti & sapæ sextarium, & aquæ marinæ heminam. E napis fit, XI denariorum pondere in sextarios binos musti addito. Item è scillæ radice. Inter flores ex rosæ folijs tusis, in linteolo in mustū colatis cum pondusculo ut sidat, XL pondere denariorum in sextarios uicenos musti,nec ante tres menses uase aperto. Item è nardo gallico,& aliud è syluestri. Aromatiten quocq; inuenio factitatum tantum non unguentorū cōpositione,primo ex myrrha,ut diximus,mox è nardo celtico,calamo,† aspalatho, offis in mustum aut dulce uinum defectis. Aliud è calamo,iunco,costo,nardo Syriaco, amomo,casia,cinnamomo,croco,palma,asaro,similiter et offa.Apud alios nardi,et malobathri selibris in musti cōgios duos additis, Qualia nūc quocq; fiunt pipere & melle addito, quæ alij condita, alij piperata appellant. Inuenitur & nectarites ex herba,quam alij helenion,alij medicam,alij symphyton,alij idęam,& horestion,alij nectareā uocant, radice ponderis XL denariorum in sextarios sex musti addita,similiter in linteo. Ex cæteris herbis fit absinthites in XL sextarijs musti absinthij Pōtici libra decocta ad tertias partes,uel scopis absinthij in uinum additis.Similiter hyssopites è Cilicio hyssopo, uncijs tribus in duos cōgios musti coniectis,aut tusis in uinum. Fiunt utracq; & alio modo,circa radices uitium sato.Sic & elleboriten fieri ex ueratro nigro Cato docet.Sic fit & scammonites.Mira uitium natura, saporē alienum in se trahendi, qualem & salicum redolent Patauinorum in palustribus uindemiæ. Sic & illeborū seritur in Thaso,aut cucumis syluester, aut scammonea,quod uinum † ectromatiū uocant,quoniam abortus facit. Fit & ex herbis, quarum naturæ suo loco dicentur, E stichade & radice gentianæ, & tragorigano,& dictamo,asaro,dauco,elelisphaco,panace,acoro,conyza,thymo,mādragora,iunco. Vocarunt & † sycinū, & ithacomelin, & lectisphagitem,quorum iam obliterata ratio est. Et fruticum uero è genere, cedri utriuscq;, cupresi,laurus,iuniperi,terebinthi,calami,lentisci, baccas aut lignum recens musto decoquunt.Item chamelææ,& chamæpityos,& chamædryos lignū. Eodem modo & ex flore, in congiū musti decē denariorū pondere addito.

Veteres codices, bitumine

al. phthoriū

aliàs scyzinū & itæomelin

De hydromeli & oxymeli. Cap. XVII

FIt uinum & ex aqua ac melle tantū. Quinquennio ad hoc seruari cœlestē iubent. Alij qui prudentiores statim ad tertias partes decoquunt, & tertiam mellis ueteris adijciunt. Deinde XL diebus canis ortu in sole habent. Alij diffusa ita decimo die obturāt. Hoc uocatur hydromeli, & uetustate saporem uini assequitur, nuscq; laudatius q̃ in Phrygia. Quin & acetū melle temperabat: adeo nihil intentatū in uita fuit. Oximeli hoc uocarunt, mellis X libris,aceti ueteris heminis quincq;,salis marini libra,aquę pluuię sextarijs qncq;, sufferuefactis decies,mox elutriatis atcq; ita inueteratis.Oīa ab Themisone summo autore dānata:et hercule coactus eorū usus uideri pōt, nisi si qs naturę opus esse credit aromatitē, & ex unguētis uina cōposita,aut ut biberētur genuisse eā frutices. Ista sunt cognitu iucūda,solertia humani animi omnia exqrēte.Nihil quidē ex his anno durare,prętercq̃

quæ uetu

quæ uetuſtate ipſa fieri diximus, & plura ne tricenis quidem diebus, non erit dubium.

Prodigioſa genera uini. Cap. XVIII

SVnt & in uino prodigia. Dicitur in Arcadia fieri quod fœcunditatem fœminis importet, uiris rabiem. At in Achaia maxime circa Caryniam abigi partũ uino, atq; etiam ſi uuam edant grauidæ, cum differentia in guſtatu non ſit. Trœzeniũ uinum qui bibunt, negantur generare. Thaſios duo genera uini diuerſa facere proditur. Vnum quo ſomnus concilietur, alterũ uero quo fugetur. Apud eoſdem uitis theriace uocatur, cuius & uinum & uua contra ſerpentiũ ictus medetur. Libaneos thuris odore, ex qua dijs prolibant. E diuerſo aſpendios, damnata aris. Ferunt eam nec ab alite ulla attingi. Thaſiam uuam Aegyptus uocat apud ſe prædulcem, quæ ſoluit aluum. Eſt cõtra in Lycia quę ſolutam firmat. Aegyptus & ecbolada habet abortus facientem. Vina in apothecis canis ortu mutantur quædam, poſteaq; reſtituuntur ſibi. Sic & mari nauigato, cuius iactatus his quæ durauerint tantum uetuſtatis adijcere ſentitur, quantum habuerint.

Quibus uinis ad ſacra uti fas nõ ſit, & quibus generibus muſta cõdiantur. Cap. XIX

ET quoniã religione uita conſtat, prolibare dijs nefaſtum habetur uino præter imputatæ uitis, fulmine tactæ, quamq; iuxta hominis mors laqueo pependerit, aut uulneratis pedibus calcata, & quod circũciſis uinaceis profluxerit, aut ſuperne deciduo immundiore lapſu aliquo polluto. Item Græcæ, quoniam aquam habeãt. Vitis ipſa quoq; manditur decoctis caulibus ſummis, qui & condiuntur in aceto ac muria. Verum & de apparatu uini dixiſſe cõueniat, cum Græci priuatim ea præcepta condiderint, artemq; fecerint, ſicut Euphronius, & Ariſtomachus, & Coniades, & Hiceſius. Africa gypſo mitigat aſperitatem, necnon aliquibus ſui partibus calce. Græcia argilla, aut marmore, aut ſale, aut mari, lenitatem excitat. Italiæ pars aliqua rabulana pice: ac reſina condire muſta uulgare eſt ei, prouincijsq; finitimis. Nonnuſquam prioris uini fece acetóue condiunt. Necnon & ex ipſo muſto fiunt medicamina. Decoquitur ut dulceſcat portione uiriũ. Nec durare ultra annuũ ſpatium tale proditur. Aliquibus in locis decoquũt ad ſapas muſta, infuſiſq; his ferociã frangunt. Et in hoc tamen genere, & in omni alio ſubminiſtrãt uaſa ipſa condimentis picis. Cuius faciendæ ratio proximo dicetur uolumine.

De picis generibus, & reſinis, & muſtis condiendis, & de aceto, & fece. Cap. XX

ARborũ ſucco manantiũ picem reſinamq;, aliæ ortæ in oriente, aliæ in Europa ferũt. Quæ intereſt Aſia, utrinq; quaſdã habet. In oriente optimã tenuiſſimãq; terebinthi fundũt: deinde lentiſci, quã & maſticem uocãt: poſtea cupreſſi, acerrimã ſapore. Liquidam omnes, & tantũ reſinam: craſſiorẽ uero, & ad pices faciendas cedrus. Arabica reſina alba eſt, acri odore, difficilis coquenti. Iudaica calloſior, & terebinthina quoq; odoratior. Syriaca Attici mellis ſimilitudinẽ habet. Cypria antecedit oẽs. Eſt aũt melleo colore, carnoſa. Colophonia præter cæteras fulua, ſi teratur alba fit, grauior odore, ob id nõ utũtur ea unguentarij. In Aſia quæ fit è picea, admodũ candida, ſpagas uocatur. Reſina omnis diſſoluitur oleo. Quidã & creta figlinarũ hoc fieri arbitrantur. Pudetq; cõfiteri, maximũ iam honorem eius eſſe in euellendis uirorũ corpori pilis. Ratio autem condiendi muſta, in primo feruore, qui nouẽ diebus cũ plurimũ peragitur, aſperſu picis, ut odor uino contingat, & ſaporis quædã acumina. Vehemẽtius id fieri arbitrãtur crudo flore reſinæ, excitariq; lenitatẽ. E diuerſo crapula cõpeſci feritatem nimiã, frangiq; uirus: aut ubi pigra lenitas torpeat, uirus addi. Liguriæ maxime circũpadaniſq; muſtis utilitas diſcernitur hoc modo, Pugnacibus muſtis crapulæ plus inditur, lenibus parcius. Sunt q̃ & ex utroq; condiri uelint. Necnon alia æque multiplici natura. Vitiumq; muſto quibuſdã in locis, iterũ ſponte feruere: qua calamitate deperit ſapor, uappæq; accipit nomẽ, probroſum etiã hominũ cum degenerauerit animus. Aceti eñ nequitiæ ineſt uirtus magnos ad uſus, & ſine quis uita mitior degi nõ poſſit. Cætero uinorũ medicaminis tanta cura eſt, ut cinere apud quoſdã, ceu gypſo alibi q̃bus diximus modis inſtaurẽtur. Sed cinerẽ è uitis ſarmentis, aut

quercu

quercu præferunt. Quin & marinã aquam eiusdẽ rei gratia ex alto peti iubẽt, seruariq́ ab æquinoctio uerno, aut certe nocte solstitio & aquilone flãte hauriri, uel si circa uindemiã hauriatur decoqui. Pix in Italia ad uasa uino condendo maxime probatur Brutia. Fit è piceæ resina. In Hispania autem è piceastris, minime laudata. Est enim resina harum amara & arida, & graui odore. Differentiam rationemq́ faciendi proximo uolumine demonstrabimus inter arbores feras. Vitia præter supradicta, acor, aut fumidum uirus, picis aũt adustio. Experimentũ uero si fragmenta subluceant, ac sub dente lentescant acore iucundo. Asia picem Idæam maxime probat, Græcia Piericam, Virgilius Naritiam. Diligentiores admiscent nigram masticem, quæ in Ponto bituminis similis gignitur, & iris radicem oleumq́. Nam ceram accipientibus uasis compertum est uina acescere. Sed transferre in ea uasa in quibus acetũ fuerit utilius, quàm in ea in quibus dulce ac mulsum. Cato iubet uina concinnari (hoc enim utitur uerbo) cineris lixiuij, cum defruto cocti parte quadragesima, pulegij uel salis sesquilibra. Interim & tuso marmore. Facit & sulphuris mentionẽ, resinæ uero in nouissimis. Super omnia addi maturescẽte iam uino iubet mustũ, quod ille tortiuũ appellat. Nos intelligimus nouissime expressum: & adijci mustis tingendi gratia coloris, ut pigmentũ aliquod uini, atq; ita pinguius fieri. Tot ueneficijs placere cogitur: & miramur noxia esse. In uitium inclinantis experimentum est, laminæ plumbeæ mutatus in eo colos. Proprium autem inter liquores uino, mucescere, aut in acetum uerti. Extantq́ medicinæ uolumina. Et fex uini siccata recipit ignes, ac sine alimento per se flagrat. Cinis eius nitri naturam habet, easdemq́ uires, hoc amplius quo pinguior sentitur.

De cellis uinarijs. Cap. XXI

MAgna & collecto iam uino differentia in cella. Circa alpes ligneis uasis condunt circulisq́ cingũt, atq; etiam hyeme gelida ignibus rigorem arcent. Mirum dictu, sed aliquando uisum, ruptis uasis stetere glaciatæ moles prodigij modo, quoniã uini natura non gelascit, aliâs ad frigus stupens tantum. Mitiores plagæ dolijs condunt, infodiuntq́ terræ tota, aut ad portionẽ situs. Item cœlum præbent. Alibi uero impositis tectis arcent, traduntq́ ad hæc præcepta. Latus cellæ uinariæ, aut certe fenestras obuerti in aquilonem oportere, uel usque in exortum æquinoctialem. Sterquilinia & arborum radices procul abesse, omniaq́ odoris euitandi, facillimo in uina transitu: ficos utiq; & caprificos. Dolijs etiam interualla dari, ne inter sese uitia serpant, contagione uini semper ocyssima. Quin & figuras referre. Ventrosa ac patula minus utilia. Picari oportere protinus à canis ortu, postea perfundi marina aqua aut salsa, ac leui cinere sarmẽti aspergi uel argilla, abstersa myrrha suffiri, ipsasq́ sæpius cellas. Imbecilla uina demissis in terram dolijs seruanda, ualida expositis. Nunq̃ implẽda. Et quod supersit, passo aut defruto perungendũ, admixto croco, pice ueteri cũ sapa, Sic coopercula doliorũ mèdicãda, addita mastice ac pice. Bruma aperiri uetant, nisi sereno die. Vetant austro flante, lunáue plena. Flos uini candidus probatur, rubens triste signum est, si nõ is uini colos sit. Item uasa incalescẽtia, operculáue sudantia. Quod celeriter florere cœperit, odoremq́ trahere, non fore diutinum. Ipsa quoq; defruta ac sapas, cum sit cælum sine luna, hoc est, in sideris eius coitu, neq; alio die coqui iubent. Præterea plumbeis uasis nõ æreis, nucibus iuglandibus additis: eas enim fumum excipere. Campaniæ nobilissima exposita sub diuo in cadis uerberari sole, luna, imbre, uentis, aptissimum uidetur.

De uitanda ebrietate. Cap. XXII

AC si quis diligentius reputet, in nulla parte operosior uita est, ceu nõ saluberrimum ad potus aquæ liquorem natura dederit, quo cætera omnia animantia utuntur. At nos uinum bibere & iumenta cogimus, tantoq́ opere, tanto labore & impendio constat, quod hominis mentem mutet, ac furorem gignat, milibus scelerũ huic deditis tanta dulcedine, ut magna pars non aliud uitæ præmium intelligat. Quinimo ut plus capiamus, sacco frãgimus uires, Et alia iritamenta excogitantur. Ac bibendi causa etiam uenena conficiuntur, alijs cicutam præsumẽtibus, ut bibere mors cogat, alijs pumicis farinam, & quæ

referendo

referendo pudet docere. Cautiſſimos ex his balineis coqui uidemus,exanimesq; efferri. Iam uero alios lectum expectare non poſſe, imò uero nec tunicam, nudos ibi protinus anhelos ingentia uaſa corripere, uelut ad oſtentationem uirium,ac plene infundere ut ſtatim euomant,rurſusq; hauriant,idq; iterum tertiumq;:tanq̃ ad perdenda uina geniti,& tanq̃ effundi illa non poſſint, niſi per humanũ corpus. Ad hæc pertinent peregrinæ exercitationes, & uolutatio in cœno, ac pectoroſa ceruicis repandæ oſtentatio. Per omnia hæc prædicatur ſitis quæri.Iam uero quæ uaſa adulterijs cælata?tanq̃ per ſe parũ doceat libidines temulentia. Ita uina ex libidine hauriuntur, atq; etiã præmio inuitatur ebrietas. Et ſi dijs placet,emitur alius, ut quantũ biberit, tantũ edat:& pretium uinolentiæ lege accipit.Alius quantum alea quæſierit,tantum bibit. Tunc auidi matronã oculi licentur, graues produnt marito:tunc animi ſecreta proferuntur. Alij teſtamenta ſua nuncupant: alij mortifera loquuntur,rediturasq; per iugulum uoces non continent,q̃ multis ita interemptis. Vulgoq; ueritas iam attributa uino eſt. Interea ut optime cedat, ſolem orientẽ non uident,ac minus diu uiuunt.Hinc pallor,& genæ pendulæ, oculorum ulcera,tremulæ manus,effundentes plena uaſa,&(quę ſit pœna pręſens)furiales ſomni,& inquies nocturna. Præmiumq; ſummũ ebrietatis libido portentoſa,ac iucundũ nefas.Poſtera die ex ore halitus fœtidi,ac ferè rerũ omniũ obliuio,morsq; memoriæ. Rapere ſe ita uitam prædicãt, cum priorem diem quotidie perdant,illi uero & uenientẽ.Tib.Claudio principe ante hos annos XL. inſtitutũ, ut ieiuni biberẽt,potusq; uini antecederet cibos, externis & hoc artibus,ac medicorũ placitis nouitate aliqua ſeſe cõmendantium. Gloriam hac uirtute Parthi quærunt.Famam apud Græcos Alcibiades meruit.Apud nos cognomen etiã Nouellius Torquatus Mediolanẽſis ad procõſulatũ uſq; è prætura honoribus geſtis,tribus cõgijs(unde & cognomen illi fuit) epotis uno impetu,ſpectãte miraculi gratia Tiberio principe in ſenecta iam ſeuero atq; etiã aliâs ſæuo,ſed ipſa iuuenta ad merum pronior fuerat. Eademq; cõmendatiõe credidere L.Piſonẽ urbis Romæ curatorem ab eo delectũ,quod biduo duabusq; noctibus perpotationẽ continuaſſet apud ipſum iam principẽ.Nec alio magis Druſus Cæſar regeneraſſe patrem Tiberiũ ferebatur.Torquati rara gloria(quando & hæc ars ſuis legibus cõſtat)nõ labaſſe ſermone,nec leuatũ uomitione,nõ altera corporis parte. Dum biberet matutinas obiſſe uigilias, plurimũ hauſiſſe uno potu.Plurimũ præterea alijs minoribus addidiſſe, optima fide non reſpiraſſe in hauriẽdo,neq; expuiſſe,nihilq; ad elidendũ in pauimentis ſonum ex uino reliquiſſe,diligẽti ſcito legũ contra bibendi fallacias.Tergilla Ciceronẽ M. filiũ binos congios ſimul haurire ſolitũ ipſi obijcit: Marcoq; Agrippæ à temulento ſcyphũ impactũ.Etenim hæc ſunt ebrietatis opera.Sed nimirũ hanc gloriã auferre Cicero uoluit interfectori patris ſui M.Antonio.Is enim ante eum auidiſſime apprehenderat hãc palmã, ædito etiã uolumine de ſua ebrietate:quo patrocinari ſibi auſus,approbauit plane(ut equidẽ arbitror) quãta per temulentiã mala terrarum orbi intuliſſet.Exiguo tẽpore ante præliũ Actiacũ id uolumen euomuit:quo facile intelligatur ebrius iam ſanguine ciuiũ, & tanto magis eum ſitiẽs.Nanq; & hæc neceſſitas uitiũ comitatur, ut bibẽdi cõſuetudo augeat auiditatẽ.Scitũq; eſt Scytharũ legati,quãto plus biberint, tanto magis ſitire Parthos.Eſt & occidentis populis ſua ebrietas,fruge madida:pluribus modis per Gallias Hiſpaniasq;,nominibus alijs,ſed ratione eadem.Hiſpaniæ iam & uetuſtatẽ ferre ea genera docuerũt.Aegyptus quoq; è frugẽ ſibi potus ſimiles excogitauit.Nullaq; in parte mundi ceſſat ebrietas.Meros quippe hauriunt tales ſuccos, nec diluẽdo ut uina mitigant. At hercule illic tellus fruges parere uidebatur.Heu mira uitiorũ ſolertia, inuentũ eſt quẽadmodũ aqua quoq; inebriaret. Duo ſunt liquores corporibus humanis gratiſsimi,intus uini,foris olei,arborũ è genere ambo pręcipui,ſed olei neceſſarius.Nec ſegniter uita in eo elaborauit.Quãto tamen in potu ingenioſior apparebit, ad bibendũ generibus centũnonagintaquinq;,ſi ſpecies uero æſtimẽtur,penè duplici numero excogitatis, tantoq; paucioribus olei:De quo in ſequenti uolumine dicemus.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XV

Naturæ frugiferarum arborum Cap. I

LEAM Theophrastus celeberrimus è Græcorum autoribus urbis Romę anno circiter quadringentesimoquadragesimo, negauit nisi intra XL. M. passuũ à mari nasci: Fenestella uero omnino non fuisse in Italia, Hispania, atq; Africa, Tarquinio Prisco regnante, ab annis populi Romani CLXXXIII. quæ nũc peruenit trãs Alpes quoq;, & in Gallias, Hispaniasq; medias. Vrbis quidem anno quingẽtesimoquinto, Appio Claudio Cæci nepote, L. Iunio coss. olei libræ duodenæ assibus ueniere. Et mox anno sexcentesimooctogesimo, M. Seius L. F. ædilis curulis olei denas libras singulis assibus præstitit populo Romano per totũ annũ. Minus ea miretur, qui sciat post annos XXII Cn. Pompei IIII. consulatu oleum prouincĳs Italiam misisse. Hesiodus quoq; in primis cultum agrorum docendam arbitratus uitã, negauit oleę satorem fructũ ex ea percepisse quenq̃. Tam tarda tunc res erat. At nunc etiã in plantarĳs serunt, translatarumq; altero anno decerpũtur baccæ. Fabianus negat prouenire in frigidissimis oleam, neq; in calidissimis. Genera earum tria dixit Virgilius, orchites & radios, & pausias. Nec desiderare rastros, aut falcem ullam, aut curã. Sine dubio & in ĳs solum maxime cœlumq; refert. Veruntamen & tondentur cum & uites, atq; etiã interradi gaudent. Consequens earum uindemia est, arsq; uel maior, oleum q̃ musta temperandi. Ex eadem quippe oliua differũt succi. Primum omnium cruda, atq; nondũ inchoatæ maturitatis, hoc sapore præstantissimo. Quin & ex ea prima unda præli laudatissima, ac deinde per diminutiones, siue (ut nuper inuentum est) exilibus regulis pede incluso. Quanto maturior bacca, tanto pinguior succus, minusq; gratus. Optima autem ætas ad decerpendum, inter copiã bonitatemq; incipiẽte bacca nigrescere. Nostri uocant drupas, Græci uero drypetas. Cætero distat, an maturitas illa in torcularibus fiat, an ramis: rigua fuerit arbor, an suo tantum bacca succo, nihilq; aliud q̃ rores cœli biberit.

De oleo. Cap. II

VEtustas oleo tædium affert, nõ item ut uino, plurimumq; ætatis annuo est, prouida (si libeat intelligere) natura. quippe temulentiæ nascentibus uinis, uti necesse nõ est: quinimmo inuitat ad seruandum blanda inueterati caries. Oleo noluit parci, fecitq; ea necessitate promiscuũ & uulgo. Principatũ in hoc quoq; bono obtinuit Italia toto orbe, maxime agro Venafrano, eiusq; parte quæ Licinianũ fundit oleum: unde & Liciniæ gloria præcipua oliuæ. Vnguenta hanc palmã dedere, accõmodato ipsis odore. Dedit & palatum delicatiore sentẽtia. De cætero baccas Liciniæ nulla auis appetit. Reliquũ certamen inter Istriæ terrã & Bæticæ par est. Vicina bonitas prouincĳs, excepto Africæ frugifero solo. Cereri totũ id natura cõcessit, oleũ ac uinũ non inuidit tantũ, satisq; gloriæ in messibus fecit. Reliqua erroris plena, quem in nulla parte uitæ numerosiorem esse docebimus.

De natura oliuæ, & oleæ incipientis. Cap. III

OLiuæ constant nucleo, oleo, carne, amurca: Sanies est hæc eius amara. Fit ex aquis, ideo siccitatibus minima, riguis copiosa. Suus quidem oliuæ succus est oleum, idq; præcipue ex immaturis intelligimus, sicut de omphacio docuimus. Augetur oleũ ab Arcturi exortu ad XVI. calendas Octobris, postea nuclei increscunt & caro. Cum sitienti imbres copiosi accessere, uitiatur oleum in amurcam. Huius color oliuã cogit nigrescere. Ideoq; incipiente nigritia minimum amurcæ, ante eam nihil. Et error hominũ falsus, existimantium maturitatis initium, quod est uitĳ proximum. Deinde quod oleum crescere oliuæ carne arbitramur, cum succus omnis in corpus abeat, lignumq; intus grandescat. Ergo tum maxime rigantur. Quod ubi cura multa siue imbribus accidit, oleũ absumitur, nisi

niſi ſecuta ſerenitate quę corpus extenuet. Omnino enim, ut Theophraſto placet, eſt olei cauſa calor, quare & in torcularibus & iam in cellis multo igne quæritur. Tertia eſt culpa in parſimonia, quoniã propter impendium decerpendi expectatur ut decidat oliua. Qui medium temperamentum in hoc ſeruant, perticis decutiunt, cum iniuria arborũ, ſequentis anni damno. Quippe oliuantibus lex antiquiſſima fuit: Oleam ne ſtringito, ne ue uerberato. Qui cautiſſime agũt, harũdine leui ictu, nec aduerſos percutiũt ramos. Sic quoq; alternare fructus cogitur decuſſis germinibus. Nec minus, ſi expectetur ut cadat. Hærendo enim ultra ſuũ tempus, abſumũt uenientibus alimentũ, & detinent locum. Argumentum eſt, quod niſi ante fauonium collectæ, nouas uires reſumunt, & difficilius cadunt. Prima ergo ab autumno colligitur, uitio operæ non naturæ, pauſia cui plurimum carnis: mox orchites, cui olei: poſt radius. Has enim ocyſſime occupatas, quia ſunt tenerrimæ, amurca cogit decidere. Differuntur uero etiam in Martium menſem calloſæ, contra humorem pugnaces, ob idq; minimæ, Licinia, Cominia: Contia, Sergia, quam Sabini regiam uocant, non ante fauonij afflatum nigreſcentes, hoc eſt, ad VI. idus Febru. Tunc arbitrantur eas matureſcere, & quoniam probatiſſimum ex ijs fiat oleum, accedere etiam ratio prauitati uidetur. Feruntq; frigore ſterilitatem fieri, ſicut copiam maturitate: cum ſit illa bonitas non temporis, ſed generis tarde putreſcentium in amurcam. Similis error collectam ſeruandi in tabulatis, nec priuſquam ſudet premendi, cum omni mora oleum decreſcat, amurca augeatur. Itaq; uulgo nõ amplius ſenas libras ſingulis modijs exprimi dicunt. Amurcæ menſurã nemo agit, quanto ea copioſior reperiatur in eodem genere diebus adiectis. Omnino in uita error eſt publicus, tumore oliuæ creſcere oleum exiſtimantium: præſertim cum magnitudine copiam olei non conſtare, indicio ſint quæ regiæ uocantur, ab alijs maiorinæ, ab alijs phauliæ, grandiſſimæ, alioquin minimo ſucco. Et in Aegypto carnoſiſsimis olei exiguũ. Decapoli uero Syriæ perq; paruę, nec cappari maiores, carne tamen cõmendantur. Quam ob cauſam Italicis tranſmarinæ præferũtur in cibis, cum oleo uincantur. Et in ipſa Italia cæteris picenæ, & Sidicinæ. Sale illæ priuatim condiuntur, & ut reliquæ, amurca ſapáue. Nec non aliquæ oleo ſuo ſine accerſita cõmendatione puræ innatant, colymbades: franguntur eædem herbarumq; uiridium ſapore cõdiuntur. Fiunt & præcoces feruenti aqua perfuſę, quamlibet immaturæ. Mirumq;, dulcem ſuccũ oliuas bibere, & alieno ſapore infici. Purpureæ ſunt & in ijs, ut uuis in nigrum colorem tranſeuntibus, pauſiæ. Sunt & ſuperbæ, præter iam dicta genera. Sunt & prędulces, per ſe tantum ſiccatæ, uuisq; paſſis dulciores: admodum raræ in Africa, & circa Emeritam Luſitaniæ. Oleum ipſum ſale uindicatur á pinguitudinis uitio. Cortice oleæ conciſo odorem accipit medicati, aliâs ut uino palati gratia nulla eſt. Nec tam numeroſa differentia: tribus ut plurimum bonitatibus diſtat. Odor in tenui argutior, & is tamen etiam in optimo breuis.

De natura olei. Cap. IIII

OLeo natura tepefacere corpus, & cõtra algores munire. Eidemq; feruores capitis refrigerare. Vſum eius ad luxuriã uertêre Græci, uitiorum omniũ genitores, in gymnaſijs publicando. Notũ eſt, magiſtratus honoris eius octogenis ſeſtertijs ſtrigmẽta olei uendidiſſe. Oleæ honorem Romana maieſtas magnũ præbuit, turmas equitum idibus Iulijs ex ea coronãdo: item minoribus triumphis ouantes. Athenæ quoq; uictores olea coronant, Græci uero oleaſtro Olympiæ.

De cultura oliuarum. Cap. V

NVnc dicentur Catonis placita de oliuis. In calido & pingui ſolo radium maiorem, Salentinam, orchitem, pauſiam, Sergianam, Cominianam, albiceram ſeri iubet. Adijcitq; ſingulari prudentia, quam earum in his locis optimã eſſe dicant. In frigido autem & macro Liciniam. Pingui enim aut feruenti uitiari eius oleum, arboremq; ipſam fertilitate conſumi. Muſco præterea rubro infeſtari. Spectare oliueta in fauonium loco expoſito ſolibus cenſet.

De seruandis oliuis,& quomodo faciendum oleum. Cap. VI

NEc alio ullo modo laudat condi oliuas,optime orchites & pausias,quàm uel uirides in muria,uel fractas in lentisco. Oleum quàm acerbissima oliua optimum fieri. Cætero quàmprimum è terra colligendã. Si inquinata sit,lauandam. Siccari triduo satis esse. Si gelent frigora,quarto die premendam. Hãc & sale aspergi. Oleum in tabulato minui, deteriusq; fieri. Itẽ in amurca & fracibus. Eæ sunt carnes,& inde feces. Quare sæpius die decapulandum. Præterea in conchas & plumbeas cortinas,ære uitiari. Feruẽtibus omnia ea fieri clausisq; torcularibus, & q̃ minime uentilatis. Ideo nec ligna ibi cædi oportere. Qua de causa è nucleis ipsarũ ignis aptissimus. Et è cortinis in labra fundendum, ut fraces & amurca liquentur. Ob id crebrius uasa mundanda, fiscinas spongia tergendas,ut q̃ maxime pura synceritas constet. Postea inuentũ,ut lauarentur utiq; feruenti aqua: protinus prælo subijcerentur solidæ (ita enim amurca exprimitur) mox trapetis fractę premerẽtur. iterum premi plus q̃ centenos modios nõ probãt. Factus uocatur. Quod uero post molam primum est, flos. Factus tergeminos ferè à quaternis hominibus nocte ac die premi iustum est.

De oleo factitio. Cap. VII

NOn erat tum factitium oleum: ideoq; arbitror nihil à Catone dictum. Nunc eius genera plura. Primumq; persequemur ea quæ ex arboribus fiunt,& inter illas ante omnes ex oleastro. Tenue id,multoq; amarius q̃ oleæ,tantum ad medicamentum utile. Simillimũ huic est ex chamelæa frutice saxoso, nõ altiore palmo,folijs oleastri, baccisq; Proximum fit & è cici,arbore in Aegypto copiosa. Alij crotonem,alij trixin,alij sesamum syluestre appellant. Ibiq; non pridem. Et in Hispania repente prouenit altitudine oleæ, caule ferulaceo,folio uitium,semine uuarum gracilium, pallidarumq;. Nostri eam uocãt ricinum à similitudine seminis. Coquitur id in aqua,innatansq; oleũ tollitur. At in Aegypto ubi abundat,sine igne & aqua sale aspersum exprimitur, cibis fœdum, lucernis utile. Amygdalinum, quod aliqui metopium uocant, ex amaris nucibus arefactis, & in offam contusis,aspersis aqua & iterum tusis exprimitur. Fit & è lauro,admixto druparum oleo. Quidamq; è baccis exprimunt tantum. Alij folijs modo, alij folio & cortice baccarum. Necnon styracem addunt,aliosq; odores. Optima laurus ad id latifolia, syluestris,nigra baccis. Simile est è myrto nigra,& hæc latifolia melior. Tunduntur baccæ aspersæ calida aqua,mox decoquuntur. Alij foliorum mollissima decoquunt in oleo,& exprimunt. Alij deiecta ea in oleum prius sole maturant. Eadem ratio & in satiua myrto, sed præfertur syluestris minore semine, quam quidam oxymyrsinen uocant, alij chamæmyrsinen,alij acaron à similitudine. Est enim breuis,fruticosa. Fit & ex citro, cupresso, nucibus iuglandibus,quod carynon uocant: malis cedri,quod cedrelæon. Ex grano quoq; gnidio purgato semine & tuso. Item lentisco: nam & cyprinum etiam. E glande Aegyptia ut fieret odorum causa, dictum est. Indi etiam ex castaneis & sesama atq; oryza facere dicuntur: Ichthyophagi è piscibus. Inopia cogit aliquando luminum causa & è platani baccis fieri, aqua & sale maceratis. Et œnanthinum fit de ipsa œnanthe, ut dictum est in unguentis. Gleucino mustum incoquitur uapore lento. Ab alijs sine igne circundatis uinaceis diebus XXII. bis singulis permixtũ. Consumiturq; mustũ oleo. Alij nõ samsucũ tantũ admiscẽt, sed etiã pretiosiora odoramenta. Et in gymnasijs quoq; conditur odoribus, sed uilissimis. Fit & de aspalatho,calamo,balsamo,iri,cardamomo, meliloto,nardo gallico, panace,sampsuco,helenio,cinnami radice,omniũ succis in oleo maceratis expressisq;. Sic & rhodinum è rosis,iuncinũ è iunco,quod est rosaceo simillimum. Item hyoscyamo,lupinis & narcisso Plurimum autẽ in Aegypto è rhaphani semine, aut gramine herba,quod chortinon uocant. Item sesama & urtica, quod cnecinũ appellant. E lilio & alibi fit sub diuo,sole,luna, pruina maceratum. Suis herbis componũt inter Cappadociam & Seleuciam, quod Seleucinũ uocant,neruis admodũ utile: sicut in Italia è gummi. E pice fit quod picinũ appellant,cum cõcoquitur uelleribus supra halitũ eius expansis atq; ita expressis,probatũ maxime

xime è Brutia. Est enim pinguissima & resinosissima. Color oleo fuluus. Sponte nascitur in Syriæ maritimis, quod elæomeli uocãt. Manat ex arboribus pingue, crassius melle, resina tenuius, sapore dulci, & hoc medicis. Veteri quoq; oleo usus est ad quædã genera morborum. Existimatur & ebori uindicãdo à carie utile esse. Certe simulacrũ Saturni Romæ intus oleo repletũ est.

De amurca. Cap. VIII

SVper omnia autem celebrauit amurcam laudibus Cato. Dolia olearia cadosq; illa imbui, ne bibãt oleum. Amurca subigi areas terẽdis messibus, ut formicæ rimæq; absint. Quin & lutum parietũ & tectoria & pauimenta horreorũ frumenti, uestiariũ etiã contra teredines ac noxia animalia, amurca aspergi: semina frugum perfundi, morbis quadrupedum, arborũ quoq; illa medẽdũ, efficaci ad ulcera interiora humani quoq; oris. Lora etiã ac coria omnia, & calceamina, axesq;, decocta ungi, atq; æramenta contra eruginẽ colorisq; gratia elegãtioris: & totã supellectilem ligneã, ac uasa fictilia, in quis ficũ aridã libeat asseruare: aut si folia baccasq; in uirgis myrti, aliudúe id genus simile. Postremo ligna macerata amurca, nullius fumi tedio ardere. Oleã si lambẽdo capra lingua cõtigerit, depaueritq; primo germinatu, sterilescere, autor est M. Varro. Et hactenus de olea atq; oleo.

Pomorum omnium genera & naturæ. Cap. IX

REliqui arborũ fructus, uix specie figuráue, nõ modo saporibus succisq; toties permixtis atq; insitis, enumerari queũt.

Nucũ pinearũ genera quatuor. Cap. X

GRandissimus pineis nucibus, altissimeq; suspensus, intus exiles nucleos lacunatis includit toris, uestitos alia ferruginis tunica, mira naturæ cura molliter semina collocandi. Harum genus alterum Tarentinum, digitis fragili putamine, auiumq; furto in arbore. Tertium sapiniũ è picea satiua, nucleorũ cute uerius quàm putamine, adeo molli, ut simul mandatur. Quartũ pityida uocant è pinastris, singularis remedij aduersus tussim. In melle decoctos nucleos Taurini aquicelos uocãt. Pinea corona uictores apud Isthmũ coronantur.

De malo cotoneo. Cap. XI

HIs proxima amplitudine mala quæ uocamus cotonea, & Græci cydonea, ex Creta insula aduecta. Incuruatos trahũt ramos, prohibẽtq; crescere parentẽ. Plura eorum genera. Chrysomela, incisuris distincta, colore ad aurũ inclinato. Quę candidiora, nostratia cognominata, odoris præstãtissimi. Est & Neapolitanis suus honor. Minora ex eodẽ genere struthea, odoratius uibrant, serotino prouẽtu. Pręcocia uero mustea. Strutheis autem cotonea insita suum genus fecere muluianum, quæ sola ex his uel cruda manduntur. Omnia iam & uirorum salutatorijs cubilibus inclusa, simulacris noctium conscijs imposita. Sunt præterea parua syluestria, à strutheis odoratissima, in sepibus nascẽtia. Mala appellamus, quanquam diuersi generis, persica & granata, quæ in punicis arboribus nouem generum dicta sunt. His acinus sub cortice intus, illis lignum in corpore. Necnon & quædam è piris libralia appellata, amplitudinem sibi ponderis nomine asserunt.

De Persico, genera quatuor. Cap. XII

SEd Persicorũ palma duracinis. Nationũ habent cognomen Gallica & Asiatica. Post autumnũ maturescũt, æstate pręcocia intra XXX annos reperta, & primo denarijs singula uenundata. Supernatia è Sabinis ueniunt, popularia undiq;. Pomum innocuũ expetitur ægris: Pretiumq; iam singulis triceni nummi fuere, nullius maiore, Quod miremur, quia nõ aliud fugacius. Longissima nanq; decerpto bidui mora est, cogitq; se uenundari.

De pruno, genera XI. Cap. XIII

INgens postea turba prunorũ, uersicolor, nigra, candicãs. Hordearia appellata, à comitatu frugis eius. Alia eodẽ colore seriora maioraq;, asinina cognominata à uilitate. Sũt & nigra, ac laudatiora cerina atq; purpurea. Necnõ ab externa gente Armeniaca, quę sola & odore commendantur. Peculiaris impudentia est nucibus insitorum, quæ faciem parentis succumq; adoptionis exhibent, appellata ab utroque nucipruna. Et hæc autem & persica, & cerina, ac syluestria, ut uuæ autumno cadis condita, usq; ad alia nascentia æta-

tem sibi prorogant. Reliquorũ uelocitas cito mitescentium transuolat. Nuper in Bætica malina appellari cœperunt malis insita, & alia amygdalina amygdalis. His intus in ligno nucleus amygdalæ est. Nec aliud pomũ ingeniosius geminatum est. In peregrinis arboribus dicta sunt Damascena, à Syrię Damasco cognominata, iampridem in Italia nascentia, grandiore quanquam ligno, & exiliore carne, nec unquam in rugas siccata, quoniã soles sui desunt. Simul dici possunt populares eorũ myxæ, quę & ipsæ nunc cœpere Romæ nasci insitæ sorbis. Intotum quidem persica peregrina etiã Asiæ Græciæq; esse, ex nomine ipso apparet, atq; ex Perside aduecta. Sed pruna syluestria ubiq; nasci certũ est. Quo magis miror, huius pomi mentionem à Catone non habitam, præsertim cum cõdenda demonstraret quædam & syluestria. Nam persicæ arbores sero, & cum difficultate transiere, ut quæ in Rhodo nihil ferant, quod primum ab Aegypto earum fuerat hospitium. Falsum est, uenenata cum cruciatu in Persis gigni, & pœnarũ causa à regibus translata in Aegyptum, & terra mitigata. Id enim de Persea diligentiores tradũt, quæ in totũ alia est, myxis rubescentibus similis, nec extra orientẽ nasci uoluit. Eam quoq; eruditiores negauerunt ex Perside propter supplicia translatã, sed à Perseo Memphi satam. Et ob id Alexandrum illa coronari uictores ibi instituisse, in honorẽ ataui sui. Semper aũt folia habet & poma, subnascẽtibus alijs. Sed pruna quoq; oĩa post Catonẽ cœpisse manifestũ est.

De diuersis generibus malorum, genera XXIX. Cap. XIIII

MAlorum plura sunt genera. De citreis cum sua arbore diximus. Medica aũt Græci uocant patrię nomine. Aeque peregrina sunt zizipha, & tuberes, quæ & ipsa nõ pridem uenere in Italiã. Hæc ex Africa, illa ex Syria. Sex. Papinius, quẽ consulem uidimus, primus utraq; attulit, diui Augusti nouissimis temporibus, in castrorum aggeribus sata, baccis similiora quàm malis, sed aggeribus præcipue decora, quoniam & in tecta iam syluæ scandunt. Tuberum duo genera, Candidum, & à colore sericum dictũ. Penè peregrina sunt in uno Italiæ agro Veronensi nascentia, quæ lanata appellãtur. Lanugo ea obducit, strutheis quidem persicisq; plurima: his tamen peculiare nomen dedit, nulla alia commendatione insignibus. Reliqua cur pigeat nominatim indicare, cum conditoribus suis æternam propagauerint memoriam, tanquam ob egregiũ aliquod in uita factũ? Nisi fallor apparebit ex eo ingenium inserendi: nihilq; tam paruum esse, quod non gloriam parere possit. Ergo habent originem à Matio, Gestioq; & Manlio, item Claudio. Quibus cotoneo insito ab Appio è Claudia gente, Appiana sunt cognominata. Odor est his cotoneorum, magnitudo quæ Claudianis, color rubens. Ac ne quis id ambitu ualuisse claritatis & familiæ putet, sunt & sceptiana ab inuentore libertino, insignia rotunditate. Cato adijcit quiriana, & quæ tradit in dolijs condi scantiana. Omnium autem nuperrime adoptata sunt parua, gratissimi saporis, quæ petisia nominantur. Patrias nobilitauere camerina & græcula. Cætera è causis traxere nomen: germanitatis cohærentia & gemella, nunquam singula in fœtu, coloris serica, cognationis melapia. Mustea à celeritate mitescendi: quæ nunc melimela dicuntur, à sapore melleo. Orbiculata, à figura orbis in rotunditatem circumacti. Hæc in Epiro primũ prouenisse, argumẽto sunt Græci, qui epirotica uocant. Mammarum effigie orthomastica. A conditione castrati seminis, quæ spadonia appellant Belgæ. Melofolijs folium unum, aliquando & geminum erumpit è latere medio. Celerrime in rugas marcescunt pannucea. Stolide tumẽt pulmonea. Sunt quibus sanguineus est color, origine ex mori insitu tracta. Cunctis uero quę fuerũt à sole, partes rubẽt. Sunt & parua gratia saporis, atq; etiam acutiora odore, syluestria. Id peculiare improbitatis & acerbitatis cõuicium, & uis tanta, ut aciem gladij præstringat. Dacis fermè uilissimis nomen, quanquam primis aduentu decerpiq; properantibus.

De piris, & insitorum uarietate. Cap. XV

EAdem causa in piris taxatur superbię cognomine. Parua hæc, sed ocyssima. Cũctis autẽ Crustumina gratissima. Proxima ijs falerna à potu, quoniã tanta uis succi ab-

undãt

undat. Lactea hæc uocantur, in ijsq; alia colore nigro donant Syriæ. Reliquorũ nomina aliter in alijs locis appellantur. Sed cõfeſſis urbis uocabulis autores ſuos nobilitauere decimiana, & ex eo tractum, quod pſeudodecimianũ uocant. Dolobelliana longiſſimi pediculi. Pomponiana cognomine mãmoſa, liceriana, ſeucriana: & quæ ex ijs nata ſunt tyranniana, longitudine pediculi diſtantia. Fauoniana rubra, paulo ſuperbis maiora. Lateriana, Anitiana: Poſt autumnalia acidulo ſapore iucunda. Tiberiana appellantur, quæ maxime Tiberio principi placuere. Colorãtur magis ſole, grandeſcũtq;, alioquin eadẽ eſſent quæ liceriana. Patriæ nomina habent, ſeriſſima omniũ amerina, picentina, numantina, alexandrina, numidiana, græca, & in ijs tarẽtina: ſignina, quæ alij à colore teſtacea appellãt, ſicut onychina, purpurea. Ab odore myrapia, laurea, nardina. A tempore hordearia, collo ampullacea, & coriolana. Brutæ gentilitatis cucurbitana, acidula ſucci. Incerta nominũ cauſa eſt barbaricis uenereiſq;, quæ colorata dicũt: regijſq; quæ minimo pediculo ſeſſilia, patricijs, uocorijs, uiridibus oblongiſq;. Præterea dixit uolema Virgilius à Catone ſumpta, qui & ſemẽtina, & muſtea nominat. Pars hæc uitæ iampridem peruenit ad culmen, expertis cuncta hominibus. Quippe cum Virgilius inſitam nucibus arbutũ, malis platanum, ceraſis ulmum dicat. Nec quicquam amplius excogitari poteſt. Nullum certe pomũ nouum diu iam inuenitur. Neq; omnia inſita miſceri fas eſt, ſicut nec ſpinas inſeri, quando fulgura expiari nõ queũt facile: quotq; genera inſita fuerũt, tot fulgura uno ictu pronunciantur. Turbinatior piris figura. In ijs ſerotina ad hyemem uſq; ad matrẽ pendent gelu matureſcentia, græca, ampulacea, laurea: ſicut in malis amerina, ſcantiana. Conduntur uero pira ut uuæ, ac totidem modis: neq; aliud in cadis præterq̃ pruna. Pomis proprietas piriſq; uini: ſimiliterq; in ægris medentes cauent: ac uino & aqua coquũtur, atq; pulmentarij uicem implent, quod non alia, præter cotonea & ſtruthea.

De pomis ſeruandis. Cap. XVI

INuniuerſum uero de pomis ſeruandis pręcipitur: pomaria in loco frigido ac ſicco contabulari, ſeptẽtrionalibus feneſtris ſereno die patere, auſtros ſpecularibus arcere, aquilonis quoq; afflatu poma deturpãte rugis. Colligi mala poſt æquinoctiũ autumnale, neque ante XV. lunã, neq; ante primã horã. Cadiua ſeparari, ſtramẽtis, ſtoreis, paleiſúe ſubſterni. Rara cõponi, ut limites peruij ſpiritũ æqualẽ accipiant. Amerina maxime durare, melimela minime.

De cotoneis, Punicis, piris, & ſorbis, & uuis ſeruãdis. Ca. XVII

COtoneis interclusis ſpiramentũ omne adimendum, aut incoqui melle ea immergiue oportere. Punica aqua marina feruente indurari, mox triduo ſole ſiccata, ita ne nocturno rore contingantur, ſuſpendi. Cum libeat uti, aqua dulci perlui. M. Varro & in dolijs harenæ ſeruari iubet, & immatura obrui terra in ollis fundo effracto, ſed ſpiritu excluſo, ac ſurculo pice illito. Sic etiã creſcere amplitudine maiore quàm poſſint in arbore. Cætera mala folijs ficulnis, præterquàm cadiuis, ſingula conuolui, ciſtiſq; uitilibus condi, uel creta figlinarũ illini. Pira in uaſis fictilibus picatis inuerſis obrui inter ſcobes. Tarentina ſeriſsime legi. Anitiana ſeruari & in paſſo. Sorba uero & in ſcrobibus gypſato operculo, duũ pedum terra ſuperinducta, in loco aprico, inuerſis uaſis, & in dolijs ut uuas cum ramis ſuſpendi. E proximis autoribus quidam altius curam petunt: deputariq; ſtatim poma ac uites adhunc uſum præcipiunt, decreſcente luna, poſt horam diei tertiã, cœlo ſereno, ac ſiccis uentis. Similiter deligi & ex locis ſiccis, & ante perfectã maturitatem, addito ut luna infra terram ſit: uuas cum malleolo ſarmenti duro, demptis fortice corruptioribus acinis, in dolio picato recenti ſuſpendi, excluſa omni aura operculo & gypſo: ſic & ſorba, & pira, illitis omnium ſurculis pice. Dolia procul ab aqua eſſe. Quidam ſic cum palmite in gypſo condunt, capitibus eius ſcillæ infixis utrinque. Alij etiam uina habentibus dolijs, dum ne contingant ea uuæ. Aliqui mala in patinis fictilibus fluitantia, quo genere & uino odorem acquiri putant. Alioqui omnia hæc in milio ſeruare malunt. Plerique uero in ſcrobe duum pedum altitudinis harena ſubſtrata, & fictili operculo, dein terra operto.

Creta quidam etiam figlina uuas illinunt, siccatasq; sole suspendunt, in usu diluentes cretam. Eandem pomis in uino subigunt. Mala uero generosissima eadẽ ratione crustãt gypso & cera: quæ nisi maturuerint, incremento calycẽ rumpunt. Semper aũt in pediculos collocant ea. Alij decerpunt cum surculis, eosq; in medullam sambuci abditos obruũt ut supra scriptũ est. Alij singulis malis pirisq; singula uasa fictilia assignant, & opercula eorum picata dolio iterum includunt. Necnõ aliqui in floccis capsisq;, quas luto paleato illinunt. Alij hoc idẽ in patinis fictilibus: aliqui & in scrobe subiecta harena, ita sicca operiunt mox terra. Sunt qui cotonea cera Pontica illita melle demergãt. Columella autor in puteos cisternasúe in fictilibus uasis pice diligenti cura illitis mergi. Liguria maritima Alpibus proxima, uuas sole siccatas iunci fascijs inuoluit, cadisq; conditas, gypso includit. Hoc idem Græci platani folijs, aut uitis ipsius, aut fici, uno die in umbra siccatis, atq; in cado uinaceis interpositis. Quo genere Coa uua & Berytia seruantur, nullius suauitati post ferendæ. Quidam ut has faciant, in cinere lixiuio tingunt protinus q̃ detraxere uitibus, mox in sole siccant: tum folijs (ut supra dictum est) inuolutas uinaceis stipant. Sunt qui malunt uuas in scobe ramentisúe abietis, populi, fraxini seruare. Sunt qui suspendi procul malis, protinusq; in granarijs iubeant, quoniam optime sit operimento puluis pensilibus. Contra uespas remedio est, oleo aspergi ex ore. De palmis diximus.

De ficis genera XXIX. Cap. XVIII

E Reliquo genere pomorũ ficus amplissima est: quędamq; & piris magnitudine æmulæ. De Ægyptię Cypriæq; miraculis retulimus inter externas. Idæa rubet oliuę magnitudine, rotundior tantum, sapore mespili. Alexandrinam hanc ibi uocant, crassitudine cubitali ramosam, materia ualidã, lentam, sine lacte, cortice uiridi, folio tiliæ, sed molli. Onesicritus tradit in Hyrcania multum nostris esse dulciores, fertilioresq;, utq; modios CCLXX. singulæ ferãt. Ad nos ex alijs transiere gentibus, Chalcide, Chio, quarum plura genera. siquidẽ & Lydiæ quæ sunt purpureæ, & mammillanæ, similitudinem earum habẽt: & callistruthiæ parũ sapore præstantiores, ficorum omnium frigidissimæ. Nam de Africanis quas multi præferunt cunctis, magna quæstio est: cum id genus in Africam nuperrime transierit, patriæ nomen obtinent. Nam Alexandrina è nigris est, candicante rima, cognomine delicatæ. Nigra & Rhodia est, & Tiburtina de pręcocibus. Sunt & autorum nomina ijs, Liuiæ, Pompeiæ: siccatæ hæ solæ in annuos usus aptissime cum mariscis, & quas harundinũ folij macula uariat. Est & Herculanea, & albicerata, & aratia alba, pediculo minimo, latissima. Primo aũt prouenit porphyritis, lõgissimo pediculo. Comitat̃ eam è minimis & uilissimis, popularis dicta. Contra nouissima sub hyeme maturatur chelidonia. Sũt pręterea eædẽ serotinæ & præcoces, biferę, alba & nigra, cũ messe uindemiaq; maturescentes. Serotinæ & à corio appellatæ duro: ex Chalcidicis quarundam trifero prouentu. Tarenti tantum prædulces nascuntur, quas uocãt omas. Cato de ficis ita memorat, Ficos mariscas in loco cretoso aut aperto serito. In loco autem crassiore aut stercorato, Africanas, Sed & herculaneas, saguntinas hybernas, tellanas, atras pediculo longo. Postea tot subiere nomina atque genera, ut uel hoc solum æstimantibus appareat, mutatam esse uitam. Sunt & hybernæ quibusdam prouincijs, sicuti Mœsiæ, sed artis, non naturæ. Paruarum genus arborum post autumnum fimo contegunt, deprehensasq; in his hyeme grossos: quæ mitiore cœlo refossę cum arbore atq; in lucem remissæ, nouos soles, aliosq; quàm quibus uixere, auide tanquam iterũ natæ accipiunt: & cum uenientium flore maturescunt, alieno præcoces anno, in tractu uel gelidissimo. Sed à Catone appellata iam tum Africana, admonet & Africæ, ad ingens documentum uso eo pomo. Namq; perniciali odio Carthaginis flagrans, nepotumq; securitatis anxius, cum clamaret omni senatu Carthaginem delẽdam, attulit quodam die in curiam præcocem ex ea prouincia ficum. Ostendensq; patribus, interrogo uos, inquit, quando hoc pomum demptũ putatis ex arbore? Cum inter omnes recens esse constaret, Atqui tertium, inquit, ante diem scitote decerptum

cerptum

ceptum Carthagine, tam prope à muris habemus hostem: statimq; sumptum est Punicum tertium bellum, quo Carthago deleta est, quanquam Catone anno sequente rapto. Quid primum in eo miremur? curam ingenij, an occasionem fortuitã? celeritatemq; cursus, an uehementiam uiri? Supra omnia quiddã est, quo nihil equidem duco mirabilius, tantam illam urbem, & de terrarum orbe per CXX. annos urbis æmulam, unius pomi argumẽto euersam: quod nõ Trebia aut Trasymenus, nõ Cannæ busto insignes Romani nominis perficere potuere: nõ castra Punica ad tertiũ lapidem uallata, portæq; Collinæ adequitans ipse Annibal. Tanto propius Carthaginem pomo Cato admouit. Colitur ficus arbor in foro ipso ac comitio Romæ nata, sacra fulguribus ibi conditis. Magisq; ob memoriã eius, quæ nutrix Romuli ac Remi conditoris appellata: quoniã sub ea inuenta est lupa infantibus præbens rumen (ita uocabant mammam) miraculo ex ære iuxta dicato, tanquam in comitium sponte transisset. Adacto nauigio ilico arescit. Rursusq; cura sacerdotum seritur. Fuit & ante Saturni ædem urbis anno CCLX. sublata sacro uestalibus facto, cum Syluani simulacrum subuerteret. Eadem fortuito satu uiuit in medio foro, quà sidentia imperij fundamenta ostento fatali Curtius maximis bonis, hoc est uirtute ac pietate, ac morte præclara expleuerat. Aeque fortuita eodem loco est uitis atq; olea, umbrę gratia sedulitate plebeia sata. Ara inde sublata gladiatorio munere diui Iulij, quod nouissime pugnauit in foro. Admirabilis est pomi huiusce festinatio, unius in cunctis, ad maturitatem properantis arte naturæ.

De caprifico, & caprificatione. Cap. XIX

CAprificus uocatur è syluestrium genere ficus nunquam maturescens, sed quod ipsa non habet alijs tribuens, quoniã est naturalis causarum transitus, atq; è putrescentibus identidem generatur aliquid. Ergo culices parit: hi fraudati alimento in matre, putri eius tabe, ad cognatã uolant: morsuq; ficorum crebrò, hoc est, auidiore pastu apetientes ora earum, atque ita penetrantes, intus solem primo secum inducũt, cerealesq; auras immittunt foribus apertis. Mox lacteum humorẽ, hoc est, infantiã pomi absumunt, quod fit & sponte. Ideoq; ficetis caprificus permittitur ad rationem uenti, ut flatus euolãtes in ficus ferat. Inde repertũ, ut illatæ quoq; aliunde, & inter se colligatæ inijcerẽtur fico: quod in macro solo & aquilonio non desideratur, quoniã sponte arescunt loci situ, rimisq; eadem, quę culicum opera, causa perficit: necnõ ubi multus puluis, quod euenit maxime frequenti uia apposita. Nanq; & pulueri uis siccandi, succumq; lactis absorbẽdi: quæ ratio puluere & caprificatiõe hoc quoq; præstat ne decidãt, absumpto humore tenero, & cum quadam fragilitate ponderoso. Ficis mollis omnibus tactus: maturis frumenta intus: succus maturescẽtibus lactis, percoctis mellis. Senescunt in arbore, anusq; distillant gummi modo lachrymam, siccanturq;. Honos laudatas seruat in capsis, Ebuso insula præstantissimas amplissimasq;, mox in Marrucinis. At ubi copia abundat, implentur orcæ in Asia, cadi autẽ in Ruspina Africæ urbe, panisq; simul & obsonij uicem siccatę implẽt: utpote cum Cato cibaria ruris operarijs iusta ceu lege sanciens, minui iubeat per fici maturitatem, cum & obsonij uicẽ habeãt recentes ficus. Sale siccatis & casei loco uesci, nuper excogitatum est. Ex hoc genere sunt, ut diximus coctana & caricæ, quæq; conscendenti nauim aduersus Parthos omen fecere M. Crasso, uenales prædicãtis uoce cauneę. Omnia hæc in Albense rus è Syria intulit L. Vitellius, qui postea censor fuit, cũ legatus in ea prouincia esset, nouissimis Tiberij Cæsaris temporibus.

De mespilis & eorum generibus tribus. Cap. XX

MAlorũ pirorũq; generi adnumerẽtur iure mespila atq; sorba. Mespilis tria genera, anthedon, setania. Tertiũ degenerat, tametsi anthedoni similius est, q̃d gallicũ uocant. Setanię maius pomũ cãdidiusq;, acini molliore ligno: cæteris minus pomũ, sed odore præstantius, & quod diutius seruetur. Arbor ipsa de amplissimis. Folia anteq̃ decidãt rubescũt, radices multæ atq; altæ, & ideo inextirpabiles. Non fuit hæc arbor in Italia Catonis æuo.

De sor

De sorbis genera quattuor. XXI

SOrbis quadruplex differentia. Aliis enim eorum rotunditas mali, aliis turbinatio piri, aliis ouata species ceu malorum aliquibus. Hæc obnoxia acori. Odore & suauitate rotunda præcellũt. Cęteris uini sapor. Generosissima, quibus circa pediculos tenera folia. Quartum genus torminale appellant, remedio tantum probabile, assiduum prouentu, minimumq; pomo, arbore dissimili, foliis penè platani. Non ferunt ante trimatum ex ullo genere. Cato & sorba sapa condi iubet.

De nuce iuglandi. Cap. XXII

AB his locũ amplitudine uindicauerũt, quæ cessere autoritati, nuces iuglãdes, quanq; & ipsę nuptialium Fescenniorum comites, multum pineis minores uniuersitate, eademq; portione ampliores nucleo. Necnon & honor his naturæ peculiaris, gemino protectis operimento, puluinati primum calycis, mox lignei putaminis: Quæ causa eas nuptiis fecit religiosas, tot modis fœtu munito: quod est uerisimilius, quàm quia cadẽdo tripudium sonumue faciant. Et has è Perside à regibus translatas, indicio sunt Gręca nomina. Optimum quippe genus earum Persicum atq; Basilicon uocant. Et hæc fuere prima nomina. Caryon à capitis grauedine, propter odoris grauitatẽ conuenit dictũ. Tinguntur cortice earum lanæ, & ruffatur capillus, primum prodeuntibus nucleis. Id cõpertum, infectis tractatu manibus. Pinguescunt uetustate. Sola differentia generum in putamine duro fragiliue, & tenui ac crasso, loculoso & simplici. Solum hoc pomum natura compactili operimento clausit. Nanq; sunt bifidæ putaminum carinæ, nucleorumq; illis quadripartita distinctio, lignea intercursante membrana. Cæteris quicquid est, solidũ est, ut in auellanis, & ipso nucum genere, quas antea abellinas patrio nomine uocabant. In Asiam Græciamq; è Ponto uenere, & ideo ponticæ nuces uocantur. Has quoq; mollis protegit barba. Sed putamini nucleisq; solida rotũditas inest. Eæ & torrẽtur. Vmbilicus illis intus in uentre medio. Tertia ab his natura amygdalis, tenuiore sed simili iuglandium summo operimento: item secundo putaminis. Nucleus dissimilis latitudine, & acriore callo. Hæc arbor an fuerit in Italia Catonis ætate, dubitatur, quoniã Græcas nominat, quas quidam & in iuglandiũ genere seruãt. Adiicit pręterea auellanas & galbas, prænestinas, quas maxime laudat, & conditas ollis, in terra seruari uirides tradit. Nunc Thasiæ & Albenses celebrãtur. Et Tarentinarũ duo genera, fragili putamine, ac duro: quæ sunt amplissimę, & minime rotundæ. Præterea molluscæ, putamẽ rumpẽtes. Sunt qui honoris nomen interpretentur, & Iouis glandẽ esse dicũt. Nuper consularẽ uirũ audiui, biferas & iuglãdes nuces se habere profitentẽ. De pistaceis & ipsi retulimus. Et hæc aũt idem Vitellius in Italiam primus intulit eodẽ tempore: simulq; in Hispaniam Flaccus Pompeius eques Romanus qui cum eo militabat.

De castaneis genera octo. Cap. XXIII

NVces uocamus & castaneas, quanq; accommodatiores glandiũ generi: Armatum iis echinato calyce uallum, quod inchoatum glandibus. Mirumq;, uilissima esse quæ tanta occultauerit cura naturæ. Trini quibusdam partus ex uno calyce, cortexq; lentus. Proxima uero corpori membrana, & in his & in nucibus saporem, ni detrahatur, infestat. Torrere has in cibis gratius: Molitura etiam præstant ieiunio fœminarum quandam imaginem panis. Sardibus eæ prouenere primum. Ideo apud Græcos Sardianos balanos appellant. Nam diuus Tiberius postea balanum nomen imposuit, excellentioribus satu factis. Nunc plura earum genera. Tarentinæ faciles, nec operoso sunt cibo, planæ figura. Rotundior quæ balanitis uocatur, purgabilis maxime, & sponte prosiliens. Pura & plana est ex eis & Salariana, Tarentina minus tractabilis. Laudatior Corelliana, & ex ea facta (quod dicemus in insitis) meterana, quam rubens cortex præfert triangulis, & popularibus nigris quæ coctiuæ uocantur. Patria laudatissimis Tarentum, & in Campania Neapolis. Cæteræ suum pabulo gignuntur, scrupulosæ corticis intra nucleos quoq; ruminatione.

De

De ſiliquis,& carnoſis pomis,& moris,& de acinis & baccis. Cap. XXIIII

HAud procul abeſſe uideãtur & prædulces ſiliquæ,niſi quod in ijs cortex ipſe manditur.Digitorũ hominis longitudo illis,& interim falcata pollicari latitudine.Glandes inter poma numerari non poſſunt: quamobrem in ſua natura dicentur. Reliqua carnoſi ſunt generis,ea baccis atq; carnibus diſtant. Alia acinis caro,alia moris,alia unedonibus, & alia acinis inter cutem ſuccumq;,alia myxis, alia baccis ut oliuis. Moris ſuccus,in carne uinoſus:trini colores,candidus primo, mox rubens, maturis niger. In nouiſſimis florent, inter prima matureſcunt.Tingunt manus ſucco matura,eluunt acerba.Minimum in hac arbore ingenia profecerunt,nec nominibus,nec inſitis,nec alio modo quàm pomi magnitudine,differunt mora oſtienſia,& tuſculana Romæ.Naſcuntur & in rubis,multum differente callo.Aliud corpus eſt terreſtribus fragis,aliud congeneri eorum unedoni,quod ſolum pomum ſimile fructui terræ gignitur.Arbor ipſa fruticoſa.Fructus anno matureſcit: paritérq; floret ſubnaſcẽs,& prior coquitur.Mas ſit an fœmina ſterilis,inter autores non conſtat. Pomũ inhonorũ, ut cui nomen ex argumento ſit unũ tantum edendi. Duobus tamen hoc nominibus appellãt Græci, comaron & memecylon. Ex quo apparet totidẽ eſſe genera & apud nos.Alio nomine arbutus uocatur. Iuba autor eſt, quinquagenũ cubitorum altitudine in Arabia eſſe eas.Acinorum quoq; magna eſt differentia.Primũ inter uuas ipſas callo,teneritate,craſſitudine, interiore ligno alijs paruo,& alijs etiam gemino,qui minime feraces muſti. Plurimum uero differunt ederæ ſambuciq; acini:& figura etiam punici,anguloſi quippe ſoli.Nec cutis ulla ſingulis, præter cõmunem quæ eſt candida.Totiſq; ſuccus & caro eſt,ijs præcipue, quibus paruulum ineſt ligni.Magna & baccis differẽtia.Aliæ nanq; ſunt oliuis, lauris: & alio modo loto,cornis: alio myrtis,lentiſco. Aquifolio enim ac ſpinę ſine ſucco: medioq; etiamnum genere inter baccas acinoſq; ceraſis.Pomum his primo candidum,& ferè omnibus baccis. Mox alijs uireſcit,ut oliuis,lauris:rubet uero moris,ceraſis, cornis. Deinde nigreſcit,moris,ceraſis,oliuis.

De ceraſis,genera octo. Cap. XXV

CEraſi ante uictoriã Mithridaticam L. Luculli non fuere in Italia.Ad urbis annũ DCLXXX. is primum uexit è Ponto,anniſq; CXX. trans Oceanum in Britanniã uſq; peruenere. Eadẽ, ut diximus, in Aegypto nulla cura potuere gigni.Ceraſorũ aproniana maxime rubẽt:nigerrima ſunt,ut Actia.Cæciliana uero &rotunda.Iulianis gratus ſapor, ſed penè tantum ſub arbore ſua,adeo teneris,ut geſtatum nõ tolerent.Principatus duracinis,quæ Pliniana Campania appellat: in Belgica uero Luſitanis. In ripis etiam Rheni. Tertius ijs colos è nigro ac rubenti uiridiq;,ſimilis matureſcentibus ſemper.Minus quinquennium eſt,quod prodiere quæ uocant laurea: nõ ingratæ amaritudinis, inſitæ in lauro. Sunt & macedonica paruæ arboris, raroq; tria cubita excedentis, & minore etiamnũ frutice chamæceraſi. Inter prima hoc è pomis colono gratiã annuam refert. Septentrione frigidiſq; gaudet.Siccatur etiam ſole ,conditurq; ut oliua cadis.

De corno & lentiſco. Cap. XXVI

QVæ cura & cornis atq; lentiſco adhibetur, ne quid non hominis uentri natũ eſſe uideatur.Miſcentur ſapores, & alio alius placere cogitur.Miſcentur uero & terræ cælíq; tractus. In alio cibi genere India aduocatur, in alio Aegyptus,Creta,Cyrene, ſinguláq; terrę.Nec ceſſat in ueneficijs uita,dummodo omnia deuoret.Planius hoc fiet in herbarum natura.

De generibus ſuccorum,& de odore. Cap. XXVII

INterim quæ ſunt communia & pomis omnibuſq; ſuccis ſaporum genera XIII. reperiuntur, dulcis,ſuauis,pinguis,amarus,auſterus,acer,acutus,acerbus,acidus,ſalſus. Præter hæc, tria ſunt genera mirabili maxime natura. Vnum, in quo plures pariter ſentiuntur ſapores,ut uinis. Namque in his & auſterus, & acutus, & dulcis, & ſuauis,omnes alieni. Alterum eſt genus, in quo ſit & alienus quidem, ſed & ſuus quidam & peculiaris, ut in lacte.Siquidem ineſt ei (quod tamen iure dici non poteſt) dulce, & pingue, & ſuaue,

obtinente

obtinente lenitate, quæ ipſa ſuccedit in ſaporis uicẽ. Nullus hic aquis, ne ſuccus quidem, ut tamen eo ipſo fiat aliquis, ac ſuum genus faciat. Sentiri quidem aquæ ſaporem ullũ ſuccum ue, uitium eſt. Magnum his omnibus in odore momentum, & magna cognatio, qui & ipſe nullus eſt aquis: aut ſi ſentitur, omnino uitium eſt. Mirum, tria naturæ præcipua elementa ſine ſapore eſſe, ſine odore, ſine ſucco: aquas, aera, ignes.

De ſuccis fructuum, & arborum, & coloribus, & odoribus, & natura pomorum, & de commendatione fructuum. XXVIII

ERgo ſuccorum uinoſus piro, moro, myrto: minime (quod miremur) uuis. At pinguis oliuæ, lauro, nuci iuglandi, amygdalis. Dulcis uuis, ficis, palmis. Aquoſus prunis. Magna eſt & in colore ſucci differentia. Sanguineus moris, ceraſis, cornis, uuis nigris. Idem albis candidus. Lacteus in capite ficis, in corpore non item: Spumeus malis, nullus perſicis, cum præſertim duracina abundent ſucco: ſed quis eius ullum dixerit colorem? Sua & in odore miracula. Malis acutus, perſicis dilutus, dulcibus nullus. Nam & uinũ tale ſine odore, tenue odoratius. Multoq; celerius talia ad naſum ueniunt ꝙ pinguia. Quæ odorata, non eadem in guſtu tenera, quia nõ ſunt pariter odor & ſapor. Quamobrem citreis odor acerrimus, ſapor aſperrimus, quadam tenus & cotoneis: nullusq; odor ficis. Et hactenus ſint ſpecies ac genera pomorum. Naturas arctius colligi par eſt. Alia ſiliquis gignuntur, ipſis dulcibus, ſemenq; complexis amarum: cum in pluribus ſemina placeant, in ſiliqua damnentur. Alia baccis, quarum intus lignum, & extra caro, ut oliuis, ceraſis. Aliquorum intus baccæ, foris lignum, ut in his quæ in Aegypto diximus gigni. Quæ baccis natura, eadem & pomis. Aliorum intus corpus & foris lignum, ut nucum. Alijs foris corpus, intus lignum, ut perſicis & prunis, uitiumq; cinctum fructu, cum fructus alibi muniatur uitio. Putamine clauduntur nuces, corio caſtaneæ. Detrahitur hoc ijs, at in meſpilis manditur. Cruſta teguntur glandes, cute uuę, corio & membrana punica. Carne & ſucco mora conſtant, cute & ſucco ceraſi. Quædam ſtatim à ligno recedunt, ut nuces & palmæ. Quædam adhærent, ut oliuæ, lauriq;. Quorundam generi utraq; eſt natura, ut perſicis. Etenim duracinis adhæret corpus, è lignoq; auelli nequit, cũ in cęteris facile ſeparetur. Quibuſdam nec intus, nec extra lignum, ut in palmarum genere. Aliquorum lignum ipſum in uſu & pomi uice, ut generi amygdalæ, quam in Aegypto gigni diximus. Quorundam extra geminã geminantur uitia, ut in caſtaneis, amygdalis, nucibusq; iuglandibus. Quorundam natura trigemina eſt, corpus, deinde lignũ, rurſusq; ſemen in ligno, ut perſicis. Quædam inter ſe denſa, ut uuæ, ſorba: quæ ramos circundata ex omni parte uuarum modo degrauant. Alia rara, ut in perſicis. Quædam aluo continentur, ut granata. Dependent alia pediculis, ut pira. Alia racemis, ut uuæ, palmæ. Alia & pediculis & racemis, ut ederæ, ſambuci. Alia ramo adhærent, ut in lauro. Quædam utroq; modo, ut oliuæ. Nam & breues pediculi & longi. Quædam uaſculis conſtant, ut punica & meſpila, lotosq; in Aegypto & Euphrate. Iam uero diuerſa gratia & cõmendatio. Carne palmæ placẽt, cruſta thebaicæ, ſucco uuæ & caryotæ: callo pira & mala, corpore melimela, mora cartilagine, nuclei grano. Quædam in Aegypto cute, ut caricę. Detrahitur hæc ficis uirentibus, ut putamen. Eadem in ſiccis maxime placet. In papyris & ferulis, ſpinaq; alba, caulis ipſe pomũ eſt. Sunt & ficulni caules. In fruticoſo genere cum caule capparis: in ſiliquis uero quod manditur, quid niſi lignum eſt? non omittenda ſeminis earum proprietate. Nam neq; corpus, neq; lignum, nec cartilago dici poteſt, neq; aliud nomen inueniat.

De myrto, genera eius XI. Cap. XXIX

SVccorum natura præcipuã admiratiõẽ in myrto habet. Quando ex una omnium olei uiniq; bina genera fiunt. Item myrtidanum, ut diximus. Et alius uſus baccæ fuit apud antiquos, anteꝙ piper reperiretur, illam obtinẽs uicem, quodam etiam generoſi obſonij nomine inde tracto, quod etiam nunc myrtatũ uocatur. Eademq; origine aprorum ſapor cõmendatur, plerunq; ad intinctus additis myrtis. Arbor ipſa in Europæ citerio-

re

te cœlo, quod à Ceraunijs montibus incipit, primū Circeis in Elpenoris tumulo uiſa traditur. Græcumq́ ei nomen remanet, quo peregrinā eſſe apparet. Fuit ubi nūc Roma eſt, iam tum cum cōderetur. Quippe ita traditur: myrtea uerbena Romanos Sabinosq́, cum propter raptas uirgines dimicare uoluiſſent, depoſitis armis purgatos in eo loco qui nūc ſigna Veneris Cluacinæ habet. Cluere enim antiqui purgare dicebant. Et in ea quoque arbore ſuffimenti genus habetur. Ideo tum electa, quoniam coniunctioni & huic arbori Venus præeſt. Haud ſcio an prima etiam omniū in locis publicis Romæ ſata ſit, fatidico quidem & memorabili augurio. Inter antiquiſſima nanq; delubra habetur Quirini, hoc eſt, ipſius Romuli: in eo ſacræ myrti fuere duæ ante ædem ipſam per longū tempus. Altera patricia appellata, altera plebeia. Patritia multis annis præualuit flaceſcente plebeia exuberans ac læta, quandiu ſenatus quoq; floruit, illa uigens, plebeia torrida ac ſqualida. Quæ poſtq; eualuit flacceſcente patricia Marſico bello, languida autoritas patrū facta eſt, ac paulatim in ſterilitatem emarcuit maieſtas. Quin & ara uetus fuit Veneri Myrteæ, quam nunc Murtiā uocāt. Cato tria genera myrti prodidit. Nigrā, candidā, coniugulam fortaſsis à coniugijs ex illo Cluacinæ genere. Nunc & alia diſtinctio, ſatiuæ aut ſylueſtris; & in utraq; latifoliæ. In ſylueſtri propria oxymyrſine. Satiuarum genera topiarij faciunt. Tarentinam folio minuto, noſtratem patulo, exoticam denſiſsimo, ſenis foliorū uerſibus. Hæc non eſt in uſu: ramoſa utraq; alia. Coniugulam exiſtimo nunc noſtratem dici. Myrtus odoratiſsima eſt in Aegypto. Cato docuit uinū fieri è nigra, ſiccata uſq; in ariditatem in umbra, atq; ita mulſo indita. Si non ſiccentur baccæ, oleum gigni. Poſtea compertum, & ex alba uinum fieri album, duobus ſextarijs myrti tuſæ in uini tribus heminis maceratæ expreſſæq;. Folia & per ſe ſiccantur in farinam ad ulcerum remedia in corpore humano, leniter mordaci puluere, ac refrigerandis ſudoribus. Quinimo oleo quoque (mirum dictu) ineſt quidam uini ſapor, ſimulq́ pinguis liquor, præcipua ui ad corrigenda uina, ſaccis ante perfuſis. Retinet quippe fecem, nec præter purum liquorem tranſire patitur, datq́ ſe comitem præcipua commendatione liquato. Virgæ quoque eius geſtatæ manu uiatori proſunt in longo itinere pediti. Quin & uirgei anuli expertes ferri inguinum tumori medentur. Bellicis quoque ſe rebus inſeruit, triumphansq́ de Sabinis Poſthumius Tubertus in conſulatu (qui primus omnium ouans ingreſſus urbem eſt, quoniam rem leuiter ſine cruore geſſerat) myrto Veneris uictricis coronatus inceſſit, optabileq́ arborem etiam hoſtibus fecit. Hæc poſtea ouantium fuit corona, excepto M. Craſſo, qui de fugitiuis & Spartaco laurea coronatus inceſsit. Maſſurius autor eſt, curru quoque triumphantes myrtea corona uſos. L. Piſo tradit, Papyriū Maſſonem, qui primus in monte albano triumphauit de Corſis, myrto coronatū ludos Circenſes ſpectare ſolitū. Auus maternus Africani ſequētis hic fuit. Marcus Valerius duabus coronis utebatur, laurea & myrtea, q & hoc uouerat.

De lauro genera tredecim. Cap. XXX

LAurus triumphis proprie dicatur, uel gratiſſima domibus ianitrix Cæſarum pontificumq́: quæ ſola & domos exornat, & ante limina excubat. Duo eius genera tradit Cato: Delphicā & Cypriā. Pompeius Lenæus adiecit quam muſtacem appellauit, quoniam muſtaceis ſubijceretur. Hanc eſſe folio maximo, flaccidoq́ & albicante. Delphicam æquali colore, uiridiorem, maximis baccis, atq; è uiridi rubentibus. Hac uictores Delphis coronari, & triūphantes Romæ. Cypriā eſſe folio breui, nigro, per margines imbricato, criſpam. Poſtea acceſſere genera: tinus, hanc ſylueſtrem laurum aliqui intelligūt, nōnulli ſui generis arborem. differt colore. eſt enim ei cærulea bacca. Acceſſit & regia, quæ cœpit Auguſta appellari, ampliſſima & arbore & folio, baccis guſtatu quoq; nō aſperis. Aliqui negant eandem eſſe, & ſuum genus regię faciunt longioribus folijs latioribusq́. Iidem in alio genere baccaliam appellāt hanc quæ uulgatiſſima eſt, baccarumq́ fertiliſſima. Sterilem uero earum (quod maxime miror) triumphalem, eaq; dicūt triumphantes uti: niſi id à diuo Auguſto cœperit, ut docebimus, ex ea lauru quæ ei miſſa è cœlo minima eſt altitu

z dine

dine, folio crispo ac breui, inuentu rara. Accedit in topiario opere taxa, excrescente in medio folio paruulo, ueluti lacinia folij. Et sine ea spadonia, mira opacitatis patientia. Itaque quanta libeat sub umbra solum implet. Est & chamædaphne syluestris frutex, est & Alexandrina, quam aliqui Idæam, alij hippoglottion, alij daphnitin, alij carpophyllon, alij hypelaten uocant. Ramos spargit à radice dodrantales, topiarij ac coronarij operis, folio acutiore quàm myrti, molliore & candidiore, maiore semine inter folia rubro. Plurima in Ida, & circa Heracleam Ponti, nec nisi in montosis. Id quoq; quod Daphnoides uocatur genus, in nominum ambitu est. Alij enim Pelasgum, alij eupetalon, alij stephanon Alexandri uocant. Et hic frutex est ramosus, crassiore ac molliore quàm laurus folio, cuius gustatu accenditur os atque guttur, baccis è nigro ruffis. Notatum antiquis, nullum genus lauri in Corsica fuisse, quod nunc satum & ibi prouenit. Ipsa pacifera, ut quam prætendi etiam inter armatos hostes quietis sit indiciũ. Romanis præcipue lætitiæ uictoriarumq; nuncia additur literis, & militũ lanceis, pilisq;. Fasces imperatorum decorat. Ex his in gremio Iouis optimi maximi deponitur, quoties lætitiam noua uictoria attulit. Idq; non quia perpetuo uiret, nec quia pacifera est, præferenda ei utroq; olea, sed quia spectatissima in monte Parnaso. Ideoq; etiam grata Apollini, assuetis eò dona mittere iam & regibus Romanis, teste L. Bruto: Fortassis etiam in argumentum, quoniam ibi libertatem publicam is meruisset, lauriferam tellurem illam osculatus ex responso: Et quia manu satarum receptarumq; in domos, fulmine sola nõ icitur. Ob has causas equidem crediderim, honorem ei habitum in triumphis potius, quàm quia suffimentum sit cædis hostium & purgatio, ut tradit Massurius. Adeoq; in profanis usibus pollui laurum & oleam fas non est, ut ne propiciandis quidem numinibus accendi ex his altaria aræue debeant. Laurus quidem manifesto abdicat ignes crepitu, & quadam detestatione, interaneorum etiam uitia & neruorum ligno torquente. Tiberium principem tonante cœlo coronari ea solitum ferunt contra fulminum metus. Sed & circa diuum Augustum euenta eius digna memoratu. Nanq; Liuiæ Drusillæ, quę postea Augusta matrimonij nomen accepit, cum pacta esset illa Cæsari, gallinam conspicui candoris sedenti aquila ex alto abiecit in gremium illæsam. Intrepideq; miranti accessit miraculum, quoniam teneret rostro laureum ramum onustum suis baccis. Conseruari alitem & sobolem iussere aruspices, ramũq; eum seri, ac rite custodiri. Quod factũ est in uilla Cæsarum, fluuio Tiberi imposita iuxta nonũ lapidem Flaminia uia, quæ ob id uocatur ad gallinas, mireq; sylua prouenit. Ex ea triumphãs postea Cæsar, laurũ in manu tenuit, coronamq; capite gessit, ac deinde imperatores Cæsares cuncti. Traditusq; mos est ramos quos tenuerunt serendi. Et durant syluæ nominibus suis discretæ, fortassis ideo mutatis triumphalibus. Vnius arborum latina lingua nomen imponitur uiris. Vnius folia distinguuntur appellatione. Lauream enim uocamus. Durat & in urbe impositum loco, quando loretum in Auentino uocatur, ubi sylua lauri fuit. Eadem purificationibus adhibetur: testatumq; sit obiter & ramo eam seri, quoniam dubitauere Democritus & Theophrastus. Nunc dicemus syluestrium naturas.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HIST. LIB. XVI.

Syluestrium arborum naturæ.

PROOEMIVM.

OMIFERAE Arbores, quæq; mitioribus succis uoluptatem primæ cibis attulerunt, & necessario alimento delicias immiscere docuerunt, siue illæ ultro, siue ab homine didicere blandos sapores adoptione & connubio, idq; munus etiam feris uolucribusq; dedimus, intra prædictas cõstant. Proximũ erat narrare glandiferas quoq;, quæ primo uictum mortaliũ aluerunt nutrices inopis ac feræ sortis, ni præuerti cogeret admiratio usu cõperta, quænam qualisq; esset uita, sine arbore ulla, sine frutice uiuentium.

Gentes

Gentes ſine arbore, & miracula in ſeptentrionalis regionis arboribus Cap. I

DIximus & in oriente quidem, iuxta oceanum complures ea neceſſitate gentes. Sunt uero & in ſeptentrione uiſæ nobis Cuachorum, qui maiores minoresq; appellãtur. Vaſto ibi meatu, bis dierũ noctiumq; ſingularũ interuallis, effuſus in immenſum agitur oceanus, æternam operiens rerum naturæ controuerſiam, dubiumq; terræ ſit, an parte in maris. Illic miſera gens tumulos obtinet altos, aut tribunalia ſtructa manibus ad experimenta altiſsimi æſtus, caſis ita impoſitis: nauigantibus ſimiles cum integant aquæ circundata, naufragis uero cum receſſerint: fugientesq; cum mari piſces circa tuguria uenantur. Non pecudem his habere, nõ lacte ali, ut finitimis, ne cum feris quidẽ dimicare cõtingit, omni procul abacto frutice. Vlua & paluſtri iunco funes nectunt ad prætexẽda piſcibus retia. Captumq; manibus lutum uentis magis quàm ſole ſiccantes, terra cibos, & rigentia ſeptentrione uiſcera ſua urunt. Potus ijs non niſi ex imbre ſeruato ſcrobibus in ueſtibulo domus. Et hæ gentes ſi uincantur hodie à Po. Ro. ſeruire ſe dicunt. Ita eſt profecto, multis fortuna parcit in pœnam. Aliud è ſyluis miraculum: totam reliquam Germaniam replent, adduntq; frigori umbras: altiſsimæ tamen haud procul ſuprà dictis Cauchis, circa duos præcipue lacus, littora ipſa obtinẽt quercus, maxima auiditate naſcendi: ſuffoſſæq; fluctibus, aut propulſæ flatibus, uaſtas complexu radicum inſulas ſecum auferunt. Atq; ita libratæ ſtantes nauigant ingentium ramorum armamentis, ſæpe territis claſsibus noſtris, cum uelut induſtria fluctibus agerentur in proras ſtantium noctu, inopesq; remedij illæ, prælium nauale aduerſus arbores inirent.

De Hercyniæ ſyluæ magnitudine. Cap. II

IN eadẽ ſeptentrionali plaga Hercyniæ ſyluæ roborũ uaſtitas intacta æuis & cõgenita mũdo, prope immortali ſorte miracula excedit. Vt alia omittanť fide caritura, cõſtat attolli colles occurſantiũ inter ſe radicũ repcuſſu. Aut ubi ſecuta tellus nõ ſit, arcus ad ramos uſq;, & ipſos inter ſe rixãtes, curuari portarũ patẽtiũ modo, ut turmas equitũ tranſmittãt.

De glandiferis. Cap. III

GLandiferi maxime generis omnes, quibus honos apud Romanos perpetuus.

De ciuica corona, & qui frondea corona donati. Cap. IIII

HInc ciuicæ coronæ, militum uirtutis inſigne clariſsimũ. Iam pridem uero & clementiæ imperatorum, poſtquàm ciuilium bellorum profano meritum cœpit uideri ciuem non occidere. Cedunt ijs murales uallaresq;, & aureæ, quanquam pretio antecedentes. Cedũt & roſtratę, quàmuis in duobus maxime ad hoc æui celebres: M. Varrone è piraticis bellis, dante Magno Pompeio: itemq; M. Agrippa, tribuente Cæſare è Siculis, quæ & ipſa piratica fuere. Antea roſtra nauium tribunali præfixa foro decus erãt, ueluti Po. Ro. ipſi corona impoſita. Poſtq; uero tribunitijs ſeditionibus calcari ac pollui cœpere, poſtq; uires ex publico in priuatũ magis ſingulisq; ciuiũ quæri, & ſacroſancta omnia profana fecere, tum à pedibus eorum ſubiere in capita ciuiũ roſtra. Dedit hãc Auguſtus coronã Agrippæ, ſed ciuicam à genere humano accepit ipſe. Antiquitus quidẽ nulla niſi deo dabatur, Ob id Homerus cœlo tantũ eas, & prælio uniuerſo tribuit. Viritim uero ne in certamine quidem ulli. Feruntq; primũ omniũ Liberum patrem impoſuiſſe capiti ſuo ex edera. Poſtea deorum honori ſacrificãtes ſumpſere, uictimis ſimul coronatis. Nouiſſime & in ſacris certaminibus uſurpatæ, in quibus hodieq; non uictori datur, ſed patriam ab eo coronari pronũciatur. Inde natum, ut etiã triumphaturis conferrentur in templis dicandæ, mox ut & ludis darentur. Longum eſt, nec inſtituti operis diſſerere, quiſnam Romanorum primus acceperit. Neque enim alias nouerant quàm bellicas. Quod certũ eſt, uni gentiũ huic plura ſunt genera quàm cunctis. Romulus frondea coronauit Hoſtum Hoſtiliũ, quod Fidenam primus irrupiſſet. Auus hic Tulli Hoſtilij regis fuit. P. Decium patrem, tribunum militum, frondea donauit exercitus ab eo ſeruatus, imperatore Cornelio Coſſo cos. Samnitiũ bello. Ciuica iligna primo fuit, poſtea magis placuit ex eſculo

Ioui sacra. Variatumq; & cum quercu est, ac data ubiq; quæ fuerat, custodito tantũ honore glandis. Additæ leges arctæ, & ideo superbæ, quasq; conferre libeat cum illa Græcorum summa, quæ sub ipso Ioue datur, cuiq; muros patria gaudens rumpit. Ciuem seruare, hostem occidere. Vtq; eum locũ in quo sit actum, hostis obtineat eo die. Vtq; seruatus fateatur: aliâs testes nil prosunt. Vt ciuis fuerit. Auxilia quamuis rege seruato, decus id non dant. Nec crescit honos idem imperatore conseruato, quoniam conditores in quocunq; ciue summum esse uoluerũt. Accepta licet uti perpetuo. Ludos ineunti semper assurgi, etiã ab senatu, in more est. Sedendi ius in proximo senatui. Vacatio munerum omnium ipsi, patriq; & auo paterno. Quatuordecim eas accepit Siccius Dentatus, ut retulimus suo loco: sex Capitolinus. Is quidẽ & de duce Seruilio. Africanus de patre accipere noluit apud Trebiã. O mores æternos, qui tanta opera honore solo donauerint: & cum reliquas coronas auro cõmendarẽt, salutẽ ciuis in pretio esse noluerint: clara professione, seruari quidẽ hominẽ nefas esse lucri causa.

De glande, genera XIII. Cap. V

GLandes opes esse nunc quoq; multarũ gentiũ, etiã pace gaudentiũ, cõstat. Nec non & inopia frugũ arefactis molitur farina, spissaturq; in panis usum. Quin & hodieq; per Hispanias, secũdis mensis glans inseritur. Dulcior eadẽ in cinere tosta. Cautũ est præterea lege XII tabularũ, ut glandẽ in alienũ fundum procidentẽ liceret colligere. Genera earũ multa. Distãt fructu, situ, sexu, sapore. Nanq; alia fageæ glandi figura, alia quernæ, & alia ilignæ. Atq; inter se quoq; generũ singulorũ differẽtiæ. Præterea sunt aliquæ syluestres, aliæ placidiores, quæ culta obtinẽt. Iam etiã in mõtosis planisq; distãt. Sicut & sexu mares ac fœminæ. Item sapore. Dulcissima omniũ fagi, ut qua obsessos, etiã homines durasse in oppido Chio, tradat Cornelius Alexãder. Genera distinguere nõ datur noibus, quæ sunt alia alibi. Quippe cũ robur quercũq; uulgò nasci uideamus, sed esculũ nõ ubiq;. Quartã uero generis eiusdẽ, quæ cerrus uocatur, ne Italiæ quidẽ maiore ex parte notam esse. Distinguemus ergo proprietate naturaq;: & ubi res coget, etiam græcis nominibus.

De fagina glande, & reliquis glandibus, & carbone, & pastu porcorũ. Cap. VI

FAgi glans nucleis similis, triangula cute includitur. Folium tenue, ac leuissimum populo simile, celerrime flauescẽs: & media parte plerunq; gignẽs superne paruulam baccam uiridem, cacumine aculeatã. Fagi glans muribus gratissima est, & ideo animalis eius unà prouentus. Glires quoq; saginat. Expetitur & turdis. Arborum fertilitas omniũ ferè alternat, sed maxime fagi. Glandem quæ proprie intelligitur, ferunt robur, quercus, esculus, cerrus, ilex, suber. Continentur hispido calyce, per genera plus minus cõplectente. Folia præter ilicem grauia, carnosa, procera, sinuosa lateribus, nec cum cadunt flauescentia, ut fagi, pro differentia generum breuiora, uel longiora. Ilicis duo genera. Ex ijs in Italia folio non multum ab oleis distant, milaces à quibusdã græcis dictæ, in prouincijs aquifoliæ. Ilicis glans utriusq; breuior & gracilior, quam Homerus acylon appellat, eoq; nomine à glande distinguit. Masculas ilices negant ferre. Glans optima in quercu atq; grandissima, mox esculo: nam roboris parua. Cerro tristis, horrida, echinato calyce ceu castaneæ. Sed in querna alia dulcior, molliorq; fœminæ, maris spissior. Maxime autem probantur latifoliæ ex argumẽto dictæ. Distant autem inter se magnitudine & cutis tenuitate. Item quod alijs subest tunica rubigine scabra, alijs protinus candidum corpus. Probatur & ea, cuius in balano utrinque ex longitudine extrema lapidescit duritia: melior, cui in cortice, quàm cui in corpore, utrunq; non nisi mari. Præterea alijs ouata, alijs rotunda, alijs acutior figura. Sicut & colos nigrior, candidiorue qui præfertur. Amaritudo in extremitatibus, mediæ dulces. Quin & pediculi breuitas proceritasq; differentiam habet. In ipsis uero arboribus quę maximam fert, hemeris uocatur, breuior, & in orbem comosa; alasq; ramorum crebro cauata. Fortius lignum quercus habet & incorruptius: ramosa & ipsa, procerior tamen & crassior caudice. Excelsissima autem ægilops incultis amica. Ab hac proxime latifoliæ proceritas, sed minus utilis ædificijs: atque carbone dota-

ta,uitijs obnoxia eſt. Quamobrem ſolida utuntur carboni, ærariorum tantum officinis compendio: quoniam deſinente flatu protinus emoriens ſæpius recoquitur: cætero pluri mis ſcintillis. Idem è nouellis melior. Aceruí confertis taleis recentibus luto caminantur: accenſa ſtrue contis pungitur dureſcens calyx, atq; ita ſudorem emittit. Peſſima & carboni & materię haliphleos dicta, cui craſſiſſimus cortex atq; caudex, & plerunq; cauus fungoſusq;. Nec alia putreſcit ex hoc genere, etiã cũ uiuit. Quin & fulmine ſæpiſſime icitur, quamuis altitudine non excellat: Ideo ligno eius nec ad ſacrificia uti fas habetur. Eidem raro glans, & cum tulit amara, quam præter ſues nullum attingat animal: ac ne eæ quidem, ſi aliud pabulum habeant. Hoc quoque inter reliqua neglectæ religionis eſt, quod emortuo carbone ſacrificatur. Glans fagea ſuem hilarem facit, carnẽ coctibilem ac leuem & utilem ſtomacho: iligna ſuem anguſtã, nitidam, ſtrigoſam, ponderoſam: querna diffuſam & grauiſsimã, & ipſa glandium æque dulciſſima. Proximam huic cerream tradit Nigidius, nec ex alia ſolidiorem carnem, ſed duram. Iligna tentari ſues, niſi paulatim detur. Hanc nouiſſimam cadere. Fungoſam carnem fieri eſculo, robore, ſubere. Quæ glandem ferunt, omnes & gallam, alterniſq; annis glandem. Sed gallam hemeris optimam, & coriis perficiendis aptiſsimam. Similem huic latifolia, ſed leuiorem, multoq; minus probatam. Fert & nigram. Duo enim genera ſunt. Hæc tingendis utilior.

De galla, & quammulta præter glandem eædem ferant arbores. Cap. VII

NAſcitur autem galla ſole de geminis exeũte, erumpens noctu ſemper uniuerſa. Creſcit uno die candidior. Et ſi æſtu excepta eſt, areſcit protinus, neque ad iuſtum incrementum peruenit: hoc eſt, ut nucleum fabæ magnitudine habeat. Nigra diutius uiret, creſcitq; ut interdũ mali compleat magnitudinẽ. Optima Comagena, deterrima ex robore. Signũ eius, quod cauernæ tranſlucẽt. Robur præter fructũ plurima & alia gignit. Nanq; fert & gallæ utrunq; genus, & quædam ueluti mora, ni diſtarent arida duritia, plerunque tauri caput imitantia, quibus fructus ineſt nucleis oliuæ ſimilis. Naſcuntur in eo & pilulæ, nucibus non abſimiles, intus habentes flocculos molles, lucernarum luminibus aptos. Nam & ſine oleo flagrant, ſicuti galla nigra. Fert & aliam inutilem pilulam cum capillo, uerno tamen tempore melligeni ſucci. Gignunt & alæ ramorum eius pilulas corpore non pediculo adhærẽtes, candicantes umbilicis. Cætera nigra uarietate diſperſa. Media cocci colorem habent. Apertis amara inanitas eſt. Aliquãdo & pumices gignit, necnon & è foliis conuolutas pilulas: & in folio rubente aquoſos nucleos candicantes & tranſlucidos, quamdiu molles ſint, in quibus & culices naſcuntur: indureſcunt in modum gallæ.

De cachrye, & cocco grano, & agarico, & ſubere. Cap. VIII

FErunt robora & cachryn: ita uocatur pilula in medicina urendi uim habẽs. Gignitur & in abiete, larice, picea, tilia, nuce, platano, poſtquam folia cecidere, hyeme durans. Continet nucleum pineis ſimilem. Is creſcit hyeme, aperitur uere pilula tota. Cadit cum folia cœperint creſcere. Tam multifera ſunt, & tot res prẹter glandem pariũt robora. Sed & boletos ſuilloſq;, gulæ nouiſsima iritamenta, quæ circa radices gignuntur. Quercus probatiſſimos, robur autem & cypreſſus, & pinus, noxios. Robora ferũt & uiſcum, & mella, ut autor eſt Heſiodus. Conſtatq; rores melleos è cœlo, ut diximus, cadentes, non aliis magis inſidere frondibus. Cremati quoque roboris cinerem nitroſum eſſe certum eſt. Omnes tamen has eius dotes ilex ſolo prouocat cocco. Granũ hoc, primoq; ceu ſcapus fruticis paruæ aquifoliæ ilicis. cuſculium uocant: penſionem alteram tributi pauperibus Hiſpaniæ donat. Vſum eius gratiorem in conchylii mentione tradidimus. Gignitur & in Galatia, Africa, Piſidia, Cilicia, peſſimum in Sardinia. Galliarum glandiferæ maxime arbores agaricum ferunt. Eſt autem fungus candidus, odoratus, antidotis efficax, in ſummis arboribus naſcens, nocte relucens. Signum hoc eius, quo in tenebris decerpitur. E glandiferis ſola quæ uocatur ægilops, fert panos arentes, muſcoſo uillo canos, non in cortice modo, uerum & è ramis dependentes cubitali magnitudine, odoratos, ut

diximus inter unguenta. Suberi minima arbor, glans pessima, rara, cortex tantũ in fructu præcrassus ac renascens, atq; etiam in denos pedes undiq; explanatus. Vsus eius ancoralibus maxime nauiũ, piscantiumq; tragulis, & cadorũ obturamẽtis: præterea in hyberno fœminarũ calceatu. Quamobrem nõ infacete Græci corticis arborem appellãt. Sunt qui fœminã ilicem uocent, atq; ubi nõ nascitur ilex, pro ea subere utuntur, in carpentarijs pręcipue fabricis, ut circa Elin & Lacedæmonem. Nec in Italia tota nascitur, aut in Gallia omnino.

Quarum sint in usu cortices. Cap. IX

CORtex & fagis, tiliæ, abieti, piceæ, in magno usu agrestium. Vasa corbesq; ac patentiora quædam messibus conuehendis uindemijsq; faciunt, atq; prætexta tuguriorum. Scribit in recenti ad duces explorator, incidens literas à succo. Necnon in quodam usu sacrorum religiosus est fagi cortex. Sed non durat arbor ipsa.

De scandulis, & pinu, pinastro, abiete, piceaq;, larice, tæda, taxo. Cap. X

SCandulæ è robore aptissimæ, mox è glandiferis alijs fagoq;: facillimæ ex oĩbus quæ resinã ferunt, sed minime durãt, pręterq; è pino. Scandula contectã fuisse Romã, usq; ad bellum Pyrrhi annis quadringentis LXX. Cornelius Nepos autor est. Syluarũ certe distinguebatur insignibus, Fagutali Ioui etiam nũc, ubi lucus fageus fuit, porta querquetulana, colle in quem uimina petebantur, totq; lucis, quibusdã & geminis. Q. Hortensius dictator, cũ plebs secessisset in Ianiculũ, legẽ in esculeto tulit, ut quod ea iussisset, oẽs Quirites teneret. Peregrinæ tũc uidebant̃, quoniã non erãt suburbanę, pinus atq; abies, oẽsq; quæ picẽ gignũt, de quibus nũc dicemus, simul ut tota cõdiendi uina origo cognoscatur. Quædã ferunt in Asia, aut oriente è pręd ictis picem. In Europa sex genera cognatarum arborum ferũt. Ex ijs pinus atq; pinaster foliũ habent capillamenti modo prætenue longumq;, & mucrone aculeatum. Pinus fert minimum resinæ, interdum & nucibus ipsis, de quibus dictum est, uix ut ascribatur generi. Pinaster nihil aliud est q̃ pinus siluestris, mira altitudine, & à medio ramosa, sicut pinus in uertice. Copiosiorẽ dat hæc resinã, quo dicemus modo: Gignitur & in planis. Easdẽ arbores alio nomine esse per oram Italię, quos tibulos uocãt, pleriq; arbitrantur, sed graciles succinctioresq;, & enodes, liburnicarum ad usus, penè sine resina. Picea montes amat atq; frigora: feralis arbor, & funebri indicio ad fores posita, ac rogis uirẽs. Iam tamen & in domos recepta, tonsili facilitate. Hæc plurimã resinã fundit, interueniẽte candida gemma, tã simili thuri, ut mixta uisu discerni nõ queat, & inde fraus seplasiæ. Omnibus his generibus folia breui seta & crassiore, duraq; ceu cupressis. Piceæ rami penè statim ab radice modici, uelut brachia lateribus inhærent. Similiter abieti expetitæ nauigijs. Situs in excelso montiũ, ceu maria fugerit, nec forma alia. Materies uero præcipua trabibus, & plurimis uitæ operibus. Resina ei uitium, unde fructus unus piceæ: exiguumq; sudat aliquando cõtactu solis. E diuerso materies quæ abieti pulcherrima, piceæ ad fissiles scãdulas, cupasq;, & pauca alia secamenta. Quinto generi situs idem, eadẽ facies: larix uocatur: materies pręstãtior longe, incorrupta uis, emori cõtumax rubens præterea, & odore acrior. Plusculum huic erumpit liquoris, melleo colore, atq; lentiore, nunq; durescentis. Sextum genus est tæda proprie dicta, abundantior succo q̃ reliqua, parcior liquidiorq; quàm picea, flãmis ac lumini sacrorũ etiã grata. Hæ, mares duntaxat, ferũt & eam quam Græci sycen uocãt, odoris grauissimi. Laricis morbus est, ut tæda fiat. Omnia autẽ hæc genera accẽsa, fuligine immodica, carbonẽ repente expuũt cum eruptionis crepitu, eiaculanturq; longe: excepta larice, quę nec ardet, nec carbonem facit, nec alio modo ignis ui cõsumitur, q̃ lapides. Omnia uero ea perpetuo uirẽt, nec facile discernũtur in fronde etiã à peritis. Tanta nataliũ mixtura est: sed picea minus alta q̃ larix. Illa crassior leuiorq; cortice, folio uillosior, pinguior, & dẽsior, meliorq; flexu. At piceæ rariora sicciораq; folia, & tenuiora, ac magis algẽtia: totaq; horridior est, & pfusa resina. Lignũ uero abieti similius. Larix ustis radicibus non repullulat, picea repullulat, ut in Lesbo accidit, incenso nemore Pyrrhæo. Alia etiamnum generibus ipsis in sexu differentia. Mas breuior

breuior & durior: fœmina procerior, pinguioribus folijs & simplicibus, atque non tigentibus. Lignum maribus durum, & in fabrili opere contortum: fœminæ mollius, publico discrimine in securibus. Hæc in quocunq; genere deprehendūt marem: quippe respuūtur, & fragosius sidunt, ægrius reuelluntur. Ipsaq; materies retorrida, & nigrior maribus radix. Circa Idam in Troade, & alia differentia est montanæ maritimæq;. Nanq; in Macedonia & Arcadia circa Elin permutant nomina. Nec constat autoribus, quod cuique generi attribuant, nos ita Romano discernimus iudicio. Abies è cunctis amplissima est, & fœmina etiam prolixior: materie mollior utiliorq;, arbore rotundior, folio pinnato densa, ut imbres non transmittat, atque hilarior. In totum è ramis generum horum pannicularum modo nucamenta squamatim cōpacta dependent, præterquam larici. Hæc abietis masculæ, primori parte nucleos habent, non item fœminæ. Piceæ uero totis panniculis, minoribus gracilioribusq;, minimos ac nigros. Propter quod Græci phthirophoron eam appellant. In eadē nucamenta compressiora maribus sunt, ac minus resina roscida. Similis etiamnum his aspectu est, ne quid prętereatur, taxus, minus uirens, gracilisq; & tristis, ac dira, nullo succo, ex omnibus sola baccifera. Mas noxio fructu. Letale quippe baccis in Hispania præcipue, uenenum inest. Vasa etiam uiatoria ex ea uinis in Gallia facta, mortifera fuisse compertum est. Hanc Sestius milacem à Græcis uocari dixit: & esse in Arcadia tam præsentis ueneni, ut qui obdormiāt sub ea, cibumúe capiant, moriātur. Sunt qui & taxica hinc appellata dicant uenena, quæ nunc toxica dicimus, quibus sagittæ tingantur. Repertum, innoxiam fieri, si in ipsam arborem clauus æreus adigatur.

Quibus modis fiant genera picis, & quomodo fiat cedriū, & de spissa pice quomodo fiat, & quibus modis resina coquatur. Cap. XI

PIx liquida in Europa è tæda coquitur, naualibus muniendis, multosq; ad alios usus. Lignum eius cōcisum, furnis undiq; igni extra circūdato, feruet: primus sudor aquæ modo fluit canali: hoc in Syria cedrium uocatur, cui tanta uis est, ut in Aegypto corpora hominum defunctorum eo perfusa seruētur. Sequens liquor, crassior iam, picem fundit. Hæc rursus in cortinas æreas cōiecta, aceto spissatur: & coagulata brutiæ cognomen accepit, dolijs duntaxat uasisq; cæteris utilis, lentore ab alia pice differēs: Item colore rutilāte, & quòd pinguior est. E tæda oīa illa fiūt. E picea resina, feruentibus cocta lapidibus, in alueis ualidi roboris: aut si aluei nō sint, struis cōgerie uelut in carbonis usu. Hæc in uinum additur, farinę modo tusa, nigrior colore. Eadem resina si cū aqua leuius decoquatur coleturq;, ruffo colore lentescit, ac stillaticia uocatur. Seponuntur autē in id ferè uitia resinæ corticisq;. Alia tēperies ad crapulā. Nanq; flos crudus resinæ, cū multa hastula tenui breuiq; auulsus, cōciditur ad cribri minuta: deinde feruēti aqua, donec coquatur, perfunditur. Huius expressum pingue, præcipua resina fit, atq; rara, nec nisi paucis in locis subalpinæ Italiæ, conueniens medicis. Resinæ albæ congium in duobus aquæ pluuiæ coquunt. Alij utilius putant sine aqua coquere lento igne tota die, utiq; uase æris albi. Item terebinthinam in sartagine referuenti, hanc cæteris præferentes. Proxima ex lentisco.

De zopissa & sapio, & quarum arborum materia in precio. Cap XII

NOn omittendum, apud eosdem zopissam uocari derasam nauibus maritimis picem cum cera, nihil non experiente uita, multo efficaciorem ad omnia quibus pices resinæq; prosunt, uidelicet adiecto salis callo. Aperitur picea è parte solari non plaga, sed uulnere ablati corticis, cum plurimum bipedali hiatu, ut à terra cubito cum minimum absit. Nec corpori ipsi parcitur, ut in cæteris, quoniam hastula in fructu est. Verum hæc terræ proxima laudatur: altior amaritudinem affert. Postea humor omnis è tota confluit in ulcus. Item in tæda. Cum id manare desijt, simili modo ex alia parte aperitur, ac deinde alia. Postea tota arbor succiditur, & medulla eius uritur. Sic & in Syria terebintho detrahunt cortices. Ibi quidē & è ramis ac radicibus, cum resina damnetur ex his partibus. In Macedonia laricē masculā urunt, fœminę radices tantū. Theopōpus scripsit, in

Apolloniatarum agro picem foſſilem nõ deteriorem Macedonica inueniri. Pix optima ubiq; ex apricis aquilonis ſitu. Ex opacis horridior, uiruſq; præferens. Frigida hyeme deterior, ac minus copioſa & decolor. Quidã arbitrantur in montoſis copia præſtantiorem fieri ac coloratiorẽ, & dulciorem quoq; & gratiorẽ dum reſina ſit. Decoctã autem minus picis reddere, quoniã in ſerum abeat, tenuioreſq; eſſe ipſas arbores quàm in planis: ſed has & illas ſerenitate ſteriliores. Fructum quædam proximo anno ab inciſu largiuntur, aliæ ſecundo, quædam tertio. Expletur autem plaga reſina, non cortice, nec cicatrice, quæ in hac arbore non coit. Inter hęc genera proprium quidam fecere ſapium, quoniam ex cognatione earum ſeritur, qualis dicta eſt in nucleis. Eiuſq; arboris imas partes tædas uocant, cum ſit illa arbor nil aliud quàm picea, feritate paulũ mitigata ſatu: Sapinus autem materies cæſarum è genere fiat, ſicuti docebimus.

De fraxino, genera eius quatuor. Cap. XIII

MAteriæ enim cauſa reliquas arbores natura genuit, copioſiſſimamq; fraxinũ. Procera hęc ac teres, pennata & ipſa folio: multumq; Homeri pręconio, & Achillis haſta nobilitata. Materies eſt ad plurima utilis. Ea quidẽ quæ ſit in Ida Troadis intantũ cedro ſimilis, ut ementes fallat cortice ablato. Græci duo genera eius fecere. Longã, enodẽ. Alteram, breuẽ, duriorem fuſcioremq;, laureis folijs. Bumeliã uocant in Macedonia ampliſſimam lentiſſimãq;. Alij ſitu diuiſere. Campeſtrẽ em̃ eſſe criſpã, montanã ſpiſſam. Folia earũ iumẽtis mortifera, cæteris ruminantiũ innocua Græci prodidere. In Italia nec iumẽtis nocẽt. Cõtra ſerpẽtes uero ſucco expreſſo ad potũ, & impoſita ulceribus, opifera ac nihil æque reperiũtur. Tantaq; eſt uis, ut ne matutinas quidẽ, occidẽteſue umbras, quàm ſunt longiſſimæ, ſerpẽs arboris eius attingat, adeo ipſam procul fugiat. Experta prodimus: Si fronde ea gyro claudat ignis & ſerpẽs, in ignẽ potius q̃ in fraxinũ fugere ſerpentẽ. Mira naturæ benignitas, prius q̃ hæ prodeãt, florere fraxinũ, nec ante cõditas folia dimittere.

De tilia, genera duo. Cap. XIIII

IN tilia mas & fœmina differunt omni modo. Nanq; & materies maris dura, ruffiorq; ac nodoſa, & odoratior. Cortex quoq; craſſior, ac detractus inflexibilis. Nec ſemẽ fert aut florẽ, ut fœmina, quæ craſſior arbore, materia candida præcellenſq; eſt. Mirũ in hac arbore, fructum à nullo animaliũ attingi, foliorũ corticiſq; ſuccũ dulcẽ eſſe. Inter corticem & lignum tenues tunicas multiplici membrana, è quibus uincula tiliæ uocãtur: tenuiſſimæ earum philyræ, coronarum lemniſcis celebres, antiquorumq; honore. Materies teredinem non ſentit, proceritate perquam modica, uerum utilis.

De aceris generibus X. Cap. XV

ACer eiuſdem ferè amplitudinis, operum elegantia ac ſubtilitate cedro ſecundũ. Plura eius genera. Albũ quod præcipui candoris, uocatur gallicũ, in tranſpadana Italia tranſq; alpes naſcẽs: Alterum genus criſpo macularum diſcurſu, qui cum excellẽtior fuit, à ſimilitudine caudæ pauonum nomẽ accepit, in Iſtria Rhetiaq; præcipuum. E uiliori genere craſſiuenium uocatur. Græci ſitu diſcernunt. Campeſtre enim candidum eſſe, nec criſpum, quod glinon uocant, montanũ uero criſpius duriuſq;, etiamnum è maſcula criſpius ad lautiora opera. Tertium genus zygiam, rubentem, fiſſili ligno, cortice liuido, & ſcabro. Hoc alij proprij generis eſſe malunt, & Latine carpinum appellant.

De bruſco, molluſco, & ſtaphylodendro, & buxo genera tria. Cap. XVI

PVlchertimum uero eſt bruſcum, multoq; excellentius etiamnũ molluſcum. Tuber utrunq; arboris eius. Sed bruſcum intortius criſpum: molluſcum ſimplicius ſparſum. Et ſi magnitudinẽ menſarũ caperet, haud dubie præferretur cedro. Nũc intra pugillares lectorumq; ſilicios aut laminas raro uſu ſpectatur: E bruſco fiunt & menſæ nigreſcentes Reperitur & in alno tuber: tanto deterius, quãto ab acere alnus ipſa diſtat. Aceris mares prius florent. Etiamnum in ſiccis natæ præferuntur aquaticis, ſicut & fraxini. Eſt & trans alpes arbor ſimillima aceri albo materia, quæ uocatur ſtaphylodendron. Fert ſiliquas &

in ijs

in ijs nucleos sapore nucis auellanæ. In primis uero materies honorata buxo est, raro crispicanti, nec nisi radice: cætero lenis quies materiæ, silentio quodã & duritie ac pallore cõmendabilis: in ipsa uero arbore topiario opere. Tria eius genera: Gallicũ, quod in metas emittitur, amplitudinemq; proceriorem: Oleastrum in omni usu damnatũ, grauem præfert odorem. Tertium genus nostrate uocãt: syluestre, ut credo, mitigatum satu: diffusius, & densitate parietũ uirens semp ac tonsile. Buxus Pyreneis, ac Cytoro mõtibus plurima, ac Berecynthio tractu. Crassissima in Corsica, flore non spernẽdo: quæ causa amaritudinis mellis. Semen illius cunctis animantibus inuisum. Hæc in Olympo Macedoniæ gracilior, sed breuis. Amat frigida, aprica. In igne quoq; duritia quæ ferro, nec flãma, nec carbone utili.

De ulmo, genera quatuor. Cap. XVII

INter has atq; frugiferas, materie uitiumq; amicitia, accipitur ulmus. Græci duo eius genera nouere: Montosam: quæ sit amplior: Campestrẽ, quæ fruticosa. Italia attineas uocat excelsissimas, & ex ijs siccanas præfert, quæ non sint riguæ. Alterum genus gallicas. Tertium nostrates, densiore folio, & ab eodem pediculo numerosiore. Quartum syluestre. Attineæ non ferunt samara: ita uocatur ulmi semen: omnesq; radicum plantis proueniunt, reliquæ semine.

De arborum natura per situs. Cap. XVIII

NVnc celeberrimis arborum dictis, quædam in uniuersum de cunctis indicãda sunt. Montes amãt cedrus, larix, tæda, & cæteræ è quibus resina gignitur. Item aquifolia, buxus, ilex, iuniperus, terebinthus, populus, ornus, cornus, carpinus. Est & in Apẽnino frutex qui uocatur cotinus, ad liniamẽta modo, cõchylij colore insignis. Montes & ualles diligit abies, robur, castaneæ, tilia, ilex, cornus. Aquosis montibus gaudẽt acer, fraxinus, sorbus, tilia, cerasus. Non temere in montibus uisæ sunt prunus, punicæ, oleastri, iuglans, morus, sambuci. Descendunt etiã in plana, cornus, corylus, quercus, ornus, acer, fraxinus, fagus, carpinus. Subeunt & in montosa, ulmus, malus, pirus, laurus, myrtus, sanguinei frutices, ilex, tingendisq; uestibus nascẽtes genistæ. Gaudet frigidis sorbus, & magis etiam betulla. Gallica hæc arbor mirabili candore atque tenuitate, terribilis magistratuũ uirgis. Eadem circulis flexibilis, item corbiũ sportis. Bitumen ex ea Galliæ excoquũt. In eosdem situs comitatur & spina, nuptiarum facibus auspicatissima, quoniam inde fecerint pastores qui rapuerunt Sabinas, ut autor est Massurius. Nunc facibus carpinus & corylus familiarissimæ. Aquas odere cupressi, iuglandes, castaneæ, laburnum: Alpina & hæc arbor, nec uulgo nota, dura ac candida materie, cuius florem cubitalem longitudine apes non attingunt. Odit & quæ appellatur Iouis barba, in opere topiario tonsilis, & in rotunditatem spissa, argenteo folio. Non nisi in aquosis proueniũt salices, alni, populi, siler, ligustra tesseris utilissima: Item uacinia, Italiæ in aucupijs sata, Galliæ uero etiam purpurea, tingendi causa ad seruitiorum uestes. Quæcunque communia sunt montibus planisq;, maiora fiunt aspectuq; pulchriora in campestribus, meliora materie crispioraq; in mõtibus, exceptis malis, pirisq;

Diuisio generum. Cap. XIX

PRæterea arborum alijs decidunt folia, aliæ sempiterna coma uirent. Quam differentiam antecedat necesse est prior. Sunt enim arborum quædam omnino syluestres, quædam urbaniores, quas his placet nominibus distinguere. Ergo mites, quæ fructu, aut aliqua dote umbrarumúe officio humanius iuuant, non improbe dicantur urbanæ.

Quibus folia nõ decidãt, & de rhododẽdro. Cap. XX

HArum generi nõ decidunt, oleæ, lauro, palmæ, myrto, cupresso, pinis, ederæ, rhododendro. Et quamuis herba dicatur sabina rhododẽdron, ut nomine apparet, à græcis uenit. Alij nerion uocarunt, alij rhododaphnen, sempiternum fronde, rosæ similitudine caulibus fruticosum. Iumentis caprisq; & ouibus uenenum est. Idem homini cõtra ser-

pen

pentiũm uenena remedio.

Item quibus folia non decidant, & quibus non omnia folia cadant, & quibus locis nulli arborum. Cap. XXI

SYlueſtrium generis folia non decidunt abieti, larici, pinaſtro, iunipero, cedro, terebintho, buxo, ilici, aquifolio, ſuberi, taxo, tamarici. Inter utraq; genera ſunt adrachne in Græcia & ubique unedo. Reliqua enim folia decidunt his, præterquam in cacuminibus. Non decidũt autem & in fruticum genere cuidam rubo, & calamo. In Thurino agro, ubi Sybaris fuit, ex ipſa urbe proſpiciebatur quercus una, nunquam folia demittens, nec ante mediam æſtatem germinans. Idq; mirum eſt, Græcis autoribus proditum, apud nos poſtea ſileri. Nam locorum tanta uis eſt, ut circa Memphim Ægypti, & in Elephantine Thebaidis nulli arbori decidant, ne uitibus quidem.

De natura foliorũ cadentium, & quibus foliorum uarij colores. Cap. XXII

CÆteræ omnes extra prædictas (etenim numerare longũ eſt) folia deperdunt: obſeruatumq; non areſcere niſi tenuia, & lata, & mollia. Quę uero nõ decidant, callo craſſa & anguſta eſſe. Falſa definitio eſt, non decidere his quarum ſuccus pinguior ſit. Quis enim poteſt in ilice intelligere? Decidere Timæus mathematicus ſole ſcorpionem tranſeunte, ſideris ui, quodam ueneno aeris, putat. Cur ergo nõ eadem cauſa aduerſum omnes polleat, iure miremur. Cadunt plurimis autumno. Quędam tardius amittunt, atq; in hyemes prorogãt moras. Nec intereſt maturius germinaſſe, utpote cum quædam primæ germinent, & inter nouiſſimas nudentur: ut amygdalæ, fraxini, ſambuci. Morus aũt nouiſſime germinat, & cum primis folia dimittit. Magna & in hoc uis ſoli. Prius decidũt in ſiccis macriſq;, & uetuſtæ prius arbori: multis etiam antequam matureſcat fructus. In ſerotina ficu, & hyberna piro, & malogranato eſt pomum tantum aſpici in matre. Neque his autem quæ ſemper retinent comas, eadem folia durant: ſed ſubnaſcentibus alijs, tũ areſcunt uetera, quod euenit circa ſolſtitium. Maxime foliorum unitas in ſuo cuiq; genere permanet, præterquam populo, ederę, crotoni, quam & ricinum diximus uocari.

De populo tria genera, & quorum foliorum figura mutetur. Cap. XXIII

POpuli tria genera, alba & nigra, & quæ Libyca appellatur, minima folio, ac nigerrima, fungiſq; enaſcentibus laudatiſſima. Alba folio bicolor, ſuperne candicans, inferiore parte uiridi. Huic nigræq;, ut crotoni, folia in iuuenta circinatæ rotunditatis ſunt: uetuſtiora in angulos exeunt. Econtrario ederæ anguloſa rotũdantur. Populorũ folijs grandiſſima lanugo. Euolat candidæ (tradita folio numeroſiore candida) ut iulus. Folia granatis & amygdalis rubentia. Mirum imprimis id, quod ulmo tiliæq;, & oleæ, & populo albæ & ſalici euenit. Circumaguntur enim folia earum poſt ſolſtitium. Nec alio argumento certius intelligitur ſidus confectum.

Quæ folia uerſentur omnibus annis, quæ foliorum è palmis cura & uſus, & foliorum mirabilia. Cap. XXIIII

EST & publica omniũ foliorũ in ipſis differẽtia. Nanq; pars inferior à terra herbido uiret colore. Ab eadẽ leuiora, neruos callũq; & articulos in ſuperiore habẽt parte: inciſuras uero ſubter, ut manus humana. Oleæ ſuperne candidiora, & minus leuia: Itẽ ederæ. Sed omniũ folia quotidie ad ſolem oſcitant, interiores partes tepefieri uolẽtia. Superior pars omniũ lanuginẽ quãtulãcunq; habet, quę in alijs gentiũ lana eſt. In oriẽte funes ualidos è palmæ folijs fieri dictum eſt, eoſq; in humore utiliores eſſe. Et apud nos ferè palmis à meſſe decerpũtur. Ex his meliora, quæ ſeſe nõ diuiſerint. Siccãtur ſub tecto quaternis diebus: mox in ſole expandũtur, & noctibus relicta, donec candore inareſcant, poſtea in opera finduntur. Latiſſima fico, uiti, platano: anguſta myrto, punicæ, oleæ: capillata pino, cedro: aculeata aquifolio, & ilicũ generi: nã iunipero ſpina pro folio eſt: carnoſa cupreſſo, tamarici: craſſiſſima alno: longa harũdini, ſalici, palmæ etiã duplicia: circinata piro, mucronata malo, anguloſa ederæ, diuiſa platano: inſecta pectinũ modo piceæ, abieti: ſinuo-

ſa

ſa toto ambitu robori: ſpinoſa cute, rubo. Mordacia ſunt quibuſdam, ut urticis. Pungentia pino, piceæ, abieti, larici, cedro, aquifolijs. Pediculo breui oleæ, & ilici: longo uitibus: tremulo populis, & iiſdem ſolis inter ſe crepitantia. Iam & in pomo ipſo, mali quodam in genere, parua medijs emicãt folia, interim & gemina. Præterea alijs circa ramos, alijs in cacumine ramorum, robori & in caudice ipſo. Iam denſa, ac rara: ſemperq; lata rariora. Diſpoſita myrto, concaua buxo, inordinata pomis. Plura eodem pediculo exeuntia malis piriſq;. Ramuloſa ulmo, & cytiſo. Quibus adijcit Cato decidua, populea quernaq;, animalibus iubens dari non perarida: bubus quidem & ficulnea, ilignaq; & ederacea: Dantur & ex harundine & lauro. Decidunt ſorbo uniuerſa, cæteris paulatim. Et de folijs hactenus.

De ordine naturæ in ſatis, & de flore arborum, & conceptu, & germinatione, & partu, & quo ordine floreant. Cap. XXV

ORdo autem naturæ annuus ita ſe habet. Primus eſt conceptus, flare incipiente uento fauonio circiter ferè VI. Idus Feb. Hoc enim maritantur uiueſcentia è terra, quo etiam equæ in Hiſpania, ut diximus. Hic eſt genitalis ſpiritus mundi, à fouẽdo dictus, ut quidam exiſtimauere. Flat ab occaſu æquinoctiali, uer inchoans. Catulitionem ruſtici uocant, geſtiente natura ſemina accipere, eoq; animam inferente omnibus ſatis. Concipiũt uarijs diebus, & pro ſua quæq; natura. Alia protinus, ut animalia: tardius aliqua, & diutius grauida partus gerunt: quod germinatio ideo uocatur. Pariunt uero cũ florẽt, floſq; ille ruptis conſtat utriculis. Educatio in pomo eſt: hoc & germinatio. Arborum flos eſt pleni ueris indicium & anni renaſcentis, flos gaudium arborum. Tunc ſe nouas, aliaſq; quàm ſunt, oſtendunt: tunc uarijs colorũ picturis in certamen uſq; luxuriãt. Sed hoc negatum pleriſq;. Nõ enim oẽs florent, & ſunt triſtes quædam, quæq; non ſentiant gaudia annorum. Nam neq; ilex, picea, larix, pinus, ullo flore exhilarantur, natalesúe pomorum recurſus annuos uerſicolori nuncio promittũt: nec fici atq; caprifici, Protinus enim fructũ flores gignunt. In ficis mirabiles ſunt & abortus, qui nunq; matureſcũt. Nec iuniperi florent. Quidam earum duo genera tradunt. Alterã florere, nec ferre. Quæ uero nõ floreat, ferre protinus baccis ſubnaſcentibus, quæ biennio hæreant. Sed id falſum, omnibuſq; ijs dura facies ſemper. Sic & hominũ multis fortuna ſine flore eſt. Omnes autem germinãt, etiam quæ nõ florent, magna & locorũ differentia. Quippe cũ ex eodẽ genere quæ ſunt in paluſtribus priora germinent, mox campeſtria, nouiſſima in ſyluis. Per ſe autẽ tardius piri ſylueſtres q̃ cætera. primo fauonio germinat cornus, proxime laurus, pauloq; ante æquinoctiũ tilia, acer. Inter primas uero populus, ulmus, ſalix, alnus, nuces. Feſtinat & platanus. Cæteræ uere cœpturo, aquifoliũ, terebinthus, paliurus, caſtanea, glandes. Serotino autẽ germine malus, tardiſſimo ſuber. Quibuſdã geminatur germinatio, nimia ſoli ubertate, aut inuitatis cœli uoluptate, quod magis in herbis ſegetum euenit. In arboribus tamen nimia germinatio elaſſeſcit. Sunt aliæ naturales quibuſdam præterq; uernas, quæ ſuis conſtant ſideribus, quorum ratio aptius reddetur ab hoc tertio uolumine. Hyberna aquilæ exortu, æſtiua canis ortu, tertia Arcturi. Has duas quidam omnibus arboribus communes putant: ſentiri autẽ maxime in fico, uite, punicis: cauſam afferentes, quoniã in Theſſalia Macedoniaq; plurima tum ficus exeat. Maxime tamen in Aegypto apparet hæc ratio. Et reliquæ quidẽ arbores, ut primũ cœpere, cõtinuant germinationẽ. Robur, & abies, & larix intermittunt tripartito, ac terna germina ædunt: ideo & inter ſquamas corticum ſpargunt: quod omnibus arboribus in germinatione euenit, quoniã prægnantium rumpitur cortex. Eſt aũt prima earũ incipiente uere, circiter XV. diebus. Iterum germinãt tranſeũte geminos ſole. Sic fit, ut prima cacumina impelli ſecutis appareat, geniculato incremẽto. Tertia eſt earũdẽ ad ſolſtitiũ breuiſſima, nec diutius ſeptenis diebus. Clareq; & tũc cernitur excreſcentiũ cacuminũ articulatio. Vitis ſola bis parturit, cũ primũ emittit uuã, iterũ cum digerit. Eorũ quæ nõ florẽt, partus tantũ eſt & maturitas. Quædã ſtatim in germinatione

minatione florent, properantq́ in eo, sed maturescũt tarde, ut uites. Serotino quædã germinatu florẽt, maturantq́ celeriter, sicuti morus, quæ nouissima urbanarũ germinat, nec nisi exacto frigore, ob id dicta sapientissima arborũ. Sed cum cœpit, intantum uniuersa germinatio erumpit, ut una nocte peragat etiam cum strepitu. Ex his quæ hyeme aquila exoriente (ut diximus) concipiunt, floret prima omniũ amygdala mense Ianuario. Martio uero pomũ maturat. Ab ea proxime florent armeniaca, dein tuberes, & præcoces. Illę peregrinæ, hæ coactæ. Ordine aũt naturæ, syluestriũ primæ sambucus, cui medulla plurima: & cui nulla, cornus mascula: Vrbanarũ malus, paruoq́ post, ut simul uideri possit, pirus, & cerasus, & prunus. Sequitur laurus, illamq́ cupressus, deinde punica, fici. At uites & oleæ florentibus iam ijs germinant. Cõcipiunt Vergiliarũ exortu. Hoc sidus illarum est. Floret autẽ solstitio uitis, & quæ paulo serius incipit olea. Deflorescũt omnia septenis diebus, non celerius: quædam tardius, sed nulla pluribus bis septenis. Omnia & intra VIII Idus Iulij, etesiarum præcursu. Nec statim fructus sequitur in aliquibus.

De corno, & quo tempore quæq́ ferant, & quæ fructum nõ ferant, & quæ infelices existimantur, & quæ facillime fructum perdunt, et quibus fructus antequam folium nascantur. Cap. XXVI

Cornus enim circa solstitia reddit primo candidum, postea sanguineum. Ex eo genere fœmina post autumnũ fert baccas acerbas, & ingustabiles cunctis animãtibus: ligno quoq́ fungosa & inutilis, cum mas è fortissimis quoq́ sit: tanta differentia ab eodem genere fit. Sed & terebinthus messibus reddit semen, & acer, & fraxinus: nuces & mala, & pira, præterq̃ hyberna aut præcocia, autũno. Glandiferæ serius etiãnum, Vergiliarum occasu: esculus tantum, autumno. Incipiente autem hyeme quædam genera mali piriq́, & suber. Abies flores croci colore circa solstitiũ, semẽ reddit post uergiliarũ occasum. Pinus autẽ & picea præueniunt germinatione XV ferè diebus. Semẽ uero post uergilias & ipsæ reddunt. Cedri & iuniperus & ilex anniferæ habentur, nouusq́ fructus in his cum annotino pendet. In maxima tamen admiratione pinus est. Habet fructum maturescentem, habet proximo anno ad maturitatem uenturum, ac deinde tertio. Nec ulla arborum auidius se promittit. Quo mense ex ea nux decerpitur, eodem maturescit alia: & sic dispensatur, ut nullo non mense maturescãt. Quæ se in arbore ipsa diuisere, uocantur zamiæ: læduntq́ cæteras, nisi detrahãtur. Fructum arborum solæ nullum ferunt, hoc est, ne semen quidẽ, tamarix scopis tantũ nascẽs, populus, alnus, ulmus attinia, alaternus, cui folia inter ilicem & oliuam. Infelices autem existimantur, damnatæq́ religione, quæ neq́ seruntur unquam, neq́ fructum ferunt. Cremutius autor est, nunq́ uirere arborem, ex qua Phyllis se suspenderit. Quæ gummi gignũt post germinationẽ aperiũtur: gummi uero non nisi fructu detracto spissatur. Nouellæ arbores carent fructu, quandiu crescunt. Perdunt facillime ante maturitatem, palma, ficus, amygdala, malus, pirus. Item punica quæ etiam roribus nimijs & pruinis florem amittit. Qua de causa inflectũt ramos eius, ne subrecti humorem infestum excipiant, atq́ contineant. Pirus & amygdala etiã si non pluat, sed fiat austrinum cœlum, aut nubilum, amittunt florem & primos fructus, si cum defloruere tales dies fuerint. Ocissime autem salix amittit semen, antequam omnino maturitatem sentiat, ob id dicta Homero frugiperda: secutaq́ ætas scelere suo interpretata est hãc sententiam, quando semen salicis mulieri sterilitatis medicamentum esse cõstat. Sed in hoc quoque prouidens natura, facile nascenti & depacto surculo, incuriosius semen dedit. Vna tamen proditur ad maturitatẽ perferre solita, in Creta insula, ipso descensu Iouis speluncæ, toruũ ligneũq́ magnitudine ciceris. Fiũt uero quædã & loci uitio infructuosa, sicut in Paro sylua cædua quæ nihil fert. Persicæ arbores in Rhodo, florent tantũ. Fit hæc differentia & ex sexu, in ijsq́ mares non ferunt. Aliqui hoc permutantes, mares esse quæ ferant tradunt. Facit & densitas sterilitatem. Gignentium autem quædam & lateribus ramorum & cacuminibus ferunt, ut pirus, punica, ficus, myrtus. Cætero eadem natura quæ frugi-

frugibus. Nanq; & in eis ſpica in cacumine naſcitur: legumina in lateribus. Palma ſola (ut dictum eſt) in ſpathis habet fructũ, racemis propendentẽ. Reliquis ſub folio pomum, ut protegatur, excepta fico, cui folium maximũ umbroſiſſimũq;, & ideo ſupra id pomum: eidemq; ſerius folium naſcitur q̃ pomum. Inſigne proditur in quodã genere Ciliciæ, Cypri, Helladis, ficos ſub folio, groſſos uero poſt folium naſci. Ficus & præcoces habet, quas Athenis prodromos uocant. In Laconico genere maximæ ſunt.

De biferis & triferis, & quæ celerrime ſeneſcant, & de ætatibus earũ. Cap. XXVII

SVnt & biferæ in eiſdem. In Cea inſula caprifici triferæ ſunt. Primo fœtu ſequens euocatur, ſequẽti tertius. Hoc fici caprificãtur. Et caprifici aũt ab aduerſis folijs naſcũtur. Biferæ & in malis ac piris quædã, ſicut & præcoces. Malus ſylueſtris bifera. Sequens eius fructus poſt Arcturũ in apricis maxime. Vites quidẽ & triferæ ſunt, quas ob id inſanas uocant, quoniam in ijs alia matureſcunt, alia turgeſcunt, alia florent. M. Varro autor eſt uitem fuiſſe Smyrnæ apud mare biferam, & malum in agro Conſentino. Hoc aũt euenit perpetuo in Tacapenſi Africæ agro, de quo plura aliâs: ea eſt ſoli fertilitas. Trifera eſt & cupreſſus. Nanq; baccæ eius colligũtur menſe Ianuario, & Maio, & Septembri, ternasq; earum gerit magnitudines. Eſt uero & in ipſis arboribus etiã onuſtis peculiaris differẽtia. Summa ſui parte fertilior eſt arbutus: quercus inferiore, iuglandes, fici, mariſcæ. Omnes quo magis ſeneſcunt, hoc maturius ferũt, & in apricis locis, nec pingui terra. Sylueſtriora omnia tardiora. Quædam ex ijs omnino non matureſcũt. Item quæ ſubarantur, aut quæ ablaqueãtur, celeriora neglectis: hæc & fertiliora. Eſt etiamnum ætatis differentia. Amygdala enim & pirus in ſenecta fertiliſſimæ, ut glandiferæ & quoddam genus ficorũ. Cæteræ in iuuenta, tardiusq; maturantes, quod maxime notatur in uitibus. Vetuſtioribus enim uinum melius, nouellis copioſius. Celerrime uero ſeneſcit, & in ſenecta deteriorem fructum gignit, malus. Nanq; & minora poma proueniunt, & uermiculis obnoxia. Quin & in ipſa arbore naſcuntur. Ficus ſola ex omnium arborum fœtu, maturitatis cauſa medicatur: iam quidem ex portentis, quoniam maiora ſunt pretia præpoſteris. Omnia autem celerius ſeneſcunt præfœcunda. Quin & protinus moriuntur aliqua, cœlo fœcunditatem omnem eblandito: quod maxime uitibus euenit.

De moro. Cap. XXVIII

COntrà morus tardiſſime ſeneſcit, fructibus minime laborans. Tarde & ea quorum criſpa materies, ut acer, palma, populus. Et ſubarata ocyus ſeneſcunt.

De ſylueſtribus. Cap. XXIX

SYlueſtria aũt tardiſſime. Atq; in totum, omnis cura fertilitatem adijcit, fertilitas ſenectam: ideoq; & præflorent talia & prægerminãt, atq; in totũ præcocia ſunt, quoniam omnis infirmitas cœlo magis obnoxia eſt. Multæ uero plura gignũt, ut diximus, in glandiferis: inter quas laurus uuas ſuas, maximeq; ſterilis quæ nõ gignit aliud: ob id à quibuſdam mas exiſtimatur. Ferunt & auellanæ iulos compactili callo, ad nihil utiles.

De buxo, & faba Græca, ſiue loto. Cap. XXX

PLurima uero buxus. Nam & ſemen ſuum, & granum quod carthegon uocant, & à ſeptentrione uiſcũ, à meridie hyphear, de quibus plura mox paulò. Interdumq; pariter res quaternas habent. Arborum quædam ſimplices, quibus à radice caudex unus, & rami frequẽtes, ut oliuæ, fico, uiti. Quædã fruticoſi generis, ut paliurus, myrtus. Item nux auellana. Quinimò melior eſt & copioſior fructu, in plures diſperſa ramos. In quibuſdã omnino nullus, ut in ſuo genere buxo, loto tranſmarinæ. Quædam bifurcæ, atq; etiam in quinas partes diffuſæ. Quædam diuiduæ nec ramoſæ, ut ſambuci. Quædam indiuiduæ, ramoſæ, ut piceæ. Quibuſdam ramorum ordo, ſicut piceæ, abieti: Alijs inconditus, ut robori, malo, piro. Et abieti quidem ſubrecta diuiſura, ramiq; in cœlum tendentes, non in latera proni. Mirum, cacuminibus eorum deciſis moritur, totis uero detruncatis durat. Et ſi infrà q̃ rami fuere præcidatur, quod ſupereſt uiuit: ſi uero cacumen tantum auferatur,

A tota

tota moritur. Alia ab radice brachiata, ut ulmus. Alia in cacumine ramosa, ut pinus, lotos, siue faba Græca: quã Romę à suauitate fructus syluestris quidẽ, sed cerasorũ penè natura loton appellant. Præcipue domibus expetitur ramorum petulantia, breui caudice, latissima expatiantiũ umbra, & in uicinas domos sæpe transilientiũ. Nulli opacitas breuior, nec aufert solem hyeme decidentibus folijs. Nulli cortex iucundior, aut oculos excipiens blandius. Nulli rami longiores ualidioresq́, aut plures, ut dixisse totidem arbores liceat. Cortice pelles tingunt, radice lanas. Malis proprium genus. Ferarũ enim rostra reddũt, adhærentibus uni maximo minoribus. Ramorum aliqui cæci, qui non germinant: quod natura fit, si non eualuere: aut pœna, cum deputatos cicatrix hebetauit. Quæ diuiduis in ramo natura est, hæc uiti in oculo, harundini in geniculo. Omnium terræ proxima crassiora. In longitudinem excrescunt abies, larix, palma, cupressus, ulmus, & si qua unistirpia. Ramosarum cerasus etiam in XL cubitorum trabes, æquali per totum duûm cubitorum crassitudine reperitur.

De ramis, & cortice, & radicibus arborum. Cap. XXXI

QVædam statim in ramos spargũtur, ut mali. Cortex alijs tenuis, ut lauro, tiliæ. Alijs crassus, ut robori. Alijs leuis, ut malo, fico. Idem scaber robori, palmæ. Omnibus in senecta rugosior. Quibusdam rumpitur sponte, ut uiti: quibusdam etiam cadit, ut malo, unedoni: carnosus suberi, populo: membranaceus, ut uiti, harundini: libris similis, ceraso: multiplex tunicis, ut uitibus, tiliæ, abieti. Quibusdam simplex, ut fico, harundini. Magna & radicum differẽtia. Copiosæ, fico, robori, platano: breues & angustæ, malo: singulares abieti, larici. Singulis enim innitũtur, quanq́ minimis in latera dispersis. Crassiores lauro & inæquales. Item oleæ cui & ramosæ. At robori carnosæ. Robora suas in profundum agunt. Si Virgilio quidem credimus, esculus quantum corpore eminet, tantũ radice descendit. Oleæ, malis, & cupressis per summa cespitũ. Alijs recto meatu, ut lauro, oleę. Alijs flexuoso, ut fico. Minutis hæc capillamẽtis hirsuta, ut abies, multæq́ syluestriũ, è quibus montani prætenuia fila decerpentes, spectabiles lagenas, & alia uasa nectunt. Quidam nõ altius descẽdere radices, q̃ solis calor tepefaciat, idq́ natura loci tenuioris crassiorisue dixere, quod falsum arbitror. Apud autores certe inuenitur abietis plantã, cum transferretur VIII cubitorum in altitudine, nec totam refossam, sed abruptam. Maxima spatio atq́ plenitudine & cedri est. Ab ea platani, roboris, & glandiferarum. Quarundam radix uiuacior superficie, ut lauri. Itaq́ cum trunco inaruit recisa, etiam lætius fruticat. Quidam breuitate radicum celerius senescere arbores putant: quod coarguunt fici, quarũ radices longissimæ, & senectus ocyssima. Falsum arbitror, & quod aliqui prodidere, radices arborum uetustate minui. Visa etenim est annosa quercus euersa ui tempestatis, & iugerũ soli amplexa. Prostratas restitui plerunq́, & quadã terræ cicatrice reuiuiscere, uulgare est. Et familiarissimum hoc platanis, quæ plurimum uentorum concipiunt propter densitatem ramorum: quibus amputatis, leuatæ onere in sua scrobe reponuntur. Factumq́ iam est hoc in iuglandibus oleisq́, ac multis alijs.

De prodigiosis arboribus, & quibus modis sponte nascantur, & quod nõ omnia ubique nascantur, & quæ non alibi nascantur arbores. Cap. XXXII

EST in exẽplis, & sine tempestate, ullâue causa alia q̃ prodigij cecidisse multas, ac sua sponte resurrexisse. Factũ hoc populi Ro. quiritibus ostentũ Cimbricis bellis Nuceriæ in luco Iunonis, ulmo postquã etiam cacumen amputatum erat, quoniam in aram ipsam procũbebat, restituta spõte, ita ut protinus floreret. A quo deinde tẽpore maiestas populi Ro. resurrexit, quæ ante uastata cladibus fuerat. Memoratur hoc idem factũ & in Philippis, salice procidua atq́ detrũcata: & Stagiris in musęo populo alba. Omnia fausti ominis. Sed maxime mirum, Antandri platanus etiam circumdolatis lateribus restibilis sponte facta, uitæq́ reddita, lõgitudine XV. cubitorũ, crassitudine quatuor ulnarũ. Arbores quas naturæ debeamus, tribus modis nascũtur: Sponte, aut semine, aut ab radice. Cura numerosior existit, de qua suo dicemus uolumine. Nũc eñ totus sermo de natura est,

multis

multis modis mirisq; memorabili. Nanq; non omnia in omnibus locis nasci docuimus, nec translata uiuere. Hocq; aliâs fastidio, aliâs contumacia, sæpius imbecillitate eorũ quæ transferuntur euenit: aliâs cœlo inuidente, aliâs solo repugnãte. Fastidit balsamũ alibi nasci, Assyria malus alibi ferre: necnon & palma nasci ubiq;, aut nata parere: uel cum promisit etiam ostenditq;, ea educare, quæ tanq; inuita peperit. Non habet uires frutex cinnami in Syriæ uicina perueniendi. Non ferũt amomi nardiq; deliciæ, ne in Arabia quidem ex India naue peregrinari. Tentauit enim Seleucus rex. Illud maxime mirum, ipsas arbores plerunq; exorari ut uiuãt, atq; transmigrent: aliquando & à solo impetrari, ut alienas alat, aduenasq; nutriat: cœlum nullo modo flecti. Viuit in Italia piperis arbor: casiæ uero etiam in septentrionali plaga. Vixit & in Lydia thuris. Sed unde sorbentes succũ omnem ex ijs soles coquentesq; lachrymam? Illud proxime mirum, mutari naturam in ijsdem locis, atq; pro indiuiso ualere. Cedrum æstuosis partibus dederat, at in Lycijs Phrygijsq; montibus nascitur. Frigus inimicum lauro fecerat, sed in Olympo copiosior nulla est. Circa Bosphorum Cimmeriũ in Panticapeo urbe, omni modo laborauit Mithridates rex, & cæteri incolæ, sacrorum certe causa laurum myrtumq; habere, & nõ contigit: cũ tepo ris arbores abundent ibi, punicæ ficiq;, iam mali & piri laudatissimæ. Frigidas eodem tractu non genuit arbores, pinum, abietem, piceam. Et quid attinet ad Pontum abire? Iuxta Romam ipsam castaneę cerasiq; ægre proueniunt, persica in Thusculano. Necnõ nuces græcæ cum tædio inseruntur, Tarracina syluis scatente earum.

De cupresso: & quod ex terra noua aliqua sæpe nascantur, quæ in ea antè non fuerunt. Cap. XXXIII

CVpressus aduena, & difficillime nascentiũ fuit, ut de qua uerbosius sæpiusq; q; de omnibus alijs prodiderit Cato. Natu morosa, fructu superuacua, baccis torua, folio amara, odore uiolenta, ac ne umbra quidem gratiosa, materie rara, ut penè fruticosi generis, diti sacra, & ideo funebri signo ad domos posita. Fœmina sterilis diu. Metæ demum aspectu non repudiata, distinguendis tantũ pinorũ ordinibus. Nũc uero tonsilis facta in densitate parietũ, coercitaq; gracilitate perpetuo tenera. Trahitur etiã in picturas opere historiali: uenatus classesúe, & imagines rerũ tenui folio, breuiq; & uirente superuestiens. Duo genera earum: Meta in fastigiũ conuoluta, quæ & fœmina appellatur. Mas spargit extra se ramos, deputaturq;, & accipit uitem. Vtraq; autẽ immittitur in perticas asseresúe amputatione ramorum, qui XIII. anno denarijs singulis ueneunt. Quæstuosissima in satus ratione sylua. Vulgoq; dotem filiarũ antiqui plantaria appellabãt. Huic patria insula Creta, quanq; Cato Tarentinã eam appellat, credo, quod primũ eò uenerit. Et in Ænaria succisa regerminat. Sed in Creta quocũq; loco terrã mouerit quispiã, nisi seratur alia, hæc gignitur, protinusq; emicat. Illa uero etiã nõ appellato solo ac sponte, maximeq; in Idæis montibus, & quos Albos uocãt, summisq; iugis, ubi niues nunq; absunt, plurima: quod miremur, alibi non nisi in tepore proueniens, & nutricẽ magnopere fastidiens. Nec terræ tantũ natura circa has refert, aut perpetua cœli, uerum & quædam temporaria uis. Imbres aliquæ plerunq; semina afferunt, & certo fluunt genere, aliquando etiam incognito: quod accidit Cyrenaicæ regioni, cum primum ibi laserpitium natum est, ut in herbarũ natura dicemus. Nata est & sylua urbi ei proxima imbre piceo crassoq;, circiter urbis Romæ annum CCCCXXX.

De edera. Cap. XXXIIII

EDera iam dicitur in Asia nasci. Negauerat Theophrastus: nec in India, nisi in monte Mero. Quin & Harpalum omni modo laborasse ut sereret eam in Medis, frustra. Alexandrũ uero ob raritatem ita coronato exercitu, uictorem ex India redijsse, exemplo Liberi patris: cuius dei & nunc adornat thyrsos, galeasq; etiã & scuta, in Thraciæ populis in solennibus sacris. Inimica arbori satisq; omnibus, sepulchraq; ac muros rumpẽs: serpentium frigori gratissima, ut mirum sit ullum honorem habitum ei. Duo genera eius prima ut reliquarũ, mas & fœmina. Maior traditur mas corpore, & folio duriore ac pin

guiore & florẽ ad purpurã accedente. Vtriusꝗ autem flos similis est rosæ syluestri, nisi quod caret odore. Species horũ generum tres: Est enim candida, & nigra edera, tertiaꝗ quę uocatur helix. Etiamnũ hæ species diuidũtur in alias, quoniã est alia fructu tantũ candida, alia & folio. Fructumꝗ candidũ ferentiũ aliꝭs densus acinus, & grandior, racemis in orbem circumactis, qui uocãtur corymbi. Item selenitium, cuius est minor acinus, sparsior racemus. Simili modo in nigra. Alicui & semen nigrũ, aliꝭ crocatum: cuius coronis poetæ utuntur, foliꝭs minus nigris, quã quidam Dionysiã, aliꝭ Bacchicam uocant, maximis inter nigras corymbis. Quidã apud Gręcos etiamnũ duo genera huius faciũt, à colore acinorũ erythranũ & chrysocarpũ. Plurimas habet differẽtias helix, quoniã folio maxime distat. Parua sunt & angulosa cõcinnioraꝗ, cum reliquorũ generum simplicia sint. Distat & longitudine internodiorũ, præcipue tamen sterilitate, quoniã fructũ non gignit. Quidã hoc ætatis esse nõ generis existimãt: primoꝗ esse helicẽ putãt, fieri ederã uetustate. Horum error manifestus intelligitur, quoniã helicis plura genera reperiũtur, sed tria maxime insignia. Herbacea ac uirens quæ plurima est, altera cãdido folio, tertia uersicolor, quę Thracia uocatur. Etiamnũ herbaceæ tenuiora folia, in ordinẽ digesta, dẽsioraꝗ. In alio genere diuersa omnia. Et in uersicolori alia tenuioribus foliꝭs, ac similiter ordinatis dẽsioribusꝗ. In altera neglecta omnia hæc. Maiora quoꝗ ac minora sunt folia, macularumꝗ habitu distãt. Et in cãdidis alia sunt cãdidiora. Adolescit in lõgitudinẽ maxime herbacea. Arbores aũt necat cãdida, omnẽꝗ succũ auferẽdo tãta crassitudine augetur, ut ipsa arbor fiat. Signa eius, folia maxima atꝗ latissima, mammas erigẽtis, quæ sunt cæteris inflexæ: racemi stantes, ac subrecti. Et quanꝗ omniũ ederarũ generi radicosa brachia, huic tamen maxime ramosa ac robusta. Ab ea nigræ: Sed propriũ albæ, quod inter media folia emittit brachia utrinꝗ semper amplectens. Hæc est & in muris, quamuis ambire nõ possit. Itaꝗ etiã pluribus locis intercisa, uiuit tñ duratꝗ, & totidẽ initia radicũ habet quot brachia, quibus incolumis & solida arbores sugit ac strãgulat. Est & in fructu differẽtia albę nigræꝗ ederæ: quoniã aliꝭs tãta amaritudo acini, ut aues nõ attingãt. Est & rigens edera, quæ sine adminiculo stat, sola omniũ generũ ob id uocata cissos. E diuerso nunꝗ nisi humi repẽs chamæcissos.

De edera quę uocatur smilax. Cap. XXXV

SImilis est ederæ, è Cilicia quidẽ primũ profecta, sed in Græcia frequentior, quã uocãt smilacẽ, dẽsis geniculata caulib9, spinosis fruticosa ramis, folio ederaceo paruo, nõ angulosо, à pediculo emittẽte pãpinos, flore cãdido, olẽte liliũ. Fert racemos labruscę modo non ederę, colore rubro, cõplexa acinis maioribus nucleos ternos, minoribus singulos, nigros durosꝗ: infausta omnibus sacris & coronis, qm̃ sit lugubris, uirgine eius nois ꝓpter amorẽ iuuenis Croci, mutata in hũc fruticẽ. Id uulgus ignorãs, plerunꝗ festa sua polluit, ederã existimãdo: sicut in poetis, aut Libero patre, aut Sileno, qs omnino nescit q̃bus coronẽtur. E smilace fiunt codicilli. Propriũꝗ materię est, ut admota auribus leuẽ sonũ reddat. Ederæ mira ꝓditur natura ad experiẽda uina. Si uas fiat ex ligno eius, uina trãsfluere ac remanere aquã, si qua mixta fuerit.

De aquaticis calamis, & fruticibus. Ca. XXXVI

INter ea quæ frigidis gaudẽt, & aquaticos frutices dixisse cõueniat, Principatum in his tenebũt harundines, belli pacisꝗ experimẽtis necessariæ, atꝗ etiã in deliciꝭs gratæ. Tegulo enim earũ domus suas septentrionales populi operiunt, durantꝗ æuis tecta alta. In reliquo uero orbe, & cameras leuissime suspendunt. Chartisꝗ seruiunt calami Aegyptiꝭ maxime, cognatione quadam papyri. Probatiores tamen Gnidiꝭ, & qui in Asia circa Anaiticũ lacũ nascuntur. Nostratibus fungosior subest natura, cartilagine bibula, quę cauo corpore intus superne tenui inarescit ligno: fissilis, pręacuta semper acie, geniculata. Cætero gracilitas nodis distincta, leui fastigio tenuatur in cacumina, crassiore paniculo coma, neꝗ hac superuacua. Aut enim pro pluma strata cauponarũ replet: aut ubi limosiore callo induruit, sicut in Belgis, contusa & interiecta nauium commissuris ferruminat textus, glutino tenacior, rimisꝗ explendis fidelior pice. Calamis orientis populi bella conficiunt

ciunt. Calamis spicula addunt irreuocabili hamo noxia. Mortem accelerant pinna addita calamis. Fitq́ & ex ipso telū aliud fracto in uulneribus. His armis solem ipsum obumbrant. Propter hoc maxime serenos dies optant. Odere uentos & imbres, qui inter illos pacem esse cogūt. Ac si quis Aethiopas, Aegyptū, Arabas, Indos, Scythas, Bactros, Sarmatarum tot gentes, & orientis, omniaq́ Parthorum regna diligentius computet, æqua fermè pars hominum in toto mundo calamis superata degit. Præcipuus hic usus in Creta bellatores suos præcipitauit. Sed in hoc quoq́, ut cæteris in rebus, uicit Italia: quando nullus sagittis aptior calamus, ꝙ in Rheno Bononiensi amne, cui plurima inest medulla, pondusq́ uolucre, contra flatus quoq́ peruicax libra. Quippe non eadē gratia Belgicis. Hæc & Creticis cōmendatioribus: quanq́ præferantur Indi, quorū alia quibusdā uidetur natura, quando & hastarū uicem præbent additis cuspidibus. Harundini quidē Indicæ arborea amplitudo, qualē uulgo in templis uidemus. Differre mares ac fœminas in his quoq́ Indi tradunt, Spissius mari corpus, fœminæ capacius. Nauigiorū etiam uicē præstant (si credimus) singula internodia. Circa Acesinē amnem maxime nascuntur. Harundo omnis ex una stirpe numerosa. Atq́ etiam recisa fœcundius resurgit. Radix natura uiuax, geniculata & ipsa. Folia Indicis tantū breuia. Omnibus uero à nodo orsa, complexu tenues per ambitū inducunt tunicas: atq́ à medio internodio, cum plurimū, desinunt uestire, procumbuntq́. Latera harundini calamoq́ in rotunditatē bina, super nodos alterno semper inguine, ut alterum ad dextra fiat, alterum superiore geniculo ad læua per uices. Inde exeunt aliquando rami, qui sunt calami tenues. Plura autē genera, Alia spissior densiorq́ geniculis, breuibus internodijs. Alia rarior maioribus, tenuior & ipsa. Calamus uero alius totus concauus, quē syringiam uocant, utilissimus fistulis, quoniam nihil est ei cartilaginis atq́ carnis. Orchomenius est continuo foramine peruius, quem auleticon uocant. Hic tibijs utilior, fistulis ille. Est alius crassiore ligno, & tenui foramine. Hunc totum fungosa replet medulla. Alius breuior, alius ꝓcerior, exilior, crassiorq́. Fruticosissimus q uocatur donax, nō nisi in aquaticis natus: quoniā & hæc differentia est multū prælata harundine quæ in siccis proueniat. Suū genus sagittario calamo, ut diximus, sed Cretico longissimis internodijs, obsequentiq́ quò libeat flecti calefacto. Differentias faciūt & folia, nō multitudine, uerū robore & colore. Valida Laconicis, & ab una parte densiora: quales in totum circa stagna gigni putant, dissimiles amnicis, longisq́ uestiri tunicis, spatiosius à nodo scandente cōplexu. Est & obliqua harundo nō in excelsitatē nascens, sed iuxta terram fruticis modo se spargēs, suauissima in teneritate animalibus. Vocatur à quibusdam elegia. Est & in Italia nascens adarcha nomine, palustris: & cortice, tantū sub ipsa coma, utilissima dentibus: quoniā uis eadē est quæ sinapi. De Orchomenij lacus harundinetis accuratius dici cogit admiratio antiqua. Characiā uocabant crassiorem firmioremq́, plotiam uero subtiliorem, hanc in insulis fluitantibus natam, illam in ripis expatiantis lacus. Tertia harūdo est tibialis calami, quē auleticō dicebāt. Nono hic anno nascebatur. Nam & lacus incrementa hoc temporis spatio seruabat, prodigiosus si quandò amplitudinem biennio extendisset: quod notatū apud Chæroniā infausto Atheniensiū prælio, & apud Lebadiam sæpe notatur influēte Cephiso. Cū igitur anno permanserit inundatio, proficiunt in aucupatoriā quoq́ amplitudinē: uocabantur zeugitæ. Contrà bombyciæ maturius reciproco, graciles, fœminarum latiore folio atq́ candidiore, modica lanugine, aut omnino nulla, spadonū nomine insignibus. Hinc erant armamenta ad inclusos cantus, non silendo & reliquo curæ miraculo, ut uenia sit argento iam potius cani. Cædi solebāt tempestiue usq́ ad Antigenem tibicinem, cū adhuc simplici musica uterentur, sub Arcturo: sic præparatæ aliquot post annos utiles esse incipiebāt. Tunc quoq́ multa domandæ exercitatione, & canere tibiæ ipsæ docendæ, cōprimentibus se ligulis, quod erat illis theatrorum moribus utilius. Postquā uarietas accessit, & cantus quoq́ luxuria, cædi ante solstitia cœptæ, & fieri utiles in trimatu, apertioribus earū ligulis ad flectendos sonos: quæ

inde ſunt & hodie. Sed tum ex ſua quanq; tantũ harundine congruere perſuaſum erat: & eam quæ radicem anteceſſerat, læuæ tibiæ cõuenire: quæ cacumẽ, dextræ: immenſum, quantũ prælatis quas ipſe Cephiſus abluiſſet. Nunc ſacrificæ Tuſcorum è buxo, ludicræ uero loto, oſſibusq; aſininis & argento fiunt. Aucupatoria harundo à Panhormo laudatiſſima, piſcatoria Abaritana ex Africa. Harundinis Italiæ uſus ad uineas maxime. Cato ſeri eam iubet in humidis agris, bipalio ſubacto prius ſolo, oculis diſpoſitis interuallo ternorum pedum. Simul & corrudam, unde aſparagi fiant: concordare enim amicitiam.

De ſalice genera eius VIII. & quæ præter ſalicem ſint utilia ligaturis, & de rubis. Cap. XXXVII

SAlicem uero circà, qua nulla aquaticarum utilior, licet populi uitibus placeant, & cecuba educent, licet alni ſepibus muniant, contraq; erumpentium amnium impetus, riparum muro in tutela ruris excubẽt in aqua ſatę, cæſæq; denſius innumero hærede proſint. Salicis ſtatim plura genera. Namq; & in proceritatem magnam emittũt iugis uinearum perticas, pariuntq; baltheo corticis uincula: & aliæ uirgas ſequacis ad uincturas lenticiæ. Aliæ prætenues uiminibus texendis ſpectabili ſubtilitate. Rurſus aliæ firmiores corbibus, ac plurimæ agricolarũ ſupellectili: candidiores ablato cortice, leuiq; tractatu, uilioribus uaſis quàm ut è corio fiant, atq; etiam ſupinarum in delicias cathedrarũ aptiſſimas. Cædua ſalici fertilitas, denſiorq; tonſura ex breui pugno uerius quàm ramo, nõ ut remur in nouiſſimis curanda arbore. Nullius quippe tutior eſt reditus minoriſúe impendij, aut tempeſtatum ſecurior. Tertium locum ei in æſtimatione ruris Cato attribuit, prioremq; quàm oliuetis, quamq; frumento, aut pratis: nec quia deſint alia uincula. Siquidem & geniſtæ, & populi, & ulmi, & ſanguinei frutices, & betulæ, & harundo fiſſa, & harundinũ folia ut in Liguria, & uitis ipſa, reciſisq; aculeis rubi alligant, & intorta corylus. Mirumq;, contuſo ligno alicui maiores ad uincula eſſe uires. Salici autem præcipua dos. Finditur Græca rubens, candidiorq; amerina, ſed paulo fragilior, ideoq; ſolido ligat nexu. In Aſia tria genera obſeruant. Nigram, utiliorem uiminibus: candidã agricolarũ uſibus: tertiam, quæ breuiſſima eſt, helicen uocant. Apud nos quoq; multi totidem nomina imponunt, Vimineam uocant, eandem purpureã. Alteram † uitellinam à colore, quæ ſit tenuior. Tertiam Gallicam, quæ tenuiſſima. Nec in fruticum, nec in ueprium cauliumúe, neq; in herbarum, aut alio ullo quàm ſuo genere numerentur iure ſcirpi fragiles paluſtresq; ad tegulum tegetesq;: è quibus detracto cortice, candelæ luminibus & funeribus ſeruiũt. Firmior quibuſdam in locis earum rigor. Namq; ijs uelificant nõ in Pado tantum nautici, uerum & in mari piſcator Africus, præpoſtero more uela intra malos ſuſpendẽs. Et mapalia ſua Mauri tegunt, proximéq; æſtimanti hoc uideantur eſſe, quo inferiore Nili parte papyri ſunt uſu. Sed fruticoſi generis ſunt inter aquaticas & rubi, atq; ſambuci fungoſi generis, aliter tamen quàm ferulæ. Quippe plus ligni ac ſucci utiq; ſambuco. Ex qua magis canoram buccinam tubamq; credit paſtor ibi cæſa, ubi gallorum cantum frutex ille nõ exaudiat. Rubi mora ferunt, & alio genere ſimilitudinem roſæ, qui uocatur cynosbatos. Tertium genus Idæũ uocant Græci à loco. Tenuius eſt quàm cætera, minoribusq; ſpinis, & minus aduncis, Flos eius contra lippitudines illinitur ex melle, & igni ſacro. Contra ſtomachi quoq; uitia bibitur ex aqua. Sambuci acinos habent nigros atq; paruos, humoris lenti, inficiendo maxime capillo, qui & ipſi aqua decocti manduntur.

Aliàs, nitelinam

De ſuccis arborum, & natura materiarum, & de cædendis arboribus. Cap. XXXVIII

HVmor & cortici arborum eſt, qui ſanguis earum intelligi debet, nõ idem omnibus. Ficis lacteus: huic ad caſeos figurãdos coaguli uis. Ceraſis gummoſus, ulmis ſaliuoſus, lentus ac pinguis malis, uitibus ac piris aquoſus. Viuaciora quibus lentior. Atq; in totum corpore arborũ, ut reliquorũ animalium, cutis, ſanguis, caro, nerui, uenæ, oſſa, medullæ. Pro cute cortex. Mirũ, hic in moro medicis ſuccũ quærentibus, ferè hora diei ſecunda, lapide

lapide incussus manat, altius fractus siccus uidetur. Proximi plerisq; adipes. Ii uocantur à colore alburnum: mollis ac pessima pars ligni, etiam in robore facile putrescens, teredini obnoxia, quare semper amputabitur. Subest huic caro, cui ossa: id est materiæ optimum. Alternãt fructus quibus siccius lignũ, ut olea, magis quàm quibus carnosum, ut cerasus. Nec omnibus adipes carnesúe largæ, sicuti nec animalium acerrimis. Neutrũ habent buxus, cornus, olea: nec medullam, minimumq; etiam sanguinis: sicut ossa nõ habent sorba, carnem sambuci, & plurimam ambæ medullam: nec harundines maiore ex parte. In quarundam arborũ carnibus pulpæ uenæq; sunt. Discrimen earũ facile. Venæ latiores candidioresq;, pulpæ fissilibus insunt. Ideo fit, ut aure ad caput trabis quamlibet prælongæ admota, ictus ab altero capite uel graphij sentiatur, penetrante rectis meatibus sono. Vnde deprehenditur an torta sit materies, nodisq; concisa. Quibusdam sunt tubera, sicut sunt in carne glandia. In ijs nec uena, nec pulpa, quodã callo carnis in se cõuoluto. Hoc pretiosissimum in cedro & acere. Cætera mensarũ genera fissis arboribus circinantur in pulpã, alioqui fragilis esset uena in orbẽ arboris cæsa. Fagis pectines transuersi in pulpa. Apud antiquos inde & uasis honos. Marcus Curius iurauit se ex præda nihil attigisse, præter guttũ faginũ quo sacrificaret. Lignũ in longitudinẽ fluctuatur, ut quæ pars fuit ab radice, ualidius sidit. Quibusdam pulpa sine uenis, mero stamine & tenui constat. Hæc maxime fissilia. Alia frangi celeriora quàm findi, quibus pulpa non est, ut oleæ, uites. At è contrario, totũ è carne corpus fico. Tota ossea est ilex, cornus, robur, cytisus, morus, ebenus, lotos, & quæ sine medulla esse diximus. Cæteris nigricans color. Fulua cornus, in uenabulis nitet incisuris nodata propter decorem. Cedrus & larix & iuniperus rubent.

De larice, & abiete, & sapino, & cæteris huiusmodi arboribus cædẽdis. Cap. XXXIX

LArix fœminam habet, quam Græci uocant ægida, mellei coloris. Inuentũ est pictorum tabellis immortale, nullisq; fissile rimis hoc lignum. Proximum medullæ est. In abiete leuson Græci uocauere. Cedrus quoq; durissima, quæ medullæ proxima, ut in corpore ossa, deraso modo limo. Et sambuci interiora mire firma traduntur. Nanq; qui uenabula ex ea faciunt, præferunt omnibus. Cõstat enim ex cute & ossibus. Cædi tempestiuum quæ decorticentur, ut teretes, ad templa cæteraq; usus rotundi, cum germinãt, aliâs cortice inextricabili, & carie subnascente ei, materiaq; nigrescente. Tigna & quibus aufert securis corticem, à bruma ad fauoniũ: aut si præuenire cogamur, Arcturi occasu, & ante eũ fidiculæ. Nouissima ratione solstitio. Dies syderũ horũ reddentur suo loco. Vulgo satis putant obseruare, ne quæ dedolandæ arbores sternãtur ante æditos suos fructus. Robur uere cæsum, teredinem sentit, bruma autẽ, neq; uiatur, neq; pandatur, aliâs obnoxiũ etiam ut torqueat sese findatq;, quod in subere tempestiue quoq; cæso euenit. Infinitũ refert lunaris ratio: nec nisi à uicesima in tricesimam cædi uolunt. Inter omnes uero conuenit, utilissime in coitu eius sterni, quem diem alij interluniũ, alij silentis lunæ appellant. Sic certe Tib. Cæsar, cõcremato ponte naumachiario, larices ad restituendũ cædi ex Rhetia præfiniuit. Quidam dicũt, ut in coitu & sub terra sit luna, quod fieri nõ potest nisi noctu. At si cõpetant coitus in nouissimũ diẽ brumæ, illa æterna sit materies, proxime cũ supradictis syderibus. Quidã & canis ortũ addunt, & sic cæsas materies in forũ Augustũ. Nec nouellæ aũt ad materiem, nec ueteres utilissimæ. Circũcisas quoq; ad medullã, alij non inutiliter relinquũt, ut omnis humor stantibus defluat. Mirũ, apud antiquos primo Punico bello classẽ Duellij imperatoris ab arbore excisa LX. die nauigasse. Cõtra uero Hieronem regẽ CCXX naues effectas diebus XLV tradit L. Piso. Secũdo quoq; Punico bello, Scipionis classis XL. die à securi nauigauit. Tantũ tẽpestiuitas etiã in rapida celeritate pollet. Cato hominũ summus in omni usu, de materijs hæc adijcit, Prælũ è sapino atra potissimum facito. Vlmeam, pineã, nuceam, hanc atq; aliam materiã omnẽ cũ effodies, luna decrescente eximito post meridiẽ, sine uento austro. Tũc erit tempestiua, cũ semen suum maturũ erit. Caueto, ne per rorẽ trahas, aut doles. Idẽq; mox, Nisi intermestri luna atq;

dimidiata, ne tangas materiē. Tunc ne effodias, aut præcidas abs terra. Diebus quatuor proximis quibus luna plena fuerit, optime eximitur. Omnino caueto nigram materiā ne doles, ne cædas, néue tangas, nisi siccam, néue gelidam, néue rorulētam. Tiberius idem & in capillo tondendo seruauit interlunia. M. Varro aduersus defluuia præcepit obseruandum idē à pleniluniis. Larici & magis abieti succisis, humor diu defluit. Hæ omniū arborum altissimæ ac rectissimæ. Nauiū malis antennisq́ propter leuitatem præfertur abies. Cōmunia his pinoq́, ut quadripartitos uenarū cursus bifidosq́ habeāt, uel omnino simplices. Ad fabrorum intestina opera medulla sectilis. Optima quadripartitis materies, & mollior quàm cæteræ. Intellectus in cortice protinus peritis. Abietis quæ pars à terra fuit, enodis est: hæc qua diximus ratione fluuiata decorticatur, atq; ita sapinus uocatur: superior pars nodosa duriorq́, fusterna. Et in ipsis aūt arboribus robustiores aquiloniæ partes. Et in totum deteriores ex humidis opacisq́: spissiores ex apricis & diuturnę. Ideo Romæ infernas abies supernati præfertur. Est per gentium quoq; regiones in iis differentia. Alpibus Apeninoq́ laudatissimæ: in Gallia Iura ac mōte Vogeso: in Corsica, Bithynia, Pōto, Macedonia. Deteriores Æneatica & Arcadica. Pessimæ Parnasia, & Euboica, quoniam nodosæ ibi & cōtortæ, putrescentesq́ facile. At cedrus in Creta, Africa, Syria laudatissima. Cedri oleo peruncta materies, nec tineā, nec cariē sentit. Iunipero eadē uirtus quę cedro. Vasta hæc in Hispania, maximæq́ baccæ eius. Medulla eius ubicunq; solidior etiam quàm cedrus. Publicum omnium uitium uocant spiras, ubi sese cōuoluêre uenę atq; nodi. Inueniuntur in quibusdā, sicut in marmore, centra, Id est, duritia clauo similis, inimica serris, Et quædam forte accidunt, lapide cōprehenso aut recepto in corpus, aut alterius arboris ramo. Megaris diu stetit oleaster in foro, cui uiri fortes affixerant arma, quæ cortice ambiente ætas longa occultauerat. Fuitq́ arbor illa fatalis excidio urbis, pręmonitæ oraculo, cum arbor arma peperisset: quod succisæ accidit, ocreis galeisq́ intus repertis. Ferunt lapides ita inuentos, ad continendos partus esse remedio.

De materiis, de magnitudine arborum, & quæ cariem & ruinam non sentiunt, & de perpetuitate materiarum. Cap. XL

AMplissima arborum ad hoc æui existimatur Romæ uisa, quā propter miraculum Tiberius Cæsar in eodem ponte naumachiario exposuerat aduectam cum reliqua materie: durauitq́ ad Neronis principis amphitheatrum. Fuit autem trabs è larice longa pedes CXX. bipedali crassitudine æqualis. Quo intelligebatur uix credibilis reliqua altitudo fastigium ad cacumen æstimantibus. Fuit memoria nostra & in porticibus septorum à M. Agrippa relicta, æque miraculi causa, quæ diribitorio superfuerat uiginti pedibus breuior, sesquipedali crassitudine. Abies admirationis præcipuæ in naui, quæ ex Aegypto Caii principis iussu, obeliscum in uaticano circo statutum, quatuorq́ truncos lapidis eiusdem ad sustinendum eum adduxit: qua naue nil admirabilius uisum in mari certum est. CXXM. modiûm lentis pro saburra ei fuere. Longitudo spacium obtinuit magna ex parte Ostiensis portus latere læuo. Ibi nanq; demersa est à Claudio principe, cum tribus molibus, turrium altitudine in ea ex ædificatis obiter Puteolano puluere aduectisq́. Arboris eius crassitudo quatuor hominum ulnas complectentium implebat. Vulgoq́ auditur octoginta nummorum & pluris malos ad eos uenundari usus, rates uero connecti quadraginta sestertiis plerasque. At in Aegypto ac Syria reges inopia abietis cedro ad classes feruntur usi. Maxima ea in Cypro traditur ad undeciremem Demetrii succisa centumtriginta pedum, crassitudinis uero ad trium hominum complexum. Germaniæ prædones singulis arboribus cauatis nauigant, quarum quædam & triginta homines ferunt. Spississima ex omni materie, ideo & grauissima, iudicatur ebenus, & buxus, graciles natura: neutra in aquis fluitat, nec suber, si dematur cortex, nec larix. Ex reliquis siccissima lotos, quæ Romæ ita appellatur. Deinde robur exalburnatum: & huic nigricans color, magisqúe etiam cytiso, quæ proxime accedere ebenum uidetur.

Quanquā non desint, qui Syriacas terebinthos nigriores affirmēt. Celebratur & Therides nomine, calices ex terebintho solitus facere torno, ꝑ quē probatur materies. Omniū hæc sola ungi uult, meliorq; oleo fit. Colos mire adulteratur iuglande ac piro syluestri tinctis, atque in medicamine decoctis. Omnibus quæ diximus spissa firmitas. Ab his proxima est cornus: quanq; nō potest uideri materies propter exilitatē, sed lignum non aliò penè q; ad radios rotarum utile: aut si quid cuneandū sit in ligno, clauisq; figendum ceu ferreis. Ilex item & oleaster, & olea atq; castanea, carpinus, populus, Hæc & crispa aceris modo, si ulla, materies idonea esset ramis sæpe deputatis: castratio illa est, adimitq; uires. De cætero plerisq; eorum, sed utiq; robori tanta duritia est, ut terebrari nisi madefactū non queat, & ne sic quidem adactus auelli clauus. E diuerso clauum non tenet cedrus. Mollissima tilia, eadem uidetur & calidissima: argumentum afferunt, quod citissime ascias retundat. Calidæ, morus, laurus, edera, & omnes è quibus igniaria fiunt. Exploratorū hcc usus in castris, pastorumq; repperit, quoniam ad excutiendum ignem nō semper lapidis occasio est. Teritur ergo lignum ligno, ignemq; concipit attritu, excipiente materia aridi fomitis, fungi, uel foliorum facillime conceptum. Sed nihil edera præstātius, quæ teratur lauro laurumq; terat. Probatur & uitis syluestris, alia quàm labrusca, & ipsa ederæ modo arborem scandens. Frigidissima quæcunq; aquatica. lentissima autē, & ideo scutis faciendis aptissima, quorum plaga contrahit se protinus, clauditq; suum uulnus, & ob id contumacius trāsmittit ferrū: in quo sunt genere fici, salix, tilia, betulla, sambucus, populus utraque. Leuissima ex his, ficus & salix, ideoq; utilissimæ. Omnes autē etiam ad cistas, quæq; flexili crate cōstant. Habent & candorē rigoremq;, & in sculpturis facilitatem. Est lentitia platano, sed madida sicut alno. Siccior eadē ulmo, fraxino, moro, ceraso, sed pōderosior. Rigorem fortissime seruat ulmus, ob id cardinibus assamentisq; portarum utilissima, quoniam minime torquetur: permutanda tantum sic, ut cacumen ab inferiore sit cardine, radix superior. Palma est mollis, & suberis materies spissa, & malus, pirusq;, necnon acer: sed fragiles, & quæcunq; crispa. In omnibus syluestria & mascula differentias cuiusq; generis augēt. Et infœcunda firmiora fertilibus, nisi quo in genere mares ferūt, sicut cupressus, & cornus. Cariem uetustatemq; non sentiunt cupressus, cedrus, ebenus, lotos, buxus, taxus, iuniperus, oleaster, & olea. Et ex reliquis tardissime larix, robur, suber, castanea, iuglans. Rimam fissuramq; non capit sponte cedrus, cupressus, olea. Buxum maxime æternam putant, ebenum & cupressum, cedrumq;, claro de omnibus materijs iudicio in templo Ephesiæ Dianæ, utpote cū tota Asia extruente quadringentis annis peractū sit. Conuenit tectum eius esse è cedrinis trabibus. De ipso simulacro deæ ambigitur. Cæteri ex ebeno esse tradunt: Mutianus ter consul, ex his qui proxime uiso eo scripsere, uitigineum, & nunquam mutatum, septies restituto templo. Hanc materiam elegisse eandem, Canetiam nomen artificis nuncupans: quod equidem miror, cum antiquiorem Mineruа quoque non modo Libero patre uetustatem ei tribuat. Adijcit multis foraminibus nardo rigari, ut medicatus humor alat, teneatq; iuncturas, quas & ipsas esse modico admodū miror. Valuas esse è cupresso, & iam quadringentis propè annis durare materiam omnem nouæ similem. Id quoq; notandum, ualuas in glutinis compage quadriennio fuisse. Cupressus in eas electa, quoniā præter cætera uno in genere materiæ nitor maxime ualeat æternus. Nónne simulacrū Veiouis in arce è cupresso durat, à condita urbe quingentesimo quinquagesimoprimo anno dicatū? Memorabile & Vticę templū Apollinis, ubi Numidicarū cedrorū trabes durant, ita ut positæ fuere prima urbis eius origine, annis mille centūoctogintaocto. Et in Hispania Sagūti aiūt templum Dianæ à Zacyntho aduectæ cum conditoribus, annis ducentis ante excidium Troiæ, ut autor est Bocchus, infraq; oppidum ipsum id haberi. Cui pepercit religione inductus Annibal, iuniperi trabibus etiam nunc durantibus. Super omnia memoratur ædes in Aulide eiusdem deæ, seculis aliquot ante Troianum bellum exædificata: quónam genere materiæ scientia obliterata.

In plenũ dici poteſt,utiq; quæ odore præcellãt,ea ęternitate præſtare. A prędictis morus proxime laudatur;quæ uetuſtate etiã nigreſcit. Et quædã tamen in alijs diuturniora ſunt uſibus q̃ alia. Vlmus in perflatu firma,robur defoſſum. Et in aquis quercus obruta. Eadem ſupra terrã rimoſa facit opera torquendo ſeſe. Larix in humore pręcipua,& alnus nigra. Robur marina aqua corrumpitur. Non improbatur in aqua & fagus & iuglans. Hæ quidem in his quæ defodiuntur,uel principales:Itẽ iuniperus: eadẽ & ſubdialibus aptiſsima. Fagus & cerrus celeriter marceſcunt. Eſculus quoq; humoris impatiẽs. Et contra adacta in terrã in paluſtribus alnus æterna, oneriſq; quantilibet patiens. Ceraſus firma. Vlmus & fraxinus lentæ,ſed facile pandantur,flexibiles tamẽ,ſtanteſq; à circumciſura ſiccatæ fideliores. Laricem in maritimis nauibus obnoxiam teredini tradunt: & omnia præterquam oleaſtrum & oleam. Quædam enim in mari,quædam in terra uitijs opportuniora.

De teredinibus. Cap. XLI

INfeſtantiũ quatuor genera. Teredines capite ad portionem grauiſſimo,rodunt dentibus. Hæ tantum in mari ſentiuntur, nec aliã putant teredinẽ proprie dici. Terreſtres tineas uocant: culicibus uero ſimiles, thripas: Quartũ eſt & è uermiculorũ genere quorum quidẽ alij putreſcẽte ſucco,ipſa materie:alij pariũtur, ſicut in arboribus,ex eo qui ceraſtes uocatur. Cum tantũ eroſerit,ut circũagat ſe,generat aliũ. Hæc naſci prohibet in alijs amaritudo,ut cupreſſo:alijs duritia,ut buxo. Tradunt & abietẽ circa germinationes decorticatam qua diximus luna,aquis nõ corrumpi. Alexandri Magni comites prodiderunt,in Tylo rubri maris inſula arbores eſſe, ex quibus naues fierent,quas CC. annis durantes inuentas:& ſi mergerentur,incorruptas. In eadem eſſe fruticem baculis tantum idoneæ craſſitudinis,uarium tigriũ maculis,ponderoſum : & cũ in ſpiſſiora decidit, uitri modo fragilem.

De materijs architecti,& quæ materies ad quid utilis,& quæ firmior materia in tectum Cap. XLII

APud nos materiæ finduntur aliquæ ſponte: ob id architecti eas fimo illitas ſiccari iubent,ut afflatus nõ noceant. Pondus ſuſtinere ualidę abies,larix,etiã in trãſuerſum poſitæ. Robur,olea incuruantur ceduntq; ponderi. Illæ renituntur, nec temere rumpuntur: priuſq; carie q̃ uiribus deficiunt. Et palmæ arbor inualida,in diuerſum enim curuatur. At populus contra omnia inferiora pandatur,palma è contrario fornicatur. Pinus & cupreſſus aduerſus cariem tineaſq; firmiſſimæ. Facile pandatur iuglans. Fiunt enim & ex ea trabes, frangiq; ſe prænunciat ſtrepitu : quod in Antandro accidit, cum è balneis territi ſono profugerunt. Pinus,piceæ,alni,ad aquarum ductus in tubos cauantur. Obrutæ terra,plurimis durant annis. Eædem ſi non integantur,cito ſeneſcunt: miro modo fortiores,ſi humor extrà quoq; ſuperſit. Firmiſſima ad tectum abies. Eadem ualuarum repagulis,& ad quæcunq; libeat inteſtina opera aptiſſima,ſiue Græco,ſiue Campano,ſiue Siculo fabricæ artis genere ſpectabilis, ramentorum crinibus pampinato ſemper orbe ſe uoluens ad incitatos runcinarũ raptus. Eadem & curribus,maxime ſociabilis glutino in tantum,ut findatur antè quà ſolida eſt.

De glutinanda materia,& lignis ſectilibus. Cap. XLIII

MAgna aũt & glutini ratio,propter ea quæ ſectilibus laminis,ac in alio genere operiuntur. Stamineã hoc uſu probant uenã, & uocant fertilẽ, argumento ſimilitudinis, quoniã lachrymoſe criſpa. In omni genere & glutinũ abdicãt quædã, & inter ſe & cũ alijs inſociabili glutino,ſicut robur. Sed nec ferè cohærẽt,niſi ſimilia natura,ut ſi quis lapidem lignumq; cõiungat. Cornũ maxime audit ſorbus,carpinus,buxus,poſtea tilia. Cuicunq; operi facilia,flexilia omnia,quę lenta diximus,pręterq; morus & caprificus. Durabilia ac ſectilia,quæ modice humida. Arida eñ latius q̃ uiridia ſerris cedunt,præter robur & buxum,quæ pertinacius reſiſtunt, ſerrarumq; dentes replent æqualitate inerti:qua de cauſa alterna inclinatione egerũt ſcobẽ. Obediẽtiſſima quocũq; in opere fraxinus,eademq; corylo haſtis melior, cornu leuior,ſorbo lẽtior. Gallica uero etiã ad currus flexibilis. Vitem æmu/

æmularetur ulmus,ni pondus eſſet in culpa. Facilis & fagus,quanquam fragilis & tenera. Eadem ſectilibus laminis in tenui flexilis, capſiſq; ac ſcrinijs ſola utilis. Secatur in laminas prætenues & ilex,colore quoq; non ingrata: ſed maxime fida ijs quæ teruntur,ut rotarum axibus:ad quos lentore fraxinus utilis,ſicut duricia ilex,& utroque legitur ulmus. Sunt uero & parui uſus fabrilium miniſteriorum inſignes.Ideoq; proditum, terebris uaginas ex oleaſtro,buxo,ilice,ulmo,fraxino utiliſſimas fieri. ex ijſdē malleos,maiores quoque è pinu & ilice.Et his autem maior ad firmitatem cauſa tempeſtiuæ cæſuræ quàm immaturæ: quippe cum ex olea duriſſimo ligno cardines in foribus diutius immoti, plantæ modo germinauerint. Cato uectes aquifolios, laureos, ulmeos fieri iubet.Hyginus manubria ruſticis carpinea,iligna,cerrea.Quæ in laminas ſecātur,quorumq; operimento ueſtiatur alia materies,præcipua ſunt cedrus, terebinthus, aceris genera,buxū,palma,aquifolium,ilex,ſambuci radix,populus.Dat & alnus,ut dictum eſt,tuber ſectile,ſicut cedrus acerq;.Nec aliarum tubera in pretio. Mediaq; pars arborum criſpior, & quo propior radici minoribus magiſq; flexilibus maculis.Hæc prima origo luxuriæ, arborem alia integi,& uiliores ligno precioſiores cortice fieri,ut una arbor ſæpius ueniret.Excogitatæ ſunt & ligni bracteæ,nec ſatis.Cœpere tingi animalium cornua,dentes ſecari,lignumq; ebore diſtingui,mox operiri. Placuit deinde materiem & in mari quæri. Teſtudo in hoc ſecta. Nuperq; portentoſis ingenijs principatu Neronis inuentum,ut pigmētis perderet ſe,pluriſq; ueniret imitata lignum. Sic lectis pretia quæruntur,ſic terebinthum uinci iubent,ſic cedrum pretioſius fieri, ſic acer decipi. Modo luxuria non fuerat contenta ligno, iam lignum emi teſtudinem facit.

De arborum ætate, & quæ genera arborum minime durant. Similiter de uiſco & Druidis. Cap. XLIIII

Vita arborū quarundā immēſa credi poteſt, ſi quis profunda mūdi & ſaltus inacceſſos cogitet. Verū ex his quas memoria hominū cuſtodit,durāt in Liternino Africani prioris manu ſatæ oliuæ,Item myrtus eodem loco cōſpicuæ magnitudinis.Subeſt ſpecus,in quo manes eius cuſtodire draco traditur. Romæ uero lotos in Lucinæ area, anno qui fuit ſine magiſtratibus CCCLXIX. urbis æde condita, incertū quantū ipſa uetuſtior. Eſſe quidem uetuſtiorem nō eſt dubiū,cum ab eo luco Lucina nominetur. Hæc nunc circiter annum CCCCL. habet. Antiquior illa eſt ſed incerta eius ætas,quæ capillata dicitur, quoniam Veſtalium uirginum capillus ad eam defertur. Verum altera lotos in Vulcanali,quod Romulus conſtituit ex uictoria de decumis,æquæua urbi intelligitur,ut autor eſt Maſſurius.Radices eius in forū uſq; Cæſaris per ſtationes municipiorū penetrāt.Fuit cū ea cupreſſus æqualis,circa ſuprema Neronis principis prolapſa atq; neglecta. Vetuſtior aūt urbe in Vaticano ilex,in qua titulus æreis literis Hetruſcis,religione arborē iam tūc dignam fuiſſe ſignificat. Tiburtes quoq; originem multo ante urbem Romā habēt.Apud eos extant ilices tres, etiam Tiburto conditore eorum uetuſtiores, apud quas inauguratus traditur.Fuiſſe autem eum tradunt filium Amphiarai, qui apud Thebas obierit una ætate ante iliacum bellum.Sunt autores & Delphicam platanum Agamemnonis manu ſatam:& alteram in Caphyis Arcadię luco.Sunt hodie ex aduerſo Ilienſium urbis iuxta Helleſpontum in Proteſilai ſepulchro arbores,quæ omnibus ephebijs eius cū in tantum accreuere ut Ilium aſpiciant,inareſcunt,turſuſq; adoleſcunt.Iuxta urbem autem quercus in Ili tumulo tunc ſatæ dicuntur,cum cœpit Ilium uocari. Argis olea nūc etiam durare dicitur,ad quā Io in uaccam mutatam Argus alligauerit. In Ponto circa Heracleā aræ ſunt Iouis Stratij cognomine, ibiq; quercus duæ ab Herculæ ſatæ.In eodē tractu portus eſt, Amyco Bebrycū rege interfecto clarus.Eius tumulus à ſupremo die lauro tegit',quā inſanam uocāt: quoniā ſi quid ex ea decerptū inferatur nauibus,iurgia fiāt donec abijciatur. Regionē Aulocrenen diximus, per quā ab Apamia in Phrygiā itur:ibi platanus oſtenditur, ex qua pependit Marſya uictus ab Apolline, quæ iam tum magnitudine electa eſt.

Nec

Nec non palma Deli ab eiuſdem dei ætate cōſpicitur. Olympiæ oleaſter,ex quo primus Hercules coronatus eſt,& nūc cuſtoditur religioſe.Athenis quoq; olea durare traditur in certamine ędita à Minerua.E diuerſo breuiſſima uita eſt punicis,fico,malis.Ex his præcocibus breuior q̄ ſerotinis, dulcibus q̄ acutis, & dilutior in punicis: Item in uitibus, præcipueq; fertilioribus. Græcinus autor eſt ſexagenis annis duraſſe uites. Videntur & aquaticæ celerius interire.Seneſcūt quidē uelociter,ſed è radicibus repullulant, laurus,& mali,& Punicæ.Firmiſſimæ ergo ad uiuendū oleæ, ut quas durare annis cc.inter autores conueniat.Eſt in ſuburbano Thuſculani agri colle qui Corne appellatur,lucus,antiqua religiōe Dianæ ſacratus à Latio, uelut arte tonſili coma fagei nemoris. In hoc arborem mori eximiam ætate noſtra adamauit Paſſienus Criſpus,bis conſul,orator,Agrippinæ matrimonio & Nerone priuigno clarior poſtea, oſculari cōplectiq; eam ſolitus,non modo cubare ſub ea uinumq; illi affundere. Vicina luco eſt ilex, & ipſa nobilis, XXXV. pedum ambitu caudicis x.arbores metiēs ſingulas magnitudinis uiſendæ,ſyluamq; ſola facit. Edera necari arbores certū eſt. Simile quiddā & in uiſco, tametſi tardiorē earum iniuriā arbitrantur. Nanq; & hoc præter fructus agnoſcitur nō in nouiſſimis mirabile. Quædā enim in terra gigni nō poſſunt, & in arboribus naſcūtur. Nanq; cum ſuam ſedem nō habeant in aliena uiuunt,ſicut uiſcum.Eſt & in Syria herba,quę uocatur cadytas,nō tantum arboribus,ſed ipſis etiā ſpinis circūuoluens ſeſe.Item circa Tempe Theſſalica,quæ polypodion uocatur, & quæ dolichos ac ſerpillum. Oleaſtro quoq; deputato quod gignatur uocāt phaunos. Quod uero in ſpina fullonia hypophæſton, calyculis inanibus, folijs paruis,radice alba, cuius ſuccus ad detractiones in comitiali morbo utiliſſimus habetur. Viſci tria genera. Nanq; in abiete ac larice ſtelin dicit Eubœa naſci,hyphear Arcadia. Viſcum autē in quercu,robore, ilice,pruno ſylueſtri,terebintho,nec alijs arboribus adnaſci,pleriq;.Copioſiſſimum in quercu,quod dryos hyphear uocant.In omni arbore,excepta ilice & quercu,differentiam facit odor uiruſq;: & folium nō iucundi odoris in utroq;,uiſco amarum & lentū. Hyphear ad ſagināda pecora utilius. Vitia modo purgat primo, dein ea pinguefacit, quæ ſuffecere purgationi.Quibus ſit aliqua tabes intus,negāt durare.Ea medēdi ratio æſtatis quadragenis diebus.Adijciunt diſcrimē,uiſco in his quæ folia amittāt,& ipſi decidere:cōtra adhærere nato in æterna fronde. Omnino aūt ſatū nullo modo naſcitur, nec niſi per aluū auiū redditū,maxime palūbis & turdi.Hæc eſt natura,ut niſi maturatū in uentre auiū,non proueniat. Altitudo eius nō excedit cubitalē,ſemper fruticoſi ac uiridis.Mas fertilis,fœmina ſterilis. Aliquādo nō fert. Viſcū cōfit ex acinis qui colligūtur meſſiū tēpore immaturi.Nā ſi acceſſere imbres,amplitudine quidē augentur,uiſco uero marceſcūt.Siccantur deinde,& aridi tundūtur,ac cōditi in aqua putreſcūt duodenis ferè diebus. Vnūq; hoc rerū putreſcendo gratiā inuenit.Inde in profluēte rurſus malleo tuſi,amiſſis corticib. interiore carne lenteſcūt. Hoc eſt uiſcū pennis auiū tactu ligādis, iuglandis oleo ſubactū, cum libeat inſidias moliri. Nō eſt omittēda in ea re & Galliarū admiratio. Nihil habent Druidæ (ita ſuos appellant magos) uiſco & arbore in qua gignatur(ſi modo ſit robur)ſacratius.Iā per ſe roborū eligūt lucos,nec ulla ſacra ſine ea fronde cōficiunt,ut inde appellati q̄q; interpretatione gręca poſſint Druidæ uideri. Enimuero q̄cq̄d adnaſcatur illis, è cœlo miſſum putant,ſignumq; eſſe electæ ab ipſo deo arboris,Eſt aūt id rarū admodum inuentu,& repertum magna religione petitur:& ante omnia ſexta luna,quæ principia menſium annorumq; his facit,& ſeculi poſt triceſimum annū,quia iam uirium abunde habeat,nec ſit ſui dimidia. Omnia ſanantē appellantes ſuo uocabulo,ſacrificio epuliſq; rite ſub arbore pręparatis,duos admouēt candidi coloris tauros,quorū cornua tunc primū uinciantur. Sacerdos candida ueſte cultus arborē ſcandit.Falce aurea demetit. Candido id excipitur ſago. Tunc demum uictimas immolant, precātes ut ſuum donū deus proſperum faciat his quibus dederit. Fœcunditatē eo poto dari cuicunq; animali ſterili arbitrantur, contraq; uenena om̄ia eſſe remedio. Tanta gentiū in rebus friuolis plerunq; religio eſt.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XVII.

PROOEMIVM.

Arborum pretia mirabilia. Cap. I

ATVRA arborum, terra mariq́ꝫ spônte sua prouenientium, dicta est. Restat earum quæ arte & humanis ingenijs fiunt uerius q̃ꝫ nascuntur. Sed prius mirari succurrit, quæ abstulimus penuria pro indiuiso possessa à feris, depugnante cũ ijs homine circa caducos fructus, circa pendentes uero & cum alitibus, in tanta delitiarum pretia uenisse, clarissimo (ut equidem arbitror) exemplo L. Crassi atq́ꝫ Cn. Domitij Aenobarbi. Crassus orator fuit in primis nominis Romani: domus ei magnifica: sed aliquanto præstantior in eodem palatio Q. Catuli, qui Cimbros cum C. Mario fudit, Multo uero pulcherrima consensu omnium ætate ea in colle uiminali C. Aquilij equitis Rom. clariotis illa etiam quàm iuris ciuilis scientia, cum tamen obiecta Crasso sua est. Nobilissimarum gentium ambo Crassus atque Domitius censuram post consulatum simul gessere, anno conditæ urbis DCLXII. frequentem iurgijs propter dissimilitudinem morum. Tum Cn. Domitius, ut erat uehemens natura, præterea accensus odio, quod ex æmulatione auidissimum est, grauiter increpuit tanti censorem habitare, pro domo eius milia nummorum identidem promittens. Et Crassus, ut præsens ingenio semper, & faceto lepôre solers, addicere se respondit, exceptis sex arboribus. Ac ne uno quidem denario, si adimerentur, emptam uolente Domitio: Crassus. utrumne igitur ego sum, inquit, quæso Domiti, exemplo grauis & ab ipsa mea censura notandus, qui in domo quæ mihi hæreditate obuenit, comiter habitem: an tu, qui sex arbores æstimes? Eæ fuere loti, patula ramorũ opacitate lasciuæ, Cæcina Largo è proceribus crebro in iuuenta nostra eas in domo sua ostentãte. Durauerunt q́ꝫ, quoniam & de longissimo æuo arborum diximus, ad Neronis principis incendia, quibus cremauit urbem, annis CLXXX postea, cultu uirides iuuenes q́ꝫ, ni princeps ille accelerasset, etiam arborũ mortem. Ac ne quis uilem de cætero Crassi domum, nihil q́ꝫ in ea iurgante Domitio fuisse dicendum præter arbores iudicet, iam columnas quatuor Hymettij marmoris, ædilitatis gratia ad scenam ornandum aduectas, in atrio eius domus statuerat, cum in publico nondum essent ullæ marmoreæ. Tam recens est opulentia: tanto q́ꝫ tũc plus honoris arbores domibus afferebant, ut sine illis ne inimicitiarum quidem pretium seruauerit Domitius. Fuere ab ijs & cognomina antiquis: Fronditio militi illi, qui præclara facinora Vulturnũ transnatans fronde capiti imposita, aduersus Annibalem ædidit. Stolonum Liciniæ genti: ita enim appellatur in ipsis arboribus fruticatio inutilis, unde & pampinatio inuenta primo Stoloni dedit nomen. Fuit & arborũ cura legibus priscis: cautum q́ꝫ est XII. tabulis, ut qui iniuria cecidisset alienas, lueret in singulas æris XXV. Quid existimamus, futurasne eas credidisse ad supradictam æstimationem illos, qui frugiferas tanti taxauerant? Nec minus miraculum in pomo est, multarum circa suburbana fructu annuo addicto binis milibus nummûm, maiore singularum reditu, quàm erat apud antiquos prædiorum. Ob hoc insita, & arborum quoque adulteria excogitata sunt, ut nec poma pauperibus nascerentur. Nunc ergo dicemus quo maxime modo tantum ex his uectigal contingat, ueram colendi rationem absolutam q́ꝫ prodituri. Et ideo non uulgata tractabimus, nec quæ constare animaduertimus, sed incerta atque dubia, in quibus maxime fallitur uita. Nam diligentiã in superuacuis affectare, non nostrum est. Ante omnia autem in uniuersum, & quæ ad cuncta arborum genera pertinent in commune de cœlo terra q́ꝫ dicemus.

Vide Valeriũ Max. lib. 9

De natura cœli ad arbores, & quam partẽ cœli ſpectare debeant. Cap. 11

AQuilone maxime gaudent, denſiores ab afflatu eius lætioresq́;, & materiæ firmioris. Qua in re pleriq; falluntur, cum in uineis pedamẽta nõ ſint à uento eo opponenda, & id tantũ à ſeptentrione ſeruandum. Quinimo tempeſtiua frigora plurimum arborum firmitati conferunt, & ſic optime germinant: alioqui ſi blandiantur auſtri, defatiſcentes, ac magis etiã in flore. Nam ſi cum defloruere, protinus ſequãtur imbres, in totum poma depereũt: adeo ut amygdalæ & piri, etiã ſi omnino nubilum fiat, auſtrinusúe flatus, amittãt fœtus. Circa uergilias quidem pluere, inimiciſsimũ uiti & oleę: quoniã tunc coitus eſt earum. Hoc eſt illud quatriduũ oleis decretorium, hic articulus auſtrinus nubili ſpurci quod diximus. Fruges quoque peius matureſcunt auſtrinis diebus, ſed celerius. Illa ſunt noxia frigora, quæ ſeptentrionibus aut præpoſteris fiunt horis. Hyemem quidem aquiloniam eſſe, omnibus ſatis utiliſsimum. Imbres uero tunc expetẽdi euidẽs cauſa eſt, quoniam arbores fœtu exinanitas, & foliorum quoq; amiſsione languidas, naturale eſt auide eſurire. Cibus aũt earum imber. Quare tepidam eſſe hyemem, ut abſumpto partu arborum, ſequatur protinus cõceptus, id eſt, germinatio ac deinde alia floreſcendi exinanitio, inutiliſsimum experimentis creditur. Quinimo ſi plures ita continuentur anni, etiam ipſæ moriuntur arbores, quoniam nemini dubia pœna eſt in fame laborantium. Ergo qui dixit hyemes ſerenas optandas, non pro arboribus uota fecit. Nec per ſolſtitia imbres uitibus conducunt. Hyberno quidem puluere lætiores fieri meſſes, luxuriantis ingenij fertilitate dictum eſt. Alioqui uota arborum communia ſunt frugumq́;, niues diutinas ſedere. Cauſa, non ſolum quia animam terræ, euaneſcentem exhalatione, includunt & comprimunt, retroq́; agunt in uires frugum atq; radices: uerũ quod & liquorem ſenſim præbẽt, purum præterea leuiſsimumq́;, quãdo nix aquarum cœleſtium ſpuma eſt. Ergo humor ex his nõ uniuerſus ingurgitans diluensq́;, ſed quomodo ſititur diſtillans, uelut ex ubere alit omnia quæ non inundat. Tellus quoq; illo modo fermenteſcit, & ſucci plena, ac lacteſcentibus ſatis non effœta, cum tempus aperit, tepidis arridet horis. Ita maxime frumenta pingueſcũt, pręterq; ubi calidus ſemper aer eſt, ut in Aegypto. Continuatio enim & ipſa conſuetudo, idem quod modus alibi efficit: plurimumq́; prodeſt ubicunq; nõ eſſe quod noceat. In maiore parte orbis, cum præcoces excurrẽre germinationes, euocatę indulgentia cœli, ſecutis frigoribus exuruntur. Qua de cauſa ſerotinæ hyemes noxiæ ſylueſtribus quoque, quæ magis etiam dolent urgente umbra ſua, nec adiuuante medicina, quoniam ueſtire teneras intorto ſtramento in ſylueſtribus non eſt. Ergo tempeſtiuæ aquæ hybernis primum imbribus, deinde germinationem antecedentibus. Tertium tempus eſt cum educant poma, nec protinus, ſed iam ualido fœtu. Quæ fructus ſuos diutius continent, longioresq́; deſiderant cibos, his & ſerotinæ aquæ utiles, ut uiti, oleæ, punicis. Hæ iam pluuiæ generis cuiuſque arboribus diuerſo modo deſiderantur, alijs alio tempore maturantibus. Quapropter ijſdem imbribus quædam lædi uideas, alia iuuari, & in eodem genere, ſicut in piris. Alio die hyberna quærũt pluuias, alio uero præcocia, ut pariter quidem omnia deſiderent. Hybernum tempus eſt ante germinationem, quæ aquilonem auſtro utiliorem facit. Ratio eadem mediterranea maritimis præfert (ſunt enim plerũq; frigidiora) & montuoſa planis, & nocturnos imbres diurnis. Magis fruũtur aquis ſata, nõ ſtatim auferente eas ſole. Connexa & ſitus uinearũ arbuſtorũq́; ratio eſt, quas in horas debeãt ſpectare. Virgilius ad occaſus ſeri damnauit. Aliqui ſic maluere, q̃ in exortu. A pluribus meridiẽ probari aduerto. Nec arbitror perpetuũ quicq̃ in hoc præcipi poſſe. Ad ſoli naturam, ad loci ingeniũ, ad cœli cuiuſq; mores dirigenda ſolertia eſt. In Africa meridiem uineas ſpectare, & ſi uiti inutile, colono ſalubre eſt, quoniam ipſa meridianæ ſubiacet plagæ: quapropter qui ibi in occaſum aut ſeptentriones cõſeret, optime miſcebit ſolũ cœlo, cum Virgilius occaſus improbet. Nec de ſeptentrione relinqui dubitatio uidetur. Atqui in Ciſalpina Italia magna ex parte uineis ita poſitis, cõpertum eſt nullas eſſe fertiliores.

Multum rationis obtinent uenti. In Narbonenſi prouincia atque Liguria, & parte Hetruriæ, contra circium ſerere imperitia exiſtimatur: eundemq; obliquum accipere, prouidentia. Is enim ibi æſtatem temperat, ſed tanta plerunq; uiolentia, ut auferat tecta.

De ſocietate cœli & terræ ad arbores. Cap. iii

QVidam cœlum terræ parere cogunt: ut quæ in ſiccis ſerantur, orientẽ ac ſeptentriones ſpectent: quę in humidis, meridiem. Necnon ex ipſis uiribus cauſas mutuantur, in frigidis præcoces ſerendo, ut maturitas antecedat algorem. Quæ poma uiteſq; rores oderint, contra ortus, ut ſtatim auferat ſol: quæ ament, ad occaſus, uel etiã ad ſeptẽtriones, ut diutius eo fruãtur. Cæteri uero ferè rationẽ naturæ ſecuti, in aquilonem obuerſas uites & arbores poni ſuaſere. Odoratiorem etiam fieri talem fructum Democritus putat.

De qualitate regionum. Cap. iiii

AQuilonis ſitũ uentorumq; reliquorum, diximus ſecũdo uolumine, dicemusq; proximo plura cœleſtia. Interim manifeſtũ uidetur ſalubritatis argumentũ, quoniam in meridiem etiã ſpectantium ſemper ante decidunt folia. Similis & in maritimis cauſa. Quibuſdam locis afflatus maris noxij, in plurimis ijdem utiles: quibuſdam ſatis è longinquo aſpicere maria, iucundum: propius admouere ſalis halitum, inutile. Similis & fluminum ſtagnorumq; ratio. Nebulis adurunt, & æſtuantia refrigerant opacitate, atq; etiam rigore gaudent, quæ diximus. Quare experimẽtis optime creditur. A cœlo proximũ eſt terræ dixiſſe rationẽ, haud faciliore tractatu. Quippe non eadẽ arboribus cõuenit & frugibus plerunq;, nec pulla qualem habet Campania, ubiq; optima uitibus, aut quę tenues exhalat nebulas. Nec rubrica multis laudata. Cretam in Albenſiũ Pompeianorũ agro, & argillam cunctis ad uineã generibus anteponũt, quanq; præpingues, quod excipitur in eo genere. Inuicem ſabulum albũ in Ticinenſi, multiſq; in locis nigrum itemq; rubrum, etiam pingui terræ permixtum, infœcundum eſt. Argumenta quoq; iudicantiũ ſæpe fallunt. Non utiq; ſolum lætum eſt, in quo proceræ arbores nitent, præterq; illis arboribus. Quid enim abiete procerius? at quæ uixiſſe poſſit alia in loco eodem? Nec luxurioſa pabula pinguis ſoli ſemper indicium habent. Nam quid laudatius Germaniæ pabulis? & tamen ſtatim ſubeſt harena tenuiſſimo ceſpitũ corio. Nec ſemper aquoſa eſt terra, cui proceritas herbarũ, non Hercule magis ꝙ pinguis adhærẽs digitis, quod in argillis arguitur. Scrobes quidẽ regeſta in eos nulla complet, ut denſa atq; rara ad hunc modũ deprehendi poſſit, ferroq; omnis rubiginẽ obducit. Nec grauis aut leuior iuſto deprehẽditur pondere. Quod enim pondus terræ iuſtum intelligi poteſt? Nec fluminibus aggeſta ſemper laudabilis, quando ſeneſcãt ſata quædam aqua. Sed neq; illa quæ laudatur, diu præter ꝙ ſalici utilis ſentitur. Inter argumenta ſtipulæ craſsitudo eſt, tanta alioquin in Laborino Campanię nobili campo, ut ligni uice utantur. Sed idem ſolum ubicunq; arduum opere, difficile cultu, bonis ſuis acrius penè quàm uitijs poſſet, affligit agricolã. Et carbunculus, terra quæ ita uocatur, emendari uite macra putatur. Nam tophus ſcaber natura friabilis expetitur quoque ab autoribus. Virgilius & quæ filicem ferat nõ improbat uitibus. Salſæq; terræ multa melius credũtur, tutiora à uitijs innaſcentiũ animaliũ. Nec colles opere nudantur, ſi quis perite fodiat. Nec campi omnes minus ſoles atq; perflatus ꝙ opus ſit accipiunt. Et quaſdam pruinis ac nebulis paſci diximus uites. Omnium rerum ſunt quædam in alto ſecreta, & ſuo cuiq; corde peruidenda. Quid? quod mutantur ſæpe iudicata quoq; ac diu comprehenſa? In Theſſalia circa Lariſſam emiſſo lacu frigidior facta ea regio eſt, oleæ deſierunt quæ prius fuerant. Item uites aduri (quod non antea) Thracia ſenſit admoto Hebro. Et circa Philippos cultura ſiccata regio mutauit cœli habitũ. At in Syracuſano agro aduena cultor elapidato luto ſole perdidit fruges, donec regeſſit lapides. In Syria leuem tenui ſulco imprimunt uomerem, quia ſubeſt ſaxum exurens æſtate ſemina. Iam in quibuſdam locis ſimiles æſtus immodici, & frigorum effectus. Eſt fertilis Thracia frugum rigore, æſtibus Africa & Aegyptus. In Chalcia Rhodiorum inſula locus qui

dam est in tantum fœcundus, ut suo tempore satum demetant hordeũ, sublatumq; protinus serant, & cum alijs frugibus metant. Glareosum oleis solum aptissimum in Venafrano, pinguissimum in Bætica. Pucina uina in saxo coquuntur. Cæcubæ uites in Pontinis paludibus madent. Tanta est argumentorũ & soli uarietas ac differentia. Cæsar Vopiscus, cũ causam apud cẽsores ageret, campos Rosciæ dixit Italiæ sumen esse, in quibus perticas pridie relictas gramen operiret. Sed non nisi ad pabulũ probantur. Non tamen indociles natura nos esse uoluit, & uitia confessa fecit, etiam ubi bona certa non fecerat. Quamobrem primum crimina dicamus.

Genera terrarum. Cap. V

TErram amaram siue macrã si quis probare uelit, demonstrãt eam atræ degeneresq; herbæ: frigidam autem retorride nata. Item uliginosam, tristia: rubricam oculi argillamq;, operi difficillimas, quæq; rastros ac uomeres ingentibus glebis onerẽt: quanquam non quod operi, hoc & fructui sit aduersum. Item è contrario cineraceã, & sabulũ album. Nam sterilis densa callo facile deprehenditur uel uno ictu cuspidis. Cato breuiter atque ex suo more uitia determinat: Terram cariosam caue: néue plaustro, néue pecore impellas. Quid putamus hac appellatione ab eo tantopere reformidari, ut penè uestigijs quoque interdicat? Redeamus ad ligni cariem, & inueniemus illa, quæ in tantum abominatur uitia, aridæ, fistulosæ, scabræ, canescentis, exesæ, & pumicosæ. Plus dixit una significatione, quàm possit ulla copia sermonis enarrari. Est enim interpretatione uitiorum quædam non ætate (quæ nulla in ea intelligi potest) sed natura sua, anus terra: & ideo infœcunda ad omnia, atque imbecilla. Idem agrum optimum iudicat ad radicem montium planicie in meridiem excurrente, qui est totius Italiæ situs: terram uero teneram, quæ uocetur pulla. Erit igitur hæc optima, & operi satior. Intelligere modo libeat dictam mira significatione teneram: & quicquid optari debet, in eo uocabulo inuenitur. Illa temperatæ ubertatis, illa mollis facilisq; culturæ, nec madida, nec sitiens. Illa post uomerem nitescens: qualem fons ingeniorum Homerus in armis à deo cælatam dixit: addiditq; miraculum nigrescentis, quamuis fieret in auro. Illa quam recentem exquirunt improbæ alites uomerem comitantes, coruiq; aratoris uestigia ipsa rodentes. Reddatur hoc in loco luxuriæ quoque sententia, & aliqua in propositum. Certe Cicero lux doctrinarum altera, meliora, inquit, unguenta sunt quæ terram, quàm quæ crocum sapiunt. Hoc enim maluit dixisse, quàm redolent. Ita est profecto. Illa enim erit optima quæ unguenta sapiet. Quod si admonendi sumus, qualis sit terræ odor ille qui quæritur, contingit sæpe etiam quiescente ea sub occasu solis, in quo loco arcus cœlestis deiecerit capita sua: & cum à siccitate continua immaduit imbre: tunc emittit illum suum halitum diuinum ex sole conceptum, cui comparari suauitas nulla possit. Is esse odor in cõmota debebit, tepertusq; neminem fallet: ac de terra odor optime iudicabit. Talis ferè est in noualibus cæsa uetere sylua, quæ cõsensu laudatur. Et in frugibus quidem ferendis eadem terra utilior intelligitur, quoties intermissa culturà quieuit: quod in uineis nõ fit. Eoq; diligentius eligenda est, ne uera existat opinio eorum qui iam Italiæ terram existimauere lassam. Operis quidem facultas in alijs generibus constat & cœlo, nec potest arari post imbres aliqua, ubertatis uitio lentescens. Contrà, in Byzacio Africæ illum centena & quinquagena fruge fertilem campum, nullis cum siccus est arabilem tauris, post imbres uili asello, & à parte altera iugi anu uomerem trahente uidimus scindi. Terram enim terra emendari (ut aliqui præcipiunt) super tenuem pingui iniecta, aut gracili, bibulaq; super humidam ac præpinguem, dementia operæ est. Quid enim potest sperare, qui talem colit?

De terra quam Britannia & Gallia amat. Cap. VI

ALia est ratio, quam Britannia & Gallia inuenere alendi eam ipsa, quod genus uocant margam. Spissior ubertas in ea intelligitur. Est autem quidam terræ adeps, ac uelut glandia in corporibus, ibi densante se pinguitudinis nucleo.

De Græ

De Græcorum circa hanc doctrina. Cap. VII

NOn omisere & hoc Græci. Quid enim intentatum illis? Leucargillion uocant candidam argillã, qua in Megarico agro utũtur, sed tantũ in humida frigidaq; terra. Illas Gallias Britãniasq; locupletantes cum cura dici conuenit. Duo genera fuerant. Plura nuper exerceri cœpta proficientibus ingenijs. Est enim alba, ruffa, columbina, argillacea, tophacea, harenacea. Natura duplex, aspera, aut pinguis. Experimenta utriusq; in manus, ususq; geminus, aut ut fruges tantũ alãt, aut ædant & pabulũ. Fruges alit tophacea alba, quæ si sit inter fontes reperta, est ad infinitũ fertilis, uerum aspera tractatu: & si nimia iniecta est, exurit solũ. Proxima est ruffa, quæ uocatur capnumargos, intermixto lapide terræ minutæ, harenosæ. Lapis cõtunditur in ipso campo, primisq; annis stipula difficulter cæditur propter lapides. Impendio tamen minimo leuitate dimidio minoris ꝙ cæterę inuehitur. Inspergitur rara, sale eã misceri putant. Vtrunq; hoc genus semel iniectũ in L. annos ualet, & frugũ & pabuli ubertate.

De terrarũ generibus. Cap. VIII

QVæ pingues esse sentiũtur, ex his præcipua alba. Plura eius genera. Mordacissimũ quod supra diximus. Alterũ genus albæ cretæ argentaria est. Petitur ex alto, in centenos pedes actis plerunq; puteis, ore angustatis, intus (ut in metallis) spatiãte uena. Hac maxime Britannia utitur. Durat annis LXXX. Neq; est exemplum ullius, qui bis in uita hanc eidem iniecerit. Tertiũ genus candidæ glischromargon uocant. Est autem creta fullonia mixta pingui terra, pabuli quàm frugum fertilior, ita ut messe sublata ante sementem alteram lætissimum secetur. Dum in fruge est, nullum aliud gramen emittit. Durat XXX. annis, densior iusto cymini modo strangulat solum. Columbinam Gallia suo nomine eglecopalam appellat, glebis excitatur lapidum modo: sole & gelatione ita soluitur, ut tenuissimas bracteas faciat. Hæc ex æquo fertilis. Harenacea utuntur, si alia non sit, in uliginosis uero & si alia sit. Vbios gentium solos nouimus, qui fertilissimum agrum colentes, quacunque terra infra tres pedes effossa, & pedali crassitudine iniecta lætificent. Sed ea non diutius annis X. prodest. Hedui & Pictones calce uberrimos fecere agros, quæ sanè & oleis, & uitibus utilissima reperitur. Omnis autem marga arato iniicienda est, ut medicamẽtum rapiatur, & fimi desiderat aliquantulum quæ primo plus aspera, & quæ in herbas nõ effunditur: alioqui nouitate quæcunq; fuerit solum lædet, ne sic quidem primo post anno fertilis. Interest & quali solo quærat. Sicca enim humido melior, arido pinguis. Temperatæ alterutra, creta uel columbina conuenit.

De cineris usu, & de fimo, & quæ sata uberiorẽ terrã faciant, & quæ urãt. Cap. IX

TRanspadanis cineris usus adeo placet, ut anteponant fimo iumentorum, quod quia leuissimum est, ob id exurunt. Vtroq; tamen pariter nõ utuntur in eodem aruo, nec in arbustis cinere, nec quasdam ad fruges, ut diximus. Sũt qui puluere quoq; uuas ali iudicent, pubescentesq; puluerent, & uitium arborumq; radicibus aspergant. Quod certum est Narbonensi prouinciæ, & uindemias certius sic eo coqui, quia plus puluis ibi ꝙ sol cõfert. Fimi plures differẽtiæ, ipsa re antiqua. Iam apud Homerũ regius senex agrum ita suis manibus lætificans reperitur. Augeas rex in Græcia excogitasse traditur. Diuulgasse uero Hercules in Italia, quæ regi suo Stercutio Fauni filio ob hoc inuentum immortalitatem tribuit. M. Varro principatum dat turdorum fimo ex auiarijs. Quod etiam pabulo boum suumq; magnificat: neq; alio cibo celerius pinguescere asseuerat. De nostris moribus bene sperare est, si tanta apud maiores fuere auiaria, ut ex his agri stercorarentur. Proximum Columella columbarijs, mox gallinarijs facit, natantium alitum damnato. Cæteri autores consensu humanas dapes ad hoc in primis aduocant. Alij ex his præferunt hominum potus, in coriariorũ officinis pilo madefacto. Alij per sese, aqua iterum, largiusq; etiam quàm cum bibitur admixta. Quippe plus iam ibi male donandum est, cum ad uitus illud uini homo accesserit. Hæc sunt certamina, quibus inuicem ad tellurem quoque alendam utuntur homines. Proxime spurcitias suum laudant. Columella solus

damnat. Alij cuiuſcunq; quadrupedis ex cytiſo. Aliqui columbaria præferũt. Proximum deinde caprarum eſt, ab hoc ouium, deinde boum, nouiſſimum iumentorum. Hæ fuere apud priſcos differentiæ, ſimulq; præcepta (ut inuenio) re tali utendi, quando & hic uetuſtas utilior: uiſumq; iam eſt apud quoſdam prouincialium, in tantũ abundante geniali copia pecudum, farinæ uice cribris ſuperinijci, fœtore aſpectuq; temporis uiribus in quandam etiam gratiam mutato. Nuper repertũ, oleas gaudere maxime cinere è calcarijs fornacibus. Varro præceptis adijcit, equino quod ſit leuiſſimum ſegetes alendas. Prata uero grauiore, & quod ex hordeo fiat, multasq; gignat herbas. Quidam etiam bubulo iumentorum præferunt, ouillumq; caprino. Omnibus uero aſininum, quoniã lentiſsime mandant. E contrario uſus aduerſus utrunq; pronunciat. Inter omnes autem cõſtat nihil eſſe utilius lupini ſegete, priuſquàm ſiliquetur, aratro uel bidentibus uerſa, manipuliſue circa radices arborum uel uitium obrutis. Etiam ubi non ſit pecus, culmo ipſo uel etiam filice ſtercorare arbitrantur. Cato ſtercus unde fiat, ſtramẽta, lupinum, paleas, fabalia, ac frondes ilignas, quernaſq;. E ſegete euellito ebulũ, cicutam, & circum ſalicta herbam auctam, uluamq;: ea ſubſternito ouibus, frondemq; putridã. Vinea ſi macruerit, ſarmenta ſua cõburito, & ibidem inarato. Itemq; ubi ſaturus eris frumentũ, oues ibi delectato. Necnon & ſatis quibuſdam ipſis paſci terrã dicit. Segetẽ ſtercorãt fruges, lupinũ, faba, uicia. Sicut è contrario cicer quia uellitur, & quia ſalſum eſt, hordeũ, fœnum Græcũ, eruũ, hæc omnia ſegetem exurunt, & omnia quæ uelluntur. Nucleos in ſegetem ne indideris. Virgilius & lino ſegetẽ exuri, & auena, & papauere arbitratur. Fimeta ſub dio cõcauo loco, & qui humorem colligat, ſtramento intecta, ne in ſole areſcant, palo è robore depacto fieri iubet. Ita fore ne innaſcantur his ſerpentes. Fimum miſcere terræ, plurimum refert fauonio flante, ac luna ſitiente. Id pleriq; praue intelligunt à fauonij ortu faciendũ, ac Februario menſe tantũ, cum id pleraq; ſata alijs poſtulẽt menſibus. Quocunq; tempore fiat, curandum ut ab occaſu æquinoctiali flante uento fiat, luna decreſcente ac ſicca. Mirũ in modum augetur ubertas effectusq; eius obſeruatione tali.

De ſatione arborum, & quod auulſione naſcuntur arbores. Cap. X

ABunde prædicta ratione cœli ac terræ, nũc de his arboribus dicemus; quæ cura hominum atq; arte proueniũt. Nec pauciora propè ſunt genera, tam benigne naturæ gratiam retulimus. Aut enim ſemine proueniunt, aut plantis radicis, aut propagine, aut auulſione, aut ſurculo, aut inſito & cõſecto arboris trunco. Nam folia palmarũ apud Babylonios ſeri, atq; ita arborem prouenire, Trogũ crediditſe demiror. Quædam pluribus generibus ſeruntur, quædã omnibus. Ac pleraq; ex his natura ipſa docuit, & in primis ſemen ſerere, cum decidens exceptumq; terra uiuiſceret. Sed quædã non aliter proueniũt, ut caſtaneę, iuglãdes, cæduis duntaxat exceptis. Ex ſemine aũt quanq; diſſimili, ea quoq; quæ & alijs modis ſeruntur, ut uites, & mala, atq; pira. Nanq; ijs pro ſemine nucleus, non ut ſupradictis fructus ipſe. Et meſpila ſemine naſci poſſunt. Omnia hæc tarda prouentu, ac degenerantia, & inſito reſtituenda. Interdum etiã caſtaneæ. Quibuſdã natura contrà, omnino non degenerandi, quoquo modo ſerantur, ut cupreſſis, palmis, lauris. Nanq; & laurus pluribus modis ſeritur. Genera eius diximus. Ex his auguſta, & baccalis & tinus ſimili modo ſeruntur. Baccæ menſe Ianuario aquilonis afflatu ſiccante legũtur, expanduntur q; raræ, ne caleſiant aceruo. Poſtea quidã fimo ad ſerendũ paratas, urina madefaciũt. Alij in qualo pedibus in profluente deculcant, donec auferatur cutis. Alioquin uligo infeſtat, nec patitur naſci. In ſulco repaſtinato palmi altitudine, uicenæ ferè aceruatim menſe Martio: eædem & ptopagine ſerũtur. Triumphaliſq; talea tantum. Myrti genera omnia in campania baccis ſerũtur, Romæ propagine Tarentina. Democritus & alio modo ſeri docet, grandiſſimis baccarũ tuſis leuiter ne grana frangãtur, eaq; intrita reſtem circũlini, atq; ita ſeri: parietẽ fore denſitatis, ex quo uirgulæ differantur. Sic & ſpinas ſepis cauſa ſerunt, tomice moris ſpinarum circũlita. Pilas aũt laurus & myrti inopia à trimatu tempeſti

uum

uum est transferre. Inter ea quæ semine seruntur, Mago in nucibus operosus est. Amygdala in argilla molli meridiem spectanti seri iubet. Gaudere & dura calidaq; terra, in pingui aut humida mori ac sterilescere. Serendas quàmmaxime falcatas & è nouella, fimoq; diluto maceratas per triduũ, aut pridie quàm serantur aqua mulsa. Mucrone defigi, aciem lateris in aquilonẽ spectare: ternas simul serendas trianguli ratione, palmo inter se distantes: denis diebus adaquari donec grandescãt. Iuglandes nuces porrectæ serũtur commissuris iacentibus. Pineæ nucleis septenis ferè in ollas perforatas additis: aut ut laurus, quæ baccis seritur: Citrea, grano & propagine: sorba, semine & à radice plãta, & auulsiõe proueniũt. Sed illa in calidis, sorba & in frigidis & humidis. Natura & plãtaria demõstrauit, multarum radicibus pullulante sobole densa, & pariente matre quas enecet. Eius quippe umbra turba indigesta premitur, ut in lauris, punicis, plãtanis, cerasis, prunis. Paucorũ in hoc genere rami parcũt soboli, ut ulmorũ palmarumq;. Nullis uero tales pulli proueniũt, nisi quarum radices amore solis atque imbris in summa tellure spatiantur. Omnia ea non statim moris est in sua locari, sed prius nutrici dari, atq; in seminarijs adolescere, iterumq; migrare. Qui transitus mirũ in modum mitigat etiã syluestres: siue arborũ quoq;, ut hominum natura nouitatis ac peregrinationis auida est: siue discedentes uirus relinquunt; mansuescuntq; tractatu (ceu feræ) dum radici auellitur planta. Et aliud genus simile naturamonstrauit, auulsiq; arboribus stolones uixere. Quo in genere & cum perna sua auelluntur, partemq; aliquam è matris quoq; corpore auferunt secũ fimbriato corpore. Hoc modo plantantur punicæ, coryli, mali, sorbi, mespili, fraxini, fici, in primisq; uites. Cotoneum ita satum degenerat. Ex eodẽ inuentu est, surculos abscissos serere. Hoc primo sepis causa factũ, sambucis, cotoneo, & rubis depactis. Mox & culturæ, ut populis, alnis, salici, quæ uel inuerso surculo seritur. Iam ex ibi disponuntur, ubi libeat esse eas. Quamobrem seminarij curã ante cõuenit dici, q; transeatur ad alia genera. Nanq; & huic principio eligi solum refert, quoniã nutricem indulgentiorem esse q; matrem sæpe conuenit. Sit ergo siccũ succosumq; bipalio subactũ, aduenis hospitale, & q; simillimũ terræ in quam transferendum sit. Ante omnia elapidatum munitumq; ad incursum etiam gallinacei generis. Quàm minime rimosum, ne penetrans sol exurat fibras. Interuallo sesquipedum seri, ne se inter se contingant. Præter alia uitia etiam uerminosa fiunt: ideo sartiri cõuenit sæpius, herbasq; auelli. Præterea semina ipsa fruticantia supputare, ac falcem pati consuescere. Cato & furcis crates imponi iubet, altitudine hominis, ad solem recipiendum: atq; integi culmo ad frigora arcenda. Sic pirorum malorumq; semina nutriri, sic pineas nuces, sic cupressos, semine satas & ipsas. Minimis id granis cõstat, ut uix perspici quædã possint: non omittẽdo naturę miraculo, ex tam paruo gigni arbores, tanto maiore tritici & hordei grano, ne quis fabam reputet. Quid simile originis suæ habẽt malorũ pirorumq; semina: his principijs respuentẽ secures materiem nasci, indomita põderibus immẽsis præla, arbores uelis, turribus murisq; impellẽdis arietes? Hæc est naturæ uis, hæc potẽtia. Super omnia erit, è lachryma nasci aliquid, ut suo loco dicemus. Ergo è cupresso fœmina (mas enim ut diximus non gignit) pilulæ collectæ, quibus docui mensibus siccantur sole: ruptæq; emittunt semen, formicis mire expetitum: ampliato etiam miraculo, tantuli animalis cibo absumi natalem tantarum arborum. Seritur mense Aprili, area æquata cylindris, aut uolgiolis, densum: terraq; cribris supercernitur pollicis crassitudine. Contra immane pondus attollere se nõ ualet, retorqueturq; sub terra. Ob hoc parcitur uestigijs. Leniter rigatur à solis occasu in trinis diebus, ut æqualiter bibat, donec erumpant. Differuntur post annum dodrantali filo custodita temperie, ut uiridi cœlo serantur, ac sine aura. Mirũq; dictu, periculum eo tantum die est, si rorauerit quantulumcunq; imbrem, aut si afflauerit. De reliquo tutæ sunt perpetua securitate, aquasq; postea odere. Et zizifa grano seruntur mense Aprili. Tuberes melius inserũtur in pruno syluestri, & malo cotoneo, & in calabrice: ea est spina syluestris. Quæcunq; optime & myxas recipit, utiliter & sorbos.

De transferendis ſeminarijs, & ulmis ſerendis, & ſcrobibus. Cap. XI

PLantas ex ſeminario transferre in aliud priuſquàm ſuo loco ponantur operoſe præcipi arbitror, licet translatione folia latiora fieri ſpondeant. Vlmorum prius quàm folio ueſtiantur, ſamara colligenda eſt circa Martias Kalen. cum flaueſcere incipit. Deinde biduo in umbra ſiccata ſerenda, denſa in refracto, terra ſuper minutatim cibrata craſsitudine quæ in cupreſsis. Pluuiæ ſi non adiuuent, riganda. Differendæ ex arearum uenis poſt annum in ulmaria, interuallo pedali in unamquamq; partem. Maritas ulmos autumno ſerere utilius, quia carent ſemine. Nam eæ è plantis ſerũtur. In arbuſtũ quinquennes ſub urbe transferunt, aut (ut quibuſdam placet) quæ uicenûm pedum eſſe cœperunt: ſulco qui nouenarius dicitur, altitudine pedum trium, pari latitudine, & eo amplius circa poſitas pedes terni undique è ſolido adaggerãtur. Arulas id uocant in Campania. Interualla ex loci natura ſumuntur. Aridiores ſerendas in campeſtribus conuenit. Populos & fraxinos, quia feſtinantius germinant, diſponi quoque maturius conuenit, hoc eſt, ab Idibus Feb. plantis & ipſas naſcentes. In diſponẽdis arboribus arbuſtiſq;, ac uineis, quincuncialis ordinum ratio uulgata & neceſſaria, nõ perflatu modo utilis, uerum & aſpectu grata, quocunq; modo intueare, in ordinem ſe porrigente uerſu. Populis eadem ratio ſemine qua ulmos ſerendi, transferendi quoque è ſeminarijs eadem & ſiluis. Ante omnia igitur in ſimilem transferri terrã aut meliorem oportet. Nec è tepidis aut præcocibus in frigidos, aut ſerotinos ſitus, ut neq; ex his in illos. Præfodere ſcrobes ante (ſi fieri poſſet) tanto donec pingui ceſpite obducantur. Mago ante annum iubet, ut ſolem pluuiaſq; combibant: aut ſi conditio largita non ſit, ignes in medio fieri ante menſes duos, nec niſi poſt imbres in his ſeri. Altitudinem earum in argilloſo, aut duro ſolo trium cubitorum eſſe in quanq; partẽ. In prunis palmo amplius, & ubiq; caminata foſſura ore compreſsiore ſint. Nigra uero terra duo cubita, & palmum quadratis angulis. Eadem menſura Græci autores conſentiunt; non altiores quino ſemipede eſſe debere, nec latiores duobus pedibus, Nuſquam uero ſeſquipede minus alto, quoniam in humido ſolo ad uicina aquæ perueniat. Cato, ſi locus aquoſus ſit, inquit, latas pedes ternos. In faucibus imiſq; palmum & pedem, altitudine IIII pedum, eas lapide cõſterni: aut ſi non ſit, perticis ſalignis uiridibus. Si neq; eæ ſint, ſarmẽtis, ita ut in altitudinem ſemipedem trahantur. Nobis adijciendum uidetur ex prædicta arborũ natura, ut altius demittantur eæ quæ ſumma tellure gaudẽt, tanq; fraxinus, olea. Hæc & ſimilia quaternos pedes oportet demitti. Cæteris ſat eſt, ſi altitudinis pedes ternos effecerint. Excide, inquit, radicem iſtam Papyrius Curſor imperator, ad terrorem Prænestinorũ prætoris. Deſtringi ſecurius ſe teſte, innoxium abradi partes, quæ ſe nudauerint terra. Aliqui lapides rotundos ſubijci malunt, qui & contineant humorem, & tranſmittant: non item planos facere, & à terreno arcere radicem, exiſtimãtes. Glarea ſubſtrata, inter utranq; ſententiam fuerit. Arborem nec minorem bima, nec maiorem trima transferri quidam præcipiunt: alij cum annum impleat: Cato craſſiorem quinque digitis. Non omiſiſſet idem, ſi attineret meridianam cœli partem ſignare in cortice, ut translata in ijſdem & aſſuetis ſtatueretur horis: ne aquiloniæ meridianis oppoſitæ ſolibus finderentur, & algerent meridianæ aquilonibus. Quod è diuerſo affectant etiam quidam in uite ficoq;, permutantes in contrariũ. Denſiores enim folio ita fieri, magiſq; protegere fructum, & minus amittere: ficumq; ſic etiam ſcanſilem fieri. Plerique id demum cauent, ut plaga deputati cacuminis meridiem ſpectet, ignari fiſſuris nimij uaporis opponi. Id quidem in horam diei quintam uel octauam ſpectare maluerim. Aeque latet non negligendum, ne radices mora inareſcãt, néue à ſeptentrionibus, aut ab ea parte cœli uſq; ad exortum brumalem uento flante effodiantur arbores, aut certe non aduerſæ ijs uentis radices præbeantur. Propter quod emoriuntur ignaris cauſæ agricolis. Cato omnes uentos, & imbrem quoq; in tota translatione damnat. Et hoc proderit, quàmplurimum terræ in qua uixerit, radicibus cohærere, ac totas ceſpite circumligari: cum ob id Cato

in

in corbibus transferri iubeat. Proculdubio utilissime quidam summã terrã contentus est subdi. Quidam punicis malis substrato lapide, nõ rumpi pomũ in arboribus tradunt. Radices inflexas poni melius. Arborẽ ipsam ita locari, ut media sit totius scrobis, necessariũ. Ficus si scilla (bulborum hoc genus est) feratur, ocyssime ferre traditur pomũ, neq; uermiculationi obnoxiũ: quo uitio nõ carent reliqua poma, similiter sata. Radicũ eius magnam adhibendã curã, ut exemptas appareat, nõ auulsas, quis dubitet? Qua ratione & reliqua confessa omittimus, sicuti terram circa radices fistucato spissandam, quod Cato primum in ea re esse censet: plagam quoque à trunco oblini fimo & folijs præligari præcipiens.

De interuallis plantandarum arborum, & umbris, & stillicidijs, & ubi plantari debeant. Cap. XII

HVius loci pars est ad interualla pertinẽs. Quidam punicas, & myrtos, & lauros densiores seri iusserũt, in pedibus tamẽ nouenis. Malos amplius paulo, uel magis etiam piros, magisq; amygdalas, & ficus: quod optime dijudicabit ramorum amplitudinis ratio, locorumq;, & umbræ cuiusq; arboris: quoniã has quoque obseruari oportet. Breues sunt, quamuis magnarũ arborũ, quod in orbẽ ramos circinẽt, ut in malis pirisq;. Eædem enormes cerasis, lauris. Iam quædam umbrarũ proprietas. Iuglandium grauis & noxia, etiam capiti humano, omnibusq; iuxta satis. Necat germina & pinus, sed uentis utraque resistit, quoniam & protecta uinearum ratione egent. Stillicidia, pinus, quercus, ilicis ponderosissima. Nullum cupressi, umbra minima, & in se conuoluta. Ficorum leuis, quamuis sparsa, ideoq; inter uineas seri non uetantur. Vlmorum leuis, etiam nutriens quæcunq; opacat. Attico hæc quoq; uidetur è grauissimis: nec dubito, si emittantur in ramos. Constrictæ quidem ulmi noxiam esse non arbitror. Iucunda & platani, quanquam crassa. Licet gramini credere nõ soli, haud alia lætius operiente toros. Populo nulla ludentibus folijs. Pinguis alno, sed pascens sata. Vitis sibi sufficit, mobili folio, iactatuq; crebro solem umbra temperans: eodem graui protegens in imbre. Omnium ferè leuis umbra, quorum pediculi longi. Non fastidienda hæc quoque scientia, atq; non in ultimis ponenda, quando quibusq; satis umbra aut nutrix, aut nouerca est. Iuglandiũ quidem pinorumq; & picearum, & abietis, quæcunque attigere, non dubie uenenum est. Stillicidij breuis definitio est. Omnium quæ proiectu frondis ita diffunduntur, ut per ipsas non defluant imbres, stilla sæua est. Ergo plurimũ intererit hac in quæstione, terra in qua seremus in quantum arbores quasq; alat. Iam per se colles minora quærunt interualla. Ventosis locis crebriores seri conducit. Olea tamen maximo interuallo, de qua Catonis Italica sententia est: in XXV. pedibus minimum, plurimum XXX. seri. Sed hoc uariatur locorum natura. Non alia maior in Bætica arbor. In Africa uero (fides penes autores erit) miliarias uocari multas narrant à pondere olei, quod ferant annuo prouentu. Ideo LXXV pedes Mago interuallo dedit undiq;: etiã in macro solo ac duro, atq; uentoso, cum minimum XLV. Bætica quidem uberrimas messes inter oleas metit. Illam inscitiam pudendam esse conueniet, adultas interlucare iusto plus, & in senectam præcipitare, aut (plerunq; ipsis qui posuere coarguentibus imperitiam suam) totas excidere. Nihil est fœdius agricolis, quàm gestæ rei pœnitentia, multo iam ut præstet laxitate delinquere.

Quæ arbores tarde crescant, & quæ celeriter: & de sabina. Cap. XIII

QVædam autem natura tarde crescunt, & in primis semine tantum nascentia, & longo æuo durantia. At quæ cito occidunt, uelocia sunt, ut ficus, punica, prunus, malus, pirus, myrtus, salix, & tamen antecedũt diuitijs. In trimatu enim ferre incipiunt, ostendentes & antè. Ex his lentissima pirus. Ocyssima omnium cypirus, & pseudocypirus frutex. Protinus enim floret, semenq; profert. Omnia uero celerius adolescunt stolonibus ablatis, unãq; in stirpem redactis alimentis. Eadẽ natura & propagines docuit. Rubi nanq; curuati gracilitate & simul proceritate nimia, defigunt rursus in terram capita, iterumq; nascuntur ex sese, repleturi omnia ni resistat cultura, prorsus ut possint uideri homines

terræ

terræ cauſa geniti. Ita peſsima atq; execrãda res, propaginem tamẽ docuit, atq; radicem acquiri uiridem. Eadem autem natura eſt ederis. Cato propagari præter uitem tradit ficum, oleam, punicam, malorum genera omnia, laurum, prunos, myrtos, nuces auellanas, & præneſtinas, platanum. Propaginũ duo genera: ramo ab arbore depreſſo in ſcrobem quatuor pedum quoquò, & poſt biennium amputato flexu, plantaq; translata poſt trimatum: quas ſi longius ferre libeat, in qualis ſtatim, aut uaſis fictilibus defodere propagines aptiſsimum, ut in ijs transferantur. Alterum genus luxurioſius, radices in ipſa arbore ſollicitando, traiectis per uaſa fictilia uel qualos ramis, terraq; circumpactis: atque hoc blandimento impetratis radicibus, inter poma ipſa & cacumina (in ſumma enim cacumina hoc modo petuntur) audaci ingenio arborẽ aliam longe à tellure faciendi, eodem quo ſuprà biennij ſpatio abſciſſa propagine, & cum qualis illis ſata. Sabina herba propagine ſeritur & auulſione. Tradunt fece uini, aut è parietibus latere tuſo mire ali. Iiſdem modis roſmarinum ſerunt & ramo, quoniã neutri ſemen. Rhododendron propagine & ſemine.

De ſatione arborum, & inſitione, & quomodo inuenta ſit tenera inſerendi emplaſtratio. Cap. XIIII.

SEmine quoq; inſerere natura docuit, raptim auium fame deuorato, ſolidoq;, & alui tepore madido, cum fœcundo fimi medicamine abiecto in mollibus arborum lecticis, & uentis ſæpe translato in aliquas corticũ rimas: Vnde uidimus ceraſum in ſalice, platanũ in lauro, laurum in ceraſo & baccas ſimul diſcolores. Tradunt & monedulam condentem ſemina in theſauros cauernarum, eiuſdem rei prębere cauſas. Hinc nata inoculatio ſutoriæ ſimili fiſtula aperiendi in arbore oculum cortice exciſo, ſemenq; includendi eadẽ fiſtula ſublatum ex alia. In ficis autem & malis hæc fuit inoculatio antiqua. Vergiliana quærit ſinum in nodo gemmæ expulſi corticis, gemmamq; ex alia arbore includit. Et hactenus natura ipſa docuit. Inſitionem autem caſus, magiſter alius, & penè numeroſior, ad hunc modum: Agricola ſedulus caſam ſepis munimento cingens, quo minus putreſcerent ſudes, limen ſubdidit ex edera. At illæ uiuaci morſu apprehenſæ, ſuam ex alieno fecere uitam, apparuitq; truncum eſſe pro terra. Aufertur ergo ſerra æqualiter ſuperficies, leuigatur falce trũcus. Ratio poſtea duplex: Et prima inter corticem lignumq; inſerendi. Timebant priſci truncũ findere. Mox inforare auſi medio. Ipſiq; medullæ calamum imprimebant, unum inſerentes, neque enim plures capiebat medulla. Subtilior poſtea ratio uel ſenos adijcit, mortalitati eorum ex numero ſucurrere perſuaſa, per media trunco leniter fiſſo, cuneoq; tenui fiſſuram cuſtodiente, donec cuſpidatim deciſus deſcendat in rimam calamus. Multa in hoc ſeruanda. Primum omnium quæ patiatur coitum talem arbor, & cuius arboris calamus. Varie quoq; & non ijſdem partibus ſubeſt omnibus ſuccus. Vitibus ficiſq; media ſicciora, & è ſumma parte conceptus, ideo illinc ſurculi petuntur. Oleis circa medias ſuccus, inde & ſurculi, cacumina ſitiunt. Facillime coaleſcũt, quibus eadem corticis natura, quæq; pariter florentia eiuſdem horæ germinationẽ ſuccorumq; ſocietatem habent. Lenta enim res eſt, quoties humidis repugnant ſicca, mollibus corticum duri. Reliqua obſeruatio, ne fiſſura in nodo fiat, repudiat quippe aduenam inhoſpitalis duritia: ut in parte nitidiſſima, ne longior multo tribus digitis, ne obliqua, ne translucens. Virgilius ex cacumine inſeri uetat. Certumq; eſt, ab humeris arborum orientem æſtiuum ſpectantibus ſurculos petendos, & è feracibus, & è germine nouello, niſi uetuſtæ arbori inſerantur. Ii enim robuſtiores eſſe debent. Præterea ut prægnãtes, hoc eſt germinatione turgentes, & q parere illo ſperauerint anno. Bimi utiq; nec tenuiores digito minimo. Inſeruntur autem & inuerſi, cum id agitur, ut minor altitudo in latitudinẽ ſe fundat. Ante omnia gemmantes nitere cõueniet, nihil uſquam ulceroſum eſſe, aut retorridum. Spei fauet medulla calami commiſſuræ, ſi in matre ligni corticiſq; iungatur. Id enim ſatius quàm foris cortici æquari. Calami exacutio medullam ne nudet. Tenui tamen fiſtula detegat, ut faſtigatio leui deſcendat cuneo, tribus non amplior digitis. Quod facillime contingit, tinctum

aqua

aqua ráderibus. Ne exacuatur in uento, nec cortex à ligno decedat alterutri. Calamus ad corticem uſque ſuum deprimatur. Ne luxetur dum deprimitur, néue cortex replicetur in rugas. Ideo lachrymantes calamos inſeri non oportet, non hercule magis quàm aridos: quia illo modo labat humore nimio cortex, hoc uitali defectu non humeſcit, neque concorporatur. Id etiam religionis ſeruant, ut luna creſcente calamus utraq; deprimatur manu. Et alioquin in hoc opere duæ ſimul manus minus nituntur, neceſſario temperamento. Validius enim demiſsi tardius ferunt, fortius durant: contrarium ex diuerſo. Ne hiſcat nimium rima, laxeq; capiat, aut ne parum: & exprimat, aut compreſſum necet. Hoc maxime præcauendum, ut præualide accipientis trunco in media fiſſura relinquatur. Quidam ueſtigio fiſſuræ falce in truncis facto, ſalice præligant marginem ipſum. Poſtea cuneos figunt, continente uinculo libertatem dehiſcendi. Quædam in plantario inſita eodem die transferuntur. Si craſſior truncus inſeratur, inter corticem & lignũ inſeri melius, cuneo optime oſſeo ne cortice rumpatur laxato. Ceraſi libro dempto finduntur. Hæ ſolæ & poſt brumam inſeruntur. Dempto libro habent ueluti lanuginem, quæ ſi comprehendit inſitum, putrefacit. Incolumi cuneo adactum utiliſsime aſtringitur. Inſerere aptiſſimum quàmproximum terræ, ſi patiatur nodorum truncíq; ratio. Eminere calami ſex digitorum longitudine non amplius debent. Cato argillæ, uel cretæ harenam, fimumq; bubulum admiſceri, atque ita uſque ad lentorem ſubigi iubet, idq; interponi & circumlini. Ex ijs quæ commentatus eſt, facile apparet illa ætate inter lignum & corticem, nec alio modo inſerere ſolitos, aut ultra latitudinem duûm digitorum calamos demittere. Inſeri autem præcipit pira ac mala per uer, & poſt ſolſtitium diebus L. poſt uindemias. Oleas autem & ficos per uer tantum luna ſitiente, hoc eſt, ſicca. Præterea poſt meridiem, ac ſine uento auſtro. Mirum, quod non contentus inſitum muniſſe, ut dictum eſt, & ceſpite ab imbre frigoribusq; protexiſſe, ac mollibus bifidorum uiminum faſcibus, lingua bubula (herbæ id genus eſt) inſuper obtegi iubet, eamq; illigari opertam ſtramentis. Nunc autem abunde arbitrantur paleato luto libros farcire, duos digitos inſito extante. Verno inſerentes tempus urget, incitantibus ſe gemmis, præterquàm in olea, cuius diutiſſime oculi parturiunt, minimumq; ſucci habent ſub cortice, qui nimius inſitis nocet. Punicam uero & ficum quanquàm aliâs ſicca ſint, recraſtinare minime utile. Pirum uel florentem inſerere licet, & in Maium quoque menſem protendere inſitionem. Quod ſi longius afferantur pomorum calami, rapo infixos optime cuſtodire ſuccum arbitrantur: Seruariq; inter duos imbrices iuxta riuos uel piſcinas, utrinq; terra obſtructos.

De uite inſerenda. Cap. XV

Vitium uero in ſcrobibus ſiccis ſtramẽto opertos, ac deinde terra obrutos, ut cacumine exiſtant. Cato uitem tribus modis inſerit. Præſectam findi iubet per medullam, in eam ſurculos exacutos (ut dictum eſt) adigi, medullas iungi. Altero ſi inter ſeſe uites contingant, utriuſq; in obliquum latere contrario adraſo, iunctis medullis colligari. Tertium genus eſt, terebrare uitem in obliquum ad medullam, calamoſq; addere longos pedes binos: atque ita ligatum inſitum, intritaq; illitum operire terra, calamis ſubrectis. Noſtra ætas correxit, ut Gallica uteretur terebra, quæ excauat, nec urit, quoniam aduſtio omnis hebetat, atque ut gemmaſcere incipiens legatur calamus. Nec plus quàm binis ab inſito emineat oculis, ulmeo uimine alligatus, bináque circuncidatur acie à duabus partibus, ut inde potius diſtillet humor, qui maxime uites infeſtat. Deinde cum eualuiſſent flagella pedes binos, uinculum inſiti incideretur, ubertati craſſitudine permiſſa. Vitibus inſerendis tempus dedere ab æquinoctio autumno ad germinationis initia. Satiuæ plantæ ſylueſtrium radicibus inſeruntur natura ſiccioribus. Si ſatiuæ ſylueſtribus inſerantur, degenerant in feritatem. Reliqua cœlo cõſtant. Aptiſſima inſitis ſiccitas. Huius enim remedium appoſitis fictilibus uaſis modicus humor per cinerem diſtillat. Inoculatio rores amat leueis.

De

De emplaſtratione. Cap. XVI

EMplaſtri ratio & ipſa ex inoculatione nata uideri poteſt. Craſſo autem maxime cortici conuenit, ſicut eſt ficis. Ergo amputatis omnibus ramis ne ſuccũ auocent, nitidiſſima in parte, quaq; præcipua cernatur hilaritas, exempta ſcutula (ita ne deſcẽdat ultrà ferrum, cortici, imprimitur ex alia cortex par cum ſui germinis mamma, ſic cõpage denſata cicatrici ut locus non ſit, & ſtatim unitas fiat, nõ humorẽ, non afflatũ recipiens: nihilominus tamen & luto munire, & uinculo melius. Hoc genus nõ pridem repertũ uolunt, qui nouis moribus fauent. Sed id etiã apud ueteres Grȩcos inuenitur, & apud Catonem, qui oleam ficumq; ſic inſeri iuſſit, menſura etiã præfinita ſecundum reliquam diligentiã ſuam. Corticeſ ſcalpro excidi quatuor digitorum longitudine, & trium latitudine, atq; ita coagmentari, & illa ſua intrita oblini. Eadem ratione & in malo. Quidam huic generi miſcuere fiſſuram in uitibus, exempta cortice teſſella, ſurculo à latere plano adigendo: Tot modis inſitam arborem uidimus iuxta Tiburteſ tiliam, omni genere pomorũ onuſtam, alio ramo nucibus, alio baccis, aliunde uite, ficis, piris, punicis, malorũq; generibus. Sed huic breuis fuit uita. Nec tamen omnẽ experimentis aſſequi naturã poſſumus. Quædam eñ naſci, niſi ſponte, nullo modo queũt: eaq; immitibus tantũ & deſertis locis proueniũt. Capaciſſima inſitorum omnium dicitur platanus, poſtea robur: uerũ utraq; ſapores corrumpunt. Quædam omni genere inſeruntur, ut ficus & punicæ. Vitis non recipit emplaſtra, nec quibus tenuis ac caducus rimoſuſq; cortex. Neq; inoculationem ſiccȩ aut humoris exigui. Fertiliſſima omnium inoculatio, poſtea emplaſtratio. Sed utraq; infirmiſſima. Et quæ cortice nituntur tantũ, uel leui aura ocyſſime deplantantur. Inſerere firmiſſimũ, & fœcundius q̃ ſerere.

Exemplum huius rei. Cap. XVII

NOn eſt omittenda raritas unius exẽpli. Corellius eques Ro. Ateſte genitus, inſeruit caſtaneam ſuomet ipſam ſurculo in Neapolitano agro. Sic facta eſt caſtanea, quæ ab eo nomen accepit inter laudatas. Poſtea hæres eiuſdem libertus Corellianam iterum inſeruit. Hæc eſt inter eas differentia, illa copioſior, hæc Corelliana melior. Reliqua genera caſus ingenio ſuo excogitauit, ac defractos ſerere ramos docuit, cũ pali defixi radices cepiſſent. Multa ſic ſeruntur, in primiſq; ficus: omnibus quidẽ alijs modis naſcens, præterquam talea. Optime quidẽ, ſi uaſtiore ramo pali modo exacuto adigatur alte, exiguo ſuper terrã relicto capite, eoq; ipſo harena cooperto. Ramo ſeruntur & punica, palis laxato prius meatu: Item myrtus. Omnium horum longitudine triũ pedum, craſſitudine minus brachiali, cortice diligenter ſeruato, trunco exacuto. Myrtus & taleis ſeritur: morus talea tantũ, quoniam ramo eam ſeri religio fulgurum prohibet. Quapropter de talearum ſatu nunc dicendum eſt. Seruandum in eo ante omnia, ut taleæ ex feracibus fiant arboribus, ne curuæ, ne ſcabræ, aut bifurcæ néue tenuiores q̃ ut manum impleant, ne minores pedalibus, ut illibato cortice, atq; ut ſectura inferior ponatur ſemper, & quod erit ab radice: accumuleturq; germinatio terra, donec robur planta capiat.

De cultura talearum, & quibus temporibus inſitio fiat. Cap. XVIII

QVæ cuſtodienda in talearum cultura Cato iudicauerit, ipſius uerbis optime præcipiemus: Taleas oleaginas, quas in ſcrobe ſaturus eris, tripedaneas facito. Diligenterq; tractato, ne liber laboret, cum dolabis aut ſecabis. Quas in ſeminario ſaturus eris pedales facito: eas ſic inſerito: Locus bipalio ſubactus ſit, beneq; glutus. Cum taleã demittis pede taleã opprimito. Si parũ deſcẽdat, malleo aut mateola adigito, cauetoq; ne librum ſcindas. Cum adigis, palo prius locũ feceris, quò taleã demittas, ita melius uiuet talea. Et ubi trimæ ſunt, tũ deniq; curæ ſint, ubi liber ſe uertet. Si in ſcrobibus aut in ſulcis ſeras, ternas taleas ponito. Eas diuaricato ſupra terrã, ne plus quatuor digitos trãſuerſos emineãt, uel oculos ſerito. Diligenter eximere oleam oportet, & radices quàmplurimas cum terra ferre. Vbi radices bene operueris, calcare bene ne quid noceat. Si quis quærat quod tempus oleæ ſerendæ ſit, agro ſicco per ſementem, agro læto per uer. Oliuetum diebus XV

ante

ante æquinoctium uernum incipito putare. Ex eo die dies XL recte putabis.Id hoc modo putato. Quà locus recte ferax erit, quæ arida erunt,& ſi quid uentus interfregerit, ea omnia eximito.Quà locus ferax non erit,id plus concidito,aratoq́; bene,enodatoq́;.Stirpes leues facito,circum oleas autumno ablaqueato, & ſtercus addito.Qui oliuetũ ſæpiſſime & altiſſime miſcebit, is tenuiſſimas radices exarabit. Radices ſi ſurſum abibunt, craſſiores fient,& eo in radices uires oleæ abibũt.Quæ genera olearũ,uel in quo genere terræ uiuere & ſeri debeãt, quoq́; ſpectare oliueta,diximus in ratione olei. Mago in colle & ſiccis,& argilla, & inter autumnũ & brumam ſeri iuſſit. In craſſo aut humido,aut ſubriguo, à meſſe ad brumã.Quod præcepiſſe eum Africæ intelligitur.Italia quidem nunc uere maxime ſerit.Sed ſi & autumno libeat,poſt æquinoctium XL.diebus ad Vergiliarum occaſum. XIIII.ſoli dies ſunt, quibus ſeri noceat. Africæ peculiare quidẽ in oleaſtro eſt inſerere.Quadam æternitate conſeneſcunt proxima adoptioni uirga emiſſa,atq; ita alia arbore ex eadẽ iuueneſcẽte:iterumq́; & quoties opus ſit,ut æuis eadem oliueta cõſtent.Inſeritur aũt oleaſter calamo & inoculatione.Olea,ubi quercus effoſſa ſit,male ponitur:quoniam uermes qui raucæ uocantur, in radice quercus naſcuntur & tranſeunt.Non inhumare taleas,aut ſiccare prius quàm ſerantur,utilius compertum. Vetus oliuetum ab æquinoctio uerno intra Vergiliarum exortũ interradi alternis annis,melius inuentum:Item muſcum circumdare radici. Circumfodi autem omnibus annis à ſolſtitio duum cubitorum ſcrobe pedali altitudine:ſtercorari tertio anno. Mago idẽ amygdalas ab occaſu Arcturi ad brumam ſeri iubet.Pira non eodem tempore omnia,quoniã non æque floreant. Eadem oblonga aut rotunda, ab occaſu Vergiliarũ ad brumam.Reliqua genera media hyeme,ab occaſu ſagittæ, ſubſolanum aut ſeptentrionem ſpectantia. Laurum ab occaſu aquilæ ad occaſum ſagittæ.Connexa enim de tempore ſerendi æque ratio eſt. Vere & autumno id ex magna parte fieri decreuere.Eſt & alia hora circa canis ortus,pauciorib9 nota,quoniã non omnibus locis utilis pariter intelligitur: ſed haud omittẽda nobis,nõ tractus alicuius rationẽ,uerũ naturæ potius indagãtibus. In Cyrenaica regione ſub eteſiarũ flatu conſerunt:necnon & in Græcia,oleã maxime in Laconia. Cos inſula & uites tunc ſerit. Cæteri apud Græcos inoculare & inſerere nõ dubitant,ſed arborem non ſerunt. Plurimumq́; in eo locorũ natura pollet.Nanq; in Aegypto omni ſerunt menſe,& ubicunq; imbres æſtiui nõ ſunt,ut in India & Aethiopia.Neceſſario poſt hæc autumno ſerũtur arbores. Ergo tria tempora eadem germinationis, uer, & canis Arcturiq́; ortus. Neq; enim animalium tantum eſt ad coitum auiditas,ſed multo maior eſt terræ ac ſatorum omnium libido:qua tempeſtiue uti,plurimum intereſt cõceptus.Peculiare utique in inſitis,cum ſit mutua cupiditas utrinq; coeundi. Qui uer probant,ab æquinoctio ſtatim admittunt,prædicãtes germina parturire,ideo faciles corticum eſſe cõplexus. Qui præferunt autumnũ,ab Arcturi exortu,quoniã ſtatim radicem quandam capiant,& ad uer parata ueniant, atq; nõ protinus germinatio auferat uires.Quædam tamen ſtatutum tempus anni habent ubiq;, ut ceraſi & amygdalæ circa brumã,ſerendi uel inſerendi. De pluribus locorum ſitus optime iudicabit. Frigida enim & aquoſa uerno cõſeri oportet,ſicca & calida autumno.Communis quidem Italiæ ratio tempora ad hunc modum diſtribuit:Moro ab Idib.Februarijs in æquinoctium,piro autumnum,ita ut brumam XV. nec minus diebus antecedant.Malis æſtiuis & cotoneis,item ſorbis,prunis, poſt mediã hyemem in Idus Februarias. Siliquæ Græcæ & perſicis ante brumam per autumnum:Nucibus,iuglandi,& pineæ,& auellanæ Græcæ,atq; caſtaneæ,à kalendis Martijs ad Idus eaſdem: Salici,geniſtæ, circa Martias kalendas.Hanc in ſiccis ſemine, illam in humidis uirga ſeri diximus.

Quæ arbores ſocietate gaudeant,& de diſciplina ablaqueandi & accumulandi. Cap. XIX

EST etiam noua inſerendi ratio, ne quid ſciens quidem præteream,quod uſquam inuenerim, Columellæ excogitata,ut affirmat ipſe,qua uel diuerſæ inſociabilesq́; naturæ arborum copulentur,ut fici atq; oleæ.Iuxta hãc ſeri ficum iu-

bet,non ampliore interuallo, quàm ut cõtingi large possit, ramo oleæ quàm maxime sequaci atque obedituro: eumq́ omni interim tempore edomari meditatione curuandi. Postea fico adepta uires, quod euenire trimæ atque utique quinquenni, detruncata superficie,ipsaq́ deputata,ut dictũ est,adraso cacumine defigi in crure fici, custoditum uinculis,ne curuatura fugiat.Ita quodam propaginum insitorumq́ temperamento,triennio communi inter duas matres coalescere.Quarto anno abscisum totũ adoptantis esse:nondum uulgata ratione, haud mihi certe satis comperta. Cæterum eadem illa de calidis frigidisq́ & humidis & siccis supra dicta ratio, & scrobes fodere monstrauit. In aquosis enim neque altos,neque amplos facere expediet:aliter æstuoso solo & sicco,ut quàm maxime accipiant aquam contineantq́. Hæc & apud ueteres arbores colendi ratio est. Feruentibus enim locis accumulant æstate radices operiuntq́, ne solis ardor exurat. Aliubi ablaqueãt,perflatusq́ admittũt.Iidem hyeme cumulis à gelu uindicãt.Cõtrà illi hyeme aperiũt,humorẽq́ sitientibus quærũt. Vbicunq́ circũfodiẽdi arbores ratio in circuitu pedes in orbẽ ternos,neq́ id in pratis,quãdo amore solis humorisq́ in summa tellure oberrant.Et de arboribus hęc quidẽ fructus gratia serẽdis inserẽdisq́ in uniuersum sint dicta.

De salicto & harundineto, & cæteris cæduis ad perticas,palos. Cap. xx

HInc restat earũ ratio,quæ propter alias feruntur, uineas maxime,cæduo ligno.Principatũ in ijs obtinẽt salices, quarũ satio fit loco madido:tamẽ refosso duos pedes & semipedẽ,talea sesquipedali,uel pertica,quæ utilior quo plenior.Interuallo esse debẽt pedes seni.trimæ pedibus binis à terra putatione coercentur, ut sic se in latitudinem fundãt, ac sine scalis tondeãtur.Salix enim fœcũdior est quo terrę propior.Has quoq́ omnibus annis cõfodi iubent mense Aprili.Hæc est uiminalium cultura.Perticalis & uirga & talea seritur fossura eadem.Perticas ex ea cædi iustum est quarto ferè anno.Et eæ autem senescentium propagine sarciunt locũ,pertica immersa, ac post annum recisa.Salicis uiminalis iugera singula sufficiunt xxv. uineę iugeribus.Eiusdem rei causa populus alba seritur bipedaneo pastinatu,talea sesquipedali,biduo siccata,palmipede interuallo,terra superiniecta duorum cubitorum crassitudine. Harundo etiamnum dilutiore quàm hæ solo gaudet.Seritur bulbo radicis, quem alij oculum appellãt,dodrantali scrobe,interuallo duûm pedum & semipedis:reficiturq́ ex sese uetere harundineto extirpato,quod utilius repertum quàm castrare sicut antea. Nanq́ inter se radices serpũt, mutuoq́ discursu necãtur. Tempus inserendi,priusquam oculi harundinum intumescant,ante kalen. Martias.Crescit ad brumam usq́,desinitq́ cum durescere incipit.Hoc signum,quod tempestiuam habet cæsuram:& hanc aũt,quoties & uineam fodiendam putãt.Seritur & transuersa, non alte terra cõdita,erumpuntq́ singulis oculis totidem plantę.Seritur & deplantata pedali sulco binis obrutis gemmis, ut tertius nodus terram attingat prono cacumine, ne rores concipiat.Cæditur & decrescẽte luna. Vineis anno siccata utilior quàm uiridis.Castanea pedamentis omnibus prętertur facilitate tractatus, perdurandi peruicacia,regerminatione cædua uel salice lætior.Quærit solũ facile,nec non harenosum,maximeq́ sabulum humidum aut carbunculum, uel tophi etiam farinam,quamlibet opaco septentrionaliq́ & præfrigido situ,uel etiã decliui.Recusat eadem gallicam,rubricam,cretam,omnemq́ terræ fœcunditatẽ,qua feri nuces diximus.Sed nisi ex maximis nõ prouenit, nec nisi quinis aceruatim satis.Perfringi solum debet suprà ex Nouembri mense in Februariũ:quo soluta,sponte cadunt ex arbore, atq́ subnascuntur. Interualla sint pedalia undiq́ sulco dodrantali. Ex hoc seminario transferuntur in aliud,bipedali interuallo,plus biennio. Sunt & propagines nulli quidẽ faciliores.Nudata enim radice,tota in sulco prosternitur.Tunc ex cacumine super terrã relicto renascitur,& alia ab radice.Sed translata nescit hospitari, pauetq́ nouitatem.Biennio ferè postea prosilit. Ideo nucibus potius quàm radice plantaria cædua implentur.Cultura non alia quàm supradictis fodiendis supputandisq́ per bienniũ sequens,De cætero ipsa se colit,umbra stolones superuacuos enecante. Cæditur

intra

intra ſeptimum annum. Sufficiunt pedamenta iugeri unius uicenis uinearum iugeribus, quando etiam ea bifida ſtirpe fiunt, durãtq; ultra alteram ſyluæ ſuæ cæſuram. Eſculus ſimiliter prouenit, cæſura triennio ſerior, nimis moroſa naſci. In quacunq; terra ſeritur, naſcitur è balano, ſed non niſi eſculi, ſcrobe dodrantali, interuallis duorum pedum ſeritur leuiter quater anno. Hoc pedamentum minime putreſcit, læſumq; maxime fruticat. Præter hæc ſunt cædua quę diximus, fraxinus, laurus, perſica, corylus, malus, ſed tardius naſcuntur. Terram defixa uix tolerant, non modo humorem. Sambucus cõtrà firmiſſima ad palum, taleis ſeritur ut populus. Nam de cupreſſo ſatis diximus.

De culturis, & diſciplina excolendarum uinearum. Cap. XXI

ET prædictis uelut armamentis uinearum, reſtat ipſarũ natura præcipua tradenda cura. Vitium ſurculi & quarundã arborũ, quibus fungoſior intus natura eſt, geniculatis ramorũ nodis interſepiũt medullam. Ferulæ ipſæ breues, & ad ſumma breuiores, articulis utinq; duobus internodia includunt. Medulla, ſiue illa uitalis anima eſt, ante ſe tendit, longitudinem impellẽs, quandiu nodis peruia patet fiſtula. Cum uero cõcreti ademere tranſitum, repercuſſa erumpit, ab ima ſui parte, iuxta priorem nodum alternis laterũ ſemper inguinibus, ut dictũ eſt in harũdine ac ferula, quorũ dextrũ ab imo intelligitur articulo, læuum in proximo, atq; ita per uices. Hæc uocatur in uite gemma, cũ ibi ceſpitẽ facit. Antè uero q̃ faciat, in concauo oculus: & in cacumine ipſo, germen. Sic palmites, nepotes, uuæ, folia, pampini gignũtur. Mirumq;, firmiora eſſe in dextra parte genita. Hos ergo in ſurculis nodos cum ſerũtur, medios ſecare oportet, ita ne profluat medulla. Et in fico quidẽ dodrantales paxilli ſolo patefacto ſerũtur, ſic ut deſcendat quæ proxima arbori fuerit, duo oculi extra terrã emineant. Oculi aũt in arborũ ſurculis proprie uocãtur unde germinant. Hac de cauſa & in plãtarijs aliquãdo eodẽ anno ferũt, quos fuere laturi fructus in arbore, cum tempeſtiue ſati prægnãtes, inchoatos conceptus aliubi pariunt. Ita ſatas ficos, tertio anno transferre facile: Hoc pro ſeneſcẽdi celeritate attributũ huic arbori, ut citiſſime proueniat. Vitiũ numeroſior ſatus. Primũ omniũ nihil ſeritur ex his, niſi inutile & deputatũ in ſarmento. Opputatur aũt quicquid proximo tulit fructũ. Solebat capitulatus utrinq; è duro ſurculus ſeri, eoq; argumẽto malleolus uocatur etiã nũc. Poſtea auelli cũ ſua calce cœptus eſt, ut in fico: neq; eſt aliud uiuacius. Tertiũ genus adiectũ etiamnum expeditius ſine calce, propter quod ſagittæ uocãtur, cũ intorti panguntur. Iidem cũ deciſi nec intorti trigemmes. Plures aũt ex eodẽ ſurculo hoc modo fiũt. Serere è pampinarijs ſterile eſt: nec niſi fœcũdo oportet. Quæ raros habẽt nodos, infœcũdæ iudicãtur. At denſitas gemmarum, fertilitatis iudiciũ eſt. Quidã ſeri uetant niſi eos, qui floruerint, ſurculos. Sagittas ſere te minus utile, quoniã in transferẽdo facile rumpitur quod intortũ fuit. Seruntur pedali, non breuiores, lõgitudine, quinq;, ſexúe nodorũ. Pauciores tribus gemmis in hac mẽſura eſſe nõ poterũt. Inſeri eodẽ die quo putanť, utiliſſimũ. Si multo poſtea neceſſe ſit ſerere cuſtoditos (uti præcepimus) oportet caueri utiq;, ne extra terrã poſiti ſole inareſcãt, uentóue aut frigore hebetentur. Qui diutius in ſicco fuerint priuſq̃ ſerantur, in aqua pluribus diebus reuiuiſcãt. Solum apricũ & q̃ ampliſſimũ in ſeminario, ſiue in uinea, bidẽte paſtinari debet ternos pedes, bipalio alto marra reijci quaternorũ pedũ ferramẽto, ita ut in pedes binos foſſa procedat. Foſſatũ purgari, & extẽdi, ne crudũ relinquatur. Verũ & exigi menſura. Male paſtinatũ deprehendũt ſcamna inæqualia. Metienda eſt & ea pars quæ interiacet puluini. Surculi ſerũtur & in ſcrobe & in ſulco longiore, ſuper quos tenerrima ingeritur terra. Sed in gracili ſolo fruſtra, niſi ſubſtrato pinguiore. Nec minus q̃ duos integi oportet, & proximã attingi terrã, & eodẽ paxillo deprimi & ſpiſſari. Intereſſe in plantario ſeſquipedes inter bina ſemina in latitudinem, in longitudinẽ ſemiſſes. Ita ſatos malleolos XXIIII. menſe recidere ad imum articulũ, niſi ipſi parcatur. Oculorũ inde materia emicat cum aqua, XXXVI. menſe uiuiradix transfertur. Eſt & luxurioſa ratio uites ſerẽdi, ut quatuor malleoli uehementi uinculo colligẽtur in parte luxurioſa: atq; ita uel per oſſa bubuli

cruris,uel per colla fictilia traiecti, obruantur binis eminentibus gemmis.Humeſcũt hoc modo, reciſsiq; palmitem emittunt.Poſtea fiſtula fracta radix libere capit uires, uuamq; fert,& omnium corporum ſuorum acinos. In alio genere inuẽtu nouitio finditur malleolus, medullaq; eraſa in ſe colligãtur ipſi caules,ita ut gemmis parcatur omni modo.Tum malleolus in terra fimo mixta ſeritur,& cum ſpargere cœperit caules,deciditur, foditurq; ſæpius. Talis uuæ acinos nihil intus ligni habituros Columella promittit, cum uiuere ſemina ipſa perquàm mirum ſit,& medulla adempta naſci. Surculis etiam quibuſnam ſit articulatio arboris, non omittendũ uidetur. Nanq; buxi tenuiſsimis quinis ſeniſúe colligatis depacti proueniunt.Quondam in obſeruatione erat, ut defringerentur ex imputata buxo,aliter uiuere non crediti.Detraxere hæc experimenta ſeminarij curaq;. Sequitur uinearum ratio.Quinq; generũ hæ:Sparſis per terram palmitibus, aut per ſe uite ſubrecta,uel cum adminiculo ſine iugo,aut pedatæ ſimplici iugo, aut compluuiatæ quadruplici. Quæ pedatæ ratio erit, eadẽ intelligitur eius quoq;,in qua ſine adminiculo uitis per ſe ſtabit. Id enim non fit niſi pedamenti inopia. Simplici iugo conſtat porrecto ordine, quem canterium appellant.Meliorq; ea uino,quando ſibi ipſa non obumbrat,aſsiduoq; ſole coquitur, & afflatum magis ſentit,& celerius rorem dimittit: Pampinationi quoq; & occationi,omniq; operi facilior.Super cætera defloreſcit utilius.Iugum fit pertica aut harundine,aut crine, funiculóue, ut in Hiſpania Brundiſioq;.Compluuiata copioſior uino eſt,dicta à cauis ædiũ cõpluuijs.Diuiditur in quaternas partes totidẽ iugis.Huius ſerendi ratio dicetur,eadẽ ualitura in omni genere,in hoc uero numeroſior tantũ.His uero tribus ſeritur modis:Optime in paſtinato,proxime in ſulco,nouiſsime in ſcrobe. De paſtinatione dictũ eſt.

De ſulco,& uinearũ putatione. Cap. XXII

SVlco latitudo palæ ſatis eſt: Scrobibus ternorũ pedũ in quamcũq; partem. Altitudo in quocunq; genere tripedalis,ideo nec uitis minor transferri debet, extatura etiamnũ duabus gemmis. Emolliri terrã minutis in ſcrobe ima ſulcis, fimoq; miſceri neceſſarium. Cliuoſa altiores poſcunt ſcrobes, præterea puluinatis à deuexitate labris.Quæ ex his longiores fient,ut uites binas accipiant. E diuerſo aliæ locabuntur. Eſſe uitis radicem in media ſcrobe oportet.Sed ipſam innixam ſolido in orientem æquinoctialem ſpectare. Adminicula prima è calamo accipere. Vineas limitari decumano XVIII. pedum latitudinis ad contrarios uehiculorum tranſitus, aliiſq; tranſuerſis limitibus denûm pedum diſtingui per media iugera.Aut ſi maior modus ſit,totidem pedum cardine,quot decumano limitari.Semper uero quintanis ſemitari, hoc eſt,ut quinto quoq; palo ſingulæ iugo paginæ includantur.Solo ſpiſſo, non niſi repaſtinato, nec niſi uiuiradicem ſeri:tenero & ſoluto, uel malleolum ſulco, uel ſcrobe.In colles ſulcos agere tranſuerſos melius quàm paſtinare,ut defluuia palis eorũ cõtineantur. Aquoſo cœlo,uel ſicco ſolo,malleolos ſerere autumno, niſi ſi tractus ratio mutauerit. Siccus enim & calidus autumno poſcit ſeri, humidus frigiduſq; etiam ueris exitu. In arido ſolo uiuiradix quoq; fruſtra ſeritur. Male & in ſiccis malleolus, niſi poſt imbrem. At in riguis, uel frondens uitis,& uſq; ad ſolſtitium recte,ut in Hiſpania.Quieſcere uentos ſationis die utiliſsimum.Pleriq; auſtros optant, Cato abdicat. Intereſſe medio temperamento inter binas uites oportet pedes quinos.Minimum autem læto ſolo pedes quaternos,tenui plurimum octonos. Vmbri & Marſi ad uicenos intermittunt arationis gratia in his quæ uocant porculeta. Pluuio & caliginoſo tractu rariores poni,ſicco denſiores cõgruit.Subtilitas parſimoniæ compendia inuenit, cum uinea in paſtinato ſeritur, obiter ſeminarium faciendi, ut uiuiradix loco ſuo,& malleolus qui transferatur,inter uites ordine ſeratur.Quæ ratio in iugero circiter XVIM.uiuiradices donat. intereſt autẽ bienniũ fructus,quo tardius in ſato prouenit quàm in tranſlato. Viuiradix poſita in uinea poſt annum reſecatur uſq; ad terram, ut unus tantũ emineat oculus, adminiculo iuxta affixo, & fimo addito. Simili modo & ſecundo anno reciditur, uireſq; cõcipit,& intra ſe paſcit ſuffecturas oneri,cum aliâs feſtinatione pariendi gracileſcat,

ac emuci

ac emucida, ni cohibeatur castigatione tali, in fœtum exeat tota. Nihil auidius nascitur, ac nisi ad pariendũ uires seruentur, tota fit fœtus. Pedamẽta optima quę diximus, aut ridicæ robore, oleaq;: aut si non sint, pali è iunipero, cupresso, laburno, sambuco. Reliquorũ generũ sudes omnibus annis reciduntur. Salubertima in iugo harũdo cõnexa fasciculis, durat quinis annis. Cum breuiores palmites sarmento iunguntur inter se funium modo, ex hoc arcus funeta dicuntur. Tertius uineæ annus palmitem uelocem robustumq; emittit, & quem faciat ætas uitem. Hic in iugum insilit. Quidam tunc excæcant eum supina falce auferendo oculos, ut noxia iniuria longius euocent. Vtilior enim consuetudo pariendi, satiusq; pampinos adiugatæ detergere, usquequo placeat roborari eam. Sunt qui uetant tangi proximo anno quo translata sit, neque ante LX. mensem falce curari. Tunc autem ad tres gemmas recidi. Alij proximo quidem anno recidunt, sed ut ternos quaternosúe singulis annis adijciant articulos, quarto demum perducant ad iugum. Id utrunque fructum tardum, præterea retorridum & nodosum reddit, pumilionum incremento. Optimum autem, matrem esse firmam, postea fœtum audacem. Nec tutum est quod cicatricosum, magno imperitię errote. Quicquid est tale, plagis nascitur, nõ è matre. Totas enim habet illa uires dum roboratur, & annuos accipit tota fœtus, cum permissum fuerit nasci. Nil natura portionibus parit. Quæ cum excreuerit, satis firma protinus in iugo collocari debebit: Sin etiamnum infirmior erit, sub ipso iugo hospitari recisa: uiribus non ætate decernitur. Temetarium est, ante crassitudinem pollicarem uiti imperare. Sequenti anno palmites salutentur pro uiribus matris singuli aut gemini. Iidem & secundo, si cogit infirmitas, nutriantur: tertioq; demum anno duo adijciantur. Nec sunt plures quaternis unquam permittendi. Breuiterq;, nõ indulgendum est, & semper inhibenda fœcunditas: Ea est enim natura, ut parere malit quàm uiuere. Quicquid materiæ adimitur, fructui accedit. Illa semina mauult, quàm fructum gigni, quoniam fructus caduca res est. Sic perniciose luxuriat, nec ampliat se, sed egerit. Dabit consilium & soli natura. In macro etiã si uires habebit, recisa intra iugum moretur, ut omnis fœtura sub eo exeat. Minimum id esse debebit interuallum, ut attingat iugum, superetq; non teneat: adeo non recumbat in eo, nec delicate se spargat. Ita temperetur hic modus, ut crescere etiã malit quàm parere. Palmes duas tresúe gemmas sub iugo habere debet ex quibus materia nascatur: tunc per iugum mergi alligariq;, ut sustineatur iugo, non pendeat. Vinculo mox astrictus à tertia gemma alligari, quoniam & sic coercetur impetus materiæ, densioresq; citrà pampini exultant: cacumen religari uetant. Natura hæc est, deiecta pars aut præligata fructum dat, plurimumq; ipsa curuatura. Quod citra est, materiem mittit, offensante credo spiritu, & illa quam diximus medulla. Quæ ita emicuerit materia, fructum dabit anno sequẽte. Sic duo genera palmitum: Quod è duro exit, materiamq; in proximum annum promittit, pampinarium uocatur: at ubi supra cicatricem est, fructuarium. Alterum ex anniculo palmite, semperq; fructuarium relinquitur sub iugo, & qui uocatur custos. Hic est nouellus palmes, non longior tribus gemmis, proximo anno materiam daturus, si uitis luxuria se consumpserit. Et alius iuxta eum uerrucæ magnitudine, qui furunculus appellatur, si forte custos fallat. Vitis antequàm septimũ annum à surculo compleat, euocata ad fructum euanescit, ac moritur. Nec ueterem placet palmitem in longum, & ad quartum usq; pedamentum emitti, quod alij dracones, alij iuniculos uocant, ut faciant quæ masculeta appellant. Cum indutuit uitis, pessimum in uinea traducere. Quinto anno & ipsi palmites intorquentur, singulæq; è singulis materiæ emittuntur, ac deinde è proximis, prioresq; amputantur: semper custodem relinqui melius, sed is ptoximus uiti esse debet, nec lõgior quàm dictũ est. Ei si luxuriauerint palmites, intorqueri: ut quatuor materias, uel duas si unijuga erit uinea, emittat. Si per se uitis ordinabitur sine pedamento, qualecunque tamen initio adminiculũ desiderabit, dum stare cõdiscat, & recta surgere. Cętera à primordio eadem. Diuidi autem putatione pollices æquali examine undiq;, ne prægrauet fructus parte ali-

qua, obiter idem deprimens prohibebit in excelsum emicare. Huic uineæ trium pedum altitudo excelsior, nutat, cæteris à quinto, dum ne excedat hominis longitudinẽ iustam. Iis quoq; quæ spargũtur in terra breuis ad innitendũ caueas circundẽt, scrobibus per ambitum actis, ne uagi palmites inter se pugnẽt occursantes: maiorq; pars terrarum ita supinam in tellure uindemiã metit. Siquidẽ & in Africa, & in Aegypto Syriaq;, ac tota Asia, & multis locis Europæ hic mos præualet. Ibi ergo iuxta terrã cõprimi debet uitis: eodem modo & tempore nutrita radice, quo in iugata uinea, ut semper pollices tantũ relinquãtur fertili solo cum tribus gemmis, graciliore quinis: præstatq; multos esse ꝙ lõgos. Quæ de natura soli diximus, tanto potentiora sentientur, quãto propior fuerit uua terræ. Genera separari ac singulis cõseri tractibus utilissimũ. Mixtura enim generũ etiã in uino non modo in musto discors. Aut si misceantur, nõ alia ꝙ pariter maturescẽtia iungi necessarium. Iuga altiora quo lætior ager, & quo planior: item roscido, nebuloso, minusq; uentoso conueniunt Contrà, humiliora gracili & arido, æstuoso, uentisq; exposito. Iuga ad pedamentum ꝙ arctissimo nodo uinciri oportet, uitem leui contineri. Quæ genera uitiũ, & in quali solo cœloq; essent cõferenda, cum enumeraremus naturas earũ & uinorũ, notauimus: De reliquo cultu uehemẽter ambigitur. Pleriq; æstate tota post singulos rores cõfodi iubent uineam. Alij uetant gemmantem: decuti enim oculos, tactuq; intrantiũ deteri: & ob id arcendum procul omne quidem pecus, sed maxime lanatũ, quoniã facillime auferat gemmas: Inimicos & pubescente uua rastros: satisq; esse uineam ter anno confodi, ab æquinoctio uerno ad uergiliarũ exortũ, & canis exortum, & nigrescente acino. Quidam ita determinant: Veterem semel à uindemia ante brumã, cum alij ablaqueare & stercorare satis putent. Iterũ ab Idib. Aprilis anteꝙ cõcipiat, hoc est, in VI. Idus Maij. Deinde priusꝙ florere incipiat, & cum defloruerit, & uariãte se uua. Peritiores affirmãt, si iusto sæpius fodiatur, in tantũ tenerescere acinos, ut rumpantur. Quæ fodiuntur, ante feruẽtes horas diei fodiendas cõuenit: sicuti lutũ neq; arare, neq; fodere: Fossione puluerẽ excitatũ cõtra soles nebulasq; prodesse. Pampinatio uerna in confesso est, ab Idibus Maijs intra dies x utiq; anteꝙ florere incipiat, & eam infra iugũ debere fieri. De sequẽte uariant sententiæ. Cum defloruerit, aliqui pampinandũ putãt: alij sub ipsa maturitate. Sed de his Catonis præcepta decernẽt. Nanq; & putationũ tradenda ratio est. Protinus hanc à uindemia, ubi cœli tepor indulget, adoriũtur. Sed hoc fieri nunꝙ debet ratione naturę ante aquilę exortum, ut in siderum causis docebimus proximo uolumine. Imò uero fauonio, quoniam anceps culpa sit præproperę festinationis. Si saucias recenti medicina mordeat quædam hyemis ruminatio, certũ est gemmas earũ frigore hebetari, plagasq; findi, & cœli uitio exuri oculos lachryma distillante. Nam gelu fragiles fieri quis nesciat? Operarum ista computatio est in latifundijs, non legitima naturæ festinatio: quo maturius putantur aptis diebus, eo plus materiæ fundunt: quo serius, eo fructũ uberiorem. Quare macras prius cõuenit putare, ualidas nouissime. Plagam omnem obliquam fieri, ut facile decidant imbres: & ad terram uerti, quàm leuissima cicatrice acie falcis exacta plagaq; cõuelata. Recidi aũt semper inter duas gemmas, ne sit uulnus oculis in recisa parte. Nigram esse eam existimãt: & donec ad synceram ueniatur, recidendam: quoniam è uitiosa materie utilis non exeat. Si macra uitis idoneos palmites non habeat, ad terrã recidi eam, nouosq; elici utilissimum. In pampinatione nõ hos detrahere pampinos, qui cum uua sint: Id enim uuas supplãtat præterꝙ in nouella uinea. Inutiles iudicantur in latere nati, non ab oculo: quippe etiam uua quæ nascatur è duro rigescente, ut nisi ferro detrahi non possit. Pedamentũ quidam inter duas uites utilius putant statui, & facilius ablaqueantur ita, meliusq; est unijugæ uineæ, si tamen & ipsi iugo sint uires, nec flatu infesta regio. In quadripartita ꝙ proximum oneri adminiculum esse debet: ne tamen impedimentũ sentiat ablaqueatio, cubito abesse, non amplius: ablaqueari autem prius quàm putari iubent. Cato de omni cultura uitium ita præcipit: Quàm altissimam uineam facito, alligatoq; recte, dum ne nimium constrin-

gas,hocq; modo eam curato: Capita uitiũ putata circumfodito, arare incipito. Vltrò citroq; ſulcos perpetuos ducito. Vites teneras quamprimũ propagato,ueteres quàm minimum caſtrato. Potius ſi opus fuerit deijcito,bienniocq; poſt præcidito. Vitem nouellam reſecari tum erit tempus,ubi ualebit.Si uinea ab uite caluata erit,ſulcos interponito, ibicq; uiuiradicem ſerito: Vmbram à ſulcis remoueto,crebrocq; fodito.In uinea ueteri ſerito ocymum.Si macra erit,quod granũ capit ne ſerito,& circum capita addito ſtercus,paleas,uinaceas,aut aliquid horunce.Vbi uinea frondere cœperit,pampinato.Vineas nouellas alligato crebro,ne caulis præfringatur. Et quæ iam in perticã ibit,eius pãpinos teneros alligato leuiter,porrigitóque. Quæ ubi recte ſteterint,ubi uua uaria fieri cœperit, uites ſubligato. Vitis inſitio una eſt per uer,altera cum uua floret:ea optima eſt. Vineam ueterem ſi in alium locum transferre uoles,duntaxat brachium craſſum primum deputato. Binas gemmas nec amplius relinquito. Ex radicibus bene effodito. Et caue radices ne ſaucies. Ita uti fuerit ponito in ſcrobe, aut in ſulco,operitocq;, & bene occulcato. Eodemcq; modo uineam ſtatuminato,alligato,laxatocq; uti fuerat,crebrocq; fodito. Ocymũ quod in uinea ſeri iubet, antiqui appellabant pabulum,umbræ patiens, quod celerrime proueniat.

Ratio arbuſtorum. Cap. XXIII

SEquitur arbuſti ratio, mirum in modum damnata Sarſenæ patri filióque, celebrata Scrofæ, uetuſtiſſimis poſt Catonẽ, peritiſſimiſcq;, ac ne à Scrofa quidem,niſi uni Italiæ conceſſa: cum tam longo iudicetur æuo, nobilia uina non niſi in arbuſtis gigni, & in his quoque laudatiora ſummis, ſicut uberiora imis: Adeo excelſitate proficitur.Hãc ratione & arbores eliguntur.Prima omnium ulmus, excepta propter nimiam frondem atinia.Deinde populus nigra, eadem de cauſa, minus denſa folio. Non ſpernunt plerique & fraxinum,ficumcq;,& etiam oleam, ſi non ſit umbroſa ramis.Harum ſatus cultuſcq; abunde tractatus eſt. Ante triceſimum ſextum menſem attingi falce uetantur. Alterna ſeruantur brachia. Alternis putantur annis. Sexto anno maritantur. Tranſpadana Italia præter ſupradicta,cornu,populo,tilia,acere,orno, carpino, quercu, arbuſtat agros: Venetia ſalice,propter uliginem ſoli.Et ulmus detruncata à media in ramorum ſcamna digeritur,nulla ferè XX. pedum altiore arbore. Tabulata earum ab octauo pede altitudinis dilatantur in collibus ſicciſcq; agris, à XII. in campeſtribus & humidis. Meridianum ſolem ſpectare palmæ debent. Rami à proiectu digitorum modo ſubrigi, tonſili in his tenuium quoque uirgultorum barba,ne obumbrent. Interuallum iuſtum arborum, ſi aretur ſolum, quadrageni pedes in terga frontemcq;, in latera uiceni. Si non aretur, hoc in omnes partes. Singulis denas ſæpe adnutriunt uites,damnato agricola minus ternis.Maritare niſi ualidas inimicum,enecante ueloci uitium incremẽto. Serere tripedaneo ſcrobe neceſſarium, diſtantes inter ſeſe arboremcq; ſingulis pedibus. Nihil ibi malleolis atcq; paſtinationi,nulla fodiendi impendia: utpote cum arbuſti ratio hac peculiari dote præſter, quod in eodem ſolo ſeri fruges & uitibus prodeſt. Supercq; quod uindicans ſe altitudo, non, ut in uinea, ad arcendas animaliũ iniurias pariete, uel ſepe, uel foſſarum utique impendio muniri ſe cogat. In arbuſto è prædictis ſola uiuiradicis ratio,item propaginum, & hæc gemina, ut diximus. Qualorum in ipſo tabulato maxime probata, quoniam à pecore tutiſſima eſt. Altera, deflexa uite uel palmite iuxta ſuam arborem, aut circa proximam cœlibem.Quod ſupra terram eſt è matre, radi iubetur ne fruticet. In terra nõ pauciores gemmæ quatuor obruũtur ad radicem capiendam,extrà in capite binæ relinquuntur. Vitis in arbuſto quatuor pedes in longo conſtat, omni ſulco tres lato, alto duos cum ſemipede. Poſt annum propago inciditur ad medullam, ut paulatim radicibus ſuis aſſueſcat.Caulis à capite ad duas gemmas reciditur. Tertio totus mergus abſciditur, reponiturcq; altius in terram, ne ex reciſo frondeat. Tolli uiuiradix à uindemia protinus debet. Nuper repertum, draconem ſerere iuxta arborem: ita appellamus palmitem emeritum, pluribuſcq; induratum annis. Hunc præciſum quàm maxima amplitudine tri

bus partibus longitudinis deraso cortice quatenus obruatur, unde & rasilem uocant, deprimere sulco, reliqua parte ad arborem erecta, ocyssimum in uite. Si gracilis sit uitis aut terra, usitatum est quàmproxime solum decidi, donec firmetur radix: sicut neq; roscidam seri, neq; à septentrionis flatu. Vites aquilonem spectare debent ipsæ, palmites autem earundem ad meridiem. Non est festinandum ad putationem nouellæ, sed primo in circulos materies colligenda, nec nisi ualidę putatio admouēda. Seriora ferè anno ad fructum arbusta, quàm uitis iugata. Sunt qui omnino putari uetant, priusquam arborum longitudinem æquauerit. Prima falce sex pedes à terra recidatur flagello infrà relicto, & nasci coacto in curuatione materiæ. Tres ei gemmę nō amplius deputato supersint. Ex his emissi palmites proximo anno imis inferantur scamnis, ac per singulos annos ad superiora scandant, relicto semper duramento in singulis tabulatis, & emissario uno, qui subeat usque quo placuerit. De cætero putationi omni, flagella quæ proxime tulerint recidātur. Noua circūcisis undiq; capreolis spargantur in tabulatis. Vernacula putatio deiectis per ramos uitium crinibus circunuestit arborem, crinesq; ipsos uuis: Gallica in traduces porrigitur, Æmiliæ uiæ in ridicas attiniarum ambitu frondem earum fugiens. Est quorundam imperitia sub ramo uinculo suspendendi, suffocante iniuria: quando cōtineri debet uimine, non arctari. Quinimo etiam quibus salices supersunt, molliore hoc uinculo facere malunt, herbaq; siculi quam uocant ampelodesmon: Græcia uero uniuersa iunco, cypero, ulua. Liberam quoq; uinculo per aliquot dies uagari, & inconditam spargi, atq; in terra quam per totum annum spectauerit recumbere. Nanque ut ueterina à iugo, & canes à cursu uolutatio iuuat, ita tum & uitium porrigi lumbos. Arbor quoq; ipsa gaudet assiduo leuata onere similis respiranti. Nihil est in opere naturæ, quod non exemplo dierum noctiumq; aliquas uices feriarum uelit. Ob id protinus à uindemia putari, & lassas etiamnum fructu ędito, improbatur, ut putatæ rursus alligentur alio loco. Nanq; orbita uinculi sentitur uexatione nō dubia. Traduces Gallica cultura bimi utrinq; lateribus, si pes quadrageno distet spatio, quaterni si uiceno, inter se obuiĳ miscentur, alligantur q; unà cōciliati, uirgultorum comitatu obiter rigorati quà deficiant: aut si breuitas non patiatur ipsorum, adalligato protenduntur in uiduam arborem unco. Traducem bimum præcidere solebant. Oneratis enim uetustate melius donare tempus ut transilem faciant, si largiatur crassitudo, aliâs utile toros futuri draconis pasci. Vnum etiamnum genus est mediū inter hoc & propaginem, totas supplantandi in terram uites, cuneisq; findendi, & in sulcos plures simul ex una propagandi, gracilitate singularum firmata circunligatis hastilibus, nec recisis qui à lateribus excurrant pampinis. Nouariensis agricola traducum turba non contentus, nec copia ramorum, impositis etiamnum patibulis palmites circumuoluit. Itaq; præter soli uitia, cultura quoque torua fiunt uina. Alia culpa iuxta urbem uaracinis, quæ alternis putantur annis, non quia id uiti conducat, sed quia uilitate reditum impendia exuperent. Medium temperamentum in Carseolana sequuntur, cariosasq; tantum uitis partes incipientes inarescere deputando, cæteris ad uuam relictis detracto onere superuacuo pro nutrimento omni est raritas uulneris. Sed nisi pingui solo talis cultura degenerat in labruscam. Arbusta arari ꝗ; altissime desiderant, & si tantum frumenti ratio non exigit. Pampinari ea non est moris, & hoc compendium operæ. Deputantur cum uite pariter interlucata densitate ramorum, qui sint superuacui, & absumant alimenta. Plagas ad septentrionem, aut ad meridiem spectare uetuimus. Melius, si neq; in occasus solis. Diu dolent talia quoque ulcera, & difficile sanescūt, algendo nimis æstuandoúe. Non eadem in uite quæ in arbustis libertas, quoniam certa latera est facilius abscondere, quàm detorquere quò uelis plagas. In arborum tonsura supiniore uelut calices faciendi, ne consistat humor. Viti adminicula addenda quæ scandat apprehensa, si maiora sint.

De seruandis uuis, & morbis arborum. Cap. XXIIII

VItium generosarū pergulas quinquatribus putandas, & quarū seruare uuas libeat, decrescente

decreſcente luna tradunt. Quæ uero interlunio ſint putatæ, nullis animalium obnoxias eſſe. Alia ratione plena luna noctu tondendas, cũ ſit ea in leone, ſcorpione, ſagittario, tauro: atq; in totũ ſerendas plena, aut creſcente utiq;, cenſent. Sufficiunt in Italia cultores deni in centena iugera uinearũ. At abunde ſatu cultuq; arborum tractato, quoniam de palmis ac cytiſo in peregrinis arboribus affatim diximus, ne quid deſit, indicanda reliqua natura ſit, magnopere pertinens ad omnia ea. Infeſtantur nanque & arbores morbis. Quid enim genitum caret his malis? Et ſyluestriũ quidem pernicioſos negãt eſſe, uexariq; tantum grandine in germinatione aut flore. Aduri quoque feruore, aut flatu frigidiore præpoſtero die, quoniã ſuo frigora etiã proſunt ut diximus. Quid ergo? nónne & uites algore intereũt? Hoc quidem eſt quo deprehendatur ſoli uitium, quoniã non euenit niſi in frigido. Itaq; per hyemes cœli rigorem probamus, non ſoli. Nec infirmiſſimæ arbores gelu periclitantur, ſed maximæ, uexatisq; ita prima cacumina inareſcunt, quoniam præſtrictus gelu non potuit eò peruenire humor. Arborum quidam communes morbi, quidam priuati generũ. Communis uermiculatio eſt, ſideratio, & dolor membrorũ. Vnde partium debilitas, ſocietate nominũ quoq; cum hominum miſerijs. trunca dicimus certe corpora, & oculos germinum exuſtos, ac multa ſimili ſorte: itaq; laborãt & fame & cruditate, quæ fiunt humoris quantitate. Aliquæ uero & obeſitate: ut omnia quæ reſinam ferunt, nimia pinguedine in tædam mutantur: & cum radices quoq; pingueſcere cœpere, intereunt ut animalia nimio adipe: aliquando & peſtilentia per genera, ſicut inter homines, nunc ſeruitia, nunc plebes urbana & ruſtica. Vermiculantur magis minusue quædam, oẽs tamen ferè, idq; aues caui corticis ſono experiũtur. Iam quidem & in hoc luxuria eſſe cœpit: prægrandesq; roborum delicatiore ſunt in cibo. coſſos uocant: atq; etiam farina ſaginati, hi quoq; altiles fiunt. Maxime autem arborum hoc ſentiunt piri, mali, fici: minus quæ amaræ ſunt & odoratæ. Eorum qui in ficis exiſtunt, alij naſcuntur ex ipſis, alios parit qui uocatur ceraſtes. Omnes tamen in ceraſten figurantur, ſonumq; ædunt paruuli ſtridoris. Et ſorbus arbor infeſtatur uermiculis ruffis piloſis, atq; ita emoritur. Meſpilus quoq; in ſenecta obnoxia ei morbo eſt. Sideratio tota cœlo conſtat. Quapropter & grando in his cauſis intelligi debet, & carbunculatio, & quod pruinarum iniuria euenit. Hæc enim uerno tempore inuitatis & erumpere audentibus ſatis mollibus inſidens, adurit lacteſcentes germinum oculos, quod in flore carbũculũ uocãt. Pruinæ pernicioſior natura, quoniã lapſa perſidet, gelatq;, ac ne aura quidem ulla depellitur, quia non fit niſi immoto aere & ſereno. Proprium tamen ſiderationis eſt, ſub ortu canis ſiccitatum uapor, cum inſitæ ac nouellæ arbores moriũtur, præcipue ficus, & uites. Olea præter uermiculationem, quam æque ac ficus ſentit, clauum etiam patitur, ſiue fungum placet dici uel patellam. Hæc eſt ſolis exuſtio. Nocere tradit Cato & rubrum muſcum. Nocet plerunq; uitibus atq; oleis nimia & fertilitas. Scabies communis omnium eſt. Impetigo & quæ adnaſci ſolent cochleæ, peculiaria ficorum uitia: Nec ubique, Sunt enim quædam ægritudines & locorum. Verum ut homini neruorum cruciatus, ſic & arbori, ac duobus æque modis. Aut enim in pedes, hoc eſt, radices erumpit uis morbi: aut in articulos, hoc eſt, cacuminum digitos, qui longiſſime à toto corpore exeunt. Inareſcunt ergo, & ſunt apud Græcos ſua nomina utrique uitio. Vndiq; primo dolor, mox & macies earum partium fragilis, poſtremo tabes morbusq; non intrante ſucco, aut non perueniente: maximeq; id fici ſentiunt. Caprificus omnibus immunis eſt, quæ adhuc diximus. Scabies gignitur roribus lentis poſt uergilias. Nam ſi rariores fuere, perfundunt arborem, non ſcalpunt ſcabie. Cæterum ſi cadunt, ſiue imbres nimij fuere, alio modo ficus laborat radicibus madidis. Vitibus præter uermiculationem & ſiderationem morbus peculiaris articulatio, tribus de cauſis. Vna, ui tempeſtatum germinibus ablatis. Altera, ut notauit Theophraſtus, in ſupinũ exciſis. Tertia, culturæ imperitia læſis. Omnes enim earũ iniuriæ in articulis ſentiũtur. Siderationis genus eſt in his defloreſcentibus roratio. Aut cum acini priuſquã creſcant decoquuntur in callum.

Aegrotant

Ægrotant & cum alsere, læsis uredine attonsarum oculis. Ex calore hoc euenit intempesti uo, quoniam omnia modo constant, certoq́ temperamẽto fiunt. Et culpa uinitorum co lentium, cum præstringuntur ut dictũ est. Aut circũfossor iniurioso ictu uerberauit. Vel etiã subarator imprudens luxauit radices, corpusúe desquamauit. Est & quædã contusio falcis hebetioris. Quibus omnibus causis difficilius tolerant frigora aut æstus, quoniam in ulcus penetrat omnis à foris iniuria. Infirmissima uero malus, maximeq́ quæ dulcis est. Quibusdam debilitas sterilitatem nõ necem affert, ut si quis pino cacumẽ auferat uel pal mæ. Sterilescunt enim, nec moriũtur. Aegrotãt aliquando & poma ipsa per se sine arbo re, si necessarijs temporibus imbres aut tepores uel afflatus defuere, aut cõtra abundaue re. Decidunt enim aut deteriora fiunt. Pessimũ est inter omnia cum deflorescentẽ uitem & oleam percussit imber, quoniã simul defluit fructus. Sũt ex eadẽ causa nascẽtes & eru cæ dirum animal, eroduntq́ frondẽ, aliæ florem: oliuarũ quoq; ut in Mileto, ac depastam arborem turpi facie relinquũt. Nascitur hoc malum tepore humido, & lento. Fit aliud ex eodem, si sol acrior insecutus inussit ipsum uitium, ideoq́ mutauit. Est etiamnum peculia re oliuis ac uitibus (araneum uocant) cum ueluti telæ inuoluunt fructum & absumunt. Adurunt & flatus quidam eas maxime, sed & alios fructus. Nam uermiculationem & poma ipsa per se quibusdam annis sentiunt, mala, pira, mespila, punica. In oliua ancipiti e uentu, quando subeunt nati, fructum adimunt: augent, si in ipso nucleo fuere erodentes eum. Gigni illos prohibẽt pluuiæ, quæ fiunt post Arcturũ. Eædẽ si austrinæ fuere, gene rant, in drupis quoq;, quæ maturescentes tunc sunt præcipue caducæ. Id riguis magis eue nit, etiamsi non ceciderint, fastidiendis. Sunt & culicũ genera aliquibus molesta, ut glandi bus, fico, qui uidẽtur ex humore nasci, tunc dulci subdito corticibus. Et ægrotatio quidem ferè in his est. Quædã temporum causæ, aut locorum non proprie dicuntur morbi, quo niam protinus necant, sicut tabes cum inuasit arborem, aut uredo: uel flatus alicuius regio nis proprius, ut est in Apulia atabulus, in Eubœa olympias. Hic enim si flauit circa bru mam, frigore exurit arefaciens, ut nullis postea solibus recreari possint. Hoc genere cõual les & apposita fluminibus laborant, præcipueq́ uitis, olea, ficus. Quod cum euenerit, dete gitur statim in germinatione: in oliua tardius. Sed in omnibus signum est reuiuiscendi, si folia amisere: alioquin quas putes præualuisse, moriuntur. Nonnunquam inarescunt fo lia, eadẽq́ reuiuiscũt. Aliæ in septentrionalibus, ut Ponto, Phrygia, frigore aut gelu labo rant, si post brumã cõtinuauere XL diebus. Et ibi aũt & in reliquis partibus, si protinus ę ditis fructibus gelatio magna consecuta est, etiam paucis diebus necat. Quæ iniuria ho minum cõstant, secundas habẽt causas. Pix, oleum, adeps inimica præcipue nouellis. Cor tice in orbem detracto necantur, excepto subere, quod sic etiã iuuatur. Crassescens enim præstringit & strangulat. Nec adrachne offenditur, si nõ simul incidatur & corpus. Alio quin & cerasus, & tilia, & uitis corticem mittunt, sed non uitalem, nec proximum corpori, uerum eum qui subnascente alio expellitur. Quarundam natura rimosus cortex, ut pla tanis. Tiliæ renascitur paulo minus quàm totus. Ergo his quarum cicatricẽ trahit, meden tur luto fimoq́: & aliquando prosunt, si non uehementior frigorum uel calorum uis secu ta est. Quædam tardius ita moriuntur, ut robora & quercus. Refert & tempus anni. Abie ti enim & pino si quis detraxerit sole taurum uel geminos transeunte cum germinant, sta tim moriuntur. Eandem iniuriam hyeme passæ diutius tolerant. Similiter ilex & robur, & quercus. Quod si angusta decorticatio fuerit, nihil nocet supradictis. Infirmiores quidem & in solo gracili, uel ab una tantum parte detractus interimit. Similem & decacuminatio rationem habet cupressi, piceæ, cedri. Eæ enim detracto cacumine, aut ignibus adusto in tereunt. Similem & depastio animaliũ. Oleam quidem, etiam si lambat capra, sterilescere, autor est Varro, ut diximus. Quædam hac iniuria moriuntur. Aliqua deteriora fiunt, ut amygdalæ: ex dulcibus enim transfigurantur in amaras, Aliqua uero etiam utiliora, ut a pud Chios pirus, quam phocida appellãt. Nam detruncatio diximus quibus prodesset.

Intereunt pleraq; & fissa stirpe, exceptis uite, malo, fico, punica. Quædã uel ab ulcere tantum. Ficus hanc iniuriam spernit, & omnia quæ resinã gignũt. Radicibus amputatis mori, minime mirũ est. Pleræq; tamen non omnibus, sed maximis, aut quæ sunt inter illas uitales abscissis, moriuntur. Necant inuicem inter sese umbra, uel densitate atque alimenti rapina. Necat & edera uinciens. Nec uiscum prodest & cytisus, nec auro, quod alimon uocant Græci. Quorundam natura non necat quidem, sed lædit odore, aut succi mixtura, ut raphanus & laurus uitem. Olfactatrix enim intelligitur, & tangi odore mirũ in modum. Ideoq; cum iuxta sit, auerti & recedere, saporemq; inimicũ fugere. Hinc sumpsit Androcydes medicinam contra ebrietates, raphanum mandi pręcipiens. Odit & caulem & olus omne, odit & corylum, ni procul absint, tristis atq; ægra. Nitrum quidem & alumen, marina aqua calida, & fabæ putamina uel erui, ultima uenena sunt.

De uarijs prodigijs siue ostentis in arboribus: deq; oliueto publicam uiam olim transgresso. Cap. XXV

INter uitia arborũ, est & prodigijs locus. Inuenimus enim sine folijs natas: uitem & malum punicã stirpe fructũ tulisse nõ palmite aut ramis, uitẽ uuas sine folijs, oleas quoq; amisisse folia baccis hærentibus. Sunt & miracula fortuita. Nam & oliua in totũ ambusta reuixit, & in Bœotia derosæ à locustis ficus iterum germinauere. Mutantur arbores & colore, fiuntq; ex nigris candidæ, nõ semper prodigiosæ, & maxime quæ ex semine nascuntur, ut populus alba in nigram transit. Quidam & sorbum si in calidiora loca uenerit, sterilescere putant. Prodigio aũt fiunt ex dulcibus acerba poma, aut dulcia ex acerbis, è caprifico fici & contrà, graui ostento, cum in deteriora mutantur, ex olea in oleastrum, ex candida uua & fico in nigras: ut Laodiceæ Xerxis aduentu platano in oleam mutata: qualibus ostentis Aristandri apud Græcos uolumen scatet, ne in infinitum abeamus: apud nos uero C. Epidij cõmentarij, in quibus arbores locutæ quoq; reperiuntur. Subsedit in Cumano arbor graui ostento, paulo ante Pompeij Magni bella ciuilia, paucis ramis eminentibus. Inuentũ Sibyllinis libris internicionẽ hominũ fore, tantoq; eam maiorẽ, quanto propius ab urbe postea facta esset. Sunt prodigia & cũ alienis locis nascuntur, ut in capitibus statuarũ uel aris, & cum in arboribus ipsis alienæ. Ficus in lauro nata est Cyzici ante obsidionem. Simili modo Trallibus palma in basi Cæsaris dictatoris circa bella ciuilia eius. Necnon & Romæ in Capitolio in capite bis bello Persei enata palma, uictoriam triumphosq; portendit: ac tempestatibus prostrata, eodem loco ficus enata est, M. Messalæ C. Cassij censorũ lustro. A quo tempore pudicitiam subuersam Piso grauis autor prodidit. Super omnia quæ unquam audita sunt erit prodigium in nostro æuo Neronis principis ruina factum in agro Marrucino, Vectij Marcelli è primis equestris ordinis oliueto uniuerso uiam publicam transgresso, aruisq; inde è contrario in locum oliueti profectis.

De remedijs morborum arborum. Cap. XXVI

NVnc expositis arborum morbis, consentaneum est dicere & remedia. Ex his quædam sunt communia omniũ, quædam propria quarundam. Communia, ablaqueatio, accumulatio, afflari radices, aut cooperiri, riguis dato potu, uel ablato, fimi succo refectis, putatione leuatis onere. Item succo emisso quibusdam ueluti detractio sanguinis, circumrasi corticis uitium extenuatio, & domitura palmitũ. Gemmas si frigus retorridas hirsutasq; fecerit, repumicatio, & quædam politura. Arborũ ijs aliæ magis, aliæ minus gaudent: ueluti cupressus & aquam aspernatur & fimũ, & circumfossuram amputationemq;, & omnia remedia odit: quinetiam necatur. Riguis & uites, & punicæ præcipue aluntur. Ficus arbor ipsa riguis alitur, pomũ uero eius marcescit. Amygdalæ si colantur fossione, florem amittunt. Nec insitas circũfodere oportet, priusq; ualidæ ferre cœperint poma. Plurimæ autem amputari sibi uolunt onerosa ac superuacua, sicut nos ungues & capillum. Reciduntur ueteres totæ, ac rursus à stolone aliquo resurgũt, sed nõ omnes, nec nisi quarum

naturam

naturam pati diximus. Rigua æstiuis uaporibus utilia, hyeme inimica, autumno uaria. Et hoc est ex natura soli, quippe cum uindemiator Hispaniarũ stagnãte solo uuas demetat. Cæterum maiore in parte orbis etiam pluuias autumni aquas eriuari conuenit. Circa canis ortus rigua maxime prosunt, ac ne tunc quidem nimia, quoniam inebriatis radicibus nocent. Et ætas modũ temperat. Nouellæ eñ minus sitiunt. Desiderant aũt maxime rigari quæ assueuere. Contrà siccis locis genita nõ expetunt humorem, nisi necessariũ. Asperiora uina rigari utiq; cupiunt in Sulmonensi Italiæ agro Fabiano, ubi & arua rigantur, mirumq; quod herbæ aqua illa necantur, fruges aluntur, & riguus pro sarculo est. In eodem agro bruma, tanto magis si niues iaceant geletúe, ne frigus uites adurat, circumfundunt riguis, quod ibi tepidare uocant, memorabili natura in amne solo. Sed idem æstate uix tolerandi rigoris.

De caprificatione, & stercoratione. Cap. XXVII

CArbunculi ac rubiginum remedia demonstrabimus uolumine proximo. Interim est & scarificatio quædã in remedijs: cũ macie corticis ex ægritudine astringente se, iustoq; plus uitalia arborum cõprimente, exactam falcis aciem utraq; manu imprimentes, perpetuis incisuris deducunt, ac ueluti cutẽ laxant. Salutare id fuisse, argumento sunt dilatatæ cicatrices, & internato corpore expletæ. Magnaq; ex parte similis hominum medicina & arborum est, quando earum quoq; terebrantur ossa. Amygdalæ ex amaris dulces fiunt, si circumfosso stipite, & ab ima parte circumforato defluens pituita abstergeatur: & ulmis detrahitur succus inutilis, supra terram foratis usq; ad medullã in senecta, aut cum alimento nimio abundare sentiũtur. Idem & ficorũ turgido cortice incisuris in obliquum leuibus emittitur. Ita fit ne decidant fructus. Pomiferis quæ germinãt, nec ferũt fructum, fissa radice inditur lapis, fertilesq; fiunt. Hoc idem & amygdalis, è robore cuneo adacto. In piris sorbisq; è tæda, ac cinere & terra cooperto. Etiam radices circuncidisse prodest uitium luxuriantiũ ficorumq;, & circuncisis cinerem addidisse. Fici serotinæ fiunt, si primæ grossi, cum fabæ magnitudinẽ excessere, detrahantur. Subnascuntur enim quæ serius maturescunt. Eædem cum frondere incipiũt, si cacumina rami cuiusq; detrahantur, firmiores fertilioresq; fiunt. Nam capificatione maturata, in ea culices nasci è grossis manifestũ est: quoniam cum euolauere, non inueniuntur intus grana, quæ in eos uersa apparet. Exeundi tanta est auiditas, ut pleriq; aut pede relicto aut penna pariter erumpãt. Est & aliud genus culicum quos uocant centrinas, fucis apum similes ignauia maliciaq; cum pernicie uetorum & utilium. Interimunt enim illos, atq; ipsi moriuntur. Vexant & tineæ semina ficorum. Contra quas remedium, in eadem scrobe defodere Italicam lentiscum inuersa parte quæ fuerit à cacumine. Vberrimas autem ficus rubrica amurca diluta, & cum fimo infusa radicibus frondere incipientium facit. Caprificorũ laudantur maxime nigræ, & in petrosis, quoniam frumenta plurima habeant, caprificatio ipsa post imbrẽ. In primis autem cauendum, ne ex remedijs uitia fiant, quod euenit nimia aut intempestiua medicina. Interlucatio arboribus prodest, sed omnium annorum trucidatio inutilissima. Vitis tantũ tonsuram annuam quærit, alternam myrtus, punicę, oleæ, quia celeriter fruticescunt. Cæteræ rarius tondentur: Nulla autumno. Ac ne raduntur quidem, nisi uere putatione. Plagæ ad uitalia sunt omnia quæcunq; nõ superuacua. Similis fimi ratio. Gaudẽt eo, sed cauẽdum est ne in feruore solis admoueatur, ne immaturum, ne ualidius q̃ opus sit. Vrit uineas suillum, nisi quinquennio interposito, præter quàm si riguis diluatur. Et è coriariorum sordibus nisi admixta aqua. Item largius. Iustũ existimant in denos pedes quadratos tres modios. Id quidem soli natura decernet. Columbino ac suillo plagis quoq; arborũ medent. Si mala punica acida nascantur, ablaqueatis radicibus fimum suillum adhibent: eo anno uinolenta, proximo dulcia futura. Alij urina hominis, aqua mixta riganda censent quater anno, singulis amphoris: aut cacumina spargi uino lasere diluto. Si findantur in arbore, pediculum intorqueri. Ficis utique amurcam affundi. Cæteris arboribus ægris, fecem uini, ac lupinum circa radices earũ seri. Aqua quoq; lupini decocti circumfusa, pomis

prodest

prodeſt. Fici cum Vulcanalibus tonuit, cadunt. Remedium eſt, ut ante ſtipula hordeacea areæ ſtringantur. Ceraſos præcoces facit, cogitq; matureſcere calx admota radicibus. Et hæc ante omnia poma interuelli melius eſt, ut quæ relicta ſunt grandeſcant.

De diuerſis medicamentis arborũ contra uenenata animalia, & contra formicas, & contra noxia animalia. Cap. XXVIII

QVædam pœna emendantur, aut morſu excitantur, ut palmæ & lentiſci. Salſis enim aquis aluntur. Salis uim & cinis, ſed leniorem habet. Ideo ficis aſperguntur ruta ne fiant uerminoſæ, néue radices putreſcãt. Quin & uitium radicibus aquam ſalſam iubent affundi, ſi ſint lachrymoſæ. Si uero fructus earũ decidant, cinerem aceto aſpergi, ipſasq; illini, aut ſandaracha, ſi putreſcat uua. Si uero fertiles non ſunt, aceto acri ſubacto cinere rigari atq; oblini. Quod ſi fructum nõ maturent, prius inareſcentem, præciſarũ ad radices plagam, fibraſq;, aceto acri & urina uetuſta madefacere, atq; eo luto obruere, ſæpe fodere. Olearum, ſi parũ promiſere fructus, nudatas radices hyberno frigori opponunt, eaq; caſtigatione proficiunt. Omnia hæc annua cœli ratione conſtant. Et aliquando ſerius poſcuntur, aliquãdo celerius. Necnõ ignis aliquid prodeſt, ut harũdini. Ambuſta nanq; denſior mitiorq; ſurgit. Cato & medicamenta quædã cõponit, menſuræ quoq; diſtinctione, ad maiorũ arborum radices amphoram, ad minorũ urnam amurcæ, & aquæ portionem æquã, ablaqueatis prius radicibus paulatim affundi iubẽs. In olea hoc amplius, ſtramẽtis antea circũpoſitis: Item fico. Huius præcipue ueterẽ terrã adaggerari radicibus, ita futurũ ut nõ decidãt groſſi, maiorq; fœcũditas nec ſcabra proueniat. Simili modo ne conuoluolus fiat in uinea, amurcæ cõgios duos decoctos in craſsitudinẽ mellis, rurſus cũ bituminis tertia parte, & ſulphuris quarta ſub dio coqui, quoniã exardeſcat ſub tecto. Hoc uites circa capita ac ſub brachijs ungi: ita nõ fore cõuoluolũ. Quidã cõtenti ſunt fumo huius mixturæ ſuffire uineas ſecundo flatu, cõtinuo triduo. Pleriq; nõ minus auxilij & alimenti arbitrantur in urina ꝙ Cato in amurca, addita modo aquę pari portione, quoniã p ſe noceat. Alij uoluocẽ appellãt animal prærodens pubeſcentes uuas: quod ne accidat, falces cũ ſint exacutæ fibrina pelle detergũt, atq; ita putant. Aut ſanguine urſino liniri uolunt poſt putationẽ eaſdẽ. Sunt arborũ peſtes & formicæ. Has abigunt, rubrica ac pice liquida perunctis caudicib. Necnõ & piſce ſuſpẽſo iuxta in unũ locũ cõgregãt. Aut lupino trito cũ oleo radices linũt. Multi & has & talpas amurca necãt: cõtraq; erucas & mala ne putreſcant, lacertę uiridis felle tangi cacumina iubẽt. Priuatim aũt cõtra erucas ambiri arbores ſingulas à muliere incitati mẽſis nudis pedibus recincta. Item ne ꝗd animal paſtu malefico decerpat frondẽ, fimo boũ diluto aſpergi folia, quoties imber interueniat, quoniã ita abluatur uirus medicaminis: mira quædã excogitante ſolertia humana. Quippe cũ auerti carmine grandines credant pleriq;, cuius uerba inſerere nõ equidẽ ſerio auſim, quanq; à Catone prodita, cõtra luxata membra iungẽda harundinũ fiſſuræ. Idẽ arbores religioſas lucoſq; ſuccidi permiſit ſacrificio prius facto: cuius rei rationẽ notionẽq; eodẽ uolumine tradidit.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XVIII.

PROOEMIVM.

Quod antiquis maximũ ſtudium agriculturæ fuit, & de hortorum ſingulari diligentia. Cap. I

SEQVITVR natura frugũ hortorumq; ac florũ, quæq; alia præter arbores aut frutices benigna tellure proueniũt, uel per ſe tantũ herbarum immenſa contemplatione, ſi quis æſtimet uarietatem, numerũ, flores, odores, coloreſq;, & ſuccos ac uires earum, quas ſalutis aut uoluptatis hominum gratia gignit. Qua in parte primũ omnium patrocinari terræ, & adeſſe cun

ctorum parenti iuuat, quanq; inter initia operis defensæ. Quoniam tamen ipsa materia intus accendit ad reputationem eiusdem parientis & noxia, nostris eam criminibus urgemus, culpamq; nostrã illi imputamus. Genuit uenena, sed quis inuenit illa præter hominem? Cauere ac refugere alitibus ferisq; satis est. Atq; cum in arbores exacuant limentq; cornua elephanti, & saxo rhinocerotes, & utroq; apri dentiũ sicas, sciantq; ad nocendum se præparare animalia, quod tamen eorum tela sua excepto homine uenenis tingit? Nos & sagittas ungimus, ac ferro ipsi nocentius aliquid damus. Nos & flumina inficimus & rerum naturæ elementa. Ipsum quoq; quo uiuitur aerem in perniciem uertimus. Neque est ut putemus ignorari ea ab animalibus, quæ quidem quæ præpararent contra serpentium dimicationem, quæ post prælium ad medendũ excogitarent indicauimus. Nec ab ullo præter hominẽ ueneno pugnatur alieno. Fateamur ergo culpam, ne ijs quidem quæ nascuntur contenti: etenim complura eorũ genera humana manu fiunt. Quid? nõ & hominis quidem ut uenena nascuntur? Atra ceu serpentiũ lingua uibrat, tabesq; animi contrectata adurit culpantiũ omnia, ac dirarum alitũ modo, tenebris quoq; suis & ipsarum noctium quieti inuidentium gemitu (quæ sola uox eorũ est) ut inauspicatarum animantium uice obuij quoq; uetent agere, aut prodesse uitæ. Nec ullum aliud abominati spiritus præmiũ nouere, quàm odisse omnia. Verũ & in hoc eadẽ naturæ maiestas, tanto plures bonos genuit ac frugi, quanto fertilior in ijs quæ iuuant aluntq;: quorũ æstimatione & gaudio nos quoq;, relictis æstuationi suæ istis hominum turbis, pergemus excolere uitam: eoq; constantius, quo operæ nobis maior quàm famæ gratia expetitur. Quippe sermo circa rura est, agrestesq; usus, sed quibus uita honosq; apud priscos maximus fuerit.

Quæ corona prima Romæ. Cap. II

ARuorum sacerdotes Romulus in primis instituit, seq; duodecimũ fratrẽ appellauit inter illos, ab Acca Laurentia nutrice sua, spicea corona quæ uitta alba colligaretur, in sacerdotio ei pro religiosissimo insigni data, quæ prima apud Romanos fuit corona: honosq; is nõ nisi uita finitur, & exules etiã captosq; comitatur. Bina tunc iugera po. Ro. satis erant, nulliq; maiorẽ modũ attribuit: quo seruos paulo ante principis Neronis, contemptis huius spatij uiridarijs, piscinas iuuat habere maiores, gratũq; si nõ aliquẽ & culinas. Numa instituit deos fruge colere, & mola salsa supplicare, atq; (ut autor est Hemina) far torrere, quoniã tostũ cibo salubrius esset. Id uno modo cõsecutũ, statuendo nõ esse purũ ad rẽ diuinã nisi tostũ. Is & fornacalia instituit farris torrendi ferias, & æque religiosas terminis agrorũ. Hos eñ deos tunc maxime nouerãt. Seiamq; à serẽdo, Segestã à segetibus appellabãt, quarũ simulacra in circo uidemus. Tertiã ex ijs nominare sub tecto religio est. Ac ne degustabãt qdẽ nouas fruges aut uina anteq; sacerdotes primitias libasset.

De iugere, & actu, & legibus circa pecora, & quoties & quibus temporibus fuit summa uilitas annonæ, & qui agricultura illustres. Cap. III

IVgerum uocabatur, quod uno iugo boum in die exarari posset. Actus, in quo boues agerentur, cũ aratur, uno impetu iusto. Hic erat CXX. pedũ, duplicatusq; in longitudinem iugerum faciebat. Dona amplissima imperatorum ac fortium ciuium, quantũ quis uno die plurimum circumarauisset. Item quartarij farris aut heminæ conferente populo. Cognomina etiam prima inde, Pilumni, qui pilum pistrinis inuenerat: Pisonis à pisendo. Iam Fabiorum, Lentulorum, Ciceronum, ut quisq; aliquod optime genus sereret. Iuniorum familiæ Bubulcum nominauerunt, qui bubus optime utebatur. Quin & in sacris nihil religiosius confarrationis uinculo erat. Nouæq; nuptæ farreum præferebant. Agrum male colere, censorium probrum iudicabatur. Atq; (ut refert Cato) quem uirum bonũ colonũ dixissent, amplissime laudasse existimabãt. Hinc & locupletes dicebãt, loci, hoc est, agri plenos. Pecunia ipsa à pecore appellabatur. Etiã nunc in tabulis censorijs pascua dicuntur omnia, ex quibus populus reditus habet, quia diu hoc solũ uectigal fuerat. Multatio quoq; non nisi ouium boumq; impendio dicebatur: non omittenda priscarum le-

gum

gum beneuolentia. Cautũ quippe eſt, ne bouem priuſquã ouem nominaret qui indiceret multam. Ludos boum cauſa celebrantes, bubetios uocabant. Seruius rex, ouiũ boumq́ꝫ effigie primus æs ſignauit. Frugem quidẽ aratro quæſitã furtim nocte pauiſſe, ac ſecuiſſe, puberi XII tabulis capitale erat, ſuſpenſumq́ꝫ Cereri necari iubebant grauius ꝙ̃ in homicidio conuictũ: Impubem prætoris arbitratu uerberari, noxiamúe duplionemúe decerni. Iam diſtinctio honosq́ꝫ ciuitatis ipſius non aliunde erat. Ruſticæ tribus laudatiſſimæ eorum qui rura haberent. Vrbanæ uero, in quas transferri ignominię eſſet, deſidiæ probro. Itaq́ꝫ quatuor ſolæ erãt à partibus urbis, in quis habitabant, ſuburrana, palatina, collina, exquilina. Nundinis urbem reuiſitabant, & ideo comitia nundinis haberi non licebat, ne plebs ruſtica auocaretur. Quies ſomnusq́ꝫ in ſtramentis erat. Gloriam deniq́ꝫ ipſam à farris honore adoream appellabant. Equidem etiã uerba priſcæ ſignificationis admiror. Ita enim eſt in cõmentarijs Pontificũ: Augurio canario agendo dies conſtituantur, priuſquã frumenta uaginas exeant, & anteꝙ̃ in uaginas perueniant. Ergo ijs moribus non modo ſufficiebant fruges, nulla prouinciarũ paſcente Italiam, uerumetiã annonæ uilitas incredibilis erat. Manius Marcius ædilis plebis primũ frumentũ populo in modios aſſibus donauit. Minucius Augurinus, qui Sp. Melium coarguerat, farris pretiũ in trinis nundinis ad aſſem redegit undecimus plebei tribunus: qua de cauſa ſtatua ei extra portã trigeminam, à populo ſtipe collata ſtatuta eſt. Trebius in ædilitate aſsibus populo frumentum præſtitit. Quam ob cauſam & ei ſtatuæ in Capitolio & palatio dicatæ ſunt. Ipſe ſupremo die populi humeris portatus in rogum eſt. Verum quo anno mater deûm aduecta Romam eſt, maiorẽ ea æſtate ꝙ̃ antecedentibus annis x. factã eſſe tradũt. M. Varro autor eſt, cum L. Metellus in triumpho plurimos duxit elephantos, aſſibus ſingulis farris modios fuiſſe, item uini congios, ficiq́ꝫ ſiccæ pondo XXX. olei pondo X. carnis pondo XII. Nec è latifundijs ſingulorum contingebat arcentiũ uicinos. Quippe etiam lege Stolonis Licinij incluſo modo D iugerum, & ipſo ſua lege damnato, cũ ſubſtituta filij perſona amplius poſſideret. Luxuriãtis iam Reip. fuit iſta menſura. Marci quidem Curij poſt triumphos immenſumq́ꝫ terrarum adiectum imperio nota concio eſt, perniciosum intelligi ciuem, cui ſeptem iugera nõ eſſent ſatis. Hæc autem menſura plebei poſt exactos reges aſſignata eſt. Quænam ergo tantæ ubertatis cauſa erat? Ipſorũ tunc manibus imperatorum colebãtur agri (ut fas eſt credere) gaudente terra uomere laureato, & triumphali aratore: ſiue illi eadem cura ſemina tractabãt, qua bella, eademq́ꝫ diligentia arua diſponebãt, quà caſtra: ſiue honeſtis manibus omnia lætius proueniũt, quoniã & curioſius fiũt. Serentem inuenerunt dati honores Serranum, unde cognomen. Aranti quatuor ſua iugera in Vaticano, quæ prata Quintia appellantur, Cincinnato uiator attulit dictaturam, & quidem ut traditur nudo, plenoq́ꝫ pulueris etiamnum ore. Cui uiator, uela corpus, inquit, ut proferam Senatus populiq́ꝫ Romani mandata. Tales tum etiam uiatores erãt, quod ipſum nomen inditum eſt ſubinde & ex agris ſenatum ducesq́ꝫ accerſentibus. At nunc eadem illa uincti pedes, damnatæ manus, inſcripti uultus exercent: non tamen ſurda tellure, quæ parens appellatur, coliq́ꝫ dicitur & ipſa: honore his abſumpto, ut nõ inuita ea, & indigne ferente, credatur id fieri. Sed nos miramur ergaſtulorum non eadem emolumenta eſſe quæ fuerunt imperatorum. Igitur de cultura agri præcipere principale fuit & apud exteros. Siquidẽ & reges fecere, Hiero, Philometor, Attalus, Archelaus: & duces, Xenophon, & Pœnus etiam Mago: cui quidem tantum honorem ſenatus noſter habuit Carthagine capta, ut cum regulis Africæ bibliothecas donaret, unius eius duodetriginta uolumina cenſeret in Latinam linguam transferenda, cum iam M. Cato præcepta condidiſſet, peritisq́ꝫ linguæ Punicæ dandum negocium, in quo præceſſit omnis uir clariſsimæ familiæ D. Syllanus. Sapientes uero complures, quos ſequentes prætexuimus in hoc uolumine, non ingrate nominando M. Varrone, qui octogeſimumprimum uitæ annũ agens de ea re prodendum putauit.

Ratio de agricultura. Cap. IIII

APud Romanos multo ſerior uitiũ cultura eſſe cœpit. Primoq; ut neceſſe erat arua tantum coluere. Quorum nobis ratio nunc tractabitur nõ uulgari modo, uerum ut adhuc fecimus, & uetuſtis & poſtea inuentis omni cura perquiſitis, cauſaq; rerũ & ratione ſimul eruta. Dicemus & ſydera, ſyderumq; ipſorũ terreſtria ſigna dabimus indubitata. Quandoquidem qui adhuc ea diligentius tractauere, quibuſuis oratoribus potiusq; agricolis ſcripſiſſe poſſunt uideri. Ac primũ omniũ oraculis maiore ex parte agemus, quę nõ in alio uitæ genere plura certioráue ſunt. Cur enim nõ uideantur oracula, à certiſsimo die, maximeq; ueridico uſu profecta? Principium autem à Catone ſumemus.

Laus agricolarum, & quæ obſeruanda in agro parando. Cap. V

FOrtiſsimi uiri & milites ſtrenuiſsimi ex agricolis gignuntur, minimeq; male cogitantes. Prædiũ ne cupide emas. In re ruſtica operæ ne parcas, in agro emendo minime. Quod male emptum eſt, ſemper pœnitet. Agrum paraturos ante omnia intueri oportet aquarũ uim, & uicinũ. Singula magnas interpretationes habent, nec dubias. Cato in conterminis hoc amplius æſtimari iubet, quo pacto niteāt. In bona eſt, inquit, regione bene nitere. Attilius Regulus ille Punico bello bis cõſul aiebat, neq; fœcundiſſimis locis inſalubrem agrum parandũ, neq; effœtis ſaluberrimũ. Salubritas loci nõ ſemper incolarum colore detegitur, quoniā aſſueti etiā in peſtilentibus durant. Præterea ſunt quædā partibus anni ſalubria: Nihil aũt ſalutare eſt, niſi quod toto anno ſalubre. Malus eſt ager, cũ quo dominus luctatur. Cato inter prima ſpectari iubet, ut ſolũ ſua uirtute ualeat qua dictum eſt poſitione. Vt operariorũ copia propè ſit oppidumq; ualidum: Vt nauigiorũ euectus uel itinerũ: Vt bene ædificatus & cultus, in quo falli pleroſq; uideo. Segniciem enim prioris domini pro emptore eſſe arbitrantur. Nihil eſt dānoſius deſerto agro. Itaq; Cato, De bono dño melius emi, nec temere cõtemnendā alienā diſciplinā: agroq; ut homini, q̃uis quæſtuoſus ſit, ſi tñ & ſumptuoſus, nõ multũ ſupereſſe. Ille in agro quæſtuoſiſsimā iudicat uitē, nõ fruſtra, quoniā ante omnia de impenſæ ratione cauit. Proxime hortos riguos, nec id falſo, ſi & ſub oppido ſint. Et prata, quæ antiqui parata dixere. Idēq; Cato interrogatus, quis eſſet certiſsimus quæſtus, reſpondit, Si bene paſcat. Quis proximus? ſi mediocriter paſcat. Sũma omniũ in hoc ſpectādo fuit, ut fructus is maxime probaret, qui q̃ minimo impēdio cõſtaturus eſſet. Hoc ex locorũ occaſione aliter alibi decernitur. Eodemq; pertinet, quod agricolā uendacē oportere eſſe dixit. Fundũ in adoleſcētia cõſerendũ ſine cunctatione, ædificandũ nõ niſi cõſito agro. Tũc quoq; cunctāter, optimũq; eſt (ut uulgo dixere) aliena inſania frui, ſed ita, ut uillarũ tutela nõ ſit oneri. Eũ tamen qui bene habitet, ſæpius uentitare in agrũ, frontemq; domini plus prodeſſe q̃ occipitium, nõ mentiuntur.

De uillarũ poſitione, & præcepta antiquorũ de agro colendo. Cap. VI

MOdus hic probatur, ut neq; fundus uillam quærat, neq; uilla fundum. Non ut fecerunt iuxta diuerſis eadē ætate exemplis L. Lucullus & Q. Scæuola, cũ uilla Scæuolæ fundus careret, uilla Luculli agro. Quo in genere cenſoria caſtigatio erat, minus arare q̃ uerrere. Nec hoc ſine arte quadā eſt. Nouiſsimus uillā in Miſenenſi poſuit C. Marius ſepties cõſul, ſed peritia caſtrametandi, ſic ut cõparatos ei cæteros etiam Sylla Felix cęcos fuiſſe diceret. Cõuenit nec iuxta paludes ponendā eſſe, neq; aduerſo amne. Quanq; Homerus omnino è flumine ſemper antelucanas auras inſalubres uetiſsime tradit. Spectare in æſtuoſis locis ſeptentrionē debet, meridiem in frigidis. In temperatis exortũ æquinoctialem. Agri ipſius bonitas, quibus argumentis iudicāda ſit, quanq; de terræ optimo genere differentes abunde dixiſſe poſſumus uideri, etiamnũ tamen traditas notas ſubſignabimus, Catonis maxime uerbis: Ebulũ, uel prunus ſylueſtris uel rubus, bulbus minutus, trifoliũ, herba pratenſis, quercus, ſylueſtris pirus malusq;, frumentarij ſoli notæ. Itē nigra terra, & cinerei coloris. Omnis creta coquit, niſi permacra. Sabulum etiā, niſi id pertenue eſt: & multo campeſtribus magis quàm cliuoſis reſpondent eadem. Modũ agri in primis

ſeruandum

seruandũ antiqui putauere. Quippe ita censebant, Sarius esse minus serere, & melius arare. Qua in sententia & Vergilium fuisse uideo. Verumq; confitentibus latifundia perdidere Italiam: iam uero & prouincias. Sex domini semissem Africæ possidebant, cũ interfecit eos Nero princeps: nõ fraudando magnitudine hac quoq; sua Cn. Pompeio, qui nũquam agrũ mercatus est cõterminũ. Agro empto domũ uendendã inclementer, atq; nõ ex utilitate publici status Mago censuit, hoc exordio præcepta pandere ingressus, ut tamen appareat assiduitatẽ desideratã ab eo. Dehinc peritia uillicorũ in cura habenda est, multaq; de ijs Cato præcipit. Nobis satis sit dixisse, q̃ proximũ dño cordi esse debere, & tamen sibimetipsi nõ uideri. Coli rura ergastulis pessimũ est, & quicquid agitur à desperantibus. Temerariũ uideatur unam uocem antiquorum posuisse, & fortassis incredibile penitus existimetur, Nihil minus expedire q̃ agrũ optime colere. L. Tarius Ruffus infima natalium humilitate, consulatũ militari industria meritus, antiquæ aliàs parsimoniæ, circiter millies H—S liberalitate diui Augusti cõgestũ usq; ad detractionẽ hæredis exhausit, agros in Piceno coemendo, colendoq; in gloriã. Internicionẽ ergo famemq; censemus? Imò hercule iudico modum rerum omniũ utilissimũ. Bene colere necessariũ est, optime damnosum, præterq; sobole sua, colonóue pascẽdis. Alioqui domino aliquas messes colligere nõ expedit, si cõputetur impendiũ operæ. Nec temere oliuam. Nec quasdam terras diligenter colere, sicuti in Sicilia tradunt. Itaq; decipi aduenas. Quonam igitur modo utilissime colentur agri? ex oraculo scilicet, malis bonis. Sed defendi æquũ est abauos, qui præceptis suis prospexere uitæ. Nam cũ dicerẽt malis, intelligere uoluere uilissimos. Summum prouidentiæ illorũ fuit, ut quam minimum esset impendij. Præcipiebant enim ista, qui triumphali denas argenti libras in supellectile crimini dabãt, q mortuo uillico relinquere uictorias, & reuerti in sua rura postulabãt, quorũ prædia colenda suscipiebat resp. exercitusq; ducebant senatu illis uillicante. Inde illa reliqua oracula, Nequam agricolam esse quisquis emeret, quod præstare ei fundus posset. Malũ patremfamiliâs quisquis interdiu faceret quod noctu posset, nisi intempestate cœli. Peiorẽ qui profestis diebus ageret quod feriatis deberet. Pessimũ qui sereno die sub tecto potius operaretur, q; in agro. Nequeo mihi temperare, quo minus unũ exemplum antiquitatis afferam, ex quo intelligi possit, apud populum etiã de culturis agendi morem fuisse, qualiter defendi soliti sint illi uiri. C. Furius Cresinus è seruitute liberatus, cũ in paruo admodũ agello largiores multo fructus perciperet, q; ex amplissimis uicinitas, in inuidia magna erat, ceu fruges alienas pelliceret ueneficijs. Quamobrem à Sp. Albino curuli die dicta, metuens damnationem, cum in suffragium tribus oporteret ire, instrumentum rusticũ omne in forũ attulit, & adduxit filiam ualidam, atq; (ut ait Piso) bene curatam ac uestitam, ferramenta egregie facta, graues ligones, uomeres ponderosos, boues saturos. Postea dixit: Veneficia mea Quirites hæc sunt, nec possum uobis ostendere, aut in forum adducere lucubrationes uigiliasq; & sudores. Omniũ sententijs absolutus. Itaq; est profecto, opera nõ impensa cultura cõstat. Et ideo maiores fertilissimum in agro oculum domini esse dixerunt. Reliqua præcepta reddentur suis locis, quæ propria singulorum generum erũt. Interim cõmunia quæ succurrunt, nõ omittemus. Et in primis Catonis humanissimũ & utilissimũ, Id agendum, ut diligãt uicini. Causas reddit ille, quas existimamus nulli esse dubias. Inter prima idem cauet, ne familiæ malæ sint, Nihil sero faciendum in agricultura omnes censent: iterumq; suo quæq; tẽpore facienda. Et tertio præcepto, prætermissa frustra reuocari. De terra cariosa execratio Catonis abunde indicata est. Quanquam prædicere non cessat is. Quicquid per asellũ fieri potest, uilissime constat. Filix biennio moritur, si frondem agere nõ patiaris. Id efficacissime contingit, germinantis ramis baculo decussis. Succus enim ex ipsa defluens, necat radices. Aiunt & circa solstitium auulsas non renasci, nec harundine sectas, aut exaratas uomeri harundine imposita. Similiter & harundinẽ exarari filice uomeri imposita præcipiunt. Iuncosus ager uerti pala debet, at in saxoso bidentibus. Fru

tecta igni optime tolluntur. Humidiorem agrũ foſsione concidi atq; ſiccari, utiliſſimũ eſt, Foſſas autẽ retuſis locis apertas relinqui, in ſolutiore terra ſepibus firmari, Imbricibus ac ſupinis lateribus procumbere, quaſdam occæcari, & in alias dirigi maiores patentioreſq;, ſi ſit occaſio, ſilice uel glarea ſterni. Ora utrinq; lapidibus ſtatuminari, & alio ſuperintegi. Syluæ extirpandæ rationẽ Democritus prodidit, lupini flore in ſucco cicutæ uno die macerato, ſparſiſq; radicibus.

De frugum generibus & natura. Cap. VII

ET quoniam præparatus eſt ager, natura nunc indicabitur frugum. Sunt aũt duo prima earũ genera, Frumenta, ut triticum, hordeum: & legumina, ut faba & cicer. Differentia uero notior, quàm ut indicari deceat. Frumenti ipſius totidem genera per tempora ſatu diuiſa. Hyberna quæ circa uergiliarum occaſum ſata terra per hyemem nutriuntur, ut triticum, far, hordeum. Aeſtiua quæ æſtate ante uergiliarum exortum ſeruntur, ut milium, panicum, ſeſama, horminum, irio, Italiæ duntaxat ritu. Alioquin in Græcia & Aſia omnia uergiliarum occaſu ſeruntur. Quædam autẽ utroq; tempore in Italia. Ex his quædam & tertio, ueris ſcilicet. Aliqui uerna, milium, panicum, lentem, cicer, alicam appellant, Sementica autem triticũ, hordeum, fabam, napum, rapam. Et in tritici genere pars aliqua pabuli eſt, quadrupedũ cauſa ſati, ut farrago: & in leguminibus, ut uicia. At cõmune quadrupedum hominumq; uſui, lupinum. Legumina omnia ſingulas habent radices, præter fabam, easq; ſurculoſas, quia nõ in multa diuiduntur: altiſſimas autẽ cicer. Frumenta multis radicantur fibris ſine ramis. Erumpit à primo ſatu hordeũ die ſeptimo: legumina quarto, uel cum tardiſſime ſeptimo: faba à xv. die ad xx. legumina in Aegypto tertio die. Ex hordeo alterum caput grani in radicem exit, alterũ in herbam, quæ & prior floret. Radicem craſſior pars grani fundit, tenuior florem. Cæteris ſeminibus eadem pars, & radicem & florem. Frumenta hyeme in herba ſunt, uerno tempore faſtigiantur in ſtipulam, quæ ſunt hyberni generis: at milium & panicum in culmum geniculatum & concauũ, ſeſama uero in ferulaceum. Omnium ſatorum fructus, aut ſpicis continetur, ut tritici, hordei, muniturq; uallo ariſtarum quadruplici: aut includitur ſiliquis, ut leguminum: aut uaſculis, ut ſeſamæ, ac papaueris. Milium, ac panicum tantũ pro indiuiſo, & paruis auibus expoſita ſunt. Indefenſa quippe membranis continentur. Panicum à paniculis dictum, cacumine languido nutãte, paulatim extenuato culmo penè in ſurculũ prædenſis aceruatur granis, † cum longiſſimo pedali: milij comæ granũ cõplexæ fimbriato capillo curuantur. Sunt & panico genera, Mammoſo, è pano paruis racemato paniculis, & cacumine gemino. Quin & colore diſtinguũtur, candido, nigro, ruffo, etiã purpureo. Panis multifarie & è milio fit, è panico rarius. Sed nullũ frumentũ ponderoſius eſt, aut quod coquendo magis creſcat. LX. enim pondo panis è modio reducunt, modiũq; pultis ex tribus ſextarijs madidis. Milium intra hos decem annos ex India in Italiam inuectum eſt, nigrũ colore, amplum grano, harundineum culmo. Adoleſcit ad pedes altitudine ſeptem prægrandibus culmis, Lobas uocant, omniũ frugũ fertiliſſimũ. Ex uno grano terni ſextarij gignuntur. Seri debet in humidis. Frumenta quædam in tertio geniculo ſpicam incipiunt concipere, quædam in quarto, ſed etiamnũ occultam. Genicula aũt ſunt tritico quaterna, farri ſena, hordeo octona. Sed non ante ſupradictum geniculorum numerum conceptus eſt ſpicæ: qui ut ſpem ſui fecit, quatuor aut quinq; tardiſſime diebus florere incipiunt: totidemq; aut paulo pluribus defloreſcunt, hordea uero cũ tardiſsime ſeptem. Varro quater nouenis diebus fruges abſolui tradit, & menſe nono meti. Fabæ in folia exeunt, ac deinde caulem emittunt, nullis diſtinctum internodijs. Reliqua legumina ſurculoſa ſunt. Ex his ramoſa, cicer, eruum, lens. Quorundam caules ſparguntur in terram, ſi non habeant adminiculum, ut piſorum. Quod ſi non habuere, deteriora fiunt. Leguminum unicaulis faba ſola, unus & lupinis. Cæteris ramoſus prætenui ſurculo. Omnibus uero fiſtuloſus. Folium quædam à radice mittunt, quædam à cacumine. Frumentum & hordeum utrunq;, & quicquid in ſtipula eſt, in cacumine unum folium habet. Sed hordeo ſcabra ſunt, cæteris leuia. Multipli

Vetus, cum longiſsima pedali obſ.

cia con

cia contrà fabæ,ciceri,piso. Frumentis foliũ harundinaceũ,fabæ rotundũ,& magnæ leguminũ parti. Longiora eruiliæ & piso. Faseolis uenosa,sesamæ & irioni sanguinea. Cadunt folia lupino tantum,& papaueri. Legumina diutius florẽt, & ex his eruũ ac cicer,sed diutissime faba XL. diebus. Non aũt singuli scapi tandiu, quoniam alio desinente alius incipit:nec tota seges,sicut frumẽti,pariter. Siliquãtur uero omnia diuersis diebus, & ab ima primum parte,paulatim flore subeunte. Frumenta cum defloruere crassescunt,maturanturqꝫ,cum plurimũ diebus XL. perficiũtur:item faba, Paucissimis cicer. Id enim à semẽte diebus XL. perficitur. Milium,& panicum,& sesama,& omnia æstiua, XL. diebus maturantur à flore,magna terræ cœliqꝫ differẽtia. In Aegypto enim hordeũ sexto à satu mense,frumenta septimo metuntur. In Hellade hordeũ. In Peloponneso octauo, & frumẽta etiamnum tardius. Grana in stipula crinito textu spicantur. In faba leguminibusqꝫ, alternis lateribus siliquãtur. Fortiora ad hyemes frumenta, legumina in cibo. Tunicæ frumento plures. Hordeum maxime nudũ,& alica,sed præcipue auena. Calamus altior frumento,quàm hordeo. Arista mordacior hordeo. In area exteruntur triticum & siligo,& hordeum. Sic & seruntur pura,qualiter moliuntur, quia tosta nõ sunt. E diuerso far, milium, panicum purgari nisi tosta non possunt. Itaqꝫ hæc cũ suis folliculis seruntur cruda. Et far in uaginulis suis seruant ad satus, atqꝫ non torrent. Leuissimum ex his hordeum,raro excedit XV. libras, & faba XXII. Ponderosius far, magisqꝫ etiamnum triticũ. Far in Aegypto ex olyra conficitur. Tertium genus spicæ hoc ibi est. Galliæ quoqꝫ suum genus farris dedere:quod illic brance uocant, apud nos sandalum, nitidissimi grani. Et alia differentia est, quod ferè quaternis libris plus reddit panis quàm far aliud. Populũ Ro. farre tantũ è frumento CCC. annis usum, Verrius tradidit. Tritici genera plura,quæ fecere gentes. Italico nullũ equidem cõparauerim candore ac pondere,quo maxime decernitur. Montanis modo comparetur Italiæ agris externum, in quo principatum tenuit Bœotia,deinde Sicilia,mox Africa. Tertium pondus erat Thracio Syrioqꝫ, deinde Aegyptio, athletarum cum decreto,quorum capacitas iumentis similis,quem diximus ordinem fecerat. Græcia & Ponticum laudauit, quod in Italiam nõ peruenit. Ex omni eadẽ genere grani prætulit dracontiam, strangiam & selenusiũ, argumento crassissimi calami: itaqꝫ pingui solo hæc genera assignabat. Leuissimũ & maxime inane, seu tenuissimi calami, in humidis seri iubebat,quoniam multo egeret alimento. Hæ fuere sententiæ Alexandro Magno regnante,cum clarissima fuit Græcia, atqꝫ in toto terrarum orbe potentissima:ita tamen ut ante mortem eius annis ferè CXLV. Sophocles poeta in fabula Triptolemo frumentum Italicum ante cuncta laudauerit,ad uerbum translata sententia,

Et fortunatam Italiam frumento canere candido.

Quæ laus peculiaris hodieqꝫ Italico est. Quo magis admiror posteros Græcorũ nullam mentionẽ huius fecisse frumenti. Nunc ex his generibus quę Romã inuehũtur,leuissimũ est Gallicũ, atqꝫ è Cherroneso aduectũ, quippe nõ excedũt in modium uicenas libras,si quis granũ ipsum ponderet. Adijcit Sardum selibras, Alexandrinũ & trientes: hoc & Siculi pondus. Bœoticũ totam libram addit, Africũ & dodrantes. In transpadana Italia scio uicenas quinas libras farris modios pendere,circa Clusiũ & senas. Lex certa naturæ,ut in quocunqꝫ genere pani militari tertia portio ad grani pondus accedat:sicut optimum frumentũ esse,quod in subactu congiũ aquæ capiat. Quibusdam generibus per se pondus, sicut Balearico:modio tritici panis pondo XXX reddit. Quibusdã in binis mixtis, ut Cyprio & Alexandrino, XX. propè libras nõ excedentibus. Cypriũ fuscum est,panemqꝫ nigrum facit:itaqꝫ miscetur Alexandrinũ candidum,redduntqꝫ XXV. pondo. Thebaicũ libras adijcit. Marina aqua subigi,quod pleriqꝫ maritimis in locis faciũt occasione lucrandi salis,utilissimũ. Non alia de causa opportuniora morbis corpora existũt. Galliæ & Hispaniæ frumento in potum resoluto,quibus diximus generibus, spuma ita concreta pro fermento utuntur, Qua de causa leuior illis quàm cæteris panis est. Differẽtia est & calami.

Craſſior quippe melioris eſt generis. Plurimis tunicis Thracium triticum ueſtitur, ob nimia frigora illi plagæ exquiſitũ. Eadem cauſa & trimeſtria inuenit, detinentibus terras niuibus, quod tertio ferè à ſatu menſe & in reliquo orbe metitur. Totis hoc alpibus notũ, & hyemalibus prouincijs nullum hoc frumento lætius. Vnicalamum præterea, nec uſq; capax, ſeriturq; nõ niſi tenui terra. Eſt & bimeſtre circa Thraciũ ſinũ, quod quadrageſimo die quàm ſatũ eſt matureſcit: mirumq;, nulli frumento plus eſſe ponderis, & furfuribus carere. Vtitur eo & Sicilia, & Achaia, montoſis utraq; partibus. Eubœa quoq; circa Caryſtum. In tantũ fallitur Columella, qui ne trimeſtris quidẽ propriũ genus exiſtimauerit eſſe, cũ ſit antiquiſſimũ. Græci trimenon uocant. Tradũt in Bactris grana tantæ magnitudinis fieri, ut ſingula ſpicas noſtras æquẽt. Primũ ex omnibus frumentis ſeritur hordeũ. Dabimus & dies ſerendi cuiq; generi, natura ſingulorũ expoſita. Hordeũ Indis ſatiuum & ſylueſtre, ex quo panis apud eos præcipuus. Italici quidem maxime oryza gaudent, ex qua ptiſanam cõficiunt, quam reliqui mortales ex hordeo. Oryzæ quidem folia carnoſa, porro ſimilia, ſed latiora: altitudo cubitalis, flos purpureus, radix gemmeæ rotunditatis. Antiquiſſimum in cibis hordeum, ſicut Athenienſium ritu Menandro autore apparet, & gladiatorum cognomine, qui hordearij uocabantur. Polentam quoq; Græci nõ aliunde præferũt. Pluribus fit hæc modis: Græci perfuſum aqua hordeũ ſiccant nocte una, ac poſtero die frigunt, deinde molis frangũt. Sunt qui uehementius toſtũ rurſus exigua aqua aſpergant, ſiccentq; prius q̃ molant, Alij uero uirentibus ſpicis decuſſum hordeũ recens purgant, madidũq; in pila tundunt, atq; in corbibus eluunt, ac ſiccatũ ſole rurſus tundũt, & purgatũ molunt. Quocunq; autem genere præparato, uicenis hordei libris, ternas ſeminis lini, & coriandri ſelibras, ſaliſq; acetabulo, torrentes ante omnia miſcent in mola. Qui diutius uolunt ſeruare, cũ polline ac furfuribus ſuis cõdunt nouis fictilibus. Italia ſine perfuſione toſtum in ſubtilẽ formam molit, ijſdem additis, atq; etiam milio. Panem ex hordeo antiquis uſitatum uita damnauit, quadrupedumq; tradidit refectibus. Ptiſanæ inde uſus ualidiſſimus ſaluberrimuſq;, tantopere probatur. Vnum laudibus eius uolumen dicauit Hippocrates, clariſſimus medicinæ ſcientia. Ptiſanæ bonitas præcipua Vticenſi. In Aegypto uero ea eſt, quæ fit ex hordeo cui ſunt bini anguli. In Bœotia & Africa genus, ex quo fiat, hordei glabrum appellat Turannius. Idem olyram & oryzam eandem eſſe exiſtimat. Ptiſanæ conficiendæ uulgata ratio eſt. Simili modo ex tritici ſemine tragum fit in Campania duntaxat & Aegypto. Amylũ uero ex omni tritico ac ſiligine, ſed optimũ ex trimeſtri. Inuentio eius Chio inſulæ debetur, & hodie laudatiſſimũ inde eſt, appellatũ ab eo quod ſine mola fiat. Proximum è trimeſtri quodã minime ponderoſo tritico. Madeſcit dulci aqua ligneis uaſis, ita ut integatur, quinq̃es in die mutata. Melius ſi & nocte, ita ut miſceatur pariter emollitum, prius q̃ aceſcat. Linteo aut ſportis ſiccatum tegulæ infunditur illitæ fermẽto, atq; ita in ſole denſatur. Poſt Chium maxime laudatur Creticũ, mox Ægyptium. Probatur autem leuitate & leuore, atq; ut recens ſit, iam & Catoni dictum. Apud nos hordei farina & ad medendũ utuntur. Mirumq;, in uſu iumentorũ ignibus durato, ac poſtea molito, offiſq; humana manu demiſſis in aluum, maiores uires, toroſq; corporis fieri. Spicæ quædam binos ordines habent, quædã plures uſq; ad ſenos. Grano ipſi aliquot differentiæ, longius, leuiuſq;, aut breuius, aut rotundius, candidius, nigrius, uel cui purpura eſt. Vltimo ad polentã, contra tempeſtates candido maxima infirmitas. Hordeũ frugum omnium molliſſimũ eſt, ſeri nõ ualet, niſi in ſicca & ſoluta terra, ac niſi læta: palea ex optimis. Stramento uero nullum cõparatur. Hordeũ ex omni frumento minime calamitoſum, quia tollitur antequam triticum occupet rubigo. Itaq; ſapientes agricolæ triticum cibarijs tantũ ſerunt. Hordeũ ſarculo ſeri dicunt, propterea celerrime redit, fertiliſſimumq;: quod in Hiſpaniæ Carthagine aprili menſe collectum eſt, hoc ſeritur eodem menſe in Celtiberia, eodemq; anno bis naſcitur. Rapitur omne à prima ſtatim maturitate feſtinantius quàm cętera. Fragili enim ſtipula & tenuiſſima palea granum

continetur

continetur. Meliorem etiam polentam fieri tradunt, si non exacta maturitate tollatur.

Non omnia frumenti genera ubiqꝫ nasci, & de reliquis in oriente generibus. Ca. VIII

FRumenti genera non eadem ubiqꝫ: neqꝫ ubi eadem sunt, iisdem nominibus. Vulgatissima far, quod adoreũ ueteres appellauere, siligo, triticũ. Hæc plurimis terris communia. Arinca Galliarũ propria, copiosa & Italiæ est. In Aegypto aũt ac Syria, Ciliciaqꝫ & Asia, ac Græciæ parte peculiares zea, olyra, tiphe. Aegyptus similaginẽ cõficit è tritico suo, nequaqꝫ Italicæ parẽ. Qui zea utuntur, nõ habẽt far. Est & hæc Italiæ in Campania maxime, semenqꝫ appellatur. Hoc habet nomẽ res præclara, ut mox docebimus: propter quã Homerus ζείδωρος ἄρουρα dixit: nõ ut aliqui arbitrãtur, quoniã uitã donaret. Amylum quoqꝫ ex ea fit, priore crassius. Hæc sola differentia est. Ex omni genere durissimum far, & cõtra hyemes firmissimũ. Patitur frigidissimos locos, & minus subactos, uel æstuosos, sitientesqꝫ. Primus antiquis Latio cibus, magno argumẽto in adoreæ donis, sicuti diximus. Pulte autẽ non pane uixisse longo tempore Romanos manifestũ, quoniã inde & pulmentaria hodieqꝫ dicũtur. Et Ennius antiquissimus uates obsidionis famẽ exprimẽs, offam eripuisse plorantibus liberis patres cõmemorat. Et hodie sacra prisca atqꝫ nataliũ pulte fritilla cõficiuntur: uideturqꝫ tam puls ignota Græciæ fuisse, ꝗ Italiæ polẽta. Tritici semine auidius nullũ est, nec quod plus alimenti trahat. Siliginem proprie dixerim tritici delitias: candor est, & sine uirtute, & sine pondere, cõueniẽs humidis tractibus, quales Italiæ sunt & Galliæ comatæ. Sed & trans alpes in Allobrogũ tantũ Aruernorumqꝫ agro pertinax, in cæteris ibi partibus biennio in triticũ transit. Remediũ, ut grauissima quæque grana eius serantur.

De pistorijs, & molitura, & farina. Cap. IX

ESiligine lautissimus panis, pistrinatũqꝫ opera laudatissima. Pręcellit in Italia, si Campana Pisis natæ misceatur. Rufior illa, at Pisana candidior, ponderosior uero cretacea. Iustũ est è grano Cãpanę quã uocãt castratã, è modio redire sextarios quatuor siliginis, uel è gregali sine castratura sextarios quinqꝫ, Pręterea floris semodiũ. Et cibarij, quod secundariũ uocant, sextarios quatuor. furfuris sextarios totidẽ. è Pisana aũt siliginis sextarios V. cætera paria sunt. Clusina Aretinaqꝫ etiamnum sextarios siliginis assumunt: in reliquis pares. Si uero pollinẽ facere libeat XVI. pondo panis redeũt, & cibarij tria, furfurũ semodiũ. Molæ discrimine hoc cõstat. Nã quæ sicca molũtur, plus farinæ reddũt: quæ salsa aqua spatsa, candidiorẽ medullã, uerũ plus retinẽt in furfure. Farinã à farre dictã nomine ipso apparet. Siligineæ farinæ modius Gallicæ XXII libras panis reddit, Italicæ duabus tribúsue amplius in artopticio pane. Nã furnaceis binas adijciũt libras in ꝗcunqꝫ genere.

De similagine, siligine, & de alijs generibus, & de pistura. Cap. X

SImilago ex tritico fit laudatissima. Ex Africo iustum est è modijs redire semodios, & pollinis sextarios quinqꝫ. Ita enim appellant in tritico, quod florẽ in siligine. Hoc ærariæ officinæ chartariæqꝫ utuntur. Præterea secundarij sextarios quatuor, furfurumqꝫ tantundem. Panes uero è modio similaginis CXXII. è floris modio CXVII. Pretium huic annona media in modios farinæ XL. asses, similagini castratæ octonis assibus amplius, siliginí castratę duplũ. Est & alia distinctio. Similago L. pollin aũt XVII. pondo panis reddere uisa, tritici XXX. cũ triente, & secundarij panis quinas selibras, totidẽ cibarij, & furfurũ sextarios sex. Siligo nunqꝫ maturescit pariter, nec ulla segetũ minus dilationẽ patitur propter teneritatem, ijs quæ maturuere protinus granũ dimittentibus. Sed minus ꝗ cætera frumenta in stipula periclitatur, quoniã semp rectã habet spicã: nec rorem cõtinet, qui rubiginẽ faciat. Ex arinca dulcissimus panis, ipsa spissior, ꝗ far, & maior spica, eadẽ & ponderosior. Raro modius grani nõ XVI. libras implet. Exteritur in Græcia difficulter: ob id iumentis dari ab Homero dicta. Hæc enim est quã olyram uocat. Eadẽ in Aegypto facilis fertilisqꝫ. Far sine arista est. Itẽ siligo, excepta ea quæ Laconica appellatur. Adijciũtur his genera, bromos, siligo exceptitia, & tragos, externa omnia ab oriente inuecta, oryzæ similia. Tiphe & ipsa eiusdem generis, ex qua fit in nostro orbe oryza. Apud Græcos est zea.

Traduntqꝫ

Traduntq́ eam ac tiphen cum sint degeneres, redire ad frumentũ, si pistæ ferantur, nec protinus, sed tertio anno. Tritico nihil est fertilius: hoc ei natura tribuit, quoniam eo maxime alat hominem: utpote cum è modio, si sit aptum solum, quale in Byzacio Africæ campo, centeni quinquageni modij reddantur. Misit ex eo loco diuo Augusto procurator eius ex uno grano (uix credibile dictu) quadringẽta paucis minus germina, extãtq́ de ea re epistolæ. Misit & Neroni similiter CCCXL. stipulas ex uno grano. Cum centesimo quidem & Leontini Siciliæ campi fundunt, alijq́, & tota Bætica, & in primis Aegyptus. Fertilissima tritici genera, ramosum, aut quod centigranũ uocant. Inuentus est iam & scapus unus centũ fabis onustus. Aestiua frumenta diximus, sesamã, milium, panicum. Sesama ab Indis uenit, ex ea & oleum cõficiunt. Color eius candidus. Huic simile est in Asia Græciaq́ erysimum: idemq́ erat nisi pinguius esset, quod apud nos uocant irionem, medicaminibus annumerandum potius q̃ frugibus. Eiusdem naturæ & horminum à Græcis dictum, sed cymino simile, seritur cum sesama: hoc & irione nullum animal uescitur uirentibus. Pistura nõ omnium facilis. Quippe & Hetruria spicam farris tosti pinsente pilo præferrato, fistula serrata, & stella intus denticulata, ut nisi intenti pinsant, cõcidantur grana, ferroq́ frangãtur. Maior pars Italiæ ruido utitur pilo, rotis etiã quas aqua uerset obiter, & molat. De ipsa ratione pinsendi Magonis proponetur sententia. Triticũ ante perfundi aqua multa iubet, postea eualli, deinde sole siccatum pilo repeti. Simili modo hordeum. Huius sextarios XX. spargi duobus sextarijs aquę. Lentẽ torrere prius, deinde cum furfuribus leuiter pinsi. Aut addito in sextarios XX. lateris crudi frusto, & harenæ semodio Eruiliam ijsdem modis quibus lentẽ. Sesamam in calida maceratã exporrigi. Deinde cõfricari, frigidæ immergi, ut paleę fluctuẽt, iterumq́ exporrigi in sole super lintea. Quod nisi festinato peragatur, lurido colore mucescere. Et ipsa aũt quæ euallũtur, uariam pisturarum rationẽ habẽt. Acus uocatur cum per se pinsitur spica tantũ aurificũ ad usus. Si uero in area teritur cũ stipula, palea, ut maiore in terrarũ parte ad pabula iumentorum. Milij, & panici, & sesamæ purgamenta, appludam uocant, alibi alijs nominibus. Milio Campania præcipue gaudet, pultemq́ candidam ex eo facit. Fit & panis prędulcis. Sarmatarum quoq́ gentes hac maxime pulte aluntur, & cruda etiã farina equino lacte uel sanguine è cruris uenis admixto. Æthiopes nõ aliam frugẽ q̃ milij hordeiq́ nouere. Panico Galliæ quædã, præcipue Aquitania utitur. Sed & circũpadana Italia addita faba, sine qua nihil cõficiunt. Ponticæ gentes nullũ panico præferunt cibum. Cætero æstiua frumenta riguis magis etiam q̃ imbribus gaudent. Milium & panicum aquis minime, cum in folia exeũt. Vetãt ea inter uites arboresq́ frugiferas seri, terram emacrari hoc satu existimantes.

De fermentis, & panis faciendi ratio, & genera, & quando primum pistores Romæ, & de cribris, & alica. Cap. XI

MIlij præcipuus ad fermenta usus, è musto subacti in annuum tempus. Simile fit ex tritici ipsius furfuribus minutis & optimis, è musto albo triduo maturato subactis, ac sole siccatis. Inde pastillos in pane faciendo dilutos, cũ similagine seminis feruefaciunt, atq́ ita farinæ miscent, sic optimum panẽ fieri arbitrantes. Græci in binos semodios farinæ satis esse besses fermenti constituere. Et hæc quidem genera uindemijs tantum fiunt. Quo libeat uero tempore, ex aqua hordeoq́ bilibres offæ feruẽti foco, uel fictili patina torrentur cinere & carbone, usq́ dum rubeant. Postea operiuntur in uasis donec acescant, hinc fermentũ diluitur. Cum fieret aũt panis hordeaceus, eruiliæ, aut cicerculæ admixtione fermentabatur: iustumq́ erat, duæ libræ in V. semodios. Nunc fermentũ fit ex ipsa farina quæ subigitur, prius q̃ addatur sal ad pultis modum decocta, & relicta donec acescat. Vulgo uero nec suffervefaciunt, sed tantũ pridie asseruata materia utuntur. Palamq́ natura est acore fermentari: sicut & ualidiora esse corpora, quę fermentato pane aluntur: quippe cũ apud ueteres ponderosissimo cuiq́ tritico, pręcipua salubritas perhibita sit. Panis ipsius uaria genera persequi superuacuũ uidetur: aliâs ab obsonijs appellati, ut ostrearij:

aliâs

aliâs à delicijs,ut attolagani,aliâs à feſtinatione,ut ſpeuſtici:nec nō à coquendi ratione,ut furnacei,uel artopticij,aut in clibanis cocti:nō pridem etiam è Parthis inuecto,quē aquaticum uocant,quoniam aqua trahitur,tenuem & ſpongioſa inanitate,alij Parthicū.Summa laus, ſiliginis bonitate & cribri tenuitate conſtat. Quidam ex ouis aut lacte ſubigunt. Butyro uero gentes etiam pacatæ, ad operis piſtorij genera tranſeunte cura. Durat ſua Piceno in panis inuentione gratia, ex alicæ materia: eū nouem diebus macerant, decimo ad ſpeciem tractæ ſubigunt uuæ paſſæ ſucco:poſtea in furnis,ollis inditum quæ rumpantur ibi,torrent.Necꝙ eſt ex eo cibus niſi madefacto,quod fit lacte maxime mulſo. Piſtores Romæ non fuerunt ad Perſicum uſꝙ bellum,annis ab urbe condita ſuper DLXXX. Ipſi panē faciebant Quirites,mulierumꝙ id opus erat, ſicut etiam nunc in plurimis gentium.Artoptam Plautus appellat in fabula quam Aululariam ſcripſit:magna ob id concertatione eruditorū, an is uerſus poetæ ſit illius:certumꝙ fit, Attei Capitonis ſententia, toſtum panem lautioribus coquere ſolitos, piſtoresꝙ tantum eos qui far pinſebant, nominatos. Nec cocos uero habebāt in ſeruitijs,eosꝙ ex macello cōducebant. Cribrorum genera Galli è ſetis equorū inuenere, Hiſpani è lino excuſſoria & pollinaria, Aegyptus è papyro atꝙ iunco. Sed inter prima dicatur & alicæ ratio, præſtantiſſimæ ſaluberrimæꝙ: quæ palma frugum indubitanter Italiam contingit.Fit ſine dubio & in Aegypto,ſed admodum ſpernenda.In Italia uero pluribus locis, ſicut Veronenſi Piſanoꝙ agro,in Campania tamen laudatiſſima. Campus eſt ſubiacens montibus nimboſis totis quidē XL M. paſ.planicie. Gratia terræ eius (ut protinus ſoli natura dicatur) puluerea ſumma, inferior bibula, & pumicis uice fiſtulans: montium quoque culpa in bonum cedit. Crebros enim imbres percolat atꝙ tranſmittit, nec dilui aut madere uoluit propter facilitatem culturæ. Eadem acceptum humorem nullis fontibus reddit, ſed temperat,& concoquens intra ſe uice ſucci continet. Seritur toto anno, panico ſemel,bis farre. Et tamen uere ſegetes quæ interquieuere fundunt roſam odoratiorem ſatiua.adeo terra nō ceſſat parere. Vnde uulgo dictum,Plus apud Campanos unguenti,quàm apud cæteros olei fieri.Quantum autem uniuerſas terras campus circumcampanus antecedit,tantū ipſum pars eius,quæ Laboriæ uocantur, quem Phlegræum Græci appellant. Finiuntur Laboriæ uia ab utroque latere conſulari,quæ à Puteolis,& quę à Cumis Capuam ducit.Alica fit è Zea quam ſemen appellauimus.Tunditur granum eius in pila lignea. Nam lapidis duritia conteritur. Nobilius,ut notum eſt, pilo uinctorū pœnali opera. Primori ineſt pyxis ferrea:excuſſis inde tunicis,iterū ijſdem armamentis nudata conciditur medulla. Ita fiunt alicæ tria genera,minimū,ac ſecundariū:grandiſſimū uero aphærema appellant. Nondum habent candorem ſuū quo præcellunt,iam tamen Alexandrinæ præferūtur.Poſtea(mirū dictu) admiſcetur creta, quæ tranſit in corpus,coloremꝙ & teneritatem affert.Inuenitur hæc inter Puteolos & Neapolim in colle Leucogeo appellato. Extatꝙ diui Auguſti decretū, quo anno ad uicena milia Neapolitanis pro eo numerari iuſſit è fiſco ſuo,coloniam deducens Capuam.Adiecitꝙ cauſam afferendi, quoniam negaſſent Campani alicam confici ſine eo metallo poſſe. In eodem reperitur & ſulphur.Emicantꝙ fontes Oraxi oculorum claritati,& uulnerum medicinæ, dentiumꝙ firmitati. Alica adulterina fit maxime quidem è zea,quæ in Africa degenerat.Latiores eius ſpicæ,nigrioresꝙ,& breui ſtipula.Pinſunt cū harena,& ſic quoꝙ difficulter conterūt utriculos,fitꝙ dimidia modij menſura. Poſteaꝙ gypſi pars quarta inſpargitur,atꝙ ut cohæſit,farinario cribro ſubcernunt.Quæ in eo remanſit,exceptitia appellatur, & grandiſſima eſt. Rurſus quæ tranſit,arctiore cernitur,& ſecūdaria uocatur.Itē cribraria,quæ ſimili modo in tertio remāſit cribro anguſtiſſimo, & tantum harenas tranſmittente. Alia ratio ubiꝙ adulterandi.Ex tritico candidiſſima atꝙ grandiſſima eligunt grana, & ſemicocta in ollis, poſtea arefaciunt ſole ad initiū,rurſusꝙ leuiter aſperſa molis frangunt. Ex zea pulchrius quàm ex tritico fit granum,quamuis id alicæ uitium ſit. Candorem autem ei pro creta lactis incocti mixtura confert.

De

De leguminibus. Cap. XII

SEquitur natura leguminũ, inter quæ maximus honos fabæ: quippe ex qua tentatus sit etiam panis. Lomentũ appellatur farina ea, aggrauaturq; põdus illa ex omni legumine. Iam uero & pabulo uenalis. Fabæ multiplex usus omnium quadrupedum generi, præcipue homini. Frumento etiam miscetur apud plerasq; gentes, & maxime panico solida, ac delicatius fracta. Quin & prisco ritu fabacia suæ religionis dijs in sacro est, præualens pulmentari cibo, & hebetare sensus existimata, insomnia quoq; facere. Ob hæc Pythagorica sententia damnata: ut alij tradidere, quoniã mortuorum animæ sint in ea. Qua de causa parentando utiq; assumitur. Varro & ob hæc flaminem ea non uesci tradit, quoniam & in flore eius literæ lugubres reperiantur. In eadem peculiaris religio. Namq; fabam utiq; è frugibus referre mos est auspicij causa, quę ideo refrina appellatur. Et auctionibus eam adhiberi lucrosum putãt. Sola certe frugum etiam exesa repletur crescente luna. Aqua marina, aliaúe salsa non percoquitur. Seritur ante Vergiliarum occasum leguminum prima ut antecedat hyemẽ. Vergilius per uer eam seri iubet, circumpadanæ Italiæ ritu. Sed maior pars malunt fabalia maturæ sationis, quàm trimestrem fructum eius. Nam siliquæ caulesq; gratissimi sunt pabulo pecori. Aquas in flore maxime concupiscit, cum uero defloruit, exiguas desiderat. Solum in quo sata est lætificat stercoris uice. Ideo circa Macedoniam Thessaliamq; cum florere incepit, uertunt arua. Nascitur & sua sponte plerisq; in locis, sicut septentriõalis Oceani insulis, quas ob id nostri fabarias appellant. Item in Mauritania syluestris passim, sed prædura, & quæ percoqui non possit. Nascitur & in Ægypto spinoso caule: qua de causa crocodili oculis timentes refugiunt. Longitudo scapo quatuor cubitorũ est, amplissima crassitudo. Nec genicula habet molli calamo. Simile caput papaueri, colore roseo. In eo fabæ nõ supra tricenas. Folia ampla. Fructus ipse amarus & odore, sed radix perquam lauta incolarum cibis, cruda, & omnino decocta, harundinũ radicibus similis. Nascitur & in Syria, Ciliciaq;, & in Torone Chalcidis lacu. Ex leguminibus aũt nouembri seruntur lens, & in Græcia pisum. Lens amat solum tenue magis q̃ pingue, cœlũ utiq; siccũ. Duo genera eius in Ægypto, alterũ rotundius nigriusq;, alterum sua figura. Vnde uario usu translatũ est in lenticulas nomẽ. Inuenio apud autores æquanimitatem fieri uescentibus ea. Pisum in apricis seri debet, frigorũ impatientissimũ. Ideo in Italia, & in austeriore cœlo non nisi uerno tempore, terra facili ac soluta. Ciceris natura est gigni cũ salsilagine, ideo solum urit. Nec nisi madefactũ pridie, seri debet. Differentiæ plures, magnitudine, figura, colore, sapore. Est enim arietino capiti simile, unde ita appellatur, album nigrumq;. est & columbinum, quod alij ueneriũ uocant, candidum, rotundum, leue, arietino minus, quod religio peruigilijs adhibet. est & cicercula minuti ciceris, inæqualis angulosi, ueluti pisum. Dulcissimum aũt id quod eruo simillimũ, firmiusq; quod nigrum & ruffum, quàm quod album. Siliquæ rotundæ ciceri, cæteris leguminum longæ, & ad figuram seminis latæ. Piso cylindraceæ. Faseolorũ cum ipsis manduntur granis. Serere eos qua uelis terra licet, ab Idib. Octobris in caleñ. Nouẽbris. Legumina cum maturescere cœperint, rapienda sunt, quoniam cito exiliunt, latentq; cum decidêre, sicut & lupinum.

De rapis & napis Amiterninis. Cap. XIII

QVanq; prius de rapis dixisse cõueniat. in transcursu ea attigere nostri, paulo diligentius Gręci, & ipsi tamẽ inter hortensia: si iustus ordo fiat, à frumẽto protinus aut certe faba dicendis, quando alijs præstantior usus ab his non est. Ante omnia nanq; cunctis animalibus nascuntur, nec in nouissimis satiant ruris alitum quoque genera, magisq; si decoquantur aqua. Quadrupedes & fronde eorum gaudent: Et homini non minor rapaciorum suis horis gratia, quàm cymarum: flaccidorum quoq;, & in horreis enecatorum, uel maior quàm uirentium. Ipsa uero durant & in sua terra seruata: & postea passa, penè ad alium prouentũ, famemq; sentiri prohibent. A uino atq; messe tertius hic transpadanis fructus. Terram nõ morose eligit, penè ubi nihil aliud seri possit. Nebulis & pruinis,

ac

ac frigore ultro aluntur amplitudine mirabili. Vidi xl.libras excedentia. In cibis quidem noſtris pluribus modis cõmendãtur, durantq́ ad alia ſinapis acrimonia domita, etiam coloribus picta præter ſuũ ſex alijs,purpureo quoq́:neq́ aliud in cibis tingui decet. Genera eorum Græci duo prima fecere,maſculum fœmininumq́,& ea ſerendi modo ex eodem ſemine. Denſiore enim ſatu maſculeſcere,item in terra difficili. Semen præſtantius quo ſubtilius.Species uero omnium tres. Aut enim in latitudinem fundi,aut in rotunditatem globari.Tertiã ſpeciem ſylueſtrem appellauere,in longitudinẽ radice procurrente, raphani ſimilitudine,& folio anguloſo ſcabroq́, ſucco acri:qui circa meſſem exceptus, oculos purgat,medetur caligini admixto lacte mulierum.Frigore dulciora fieri exiſtimantur,& grandiora:tepore in folia exeunt. Palma in Nurſino agro naſcẽtibus. Taxatio in libras ſeſtertij ſinguli,& in penuria bini.Proxima in Algido natis.Napi uero Amiternini, quorum eadem ferè natura, gaudent æque frigidis. Seruntur & ante calend. Martias in iugero ſextarij quatuor.Diligentiores quinto ſulco napum ſeri iubent,rapa quarto,utroque ſtercorato:Rapa lętiora fieri,ſi cum palea ſeminẽtur.Serere nudũ uolunt,precantem ſibi & uicinis ſerere ſe.Satus utriq́ generi iuſtus,inter duorum numinum dies feſtos,Neptuni atq́ Vulcani.Feruntq́ ſubtili obſeruatione,quota luna procedente hyeme nix prima ceciderit, ſi totidem luminum die intra prædictum temporis ſpatium ſerantur, mire prouenire.Seruntur & uere in calidis atq́ humidis.

De lupino. Cap. XIIII

LVpino eſt uſus proximus, cum ſit & homini & quadrupedũ generi ungulas habenti communis. Remedium eius,ne metẽtes fugiat exiliendo,ut ab imbre tollatur.Nec ullius quæ ſeruntur natura, aſſenſu terræ mirabilior eſt. Primũ omniũ cum ſole quotidie circumagitur, horaſq́ agricolis etiam nubilo demonſtrat. Ter præterea floret. Terram amat,terraq́ operiri non uult.Et unum hoc ſeritur nõ arata,ubi fuerit maxime ſabuloſa & ſicca,atq́ etiam harenoſa.Coli utique non uult.Tellurem adeo amat,ut quamuis frutectoſo ſolo cõiectum inter folia ueprésq́, ad terram tamen radice perueniat.Pingueſcere hoc ſatu arua uineaſq́ diximus. Itaq́ adeo non eget fimo,ut optimi uicem repræſentet. Nihilq́ aliud nullo impendio conſtat,ut quod ne ſerendi quidem gratia opus ſit afferre. Protinus ſeritur ex aruo: ac ne ſpargi quidẽ poſtulat decidens ſponte. Primũq́ omnium ſeritur,nouiſſimũ tollitur:utrunq́ ſeptembri ferè menſe,quia ſi nõ anteceſſit hyemem, frigoribus obnoxium eſt.Impune præterea iacet,uel derelictum etiam,ſi non protinus ſecuti obruant imbres, ab omnibus animalibus amaritudine ſua tutum. Plerunq́ tamen leui ſulco integũt.Ex denſiore terra rubricam maxime amat.Ad hanc alendam poſt tertium florem uerti debet,in ſabulo poſt ſecundum.Cretoſa tantum limoſaq́ odit, & in ijs non prouenit. Maceratum calida aqua,homini in cibo eſt.Nam bouem unum modij ſinguli ſatiant,ualidumq́ præſtant: quando etiã impoſitũ puerorũ uentribus, pro remedio eſt. Condi in fumo maxime conuenit, quoniam in humido uermiculi umbilicum eius in ſterilitatem caſtrant.Si depaſtum ſit in fronde, inarari protinus ſolum opus eſt.

De uicia & eruo. Cap. XV

ET uicia pingueſcunt arua,nec ipſa agricolis operoſa:uno ſulco ſata,non ſarritur:non ſtercoratur,nec aliud q̃ deoccatur.Sationis eius tria tempora:Circa occaſum arcturi,ut decẽbri menſe paſcat,tũc optime ſeritur in ſemen.Æque nanq́ fert depaſta.Secunda ſatio menſe Ianuario eſt:nouiſſima Martio,tum ad frondem utiliſſima.Siccitatem ex omnibus quæ ſeruntur maxime amat, non aſpernatur etiam umbroſa. Ex ſemine eius,ſi lecta matura eſt,palea cæteris præfertur. Vitibus præripit ſuccũ,langueſcuntq́,ſi in arbuſtis ſeratur. Nec erui operoſa cura eſt.Hoc amplius q̃ uitia runcatur,& ipſum medicaminis uim obtinens.Quippe per eruum diuum Auguſtum curatũ,epiſtolis ipſius memoria extat. Sufficiunt ſingulis boum iugis modij quini ſati. Martio menſe ſatum, noxium eſſe bubus aiunt:Item autumno grauedinoſum, Innoxium aũt fieri primo uere ſatum.

De fœno Græco, & farragine, & de ocymo, & medica, & cytiso. Cap. XVI

ET silicia, hoc est fœnum Græcũ, scarificatione seritur, nõ altiore quatuor digitorum sulco: quantoq; peius tractatur, tanto prouenit melius. Rarum dictu, esse aliquid cui prosit negligentia. Id autem quod secale atq; farrago appellatur, occari tantũ desiderat. Secale Taurini sub alpibus asiam uocant, deterrimũ, & tantũ ad arcendum famem utile: fœcunda, sed gracili stipula, nigritia triste, sed pondere præcipuum. Admiscetur huic far, ut mitiget amaritudinem eius, & tamen sic quoq; ingratissimum uentri est. Nascitur qualicunque solo cum centesimo grano: ipsumq; pro lætamine est. Farrago ex recrementis farris prædensa seritur, admixta aliquando & uicia. Eadem in Africa fit ex hordeo. Omnia hæc pabularia: degeneransq; ex leguminibus quæ uocatur cracca: in tantum columbis grata, ut pastas ea negent fugitiuas illius loci fieri. Apud antiquos erat pabuli genus, quod Cato ocymum uocat, quo sistebãt aluum bubus. Id erat è pabulis segete uiridi desecta anteq; gelaret. Sura Manilius id aliter interpretatur, & tradit fabæ modios decẽ, uiciæ duos, tantundẽ & eruiliæ in iugero autumno misceri & seri solitos. Melius & auena Græca, cui nõ cadit semen, admixta. Hoc uocitatũ ocymum, boumq; causa seri solitum. Varro appellatum à celeritate prouenięđi, à Græco quod ὠκὺς dicunt. Medica externa, etiam Græciæ, ut à Medis aduecta per bella Persarũ, quæ Darius intulit, sed uel in primis dicẽda: Tãta dos eius est, cũ uno satu amplius q̃ tricenis annis duret. Similis est trifolio, caule folijsq; geniculata: quicquid in caule assurgit, folia contrahũtur. Vnum de ea & cytiso uolumen Amphilochus fecit cõfusim. Solum in quo seratur, elapidatũ purgatumq; subigitur autumno: mox aratum & occatum integitur crate iterũ & tertiũ, quinis diebus interpositis, & fimo addito. Poscit autem siccum succosumq;, uel riguum. Ita præparato seritur mense Maio, aliàs pruinis obnoxia. Opus est densitate seminis omnia occupari, internascentesq; herbas excludi. id præstant in iugera modia uicena. Cauendũ ne adurat, terraq; protinus integi debet. Si sit humidum solum herbosumúe, uincitur, & desciscit in pratũ. Ideo protinus altitudine unciali herbis omnibus liberãda est manu potius quàm sarculo. Secatur incipiens florere, & quoties refloruit. Id sexies euenit per annos, cum minimum quater. In semen maturescere prohibendum est, quia pabulum utilius est usq; ad trimatũ. Verno seri debet, liberariq; cæteris herbis: ad trimatũ marris ad solũ radi. Itaq; reliquæ herbæ intereunt sine ipsius damno, propter altitudinem radicũ. Si euicerint herbæ remedium unicum est aratio, sæpius uertendo, donec omnes aliæ radices intereãt. Dari non ad satietatem debet, ne repellere sanguinem necesse sit: Et uiridis utilior est. Arescit surculose, ac postremo in puluerem inutilem extenuatur. De cytiso, cui & ipsi principatus datur in pabulis, affatim diximus inter frutices. Et nũc frugum omnium natura peragenda est, cuius in parte de uitijs quoq; dicatur.

De uitijs frugũ & remedijs, & quid in quoq; terræ genere debeat seri. Cap. XVII

PRimum omnium frumenti uitiũ auena est, & hordeum in eam degenerat: sicut ipsa frumenti fit instar: quippe cum Germaniæ populi edant eam, neq; alia pulte uiuant. Soli maxime cœliq; humore hoc euenit uitium. Sequentẽ causam habet imbecillitas seminis, cum diutius retentũ est terra, prius quàm erũpat. Eadem est ratio, si cariosum fuit cũ sereret. Prima aũt statim eruptione agnoscitur, ex quo apparet in radice esse causam. Est & aliud ex uicino auenæ uitiũ, cum amplitudine inchoata granum, sed nondum matura prius quàm roboretur corpus, afflatu noxio cassum & inane à spica euanescit quodam abortiuo. Venti autem tribus temporibus nocent frumento & hordeo: In flore aut protinus cum defloruere, uel maturescere incipientibus. Tum enim exinaniunt grana: prioribus causis nasci prohibent. Nocet & sol creber è nube: Nascuntur & uermiculi in radice, cum sementem imbribus secutis incluserit repentinus calor humorem. Gignuntur & in grano, cũ spicæ in pluuijs calor inferuescit. Est & cantharus dictus scarabeus paruus, frumenta erodens. Omnia ea animalia cum cibo deficiunt. Oleum, pix, adeps, cõtra

rià ſeminibus:cauendumq; ne contacta eis ſerantur.Imber in herba utilis tantum:Florentibus autem frumento & hordeo nocet,leguminibus innocuus,præterquam ciceri. Matureſcentia frumenta imbre læduntur,& hordeum magis. Naſcitur & herba alba,panico ſimilis,occupans arua, pecori quoque mortifera. Nam lolium & tribulos, & carduos lappaſq;, non magis quàm rubos, inter frugum morbos potius quàm inter ipſius terræ peſtes numerauerim. Cœleſte frugum uinearumq; malum, nullo minus noxium eſt rubigo. Frequentiſſima hæc in roſcido tractu, conuallibuſq;, ac perflatum non habentibus. E diuerſo carent ea uentoſa & excelſa. Inter uitia ſegetum & luxuria eſt, cum onerata fertilitate procumbunt. Cōmune autem omnium ſatorum uitium urica, etiam ciceris, cum ſalſilaginē eius abluendo imber dulcius id facit. Eſt herba quæ cicer enecat & eruum, circumligando ſe, uocatur orobanche: Triticum ſimili modo æra: Hordeum feſtuca quæ uocatur ægilops: Lentem herba ſecuridaca,quam Græci à ſimilitudine pelecinon uocāt. Et hæ quidem complexu necant. Circa Philippos autem ateramon nominant in pingui ſolo herbam,qua faba necatur:teramon, qua in macro,cum udam quidam uentus afflauit. Aeræ granum minimum eſt in cortice aculeato. Cum eſt in pane,celerrime uertigines facit: Aiuntq; in Aſia & Græcia balneatores cum uelint turbam pellere,carbonibus id ſemen iniĳcere. Naſcitur & phalangius in eruo,beſtiola aranei generis, ſi hyems aquoſa ſit. Limaces naſcuntur in uicia: & aliquādo è terra cochleæ minutæ,mirū in modum erodentes eam. Et morbi quidem ferè hi ſunt. Remedia eorum quæcunq; pertinent ad herbas, in ſarculo,& cum ſemen iactatur cinere. Quæ uero in ſemine & circa radicem conſiſtunt, præcedente cura cauentur. Vino ante ſemina perfuſa,minus ægrotare exiſtimant. Virgilius nitro & amurca perfundi iubet fabam: ſic etiam grandeſcere promittit. Quidam uero ſi triduo ante ſatum urina & aqua maceretur,præcipue adoleſcere putant. Ter quidem ſarritam modium fractæ è modio ſolidæ reddere. Reliqua ſemina cupreſſi folĳs tuſis ſi miſceantur, non eſſe uermiculis obnoxia, nec ſi interlunio ſerantur. Multi ad milĳ remedia,rubetam noctu aruo circumferri iubent prius quàm ſartiatur, defodiq; in medio incluſam uaſe fictili:ita nec paſſerem,nec uermem nocere: ſed eruendam priuſquam metatur,alioqui amarum fieri. Quin & armo talpæ cōtacta ſemina uberiora eſſe. Democritus ſucco herbæ, quæ appellatur aizoon in tegulis naſcens tabuliſúe, latine uero ſedum aut digitellum, medicata ſeri iubet omnia ſemina. Vulgo uero, ſi dulcedo noceat,& uermes radicibus inhæreāt,remedium eſt amurca pura, ac ſine ſale ſpargere,deinde ſarrire. Si in articulum ſeges ire cœperit,runcare,ne herbæ uincant. Peſtem à milio atq; panico ſturnorum paſſerumúe agmina ſcio abigi herba, cuius nomen eſt ignotum,in quatuor angulis ſegetis defoſſa,mirū dictu,ut omnino nulla auis intret. Mures abiguntur cinere muſtelæ, uel felis diluto, & ſemine ſparſo, uel decoctarum aqua. Sed redolet uirus animalium eorum etiam in pane. Ob id felle bubulo ſemina attingi utilius putant. Rubigo quidem,maxima ſegetum peſtis, lauri ramis in aruo defixis, tranſit in earum folia ex aruis. Luxuria ſegetum caſtigatur dente pecoris in herba duntaxat, & depaſtæ quidem uel ſæpius nullam in ſpica iniuriam ſentiunt. Retonſarū uero etiam ſemel, omnino certum eſt, granum longius fieri, ſed inane caſſumq;, ac ſatum non naſci. Babylone tamen bis ſecant, tertio depaſcūt,alioqui folia tantū fierent. Sic quoq; cum quinquageſimo fœnore meſſes reddit felicitas ſoli: uerū diligentioribus cum centeſimoquinquageſimo. Neq; eſt cura difficilis,quàm diutiſſime aqua rigandi, ut præpinguis & denſa ubertas diluatur. Limum autem non inuehunt Euphrates Tigriſq;, ſicut in Aegypto Nilus. Nec terra ipſa herbas gignit. Vbertatis tamen tantæ ſunt,ut ſequente anno ſponte reſtibilis fiat ſeges, impreſſis ueſtigio ſeminibus: quæ tanta ſoli differētia admonet terræ genera in fruges deſcribere. Igitur Catonis hæc ſententia eſt, In agro craſſo & læto frumentum ſeri. Si uero nebuloſus ſit idem,raphanum.milium, panicum in frigido & aquoſo prius ſerendū,poſtea in calido. In ſolo autem rubricoſo,uel pullo,uel harenoſo,ſi nō ſit aquoſum,lupinum. In creta

& rubrica,& aquoſiore agro adoreum. In ſicco & non herboſo,nec umbroſo,triticum.In ſolo ualido fabam. Viciam uero quàm minime in aquoſo herbidoq́;.Siliginẽ & triticum in loco aperto æditoq́;,qui ſole quàm diutiſſime torreatur.Lentem in frutectoſo & rubricoſo,qui non ſit herbidus.Hordeum in nouali,& in aruo quod reſtibile poſſit fieri:trimeſtre,ubi ſementem maturam facere non poſſit, & cuius craſſitudo ſit reſtibilis.Subtilis & illa ſententia,Serenda ea in tenuiore terra, quæ non multo indigent ſucco, ut cytiſus & cicer,exceptis leguminibus quæ uelluntur è terra, non ſubſecantur. Vnde & legumina appellata,quia ita leguntur.In pingui autem,quæ cibi ſunt maioris,ut olus,triticum,ſiligo,linum. Sic ergo tenue ſolum hordeo dabitur, minus enim alimenti radix poſcit: leuior terra denſiorq́;, tritico. In loco humili far adoreum, potius quàm triticum ſeretur:temperato,& triticum & hordeũ.Colles robuſtius,ſed minus reddunt triticum.Far & ſiligo, & cretoſum & uliginoſum ſolum ſortiuntur.

De prodigijs frugum,& arandi diſciplina,& uomerum generibus. Cap. XVIII

ET in frugibus oſtentum ſemel(quod equidem inuenerim)accidit,P.Aelio,Cn.Cornelio coss. quo anno ſuperatus eſt Annibal. In arboribus enim tunc nata produntur frumenta. & quoniam de frugum terræq́; generibus abunde diximus,nũc de arandi ratione dicemus, ante omnia Aegypti facilitate commemorata.Nilus ibi coloni uice fungens,euagari incipit,ut diximus,à ſolſtitio aut noua luna,ac primo lente,deinde uehementius quamdiu in leone ſol eſt. Mox pigreſcit in uirginem tranſgreſſo,atq́; in libra reſidet. Si duodecim cubitos non exceſſit,fames certa eſt. Nec minus ſi XVI. exuperauit.Tanto enim tardius decedit,quãto abundantius creuit,& ſementem arcet.Vulgo credebatur ab eius deceſſu ſerere ſolitos,mox ſues impellere ueſtigijs ſemina deprimentes:& in madido ſolo credo antiquitus factitatum.Nunc quoq́; nõ multo grauiore opera,ſed tamen inarari certum eſt abiecta prius ſemina in limo digreſſi amnis, hoc eſt, Nouembri menſe incipiente:poſtea pauci runcant,quod botaniſmon uocant.Reliqua pars nõ niſi cum falce arua uiſit paulo ante Calend.Aprilis.Peragitur autem meſſis menſe Maio, ſtipula nunquã cubitali. Quippe ſabulum ſubeſt, granumq́; limo tantum continetur.Excellentius.Thebaidis regioni frumentũ,quoniã paluſtris Aegyptus.Similis ratio,ſed felicitas maior Babyloniæ Seleuciæ, Euphrate atq́; Tigri reſtagnantibus,quoniam ibi rigandi modus manu temperatur.Syria quoque tenui ſulco arat,cum multifariam in Italia octoni boues ad ſingulos uomeres anhelent. In omni quidem parte culturæ,ſed in hac quidẽ maxime ualet oraculum illud:Quid quæq́; regio patiatur. Vomerum plura genera,Culter uocatur, prædenſam,prius quàm proſcindatur,terram ſecans, futuriſq́; ſulcis ueſtigia præſcribẽs inciſuris, quas reſupinus in arando mordeat uomer. Alterum genus eſt uulgare, roſtrati uectis.Tertium in ſolo facili,nec toto porrectũ dentali, ſed exigua cuſpide in roſtro. Latior hæc quarto generi, ſed exacutior in mucronẽ faſtigiata,eodemq́; gladio ſcindens ſolum,& acie laterum radices herbarum ſecans:id non pridem inuentum in Rhetia.Galliæ uero duas addiderunt rotulas, quod genus uocãt planarati.Cuſpis effigiem palæ habet. Serunt ita nõ niſi culta terra,& ferè noua.Latitudo uomeris ceſpites uerſat.Semen protinus inijciũt,crateſq́; dentatas ſuper trahunt.Nec ſarrienda ſunt hoc modo ſata,ſed porcellis binis terniſq́; ſic arant. Vno boum iugo cenſeri anno facilis ſoli quadragena iugera, difficilis tricena,iuſtum eſt.

De temporibus arandi,& iunctione boum. Cap. XIX

IN arando magnopere ſeruandum eſt Catonis oraculum.Quid eſt primũ? Agrum bene colere. Quid ſecundum? Bene arare.Quid tertium? Stercorare.Sulco uario ne ares. Tempeſtiue ares. Tepidioribus locis à bruma proſcindi arua oportet, frigidioribus ab æquinoctio uerno.Et maturius ſicca regione quàm humida.Maturius denſa terra quàm ſoluta, pingui quàm macra. Vbi ſiccæ & graues æſtates, terra cretoſa aut gracilis,utilius

inter

inter solstitium & autumni æquinoctium aratur. Vbi leues æstus, frequentes imbres, pingue herbosumq; solum, ibi melius caloribus. Altum & graue solum etiam hyeme moueri placet: tenue ualde & aridũ, paulo ante sationis tempus. Sunt & hic suę leges. Lutosam terram ne tangito. Vi omni arato. Prius quàm ares proscindito. Hoc utilitatem habet, quod inuerso cespite herbarum radices necãtur. Quidam utique ab æquinoctio uerno proscindi uolunt, Quod uere semel aratum est, à temporis argumento ueruactum uocatur. Hoc in nouali atq; requieto necessarium est. Nouale est, quod alternis annis seritur. Araturos boues quàm arctissime iungi oportet, ut capitibus sublatis arent: sic minime colla contundunt. Si inter arbores uitesq; aretur, fiscellis capistrari, ne germinum tenera præcerpant, Securiculam insitiuã pendere, qua intercidantur radices. Hoc melius quàm conuelli aratro, bouesq; luctari. In arando uersum peragi, nec striare in actu sæpius. iustum est proscindi sulco dodrantali iugerum uno die, iterari sesquiiugerum, si sit facilitas soli: si minus, proscindi semissem, iterari assem: quando & animalium labori natura leges statuit. Omne aruum rectis sulcis, mox & obliquis subigi debet. In collibus transuerso tantũ monte aratur, sed modo in superiora, modo in inferiora rostrante uomere, Tantumq; est laboris homini, ut etiam boum uice fungatur. Certe sine hoc animali montanæ gentes sarculis arant. Arator, nisi incuruus, præuaricatur. Inde translatum hoc crimen in forum. Ibi itaque caueatur, ubi inuentum est. Purget uomerem subinde stimulus cuspidatus rulla. Scamna inter duos sulcos cruda ne relinquantur, glebæ ne exultent. Male aratur aruum, quod satis frugibus occandum est. Id demum recte subactum erit, ubi non intelligetur utrò uomer ierit. In usu est, & collicias interponere, si ita locus poscat, ampliore sulco, quæ in fossas aquam deducant.

De occando, & quodam arationis genere, & de iteratione, & resectione. Cap. XX

ARatione per trãsuersum iterata, occatio sequitur, ubi res poscit, crate uel rastro, & sato semine iteratio. Hæc quoq; ubi consuetudo patitur, crate dentata, uel tabula aratro adnexa, quod uocant lirare, operientes semina: unde primum appellata deliratio est. Quarto seri sulco Virgilius existimatur uoluisse, cum dixit optimã esse segetem, quæ bis solem, bis frigora sensisset. Spissius solum, sicut plerunq; in Italia, quinto sulco seri melius est, in Thuscis uero nono. At fabã & uiciam nõ proscisso serere sine damno, cõpendium operæ est. Non omittemus unam etiamnũ arandi rationem, in transpadana Italia bellorum iniuria excogitatã. Salassi cùm subiectos Alpibus depopularentur agros, panicum miliumq; iam excrescens tentauere. Postq; respuebat natura inararũt. At illæ messes duplicatæ docuere, quod nunc uocant artrare, id est, aratrare, ut credo tũc dictũ. Hoc fit uel incipiente culmo, cum iam is bina ternáue emiserit folia. Nec recens subtrahemus exemplum, in Treuerico agro tertio ante hunc annũ compertum. Nam cum hyeme prægelida captæ segetes essent, resseuerunt, resarrientes campos mense Martio, uberrimasq; messes habuerunt. Nunc reliqua cultura tradetur per genera frugum.

De cultura terræ. Cap. XXI

SIliginem, far, triticum, semen, hordeum occato, sarrito, runcato quibus dictum erit diebus. Singulæ operæ cuiq; generi in iugero sufficient. Sarculatio induratã hyberno rigore soli tristitiã laxat temporibus uernis, nouosq; soles admittit. Qui sarriet, caueat ne frumenti radices suffodiat. Triticum hordeum, semen, fabam bis sarrire melius. Runcatio cum seges in articulo est euulsis inutilibus herbis, frugum radicem uindicat, segetéq; discernit à cespite. Leguminum cicer eadem quæ far desiderat. Faba runcari non gestit, quoniam euincit herbas, lupinũ runcatur tantũ. Miliũ, panicũ occatur & sarritur, non iteratur, non runcatur: silicia & faseoli occantur tantũ. Sunt genera terræ, quarũ ubertas pectinari segetẽ in herba cogat. Cratis & hoc genus, dentatæ stilis ferreis. Eadẽ nihilominus & depascũtur. Quæ depasta sunt, sarculo iterũ excitari necessariũ. At in Bactris, Africa, Cyrene, omnia hæc superuacua fecit indulgentia cœli, & à semente non nisi nonis mensibus in

aream redeunt, quia siccitas coercet herbas, fruges nocturno tactas rore nutriens. Vergilius alternis cessare arua suadet, & hoc, si patiantur ruris spatia, utilissimum proculdubio est. Quod si neget cōditio, far serendum, unde lupinum aut uicia aut faba sublata sint, & quæ terram faciant lætiorem. In primisq; & hoc notandū, quædam propter alia seri obiter: sed parum prouenire priori diximus uolumine, ne eadem sæpius dicātur. Plurimum enim refert soli cuiusque ratio.

De summa fertilitate, & bifera uite, & aquarum differentia. Cap. XXII

CIuitas Africæ in medijs harenis, petentibus Syrteis Leptinq; magnam, uocatur Tacape, felici super omne miraculum riguo solo: ternis ferè M. pass. in omnem partem fons abundat, largus quidem, sed certis horarum spatijs dispensatus inter incolas. Palmæ ibi prægrādi subditur olea, huic ficus, fico punica, illi uitis, sub uite seritur frumentū, mox legumen, demum olus, omnia eodem anno, omniaq; aliena umbra aluntur. Quaterna cubita eius soli in quadratum, nec ut à porrectis metiātur digitis, sed in pugnum contractis, quaternis denarijs uenundantur. Super omnia est, biferā uitem bis anno uindemiare. Et nisi multiplici partu exinaniatur ubertas, pereunt luxuria singuli fructus. Nunc uero toto anno metitur aliquid. Cōstatq; fertilitati nō occurrere homines. Aquarū quoq; differentia magna riguis est. In Narbonēsi prouincia nobilis fons Orge nomine est. In eo herbæ nascuntur in tantū expetitæ bubus, ut mersis capitibus totis eas quærāt. Sed illas in aqua nascentes certum est non nisi imbribus ali. Ergo quisq; suam terram aquamq; nouerit.

De qualitate terræ & stercoratione. Cap. XXIII

SI fuerit illa terra quam appellauimus teneram, poterit sublato hordeo milium seri, eo condito raphanus: his sublatis hordeum uel triticum, sicut in Campania: satisq; talis terra aratur cum seritur. Alius ordo, ut ubi adoreum fuerit, cesset IIII mensibus hybernis, & uernam fabam recipiat, aut ante hyemalem ne cesset. Necnon minus pinguis alternati potest ita, si frumento sublato legumen tertio seratur. Gracilior & in annū tertium cesset. Frumentum quidam seri uetāt, nisi in ea quæ proximo anno quieuerit. Maximam huius loci partem stercorationis obtinet ratio, de qua & priori diximus uolumine. Hoc tantum unum in cōfesso est, nisi stercorato seri non oportere, quanquā & hic leges sint propriæ. Milium, panicum, rapa, napus, nisi in stercorato nō serantur. Non stercorato frumētum potius quàm hordeū serito. Item in noualibus, tametsi in illis fabam seri uolunt, eandem ubicunq; quàm recētissime stercorato solo. Autumno aliquid saturus, Septembri mense fimum inaret post imbrem. Vtiq; si uerno erit saturus, per hyemem fimum disponat, iustum est uehes XVIII iugero tribui: dispergere autem prius quàm arescat, aut iactato semine. Si hæc omissa sit stercoratio, sequens est prius q̃ serat, ante puluerē. Quod ut hāc quoq; curam determinemus, iustum est singulas uehes fimi denario ire, in singulas pecudes minores, in maiores denas: nisi cōtingat hoc, male substrauisse pecori colonum appareat. Sunt qui optime stercorari putent, sub dio retibus inclusa pecorum mansione. Ager si non stercoratur, alget. Si nimium stercoratus est, aduritur: satiusq; est id sæpe, quàm supra modum facere. Quo calidius solum est, eo minus addi stercoris, ratio est.

De bonitate seminum, & disciplina seminandi, & quantum ex quoq; genere frumenti in iugero serendū, & temporibus serendi. Cap. XXIIII

SEmen optimum anniculum, bimum deterius, trimum pessimū, ultrà sterile: & in uno omnium definita genere ratio est. Quod in ima area subsedit, ad semen reseruandum est. Id enim optimum, quoniam grauissimum: neque alio modo utilius discernitur. Quæ spica per interualla semina habebit, abijcietur. Optimum granum quod rubet, & dentibus fractū eundem habet colorem, Deterius, cui plus intus albi est. Certum terras alias plus seminis recipere, alias minus. Religiosumq; inde primum colonis augurium, cum auidius accipiat, esurire creditur, & comesse semen. Sationem locis humidis celerius fieri ratio est, ne semen imbre putrescat. Siccis serius, ut pluuiæ sequantur; ne diu iacens

atque

atque non concipiens, uaneſcat. Itemq; feſtinata ſatione denſum ſpargi ſemen, quia tarde concipiat: Serotina rarum, quia denſitate nimia necetur. Artis quoq; cuiuſdam eſt, æqualiter ſpargere. Manus utique cõgruere debet cum gradu, ſemperq; cum dextro pede. Fit quoq; quorundam occulta ratione, quod ſors genialis atq; fœcunda eſt. Non transferendum eſt ex frigidis locis ſemen in calida, neq; ex præcocibus in ſerotina: idq; in cõtrarium præcepere quidam falſa diligentia. Serere in iugero temperati ſoli iuſtum eſt tritici aut ſiliginis modios v, farris aut ſeminis (quod frumenti genus ita appellamus) x, hordei vi. Fabæ quintam partem amplius quàm tritici, uiciæ xii, ciceris & cicerculæ & piſi iii, lupini x, lentis iii, ſed hanc cum fimo arido ſeri uolunt, erui vi, ſiliciæ vi, faſeolorum iiii, pabuli xx: milij, panici ſextarios quatuor. Pingui ſolo plus, gracili minus. Eſt & alia diſtinctio. In denſo, aut cretoſo, aut uliginoſo ſolo, tritici aut ſiliginis modios vi. In ſoluta terra & nuda, & ſicca, & læta, quatuor. Macies enim ſoli maior, niſi rarũ culmum habeat, ſpicã minutam facit & inanem. Pinguia arua ex una ſeminis radice fruticẽ numeroſum fundũt, denſamq; ſegetem è raro ſemine emittunt. Ergo inter quatuor & ſex modios pro natura ſoli, alij quinque non minus ſeri, pluresúe recipiunt: item in conſito, aut cliuoſo, ut in macro. Huc pertinet oraculum illud magnopere cuſtodiẽdum, Segetem ne defruges. Adiecit ijs Accius in praxidico, ut ſereretur, cũ luna eſſet in ariete, geminis, leone, libra, aquario: Zoroaſtres ſole xii partes ſcorpionis tranſgreſſo, cum luna eſſet in tauro. Sequitur huc dilata & maxima indigens cura de tempore fruges ſerendi quæſtio, magnaq; ex parte ratione ſiderum connexa. Quam ob rem ſententias omnium in primis ad id pertinentes exponemus. Heſiodus, qui princeps omnium de agricultura præcepit, unum tempus ſerendi tradidit à uergiliarum occaſu. Scribebat enim in Bœotia Helladis, ubi ita ſeri diximus. Inter diligentiſſimos conuenit, ut in alitum quadrupedumq; genitura, eſſe quoſdam ad conceptũ impetus terræ. Hos Græci ita definiunt, cum ſit calida & humida. Virgilius triticum, & far à uergiliarum occaſu ſeri iubet, hordeum inter æquinoctium autumni & brumam: uiciam uero, faſeolos & lentem, Boote occidente. Quo fit, ut horum ſiderum aliorumq; exortus & occaſus digerendi ſint in ſuos dies. Sunt qui & ante uergiliarum occaſum ſeri iubeant, duntaxat in arida terra, calidiſq; prouincijs. Cuſtodiri enim ſemen corrumpente humore, & à proximo imbre uno die erumpere. Alij ſtatim ab occaſu uergiliarum ſequi imbres, à ſeptimo ferè die. Aliqui in frigidis ab æquinoctio autumni, in calidis ſerius, ne ante hyemem luxurient. Inter omnes autem conuenit circa brumam ſerendum nõ eſſe, magno argumento: quoniam hyberna ſemina, cum ante brumam ſata ſint, ſeptimo die erumpant: ſi poſt brumam, uix xl. Sunt qui properent, atq; ita pronunciẽt, feſtinatam ſementem ſæpe decipere, ſerotinã ſemper. E contrario alij, uel uere potius ſerendum, quàm male in autumno. Atq; ubi fuerit neceſſe, inter fauonium & uernum æquinoctium. Quidam omiſſa cœleſti cura ut inutili, temporibus definiunt. Vere linum & auenam, & papauer: atque uti nunc etiam tranſpadani ſeruant, uſque in quinquatrus, fabam: ſiliginem Nouembri menſe, Far Septembri extremo uſque in Idus Octobris. Alij poſt hunc diem in Calend. Nouembris. Ita his nulla naturæ cura eſt, illis nimia & ideo cæca ſubtilitas, cum res inter ruſticos geratur, literarumq; expertes, non modo ſiderum. Et confitendum eſt, cœlo maxime conſtare ea: quippe Virgilio iubente prædiſci uentos ante omnia, ac ſiderum mores, neque aliter quàm nauigantibus ſeruari. Spes ardua & immenſa, miſceri poſſe cœleſtem diuinitatem imperitiæ, ſed tentanda tam grandi uitæ emolumento. Prius tamen ſideralis difficultas, quam ſenſere etiam periti, ſubijcienda contemplationi eſt: quo deinde lætior mens diſcedat à cœlo, & facta ſentiat, quæ futura prænoſci non poſsint.

Digeſtio ſiderum in noctes & dies. Cap. xxv

PRimũ omniũ dierum ipſorum anni, ſoliſq; motus propè inexplicabilis ratio eſt: ad ccclxv adijciũt etiamnũ intercalarios diei noctiſq; quadrantes. Ita fit, ut tradi non

possint certa siderum tempora. Accedit confessa rerum obscuritas, nũc præcurrente, nec paucis diebus, tempestatum significatu, quod prochemasin Græci uocant: nunc postueniente, quod epichemasin: & plerunq; aliâs citius, aliâs tardius cœli effectu ad terram deciduo: unde uulgo serenitate reddita, cõfectum sidus audimus. Præterea cum omnia hæc statis sideribus cœloq; affixis constent, interueniunt motu stellarũ grandines, imbres, & ipsi non leui effectu ut docuimus, turbantq; cõceptæ spei ordinem. Idq; ne nobis tantum putemus accidere, & reliqua fallit animalia sagaciora circa hoc, ut quo uita eorum cõstet: æstiuasq; alites præposteri aut præproperi rigores necant, hybernas æstus. Ideo Virgilius errantium quoq; siderum rationem ediscendam pręcipit, admonens obseruandum frigidæ Saturni stellæ transitum. Sunt qui certissimum ueris indicium arbitrẽtur ob infirmitatẽ animalis, papilionis prouentum. Id eo ipso anno cum cõmentaremur hæc, notatum est, prouentum eorum ter repetito frigore extinctum, aduenasq; uolucres ad VI Calend. Februarij spem ueris attulisse, mox sæuissima hyeme cõflictatas. Res anceps primum omnium à cœlo peti legem, deinde eam argumentis esse quærendã. Super omnia est mundi conuexitatis, terrarumq; globi differentia, eodem sidere alio tempore alijs aperiente se gentibus. Quo fit ut causa eius nõ ijsdem diebus ubiq; ualeat. Addidere difficultatem & autores, diuersis in locis obseruãdo, mox etiam in ijsdem diuersa prodendo. Tres autem fuere sectæ, Chaldæa, Aegyptia, Græca. His addidit apud nos quartam Cęsar dictator, annos ad solis cursum redigens singulos, Sosigene perito sciẽtiæ eius adhibito. Et ea ipsa ratio postea comperto errore correcta est: ita ut XII annis continuis non intercalaretur, quia cœperat sidera annus morari, qui prius antecedebat. Et Sosigenes ipse trinis cõmentationibus, quanq; diligentior esset cæteris, nõ cessauit tamen addubitare ipse semet corrigendo. Autores prodidere ea, quos prætexímus uolumini huic, raro ullius sententia cum alio congruente. Minus hoc in reliquis mirum, quos diuersi excusauerint tractus. Eorum qui in eadem regione dissidere, unam discordiã ponemus exẽpli gratia, Occasum matutinum uergiliarũ Hesiodus (nam huius quoq; nomine extat Astrologia) tradidit fieri, cum æquinoctium autumni conficeretur, Thales XXV die ab æquinoctio, Anaximander XXIX, Euctemon XLVIII. Nos sequemur obseruationem Cæsaris, maximeq; hæc erit Italiæ ratio. Dicemus tamen & aliorum placita. Id quoniam nõ unius terræ, sed totius naturæ interpretes sumus, non autoribus positis (id enim uerbosum est) sed regionibus: ut legentes tantum meminerint, breuitatis gratia, cum Attica nominata fuerit, simul intelligere Cyclades insulas: cum Macedonia Magnesiam, Thraciam: cũ Ægyptus Phœnicen, Cyprum, Ciliciam: cum Boetia Locridem, Phocidem, & finitimos semper tractus: cum Hellespontus Cherronesum, & continentia usq; Atho montem: cum Ionia Asiam, & insulas Asiæ: cum Peloponnesus Achaiam, & ad hesperũ iacẽtes terras. Chaldęi Assyriam & Babyloniã demonstrabunt. Africam, Hispanias, Gallias sileri non erit mirum. Nemo enim obseruauit in ijs, qui siderum proderet exortus. Non tamen difficili ratione dignoscentur in illis quoq; terris digestione circulorũ, quam in sexto uolumine fecimus: qua cognatio cœli nõ gentium modo, uerum urbium quoq; singularum intelligitur nota ex his terris quas nominauimus, sumpta conuexitate circuli pertinentis ad quas quisq; quæret terras, & ad earum siderũ exortus, per omniũ circulorũ pares umbras. Indicandũ & illud, tempestates ipsas ardores suos habere quadrinis annis: & easdem nõ magna differentia reuerti ratione solis: octonis uero augeri easdẽ, centesima reuoluente se luna. Omnis aũt ratio obseruata est tribus modis, exortu siderũ occasuq;, & ipsorũ temporũ cardinibus. Exortus occasusq; binis modis intelliguntur. Aut em̃ aduentu solis occultantur stellæ & conspici desinũt, aut eiusdem abscessu proferũt se. Emersum hoc melius quàm exortum consuetudo dixisset: & illud occultationem potius quàm occasum. Alio modo quo die incipiunt apparere uel desinunt, oriente sole uel occidente, matutini uespertiniúe cognominati, prout alterutris eorum mane uel crepusculo cõtingit. Dodrantes horarũ, cum minimum,

interualla

interualla ea desiderant ante solis ortum, uel post occasum, ut aspici possint. Præterea bis quædam exoriuntur & occidunt. Omnisq; sermo de his est stellis, quas adhærere cœlo diximus. Cardo temporũ quadripartita anni distinctione constat, per incrementa lucis. Augetur hæc à bruma, & æquatur noctibus uerno æquinoctio diebus XC horis tribus. Deinde superat noctes ad solstitiũ diebus XCIII horis XII usq; ad æquinoctiũ autumni. Et tum æquata die procedit ex eo ad brumã diebus LXXXIX horis III. Horæ nunc in omni accessione æquinoctiales, nõ cuiuscũq; diei significãtur: omnesq; eæ differẽtiæ fiũt in octauis partibus signorũ, Bruma capricorni, ab VIII Calend. Ianuarij ferè: æquinoctiũ uernum, arietis: solstitium, cancri: alterumq; æquinoctium, libræ: qui & ipsi dies raro non aliquos tempestatum significatus habent. Rursus hi cardines singulis etiamnum articulis temporũ diuiduntur, per media omnes dierum spatia. Quoniã inter solstitium & æquinoctium autumni, fidiculæ occasus autumnum inchoat die XLV. At ab æquinoctio eo ad brumam, uergiliarum matutinus occasus hyemem die XLIIII. Inter brumam & æquinoctium die XLV flatus fauonij uernum tempus. Ab æquinoctio uerno initium æstatis die XLVIII uergiliarum exortus matutinus. Nos incipiemus à sementibus frumenti, hoc est, uergiliarum occasu matutino. Nec deinde paruorum siderum mentione concidenda ratio est, & difficultas rerum augendã, cum sidus uehemens Orionis ijsdem diebus longo decedat spatio. Semẽtibus tempora pleriq; præsumũt, & ab XI. die autumnalis æquinoctij fruges serunt, adueniente coronæ exortu, cõtinuis diebus certo propè imbriũ promisso. Xenophon non anteq; deus signum dederit. Hoc Cicero Nouembris imbre fieri interpretatus est, cum sit uera ratio non prius serendi, quàm folia cœperint decidere. Hoc ipso uergiliarum occasu fieri putant. Aliqui ad III Idus Nouembris, ut diximus, seruant, quoniam id sidus etiã uestis institoris est, & est in cœlo notatu facillimum. Ergo ex occasu eius de hyeme augurãtur, quibus est cura insidiãdi negociatoris auaritia. Nubilo occasu pluuiosam hyemem denunciat, statimq; augent lacernarum pretia: sereno asperã, & reliquarum uestium accendũt. Sed ille indocilis cœli agricola, hoc signum habeat inter suos uepres, humumq; suã aspiciẽs, cum folia uiderit decidua. Sic indicatur anni temperies, alibi tardius, alibi maturius. Ita enim sentitur, ut cœli lociq; efficit natura: idq; in hac ratione præcellit, quod eadẽ & in mundo publica est, & unicuiq; loco peculiaris. Miretur hoc qui non meminerit ipso brumali die pulegium in carnarijs florere: adeo nihil occultum esse natura uoluit. Et serendi igitur hoc dedit signũ. Hæc est uera interpretatio, argumentum naturę secum afferẽs. Quippe sic terram peti suadet, promittitq; quandã stercoris uicem, & contra rigores terram flatusq; operiri à se nunciat, & monet festinari. Varro in fabæ utiq; satu hanc obseruationẽ custodiri præcipit. Alij plena luna serendam. Lentem uero à XXV ad XXX. Viciam quoque ijsdem lunæ diebus. Ita demum sine limacibus fore. Quidam pabuli causa sic seri iubent, seminis autem uere. Est & alia manifestior ratio, mirabiliore naturæ prouidentia, in qua Ciceronis sententiam ipsius uerbis subsignabimus,

Iam uero semper uiridis, semperq; grauata
Lentiscus, triplici solita est grandescere fœtu:
Ter fruges fundens, tria tempora monstrat arandi.

Ex his unum hoc erit idem & lino & papaueri serendo. Cato de papauere ita tradit: Virgas & sarmenta, quæ tibi in satione superant, in segete comburito. Vbi eas combusseris, ibi papauer serito syluestre: quod in miro usu est melle decoctum ad faucium remedia. Visq; somnifera etiam satiuo. Et hactenus de hyberna semente.

Replicatio totius culturæ, & quid quoque mense in agro fieri oporteat. Cap. XXVI

VErum ut pariter omnis culturæ quoddã breuariũ peragatur, eodẽ tẽpore conuenit & arbores stercorare, accumulare itẽ uineas: sufficit in iugerũ opera: & ubi patietur

loci

loci ratio, arbusta ac uineas putare, seminarijs solum bipalio præparare, incilia aperire, aquam de agro pellere, torcular lauare & recondere. A calend. Nouembris gallinis oua supponere nolito, donec bruma cõficiatur. In eum diem ternadena subijcito æstate tota, hyeme pauciora, nõ tamen infra nouena. Democritus talẽ futurã hyemem arbitratur, qualis fuerit brumæ dies, & circa eum terni: item solstitio æstatem. Circa brumam plerisq; bis septem halcyonum fœtura uentorũ quiete mollius cœlum: sed & in his & in alijs omnibus ex euentu significationũ intelligi sydera debebunt, nõ ad dies utiq; præfinitos expectari tempestatũ uadimonia. Per brumam uitem ne colito. Vina tum defecari, uel etiã diffũdi Hyginus suadet à cõfecta ea septimo die, utiq; si septima luna competat. Cerasa circa brumam seri. Bubus glandem tunc aspergi cõuenit in iuga singula modios CCXL. Largior ualetudinẽ infestat, & quocunq; tẽpore detur, si minus XXX diebus cõtinuis data sit, narrãt uerna scabie pœnitere. Materiei cædendæ tempus hoc dedimus. Reliqua opera nocturna maxime uigilia constant, cũ sint noctes tãto ampliores. Qualos, crates, fiscinas texere. Faces incidere. Ridicas præparare interdiu XXX, palos LX, In lucubratione uespertina ridicas V, palos X. totidẽ antelucana. A bruma in fauoniũ Cæsari nobilia sydera significãt, III calend. Ianuarij matutino canis occidẽs. Quo die Atticę & finitimis regionibus aquila uesperi occidere traditur. Pridie nonas Ianuarij Cæsari delphinus matutino exoritur, & postero die fidicula, quo Ægypto sagitta uesperi occidit. Item ad VI Idus Ianuar. eiusdem delphini uespertino occasu continui dies hyemãt Italiæ, & cum sol in aquarium sentiatur transire, quod ferè XVI calend. Febr. euenit: VIII calend. stella regia appellata Tuberoni in pectore leonis occidit matutino. Et pridie nonas Feb. fidicula uesperi. Huius temporis nouissimis diebus, ubicunq; patietur cœli ratio, terrã ad rosarum & uineæ satum uertere bipalio oportet. Iugero operę XL sufficiũt. Fossas purgare, aut nouas facere. Antelucanis ferramenta acuere, manubria aptare, dolia quassa sarcire, ipsorũq; laminas scabendo purgare, aut nouas facere. A fauonio in æquinoctiũ uernum Cæsari significat XVII calend. Martij triduũ uarie. Et VIII calend. hirundinis uisu, & postero die Arcturi exortu uespertino. Item III nonas Martij Cæsar cancri exortu id fieri obseruauit. Maior pars autorum uindemiatoris emersu VIII Idus aquilonij piscis exortu, & postero die Orionis. In Attica miluium apparere obseruatur. Cæsar & Idus Martias ferales sibi annotauit scorpionis occasu: XV uero calend. Aprilis Italiæ miluũ ostendi, XII calend. equum occidere matutino. Hoc interuallũ temporis uegetissimũ agricolis, maximeq; operosum est, in quo præcipue fallũtur. Neq; enim eo die uocãtur ad munia, quo fauonius flare debeat, sed quo cœperit Hoc acri intẽtione seruandũ est. Hoc illo mense signũ deus habet, obseruatione minime fallaci aut dubia, si quis attendat. Vnde spiret is uẽtus, quaq; parte ueniat, diximus secũdo uolumine, & dicemus mox paulo operosius. Interim ab eo die (quisquis ille fuerit) quo flare cœperit, non utiq; VI Idus Febr. sed siue anteq̃ uer præuenerit, siue postq̃ hyemarit, post eam diem, inquam, innumera rusticos cura distringat, & prima quæq; peragantur, quæ differri nequeunt. Trimestria serãtur. Vites putentur, qua diximus ratione. Oleæ curentur. Poma serãtur inseranturq;. Vineæ pastinẽtur. Semina digerãtur. instaurẽtur alia. Harundines, salices, genistæ serantur cædanturq;. Serantur uero ulmi, populi, platani, uti dictũ est. Tum & segetes cõuenit purgare, sarrire hybernas fruges, maximeq; far. Lex certa in eo cum quatuor fibrarũ esse cœperit. Faba uero nõ anteq̃ triũ foliorũ. Tunc quoq; leui sarculo purgare uerius q̃ fodere. Florentem utiq; XV primis diebus non attingere. Hordeũ nisi sit siccum, ne serito. Putationẽ æquinoctio peractã habeto. Vineæ iugerum quaternæ operę putant, alligantq;. In arbusto singulæ operæ arbores XV. Eodẽ hoc tempore hortorũ rosariorumq; cura est, quę separatim proximis uoluminibus dicet, eodem & topiariorũ. Tũc optime scrobes fiũt. Terra in futurũ proscinditur, Virgilio maxime autore, ut glebas sol coquat. Vtilior sentẽtia, quæ nõ nisi temperatũ solũ in medio uere arari iubet: quoniã in pingui statim sulcos occupãt herbę, gracili insecuti æstus exiccãt: tũ nanq;

succum

succum uenturis seminibus auferunt. Talia autumno melius arari certum est. Cato uerna opera sic diffinit: scrobes fieri, seminaria propagari in locis crassis & humidis: ulmos, ficos poma, oleas, prata stercorari luna sitiẽte. Quæ rigua nõ erunt, ab afflatu fauonij defendi, purgari herbas, malas radicitus erui, ficus interpurgari, seminaria fieri, & uetera sarciri, Hæc antequam uinea florere incipiat. Itemꝗ piro florente arare incipiat macra harenosaꝗ. Postea utiꝗ grauissima & aquosissima. Ita postremo arato. Ergo hæc aratio has habebit notas, lentisci primũ fructũ ostendentis, ac piri florẽtis. Erit & tertia in bulborũ satu scillæ. Item in coronamentorũ narcissi. Nanꝗ & hæc ter florent: primoꝗ flore primam arationem ostendũt, medio secundam, tertio nouissimã, quando inter sese alia alijs notas præbent. Ac non in nouissimis cauetur, ne fabis florentibus attingatur edera. Id enim noxium & exitiale ei est tempus. Quædam uero & suas habent notas, sicuti ficus. Cum folia pauca in cacumine acetabuli modo germinẽt, tũc maxime serendas ficus. Aequinoctium uernum ad VIII. Calend. Aprilis peragi uidetur. Ab eo ad uergiliarum exortum matutinum, Cæsari significant Calend. Aprilis. III Nonas Aprilis in Attica uergiliæ uesperi occultantur. Eædem postridie in Bœotia. Cæsari autẽ & Chaldæis Nonis, Aegypto Orion & gladius eius incipiunt abscondi. Cæsari sexto Idus significatur imber libræ occasu: decimoquarto kalend. Maij Aegypto suculæ occidunt uesperi, sidus uehemẽs & terra mariꝗ turbidum, decimosexto Atticæ, XV. Cæsari, cõtinuoꝗ triduo significat. Assyriæ aũt XII. Calend. Hoc est uulgo appellatũ sidus Paliliciũ, quoniã XI. Calẽd. Maij urbis Romæ natalis, quo ferè serenitas redditur, claritatẽ obseruationi dedit, nimborũ argumẽto hyadas appellantibus Græcis has stellas. Quod nostri à similitudine cognominis Græci propter sues impositũ arbitrantes, imperitia appellauere suculas. Cæsari ad VIII. Calend. notatur dies, VII. Calend. Aegypto hœdi exoriuntur, VI. Calend. Bœotiæ & Atticæ canis uesperi occultatur, fidicula mane oritur: V. Calend. Assyriæ Orion totus abscõditur, tertio autem canis: VI Nonas Maij Cæsari suculæ matutino exoriuntur, & VIII. Idus capella pluuialis. Aegypto autem eodem die canis uesperi occultatur. Sic ferè in VI. Idus Maij, qui est uergiliarum exortus, decurrunt sidera. In hoc temporis interuallo, XV. diebus primis agricolæ rapienda sunt ea, quibus peragendis ante æquinoctium non suffecerit, dum sciat inde natam exprobrationem fœdam putantium uites per imitationem cantus alitis temporarij, quem cuculum uocant. Dedecus enim habetur, opprobriumꝗ meritũ, falcem ab illa uolucre in uite deprehendi, ut ob id petulantiæ sales etiam cum primo uere ludantur. Auspicio tamen detestabiles uidentur. Adeo minima quæꝗ in agro naturalibus trahuntur argumentis. Extremo autem hoc tempore panici milijꝗ satio est. Iustum est hoc seri maturato hordeo, atꝗ etiam in eodem aruo. Estꝗ signum illius maturitatis, & horum sationis commune, lucentes uespere per arua cicindelæ. Ita appellant rustici stellantes uolatus, Græci uero lampyridas, incredibili benignitate naturæ.

Ne agricolæ aspiciant stellas, sed magis tempora serendæ frugis, & ortus occasusꝗ sideris, in quibusdã herbis, & de stellarum ortu & occasu. Cap. XXVII

IAm uergilias in cœlo notabiles caterua fecerat, non tamen his contenta, terrestres fecit alias, ueluti uociferans, Cur cœlum intueris agricola? Cur sidera quæris rustice? iam te breuiore somno fessum premunt noctes. Ecce tibi inter herbas tuas spargo peculiares stellas, easꝗ uespere, & ab opere disiungenti ostendo: ac ne possis præterire, miraculo solicito. Videsne ut fulgor igni similis alarum compressu tegatur, secumꝗ lucem habeat & noctem? Dedi ecce tibi herbas horarum indices: & ut ne sole quidem oculos tuos à terra auoces, heliotropium ac lupinum circumaguntur cum illo. Cur etiam nunc altius spectas, ipsumꝗ cœlum scrutaris? Habes ante pedes tuos ecce uergilias. In certis eæ diebus proueniunt, durantꝗ fœdere sideris huiusce: partumꝗ eas illius esse certum est. Proinde quisquis æstiuos fructus ante illas seuerit, ipse frustrabitur sese. Hoc interuallo & apicula procedens fabam florere indicat, fabaꝗ florescens eam euocat. Da-

bitur

bitur & aliud finiti frigoris indicium. Cum germinare uideris morum, iniuriam postea frigoris timere nolito. Ergo opera, taleas oliuarum ponere, ipsasq; oleas interradere, rigare prata ęquinoctij diebus primis. Cũ herba creuerit in festucam, arcere aquas. Vineas pampinare. Et huic lex sua, cũ pampini quatuor digitos longitudine expleuerint. Pampinat una opera iugerum. Segetes iterare. Sarritur uero diebus uiginti. Ab æquinoctio sartura nocere & uineæ & segeti existimatur. Et oues lauandi hoc idem tempus est. A uergiliarũ exortu significant Cæsari postridie arcturi occasus matutini, tertio Idus Maij Fidiculæ exortus. XII calend. Iunij capella uesperi occidens & in Attica canis. XI calend. Cæsari Orionis gladius occidere incipit: tertio Nonas Iunij Cæsari & Assyriæ aquila uesperi oritur, octauo Idus arcturus matutino occidit, Italiæ sexto, & quarto Idus Delphinus uesperi exoritur: decimoseptimo calendas Iulij gladius Orionis exoritur, quod Ægypto post quatriduum. XI calend. eiusdem Orionis gladius Cæsari occidere incipit. VIII Calend. Iulij uero longissima dies totius anni, & nox breuissima, solstitium cõficiunt. In hoc temporis interuallo uineæ pampinantur, curaturq; ut uinea uetus semel fossa sit, bis nouella. Oues tondentur, lupinum stercorandi causa uertitur, terra proscinditur, uicia in pabulum secatur, faba metitur, deinde concutitur.

De pratis & reparatione prati, & cotibus, & falcibus, & descriptio frugum, & siderum. Cap. XXVIII

Prata circa calend. Iunij cæduntur, quorum facillima agricolis cura, ac minimi impendij, hæc de se postulat dici. Relinqui debẽt in læto solo, uel humido, uel riguo, eaq; aqua pluuia rigari uia publica. Vtilissimum simul & herbæ arare, deinde cratire, serere florem ex fœnilibus, atq; ex præsepibus fœno dilapsum spargere, prius quàm cratiantur. Nec primo anno rigari, nec pasci ante secunda fœnisecia, ne herbæ uellantur, obtriturq; hebetentur. Senescunt prata, restituiq; debent faba in his sata, uel rapis, uel milio. Mox insequente anno frumẽto, rursusq; in prata tertio relinqui. Pręterea quotiẽs secta sint, sicilire, hoc est, quæ fœnisecęs prætereũt secari. Est enim in primis inutile, nasci herbas sementatas. Herba optima in prato trifolij, proxima graminis, pessima mimmuli, siliquis etiam dira ferendis. Inuisa & equiselis est, à similitudine equinæ setæ. Secandi tempus cum spica deflorescere cœperit, atq; roborari, secandumq; antequam inarescat. Cato fœnũ, inquit, ne sero seces, prius quàm semẽ maturum sit secato. Quidam pridie rigant ubi sunt rigua. Noctibus roscidis secari melius. Quædã partes Italiæ post messem secãt. Fuit hoc quoq; maioris impendij apud priores, Creticis tantũ transmarinisq; cotibus notis, nec nisi oleo falcis aciem excitantibus. Igitur cornu propter oleum ad crus ligato fœnisex incedebat. Italia aquarias cotes dedit, limę uice imperãtes ferro. Sed aquaria protinus uiret. Falcium ipsarum duo genera. Italicũ breuius, ac uel inter uepres quoq; tractabile. Galliarũ latifundia maioris cõpendij, quippe medias cædunt herbas, breuioresq; prætereũt. Itali fœnum ex dextera una manu secant. Iustum est una opera iugerum in die resecari, alligariq; manipulos tria mil. CC. quaternorum pondo. Sectum uerti ad solem, nec nisi siccum construi oportet. Ni fuerit hoc obseruatũ diligẽter, exhalare matutino nebulam quandã, metasq; mox sole accendi, & conflagrare certum est. Rursus rigari desecta oportet, ut secetur autumnale fœnum, quod uocant cordum. Interamnæ in Vmbria quater anno secantur, etiam non rigua. Ter uero plerisque in locis, & postea in ipso pabulo non minus emolumenti est quàm à fœno. Armentorum id cura, iumentorumq; progeneratio suum cuiq; consilium dabit optimum, maxime quadrigarum quæstus. Sostitium peragi in VIII parte cancri, & VIII calendas Iulij diximus. Magnus hic anni cardo, magna res mundi. In hoc usque, à bruma dies creuerunt sex mensibus. Sol ipse ad aquilonem scandens, ac per ardua enisus ab ea meta incipit flecti, & digredi ad austrum, aucturus noctes alijs sex mensibus, ablaturusq; diei mensuram. Ex hoc deinde conuehendi, rapiendiq́ue fructus alios atq; alios tempus, & præparãdi se contra sæuam feramq; hyemem: decebatq;

hoc

hoc discrimen indubitatis notis signasse naturam. Quam ob rem eas manibus ipsis agricolarum ingessit, uertiq; iussit ipsa die folia, & esse confecti sideris signū. Nec syluestrium arborum remotarumq;, ne in saltus deuios montesq; eundum esset quærentibus signa: non rursus urbanarum quæq; topiario tantū coluntur, quanquam & in his illa uisantur. Vertit oleæ ante pedes satæ: uertit tiliæ ad mille usus petendæ: uertit populi albæ etiam uitibus nuptæ. Adhuc parum est, inquit, ulmum uite dotatam habes, & huius uertam. pabulo folia eius stringis, uitem deputas. aspice & tenes sidus. alia parte cœlum respiciunt, quàm qua spectauere pridie. Salice omnia alligas, humillima arborū, ipse toto capite altior, & huius folia circumaguntur, quid te rusticum quereris? Non stat per me quo minus cœlum intelligas, & cœlestia scias. Dabo & auribus signum. Palumbûm utique exaudi gemitus. Transisse solstitium caueto putes, nisi cum incubantem uideris palumbum. A solstitio usque ad fidiculæ occasum VI Calend. Iunij Cæsari Orion exoritur, zona autem eius IIII nonas Assyriæ, Aegypto uero procyon matutino æstuosus; quod sidus apud Romanos non habet nomen, nisi caniculam hanc uelimus intelligi, hoc est minorem canem: sanè ut in astris pingitur. Est autem magnopere pertinens, sicut paulo mox docebimus: III Nonas Chaldæis corona occidit matutino. Atticæ Orion totus eo die exoritur. Pridie Idus Iulij & Aegyptijs Orion desinit exoriri: XVI Calend. Augusti Assyriæ procyon exoritur. Dein postridie, ferè ubiq; confessum inter omnes sidus indicans, quod canis ortum uocamus, sole partem primam leonis ingresso. Hoc fit post solstitium XXIII die. Sentiunt id maria & terræ, multæ uero & feræ, ut suis locis diximus. Neq; est minor ei ueneratio, ꝙ descriptis in deos stellis. Accenditq; solem, & magnam æstus obtinet causam: XVIII Calend. Augusti Aegypto aquila occidit matutino, etesiarumq; prodromi flatus incipiūt, quod Cæsar X Calend. sentire Italiam existimauit. Aquila Atticæ matutino occidit: III Calend. regia in pectore leonis stella matutino Cæsari immergitur: VIII Idus Aug. arcturus medius occidit: III Idus fidicula occasu suo autumnum inchoat, uti is adnotat. Sed ut uera ratio id fieri inuenit VI Idus eiusdem. In hoc temporis interuallo res summa uitium agitur, decretorio uuis sidere illo, quod caniculā appellauimus: Vnde carbunculare dicuntur, ut quodam uredinis carbone exustæ. Non cōparantur huic malo grandinis procellæ, quæq; nunq; annonæ intulere caritatē. Agrorū quippe mala sunt illa. Carbunculus aūt regionum late patentium, nō difficili remedio, nisi calumniari naturam rerum homines ꝙ sibi prodesse mallent. Ferunt Democritū qui primus intellexit ostenditq; cum terris cœli societatē, spernentibus hanc curam eius opulentissimis ciuiū, præuisa olei caritate ex futuro uergiliarum ortu, qua diximus ratione, ostendemusq; iam plenius, magna tum uilitate propter spem oliuæ coemisse in toto tractu omne oleum, mirantibus qui paupertatem & quietem doctrinarum ei sciebant in primis cordi esse. Atq; ut apparuit causa & ingens diuitiarū cursus, restituisse mercedē anxiæ & auidæ dominorū pœnitentiæ, contentū ita probasse, opes sibi in facili cū uellet fore. Hoc postea Sestius è Romanis sapientiæ sectatoribus Athenis fecit eadem ratione. Tanta literarū occasio est: Quas equidē miscebo agrestibus negocijs ꝙ potero dilucide atq; perspicue. Pleriq; dixere rorem iniustum sole acri, frugibus rubiginis causam esse, & carbunculi uitibus. Quod ex parte falsum arbitror, omnēq; uredinē frigore tantū, innoxio cōstare sole. Id manifestū fiet attendentibus. Nam primū omnium nō hoc euenire, nisi noctibus & ante solis ardorem, deprehenditur, totumq; lunari ratione cōstat: quoniam talis iniuria nō fit nisi interlunio, plenáue luna, hoc est præualente: utroque enim habitu plena est, ut sæpius diximus. Sed interlunio omne lumen quod à sole accipit, cœlo regerit. Differentia utriusq; habitus magna, sed manifesta. Nanque interlunio æstate calidissima est, hyeme gelida. E cōtrario in plenilunio æstate gelidas facit noctes, hyeme tepidas. Causa euidens, sed alia redditur à Fabiano, Græcisq; autoribus. Aestate enim interlunio necesse est cum sole nobis proximo circulo currat, igne eius cominus recepto candens: eadem interlunio absit hyeme,

quando abſcedit & ſol. Item plenilunio æſtiuo procul abeat aduerſa ſoli: hyeme autem ad nos per æſtiuum circulum accedat. Ergo per ſe roſcida quoties alget, infinitum quantum illo tempore cadentes pruinas congelat. Ante omnia autẽ duo genera cœleſtis iniuriæ meminiſſe debemus. Vnum quod tempeſtates uocamus, in quibus grãdines, procellæ, cæteraq; ſimilia intelliguntur: quæ cum acciderint, uis maior appellatur. Hæc ab horridis ſideribus exeunt, ut ſæpius diximus, ueluti Arcturo, Orione, hœdis. Alia ſunt illa, quæ ſilente cœlo ſereniſq; noctibus fiunt, nullo ſentiente niſi cũ facta ſunt. Publica hæc, & magnæ differentiæ à prioribus, alijs rubiginem, alijs uredinem, alijs carbunculum appellãtibus: omnibus uero ſterilitatem. De his nunc dicemus, à nullo ante nos prodita, priuſq; cauſas reddemus.

De tempeſtatibus utriuſq; temporis, & remedijs ſterilitatum. Cap. XXIX

DVæ ſunt præter lunarem, pauciſq; cœli locis conſtant. Nanq; uergiliæ priuatim attinent ad fructus, ut quarum exortu æſtas incipiat, occaſu hyems, ſemeſtri ſpatio intra ſe meſſes uindemiaſq; & omnium maturitatem complexæ. Eſt præterea in cœlo, qui uocatur lacteus circulus, etiã uiſu facilis. Huius defluuio uelut ex ubere aliquo ſata cuncta lacteſcunt, duorum ſiderum obſeruatione, aquilæ in ſeptentrionali parte, & in auſtrina caniculæ, cuius mentionem ſuo loco fecimus. Ipſe circulus fertur per ſagittarium atq; geminos, ſolis centro bis æquinoctialem circulum ſecans, commiſſuras eorum obtinente hinc aquila, illinc canicula. Ideo effectus utriuſque ad omnes frugiferas pertinent terras: quoniã in his tantum locis ſolis terræq; centra congruunt. Igitur horum ſiderum diebus, ſi purus atq; mitis aer genitalem illum lacteumq; ſuccum traſmiſerit in terras, læta adoleſcunt ſata. Si luna, qua dictũ eſt ratione, roſcidũ frigus aſperſerit, admixta amaritudo, ut in lacte, puerperium necat. Modus in terris huius iniuriæ, quẽ fecit in quacunq; conuexitate comitatus utriuſq; cauſæ. Et ideo nõ pariter in toto orbe ſentitur, ut nec dies. Aquilã diximus in Italia exoriri ad XIII Calend. Ianuarij. Nec patitur ratio naturæ quicq; in ſatis ante eũ diem ſpei eſſe certæ. Si uero interluniũ incidat, omnes hybernos fructus & præcoces lædi neceſſe eſt. Rudis fuit priſcorum uita, atq; ſine literis: non minus tamen ingenioſam fuiſſe in illis obſeruationẽ apparebit, q̃ nũc eſſe rationẽ. Tria nanq; tẽpora fructibus metuebãt, propter quod inſtituerunt ferias, dieſq; feſtos, rubigalia, floralia, uinalia. Rubigalia Numa cõſtituit anno regni ſui XI. quæ nũc aguntur ad VII Calend. Maij, quoniam tunc ferè ſegetes rubigo occupat. Hoc tẽpus Varro determinat ſole tauri partẽ decimam obtinente, ſicut tunc ferebat ratio. Sed uera cauſa eſt, quod poſt dies undeuiginti ab æquinoctio uerno, per id quatriduum, uaria gentium obſeruatione in IIII Calend. Maij, canis occidit, ſidus & per ſe uehemens, & cui præoccidere caniculam neceſſe ſit. Iidem itaq; Floralia IIII Calend. eiuſdem inſtituerũt, urbis anno quingenteſimo ſextodecimo, ex oraculis Sibyllæ, ut omnia bene defloreſcerẽt. Hunc diem Varro determinat, ſole tauri partem quartamdecimam obtinente. Ergo ſi in hoc quatriduum inciderit plenilunium, fruges & omnia quæ florebunt lædi neceſſe erit. Vinalia priora quæ ante hos dies ſunt IX Calen. Maij deguſtandis uinis inſtituta, nihil ad fructus attinẽt. Nec quæ adhuc diximus ad uites oleaſq;, quoniam earũ cõceptus exortu Vergiliarũ incipit ad VI Idus Maij, ut docuimus. Aliud hoc quatriduum eſt, quod neq; rore ſordere uelint: exhorrent enim frigidum ſidus arcturi poſtridie occidẽs: & multo minus plenilunium incidere. IIII nonas Iunij iterum aquila exoritur ueſperi, decretorio die florẽtibus oleis uitibuſq; ſi pleniluniũ in eum incidat. Equidem & ſolſtitium VIII Calend. Iulij in ſimili cauſa duxerim, & canis ortum poſt dies à ſolſtitio XXIIII. ſed interlunio accidente, quoniã uapore cõſtat culpa, aciniq; præcoquuntur in callum. Rurſus plenilunium nocet ad IIII nonas Iulij, cum Aegypto canicula exoritur: uel certe XVI Calend. Aug. cũ Italiæ. Item XIII Calend. Aug. cum aquila occidit, uſq; in X Calend. eiuſdẽ. Extra has cauſas ſunt uinalia altera, quæ agũtur ad XIII Calend. Septemb. Et Varro à fidicula incipiẽte occidere mane, determinat, quod uult initium

tium autumni esse, & hunc diem festum tempestatibus leniendis esse institutum. Nunc fidiculam occidere ad VI Idus Augusti seruatur. Intra hæc constat cœlestis sterilitas. Neqꝫ negauerim posse eã permutari arbitrio legentiũ, locorũ æstimantiũ naturas. Sed à nobis rationẽ demonstratã esse satis est: reliqua obseruatione cuiusqꝫ constabunt. Alterutrum quidẽ fore in causa, hoc est pleniluniũ aut interluniũ, non erit dubiũ. Et in hoc mirabilem admirari benignitatẽ naturæ succurrit: iamprimũ hanc iniuriam omnibus annis accidere non posse, propter status syderũ cursus: nec nisi paucis noctibus anni, idqꝫ quando futurum sit facile nosci. Ac ne per omnes menses timeretur, earum quoqꝫ lege diuisum, æstate interlunia præterquam biduo secura esse, hyeme plenilunia: nec nisi æstiuis breuissimisqꝫ noctibus metui, diebus non idem ualere. Præterea tam facile intelligi, ut formica minimũ animal interlunio quiescat, plenilunio etiam noctibus operetur. Auem parram oriente Sirio, ipso die non apparere, donec occidat. E diuerso uireonem prodire ipso solstitij die. Neutrum uero lunæ statum noxium esse, ne noctibus quidem, nisi serenis, & omni aura quiescente: quoniam neqꝫ in nube, neqꝫ in flatu cadunt rores: sic quoqꝫ non sine remedio. Sarmenta aut palearum aceruos, & euulsas herbas fruticesqꝫ, per uineas camposqꝫ cum timebis incendito, fumus medebitur. Hic è paleis & cõtra nebulas auxiliatur, ubi nebulæ nocent. Quidam tres cancros uiuos cremari iubent in arbustis, ut carbunculi non noceãt. Alij siluri carnem leuiter uri à uento, ut per totam uineam fumus dispergatur. Varro autor est, si fidiculæ occasu, quod est initiũ autumni, uua picta consecretur inter uites, minus nocere tempestates. Archibius ad Antiochum Syriæ regem scripsit: Si fictili nouo obruatur rubeta rana in media segete, non esse noxias tempestates. Opera rustica huius interualli, terram iterare, arbores circumfodere, ubi æstuosa regio poscat, accumulare. Germinantia nisi in solo luxurioso fodienda nõ sunt. Seminaria purgari sarculo. Messem hordeaceam facere. Areã ad messem creta præparare, Catonis sententia amurca temperata, Vergilij operosius. Maiore ex parte æquant tantum, & fimo bubulo dilutiore illinunt. Id satis ad pulueris remedium uidetur.

De messe, & tritico, & palea, & frumento seruando. Cap. XXX

MEssis ipsius ratio uaria. Galliarũ latifundijs ualli prægrandes dentibus in margine infestis, duabus rotis per segetem impelluntur, iumento in contrarium iuncto: ita direptæ in uallũ cadunt spicæ. Stipulæ alibi mediæ falce præciduntur, atqꝫ inter duas merges spica distringitur. Alibi ab radice euellunt. Quod qui faciunt, proscindi ab se obiter agrum interpretantur, cum extrahant succum. Differentia hæc, Vbi stipula domos cõtegunt, quã longissimam seruant. Vbi fœni inopia est, stramento paleã quærunt. Panici culmo non tegunt. Milij culmum ferè inurunt. Hordei stipulam bubus gratissimã seruant. Panicum & milium singillatim pectine manuali legunt Galliæ. Messis ipsa alibi tribulis in area, alibi equarũ gressibus exteritur, alibi perticis flagellatur. Triticum quo serius metitur, copiosius inuenitur. Quo celerius uero, hoc speciosius ac robustius. Lex aptissima, antequã granum indurescat, & cum iam traxerit colorem. Oraculum uero, biduo celerius messem facere potius quàm biduo serius. Siliginis & tritici etiam ratio in area horreoqꝫ: Far, quia difficulter excutitur, conuenit cum palea sua condi, & stipula tantũ & aristis liberatur. Palea plures gentium pro fœno utuntur. Melior ea quæ tenuior minutiorqꝫ, & pulueri propior: ideo optima è milio, proxima hordeo, pessima ex tritico, præterquã iumentis opere laborantibus. Culmum saxosis locis cum inaruit, baculo frangunt substratu animalium. Si palea defecit, & culmus teritur. Ratio hæc: maturius desectus muria diu respersus, dehinc siccatus in manipulos conuoluitur, atque ita pro fœno bubus datur. Sunt qui accendunt in aruo & stipulas, magno Vergilij præconio. Summa autem ratio, ut herbarum semen exurant. Ritus diuersitatẽ magnitudo facit messium, & caritas operarũ. Connexa est ratio frumenti seruandi. Horrea operosa tripedali crassitudine pariete lateritio, exædificari iubent aliqui. Præterea superne impleri, nec afflatus admittere, aut fenestras

habere ullas. Alij ab exortu tantum æstiuo, aut septentrione: eacꝗ sine calce cõstrui, quoniam sit frumẽto inimicissima. Nam quæ de amurca præceperint indicauimus. Alibi contra suspendunt granaria lignea columnis, & perflari undiqꝫ malunt, atque etiam à fundo. Alij omnino pendente tabulato extenuari granũ arbitrantur: & si tegulis subiaceat, cõfervescere. Multi uentilari quoqꝫ uetant. Gurgulionem enim non descendere infra quatuor digitos, nec amplius periclitari. Columella & fauoniũ uentũ conferre frumento præcipit, quod miror equidem, siccissimum alioqui. Sunt qui rubeta rana in limine horrei pede è longioribus suspensa, inuehere iubeant. Nobis referre plurimũ tempestiuitas condendi uidebitur. Nam si parum tostum atqꝫ robustum collectum sit, aut calidũ conditũ, inimica innasci necesse est. Diuturnitatis causæ plures. Aut in ipsius grani corio, cum est numerosius, ut milio: aut succi pinguedine, qui pro humore sufficit tantum, ut sesamæ: aut amaritudine, ut lupino & cicerculæ. In tritico maxime crescunt animalia, quoniam spissitate sua concalescit, & furfure crasso uestitur. Tenuior hordeo palea, exilis & legumini, ideo non generãt. Faba crassioribus tunicis operitur, ob hoc efferuescit. Quidã ipsum triticũ diuturnitatis gratia aspergunt amurca, mille modios quadrantali. Alij Chalcidica aut Carica creta, aut etiã absinthio. Est & Olynthi ac Cerinthi Eubœæ terra, quæ corrumpi nõ sinat. Nec ferè condita in spica læduntur. Vtilissime tamen seruantur in scrobibus, quos siros uocant, ut in Cappadocia, & in Thracia. In Hispania & Africa, ante omnia ut sicco solo fiant curant: mox ut palea substernatur. Præterea cum spica sua cõduntur. Ita frumenta si nullus spiritus penetret, certum est nihil maleficum nasci. Varro autor est, sic conditum triticum durare annis quinquaginta, milium uero centum. Fabam & legumina in olearijs cadis oblita cinere, longo tempore seruari. Item fabam à Pyrrhi regis ætate, in quodam specu Ambraciæ usqꝫ ad piraticum Pompei Magni bellum durasse, annis circiter CXX. Ciceri tantũ nullæ bestiolę in horreis innascũtur. Sunt qui urceis cinere substratis & illitis acetum habentibus, leguminum aceruos superingerant, ita non nasci maleficia credentes. Alij, qui in salsamentarijs cadis gypso illinant. Alij, qui lentem aceto laserpitiato respergant, siccatamqꝫ oleo inungant. Sed breuissima obseruatio, quod uitijs carere uelis, interlunio legere. Quare plurimum refert, condere quis malit, an uendere. Crescente enim luna frumenta grandescunt.

De uindemia & autumni temporibus. Cap. XXXI

SEquitur ex diuisione temporum autumnus à fidiculæ occasu ad æquinoctium, ac deinde uergiliarum occasum, initiumqꝫ hyemis. His interuallis significatur, pridie Idus Augusti Atticę equus oriẽs, uespera Aegypto & Cæsari Delphinus occidẽs. XI. Calend. Septembris Cæsari & Assyrię stella quæ uindemiator appellaẗ, exoriri mane incipit, uindemiæ maturitatem promittens. Eius argumentum erunt acini colore mutati. Assyriæ V Caleñ. & sagitta occidit, & etesiæ desinũt. Vindemiator Aegypto nonis exoritur. Atticæ arcturus matutino, & sagitta occidit mane. Quinto Idus Septemb. Cæsari capella oritur uesperi. Arcturus uero medius pridie Idus, uehementissimo significatu terra mariqꝫ per dies quinqꝫ. Ratio eius hæc traditur, Si delphino occidente imbres fuerint, nõ futuros per arcturum. Signum orientis eius sideris seruetur hirundinum abitus, nanqꝫ deprehensæ intereũt. Decimosexto Caleñ. Octobris Aegypto spica, quam tenet uirgo, exoritur matutino, etesiæqꝫ desinũt. Hoc idem Cæsari XIIII Caleñ. XIII Assyriæ significãt, & XI Calend. Cæsari cõmissura pisciũ occidens, ipsumqꝫ æquinoctij sidus VIII Caleñ. Octobris. Deinde consentiunt, quod est rarum, Philippus, Callippus, Dositheus, Parmeniscus, Conon, Criton, Democritus, Eudoxus, Ion, IIII Calend. Octobris capellã matutino exoriri, & III Caleñ. hœdos. Sexto Nonas Octobris Atticæ corona exoritur mane. Asiæ & Cæsari V Calend. heniochus occidit matutino. Tertio Caleñ. Cæsari corona exoriri incipit, & postridie occidunt hœdi uesperi. VIII Idus Octobris Cæsari fulgens in corona stella oritur. Et III Idus uergiliæ uesperi. Idibus corona tota. Sexto Caleñ. Nouemb. suculæ uesperi

speri exoriuntur. Pridie Calend. Cæsari Arcturus occidit, & suculæ exoriuntur cum sole. Quarto Nonas Arcturus occidit uesperi. Quinto Idus Nouembris gladius Orionis occidere incipit. Deinde III Idus uergiliæ occidũt. In his temporum interuallis opera rustica, napos, raphanos serere, quibus diebus diximus. Vulgus agreste & rapa post ciconiæ discessum male seri putat. Nos omnino post Vulcanalia, & præcocia cum panico. A fidiculæ autem occasu uiciam, faseolos, pabulum. Et hoc silente luna seri iubent. Et frondis præparandæ tempus hoc est. Vnus frondator quatuor frondarias fiscinas complere in die iustum habet. Si decrescente luna præparetur, non putrescit. Aridã colligi nõ oportet. Vindemiam antiqui nunquam existimauere maturam ante æquinoctiũ: iam passim rapi cerno. Quam ob rem & huius tempora notis argumentisq; signentur. Leges ita se habent, Vuam calidam ne legito, hoc est, in eius siccitate, ac nisi imber interuenerit. Hanc ne legito rorulentam, hoc est, si ros nocturnus fuerit, nec prius quàm sole discutiatur. Vindemiare incipito, cum ad palmitẽ pampinus procumbere cœperit, aut cum exempto acino ex densitate interuallum non compleri apparuerit, acinum non augeri. Acino plurimum refert, si cõtingat crescente luna uindemiare. Pressura una culeos xx implere debet. Hic est pes iustus. Ad totidem culeos & lacus xx iugeribus unum sufficit torculum. Premuntq; aliqui singulis, utilius binis, licet magna sit uastitas singulis. Longitudo in his refert, non crassitudo. Spatiosa melius premunt. Antiqui funibus uittisq; loreis ea detrahebãt & uectibus. Intra c annos inuenta Græcanica, mali rugis per cochleas bullantibus, palis affixa arbori stella, à palis arcas lapidum attollente secũ arbore, quod maxime probatur. Intra xxii hos annos inuentum, paruis prælis, & minori torculari, ædificio breuiore, & malo in medio decreto, tympana imposita uinaceis, superne toto pondere urgere, & super præla construere congeriem. Hoc & poma colligendi tempus & obseruatio, cum aliquod maturitate non tempestate deciderit: hoc & feces exprimendi: hoc & defrutum coquẽdi, silente luna noctu: aut si interdiu, plena. Cæteris diebus aut ante exortũ lunæ, aut post occasum. Nec de nouella uite aut palustri, nec nisi è matura uua, nec nisi folijs despumandum: quia si ligno contingatur uas, adustum ac fumosum fieri putant. Iustum uindemiæ tempus ab æquinoctio ad uergiliarum occasum dies XLIIII. Ab eo die oraculum occurrit, frigidum picari pro nihilo ducentium. Sed iam & Calendis Ianuarij defectu uasorum uindemiantes uidi, piscinisq; musta condi, aut uina effundi priora, ut dubia reciperentur, Hoc non tam sæpe prouentu nimio euenit, quàm sæuitia insidiantiũ caritati ciuili. Sed æqui patrisfamiliàs modus est annonæ, cuiusq; anni utilitate. Id peræque lucrosissimũ. Reliqua de uinis affatim dicta sunt. Item uindemia facta oliuam esse rapiendam, & quæ ad oleum pertinent, quæq; à uergiliarum occasu agi debent.

De lunari ratione. Cap. XXXII

His quæ sunt necessaria adijcientur de luna, uentisq; & præsagijs, ut sit tota sideralis ratio perfecta. Nanque Virgilius etiam in numeros lunæ quædam digerenda putauit, Democriti secutus ostentationẽ. Nos legum utilitas, quę in toto opere, in hac quoque mouet parte. Omnia quę cæduntur, carpuntur, tonduntur, innocentius decrescente luna quàm crescente fiunt. Stercus nisi decrescẽte luna ne tãgito. Maxime intermenstrua dimidiaq; stercorato. Verres, iuuencos, arietes, hœdos decrescente luna castrato. Oua luna noua supponito. Scrobes luna plena noctu facito. Arborum radices luna plena operito. Humidis locis interlunio serito, & circa interlunium quatriduo. Ventilari quoque frumenta ac legumina, & cõdi circa extremam lunam iubent. Seminaria cum luna supra terram sit, fieri: Calcari musta, cum luna sub terra. Item materies cædi, quæq; alia locis suis diximus. Neq; facilior est obseruatio ac iam dicta à nobis secundo uolumine: sed quod intelligere uel rustici possint. Quoties ab occidente sole cernetur, prioribusq; noctis horis lucebit, crescens erit, & oculis dimidiata iudicabitur. Cum uero occidente sole orietur ex aduerso, ita ut pariter aspiciantur, tunc erit plenilunium. Quoties ab ortu solis orietur,

prioribusꝗ noctis horis detrahet lumen,& in diurnas extendet,decreſcens erit,iterumꝗ dimidia.In coitu uero, quod interlunium uocant,cum apparere deſierit.Supra terras autem erit,quamdiu & ſol,interlunio,& prima tota die,ſecunda horæ noctis unius dextante ſicilico,ac deinde tertia uſque ad quintamdecimam,multiplicatis horarum ijſdem portionibus: quintadecima tota ſupra terras noctu erit, eademꝗ ſub terris tota die. Decimaſexta ad primæ horæ nocturnæ dextantem ſicilicum ſub terra aget,eaſdemꝗ portiones horarum per ſingulos dies adijciet uſque ad interlunium. Et quantum primis partibus noctis detraxerit, quod ſub terris agat, tantundem nouiſſimis ex die adijciet ſuper terram.Alternis autem menſibus xxx implebit numeros,alternis uero detrahet ſingulos. Hæc erit ratio lunaris.

De uentorum ratione. Cap. xxxiii

VEntorũ paulo ſcrupuloſior. Obſeruato ſolis ortu quocũꝗ libeat die,ſtantibus hora diei ſexta,ſic ut ortum eum à ſiniſtro humero habeãt,contra mediã faciem meridies,à uertice ſeptentrio erit. Qui ita limes per agrũ currit, cardo appellatur.Circũagi deinde melius eſt,ut umbram ſuam quiſꝗ cernat, alioqui poſt hominem erit.Ergo permutatis lateribus,ut ortus illius diei à dextro humero fiat,occaſus à ſiniſtro,tũc erit hora vi. cum minima umbra cõtra medium fiat hominem. Per huius mediam longitudinem duci ſarculo ſulcum,uel cinere lineam, uerbi gratia pedũ xx cõueniet:mediãꝗ menſuram, hoc eſt in x pede, circũſcribi circulo paruo,qui uocetur umbilicus.Quæ pars fuerit à uertice umbræ,hæc erit uentus ſeptentrionalis.Illò tibi putator arborum plagæ ne ſpectent, néue arbuſta uineæúe,niſi in Africa, Cyrenis,Aegypto. Illinc flante ne arato quæꝗ alia præcepimus.Quæ pars lineæ fuerit à pedibus umbræ,meridiem ſpectans,hæc uentũ auſtrum dabit,quem à Græcis notum diximus uocari.Illinc flatu ueniente, materiam uineamꝗ agricola ne tractes.Humidus aut æſtuoſus Italiæ eſt.Africæ quidem incendia cum ſerenitate affert.In hunc Italiæ palmites ſpectent,ſed non plagæ arborũ uitiumúe.Hunc oliueti metator uergiliarum quatriduo, hũc caueat inſitor calamis,gemmisꝗ inoculator. De ipſa regionis eius hora præmonuiſſe cõueniet. Frondem medio die arborator ne cædito.Cum meridiem adeſſe ſenties paſtor, æſtate contrahente ſe umbra,pecudem à ſole in opaca cogito.Cum æſtate paſces,in occidentem ſpecta ante meridiem,poſt meridiem in orientem.Aliter noxiũ, ſicut hyeme & uere ſi in rorulentum duceres.Nec cõtra ſeptentrionem paueris ſuprà dictum. Clodunt ita, lippiuntúe ab afflatu, & aluo cita pereunt. Qui fœminas concipi uoles, in hunc uentum ſpectantes iniri cogito.

De limitatione agrorum. Cap. xxxiiii

DIximus ut in media linea deſignaretur umbilicus. Per hunc mediũ tranſuerſa currat alia.Hæc erit ab exortu æquinoctiali ad occaſum æquinoctialem.Et limes qui ita ſecabit agrum,decumanus uocabitur.Ducãtur deinde aliæ duæ lineæ in decuſſeis obliquę, ita ut à ſeptentrionis dextera læuaꝗ ad auſtri dextrã læuamꝗ deſcendant. Omnes per eundem currant umbilicum,omnes inter ſe pares ſint, omnium interualla paria,Quæ ratio ſemel in quoꝗ agro ineunda erit: uel ſi ſæpius libeat uti, è ligno facienda, regulis paribus in tympanum exiguum, ſed circinatum adactis. Ratione qua doceo,occurrendum ingenijs quoꝗ imperitorum eſt.Meridiem excuti placet, quoniã ſemper eſt idem,ſol autem quotidie ex alio cœli momento quàm pridie oritur: ne quis forte ad exortum capiendam putet lineam.Ita cœli exacta parte,quod fuerit lineę caput ſeptentrioni proximum à parte exortiua, ſolſtitialẽ habebit exortũ,hoc eſt longiſſimi diei,uentumꝗ aquilonem, boream à Græcis dictũ. In hũc ponito arbores uitesꝗ. Sed hoc flante ne arato,frugem ne ſerito,ſemen ne iacito.Præſtringit enim atꝗ percellit hic radices arborum,quas poſituras afferes.Pręmonitus eſto:alia robuſtis proſunt,alia infantibus.Nec ſum oblitus in hac parte uenrum à Græcis poni,quẽ cæciam uocãt. Sed idem Ariſtoteles uir immenſæ ſubtilitatis,qui idipſum fecit, rationem cõuexitatis mundi reddit,quia cõtrarius aquilo africo

flat

flat. Nec tamen eum toto anno in prædictis timet agricola. Mollit ſidera æſtate media, mutatq; nomen, & eteſias uocatur. Ergo cum frigidum ſenties, caueto, ac quacunq; aquilo prædicitur, tanto pernicioſior ſeptentrio eſt. In hũc Aſiæ, Græciæ, Hiſpaniæ, maritimæ Italiæ, Campaniæ, Apuliæ arbuſta uineæq; ſpectent. Qui mares concipi uoles, in hunc paſcito, ut ſic in eundem ineant. Ex aduerſo aquilonis ab occaſu brumali Africus flabit, quem Græci Liba uocant. In hunc à coitu cum ſe pecus circumegerit, fœminas cõceptas eſſe ſcito. Tertia à ſeptentrione linea, quam per latitudinem umbræ duximus, & decumanam uocauimus, exortum habebit æquinoctialem, uentumq; ſubſolanum, Græcis Apelioten dictum. In hunc ſalubribus locis uillæ uineæq; ſpectent. Ipſe leniter pluuius, tamen eſt ſiccior fauonius, ex aduerſo eius ab æquinoctiali occaſu, zephyrus à Græcis nominatus. In hunc ſpectare oliueta Cato iuſsit. Hic uer inchoat, aperitq; terras tenui frigore ſaluber. Hic uites putandi, frugesq; curandi, arbores ſerendi, poma inſerendi, oleas tractandi ius dabit, afflatuq; nutricium exercebit. Quarta à ſeptentrione linea, eadem auſtro ab exortiua parte proxima, brumalem habebit exortum, uentumq; uulturnum, eurum à Græcis dictum, ſicciorem & ipſum tepidioremq;. In hunc apiaria & uineæ Italiæ, Galliarumq; ſpectare debent. Ex aduerſo uulturni flabit corus, ab occaſu ſolſtitiali & occidentali latere ſeptentrionis, à Græcis dictus argeſtes, ex frigidiſſimis & ipſe ſicut omnes qui à ſeptentrionis parte ſpirant. Hic & grandines infert. Cauendus & ipſe non ſecus ac ſeptentrio. Vulturnus ſi à ſerena cœli parte cœperit flare, non durabit in noctem: at ſubſolanus in maiorem partem noctis extenditur. Quiſquis erit uentus, ſi feruidus ſentietur, pluribus diebus permanebit. Aquilonem prænunciat terra ſicceſcens repente, auſtrũ humeſcens rore occulto.

Prognoſtica tempeſtatum. Cap. xxxv

ETenim prædicta ratione uentorum, ne ſæpius eadem dicatur, tranſire conuenit ad reliqua tempeſtatum præſagia, quoniam & hoc placuiſſe Virgilio magnopere uideo. Siquidem in ipſam meſſem ſæpe concurrere prælia uentorum damnoſa imperitis refert. Tradunt eundem Democritũ metente fratre eius Damaſo ardentiſſimo æſtu oraſſe, ut reliquæ ſegeti parceret, raperetq; deſecta ſub tectũ, paucis mox horis ſæuo imbre uaticinatione approbata. Quinimo & harundinẽ non niſi impendente pluuia ſeri iubent, & fruges inſecuturo imbre. Quã ob rem & hæc breuiter attingemus, ſcrutati maxime pertinentia, primumq; à ſole capiemus præſagia. Purus oriens atq; non feruens ſerenũ diem nunciat: at hybernam pallidus grandinem. Si & occidit pridie ſerenus, & oritur, tanto certior fides ſerenitatis. Concauus oriens pluuias prædicit: Item uentos, cũ ante exorientem eum nubes rubeſcunt. Quod ſi & nigræ rubentibus interuenerint, & pluuias. Cum orientis atq; occidentis radij rubent, coire pluuias. Si circa occidentem rubeſcunt nubes, ſerenitatem futuræ diei ſpondent. Si in exortu ſpargentur, partim ad auſtrũ, partim ad aquilonem, pura circa eum ſerenitas ſit licet, pluuiã tamen uentoſq; ſignificabunt. Si in ortu aut in occaſu cõtracti cernẽtur radij, imbrem. Si in occaſu eius pluet, aut radij in ſe nubem trahent, aſperã in proximũ diem tempeſtatẽ ſignificabũt. Cum oriẽte radij nõ illuſtres eminebunt, quamuis circũdati nube non ſint, pluuiã portendent. Si ante exortũ nubes globabuntur, hyemem aſperam denunciabũt. Si ab exortu repellentur, & ad occaſum abibũt, ſerenitatem. Si nubes ſolem circũcludent, quãto minus luminis relinquẽt, tanto turbidior tempeſtas erit. Si uero etiam duplex orbis fuerit, eo atrocior. Quod ſi in exortu fiet ita ut rubeſcant nubes, maxima oſtendetur tempeſtas. Si non abibunt, ſed incumbent, à quocunque uento fuerint, eum portendent. Si à meridie, & imbrem. Si oriens cingetur orbe, ex qua parte is ſe aperit, expectetur uentus. Si totus defluxerit æqualiter, ſerenitatem dabit. Si in exortu longe radios per nubes porriget, & medius erit inanis, pluuiam ſignificabit. Si ante ortum radij ſe oſtendent, aquam & uentum. Si circa occidentem candidus circulus erit, noctis leuem tempeſtatem. Si nebula, uehementiorẽ. Si candente ſole, uentum.

Si ater circulus fuerit, ex qua regione is ruperit se uentum magnum. Proxima sunt iure lunæ præsagia. Quartam eam maxime obseruat Ægyptus. Si splendens exorta puro nitore fulserit, serenitatem: si rubicunda, uentos: si nigra, pluuias portẽdere creditur. In quinta, cornua eius obtusa, pluuiã: erecta & infesta uentos semper significant, quarta tamen maxime. Cornu eius septentrionale acuminatum atq; rigidum, illum præsagit uentum. Inferius austrum: utraq; recta, noctem uentosam. Si quartam orbis rutilus cingit, uentos & imbres prẹmonebit. Apud Varronem ita est, Si quarto die luna erit recta, magnam tempestatem in mari præsagiet, nisi si coronam circa se habebit, & eam synceram: quoniã illo modo non ante plenam lunam hyematurum ostendit, Si plenilunio per dimidium pura erit, dies serenos significabit: si rutila, uentos, nigrescens, imbres. Si caligo orbis nubem incluserit, uentos quà se ruperit: si gemini orbes cinxerint, maiorem tempestatem, Et magis si tres erunt, aut nigri, aut interrupti atq; distracti. Nascens luna, si cornu superiore obatro surget, pluuias decrescens dabit: si inferiore, ante plenilunium: si in media nigritia illa fuerit, imbrem in plenilunio. Si plena circa se habebit orbẽ, ex qua parte is maxime splendebit, ex ea uentum ostendet. Si in ortum cornua crassiora fuerint, horridam tempestatem. Si ante quartam non apparuerit, uento fauonio flante, hyemalis toto mense erit. Si XVI uehementius flammea apparuerit, asperas tempestates præsagiet. Sunt & ipsius lunæ octo articuli, quoties in angulos solis incidit, plerisq; inter eos tantum obseruantibus præsagia eius, hoc est tertia, septima, undecima, decimaquinta, decimanona, uigesimatertia, uigesimaseptima, & interlunium. Tertio loco stellarum obseruationem esse opottet. Discurrere eæ uidentur interdum, uentiq; protinus sequuntur. In quarum parte ita præsagiuere, Cœlum cum æqualiter totum erit splendidum, articulis temporum quos proposuimus, autumnum serenum præsagibunt & frigidum. Si uer & æstas non sine riguo aliquo transierint, autumnum serenum & densum minusq; uentosum facient. Autumni serenitas uentosam hyemem facit. Cum repente stellarum fulgor obscuratur, & id neq; nubilo, neque caligine, pluuia aut graues denunciantur tempestates. Si uolitare plures stellẹ uidebuntur, quò ferentur albescentes, uentos ex ijs partibus nunciabunt. Aut si cursitabunt, certos. Si id in pluribus partibus fiet, inconstantes uentos effundent. Si stellarum errantium aliquã orbes incluserint, imbres. Sunt in signo cancri duæ stellæ paruẹ, aselli appellatæ, exiguũ inter illas spatiũ obtinente nubecula, quam præsepia appellãt. Hæc cũ cœlo sereno apparere desierit, atrox hyems sequitur. Si alterã earũ aquiloniam caligo abstulit, auster sæuit. Si austrinã, aquilo. Arquus cum sunt duplices, pluuias nunciant, À pluuijs serenitatẽ nõ perinde certam. Circuli noui circa sidera aliqua, pluuiã. Cum æstate uehementius tonuit q̃ fulsit, uentos ex ea parte denunciat. Contrà si minus tonuit, imbrem. Cum sereno cœlo fulget, pluuiæ erunt & tonitrua, & hyemabit. Atrocissime aũt, cum ex omnibus quatuor partibus cœli fulgurabit. Cum ab aquilone tantum, in posterũ diem aquam portendit. Cũ à septentrione, uentũ eum. Cum ab austro uel coro, aut fauonio nocte serena fulgurauerit, uentũ & imbrẽ ex ijsdem regionibus demõstrabit. Tonitrua matutina uentum significant, imbrẽ meridiana. Nubes cum sereno cœlo ferũtur, à quacunq; parte id fiet, expectentur uenti: si eodem loco globabuntur, appropinquante sole discutientur. Et hoc si ab Aquilone fiat, uentos: si ab austro, imbres portẽdent. Sole occidẽte, si ex utraque parte eius cœlum petent, tempestatem significabũt. Vehementius atræ ab oriente, in noctem aquam minantur: ab occidente, in posterum diem. Si nubes ut uellera lanæ spargentur multæ ab oriente, aquam in triduum præsagient. Cum in cacuminibus montium nubes consident, hyemabit. Si cacumina pura fient, disserenabit. Nube grauida candicante, quod uocant tempestatem albam, grando imminebit. Cœlo quamuis sereno, nubecula quamuis parua, uentum procellosum dabit. Nebulæ è montibus descendentes, aut cœlo cadentes, uel in uallibus sedentes, serenitatem promittunt. Ab his terreni ignes proxime significant: pallidi nanq; murmurantesq; tempestatum nuncij sentiũtur,

pluuiæ

pluuiæ etiam, in lucernis fungi. Si flexuoſe uolitet flamma, uentum. Et lumina cum ex ſeſe flammas elidunt, aut uix accenduntur. Item cum in eo pendentes coaceruantur ſcintillæ, uel cum tollentibus ollas carbo adhæreſcit: aut cum contectus ignis è ſe fauillã diſcutit, ſcintillamúe emittit: uel cum cinis in foco cõcreſcit, & cum carbo uehementer perlucet.

Eſt & aquarum ſignificatio. Mare ſi in tranquillo portu à curſu ſtabit, & murmurauerit intra ſe, uentum prædicit. Si identidem, & hyemem, & imbrem. Litoris ripæꝗ ſi reſonabunt tranquilla, aſperã tempeſtatem, Item maris ipſius tranquillus ſonitus, ſpumæúe diſperſæ, aut aquæ bullantes. Pulmones marini in pelago, plurium dierum hyemem portendunt. Sæpe & ſilentio intumeſcit, flatuꝗ altius ſolito iam intra ſe eſſe uentos fatetur. Equidem & montium ſonitus, nemorumꝗ mugitus prædicunt. Et ſine aura quæ ſentiatur, folia ludentia. Lanugo populi aut ſpinæ uolitans, aquiſꝗ pluma innatans. Atꝗ etiam in campis tempeſtatem uenturam præcedens ſuus fragor: cœli quidem murmur, non dubiam habet ſignificationem. Præſagiunt & animalia. Delphini tranquillo mari laſciuientes, flatum, ex qua ueniunt parte: item ſpargentes aquam turbato, tranquillitatem. Loligo uolitans, conchæ adhæreſcentes, echini affigentes ſeſe, aut harena ſaburrantes, tempeſtatis ſigna ſunt. Ranæ quoꝗ ultra ſolitũ uocales. Et fulicę matutino clangore. Item mergi anateſꝗ, pennas roſtro purgantes, uentũ. Cæteræꝗ aquaticę aues cõcurſantes. Grues in mediterranea feſtinantes. Mergi maria aut ſtagna fugientes, Grues ſilentio per ſublime uolantes, ſerenitatem, Sic noctua in imbre garrula: at ſereno, tempeſtatem. Coruiꝗ ſingultu quodam latrantes, ſeꝗ concutientes, ſi continuabunt, uentos: ſi uero carptim uocem reſorbebunt, uentoſum imbrem. Graculi ſero à pabulis recedẽtes, hyemem. Et albæ aues cum congregabuntur. Et cum terreſtres uolucres cõtra aquã clangores dabunt, perfundentes ſeſe: ſed maxime cornix. Hirundo tam iuxta aquã uolitans, ut penna ſæpe percutiat. Quæꝗ in arboribus habitant, fugitantes in nidis ſuis. Et anſeres continuo clangore intempeſtiui. Ardea in medijs harenis triſtis. Nec mirum, aquaticas, aut in totum uolucres præſagia aeris ſentire. Pecora exultantia, & indecora laſciuia ludentia, eandem ſignificationem habent. Et boues cœlum olfactantes, ſeꝗ lambentes contra pilum. Turpeſꝗ porci alienos ſibi manipulos fœni lacerantes, Segniterꝗ & contra induſtriam ſuam abſconditæ formicæ, uel cõcurſantes aut oua progerentes. Item uermes terreni erumpẽtes. Trifoliũ quoꝗ inhorreſcere, & folia contra tempeſtatem ſubrigere certum eſt. Necnon & in cõuiuijs menſiſꝗ noſtris, uaſa quibus eſculentum additur, ſudorem repoſitorijs linquentia, diras tempeſtates prænunciant.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XIX.

PROOEMIVM.

SIDERVM quoque tempeſtatumꝗ ratio, uel imperitis facili, atꝗ indubitato modo monſtrata eſt: uereꝗ intelligẽtibus non minus cõferunt rura deprehendendo cœlo, ꝗ ſideralis ſcientia agro colendo. Proximam multi hortorum curam fecere. Nobis non protinus tranſire ad iſta tempeſtiuum uidetur, Miramurꝗ quoſdam ſcientiæ gratia, eruditionis ſuæ gloriã ex his petentes, tam multa præterijſſe, nulla mentione habita tot rerũ ſponte curáue prouenientiũ, præſertim cum pleriſꝗ earum pretio uſuꝗ uitæ maior etiã quàm frugibus perhibeatur autoritas. Atꝗ ut à confeſsis ordiamur utilitatibus, quæꝗ non ſolum terras oẽs, uerum etiã maria repleuere, ſeritur, ac dici neꝗ inter fruges, neꝗ inter hortenſia poteſt, linum. Sed in qua nõ occurret uitæ parte, quodúe miraculum maius, herbã eſſe quæ admoueat Aegyptum Italiæ: intantũ, ut Galerius à freto Siciliæ Alexandriam ſeptima die peruenerit, Babillius ſexta, ambo præfecti: æſtate uero

proxima Valerius Marianus ex prætorijs senatoribus, à Puteolis nono die lenissimo flatu: herbã esse quæ Gadeis ab Herculis colũnis septimo die Ostiã afferat,& citeriorẽ Hispaniam quarto,prouinciã Narbonensem tertio,Africã altero:quod etiã mollissimo flatu contigit C.Flacco legato Vibij Crispi procõsulis: Audax uita, scelerũ plena, aliquid seri, ut uentos procellasq; recipiat: & parũ esse fluctibus solis uehi. Iam uero nec uela satis esse maiora nauigijs. Sed quamuis amplitudini antemnarũ singulæ arbores sufficiant, super eas tamen addi uelorum alia uela:præterq; alia in proris,& alia in puppibus pandi,ac tot modis prouocari mortẽ. Deniq; tã paruo semine nasci, quod orbẽ terrarũ ultro citroq; portet,tam gracili auena,tam nõ alte à terra tolli:neq; id uiribus suis necti,sed passum tusumq; & in mollitiẽ lanæ coactũ,iniuria naturę, ac summa audacia, & quò peruenire nulla execratio sufficit,cõtra inuentorẽ dictũ suo loco à nobis: cui satis nõ fuit hominẽ in terra mori,nisi periret & insepultus.At nos priore libro imbres & flatus cauẽdos,frugũ causa fructusq;,pręmonebamus,Ecce seritur hominis manu,metitur eiusdem hominis ingenio,quod uentos in mari optet.Præterea ut sciamus fauisse pœnas, nihil gignitur facilius: ut sentiamus nolente id fieri natura,urit agrum, deterioremq; ipsum facit.

De lini satione,& generibus eius, & quomodo perficiatur,& de mappis,& lino non ardente,& quando primum in theatris uela. Cap.I

SEritur sabulosis maxime,unoq; sulco,nec magis festinat aliud.Vere satum æstate uellitur,& hanc quoq; terræ iniuriam facit.Ignoscat tamen aliquis Aegypto serenti,ut Arabię Indięq; merces importet,itáne et Galliæ cẽsentur hoc reditu: montesq; mari oppositos esse non est satis,& à latere Oceani obstare ipsum quod uocant inane: Cadurci,Caleti,Ruteni,Bituriges,ultimiq; hominũ existimati Morini, imò uero Galliæ uniuersæ uela texunt. Iam quidem & transrhenani hostes,nec pulchriorem aliam uestem eorum fœminæ nouere.Qua admonitione succurrit quod M.Varro tradit,in Serranorum familia gentiliciũ esse, fœminas linea ueste non uti. In Germania autẽ defossi atq; sub terra id opus agunt.Similiter in Italia ratione alia inter Padum Ticinumq; amnes,ubi à Setabi tertia in Europa lino palma:secundã enim in uicino allianis capessunt retouina,& in Aemilia uia Fauentina. Candore allianis semper crudis Fauentina præferuntur: retouinis tenuitas summa densitasq;,candor æque ut Fauentinis,sed lanugo nulla: quod apud alios gratiam,apud alios offensionem habet. Neruositas filo æqualior penè quàm araneis tinnitusq;,cum dente libeat experiri: ideo duplex quàm cæteris pretium. Et Hispania citerior habet splendorem lini pręcipuum,torrẽtis in quo politur natura, qui alluit Tarraconem: Et tenuitas mira, ibi primum carbasis repertis:nam dudum ex eadem Hispania Zoelicum uenit in Italiam, plagis utilissimum. Ciuitas ea Callæciæ & Oceano propinqua.Est sua gloria & Cumano in Campania,ad piscium et alitum capturam.Eadem & plagis materia.Neq; enim minores cunctis animalibus insidias,q; nobismetipsis lino tẽdimus.Sed Cumanæ plagæ concidunt apros,& hæ cassesúe ferri aciem uincunt.Vidimusq; iam tantæ tenuitatis,ut anulum hominis cum epidromis transirent,uno portante multitudinem qua saltus cingerentur.Nec id maxime mirum,sed singula earũ stamina centeno quinquageno filo constare,sicut paulo ante Iulio Lupo,qui in præfectura Ægypti obijt. Miretur hoc,ignorantes in Ægyptij quondã regis,quem Amasim uocãt,thorace in Rhodiorum insula ostendi in templo Mineruæ CCCLXV filis singula fila constare. Quod exemplum per se expertum nuper Romæ prodidit Mutianus ter consul,paruasq; iam reliquias eius superesse hac experientium iniuria. Italia ex Pelignis etiamnum linis honorem habet, sed fullonum tantum in usu. Nullum est cãdidius,lanæúe similius, sicut in culcitris præcipuam gloriam Cadurci obtinent. Galliarum hoc & tomenta pariter inuentum.Italiæ quidem mos etiam nunc durat in appellatione stramẽti. Ægyptio lino minimum firmitatis, plurimũ lucri. Quatuor ibi genera. Taniticum,ac Pelusiacũ,Buticum,Tentyriticum,cum regionum nominibus in quibus nascuntur. Superior pars Ægypti in Arabiam uergens,

gignit

gignit fruticem, quē aliqui goſsipion uocant,plures xylon, & ideo lina inde facta xylina. Paruus eſt,ſimilemq́ barbatæ nucis defert fructum,cuius ex interiore bombyce lanugo netur.Nec ulla ſunt eis in candore mollitiáue præferēda. Veſtes inde ſacerdotibus Aegypti gratiſsimæ. Quartū genus Orchomenium appellant. Fit è paluſtri uelut harundine, duntaxat panicula eius. Aſia è geniſta facit lina ad retia præcipua, in piſcando durantia, frutice madefacto x diebus. Æthiopes Indiq́ è malis,Arabes cucurbitis,in arboribus,ut diximus,genitis. Apud nos maturitas eius duobus argumentis intelligitur,intumeſcente ſemine,aut colore flaueſcente. Tunc euulſum,& in faſciculos manuales colligatū,ſiccatur in ſole pendens conuerſis ſuperne radicibus uno die: mox quinq́ alijs,in cōtrarium inter ſe uerſis faſcium cacuminibus, ut ſemen in medium cadat. Inter medicamina huic uis, & in quodam ruſtico ac prædulci Italiæ tranſpadanæ cibo, ſed iampridem ſacrorum tantum gratia. Deinde poſt meſſem triticeam uirgæ ipſæ merguntur in aquam ſolibus tepefactā,pondere aliquo depreſſæ. Nulli enim leuitas maior.Maceratas indicio eſt membrana laxatior. Iterumq́ inuerſæ,ut prius,ſole ſiccantur. Mox arefactæ in ſaxo tundunduntur ſtupario malleo.Quod proximum cortici fuit,ſtupa appellatur,deterioris lini,lucernarum ferè luminibus aptior.Et ipſa tamen pectitur ferreis hamis,donec omnis membrana decorticetur. Medullæ numeroſior diſtinctio,candore, mollitia. Linumq́ nere & uiris decorum eſt.Cortices quoq́ decuſsi clibanis & furnis præbent uſum.Ars depectendi digerendiq́: Iuſtum eſt è quinquagenis faſcium libris quinas denas carminari.Iterum deinde in filo politur,illiſum crebro in ſilice ex aqua : textūq́ rurſus tunditur clauis, ſemper iniuria melius. Inuentū iam eſt etiam quod ignibus non abſumeretur. Viuum id uocant, ardentesq́ in focis conuiuiorum ex eo uidimus mappas, ſordibus exuſtis ſplendeſcentes igni magis quàm poſſent aquis. Regum inde funebres tunicæ, corporis fauillam ab reliquo ſeparant cinere. Naſcitur in deſertis aduſtisq́ ſole Indiæ,ubi non cadunt imbres, inter diras ſerpentes:aſſueſcitq́ uiuere ardendo,rarū inuentu, difficile textu propter breuitatem.Ruffus de cætero colos, ſplendeſcit igni.Cum inuentum eſt,æquat pretia excellentium margaritarum. Vocatur autem à Græcis aſbeſtinū ex argumento naturæ. Anaxilaus autor eſt,linteo eo circundatā arborem,ſurdis ictibus,& qui non exaudiātur cædi. Ergo huic lino principatus in toto orbe.Proximus byſsino,mulierū maxime delitijs circa Elim in Achaia genito:quaternis denarijs ſcripula eius permutata quondam,ut auri,repetio.Linteorum lanugo, è uelis nauium maritimarū maxime,in magno uſu medicinæ eſt, & cinis ſpodij uim habet.Eſt & inter papauera genus quoddā,quo candorē lintea præcipuum trahunt. Tentatum eſt tingi linum quoque,& ueſtium inſaniā accipere in Alexandri Magni primum claſsibus,Indo amne nauigantis,cum duces eius ac præfecti in certamine quodā uariaſſent inſignia nauium, ſtupueruntq́ littora flatu uerſicoloria implente. Velo purpureo ad Actiū cum M.Antonio Cleopatra uenit, eodemq́ effugit. Hoc fuit imperatoriæ nauis inſigne.Poſtea in theatris tantū umbrā fecere: quod primus omnium inuenit Q. Catulus,cum Capitoliū dedicaret. Carbaſina deinde uela primus in theatro duxiſſe traditur Lentulus Spinter Apollinaribus ludis.Mox Cæſar dictator totū forum Romanum intexit,uiamq́ ſacram ab domo ſua ad cliuum uſq́ Capitolinum, quod munere ipſo gladiatorio mirabilius uiſum tradunt. Deinde & ſine ludis Marcellus Octauia ſorore Auguſti genitus,in ædilitate ſua, auunculo XI conſule Calendis Auguſti,uelis forum umbrauit, ut ſalubrius litigantes conſiſterent: quantum mutatis moribus Catonis Cenſorij,qui ſternendum quoq́ forum muricibus cenſuerat. Vela nuper colore cœli ſtellata per rudentes, terra etiā in amphitheatris principis Neronis rubente: in cauis ædium, & muſcum à ſole defendunt. Cætero manſit candori pertinax gratia. Honor etiā & Troiano bello. Cur enim non & prælijs interſit, ut naufragijs? Thoracibus lineis paucos tamen pugnaſſe,teſtis eſt Homerus. Hinc fuiſſe & nauium armamēta apud eundem interpretantur eruditiores:quoniam cum ſparta dixit, ſignificauerit ſata.

De

De sparti natura, & quando primum usus eius, & quomodo perficiatur, & quæ sine radice nascantur, & uiuant. Cap. II

SParti quidẽ usus multa post secula cœptus est: nec ante Pœnorũ arma, quæ primum Hispaniæ intulerunt. Herba & hæc sponte nascens, & quæ nõ queat seri, iuncusq́ proprie aridi soli, uni terræ dato uitio. Nanq́ id malum telluris est, nec aliud ibi seri aut nasci potest. In Africa exiguum & inutile gignitur. Carthaginiensis Hispaniæ citerioris portio, nec hæc tota, sed quatenus parit, montes quoq́ sparto operit. Hinc strata rusticis eorum, hinc ignes facesq́, hinc calciamina, & pastorum uestis, animalibus noxium præterquam cacuminum teneritate. Ad reliquos usus laboriose euellitur, ocreatis cruribus, manibusq́ tectis manicis, conuolutum osseis ligneisúe conamentis. Nunc iam in hyemem uix. Facillime tamen ab Idibus Maijs in Iunias: hoc maturitatis tempus. Vulsum fascibus in aceruo † adunatum biduo, tertio resolutum, spargitur in sole, siccaturq́, & rursus in fascibus redit sub tecta. Postea maceratur aqua marina optime, sed & dulci si marina desit. Siccatumq́ sole iterum rigatur, si repente urgeat desiderium, perfusum calida in solio, ac siccatum stans cõpendium operæ fatetur. Hoc autem tunditur, ut fiat utile, præcipue in aquis mariq́ inuictum. In sicco præferunt è cannabi funes. At spartum alitur etiam demersum, ueluti natalium sitim pensans. Est quidem eius natura interpollis, rursusq́ quàm libeat uetustum nouo miscetur. Veruntamen complectetur animo, qui uolet miraculum æstimare, quanto sit in usu omnibus terris nauium armamentis, machinis ædificationum, alijsq́ desiderijs uitæ. Ad hos omnes usus quæ sufficiant, minus XXX M passuum in latitudinem à littore Carthaginis nouæ, minusq́ in longitudinem esse reperientur. Longius uehi impendia prohibent. Iunco Græcos ad funes usos nomini credamus, quo herbã eam appellant: postea palmarum folijs philuraq́, manifestum est: & inde translatum à Pœnis sparti usum, per q́ simile ueri est. Theophrastus autor est, esse bulbi genus circa ripas amnium nascens, cuius inter summum corticem eamq́ partem qua uescũtur, esse laneam naturam, ex qua mapalia uestesq́ quædam conficiantur. Sed neq́ regionẽ in qua id fiat, neq́ quicquam diligentius, præterq́ eriophoron id appellari, in exemplaribus, quæ quidem inuenerim, tradit: neq́ omnino ullam mentionem habet sparti, cuncta cura magna persecutus CCCCXC annis ante nos, ut alio loco iam diximus, quo apparet, post id temporis spatium in usum uenisse spartum. Et quoniam à miraculis rerũ cœpimus, sequemur eorum ordinem, in quibus uel maximum est, aliquid nasci aut uiuere sine ulla radice. Tubera uocantur hæc, undiq́ terra circumdata, nullisq́ fibris nixa, aut saltem capillamentis, nec utiq́ extuberante loco in quo gignuntur, aut rimã agente, neq́ ipsa terræ cohærent. Cortice etiã includuntur, ut planè nec terram esse possimus dicere, neq́ aliud q́ terræ callũ. Siccis hæc ferè & sabulosis locis frutectosisq́ nascũtur. Excedũt sæpe magnitudinem mali cotonei, etiam librali pondere. Duo eorũ genera, harenosa dentibus inimica, & altera syncera. Distinguuntur & colore, ruffo nigroq́, & intus candido, laudatissima Africæ. Crescant, an ne uitium id terræ (neq́ enim aliud intelligi potest) ea protinus globetur magnitudine qua futurũ est: & uiuantne, an non, haud facile arbitror intelligi posse. Putrescendi enim ratio cõmunis est ijs cum ligno. Lartio Licinio prætorio uiro iura reddenti in Hispania Carthagine, paucis his annis scimus accidisse, mordenti tuber, ut deprehensus intus denarius primos dentes inflecteret. Quo manifestum erit, terræ naturam in se glomari: quod certum est ex ijs, quæ nascuntur & seri non possunt.

alias, animatũ

De misy, & tuberibus: de fungis pezicis, laserpitio & magydari, & rubia, & radicula. Cap. III

SImile est quod in Cyrenaica prouincia uocant misy, præcipuum suauitate, odore ac sapore, sed carnosius: & quod in Thracia ceraunium. De tuberibus hæc traduntur peculiariter: Cum fuerint imbres autumnales, ac tonitrua crebra, tunc nasci, & maxime è tonitribus, nec ultra annum durare, tenerrima autem uerno esse. Quibusdam locis acceptãtur

riguis

riguis & ſeruntur, ſicut Mitylenis. Negāt naſci niſi exundatione fluminū inuecto ſemine ab Tiaris. Eſt autē is locus in quo plurima naſcuntur. Aſiæ nobiliſſima circa Lampſacum & Alopeconeſum, Græciæ uero circa Elin. Sunt & in fungorū genere à Græcis dicti pezicæ, qui ſine radice aut pediculo naſcuntur. Ab his proximū dicetur autoritatē clariſſimum laſerpitium, quod Græci ſilphion uocant, in Cyrenaica prouincia repertum: cuius ſuccum uocant laſer, magnificum in uſu medicamentisq́;, & ad pondus argentei denarij penſum. Multis iam annis in ea terra non inuenitur: quoniam publicani, qui paſcua cōducunt, maius ita lucrum ſentientes, depopulantur pecorum pabulo. Vnus omnino caulis noſtra repertus memoria, Neroni principi miſſus eſt. Si quando incidit pecus in ſpem naſcentis, hoc deprehenditur ſigno: oue cum comederit dormiēte protinus, capra ſternutāte. Diuq́; iam nō aliud ad nos inuehitur, quàm quod in Perſide aut Media & Armenia naſcitur large, ſed multo infra Cyrenaicū: id quoq; adulteratū gūmi, aut ſagopenio, aut faba fracta. Quo minus omittendū uidetur, C. Valerio, M. Herēnio cos. Cyrenis aduecta Romā publice laſerpitij pondo XXX. Cæſarem uero dictatorem initio belli ciuilis, inter aurū argentumq́; protuliſſe ex ærario laſerpitij pondo CXI. Id apud autores Græciæ euidentiſſimos inuenimus natum imbre piceo repente madefacta tellure, circa Heſperidum hortos Syrtinq́; maiorem, ſeptē annis ante oppidū Cyrenarum, quod conditū eſt urbis noſtræ anno CXLIII. Vim autem illam per quatuor milia ſtadium Africæ ualuiſſe. In ea laſerpitium gigni ſolitum, rem feram ac contumacem: & ſi coleretur, in deſerta fugientem: radice multa craſſaq́;, caule ferulaceo, haud ſimili craſſitudine. Huius folia maſpetum uocabant apio maxime ſimilia. Semen erat foliaceum, folium ipſum uere deciduum. Veſci pecora ſolita, primoq́; purgari, mox pingueſcere, carne mirabilem in modum iucunda. Poſt folia amiſſa, caule ipſo & homines ueſcebātur decocto, aſſo, elixoq́;: eorum quoq; corpora XL. primis diebus purgante à uitijs omnibus. Succus duobus modis capiebatur, è radice atq; caule. Et hæc duo erant nomina, rhizias, atq; caulias, uilior ille ac putreſcens. Radice cortex niger, & ad mercis adulteria. Succum ipſum in uaſa coniectum, admixto furfure, ſubinde concutiendo ad maturitatem perducebant: ni ita feciſſent, putreſcentē. Argumentum erat maturitatis, color, ſiccitasq́; ſudore finito. Alij tradunt laſerpitij radicem fuiſſe maiorem cubitali, tuberq́; in ea ſuper terram. Hoc inciſo, profluere ſolitum ſuccū ceu lactis, ſupernato caule, quem magydarin uocarunt. Folia aurei coloris pro ſemine fuiſſe, cadētia à canis ortu, auſtro flante. Ex his laſerpitium naſci ſolitū, annuo ſpacio & radice & caule cōſummātibus ſeſe. Hoc & circūfodi ſolitū prodidere. Nec purgari pecora, ſed ægra ſanari, aut protinus mori, quod in paucis accidere. Perſico ſilphio prior opinio congruit. Alterū genus eſt quod magydaris uocatur, tenerius & minus uehemens, ſine ſucco: quod circa Syriam naſcitur, nō proueniens in Cyrenaica regione. Gignitur & in Parnaſo monte copioſius, quibuſdā laſerpitium uocantibus, perq́; omnia adulteratur rei ſaluberrimæ utiliſſimæq́; autoritas. Probatio ſynceri prima in colore modice ruffo, & cum frangitur, candido intus, mox translucente: gutta aquæ ſaliuaq́; liqueſcit. Vſus in multis medicaminibus. Sunt etiamnū duo genera, nō niſi ſordido nota uulgo, cum quęſtu nullo polleant. In primis rubia, tingendis lanis & corijs neceſſaria. Laudatiſſima Italica, & maxime ſuburbana, & omnes penè prouinciæ ſcatent ea. Spōte prouenit, ſeriturq́; ſimilitudine eruiliæ. Verum ſpinoſus ei caulis: geniculatus hic eſt, quinis circa articulos in orbe folijs. Semen eius rubrum eſt. Quos in medicina uſus habeat, ſuo dicemus loco. At quæ uocatur radicula, lauandis demum lanis ſuccum habet: mirum, quantum conferens candori mollitiæq́;. Naſcitur ſatiua ubiq;, ſed ſponte præcipua in Aſia Syriaq́;, ſaxoſis & aſperis locis. Trans Euphratem tamen laudatiſſima, caule ferulaceo tenui, & ipſo cibis indigenarum expetito, & tingenti quicquid ſit, cum quo decoquatur, folio oleæ. Struthion Græci uocant, floret æſtate, grata aſpectu: uerū ſine odore, ſpinoſa, & caule lanuginoſo. Semen ei nullum, radix magna, quæ conciditur ad quem dictum eſt uſum.

De hortorum cura,& digestio terræ nascentium præter fruges & frutices. Cap. IIII.

AB his superest reuerti ad hortorum curam,& suapte natura memorandam,& quoniam antiquitas nihil prius mirata est, quàm Hesperidum hortos,ac regum Adonis & Alcinoi,itemq; pensiles,siue illos Semiramis,siue Assyriæ rex Cyrus fecit, de quorum opere alio uolumine dicemus.Romani quidem reges ipsi coluere. Quippe etiam superbus Tarquinius nunciũ illũ sæuũ atq; sanguinariũ filio remisit ex horto.In XII.tabulis legum nostrarũ nusquã nominatur uilla,semper in significatione ea hortus:in horti uero hæredium.Quam rem comitata est & religio quædam : hortosq; & fores tantum contra inuidentium effascinationes dicari uidemus.In remedio satyrica signa, quanquã hortos tutelæ Veneris assignante Plauto . Iam quidam hortorum nomine in ipsa urbe delicias, agros, uillasq; possident . Primus hoc instituit Athenis Epicurus hortorũ magister. Vsq; ad eum,moris non fuerat in oppidis haberi rura.Romæ quidem per se hortus ager pauperis erat. Ex horto plebei macellum,quanto innocentiore uictu? Mergi enim credo in profunda satius est,& ostrearũ genera naufragio exquiri, aues ultra Phasidẽ amnem peti,& fabuloso quidem terrore tutas,imò sic pretiosiores,alias in Numidiã atq; Æthiopiæ sepulchra:aut pugnare cum feris,mandiq; capientem quod mandat alius . At hercule quàm uilia hæc,quàm parata uoluptati satietatiq;, nisi eadem quæ ubique indignatio occurreret? Ferendum sanè fuerit exquisita nasci poma,alia sapore,alia magnitudine,alia mõstro,pauperibus interdicta : inueterari uina, saccisq; castrari:nec cuiq; adeo longã esse uitam,ut non ante se genita potet:è frugibus quoq; quoddã alimentũ sibi excogitasse luxuriam, ac medullam tantum earũ,superq; pistrinarum operibus & cælaturis uiuere,alio pane procerum , alio uulgi,tot generibus usq; ad infimam plebem descendente annona. Etiámne in herbis discrimen inuentum est,opesq; differentiam fecere in cibo, etiam uno asse uenali? In his quoq; aliqua sibi nasci tribus negant,caule in tantum saginato , ut pauperis mẽsa nõ capiat.Syluestres fecerat natura corrudas,ut quisq; demeteret passim.Ecce altiles spectantur asparagi.Et Rauenna ternos libris rependit.Heu prodigia uentris. Mirum esset non licere pecori carduis uesci,non licet plebei.Aquæ quoq; separantur: & ipsa naturæ elementa ui pecunię discreta sunt.Hi niues,illi glaciem potant,pœnasq; montium in uoluptatem gulæ uertũt.Seruatur algor ęstibus,excogitaturq; ut alienis mensibus nix algeat.Decoquunt alij aquas,mox & illas hyemant. Nihil itaq; homini sic, quomodo rerum naturæ placet. Etiámne herba aliqua diuitijs tantũ nascitur ? Nemo Sacros Auentinosq; montes,& iratæ plebis secessus circũspexerit . Mors enim certe æquabit quos pecunia superauerit.Itaq; hercule nullũ macelli uectigal maius fuit Romę, clamore plebis incusantis apud omnes principes, donec remissum est portoriũ mercis huius : cõpertumq; non aliter quæstuosius censum haberi aut tutius,ac minore fortunæ iure,cũ credatur pensio ea pauperum . Is in solo sponsor est, & sub dio reditus, superficiesq; cælo quocunque gaudens.Hortorum Cato prædicat caules.Hinc primum agricolæ æstimabãtur prisci, & sic statim faciebant iudicium,nequam esse in domo matremfamiliãs(etenim hæc cura fœminę dicebatur)ubi indiligẽs esset hortus.Quippe è carnario aut macello uiuendum esse. Nec caules ut nũc maxime probabant, dãnantes pulmentaria quæ egerẽt alio pulmentario. Id erat oleo parcere . Nam gari desideria etiam erant in exprobratione . Horti maxime placebant,quia non egerent igni,parcerentq; ligno,expedita res & parata semper:unde & acetaria appellantur, facilia concoqui, nec oneratura sensum cibo , & quæ minime accenderent desiderium panis . Pars eorum ad condimenta pertinens, fatetur domi uersuram fieri solitam,atque non Indicum piper quęsitum,quæq; trans maria petimus.Iam in fenestris suis plebs urbana in imagine hortorum quotidiana oculis rura præbebant, antequam præfigi prospectus omnis coegit multitudinis innumeræ sæua latrocinatio. Quam ob rem sit aliquis & his honos, néue autoritatem rebus uilitas adimat, cum præ-

sertim

ſertim etiam cognomina procerum inde nata uideamus: Lactucinosq; in Valeria familia nõ puduiſſe appellari: & cõtingat aliqua gratia operæ curæq; noſtræ, Virgilio quoq; confeſſo, quàm ſit difficile uerborum honorem tam paruis perhibere. Hortos uillæ iungendos non eſt dubium, riguosq; maxime habendos, ſi contingat profluo amne. Si minus, è puteo pertica, organisúe neumaticis, uel tollenonum hauſtu rigandos. Solum proſcindendum à fauonio, in autumnum præparandum eſt poſt XIIII. dies, iterandumq; ante brumam. Octo iugerum operis palari iuſtum eſt. Fimum tres pedes alte cum terra miſceri, areis diſtingui easq; reſupinis puluinorum toris, ambire ſingulas tramitum ſulcis, quà detur acceſſus homini, ſcatebrisq; decurſus. In hortis naſcentium alia bulbo commendantur, alia capite, alia caule, alia folio, alia utroque, alia ſemine, alia cortice, alia cute, aut cartilagine, alia carne, alia tunicis carnoſis. Aliorum fructus in terra eſt, aliorum & extra, aliorum nõ niſi extra. Quædam iacent creſcuntq;, ut cucurbitæ & cucumis. Eadem & pendent, quanquam grauiora multo etiam ijs quæ in arboribus gignuntur. Sed cucumis cartilagine. Cortex huic uni maturitate tranſit in lignum. Terra conduntur rhaphani, napiq;, & rapa, atque alio modo inulæ, ſiſer, paſtinacæ. Quædã uocabimus ferulacea, ut anethum, maluas. Nanq; tradunt autores, in Arabia maluas ſeptimo menſe arboreſcere, baculorũ uſum præbere extẽplo. Sed & arbor eſt malua in Mauritania Lixi oppidi æſtuario, ubi Heſperidum horti fuiſſe produntur CC. paſ. ab Oceano, iuxta delubrũ Herculis, antiquius Gaditano, ut ferũt. Ipſa altitudinis pedũ XX. craſſitudinis quam circũplecti nemo poſſit. In ſimili genere habebitur & cannabis. Nec non & carnoſa aliqua appellabimus, ut ſpongias in humore pratorum enaſcentes. Fungorum enim callum, in ligni arborumq; natura diximus, & alio genere tuberum paulo ante.

Natura & genera, & hiſtoria naſcentium in hortis rerum. Cap. V

CArtilaginei generis, extraq; terrã eſt cucumis, mira uoluptate Tiberio principi expetitus. Nullo quippe non die contigit ei, penſiles eorum hortos promouentibus in ſoles rotis olitoribus: rurſusq; hybernis diebus intra ſpecularium munimenta reuocantibus. Quin & lacte mulſo, ſemine eorum biduo macerato, apud antiquos Græciæ autores ſcriptum eſt ſeri oportere, ut dulciores fiant. Creſcũt qua cogũtur forma. In Italia uirides & quàm minimi, in prouincijs quàm maximi & citrini aut nigri. Placẽt copioſiſſimi Africæ, grandiſſimi Mœſiæ: cum magnitudine exceſſere, pepones uocantur. Viuunt hauſti in ſtomacho in poſterum diem, nec perfici queunt in cibis, non inſalubres tamen plurimum. Natura oleum odere mire, nec minus aquas diligunt. Deſecti quoq;, ad eas modice diſtantes adrepunt, contrà oleum refugiunt: aut ſi quid obſtet, uel ſi pendeant, curuantur. Idq; uel una nocte deprehenditur, ſi uas cum aqua ſubijciatur à quatuor digitorum interuallo deſcendentibus ante poſterum diem: at ſi oleum eodẽ modo ſit, in hamos curuatis. Iidem in fiſtula flore demiſſo, mira longitudine creſcunt. Ecce cũ maxime noua forma eorum in Campania prouenit, mali cotonei effigie. Forte primo natũ ita audio unũ, mox ſemine ex illo genus factum, melopeponas uocãt. Non pendent hi, ſed humi rotundantur. Mirum in his, præter figuram coloremq;, & odorem, quod maturitatem adepti, quanquam non pendentes, ſtatim à pediculo recedunt. Columella ſuum tradit commentum, ut toto anno contingant: Fruticem rubi quàm uaſtiſſimum in apricum locum transferre, & recidere, duûm digitorum relicta ſtirpe, circa uernum æquinoctium: ita in medulla rubi ſemine cucumeris inſito, terra minuta fimoq; circumaggeratas reſiſtere frigori radices. Cucumerum Græci tria genera fecere: Laconicum, Scytalicũ, Bœoticũ. Ex his tantum Laconicũ aqua gaudere. Sunt qui herba, quæ uocatur culix nomine, trita, ſemen eorum maceratum ſeri iubeant, ut ſine ſemine naſcantur. Similis & cucurbitis natura, duntaxat in naſcendo. Æque hyemem odere. Amant rigua ac fimum. Seruntur ambo ſemine in terra ſeſquipedali foſſura, inter æquinoctium uernũ & ſolſtitium: Parilibus tamen aptiſſime. Aliqui malũt ex Calen. Martij cucurbitas, & Nonis cucumeres, & per quinqua/

trus serere, simili modo reptantibus flagellis, scandentes parietum aspera in tectum usq;, natura sublimitatis auida. Vires sine adminiculo standi non sunt, uelocitas pernix, leui umbra cameras ac pergulas operiens. Inde hæc duo prima genera: Cameratium, & plebeium, quod humi repit. In priore mire tenui pediculo libratur pondus immobile auræ. Cucurbita quoq; omni modo fastigiatur, uaginis maxime uitilibus, coniecta in eas postquam defloruit. Crescit qua cogitur forma, plerunq; & draconis intorti figura. Libertate uero pensili concessa, iam uisa est IX pedum lõgitudinis. Particulatim cucumis floret, sibi ipse superflorescens, & licciores locos patitur, candida lanugine obductus, magisq; cum crescit. Cucurbitarum numerosior usus. Et primus caulis in cibo. Atq; ex eo in totum natura diuersa. Nuper in balinearum usum uenere urceorum uice. Iampridem uero etiã cadorum ad uina condenda. Cortex uiridi tener. Deraditur nihilominus in cibis. Cibos salubres ac leues pluribus modis existimant, qui perfici humano uentre nõ queant, sed non intumescant. Semina quæ proxima collo fuerint, proceras pariunt: item ab imis, sed non comparandas supradictis: quæ in medio, rotũdas: quæ lateribus, crassas breuioresq;. Siccantur in umbra, & cum libeat serere, in aqua macerantur. Cibis quo longiores tenuioresque, eo gratiores. Et ob id salubriores quæ pendendo creuere, minimũq; seminis tales habent, duritia eius in cibis gratiam terminante. Eas quæ semini seruentur, ante hyemẽ præcidi non est mos. Postea fumo siccantur, condendis hortensiorum seminibus rusticæ supellectili. Inuenta est ratio, qua cibis quoque seruarentur, eodemq; modo cucumis, usque ad alios penè prouentus, & id quidẽ in muria fit. Sed & scrobe, opaco in loco harena substrato, fœnoq; sicco opertos, ac deinde terra, uirides seruari tradunt. Sunt & syluestres in utroq; genere, & omnibus ferè hortensibus. Sed & his medica tantum natura est. Quam ob rem differentur in sua uolumina. Reliqua cartilaginum naturæ terra occultantur omnia. In quibus de rapis abunde dixisse poteramus uideri, nisi medici masculini sexus facerent in his rotunda: latiora uero & concaua fœminini, præstantiora suauitate, & ad condiendum faciliora, quæ sæpius sata transeunt in marem. Iidem naporum V. genera fecere: Corinthium, Cleonæum, Liothasium, Bœoticum, & quod per se uiride dixerunt. Ex ijs in amplitudinem adolescit Corinthium, nuda ferè radice. Solũ enim hoc genus superne tendit, non ut cætera in terram. Liothasium quidam Thracium appellant, frigorũ patientissimum. Ab eo Bœoticum dulce est, rotunditate etiam breui notabile, neq; ut Cleonæum prælongum. In totum quidem, quorum tenuiora folia, ipsi quoq; dulciores: quorũ scabra & angulosa & horrida, amariores. Est præterea genus syluestre, cuius folia sunt crucæ similia. Palma Romæ Amiterninis datur, inde Nursinis, tertia nostratibus. Cætera de satu eorum in rapis dicta sunt. Cortice & cartilagine constant raphani: multisq; eorum cortex crassior etiam quàm quibusdam arborum. Amaritudo plurima illi est, & pro crassitudine corticis. Cætera quoq; aliquando lignosa. Et uis mira colligẽdi spiritum, laxandiq; ructum. Ob id cibus illiberalis, utiq; si proxime olus mandatur: si uero cum oliuis drupis, rarior ructus fit, minusq; fœtidus. Ægypto mire celebratur propter olei fertilitatem, quod è semine eius faciunt. Hoc maxime cupiunt serere, si liceat: quoniam & quęstus plus quàm è frumento, & minus tributi est, nullumq; copiosius oleum. Genera raphani Græci fecere tria foliorum differentia, crispi, atq; leuis, & tertium syluestre. Atque huic leuia quidem, sed breuiora ac rotunda, copiosaq; atque fruticosa: sapor autem asper, & medicamenti instar ad eliciendas aluos. Et in prioribus tamen differentia seminis est, quoniam aliqua peius, aliqua admodum exiguum ferunt. Hæc uitia non cadunt nisi in crispa folia. Nostri alia fecere genera. Algidense à loco, longum atque translucidum. Alterum rapi figura, quod uocãt Syriacum, suauissimum ferè ac tenerrimum, hyemisq; patiens. Præcipuum tamen est, quod è Syria non pridem aduectum apparet, quoniam apud autores non reperitur, id autem tota hyeme durat. Etiamnum unũ syluestre Græci agrion uocant, Pontici armon, alij leucen, nostri armoraciam, fronde copiosius quàm

corpore

corpore.In omnibus aũt probandis maxime ſpectãtur caules.Immitium enim rotundiores craſſioresq́;, ac longis canalibus.Folia ipſa triſtiora, & angulis horrida. Seri uult rhaphanus terra ſoluta,humida.Fimum odit,palea cõtentus.Frigore adeo gaudet,ut in Germania infantiũ puerorũ magnitudinẽ æquet.Seritur poſt Idus Feb.ut uernus ſit, iterũq́; circa Vulcanalia,quæ ſatio melior.Multi & Martio & Aprili ſerunt,& Septẽbri.Incipiente incremento,confert alterna folia circũobruere,ipſos uero accumulare. Nã qui extra terram emerſit,durus fit atq; fungoſus. Ariſtomachus detrahi folia per hyemẽ iubet,& ne lacunæ ſtagnent accumulare:ita in æſtatem grandeſcere.Quidam prodidere, ſi palo adacto cauerna palea inſternatur ſex digitorum altitudine, deinde in ſemen fimũq́; & terra congeratur,ad magnitudinẽ ſcrobis creſcere.Præcipue tamen ſalſis alũtur.Itaq; etiam talibus aquis irrigantur,& in Ægypto nitro ſpargũtur,ubi ſunt ſuauitate præcipui.In totum quoq; ſalſugine amaritudo eorũ eximitur,fiuntq́; coctis ſimiles.Nãq; & cocti dulceſcũt, & in naporum uicem tranſeunt.Crudos medici ſuadent ad colligenda acria uiſcerum dandos cum ſale ieiunis eſſe,atq; ita uomitionibus præparant meatũ. Tradunt & præcordijs neceſſariũ hunc ſuccũ,quando phthiſin cordi intus inhærentẽ, nõ alio potuiſſe depelli cõpertũ ſit in Ægypto,regibus corpora mortuorũ ad ſcrutandos morbos inſecãtibus.Atq; ut eſt Græca uanitas,fertur in templo Apollinis Delphis adeo cæteris cibis prælatus rhaphanus ut ex auro dicaretur,beta ex argẽto,rapũ è plumbo.Scires non ibi genitũ M.Curium imperatorem,quem in hoſpitio,legatis aurũ repudiaturo afferentibus,rapũ torrentem in foco inuẽtum annales noſtri prodidere.Scripſit & Moſchion Græcus unũ de rhaphano uolumẽ.Vtiliſſimi in cibis hyberno tẽpore exiſtimãtur:ijdẽq́; dẽtibus ſemper inimici,quoniã atterãt.Ebora certe poliunt.Odiũ his cũ uite maximũ, refugitq́; iuxtà ſatos. Lignoſiora ſunt reliqua,in cartilaginũ genere à nobis poſita.Mirũq́;, omnibus uehementiam ſaporis ineſſe. Ex ijs paſtinacæ unum genus agreſte ſponte prouenit, ſtaphilinos Græce dicitur.Alterum ſeritur radice uel ſemine,primo uere uel autumno,ut Hygino placet februario,auguſto,ſeptẽbri, octobri, ſolo quàm altiſſime refoſſo. Annicula utilis eſſe incipit,bima utilior,gratior autumno,patinisq́; maxime. Et ſic quoq; uirus illi intractabile eſt. Hibiſcũ à paſtinaca gracilitate diſtat,damnatum in cibis,ſed medicinę utile. Eſt & quartum genus in eadem ſimilitudine paſtinacæ,quã noſtri gallicam uocant. Græci uero daucon:cuius genera etiam quatuor fecere. Inter medica dicendum ſiſer,& ipſum Tiberius princeps nobilitauit, flagitans omnibus annis à Germania. Gelduba appellatur caſtellum Rheno impoſitũ, ubi generoſitas præcipua. Ex quo apparet frigidis locis conuenire.Ineſt longitudine neruus, qui decoctis extrahitur amaritudinis tamen magna parte relicta:quæ mulſo in cibis temperata,etiam in gratiam uertitur. Neruus idem & paſtinacæ maiori,duntaxat anniculæ.Siſeris ſatus mẽſibus,februario,martio,aprili,auguſto,ſeptembri,octobri. Breuior his eſt,ſed toroſior amariorq́;,inula, per ſe ſtomacho inimiciſſima:eadem dulcibus mixtis ſaluberrima.Pluribus modis auſteritate uicta gratiam inuenit.Nanq; & in pollinẽ tunditur arida,liquidoq́; dulci temperatur: & decocta poſca, aut aſſeruata,uel macerata pluribus modis, & tunc mixta defruto, aut ſubacta melle, uuisúe paſſis,aut pinguibus caryotis.Alio rurſus modo cotoneis,malis,uel ſorbis,aut prunis,aliquando pipere aut thymo uariata,defectus pręcipue ſtomachi excitat,illuſtrata maxime Iuliæ Auguſtæ quotidiano cibo.Superuacuũ eius ſemen,quoniã oculis ex radice exciſis, ut harundo ſeritur.Et hæc autem ſeritur, & ſiſer, & paſtinaca utroq; tempore, uere & autumno,magnis ſeminũ interuallis,nulláue minus quàm ternorum pedum, quoniam ſpatioſe fruticat.Siſer autem transferre melius. Proxima his eſt bulborũ natura quos Cato in primis ſerendos præcipit,celebrans Megaricos. Verũ nobiliſſima eſt ſcilla,quanq́; medicamini nata, acetoq́; exacuendo. Nec ulli amplitudo maior,ſicut nec uis aſperior. Duo genera medica:Maſculus albis folijs,fœmina nigris:Et tertiũ genus eſt cibis gratum:Epimenidium uocatur anguſtius folio,ac minus aſpero.Seminis plurimum omnibus. Cele-

rius tamen proueniunt satæ bulbis circa latera natis. Et ut crescant, folia quæ sunt his ampla, deflexa circa obruuntur. Ita succum omnem in se trahunt capita. Sponte nascuntur copiosissime in Balearibus Ebusoq; insulis, ac per Hispanias. Vnum de iis uolumen condidit Pythagoras philosophus, colligens medicas uires, quas proximo reddemus libro. Reliqua bulborum genera differūt colore, magnitudine, suauitate. Quippe cum quidam crudi mandantur, ut in Cherroneso Taurica. Post hos in Africa nati maxime laudantur, mox Apuli. Genera Græci hæc fecere: Bulbinen, setanion, pythion, acrocorion, ægilopa, sisyrinchion. In hoc mirum, imas eius radices crescere hyeme: uerno autem cum apparuerit uiola, minui ac contrahi, tum deinde bulbum pinguescere. Est inter genera, quod in Ægypto aron uocant, scyllæ proximum amplitudine, foliis lapathi, caule recto duûm cubitorum, baculi crassitudine, radice mollioris naturæ, quæ edatur & cruda. Effodiūtur bulbi ante uer, aut deteriores ilico fiunt. Signum maturitatis, folia inarescentia ab imo. Vetustiores improbant. Item paruos & longos. Contra rubicundis rotundioribusq; laus, & grandissimis. Amaritudo plerisq; in uertice est. Media eorum dulcia. Bulbos non nasci, nisi ex semine, priores tradiderunt. Sed & Prænestinis campis sponte nascuntur, ac sine modo etiam in Remorum aruis.

De hortensium herbarum radicibus, foliis, floribus, coloribus. Cap. VI

HOrtensibus omnibus ferè singulę radices, ut rhaphano, betæ, apio, maluæ. Amplissima aūt lapatho, ut quæ descendat ad tria cubita. Syluestri minores, tumidæ. Effossa quoq; diu uiuit. Quibusdam tamen capillatæ, ut apio, maluæ. Quibusdam surculosæ, ut ocimo. Aliis carnosæ ut betæ, aut magis etiamnum croco. Aliquibus ex cortice & carne constant, ut rhaphano, & rapis. Quorundam geniculatæ sunt ut graminis. Quæ rectam non habent radicem, statim plurimis nituntur capillamentis, ut atriplex, & blitum. Scilla autem & bulbi, & cepe, & allium, non nisi in rectum radicantur. Sponte nascentium quædam numerosiora sunt radice quàm folio, ut aspalax, perdicium, crocum. Florent cum fraxino serpyllum, abrotanum, napi, rhaphani, menta, ruta, & cætera quidem cum cœpere deflorescunt. Ocimum autem particulatim & ab imo incipit: qua de causa diutissime floret. Hoc & in heliotropio herba euenit. Flos aliis candidus, aliis luteus, aliis purpureus. Folia cadunt à cacuminibus, origano, inulæ, & aliquando rutæ iniuria læsæ. Maxime concaua sunt cepæ, gethyo. Allium cepasq; inter deos iureiurādo habet Ægyptus. Cepe genera apud Græcos, sardia, samothracia, alsidena, setania, schista, Ascalonia, ab oppido Iudeæ nominata. Omnibus etiā odor lachrymosus, & præcipue Cypriis, minime Gnidiis. Omnibus corpus totum pinguitudinis earum cartilagine. E cunctis setania minima excepta tusculana, sed dulcis. Schista autem & ascalonia condiuntur. Schistam hyeme cum coma sua relinquunt, uere folia detrahunt, & alia subnascuntur iisdem diuisuris: unde & nomen. Hoc exemplo reliquis quoq; generibus detrahi iubent, ut in capita crescant potius quàm in semina. Ascaloniarum propria natura. Etenim uelut steriles sunt ab radice, & ob id semine seri illas, non deponi iussere Græci. Præterea serius circa uer cum germināt trāsferri, ita crassescere, & tunc properare præteriti temporis pensitatione. Festinandū autem in his est, quoniam maturæ celeriter putrescunt. Si deponantur, & caulem emittunt & semen, ipsæq; euanescunt. Est & colorū differentia. Samo enim & Sardibus candidissimæ proueniunt. Sunt in honore & Creticæ, de quibus dubitant an eædē sint quæ Ascaloniæ: quoniā satis capita crassescūt: depositis, caules & semina. Distāt sapore tantū dulci. Apud nos duo prima genera. Vnum condimentarium, quod illi gethyon, nostri pallacanā uocant. Seritur mensibus martio, aprili, maio. Alterum capitatum, æque ab æquinoctio autumni, uel fauonio. Genera eius austeritatis ordine, Africana, Gallica, Tusculana, Amiternina. Optima autem quę rotundissima. Itē ruffa acrior quàm candida, sicca, quàm uiridis, & cruda quàm cocta, sicca quàm condita. Seritur Amiternina frigidis & humidis locis, & sola allii modo capite, reliquæ semine. Proximaq; æstate nullū semen emittunt, sed

caput

caput tantum quod inarescit. Sequenti autem anno permutata ratione semen gignitur, caput ipsum corrumpitur. Ergo omnibus annis separatim semen cepe causa seritur, separatim cepe seminis. Seruantur autem optime in paleis. Gethyum penè sine capite est, ceruicis tantum longæ, & ideo totum in fronde, sæpiusq; resecatur, ut porrum. Ideo & illud serunt, nō deponunt. Cætero cepas ter fosso solo seri iubent, extirpatis radicibus herbarum in iugera denas libras. Intermisceri satureiā, quoniā melius proueniat. Runcari præterea, & sarriri, si non sæpius, quater. Ascaloniā mense Februario serunt nostri. Semen ceparum nigrescere incipiens, antequam marcescat metunt.

Et de porro in hanc cognationem dici conueniat, præsertim cum sectiuo nuper autoritatem dederit princeps Nero, uocis gratia, ex oleo statis mensium omnium diebus, nihilq; aliud, ac ne pane quidem uescendo. Seritur semine ab æquinoctio autumno: si sectiuum facere libuit, densius. In eadem area secatur donec deficiat, stercoraturq; semper si nutritur in capita antequam secetur. Cum increuit in aliam aream transfertur, summis folijs leuiter recisis ante medullam, & capitibus retractis, tunicisúe extremis. Antiqui silice uel tegula subiecta capita dilatabant. Hoc item in bulbis. Nunc sarculo leuiter conuelluntur radices, ut delumbatæ alant, neq; distrahant. Insigne quod cum fimo lætoq; solo gaudeat, rigua odit, & tamen proprietate quadam soli constat. Laudatissimus in Ægypto, mox orchiæ atq; ariciæ. Sectiui duo genera. Herbaceum folio incisuris eius euidentibus, quo utuntur medicamētarij. Alterum genus suauioris folij, rotundiorisq;, incisuris leuioribus. Fama est, Melā equestris ordinis reum ex procuratione à Tiberio principe accersitū, in summa desperatiōe succo porri ad trium denariorum argenteorum pondus hausto, confestim expirasse sine cruciatu. Ampliorem modum negant noxium esse.

Allium ad multa ruris præcipue medicamenta prodesse creditur. Tenuissimis & quæ separantur in uniuersum uelatur membranis, mox pluribus coagmentatur nucleis, & his separatim uestitis. Asperi saporis, quo plures nuclei fuere, hoc est asperius. Tedium huic quoq; halitu, ut cepis, nullum tamen coctis. Generū differentia in tempore. Pręcox maturescit LX. diebus. Tum in magnitudine. Vlpicum quoque in hoc genere Græci appellauere allium Cyprium, alij antiscorodon, præcipue Africæ celebratum inter pulmentaria ruris, grandius alio. Tritum in oleo & aceto, mirum quantum increscat spuma. Quidam ulpicum & allium in plano seri uetant, castellatimq; grumulis imponi, distantibus inter se pedes ternos. Inter grana digiti interesse debent, simulatque tria folia eruperint, sarriri. Grandescunt quo sæpius sarriuntur. Maturescentium caules depressi in terram obruuntur, ita cauetur ne in frondem luxurient. In frigidis utilius uere seri quàm autumno. Cæterum ut odore careant, omnia hæc iubentur seri cum luna sub terra sit, colligi cum in coitu. Sine his Menāder è Græcis autor est, allium edentibus, si radicem betæ in pruna tostam superederint, odorē extingui. Sunt qui & allium & ulpicum inter Cōpitalia ac Saturnalia seri aptissime putēt. Alliū & semine prouenit, sed tarde. Primo enim anno porri crassitudine capite efficitur: sequenti diuiditur, tertio consummatur: pulchriusq; tale existimant quidam. In semen exire nō debet: sed intorqueri caulis sationis gratia, uti caput ualidius fiat. Quod si diutius allium cepeq; inueterari libeat, aqua salsa tepida capita intingenda sunt. Ita diuturniora fient, melioraq; usui, sed in satu sterilia. Alij contenti sunt primo super prunas suspendisse, abundeq; ita profici arbitrātur ne germinent. Quod facere allium cepamq; extra terrā quoq; certum est, & cauliculo acto euanescere. Aliqui & allium palea optime seruari putant.

Allium est & in aruis sponte nascens, alum hoc uocant: quod aduersus improbitatem alitum depascentium semina coctum, ne renasci possit, abijcitur: statimq; quæ deuorauere aues, stupentes manu capiuntur, & si paulum commorauere sopitæ. Est & syluestre, quod ursinum uocant odore molli, capite prætenui, folijs grandibus.

Quoto die quæq; herbæ nascuntur satæ, & quomodo quæq; formentur uel digerantur, & quorum singula genera sunt, & quorum plura. Cap. VII

IN horto satorum celerrime nascũtur ocimum, blitũ, napus, eruca: tertio enim die erumpunt: anethum quarto, lactuca quinto, rhaphanus sexto, cucumis & cucurbitę septimo, prior cucumis, nasturtiũ ac sinapi quinto, beta æstate sexto, hyeme decimo, atriplex octauo, cepe XIX. aut XX. gethyum X. aut XII. Contumacius coriandrũ. Cunila quidẽ & origanum post XXX. diem. Omnium autẽ difficillime apium, quadragesimo enim die cum celerrime, quinquagesimo maiore ex parte emergit. Aliquid & seminũ ętas confert, quoniam recentiora maturius gignuntur: in porro, gethyo, cucumere, cucurbita. Ex uetere aũt celerius proueniunt apium, beta, cardamum, cunila, origanum, coriãdrum. Mirum in betæ semine: non enim totum eodẽ anno gignit, sed aliquid sequente, aliquid tertio. Itaq; ex copia seminis, modice nascitur. Quædã anno tantũ suo pariunt, quædã sæpius, sicut apiũ, porrum, gethyum. Hæc enim semel sata, pluribus annis restibili fertilitate proueniunt. Semina plurimis rotunda, aliquibus oblõga, paucis foliacea & lata, ut atriplici. Quibusdam angusta & canaliculata, ut cumino. Differunt & colore, nigro candidoq;: item duritie. Surculacea in folliculo sunt rhaphano, sinapi, rapo. Nudũ semen apij, coriandri, anethi, fœniculi, cumini. Cortice obducta bliti, betæ, atriplicis, ocimi. At lactucis in lanugine. Nihil ocimo fœcundius, cum maledictis ac probris serendum præcipiunt, ut lætius proueniat: sato pauitur terra. Et cuminum qui serunt precantur ne exeat. Quæ in cortice sunt, difficillime inarescunt, maximeq; ocimum, & gith. Siccantur omnia, ac sunt fœcunda. Vtique meliora nascuntur aceruatim sato semine, quàm sparso. Ita certe porrum & allium serunt in lacinijs colligatum. Apium etiam paxillo cauerna facta, ac fimo ingesto. Nascuntur autem omnia aut semine, aut auulsione. Quædã semine & surculo, ut ruta, origanum, ocimum: præcidunt enim & hoc cum peruenit ad palmæ altitudinem. Quædam & radice & semine, ut cepa, allium, bulbi, & si quorum radicem anniferorum relinquunt. Eorum uero quę à radice nascuntur, radix diuturna & fruticosa est, ut bulbi, gethyi, scillæ. Fruticant alia & non capite, ut apium & beta. Caule reciso ferè quidem omnia regerminant, exceptis quæ non scabrum caulem habent: & in usum uero ocimum, rhaphanus, lactuca. Hanc etiam suauiorẽ putãt à regerminatione. Rhaphanus utiq; iucundior detractis folijs antequam decaulescat. Hoc & in rapis. Nam & eadem direptis folijs cooperta terra crescunt, durãtq; in æstate. Singula genera sunt ocimo, lapatho, blito, nasturtio, erucæ, atriplici, coriandro, anetho: Hæc enim ubiq; eadem sunt, neque aliud alio melius usquam. Rutam furtiuam tantum prouenire fertilius putant, sicut apes furtiuas pessime. Nascuntur etiam non sata; mentastrum, nepeta, intubum, pulegium. Contrà plura genera sunt eorum quæ diximus dicemusq;, & in primis apio.

Natura & genera, & historiæ ad condimenta in horto satarum rerum XXXVI. Cap. VIII

ID enim q̃d spõte in humidis nascitur, helioselinũ uocatur, uno folio, nec hirsutũ. Rursus in siccis hipposelinũ, pluribus folijs, simile helioselino. Tertiũ est oreoselinũ, cicutæ folijs, radice tenui, semine anethi, minutiore tantũ. Et satiui aũt differẽtiæ in folio, denso, crispo, aut rariore & leuiore. Itẽ caule tenuiore, aut crassiore. Et caulis aliorũ cãdidus est, aliorum purpureus, aliorũ uarius. Lactucæ Græci tria fecere genera: Vnũ lati caulis, adeo ut hostiola olitoria ex his factitari ꝓdiderint. Foliũ his paulo maius herbaceo & angustissimum, ut alibi cõsumpto incremento. Alterũ rotundi caulis. Tertiũ sessile, quod laconicon uocãt. Alij colore & tẽpore satus genera discreuere. Esse ẽm nigras, quarũ semen mẽse Ianuario seratur: albas, quarum Martio: rubentes, quarum Aprili. At omnium earum plantas post binos menses differri. Diligẽtiores plura genera faciũt, purpureas, crispas, cappadocas, Græcas. Longioris has folij, caulisq; lati, præterea longi & angusti, intubis similis. Pessimũ aũt genus cũ exprobratione amaritudinis appellauere picrida. Est etiãnum alia

distinctio

distinctio atræ, quæ meconis uocatur, à copia lactis soporiferi, quanquã omnes somnum parere creduntur. Apud antiquos Italiæ hoc solũ genus carũ fuit, & ideo lactucæ nomen adeptæ. Purpuream maximę radicis, Cæcilianã uocant. Rotundam uero ac minimæ radicis, latis folijs, astylida. Quidamq; eunuchion, quoniam hæc maxime refragetur ueneri. Est quidem natura omnibus refrigeratrix, & ideo æstate gratæ stomacho fastidium auferunt, cibiq; appetentiam faciunt. Diuus certe Augustus lactuca cõseruatus in ægritudine fertur, prudentia Musę medici, cum priores eam ob religionẽ minime cõmanducarent: in tantũ recepta cõmendatione, ut seruari etiam in alienos menses eas oxymelite repertũ sit. Sanguinem quoq; augere credũtur. Est etiãnum quæ uocatur caprina lactuca, de qua dicemus inter medicas. Et ecce cum maxime cœpit irrepere satiuis admodum probata, quæ cilicia uocatur, folio cappadocæ, nisi crispum latiusq; esset. Nec ex eodem genere possunt dici, neq; ex alio intubi, hyemis impatientiores, uirusq; præferentes, sed caule nõ minus grati. Seruntur uerno plãtæ eorum, ultimo uere transferuntur. Est & erraticum intubum, quod in Ægypto cichoriũ uocãt, de quo plura aliâs. Inuentũ omnes thyrsos uel folia lactucarum prorogare urceis conditos, ac recentes in patinis coquere. Serũtur lactucæ anno toto lætis & riguis stercoratisq;, binis mensibus inter semen plantamq; & maturitatem. Legitimum tamen, à bruma semẽ iacere, plantam fauonio trãsferre: aut semen fauonio, plantam æquinoctio uerno. Albæ maxime hyemem tolerant. Humore omnia hortensia gaudent, & stercore, præcipue lactucæ, & magis intubi. Seri etiam radices illitas fimo interest, & repleri ablaqueata humo. Quidã & aliter amplitudinẽ augẽt, recisis cum ad semipedem excreuerint, fimoq; suillo recenti illitis. Candorem uero putant cõtingere ijs dũtaxat quæ sint seminis albi, si harena de littore à primo incremento cõgeratur in medias, atq; increscentia folia contra ipsas religentur. Beta hortensiorũ leuissima est. Eius quoq; à colore duo genera Græci faciunt, nigrum, & candidum, quod præferunt, parcissimi seminis, appellantq; siculũ, candoris sanè discrimine præferentes & lactucæ. Nostri betæ genera faciunt uernũ & autumnale, à tẽporibus satiuis, quanq; & Iunio seritur. Trãsferũtur aũt in planta quoq;, & oblini fimo radices suas, locumq; similiter madidũ amant. Vsus ijs & cũ lente ac faba, idẽq; qui oleris: & præcipuus, ut lenitas excitetur acrimonia sinapis. Medici nocentiorẽ quàm olus esse iudicauere. Quam ob rem appositas nõ nemini degustare etiã religio est, ut ualidis potius in cibo sint. Gemina ijs natura, & oleris & capite ipso exilientis bulbi. Species summa in latitudine. Ea cõtingit ut in lactucis, cum cœperint colorẽ trahere imposito leui pondere. Neq; alij hortensiorũ latitudo maior. In binos pedes aliquãdo se pandũt, multũ & soli natura cõferente eis. Et in Circeiẽsi agro amplissimæ proueniunt. Sunt qui betas punico malo florẽte optime seri existimẽt, transferri aũt, cũ quinq; foliorũ esse cœperint. Mira differẽtia, si uera est, candidis solui aluos modice, nigris inhiberi. Et cũ brassica corrũpatur in dolio uini sapor, odore betæ folijs demersis restitui. Olus caulesq; quibus nũc principatus hortorũ, apud Græcos in honore fuisse non reperio. Sed Cato brassicæ miras canit laudes, quas in medendi loco reddemus. Genera eius facit tria: Vnam extentis folijs, caule magno. Alteram crispo folio, quã apianam uocat. Tertiam minutis caulibus, lenem, teneram, minimeq; probat. Brassica toto anno seritur, quoniã & toto secatur. Vtilissime tamẽ ab æquinoctio autũni. Transfertur cũ quinq; foliorũ est. Cymas à prima sectione præstat proximo uere. Hic est quidã ipsorũ caulium delicatior teneriorq; cauliculus, Apicij luxuria, & per eũ Druso Cæsari fastiditus, nõ sine castigatione Tiberij patris. Post Cymã ex eadem brassica cõtingunt æstiui autumnalesq; cauliculi, mox hyberni, iterũq; cymę, nullo ęque genere multifero, donec sua fertilitate cõsumatur. Tertia circa solstitiũ, ex qua si humidior locus est æstate, siccior autũno plãtatur. Humor fimusq; si defuere, maior saporis gratia est: si abũdauere, lætior fertilitas. Fimum asininum maxime conuenit. Est hæc quoq; res inter opera ganeę, quapropter nõ pigebit uerbosius persequi. Pręcipuus fit caulis sapore ac magnitudine, primũ omniũ si in repasti-

nato

nato ſeras,dein ſi terrā fugientes cauliculos ſeces, à terraq; proceritate luxurioſa attollentes ſe,exaggerādo aliam accumules ita,ne plus quàm cacumen emineat.Tritianũ hoc genus uocatur,bis cōputabili impendio tædioq;. Cætera genera cōplura ſunt.Cumanũ ſeſſili folio,capite patulũ, aricinũ altitudine non excelſius, folio numeroſius ꝙ tenuius. Hoc utiliſſimũ exiſtimatur,quia ſub omnibus penè folijs fruticat cauliculis peculiaribus.Pompeianum procerius,caule ab radice tenui,intra folia craſſeſcit. Rariora hæc anguſtioraq;, ſed teneritas in dote,ſi frigora non tolerat:quibus etiā aluntur brutiani, prægrādes folijs, caule tenues,ſapore acuti. Sabellico uſq; in admirationē criſpa ſunt folia, quorũ craſſitudo caulē ipſum extenuat,ſed dulciſſimi perhibētur ex omnibus.Nuper ſubiere lacuturres ex cōualle Aricina, ubi quondā fuit lacus turriſq; quæ remanet,capite prægrandes,folio innumeri.Alij in orbem porrecti,alij in latitudinē toroſi. Nec plus ullis capitis poſt tritianum,cui pedale aliquādo cōſpicitur,& cyma nullis ſerior. Cuicũq; autem generi pruinæ plurimum ſuauitatis conferunt:& niſi obliquo uulnere defendatur medulla, plurimũ nocent. Semini deſtinati non ſecantur. Eſt etiam ſua gratia nunquam plantæ habitum excellentibus, halmyridia uocant, quoniam niſi in maritimis non proueniunt, nauigatione quoq; longinqua uiridibus adſeruatis. Statim deſecti ita ne humum attingant, in cados olei quàm proxime ſiccatos,obturatoſq; conduntur omni ſpiritu excluſo.Sunt qui plantam in transferendo alga ſubdita pediculo nitróue trito,quod tribus digitis capiatur, celeriorem ad maturitatem fieri putent. Sunt qui ſemen trifolij nitrumq; ſimul tritum aſpergant folijs. Nitrum in coquendo etiam uiriditatem cuſtodit. Aut Apiciana coctura oleo ac ſale prius quàm coquantur maceratis.Eſt inter herbas genus inſerendi, præciſis germinibus caulis,& in medullam ſemine ex alijs addito.Hoc & in cucumere ſylueſtri. Necnon olus quoq; ſylueſtre eſt triũ foliorũ,diui Iulij carminibus præcipue iociſq; militaribus celebratũ.Alternis quippe uerſibus exprobrauere lapſana ſe uixiſſe apud Dyrrhachiũ,præmiorum parſimoniam cauillātes.Eſt autem id cyma ſylueſtris. Omnium hortenſiorum lautiſſima cura aſparagis. Deo origine eorum in ſylueſtribus curis abūde dictum,& quo modo eos iuberet Cato in harundinetis ſeri.Eſt & aliud genus incultius aſparago, mitius corruda,paſſim etiam montibus naſcens refertis ſuperioris Germaniæ campis, non inſcito Tiberij Cæſaris dicto, herbam ibi quandam naſci ſimillimam aſparago. Nam quod in Neſide Campaniæ inſula ſponte naſcitur,longe optimum exiſtimatur. Hortenſiũ ſeritur ſpōgijs.Eſt enim plurimæ radicis,altiſſimeq; germinat. Viret thyrſo primũ emicante:qui caulem educēs,tēpore ipſo faſtigatus in toros ſtringitur.Poteſt & ſemine ſeri. Nihil diligentius comprehendit Cato,nouiſſimũq; libri eſt, ut appareat repentinam ac nouitiā uiro curam fuiſſe. Locũ ſubigi iubet humidũ aut craſſum. Semipedali undiq; interuallo ſeri,ne calcetur.Præterea ad lineam grana bina aut terna paxillo dimitti,uidelicet,ſemine tum tantũ ſerebātur.Id fieri ſecundũ æquinoctiũ uernũ.Stercore ſatiari,crebro purgari,caueri ne cũ herbis euellātur aſparagi.Primo anno ſtramento ab hyeme protegi.Vere aperiri,ſarriri,runcari.Tertio incēdi uerno.Quo maturius incenſus eſt,hoc melius prouenit.Itaq; harundinetis maxime cōuenit, quæ feſtinēt incendi.Sarriri iubet idē non ante quam aſparagus natus fuerit, ne in ſarriēdo radices uexētur.Ex eo uelli aſparagum ab radice. Nā ſi defringatur,ſtirpeſcere,& intermori. Velli donec in ſemē eat.Id aũt matureſcere ad uer,incendiq;:ac rurſus cũ apparuerint aſparagi,ſarriri,ac ſtercorari. Ac poſt annos nouē,cũ iam uetus ſit,digeri ſubacto ſolo ſtercoratoq;. Tum ſpongijs ſeri,ſingulorũ pedum interuallo. Quin & ouillo fimo nominatim uti,quoniam aliud herbaſceret. Nec quicquam poſtea tentatum utilius apparuit, niſi quod circa Idus Februarij defoſſo ſemine aceruatis paruulis ſcrobibus ſerunt,plurimum maceratum fimo. Dein nexis inter ſe radicibus, ſpongias factas poſt æquinoctium autumni diſponunt pedalibus interuallis,fertilitate in denos annos durante. Nullum gratius his ſolum quàm Rauennatium hortorum.Indicauimus & corrudā. Hunc enim intelligimus ſylueſtrē aſparagũ,quē Græci or

minum

minum aut myacanthon uocant, alijsúe nominibus. Inuenio naſci & arietis cornibus tuſis atq; defoſſis. Poterant uideri dicta omnia quæ in pretio ſunt, niſi reſtaret res maximi quæſtus, non ſine pudore dicenda. Certum eſt quippe carduos apud Carthaginem magnam, Cordubamq; præcipue, ſeſtertia ſena milia ex ijs aruis reddere, quoniam portẽta quoq; terrarum in ganeam uertimus, etiam ea quæ refugiunt quadrupedes conſciæ. Carduos ergo duobus modis ſerunt: autumno planta, & ſemine ante Nonas Martias. Plantæq; ex eo diſponuntur ante Idus Nouembris, aut in locis frigidis circa fauonium. Stercorantur etiam, ſi dijs placet, lætiusq; proueniunt: condiunturq; aceto, melle diluto, addita laſeris radice, & cumini, ne quis dies ſine carduo ſit. Cætera in tranſcurſu dici poſſunt.

Ocimum Parilibus optime ſeri ferunt. Quidam & autumno: iubentq;, cum hyeme ſeratur, aceto ſemen perfundi. Eruca quoq; & naſturtium, uel æſtate uel hyeme facillime naſcuntur. Eruca præcipue frigorum contemptrix, diuerſæ eſt quàm lactuca naturæ, concitatrix ueneris: idcirco iungitur illi ferè in cibis, ut nimio frigori par feruor immixtus temperamentum æquet. Naſturtium nomen accepit à narium tormẽto. Et inde uigoris ſignificatio prouerbio id uocabulum uſurpauit, ueluti torporẽ excitantis. In Arabia miræ amplitudinis dicitur gigni. Ruta quoq; ſeritur fauonio, & ab æquinoctio autũni, odit hyemem & humorẽ ac fimum. Apricis gaudet & ſiccis, terra q̃ maxime lateraria. Cinere uult nutriri. Hic & ſemini miſcetur, ut careat erucis. Autoritas etiam peculiaris apud antiquos ei fuit. Inuenio muſtũ rutatum populo datum à Cornelio Cethego, in conſulatu collega Quintij Flaminini, comitijs peractis. Amicitia eſt ei & cũ fico, in tantũ, ut nuſq; lætior proueniat quàm ſub hac arbore. Seritur & ſurculo, melius in perforatã fabã indito, quæ ſucco nutrit comprehendendo ſurculũ. Seritur & à ſeipſa. Nãq; incuruato cacumine alicuius rami, cum attigerit terrã, ſtatim radicatur. Eadem & in ocimo natura, niſi quod difficilius creſcit. Sed durata runcatur nõ ſine difficultate, prouenientibus ulceribus, ni munitis manibus id fiat, oleóue defenſis. Conduntur autem & eius folia, ſeruanturq; faſciculis. Ab æquinoctio uerno ſeritur apium, ſemine paululum in pila pulſato. Criſpius ſic putant fieri, aut ſi ſatum calcetur cylindro pedibusúe. Proprium ei quod colorẽ mutat. Honos ipſi in Achaia, coronare uictores ſacri certaminis Nemeæ. Eodem tempore ſeritur menta planta: uel ſi nondum germinat, ſpongia. Minus hæc humido gaudet. Æſtate uiret, hyeme flaueſcit. Genus eius ſylueſtre, mentaſtrum eſt. Et hoc propagatur ut uitis, uel ſi inuerſi rami ſerantur. Mentæ nomen ſuauitas odoris apud Græcos mutauit, cum alioqui mintha uocaretur, unde ueteres noſtri nomen declinauerũt. Grato menta menſas odore percurrit in ruſticis dapibus. Semel ſata, diutina ætate durat. Congruit pulegio, cuius natura in carnarijs refloreſcens ſæpius dicta eſt. Hæc quoq; ſeruantur ſimili genere, mentã dico pulegiumq; & nepitam. Condimentorũ tamen omniũ faſtidijs cyminũ amiciſſimum. Naſcitur in ſumma tellure uix hærens, & in ſublime tendẽs. In putridis & calidis maxime locis, medio ſerendũ uere. Alterũ eius genus ſylueſtre, quod ruſticũ uocãt, alij Thebaicũ: ſi tritũ ex aqua potetur, in dolore ſtomachi prodeſt. In Carpetania noſtri orbis maxime laudatur, alioqui Æthiopico Africoq; palma eſt. Quidã huic Ægyptium præferunt. Sed præcipue oluſatrũ miræ naturæ eſt. Hipposelinũ Græci uocant, alij ſmyrneũ. E lachryma caudicis ſui naſcitur. Seritur & radice. Succũ eius qui colligũt, myrrhæ ſaporem habere dicunt. Autorq; eſt Theophraſtus, myrrha ſata natũ. Hipposelinũ ueteres præceperant in locis incultis, lapidoſis, iuxta maceriam ſeri. Nunc & repaſtinato ſeritur, & à fauonio poſt æquinoctium autumni. Quippe cũ capparis quoq; ſeratur ſiccis maxime, area in defoſſu cauata, ripiſq; undiq; circunſtructis lapide: aliâs euagatur per agros, & cogit ſolum ſterileſcere. Floret æſtate. Viret uſq; ad uergiliarum occaſum, ſabuloſis familiariſſimũ. Vitia eius quod trans maria naſcitur, diximus inter peregrinos frutices. Peregrinum & careum, gentis ſuæ nomine appellatum, culinis principale. In quacunque terra ſeri uult, ratione eadem qua oluſatrum. Laudatiſſimum tamen in Caria, proximum Phrygia. Liguſti-

cum syluestre est. In Liguriæ suæ montibus seritur. Vbiq; suauius satiuũ, sed sine uiribus. Panacem aliqui uocãt. Crateuas apud Græcos cunilam bubulã eo nomine appellat. Cæteri ferè conizoides, cunilaginem. Thymbram uero quæ sit cunila. Hæc apud nos habet uocabulum & aliud, satureia dicta in condimentario genere. Seritur mense Februario, origano æmula. Nusquam utrunq; additur, quippe similis effectus. Sed cunilæ Ægyptium origanum tantum præfertur. Peregrinum fuit & lepidium. Seritur à fauonio. Dein cum fruticauit, iuxta terram præciditur. Tunc runcatur, stercoraturq;. Per biennium hoc. Postea ijsdem fruticibus utuntur, si non sæuitia hyemis ingrauat, quando impatientissimum est frigorum. Exit & in cubitalẽ altitudinem, folijs laurinis, sed mollibus: ususq; eius non sine lacte. Gith pistrinis, anisum & anethum culinis & medicis nascuntur. Sagapenum & ipsum in hortis quidem, sed medicinæ tantum. Sunt quædam comitantia aliorum satus, ut papauer. Nanq; cum brassica seritur, ac portulaca, & eruca cum lactuca. Papaueris satiui tria genera: Candidum, cuius semen tostũ in secunda mensa cum melle apud antiquos dabatur. Hoc & panis rustici crustæ inspergitur affuso ouo inhærens, ubi inferiorem crustã apium githq; cereali sapore condiunt. Alterũ genus est papaueris nigrum, cuius scapo inciso lacteus succus excipitur. Tertium genus rhœam uocant Græci, id nostri erraticum. Sponte quidẽ, sed in aruis cum hordeo maxime nascitur, erucæ simile, cubitali altitudine, flore rufo & protinus deciduo, unde & nomen à Græcis accepit. De reliquis generibus papaueris sponte nascentis dicemus in medicinæ loco. Fuisse autem in honore apud Romanos semper, indicio est Tarquinius Superbus, qui legatis à filio missis decutiendo papauera in horto altissima, sanguinarium illud responsum hac facti ambage reddidit. Rursus alio comitatu æquinoctio autumni seruntur coriandrum, anethum, atriplex, malua, lapathum, cerephyllon, quod pæderota Græci uocant: & acerrimum sapore, ignei effectus ac saluberrimum corpori, sinapi, nulla cultura, melius tamen planta tralata. Quin è diuerso uix est sato semel eo liberare locum, quoniã semen cadens protinus uiret. Vsus eius etiam pro pulmentario in patellis decocto, citra intellectũ acrimoniæ. Coquuntur & folia sicut reliquorum olerum. Sunt autẽ trium generum: Vnum gracile, alterum simile rapi folijs, tertium erucæ. Semen optimum Ægyptium. Athenienses napy appellauerunt, alij thapsi, alij saurion. Serpyllo & sisymbrio mõtes pleriq; scatent, sicut in Thracia, ubi aquæ deferunt ex ijs auulsos ramos seruntq;. Item Sicyone ex suis montibus, & Athenis ex Hymetto. Simili modo & sisymbrium serunt. Lætissimum nascitur in puteorum parietibus, & circa piscinas, ac stagna.

De fœniculo & cannabe. Cap. IX.

RElíqua sunt ferulacei generis ceu fœniculum, anguibus (ut diximus) gratissimum, ad condienda plurima cum inaruit. Eiq; perquàm similis thapsia, de qua diximus inter externos frutices. Deinde utilissima funibus cannabis seritur à fauonio. Quo densior est, eo tenerior. Semen eius cum est maturũ, ab æquinoctio autumni distringitur, & sole aut uento aut fumo siccatur. Ipsa cannabis uellitur post uindemiã, ac lucubrationibus decorticata purgatur. Optima Alabãdica, plagarum præcipue usibus. Tria eius ibi genera: Improbatur cortici proximum, aut medullæ: laudatissimum est è medio, quæ mesa uocatur. Secunda mylasea. Quod ad proceritatẽ quidem attinet, rosea agri Sabini arborum altitudinem æquat. Ferulæ duo genera in peregrinis fruticibus diximus. Semen eius in Italia cibus est. Conditur quippe duratq; in urceis, uel anni spacio. Duo ea genera. Caules, & racemi. Corymbiam hanc uocant, corymbosq; quos condiunt.

De morbis hortorum, & remedia circa formicas, erucas, & culices. Cap. X

MOrbos hortensia quoque sentiunt, sicut reliqua terræ sata. Nanque & ocimum senecta degenerat in serpyllum, & sisymbrium in calamintham. Et ex semine brassicæ ueteris rapa fiunt, atque inuicem. Et necatur cyminum ab imo dorso, nisi

repurgetur

repurgetur. Eſt autem unicaule, radice bulbo ſimili non niſi in ſolo gracili naſcens. Aliâs priuatim cymini morbus ſcabies. Et ocimum ſub canis ortu palleſcit. Omnia uero acceſſu mulieris menſtrualis flaueſcunt. Beſtiolarum quoque genera innaſcuntur. Napis culices, rhaphano erucæ, & uermiculi. Item lactucis & oleri. Vtríſque hoc amplius limaces & cochleæ. Porro uero priuatim animalia quæ facillime ſtercore iniecto capiuntur, condentia in id ſe. Ferro quoqꝫ non expedire tangi rutam, cunilam, mentam, ocimum, autor eſt Sabinus Tyro in libro cepuricon, quem Mœcenati dicauit. Idem contra formicas non minimum hortorum exitium ſi nõ ſint rigui, remedium monſtrauit, limũ marinũ aut cinerem obturandis earũ foraminibus. Sed efficaciſſime heliotropio herba necantur. Quidam & aquam diluto latere crudo inimicam eis putant. Naporum medicina eſt, ſiliquas unà ſeri, ſicut olerũ cicer. Arcet enim erucas. Quo ſi omiſſo iam natæ ſint, remedium abſinthij ſuccus decocti inſperſus, & ſedi quam aïzoũ uocant, genus hoc herbæ diximus. Semen olerum ſi ſucco eius madefactum ſeratur, olera nulli animalium obnoxia futura tradunt. In totum uero nec erucas, ſi palo imponantur in hortis oſſa capitis ex equino genere fœminæ duntaxat. Aduerſus erucas & cancrum fluuiatilem in medio horto ſuſpenſum auxiliari narrant. Sunt qui ſanguineis uirgis tangant ea, quæ nolunt his obnoxia eſſe. Infeſtant & culices hortos, riguos præcipuè, ſi ſint arbuſculæ aliquę. Hi galbano accenſo fugantur.

Quæ magis ſint fortia uel minus, & quibus ſalſæ aquæ proſint. Cap. XI

NAm quod ad permutationem ſeminũ attinet, quibuſdam ex ijs firmitas maior eſt, ut coriandro, betæ, porro, naſturtio, ſinapi, erucæ, cunilæ, & ferè acribus. Infirmiora aũt ſunt atriplici, ocimo, cucurbitæ, cucumi: & æſtiua omnia hybernis magis durant, minime aũt gethyum. Sed ex his quæ ſunt fortiſſima, nullũ ultra quadrimatũ utile eſt, duntaxat ſerendo. Cunilis & ultrà tẽpeſtiua ſunt. Peculiaris medicina rhaphano, betæ, rutæ, cunilæ, in ſalſis aquis, quæ & alioqui plurimũ ſuauitati & fertilitati conferunt. Cæteris dulcium aquarũ rigua proſunt. Vtiliſſimæ ex ijs quæ frigidiſſimæ, & quæ potu ſuauiſſimæ. Minus utiles è ſtagno, & quas elices inducunt, quoniam herbarum ſemina inuehũt. Præcipue tamen imbres alunt. Nam & beſtiolæ innaſcentes necantur.

Ratio rigandorũ hortorum, & quæ tranſlata meliora fiant, & de ſuccis hortenſiorum & ſaporibus. Cap. XII

HIs horæ rigandi matutina atqꝫ ueſpera, ne inferueſcat aqua ſole. Ocimo tantum & meridiana, etiam ſatum celerrime erumpere putant, inter initia feruenti aqua aſperſum. Omnia autem tranſlata meliora grandioraqꝫ fiunt, maxime porri napiqꝫ. In tranſlatione & medicina eſt, deſinuntqꝫ ſentire iniurias, ut gethyum, porrum, rhaphani, apium, lactucæ, rapæ, cucumis. Omnia autem ſylueſtria ferè ſunt & folijs minora & caulibus, ſucco acriora, ſicut cunila, origanũ, ruta. Solum uero ex omnibus lapathum ſylueſtre melius. hoc in ſatiuis rumex uocatur, naſciturqꝫ fortiſſimum: traditur certe ſemel ſatum durare, nec uinci unquam à terra, maxime iuxta aquam. Vſus eius cum ptiſana tantum in cibis leuiorem gratioremqꝫ ſaporem præſtat. Sylueſtre ad multa medicamina utile eſt. Adeoqꝫ nihil omiſit cura, ut carmine quoqꝫ comprehenſum reperiã, in fabis caprini fimi ſingulis cauatis, ſi porri, erucę, lactucę, apij, intubi, naſturtij ſemina incluſa ſerantur, mire prouenire. Quę ſunt & ſylueſtria, eadem in ſatiuis ſicciora intelligũtur & acutiora. Nanqꝫ & ſuccorum ſaporumqꝫ dicenda differẽtia eſt, uel maior in his q̃ pomis. Sunt autem acres cunilæ, origani, naſturtij, ſinapis. Amari, abſinthij, centaureæ. Aquatiles, cucumeris, cucurbitę, lactucæ. Acuti tantum cunilæ. Acuti & odorati, apij, anethi, fœniculi. Salſus tantũ è ſaporibus non naſcitur, aliquando extrà inſidit pulueris modo, & circulis tantũ aquæ, ut intelligatur uana, ceu plerunqꝫ uitæ perſuaſio. Panax piperis ſaporem reddit, magis etiam ſiliquaſtrum, ob id piperitidis nomine accepto. Libanotis odorem thuris, murra myrrhæ. De panace abunde dictum eſt. Libanotis locis putridis & macris ac roſcidis ſeritur ſemine. Radicem habet oluſatri, nihil à thure differentem. Vſus eius poſt annũ ſtomacho ſa/

luberrimus. Quidam eam nomine alio roſmarinum appellant: Et ſmyrnium olus ſeritur iiſdem locis, myrrhamq; radice reſipit. Eadē & ſiliquaſtro ſatio. Reliqua à cæteris & odore & ſapore differunt, ut anethum. Tantaq; eſt diuerſitas atq; uis, ut nō ſolum aliud alio mutetur, ſed etiam in totum auferatur. Apio eximunt coqui obſoniis acetum, eodem cellarii in ſaccis odorem uino grauem. Et hactenus hortenſia dicta ſint, ciborum gratia duntaxat. Maximum quidem opus in iiſdem naturæ reſtat, quoniam prouentus tantum adhuc, ſummasq; quaſdam tractauimus. Vera autem cuiuſq; natura non niſi medico effectu pernoſci poteſt, opus ingens occultumq; diuinitatis, & quo nullū reperiri poſſit maius. Ne ſingulis id rebus contexeremus iuſta fecit ratio, cum ad alios medendi deſideria pertinerent, longius utriuſq; dilationibus futuris ſi miſcuiſſemus. Nunc ſuis quæq; partibus conſtabunt, poteruntq; à uolentibus iungi.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XX.

PROOEMIVM.

MAXIMVM hinc opus naturæ ordiemur, & cibos ſuos homini narrabimus, faterique cogemus ignota eſſe per quæ uiuat. Nemo id paruū ac modicum exiſtimauerit, nominū uilitate deceptus. Pax ſimul in his aut bellū naturæ dicetur, odia amicitiæq; rerum ſurdarum ac ſenſu carentium. Et quo magis miremur, omnia ea hominum cauſa (quod Græci ſympathiam appellauere) quibus cuncta conſtant, ignes aquis reſtinguentibus, aquam ſole deuorante, luna pariente, altero alterius iniuria deficiente ſidere. Atq; ut à ſublimioribus recedamus, ferrum ad ſe trahente magnete lapide, & alio rurſus abigente à ſeſe: Adamantem opum gaudiū, infragilem omni cætera ui & inuictū, ſanguine hircino rumpente, quæq; alia in ſuis dicemus locis, paria uel maiora mira. Tantum uenia ſit, à minimis, ſed à ſalutaribus ordiemur, primumq; ab hortenſibus.

De cucumere ſylueſtri & elaterio. Cap. I

CVcumim ſylueſtrem eſſe diximus multo infra magnitudinem ſatiui. Ex eo fit medicamentum, quod uocatur elaterium, ſucco expreſſo è ſemine. Cuius cauſa niſi maturius incidatur, ſemen exilit, oculorum etiā periculo. Seruatur autem decerptus una nocte, poſtero die inciditur harundine. Semen quoq; cinere conſpergitur, ad coercendam ſucci abundantiam: qui expreſſus ſuſcipitur aqua cœleſti, atque ſubſidit, deinde ſole cogitur in paſtillos, ad magnos mortalium uſus. Obſcuritates & uitia oculorū ſanat, genarumq; ulcera. Tradunt hoc ſucco tactis radicibus uitium, non attingi uuas ab auibus. Radix autem ex aceto cocta podagris illinitur, ſuccóque dentium dolori medetur. Arida cum reſina impetiginem & ſcabiem, quæ pſoram & lichenas uocant, parotidas & panos ſanat, & cicatricibus colorem reddit. Et foliorū ſuccus auribus ſurdis cum aceto inſtillatur. Elaterium tempeſtiuum eſt autumno. Nec ullum ex medicamentis longiore æuo durat. Incipit à trimatu. Si quis recentiore uti uelit, paſtillos in nouo fictili igne lento in aceto domet. Melius quo uetuſtius: fuitq; iam ducentis annis ſeruatum, ut autor eſt Theophraſtus. Et uſque ad quinquageſimum lucernarum lumina extinguit. Hoc enim ueri experimentum eſt, ſi admotum prius quàm extinguat, ſcintillare ſurſum ac deorſum cogat. Pallidum ac leue herbaceo ac ſcabro melius, ac leniter amarum. Putant conceptus adalligato ſemine adiuuari, ſi terram non attigerit. Partus uero, ſi in arietis lana alligatum inſcientis lumbis fuerit, ita ut protinus ab exitu rapiatur extra domum. Ipſum cucumim qui magnificant, naſci præcipuum in Arabia, mox Cyrenis, alii in Arcadia tradunt, ſimilem heliotropio, cuius inter folia & ramos prouenire magnitudine nucis iuglandis ſemen. Eſſe autem ad ſpeciem ſcorpionis cauda reflexa, ſed candida. Aliqui etiā ab eo ſcor-

pionium

pionium cucumim uocant, efficacissimum contra scorpionũ ictus & semine & elaterio, & ad purgandum uterum, aluosq;. Modus portione uirium ab dimidio obolo ad solidum. Copiosius necat. Sic & contra phthiriasin bibitur & hydropises. Illitum anginas & arterias cum melle & oleo uetere sanat.

De anguino cucumere, siue erratico, & de satiuo, & de pepone. Cap. II

MVlti hunc esse apud nos qui anguinus uocatur, ab alijs erraticus, arbitrantur. Quo decocto sparsa mures de eius medicina non attingunt. Iidem podagris cũ articulorum morbis decoctũ in aceto, illinunt præsentaneo remedio. Lumborũ uero dolori semine sole siccato, dein trito xxx. denariorũ pondere in hemina dato aquæ. Sanat & tumores subitos illitũ cum lacte mulierum. Purgat eas elateriũ. Sed grauidis abortũ facit. Suspiriosis prodest. Morbo uero regio in nares coniectũ. Lentigines ac maculas è facie tollit in sole illitũ. Multi eadem omnia satiuis attribuũt. Magnum etiã in eis momentũ. Nanq; & eorũ semen quantũ tres digiti apprehenderint, cũ cumino tritũ, potumq; in uino tussientibus auxiliatur. Sed & phreneticis in lacte mulieris. Et dysentericis acetabuli mẽsura. Purulenta autẽ expuentibus cum cumino pari pondere, & iocineris uitijs in aqua mulsa. Vrinam mouet ex uino dulci, & in renũ dolore clysteribus simul cũ cumino infunditur. Pepones qui uocantur, refrigerãt maxime in cibo, & emolliunt aluũ. Caro eorũ epiphoris oculorum aut doloribus imponitur. Radix sanat ulcera cõcreta in modum faui, quæ ceria uocant. Eadẽ contra uomitiones siccatur, in farina tusa datur quatuor obolis in aqua mulsa, ita ut qui biberit, quingentos postea passus ambulet. Hæc farina & in smegmata adijcitur. Cortex quoq; uomitionẽ mouet, faciem purgat. Hoc & folia cuiuscunq; satiui illita. Eadem cũ melle epinyctidas sanant: cum uino, canis morsus. Item millepedæ, sepa Græci uocant, oblongã, pilosis pedibus, pecori præcipue nociuam. Morsum tumor insequitur, & putrescit locus. Ipse cucumis odore defectũ animi. Coctos deraso cortice, ex oleo, aceto, & melle, iucundiores esse certũ est.

De cucurbita syluestri, & rapo. Cap. III

CVcurbita syluestris quoq; inuenit, somphos à Græcis appellata, inanis, unde & nomen, digitali crassitudine, nõ nisi in saxosis nascens. Huius cõmanducatæ succus stomacho admodũ prodest. Colocynthis uocatur alia, ipsa plena, sed minor q̃ satiua. Vtilior pallida, quãdo eius sunt medicinæ. Herbacea arefacta per se inanit aluũ. Infusa quoq; clysteribus, intestinorũ omniũ uitijs medetur & renũ, & lumborum, & paralysi. Eiecto semine, aqua mulsa in ea decoquitur ad dimidias, sic tussienti infunditur obolis quatuor. Prodest & stomacho, farinæ aridæ pilulis cũ decocto melle sumptis. In morbo regio utiliter semina eius sumuntur, & protinus aqua mulsa. Carnes eius cum absinthio & sale dentium dolorem tollunt. Succus uero cum aceto calefactus mobiles sistit. Item spinæ & lumborum ac coxendicum dolores, cum oleo si infricetur. Præterea mirum dictu: semina eius si fuerint pari numero adalligata febribus, sanare dicũtur quas Græci periodicas uocant. Satiuæ quoq; rasæ succus tepefactus auribus medetur. Caro eius interior sine semine, clauis pedũ, & suppurationibus quæ Græci uocant apostemata. Decoctæ aũt uniuersæ succus, dentium motus stabilit & dolores inhibet. Vinum cum ea feruefactum, oculorum etiam impetus. Folia eius cum recentibus cupressi, contusa, & imposita, ipsa quoq; tosta in argilla, ac trita cum adipe anseris uulneribus medetur. Necnon ramentis corticis recentes podagras refrigerat, & ardores capitis, infantium maxime. Et ignes sacros, destrigmentis, uel his impositis, uel seminibus. Succus ex strigmentis illitus cũ rosaceo & aceto, febrium ardores refrigerat. Aridæ cinis impositus mire cõbusta sanat. Chrysippus medicus damnabat eas in cibis. Sed omnium cõsensu, stomacho utilissimæ iudicantur, & interaneorum uesicarumq; exulcerationibus. Est & rapo uis medica. Perniones feruẽs impositum sanat. Item frigus pellit è pedibus aqua decoctum. Et ius feruẽs podagris etiam frigidis medetur. Et crudum tusum cum sale cuicũq; uitio pedum. Semen illitum & potum in uino, contra serpentes & toxica salutare esse proditur. A multis uero antidoti uim ha-

bere in uino & oleo. Democritus in totum abdicauit in cibis, propter inflationes. Diocles magnis laudibus extulit, etiam Venerem ſtimulari ab eis profeſſus: Item Dionyſius. Magisq; ſi eruca condirentur. Toſta quoque articulorum dolori cum adipe prodeſſe. Syluestre rapum in aruis maxime naſcitur, fruticoſum, ſemine candido, duplo maiore q̃ papaueris. Hoc ad leuigandam cutem in facie, totoq; corpore, utuntur, mixta urina pari menſura. Erui, hordei, tritici, & lupini radix ad omnia inutilis.

De naporũ differentijs, & rhaphano ſylueſtri, & de rhaphano ſatiuo, & paſtinaca. Cap. IIII

NAporum duas differentias & in medicina Græci ſeruant. Anguloſis foliorum caulibus florentis, quod bunion uocant, purgationibus fœminarum, & ueſicæ, & urinæ utile decoctum, potũ ex aqua mulſa, uel ſucci drachma. Semen dyſentericis toſtum, tritum in aqua calida, è cyathis quatuor. Sed urinam inhibet, ſi non lini ſemen unà bibatur. Alterum genus buniada appellant, & rhaphano & rapo ſimile: ſeminis præclari contra uenena, ob id & in antidotis utuntur illo. Rhaphanũ & ſylueſtrem eſſe diximus. Laudatiſſimum in Arcadia, quanquam & alibi naſcitur, utilior urinæ duntaxat ciendæ. Cætero bilem detrahunt. Præterea cortices in uino. Præter ea quæ circa eos dicta ſunt, ſtomachum purgant, pituitam extenuant, urinam concitant. Eſt & ſatiui uſus in Italia, & armoraciam uocant ſatiuam. Satiui uero decocti mane poti ad ternos cyathos, comminuunt & eijciunt calculos. Iidem in poſca decocti, contra ſerpentiũ morſus illinuntur. Ad tuſſim etiam mane ieiunis rhaphanus prodeſt cum melle: Semen eorum toſtum ipſumq; commanducatum, ad lagonoponon: Aquam folijs eius decoctis bibere, uel ſuccũ ipſius cyathis binis contra phthiriaſes: phlegmoni ipſos illinire tuſos, liuori uero recenti corticem cum melle: ueternoſis autem q̃ acerrimos mandere, ſemenq; toſtum, dein cõtritum cum melle, ſuſpirioſis. Iidem & contra uenena proſunt. Cætero & ſcorpionibus aduerſatur: uel ipſo uel ſemine infectis manibus impune tractabis: Impoſitoq; rhaphano ſcorpiões moriuntur. Salutares & contra fungorum aut hyoſcyami uenena æque, ut Nicander tradit. Et contra uiſcũ quoq; dari Apollodori duo iubent, ſed Citieus ſemen ex aqua tritum, Tarentinus ſuccũ. Lienẽ item extenuant: iocineri proſunt, & lumborũ doloribus. Hydropicis quoq; ex aceto aut ſinapi ſumpti, & lethargicis. Praxagoras & ilioſis dãdos cenſet, Pliſtonicus & colicis. Inteſtinorũ ulcera ſanãt: at purulenta prꝫcordiorũ, ſi cũ melle edãtur. Quidam ad hæc coquere eos in luto illitos malunt, ſic & fœminas purgari. Ex aceto & melle ſumpti, inteſtinorũ animalia detrahũt. Itẽ ad tertias decocto eorũ poto cũ uino, enterocelis proſunt: ſanguinẽ quoq; inutilẽ ſic extrahũt. Medius ad hæc & ſanguinẽ excreantibus coctos dari iubet: & puerperis ad lactis copiã augendã. Hippocrates capitis mulierũ defluuia fricari rhaphanis: & ſuper umbilicũ imponi, cõtra tormẽta uuluæ. Reducũt & cicatricẽ ad colorẽ. Semen quoq; ex aqua impoſitũ, ſiſtit ulcera quæ phagedænas uocãt. Democritus uenerẽ hoc cibo ſtimulari putat, ob id fortaſſis uoci nocere aliqui tradiderũt. Folia quæ in oblõgis duntaxat naſcũtur, excitare oculorũ aciẽ dicũtur. Vbi uero acrior rhaphani medicina admota ſit, hyſſopũ dari ꝓtinus imperãt. Hæc antipathia eſt. Et aurium grauitati ſuccũ rhaphani inſtillant. Nã uomituris, ſummo cibo eſſe eos, utiliſſimũ eſt. Paſtinacæ ſimile hibiſcũ, quod molochen agrian uocãt, & aliqui pliſtolochiã, ulceribus cartilaginis & oſſibus fractis medetur. Folia eius ex aqua pota aluũ ſoluũt, ſerpentes abigũt. Apum, ueſparũ, crabronũ ictibus illita medentur. Radicẽ eius ante ſolis ortũ erutã inuoluunt lana coloris quẽ natiuũ uocãt, præterea ouis quæ fœminã peperit, ſtrumiſq; uel ſuppuratis alligant. Quidã ad hũc uſum auro effodiendã cenſent, cauendũq; ne terrã attingat. Celſus & podagris quæ ſine tumore ſint, radicẽ eius in uino decoctam imponi iubet.

De ſtaphylino ſiue paſtinaca, & gingidio, & ſiſere, & ſeſeli, & inula, & de cepe. Cap. V

ALterum genus eſt ſtaphylinos, quod paſtinacam erraticam uocãt. Eius ſemen contritum

tritum & in uino potũ, tumentẽ aluũ, & suffocationes mulierũ doloresq; lenit, in tantum ut uuluas corrigat, illitũ quoq; è passo uentri earũ prosit: uiris uero prodest, cũ panis portione æqua tritum, ex uino potum cõtra uentris dolores. Pellit & urinam, & phagedænas ulcerum sistit recens cum melle impositum, uel aridum farina inspersum. Radicẽ eius Dieuches contra iocineris ac lienis, ilium, lumborũ, & renum uitia, ex aqua mulsa dari iubet. Cleophantus & dysentericis ueteribus. Philistio in lacte coquit, & ad stranguriam dat radicis uncias quatuor: Ex aqua hydropicis, similiter & opisthotonicis, & pleuriticis, & comitialibus. Habentes eam, feriri à serpentibus negantur: aut qui antè gustauerint, non lædi. Percussis imponitur cũ axungia. Folia contra cruditates manduntur. Orpheus amatorium inesse staphylino dixit, fortassis quoniam Venerem stimulari hoc cibo certũ est: ideo conceptus adiuuare aliqui prodiderunt. Ad reliqua & satiua pollet. Efficacior tamen syluestris, magisq; in petrosis nata. Semen satiuæ quoque contra scorpionum ictus, ex uino aut posca, salutare est. Radice eius circũscalpti dentes, dolore liberantur. Syria in hortis operosissima. Indeq; est prouerbiũ Græcis: Multa Syrorum olera. Simillimã staphylino herbam serit, quam alij gingidion uocant, tenuius tantum & amarius, eiusdemq; effectus. Estur coctũ crudũq; stomachi magna utilitate. Siccat enim ex alto omnes eius humores. Siser erraticum satiuo simile est & effectu: stomachũ excitat, fastidiũ absterget. Ex aceto laserpitiato sumptum, aut ex pipere & mulso, uel ex garo, urinam ciet, ut Opion credit & Venerem. In eadem sentẽtia est & Diocles. Præterea cordi cõuenire cõualescentium, aut post multas uomitiones perq; utile. Heraclides contra argentum uiuũ dedit, & Veneri subinde offensanti, ægrisq; se recolligentibus. Hicesius ideo stomacho utile uideri dixit, quoniam nemo tres siseres edendo continuaret: esse tamen utile conualescentibus ad uinum transeuntibus. Satiui priuatim succus cum lacte caprino potus sistit aluum. Et quoniam plerosque similitudo nominum Græcorum confundit, contexemus & de sili, sed hoc est uulgaris notitiæ. Optimum Massiliense: lato enim grano & fuluo est. Secundum Æthiopicũ, nigrius. Creticum odoratissimum omnium. Radix iucundi odoris est. Semen eius esse & uultures dicuntur. Prodest homini ad tussim ueterẽ, rupta, conuulsa, in uino albo potum. Item opisthotonicis, & iocinerum uitijs, & torminibus, & stranguriæ, duarum aut trium ligularum mensura. Sunt & folia utilia, ut quæ partus adiuuent etiam quadrupedũ. Hoc maxime pasci dicuntur ceruæ pariture. Illinitur & igni sacro. Multumq; in summo cibo cõcoctionibus confert, uel folio, uel semine. Quadrupedũ quoq; aluum sistit, siue tritũ potui infusum, siue mandendo cõmanducatum è sale. Boum morbis tritum infunditur. Inula quoq; à ieiunis commanducata, dentes confirmat, si ut eruta est terram non attingat: condita tussim emendat. Radicis uero decoctæ succus tineas pellit: siccatæ autem in umbra farina tussi, & conuulsis, & inflationibus, & arterijs medetur. Venenatorum morsus abigit. Folia ex uino lumborum dolori illinuntur. Cepæ syluestres non sunt. Satiuæ olfactu ipso & delachrymatione caligini medentur, magis uero succi inunctione. Somnum etiam facere traduntur, & ulcera oris sanare, commanducatæ cum pane. Et canis morsus, uirides ex aceto illitæ, aut siccæ cum melle & uino, ita ut post diem tertium soluantur. Sic & tritæ sanãt. Tostam in cinere epiphoris multi imposuere cũ farina hordeacea, & genitaliũ ulceribus. Succo & cicatrices oculorũ & albugines, & argema inunxere: & serpentium morsus, & omnia ulcera cũ melle. Item auricularũ cũ lacte mulierum: & in ijsdem sonitũ ac grauitatem emendantes, cũ adipe anserino, aut cũ melle stillauere: Et ex aqua bibendũ dederunt repente obmutescentibus: In dolore quoq; ad dentes colluendos instillauere, & plagis bestiarũ omnium, priuatim scorpionum. Alopecias fricuere & psoras tusis cepis. Coctas dysentericis uescendas dedere, & cõtra lumborũ dolores, purgamenta quoq; earum cremata in cinerem illinentes ex aceto serpentium morsibus, ipsasq; multipedæ ex aceto. Reliqua inter medicos mira diuersitas. Proximi inutilia esse præcordijs & concoctioni, inflationemq; & sitim facere dixerunt: Asclepiadis scho-

la,ad ualidũ quoq; colorẽ profici hoc cibo. Et si ieiuni quotidie edant,firmitatẽ ualetudinis custodiri:stomacho utilia esse,spiritus agitatione: uentrẽ mollire,hæmorrhoidas pellere subditas pro balanis:succum cum succo fœniculi contra incipientes hydropises mire proficere. Item cõtra anginas,cum ruta & melle.Excitari eisdem lethargicos. Varro,quæ sale aut aceto pisa est arefactaq;, uermiculis non infestari,autor est.

De porro sectiuo, & capitato,& de allio. Cap. VI

PORrũ sectiuũ profluuia sanguinis sistit in naribus,contrito eo obturatis, uel gallæ mixto,aut mentę:Item ex abortu profluuia,poto succo cum lacte mulierũ. Tussi etiam ueteri ac pectoris & pulmonis uitijs medetur. Illitis folijs sanantur & ambusta & epinyctides:ita uocatur ulcus aciem hebetãs,& in angulo oculi perpetuò humore manãs. Quidam eodem nomine appellant pustulas liuentes, ac noctibus inquietantes. Et alia ulcera cum melle trito. Vel bestiarum morsus ex aceto:Item serpentiũ. Aurium uero uitia cũ felle caprino,uel pari mensura mulsi:Stridores,cũ lacte mulieris: Capitis dolores,si in nares fundatur:dormituris úe, in aurem duobus succi cochlearibus uno mellis.Succus & ad serpentium scorpionumq; ictus in potu bibitur cũ mero, & ad lumborũ dolores cũ uini hemina potus.Sanguinem uero excreãtibus & phthisicis,distillationibus longis,uel succus, uel ex ipso cibus prodest. Item morbo regio, uel hydropicis: Et ad renum dolores, cum ptisanæ succo acetabuli mensura. Idem modus cũ melle, uuluas purgat. Tostus uero editur & cõtra fungorũ uenena,imponitur & uulneribus. Venerẽ stimulat,sitim sedat,ebrietates discutit. Sed oculorũ aciem hebetare traditur:inflationem quoq; facere,quę tamen stomacho nõ noceat,uentremq; molliat. Voci splendorem affert. Capitato maior est ad eadem effectus. Sanguinẽ reijcientibus succus eius cum gallæ aut thuris farina uel acacia datur.Hippocrates & sine alia mixtura dari iubet: Vuluasq; cõtractas aperiri putat, Fœcunditatem etiã fœminatum hoc cibo augeri.Contritum ex melle ulcera purgat.Tussim & distillationes thoracis, pulmonis & arteriæ uitia sanat,datum in sorbitione ptisanæ uel crudum,præter capita,sine pane,ita ut alternis diebus sumatur: uel si purulẽta excreẽtur: Sic & uoci uel Veneri,somnoq; multũ cõfert. Capita bis aqua mutata cocta, aluũ sistũt, & inflationes ueteres. Cortex decoctus illitusq; inficit canos. Allio magna uis, magnæ utilitates contra aquarum & locorũ mutationes. Serpentes abigit, & scorpiones odore: atque,ut aliqui tradidere, & bestiarum omnium ictibus medetur, potu uel cibo,uel illitu: priuatim contra hæmorrhoidas prodest, cum uino redditum uomitu. Ac ne contra araneorum murum uenenatum morsum ualere miremur, aconitum,quod alio nomine pardalianches uocatur, debellat: Item hyoscyamum: canum morsus, in quæ uulnera cum melle imponitur. Ad serpentium quidem ictus potum cum restibus suis, efficacissime ex oleo illinitur, Attritisq; corporũ partibus, uel si in uesicas intumuerint. Quin & suffitu eo, secũdas partus euocari existimauit Hippocrates: cinere eorũ cum oleo,capitis ulcera manantia sanitati restituens.Suspiriosis coctum, aliqui crudum id dedere.Diocles hydropicis cum centauria,aut in fico duplici ad euacuandam aluum:quod efficacius præstat uiride,cum coriandro in mero potum. Suspiriosis aliqui & tritum in lacte dederunt. Praxagoras & contra morbum regium uino miscuit: & contra ileum in oleo & pulte,sic illinens strumis quoq;.Antiqui & insanientibus dabant crudũ.Diocles phreneticis elixum. Contra anginas tritum imponi & gargarizare prodest.Dentium dolorem tribus capitibus in aceto tritis imminuit, uel si decocti aqua colluantur, addaturq; ipsum in caua dentium. Auribus etiam instillatur succus cum adipe anserino, phthiriases & prurigines potum, tusum item cum aceto & nitro cõpescit,distillationes cum lacte coctum, uel tritum permixtumúe caseo molli: quo genere & raucitatem extenuat: Vel phthisin, in fabæ sorbitione. In totum autem coctum utilius est crudo, elixumq; tosto: sic & uoci confert. Tineas & reliqua animalia interaneorum pellit, in aceto mulso coctum. Tenasmo in pulte medetur: Temporum doloribus illitum, elixum & pustulis coctum cum melle,

deinde

deinde tritum: Tuſſi cum adipe uetuſto decoctũ, uel cum lacte: Aut ſi ſanguis etiam excreetur, uel purulenta, ſub pruna coctum, & cum mellis pari modo ſumptum: Conuulſis & ruptis cum ſale & oleo. Nam cũ adipe tumores ſuſpectos ſanat. Extrahit fiſtulis uitia cum ſulphure & reſina, etiam harundines cum pice. Lepras, lichenas, lentigines exulcerat, ſanatq; cum origano, uel cinis eius ex oleo & garo illitus: Sic & ſacros ignes. Sugillata aut liuentia ad colorem reducit, combuſtum ex melle. Credunt & comitialem morbum ſanare, ſi quis eo in cibo utatur ac potione. Quartanas quoque excutere potum caput unum cum laſerpitij obolo in uino auſtero. Tuſſim & alio modo ac pectorum ſuppurationes quantaslibet ſanat, fractæ incoctum fabæ, atque ita in cibo ſumptum, donec ſanitatem reſtituat. Facit & ſomnos, atq; in totum rubicundiora corpora. Venerem quoq; ſtimulat cum coriandro uiridi tritum, potumq; è mero. Vitia eius ſunt, quod oculos hebetat, inflationes facit, ſtomachum lædit copioſius ſumptum, ſitim gignit. Cæterum contra pituitam & gallinis & gallinaceis prodeſt mixtum farre in cibo. Iumenta urinam reddere, atq; non torqueri tradunt, ſi trito natura tangatur.

De lactuca ſyluatica, ſiue caprina, & eſopo, & iſati, & lactuca ſatiua. Cap. VII

LActucæ ſponte naſcentis primũ eſt genus eius quam caprinam uocant, qua piſces in mare deiecta protinus necãtur, qui ſunt in proximo. Huius lac ſpiſſatum, mox in aceto pondere obolorum duûm, adiecto aquæ uno cyatho, hydropicis datur. Caule & folijs contuſis, aſperſo ſale, nerui inciſi ſanantur. Eadem trita ex aceto, colluta matutinis bis menſe, dentiũ dolorem prohibet. Alterum eſt genus quod Græci eſopon uocant. Huius folia trita, & cum polenta illita, ulceribus medentur. Hæc in aruis naſcitur. Tertium genus eſt in ſyluis naſcens, iſatin uocant. Huius folia trita cum polenta, uulneribus proſunt. Quarto infectores lanarum utuntur, quod glaſtum uocant: ſimile erat lapatho ſylueſtri folijs, niſi quod plura habet & nigriora. Sanguinem ſiſtit. Phagedænas & putreſcentia ulcera quæ ſerpunt, ſanat: Item tumores ante ſuppurationem. Contra ignem ſacrum radice uel folijs prodeſt, uel ad lienes pota. Hæc propria ſingulis. Communia autẽ ſponte naſcentibus, candor, caulis interdum cubitali longitudine, & ipſo, & folijs ſcabricia. Ex his rotunda folia & breuia habentem, ſunt qui hieraciam uocent: quoniã accipitres ſcalpendo eam, ſuccoq; oculos tingendo, obſcuritatem cum ſenſere diſcutiant. Succus omnibus candidus, uiribus quoque papaueri ſimilis: carpitur per meſſes inciſo caule, conditur in fictili nouo, ad multa præclarus. Sanat omnia oculorum uitia cum lacte mulierũ. Arcet nubeculas, cicatrices aduſtionesq; omnes, præcipue caligines. Imponitur etiã oculis in lana contra epiphoras. Idem ſuccus aluum purgat, in poſca potus ad duos obolos. Serpentiũ ictibus medetur in uino potus. Et folia toſta thyrſiq; triti ex aceto bibuntur. Vulneri illinuntur maxime contra ſcorpionum ictus. Verum contra phalangia, cõmixto uino ex aceto. Alijs quoq; uenenis reſiſtunt, exceptis quæ ſtrangulando necant, aut ijs quæ ueſicæ nocent. Item pſimmythio excepto: Imponũtur & uentri ex melle atq; aceto, ad detrahẽda uitia alui. Vrinæ difficultates ſuccus emendat. Crateuas eũ & hydropicis obolis duobus in aceto & cyatho uini dari iubet. Quidã & è ſatiuis colligũt ſuccũ minus efficacẽ. Peculiares earũ uires partim iam dictæ ſunt, ſomnum faciendi, Veneremq; inhibendi, æſtum refrigerandi, ſtomachũ purgandi, ſanguinem augendi: Non paucæ reſtant, quoniam & inflationes diſcutiunt, ructuſq; lenes faciunt, concoctiones adiuuant. Cruditatem ipſæ nequaquam faciunt. Nec ulla res in cibis auiditatem incitat inhibetq; eadem: in cauſa alterutraq; modus eſt. Sic & aluum copioſiores ſoluunt, modicæ ſiſtunt. Lentitiam pituitæ digerunt. atq; ut aliqui tradiderunt, ſenſus purgant. Stomachi diſſoluti utiliſſime adiuuantur, in eo uſu & oxypori obolis aſperitatem addito dulci ad intinctum aceti temperantes, ſi craſſior pituita ſit ſcillite aut uino abſinthite, ſi & tuſſis ſentiatur hyſſopite admixto. Dantur cœliacis cũ intubo erratico, & ad duritiam præcordiorum. Dantur & melancholicis candidæ copioſiores, & ad ueſicæ uitia. Praxagoras & dyſentericis dedit. Ambu

ſtis quoqꝫ proſunt recentibus,priusꝙ puſtulæ fiant,cum ſale illitæ. Vlcera etiam quæ ſerpunt coercent,initio cũ aphronitro,mox in uino. Tritæ igni ſacro illinũtur. Cõuulſa & luxata caulibus tritis cũ polenta ex aqua frigida leniunt.Eruptiones papularũ ex uino & polenta.In cholera quoqꝫ coctas patellis dederũt,ad quod utiliſſimę quàm maximi caulis et amaræ: Quidã lacte infundunt. Deferuefacti hi caules & ſtomacho utiliſſimi tradũtur, ſicut ſomno ſatiua maxime lactuca, & amara lactensq́ꝫ, quã meconidẽ uocauimus. Hoc lac & oculorũ claritati cũ muliebri lacte utiliſſimũ eſſe præcipitur, dum tempeſtiue capiti inunguntur:Oculorũ quoqꝫ uitijs quæ frigore in ijs facta ſunt.Miras & alias inuenio laudes. Thoracis etiã uitijs prodeſſe nõ ſecus ꝙ abrotonũ,cum melle Attico. Purgari & fœminas hoc cibo.Semẽ ſatiuarum cõtra ſcorpiones dari.Semine trito ex uino poto & libidinum imaginationes in ſomno compeſci. Tentantes aquas non nocere lactucam edentibus. Quidam tamen frequentiores in cibo officere claritati oculorum tradiderunt.

De generibus betæ, & intubis, & cichorio,& ſeri,genera duo. Cap. VIII

NEc beta ſine remedio eſt utraqꝫ.Siue candidæ,ſiue nigræ radix recẽs,& madefacta, ſuſpenſa funiculo, contra ſerpentium morſus efficax eſſe dicitur.Candida beta cocta,& cum allio crudo ſumpta,cõtra tineas.Nigræ radices ita in aqua coctæ, porriginem tollunt: atqꝫ in totum efficacior eſſe traditur nigra. Succus eius capitis dolores ueteres & uertigines:item ſonitum aurium ſedat, infuſus ijs:ciet urinam. Medetur dyſentericis iniecta, & morbo regio. Dolores quoqꝫ dentium ſedat illitus ſuccus. Et contra ſerpentium ictus ualet,ſed huius radici duntaxat expreſſus.Ipſa uero decocta,pernionibus occurrit. Albæ ſuccus epiphoras ſedat,fronte illita.Aluminis pauco admixto,ignem ſacrum.Sine oleo trita licet,aduſtis medetur.Et contra eruptiones papularum cocta,eadem contra ulcera quæ ſerpunt illinitur:& alopecijs cruda, & ulceribus quæ in capite manant.Succus eius cum melle naribus inditur, caput purgat. Coquitur & cum lenticula addito aceto,ut uentrem molliat.Validius cocta fluctuationes ſtomachi ſiſtit & uentris.Eſt & beta ſylueſtris, quam limonion uocant,alij neuroides, multum minoribus tenuioribusq́ꝫ ac denſioribus folijs,undecim ſæpe caulium, Huius folia ambuſtis utilia, guttantia aſtringunt.Semen acetabuli menſura dyſentericis prodeſt. Aqua & è radice coctæ maculas ueſtium elui dicunt, itemq́ꝫ membranarum. Intubi quoque non extra remedia ſunt: Succus eorum cum roſaceo & aceto capitis dolores lenit.Idemq́ꝫ cum uino potus,iocineribus & ueſicæ, & epiphoris imponitur. Erraticum apud nos quidam ambugiam appellauere. In Aegypto cichorium uocant, quod ſylueſtre ſit. Satiuum autem ſerin, quod eſt minus & uenoſius. Cichorium refrigerat. In cibo ſumptum & illitum collectiones, ſuccusq́ꝫ decocti uentrem ſoluit.Iocineri & renibus, & ſtomacho prodeſt. Item ſi in aceto decoquatur urinæ tormina diſcutit,Item morbum regium è mulſo, ſi ſine febre ſit. Veſicam adiuuat. Mulierum quidem decoctum purgationibus in aqua adeo prodeſt, ut emortuos partus trahat. Adijciunt magi, ſucco totius cum oleo perunctos fauorabiliores fieri, & quæ uelint facilius impetrare. Quod quidem propter ſingularem ſalubritatẽ aliqui chreſton appellant,alij pancration.Et ſylueſtre genus,alij hedypnoida uocant,latioris folij. Stomachum diſſolutum aſtringit cocta: crudaq́ꝫ ſiſtit aluũ. Et dyſentericis prodeſt, magis cum lente. Rupta & conuulſa utroqꝫ genere iuuantur. Item quibus genitura ualetudinis morbo effluat.Seris & ipſa lactucę ſimillima,duorũ generum eſt,ſylueſtris melior.Nigra iſta & æſtiua.Deterior hyberna & candidior. Vtraque tamen ſtomacho utiliſſima,præcipue quem humor uexat. Cum aceto in cibo refrigerant uel illitæ, diſcutiuntq́ꝫ & alios quàm ſtomachi. Cum polenta ſylueſtrium radices ſtomachi cauſa ſorbentur, & cardiacis illinuntur ſuper ſiniſtram mammam ex aceto. Omnes hæ & podagricis utiles, & ſanguinem reijcientibus.Item quibus genitura fluit,alterno dierum potu.Petronius Diodotus, qui antilegomena ſcripſit, in totum damnauit ſerin multis modis arguens. Sed aliorum omnium opinio reſiſtit.

De brassica, & lapsana, & de brassica marina, & scilla, & de bulbis, & bulbine. Cap. IX

Brassicæ laudes longũ est exequi, cum & Chrysippus medicus priuatim uolumen ei dicauerit per singula membra hominis digestũ, & Dieuches: ante omnes autem Pythagoras & Cato non parcius celebrarint. Cuius sententiam uel eo diligentius persequi par est, ut noscatur qua medicina usus sit annis DC. In tres species diuisere eã Græci antiquissimi. Crispam, quam selinada uocauerunt, à similitudine apij foliorum, stomacho utilem, aluũ modice mollientem. Alteram leam, latis folijs è caule exeuntibus. Vnde caulodem quidã uocauere, nullius in medicina momenti. Tertia est proprie appellata crambe, tenuioribus folijs, & simplicibus densissimisꝗ, amarior, sed efficacissima. Cato crispã maxime probat, dein leuem grandibus folijs, caule magno. Prodesse tradit capitis doloribus, oculorum caligini scintillationibusꝗ, uel stomacho, præcordijs, crudam ex aceto & melle, coriandro, ruta, menta, laseris radicula sumptam acetabulis duobus matutino: tantamꝗ esse uim, ut qui terant hæc, ualidiores fieri se sentiant. Ergo uel cum his tritam, sorbendam, uel ex hoc intinctu sumendam. Podagræ autem, morbisꝗ articularijs illini cum rutæ, coriandri, & salis mica, hordei farina. Aqua quoꝗ eius decocta, neruos articulosꝗ mire iuuari: Si foueantur uulnera, & recentia & uetera, etiam carcinomata, quæ nullis alijs medicamentis sanari possint. Foueri prius aqua calida iubet, ac bis die tritam imponi. Sic etiam fistulas eluxatas, & tumores euocari, quæꝗ discuti opus sit. Insomnia etiam, uigiliasꝗ tollere decoctam, si ieiuni edant quamplurimã ex oleo & sale. Tormina si decocta iterum decoquatur, addito oleo, sale, cumino, polenta. Si ita sumatur sine pane, magis profuturam. Inter reliqua bilem detrahi per uinum nigrum pota. Quin & urinam eius qui brassicam esitauerit, asseruari, calefactamꝗ neruis remedio esse. Verba ipsius subijciam, ad exprimendam sententiam: Pueros pusillos si laues ea urina, nunquam debiles fieri. Auribus quoque ex uino succum brassicæ tepidum instillari suadet. Idꝗ etiam tarditati audientium prodesse asseuerat. Et impetigines eadem sanari sine ulcere. Græcorum quoꝗ opiniones iam & Catonis causa poni conuenit, in ijs duntaxat quæ ille prætermiserit. Biles detrahere non percoctam putant. Item aluum soluere, eandemꝗ bis coctam sistere. Vino aduersari, ut inimicam uitibus. Antecedente in cibis caueri ebrietatem. Postea sumpta crapulam discuti. Hunc cibum & oculorum claritati conferre multũ: succũ uero crudæ angulis uel tantũ tactis cum Attico melle, plurimum. Facillime cõcoqui, ciboꝗ eo sensus purgari. Erasistrati schola clamat, nihil esse utilius stomacho neruisꝗ, ideo paralyticis & tremulis dari iubet, & sanguinem excreãtibus. Hippocrates cœliacis & dysentericis bis coctam cum sale. Item ad tenasmon & renum causas, lactis quoque ubertatem puerperis hoc cibo fieri iudicans, & purgationẽ fœminis. Crudus quidem caulis si mandatur, partus quoꝗ emortuos pelli. Apollodorus aduersus fungorũ uenena semen aut succum bibendum censet. Philistion opisthotonicis succum ex lacte caprino cum sale & melle. Inuenio & à podagra liberatos edendo eam, decoctæꝗ ius bibendo. Hoc & cardiacis datum & comitialibus morbis addito sale. Item spleneticis in uino albo per dies XL. Ictericis, necnon & phreneticis radicis crudæ succum gargarizandum bibendumꝗ demonstrat. Contra uero singultus cum coriandro & anetho, & melle ac pipere, ex aceto. Illitam quoque prodesse inflationibus stomachi. Item serpentium ictibus, & sordidis ulceribus, ac uetustis, uel ipsam aquam cum hordeacea farina. Succum ex aceto, uel cum fœno Græco. Sic aliqui & articulis, podagrisꝗ imponunt. Epinyctidas ac quicquid aliud serpit in corpore, imposita leuat. Item repentinas caligines: has & si manditur ex aceto. Sugillata uero & alios liuores pura illita. Lepras, & psoras cum alumine rotundo ex aceto. Sic & fluentes capillos retinet. Epicharmus testium & genitalium malis hanc utilissime imponi asserit. Efficacius eandem cum faba trita. Item conuulsis cum ruta. Contra ardorem febrium & stomachi uitia cum rutæ semine: & ad secundas.

Et muris aranei morsus,foliorum aridorum farina alterutra parte exinanit. Ex omnibus brassicæ generibus suauissima est cyma, & si inutilis habetur, difficilis in coquendo,& renibus cõtraria.Illud quoq; nõ est omittendum,aquam decoctæ ad tot usus laudatam foetere humi effusam.Stirpiũ brassicæ aridorũ cinis,inter caustica intelligitur. Ad coxendicũ dolores cũ adipe peruetusto.At cum lasere & aceto in uicẽ psilothri euulsis illitus pilis,nasci alios prohibet. Bibitur & cum oleo subferuefactus, uel per se elixus ad conuulsa & rupta intus,lapsumq; ex alto.Nulla ergo sunt crimina brassicæ?imò uero apud eosdem animæ grauitatem facere,dentibus & gingiuis nocere,& in Ægypto propter amaritudinem nõ estur. Syluestris,siue erraticæ immenso plus effectus laudat Cato,adeo ut aridæ quoque farinam in olfactorio collectã,uel odore tantum naribus rapto,uitia earum graueolentiamq; sanare affirmet. Hãc alij petream uocant,inimicissimam uino,quam præcipue uitis fugiat:aut si non possit fugere moriatur.Folia habet bina, parua,rotunda,leuia,plantis oleris similior,candidior satiua & hirsutior.Hanc inflationibus mederi, Melancholicis quoq; ac uulneribus recẽtibus,cum melle,ita ne soluantur ante diem septimum,Strumis, fistulis,in aqua cõtritã,Chrysippus autor est.Et alij uero cõpescere mala corporis quę serpant:nomas uocant.Item excrescentia absumere.Cicatrices ad planum reducere. Oris ulcera & tonsillas manducatã & coctam succo gargarizato cum melle tollere. Itẽ psoras & lepras ueteres, ipsius tribus partibus cũ duabus aluminis in aceto acri illitis. Epicharmus satis esse eam cõtra canis rabiosi morsum imponi. Melius si cũ lasere & aceto acri. Necari quoq; canes ea,si detur ex carne.Semẽ eius tostũ auxiliatur cõtra serpentes,fungorumq; uenena,tauri sanguinem. Folia cocta spleniticis in cibo data, & cruda illita cum sulphure & nitro prosunt. Item mammarũ duritiæ. Radicũ cinis uuæ in faucibus tumẽti tactu medetur,& parotidas cũ melle illitus reprimit,serpẽtium morsus sanat. Viriũ brassicæ unum & magnũ argumẽtum addemus & mirabile. Crustæ si occupẽt intus uasa omnia in quibus aquæ feruent,in tantum,ut nõ sit eas auellere,si brassica in ijs decoquatur abscedunt. Inter syluestres brassicas & lapsana est,pedalis altitudinis,hirsutis folijs,napi simillimis,nisi candidior esset flore.Coquitur in cibo. Aluũ leniter emollit. Marina brassica uehementissime ex omnibus aluum ciet.Coquitur propter acrimoniam cum pingui carne,stomacho inimicissima.Scillarum in medicina alba est quæ masculus,foemina nigra.Scilla quæ candidissima fuerit, utilissima erit. Huic aridis tunicis direptis, quod reliquum è uiuo est, consutum suspenditur lino modicis interuallis. Postea arida frusta in cadũ aceti ꝙ asperrimi pendentia immerguntur,ita ne ulla parte uas contingant.Hoc fit ante solstitium diebus XLVIII. Gypso deinde oblitus cadus ponitur sub tegulis,totius diei solem accipientibus:Post eum numerũ dierum tollitur uas,scilla eximitur,acetum transfunditur. Hoc clariorem oculorum aciem facit. Salutare est stomachi laterumq; doloribus, parum sumptum binis diebus. Sed tanta uis est,ut auidius haustum extinctæ animæ momento aliquo speciem præbeat.Prodest & gingiuis & dentibus, uel per se commanducata.Tineas & reliqua uentris animalia pellit ex aceto & melle sumpta. Linguæ quoq; recens subiecta præstat, ne hydropici sitim sentiant. Coquitur plurimis modis in olla, quæ conijciatur in clibanum aut furnum,uel adipe aut luto illita,aut frustatim in patinis.Et cruda siccatur, deinde conciditur, coquiturqúe in aceto, tum serpentium ictibus imponitur. Tosta quoque purgatur, & medium eius iterum in aqua coquitur. Vsus sic coctæ ad hydropicos. Ad urinam ciendam tribus obolis cum melle & aceto potæ. Item ad spleneticos & stomachicos, si non sentiant ulcus, quibus innatet cibus. Ad tormina, regios morbos, tussim ueterem cum suspirio. Discutit & folijs strumas, quadrinis diebus soluta.Furfures capitis, & ulcera manantia illita ex oleo cocta. Coquitur & in melle cibi gratia, maxime uti coctionem facias. Sic & interiora purgat. Rimas pedum sanat in oleo cocta, & mixta resinæ. Semen eius lumborum dolori ex melle imponitur. Pythagoras scillam in limine quoque ianuæ suspensam malorum medicamentorum introitum pellere tradit, Cæterum bul

rum bulbi ex aceto & sulphure uulneribus in facie medentur. Per se uero triti neruorum contractioni,& ex uino porrigini:cum melle canum morsibus.Erasistrato placet cum pice.Sanguinem idem eos sistere tradit illitos cum melle. Alij si è naribus fluat, coriandrum & farinam adijciunt.Theodorus & lichenas ex aceto bulbis curat,& erumpentia in capite cum uino austero aut ouo. Et bulbos epiphoris idem illinit, & sic lippitudini medetur. Æque uitia quæ sunt in facie,eorum rubentes maxime, in sole illiti, cum melle & nitro emendant:lentiginem cum uino, aut cucumi cocto. Vulneribus quoque mire prosunt per se,aut(ut Damion) ex mulso, si quinto die soluantur. Iisdem & auriculas fractas curat,& testium pituitas. In articulorum doloribus miscent farinam.In uino cocti illiti uentri,duritiem præcordiorũ emolliunt. Dysentericis in uino ex aqua cœlesti temperato dantur.Ad côuulsa intus,cum silphio pilulis fabæ magnitudine. Ad sudorem tusi illinuntur. Neruis utiles:ideo & paralyticis dantur. Luxata in pedibus qui sunt ruffi, ex his citissime sanant cum melle & sale. Venerem maxime Megarici stimulant.Hortensij partum cum sapa aut passo sumpti.Syluestres interaneorũ plagas & uitia cum silphio pilulis deuoratis sedant. Et satiuorũ semen contra phalangia bibitur in uino.Ipsi ex aceto illinuntur contra serpentium ictus.Semen antiqui bibendum insanientibus dabant.Flos bulborũ tritus crurũ maculas uarietatesq; igne factas emendat. Diocles oculos hebetari ab ijs putat. Elixos assis minus utiles esse adijcit, & difficile concoqui ex ui uniuscuiusq; naturæ. Bulbinem Græci uocant herbam porraceis folijs, rubicundo bulbo. Hæc traditur uulneribus mire utilis duntaxat recentibus.Bulbus,quem uomitoriũ uocant ab effectu,folia habet nigra,cæteris longiora.

De asparagis & corruda,& libyco,& orminio. Cap. X

VTilissimus stomacho cibus asparagi, ut traditur. Cumino quidem addito inflationes stomachi coliq; discutiunt,ijdem oculis claritatem afferũt. Ventrem leniter molliunt.Pectoris & spinę doloribus intestinorumq; uitijs prosunt, uino cum coquũtur addito.Ad lumborum & renũ dolores, semen trium obolorum pondere,pari cumini bibitur. Venerem stimulant. Vrinam cient utilissime,præterq; quod uesicam exulcerant.Radix quoq; plurimorũ prædicatiõe trita,& in uino albo pota,calculos quoq; exturbat, lumborum & renũ dolores sedat. Quidam & ad uuluæ dolorem radicem cum uino dulci propinant.Eadem in aceto decocta cõtra elephantiasin proficit. Asparago trito cũ oleo perunctum pungi ab apibus negant.Syluestrem asparagum aliqui corrudam, aliqui Libycum uocant, Attici orminium.Huius ad supradicta omnia efficacior uis, & candidiori maior. Regium morbum extenuat.Veneris causa aquam eorum decoctam bibi iubẽt ad heminam.Ad idem & semen ualet cum anetho,ternis utrunq; obolis.Datur & ad serpentium ictus succus decoctus. Radix quoq; miscetur radici marathri inter efficacissima auxilia. Si sanguis per urinã reddatur, semen asparagi, & apij, & cumini ternis obolis in uini cyathis duobus, quinis diebus Chrysippus dari iubet. Sic & hydropicis contrarium esse, quamuis urinam moueat,docet:Item Veneri: Vesicæ quoq; nisi decoctum:quæ aqua si canibus detur,occidi eos.In uino decoctę radicis succũ si ore cõtineatur,dentibus mederi.

De apio, & apiastro, & helioselino,& oreoselino. Cap. XI

APio gratia uulgo est. Nanq; rami largis portionibus per iura innatant, & in condimentis peculiarem gratiã habent. Præterea oculis illitũ cum melle,ita ut subinde foueantur feruẽti succo decocti, alijsq; membrorũ epiphoris per se tritũ,aut cum pane,uel polenta impositũ,mire auxiliatur.Pisces quoq; si ægrotent in piscinis, apio uiridi recreantur. Verum apud eruditos non aliud erutum terra in maiore sententiarum uarietate est. Distinguitur sexu. Chrysippus fœminã esse dicit crispioribus folijs & duris,crasso caule, sapore acri & feruido. Dionysius nigriorem, breuioris radicis, uermiculos gignentem. Ambo neutrum ad cibos admittendum, imò omnino nefas: nam id defunctorum epulis feralibus dicatum esse, uisus quoque claritati inimicum. Caule fœminæ uermiculos gigni. Ideoq; eos qui ederint sterilescere mares fœminasq;.In puerperijs uero ab eo cibo

comitiales

comitiales fieri qui ubera hauriunt. Innocentiorem tamen eſſe marem. Eaꝗ cauſa eſt,ne inter nefaſtos frutices damnetur.Mammarum duritiam impoſitis folijs emollit.Suauiores aquas potui incoctum præſtat.Succo maxime radicis cum uino lumborũ dolores mitigat.Eodem iure inſtillato grauitatem aurium.Semine urinam ciet,menſtrua ac ſecũdos partus.Et ſi foueantur ſemine decocto,ſuggillata reddit colori.Cum oui albo illitum,aut ex aqua coctum potumꝗ renibus medetur. In frigida tritũ oris ulceribus.Semẽ cum uino,uel radix cum ueteri uino ueſicæ calculos frangunt. Semen datur & arquatis ex uino albo.Apiaſtrum Hyginus quidẽ meliſſophyllon appellat.Sed in cõfeſſa damnatione eſt uenenatũ in Sardinia. Contexẽda enim ſunt omnia,ex eodẽ nomine apud Græcos pendentia.Oluſatrum quod hippoſelinum uocant,aduerſatur ſcorpionibus.Poto ſemine torminibus interaneis medetur.Itemꝗ difficultatibus urinæ ſemen eius decoctum ex mulſo potum.Radix eius in uino decocta calculos pellit,& lumborum ac lateris dolores.Canis rabioſi morſibus potum & illitum medetur:Succus eius algẽtes calefacit potus.Quartum genus ex eodem faciunt aliqui oreoſelinon,palmum alto frutice ac recto, ſemine cumino ſimile,urinæ & menſtruis efficax.Helioſelino uis priuata contra araneos. Sed & oreoſelino fœminæ purgantur è uino.

De petroſelino & ocimo. Cap.XII

ALio genere petroſelinon quidam appellant in ſaxis natum, præcipuum ad uomicas,cochlearibus binis ſucci additis in cyathum marrubij ſucci,atꝗ ita aquæ calidæ tribus cyathis. Addidere quidam buſelinon, differens breuitate caulis à ſatiuo & radicis colore ruffo,eiuſdem effectus.Præualere contra ſerpentes potum & litum.Ocimũ quoꝗ Chryſippus grauiter increpuit,inutile ſtomacho,urinæ,oculorum quoꝗ claritati. Præterea inſaniam facere & lethargos & iocinoris uitia.Ideoꝗ capras id aſpernari:hominibus quoꝗ fugiendum cenſet.Adijciunt quidam,tritum ſi operiatur lapide, ſcorpionẽ gignere: commanducatum & in ſole poſitum, uermes afferre. Afri uero, ſi eo die feriatur quiſpiam à ſcorpione, quo ederit ocimum,ſeruari non poſſe. Quinimo tradunt aliqui manipulo ocimi cum cancris decem marinis uel fluuiatilibus trito, conuenire ad id ſcorpiones à proximo omnes.Diodotus in empiricis,etiam pediculos facere ocimi cibum.Secuta ætas acriter defendit,nam id eſſe capras. Nec minus ꝙ mentam & rutam ſcorpionum terreſtrium ictibus,marinorumꝗ uenenis mederi ex uino,addito aceto exiguo. Vſu quoꝗ compertum,deficientibus ex aceto odoratu ſalutare eſſe. Item lethargicis & inflammatis refrigerationi.Illitum capitis doloribus cũ roſaceo, aut myrteo,aut aceto, Item oculorum epiphoris impoſitum ex uino,Stomacho quoꝗ eſſe utile,inflationes & ructum ex aceto diſſoluere ſumptum. Aluum ſiſtere impoſitum, urinam ciere. Sic & morbo regio & hydropicis prodeſſe.Choleras eo & diſtillationes ſtomachi inhiberi.Ergo etiã cœliacis Philiſtio dedit:& coctum dyſentericis, & colicis Pliſtonicus. Aliqui & in tenaſmo & ſanguinem excreantibus in uino,duritia quoꝗ præcordiorum.Illinitur mammis,extinguitꝗ lactis prouentum.Auribus utiliſſimum infantium,pręcipue cum adipe anſerino.Semen tritum & hauſtum naribus,ſternutamenta mouet,& diſtillationes quoꝗ capiti.Illitum uuluas purgat in cibo ex aceto.Verrucas mixto atramento ſutorio tollit. Venerem ſtimulat. Ideo etiam equis aſiniſꝗ admiſſuræ tempore ingeritur.

De ſyluestri ocimo,& eruca,& naſturtio,& ruta. Cap.XIII

SYlueſtri ocimo uis efficacior ad eadem omnia, peculiaris ad uitia quæ uomitionibus crebris contrahuntur.Vomiciſꝗ uuluæ,contraꝗ beſtiarum morſus radix in uino eſt efficaciſſima.Erucæ ſemen ſcorpionũ uenenis & muris aranei medetur. Beſtiolas omnes innaſcentes corpori arcet. Vitia cutis in facie cum melle illitum.Lentigines ex aceto. Cicatrices nigras reducit ad candorem cum felle bubulo. Aiũt uerbera ſubituris potum ex uino,duritiam quandam contra ſenſum induere. In cõdiendis obſonijs tanta eſt ſuauitas, ut Græci euzomon appellauerint.Putant ſubtrita eruca ſi foueãtur oculi,claritatem reſtitui. Tuſſim

tui. Tussim infantium sedari. Radix eius in aqua decocta fracta ossa extrahit. Nam de uenere stimulanda diximus: tria folia syluestri erucæ sinistra manu decerpta, & trita in aqua mulsa si bibantur. E contrario nasturtiũ uenerem inhibet, animum exacuit. Vt diximus, duo eius genera. Album purgat, detrahit bilem porum in aqua x. pondere. Cum lomento strumis illitum opertumq; brassica præclare medetur. Alterum est nigrius, quod capitis uitia purgat. Visum clarificat. Cõmotas mentes sedat ex aceto sumptum. Lienem ex uino potum, uel cum fico. Tussim ex melle, si quotidie ieiuni sumant. Semen ex uino omnia intestinorum animalia pellit, efficacius addito mentastro. Prodest & contra suspiria & tussim cum origano & uino dulci. Pectoris doloribus decoctum in lacte caprino. Panos discutit cum pice, extrahitq; corpori aculeos. Et maculas illitum ex aceto. Contra carcinomata adijcitur ouorũ album. Et lenibus illinitur ex aceto. Infantibus uero è melle utilissime. Sestius adijcit ustum serpentes fugare, scorpionibus resistere. Capitis dolores contrito & alopecias emendari addito sinapi, grauitatem aurium trito imposito auribus cum fico. Dentium dolores infuso in aureis succo. Porriginem & ulcera capitis cum adipe anserino. Furunculos concoquit cum fermento. Carbunculos ad suppurationẽ perducit, & rumpit. Phagedænas ulcerum expurgat cum melle. Coxendicibus & lumbis cũ polenta ex aceto illinitur: Item licheni: Item unguibus scabris, quippe natura eius caustica est. Optimum autem Babylonium. Syluestri uero ad omnia ea effectus maior. In præcipuis autẽ medicaminibus ruta est. Latiora satiuæ folia, rami fruticosiores. Syluestris horrida ad effectum est, & ad omnia acrior. Succus exprimitur, tusa ea & aspersa modice aqua, & in pyxide Cypria asseruatur. Hic copiosior datus ueneni noxiam obtinet, in Macedonia maxime iuxta flumen Alyacmon. Mirumq;, cicutæ succo extinguitur, adeo etiam uenenorum uenena sunt, quando cicutæ succus prodest manibus colligentium rutam. Cæterum inter prima immiscetur antidotis, præcipueq; Galatica. Quæcunq; aũt ruta & per se pro antidoto ualet, folij tritis, & ex uino sumptis. Contra aconitum maxime & uiscum. Item fungos, siue in potu detur, siue in cibo. Simili modo contra serpentium ictus, utpote cum mustelæ dimicaturæ cum his, rutam prius edendo se muniant. Valent & contra scorpionum ictus, & araneorum, apum, crabronum, uesparum aculeos, & cantharidas, ac salamandras, canisúe rabiosi morsus: acetabuli mensura succus è uino bibitur, & folia trita uel cõmanducata imponũtur cum melle & sale, uel cũ aceto & pice decocta. Succo uero perunctos aut eam habentes, negant feriri ab his maleficijs. Serpentesq;, si uratur ruta, nidorem fugere. Efficacissima tamen est syluestris radix cum uino sumpta, eandẽ adijciũt efficaciorem esse sub dio potam. Pythagoras & in hac marem minoribus herbaceiq; coloris folijs à fœmina discreuit: eam lætioribus folijs & colore. Idem oculis noxiam putauit falsò, quoniam scalptores & pictores hoc cibo utũtur oculorum causa. Cum pane quoq; uel nasturtio satiuæ atq; syluestris propter uisum. Vt aiunt, multi succo eius cum melle Attico inũcti discusserunt caligines, uel cum lacte mulieris puerum enixæ, uel puro succo angulis oculorum tactis. Epiphoras cum polenta imposito. Lenit autem capitis dolores pota cum uino, aut cum aceto & rosaceo illita. Si uero sit cephalea, cum farina hordeacea, uel aceto. Eadem cruditates discutit, mox inflationes, dolores stomachi ueteres. Vuluas aperit, corrigitq; cõuersas illita in melle toto uentre & pectore. Hydropicis cũ ficu, & decocta ad dimidias partes, potaq; ex uino. Sic bibitur, & ad pectoris dolores, laterumq; & lumborum, tusses, suspiria: pulmonum, iocinerum, renum uitia: horrores frigidos. Ad crapulæ grauedines, decoquuntur folia poturis: Et in cibo uel cruda, uel decocta cõditáue prodest. Itẽ torminibus in hyssopo decocta, & cum uino. Sic & sanguinẽ sistit interiorẽ, & narium indita, sic & collutis dentibus prodest. Auribus quoq; in dolore succus infunditur, custodito ut diximus modo. E siluestri uero contra tarditatem & sonitum cum rosaceo, uel cum laureo oleo, aut cumino & melle. Succus & phreneticis ex aceto tritæ instillatur in tempora & cerebrum. Adiecerunt aliqui & serpyllũ, & laurũ, illinentes capita, &

colla. Dederunt & lethargicis ex aceto olfaciendum. Dederũt & comitialibus bibendum decoctæ succum in cyathis quatuor ante accessiones, quarũ frigus intolerabile est: Alsiisq; crudam in cibo. Vrinam quoq; uel cruentam pellit. Fœminarũ etiam purgationes, secundasq;, etiam emortuos partus, ut Hippocrati uidetur, ex uino dulci nigro pota. Itaq; illitam & uuluarum causa etiã suffire iubet. Diocles & cardiacis imponit ex aceto & melle cum farina hordeacea. Et contra ileum decocta farina in oleo, & uelleribus collecta. Multi uero & contra purulentas excreationes siccæ drachmas duas, sulphuris unam & dimidiam sumi censent: Et contra cruentas, ramos tres in uino decoctos. Datur & dysentericis cum caseo in uino cõtrita. Dederũt & cum bitumine infractã potioni propter anhelitum: Ex alto lapsis seminis tres uncias. Olei libra, uiniq; sextario illinitur cum oleo coctis foliis partibus quas frigus adusserit: Si urinam mouet (ut Hippocrati uidetur) mirum est quosdam dare uelut inhibentem potui contra incontinentiã urinæ. Psoras & lepras cum melle & alumine illita emendat. Item uitiligines, uerrucas, strumas, & similia, cum strychno & adipe suillo ac taurino seuo. Item ignem sacrum ex aceto & oleo, uel psimmythio: Carbunculum ex aceto. Nonnulli laserpitium unà illini iubent, sine quo epinyctidas pustulas curant. Imponunt & mãmis turgẽtibus decoctã, & pituitæ eruptionibus cum cera. Testium uero epiphoris cum ramis laureæ teneris, adeo peculiari in uisceribus his effectu, ut syluestri ruta cum axungia ueteri illitos ramices sanari prodant. Fracta quoq; membra semine trito cum cera imposito. Radix rutæ sanguinem oculis suffusum, & in toto corpore cicatrices aut maculas illita emendat. Ex reliquis quæ traduntur, mirum est, cum feruentẽ rutæ naturam esse conueniat, fasciculum eius in rosaceo decoctum addita uncia aloes, perunctis sudorẽ reprimere. Itemq; generationes impediri hoc cibo, ideo profluuio genitali datur, & uenerem crebro per somnia imaginantibus. Præcauendum est grauidis, abstineant hoc cibo, necari enim partus inuenio. Eadem ex omnibus satis quadrupedũ quoq; morbis in maximo usu est, siue difficile spirantibus, siue contra maleficorum animalium ictus: infusa per nares ex uino: aut si sanguisuga exhauserit, ex aceto: & quocunq; in simili morborum genere, ut in homine temperato.

De mentastro, & menta, & pulegio, & nepeta, & de cumino. Cap. XIIII.

MEntastrum syluestris menta est, differẽs specie foliorum quasi figura ocimi, pulegii colore. Propter quod quidã syluestre pulegium uocant. Iis cõmanducatis & impositis sanari elephantiasin, Magni Pompeii ętate, fortuito cuiusdam experimento propter pudorem facie illita, compertum est. Eadem illinuntur bibũturq; aduersus scolopendras, & serpentium ictus, drachmis duabus in uini cyathis duobus. Aduersus scorpionũ ictus cum sale, oleo & aceto. Item aduersus scolopendras ius decocti. Aduersusq; omnia uenena seruantur folia arida, ad farinæ modum. Substratum uel accensum fugat scorpiones. Potũ fœminas purgat à partu, sed partus necat. Orthopnoicis, torminibus cholericis efficacissimum: Item lumbis, podagris impositum. Succus auribus uerminosis instillatur: in regio morbo bibitur. Strumis illinitur. Somnia ueneris inhibet. Tineas pellit ex aceto potum. Contra porriginem ex aceto infunditur capiti in sole. Mentæ ipsius odor animum excitat, & sapor auiditatem in cibis, ideo embammatum mixturæ familiaris. Ipsa acescere aut coire denseriq; lac non patitur. Quare lactis potionibus additur, ne huius coagulati potu strangulentur. Data in aqua aut mulso, eadem ui resistere & generationi creditur, cohibendo genitalia densari. Æque maribus ac fœminis sistit sanguinem, & purgationes fœminarum inhibet. Cum amylo ex aqua pota, cœliacorum impetus. Syriation & uomicas uuluæ curauit. Ille & iocinerum uitia ternis obolis ex mulso datis. Item sanguinem excreantibus in sorbitionem. Vlcera in capite infantium mire sanat. Arterias humidas siccat, siccas astringit. Pituitas corruptas purgat in mulso & aqua. Voci succus sub certamine utilis duntaxat, qui & gargarizatur uua tumẽte, adiecta ruta & coriãdro ex lacte. Vtilis & contra tonsillas cum alumine, linguæ asperæ cum melle. Ad conuulsa intus per

se

ſe, uitijſq; pulmonis. Singultus & uomitus ſiſtit cum ſucco granati, ut Democritus monſtrat. Recentis ſuccus narium uitia ſpiritu ſubductus emendat. Ipſa trita choleras in aceto quidem pota. Sanguinis fluxiones intus. Ileum etiam impoſita cum polenta, etſi mammæ tendantur. Illinitur & temporibus in capitis dolore. Sumitur & contra ſcolopendras, & ſcorpiones marinos, & ad ſerpentes. Epiphoris illinitur, & omnibus in capite eruptionibus, item ſedis uitijs. Intertrigines quoq;, uel ſi teneatur tantum, prohibet. Auribus cum mulſo inſtillatur. Aiunt & lieni mederi eam in horto guſtatam, ita ne uellatur: ſi is qui mordeat, dicat ſe lieni mederi per dies IX. Aridæ quoq; farinam tribus digitis apprehenſam, & ſtomachi dolorem ſedare in aqua: & ſimiliter aſperſa in potionē, uentris animalia expellere. Magna ſocietas cum hac ad recreandos defectos animo pulegio, cum ſurculis ſuis in ampulas uitreas aceti utriſq; deiectis. Qua de cauſa dignior è pulegio corona uertigini quàm è roſis, cubiculis noſtris pronunciata eſt. Nam & capitis dolores impoſita dicitur leuare. Quin & olfactu capita tueri contra frigorum æſtuſq; iniuriam, & ab ſiti traditur: neq; æſtuare eos, qui duos è pulegio ſurculos impoſitos auribus in ſole habeant. Illinitur etiam in doloribus cum polenta & aceto. Fœmina efficacior. Eſt autem hæc flore purpureo. Mas candidum habet. Nauſeas cum ſale & polenta in frigida aqua pota inhibet. Sic & pectoris ac uentris dolorem. Stomachi autē ex aqua item roſiones ſiſtit, & uomitiones cū aceto & polenta. Inteſtinorū uitia melle decocta & nitro ſanat. Vrinam pellit ex uino: & ſi aminæum ſit, & calculos, & interiores omnes dolores. Ex melle & aceto ſedat menſtrua, & ſecundas. Vuluas conuerſas corrigit. Defunctos partus eijcit. Semen obmuteſcentibus olfactu admouetur. Comitialibus in aceto cyathi menſura datur. Si aquæ inſalubres bibendæ ſint, tritū inſpergitur. Salſitudines corporis, ſi cū uino tradatur, minuit. Neruorū cauſa & in cōtractione cū ſale & aceto & melle cōfricatur opiſthotono. Bibitur ad ſerpentium ictus decoctum: Ad ſcorpionum in uino tritum, maxime quod in ſiccis naſcitur. Ad oris exulcerationes, ad tuſſim efficax habetur. Flos recentis incenſus, pulices necat odore. Xenocrates pulegij ramum lana inuolutum, in tertianis ante acceſſionem olfactandū dari, aut ſtragulis ſubijci, & ita collocari ægrū, inter remedia tradit. Syluestri eadē uis efficacior eſt quod ſimile eſt origano, minoribus folijs q̄ ſatiuum, & à quibuſdam dictamnus uocatur. Guſtatū à pecore capriſq;, balatum concitat. Vnde quidam Græci literas mutantes blechon uocauerunt. Natura tam feruens eſt, ut illitas partes exulceret, In tuſſi ex perfrictione fricari ante balnea conuenit, & ante acceſſionum horrorem conuulſis & torminibus. Podagris mire prodeſt. Epaticis cum melle & ſale bibendum datur, pulmonū uitia excreabilia facit. Ad lienem cum ſale utile eſt, & ueſicæ, & ſuſpirijs, & inflationibus decoctum ſucco æqualiter, & uuluas corrigit: & contra ſcolopendram terreſtrem uel marinam, item ſcorpiones, priuatimq; ualet contra hominis morſum. Radix contra increſcentia ulcera recens potentiſſima. Arida uero cicatricibus decorem affert. Item pulegio eſt nepetæq; ſocietas. Decocta enim in aqua ad tertias diſcutiunt frigora, mulierumq; menſtruis proſunt. Et æſtate ſedant calores. Nepeta quoque uires contra ſerpentes habet. Fumum ex ea nidoremq; fugiunt, quam & ſubſternere in metu obdormituris utile eſt. Tuſa ægilopis imponitur, & capitis doloribus recens cum tertia parte panis temperata aceto illinitur. Succus eius inſtillatus naribus ſupinis, profluuium ſanguinis ſiſtit. Item radix, quæ cum myrti ſemine in paſſo tepido gargarizata anginis medetur. Cuminum ſylueſtre eſt prætenue, quaternis aut quinis folijs, ueluti ſerratis. Sed ſatiuo magnus uſus, in ſtomachi præcipue remedijs. Diſcutit pituitas & inflationes, tritum & cum pane ſumptū, uel potum ex aqua uinoq;: tormina quoq; & inteſtinorum dolores. Veruntamen omne pallorem bibentibus gignit. Ita certe ferunt Portij Latronis clari inter magiſtros dicendi adſectatores ſimilitudinem coloris ſtudijs contracti imitatos: & paulo ante Iuliū Vindicem adſertorem illum à Nerone libertatis, captatione teſtamenti

ſic lenocinatum. Narium ſanguinem paſtillis inditum, uel ex aceto reçẽs ſiſtit. Et oculorũ epiphoris per ſe impoſitum, tumentibus cum melle prodeſt. Infantibus imponi in uentre ſatis eſt. Morbo regio in uino albo à balineis datur.

De cumino Æthiopico, quod urinam ſtringit, & de cappari, & de liguſtico ſiue panace, & cunila bubula. Cap. xv

AEthiopicum maxime in poſca illinitur cum melle. Africano priuatim urinæ incontinentiam cohiberi putant. Satiuum datur ad iocineris uitia toſtum, tritum in aceto. Item ad uertiginem. Iis uero quos acriore ui urina mordeat, in dulci tritum uino. Ad uluarum uitia in uino: præterꝗ impoſitis uellere folijs: teſtium tumoribus, toſtũ, tritumꝗ cum melle, aut roſaceo & cera. Syluestre ad omnia eadem efficacius. Præterea ad ſerpentes cum oleo, ad ſcorpiones, ad ſcolopendras. Siſtit & uomitionem nauſeasꝗ ex uino, quantum apprehenderint tres digiti. Propter colum quoꝗ bibitur, illiniturꝗ, uel penicillis feruens adprimitur faſcijs. Strangulationes uuluæ potũ in uino aperit, tribus drachmis in tribus cyathis uini. Auribus inſtillatur ad ſonitus atque tinnitus cum ſeuo uitulino, uel melle. Sugillatis illinitur cum melle, & uua paſſa, & aceto. Lentigini nigræ ex aceto. Eſt cumino ſimillimum, quod Græci uocant ammi. Quidam uero Æthiopicum cuminum id eſſe exiſtimãt. Hippocrates regium appellat, uidelicet, quia efficacius in Aegypto iudicauit. Pleriꝗ alterius naturæ in totum putant, quoniam ſit exilius & candidius. Similis autem & huic uſus. Nanꝗ & panibus Alexandrinis ſubigitur, & condimentis interponitur. Inflationes & tormina diſcutit. Vrinam & menſtrua ciet. Sugillata & oculorum epiphoras mitigat. Cum lini ſemine ſcorpionum ictus in uino potum drachmis duabus: priuatimꝗ ceraſtarũ, cum pari portione myrrhæ. Colorem quoꝗ bibentium ſimiliter mutat in pallorem. Suffitum cum uua paſſa aut reſina, uuluas purgat. Tradunt facilius cõcipere eas, quæ odorentur id per coitũ. De cappari ſatis diximus inter peregrinos frutices. Non utendum traſmarino. Innocentius Italicum eſt. Ferunt, eos qui quotidie id edunt, paralyſi non periclitari, nec lienis doloribus. Radix eius uitiligines albas tollit, ſi trita in ſole fricentur. Spleneticis prodeſt in uino potu radicis cortex duabus drachmis, dempto balnearum uſu. Ferũtꝗ xxxv. diebus per urinam & aluum totũ lienem emitti. Bibitur in lumborum doloribus ac paralyſi. Dentium dolores ſedat tritum ex aceto ſemen decoctũ, uel manducata radix. Infunditur & auriũ dolori decoctũ oleo. Vlcera quæ phagedænas uocant, folia & radix recens cum melle ſanãt. Sic & ſtrumas diſcutit radix. Parotidas uermiculosꝗ cocta in aqua. Iocineris quoꝗ malis medetur. Dant & ad tineas in aceto & melle. Oris exulcerationes in aceto decocta tollit, ſtomacho inutiles eſſe inter autores conuenit. Liguſticum aliqui panacem uocant, ſtomacho utile eſt. Item conuulſionibus & inflationibus. Sunt & qui cunilam bubulam appellauerint, ut diximus, falſo.

Item de cunila bubula, gallinacea ſiue origano heracleotico, cunilagine molli, libanotide, cunila ſatiua & montana. Cap. xvi

CVnilæ præter ſatiuã plura ſunt in medicina genera. Quæ bubula appellatur, ſemen pulegij habet, utile ad uulnera cõmanducatum impoſitumꝗ, ut quinto poſt die ſoluatur. Contra ſerpentes quoꝗ in uino bibitur, ac tritum plagę imponitur. Vulnera ab ijs facta perfricantur. Item teſtudines cũ ſerpentibus pugnaturæ hac ſe muniunt: quidamꝗ in hunc uſum panacem uocant. Sedat & tumores, & uirilium mala ſicca, uel folijs tritis, in omni uſu mire congruens ex uino. Eſt alia cunila, gallinacea appellata noſtris, Græcis origanum heracleoticum. Prodeſt oculis trita addito ſale. Tuſſim quoque emendat & iocinerum uitia. Laterum dolores cum farina, oleo & aceto in ſorbitionem temperata. Præcipue uero ſerpentium morſus. Tertium genus eſt eius, quæ à Græcis maſcula, à noſtris cunilago uocatur, odoris fœdi, radicis lignoſæ, folio aſpero. Vires eius uehementiſſimas in omnibus generibus earum tradunt. Manipulo quoꝗ eius abiecto, omnes è tota domo blattas conuenire ad eam. Priuatim aduerſus ſcorpiones ex poſca pollere. Tribus folijs

ex oleo

ex oleo peruncto homine, fugari serpentes. Econtrario quæ mollis uocatur, pilosioribus folijs ac ramis, & aculeatis, trita mellis odorem habet, digitis tactu eius cohærescentibus. Altera thuris, quam libanotidem appellamus. Medetur utraq; contra serpentes ex uino uel aceto. Pulices etiã contritæ cum aqua sparsæ necant. Satiua quoque suos usus habet. Succus eius cum rosaceo auriculas iuuat. Ipsa ad ictus bibitur. Fit ex ea montana, serpyllo similis, efficax contra serpentes. Vrinam mouet, purgat & à partu mulieres. Concoctionem mire adiuuat, & ad cibos auiditatem. Vtraq; uel in cruditate ieiunis in potione aspersa. Luxatis quoq; utilis. Contra uesparum & similes ictus, ex farina hordeacea & posca, utilissima. Libanotidis alia genera suis dicentur locis.

De piperiti & origano, & oniti prasio, & tragorigano, & heraclio, & lepidio, & de gith, siue melanthio, & aniso. Cap. XVII

Piperitis quam & siliquastrum appellauimus, contra morbos comitiales bibitur, Castore taliter demonstrante. Caule rubro & longo, densis geniculis, folijs lauri, semine albo, tenui, gustu piperis. Vtilis gingiuis, dentibus, oris suauitati & ructibus. Origanum quod in sapore cunilam æmulatur, ut diximus, plura genera in medicina habet, & onitin uel prasion appellant, non dissimile hyssopo. Priuatim eius usus contra torsiones stomachi in tepida aqua, & cruditates. Contra araneos scorpionesq; in uino albo. Luxata & incussa in aceto, & oleo, & lana. Tragoriganon similius est serpyllo syluestri. Vrinã ciet, tumores discutit, contra uiscum potum uiperæq; ictum efficacissimum, stomachoq; acida ructanti & præcordijs. Tussientibus quoque cum melle datur, & pleuriticis, & peripneumonicis. Heraclium quoq; tria genera habet, nigrius latioribus folijs, glutinosum. Alterũ exilioribus, molliusq;, sampsucho non dissimile, quod aliqui prasion uocare malunt. Tertium est inter hæc medium, minus quàm cætera efficax. Optimum autem Creticum. Nam & iucunde olet. Proximum Smyrnæum. Deinde heracleoticum ad potum utilius, quod onitin uocant. Communis autem usus serpentes fugare, Percussis esui dare decoctum, Potu urinam ciere, Ruptis, conuulsis mederi cum panacis radice, Hydropicis cum fico, aut cum hyssopo, acetabuli mensuris decoctũ ad sextam. Item ad scabiem, pruriginem, psoras in descensione balnearum. Succus auribus infunditur cum lacte mulieris. Tonsillis quoq; & uuis medetur, Capitis ulceribus. Venena opij & gypsi extinguit decoctum, si cum cinere & uino bibatur. Aluum mollit acetabuli mensura. Sugillatis illinitur. Item dentium dolori, quibus etiam & candorem facit, cũ melle & nitro. Sanguinem narium sistit. Ad parotidas decoquitur cum hordeacea farina. Ad arterias asperas cũ galla & melle teritur. Ad lienem folia cũ melle & sale. Crassiores pituitas & nigras extenuat coctũ cum aceto & sale sumptum paulatim. Regio morbo tritũ cum oleo in nares infunditur. Lassi perunguntur ex eo, ita ut ne uenter attingatur. Epinyctidas cum pice sanat. Furunculos aperit cum fico trita. Strumas cum oleo & aceto & farina hordeacea. Lateris dolores cum fico illitum. Fluxiones sanguinis in genitalibus tusum, ex aceto illitũ. Reliquias purgationum à partu. Lepidium inter urentia intelligitur. Sic & in facie cutem emendat exulcerãdo, ut tamen cera & rosaceo facile sanetur. Sic & lepras & psoras tollit semper facile, & cicatricum ulcera. Tradunt in dolore dentium adalligatũ brachio qua doleat, compescere dolorem. Gith ex Græcis, alij melanthion, alij melaspermon uocant, Optimum quàm excitatissimi odoris, & quàm nigerrimum. Medetur serpentium plagis & scorpionum. Illini ex aceto ac melle reperio, incensoq; serpẽtes fugari. Bibitur drachma una contra araneos. Distillationem narium discutit tusum in linteolo olfactum. Capitis dolores illitum ex aceto & infusum naribus. Cum irino oculorũ epiphoras & tumores. Dentium dolores coctum cum aceto. Vlcera oris tritum aut commanducatum. Item lepras & lentigines ex aceto. Difficultates spirandi addito uino potum. Duritias tumoresq; ueteres & suppurationes illitum. Lac mulierum auget continuis diebus sumptum. Colligitur suc-

cus eius,ut hyoscyami. Similiter largius uenenum est,quod miremur,cum semen gratissime panes etiam condiat.Oculos quoque purgat,urinam & menses ciet.Quinimo linteolo alligatis tantum granis x x x. secundas trahi reperio. Aiunt & clauis in pedibus mederi tritum in urina:culices suffitu necare.Item muscas.Et anisum aduersus scorpiones ex uino bibitur. Pythagoræ inter pauca laudatum, siue crudum,siue decoctum.Item uiride aridumúe, omnibus quæ condiuntur, quæq; intinguntur desideratum. Panis etiam crustis inferioribus subditum. Saccis quoque additur. Cum amaris nucibus uina commendat. Quin ipsum oris halitum iucundiorem facit, fœtoremq; tollit manducatum matutinis cum smyrneo, & melle exiguo, mox uino collutum. Vultum iuniorem præstat.Insomnia leuat suspensum in puluino,ut dormientes olfaciant. Appetentiam ciborum præstat,quando id quoque inter artificia deliciæ fecere, ex quo labor desijt cibos poscere.Ob has causas quidam anicetum id uocauere. Laudatissimum est Creticum,proximũ Ægyptium.Hoc ligustici uicem præstat in cõdimentis.Dolores capitis leuat suffitum naribus. Epiphoris oculorum è uino radicem eius tusam imponit Iollas:ipsum cum croco pari modo & uino,& per se tritum cum polenta ad magnas fluxiones extrahendaq;,si qua in oculis inciderint. Narium quoque carcinodes consumit illitum ex aqua. Sedat anginas cum melle & hyssopo ex aceto gargarizatum. Auribus infunditur cum rosaceo. Thoracis pituitas purgat tostum,cum melle sumptum melius. Cum acetabulo anisi nuces amaras L. purgatas tere in melle ad tussim. Facillime uero anisi drachmæ tres, papaueris duæ miscentur melle ad fabæ magnitudinem, & ternis diebus sumuntur. Præcipuum autem est ad ructus, ideo inflationibus stomachi, & intestinorum torminibus,& cœliacis medetur. Singultus & olfactum decoctum potumq; inhibet. Folijs decoctis digerit cruditates. Succus decocti cum apio olfactus sternutamẽta inhibet. Potum somnum concitat. Calculos pellit. Vomitiones cohibet, & præcordiorum tumores. Et pectorum uitijs,neruis quoque quibus succinctum est corpus,utilissimum. Prodest eius & capitis doloribus instillari succum cum oleo decocti. Non aliud utilius uentri & intestinis putant,ideo dysentericis & in tenasmo datur tostum. Aliqui addunt & opium,pilulis in die ternis lupini magnitudine in uini cyatho dilutis. Dieuches & ad lumborum dolores succo usus est. Semen hydropicis & cœliacis dedit tritum cum menta è uino, radicem & ad renes. Dalion herbarius parturientibus ex eo cataplasma imposuit cum opio: Item uuluarum dolori. Deditq; bibendum cum anetho parturientibus. Phreneticis quoq; illinũt uel recens cum polenta. Sic & infantibus comitiale uitium aut contractiones sentientibus. Pythagoras quidem negat corripi uitio comitiali in manu habentes. Ideoq; quamplurimum domi serendum. Parere quoque facilius olfactantes. Et statim à partu dandum potui polenta aspersa. Sosimenes contra omnes duritias ex aceto usus est eo:& contra lassitudines, in oleo decoquens addito nitro. Semine eius poto,lassitudinis auxilium uiatoribus spopondit. Heraclides ad inflationes stomachi semen tribus digitis cum castorei obolis duobus ex mulso dedit. Similiter ad uentris aut intestinorum inflationes. Et orthopnoicis, quod ternis digitis prehenderit seminis, tantundem hyoscyami cum lacte asinino. Multi uomituris acetabula eius & folia lauri decem trita in aqua,bibenda inter cœnã suadent. Strangulationes uuluæ, si manducetur & linatur calidum,uel si bibatur cum castoreo in aceto & melle,sedat. Vertigines à partu cum semine cucumeris & lini pari mensura trinum digitorum, uini albi tribus cyathis discutit. Tlepolemus ad quartanas trinis digitis seminis anisi & fœniculi usus est,in aceto & mellis cyatho uno. Lenit articulares morbos, cum amaris nucibus illitum. Sunt qui & aspidum uenenis aduersari naturam eius putent. Vrinam ciet. Sitim cohibet. Venerem stimulat. Cum uino sudorem leniter præstat. Vestes quoque à tineis defendit. Efficacius semper recens & quo nigrius. Stomacho tamen inutile est præterquam inflato.

De anetho

De anetho & ſagapeno, & de papauere albo & nigro, & quomodo ſuccus herbarum colligendus eſt, & de opio. Cap. XVIII.

ANethum quocꝫ ructus mouet, & tormina ſedat. Aluũ ſiſtit. Ephiphoris radices illinuntur ex aqua uel uino. Singultus cohibet ſemen feruens, olfactũ. Sumptum ex aqua, ſedat cruditates. Cinis eius uuam in faucibus leuat: oculos & geniturã hebetat. Sacopenium quod apud nos gignitur, in totũ tranſmarino alienatur. Illud enim ammoniaci lachrymę ſimile, ſagapenon uocatur. Prodeſt laterũ & pectoris doloribus, cõuulſis, tuſſibus ueteribus excreationibuſcꝫ, præcordiorũ tumoribus. Sanat & uertigines, tremulos, opiſthotonicos, lienes, lumbos, perfrictiones. Datur & olfactandũ ex aceto in ſtrangulatu uuluæ. Cæteris & potu datur, & cũ oleo infricatur. Prodeſt & contra mala medicamenta. Papaueris ſatiui diximus genera & ſponte naſcentis alia promiſimus. Sed ſatiui albi calyx ipſe teritur, & è uino bibit̃ ſomni cauſa. Semen elephãtiaſi medet̃. E nigro papauere ſapor gignitur ſcapo inciſo, ut Diagoras ſuadet, cũ turgeſcit: ut Iollas, cum defloreſcit hora diei ſereni, hoc eſt, cum ros in eo exaruerit. Incidi iubẽt ſub capite & calyce. Nec in alio genere ipſum inciditur caput. Succus & hic, & herbæ cuiuſcũcꝫ, lana excipitur: aut ſi exiguus eſt, ungue pollicis ut lactucis, & poſtero die magis quod inaruit. Papaueris uero largus denſatur, & in paſtillos tritus in umbra ſiccatur, nõ ui ſoporifera modo, uerũ ſi copioſior hauriatur etiam mortifera per ſomnum: opion uocant. Sic ſcimus interemptum Licinij Cecinnæ prætorij uiri patrẽ in Hiſpania Bauili, cum ualetudo impatibilis odiũ uitæ feciſſet, Item pleroſcꝫ alios. Qua de cauſa magna cõcertatio extitit. Diagoras & Eraſiſtratus in totum damnauere, ut mortiferum, infundi uetantes. Præterea quoniã uiſui noceret. Addidit Andreas, ideo non protinus excæcari eo, quoniam adulteraretur Alexãdrię. Sed poſtea uſus eius non improbatus eſt medicamento nobili, quod diacodion uocant. Semine quocꝫ eius trito in paſtillos, è lacte utuntur ad ſomnum. Item ad capitis dolores cum roſaceo. Cum hoc & auriũ dolori inſtillatur. Podagris illinitur cũ lacte mulierũ. Sic & folijs ipſis utũtur. Item ad ſacros ignes & uulnera ex aceto. Ego tamen dãnauerim collyrijs addi: multocꝫ magis quas uocãt lexipyretas, quaſcꝫ pepticas & cœliacas. Nigrum tamen cœliacis in uino datur. Satiuũ omne magis rotundat capita. At ſylueſtri longũ ac puſillum, & ad oẽs effectus ualentius. Decoquitur & bibitur contra uigilias, eadẽcꝫ aqua fouent ora. Optimũ in ſiccis, & ubi raro pluit. Cũ capita ipſa & folia decoquuntur, ſuccus meconium uocatur, multum opio ignauior. Experimentum opij eſt primũ odore: ſyncerum enim perpeti non eſt, mox in lucernis, ut pura luceat flamma, aut extinctũ demum oleat, quę in fucato nõ eueniũt. Accenditur quocꝫ difficilius, & crebro extinguitur. Eſt ſynceri experimentũ & in aqua, quia nebula innatat: fictũ in puſtulas coit. Sed maxime mirum, æſtiuo ſole deprehendi, Syncerum enim ſudat, & ſe diluit, donec ſucco recenti ſimile fiat. Mneſicles optime ſeruari putat hyoſcyami ſemine adiecto. Alij in faba.

De erratico & ceratiti, & glaucio ſiue paralio, & heraclio ſiue aphro, & de diacodio, & tithymalo. Cap. XIX

INter ſatiua & ſylueſtria medium genus, quoniam in aruis ſed ſponte naſceretur, rhœam uocauimus & erraticum. Quidam id decerptum protinus cum toto calyce mandunt. Aluum exinaniunt capita quincꝫ decocta in uini tribus heminis pota, & ſomnũ faciunt. Sylueſtrium unum genus, ceratitin uocãt, nigrũ, cubitali altitudine, radice craſſa & corticoſa, calyculo inflexo ut cornicula. Folia minora & tenuiora ꝙ cæteris ſylueſtribus, ſemen exile. Tempeſtiuũ eſt meſſibus. Aluũ purgat dimidio acetabulo in mulſo. Folia trita cum oleo, argema iumentorum ſanãt. Radix acetabuli menſura cocta in duobus ſextarijs ad dimidias, datur ad lumborum uitia & iocineris. Carbunculis medentur ex melle folia. Quidam hoc genus glaucion uocant, alij paralion. Naſcitur enim in afflatu maris, aut nitroſo loco. Alterum è ſylueſtribus genus heraclion uocatur, ab alijs aphron,

folijs(ſi procul intueatis)ſpeciem paſſerũ præſentantibus,radice in ſumma terræ cute, ſemine ſpumeo.Ex hoc lina ſplendorē trahunt æſtate. Tunditur in pila comitialibus morbis,acetabuli menſura in uino albo. Vomitiones enim facit.Medicamento,quod diacodion & arteriace uocatur,utiliſſimum. Fit autem huius papaueris aut cuiuſcunq; ſylueſtris capitibus cxx. in aquæ cœleſtis ſextarijs tribus biduo maceratis,in eademq; diſcoctis,deinde ſaccatis,iterumq; cum melle decoctis ad dimidias partes uapore tenui. Addidere poſtea drachmas ſenas croci,hypociſthidis,thuris,acaciæ,& paſſi Cretici ſextarium. Hæc oſtentatione, ſimplex quidem & antiqua illa ſalubritas, papauere & melle conſtat. Tertium genus eſt tithymalon,mecona uocãt,alij paralion, folio leui,albo,capite magnitudinis fabæ.Colligitur uua florente. Siccatur in umbra. Semen potum purgat aluũ,dimidio acetabulo in mulſo.Cuiuſcunq; autem papaueris caput uiride,uel ſiccum,illitũ epiphoras oculorum lenit. Opium ex uino meraculo ſi protinus detur,ſcorpionum ictibus reſiſtit.Aliqui hoc tantum nigro tribuunt,ſi capita eius uel folia terantur.

De portulaca ſiue peplio,coriandro & atriplici. Cap. xx

EST & portulaca quam peplion uocant,non multum ſatiua efficacior.Cuius memorabiles uſus traduntur. Sagittarum uenena, & ſerpentium hæmorrhoidum & preſterum reſtringi,pro cibo ſumpta,& plagis impoſita extrahi. Item hyoſcyami,pota è paſſo expreſſo ſucco.Cum ipſa non eſt,ſemen eius ſimili effectu prodeſt.Reſiſtit & aquarũ uitijs,capitis dolori, ulceribusq; in uino tuſa & impoſita. Reliqua ulcera cõmanducata cum melle ſanat.Sic & infantium cerebro imponitur, umbilicoq́ue prociduo.In epiphoris uero omnium, fronte temporibusq; cum polenta. Sed ipſis oculis,è lacte & melle.Eadem, ſi procident,prodeſt,folijs tritis cum corticibus fabæ.Puſtulis cum polenta & ſale, & aceto.Vlcera oris, tumoremq́ue gingiuarum commanducata cruda ſedat,Item dentium dolores. Tonſillarum ulcera, ſuccus decoctæ. Quidam adiecere paulum murræ. Nam & mobiles dentes ſtabilit commanducata.Cruditates ſedat,uocemq; firmat,& ſitim arcet. Ceruicis dolores, cum galla & lini ſemine pari menſura ſedat. Mammarum uitia, cum melle aut cimolia creta. Salutaris & ſuſpirioſis, ſemine cum melle hauſto. Stomachum in acetarijs ſumpta corroborat. Ardentibus febribus imponitur cum polenta. Et aliâs manducata refrigerat etiam inteſtina. Vomitiones ſiſtit. Dyſenteriæ & uomicis eſtur ex aceto, uel bibitur cum cumino. Tenaſmis autem cocta,& comitialibus cibo uel potu prodeſt. Purgationibus mulierum, acetabuli menſura in ſapa. Podagris calidis, cum ſale illita, & ſacro igni. Succus eius potus renes iuuat, ac ueſicas. Ventris animalia pellit. Ad uulnerum dolores, ex oleo cum polenta imponitur. Neruorum duritias emollit. Metrodorus, qui ἐπιτομὴν τῶν ῥιζοτομουμένων ſcripſit, purgationibus à partu dandam cenſuit. Venerem inhibet, Veneriſq́ue ſomnia. Prætorij uiri pater eſt,Hiſpaniæ princeps, quem ſcio propter impatibiles uuæ morbos, radicem eius filo ſuſpenſam è collo gerere, præterquàm in balneis, & ita liberatum incommodo omni. Quinetiam inueni apud autores, caput illitum ea diſtillationem anno toto non ſentire. Oculos tamen hebetare putatur. Coriandrum inter ſylueſtria non inuenitur. Præcipuum tamen eſſe conſtat Aegyptium. Valet contra ſerpentium genus unum, quod amphiſbænas uocant,potum impoſitumq;. Sanat & alia uulnera. Epinyctidas,puſtulas tritum. Sic & omnes tumores collectionesq;, cum melle aut uua paſſa. Panos uero ex aceto tritum. Seminis grana tria in tertianis deuorari iubent aliqui ante acceſſionem: uel plura illini fronti. Sunt qui & ante ſolis ortum ceruicalibus ſubijci efficaciter putent. Vis magna ad refrigerandos ardores uiridi. Vlcera quoque quæ ſerpunt, ſanat cum melle, uel uua paſſa: item teſtes, ambuſta, carbunculos,aures:cum lacte mulieris epiphoras oculorum: uentris & inteſtinorum fluxiones ſemen ex aqua potum. Bibitur & in choleris cum ruta.Pellit animalia interaneorum,cum mali punici ſucco & oleo ſemen potum.

Xenocra

Xenocrates tradit rem miram, si uera est: Menstrua contineri uno die, si unum granum biberint fœminæ, biduo si duo, & totidem diebus quot grana sumpserint. M. Varro, coriandro subtrito cum aceto, carnem incorruptam æstate seruari putat. Atriplex & syluestre est & satiuum, accusatum à Pythagora, tanquam faceret hydropicos, morbosque regios & pallorem, coqueretur difficillime: ac ne in hortis quidem iuxta id nasci quicquam nisi languidum culpauit. Addidere Dionysius & Diocles, plurimos gigni ex eo morbos. Nec nisi mutata sæpius aqua coquendum: stomacho contrarium esse, lentigines & papulas gignere. Miror, quare difficulter in Italia id nasci tradiderit Solon Smyrnæus. Hippocrates uuluarum uitijs id infundit cum beta. Lycus Neapolitanus contra cantharidas bibendum dedit. Panos, furunculos incipientes, duritias omnes, uel cocto, uel crudo utiliter illini putauit. Item ignem sacrum, cum melle, aceto, nitroque: Similiter podagris. Vngues scabros detrahere dicitur sine ulcere. Sunt qui & morbo regio dent semen eius cum melle, arterias & tonsillas nitro addito perfricent, aluum moueant, cocto uel per se, uel cum malua aut lenticula, concitantes uomitiones: Syluestri capillos tingunt, & ad supradicta utuntur.

De malua, malope, & althea, & lapatho, & oxylapatho, & hydrolapatho, & hippolapatho, & bulapatho. Cap. XXI

E Contrario in magnis laudibus malua est utraque, & satiua & syluestris. Duo genera earum amplitudine folij discernuntur. Maiorem Græci malopen uocant in satiuis. Alteram ab emolliendo uentre, dictam putant malachen. E syluestribus, cui grande folium & radices albæ, althea uocatur, ab excellentia effectus à quibusdam aristalthea. Omne solum in quo serantur, pinguius faciunt. Huic contra omnes aculeatos ictus efficacior uis, præcipue scorpionum, uesparum, similiumque, & muris aranei. Quin & trita cum oleo qualibet earum peruncti antè, uel habentes eas, non feriuntur. Folium impositum scorpionibus torporem affert. Valent contra uenena. Aculeos omnis extrahunt illitæ crudæ cum nitro, potæ uero decoctæ cum radice sua, leporis marini uenena restringunt: & ut quidam dicunt, si uomatur. De eisdem mira & alia traduntur. Sed maxime, si quotidie quis succi ex qualibet earum sorbeat cyathum dimidium, omnibus morbis cariturum. Vlcera manantia in capite sanant in urina putrefactæ, lichenas & ulcera oris cum melle. Radix decocta, furfures capitis & dentium mobilitates. Eius quæ unum caulem habet, radice circa dentem qui doleat punge, donec desinat dolor. Eadem strumas & parotidas panosque, addita hominis saliua, purgat citra uulnus. Semen in uino nigro potum, à pituita & nauseis liberat. Radix mammarum uitijs occurrit, adalligata in lana nigra. Tussim in lacte cocta, & sorbitionis modo sumpta, quinis diebus emendat. Stomacho inutiles Sextius Niger dicit. Olympias Thebana, abortiuas esse cum adipe anseris. Aliqui purgari fœminas, folijs earum manus plenæ mensura, in oleo & uino sumptis. Vtique constat parturientes folijs substratis celerius solui, protinus à partu reuocanda, ne uulua sequatur. Dant & succum bibendum parturientibus ieiunis, in uino decocta hemina. Quin & semen tritum adalligant brachio, genitale non continentium. Adeóque eæ ueneri nascuntur, ut semen unicaulis aspersum genitali, fœminarum auiditates augere ad infinitum Xenocrates tradat. Item tres radices iuxta adalligatas. Tenasmo & dysentericis utilissime infundi. Item sedis uitijs, uel si foueantur. Melancholicis quoque succus datur cyathis ternis tepidus, & insanientibus quaternis. Decoctæ comitialibus heminæ succi. Hic & calculosis, & inflatione & torminibus, aut opisthotonico laborantibus, tepidus illinitur. Et sacris ignibus & ambustis, decocta in oleum folia imponuntur: & ad uulnerum impetus cruda cum pane. Succus decoctæ neruis prodest, & uesicæ, & intestinorum rosionibus. Vuluas & cibo & infusione mollit in oleo, succus decoctæ pori meatus suaues facit. Altheæ in omnibus supradictis efficacior radix:

præcipue

præcipue conuulsis ruptisq;. Cocta in aqua aluum sistit. Ex uino albo strumas & parotidas, & mammarum inflammationes, & panos in uino folia decocta & illita tollũt. Eadem arida in lacte decocta, quamlibet pernitiosæ tussi citissime medentur. Hippocrates uulneratis, sitientibusq; defectu sanguinis, radicis decoctæ succũ bibẽdum dedit. Et ipsam uulneribus cum melle & resina, item contusis, luxatis, tumentibus, & musculis, neruis articulis imposuit. Et asmaticis ac dysentericis in uino bibendam dedit. Mirum, aquam radice ea addita addensari sub dio, atq; lactescere. Efficacior aũt quo recentior. Nec lapathum dissimiles effectus habet. Est aũt & syluestre, quod alij oxalidem appellãt, satiuo proximum, folijs acutis, colore betæ candidæ, radice minima: nostri uero rumicem, alij lapathum cantherinũ, ad strumas cum axungia efficacissimum. Est & alterum genus, ferè oxylapathon uocãt, satiuo idẽ similius, & acutiora habet folia ac rubriora, nõ nisi in palustribus nascẽs. Sunt qui hydrolapathon tradũt in aqua natũ. Est & aliud hippolapathon, maius satiuo, candidiusq; ac spissius. Syluestria scorpionum ictibus medentur, & ferire prohibent habentes. Radix aceto decocta si coletur, succus dentibus auxiliatur: si uero bibatur, morbo regio. Semen stomachi inextricabilia uitia sanat. Hippolapathi radices priuatim ungues scabrosos detrahũt. Dysentericos, semen duabus drachmis in uino potum, liberat. Oxylapathi semen lotum in aqua cœlesti, sanguinem reijcientibus adiecta acacia lentis magnitudine prodest. Pręstantissimos pastillos faciunt ex folijs & radice, addito nitro & iure exiguo. In usu aceto diluunt. Sed satiuum in epiphoris oculorum illinunt frondibus. Radice melicerias & lepras curant. In uino uero decocta, strumas & parotidas, & calculos: Poto uino & lienes, cœliacos æque & dysentericos, & tenasmos. Ad eademq; omnia efficacius ius lapathi: & ructus facit, & urinam ciet, & caliginem oculorum discutit: Item pruritum corporis, in solia balinearum additum; aut prius ipsum illitum sine oleo. Firmat & commanducata radix dentes. Eadem decocta cum uino, sistit aluum: folia soluunt. Adiecit Solon (ne quid omittamus) bulapathon: radicis tantũ altitudine differens, et erga dysentericos effectu, potu ex uino.

De sinapis tribus generibus, & marrubio, & serpyllo, & sisymbrio, siue thymbreo, & de lini semine, & blito. Cap. XXII.

SInapi, cuius in satiuis tria genera diximus, Pythagoras principatũ habere ex his, quorum sublime uis feratur, iudicauit, quoniam non aliud magis in nares & cerebrum penetret. Ad serpentium ictus & scorpionum tritum cum aceto illinitur. Fungorum uenena discutit. Contra pituitã tenetur in ore donec liquescat, aut gargarizatur cum aqua mulsa. Ad dentium dolorem manditur. Ad uuam gargarizatur cum aceto & melle. Stomacho utilissimum contra omnia uitia, pulmonibusq;. Excreationes faciles facit in cibo sumptũ. datur & suspiriosis. Item comitialibus tepidum cum succo cucumerum. Sensus atq; sternutamentis caput purgat, aluũ mollit, menstrua & urinam ciet. Et hydropicis imponitur. Cum fico & cumino tusum ternis partibus comitiali morbo. Et uuluarũ conuersione suffocatas excitat odore, aceto mixto: Itẽ lethargicos. Adijcit tordilion. Est aũt id semẽ ex seseli. Et si uehementior somnus lethargicos premat, cruribus aut etiã capiti illinitur cũ fico ex aceto. Veteres dolores, thoracis, lumborũ, coxendicũ, humerorũ, & in quacunq; parte corporis ex alto uitia extrahenda sunt, illitum caustica ui emendat pustulas faciẽdo. At in magna duritia sine fico impositũ: uel si uehemẽtior urigo timeatur, per duplices pannos. Vtuntur ad alopecias cum rubrica, psoras, lepras, phthiriases, lithanicos, opisthotonicos. Inungũt quoq; scabras genas, aut caligantes oculos cũ melle. Succusq; tribus modis exprimitur in fictili, calescitq; in eo in sole modice. Exit & è cauliculo succus lacteus, qui ita cum induruit, dentiũ dolori medetur. Semen ac radix cũ immaduere musto, cõteruntur, manusq; plenæ mensura sorbentur ad firmandas fauces, stomachum, oculos, caput, sensusq; omnes: mulierũ etiam lassitudines, saluberrimo genere medicinæ. Calculos quoq;

diſcutit potum ex aceto. Illinitur & liuoribus ſugillatisq́ cum melle & adipe anſerino, ut cera Cypria. Fit & oleum ex ſemine madefacto in oleo expreſſoq́, quo utũtur ad neruorum rigores, lumborumq́ & coxendicum perfrictiones. Sinapis naturam effectusq́ eoſdem habere traditur adarca, inter ſyluas tacta, in cortice calamorũ ſub ipſa coma naſcẽs. Marrubium plerique inter primas herbas commendauere, quod Græci praſion uocant, alij linoſtrophon, nonnulli philopeda, aut philochares, notius quàm ut indicandum ſit. Huius folia ſemenq́ contrita proſunt contra ſerpentes, pectorũ & lateris dolores, tuſſim ueterem. Et ijs qui ſanguinem eijciunt, eximie utile, ſcapis eius cum panico aqua decoctis, ut aſperitas ſucci mitigetur. Imponitur ſtrumis cum adipe. Sunt qui uiridis ſemen quantum duobus digitis capiant, cum farris pugillo decoctum, addito exiguo olei & ſalis, ſorbere ieiunos ad tuſſim iubeant. Alij nihil comparant in eadem cauſa marrubij & fœniculi ſuccis ad ſextarios ternos expreſſis, decoctisq́ ad ſextarios duos, cum addito mellis ſextario, rurſus decocto ad ſextarios duos, ſi cochlearij menſura in die ſorbeatur in aquæ cyatho. Et uirilium uitijs tuſum cũ melle mire prodeſt. Lichenas purgat ex aceto. Ruptis, conuulſis, ſpaſticis neruis ſalutare. Potum aluum ſoluit cum ſale & aceto. Item menſtrua & ſecundas mulierum. Arida farina cum melle ad tuſſim ſiccã efficaciſſima eſt. Item ad gangrenas & pterygia. Succus uero auriculis & naribus & morbo regio minuendæq́ bili cum melle prodeſt. Item contra uenena inter pauca potens. Ipſa herba ſtomachum & excreationes pectoris purgat. Cum iride & melle urinam ciet. Cauenda tamen exulceratæ ueſicæ & renum uitijs. Dicitur ſuccus claritatem oculorum adiuuare. Caſtor marrubij duo genera tradit, Nigrum, & quod magis probat, candidum. In ouum inane ſuccum addit is, ipſumq́ ouum infundit melle æquis portionibus tepefactum, uomicas rumpere, purgare, perſanare promittens: illitis etiam uulneribus à cane factis tuſo cum axungia ueteri. Serpyllum à ſerpendo putant dictum. Quod in ſylueſtri euenit, in petris maxime. Satiuum non ſerpit, ſed ad palmi altitudinem increſcit. Pinguius uoluntarium, & candidioribus folijs ramisq́ aduerſus ſerpentes efficax, maxime cenchrin & ſcolopẽdras terreſtres ac marinas, & ſcorpiões, decoctis in uino ramis folijsq́. Fugat & odore omnes ſi uratur. Et contra marinorum uenena præcipue ualet. Capitis doloribus decoctum in aceto illinitur temporibus ac fronti cum roſaceo. Item phreneticis, lethargicis: contra tormina, & urinæ difficultatem, anginas uomitiones drachmis quatuor datur. Ex aqua bibitur & ad iocinerum dolores. Folia obolis quatuor dantur ad lienem ex aceto. Ad cruentas excreationes teritur in cyathis duobus aceti & mellis. Siſymbrium ſylueſtre à quibuſdam thymbræum appellatum, pedali non amplius altitudine. Quod in riguis naſcitur, ſimile naſturtio eſt. Vtrunq́ efficax aduerſus aculeata animalia, ut crabrones & ſimilia. Quod in ſicco ortum odoratum eſt, & inſeritur coronis anguſtiore folio. Sedant utraque capitis dolorem. Item epiphoras. Alij panem addunt: Alij per ſe decoquunt in uino. Sanat & epinyctidas, cutisq́ uitia in facie mulierum intra quartum diem noctibus impoſitum, diebusq́ detractum. Vomitiones, ſingultus, tormina, ſtomachi diſſolutiones cohibet ſiue in cibo ſumptum, ſiue ſucco potum. Non edendũ grauidis niſi mortuo conceptu. Quippe etiam impoſitũ eijcit. Mouet urinã cum uino potum. Sylueſtre & calculos. Quos uigilare opus ſit excitat infuſum capiti cum aceto. Lini ſemen cum alijs quidem in uſu eſt. Et per ſe mulierum cutis uitia emẽdat in facie. Oculorũ aciem ſucco adiuuat. Epiphoras cum thure & aqua, aut cum myrrha ac uino ſedat: Parotidas cum melle aut adipe, aut cera: Stomachi ſolutiones inſperſum polentæ modo. Anginas in aqua & oleo decoctum, & cum aniſo illitum. Torretur ut aluum ſiſtat. Cœliacis, & dyſentericis imponitur ex aceto. Ad iocineris dolores eſtur cum uua paſſa. Ad phthiſin utiliſſimè è ſemine fiunt ecligmata. Maſculorum, neruorum, articulorum, ceruicum duritias, cerebri membranas mitigat farina ſeminis, nitro aut ſale, aut cinere additis. Eadem cum fico item concoquit ac maturat. Cum radice uero cucumeris ſylueſtris extrahit quæcunque corpori inhæreant. Sic & fracta oſſa.

Serpere

Serpere ulcus in uino decocta prohibet:eruptiones pituitæ cum melle.Emendat ungues scabros cum pari modo nasturtij : & testium uitia & ramices cum resina & murra, & gangrenas ex aqua. Stomachi dolores cum fœno Græco sextarijs utriusq; decoctis in aqua mulsa. Intestinorum & thoracis perniciosa uitia, clystere in oleo & melle. Blitum iners uidetur ac sine sapore, aut acrimonia ulla. Vnde conuitium fœminis apud Menandrum faciunt mariti.Stomacho inutile est. Ventrem adeo turbat, ut choleram faciat aliquibus. Dicitur tamen aduersus scorpiones potum è uino prodesse & clauis pedū illini:Item lieni & temporum dolori ex oleo.Hippocrates menstrua sisti eo cibo putat.

De meu, & fœniculo,& hippomarathro uel myrsineo,& cannabi,& de ferula, & carduis. Cap. XXIII

MEu in Italia non nisi à medicis seritur, & ijs admodū paucis.Duo genera eius, Nobilius athamanticum uocant,illi tanquā ab Athamante inuentum,hi quoniam laudatissimum in Athamania reperiatur,folijs aniso simile,& caule aliquando bicubitali, radicibus multis & obnigris,quibusdam altissimis.Minus ruffum quàm illud alterum. Ciet urina in aqua potum,radice trita uel decocta. Inflationes stomachi mire discutit. Itē, tormina & uesicæ uitia : uuluarumq; articulis cum melle, infantibus cum apio illitū imo uentri urinas mouet. Fœniculum nobilitauere serpentes,gustatu,ut diximus,senectam exuendo,oculorumq; aciem succo eius reficiendo.Vnde intellectum est,hominū quoq; caliginem præcipue eo releuari. Colligitur hic caule turgescente.In sole siccatur, inungitur ex melle.Vbiq; hoc est.Laudatissimus in Iberia è lachrymis fit,& ex semine recenti.fit etiam è radicibus,prima germinatione incisis.Est & in hoc genere syluestre,quod alij hippomarathron,alij myrsineum uocāt, folijs maioribus gustu acriore, procerius brachiali crassitudine,radice cādida.Nascitur in calidis,sed saxosis.Diocles & aliud hippomarathri genus tradit,longo & angusto folio,semine coriandri. Medicinæ in satiuo,ad scorpionum ictus & serpentiū,semine in uino poto.Succus & auribus instillatur, uermiculosq; in his necat. Ipsum condimentis propè omnibus inseritur. Oxyporis etiam aptissime. Quin & panis crustis subditur.Semen stomachū dissolutū astringit, uel in febribus sumptū . Nauseam ex aqua tritum sedat.Pulmonibus & iocineribus laudatissimum.Ventrem sistit cum modice sumitur,urinā excitat, & tormina mitigat decoctum,lactisq; defectu potū mammas replet. Radix cum ptisana sumpta renes purgat, siue decocto succo,siue semine sumpto. Prodest & hydropicis radix ex uino cocta:Itē conuulsis.Illinūtur folia tumoribus ardentibus ex aceto.Calculos uesicæ pellūt.Genituræ abundantiā quoquo modo haustum facit. Verendis amicissimum,siue ad fouendum radice cum uino cocta, siue contrita in oleo illitum.Multi tumoribus & sugillatis cum cera illinunt.Et radice in succo uel cum melle cōtra canis morsum utuntur,& contra multipedem ex uino. Hippomarathron ad omnia uehementius.Calculos præcipue pellit.Prodest uesicæ cum uino leni, & fœminarū menstruis hærentibus.Efficacius in eo semen q̄ radix.Modus in utroq; quod duobus digitis tritū additur in potionē.Petridius, qui ophiaca scripsit, & Miction qui rhizotomumena, aduersus serpentes nihil hippomarathro efficacius putauere.Sanè & Nicander nō in nouissimis posuit.Cannabis in syluis primū nata est,nigriore folio & asperiore. Semen eius extinguere geniturā uirorū dicitur.Succus ex eo uermiculos aurium,& quodcūq; animal intrauerit eijcit,sed cū dolore capitis.Tātaq; uis ei est,ut aquę infusa,coagulare eā dicatur. Et ideo iumentorū aluo succurrit pota in aqua.Radix cōtractos articulos emollit in aqua cocta:Item podagras & similes impetus.Ambustis cruda illinitur,sed sæpius mutatur priusquam arescat. Ferula semen simile anetho habet. Quæ ab uno caule diuiditur in cacumine,fœmina putatur.Caules eduntur decocti,commendanturq; musto ac melle,stomacho utiles.Sin plures sumpti,capitis dolores faciūt. Radix denarij pōdere in uini cyathis duobus,bibitur aduersus serpentes: Et ipsa radix imponitur. Sic & torminibus medetur. Ex oleo aūt & aceto,contra sudores immodicos,uel in febribus proficit.Succus ferulę al-

uum

tum ſiſtit,fabæ magnitudine deuoratus. E uiridi ferula ramuſculus,utilis eſt ad omnia ea uitia. Ad ſanguinem ſiſtendum decem grana ſeminis bibuntur,in uino trita,uel medulla. Sunt qui comitialibus morbis dandum putant luna quarta,ſexta, ſeptima,ligulæ menſura. Natura ferularum murenis infeſtiſſima eſt,tactæ ſiquidem ea moriuntur. Caſtor radicis ſuccum & oculorum claritati conferre multum putauit. Et de carduorum ſatu inter hortenſia diximus,quapropter & medicinam ex ijs non differamus. Syluestrium genera ſunt duo. Vnum fruticoſius à terra ſtatim. Alterum unicaule craſſius. Vtriq; folia pauca, ſpinoſa,muricatis cacuminibus. Sed alter florem purpureum mittit inter medios aculeos, celeriter caneſcentem, & abeuntem cum aura:ſcolymon Græci uocant. Hic antequam floreat cõtuſus atq; expreſſus,illito ſucco alopecias replet. Radix cuiuſcũq; ex aqua decocta, potoribus ſitim facere narratur. Stomachum corroborat: & uuluis(ſi credimus)etiã conferre aliquid traditur,ut mares gignãtur. Ita enim Chæreas Athenienſis ſcripſit,& Glaucias,qui circa carduos diligentiſſimus uidetur. Manducatus carduus,odorem commendat oris.

Confectio theriacæ,cõpoſitio medicaminis Antiochi. Cap. XXIIII

SEd diſceſſuri ab hortenſibus, unam compoſitionem ex his clariſſimam ſubtexemus, aduerſus uenenata animalia,inciſam lapide uerſibus in limine ædis Æſculapij. Serpylli duûm denariorũ pondus: opopanacis & milij tantundem ſingulorum, trifolij pondus denarij: anethi & fœniculi ſeminis, & aniſi,& ammij,& apij, denariorum ſenum ſingulis generibus, erui farinæ duodecim. Hæc tuſa cribrataq; uino ꝙ poſſit excellenti,digeruntur in paſtillos,uictoriati pondere. Ex his ſinguli dantur ex uini mixti cyathis ternis. Hac theriaca magnus Antiochus rex aduerſus omnia uenena uſus traditur.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXI.

De natura florũ & coronamentorum.

De mira florum uarietate. Cap. I

IN hortis ſeri & coronamenta iuſſit Cato, inenarrabili florũ maxime ſubtilitate:quando nulli poteſt facilius eſſe loqui,quàm rerũ naturæ pingere, laſciuienti præſertim & in magno gaudio fertilitatis tam uarie ludenti. Quippe reliqua, uſus alimentiq; gratia genuit: ideoq; ſecula ãnosq; tribuit ijs. Flores uero odoresq; in diem gignit:magna(ut palàm eſt)admonitione hominũ,quæ ſpectatiſſime floreãt, celerrime marceſcere. Sed ne pictura quidem ſufficiente imagini colorum reddendæ, mixturarũ uarietati,ſiue alterni atq; multiplices inter ſe nectantur, ſiue priuatis generũ funiculis in orbem, in obliquum,in ambitum,quædam coronæ per coronas currunt.

De ſtrophiolo ſerto, & qui primum flores miſcere cœperint, & quando primum corolla inuenta uel appellata, & quare. Cap. II

TEnuioribus utebantur antiqui,ſtrophia appellantes, unde nata ſtrophiola. Quin & uocabulum ipſum tarde communicatum eſt,inter ſacra tantum & bellicos honores coronis ſuum nomen uindicantibus. Cum uero è floribus fierent ſerta, à ſerendo ſeruiæ appellabantur: quod apud Græcos quoq; non adeo antiquitus placuit. Arborum enim ramis coronari in ſacris certaminibus, mos erat primum:Poſtea uariari ceptum mixtura uerſicolori. Florumq; inuicẽ odores coloresq; accendêre Sicyonij,ex ingenio Pauæ ſi pictoris atq; Glyceræ coronariç,dilectæ admodum illi,cum opera eius pictura imitaretur, & illa prouocans uariaret,eſſetq; certamen artis ac naturæ: quales etiam nunc extant artificis illius tabellæ,atq; in primis appellata Stephanoplocos,qua pinxit ipſam. Idq; factũ eſt poſt olympiadem centeſimã. Sic coronis è floribus receptis, paulo mox ſubiere quæ

uocãtur Ægyptiæ, ac deinde hybernæ, cũ terra flores negat, ramento è cornibus tincto. Paulatimq́ & Romæ subrepsit appellatio, corollis inter initia propter gracilitatem nominatis: mox & corollarijs, postq́ è lamina ærea tenui inaurata aut inargentata dabantur.

Quis primum coronam folijs aureis & argenteis dedit, & de honore coronarum apud antiquos, & de Scipionis honore, & de pactilibus coronis, & Cleopatræ reginæ facto. Cap. III

CRassus diues, primus argento auroq́ folia imitatus, ludis suis coronas dedit. Accesseruntq́ & lemnisci, quos adijci ipsarum coronarum honos erat propter Hetruscas, quibus iungi nisi aurei non debebant. Puri diu fuere ij. Cælare eos primus instituit P. Claudius Pulcher, bracteasq́ etiam philyræ dedit. Semper tamen autoritas uel ludicro quæsitarum fuit. Nanq́ ad certamina in circum per ludos & ipsi descendebant, & seruos suos quisq́ mittebant. Inde illa XII. tabularum lex: Qui coronam parit, ipse pecuniáue eius, uirtutis ergo arguitur. Quam serui equiúe meruissent, pecunia partam lege dici, nemo dubitauit. Quis ergo honos? ut ipsi mortuo, parentibusq́ eius, dum intus positus esset, forisúe ferretur, sine fraude esset imposita. Aliâs in usu promiscuo ne ludicrę quidem erant. Ingensq́ & hinc seueritas. L. Fuluius argentarius, bello Punico secundo, cũ corona rosacea interdiu è pergula sua in forum prospexisse dictus, ex autoritate senatus in carcerem adductus, non ante finem belli emissus est. P. Munatius, cum demptam Marsyæ coronam è floribus capiti suo imposuisset, atque ob id duci eum in uincula triumuiri iussissent, appellauit Trib. Pleb. Nec intercessere illi, aliter quàm Athenis, ubi comessabũdi iuuenes ante meridiem conuentus sapientium quoque doctrinæ frequentabãt. Apud nos exemplum licentiæ huius non est aliud quàm filia diui Augusti, cuius luxuria noctibus coronatũ Marsyam, literæ illius dei gemunt. Florum quidem Pop. Romanus honorem Scipioni tantũ habuit. Serapio cognominabatur, propter similitudinem suarij cuiusdam negociatoris. Ob id erat in tribunatu plebei admodum gratus, dignusq́ Africanorũ familia. Nec erat in bonis funeris impensa. Asses ergo contulit populus, ac funus elocauit: quáquę præferebatur, flores è prospectu omni sparsit. Et iam tunc coronæ deorum honos erant, & larium publicorum priuatorumq́, ac sepulchrorum & manium. Summáque autoritas pactili coronæ. Sutiles saliorũ sacris inuenimus & solennes cœnis. Transiere deinde ad rosaria: eoq́ luxuria processit, ut nõ esset gratia nisi mero folio: sutilibus mox petitis ab India, aut ultra Indos. Lautissimũ quippe habetur è nardi folio eas dari, aut ueste serica uersicolores unguentis madidas. Hunc habet nouissime exitum luxuria fœminarum. Et apud Græcos quidẽ de coronis priuatim scripsere Mnestheus atque Callimachus medici, quæ nocerent capiti: quoniam & in hoc est aliqua ualetudinis portio, in potu atque hilaritate præcipue, odorũ ui surrepente fallaciter, scelerata Cleopatræ solertia. Nanq́ apparatu belli Actiaci gratificationẽ ipsius reginæ Antonio timente, nec nisi prægustatos cibos sumente, fertur pauore eius lusisse, extremis coronę floribus ueneno illitis, ipsaq́ capiti imposita, mox procedente hilaritate inuitauit Antonium ut coronas biberent. Quis ita timeret insidias? Ergo concerpta in scyphum incipiente haurire opposita manu: En ego sum, inquit, illa chare Antoni, quam tu noua prægustantium diligentia caues, adeo mihi, si possim sine te uiuere, occasio aut ratio deest. Inde eductum custodia bibere iussit ilico expirantem. De floribus extra supradictos scripsit Theophrastus apud Græcos. Ex nostris autem inscripsere aliqui libros anthologicon: flores uero persecutus est nemo, quod equidem inueniam. Nec nos nunc scilicet coronas nectemus: id enim friuolum est: sed de floribus quæ uidebuntur digna, memorabimus. Paucissima nostri genera coronamentorum inter hortensia nouere, ac penè uiolas rosasq́ tantum.

De roſa in coronis,& de generibus eius,& ubi ſeratur. Cap. IIII

ROſa naſcitur ſpina uerius quàm frutice, in rubo quoq; proueniens, illic etiam iucundi odoris, quàmuis anguſti. Germinat omnis primo incluſa granoſo cortice. Quo mox intumeſcente, & in uirides alabaſtros faſtigiato, paulatim rubeſcẽs dehiſcit, ac ſeſe pandit, in calycis medio ſui ſtãtis cõplexa luteos apices. Vſus eius in coronis propè minimus eſt. Oleo maceratur, idq; iam à Troianis temporibus, Homero teſte. Præterea in unguenta tranſit, ut diximus. Per ſe medicas artes præbet. Emplaſtris atq; collyrijs inſeritur mordaci ſubtilitate. Menſarum etiã delicijs inunguendis minime noxia. Genera eius noſtri fecere celeberrima Præneſtinã & Campanam. Addidere alij Mileſiam, cuius ſit ardentiſſimus colos, non excedentis duodena folia. Proximam ei Trachiniam minus rubentem. Mox Alabandicam, uiliorem albicantibus folijs. Viliſſimam uero plurimis, ſed minutiſſimis ſpineolam. Differunt enim multitudine foliorum, aſperitate, leuore, colore, odore. Pauciſſima quina folia, ac deinde numeroſiora, cum ſit genus eius quam centifoliam uocãt: quæ eſt in Campania Italiæ, Græciæ uero circa Philippos: ſed ibi non ſuæ terræ prouentu. Pangæus mons in uicino fert, numeroſis folijs ac paruis, unde accolæ tranſferentes conſerunt, ipſaq; plantatione proficiunt. Non autem talis odoratiſſima eſt, nec cui latiſſimum maximumq; folium. Breuiterq; indicium eſt odoris, ſcabritia corticis. Cepio Tiberij Cæſaris principatu, negauit centifoliam in coronas addi, præterquam extremos uelut ad cardines, nec odore, nec ſpecie probabilem. Eſt & quæ Græca appellatur à noſtris, à Græcis lychnis, non niſi in humidis locis proueniens, nec unquam excedens quinq; folia, uiolę magnitudine, odore nullo. Eſt & alia græcula appellata, cõuolutis foliorum paniculis, nec dehiſcens niſi manu coacta, ſemperq; naſcenti ſimilis, latiſſimis folijs. Alia funditur è caule maluaceo, folia oleacea habens, moſceuton uocant. Atq; inter has media magnitudine autumnalis, quã coroneolam uocãt. Omnes ſine odore, præter coroneolam & in rubo natam: tot modis adulterantur. Et aliâs uera quoque plurimum ſolo præualet. Cyrenis odoratiſſima eſt, ideoq; ibi unguentum pulcherrimum. Carthagine Hiſpaniæ, hyeme tota præcox. Refert & cœli temperies. Quibuſdã enim annis minus odorata prouenit. Præterea locis omnis ſiccis quàm humidis odoratior: Seri nec pinguibus uult, nec argilloſis locis, nec riguis, contenta raris: proprieq; ruderatum agrum amat. Præcox Campana, ſera Mileſia. Nouiſſime tamen deſinit Præneſtina. Fodiuntur altius quàm fruges, leuius quàm uites. Tardiſſime proueniunt ſemine, quod in ipſo cortice eſt ſub ipſo flore opertum lanugine, ob id potius caule cõciſo inſerũtur. Et ocellis radicis, ut harundo, unum genus inſeritur pallidæ ſpinoſæ, longiſſimis uirgis quinquefoliæ, quæ è græcis altera eſt. Omnis autem reciſione atq; uſtione proficit: translatione quoq;, ut uitis, optime ocyſſimeq; prouenit, ſurculis quaternum digitorum longitudine, aut ampliore, poſt uergiliarum occaſum ſata: dein per fauonium translata, pedalibus interuallis, crebroq; circumfoſſa. Qui præcocem faciunt, pedali circa radicem ſcrobe aquã calidam infundunt, germinare incipiente calyce.

De lilio tria genera,& ratione ea inſerendi. Cap. V

LIlium roſæ nobilitate proximum eſt, & quadam cognatione unguenti oleiq;, quod lirinon appellatur. Et impoſitum etiam maxime roſas decet, medio prouentu earum incipiens. Nec ulli florum excelſitas maior, interdum cubitorum trium, lãguido ſemper collo, & nõ ſufficiẽte capitis oneri. Candor eius eximius, folijs foris ſtriatis, & ab anguſtijs in latitudinem paulatim ſeſe laxantibus, effigie calathi, reſupinis per ambitum labris, tenuiq; filo & ſemine ſtãtibus in medio crocis. Ita odor colorq; duplex, & alius calycis, alius ſtaminis, differentia anguſta. In unguenti uero oleiq; uſu, & folia non ſpernũtur. Eſt flos nõ diſſimilis illi in herba quã conuoluolũ uocãt, naſcẽs per frutecta, nullo odore, nec crocis intus, candorẽ tantũ referens, ac ueluti naturæ rudimentũ lilia facere cõdiſcentis. Alba lilia ijſdem omnibus modis ſerũtur, quibus roſa. Et hoc amplius lachryma ſua, ut hippo-

ſelinum,nihilqꝫ eſt fœcundius,una radice quinquagenos ſæpe emittēte bulbos. Eſt & rubens lilium,quod Græci crinon uocant.Alij florem eius cynorhodon. Laudatiſſimum in Antiochia & Laodicea Syriæ,mox in Phaſelide.Quartum locū obtinet in Italia naſcens. Sunt & purpurea lilia, aliquando gemino caule, carnoſiore tantum radice,maioriſqꝫ bulbi,ſed unius:Narciſſum uocant: Huius alterū genus flore candido,calyce purpureo.Differentia à lilijs eſt & hæc,quod narciſſis folia in radice ſunt,probatiſſimis in Lyciæ montibus.Tertio generi cætera eadem,calyx herbaceus. Omnes ſerotini.Poſt arcturum enim florent,ac per æquinoctium autumnum.Inuenta eſt & in his ratio inſerendi,monſtrificis hominum ingenijs.Colliguntur nancꝫ menſe Iulio ſcapi areſcētes, liliacꝫ ſuſpendūtur in fumo. Dein nudantibus ſe nodulis, in fece nigri uini uel Græci menſe martio macerantur,ut colorem percipiant:atqꝫ ita in ſcrobiculis ſeruntur,heminis fecis circūfuſis.Sic fiunt purpurea lilia: mirumqꝫ,ita tingi aliquid,ut naſcatur infectum.

De uiolis & de caltha,& de baccare,combreto,aſaro & croco. Cap. VI

VIolis honos proximus. Earum plurima genera. Purpureæ, luteæ,albæ:plantis oēs ut olus ſatæ.Ex ijs uero quæ ſponte apricis & macris locis proueniunt purpureæ,latiore folio ſtatim ab radice carnoſa exeunt, ſolæqꝫ Græco nomine à cæteris diſcernūtur, appellata Ia,ut ab his Ianthina ueſtis. Sed ſatiuis maxima autoritas luteis. Genera ijs tuſculana, & quæ marina appellatur, folio aliquanto latiore, ſed minus odorato.In totum uero ſine odore,minutoqꝫ folio calathiana,munus autumni,cæteræ ueris.Proxima ei caltha eſt concolori amplitudine. Vincit numero foliorum marinam,quinque non excedentem:Eadem odore ſuperatur.Eſt enim grauis caltha.Non leuior ei quam ſcopā regiā appellant:quanquā folia eius olent,nō flores. Baccar quoqꝫ radicis tantū odoratæ eſt,à quibuſdā nardū ruſticū appellatū. Vnguenta ex ea radice fieri ſolita apud antiquos, Ariſtophanes priſcæ comœdiæ poeta teſtis eſt. Vnde quidam errore falſo barbaricam eam appellabant.Odor eſt ei cinnamomo proximus. Gracili ſolo nec humido prouenit. Simillimū ei cōbretū appellatur, foliorū exilitate uſqꝫ in fila attenuata,& procerius quàm baccar.Nec hæc ſunt tantum,ſed eorū quoqꝫ error corrigendus eſt,qui baccar,ruſticū nardū appellauere.Eſt enim alia herba ſic cognominata, quā Græci aſaron uocant,cuius ſpeciē figuramqꝫ diximus in nardi generibus.Quinimo aſaron inuenio uocitari,quoniam in coronas non addatur. Crocū ſylueſtre optimū ſerere in Italia minime expedit,ad ſcrupula uſqꝫ ſingula areis decoquētibus.Seritur radicis bulbo. Satiuū latius,maiuſqꝫ & nitidius, ſed multo leuius degenerans.Sed nec ubicqꝫ fœcūdum,etiam Cyrenis, ubi ſemper flores laudatiſſimi.Prima nobilitas Cilicio,& ibi in Coryco mōte.Dein Lycio,mōte Olympo. Mox Centuripino Siciliæ. Aliqui Phlegræo ſecundum locum dedere.Adulteratur nihil æque.Probatio ſynceri,ſi impoſita manu crepat ueluti fragile. Humidū enim,quod euenit adulteratione,cedit.Altera probatio: ſi manu prolata ad ora, leniter faciem oculoſqꝫ mordeat.Eſt ꝑ ſe genus ſatiui blandiſſimū uulgo, cū ſit medio candidū,dialeucon uocāt. Cōtra Cyrenaico uitiū, quod omni croco nigrius eſt,& celerrime marceſcit. Optimū ubicunqꝫ quod pinguiſſimū,& breuibus capillis: peſſimū uero, quod ſitum redolet.Mutianus autor eſt, in Lycia anno ſeptimo aut octauo trāſferri in locū ſubactū,atqꝫ ita degenerans renouari. Vſus eius in coronis nuſqꝫ.Herba eñ eſt folio anguſto penè in capillamenti modū. Sed uino mire cōgruit,præcipue dulci,tritū & ad theatra replenda.Floret uergiliarum occaſu paucis diebus,folioqꝫ florē expellit. Viret bruma & colligitur.Siccatur umbra melius etiā hyberna.Carnoſa & illi radix, uiuaciorqꝫ quàm cæteris. Gaudet calcari,& atteri,pereundoqꝫ melius prouenit. Ideo iuxta ſemitas ac fontes lætiſſimum.

De floribus antiquis,& de odoramentorū diuerſitate, ſaliunca, & polio. Cap. VII

TRoianis tēporibus iam erat honos ei. Hos certe flores Homerus treis laudat, loton, crocon,hyacinthum. Omnium autem odoramentorū,atqꝫ adeo herbarū differētia eſt in colore,& odore,& ſucco. Odorato ſapor raro ulli nō amarus,è contrario dulcia raro odora

io odorata:itaq; & uina mustis odoratiora,& syluestria magis omnia satiuis. Quorũdam odor suauior è longinquo, propius admotus hebetatur, ut uiolæ. Rosa recens à longinquo olet,sicca propius. Omnis aũt uerno tẽpore acrior,& matutinis:quicquid ad meridianas horas dies uergit,hebetatur. Nouella quoq; uetustis minus odorata. Acerrimus tamen odor omniũ æstate media. Rosa & crocũ odoratiora,cum serenis diebus leguntur: & omnia in calidis q̃ in frigidis. In Aegypto tamen minime odorati flores, quia nebulosus & roscidus aer est à Nilo flumine. Quorundã suauitati grauitas inest. Quædam cum uirent non olent,propter humorem nimiũ : ut buceros,quod est fœnũ Græcum. Acutus odor non omniũ sine succo est,ut uiolæ,rosæ,croco. Quæ uero ex acutis succo carent,eorum omnium odor grauis, ut in lilio utriusq; generis. Abrotonũ & amaracus acres habẽt odores. Quorundã flos tantũ iucundus,reliquæ partes ignauæ,ut uiolæ ac rosæ. Hortensium odoratissima quæ sicca,ut ruta,menta,apiũ,& quæ in siccis nascantur. Quædam uetustate odoratiora,ut cotonea:eademq; decerpta,q̃ in suis radicibus. Quædam non nisi defracta,aut ex attritu olent. Alia nõ nisi detracto cortice. Quædã uero nõ nisi usta, sicut thura myrrhæq;. Flores triti oẽs amariores q̃ intacti. Aliqua arida diutius odorẽ continent,ut melilotos. Quædam locũ ipsum odoratiorẽ faciunt, ut iris,quin & arborẽ totam cuiuscunq; radices attingũt. Hesperis noctu magis olet, inde nomine inuẽto. Animalium nullum odoratũ,nisi si de pantheris quod dictũ est credimus. Illa quoq; nõ omittẽda differentia,odoramentorũ multa nihil pertinere ad coronamenta,ut irin atq; saliuncã,quanquam nobilissimi odoris utranq;. Sed iris radice tantũ cõmendatur,unguentis & medicinæ nascens. Laudatissima in Illyrico. Et ibi quoq; nõ in maritimis,sed in syluestribus Drilonis & Naronæ. Proxima in Macedonia,longissima hæc & candicans & exilis. Tertiũ locum habet Africana,amplissima inter oẽs,gustuq; amarissima. Illyrica quoq; duorũ generum est, Rhaphanitis à similitudine,quæ & melior: Rhizotomos subruffa. Optima, quæ sternutamẽta tactu mouet. Caulem habet cubitalẽ,& rectũ. Floret diuersi coloris specie, sicut arquus cœlestis,unde & nomen. Non improbatur & Pisidica. Et fossuri tribus ante mensibus mulsa aqua circũfusa,hoc ueluti placamento terrę blandiuntur,circũscripta mucrone gladij orbe triplici:& cum legerint eã,protinus in cœlũ attollunt. Natura est feruẽs tractataq; pustulas ambusti modo facit. Præcipitur ante omnia,ut casti legãt. Teredines non sicca modo,uerũ & in terra celerrime sentit. Optimũ antea irinum Leucade & Elide ferebatur. Iampridem enim & seritur. Nũc è Pamphylia. Sed Ciliciũ maxime laudatur, atq; septentrionale. Saliunca foliosa quidẽ est,sed breuis,& quæ necti non possit. Radici numerosæ cohæret, herba uerius q̃ flos, densa ueluti manu pressa,breuiterq; cespes sui generis. Pannonia hanc gignit & Norici alpiumq; aprica: urbiũ Eporredia, tantæ suauitatis,ut metallũ esse cœperit. Vestibus interponi eam gratissimũ. Sic & apud Græcos polion herbã, inclytã Musæi & Hesiodi laudibus,ad omnia utilem prædicantiũ,superq; cætera ad famã etiam ac dignitates:prorsusq; miram, si modo (ut tradunt) folia eius mane candida,meridie purpurea, sole occidente cerulea aspiciuntur. Duo genera eius, campestre maius, syluestre quod minus est. Quidam teuthrion uocant. Folia canis hominis similia,à radice protinus nunquam palmo altiora. Et de odoratis floribus satis dictum.

De uestiũ æmulatione cũ floribus,& amaranto,& chrysocome,siue chrysiti. Cap. VIII

IN quibus unguẽto uicisse naturã gaudẽs luxuria,uestibus quoq; ꝓuocauit eos flores, qui colore cõmendant̃. Hos animaduerto tres esse principales. Vnũ in cocco,q in rosis micat. Gratius nihil tradit̃ aspectu,& in purpuras Tyrias,dibaphasq; ac Laconicas. Aliũ in amethisto,qui in uiola: & ipse in purpureũ queq; iãthinũ appellauimus. Genera ẽm tractam9,in species multas sese spargẽtia. Tertius est q ꝓprie cõchylij intelligitur,multis modis: Vnus in heliotropio,& in aliquo ex his plerũq; saturatior. Alius in malua,ad purpuram inclinãs. Alius in uiola serotina,cõchyliorũ uegetissima. Paria nũc cõponuntur,& natura atq; luxuria depugnãt. Lutei uideo honorem antiquissimum,in nuptialibus flãmeis

K 3 totum

totum fœminis concessum. Et fortassis ideo non numerari inter principales, hoc est, communes maribus ac fœminis, quoniam societas principatum dedit. Amaranto non dubie uincimur. Est autẽ spica purpurea uerius, quàm flos aliquis, & ipse sine odore. Mirumq; in eo, gaudere decerpi, & lætius renasci. Prouenit Augusto mense. Durat in autumnum. Alexandrino palma, qui decerptus asseruatur. Mirumq;, postquam defecere cuncti flores, madefactus aqua reuiuiscit, & hybernas coronas facit. Summa eius natura in nomine est, appellato, quoniã non marcescat. In nomine & cyani colos. Itẽ holochrysi. Omnes autem hi flores non fuere in usu Alexandri Magni ætate, quoniã proximi à morte eius autores siluere de illis: quo manifestũ est postea placuisse. A Gręcis tamen repertos quis dubitet? non aliter Italia usurpante nomina illorum. At Hercules petilio ipsa nomen imposuit autumnali, circaq; uepres nascenti, & tantum colore commendato, qui est rosæ syluestris. Folia parua, quina. Mirumq; in eo flore, inflecti cacumen, & nõ nisi retorto folia nasci, paruo calyce, ac uersicolori, luteũ semen includente. Luteus & bellio pastillicãtibus quinquagenisquinis barbulis coronatur. Pratenses hi flores, ac sine usu pleriq;, & ideo sine nominibus. Quin & his ipsis alia alij uocabula imponunt. Chrysocome siue chrysitis, non habet Latinam appellationẽ. Palmi altitudine est, comantibus fulgore auri corymbis, radice nigra, ex austero dulci, in petrosis opacisq; nascens.

De honore coronarum, & cyclamino, & meliloto, & trifolio, tria genera eius. Cap. IX

ET ferè peractis colorũ quoq; celeberrimis, trãseat ratio ad eas coronas, quæ uarietate sola placent. Duo earum genera, quando aliæ flore cõstant, aliæ folio. Florem esse dixerim genistas. Nanq; & ijs decerpit luteus: Itẽ rhododẽdron. Itẽ zizipha, quæ & Cappadocia uocantur: his odoratus similisq; oleatum floribus. In uepribus nascitur cyclaminum, de quo plura aliâs. Flos eius colossinus in coronas admittitur. Folia in coronamentis smilacis & ederæ, corymbiq; earum obtinent principatum, de quibus in fruticum loco abunde diximus. Sunt & alia genera, nominibus Græcis indicanda, quia nostris maiore ex parte huius nomenclaturę defuit cura. Et pleraq; eorum in exteris terris nascũtur, nobis tamen cõsectanda: quoniã de natura sermo, non de Italia est. Ergo in coronamenta folio uenere melothron, spireon, trigonon, cneoron, quod casiã Hyginus uocat. Et quod cunilaginem quæ conyza, melissophylon quod apiastrum. meliloton quod sertulã Campanã uocamus. Est enim in Campania Italię laudatissima, Græcis in Sunio, mox Chalcidica & Cretica, ubicunq; uero asperis & syluestribus nata. Coronas ex hac antiquitus factitatas, indicio est nomen sertulæ, quod occupauit. Odor eius croco uicinus est & flos, ipsa cana. Placet maxime folijs breuissimis atq; pinguissimis. Folio coronat & trifolium. Tria eius genera: Minyanthes uocant Græci, alij asphaltion, maiore folio, quo utuntur coronarij. Alterum acuto, oxytriphyllon. Tertiũ ex omnibus minutissimũ. Inter hæc neruosi cauliculi quibusdam, ut marathro, hippomarathro, myophono. Vtuntur è ferulis & corymbis, & ederæ flore purpureo. Est & in alio genere earum syluestribus rosis similis. Et in ijs quoq; colos tantum delectat, odor autem abest. Et cneori duo genera, nigri atq; candidi. Hoc & odoratum. Ramosa ambo. Florent post æquinoctium autumni.

De origano, & thymo, & melle Attico, & conyza, & Iouis flore, & helenio, & abrotono, & leucanthemo. Cap. X

TOtidem & origani in coronamẽtis species. Alterius enim nullum semen. Id cui odor est Creticum uocatur. Totidem & thymi: candidum ac nigricans. Floret autem circa solstitia, cum & apes decerpunt, & augurium mellis est. Prouentum enim sperãt apiarij large floresc ẽte eo. Læditur imbribus amittitq; florem. Semen thymi nõ potest deprehendi, cum origani per quàm minutum, nõ tamen fallat. Sed quid interest occultasse id naturam? In flore ipso intelligitur, satoq; eo nascitur. Quid non tentauere homines? Mellis Attici in toto orbe summa laus existimatur. Ergo translatum est ex Attica thymũ, &

uix flore (uti docemus) ſatũ. Sed alia ratio naturæ obſtitit, non durante attico thymo, niſi in afflatu maris. Erat quidem hæc opinio antiqua in omni thymo, ideoq; non naſci in Arcadia. Tunc oleam non putabant gigni, niſi intra ccc. ſtadia à mari. Thymis quidem nunc etiam lapideos campos in prouincia Narbonenſi refertos ſcimus: hoc penè ſolo reditu, è longinquis regionibus pecudum milibus conuenientibus, ut thymo ueſcantur. Et conyzæ duo genera in coronamẽtis, mas ac fœmina. Differentia in folio. Tenuius fœminæ & conſtrictius anguſtiusq;. Imbricatũ maris & ramoſius. Flos quoq; magis ſplendet eius, Serotinus utriq; poſt arcturũ. Mas odore grauior, fœmina acrior. Et ideo contra beſtiarum morſus aptior. Folia fœminæ mellis odorẽ habent: Maſculæ radix à quibuſdam libanotis appellatur, de qua diximus. Et tantũ folio coronant Iouis flos, amaracus, hemerocalles, abrotonum, heleniũ, ſiſymbrium, ſerpyllũ, omnia ſurculoſa roſæ modo. Colore tantũ placet Iouis flos, odor abeſt: ſicut & illi qui Græce phlox uocatur. Et ramis autem & folio odorata ſunt, excepta ſerpyllo. Helenium è lachrymis Helenæ dicitur natum, & ideo in Helena inſula laudatiſſimum. Eſt autem frutex humi ſe ſpargens dodrantalibus ramulis, folio ſimili ſerpyllo. Abrotonũ odore iucunde graui floret æſtate. Flos aurei coloris. Vacuum ſponte prouenit. Cacumine ſuo ſe propagat. Seritur autem ſemine melius quàm radice aut ſurculo: ſemine quoq; non ſine negocio: plantaria transferuntur. Sic & adonium. Vtrunq; æſtate. Alſioſa enim admodum ſunt, & ſole tamen nimio læduntur. Sed ubi conualuere, ritu uitis fruticant. Abrotono ſimile odore leucanthemum eſt, flore albo folioſum.

De amaraco uel ſampſucho, & nyctegreto, & meliloto, & uiola alba, & codiamino, & de ſylueſtribus bulbis, & heliochryſo, & lychni, & de herbis citra mare. Ca. xi

AMaracum Diocles medicus & Sicula gens appellauere, quod Aegyptus & Syria ſampſuchũ. Seritur utroq; genere, & ſemine & ramo, uiuacius prædictis, & odore melius. Copioſum amaraco æque quàm abrotono ſemen. Sed abrotono radix una, & alte deſcendens, cæteris in ſummo terræ leuiter hærens. Reliquorum ſatio autumno ferè incipiente, nec non & uere quibuſdam locis quæ umbra gaudent, & aqua ac fimo. Nyctegretum inter pauca miratus eſt Democritus, coloris ignei, folijs ſpinæ, nec à terra ſe attollentem, præcipuam in Gedroſia narrat. Erui poſt æquinoctium uernum radicitus, ſiccariq; ad lunam xxx. diebus, ita lucere noctibus. Magos Parthorumq; reges uti hac herba ad uota ſuſcipienda. Eandem uocari chenomychon, quoniam anſeres à primo conſpectu eius expaueſcant: ab alijs nyctilopa, quoniam è longinquo noctibus fulgeat. Melilotos ubique naſcitur. Laudatiſſima tamen in Attica. Vbicunque uero recens, nec candicans, & croco quàm ſimillima: quanquam in Italia odoratior & candida. Florum prima uer nunciantium, uiola alba. Tepidioribus uero locis etiam hyeme emicat. Poſtea quæ appellatur purpurea. Proxime flammea, quæ & phlox uocatur, ſylueſtris duntaxat. Codiaminon bis anno, uere & autumno. Æſtates hyemeſq; fugit. Seriores ſupradictis aliquando narciſſus & lilium trans maria, in Italia quidem, ut diximus, poſt roſam. Nam in Græcia tardius etiamnum anemone. Eſt autem hæc ſylueſtrium bulborum flos, aliaq; quàm quæ dicetur in medicinis. Sequitur œnanthe, melanion, ex ſylueſtribus heliochryſos. Deinde alterum genus anemones quæ limonia uocatur. Poſt hanc gladiolus comitatus hyacinthis. Nouiſſima roſa. Eadẽq; prima deficit, excepta ſatiua, è cęteris hyacinthus maxime durat, & uiola alba, & œnanthe. Sed hæc ita, ſi deuulſa crebro prohibeatur in ſemen abire. Naſcitur locis tepidis. Odor idem ei qui germinantibus uuis, atq; inde nomen. Hyacinthũ comitatur fabula duplex, luctum præferẽs eius quẽ Apollo dilexerat, aut ex Aiacis cruore æditi, ita diſcurrentibus uenis, ut Græcarũ literarũ figura AI legatur inſcripta. Heliochryſos florem habet auro ſimilem, folium tenue, cauliculum quoq; gracilem, ſed durum. Hoc coronare ſe magi, ſi & unguenta ſumantur ex auro, quod apyron uocãt, ad gratiam quoque uitæ gloriamq; pertinere arbitrantur. Et uerni quidem flores hi ſunt.

Succedunt illis æſtiui, lychnis, & Iouis flos, & alterum genus lilij. Item tiphyon & amaracus, quem phrygium cognominant. Sed maxime ſpectabilis pothos. Duo genera huius. Vnum cui flos hyacinthi eſt: Alterũ candidius, qui ferè naſcitur in tumulis, quoniam fortius durat. Et iris æſtate floret. Abeunt & hi marceſcuntq;. Alij rurſus ſubeunt autumno. Tertium genus lilij & crocum, in utroq; genere. Vnum hebes, alterum odoratum: primis omnia imbribus emicantia. Coronarij quidem & ſpinæ flore utuntur, quippe cũ ſpinæ albæ cauliculi inter oblectamenta gulæ quoque condiantur. Hic eſt trans maria ordo florum. In Italia uiolis ſuccedit roſa, huic interuenit lilium, roſam cyanus excipit, cyanum amarantus. Nam uincaperuinca ſemper uiret, in modum lineæ folijs geniculatim circundata. Topiaria herba: inopiam tamen florum aliquando ſupplet. Hæc à Græcis chamædaphne uocatur. Vita longiſſima uiolæ albæ eſt trimatu. Ab eo tempore degenerat. Roſa & quinquennium perfert, non reciſa nec aduſta. Illo enim modo iuueneſcit. Diximus & terram referre plurimum. Nam in Aegypto ſine odore hæc omnia: tantumq; myrtis odor præcipuus. Alicubi etiam binis menſibus antecedit germinatio omnium. Roſaria à fauonio foſſa oportet eſſe, iterumq; ſolſtitio. Et id agendum, ut intra id tempus purgata ac pura ſint.

De cura apum, pabulo & morbis earum, & remedijs. Cap. XII

VErum hortis coronamentiſq; maxime aluearia & apes cõueniunt, res præcipui quæſtus cõpendijq;, cum fauit. Harum ergo cauſa oportet ſerere thymum, apiaſtrum, roſam, uiolas, lilium, cytiſum, fabam, eruilium, cunilam, papauer, conyzam, caſiam, melilotum, meliſſophyllum, cerinthen. Eſt autem cerinthe folio candido, incuruo, cubitalis, capite concauo, mellis ſuccum habente. Horum floris auidiſſimæ ſunt, atque etiam ſinapis, quod miremur, cum oliuæ florem ab his non attingi conſtet. Ideoq; hanc arborem procul eſſe melius ſit: cum aliquas quàm proxime ſeri conueniat, quæ & euolantiũ examina inuitent, nec longius abire patiãtur. Cornum quoq; arborem caueri oportet. Nam flore eius deguſtato, aluo cõcita moriuntur. Remediũ, ſorba cõtuſa è melle præbere his, uel urinam hominum, uel boum, aut grana punici mali, aminæo uino cõſperſa. At geniſtas circunſeri aluearijs gratiſſimũ. Mirũ eſt dignumq; memoratu de alimẽtis quod cõperi. Hoſtilia uicus alluitur Pado. Huius inquilini pabulo circà deficiente imponũt nauibus alueos, noctibuſq; quina milia paſſuum contrario amne naues ſubuehunt. Egreſſæ luce apes paſtæq;, ad naues quotidie remeant, mutantes locũ, donec pondere ipſo preſſis nauibus, pleni aluei intelligantur, reuectiſq; eximantur mella.

De uenenato melle, & de remedijs mellis uenenati, & mellis inſani. Cap. XIII

ET in Hiſpania mulis prouehunt, ſimili de cauſa: Tantumq; pabulum refert, ut mella quoq; uenenata fiant. Heracleæ in Ponto, quibuſdam annis pernicioſiſſima exiſtũt, ab ijſdem apibus facta. Nec dixere autores è quibus floribus ea fierent. Nos trademus quæ comperimus. Herba eſt ab exitio & iumentorum quidem, ſed præcipue capratũ, appellata ægolethron. Huius flores concipiunt noxium uirus aquoſo uere marceſcentes. Ita fit, ut non omnibus annis ſentiatur hoc malum. Venenati ſigna ſunt, quod omnino non denſatur, quod color magis rutilus eſt, odor alienus, ſternutamẽta protinus mouens, quod ponderoſius innoxio, Qui edêre, abijciunt ſe humi, refrigerationẽ quęrẽtes: nam & ſudore difluunt. Remedia ſunt multa, quæ ſuis locis dicemus. Sed quoniam ſtatim repræſentari aliqua in tantis inſidijs oportet, mulſum uetus è melle optimo & ruta: ſalſamenta etiamſi reijciantur ſumpta crebro. Certumq; eſt id malum per excremẽta ad canes etiam peruenire, ſimiliterq; torqueri eos. Mulſum tamen ex eo inueteratum, innocuum eſſe conſtat. Et fœminarum cutem nullo melius emẽdari cum coſto, ſugillata cum aloe. Aliud genus in eodem Ponto gente Sannorum mellis, quod ab inſania, quam gignit, mænomenon uocant. Id exiſtimatur contrahi flore rhododendri, quo ſcatent ſyluæ. Genſq; ea cum ceram in tributa Romanis præſtet, mel (quoniã exitiale eſt) nõ uendit. Et in Perſide,

& in

& in Mauritaniæ Cæsariensis Getulia, contermina Massæsulis, uenenati faui gignuntur: quidamq; à parte quo nihil esse fallacius potest, nisi quod liuore deprehenduntur. Quid sibi uoluisse naturam ijs arbitremur insidijs, ut ab ijsdem apibus, nec omnibus annis fierent, aut non totis fauis? Parum enim erat genuisse rem, in qua uenenũ facillime daretur; etiamne hoc ipsa in melle tot animalibus dedit? Quid sibi uoluit, nisi ut cautiorẽ minusq; auidũ faceret hominẽ? Non enim ipsi melli, sed apibus iam cuspides dederat, & quidem uenenatas, remedio aduersus has utiq; nõ differendo. Ergo maluæ succo, aut foliorũ ederæ perungi salutare est, uel percussos eas bibere. Mirum tamen est, uenena portantes ore, fingentesq; ipsas non mori: nisi quod illa domina rerum omnium hanc dedit repugnantiam apibus: sicut contra serpentes Psyllis Marsisq; inter homines.

De melle quod muscæ non attingunt, & aluearijs, & cura eorum si famem sentiunt apes, & quomodo cera fiat. Cap. XIIII

ALiud in Creta miraculum mellis. Mons est Carina IX. M. pas. ambitu, intra quod spatium muscæ non reperiuntur, natumq; ibi mel nusquam attingunt. Hoc experimento singulare medicamentis eligitur. Alueária orientem æquinoctialem spectare conuenit, aquilonem euitent: Nec fauonium minus. Aluearia optima è cortice, secũda ferula, tertia uimine: multi ea & speculari lapide fecere, ut operantes intus spectarent. Circumlini alueos fimo bubulo utilissimũ. operculum à tergo esse ambulatorium, ut proferatur intus si magnus sit alueus, aut sterilis operatio, ne desperatione curã abijciant: id paulatim reduci, fallente operis incremento. Aluearia hyeme stramẽto operiri, crebro suffiri, maxime fimo bubulo. Cognatum hoc ijs innascentes bestiolas necat, araneos, papiliones, teredines, apesq; ipsas excitat. Et araneorum quidem exitium facilius est, papilio maior pestis. Tollitur uero cum maturescit malua noctu, interlunio, cœlo sereno, accensis lucernis ante alueos. In eam flammam sese ingerunt. Si cibus deesse censeatur apibus, uuas passas siccasúe, ficosq; tusas, ad fores earum posuisse conueniet. Item lanas tractas madentes passo, aut defruto, aut aqua mulsa. Gallinarum etiam crudas carnes. Quibusdam etiam æstatibus ijdem cibi præstandi, cum siccitas continua florum alimentum abstulit. Alueorum, cum mel eximitur, illini oportet exitus, melissophyllo aut genista tritis: aut medios alba uite præcingere, ne apes diffugiant. Vasa mellaria aut fauos lauari aqua præcipiunt: hac decocta, fieri saluberrimum acetum. Cera fit expressis fauis, sed ante purificatis aqua, & triduo in tenebris siccatis, quarto die liquatis igni in nouo fictili, aqua fauos tegente, tunc sporta colatis. Rursus in eadem olla coquitur cera cum eadem aqua, excipiturq; alia frigida, uasis melle circũlitis. Optima quæ Punica uocat. Proxima quàm maxime fulua, odorisq; mellei, pura, natione autem Pontica, quam constare equidem miror inter uenenata mella. Deinde Cretica. Plurimum enim ex propoli habet, de qua diximus in natura apum. Post has Corsica, quoniam ex buxo fit, habere quandam uim medicaminis putatur. Punica fit hoc modo: Ventilatur sub dio sæpius cera fulua. Deinde feruet in aqua marina, ex alto petita, addito nitro. Inde ligulis hauriũt florẽ, id est candidissima quæq;, transfunduntq; in uas, quod exiguum frigidæ habeat. Et rursus marina decoquũt separatim, dein uas ipsum refrigerãt. Et cũ hæc ter fecere, iuncea crate sub diuo siccant sole, lunaq;, hæc enim candorẽ facit: siccantes, ne liquefaciant, protegũt tenui linteo. Candidissima uero fit, post insolationem etiamnum recocta. Punica medicinis utilissima. Nigrescit cera addito chartarum cinere, sicut anchusa admixta rubet. Variosq; in colores pigmentis trahitur, ad reddendas similitudines, & innumeros mortaliũ usus, parietumq; etiam & armorũ tutelam. Cætera de melle apibusq; in natura earũ dicta sunt. Et hortorum quidem omnis ferè ratio peracta est.

De herbis sponte nascentibus & aculeatis. Cap. XV

SEquuntur herbæ sponte nascentes, quibus pleræq; gentiũ utuntur in cibis, maximeq; Ægyptus, frugũ quidẽ fertilissima, sed ut sola ijs carere possit, tãta est ciborũ ex herbis abundan

abundantia. In Italia pauciſſimas nouimus, fraga, tanum, ruſcum, batin marinam, batin hortenſianam, quam aliqui aſparagum gallicum uocant. Præter has paſtinacam pratenſem, lupum ſalictarium, eaq; uerius oblectamenta quàm cibos. In Aegypto nobiliſſima eſt colocaſia, quam cyamon aliqui uocant. Hanc è Nilo metunt, caule cum coctus eſt araneoſo in mandendo, thyrſo autem qui inter folia emicat ſpectabili, folijs latiſſimis, etiam ſi arboreis comparentur, ad ſimilitudinē eorum, quæ perſonata in noſtris amnibus uocamus. Adeoq; Nili ſui dotibus gaudent, ut implexis colocaſiæ folijs in uariam ſpeciem uaſorum, potare gratiſſimum habeant. Seritur iam hæc in Italia. In Ægypto proxima autoritas cichorio eſt, quam diximus intubum erraticum. Naſcitur poſt uergilias. Floret particulatim. Radix ei lenta, quare etiam ad uincula utuntur illa. Anthalium longius à flumine naſcitur, meſpili magnitudine & rotunditate, ſine nucleo, ſine cortice, folio cyperi. Mandunt igni paratum. Mandunt & œtum, cui pauca folia minimaque, uerum radix magna. Aracidna quidem & aracos cum habeant radices ramoſas ac multiplices, nec folium, nec herbam ullam, aut quicquā aliud ſupra terram habent. Reliqua uulgarium in cibo apud eos herbarum nomina cōdrylla, hypochœris, & caucalis, anthriſcum, ſcandix, quæ ab alijs tragopogon uocatur, folijs croco ſimillimis: partheniū, ſtrychnū, corchorus. Et æquinoctio naſcens aphace, acinos, quam epipetron uocant, quæ nunq; floret. At è contrario aphace ſubinde marceſcente flore emittit alium, tota hyeme totoq; uere uſque in æſtatem. Multas præterea ignobiles habent, ſed maxime celebrant cnicon Italiæ ignotam, ipſis autem oleo non cibo gratam. Hoc faciunt è ſemine eius. Differentia prima, ſylueſtris & ſatiuæ. Sylueſtrium duæ ſpecies: Vna mitior eſt, ſimili caule, tamen rigido: itaq; & colu antiquæ mulieres utebantur ex illis, quare quidam atractylida uocant. Semē eius candidum & grande, amarum. Altera hirſutior toroſiore caule, & qui penè humi ſerpat, minuto ſemine. Aculeatarum generis hæc eſt, quoniam diſtinguenda ſunt & genera. Ergo quædā herbarum ſpinoſa ſunt, quædam ſine ſpinis. Spinoſarum multæ ſpecies. In totum ſpina eſt aſparagus, ſcorpio, nullum enim folium habet. Quædam ſpinoſa foliata, ut carduus, eryngion, glycyrrhizon, & urtica. Iis enim omnibus folijs ineſt aculeata mordacitas. Aliqua & ſecundum ſpinā habent folium, ut tribulus, & ononis. Quædā in folio habent & in caule, ut phleos, quod aliqui ſtœben appellauere. Hippophyes ſpinis geniculatum. Tributa proprietas, quod & fructū ſpinoſum habet. Ex omnibus his generibus urticā maxime noſcitur, acetabulis in flore purpureā lanuginem fundentibus, ſæpe altior binis cubitis. Plures eius differētię. Sylueſtris, quā fœminā uocāt, mitior. Et in ſylueſtri quæ dicitur cania, acrior caule quoq; mordaci, fimbriatis folijs. Quæ uero etiā odorem fundit, herculanea uocatur. Semen omnibus copioſum, nigrum. Mirum, ſine ullis ſpinarum aculeis lanuginem ipſam eſſe noxiam: & tactu tantū leni pruritum, puſtulasq; confeſtim ad uſto ſimiles exiſtere. Notum eſt & remediū olei. Sed mordacitas non protinus cum ipſa herba gignitur, nec niſi ſolibus roborata. Incipiens quidē ipſa naſci uere, nō ingrato multis etiā religioſo in cibo eſt ad pellēdos totius anni morbos. Sylueſtriū quoq; radix, omnē carnem teneriorem facit ſimul cocta. Quæ innoxia eſt, morſu carens, lamium uocatur. De ſcorpione dicemus inter medicas.

De carduo, & helxine, & tribulo, & anchuſa. Cap. XVI

CArduus & folio & caule ſpinoſas lanugines habet. Item acorna, leucacāthos, chalceos, cnidos, polyacanthos, onopyxos, helxine, ſcolimos. Chamæleon, in folijs non habet aculeos. Eſt & illa differentia, quod quædam in ijs multicaulia ramoſaque ſunt, ut carduus. Vno autem caule nec ramoſum, cnidos. Quædam acumine tantum ſpinoſa ſunt, ut eryngium. Quædam ęſtate florent, ut tetralix, & helxine, Scolymus quoq; floret ſero & diu. Acorna colore tantū ruffo diſtinguitur, & pinguiore ſucco. Idem erat atractylis quoq;, niſi candidior eſſet, & niſi ſanguineum ſuccum funderet. Qua de cauſa phonos uocatur à quibuſdam, odore etiam grauis, ſero matureſcēte ſemine, nec ante autumnum, quanquàm

quanquam id de omnibus spinosis dici potest. Verum omnia hæc & semine & radice nasci possunt. Scolymus carduorũ generis ab ijs distat, quod radix eius uescendo est decocta. Mirum, quod sine interuallo tota æstate aliud floret in eo genere, aliud cõcipit, aliud parturit. Aculei arescente folio desinunt pungere. Helxine rara uisu est, neq; in omnibus terris est, radice foliosa, ex qua media ueluti malum extuberat, cõtectum sua fronde. Huius uertex summus lachrymam continet iucundi saporis, acanthicen mastichen appellatam. Et cactos quoque in Sicilia tantum nascitur, suæ proprietatis & ipsa, cuius in terra serpunt caules, è radice emissi, lato folio & spinoso. Caulesq; uocãt cactos. Nec fastidiũt in cibis inueteratos quoq;. Vnum caulem rectũ habent, quem uocant pternica, eiusdem suauitatis, sed uetustatis impatientem. Semen ei lanuginis, quem pappon uocãt: quo detracto & cortice, teneritas similis cerebro palmæ est: uocant ascaliam. Tribulus non nisi in palustribus nascitur. Dira res alibi, iuxta Nilum & Strymonem amnes excipitur in cibis, inclinatus in uadum, folio ad effigiem ulmi, pediculo longo. At in reliquo orbe genera duo, uni cicerculę folia, alteri aculeata. Hic & serius floret, magisq; septa obsidet uillarum. Semen ei rotundius, nigrum in siliqua. Alteri harenaceum. Spinosorum etiamnum aliud genus ononis. In ramis enim spinas habet apposito folio rutæ simili, toto caule foliatum in modum coronæ, sequitur à frugibus, aratro inimica, uiuaxq; præcipue. Aculeatarum caules aliquarum per terram serpunt, ut eius quam coronopum uocant. E diuerso stant anchusa inficiendo ligno cerisq; radice apta, & è mitioribus anthemis, & phyllanthes, & anemone, & aphace. Caule foliato est & crepis, & apate. Differentia foliorum & hic quæ in arboribus, breuitate pediculi ac longitudine, angustijs ipsius folij, amplitudine, angulis, incisuris, odore, flore. Diuturnior hic quibusdam per partes florentibus, ut ocimo, heliotropio, aphacæ, onocichlæ.

Differentia herbarum per folia, & quæ herbæ toto anno floreant, & de hastula regia, & pistana, & gladiolo. Cap. XVII

MVltis inter hæc æterna folia, sicut quibusdã arborũ: in primisq; heliotropio, adianto. Aliud rursus spicatarũ genus, ex quo est cynops, alopecuros, stelephuros, quã quidam ortyga uocãt, alij plantaginem, de qua plura dicemus inter medicas: thryallis. Ex ijs alopecuros spicam habet mollem & lanuginem densam, non dissimilem uulpium caudis, unde ei & nomen. Proxima est ei & stelephuros, nisi quod illa particulatim floret. Cichorion & similia, circa terrã folia habent, germinantibus ab radice post uergilias. Perdicium & aliæ gentes q̃ Ægyptij edunt: nomen dedit auis, id maxime eruẽs. Crassas, plurimasq; habet radices. Item ornithogale, caule tenero, candido, semipedali radice, bulbosa, molli, tribus aut quatuor agnatis. Coquitur in pulte. Mirũ, loton herbam & ægilopa, non nisi post annũ è semine suo nasci. Mira & anthemidis natura, quod à sũmo florere incipit, cum cæteræ oẽs quæ particulatim florent, ab ima sui parte incipiant. Notabile & in lappa quæ adhærescit, quoniã in ipsa flos nascitur, nõ euidens, sed intus occultus, & intra se germinat uelut animalia quæ in se pariũt. Item circa Opuntem opuntia est herba, etiã homini dulcis. Mirũq; è folio eius radicẽ fieri, ac sic eã nasci. Iasione unũ foliũ habet, sed ita implicatum, ut plura uideantur. Condrylla amara est, & acri in radice succo. Amara & aphace, & quæ picris nominatur, & ipsa toto anno florens: nomen ei amaritudo imposuit. Notabilis & scillæ crociq; natura, quod cum oẽs herbæ foliũ primum emittãt, mox in caulem rotundentur, in ijs caulis prior intelligitur q̃ foliũ. Et in croco quidẽ flos impellit caule: in scilla uero caulis exit, deinde flos ex eo emergit. Eadẽq; ter floret (ut diximus) tria tẽpora sationũ ostendẽs. Bulborũ generi quidã adnumerant & cypiri, hoc est, gladioli radicem. Dulcis ea est, & quæ decocta panẽ etiã gratiorẽ faciat, põderosiorẽq; simul subacta. Nõ dissimilis est & quæ thesion uocatur, gustu aspera. Cæteræ eiusdẽ generis folio differunt. Asphodelus oblongũ & angustũ habet, scilla latũ & tractabile, gladiolus simile nomini.

Aſphodelus manditur, & ſemine toſto & bulbo. Sed hoc in cinere toſto, dein ſale & oleo addito: prẹterea tuſo cũ ficis, prẹcipua uoluptate, ut uidetur Heſiodo. Tradit & ante portas uillarum ſatum, remedio eſſe contra ueneficorũ noxã. Aſphodeli mentionẽ & Homerus fecit. Radix eius napis modicis ſimilis eſt. Necq; alia numeroſior, LXXX ſimul aceruatis ſæpe bulbis. Theophraſtus & ferè Græci, princepsq; Pythagoras, caulem eius cubitalem, & ſæpe duûm cubitorum, folijs porri ſylueſtris, anthericon uocaûere: radicem uero, id eſt, bulbos, aſphodelon. Noſtri illud albucum uocant, & aſphodelum haſtulâ regiam. Ea eſt & caulis acinoſi: Eius duo genera faciunt. Albuco eſt ſcapus cubitalis, amplus, purus, leuis. De quo Mago prẹcipit, exitu menſis Martij, & initio Aprilis, cum floruerit, nondum ſemine eius intumeſcente, demetendum: findendosq; ſcapos, & quarto die in ſolem proferendos. Ita ſiccatis manipulos faciendos. Item piſtanã dicit à Græcis uocari, quam inter uluas ſagittam appellamus. Hanc ab Idibus Maij uſq; ad finem Octobris menſis decorticari, atq; leni ſole ſiccari iubet. Idem & gladiolum alterum, quem cypiron uocãt, & ipſum paluſtrem, Iulio menſe toto ſecari iubet ad radicẽ, tertioq; die in ſole ſiccari, donec candidus fiat. Quotidie aũt ante ſolem occidentem in tectum referri, quoniam paluſtribus deſectis nocturni rores noceant.

De iunco genera ſex, & de cypero, & de medicamentis eorum, & de cypiro, & odorato iunco. Cap. XVIII

SImilia præcipit & de iunco, quem mariſcon appellãt, ad texendas tegetes, & ipſum Iunio menſe eximi ad Iulium medium præcipiens. Cætera de ſiccando, eadem quæ de ulua ſuo loco diximus. Alterum genus iuncorum facit, quod marinum, & à Græcis oxyſchœnon uocari inuenio. Tria genera eius: acuti, ſterilis, quem marem, & oxyn Græci uocant: reliqua fœminini, ferentis ſemen nigrum, quem melancranin uocant. Craſſior hic & fruticoſior. Magisq; etiamnũ tertius, qui uocatur holoſchœnos. Ex his melancranis ſine alijs generibus naſcitur. Oxys autẽ & holoſchœnos eodem ceſpite. Vtiliſſimus ad uitilia holoſchœnos, quia mollis & carnoſus eſt. Fert fructum ouorum cohærentiũ modo. Naſcitur autem is, quem marem appellamus, ex ſemetipſo, cacumine in terrã defixo: melancranis autem ſuo ſemine. Alioquin omnium radices omnibus annis intermoriũtur. Vſus ad naſſas marinas, uitilium elegantiam, lucernarum lumina, præcipua medulla, amplitudine iuxta maritimas Alpes tanta, ut inciſo uentre impleant penè unciarum latitudinem, in Ægypto uero cribrorum longitudinem, nõ aliâs utiliorem. Quidam etiamnum unum genus faciunt, iunci trianguli, cyperon uocant. Multi uero non diſcernunt à cypiro uicinitate nominis. Nos diſtinguemus utrunque. Cypirus eſt gladiolus, ut diximus, radice bulboſa, laudatiſſimus in inſulis Creta, dein Naxo, & poſtea Phœnice. Cretico candor odorq; uicinus nardo, Naxio acrior, Phœnicio exiguum ſpirans, nullus Aegyptio. Nam & ibi naſcitur. Diſcutit duritias corporum. Iam enim remedia dicemus, quoniã & florum odorũq; generi eſt magnus uſus in medicina. Quod ad cypiron attinet, Apollodorum quidem ſequar, qui negabat bibendum: quanquam profeſſus efficaciſſimum eſſe aduerſus calculoſos, eo fouet. Fœminis quidem abortus facere non dubitat. Mirumq; tradit, barbaros ſuffitum huius herbæ excipientes ore, lienes conſumere: & non egredi domibus, niſi ab hoc ſuffitu. Vegetiores enim firmioresq; ſic etiam fieri. Intertriginũ & alarum uitijs, perfrictionibusq; cum oleo illitum, non dubie mederi. Cyperos iuncus eſt, qualiter diximus anguloſus, iuxta terram candidus, cacumine niger, pinguisq;. Folia ima porraceis exiliora, in cacumine minuta, inter quæ eſt ſemen. Radix oliuæ nigrẹ ſimilis, quã cum oblonga eſt, cyperida uocãt, magni in medicina uſus. Laus cypero prima ammoniaco, ſecunda Rhodio, tertia Thracio, nouiſſima Ægyptio, quod & confundit intellectum, quoniam & cypiros ibi naſcitur. Sed cyperos duriſſima uixq; ſpirãs. Cæteris odor & ipſis nardum imitans. Eſt & per ſe Indica herba, quẹ cyperis uocatur, gingiberis effigie: cõmanducata croci uim reddit. Cypero uis in medicina pſilothri Illinitur pterigijs, ulceribusq; genitalium

talium

talium,& quæ in humore sunt omnibus, sicut oris ulceribus. Radix aduersus serpentium ictus & scorpionũ præsertim, remedio est. Vuluas aperit pota. Largiori tãta uis, ut expellat eas. Vrinam ciet, & calculos, ob id utilissima hydropicis. Illinitur & ulceribus quæ serpunt, sed his præcipua quæ in stomacho sunt, ex uino uel aceto illita. Iunci radix in tribus heminis aquæ decocta ad tertias, tussi medetur. Semen tostum & in aqua potũ, sistit aluum, & fœminarũ menses, capitisq; dolores facit. At qui uocatur holoschœnos, eius quæ proxima sunt radicis, cõmanducantur aduersus araneorum morsus. Inuenio etiamnum unum iunci genus, quod euripicen uocant. Huius semine somnum allici, sed modũ seruandum ne sopor fiat. Ob id & odorati iunci medicinæ dicentur, quoniam & in Syriacœle (ut suo loco retulimus) nascitur. Laudatissimus ex Nabatęa, cognomine teuchites, proximus Babylonius, pessimus ex Africa, ac sine odore. Est autem rotundus, uinosæ mordacitatis ad linguam. Syncerus in cõfricando odorem rosæ emittit, rubentibus fragmentis. Discutit inflationes, ob id stomacho utilis, bilemq; & sanguinem reijcientibus. Singultus sedat, ructus mouet, urinam ciet, uesicæ medetur. Ad muliebres usus decoquitur. Opisthotonicis cum resina arida imponit. Excalfactoria & rosa. Vteros astringit, refrigerat. Vsus eius diuiditur in folia & flores. Capita foliorum partesq; candidæ, ungues uocantur. In flore aliud est semen, aliud capillus in capite, aliud cortex, aliud calyx. Foliũ siccatur, aut tribus modis exprimitur. Per se, cum ungues non detrahunt: ibi enim humoris plurimum. Aut cum detractis unguibus, reliqua pars aut oleo aut uino maceratur in sole uasis uitreis. Quidam & salem admiscent, & anchusam nonnulli, aut aspalathum, aut iuncum odoratum, quia talis maxime prodest uuluæ ac dysentericis. Exprimuntur eadem folia detractis unguibus, trita per linteum spissum in æreum uas, leniq; igni succus coquitur, donec fiat crassitudo mellis. Ad hoc eligi oportet odoratissima quæq; folia.

Ex rosa medicinæ, & de lilio, & de narcisso, & ex uiola, & de baccare, & combreto, & asaro. Cap. XIX

VInum quomodo fieret è rosa diximus inter genera uini. Vsus succi ad aures, oris ulcera, gingiuas, tonsillas, gargarizatus, stomachũ, uuluas, sedis uitia, capitis dolores. In febre per se, uel cum aceto ad somnos, nauseas. Folia urũtur in calliblepharum. Et siccis femina asperguntur. Epiphoras quoq; arida leniunt. Flos somnum facit. Inhibet fluxiones mulierum, maxime albas, in posca potus: & sanguinis excreationes. Stomachi quoq; dolores, quantum in uini cyathis tribus: Semen his optimum crocinum, nec anniculo uetustius, & in umbra siccatur. Nigrũ inutile. Dentium dolori illinitur. Vrinam ciet. Stomacho imponitur. Item igni sacro non ueteri. Naribus subductum caput purgat. Capita pota uentrem & sanguinẽ sistunt. Vngues rosæ epiphoris salubres sunt. Vlcera enim oculorum rosa sordescunt, prętereq; initijs epiphoræ, ita ut arida cũ pane imponatur. Folia quidem uitijs stomachi, rosionibus & uitijs uentris, & intestinorum, & præcordijs utilissima uel illita. Cibo quoq; lapathi modo condiuntur. Cauendus in his situs celeriter insidens. Et aridis & expressis aliquis usus. Diapasmata inde fiunt ad sudores coercendos, ita ut à balineis inarescãt corpori, dein frigida abluantur. Syluestris cum adipe ursino alopecias mirifice emendat. Lilij radices multis modis florem suũ nobilitauere, contra serpentium ictus ex uino potæ, & contra fungorũ uenena. Propter clauos pedũ in uino decoquũtur, triduoq; non soluuntur. Cum adipe aut oleo decoctæ, pilos quoq; adustis reddũt. E mulso potæ inutilem sanguinem cum aluo trahunt: lieniq; & ruptis uulsis prosunt, & menstruis fœminarum. In uino uero decoctæ, impositæq; cum melle neruis præcisis medentur. Lichenas & lepras, & furfures in facie emendãt. Erugãt corpora. Folia in aceto cocta, uulneribus imponuntur. Epiphoris testium, in melle cum hyoscyamo & farina tritici. Semen illinitur igni sacro: flos & folia ulcerũ uetustati. Succus q̃ flore expressus est, ab alijs mel uocatur, ab alijs syriũ, ad emolliendas uuluas sudoresq; faciendos, & suppurationes coquendas. Narcissi duo genera in usu medici recipiunt. Vnum purpureo flore, & alte-

L rum

rum herbaceum. Hunc ſtomacho inutilem, & ideo uomitorium, aluosq́ꝫ ſoluentem, neruis inimicum, caput grauantem, & à narce narciſſum dictum, non à fabuloſo puero. Vtriuſq́ꝫ radix mulſei ſaporis eſt. Ambuſtis prodeſt cum exiguo melle. Sic & uulneribus & luxatis. Panis uero cũ melle & auenæ farina. Sic & infixa corpori extrahit. In polēta tritus oleoq́ꝫ, cõtuſis medetur & lapide percuſſis. Purgat uulnera permixtus farinæ. Nigras uitiligines emaculat. Ex hoc flore fit narciſſinum oleum ad emolliendas duritias, calfacienda quæ alſerint. Auribus eſt utiliſſimus, ſed capitis dolores facit. Violæ ſyluestres ſunt & ſatiuæ. Purpureæ refrigerant. Contra inflãmationes illinuntur ſtomacho ardenti. Imponuntur & capiti in fronte. Oculorũ priuatim epiphoris, & ſede procidente uuluáue. Et contra ſuppuratiões. Crapulã & grauedines capitis impoſitis coronis olfactuúe diſcutiunt. Anginas ex aqua potæ. Id quod purpureum eſt ex ijs, comitialibus medetur, maxime pueris in aqua potũ. Semen uiolæ ſcorpionibus aduerſatur. Contrà flos albæ ſuppurata aperit. Ipſa diſcutit. Et alba aũt & lutea extenuant menſtrua, urinam cient. Minor uis eſt recentibus: Ideoq́ꝫ aridis poſt annũ utendum. Lutea dimidio cyatho in aquæ tribus, menſes trahit. Radices eius cum aceto illitæ ſedant lienem: item podagrã: oculorũ aũt inflammationes cum myrrha & croco. Folia cũ melle purgãt capitis ulcera, cũ cerato rimas ſedis, & quæ in humidis ſunt. Ex aceto uero collectiones ſanant. Baccar in medicinæ uſu aliqui ex noſtris perpenſam uocant. Auxiliatur contra ſerpentes, capitis dolores feruoresq́ꝫ. Item epiphoras. Mammis tumentibus à partu & ægilopis incipientibus & ignibus ſacris. Odor ſomnũ gignit. Radicẽ decoctã bibere ſpaſticis, euerſis, cõuulſis, ſuſpirioſis, ſalutare eſt. In tuſſi uetere radices eius tres quatuorúe decoquuntur ad tertias partes. Hæc potio mulieres ex abortu purgat. Laterũ punctiones tollit, & ueſicæ calculos. Conditur cum diapaſmate. Veſtibus odoris gratia inſeritur. Combretum quod ſimile ei diximus, tritum cum axungia, uulnera mire ſanat. Aſarum iocinerũ uitijs ſalutare eſſe traditur, uncia ſumptũ in hemina mulſi mixti. Aluum purgat ellebori modo. Hydropicis prodeſt & præcordijs uuluisq́ꝫ ac morbo regio. In muſtum ſi addatur, facit uinũ urinis ciendis. Effoditur cum folia emittit. Siccatur in umbra. Situm celerrime ſentit.

De nardo Gallico, & de croco medicinæ, & crocomagmate, & ſaliunca, & polio, & iri, & holochryſo, & chryſocome, & meliloto. Cap. XX

ET quoniam quidam, ut diximus, nardum ruſticum nominauere radicem baccaris, contexemus & Gallici nardi remedia in hunc locum dilata in peregrinis arboribus. Ergo aduerſus ſerpentes duabus drachmis in uino ſuccurrit, Inflammationibus coli, uel ex aqua, uel ex uino. Item iocineris & renum ſuffuſisq́ꝫ felle, Et hydropicis per ſe, uel cum abſinthio. Siſtit purgationum mulierum impetus. Eius uero quod phu eodẽ loco appellauimus, radix datur potui trita, uel decocta ad ſtrangulatiões, uel pectoris dolores, uel laterum. Menſes quoq́ꝫ ciet. Bibitur cum uino. Crocum melle non ſoluitur, nulloq́ꝫ dulci. Facillime aũt uino, aut aqua. Vtiliſſimũ in medicina. Adſeruatur cornea pyxide. Diſcutit inflammationes omnes quidem, ſed oculorum maxime ex ouo illitum. Vuluarũ quoq́ꝫ ſtrangulatus. Stomachi exulcerationes, pectoris & renũ, iocinerũ, pulmonũ ueſicarumq́ꝫ, peculiariter inflammationi earum uehementer utile. Item tuſſi & pleureticis. Tollit & pruritus. Vrinam ciet. Qui crocum prius biberint, crapulam nõ ſentiunt. Ebrietati eo reſiſtũt. Coronæ quoq́ꝫ ex eo mulcent ebrietatẽ. Somnũ facit. Caput leniter mouet. Venerem ſtimulat. Flos eius igni ſacro illinitur cum creta cimolia. Ipſum plurimis medicaminibus miſcetur. Collyrio uni etiã nomẽ dedit, ex eo quoq́ꝫ expreſſo unguẽto crocino, quod crocomagma appellãt. Habet ſuas utilitates cõtra ſuffuſiones oculorũ. Vrinas magis excalefacit q̃ crocũ ipſum. Optimũ quod guſtatũ ſaliuã denteſq́ꝫ inficit. Iris ruffa melior q̃ candida, infantibus eã circumligari ſalutare eſt, dentientibus præcipue & tuſſientibus, tinearumúe uitio laborãtibus inſtillari. Cæteri effectus eius nõ multũ à melle differunt. Vlcera purgat capitis pręcipue, ſuppurationes ueteres. Aluũ ſoluit duabus drachmis cum melle.

Tuſſim

Tuſſim,tormina,inflationes pota. Lienes ex aceto. Contra ſerpentium & araneorũ morſus,ex poſca ualet. Contra ſcorpiones, duarum drachmarum pondere in pane uel aqua ſumitur. Contra canũ morſus,ex oleo imponitur:Et contra perfrictiões. Sic & neruorum doloribus. Lumbis uero & coxendicibus cum reſina illinitur. Vis ei concalfactoria. Naribus ſubducta,ſternutamẽta mouet,caputꝗ purgat. Dolori capitis cũ cotoneis malis aut ſtrutheis illinitur. Crapulas quoꝗ & orthopnœas diſcutit. Vomitiões ciet,duobus obolis ſumpta. Oſſa fracta extrahit, impoſita cum melle. Ad paronychias farina eius utuntur: Cũ uino,ad clauos uel uerrucas,triduoꝗ non ſoluitur. Halitus oris cõmanducata abolet, alarumꝗ uitia. Succo duritias omnes emollit. Somnum conciliat,ſed geniturã conſumit. Sedis rimas & cõdylomata, omniaꝗ in corpore excreſcentia ſanat. Sunt qui ſylueſtrem xyrin uocent. Strumas hæc uel panos uel inguina diſcutit. Præcipitur,ut ſiniſtra manu lecta ad hos uſus ſeruetur: colligentesꝗ dicant cuius hominis utiꝗ cauſa eximant. Scelus herbariorũ aperitur in hac mentione. Partẽ eius ſeruãt,& quarundam aliarũ herbarum, ſicut plantaginis: & ſi parum mercedis tuliſſe ſe arbitrantur, rurſusꝗ opus quærunt,partem eam quam ſeruauere,eodem loco infodiunt:credo,ut uitia quæ ſanauerint,faciãt rebellare. Saliuncæ radix in uino decocta, ſiſtit uomitiones, corroborat ſtomachum.

Polio Muſæus & Heſiodus perungi iubẽt dignationis gratia,gloriæꝗ auidos polium tractare,colere. Polium contra ſerpentes ſubſternitur uel portatur. Medici in uino decoquunt recens,uel aridum,illinuntꝗ, uel ſpleneticis propinant ex aceto:Morbo regio in uino. Et hydropicis incipientibus in uino decoctum. Vulneribus quoꝗ ſic illinunt. Secundas mulierum partusꝗ emortuos repellit: Item dolores corporis: Veſicas inanit. Et epiphoris illinitur. Nec magis alia herba conuenit medicamento,quod alexipharmacon uocant. Stomacho tamen inutile eſſe, caputꝗ eo impleri, & abortum fieri poto, aliqui negant. Ad religionem addunt, ubi inuentum ſit,protinus adalligandum contra oculorum ſuffuſionem, cauendumꝗ ne terram attingat. Hi & folia eius thymo ſimilia tradunt,niſi quod molliora ſunt, & lanatiore canicie. Cum ruta ſylueſtri,& ſi teratur ex aqua cœleſti, aſpidas mitigare dicitur: & nõ ſecus atꝗ cytinus aſtringit & cohibet uulnera,prohibetꝗ ſerpere. Holochryſos medetur ſtranguriæ in uino pota,& oculorũ epiphoris illita. Cum fece uero uini cremata in polenta,lichenas emendat. Chryſocomes radix calfacit,& ſtringit. Datur potui ad iocinerum uitia: Item pulmonum. Vuluæ dolores in aqua mulſa decocta. Ciet menſtrua:& ſi cruda detur,hydropicorum aquã. Meliſſophyllo ſiue melittena ſi perungantur aluearia, non fugient apes. Nullo enim magis gaudent flore. Copia iſtius examina facillime continentur. Idem præſentiſsimum eſt contra ictus earũ, ueſparumꝗ,& araneorum,item ſcorpionum. Item contra uuluarum ſtrangulationes,addito nitro. Contra tormina, è uino. Folia eius ſtrumis illinuntur, & ſedis uitijs,cum ſale decocta. Succus fœminas purgat, & inflationes diſcutit, & ulcera ſanat. Articularios morbos ſedat,canisꝗ morſus. Prodeſt dyſentericis ueteribus & cœliacis,& orthopnoicis,lienibus, ulceribus thoracis. Caligines oculorum ſucco cum melle inungi, eximium habetur. Melilotos quoque oculis medetur cum lacte, aut cum lini ſemine. Maxillarum quoque dolores lenit: & capitis cum roſaceo:item aurium è paſſo,quæꝗ in manibus intumeſcunt,uel erumpunt. Stomachi dolores in uino decocta,uel cruda tritaꝗ. Idem effectus eſt ad uuluas. Teſtes uero & ſedem prociduam, quæꝗ ibi ſint uitia, recens ex aqua decocta, uel ex paſſo. Adiecto roſaceo illinitur ad carcinomata. Deferueſcit in uino dulci. Peculiariter & contra meliceridas efficax.

De trifolio,& thymo,& hemerocalle,& de helenio,& abrotono. Cap. XXI

TRifolium ſcio credi præualere contra ſerpentium ictus & ſcorpionũ,ex uino aut poſca,ſeminis granis uiginti potis:uel folijs,& tota herba decocta:ſerpentesꝗ nunquã in trifolio aſpici. Præterea celebratis autoribus, contra omnia uenena pro antidoto ſufficere XXV. grana eius, quod minyãthes ex eo appellauimus,tradi. Multa alia præterea in

remedijs eius adſcribi. Sed me contra ſententias eorum grauiſſimi uiri autoritas mouet. Sophocles enim poeta uenenatũ id dicit. Simus quoq; medicus decocti, aut cõtriti ſuccũ infuſum corpori, eaſdẽ uredines facere, quas ſi percuſſis à ſerpẽte imponat. Ergo nõ aliter utendum eo q̃ contra uenena cenſuerim. Fortaſſis enim & his uenenis inter ſe cõtraria ſit natura, ſicut multis alijs. Itẽ animaduerto ſemen eius cuius minima ſint folia, utile eſſe ad cuſtodiendam mulierum cutis gratiã, in facie illitum. Thymum colligi oportet in flore, & in umbra ſiccari. Duo autem ſunt genera eius, Candidum, radice lignoſa, in collibus naſcens, quod & pręfertur: Alterũ, nigrius: floriſq; nigri. Vtraq; oculorũ claritati multum conferre exiſtimantur, & in cibo, & in medicamentis. Item diutinæ tuſſi eclígmate faciles excreationes facere tum aceto & ſale. Sanguinem cõcreſcere nõ pati è melle: Longas faucium diſtillationes extrà illita cũ ſinapi, extenuare: Item ſtomachi & uentris uitia. Modice his tamen utendũ eſt, quoniã excalfaciũt, quamuis ſiſtũt aluũ: quę ſi exulcerata ſit denarij pondus in ſextarium aceti & mellis addi oportet: Item ſi lateralis dolor ſit, aut inter ſcapulas, aut in thorace. Præcordijs medentur ex aceto cũ melle: quę potio datur, & in alienatione mẽtis ac melancholicis. Datur & comitialibus, quos correptos olfactus excitat thymi. Aiunt & dormire eos oportere in molli thymo. Prodeſt & orthopnoicis & anhelationi, mulierumq; menſibus retardatis. Vel ſi emortui ſint in utero partus, decoctũ in aqua ad tertias. Et uiris uero cõtra inflatiões, cũ melle & aceto. Et ſi uenter turgeat, teſteſue aut ueſicæ dolor exigat. E uino tumores & impetus tollit impoſitũ. Item cũ aceto, callum & uerrucas. Coxendicibus imponit & articularib. morbis, & luxatis tritũ ac lanæ inſperſum ex oleo. Dãt & potionẽ articularib. morbis triũ obolorũ põdere in tribus cyathis aceti & mellis. Et in faſtidio, tritũ cũ ſale. Hemerocalles pallidũ è uiridi et molle foliũ habet, radicẽ odoratã atq; bulboſam. Quę cũ melle impoſita uentri, aquã pellit, & ſanguinẽ etiã inutilem. Folia epiphoris oculorũ, mãmarũq; poſt partũ doloríb. illinũtur. Heleniũ ab Helena, ut diximus natũ, fauere creditur formæ: cutẽ mulierũ in facie reliquoq; corpore nutrire incorruptam. Præterea putant uſu eius quandam gratiã ijs ueneremq; cõciliari. Attribuũt & hilaritatis effectũ eidem potæ in uino, eumq; quẽ habuerit nepenthes illud prædicatũ ab Homero, quod triſtitia omnis aboleatur. Eſt aũt ſucci prędulcis. Prodeſt et orthopnoicis radix eius in aqua ieiunis pota. Eſt autẽ candida intus & dulcis. Bibitur & cõtra ſerpentium ictus ex uino. Mures quoque contrita dicitur necare. Abrotonum duorum traditur generum, Campeſtre ac montanum. Hoc fœminã, illud marem intelligi uolumus. Amaritudo abſinthij in utroq;. Siculum laudatiſſimum, dein Galaticum. Vſus eſt & folijs, ſed maior ſemine ad excalfaciendũ: ideo neruis utile, tuſſi, orthopnoicis, conuulſis, ruptis, lumbis, urinæ anguſtijs. Datur bibendũ manualibus faſciculis decoctis ad tertias partes. Ex his quaternis cyathis bibitur. Datur & ſemen tuſum in aqua drachmæ pondere. Prodeſt & uuluæ. Concoquit panos cũ farina hordeacea, & oculorũ inflammationibus illinitur, cotoneo malo cõcocto. Serpentes fugat. Contra ictus earũ bibitur cum uino, illiniturq;. Efficaciſſimum contra ea, quorum ueneno tremores & frigus accidunt, ut ſcorpionum & phalangiorũ: & contra uenena alia pota prodeſt, & quoquo modo algentibus, & ad extrahenda ea quæ inhærẽt corporibus. Pellit & interaneorum mala. Ramo eius ſi ſubijciatur puluino, uenerem ſtimulari aiunt: efficaciſſimamq; eſſe herbam contra omnia ueneficia, quibus coitus inhibeatur.

Ex leucanthemo & ſampſucho medicinæ Cap. XXII

LEucanthemum ſuſpirioſis medetur, duabus partibus aceti permixtũ. Sampſuchum ſiue amaracum, in Cypro laudatiſſimum & odoratiſsimum, ſcorpionibus aduerſatur, ex aceto ac ſale illitum. Menſtruis quoq; multũ confert impoſitum. Minor eſt eidem poto uis. Cohibet & oculorum epiphoras cum polenta. Succus decocti tormina diſcutit. Et urinis & hydropicis utile. Mouet & aridum ſternutamẽta. Fit ex eo oleum, quod ſampſuchinum uocatur aut amaracinũ, ad excalefaciendos emolliendoſq; neruos: & uuluas

cale

calefacit. Et folia ſuggillatis cum melle, & luxatis cum cera proſunt.

De anemona medicinæ. Cap. XXIII

ANemonas coronarias tantum diximus: Nunc reddemus & medicas. Sunt qui phenion uocent. Duo eius genera, Syluestris prima, altera in cultis naſcens, utraq; ſabuloſis. Huiusq; plures ſpecies. Aut enim phœniceũ florem habet, quæ & copioſiſſima eſt, aut purpureũ, aut lacteũ. Harum triũ folia apio ſimilia ſunt. Nec temere ſemipedem altitudine excedunt, cacumine aſparagi. Flos nunq; ſe aperit niſi uento ſpirante, unde & nomen accepit. Syluestri amplitudo maior, latioribusq; folijs, flore phœniceo. Hanc, errore ducti, argemonẽ putãt multi: alij rurſus papauer, quod rhœan appellauimus. Sed diſtinctio magna, q utraq; hęc poſtea floret. Nec aut ſuccũ illarũ anemonę reddũt, aut calyces habent, nec niſi aſparagi cacumen. Proſunt anemonæ capitis doloribus & inflãmationibus, uuluis mulierũ, lacti quoq;. Et menſtrua cient cũ ptiſana ſumptæ, aut uellere appoſitæ. Radix cõmanducata pituitam trahit, dentes ſanat, decocta oculorũ epiphoras. Magi multum quidem ijs tribuêre, quamprimũ aſpiciatur eo anno tolli iubentes: diciq;, colligi eas tertianis & quartanis remedio. Poſtea alligari florem panno roſeo, & in umbra aſſeruari, ita cum opus ſit adalligari. Quæ ex his phœniceum florem habet, radice cõtrita, cuicunq; animaliũ impoſita, ulcus facit ſeptica ui. Et ideo expurgandis ulceribus adhibetur.

Ex œnanthe medicinæ. Cap. XXIIII

OEnanthe herba naſcitur in petris, folio paſtinacæ, radice magna, numeroſa. Caulis eius & folia cum melle ac uino nigro pota, facilitatem pariendi præſtãt, ſecundasq; purgant. Tuſſim è melle tollunt: urinam cient. Radix & ueſicæ uitijs medetur.

De heliochryſo medicinæ. Cap. XXV

HEliochryſum, quod alij chryſanthemon uocãt, ramulos habet candidos, folia ſubalbida, abrotono ſimilia: ad ſolis repercuſſum, aureæ lucis in orbẽ ueluti corymbis dependentibus, q nunq; marceſcũt. Qua de cauſa deos coronant illo: quod diligẽtiſſime ſeruauit Ptolemæus rex Aegypti. Naſcitur in frutectis. Ciet urinas è uino pota, & mẽſes. Duritias & inflãmationes diſcutit. Ambuſtis cum melle imponitur. Contra ſerpentium ictus & lumborum uitia bibitur. Sanguinem concretum uentris aut ueſicæ abſumit cum mulſo. Folia eius triũ obolorũ pondere ſiſtunt profluuia mulierũ in uino albo. Veſtes tuetur odore nõ ineleganti.

Ex hyacintho medicinæ, & lychnide. Cap. XXVI

HYacinthus in Gallia eximie prouenit. Hoc ibi pro cocco hyſginum tingitur. Radix eſt bulbacea, mangonicis uenalitijs pulchre nota: quę è uino dulci illita, pubertatem coercet, & non patitur erumpere. Torminibus & araneorũ morſibus reſiſtit. Vrinam impellit. Contra ſerpentes & ſcorpiones, morbũq; regiũ, ſemen eius cum abrotono datur.

Lychnis quoq; flãmea illa aduerſus ſerpentes, ſcorpiones, crabrones, ſimiliaq; bibitur è uino, ſemine trito. Syluestris eadẽ ſtomacho inutilis. Aluũ ſoluit. Ad detrahendã bilem efficaciſſima duabus drachmis. Scorpionibus adeo contraria, ut omnino uiſa ea torpeſcant. Radicem eius Aſiani boliten uocant: qua alligata oculo, albugines tolli dicuntur.

Ex uincaperuinca medicinæ, ruſco, bati, & acino. Cap. XXVII

ET uincaperuinca, ſiue chamædaphne, arida tuſa hydropicis datur in aqua, cochleari menſura, celerrimeq; reddũt aquã. Eadẽ decocta in cinere, ſparſa uino, tumores ſiccat. Aurib. ſucco medetur. Aluinis impoſita multũ prodeſſe dicit. Ruſci radix decocta, bibitur alternis dieb. in calculorũ ualetudine, & tortuoſiore urina, uel cruẽta. Radicẽ pridie erui oportet, poſtero mane decoqui. ex ea ſextariũ uini cyathis duobus miſceri. Sũt qui & crudã radicẽ tritã ex aqua bibãt: & in totũ ad uirilia, cauliculis eius in uino & aceto tritis, nihil utilius putãt. Batis quoq; aluũ mollit. Illinitur podagricis toſta & cõtuſa. Acinon & coronarũ cauſa & ciborũ Aegyptij ſerũt. Eademq; erat quę ocimũ, niſi hirſutior ramis ac folijs eſſet, & admodũ odorata. Ciet mẽſes & urinas. Ex colocaſia medicinæ. Ca. XXVIII

Colocaſia Glaucias acria corporis leniri putauit, & ſtomachum iuuari.

Ex anthalio medicinæ. Cap. xxix

ANthalĳ,quod Ægyptĳ edunt, nullum alium reperi uſum. Eſt & herba anthyllon, quam alĳ anticellion uocant, duorum generum,folĳs & ramis lenticulæ ſimilis,palmi altitudine, ſabuloſis apricis naſcens, ſubſalſa guſtanti. Altera chamæpityi ſimilis,breuior & hirſutior,purpurei floris, odore grauis, in ſaxoſis naſcens. Prior uuluis aptiſsima, & ex roſaceo ac lacte impoſita & uulneribus. Bibitur in ſtranguria renũq; doloribus, tribus drachmis. Altera bibitur in duritia uuluarũ, & in torminibus, & in comitiali morbo, cum melle & aceto,quatuor drachmis.

De parthenio medicinæ. Cap. xxx

PArthenium,alĳ leucanthen, alĳ amaracum uocant. Celſus apud nos, perdicium & muralium. Naſcitur in hortorũ ſepibus,flore albo,odore mali,ſapore amaro. Ad inſidendum decoctæ in duritia uuluarum,& inflãmationibus. Siccatum, cum melle,& aceto impoſitũ,bilem trahit atram. Ob hoc cõtra uertigines utilis,& calculoſis. Illinitur & ſacro igni:item ſtrumis, cum axungia inueterata. Magi contra tertianas ſiniſtra manu euelli eam iubent,diciq; cuius cauſa uellatur,nec reſpicere. Dein eius foliũ ægri linguæ ſubĳcere,ut mox in cyatho aquæ deuoretur.

De ſtrychno medicinæ. Cap. xxxi

STrychno,quam quidam trychnon ſcripſere,utinam nec coronarĳ in Ægypto uterentur,quos inuitat ederæ florum ſimilitudo, in duobus eius generibus. Quorũ alterum, cui acini coccinei, granoſi folliculi,halicacabum uocãt,& alĳ callion. Noſtri autem ueſicariam,quoniam ueſicæ & calculis proſit. Frutex eſt ſurculoſus uerius quàm herba,folliculis magnis latiſq;,& turbinatis,grandi intus acino,qui matureſcit Nouembri menſe. Tertio folia ſunt ocimi, minime diligenter demonſtranda, remedia non uenena tractanti: quippe inſaniam facit paruo quoque ſucco. Quanquam & Græci autores in iocum uertere. Drachmæ enim pondere luſum pudoris gigni dixerunt, ſpecies uanas imagineſq; conſpicuas obuerſari demonſtrantes. Duplicatum hunc modum, legitimam inſaniam facere. Quicquid uero adĳciatur ponderi,repræſentari mortem. Hoc eſt uenenũ, quod innocẽtiſſimi autores ſimpliciter dorycnion appellauere,ab eo,quod cuſpides in prælĳs tingerentur illo paſſim naſcente. Qui parcius ſpectauerãt,manicon cognominauere: qui nequiter occultabant,erythron, aut neurida:ut nonnulli, periſſon:ne cauendi quidem cauſa curioſius dicendum. Quin & alterum genus, quod halicacabon uocant,ſoporiferum eſt, atque etiam opio uelocius ad mortem:ab alĳs morion,ab alĳs moly appellatum. Laudatum uero à Diocle & Euenore, à Timariſto quidem etiam carmine,mira obliuione innocentiæ: quippe præſentaneũ remedium ad dentium mobiles firmandos, ſi colluerentur: halicacabo uni exceptionẽ addidere, ne diutius id fieret. Delirationẽ enim gigni eo. Nec demonſtranda remedia, quorum medicina maioris mali periculum afferat. Commendatur & in cibis tertiũ genus,licet præferatur hortenſis ſaporibus. Et nihil eſſe corporis malorum,cui nõ ſalutare ſit ſtrychnos, Xenocrates prædicat. Non tamen auxilia eorũ tanti ſunt,ut uel profutura de ĳs cõmemorare fas putem,præſertim tanta copia innoxiorum medicaminũ. Halicacabi radicẽ bibunt qui ſunt uaticinandi callentes,quod furere ad confirmandas ſuperſtitiones aſpici ſe uolunt. Remedio eſt (id enim libentius retulerim) aqua copioſa mulſa calida potui data. Nec illud præteribo, aſpidũ naturæ halicacabum in tantum aduerſam,ut radice eius propius admota ſoporetur illa ſopore enecãs uis earũ. Ergo trita ex oleo percuſsis auxiliatur.

De corchoro & cnico Cap. xxxii

COrchorum Alexandrini cibi herba eſt,conuolutis folĳs ad ſimilitudinẽ mori. Præcordĳs,ut ferunt,utilis,alopecĳſq; & lentigini. Boum quoque ſcabiem celerrime ſanari ea inuenio, Apud Nicandrum quidem & ſerpentiũ morſus,antequam floreat. Nec de cnico ſiue atractylide uerboſius dici par eſſet, Aegyptia herba, ni magnũ contra uenenata animalia pręberet auxilium, Item aduerſus fungos. Conſtat à ſcorpione percuſſos, quandiu teneant eam herbam,non ſentire cruciatum.

De perſoluta. Cap. XXXIII

ET perſolutam Aegyptus in hortis ſerit, coronarum gratia. Duo genera eius, fœmina ac mas. Vtraq; ſubdita uenerem inhiberi, uirorum maxime, tradunt.

De menſuris & ponderibus. Cap. XXXIIII

ET quoniam in menſuris quoq; ac ponderibus, crebro Græcis nominibus utendum eſt, interpretationem eorũ ſemel in hoc loco ponemus. Drachma Attica (ferè enim Attica obſeruatione medici utũtur) denarij argentei habet pondus. Eademq; ſex obolos pondere efficit. Obolus x. chalcos. Cyathus pendet per ſe drachmas x. Cum acetabuli menſura dicitur, ſignificat heminæ quartam partem, id eſt, drachmas XV. Mna quam noſtri minam uocant, pendet drachmas Atticas centum.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXII.

PROOEMIVM.

OMPLESSE poterant miraculũ ſui natura atq; tellus, reputantium uel prioris tantũ uoluminis dotes, totq; genera herbarum, utilitatibus hominum, aut uoluptatibus genita. Sed quanto plura reſtant, quantoq; mirabiliora inuentu? Illa enim maiore parte cibi aut odoris decoriſúe commendatio ad numeroſa experimenta duxit: Reliquarum potentia approbat, nihil à rerum natura ſine aliqua occultiore cauſa gigni.

De gentibus, herbis formæ gratia utentibus Caput I

EQuidem & formæ gratia rituſq; perpetui, in corporibus ſuis aliquas exterarũ gentium uti herbis quibuſdam, aduerto animũ. Illinunt certe alijs aliæ faciem in populis Barbarorum fœminæ, mareſq; etiam apud Dacos & Sarmatas corpora ſua inſcribunt. Simile plantagini glaſtum in Gallia uocatur: quo Britannorum coniuges nuruſq; toto corpore oblitæ, quibuſdam in ſacris & nudæ incedunt, Aethiopum colorem imitantes.

Quod herbis ueſtes inficiantur. Cap. II

IAm uero inſici ueſtes ſcimus admirabili fuco. Atq; ut ſileamus, Galatiæ, Africę, Luſitaniæ granis, coccum Imperatorijs dicatum paludamentis, tranſalpina Gallia herbis tyrium atque conchylium tingit, omneiſq; alios colores. Nec quærit in profundis murices, ſeſeq; obijciendo eſcam, dum præripit beluis marinis, intacta etiam ancoris ſcrutatur uada, ut inueniat per quod facilius matrona adultero placeat, corruptor inſidietur nuptæ. Stans & in ſicco carpit, quo frugi mũdos exſculpat. His alioqui fulgẽtibus inſtrui poterat luxuria, certe innocentius. Nunc propoſitum iſta conſectari non eſt, nec cõmittemus, ut ſubijciendo utiliora, luxuriam uilitate circumſcribamus, dicturi & aliâs herbis tingi lapides parieteſq; pingi. Nec tingendi tamen rationem omiſiſſemus, ſi unquam ea liberalium artium fuiſſet. Interim fortius augetur autoritas: quæ quanta debeatur etiam ſurdis, hoc eſt, ignobilibus herbis perhibebitur. Siquidem autores imperij Ro. cõditoreſq; immenſum quiddam & hinc ſumpſere, quoniam non aliunde ſagmina in remedijs publicis fuere, & in ſacris legationibuſq; uerbenę. Certe utroq; nomine idem ſignificatur, hoc eſt, gramen ex arce cum ſua terra euulſum: ac ſemper & legati cum ad hoſtes clarigatumq; mitterentur, id eſt, res raptas clare repetitum, unus utiq; Verbenarius uocabatur.

De corona graminea. Cap. III

COrona quidem nulla fuit graminea nobilior, in maieſtate populi terrarũ principis, præmijſq; gloriæ. Gemmatæ & aureæ, uallares, murales, roſtratæ, ciuicæ, triumphales, poſt hanc fuere ſuntqúe cunctæ magno interuallo, magnaq; differentia. Cæte-

ras omnes singuli,& duces ipsi,imperatoresq; militibus,aut aliquando collegis dedere:

De raritate eius. Cap. IIII

DEcreuit in triumphis senatus, cura belli solutus , & populus ociosus: graminea nunquam nisi in desperatione suprema cõtigit ulli,nisi ab uniuerso exercitu seruato decreta.Cæteras imperatores dedere,hãc solã miles imperatori.Eadẽ uocatur obsidionalis, liberatis obsidione abominãdoq; exitio totis castris.Quod si ciuicæ honos uno aliquo ac uel humillimo ciue seruato,pręclarus sacerq; habetur,quid tandẽ existimari debet,unius uirtute seruatus uniuersus exercitus.Dabatur hæc uiridi è gramine,decerpto inde ubi obsessos seruasset aliquis.Nanq; summũ apud antiquos signũ uictoriæ erat, herbã porrigere uictos,hoc est, terra & altrice ipsa humo, & humatione etiam cedere: quẽ morẽ etiam nunc durare apud Germanos scio.

Qui soli corona ea donati. Cap. V

DOnatus est ea L.Siccius Dentatus semel, cũ ciuicas quatuordecim meruisset,depugnassetq; cxx.prælijs semper uictor.Tanto rarius est seruatorem unum à seruatis donari.Quidam imperatores & sæpius donati sunt, ueluti P.Decius Mus,Tribunus militum ab exercitu,altera ab his,qui in præsidio obsessi fuerant,quãta esset eius honoris autoritas,confessus religione: siquidem donatus bouem album Marti immolauit,& c.fuluos,qui ei uirtutis causa dati fuerant simul ab obsessis.Hic Decius postea se consul,Imperioso collega,pro uictoria deuouit.Data est & à senatu populoq; Romano,qua claritate nihil equidem in rebus humanis sublimius duco , Fabio illi , qui rem omnem Romanam restituit non pugnando. Nec data cum magistrum equitum & exercitum eius seruasset: tunc satius fuit nomine nouo coronari , appellatum patrem ab his quos seruauerat : sed quo dictum est consensu honoratus est,Annibale ex Italia pulso. Quæ corona adhuc sola ipsius imperij manibus imposita est,& quod peculiare ei est,sola à tota Italia data.

Qui solus centurio coronatus. Cap. VI

PRæter hos contigit eius coronæ honos M.Calphurnio Flammæ, Tribuno militum in Sicilia : Centurioni uero uni ad hoc tempus Cn. Petreio Atinati,Cimbrico bello. Primum pilum is capessens sub Catulo, exclusam ab hoc legionem suã hortatus, Tribunum suum dubitantem per castra hostium erumpere interfecit,legionemq; eduxit. Inuenio apud autores, eundem præter hunc honorem , astantibus Mario & Catulo coss. prætextatum immolasse ad tibicinẽ foculo posito. Scripsit & Sylla dictator, ab exercitu se quoq; donatũ apud Nolam,legatum bello Marsico.Idq; etiam in uilla sua Tusculana quæ fuit postea Ciceronis,pinxit . Quod si uerum est, hoc execrabiliorem eum dixerim, quandoquidem eam capiti suo proscriptione ipse detraxit, tanto paucioribus ciuium seruatis,quàm postea occisis.Addat etiam num huic gloriæ superbum cognomen Felicem, ipse tamen obsessis in toto orbe proscriptis,hac corona Sertorio cessit.Æmilianum quoque Scipionem Varro autor est donatum obsidionali in Africa,Manlio cos. tribus cohortibus seruatis , totidemq; ad seruandas eas eductis : quod & statuæ eius in foro suo diuus Augustus adscripsit.Ipsum Augustum cum M.Cicerone filio consulem idibus Septembribus senatus obsidionali donauit.Adeo ciuica non satis uidebatur.Nec præterea quemquam hac inuenimus donatum. Nullæ ergo herbæ fuere certæ in hoc honore: sed quæcunq; fuerant in periculi sede,quamuis ignobiles ignotæq;,honorem nobilem faciebant: Quod latere apud nos minus quidem miror,cernens negligi ea quoq;,quæ ad ualetudinem conseruandam , cruciatusq; corporis propulsandos,& mortem arcendam pertinent.Sed quis non mores iure castiget? Addidere uiuendi pretio delitiæ, luxusq;.Nunq; fuit cupido uitæ maior , nec minor cura . Aliorum hanc operæ credimus , ac ne mandato quidem nostro alios id agere , medicisq; prouisum esse . Proh , bonis ipsi fruimur uoluptatis,& (quo nihil equidem probrosius duco)uiuimus aliena fiducia.Imò uero plerisq; ultro etiam irrisui sumus ista commentantes,atq; friuoli operis arguimur. Magna quanquam immensi laboris, solatia sperni cum rerum natura , quam certe non defuisse nobis doce

docebimus,& inuisis quoque herbis inseruisse remedia. Quippe cum medicinas dederit etiam aculeatis. Hæc enim proxime restant ex his,quas priori libro nominauimus,in quibus ipsis prouidentiam naturæ satis admirari amplectiq; nõ est. Dederat quas diximus molles,cibisq; gratas. Pinxerat remedia in floribus,uisuq; ipso animos inuitauerat,etiam delicijs auxilia permiscens. Inde excogitauit aliquas aspectu hispidas,tactu truces,ut tantum non uocem ipsius fingentis illas, rationemq; reddentis exaudire uideamur, ne se depascat auida quadrupes,ne procaces manus rapiant,ne neglectu uestigia obterãt, ne insidens ales infringat: his muniendo aculeis telisq; armando, remedijs ut tuta ac salua sint. Ita hoc quoque quod in ijs odimus,hominum causa excogitatum est.

Medicinæ ex reliquis ornamentis,& erynge. Cap. VII

ET clara in primis aculeatarum erynge est,siue eryngion, cõtra serpentes & uenenata omnia nascens. Aduersus ictus morsusq;,radix eius bibitur drachmæ pondere in uino: aut si plerunq; tales iniurias cõitatur & febris,ex aqua. Illinitur plagis, peculiariter efficax contra chersydros ac ranas. Omnibus uero contra toxica & aconita efficaciorẽ Heraclides medicus,in iure anseris decoctã,arbitratur. Apollodorus aduersus toxica cum rana decoquit,cæteri in aqua. Ipsa dura,fruticosa,spinosis folijs,caule geniculato,cubitali,& maiore aliquando,alia albicans, alia nigra,radice odorata,& satiua quidem est. Sed sponte nascitur in asperis & saxosis,& in littoribus maris,durior,nigriorq;,folio apij.

De herba quam centum capita uocant. Cap. VIII

EX his candidam nostri centũ capita uocãt. Omnes eiusdem effectus,caule & radice in cibos Græcorũ receptis utroq; modo, siue coquere libeat,siue cruda uesci. Portentosum est quod de ea traditur. Radicẽ eius alterutrius sexus similitudinem referre, raram inuentu,sed si uiris cõtigerit mas,amabiles fieri. Ob hoc & Phaonem Lesbium dilectum à Sappho. Multæ circa hoc non magorum solum uanitates,sed etiam Pythagoricorum. Sed in medico usu præter supra dicta auxiliatur inflationibus, torminibus, cordis uitijs, stomacho,iocineri,præcordijs in aqua mulsa,lieni in posca. Item ex mulsa renibus, stranguriæ,opisthotonicis,spasmis,lumbis,hydropicis,comitialibus,mulierum mensibus, siue subsidant,siue abundent,uuluarumq; omnibus uitijs. Extrahit infixa corpori cum melle. Strumas,parotidas,panos,recedentes ab ossibus carnes sanat cũ axungia salsa,& cerato, item fracturas. Crapulã præsumpta arcet, aluũ sistit. Aliqui è nostris sub solstitio colligi eã iussere. Ex aqua cœlesti imponi omĩbus ceruicis uitijs. Oculorũ quoq; albugines sanare adalligatam tradiderunt.

De acano & glycyrrhiza Cap. IX

SVnt qui & acanon eryngio ascribant,spinosam breuemq;,ac latam herbam, spinisq; latioribus. Hanc impositã,sanguinẽ mire sistere. Alij eryngen falso eandẽ putauerunt esse & glycyrrhizam,quare subiungi eã protinus refert. Et ipsa sine dubio inter aculeatas est,folijs echinatis,pinguibus,tactuq; gummosis,fruticosa,binum cubitorum altitudine, flore hyacinthi,fructu pilularum platani magnitudinis. Præstantissima in Cilicia,Ponto secunda,radice dulci,& hac tantũ in usu. Capitur ea uergiliarũ occasu,longa ceu uiti,coloris buxei. Meliorq; nigra,quæq; lenta,q̃ quę fragilis. Vsus in subditis decocta ad tertias, cætero ad mellis crassitudinẽ,aliquando & tusæ,quo genere & uulnerib. imponitur & faucium uitijs omnibus. Itẽ uoci utilissimo succo,sic ut spissatus est linguæ subdito. Itẽ thoraci,iocineri. Hac diximus sitim famemq; sedari. Ob id quidã adipson appellauere eam, & hydropicis dedere ne sitirent. Ideo & cõmanducata stomatice est,& ulceribus oris insper sa sæpe,& pterygijs. Sanat & uesicæ scabiẽ,renũ dolores,cõdylomata, ulcera genitalium. Dedere eam quidam potui in quartanis,drachmarũ duarum pondere,& pipere,hemina aquæ. Cõmanducata sanguinẽ ex uulnere sistit. Sunt qui & calculos ea pelli tradiderunt.

De tribulo & generibus eius,& medicinis. Cap. X

TRibuli unum genus in hortis nascitur, alterũ in fluminibus tantũ. Succus ex his colligitur ad oculorum medicinas. Est enim refrigerantis naturæ, & ideo utilis contra

inflam

inflammationes collectionesq;. Vlcera per ſe erumpentia, & præcipue in ore, cum melle ſanat: Item tonſillas. Potus calculos frangit. Thraces, qui ad Strymona habitant, folijs tribuli equos ſaginant. Ipſi nucleo uiuunt, panem facientes prędulcem, & qui cõtrahat uentrem. Radix caſte pureq; collecta, diſcutit ſtrumas. Semen adalligatum, uaricum dolores ſedat: Tritum uero & in aquam ſparſum, pulices necat.

De ſtœbe, & medicinis eius. Cap. XI

STœbe, quam aliqui phleon uocãt, decocta in uino, præcipue auribus purulẽtis medetur: Item oculis ictu cruentatis: Hemorrhagiæ quoq; & dyſenteriæ infuſa.

De hippophye & hippope, & medicinis earum Cap. XII

HIppophyes in ſabuloſis maritimiſq; naſcitur, ſpinis albis. Ederæ modo racemoſa eſt, cãdidis & ex parte rubentibus acinis. Radix ſucco madet, qui aut per ſe cõditur, aut paſtillis farinæ. Hæc bilem detrahit obolo ponderis, ſaluberrime cum mulſo. Eſt altera hippope, ſine caule, ſine flore, folijs tantum minutis. Huius quoq; ſuccus hydropicis mire prodeſt. Debent accommodatæ eſſe equorum naturæ, neq; ex alia cauſa nomen accepiſſe. Quippe quædam animalium remedijs naſcuntur, locupleti diuinitate ad gerenda præſidia: ut non ſit mirari ſatis ingenium eius, diſponentis auxilium in genera, in cauſas, in tempora, ut alijs proſit, atq; alijs horis, dieſq; nullus prope ſine præſidijs reperiatur.

De urtica & medicinis eius. Cap. XIII

VRtica quid eſſe inuiſius poteſt? At illa præter oleum, quod in Ægypto ex ea fieri diximus, uel plurimis ſcatet remedijs. Semen eius cicutę contrarium eſſe Nicander affirmat. Item fungis & argento uiuo. Apollodorus & ſalamandris cum iure decoctæ teſtudinis. Item aduerſari hyoſcyamo, & ſerpẽtibus, & ſcorpionibus. Quin illa ipſa amaritudo mordax, uuas in ore, procidenteſq; uuluas, & infantium ſedes, tactu reſilire cogit. Lethargicos expergiſci tactis cruribus, magiſq; fronte. Eadem canis morſibus addito ſale medetur. Sanguinem trita naribus indita ſiſtit, & magis radice. Carcinomata & ſordida ulcera, ſale admixto: itẽ luxata ſanat, & pannos, parotidas, carneſq; ab oſſibus recedẽtes. Semen potum cum ſapa, uuluas ſtrãgulantes aperit, & profluuia nariũ ſiſtit impoſitum. Vomitiones, in aqua mulſa ſumptũ à cœna faciles præſtat, duobus obolis: Vno autem, in uino poto laſſitudines recreat. Vuluæ uitijs toſtum, acetabuli menſura: potum in ſapa reſiſtit ſtomachi inflationibus. Orthopnoicis prodeſt cũ melle, & thoracẽ purgat eodẽ ecligmate. Et lateri medetur cum ſemine lini: Addunt hyſſopum & piperis aliquid. Illinitur lieni. Difficilem uentrem toſtum cibo emollit. Hippocrates uuluam purgari poto eo pronunciat. Dolore leuari toſto acetabuli mẽſura dulci poto, & impoſito cum ſucco maluæ. Inteſtinorum animalia pelli cum hydromelite & ſale. Defluuia capitis, ſemine illito cohoneſtari. Articularibus morbis & podagricis plurimi cũ oleo uetere, aut folia cum urſino adipe trita imponunt. Ad eadem radix tuſa cum aceto, non minus utilis: Item lieni. Et cocta in uino diſcutit panos, cum axungia uetere ſalſa. Eadem pſilothrum eſt ſicca.

Condidit laudes eius Phanias phyſicus, utiliſſimã cibis coctam cõditãue profeſſus arteriæ, tuſſi, uẽtris diſtillationi, ſtomacho, panis, parotidibus, pernionibus: cũ oleo ſudorẽ, coctã cum conchulis ciere aluum, cum ptiſana pectus purgare, mulierumq; menſes: cum ſale ulcera quæ ſerpũt cohibere. Succus quoq; in uſu eſt. Expreſſus illituſq; fronti, ſanguinem narium ſiſtit: potus urinam ciet, calculos rumpit, uuã gargarizatus reprimit. Semen colligi meſſibus oportet. Alexandrinũ maxime laudatur ad omnia hæc. Et mitiores quidem teneręq; efficaces. Sed præcipue ſylueſtris illa, & amplius lepras è facie tollit, in uino pota. Si quadrupes fœtum non admittat, urtica naturam fricandam monſtrant.

De lamio, & medicinis eius Cap. XIIII

EA quoque num, quam lamium inter genera earum appellauimus, mitiſſima, & folijs non mordentibus, medetur cum mica ſalis contuſis incuſſiſque, inuſtis, & ſtrumis, tumoribus, podagris, uulneribus. Album habet in medio folio, quod ignibus ſacris

medetur

medetur. Quidam è nostris tempore discreuere genera. Autumnalis urticæ radice alligata in tertianis, ita ut ægri nuncupentur cum eruitur ea radix, & dicatur quæ, & cui, & quorum filio eximatur, liberari morbo tradiderunt. Hoc idem cõtra quartanas pollere. Iidem urticæ radice addito sale, infixa corpori extrahi. Folijs cum axungia strumas discuti: uel si suppurauerint, erodi complerique.

De scorpione, generibusque, ac medicinis eius. Cap. XV

EX argumento nomen accepit scorpius herba. Semen enim habet ad similitudinem caudæ scorpionis, folia pauca. Valet & aduersus animal nominis sui. Est & alia eiusdẽ nominis effectusque sine folijs, asparagi caule, in cacumine aculeũ habens, & inde nomen.

De leucacantha, & medicinis eius. Cap. XVI

LEucacanthã alij phyllon, alij ischiada, alij polygonaton appellant, radice cyperi, quæ commanducata dentium dolorem sedat. Item laterum & lumborũ, ut Hicesius tradit, semine poto drachmis octo, aut succo. Eademque ruptis conuulsis medetur.

De helxine, perdicio, parthenio, siderite, & medicinis eius. Cap. XVII

HElxinem aliqui perdicium uocant, quoniã perdices ea præcipue uescantur. Alij sideritin, nonnulli partheniũ. Folia habet mixtæ similitudinis plantagini & marrubio, cauliculos densos, leuiter rubentes, semina in capitibus lappaceis adhærentia uestibus, unde & helxinem dictã uolũt. Sed nos qualis uera esset helxine, diximus priori libro. Hæc aũt inficit lanas, sanat ignes sacros & tumores, collectiõesque omnes, & adusta. Panos succus eius cũ psimmythio. Ignes sacros, tumores, collectionesque, & guttura incipientia turgescere. Item ueterẽ tussim cyatho hausto. Et omnia in humido. Sicut tonsillas & uarices cum rosaceo. Imponitur & podagris cum caprino seuo ceraque Cypria. Perdiciũ siue partheniũ (nam sideritis alia est) à nostris herba urceolaris uocatur, ab alijs astericũ, folio similis ocimo, nigrior tantum, nascens in tegulis, parietinisque. Medetur cum mica salis trita ijsdem omnibus quibus lamium, & eodem modo. Item uomicæ calefacto succo pota. Et contra ulcera, rupta, lapsusque & præcipitia, aut uehiculorum euersiones singularis. Vernula charus Pericli Atheniensium principi, cũ is in arce templũ ædificaret, repsissetque super altitudinẽ fastigij, & inde cecidisset, hac herba dicitur sanatus, monstrata Pericli somnio à Minerua. Quare partheniũ uocari cœpta est, assignaturque ei deæ. Hic est uernula cuius effigies ex ære fusa est, & nobilis ille Splanchnoptes.

De chamæleone, generibusque, & medicinis eius. Cap. XVIII

CHamæleonem aliqui ixiam uocant. Duo genera eius. Candidior asperiora folia habet, serpit in terra echini modo spinas erigẽs, radice dulci, odore grauissimo. Quibusdam in locis uiscũ gignit album sub alis foliorum, maxime circa canis ortum, quomodo thura nasci dicuntur, unde & ixia appellatur. Hoc ut mastiche utuntur mulieres. Quare & chamæleon uocetur, uarietate foliorum euenit. Mutat enim cum terra colores, hic niger, illic uiridis, aliubi cyaneus, aliubi croceus, atque alijs coloribus. Ex his candidus hydropicos sanat succo radicis decoctæ. Bibitur drachma in passo. Pellit & interaneorũ animalia acetabuli mensura succi eiusdem in uino austero cum origani scopis. Facit ad difficultatem urinæ. Hic succus occidit canes suesque in polenta. Addita aqua & oleo contrahit in se mures ac necat, nisi protinus aquã sorbeant. Radicem eius aliqui concisam seruari iubent funiculis pendentem, decoquuntque in cibo contra fluxiones, quas Græci rheumatismos uocant. Ex nigris aliqui marem dixere, cui flos purpureus esset, & fœminam cui uiolaceus. Vno nascuntur caule cubitali, crassitudine digitali. Radicibus earũ lichenes curantur, cum sulphure & bitumine unà coctis, Commanducatis uero dentes mobiles, aut in aceto decoctis. Succo scabiem etiam quadrupedum sanant. Et ricinos canũ necant, Iuuencas quoque anginæ modo. Quare à quibusdam ulophonon uocatur, & cynozolon, propter grauitatem odoris. Ferunt & hæc uiscum ulceribus utilissimum. Omniũ autem generum earum radices, scorpionibus aduersantur.

De coro

De coronopo, & medicinis eius. Cap. XIX

COronopus oblonga herba eſt cum fiſſuris. Seritur interim, quoniam radix cœliacis præclare facit in cinere toſta.

De anchuſa, & pſeudanchuſa, & medicinis earum. Cap. XX

ET anchuſæ radix in uſu eſt, digitali craſſitudine. Finditur papyri modo, manusq́ inficit ſanguineo colore, pręparat lanas precioſis coloribus. Sanat ulcera in cerato, pręcipue ſenum, item aduſta. Liquari nõ poteſt in aqua, oleo diſſoluitur: idq́ ſynceræ experimentum eſt. Datur & ad renum dolores drachma eius potui in uino. Aut ſi febris ſit, in decocto balani. Item iocinerum uitijs, & lienis, & bile ſuffuſis. Lepris & lentigini illinitur ex aceto. Folia trita cum melle & farina luxatis imponuntur. Et pota drachmis duabus in mulſo aluum ſiſtunt. Pulices necare radix in aqua decocta traditur. Eſt & alia ſimilis pſeudanchuſa ob id appellata, à quibuſdã uero enchuſa, aut doris, & multis alijs nominibus, lanuginoſior & minus pinguis, tenuioribus folijs & languidioribus. Radix oleũ non fundit, ſed rubentẽ ſuccũ: & hoc ab anchuſa diſcernitur. Cõtra ſerpẽtes efficaciſſima potu foliorũ, uel ſeminis. Folia ictib. imponũtur. Virus ſerpẽtiũ fugat. Bibitur & ꝑpter ſpinã. Foliũ eius ſiniſtra decerpi iubẽt magi, & cuius cauſa ſumatur dici, tertianisq́ febrib. alligari.

De onochilo, anthemi, loto, & lotometra, heliotropio, tricocco, & adianto ſiue callitricho. Cap. XXI

ESt & alia herba proprio nomine onochilon, quam aliqui anchuſam uocant, alij arcebion, alij onochelim, aliqui rhexiam, multi enchuſam, paruo frutice, flore purpureo, aſperis folijs & ramis, radice meſſibus ſanguinea, cętero nigra, in ſabuloſis naſcẽs, efficax cõtra ſerpẽtes, maximeq́ uiperas, & radice & folijs, ęque cibo ac potu. Vires habet meſſibus. Folia trita odorẽ cucumeris reddũt. Datur in cyathis tribus uulua procidẽte. Pellit & tineas cũ hyſſopo. Et in dolore renũ aut iocineris ex aqua mulſa, ſi febris ſit: ſin aliter ex uino bibitur. Lentigini ac lepris radix illinitur. Habentes eã, à ſerpentibus feriri negantur. Eſt & alia huic ſimilis flore rubro, minor, & ipſa ad eoſdẽ uſus. Traduntq́ cõmanducata ea, ſi inſpuatur, mori ſerpentem. Anthemis magnis laudibus celebratur ab Aſclepiade. Aliqui leucanthemida uocant. Alij leucanthemum, alij eranthemon, quoniam uere floreat. Alij chamæmilon, quoniam odorem mali habeat. Nonnulli melanthemon uocant. Genera eius tria flore tantum diſtant, palmum non excedentia, paruisq́ floribus, ut rutæ candidis, aut melinis, aut purpureis. In macro ſolo, aut iuxta ſemitas colligitur uere, & in coronamenta reponitur. Eodem tempore & medici folia tuſa in paſtillos digerũt, Itẽ florem & radicem. Dantur omnia mixta drachmæ unius pondere, cõtra ſerpentiũ omnium ictus. Pellit mortuos partus. Item menſtrua in potu, & urinã, calculosq́, Inflatiões, iocinerum uitia, bilem ſuffuſam, ægilopiam cõmanducata, ulcerũ eruptiones manantes ſanat. Ex omnibus his generibus ad calculos efficaciſſima eſt quæ florẽ purpureũ habet, cuius & foliorum & fruticis amplitudo maiuſcula eſt. Hanc proprie quidã eranthemon uocãt. Loton qui arborem putant tantum eſſe, uel Homero autore coargui poſſunt. Is enim inter herbas ſubnaſcẽtes deorum uoluptati, loton primã nominauit. Folia eius cum melle, oculorum cicatrices, argema, nubeculas diſcutiũt. Eſt & lotometra, quæ fit ex loto ſata, ex cuius ſemine ſimili milio, fiũt panes in Ægypto à paſtoribus, maxime aqua uel lacte ſubacto. Negatur quicquam illo pane ſalubrius eſſe, aut leuius dum caleat. Refrigeratus difficilius concoquitur, fitq́ ponderoſus. Conſtat, eos qui illo uiuant, nec dyſenteria nec teneſmo, neq́ alijs morbis uentris infeſtari. Itaq́ inter remedia eorum habetur. Heliotropij miraculum ſæpius diximus, cum ſole ſe circumagentis, etiam nubilo die: tantus ſideris amor eſt. Noctu uelut deſiderio contrahit cæruleũ florem. Genera eius duo, Tricoccum, & helioſcopium. Hoc altius (quanquã utrunq́ ſemipedalem altitudinem non excedat) ab ima radice ramoſum. Semen in folliculo meſſibus colligitur. Naſcitur non niſi in pingui ſolo, cultoq́ maxime: tricoccum ubiq́. Si decoquatur, inuenio cibis placere. Et in lacte

iucundius

iucundius aluum molliri.Et ſi decocti ſuccus bibatur,efficaciſſime exinaniri. Maioris ſuccus excipitur æſtate,hora ſexta,miſcetur cum uino; ſic firmior.Capitis dolores ſedat roſaceo admixto. Verrucas cum ſale tollit ſuccus è folio: unde noſtri uerrucariam herbam appellauere,alijs cognominari effectibus digniorem.Nanq; & ſerpentibus & ſcorpionibus reſiſtit,ex uino aut aqua mulſa,ut Apollophanes & Apollodorus tradunt.Folia infantiũ diſtillationibus,quod ſiriaſin uocant,illita medentur.Item contractionibus,etiam ſi id comitialiter accidat.Decocto quoq; foueri eos ſaluberrimũ eſt.Potum id pellit tineas,& renum harenas.Si cuminum adijciatur calculos frangit. Decoqui cum radice oportet; quæ cum folijs & hircino ſeuo podagris illinitur. Alterum genus quod tricoccum appellauimus,& alio nomine ſcorpiuron uocatur,folijs non ſolum minoribus, ſed etiam in terram uergentibus. Semen ei eſt effigie ſcorpionis caudæ, quare ei nomen. Vis ad omnia uenenata & phalangia,& contra ſcorpiones præcipue illita.Non feriuntur habentes. Et ſi terram ſurculo heliotropij circumſcribat aliquis, negant ſcorpionem egredi. Impoſita uero herba,aut uda omnino reſperſum,protinus mori. Seminis grana quatuor pota, quartanis prodeſſe dicũtur, tria uero tertianis:uel ſi herba ipſa ter circũlata ſubijciatur capiti. Semen & uenerẽ ſtimulat.Cum melle panos diſcutit.Et uerrucas hoc utiq; heliotropium radicitus extrahit,& excreſcentia in ſedibus.Spinę quoq; ac lumborũ ſanguinẽ corruptum trahit,illitum ſemen & potum in iure gallinacei decoctum,aut cum beta & lente. Cortex uero liuentibus colorem reddit. Magi heliotropium quartanis quater,in tertianis ter alligari iubent ab ipſo ægro,precariq; eum, ſoluturum ſe nodos liberatum,& ita facere non exempta herba. Aliud adianto miraculum,æſtate uiret,bruma non marceſcit,aquas reſpuit,perfuſum merſumúe ſicco ſimile eſt:tanta diſſociatio deprehẽditur,unde & nomen à Græcis,alioquin frutici topiario. Quidã callitrichon uocãt,alij polytrichon,utrunq; ab effectu.Tingit enim capillũ:& ad hoc decoquitur in uino cũ ſemine apij,adiecto oleo copioſe,ut criſpum denſumq; faciat. Defluere autẽ prohibet. Duo eius genera,candidius, & nigrum breuiusq;.Id quod maius eſt polytrichon,aliud trichomanes uocant.Vtrique ramuli nigro colore nitent folijs filicis,ex quibus inferiora aſpera ac fuſca ſunt:omnia autem cõtrarijs pediculis denſa inter ſe ex aduerſo:radix nulla : umbroſas petras, parietũq; aſpergines, ac fontium maxime ſpecus ſequitur, & ſaxa manantia, quod miremur,cum aquas nõ ſentiat.Calculos è corpore mire pellit,frangitq;,utique nigrum. Qua de cauſa potius quàm quod in ſaxis naſceretur,à noſtris ſaxifragum appellatum crediderim.Bibitur è uino quantum terni decerpſere digiti. Vrinam cient. Serpentium & araneorum uenenis reſiſtunt. In uino decocti aluum ſiſtunt. Capitis dolores corona ex his ſedat. Contra ſcolopendræ morſus illinuntur,crebro auferendi ne pereant: Hoc & in alopecijs.Strumas diſcutiũt,furfureſq; in facie,& capitis manantia ulcera. Decoctum ex his prodeſt ſuſpirioſis,& iocineri,& lieni,& felle ſuffuſis,& hydropicis.Stranguriæ illinuntur,& renibus cum abſinthio. Secundas cient & menſtrua. Sanguinem ſiſtunt ex aceto, aut rubi ſucco poti. Infantes quoque exulcerati perunguntur ex ijs cum roſaceo & uino prius. Foliũ in urina pueri impubis, tritũ quidem cum aphronitro, & illitum uentri mulierum, ne rugoſus fiat,præſtare dicitur. Perdices & gallinaceos pugnaciores fieri putãt, in cibum eorum additis, pecoriq; eſſe utiliſſimos.

De picride,theſio, aſphodelo, halimo,acantho,bupreſti,elaphoboſco,ſcandice,iaſione,& de caucalide,ſio,ſillybo,ſcolymo ſiue limonio, ſoncho,condrillo ſiue condrilli, & boletis. Cap. XXII

PIcris ab inſigni amaritudinis cognominatur,ut diximus:rotundo folio. Tollit eximie uerrucas. Theſium quoq; non diſſimili amaritudine eſt, ſed purgat aluum, in quem uſum teritur ex aqua.Aſphodelum de clariſſimis herbarum,quam heroion aliqui appellauerunt,Heſiodus & in ſyluis naſci dixit: Dionyſius,marem ac fœminam eſſe.Defectis corporibus & phthiſicis conſtat bulbos eius cum ptiſana decoctos aptiſſime dari: pa/

nemq; ex his cum farina subactis, saluberrimum esse. Nicander & contra serpentes ac scorpiones, uel caulem quem anthericon uocauimus, uel semen, uel bulbos dedit in uino tribus drachmis: Substrauitq; somno cõtra hos metus. Datur & cõtra uenenata marina, & contra scolopendras terrestres. Cochleæ mire in Campania caulem eũ persequuntur, & sugendo arefaciunt. Folia quoq; illinũtur uenenatorum uulneribus ex uino. Bulbi neruis articulisq; cum polenta tusi illinũtur. Prodest & cõcisis ex aceto lichenas fricare: Item ulceribus putrescentibus ex aqua imponere: Mammarũ quoq; & testiũ inflãmationibus. Decocti in fece uini, oculorum epiphoris supposito linteolo medentur. Ferè in quocunq; morbo decoctis magis medici utũtur. Item ad tibiarum tetra ulcera, rimasq; corporum quacũq; in parte farina arefactorũ. Autumno aũt colliguntur, cũ plurimũ ualẽt. Succus quoq; ex tusis expressus aut decoctis, utilis fit corporis dolori cũ melle: Idẽ odorẽ corporis iucundũ affectãtibus, cũ iri arida & salis exiguo. Folia etiã supradictis medẽtur. Et strumis, panis, ulceribus in facie, decocta cũ uino. Cinis è radice alopecias emẽdat, & rimas pedum. Decoctæ radicis in oleo succus, perniones & ambusta. Et ad grauitatẽ auriũ infunditur. A cõtraria aure in dolore dentiũ. Prodest & urinę pota modice radix, & menstruis, & lateris doloribus. Itẽ ruptis, cõuulsis, tussibus, drachmæ pondere in uino pota. Eadẽ & uomitiones adiuuat cõmanducata. Semine sumpto turbatur uenter. Chrysermus & parotidas in uino decocta radice curauit: Itẽ strumas, admixta cachry ex uino. Quidã aiũt, si imposita radice pars eius in fumo suspendatur, & quarta die soluatur, unà cũ radice arescere strumã. Sophocles ad podagras utroq; modo, cocta crudaq; usus est. Ad perniões decoctã ex oleo dedit, & suffusis felle in uino, & hydropicis. Venerem quoq; cõcitari cum uino & melle perunctis, aut bibentibus, tradiderunt. Xenocrates & lichenas & psoras, radice in aceto decocta, tolli dicit. Itẽ si cocta sit cum hyoscyamo & pice liquida, alarũ quoq; & feminũ uitia. Et capillũ crispiorem fieri, raso prius capite, si radice ea fricetur. Simus lapides renum in uino decocta atq; pota eximit. Hippocrates semen eius ad impetus lienis dari censet. Iumentorũ quoq; ulcera ac scabiem, radix illita, aut decoctæ succus ad pilũ reducit. Mures etiam eadem fugantur, cauerna præclusa moriũtur. Asphodelon ab Hesiodo quidam halimon appellari existimauere, quod falsum arbitror. Est enim suo nomine halimon, non parui & ipsum erroris inter autores. Alij enim fruticẽ esse dicũt densum, candidũ, sine spina, folijs oleæ, sed mollioribus. Coquitur aũt hoc ciborum gratia. Radix tormina discutit, drachmę pondere in aqua mulsa pota. Itẽ cõuulsa & rupta. Alij olus maritimũ esse dixere salsum, & inde nomen, folijs in rotũditate longis, laudatũ in cibis. Duorum præterea generũ, syluestre, & mitius: utrũq; prodesse dysentericis etiã exulceratis cũ pane, stomacho uero ex aceto. Vlceribus uetustis illini crudum, & uulnerum recentiũ impetus lenire, & luxatorũ pedum ac uesicæ dolores. Syluestri tenuiora folia, sed in eisdem remedijs effectus maiores, & in sananda hominum ac pecorum scabie. Præterea nitorem corpori fieri, dentibusq; candorem, si fricẽtur radice ea. Semine linguæ subdito sitim non sentiri. Hoc quoq; mandi, & utraque etiam condiri. Crateuas tertium quoq; genus tradidit, longioribus folijs & hirsutioribus, odore cupressi: nasci sub edera maxime, prodesse opisthotonicis, contractionibus neruorum, tribus obolis in sextarium aquæ. Acanthos est topiaria & urbana herba, elato longoq; folio, crepidines marginum, adsurgentiumq; puluinorum toros uestiens. Duo genera eius sunt, aculeatum & crispum, quod breuius: Alterum leue, quod aliqui pæderota uocant, alij melamphyllũ. Huius radices ustis luxatisq; mire prosunt. Item ruptis, conuulsis & phthisin metuentibus incoctæ cibo, maxime ptisana. Podagris quoq; illinuntur tritæ & calefactæ calidis. Bupleuron in sponte nascentium holerum numero Græci habent, caule cubitali, folijs multis longisq;, capite anethi, laudatũ in cibis ab Hippocrate, in medicina à Glaucone & Nicandro. Semen contra serpentes ualet. Folia ad secundas fœminarum, uel succum ex uino illinunt. Et strumis folia cum sale & uino. Radix contra serpentes datur in uino, & urinæ ciendæ. Buprestim

magna inconſtãtia Græci in laudibus ciborũ etiam habuere. Iidemq́ remedia tanquam contra uenenum prodiderunt. Et ipſum nomen indicio eſt, boum certe uenenũ eſſe, quos diſſilire deguſtata fatentur. Quapropter nec de hac plura dicemus. Eſt uero cauſa, quare uenena monſtremus inter gramineas coronas, niſi libidinis cauſa expetenda alicui uidetur, quam non aliter magis accendi putant quàm potu. Elaphoboſcon ferulaceum eſt, geniculatum, digiti craſſitudine, ſemine corymbis dependentibus ſimili effigie, ſed non amaris, folijs oluſatri: & hoc laudatum in cibis. Quippe etiã conditum prorogatur ad urinam ciendam, lateris dolores ſedandos, rupta, cõuulſa ſananda, inflationes diſcutiendas, coli quoq́ tormenta. Contra ſerpentium omniumq́ aculeatorũ ictus. Quippe fama eſt, hoc pabulo ceruos reſiſtere ſerpẽtibus. Fiſtulas quoq́ radix nitro addito illita ſanat. Siccanda autem in eos uſus prius eſt, ne ſucco ſuo madeat, qui contra ſerpentiũ ictus non facit eam deteriorem. Scandix quoq́ in olere ſylueſtri à Græcis ponitur, ut Opion & Eraſiſtratus tradunt. Item decocta aluum ſiſtit. Semine ſingultus cõfeſtim ex aceto ſedat. Illinitur ambuſtis, urinas ciet. Decoctæ ſuccus prodeſt ſtomacho, iocineri, renibus, ueſicæ. Hęc eſt quam Ariſtophanes Euripidi poetæ obijcit iocülariter, matrem eius ne olus quidem legitimum uenditaſſe, ſed ſcandicem. Eadem erat anthriſcus, ſi tenuiora folia & odoratiora haberet. Peculiaris laus eius, quod fatigato uenere corpori ſuccurrit, marcenteſq́ ſenio iam coitus excitat. Siſtit profluuia alba fœminarum. Et iaſione olus ſylueſtre habetur, in terra repens, cum lacte multo, florem fert candidum: concilium uocant. Et huius eadem commendatio ad ſtimulandos coitus. Cruda ex aceto in cibo ſumpta, mulieribus lactis ubertatem præſtat. Salutaris eſt phthiſin ſentientibus. Infantiũ capiti illita nutrit capillum, tenacioremq́ eius cutem efficit. Eſtur & caucalis, fœniculo ſimilis, breui caule, flore candido, cordi utilis. Succus quoq́ eius bibitur, ſtomacho perquam cõmodatus & urinæ, calculiſq́ & harenis pellendis, & ueſicæ pruritibus. Extenuat & lienis, iocineris, renumq́ pituitas. Semen menſes fœminarum adiuuat, bilemq́ à partu ſiccat. Datur & contra profluuia genituræ uiris. Chryſippus & conceptionibus eam putat conferre multum. Bibitur in uino ieiunis. Illinitur & cõtra uenena marinorum, ſicut Petreius in carmine ſuo ſignificat. His adnumerant ſion, latius apio, in aqua naſcens, pinguius, nigriuſque, copioſum ſemine, ſapore naſturtij. Prodeſt urinis, renibus, lienibus, mulierumq́ menſibus, ſiue ipſum in cibo ſumptum, ſiue ius decocti, ſiue ſemen è uino drachmis duabus. Calculos rumpit, aquiſq́ quę gignũt eos reſiſtit. Dyſentericis prodeſt infuſum. Item lentigini illitum, & mulierum uitijs in facie noctu illitum, momentoq́ cutem emendat, & ramices lenit, & ſcabiem equorũ. Sillybum chamæleonti albo ſimilem, æque ſpinoſam, ne in Cilicia quidem, aut Syria, aut Phœnice, ubi naſcitur, coquere tanti eſt: ita operoſa eius culina traditur. In medicina nullum uſum habet. Scolymon quoque in cibos recipit oriens, & alio nomine limonion appellat. Frutex eſt nunquam cubitali altior, criſtiſq́ foliorum ac radice nigra, ſed dulci, Eratoſtheni quoq́ laudata in pauperis cœna. Vrinam ciere præcipue traditur. Sanare lichenas & lepras ex aceto. Venerẽ ſtimulare in uino, Heſiodo & Alcæo teſtibus: qui florente ea cicadas acerrimi cantus eſſe, & mulieres libidinis auidiſsimas, uiroſq́ in coitum pigerrimos ſcripſere, uelut prouidentia naturæ hoc adiumento tunc ualentiſſimo. Item graueolentiam alarum emendat radicis emedullatæ uncia, in uini Falerni heminis tribus decocta ad tertias, & à balineo ieiuno itemq́ poſt cibum cyathis ſingulis pota. Mirum eſt, quod Xenocrates promittit experimento, uitium id ex alis per urinam effluere. Eſtur & ſonchos, ut quem Theſeo apud Callimachum apponat Hecale, uterq́ albus & niger, lactucæ ſimiles ambo, niſi ſpinoſi eſſent, caule cubitali, anguloſo, intus cauo, ſed qui fractus copioſo lacte manet. Albus, qui è lacte nitor, utilis orthopnoicis lactucarum modo. Eraſiſtratus calculos per urinã pelli eo monſtrat, & oris graueolentiam cõmanducato corrigi. Succus trium cyathorum menſura, in uino albo & oleo calefactus, adiuuat partus, ita ut à partu ambulent grauidæ. Datur & in ſor

bitione. Ipse caulis decoctus facit lactis abundantiã nutricibus, coloremq́ meliorem infantium: utilissimus his, quæ lac sibi coire sentiant. Instillatur auribus succus, calidusq́ in stranguria bibitur cyathi mensura, & in stomachi rosionibus cum semine cucumeris nucleisq́ pineis. Illinitur & sedis collectionibus. Bibitur cõtra serpentes scorpionesq́, radix uero illinitur. Eadem decocta in oleo punici mali calyce, aurium morbis præsidium est. Hæc omnia ex albo. Cleemporus nigro prohibet uesci, ut morbos faciẽte, de albo cõsentiens. Agathocles etiam contra sanguinem tauri demonstrat succum eius. Refrigeratoriam tamen uim esse conuenit nigro, & hac causa imponendum cum polenta. Zenon radice albi stranguriam docet sanari. Condrillon siue condrille, folia habet intubi circũrosis similia, caulem minus pedalem, succo madentẽ amaro, radice fabæ simili, aliquãdo numerosa. Habet proximã terræ mastichen tuberculo fabæ, quæ apposita fœminarũ menses trahere dicitur. Tusa cum radicibus tota, diuiditur in pastillos, contra serpentes argumento probabili. Siquidem mures agrestes læsi ab his, hanc esse dicũtur. Succus ex uino coctæ, aluũ sistit. Eadem palpebrarũ pilos inordinatissimos, pro gummi efficacissime regit. Dorotheus stomacho & concoctionibus utilem carminibus suis pronunciauit. Aliqui fœminis & oculis, generationiq́ uirorum contrariam putauere. Inter ea quæ temere manduntur, boletos merito posuerim, opimi quidẽ hos cibi, sed immenso exemplo in crimen adductos, ueneno Tiberio Claudio principi per hãc occasionem à cõiuge Agrippina dato: quo facto illa terris uenenum alterum, sibiq́ ante omnes, Neronem suum dedit. Quorundam ex his facile noscũtur uenena, diluto rubore, rancido aspectu, liuido intus colore, rimosa stria, pallido per ambitum labro. Non sunt hæc in quibusdam, sicciq́ & nitri similes, ueluti guttas in uertice albas ex tunica sua gerunt. Voluam enim terra ob hoc prius gignit, ipsum postea in uolua ceu in ouo est luteũ. Nec tunicæ minor gratia in cibo infantis boleti. Rumpitur hæc primo nascẽte, mox in pediculo corpus absumitur, raroq́ unquam geminis ex uno pede. Origo prima causaq́ è limo, & acescente succo madentis terræ, aut radicis ferè glandiferæ: initioq́ spuma lentior, dein corpus membranæ simile, mox partus. Vt diximus, illa pernicialia, prorsus improbanda. Si enim caligaris clauus, ferriue aliqua rubigo, aut panni marcor affuerit nascenti, omnem ilico succum alienum saporemq́ in uenenum decoquit: deprehendisseq́ nisi agrestes possunt atque qui colligunt. Ducunt ipsi alia uitia, nunc quidem si serpentis cauerna iuxta fuerit, si patescentes primo adhalauerit, capaci uenenorum cognatione ad uirus accipiendum. Itaque caueri conueniet, priusquam se condant serpentes. Signa erunt tot herbæ, tot arbores fruticesq́, ab emersu earum ad latebram usque uernantes: & uel fraxini tantum folia, nec postea nascentia, nec antè decidentia. Et boletis quidem ortus occasusq́ omnis intra dies septem est.

De fungis, & silphio, & de lasere. Cap. XXIII

FVngorum lentior natura, & numerosa genera, sed origo nõ nisi ex pituita arborum. Tutissimi, qui rubent callo, minus diluto rubore quàm boleti. Mox candidi, uelut apice flaminis insignibus pediculis. Tertium genus suilli, uenenis accommodatissimum. Familias nuper interemere, & tota conuiuia, Anneum Serenum præfectum Neronis uigilum, & tribunos, & centuriones. Quæ uoluptas tanta ancipitis cibi? Quidam discreuere arborum generibus, fico, ferula, & gummi ferentibus: Nos item fago, aut robore, aut cupresso, ut diximus. Sed ista quis spondet in uenalibus? Omnium colos liuidus. His aberit ueneni argumentum, quo similior fuerit arborum fici. Aduersus hæc diximus remedia, dicemusq́, interim sunt aliqua & in his. Glaucias stomacho utiles putat boletos. Siccantur pendentes suilli, iunco transfixi, quales è Bithynia ueniunt. Hi fluxionibus alui, quas rheumatismos uocant, medentur, excrescentibusq́ in sede carnibus: minuunt enim eas, & tempore absumunt. Item lentigines, & mulierum uitia in facie. Lauantur etiam ut plumbum, in oculorum medicamenta. Sordidis ulceribus, & capitis eruptionibus, canum morsibus

morsibus ex aqua illinuntur. Libet & coquendi dare aliquas communes in omni eo genere obseruationes, quando ipsæ suis manibus deliciæ præparant hunc cibum solum, & cogitatione antè pascuntur, succineis nouaculis aut argenteo apparatu comitante. Noxij erunt fungi, qui in coquendo duriores fient: innocentiores, qui nitro addito coquentur, si utiq; percoquātur. Tutiores fient cū carne cocti, aut cū pediculo piri. Prosunt & pira confestim sumpta. Debellat eos & aceti natura, cōtraria ijs. Imbribus proueniūt omnia hæc.

Imbre & silphion. Venit primo è Cyrenis, ut dictum est. Ex Syria nunc maxime importatur, deterius Parthico, sed Medico melius, extincto omni Cyrenaico, ut diximus. Vsus silphij in medicina. Nam folia ad expurgandas uuluas, pellendosq; emortuos partus decoquuntur in uino albo odorato, ut bibatur mensura acetabuli à balineis. Radix prodest arterijs exasperatis, & collectionibus sanguinis illinitur. Sed in cibis concoquitur ægre. Inflationes facit & ructus. Vrinæ quoq; noxia. Sugillatis cum uino & oleo amicissima, & cum cera strumis. Verrucæ sedis crebriore eius suffitu cadunt. Laser è silphio profluens quo diximus modo, inter eximia naturæ dona numeratum, pluribus compositionibus inseritur. Per se autem algores excalfacit. Potum neruorum uitia extenuat. Fœminis datur in uino. Et lanis mollibus admouetur uuluæ ad menses ciendos. Pedum clauos circumscarificatos ferro, mixtum ceræ extrahit. Vrinam ciet ciceris magnitudine dilutum. Andreas spondet, copiosius sumptū nec inflationes facere, & concoctioni plurimum conferre senibus & fœminis: Item hyeme quàm æstate utilius, & tum aquam bibentibus: cauendumq; ne qua intus sit exulceratio. Ab ægritudine recreationi efficax in cibo. Tempestiue enim datum, cauterij uim obtinet: assuetis etiam utilius quàm expertibus. Ad extera corporum, indubitatas confessiones habet. Venena telorum & serpentiū extinguit potum, ex aqua uulneribus his circumlinitur. Scorpionum tantū plagis ex oleo. Vlceribus uero non maturescētibus, cum farina hordeacea, uel fico sicca. Carbunculis cum ruta, uel cum melle, uel per se uisco superlitum ut hæreat: Sic & ad canis morsus. Excrescētibus circa sedem, cum tegmine punici mali ex aceto decoctū. Clauis pedum, qui uulgo morticini appellantur, nitro mixto, antè subactum. Carnes replet cum uino & croco, aut pipere, aut murium fimo & aceto. Perniones ex uino fouet, & ex oleo coctum imponitur: Sic & callo. Clauis pedū superrasis præcipuę utilitatis. Contra aquas malas, pestilentes tractus, uel dies. In tussi, uua, fellis ueteri suffusione, hydropisi, raucitatibus: Confestim enim purgat fauces, uocemq; reddit. Podagras, in spongia dilutum posca lenit. Pleureticis in sorbitione uinum poturis datur, contractionibus, opisthotonicis, ciceris magnitudine cera circumlitum. In angina gargarizatur. Anhelatoribus & in tussi uetusta, cum porro ex aceto datur: æque ex aceto his qui coagulū lactis sorbuerint. Præcordiorū uitijs, syntecticis, comitialibus in uino, in aqua mulsa linguæ paralysi. Coxendicibus & lumborū doloribus cum decocto melle illinitur. Non censuerim quod autores suadent, cauernis dentium in dolore inditum cera includi, magno experimento hominis qui se ea de causa præcipitauit ex alto. Quippe tauros inflāmat naribus illitis, serpentes auidissimas uini admixtum rumpit. Ideo nec inūgi suaserim cum attico melle, licet præcipiant. Quas habeat utilitates admixtum alijs, immensum est referre, & nos simplicia tractamus: quoniam in his naturam esse apparet, in illis cōiecturam sæpius fallacem, nulli satis custodita in mixturis concordia naturæ ac repugnantia. Qua de re mox plura dicemus.

De natura mellis & aqua mulsa, & quare genere ciborum mores immutentur, & de melitite & cera: & contra cōpositiones medicorum. Cap. XXIIII

NOn esset mellis autoritas in precio minor quàm laseris, ni ubique nasceretur: illud ipsa fabricata sit natura, sed huic gignendo animal, ut diximus: innumeros ad usus, si quoties misceatur æstimemus. Prima propolis alueorum (de qua diximus) aculeos & omnia infixa corpori extrahit, tubera discutit, dura concoquit, dolores neruorum mulcet, ulceráque iam desperantia cicatrice includit. Mellis quidem ipsius natura talis est, ut pu-

trescere corpora non sinat, iucundo sapore atq; non aspero, alia quàm salis natura. Faucibus, tonsillis, anginæ, omnibusq; oris desiderijs utilissimum, arescentiq; in febribus linguæ. Iam uero peripneumonicis, pleuriticis decoctũ. Item uulneribus à serpente percussis. Et contra uenena fungorum. Paralyticis in mulso, quanquam suæ mulso dotes constant. Mel aurib. instillatur cũ rosaceo: lendes & fœda capitis animalia necat. Vsus despumati semper aptior, stomachum tamen inflat, bilem auget, fastidium creat, & oculis per se inutile aliqui arbitrantur. Rursus quidam angulos exulceratos melle tangi suadent. Mellis causas atque differentias nationesq; & indicationem, in apium, ac deinde florum natura diximus, cum ratio operis diuidi cogeret miscenda. Rursus naturam rerum pernoscere uolentibus, in mellis operibus & aqua mulsa tractari debet. Duo genera eius, subitæ ac recentis, alterum inueteratæ. Repentina despumato melle præclaram utilitatem habet in cibo ægrotantium leui, hoc est alicæ elutæ, uiribus recreandis, ore stomachóque mulcendo, ardore refrigerando. frigidam enim utilius dari uentri molliendo, inuenio apud autores. hunc potũ bibendum alsiosis: Item animi humilis & præparci, quos illi dixere micropsychos. Et est ratio subtilitatis immensæ à Platone descendẽs: Corpusculis rerum leuibus, scabris, angulosis, rotundis, magis aut minus ad aliorum naturam accedentibus, ideo nõ eadem omnibus amara aut dulcia esse. Sic & in lassitudine proniores esse ad iracundiã, & in siti. Ergo & hæc animi asperitas, seu potius animæ, dulciore succo mitigatur. Lenit transitũ spiritus, & molliores facit meatus, ne scindãt euntem redeuntemq;. Experimenta in se cuiq;: Nullius nõ ira luctusq;, tristitia & omnis animi impetus cibo mollitur. Ideoq; obseruanda sunt, quæ non solum corporum medicinam, sed & morum habent. Aqua mulsa & tussientibus utilis traditur, calefacta inuitat uomitiones. Contra uenenum psimmythij salutaris, addito oleo. Item contra hyoscyamũ, cum lacte maxime asinino, & contra halicacabũ, ut diximus. Infunditur & auribus & genitaliũ fistulis. Vuluis imponitur cum pane molli, subitis tumoribus, luxatis, leniendisq; omnibus. Inueteratæ usum damnauere posteri, minus innocentem aqua, minusq; uino firmum. Longa tamen uetustate transit in uinũ, ut constat inter oẽs, stomacho inutilissimũ, neruisq; contrarium. Semper mulsum ex uetere uino utilissimũ, facillimeq; cum melle cõcorporatur, quod in dulci nunquam euenit. Ex austero factum non implet stomachũ, neq; ex decocto melle, minusq; inflat, quod ferè euenit. Appetendi quoq; reuocat auiditatẽ cibi. Aluũ mollit frigido potu pluribus, calido sistit. Corpora auget. Multi senectam longam mulsi tantũ nutritu tolerauere, neq; alio ullo cibo, celebri Pollionis Romuli exẽplo: Centesimũ annum excedentẽ eũ diuus Augustus hospes interrogauit, quanã ratione maxime uigorẽ illum animi corporisq; custodisset. At ille respondit: Intus mulso, foris oleo. Varro regiũ cognominatũ morbum arquatũ tradit, quoniã mulso curetur. Melitites quo fieret modo ex musto & melle, docuimus in ratione uini. Seculis iam fieri nõ arbitror hoc genus, inflationibus obnoxiũ. Solebat tamen inueteratũ alui causa dari in febre: Itẽ articulario morbo, & neruorum infirmitate laborãtibus, & mulieribus uini abstemijs. Mellis naturæ adnexa cera est, de cuius origine, bonitate, nationibus suis diximus locis. Omnis autem mollit, calefacit, explet corpora: recens melior. Datur in sorbitione dysentericis, fauiq; ipsi, in pulte alicæ prius tostæ. Aduersatur lactis naturæ: ac milij magnitudine x. grana ceræ hausta, non patiũtur coagulari lac in stomacho. Si inguen tumeat, albã cerã in pube fixisse remedio est. Nec huius usus, quos mixta alijs præstat, enumerare medicina posit, sicuti nec cæterorũ quæ cũ alijs prosunt. Ista, ut diximus, ingenijs cõstant. Non fecit cerata, malagmata, emplastra, collyria, antidota, parens illa ac diuina rerum artifex: officinarũ hæc, imò uerius auaritiæ cõmenta sunt. Naturæ quidẽ opera absoluta atq; perfecta gignũtur: paucis ex causa non ex coniectura rebus assumptis, ut succo aliquo sicca temperẽtur ad meatus, aut corpore alio humentia ad nexus. Scrupulatim quidẽ colligere ac miscere uires, nõ coniecturæ humanę opus, sed impudentię est. Nos nec Indicarum Arabicarumq; mercium,

aut

aut externi orbis attingimus medicinas. Nō placent remedijs tam longe nascentia: nō nobis gignuntur: imò ne illis quidem, alioquin nō uenderent. Odorū causa unguentorumq́ & deliciarū, si placet, etiam superstitionis gratia emantur, quoniā thure supplicamus & costo. Salutē quidē sine his posse cōstare, uel ob id probabimus, ut tanto magis sui delicias pudeat. Sed medicinas è floribus coronamentisq́ & hortensijs, quæq́ mandūtur herbis prosecuti, quonam modo frugum omittemus? Nimirum & has indicare conueniet.

Medicinæ ex frugibus. Cap. XXV

IN primis sapientissima animaliū esse constat, quæ fruge uescātur. Siliginis grana combusta & trita in uino aminæo, oculis illita epiphoras sedant: Tritici uero ferro cōbusta ijs, quæ frigus usserit, præsentaneo sunt remedio. Farina tritici ex aceto cocta, neruorum contractionibus, cum rosaceo uero & fico sicca myxisq́ decoctis furfures tonsillis faucibusq́ gargarizatione prosunt. Sex. Pomponius prætorij uiri pater, Hispaniæ citerioris princeps, cū horreis suis uentilandis præsideret, correptus dolore podagræ, mersit in triticum sese super genua: leuatusq́ siccatis pedibus mirabilē in modū, hoc postea remedio usus est. Vis tanta est, ut cados plenos siccet. Paleā quoq́ tritici uel hordei calidā imponi ramicum incōmodis experti iubent, quaq́ decoctę sunt aqua foueri. Est in farre uermiculus teredini similis: quo cauis dentium cera incluso, cadere uitiati dicuntur, etiam si fricentur. Olyram arincam diximus uocari. Hac decocta fit medicamentū, quod Ægyptij atharam uocant, infantibus utilissimum, sed & adultos illinunt eo. Farina ex hordeo & cruda & decocta, collectiōes impetusq́ discutit, lenit & cōcoquit. Decoquitur alias in mulsa aqua, aut fico sicca. Ad iocineris dolores eam in posca positam cōcoqui opus est, aut cum uino. Cum uero inter coquendum discutiendūq́ cura est, tunc in aceto melius, aut in fece aceti, aut cotoneis pirisue decoctis. Ad multipedum morsus cum melle, ad serpentiū in aceto, & cōtra suppurantia, ad extrahendas suppurationes ex posca, addita resina & galla. Ad concoctiones uero & ulcera uetera, cum resina. Ad duritias cum fimo columbarū, aut fico sicca, aut cinere. Ad neruorum inflammationes, aut intestinorum uel laterū, uel uirilium dolores, cum papauere aut meliloto, & quoties ab ossibus caro recedit. Ad strumas cum pice, & impubis pueri urina. Cum oleo & fœnogræco cōtra tumores præcordiorum, uel in febribus cum melle uel adipe uetusto. Suppuratis triticea farina multo lenior. Neruis cum hyoscyami succo illinitur. Ex aceto & melle lentigini. Zeæ, ex qua alicam fieri diximus, efficacior etiā hordeacea uidetur, trimestris mollior. Ex uino rubro ad scorpionum ictus tepida, & sanguinem excreantibus: Item arteriæ. Tussi cum caprino seuo, aut butyro. Ex fœnogræco mollissima omniū. Vlcera manantia sanat, & furfures corporis, stomachi dolores, pedes & mammas cum uino & nitro cocta. Ærina magis cæteris purgat ulcera uetera, & gangrenas. Cum rhaphano & sale & aceto lichenas. Lepras cum sulphure uiuo. Et capitis dolores cum adipe anserino imposita fronti. Strumas & panos concoquit cum fimo columbino, & lini semine decocta in uino. De polentæ generibus in frugum loco satis diximus, locorum ratione à farina hordei distat eo quod torretur, ob id stomacho utilis. Aluum sistit, impetusq́ rubicundi tumoris. Et oculis illinitur & capitis dolori cum menta, aut alia refrigerante herba. Item pernionibus & serpentium plagis: Item ambustis ex uino. Inhibet quoque pustulas. Farina in pollinem subacta, uim extrahendi humoris habet, ideo & cruore suffusis in fascias usque sanguinem perducit. Efficacius in sapa. Imponitur & pedum callo clauisq́ue. Nam cum oleo uetere ac pice decocto polline, cōdylomata & alia omnia sedis uitia quàm maxime calido mirabilem in modum curantur. Pulte corpus augetur. Farina qua chartæ glutinantur, sanguinem excreantibus datur tepida sorbenda efficaciter. Alica res Romana est, & non pridem excogitata, alioquin non ptisanæ potius laudes scripsissent Græci. Non dum arbitror Pompeij Magni ætate in usu fuisse, & ideo uix quicquam de ea scriptum ab Asclepiadis schola. Esse quidem eximie utilem nemo dubitat, siue eluta detur ex aqua

M 4 mulsa

mulsa,siue in sorbitiones decocta,siue in pultem.Eadem in aluo sistenda torretur,dein fauorum cera coquitur, ut supra diximus. Peculiariter tamen longo morbo ad habitudinem redactis subuenit,ternis eius cyathis in sextariũ aquæ sensim decoctis, donec omnis aqua consumatur. Postea sextario lactis ouilli aut caprini addito per cõtinuos dies, mox adiecto melle. Tali sorbitionis genere emendantur syntexes. Milio sistitur aluus,discutiuntur tormina,in quem usum torretur antè.Neruorum doloribus & alijs feruens in sacco imponitur: neq; aliud utilius,quoniam leuissimum mollissimumq; est, & caloris capacissimũ. Itaq; talis usus eius est ad omnia quibus calor profuturus est. Farina eius cum pice liquida, serpentium & multipedæ plagis imponitur. Panicum Diocles medicus mel frugum appellauit. Effectus habet quos milium. In uino potum prodest dysentericis.Similiter his quæ uaporãda sunt,excalfactum imponitur. Sistit aluum in lacte caprino decoctum,& bis die haustum: Sic prodest & ad tormina. Sesama trita in uino sumpta,inhibet uomitiones. Aurium inflãmationi illinitur & ambustis.Eadem efficit & dum in herba est. Hoc amplius oculis imponitur decocta in uino. Stomacho inutilis cibus,& animæ grauitatem facit,Stellionum morsibus resistit: Itẽ ulceribus, quæ cacoethe uocãt. Et auribus oleũ quod ex ea fit,prodesse diximus. Sesamoides à similitudine nomẽ accepit grano amaro,folio minore. Nascitur in glareosis. Detrahit bilẽ in aqua potũ.Semen illinitur igni sacro, discutit panos. Est etiamnũ aliud sesamoides Anticyræ nascens, quod ideo aliqui anticyricon uocant:cætera simile erigeronti herbæ,de qua suo dicemus loco. Granum sesamæ datur in uino dulci ad detractiones, quantum trinis digitis capitur, miscentq; ellebori albi unũ & dimidium obolũ, purgationẽ eam adhibentes, maxime insanæ melancholiæ, comitialibus, podagris. Et per se drachmæ pondere exinanit. Hordeum optimum,quod candidissimum.Succus decocti in aqua cœlesti digeritur in pastillos,ut infũdatur exulceratis interaneis, & uuluis. Cinis eius ambustis illinitur, & carnibus quæ recedunt ab ossibus,& eruptionibus pituitæ,muris aranei morsibus.Idem asperso sale ac melle, candorem dentibus, & suauitatem oris facit. Eos qui pane hordeaceo utũtur, morbo pedũ tentari negant. Nouemq; granis si furunculũ quis circũducat, singulis ter, manu sinistra, & omnia in ignẽ abijciat,cõfestim sanari aiunt. Est & herba phœnicea appellata à Græcis, à nostris uero hordeũ murinum. Hæc trita ex uino pota,præclare ciet menses.Ptisanæ quæ ex hordeo fit,laudes uno uolumine condidit Hippocrates,quæ nũc omnes in alicam transeunt. Contrà quanto innocentior est alica. Hippocrates tantũ sorbitionis gratia laudauit, quoniam lubrica ex facili hauriretur, quoniã sitim arceret, quoniam in aluo nõ intumesceret, quoniã facile redderetur, & assuetis hic solus cibus in febri bis die posset dari, tantum remotus ab istis qui medicinam fame exercent. Sorbitionem tamen dari totam uetuit,aliudúe quàm succum ptisanę.Item quãdiu pedes frigidi essent, tunc quidem nec potionem dandam: Fit & ex tritico glutinosior,arteriæq; exulceratæ utilior. Amylon hebetat oculos,& gulæ inutile contrà quàm creditur. Item sistit aluum,epiphoras oculorum inhibet,& ulcera sanat.Item pustulas & fluxiones sanguinis,genas duras emollit. Datur cum ouo his, qui sanguinem reiecerint. In uesicæ uero dolore, semuncia amyli cũ ouo & passi tribus ouis sufferuefacta,à balineo. Quin & auenacea farina decocta in aceto,nęuos tollit. Panis hic ipse quo uiuitur, innumeras penè cõtinet medicinas. Ex aqua & oleo aut rosaceo mollit collectiones, ex aqua mulsa duritias ualde mitigat. Datur ex uino ad discutienda quæ præstringi opus sit, & si magis etiamnum ex aceto: Aduersus acutas pituitæ fluxiones, quas Græci rheumatismos uocant: Item ad percussa,luxata. Ad omnia autem hæc fermentatus, qui uocatur autopyros, utilior. Illinitur & paronychijs, & callo pedum in aceto. Vetus aut nauticus panis tusus atque iterum coctus, sistit aluum. Vocis studiosis, & contra distillationes, siccum esse primo cibo utilissimum est. Sitanius, hoc est è trimestri, incussa in facie, aut disquamata, cum melle aptissime curat. Candidus ægris,aqua calida frigidáue madefactus, leuissimum ci

bum

bum præbet. Oculorum tumori ex uino imponitur. Sic & pustulis capitis, aut adiecta arida myrto. Tremulis panem ex aqua esse ieiunis statim à balineis demonstrant. Quin & grauitatem odorum in cubiculis ustus emendat, & uini, in saccos additus. Auxiliatur & faba. Nanq; solida fricta, feruensq; in acre acetū coniecta, torminibus medetur. In cibo fressa, & cum allio cocta, contra deploratas tusses suppurationesq; pectorum, quotidiano cibo sumitur: & cōmanducata ieiuno ore, etiam ad furunculos maturandos discutiendosúe imponitur: & in uino decocta, ad testium tumores & genitalium. Lomento quoque ex aceto decocto, tumores maturat atq; aperit. Item liuoribus, combustis medetur. Voci eam prodesse, autor est M. Varro. Fabalium etiam siliquarum cinis, ad coxendices, & ad neruorum ueteres dolores, cum adipis suilli uetustate prodest. Et per se cortices decocti ad tertias sistunt aluum. Lens optima quæ facillime coquitur, eaq; quæ maxime aquam absorbet. Aciem quidem oculorum obtundit, & stomachum inflat, sed aluum sistit in cibo, magisq; discocta cœlesti aqua: eadem soluit, minus percocta. Crustulas ulcerum rumpit, eaq; quæ intra os sunt, purgat & astringit. Collectiones omnes imposita sedat, maximeq; exulceratas & rimosas. Oculorum autem epiphoras cum meliloto aut cotoneo. Contra suppurantia cum polenta imponitur. Decoctæ succus, ad oris exulcerationes & genitalium adhibetur: Ad sedem, cum rosaceo aut cotoneo: In ijs quæ acrius remedium exigant cum putamine punici, melle modico adiecto. Ad id demum ne celeriter inarescat, adijciunt & betæ folia. Imponitur & strumis panisq;, uel maturis uel maturescentibus, ex aceto discocta. Rimis ex aqua mulsa: & gangrenis cum punici tegmine. Item podagris, cum polenta, & uuluis, & renibus, pernionibus, ulceribus difficile cicatricem trahentibus. Propter dissolutionem stomachi xxx. grana lentis douorantur. In choleris quoque & dysenteria, efficacior est in tribus aquis cocta: in quo usu melius semper eam torrere aut tundere, ut quàm tenuissima detur, uel per se, uel cum cotoneo malo, aut pyris, aut myrto, aut intubo erratico, aut beta nigra, aut plantagine. Pulmoni est inutilis, & capitis dolori, neruosisq; omnibus, & felli, nec somno facilis: ad pustulas utilis, igniq; sacro & mammis in aqua marina decocta, in aceto autem duritias & strumas discutit. Stomachi quidem causa, polentæ modo potionibus inspergitur. Quæ sunt ambusta, aqua semicocta curat, postea trita, & per cribrum effuso furfure, mox procedente curatione addito melle. Ex posca coquitur ad guttura. Est & palustris lens, per se nascens in aqua nō fluente, refrigeratoriæ naturæ: Propter quod collectionibus illinitur, & maxime podagris, & per se & cum polenta: glutinat & interanea procidentia. Est & syluestris elisphacos dicta à Græcis, ab alijs phacos. Ea est satiua lente leuior, & folio minore, atque sicciore & odoratiore. Est & alterū genus eius syluestris, odore graui: hæc mitior. Folia habet cotonei mali effigie, sed minora & candida, quæ cum ramis decoquuntur. Menses ciet & urinas, & pastinacæ marinæ ictus sanat. Torporem autem obducit percusso loco. Bibitur cum absinthio ad dysenteriam. Cum uino eadem commorantes menses trahit. Abundantes sistit decocto eius poto. Per se imposita herba, uulnerum sanguinem cohibet. Sanat & serpentium morsus. Et si in uino decoquatur, pruritus testium sedat. Nostri, qui nunc sunt, herbarij elelisphacon Græce, Latine saluiam uocant, mentæ similem, canam, odoratam: partus emortuos ea apposita extrahūt. Item uermes aurium ulcerumq;. Cicer & syluestre est, folijs satiuo simile, odore graui. Si largius sumatur, aluus soluitur, & inflatio contrahitur, & tormina. Tostum salubrius habetur. Cicercula etiamnum magis in aluo proficit. Farina utriusque ulcera manantia capitis sanat, efficacius syluestris. Item comitiales & iocinerum tumores, & serpentium ictus. Ciet menses & urinas, grano maxime. Emendat & lichenas, & testium inflammationes, regium morbum, hydropicos. Lædunt omnia hæc genera exulceratam uesicam, & renes. Gangrenis utiliora cum melle, & his quæ cacoethe uocantur. Verrucarum in omni genere prima luna singulis granis singulas tangunt, eáque grana in linteolo deligata post se abijciunt,

ita fu

ita fugari uitium arbitrantes. Nostri præcipiunt arietinum in aqua cum sale discoquere, ex eo bibere cyathos binos in difficultatibus urinæ: sic & calculos pellit, morbumq; regiũ: Eiusdem folijs sarmentisq; decoctis aqua, quàm maxime calida, morbos pedum lenit, & ipsum calidum tritumq; illitum. Columbini decocti aqua, horrorem tertianæ & quartanæ minuere creditur. Nigrum autem cum gallæ dimidio tritum, oculorum ulceribus ex passo medetur. De eruo quædam in mentione eius diximus, nec potentiam ei minorem ueteres quàm brassicæ tribuêre. Contra serpentium ictus ex aceto, ad crocodilorum hominumq; morsum. Si quis eruum quotidie ieiunus edat, lienem eius absumi certissimi autores affirmant. Farina eius (ut ait Varro) maculas toto corpore emendat. Serpere ulcera non patitur: in mammis efficacissimum. Carbunculos rumpit ex uino. Vrinæ difficultates, inflationem, uitia iocineris, tenasmon, & quæ cibum non sentiant, atropha appellata, tostum, & in nucis auellanæ magnitudinem melle collectum deuoratumque corrigit. Item impetigines, ex aceto coctum, & quarto die solutum. Panos in melle impositum suppurare prohibet. Aqua decocti perniones & pruritus sanat fouendo. Quin & uniuerso corpori, si quis quotidie ieiunus biberit, meliorem fieri colorem existimant. Cibis idem hominis alienum. Vomitiones mouet, aluum turbat, capiti & stomacho onerosum. Genua quoq; degrauat. Sed madefactum pluribus diebus, mitescit. Bubus iumentis'que utilissimum. Siliquæ eius uirides, priusquam indurescant, cum suo caule folijs'que contritæ, capillos nigro colore inficiunt. Lupini quoq; syluestres sunt, omni modo minores satiuis, præterquam amaritudine. Ex omnibus quæ eduntur, sicco nulli minus ponderis est, nec plus utilitatis. Mitescunt cinere aut aqua calidis. Colorem hominis frequentiores in cibo exhilarant, Amari contra aspidas ualent. Vlcera atra, aridi decorticatiq; triti, supposito linteolo, ad uiuum corpus redigũt. Strumas, parotidas in aceto cocti discutiunt. Succus decoctorum cum ruta & pipere, uel in febri datur ad uentris animalia pellenda, minoribus triginta annorum: Pueris uero impositi in uentrem ieiunis prosunt. Et alio genere tosti, & in defruto poti, uel ex melle sumpti. Iidem auiditatem cibi faciunt, fastidium detrahunt. Farina eorum aceto subacta, papulas pruritus'que in balineis illita cohibet, & per se siccat ulcera. Liuores emendat. Inflammationes cum polenta sedat. Syluestrium efficacior uis est contra coxendicum & lumborum debilitatem. Ex ijsdem decocta lentigines & fouentium cutem corrigunt, Si uero ad mellis crassitudinem decoquãtur uel satiui, uitiligines nigras & lepras emendant. Satiui quoque rumpunt carbunculos impositi, panos & strumas minuunt, aut maturant. Cocti ex aceto, cicatricibus candidum colorem reddunt. Si uero cœlesti aqua discoquantur, succus ille smegma fit: quo fouere gangrenas, eruptiones pituitæ, ulcera manantia, utilissimum. Expedit ad lienem bibere, & cum melle menstruis hærentibus. Lieni crudi cum fico sicca triti ex aceto imponuntur. Radix quoque in aqua decocta, urinas pellit. Medentur pecori cum chamæleonte herba decocti aqua in potum collata. Sanant & scabiem quadrupedum omnium, in amurca decocti, uel utroque liquore postea mixto. Fumus crematorum culices necat. Irionem inter fruges sesamæ similem esse diximus, & à Græcis erysimon uocari: Galli uelarum appellant. Est autem fruticosum, folijs erucæ angustioribus paulo, semine nasturtij. Vtilissimum tussientibus cum melle, & in thoracis purulentis excreationibus. Datur & regio morbo, & lumborũ uitijs, pleureticis, torminibus cœliacis. Illinitur uero parotidum & carcinomatum malis. Testium ardoribus ex aqua, aliâs cum melle. Infantibus quoque utilissimum. Item sedis uitijs & articularijs morbis, cum melle & fico. Contra uenena etiam efficax potum. Medetur & suspiriosis. Item fistulis, cum axungia ueteri, ita ne intus addatur. Horminum semine (ut diximus) cumino simile est, cætero porro, dodrantali altitudine. Duorum generum alteri semen nigrius, & oblongum. Hoc ad Venerem stimulandam, & ad oculorum argema & albugines. Alteri candidius semen & rotundius. Vtroque tuso extrahuntur aculei ex corpore: Per

se illitum

ſe illitum ex aqua, folia ex aceto impoſita, panos per ſe uel cum melle diſcutiunt: Item furunculos, priuſquam capita faciant, omnesq; acrimonias. Quin & ipſæ frugum peſtes in aliquo ſunt uſu. Infelix dictum eſt à Virgilio lolium. Hoc tamen molitum, ex aceto coctum, impoſitumq;, ſanat impetigines, celerius quo ſæpius mutatum eſt. Medetur & podagris, alijsq; doloribus ex oxymelite. Curatio hæc à cæteris differt. Aceti ſextario uno dilui mellis uncias duas iuſtum eſt: ita temperatis ſextarijs tribus, decocta farina lolij ſextarijs duobus, uſq; ad craſſitudinem, calidumq; ipſum imponi dolentibus membris. Eadem farina extrahit oſſa fracta. Miliaria appellatur herba quæ necat milium. Hæc trita, & cornu cum uino infuſa, podagras iumentorum dicitur ſanare. Bromos ſemen eſt ſpicam ferentis herbæ, naſcitur inter uitia ſegetis auenæ genere, folio & ſtipula triticum imitatur. In cacuminibus dependentes, paruulas uelut locuſtas habet. Semen utile ad cataplaſmata, atque hordeum & ſimilia. Prodeſt tuſsientibus ſuccus. Orobanchen appellauimus necantem eruum & legumina, alij cynomorion eam appellant, à ſimilitudine canini genitalis, cauliculus eſt ſine folijs, pinguis, rubens. Eſtur & per ſe, in patinis cum tenera eſt decocta. Et leguminibus innaſcuntur beſtiolæ uenenatæ, quæ manus pungunt, & periculum uitæ afferunt, ſolifugarũ generis. Aduerſus has omnia eadem medentur, quæ contra araneos & phalangia demonſtrantur. Et frugum quidem hæc ſunt in uſu medico. Ex iiſdem fiunt & potus, zythũ in Ægypto, cælia & ceria in Hiſpania, ceruiſia & plura genera in Gallia, alijsq; prouincijs, quorum omnium ſpuma cutem fœminarum in facie nutrit. Nam quod ad potum ipſum attinet, præſtat ad uini tranſire mentionem, atque à uite ordiri medicinas arborum.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXIII.

PROOEMIVM.

Eracta cerealiũ in medendo quoq; natura eſt, omniumq; quæ ciborũ aut florum odorumq; gratia proueniunt ſupina tellure. Non ceſſit his Pomona, parteſq; medicas pendentibus quoq; dedit, non contenta protegere, arborumq; alere umbra quæ diximus, imò uelut indignata plus auxilij ineſſe his quæ longius à cœlo abeſſent, quæq; poſtea cœpiſſent. Primum enim homini cibum fuiſſe inde, & ſic inductos cœlum ſpectare, paſciq; & nunc ex ſe poſſe ſine frugibus. Ergo Hercule artes in primis dedit uitibus, non contenta delicias etiam & odores atque unguenta omphacio & œnanthe ac maſſari (quæ ſuis locis diximus) nobiliter inſtruxiſſe: Plurimum, inquit, homini uoluptatis ex me eſt. Ego ſuccum uini, liquorem olei gigno. Ego palmas & poma, totq; uarietates: neque (ut tellus) omnia per labores, aranda tauris, terenda areis, deindè ſaxis, ut quando quantóue opere cibi fiant. At ex me parata omnia, nec curuo adoranda aratro, nec cura laboranda, ſed ſeſe porrigentia ultro: & ſi pigeat attingere, etiam cadentia. Certauit ipſa ſecum, pluſq; utilitatis cauſa genuit etiam quàm uoluptatis. Folia uitium & pampini capitis dolores, inflammationesqúe corporum mitigant cum polenta. Folia per ſe ardores ſtomachi ex aqua frigida: cum farina uero hordei, articularios morbos. Pampini triti & impoſiti, tumorem omnem ſiccant. Succus eorum dyſentericis infuſus medetur. Lachryma uitium, quæ ueluti gummi eſt, lepras & lichenas, & pſoras, nitro ante præparatas ſanat. Eadem cum oleo ſæpius pilis illitis, pſilothri effectum habet, maximeq; aqua quam uirides accenſæ uites exſudant, qua & uerrucę tollũtur. Pampini ſan

guinem

guinem excreantibus,& mulierum à conceptu defectioni diluti potu prosunt. Cortex uitium & folia arida, uulnerum sanguinem sistunt, ipsumq́ uulnus conglutinant. Vitis albæ uiridis tusæ succo & thure impetigines tolluntur. Cinis sarmentorũ uitiumq́ & uinaceorum, condylomatis & sedis uitijs medetur ex aceto: Item luxatis & ambustis,& lienis tumori,cum rosaceo & ruta & aceto. Item igni sacro,ex uino citra oleum aspergitur,& intertrigines & pilos absumit. Dant & bibendum cinerem sarmentorum ad lienis remedia aceto conspersum,ita ut bini cyathi in tepida aqua bibantur,utq́ qui biberit, in lienem iaceat. Clauiculæ ipsæ quibus repunt uites,tritæ,& ex aqua potæ sistunt uomitionum consuetudinem. Cinis uitium cum axungia uetere contra tumores proficit, fistulas purgat mox & persanat,neruorum dolores frigore ortos,contractionesq́: contusas uero partes cum oleo,carnes excrescentes in ossibus cum aceto & nitro,scorpionum & canum plagas cum oleo. Corticis per se cinis combustus pilos reddit. Omphacium qua fieret ratione incipientis uuæ pubertate, in unguentorum loco docuimus. Nunc ad medicinam de eo pertinētia indicabimus. Sanat ea quæ in humido sunt ulcera, ut oris,tonsillarum, genitalium. Oculorum claritati plurimum confert. Scabriciæ genarum, ulceribusq́ angulorum, nubeculis, ulceribus quacunq́ in parte manantibus, cicatricibus marcidis, ossibus purulente limosis. Frangitur uehementia eius melle aut passo. Prodest & dysentericis,sanguinem excreantibus,anginis. Omphacio cohęret œnanthe,quam uites syluestres ferunt. dicta à nobis in unguenti ratione. Laudatissima in Syria, maxime circa Antiochiæ & Laodiceæ montes: & ex alba uite refrigerat, astringit, uulneribus inspergitur,stomacho illinitur, utilis urinæ, iocineri, capitis doloribus, dysentericis, cœliacis,cholericis. Contra fastidia obolo ex aceto pota. Siccat manantes capitis eruptiones, efficacissima ad uitia quæ sunt in humidis. Ideoq́ & oris ulceribus,& uerendis ac sedi. Cum melle & croco aluum sistit. Genarum scabiem emendat,oculorumq́ lachrimationes. Ex uino stomachi dissolutionem. Ex aqua frigida pota sanguinis excreationem. Cinis eius ad collyria, & ad ulcera purgãda,& paronychia,& pterygia probatur. Vritur in furno,donec panis percoquatur.

Massaris odoribus tantum gignitur, omniaq́ ea auiditas humani ingenij nobilitauit, rapere festinando.

De medicinis uuarum recentium, & sarmentis uuarum,& uinaceis,& de uua theriace & de uua passa,& astaphide, & astaphisagria, pituitaria,& labrusca,& de uite alba,& nigra,& de mustis,& uini generibus & aceto. Cap. I

MAturescentium autem uuæ uehementiores nigræ,ideoq́ uinũ ex his minus iucundum: suauiores albæ,quoniam è translucido facilius accipitur aer. Recentes stomachum & spiritum inflant,aluumq́ turbant,Itaq́ in febri damnantur utiq́ largiores. Grauedinem enim capiti,morbumq́ lethargicum faciunt. Innocentiores, quæ decerptæ diu pependere: qua uentilatione etiã utiles fiunt stomacho ęgrisq́. Nam & refrigerant leuiter,& fastidiũ auferunt. Quæ autem in uino dulci conditæ fuere,caput tentant. Proximæ sunt pensilibus in palea seruatæ. Nam & uinaceis seruatæ, & caput & uesicã & stomachũ infestant. Sistunt tamen aluum, sanguinem excreantibus utilissimæ. Quæ uero in musto fuere,peiorem uim etiamnum habent,quàm quæ in uinaceis. Sapa quoq́ stomacho inutiles facit: Salubertimas putant medici in cœlesti aqua seruatas, etiamsi minime iucundas: sed uoluptatem earũ in stomachi ardore sentiri, & in amaritudine iecoris fellisq́ uomitione in choleris,hydropicis,cum ardore febrium ægrotantibus. At in ollis seruatæ, & os & stomachum & auiditatem excitant. Paulo tamen grauiores existimantur fieri uinaceorum halitu. Vuæ florem in cibis si edêre gallinacei,uuas non attingunt. Sarmenta earum in quibus acini fuere,astringendi uim habẽt,efficaciora ex ollis. Nuclei acinorũ eandem uim obtinent. Hi sunt qui in uino capitis dolorem faciũt. Tosti tritiq́ stomacho utiles sunt. Inspergitur farina eorum polentæ modo potionis dysentericis, & cœliacis,& dissolutis stomacho. Decocto etiam eorum fouere psoras & pruritũ, utile est. Vinacei per

se, minus

se, minus capiti aut uesicæ nocent quàm nuclei: Mammarũ inflationi triti cum sale utiles. Decoctum eorũ ueteres dysentericos & cœliacos iuuat, & potione & fotu. Vua theriace, de qua suo loco diximus, contra serpentium ictus estur. Pampinos quoque eius edendos censent imponendosq́ue, uinumq́ue & acetum ex his factum auxiliarem contra eadem uim habent. Vua passa, quam astaphida uocant, stomachum, uentrem, interanea tentaret, nisi pro remedio in ipsis acinis nuclei essent: Iis exemptis, uesicæ utilis habetur, & tussi alba utilior. Vtilis & arteriæ & renibus, sicut ex his passum, priuatim è serpentibus contrà hæmorrhoida potens. Testium inflammationi cum farina cumini aut coriandri imponuntur: Item carbunculis, articularibus morbis, sine nucleis tritæ cũ ruta: fouere ante uino ulcera oportet. Sanant epinyctidas & dysenteriam cum suis nucleis: Et in oleo coctæ gangrenis illinuntur cũ cortice rhaphani & melle. Podagris & unguiũ mobilibus cũ panace, & per se ad purgandum os caputq́ue, cum pipere commanducantur. Astaphisagria siue staphis, quam uuam taminiã aliqui uocant falso, suũ enim genus habet, cauliculis nigris rectis, folijs labruscæ, fert folliculos uerius quàm acinos, uirides, similes ciceri: in his nucleum triangulum. Maturescit cũ uindemia nigrescitq́ue, cum taminiæ rubentes norimus acinos: sciamusq́ue illam in apricis nasci, hanc non nisi in opacis. His nucleis ad purgationem uti non censuerim propter ancipitem strangulationem, nec ad pituitam oris siccandam, fauces enim lædunt. Phthiriasi caput & reliquum corpus liberant triti. Facilius admixta sandaracha: Item pruritu & psoris. Ad dentium dolores decoquuntur in aceto: Ad aurium uitia, rheumatismũ cicatricũ, ulcerũ manantia. Flos tritus in uino contra serpentes bibitur. Semen enim abdicauerim, propter nimiã uim ardoris. Quidã eam pituitariam uocant, & plagis serpentium utiq́ue illinunt. Labrusca quoq́ue œnanthen fert, satis dictã, quæ à Græcis ampelos agria appellatur, spissis & candicantibus folijs, geniculata, rimoso cortice: fert uuas rubentes cocci modo, quæ cutem in facie mulierum purgant, & uarijs coxendicum & lumborum uitijs tusæ cum folijs & succo prosunt. Radix decocta in aqua, pota in uini Coi cyathis duobus, humorem alui ciet, ideo hydropicis datur. Hanc potius crediderim esse, quam uulgus uuam taminiam uocat. Vtuntur ea pro amuleto, & ad exspuitionẽ sanguinis quoq́ue adhibẽt, non ultra gargarizationes, & ne quid deuoret, addito sale, thymo, aceto mulso. Ideo & purgationibus ancipitem putant. Est huic similis, sed in salictis nascens, ideo distinguitur nomine, cum eosdem usus habeat, & salicastrum uocatur. Scabiem & pruriginem hominum qudrupedumq́ue aceto mulso trita hæc efficacius tollit. Vitis alba est, quam Græci ampeloleucen, alij ophiostaphylon, alij melothron, alij psilothrum, alij archezostin, alij cedrostin, alij madon appellant. Huius sarmenta longis & exilibus internodijs geniculata scandunt. Folia pampinosa, ad magnitudinẽ ederæ diuiduntur ut uitiũ. Radix alba, grandis, rhaphano similis initio: ex ea caules asparagi similitudine exeunt. Hi decocti in cibo aluum & urinã cient. Folia & caules exulcerant corpus: utiq́ue ulcerum phagedænis, & gangrenis, tibiarumq́ue tædio cum sale illinuntur. Semen in uua raris acinis dependet, succo rubente postea croci. Nouere id qui coria perficiunt, illo enim utuntur. Psoris & lepris illinitur. Lactis abundantiam facit coctũ cum tritico, potumq́ue. Radix numerosis utilitatibus nobilis, contra serpentium ictus trita drachmis duabus bibitur. Vitia cutis in facie, uarosq́ue & lentigines, & sugillata emendat, & cicatrices. Eademq́ue præstat decocta in oleo. Decoctæ datur & comitialib. potus: Item mente cõmotis, & uertigine laborantibus, drachmæ pondere quotidie anno toto. Et ipsa aũt largior aliquanto, sensus purgat. Illa uis præclara, quod ossa infracta extrahit in aqua imposita, ut bryonia: quare quidam hanc albã bryoniam uocãt. Alia uero nigra efficacior in eodẽ usu cũ melle & thure. Suppurationes incipiẽtes discutit, ueteres maturat & purgat. Ciet menses & urinam. Ecligma ex ea fit suspiriosis, & contra lateris dolores, uulsis, ruptis. Splenem ternis obolis pota xxx. diebus consumit. Illinitur eadem cum fico & pterygijs digitorum. Ex uino secundas fœminarũ apposita trahit: & pituitã, drachma pota in aqua mulsa. Suc-

cus radicis colligi debet ante maturitatem seminis: qui illitus per se & cum eruo, lætiore quodam colore & cutis teneritate, mangonizat corpora: serpẽtes fugat. Tunditur ipsa radix cum pingui fico, erugatq; corpus si statim bina stadia ambulentur: aliàs urit, nisi frigida abluatur. Iucundius hoc idem præstat nigra uitis, quoniam alba pruritum affert. Est ergo & nigra quam proprie bryoniam uocant, alij chironiam, alij gynecanthen, aut aproniam, similem priori, præterquam colore. Huius enim nigrum esse diximus. Asparagos eius Diocles prætulit ueris asparagis in cibo urinæ ciendæ, lieniq; minuendo. In fruteꝯtis & harundinetis maxime nascitur. Radix foris nigra, intus buxeo colore, ossa infracta uel efficacius extrahit quàm supradicta. Cæterum eidem peculiare est, quod iumentorum ceruicibus unice medetur. Aiunt si quis uillam ea tinxerit, fugere accipitres, tutasqúe fieri uillaticas alites. Eadem in iumento hominéque phlegma aut sanguinem qui se ad talos deiecerit circumligata sanat. Et hactenus de uitiũ generibus. Musta differentias habent naturales has, quod sunt candida aut nigra aut inter utrunq;, aliaq; ex quibus uinum fiat, alia ex quibus passum: cura differentias innumerabiles facit. In plenum ergo hæc dixisse conueniat: Mustum omne stomacho inutile, uenis iucundum. A balineis raptim & sine interspiratione potum, necat: Cantharidum naturæ aduersatur: Item serpentibus, maxime hæmorrhoidi & salamandræ. Capitis dolores facit, & gutturi inutile. Prodest renibus, iocineri, & interaneis uesicæ: colleuat enim ea. Priuatim contra buprestin ualet. Contra meconiũ, lactis coagulationẽ, cicutam, toxica, dorycnium, ex oleo potum, redditumq; uomitionibus. Ad omnia infirmius album, iucundius pasfi mustum, & quod minorem capitis dolorem afferat. Vini genera differentiasq; perquam multas exposuimus, & ferè cuiusq; ꝓprietates. Neq; est ulla pars difficilior tractatu, aut numerosior: quippe cum sit tardum dictu, pluribus prosit an noceat: præterea q̃ ancipiti euentu potu statim auxilium fit, aut uenenum. Etenim de natura ad remedia tantum pertinente nunc loquimur. Vnum de dando eo uolumen Asclepiades condidit, ab eo cognominatum: qui uero postea de uolumine illo disseruere, innumera. Nos ista Romana grauitate, artiumq; liberalium appetentia, non ut medici, sed ut iudices salutis humanæ diligenter distinguemus. De generibus singulis disserere immensum & inexplicabile est, discordibus medicorum sententijs. Surrentinum ueteres maxime probauere, sequens ætas Albanum aut Falernum. Deinde alia alij, iniquissimo genere decreti, quod cuiq; gratissimum cæteris omnibus pronunciando. Quin ut constarent sententiæ, quota portio tamen mortalium ijs generibus posset uti? Iam uero nec proceres usquam synceris. Eò uenere mores, ut nomina modo cellarum ueneant, statimq; in lacubus uindemiæ adulterentur. Ergo hercle, mirum dictu, innocentius iam est quodcunque & ignobilius. Hæc tamen facere constantissime uidentur sententiæ uictoriam, quorum mentionem fecimus, si quis hoc quoq; discrimen exigat. Falernum nec in nouitate, nec in nimia uetustate corpori salubre est. Media eius ætas à quintodecimo anno incipit. Hoc non rigido potu stomacho utile, non item in calido. Et in diutina tussi sorbetur merum utiliter à ieiunis: Item in quartanis. Nullo æque uenæ excitantur. Aluum sistit, corpus alit. Creditum est obscuritatem uisus facere: nec prodesse neruis, aut uesicæ. Albana neruis utiliora. Stomacho minus quę sunt dulcia, austera uel falerno utiliora. Concoctionem minus adiuuant, stomachum modice implent. At surrentina nullo modo, nec caput tentant, stomachi & intestinorum rheumatismos cohibent. Cæcuba iam non gignuntur. At quæ supersunt Setina, cibos concoqui cogunt. Viriũ plus Surrentino, austeritatis Albano, uehementiæ minus Falerno. Ab his Statana non longo interuallo absfuerint. Aluo citæ Signinum maxime conducere indubitatum est. Reliqua in commune dicentur. Vino aluntur uires, sanguis colosq; hominum. Hoc quoq; distat orbis medius, & mitior plaga à circumiectis: quantum illis feritas facit roboris, tantũ nobis hic succus. Lactis potus ossa alit, frugum neruos, aquæ carnes. Ideo minus ruboris est in corporibus illis, & minus roboris, contraq; labores patientiæ.

Vino modico nerui iuuãtur,copiosiore læduntur,sic & oculi,Stomachus recreatur,appetentia ciborum inuitatur,tristitiæ cura hebetatur,urina & algor expellitur,somnus conciliatur.Præterea uomitionẽ sistit,collectiones extra lanis humidis impositis mitigat.Asclepiades utilitatem uini æquari uix deorum potentia posse pronunciauit. Vetus copiosiore aqua miscetur, magisq́ urinam expellit:minus siti resistit. Dulce minus inebriat, sed stomacho innatat. Austerum facilius cõcoquitur. Leuissimum est quod celerrime inueteratur. Minus infestat neruos, quod uetustate dulcescit. Stomacho minus utile est pingue; nigrum, sed corpora magis alit. Tenue & austerum minus alit, magis stomachum nutrit.Celerius per urinam transit,tantoq́ magis capita tentat: hoc & in omni alio succo semel dictum sit. Vinum si sit fumo inueteratum, insaluberrimum est. Mangones ista in apothecis excogitauere.Iam & patres familiâs ætatẽ ademere his,quæ per se cariẽ traxere.Quo certe uocabulo satis consilij dedere prisci,quoniã & in materijs cariem fumus erodit.At nos è diuerso fumi amaritudine uetustatem indui persuasum habemus.Quæ sunt admodum exalbida,hæc uetustate insalubria fiunt.Quo generosius uinum est, hoc magis uetustate crassescit, & in amaritudinem corpori minime utilem coit. Condire eo aliud minus annosum,insalubre est. Sua cuique uino saliua innocentissima,sua cuiq́ ætas gratissima,hoc est,media. Corpus augere uolentibus,aut mollire aluum,cõducit inter cibos bibere. Contra minuentibus aluumq́ cohibentibus,sitire in edendo,postea parum bibere. Vinum ieiunos bibere nouitio inuento,inutilissimũ est. Curas uigoremq́ animi impedit,ad procinctum tendentibus,somno accommodatum ac securitatibus.Iamq́ dudum hoc fuit,quod Homerica illa Helena ante cibum ministrauit. Sic quoque in prouerbium cessit,sapientiam uino obumbrari. Vino debemus homines,quod soli animalium non sitientes bibimus. Aquæ potus interponere utilissimum. Itemq́ iugi superbibere ebrietati,quam quidem frigidę potus extemplo discutit.Meracis potionibus per uiginti dies ante canis ortum,totidemq́ postea,suadet Hesiodus uti.Merum quidem remedio est contra cicutas,coriandrum, aconita,uiscum, meconium, argentum uiuum, apes, uespas,crabrones, phalangia, serpentium scorpionumq́ ictus, contraq́ omnia quæ refrigerando nocent. Priuatim contra hæmorrhoidas,presteras,fungos.Item contra inflationes rosionesq́ præcordiorum, & quorum stomachus in uomitiones effunditur: & si uenter aut interanea rheumatismum sentiant.Dysentericis,sudatoribus,in longa tussi,in epiphoris,meracum. At uero cardiacis,in mamma læua merum in spongia imponi prodest.Ad omnia autem maxime album inueterascens. Vtiliter etiam fouetur uino calido uirilitas iumentis,quo etiam infuso cornu lassitudinem auferri aiunt. Simias quadrupedesq́ quibus digiti sunt,negant crescere assuetas meri potu. Nunc circa ægritudines sermo de uinis erit.Saluberrimum liberaliter genitis, Campaniæ quodcunq́ tenuissimum:uulgo uero,quod quenq́ maxime iuuerit ualidum. Vtilissimũ omnibus sacco uiribus fractis.Meminerimus succũ esse,qui feruendo uires è musto sibi fecerit. Misceri plura genera,omnibus inutile. Saluberrimum, cui nihil in musto additũ est:meliusq́, si nec uasis pix affuit. Marmore enim & gypso aut calce condita, quis non etiam ualidus expauerit? In primis igitur uinum marina aqua factum,inutile est stomacho,neruis,uesicæ. Resina cõdita, frigidis stomachis utilia existimantur. Non expedire uomitoribus, sicut neq́ mustum, neque sapa,neque passum. Nouitium resinatum nulli conducit. Capitis dolorem & uertigines facit,ab hoc dicta crapula est.Tussiẽtibus & in rheumatismo nominata prosunt.Item cœliacis & dysentericis,mulierum mensibus.In hoc genere rubrum nigrumúe magis constringit,magisq́ calefacit. Innocentius pice sola conditum.Sed & picem meminisse debemus,non aliud esse, quàm cõbustæ resinæ fluxum. Hoc genus uini excalefacit,cõcoquit, purgat: pectori,uentri utile. Item uuluarum dolori,si sine febre sint,ueteri rheumatismo, exulcerationi,ruptis,conuulsis,uomicis, neruorum infirmitati,inflationibus,tussi,anhelationibus,luxatis, in succida lana impositũ. Ad omnia hæc utilius id quod sponte naturæ

suæ picem resipit, picatūꝗ appellatur. Heluennaco quoꝗ tamen nimio caput tentari conuenit. Quod ad febriū ualetudines attinet, certū est non dandum in febre, nisi ueteribus ægris, uinum: nec nisi declinante morbo. In acutis uero periculis, nullis nisi qui manifestas remissiones habeant, & has noctu potius. Dimidia enim pars periculi est, noctu, hoc est, spe somni bibentibus. Nec à partu abortiúue, nec à libidine ægrotātibus, nec in capitis doloribus, nec quorū accessiones cum frigore extremitatum fiant, nec in febri tussientibus, nec in tremore neruorumꝗ doloribus uel fauciū, aut si uis morbi circa illa intelligatur, nec in duritia præcordiorū, uenarum uehementia, neꝗ in opisthotono, tetano, nec singultientibus, nec si cū febre dyspnœa sit. Minime uero oculis rigentibus, & genis stantibus, aut defectis grauibusꝗ: nec quorū conniuentiū perlucebunt oculi, neu palpebris nō coeuntibus, uel si dormientibus hoc idem eueniet: aut si cruore suffunduntur oculi, uel si lemæ in oculis erunt. Minime lingua fungosa, nec graui, & subinde imperfecta loquentibus: nec si urina difficile reddetur, neꝗ expauescentibus repente, nec spasticis, aut rursus torpentib. nec si per somnos genitura effundetur. Cardiacorū morbo unicam spem in uino esse, certum est. Sed id dandū quidam non nisi in accessione censent, alij nō nisi in remissione. Illi ut sudorem coerceāt: hi quia tutius putant, minuente se morbo, quā plurium sententiam esse uideo. Dari utiꝗ nō nisi in cibo debet, nec à somno, nec præcedēte alio potu, hoc est, utiꝗ sitienti, nec nisi in desperatione summa, & uiro facilius quàm fœminæ, seni ꝙ iuueni, iuueni ꝙ puero, hyeme ꝙ æstate, assuetis potius ꝙ expertibus. Modus dādi pro uehementia uini: item mixtura. Atꝗ uulgo satis putant unū uini cyathum duobus aquæ misceri. Si dissolutio sit stomachi, dandum: & si cibus non descendat. Inter uini genera quæ fingi docuimus, nec fieri iam arbitror, & superuacaneum eorum usum, cum ipsis rebus ex quibus fingūtur doceamus uti. Et aliàs modum excesserat medicorū in his ostentatio, ueluti è napis uinum utile esse ab armorū equitandiue lassitudine præcipientium, atꝗ ut reliqua omittamus, etiam è iunipero. Et quis satius censeat, absinthite uino utendum potius quā absinthio ipso? In reliquis omittatur & palmeū, capiti noxiū, uentriꝗ tantū molliendo, & sanguinem excreantibus non inutile. Fictitium non potest uideri, quod bion appellauimus, cum sit in eo sola pro arte festinatio. Prodest stomacho dissoluto, aut cibos non perficienti, prægnantibus, defectis, paralyticis, tremulis, uertigini, torminibus, ischiadicis. In pestilentia quoꝗ ac peregrinationibus, uim magnam auxiliandi habere dicitur. Vini etiam uitiū transit in remedia. Aceto summa uis est in refrigerando, nō tamen minor in discutiendo: ita fit, ut infusum terræ spumet. Dictū est sæpius, diceturꝗ, quotiens cum alijs prosit. Per se haustū fastidia discutit, singultus cohibet, sternutamēta olfactu. Vim in balineis æstus arcet, si cōtineatur ore. Quin & cū aqua bibit. Multorū stomacho utiliter gargarizatur. Cum eadē conualescentiū & à solis ardoribus. Oculis quoꝗ illo modo saluberrimum. Plurimū fotu medetur post uredines. Item lepris, furfuribus, ulceribus manantibus, canis morsibus, scorpionum ictibus, scolopendrarū, mutisaranei: contraꝗ omnium aculeatorum uenena & pruritus. Item cōtra multipedæ morsum. Calidū in spongia appositū, adiecto sulphuris sextante sextarijs tribus aceti, aut hyssopi fasciculo, medetur sedis uitijs. In sanguinis fluxione post excisos calculos, & omni alia, foris in spongia impositum, intus potum cyathis binis quàm acerrimū. Conglobatū utiꝗ sanguinem discutit. Contra lichenas & bibitur & imponitur. Sistit aluos, & rheumatismos interaneorū infusum. Item procidentia sedis uuluæꝗ. Tussim ueterē inhibet, & gutturis rheumatismos, orthopnœā, dentiū labefactionē. Vesicæ nocet, neruorūꝗ infirmitatibus. Nesciere medici quantū contra aspidas polleret. Nuper ab aspide calcata percussus utrē aceti ferens, quoties deposuisset sentiebat ictū, aliàs illæso similis. Intellectum ibi remedium est, potuꝗ succursum. Neꝗ altero os colluūt uenena exugētes. In totū domitrix uis hæc nō ciborū modo est, uerū & rerū plurimarū. Saxa rūpit infusum, quę nō ruperit ignis antecedēs. Cibos quidem & sapores non alius magis succus cōmendat aut excitat: in quo usu mitigatur tosto pane

ſto pane aut uino, uel accenditur pipere ac laſere: utiq; ſale cõpeſcitur. Non eſt prætereundum in eo exemplum ingens. Siquidẽ M. Agrippa ſupremis ſuis annis cõflictatus graui morbo pedum, cum dolorem eum perpeti nequiret, unius medicorum portentoſa ſcientia, ignorante diuo Auguſto, tanti putauit uſu pedum ſenſuq; omni carere, dummodo & dolore illo careret, demerſis in acetum calidum cruribus in acerrimo impetu morbi.

De aceto ſcillino, & oxymelle, & ſapa, & fece uini, aceti, & ſapæ. Cap. II

ACetum ſcillinũ inueteratũ magis probatur: prodeſt ſuper ea quæ diximus aceſcentibus cibis: guſtatum enim diſcutit pœnam eam. Et his qui ieiuni uomunt: callum enim faucium facit, ac ſtomachi: odorem oris tollit, gingiuas aſtringit, dentes firmat, colorem meliorem præſtat. Tarditatem quoque aurium gargarizatione purgat, & tranſitum auditus aperit. Oculorum aciem obiter exacuit. Comitialibus, melancholicis, uertiginoſis, uuluarum ſtrangulationibus, percuſſis aut præcipitatis, & ob id ſanguine conglobato, neruis infirmis, renum uitijs perq; utile. Cauendum exulceratis. Oxymeli antiqui (ut Dieuches tradit) hoc modo temperabãt: mellis minas decem, aceti ueteris heminas quinq;, ſalis marini pondo, thymbræ quadrantem, aquæ marinæ ſextarios quinq; pariter coquebant, decies deferueſcente cortina, atq; ita diffundebãt inueterabantq;. Suſtulit totum id Aſclepiades, coarguitq;. Nam etiam in febribus dabant. Profuiſſe tamen fatentur contra ſerpentes quas ſepas uocant, & contra meconiũ, ac uiſcum, & anginas, calidum gargarizatũ, & auribus, & oris gutturiſq; deſiderijs, quæ nunc omnia oxalme contingũt: id ſale & aceto recente efficacius eſt. Vino cognata res ſapa eſt, muſto decocto donec tertia pars ſuperſit. Ex albo hoc melius. Vſus cõtra cantharidas, bupreſtin, pinorum erucas, quas pityocampas uocãt, ſalamandras, & contra mordentia uenenata. Secũdas partuſq; emortuos trahit cum bulbis potum. Fabianus autor eſt, uenenum eſſe ſi quis ieiunus à balineis id bibat. Conſequens horum eſt fex uini, ſui cuiuſq; generis. Ergo uini feci tanta uis eſt, ut deſcendentes in cupas enecet. Experimentum demiſſa præbet lucerna, quandiu extinguatur periculum denuncians. Illota miſcetur medicamentis. Cum iridis uero pari pondere, eruptionibus pituitæ illinitur. Et ſicca uel madida contra phalangia, & teſtium mammarumq; inflammationes, uel in quacunq; parte corporis. Item cum hordeacea farina, & thuris polline in uino decocta crematur, & ſiccatur. Experimentum eſt legitime cõctæ, ut refrigerata linguam tactu uideatur urere. Celerrime exanimatur loco non incluſo cõdita. Crematio ei multũ uiriũ adijcit. Vtiliſſima eſt ad cõpeſcendas lichenas furfureſq; cum fico decocta. Sic & lepris & ulceribus manantibus imponitur. Fungorũ naturæ contraria eſt pota, ſed magis cruda. Oculorũ medicamentis cocta & lota miſcetur. Medetur illita & teſtibus & genitalibus. In uino autẽ aduerſus ſtrangurias bibitur. Cũ expirauerit quoq;, lauãdis corporibus & ueſtibus utilis, tuncq; uſum acaciæ habet. Fex aceti pro materia acrior ſit neceſſe eſt, multoq; magis exulceret. Reſiſtit ſuppurationum incrementis, ſtomachũ, interanea, uentrẽ, illita adiuuat. Siſtit earũ partiũ rheumatiſmos, & mulierum menſes. Panos diſcutit nondum exulceratos, & anginas. Sacros ignes cum cera. Mãmas lactis ſui impatientes eadem extinguit. Vngues ſcabros aufert. E ſerpentibus contra ceraſtas ualidiſſima cum polenta: Cum melanthio autem contra crocodili morſus, & canis. Et hæc cremata ampliat uires. Tunc addito lentiſcino oleo, illita una nocte ruffat capillum. Eadem ex aqua in linteo appoſita, uuluas purgat. Sapæ fece ambuſta ſanantur, melius addita lanugine harundinis. Eadẽ quoq; fece decocta potaq;, tuſſes ueteres. Decoquitur in patinis cum ſale & adipe ad tumorem quoq; maxillarum & ceruicum.

De oleis, & folijs oleæ, & flore, & cinere, & de oliua alba & nigra, & de amurca. Cap. III

OLearum proxima autoritas intelligitur. Folia earũ uehementiſſime aſtringunt, purgant, ſiſtunt. Itaq; cõmanducata impoſita ulceribus medentur, & capitis doloribus illita cum oleo. Decoctum eorum cum melle his quæ medici uſſerint, gingiuarum inflam

mationibus, paronychijs, ſordidisq; ulceribus excreſcentibus. Cum melle profluuiū ſanguinis è neruoſis partibus cohibet. Succus eorum carbunculantibus circa oculos ulceribus, & puſtulis, procidentiq; pupillæ efficax, quapropter in collyria additur. Nam & ueteres lachrymationes ſanat, & genarum eroſiones. Exprimitur autem ſuccus tuſis, affuſo uino & aqua cœleſti, ſiccatusq; in paſtillos digeritur. Siſtit menſes in lana admotus uuluæ. Vtilis & ſaniem emanantibus. Item condylomatis, ignibus ſacris, quæq; ſerpunt ulcera, epinyctidi. Eoſdem & flos earum habet effectus. Vruntur & cauliculi floreſcentes, ut ſpodij uicem cinis præſtet, uinoq; infuſo iterum uritur. Suppurationes & panos illinunt cinere eo, uel folijs tuſis cum melle, oculos uero cum polenta. Succus fruticis recentis accenſi diſtillans, ſanat lichenas, furfures, manantia ulcera. Nam lachryma quæ ex arbore ipſa diſtillat, Æthiopicæ maxime oleæ, mirari ſatis non eſt repertos qui dentium dolores illinendos cenſerent, uenenum eſſe prędicantes, atq; etiam in oleaſtro quærendam. E radice oleæ quamtenerrime cortex deraſus, in melle crebro guſtatu medetur ſanguinē reijcientibus, & ſuppurata extuſsientibus. Ipſius oleæ cinis cum axungia tumores ſanat, extrahitq; fiſtulis uitia, & ipſas ſanat. Oliuæ albæ ſtomacho utiliores, uentri minus. Præclarum habent antequā condiantur uſum, recentes per ſe cibi modo deuoratæ. Medentur enim arenoſæ urinæ, item dentibus, aut attritis, aut conuulſis. Nigra oliua ſtomacho inutilior, uentri facilior, capiti & oculis non conuenit. Vtraque ambuſtis prodeſt trita & illita. Sed nigra commanducatur, & protinus ex ore impoſita, puſtulas gigni prohibet. Colymbades ſordida ulcera purgant, inutiles difficultatibus urinæ. De amurca poteramus uideri ſatis dixiſſe, Catonem ſecuti, ſed reddenda medicinæ quoque eſt. Gingiuis & oris ulceribus, dentium ſtabilitati efficaciſsime ſubuenit. Item ignibus ſacris infuſa, & his quæ ſerpunt. Pernionibus nigræ oliuæ amurca utilior: Item infantibus fouendis. Albæ uero mulierum uuluæ in lana admouetur. Multo autem omnis amurca decocta efficacior. Coquitur in cupreo uaſe ad craſsitudinem mellis. Vſus eius cum aceto, aut uino uetere, aut mulſo, ut quæque cauſa exigat in curatione oris, dentium, aurium, ulcerum manantium, genitalium, rhagadum. Vulneribus in linteolis imponitur, luxatis in lana: ingens hic uſus, utique inueterato medicamento. Tale enim fiſtulas ſanat. Infunditur ſedis, genitalium, uuluæ exulcerationi. Illinitur uero podagris incipientibus. Item articularibus morbis. Si uero cum omphacio recoquatur ad mellis craſſitudinem, caſuros dentes extrahit. Item iumentorū ſcabiem, cum decocto lupino & chamæleonte herba, mire ſanat. Cruda amurca podagris foueri utiliſſimum.

De folijs oleaſtri, & œnāthino oleo, & cicino, & amygdalino, & laurino, & myrteo, chamæmyrſino, & cupreſsino, & citreo, & caryno. Cap. IIII

OLeaſtri foliorum eadem natura. Spodiumq; è cauliculis uehementius inhibet rheumatiſmos. Sedat & inflammationes oculorum, purgat ulcera, alienata explet, excreſcentia leniter erodit, ſiccat, & ad cicatricem perducit: cætera ut in oleis. Peculiare autem quod folia decoquuntur ex melle, danturq; cochlearibus contra ſanguinis excreationes. Oleum tamen acrius atque efficacius: & os quoq; colluitur illo ad dentium infirmitatem. Imponuntur folia & paronychijs, & carbunculis, & contra omnem collectionem cum uino: ijs uero quæ purganda ſunt, cū melle. Miſcentur oculorū medicamentis, & decoctum foliorum, & ſuccus oleaſtri. Vtiliter etiam auribus inſtillatur cum melle, uel ſi pus effluat. Flore oleaſtri condylomata illinuntur & epinyctides. Item cum farina hordeacea uenter, in rheumatiſmo cum oleo capitis dolores. Cutem in capite ab oſsibus recedentem cauliculi decocti, & cum melle impoſiti comprimunt. Ex oleaſtro maturi in cibo ſumpti ſiſtunt aluum. Toſti autem & cum melle triti, nomas repurgant, carbunculos rumpunt.

Olei naturam cauſasq; abunde diximus. Ad medicinam ex olei generibus hæc pertinent. Vtiliſſimum eſt omphacinum, proxime uiride. Præterea quàm maxime recens, niſi cum uetuſtiſſimum quæritur, tenue, odoratum, quodq; non mordeat, è diuerſo quàm in

cibos

cibos eligitur. Omphacinum prodest gingiuis. Si contineatur in ore, colorem dentium custodit magis quàm aliud: sudores cohibet. Oenanthino idem est effectus qui rosaceo. Omni autem oleo mollitur corpus, uigorem & robur accipit. Stomacho contrarium. Auget ulcerum incrementa. Fauces exasperat, & uenena omnia hebetat, præcipue psimmythij & gypsi in aqua mulsa, aut ficorũ siccarũ decocto potum, contra meconium ex aqua, contra cantharidas, buprestin, salamandras, pityocampas per se potum, redditumq; uomitionibus, contra omnia supradicta laudatissimum. Et lassitudinum perfrictionumq; refectio est: tormina calidum potum cyathis sex, magisq; ruta simul decocta pellit. Item uentris animalia. Soluit aluum heminæ mensura, cum uino & calida aqua potum, aut ptisanæ succo. Vulnerarijs emplastris utile. Faciem purgat. Bubus infusum per nares donec ructent, inflationem sedat. Vetus autẽ magis excalfacit corpora, magisq; discutit sudores. Duritias magis diffundit. Lethargicis magis auxiliare, & inclinato morbo. Oculorum claritati cõfert aliquid, cum pari portione mellis acapni. Capitis doloribus remedium est. Item ardoribus in febri cum aqua: & si uetusti non sit occasio, decoquitur, ut uetustatem repræsentet. Oleum cycinum bibitur ad purgationes uentris cum pari calidæ mensura. Priuatim dicitur purgare pręcordia. Prodest & articulorum morbis, duritijs omnibus, uuluis, auribus, ambustis. Cum cinere uero muricum, sedis inflammationibus, item psoræ. Colorem cutis commendat, capillumq; fertili natura euocat. Semen ex quo fit, nulla animans attingit. Ellychnia ex uua fiunt, claritatis præcipuæ. Ex oleo lumen obscurum propter nimiam pinguitudinem. Folia igni sacro illiniuntur ex aceto. Per se autem recentia mammis & epiphoris. Eadem decocta in uino inflammationibus cum polenta & croco: per se autem triduo imposita faciem purgant. Oleum amygdalinum purgat, mollit corpora, cutem erugat, nitorem cõmendat, uaros cum melle tollit è facie. Prodest & auribus, cum rosaceo & melle & mali punici germine decoctum, uermiculosq; in his necat, & grauitatem auditus discutit, sonos incertos & tinnitus, obiter capitis dolores & oculorum. Medetur furunculis, & à sole ustis cũ cera. Vlcera manantia & furfures cum uino expurgat, condylomata cum meliloto. Per se uero capiti illitum, somnum allicit. Oleum laurinum utilius quo recentius, quoque uiridius colore. Vis eius excalfactoria, & ideo paralyticis, spasticis, ischiadicis, sugillatis, capitis doloribus, inueteratis distillationibus, auribus, in calyce punici calfactũ illinitur. Similis & myrtei olei ratio, astringit, indurat, medetur gingiuis, dentiũ dolori, dysenteriæ, uuluæ exulceratæ, uesicis, ulceribus uetustis uel manantibus, cum squama æris & cera. Item eruptionibus, ambustionibus. Attrita sanat & furfures, rhagadas, condylomata, articulos luxatos, odorem grauem corporis. Aduersatur cantharidi, buprestí, alijsq; malis medicamentis, quæ exulcerando nocẽt. Chamæmyrsinæ siue oxymyrsinæ eadem natura. Cupressinum oleum eosdem effectus habet quos myrteum. Item citreum. E nuce uero iuglande quod carynum appellauimus, alopecijs utile est, & tarditati aurium infusum. Item capitis doloribus illitum. Cæterum iners & graue sapore. Enimuero si quid in nucleo putridi fuerit, totus modus deperit. Ex gnidio grano factum, eandem uim habet quam cycinũ. Ex lentisco factum, utilissimum acopo est. Idemq; proficeret æque ut rosaceum, ni durius paulò intelligeretur. Vtuntur eo & contra nimios sudores, papulasq; sudorum. Scabiem iumentorum efficacissime sanat. Balaninum oleum repurgat uaros, furunculos, lentigines, gingiuas. Cypros qualis esset, & quemadmodũ ex ea fieret oleum, docuimus. Natura eius excalfacit, mollit neruos. Folia stomacho illinuntur, & uuluæ concitatæ succus quoq; eorum apponitur. Folia recentia cõmanducata, ulceribus in capite manantibus, item oris medentur, & collectionibus, condylomatis. Decoctũ foliorum ambustis & luxatis prodest. Ipsa ruffant capillum tusa, adiecto struthei mali succo. Flos capitis dolores sedat cũ aceto illitus. Idem cõbustus in cruda olla nomas sanat, & putrescentia ulcera per se, uel cum melle. Odor floris olet, qui somnum facit. Astringit gleucinum, & refrigerat, eadẽ ratione qua & œnanthinum.

Balſaminum longe precioſiſsimum omnium,ut in unguentis diximus, contra omnes ſerpentes efficax. Oculorum claritati plurimũ cõfert,caliginem diſcutit.Item dyſpnœas, collectiones omnes duritiasq; lenit.Sanguinem denſari prohibet,ulcera purgat:auribus, capitis doloribus, tremulis, ſpaſticis,ruptis perquam utile. Aduerſatur aconito ex lacte, potum.Febres cum horrore uenientes perunctis leuiores facit. Vtendum tamen modice, quoniam adurit, augetq; uitia non ſeruato temperamento. Malobathri quoq; naturam & genera expoſuimus. Vrinam ciet. Oculorum epiphoris uino expreſſum,utiliſsime imponitur:Item frontibus dormire uolentibus:Efficacius ſi & nares illinantur:aut ſi ex aqua bibatur. Oris & halitus ſuauitatem cõmendat, linguæ ſubditum folium,ſicut & ueſtium odorem interpoſitum. Hyoſcyaminum emolliendo utilius, neruis inutile.Potum quidem cerebri motus facit. Therminum è lupinis emollit, proximum roſacco effectum habens. Narciſſinum dictum eſt cum ſuo flore. Raphaninum phthiriaſes longa ualetudine contractas tollit,ſcabritiasq; cutis in facie emendat.Seſaminum aurium dolores ſanat,& ulcera quæ ſerpunt, & quæ cacoethe uocant. Lirinon quod & phaſelinũ & Syrium uocauimus,renibus utiliſſimum eſt,ſudoribusq; euocandis, uuluæ molliendæ,concoquendoq; intus. Seleucicum neruis utile eſſe diximus, ſicut herbaceum quoq;, quod Enguini circa Flaminiam uiam uendunt. Elæomeli, quod in Syria ex ipſis oleis manare diximus,ſapore melleo non ſine nauſea,aluum emollit: bilem præcipue detrahit,duobus cyathis in hemina aquæ datis:qui bibere torpeſcunt, excitanturq; crebro. Potores certaturi præſumunt ex eo cyathum unum. Piſſino oleo uſus eſt paſsim ad quadrupedum ſcabiem. Eſt à uitibus oleisq; proxima nobilitas palmis: Inebriant recentes,capitis dolorem afferunt minus ſiccæ, nec quantũ uidetur utiles ſtomacho,tuſſim exaſperant,corpus augent. Succum decoctarum antiqui pro hydromelite dabãt ægris ad uires recreandas, ſitim ſedandam, in quem uſum præferebãt Thebaicas.Sanguinem quoq; excreantibus utiles,in cibo maxime. Illinũtur caryotæ ſtomacho,ueſicæ,uentri,inteſtinis.Cũ cotoneis, & cera,& croco ſugillata emendant. Nuclei palmarum cremati in fictili nouo,cinere loto ſpodij uicem efficiunt,miſcenturq; collyrijs,& calliblephara faciunt addito nardo.

De myrobalano palma, & de palma elate. Cap. V

PAlma quæ fert myrobalanum,probatiſsima in Ægypto,oſſa non habet reliquarum modo in balanis. Aluum & menſes ſiſtit in uino auſtero,& uulnera conglutinat.Palma, ſiue elate, ſiue ſpathe, medicinæ confert germina, folia,corticem. Folia imponuntur præcordijs,ſtomacho,iocineri,ulceribus quæ ſerpunt cicatrici repugnãtia.Pſoras cortex eius tener cum reſina & cera ſanat diebus XX. Decoquitur & ad teſtium uitia. Capillum denigrat ſuffitu,partus extrahit. Datur bibendus renũ uitijs & ueſicæ, & præcordiorum, & capiti & neruis inimicus. Vuluæ ac uentris fluxionem ſiſtit decoctũ eius.Item cinis ad tormina potus in uino albo,in uuluarum uitijs efficaciſſimus.

Medicinæ ex ſingulorum generum flore,folijs,fructu,ramis,cortice,ligno, ſucco, radice, cinere. Cap. VI

PRoximæ uarietates generum medicinarumq;,quæ mala habent.Ex his uerna,acerba,ſtomacho inutilia ſunt:aluum, ueſicã circumagunt:neruos lædũt.Cocta meliora. Cotonea cocta ſuauiora. Cruda tamen duntaxat matura,proſunt ſanguinẽ excreantib. ac dyſentericis,cholericis,cœliacis.Non idem poſſunt decocta,quoniã amittunt conſtringentem illam uim ſucci. Imponũtur & pectori in febris ardoribus: & tamen decoquũtur in aqua cœleſti, ad eadem quæ ſupra ſcripta ſunt.Ad ſtomachi autẽ dolores cruda decoctáue cerati modo imponuntur. Lanugo eorũ carbunculos ſanat,cocta in uino, & illita cum cera.Alopecijs capillum reddunt. Quæ ex his cruda in melle condiuntur,aluum mouent. Mellis autem ſuauitati multum adijciunt, ſtomachóque id utilius faciunt. Quæ uero in melle condiuntur cocta, quidam ad ſtomachi uitia trita cum roſæ folijs decoctis dant pro cibo.Succus crudorũ lienibus, orthophnoicis,hydropicis prodeſt:Item mam

mis

mis,condylomatis,uaricibus. Flos & uiridis & ſiccus inflammationibus oculorum, excreationibus ſanguinis, menſibus mulierũ. Fit & ſuccus ex his mitis, cum uino dulci tuſis, utilis & cœliacis & iocineri. Decocto quoque eorum fouentur, ſi procidant uuluæ & interanea. Fit & oleum ex his, quod melinum uocauimus, quoties non fuerint in humidis nata. Ideo utiliſsima quæ ex Sicilia ueniunt. Minus utilia ſtruthia, quamuis cognata. Radix eorum circumſcripta terra manu ſiniſtra capitur, ita ut qui facit dicat quæ capiat, & cuius cauſa: ſic adalligata ſtrumis medetur. Melimela & reliqua dulcia, ſtomachum & uentrem ſoluunt, ſiticuloſa, æſtuoſa, ſed neruos non lædunt. Orbiculata ſiſtunt aluum & uomitiones, urinas cient. Syluestria mala ſimilia ſunt uernis acerbis, aluumq; ſiſtunt. Sanè in hunc uſum immatura opus ſunt. Citrea contra uenenum in uino bibuntur, uel ipſa uel ſemen. Faciũt oris ſuauitatem, decocto eorum colluto, aut ſucco expreſſo. Horum ſemen edendum præcipiunt in malacia prægnantibus: ipſa uero cõtra infirmitatem ſtomachi, ſed non niſi ex aceto facillime manduntur. Punici mali nouem genera nunc iterare ſuperuacuum. Ex his dulcia, quæ apyrina alio nomine appellauimus, ſtomacho inutilia habentur, inflationes pariunt, dentes gingiuasq; lædunt. Quæ uero ab his ſapore proxima uinoſa diximus, paruum nucleum habentia, utiliora paulo intelliguntur. Aluum ſiſtunt & ſtomacho proſunt, duntaxat pauca, citráque ſatietatem. Sed hæc minime danda: quanquam omnino nulla in febri, nec carne acinorum utili nec ſucco. Cauentur æque uomitionibus, ac bilem reijcientibus. Vuam in his, ac ne muſtum quidem, ſed protinus uinum aperuit natura. Vtrunq; uero aſperiore cortice. Hic ex acerbis in magno uſu. Vulgus coria maxime perficere illo nouit, ob id malicorium appellant medici. Vrinam cieri eodem monſtrant: mixtáque galla in aceto decocto, mobiles dentes ſtabilire. Expetitur grauidarum malaciæ, quoniam guſtatu moueat infantem. Diuiditur malum, cœleſtiq; aqua madeſcit ternis ferè diebus. Hæc bibitur frigida cœliacis, & ſanguinem excreantibus. Ex acerbo fit medicamentum, quod ſtomatice uocatur, utiliſsimum oris uitijs, narium, aurium, oculorum caligini: pterygijs, genitalibus, & his quas nomas uocant, & quæ in ulceribus excreſcunt. Contra leporem marinum hoc modo, Acinis detracto cortice tuſis, ſuccoq; decocto ad tertias, cum croci, & aluminis ſciſsi, myrrhæ, mellis Attici ſelibris. Alij & hoc modo faciunt. Punica acida multa tunduntur, ſuccus in cacabo nouo coquitur mellis craſsitudine, ad uirilitatis & ſedis uitia, & omnia quæ lycio curantur, aures purulentas, epiphoras incipientes, rubras maculas. In manibus rami punicorum ſerpentes fugant. Cortice punici ex uino decocti & impoſiti, perniones ſanantur. Contuſum malum ex tribus heminis uini, decoctum ad heminam, tormina & tineas pellit. Punicum in olla noua, operculo indito, in furno toſtum & contritum, potumq; in uino, ſiſtit aluum diſcutit tormina. Primus pomi huius partus florere incipientis, cytinus uocatur Græcis, miræ obſeruationis multorum experimento. Si quis unum ex his, ſolutus uinculo omni cinctus & calceatus, atque etiam annuli, decerpſerit duobus digitis, pollice & quarto ſiniſtræ manus, atq; ita luſtratis leui tactu oculis, mox in os additũ deuorauerit ne dente contingat, affirmatur nullam oculorum imbecillitatem paſſurum eo anno. Iidem cytini ſiccati tritiq;, carnes excreſcentes cohibent: gingiuis & dentibus medentur: uel ſi mobiles ſint decocto ſucco. Ipſa corpuſcula trita, ulceribus quæ ſerpunt putreſcuntúe illinuntur. Item oculorum inflammationi inteſtinorumq;: & ferè ad omnia quæ cortices malorum; Aduerſantur ſcorpionibus. Non eſt ſatis mirari curam diligentiamq; priſcorum, qui omnia ſcrutati, nihil intentatum reliquere. In hoc ipſo cytino floſculi ſunt, antequam ſcilicet malum ipſum prodat erumpentes, quos balauſtium uocari diximus. Hos quoq; ergo experti inuenerunt ſcorpionibus aduerſari. Siſtunt potu menſes fœminarum, ſanant oris ulcera, tonſillas, uuam, ſanguinis excreationes, uentris & ſtomach. ſolutiones, genitalia, ulcera quacunq; in parte manantia. Siccauere etiam, ut ſic quoq; experirentur, inueneruntq; tuſorum farina dyſentericos à morte reuocati, aluum ſiſti. Quin & nu-

cleos

cleos ipſos acinorum experiri non piguit. Toſti tuſiꝗ ſtomachum iuuant, cibo aut potio ne inſperſi. Bibuntur ex aqua cœleſti, ad ſiſtendum aluum. Radix decocta ſuccű emittit, qui tineas necat, uictoriati pondere. Eadem diſcocta in aqua, quas lycium præſtat utilita/ tes. Eſt et ſylueſtre punicum, à ſimilitudine appellatum. Eius radices rubro cortice denarij pondere ex uino potæ ſomnos faciunt. Semine poto, aqua quæ ſubierit cutem ſiccatur. Mali punici corticis fumo culices fugantur.

De piris & eorum obſeruationibus, & de ficorum obſeruatione, & caprifico, & erineo, & aliorum generibus medicinæ. Cap. VII

PIrorum omnium cibus etiam ualentibus oneroſus, ægris quoꝗ uini modo negatur. Decocta eadem mire ſalubria & grata, præcipue cruſtumina. Quæcunꝗ uero cum melle decocta, ſtomachű adiuuāt. Fiunt cataplaſmata è piris, ad diſcutienda corporum uitia: & decocto eorum ad duritias utűtur. Ipſa aduerſantur boletis atꝗ fungis, pelluntꝗ pondere & pugnāte ſucco. Pirű ſylueſtre tardiſſime matureſcit. Cōciditur, ſuſpenſumꝗ ſiccatur ad ſiſtendum aluum, quod & decoctű eius potum præſtat. Decoquuntur & folia cum pomo ad eoſdem uſus. Pirorum ligni cinis, contra fungos etiamnum efficacius profi cit. Mala piraꝗ portatu iumentis mire grauia ſunt uel pauca. Remedio aiunt eſſe, ſi prius edenda dentur aliqua, aut utiꝗ oſtendantur. Fici ſuccus lacteus, aceti naturam habet. Itaꝗ coaguli modo lac contrahit. Excipitur ante maturitatem pomi, & in umbra ſiccatur ad aperienda ulcera, cienda menſtrua, appoſito cum luteo oui, aut potu cum amylo. Po/ dagris illinitur cum farina fœnigræci & aceto. Pilos quoque detrahit, palpebrarumꝗ ſca biem emendat. Item lichenas & pſoras. Aluű ſoluit. Lactis ficulni natura aduerſatur cra/ bronum, ueſparumꝗ, & ſimilium uenenis, priuatim ſcorpionum. Idem cum axungia uer rucas tollit. Folia & quæ non maturuere fici ſtrumis illinuntur, omnibusꝗ quæ emollien da ſunt diſcutiendáue. Præſtant hæc & per ſe folia. Et alij uſus eorum tanquam in frican/ do lichene & alopecijs & quæcunque exulcerari opus ſit. Et aduerſus canis morſus, ramo rum teneri cauliculi cuti imponuntur. Iidem cum melle ulceribus quæ ceria uocantur, illi/ nuntur. Extrahunt infracta oſſa cum papaueris ſylueſtris folijs. Canű rabioſorű mor/ ſus, folio trito ex aceto reſtringunt. E nigra ficu candidi cauliculi illinuntur furunculis, mu ris aranei morſibus cum cera. Cinis earum è folijs gangrenis, conſumendisꝗ quæ excre/ ſcunt. Fici maturæ urinam cient, aluum ſoluunt, ſudorem mouent, papulasꝗ. Ob id au/ tumno inſalubres, quoniam ſudantia huius cibi opera corpora perfrigeſcunt, Nec ſtoma cho utiles, ſed ad breue tempus, & uoci contrariæ intelliguntur. Nouiſſimæ ſalubrio/ res quàm primæ, medicatæ uero nunquam. Iuuenum uires augent: ſenibus meliorem ualetudinem faciunt, minusque rugarum. Sitim ſedant, calorem refrigerant. Ob id non negandæ in febribus conſtrictis, quas ſtegnas uocāt. Siccæ fici ſtomachum lædunt: gutturi & faucibus magnifice utiles. Natura his excalfaciendi. Sitim adferunt. Aluum molliunt, rheumatiſmis eius & ſtomacho contrariæ, Veſicæ ſemper utiles, & anhelatori/ bus, ac ſuſpirioſis, Item iocinerum, renum, lienum uitijs. Corpus & uires adiuuant, ob id antè athletæ hoc cibo paſcebātur. Pythagoras exercitator, primus ad carnes eos tranſtu lit. Recolligentibus ſe à longa ualetudine utiliſſimæ. Item comitialibus & hydropicis om/ nibusꝗ quæ maturanda aut diſcutienda ſunt, imponuntur. Efficacius calce aut nitro ad/ mixto. Coctæ cum hyſſopo pectus purgant, pituitam, tuſſim ueterem. Cum uino autem ad ſedem, & tumorem maxillarű, & furunculos, panos, parotidas decoctæ illinuntur. Vti le & decocto earű fouere fœminas. Decoctæ quoꝗ eædem cum fœnogræco utiles ſunt pleuriticis, & peripneumonicis. Cum ruta coctæ torminibus proſunt. Tibiarum ulceribus cum æris flore. Pterygijs cum punico malo. Ambuſtis, pernionibus cű cera. Hydropicis coctæ in uino, & cum abſinthio & farina hordeacea, nitro addito. Aluum ſiſtunt mandu catæ. Scorpionum ictibus cum ſale tritæ illinűtur. Carbunculos extrahunt in uino coctæ & impoſitæ. Carcinomati, ſi ſine ulcere eſt, quam pinguiſſimam ficum imponi, pene ſin/

gulare

gulare remedium est: item phagedænæ. Cinis nõ ex alia arbore aciem purgat acrior, conglutinat, replet, astringit. Bibitur & ad discutiendum sanguinem concretum. Item percussis, præcipitatis, conuulsis, ruptis, cyathis singulis aquę & olei. Datur tetanicis & spasticis, Item potus uel infusus cœliacis, dysentericis. Et si quis eo cum oleo perungatur, excalfacit. Item cum cera & rosaceo subactus, ambustis cicatricem tenuissimam obducit. Lusciosos ex oleo illitus emendat, dentiumq; uitia, crebro fricatu. Produnt etiam, si quis inclinata arbore, supino ore aliquem nodum eius morsu abstulerit nullo uidente, atque in aluta illigatum licio è collo suspenderit, strumas & parotidas discuti. Cortex tritus cum oleo, uentris ulcera sanat. Crudæ grossi uerrucas & thymos nitro farinaq; additis tollũt. Spodij uicem exhibet fruticum à radice exeuntium cinis. Bis tostus adiecto psimmythio digeritur in pastillos, ad ulcera oculorum & scabritiam. Caprificus etiamnum multo efficacior fico. Lactis minus habet: surculo quoq; eius lac coagulatur in caseum. Exceptum id coactumq; in duritiam, suauitatem carnibus affert. Fricatur diluto ex aceto. Miscetur exulceratorijs medicamentis. Aluum soluit, uuluã cum amylo aperit. Pota menses ciet cum luteo oui. Podagris cum farina fœnigræci illinitur. Lepras, psoras, lichenas, lentigines expurgat. Item uenenatorũ ictus, & canis morsus: Dentium quoq; dolori hic succus appositus in lana prodest, aut in cauis eorum additus. Cauliculi & folia, admixto eruo, contra marinorum uenena prosunt. Adijciunt & uinum. Bubulas carnes additi caules magno ligni compendio percoquunt. Grossi illitæ strumas, & omnium collectionem emolliunt & discutiunt, Aliquatenus & folia. Quæ mollissima sunt ex his, cũ aceto ulcera manantia & epinyctidas & furfures sanant. Cum melle item & folijs, ceria sanant, & canis morsus. Recentes cum uino, phagedænas. Cũ papaueris folijs ossa extrahũt. Grossi caprifici inflammationes discutiunt suffitu. Resistũt & sanguini taurino poto, & psimmythio, & lacti coagulato potæ. Item aqua decoctæ atque illitæ parotidas sanant. Cauliculi aut grossi eius quamminutissimæ, ad scorpionum ictus è uino bibuntur. Lac quoque instillatur plagæ & folia imponuntur. Item aduersus murem araneum. Cauliculorum cinis uuam faucium sedat. Arboris ipsius cinis ex melle, rhagadia. Radix deferuefacta in uino, dentium dolores. Hyberna caprificus in aceto cocta & trita, impetigines tollit. Illinuntur ramenta rami sine cortice quam minutissima ad scobis modum. Caprifico quoq; medicinę unius miraculum additur, Corticem eius impubescentẽ puer impubis si defracto ramo detrahat dentibus, medullam ipsam adalligatam ante solis ortum, prohibere strumas. Caprificus tauros quamlibet feroces, collo eorum circũdata, in tantum mirabili natura compescit, ut immobiles præstet. Herba quoque quam Græci erineon uocant, reddenda in hoc loco propter gentilitatem. Palmum alta est, cauliculis quinis ferè, ocimi similitudine, flos candidus, semen nigrum, paruum: tritum cum melle Attico, oculorum epiphoris medetur: utcunque autem decerpta manat lacte multo & dulci herba, perquam utilis aurium dolori, nitri exiguo addito. Folia resistunt uenenis. Pruni folia decocta tonsillis, gingiuis, uuæ, prosunt in uino decocta, & subinde ore colluto. Ipsa pruna aluum molliunt, stomacho uero utilissima, sed breui momento. Vtiliora persica, succusq; eorum, etiamnum in uino aut in aceto expressus. Nec est alius eis pomis innocentior cibus. Nusquam minus odoris, succi plus, qui tamen sitim stimulet. Folia eius trita illita, hæmorrhagiam sistunt. Nuclei persicorum in aceto & oleo, capitis doloribus illinuntur. Syluestrium quidem prunorum baccæ, uel è radice cortex, in uino austero si decoquãtur, ita ut triens ex hemina supersit, aluum & tormina sistunt. Satis est singulos cyathos decocti sumi. Et in ijs & satiuis prunis est limus arborum, quem Græci lichena appellant, rhagadijs & condylomatis mire utilis. Mora in Ægypto & Cypro sui generis, ut diximus, largo succo abundant, summo cortice desquamato: altiore plaga, siccantur, mirabili natura. Succus aduersatur uenenis serpentium, prodest dysentericis, discutit panos omnesque collectiones: uulnera conglutinat, capitis dolores sedat, item aurium: spleneticis bibitur.

Illinitur

Illinitur & contra perfrictiones. Celerrime teredinem ſentit. Nec apud nos ſucco uſus minor. Aduerſatur aconito & araneis, in uino potus. Aluum ſoluit, pituitasq́; ac tineas & ſimilia uentris animalia extrahit: Hoc idem præſtat & cortex tritus, Folia tingunt capillum cum fici nigræ & uitis corticibus ſimul coctis in aqua cœleſti. Pomi ipſius ſuccus aluum ſoluit protinus. Ipſa poma ad præſens ſtomacho utilia, refrigerant, ſitim faciunt: Si non ſuperueniat alius cibus, intumeſcunt, Ex immaturis ſuccus ſiſtit aluum: ueluti animalis alicuius, in hac arbore obſeruandis miraculis, quæ in natura eius diximus. Fit ex pomo panchreſtos ſtomatice, eadem arteriace appellata, hoc modo, Sextarij tres ſucci è pomo, leui uapore ad craſſitudinem mellis rediguntur. Poſt additur omphacij aridi pondus x duorum, aut myrrhæ x unius, croci x unius. Hæc ſimul trita miſcentur decocto. Neque eſt aliud oris, arteriæ, uuæ, ſtomachi, iucundius remedium. Fit & alio modo, Succi ſextarij duo, mellis Attici ſextarius, decoquuntur ut ſupra diximus. Mira ſunt præterea quę produntur. Mori germinatione prius quàm in folia exeant, ſiniſtra decerpi iubentur futura poma, ricinos Græci uocant, Hi terram ſi non attigere, ſanguinem ſiſtunt adalligati, ſiue ex uulnere fluat, ſiue ore, ſiue naribus, ſiue hæmorrhoidis: ad hoc ſeruãtur repoſiti. Idem præſtare & ramus dicitur, luna plena defractus, incipiens fructum habere. Si terram non attigerit, priuatim mulieribus adalligatus lacerto contra abundantiam menſium. Hoc & quocunq; tempore ab ipſis decerptum ita ut terrã non attingat, adalligatúq́; exiſtimant præſtare. Folia mori trita, aut arida decocta ſerpentium ictibus imponuntur. Ad idemq́; potu proficitur. Scorpionibus aduerſatur è radice corticis ſuccus ex uino aut poſca potus. Reddenda eſt & antiquorum compoſitio, Succum expreſſum pomi maturi immaturiq́; mixtũ, coquebãt in uaſe ęreo ad mellis craſſitudinem. Aliqui myrrha adiecta & cupreſſo præduratum uas ſole torrebant, permiſcentes ſpatha ter die. Hæc erat ſtomatice, quæ & uulnera ad cicatricẽ perducebat. Alia ratio: ſuccũ ſiccato exprimebãt pomo, multũ ſapori obſoniorum conferente. In medicina uero contra nomas & pectoris pituitas, & ubicunq; opus eſſet aſtringi uiſcera. Dentes quoq; colluebant eo. Tertiũ genus ſucci folijs & radice decoctis ad ambuſta ex oleo illinenda. Imponũtur & per ſe folia. Radix per meſſes inciſa ſuccum dat aptiſſimũ dẽtium dolori, collectionibusq́;, & ſuppurationibus. Aluũ purgat. Folia mori in urina madefacta pilum corijs detrahũt. Ceraſa aluũ molliunt, ſtomacho inutilia. Eadem ſiccata aluum ſiſtunt, urinam cient. Inuenio apud autores, ſi quis matutino roſcida cum ſuis nucleis deuoret, in tantum leuari aluum, ut pedes morbo liberentur.

Meſpila, exceptis ſetanijs, quæ malo propiorem uim habent, reliqua aſtringũt ſtomachum, ſiſtuntq́; aluum. Item ſorba ſicca, nam recentia ſtomacho & aluo citæ proſunt.

De pineis & amygdalis, & nuce auellana, & de nuce iuglande, & de piſtacijs & caſtaneis, ſiliquis, cornu, & unedone, & lauro. Cap. VIII

NVces pineæ, quæ reſinam habent, cõtuſæ leuiter, additis in ſingulis ſextarijs aquæ ad dimidium decoctæ, ſanguinis excreationi medentur, ita ut cyathi bini bibantur ex eo. Corticis è pino in uino decoctum cõtra tormina datur. Nuclei nucis pineæ ſitim ſedant & acrimoniam ſtomachi roſionesq́;, & contrarios humores conſiſtentes ibi, & infirmitatem uirium roborant, renibus & ueſicæ utiles. Fauces uidentur exaſperare & tuſſim. Bilem pellunt poti ex aqua, aut uino aut paſſo, aut balanorum decocto. Miſcetur his contra uehementiores ſtomachi roſiones cucumeris ſemen & ſuccus portulacæ. Item ad ueſicæ ulcera & renum, quoniam & urinam cient. Amygdalæ amaræ radicum decoctum cutem in facie corrigit, coloremq́; hilariorem facit. Nuces ipſæ ſomnum faciũt & auiditatem, Vrinam & menſes cient. Capitis dolori illinũtur, maximeq́; in febri: ſi ab ebrietate, ex aceto & roſaceo & aquæ ſextario. Et ſanguinem ſiſtunt. Cum amylo & menta lethargicis comitialibusq́; proſunt. Capite peruncto epinyctidas ſanant, è uino ueteri ulcera putreſcentia: Canum morſus cum melle. Et furfures ex facie antè fotu præparata. Item iocineris & renum dolores ex aqua potæ: & ſæpe ex ecligmate cum reſina terebinthina.

Calculoſis & difficili urinæ in paſſo, & ad purgandam cutem in aqua mulſa tritæ ſunt efficaces. Proſunt ecligmate iocineri, tuſſi & colo cũ eleliſphaco modice addito. In melle ſumitur nucis auellanæ magnitudo. Aiunt quinis ferè præſumptis ebrietatem non ſentire potôres: Vulpesꝗ ſi ederint eas, nec cõtingat è uicino aquam lambere, mori. Minus ualent in remedijs dulces, & hæ tamen purgant, & urinam cient. Recentes ſtomachum implent. Nucibus Græcis cum abſinthij ſemine ex aceto ſumptis, morbus regius ſanari dicitur: Item illitis per ſe uitia ſedis, & priuatim condylomata. Item tuſsi & ſanguinis reiectioni prodeſt. Nuces iuglandes Græci à capitis grauedine appellauere. Etenim arborũ ipſarum foliorumꝗ uires, in cerebrum penetrant: hocꝗ minore mométo, ſed in cibis, nuclei faciunt. Sunt autem recentes iucundiores, ſiccæ unguinoſiores, & ſtomacho inutiles, difficiles concoctu, dolorem capitis inferentes, tuſsientibus inimicæ, & uomituris ieiunis aptæ in tenaſmo ſolo, trahunt enim pituitam. Eædem præſumptæ uenena hebetant: Item anginam cum ruta & oleo. Item aduerſantur cepis, leniuntꝗ earũ ſaporem. Aurium inflammationi imponũtur cum mellis exiguo. Item cum ruta mammis & luxatis. Cum cepa autem & ſale & melle, canis hominisꝗ morſui. Putamine nucis iuglandis, dens cauus inuritur. Putamen combuſtum tritumꝗ in oleo aut uino, infantiũ capite peruncto, nutrit capillum, et ad alopecias eo ſic utuntur. Quo plures quis nuces ederit, hoc faciliuſtineas pellit. Quæ perueteres ſunt nuces, gangrenis & carbunculis medentur: Item ſugillatis. Cortex iuglandium, lichenum uitio & dyſentericis prodeſt. Folia trita cum aceto, aurium dolori. In ſanctuarijs Mithridatis maximi regis deuicti, Cn. Pompeius inuenit in peculiari cõmentario ipſius manu compoſitionẽ antidoti, è duabus nucibus ſiccis, item ficis totidẽ, & rutæ folijs uiginti ſimul tritis, addito ſalis grano: & qui hoc ieiunus ſumat, nullũ uenenum nociturum illo die. Contra rabioſi quoꝗ canis morſus, nuclei à ieiuno homine commanducati illitiꝗ præſenti remedio eſſe dicuntur. Nuces auellanæ capitis dolorem faciunt, inflationem ſtomachi, & pinguedini corporis conferũt plus quàm ſit ueriſimile. Toſtæ & diſtillationi medentur. Tuſſi quoꝗ ueteri tritæ, & in aqua mulſa potæ. Quidã adijciunt grana piperis, alij è paſſo bibunt. Piſtacia eoſdem uſus & effectus habent, quos pinei nuclei, præterꝗ ad ſerpentium ictus, ſiue edantur, ſiue bibantur. Caſtaneæ uehementer ſiſtunt ſtomachi & uentris fluxiones, aluum cient, ſanguinem excreantibus proſunt, carnes alunt. Siliquæ recentes, ſtomacho inutiles, aluum ſoluunt. Eædem ſiccatæ ſiſtunt, ſtomachoꝗ utiliores fiunt. Vrinam cient: Syriacas in dolore ſtomachi ternas in aquæ ſextarijs decoquunt quidam ad dimidium, eumꝗ ſuccum bibunt. Sudor uirgæ corni arboris lamina ferrea candente exceptus, non contingente ligno, illitaꝗ inde ferrugo, incipientes lichenas ſanat. Arbutus ſiue unedo, fructum fert difficilem concoctioni, & ſtomacho inutilem. Laurus excalfactoriam naturã habet, & folijs, & cortice, & baccis. Itaꝗ decoctũ ex his, maxime è folijs, prodeſſe uuluis & ueſicis conuenit. Illita uero ueſparum crabronumꝗ & apium: item ſerpentium uenenis reſiſtunt, maxime ſepis, dipſadis & uiperæ. Proſunt & menſibus fœminarũ cum oleo cocta. Cum polenta autem quæ tenera ſunt trita, ad inflammationes oculorũ, cum ruta teſtium, cum roſaceo capitis dolores, aut cum irino. Quin & cõmanducata atꝗ deuorata per triduum terna, liberant à tuſſi. Eadem proſunt ſuſpirijs trita cum melle. Cortex radicis cauẽdus grauidis. Ipſa radix calculos rumpit, iocineri prodeſt, tribus obolis in uino odorato pota. Folia pota uomitiones mouẽt. Baccæ menſes trahũt appoſitę tritæ, uel potæ. Tuſsim ueterem & orthopnœam ſanant binæ, detracto cortice in uino potæ. Si & febris ſit, ex aqua aut ecligmate ex aqua mulſa, aut ex paſſo decoctæ. Proſunt & phthiſicis eodem modo, & omnibus thoracis rheumatiſmis. Nam & concoquunt pituitam, & extrahunt. Aduerſus ſcorpiones quaternæ ex uino bibuntur. Epinyctidas ex oleo illitæ & lentigines, & ulcera manantia, & ulcera oris, & furfures: Cutis pruriginem ſuccus baccarũ emendat, & phthiriaſin. Auriũ dolori & grauitati inſtillatur, cũ uino uetere & roſaceo. Perũctos eo fugiũt uenenata omnia

Prodeſt contra ictus & potus, maxime autem eius laurus, quæ tenuiora habet folia. Baccæ cum uino ſerpentibus, & ſcorpionibus, & araneis reſiſtunt. Ex oleo & aceto illinuntur & lieni & iocineri. Gangrenis cum melle. Et in fatigatione etiam aut perfrictione ſucco eo perungi, nitro adiecto prodeſt. Sunt qui celeritati partus multũ cõferre putent radicem, acetabuli menſura in aqua potam, efficacius recentem quàm aridam. Quidam aduerſus ſcorpionum ictus, decem baccas dari iubent potui. Item & in remedio uuæ iacentis, quadrantem pondo baccarũ foliorumúe decoqui in aquæ ſextarijs tribus ad tertias, eámq; calidam gargarizare: Et in capitis dolore, impari numero baccas cum oleo conterere, & calefacere. Laurus delphicæ folia trita olfactatáq; ſubinde, peſtilentię contagia prohibent, tanto magis ſi & urantur. Oleũ ex Delphica ad cerata acopumq;, ad perfrictiones diſcutiendas, neruos laxandos, lateris dolores, febresq; frigidas utile eſt. Item ad aurium dolorem, in mali punici cortice tepefactum. Folia decocta ad tertias partes aquæ, uuam cohibent gargarizatione: potu alui dolores, inteſtinorũq;. Tenerrima ex his trita in uino, papulas prutitusq;, illita noctibus. Proxime ualent cætera lauri genera. Laurus Alexandrina ſiue Idæa, partus celeres facit, radice pota trium denariorũ pondere, in uini dulcis cyathis tribus. Secundas etiam pellit, menſesq; eodem modo pota. Daphnoides (ſiue his nominibus quæ diximus) ſylueſtris laurus prodeſt, aluum ſoluit, recenti folio uel arido drachmis tribus cũ ſale in hydromelite manducata. Pituitas extrahit folium & uomitus, ſtomacho inutile. Sic & baccæ quinæ denæúe, purgationis cauſa ſumuntur.

De myrto ſatiua, & myrtidano, & de myrto ſylueſtri. Cap. IX

MYrtus ſatiua candida, minus utilis eſt medicinæ quàm nigra. Semen eius medetur ſanguinem excreantibus. Item contra fungos in uino potũ. Odorem oris cõmendat uel pridie commanducatum. Item apud Menandrum ſynariſtuſæ hoc edunt. Datur & dyſentericis denarij pondere in uino. Vlcera difficilia in extremitatibus corporis ſanat, cum uino ſubferuefactum. Imponitur lippitudini cum polenta, & cardiacis in mãma ſiniſtra: Et contra ſcorpionis ictus in mero, & ad ueſicæ uitia, capitis dolores, & ægilopas antequam ſuppurent: Item tumoribus, exemptisq; nucleis in uino uetere tritum eruptionibus pituitæ. Succus ſeminis aluum ſiſtit, urinam ciet. Ad eruptiones puſtularũ pituitæq; cum cerato illinitur: & contra phalangia. Capillum denigrat. Lenius ſucco oleũ eſt ex eadem myrto, lenius & uinũ quo nunquã inebriatur. Inueteratũ ſiſtit aluum & ſtomachũ, tormina ſanat, faſtidium abigit. Foliorum arentium farina ſudores cohibet inſperſa, uel in febri. Vtilis & cœliacis & procidentiæ uuluarum, ſedis uitijs, ulceribus manãtibus, igni ſacro fotu, capillis fluẽtibus, furfuribus: Itẽ alijs eruptionibus, ambuſtis. Additur quoq; in medicamento quod liparas uocant, eadem de cauſa qua oleum ex his, efficaciſſimũ ad ea quæ in humore ſunt, tanquã in ore & uulua. Folia ipſa fungis aduerſantur trita ex uino, cũ cera uero articularibus morbis & collectionibus. Eadem in uino decocta dyſentericis & hydropicis potui dantur. Siccantur in farinam quæ inſpergitur ulceribus, aut hæmorrhoidę. Purgant & lentigines, pterygia & paronychia & epinyctidas, condylomata, teſtes, tetra ulcera: Item ambuſta cum cerato. Ad aures purulentas & folijs crematis utuntur & ſucco & decocto. Comburũtur & in antidota: Item cauliculi flore decerpti, in nouo fictili operto cremati in furno, dein triti ex uino. Et ambuſtis foliorũ cinis medetur. Inguẽ ne intumeſcat ex ulcere, ſatis eſt ſurculum tantum myrti habere ſecũ, non ferro nec terra contactum. Myrtidanum diximus, quomodo fieret: Vuluæ prodeſt appoſitum fotu, & illitu. Multo efficacius & cortice & folio & ſemine. Exprimitur & folijs ſuccus molliſſimis in pila tuſis, affuſo paulatim uino auſtero, alias aqua cœleſti, atq; ita expreſſo utuntur ad oris ſedisq; ulcera, uuluæ & uentris: capillorum nigritiam, malarum perfuſiones, purgationes lentiginũ, & ubi conſtringendũ aliquid eſt. Myrtus ſylueſtris, ſiue oxymyrſine, ſiue chamæmyrſine, baccis rubẽtibus & breuitate à ſatiua diſtat. Radix eius in honore eſt, decocta uino, ad renũ dolores pota, & difficili urinæ, præcipueq; craſſæ, & grauiter olenti: Morbo

ti:Morbo regio,& uuluarum purgationi trita cum uino. Cauliculi quoq; incipientes aſparagorum modo in cibo ſumpti, & in cinere cocti: Semen cum uino potum, aut oleo aut aceto, calculos frangit. Item in aceto & roſaceo tritum, capitis dolores ſedat: & potũ morbum regium. Caſtor oxymyrſinen myrti folijs acutis, ex qua fiunt ruri ſcopæ, ruſcũ uocauit, ad eoſdem uſus. Et hactenus habent ſe medicinæ urbanarum arborum. Tranſeamus ad ſyluestres.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXIIII

PROOEMIVM.

Medicinæ ex arboribus ſyluestribus. Cap. I

NE ſyluæ quidem, horridiorq; naturæ facies, medicinis carent, ſacra illa parente rerum omnium, nuſquã non remedia diſponente homini, ut medicina fieret etiam ſolitudo ipſa, ſed ad ſingula illius diſcordiæ atq; cõcordiæ miraculis occurſantibus. Quercus & olea tam pertinaci odio diſſidẽt, ut altera in alterius ſcrobe depactæ moriantur. Quercus uero & iuxta nucem iuglandẽ. Pernicialia & braſſicæ cũ uite odia: ipſumq; olus, quo uitis fugatur, aduerſum cyclamino & origano areſcit. Quin & annoſas iam, & quæ ſternantur arbores, difficilius cædi, ac celerius inareſcere tradunt, ſi prius manu q̃ ferro attingantur. Pomorum onera à iumentis ſtatim ſentiri: ac niſi prius oſtendãtur his, quàmuis pauca portent, ſudare ilico. Ferulæ aſinis gratiſsimæ ſunt in pabulo, cæteris uero iumẽtis præſentaneo ueneno: qua de cauſa id animal Libero patri aſſignat, cui & ferula. Surdis etiã rerũ ſua cuiq; ſunt uenena, ac minimis quoq;. Philyra coci & polline nimium ſalem cibis eximunt. Prædulcium faſtidiũ ſal temperat. Nitroſæ aut amaræ aquæ, polenta addita mitigantur, ut intra duas horas bibi poſſint: Qua de cauſa & in ſaccos uinarios additur polenta. Similis uis Rhodiæ cretæ, & argillæ noſtratis. Concordia ualẽt cum pix oleo extrahitur, quando utrunq; pinguis naturæ eſt. Oleum ſolum calci miſcetur, quãdo utrũq; aquas odit. Gũmi aceto facilius eluitur, atramentũ aqua. Innumera præterea alia, quæ ſuis locis dicentur aſsidue. Hinc nata medicina. Hæc ſola naturæ placuerat eſſe remedia parata uulgo, inuentu facilia, ac ſine impendio, ex quibus uiuimus. Poſtea fraudes hominum & ingeniorum, capturæ officinas inuenere iſtas, in quibus ſua cuiq; homini uenalis promittitur uita. Statim compoſitiones & mixturæ inexplicabiles decantãtur. Arabia atq; India in medio æſtimãtur, ulceriq; paruo medicina à rubro mari imputatur, cum remedia uera quotidie pauperrimus quiſq; cœnet. Nam ſi ex horto petãtur, aut herba uel frutex quæratur, nulla artiũ uilior fiat. Ita eſt profecto, magnitudo populi Romani perdidit ritus, uincendo uicti ſumus. Paremus externis, & una artium imperatoribus quoq; imperat. Verum de his aliàs plura.

Lotos. Cap. II

LOton herbam, itemq; Ægyptiam eodem nomine, aliâs & Syrticã arborem, diximus ſuis locis. Hæc lotos, quæ faba Græca appellatur à noſtris, aluũ baccis ſiſtit. Ramẽta ligni decocta in uino proſunt dyſentericis, menſtruis, uertigini, comitialibus. Cohibent & capillum. Mirum, his ramentis nihil eſſe amarius, fructuq; dulcius. Fit & è ſcobe eius medicamentũ, ex aqua myrti decocta, ſubacta, & diuiſa in paſtillos, dyſentericis utiliſſimum, pondere uictoriati cum aquæ cyathis tribus.

Glans. Cap. III

GLans intrita duritias quas cacoethes uocant, cum ſalſa axungia ſanat. Vehementiora ſunt ligna & in oibus cortex ipſe, corticiq; tunica ſubiecta. Hæc decocta iuuat cœ-

liacos. Dyſentericis etiam illinitur, uel ipſa glans. Eademq́ reſiſtit ſerpentiũ ictibus, rheumatiſmis, ſuppurationibus. Folia & baccæ, uel cortex, uel ſuccus decocti proſunt cõtra toxica. Cortex illinitur decoctus lacte uaccino, ſerpentis plagæ. Datur ex uino dyſentericis. Eadem & ilici uis.

De cocco ilicis, & galla, & uiſco, pilulis, glande, & de cerri radice, & ſubere. Cap. IIII.

COccum autẽ ilicis, uulneribus ex aceto recentibus imponitur. Epiphoris ex aqua, & oculis ſuffuſis ſanguine inſtillatur. Eſt autem genus ex eo in Attica ferè & Aſia naſcens, celerrime in uermiculum ſe mutans, quod ideo ſcolecion uocãt, improbantq́. Principalia eius genera diximus. Nec pauciora gallæ genera fecimus, ſolidã, perforatã: Item albam, nigram, maiorem, minorem: uis omniũ ſimilis. Optima Comagena. Excreſcentia in corpore tollit. Proſunt gingiuis, uuæ, oris exulcerationi. Crematæ & in uino extinctæ, cœliacis. Dyſentericis illinuntur. Paronychijs ex melle, & unguibus ſcabris, pterygijs, ulceribus manantibus, condylomatis, uulneribus quæ phagedænica uocantur. In uino aũt decoctæ auribus inſtillantur, oculis illinũtur. Aduerſus eruptiones & panos cũ aceto. Nucleus cõmanducatus dentium dolorem ſedat: Item intertrigines, & ambuſta. Immaturæ ex his ex aceto potæ, lienem conſumunt. Eædem crematæ, & aceto ſalſo extinctæ, menſes ſiſtunt, uuluasq́ procidentes fotu. Omnes capillos denigrant. Viſcum è robore præcipuum diximus haberi, & quo conficeretur modo. Quidam contuſum in aqua decoquũt, donec innatet. Quidam commanducantes acinos, expuunt cortices. Optimum eſt, quod ſine cortice eſt, quodq́ leuiſſimum, extra fuluum, intus porraceum, quo nihil eſt glutinoſius. Emollit, diſcutit tumores, ſiccat ſtrumas. Cum reſina & cera panos mitigat omnis generis. Quidam & galbanum adijciunt, pari pondere ſingulorum, eoq́ modo & ad uulnera utuntur. Vnguium ſcabricias expolit, ſi ſeptenis diebus ſoluantur, nitroq́ colluantur. Quidã id religione efficacius fieri putant, prima luna collectum è robore ſine ferro. Si terram non attigit, comitialibus mederi. Conceptum fœminarum adiuuare, ſi omnino ſecum habeant. Vlcera commanducato impoſitoq́ efficaciſsime ſanari. Roboris pilulæ ex adipe urſino alopecias capillo replent. Cerri folia & cortex, & glans, ſiccat collectiones ſuppurationesq́: Fluxiones ſiſtit. Torpentes membrorũ partes corroborat decoctũ eius fotu: cui & inſidere expedit, ſiccandis aſtringẽdisue partibus. Radix cerri aduerſatur ſcorpionibus. Suberis cortex tritus, ex aqua calida potus, ſanguinem fluentem ex utralibet parte ſiſtit. Eiuſdem cinis ex uino calido, ſanguinem excreantibus magnopere laudatur.

De fago & cupreſſo, & cedro magna, & de cedride, galbano. Cap. V

FAgi folia manducantur in gingiuarum labiorumq́ uitijs. Calculis glandis fagineæ cinis illinitur: Item cum melle alopecijs. Cupreſsi folia trita, ſerpentium ictibus imponuntur: & capiti cum polenta, ſi à ſole doleat: Item ramici, qua de cauſa & bibuntur. Teſtium quoq́ tumori cum cera illinuntur. Capillum denigrant ex aceto. Eadem trita cum duabus partibus panis mollis, & è uino aminæo ſubacta, pedum ac neruorũ dolores ſedant. Pilulæ aduerſus ſerpentium ictus bibuntur, aut ſi eijciatur ſanguis. Collectionibus illinuntur. Ramici quoq́ teneræ tuſæ cum axungia & lomento, proſunt. Bibuntur ex eadem cauſa. Parotidi & ſtrumæ cum farina imponuntur. Exprimitur ſuccus tuſis cum ſemine, qui mixto oleo, caliginem oculorum aufert. Item uictoriati pondere in uino potus illitusq́, cum fico ſicca pingui, exemptis granis, uitia teſtiũ ſanat, tumores diſcutit, & cum fermento ſtrumas. Radix cum folijs trita potaq́, ueſicæ & ſtranguriæ medetur: & contra phalangia. Ramenta pota menſes cient, ſcorpionum ictibus aduerſantur. Cedrus magna, quam cedrelaten uocãt, dat picem quæ cedria uocatur, dentiũ doloribus utiliſſimã. Frangit enim eos & extrahit: dolores ſedat. Cedri ſuccus, ex ea quomodo fieret diximus, magni ad lumina uſus, ni capitis dolorem inferret. Defuncta corpora incorrupta æuis ſeruat, uiuentia corrumpit: mira differentia, cum uitam auferat ſpirantibus, defunctis pro uita ſit

ta sit. Vestes quoque corrumpit, & animalia necat. Ob hoc non censeam in anginis hoc remedio utendum, neque in cruditatibus, quod suasere aliqui, gustu: dentes quoque colluere ex aceto in dolore timuerim, uel grauitati aut uermibus auriũ instillare. Portentum est quod tradunt, abortiuum fieri in uenere ante perfusa uirilitate. Phthiriases perungere eo non dubitauerim, itemq; porrigines. Suadent & contra uenenum leporis marini bibere in passo. Facilius in elephantiasi illinatur. Et ulcera sordida & excrescentia in ijs autores quidam & oculorum albugines caliginesq; inunxere eo: Et contra pulmonis ulcera cyathum eius sorbere iusserunt: Item aduersus tineas. Fit ex eo & oleum, quod pisselæon uocant, uehementioris ad omnia eadem usus. Cedri scobe serpentes fugari certũ est: Item baccis tritis cum oleo, si qui perungantur. Cedrides, hoc est, fructus cedri, tussim sanant, urinam cient, aluum sistunt, utiles ruptis, conuulsis, spasticis, stranguriæ, uuluis, admoti. Contra lepores marinos, eademq; quæ supra, collectionibus inflammationibusq;. De galbano diximus. Neque humidum neque aridum probatur, sed quale docuimus. Per se bibitur ad tussim ueterem, suspiria, rupta, conuulsa. Imponitur ischiadicis, lateris doloribus, panis, furunculis, corpori ab ossibus recedenti, strumis, articulorum nodis, dentium quoque doloribus. Illinitur & cum melle capitis ulceribus. Purulentis infunditur auribus cum rosaceo, aut nardo. Odore comitialibus subuenit, & uulua strangulante & in stomachi defectu. Abortus non exeuntes trahit apposita uel suffitu: Item ramis ellebori circumlitum atq; subiectum. Serpentes nidore urentium fugari diximus. Fugiunt & perunctos galbano. Medetur & à scorpione percusis: Bibitur & in difficili partu fabæ magnitudine in uini cyatho, uuluasq; conuersas corrigit. Cum myrrha autem & in uino mortuos partus extrahit. Aduersatur & uenenis, maxime toxicis, cũ myrrha & in uino. Serpentes oleo & spondylio mixto tactu necat. Nocere urinæ existimatur.

De ammoniaco, & styrace, & spondylio, & sphagno, & terebintho, & chamæpity, & pityusa, & picea, & resinis, & lentisco. Cap. VI

Similis ammoniaci natura atq; lachrymæ probandæ ut diximus, mollit, calefacit, discutit, dissoluit. Claritati uisus in collyrijs conuenit: Pruritum, cicatrices, albugines oculorum tollit. Dentiũ dolores sedat, efficacius accensum. Prodest dyspnoicis, pleureticis, pulmonibus, uesicis, urinæ cruentæ, lieni, ischiadicis potũ. Sic & aluũ soluit. Articulis & podagræ cũ pari pondere picis aut ceræ & rosacco coctũ. Maturat panos, extrahit clauos cum melle. Sic & duritias emollit. Lieni cũ aceto & cera cypria, uel rosaceo efficacissime imponitur. Lassitudines perungi cũ aceto & oleo exiguoq; nitro, utile est. Et styracis naturam in peregrinis arboribus exposuimus. Placet præter illa quæ diximus, maxime pinguis, purus, albicantibus fragmentis, Medetur tussi, faucibus, pectoris uitijs, uuluę præclusæ, duritieue laboranti. Ciet menses potu, appositusq; aluũ mollit. Inuenio potu modico tristitiã animi resolui, largiore cõtrahi. Sonitus auriũ emendat infusum, strumas illitũ neruorũq; nodos. Aduersatur uenenis, quæ frigore nocẽt, ideo & cicutæ. Spondylion unà demonstratum, infunditur capitibus phreneticorum, & lethargicorum: Item capitis doloribus longis. Cum oleo uetere bibitur, & in iocinerum uitijs, morbo regio, comitialibus, orthopnoicis, uuluarum strangulatione, quibus & suffitu prodest. Aluum mollit. Illinitur ulceribus serpentibus cum ruta. Flos auribus purulentis efficaciter infunditur. Sed succus cum exprimitur integendus est, quoniam mire appetitur à muscis & similibus. Radix derasa, & in fistulas coniecta, callum earum erodit. Auribus quoque instillatur cum succo. Datur & ipsa contra morbum regium, & in iocineris uitio & uuluarum. Capillos crispos facit peruncto capite. Sphagnos, siue sphacos, siue bryon, & in Gallia ut indicauimus nascitur, uuluis decocto insidentiũ utilis: Item genibus & fœminum tumoribus, mixtus nasturtio, & aqua salsa tritus. Cum uino ac resina sicca potus, urinam pellit celerrime. Hydropicos inanit, cum uino & iunipero tritus & potus. Terebinthi folia & radix colle-

ctionibus imponuntur. Decoctum eorum stomachum firmat. Semen in capitis dolore bibitur in uino, & contra difficultatem urinæ. Ventrem leniter emollit. Venerem excitat. Picis & laricis folia trita & in aceto decocta, dentiũ dolori prosunt. Cinis corticum intertrigini & ambustis. Potus aluum sistit, urinam mouet. Suffitu uuluas corrigit. Piceæ folia priuatim iocineri utilia sunt, drachmæ pondere in aqua mulsa pota. Syluas, eas duntaxat quæ picis resinæq; gratia radantur, utilissimas esse phthisicis, aut qui longa ægritudine non recolligant uires, satis constat: & illum cœli aera plus ita quàm nauigationem Aegyptiam proficere, plus quàm lactis herbidos per montium æstiua potus. Chamæpitys latine abiga uocatur propter abortus, ab alijs thus terræ: cubitalibus ramis, flore pinus & odore. Altera breuior & incuruæ similis. Tertia eodem odore, & ideo nomine quoque, paruulo cauliculo, crassitudine digitali, folijs scabris, exilibus, albis, in petris nascens. Omnes herbæ, sed propter cognationem nominis non differendæ. Prosunt aduersus scorpionum ictus: Item iocineri illitæ cum palmis aut cotoneis: Renibus & uesicæ, decoctum earum cum farina hordeacea. Morbo quoque regio, & urinæ difficultatibus, ex aqua decoctæ bibuntur. Nouissima contra serpentes ualet cum melle. Sic & apposita uuluas purgat. Sanguinem densatum extrahit pota. Sudores facit perunctis ea, peculiariter renibus utilis. Fiunt ex ea & hydropicis pilulæ, cum fícu aluum trahentes. Lumborum quoq; dolorem uictoriati pondere in uino finit, & tussim recentem. Mortuos partus, ex aceto cocta potaq;, eijcere ptinus dicitur. Cũ honore & pityusa simili de causa dicet, quã quidã in tithymali genere numerãt. Frutex est similis piceæ: flore paruo purpureo. Bilẽ & pituitam per aluũ detrahit radix, decocti hemina: aut seminis ligula in balanis. Folia in aceto decocta, furfures cutis emendãt: mãmas quoq; mixto rutæ decocto & tormina, & serpentiũ ictus, & in totum collectiones incipientes. Resinã è supradictis arboribus gigni docuimus, & genera eius & nationes in ratione uini, ac postea in arboribus. Summæ species duæ, sicca, & liquida. Sicca è pinu et picea fit, liquida è terebintho, larice, lẽtisco, cupresso. Nam & eæ ferunt in Asia & Syria. Falluntur qui eandem putant esse è picea atque larice. Picea enim pinguem, & thuris modo succosam fundit: larix gracilem, ac mellei liquoris, uirus redolentem. Medici liquida raro utuntur, & in ouo ferè: è larice propter tussim ulceráque uiscerum. Nec pinea magnopere in usu: cæteris non nisi coctis. Et coquendi genera satis demonstrauimus. In arborum differentia placet terebinthina, odoratissima atque leuissima: nationum Cypria & Syriaca, utraque mellis Attici colore, sed Cypria carnosior sicciorq;. In sicco genere quærũt ut sit cãdida, pura, perlucida. In omni aũt, ut montana potius quàm campestris: item aquilonia potius quàm ab alio uento: Resoluitur resina ad uulnerũ usus & malagmata oleo, in potiones amygdalis amaris. Natura in medendo contrahere uulnera, purgare, discutere collectiones: Item pectoris uitia. Terebinthina illinitur: & eadem calida membrorum doloribus spasticisq; illinitur in sole, totisq; corporibus, mangonum maxime cura, ad gracilitatem emendandam, spatijs ita laxantium cutem per singula membra, capacioraq; ciborum facienda corpora. Proximum locum obtinet è lentisco. Inest ei uis astringendi. Mouet & ante cæteras urinam. Reliquæ uentrem emolliunt, cruda concoquunt, tussim ueterem sedant, uuluæ onera extrahunt etiam suffitæ. Priuatim aduersantur uisco. Panos & similia, cum seuo taurino & melle sanant. Palpebras lentiscina cõmodissime replicat. Fractis quoq; utilissima, & auribus purulentis: Item in pruritu genitalium. Pineæ capitis uulneribus optime medetur.

De pice spissa & liquida: & palimpissa, & pissasphalto, & zopissa, & teda, & lentisco. Cap. VII

PIx quoq; unde & quibus conficeretur modis, indicauimus. Et eius duo genera, spissum, liquidumq;. Spissarum utilissima medicinæ est brutia, quoniam pinguissima & resinosissima utrasq; præbet utilitates: ob id magis rutila quàm cæteræ. Id enim quod in

hoc adijciunt, ex mascula arbore meliorem esse, non arbitror posse intelligi. Picis natura excalfacit, explet. Aduersatur priuatim cerastæ morsibus cum polenta: Item anginæ cum melle, distillationibus & sternutamentis. Purulentis auribus infunditur cũ rosaceo: Illinitur cum cera. Sanat lichenas, aluũ soluit, excreationes pectoris adiuuat ecligmate, aut illita tonsillis cum melle. Sic & ulcera purgat: Explet cum uua passa & axungia. Carbunculos purgat, & putrescentia ulcera. Quæ uero serpunt, cũ pineo cortice aut sulphure. Phthisicis etiam cyathi mensura quidam dederũt, & contra ueterem tussim. Rhagadas sedis & pedum, panosq; & ungues scabros emendat. Vuluæ duritias & cõuersiones, odore: Item lethargicos. Strumas item cum farina hordeacea, & pueri impubis urina decocta ad suppurationem perducit. Et ad alopecias sicca pice utuntur. Ad mulierum mammas brutia, ex uino subferuefacta cum polline farraceo, quàm calidissimis impositis. Liquida pix, oleumq; quod pisseleon uocant, quemadmodum fieret diximus. Quidam iterum decoquunt, & uocant palimpissam. Liquida anginæ perunguntur intus & uua. Ad aurium dolores, claritatem oculorum, oris circumlitiones, suspiriosos, uuluas, tussim ueterem, & crebras excreationes pectoris, spasmos, tremores, opisthotonos, paralyses, neruorum dolores. Præstantissimum ad canum & iumentorum scabiem. Est & pissasphaltos, mixta bitumini pice, naturaliter ex Apolloniatarum agro. Quidam ipsi miscent, præcipuum ad scabiem pecorum remedium, aut si fœtus mammas læserit. Naturale optimum ex eo, quod cum feruet, innatat. Zopissam eradi nauibus diximus, cera marino sale macerata. Optima hæc à tyrocinio nauium. Additur autem in malagmata ad discutiendas collectiones. Tedæ decoctæ in aceto, dentiũ dolores efficaciter colluũt. Lentisci, & arbores, & semen, & cortex, & lachryma urinam cient, aluum sistunt. Decoctum eorum ulcera quæ serpũt, fotu. Illinitur in humidis & igni sacro, gingiuas colluit. Folia dentibus in dolore atteruntur, mobiles decocto colluuntur. Capillum tinguit. Lachryma sedis uitijs prodest, cum quid siccari excalfieriue opus sit. Decoctum & è lachryma stomacho utile, ructum & urinam mouens, quod & capitis dolori cum polenta illinitur. Folia uero tenera oculis inflammatis illinuntur. Item mastiche lentisci replicandis palpebris, & ad extendendam cutem in facie, & smegmata adhibetur, & sanguinem reijcientibus, tussi ueteri: & ad omnia quæ ammoniaci uis. Medetur & attritis paribus, siue oleo è semine eius facto ceræq; mixto, siue folijs ex oleo decoctis, siue cum aqua uirilia foueantur. Scio Damocratem medicum in ualetudine Considiæ M. Seruilij consularis filiæ, omnem curationem austeram recusantis, diu efficaciter usum lacte caprarum, quas lentisco pascebat.

De platano, & fraxino, & acere, & alba populo, & ulmo, & tilia, & sambuco, & iunipero. Cap. VIII

Platani aduersantur uespertilionibus. Pilulæ earum in uino potæ X quatuor pondere, omnibus serpentium & scorpionum uenenis medentur: Item ambustis. Tusæ autem cum aceto acri, magisq; scillite sanguinem omnem sistunt. Et lentiginem & carcinomata, melanias quoque ueteres, addito melle emendant. Folia & cortex illinuntur collectionibus & suppurationibus, & decoctum eorum. Corticis autem in aceto dentium remedium est: Folia eorum tenerrima in uino albo decocta, oculorum. Lanugo foliorum, & auribus & oculis inutilis. Cinis pilularum sanat ambusta igni uel frigore. Cortex è uino scorpionum ictus restinguit. Fraxinus quam uim aduersus serpentes haberet, indicauimus. Semen folijs eius inest, quo medentur iocineris & lateris doloribus in uino. Aquam quæ subit cutem, extrahunt. Corpus obesum leuant onere, sensim ad maciem reducentes, ijsdem folijs cum uino tritis ad uirium portionem, ita ut puero quinque folia tribus cyathis diluantur, robustioribus septem folia quinque cyathis uini. Non omittendum, ramenta eius & scobem quibusdam cauenda prędici. Aceris radix cõtusa iocineris doloribus efficacissime imponitur. Populi albæ uuarum in unguentis usum

expoſuimus. Cortex potus iſchiadicis & ſtranguriæ prodeſt. Foliorum ſuccus calidus aurium dolori. Virgam populi in manu tenentibus intertrigo nõ metuatur. Populus nigra efficaciſſima habetur, quæ in Creta naſcitur. Comitialibus ſemen ex aceto utile. Fundit illa & reſinam exiguã, qua utuntur ad malagmata. Folia podagris in aceto decocta imponuntur. Humor è cauis populi nigræ efflueẽs, uerrucas papulasꝗ & attrita corporis tollit. Populi ferunt & folijs guttam, ex qua apes propolin faciunt. Gutta quoꝗ aquæ propolis ex aqua remedium quàm efficax eſt. Vlmi & folia & cortex & rami uim habent ſpiſſandi, & uulnera contrahendi. Corticis utiꝗ interior tilia lepras ſedat, & folia ex aceto illita. Corticis denarij pondus potum in hemina aquæ frigidæ aluum purgat, pituitasꝗ & aquas priuatim trahit. Imponitur & collectionibus lachryma, & uulneribus & ambuſtis quæ decocto fouere prodeſt. Humor in folliculis arboris huius naſcẽs, cuti nitorẽ inducit, faciemꝗ gratiorem præſtat. Cauliculi foliorũ primi uino decocti tumores ſanant, extrahuntꝗ per fiſtulas. Idem præſtant & tiliæ cortices. Multi corticem cõmanducatum uulneribus utiliſsimum putant. Folia trita aqua aſperſa pedum tumori. Humor quoꝗ è medulla uti diximus caſtratæ arboris effluens, capillũ reddit capiti illitus, defluentesꝗ continet. Arbor tilia leniter tuſa ad eadem ferè utilis eſt, atꝗ oleaſter. Folia autem tantum in uſu, & ad infantium ulcera in ore commanducata, decocta urinam cient, menſes ſiſtunt illita, ſanguinem pota detrahunt. Sambucus habet alterũ genus magis ſylueſtre, quod Græci chamæacten, alij helion uocant, multo breuius. Vtriuſꝗ decoctum in uino ueteri foliorum, uel ſeminis, uel radicis ad cyathos binos potũ, ſtomacho inutile eſt, aluo detrahens aquam. Refrigerat etiam inflammationem, maxime recentis ambuſti: Et canis morſum cum polenta molliſsimis foliorũ illitis. Succus cerebri collectiones, priuatimꝗ membranæ quæ circa cerebrũ eſt, lenit infuſus. Acini eius infirmiores quàm reliqua tingunt capillum. Poti acetabuli menſura, urinam mouent. Foliorũ molliſſima ex oleo & ſale eduntur, ad pituitam bilemꝗ detrahendam. Ad omnia efficacior quę minor. Radicis eius in uino decoctæ duo cyathi poti, hydropicos exinaniũt: uuluas emolliunt, has & foliorũ decoctum inſidentiũ. Caules teneri mitioris ſambuci, in patinis cocti, aluum ſoluunt. Reſiſtũt folia & ſerpentium ictibus in uino pota. Podagricis cũ ſeuo hircino uehementer proſunt cauliculi illiti. Iidemꝗ in aqua macerantur, ut ea ſparſa pulices necentur. Foliorũ decocto ſi locus ſpargatur, muſcæ necantur. Boa appellatur morbus papularũ, cum rubent corpora, ſambuci ramo uerberatur. Cortex interior tritus, ex uino albo potus, aluum ſoluit. Iuniperus uel ante cætera omnia excalfacit, extenuat, cedro aſsimilis. Et eius duo genera: altera maior, altera minor. Vtraꝗ accẽſa ſerpẽtes fugat. Semen ſtomachi, pectoris, lateris doloribus utile. Inflationes languoresꝗ diſcutit, tuſſes concoquit & duritias. Illitũ tumores ſiſtit: item aluũ, baccis ex uino nigro potis: Item uentris tumores illitis. Miſcetur & antidotis oxyporis. Vrinas ciet. Illinitur & oculis in epiphoris. Datur cõuulſis, ruptis, torminibus, uuluis, iſchiadicis cũ uino albo potum pilulis quaternis, aut decoctis uiginti in uino. Sunt qui & perungant corpus è ſemine eius in ſerpentium metu.

De ſalice, & amerina, & uitilibus, & erice. Cap. IX

SAlicis fructus ante maturitatem in araneam abit. Sed ſi prius colligatur, ſanguinem reijcientibus prodeſt. Corticis è ramis primis cinis, clauum & callum aqua mixta ſanat. Vitia cutis in facie emendat, magis admixto ſucco ſuo. Eſt autem hic trium generum. Vnum arbor ipſa exudat gummi modo. Alterum manat in plaga cum floret, exciſo cortice trium digitorum magnitudine. Hic ad purganda quæ obſtent oculis. Item ad ſpiſſanda quæ opus ſunt, ciendamqúe urinam, & ad omnes collectiones intus extrahendas. Tertius ſuccus eſt detruncatione ramorum à falce diſtillans. Ex his ergo aliquis cum roſaceo in calyce punici calfactus, auribus infunditur: uel folia cocta, & cum cera trita imponuntur: Item podagricis. Cortice & folijs in uino decoctis foueri neruos utiliſſimum. Flos tritus cum folijs furfures purgat in facie. Folia contrita & pota intemperan-

tiam

tiam libidinis coercent, atque in totum auferunt usum sæpius sumpta. Amerinæ nigræ semen cum spuma argenti pari pondere, à balneo illitum, psilotrum est. Non multum à salice uitilium usu distat uitex, foliorum quoque aspectu, nisi odore gratior esset. Græci lygon uocant, alij agnon: quoniam matronæ thesmophorijs Atheniensium castitatem custodiētes, his folijs cubitus sibi sternunt. Duo genera eius. Maior in arborem salicis modo assurgit: minor ramosa folijs candidioribus lanuginosis. Prima albū florem mittit cum purpureo, quæ & cādida uocatur: Nigra quæ tantū purpureum. Nascuntur in palustribus campis. Semen potum uini quendam saporem habet, & dicitur febres soluere. Et cum ungantur oleo, admixtum sudorem facere. Sic & lassitudines dissoluere. Urinam cient & menses. Caput tentant uini modo, nam & odor similis est. Inflationes pellunt in inferiora. Aluum sistūt, hydropicis & lienibus per quàm utiles. Lactis ubertatem faciunt. Aduersantur uenenis serpentium, maxime quæ frigus inferunt. Minor efficacior ad serpentes, bibitur seminis drachma in uino uel posca, aut duabus foliorum tenerrimorum. Et illinuntur utraq; aduersus araneorum morsus: uel perunctis tantum, suffitu quoque aut substratu fugant uenenata. Ad Venerem impetus inhibent: eóque maxime phalangijs aduersantur, quorum morsus genitale excitat. Capitis dolorem ex ebrietate sedant cum rosaceo flos tenericq; cauliculi. Seminis decoctum uehemētiorem capitis dolorem dissoluit fotu, & uuluam etiam suffitu uel apposito purgat, aluum cum pulegio & melle potum. Vomicas panosq; difficile concoquētes, cum farina hordeacea mollit. Lichenas & lentigines cum aphronitro & aceto semē sanat, & oris ulcera & eruptiones cum melle: testium cum butyro & folijs uitium: rhagadas sedis cum aqua illitum. Luxatis cum sale & nitro, & cera. Et semen, & foliū additur in malagmata neruorum & podagras. Semen instillatur in oleo decoctum capiti in lethargia & phrenesi. Virgam qui in manu habeant aut cinctu, negantur intertriginem sentire. Ericen Græci uocant fruticem nō multum à myrice differentem, colore rorismarini, & penè folio. Hoc aduersari serpētibus tradunt. Genista quoq; uinculi usum præstat. Flores apibus gratissimi. Dubito an hæc sit quam Græci autores sparton appellauere, cum ex ea lina piscatoria apud eos factitari docuerim: & nunquid hāc designauerit Homerus, cum dixit nauium sparta dissoluta. Nondum enim fuisse Africanum uel Hispanum spartum in usu certum est. Et cum sutiles fierent naues, lino tamen non sparto unquam sutas. Semen eius quod Græci eodem nomine appellant, in folliculis phaseolorum modo nascens, purgat ellebori uice, drachma & dimidia pota in aquæ mulsæ cyathis quatuor ieiunis. Ramis similiter cum fronde in aceto maceratis pluribus diebus, & tusis, succū dant ischiadicis utilem, cyathi unius potu: Quidam marina aqua macerare malūt, & infundere clystere. Perungūtur eodem succo ischiadici addito oleo. Quidam ad stranguriam utuntur semine. Genista tusa cum axungia, genua dolentia sanat. Myricen, quam & tamaricen uocat Lenæus, similem scopis amerinis dicit. Sanari ea carcinomata in uino decocta tritáque cum melle illita. Arbitrantur quidam hanc esse tamaricem: sed ad lienem præcipua est, si succus eius expressus in uino bibatur: Adeóque mirabilem eius antipathiam contra solum hoc uiscerum faciunt, ut affirment, si ex ea alueis factis bibant sues, sine liene inueniri. Et ideo homini quoque splenetico cibum potumq; dant in uasis ex ea factis. Grauis autor in medicina, uirgam ex ea defractam, ut neque terram neque ferrum attingeret, sedare uentris dolores asseuerauit impositam, ita ut tunica cinctuq; corpori apprimeretur. Vulgus infelicem arborem eam appellat, ut diximus, quoniā nihil ferat, nec seratur unquā. Corinthus, & quæ circa est regio, bryoniam uocat: Eiusq; duo genera facit. Syluestrem planè sterilem, alteram mitiorem. Hæc fert in Aegypto Syriaq; etiam abundāter lignosum fructū, maiorē galla, asperum gustu, quo medici utuntur uice gallę, & in compositionibus quas antheras uocāt. Et lignum aūt & flos, & folia & cortex in eosdē usus adhibentur, quanquam remissiora. Datur sanguinem reijcientibus cortex tritus, & cōtra profluuia fœminarum, cœliacis quoq;.

Idem

Idem tusus impositusq́ collectiones omnes inhibet. Folijs exprimitur succus ad hæc eadem, & in uino decoquuntur: ipsa uero adiecto melle gangrenis illinuntur. Decoctum eorum in uino potum, uel impositū cum rosaceo & cera sedat. Sic & epinyctidas sanant. Ad dentium dolorē auriumq́, decoctum eorū salutare est: radix ad eadem, similiter & folia. Hæc amplius ad ea quæ serpunt, imponuntur cū polenta. Semen drachmæ pondere aduersus phalangia & araneos bibitur. Cum altiliū uero pingui furunculis imponitur. Efficax & contra serpentium ictus, præterquàm aspidū. Necnon morbo regio, phthiriasi, lendibusq́ decoctū infusum prodest, abundātiamq́ mulierū sistit. Cinis arboris ad omnia eadem prodest. Aiunt, si bouis castrati urinæ immisceatur, uel in potu uel in cibo, uenerem finiri. Carboq́ ex eo genere urina ea restinctus, in umbra cōditur: idem cum libeat accendere, resoluitur. Magi & id ex spadonis urina fieri tradiderunt.

De uirga sanguinea & silere, & ligustro, & alno, & edera, & cistho, & cisso, & erythrano, & chamæcisso, & smilace, & de clematide. Cap. x

NEc uirga sanguinea felicior habetur. Cortex eius interior cicatrices quæ præsanaure aperit. Sileris folia illita fronti, capitis dolores sedant. Eiusdem semen tritum in oleo phthiriases coercet. Serpentes & hunc fruticem refugiunt, baculumq́ rustici ob id ex eo gerunt. Ligustrum eadem arbor est, quæ in oriente cypros. Suos in Europa usus habet. Succus eius neruis, articulis, algoribus: folia ubique ueteri ulceri cum salis mica, & oris exulcerationibus prosunt. Acini contra phthiriasin, item cōtra intertrigines, foliáue. Sanant & gallinaceorum pituitas acini. Folia alni ex feruenti aqua certissimo remedio sunt tumori. Ederæ genera xx. demonstrauimus. Natura omnium in medicina anceps. Mentem turbat, & caput purgat largius pota. Neruis intus nocet. Iisdem neruis adhibita foris prodest. Eadem natura quæ & aceto, ei est. Omnia genera eius refrigerant. Vrinam cient potu, capitis dolorem sedant, præcipue cerebro continentiq́ cerebrū membranæ utiliter mollibus impositis folijs, cum aceto & rosaceo tritis & decoctis, addito postea rosaceo oleo. Illinuntur autem fronti & decocto eorum fouetur os, caputq́ perungitur. Lieni & pota & illita prosunt. Decoquuntur & contra horrores febrium eruptionesq́ pituitæ, aut in uino teruntur. Corymbi quoq́ poti uel illiti, lienem sanant: iocinera autem illiti. Trahūt & menses appositi. Succus ederæ tædia nariū graueolentiáq́ emendat, præcipue albæ satiuæ. Idem infusus naribus caput purgat, efficacius, addito nitro. Infunditur etiā purulentis auribus, aut dolentibus cū oleo. Cicatricibus quoq́ decorē facit. Ad lienes efficacior albæ est, ferro calefactus: satisq́ est acinos sex in uini cyathis duobus sumi. Acini quoq́ ex eadem alba terni, in aceto mulso poti, tineas pellunt: in qua curatione uentri quoq́ imposuisse eos utile est. Ederæ quā chrysocarpon appellauimus, baccis aurei coloris uiginti, in uini sextario tritis, ita ut terni cyathi potentur, aquā quæ cutem subierit, per urinam educit Erasistratus: Eiusdem acinos v. tritos in rosaceo oleo, calefactosq́ in cortice punici, instillauit dentium dolori à contraria aure. Acini, qui croci succum habent, præsumpti potu, à crapula tutos præstant: Item sanguinem excreantes, aut torminibus laborantes. Ederæ nigræ candidiores corymbi poti, steriles etiam uiros faciunt. Illinitur decocta in uino omniū ulcerum generi, etiamsi cacoethe sint. Lachryma ederæ psilothrum est, phthiriasinq́ tollit. Flos cuiuscunque generis trium digitorum captu, dysentericos & aluum citam emendat, in uino austero bis die potus. Et ambustis illinitur utiliter cum cera. Denigrant capillum corymbi. Radicis succus in aceto potus, contra phalangia prodest. Huius quoque ligni uase spleneticos bibentes sanari inuenio. Et acinos terunt, moxq́ue comburunt, & ita illinunt ambusta, prius perfusa aqua calida: Sunt qui & incidant succi gratia, eóque utantur ad dentes erosos, frangiq́ue tradunt, proximis cera munitis ne lædantur. Gummi etiam in edera quærunt, quod ex aceto utilissimum dentibus promittunt. Græci uicino uocabulo cisthon appellant fruticem maiorem thymo, folijs ocimi. Duo eius genera. Flos masculo rosaceus, fœminæ albus. Ambo prosunt

ſunt dyſentericis & ſolutionibus uentris, in uino auſtero trinis digitis flore capto, & ſimililiter bis die poto. Vlceribus ueteribus & ambuſtis cum cera, & per ſe oris ulceribus. Sub his maxime naſcitur hypociſthis, quã inter ederas diximus. Ciſſos erythranos ab ijſdem appellatur ſimilis ederæ, coxendicibus utilis è uino potus: Item lumbis: Tantamq; uim accipiunt, ut ſanguinem urina detrahant. Item chamæciſſon appellant ederam, nõ attollentem ſe à terra. Et hæc contuſa in uino acetabuli menſura, lieni medetur. Folia ambuſtis cum axungia. Smilax quoq; qui & nicophoros cognominatur, ſimilitudinem ederæ habet, tenuioribus folijs. Coronam ex eo factam impari foliorum numero, aiunt capitis doloribus mederi. Quidam duo genera ſmilacis dixere. Alterum immortalitati proximum, in conuallibus opacis, ſcandentem arbores comantibus acinorum corymbis, cõtra uenenata omnia efficaciſſimis, in tantũ, ut acinorum ſucco infantibus ſæpe inſtillato, nulla poſtea uenena nocitura ſint. Alterũ genus culta amare, & in his gigni, nullius effectus. Illam eſſe ſmilacem priorẽ, cuius lignum ad aures ſonare diximus. Similem huic aliqui clematida appellauerunt, repentem per arbores, geniculatam & ipſam. Folia eius lepram purgant. Semen aluum ſoluit acetabuli mẽſura, in aquæ hemina, aut aqua mulſa. Datur ex eadem cauſa & decoctum eius.

De harundine, & papyro, & ebeno, & rhododendro, de rhue erythro, & de erythrodano, alyſſo & radicula, & apocyno & rore marino, & canchry, & ſabina, & ſelagine, & ſamulo, & gũmi medicinis. Cap. XI.

HArundinis genera XXIX. demõſtrauimus, non aliter euidẽtiore illa natura, quam continuis his uoluminibus tractamus. Siquidem harundinis radix cõtrita & impoſita, filicis ſtirpẽ corpore extrahit, item harundinẽ filicis radix. Et quoniã plura genera fecimus, illa quæ in India Syriaq; naſcitur odorum unguentorumq; cauſa, urinam mouet cum gramine, aut apij ſemine decocta. Ciet menſtrua admotu. Medetur conuulſis duobus obolis pota, iocineri, renibus, hydropi, tuſſi etiam ſuffitu, magiſq; cum reſina. Furfuribus ulceribuſq; manantibus cum myrrha decocta. Excipitur & ſuccus eius, fitq; elaterio ſimilis. Efficaciſſima autem in omni harundine, quæ proxima radici. Efficacia & genicula. Harundo Cypria, quæ donax uocatur, corticis cinere alopecias emendat: Item putreſcentia ulcera. Folijs eius ad extrahendos aculeos utuntur. Efficacius & cõtra ignes ſacros collectioneſq; omnes. Vulgaris harundo extractoriam uim habet, & recens tuſa, non in radice tantum. Multum enim & ipſam harundinem ualere tradunt. Medetur & luxatis, & ſpinæ doloribus radix in aceto illita. Eadem recens trita & in uino pota, uenerẽ cõcitat. Harundinũ lanugo illata auribus, obtundit auditum. Cognata in Aegypto res eſt harundini papyrus, præcipuæ utilitatis cum inaruit, ad laxandas ſiccãdaſq; fiſtulas, & in tumeſcendo ad introitum medicamentorum aperiendas. Charta quæ fit ex ea, cremata inter cauſtica eſt. Cinis eius ex uino potus ſomnũ facit. Ipſa ex aqua impoſita callum ſanat. Ne in Aegypto quidem naſcitur ebenus, ut docuimus. Nec tractamus in medicina alienos orbes: nõ omittetur tamẽ ꝓpter miraculũ. Scobẽ eius oculis unice mederi dicũt. lignóque ad cotem trito cũ paſſo, caliginẽ diſcutit Ex aqua uero radice, albugines oculorũ. Item tuſſim pari modo dracunculi radicis adiecto cũ melle. Ebenũ medici & inter erodẽtia aſſumunt. Rhododendros ne nomẽ quidem apud nos inuenit latinũ, rhododaphnen uocant, aut neriũ. Mirũ, folia eius quadrupedũ uenenũ eſſe, homini uero cõtra ſerpentes præſidium, ruta addita è uino pota. Pecus etiam & capræ, ſi aquã biberint, in qua folia ea maduerint, mori dicuntur. Nec rhus latinũ nomen habet, cum in uſum pluribus modis ueniat. Nam & herba eſt ſylueſtris, folijs myrti, cauliculis breuibus, quę uenena & tineas pellit: & frutex coriarius appellat̃, ſubrutilus, cubitalis, craſſitudine digitali: cuius aridis folijs, ut malicorio coria perficiunt̃. Medici aũt rhoicis utunt̃ ad cõtuſa: itẽ cœliacos et ſedis ulcera, aut quæ phagedęnas uocãt, trita cũ melle, & illita cũ aceto. Decoctũ eorũ inſtillatur auribus

ribus purulentis. Fit & stomatice decoctis ramis ad eadem quę ex moris, sed efficacior ad mixto alumine. Illiniturq; eadem hydropicorum tumoribus. Rhus, quæ erythros appellatur, frutex est, & huius fruticis semen uim habet astringẽdi refrigerandiq;. Aspergitur pro sale obsonijs. Aluos soluit, omnesq; carnes cum silphio suauiores facit. Vlceribus medetur manantibus cum melle: Asperitati linguæ, percussis, liuidis, desquamatis eodem modo. Capitis ulcera ad cicatricem celerrime perducit, & fœminarũ abundantiam sistit cibo. Alia est eryhrodanus, quã aliqui ereuthodanũ uocant, nos rubiam, qua tinguntur lanæ, pellesq; perficiuntur: in medicina urinam ciet, morbum regium sanat ex aqua mulsa, & lichenas ex aceto illita: & ischiadicos & paralyticos, ita ut bibentes lauẽtur quotidie. Radix semenq; trahunt menses, aluũ sistunt, & collectiones discutiunt. Contra serpentes rami cum folijs imponuntur. Folia & capillum tingunt. Inuenio apud quosdã morbũ regium sanari hoc frutice, etiamsi adalligatus spectetur tantum. Distat ab eo qui alysson uocatur, folijs tantum & ramis minoribus: nomen accepit, quod à cane cõmorsos rabiem sentire non patitur, potus ex aceto adalligatusqúe. Mirum est quod additur, saniem conspecto omnino frutice eo siccari. Tingentibus & radicula lanas præparat, quam struthion à Græcis uocari diximus. Medetur morbo regio & ipsa decocti eius potu: item pectoris uitijs. Vrinam ciet, aluum soluit, & uuluas purgat. Quamobrem aureum poculum medici uocãt. Ea & ex melle prodest magnifice ad tussim, orthopnœæ cochlearis mensura. Cum polenta uero & aceto lepras tollit. Eadem cum panace & capparis radice calculos frangit, pellitq;. Panos discutit, cum farina hordeacea & uino decocta. Miscetur & malagmatis & collyrijs, claritatis causa. Ad sternutamenta utilis inter pauca. Lieni quoq; ac iocineri. Eadẽ pota denarij unius pondere ex mulsa aqua, suspiriosos sanat. Sic & pleureticos, & omnes lateris dolores, apocyni semen ex aqua. Frutex est, folio ederæ, molliore tamen, & minus longis uiticulis, semine acuto, diuiso, lanuginoso, graui odore. Canes & oẽs quadrupedes necat in cibo datum. Est & rosmarinum. Duo genera eius. Alterũ sterile, alterum cui & caulis & semen resinaceum, quod canchrys uocatur. Folijs odor thuris. Radix uulnera sanat uiridis imposita, & sedis procidentia, condylomata & hæmorrhoidas. Succus & fruticis & radicis morbum regium, & ea quæ repurganda sunt. Oculorũ aciem exacuit. Semen ad uetera pectoris uitia datur potui. Et ad uuluas cũ uino & pipere. Menses adiuuat. Podagris illinitur cum ærina farina. Purgat & lentigines, & quæ excalefacienda sunt, aut cum sudor quærendus, illitum: Item conuulsis. Auget & lac in uino potum: Item radix. Ipsa herba strumis cum aceto illinitur, ad tussim cum melle prodest. Canchrys multa genera habet, ut diximus. Sed hæc quæ ex rore supradicto nascitur, si fricetur resinosa est. Aduersatur uenenis & uenenatis, præterquam anguibus. Sudorem mouet, tormina discutit, lactis ubertatem facit. Herba sabina, brathy appellata à Græcis duorum generum est. Altera tamaricæ similis folio est, altera cupresso. Quare quidam Creticam cupressum dixerunt. A multis in suffitus pro thure assumitur. In medicamentis uero duplicato pondere eosdem effectus habere quos cinnamum traditur. Collectiones minuit, & nomas cõpescit. Illita ulcera purgat. Partus emortuos apposita extrahit & suffitu. Illinitur igni sacro & carbunculis. Cũ melle & uino pota, regio morbo medetur. Gallinacei generis pituitas fumo eius herbæ sanari tradunt. Similis herbæ huic sabinæ est selago appellata. Legitur sine ferro dextra manu per tunicã, qua sinistra exuitur uelut à furante, candida ueste uestito, pureq; lotis nudis pedibus, sacro facto prius quàm legatur, pane uinoq;. Fertur in mappa noua. Hanc contra omnem perniciem habendam prodidere Druidæ Gallorum, & contra omnia oculorum uitia fumum eius prodesse. Iidem samolum herbam nominauere nascentem in humidis: Et hanc sinistra manu legi à ieiunis contra morbos suum boumq;, nec respicere legentem, nec alibi quàm in canali deponere, ibiq; conterere poturis. Gummium genera diximus. Ex his maiores effectus melioris cuiusq; erunt. Dentibus inutiles sunt, Sanguinem coagulant, & ideo reijcientibus sanguinem

guinem prosunt. Item ambustis, arteriæ uitijs: Inutilem urinā cient, amaritudines hebetāt astrictis cæteris. Quę ex amygdala amara est, spissandiq; uiribus efficacior, habet excalfactorias uires. Præponuntur aūt prunorū & cerasorum ac uitiū. Siccant illitæ & astringūt: Ex aceto uero infantiū lichenas sanāt. Prosunt & tussi ueteri, quatuor obolis in mixto potis. Creduntur & colorē gratiorē facere, ciborūq; appetentiā, & calculosis prodesse cum passo potæ. Oculorum & uulnerum utilitatibus maxime conueniunt è spina Ægyptia.

De spina Arabica, & spina alba, & acanthio, & acacia. Cap. XII

SPinæ Arabicæ laudes in odorum loco diximus: & ipsa spissat stringitq; distillationes omnes, & sanguinis excreationes, mensiumq; abundantiam, etiamnum radice ualentior. Spinæ albæ semen contra scorpiones auxiliatur. Corona ex ea imposita, capitis dolores minuit. Huic similis est spina illa, quam Græci acanthion uocant, minoribus multo folijs, aculeatis per extremitates, & araneosa lanugine obductis: qua collecta, etiā uestes quædā bombycinis similes fiunt in oriente. Ipsa folia uel radices ad remedia opisthotoni bibuntur. Est & acaciæ spina. Fit in Ægypto alba nigraq; arbore: Item uiridi, sed longe melior è prioribus. Fit & in Galatia tenerrima spinosiore arbore. Semen omnium lenticulæ simile, minore est tantum & grano & folliculo. Colligitur autumno, ante collectum nimio ualidius. Spissatur succus ex folliculis aqua cœlesti perfusis, mox in pila tusis exprimitur organis, tūc densatur in sole mortarijs in pastillos. Fit & ex folijs minus efficax. Ad coria perficienda semine pro galla utuntur. Foliorū succus & Galatiacæ acaciæ nigerrimus improbatur: Item qui ualde ruffus. Purpurea aut leucophæa, & quæ facillime diluitur, ui summa ad spissandum refrigerandumq; est, oculorum medicamentis ante alias utiles. Lauantur in eos usus pastilli ab alijs, torrentur ab alijs. Capillum tingunt. Sanant ignem sacrum, ulcera quæ serpunt, & humida uitia corporis, collectiones, articulos contusos, perniones, pterygia. Abundantiam mensium fœminis sistunt, uuluamq; & sedem procidentes. Item oculos, oris uitia & genitalium.

De uulgari spina & syluestri, & de erysisceptro, & de appendice spina, & pyxacantho, & paliuro, aquifolia, & taxo, & rubis medicinæ. Cap. XIII

VUlgaris quoq; hæc spina, ex qua cortinæ fulloniæ implētur, radicis usus habet. Per Hispanias quidem multi, & inter odores, & ad unguenta utuntur illa, aspalathū uocantes. Est sine dubio hoc nomine spina syluestris in oriente (ut diximus) candida, magnitudine arboris iustæ. Sed & frutex humilior æque spinosus in Nisyro & Rhodiorū insulis, quē alij erysisceptrū, alij adipsatheon, siue dipsacon, siue † diacheton uocant. Optimus *Dioscorides diaxylon.* qui minime ferulaceus, rubens, & in purpurā uergens, detracto cortice, nascit' pluribus locis, sed non ubiq; odoratus. Quā uim haberet cœlesti arcu in eum innixo, diximus. Sanat tetra oris ulcera & ozęnas, genitalia exulcerata aut carbunculantia, item rhagadia, inflationes potu. Discutit & strangurias cortex. Sanguinē reddentibus medetur decoctum eius. Aluum sistit cortex. Similia præstare syluestrē quoq; putant. Spina est appendix appellata, quoniam baccæ puniceo colore in ea appendices uocātur. Hæ crudę per se, & aridæ in uino decoctæ, aluum citam, ac tormina compescunt. Pyxacanthi baccæ contra serpentium ictus bibūtur. Paliurus quoq; spinæ genus est. Semen eius Afri zuram uocant, contra scorpiones efficacissimum: Item calculosis & tussi. Folia astrictoriam uim habent. Radix discutit panos, collectiones, uomicas: Vrinas trahit pota. Decoctum eius potum in uino aluum sistit. Serpentibus aduersatur. Radix præcipue datur in uino. Aliqui folia contusa addito sale, articulorum morbis imponunt. Prosunt baccæ purgationi fœminarum, cœliacis, dysentericis, ac cholericis. In uino potæ aluum sistunt. Radix decocta & illita, extrahit infixa corpori. Vtilissima est & luxatis, tumoribusq;. Aquifolia arbor in domo aut uilla sata, ueneficia arcet. Flore eius aquam glaciari Pythagoras tradit. Itemq; baculū ex ea factum, in quoduis animal emissum, etiam si citra ceciderit defectu mittentis, ipsum per sese recubitu propius adlabi: tam præcipuam naturam inesse arbori. Taxi arboris

fumus mures necat. Nec rubos ad maleficia tantum genuit natura, ideoq; ex eis mora uel hominibus cibos dedit. Vim habent ſiccandi, aſtringendiq;, gingiuis, tonſillis, genitalibus accommodatiſsimi. Aduerſantur ſerpentiũ ſceleratiſsimis hæmorrhoidi & preſteri flos aut mora. Scorpionum uulnera ſine collectionum periculo iungunt. Vrinam cient. Caules eorum tunduntur teneri, exprimiturq; ſuccus, mox ſole cogitur in craſsitudinem mellis, ſingulari remedio contra mala oris oculorumq;, ſanguinem excreantes, anginas uuluas, ſedes, cœliacos potus aut illitus. Oris quidem uitijs etiã folia commanducata proſunt, & ulceribus manantibus, aut quibuſcunq; in capite illinuntur: cardiacis uel ſic per ſe imponuntur à mamma ſiniſtra. Item ſtomachi doloribus, oculiſq; procidentibus. Inſtillatur ſuccus eorum & auribus. Sanat cõdylomata cum roſaceo cerato. Cauliculorum ex uino decoctum, uel præſentaneum remedium eſt. Idem per ſe in cibo ſumpti cymæ modo, aut decocti in uino auſtero, labantes dentes firmant. Aluum ſiſtunt & profluuia ſanguinis, dyſentericis proſunt. Siccantur in umbra, ut cinis crematorum uuã reprimat. Folia quoq; arefacta & contuſa, iumentorũ ulceribus utilia traduntur. Mora quæ in his naſcuntur, uel efficaciorẽ ſtomaticen præbuerint q̃ ſatiua morus. Eademq; cõpoſitione, uel cum hypociſthide tantũ & melle bibũtur in cholera, & à cardiacis, & contra araneos. Inter medicamenta quæ ſtyptica uocãt, nihil efficacius rubi mora ferẽtis radice decocta in uino ad tertias partes, ut colluant eo oris ulcera, & ſedis foueantur: tantaq; uis eſt, ut ſpongiæ ipſæ lapideſcant. Alterũ genus rubi eſt, in quo roſa naſcitur. Gignit pilulam caſtaneæ ſimilem, præcipuo remedio calculoſis. Alia eſt cynorhoda, quam proximo dicemus uolumine.

De cynosbato, & Idæo rubo, & rhamno, & lycio, & ſarcocolla, & de oporice medicinæ. Cap. XIIII

CYnosbaton, alij cynoſpaſton, alij neuroſpaſton uocant, folium habet ueſtigio hominis ſimile. Fert & uuam nigram, in cuius acino neruum habet, unde neuroſpaſtos dicitur. Alia eſt à cappari, quam medici cynosbaton appellauerunt. Huius thyrſus ad remedia ſplenis & inflationes conditus ex aceto manditur. Neruus eius cum maſtiche Chia commanducatus os purgat. Ruborũ roſa alopecias cum axungia emendat. Mora capillum tingunt cum omphacino oleo. Flos mori per meſſes colligitur. Candidus pleureticis præcipuus ex uino potus, item cœliacis. Radix ad tertias decocta, aluum ſiſtit & ſanguinem: Item dentes collutos decocto. Eodem ſucco fouẽtur ſedis atq; genitalium ulcera. Cinis è radice deprimit uuã. Idæus rubus appellatus eſt, quoniam in Ida non aliás naſcitur. Eſt autẽ tenerior ac minor, rarioribus calamis innocentioribuſq;, ſub arborum umbra naſcens. Huius flos cum melle epiphoris illinitur & ignibus ſacris, ſtomaticiſq; ex aqua bibendus datur. Cætera eadem præſtat quæ ſupradicta. Inter genera ruborum rhamnos appellatur à Græcis, candidior & fruticoſior. Is floret, ramos ſpargẽs rectis aculeis, non ut cæteri aduncis, folijs maioribus. Alterum genus eius ſylueſtre nigrius, & quadantenus rubens. Fert ueluti folliculos. Huius radice decocta in aqua fit medicamentũ, quod uocatur lycium. Semen ſecundas trahit. Alterq; ille candidior aſtringit magis, refrigerat, collectionibus & uulneribus accõmodatior. Folia utriuſq; & cruda & decocta illinuntur cum oleo. Lycium præſtantius è ſpina fieri tradunt, quam & pyxacanthon chironiam uocant, quales in Indicis arboribus diximus, quoniam longe præſtantiſsimum exiſtimatur Indicum. Coquuntur in aqua tuſi rami, radiceſq;, ſummæ amaritudinis, æreo uaſe ferè per triduum, iterumq; exempto ligno, donec mellis craſsitudo fiat. Adulteratur amaris ſuccis, etiam amurca ac felle bubulo. Spuma eius ac flos quidam oculorum medicamẽtis additur. Reliquo ſucco faciem purgat, & pſoras ſanat, eroſos angulos oculorũ, ueteresq; fluxiones, aures purulentas, tonſillas, gingiuas, tuſsim, ſanguinis excreationes, fabæ magnitudine deuoratũ. Aut ſi ex ulceribus fluat, illitum, rhagadas, genitaliũ ulcera, attritus, ulcera recentia, & ſerpentia, ac putreſcentia. In naribus clauos, ſuppurationes. Bibitur & à mulieribus in lacte contra profluuia. Indici differentia, glebis extrinſecus nigris, intus ruf-

fis

sis:cum fregeris,cito nigrescentibus. Astringit uehementer cum amaritudine. Ad eadem omnia utile est,sed præcipue ad genitalia. Sunt qui & sarcocollam spinæ lachrymam putent,pollini thuris similem, cum quadam acrimonia dulcem. Cum uino tusa sistit fluxiones. Illinitur infantibus. Vetustate & hæc maxime nigrescit. Melior,quo candidior.

Vnum etiamnum arborum medicinis debetur nobile medicamentũ, quod oporicen uocant. Fit ad dysentericos stomachiꝗ uitia,in congio musti albi,lento uapore decoctis malis cotoneis quinque cum suis seminibus, punicis totidem, sorborum sextario, & pari mensura eius quod rhus Syriacon uocant,croci semuncia. Coquitur usque ad crassitudinem mellis. His subtexemus ea, quæ Græci communicatione nominum in ambiguo fecere,anne arborum essent.

De chamædrye,& chamædaphne,& chamelæa, & chamæsyce,& chamæcisso, & chamæleuce, & chamæcyparisso, & ampeloprasо, & stachye, & clinopodio, & centunculo,& clematide Aegyptia medicinæ Cap. XV

CHamædrys herba est, quæ Latine trissago dicitur. Aliqui eam chamædropem,alij teucrion appellauere. Folia habet magnitudine mentæ,colore & diuisura quercus. Alij serratã,& ab ea serrã inuentam esse dixere, flore penè purpureo. Carpitur prægnãs succo in petrosis,aduersus serpentium uenena potu illituꝗ efficacissima: Item stomacho, tussi uetustæ,pituitæ in gula cohærescenti,ruptis, conuulsis,lateris doloribus. Lienem cõsumit,urinã & mẽses ciet. Ob id incipientibus hydropicis efficax,manualibus scopis eius in tribus heminis aquæ decoctis usꝗ ad tertias. Faciunt & pastillos,terentes eã ex aqua. At supradicta sanat & uomicas, & uetera ulcera, uel sordida cum melle. Fit & uinum ex ea pectoris uitijs. Foliorum succus cum oleo caliginem oculorum discutit. Ad splenem ex aceto sumitur. Excalfacit perunctione. Chamædaphne unico ramulo est cubitali ferè, folio tenui, lauri similitudine. Semen rubens admixtũ folijs illinitur capitis doloribus recẽs. Ardores refrigerat: Ad tormina cum uino bibitur. Menses succus eius & urinã ciet potu, partusꝗ difficiles in lana appositus. Chamelæa similitudinẽ foliorum oleæ habet: sunt autem amara, odorata, in petrosis, palmum altitudine non excedente. Aluum purgat. Detrahit pituitam bilemꝗ, folijs in duabus absinthij partibus decoctis, succoꝗ eo cum melle poto. Folijs impositis & ulcera purgantur. Aiunt, si quis ante solis ortum eam capiat,dicatꝗ ad albugines oculorũ se capere,adalligata discuti id uitium. Quoquo modo collectam iumentorum pecorumꝗ oculis salutarem esse. Chamæsyce lentis folia habet, nihil se attollentia,in aridis petrosisꝗ nascens. Claritati oculorum, & contra suffusiones utilissima,& cicatrices,caligines,nubeculas in uino cocta,inũcta. Vuluæ dolores sedat apposita in linteolo. Tollit & uerrucas omniũ generum illita. Prodest & orthopnoicis. Chamæcissos spicata est tritici modo,ramulis quinis ferè,foliosa:cũ floret existimari potest albauiola,radice tenui, cuius bibũt ischiadici folia tribus obolis,in uini cyathis duobus VII. diebus,admodũ amara potione. Chamæleucen apud nos farranũ siue farfugiũ uocant. Nascitur secus fluuios,folio populi, sed ampliore. Radix eius imponitur carbonibus cupressi,atꝗ is nidor per infurnibulum imbibitur in uetere tussi. Chamæpeuce laricis folijs similis,lumborũ & spinæ doloribus propria est. Chamæcyparissos herba ex uino pota contra uenena serpentium omnium scorpionumꝗ pollet. Ampeloprason in uinetis nascitur,folijs porri,ructu grauis. Contra serpentiũ ictus efficax. Vrinã & menses ciet, eruptiones sanguinis per genitale inhibet potũ impositumꝗ. Datur & à partu mulieribus, & contra canis morsum. Ea quoꝗ quæ stachys uocatur porri similitudinem habet, longioribus folijs pluribusꝗ, & odoris iucundi, colorisꝗ in luteũ inclinati. Pellit menstrua.

Clinopodion,alij cleonicion,alij zopyron, alij ocymoides appellãt, serpyllo similem, surculosam, palmi altitudine: nascitur in petrosis, orbiculato florum ambitu,speciem lecti pedum præbens. Bibitur ad conuulsa,rupta,strangurias, serpentium ictus: Item decoctæ succus. Nunc subtexemus herbas mirabiles quidem, sed nunus clarae, nobilibus in

sequentia uolumina dilatis. Itali centunculũ uocant rostratis folijs, ad similitudinẽ capitis penularũ iacentẽ in aruis. Græci aũt clematidem. Est eius egregius effectus ad sistendam aluũ in uino austero. Idem sanguinẽ sistit tritus cum oxymelite, aut aquæ calidæ cyathis quinq; denarij unius pondere, sic & ad secundas mulierũ efficax. Sed Græci clematidas & alias habent, unã quam aliqui echiten uocãt, alij laginẽ, nonnulli tenuẽ scammoniã: & pedales, foliosos, non dissimiles scammoniæ ramos habet, nisi quod nigriora minoraq; sunt folia. Inuenitur in uineis aruisq;. Estur ut olus cum oleo ac sale. Aluũ ciet. Eadẽ à dysentericis cum lini semine in uino austero sorbetur. Folia epiphoris imponũtur cum polenta, supposito udo linteolo. Strumas imposita ad suppurationẽ perducunt, deinde axungia adiecta percurãt. Item hæmorrhoidas cũ oleo uiridi, phthisicos iuuant cũ melle. Lactis quoq; ubertatem faciũt in cibis sumpta. Et infantibus illita capillum alunt. Ex aceto dentiũ dolores sedant. Venerem stimulant. Est & alia clematis Ægyptia cognomine, quæ ab alijs daphnoides, ab alijs polygonoides uocatur, folio lauri, longa tenuisq;, aduersus serpẽtes ac priuatim aspides ex aceto pota efficax. Ægyptus hanc maxime gignit,

De aro & dracunculo, & dracontio, & ari, & millefolio, & herba eiusdẽ nominis, & pseudobunio, & myrrhi, & onobrichi medicinæ. Cap. XVI

QVæ & aron, de qua inter bulbos diximus, magnæ cum dracontio litis. Quidã enim eandem esse dixerunt. Glaucias satu discreuit, dracontiũ syluestrem arum pronunciando. Aliqui radicem aron appellauerunt, caulem uero dracontium, in totum alium, si modo hic est, qui apud nos dracunculus uocatur. Nanque aros radicem nigrã in latitudinem rotundam habet multoq; maiorem, & qua manus impleatur. Dracunculus subrutilam, & draconis conuoluti modo, unde ei & nomen. Quin & ipsi Græci immensam posuere differentiã, semen dracũculi feruens mordaxq; tradendo: tantumq; inesse ei uirus, ut olfactum grauidis abortum inferat. Aron miris laudibus extulere, primum in cibis fœminam præferentes, quoniam mas durior esset, & in coquendo lentior. Pectoris uitia purgare, & aridum in potione inspersum, aut ecligmate, urinam & menses ciere. Sic & in oxymelite potũ stomacho, interaneis exulceratis ex lacte ouillo bibendũ, ad tussim in cinere coctum ex oleo dedere. Alij coxere in lacte, ut decoctũ biberetur. Epiphoris elixũ imposuere. Item sugillatis, tonsillis. Ex oleo hæmorrhoidum uitio infudere, lentigines ex melle illinentes. Laudauit Cleophantus & pro antidoto contra uenena: pleureticis, peripneumonicis, quo tussientibus modo: semen intritum cum oleo aut rosaceo infundens aurium dolori. Dieuches tussientibus aut suspiriosis & orthopnoicis & purulenta excreantibus farina permixtum in pane cocto dedit. Diodotus phthisicis è melle ecligmate, & pulmonis uitijs, ossibus etiam fractis imposuit. Partus omnium animalium extrahit, naturæ circumlitum. Succus radicis cum melle Attico, oculorum caligines, ac stomachi uitia discutit, tussim decocti ius cum melle. Vlcera omnium generum, siue phagedænæ sint, siue carcinomata, siue serpant, siue polypi in naribus, succus mire sanat. Folia ambustis prosunt ex uino & oleo cocta. Aluum inaniunt ex sale & aceto sumpta. Etiam luxatis cocta cum melle prosunt. Item articulis podagricis cum sale, recẽtia uel sicca. Hippocrates quaslibet ad collectiones cum melle imposuit: ad menses trahendos seminis uel radicis drachmæ duæ in uini cyathis duobus sufficiunt. Eadem potio si à partu nõ purgantur, & secundas trahit. Hippocrates & radicem ipsam imposuit. Dicunt & in pestilentia salutarẽ esse in cibis. Ebrietatẽ discutit. Serpentes nidore cum crematur, priuatimq; aspides fugat, aut inebriat, ita ut torpentes inueniantur: perunctos quoq; aro è laureo oleo fugiunt. Ideo & contra ictus dari potu in uino nigro putant utile. In folijs ari caseus optime seruari traditur. Dracunculus quem dixi, hordeo maturescente effoditur luna crescente. Omnino habentem serpentes fugiunt. Ideo percussis prodesse in potu aiunt maiorem: ut & menses, si ferro non attingatur, sistat. Succus eius & aurium dolori prodest. Id autem quod Græci dracontion uocant, triplici effigie demonstratum mihi est, folijs betæ non sine thyrso,

flore

flore purpureo. Hoc eſt ſimile aro. Alij radice longa ueluti ſignata articuloſaq; monſtrauere tribus omnino cauliculis, folia eius ex aceto decoqui contra ſerpentiũ ictus iubentes. Tertia demonſtratio fuit folio maiore q̃ cornus, radice harundinea, totidẽ ut affirmabãt geniculata nodis, quot haberet annos, totidemq; eſſe folia. Hi ea ex uino uel aqua contra ſerpentes dabant. Eſt & aris quæ in eadem Aegypto naſcitur, ſimilis aro, minor tantũ minoribusq; folijs, & utiq; radice, quæ tamen oliuæ grandis magnitudinẽ implet: alba geminum caulem, altera unũ tantũ emittens. Medetur utraq; ulceribus manantibus. Item cõbuſtis ac fiſtulis. Collyrio immiſſo nomas ſiſtunt, decoctarũ in aqua, & poſtea tritarũ roſaceo addito. Sed unum miraculũ ingens, contacto genitali cuiuſq; fœminini ſexus animal in perniciẽ agi. Myriophyllon, quod noſtri millefolium uocãt, caulis eſt tener, ſimilis fœniculo, plurimis folijs, unde & nomẽ accepit. Naſcitur in paluſtribus, magnifici uſus ad uulnera. Cũ aceto bibitur ad difficultates urinæ & ueſicæ, & ſuſpiria, præcipitatiſq; ex alto. Efficaciſsima eadem ad dentium dolores. Hetruria hoc nomine appellat herbã in pratis tenuẽ, à lateribus capillamenti modo folioſam, eximij uſus ad uulnera: boũ neruos abſciſos uomere ſolidari ea, rurſuſq; iungi addita axungia affirmans. Pſeudobunion napi folia habet, fruticans palmi altitudine. Laudatiſsima in Creta. Contra tormina atq; ſtranguriam, laterũ præcordiorumq; dolores bibuntur rami eius quini ſeniue. Myrrhis quam alij ſmyrrhizã, alij myrrhã uocãt, ſimillima eſt cicutæ, caule folijſq; & flore minor tantum & exilior, cibo nõ inſuauis. Ciet menſtrua & partus cum uino. Aiunt quoq; eandẽ potam in peſtilẽtia ſalutarẽ eſſe. Subuenit & phthiſicis in ſorbitione. Auiditatem cibi facit. Phalangiorum morſus reſtringit. Vlcera quoq; in facie aut capite ſuccus eius in aqua triduo maceratæ ſanat. Onobrychis folia habet lentis, longiora paulo, florem rubentẽ, radicem exiguam & gracilem. Naſcitur circa fontes. Siccata in farinæ modum & inſperſa uino albo, ſtrangurias finit. Aluum ſiſtit. Succus eius perunctis cum oleo ſudores mouet.

De coriaceſia, & callicia, & menaide, & alijs XXIII. & medicinis earum, quas quidam magicas eſſe dicunt, & de cõſidia, & de aproxi, & de recidiuis amorũ. Cap. XVII

IN promiſſo herbarum mirabilium, occurrit aliqua dicere & de magicis. Quæ enim mirabiliores ſunt? Primi eas in noſtro orbe celebrauere Pythagoras atque Democritus, conſectati magos. Coriaceſia & callicia Pythagoras aquam glaciari tradit, quarum mentionem apud alios nõ reperio, nec apud eum alia de his. Idem menaidem appellat, & nomine alio corinthadem, cuius decocto in aqua ſucco, protinus ſanari ictus ſerpentium, ſi foueantur, dicit. Eundem effuſum in herba qui ueſtigio contigerint, aut forte reſperſi fuerint, inſanabiles perire, monſtrifica prorſus natura ueneni, præterquàm contra uenena. Ab eodẽ Pythagora aproxis appellatur herba, cuius radix è longinquo concipiat ignes ut naphtha, de qua in terræ miraculis diximus. Idem tradit, Si qui morbi humano corpori acciderint florente aproxi, quamuis ſanatos, admonitionem eorum ſentire quoties florere eam contigerit: & frumentum, & cicutam, & uiolam ſimilem conditionem habere. Nec me fallit hoc uolumen eius à quibuſdã Cleemporo medico aſcribi: Pythagoræ pertinax fama antiquitaſq; uindicant. Et idipſum autoritatem uoluminibus affert, ſi quis alius curæ ſuæ opus, illo uiro dignum iudicauit: quod feciſſe Cleemporum, cum alia ſuo & nomine ederet, quis credat? Democriti certe chirocineta eſſe conſtat. At in his ille poſt Pythagoram magorum ſtudioſiſsimus, quanto portentoſiora tradit? Aglaophotin herbam, quæ admiratione hominũ propter eximium colorem acceperit nomen, in marmoribus Arabiæ naſcentem Perſico latere. Qua de cauſa & marmaritin uocari. Magos utique ea uti, cum uelint deos euocare. Achemenidon, colore electri ſine folio, naſci in Tardaſtilis Indiæ, cuius radice in paſtillos digeſta, in dieq; pota in uino, noxij per cruciatus nocte confiteantur omnia per uarias numinum imaginationes. Eandem hipophouada appellat, quoniam equæ præcipue caueant eam. Theombrotion XXX. ſchœnis à Choaſpe naſci, pauonis picturis ſimilem, odore eximio. Hanc autem à regibus Perſarum

comedi aut bibi contra omnia corporum incommoda, instabilitatemq; mentis: eandem semnion à potentiæ maiestate appellari. Aliam deinde adamantida, Armeniæ Cappadociæq; alumnam. Hac admota, leones resupinari cum hiatu laxo. Nominis causam esse, quod conteri nequeat. Arianidem in Arianis gigni igneam colore, colligi cum sol in leone sit. Huius tactu peruncta oleo ligna accendi. Therionarca in Cappadocia & Mysia nascente, omnes feras torpescere, nec nisi hyenæ urinæ aspersu recreari. Aethiopida in Meroe nasci. Ob id & meroidem appellari, folio lactucæ, hydropicis utilissimam è mulso potam. Ophiusam in Elephantine eiusdem Aethiopiæ, liuidam, difficilemq; aspectu, qua pota terrorem minásque serpentium obuersari, ita ut mortem sibi eo metu consciscant, ob id cogi sacrilegos illam bibere. Aduersari autem ei palmeum uinum. Thalasseglen circa Indum amnem inueniri, quæ ob id nomine alio potamautis appellatur. Hac pota lymphari homines, obuersantibus miraculis. Theangelida in Libano Syriæ, Dicte Cretæ montibus, & Babylone, & Susis Persidis nasci, qua pota magi diuinẽt. Gelotophyllida in Bactris & circa Borysthenem. Hęc si bibatur cum myrrha & uino, uarias obuersari species, ridendiq; finem nõ fieri: ni potis nucleis pineæ nucis cum pipere & melle in uino palmeo. Sissitieterida à conuictu in Perside nominari, quoniam hilarentur illa. Eandem protomediam, qua primatum apud reges obtineant. Casigneten, quoniam secum ipsa nascatur, nec cum ullis alijs herbis. Eandem dionysonymphadem, quoniam uino mire conueniat. Helianthen uocat in Themiscyra regione & Ciliciæ montibus maritimis, folio myrti. Hac cum adipe leonino decocta, addito croco & palmeo uino, perungi magos & Persarum reges, ut fiat corpus aspectu iucundum. Ideo eandẽ heliocallidem nominari. Hermesias ab eodem uocatur, ad liberos generandos pulchros bonosq;: non herba, sed cõpositio è nucleis pineæ nucis tritis cum melle, myrrha, croco, uino palmeo, postea admixto theombrotio & lacte: bibere generaturos iubet, & à conceptu puerperas partum nutrientes. ita fieri excellentes animo & forma, atq; bonos. Harum omnium magica quoque uocabula ponit. Adiecit his Apollodorus assectator eius herbam æschynomenen, quoniam appropinquante manu folia contraheret. Aliam crocidem, cuius tactu phalangia morerẽtur. Crateuas œnotheridem, cuius aspersu è uino, feritas omnium animalium mitigaretur. Anacampserotem celeber arte grammatica paulò ante, cuius omnino tactu redirent amores uel cum odio depositi. Et abunde sit hactenus attigisse insignia magorum in his uerbis, alio de his aptiore dicturis loco.

De eriphia, & lanaria, & stratioti medicinæ. Cap. XVIII.

ERiphiam multi prodidere. Scarabeum hæc in auena habet, sursum deorsum decurrentem cum sono hœdi, unde & nomen accepit. Hac ad uocẽ nihil præstantius esse tradunt. Herba lanaria ouibus ieiunis data, lactis abundantiam facit. Aeque nota lactoris uulgo est, plena lactis, quod degustatũ uomitiones concitat. Eandem hanc aliqui esse dicunt, alij similem illi, quam militarem uocant, quoniã uulnus ferro factum, nullum non intra dies quinq; sanat, ex oleo imposita. Celebratur autem & à Græcis stratiotis, sed ea in Aegypto tantum & inundatione Nili nascitur, aizoo similis, ni maiora haberet folia. Refrigerat mire, & uulnera sanat ex aceto illita: Item ignes sacros, ac suppurationes. Sanguinem quoq; qui defluit à renibus, pota cum thure masculo mirifice sistit.

De herba quæ nascitur in capite statuæ, & de herba è fluminibus, & herba lingua, & cribro, & fimetis, & rhodora, & impia, & Veneris pectine, & nodia, & philanthropo, & canaria lappa, & tordile, & de gramine, & dactylo, & fœnograeco medicinæ. Cap. XIX

HErba in capite statuæ nata, collectaq; alicuius in uestis panno, & alligata in lino russo, capitis dolorem confestim sedare traditur. Herba quæcunq; à riuis aut fluminibus ante solis ortum collecta, ita, ut nemo colligentem uideat, contra tertianas adalligata læuo brachio, ita ut æger quid sit illud ignoret, tertianas arcere traditur. Lingua herba na-

scitur

scitur circa fontes. Radix eius combusta & trita cum adipe suis, adijciunt ut nigra sit & sterilis, alopecias emendat ungentium in sole. Cribro in limite abiecto herbæ intus extantes decerptæ adalligatæꝗ grauidis, partus accelerant. Herba quæ gignitur supra fimeta ruris, contra anginas efficacissime pollet ex aqua pota. Herba iuxta quam canes urinam fundunt euulsa ne ferro attingatur, luxatis celerrime medetur. Rombotinum arborē demonstrauimus inter arbusta. Iuxta hanc uiduam uite nascitur herba, quam Galli rhodotam uocant: caulem habet uirgæ ficulneæ modo geniculatum, folia urticæ in medio exalbida, eadem procedente tempore tota rubentia, florem argenteum, præcipua contra tumores feruoresꝗ & collectiones cum axungia ueteri tusa, ita ut ferro non attingatur: qui perunctus est despuit ad suam dexteram ter. Efficacius remedium esse aiunt, si tres quoque trium nationum homines perungant dextrorsus. Herba impia uocatur incana, rorismarini aspectu, thyrsi modo uestita atque capitata. Inde alij ramuli assurgunt sua capitella gerentes, ob id impiam appellauere, quoniam liberi super parentem excellāt. Alij potius ita appellatam, quod nullum animal eam attingat, existimauere. Hæc inter duos lapides trita feruet, præcipuo aduersus anginas succo, lacte & uino admixto: mirumꝗ traditur, nunquam ab eo morbo tentari qui gustauerint. Itaꝗ & suibus dari: quæꝗ medicamentum id noluerint haurire, eo morbo interimi. Sunt qui & in auiū nidis inseri aliquid ex ea putent, atꝗ ita nō strangulari pullos auidius deuorantes. Veneris pectinem appellant à similitudine pectinum: cuius radix cum malua tusa, omnia corpori infixa extrahit. Veternosa curat, quæ exedum uocatur. Nodia herba coriariorum officinis nota, ea muralis dicitur, alijsꝗ nominibus. Nomas curat: efficacissimāꝗ aduersus scorpiones esse potam in uino aut posca reperio. Philanthropon herbam Græci appellant hirsutam, quoniam uestibus adhærescat. Ex hac corona imposita capitis dolores sedātur. Nam quæ canaria appellatur lappa, cum plantagine & millefolio trita ex uino carcinomata sanat, ternis diebus soluta. Medetur & suibus hæc effossa sine ferro, & addita in colluuiem poturis, uel ex lacte & uino. Quidam adijciunt & fodientem dicere oportere, Hæc est herba argemon, quam Minerua reperit suibus his remedium, qui de illa gustauerint. Tordilen alij semen silis esse dixerunt, alij herbam per se, quam & syreon uocauerunt. Neꝗ aliud de ea proditum inuenio quàm in montibus nasci. Combustā potu ciere mēses, & pectoris excreationes, efficaciore etiamnum radice. Succo eius ternis obolis hausto renes sanari. Addi radicem eius & in malagmata. Gramen ipsum est inter herbas uulgatissimum. Geniculatis serpit internodijs, crebroꝗ ab his, & ex cacumine nouas radices spargit. Folia eius in reliquo orbe in exilitatē fastigiātur. In Parnaso tantū ederacea specie densius q̄ usquam fruticante, flore odorato candidoꝗ. Iumentis herba nō alia gratior, siue uiridis, siue in fœno siccata. Tunditur aspersa aqua. Succum quoꝗ eius in Parnaso excipi tradunt propter ubertatem. Dulcis hic est. In uicem eius in reliqua parte terrarum succedit decoctum ad uulnera conglutinanda, quod & ipsa herba tusa præstat, tueturꝗ ab inflammationibus plagas. Decocto adijcitur uinum ac mel: ab aliquibus & thuris, & piperis, myrrhæꝗ tertiæ portiones. Rursusꝗ coquitur in æreo uase ad dentium dolores & epiphoras. Radix decocta in uino torminibus medetur & urinæ difficultatibus, ulceribus uesicæ. Calculos frangit. Semen uehementius urinam impellit. Aluum uomitionesꝗ sistit. Priuatim autem draconum morsibus auxiliatur. Sunt qui genicula nouem uel unius, uel è duabus tribusúe herbis, ad hunc articulorum numerum inuolui lana succida nigra iubeant, ad remedia strumæ panorumúe. Ieiunum debere esse qui colligat. Ita ire in domum absentis cui medeatur, superuenientiꝗ ter dicere, ieiuno ieiunum medicamentum dare, atque ita adalligare, triduoꝗ id facere. Quod è graminū genere septem internodia habet, efficacissime capiti cōtra dolores adalligatur. Quidam propter uesicæ cruciatus decoctū ex uino gramen ad dimidias à balineis bibi iubent. Sunt qui & aculeatū gramen uocant trium generum: cum in cacumine aculei sunt plurimum quini, dactylon uocant: hos conuolu-

tos naribus inserunt, extrahuntq; sanguinis ciendi gratia. Altero quod est aizoo simile, ad paronychia & pterygia unguium, & cum caro unguibus increuit, utuntur cum axungia, ideo dactylon appellantes, quia digitis medeatur. Tertiũ genus dactyli, sed tenuis, nascitur in parietinis, aut tegulis. Huic caustica uis est. Sistit ulcera quæ serpunt. Gramen capiti circundatum, sanguinis è naribus fluxiones sistit. Camelos necare traditur in Babylonis regione id, quod iuxta uias nascitur. Nec fœnogræco minor autoritas quod telin uocant, alij carphos: aliqui buceras, alij ægoceras, quoniam corniculis semen est simile, nos siliciam: quod quomodo sereretur, suo loco docuimus. Vis eius siccare, mollire, dissoluere. Succus decocti fœminarum pluribus malis subuenit, siue duritia, siue tumor, siue contractio sit uuluæ, fouẽtur, insidũt: infusum quoq; prodest. Furfures in facie extenuat. Spleni addito nitro decoctum & impositum medetur. Item ex aceto. Sic & iocineri decoctum. Diocles difficile parientibus semen eius dedit acetabuli mensura tritũ in nouẽ cyathis sapæ, ut cum tertias partes biberint, calida lauarentur: & in balneo sudantibus dimidium ex relicto iterum dedit, mox à balneo reliquum, pro summo auxilio. Farinam fœnigræci cum hordeo aut lini semine decoctam aqua mulsa cõtra uuluæ cruciatus subiecit. Itemq; imposuit imo uentri. Lepras, lentigines, sulphuris pari portione mixta farina curauit, nitro ante præparata cute, sæpius die illinens, perungiq; præcipiẽs. Theodorus fœnogræco miscuit quartã partẽ purgati nasturtij acerrimo aceto ad lepras. Damion fœnigræci semen acetabuli dimidia mensura cũ sapæ & aquæ nouẽ cyathis ad menses ciendos dedit potu. Nec dubitatur quin decoctũ eius utilissimum sit uuluis interaneisq; exulceratis, sicuti semen articulis atq; præcordijs. Si uero cũ malua decoquatur, postea addito mulso potus ante cætera uuluis interaneisq; laudatur. Quippe cum uapor quoq; decocti plurimũ prosit. Alarumq; etiã graueolentiã decoctum fœnigræci semen emendat. Farina porrigines capitis furfuresq; cum uino & nitro celeriter tollit. In hydromelite autem decocta addita axungia genitalibus medetur. Item parotidi, podagræ, chiragræ, articulis, carnibusq; quæ recedunt ab ossibus. Aceto uero subacta luxatis. Illinitur & lieni decocta in aceto & melle tantum. Carcinomata subacta ex uino purgat, mox addito melle persanat. Sumitur & sorbitio è farina ad pectus exulceratum, longamq; tussim. Diu decoquitur, donec amaritudo desinat. Postea mel additur. Nunc ipsa claritas herbarum dicetur.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXV

PROOEMIVM.

Naturæ herbarũ sponte nascentium. Cap. I

IPSA quæ nunc dicetur herbarum claritas, medicinæ tantum gignente eas tellure, in admirationem curæ priscorum diligentiæq; animum agit. Nihil ergo intentatum inexpertumq; illis fuit. Nihil deinde occultatum, quod non prodesse posteris uellent. At nos elaborata ijs abscondere atq; supprimere cupimus, & fraudare uitam etiam alienis bonis? Ita certe recondunt qui pauca aliqua nouere, inuidentes alijs: & neminem docere, in autoritatẽ scientiæ est. Tantum ab excogitandis nouis, ac iuuanda uita mores absunt: summumq; opus ingeniorum diu iam hoc fuit, ut intra unumquenq; recte facta ueterum perirent. At hercule singula quosdam inuenta deorũ numero addidere, omnium utiq; uitam clariorem fecere cognominibus herbarum, tam benigne gratiã memoria referẽte. Non æque hæc cura eorũ mira esset in his, quæ satu blandiuntur, aut cibo inuitant: sed culmina quoq; montium inuia & solitudines abditas omnisq; terræ fibras scrutati inuenere, quid quæq; radix polleret, ad quos usus herbarum folia pertinerent, etiã quadrupedum pabulo intacta ad salutis usus uertentes.

Qui lati

Qui latine usus herbarũ scripserint, & qñ ad Romanos notitia earũ peruenerit, & qui primi Græcorũ de his cõposuerint, & de herbarũ inuẽtione, & antiqua medicina, & quare minus exerceant earũ remedia, & de cynorhodo, & de dracunculo medicinæ. Cap. II.

MInus hoc ꝙ par erat, nostri celebrauere, omniũ utilitatum & uirtutum rapacissimi. Primusq; & diu solus idem ille M. Cato, omnium bonarũ artium magister, paucis duntaxat attigit, boum etiam medicina non omissa. Post eum unus illustrium tentauit C. Valgius, eruditiõe spectatus, imperfecto uolumine ad diuũ Augustũ, inchoata etiam præfatione religiosa, ut omnibus malis humanis illius potissimum principis semper mediceretur maiestas. Antea cõdiderat solus apud nos, quod equidẽ inueni, Pompeius Lenæus, Magni libertus, quo primum tempore hanc scientiam ad nostros peruenisse animaduerto. Nanq; Mithridates, maximus sua ætate regum, quem debellauit Pompeius, omnium ante se genitorum diligentissimus, uitæ fuisse argumentis præterꝙ fama intelligitur. Vni ei excogitatum, quotidie uenenũ bibere, præsumptis remedijs, ut consuetudine ipsa innoxium fieret. Primo inuenta genera antidoti, ex quibus unũ etiã nomen eius retinet. Illius inuentum autumant, sanguinẽ anatum Ponticarum miscere antidotis, quoniã ueneno uiuerent. Ad illum Asclepiadis medẽdi arte clari, uolumina cõposita extãt, cum sollicitatus ex urbe Roma, præcepta pro se mitteret. Illum solum mortalium uigintiduabus linguis locutum certũ est, nec de subiectis gentibus ullum hominem per interpretẽ appellatum ab eo annis LVI. quibus regnauit. Is ergo in reliqua ingenij magnitudine medicinæ peculiariter curiosus, ab hominibus subiectis, qui fuere pars magna terrarũ, singula exquirẽs, scriniũ cõmentationum harũ & exemplaria, effectusq; in arcanis suis reliquit. Pompeius autẽ omni regia præda potitus, transferre ea sermone nostro libertũ suum Lenæũ, grammaticæ artis doctissimum, iussit: uitæq; ita profuit non minus ꝙ reipub. uictoria illa. Præter hos Græci autores medicinæ prodidere, quos suis locis diximus. Ex his Euax rex Arabum, qui de simplicium effectibus ad Neronem scripsit: Crateuas, Dionysius, Metrodorus, ratione blandissima, sed qua nihil penè aliud ꝙ rei difficultas intelligatur. Pinxere nanq; effigies herbarũ, atq; ita subscripsere effectus. Verũ & pictura fallax est, & coloribus tam numerosis, præsertim in æmulatione naturæ, multũ degenerat transcribentium sors uaria. Præterea parũ est singulas earũ ætates pingi, cum quadripartitis uarietatibus anni faciẽ mutent. Quare cæteri sermone eas tradidere: aliqui ne effigie quidem indicata, & nudis plerunque nominibus defuncti, quoniam satis uidebatur, potestates uimq; demonstrare quærere uolentibus. Nec est difficile cognitu. Nobis certe, exceptis admodum paucis, cõtigit reliquas contemplari scientia Antonij Castoris, cui summa autoritas erat in ea arte nostro æuo, uisendo hortulo eius in quo plurimas alebat, centesimum ætatis annum excedens, nullum corporis malum expertus, ac ne ætate quidem memoria aut uigore concussis. Nec aliud mirata magis antiquitas reperietur. Inuenta iampridem ratio est prænuncians horas, non modo dies ac noctes, solis lunæq; defectum. Durat tamen tradita persuasio in magna parte uulgi, ueneficijs & herbis id cogi, eamq; num fœminarum scientiam praualere. Certe quid non repleuere fabulis Colchis Medea, aliæq;, in primis Itala Circe, dijs etiam adscripta? unde arbitror natum, ut Aeschylus è uetustissimis in poetica refertam Italiam herbarum potentia proderet: multiq; Circeios, ubi habitauit illa, magno argumento etiamnum durante in Marsis à filio eius orta gente, quos esse domitores serpentium constat. Homerus quidem primus doctrinarum & antiquitatis parens, multus aliâs in admiratione Circes, gloriam herbarum Aegypto tribuit, cum etiam quæ rigatur Agyptus illa non esset, postea fluminis limo inuecta. Herbas certe Aegyptias à regis uxore traditas suæ Helenæ plurimas narrat, ac nobile illud Nepenthes, obliuionem tristitiæ ueniámque afferens, & ab Helena utique omnibus mortalibus propinandum. Primus autem omnium quos memoria nouit, Orpheus de herbis curiosius aliqua prodidit. Post eum Musæus & Hesiodus polion herbam

in quantum

in quantum mirati sunt, diximus. Orpheus & Hesiodus suffitiones commendauere. Homerus & alias nominatim herbas celebrat, quas suis locis dicemus. Ab eo Pythagoras clarus sapientia, primus uolumen de earum effectu composuit, Apollini Æsculapioq; & in totum dijs immortalibus inuentione & origine asignata: composuit & Democritus, ambo peragratis Persidis, Arabię, Æthiopię, Aegyptiq; magis. Adeoq; ad hæc attonita antiquitas fuit, ut affirmaret etiam incredibilia dictu. Xanthus historiarũ autor, in prima earum tradit, occisum draconis catulum reuocatum ad uitam à parente herba, quam balin nominat: eademq; Thylonem quem draco occiderat, restitutum saluti. Et Iuba in Arabia herba reuocatum ad uitam hominem tradit. Dixit Democritus, credidit Theophrastus, esse herbã, cuius contactu illatæ ab alite qua retulimus, exiliret cuneus à pastoribus arbori adactus: Quæ etiamsi fide carent, admirationem tamen implent: coguntq; confiteri, multum esse quod uero supersit: Inde & plerosq; ita uideo existimare, nihil non herbarum ui effici posse, sed plurimarum uires esse incognitas: Quorũ in numero fuit Herophilus clarus medicina, à quo ferunt dictum, quasdam fortasis etiã calcatas prodesse. Obseruatum certe est, inflammari uulnera ac morbos superuentu eorũ, qui pedibus iter cõfecerint. Hæc erat antiqua medicina, quæ tota migrabat in Græciæ linguas. Sed quare non plures noscantur, causa est quod eas agrestes literarumq; ignari experiuntur, ut qui soli inter illas uiuant: præterea securitas quærendi, obuia medicorum turba. Multis etiam inuentis nomina desunt, sicut illi quam retulimus in frugum cura, scimusq; defossam in angulis segetis præstare, ne qua ales intret. Turpisima causa raritatis, quod etiam qui sciunt demonstrare nolunt, tanquam ipsis periturũ sit quod tradiderint alijs. Accedit ratio inuentionis anceps. Quippe etiam in repertis, alias inuenit casus, alias (ut uere dixerim) deus. Insanabilis ad hosce annos fuit rabidi canis morsus, pauorẽ aquæ, potusq; omnis afferens odium. Nuper cuiusdam militantis in prætorio mater uidit in quiete, ut radicem syluestris rosæ, quã cynorhodon uocant, blanditam sibi aspectu pridie in frutecto, mitteret filio bibendam: In Lacetania res gerebatur, Hispaniæ proxima parte: casuq; accidit, ut milite à morsu canis incipiente aquas expauescere, superueniret epistola orãtis ut parẽret religioni: seruatusq; est exinsperato, & postea quisquis auxilium simile tentauit. Aliàs apud autores cynorhodi una medicina erat, spõgiolæ, quæ in medijs spinis eius nascitur, cinere cum melle alopecias capitis expleri. In eadẽ prouincia cognoui in agro hospitis nuper ibi repertũ dracunculũ appellatũ caulẽ, pollicari crassitudine uersicoloribus uiperarũ maculis, quem ferebãt contra omnium morsus esse remedium. Alius est ꝙ quos in priori uolumine eiusdẽ nominis diximus, sed huic alia figura, aliudq; miraculũ exerentis se terra ad primas serpentiũ uernationes bipedali ferè altitudine, rursusq; cum ijsdem in terram condentis: nec omnino occultato eo apparet serpens, uel hoc per se satis officioso naturæ munere, si tantum præmoneret, tempusq; formidinis demonstraret.

De quodam pestifero fonte Germaniæ, & de britannica, & maximis morborum doloribus. Cap. III

NEc bestiarũ solum ad nocendũ scelera sunt, sed interim aquarũ quoq; ac locorum. In Germania trans Rhenum castris à Germanico Cæsare promotis, maritimo tractu fons erat aquæ, dulcis solus, qua pota intra bienniũ dentes deciderent, compagesq; in genibus soluerẽtur. Stomacacen medici uocabãt, & sceletyrben ea mala. Reperta auxilio est herba, quę uocatur britannica, nõ neruis modo & oris malis salutaris, sed cõtra anginas quoq; & serpentes. Folia habet oblonga nigra, radicem nigrã. Succus eius exprimitur & ex radice. Florem uibones uocãt: qui collectus prius quàm tonitrua audiantur, & deuoratus, securos in totũ reddit. Frisij, quà castra erant, nostris demonstrauere illam. Miroq; nominis causam, nisi forte confines oceano Britanniæ uelut propinquæ dicauere. Non enim inde appellatam eam, quoniam ibi plurima nasceretur, certum est, etiam tum Britannia libera. Fuit quidem & hic quondam ambitus, nominibus suis eas adoptandi,

ut docebimus fecisse reges, ut res tanta debeatur, herbam inuenire, uitam iuuare, nũc fortassis aliquibus curam nostram friuolam quoq; existimaturis: adeo delicijs sordent etiam quæ ad salutem pertinent. Autores tamen quarũ inueniuntur, in primis celebrare par est, effectu earum digesto in genera morborum. Qua quidem in reputatione misereri sortis humanæ subit, præter fortuita casusq;, & nomina quæ omnis hora excogitat ad milia morborũ, singulis mortalium timenda. Qui grauissimi ex his sint, discernere stultitia prope uideri potest, cum suus cuiq; ad præsens quisq; atrocissimus uideatur. Et de hoc tamen iudicauere aui experimento, asperrimos cruciatus esse calculorum à stillicidio uesicæ. Proximum stomachi, tertium eorum quę in capite doleant, non ob alios ferè morte conscita. A Græcis & noxias herbas demonstratas miror equidem. Nec uenenorum tantum, quoniam ea uitæ conditio est, ut mori plerunq; etiã optimi portus sit: tradatq; M. Varro, Seruium Clodium equitem Romanum magnitudine doloris in podagra coactum, ueneno crura perunxisse, & postea caruisse sensu omni æque quàm dolore in ea parte corporis. Sed quæ fuit uenia monstrandi qua mentes soluerentur, partus eliderẽtur, multaq; similia? Ego nec abortiua dico, ac ne amatoria quidem, memor Lucullũ imperatorem clarissimum amatorio perijsse. Nec alia magica portenta, nisi ubi cauenda sunt aut coarguenda, in primis fide eorum damnata. Satis operæ fuit abundeq; præstitum uitæ, salutares dixisse, ac postea inuenta.

De moly, & dodecatheo, & pæonia, uel pentorobo, uel glycyside, & panace, uel asclepio, & heraclio, & panace chironio, & panace cẽtaureo, uel pharnaceo, & heraclio siderio, & hyoscyamo, uel apollinari, siue altercangeno. Cap. IIII.

LAudatissima herbarum est Homero quam uocari à dijs putat moly, & inuẽtionem eius Mercurio assignat, contraq; summa ueneficia demõstrat. Nasci eam hodie circa Pheneum, & in Cyllene Arcadię tradunt, specie illa Homerica, radice rotũda nigraq;, magnitudine cepæ, folio scyllę: effodi autem difficulter. Gręci autores florem eius luteum pinxere, cum Homerus candidum scripserit. Inueni è peritis herbarum medicis qui & in Italia nasci eam diceret, afferriq; Campania mihi aliquot diebus effossam inter difficultates saxeas, radicis XXX. pedes longæ, ac ne sic quidem solidæ sed abruptæ. Ab ea maxima autoritas herbæ est, quam dodecatheon uocant, omnium deorum maiestatem commendantes. In aqua potam omnibus morbis mederi tradunt. Folia eius septem, lactucis simillima, exeunt à lutea radice. Vetustissima inuentu pæonia est, nomenq; autoris retinet, quam quidam pentorobon appellãt, alij glycysiden. Hæc quoque difficultas est, quod eadem aliter alibi nuncupantur. Nascitur opacis montibus, caule inter folia digitorum quatuor, ferente in cacumine ueluti Græcas nuces quatuor aut quinque. Inest ijs semen copiosum, rubrũ nigrumq;. Hæc medetur & faunorũ in quiete ludibrijs. Præcipiunt eruere noctu, quoniam si picus martius uideat, tuendo in oculos impetum faciat. Panaces ipso nomine omnium morborũ remedia promittit, numerosum & dijs inuentoribus ascriptum. Vnum quippe asclepion cognominatur, quoniam is filiam Panaciam appellauit. Succus est coactus ferulæ, qualem diximus, radice multi corticis & salsi. Hac euulsa scrobem repleri uario genere frugum religio est, ac terræ piamentum. Vbi, & quo fieret modo, & quale maxime probaretur, inter peregrina docuimus. Id quod è Macedonia affertur, bucolicon uocant, armentarijs sponte erumpentẽ succum excipientibus: hoc celerrime euanescit. Et in alijs autẽ generibus improbatur maxime nigrum ac molle. Id enim argumentum est cera adulterati. Alterum genus heraclion uocant, & ab Hercule inuentum tradunt, alij origanum heracleoticum syluestre, quoniam est origano simile, radice inutili: de quo origano diximus. Tertiũ panaces chironeon cognominatur ab inuentore. Folium eius lapatho simile, maius tamen & hirsutius. Flos aureus, radix parua. Nascitur pinguibus locis. Huius flos efficacissimus, eóque amplius quàm supradicta prodest.

Quartum genus panaces ab eodem Chirone repertum, centaurion cognominatur: sed &

ſed & pharnaceon, in controuerſiam inuentionis à Pharnace rege deductũ. Seritur hoc longioribus q; cætera folijs, & ſerratis. Radix odorata in umbra ſiccatur, uinoq; gratiam adijcit. Huius genera duo fecere, alterum leuioris folij, alterum tenuioris. Heracleon ſiderion & ipſum ab Hercule inuentũ eſt, caule tenui digitorum quatuor altitudine, flore puniceo, folijs coriandri. Iuxta lacus & amnes inuenitur, omniaq; uulnera ferro illata efficaciſsime ſanat. Eſt Chironis inuentũ ampelos quæ uocatur chironia, de qua diximus inter uites, ſicuti de herba cuius inuentio aſsignatur Mineruæ. Herculi quoq; eam aſſcribunt, quæ apollinaris, apud Arabas altercum ſiue altercangenum, apud Græcos uero hioſcyamus appellatur. Plura eius genera, Vnum nigro ſemine, floribus pene purpureis, ſpinoſum. Talis naſcitur in Galatia. Vulgare autem candidius eſt & fruticoſius, altius papauere. Tertij ſemen irionis ſemini ſimile, & omnia inſaniam gignentia, capitisq; uertigines. Quartum genus molle, lanuginoſum, pinguius cæteris, candidi ſeminis, in maritimis naſcens, hoc recepere medici. Item ruffi ſeminis. Nonnunq; ante candidum ruffeſcit, ſi non ematuruit, improbaturq;. Et alioqui nullum niſi cũ inaruit, legitur. Natura uini, ideoq; mentẽ caputq; infeſtans. Vſus ſeminis & per ſe, & ſucco expreſſo. Exprimitur ſeparatim, & caulibus folijsq; utuntur & radice, temeraria in totũ (ut arbitror) medicina. Quippe etiã folijs conſtat mentẽ corrumpi, ſi plura q; quatuor bibantur: Etiã antiqui in uino febrem depelli arbitrabantur: Et oleum fit ex ſemine, ut diximus, quod ipſum auribus infuſum tentat mentẽ: Mireq; ut contra uenenũ remedia prodidere his qui id bibiſſent, & ipſum pro remedijs, adeo nullo omnia experiendi fine, ut cogerentur etiam uenena prodeſſe.

De linozoſte, parthenio, hermupoa, ſiue potius mercuriali, & achilleo, & panace heracleo, ſideriti, millefolio, & de ſcopa regia, & hermio, teucrio, ſplenio, & melãpodio ſiue elleboro, quotue eorum genera, & de nigro elleboro & albo medicinæ, & quando detur, & quomodo ſumendum, & quibus non dandũ, & quod mures necet. Cap. V

LInozoſtis ſiue parthenion Mercurij inuentũ eſt, ideo apud Gręcos hermupoan multi uocant eã, apud nos omnes Mercurialem. Duo eius genera, maſculus & fœmina, quæ efficacior, caule cubitali, interdum ramoſo in cacumine, ocimo anguſtioribus folijs, geniculis denſis, alarum cauis multis, ſemine in geniculis dependente fœminæ copioſo, mari iuxta genicula ſtante rariori ac breui cõtortoq;, fœminæ ſoluto & cãdido. Folia maribus nigriora, fœminis candidiora, radix ſuperuacua, prætenuis. Naſcũtur in campeſtribus cultis. Mirum eſt quod de utroq; eorum genere proditur: Vt mares gignantur hunc facere, ut fœminæ, illam. Hoc contingere, ſi à conceptu ſuccus protinus bibatur in paſſo, edanturue folia decocta ex oleo & ſale, uel cruda ex aceto. Quidam decoquũt eam in nouo fictili cum heliotropio, & duabus aut tribus ſpicis, donec decoquatur. Decoctum dari iubent & herbã ipſam in cibo altero die purgationis mulieribus per triduum, quarto die à balneo coire eas. Hippocrates miris laudibus in mulierum uſu prædicauit has, ad hunc modum medicorum nemo nouit. Ille eas uuluæ cum melle, uel roſaceo, uel irino, uel lirino admouit: Item ad ciendos menſes ſecundasq;. Hoc idem præſtare potu fotuq; dixit. Inſtillauit auribus ſurdis ſuccum, inunxitq; cum uino uetere. Aluo folia impoſuit, epiphoris, ſtranguriæ, & ueſicæ. Decoctum eius dedit cum myrrha & thure. Aluo quidem ſoluendæ, uel in febri: decoquitur quantum manus capiat, in duobus ſextarijs aquæ ad dimidias, bibitur ſale & melle admixto, necnon cum ungula ſuis, aut gallinaceo decoctum ſalubrius. Purgationis cauſa putauere aliqui utranque dandam, ſiue cum malua decoctum. Thoracem purgant, bilem detrahunt, ſed ſtomachum lædunt. Reliquos uſus dicemus ſuis locis. Inuenit & Achilles diſcipulus Chironis, qua uulneribus mederetur, quæ ob id Achilleos uocatur. Hac ſanaſſe Telephum dicitur. Alij primum æruginem inueniſſe, utiliſſimam emplaſtris, ideoq; pingitur ex cuſpide decutiens eam gladio in uulnus Telephi. Alij utroque uſum medicamento uolunt. Aliqui & hanc panacen heracleon, alij ſideritim, & apud nos millefoliã uocant, cubitali ſcapo, ramoſam, minutioribus

ribus

tribus quàm fœniculi folijs uestitā ab imo. Alij fatentur quidem illam uulneribus utilem, sed ueram achilleon esse scapo ceruleo pedali, sine ramis, ex omni parte singulis folijs rotundis eleganter uestitā. Alij quadrato caule, capitibus marrubij, folio quercus. Hanc etiā præcisos neruos glutinare faciunt. Alij sideritim in macerijs nascentem, cum teratur fœdi odoris. Etiamnum aliā similem huic, sed candidioribus folijs & pinguioribus, tenuioribus cauliculis, in uineis nascentē. Aliam uero binum cubitorū, ramulis exilibus, triangulis, folio filicis, pediculo longo, betæ semine, omnes uulneribus præcipuas. Nostri eam quæ est latissimo folio, scopas regias uocant. Medetur anginis suum. Inuenit & Teucer eadem ætate teucrion, quam quidā hermion uocant, spargentem iuncos tenues, folia parua, asperis locis nascentem, austero sapore, nunquam florentem: Neque semen gignit. Medetur lienibus. Constatq; sic inuentam: Cum exta super eam proiecta essent, adhæsisse lieni, eumq; exinanisse. Ob id à quibusdam splenion uocatur. Narrant sues, qui radicem eius edunt, sine splene inueniri. Quidam ramis hyssopi surculosam, folio fabæ, eodē nomine appellant, & colligi florentem adhuc iubent, adeo florere nō dubitant, maximeq; ex Cilicijs & Pisidiæ montibus laudant. Melampodis fama, diuinationis artibus nota est. Ab hoc appellatur unum ellebori genus melampodion. Aliqui pastorem eodem nomine inuenisse tradunt, capras purgari pasto illo animaduertentem, datoq; lacte earum sanasse Prœtidas furentes. Quamobrem de omnibus eius generibus dici simul conuenit. Prima duo sunt, candidum ac nigrum. Hoc radicibus tantum intelligi tradunt pleriq;: Alij folia nigri platani similia, sed minora nigrioraq;, & pluribus diuisuris scissa. Albi, betæ incipientis. Hæc quoq; nigriora, & canalium dorso rubescentia. Vtraq; caule palmi ferulaceo, bulborum tunicis cōuoluto, radice fibrata ceparum modo. Nigro equi, boues, sues necātur: itaq; cauent id, cum candido uescantur. Tempestiuum esse tradunt messibus. Plurimum autem nascitur in Oeta monte: & optimum uno eius loco circa Pyram. Nigrū ubiq; prouenit, sed melius in Helicone, qui mons & alijs laudatur herbis. Candidum probatur Oetæum: secundū Ponticū: tertio loco Eleaticum, quod in uitibus nasci ferunt: quarto Parnasium, quod adulteratur Ætolico ex uicino. Nigrum ex his melampodion uocant, quo & domos suffiunt purgantq; spargentes & pecora, cum precatione solenni: hoc & religiosius colligitur. Primū enim gladio circūscribitur. Dein qui succisurus est, ortum spectat: & precatur, ut id liceat sibi cōcedentibus dijs facere, obseruatq; aquilę uolatus: fere enim secantibus interest. Et si propè aduolauit, moriturum illo anno qui succidat, augurium est. Nec album facile colligitur, caput aggrauans, maxime nisi præsumatur allium: & subinde uinum sorbeatur, celeriterq; fodiatur. Nigrum alij entomon uocāt, alij polyrrhizon: purgat per inferna. Candidum autem uomitione, causasq; morborū extrahit, quondam terribile, postea tam promiscuū, ut pleriq; studiorū gratia ad peruidenda acrius quæ cōmentabantur, sæpius sumptitauerint. Carneadem responsurū Zenonis libris: Drusum quoq; apud nos, tribunorum popularium clarissimum, cui ante omnes plebs stans plausit, optimates uero bellum Marsicum imputauere, constat hoc medicamento liberatū comitiali morbo in Anticyra insula. Ibi enim tutissime sumitur, quoniam (ut diximus) sesamoides admiscent. Italia ueratrum uocat. Farina eorum per se, & mixta radiculæ qua lanas diximus lauari, sternutamentū facit, amboq; somnum. Leguntur autem tenuissimæ radices breuesq;, ac uelut decurtatæ etiam hæ. Nam summa quæ est crassissima, cepis similis, canibus tantū datur purgationis causa. Antiqui radicem cortice q̃ carnosissimo seligebant, quo tenuior eximeretur medulla. Hanc humidis spongijs opertam, turgescentēq; acu in longitudinē findebāt. Deinde fila in umbra siccabant, ijs utentes: Nūc ramulos ipsos ab radice q̃ grauissimi corticis ita dant. Optimum quod acre gustu feruensq; in frangendo puluerem emittit. Durare uim eius xxx. annis ferunt. Nigrum medetur paralyticis, insanientibus, hydropicis, dum citra febrim, podagris ueteribus, articularijs morbis. Trahit aluum & bilem, pituitasq;. Ex aqua datur ad leniter molliendam aluum, plurimum dra-

chma, modice quatuor obolis. Miſcuere aliqui & ſcammoneam, ſed tutius ſalem. In dulcibus datum copioſius periculum infert, oculorum caliginem fotu diſcutit: ob id quidam & inunxere trito. ſtrumas, ſuppurata, duritias concoquit, & purgat: Item fiſtulas, tertia die exemptum. Verrucas tollit cũ ſquamis æris, & ſandaracha. Hydropicorum uentri imponitur cum farina hordeacea & uino. Pecorũ & iumentorum pituitas ſanat, ſurculo per aurem traiecto, & poſtero die eadem hora exempto. Scabiem quadrupedũ cum thure aut cera, ac pice, uel cum piſſeleo. Album optimum quod celerrime mouet ſternutamẽta, ſed multum terribilius nigro, præcipue ſi quis apparatũ poturorũ apud antiquos legat, contra horrores, ſtrangulatus, intẽpeſtiuas ſomni uires, ſingultus infinitos, aut ſternutamenta, ſtomachi diſſolutiones, tardiores uomitus aut longiores, exiguos aut nimios. Quippe alia dare ſoliti, quæ concitarent uomitiones, ipſumq; elleborũ extraherẽt medicamentis, aut clyſteribus, ſæpe etiã ſanguine uenis emiſſo. Iam uero & cum proſpere cedat, terribili uiſu uarijs coloribus uomitionum, & poſt uomitiones obſeruatione alui, balinearum diſpenſatione, totius corporis cura, antecedente omnia hæc magno terrore famæ. Nanq; tradunt abſumi carnem, ſi coquatur unà. Sed antiquorum uitium erat, quod propter hos metus parcius dabant: cum celerius erumpat, quo largius ſumitur. Themiſon binas non amplius drachmas datauit, ſequentes & quaternas dedere, claro Herophili præconio, qui elleborũ fortiſsimi ducis ſimilitudini æquabat. Concitatis enim intus omnibus, ipſum in primis exire. Præterea mirum inuentum eſt, quod inciſum forficulis, ut diximus cribrant: cortex remanet, hoc inaniũt: medulla cadit, hæc in nimia purgatione data uomitiones ſiſtit. Cauendum eſt felici quoq; cura, ne nubilo die detur, quippe impatibiles cruciatus exiſtunt. Nam æſtate potius quàm hyeme dandum, non eſt in dubio. Corpus ſeptem diebus ante præparandũ cibis acribus, abſtinentia uini, quarto & tertio die uomitionibus, pridie cœnæ abſtinentia. Album & in dulci datur, aptiſsime uero in lacte aut pulte. Nuper inuenere diſſectis rhaphanis inſerere elleborũ, rurſusq; comprimere rhaphanos, ut tranſeat uis, atq; eo lenimento dare. Reddi poſt quatuor ferè horas incipit. Totũ opus ſeptenis peragitꝛ horis. Medetur ita morbis comitialibus, ut diximus, uertigini, melancholicis, inſaniẽtibus, lymphaticis, elephãtiæ albæ: lepris, tetano, tremulis, podagricis, hydropicis, incipientibusq; tympanicis, ſtomachicis, ſpaſticis, clinicis, iſchiadicis, quartanis quæ aliter non deſinant, tuſſi ueteri, inflammationibus, torminibus redeuntibus. Vetant dari ſenibus & pueris. Item mollibus ac fœminei corporis animiſue, exilibus aut teneris, & fœminis minus quàm uiris. Item timidis, aut ſi exulcerata ſint præcordia, uel tumeant, minimẽue ſanguinem excreantibus, cauſarijs, uel latere, uel faucibus. Medetur extra corporis eruptionibus pituitæ cum axungia ſalſa illitum: Item ſuppurationi ueteri. Mures polenta admixtum necat. Galli ſagittas in uenatu elleboro tingũt, circũciſoq; uulnere teneriorem ſentiri carnẽ affirmant. Muſcæ quoq; necantur albo trito, & cum lacte ſparſo. Eodem & phthiriaſis emendatur.

De mithridatio, & ſcordoti ſiue ſcordio, & polemonia, uel philetęria, uel chiliodynama, & eupatoria, & centaurea ſiue chironia, & de lepto centaureo libadio, felle terræ, & triorche medicinæ. Cap. VI

IPſi Mithridati Crateuas adſcripſit unam, Mithridation uocatam. Huic folia duo à radice acantho ſimilia. Caulis inter utraq; ſuſtinens roſeum florem. Alterã Lenæus, ſcordotin ſiue ſcordion, ipſius manu adſcriptã, magnitudine cubitali, quadrangulo caule, ramoſam quernæ ſimilitudine, folijs lanuginoſis. Reperitur in Ponto cãpis pinguibus humidiſq;, guſtus amari. Eſt & alterius generis, latioribus folijs, mentaſtro ſimilis plurimòſque utraq; ad uſus per ſe & inter alia in antidotis. Polemoniã, alij philetæriam, à certamine regum inuentionis appellant: Cappadoces autem chiliodynamam, radice craſſa, exilibus ramis, quibus in ſummis corymbi dependent, nigro ſemine: cætero rutæ ſimilis, naſcitur in montoſis. Eupatoria quoque regiam autoritatem habet, caulis lignoſi, nigricantis, hirſuti

hirsuti, cubitalis, & aliquando amplioris, folijs per interualla quinquefolij, aut cannabis, per ambitũ incisis quinquepartito, nigris & ipsis plumosisq;: radice superuacua. Semen dysentericis in uino potũ auxiliatur unice. Centaurea curatus dicitur Chiron, cũ Herculis excepti hospitio pertractanti arma, sagitta excidisset in pedem, quare aliqui chironion uocant. Folia sunt lata, & oblonga, serrato ambitu, densa ab radice, caules ternûm cubitorum, geniculati. In his capita ceu papauerum. Radix uasta, rubescẽs, tenera fragilisq;, ad bina cubita, madida succo, amara cum quadã dulcedine. Nascitur in collibus pingui solo. Laudatissima in Arcadia, Elide, Messenia, Pholoe, & Lyceo, & in alpib. uero, plurimisq; alijs locis. Quidam & ex ea lycium faciunt. Vis in uulneribus tanta, ut cohærescere etiam carnes tradant, si coquantur simul. In usu radix tantũ, duabus drachmis bibenda, quibus dicetur, si febris sit, in aqua trita, cæteris in uino. Medetur & ouiũ morbis decoctæ succus. Est alterum centaurion cognomine lepton, minutis folijs, quod aliqui libadion uocant, quoniã secundum fontes nascitur, origano simile, angustioribus & longioribus folijs, anguloso caule paululũ alto fruticanti, flore lychnidis, radice tenui & superuacua, succo efficax. Ipsa herba autumno legitur, succus è fronde. Quidã caules concisos madefaciũt diebus XVIII. atq; ita exprimũt. Hoc centaurion nostri fel terræ uocant, propter amaritudinem summam: Galli exacon, quoniam omnia mala medicamenta potum è corpore exigat per aluum. Tertia est centauris, cognomine triorches. Qui eam secat, ratũ est ut non uulneret sese. Hæc succum sanguineum mittit. Theophrastus defendi eam, impugnariq; colligentes tradidit à triorche accipitrum genere, à quo & nomen accepit. Imperiti cõfundunt hæc omnia, & uni generi assignant.

De clymeno, & gentiana, & lysimachia, & parthenide, & artemisia, & ambrosia, & nymphæa, & heraclio, & euphorbia medicinæ. Cap. VII

CLymenos à rege herba appellata est, ederæ folijs, ramosa, caule inani, articulis p̃cincta, odore graui, & semine ederæ, syluestribus & montosis nascens. Quibus morbis pota medeatur, dicemus. Sed hic indicandum est, dum medeatur sterilitatẽ pota etiam in uiris fieri. Græci plantagini similem esse dixerunt, caule quadrato, folliculis cum semine inter se implexis, uelut in polyporum cirris. Et succus autem in usu, ui summa in refrigerando. Gentianam inuenit Gentius, rex Illyriorum, ubiq; nascentem, in Illyrico tamen præstantissimã, folio fraxini, sed magnitudine lactucæ, caule tenero pollicis crassitudine cauo & inani, ex interuallis foliato, trium aliquando cubitorum, radice lenta, subnigra, sine odore, aquosis montibus subalpinis plurima. Vsus in radice & succo. Radicis natura est excalfactoria, sed prægnantibus non bibenda. Inuenit & Lysimachus herbam lysimachiam, quæ ab eo nomen retinet, celebrata Erasistrato. Folia habet salicis uiridia, florem purpureũ, fruticosa, ramulis erectis, odore acri, gignitur in aquosis. Vis eius tanta est, ut iumentis discordantibus iugo imposita, asperitatem cohibeat. Mulieres quoq; hanc gloriam affectauere. In quibus Artemisia uxor Mausoli, adoptata herba quæ antea parthenis uocabatur. Sunt qui ab Artemide Ilithyia cognominatam putent, quoniam priuatim medeatur fœminarum malis. Est autẽ absinthij modo fruticosa, maioribus folijs pinguibusq;. Ipsius duo genera. Altera latioribus folijs, altera tenera tenuioribus, & non nisi in maritimis nascens. Sunt qui in mediterraneis eodẽ nomine appellent, simplici caule, minimis folijs, floris copiosi, erumpentis cum uua maturescit, odore non iniucundo, quam quidam botryn, alij ambrosiam uocant. Talis in Cappadocia nascitur. Nymphęa nata traditur, nympha zelotypia erga Herculem mortua. Quare heracleon uocant aliqui, alij rhopalon, à radice clauæ simili. Ideoq; eos qui biberint eam duodecim diebus coitu genituraq; priuari. Laudatissima in Orchomeno & Marathone. Bœoti madon uocãt, qui & semen edunt. Nascitur in aquosis, folijs magnis, in summa aqua, & alijs ex radice prodeuntibus, flore lilio simili, & cũ defloruit, capiti papaueris. In caule secatur autumno.

Radix nigra in ſole ſiccatur, aduerſaturq; aluinis. Eſt & alia nymphæa in Theſſalia, amne Peneo, radice alba, capite luteo, roſæ magnitudine. Inuenit & patrum noſtrorum ætate rex Iuba quam appellauit euphorbiam, medici ſui nomine & fratris Muſæ, à quo diuum Auguſtum conſeruatũ indicauimus. Iidem fratres inſtituere à balineis frigida multa corpora aſtringi. Antea nõ erat mos niſi calida tantũ lauari, ſicut apud Homerũ etiam inuenimus. Sed Iubæ uolumen quoq; extat de ea herba, & clarũ præconiũ. Inuenit eam in monte Atlante, ſpectatur folijs acanthinis. Vis tanta eſt, ut è longinquo ſuccus excipiatur: inciſæ conto ſubditur excipulus uentriculo hœdino: humor lactis uidetur effluere, ſiccatus cũ coit, thuris effigiem habet. Qui colligũt, clarius uident. Contra ſerpentes medetur, quacunq; parte percuſſa, uertice inciſo, & medicamento addito. Ibi Getuli qui legunt, hœdino lacte adulterant, ſed diſcernitur igni. Id enim quod ſyncerum non eſt, faſtidiendum odorem habet. Multum infra hũc ſuccum eſt qui in Gallia fit ex herba chamelæa, granum cocci ferente. Fractus ammoniaco ſimilis eſt, etiã leui guſtu os accenſum diu detinens & magis ex interuallo, donec fauces quoque ſiccet.

De plantagine, & bugloſſo, & cynogloſſo, & buphthalmo, & ſcythica, & hippice, & iſchæmone, & uettonica, & cantabrica, & conſiligine, & hiberida, & chelidonia, & canaria, & elaphoboſco, & dictamo, & ariſtolochia, & quod eius delectatione aduolant piſces, & ſtatim capiuntur, & medicinæ contra ſerpentium ictus ex herbis quas ſuperius nominauit. Cap. VIII

CElebrauit & Themiſon medicus uulgarem herbam plantaginem, tanquam inuentor, uolumine de ea ædito. Duo eius genera. Minor anguſtioribus folijs & nigrioribus, linguæ pecorum ſimillimis, caule anguloſo, in terrã inclinato, in pratis naſcens. Altera maior, folijs laterum modo incluſa, quæ quia ſeptena ſunt, quidam eã heptapleuron uocauere. Huius & caulis cubitalis eſt, & napi ſimilis. Naſcitur in humidis multo efficacior. Vis mira in ſiccando denſandoq; corpore, cauterij uicem obtinens. Nulla res æque ſiſtit fluxiones, quas Græci rheumatiſmos uocant. Iungitur huic bugloſſos, boum linguæ ſimilis: cui præcipuum, quod in uinum deiecta, animi uoluptates auget, & uocatur euphroſynum. Iungitur & cynogloſſos, caninas imitans linguas, topiarijs operibus gratiſsima. Aiuntq; quæ tres thyrſos ſeminis emittat, eius radicem potam ex aqua ad tertianas prodeſſe: quæ quatuor, ad quartanas. Eſt alia ſimilis ei, & quæ ferat lappas minutas. Eius radix pota ex aqua, ranis & ſerpentibus aduerſatur. Eſt & buphthalmos ſimilis boũ oculis, folio fœniculi, circa oppida naſcens, fruticoſa caulibus, qui & manduntur decocti. Quidam cachlam uocant. Hæc cũ cæra ſciromata diſcutit. Inuenere herbas & uniuerſæ gentes. Scythia primã eam, quæ ſcythice uocatur, circa Bœotiam naſcens, prædulcis. Aliam utiliſsimam ad ea quæ ſpaſmata uocant. Magna & ea commendatio, quod in ore eam habentes, famem ſitimq; non ſentiunt. Idem præſtat apud eoſdem hippice dicta, quod in equis quoque eundem effectum habeat. Traduntq; his duabus herbis Scythas etiã in duodenos dies durare in fame ſitiq;. Iſchæmonem Thracia inuenit, qua ferunt ſanguinem ſiſti, non aperta modo uena, ſed etiam præciſa. Serpit è terra milio ſimilis, folijs aſperis & lanuginoſis, farcit᷑ in nares. Quæ in Italia naſcitur, & ſanguinẽ eadẽ adalligata ſiſtit. Vettones in Hiſpania eam quæ uettonica dicitur in Gallia, in Italia aũt ſerratula, à Græcis ceſtron aut pſychotrophon, ante cũctas laudatiſsima. Exit anguloſo caule, cubitorum duum, à radice ſpargens folia ferè lapathi, ſerrata, ſemine purpureo. Folia ſiccantur in farinam plurimos ad uſus. Fit uinum ex ea & acetum ſtomacho, & claritati oculorum. Tantumq; gloriæ habet, ut domus in qua ſata ſit, tuta exiſtimetur à piaculis omnibus. In eadem Hiſpania inuenta eſt cantabrica, per diui Auguſti tempora à Cantabris reperta. Naſcitur ubiq; caule iunceo pedali, in quo ſunt floſculi oblõgi uelut calathi: in his ſemen perquam minutum. Nec aliâs defuere Hiſpaniæ herbis exquirendis, ut in quibus etiamnum hodie in numeroſo & lætiore conuictu, potionẽ è centũ herbis mulſo additis credidere ſa

luberrimam

uberrimam suauissimamq́ue: nec quisquam genera earum iam nouit aut multitudinem, numerus tamen constat in nomine. Nostra ætas meminit herbam in Marsis repertam. Nascitur & in Aequiculis circa uicum Neruesiæ, uocatur consiligo. Prodest ut demonstrabimus suo loco, deploratis in phthisi. Inuenit nuper & Seruilius Democrates è primis medentiũ, quã appellauit hiberida, quanquam ficto nomine inuentioni eius assignato carmine. Nascitur maxime circa uetera monumenta parietinasq́ue, & inculta itinerũ. Floret semper folio nasturtij, caule cubitali, semine tã paruo, ut uix aspici possit. Radici odor nasturtij. Vsus æstate efficacior, & recenti tantum. Tunditur difficulter. Coxendicibus & articulis omnibus cũ axungia modica utilissima, uiris plurimũ quaternis horis, fœminis minus dimidio adalligata, ut deinde in balineis descendatur in calidam, & postea oleo & uino corpus perungatur, diebusq́ue uicenis interpositis idem fiat, siqua admonitio doloris supersit. Hoc modo rheumatismos omnes sanat occultos. Imponitur nõ in ipsa inflãmatione, sed imminuta. Animalia quoque inuenere herbas, in primisq́ue chelidoniam. Hac enim hirundines oculis pullorum in nido restituunt uisum, ut quidam uolunt, etiam erutis oculis. Genera eius duo: Maior fruticoso caule, folio pastinacæ erraticæ ampliore, ipsa altitudine duum cubitorum. Colos albicans, flos luteus. Minori folia ederæ rotundiora, minus candida. Succus croci mordax, semen papaueris. Florent aduentu hirundinum, discessu marcescunt. Florentibus succus exprimitur, & in æreo uase cum melle Attico leniter cinere feruenti decoquitur, singulari remedio contra caligines oculorũ. Vtuntur & per se succo in collyrijs, quæ chelidonia appellantur ab ea. Inuenerunt & canes canariam, qua fastidium deducunt, eamq́ue in nostro conspectu mandunt, sed ita ut nunquam intelligatur quæ sit: etenim depasta cernitur. Notata est hæc animalis huius malignitas in alia herba maior. Percussus enim à serpente mederi quadam sibi dicitur, sed illam homine inspectante nõ decerpit. Simplicius ceruæ monstrauere elaphoboscon, de qua diximus. Item seseli enixæ à partu. Dictamum ostendêre (ut indicauimus) uulneratæ pastæ, statim decidentibus telis. Nõ est alibi quàm in Creta, ramis prætenue, pulegio simile, feruẽs & acre gustu: folijs tantum utuntur. Flos nullus ei, aut semen, aut caulis. Radix tenuis ac superuacua. Et in Creta autẽ non spaciose nascitur, mireq́ue capris expetitur. Pro eo est & pseudodictamũ, multis in terris nascens, folio simili, ramulis minoribus, à quibusdam chondris uocatum. Minoris effectus statim intelligitur. Dictamum enim minima portione accendit os. Qui legêre eam, in ferula uel harundine condunt, præligantq́ue, ne potentia euanescat. Sunt qui dicant, utranq́ue nasci multifariam, sed deteriores in agris pinguibus, ueram quidem dictamum non nisi in asperis. Est & tertium genus dictamum uocatum, sed neque facie, neque effectu simile, folio sisymbrij, ramis maioribus: procedente persuasione illa, quicquid in Creta nascitur, infinito præstare cæteris eiusdem generis alibi genitis. Proxime quod in Parnaso, alioquin herbiferum esse & Pelium montem in Thessalia, & Telethrium in Eubœa, & totam Arcadiam ac Laconicam. Tradunt Arcades quidem non medicaminibus uti, sed lacte circa uer, quoniam tunc maxime succis herbæ turgeãt, medicenturq́ue ubera pascuis. Bibunt autem uaccinum, quoniam boues omniuoræ ferè sunt in herbis. Potentia earum per quadrupedes etiamnum duobus claris exemplis manifesta fit. Circa Abderam, & limitem qui Diomedis uocatur, equi pasti inflammantur rabie, circa Potnias uero asini. Inter nobilissimas aristolochiæ nomen dedisse grauidæ uidentur, quoniam esset ἀρίστη λεχοῦσαις. Nostri malum terræ uocant, & quatuor genera eius seruant. Vnum tuberibus radicum rotundis, folijs inter maluam & ederam nigrioribus molliorib usq́ue. Alterum masculæ, radice longa quatuor digitorum longitudine, baculi crassitudine. Tertium longissimæ tenuitatis, uitis nouellæ, cui sit præcipua uis, quæ clematis uocatur, ab alijs Cretica. Omnes colore buxeo, caulibus paruis, flore purpureo. Ferunt bacculas paruas ut capparis. Valent radice tantum. Est & quæ pistolochia uocantur, quarti generis, tenuior quàm proxime dicta, densis radicis capillamentis,

iunci plenioris craſſitudine. Hanc quidam polyrrhizon cognominant. Odor omniũ medicatus. Sed oblonga radice tenuiorícq; gratior. Carnoſi enim eſt corticis, unguentis quoque nardinis conueniens. Naſcuntur pinguibus locis & campeſtribus. Effodere eas meſſibus tempeſtiuum, ita diſquamato terreno ſeruantur. Maxime tamen laudatur Pontica, & in quocunque genere ponderoſiſſima quęq; medicinis aptior. Rotunda contra ſerpentes. Oblonga tamen in ſumma gloria eſt, ſi modo à conceptu admota uuluis in carne bubula, mares figurat, ut traditur. Piſcatores Campaniæ radicem eam quæ rotunda eſt, uenenum terræ uocant, coramq; nobis contuſam immixta calce in mari ſparſere: aduolant piſces cupiditate mira, ſtatimq; exanimati fluitãt. Quæ polyrrhizos cognominatur, conuulſis, contuſis, ex alto præcipitatis, radice pota ex aqua, utiliſſima eſſe traditur. Semine pleureticos & neruos confirmare, excalfacere. Eadem ſatyrion eſt. Verum & effectus earum uſusq; dicendi ſunt: ordiendumq; à malorum omnium peſſimo, id eſt, ſerpentium ictu. Medẽtur ergo britannica herba, panacisq; generum omniũ radix è uino, chironij & flos & ſemẽ potũ, illitumúe ex uino & oleo: priuatimq; quæ cunila bubula appellatur, polemonia uel philetęria radicis drachmis quatuor ex mero: teucria, ſideritis, ſcordotis, ex uino, priuatim ad angues, potæ & illitæ, ſiue ſucco, ſiue folio, ſiue decocto: centaurij maioris radix drachma in uini albi cyathis tribus: gentiana præcipue aduerſus angues, duabus drachmis cum pipere & ruta, uini cyathis ſex, ſiue uiridis ſiue ſicca. Et lyſimachię odorem fugiunt. Datur ex uino percuſſis chelidonia. Morſibus imponitur uettonica præcipue: cui uis tanta perhibetur, ut incluſæ circulo eius ſerpentes, ipſæ ſeſe interimant flagellãdo. Datur ad ictus ſemen eius denarij pondere cum tribus cyathis uini, uel farina drachmis tribus ſextario aquæ imponitur. Cantabrica, dictamum, ariſtolochia radicis drachma in uini hemina ſæpius bibenda: prodeſt & illita ex aceto: ſimiliter piſtolochia. Quin & omnino ſuſpenſa ſupra focum, fugat è domibus ſerpentes.

De argemonia, & agarico, & echio, & hyoſcyamo, & hierabotane, & blattaria, & lemonia, & quincq;folio, & dauco, & perſolata, et arcio, & cyclamino, & peucedano, omnia ad ſerpentium ictus. Cap. IX

ARgemonia quocq; radice eius denarij pondere in uini cyathis tribus potatur. Plura de ea conuenit dici, cæterisq; quæ primum nominabuntur: in eo autem genere medendi primum nominari quancq;, in quo maxime ualebit. Folia habet qualia anemone, diuiſa apij modo, caput in cauliculo papaueris ſylueſtris, item radicem. Succum croci colore acrem & acutum. Naſcitur & in aruis apud nos. Noſtri tria genera eius faciunt, & id demum probant, cuius radix thus redoleat. Agaricon ut fungus naſcitur in arboribus circa Boſphorum, colore candido. Datur obolis quatuor cõtritum cum binis cyathis aceti mulſi. Id quod in Gallia naſcitur, infirmius habetur. Præterea mas ſpiſſior, amariorq;. Hic & capitis dolores facit. Fœmina ſolutior, initio guſtu dulcis, mox in amaritudinem tranſit. Echios utriusque generis pulegio ſimilis, folijs coronata, drachmis duabus ex uini cyathis quatuor datur. Item altera, quæ lanugine diſtinguitur ſpinoſa, cui & capitula uiperæ ſimilia ſunt: hæc ex uino & aceto. Quidam arcion perſonatam uocant, cuius folio nullum eſt latius, grandes lappas ferentem. Huius radicem decoctã ex aceto dant potui. Hyoſcyamum contuſum cum folijs ex uino datur peculiariter contra aſpidas.

Nulla tamen Romanæ nobilitatis plus habet quàm hierabotane. Aliqui periſtereon, noſtri uerbenacam uocãt. Hæc eſt quam legatos ferre ad hoſtes indicauimus. Hac Iouis menſa uerritur, domus purgantur, luſtranturq;. Genera eius duo ſunt: Folioſa, quam fœminam putant: Mas rarioribus folijs. Ramuli utriuſque plures, tenues, cubitales, anguloſi. Folia minora quàm quercus, anguſtioraq;, diuiſuris maioribus, flos glaucus, radix longa, tenuis. Naſcitur ubique in planis aquoſis. Quidam non diſtinguunt, ſed unum omni

no

nō genus faciunt, quoniam utraque eosdem effectus habeat. Vtraque sortiūtur Galli, & præcinunt responsa. Sed magi utiq; circa hanc insaniunt. Hac perunctos impetrare quæ uelint, febres abigere, amicitias conciliare, nulliq; nō morbo mederi. Colligi circa canis ortum debere, ita ut ne luna aut sol conspiciat, fauis ante & melle terræ ad piamentum datis. Circumscriptam ferro effodi sinistra manu, & in sublime tolli. Siccari in umbra, separatim folia, caulem, radicem. Aiuntq; si aqua spargatur triclinium, qua maduerit, lætiores conuictus fieri. Aduersus serpentes conteritur ex uino. Est similis uerbasco herba, quæ sæpe fallit pro ea capta, folijs minus candidis, cauliculis pluribus, flore luteo. Hæc abiecta blattas in se contrahit, ideoq; Romæ blattariam uocant. Lemonium succum lacteum mittit, concrescentem gummi modo humidis locis. Datur denarij pondus in uino. Quinquefolium nulli ignotum est, cum etiam fraga gignendo cōmendetur. Græci uocant pentapetes, siue chamæzelon, siue pentaphyllon. Cum effoditur, rubram habet radicē. Hæc inarescens nigrescit, & angulosa fit. Nomen à numero foliorum habet. Et ipsa herba incipit & desinit cum uite. Adhibetur & purgandis domibus. Aduersus serpentes bibitur & eius radix, quæ sparganion uocatur, ex uino albo. Dauci genera quatuor fecit Petronius Diodotus, quæ persequi nihil attinet, cum sint differētiæ duæ. Probatissimæ in Creta, mox in Achaia, & in siccis ubicunq; nati, fœniculi similitudine, candidioribus folijs & minoribus hirsutisq;. Caule pedali recto, radice suauissimi gustus & odoris. Hoc in saxosis nascitur meridianis. Reliqua genera ubique nascuntur terrenis collibus limitibusq;, nec nisi pingui solo, folijs coriandri, caule cubitali, capitibus rotundis, sæpe pluribus quàm ternis, radice lignosa, sed cum inaruit superuacua. Semen huius cumino simile, prioris milio, album, acre, odoratum omnibus & feruens. Secundum priore uehementius est, ideóque parce sumi debet. Si iam maxime tertium genus facere libeat, est simile staphylino, quod pastinacam erraticam appellant, semine oblongo, radice dulci. Omnia hæc & hyeme & æstate sunt intacta quadrupedi, nisi post abortus. Ex alijs usus seminis. Ex Creta radicis dulcis, & magis ad serpentes est. Bibitur è uino drachma una. Datur & quadrupedibus percussis. Therionaca alia quàm magica, & in nostro orbe nascitur, fruticosa, folijs subuiridibus, flore roseo: serpentes necat, cuicunque admota feræ & hæc torporem affert. Persolata, quam nemo ignorat, Græci uero arcion uocant, folia habet maiora etiam cucurbitis & hirsutiora, nigrioráque & crassiora, radicem albam & grandem. Hæc ex uino bibitur denariorum duum pondere. Item cyclamini radix contra serpentes omnes. Folia habet minora quàm edera, nigrioraq; & tenuiora, sine angulis, in quibus albicant maculę. Caule exiguo, inani, floribus purpureis, radice lata, ut rapum uideri possit, cortice nigro. Nascitur in umbrosis, nostris tuber terræ uocatur, in omnibus serēda domibus, si uerum est, ubi sata sit nihil nocere mala medicamenta: amuletum uocant: narrantq; & ebrietatem repræsentari, addita in uinum. Radix siccata scillæ modo concisa reponitur, decoquitur eadem ad crassitudinem mellis. Suum tamen uenenum ei est, traduntq; si prægnans radicem transgrediatur, abortum fieri. Est & altera cyclaminos cognomine cissanthemos, geniculatis caulibus, superuacuis, à priore distans, circa arbores se uoluens, acinis ederæ, sed mollibus, flore candido, specioso, radice superuacua. Acini tantum in usu, gustu acri, sed lenti. Siccantur in umbra, tusiq; diuiduntur in pastillos. Mihi & tertia cyclaminos demonstrata est, cognomine chamæcissos, uno omnino folio, radice ramosa, qua pisces necantur. Sed inter primas celebratur peucedanū laudatissimum in Arcadia, mox Samothrace. Caulis est ei tenuis, longus, fœniculo similis iuxta terram foliosus, radice nigra, crassa, graui odore, succosa. Gignitur in montibus opacis. Foditur exitu autumni. Placent tenerrimæ & altissimæ radices. Hæ conciduntur in quaternos digitos osseis cultellis, funduntq; succum in umbra, capite prius & naribus rosaceo perunctis, ne uertigo sentiatur. Et alius succus inuenitur caulibus adhærens, incisisq; ma-

nat. Probatur crassitudine mellea, colore ruffo, odore suauiter graui, feruens gustu. Et hic in usu & radix, & decoctum eius pluribus medicamentis. Succo tamen efficacissimo, qui resoluitur amaris amygdalis aut ruta, biriturq; cõtra serpẽtes, & ex oleo perunctos tuetur.

De ebulo, & uerbasco, & thelyphono, & contra scorpionũ ictus, & rubetarum & canum morsus, & generaliter contra omne uenenum. Cap. x

EBuli quoq;, quem nemo ignorat, fumo fugantur serpẽtes. Priuatim aduersatur scorpionibus polemoniæ radix, uel alligata tantũ: Item phalangio, ac cæteris minoribus uenenatis. Scorpionibus aristolochia: Agaricum obolis quatuor in uini mixti cyathis totidem. Verbenaca & phalangio, cum uino aut posca: Item quinquefoliũ, daucũ. Verbascum Græci phlomon uocant. Genera habet prima duo. Album, in quo mas intelligitur: Alterum nigrum, in quo fœmina. Tertium genus non nisi in syluis inuenitur. Sunt folia brassicæ latiora, pilosa, caulis erectus, cubitali amplior. Semen nigrum inutile. Radix una crassitudine digiti. Nascuntur & in campestribus. Syluestri folia elelisphaci, alta, ramis lignosis. Sunt & phlomides duæ hirsutę, rotundis folijs, humiles. Tertia lychnitis uocatur, ab alijs autem thryallis, folijs ternis, aut cum plurimũ quaternis, crassis, pinguibusq;, ad lucernarum lumina aptis. Aiunt in folijs eius quam fœminã diximus, ficus omnino non putrescere. Distingui genera hæc penè superuacuũ est, cum sint omnia eiusdẽ effectus. Contra scorpiones bibitur radix cum ruta ex aqua, magna amaritudine, sed effectu pari. Thelyphonon herba ab alijs scorpion uocatur, propter similitudinem radicis, cuius tactu moriuntur scorpiones. Itaque contra eorum ictus bibitur. Scorpionem mortuum si quis elleboro candido linat, reuiuiscere aiunt. Telyphonon omnem quadrupedem necat, imposita uerendis radice: folio quidẽ, intra eundem diem, quod est simile cyclamino. Ipsa geniculata nascitur in opacis. Scorpionibus aduersatur & uettonicæ succus, ac plantaginis. Sunt & ranis uenena, rubetis maxime, uidimusq; Psyllos in certamine patinis candefactas admittentes, ocyore etiam quàm aspidum pernicie. Auxiliatur eis phrynion in uino pota. Aliqui neurada appellant, alij poterion, floribus paruis, radicibus multis, neruosis, bene olentibus: Item alisma, quã alij damasonion, alij lyron appellant. Folia ei plantaginis, nisi angustiora essent, & magis laciniosa, conuexaq; in terram, aliâs etiam uenosa similiter, caule simplici & tenui, cubitali, capite thyrsi, radicibus densis, tenuibus, ut ueratri nigri, acribus, odoratis, pinguibus. Nascitur in aquosis. Alterũ genus eiusdẽ in syluis, nigrius, maioribus folijs. Vsus in radice utriusq;, aduersus ranas, & lepores marinos, drachmæ pondere in uini potu. Lepori marino aduersatur & cyclaminos. Veneni uim, canis quoq; rabidi morsus habent, contra quos erit cynorhodum, de quo diximus. Plantago ad oẽs bestiarum morsus pota atque illita prodest: Vettonica ex mero ueteri. Peristereos uocatur, caule alto, foliato, cacumine in alios caules se spargens, columbis admodum familiaris, unde & nomen. Hanc habentes negant latrari à canibus. Proxima ab his malis, uenena sunt, quæ sibimetipsi homines excogitant. Contra hæc omnia magicasq; artes, erit primum illud Homericum moly: dein Mithridation, & scordotis, & centaurium. Potu omnia mala medicamenta exigit per aluum uettonicæ semen in mulso aut passo, uel farinæ drachma in uini ueteris cyathis IIII. Vomere cogendi, atq; iterum bibere. Is qui quotidie gustent eã, nulla nocitura mala medicamẽta tradũt. Poto ueneno aristolochia subuenit eadem mensura qua cõtra serpentes: Quinquefolij succus: Agaricum, postquã uomuerint, denarij pondere ex aquæ mulsæ cyathis tribus. Antirrhinon uocatur siue anarrhinon, siue lychnis agria, similis lino, radice nulla, flore hyacinthi, semine lituli nariũ. Et hoc perunctos uenustiores fieri, nec ullo malo medicamento lædi posse, aut ueneno, si quis in brachiali habeat, arbitrantur magi. Similiter eã quã eupleam uocãt, tradũtq; ea perũctos commendatioris esse famæ. Artemisiam quoq; secũ habentibus negãt nocere mala medicamenta bestiamúe ullam, ne solem quidẽ. Bibitur & hæc ex uino aduersus opium. Alligata

ligata priuatim potens traditur,potáue aduersus ranas.Pericarpũ bulbi genus est. Duæ eius species:cortice rubro alterũ,alterum nigro papaueri simile.Sed uis maior quàm priori,utriq; autem excalfaciendi.Ideo contra cicutam dátur,contra quam & thus & panaces & chironium præcipue.Hoc uero & contra fungos.

Remedia ad capitis uitia. Cap. XI

VErum & generatim membratimq; singulis corporũ morbis remedia subtexemus, orsi à capite.Alopecias emendat nymphea & cicutæ radix,si unà tritæ illinãtur.Polytricha distat à callitricha,quod iuncos albos habet,& folia plura maioraq;.Frutice quoque maior est: defluentem capillum confirmat & densat: Item lingulaca circa fontes nascens,cuius radix admixta combusta teritur cum adipe suis nigræ. Id quoq; excipitur,ut eius sit suis quæ nunquam peperit. Sol subinde plurimum confert illitæ. Similis usus est cyclamini radicis.Porriginẽ ueratri radix tollit in oleo decocta,uel in aqua. Capitis dolori medetur panacis omnium generum radix,in oleo contrita: Aristolochia,& iberis adalligata hora,uel diutius,si pati possit,comitãte balinei usu:Medetur & daucum. Purgat autem cyclaminos cum melle in nares addita,& ulcera capitis sanat illita.Medetur & peristereos. Cacalia siue leontice uocatur,semen margaritis minutis simile, dependens inter folia grandia,in montibus ferè. Huius grana xv.in oleo macerantur,atque ita aduerso capillo caput ungitur. Fit & ex callitriche sternutamentum.Folia sunt lenticulæ similia.Caules iuncis tenuissimis, radice minima. Nascitur in opacis & humidis, gustatu feruens.Hyssopum in oleo contritum phthiriasi resistit, & prurigini in capite. Est autem optimum Cilicium è Tauro monte, dein Pamphylium,& Smyrneũ: stomacho contrarium.Purgat cum fico sumptum per inferna,cum melle uomitionibus. Putant & serpentium ictibus aduersari,tritum cum melle & sale,& cumino.Lonchitis nõ(ut pleriq; existimauerunt)eadem est, quæ xyphion,aut phasganion, quanquan cuspidi similis semine. Habet enim folia porri,rubẽtia ad radicem, & plura quàm in caule capitula, personis comicis similia,paruam exerentibus linguã, radicibus prælongis. Nascitur in sitientibus. E diuerso xyphion,& phasganion in humidis,cum primum exit,gladij præbet speciem caule duum cubitorum,radicis ad nucis auellanæ figuram fimbriatę, quam effodi ante messes oportet,siccari in umbra.Superior pars eius cum thure trita, æquo pondere admixto uino,ossa fracta è capite extrahit,aut si quid in corpore suppurat, uel si calcata sunt ossa. Serpentis eadem contra uenena efficax. Caput in dolore ueratro in oleo uel rosaceo decocto tritoq;,ungi conuenit:Peucedano ex oleo uel rosaceo & aceto. Tepidum hoc prodest & doloribus,qui plerũq; ex dimidia parte capitis sentiuntur,& uertigini. Perungunt & radice eius sudoris causa eliciendi,quoniam caustica uis ei est.Psyllion alij cynoides,alij crystallion,alij sicelion, alij cynomyian appellãt, radice tenui,superuacua, sarmẽtosum, fabæ granis in cacuminibus, folijs canino capiti non dissimilibus, semine aũt pulici, unde & nomen:hoc in baccis,ipsa herba in uineis inuenitur. Vis ei ad refrigerandũ & discutiendum ingens.Semen in usu.Frõti imponitur in dolore & tẽporibus, ex aceto & rosaceo, aut posca. Ad cætera illinitur acetabuli mẽsura sextario aquæ,densat ac cõtrahit.Tũc terere,& crassitudinem illinire oportet cuicunq; dolori, & collectioni,inflãmationiq;. Et uulneribus capitis medetur aristolochia,fracta extrahẽs ossa,& in alia quidem parte corporis,sed maxime è capite. Similiter plistolochia.Thyssclium est non dissimile apio.Huius radix commanducata purgat capitis pituitas.

De centaureo,& chelidonia,& panace,& hyoscyamo,& euphorbio, ad oculorum uitia. Cap. XII

OCulorum aciem centaurio maiore putant adiuuari,si addita aqua foueantur.Succo uero minoris cum melle culices,nubeculas,obscuritatẽ discuti,cicatrices extenuari: Albugines quidem etiam iumentorum siderite. Iam chelidonia supradictis omnibus mire medeť.Panacis radix cũ polẽta epiphoris imponiť.Hyoscyami semen bibũt obolo, tantundem

tantundem meconij adijcientes uinumq́ꝫ, ad epiphoras inhibendas. Adiungunt & gentianæ succũ, quem collyrijs acrioribus pro meconio miscẽt. Facit claritatẽ & euphorbium inunctis. Instillatur plantaginis succus lippitudini. Caligines aristolochia discutit. Iberis adalligata capiti cũ quinquefolio, epiphoras, & si qua in oculis uitia sunt, emendat. Verbascum epiphoris imponitur: Peristereos ex rosaceo uel aceto. Ad hypochysin & caliginem, cyclaminon in pastillos diluunt. Peucedani succum, ut diximus, ad claritatem & caligines, cum meconio & rosaceo. Psyllion illitum fronti epiphoras suspendit.

De anagallide siue corchoro, & mandragora siue circeio, & cicuta, & crethmo agrio, & molybdena, & capno, & acoro, & iride, & cotyledo, & aizoo, & andrachne, & erigero, & de ephemero, & de labro Veneris, & de ranunculo, ad oculorum, aurium, narium, dentium, orisq́ꝫ uitia medicinæ. Cap. XIII

ANagallida aliqui corchoron uocant. Duo genera eius: Mas flore phœniceo, fœmina ceruleo, nõ altiores palmo, frutice tenero, folijs pusillis, rotũdis, in terra iacẽtibus nascuntur in hortis & aquosis. Prior floret cerulea. Vtriusq́ꝫ succus oculorũ caliginem discutit cum melle, & ex ictu cruorem & argema rubens, magis cum Attico melle inunctis. Pupillas dilatat: & ideo hoc inunguntur ante, quibus paracentesis fit. Iumentorum quoque oculis medentur. Succus caput purgat per nares infusus, ita ut deinde uino colluatur. Bibitur & contra angues succi drachma in uino. Mirum, quod fœminam pecora uitant. At si decepta similitudine (flore enim tantum distant) degustauere, statim eam quæ asyla uocatur, in remedio quærũt: Ea à nostris ferus oculus nuncupatur. Præcipiũt aliqui effossuris, ante solis ortum, priusquam quicquã aliud loquantur, ter salutare eam, tũc sublatam exprimere: ita præcipuas esse uires. De euphorbio satis dictum est, cuius succus lippitudini si tumor erit, item absinthium cum melle tritum, itemq́ꝫ uettonicæ farina conueniet. Ægilopas sanat herba eodem nomine, quæ in hordeo nascitur, tritici folio, semine cõtrito cum farina permixta impositáque, uel succo. Exprimitur hic è caule folijsq́ꝫ prægnantibus, dempta spica, & in trimestri farina digeritur in pastillos. Aliqui & mandragoræ utebantur, postea abdicatus in hac curatione est. Epiphoris (quod certum est) medetur & oculorũ dolori, radix tusa cum rosaceo & uino. Nam succus multis oculorũ medicamentis miscetur. Mandragoram alij circeium uocãt. Duo eius genera: Candidus qui & mas, niger quę fœmina existimatur, angustioribus folijs quàm lactucæ, hirsutis & caulibus, radicibus binis ternis'ue rufulis, intus albis, carnosis tenerisq́ꝫ, penè cubitalibus. Ferunt mala auellanarum nucum magnitudine, & ijs semen ceu pirorum. Album hoc alij arsen, alij morion, alij hypophlomon uocant. Huius folia alba q̃ꝫ alterius latiora, ut lapathi satiuæ. Cauent effossuri contrariũ uentũ, & tribus circulis ante gladio circũscribunt, postea fodiunt ad occasum spectantes. Succus fit & è malis & caule, deciso cacumine, & radice punctis aperta aut decocta: utilis hæc uel surculo. Concisa quoq́ꝫ in orbiculos seruatur in uino. Succus nõ ubiq́ꝫ inuenitur, sed ubi potest, circa uindemias quærit̃. Odor grauis eius, sed radicis & mali grauior. Ex albo mala matura in umbra siccãtur. Succus ex ijs sole densatur: Itẽ radicis tusæ, uel in uino nigro ad tertias decoctæ. Folia seruãtur in murijs efficacius, aliâs recentiũ succus pestis est: sic quoq́ꝫ noxiæ uires. Grauedinẽ afferũt etiã olfactu, quanquã mala in aliquibus terris mandantur, nimio tamen odore obmutescũt ignari. Potu quidẽ largiore etiã moriũtur. Vis somnifica pro uiribus bibentiũ. Media potio cyathi unius. Bibit̃ & cõtra serpentes, & ante sectiones punctionesq́ꝫ, ne sentiãtur: Ob hæc satis est aliquibus somnũ odore quæsisse. Bibitur & pro elleboro duobus obolis in mulso. Efficacius elleborũ, ad uomitiones & ad bilẽ nigrã extrahendã. Cicuta quoq́ꝫ uenenũ est, publica Atheniensiũ pœna inuisa, ad multa tamen usus nõ omittẽdi. Semen habet noxium. Caulis autem & uiridis estur à plerisq́ꝫ & in patinis. Leuis hic & geniculatus ut calami nigricãs, altior sæpe binis cubitis, in cacuminib. ramosus: folia coriãdri tenuiora, graui odoratu: semen aniso crassius: radix cõcaua, nullius usus. Semini & folijs refrigeratoria uis, q̃ si eneca

si enecat,incipiunt algere ab extremitatibus corporis. Remedio est,priusq; perueniatur ad uitalia,uini natura excalfactoria.Sed in uino pota,irremediabilis existimatur. Succus exprimitur folijs floribusq;,tunc enim maxime tempestiuus est.Semine trito expressus, & sole densatus in pastillos,necat sanguine spissando. Hæc altera uis . Et ideo sic necatorum maculæ in corporibus apparent.Ad dissoluẽda medicamenta utũtur illo pro aqua. Fit ex eo ad refrigerandum stomachũ malagma.Præcipuus tamen est ad cohibẽdas epiphoras æstiuas,oculorumq; dolores secãdos circũlitus.Miscetur collyrijs,& alios omnes rheumatismos cohibet.Folia quoq; tumorẽ omnem dolorẽq; & epiphoras sedant.Anaxilaus autor est,mãmas à uirginitate illitas,semper staturas. Quod certũ est, lac puerperarum mammis imposita extinguit,ueneremq; testibus circa pubertatem illita.Remedia liberationi quibus bibẽda censentur,non equidẽ præceperimus. Maxima uis natæ Susis Parthorum,mox Laconicæ,Creticæ,Asiaticę.In Græcia uero Megaricæ,deinde Atticę.

Crethmos agrios gramias tollit oculorũ impositus,tumorẽ quoq; polenta addita.Nascitur uulgo molybdena,id est,plũbago,etiã in aruo,folio lapathi, crassa radice, hispida. Hac cõmanducata si oculus subinde liniatur,plumbum quod est genus uitij,ex oculo tollitur. Capnos prima,quam pedes gallinaceos uocant, nascens in parietinis, & sepibus,ramis tenuissimis,sparsisq;,flore purpureo,uiridis,succo caliginem discutit, itaq; in medicamenta oculorũ addit.Similis & nomine & effectu,sed alia est capnos,fruticosa,prætenera,folijs coriandri,cineracei coloris,flore purpureo.Nascitur in hortis & segetibus hordeaceis.Claritatem facit inunctis oculis,delachrymationemq; ceu fumus:unde nomen.Eadem euulsas palpebras renasci prohibet. Acoros iridis folia habet,angustiora tamen & lõgiore pediculo,radices nigras,minusq; uenosas,cętero & has similes iridis,gustu acres, odore nõ ingratas,ructu faciles.Optimæ Ponticæ,dein Galaticæ,mox Creticæ. Sed primæ in Colchide iuxta Phasin amnem, & ubicunq; in aquosis. Recentibus uirus maius quàm uetustis.Creticæ candidiores Ponticis.Siccantur utribus in umbra digitalibus frustis. Necnon inueniuntur qui oxymyrsinæ radicem acaron uocant,ideoq; quidam hanc acaron agrium uocare malunt.Vis ei ad calfaciendũ extenuandumq; efficax, contra suffusiones & caligines oculorum succo eiusdem poto,contraq; serpentes. Cotyledon paruula herba,cauliculo tenero,pusillo,pingui folio,& concauo ut coxẽdices,nascitur in maritimis petrosisq;,uiridis,radice oliuæ modo rotunda.Oculis medetur succo.Est aliud genus eiusdem,sordidis folijs,latioribus,densioribusq; circa radicem uelut oculum cingentibus,asperrimi gustus,longiore caule,sed pergracili. Vsus eius ad eadem quæ iris.

Aizoi duo genera:Maius in fictilibus uasculis seritur,quod aliqui buphthalmon uocant, alij zoophthalmon,alij stergetron, quod amatorijs conueniat,alij hypogeson,quoniam in subgrundijs ferè nascitur. Sunt qui ambrosiam potius uocãt, & qui amerimnon: Itali sedum magnum, aut oculum aut digitellum. Alterum minusculum quod erithales uocant,alij trithales,quia ter floreat,alij chrysothales,aliqui isoëtes: sed aizoũ utrunq;,quoniam uiret semper:aliqui semperuiuum. Maius cubiti altitudinem excedit, crassitudine plusquam pollicari.Folia cacumine linguæ similia, carnosa,pinguia, largo succo, latitudine pollicari, alia in terram conuexa, alia stantia, ita ut ambitu effigiem imitentur oculi. Quod minus est,in muris parietinisq; nascitur & tegulis, fruticosum à radice, & sursum usque ad cacumen: folijs angustis, mucronatis,succosis, palmo alto caule: radix inutilis.

Huic similis est,quam Græci andrachnen agriam uocant,Itali illecebram,pusillis latioribus folijs,breuiori cacumine. Nascitur in petris,& colligitur cibi causa. Omnium harum uis eadem,perfrigerare & astringere.Medentur epiphoris folia imposita,uel succus inunctis.Purgat enim ulcera oculorum,expletq;,& ad cicatricem perducit,palpebras deglutinat. Eædem capitis doloribus medentur,succo uel folio temporibus illitis. Aduersantur phalangiorum ictibus: Aconito uero maius aizoum præcipue. A scorpionibus quoque habentẽ id feriri negant. Medentur & aurium dolori:Item succus inunctus hyoscyami modice

mi modice: Item achilleæ, & minoris centaureæ, & plantaginis, peucedani cum roſaceo & meconio: Acori ſuccus cum roſa. Omnis autem ſtrigili calefactus infunditur. Cotyledon etiam purulentis, & cum medulla ceruina calefacta. Ebuli radicis tritæ ſuccus linteolo colatus, mox in ſole denſatus, cum opus eſt roſaceo dilutus & calefactus, parotidas ſanat. Verbenaca quoque: Item plantago: Item ſideritis cum axungia ueteri. Narium ozenas emendat ariſtolochia cum cypero. Dentibus remedio ſunt, panacis radix commanducata, præcipue chironiæ, item ſuccus collutis: radix hyoſcyami ex aceto manducata. Item polemoniæ commanducantur & plantaginis radices, aut colluuntur in aceto decoctæ ſucco. Et folia ſunt utilia, uel ſi ſanguine gingiuæ putreſcant, uel ſanguinis ſit reiectio. Semen eiuſdem apoſtemata, & collectiones gingiuarũ ſanat. Et ariſtolochia gingiuas denteſq; confirmat. Verbenaca cum radice manducata, & decocta ex uino aut aceto ſuccus collutus: Item quinquefolij radices, decoctæ ad tertias uino aut aceto. Prius uero quàm decoquantur, aqua marina aut ſalſa lauantur. Decoctum diu tenendum in ore. Quidam cinere quinquefolij fricare malunt. Et uerbaſci radix decoquitur in uino ad colluendos dentes. Et hyſſopo colluuntur, & peucedani ſucco cum meconio: uel radicum anagallidis magis fœminæ ſucco, ab altera nare quàm doleat infuſo. Erigeron à noſtris uocatur ſenecio. Hanc ſi ferro circumſcriptam effodiat aliquis, tangatq; ea dentem, & alternis ter deſpuat, ac reponat in eundem locum, ita ut uiuat herba, aiunt dentem eum poſtea non doliturum. Herba eſt trixaginis ſpecie & mollitia, cauliculis ſubrubicundis, naſcitur & in tegulis, & in muris. Nomen hoc Græci dederunt, quia uere caneſcit. Caput eius numeroſa diuiditur lanugine (qualis eſt ſpinæ) inter diuiſuras exeunte. Quare eam Callimachus acanthida appellat, alij pappum. Nec deinde Græcis de ea conſtat. Alij erucæ folijs eſſe dixerunt, alij roboris, ſed minoribus multo. Radice alij ſuperuacua, alij neruis utili, alij potu ſtrangulante. E diuerſo quidam regio morbo cum uino dederunt, & contra omnia ueſicæ uitia: Item cordis & iocineris. Renibus extrahere harenam dixere, Iſchiadicis drachmam cum oximelite ab ambulatione propinauere: torminibus quoq; in paſſo utiliſsimã, præcordijs etiã cibo ex aceto eã prædicãtes, ſerenteſq; in hortis. Nec defuere qui & alterum genus facerent. Nec quale eſſet demonſtrarunt, contra ſerpentes in aqua bibendã, edendamq; comitialibus dantes: Nos eam Romanis experimentis per uſus digeremus. Lanugo eius cũ croco & exiguo aquę frigidæ tritæ illinitur epiphoris. Toſta cũ mica ſalis ſtrumis. Ephemeron folia habet lilij, ſed minora, caulem parem, florem ceruleum, ſemen ſuperuacuum, radicem unam digitali craſsitudine, dentibus præcipuam conciſam in aceto, decoctamq; ut tepido colluantur. Et ipſa etiam radix mobiles ſiſtit. Cauis & exeſis imprimitur. Chelidoniæ radix ex aceto trita continetur ore. Eroſis ueratrum nigrũ imponitur, Mobiles utralibet decocta in aceto firmantur. Labrum uenereum uocant in flumine naſcentem. Eſt ei uermiculus qui circa dentes ligatur, aut cauis dentium cera includitur. Cauendum ne euulſa herba terram tangat. Ranunculum uocamus, quem Græci batrachion. Genera eius quatuor. Vnum pinguioribus quàm coriandri folijs, & ad latitudinem maluæ accedentibus, colore liuido, caule albo, gracili, & radice alba. Naſcitur in limitibus humidis & opacis. Alterum folioſius, pluribus foliorum inciſuris, altis caulibus. Tertium minimum eſt, graui odore, flore aureo. Quartum ſimile huic, flore luteo. Omnibus uis cauſtica, ſi cruda folia imponantur, puſtulaſq; ut ignis faciunt. Ideo ad lepras & pſoras eis utũtur, & ad tollenda ſtigmata, cauſticiſq; omnibus miſcẽt. Alopecijs imponũt, celeriter remouẽtes. Radix in dolore cõmanducata diutius, rumpit dentes. Eadem ſicca cõciſa, ſternutamentum eſt. Noſtri herbarij ſtrumeam uocant, quoniam medetur ſtrumis & panis, parte in fumo ſuſpenſa. Creduntq; ea rurſus ſata rebellare quæ curauerit uitia: quo ſcelere & plantagine utuntur. Oris ulcera intus ſuccus plantaginis emendat, & folia radiceſq; cõmanducata, uel ſi rheumatiſmo laboret os. Vlcera fœtoremq; quinquefoliũ. Vlcera pſyllium. Compoſita quoq; ad fœtorem, uel maxime pudendum uitium, trade

mus

mus. Ergo folia myrti & lentisci pari pondere, gallæ Syriacæ dimidium pondus, simul terere & uino uetusto sparsa mandere matutino, optimum est. Vel ederæ baccas cum casia & myrrha, pari pondere ex uino. Naribus utilissimum est dracontij semen contritum ex melle, etiamsi carcinomata in his sint. Suggillata hyssopo emendantur. Stigmata in facie, mandragora illita delet.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXVI

PROOEMIVM.

Reliquæ per membrorum genera medicinæ, & de nouis morbis, & de lichene quid sit, & quando primum in Italia cœperint, & de carbunculo, & de elephantiasi, & colo. Cap. I

ENSIT & facies hominum nouos, omniq; æuo priore incognitos, non Italiæ modo, uerumetiam uniuersæ propè Europæ, morbos: tunc quoq; nec tota Italia, nec per Illyricum Galliasúe aut Hispanias magnopere uagatos, aut alibi, quàm Romæ circaq;, sine dolore quidem illos, ac sine pernicie uitæ: sed tanta fœditate, ut quæcunq; mors præferenda esset. Grauissimũ ex his lichenas appellauere, Græco nomine, Latine, quoniam à mento ferè oriebatur, ioculari primum lasciuia (ut est procax natura multorum in alienis miserijs) mox & usurpato uocabulo mentagram, occupantem in multis totos utique uultus, oculis tantum immunibus, descendentem uero & in colla pectusq; ac manus, fœdo cutis furfure. Non fuerat hæc lues apud maiores patresq; nostros. Et primũ Tiberij Claudij Cæsaris principatu medio irrepsit in Italia, quodam Perusino equite Romano quæstorio scriba, cum in Asia apparuisset, inde contagionem eius importante. Nec sensere id malum fœminæ, aut seruitia, plebesq; humilis, aut media, sed proceres ueloci transitu osculi maxime, fœdiore multorum, qui perpeti medicinam tolerauerant, cicatrice quàm morbo. Causticis nanque curabatur: ni usque in ossa corpus exustum esset, rebellante tædio. Adueneruntq; Ægypto genitrice talium uitiorum medici, hanc solam operam afferentes, magna sua præda. Siquidem certũ est, Manilium Cornutum ex prætorijs legatum Aquitanicæ prouinciæ, H—S CC. elocasse in eo morbo curandum sese. Acciditq; sæpius, ut noua contra genera morborũ gregatim sentirentur: Quo mirabilius quid potest reperiri? aliqua gigni repente uitia terrarum in parte certa, membrisq; hominũ certis, uel ætatibus, aut etiã fortunis, tanq; malo eligente, hæc in pueris grassari, illa in adultis, hæc proceres sentire, illa pauperes. L. Paulo, Q. Martio censoribus, primũ in Italiam carbunculum uenisse, annalibus conscriptum est, peculiare Narbonensis prouinciæ malum: quo duo cõsulares obiere cõdentibus hæc nobis eodem anno, Iulius Rufus, & Q. Lecanius Bassus, ille medicorum inscitia sectus, hic uero pollice læuæ manus euulso acu ab semetipso, tam paruo uulnere ut uix cerni posset. Nascitur in occultissimis corporũ partibus, & plerunq; sub lingua, duritia rubẽs uaricis modo, sed nigricans capite, aliâs liuida, corpus intendens, neq; intumescẽs, sine dolore, sine pruritu, sine alio q̃ somni indicio, quo grauatos in triduo aufert, aliquãdo & horrorẽ afferens, circaq; pustulas paruas, rarius febrem, stomachum faucesq; cum inuasit ocyssime exanimans. Diximus elephantiasin ante Pompei Magni ætatẽ non accidisse in Italia, & ipsam à facie sæpius incipientem, in nare prima ueluti lenticula: mox inualescente per totum corpus, maculosa, uarijs coloribus, & inæquali cute, alibi crassa, alibi tenui, dura, ceu scabie aspera: ad postremũ uero nigrescente, & ad ossa carnes apprimente, intumescentibus digitis in pedibus manibusq;. Ægypti peculiare hoc malũ: & cum in reges incidisset, populis funebre. Quippe in balineis solia temperabantur humano sanguine ad medicinã eam. Et hic

quidem morbus celeriter in Italia reſtinctus eſt: ſicut & ille quem gemurſam appellauere priſci, inter digitos pedum naſcentem, etiam nomine obliterato. Idipſum mirabile, alios deſinere in nobis, alios durare, ſicuti colum. Tiberij Cæſaris principatu irrepſit id malum. Nec quiſquam prior imperatore ipſo ſenſit, magna ciuitatis ambage, cũ edicto eius excuſantis ualetudinẽ, legeret nomen incognitũ. Quid hoc eſſe dicamus, aut quas deorũ iras? Parũ enim erant homini certa morborũ genera, cum ſupra ccc. eſſent, niſi etiã noua timerentur? Neq; ipſi autem homines pauciora ſibi opera ſua negocia important. Hæc apud priſcos erãt quæ memoramus remedia, medicinã ipſa quodã modo rerũ natura faciente, & diu fuere.

Laus Hippocratis. Cap. II

HIppocratis certe, qui primus medendi præcepta clariſsime cõdidit, referta herbarum mentione inuenimus uolumina. Nec minus Dioclis Caryſtij, qui ſecundus ætate famaq; extitit: Item Praxagoræ & Chryſippi, ac deinde Eraſiſtrati. Herophilo quidem, quanquam ſubtilioris ſectæ conditori, ante omnes celebratã rationẽ eam, paulatim uſu, efficaciſsimo rerũ omniũ magiſtro, peculiariter utiq; medicinæ, ad uerba garrulitatemq; deſcendente. Sedere nanque in his ſcholis auditioni operatos gratius erat, quàm ire per ſolitudines, & quærere herbas alias alijs diebus anni.

De noua medicina, & Aſclep. medico, & qua ratiõe ueterẽ medicinã mutauerit. Ca. III

DVrabat tamen antiquitas firma, magnaſq; confeſſæ rei uindicabat reliquias, donec Aſclepiades ætate Magni Pompei orandi magiſter, nec ſatis in arte ea quæſtuoſus, ut ad alia ſagacis ingenij, huc ſe repente conuertit: atq; (ut neceſſe erat homini qui nec id egiſſet, nec remedia noſſet, oculis uſuq; percipiẽda) torrẽti ac meditata quotidie oratione blandiens omnia abdicauit: totamq; medicinã ad cauſam reuocando, coniecturam fecit, quinq; res maxime cõmuniũ auxiliorũ profeſſus, abſtinentiã cibi, aliâs uini, fricationem corporis, ambulationẽ, geſtationes: quę cũ unuſquiſq; ſemetipſum ſibi præſtare poſſe intelligeret, fauentibus cunctis ut eſſent uera quæ facillima erãt, uniuerſum propè humanũ genus circũegit in ſe, nõ alio modo q̃ ſi cœlo emiſſus aduenifſet. Trahebat præterea mentes artificio mirabili, uinũ ꝑmittendo ægris, dandoq; tẽpeſtiue, tũ frigidã aquã. Et quoniã cauſas morborũ ſcrutari prior Herophilus inſtituerat, uini rationem illuſtrauerat Cleophãtus apud priſcos, ipſe cognominari ſe frigida danda præferẽs, ut autor eſt M. Varro, alia quoq; blandimenta excogitabat, iã ſuſpendẽdo lectulos, quorũ iactatu aut morbos extenuaret, aut ſomnos alliceret, iam balineas auidiſsima hominũ cupidine inſtituẽdo, & alia multa dictu grata atq; iucunda: magna autoritate, nec minore fama, cum occurriſſet ignoto funeri, relato homine ab rogo atq; ſeruato, ne quis leuibus momentis tantã cõuerſionem factã exiſtimet. Id ſolũ poſſumus indignari, unum hominẽ è leuiſsima gente, ſine opibus ullis orſum, uectigalis ſui cauſa, repente leges ſalutis humano generi dediſſe, quas tamen poſtea abrogauere multi. Aſclepiaden adiuuere multa; quorũ cura nimis anxia & rudis, ut obruẽdi ægros ueſte, ſudoreſq; omni modo ciendi, nũc corpora ad ignes torrẽdi ſoleſue aſsiduo quærẽdi, in urbe umbroſa, imò uero tota Italia imperatrice, tũ primũ penſili balinearũ uſu ad infinitũ blandientẽ. Præterea in quibuſdã morbis medẽdi cruciatus detraxit, ut in anginis, quas curabãt in fauces organo demiſſo. Damnauit merito & uomitiones, tunc ſupra modũ frequẽtes. Arguit & medicamentorũ potus ſtomacho inimicos, quod eſt magna ex parte uetitũ. Itaq; nos in primis quæ ſunt ſtomacho utilia ſignamus.

Irriſio magicæ artis, & de lichene, eiuſq; remedio, & faucium Cap. IIII

SVper omnia adiuuere eum magicæ uanitates, in tantum euectæ, ut abrogare herbis fidem cunctis poſſent. Æthiopide herba amnes ac ſtagna ſiccari cõiectu, tactu clauſa omnia aperiri. Achimenide coniecta in aciem hoſtium, trepidare agmina, ac terga uertere. Latacen dari ſolitam à Perſarum rege legatis, ut quocunq; ueniſſent, omnium rerum copia abundarent, ac multa ſimilia. Vbinam iſtæ fuere, cum Cimbri Teutoniq; terribili Marte ulularẽt, aut cũ Lucullus tot reges magorũ paucis legionib. ſterneret? Curue Ro-

mani

mani duces primam semper in bellis commerciorum habuere curam? Cur hercule Cæsaris miles ad Pharsaliã famem sensit, si abundantia omnis cõtingere unius herbæ felicitate poterat? Non satius fuit Æmilianũ Scipionem Carthaginis portas herba patefacere, q̃ machinis claustra per tot annos quatere? Siccentur hodie æthiopide Pontinæ paludes, tantumq́ agri suburbanæ reddatur Italiæ. Nam quæ apud eundẽ Democritũ inuenitur compositio medicamenti, quo pulchri boniq́ & fortunati gignãtur liberi, cur nunq̃ Persarum regi tales dedit? Mirũ esset profecto, hucusq́ prouectã credulitatẽ antiquorũ, salubertimis ortã initijs, si in ulla re modum humana ingenia nouissent, atq́ non hanc ipsam medicinã ab Asclepiade repertã, suo loco ꝓbaturi essemus euectã ultra magos etiã. Sed hæc est omni in re animorũ conditio, ut à necessarijs orsa primum, cuncta uenerint ad nimiũ. Igitur demonstratarũ priore libro herbarũ reliquos effectus reddemus: adijciemus ut quasq́ ratio dictauerit. Sed in lichenis remedijs, atq́ tã fœdo malo, plura undiq́ aceruabimus, quanq̃ nõ paucis iam demonstratis. Medetur ergo plantago trita, quinquefolium, radix albuci ex aceto, ficulnei caules aceto decocti, hibisci radix cum glutino & aceto acri decocta ad quartas. Defricantur etiã pumice, ut rumicis radix trita ex aceto illinaẽ, & flos uisci cũ calce subactus. Laudatur & tithymalũ cum resina decoctũ. Lichen uero herba omnibus his præfertur, inde nomine inuento. Nascitur in saxosis, folio uno ad radicẽ lato, caule uno, paruo, longis folijs dependẽtibus. Hęc delet & stigmata. Teritur cũ melle. Est aliud genus lichenis, petris totum adhærens ut muscus, qui & ipse illinitur. Hic & sanguinem sistit uulneribus instillatus, & collectiones illitus. Morbum quoque regium cum melle sanat ore illito & lingua. Qui ita curãtur, aqua salsa lauari iubentur, ungi oleo amygdalino, hortensibus abstinere. Ad lichenas & thapsiæ radice utuntur trita cũ melle. Anginæ argemonia medetur, sumpta ex uino, Hyssopum cum uino decoctum & gargarizatum, Peucedanum cum coagulo uituli marini æquis partibus, Proserpinaca cũ muria ex mænis & oleo trita, uel sub lingua habita, Itẽ succus de quinquefolio, potus cyathis tribus. Hic & omnib. fauciũ uitijs medeẽ gargarizatus. Verbascũ priuatim tõsillis in aqua potũ.

Ad strumas, & ad digitos, & ad pectus, & ad tussim medicinæ. Cap. v

STrumis plantago, Chelidonia cum melle & axungia: Quinquefolium: radix persolatæ item cum axungia, operitur folio suo imposita: Item artemisia, Radix mandragoræ ex aqua. Sideritis lata folia, clauo sinistra manu circumfossa adalligantur, custodienda sanatis, ne rursus sata diro herbariorum scelere (ut in quibusdam) rebellet: quod & in his quos artemisia sanauerit, prædici reperio: item in his quos plãtago. Damasonion quæ & alcea uocatur, sub solstitio collecta, imponitur ex aqua cœlesti, foliũ tritũ, uel radix cum axungia tusa, ita ut imposita folio suo operiatur. Sic & ad omnes ceruicis dolores tumoresq́, quacunq́ in parte. Bellis in pratis nascitur, flore albo, aliquatenus rubente. Hanc cum artemisia illitam, efficaciorem esse produnt. Condurdum herba solstitialis, flore rubro, suspensa in collo, cõprimere dicitur strumas: item uerbenaca cũ plantagine. Digitorũ uitijs omnibus, & priuatim pterygijs, quinquefoliũ medetur. In pectoris uitijs uel grauissimum est tussis, huic medetur panacis radix in uino dulci. Succus hyoscyami etiã sanguinẽ excreantibus, Nidor quoq́ accensi tussientibus, Item scordotis mixto nasturtio & resina, cum melle tusa arida. Facit & per se faciles excreationes, Item centauriũ maius, uel sanguinẽ reijcientibus, cui uitio & plantaginis succus medetur. Et uettonica obolis tribus in aqua, contra purulẽtas, cõtraq́ cruentas excreationes, Persolatæ radix drachmæ ponderis, cum pineis nucleis undecim. Peucedani succus, pectoris doloribus, & acorũ subuenit, & ideo antidotis miscetur. Tussi daucum, Item scythica herba. Ea demũ omnibus pectoris uitijs, tussi & purulenta excreantibus, obolis tribus in passo.

De uerbasco, & caccalia uel tussilagine, & bechio, & saluia ad tussim. Cap. vi

TOtidem uerbascum, cuius flos aureus. Tanta huic uis est, ut iumentis etiã, non tussientibus modo sed ilia quoque trahentibus, auxilietur potu, quod & de gentiana

reperio. Radix cacaliæ commanducata, & in uino madefacta, non tuſsi tantum, ſed & faucibus prodeſt. Hyſſopi quoq; quinq; rami cum duobus rutæ & ficis tribus decocti thoracem purgant. Tuſsim ſedat bechion, quæ & tuſsilago dicitur. Duo eius genera, Syluestris ubi naſcitur, ſubeſſe aquas credunt, & hoc habent ſignum aquileges. Folia ſunt maiuſcula quàm ederæ, quinq; aut ſeptem, ſubalbida à terra, ſuperne pallida, ſine caule, ſine flore, ſine ſemine, radice tenui. Quidam eandem eſſe bechion, & alio nomine chamæleucen putant. Huius aridæ cum radice fumus per harundinem hauſtus aut deuoratus, ueterem ſanare dicitur tuſsim: ſed in ſingulos hauſtus paſſum guſtandũ eſt. Altera à quibuſdã ſaluia appellatur, ſimilis uerbaſco: cõteritur ea, & colata calefit, atq; ita ad tuſsim laterisq; dolores bibitur: cõtra ſcorpiones eadem & dracones marinos efficax. Contra ſerpentes quoq; ex oleo perungi ea prodeſt. Hyſſopi faſciculus cum quadrante mellis decoquitur ad tuſsim.

Ad lateris dolores & pectoris, ad orthopnœas, ad iocineris dolorem, cordis dolori, pulmoni, urinæ, tuſsi, pectori, ulceribus, renibus, hepaticis, ad uomitiones, & ad ſingultus, pleureticis, lateri. Cap. VII

LAteris & pectoris dolores uerbaſcum cum ruta ex aqua, uettonicæ farina bibitur ex aqua calida. Stomachum corroborat ſcordotis ſuccus, centauriũ, gentiana, ex aqua potæ. Plantago aut per ſe ſumpta in cibo, aut cũ lente alicæ'ue ſorbitione. Vettonica aliâs grauis ſtomacho, uitia tamen ſanat pota, uel folijs commanducata, Item ariſtolochia pota, Agaricum manducatũ ſiccum, ut ex interuallo merum ſorbeatur, Nymphæa heraclia illita, Peucedani ſuccus. Pſyllion ardoribus imponitur, uel cotyledon trita cũ polenta, uel aizoum. Molon ſcapo eſt ſtriato, folijs mollibus paruis, radice IIII. digitorũ, in qua extrema allij caput eſt: uocatur à quibuſdam ſyron: ex uino ſtomacho, & dyſpnœæ medetur, Centauriũ maius ecligmate, Plantago ſucco uel cibo, Vettonicæ tuſæ pondo libra mellis Attici ſemuncia ex aqua calida quotidie bibentibus. Ariſtolochia uel agaricon, obolis ternis ex aqua calida, aut lacte aſini pota. Ciſſanthemos ad orthopnœas bibitur, Item hyſſopum, & aſthmaticis. Peucedani ſuccus in iocineris doloribus, & pectoris laterisq;, ſi febres non ſint. Sanguinẽ quoq; expuentibus ſubuenit agaricum, uictoriati pondere, tritũ, & in mulſi V. cyathis datum. Idem & amomon facit. Iocineri priuatim teucria bibitur recens, drachmis IIII. in poſcæ hemina. Vettonicæ drachma una in aqua calida cyathis III. ad cordis uitia, in frigida cyathis II. Quinquefolij ſuccus iocineris & pulmonis uitijs, ſanguinemq; reijcientibus, & cuicũq; ſanguinis uitio intus occurrit. Iocineri anagallides mire proſunt. Capnon herbam qui edêre, bilem per urinã reddunt. Acoron iocineri medetur, thoraci quoq; & præcordijs. Caucon quæ & ephedra, ab alijs anabaſis uocata, naſcitur uentoſo ferè tractu, ſcandens arborem, & ex ramis propendens, folio nullo, cirris numeroſa, qui ſunt iunci geniculati, radice pallida. Datur ex uino nigro auſtero trita ad tuſsim, ſuſpiria, tormina, & ſorbitione facta, in quam uinum addi conuenit, Itẽ gentiana madefacta pridie contrita denarij pondere in uini cyathis tribus. Geum radiculas tenues habet, nigras, bene olentes. Medetur non modo pectoris doloribus aut lateris, ſed & cruditates diſcutit iucundo ſapore. Verbenaca uero omnibus uiſceribus medetur, lateribus, pulmonibus, iocineribus, thoraci. Peculiariter autem pulmonibus, & quos ab his phthiſis tentat. Radix herbæ conſiliginis, quam nuper inuentam diximus, ſuum quidem & pecoris omnis remedium præſens eſt pulmonum uitio, uel traiecta tantum in auricula. Bibi debet ex aqua, haberiq; in ore aſsidue ſub lingua. Superficies eius herbæ an ſit in aliquo uſu, adhuc incertum eſt. Renibus prodeſt plantaginis cibus, uettonicæ potus, agaricum potum, ut in tuſsi. Tripolium in maritimis naſcitur ſaxis, ubi alludit unda, neque in mari, neque in ſicco, folio iſatis craſsiore, palmo alto, in mucrone diuiſo, radice alba, odorata, craſſa, calidi guſtus. Datur hepaticis in farre cocta. Hæc herba eadem uidetur quibuſdã quæ poliũ, de qua ſuo loco diximus. Symphonia, uel gumphena, alternis uiridibus roſeisq; per caulem folijs: in poſca ſanguinem reijcientibus medetur. Iocineri autem herba melandryum

dryum,nascens in segete ac pratis, flore albo odorata. Eius cauliculus conteritur ex uino uetere:Item herba chalcetũ è uineis contrita imponitur.Faciles præstat uomitiones radix uettonicæ,ellebori modo IIII. drachmis in passo aut mulso:Hyssopum tritum cum melle utilius præsumpto nasturtio aut irione: Molemonium denarij pondere. Est & psyllibus lacteus succus,qui densatus in gummi,sumitur cũ melle supradicto pondere:præcipueq́ bilem trahit. Rursus sistunt uomitionẽ cuminum syluestre,uettonicæ farina, sumũtur ex aqua:abstergent fastidia, cruditatesq́ digerũt,daucum,uettonicæ farina,ex aqua mulsa, plantago decocta caulium modo. Singultus hermioniũ sedat: Item aristolochia.Suspiria clymenos. Pleureticis & peripneumonicis centaurium maius: item hyssopum bibitur. Pleureticis peucedani succus. Halus autem quam Galli sic uocant, Veneti cotoneam, medetur lateri: Item renibus conuulsisq́ & ruptis. Similis est cunilæ bubulæ, cacuminibus thymo,dulcis,& sitim sedans,raræ radicis,alibi albę,alibi nigrę.Eosdẽ effectus lateris doloribus habet chamerops,myrteis circa caulẽ geminis folijs, capitibus Græculæ rosæ, ex uino pota. Ischiadicos dolores & spinæ leuat agaricum potum, ut in tussi: Item stœchadis, aut uettonicæ farina ex aqua mulsa.

De omnibus uitijs uentris & remedijs,& eorum quæ circa uel intra sunt, & de aluo sistenda,uel soluenda. Cap. VIII

PLurimum tamen homini negocij aluus exhibet,cuius causa maior pars mortalium uiuit.Aliâs enim cibos non transmittit,aliâs non cõtinet,aliâs non capit,aliâs nõ conficit. Eoq́ mores uenere, ut homo maxime cibo pereat.Pessimum corporum uas instat ut creditor, & sæpius die appellat. Huius gratia præcipue auaritia expetitur,huic luxuria conditur, huic nauigatur ad Phasin, huic profundi uada exquiruntur:Et nemo uilitatem eius æstimat,consummationis fœditate.Ergo numerosissima est circa hanc medicinę opera. Sistit eam scordotis recentis drachma cum uino trita,uel decocta potu. Polemonia quoque & dysentericis ex uino datur: Verbasci radix pota ex aqua duorum digitorum magnitudine: Nymphææ heracliæ semen cum uino potũ:Radix superior è xiphio,drachmæ pondere ex aceto:Semen plantaginis in uino tritũ,uel ipsa ex aceto cocta,aut alica ex succo eius sumpta:Itẽ cũ lenticula cocta,uel aridæ farina insparsa potioni cũ papauere tosto & trito,uel succus infusus,aut succus uettonicæ, in uino ferro calefacto.Eadẽ cœliacis in uino austero datur:his & iberis imponitur,ut dictũ est. Tenasmo radix nymphææ heracliæ è uino bibitur:Psyllium in aqua:Acori radicis decoctum.Aizoi succus aluũ sistit & dysenterias, & tineas rotundas pellit. Symphyti radix dysenteriam sistit: Item dauci; Aizoum folijs cõtritis ex uino torminibus resistit. Alceæ siccæ farina torminibus pota cũ uino.Astragalus folia habet longa incisuris multis,obliqua circa radices,caules III.aut IIII foliorũ plenos, florem hyacinthi,radices uillosas,implicatas,rubras, præduras.Nascitur in petrosis,apricis, & ijsdẽ niualibus,sicut Pheneo Arcadiæ. Vis ei ad spissanda corpora. Aluum sistit radix in uino pota: quo fit ut moueat urinã repercusso liquore, sicut pleraq́ quæ aluum sistũt.Sanat & dysentericos in uino rubro tusa. Difficile aũt tunditur.Eadem gingiuarum suppurationi utilissima est fotu. Colligitur exitu autumni cum folia amisit, siccatur in umbra. Et ladano sistitur aluus utroq́, quod in segetibus nascitur contuso & cribrato:bibitur ex aqua mulsa:Item nobili,è uino. Lada appellatur herba ex qua ladanũ fit in Cypro,barbis caprarũ adhærescens.Nobilius in Arabia.Fit iam etiã in Syria atque Africa,quod toxicon uocant.Neruos enim in arcu circũdatos lanis trahũt,adhærescente roscida lanugine. Plura de eo diximus inter unguenta. Hoc grauissimũ onere est,durissimum tactu. Plurimũ enim terræ colligit,cũ probetur maxime purũ,odoratũ,molle,uiride, resinosum. Naturæ ei,molliẽdi,siccandi,cõcoquendi,somnũ alliciendi. Capillũ fluentem cohibet, nigritiãq́ custodit. Auribus cum hydromelite aut rosaceo infunditur. Furfures cutis & manantia ulcera sale addito sanat: Tussim ueterem cum storace sumptum. Efficacissimũ ad ructus. Aluũ sistit & chondris,siue pseudodictamũ: hypocisthis,orobathion

quibusdam dicta, malogranato immaturo similis. Nascitur ut diximus sub cistho, unde nomen, hæc arefacta in umbra sistit aluum ex uino austero nigroq; utraque. Duo enim genera eius, cādida, & ruffa. Vsus in succo, spissat, siccat. Et ruffa magis stomachi rheumatismos emendat. Pota tribus obolis, sanguinis excreationes. Cum amylo dysenterias pota & infusa. Item uerbenaca ex aqua data, aut carentibus febre ex uino aminæo: cochlearibus quinq; additis in cyathos tres uini. Lauer quoq; nascens in riuis cōdita & cocta torminibus medetur. Potamogeton uero ex uino dysentericis etiam & cœliacis, similis betæ folijs, minoribus tantum hirsutioribusq;, paulatim supereminens extra aquam, peculiariter, refrigerat, spissat. Vsus in folijs, cruribus uitiosis utilia, & cōtra ulcerũ nomas, cũ melle uel aceto. Castor hanc aliter nouerat, tenui folio uelut equinis setis, thyrso lōgo & leui, in aquosis nascentem. Radice sanabat strumas & duritias. Potamogeton aduersat̃ & crocodilis, itaq; secum habēt eam qui uenantur illos. Aluũ sistit & achillea. Eosdem effectus præstat & statice VII. caulibus, ueluti rosæ capita sustinēs. Ceratia uno folio, radice nodosa & magna, in cibo cœliacis & dysentericis medet̃. Leontopodion, alij leuceoron, alij doripetron, alij thorybetron uocant, cuius radix aluum sistit, purgatq; bilē, in aquā mulsam addito pondere denariorũ duum. Nascitur in campestri & gracili solo. Semen eius potũ, lymphatica somnia facere dicitur. Lagopus sistit aluum è uino pota, aut in febri ex aqua. Eadē inguini adalligatur in tumore. Nascitur in segetibus. Multi super omnia laudant ad deploratos dysentericos quinquefoliũ, decoctis in lacte radicibus potis: & aristolochiam uictoriati pondere in cyathis uini tribus. Quę ex supradictis calida sumētur, hæc candente ferro tēperari aptius erit. E diuerso purgat aluum succus centaurij minoris, drachma in hemina aquæ cum exiguo salis & aceti, bilemq; detrahit. Maiore tormina discutiuntur. Vettonica aluũ soluit drachmis quatuor, in hydromelitis cyathis nouē. Itē euphorbium uel agaricũ, drachmis duabus cum sale modico potũ ex aqua, aut in mulso obolis tribus. Soluit & cyclaminos ex aqua pota, aut balanis subditis. Itē chamæcissi balanus. Hyssopi manipulus decoctus ad tertias cum sale, pituitas trahit illitus, uel contritus cum oxymelite & sale: pellitq; uentris animalia. Pituitā & bilem detrahit peucedani radix. Aluũ purgat anagallis ex aqua mulsa. Item epithymon qui est flos è thymo, satureiæ simili. Differentia, quòd hic herbaceus est, alterius thymi albus: quidam hippopheon uocant: stomacho minus utilis, uomitiones minus mouet, sed tormina & inflationes discutit. Sumitur & ecligmate ad pectoris uitia cum melle, & aliquando iride. Aluum soluit, à quatuor drachmis ad sex, cũ mellis exiguo salisq; & aceti. Quidā aliter epithymũ tradunt, sine radice nasci tenui similitudine pallioli, rubens, siccari in umbra, bibi ex aqua acetabuli parte dimidia, detrahere pituitā bilemq;. Aluum leniter soluit & nymphea in uino austero. Soluit & pycnocomon, erucæ folijs crassioribus & rarioribus, radice rotunda, lutei coloris, terram olēte, caule quadrangulo, modico, tenui, flore ocimi. Inuenitur in saxosis locis. Radix eius in aqua mulsa X ij pondere, & aluum, & bilem, & pituitam exinanit. Semen somnia tumultuosa facit, una drachma in uino potum. Et capnos strumam discutit. Detrahit bilem polypodion, quam nostri filiculam uocant: similis enim est filici. Radix in usu, pilosa, coloris intus herbacei, crassitudine digiti minimi, acetabulis cauernosa ceu polyporum cirri, subdulcis, & in petris nascens, aut sub arboribus uetustis. Exprimitur succus aqua madefacta; & ipsa cōcisa inspergitur oleri, uel betæ, uel maluæ, uel salsamēto, uel cum pulticula coquitur ad aluum uel in febri leniter soluendam. Detrahit bilem & pituitā, stomachum offendit. Aridæ farina indita naribus polypum consumit. Floret, & semen non fert. Scammonium quoq; dissolutionem stomachi facit, bilem detrahit, aluum soluit, præterquā si adijciantur aloes drachmæ duæ obolis eius duobus. Est autem succus herbę ab radice ramosæ, pinguibus folijs, triangulis, albis, radice crassa, madida, nauseosa. Nascit̃ pingui & albo solo. Radix circa canis ortũ excauatur, ut in ipsa confluat succus: qui sole siccatus, digeritur in pastillos. Siccatur & ipsa uel cortex. Laudatur natione Colophoniũ, Mysium,

Prienense: specie autem nitidum & quàm simillimum taurino glutini, fungosum tenuissimis fistulis, cito liquescens, uirus redolens, gummosum, linguæ tactu lactescens, quàm leuissimũ, cum diluitur albescens. Hoc euenit & adulterino, quod fit erui farina & tithymali marini succo, in Iudæa ferè, quod etiam strangulat sumptum. Deprehenditur gustu. Tithymalus enim linguā excalfacit bulbi more, nec ante, nec postea utile. Dedere, & per se ex aqua mulsa & sale quaternis obolis. Sed utilissime cum aloe, ita ut incipiente purgatione mulsum bibatur. Fit & decoctum radicis in aceto ad crassitudinem mellis, quo lepræ illinuntur. Et caput ungitur in dolore cum oleo. Tithymalũ nostri herbam lactariam uocant, alij lactucam caprinam. Narrantq; lacte eius inscripto corpore cum inaruerit, si cinis inspergatur, apparere literas, & ita quidam adulteras alloqui maluere quàm codicillis. Genera eius multa. Primus cognominatur characias, qui & masculus existimatur, ramis digitali crassitudine, rubris, rugosis, quinq; aut sex, cubitali longitudine, à radice folijs pendulis, in cacuminib. coma iunci. Nascitur in asperis maritimis. Legitur semen autũno cum coma, siccatum sole tunditur & reponitur. Succus uero incipiente pomorũ lanugine defractis ramulis excipitur farina erui, aut ficis, ut cum ijs arescat. Quinas autem guttas singulis excipi satis est. Tradũtq; etiam toties purgari hydropicos fico sumpta, quot guttas lactis exceperit. Succus cum colligitur, ne attingat occulos cauendum est: Fit & è folijs tusis priore minus efficax. Fit & decoctũ è ramis. Est & semen in usu cum melle decoctum ad catapotia soluendæ alui gratia. Semen & dentium cauis cera includitur, colluuntur & radicis decocto è uino aut oleo. Illinunt & lichenas succo, bibuntq; eum ut purgent uomitiones, & aluo soluta, aliâs stomacho inutilem. Trahit pituitam sale adiecto in potu, bilem aphronitro. Si per aluum purgari libeat, in posca: si uomitione, in passo aut aqua mulsa. Media potio tribus obolis datur. Ficos à cibo sumpsisse melius est. Fauces urit leniter. Est enim tam feruentis naturæ, ut per se extra corpori impositum, pustulas ignium modo faciat, & pro caustico in usu sit. Alterum genus tithymali myrsinitem uocant, alij caryitem, folijs myrti acutis & pungentibus, sed mollioribus, & ipsum in asperis nascens. Colliguntur comæ eius hordeo turgescente, siccatæq; in umbra diebus IX. in sole inarescunt. Fructus nõ pariter maturescit, sed pars anno sequente, & nux uocatur. Inde cognomen Græci dedere. Demetitur cum messium maturitate, lauaturq;, dein siccatur, & datur cum papaueris nigri duabus partibus, ita ut sit totum acetabuli modus: minus hic uomitionibus quàm superior, cæteri item. Aliqui sic & folium eius dedere, nucem uero ipsam in mulso aut passo, uel cum sesama. Trahit bilem & pituitam per aluũ. Oris ulcera sanat. Ad nomas oris folium cum melle estur. Tertium genus tithymali, paralius uocatur siue tithymalis, folio rotũdo, caule palmũ alto, ramis rubentibus, semine albo, quod colligitur incipiente uua, & siccatũ teritur, sumiturq; acetabuli mensura ad purgationes. Quartũ genus helioscopion appellãt, folijs portulacæ, ramulis stãtibus à radice quatuor aut quinq;, rubentibus, semipedali altitudine, succi plenis. Hoc circa oppida nascitur, semine albo, columbis gratissimo, quod colligitur incipiente uua. Nomen accipit, quoniã capita cum sole circumagit. Trahit bilẽ per inferna in oxymelite dimidio acetabulo, cæteri usus qui characiæ. Quintum cyparissian uocant propter foliorũ similitudinem, caule gemino aut triplici nascentẽ in campestribus, cui eadẽ uis quæ helioscopio aut characię. Sextũ platyphyllon uocant: alij corymbitem, alij amygdalitem à similitudine. Nec ullius latiora sunt folia. Pisces necat, aluum soluit, radice, uel folijs, uel succo in mulso aut aqua mulsa drachmis quatuor. Detrahit priuatim aquas. Septimum dendroides cognominant, alij cobion, alij leptophyllon, in petris nascens, comosissimũ ex omnibus maxime cauliculis rubentibus, & semine copiosissimũ, eiusdem effectus cuius characias. Apios, ischas, siue rhaphanosagria, iũcos duos, siue tres spargit in terra rubẽtes, folijs rutę: radix cepę, sed amplior: quare quidam rhaphanũ syluestrẽ uocant. Intus habet mammã candidã, extra cortices nigros. Nascit' in montosis asperis, aliquãdo & in herbosis. Effoditur uere, tusaq; in fictili mergi-

tur:deiectoq́ quod supernatat, reliquus succus purgat utraq́ parte, sesquiobolo in aqua mulsa. Sic & hydropicis datur acetabuli mensura. Inspergitur & aridæ radicis farina potioni, aiũtq́ superiorẽ partẽ eius uomitione biles extrahere, inferiorẽ per aluũ. Tormina discutit quodcunq́ panaces & uettonica, prætereq́ à cruditate. Peucedani succus inflationes & ructus gignit: Acori radix daucumúe, si lactucæ modo sumatur. Ladanũ Cyprium potum interaneorũ uitiјs occurrit: Item gentianæ farina, ex aqua tepida fabæ magnitudine: Plantago mane sumpta duabus linguis, & tertia papaueris in uini nõ ueteris cyathis IIII. datur & in somnũ euntibus addito nitro uel polenta, si multo post cibũ detur. Colo infunditur hemina succi, uel in febri. Agaricũ potum obolis tribus in uini ueteris cyatho uno, lieni medetur: & panacis omniũ generum radix in mulso: Sed teucria pręcipue, pota arida & decocta quantũ manus capiat, in aceti heminis tribus. Ad uulnus illinitur eadem cũ aceto: aut si tolerari non possit, ex fico uel aqua: Polemonia bibitur ex uino: Vettonica drachma in oxymelitis cyathis tribus. Aristolochia ut contra serpentes. Argemonia VII. diebus in cibo sumpta, lienem consumere dicitur: Agaricũ in aceto mulso obolis duobus. Nymphææ heracliæ radix è uino pota, & ipsa consumit. Cissanthemus, drachma bis die sumpta, in uini albi cyathis II. per dies XL. lienem dicitur paulatim emittere per urinam. Prodest & hyssopum cum fico decoctũ: Lonchitidis radix decocta priusquã semen emittat. Peucedani quoq́ radix decocta, & lieni & renibus. Lien acori potu consumitur. Præcordiјs & ilibus utilissimæ radices. Clymeni semen potũ diebus XXX. pondere denariј in uino albo: Vettonicæ farina ex melle & aceto scillite pota: Radix lonchitidis in aqua, & teucrium illinitur. Item scordium cum cera, agaricum cum farina fœnigræci, uesicæ malis, cõtraq́ calculos grauissimis cruciatibus, ut diximus, auxilio est: Polemonia ex uino pota: Item agaricum: Plantago radice uel foliјs potis ex passo: Et uettonica, ut in iocinere diximus: Item ramici, pota atq́ illita. Eadẽ ad strangurias efficacissima. Ad calculos quidam uettonicã & uerbenacã & millefolium æquis portionibus ex aqua, pro singulari remedio bibere suadent. Strangurias discuti & dictamo certũ est. Item quinquefolio decocto ad tertias in uino, hoc & enterocelicis dari atq́ illini, utilissimũ est. Xiphiј quoq́ radix superior, urinã ciet infantibus. Enterocelicis datur ex aqua, & illinitur uesicæ uitiјs. Peucedani succus infantiũ ramici, & umbilicis eminentibus psyllion illinitur. Vrinã cient anagallides, acoriq́ radicis decoctũ, uel ipsa trita potaq́, & omnia uesicę uitia sanat. Et calculos herba & radix cotyledonis: Itemq́ genitaliũ inflammationẽ omnẽ, pari pondere caulis, & seminis, & myrrhæ. Ebulũ teneris cum foliјs tritũ, ex uino potũ, calculos pellit: impositũ testes sanat. Erigeron quoq́ cum farina thuris & uino dulci, testiũ inflammationes sanat. Symphyti radix illita enterocelas cohibet, genitaliũ nomas hypocisthis alba. Artemisia quoq́ datur contra calculos ex uino dulci, & ad stranguriam. Dolores uesicæ sedat ex uino nymphææ heracliæ radix. Eadem uis crethmo, ab Hippocrate admodum laudata. Est autem inter eas quæ eduntur syluestrium herbarum. Hanc certe apud Callimachum apponit rustica illa Hecale, speciesq́ est batis hortensis. Caulis unus palmum altus, Semen feruens, odoratum ceu libanotidis, rotundum, siccatum rumpitur: habet intus nucleum candidum, quem aliqui cachryn uocant. Folia pinguia; albicant ueluti oliuæ, crassiora, & salso gustu: radices digiti crassitudine tres aut quatuor. Nascitur in maritimis petrosis. Estur crudum coctumúe cum olere, odorati saporis & iucundi. Seruatur etiam in muria: præcipui usus ad strangutiam, folio, uel caule, uel radice ex uino. Colorem quoq́ corporis gratiorem facit, uerum largior quoque inflationes. Aluum soluit decocto urinamq́, & à renibus dolorem trahit. Sic & altheæ siccæ farina in uino pota, stranguriam tollit, efficacius addito dauco, Lieni quoque utilis. Aduersus serpentes bibitur. Iumentis quoque in pituita, aut strangurіa hordeo inspersa succurrit. Anthyllion est lenti simillima, quæ in uino pota, uesicas uitiјs liberat, sanguinem sistit. Altera est anthyllis, chamæpityos similis, flore purpureo, odore graui, radice intubi. Vel magis cepæa, simi-

lis

lis portulacæ,nigriore radice,sed inutili,nascēs in littoribus harenosis,gustu amara. In uino cum asparagi radice uesicæ plurimũ prodest.Eadē præstat hypericon, quam alij chamæpityn,alij corion appellāt,oleraceo frutice,tenui,cubitali,rubēte,folio rutę,odore acri, semine in siliqua nigro,maturescente cum hordeo: natura semini spissandi, aluum sistit. Vrinā ciet.Ad calculos uesicæ cum uino bibitur.Est aliud hypericon, quod alij corin appellant,folio tamaricis,& sub ea nascit̃, sed pinguioribus folijs,& minoribus ac rubentibus,odoratum,palmo altius,leniter suaue,aculeatum. Vis semini excalfactoria,& ideo inflationē facit enterocelicis,sed stomacho nō inutile,præcipuum ad stranguriā,si exulcerata non sit uesica. Medetur & pleureticis ex uino potum. Vesicæ autem callitrichon trita simul cum cumino,& data ex uino albo. Verbenaca quoq; folijs decocta ad tertias,uel radix eius è mulso calido calculos eijcit,Itemq; perpressa, quæ Aretij & in Illyrico nascitur, in aqua decocta è tribus heminis ad unam,& pota,Trifolium ex uino sumptum, & chrysanthemum primum. Anthemum quoque calculos eijcit,paruis à radice folijs quinis,caulibus longis duobus,flore roseo,radices tritæ per se,ceu lauer crudum. Silaus nascitur glareosis & perennibus riuis,cubitalis, apij similitudine. Coquitur ut olus acidum, magna utilitate uesicæ:quæ si scabiem sentiat, panacis radice sanatur, aliter inutili uesicis. Calculos pellit malum erraticum, radicis libra in uini congio decocta ad dimidias:inde heminæ sumuntur per triduum.Reliquũ ex uino cum sio, & urtica marina, & daucum, & plantaginis semen ex uino,Et herba fuluiana trita ex uino: & hæc nomen inuētoris habet, nota tractantibus,urinas ciet.Scordion testium tumores sedat.Hyoscyamum genitalibus medetur. Peucedani succus ex melle,& semen stranguriæ,Agaricum obolis tribus in uini ueteris cyatho uno, Trifolij radix drachmis duabus in uino, dauci una drachma uel semissis. Ischiadici & semine & folijs erythrodani tritis sanantur,panace pota:& infricata polemonia,aristolochiæ decocto folij.Agarico quidē & neruus qui platys appellatur,& humerorum dolor sanatur,obolis tribus in uini ueteris cyatho uno poto. Quinquefolium ischiadicis & bibitur & imponitur.Item scammonia decocta cũ hordei farina, Semen hyperici utriusque bibitur ex uino.Sedis uitia & attritus, celerrime sanat plantago. Condylomata quinquefoliũ.Sedem conuersam cyclamini radix ex aceto:Anagallis cerulea procidentia sedis retro agit:è diuerso rubens proritat. Cotyledon condylomata, & hæmorrhoidas mire curat. Testium tumores acori radix decocta in uino,tritaq; & illita. Intertrigines negat fieri Cato,absinthium Ponticum secum habentibus.

De pulegio & argemone. Cap. IX

ALij adijciunt & pulegium:quod ieiunus qui legerit, si post se alliget, inguinis dolores prohibet,aut sedat cœptos.Inguinaria(quam quidā argemonen uocāt) passim in uepribus nascens,ut prosit inguinibus in manu tantũ habenda est. Panos sanat panaces cum melle,plantago cũ sale:quinquefoliũ:persolatæ radix,ut in strumis:item damasonium:uerbascũ cum sua radice tusum,uino aspersum,felioq; inuolutũ,& ita in cinere calfactum,ut imponatur calidum.Experti affirmauere,plurimũ referre si uirgo imponat nuda,ieiuna ieiuno,& manu supina tangens dicat, Negat Apollo pestē posse crescere, quā nuda uirgo restinguat:atq; ita retrorsa manu ter dicat,totiesq; despuāt ambo. Medetur & radix mandragoræ ex aqua:radicis scammoniæ decoctũ cum melle: sideritis cum adipe ueteri:uel chrysippea cum ficis pinguibus, & hæc ab inuentore habet nomen.

De nymphæa, & abstinentia & appetentia ueneris, & de satyrio erythrococco,& crategi,& sideriti. Cap. X

VEnerem in totum adimit,ut diximus,nymphæa heraclia,eadem semel pota, in XL. dies. Insomnia quoque ueneris à ieiuno pota,& in cibo sumpta. Illita quoque radix genitalibus,inhibet non solum uenerem,sed effluentiam genituræ: ob id corpus alere uocemq; dicitur.Appetentiam ueneris facit radix è xiphio superior,data potu in uino, Itē quā crethmon agrion appellāt,& orminos agrios,cũ polēta cōtritus. Sed inter pauca

mirabilis

mirabilis eſt orchis herba ſiue ſerapias,folijs porri,caule palmeo,flore purpureo,gemina radice,teſticulis ſimili,ita ut maior,ſiue (ut aliqui dicunt) durior,ex aqua pota excitet libidinem:minor ſiue mollior,è lacte caprino inhibeat.Quidam folio ſcillæ eſſe dicũt leuiori ac minori,caule ſpinoſo. Eiuſq; radices ſanant oris ulcera,thoracis pituitas,aluum ſiſtunt è uino potæ. Concitatricem uim habet ſatyrion.Duo eius genera: una longioribus folijs quàm oleæ, caule quatuor digitorum flore pupureo,radice gemina ad formam hominis teſtium, alternis annis intumeſcente ac reſidente. Altera ſatyrion orchys cognominatur, & fœmina eſſe creditur. Diſtinguitur internodijs & ramoſiore frutice, radice faſcinis utili. Naſcitur ferè iuxta mare. Hæc tumores, & uitia partiũ earum erumpentia,cũ polenta illita ſedat, uel per ſe trita. Superioris radix in lacte ouis colonicæ data,neruos intendit: eadem ex aqua remittit. Græci ſatyrion, folijs lilij rubri minoribus, & tribus non amplius è terra exeũtibus tradunt,caule leui,cubitali,nudo,radice gemina,cuius inferior pars & maior mares gignat, ſuperior ac minor fœminas: Et aliud genus ſatyrij (erythraicon appellant) ſemine uiticis maiore, leui: duræ radicis cortice rubro intus albũ includi,ſapore ſubdulce:ferè in montoſis inueniri. Venerem,etiam ſi omnino manu teneatur radix, ſtimulari,adeo ſi bibatur in uino auſtero.Arietibus quoq; & hircis ſegnioribus in potu dari.Et à Sarmatis equis, ob aſsiduum laborem pigrioribus in coitu, quod uitium proſedamum uocant. Vim eius reſtinguit aqua mulſa, aut lactuca ſumpta. In totũ quidem Græci,cum concitationem hanc uolunt ſignificare,ſatyrion appellant,ſic & crategin cognominantes & thelygonon,quarum ſemen teſtium ſimile eſt.Tithymali quoq; ramorum medullam habentes, ad Venerem proniores fieri dicuntur. Prodigioſa ſunt quæ circa hoc tradidit Theophraſtus, autor alioqui grauis,ſeptuageno coitu durare libidinem contactu herbæ cuiuſdam, cuius nomen ſpeciemq; non poſuit. Sideritis adalligata uarices minuit, & ſine dolore præſtat. Podagræ morbus rarior ſolebat eſſe, non modo patrum auorumq; memoria,uerum etiam noſtra,peregrinus & ipſe.Nam ſi Italiæ fuiſſet antiquitus,Latinũ nomen inueniſſet. Inſanabilis non eſt credendus: quippe quoniam & ſponte deſinit & in pluribus cura.Medentur panacis radices cum uua paſſa,ſuccus hyoſcyami cum farina uel ſemen:ſcordion ex aceto,iberis uti dictum eſt. Verbenaca cum axungia trita,cyclamini radix,cuius decoctum & pernionibus prodeſt. Podagras refrigerat radix è xiphio,ſemen è pſyllio, cicuta cum lithargyrio aut axungia,aizoum in primo impetu podagræ rubentis,hoc eſt,calidæ. Vtrilibet uero cõuenit erigeron cum axungia,plantaginis folia trita addito ſale modico,argemonia tuſa ex melle. Medetur & uerbenaca illita,aut ſi pedes macerentur in eius decocto.Et lappago,ſimilis anagallidi,niſi eſſet ramoſior ac pluribus folijs aſpera,rugoſa, aſperioris ſucci,grauis odoris:quæ talis eſt,mollugo uocatur:ſimilis, ſed aſperioribus folijs,aſperugo.Superioris ſuccus expreſſus pondere XI.denariorum in uini cyathis duobus quotidie ſumitur. Præcipue uero liberat eo malo phycos thalaſsion: id eſt,fucus marinus,lactucæ ſimilis,qui conchylijs ſubſternitur:nõ podagræ modo, ſed omnibus articulorum morbis impoſitus, prius quàm exareſiat. Tria autem genera eius, Latum & alterum longius, quadamtenus rubens:tertiũ criſpis folijs,quo in Creta ueſtes tinguntur,omnia eiuſdem uſus. Nicander ea & aduerſus ſerpentes in uino dedit. Salutare eſt & ſemen eius herbæ, quam pſyllion appellauimus, madefactum aqua,admixtis in heminam ſeminis,reſinæ colophoniæ cochlearibus duobus,thuris uno.Laudantur & mandragoræ folia cum polenta tuſa.

Medicinæ generales de pedibus,talis, articulis,neruis,& remedia contra morbos qui totum corpus occupãt,& de merthryda,& uigilijs,& paralyſi,& de febribus frigidis, & febre iumentorũ,& phreneticis,& chamæacta,& aizoo,& igne ſacro. Ca. XI

TAlis uero tumentibus, limus aquaticus cum oleo ſubactus, mire prodeſt. Articulis ſuccus è centaurio minore, Idem neruis utiliſsimus, Item centauris. Vettonica neruis diſcurrentibus per ſcapulas, humeris, ſpinæ, lumbis pota, ut in iocinere. Articulis

quinqueſo

quinquefolium impositũ.Mandragoræ folia cum polẽta, uel radix recens tuſa cum cucumere ſylueſtri,uel decocta in aqua .Cubitorũ ac pedum rimis polypodij radix. Articulis ſuccus hyoſcyami cũ axungia.Amomi ſuccus cũ decocto:Itẽ centũculus decocta,uel muſcus recens ex aqua obligatur donec inareſcat, Itẽ lappæ boariæ radix è uino pota.Cyclaminos decocta in aqua perniunculos curat,omniaq; alia frigoris uitia. Perniunculos curat & cotyledon cũ axungia,Folia ex batrachio, Epithymi ſuccus. Clauos pedũ extrahit ladanũ cum caſtoreo:uerbenaca ex uino . Nunc peractis malis quæ mẽbratim ſentiuntur, dicemus de his quæ totis corporibus graſſantur.Remedia autem hæc cõmunia inuenio. Ante omnes potam dodecatheũ,de qua diximus. Deinde panacis omnium generũ radices,peculiariter longinquis morbis,& ſemen interaneorũ uitijs. Ad omnes uero corporis dolores ſuccũ è ſcordio,Item uettonicæ,quę pota colorem plumbeum corporis priuatim emẽdat,gratioremq; reducit. Geranion aliqui myrrhin, alij merthryda appellãt .Similis eſt cicutę,folijs minutioribus,& caule breuiori,rotundo,ſaporis & odoris iucundi.Noſtri ſic eam tradunt.Græci folijs candidioribus paulò q̃ maluæ, caulibus tenuibus,piloſis,ramoſam ex interuallis binum palmorũ , & in his folijs , inter quæ in cacuminibus capitula ſint gruũ.Alterũ genus folijs anemones,diuiſuris longioribus, radice mali modo rotũda, dulci , reficientibus ſe ab imbecillitate utiliſſima,& ferè talis uera eſt. Bibitur contra phthiſin drachma in uini cyathis tribus bis die.Item contra inflationes, & cruda idem præſtat. Succus radicis auribus medetur. Opiſthotonicis ſemen drachmis quatuor cum pipere & myrrha potũ.Phthiſin ſanat,& plantaginis ſuccus ſi bibat,& ipſa decocta.In cibo cũ ſale & oleo,à ſomno matutino refrigerat.Eadẽ datur his,quos atrophos uocãt,interpoſitis diebus. Vettonica phthiſicis ecligmate cum melle fabæ magnitudine:Agaricũ potum duobus obolis in paſſo,uel daucon cũ centaureo maiore in uino.Phagedænis,quod nomen ſine modo exedentium eſt,& aliâs ulcerũ,tithymali medentur cum ſeſamis ſumpti. Inter mala uniuerſi corporis uigilię ſunt pleriſq;.Harũ remedio mõſtratur panaces,clymenos, ariſtolochia,& odore,& perũcto capite.Aizoũ ſiue ſedum,ſi inuolutũ pãno nigro,ignorantis puluino ſubijciatur: & œnothera ſiue onuris hilaritatẽ afferens in uino , amygdaliceo folio,flore roſaceo,fruticoſa,longa radice,& cum ſiccata eſt uinũ olente.Hæc in potu data feras quoq; mitigat. Cruditates quę nauſeã faciũt,digerit uettonica.Eadẽ pota à cœna concoctionẽ facit,in oxymelitis cyathis tribus drachmæ põdere,& crapulam diſcutit. Item agaricũ poſt cibos in aqua calida potũ. Paralyſin uettonica ſanare dicitur.Itẽ iberis ut dictum eſt.Eadem & torpẽtibus membris prodeſt.Item argemonia,omnia quæ periclitentur ſecari diſcutiendo. Comitiales ſanant panacis,quam heracliam diximus,radices potæ cum coagulo uituli marini, ita ut ſint panacis tres partes : plantago pota : uettonica in oxymelite drachma, uel agaricum obolis tribus : folia quinquefolij ex aqua . Sanat & archezoſtis , ſed cum aminæo pota . Sanat & baccaris radix arida in puluerem contrita, cyathis tribus cum coriandro in aqua calida.Et cẽtunculus trita in aceto, aut melle, aut in aqua calida:uerbenaca ex uino pota,hyſſopi baccæ ternæ contritæ, & in aqua potæ diebus ſedecim : peucedanũ cum coagulo uituli marini æquis portionibus potum quinq; folij cõtrita folia ex uino pota diebus x x x i.uettonicæ farina pondere xiij.cum aceti ſcillitici cyatho , mellis attici uncia : ſcammonium obolis duobus cum caſtorei drachmis quatuor . Febres frigidas leuiores facit agaricum, potum in calida aqua : tertianas ſideritis cum oleo , Item ladanum , quod in ſegetibus naſcitur,contuſum , Plantago ex aqua mulſa , duabus horis ante acceſſionem pota binis drachmis : uel ſuccus radicis madefactæ uel tuſæ : uel ipſa radix trita in aqua ferro calefacta . Quidam ternas radices in tribus cyathis aquæ dedere . Iidem in quartanis quaternas fecerunt . Bugloſſo inareſcente , ſi quis medullam è caule eximat,dicatq; ad quem liberandum febre id faciat, & alliget ei ſeptem folia ante acceſſionem,aiunt à febre liberari.Itemq; uettonicæ drachmam,in aquæ mulſæ cyathis tribus,uel agaricum,maxime in his febribus, quæ cum horrore ueniunt.

Quin

Quinquefolij folia quidam terna tertianis dedere, quaterna quartanis, plura cæteris, alij omnibus obolis tribus cum pipere ex aqua mulsa. Verbenaca quidem & iumentorum febribus in uino medetur: sed in tertianis à tertio geniculo incisa, quartanis à quarto. Bibitur & semen hyperici utriusq; in quartanis, & horroribus uettonicæ farina, quæ omnes horrores coercet: Itē panaces, adeo excalfactoria natura, ut per niuem ituris bibere id, ac perungi eo pręcipiant. Et aristolochia perfrictionibus resistit. Phreneticos somnus sanat, qui contingit peucedano ex aceto capiti infuso, anagallidum succo. E diuerso lethargicos excitari labor est, hoc præstante (ut perhibent) ex aceto naribus tactis peucedani succo. Contra insanias uettonica bibitur. Carbunculos rumpit panaces. Sanat uettonicæ farina ex aqua, aut brassica cū thure, frequenti potu calidæ: uel è carbone in conspectu extincto fauilla, digito sublata & illita, uel plantago tusa. Tithymalus characites hydropicos sanat Panaces; plantago in cibo, cum prius panē siccum ederint sine potu: uettonica drachmis duabus in duobus cyathis uini aut mulsi: uel agaricum, uel semen lonchitidis, duabus singulis ex aqua potū: psylliū ex uino: anagallidum succus: cotyledonis radix è mulso: ebuli recentis radix, excussa tantum, nec colluta, quantum duo digiti comprehendant, ex uini ueteris calidi hemina: trifolij radix drachmis duabus in uino: tithymalum, platyphyllon cognomine, semen hyperici, quod coris appellatur: acte, quam quidā esse ebulum putāt, radice contrita in uini cyathis tribus; si febris absit, uel semine ex uino nigro: Item uerbenaca, fasciculo manus plenæ decocta in aqua ad dimidias. Præcipue tamen chamæactæ succus aptissimus creditur. Eruptiones pituitæ emendant, plantago, cyclamini radix cum melle: ebuli folia contrita, & è uetere uino imposita etiam boam sanant, id est, rubētes papulas. Pruriginem succus strychni illitus. Igni sacro medetur aizoum: folia trita cicutæ: mandragoræ radix. Siccatur in aere ut cucumis, primoq; super mustū suspenditur, mox in fumo, dein tundit in uino aut aceto. Prodest & uino myrteo fouere: mentæ sextās, uiui sulphuris uncia, ex aceto simul trita: fuligo ex aceto. Ignis sacri plura sunt genera, inter quæ medium hominem ambiens, qui zoster appellatur, & enecat si cinxerit. Medetur plantago cum creta cimolia, & peristereos per se: radix persolatæ. Alijs quæ serpūt, cotyledonis radix cum mulso: aizoum: succus linozostis ex aceto.

Ad luxata membra, & contra morbum regiū, & contra furunculos, & fistulas, & inflationes, & ambustionem, & contra alios morbos, ad neruos, ad sanguinem. Cap. XII

RAdix polypodij illita, luxatis medetur. Doloremq; & tumores tollūt semen psyllij, folia plantaginis tusa, sale modico addito: uerbasci semen ex uino decoctum & contritū: cicuta cum axungia. Folia ephemeri tuberibus atq; tumoribus illinūtur, quæ etiam dum discuti possunt. Morbum regium in oculis præcipue mirari est, tenuitatē illam densitatemq; tunicularū felle subeunte. Hippocrates à septimo die in febre, mortiferū signū esse docuit. Nos scimus uixisse aliquos etiam ab hac desperatione. Fit uero & citra febres, impugnaturq; centaurio maiore (ut diximus) poto, uettonica, agarici obolis tribus ex uini ueteris cyatho: Item uerbenacæ folio, obolis tribus ex uini calidi hemina quatriduo. Sed celerrime quinquefolij succus medetur tribus cyathis potus cum sale & melle. Cyclamini radix drachmis tribus bibitur in loco calido, & à perfrictionibus tuto; sudores enim felleos mouet: Folia tussilaginis ex aqua: Semen linozostis utriusq; inspersum potioni, uel cum absinthio, aut cicere decoctū: hyssopi baccæ cū aqua potæ: Lichen herba si cum sumitur cætero olere abstineatur: Polytrix in uino data, struthion in mulso. Passim & in quacunq; parte ac maximo incommodo nascuntur, qui furunculi uocantur, mortiferum aliquando malum cōfectis corporibus. Remedio sunt pycnocomi folia trita cū polenta, si nondum caput fecerint. Discutiunt & folia ephedri illita. Fistulæ quoque in omni parte serpunt, medicorum uitio male sectis corporibus. Auxilio est centaurium minus collyrijs cum melle decocto additis: plantaginis succus infusus: quinquefoliū cum sale & melle: la-

danũ cum caſtoreo: cotyledon cum medulla ceruina calefacta, impoſita: uerbaſci radicis medulla collyrij tenuitate in fiſtulam additur: uel ariſtolochię radix, uel ſuccus tithymali. Collectiones inflammationesq; ſanant argemoniæ folia illita. Duritias & collectiones omnes uerbenaca, uel quinquefolium, decoctum in aceto: uerbaſci folia uel radix: hyſſopum è uino impoſitum: acori radix, decocto eius herbæ fouẽtibus: aizoum. Item quæ cõtuſa ſint, duritiasq; & ſinus corporis. Tela omnia infixa corpori extrahunt folia tuſsilaginis, daucum, ſemen leontopodij tritum in aqua cum polenta. Suppurationibus imponuntur pycnocomi folia trita cum polenta, uel ſemen: Item orchis. Vitia quæ ſint in oſsibus, ſatyrij radice impoſita, efficaciſsime ſanari dicuntur. Nomę & collectiones omnes, fuco maris priuſquam inareſcat, & alceæ radix collectiones diſcutit. Ambuſta ſanãtur plantagine, arcio ita ut cicatrix fallat. Folia eius in aqua decocta & contrita illinuntur: Radices cyclamini cum aizoo: Herba ipſa hyperici, quod corion appellauimus. Neruis & articulis conuenit plantago trita cum ſale. Argemonia tuſa ex melle. Peucedani ſucco perungũtur ſpaſtici, tetanici. Neruorum duritiæ ægylopis ſucco. Doloribus erigeron ex aceto illinitur. Epithymo ſpaſticis & opiſthotonicis perungi, ſemine hyperici, quod coris uocat, idemq; bibere prodeſt. Phrynion dicitur etiam abſciſſos ſanare neruos, ſi cõfeſtim imponatur trita uel manſa. Spaſticis, tremulis, opiſthotonicis alceæ radix bibitur ex aqua mulſa. Sic & rigores excalfacit. Sanguinis profluuiũ ſiſtit herbæ pæoniæ ſemen rubrum. Eadem & in radice uis. Cyclaminos uero, ſi ore ſanguis reijciatur, ſiue è naribus, ſiue aluo fluat, ſiue fœminarũ utero: Item lyſimachia pota uel illita, uel naribus indita: Item plantaginis ſemen: Quinquefolium potum & illitum. Cicutæ ſemen in nares, ſi inde fluat, tritum ex aqua inditum: Aizoum, Aſtragali radix: ſiſtit & iſchæmon, & achillea.

De herba equiſeto, nymphæa, peucedano, ſiderite, alijsq; pluribus ad ſanguinẽ ſiſtendum utilibus, & ſtephanomeli, & eriſithale, & contra uermes. Cap. XIII

EQuiſetum hippuris à Gręcis dicta, & pratis uituperata nobis: eſt autem pilus terræ, equinæ ſetæ ſimilis: lienem curſorum extinguit decocta fictili nouo ad tertias, quantum uas capiat, & per triduum heminis pota. Vnctis eſculentis ante diem unum interdicitur. Græcorum uaria circa hanc opinio. Alij pini folijs ſimilem, nigricantem, eodem nomine appellant, uim eius admirabilem tradentes, quod etiam ſanguinis profluuia uel tacto ea tantũ homine ſiſtat. Alij hippurin, alij ephedron, alij anabaſin uocant. Traduntq; iuxta arbores naſci, & ſcandentem eas dependere comis iunceis multis nigris, ut eſt equorum cauda, geniculatis ramulis folia habere pauca, tenuia, exigua. Semen rotundum, ſimile coriandro, radice lignoſa, naſci in arbuſtis maxime. Vis eius ſpiſſare corpora. Succus ſanguinẽ è naribus fluentem incluſus ſiſtit: Item aluum. Medetur dyſentericis in uino dulci potus cyathis tribus. Vrinam ciet: Tuſsim, orthopnœam ſanat: Item rupta, & quæ ſerpunt. Inteſtinis & ueſicæ folia bibũtur. Enterocelen cohibet. Faciunt & aliam hippurin, breuioribus & mollioribus comis candidioribusq;, perquam utilem iſchiadicis, & uulneribus ex aceto impoſitam, propter ſanguinem ſiſtendum. Et nymphæa trita plagis imponitur. Peucedanum cum ſemine cupreſsi bibitur, ſi ſanguis per os redditus eſt, fluxitq; ab infernis. Sideritis tantam uim habet, ut quamuis recenti gladiatoris uulneri illigata, ſanguinem claudat: quod facit & ferulæ cinis, uel carbo: Fungus uero etiam efficacius, qui ſecundum radicem eius naſcitur. Per nares autem fluenti, & cicutæ ſemen tritum ex aqua inditũq;, efficax habetur: Item ſtephanomelis ex aqua. Vettonicæ farina è lacte caprino pota, ſiſtit ex hubere fluentem: plantagoq; contuſa. Eiuſdem ſuccus uomentibus ſanguinem datur. Ad erraticum autem radix perſolatæ cum axungia uetere illita probatur: Ruptis conuulſiſq; ex alto deiectis centaurium maius, gentianæ radix trita uel decocta, uel ſuccus uettonicæ, & hoc amplius à uocis aut lateris contentionibus: panaces, ſcordion, ariſtolochia, pota: agaricũ, Item contuſis & euerſis potum duobus obolis in mulſi

cyathis tribus,aut ſi febris ſit,in aqua mulſa:uerbaſcum cuius flos ſimilis auro eſt,acorradix,aizoum omne,ſed è maiori ſuccus efficaciſſime:Item ſymphyti uel radicis decoctum:. daucũ crudum.Eriſithales eſt flore luteo,folijs acanthi: bibitur è uino:Item chamærops: Et in ſorbitiõe irio,uel plantago omnibus modis.Item phthiriaſi,qua Sylla dictator conſumptus eſt: naſcunturq; in ſanguine ipſo hominis animalia exeſura corpus. Reſiſtitur uuæ taminiæ ſucco,aut ueratri,cum oleo perunctis corporibus.Taminia quidem in aceto decocta,etiam ueſtes eo tædio liberat.

Ad ulcera & plagas,& ad uerrucas tollendas,& de polycnemo. - Cap. XIIII

VLcera multorum ſunt generum, ac multis modis curãtur. Panacis omniũ generum radix,ex uino calido illinitur manantibus.Siccat priuatim quam chironiã diximus. Cum melle trita tubera aperit:ulceribusq;, quæ ſerpunt,deploratis auxilio eſt cũ æris flore,uino temperata, omnibus modis, uel flore,uel ſemine,uel radice. Eadem cum polenta uetuſtis uulneribus prodeſt. Heraclion quoq; ſiderion, apollinaris,pſylliũ,tragacantha, ſcordotis cum melle purgat. Farina eius carnes excreſcentes per ſe inſparſa cõſumit.Polemonia ulcera,quæ cacoethe uocãt,ſanat: Centaurium maius inſparſum uel illitum: Item minoris coma decocta uel trita, uetera quoq; ulcera purgat & perſanat.Folliculi clymeni recentibus plagis imponuntur. Illinitur autem gentiana ulceribus quæ ſerpunt,radice tuſa,uel decocta in aqua ad mellis craſsitudinem,uel ſucco: uulneribus,ex ea factũ lycium. Lyſimachia recentibus plagis medetur.Plantago omnium generum ulceribus,peculiariter fœminarum,ſenum,& infantium. Igne mollita melior, & cum ceroto craſſa ulcerũ labra purgat, nomas ſiſtit: tritam ſuis folijs integere oportet:Suppurationes,collectiones, ſinus ulcerũ chelidonia quoq; ſiccãtur, uulnera adeo ut etiam pro ſpodio utãtur.Eadem iam deſperatis cum axungia imponitur. Dictamum pota ſagittas pellit,& alia tela extrahit illita. Bibitur ex aquæ cyatho foliorum obolo.Proxime pſeudodictamũ.Vtraq; etiã ſuppurationes diſcutit. Ariſtolochia quoq; putria ulcera exeſt:ſordida expurgat cũ melle,uermesq; extrahit:item clauos in ulceribus natos: & infixa corpori omnia,præcipue ſagittas,& oſſa fracta,cum reſina.Caua uero ulcera explet per ſe.Et cum iride,recentia uulnera ex aceto. Vetera ulcera uerbenaca, quinquefoliũ cũ ſale & melle.Radices perſolatæ, uulneribus ferro illatis recentibus imponuntur:folia ueteribus. Cum axungia utrunq;,& ſuo folio operitur.Damaſonium ut in ſtruma:Folia uerbaſci ex aceto aut uino.Periſtereos ad omnia genera, uel calloſorum putreſcentium'que ulcerum facit. Manantia nymphææ heracliæ radix ſanat. Item cyclamini radix uel per ſe,uel ex aceto,uel cũ melle.Eadem & contra ſteatomata efficax, ſicut ad ulcera manantia hyſſopũ:Item peucedanum, cui ad recentia uulnera uis tanta eſt,ut ſaniem oſsibus extrahat.Præſtant hoc & anagallides, cohibentq; quas uocãt nomas,& rheumatiſmos. Vtiles & recẽtibus plagis,ſed præcipue ſenum corpori.Cum ceroto apoſtemata & ulcera tetra,folia mandragoræ recentia, radix uulnera cum melle aut oleo:cicuta cum ſiligine mixta mero: Aizoũ herpetas quoque & nomas,ac putreſcentia:ſicut erigeron uerminoſa:Recentia autem uulnera aſtragali radix, & uetera quoque ulcera purgat hypociſthis utraq;. Leontopodij ſemen tritũ in aqua,& cum polenta illitum,ſpicula ſagittarum extrahit:Item pycnocomi ſemen.Tithymalus characias ſucco gangrenas,phagedænas,putria,uel decocto ramorum cum polenta & oleo:orchis radices, hoc amplius & cacoethe ex aceto cũ melle ſiccæ & recentes:per ſe œnothera efferentia ſeſe ulcera ſanat. Scythica uulnera curant. Ad carcinomata, argemonia ex melle efficaciſsima eſt. Vulneribus præſanatis aſphodeli radix decocta, ut diximus, trita cum polenta & illita, quibuſcunque uero apollinaris. Aſtragali radix in puluerem trita, humidis ulceribus prodeſt: Item callitrix decocta in aqua. Priuatim uero ijs quæ calceamento facta ſint uerbenaca,necnon & lyſimachia contrita,ac nymphæa arida infriata. Polytrix inueteratis ijſdem utilior. Polycnemon cunilæ bubulæ ſimilis eſt,ſemine pulegij,ſurculoſa,multis geniculis,corymbo odorato,acri & dulci odore, quæ

ferro

ferro factis uulneribus cōmanducata imponitur, quinto die soluitur. Symphyton ad cicatricē celerrime perducit: Item sideritis. Hæc imponitur ex melle. Verbasci semine ac folijs ex uino decoctis ac tritis, omnia corpori infixa extrahuntur: Item mandragoræ folijs cum polenta: Cyclamini radicibus cum melle. Trissaginis folia in oleo cōtrita, ijs maxime adhibentur ulceribus, quę serpunt: Et alga in melle trita. Vettonica ad carcinomata, & melanias ueteres addito sale. Verrucas tollit argemonia ex aceto, uel batrachij radix, quæ & ungues scabros aufert. Linozostidis utriusq; folia uel succus illitus. Tithymali omnes, genera uerrucarum omnium: item omnia pterygia, uarosq; tollunt. Cicatrices cū elegantia ad colorem reducit ladanum.

De pluribus experimētis ad mulierū menses & uuluæ morbos, & partus eijciendos & continendos, & cutis in facie uitia, & capillum tingendum & tollendum, & quadrupedum scabiem. Cap. XV

ARtemisiam & elelisphacum alligatas qui habeat uiator, negatur lassitudinem sentire. Muliebribus morbis medet̃ maxime in uniuersum pæoniæ herbæ semen nigrū ex aqua mulsa. Eadē & in radice uis menses ciet. Panacis semen cum absinthio menses & sudores. Scordotis potu & illitu. Vettonica drachma in uini cyathis tribus bibitur cōtra omnia uuluarum uitia aut quæ à partu fiūt. Menses nimios sistit achillea imposita, & decoctum eius insidentibus. Mām̄is imponitur hyoscyami semen ex uino: locis radix è cataplasmate. Et mām̄is etiā chelidonia. Secundas morantes, uel partus emortuos, radices panacis appositæ extrahunt. Ipsum panaces in uino potum uuluas purgat, appositumq; cum melle. Polemonia pota ex uino, secundas pellit: nidore purgat uuluas. Centaurij minoris succus potu, fotuq; menses ciet. Item maioris radix, in uuluæ doloribus ijsdem modis prodest. Derasa uero & apposita, extrahit partus emortuos. Plantago imponitur in lana in dolore uuluæ: in strangulatu bibitur. Sed præcipua dictamo uis est. Menses ciet, partus emortuos uel transuersos eijcit: Bibitur ex aqua foliorū obolo, adeo ad hæc efficax, ut ne in cubiculum quidem prægnantium inferatur. Nec potu tantum, sed & illitu & suffitu ualet. Proxime pseudodictamum. Sed menses ciet cum mero decoctū pondere denarij. Plurimis tamen modis aristolochia prodest, nam & menses & secundas ciet: & emortuos partus extrahit, myrrha & pipere additis, pota uel subdita. Vuluas quoq; procidentes inhibet fotu uel suffitu, uel subiectu, maxime tenuis. Strangulatum ab his, mensiumq; difficultatem agaricum tribus obolis in uini ueteris cyatho potum, emendat: Peristereos apposita in adipe suillo recenti: Antirrhinon cum rosaceo & melle. Item apposita nymphææ thessalæ radix, dolori medetur. In uino pota nigro profluuia inhibet. E diuerso ciet cyclamini radix pota & apposita. Et uesicæ insidentium decocto medetur. Secundas pota cissanthemos pellit, uuluam sanat. Et xiphij radix superior mēses ciet, drachma ex aceto pota. Peucedanum strangulatus uuluæ nidore ustum recreat. Menses aluosq; præcipue psyllium, drachma in cyathis tribus aquæ mulsæ ciet, semen mandragoræ potum uuluā purgat. Menses ciet succus appositus, & emortuos partus. Nimia rursus profluuia sistit semen cum uino & sulphure. Alui profluuia sistit & contrahit batrachion potu uel cibo, ardens aliâs (ut diximus) cruda. Sed cocta commendatur sale & oleo, & cumino. Daucum & menses & secundas potu facillime pellit. Ladanum suffitu corrigit uuluas: dolori earum exulceratisq; imponitur. Emortua scammonium pellit, potum uel appositum. Menses ciet hypericū utrunq;, appositum. Ante alia uero (ut Hippocrati uidetur) crethmos è uino semine uel radice: cortice trahit & secundas, succurrit & strangulationibus ex aqua pota: Item radix è geranio, peculiariter secundis inflammationibusq; uuluarum conueniens. Purgat hippuris pota & apposita uuluas. Polygonus pota menses ciet & altheæ radix. Folia plantaginis pellunt, item agaricū ex aqua mulsa. Artemisia uuluæ medetur trita, ex oleo irino aut fico, aut cum myrrha apposita. Eiusdem radix pota in tantum purgat, ut partus enectos extrahat. Menses & secundas ciet ramorū decoctū insi

dentibus: Item folia pota drachma. Ad eadem omnia prosunt uel imposita uentri imo cum farina hordeacea. Acoron quoq; utile est interioribus fœminarum morbis, & coniza utraq;, & crethmos. Et anthyllides duæ uuluis utilissimæ, torminibusq;, & secundarū moræ, in uino potę. Callitrix fotu locis medetur, albugines in capite tollit, capillos inficit oleo trita. Geranion in uino albo potum, hypocisthis in rubro, profluuiū sistunt. Hyssopum suffocationes laxat. Radix uerbenacæ pota ex aqua, ad omnia in partu aut ex partu mala, præstantissima est. Peucedano quidam miscent in uino nigro semen cupresi contritū. Nam semen psyllij deferuefactum in aqua, cum intepuit, epiphoras omnes uteri lenit. Symphyton tritū in uino nigro euocat menses. Partus accelerat scordotis pota, drachma succi in aqua mulsa cyathis quatuor, dictami folia præclare dant ex aqua. Constat, unius oboli pondere, uel si mortui sint in utero infantes, protinus reddi sine uexatiōe puerperæ. Similiter prodest pseudodictamum, sed tardius: cyclaminos adalligata: cissanthemos pota: Vettonicæ farina ex aqua mulsa. Arsenogonon & thelygonon herbæ sunt, habentes uuas floribus oleæ similes, pallidiores tamen, semen album papaueris modo. Thelygoni potu fœminam concipi narrant. Arsenogonon ab ea semine oleæ, nec alio distat. Huius potu mares generari perhibentur, si credimus. Alij utranq; ocimo similem tradunt. Arsenogoni autem semen geminum esse testibus simile. Mammarū uitijs aizoum, quod digitellum appellauimus, unice medetur. Erigeron ex passo mammas uberiores facit: Sonchum in farre coctū. Quæ uero mastos uocatur, indita, pilos mammarum è partu nascentium aufert, & tineas in facie, aliaq; cutis uitia emendat. Gentiana, nymphæa heraclia illita, cyclamini radix, maculas omnes. Cacaliæ grana mixta ceræ liquidæ, extendunt cutem in facie, erugantq;: Vitia omnia acori radix emendat. Capillum lysimachia flauum facit: denigrat hypericon, quod & corion uocatur: Item ophrys herba denticulato oleri similis, folijs duobus. Nigritiam dat & polemonia, in oleo decocta. Psilothrū nos quidem in mulieribus medicamentis tractamus, uerū iam & uiris est in usu. Efficacissimū autem habetur archezostis. Item tithymali succo, uel in sole cū oleo illito crebro, uel euulsis pilis. Quadrupedum scabiem sanat hyssopum ex oleo, suum anginas peculiariter sideritis. Verum & reliqua genera herbarum reddamus.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXVII

PROOEMIVM.

Reliqua herbarum genera. Ca. I

CRescit ꝑfecto apud me certe, tractatu ipso admiratio antiquitatis: quantoq; maior copia herbarū dicēda restat, tāto magis adorare priscorum in inueniendo curam, in tradendo benignitatem subit. Nec dubie superata hoc modo posset uideri etiam rerum naturæ ipsius munificētia, si humani operis esset inuentio. Nūc uero deorum fuisse eam apparet, aut certe diuinam etiā cum homo inueniret: eandemq; omniū parentē & genuisse hęc & ostendisse, nullo uitæ miraculo maiore, si uerum fateri uolumus. Scythicam herbam à Mæotidis paludibus, & euphorbiam è monte Atlante, ultraq; Herculis columnas, & ipso rerū naturæ defectu, parte alia britannicā ex oceani insulis extra terras positis: itemq; æthiopidē ab exusto sideribus axe, alias prætereà aliunde ultro citróque humanæ saluti in toto orbe portari, immensa Romanæ pacis maiestate, non homines modo diuersis inter se terris gentibusq;, uerum etiam montes, & excedentia in nubes iuga, partusq; eorum & herbas quoq; inuicem ostentante. Æternū quæso deorum sit munus istud. Adeo Romanos, uelut alteram lucem, dedisse rebus humanis uidentur.

De aconito,& panthera,quæ extinguitur aconito. Cap. II

SEd antiquorum curam diligentiamq; quis poſſit ſatis uenerari, cum conſtet omnium uenenorum ocyſsimum eſſe aconitū:& tactis quoq; genitalibus fœminini ſexus animalium,eodem die inferre mortem?Hoc fuit uenenū,quo interēptas dormientes à Calfurnio Beſtia uxores M. Cæcilius accuſator obiecit.Hinc illa atrox peroratio eius,in digito eas mortuas. Fabulæ narrauere è ſpumis Cerberi canis, extrahēte ab inferis Hercule: ideoq; apud Heracleā Ponticā, ubi monſtratur eius ad inferos aditus,gigni. Hoc quoq; tamen in uſus humanæ ſalutis uertêre, ſcorpionum ictibus aduerſari experiendo datum in uino calido. Ea eſt natura ut hominem occidat, niſi inuenerit quod in homine perimat.Cum eo ſolo colluctatur,uelut pari intus inuento. Sola hæc pugna eſt,cū uenenum in uiſceribus reperit: Mirumq;, exitialia per ſe ambo cum ſint,duo uenena in homine cōmoriuntur,ut homo ſuperſit. Imò uero etiam ferarum remedia antiqui prodiderunt,demonſtrando quomodo uenenata quoque ipſa ſanarentur. Torpeſcunt ſcorpiones aconiti tactu,ſtupentq; pallentes,& uinci ſe confitentur. Auxiliatur eis elleborum album,tactu reſoluente: ceditq; aconitū duobus malis,ſuo & omnium. Quod ſi quis illa forte ab homine excogitari potuiſſe credit, ingrate deorum munera intelligit. Tangunt carnes aconito, necantq; guſtatu earum pantheras, niſi hoc fieret, repleturas illos ſitus. Ob id quidam pardalianches appellauere. At illas ſtatim liberari morte,excrementorum hominis guſtu, demonſtratum. Quod certe caſu repertum quis dubitet? & quoties fiat etiam nunc ut nouum naſci,quoniam feris ratio & uſus inter ſe tradi non poſſit.

Quod omnium creaturarum conditor ſit deus. Cap. III

HIc ergo caſus,hic eſt ille, qui plurima in uita inuenit deus. Hoc habet nomē per quē intelligitur eadem & parens rerum omnium & magiſtra natura, utraq; coniectura pari, ſiue iſta quotidie feras inuenire, ſiue ſemper ſcire iudicemus. Pudendumq; rurſus, omnia animalia quæ ſint ſalutaria ipſis noſſe,præter hominem. Sed maiores, oculorum quoque medicamentis aconitum miſceri,ſaluberrime promulgauere,aperta profeſsione, malum quidem nullum eſſe ſine aliquo bono. Fas ergo nobis erit, qui nulla diximus uenena,monſtrare quale ſit aconitum, uel deprehendendi gratia.Folia habet cyclamini aut cucumeris, non plura quatuor, ab radice leniter hirſuta. Radicem modicam cammaro ſimilem marino. Quare quidam cammaron appellauere, alij thelyphonon, ex qua diximus cauſa.Radix incuruatur paulum ſcorpionum modo,quare & ſcorpion aliqui appellauere. Nec defuere qui myoctonon appellare mallent, quoniam procul & è longinquo odore mures necat. Naſcitur in nudis cautibus, quas aconas nominant. Et ideo aconitum aliqui dixere,nullo iuxta,ne puluere quidem,nutriente. Hanc aliqui rationem nominis attulere. Alij, quoniam uis eadem in morte eſſet, quæ cotibus ad ferri aciem deterendam, ſtatimq; admota uelocitas ſentiretur.

De æthiopide,& agerato,& aloe,& alcea,& alypo,& alſina,& androſace,& androſæmo, & ambroſia, & anoni, & anagyro, & anonymo. Cap. IIII

AEthiopis folia habet pholomo ſimilia, magna & multa,& hirſuta ab radice. Caulē quadrangulum, ſcabrum, ſimilem arcio, multis concauum alis, ſemen eruo ſimile, candidum,geminum,radices numeroſas, longas,plenas,molles, glutinoſas guſtu. Siccæ nigreſcunt, duranturq; ut cornua uideri poſsint. Præter Æthiopiam naſcuntur,& in Ida monte Troadis, & in Meſſenia. Colligūtur autumno,ſiccantur in ſole aliquot diebus,ne ſitum ſentiāt.Medentur uuluis,potæ in uino albo,iſchiadicis,pleureticis,faucibus ſcabris, decoctæ potu dantur. Sed quæ ex Æthiopia uenit eximia eſt,atq; ilico prodeſt. Ageraton ferulacea eſt, duorū palmorum altitudine,origano ſimilis, flore bullis aureis. Huius uſtæ nidor urinam ciet, uuluamq; purgat, tanto magis inſidentibus.Cauſa nominis non hæc, ſed quoniam diutiſsime non marceſcit. Aloe ſcillæ ſimilitudinem habet, maior, &

pinguioribus folijs ex obliquo ſtriata. Caulis eius tener eſt, rubẽs medius, non diſſimilis antherico: radice una, ceu palo in terram demiſſa, graui odore, guſtu amara. Laudatiſſima ex India affertur, ſed naſcitur & in Aſia: nõ tamen ea utũtur, niſi ad uulnera recẽtibus folijs, mirifice enim cõglutinat, uel ſucco. Ob id in turbinibus cadorum eam ſerunt, ut aizoum maius. Quidam & caulem ante maturitatem ſeminis incidunt ſucci gratia, aliqui & folia. Inuenitur & per ſe lachryma adhærens. Ergo pauimentandũ ubi ſata ſit, cenſent, ut lachryma nõ abſorbeatur. Fuere, qui traderent in Iudæa ſuper Hieroſolymã mctallicã eius naturam, ſed nulla magis improba eſt, neq; alia nigrior eſt, aut humidior. Erit ergo optima pinguis ac nitida, ruffi coloris, friabilis, ac iocineris modo coacta, facile liqueſcens. Improbanda nigra & dura, harenoſa quoque quæ & guſtu intelligitur. Gummi adulteratur & acacia. Natura eius ſpiſſare, denſare, & leuiter calfacere. Vſus in multis, ſed principalis aluum ſoluere, cum penè ſola medicamentorum quæ id præſtant, cõfirmet etiam ſtomachum, adeo nõn infeſtet ulla ui contraria. Bibitur drachma. Ad ſtomachi uero diſſolutionem, in duobus cyathis aquæ tepidæ uel frigidæ, cochlearis menſura, bis ter ue in die ex interuallis, ut res exigit. Purgationis etiam cauſa plurimum tribus drachmis. Efficacior, ſi pota ea ſumatur cibus. Capillum fluentem continet cum uino auſtero, capite in ſole contra capillum perunctо. Dolorẽ capitis ſedat temporibus & fronti impoſita ex aceto & roſaceo, dilutiorq; infuſa. Oculorum uitia omnia ſanari ea conuenit, priuatim prurigines & ſcabiem genarum: Item inſignita ac liuida, illita cum melle, maxime Pontico. Tonſillas, gingiuas, & omnia oris ulcera. Sanguinis excreationes, ſi modicæ ſint, drachmæ pondere ex aqua: ſi minus, ex aceto pota. Vulnerum quoque ſanguinem, & undecunque fluentem ſiſtit per ſe, uel ex aceto. Aliâs etiam eſt uulneribus utiliſſima, ad cicatricem perducens. Eadem inſpergitur exulceratis genitalibus uirorũ, condylomatis, rimiſq; ſedis aliâs ex uino, aliâs ex paſſo, aliâs ſicca per ſe, ut exigit mitigãda curatio, aut coercenda. Hęmorrhoidum quoq; abundantiam leniter ſiſtit. Dyſenteriæ infunditur. Et ſi difficilius concoquantur cibi, bibitur à cœna modico interuallo. Et in regio morbo tribus obolis ex aqua. Deuorãtur pilulæ cum mellis decocto, aut reſina terebinthina, ad purgãda interiora. Digitorum pterygia tollit. Oculorum medicamẽtis lauatur, ut quod ſit harenoſiſſimũ ſubſidat. Aut torretur in teſta, pennaq; ſubinde uerſatur, ut poſſit æqualiter torreri. Alcea folia habet ſimilia uerbenacæ, quę & periſtereon cognominatur, caules tres aut quatuor, foliorum plenos, florem roſæ, radices albas, cum plurimũ ſex, cubitales, obliquas. Naſcitur in pingui ſolo, nec ſicco. Vſus radicis ex uino uel ex aqua dyſentericis, aluo citæ, & ruptis, conuulſis. Alypon cauliculus eſt molli capite, non diſſimilis betæ, acre guſtatu ac lentum, mordenſq; uehementer & accendens. Aluum ſoluit in aqua mulſa, addito ſale modico. Minima potio duarum drachmarum, media quatuor, maxima ſex, ea purgatione quibus datur è gallinaceo iure. Alſine, quam quidam myoſoton appellant, naſcitur in lucis, unde & alſine dicta eſt. Incipit à media hyeme, areſcit æſtate media: cum prorepit, muſculorum aures imitatur folijs. Sed aliam docebimus eſſe quæ iuſtius myoſotis uocetur. Hæc eadem erat quæ helxine, niſi minor minuſq; hirſuta eſſet. Naſcitur in hortis, & maxime in parietibus. Cum teritur, odorem cucumeris reddit. Vſus eius ad collectiones inflammationeſq;: & in eadem omnia quæ helxine, ſed infirmius. Epiphoris peculiariter imponitur: Item uerendis ulceribuſq;, cum farina hordeacea. Succus auribus eius infunditur. Androſaces herba eſt alba, amara, ſine folijs, folliculos in cirris habens, & in his ſemen: Naſcitur in maritimis Syriæ maxime. Datur hydropicis drachmis duabus tuſa aut decocta in aqua, uel aceto, uel uino. Vehemẽter enim urinas ciet. Datur & podagricis illiniturq;. Idem effectus eſt & ſemini. Androſæmon, ſiue (ut alij appellauere) aſcyron, nõ abſimile eſt hyperico, de qua diximus, cauliculis maioribus, dẽſioribuſq;, & magis rubẽtibus. Folia alba rutæ figura. Semen papaueris nigri. Comæ tritæ ſanguineo ſucco manant. Odor ei reſinoſus. Gignitur in uineis. Ferè medio autumno effoditur, ſuſpẽditurq;.

Vſus

Vsus ad purgandam aluum tusæ cum semine, potæq; matutino, uel à cœna duabus drachmis, in aqua mulsa, uel uino, uel aqua pura, totius potionis sextario. Trahit bilem: prodest ischiadicis maxime. Sed postera die, capparis radicē resinæ permixtam deuorare oportet drachmæ pondere, iterumq; quatridui interuallo eadem facere. A purgatione autem ipsa robustiores uinum bibere, infirmiores aquam. Imponitur & podagris & ambustis, & uulneribus, cohibens sanguinem. Ambrosia uagi nominis est, & circa alias herbas fluctuati: fruticem unum habet densum, ramosum, tenuem, trium ferè palmorū, tertia parte radice breuiorem, folijs rutæ. Circa imum caulem in ramulis semen est uuis dependentibus, odore uinoso: qua de causa botrys à quibusdam uocatur, ab alijs artemisia. Coronantur illa Cappadoces. Vsus eius ad ea quæ discuti opus sit. Anonin quidam ononida malunt uocare, ramosam, similem fœnogræco, nisi fruticosior hirsutiorq; esset, odore iucundo, post uer spinosa. Estur etiam muria condita. Recens uero margines ulcerum erodit. Radix decoquitur in posca dolori dentium. Eadem cum melle pota, calculos pellit. Comitialibus datur in oxymelite, decocta ad dimidias. Anagyros quam aliqui acopon uocant, fruticosa est, grauis odore, flore oleris: semen in corniculis non breuibus gignit, simile renibus, quod durescit per messes. Folia collectionibus imponuntur, difficulterq; parientibus adalligantur, ita ut à partu statim auferātur. Quod si emortuus hæreat, & secundæ mensesq; morentur, drachmæ pondere bibuntur in passo folia. Sic & suspiriosis dantur: & in uino uetere ad phalangiorum morsus. Radix discutiendis concoquendisq; adhibetur. Semen commanducatum uomitiones facit. Anonymos non inueniendo nomen inuenit. Affertur è Scythia, celebrata Hicesio, non paruæ autoritatis medico, item Aristogitoni, in uulneribus præclara, ex aqua tusa & imposita: pota uero, mãmis præcordijsq; percussis: Item sanguinem excreantibus. Putauerunt & bibendam uulneratis. Fabulosa arbitror quæ adijciuntur: recente ea si uratur, ferrum aut æs ferruminari.

De aparine, & arctio, & aspleno, & asclepiade, & astere uel bubonio, & ascyro uel ascyroide, & aphace, & de alcibio, & alectorolopho. Cap. V

APARINEN aliqui omphacocarpon, alij philanthropon uocant, ramosam, hirsutam, quinis senisúe in orbē circa ramos folijs per interualla: Semen rotundum, durum, concauum, subdulce. Nascitur in frumentario agro, aut hortis pratisúe, asperitate etiam uestium tenaci. Efficax contra serpentes, semine poto ex uino drachma: & contra phalangia. Sanguinis abundantiam ex uulneribus reprimunt folia imposita, succus auribus infunditur. Arction aliqui arcturum uocant: similis est uerbasco folijs, nisi quod hirsutiora sunt, caule longo, molli, semine cumini. Nascitur in petrosis, radice tenera, alba, dulciq;. Decoquitur in uino ad dentium dolorem, ita ut contineatur ore decoctum. Bibitur propter ischiada & stranguriam è uino, ambustis imponitur & pernionibus. Fouentur eadem cum radice semine trito in uino. Asplenum sunt qui hemionion uocant, folijs trientalibus multis, radice limosa, cauernosa, sicut filicis candida, hirsuta: nec caulem, nec florem, nec semen habet. Nascitur in petris, parietibus opacis, humidis, laudatissima in Creta. Huius foliorū iure in aceto decocto, per dies XL. poto lienem absumi aiūt: Et illinūtur autem eadem sedante singultus. Nō danda fœminis, quoniā sterilitatē facit. Asclepias folia ederæ habet, ramos longos, radices numerosas, tenues, odoratas, floris uirus graue, semen securidacæ. Nascit᷑ in montibus. Radices torminibus medentur, & contra serpētium ictus, nō solū potu, sed etiā illitu. Aster ab aliquibus bubonion appellatur, quoniā inguinum præsentaneū remediū est. Cauliculus folijs oblongis duobus aut tribus, in cacumine capitula stellæ modo radiata. Bibitur aduersus serpentes. Sed ad inguinū medicinā, sinistra manu decerpi iubent, & iuxta cinctus alligari. Prodest & coxendicis dolori adalligata. Ascyron & ascyroides, similia sunt inter se & hyperico: maiores habet ramos quod ascyroides uocatur, ferulaceos, omnino rubentes, capitulis paruis, luteis. Semen in caliculis pusillum, nigrum, resinosum. Comæ tritæ uelut cruentant. Qua de causa quidam hanc

androſæmon uocauere. Vſus ſeminis ad iſchiadicos, poti duabus drachmis in hydromelitis ſextario. Aluum ſoluit, bilem detrahit. Illinitur & ambuſtis. Aphace tenuia admodum folia habet, puſillo altior lenticula eſt. Siliquas maiores fert, in quibus terna aut quaterna ſemina ſunt nigriora, & madidiora & minora lenticula. Naſcitur in aruis. Natura ei ad ſpiſſandum efficacior quàm lenti: reliquo uſu eoſdem effectus habet. Stomachi aluiq; fluxiones ſiſtit ſemen decoctum. Alcibion qualis eſſet herba, apud autores non repperi. Sed radicē eius & folia trita, ad ſerpentis morſus imponi & bibi iubēt: Folia quantum manus capiat trita cum uini meri cyathis tribus, aut radicem drachmarū trium pondere cum uini eadem menſura. Alectorolophos, quæ apud nos criſta dicitur, folia habet ſimilia gallinacei criſtæ, plura, caulem tenuem, ſemen nigrū in ſiliquis. Vtilis tuſsientibus cocta cum faba freſſa, melle addito, & caligini oculorum. Solidum ſemen conijcitur in oculum, nec turbat, ſed in ſe caliginem contrahit. Mutat colorem, ſed ex nigro albicare incipit, & intumeſcit, ac per ſe exit.

D alo. Cap. VI

ALum nos uocamus, Græci ſymphyton petræū, ſimile cunilæ bubulæ, folijs paruis, ramis tribus aut quatuor à radice, cacuminibus thymi, ſurculoſum, odoratū, guſtu dulce, ſaliuam ciens, radice longa rutila. Naſcitur in petris, ideo petræum cognominatum: utiliſsimum lateribus, lienibus, renibus, torminibus pectoris, pulmonibus, ſanguinem reijcentibus, faucibus aſperis. Bibitur radix trita, & in uino decocta, & aliquando ſuperlinitur. Quin & cōmanducata ſitim ſedat, præcipueq; pulmonem refrigerat. Luxatis quoq; imponitur & conuulſis, lieni, interaneis. Aluum ſiſtit cocta in cinere: detractisq; folliculis trita cum piperis nouem granis, & ex aqua pota. Vulneribus ſanandis tanta præſtantia eſt, ut carnes quoq; cum coquuntur, conglutinet addita: unde & Græci nomen impoſuere. Oſsibus quoq; fractis medetur.

De alga, & actea, & de ampelo agria, & abſinthio. Cap. VII

ALga ruffa & ſcorpionū ictibus. Actea graui foliorum odore, caulibus aſperis geniculatis, ſemine nigro ut ederæ, baccis mollibus, naſcitur in opacis & aſperis, aquoſisq;. Datur acetabulo pleno interioribus fœminarum morbis. Ampelos agria uocatur herba, folijs duris ciceracei coloris, qualem in ſatis diximus, uiticulis longis, calloſis, rubentibus, qualiter flos quem Iouis flammam appellauimus in uiolis, fert ſemen punici mali ſimile acinis. Radix eius decocta in aquæ cyathis ternis, additis uini Coi cyathis duobus, aluum ſoluit leniter: ideoq; hydropicis datur. Vuluæ uitia & cutis in facie mulierum emendat. Iſchiadicos quoq; uti hac herba prodeſt, tuſa cum folijs, & illita cū ſucco ſuo.

Abſinthij genera ſunt plura: Santonicum appellatur à Galliæ ciuitate: Ponticum à Ponto, ubi pecora pingueſcunt illo, & ob id ſine felle reperiuntur, neque aliud præſtantius, multóque Italico amarius, ſed medulla Pontici dulcis. De uſu eius conuenit, herbæ facillimæ, atque inter paucas utiliſsimæ, præterea ſacris populi Romani celebratæ peculiariter. Siquidem Latinarum ferijs quadrigæ certant in Capitolio, uictorq; abſinthium bibit: credo ſanitatem præmio dari honorifice arbitratis maioribus. Stomachum corroborat, & ob hoc ſapor eius in uina transfertur, ut diximus. Bibitur & decoctum aqua, poſtea nocte & die refrigeratum ſub diuo, decoctis ſex drachmis foliorum cum ramis ſuis in cœleſtis aquę ſextarijs tribus: Oportet & ſalem addi. Vetuſtiſsime in uſu eſt. Bibitur & madefacti dilutum: Ita enim appellatur hoc genus. Diluti ratio, ut (quiſquis fuerit modus aquæ) tegatur per triduum. Tritum raro in uſu eſt, ſicut & ſuccus expreſsi. Exprimitur autem cum primum ſemen turgeſcit, madefactum aqua triduo, recens, aut ſiccum ſeptem diebus. Deinde coctum in æneo uaſe ad tertias x. heminis in aquæ ſextarijs XLV. iterumq; percolatum herba lente coquitur ad craſsitudinem mellis, qualiter ex minore centaurio quæritur ſuccus. Sed hic abſinthij, inutilis ſtomacho capitiqúe eſt, cum ſit ille decoctus ſalubertimus. Nanque aſtringit ſtomachum, bilemqúe detrahit, urinam

hit, urinam ciet, aluum emollit, & in dolore sanat uentris animalia pellit, malaciam stomachi & inflationes discutit cum sili et nardo gallico, aceto exiguo addito. Fastidia absterget, concoctiones adiuuat. Cruditates detrahit cum ruta, & pipere & sale. Antiqui purgationis causa dabant, cum marinę aquæ ueteris sextario, seminis sex drachmis, cum tribus salis, & mellis cyatho. Efficacius purgat duplicato sale. Diligenter autem teri debet, propter difficultatem. Quidā & in polenta dedere supradictum pondus, addito pulegio, alij contra paralysin, alij pueris folia in fico, sic ut amaritudinem fallerēt. Thoracem purgat cum iride sumptum. In regio morbo crudum bibitur cum opio, aut adianto. Aduersus inflationes calidū paulatim sorbetur ex aqua: Iocineris causa cum gallico nardo: Lienis cum aceto, aut pulte, aut fico sumitur. Aduersatur fungis ex aceto: Item uisco: Cicutæ ex uino & muris aranei morsibus, draconi marino, scorpionibus. Oculorum claritati multum confert. Epiphoris cum passo imponitur: sugillatis cum melle. Aures decoctum eius uaporis suffitu sanat: aut si manat sanies, cum melle tritū. Vrinam ac menses cient tres quatuórue ramuli, cum gallici nardi radice una, cyathis aquæ VI. Menses priuatim cum melle sumptum, & in uellere appositum. Anginis subuenit cum melle et nitro. Epinyctidas ex aqua sanat: Vulnera recentia, priusquā aqua tangantur impositū: Præterea capitis ulcera. Peculiariter ilibus imponitur, cum cypria cera, aut cum fico. Sanat & pruritus. Nō est dandum in febri. Nauseas maris arcet in nauigationibus potum: Inguinum tumorem in uentrali habitum. Somnos allicit olfactum, aut inscio sub capite positum. Vestibus insertum tineas arcet. Culices ex oleo perunctis abigit, & fumo si uratur. Atramentum librarium ex diluto eius temperatum, literas à musculis tuetur: Capillum denigrat absinthij cinis, unguento rosaceoq; permixtus. Est & absinthium marinū, quod quidā seriphium uocant, probatissimum in Taposiri Aegypti: Huius ramum Isiaci præferre solenne habent: angustius priore, minusq; amarum, stomacho inimicum, aluum mollit, pellitq; animalia interaneorum. Bibitur cum oleo & sale, aut in farinæ trimestris sorbitione dilutum. Coquitur quantum manus capiat, in aquæ sextario ad dimidias.

De ballote, & botrye fruticosa, & brabylla, & bryo & bupleuro, & catanance, & calla, & circea, & cirsio, & crategono, & thelygono, & crocodilio, et cynosorchi, & chrysolachano, & cucubalo, & cōferua. Cap. VIII

BAllotem alio nomine melamprasion Græci uocant, herbam fruticosam, angulosis caulibus nigris, hirsutis, folijs uestiētibus maioribus quàm marrubij, & nigrioribus, graue olentibus. Vis eius efficax aduersus canis morsus, ex sale folijs tritis imposita: Item ad condylomata, coctis cinere, in folio oleris. Purgat & sordida ulcera cum melle. Botrys fruticosa herba est, luteis ramulis. Semen circa totam nascitur, folia cichorio similia. Inuenitur in torrentium ripis. Medetur orthopnoicis: Hoc Cappadoces ambrosiam uocant, alij artemisiam. Brabylla spissandi uim habet cotonei mali modo, nec amplius de ea tradunt autores. Bryon marina herba sine dubitatione est, lactucæ folijs similis, rugosa ueluti contracta, sine caule, ab ima radice exeuntibus folijs. Nascitur in scopulis maxime, testisq; terra comprehensis. Præcipua siccandi ei spissandiq; uis, & collectiones omnes inflāmationesq; cohibendi, præcipue podagræ, & quicquid refrigerare opus sit. Bupleuri semen ad ictus serpentium dari reperio, foueriq; plagas decocta ea herba, adiectis folijs mori aut origani. Catanancen thessalam herbam qualis sit, à nobis describi superuacuū est, cum sit usus eius ad amatoria tantū. Illud nō ab re est dixisse ad detegendas magicas uanitates, electā ad hunc usum coniectura, quoniā arescens cōtraheret se ad speciem unguiū milui exanimati. Eadē ex causa & cemos silebitur à nobis. Calla duorum generū est. Vna similis aro. Nascitur in arationibus. Colligitur anteq; inarescat, ususq; eosdē habet quos arū. Bibitur quoq; radix huius ad exinaniendas aluos, mensesq; mulierum: Item caules cum folijs in leguminibus decocti, sanant tenasinon. Alterum genus

eius qui-

eius quidam anchuſam uocant, alij rhinocliſiam. Folia lactucæ longiora, plumoſa, radice rubra, quæ ignes ſacros cum flore polentæ ſanat impoſita: iocineris autem uitia, in uino albo pota. Circæa ſtrychno ſatiuo ſimilis eſt, flore nigro, puſillo, paruo ſemine ut milij, naſcente in quibuſdam corniculis, radice ſemipedali, triplici fermè aut quadruplici, alba, odorata, guſtus calidi. Naſcitur in apricis ſaxis. Diluitur in uino, bibiturq; ad dolorem uuluæ & uitia. Macerari oportet in ſextarijs tribus quadrantẽ radicis tuſæ noctem & diem. Trahit eadem potio & ſecundas, ſemine lac minuitur, in uino aut mulſa aqua poto. Cirſion cauliculus eſt tener duum cubitorum, triangulo ſimilis, folijs ſpinoſis circundatus. Spinæ molles ſunt. Folia bouis linguæ ſimilia, minora, ſubcandida, & in cacumine capitula purpurea, quæ ſoluuntur in lanugines. Hanc herbam radicemùe eius adalligatã, dolores uaricum ſanare tradunt. Cratægonon ſpicæ tritici ſimile eſt, multis calamis ex una radice emicantibus, multorumq; geniculorum. Naſcitur in opacis, ſemine milij, uehementer aſpero guſtu: Quod ſi bibant ex uino ante cœnã, tribus obolis in cyathis aquæ totidem, mulier ac uir, ante conceptum diebus XL. uirilis ſexus partum futurum aiunt. Eſt & alia cratægonos, quæ thelygonos uocatur. Differentia intelligitur lenitate guſtus. Sunt qui florem cratægoni bibentes mulieres, intra XL. diem concipere tradant. Eadem ſanant ulcera uetera nigra cum melle: Explent ſinus ulcerum, & atropha carnoſiora faciunt, purulenta expurgant, panos diſcutiunt, podagras collectionesq; omnes leniunt, peculiariter mammarum. Theophraſtus arboris genus intelligi uoluit cratægonon ſiue cratægona, quam Itali aquifolium uocant. Crocodilion chamæleontis herbæ nigræ figuram habet, radice longa, æqualiter craſſa, odoris aſperi. Naſcitur in ſabuletis. Pota ſanguinẽ per nares pellit copioſum craſſumq;, atq; ita lienem conſumere dicitur. Cynoſorchin aliqui orchin uocant, folijs oleæ, mollibus, ternis, per ſemipedem longitudinis in terra ſtratis, radice bulboſa, oblonga, duplici ordine, ſuperiore quæ durior eſt, & inferiore quæ mollior. Eduntur ut bulbi cocti, in uineis ferè inuenti. Ex his radicibus ſi maiorem edant uiri, mares generari dicunt: ſi minorem fœminæ, alterum ſexum. In Theſſalia molliorem in lacte caprino uiri bibunt ad ſtimulandos coitus, duriorem uero ad inhibendos. Aduerſatur alter alteri. Chryſolachanum in pineto, lactucæ ſimile naſcitur. Sanat neruos inciſos, ſi cõfeſtim imponatur. Et albi genus chryſolachani traditur, floreo aureo, folijs oleris. Coctũ eſtur, ut olus molle. Herba hac adalligata morbũ regiũ habentibus, ita ut ſpectari ab his poſsit, ſanari id malum traditur. De chryſolachano nec ſatis dici ſcio, nec plura reperio. Nanq; & hoc uitio laborauere proximi utiq; herbarij noſtri, quod ipſis notas uelut uulgares ſtrictim & nominibus tantum indicauere: tanquam coagulo terrę aluũ ſiſti, ſtranguriam diſſolui, ſi bibatur ex uino aut aqua. Cucubali folia trita cum aceto, ſerpentum ictibus & ſcorpionum mederi. Quidam hanc alio nomine ſtrumum appellant, alij græce ſtrychnon: Acinos habet nigros. Ex his cyathus ſucci cum mulſi duobus, medetur lumbis: Item capitis doloribus cum roſaceo infuſus. Ipſa ſtrumis illita. Peculiaris eſt alpinis maxime fluminibus conferua, appellata à conferruminando, ſpongia aquarum dulcium uerius quàm muſcus aut herba, uilloſæ denſitatis atque fiſtuloſæ. Curatum ea ſcio, omnibus ferè oſsibus confractis, prolapſum ex arbore alta putatorem circũdata uniuerſo corpori, aquam ſuam inſpergentibus quoties inareſceret, raroq; nec niſi deficientem herbam mutationis cauſa reſoluentibus, conualuiſſe uix credibili celeritate.

De cocco gnidio, & dipſaco, & dryopteri, & dryophono, & elatine, & empetro ſiue calcifraga, & epicacti ſiue elleborine, & epimedio, & enneaphyllo, & filice, & de femore bubulo, & galeopſide ſiue galeobdolo, & glauce ſiue eugalacto. Cap. IX

COcco gnidio color cocci, magnitudo grano piperis maior, uis ardens. Itaque in pane deuoratur, ne adurat cum gulam tranſit. Huic uis præſentanea contra cicutam. Siſtit aluum. Dipſacos folia habet lactucæ, bullaſq; ſpinoſas in dorſi medio,

caulem

caulem duorum cubitorum, ijsdem spinis horridum, genicula eius binis folijs amplectentibus, concauo alarum sinu, in quo subsistit ros salsus. In cacumine capitula sunt echinata spinis. Nascitur in aquosis. Sanat rimas sedis. Itē fistulas decocta in uino radice, usq; dum sit crassitudo cerę, ut possit in fistula collyrium mitti. Item uerrucas omnium generū. Quidam & alarum quas supra diximus succum illinunt his. Dryopteris filici similis, in arboribus nascitur, tenui foliorum subdulcium incisura, radice hirsuta. Vis ei caustica est. Ideo psilothrū est radix tusa. Illinitur enim usq; dum sudores euocet. Iterumq; & tertio, ita ne sudor abluatur. Dryophonon similis herba est, cauliculis tenuibus, cubitalibus, circundatis utrinq; folijs, pollicari amplitudine, qualia oxymyrsines, sed candidioribus molliori búsque, flore candido sambuci. Edunt cauliculos decoctos. Semine uero eius pro pipere utuntur. Elatine folia habet helxinæ, pusilla, pilosa, rotunda, semipedalibus ramulis quinis senisúe, à radice statim foliosis. Nascitur in segetibus. Acerba gustu, & ideo oculorum fluxionibus efficax, folijs cū polenta tritis & impositis subdito linteolo. Eadē cum lini semine cocta, sorbitionis usu dysenteria liberat. Empetron, quam nostri calcifragam uocant, nascitur in montibus maritimis, ferè in saxo: quo propius mari fuit minus salsa est, potaq; bilem trahit ac pituitas: quo longius magisq; terrena, amarior sentitur. Trahit aquam. Sumitur autem in iure aliquo, aut in hydromelite. Vetustate uires perdit. Recens urinas ciet: Decoctum in aqua uel tritum calculos frangit. Qui fidem promisso huic quærunt, affirmant lapillos qui subferuefiant unà rumpi. Epicactis, ab alijs ellebortine uocatur, parua herba, exiguis folijs, iocineris uitijs utilissima, & contra uenena pota. Epimenidion caulis est nō magnus, ederę folijs denis atq; duodenis, nunquam florens, radice tenui, nigra, subgraui odore. Nascitur in humidis, & huic spissandi refrigerandiq; natura, fœminis cauenda. Folia in uino trita uirginū mammas cohibent. Enneaphyllon, longa folia nouena habet, causticæ naturæ. Imponitur lanę circūdatū, ne urat latus, cōtinuo enim pustulas excitat, lumborum doloribus & coxendicum utilissimum. Filicis duo genera nec florem habent, nec semen. Pterin Græci uocant, alij blechnon, cuius ex una radice cōplures exeunt filices, bina etiam cubita excedentes longitudine, non graues odore. Hanc marem existimant. Alterum genus thelypterin Græci uocant, alij nymphæā pterin. Est aūt singularis atq; non fruticosa, breuior, molliorq; & densior, folijs ad radicem canaliculata. Vtriusq; radice sues pinguescunt. Folia utriusq; lateribus pinnata, unde nomen Græci imposuere. Radices utriq; longę in obliquū, nigræ, præcipue cum inaruere. Siccari aūt eas sole oportet. Nascuntur ubiq;, sed maxime frigido solo. Effodi debēt uergilijs occidētibus. Vsus radicis in trimatu tantum, neq; ante neq; postea. Pellunt interaneorū animalia. Ex his tænias cū melle. Cætera ex uino dulci triduo potæ. Vtraq; stomacho inutilissima. Aluum soluit, primo bilem trahens, mox aquā. Melius tęnias cū scāmonij pari pondere. Radix eius duum obolorū pōdere ex aqua, post unius diei abstinentiā bibitur, melle prægustato cōtra rheumatismos. Neutra danda fœminis, quoniā grauidis abortum, cæteris sterilitatem facit. Farina earum ulceribus tetris inspergitur. Iumentorū quoq; ceruicibus. Folia cimicem necant, serpentē non recipiunt. Ideo substerni utile est in locis suspectis: Vstæ etiā fugant nidore. Fecere medici huius quoq; herbæ discrimē. Optima Macedonica est, secunda Cassiopica. Femur bubulum appellatur herba, neruis & ipsa utilis, recens in aceto ac sale trita. Galeopsis, aut, ut alij, galeobdolon uel galion, caulem & folia habet urticæ leuiora, & quæ grauem odorem trita reddāt: flore purpureo. Nascitur circa sepes ac semitas ubiq;. Folia caulesq; duritias & carcinomata sanant ex aceto trita & imposita: Item strumas. Panos & parotidas discutiunt. Ex usu est & decocto succo fouere. Putrescentia quoq; & gangrenas sanat cū sale. Glaux antiquitus eugalacton uocabatur cytiso & lenticulæ folijs similis: auersa candidiora. Rami in terrā serpunt quini seni ue, admodū tenues ab radice. Flosculi purpurei exeunt. Inuenitur iuxta mare. Coquitur in sorbitione similaginis, ad excitādum ubertatē lactis, eamq; qui hauserint, balineis uti conuenit.

De glaucio, & glycyside, & gnaphalio siue chamæzelo, & galedrago, & holco, & hyosiri, & holosteo, & hypophæsto. Cap. x

GLaucion in Syria & Parthia nascitur, humilis herba, densis folijs, ferè papaueris, minoribus tamen sordidioribusq;, odoris tetri, gustus amari cū astrictione. Granum habet crocei coloris. Hoc in olla fictili luto circumlitū, in clibanis calefaciūt, deinde exempto succum exprimunt eiusdem nominis. Vsus est & succi & foliorum, si terantur, aduersus epiphoras, quæ uniuersæ uno impetu cadunt. Hinc temperatur collyrium, quod medici diaglaucion uocant. Lactis quoq; ubertas intermissa restituitur. Sumitur eius rei causa ex aqua. Glycyside, quam aliqui pæoniam, aut pentorobon uocāt, caulē habet duûm palmorum, comitantibus duobus aut tribus, subrutilum, cute lauri, folia qualia isatis, pinguiora, rotundioraq;, & minora. Semen in siliquis aliud grano rubente, aliud nigro. Duo autē genera sunt. Fœmina existimatur, cuius radicibus ceu balani longiores, circiter octo aut sex adhærent. Mas plures habet, quoniam non una radice nixus est, palmi altitudine, candidaq;. Ea gustu astringit. Fœminæ folia myrrhā redolent, & densiora sunt. Nascuntur in syluis. Tradunt noctu effodiendas, quoniam pico martio impetū in oculos faciente, interdiu periculosum sit. Radix uero cum effodiatur, periculum esse ne sedes procidat. Magna id uanitate ad ostentationem rei fictū arbitror. Vsus in his diuersus. Rubra enim grana rubentis menses sistunt xv. ferè pota in uino nigro. Nigra grana uuluis medentur, ex passo aut uino totidem pota. Radix omnes uentris dolores sedat in uino, aluumq; purgat: Sanat opisthotonū, morbum regium, renes, uesicam: Matricem aūt & stomachum decocta in uino: aluumq; sistit: Estur etiā contra malum mentis, sed in medēdo quatuor drachmæ satis sunt. Grana nigra auxiliantur & suppresionibus nocturnis, in uino pota quo dictum est numero. Stomacho uero & rosionibus, & esse ea & illinire prodest. Suppurationes quoq; discutiūtur: recētes nigro semine, ueteres rubro. Vtrūq; auxiliatur à serpente percusis: Et pueris cōtra calculos, incipiente stranguria. Gnaphalion alij chamæzelon uocant, cuius folijs albis mollibusq; pro tomento utūtur: Sanè & similia sunt. Datur in uino austero ad dysenteriam, Ventris solutiones, mensesq; mulierum sistit. Infunditur autem tenasmo. Illinitur & putrescentibus ulcerum. Galedragon uocat Xenocrates leucacātho similem, palustrem & spinosam, caule ferulaceo, alto, cui summo capite inhæret simile ouo. In hoc crescente ætate uermiculos nasci tradunt, quos pyxide conditos adalligari cum pane brachio ad eam partem qua dens doleat, mireq; ilico dolorem tolli. Valere non diutius anno, & ita si terram non attigerit. Holcus in saxis nascitur siccis. Aristas habet in cacumine tenues, culmo quale ordeum restibile. Hæc circa caput alligata, uel circa lacertum, educit è corpore aristas. Quidam ob id aristidam uocant. Hyosiris intubo similis, sed minor, & tactu asperior: uulneribus contusa præclare medetur. Holosteon sine duritia est herba, ex aduerso appellata à Græcis, sicut fel dulce, tenuis usq; in capillamenti speciem, longitudine quatuor digitorum ceu gramen, folijs angustis, astringens gustu. Nascit' in collibus terrenis. Vsus eius ad cōuulsa, rupta in uino pota. Vulnera quoque cōglutinat. Nam & carnes cogūtur, addita. Hypophæston nascitur in spinis, ex quibus fiunt æneæ fulloniæ, sine cauliculo, sine flore, capitulis tantū inanibus, & folijs paruis, multis, herbacei coloris, radiculas habens albas, molles. Succus earum exprimitur æstate, ad soluendam aluum, tribus obolis, maxime in comitialibus morbis, & tremulis hydropicis. Contra uertigines, orthopnœas, paralyseis incipientes.

De hypoglossa, & hypicoo, idæa, isopyro, lathyri, leontopetalo, lycopside, lithospermo, lapide uulgari, de limeo, leuce, & leucographi. Cap. xi

HYpoglossa folia habet figura syluestris myrti, cōcaua, spinosa, & in his ceu linguas folio paruo exeunte de folijs. Capitis dolorē corona ex his imposita minuit. Hypicoon in segetibus nascitur, folijs rutæ. Natura eius eadem quæ papaueris succo. Idææ

herbæ

herbæ folia ſunt quæ oxymyrſines:adhærent his uelut pampini, in quibus flos. Aluum menſesq;,& omnem abundantiã ſanguinis ſiſtit.Spiſſandi cohibendiq; naturam habet.

Iſopyron aliqui phaſelion uocant, quoniã folium quod eſt aniſo ſimile, in pampinos torquetur.Capitula ſunt in ſummo caule tenuia, plena ſeminis melanthij.Contra tuſsim & cætera pectoris uitia, ex melle aut aqua mulſa: item iocineri utiliſsima. Lathyris folia habet multa, lactucæ ſimilia, tenuiora, germina multa, in quibus ſemen tuniculis continetur ut capparis:quæ cũ inaruere,eximũtur grana piperis magnitudine,candida,dulcia, facilia purgatu.Hæc uicena in aqua pura aut mulſa pota,hydropicos ſanant.Trahunt & bilem.Qui uehementius purgari uolunt,cum folliculis ipſis ſumunt ea: nam ſtomachum lædunt.Itaq; inuentum eſt, ut cum piſce aut iure gallinacei ſumerentur. Leontopetalon alij rhapeion uocant,folio braſsicæ,caule ſemipedali:alæ multæ,ſemen in cacumine in ſiliquis ciceris modo: radix rapo ſimilis, grandis, nigra.Naſcitur in aruis.Radix aduerſatur omnium ſerpentium generibus ex uino pota, nec alia res celerius proficit.Datur & iſchiadicis. Lycopſis longioribus ꝙ lactuca eſt folijs,craſsioribusq;.Caule longo,hirſuto,adnatis multis cubitalibus, flore paruo,purpureo. Naſcitur in campeſtribus. Illinitur cum farina hordeacea igni ſacro. Sudorem in febribus mouet, ſucco aquæ calidæ admixto. Inter omnes herbas,lithoſpermo nihil eſt mirabilius. Aliqui ægonychon uocãt,alij diospyron,alij heracleos. Herba quincũcialis ferè,folijs duplo maioribus ꝙ rutæ,ramulis ſurculoſis,craſsitudine iunci,gerit iuxta folia ſingulas ueluti barbulas,& earũ in cacuminibus lapillos candore & rotunditate margaritarum, magnitudine ciceris, duritia uero lapidea. Ipſi quà pediculis adhæreant,cauernulas habent,& intus ſemen.Naſcitur & in Italia, ſed laudatiſsimum in Creta.Nec quicquã inter herbas maiore quidem miraculo aſpexi.Tantus eſt decor,uelut aurificũ arte alternis inter folia candicãtibus margaritis, tam exquiſita difficultas lapidis ex herba naſcẽtis. Iacere atq; humi ſerpere autores tradũt.Ego uulſam non hærentem uidi. Iis lapillis drachmæ pondere potis uino albo calculos frangi,pelliq; conſtat, & ſtranguriam diſcuti. Neque in alia herbarum fides eſt uiſus ſtatim,ad quam medicinam nata ſit. Eſt autem eius ſpecies, ut etiam ſine autore uiſu ſtatim noſci poſsit.

Lapis uulgaris iuxta flumina fert muſcum ſiccum, canum. Hic fricatur altero lapide addita hominis ſaliua,illo lapide tangit̃ impetigo. Qui tangit dicit, φεύγετε κανθαρίδες λύκος ἄγριος ὔμμε διώκει.Limeũ herba appellatur à Gallis,qua ſagittas in uenatu tingunt medicamento,quod uenenum ceruarium uocant.Ex hac in tres modios ſaliuati additur,quantum in una ſagitta addi ſolet,ita offa demittitur boum faucibus in morbis.Alligari poſtea ad præſepia oportet, donec purgentur. Inſanire enim ſolent. Si ſudor inſequitur, aqua frigida perfundi. Leuce mercuriali ſimilis, nomen ex cauſa accepit,per medium foliũ candida linea tranſcurrẽte:quare meſoleucon quidã uocãt.Succus eius fiſtulas ſanat:Ipſa contrita,carcinomata.Fortaſsis eadem ſit quæ leucas appellatur, cõtra omnia marina uenena efficax.Speciem eius autores nõ tradunt,nec aliud ꝙ ſylueſtrẽ latioribus folijs eſſe efficaciorem, hanc ſemine acriorem. Leucographis qualis eſſet ſcriptum non reperi:quod eo magis miror, quoniã utilis proditur ſanguinẽ excreantibus,tribus obolis cum croco: Item cœliacis, trita ex aqua & appoſita:Profluuio fœminarũ,oculorũ quoq; medicamentis,& explendis ulceribus,quæ fiunt in teneris partibus corporis.

De medio,& myoſota,& myagro,& natrice,& othone,& onoſma,& onopordo,& oſyri, & oxye,& batrachio,& polygono,& leucantemo, & phytema,& phyllo,& phellandrio, & phalari,& polyrrhizo,& proſerpinaca,& de rhacoma,de reſeda,& ſtœchade. Ca.XII

MEdion folia habet iridis ſatiuæ,caulem tripedalem, & in eo florem grandem,purpureum,rotundum, ſemine minuto, radicem ſemipedalem. In ſaxis opacis naſcitur. Radix drachmis duabus cum melle menſes fœminarum ſiſtit ecligmate per aliquot dies ſumpto. Semen quoq; in uino tritum, contra abundantiam fœminarũ datur. Myoſota ſiue myoſotis, leuis herba, caulibus pluribus ab una radice, aliquatenus rubentibus con-

T cauis

cauis,ab imo folijs angustis,oblongis, dorso acuto,nigris, per interualla assidue geminatis,tenuibus cauliculis ex alis prodeuntibus,flore ceruleo. Radix digitali crassitudine,multis capillamētis fibrata. Vis ei septica & exulceratrix,ideoq; ægilopas sanat. Tradūt Ægyptij,mensis quē Thiatin uocāt die XXVII. ferè in Augustum mensem incurrente,si quis huius herbæ succo inungatur mane priusquam loquatur,non lippiturum eo anno. Myagros herba ferulacea est,folijs similis rubię,tripedanea. Semē oleosum,quod & fit ex eo. Medetur oris ulceribus perunctis hoc succo. Herba quæ uocatur nigina,tribus folijs longis intubaceis, illita cicatrices ad colorē reducit. Natrix uocatur herba,cuius radix euulsa uirus hirci redolet. Hac in piceno à fœminis abigūt,quos mira persuasione fatuos uocāt: ego species lymphantium hoc modo animorum esse crediderim, qui tali medicamento iuuentur. Odontitis inter fœni genera est, cauliculis densis ab eadem radice, geniculatis,triangulis, nigris:in geniculis folia parua habet,longiora tamen q̄ polygonon. Semen in alis hordeo simile, florem purpureū,pusillū. Nascitur in pratis. Decoctū cauliculorum eius in uino austero quantū manus capiat, dentiū dolori medetur, ita ut contineatur ore. Othone in Syria nascitur,similis erucæ,perforatis crebro folijs,flore croci,quare quidam anemonen uocauerunt. Succus eius oculorum medicamentis conuenit. Mordet enim leuiter & excalfacit,astringitq; siccando. Purgat cicatrices & nubeculas,& quicquid obstat. Quidam tradunt lauari, atque ita siccatam digeri in pastillos. Onosma longa folia habet ferè ad tres digitos in terra iacentia,tria, ad similitudinē anchusæ incisa,sine caule,sine flore,sine semine. Prægnās si edat eam, aut supergradiatur,abortū facere dicitur. Onopordon si comederint asini,crepitus reddere dicuntur. Trahit urinas & menses,aluū sistit,suppurationes & collectiones discutit. Osyris ramulos fert nigros,tenues,lentos,& in ijs folia nigra ceu lini:semenq; in ramulis nigrū initio,dein colore mutato rubescēs. Smegmata mulieribus faciūt ex his. Radicum decoctū potum,sanat arquatos. Eædem priusquā maturescat semen, cōcisæ, & sole siccatæ, aluum sistūt. Post maturitatem uero collectæ,& in sorbitione decoctę,rheumatismis uentris medētur, & per se tritę ex aqua cœlesti bibunt.

Oxys folia terna habet. Datur ad stomachum dissolutū. Edunt & qui enterocelen habent. Polyanthemū,quam quidam batrachion appellant,caustica ui exulcerat cicatrices, & ad colorem reducit: Eademq; uitiligines cōcorporat. Polygonon Græci uocāt,quam nos sanguinariā:nō attollitur à terra,folijs rutæ,semine graminis. Succus eius infusus naribus supprimit sanguinē, & potus cum uino, cuiuslibet partis profluuiū excreationesq; cruentas inhibet. Qui plura genera polygoni faciunt,hanc marē intelligi uolunt,appellariq; à multitudine seminis, aut densitate fruticis calligonon. Alij polygonaton à frequentia geniculorum, alij teuthalida, alij carcinetron,alij clema,multi myrtopetalon. Necnon inueniuntur, qui hanc fœminam esse dicant: marem autē maiorem,minusq; nigrā,& geniculis densiorem,semine sub omnibus folijs turgescentem. Quocunq; hæc modo se habeant,uis earū est spissare ac refrigerare. Semina aluū soluunt largius sumpta,urinā cient, rheumatismos cohibent:qui si non fuere,non prosunt. Stomachi feruori folia imponuntur:uesicæ dolori illinūtur,& ignibus sacris. Succus & auribus purulentis instillatur,& oculorum dolori per se. Dabatur & in febribus ante accessiones duobus cyathis in tertianis, quartanis'ue præcipue: Item cholericis, dysentericis,& in solutiōe stomachi. Tertiū genus oreon uocatur in montibus nascens harundini teneræ simile, uno caule, densis geniculis, & in se fractis, folijs autem piceæ, radicis superuacuæ, inefficacius q̄ superiora. Peculiare ischiadicis. Quartum genus syluestre appellatur,penè arboris modo frutex, radice lignosa,stirpe cedri rubicundo:ramis sparti,binum palmorum,nigris geniculorum ternis quaternis'ue articulis. Huic quoque spissandi natura,sapor mali cotonei. Decoquitur in aqua ad tertias, aut aridi farina inspergitur & oris ulceribus, & attritis partibus. Propter gingiuarum uero uitia ipsa commanducatur. Nomas sistit,omniaq; quæ serpūt,aut difficilem cicatricem habent. Priuatim uero sanat à niue facta ulcera. Herbarij & ad anginas utūtur

illa:& in capitis dolore coronam ex ea imponũt: & contra epiphoras collo circundant. In tertianis quidam ſiniſtra manu euulſam adalligant: adeo contra profluuia ſanguinis, nec ullam magis aridam quàm polygonum ſeruant. Pancration aliqui ſcillam puſillam appellare malũt, folijs albi lilij longioribus craſsioribuſq;, radice bulbi magni, colore ruffo. Aluum ſoluit, ſucco cum farina erui ſumpto: ulcera purgat. Hydropicis ſpleneticiſq; cum melle datur. Alij decoquunt eam, donec aqua dulcis fiat. Eaq; effuſa, radicem terentes digerunt in paſtillos ſole ſiccatos, & poſtea utuntur ad capitis ulcera, & cætera quæ repurganda ſunt: Item ad tuſsim quantũ tribus digitis apprehẽderint, in uino dantes, & ad lateris dolores, aut peripneumonicis ecligmate. Propter iſchiada in uino bibendum, & propter tormina menſeſq; ciendos. Peplos, quam aliqui ſycen, alij meconion aphrodes uocant, ex una radice tenui fruticat, folijs rutæ paulo latioribus, ſemine ſub folijs rotũdo, minore q̃ candidi papaueris. Inter uites ferè colligitur meſsibus: ſiccaturq; cum fructu ſuo, ſubiectis aquis in quas excidat. Hoc poto aluus ſoluitur, bilis ac pituita detrahitur. Media potio eſt acetabuli menſura, in aquę mulſæ heminis tribus. Et cibis inſpergitur obſonijſq; ad molliendam aluum. Periclymenos fruticat & ipſa, ex interuallo duo folia habens, ſubcandida, mollia. In cacumine autem ſemen inter folia durum, & quod difficile euellatur. Naſcitur in aruis ac ſepibus, cõuoluens ſe adminiculis quibuſcunq;. Semen eius in umbra ſiccatum tunditur, & in paſtillos digeritur. Hi reſoluti dantur in uini albi cyathis tribus, tricenis diebus, ad lienem: eumq; urina cruenta, aut per aluum abſumit, quod intelligitur à decimo ſtatim die. Vrinam cient & folia decocta, quę & orthopnoicis proſunt. Partum quoq; adiuuant, ſecundaſq; pellunt pota ſimili modo. Pelecinum in ſegetibus diximus naſci, fruticoſam cauliculis, folijs ciceris. Semen in ſiliquis fert, corniculorum modo aduncis, ternis quaterniſue, quale gith nouimus, amarũ, ſtomacho utile. Additur in antidotis.

Polygala palmi altitudinem petit, in caule ſummo folijs lenticulæ, guſtu aſtricto, quæ pota lactis abundantiam facit. Poterion, aut (ut alij uocant) phrynion, uel neurada, large fruticat, ſpinis retorrida, lanugine ſpiſſa, folijs paruis, rotundis, ramulis longis, mollibus, lentis, tenuibus, flore longo, herbacei coloris: ſeminis nulli uſus, ſed guſtu acuto & odorato. Inuenitur in aquoſis collibus. Radices habet duas aut tres, binum cubitorum in altitudine, neruoſas, candidas, firmas. Circumfoditur autumno, & præciſo frutice dat ſuccum gummi ſimilem. Radix mira uulneribus ſanandis traditur, præcipueq; neruis uel præciſis illita. Decoctum quoq; eius cum melle potum diſſolutiones neruorum, & infirmitates, & inciſuras iuuat. Phalangites, à quibuſdam phalangion uocatur, ab alijs leucanthemon, uel (ut in quibuſdam exemplaribus inuenio) leucacantha. Ramuli ſunt ei nunquam pauciores duobus, in diuerſa tendẽtes: flos candidus, lilio rubro ſimilis, ſemine nigro, lato, ad lenticulæ dimidiæ figuram, multo tenuiore, radice herbacei coloris. Huius folio uel flore uel ſemine auxiliantur contra ſcorpionum phalangiorumq; & ſerpentiũ ictus: Item contra tormina. Phyteuma qualis ſit, deſcribere ſuperuacuum habeo, cum ſit uſus eius tantum ad amatoria. Phyllon à Græcis uocatur herba in ſaxoſis montibus, fœmina magis herbacei coloris, caule tenui, radice parua, ſemine rotundo, papaueri ſimili: Hæc ſui ſexus facit partus. Mares autem ſemine tantum differens, quod eſt incipientis oliuæ. Vtrunque bibitur in uino. Phellandrion naſcitur in paluſtribus, folio apij. Bibitur ſemen eius propter calculos & ueſicæ incommoda. Phalaris thyrſum habet longum, tenuem, ceu calamum, in ſummo florẽ inclinatũ: ſemen ſimile ſeſamæ. Et hoc calculos frangit, potum ex uino uel aceto uel cum melle & lacte: Idem & uitia ueſicæ ſanat. Polyrrhizon folia habet myrti, radices multas: Hæ tuſæ dantur in uino contra ſerpentes: Proſunt & quadrupedibus. Proſerpinaca herba uulgaris eſt, eximij aduerſus ſcorpiones remedij. Eadẽ cõtrita, addita muria & oleo anginam eximie curari tradunt. Præterea in quantalibet laſsitudine recreari defeſſos, etiã cum obmutuerint, ſi ſubijciatur linguæ. Si deuoretur, uomitionem ſequi ſalutarem. Rhacoma affertur ex his quæ ſupra Pontum ſunt regionibus. Ra/

dix coſto nigro ſimilis, minor & ruffior paulò, ſine odore, calfaciens guſtu & aſtringens. Eadem trita uini colorem reddit, ad crocum inclinantem. Illita collectiones inflammationesq; ſedat, uulnera ſanat, epiphoras oculorũ ſedat ex paſſo illita. Inſignita cum melle, & alia liuẽtia ex aceto. Farina eius inſpergitur cõtra cacocthe, & ſanguinẽ reijciẽtibus drachmæ pondere in aqua. Dyſentericis etiam & cœliacis, ſi febri carent, in uino: ſin aliter, ex aqua. Facilius teritur, nocte antecedente madefacta. Datur & decoctum eius bibendũ duplici menſura ad rupta, cõuulſa, cõtuſis, ex ſublimi deuolutis. Si pectoris ſint dolores, additur piperis aliquid & myrrhæ: ſi diſſolutio ſtomachi, ex frigida aqua ſumitur, ſiue intus ſiue extra purulentis excreationibus: item hepaticis, ſpleneticis, iſchiadicis: ad renum uitia, ſuſpiria, orthopnœas. Arteriæ ſcabritias ſanat ex paſſo, tribus obolis potis trita, aut decoctum eius. Lichenas quoq; ex aceto impoſita purgat. Bibitur contra inflationes & perfrictiones, febres frigidas, ſingultus, tormina, aſperitates, capitis grauitates, melancholicas uertigines, laſſitudinum dolores & cõuulſiones. Circa Ariminũ nota eſt herba, quam reſedam uocant. Diſcutit collectiones inflammationesq; omnes. Qui curant ea, addũt hæc uerba, Reſeda morbos reſeda, ſcis ne ſcis ne quis hic pullos egerit? radices nec caput, nec pedes habeant. Hæc ter dicunt, totiesq; deſpuunt. Stœchas in inſulis tantum eiuſdem nominis gignitur, odorata herba, coma hyſſopi, amara guſtu. Menſes ciet potu, pectoris dolores leuat. Antidotis quoq; miſcetur.

De ſolano, & ſmyrnio, & telephio, & trichomane, & thalietro, & thlaſpe, & tragonia, & tragoni, & trago, & tragopogo, & ſpondyli. Et quod quidam morbi in quibuſdam non ſunt gentibus. Cap. XIII

SOlanũ Græci ſtrychnon uocant, ut tradit Cornelius Celſus. Huic uis reprimendi refrigerandiq;. Smyrnion caulẽ habet apij, folia latiora, & maxime circa ſtolones multos, quorum à ſinu exiliunt pinguia, & terram infracta, odore medicato, & cum quadam acrimonia iucundo, colore in luteum langueſcente, capitibus caulium orbiculatis, ut anethi ſemine rotũdo, nigro, quod areſcit incipiente æſtate. Radix quoq; odorata, guſtu acri mordet, ſuccoſa, mollis. Cortex eius foris niger, intus pallidus. Odor myrrhæ habet qualitatem, unde & nomẽ. Naſcitur & in ſaxoſis collibus, & in terrenis. Vſus eius excalfacere, extenuare. Vrinam & menſes cient folia & radix. Semen aluum ſiſtit. Radix collectiones & ſuppurationes nõ ueteres, item duritias diſcutit illita. Prodeſt & contra phalãgia ac ſerpentes, admixto cachry aut polio, aut meliſſophyllo, in uino pota, ſed particulatim, quoniam uniuerſa uomitionem mouet. Qua de cauſa aliquando cũ ruta datur. Medetur tuſſi & orthopnœæ ſemen, uel radix: Itẽ thoracis, aut lienis, aut renũ, aut ueſicæ uitijs. Radix autẽ ruptis, conuulſis. Partus quoq; adiuuat, & ſecundas pellit. Datur & iſchiadicis cum crethmo in uino. Sudores ciet & ructus, ideo inflationem ſtomachi diſcutit. Vulnera ad cicatricẽ perducit. Exprimitur & ſuccus radici, utilis fœminis & thoracis præcordiorumq; deſiderijs: calfacit enim & cõcoquit, & purgat. Semen peculiariter hydropicis datur potu, quibus & ſuccus illinitur, & malagmata è cortice arido. Et ad obſonia utuntur cũ mulſo & oleo, & garo, maxime in elixis carnibus ſimul, concoctiones facit, ſapore ſimillima piperi. Eadem in dolore ſtomacho efficax. Telephion portulacæ ſimilis eſt & caule & folijs. Rami à radice ſepteni octoniue fruticant, folijs craſsis, carnoſis. Naſcitur in cultis, & maxime inter uites. Illinitur lentigini, & cũ inaruit teritur. Illinitur & uitiligini, ternis ferè menſibus, ſenis horis noctis aut diei, poſtea farina hordeacea illinitur. Medetur & uulneribus & fiſtulis. Trichomanes adianto ſimilis eſt, exilius modo, nigriuſq;, folijs lenticulæ denſis, amaris, aduerſis inter ſe. Decoctũ eius ſtrangurias ſanat in uino albo potum, addito cymino ruſtico. Succus cohibet capillos defluentes, aut ſi effluxerint reparat. Alopeciaſq; denſat tritũ, & in oleo illitum. Sternutamenta quoque guſtatu mouet. Thalietrum folia coriandri habet, pinguiora paulò, caulem papaueris. Naſcitur ubiq; præcipue in cãpeſtribus. Medentur ulceribus folia cum melle. Thlaſpe duorũ generum eſt, anguſtis folijs di-

gitali

gitali longitudine,& latitudine in terram uerſis, in cacumine diuiſis, cauliculo ſemipedali, non ſine ramis,peltarum ſpecie,ſemine incluſo, lenticulæ effigie,niſi quod infringitur,unde nomen.Flos albicat.Naſcitur in ſemitis & ſepibus.Semen aſperi guſtus,bilem & pituitam utrinq; extrahit.Modus ſumendi,acetabuli menſura.Prodeſt & iſchiadicis infuſum, donec ſanguinem trahat. Menſes quoq; ciet,ſed partus necat.Alterũ thlaſpe, aliqui Perſicum napi uocãt, latis folijs, radicibus magnis,& ipſum utile iſchiadicorũ infuſioni. Prodeſt & inguinibus utrunq;.Præcipitur,ut qui colligit,dicat ſumere ſe cõtra inguina & contra omnes collectiones,& contra uulnera,unaq; manu tollat. Tragonia herba qualis ſit, non traditur. Credo & falſum eſſe promiſſum Democriti.Portentoſum enim eſt,adalligatam triduo abſumere lienes. Tragonis,ſiue tragion,naſcitur in Cretæ tantũ inſulæ maritimis,iunipero ſimilis, & ſemine & folio & ramis.Succus eius lacteus in gũmi ſpiſſatus, uel ſemen,impoſitione ſpicula è corpore eijcit.Tunditur recens,& cũ uino illinitur,aut ſiccæ farina cũ melle.Eadem lactis abundantiã facit, mammisq; unice medetur. Eſt & alia herba tragos,quam aliqui ſcorpion uocant, ſemipedẽ alta,fruticoſa,ſine folijs,puſillis racemis rubentibus,grano tritici acuto cacumine,& ipſa in maritimis naſcẽs.Huius ramorũ x. aut xii. cacumina trita ex uino pota cœliacis,dyſentericis,ſanguinẽ excreãtibus,menſiumq; abundantiæ auxiliantur. Eſt & tragopogon,quem alij comen uocant,caule paruo,folijs croci,radice longa,dulci, ſuper caulem calyce lato,nigro.Naſcitur in aſperis,ſine uſu. Et de herbis quidem memoria digna hactenus aut accepimus, aut comperimus. In fine earum admonere nõ ab re iudicamus, alijs alias uirium ætates eſſe, Longiſsimo tempore durat elateriũ,ut diximus:Chamęleon niger xl.annis.Centauriũ nõ ultra xii.Peucedanum & ariſtolochia ac uitis ſylueſtris anno in umbra ſeruantur. Et animaliũ quidem cæterorũ nullum aliud,radices à nobis dictas attingit,excepta ſpondyli,quæ omnes perſequitur. Genus id ſerpentis eſt. Ne illud quidem dubitatur, omnium radicum uim effectusq; minui, ſi fructus prius matureſcant: item ſeminũ, ante radice propter ſuccũ inciſa. Reſoluitur autẽ omnium uis conſuetudine.Et deſinunt prodeſſe cum opus eſt,quæ quotidie in uſu fuere, æque q̃ nocere. Omnes uero herbæ uehementiores effectu uiribusq; ſunt in frigidis locis, & in aquilonijs, item ſiccis.Sunt & gentium differentiæ non mediocres.Sicut accepimus de tineis lumbricisq;,ineſſe Ægypti,Arabiæ,Syriæ,Ciliciæ populis: è diuerſo Græciæ, Phrygiæ omnino nõ naſci.Minus id mirũ,q̃ quod in confinio Atticæ Bœotiæq; Thebanis innaſcuntur,cum abſint Athenienſibus. Quæ contemplatio aufert rurſus nos ad ipſorum animalium naturas, ingenitasq; ijs uel certiores morborũ omniũ medicinas. Enimuero rerum omnium parens,nullum animal ad hoc tantũ ut paſceretur, aut alia ſatiaret,naſci uoluit, arteſq; ſalutares inſeruit & uiſceribus,quippe cum ſurdis etiã rebus inſeruerit. Tum uero illa animæ auxilia præſtantiſsima ex anima alia eſſe uoluit, contemplatione ante cuncta mirabili.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXVIII

PROOEMIVM.

De medicinis ex animalibus. Cap. I

ICTAE ERANT omnium rerum naturæ, inter cœlum ac terram naſcentium, reſtabantq; quæ ex ipſa tellure fodiuntur, ſi non herbarum ac fruticum tractata remedia auferrẽt tranſuerſos, ex ipſis animalibus quæ ſanantur,reperta maiore medicina. Qui ergo diximus herbas & florũ imagines,ac pleraq; inuentu rara ac difficilia, ijdem tacebimus quid in ipſo homine proſit homini, cæteráque genera remediorum inter nos uiuentia? cum præſertim, niſi carenti doloribus morbisq;, uita ipſa pœna

fiat. Minime uero. Quin omnem insumemus operā, licet fastidij periculum urgeat: quando ita decretum est, minorem gratiæ quàm utilitatum uitæ respectum habere. Quinimo externa quoq;, & barbaros etiā ritus indagabimus. Fides tantum autores appellet. Quanquam & ipsi consensu propè iudicata eligere laborauimus, potiusq; curæ rerū, quàm copiæ institimus. Illud admonuisse perquam necessariū est, dictas iam à nobis naturas animalium, & quæ cuiusq; essent inuēta. Neq; enim minus profuere medicinas reperiendo, quàm prosunt præbendo. Nunc quæ in ipsis auxilientur indicari, neq; illic in totū omissa. Itaq; hæc esse quidem alia, illis tamen cōnexa. Incipiemus autē ab homine, ipsum sibi exquirentes, immēsa statim difficultate obuia. Sanguinē quoq; gladiatorū bibunt, ut uiuentibus poculis, comitiales morbi: quod spectare facientes eadem harena feras quoq; horror est. At hercule illi ex homine ipso sorberi efficacissimū putant calidum spirantemq;, & unà ipsam animam ex osculo uulnerum, cum plagis ne ferarum quidem admoueri ora fas sit humana. Alij medullas crurum quærunt, & cerebrum infantium. Nec pauci apud Græcos, singulorum uiscerum membrorumq; etiam sapores dixere, omnia persecuti usq; ad resegmina unguium: quasi uero sanitas uideri possit, feram ex homine fieri, morboq; dignum in ipsa medicina, egregia hercule frustratione si non prosit. Aspici humana exta nefas habetur, quid mandi? Quis ista inuenit ostenta? Tecū enim res erit euersor iuris humani, monstrorumq; artifex, qui primus ea condidisti, credo ne uita tui obliuisceretur. Quis inuenit singula membra humana mandere? qua coniectura inductus? Quam potest medicina ista originem habuisse? Quis ueneficia innocentiora effecit quàm remedia? Esto barbari externiq; ritus inuenerint, etiam ne Græci suas fecere has artes? Extant commentationes Democriti, ad alia noxij hominis è capite ossa plus prodesse: ad alia, amici & hospitis. Iam uero ui interempti dente, gingiuas in dolore scarificari Apollonius efficacissimum scripsit. Miletus oculorum suffusiones felle hominis sanari. Artemon caluaria interfecti, neque cremati, propinauit aquam è fonte noctu comitialibus morbis. Ex eadem suspendio interempti catapotia fecit, cōtra canis rabiosi morsus Antheus. Atque etiam quadrupedes homines sanauere, cōtra inflationes boum, perforatis cornibus inserentes ossa humana. Vbi homo occisus esset, aut crematus, siliginem quæ pernoctasset, suum morbis dando. Procul à nobis nostrisq; literis absint ista. Nos auxilia dicemus, non piacula: sicubi lactis puerperarum usus mederi poterit, sicubi saliua tactus ue corporis, cæteraq; similia. Vitam quidem non adeo expetendam censemus, ut quoquo modo trahenda sit. Quisquis es talis, æque moriere, etiā cum obscœnus uixeris aut nefandus. Quapropter hoc primum quisque in remedijs animi sui habeat: ex omnibus bonis quæ homini tribuit natura, nullū melius esse tempestiua morte: in eaq; id optimum, quod illam sibi quisq; præstare poterit.

An sit in medendo aliqua uis uerborum, & sanari & depelli. Cap. II

EX homine remediorū primū maximæ quæstionis, & semper incertæ est, ualeantne aliquid uerba & incantamenta carminum. Quod si uerum est, homini acceptū ferri oportere conueniet. Sed uiritim sapientissimi cuiusque respuit fides. In uniuersum uero omnibus horis hominis credit uita, nec sentit. Quippe uictimas cædi sine precatione non uidetur referre, nec deos rite cōsuli. Præterea alia sunt uerba impetrantis, alia depulsoris, alia commentationis. Vidimus certis precationibus obsecrasse summos magistratus. Et ne quid uerborum prætereatur, aut præposterum dicatur, de scripto præire aliquem, rursusq; alium custodem dari qui attendat, alium uero præponi qui faueri linguis iubeat: tibicinem canere, ne quid aliud exaudiatur: utraq; memoria insigni, quoties ipsæ diræ obstrepentes nocuerint, quotiésue precatio errauerit, sic repente extis adimi capita, uel corda, aut geminari uictima stante. Duratq; immenso exemplo Deciorum, patris filijq;, quo se deuouere, carmen. Extat Tucciæ Vestalis incestæ precatio, qua usa aquam in cribro tulit, anno urbis DCIX. Boario uero in foro Græcum Græcamq; defossos, aut alia-

rum gen-

tum gentiū, cum quibus tum res eſſet, etiam noſtra ætas uidit. Cuius ſacri precationem, qua ſolet præire quindecem uirûm collegij magiſter, ſi quis legat, profecto uim carminum fateatur, ea omnia approbantibus octingentorum triginta annorum euentibus. Veſtales noſtras hodie credimus nondum egreſſa urbe mancipia fugitiua retinere in loco precatione: cum ſi ſemel recipiatur ea ratio, & deos preces aliquas exaudire, aut ullis moueri uerbis, confitendum ſit de tota coniectatione. Priſci quidem noſtri perpetuo talia prodidere. Difficilimumq́ ex his etiam fulmina elici, ut ſuo loco docuimus. L. Piſo primo annalium autor eſt, Tullum Hoſtilium regem ex Numæ libris eodem quo illum ſacrificio Iouem cœlo deuocare conatum, quoniam parum rite quædam feciſſet, fulmine ictum. Multi uero magnarum rerum fata & oſtenta uerbis permutari. Cum in Tarpeio fodientes delubro fundamenta, caput humanum inueniſſent, miſsis ob id à ſenatu legatis, Hetruriæ celeberrimus uates Olenus Calenus præclarum id fortunatumq́ cernens, interrogatione in ſuam gentem transferre tentauit, ſcipione prius determinata templi imagine in ſolo ante ſe: Hoc ergo dicitis Romani, hic templum Iouis optimi maximi futurum eſt? hic caput inuenimus? conſtantiſsima annalium affirmatione tranſiturum fuiſſe fatum in Hetruriam, ni præmoniti à filio uatis legati Romani reſpondiſſent, non planè hic, ſed Romæ inuentum caput dicimus. Iterum id accidiſſe tradunt, cum in faſtigiū eiuſdem delubri præparatæ quadrigæ fictiles in fornace creuiſſent: & iterum ſimili modo retentum augurium. Hæc ſatis ſint exemplis, ut appareat, oſtentorum uires & in noſtra poteſtate eſſe: ac prout quæque accepta ſint, ita ualere. In augurum certe diſciplina conſtat, neque diras, neque ulla auſpicia pertinere ad eos, qui quamque rem ingredientes, obſeruare ſe ea negauerint: quo munere diuinæ indulgentiæ maius nullum eſt. Quid? non & legum ipſarum in duodecim tabulis uerba ſunt, Qui fruges excantaſſet. Et alibi, Qui malum carmen incantaſſet. Verrius Flaccus autores ponit quibus credat, in oppugnationibus ante omnia ſolitum à Romanis ſacerdotibus euocari deum, cuius in tutela id oppidum eſſet: promittiq́ illi eundem, aut ampliorem locum apud Romanos, cultumúe. Durat in pontificum diſciplina id ſacrum. Conſtatq́ ideo occultatum, in cuius dei tutela Roma eſſet, ne qui hoſtium ſimili modo agerent. Defigi quidem diris deprecationibus nemo non metuit. Huc pertinet ouorum, ut exorbuerit quiſque, calyces cochlearumq́ protinus frangi, aut eoſdem cochlearibus perforari. Hinc Theocriti apud Græcos, Catulli apud nos, proximeq́ Vergilij incantamentorum amatoria imitatio. Figlinarum opera multi rumpi credunt tali modo: non pauci etiam ſerpentes ipſas recantari: & hunc unum illis eſſe intellectum, contrahiq́ Marſorum cantu, etiam in nocturna quiete. Etiam parietes incendiorum deprecationibus conſcribuntur. Neque eſt facile dictu, externa uerba atque ineffabilia, derogent fidem ualidius, an Latina inopinata, & quæ ridicula uideri cogit animus, ſemper aliquid immenſum expectās, ac dignum deo mouendo, imò uero quod numini imperet. Dixit Homerus, profluuium ſanguinis uulnerato femine Vlixem inhibuiſſe carmine: Theophraſtus iſchiadicos ſanari. Cato prodidit luxatis membris carmen auxiliari, M. Varro podagris. Cæſarem dictatorem poſt unum ancipitem uehiculi caſum, ferunt ſemper ut primum conſediſſet, id quod pleroſque nunc facere ſcimus, carmine ter repetito ſecuritatem itinerum aucupari ſolitum. Licet hanc in partem ſingulorum quoque conſcientiam coarguere. Cur enim primum anni incipientis diem, lætis præcationibus inuicem fauſtum ominamur? Cur publicis luſtris etiam nomina uictimas ducentium proſpera eligimus? Cur & faſcinationibus adoratione peculiari occurrimus? alij Græcam Nemeſin inuocantes? cuius ob id Romæ ſimulacrum in Capitolio eſt, quamuis Latinum nomen non ſit. Cur ad mentionem defunctorum, teſtamur memoriā eorum à nobis non ſollicitari? Cur impares numeros ad omnia uehementiores credimus? Idq́ in febribus dierum obſeruatione intelligitur. Cur ad primitias pomorū hæc uetera eſſe dicimus, alia noua optamus? Cur

sternutamentis salutamur? quod etiam Tiberium Cæsarem, tristissimum (ut constat) hominum, in uehiculo exegisse tradunt. Et aliqui nomine quoqꝫ consalutare, religiosius putant. Quin & absentes tinnitu aurium præsentire sermones de se, receptum est. Attalus affirmat scorpione uiso, si quis dicat duo, cohiberi nec uibrare ictus. Et quoniã scorpio admonuit, in Africa nemo destinat aliquid, nisi præfatus Africam. In cæteris uero gentibus, deos ante obtestatur ut uelint. Nam si mensa adsit, nullum ponere, translatitiũ uidemus etiam, quoniã multas religiones pollere manifestum est. Alius saliua post aurem digito relata, sollicitudinem animi propitiat. Pollices, cum faueamus, premere etiam prouerbio iubemur. In adorando dexteram ad osculum referimus, totumqꝫ corpus circumagimus: quod in læuum fecisse, Galliæ religiosius credunt. Fulgetras popysmis adorare consensus gentium est. Incendia inter epulas nominata, aquis sub mensas profusis abominamur: recedente aliquo ab epulis, simul uerri solũ: aut bibente cõuiua, mensam uel repositorium tolli, inauspicatissimum iudicatur. Seruij Sulpitij principis uiri cõmentatio est, quamobrem mensa linquenda non sit. Nondũ enim plures quàm conuiuæ numerabantur. Nam sternutamento reuocari ferculum mensamúe, si nõ postea gustetur aliquid, inter diras habetur, aut omnino nõ esse. Hæc instituère illi, qui omnibus negotijs horisqꝫ interesse credebant deos: & ideo placatos etiã uitijs nostris reliquerunt. Quin & repente conticescere conuiuium adnotatum est, nõ nisi in pari præsentium numero: qua in re famæ labor est, ad quemcunqꝫ eorum pertinens. Cibus etiam è manu prolapsus reddebatur, utique per mensas, uetabantqꝫ munditiarum causa deflare. Et sunt condita auguria, quid loquẽti cogitantiúe id acciderit, inter execratissima. Si pontifici accidat ditis causa epulanti, in mensa utiqꝫ id reponi adolerіqꝫ ad larem, piatio est. Medicamenta, priusqꝫ adhibeantur, in mensa forte deposita, negantur prodesse. Vngues resecari nundinis Romanis tacenti atqꝫ à digito indice, multorum pecuniæ religiosum est. Capillum uero cõtrectari, contra defluuia ac dolores capitis XVII. luna atqꝫ XXIX. Pagana lege in plerisqꝫ Italiæ prædijs cauetur, ne mulieres per itinera ambulantes torqueãt fusos, aut omnino detectos ferãt, quoniam aduersetur id omnium spei, præcipueqꝫ frugũ. M. Seruilius Nonianus princeps ciuitatis, non pridẽ in metu lippitudinis, priusquã ipse eã nominaret, aliusúe ei prædiceret, duabus literis Græcis, Ρ & Α, chartam inscriptã, circũligatam lino, subnectebat collo: Mutianus ter consul, eadẽ obseruatione uiuentẽ muscam in linteolo albo, his remedijs carere ipsos lippitudine prædicantes. Carmina quædã extant cõtra grandines, contraqꝫ morborũ genera, contraqꝫ ambusta, quædam etiã experta: sed prodendo obstat ingens uerecũdia, in tanta animorum uarietate. Quapropter de his, ut libitum cuiqꝫ fuerit opinetur.

Remedia ex homine, contra magos. Cap. III

HOminum monstrificas naturas & ueneficos aspectus, diximus in portentis gentiũ, & multas animalium proprietates, quæ repeti superuacuum est. Quorundam hominum tota corpora prosunt, ut ex his familijs quæ sunt terrori serpentibus, tactu ipso leuant percussos, suctu'ue modico. Quorũ è genere sunt Psylli Marsiqꝫ, & qui ophiogenes uocantur in insula Cypro: ex qua familia legatus Hexagon nomine, à consulibus Romæ in dolium serpentiũ coniectus experimenti causa, circummulcentibus linguis miraculum præbuit. Signum eius familiæ est, si modo adhuc durat, uernis temporibus odoris uirus: atqꝫ eorũ sudor quoqꝫ medebat', nõ modo saliua. Nã in insula Nili Tentiri nascentes tanto sunt crocodilis terrori, ut uocem quoqꝫ eorũ fugiant. Horũ omniũ generũ in sua repugnantia interuentũ quoqꝫ mederi cõstat: sicuti aggrauari uulnera introitu eorũ, qui unqꝫ fuerint serpentiũ canis'ue dente læsi. Iidẽ gallinarũ incubitus, pecorũ fœtus abortu uitiãt. Tantũ remanet uirus excepto semel malo, ut uenefici fiãt uenena passi. Remedio est, ablui prius manus eorũ, aquaqꝫ illa eos qbus medearis inspergi. Rursus à scorpiõe aliquãdo pcussi, nunqꝫ postea à crabronibus, uespis, apibus'ue feriũtur. Minus miret' hoc qui sciat, ueste à tineis nõ attingi, quæ fuerit in funere: serpẽtes ægre, præterqꝫ læua manu extrahi.

De qui

De quibuſdam ſortilegijs,& ſaliua hominis. Cap. IIII

PYthagoræ inuentis non temere fallere,impoſitiuorũ nominum imparem uocalium numerum,clauditates,oculorumúe orbitatem,ac ſimiles caſus dextris aſſignare partibus,parem læuis. Ferunt difficiles partus ſtatim ſolui,cum quis tectũ,in quo ſit grauida, tranſmiſerit lapide, uel miſſili ex his, quæ tria animalia ſingulis ictibus interfecerint, hominem,aprum,urſam. Probabilius id facit haſta uelitaris,euulſa à corpore hominis,ſi terram non attigerit. Eoſdem enim illata effectus habet. Sic & ſagittas corpore eductas, ſi terram non attigerint,ſubiectas cubantibus,amatorium eſſe, Orpheus & Archelaus ſcribunt. Quin & comitialem morbum ſanari cibo è carne feræ occiſæ eodẽ ferro,quo homo interfectus ſit. Quorundam partes medicæ ſunt,ſicuti diximus de Pyrrhi regis pollice. Et Elide ſolebat oſtendi Pelopis coſta, quam eburneam affirmabant. Næuos in facie tondere, religioſum habent etiam nunc multi. Hominum uero in primis ieiunam ſaliuam, contra ſerpẽtes præſidio eſſe,docuimus. Sed & alios efficaces eius uſus recognoſcat uita. Deſpuimus comitiales morbos,hoc eſt, contagia regerimus. Simili modo & faſcinationes repercutimus dextræq; clauditatis occurſum. Veniam quoque à deis ſpei alicuius audacioris petimus, in ſinum ſpuendo etiam. Eadem ratione terna deſpuere deprecatione, in omni medicina mos eſt,atq; effectus adiuuare: Incipientes furunculos ter præſignare ieiuna ſaliua. Mirum dicemus, ſed experimento facile: Si quem pœniteat ictus eminus cominus ue illati,& ſtatim expuat mediam in manum qua percuſſit, leuatur ilico percuſſus à pœna. Hoc ſæpe delumbata quadrupede approbatur,ſtatim à tali remedio correcto animalis ingreſſu. Quidam uero aggrauant ictus, ante conatum ſimili modo ſaliua in manu ingeſta. Credamus ergo & lichenas lepraſq; ieiune illitu aſſiduo arceri: item lippitudines,matutina quotidie uelut inunctione: carcinomata,malo terræ ſubacto,ceruicis dolorem,ſaliua ieiuni dextra manu ad dextrũ poplitem relata,læua ad ſiniſtrum: ſi quod animal aurem intrauerit,& inſpuatur,exire. Inter amuleta eſt, æditæ quenq; urinæ expuere: ſimiliter in calceamentum dextri pedis antequam induatur: Item cum quis tranſeat locum in quo aliquod periculum adierit. Marcion Smyrnæus qui de ſimplicibus effectibus ſcripſit, rumpi ſcolopendras marinas ſputo tradit: item rubetas aliaſq; ranas. Ophilius, ſerpentes,ſi quis in hiatum earum expuat. Salpe, torporem ſedari quocunque membro inſtupente,ſi quis in ſinum expuat: aut ſi ſuperior palpebra ſaliua tangatur. Nos, ſi hæc & illa credamus rite fieri: Extranei interuentu,aut ſi dormiens ſpectetur infans, à nutrice terna adſpui,quanq; religione mutatur & Faſcinus,Imperatorum quoq; nõ ſolum infantium cuſtos,qui deus inter ſacra Romana à Veſtalibus colitur,& currus triumphantium ſub his pendens defendit medicus inuidiæ,iubetq; eoſdem recipere. Similis medicina linguæ, ut ſit exorata à tergo fortuna, gloriæ carnifex. Morſus hominis inter aſperrimos quoq; numeratur. Medentur ſordes ex auribus: Ac ne quis miretur, etiam ſcorpionũ ictibus ſerpentiumq; ſtatim impoſitæ. Melius è percuſſi auribus proſunt: Ita & reduuias ſanari. Serpentium uero ictum,contuſi dentis humani farina. Capillus puerorum qui primum deciſus eſt,podagræ impetus dicitur leuare circumligatus: & in totũ impubiũ impoſitus. Virorum quoq; capillus,canis morſibus medetur ex aceto: Et capitum uulneribus ex oleo aut uino. Si credimus,à reuulſo cruci quartanis. Combuſtus æque capillus,carcinomati. Pueri qui primus ceciderit dens,ut terrã nõ attingat,incluſus in armillam, & aſſidue in brachio habitus,muliebriũ locorum dolores prohibet. Pollex in pede præligatus proximo digito,tumores inguinũ ſedat. In manu dextra duo medij lino leuiter colligati, diſtillationes atque lippitudines arcent. Quin & eiectus lapillus calculoſo,alligatus ſupra pubem leuare cæteros dicitur, ac iocineris etiã dolores: ac celeritatẽ partus facere. Addidit Granius,efficaciorẽ ad hoc eſſe ferro exẽptũ. Partus accelerat uicinos, ex quo quæq; cõceperit,ſi cinctu ſuo ſoluto fœminã cinxerit,dein ſoluerit,adiecta precatione,ſe uinxiſſe tandẽ & ſoluturũ,atq; abierit. Sanguine ipſius hominis,ex quacunq; parte emiſſo, efficacissime

ciſsime anginā illini tradunt Orpheus & Archelaus: Item ora, comitiali morbo lapſorum: exurgere enim protinus. Quidam ſi pollices pedum pungātur, exq́; his guttæ referantur in faciē: aut ſi uirgo dextro pollice attingat: hac cōiectura cenſentes uirgines carnes edendas. Æſchines Athenienſis ex crematorū cinere anginis medebatur & tonſillis, uuisq́;, & carcinomatis. Hoc medicamentum uocabat botryon. Multa genera morborum primo coitu ſoluuntur, primoq́; fœminarū menſe. Aut ſi nō id contingat, longinqua fiunt, maximeq́; comitiales. Quin & à ſerpente ac ſcorpione percuſſos, coitu leuari produnt: uerū fœminas uenere ea lædi. Oculorum uitia fieri negant, nec lippire eos, qui cum pedes lauant, aqua inde ter oculos tangant. Immatura morte raptorū manu, ſtrumas, parotidas, gutturа tactu ſanari affirmant. Quidam uero cuiuſq; defuncti, duntaxat ſui ſexus, læua manu auerſa. Et è ligno fulgure icto, reiectis poſt terga manibus, demorderi aliquid, & ad dentem qui doleat admoueri, remedio eſſe produnt. Sunt qui præcipiant dentē ſuffiri dente hominis ſui ſexus: & eum qui caninus uocetur, inſepulto exemptum adalligari. Terrā ex caluaria, pſilothrum eſſe palpebrarum tradunt. Herba uero ſi qua ibi genita ſit, commanducata, dentes cadere. Vlcera nō ſerpere ex oſſe hominis circūſcripta. Alij è tribus puteis pari menſura aquas miſcent, & prolibant nouo fictili. Reliquum dant in tertianis acceſſu febriū bibendum. Item in quartanis fragmentū claui à cruce, inuolutū lana, collo ſubnectunt: aut ſpartum è cruce: liberatoq́; condunt cauerna quam ſol nō attingat. Magorum hæc cōmenta ſunt: Vt cotem qua ferramenta ſæpe exacuta ſint, ſubiectam ignari ceruicalibus, de ueneficio deficientis, euocare indicium, ut ipſe dicat quid ſibi datum ſit, & ubi, & quo tempore, autorem tamen non nominare. Fulmine utiq; percuſſo, circumactū in uulnus hominem, loqui protinus conſtat. Inguinibus medentur aliqui, liciū telæ detractum alligantes nouenis ſeptenisúe nodis, ad ſingulos nominantes uiduam aliquam, atque ita inguina adalligantes licio. Et clauum aliudúe quod quis calcauerit, alligatum ipſos iubent gerere, ne ſit dolori uulnus. Verrucas auellunt à uiceſima luna, in limitibus ſupini ipſam intuentes, ultra caput manibus porrectis, & quicquid cōprehendêre eo fricātes. Clauum corporis, cum cadat ſtella, ſi quis diſtringat, uel cito ſanari aiunt. Cardinibus hoſtiorum aceto affuſis, lutum fronti illitum, capitis dolorem ſedare: Item laqueū ſuſpendioſi circumdatum temporibus. Si quid è piſce hæſerit faucibus, in aquam demiſsis frigidā pedibus, cadere. Si uero ex alijs oſsibus, impoſitis capiti ex eodem oſſe oſsiculis. Si panis hæreat, ex eodē in utranq; aurē addito pane. Quin & ſordes hominis in magnis fecere remedijs quæſtuoſorum gymnaſia Græcorū, quippe ea ſtrigmenta molliunt, calfaciunt, diſcutiūt, complent, ſudore & oleo medicinam facientibus: Vuluis inflammatis cōtractisq́; admouentur: Sic & menſes cient: ſedis inflāmationes & condylomata leniunt: item neruorum dolores, luxata, articulorū nodos. Efficaciora ad eadem, ſtrigmenta à balineis, & ideo miſcentur ſuppuratorijs medicamentis. Nam illa quæ ſunt è ceromate permixto cœno, articulos tantum molliunt, calefaciunt, diſcutiunt efficacius, ſed ad cætera minus ualent. Excedit fidem impudens cura, qua ſordes uirilitatis contra ſcorpionum ictus ſingularis remedij celeberrimi autores clamant. Rurſus in fœminis, quas infantium aluo æditas in utero ipſo contra ſterilitatem ſubdi cenſent, meconium uocant. Imò etiam ipſos gymnaſiorum raſere parietes: & illæ quoque ſordes excalfactoriam uim habere dicuntur: panos diſcutiunt. Vlceribus ſenum puerorumq́;, & deſquamatis ambuſtisúe illinuntur. Eo minus omitti cōuenit ab animo hominis pendentes medicinas. Abſtinere cibo nimio, aut potu, aliâs uino tantum aut carne, aliâs balineis, cum quid eorum poſtulet ualetudo, in præſentiſsimis remedijs habetur. His remedijs adnumeratur exercitatio, intētio uocis, ungue fricari cum ratione. Vehemēs enim fricatio ſpiſſat, lenis mollit: Multa adimit corpus, auget modica. In primis uero prodeſt ambulatio, geſtatio, & ea pluribus modis. Equitatio ſtomacho & coxis utiliſsima: Phthiſi nauigatio: Longis morbis locorum mutatio. Item ſomno mederi ſibi, aut lectulo, aut rara uomitione. Supini cubitus oculis conducunt, at proni

tuſsibus

tussibus, in latera aduersum distillationes. Aristoteles & Fabianus plurimũ somniari circa uernum & autumnũ tradunt, magisq́ꝫ supino cubitu, at prono nihil. Theophrastus celerius concoqui dextri lateris incubitu, difficilius à supinis. Solũ quoqꝫ remediorũ maximũ ab ipso sibi præstari potest, sicuti linteorũ strigiliũq́ꝫ uehementia: perfundere caput aqua calida ante balinearũ uaporationẽ, & postea frigida, saluberrimũ intelligitur. Item præsumere cibis, & interponere frigidam, eiusdemq́ꝫ potu somnos antecedere, & si libeat interrumpere. Notandum, nullum aliud animal calidos potus sequi, ideoq́ꝫ non esse naturales. Mero ante somnos colluere ora, propter halitus: frigida aqua matutinis impari numero ad cauendum dentium dolores: item posca oculos contra lippitudines, certa experimenta sunt.

De obseruatione uictus. Cap. V

SIcut totius corporis ualetudini uarietate uictus inobseruata. Hippocrates tradit non prandentium exta celerius senescere. Verũ id remedijs cecinit, nõ epulis: quippe multo utilissima est temperantia in cibis. L. Lucullus hanc de se præfecturam seruo dederat: ultimoq́ꝫ probro manus in cibis triumphali seni deducebatur, uel in capitolio epulanti, pudenda re, seruo suo facilius parere quàm sibi.

De sternutamento, & uenere, & cæteris remedijs. Cap. VI

STernutamenta pinna grauedinẽ emendãt, & si quis muris nares, ut tradunt, osculo attingat. Sternutamẽta & singultũ. Ob hoc Varro suadet palmã altera manu scalpere. Plerıqꝫ anulum è sinistra in longissimum dexteræ digitum transferre, aut in aquã feruentem manus immergere. Theophrastus senes laboriosius sternuere dicit. Venerẽ damnauit Democritus, ut in qua homo alius exiliret ex homine. Est hercule raritas eius utilior. Athletæ tamen torpentes restituuntur uenere, mox reuocatur, cum è candida declinat in fuscam. Medetur & lumborum dolori, oculorum hebetationi, mente captis ac melancholicis. Adsidere grauidis, uel cum remedium alicui adhibeatur, digitis pectinatim inter se implexis, ueneficium est: idq́ꝫ compertũ tradũt, Alcmena Herculẽ pariente. Peius si circa unum ambo ue genua. Item poplites alternis genibus imponi. Ideo hæc in concilijs ducum potestatumúe fieri uetuere maiores, uelut omnem actum impedientia. Vetuere & sacris uotis ue simili modo interesse. Capita autem aperiri aspectu magistratuũ, non uenerationis causa iussere, sed (ut Varro autor est) ualetudinis, quo firmiora consuetudine ea fierent. Cum quid oculo incideris, alterum comprimi prodest. Cum aqua dextræ auriculæ, sinistro pede exultare, capite in dextrum humerum deuexo, inuicem è diuersa aure. Si tussis concitet, saliuam in fronte ab alio afflari. Si iaceat uua, à uertice morsu alterius suspendi. In ceruicis dolore poplites fricare, aut ceruicẽ in poplitũ. Pedes in humo deponi, si nerui in his cruribus ue tendantur in lectulo. At si in leua parte id accidat, sinistræ plantæ pollicem dextra manu apprehendi. Item è diuerso. Extremitates corporis uel aurium perstringi contra horrores corporis, sanguinem ue narium immodicum. Lino uel papyro principia genitalium: femur medium, ad cohibenda urinæ profluuia. In stomachi solutione pedes pressare, aut manus in feruentem aquam demittere. Iam & sermoni parci multis de causis salutare est. Triennio Mœcenatem Messium accepimus silentium sibi imperauisse, à conuulsione reddito sanguine. Nam euersos scandentésque ac iacentes, si quid ingruat, contráque ictus, spiritum cohibere singularis præsidij est: quod inuentum esse animalis docuimus. Clauum ferreum defigere, in quo loco primum caput defixerit corruens morbo comitiali, absolutorium eius mali dicitur. Cõtra renum & lumborum uesicæq́ꝫ cruciatus, in balnearum solijs pronos urinam reddere, mitigatorium habetur. Vulnera nodo herculis præligare, mirum quantum ocyor medicina est. Atque etiam quotidiani cinctus tali nodo, uim quandam habere utilem dicuntur, quippe cum Hercules eum prodiderit. Numerum quoque quaternarium Demetrius condito uolumine & quare quaterni cyathi sextarij ue non essent potandi. Contra lippitudines retro aures fricare prodest, & lachrymosis oculis frontem. Augurium ex homine

ipso

ipſo eſt non timendi mortem in ægritudine, quandiu oculorum pupillæ imaginem reddant.Magna & urinæ non ratio ſolum, ſed etiã religio apud autores inuenitur,digeſta in genera. Spadonum quoqꝫ ad fœcunditatis beneficia. Verũ ex his quæ referre fas ſit,impubium puerorũ contra ſaliuas aſpidum, quas ptyadas uocant,quoniam uenena in oculos hominum expuant:Contra oculorum albugines,obſcuritates,cicatrices,argema,palpebras, & cum erui farina contra aduſtiones, contra aurium pura,uermiculosqꝫ,ſi decoquatur ad dimidias partes cum porro capitato nouo fictili. Vaporatio quoqꝫ ea menſes fœminarum ciet. Salpe fouet illa oculos firmitatis cauſa: illinit ſole uſta,cum oui albumine,efficacius ſtruthiocameli,binis horis. Hac & atramenti lituræ abluuntur. Virilis podagris medetur,argumento fullonum, quos ideo tentari eo morbo negant. Veteri miſcetur cinis oſtreorum, aduerſus eruptiones in corpore infantium, & omnia ulcera manantia. Ea exeſis, ambuſtis, ſedis uitijs, rhagadijs, & ſcorpionum ictibus illiuitur. Obſtetricum nobilitas non alio ſucco efficacius curari pronunciauit corporum pruritus nitro addito, ulcera capitum, porrigines, nomas,præcipue genitalium.Sua cuique autem (quod fas ſit dixiſſe) maxime prodeſt, confeſtim perfuſo canis morſu,echinorumqꝫ ſpinis inhærentibus, & in ſpongia laniſue impoſita: aut aduerſus canis rabidi morſus, cinere ex ea ſubacto: Contraqꝫ ſerpentiũ ictus. Nam contra ſcolopendras mirum proditur,uertice tacto urinæ ſuæ guttà,liberari protinus læſos. Auguria ualetudinis ex ea tradũtur.Si mane candida,dein ruffa ſit:illo modo concoquere, hoc concoxiſſe ſignificatur.Mala ſigna rubræ, peſſima nigræ: Mala bullantis & craſſæ:in quã quod ſubſidit ſi album eſt, ſignificat circa articulos aut uiſcera dolorem imminere. Eadem uiridis, morbum uiſcerum,pallida bilis, rubens ſanguinis.Mala & in qua ueluti furfures atqꝫ nubeculæ apparent.Diluta quoque alba uitioſa eſt: mortifera uero craſſa, graui odore:& in pueris tenuis ac diluta.Magi uetant eius cauſa cõtra ſolẽ lunamqꝫ nudari, aut umbrã cuiuſqꝫ ab ipſa reſpergi. Heſiodus iuxta obſtantia reddi ſuadet, ne deũ aliquem nudatio offendat. Hoſthanes contra mala medicamenta omnia promiſit auxiliari,matutinis horis ſuã cuiqꝫ inſtillatam in pedem.

De remedijs muliebribus. Cap. VII

QVæ ex mulierum corporibus traduntur, ad portentorum miracula accedunt,ut ſileamus diuiſos membratim in ſcelera abortus, menſium piacula, quæqꝫ alia nõ obſtetrices modo, uerumetiã ipſæ meretrices prodidere.Capilli ſi crementur,odore ſerpentes fugari. Eodem odore uuluæ morbo ſtrangulatas reſpirare. Cinere eo quidem,ſi in teſta ſint cremati, uel cum ſpuma argenti, ſcabricias oculorũ ac prurigines emendari.Item uerrucas, & infantium ulcera cum melle. Capitis quoque uulnera, & omnium ulcerum ſinus, addito melle ac thure. Panos, podagras, cum adipe ſuillo ſacrum ignem,ſanguinemqꝫ ſiſti ilico, & formicationes corporum. De lactis uſu conuenit dulciſſimum eſſe molliſſimumqꝫ,& in longa febre cœliacisqꝫ utiliſſimum,maxime eius quæ iam infantem remouerit.Et in malacia ſtomachi, in febribus, torſionibus efficaciſſimum experiuntur. Item mammarum collectionibus cum thure, oculo ab ictu cruore ſuffuſo, & in dolore aut epiphoris ſi immulgeatur, plurimum prodeſt: magisqꝫ cum melle & narciſſi ſucco, aut thuris polline. Semperqꝫ in omni uſu efficacius eius quæ marem enixa ſit:multoqꝫ efficaciſſimum eius quæ geminos peperit mares, & ſi uino ipſa cibisqꝫ acrioribus abſtineat. Mixto præterea ouorum candido liquore,madidaqꝫ lana frontibus impoſitum,fluxiones oculorum ſuſpendit. Nam ſi rana ſaliua ſua oculum aſperſerit,præcipuum eſt remedium. Et contra morſum eiuſdem bibitur, ſtillaturqꝫ. Qui ſimul matris filiæqꝫ lacte inunctus ſit, liberari oculorum metu in totam uitam affirmant.Aurium quoqꝫ uitijs medetur,modice admixto oleo: aut ſi ab ictu dolent, anſerino adipe tepefactum. Si odor grauior ſit, ut plerunqꝫ fit longis uitijs, diluto melle lana includitur. Et contra morbum regium in oculis relictum, inſtillatur cum elaterio.Peculiariter ualet potũ contra uenena, quæ data ſunt è marino lepore bupreſtiqꝫ,ut Ariſtoteles tradit,dorycnion.Et contra inſa

niam

niam, quæ facta ſit hyoſcyami potu. Podagris quoque iubent illini cum cicuta. Alij cum œſipo & adipe anſerino, qualiter etiam uuluarum doloribus imponitur. Aluum etiam ſiſtit potum, ut Rabirius ſcribit. Et menſes ciet. Eius uero quæ fœminam enixa ſit, ad uitia tantum in facie ſanãda præualet. Pulmonum quoque incommoda lacte mulieris ſanantur, cui ſi admiſceatur impubis pueri urina & mel atticum, omnia ſingulorum cochleariũ mẽſura, murmura quoque aurium eijci inuenio. Eius quæ marem pepererit, lacte guſtato, canes rabioſos fieri negant. Mulieris ſaliuam quoque ieiunæ potentem dijudicant oculis cruentatis. Et ſi contra epiphoras, feruentes anguli oculorum ſubinde madefiant: efficacius, ſi cibo uinoq; ſe pridie ea abſtinuerit. Inuenio & faſcia mulieris alligato capite, dolores minui. Poſt hæc nullus eſt modus. Iam primum abigi grandines turbinesq;, contra fulgura ipſa in menſe connudata, ſic auerti uiolentiam cœli. In nauigando quidem tempeſtates etiam ſine mẽſtruis. Ex ipſis uero menſibus monſtrificis aliàs uti ſuo loco indicauimus, dira & infanda uaticinantur: E quibus dixiſſe non pudeat, ſi in defectu lunæ ſoliſue congruat uis illa, irremediabilem fieri: non ſegnius & ſilente luna, coitusq; tum maribus exitiales eſſe atque peſtiferos. Purpuram quoque ab his eo tempore pollui. Tanto uim eſſe maiorem. Quocunque autem alio menſtruo, ſi nudatæ ſegetem ambiant, erucas ac uermiculos ſcarabeosq; ac noxia alia decidere. Metrodorus Scepſius in Cappadocia inuẽtum prodit, ob multitudinem canthatidum. Ire ergo per media arua, retectis ſuper clunes ueſtibus. Alibi ſeruatur, ut nudis pedibus eant, capillo cinctuque diſſoluto. Cauendum ne id oriente ſole faciant, ſementem enim areſcere. Item nouellas uites eius tactu in perpetuũ lædi: rutam & ederas res medicatiſſimas ilico mori. Multa diximus de hac uiolentia. Sed præter illa certum eſt, apes tactis aluearijs fugere, linaq; cum coquantur nigreſcere, aciem in cultris tonſorum hebeteſcere, æs contactum graue uirus accipere & æruginem, magis ſi decreſcẽte luna id accidat: equas, ſi ſint grauidæ, tactas abortum pati: Quin & aſpectu omnino, quamuis procul uiſas, ſi purgatio illa poſt uirginitatem prima ſit, aut in uirginea ætate ſpontanea. Nam bitumen in Iudæa naſcens, ſola hac ui ſuperari, filo ueſtis contactæ, docuimus. Ne igne quidem uincitur quo cuncta, ciniſq́ue etiam ille, ſi quis aſpergat lauandis ueſtibus, purpuras mutat, florem coloribus adimit, ne ipſis quidem fœminis malo ſuo inter ſe immunibus. Abortum facit illitus, aut ſi omnino prægnans ſupergrediatur. Quæ Lais & Elephantis inter ſe contraria prodidere de abortiuis, carbone è radice braſſicæ uel myrti uel tamaricis in eo ſanguine extincto: item aſinas nõ concipere tot annis, quot grana hordei contacta ederint: quæq́ue alia nuncupauere monſtrifica, aut inter ipſas pugnantia, cum hæc fœcunditatẽ fieri iiſdem modis quibus illa ſterilitatem pronunciaret, melius eſt nõ credere. Bythus Dyrrachinus hebetata aſpectu ſpecula recipere nitorem tradit, iiſdem auerſa rurſus contuentibus: omnemq; uim talem reſolui, ſi mullum piſcem ſecũ habeant. Multi uero ineſſe etiam remedia tanto malo aiunt. Podagras illini, ſtrumas, & parotidas, panos, ſacros ignes, furũculos, epiphoras tractatu earum mulierum leniri. Lais & Salpe canũ rabioſorum morſus, & tertianas quartanasq; febres, menſtruo in lana arietis nigri, argenteo brachiali incluſo. Diotimus Thebanus, ueſtis omnino ita infectæ portiuncula, ac uel licio, brachiali inſerta. Sotira obſtetrix, tertianis quartaniſq; efficaciſſimum dixit plantas ægri ſubterlini: multóque efficacius, ab ipſa muliere, & ignorãti. Sic & comitiales excitari. Icetidas medicus quartanas coitu finiri, incipientibus duntaxat menſtruis, ſpopondit. Inter omnes uero conuenit, ſi aqua potusq; formidetur à morſu canis, ſuppoſita tantum calici lacinia tali, ſtatim metum eum diſcuti, uidelicet præualente ſympathia illa Græcorum, cum rabiem canum eius ſanguinis guſtatu incipere dixerimus. Cinere eo iumentorum omnium ulcera ſanari certum eſt, addita caminorum farina & cera. Maculas autem è ueſte eas, non niſi eiuſdem urina elui. Cinerem per ſe roſaceo mixtum, fœminarum præcipue, capitis ſedare dolores illitum fronti. Aſperrimamque uim profluuij eius eſſe primis annis uirginitate reſoluta.

Id quoq; conuenit, quo nihil equidem libentius crediderim, tactis omnino menstruo postibus, irritas fieri magorum artes, generis uanissimi, ut æstimare licet. Ponã enim uel modestissimum è promissis eorum: Ex homine siquidẽ resegmina unguium è pedibus manibusq; cera permixta, ita ut dicatur tertianæ, uel quotidianæ uel quartanæ febri remedium quæri, ante solis ortũ alienæ ianuæ affigi iubent, ad remedia in ijs morbis: quanta uanitate si falsum est, quantaúe noxa, si transferunt morbos ad innocẽtiores? Ex his omniũ digitorum resegmina unguium, ad cauernas formicarum abijci iubẽt, eamq; quæ prima cœperit trahere, correptam subnecti collo, ita discuti morbum.

Medicinæ ex animalibus peregrinis, de elephanto, & leone, & camelo, & hyæna, & crocodilo, & chamæleonte, & scinco, & hippopotamo, & lyncibus. Cap. VIII.

HÆc sunt quæ retulisse fas sit, ac pleraq; ex ijs nõ nisi honore dicto. Reliqua intestabilia & infanda, ut festinet oratio ab homine fugere. In cæteris claritates animalium aut operũ sequemur. Elephanti sanguis præcipue maris fluxiones omnes, quas rheumatismos uocant, sistit. Ramentis eboris cum melle attico (ut aiunt) nubeculæ in facie, scobe paronychia tollũtur. Proboscidis tactu capitis dolor leuatur, efficacius si & sternuat. Dextra pars proboscidis cum Lemnia rubrica adalligata, impetus libidinum stimulat. Sanguis & syntecticis prodest, iecurq; comitialibus morbis. Leonis adipes cum rosaceo, cutem in facie custodiũt à uitijs, candoremq; seruãt, & sanãt adusta niuibus, articulorumq; tumores. Magorum uanitas perunctis eo adipe, faciliorem gratiam apud reges populósue promittit: præcipue tamen eo pingui quod sit inter supercilia, ubi esse nullum potest. Similia dentis, maxime à dextra parte, uilliqúe è rostro inferiori, promissa sunt. Fel aqua addita, claritatem oculis inunctis facit. Et cum adipe eiusdem, comitiales morbos discutit, leui gustu, & ut protinus qui sumpsere cursu id digerant. Cor in cibo sumptum, quartanis medetur. Adeps cũ rosaceo quotidianis febribus. Perunctos eo bestiæ fugiunt. Resistere etiam insidijs uidetur. Cameli cerebrum arefactum, potumq; ex aceto, comitialibus morbis aiunt mederi: Item fel cum melle potũ: hoc & anginæ. Cauda arefacta solui aluum. Fimi cinere crispari capillum cum oleo. Et dysentericis prodest illitus cinis, potusq; quantum trinis digitis capitur, & comitialibus morbis. Vrinam fullonibus utilissimam esse tradunt: itemq; ulceribus manantibus. Barbaros cõstat eam seruare quinquennio & heminis pota ciere aluum. Setas è cauda contortas, & sinistro brachio adalligatas, quartanis mederi. Hyænam magi ex omnibus animalibus in maxima admiratione posuerunt, utpote cui & ipsi magicas artes dederint, uimq;, qua alliciat ad se homines mente alienatos. De permutatiõis sexus annua uice diximus, cæteraq; de mõstrifica natura eius: Nunc persequemur quæcunque medicinis produntur. Præcipue pãtheris terrori esse traduntur, ut ne conentur quidem resistere: & aliquid de corio earum habentem non appeti. Mirumqúe dictu, si pelles utriusque contrariæ suspendantur, decidere pilos pantheræ. Cum fugiant uenantem, declinare ad dextram, ut prægressi hominis uestigia occupent. Quod si successerit, alienari mente, ac uel ex equo hominem decidere. At si in læuam detorserit, deficientis argumentum esse, celeremq; capturam. Facilius autem capi, si cinctus suos uenator, flagellumq; imperitans equo septenis alligauerit nodis. Mox, ut est solers ambagibus uanitas magorum, capi iubent geminorum signum transeunte luna, singulosq; propè pilos seruari. Capitis dolori alligatã cutem prodesse quæ fuerit in capite eius. Lippitudini fel illitũ frontibus. aut ne omnino lippiatur, decoctum cum mellis attici cyathis tribus & croci uncia, inunctum: Sic & caligines discuti & suffusiones. Claritatem excitari melius inueterato medicamẽto. Asseruari autem in Cypria pyxide. Eodem sanari argema, scabricias, excrescẽtia in oculis: Itẽ cicatrices. Glaucomata uero iocineris recentis inassati sanie, cum despumato melle inunctis. Dentes eius dentiũ doloribus tactu prodesse, uel adalligatos ordine, humeros humerorũ & lacertorũ doloribus. Eiusdẽ dentes si de

sinistra

ſiniſtra parte roſtri eruti ſint, illigatos pecoris aut capri pelle, ſtomachi cruciatibus. Pulmones in cibo ſumptos cœliacis. Ventriculis, cinerem cum oleo illitũ. Neruis, medullas è dorſo cum oleo uetere ac felle. Febribus quartanis, iecur deguſtatum ter ante acceſſiones. Podagris, ſpinæ cinerẽ cum lingua & dextro pede uituli marini, addito felle taurino, omnia pariter cocta atq; illita hyænæ pelle. In eodem morbo prodeſſe & fel cũ lapide aſio. Tremulis, ſpaſticis, exilientibus, & quibus cor palpitet, aliquid ex corde mãdendum, ita ut reliquæ partis cinis cum cerebro hyænæ illinatur. Pilos etiam auferri hac compoſitione illita, aut per ſe felle, euulſis prius quos renaſci non libeat. Sic & palpebris inutiles tolli. Lumborum doloribus carnes è lumbis edendas illinẽdas q; cum oleo. Sterilitatem mulierum emendari, oculo cum glycyrrhiza & anetho ſumpto in cibo, promiſſo intra triduum cõceptu. Cõtra nocturnos pauores umbrarumq; terrorem unus è magnis dentibus lino alligatus ſuccurrere narratur. Furentes ſuffiri eodẽ, & circumligari ante pectus cum adipe renum, aut iocinere, aut pelle præcipiunt. Mulieri candida à pectore hyænæ caro, & pili ſeptem, & genitale cerui ſi illigentur dorcadis pelle, collo ſuſpenſa continere partus promittunt. Venerem ſtimulari, genitali ad ſexus ſuos in melle ſumpto, etiam ſi uiri mulierũ coitus oderint. Quin imo totius domus concordiã, eodem genitali & articulo ſpinæ cum adhærente corio adſeruatis, conſtare: quem ſpinæ articulum ſiue nodum atlantion uocant. Eſt autem primus. In comitialium quoque remedijs habent eum. Adipe accenſo, ſerpentes fugari dicunt. Maxillæ parte comminuta in aniſo, & in cibo ſumpta, horrores ſedari. Eodem ſuffitu mulierum mẽſes euocari. Tantumq; eſt uanitatis, ut ſi ad brachium adalligetur ſuperioris roſtri dextræ partis dens, iaculantium ictus deerraturos negent. Palato eiuſdem arefacto, & cum alumine Ægyptio calefacto, ac ter in ore permutato, fœtores & ulcera oris emendari. Eos uero, qui linguam in calceamento ſub pede habeant, nõ latrari à canibus. Siniſtra parte cerebri naribus illita, morbos pernicioſos mitigari, ſiue hominum, ſiue quadrupedum. Frontis corium faſcinationibus reſiſtere. Ceruicis carnes ſiue mandantur, ſiue bibantur, arefactæ, lumborum doloribus. Neruis à dorſo armisq;, ſuffiendos neruorum dolores. Pilos roſtri admotos mulierum labris, amatorium eſſe. Iecur potum, torminibus & calculis mederi. Iam cor in cibo potuúe ſumptum, omnibus doloribus corporum auxiliari: Lienem lienibus. Omentum, ulcerum inflammationibus cum oleo. Medullas, doloribus ſpinæ & neruorum, laſſitudini renum. Neruos potos in uino cum thure, fœcunditatem reſtituere ademptam ueneficio. Uuluam cum mali punici dulcis cortice in potu datã prodeſſe mulierũ uuluæ. Adipe è lumbis ſuffiri difficulter parientes, & ſtatim parere. E dorſo medullam adalligatam contra uanas ſpecies opitulari. Spaſticis, genitale è maribus ſuffitu. Item lippientibus, ruptis, & contra inflationes, ſeruatos pedes, tactu: læuos dextris partibus, dextros læuis. Siniſtrum pedem ſuperlatum parturienti, letalem eſſe: dextro illato, facile eniti. Membranam quæ fel cõtineat, cardiacis potam in uino, uel in cibo ſumptam, ſuccurrere. Veſicam in uino potam, contra urinæ incontinentiam. Quæ autem in ueſica inuenta ſit urina, additis oleo ex ſeſamo, & melle, hauſtam prodeſſe ægrimoniæ ueteri. Coſtarum primam & octauam, ſuffitu ruptis ſalutarẽ eſſe. Ex ſpina uero parturientibus oſſa. Sanguinem cum polenta ſumptum, torminibus. Eodem tactis poſtibus, ubicunque magorum infeſtari artes, non elici deos, nec colloqui, ſiue lucernis, ſiue pelui, ſiue aqua, ſiue pila, ſiue quo alio genere tententur. Carnes ſi edantur, contra canis rabidi morſus efficaces eſſe: etiamnum iecur efficacius. Carnes uel oſſa hominis, ſi quæ in uentriculo occiſæ inueniantur, ſuffitu podagricis auxiliari. Si ungues inueniãtur in his, mortem alicuius capientium ſignificari. Excrementa ſiue oſſa reddita cum interimitur, contra magicas inſidias pollere. Fimum quod in inteſtinis inuẽtum ſit, arefactum, ad dyſentericos ualere potum: illitumq; cum adipe anſerino opitulari toto copore læſis malo medicamento, à cane uero morſis adipem illitum, & corium ſubſtratum. Rurſus tali ſiniſtri cinere decocto cum ſanguine muſtelæ, perunctos omnibus

odio uenire:Idem fieri oculo decocto.Super omnia est,quod extremam fistulam intestini cōtra ducum,ac potestatum iniquitates cōmonstrant,& ad successus petitionum,iudiciorumq; ac litium euentus,si omnino tantum aliquis secum habeat.Eiusdem cauerna sinistro lacerto religata,si quis mulierem respiciat,amatorium esse tam præsens, ut ilico sequatur. Eiusdem loci pilorum cinerem ex oleo illitum uiris, qui sint probrosæ molliciei, non modo pudicos,sed & seueros mores induere. Proxime fabulosus est crocodilus, ingenio quoque illo,cui uita in aqua terraq; cōmunis.Duo enim genera eorum: Illius è dextra maxilla dētes adalligati dextro lacerto,coitus(si credimus)stimulāt. Canini eius dentes febres statas arcēt thure repleti,sunt enim caui,ita ne diebus quinq; ab ægro cernatur qui adalligauerit.Idem pollere & uentre exemptos lapillos,aduersus febriū horrores uenientes tradunt.Eadem de causa Ægyptij perungūt & adipe ægros suos.Alter illi similis, multum infra magnitudinē,in terra tantum,odoratissimisq; floribus uiuit. Ob id intestina eius diligenter exquiruntur iucundo nidore farcta:Crocodileam uocant,oculorum uitijs utilissimā,cum porri succo inunctis,& contra suffusiones uel caligines.Illita quoq; ex oleo cyprino,molestias in facie enascentes tollit,Ex aqua uero morbos omnes,quorū natura serpit in facie,nitoremq; reddit.Lentigines tollit ac uaros,omnesq; maculas,Et contra comitiales morbos bibitur ex aceto mulso binis obolis Apposita mēses ciet.Optimaq; est,quæ cādidissima & friabilis,minimeq; ponderosa:cū teratur inter digitos, fermentescens.Lauatur ut cerusa.Adulterant amylo,aut cimolia,sed maxime, qui captos oryza tantum pascunt.Felle inunctis oculis ex melle contra suffusiones nihil utilius prædicant. Intestinis & reliquo corpore eius suffiri uulua laborātes salutare tradunt.Item uelleribus circundati uapore eius infectis. Corij utriusque cinis ex aceto illitus his partibus quas secari opus sit,aut nidor cremati sensum omnem scalpelli aufert. Sanguis utriusque claritatem uisus inunctis donat,& cicatrices oculorum emendat. Corpus ipsum excepto capite pedibusq;,elixum manditur ischiadicis:tussimq; ueterem sanat,præcipue in pueris: item lumborū dolores.Habent & adipem, quo tactus pilus defluit. Hic perunctos à crocodilis tuetur,instillaturq; morsibus.Cor annexū in lana ouis nigræ, cui nullus alius color incursauerit,& primo partu genitæ, quartanas abigere dicitur. Iungemus illis simillima & peregrina æque animalia,priusq; chamæleontem, peculiari uolumine dignum existimatum Democrito,ac per singula membra desecratū,non sine magna uoluptate nostra,cognitis proditisq; mendacijs Græcæ uanitatis.Similis & magnitudine est supradicto crocodilo,spinæ tantum acutiore curuatura, & caudæ amplitudine distans. Nullum animal pauidius existimatur,& ideo uersicoloris esse mutationis.Vis eius maxima contra accipitrum genus.Detrahere enim suprà uolantem ad se traditur, & uoluntariū præbere lacerandum cæteris animalibus.Caput eius & guttur si roboreis lignis accendātur, imbrium & tonitruum cōcursus facere Democritus narrat:Item iecur in tegulis ustum.Reliqua ad ueneficia pertinentia quæ dicit,quanquam falsa existimantes, omittemus, præterquam ubi irrisu coarguendum. Dextro oculo, si uiuenti eruatur, albugines oculorum cum lacte caprino tolli:Lingua adalligata,pericula puerperij.Eundem salutarem esse parturientibus si sit domi:si uero inferatur,perniciosissimū. Linguam,si uiuenti exempta sit, ad iudiciorum euentus pollere. Cor aduersus quartanas illigatum nigra lana primæ tonsuræ. Pedem è prioribus dextrum, hyænæ pelle adalligatum sinistro brachio, contra latrocinia terroresqúe nocturnos pollere.Item dextram mammillam contra formidines pauoresqúe. Sinistrum uero pedem torreri in furno cum herba quæ etiam chamæleon uocetur,additoq; unguento in pastillos digeri:eos in ligneo uase conditos,præstare(si credimus)ne cernatur ab alijs qui habeat.Armum dextrum ad uincendos aduersarios uel hostes ualere,utiq; si abiectos eiusdem neruos calcauerint.Sinistrum,mirum, quibus monstris consecret,qualiter somnia quæ uelis & quibus uelis mittantur, putet referre. Omnia ea dextro pede resolui:sicut sinistro latere lethargos,quos fecerit dextrum. Capitis dolores,in

res, insperso uino, in quo latus alterutrum maceratum sit, sanari. Fœminis sinistri uel pedis cineri si misceatur lac suillũ, podagricos fieri illitis pedibus. Felle glaucomata & suffusiones corrigi propè creditur, tridui inunctione: Serpentes fugari ignibus instillato. Mustelas cõtrahi in aquam coniecto. Corpore uero illito, detrahi pilos. Idẽ præstare narrant iecur, cũ ranæ rubetæ pulmone illitũ. Præterea iocinere amatoria dissolui. Melancholicos aũt sanari, si ex corio chamæleõtis herbæ succus bibatur. Intestina & fimum eorum, cũ id animal nullo cibo uiuat, cum simiarum urina illita inimicorum ianuæ, odium omniũ hominum his conciliare. Cauda, flumina & aquarũ impetus sisti, serpentes soporari. Eadem medicata cedro & myrrha, illigatáque gemino ramo palmæ, percussam aquam discuti, ut quæ intus sint omnia appareant: utinamq; eo ramo contactus esset Democritus, quoniam ita loquacitates immodicas promisit inhiberi. Palamq; est, uirum aliàs sagacem & uitæ utilissimum, nimio iuuandi mortales studio prolapsum. Ex eadem similitudine est scincus, quem quidam terrestrem crocodilum esse dixerunt, cãdidiore autem & tenuiore cute. Præcipua tamen differentia dinoscitur à crocodilo, squamarum seta à cauda ad caput uersa. Maximus Indicus, deinde Arabicus. Afferuntur salsi. Rostrum eius & pedes in uino albo poti, cupiditates ueneris accendunt. Vtiq; cum satyrio & erucæ semine, singulis drachmis omnium, ac piperis duabus admixtis, ita ut pastilli singularum drachmarũ bibãtur: per se laterum carnes obolis binis cum myrrha & pipere pari modo potæ, efficaciores ad idem creduntur. Prodest & contra sagittarum uenena, ut Apelles tradit, antè posteaq; sumptus. In antidota quoque nobilia additur. Sestius, plus quàm drachmæ põdere in uini hemina potum, perniciem afferre tradit. Præterea eiusdẽ decocti ius cum melle sumptum, uenerem inhibere. Est crocodilo cognatio quædam amnis eiusdem, geminiq; uictus cum hippopotamo, repertore detrahendi sanguinis, ut diximus. Plurimi autem super Saiticam præfecturam. Huius corij cinis cum aqua illitus, panos sanat: adeps frigidas febres: Item fimum suffitu. Dentes è parte læua dolores dentium, scarificatis gingiuis. Pellis eius è sinistra parte frontis in inguina adalligata, uenerem inhibet. Eiusdem cinis alopecias explet. Testiculi drachma ex aqua contra serpentes bibitur. Sanguine pictores utuntur. Peregrinæ sunt & lynces, quæ clarissime omnium quadrupedum cernunt. Vngues earum omnes cum corio exuri efficacissime in Carpatho insula tradunt. Hoc cinere poto, propudia uirorum: eiusdem aspersu fœminarũ libidines inhiberi: Item pruritus corporum: Vrina, stillicidia uesicæ. Itaque eam protinus terra pedibus aggesta obruere traditur. Eadem autem & iugulorum dolori monstratur in remedio. Hactenus de externis. Nunc reuertemur ad nostrum orbem: primumq; communia animalium remedia, atq; eximia dicemus.

Medicinæ communes ex feris animalibus, aut eiusdem generis placidis. Lactis usus & obseruationes, & de caseis, butyro, & adipe. Cap. IX

Sicuti de lactis usu. Vtilissimum cuiq; maternum. Concipere nutrices exitiosum est: hi sunt enim infantes qui colostrati appellãtur, densato lacte in casei speciem. Est autem colostra, prima à partu spõgiosa densitas lactis. Maxime autẽ alit quodcunq; humanũ, mox caprinum: unde fortassis fabulæ Iouem ita nutritum dixere. Dulcissimum ab hominis camelinum, efficacissimum ex asinis. Magnorum animalium & corporũ, facilius redditur. Stomacho accommodatissimum caprinum, quoniam fronde magis quàm herba uescuntur. Bubulũ medicatius. Ouillum dulcius & magis alit, stomacho minus utile, quoniam est pinguius. Omne autem uernum aquatius æstiuo, & de nouellis: Probatissimum uero quod in ungue hæret, nec defluit, Innocentius decoctũ, præcipue cum calculis marinis. Aluus maxime soluitur bubulo. Minus inflat quodcunq; decoctum. Vsus lactis ad omnia intus exulcerata, maxime renes, uesicam, interanea, fauces, pulmones. Foris pruritum cutis, eruptiones pituitæ, post abstinentiam. Nam ut in Arcadia bubulum biberent

phthisici syntecticiq́; & cachectæ, diximus in ratione herbarum. Sunt inter exēpla, qui asininum bibendo liberati sint podagra chiragráue. Medici speciem unam addidere lactis generibus, quod schiston appellauere. Id fit hoc modo: Fictili nouo feruet caprinum maxime, ramisq́; ficulneis recentibus miscetur, additis totidem cyathis mulsi quot sint heminæ lactis. Cum feruet ne circumfundatur præstat cyathus argēteus cum frigida aqua demissus, ita ne quid fundat: Ablatum, deinde igni refrigeratione diuiditur, & discedit serum à lacte. Quidam & ipsum serum iam multo potentissimū, decoquunt ad tertias partes, & sub dio refrigerant. Bibitur autem efficacissime heminis per interualla singulis diebus quinis: melius à potu gestari. Datur comitialibus, melancholicis, paralyticis, in lepris, elephantiasi, articularibus morbis. Infunditur quoque lac contra rosiones à medicamentis factas. Et si urat dysenteria, decoctum cum marinis lapillis, aut cū ptisana hordeacea. Item ad rosiones intestinorum, bubulum aut ouillum utilius. Recens quoque dysentericis infunditur: ad colum autem crudum: Item uuluæ, & contra serpentium ictus: phthisicis, cantharidum, aut salamandræ, aut buprestis, aut pityocampes uenenis. Priuatim bubulum his qui colchicon biberint, aut cicutam, aut dorycnium, aut leporem marinum: sicut asininum contra gypsum, & cerusam, & sulphur, & argentum uiuum: Item duræ aluo in febri. Gargarizatur quoque faucibus exulceratis utilissime. Et bibitur ab imbecillitate uires recolligentibus, quos atrophos uocant: In febri etiā quæ careat dolore capitis. Pueris ante cibum, lactis asinini heminam dari, aut si in exitu cibi rosiones sentirēt, antiqui in arcanis habuerunt: si hoc non esset, habuerūt è caprino. Bubuli serum orthopnoicis prodest ante cætera, addito nasturtio. Inunguntur etiam oculi, in lactis heminis sesamæ additis drachmis quatuor tritis in lippitudine. Caprino lienes sanantur, post bidui inediam tertia die edera pastis capris, per triduum poto sine alio cibo. Lactis usus aliâs contrarius capitis doloribus, hepaticis, spleneticis, neruorum uitio, febres habentibus, uertigini præterquam purgationis gratia, grauedini, tussientibus, lippis. Suillum utilissimum tenasmo, dysenteriæ, necnon phthisicis. Hoc & mulieri saluberrimū qui dicerent fuerunt. De generibus caseorum diximus, cum de uberibus singulisq́ue animalium membris diceremus. Sextius eosdem effectus equino quos bubulo tradit. Hunc uocant hippacem. Stomacho utiles, qui non sunt salsi, id est recentes. Veteres aluum sistunt, corpusq́; minuunt. stomacho utiliores: & in totum salsa minuunt corpus, alunt mollia. Caseus recens cum melle, sugillata emendat, mollis aluum sistit. Sedat tormina pastillis in uino austero decoctis, rursusq́; in patina tostis cum melle. Sapron uocant, qui cum sale & sorbis siccis è uino tritus potusq́; medetur cœliacis. Genitalium carbunculis caprinus tritus & impositus: Item acidus cum oxymelite. Maculis in balineo illitus oleo interlinitur. E lacte fit & butyrum, barbararum gētium laudatissimus cibus, & qui diuites à plebe discernat. Plurimum è bubulo, & inde nomē: pinguissimum ex ouibus. Fit & ex caprino, sed hyeme calefacto lacte, æstate expresso tantum, crebro iactatu in longis uasis, angusto foramine spiritum accipiētibus sub ipso ore, aliâs præligato. Additur paulum aquæ ut acescat. Quod est maxime coactum, in summo fluitat: id exemptum addito sale, oxygala appellāt. Reliqua decoquunt in ollis: Ibi quod supernatat, butyrum est, oleosum natura. Quod magis uirus resipit, hoc præstantius iudicatur. Pluribus compositionibus miscetur inueteratum. Natura eius astringere, mollire, replere, purgare. Oxygala fit & alio modo, acido lacte addito in recens quod uelis acescere, utilissimum stomacho. Effectus dicemus suis locis.

Proxima in communibus adipis laus est, sed maxime suilli, apud antiquos etiam religiosi. Certe nouæ nuptæ intrantes, etiamnum solenne habent postes eo attingere. Inueteratur duobus modis, aut cum sale, aut syncerus: tanto utilior, quanto sit uetustior. Axungiam etiam Græci appellauere in uoluminibus suis. Neque est occulta uirium causa, quoniam id animal herbarum radicibus uescitur. Itaque etiam fimo innumeri usus. Quamobrem non de alia loquimur sue, multo efficaciore fœmina, & quæ non peperit.

Multo

Multo uero præſtantior in apris eſt. Vſus igitur axungiæ eſt ad mollienda, excalfaciẽda, diſcutienda, purgandaꝗ. Medicorum aliqui admixto anſeris adipe, taurorumꝗ ſeuo & œſipo, ad podagras uti iubent. Si uero permaneat dolor cũ cera, myrto, reſina, pice. Syncera axungia medetur ambuſtis uel niue. Pernionibus autem cum hordei cinere & galla pari modo. Prodeſt & confricatis membris. Itinerumꝗ laſſitudines & fatigationes leuat. Ad tuſſim ueterem recens decoquitur quadrantis pondere in uini cyathis tribus addito melle. Vetus etiam phthiſin in pilulis ſumpta ſanat quæ ſine ſale inueterata eſt. Omnino enim non niſi ad ea quæ purganda ſint, aut quæ non ſint exulcerata, ſalſa petitur. Quidam quadrãtes axungiæ & mulſi in uini cyathis tribus decoquunt contra phthiſes, quintoꝗ die picem liquidam in ouo ſumi iubent, circumligatis lateribus, & pectoribus, & ſcapulis eorum qui phthiſin ſentiunt. Tantaꝗ eſt uis, ut genibus etiam adalligata, redeat in os ſapor, eamꝗ expuere uideantur. E ſue quæ non pepererit, aptiſſime utuntur ad cutem mulieres. Contra ſcabiem uero quiuis, admixto iumentorum ſeuo, pro parte tertia, & pice, pariterꝗ ſubferuefactis. Syncera partus in abortum uergentes nutrit, collyrij modo ſubdita. Cicatrices concolores facit ceruſa admixta, uel argenti ſpuma. At cum ſulphure, unguium ſcabricias emendat. Medetur & capillo fluenti: Et ulceribus in capite mulierum cum gallæ parte quarta: Et infumata pilis oculorum. Datur & phthiſicis unciatim, cum uini ueteris hemina decocta, donec tres unciæ è toto reſidant. Alij & mellis exiguum adijciunt. Panis illinitur cum calce, Item furunculis duritiæꝗ mammarum. Rupta & conuulſa, & ſpaſmata, & luxata ſanat. Clauos & rimas calliq́ue uitia, cum elleboro albo: Parotidas admixta farina ſalſamentariæ teſtæ: quo genere proficit & ad ſtrumas. Pruritus & papulas in balineo perunctis tollit, alioꝗ etiamnum modo podagricis prodeſt mixto oleo uetere, contrito unà ſarcophago lapide, & quinquefolio tuſo in uino, uel cum calce, uel cũ cinere. Facit & peculiare emplaſtrum LXXXV. pondo, centũ ſpumæ argenteæ mixtis. Vtiliſſimum contra inflammationes ulcerũ adipe uerrino confici, & inungi putant utile: iiſꝗ quæ ſerpant, illinire cum reſina. Antiqui maxime axibus uehiculorum perungẽdis, ad faciliorem circumactum rotarum utebãtur: unde nomen: ſic quoque utili medicina cum illa ferrugine rotarum ad ſedis uitia uirilitatiſꝗ. Et per ſe axungiam medici antiqui maxime probabant renibus detractam, & exemptis uenis aqua cœleſti fricabant crebro, decoquebãtꝗ fictili nouo ſæpius, tum demũ aſſeruantes. Conuenit ſalſam magis emollire, excalfacere, diſcutere, utilioremꝗ eſſe uino lotam. Maſſurius palmam lupino adipi dediſſe antiquos tradit. Ideo nouas nuptas illo perungere poſtes ſolitas, ne quid mali medicamẽti inferretur. Quæ ratio adipis, eadẽ in his quæ ruminant ſeui eſt, alijs modis nõ minoris potẽtiæ. Perficitur om̃e, exẽptis uenis aqua marina uel ſalſa lotũ, mox in pila tuſum, aſperſum marina. Crebro poſtea coquitur, donec odor omnis aboleatur. Mox aſſiduo ſole ad cãdorẽ reducitur. A renibus aũt omne laudatiſſimũ eſt. Si uero uetus reuocetur ad curã, liquefieri prius iubẽt. Mox frigida aqua lauari ſępius, dein liquefacere affuſo uino quàm odoratiſſimo. Eodemꝗ modo iterũ ac ſępius coquũt, donec uirus euaneſcat. Multi priuatim ſic taurorũ, leonũꝗ, ac pãtherarũ, & camelorũ pinguia curari iubẽt. Vſus dicetur ſuis locis. Cõmunis & ratio medullarũ eſt. Om̃es molliũt, explẽt, ſiccãt, excalfaciũt. Laudatiſſima ceruina, mox uitulina, dein hircina & caprina. Curãtur ante autumnũ recentes lotæ, ſiccatæꝗ in umbra per cribrum. Dein liquatæ per lintea exprimuntur, ac reponũtur in fictili locis frigidis. Inter omnia aũt cõmunia animaliũ, fel pręſtãtius in effectu. Eſt em̃ uis eius excalfacere, mordere, ſcindere, extrahere, diſcutere. Minorũ animaliũ ſubtilius intelligitur, & ideo ad oculorũ medicamẽta utilius exiſtimat᷑. Taurino præcipua potẽtia, etiã in ęre pellibusꝗ colore aureo ducẽdis. Om̃e aũt curat᷑ recẽs pręligato ore lino craſſo, demiſſum in feruentẽ aquã ſemihora, mox ſiccatũ ſine ſole, atꝗ in melle cõditũ. Dãnatur equinum tantũ inter uenena, ideo flamini ſacro equũ tãgere nõ licet, cũ Romæ publicis ſacris equus etiã immoletur. Quin & ſanguis eorũ ſepticã uim habet, Item equarũ præterꝗ uir

ginum erodit, emarginat ulcera. Taurinus quidẽ recens inter uenena est, excepta Ægira. Ibi enim sacerdos Terræ uaticinatura, tauri sanguinem bibit priusquam descendat in specus. Tãtũ potest sympathia illa de qua loquimur, ut aliquãdo religione uel loco fiat. Drusus tribunus plebis tradit̃ caprinũ bibisse, cũ pallore & inuidia ueneni sibi dati insimulare Q. Cepionem inimicum uellet. Hircorũ sanguini tanta uis est, ut ferramentorum subtilitas non aliter acrius induretur, scabricia tollatur uehementius quàm lima. Non igitur & sanguis animalium inter cõmunia dici potest, & ideo quisq; suis dicetur effectibus. Digeremus enim in animalia singula usus, plurimumq; cõtra serpentes. Exitio his esse ceruos nemo ignorat, ut si quæ sunt, exactas cauernis mandentes. Nec uero ipsi spirantesq; tantum aduersantur, sed membratim quoq;. Fugari eas nidore cornus si uratur, dictum est. At è summo gutture ustis ossibus, congregari dicuntur. Pelles eiusdem animalis substratæ, securos præstant ab eo metu somnos. Coagulum quoq; ex aceto potum ab ictu: & si omnino tractatum sit, eo die non ferit serpens. Testes quoq; eius inueterati, uel genitale maris, salutariter dantur in uino: Item uentres qui centipelliones uocãtur. Fugiũt & omnino dentem cerui habentes, aut medulla perunctos seuóue cerui aut hinuli. Summis autẽ remedijs pręfertur hinulei coagulũ, in matris utero execti, ut indicauimus. Sanguine quoq; ceruino, si unà urantur dracontion & cunilago & anchusa lentisci ligno, contrahi serpentes dicũt. Dissipari deinde, si sanguine detracto adijciatur pyrethrum. Inuenio apud autores græcos animal ceruo minus, & pilo demum simile, quod ophion uocatur. Sardiniam id tantum ferre solitam. Hoc interijsse arbitror. Et ideo medicinas ex eo omitto.

Medicinæ de apro, & capris, & equis feris, & remedia ex bestijs contra omnes morbos. Cap. x

APri quoq; cerebrum contra eas laudatur cum sanguine. Iecur etiam inueteratum cũ ruta potum ex uino. Item adeps cum melle resinaq;. Simili modo uerrinum iecur, exemptis duntaxat fibris, quatuor obolorum pondere, uel cerebrum in uino potum. Caprarum cornu uel pilis accensis, fugari serpentes dicũt: cineremq; eorum potum uel illitũ contra ictus ualere: Item lactis haustus cum uua taminia, uel urinæ cũ aceto scillitico: Caseum caprinum cũ origano impositũ, uel seuum cum cera. Milia pręterea remediorum ex eo animali demõstrãtur, sicut apparebit: quod equidẽ miror, cũ febri negetur carere. Amplior potentia feris eiusdem generis, quod numerosissimũ esse diximus. Alia uero ex hircis. Democritus etiamnum effectus auget eius, qui singularis natus sit. Fimum quoq; caprarũ in aceto decoctũ, & illitũ in ictus serpẽtium, placet & recentis cinis in uino: Atq; in totũ, difficilius se recolligentes à serpentium ictu, in caprilibus optime conualescunt. Qui efficacius uolunt mederi, occisæ caprę aluum dissectam cum fimo intus reperto statim illigant. Alij carnem recentem hœdorum pilo suffiunt, eodemq; nidore fugant serpentes. Vtuntur & pelle eorum recente ad plagas, carne & fimo equi in agro pasti, coagulo leporis ex aceto, contraq; scorpionẽ & murem araneum. Aiunt autẽ non feriri leporis coagulo perunctos. A scorpione percussis, fimũ capræ efficacius cum aceto decoctũ auxiliatur. Lardum iusq; decocti potũ his, qui buprestim hauserint. Quinetiã si quis asino in aurem percussum à scorpione se dicat, transire malum protinus tradunt: uenenataq; omnia accenso eius pulmone fugere. Et fimo uituli suffiri percussos à scorpione prodest. Canis rabidi morsu facta uulnera circũcidunt ad uiuas usq; partes quidam, carnemq; uituli admouent, & ius ex eodẽ carnis decoctæ dant potui, aut axungiã cum calce tusam. Laudãt hirci iecur, quo imposito, ne tentari quidẽ aquæ metu affirmãt. Laudant & capræ fimũ ex uino illitũ, aut melle: Melis, & cuculi, & hirundinis decoctũ & potum. Ad reliquos bestiarũ morsus, caprinũ caseum siccum cum origano imponunt, & bibi iubent: Ad hominis morsus carnẽ bubulam coctam. Efficacius uituli, si non ante quintũ diem soluant. Veneficijs rostrũ lupi resistere inueteratũ aiunt, ob idq; uillarũ portis præfigũt. Hoc idem præstare & pellis è ceruice solida existimatur: quippe tanta uis est animalis, præter ea quæ retulimus, ut

mus,ut uestigia eius calcata equis afferant torporem. Iis qui argētum uiuum biberint,lardum remedio est.Asinino lacte poto uenena restinguuntur.Peculiariter si hyoscyamum potum sit,aut uiscum,aut cicuta,aut lepus marinus,aut opocarpathum,aut pharicon, aut dorycnium,& si coagulum alicui nocuerit,nam id quoq; uenenū est in prima lactis coagulatione.Multos eius & alios usus dicemus.Sed meminisse oportebit recenti utendum, aut nō multo postea tepefacto.Nullum enim celerius euanescit.Ossa quoq; asini confracta & decocta,contra leporis marini uenenum dantur. Omnia eadem onagris efficaciora.De equiferis non scripserunt Græci,quoniam terræ illæ non gignebant. Veruntamen fortiora omnia eadē q; in equis intelligi debēt.Lacte equino uenena leporis marini & toxica expugnātur.Nec uros aut bisontes habuerunt Græci in experimentis,quāquam boue fero refertis Indiæ syluis, portione tamē eadem efficaciora omnia ex his credi par est. Sic quoq; lacte bubulo cuncta uenena expugnari tradūt,maxime supradicta,& si ephemerū impactū sit,aut si cantharides datæ,uomitione omnia egeri:Sic & caprino iure cantharides.Contra ea uero quæ exulceratione enecant,seuum uitulinum seu bubulum auxiliatur. Nam contra sanguisugas potas butyrum remedio est, cum aceto ferro calefacto: quod & per se prodest contra uenena.Nam si oleum nō sit,uicem eius repræsentat.Multipedum morsus cum melle sanat.Omasi quoque iure poto uenena supradicta expugnari putant.Priuatim uero aconita & cicutas:Itemq; uitulino seuo . Caprinus caseus recens, his qui uiscum biberint: Lac uero contra cantharidas remedio est, & contra ephemerum potum cum taminia uua.Sanguis caprinus decoctus cum medulla contra toxica uenena sumitur:hœdinus contra reliqua,Coagulum hœdi contra uiscum , & chamæleontem album,sanguinemq; taurinum,contra quem & leporis coagulum ex aceto. Contra pastinacam uero & omnium marinorum ictus uel morsus,coagulū leporis,uel hœdi,uel agni, drachmæ pondere ex uino.Leporis coagulum & contra uenena additur antidotis.Papilio quoq; lucernarum luminibus aduolans,inter mala medicamēta numeratur.Huic contrarium est iecur caprinum,sicut fel ueneficijs ex mustela rustica factis.

De remedijs ad morborum multa genera ex animalibus. Cap. XI

HInc deinde reuertemur ad genera morborum.Capilli defluuia ursinus adeps admixto ladano & adianto continet,alopeciasq; emendat,& raritatem superciliorū cum fungis lucernarum,ac fuligine quæ est in rostris earum. Porrigini cum uino prodest. Ad hanc & cornus ceruini cinis è uino, utq; non tædia animalium capillis increscant. Item fel caprinum cum creta cimolia & aceto,sic ut paululum capilli inarescant : Item fel hircinum cum urina tauri.Si uero uetus sit,etiam furfures adiecto sulphure emendat. Cinere genitalis asini,spissari capillum putant , & è canitie uindicari si rasis illinatur, plumboq; tritus cum oleo.Densari & asinini pulli cum urina, admiscentq; nardum fastidij gratia. Alopecias felle taurino cum Ægyptio alumine tepefactis illinunt.Capitis ulcera manantia, urina tauri efficaciter sanat:Item hominis uetus,si cyclaminum adijciatur & sulphur. Efficacius tamen & uitulinum fel:quo cum aceto calefacto,& lendes tolluntur.Seuum uitulinū cum sale tritum,capitis ulceribus utilissimum. Laudatur & uulpium adeps, sed præcipue fel,& fimum cum sinapi,pari modo illitum. Caprini cornus farina uel cinis, magisq; hircini addito nitro & tamaricis semine,& butyro oleoq;,prius capite raso , mire cōtinent ita fluentē capillū.Sicut & canis cinere ex oleo illito supercilia nigrescunt . Lacte caprino lendes tolli tradunt:fimo cum melle alopecias expleri:Item ungularū cinere cum pice,fluentem capillum cōtineri.Leporinus cinis cum oleo myrteo,capitis dolores sedat: Item aqua pota,quæ è bouis aut asini potu relicta est:& si credimus,uulpis masculę genitale circumligatum:cornus ceruini cinis illitus ex aceto uel rosaceo , aut ex irino. Oculorum epiphoras bubulo seuo cum oleo cocto illinunt : Ceruini cornus cinere scabricias eorū inungūt, mucrones autem ipsos efficaciores putant . Lupi excrementis cicumlini suffusiones,

prodest. Cinere eorum cum Attico melle inungi obscuritates: Item felle ursino. Epinyctidas, adipe aprino cum rosaceo. Vngulæ asininæ cinis inunctus è suo lacte, cicatrices oculorum, & albugines tollit. Medulla bubula ex dextro crure priore trita cum fuligine, pilis, & palpebrarum uitiis angulorumq; occurrit: calliblepharíq; modo fuligo in hoc usu temperatur: optime ellychnio papyraceo oleoq; sesamino, fuligine in nouo uase pennis detersa. Efficacissime tamen euulsos ibi pilos coërcet. Felle tauri cum oui albo, collyria fiunt, aquaq; dissoluta inunguntur per quatriduum. Seuum uituli cum anseris adipe & ocimi succo, genarum uitiis aptissimum est. Eiusdem medullæ cũ pari pondere ceræ & olei uel rosacei, addito ouo, duritiæ genarũ illinũtur. Caseo molli caprino imposito ex aqua calida epiphoræ sedantur: si tumor sit, ex melle. Vtrũq; uero sero calido fouendum. Sicca lippitudo, lumbulis suum tostis atq; cõtritis, & impositis tollitur. Capras negant lippire, quoniam eæ quasdã herbas edant: Item dorcades. Et ob id fimum earum cera circundatum noua luna deuorare iubent, & quoniã noctu æque quoq; cernant. Sanguine hircino sanari lusciosos putãt: nyctalopas à Græcis dictos: Capræ uero iocinere, in uino austero decocto. Quidam inassati iocineris sanie inungunt, aut felle capræ, carnesq; eas uesci, & dum coquantur oculos uaporari præcipiunt. Id quoque referre arbitrantur, si rutili coloris fuerint. Volunt & oculos suffiri, iocinere in ollis decocto: quidam inassato. Fel quidem caprinum pluribus modis assumunt: cum melle, contra caligines: cum ueratri candidi tertia parte, contra glaucomata: cum uino, contra cicatrices, & albugines, & caligines, & pterygia, & argema: ad palpebras uero euulso prius pilo, cum succo oleris, ita ut inunctio inarescat. Contra ruptas tuniculas, cum lacte mulieris. Ad omnia autem inueterata, fel efficacius putant. Nec abdicant fimum ex melle illitum epiphoris contraq; dolores medullam: Item pulmonem leporis. Sedat caliginem fel cum passo aut melle. Lupino quoque adipe, uel medulla suum, fricari oculos contra lippitudines præcipiunt. Nam uulpinam linguam habentes in armilla, lippituros negant. Aurium dolori & uitiis medetur urina apri in uitro seruata: Fel apri uel suis, uel bubulum, cum oleo cycino & rosaceo æquis portionibus. Præcipue uero taurinum, cum porri succo tepidum, uel cum melle si suppurent. Contraqúe odorem grauem per se tepefactum in malicorio. In ea parte rupta cum lacte mulierum efficaciter sanat. Quidam etiam in grauitate aures sic perluendas putant. Aliꝫ cum senecta serpentium & aceto includunt lanas, antè aqua calida collutas. Et si maior sit grauitas aurium, fel cum myrrha & ruta in malicorio excalfactum infundunt: Lardum quoque pingue: Item fimum asini recens cum rosaceo instillatur: Omniaqúe ea tepefacta. Vtilior equi spuma, uel equini fimi recentis cinis cum rosaceo. Seuum bubulum cum adipe anserino: Butyrum recens. Vrina capri uel tauri, uel fullonia uetus calfacta, uapore per lagenæ collum subeunte. Admiscent & aceti tertiam partem. Et aliquid urinæ uituli qui nondum herbam gustauerit. Fimum etiam mixto felle eiusdem. Et cutem quam relinquunt angues, excalfactis prius auribus. Lana autem medicamina ea includuntur. Prodest & sæuum uituli cum anseris adipe, & ocimi succo: eiusdem medulla admixto cumino trito infusa. Virus uerrinum è scropha exceptum priusquam terram attingat, contra dolores. Auribus fractis glutinum è naturis uitulorum factum & in aqua liquatum. Aliis uitiis adeps uulpium. Item fel caprinum cum rosaceo tepido, aut porri succo: aut si sint rupta ibi aliqua, è lacte mulieris. Si grauitas sit audiendi, fel bubulum cum urina capræ, uel hirci, uel si pus sit. In quocunque autem usu putant hæc efficaciora in cornu caprino per dies uiginti infumata. Laudant & coagulum leporis tertia denarii parte, dimidiaqúe sagapeni in aminæo uino. Parotidas ursinus adeps comprimit, pari pondere ceræ & taurini seui: addunt quidam hypocisthidem: & per se butyrum illitum, si prius foueantur fœnigræci decocti succo. Efficacius cum strychno. Prosunt & uulpium testes, & taurinus sanguis aridus tritus. Vrina capræ calefacta instillata auribus. Fimumq; eiusdem cum axungia illitum. Dentes mobiles confirmat

ceruini cornus cinis, doloresq; eorum mitigat, ſiue infricentur, ſiue colluãtur. Quidam efficaciorem ad omnes eoſdem uſus crudi cornus farinam arbitrantur. Dentifricia utroq; modo fiunt. Magnum remedium eſt & in luporum capitis cinere. Certumq; eſt in excrementis eorum plerunq; inueniri oſſa. Hæc adalligata eundem effectum habent. Item leporina coagula per aurem infuſa contra dolores, Et capitis eorum cinis dentifricium eſt: Adiectoq; nardo mulcet graueolentiam oris. Aliqui murinorum capitum cinerem miſcuiſſe malũt. Reperitur in latere leporis acui os ſimile, hoc ſcarificari dẽtes in dolore ſuadent. Talus bubulus accenſus eos qui labant cum dolore admotus confirmat. Eiuſdem cinis cum myrrha, dentifricium eſt. Oſſa quoq; ex ungulis ſuum cõbuſta, eundẽ uſum præbent, Item oſſa ex acetabulis pernarum circa quæ coxendices uertuntur. Iiſdem ſanari, dimiſſis in fauces, iumentorum uerminationes notum eſt: ſed & combuſtis dentes cõfirmari. Aſinino quoq; lacte percuſſu uexatos, aut dentium eiuſdem cinere: Lichene item equi cum oleo infuſo per aurem. Eſt autem hoc non hippomanes, quod alioqui noxium omitto, ſed in equorum genibus, ac ſuper ungulas. Præterea in corde equorũ inuenitur os, dentibus caninis maxime ſimile: hoc ſcarificari dolorẽ, aut exempto dente emortui equi maxillis ad numerum eius qui doleat demonſtrant. Equarum uirus à coitu in lychnis accenſum, Anaxilaus prodidit, equinorũ capitum uiſus repræſentare monſtrifice: Similiter ex aſinis. Nam hippomanes tantas in ueneficio uires habet, ut affuſum æris mixturæ in effigiem equæ Olympiæ, admotos mares equos ad rabiem coitus agat. Medetur dẽtibus & fabrile glutinum, in aqua decoctũ illitumq;, & mox paulo detractum, ita ut cõfeſtim colluãtur uino, in quo decocti ſunt cortices mali punici dulcis. Efficax habetur & caprino lacte collui dentes, uel felle taurino. Talorum capræ recentium cinis, dentifricio placet, & omnium ferè uillaticarum quadrupedum, ne ſæpius eadem dicantur.

Ad faciei uitia, ceruicis & pectoris morbos. Cap. XII

CVtem in facie erugari & tenereſcere, & candorem cuſtodire lacte aſinino putãt. Notumq; eſt quaſdam quotidie D. cuſtodito numero fouere: Poppea hoc Neronis principis inſtituit, balinearum quoque ſic ſolio temperato, aſinarũ gregibus ob hoc eam comitãtibus. Impetus pituitæ in facie, butyro illito tolluntur: Efficacius cum cerusa. Syncero uero ea uitia quæ ſerpũt, inſuper impoſita farina hordeacea. Vlcera in facie mẽbrana è partu bouis madida. Friuolum uideatur, non tamen omittẽdum, propter deſideria mulierum: Talum candidi iuuenci, quadraginta diebus noctibusq;, donec reſoluatur in liquorem decoctũ, & illitũ linteolo, cãdorem cutiſq; erugationem præſtare. Fimo taurino malas rubeſcere aiunt, nõ crocodileam illini melius, ſed foueri frigida & ante & poſtea iubent. Æſtates, & quæ decolorẽ faciunt cutem, fimũ uituli cum oleo & gummi manu ſubactũ emendat. Vlcera oris ac rimas, ſeuum uituli uel bouis cum adipe anſeris & ocimi ſucco. Eſt & alia mixtura, ſeuo uituli cũ medulla cerui, & albæ ſpinæ folijs unà tritis. Idẽ præſtat & medulla cum reſina, uel ſi uaccina ſit, iuſq; è carne uaccina. Lichenas oris præſtantiſſime uincit glutinũ, factũ è genitalibus uitulorum, liquatum aceto cum ſulphure uiuo, ramo ficulneo permixtum, ita ut bis die recẽs illinatur. Item lepras ex melle & aceto decoctum, quas & iecur hirci calidũ illitum tollit: ſicut elephantiaſin fel caprinũ: etiam num lepras ac furfures, tauri, uel addito nitro. Vrina aſini circa canis ortum, maculas in facie: Fel utriuſq; per ſeſe aqua infractũ, euitatiſq; ſolibus ac uẽtis poſt detractã cutem. Similis effectus in taurino ſeuo uitulinoúe felle, cum ſemine cunilæ ac cinere è cornu ceruino, ſi canicula exoriẽte cõburatur. Aſinino ſeuo cicatricibus ac licheni lepriſq; maxime color redditur. Hirci fel & lẽtigines tollit, admixto caſeo ac uiuo ſulphure ſpõgiæq; cinere, ut mellis ſit craſſitudo. Aliqui inueterato felle uti maluere, mixtis calidis furfuribus pondere oboli unius, quatuorq; mellis, prius defricatis maculis. Efficax eiuſdem & ſeuum cum melanthio, & ſulphure, & iride, Labrorum fiſſuris cum adipe anſerino, ac medulla ceruina reſinaq́ue & calce. Inuenio apud authores, his qui lentiginem habeant negari ma-

gicæ ſa-

gicæ sacrificiorū usum. Lacte bubulo aut caprino tonsillæ & arteriæ exulceratæ leuantur. Gargarizatur tepidū, ut est expressum, aut calefactū. Caprinū utilius, cū malua decoctū & sale exiguo. Linguæ exulcerationi & arteriarū prodest ius omasi gargarizatu. Tōsillis autem priuatim renes uulpiū aridi, cū melle triti illitiq;. Anginæ fel taurinum uel caprinū cū melle. Iecur melis ex aqua oris grauitatem, ulceraq; butyrū emendat. Spinam aliudúe quid faucibus adhærēs, felis extrinsecus fimo perfricatis, aut reddi aut delabi tradūt. Strumas discutit fel aprinum, uel bubulum tepidum illitum. Nam coagulum leporis è uino in linteolo exulceratis dūtaxat imponitur. Discutit & ungulæ asini uel equi cinis, ex oleo, aqua illitus, & urina calefacta: Et bouis ungulæ cinis ex aqua: Fimum quoq; feruens ex aceto. Itē seuū caprinū cū calce, aut fimū ex aceto decoctū, testesq; uulpini: Prodest & sapo: Gallorū hoc inuentū rutilādis capillis, ex seuo & cinere. Optimus fagino & caprino, duobus modis, spissus ac liquidus: uterq; apud Germanos maiore in usu uiris q̄ fœminis. Ceruicū dolores butyro aut adipe ursino perfricātur. Rigores bubulo seuo, quod & strumis prodest cum oleo. Dolorem inflexibilem (opisthotonon uocāt) leuat urina capræ auribus infusa, aut fimum cum bulbis illitum. Vngues contusos fel cuiuscunq; animalis circumligatum. Pterygia digitorum fel taurinum, aqua calida dissolutum. Quidam adijciūt sulphur & alumen, pari pondere omnium. Tussim iecur lupi ex uino tepido sanat: ursinumq; fel admixto melle: aut ex cornu bubuli summis partibus cinis: uel saliua equi, triduo potu eam mori tradunt: pulmo ceruinus cum gula sua arefactus in fumo, dein tusus ex melle quotidiano ecligmate. Efficacior est ad id subulo ceruorum generis. Sanguinem expuentes, ceruini cornus cinis: coagulum leporis tertia parte denarij cum terra samia & uino myrteo potum sanat. Eiusdem fimi cinis in uino uesperi potus, nocturnas tusseis: Pili quoq; leporis suffiti, extrahūt pulmonibus difficiles excreationes. Purulentas autem exulcerationes pectoris pulmonisq;, & à pulmone graueolentiam halitus, butyrū efficacissime iuuat, cum pari modo mellis Attici decoctum donec ruffescat, & matutinis sumptum ad mensuram ligulæ. Quidam pro melle, laricis resinam addere maluerunt. Si sanguis reijciatur, efficacem tradunt bubulū sanguinem, modice & cum aceto sumptū: Nam de taurino credere, temerarium est. Sed glutinum taurinū tribus obolis cum calida aqua bibitur in uetere sanguinis excreatione.

Ad stomachi & lumborum dolores & renum uitia. Cap. XIII.

STomachum exulceratum lactis asinini potus reficit: Item bubuli. Rosiones eius caro bubula admixto aceto & uino cocta. Rheumatismos cornus ceruini cinis. Sanguinis excreationes hœdinus sanguis recens, ad cyathos ternos, cū aceto acri pari modo feruēs potus: Coagulum tertia parte ex aceto potum. Iocineris dolores, lupi iecur aridū ex mulso: Asininum iecur aridum cū petroselini partibus duabus, ac nucibus tribus, ac melle tritum, & in cibo sumptū: Sanguis hircinus cibo aptatus. Suspiriosis ante omnia efficax est potus equiferorū sanguinis. Proxime lactis asinini tepidi cū bulbis decocti, ita ut serum ex eo bibatur, addito in tres heminas cyatho nasturtij albi, perfusi aqua, deinde melle diluti. Iecur quoq; uulpinū, aut pulmo, in uino nigro, aut fel ursinum in aqua, laxat meatus spirandi. Lumborū dolores, & quæcunq; alia mollire opus sit, ursino adipe perfricari conuenit: cinerem aprini aut suilli fimi inueterati, aspergi potione uini. Afferunt & magi sua commenta. Primum omnium rabiem hircorum, si mulceatur barba, mitigari: eadem præcisa, non abire eos in alienum gregem. Huic admiscēt fimum caprinū, & subdito lintheolo uncto caua manu, quantum pati possit feruens, sustineri iubent: ita ut si læua pars doleat, hæc medicina in dextra manu fiat, aut è contrario. Fimum quoq; ad eum usum acus æreæ punctis tolli iubent. Modus curationis est, donec uapor ad lumbos sentiatur peruenire. Postea uero manum porro tuso illinunt, item lumbos ipso fimo cū melle, suadentq; in eodem dolore & testes leporis deuorare. Ischiadicis fimum bubulum imponunt, calfactum in folijs cinere feruenti. In renum dolore leporis renes crudos deuorari iubent, aut

certe

certe coctos,ita ne dente contingantur. Ventris quidem dolore tentari negāt talū leporis habētes.Lienem sedat fel apri uel suis potū,uel ceruini cornus cinis in aceto. Efficacissime tamen inueteratus lien asini, ita ut in triduo sentiatur utilitas. Asinini pulli fimum, quod primum ædidit, polean uocant Syri:dant in aceto mulso.Datur & equi lingua inueterata ex uino,præsentaneo medicamento,ut didicisse se ex barbaris Cæcilius Bion tradidit. Et lien bubulus simili modo.Recēs aūt assus uel elixus,in cibo.In uesica quoꝗ bouis allij capita xx.tusa,cum aceti sextario, imponuntur ad lienis dolorē.Eadem ex causa emi lienem uituli quanti indicatus sit,iubent magi.nulla pretij contatione, quoniam hoc quoꝗ religiose pertineat.Diuisumꝗ per longitudinem annecti tunicæ utrinꝗ,& induentē pati decidere ad pedes.Dein collectum in umbra arefacere. Cum hoc fiat, simul residere lienem ægri uitiatum,liberariꝗ eum morbo dicitur.Prodest & pulmo uulpium cinere siccatus,atque in aqua potus.Item hœdorum lien impositus.

Ad aluum sistendam,cæliacos,dysentericos,inflationes alui,rupta, tenasmon,& tineas,& colum. Cap. XIIII

ALuum sistit ceruinus sanguis,item cornus cinis:iecur aprinum ex uino potum citra salem,recensꝗ: item assum suillum, uel hircinum decoctum in uini hemina. Coagulum leporis in uino ciceris magnitudine:aut si febris sit, ex aqua. Aliqui & gallā adijciunt,alij per se leporis sanguine contenti sunt lacte cocto. Equini fimi cinis in aqua potus. Taurini cornus ueteris ex parte ima cinis,inspersus potioni aquę. Sanguis hircinus in carbone decoctus:Coriū caprinum cū suo pilo decoctum, succo epoto. Coagulum equi,& sanguis caprinus,uel medulla,uel iecur aluum soluit: Fel lupi cum elaterio umbilico illigatum. Vel lactis equini potus:item caprini cum sale & melle:Capræ fel cum cyclamini succo & aluminis modico. Aliqui & nitrum & aquam adiecisse malunt. Fel tauri cum absinthio tritum ac subditum pastillo.Butyrum largius sumptum,cœliacis & dysentericis mēdetur,iecur uaccinum:Cornus ceruini cinis,tribus digitis captus in potione aquæ:Coagulum leporis subactum in pane:Si uero sanguinem detrahunt, in polēta: Aprini,uel suilli, uel leporini fimi cinis,inspersus potioni tepidæ uini. Vituli quoque ius uulgariter datum, inter auxilia cœliacorum & dysentericorum tradunt. Lactis asinini potus utilior, addito melle.Nec minus efficax fimi cinis ex uino,utriꝗ uitio.Item polea supradicta. Equi coagulum,quod aliqui hippacem uocant,etiam si sanguinem detrahant:uel fimi cinis,dentiumꝗ eiusdem tusorum farina,salutaris dicitur:& bubuli lactis decocti potus. Dysentericis addi mellis exiguum præcipiunt:& si tormina sint,cornus ceruini cinerem,aut fel taurinum cumino mixtum,& cucurbitæ carnes umbilico imponere.Caseus recēs uaccinus immittitur ad utrunꝗ uitiū.Item butyrum heminis quatuor,cū resinæ terebinthinę sextante,aut cum malua decocta,aut rosaceo.Datur & seuum uitulinū,aut bubulum. Item medullæ excoquuntur cum farina & cera exiguoꝗ oleo,ut sorberi possint:Medulla & in pane subigitur:Lac caprinū ad dimidias partes decoctum. Si sint & tormina, additur protropum. Torminibus satis esse remedij in leporis coagulo poto è uino tepido, uel semel, arbitrantur aliqui.Cautiores & sanguine caprino cum farina hordeacea & resina, uentrē illinunt.Ad omnes epiphoras uentris illini caseum mollem suadēt: Veterem autem in farina tritum,cœliacis & dysentericis dari,cyatho casei in uini cyathis tribus.Sanguis caprinus decoctus cum medulla dysentericis:Iecur assum capræ,cœliacis subuenit,magisꝗ etiam hirci,in uino austero decoctum potumꝗ,uel ex oleo myrteo umbilico impositum. Quidam uero decoquunt à tribus sextarijs aquæ ad geminam, addita ruta. Vtuntur & liene asso capræ hirciúe, & seuo hirci in pane qui cinere coctus sit, capræ à renibus maxime,ut per se hauriatur,protinusꝗ modice frigidam sorberi iubent. Aliqui & in aqua decoctum seuum admixta polenta & cumino,& anetho,acetoꝗ. Illinunt & uentrem cœliacis,fimo cum melle decocto. Vtuntur ad utrūꝗ uitium & coagulo hœdi in uino myrtite, magnitudine fabæ poto:& sanguine eiusdem in cibum formato, quem sanguiculum uocant

cant. Infundunt dysentericis & glutinum taurinum, aqua calida resolutum. Inflationes autem discutit uitulinum fimum in uino decoctum. Intestinorum uitijs magnopere prodest coagulum ceruorum, decoctum cum lente betaq;, atq; ita in cibo sumptum: Leporis pilorum cinis cum melle decoctus: Lactis caprini potus decoctus cum malua, exiguo sale addito. Et si coagulum addatur, maioribus emolumentis fiat. Eadem uis est & in seuo caprino in sorbitiõe aliqua, uti protinus hauriatur frigida aqua. Item feminum hœdi cinis, rupta intestina sarcire mire traditur: Fimum leporis cum melle decoctum, & quotidie fabæ magnitudine sumptum, ita ut deploratos sanauerint. Laudant & caprini capitis cum suis pilis decocti succum. Tenasmos, id est, crebra & inanis uoluntas egerẽdi, tollitur poto lacte asinino: Item bubulo. Tinearum genera pellit ceruini cornus cinis potus. Quæ in excrementis lupi diximus inueniri ossa, si terram non attigerint, colo medentur adalligata brachio: Polea quoq; supradicta magnopere prodest in sapa decocta. Itẽ suilli fimi farina addito cumino in aqua rutæ decoctę: Cornus ceruini teneri cinis, cochleis africanis cum testa sua tusis mixtus, in uini potione.

Ad uesicæ cruciatus & calculos: de genitalium & sedis uitijs, & inguinum remedijs. Cap. XV

VEsicæ calculorumq; cruciatibus auxiliatur urina apri, & ipsa uesica pro cibo sumpta: Efficacius, si prius fumo maceretur utrũq;. Vesicam elixam mandi oportet, & à muliere fœminæ suis. Inueniuntur & in iocineribus eorum lapilli, aut duritie lapillis similes, candidi, sicuti in uulgari sue: quibus contritis atque potis in uino, pelli calculos aiunt. Ipsi apro tam grauis sua urina est, ut nisi egesta fugæ non sufficiat, ac uelut deuinctus opprimatur. Exuri illa tradũt eos. Leporis renes inueterati, in uino poti, calculos pellunt. In perna suis articulos esse diximus, quorum decoctum ius facit urinæ utile. Asinini renes inueterati tritiq;, & in uino mero dati, uesicæ medentur. Calculos expellunt lichenes equini ex uino aut mulso poti diebus XL. Prodest & ungulæ equinæ cinis, in uino, aut aqua. Item fimum caprarum in mulso, efficacius syluestrium: Pili quoq; caprini cinis. Verendorũ carbunculis, cerebrum apri uel suis, sanguisq;. Vitia uero quæ in eadem parte serpunt, iecur eorum combustũ, maxime iuniperi ligno cum charta & arrenico sanat, Fimi cinis, fel bubulum, cum alumine Ægyptio ac muria ad crassitudinem mellis subactum, insuper beta ex uino cocta imposita: caro quoq;. Manantia uero ulcera, seuum cum medulla uituli in uino decoctum, uel caprinum cum melle rubiq; succo: uel si serpant, fimũ etiam prodesse cum melle dicunt aut cum aceto, & per se butyrum. Testium tumor, cum seuo uituli, addito nitro cohibetur: uel fimo eiusdem ex aceto decocto. Vrinæ incõtinentiam cohibet uesica aprina, si assa mandatur: Vngularum apri uel suis cinis potioni inspersus: Vesica fœminæ suis combusta ac pota. Item hœdi uel pulmo: Cerebrum leporis in uino: Eiusdẽ testiculi tosti, uel coagulum cum anserino adipe in polenta: Renes asinini in mero triti potiq;. Magi uerrini genitalis cinere poto ex uino dulci demonstrant urinam facere in canis cubili, ac uerba adijcere, ne ipse urinam faciat ut canis in suo cubili. Rursus ciet urinam uesica suis, si terram non attigerit, imposita pubi. Sedis uitijs præclare prodest fel ursinum cum adipe: Quidam adijciunt spumam argenti ac thus. Prodest & butyrum cum adipe anserino ac rosaceo. Modum ipsæ res statuunt, ut sint illitu faciles. Præclare medetur & taurinum fel, in linteolis concerptis: rimasq́ue perducit ad cicatricem. Inflationibus in ea parte, seuum uituli, maxime ab inguinibus cum ruta: Cæteris uitijs medetur sanguis caprinus cum polenta. Item fel caprinum condylomatis per se. Item fel lupinum ex uino. Panos & apostemata in quacũq; parte, sanguis ursinus discutit: Itẽ taurinus aridus tritus. Præcipuum tamen remedium traditur in calculo onagri: quem dicitur cum interficiatur reddere urinã, liquidiorem initio, sed in terra spissantem se. Hic adalligatus femini, omnes impetus discutit, omniq; suppuratione liberat. Est autem rarus inuentu, nec ex omni onagro, sed celebri remedio. Prodest & urina asini cum melanthio. Et ungulæ equinæ

cinis

cinis cum oleo & aqua illitus: Sanguis equi, præcipue admissarij: Et sanguis bubulus: item fel. Caro quoq; eosdem effectus habet calida imposita: & ungulę cinis ex aqua aut melle: urina caprarum: hircorumq; carnes in aqua decoctæ: aut fimum ex his cum melle decoctum: fel ursinum siue uerrinum: urina suum in lana imposita. Femina atteri adsiduo equitatu notum est. Vtilissimum est ad omnes inde causas, spumam equi ex ore inguinibusq; illinire. Inguina & ex ulcerum causa intumescunt. Remedio sunt equi setæ tres, totidem nodis alligatæ intra ulcus.

Ad podagras, ad morbum comitialem, ad sideratos, morbumq; regium, ossaq; fracta, remedia. Cap. XVI

Podagris medetur ursinus adeps, taurinumq; seuum, pari pondere & ceræ. Addunt quidã hypocisthida & gallam. Alij hircinũ pręferunt seuũ cum fimo capræ, & croco sinapiue, uel caulibus ederæ tritis, ac perdicio uel flore cucumeris syluestris: Item bouis fimũ cum aceti fece. Magnificãt & uituli, qui nondũ herbam gustauerit, fimum, aut per se sanguinem tauri: Vulpem decoctam uiuam, donec ossa tantum restent: lupumue uiuum oleo cerati modo incoctum: Seuum hircinum, cum helxines parte æqua, sinapis tertia: Fimi caprini cinerem cum axũgia. Quin & ischiadicos uri sub pollicibus pedum eo fimo feruente, utilissime tradunt. Articulorumq; uitijs fel ursinum utilissimum esse, & leporis pedes adalligatos. Podagras quidã mitigari pede leporis uiuentis abscisso, si quis secum assidue habeat. Perniones ursinus adeps, rimasq; pedum omnes sarcit: Efficacius alumine addito: Seuum caprinum: Dentium equi farina: Aprinum uel suillum fel: cum adipe pulmo impositus: & si subtriti sint contusiue offensatione. Si uero adusti frigore, leporini pili cinis: Eiusdem pulmo contusis dissectus, aut pulmonis cinis. Sole adusta, seuo asinino aptissime curantur. Item bubulo cum rosaceo. Clauos & rimas calliq; uitia, fimum apri uel suis recens illitum, ac tertio die solutum sanat. Talorum cinis, pulmo aprinus, aut suillus, aut ceruinus. Attritus calceamentorum, urina asini cum luto suo illita. Clauos seuum bubulum cum thuris polline. Perniones uero corium combustum: melius ex uetere calceamento. Iniurias è calceatu, ex oleo corij caprini cinis. Varicum dolores sedat fimi uitulini cinis, cum lilij bulbis decoctis, addito melle modico: Itemq; omnia inflãmata & suppurationes minantia. Eadẽ res & podagris prodest, & articularijs morbis, è maribus præcipue uitulis. Articulorum attritis, fel aprorum uel suum, linteo calefacto impositum: uituliq; qui nondũ herbam gustauerit, fimum: Item caprinum cum melle in aceto decoctũ. Vngues scabros seuum uituli emendat: Item caprinum admixta sandaracha. Verrucas uero aufert uitulini fimi cinis ex aceto: asini urinæ lutum. Comitiali morbo testes ursinos edisse prodest, uel aprinos bibisse ex lacte equino, aut ex aqua: Item aprinam urinam ex aceto mulso: efficacius, quæ inaruerit in uesica sua. Dantur & suum testiculi inueterati tritiq; in suis lacte, præcedente uini abstinentia, & sequente continuis diebus. Dantur & leporis sale custoditi pulmones, cũ thuris tertia parte, in uino albo, per dies XXX. Item coagula eiusdẽ. Asini cerebrũ ex aqua mulsa, infumatũ prius in folijs, semuncia per dies: uel ungularum eius cinis cochlearibus binis toto mẽse potus: Item testes sale asseruati, & aspersi potioni, in asinarum maxime lacte uel ex aqua. Membrana partus earum, præcipue si marem pepererint, olfacta accedente morbo comitialium resistit. Sunt qui è mare nigroq; cor edendũ cum pane sub dio prima aut secunda luna præcipiant. Alij carnem, aliqui sanguinem aceto dilutum per dies XL. bibendum. Quidam urinam equi aquæ ferrariæ ex officinis miscent, eademq; potione & lymphaticis medetur. Comitialibus datur & lactis equini potus, lichenq; in aceto mulso bibendus. Dantur & carnes caprinæ in rogo hominis tostæ, ut uolunt magi. Seuũ earum cum felle taurino pari pondere decoctũ, & in folliculo fellis reconditũ, ita ne terrã attingat, potum uero sub limine ex aqua. Morbum ipsum deprehẽdit caprini cornus, uel ceruini usti nidor. Sideratis urina pulli asinini nardo admixto perũctione prodesse dicitur. Regio morbo cornus ceruini cinis: Sanguis

aſinini pulli ex uino. Item fimum aſinini pulli, quod primum ædidit à partu, datum fabæ magnitudine è uino medetur intra diem tertium. Eadẽ & ex equino pullo ſimiliterq; uis eſt. Fractis oſſibus præſentaneus maxillarum apri cinis uel ſuis. Item lardum elixum atq; circumligatum mira celeritate ſolidat. Coſtis quidem fractis laudatur unice caprinum fimum ex uino uetere, aperit, extrahit, perſanat. Febres arcet ceruorum caro, ut diximus. Eas quidem quæ certo dierum numero redeunt, oculus lupi dexter ſalſus adalligatusq;, ſi credimus magis. Eſt genus febriũ, quod amphimerinum uocant. Hoc liberari tradunt, ſi quis è uena auris aſini tres guttas ſanguinis in duabus heminis aquæ hauſerit. Quartanis magi excrementa felis cum digito bubonis adalligari iubent, & ne recidant, non remoueri ſepteno circuitu. Quis hoc quæſo inuenire potuit? quæſie eſt iſta mixtura? cur digitus potiſsimum bubonis electus eſt? Modeſtiores iecur felis decreſcẽte luna occiſæ inueteratum ſale, ex uino bibendum ante acceſsiones quartanæ dixere. Iidem magi fimi bubuli cinere conſperſo puerorum urina illinunt digitos pedum, manibusq; leporis cor adalligant. Coagulum ante acceſsionem propinãt. Datur & caſeus caprinus recens cũ melle diligenter ſero expreſſo.

Ad melancholicos, lethargicos, hydropicos: ad ignem ſacrum, & ad dolores neruorum remedia. Cap. XVII

MElancholicis fimum uituli in uino decoctum remedio eſt. Lethargicos excitat aſini lichen, naribus illitus ex aceto: Caprini cornus nidor aut pilorum: iecur aprinum. Itaq; & ueternoſis datur. Phthiſicis medẽtur, iecur lupi ex uino, macræ ſuis fœminæ herbis paſtæ lardum, carnes aſininæ ex iure ſumptæ. Hoc genere maxime in Achaia curant id malum. Fimi quoq; aridi, ſed pabulo uiridi paſto boue, fumum harundine hauſtum prodeſſe tradunt: Bubuli quoq; cornus mucronem exuſtum, duorum cochleariorũ menſura, addito melle, pilulis deuoratis. Capræ ſeuo in pulte ex alica & phthiſin & tuſſim ſanari, uel recẽti cum mulſo liquefacto, ita ut uncia in cyathum addatur, rutæq; ramo permiſceatur, nõ pauci tradunt. Rupicapræ ſeui cyatho, & lactis pari menſura, deploratum phthiſicum conualuiſſe certus autor affirmat. Sunt & qui ſuum fimi cinerẽ profuiſſe ſcripſerint in paſſo: & cerui pulmonem, maxime ſubulonis, ſiccatum in fumo tritumq́ue in uino. Hydropicis auxiliatur urina ueſicæ apri paulatim data in potus: Efficacius quæ inaruerit cum ueſica ſua: Fimi ceruini maxime ſubulonis, ſed & bubuli, de armentinis loquor (quod bolbiton uocant) cinis cochleariorum trium in mulſi hemina, bouis fœminæ in mulieribus, & ex altero ſexu in uiris, quod ueluti myſterium occultarunt magi: Fimum uituli maſculi illitum: Fimi uituli cinis cum ſemine ſtaphylini, æqua portione ex uino: Sanguis caprinus cum medulla. Efficaciorem putant hircorum, utiq; ſi lentiſco paſcãtur. Igni ſacro urſinus adeps illinitur, maxime qui eſt ad renes: Vitulinum fimum recens, uel bubulum: Caſeus caprinus ſiccus cum porro: Ramenta pellis ceruinę deiecta pumice, ex aceto trita. Rubori cum prurigine, equi ſpuma aut ungulæ cinis. Eruptionibus pituitæ, aſinini fimi cinis cum butyro. Papulis nigris, caſeus caprinus ſiccus ex melle & aceto in balineis, oleo remoto. Puſtulis ſuilli fimi cinis aqua illitus, uel cornus ceruini cinis. Luxatis recens fimum aprinum uel ſuillum: Item uitulinum: Verris ſpuma recens cum aceto, fimũ caprinum cum melle. Bubula caro impoſita tumorem ſanat. Fimum ſuillum in teſta calefactum tritumq; cum oleo, duritias corporum omnes tollit optime. Adeps è lupis illitus, in his quæ rumpere opus eſt, plurimum proficit: Fimum bubulum in cinere calefactum, aut caprinum in uino uel aceto decoctum. In furunculis ſeuum bubulum cum ſale: aut ſi dolor eſt, intinctum oleo, liquefactum ſine ſale, ſimiliq; modo caprinum. In ambuſtis urſinus adeps cum lilij radicibus: Aprinum aut ſuillum fimum inueteratum: Setarum ex his è penicillis tectorijs cinis cum adipe tritus: Tali bubuli cinis, cum cera & medulla ceruina: Fel tauri: Fimum leporis: Sed caprarum fimus ſine cicatrice ſanare dicitur. Glutinum præſtantiſsimum fit ex auribus taurorum & genitalibus: Nec quicquam efficacius

catius prodest ambustis. Sed adulteratur nihil æque, quibusuis pellibus inueteratis, calceamentisq; etiam decoctis. Rhodiacum fidelissimum: eoq; pictores & medici utuntur: Id quoque quo candidius, eo probatius. Nigrum & lignosum damnatur. Neruorum doloribus, fimum caprinum decoctum in aceto cum melle, utilissimum putant, uel putrescente neruo. Spasmata & percussu uitiata, fimo aprino curant, uere collecto & arefacto Sic & quadrigis agendis tractos, rotáue uulneratos: & quoquo modo sanguine contuso, uel si recens illinatur. Sunt qui incoxisse aceto, utilius putēt. Quin & in potu farinam eam ruptis conuulneratisq; & euersis ex aceto salutarē promittunt. Reuerentiores cinerē eius ex aqua bibunt. Feruntq; & Neronem principem hac potione recreari solitum, cum sic quoq; se trigario approbare uellet. Proximam suillo fimo uim putant.

Ad sanguinem sistendum: & contra ulcera & carcinomata, ad scabiem remedia: & quæ infixa corpori extrahunt, & quæ cicatricibus prosunt. Cap. XVIII

SAnguinem sistit coagulum ceruinū ex aceto: Item leporis: Huius quidem & pilorum cinis: Item ex fimo asinino cinis: & pilorum quidē cinis illitus. Efficacior uis è maribus aceto admixto, & in lana ad omne profluuium imposito, Similiter ex equino capite & femine: Aut fimi uitulorū cinis illitus ex aceto. Item caprini cornus uel fimi ex aceto: Hircini uero iocineris dissecti sanies efficacior: Et cinis utriusq; ex uino potus, uel naribus ex aceto illitus. Hircini quoque utris uinarij duntaxat cinis, cum pari pondere resinæ, quo genere sistitur sanguis, & uulnus glutinatur. Hœdinum quoq; coagulum ex aceto, & feminum eius combustorū cinis, similiter pollere traduntur. Vlcera sanat in tibijs cruribusq; adeps ursinus, admixta rubrica. Quæ uero serpunt, fel aprinū cum resina & cerusa: Maxillarum apri uel suum cinis: Fimum suum illitum siccum: Item caprinū ex aceto subferuefactum. Cætera purgantur & explētur butyro: Cornus ceruini cinere, uel medulla cerui: Felle taurino cum cyprino oleo, aut fimo aprino, aut hircino. Fimum recens suum, uel inueterati farina illinitur uulneribus ferro factis. Phagedænis & fistulis immittit̄ fel tauri, cū succo porri, aut lacte mulierum, uel sanguis aridus cum cotyledone herba. Carcinomata curat coagulum leporis, cum pari pondere capparis aspersum uino. Gangrenas ursinū fel penna illitum. Asini ungularum cinis ea quæ serpunt ulcera inspersus. Sanguis equi adrodit carnes septica ui: Item fimi equini inueterati fauilla. Ea uero quæ phagedænas uocant in ulcerum genere, corij bubuli cinis cū melle. Caro uituli recentia uulnera non patitur intumescere: Fimum bubulum cum melle. Feminū uituli cinis sordida ulcera, & quæ cacoëthe uocant è lacte mulieris sanat. Recentes uero plagas ferro illatas, glutinum taurinum liquefactū, tertio die solutū. Caseus caprinus siccus ex aceto ac melle, purgat ulcera. Quæ uero serpant, cohibet seuum cum cera: Item addita pice ac sulphure percurat. Similiter proficit ad cacoëthe, hœdi fœminū cinis è lacte mulieris. Et aduersus carbūculos, suis fœminæ cerebrum tostum illitumq;. Scabiem hominis, asininæ medullæ maxime abolent. Vrinæ eiusdē cum suo luto illitæ: Butyrum etiam, quod in iumentis proficit cum resina calida: Glutinū taurinū in aceto liquefactum, addita calce: Fel caprinū cum aluminis cinere, Boas fimum bubulum, unde & nomen traxere: Canū scabies sanantur bubulo sanguine recenti: iterumq; cum inarescat illito, & postero die abluto cinere lixiuio. Spinæ ac similia corpori extrahuntur felis excrementis: Itē capræ ex uino: coagulo quocunq;, sed maxime leporis, cū thuris polline & oleo, aut cum uisci pari pondere, aut cum propoli. Cicatrices nigras seuum asininum reducit ad colorē. Fel uituli extenuat calefactū. Medici adijciunt myrrham, & mel, & crocum, æreaq; pyxide condunt. Aliqui & florem æris admiscent.

Ad muliebria mala medicinæ, & ad infantiū morbos, & ueneris remedia. Cap. XIX

MVlierum purgationes adiuuat fel taurinū lana succida appositum. Olympias Thebana addidit hyssopū & nitrum: Cornus ceruini cinis potus. Item uuluas laborantes, illitu quoque: & fel taurinum cum opio appositum obolis binis. Vuluas & pilo ceruino suffire prodest. Tradunt, ceruas cum senserint se grauidas, lapillum deuorare: quem in

excrementis repertum, aut in uulua (nam & ibi inuenitur) cuſtodire partus adalligatum. Inueniuntur & oſsicula in corde & in uulua, perquàm utilia grauidis parturientibusq́. Nam de pumice, qui in uaccarum utero ſimili modo inuenitur, diximus in natura boum. Lupi adeps illitus uuluas mollit, dolores earum iecur. Carnes lupi ediſſe parituris prodeſt: aut ſi incipientibus parturire ſit iuxtà qui ederit, adeo, ut etiam contra illatas noxias ualeat. Eundem ſuperuenire, petnicioſum eſt. Magnus & leporis uſus mulieribus. Vuluam adiuuat pulmo aridus potus. Profluuia iecur cum Samia terra ex aqua potum. Secundas coagulum: cauentur pridiana balinea. Illitum quoque cum croco & porri ſucco, uellere appoſitum abortus mortuos expellit. Si uuluæ leporum in cibis ſumantur, mares concipi putant. Hoc & teſticulis eorum & coagulo profici. Conceptum leporis utero exemptum his, quæ parere deſierint, reſtibilem fœcunditatem afferre. Sed pro conceptu, leporis ſaniem & uiro magi propinant. Item uirgini nouem grana fimi, ut ſtent perpetuo mammæ: coagulum quoque ob id cum melle illinunt: ſanguinem, ubi euulſos pilos renaſci nolũt. Inflationi uuluæ, fimum aprinum ſuillumúe cum oleo illini prodeſt. Efficacius ſiſtit farina aridi, ut aſpergatur potioni, uel ſi grauidæ aut puerperæ torqueantur. Lacte ſuis poto cum mulſo adiuuantur partus mulierum. Per ſe uero potum, deficientia ubera puerperarum replet. Eadem circumlita ſanguine fœminæ ſuis, minus creſcent. Si dolent, lactis aſinini potu mulcentur: quod addito melle ſumptum, & purgationes earum adiuuat. Sanat & uuluarum exulcerationes eiuſdem animalis ſeuum inueteratum, & in uellere appoſitum duritiem uuluarum emollit. Per ſe uero recẽs uel inueteratum, ex aqua illitum, pſilothri uim obtinet. Eiuſdem animalis lien inueteratus, ex aqua illitus mammis, abundantiam facit. Vuluas ſuffitu corrigit. Vngulæ aſininæ ſuffitæ partum maturant, ut uel abortus euocetur: nec aliter adhibentur, quoniam uiuentem partum necant. Eiuſdem animalis fimum ſi recens imponatur, profluuia ſanguinis mire ſedare dicitur. Nec non & cinis eiuſdẽ fimi, qui & uuluæ prodeſt impoſitus. Equi ſpuma illita per dies x x. priuſq́ primum naſcantur pili reſtinguntur. Item cornus ceruini decocto: melius, ſi recentia ſint cornua. Lacte equino iuuantur uuluæ collutæ. Quod ſi mortuus partus ſentiatur, lien ex aqua dulci potus eijcit. Item ungulæ ſuffitu, aut fimum aridum. Vuluas procidentes butyrum infuſum ſiſtit. Induratam uuluam aperit fel bubulum roſaceo admixto, foris uellere cum reſina terebinthina impoſito. Aiunt & ſuffitu fimi è mare boue, procidentes uuluas reprimi, partus adiuuari. Conceptus uero uaccini lactis potu. Sterilitatem ob partus uexationem fieri, certum eſt. Hanc emendari Olympias Thebana affirmat felle taurino, & adipe ſerpentium, & ærugine, addito melle, medicatis locis ante coitus. Vitulinum quoque fel, ſi in purgationibus fuerit ſub coitu aſperſum uuluæ, etiam duritiam uentris emollit, & profluuium minuit umbilico perunćto, atq́ in totum uuluæ prodeſt. Modum ſtatuunt fellis pondere denarij ad apij tertiam, admixto amygdalino oleo, quantum eſſe ſatis appareat, hoc in uellere imponunt. Maſculi fel uituli, cum mellis dimidio tritum, ſeruatur ad uuluas. Carnem uituli ſi cum ariſtolochia inaſſatam edant circa conceptum, mares parituras promittunt. Medulla uituli in uino ex aqua decocta cum ſeuo, exulcerationibus uuluarum impoſita prodeſt. Item adeps uulpium, excrementumq́ feliũ: hoc cum reſina & roſaceo impoſitum. Caprino cornu ſuffiri uuluam, utiliſsimum putant. Syluestrium caprarum ſanguis cum palma marina pilos detrahit. Cæterarum uero fel, callum uuluarum emollit inſperſum, & à purgatione conceptus facit. Sic quoque pſilothri uis efficitur, ſi euulſis pilis triduo ſeruetur illitum. Profluuium quamuis immenſum, urina capræ pota ſiſti, obſtetrices promittunt, & ſi fimum illinatur. Membrana caprarum in qua partus æditus, inueterata potuq́ſue ſumpta in uino, ſecundas pellit. Hœdorum pilis ſuffiri uuluas, utile putant, & in profluuio ſanguinis coagulum bibi, aut hyoſcyami ſemen imponi. E boue ſylueſtri nigro ſi ſanguine ricini lumbi perungantur mulieri, tædium ueneris fieri dicit Oſthanes, Idem amoris, pota hirci urina, admixto propter faſtidium nar-

do. In

do. Infantibus nihil butyro utilius, per ſe & cum melle: priuatim & in dentitione & ad gingiuas, & ad oris ulcera. Dens lupi adalligatus, infantiũ pauores prohibet, dentientiũꝗ morbos, quod & pellis lupina præſtat. Dentes quidem eorum maximi, equis quoque adalligati, infatigabilem curſum præſtare dicuntur. Leporum coagulo illito ubere, ſiſtitur infantium aluus. Iecur aſini, admixta modice panace, inſtillatum in os, à comitialibus morbis & alijs infantes tuetur: hoc XL. diebus fieri præcipiunt. Et pellis aſinina iniecta, impauidos infantes facit. Dentes qui equis primum cadunt, facilem dentitionẽ præſtant infantibus adalligati, efficacius ſi terram non attigere. Lien bubulus in melle editur, & illinitur ad lienis dolores. Ad ulcera manantia cum melle. Lien uituli in uino decoctus, tritusꝗ & illitus, ulcuſcula oris. Cerebrum capræ magi per anulum aureum traiectum, priuſquam lac detur, infantibus inſtillant contra comitiales, cæterosq́ue infantium morbos. Caprinum fimum inquietos infantes adalligatum panno cohibet, maxime puellas. Lacte caprino, uel cerebro leporum perunctæ gingiuæ, faciles dentitiones faciunt. Somnos fieri lepore ſumpto in cibis Cato arbitratur: Vulgus & gratiam corpori in VII. dies, friuolo quidem ioco, cui tamen aliqua debeat ſubeſſe cauſa in tanta perſuaſione. Magi felle capræ ſacrificatæ duntaxat illito oculis, uel ſub puluino poſito, ſomnum allici dicunt. Sudores inhibet cornus caprini cinis è myrteo oleo perunctis. Coitus ſtimulat fel aprinum illitum: Item medullæ ſuum hauſtæ: Seuum aſininum, anſeris maſculi adipe permixto illitum: Item à coitu equi Vergilio quoque deſcriptum uirus, & teſticuli equini aridi, ut potioni interi poſſint, dexterúe aſini teſtis in uino potus pro portione, uel adalligatus brachiali. Eiuſdem à coitu ſpuma collecta roſeo panno, & incluſa argento, ut Oſthanes tradit. Salpe genitale in oleum feruens mergi iubet ſepties, eóque perungi pertinentes partes. Bialcon cinerem ex eodem bibi, uel tauri à coitu urinam, lutoq́ue ipſo illini pubem. At è diuerſo muris fimo illito, cohibetur uirorum uenus. Ebrietatem arcet pulmo apri aut ſuis aſſus, ieiuni cibo ſumptus eo die: Item hœdinus.

Mira de animalibus. Cap. XX

MIra præterea traduntur in eiſdem animalibus. Veſtigium equi excuſſum ungula (ut ſolet plerũꝗ) ſi quis collectum reponat, ſingultus remedium eſſe, recordãtibus quonam loco id repoſuerint. Iecur luporum equinæ ungulæ ſimile eſſe, & rumpi equos, qui ueſtigia luporum ſub equite ſequantur. Talis ſuum diſcordiæ uim quandam ineſſe. In incẽdijs ſi fimi aliquid egeratur è ſtabulis, facilius extrahi, nec recurrere oues bouesꝗ. Hircorum carnes uirus nõ reſipere, ſi panem hordeaceũ eo die quo interficiãtur ederint, laſerúe dilutum biberint. Nullas uero teredinem ſentire, luna decreſcente induratas ſale. Adeoꝗ nihil omiſſum eſt, ut leporem ſurdum celerius pingueſcere reperiamus. Animalium uero medicinas: Si ſanguis profluat iumẽtis, ſuillum fimum ex uino infundendum. Boum autem morbis ſeuum, ſulphur uiuum, allium ſylueſtre, ouum coctum: omnia hæc trita in uino danda, aut uulpis adipem. Carnem caballinam diſcoctam, potu ſuum morbis mederi. Omnium uero quadrupedum morbis, capram ſolidam cum corio, & ranam rubetam diſcoctas. Gallinaceos non attingi à uulpibus, qui iecúr animalis eius aridũ ederint: uel ſi pellicula ex ea collo inducta, galli inierint: Similia in felle muſtelæ, Boues in Cypro contra tormina, hominum excrementis ſibi mederi. Non ſubteri pedes boum, ſi prius cornua pice liquida perungantur. Lupos in agrum non accedere, ſi capti unius pedibus infractis, cultroꝗ adacto, paulatim ſanguis circa fines agri ſpargatur: atꝗ ipſe defodiatur in eo loco ex quo cœperit trahi: Aut ſi uomerẽ, quo primus ſulcus eo anno in agro ductus ſit, excuſſum aratro, focus larium, quo familia conuenit, abſumat: ac lupum nulli animalium nociturum in eo agro quandiu id fiat. Hinc deinde reuertemur ad animalia ſui generis, quæ aut placida non ſunt, aut fera.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER VICESIMVSNONVS.

PROOEMIVM.

De origine medicinæ, & quando primum clinice, & quando primum iatraleptice, & de Chrysippo & Erasistrato, & empirice, & Herophilo, & reliquis illustribus medicis, & quoties ratio medicinæ mutata sit, & qui primus Romæ medicus, & quando, & quid de medicis antiqui Romani iudicauerint, & uitia medicinæ. Cap. I.

NATVRA remediorum, atque multitudo instantium ac præteritorum, plura de ipsa medendi arte cogunt dicere: quanquam non ignarus sim nullis antè hæc Latino sermone condita, ancepsq; lubricum esse rerum omnium nouarum, talium utique quàm steriles gratiæ difficultates in promendo: sed quoniam occurrere uerisimile est omniū qui hæc cognoscant cogitationi, quonā modo exoluerint in medicinæ usu, quæ tam parata atq; pertinentia erant: mirumq; & indignum protinus subit, nullam artium inconstantiorem fuisse, & etiamnum sæpius mutari, cum sit fructuosior nulla. Dijs primum inuentores suos assignauit, & cælo dicauit. Necnon & hodie multifariam ab oraculis medicina petitur. Auxit deinde famam etiam crimine, ictum fulmine Æsculapium fabulata, quoniam Tyndaridam reuocauisset ad uitam: Nec tamen cessauit narrare alios reuixisse opera sua, clara Troianis temporibus, quibus fama certior, uulnerū tamen duntaxat remedijs: Sequētia eius (mirum dictu) in nocte densissima latuere usq; ad Peloponnesiacū bellum: tunc eam reuocauit in lucē Hippocrates, genitus in insula Coo, in primis clara ac ualida, & Æsculapio dicata. Is cū fuisset mos, liberatos morbis scribere in tēplo eius dei quid auxiliatū esset, ut postea similitudo proficeret, exscripsisse ea tradit, atq; (ut Varro apud nos credit) iam templo cremato, instituisse medicinā hāc quæ clinice uocatur. Nec fuit postea quæstus modus, quoniā Prodicus Selymbriæ natus, discipulus eius instituens quam uocant ietralepticen, reunctoribus quoq; medicorū ac mediastinis uectigal inuenit. Horū placita Chrysippus ingenti garrulitate mutauit, plurimumq; etiā ex Chrysippo discipulus eius Erasistratus, Aristotelis filia genitus. Hic Antiocho rege sanato, c. talētis donatus est à rege Ptolemæo filio eius, ut incipiamus & præmia artis ostēdere. Alia factio ab experimētis se cognominās, empiricen cœpit in Sicilia, Acrone Agrigentino Empedoclis physici autoritate commendato. Dissederūtq; eæ scholæ, & omnes eas damnauit Herophilus, in musicos pedes uenarū pulsu descripto per ætatum gradus. Deserta deinde & hæc secta est, quoniam necesse erat in ea literas scire. Mutata & quam postea Asclepiades (ut retulimus) inuenerat. Auditor eius Themison fuit, qui quæ inter initia scripsit, illo mox recedente à uita ad sua placita mutauit. Sed & illa Antonius Musa eiusdē autoritate diui Augusti, quem cōtraria medicina graui periculo exemerat. Multos prætereo medicos, celeberrimosq; ex ijs Cassios, Carpitanos, Aruntios, Albutios, Rubrios. C C L. H—S annua mercede ijs fuere apud principes. Q. Vero Stertinius imputauit principibus; quod H—S quingenis annuis contētus esset: sexcena enim sibi quæstu urbis fuisse numeratis domibus ostēdebat. Par & fratri eius merces à Claudio Cęsare infusa est: censusq; quanquam exhausti operibus Neapoli exornata, hæredi H—S C C C. reliquere, quantum ad eam ætatem Aruntius solus. Exortus deinde est Vectius Valens, adulterio Messalinæ Claudij Cæsaris nobilitatus, pariterq; eloquentiæ assectator. Is eam potentiam nactus, nouā instituit sectam. Eadem ætas Neronis principatu ad Thessalum trāsiliuit, delentem cuncta maiorum placita, & rabie quadam in omnis æui medicos perorantem: quali prudentia ingenioq;, æstimari uel uno argumento abunde potest, cum monumento

mento ſuo(quod eſt Appia uia)iatronicen ſe inſcripſerit.Nullius hiſtrionum equatumꝗ trigarij comitatior egreſſus in publico erat:cum Crinas Maſsilienſis arte geminata,ut cautior religioſiorꝗ,ad ſyderum motus ex ephemeride mathematica cibos dando, horasꝗ obſeruãdo,autoritate eum præceſſit.Nuperꝗ centies H—S reliquit muris patriæ, mœnibus quoꝗ alijs penè non minori ſumma extructis.Hi regebant fata, cum repente ciuitatem Charmis ex eadem Maſsilia inuaſit,damnatis non ſolum prioribus medicis, uerum & balineis:frigidaꝗ etiam hybernis algoribus lauari perſuaſit, merſit ægros in lacus. Videbamus ſenes conſulares uſꝗ in oſtentationem rigentes. Qua de re extat etiam Annęi Senecæ aſtipulatio.Nec dubium eſt,omnes iſtos famam nouitate aliqua aucupãtes,animas ſtatim noſtras negociari.Hinc illæ circa ægros miſeræ ſententiarum concertationes, nullo idem cenſente,ne uideatur acceſsio alterius. Hinc illa infelicis monumẽti inſcriptio, turba ſe medicorum periſſe.Mutatur ars quotidie toties interpollis, & ingeniorum Græciæ flatu impellimur.Palamꝗ eſt,ut quiſꝗ inter iſtos loquẽdo polleat, imperatorẽ ilico uitæ noſtræ neciſꝗ fieri:ceu uero non milia gentium ſine medicis degant,nec tamen ſine medicina:ſicut po.Ro.ultra ſexcenteſimum annum,neꝗ ipſe in accipiẽdis artibus lentus, medicinæ uero etiam auidus,donec expertam damnauit.Etenim percenſere inſignia priſcorum in his moribus conuenit.Caſſius Hemina ex antiquis autor eſt, primũ è medicis ueniſſe Romam Peloponneſo Archagathum Lyſaniæ filiũ,L.Æmilio,M.Liuio COSS. anno urbis D.XXXV.eiꝗ ius quiritum datum,& tabernam in cõpito Acilio emptã ob id publice.Vulnerariũ eum tradunt fuiſſe uocatum.mireꝗ gratũ aduentũ eius initio:mox à ſæuitia ſecandi urendiꝗ,tranſiſſe nomen in carnificem, & in tedium artem omneſꝗ medicos:quod clariſsime intelligi poteſt ex M.Catone,cuius autoritati triumphus atꝗ cenſura minimum conferunt:tanto plus in ipſo eſt. Quamobrem uerba eius ipſa ponemus, Dicã de iſtis Græcis ſuo loco Marce fili quid Athenis exquiſitũ habeã,& quod bonũ ſit eorum literas inſpicere non perdiſcere.Vincam nequiſsimum & indocile genus illorum, & hoc puta uatẽ dixiſſe,Quandocũꝗ iſta gens ſuas literas dabit,omnia corrũpet. Tum etiam magis ſi medicos ſuos huc mittet.Iurarunt inter ſe barbaros necare omnes medicina.Sed hoc ipſum mercede faciunt,ut fides ijs ſit,& facile diſperdãt. Nos quoꝗ dictitãt barbaros, & ſpurcius nos ꝗ̃ alios opicos appellatione fœdant. Interdixi tibi de medicis. Atque hic Cato DCV.anno urbis noſtræ obijt, LXXXV. ſuo, ne quis illi defuiſſe publice tempora,aut priuatim uitæ ſpatia ad experiendum arbitretur.Quid ergo? damnatam ab eo rem utiliſsimam credimus? Minime hercule. Subijcit enim qua medicina & ſe & coniugem uſque ad longam ſenectam perduxerit, ijs ipſis ſcilicet quæ nunc nos tractamus. Profiteturꝗ eſſe commentarium ſibi quo medeatur filio, ſeruis familiaribus, quem nos per genera uſus ſui differimus. Non rem antiqui damnabant,ſed artem. Maxime uero quæſtum eſſe immani pretio uitæ recuſabant. Ideo templũ Æſculapij etiam cum reciperetur is deus,extra urbẽ feciſſe,iterumꝗ in inſula tradũtur.Et cũ Græcos Italia pellerent, diu etiam poſt Catonem excepiſſe medicos. Augebo prouidentiam illorum. Solam hãc artium Græcarum nondum exercet Romana grauitas in tanto fructu, paucíſsimi quiritium attigere,& ipſi ſtatim ad Gręcos transfugæ.Imò uero autoritas aliter quàm Græce eam tractantibus, etiã apud imperitos experteſꝗ linguæ nõ eſt.Ac minus credunt,quæ ad ſalutem ſuam pertinent, ſi intelligunt. Itaque hercule in hac artium ſola euenit, ut cuicunꝗ medicum ſe profeſſo ſtatim credatur,cum ſit periculum in nullo mendacio maius. Non tamen illud intuemur:Adeo blanda eſt ſperandi pro ſe cuiꝗ dulcedo. Nulla prætera lex quę puniat inſcitiam capitalem,nullum exemplum uindictæ. Diſcũt periculis noſtris,& experimenta per mortes agunt: medicoꝗ tantum hominem occidiſſe impunitas ſumma eſt.Quinimo tranſit conuicium,& intemperantia culpatur, ultroq́ue qui periere arguuntur.Sed decuriæ pro more cenſuris principum examinantur, inquiſitio per parietes agitur,& qui de nummo iudicet à Gadibus columniſꝗ Herculis accerſitur: de exilio

uero

uero non nisi die XL. quinq; electis uiris datur tabella. At de iudice ipso quales in consiliũ eunt, statim occisuri? Merito, dum nemini nostrum libet scire quid saluti suæ opus sit. Alienis pedibus ambulamus, alienis oculis agnoscimus, aliena memoria salutamus, aliena uiuimus opera. Perieruntq; rerum naturæ pretia, & uitæ argumenta. Nihil aliud pro nostro habemus q̃ delicias. Non deseram Catonem tam ambitiosæ artis inuidiæ à me obiectum, ut à senatu illum qui ita censebat: idq; non criminibus artis arreptis, ut aliquis expectauerit. Quid enim uenenorum fertilius, aut unde plures testamẽtorũ insidiæ? Iam uero & adulteria etiã in principũ domibus, ut Eudemi in Liuia Drusi Cæsaris: Itẽ Valentis, in qua dictũ est regina. Non sint artis ista, sed hominum. Non magis hæc urbi timuit Cato, ut equidem credo, q̃ reginas. Ne auaritiã quidẽ arguam, rapacesq; nundinas pendentibus fatis, & dolorum indicaturã, ac mortis arram, aut arcana pręcepta, Squamam in oculis emouendam potius q̃ extrahendã: per quæ effectum est, ut nihil magis prodesse uideretur, q̃ multitudo grassantiũ. Neq; enim pudor, sed æmuli pretia summittunt. Notum est ab eodem Charmide unum ægrum ex prouincialibus H-S ducẽtis conductum: Alconti uulnerum medico H-S. C. damnato ademisse Claudium principem. Eidemq; in Gallia exulanti, & deinde restituto acquisitum non minus intra paucos annos. Et hæc personis imputentur. Ne fecem quidẽ aut inscitiã eius turbæ arguamus, ipsorumq; intemperantiam in morbis, aquarum calidarum diuerticulis: imperiosam inediam, & ab ijsdem deficientibus cibos sæpius die ingestos: mille præterea pœnitentiæ modis, culinarum etiã præceptis & unguentorum mixturis, quando nullas omisere uitæ illecebras. Inuehi peregrinas merces, conciliariq; externa pretia, displicuisse maioribus crediderim equidem, nõ tamẽ hoc Catonem prouidisse, cum damnaret artem. Theriace uocatur excogitata compositio luxuriæ. Fit ex rebus externis, cũ tot remedia dederit natura, quæ singula sufficerent. Mithridaticum antidotũ ex rebus LIIII. componitur, interim nullo pondere ęquali, & quarũdam rerum sexagesima denarij unius imperata. Quo deorum perfidiam istam monstrante? Hominum enim subtilitas tanta esse non potuit. Ostentatio artis & portentosa sciẽtiæ uenditatio manifesta est. Ac ne ipsi quidem illam nouere. Comperiq; uulgo pro cinnabari Indica in medicamenta minium addi, inscitia nominis, quod esse uenenum docebimus inter pigmenta. Verum hæc ad singulorum salutem pertinent. Illa autẽ quæ timuit Cato, atq; prouidit, innocentiora multo & parua opinatu, quæ proceres artis eiusdem in semetipsis fatentur. Illa perdidere imperij mores, illa quæ sani patimur, luctatus, ceromata ceu ualetudinis causa instituta: balineæ ardentes, quibus persuasere in corporibus cibos coqui, ut nemo non minus ualidus exiret, obedientissimi uero efferrentur. Potus deinde ieiunorum ac uomitiones, & rursus perpotationes, ac pilorum euiratio instituta resinis eorum: itemq; pectines in fœminis quidem publicati. Ita est profecto, lues morum, nec aliunde maior quàm è medicina, uatem prorsus quotidie facit Catonem, & oraculum: Satis esse ingenia Græcorum inspicere, nõ perdiscere. Hæc fuerint dicẽda pro senatu illo sexcentisq; populi Romani annis aduersus artem, in qua conditione insidiosissima autoritatem pessimis boni faciunt. Simul contra attonitas quorundam persuasiones, qui prodesse nisi pretiosa non putant. Neq; enim dubitauerim aliquibus fastidio futura quæ dicuntur animalia: at non Vergilio fuit, nominare formicas nulla necessitate, & gurguliones, ac lucifugis congesta cubilia blattis: non Homero inter prælia deorum improbitatem muscæ describere: non naturæ gignere ista, cum gignat hominem. Proinde causas quisque & effectus non res æstimet. Ordiemur autem à confessis, hoc est, lanis ouisq;, ut obiter rebus præcipuis honos in primis perhibeatur. Quædam etiam si alienis locis, tamen obiter dici necesse erit, Nec deerat materiæ pompa, si quicquam aliud intueri liberet, quàm fidem operis: Quippe inter prima proditis etiã ex cinere phœnicis nidoq; medicinis, ceu uero id certum esset, atque non fabulosum. Irridere est, uitæ remedia post millesimum annum reditura monstrare.

De medicinis lanarum. Cap. II

LAnis autoritatem ueteres Romani etiam religioſam habuere, poſtes à nubentibus attingi iubentes. Præterꝗ cultum & tutelã contra frigora, ſuccidæ plurima præſtant remedia ex oleo uinoꝗ aut aceto, prout quæꝗ mulceri morderiꝗ opus ſit, & aſtringi laxariue, luxatis membris, dolentibusꝗ neruis impoſitæ, & crebro ſuffuſæ. Quidam etiam ſalem admiſcent luxatis. Alij cum lana rutam tritam adipemꝗ imponunt. Item contuſis tumentibusꝗ. Halitus quoꝗ oris gratiores facere traditur, confricatis dentibus atꝗ gingiuis admixto melle. Prodeſt & phreneticis ſuffitu. Sanguinẽ in naribus ſiſtit cũ oleo roſaceo, & alio modo indita auribus obturatis ſpiſſius. Quin & ulceribus uetuſtis imponitur cum melle. Vulnera ex uino, uel aceto, uel aqua frigida & oleo expreſſa ſanat. Arietis uellera lota frigida ex oleo madefacta, in muliebribus malis inflãmationes uuluæ ſedãt. Et ſi procidant, ſuffitu reprimunt. Succida lana impoſita ſubditaꝗ mortuos partus euocat. Siſtit etiam profluuia earum. At canis rabioſi morſibus inculcata poſt diem ſeptimũ ſoluitur. Reduuias ſanat ex aqua frigida. Eadem nitro, ſulphure, oleo, aceto, pice liquida feruentibus tincta, quàm calidiſſima impoſita bis die, lumborum dolores ſedat. Sanguinemꝗ ſiſtit ex ariete ſuccida, articulos extremitatũ præligans. Laudatiſſima omnis è collo, natione uero Galatica, Tarentina, Attica, Mileſia. Succidã imponunt & deſquamatis, percuſſis, liuidis, incuſſis, colliſis, contritis, deiectis, capitis & alijs doloribus, ſtomachi inflationi ex aceto & roſaceo. Cinis eius illinitur attritis, uulneratis, ambuſtis. Et in oculorum medicamenta additur. Item in fiſtulas aureſꝗ ſuppuratas. Ad hæc detonſam eam, alij uero euulſam deciſis ſummis partibus ſiccant, carpuntꝗ, & in fictili crudo componũt, ac melle perfundunt utrunꝗ. Alij haſtulis tædæ ſubiectis & ſubinde interſtratis, oleo aſperſam accendunt, cineremꝗ in labellis aqua addita confricant manu, & conſidere patiũtur, idꝗ ſæpius mutantes aquam donec linguam aſtringat leniter, nec mordeat. Tum cinerẽ reponũt. Vis eius ſeptica eſt, efficaciſſimeꝗ genas purgat. Quin ipſæ ſordes pecudum ſudorꝗ feminum & alarum adhærentes lanis (œſipum uocant) innumeros propè uſus habent. In Atticis ouibus genito palma. Fit pluribus modis. Sed probatiſſimum, lana ab his partibus recenti cõcerpta, aut quibuscunque ſordibus ſuccidis primum collectis, ac lento igni in æneo uaſe ſubferuefactis & refrigeratis, pinguiꝗ quod ſupernatet, collecto in fictili uaſe, iterumqúe decocta priori materia: quæ pinguitudo utraque frigida aqua lauatur, & in linteo ſiccatur, ac ſole torretur, donec candida fiat ac tranſlucida. Tum in ſtannea pyxide conditur. Probatio autem ut ſordium uirus oleat, & manu fricante ex aqua non liquetur, ſed albeſcat ut ceruſa. Oculis utiliſſimum contra inflammationes genarumꝗ callum. Quidam in teſta torrent, donec pinguedinem amittat, utilius tale exiſtimãtes eroſis & duris genis, angulis ſcabioſis & lachrymantibus. Vlcera nõ oculorum modo ſanat, ſed oris etiam & genitalium cum anſerino adipe. Medetur & uuluæ inflammationibus, & ſedis rhagadijs, & cõdylomatis cum meliloto ac butyro. Reliquos uſus eius ſuo loco digeremus. Sordes quoꝗ caudarum concretæ in pilulas, ac ſiccatæ per ſe tuſæꝗ in farinã & illitæ dentibus mire proſunt, etiam labãtibus, gingiuisꝗ ſi carcinoma ſerpat. Iã uero pura uellera aut per ſe impoſita cæcis doloribus, aut accepto ſulphure & cinis eorũ genitalium uitijs. Tantumꝗ pollent, ut medicamentis quoꝗ ſuperponantur. Medentur ante omnia & pecori ipſi, ſi faſtidio nõ paſcatur. Cauda enim quàm arctiſſime præligata, euulſa inde lana, ſtatim ueſcuntur. Traduntꝗ quod extra nodum ſit è cauda præmori.

De ouorum natura. Cap. III

LAnę habent & cũ ouis ſocietatẽ ſimul fronti impoſitæ contra epiphoras. Non opus eſt eas in hoc uſu radicula eſſe curatas: neꝗ aliud ꝙ candidũ ex ouo infundi ac pollinem thuris. Oua per ſe infuſo candido oculis epiphoras cohibẽt, urenteſꝗ refrigerant. Quidam cum croco præferunt, & pro aqua miſcent collyrijs. Infantibus uero contra lippitudines uix aliud remedium eſt, butyro admixto recenti: Eadem cum oleo trita ignes

ſacros

sacros leniunt, betæ folijs superilligatis. Candido ouorum in oculis & pili reclinantur ammoniaco trito admixtoꝗ. Et uari in facie cum pineis nucleis, ac melle modico. Ipsa facies illita sole non aduritur. Ambusta aquis si statim ouo occupentur, pustulas non sentiunt. Quidam admiscent farinam hordeaceã, & salis parum. Vlceribus uero ex ambusto cum candido ouorum tostum hordeum & suillo adipe mire prodest. Eadem curatione ad sedis uitia utũtur. Infantibus quidem etiam si quid ibi procidat. Ad pedum rimas ouorum candido decocto cum cerusæ denariorũ duorum pondere, pari spumæ argenti, myrrhæ, exiguo deinde uino. Ad ignem sacrum candido ouorũ trito cum amylo. Aiunt & uulnera candido glutinari, calculosꝗ pelli. Lutea ouorum cocta ut indurescant, admixto croco modice, item melle & lacte mulieris illita, dolores oculorum mitigãt. Vel cum rosaceo & in mulso lana oculis imposita, uel cum trito apij semine ac poléta in mulso illita. Prodest & tussientibus per se luteum deuoratum liquidum, ita ut dentibus nõ attingatur. Thoracis distillationibus, faucium scabriciæ. Priuatim cõtra hæmorrhoidũ morsum illinitur, sorbeturꝗ crudũ. Prodest & renibus, uesicæ rosionibus, exulcerationibusꝗ, & cruẽta excreantibus. Quinꝗ ouorum lutea in uini hemina cruda sorbentur dysentericis, cum iure putaminis sui & papaueris succo, ac uino. Dantur cœliacis cum uuæ passæ pinguis pari pondere & malicorio, per triduũ æquis portionibus. Et alio modo, lutea ouorũ trium lardi ueteris & mellis quadrantibus, uini ueteris cyathis tribus trita ad crassitudinem mellis, & cum opus sit auellanæ nucis magnitudine ex aqua pota. Itẽ ex oleo fricta terna, totis ouis pridie maceratis in aceto. Sic & lienicis. Sanguinem autem reijcientibus cum tribus cyathis musti. Vtuntur ijsdem ad liuẽtia, si uetustiora sint, cum bulbis ac melle. Sistunt & menses mulierũ cocta, & ex uino pota. Inflationes quoꝗ uuluæ cruda cũ oleo ac uino illita. Vtilia sunt & ceruicis doloribus cum anserino adipe & rosaceo. Sedis etiã uitijs durata igni, ut calore quoꝗ prosint. Et condylomatis cum rosaceo. Itẽ ambustis durata in aqua, mox in pruna putaminibus exustis, tum lutea ex rosaceo illinuntur. Fiunt & tota lutea, quæ uocant schista: cum triduo incubata tolluntur. Stomachũ dissolutum confirmant pulli ouorum cum gallæ dimidio, ita ne ante duas horas alius cibus sumatur. Dant & dysentericis pullos in ipso ouo decoctos, admixta uini austeri hemina, & pari modo olei polentæꝗ. Membrana putaminis detracta siue crudo, siue cocto, labiorum fissuris medetur. Putaminis cinis in uino potus, sanguinis eruptionibus. Comburi sine membrana oportet, sic fit & dentifricium. Idem cinis & mulierum mẽses cum myrrha illitus sistit. Firmitas putaminum tanta est, ut erecta nec ui nec pondere ullo frangantur, nec nisi paululũ inflexa rotunditate. Tota oua adiuuant partũ, cũ ruta & anetho & cumino pota ex uino. Scabiem corporũ ac pruritũ oleo & cedria mixtis tollunt. Vlcera quoꝗ humida in capite cyclamino admixta. Ad puris & sanguinis excreationes ouum crudũ cum porri sectiui succo, pariꝗ mensura mellis Græci calefactum hauritur. Dantur & tussientibus cocta & trita cum melle, & cruda cum passo oleiꝗ pari modo. Infunduntur & uirilitatis uitijs singula cum ternis passi cyathis, amyliꝗ semuncia à balineis. Aduersus ictus serpentium cocta tritaꝗ adiecto nasturtio illinuntur. Cibo quot modis iuuent notum est, cum transmeent faucium tumorem, calfactuque obiter foueant, Nullus est alius cibus qui in ægritudine alat neque oneret, simulꝗ uim potus & cibi habeat. Maceratorum in aceto molliri diximus putamen. Talibus cum farina in pane subactis cœliaci recreantur. Quidam ita resoluta in patinis torreri utilius putãt. Quo genere non aluos tantũ, sed & menses fœminarũ sistunt: aut si maior sit impetus, cruda cum farina ex aqua hauriũtur: Et per se lutea ex ijs decocta in aceto donec indurescant: iterumꝗ cum trito pipere torrentur ad cohibendos aluos. Fit & dysentericis remedium singulare, ouo effuso in fictili nouo, eiusdemque oui mensura, ut paria sint omnia, melle, mox aceto, item oleo, confusis crebróque permixtis. Quo fuerint ea excellentiora, hoc præsentius remedium erit. Alij eadẽ mensura pro oleo & aceto resinam adijciunt rubentem, uinumque: & alio modo temperant, olei tãtum men

sura

ſura pari,pineiq́ corticis duabus ſexageſimis denariorum,una eius quod rhus diximus, mellis obolis quinque ſimul decoctis,ita ut cibus alius poſt quatuor horas ſumatur. Torminibus quoq; multi medẽtur,oua bina cum alijs piſcis quatuor unà atterẽdo,uiniq́ hemina calefaciẽdo,atq; ita potui dando. Et ne quid deſit ouorum gratiæ, candidum ex his admixtum calci uiuæ glutinat uitri fragmenta. Vis uero tanta eſt,ut lignũ perfuſum ouo non ardeat,ac ne ueſtis quidem contacta aduratur. De gallinarum autem ouis tantũ locuti ſumus,cũ & reliquarum alitum reſtent magnę utilitates,ſicut ſuis dicemus locis. Præterea eſt ouorum genus in magna Galliarum fama, omiſſum Græcis. Angues innumeri æſtate conuoluti,ſaliuis faucium corporumq́ ſpumis artifici cõplexu glomerantur,anguinum appellatur. Druidæ ſibilis id dicunt in ſublime iactari, ſagoq́ oportere intercipi ne tellurem attingat. Profugere raptorem equo, Serpentes enim inſequi,donec arceantur amnis alicuius interuentu. Experimentũ eius eſſe,ſi cõtra aquas fluitet uel auro uinctum. Atq; ut eſt magorũ ſolertia occultandis fraudibus ſagax, certa luna capiendum cenſent, tanquam congruere operationem eam ſerpentium humani ſit arbitrij. Vidi equidem id ouum mali orbiculati modici magnitudine, cruſta cartilaginis uelut acetabulis brachiorum polypi crebris, inſigne Druidis. Ad uictorias litium ac regum aditus mire laudatur: tantæ uanitatis,ut habentẽ id in lite in ſinu equitem Romanum è Vocontijs,à diuo Claudio principe interemptum non ob aliud ſciam. Hic tamen complexus anguium & efferatorum concordia,cauſa uidetur eſſe, quare exteræ gentes caduceum in pacis argumentis circundata effigie anguium fecerint. Neq; enim criſtatos eſſe in caduceo mos eſt. De anſerũ ouis magnę utilitatis,ipſoq́ anſere dicturi hoc in uolumine,debemus honorẽ & Comagenorũ clariſsimæ rei. Fit ex adipe anſerũ,alioquin celeberrimi uſus eſt,ad hoc in Comagene Syriæ parte cum cinnamo,caſia,pipere albo,herba quæ comagene uocatur,obrutis niue uaſis,odore iucũdo,utiliſsimũ ad perfrictiones,cõuulſiones,cęcos ac ſubitos dolores,omniaq́ quæ acopis curãtur,unguẽtumq́ pariter & medicamentũ eſt. Fit & in Syria alio modo, adipe auiũ curato,ut diximus, additis eryſiſceptro,xylobalſamo,phœnice elate,item calamo,ſingulorum pondere qui ſit adipis,cum uino bis aut ter ſubferuefactis. Fit autem hyeme,quoniam æſtate nõ glaciat niſi accepta cera. Multa præterea remedia ſunt ex anſere,quod miror æque quàm in capris. Nanq; anſer coruusq́ ab æſtate in autumnum morbo conflictari dicuntur. De anſerum honore,quem meruere Gallorum in Capitolium aſcenſu deprehenſo,diximus.

Remedia de cane,& ex animalibus quæ placida non ſunt,ſed fera,& ex uolucribus,& contra morſus phalangiorum. Cap. IIII

EAdem de cauſa ſupplicia annua canes pendũt inter ædem Iuuentutis & Summani, uiui in furcas ſambucea arbore fixi. Sed plura de hoc animali dici cogunt priſcorum mores. Catulos lactentes adeo puros exiſtimabant ad cibum, ut etiam placandis numinibus hoſtiarũ uice uterẽtur his. Genito mane catulo res diuina fit,& in cœnis deûm etiãnum ponitur catulina. Aditialibus quidem epulis celebrem fuiſſe, Plauti fabulæ indicio ſunt. Sanguine canino contra toxica nihil præſtantius putatur. Vomitiones quoq; hoc animal mõſtraſſe homini uidetur. Et alios uſus ex eo mire laudatos referemus ſuis locis. Nunc ad ſtatutũ ordinem pergemus. Aduerſus ſerpentium ictus efficacia habẽtur, fimũ pecudis recens in uino decoctũ illitumq́: mures diſſecti & impoſiti, quorũ natura nõ eſt ſpernenda,præcipue in aſſenſu ſiderum(ut diximus)cũ lumine lunæ fibrarũ numero creſcente ac decreſcente. Tradũt magi iocinere muris dato porcis in fico,ſequi dantem id animal. In homine quoq; ſimiliter ualere,ſed reſolui cyatho olei poto. Muſtelarum duo genera: Alterũ ſylueſtre. Diſtant magnitudine. Græci uocant ictidas. Harum fel cõtra aſpides dicitur efficax,cætero uenenum. Hæc autem quæ in domibus noſtris oberrat,& catulos ſuos(ut autor eſt Cicero)quotidie transfert,mutatq́ ſedẽ,ſerpẽtes perſequitur. Ex ea inueterata ſalẽ denarij pondus in cyathis tribus datur percuſſis, aut uentriculus coriãdro

fartus inueteratusq; & in uino potus. Et catulus muſtelæ etiã efficacius. Quędam pudenda dictu tanta autorum aſſeueratione commendantur, ut præterire fas nõ ſit. Siquidem illa concordia rerum, aut repugnantia, medicinæ gignũtur: Veluti cimicum animalis fœtidiſsimi, & dictu quoq; faſtidiendi natura, cõtra ſerpentiũ morſus, & præcipue aſpidum ualere dicitur. Item contra uenena omnia: argumento quod dicunt gallinas quo die id ederint, nõ interfici ab aſpide: carnes quoque earum percuſsis plurimum prodeſſe. Ex his quæ tradunt, humaniſsimum eſt illinire morſibus cum ſanguine teſtudinis. Item ſuffitu eorum abigere. Sanguiſugas adhærentes, hauſtasq; ab animalibus reſtinguere in potu datos. Quanquam & oculos quidam ijs inungũt tritis cum ſale & lacte mulierũ, aureſq; cum melle & roſaceo admixtis. Eos qui agreſtes ſint, & in malua naſcantur, crematos cinere permixto roſaceo infundunt auribus. Cætera quæ de ijs tradunt, uomicæ & quartanarum remedia, aliorumq; morborum, quanquam ouo aut cera aut faba incluſos cenſeant deuorandos, falſa nec referenda arbitror. Lethargi tamen medicinæ cũ argumento adhibent, quoniam uincatur aſpidum ſomnifica uis, ſeptenos in cyatho aquæ dantes, puerilibus annis quaternos. Et ſtranguriæ fiſtulæq; impoſuere. Adeo nihil parens illa rerum omnium ſine ingentibus cauſis genuit. Quin & adalligatos læuo brachio binos lana ſubrepta paſtoribus, reſiſtere nocturnis febribus prodiderunt. diurnis in roſaceo panno. Rurſus ijs aduerſatur ſcolopendra, ſuffituq; necat. Aſpides percuſſos torpore & ſomno necant, omnium ſerpentiũ minime ſanabiles. Sed & uenenum earũ ſi ſanguinẽ attingit, aut recens uulnus, ſtatim interimit: inueteratum ulcus tardius. De cætero potum quantalibet copia, nõ nocet. Non enim eſt tabifica uis: itaq; occiſa morſu earũ animalia, cibis innoxia ſunt. Cunctarer in proferẽdo ex his remedio, niſi M. Varronẽ ſcirẽ LXXXVIII. uitæ anno prodidiſſe, aſpidum ictus efficaciſsime curari, hauſta à percuſſis ipſorum urina. Baſiliſci, quem etiam ſerpentes ipſi fugiunt: alios olfactu necantem, qui hominẽ uel ſi aſpiciat tantum dicitur interimere, ſanguinem magi miris laudibus celebrant, coëuntem picis modo & colore, dilutum cinnabari clariorem fieri. Tribuũt ei & ſucceſſus petitionum à poteſtatibus, & à dijs etiam precum, morborũ remedia, ueneficiorum amuleta. Quidã id Saturni ſanguinem appellant. Draco non habet uenena. Caput eius limini ianuarum ſubditum, propitiatis adoratione dijs, fortunatam domum facere promittũt. Oculis eius inueteratis, & cum melle tritis, inunctos nõ paueſcere ad nocturnas imagines, etiã pauidos. Cordis pingue in pelle dorcadum neruis ceruinis adalligatum in lacerto, conferre iudiciorum uictoriæ. Primum ſpondylum aditus poteſtatum mulcere. Dentes eius illigatos pellibus caprearum ceruinis neruis, mites pręſtare dominos, poteſtateſq; exorabiles. Sed ſuper omnia eſt compoſitio, qua inuictos faciunt magorum mendacia. Cauda draconis & capite, pilis leonis è fronte & medulla eiuſdem, equi uictoris ſpuma, canis unguibus adalligatis ceruino corio, neruiſq; cerui alternatis & dorcadis: quæ arguiſſe non minus refert, quàm contra ſerpentes remedia demonſtraſſe, quoniam hæc morborum ueneficia ſunt. Draconum adipem uenenata fugiunt: Item uirus ichneumonum, & cutis cinere in aceto perunctos. Viperæ caput impoſitũ, uel alterius quàm quę percuſſerit, ſine fine prodeſt. Item ſi quis eam ipſam in uapore baculo ſuſtineat, aiunt enim præcauere: Item ſi quis exuſtæ eius cinerem illinat. Reuerti autem ad percuſſum ſerpentes neceſsitate naturæ, Nigidius autor eſt. Caput quidem diſſecant Scythæ inter aures ad eximendum lapillũ, quem aiunt ab ea deuorari territa. Alij ipſo toto capite utũtur. Fiunt ex uipera paſtilli, qui theriaci uocantur à Græcis, quaternis digitis utrinq; amputatis, exemptiſq; interaneis & liuore ſpinæ adhærente, reliquo corpore in patina ex aqua & anetho diſcocto, ſpiniſq; exemptis, & addita ſimilagine, atq; ita in umbra ſiccatis paſtillis, quibus ad multa medicamenta utuntur. Significandum uidetur è uipera tantum hoc fieri. Quidam purgatæ, ut ſupra dictum eſt adipem cum olei ſextario decoquunt ad dimidias. Ex eo cũ opus ſit ternis ſtillis additis in oleũ perungũtur, ut omnes beſtiæ fugiãt eos. Præterea cõſtat, contra omniũ

ſerpentium

ſerpentium ictus,quamuis inſanabiles, ipſarum ſerpentiū exta impoſita auxiliari.Eosq́ꝫ qui aliquādo uiperæ iecur coctū hauſerint,nūquam poſtea feriri à ſerpente.Neqꝫ anguis uenenatus eſt,niſi per mēſem luna inſtigatus.Sed prodeſt uiuus cōprehenſus, & in aqua contuſus,ſi foueatur ita morſus.Quin & ineſſe ei remedia multa credūtur, ut dicemus,& ideo Æſculapio dicatur.Democritus quidem monſtra quædam ex his cōficit, ut poſsint auium ſermones intelligi.Atqui anguis Æſculapius Epidauro Romam aduectus eſt,uulgoq́ꝫ paſcitur & in domibus.Ac niſi incendijs ſemina exurerētur, nō eſſet fœcūditati eorum reſiſtere.In orbe terrarum pulcherrimum anguium genus eſt,quod in aqua uiuit,hydri uocantur, nullis ſerpentium inferiores ueneno. Horum iecur ſeruatum aduerſus percuſſos ab his auxilium eſt.Scorpio tritus ſtellionum ueneno aduerſatur.Fit enim & è ſtellionibus malū medicamentū.Nam cum immortuus eſt uino,faciem eorum qui biberint, lentigine obducit.Ob hoc in unguento necant eum inſidiātes pellicum formæ.Remediū eſt oui luteum,& mel ac nitrum.Fel ſtellionum tritū in aqua muſtelas congregare dicitur. Inter omnia uenenata ſalamādræ ſcelus maximum eſt.Cætera enim ſingulos feriūt, nec plures pariter interimunt:ut omittam, quod perire cōſcientia dicuntur homine percuſſo, neqꝫ amplius admitti ad terras:Salamandra populos pariter necare improuidos poteſt. Nam ſi arbori irrepſit,omnia poma inficit ueneno,& eos qui ederint necat frigida ui, nihil aconito diſtans.Quinimo ſi cōtacto ab ea ligno uel pede cruſta panis incoquatur,idē ueneficium eſt,uel ſi in puteum cadat. Quippe cū ſaliua eius quacūqꝫ parte corporis, uel in pede imo reſperſa,omnis in toto corpore defluat pilus. Tamen talis ac tanta uis ueneni à quibuſdam animalium ut ſuibus manditur, domante eadem illa rerum diſsidentia. Venenum eius extingui primum omnium ab his quæ ueſcantur illa,uerisimile eſt. Quæ prodantur,cantharidum potu,aut lacerta in cibo ſumpta: cætera aduerſantia diximus dicemusq́ꝫ ſuis locis.Ex ipſis quę magi tradunt contra incendia,quoniam ignes ſola animalium extinguat,ſi forent uera,iam eſſet experta Roma.Sextius uenerem accendi cibo earum,ſi detractis interaneis,& pedibus,& capite,in melle ſeruentur tradit, negatq́ꝫ reſtingui ignem ab ijs. Ex uolucribus in auxilio contra ſerpentes primum uultur eſt.Annotatum quoqꝫ,minus uirium eſſe nigris.Pennarum ex his nidore,ſi urantur,fugari eas dicūt. Item cor eius alitis habentes,tutos eſſe ab impetu non ſolum ſerpentium, ſed etiam ferarum latronumq́ꝫ,& regum ira. Carnibus gallinaceorum, ita ut tepeant auulſæ,appoſitis,uenena ſerpentium domātur: Item cerebro in uino poto. Parthi gallinæ malunt cerebrum plagis imponere.Ius quoqꝫ ex his potum pręclare medetur,& in multis alijs uſibus mirabile. Pantheræ leonesq́ꝫ non attingunt perunctos eo,præcipue ſi & allium fuerit incoctum.Aluum ſoluit. Validius è uetere gallinaceo. Prodeſt & cōtra longinquas febres, & torpentibus membris tremulisq́ꝫ,& articularijs morbis,& capitis doloribus,epiphoris, inflationibus,faſtidijs,incipienti tenaſmo,iocineri,renibus,ueſicæ: cōtra cruditates, ſuſpiria.Itaque etiā faciendi eius extant præcepta.Efficacius enim cocti cum olere marino,aut cybio,aut cappari,aut apio,aut herba mercuriali,aut polypodio,aut anetho:utiliſsime autem in congijs tribus aquæ ad tres heminas cum ſupradictis herbis; & refrigeratum ſub diuo dari tempeſtiuis antecedente uomitione.Non præteribo miraculum,quanquam ad medicinā non pertinens: ſi auro liqueſcenti gallinarū membra miſceantur,conſumunt id in ſe.Ita hoc uenenum auri eſt.At gallinaceis ipſis circulo è ſarmētis addito collo,non canunt.Auxiliatur contra ſerpentes & columbarū caro recens concerpta,& hirūdinum:Bubonis pedes uſti cum plumbagine herba.Nec omittā in hac quoque alite exemplum magicæ uanitatis.Quippe præter reliqua portentoſa mēdacia,cor eius impoſitum mammæ mulieris dormientis ſiniſtræ,tradunt efficere ut omnia ſecreta pronunciet.Præterea in pugnam ferentes idem,fortiores fieri.Eiuſdem ouo ad capillos remedia demonſtrant. Quis aūt quæſo ouum bubonis unqꝫ uidere potuit, cum ipſam auem uidiſſe prodigiū ſit? quis utiqꝫ experiri & pręcipue in capillo? Sanguine quidem pulli bubonis etiā criſpari capillū

promittũt. Cuius generis propè uideri poſsint quæ tradũt & de ueſpertilione, ſi ter circũlatus domui uiuus, per feneſtram inuerſo capite infigatur, amuletum eſſe: priuatimq; ouilibus circũlatum toties, & pedibus ſuſpenſum ſurſum in ſuperliminari. Sanguinē quoque eius cum carduo, contra ſerpentium ictus inter præcipua laudant. Phalangium eſt Italiæ ignotum, & plurium generum. Vnũ ſimile formicæ, ſed multo maius, ruffo capite, reliqua parte corporis nigra, albis intercurſantibus reſperſum guttis. Acerbior huius quàm ueſpæ ictus. Viuit maxime circa furnos & molas. In remedio eſt, ſi quis eiuſdem generis alterum percuſſo oſtendat. Et ad hoc ſeruantur cũ mortui inueniuntur. Et cortices eorum cõtriti & poti medētur, & muſtellæ catuli, ut diximus ſuprà. Æque phalangion Græci uocant inter genera araneorum, ſed diſtinguunt lupi nomine. Tertium genus eſt eodē phalangij nomine araneus lanuginoſus, grandiſsimo capite. Quo diſſecto inueniri dicuntur intus uermiculi duo, adalligatiq; mulieribus ceruina pelle ante ſolis ortum, præſtare ne cõcipiant, ut Cæcilius in commentarijs reliquit. Vis ea annua eſt, quam ſolam ex omni atocio dixiſſe fas ſit, quoniam aliquarum fœcũditas plena liberis tali uenia indiget. Vocatur & rhagion acino nigro ſimilis, ore minimo ſub aluo, pedibus breuiſsimis tãquam imperfectis. Dolor à morſu eius qualis à ſcorpione. Vrina ſimilis araneis textis. Idem erat aſterion, niſi diſtingueretur uirgulis albis. Huius morſu genua labefactãtur. Peior utroq; eſt ceruleus lanugine nigra, caliginē concitans, & uomitus araneoſos: etiamnũ deterior, à crabrone penna tantum differens. Hic & ad maciem perducit. Myrmecion formicæ ſimilis capite, aluo nigra, guttis albis diſtinguētibus, ueſparũ dolore torquet. Tetragnathij duo genera habent, peior medium caput diſtinguente linea alba, & tranſuerſa altera. Hic oris tumorem facit. At cinereus poſteriori parte candicans, lentior. minime autem noxius eodem colore qui telas muſcis in parietibus latiſsime pandit. Contra omnium morſus remedium eſt gallinaceum cerebrum cum piperis exiguo potũ in poſca. Item formicæ quinq; potæ: Pecudum fimi cinis illitus ex aceto: Et ipſi aranei quicũq; in oleo putrefacti. Muris aranei morſus ſanatur coagulo agnino in uino poto: Vngulæ arietinæ cinere cum melle, muſtelæ catulo, ut in ſerpentibus dictum eſt. Si iumenta momorderit, mus recens cum ſale imponitur, aut fel ueſpertilionis ex aceto. Et ipſe mus araneus contra ſe remedio eſt, diuulſus & impoſitus. Nam ſi prægnãs momordit, protinus diſsilit. Optimum ſi imponatur qui momorderit. Sed & alios ad hunc uſum ſeruant in oleo, aut luto circumlitos. Eſt & contra morſum eius remedio terra ex orbita. Ferunt enim non tranſiri ab eo orbitã torpore quodam naturæ. Scorpionibus contrarius maxime inuicem ſtellio traditur, ut uiſu quoq; pauorem ijs afferat, & torporem frigidi ſudoris. Itaq; in oleo putrefaciunt eum, & ita ea uulnera perungunt. Quidam oleo illo ſpumam argenteam decoquunt ad emplaſtri genus, atq; ita illinunt. Hunc Græci coloton uocant, & aſcalabotē, & galeotem. In Italia non naſcitur. Eſt enim hic plenus lentigine, ſtridoris acerbi, & ueſcitur, quæ omnia à noſtris ſtellionibus aliena ſunt. Prodeſt & gallinarũ fimi cinis illitus, draconis iecur, lacerta diuulſa, mus diuulſus, ſcorpio ipſe ſuæ plagæ impoſitus, aut aſſus in cibo ſumptus, aut potus, in meri cyathis duobus. Propriũ eſt ſcorpionũ, quod manus palmã non feriunt, nec niſi pilos attigere. Lapillus qualiſcunque, ab ea parte qua in terra erat appoſitus plagæ, leuat dolorē. Item teſta terra operta ex aliqua parte ſicut erat impoſita, liberare dicitur. Nõ debent reſpicere qui imponũt, & cauere ne ſol aſpiciat. Vermes terreni triti impoſiti proſunt. Multa & alia ex his remedia ſunt, propter quæ in melle ſeruantur. Noctua apibus cõtraria, & ueſpis crabronibuſq; & ſanguiſugis: Pici quoq; martij roſtrum ſecum habentes non feriuntur ab ijs. Aduerſantur & locuſtarum minimæ ſine pennis, quos attelabos uocant. Eſt & formicarum genus uenenatum: non ferè in Italia. Solipugas Cicero appellat, ſalpugas Bætica. Iis cor ueſpertilionis contrarium, omnibuſq; formicis: ſalamandris cantharides, ut diximus. Sed in ijs magna quæſtio, quoniam ipſæ uenena ſunt potæ ueſicæ cum cruciatu præcipuo. Coſsinum equitem Romanum, amicitia Neronis princi/

nis principis notum, cum is lichene correptus esset, uocatus ex Ægypto medicus ob hanc ualetudinem eius à Cæsare, cum cantharidum potum præparare uoluisset, interemit. Verum illitas prodesse non dubium est, cum succo taminię uuæ, & seuo ouis uel capræ. Ipsarum cantharidum uenenum in qua parte sit, non constat inter autores, Alij in pedibus & capite existimant esse, alij negant. Conuenit tamen pennas earum auxiliari, in quacunq; parte sit uenenum. Ipsæ nascuntur ex uermiculo, in spõgia maxime cynorhodi quæ fit in caule, sed fœcundissime in fraxino: cęteræq; in alba rosa, minus efficaces. Potentissimę inter omnes uariæ, luteis lineis, quas in pennis transuersas habent, multum pingues inertiores, minutæ, latæ, pilosę: inutilissimæ uero, unius coloris macræq;. Conduntur in calice fictili non picato, & linteo colligato, congestæ rosa matura, & suspenduntur super acetum cum sale feruens, donec per linteolum uaporẽtur, postea reponũtur. Vis earũ adurere corpus, crustas obducere. Eadem pityocampis, in picea nascẽtibus, eadẽ buprestí, similiterq; præparantur. Efficacissime omnes ad lepras lichenasq;, dicuntur menses ciere & urinam. Ideo Hippocrates & hydropicis dabat. Cantharides obiectæ sunt Catoni Vticensi, ceu uenenum uendidisset in auctione regia, quoniam eas sestertijs LX. addixerat.

De seuo struthiocamelino, & cane rabido, & lacerta, & anseribus, & columbis, & mustelis remedia. Cap. V

ET seuum autem struthiocamelinum tunc uenisse sestertijs LXXX. obiter dictum sit, efficacioris ad omnia usus quàm est adeps anserinus. Diximus & mellis uenenati genera, contra quod utuntur melle in quo apes sint mortuæ. Idem potum in uino, remediũ est uitiorum quæ cibo piscium gignũtur. In canis rabidi morsu tuetur à pauore aquæ, capitis canini cinis illitus uulneri. Oportet aũt cõburi omnia eodẽ modo, ut semel dicamus, in uase fictili nouo, argilla circũlito, atq; ita in furnum indito. Idem & in potione proficit. Quidam ob id edendum dederunt. Aliqui & uermem è cadauere canino adalligauere. Menstruáue in panno subdidere calici, aut intus ipsius caudæ pilos combustos insuêre uulneri. Cor caninum habentem fugiunt canes. Non latrant uero, lingua canina in calceamento subdita pollici: aut caudã mustelæ, quæ abscissa dimissa sit, habentes. Est limus saliuæ sub lingua rabiosi canis, qui datus in potu, fieri hydrophouos non patitur. Multo tamen utilissime iecur eius, qui in rabie momorderit, datur, si posit fieri, crudum mandendum: si minus, quoquo modo coctum, aut ius incoctis carnibus. Est uermiculus in lingua canum, qui uocatur à Græcis lytta, quo exẽpto infantibus catulis, nec rabidi fiunt, nec fastidium sentiunt. Idem ter igni circumlatus, datur morsis à rabioso, ne rabidi fiant. Et cerebello gallinaceo occurritur. Sed id deuoratum anno tantum eo prodest. Aiunt & cristã contritam efficaciter imponi, & anseris adipem cum melle. Saliuntur & carnes eorum, qui rabidi fuerunt, ad eadem remedia in cibo dandæ. Quin & necantur catuli statim in aqua, ad sexum eius qui momorderit, ut iecur crudum deuoretur ex ijs. Prodest & fimum gallinaceũ, duntaxat ruffum, ex aceto impositum: Et muris aranei caudæ cinis, ita ut ipse cui abscissa sit, uiuus dimittatur: Glebula ex hirundinum nido illita ex aceto, uel pulli hirundinis cõbusti. Membrana siue senectus anguiũ, uernatione exuta, cum cancro masculo trita. Nam etiam per se reposita in arcis armarijsq;, tineas necat. Tanta uis mali est, ut urina quoq; calcata rabiosi canis noceat maxime ulcus habẽtibus. Remedium est fimum caballinum aspersum aceto, & calfactum in fico impositum. Minus hoc miretur, qui cogitet, lapidem à cane morsum, usque in prouerbium discordiæ uenisse. Qui in urinam canis suam egesserit, torporem lumborum dicitur sentire. Lacerta, quam hi sepa, alij chalcidicem uocant, in uino pota, morsus suos sanat. Veneficijs ex mustela syluestri factis, contrarium est ius gallinacei ueteris large haustum, peculiariter cõtra aconitum, addi parum salis oportet. Gallinarum fimum duntaxat candidum, in hyssopo decoctum aut mulso, uenena fungorum boletorumq; astringit: Item inflammationes ac strãgulationes: quod miremur, cum si aliud animal gustauerit id fimum, torminibus & inflationibus afficiatur.

Sanguis anserinus contra lepores marinos ualet,cũ olei æqua portione. Item contra mala medicamenta omnia asseruatur cum Lemnia rubrica & spinæ albæ succo, pastillorum drachmis quinq;,qui in cyathis ternis aquæ bibantur:Item mustelæ catulus, ut supra diximus præparatus.Coagulum quoq; agninum aduersus omnia mala medicamenta pollet:Item sanguis anatũ Ponticarum.Itaq; & spissatus seruatur,uinoq; diluitur.Quidã fœminæ anatis efficaciorem putant. Simili modo contra uenena omnia, ciconiarum uentriculus ualet,coagulum pecoris.Caulis ius ex carne arietum,priuatim aduersus cantharidas:Item lac ouium calidum,præterquam ijs qui buprestin aut aconitũ biberint. Columbarum syluestrium fimum priuatim contra argenti uiui potum. Contra toxica,mustela uulgaris inueterata,binis drachmis pota.

Ad alopecias tollendas,& ad pilos reddendos, & ad lendes tollendos,& ad palpebras,& ad glaucomata,& ad oculos,& ad parotidas remedia. Cap. VI

ALopecias replet fimi pecudum cinis cum oleo cyprino & melle:Item ungularũ muli uel mulæ ex oleo myrteo.Præterea(ut Varro noster tradit)murinũ fimum,quod item muscerdas appellat.Et muscarum capita recentia,prius folio ficulneo asperatas. Alij sanguine muscarum utuntur. Alij x. diebus cinerem earum illinunt cum cinere chartæ, uel nucum,ita ut sit tertia pars è muscis.Alij lacte mulierũ cũ brassica cinerem muscarum subigunt,quidam melle tantum. Nullum animal minus docile existimatur minorisúe intellectus:eo mirabilius est, Olympiæ sacro certamine, nubes earũ immolato tauro deo, quem Myiodem uocãt, extra territorium id abire.Alopecias cinis è muriũ capitibus caudisq; & totius muris emendat, præcipue si ueneficio acciderit hæc iniuria.Item herinacei cinis cũ melle, aut corium combustum cum pice liquida. Caput quidem eius ustum per se,etiam cicatricibus pilos reddit.Alopecias autem in ea curatione præparari oportet nouacula & sinapi.Quidam ex aceto uti maluerunt:Quæ de herinaceis dicuntur omnia tanto magis ualebunt in hystrice.Lacertæ quoq;,ut docuimus, combustæ cum radice recentis harundinis, quæ ut unà cremari possit,minutim findenda est, ita myrteo oleo permixto cineres capillorum defluuia continent. Efficacius uirides lacertæ omnia eadem præstant.Etiamnum utilius admixto sale,& adipe ursino,& cepa tusa. Quidam denas uirides in x.sextarijs olei ueteris discoquunt,contenti semel in mense ungere.Pelliũ uiperinarum cinis,alopecias celerrime explet:Item gallinarũ fimum recens illitũ.Corui ouũ in æreo uase permixtũ illitumq; deraso capite nigriciã capillis affert:sed donec inarescat, oleũ in ore habendum est, ne & dentes simul nigrescant. Idq; in umbra faciendum, neque ante triduum abluendum.Alij sanguine & cerebro eius utuntur cum uino nigro. Alij excoquunt ipsum,& nocte concubia in plumbeũ uas condunt. Aliqui alopecias cantharide trita illinunt cum pice liquida,nitro præparata cute.Caustica uis earum, cauendumq; ne exulcerent alte.Postea ad ulcera ita facta,capita murium, & fel murium, & fimum cum elleboro & pipere illini iubent. Lendes tollũtur adipe canino,uel anguibus in cibo sumptis anguillarum modo,aut uernatione eorum quam exuunt pota. Porrigines felle ouillo cum creta cimolia,illita capiti donec inarescat.Capitis doloribus remedio sunt cochlearũ, quæ nudæ inueniuntur nondum peractæ,ablata capita,ex his lapidea duritia exempta(est autem calculi latitudine)quæ alligantur,& minutæ fronti illinuntur tritæ.Item aegypij ossa è capite aut uulturis adalligata,aut cerebrum, cum oleo cedrino peruncto capite & intus naribus illitis.Cornicis cerebrum coctũ,in cibo sumptũ,uel noctuæ, idem præstat: Gallinaceusq; si inclusus abstineatur die ac nocte,pari inedia eius qui doleat, euulsis collo plumis circumligatisq;,uel cristis: Mustelę cinis illitus:Surculus ex nido milui puluino subiectus: Murina pellis cremata ex aceto illito cinere. Limacis inter duas orbitas inuẽtæ ossiculum per aurem cum ebore traiectum,uel in pellicula canina adalligatum, quod remedium pluribus semperq; prodest. Fracto capiti aranei tela ex oleo & aceto imposita,non nisi uulnere sanato,abscedit. Hæc & uulneribus tonstrinarum sanguinẽ sistit. A cerebro

uero

uero profluẽtem,anſeris ſanguis,aut anatis infuſus:adepsq́ earundem alitum cum roſaceo coctus.Matutino paſcentis hirũdinis caput præciſum,maxime luna plena,lineo panno adalligãt capitis doloribus licio:aut cera alba fronti illinunt, pilos caninos panno adalligant.Cerebrum cornicis in cibo ſumptum,palpebras gignere dicitur: Oeſypum cum myrrha calidum penicillo illitum.Idem pręſtare muſcarum,fimiq́ murini cinerem æquis portionibus, ut efficiatur dimidiũ pondus denarij promittitur,additis duabus ſextis denarij è ſtibi ut omnia œſypo illinãtur: Itẽ murini catuli triti in uino uetere ad craſsitudinẽ acopi. Pilos in his incommodos,euulſos renaſci non patitur fel herinacei: ouorum ſtellionis liquor: ſalamandræ cinis:lacertæ uiridis fel in uino albo ſole coactum ad craſsitudinem mellis in æreo uaſe:hirundinis pullorum cinis cum lacte tithymali, ſpumaqúe cochlearũ. Glaucomata dicunt magi cerebro catuli VII.dierum emendari, ſpecillo dimiſſo in dextram partem,ſi dexter oculus curetur:in ſiniſtram, ſi ſiniſter:aut felle recenti aſionis. Noctuarũ eſt id genus maximũ, quibus pluma aurium modo micat. Suffuſionem oculorũ canino felle malebat quàm hyenæ curari Apollonius Pitanæus cum melle:Item albugines oculorũ.Murum capitũ caudarũq́ cinere ex melle inunctis claritatẽ uiſus reſtitui dicũt:multoq́ magis gliris aut muris ſylueſtris cinere,aut aquilæ cerebro uel felle.Cũ Attico melle cinis & adeps ſoricis cõbuſti tritis lachrymoſis oculis plurimum cõfert: ſtibi, quod quid ſit dicemus in metallis.Muſtelæ cinis ſuffuſionibus:Itẽ lacertæ hirũdinisúe cerebrũ:quę etiã tritæ coctæúe fronti illitæ,epiphoras ſedant,ſiue per ſe,ſiue cũ polline,ſiue cũ thure.Sic & ſolatis proſunt. Viuas quoq; cremare, & cinere earũ cũ melle Cretico inungi caligines,utiliſsimũ eſt. Iumentorũ oculis mẽbrana aſpidis quã exuerit,cũ adipe eiuſdẽ claritatẽ inunctis facit. Viperã uiuã in fictili nouo cõburere,addito fœniculi ſucco ad cyathũ unũ,& thuris mãna una, atq; ita ſuffuſiones oculorũ & caligines inungere utiliſsimũ eſt.Medicamẽtũ id echion uocat. Fit & collyriũ è uipera,in olla putrefacta,uermiculiſq́ enatis cũ croco tritis.Exuritur in olla cũ ſale,quẽ lingendo claritatẽ oculorũ cõſequũtur,& ſtomachi totiuſq́ corporis tempeſtiuitates.Hic ſal & pecori datur ſalubritatis cauſa,& in antidotum contra ſerpentes additur.Quidam & uiperis utuntur in cibis.Primũ omnium occiſæ ſtatim ſalem in os addi iubent, donec liqueſcat humor, quatuor digitorũ menſura utrinq; præciſa,exẽptiſq́ interaneis diſcoquũt in aqua,aut oleo,ſale,anetho,& omnibus aut ſtatim ueſcuntur,aut pane colligunt ut ſæpius utantur.Ius præter ſupradicta pediculos è toto corpore expellit,pruritusq́ etiã ſummæ cutis.Effectũ oſtendit & per ſe capitis uiperini cinis. Vtiliſsime oculos inungũt.Itemq́ adeps uiperinus. De felle non audacter ſuaſerim quæ præcipiunt,quoniã(ut ſuo loco docuimus)non aliud eſt ſerpentiũ uenenũ. Anguium adeps ærugini mixtus, ruptas oculorũ partes ſanat: & mẽbrana ſiue ſenectus uernatiõe eorũ exuta,ſi adfricetur,claritatẽ facit. Vlulæ quoq; fel prędicat ad albugines, ſuffuſiones,caligines:adeps ſimiliter ad claritatẽ.Aquilæ,quã diximus pullos ad cõtuendum ſolẽ experiri,mixto felle cũ melle Attico inungũtur nubeculæ & caligationes ſuffuſionesq́ oculorũ.Eadẽ uis & i uulturino felle eſt cũ porri ſucco,& melle exiguo.Itẽ in gallinacei felle alligato ad argema,& ad albugines ex aqua diluto:Itẽ ad ſuffuſiões oculorũ maxime candidi gallinacei.Fimũ quoq; gallinaceorũ duntaxat rubrũ luſciosis illinendũ, monſtrant.Laudãt & gallinę fel,ſed præcipue adipem,cõtra puſtullas in pupillis.Has ſcilicet eius rei gratia ſaginãt.Adiuuat mirifice, & ruptas oculorũ tuniculas admixtis ſchiſto & hæmatite lapidibus.Fimũ quoq; earũ dũtaxat cãdidũ, oleo in uetere corneiſq́ pyxidibus adſeruant,ad pupillarũ albugines.Qua in mẽtione ſignificandũ eſt,pauones fimum ſuũ reſorbere tradi,inuidẽtes hominũ utilitatibus.Accipiter decoctus in roſaceo efficaciſſimus ad inunctiones omniũ uitiorũ putatur:Itẽ fimi eius cinis cũ Attico melle.Laudatur & milui iecur. Fimum columbarum ex aceto ad ægilopas. Similiter ad albugines & cicatrices.Fel anſerinum,ſanguis anatum contuſis oculis,ita ut poſtea hyſſopo & melle inungantur,Fel perdicum cum mellis æquo põdere,per ſe uero ad claritatem dorcados.Hip-

pocratis(ut putãt) autoritate adijcitur,quod in argẽtea pyxide id ſeruari iubẽt.Oua perdicum in uaſe æreo decocta cum melle,ulceribus oculorum & glaucomatis medẽtur:Columbarum,turturum,palumbiũ,perdicum ſanguis,oculis cruore ſuffuſis eximie prodeſt. In columbis maſculæ efficaciorem putant. Vena autem ſub ala ad hunc uſum inciditur, quoniam ſuo calore utilior eſt.Superimponi oportet ſpleniũ è melle decoctũ,lanamq́ue ſuccidam ex oleo aut uino.Earundem auium ſanguis nyctalopas ſanat: Et iecur ouium, atq;(ut in capris diximus)efficacius fuluæ.Decocto quoque eius oculos abluere ſuadent, & medulla dolores tumoresq́; illinunt. Bubonis oculorum cinis collyrio mixtus claritatem oculis facere promittitur. Turturis fimum albugines extenuat: Item cochlearũ cinis, fimum cenchridis,accipitrum generis hanc Græci faciũt.Argema ex melle omnibus quę ſupraſcripta ſunt ſanantur.Mel utiliſsimum oculis,in quo ſunt apes immortuæ. Ciconiæ pullum qui ederit,negatur annis cõtinuis lippiturus:Item qui draconis caput habeat.Huius adipe & melle cum oleo uetere,incipientes caligines diſcuti tradunt. Hirundinum pullos plena luna excæcant,reſtitutaq́; eorum acie capita comburuntur, hoc cinere cum melle utũtur ad claritatem & dolores,ac lippitudines & ictus. Lacertas quoque pluribus modis ad oculorum remedia aſſumunt. Alij uiridem includunt nouo fictili: ac lapillos, qui uocantur cinædia, quæ & inguinum tumoribus adalligari ſolent, nouem ſingulos ſignis ſignantes,& ſingulos detrahunt per dies.Nono emittũt lacertam lapillos ſeruant ad oculorum dolores. Alij terram ſubſternunt lacertæ uiridi excæcatæ, & unà in uitreo uaſe annulos includunt è ferro ſolido uel auro: cum recepiſſe uiſum lacertam apparuerit per uitrum,emiſſa ea,annulis contra lippitudinem utuntur. Alij capitis cinere pro ſtibio ad ſcabritias.Quidam uiridem longo collo in ſabuloſis naſcentem comburunt, & incipientem epiphoram inungunt: item glaucomata. Muſtelæ etiam oculis punctu erutis, aiunt uiſum reuerti,eademq́; quæ in lacertis & anulis faciunt. Serpentis oculum dextrum adalligatũ contra epiphoras prodeſſe,ſi ſerpens uiua dimittatur.Lachrymãtibus ſine fine oculis,cinis ſtellionis capitis cum ſtibio eximie medetur.Aranei muſcarij telæ,& pręcipue ſpelunca ipſa impoſita per frontem ad duo tempora,ita ut à puero impube & capiatur & imponatur,nec is triduo ſe oſtẽdat ei cui medeatur, neúe alteruter nudis pedibus terram attingat his diebus,mirabiliter epiphoris mederi dicũtur.Albugines quoque dicitur tollere inunctione araneus candidus,longiſsimis ac tenuiſsimis pedibus,cõtritus in oleo uetere. Sed is etiã cui craſsiſſimũ textum eſt,in cõtignationibus fere,adalligatus panno epiphoras ſanare traditur.Scarabei uiridis natura contuentiũ uiſum exacuit.Itaque gemmarum ſculptores cõtuitu eorũ acquieſcũt. Aures purgat fel pecudis cum melle:canini lactis inſtillatio ſedat dolorem.Grauitatem adeps cum abſinthio & oleo uetere,Item adeps anſerinus.Quidam adijciunt ſuccum cepæ & allij pari modo. Vtuntur & per ſe ouis formicarum.Namq; & huic animali eſt medicina,conſtatq́; urſos ægros hoc cibo ſanari.Anſerũ quoq; & omniũ auium adeps pręparatur,exemptiſq́; uenis omnibus patina noua fictili operta in ſole,ſubdita aqua feruenti liquatur.Saccatuſq́; lineis ſaccis,& in fictili nouo repoſitus loco frigido,minus putreſcit addito melle.Muriũ cinis cũ melle inſtillatus, aut cũ roſaceo decoctus aurium dolores ſedat.Si aliquod animal intrauerit, præcipuum remedium eſt murium fel aceto dilutum. Si aqua intrauerit, adeps anſerinus cum cepæ ſucco. Gliris detracta pelle,inteſtiniſq́; exẽptis diſcoquitur melle in uaſe nouo: Sed medici malunt è nardo decoqui uſque ad tertias,atq; ita aſſeruari, deinde cum opus ſit ſtrigili tepefacta infundere. Conſtat deplorata aurium uitia eo remedio ſanari: Aut ſi terreni uermes adipe anſeris decocti infundãtur. Item ex arboribus rubri cum oleo triti exulceratis & ruptis auribus præclare medentur.Lacerti inueterati in os pendentium addito ſale contuſi & ab ictu læſas aures ſanant,efficaciſsime autem ferrugineas maculas habẽtes, lineis etiam per caudam diſtincti.Millepeda,ab alijs centipeda aut multipeda dicta,animal eſt è uermibus terræ piloſum,multis pedibus arcuatim repens,tactuq́; cõtrahens ſe,oniſcon

Græci

Græci uocant,alíj tilon:efficaciter ſanat aurium dolores,in cortice punici mali decoctũ & porri ſucco.Addunt & roſaceum,& in alterã aurem infundunt.Illã autẽ quæ nõ arcuatur, ſepa Græci uocant,alíj ſcolopendrã,minorem pernicioſamꝗ.Cochleæ quæ ſunt in uſu cibi, cũ myrrha aut thuris polline appoſitæ, item minutæ & latæ fracturis auriũ illinuntur cũ melle.Senectus ſerpentiũ feruẽte teſta uſta inſtillatur roſaceo admixto, contra omnia quidem uitia efficax,ſed contra graueolentiam præcipue, aut ſi purulentæ ſunt ex aceto, melius cum felle caprino,uel bubulo,aut teſtudinis marinæ.Vetuſtior anno eadẽ mẽbrana non prodeſt,nec imbre perfuſa,ut aliqui putant.Item aranei ſanies cũ roſaceo, aut per ſe in lana,uel cũ croco,auribus prodeſt:gryllus cum ſua terra effoſſus & illitus. Magnam autoritatẽ huic animali perhibet Nigidius,maiorẽ magi,quoniã retro ambulet, terrãꝗ terebret,ſtridat noctibus. Venantur eũ formica circumligato capillo in cauernã eius coniecta,efflato prius puluere ne ſeſe condat:ita formicæ complexu extrahitur. Ventris gallinaceorũ membrana quæ abijci ſolet,inueterata & in uino trita, auribus purulentis calida infunditur,gallinarũ quoꝗ adeps.Eſt & quędã pinguitudo blattæ ſi caput auellatur,hãc tritam unà cum roſaceo auribus mire prodeſſe dicunt, ſed lanã qua incluſerint poſt paulum extrahendam.Celerrime enim id pingue tranſire in animal,fieriúe uermiculum.Alíj binas ternaſúe in oleo decoctas efficaciſsime auribus mederi ſcribunt,& tritas in linteolo imponi contuſis.Hoc quoꝗ animal inter pudenda eſt:ſed propter admirationẽ naturæ, priſcorumꝗ curæ,totum in hoc loco explicandum.Plura earum genera fecerunt.Molles, quas in oleo decoctas,uerrucis efficaciter illini experti ſunt. Alterum genus mylœcon appellauere,circa molas ferè naſcẽs.Has capite detracto attritas,lepras ſanaſſe,Muſa & Pictos in exemplis reliquerũt.Tertium genus & odoris tædio inuiſum, exacuta clune,cum piſſeleo ſanare ulcera aliâs inſanabilia.Strumas,panos diebus XXI.impoſitas,percuſſa, contuſa,cacoëthe,ſcabiem,furunculoſꝗ,detractis pedibus & pennis.Nos hæc etiam audita faſtidimus.At hercule Diodorus & in morbo regio & orthopnoicis ſe id dediſſe tradit cum reſina & melle.Tantũ poteſtatis habet ars ea pro medicamento dandi quicquid uelit.Humaniſsimi eorum cinerem crematarum ſeruandum ad hos uſus in cornea pyxide cenſuere,aut tritas clyſteribus infundẽdas orthopnoicis,aut rheumaticis. Infixa utiꝗ corpori illitas extrahere conſtat.Mel utiliſsimum auribus quoque eſt in quo apes emortuæ ſunt.Parotidas comprimit columbinum ſtercus uel per ſe,uel cum farina hordeacea aut auenacea. Noctuæqúe cerebrum uel iecur cum oleo infuſum auriculæ aut parotidæ: Multipeda cum reſinæ tertia parte illita:Grylli ſiue illiti,ſiue adalligati.At reliqua morborum genera medicinaſꝗ ex íjſdem animalibus,aut eiuſdem generis,ſequenti dicemus uolumine.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXX.

PROOEMIVM.

De origine magicæ artis,quando,& à quibus cœperit,& à quibus celebrata fuerit,& reliquæ ex animalibus medicinæ. Cap. I

Agicas uanitates ſæpius quidem antecedentis operis parte,ubicunꝗ cauſæ locuſꝗ poſcebant,coarguimus, detegemuſꝗ etiãnum : in paucis tamen digna res eſt de qua plura dicantur, uel eo ipſo quod fraudulentiſsima artium plurimũ in toto terrarum orbe plurimiſꝗ ſeculis ualuit. Autoritatem ei maximam fuiſſe nemo miretur,quãdoquidem ſola artium tres alias imperioſiſsimas humanæ mentis complexa in unam ſe redegit. Natam primum è medicina nemo dubitat, ac ſpecie ſalutari irrepſiſſe uelut altiorẽ ſanctioremꝗ ꝗ medicinã:ita blãdiſsimis deſideratiſsimiſꝗ promiſſis addidiſſe

uires

uires religionis, ad quas maxime etiamnum caligat humanum genus, Atque ut hoc quoque suggesserit miscuisse artes mathematicas, nullo non auido futura de sese sciendi, atq; ea è cœlo uerissime peti credente. Ita possessis hominū sensibus triplici uinculo, in tantum fastigij adoleuit, ut hodieq; etiam in magna parte gentium præualeat, & in oriēte regum regibus imperet. Sine dubio illic orta in Perside à Zoroastre, ut inter autores conuenit. Sed unus hic fuerit, an postea & alius, non satis constat. Eudoxus qui inter sapientiæ sectas clarissimam, utilissimamq; eam intelligi uoluit, Zoroastrem hunc sex milibus annorum ante Platonis mortem fuisse prodidit. Sic & Aristoteles. Hermippus qui de tota ea arte diligentissime scripsit, & uicies centum milia uersuum à Zoroastre condita, indicibus quoque uoluminum eius positis explanauit, pręceptorem à quo institutum diceret, tradidit Azonacem. ipsum uero v. milibus annorum ante Troianum bellum fuisse. Mirum hoc in primis, durasse memoriam artemq; tam longo æuo commentarijs non intercidentibus, præterea nec claris nec continuis successionibus custoditam. Quotus enim quisque auditu saltem cognitos habet, qui soli cognominātur, Apuscorum & Zaratum Medos, Babyloniumq́ue Marmaridium, & Arabem Hippocum, Assyrium uero Zarmocenidam, quorum nulla extant monumēta. Maxime tamen mirum est, in bello Troiano tantum de arte ea silentium fuisse Homero, tantumq; operis ex eadem in Vlixis erroribus, adeo ut totum opus non aliunde cōstet. Siquidem Protea & Sirenum cantus apud eum non aliter intelligi uolunt: Circe utique & inferorum euocatione hoc solum agi. Nec postea quisquam dixit, quonam modo uenisset Telmessum religiosissimam urbem, quando transisset ad Thessalas urbes, quarum cognomen diu obtinuit in nostro orbe alienæ gentis. Troianis itaque temporibus Chironis medicinis contenta & solo marte fulminante, miror equidem Achillis populis famam eius in tantum adhæsisse, ut Menander quoque literarum subtilitati sine æmulo genitus, Thessalam cognominarit fabulam, complexam ambages fœminarum detrahentium lunam. Orphea putarem è propinquo primum intulisse, ad uicinas usque superstitiones ac medicinæ profectum, si non expers sedes eius tota Thrace magices fuisset. Primus extat (ut equidem inuenio) commentatus de ea Osthanes, Xerxem regē Persarū bello, quod is Græciæ intulit comitatus: ac uelut semina artis portentosæ sparsisse obiter infecto quacūq; cōmeauerat mundo. Diligētiores pauloante hūc ponunt Zoroastrem aliū Procōnesium. Quod certū est, hic maxime Osthanes ad rabiem, non auiditatem modo scientiæ eius, Græcorum populos egit. Quanquam animaduertam summam literarum claritatem gloriamq́ue ex ea scientia antiquitus & penè semper petitam. Certe Pythagoras, Empedocles, Democritus, Plato ad hanc discendam nauigauere, exilijs uerius quàm peregrinationibus susceptis, Hanc reuersi prædicauere, hanc in arcanis habuere. Democritus Apollonicem Capitidenem & Dardanum è Phœnice illustrauit, uoluminibus Dardani in sepulchrum eius petitis, suis uero ex disciplina eorum æditis: quæ recepta ab alijs hominum atque transisse per memoriam, æque ac nihil in uita mirandum est. In tantum fides istis fasq́ue omne deest, adeo, ut ij qui cætera in uiro illo probant, hæc eius opera esse inficientur. Sed frustra. Hunc enim maxime affixisse animis eam dulcedinem constat. Plenumq́ue miraculi & hoc, pariter utrasque artes effloruisse, medicinam dico magicenq́ue, eadem ætate illam Hippocrate, hanc Democrito illustrantibus, circa Peloponnesiacum Græciæ bellum, quod gestum est à c c c urbis nostræ anno. Est & alia magices factio, à Mose & Iamne & Iotape Iudæis pendens, sed multis milibus annorum post Zoroastrem. Tanto recentior est Cypria. Non leuem & Alexandri Magni temporibus autoritatem addidit professioni secundus Osthanes, comitatu eius exornatus, planeq́ue quod nemo dubitet orbem terrarum peragrauit. Extant itaque & apud Italas gentes uestigia eius in duodecim tabulis nostris, alijsq; argumentis, quæ priori uolumine exposui. DCLVII. demum anno urbis, Cn. Cornelio Lentulo, P. Licinio Crasso COSS. senatusconsultū fa-

ctum eſt, ne homo immolaretur, palamq; in tẽpus illud ſacra prodigioſa celebrata. Gallias utiq; poſſedit, & quidem ad noſtram memoriam. Nanque Tiberij Cæſaris principatus ſuſtulit Druidas eorũ, & hoc genus uatũ medicorumq;. Sed quid ego hæc cõmemorem in arte oceanum quoq; trãſgreſſa, & ad naturæ inane peruecta? Britannia hodieq; eam attonite celebrat tãtis ceremonijs, ut dediſſe Perſis uideri poſſit. Adeo iſta toto mundo conſenſere, quanquam diſcordi & ſibi ignoto. Non ſatis æſtimari poteſt quãtum Romanis debeatur, qui ſuſtulere monſtra, in quibus hominem occidere religioſiſsimũ erat, mandi uero etiam ſaluberrimum.

De ſpeciebus magiæ, Neroniſq; & magorum deteſtatio. Cap. II

VT narrauit Oſthanes, ſpecies eius plures ſunt. Nanq; & ex aqua, & ſphæris, & ex aëre, & ſtellis, & lucernis, ac peluibus, ſecuribusq;, & multis alijs modis diuina promittit, preterea umbrarum, inferorumq; colloquia: quæ omnia ætate noſtra princeps Nero uana falſaq; comperit. Quippe non citharæ tragiciq; cantus libido illi maior fuit, fortuna rerũ humanarũ ſumma geſtiente in profundis animi uitijs. Primumq; imperare dijs cõcupiuit, nec quicquam generoſius uoluit. Nemo unquam ulli artium ualdius fauit. Ad hæc non opes illi defuere, non uires, non diſcendi ingenium, aliaq;, non patiente mundo. Immenſum & indubitatum exemplũ eſt falſæ artis, quam dereliquit Nero: utinamq; inferos potius & quoſcunq; de ſuſpitionibus ſuis deos conſuluiſſet, quàm lupanaribus atq; proſtitutis mandaſſet inquiſitiones eas: nulla profecto ſacra, barbari licet feriq; ritus, nõ mitiora quàm cogitationes eius fuiſſent. Sæuius ſic nos repleuit umbris. Sunt quædã magis perfugia, ueluti lentiginem habentibus non obſequi numina, ut cerni nõ poſſint. Forte hoc in illo. Nihil mẽbris defuit: Nã dies eligere certos liberũ erat: pecudes uero quibus non niſi ater colos eſſet, facile. Nam hominem immolare etiam gratiſsimũ. Magus ad eũ Tyridates uenerat, Armeniacum de ſe triumphum afferẽs, & ideo prouincijs grauis. Nauigare noluerat, quoniam expuere in maria, alijsq; mortalium neceſsitatibus uiolare naturam eam fas non putant. Magos ſecum adduxerat. Magicis etiam cænis eum initiauerat. Non tamen cum regnũ ei daret, hanc ab eo accipere artem ualuit. Proinde ita perſuaſum ſit, inteſtabilem, irritam, inanem eſſe, habentem tamẽ quaſdam ueritatis umbras, ſed in his ueneficas artes pollere, non magicas. Quærat aliquis quæ ſint mentiti ueteres magi, cũ adoleſcentibus nobis uiſus Apion grammaticę artis prodiderit cynocephaliam herbã, quę in Ægypto uocaretur oſirites, diuinã, & cõtra omnia ueneficia: ſed ſi ea erueretur, ſtatim eũ qui eruiſſet mori. Seq; euocaſſe umbras ad percontandũ Homerũ, qua patria quibusq; parentibus genitus eſſet, non tamen auſus profiteri, quid ſibi reſpõdiſſe diceret.

De talpis, & reliquæ medicinæ per morbos digeſtæ in animalibus,
quorum genera placida ſunt, aut fera. Cap. III

PEculiare uanitatis ſit argumentum, quod animalium cunctorum talpas maxime mirantur, tot modis à rerum natura damnatas, cæcitate perpetua, tenebris etiamnum alijs, defoſſas ſepultiſq; ſimiles. Nullis æque credunt extis, nullum religionis capacius iudicant animal: ut ſi quis cor eius recens palpitansq; deuorarit, diuinationis & rerum efficiendarum euentus promittant. Dente talpæ uiuæ exempto, ſanari dentium dolores adalligato affirmãt. Cætera ex eo animali placita eorũ, ſuis reddemus locis. Nec quicquam probabilius inuenietur, quàm muris aranei morſibus aduerſari eas, quoniam & terra orbitis (ut diximus) depreſſa aduerſatur. Cęterum dentium doloribus (ut ijdem narrãt) medetur canum qui rabiem præferũt, capitum cinis crematorum ſine carnibus, inſtillatus ex oleo cyprio per aurem cuius è parte doleant. Caninus dens ſiniſter maximus, circũſcarificato eo qui doleat, aut draconis os è ſpina: Item enhydridis. Eſt autem ſerpens maſculus & albus. Huius maximo dente circũſcarificãt. At in ſuperiorũ dolore duos ſuperiores adalligant, è diuerſo inferiores. Huius adipe perunguntur qui crocodilum captant. Dentes ſcarificant & oſsibus lacertæ è fronte luna plena exemptis, ita ne terram attingant.

colluunt

Colluunt caninis dentibus decoctis in uino ad dimidias partes. Cinis eorum pueros tardedentientes adiuuat cum melle. Fit eodem modo & dentifricium. Cauis dentibus cinis è murino fimo inditur, uel iecur lacertarum aridum. Anguinum cor si mordeatur aut alligetur, efficax habetur. Sunt inter eos, qui murem bis in mense iubeant mandi, doloresꝗ ita caueri. Vermes terreni decocti in oleo, infusiꝗ auriculæ cuius è parte doleãt, præstant leuamentum. Eorundem cinis exesis dentibus coniectus, ex facili cadere eos cogit: integros dolentes illitus iuuat. Comburi autem oportet in testa. Prosunt & cum mori radice in aceto scillite decocti, ita ut colluantur dentes. Is quoque uermiculus, qui in herba ueneris labro appellata inuenitur, cauis dentium inditus mire prodest. Nam erucæ brasiscæ, eius contactu cadunt. Et è malua cimices infunduntur auribus cum rosaceo. Harenulæ quæ inueniuntur in cornibus cochlearum, cauis dentium inditæ statim liberant dolore. Cochlearum inanium cinis cum myrrha gingiuis prodest: Serpentis cum sale in olla exustæ cinis, cum rosaceo in cõtrariam aurem infusus. Anguinæ uernationis membrana cum oleo tædaꝗ resina calefacta, & auri alterutri infusa: adijciunt aliqui thus & rosaceum: Eadem cauis indita, ut sine molestia cadãt, præstat. Vanum arbitror esse, canis ortu angues candidos membranam exuere, quoniam nec in Italia uisum est, multóque minus credibile in tepidis regionibus tam sero exui. Hanc autem uel inueteratam cum cera celerrime dentes euellere tradunt. Et dens anguium alligatus, dolores minuit. Sunt qui & araneum animal ipsum sinistra manu captũ tritumꝗ in rosaceo, & in aurem infusum cuius à parte doleat, prodesse arbitrentur. Ossiculis gallinarum in pariete seruatis, fistula salua, adacto dente uel gingiua scarificata, proiectoꝗ ossiculo, statim dolorem abire tradũt. Item fimo corui lana adalligato, uel passerum cum oleo calefacto, & proximę auriculæ infuso, pruritum quidem intolerabilem facit: & ideo tolerabilius est passeris pullorum sarmẽtis crematorum cinerem ex aceto infricare.

Quomodo commendetur os, & contra maculas faciei, & ad faucium uitia. Cap. IIII

ORis saporem cõmendari affirmant murino cinere cum melle si fricẽtur dentes. Admiscent quidã marathri radices. Penna uulturis, si scalpantur dentes, acidũ halitum faciũt. Hoc idem hystricis spina fecisse, ad firmitatẽ pertinet. Linguæ ulcera & labrorum hirũdines in mulso decoctæ sanant. Adeps anseris aut gallinæ rimas. Oesypum cum galla, araneorũ telæ candidæ, & quæ in trabibus paruæ texuntur. Si feruẽtia os intus exussérint, lacte canino statim sanabitur. Maculas in facie, œsypũ cũ melle Corsico quod asperrimum habetur extenuat. Item scobem cutis in facie cũ rosaceo impositũ uellere. Quidã & butyrum addunt. Si uero uitiligines sint, fel caninum prius acu compunctas. Liuentia & sugillata pulmones arietum pecudumꝗ in tenues consecti membranas calidi impositi, uel columbinum fimnm. Cutem in facie adeps anseris, uel gallinę custodit. Lichenas & murino fimo ex aceto illinunt, & cinere herinacei ex oleo. In hac curatione prius nitro ex aceto faciẽ foueri præcipiũt. Tollit ex facie uitia & cochlearũ, quæ latæ & minutæ passim inueniunť, cũ melle cinis. Omniũ quidẽ cochlearũ cinis spissat, calfacit smectica ui. Et ideo causticis cõmiscetur, psorisꝗ & lepris & lẽtigini illinitur. Inuenio & formicas herculaneas appellatas, quibus tritis adiecto sale exiguo talia uitia sanentur. Buprestis animal est rarũ in Italia, simillimũ scarabeo lõgipedi. Fallit inter herbas bouẽ maxime, unde & nomẽ inuenit, deuoratumꝗ tacto felle ita inflãmat, ut rumpat. Hæc cũ hircino seuo illita lichenas ex facie tollit septica ui, ut supra dictum est. Vulturinus sanguis cum chamæleontis albæ (quam herbam esse diximus) radice & cedria tritus, cõtectusꝗ brassica lepras sanat: Item pedes locustarũ cũ seuo hircino triti. Varos adeps gallinaceus cũ cepa tritus & subactus. Vtilissimum & in facie mel in quo apes sint immortuæ. Præcipue tamen faciem purgat atque erugat cygni adeps. Stigmata delentur columbino fimo ex aceto. Grauedinem

inuenio

inuenio finiri,ſi quis nares murinas oſculetur. Vua & fauciũ dolor mitigatur fimo agnorum,priuſq; herbam guſtauerint in umbra arefacto. Vua ſucco cochleæ acu trãſfoſſæ illita,ut cochlea ipſa in fumo ſuſpendatur. Hirundinũ cinere cũ melle: Sic & tonſillis ſuccurritur. Tonſillas & fauces lactis ouilli gargarizatio adiuuat. Multipeda trita, fimũ columbinum cum paſſo gargarizatũ,etiã cum fico arida ac nitro impoſitũ extra. Aſperitatẽ faucium & diſtillationes leniunt cochleæ: coqui debent in lacte, demptoq; tantum terreno conteri,& in paſſo dari potui. Sunt qui aſtypalæicas efficaciſsimas putãt,& in ijs ſmegma earum. Lenit & grillus infricatus. Aut ſi quis manibus quibus eum contriuerit,tonſillas attingat. Anginis felle anſerino cum elaterio & melle citiſsime ſuccurritur: Cerebro noctuæ cinere hirũdinis ex aqua calida poto. Huius medicinæ autor eſt Ouidius poëta. Sed efficaciores ad omnia quæ ex hirundinibus monſtrãtur, pulli ſylueſtrium. Figura nidorum eas deprehendit. Multo tamen efficaciſsimi ripariarum pulli. Ita uocant in riparum cauis nidificantes. Sunt qui cuiuſcunq; hirundinis pullum edendum cenſent,ne toto anno metuatur id malum. Strangulatos cum ſanguine cõburunt in uaſe, & cinerem cum pane aut potu dant. Quidam & muſtellæ cineres pari modo admiſcent. Sic & ad ſtrumæ remedia dant, & comitialibus quotidie potu. In ſale quoque ſeruatæ hirundines ad anginam una drachma bibuntur. Cui malo & nidus earum mederi dicitur potus. Millepedam illini anginis efficaciſsimum putant. Alij xxi. tritas in aquæ mulſæ hemina dari per harundinem,quoniam dentibus tactis nihil proſint. Tradunt & murem cum uerbenaca excoctum,ſi bibatur is liquor,remedio eſſe: Et corrigiam caninam ter collo circundatã: Fimum columbinum uino & oleo permixtum. Ceruicis neruis & opiſthotono ex milui nido ſurculus uitis adalligatus auxiliari dicitur.

Ad ſtrumas exulceratas,ad humerorum & præcordiorum dolores. Cap. v

STrumis exulceratis muſtellæ ſanguis: ipſa decocta in uino,non tamen ſectis admouetur. Aiunt & in cibo ſumptam idem efficere. Vel cineri eius ſarmẽtis combuſtæ miſcetur axungia. Lacertus uiridis adalligatur. Poſt dies xxx. oportet aliũ adalligari. Quidã cor eius in argenteo uaſculo ſeruant. Ad fœminarum ſtrumas ueteres cochleæ cum teſta ſua tuſæ illinuntur,maxime quæ frutectis adhærẽt. Item cinis aſpidum cum ſeuo taurino imponitur. Anguinus adeps mixtus oleo. Item anguium cinis ex oleo illitus, uel cũ cera. Ediſſe quoq; eos medios abſciſis utrinq; extremis artubus aduerſus ſtrumas prodeſt: uel cinerem bibiſſe in nouo fictili ita crematorum. Efficacius multo inter duas orbitas occiſorum. Et gryllum illinire cum ſua terra effoſſum ſuadent. Item fimum columbarum per ſe, uel cũ farina hordeacea auenaceáue ex aceto. Talpę cinerẽ ex melle illinire. Alij iecur eiuſdem contritum inter manus illinunt,& triduo non abluunt. Dextrum quoq; pedem eius remedio eſſe ſtrumis affirmant. Alij præcidũt caput, & cum terra à talpis excitata tuſum digerunt in paſtillos pyxide ſtannea,& utuntur ad omnia quæ intumeſcunt,& quæ apoſtemata uocant, quæq́ue in ceruice ſint: ueſciq; ſuilla tunc uetant. Tauri uocantur ſcarabei terreſtres ricino ſimiles,nomẽ cornicula dedere. Alij pediculos terræ uocãt. Ab his quoq; terram egeſtam illinunt ſtrumis & ſimilibus uitijs & podagris. Triduo non abluunt,prodeſtq; hæc medicina in annũ. Omniaq; his aſcribunt, quæ nos in gryllis retulimus. Quidam & à formicis terra egeſta ſic utuntur. Alij uermes terrenos totidem quot ſint ſtrumæ adalligant, pariterq; cum his areſcunt. Alij uiperam circa canis ortum circumcidunt, ut diximus: Dein mediam comburunt, dein cinerẽ eum dant bibendum ter ſeptenis diebus quantum prehenditur ternis digitis, ſic ſtrumis medentur. Aliqui uero circumligant eas lino,quo præligata infra caput uipera pependerit,donec exanimaretur. Et millepedis utuntur addita reſinæ terebinthinæ parte quarta, quo medicamento omnia apoſtemata curari iubent. Humeri doloribus muſtelæ cinis cum cera medetur. Ne ſint malæ hirſutæ, formicarũ oua pueris infricata præſtant. Itẽ mangonibus,ut lanugo tardior ſit pubeſcentium, ſanguis è teſticulis agnorũ qui caſtrantur: qui euulſis pilis illitus & cõtra uirus pro-

ficit. Præcordia uocamus uno nomine exta in homine, quorũ in dolore cuiuscunq; partis si catulus lactens admoueatur, apprimaturq; his partibus, trãsire in eum morbus dicitur. Idq; exenterato perfusoq; uino deprehendi, uitiato uiscere illo quod doluerit hominis: & obrui tales religio est. Hi quoq; quos melitæos uocamus, stomachi dolorem sedãt applicati sæpius. Transireq; morbos ægritudine eorum intelligitur, plerunq; & morte.

De pulmonum uitijs, iecoris, & sanguinis reiectionibus. Cap. VI

PVlmonum uitijs medentur & mures, maxime Africani, detracta cute in oleo & sale decocti, atque in cibo sumpti. Eadem res & purulẽtis uel cruentis excreationibus medetur. Præcipue uero cochlearum cibus stomacho. In aqua eas subferuefieri intacto corpore earum oportet, mox in pruna torreri nihilo addito, atq; ita è uino garoq; sumi, præcipue Africanas. Nuper hoc compertum plurimis prodesse. Id quoq; obseruãt, ut numero impari sumãt. Virus tamen earum grauitatem halitus facit. Prosunt & sanguinem excreantibus dempta testa tritæ in aquæ potu. Laudatissimæ autem sunt Africanæ, ex his solitanæ. Astypalæicæ, Siculæ modicæ, quoniam magnitudo duras facit, & sine succo. Balearicæ quas cauaticas uocant, quoniam in speluncis nascuntur. Laudatæ & ex insulis Caprearum. Nullæ autem cibis gratæ, neq; ueteres, neque recentes. Fluuiatiles & albæ uirus habent, necnon syluestres, stomacho inutiles, aluum soluunt: Item omnes minutæ. Contra marinæ stomacho utiliores. Efficacissimæ tamen in dolore stomachi. Laudatiores traduntur quæcunq; uiuæ cũ aceto deuoratæ. Præterea sunt quæ aceratæ uocãtur, latæ multifariamq; nascentes, de quarũ usu suis dicemus locis. Gallinaceorum uentris membrana inueterata & inspersa potioni, distillationes pectoris & humidam tussim, uel recens tosta lenit. Cochleæ crudæ tritæ cũ aquæ tepidæ cyathis tribus si sorbeantur, tussim sedant. Distillationes sedat & canina cutis cuilibet digito circũdata. Iure perdicũ stomachus recreatur. Iocinerũ doloribus medetur mustela syluestris in cibo sumpta, uel iocinera eius. Item uiuerra porcelli modo inassata. Suspiriosis multipedæ, ita ut ter septenæ in Attico melle diluantur, & per harundinem bibantur. Omne enim uas earũ nigrescit cõtactu. Quidam torrent ex his sextarium in patina, donec candidæ fiant. tunc melle miscent. Alij centipedam uocant, & ex aqua calda dari iubent. Cochleæ in cibos his quos linquit animus, aut quorum alienatur mens, aut quibus uertigines fiunt, ex passi cyathis tribus singulæ contritæ cum sua testa & calefactæ, in potu datæ diebus plurimum nouem. Aliqui singulas primo die dedere, sequenti binas, tertio ternas, quarto duas, quinto unam. Sic & suspiria emendant & uomicas. Est animal locustæ simile sine pennis, quod tryxalis Græce uocatur, Latinum nomen non habet, ut aliqui arbitrantur: nec pauciores, hoc esse quod gryllus uocetur. Ex his uiginti torreri iubent, ac bibi è mulso contra orthopnœas, sanguinemq; expuentibus. Est qui cochleis illotis protropum infundat, uel marinam aquam, ita decoquat, & in cibo sumat: aut si tritæ cum testis suis sumantur cum protropo, sic & tussi medentur. Vomicas priuatim sanat mel in quo apes sint emortuæ. Sanguinem reijcientibus pulmo uulturinus uitigineis lignis combustus adiecto flore mali punici ex parte dimidia, item cotoneorum liliorumq́ue ijsdem portionibus potus mane atque uesperi in uino si febris absit. Si minus ex aqua in qua cotonea decocta sunt. Pecudis lien recens magicis præceptis super dolentem lienem extenditur, dicente eo qui medeatur, lieni se remedium facere. Post hæc iubent eum in pariete dormitorij eius tectoue includi, & obsignari annulo, terq; nouies carmen dici. Caninus si uiuenti eximatur, & in cibo sumatur, liberat eo uitio. Quidã recentẽ superalligant. Alij duorum dierum catuli ex aceto scillitico dant ignoranti, uel herinacei lienem. Item cochlearum cinerem cum semine lini & urticæ addito melle donec persanet. Eo liberat & lacerta uiridis, uiua in olla ante cubiculũ dormitoriũ eius cui medetur suspẽsa, ut egrediẽs reuertẽsq; attingat manu: Cinis è capite bubonis cum unguẽto: Mel in quo apes sunt emortuæ: Araneus & maxime qui lycos uocatur. Vpupę cor in lateris doloribus laudatur, & cochlearum cinis in ptisana decoctarum, quę

& per

& per se illinuntur. Canis rabiosi caluariæ cinis potioni inspergitur. Lumborum dolori stellio trãsmarinus, capite ablato & intestinis, decoctus in uino cũ papaueris nigri denarij põdere dimidio eo succo bibitur. Lacertæ uirides decisis pedibus & capite in cibo sumuntur. Cochleæ tres contritæ cum testis suis, atque in uino decoctæ cum piperis granis xv. Aquilæ pedes euellunt in aduersum à suffragine, ita ut dexter dexteræ partis doloribus adalligetur, sinister læuæ. Multipeda quoq; quã oniscon appellauimus, medetur, denarij pondere ex uino cyathis duobus pota. Vermem terrenũ catillo ligneo ante fisso & ferro uincto impositũ, aqua excepta perfundere, & defodere unde effoderis magi iubẽt, mox aquam bibere catillo, mire id prodesse ischiadicis affirmantes.

Ad dysentericos & uentris mala, remedia. Cap. VII

DYsentericos recreant femina pecudum decocta cum lini semine aqua pota. Caseus ouillus uetus, Seuum ouiũ decoctum in uino austero. Hoc & ileo medetur, & tussi ueteri. Dysentericis stellio transmarinus ablatis intestinis & capite, pedibusq; ac cute, decoctusq;, & in cibo sumptus. Cochleæ duæ cum ouo utraq; cum putamine contrita, atq; in uase nouo addito sale & passi cyathis duobus, aut palmarum succo & aquæ cyathis tribus subferuefactis & in potu datis. Prosunt & combustæ, ut cinis earum bibatur in uino, addito resinæ momento. Cochleæ nudæ, de quibus diximus, in Africa maxime inueniũtur, utilissimæ dysentericis, quinæ combustæ cum denarij põdere dimidij acaciæ, exq; eo cinere dantur cochlearia bina in uino myrtite, aut quolibet austero cum pari modo caldæ. Quidam omnibus Africanis ita utuntur. Alij totidem Africanas, uel latas infundunt potius. Et si maior fluxio sit, addunt acaciam fabæ magnitudine. Senectus anguium dysentericis & tenasmis in stanneo uase decoquitur cum rosaceo. Vel si in alio, cum stanno illinitur. Ius è gallinaceo ijsdem medetur, sed ueteris gallinacei uehementius. Salsum ius aluum ciet. Membrana gallinarũ tosta & data in oleo ac sale, cœliacorũ dolores mulcet. Abstinere autem frugibus antè & gallinam & hominem oportet. Fimum columbinum tostum potumq;. Caro palumbi in aceto decocta dysentericis & cœliacis medetur. Turdus inassatus cum myrti baccis dysentericis: Itẽ merulæ. Mel in quo sint immortuæ apes decoctum. Grauissimum uitium ileos appellatur. Huic resisti aiunt discerpti uespertilionis sanguine, etiam illito uentre subuenire. Sistit aluum & cochlea sicut diximus in suspiriosis temperata, Item cinis earum quæ uiuæ crematæ sint, potus ex uino austero. Gallinaceorum iecur assum cum uẽtriculi membrana, quæ abijci solet, inueterata, admixto papaueris succo. Alij recentem torrent ex uino bibendam. Ius perdicum, & per se uẽtriculus contritus ex uino nigro. Item palumbus ferus, è posca decoctus. Lien pecudis tostus, & in uino tritus. Fimum columbinum cum melle illitum. Ossifragi uenter arefactus & potus ijs qui cibos non conficiunt utilissimus, uel si manu tantum teneant capiẽtes cibum. Quidam adalligant ex hac causa, sed continuare non debent: maciem enim facit. Sistit & anatum mascularum sanguis. Inflationem discutit cochlearum cibus. Tormina sanat lien ouium tostus, atque è uino potus. Palumbus ferus ex posca decoctus: Apodes ex uino, Cinis ibidis sine pennis crematæ potus. Quod præterea traditur in torminibus mirũ est. anate apposita uentri transire morbum, anatemq; emori. Tormina & melle curantur, in quo sunt apes immortuæ decocto. Coli uitiũ efficacissime sanatur aue galerita assa in cibo sumpta. Quidam in uase nouo cum plumis exuri iubent, contericq; in cinerem, bibiq; ex aqua cochlearibus ternis per quatriduum. Quidam cor eius adalligari femini. Alij recens tepensq; adhuc deuorari. Consularis Asprenatum domus est, in qua alter è fratribus colo liberatus est, aue hac in cibo sumpta, & corde eius armilla aurea incluso: alter sacrificio quodã facto crudis laterculis ad formã camini, atque ut sacrum peractũ erat obstructo sacello. Vnũ est ossifrago intestinum mirabili natura, omnia deuorata conficiẽti. Huius partem extremam adalligatã prodesse contra colum constat. Sunt occulti interaneorum morbi, de quibus mirum proditur. Si catuli priusq; uideant applicentur triduo

ſtomacho maxime ac pectori,& ex ore ęgri ſuctum lactis accipiant, tranſire uim morbi, poſtremo exanimari,diſſectiſq; palàm fieri ægri cauſas. Mori & humari debere eos obrutos terra. Magi quidem ueſpertilionis ſanguine contacto uentre,in totum annũ caueri dolorem tradunt:Aut in dolore ſi quis aquam per pedes fluentem haurire ſuſtineat.

Ad calculos & ueſicæ dolores,teſtiumq; & inguinũ tumores,& ad panos. Ca. VIII

MVrino fimo contra calculos illinire uentrem prodeſt.Herinacei carnem iucundam eſſe aiunt,ſi capite percuſſo uno ictu interficiatur,priuſq; in ſe urinã reddat,eos qui carnem ederint,ſtranguriæ morbũ contrahere minime poſſe.Hęc caro ad hunc modum occiſi,ſtillicidia ueſicæ emendat. Item ſuffitus ex eodem.Quod ſi urinam in ſe reddiderit, eos qui carnẽ ederint, ſtrãguriæ morbum cõtrahere traditur. Iubent & uermes terrenos bibi ex uino aut paſſo ad comminuendos calculos , uel cochleas decoctas uti ſuſpirioſis. Eaſdem exemptas teſtis tritaſq;,tres in uini cyatho bibi,ſequenti die duas,tertia die unã, ut ſtillicidia urinæ emendent.Teſtarum uero inanium cinerẽ ad calculos pellendos. Item hydri iecur bibi,uel cinerẽ ſcorpionum in pane ſumi,uel ſi quis cum locuſta edit. Lapillos qui in gallinaceorum ueſica,aut in palumbium uentriculo inueniantur,conteri,& potioni inſpergi.Item membranam è uentriculo gallinacei aridam:uel ſi recẽs ſit,toſtam.Fimum quoq; palumbinũ in faba ſumi contra calculos,& alias difficultates ueſicæ. Similiter plumarum cinerem palumbiũ ferorũ ex aceto mulſo.Et inteſtinorum ex his cinerẽ cochlearibus tribus è nido hirundinũ.Gryllũ dilutum aqua calida. Oſsifragi uentrem arefactum, Turturis fimũ in mulſo decoctum, uel ipſius decoctæ ius.Turdos quoq; ediſſe cũ baccis myrti prodeſt urinæ.Cicadas toſtas in patellis.Millepedam oniſcon bibiſſe. Et in ueſicæ doloribus decoctum agninorũ pedum. Aluum ciet gallinaceorũ diſcoctorũ ius, & acria mollit. Ciet & hirũdinum fimum adiecto melle ſubditum. Sedis uitijs efficaciſsima ſunt œſypum(quidam adijciunt pompholygem,& roſaceum)canini capitis cinis,ſenecta ſerpentis ex aceto ſi rhagades ſint, cinis fimi canini candidi cum roſaceo : aiuntq; inuentum Æſculapij eſſe,& eodem uerrucas efficaciſsime tolli:murini fimi cinis,adeps cygni,ſeuum bouis.Procidentia alui ſuccus cochlearũ punctis euocatus illita depellit. Attritis medetur cinis muris ſyluatici cũ melle,uel herinacei,uel ueſpertilionis.Et anſerinus cum cerebro, & alumine,& œſypo.Fimũ columbinũ cum melle.Condylomatis priuatim araneus dẽpto capite pedibuſq; infricatur. Ne acria perurant, adeps anſerinus,cum cera punica,ceruſa, roſaceo:Adeps cygni.Hæc & hęmorrhoidas ſanare dicuntur.Iſchiadicis cochleas crudas tritas cum uino aminæo & pipere, potu prodeſſe dicunt. Lacertam uiridem in cibo ablatis pedibus,interaneis,capite.Sic & ſtellionẽ , adiectis huic papaueris nigri obolis tribus. Ruptis,cõuulſis fel ouium cum lacte mulierũ. Verendorum formicationibus uerruciſq; medetur arietini pulmonis inaſſati ſanies. Cæteris uitijs uellerũ eius uel ſordidorum cinis ex aqua. Seuũ ex omento pecudis,pręcipue à renibus admixto cinere pumicis & ſale.Lana ſuccida ex aqua frigida. Carnes pecudis combuſtæ ex aqua. Mulæ ungularum cinis. Dentis caballini cõtuſi farina inſperſa. Teſtibus uero farina ex oſsibus canini capitis ſine carne tuſis. Si decidat teſtium alter , ſpumam cochlearum illitam remedio eſſe tradunt. Tetris ibi ulceribus & manantibus auxiliãtur canini capitis recẽtis cineres. Cochleæ latæ paruæ cõtritæ ex aceto,uel cinis eius.Mel in quo apes ſunt emortuæ cum reſina.Cochleæ nudæ quas in Africa gigni diximus,tritę cum thuris polline & ouorum albo,triceſimoq; die reſoluũt. Aliqui pro thure bulbum admiſcent. Hydrocelicis ſtelliones mire prodeſſe tradunt,capite,pedibus,interaneiſq; demptis, reliquum corpus inaſſatum. In cibo id ſæpius datur,ſicut ad urinæ incontinentiam. Caninũ adipem cum alumine ſciſſo fabæ magnitudine. Cochleas Africanas cũ ſua carne & teſta crematas poto cinere . Anſerũ trium linguas inaſſatas in cibo : huius rei autor eſt Anaxilaus. Panos aperit ſeuum pecudum cum ſale toſto. Murinum fimum admixto thuris polline , & ſandaracha diſcutit. Lacertæ cinis, & ipſa diuiſa impoſita. Item multipeda contrita admixta reſina terebinthina ex

parte

parte tertia. Quidam & ſinopidem admiſcent cochleæ contuſæ:& per ſe cinis inanium cochlearum ceræ mixtus, diſcuſſoriam uim habet. Fimum columbarum per ſeſe, uel cum farina hordeacea, aut auenacea illitũ. Cãtharides mixta calce panos ſcalpelli uice aperiũt. Inguinum tumorem cochleæ minutæ cum melle illitæ leniunt. Varices ne naſcãtur, lacertæ ſanguine pueris crura ieiunis à ieiuno illinuntur.

Ad podagras & articulorum dolores. Cap. IX

POdagras lenit œſypum cum lacte mulieris & ceruſa. Fimum pecudũ quod liquidũ reddunt. Pulmones pecudũ. Fel arietis cũ ſeuo. Mures diſſecti impoſiti. Sanguis muſtelæ cum plantagine illitus, & uiuæ combuſtæ cinis ex aceto & roſaceo, ſi penna illinatur, uel ſi cera & roſaceũ admiſceatur: Fel caninũ, ita ne manu attingatur, ſed penna illinatur. Fimum gallinarũ, Vermium terrenorum cinis cum melle, ita ut tertio die ſoluãtur Alij ex aqua illinire malunt. Alij ipſos aceto menſura cum mellis cyathis tribus, pedibus antè roſaceo perunctis. Cochleæ latæ potæ tollere dicuntur pedum & articulorũ dolores. Bibuntur autẽ binæ in uino tritæ. Eædem illinuntur cum helxines herbæ ſucco. Quidam ex aceto intriuiſſe contenti ſunt. Quidam ſale cum uipera cremato in olla noua, & ſæpius ſumpto, aiunt podagra liberari. Vtile eſſe & adipe uiperino pedes perungi. Et de miluo affirmant, ſi inueterato tritoq́ quantum tres digiti capiant bibatur ex aqua. Aut ſi pedes ſanguinent cum urtica. uel pennis eorũ (cum primum naſcentur) tritis cum urtica. Quin & fimus eorum articulorum doloribus illinitur. Item cinis muſtelæ aut cochlearum, & cum amylo uel tragacantho. Incuſſos articulos aranei telæ cõmodiſsime curant. Sunt qui cinere earum uti malint, ſicut fimi columbini cinere, cũ polenta & uino albo. Articulis luxatis præſentaneum eſt & ſeuum pecudis cum cinere è capillo mulierum. Pernionibus quoq́ imponitur ſeuum pecudũ cum alumine. Canini capitis cinis, aut fimi murini. Quod ſi putrida ſint ulcera, cera addita ad cicatricẽ perducunt, uel gryllorum crematorum fauilla ex oleo. Item muris ſyluatici cum melle. Vermiũ quoq́ terrenorũ cum oleo uetere. Et cochleæ quæ nudæ inueniuntur. Vlcera omnia pedum ſanat cinis earum, quę uiuæ combuſtæ ſint. Fimiq́ gallinacei cinis exulcerationes, columbini fimi cinis ex oleo. Attritus etiam calciamentorum ueteris ſoleæ crematæ cinis, agninus pulmo & arietis ſanat. Dentis caballini contuſi farina priuatim ſubluuiẽ. Lacertæ uiridis ſanguis ſubtritus, & hominum & iumentorum pedes ſublitus ſanat. Clauos pedũ urina muli mulæúe cum luto ſuo illita. Fimum ouium. Iecur lacertæ uiridis, uel ſanguis flocco impoſitus. Vermes terreni ex oleo. Stellionis caput cum uiticis pari modo tritum ex oleo. Fimum columbinũ decoctum ex aceto. Verrucas uero omnium generum urina canis recens cum ſuo luto illita. Fimi canini cinis cum cera. Fimum ouium. Sanguis recens murinus illitus, uel ipſe mus diuulſus. Herinacei fel. Caput lacertę uel ſanguis, uel cinis totius. Membrana ſenectutis anguium. Fimum gallinaceũ cum oleo & nitro. Cantharides cum uua taminia intritæ exedunt. Sed ita eroſas alijs quæ ad perſananda ulcera monſtrauimus, curari oportet.

Remedia aduerſus morbos toti corpori. Cap. X

NVnc reuertemur ad ea quæ totis corporibus metuenda ſunt. Fel canis nigri maſculi amuletum eſſe magi dicunt domus totius, ſuffitæ eo purificatæúe cõtra omnia mala medicamenta. Item ſanguine canis reſperſis parietibus, genitaliq́úe eius ſub limine ianuæ defoſſo. Minus mirentur hoc, qui ſciunt fœdiſsimum animalium in quantũ magnificent ricinum, quoniam uni nullus ſit exitus ſaginæ, nec finis alia quàm morte, diutius in fame uiuenti. Septenis ita diebus duraſſe tradũt: at in ſatietate paucioribus dehiſcere: hũc ex aure ſiniſtra canis omnes dolores ſedare adalligatum. Eundem in augurio uitalium habent. Nam ſi æger ei reſpondeat qui intulerit, à pedibus ſtanti interrogantiq́ de morbo, ſpem uitæ certam eſſe: moriturum nihil reſpondere. Adijciunt ut euellatur ex aure læua canis, cui non ſit alius quàm niger color. Nigidius fugere tota die canes conſpectum eius qui è ſue id animal euellerit, ſcriptũ reliquit. Rurſus magi tradunt, lymphatos ſangui-

nis talpæ aſperſu reſipiſcere. Eos uero qui à nocturnis dijs Faunisq́; agitẽtur, draconis lingua & oculis, & felle, inteſtinisq́; in uino & oleo decoctis, ac ſub diuo noctu refrigeratis, perunctos matutinis ueſpertinisq́; liberari. Perfrictionibus remedio eſſe tradit Nicander amphisbænã mortuã adalligatam, uel pellem tãtum eius. Quinimo arbori quæ cædatur adalligata non algere cædentes, faciliusq́; ſuccidere. Itaq; ſola ſerpẽtium frigori ſe cómittit, prima omniũ procedens & ante cuculi cantũ. Aliud eſt cuculo miraculũ, quo quis loco primo audiat alitẽ illam, ſi dexter pes circunſcribatur, ac ueſtigiũ id effodiatur, non gigni pulices ubicunq; ſpargatur. Paralyſin cauentibus pinguia gliriũ decoctorum & ſoricum utiliſsima tradunt eſſe: Millepedas ut in anginis diximus potas phthiſin ſentientibus, lacertam uiridem decoctam in uini ſextarijs tribus ad cyathũ unum, ſingulis cochlearibus ſumptis per dies donec cõualeſcant. Cochlearum cinerem potum in uino. Comitialibus morbis œſypum cum myrrhæ momento, & uini cyathis duobus, dilutum magnitudine nucis auellanæ à balineo potum. Teſticulos arietinos inueteratos tritosq́; dimidio denarij pondere in aqua uel lactis aſinini hemina. Interdicitur uini potus quinis diebus antè & poſtea. Magnifice laudatur & ſanguis pecudum potus. Item fel cum melle præcipue agninum. Catulus lactens ſumptus abſciſſo capite pedibusq́; ex uino & myrrha. Lichen mulę potus in oxymelite cyathis tribus. Stellionis tranſmarini cinis potus in aceto. Tunicula ſtellionis, quam eodem modo ut anguis exuit, pota. Quidã & ipſum harũdine exenteratum inueteratumq́; bibendum dedere. Alij in cibo in ligneis uerubus inaſſatũ. Operæprecium eſt ſcire quomodo præripiatur, cum exuitur membrana hyberna, aliâs deuoranti eam, quoniã nullum animal fraudulẽtius inuidere homini tradunt. Inde ſtellionum nomen aiunt in maledictũ translatũ. Obſeruãt cubile eius æſtatibus. Eſt autẽ in locis hoſtiorũ feneſtrarumq́;, aut cameris ſepulchrisúe: Ibi uere incipiente fiſſis harũdinibus textas opponunt caſas, quarũ anguſtijs etiã gaudet, eo facilius exuẽs circundatũ torporem, Sed eo derelicto nõ poteſt remeare. Nihil ei remedio in comitialibus morbis prefertur, Prodeſt & cerebrũ muſtelæ inueteratũ potumq́;, & iecur eius: Teſticuli uuluæq́; aut uentriculus inueteratus cum coriandro, ut diximus: Itẽ cinis, ſylueſtris uero tota in cibo ſumpta. Eadem omnia prædicantur ex uiuerra. Lacerta uiridis cum condimentis quę faſtidiũ abſtergeant, ablatis pedibus & capite: Cochlearum cinis addito ſemine lini & urticæ cum melle inunctos ſanat. Magis placet draconis cauda in pelle dorcadis alligata ceruinis neruis. Vel lapilli è uentre pullorũ hirundinũ ſiniſtro lacerto annexi. dicuntur enim excluſo pullo lapillũ dare. Quod ſi pullus is detur incipienti in cibo quem primũ peperit, cũ quis primũ tentatus ſit, liberatur eo malo. Poſtea medetur hirũdinum ſanguis cum thure uel cor recens deuoratũ. Quin & è nido earũ lapillus impoſitus recreare dicitur confeſtim, & adalligatus perpetuo tueri. Prædicatur & iecur milui deuoratũ, & ſenectus ſerpẽtium. Iecur uulturis tritum cum ſuo ſanguine ter ſeptenis diebus potũ. Cor pulli uulturini adalligatum. Sed & ipſum uulturem in cibo dari iubent, & quidem ſatiatũ humano cadauere. Quidam pectus eius bibendum cenſent, & in cerrino calice. Aut teſtes gallinacei ex aqua & lacte, antecedente quinq; dierũ abſtinentia uini, ob id inueteratos. Fuere & qui uiginti unam muſcas ruffas, & quidem emortuas in potu darent, infirmioribus pauciores.

Contra morbũ regium, & phreneticos, & contra febres & hydropicos. Cap. XI

MOrbo regio reſiſtunt ſordes auriũ, aut mammarũ pecudis denarij põdere cũ myrrhæ momento, & uini cyathis duobus. Canini capitis cinis in mulſo. Multipeda in uini hemina. Vermes terreni in aceto mulſo cũ myrrha. Gallina ſi ſit luteis pedibus prius aqua purificatis, dein collutis uino, quod bibatur. Cerebrũ perdicis aut aquilæ in uini cyathis tribus. Cinis plumarũ aut interaneorum palumbis in mulſo ad cochlearia tria. Paſſerũ cinis ſarmentis crematorũ cochlearibus duobus in aqua mulſa. Auis icterus uocatur à colore, quæ ſi ſpectetur, ſanari id malũ tradũt, & auẽ mori. Hanc puto latine uocari galgulum. Phreneticis prodeſſe uidetᷣ pulmo pecudũ calidus circa caput alligatus. Nã nõ modo muris

do muris

do muris cerebrũ dare potui ex aqua,aut cinerẽ muſtelæ,uerumetiam inueteratas herinacei carnes quis poſsit furenti,etiamſi certa ſit medicina? Bubonis certe oculorum cinerem inter ea quibus prodigioſe uitam ludificãtur,acceperim. Præcipueq́ febriũ medicina placitis eorũ renunciat.Nanq; & in XII.ſigna digeſſere eã ſole tranſmeante,iterumq́ luna, quod totum abdicãdũ paucis exemplaribus docebo.Siquidẽ crematis, tritisq́ cum oleo perungi iubent ægros,cũ geminos tranſit ſol,criſtis,& auribus,& unguibus gallinaceorũ. Si luna,radijs barbisq́ eorũ.Si uirginẽ alteruter,hordei granis.Si ſagittariũ,ueſpertilionis alis.Si leonẽ luna,tamaricis fronde,& adijciunt ſatiuæ.Si aquariũ,è buxo carbonibus tritis.Ex iſtis confeſſa,aut certe ueriſimilia ponemus,ſicut & lethargũ olfactorijs excitari: Inter ea fortaſſis muſtelæ teſticulis inueteratis,aut iocinere uſto.His quoq; pulmonẽ pecudis calidũ circa caput adalligari putãt utile. In quartanis medicina clinice propemodũ nihil pollet. Quamobrem plura eorum remedia ponemus, primumq́ ea quæ adalligari iubent:Puluerẽ in quo ſe accipiter uolutauerit,lino rutilo in linteolo: Canis nigri dentem longiſsimum.Pſeudoſphecen uocant ueſpam,quæ ſingularis uolitat: hanc ſiniſtra manu apprehenſam ſubnectunt,alij uero quam quis eo anno uiderit primã. Viperæ caput abſciſſum in linteolo,uel cor uiuentis exemptũ. Muris roſtellum auriculasq́ ſummas roſeo panno,ipſumq́ dimittunt.Lacertæ uiridis uiuæ dextrum oculum effoſſum,mox cum capite ſuo deciſo,in pellicula caprina.Scarabeum qui pilulas uoluit. Propter hunc Ægypti magna pars ſcarabeos inter numina colit, curioſa Apionis interpretatione, qua colligat ſolis operum ſimilitudinem huic animali eſſe,ad excuſandos gentis ſuæ ritus. Sed & aliũ adalligant magi,cui ſunt cornicula reflexa,ſiniſtra manu collectum.Tertium qui uocatur fullo,albis guttis,diſſectum utriq; lacerto adalligãt.Cætera ſiniſtro. Cor anguinum ſiniſtra manu exemptum uiuẽtibus.Scorpionis caudæ quatuor articulos cum aculeo panno nigro,ita ut nec ſcorpionẽ dimiſſum,nec eum qui alligauerit,uideat æger triduo.Poſt tertium circuitum id condat.Erucam in linteolo ter lino circundant totidem nodis,ad ſingulos dicentes,quare faciat qui medebitur.Limacem in pellicula, uel quatuor limacũ capita præciſa harũdine.Multipedam lana inuolutam. Vermiculos ex quibus tabani fiunt, antequam pennas germinent.Alios è ſpinoſis frutectis lanuginoſos. Quidã ex illis quaternos incluſos iuglandis nucis putamine adalligãt.Cochleasq́ quæ nudæ inueniũtur.Stellionem incluſum capſulis ſubijciunt capiti, & ſub deceſſu febris emittũt. Deuorari autem iubẽt cor mergi marini ſine ferro exemptum,inueteratumq́ conteri,& in calida aqua bibi.Corda hirũdinũ cum melle: Alij fimũ drachma una in lactis caprini & ouilli, uel paſsi cyathis tribus ante acceſsiones.Sunt qui totas cenſeant deuorandas.Aſpidis cutem pondere ſexta parte denarij cum piperis pari modo, Parthorum gentes in remedium quartanæ bibunt.Chryſippus philoſophus tradidit phryganion adalligatũ remedio eſſe quartanis.Quod eſſet animal,neq; ille deſcripſit,nec nos inuenimus qui nouiſſet. Demõſtrandum tamen fuit à tam graui autore dictum,ſi cuiuſquam cura efficacior eſſet ad inquirendum. Cornicis carnes eſſe,& nidum illinire in longiſsimis morbis utiliſsimum putant. Et in tertianis fiat poteſtas experiendi, quoniã miſeria ſpei delectat, ãn ne aranei quẽ lycon uocant,tela cum ipſo ſpecu toto reſina ceraq́ impoſita utriſq; temporibus & frõti proſit: aut ipſe calamo adalligatus,qualiter & alijs febribus prodeſſe traditur: Itẽ lacerta uiridis adalligata uiua in eo uaſe quod capiat.Quo genere & recidiuas freqũter abigi affirmãt. Hydropicis œſypum ex uino addita myrrha modice potui datur,nucis auellanę magnitudine. Aliqui addunt & anſerinum adipem,& oleum myrteũ.Sordes ab uberibus ouiũ eundem effectum habent.Item carnes inueteratæ herinacei ſumptæ. Vomitus quoq; canum illitus uentri,aquam trahere promittitur.

Ad ignẽ ſacrũ,ad carbunculos,furunculos,ambuſta,neruorũq́ contractiones. Ca. XII

IGni ſacro medetur œſypum cum põpholyge & roſaceo,ricini ſanguis, uermes terrẽni ex aceto illiti,gryllus cõtritus in manibus. Quo genere præſtat, ut qui id fecerit anteq́

incipiat uitium, toto eo anno careat. Oportet autẽ eum ferro cum terra cauernæ ſuæ tolli: Adeps anſeris, Viperæ caput aridum aſſeruatũ & combuſtum, dein ex aceto impoſitum Senectus ſerpentium ex aqua illita à balineo cum bitumine & ſeuo agnino. Carbunculus fimo colũbino aboletur per ſe illito, uel cum lini ſemine ex aceto mulſo. Itẽ apibus quæ in melle ſunt immortuæ impoſitis. Polentaꝗ impoſita inſperſa. Si in uerendis ſit, cæteriſꝗ ibi ulceribus occurrit è melle œſypum cum plumbi ſquamis. Item fimum pecudum incipientibus carbũculis. Tubera & quæcũꝗ molliri opus ſit, efficaciſsime anſerino adipe curantur. Idem præſtat & gruũ adeps. Furunculis mederi dicitur araneus, priuſquàm nominetur impoſitus, & tertia die ſolutus. Mus araneus pendens enecatus, ſic ut terram nec poſtea attingat, ter circundatus furunculo, toties expuentibus medente & eo cui medebitur. Ex gallinaceo fimo quod eſt ruffum maxime recens illitum ex aceto. Ventriculus ciconiæ ex uino decoctus. Muſcæ impari numero infricatæ digito medico. Sordes ex pecudum auriculis. Seuum ouium uetus cum cinere è capillis mulierum. Seuum arietis cum cinere pumicis & ſalis pari pondere. Ambuſtis canini capitis cinis medetur. Item glirium cum oleo. Fimum ouium cum cera commixtum. Murium cinis & cochlearum, idꝗ ſic, ut ne cicatrix quidem appareat. Item adeps uiperinus. Fimi columbini cinis ex oleo illitus. Neruorum nodis medetur capitis uiperini cinis ex oleo cyprino illitus. Terreni uermes cum melle illiti. Dolores tollit eorum amphisbæna mortua adalligata. Adeps uulturinus cum uentre arefactus, cõtritusꝗ cum adipe ſuillo inueterato. Cinis è capite bubonis in mulſo potus cum liliј radice, ſi magis credimus. In cõtractione neruorum caro palumbina in cibis prodeſt & inueterata. Herinacei ſpaſticis. Item muſtelę cinis. Serpentium ſenectus in pelle taurina adalligata ſpaſmos fieri prohibet. Opiſthotonos milui iecur aridum tribus obolis in aquæ mulſæ cyathis tribus potum. Reduuias & quæ in digitis naſcuntur pterygia, tollunt canini capitis cinis. aut uulua decocta in oleo, ſuperillito butyro ouillo cum melle. Item folliculus cuiuslibet animalis fellis. Vnguium ſcabritiam cantharides cum pice tertio die ſolutæ, aut locuſtæ frictæ cum ſeuo hircino: Pecudũ ſeuum. Aliqui miſcent uiſcum & portulacam, aliј æris florem & uiſcum, ita ut tertio die ſoluant.

Ad ſanguinem ſiſtendum & tumores uulnerum, ulcera, uulnera, & alia mala, ex animalibus remedia. Cap. XIII

SAnguinem ſiſtit in naribus ſeuum ex omento pecudum inditum. Item coagulum ex aqua maxime agninũ ſubductum uel infuſum, etiã ſi alia non proſint. Adeps anſerinus cum butyro pari pondere paſtillis ingeſtus. Cochlearum terrena. Sed & ipſæ extractæ teſtis. E naribus fluentem ſiſtunt cochleæ contritæ fronti illitæ. Aranei telæ ſuppoſitæ. Gallinacei cerebellum, uel ſanguinis profluuia ex cerebro, Item columbinus ſanguis ob id ſeruatus cõcretuſꝗ. Si uero ex uulnere immodice fluat, fimi caballini cum putaminibus ouorum cremati cinis impoſitus mire ſiſtit. Vulneribus medetur œſypũ cum hordei cinere & erugine æquis partibus. Ad carcinomata quoque ac ſerpentia ualet. Erodit & ulcerum margines: carneſꝗ excreſcentes ad æqualitatem redigit. Explet quoque, & ad cicatricem perducit. Magna uis & in cinere pecudũ fimi ad carcinomata, addito nitro aut cinere ex oſsibus feminum agninorum, præcipue in his ulceribus quæ cicatricem non trahant. Magna & pulmonibus quoque arietum. Excreſcentes carnes in ulceribus ad æqualitatem efficaciſsime reducunt. Fimo quoque ipſo ouium ſub teſto calefacto & ſubacto, tumor uulnerum ſedatur. Fiſtulæ purgantur ſananturq́ue. Item epinyctides. Summa uero uis in canini capitis cinere: excreſcentia omnia ſpodiј uice erodit ac perſanat. Et murino fimo eroduntur. Item muſtelæ fimi cinere. Duritias etiam in alto ulcerum & carcinomata perſequitur multipeda trita, admixta reſina terebinthina & ſinopide. Eademq́ue utiliſsima ſunt in his ulceribus, quæ uermibus periclitantur. Quin & uermium ipſorum genera mirandos uſus habent. Coſſes qui in ligno naſcuntur, ſanant ulcera omnia. Nomas uero, combuſti cum pari pondere aniſi, & ex oleo illiti. Vulnera recentia conglutinant

terreni

terreni adeo ut neruos quoq; abſciſos illitis ſolidari infra ſeptimum diem perſuaſum ſit: itaque in melle ſeruãdos cenſent. Cinis eorum margines ulcerum duriores abſumit, cum pice liquida uel ſimblio melle. Quidam arefactis in ſole ad uulnera ex aceto utuntur, nec ſoluunt niſi biduo intermiſſo. Eadem ratione & cochlearũ terrena proſunt: totæq; exemptæ tuſæ & impoſitæ, recentia uulnera conglutinant, & nomas ſiſtunt. Herpes quoq; animal à Græcis uocatur, quo præcipue ſanantur quæcunque ſerpunt. Cochleæ proſunt eis cum teſtis ſuis tuſæ: cum myrrha quidem & thure, etiam præciſos neruos ſanare dicũtur. Draconum quoq; adeps ſiccatus ſole magnopere prodeſt: Item gallinacei cerebrum recentibus plagis, ſale uiperino in cibo ſumpto. Tradunt & ulcera tractabiliora fieri, & ſanari celerius. Antonius Muſa medicus cum incidiſſet inſanabilia ulcera, uiperas edendas dabat, miraq; celeritate perſanabat. Tryxalidũ cinis margines ulcerũ duros aufert cũ melle. Item fimi columbini cinis cum arſenico & melle ea quæ erodẽda ſunt. Bubonis cerebrum cum adipe anſerino mire uulnera dicitus glutinare: quæ uero uocantur cacoëthe, cinis feminum arietis cum lacte muliebri, diligenter prius elutis linteolis. Vlula auis cocta in oleo, cui liquato miſcetur butyrum ouillum & mel. Vlcerum labra duriora apes in melle mortuæ emolliunt. Vt elephantiaſin ſanguis & cinis muſtelæ. Verberum uulnera atque uibices pellibus ouium recentibus impoſitis obliterantur. Articulorum fracturis cinis feminum pecudis peculiariter medetur. Efficacius cum cera. Idem medicamentum fit ex maxillis ſimul uſtis, cornuqúe ceruino & cera mollita roſaceo. Oſsibus fractis caninum cerebrum linteolo illito, ſuperpoſitis lanis quæ ſubinde ſuffundantur ferè XIIII. diebus ſolidat: nec tardius cinis ſyluestris muris cum melle, aut cum uermium terrenorum cinere, qui etiam oſſa extrahit. Cicatrices ad colorem reducit pecudum pulmo præcipue ex ariete, ſeuum ex nitro: Lacertæ uiridis cinis: Vernatio anguium ex uino decocta: Fimum columbinum ex melle. Item uitiligines albas ex uino. Ad uitiliginem & cantharides cum rutæ foliorum duabus partibus in ſole, donec formicet cutis, tolerandæ ſunt. Poſtea fouere, oleoq; perungere, neceſſarium, iterumq; illinire, idq; diebus pluribus facere, cauentes exulcerationem multam. Ad eaſdem uitiligines, & muſcas illini iubent cum radice lapathorum: gallinarum fimum candidum, ſeruatum in oleo uetere cornea pyxide, ueſpertilionum ſanguinem: fel herinacei ex aqua. Scabiem uero, bubonis cerebrum cum aphronitro: ſed ante omnia ſanguis caninus ſedant: pruritum cochleæ minutæ, latæ, contritæ, illitæ. Harundines, & tela, quæq; alia extrahenda ſunt corpori, euocat mus diſſectus impoſitus. Præcipue uero lacerta diſſecta, & uel caput eius tantum contuſum cum ſale impoſitum: Cochleæ ex his quæ gregatim folia ſectantur, contuſæ impoſitæq; cũ teſtis, & eæ quæ manduntur exẽptæ teſtis: ſed cum leporis coagulo efficacisſime: Oſſa anguium eundem cum coagulo cuiuſcunq; quadrupedis intra tertium diem approbant effectum. Laudantur & cantharides tritæ cum farina hordeacea.

Ad muliebria mala medenda, & conceptus maturandos. Cap. XIIII.

IN muliebribus malis membranæ à partu ouium proficiũt, ſicut in capris retulimus. Fimum quoque pecudum eoſdem uſus habet. Locuſtarum ſuffitu ſtranguriæ maxime mulierum iuuantur. Gallinaceorũ teſtes ſubinde ſi à cõceptu edat mulier, mares in utero fieri dicuntur. Partus conceptos hyſtricũ cinis potus continet: maturat caninũ lac potum: euocat membrana è canum ſecundis, ſi terram non attigerit. Lumbos parturientium potus lactis: Fimum murinum aqua pluuia dilutum, mammas mulierum à partu tumeſcentes reficit. Cinis herinaceorum cum oleo perũctarum cuſtodit partus contra abortus. Facilius enituntur, quæ fimum anſerinũ cum aquę cyathis duobus ſorbuere: aut ex utriculo muſtelino per genitale effluẽtes aquas. Vermes terreni illiti in ceruices & ſcapulas, ne nerui doleant præſtant. Grauidis ſecundas pellunt in paſſo poti. Iidem per ſe impoſiti, mammarum ſuppurationes cõcoquunt & aperiunt, extrahuntq;, & ad cicatricem perducunt. Lac deuocant poti cum mulſo. Inueniuntur & in gramine uermiculi, qui adalligati collo,

continent

continent partũ.Detrahũtur autem ſub partu,aliâs eniti nõ patiuntur. Cauendum etiam ne in terra ponantur. Conceptus quoq; cauſa dantur in potu quini aut ſepteni. Cochleæ in cibo ſumptæ accelerãt partum.Item conceptũ impoſitæ cum croco.Eædẽ ex amylo & tragacantha illitæ,profluuia ſiſtunt.Proſunt & purgationibus ſumptę in cibo,& uuluam auerſam corrigũt cũ medulla ceruina, ita ut uni cochleę denarij põdus addatur & cyperi. Inflationes quoq; uuluarũ diſcutiunt exemptæ teſtis,tritæq́; cũ roſaceo. Ad hæc aſtypalæicæ maxime eligũtur. Alio modo Africanæ binæ tritæ cum fœnogræci quod tribus digitis capiatur,additis mellis cochlearibus quatuor illinuntur aluo, prius irino ſucco perunctæ.Sunt & minutæ longæq́;,cãdidæ cochleæ,paſsim oberrantes.Eæ arefactæ ſole in tegulis,tuſæq́; in farina, miſcẽtur lomento æquis partibus, cãdoremq́; & leuorẽ corpori afferunt.Scabẽdi deſideria tollunt minutæ & latæ cum polenta. Viperam mulier prægnãs ſi tranſcenderit,abortũ faciet:Item amphisbænam,mortuã duntaxat. Nam uiuã habentes in pyxide,impune tranſeunt,etiam ſi mortua ſit, atq; aſſeruata, partus faciles præſtat uel mortua.Mirum, ſi non adſeruatam tranſcenderit grauida, innoxiam fieri, ſi protinus tranſcendat adſeruatam. Anguis inueterati ſuffitus menſtrua adiuuant. Anguium ſenectus adalligata lumbis,faciliores partus facit, protinus à puerperio remouenda. Dant & in uino bibendã cum thure:aliter ſumpta,abortum facit.Baculus quo angui rana excuſſa ſit,parturientes adiuuat. Tryxalidũ cinis illitus cum melle,purgationes.Item araneus qui filum deducit ex alto:capi debet manu caua, tritusq́; admoueri:quod ſi redeuntẽ prehenderit,inhibebit idem purgationes.Lapis aëtites in aquilæ repertus nido, cuſtodit partus contra omnes abortuũ inſidias. Penna uulturina ſubiecta pedibus adiuuat parturientes. Ouum corui grauidis cauendum conſtat,quoniam tranſgreſſus abortus aſperos facit.Fimum accipitris in mulſo potũ,uidetur fœcundas facere. Vuluarũ duritias & collectiones, adeps anſerinus aut cygni emollit. Mammas à partu cuſtodit adeps anſeris cum roſaceo & àraneo.Phryges & Lycaones mãmis puerperio uexatis inuenere otidũ adipem utilẽ eſſe:his quæ uulua ſtrangulentur,& blattas illinunt.Ouorum perdicis putaminum cinis, cadmiæ mixtus,& ceræ,ſtantes mammas ſeruat. Putant & ter circunductas ouo perdicis nõ inclinari.Et ſi ſorbeantur eadẽ,fœcunditatẽ facere, lactis quoq; copiã. Cum anſerino adipe perunctis mammis,dolores minuere,molas uteri rumpere,ſcabiẽ uuluarũ ſedare,ſi cum cimice trito illinãtur. Veſpertilionum ſanguis pſilotri uim habet: ſed malis puerorũ illitus nõ ſatis proficit,niſi erucæ uel cicutæ ſemen poſtea inducatur:ſic enim aut in totum tolluntur pili,aut nõ excedunt lanuginem.Idem & cerebro eorũ profici putãt.Eſt autem duplex,rubens utiq; & candidum.Aliqui ſanguinem & iecur eius admiſcent. Quidam in tribus heminis olei diſcoquunt uiperam,exemptis oſsibus pſilothri uice utuntur, euulſis prius pilis quos renaſci nolunt.Fel herinacei pſilothrum eſt utiq; mixto cerebro ueſpertilionis,& lacte caprino:Item per ſe cinis cum lacte canis primi partus,euulſis pilis,quos renaſci nolunt,uel nondum natis perunctis partibus,alij non ſurgũt: Idem euenire traditur ſanguine ricini euulſi cani:Item hirundinino ſanguine uel felle.

Promiſcuæ medicinæ. Cap. XV

OVis formicarum ſupercilia denigrari cum muſcis tritis tradunt. Si uero oculi nigri naſcentium placeant,ſoricem prægnanti edendum.Capilli ne caneſcant, uermium terrenorũ cinere præſtari admixto oleo.Infantibus qui lacte cõcreto uexantur, præſidio eſt agninum coagulum ex aqua potum. Aut ſi uitium coagulato lacte acciderit, diſcutitur coagulo ex aceto dato.Ad dentitionem cerebrum pecoris utiliſsimum eſt.Oſsibus in canino fimo inuentis,aduſtio infantium,quæ uocatur ſiriaſis,adalligatis emendatur.Ramices infantium lacertæ uiridis admotæ dormientibus morſu emendantur. Poſtea harundini adalligatæ ſuſpenduntur in fumo, traduntq́; pariter cum ea expirante ſanari infantem. Cochlearũ ſaliua illita infantium oculis, palpebras corrigit gignitq́;. Ramicoſis cochlearum cinis cum thure ex oui albo ſucco illitus per dies XXX.medetur.Inueniuntur

in corniculis cochleatum harenaceæ duritiæ, eæ dentitionem facilem præstãt adalligatæ. Cochlearum inanium cinis admixtus ceræ, procidẽtium interaneorum partes extremas prohibet. Oportet autẽ cineri misceri saniẽ punctis emissam è cerebro uiperæ. Cerebrum uiperæ illigatum pelliculę dentitiones adiuuat. Ad idem ualent & grandissimi dentes serpẽtium. Fimum corui lana adalligatum infantium tussi medetur. Vix est serio complecti quædã, non omittenda tamen, quia sunt prodita. Ramici infantiũ lacerta mederi iubent. Marem hanc prehendi: Id intelligi & quod sub cauda unã cauernã habeat. Id agendum ut per aurum aut argentum, aut ostrũ mordeat uitium. Tum in calice nouo illigatur, & in fumo ponitur. Vrina infantiũ cohibetur muribus elixis in cibo datis. Scarabeorũ cornua grandia denticulata, adalligata his amuleti naturam obtinẽt. Bouis capiti lapillum inesse tradunt, quem ab eo expui si necem timeat: inopinatis præciso capite exemptum, adalligatumq;, mire prodesse dentitioni. Item cerebrum eiusdem ad eundem usum adalligari iubent. Et limacis lapillum siue ossiculũ quod inuenitur in dorso: Magnifice iuuat & ouis cerebrum gingiuis illitum. Sicut aures adeps anserinus cum ocimi succo impositus. Sunt uermiculi in spinosis herbis asperi, lanuginosi, hos adalligatos protinus mederi tradunt infantibus, si quid ex cibo hæreat. Somnos allicit œsypum cum myrrhæ momẽto in uini cyathis duobus dilutum, uel cum adipe anserino & uino myrtite: Auis cuculus leporina pelle adalligatus: Ardeolæ rostrum in pelle asinina fronti adalligatum. Putant & per se rostrum eiusdem effectus esse uino collutũ. E diuerso somnum arcet uespertilionis caput aridum adalligatum. In urina uirili lacerta necata, uenerem eius qui fecerit, cohibet. Nam inter amatoria esse magi dicunt. Inhibet & fimum cochleæ & columbinum cum oleo & uino potum. Pulmonis uulturini dextræ partes uenerem concitant uiris adalligatæ gruis pelle: Item si lutea ex ouis quinq; columbarum, admixto adipis suilli denarij pondere, ex melle sorbeantur: Passeres in cibo uel oua eorum. Gallinacei dexter testis arietina pelle adalligatus. Ibium cineres cum adipe anseris & irino perunctis si cõceptus sit, partus continere. Contrà inhiberi uenerem pugnatoris galli testiculis anserino adipe illitis adalligatisq; pelle arietina tradunt. Item cuiuscunq; galli gallinacei, si cum sanguine gallinacei lecto subijciantur. Cogunt concipere inuitas setæ ex cauda mulæ, si iunctis euellantur, inter se colligatæ in coitu. Qui in urinã canis suã ingesserit, dicitur ad uenerẽ pigrior fieri. Mirũ & de stellionis cinere (si uerum est) linamento inuolutum in sinistra manu uenerem stimulare: si transferatur in dextram, inhibere. Item uespertilionis sanguinem collectum flocco, suppositumq; capiti mulierum, libidinem mouere: aut anseris linguã in cibo uel potione sumptam. Phthiriasin à toto corpore pota membrana senectutis anguium triduo inhibet: Ac serum exempto caseo potũ cũ exiguo sale. Caseos si cerebrum mustelæ coagulo addatur, negant corrumpi uetustate, aut à muribus attingi. Eiusdem mustelę cinis si detur in offa gallinaceis pullis & columbinis, tutos esse à mustelis. Iumentorum urinæ tormina uespertilione adalligato finiũtur: Verminatio ter circũlato uerẽdis palumbo: mirũ dictu, palumbus emissus moritur, iumentũ liberatur confestim. Ebriosis oua noctuæ per triduũ data in uino, tædiũ eius adducũt. Ebrietatẽ arcet pecudum assus pulmo præsumptus. Hirundinis rostri cinis cum myrrha tritus, & uino quod bibetur inspersus, securos præstabit à temulentia: Inuenit hoc Horus Assyriorũ rex. Præter hæc sunt notabilia animalium ad hoc uolumen pertinẽtium. Gromphenã auem in Sardinia narrant grui similẽ ignotam iam etiam Sardis, ut existimo. In eadem prouincia est ophion ceruis tantum pilo similis nec alibi nascens. Iidem autores nominauere sirulugum, quod nec quale esset animal, nec ubi nasceretur tradiderunt. Fuisse quidem nõ dubito, cum & medicinæ ex eo sint demonstratæ. M. Cicero tradit animalia byturos uocari, qui uites in Campania erodant.

De miraculis quarundam bestiarum. Cap. XVI

Reliqua mirabilia ex his quæ diximus. Non latrari à cane membranam ex secundis canis habentem, aut leporis fimum uel pilos tenẽtem. In culicum genere muliones

nes

nes non amplius quàm uno die uiuere. Eosq; qui arborarij pici rostrum habeãt, & mella eximant, ab apibus non attingi. Porcos sequi eos à quibus cerebrum corui acceperint in offa. Puluerem in quo se mula uolutauerit, corpori inspersum mitigare ardores amoris. Sorices fugari, si unus castratus emittatur. Anguina pelle, & sale, & farre cũ serpyllo contritis uno die, deiectisq; cũ uino in fauces boũ uua maturescẽte, toto anno eos ualere. Vel si hirundinũ pulli tres tribus offis dentur. Puluere è uestigio anguiũ collecto, sparsas apes in aluearia reuerti. Arietis dextro teste præligato oues tantũ gigni. Non lassescere in ullo labore, qui neruos ex alis & cruribus gruis habeant. Mulas nõ calcitrare cum uinum biberint. Vngulas tantum mularum repertas, neq; aliam ullam materiam quæ non perroderetur à ueneno stygis aquę, cum id dandum Alexandro Magno Antipater mitteret, memoria dignũ est, magna Aristotelis infamia excogitatum. Nũc ad aquatilia reuertemur.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXXI.

PROOEMIVM.

Medicinæ ex aquatilibus. Aquarum mirabilia. Cap. I

QVATILIVM sequũtur in medicina beneficia, opifice natura ne in illis quidem cessante, & per undas fluctusq; ac reciprocos æstus amniumq; rapidos cursus improbas exerente uires: nusq; potentia maiore, si uerũ fateri uolumus. Quippe hoc elemẽtum cæteris omnibus imperat: terras deuorant aquæ, flammas necãt, scandunt in sublime, & cœlum quoq; sibi uindicant, ac nubium obtentu uitalem spiritum strangulant: Quæ causa fulmina elidit, ipso secum discordante mundo. Quid esse mirabilius potest aquis in cœlo stantibus? At illæ ceu parum sit in tantam peruenire altitudinẽ, rapiunt eò secum piscium examina. Sæpe etiam lapides subuehunt portantes aliena pondera. Eædẽ cadentes omnium terra nascentium causa fiunt, prorsus mirabili natura, si quis uelit reputare, ut fruges gignantur, arbores fruticesq; uiuant, in cœlum migrare aquas, animamq; etiam herbis uitalem inde deferre: iusta confessione, omnes terrę quoque uires aquarum esse beneficij. Quapropter ante omnia ipsarum potentiæ exempla ponemus. Cunctas enim quis mortalium enumerare queat?

De differentia aquarum, medicinis, & obseruationibus CCLXVI. Cap. II

EMicant benigne passimq; in plurimis terris, alibi frigidæ, alibi calidę, alibi iunctæ, sicut in Tarbellis Aquitanica gente, & in Pyrenæis montibus, tenui interuallo discernente. Alibi tepidæ egelidæq; auxilia morborum conferentes, & è cunctis animalium hominum tantum causa erumpentes. Augent numerum deorum nominibus uarijs, urbesq; condunt, sicut Puteolos in Campania, Statiellas in Liguria, Sextias in Narbonensi prouincia. Nusquam tamen largius q̃ in Baiano sinu, nec pluribus auxiliãdi generibus, aliæ sulphuris, aliæ aluminis, aliæ salis, aliæ nitri, aliæ bituminis, nonnullæ etiam acida salsaue mixtura. Vapore quoq; ipso aliquæ prosunt. Tantaq; eis est uis, ut balineas calefaciãt, ac frigidam etiam in solijs feruere cogant quæ in Baiano Posidianæ uocantur, nomine accepto à Claudij Cæsaris liberto. Obsonia quoque percoquunt. Vaporãt & in mari ipso quæ Licinij Crassi fuere. Mediosq; inter fluctus existit aliquid ualetudini salutare. Iam generatim neruis prosunt pedibusue aut coxendicibus, aliæ luxatis, fractisue. Inaniunt aluos. Sanant ulcera. Capiti auribusq; priuatim medẽtur. Oculis uero Ciceronianæ. Digna memoratu uilla est ab Auerno lacu Puteolos tendentibus imposita littori, celebrata porticu ac nemore, quam & uocabat M. Cicero Academiam, ab exemplo Athenarum, compositis uoluminibus eiusdem nominis, in qua & monumentum sibi instaurauerat,

ceu

seu uero non & in toto terrarum orbe fecisset. Huius in parte prima exiguo post obitum ipsius Antistio Vetere possidente, eruperunt fontes calidi perquàm salubres oculis, celebrati carmine Laureæ Tullij, qui fuit è libertis eius, ut protinus noscatur etiam ministerium eius ex illa maiestate: Ponam enim ipsum carmen, dignum ubique, & non ibi tantum legi.

Quo tua Romanæ uindex clarissime linguæ
 Sylua loco melius surgere iussa uiret.
Atque academiæ celebratam nomine uillam,
 Nunc reparat cultu sub potiore Vetus.
Hic etiam apparent lymphæ non ante repertæ,
 Languida quæ infuso lumina rore leuant.
Nimirum locus ipse sui Ciceronis honori
 Hoc dedit, hac fontes cum patefecit ope.
Vt, quoniam totum legitur sine fine per orbem,
 Sint plures oculis quæ medeantur aquæ.

In eadem Campaniæ regione Sinuessanæ aquæ sterilitatem fœminarũ, & uirorũ insaniam abolere produntur. In Ænaria insula calculosis mederi. Et quæ uocatur Acidula, ab Teano Sidicino quatuor M. passuũ, hęc frigida. Itẽ in Stabiano, quę dimidia uocatur, & in Venafrano ex fonte Acidulo. Idem contingit in Velino lacu potantibus. Item in Syrię fonte iuxta Taurum montem. autor est M. Varro: & in Phrygiæ Gallo flumine Callimachus. Sed ibi in potãdo necessarius modus, ne lymphatos agat, quod in Æthiopia accidere his qui fonte rubro biberint Ctesias scribit. Iuxta Romã Albulæ aquæ uulneribus medentur: egelidæ hæ, sed Cutiliæ in Sabinis gelidissimæ, suctu quodam corpora inuadunt, ut propè morsus uideri posit, aptissimæ stomacho, neruis, uniuerso corpori. Thespiarum fons conceptus mulieribus repræsentat. Item in Arcadia flumen Elatum. Custodit autem partum Linus fons in eadem Arcadia, abortusq́ fieri non patitur. E diuerso in Pyrrhea flumẽ, quod Aphrodisiũ uocatur, steriles facit. Lacus Alphion uitiligines tollit. Varro autor est, Titium quendã prætura functum, marmorei signi faciem habuisse propter id uitiũ. Cydnus Ciliciæ amnis podagricis medetur, sicut apparet in epistola Cassij Parmensis ad M. Antonium. Contrà, aquarum culpa in Trœzene omnium pedes uitia sentiunt. Tungri ciuitas Galliæ fontem habet insignem, plurimis bullis stellantem, ferruginei saporis, quod ipsum non nisi in fine potus intelligitur: purgat hic corpora, tertianas febres discutit, calculorumq́ uitia. Eadẽ aqua igne admoto turbida fit, ad postremum rubescit. Leucogæi fontes inter Puteolos & Neapolim oculis & uulneribus medẽtur. Cicero in admirãdis posuit, Reatinis tantum paludibus ungulas iumentorum indurari. Eudicus in Hestiæotide fontes duos tradit esse, Cerone, ex quo bibentes oues nigras fieri: Melan, ex quo albas, ex utroq; autem uarias. Theophrastus in Thurijs Cratim candorem facere, Sybarim nigriciam bobus ac pecoribus. Quin & homines sentire differentiã eam. Nam qui Sibarim bibant, nigriores esse, durioresq́; & crispo capillo. Qui ex Cratide candidos, molliioresq́;, ac porrecta coma. Item in Macedonia qui uelint sibi cãdida nasci, ad Aliacmonẽ ducere: qui nigra aut fusca ad Axium. Idem omnia fusca quibusdam in locis tradit nasci, & fruges quoque, sicut in Messapijs. At in Lusis Arcadiæ quodam fonte mures terrestres uiuere & conuersari. Erythris Aleos amnis pilos gignit in corporibus. In Bœotia ad Trophonium deum iuxta flumen Orchomenon duo sunt fontes; quorũ alter memoriam, alter obliuionẽ affert, inde numinibus inuentis. In Sicilia apud oppidum Iusgum riuus fluit unus, ex quo bibẽtium subtiliores sensus fieri Varro tradit. At in Cea insula fontem esse quo hebetes fiant: Zamæ in Africa quo canoræ uoces. Vinum tædio uenire his qui ex Clitorio lacu biberint. At Eudoxus & Theopompus inebriari fontibus ijs quos diximus, Mutianus Andri è fonte Liberi patris, statis diebus septenis eius

dei uinum fluere, si auferatur à conspectu templi, sapore in aquam trāseunte. Polyclytus explere olei uicem iuxta Solos Ciliciæ fontē. Theophrastus hoc idem fieri in Æthiopia eiusdem uirtutis fonte. Lycos, in Indiæ terris fontem esse, cuius aqua lucernæ ardeant. Idem Ecbatanis traditur. Theopompus in Scotussa lacum esse dicit, qui uulneribus medetur. Iuba in Troglodytis lacum, insanum malefica ui appellatum, ter die fieri amarum salsumq́, ac deinde dulcem, totiesq́ etiam noctu, scatētem albis serpentibus uicenûm cubitorum. Idem in Arabia fontem exilire tanta ui, ut nullum non pondus impactum respuat. Theophrastus Marsyæ fontē in Phrygia ad Celenarum oppidum saxa egerere. Non procul ab eo duo sunt fontes, Clæon & Gelon, ab effectu græcorum nominū dicti. Cyzici fons Cupidinis uocatur, ex quo potantes amorē deponere Mutianus credit. Cranone est fons calidus citra summū feruorē, qui in uinum additus, triduo calorē potionis custodit in uasis. Sunt & Mattiaci in Germania fontes calidi trans Rhenū, quorum haustus triduo feruet. Circa margines uero pumicē faciūt aquæ. Quod si quis fide carere ex his aliqua arbitratur, discat in nulla parte naturæ maiora esse miracula: quanquam inter initia operis abunde multa retulimus. Ctesias tradit, Siden uocari stagnū in Indis, in quo nihil innatet, omnia mergantur. Cælius apud nos in Auerno ait etiam folia subsidere: Varro, aues quæ aduolauerint emori. Contrà in Africæ lacu Apuscidamo omnia fluitāt, nihil mergitur: Item in Siciliæ fonte Pythia, ut Apion tradit. Et in Medorum lacu puteoq́ Saturni. Fons Limyræ transire solet in loca uicina, portendens aliquid: Mirumq́ue quod cum piscibus transit. Responsa ab his petunt incolæ cibo, quem rapiunt annuentes: si uero euentum negent, caudis abigunt. Amnis Olachas in Bithynia Briazum alluit, hoc est & templo & deo nomen, cuius gurgite periuri notantur pati uelut flammam urentem. Et in Cantabria fontes Tamarici in augurio habentur. Tres sunt octonis pedibus distantes. In unum alueum coëunt uasto amne. Singulis siccantur duodecies diebus, aliquando uicies, citra suspicionē ullā aquæ, cū sit uicinus illis fons sine intermissione largus. Dirum est nō profluere eos aspicere uolētibus, sicut proxime Lartio Licinio legato post præturā post septem dies accidit. In Iudæa riuus sabbatis omnibus siccatur. E diuerso miracula alia dira. Ctesias in Armenia scribit esse fontem, ex quo nigros pisces ilico mortem afferre in cibis: quod & circa Danubij exortū audiui, donec ueniatur ad fontem alueo appositum, ubi finitur id genus piscium. Ideoq́ ibi caput eius amnis intelligitur fama. Hóc idem & in Lydia in stagno nympharū tradunt. In Arcadia ad Pheneum aqua profluit è saxis, styx appellata, quę ilico necat, ut diximus. Sed esse pisces paruos in ea tradit Theophrastus letales & ipsos, quod non in alio genere mortiferorum fontium. Necare aquas Theopompus & in Thracia apud Cychros dicit: Lycus in Leontinis tertio die, si quisquam biberit. Varro ad Soracten in fonte, cuius sit latitudo quatuor pedum: sole oriente eum exundare feruenti similem, auesq́ quæ gustauerint, iuxtà mortuas iacere. Nanque & hæc insidiosa conditio, quod quædam etiam blandiuntur aspectu, ut ad Nonacrin Arcadiæ. Omnino enim nulla deterrent qualitate: hanc putāt nimio frigore esse noxiam, utpote cum profluens ipsa lapidescat. Aliter circa Thessalica tempe, quoniam uisus omnibus terrori est: traduntq́ etiā æs ac ferrum erodi illa aqua. Profluit (ut indicauimus) breui spatio: mirumq́, siliqua syluestris amplecti radicibus fontē eū dicitur, semper florens purpura. Et quædam sui generis herba in labris fontis uiret. In Macedonia, non procul Euripidis poëtæ sepulchro, duo riui confluunt, alter saluberrimi potus, alter mortiferi. In Perparenis fons est, qui quacunq́ rigat, lapideam facit terram: Item calidæ aquæ in Eubœæ Delio. nam quæ alluit riuus, saxa in altitudinem crescunt. In Eurymenis deiectæ coronæ in fontē, lapides fiunt. In Colossis flumen est, in quo lateres coniecti, lapides extrahūtur. In scyretico metallo arbores quæcunque flumine alluuntur, saxa fiunt cum ramis. Distillantes quoque guttæ in lapides durescunt in antris Corycijs: Nam Miezæ in Macedonia, etiam pendentes in ipsis cameris: at in Corintho cum decidêre. In quibusdam spe-

luncis

Iuncis utroque modo columnas faciunt, ut in Phausia Chersonesi Rhodiorum in antro magno, etiam discolori aspectu. Et hactenus contenti simus exemplis.

De qualitate aquarum, insalubritate uel commoditate earum. Cap. III

QVæritur inter medicos, cuius generis aquæ sint utilissimæ. Stagnantes pigrasq; meritò damnant, utiliores quæ profluunt existimantes: cursu enim percussuq; ipso extenuari atq; proficere: eoq; miror cisternarũ ab aliquibus maxime probari. Sed hi rationẽ afferunt, quoniam leuissima sit imbrium aqua, ut quæ subire potuerit ac pendêre in aëre. Ideo & niues præferunt imbribus, niuibusq; etiam glaciem, uelut ad infinitũ coacta subtilitate. Leuiora enim hæc esse, & glaciem multo leuiorem aqua. Horum sententiam refellere interest uitæ. In primis enim leuitas illa deprehendi aliter quàm sensu uix potest, nullo penè momento ponderis aquis inter se distantibus. Nec leuitatis in pluuia aqua argumentum est subisse eam in cœlum, cum etiam lapides subire appareat, cadésq; inficiatur halitu terræ. Quo fit ut pluuiæ aquæ sordium inesse plurimum sentiatur, citissimeq; ideo calefiat aqua pluuia. Niuem quidem glaciemq; subtilissimum elementi eius uideri miror, apposito grandinum argumento, è quibus pestilentissimum potum esse cõuenit. Nec uero pauci inter ipsos è contrario ex gelu ac niuibus insaluberrimos potus prædicant, quoniam exactum sit inde quod tenuissimum fuerit. Minui certe liquorem omnẽ cõgelatione deprehenditur, & rore nimio scabiem fieri, pruina uredinẽ, cognatis & niuis causis. Pluuias quidem aquas celerrime putrescere conuenit, minimeq; durare in nauigatione. Epigenes autem, aquã quæ septies putrefacta purgata sit, perhibet amplius non putrescere. Nam cisternas etiam medici confitentur inutiles, aluo duritias faciẽtes, faucibusq;, etiam limi non alijs inesse plus, aut animalium quæ faciunt tædium, confitendũ habent. Nec statim amnium utilissimas esse, sicuti nec torrentium ullius, lacusq; plurimos salubres maxime. Quædam igitur & huius generis aptissimæ aliæ alibi. Parthorum reges ex Choaspe & Euleo tantum bibunt, & eæ quamuis in longinqua comitantur illos. Et horum placere potum, nõ quia sint amnes apparet, quoniam nec è Tigri nec Euphrate, nec è multis alijs bibunt. Limus aquarum uitium est: si tamen idem amnis anguillis scateat, salubritatis indicium habetur: sicuti frigoris, tineas in fonte gigni. Ante omnia autem damnantur amaræ, & quæ scrobem statim implent, quod euenit Trœzene. Nam nitrosas atque salmacidas in desertis rubrum mare petentes, addita polenta, utiles intra duas horas faciunt, ipsaqúe uescuntur polenta. Damnantur in primis fontes, qui cœnum faciũt, quiq; malum colorẽ bibentibus referunt, & si uasa ære inficiunt, aut si legumina tarde percoquunt, si liquatæ leniter terram relinquũt, decoctæq; crassis obducunt uasa crustis. Est etiamnum uitium nõ fœtidæ modo, uerum omnino quicquam resipientis, iucundum sit illud licet gratumq;, & ut sæpe ad uiciniã lactis accedens. Aquam salubrem aëri quàm simillimam esse oportet. Vnus in toto orbe traditur fons aquæ iucũde olentis in Mesopotamia Caburæ, Fabulæ rationem afferũt, quoniã eo Iuno perfusa sit. De cætero aquarum salubrium sapor odór ue nullus esse debet. Quidam statera iudicant de salubritate, frustrante diligẽtia, quando perrarum est ut leuior sit aliqua. Certior subtilitas, inter pares meliorem esse, quæ calefiat refrigereturq; celerius. Quin exhaustã uasis ne manus pendeant, depositisq; in humum tepescere affirmant. Ex quonam ergo genere maxime probabilis continget? Puteis nimirum, ut in oppidis constare uideo: sed his, quibus exercitationis ratio crebro haustu cõtingit, & illa tenuitas colante terra. Salubritati hæc satis sunt. Frigori & opacitas necessaria, utq; cœlum uideant. Super omnia obseruatio una, eadem & ad perennitatem pertinet, ut illa uado exiliat uena, non è lateribus. Nam ut tactu gelida sit, etiam arte contingit, si etiam expressa in altum, aut è sublimi deiecta, uerberatu corripiat aëra. In natando quidẽ spiritum continentibus frigidior sentitur eadem. Neronis principis inuentũ est, decoquere aquam, uitroqúe demissam in niues refrigerare. Ita uoluptas frigoris contingit sine uitijs niuis. Omnem utiq; decoctam utiliorem esse cõuenit: item calefactam magis refrigerari

tari ſubtiliſsimo inuento. Vitioſæ aquæ remedium eſt, ſi decoquatur ad dimidias partes. Aqua frigida iniecta ſiſtit̃ ſanguis. Æſtus in balneis arcetur, ſi quis ore teneat. Quæ ſunt hauſtu frigidiſsima, non perinde & tactu eſſe, alternante hoc bono, multi familiari exemplo colligunt. Clariſsima aquarum omnium toto orbe, frigoris ſalubritatiſq; palma, præconio urbis, Marcia eſt, inter reliqua deûm munere urbi tributa. Vocabatur hęc quõdam Aufeia, fons autem ipſe Piconia. Oritur in ultimis montibus Pelignorum, tranſit Marſos & Fucinum lacum, Romam non dubie petens. Mox ſpecu merſa, in Tiburtina ſe aperit IX.M.paſſ. fornicibus ſtructis perducta. Primus eam in urbẽ ducere auſpicatus eſt Ancus Marcius, unus è regibus. Poſtea Q. Marcius Rex in prætura. Rurſusq; reſtituit Marcus Agrippa. Idem & Virginem adduxit ab octaui lapidis diuerticulo II.M.paſſ. Prænestina uia. Iuxta eſt Herculaneus riuus, quem refugiens Virginis nomen obtinuit. Horum amnium comparatione differentia ſupradicta deprehenditur, cum quantum Virgo tactu, tantum præſtet Martia hauſtu. Quanquã utriuſq; iampridem urbi perijt uoluptas, ambitione auaritiaq; in uillas ac ſuburbana decoquentibus publicã ſalutẽ. Non ab re ſit, quærendi aquas iunxiſſe rationem. Reperiuntur in conuallibus maxime, & quodam conuexitatis cardine, aut montium radicibus. Multi ſeptentrionales ubiq; partes aquoſas exiſtimauere. Qua in re uarietatem naturæ aperuiſſe cõueniat. In Hyrcanis montibus à meridiano latere non pluit. Ideo ſyluigeri ab aquilonis tantũ parte ſunt. At Olympus, Oſſa, Parnaſus, Apenninus, Alpes, undiq; ueſtiuntur, amnibusq; perfunduntur. Aliqui ab auſtro, ſicut in Creta Albi mõtes. Nihil ergo in his perpetuæ obſeruationis iudicabitur. Aquarũ ſunt notæ iuncus aut harundo, aut herba de qua dictum eſt: multumq; alicui loco pectore incubans rana. Salix enim erratica, & alnus, aut uitex, aut edera, ſponte proueniunt, & corriuatione aquæ pluuiæ in locum humiliorem è ſuperioribus defluentis, augurio fallaci. Certior multo nebuloſa exhalatio eſt, ante ortum ſolis longius intuentibus, quod ex ædito quidam ſpeculantur, proni terram mento attingente. Eſt & peculiaris æſtimatio peritis tantũ nota, quam feruentiſsimo æſtu ſequuntur, dieiq; horis ardentiſsimis, qualis ex quoq; loco repercuſſus ſplendeat: Nam ſi terra ſitiente humidior eſt ille, indubitata ſpes promittitur. Sed tanta intentione oculorũ opus eſt, ut indoleſcant: quod fugientes, ad alia experimẽta decurrunt, loco in altitudinem pedum quinq; defoſſo, olliſq; è figlino opere crudis, aut peruncta pelui ærea cooperto, lucernaq; ardẽte cõcamerata frondibus, dein terra. Si figlinum humidum ruptumúe, aut in ære ſudor, uel lucerna ſine defectu olei reſtincta, aut etiam uellus lanæ madidũ reperiatur, non dubie promittunt aquas. Quidam & igne prius excoquunt locũ, tanto efficaciore uaſorum argumẽto. Terra uero ipſa promittit candicantibus maculis, aut tota glauci coloris. In nigra enim ſcaturigines non ferè ſunt perennes. Figulari creta ſemper adimitur ſpes. Nec amplius puteũ fodiunt, coria terræ obſeruantes, ut à nigra deſcendat ordo ſupradictus. Aqua ſemper dulcis in argilloſa terra, frigidior in topho. Nãq; & hic probatur. Dulces enim leueſq; facit, & colando continet ſordes. Sabulum exiles limoſaſq; promittit. Glarea incertas uenas, ſed boni ſaporis. Sabulum maſculum & harena carbunculoſa, certas, ſtabileſq;, & ſalubres. Rubra ſaxa optimas, ſpeiq; certiſsimæ. Radices montium ſaxoſæ, & ſilex, hoc amplius rigentes. Oportet autem fodientibus humidiores aſſidue reſpondere glebas, faciliusq; ferramenta deſcendere. Depreſſis puteis ſulphurata uel aluminoſa occurrentia putearios necant. Experimentum huius periculi eſt, demiſſa ardens lucerna, ſi extinguatur. Tunc ſecundum puteum dextra ac ſiniſtra fodiuntur æſtuaria, quæ grauiorem illum halitum recipiant. Fit & ſine his uitijs altitudine ipſa grauior aer, quem emendant aſſiduo linteorum iactatu euentilando: cum ad aquam uentum eſt, ſine harena opus ſurgit, ne uenæ obſtruantur. Quędam aquæ uere ſtatim incipiente frigidiores ſunt, quarum non in alto origo eſt, hybernis enim conſtant imbribus: quædam canis ortu, ſicut in Macedoniæ Pella utrunque. Ante oppidum enim incipiente æſtate, frigida eſt paluſtris: dein maximo æſtu

in excelsioribus oppidi riget. Hoc & in Chio euenit, simili ratione portus & oppidi. Athenis Enneacrunos nimbosa æstate frigidior est quàm puteus in Iouis horto. At ille siccitatibus riget.

Aquarum subito nascentium, aut desinentium ratio. Cap. IIII

MAxime autem putei circa arcturum. Nam ipsa æstate deficiũt, omnesq; quatriduo eò subsidunt. Iam uero multi hyeme tota, ut circa Olympum uere primũ aquis redeuntibus. In Sicilia quidem circa Messanam & Mylas hyeme in totum inarescunt fontes: æstate exundãt amnemq; faciũt. Apolloniæ in Ponto fons iuxta mare æstate tantum superfluit, & maxime canis ortu, parcius si frigidior sit æstas. Quędam terræ imbribus sicciores fiunt, uelut in Narniensi agro, quod admirãdis suis inseruit M. Cicero, siccitate lutũ fieri prodens, imbre puluerem. Omnis aqua hyeme dulcior, æstate autem minus, autumno minime: minusque per siccitates. Neque æqualis amnium plerumq; gustus est, magna aluei differentia. Quippe tales sunt aquæ, qualis terra per quam fluunt, qualesq; herbarum quas lauant succi: Ergo ijdem amnes parte aliqua reperiuntur insalubres. Mutant saporem & influentes riui, ut Borysthenem, uictiq; diluuntur. Aliqui uero & imbre mutantur. Ter accidit in Bosphoro, ut salsi deciderent, necarentq; frumenta. Toties & Nili riguа pluuiæ amara fecere, magna pestilentia Ægypti. Nascuntur fontes decisis plerunque syluis, quos arborum alimenta consumebãt. Sicut in Hemo obsidẽte Gallos Cassandro, cum ualli gratia syluas cecidissent. Plerunq; uero damnosi torrentes corriuantur detracta collibus sylua, continere nimbos ac digerere cõsueta. Et coli moueriq; terrã callumq; summæ cutis solui aquarum interest. Proditur certe in Creta expugnato oppido, quod uocabatur Arcadia, cessasse fontes, amnesq; qui in eo situ multi erant. Rursus condito post sex annos emersisse, uti quæq; cœpissent partes coli.

Obseruatio historica. Caput V

TErræ quoq; motus profundũt, sorbentq; aquas, sicut circa Pheneum Arcadiæ quinquies accidisse constat. Sic & in Coryco mõte amnis erupit, posteaquam cœptus est coli. Illa mutatio mira, ubi causa nulla euidens apparet, sicut in Magnesia calidas factas frigidas, aliás non mutato sapore. Et in Caria, ubi Neptuni templum est, amnis qui fuerat ante dulcis mutatus in salem est. Et illa miraculi plena, Arethusam Syracusis fimum redolere per olympia, ueriq; simile, quoniã Alpheus in ea insula sub ima maria permeet. Rhodiorum fons in Cherroneso nono anno purgamenta egerit. Mutantur & colores aquarũ, sicut Babyloniæ lacus æstate rubras habet diebus XI. Et Borysthenes æstatis temporibus ceruleus fertur, quanquam omnium aquarum tenuissimus: ideoq; innatans Hypani. In quo & illud mirabile: Austris flantibus superiorem Hypanim fieri. Sed tenuitatis argumentum & aliud est, quod nullum halitum non modo nebulam emittit. Qui uolunt diligentes circa hoc uideri, dicunt aquas grauiores post brumam fieri.

Ratio aquæ ducendæ, & quomodo medicatis utendum, & quid prosit nauigatio, & medicinæ aquæ marinæ. Caput VI

CÆterum à fonte duci fictilibus tubis utilissimum est, crassitudine binûm digitorũ, commissuris pyxidatis, ita ut superior intret, calce uiua ex oleo leuigatis. Libramentum aquæ in centenos pedes sursum elici, minimum erit: si uno cuniculo ueniet, in binos actus: laminæ esse debebunt, per quas surgere in sublime opus fuerit, è plumbo. Subit altitudinem exortus sui: si longiore tractu ueniet, subeat crebro descendatq;, ne libramenta pereant. Fistulas denûm pedum longitudinis esse, legitimum est. Et si quinariæ erunt, sexagena pondo pendere: Si octonariæ, centena: Si denariæ, centena uicena, ac deinde ad has portiones. Denaria appellatur, cuius laminæ latitudo antequam curuetur digitorum decem est, dimidióque eius quinaria. In omni anfractu collis quinariam fieri, ubi dometur impetus, necessarium est: Item castella, prout res exiget. Homerum calidorum fon

tium mentionē non fecisse demiror,cum alioquin lauari calida frequenter induceret,uidelicet quia medicina tunc nō erat hæc,quæ nunc aquarum perfugio utitur. Est autem utilis sulphurata neruis, aluminata paralyticis, aut simili morbo solutis. Bituminata aut nitrosa qualis Cutilia,utilis est bibendo atq; purgationibus. Pleriq; in gloria ducunt, plurimis horis perpeti calorem earũ,quod est inimicissimum. Namq; paulo diutius ꝗ̃ balineis uti oportet,ac postea frigida dulci nec sine oleo discedenteis, quod uulgus alienũ arbitratur, idcirco non alibi corporibus magis obnoxijs. Quippe & uastitate odoris capita replentur,& frigore infestantur sudantia, reliqua corporum parte mersa. Similis error quo quidam plurimo potu gloriãtur. Vidiq; iam turgidos bibẽdo, in tantũ ut anuli integerẽtur cute,cum reddi non posset hausta multitudo aquæ. Nec hoc ergo fieri conuenit sine crebro salis gustu. Vtuntur & cœno fontium ipsorum utiliter, sed ita si illitum sole inarescat. Nec uero omnes quæ sint calidæ,medicatas esse credendũ,sicut in Egesta Siciliæ,Larissa, Troade,Magnesia, Melo,Lipara. Nec decolor species æris, argentiue(ut multi existimauere)medicaminum argumẽtum est, quando nihil eorum in Patauinis fontibus ne odoris quidem differentia aliqua deprehenditur. Medendi modus idẽ & in marinis erit, quæ calefiunt ad neruorum dolores, ferruminant & fracturas ossaq; contusa. Item corpora siccant,qua de causa & frigido mari utuntur. Præterea est alius usus multiplex,principalis uero nauigandi phthisi affectis,ut diximus,aut sanguinem egerentibus,sicuti proxime Anneum Gallionem fecisse post consulatum meminimus. Neq; enim Ægyptus propter se petitur,sed propter longinquitatem nauigandi. Quin & uomitiones ipsæ instabili uolutatione commotæ plurimis morbis capitis,oculorum,pectoris medẽtur,omnibusq; propter quæ elleborum bibitur. Aquam uero maris per se efficaciorem discutiendis tumoribus putant medici: si illa decoquatur hordeacea farina,ad parotidas. Emplastris etiã maxime albis & malagmatis miscẽt. Prodest & infusa crebro ictu. Bibitur quoque quamuis non sine iniuria stomachi ad purganda corpora, bilemq; atram,aut sanguinem concretũ reddendum alterutra parte. Quidam & in quartanis dedere eam bibendã: Et in tenasmis articularibusq; morbis asseruatã,& in hoc uetustate uirus deponentẽ. Aliqui decoctam, omnes ex alto haustã,nullaq; dulcium mixtura corruptam, in quo usu præcedere uomitum uolunt. Tunc quoq; acetũ aut uinum aqua miscent. Qui parum dedere, rhaphanos supermandi ex mulso aceto iubent,ut ad uomitiones reuocent. Clysteribus quoq; marinam infundunt tepefactã. Testium quidem tumori fouendo nõ aliud præferunt. Itẽ pernionum uitio ante ulcera: Simili modo pruritibus,psoris, & lichenum curationi. Lendes quoq; & tetra capitis animalia hac curantur,& liuentia reducit eadem ad colorem. In quibus curationibus post marinam aceto calido fouere plurimum prodest. Quin & ad ictus uenenatos salutaris intelligitur,ut phalangiorum & scorpionũ,& ptyade aspide respersis. Calida autẽ in his assumitur. Suffitur eadem cũ aceto capitis doloribus. Tormina quoq; & cholerã calida infusa clysteribus sedat. Difficilius perfrigescunt marina calefacti. Mammas sororientes præcordia maciemq; corporis piscinæ maris corrigũt. Auriũ dolores, capitis grauitates cum aceto feruentium uapor. Rubiginẽ ferro marinæ celerrime exterunt. Pecorum quoque scabiem sanant, lanasq; emolliunt. Nec ignoro hæc mediterraneis superuacanea uideri posse. Verũ & hoc cura prouidit, inuẽta ratione qua sibi quisq; aquam maris faceret. Illud in ea ratione mirũ, si plusquam sextarius salis cũ quatuor aquæ sextarijs mergatur,uinci aquam,salemq; non liquari. Cætero sextarius salis cum quatuor aquę sextarijs,salsissimi maris uim & naturam implet. Moderatissimum autem putant, supradictam aquæ mensuram octonis cyathis salis temperari, quoniã ita & neruos calefaciat, & corpus non exasperet. Inueteratur quod uocatur thalassomeli,æquis portionibus maris,mellis,imbris:ex alto & ad hunc usum aduehunt,fictiliq; uase & picato condunt. Prodest ad purgationes maxime sine stomachi uexatione,& sapore grato & odore. Hydromeli quoq; ex imbre puro cum melle temperabatur quondam, quod daretur appetenti/

bus uinum

bus uinum ægris, ueluti innocentiore potu. Damnatum iam multis annis iisdē uitiis quibus uinum, nec iisdem utilitatibus. Quia sæpe nauigantes defectu aquæ dulcis laborant, hæc quoq; subsidia demonstrabimus. Expansa circa nauim uellera madescūt accepto halitu maris, quibus humor dulcis exprimitur. Item demissę reticulis in mari concauæ è cera pilæ, uel uasa inania obturata, dulcem intra se colligunt humorem. Nam in terra marina aqua argilla percolata dulcescit. Luxata hominum corpora & quadrupedum natando in cuiuslibet generis aqua facillime in artus redeunt. Est & in metu peregrinantium, ut tentent ualetudinem aquæ ignotæ: Hoc cauent è balineis egresſi statim frigidam suspectam hauriēdo. Muscus qui in aqua fuerit, podagris illitus prodest: itē oleo admixto, talorū dolori tumoriq;. Spuma aquæ affrictu uerrucas tollit. Necnon harena littorum maris, præcipue tenuis & solibus candens, in medicina est siccandis corporibus coopertis hydropicorum aut rheumatismos sentientium. Et hactenus de aquis. Nunc & de aquatilibus. Ordiemur autem, ut in reliquis, à principalibus eorum, quæ sunt sal & spongia.

De generibus salis, & confecturis, & medicinis, & obseruationibus. Caput VII

SAl omnis aut fit, aut gignitur. Vtrunq; pluribus modis, sed causa gemina, coacto humore, uel siccato. Siccatur in lacu Tarentino æstiuis solibus, totumq; stagnū in salem abit, modicū alioquin altitudine genua non excedens. Itē in Sicilia in lacu qui Cocanicus uocatur, & alio iuxta Gelam: Horū extremitates tantum inarescūt, sicut in Phrygia, Cappadocia, Aspendi, ubi largius coquitur, & usque ad medium lacum. Aliud etiam in eo mirabile, quod tantundem noctu subuenit, quantum die auferas. Omnis est talis sal minutus, atq; non gleba est. Aliud genus ex aquis maris sponte gignitur, spuma in extremis littoribus ac scopulis relicta. Hic omnis rore densatur, & est acrior qui in scopulis inuenitur. Sunt etiamnum naturales differentiæ tres. Nanque in Bactris duo lacus uasti, alter ad Scythas uersus, alter ad Arios, sale æstuāt. Sicut ad Cittiū in Cypro, & circa Memphin, extrahunt lacu, dein sole siccant. Sed & summa fluminum densantur in salem, amne reliquo ueluti sub gelu fluente, ut apud Caspias portas, quæ salis flumina appellantur. Item circa Mardos & Armenios. Præterea apud Bactros amnis Ochus & Oxus, ex appositis montibus deferunt salis ramēta. Sunt & in Africa lacus, & quidē turbidi, salem ferentes. Ferunt quidē & calidi fontes, sicut Pagasæi. Et hactenus habent se genera ex aquis spōte prouenientia. Sunt & montes natiui salis, ut in Indis Oromenus, in quo lapidicinarum modo cæditur renascēs, maiusq; regū uectigal ex eo est, q̄ ex auro atq; margaritis. Effoditur & è terra, ut palàm est humore densato, in Cappadocia. Ibi quidē cæditur specularium lapidū modo. Pondus magnū glebis, quas micas uulgus appellat. Carrhis Arabiæ oppido muros domosq; massis salis faciunt, aqua ferruminātes. Inuenit & iuxta Pelusiū Ptolemæus rex, cū castra faceret. Quo exēplo postea inter Ægyptū & Arabiā, etiā squalentibus locis cœptus est inueniri detractis harenis: qualiter & per Africæ sitientia usq; ad Ammonis oraculū. Is quidē crescens cum luna noctibus. Nā Cyrenaici tractus nobilitantur ammoniaco, & ipso quia sub harenis inueniatur appellato. Similis est colore alumini, quod schiston uocant, longis glebis, neq; perlucidis, ingratus sapore, sed medicinæ utilis. Probatur quammaxime perspicuus, rectis scissuris. Insigne de eo proditur, quod leuissimus intra specus suos, in lucem uniuersam prolatus, uix credibili pondere ingrauescat. Causa euidens, cuniculorum spiritu madido sic adiuuante molientes, ut adiuuant aquæ. Adulterat̃ Siculo, quē cocanicū appellauimus, necnon & Cyprio mire simili. In Hispania quoq; citeriore Egelastæ cædit̃, glebis penè trāslucētibus, cui iāpridē palma à plerisq; medicis inter oīa salis genera perhibet̃. Oīs locus in q̄ reperitur sal, sterilis est, nihilq; gignit, & in totū sponte nascēs inter hæc est. Factitii uaria genera. Vulgaris plurimusq; in salinis, mari adfuso, nō sine aquæ dulcis riguis, sed imbre maxime iuuāte, ac super om̄ia sole multo, nō aliter inarescēs. Africa circa Vticam construit aceruos salis ad collium speciem. Qui

ubi sole lunaq́ induruere, nullo humore liquescunt, uixq́ etiam ferro cædũtur. Fit tamen & in Creta sine riguis, in salinas mare infundentibus: & circa Ægyptũ, ipso mari influente in solum (ut credo) Nilo succosum. Fit & è puteis in salinas ingestis. Prima densatio Babylone in bitumen liquidum cogitur, oleo simile, quo & in lucernis utuntur: hoc detracto subest sal. Et in Cappadocia è puteis ac fonte aquã in salinas ingerunt. In Chaonia excoquunt aquam ex fonte, refrigerandoq́ salem faciunt inertem, nec candidum. Galliæ, Germaniæq́ ardentibus lignis aquam salsam infundunt. Hispaniæ quadam sui parte è puteis hauriunt, muriam appellant: & illi quidem etiam lignum referre arbitrantur. Quercus optima, ut quæ per se cinere syncero uim salis reddat: alibi corylus laudatur: ita infuso liquore salso, carbo etiã in salem uertitur. Quicunq́ ligno confit sal, niger est. Apud Theophrastum inuenio Imbrios harundinis & iunci cinerẽ decoquere aqua solitos, donec exiguũ superesset humoris. Quin & è muria salsamentorum recoquitur, iterumq́ cõsumpto liquore ad naturam suam redit: uulgo è mænis iucundissimus. Marinorum maxime laudatur Cyprius à Salamine: At è stagnis Tarẽtinus, ac Phrygius, qui Tattęus uocatur. Hi duo oculis utiles. A Cappadocia uero qui in laterculis affertur, cutis nitorẽ dicitur facere. Magis tamen extẽdit is, quẽ Cittieũ appellauimus. Itaq́ à partu uentrẽ eo cũ melanthio illiniunt. Salsissimus sal siccissimus: suauissimus omniũ Tarẽtinus, atq́ candidissimus. Et de cætero fragilis qui maxime candidus. Pluuia dulcescit omnis. Suauiorẽ tamen rores faciunt. Sed copiosum aquilonis flatus. Austro nõ nascitur. Flos salis non fit, nisi aquilonibus. In igne nec crepitat, nec exilit Tragasæus, neq́ Acanthius ab oppido appellatus: nec ullius spuma, aut ramẽtum, aut tenuis. Agrigentinus igniũ patiens, ex aqua exilit. Sunt & colorũ differẽtiæ. Rubet Memphi, ruffus est circa Oxũ, Centuripis purpureus. Circa Gelam in eadem Sicilia tanti splendoris, ut imaginem recipiat. In Cappadocia croceus effoditur, translucidus & odoratissimus. Ad medicinæ usus, antiqui Tarentinum maxime laudabant. Ab hoc quẽcunq́ è marinis, ex eo genere spumeum pręcipue. Iumentorum uero & boum oculis, Tragasæum & Bæticum. Ad obsonium & cibum utilior quisquis facile liquescit: Itẽ humidior, minorem enim amaritudinẽ habẽt, ut Atticus & Euboicus. Seruãdis carnibus aptior acer & siccus, ut Megaricus. Cõditur etiã odoribus additis, & pulmentarij uicẽ implet, excitans auiditatem, inuitansq́ in omnibus cibis, ita ut sit peculiaris ex eo intellectus inter innumera condimenta. Ita est in mandendo quæsitus garo. Quin & pecudes armẽtaq́ & iumẽta, sale maxime sollicitantur ad pastũ, multo largiore lacte, multoq́ gratiore etiam in caseo dote. Ergo hercule uita humanior sine sale nequit degere: adeoq́ necessariũ elementũ est, ut transierit intellectus ad uoluptates animi quoq́. Nam ita sales appellantur: omnisq́ uitæ lepos & summa hilaritas, laborumq́ requies nõ alio magis uocabulo cõstat. Honoribus etiã militiæq́ interponitur, salarijs inde dictis, magna apud antiquos autoritate, sicut apparet ex nomine Salariæ uiæ, quoniã illa sal in Sabinos portari consuerat. Ancus Martius rex, salis modia sex millia in congiario dedit populo, & salinas primus instituit. Varro etiã pulmẽtarij uice usos ueteres, autor est: Esitasse enim salẽ cum pane & caseo, ut prouerbio apparet. Maxime tamen in sacris intelligitur autoritas, quãdo nulla conficiuntur sine mola salsa. Salinarum synceritas summam fecit suam differentiam quadam fauilla salis, quæ leuissima ex eo est & candidissima: appellatur & flos salis, in totum diuersa res, humidiorisq́ naturæ, & crocei coloris, aut ruffi, ueluti rubigo salis, odore quoque ingrato ceu gari, dissentiens à sale non modo à spuma. Ægyptus inuenit, uideturq́ Nilo deferri. Et fontibus tamen quibusdam innatat. Optimum ex eo quod olei quandam pinguitudinem reddit. Est enim etiam in sale pinguitudo, quod miremur. Adulteratur autem tingiturq́ rubrica, aut plerunque testa trita: qui fucus aqua deprehenditur, diluente factitium colorem, cum uerus ille non nisi oleo resoluatur, & unguentarij propter colorem eo maxime utantur. Canicia in uasis summa est: media uero pars humidior, ut diximus. Floris natura aspera, excalfactoria, stomacho inutilis. Sudorem

dorem ciet,aluum soluit in uino & aqua,acopicis & smegmaticis utilis.Dettrahit & ex palpebris pilos efficacissime.Feces imæ concutiũtur,ut color croci redeat. Præter hæc etiamnum appellatur in salinis salsugo,ab alijs salsilago,tota liquida, marina aqua salsior, ui distans.Aliud etiamnum liquoris exquisiti genus,quod garon uocauere, intestinis piscium cæterisq; quæ abijcienda essent, sale maceratis, ut sit illa putrescentium sanies.Hoc olim conficiebatur ex pisce,quem Græci garon uocabant.Capite eius usto,suffitu,extrahit secundas morantes.

De scombro pisce,& muria,& alece. Cap. VIII

NVnc è scombro pisce laudatissimum in Carthaginis spartariæ cetarijs: sociorum id appellatur, singulis milibus nummûm permutantibus congios penè binos. Nec liquor ullus penè præter unguenta maiore in pretio esse cœpit,nobilitatis etiam gẽtibus. Scombros quidem & Mauritania,Bæticaq;, & Carteia ex oceano intrantes capiunt, ad nihil aliud utiles.Laudantur & Clazomenæ garo,Pompeijq; & Leptis,sicut muria Antipolis ac Thurij,iam uero & Dalmatia. Vitium huius est alex, imperfecta nec colata fex. Cœpit tamen & priuatim ex inutili pisciculo minimoq; confici. Apuam nostri, aphyen Greci uocant,quoniam is pisciculus è pluuia nascitur.Foroiulienses piscem ex quo faciũt, lupum appellant.Transiit deinde in luxuriam,creueruntq; genera ad infinitum:sicuti garum ad colorem mulsi ueteris,adeoq; dilutam suauitatẽ ut bibi possit. Aliud uero ad castimoniarum superstitionem,etiam sacris Iudæis dicatũ,quod fit è piscibus squama carentibus.Sic alex peruenit ad ostreas,echinos,urticas,cãmaros,mullorum iocinera. Innumerisq; generibus ad saporẽ gulæ cœpit sal tabescere. Hæc obiter indicata sint desiderijs uitæ,& ipsa tamen nonnulli usus in medendo.Nanq; & alece scabies pectoris sanatur, infusa per cutem incisam: Et contra canis morsus draconisq; marini prodest.In linteolis autẽ concerptis imponitur.Et garo ambusta recentia sanantur, si quis infundat ac nõ nominet garum.Contra canum quoq; morsus prodest, maximeq; crocodili,& ulceribus quæ serpunt,aut sordidis.Oris quoq; & aurium ulceribus aut doloribus mirifice prodest. Muria quoq;,siue illa salsugo,spissat,mordet,extenuat,siccat. Dysentericis utilis est, etiã si nome intestina corripit.Ischiadicis,cœliacis ueteribus infunditur. Fotu quoque apud mediterraneos aquæ marinæ uicem pensat.

De natura salis,& eius medicinis. Cap. IX

SAlis natura est per se ignea,& inimica ignibus,fugiens eos, omnia erodens. Corpora uero astringens, siccans, alligans: defuncta etiam à putrescendo uendicans, ut durent ita per secula.In medendo uero mordens,adurens,repurgans,extenuans,dissoluens. Stomacho tantum inutilis,præterquam ad excitandam auiditatem.Aduersus serpẽtium morsus cum origano,melle,hyssopo.Contra cerasten cum origano,aut cedria, aut pice, aut melle.Auxiliatur contra scolopendras ex aceto potus.Aduersus scorpionũ ictus,cum quarta parte lini seminis ex oleo uel aceto illitus.Aduersus crabrones uero uel uespas, similiaq;,ex aceto.Ad heterocraneas,capitisq; ulcera,& pustulas, papulasúe, & incipiẽtes uerrucas,cũ seuo uitulino:Item oculorũ remedijs,& ad excrescẽtes ibi carnes totiusq; corporis pterygia:sed in oculis peculiariter,ob id collyrijs emplastrisq; additur. Ad hoc maxime probatur Tattæus, aut Caunites. Ex ictu uero suffusis cruore oculis sugillatisq;, cum myrrhæ pari pondere ac melle,aut cum hyssopo ex aqua calida,utq; foueantur salsugine.Ad hæc Hispaniensis eligitur,cõtraq; suffusiones oculorũ cũ lacte in coticulis teritur. Priuatim sugillationibus in linteolo inuolutus, crebroq; ex aqua feruenti impositus. Vlceribus oris manãtibus in linteolo cõcerpto. Gingiuarũ tumori infricatus.Et cõtra scabriciẽ linguæ frictus cõminutusq;.Aiũt dẽtes nõ erodi neq; putrescere,si qs quotidie mane ieiunus salẽ cõtineat sub lingua,donec liquescat.Lepras idẽ,& furũculos,& lichenas, & psoras emẽdat cũ passa uua exempto eius ligno,& seuo bubulo atq; origano ac fermẽto uel pane,maxime Thebaicus.Hic & ad pruritus eligit. Tõsillis & uuis cũ melle ꝑdest.Qui

cunq;

cunque ad anginas, hoc amplius cum oleo & aceto, eodem tempore extra fauces illitus cũ pice liquida. Emollit & aluum in uino mixtus. Idem noxia, & tinearum genera pellit in uino potus. Æstus balinearum conualescentes ut tolerare possint, linguæ subditus præstat. Neruorum dolorem, maxime usurpanda obseruatione circa humeros & renes, in saccis aqua feruenti crebro madefactus leuat. Colum torminaque & coxarũ dolores potus, & in ijsdem saccis impositus candens. Podagras cum farina ex melle & oleo tritus, ibi maxime obseruanda usurpatione, qua quidem totis corporibus nihil esse utilius sale & sole dicunt. Itaque cornea uidemus corpora piscatorum. Sed hoc præcipuũ dicatur in podagris. Tollit & clauos pedum: Item perniones. Ambustis ex oleo imponitur, aut commanducatus, pustulasque reprimit. Ignibus uero sacris ulceribusque quæ serpunt ex aceto aut hyssopo. Carcinomatis cum uua taminia. Phagedænis ulcerum, tritus cum farina hordei, superimposito linteolo madente uino. Morbo regio laborãtes, donec sudent ad ignem, cõtra pruritus quos sentiũt, ex oleo & aceto infricatus iuuat: & fatigatos ex oleo. Multi & hydropicos sale curauere, feruoresque febrium cum oleo perunxere, & tussim ueterẽ linctu eius discussere. Clysteribus infudere ischiadicis. Vlceribus excrescentibus uel putrescentibus imposuere. Crocodilorũ morsibus ex aceto in linteolo, ita ut batuerentur antehac ulcera. Bibitur & contra opium ex aceto mulso. Luxatis imponitur cũ farina & melle. Item extuberationibus. Dentiũ dolori cum aceto tostus & illitus cũ resina prodest. Ad omnia aũt spuma salis iucũdior utiliorque. Sed quicũque sal acopis additur ad excalfactiões: Itẽ smegmaticis ad extendendam cutem leuandamque. Pecorũ quoque scabiẽ & boum illitus tollit. Datusque lingendus, & oculis iumentorum inspuitur. Hæc & de sale dicta sint.

De nitri generibus, & confecturis, & medicinis, & obseruationibus.

Caput X

NOn est differenda & nitri natura, non multum à sale distans, & eo diligentius dicenda, quia palam est & medicos qui de eo scripsere, ignorasse naturã, nec quenquam Theophrasto diligentius tradidisse. Exiguum fit apud Medos, canescẽtibus siccitate conuallibus, quod uocant halmirhaga. Minus etiam in Thracia iuxta Philippos, sordidum terra, quod appellat agrium. Nam quercu cremata nunquam multum factitatum est, & iampridem in totum omissum. Aquæ uero nitrosæ pluribus locis reperiuntur, sed sine uiribus densandi. Optimum copiosumque in *Letis Macedoniæ, quod uocant chalastricum, candidum, purumque, proximum sali. Lacus est nitrosus, exiliente è medio dulci fonticulo. Ibi fit nitrum circa canis ortum nouenis diebus, totidemque cessat, ac rursus innatat, & deinde cessat. Quo apparet soli naturam esse quę gignat, quoniam compertum est nec soles proficere quicquam cum cesset, nec imbres. Mirũ est & illud, scatebra fonticuli semper emicante, lacum nec augeri nec effluere. Iis autem diebus quibus gignitur, si fuẽre imbres, salsius nitrum faciunt, aquilones deterius, quia ualidius commouent limum. Et hic quidem nascitur. In Ægypto autem conficitur multo abundantius, sed deterius. Nam fuscum lapidosumque est. Fit penè eodem modo quo sal, nisi quod salinis mare infundũt, Nilum autem nitrarijs. Excedente Nilo siccantur, decedẽte madent succo nitri XL. diebus cõtinuis, non (ut in Macedonia) statis. Si autem imbres affuerint, minus de flumine addunt: statimque ut dẽsari est cœptum, rapitur ne resoluatur in nitrarijs. Sic quoque olei natura interuenit, ad scabiem animaliũ utilis. Ipsum autem conditum in aceruis durat. Mirum, in lacũ Ascanio, & quibusdam circa Chalcida fontibus, summas aquas dulces esse potarique, inferiores nitrosas. In nitro optimũ quod tenuissimum, & ideo spuma melior. Ad aliqua tamen sordidum, tanque ad inficiendas purpuras tincturasque omnes. Magnus & nitro usus, qui dicetur suo loco. Nitrariæ egregiæ Ægyptijs. Nã circa Naucratim & Memphim tantum solebant esse, circa Memphim deteriores. Nam & lapidescit ibi in aceruis, multique sunt tumuli ea de causa saxei. Faciunt ex his uasa. Necnon frequenter liquatum cum sulphure coquentes in carbonibus. Ad ea quoque quæ inueterari uolunt, illo nitro utuntur.

Aliàs Clytis

Sunt

Sunt ibi nitrariæ, in quibus & ruffum exit à colore terræ. Spumam nitri quæ maxime laudatur, antiqui negabant fieri nisi cum ros cecidisset, prægnantibus nitrarijs, sed nondum parientibus. Itaq; non fieri incitatis etiam si caderet. Alij operimentorum fermēto gigni existimauere. Proxima ætas medicorum aphronitrum tradidit in Asia colligi, in spelūcis mollibus distillans. Specus eos colycas uocant, dein siccant sole. Optimū putatur Lydiū. Probatio, ut sit minime ponderosum, & maxime friabile, colore penè purpureo. Hoc in pastillis affertur. Ægyptium in uasis picatis, ne liquescat. Vasa quoque ea sole inarescētia perficiūtur. Nitri probatio, ut sit tenuissimū & quammaxime spongiosum fistulosumq;. Adulteratur in Ægypto calce. Deprehēditur gustu. Syncerū enim facile resoluitur. Adulteratum pungit. Calce aspersum reddit odorem uehemētem. Vritur in testa opertum ne exultet: aliâs igni non exilit nitrum: nihilq; gignit aut alit, cum in salinis herbæ gignantur, & in mari tot animalia, tantum algæ. Sed maiorem esse acrimoniā nitro apparet, non hoc tantum argumento, sed in illo quod nitrariæ calciamenta protinus consumunt, aliâs salubres, oculorumq; claritati utiles. In nitrarijs non lippiunt. Vlcera allata eò celerrime sanantur: ibi facta, tarde. Ciet & sudorem cū oleo perunctis, corpusq; emollit. In pane salis uice utuntur chalastræo: ad rhaphanos Ægyptio: teneriores eos facit, sed obsonia alba & deteriora, olera uiridiora. In medicina autem calfacit, extenuat, mordet, spissat, siccat, exulcerat. Vtile his quæ euocanda sint aut discutienda, & lenius mordenda atq; extenuanda, sicut in papulis pustulisq;. Quidam in hoc usu accensum uino austero restinguunt, atque ita trito in balineis utuntur sine oleo. Sudores nimios inhibet cū arida iride, adiecta oleo uiridi. Extenuat & cicatrices oculorum & scabricias genarum cum fico illitū, aut decoctū in passo ad dimidias partes: Item contra argema oculorum. Vngues, decoctum cum passo in mali punici calyce adiuuat nitrū: Claritatemq; uisus cum melle inunctum. Prodest dentium dolori ex uino, si cum pipere colluantur. Item cum porro decoctū. Nigrescentes dentes crematum dentifricio ad colorē reducit. Capitis animalia, & lendes necat, cum Samia terra illitum ex oleo. Auribus purulentis uino liquatum infunditur. Sordes eiusdem partis erodit ex aceto. Sonitus & tinnitus discutit siccum additum. Vitiligines albas cum cimolia creta, æquo pondere ex aceto, in sole illitum emendat. Furunculos admixtum resinæ extrahit, aut cum uua alba passa, nucleis eius simul tritis. Testium inflammationi occurrit: Itē eruptionibus pituitæ in toto corpore, cum axungia. Contraq; canis morsus, addita resina, initijs cum aceto illinitur. Sic & serpentium morsibus, phagedænis, & ulceribus quæ serpunt, aut putrescunt, cum calce ex aceto. Hydropicis cum fico tusum datur illiniturqúe. Discutit & tormina, si decoctum bibatur pondere drachmæ cum ruta, uel anetho, uel cymino. Reficit lassitudines cum oleo ex aceto perunctorum. Et contra algores horroresqúe prodest, manibus pedibusqúe confricatis cum oleo. Comprimit & pruritus suffusorum felle, maxime cum aceto datum. Succurrit & uenenis fungorum ex posca potum: aut si buprestis pasta sit, ex aqua: uomitionesqúe euocat. His qui sanguinem tauri biberint cum lasere datur. In facie quoque exulcerationes sanat cum melle & lacte bubulo. Ambustis tostum donec nigrescat tritumq; illinitur. Infunditur uentris & renum doloribus, aut rigori corporum, neruorumq; doloribus. Paralysi in lingua cum pane imponitur. Suspiriosis in ptisana sumitur. Tussim ueterem sanat, flore mixto galbano, resinæ terebinthinæ, pari pondere omnium, ita ut fabæ magnitudo deuoretur. Coquitur, dilutumq; postea cum pice liquida sorbendū in angina datur. Flos eius cum oleo Cyprio articulorum doloribus in sole iucundus est. Regium quoq; morbum in uino exterminat potum. Et inflationes discutit, sanguinis profluuium è naribus sistit ex feruenti aqua uapore naribus rapto. Pruriginem alumine permixto tollit. Alarum uirus ex aqua quotidiano fotu. Vlcera ex pituita nata cera permixtum: quo genere neruis quoque prodest. Cœliacis infunditur. Perungi ante accessiones frigidas nitro & oleo multi præcepere. Sic & aduersus lepras, lentigines. Podagricis in balineis uti solio nitri prodest;

atrophis

atrophis, opiſthotonis, tetanis. Sal nitrum ſulphuri concoctum in lapidem uertitur.

De ſpongiarum natura. Caput XI

SPongiarum genera diximus in naturis aquatiliũ marinorum. Quidam eas ita diſtinguunt. Alias ex his mares exiſtimauere, tenui fiſtula ſpiſsioreſq;, perſorbentes, & quæ tinguntur in delicijs, aliquãdo & purpura. Alias fœminas, maioribus fiſtulis ac perpetuis. E maribus duriores alias, quas appellant tragos, tenuiſsimis fiſtulis atq; denſiſsimis. Candidæ cura fiunt: è molliſsimis recentes per æſtatem tinctæ ſalis ſpuma, ad lunam & pruinas ſternuntur inuerſæ, hoc eſt, qua parte adhæſere, ut candorem bibant. Animal eſſe docuimus, etiam cruore inhærente. Aliqui narrant & auditu regi eas, contrahiq; ad ſonum, exprimentes abundantiam humoris, nec auelli petris poſſe, ideo abſcindi & ſaniem emittere. Quin & eas quæ ab aquilone ſint genitæ, præferunt cæteris. Nec uſquam diutius durare ſpiritum medici affirmant. Sic & prodeſſe corporibus, quia noſtro ſuum miſceant, & ideo magis recentes, magiſq; humidas: Sed minus in calida aqua minuſq; unctas, aut unctis corporibus impoſitas. Et ſpiſſas minus adhæreſcere. Molliſsimum genus earum penicilli, oculorũ tumores leuant ex mulſo impoſiti. Iidem abſtergendæ lippitudini utiliſsimi, eoſq; tenuiſsimos & molliſsimos eſſe oportet. Imponuntur ſpongiæ ipſæ epiphoris ex poſca: ex aceto calido ad capitis dolores. De cætero recentes diſcutiunt, molliunt, mitigãt. Veteres conglutinant uulnera. Vſus earum ad abſtergenda, fouenda, operienda à fotu dum aliud imponatur. Vlcera quoq; humida & ſenilia impoſitæ ſiccant. Fracturæ & uulnera ſpongijs utiliſsime fouentur. Sanguis rapitur in ſecando, ut curatio perſpici poſsit. Et ipſæ uulnerum inflammationibus imponuntur, nunc ſiccæ, nunc ex aceto inſperſæ, nunc è uino, nunc ex aqua frigida. Ex aqua uero cœleſti impoſitę, ſecta recentia non patiuntur intumeſcere. Imponuntur & integris partibus, ſed fluctuatione occulta laborãtibus, quæ diſcutienda ſit, & ijs quę apoſtemata uocant, melle decocto perunctis. Item articulis aliâs aceto ſalſo madidæ, aliâs è poſca. Si ferueat impetus, ex aqua. Eædem & callo ſalſa madidæ: at contra ſcorpionum ictus ex aceto. In uulnerum curatione & ſuccidæ lanæ uicem implent, nunc ex uino & oleo, nunc ex eadem. Differentia hæc, quod lanæ emolliũt, ſpongiæ coërcent, rapiuntq; uitia ulcerum. Circumligantur & hydropicis ſiccæ, uel ex aqua tepida poſcá ue, utcunq; blandioribus opus eſt, opeririue aut ſiccari cutẽ. Imponũtur & his morbis, quos uaporari oporteat, feruenti ex aqua perfuſæ expreſſæq; inter duas tabulas. Sic & impoſitæ ſtomacho proſunt, & in febri contra nimios ardores. Sed ſpleneticis è poſca, ignibus ſacris ex aceto, efficaciores quàm aliud. Imponi oportet ſic, ut ſanas quoque partes ſpatioſe operiant. Sanguinis profluuium ſiſtunt ex aceto, aut frigida. Liuorem ab ictu recentem, ex aqua ſalſa calida ſæpius mutata tollunt, teſtium tumorem doloremq; ex poſca. Ad canum morſus utiliter conciſæ imponuntur, ex aceto, aut frigida, aut melle, abũde ſubinde humectandæ. Africanæ cinis cum porri ſectiui ſucco, ſanguinem reijcientibus hauſtu ſalis ex frigida prodeſt. Idem cinis cum oleo uel aceto fronti illitus, tertianas tollit. Priuatim Africanæ ex poſca tumorem diſcutiunt. Omniũ autem cinis cum pice crematarum, ſanguinem ſiſtit uulnerum. Aliqui raras tantum ad hoc cum pice urunt. Et oculorum cauſa comburuntur in cruda olla figulini operis, plurimũ proficiente eo cinere contra ſcabricias genarum excreſcenteſq; carnes, & quicquid opus ſit ibi deſtringere, ſpiſſare, explere. Vtilius in eo uſu lauare cinerem. Præſtant & ſtrigilum uicem linteolorumq; affectis corporibus. Et contra ſolem apte protegunt capita. Medici inſcitia ad duo nomina eas redegere, Africanas, quarum firmius ſit robur, Rhodiacaſq;, ad fouẽdum molliores. Nunc autem molliſsimæ circa muros Antiphelli urbis reperiuntur. Trogus autor eſt, circa Lyciam penicillos molliſsimos naſci in alto, unde ablatæ ſint ſpongiæ. Polybius ſuper ægrum ſuſpenſos quietiores facere noctes. Nunc reuertemur ad marina animalia & aquatilia.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXXII.

PROOEMIVM.

Medicinæ ex aquatilibus.

ENTVM eſt ad ſumma naturæ exemplorumq; per rerum ordinem, & ipſum ſua ſponte occurrit immenſum potentiæ occultæ documentum, ut prorſus nec aliud ultra quæri debeat, nec par aut ſimile poſsit inueniri, ipſa ſe uincente natura, & quidem numeroſis modis. Quid enim uiolentius mari uentisúe, & turbinibus ac procellis, quo maiore hominum ingenio in ulla ſui parte adiuta eſt quàm uelis remisq;? Addatur his & reciproci æſtus inenarrabilis uis, uerſumq; totum mare in flumen:

De echeneide piſce, & mirabili eius proprietate, & torpedine, & marino lepore, & mirabilia rubri maris. Caput I

TAmen omnia hæc pariterq; eodē impellentia, unus ac paruus admodum piſciculus, echeneis appellatus, in ſe tenet. Ruant uenti licet, & ſæuiant procellæ, imperat furori, uiresq; tantas compeſcit, & cogit ſtare nauigia: quod non uincula ulla, non ancoræ pondere irreuocabili iactæ. Infrenat impetus, & domat mundi rabiem nullo ſuo labore, non retinendo, aut alio modo quàm adhærendo. Hæc tantilla eſt ſatis contra tot impetus, ut uetet ire nauigia. Sed armatæ claſſes imponunt ſibi turrium propugnacula, ut in mari quoq; pugnetur uelut è muris. Heu uanitas humana, cum roſtra illa ære ferroq; ad ictus armata, ſemipedalis inhibere poſsit, ac tenere deuincta piſciculus. Fertur Actiaco Marte tenuiſſe prætoriam nauim Antonij, properātis circumire & exhortari ſuos, donec trāſiret in aliam. Ideóque Cæſariana claſſis impetu maiore protinus uenit. Tenuit & noſtra memoria Caij principis ab Aſtura Antium remigantis, ut res eſt etiam auſpicalis piſciculus. Siquidem nouiſsime tum in urbē reuerſus ille imperator, ſuis telis cōfoſſus eſt. Nec longa fuit illius moræ admiratio, ſtatim cauſa intellecta, cū è tota claſſe quinqueremis ſola non proficeret, exilientibus protinus qui id quærerent circa nauim, inuenere adhærentē gubernaculo, oſtenderuntq; Caio, indignanti hoc fuiſſe quod ſe reuocaret, quadringētorumq; remigum obſequio contra ſe intercederet. Conſtabat peculiariter miratum quomodo adhęrens tenuiſſet, nec idem polleret in nauigium receptus. Qui tunc poſteaq; uidere, eum limaci magnæ ſimilem eſſe dicunt. Nos plurium opiniones poſuimus in natura aquatilium, cum de eo diceremus. Nec dubitamus idem ualere omnia genera, cum celebri & conſecrato etiam exemplo apud Gnidiam Venerem, conchas quoq; eiuſdem potentiæ credi neceſſe ſit. E noſtris quidā latinis remorā appellauere eum. Mirumq;, è Græcis alii lubricos partus atq; procidentes contineri ad maturitatem alligato eo (ut diximus) prodiderunt: alii ſale adſeruatum adalligatúmque grauidis partus ſoluere, ob id alio nomine odinolyontem appellari. Quocunque modo iſta ſe habeant, quis ab hoc tenendi nauigia exemplo de ulla potentia naturæ atque effectu, in remedijs ſponte naſcentium rerum dubitet? Quin & ſine hoc exemplo per ſe ſatis eſſet ex eodem mari torpedo: etiam procul & è longinquo, uel ſi haſta uirgaúe attingatur, quamuis præualidos lacertos torpeſcere, quamlibet ad curſum ueloces alligari pedes. Quod ſi neceſſe habemus fateri hoc exemplo eſſe uim aliquam, quæ odore tātum & quadam aura ſui corporis afficiat membra, quid non de remediorum omnium momentis ſperandū eſt? Non ſunt minus mira quæ de lepore marino traduntur. Venenum eſt alijs in potu, aut in cibo datus, alijs etiā uiſus. Siquidem grauidæ ſi omnino aſpexerint fœminā ex eo genere duntaxat, ſtatim nauſea & redundatione ſtomachi uitium fatentur, ac deinde abortum faciunt. Remedio eſt mas, ob id induratus ſale, ut in brachialibus habeant. Eadē res in mari & tactu

quidem nocet. Vescitur eo unum tantum animalium ut nō intereat, mullus piscis, & tenerescit tantum, & ingratior uiliorq; fit. Homines quibus in pastu est, piscem olent, hoc primo argumento ueneficium id deprehenditur. Cætero moriuntur totidem diebus, quot uixerit lepus. Incertiq; temporis ueneficium id esse, autor est Licinius Macer. In India affirmant non capi uiuentem, inuicemq; ibi hominē illi pro ueneno esse, ac uel digito omnino in mari tactum mori. Esse autem ampliorem multo, sicut reliqua animalia. Iuba in his uoluminibus quæ scripsit ad C. Cæsarem Augusti filium de Arabia, tradit mitulos ternas heminas capere. Cetos sexcentorum pedum longitudinis, & trecentorum sexaginta latitudinis in flumen Arabiæ intrasse, pinguiq; eius negociatores & omnium piscium adipe camelos perungere in eo situ, ut asilos ab his fugent odore.

De ingeniis & mansuetudine quorundam piscium, & ubi ex manu edant, & ubi responsa dantur ex piscibus. Caput 11

MIhi uidentur mira & quæ Ouidius prodidit piscium ingenia, in eo uolumine quod halieuticon inscribitur. Scarum inclusum nassis nō fronte erumpere, nec infestis uiminibus caput inserere, sed auersum caudæ ictibus crebris laxare fores, atq; ita retrorsum erumpere. Quem luctatū eius si forte alius scarus extrinsecus uideat, apprehēsa mordicus cauda adiuuare nixus erumpentis. Lupum rete circundatum harenas arare cauda, atque ita conditum transire rete. Murenam maculas appetere ipsas, consciam teretis ac lubrici tergi, tum multiplici flexu laxare, donec euadat. Polypū hamos appetere, brachiisq; complecti non morsu, nec prius dimittere q̃ escam circumroserit, aut harūdine leuatum extra aquam. Scit & mugil esse in esca hamum, insidiasq; non ignorat: auiditas tamen tanta est, ut cauda uerberando excutiat cibos. Minus in prouidendo lupus solertiæ habet, sed magnum robur in pœnitendo. Nam ut hæsit in hamo, tumultuoso discursu laxat uulnera, donec excidant insidiæ. Murenæ amplius deuorant q̃ hamum, admouentq; dentibus lineas, atque ita erodunt. Pytheas id tradit. Idem infixam hamo inuertere se, quoniam sit dorso cultellato, spinaq; lineam præsecare. Licinius Macer murenas tantum fœminini sexus esse tradit, & concipere è serpentibus, ut diximus, ob id sibilo à piscatoribus tanquam serpentibus euocari & capi: pinguescere lactatu, fuste non interimi, easdem ferula protinus. Animam in cauda habere certum est, eaq; icta celerrime exanimari, at capitis ictu difficulter. Nouacula pisce quæ tacta sunt, ferrum olent. Durissimum esse piscium constat qui orchis uocetur: rotundus est, & sine squamis, totusq; capite constat. Miluago quoties cernatur extra aquā uolitans, tempestates mutari, Trebius Niger autor est. Xiphiam, id est, gladium, rostro mucronato esse, ab hoc naues perfossas mergi in oceano ad locum Mauritaniæ qui Cotta uocetur, non procul Lixo flumine. Idem loligines euolare ex aqua tradit, tanta multitudine ut nauigia demergāt. E manu uescūtur pisces in pluribus quidem Cæsaris uillis: sed quæ ueteres prodidere, in stagnis non piscinis admirati, in Eloro Siciliæ castello non procul Syracusis: item in Labradii Iouis fonte anguillas: hæ & inaures additas gerunt. Similiter in Chio iuxta senum delubrum: in Mesopotamiæ quoque fonte Cabura, de quo diximus. Nam in Lyciæ Myris in fonte Apollinis, quem Curium appellāt, ter fistula euocati ueniunt ad augurium. Diripere eos carnes obiectas lætum est consultantibus, caudis abigere dirum. Hierapoli Syriæ in lacu Veneris æditorum uocibus parent uocati, exornati auro ueniunt, adulantes scalpuntur, ora hiantia manibus inserendis præbent. In Stabiano Campaniæ ad Herculis petram, melanuri in mari panem abiectum rapiunt, iidemq; ad nullum cibum, in quo hamus sit, accedunt. Nec illa in nouissimis mira, amaros esse pisces ad Pelen insulam, & ad Clazomenas. Contra, ad scopulum Siciliæ ac Leptin Africæ & Eubœam & Dyrrhachium. Rursus ita salsos, ut possint salsamenta existimari, circa Cephaleniam & Ampelon & Paron, & Deli petras: in portu eiusdem insulæ, dulces. Quam differentiam pabulo constare non est dubium. Apion maximum piscium esse tradit porcum, quem Lacedæmonii orthragoriscum

goriſcum uocant. Grunnire eum cum capiatur. Eſſe uero illam naturæ accidentiam, quod magis miremur, etiam in locis quibuſdã, appoſito occurrit exemplo. Siquidem ſalſamẽta omnium generum in Italia Beneuenti recentia effici conſtat. Piſces marinos in uſu fuiſſe protinus à condita Roma, autor eſt Caſſius Hemina, cuius uerba de ea re hic ſubijciam: Numa conſtituit ut piſces qui ſquamoſi non eſſent ni pollucerent patrimonia, commentus ut conuiuia publica & priuata, cœnæq; ad puluinaria facilius cõpararentur, ni qui ad polluctum emerent, precio minus parcerent, eaq; præmercarentur. Quantum apud nos Indicis margaritis pretium eſt, de quibus ſuo loco ſatis diximus, tantum apud Indos in curalio. Nanq; iſta perſuaſione gentium conſtant. Gignitur quidem & in rubro mari, ſed nigrius: item in Perſico uocatur Iace, laudatiſsimum in Gallico ſinu circa Stœchadas inſulas, & in Siculo circa Heliam & Drepanum. Naſcitur & apud Grauiſcas, & ante Neapolin Campaniæ: maximeq; rubẽs, ſed molle, & ideo uiliſsimum Erythris. Forma eſt ei fruticis, color uiridis. Baccæ eius candidæ ſub aqua ac molles; exemptæ confeſtim durantur & rubeſcunt, quaſi corna ſatiua ſpecie atq; magnitudine. Aiũt tactu protinus lapideſcere, ſi uiuat. Itaq; occupari, euelliq; retibus, aut acri ferramẽto præcidi. Hac de cauſa curalium uocitatum interpretantur. Probatiſsimũ quàm maxime rubens, & quàm ramoſiſsimum, nec ſcabroſum, aut lapideum, uel rurſus inane, aut concauum. Autoritas baccarum eius non minus Indorũ uiris quoq; precioſa eſt, ꝙ fœminis noſtris uniones Indici. Aruſpices eorum uateſq; imprimis religioſum id geſtamen amoliendis periculis arbitrãtur. Itaq; & decore & religione gaudẽt. Prius ꝙ hoc noteſceret, Galli gladios, ſcuta, galeas adornabãt eo. Nunc tanta penuria eſt uẽdibili merce, ut perquàm raro cernatur in ſuo orbe. Surculi infantiæ adalligati, tutelam habere creduntur. Contraq; torminum ac ueſicæ & calculorum mala in puluerẽ igne redacti, potiq; cum aqua auxiliãtur. Simili modo ex uino poti, aut ſi febris ſit, ex aqua ſomnum afferunt: Ignibus diu repugnant. Sed eodem medicamine ſæpius poto tradunt lienem quoq; abſumi. Sanguinem reijciẽtibus excreantibuſue medentur. Cinis eorum miſcetur oculorum medicamẽtis: Spiſſat enim ac refrigerat. Vlcerum caua explet, Cicatrices extenuat. Quod ad repugnãtiam rerum attinet, quam Græci antipathiam uocant, nihil eſt uſquam uenenatius ꝙ in mari paſtinaca, utpote cum radio eius arbores necari dixerimus, Hanc tamen perſequitur galeos. Idem & alios quidem piſces, ſed paſtinacas pręcipue, ſicut in terra ſerpentes muſtela. Tanta eſt auiditas ipſius ueneni. Percuſſis uero ab ea medetur & hic quidem, ſed & mullus ac laſer.

De his quibus in terris & in aquis uictus eſt, & de caſtoreis medicinæ, & obſeruationes. Cap. III

SPectabilis naturæ potentia in his quoq;, quibus & in terris & in aqua uictus eſt, ſicut & fibris, quos caſtores uocãt, & caſtorea teſtes eorum. Amputari hos ab ipſis cum capiãtur negat Sextius diligẽtiſsimus medicinæ. Quinimo paruos eſſe ſubſtrictoſq;, & adhærentes ſpinæ, nec adimi ſine uita animalis poſſe. Adulterari aũt renibus eiuſdẽ qui ſint grandes, cũ ueri teſtes parui admodũ reperiãtur. Præterea ne ueſicas quidẽ eſſe, cum ſint geminæ, quod nulli animaliũ. In his folliculis inueniri liquorẽ, & aſſeruari ſale. Itaq; inter probationes falſi eſſe folliculos geminos ex uno nexu depẽdentes, quod ipſum corrumpi fraude, conijcientibus gummi cum ſale ammoniaco: quoniam ammoniaci coloris eſſe debeant, tunicis circũdati liquore ueluti mellis ceroſi, odoris grauis, guſtu amaro & acri, friabiles. Efficaciſsimi è ponto Galatiæ, mox Africæ. Sternutamẽta olfactu mouent. Somnũ cõciliãt, cũ roſaceo & peucedano perunctо capite: & per ſe poti in aqua: ob id phreneticis utiles. Item lethargicos odoris ſuffitu excitãt. Vuluarumq; exanimationes uel ſubditi, & menſes ac ſecundas cient, duabus drachmis ex aqua cum pulegio poti. Medentur & uertigini, opiſthotonis, tremulis, ſpaſticis, neruorũ uitijs, iſchiadicis, ſtomachicis, paralyticis, perunctis omnibus: Vel triti ad craſsitudinẽ mellis cum ſemine uiticis, ex aceto aut roſaceo. Sic & cõtra comitiales ſumpti: poti uero cõtra inflationes, tormina, uenena. Differen-

tia tantum contra genera eſt mixturæ. Quippe aduerſus ſcorpionem, ex uino bibuntur: aduerſus phalangia & araneos, ex mulſo, ita ut uomitione reddantur, aut ut retineantur, cum ruta. Aduerſus chalcidas, cum myrtite. Aduerſus ceraſten & preſteras, cum panace, aut ruta ex uino. Aduerſus cæteras ſerpentes, cum uino. Dari binas drachmas ſatis eſt, eorum quæ adijciantur ſingulas. Auxiliantur priuatim contra uiſcum ex aceto. Aduerſus aconitum ex lacte, aut aqua. Aduerſum ellebor ũ album ex aqua mulſa nitroq́;. Medentur & dentibus infuſi cum oleo triti in aurem à cuius parte doleant. Aurium doloribus melius ſi cum meconio. Claritatem uiſus faciunt cum melle Attico inuncti. Cohibent ſingultus ex aceto. Vrina quoq; fibri reſiſtit uenenis, & ob id in antidota additur. Adſeruatur autem optime in ſua ueſica, ut aliqui exiſtimant.

De teſtudine, & multorum piſcium medicinæ, & obſeruationes. Cap. IIII

GEminus ſimiliter uictus in aquis terraq́;, & teſtudinum, effectus quoq; pari honore habendi, uel propter excellens in uſu precium, naturæq́; proprietatem. Sunt ergo teſtudinum genera, terreſtres, marinæ, lutariæ, & quæ in dulci aqua uiuunt. Has quidam è Græcis emydas appellant. Terreſtrium carnes ſuffuſionibus proprie, magicisq́; artibus refutandis, & contra uenena ſalutares produntur. Plurimæ in Africa. Hæ ibi amputato capite pedibusq́; pro antidoto dari dicũtur: & ex iure in cibo ſumptæ, ſtrumas diſcutere, ac lienes tollere: Item comitiales morbos. Sanguis earum claritatem uiſus facit, ſuffuſionesq́ue oculorum tollit. Et contra ſerpentium omnium & araneorum & ſimilium, & ranarum uenena auxiliatur, ſeruato ſanguine in farina pilulis factis, & cum opus ſit in uino datis. Felle teſtudinum cum Attico melle glaucomata inungi prodeſt: & ſcorpionum plagæ inſtillari. Tegumẽti cinis uino & oleo ſubactus pedum rimas ulceraq́; ſanat. Squamę è ſumma parte deraſæ, & in potu datæ uenerẽ cohibent. Eo magis hoc mirum, quoniam totius tegumenti farina accendere traditur libidinem. Vrinam earum aliter quàm in ueſica diſſectarum, inueniri poſſe non arbitror: & inter ea quoque eſſe quæ portentoſa magi demonſtrent: aduerſus aſpidum ictus ſingulare, efficaciore tamen, ut aiunt, cimicibus admixtis. Oua durata illinuntur ſtrumis, & ulceribus frigore aut aduſtione factis. Sorbentur in ſtomachi doloribus. Marinarum carnes admixtæ ranarum carnibus contra ſalamandras præclare auxiliantur. Neq; eſt teſtudine aliud ſalamãdræ aduerſius. Sanguine alopeciarum inanitas & porrigo, omniaq́; capitis ulcera curãtur. Inareſcere autem eum oportet, lenteq́; ablui. Inſtillatur & dolori aurium cum lacte mulierum. Aduerſus comitiales morbos manditur cum polline frumenti. Miſcetur autem ſanguis heminis tribus aceti, hemina uini addita his, & cum hordeacea farina, aceto quoq; admixto, ut ſit quod deuoretur fabæ magnitudine. Hæc ſingula & matutina & ueſpertina dantur, dein poſt aliquot dies ueſpera. Comitialibus inſtillatur ore diducto, his qui modice corripiantur. Spaſmo cum caſtoreo clyſtere infunditur. Quod ſi dentes per annum colluantur teſtudinum ſanguine, immunes à dolore fiunt. Et anhelitus diſcutit, quasq́ue otthopnœas uocant: ad has in polenta datur. Fel teſtudinum claritatem oculorum facit, cicatrices extenuat, tonſillas ſedat & anginas, & omnia oris uitia. Priuatim nomas ibi: item ardentium teſtium. Naribus illitum comitiales erigit, attollitq́ue. Idem cum uernatione anguium aceto admixto, unice purulentis auribus prodeſt. Quidam bubulum fel admiſcent, decoctarumq́; carnium teſtudinis ſuccum, addita æque uernatione anguium. Sed diu in uino teſtudinem excoquunt. Oculorum quoque uitia omnia fel inunctum cum melle emendat: ſuffuſiones etiam marinæ fel cum fluuiatilis ſanguine & lacte mulierum. Capillus inficitur felle. Contra ſalamandras uel ſuccum decoctum bibiſſe ſatis eſt. Teſtudinum eſt tertium genus in cœno & paludibus uiuentium. Latitudo his in dorſo pectori ſimilis, nec conuexo incurua calice, ingrata uiſu. Ex hac quoq; tamẽ aliqua contingunt auxilia. Tres nanque in ſuccenſa ſarmenta conіectæ, diuidentibus ſe tegumentis rapiuntur: tum euulſæ carnes earum coquuntur in aquę congio ſale modice addito: ita decoctarum,

ad

ad tertias partes succus, paralysin & articularios morbos sentiẽtibus bibitur. Detrahit itẽ fel pituitas, sanguinẽq; uitiatũ. Sistitur ab eo remedio aluus aquæ frigidæ potu. Ex quarto genere testudinum, quæ sunt in amnibus, diuulsarum pingui cum aizoo herba tuso, ad mixto unguento & semine lilij, ante accessiones si perungãtur ægri, præter caput, mox cõuoluti calidam aquam bibant, quartanis liberari dicuntur. Hanc testudinem quintadecima luna capi oportere, ut plus pinguiũ reperiatur. Verum ægrum sextadecima luna perungi tradũt. Ex eodem genere testudinũ sanguis instillatus crebros capitis dolores sedat: Item strumas. Sũt qui testudinum sanguinem cultro æreo supinarum capitibus præcisis, excipi nouo fictili iubeant. Ignem sacrum, cuiuscũq; generis sanguine illini. Item capitis ulcera manãtia, & uerrucas. Iidem promittunt testudinũ omnium fimo panos discuti. Et licet incredibile dictu sit, aliqui tradunt, tardius ire nauigia, testudinis pedem dextrum uehentia. Hinc deinde in morbos digeremus aquatilia, non quia ignoremus gratiorem esse uniuersitatem animalium, maiorisq; miraculi: sed hoc utilius est, uitæ contributa habere remedia, cum aliud alij prosit, aliud alibi facilius inueniatur.

De aquatilibus, remedia in morbos digesta. Et primum contra uenena & uenenata animalia. Cap. V

VEnenatũ mel diximus ubi nasceretur. Auxilio est piscis aurata in cibo. Vel si ex melle syncero fastidium cruditasue quæ sit grauissima incidat: testudinem circũcisis pedibus capite, cauda, decoctam, antidotum esse, autor est Pelops, scincumq; Apelles. Qui esset scincus, diximus: Sæpius uero quantum ueneficium menstruis mulierum. Contra omnia ea auxiliatur, ut diximus, mullus. Item contra pastinacam & scorpiones terrestres marinosq;, & dracones, & phalangia illitus sumptusue in cibo. Eiusdẽ recentis è capite cinis contra omnia uenena, priuatim contra fungos. Mala medicamenta inferri negãt posse, aut certe nocere, stella marina uulpino sanguine illita, & affixa limini superiori, aut clauo æreo ianuæ. Draconis marini scorpionumq; ictus, carnibus earum impositis, Item araneorum morsus sanantur. In summa contra omnia uenena, uel potu, uel ictu, uel morsu noxia, succus earum ex iure decoctarum, efficacissimus habetur. Sunt & seruatis piscibus medicinę, salsamentorũq; cibus prodest à serpente percussis, & contra bestiarũ ictus, mero subinde hausto, ita ut ad uesperam cibus uomitione reddatur. Peculiariter à chalcide, ceraste, aut quas sepas uocant, aut elape dipsadéue percussis. Contra scorpiones largius sumi, sed non euomi salsamenta prodest, ita ut sitis toleretur, & imponere eadem plagis conuenit. Contra crocodilorum quidem morsus non aliud præsentius habetur, Priuatim contra presteris morsum sarda prodest. Imponuntur salsamenta & contra canis rabiosi: uel si non sint ferro ustæ plagæ, corporáque clysteribus exinanita, hoc per se sufficit. Et cõtra draconem marinum ex aceto imponuntur. Idem & cybij profectus. Draco quidem marinus ad spinæ suæ, qua ferit, uenenum ipse impositus, uel cerebro toto prodest. Ranarum marinarum ex uino & aceto decoctarum, succus contra uenena bibitur & contra ranæ rubetæ uenenum, & contra salamandras. Fluuiatiles, si carnes edantur iusue decoctarum sorbeatur prosunt, & contra leporem marinum, & contra serpẽtes supradictas. Contra scorpiones ex uino. Democritus quidem tradit, si quis extrahat ranæ uiuẽti linguam, nulla alia corporis parte adhærente, ipsaq; dimissa in aquã, imponat supra cordis palpitationem mulieri dormienti, quæcũq; interrogauerit, uera responsuram. Addunt etiamnum alia magi, quæ si uera sunt, multo utiliores uitæ existimẽtur ranæ q̃ leges. Nanq; harũdine transfixa natura per os, si surculus in menstruis defigatur à marito, adulteriorũ tædiũ fieri. Carnibus earum uel hamo additis, præcipue purpuras certũ est allici. Iecur ranæ geminum esse dicunt, obijciq; formicis oportere, eam partem quam appetant cõtra omnia uenena esse pro antidoto. Sunt quæ in uepribus tãtum uiuunt, ob id rubetarum nomine ut diximus, quas Græci phrynos uocant, grandissimæ cunctarum, geminis ueluti corni-

bus plenæ ueneficiorum. Mira de his certatim tradũt autores. Illatis in populum silētium fieri. Ossiculo quod sit in dextro latere in aquam feruētem deiecto, refrigerari uas, nec postea feruere nisi exempto. Id inueniri obiecta rana formicis, carnibusq; erosis, singula in folium addi. Et aliud esse in sinistro latere, quo deiecto feruere uideatur, apocynon uocari. Canum impetus eo cohiberi, amorem concitari, & iurgia addito in potionem. Venerem adalligatum stimulare. Rursus à dextro latere refrigerari feruentia. Hoc & quartanas sanari adalligato in pellicula agnina recenti, aliasq́ue febres. Amorem inhiberi eo. Item ex his ranis lien contra uenena, quæ fiant ex ipsis, auxiliatur. Cor uero etiam efficacius est. Coluber est in aqua uiuens, huius adipem & fel habētes qui crocodilos uenētur, mire adiuuari produntur, nihil contrà bèlua audente. Efficacius etiamnum si herba potamogiton misceatur. Cancri fluuiatiles triti potiq; ex aqua recētes, seu cinere adseruato, contra uenena omnia prosunt, priuatim contra scorpionum ictus cum lacte asinino: uel si non sit, caprino uel quocunque. Addi & uinum oportet. Necant eos triti cum ocimo admoti. Eadem uis contra uenenatorum omnium morsus, priuatim scytalen, & angues, & contra leporem marinum, ac ranam rubetam. Cinis eorũ seruatus prodest pauore potus periclitātibus ex canis rabiosi morsibus. Quidã adijciunt gētianam, & dant in uino. Nam si iam pauor occupauerit, pastillos uino subactos deuorandos ita præcipiunt. Decem uero cancris cum ocimi manipulo adalligatis, omnes qui ibi sint scorpiones ad eum locum coituros magi dicunt: & cum ocimo ipsos cinerémue eorum percussis imponũt. Minus in omnibus his marini prosunt, ut Thrasillus autor est. Nihil autē æque aduersari serpentibus q̃ cācros, suesq; percussas hoc pabulo sibi mederi. Cũ sol sit in cācro, torqueri serpentes. Ictibus scorpionũ & carnes fluuiatilium cochlearũ resistũt crudæ uel coctæ. Quidam ob id salsas quoq; adseruant: Imponũt & ipsis plagis. Coracini pisces Nilo quidem peculiares sunt: sed nos hæc omnibus terris demonstramus. Carnes eorũ aduersus scorpiones ualent impositæ. Inter uenena sunt pisciũ porci marini spinæ in dorso, cruciatu magno læsorum, remedio est limus ex reliquo pisciũ eorum corpore. Canis rabidi morsu potũ expauescentibus faciē perungunt adipe uituli marini. Efficacius si medulla hyenæ & oleum è lentisco & cera misceatur. Murenæ morsus ipsarũ capitis cinere sanãtur. Et pastinaca cōtra suum ictũ remedio est, cinere suo ex aceto illito, uel alterius. Cibi causa extrahi debet è dorso eius quicquid simile est croco, caputq; totũ. Et hanc autē & omnia testacea modice collui in cibis, quia saporis gratia perit. E lepore marino ueneficiũ restingunt poti hippocampi. Contra doryçniũ echini maxime prosunt. Et ijs qui succũ carpathi biberint, præcipue eius iure sumpto. Et cancri marini decocti ius contra dorycnium efficax habetur.

De ostreis & purpuris, alga, & eorum remedia. Caput VI

PEculiariter uero cōtra leporis marini uenena & ostrea aduersantur. Idem uidetur, nec potest uideri satis dictũ esse de his, cum palma mēsarum diu iam tribuatur illis. Gaudent dulcibus aquis, & ubi plurimi influunt amnes, ideo pelagia parua & rara sunt. Gignuntur tamen in petrosis, carentibusq; aquarum dulcium aduentu, sicut circa Grynium & Myrinam. Grandescunt sideris quidem ratione maxime, ut in natura aquatilium diximus: sed priuatim circa initia æstatis multo lacte prægnantia, atque ubi sol penetret in uada. Hæc uidetur causa quare minora in alijs locis reperiantur. Opacitas enim prohibet incrementum, & tristitia minus appetunt cibos. Variant coloribus, ruffa in Hispania, fusca in Illyrico, nigra & carne & testa Circeijs. Præcipua uero habentur, in quacunq; gente spissa, nec saliua sua lubrica, crassitudine potius spectanda quàm latitudine. Neq; in luto capta, neque in harenosis, sed solido uado, spondylo breui atque non carnoso, nec fibris lacinioso, ac tota in aluo. Addunt peritiores notam, ambiente purpureo crine fibras, eóque argumento generosa interpretantur calliblephara appellantes. Gaudent & peregrinatione, transferriq; in ignotas aquas. Sic Brũdisina in Auerno compasta & suum re-

tinere

tinere succum,& à Lucrino adoptare credũtur. Hæc sint dicta de corpore. Dicemus & de nationibus,ne fraudentur gloria sua littora, sed dicemus aliena lingua, quæq; peritissima huius cẽsuræ in nostro æuo fuit. Sunt ergo Mutiani uerba quæ subijciam: Cyzicena maiora Lucrinis,dulciora Britannicis,suauiora Edulis,acriora Lepticis, pleniora Lucensibus, sicciora Coryphantenis,teneriora Istricis,cãdidiora Circeiensibus. Sed his neq; dulciora, neq; teneriora esse ulla cõpertum est. In Indico mari Alexandri rerum autores pedalia inueniri prodidere. Necnon inter nos nepotis cuiusdam nomendator tridacna appellauit: tantæ amplitudinis intelligi cupiẽs,ut ter mordenda essent. Dos eorũ in medicina hoc in loco tota dicetur. Stomachũ unice reficiunt. Fastidijs medẽtur. Addiditq; luxuria frigus obrutis niue,summa montiũ & maris ima miscens. Molliunt aluum leniter. Eadem cocta cum mulso,tenasmo qui sine exulceratione fit,liberãt. Vesicarũ ulcera quoq; repurgãt. In conchis suis uti clausa uenerint,mire distillationibus prosunt. Testæ ostreorũ cinis uuam sedat,& tonsillas admixto melle. Eodem modo parotidas,panos, mãmarumq; duricias, capitum ulcera ex aqua,cutemq; mulierum extendit. Inspergitur & ambustis. Et dentifricio placet. Pruritibus quoq; & eruptionibus pituitæ ex aceto medetur. Crudæ si tũdãtur, strumas sanãt & perniones pedũ. Purpuræ quoq; cõtra uenena prosunt. Et algam maris theriacen esse, Nicander tradit. Plura eius genera,uti diximus. Lõgo folio & latiore,rubente,aliáue crispo. Laudatissima quæ in Creta insula iuxta terram in petris nascitur: tingendis etiam lanis ita colorem alligans,ut elui postea non possit. E uino iubet eam dari.

Ad alopecias,& capillos,& oculorũ,& auriũ,& dentiũ,& faciei uitia. Cap. VII

ALopecias replet hippocampinus cinis nitro & adipe suillo mixtus, aut syncerus ex aceto. Præparat cutem sepiarum crustæ farina medicamentis. Cutem replet & muris marini cinis cum oleo. Item echini cum carnibus suis cremati. Fel scorpionis marini. Ranarum quoque trium, si uiuæ in olla concrementur, cinis cum melle. Melius cum pice liquida. Capillum denigrant sanguisugæ,quæ in nigro uino diebus LX computruere. Alij in aceti sextarijs duobus sanguisugarum sextarium in uase plumbeo iubent putrescere totidem diebus,mox illini in sole. Sornatius tãtam uim habere tradit, ut nisi oleum ore contineant qui tingunt,dentes quoque eorum denigrare dicat. Capitis ulceribus,muricum uel purpurarum testæ cinis,cum melle utiliter illinitur,conchyliorũ(uel si non urantur)farina ex aqua doloribus. Castoreum cum peucedano & rosaceo. Omnium piscium fluuiatilium marinorumq; adeps liquefactus oleo admixto melle,oculorum claritati plurimum confert. Item castoreum cum melle. Callionymi fel cicatrices sanat, & carnes oculorum superuacuas cõsumit. Nulli hoc piscium copiosius, ut existimauit Menander quoque in comœdijs. Idem piscis & uranoscopos uocatur ab oculo quem in capite habet. Et coracini fel excitat uisum. Et marini scorpionis ruffi cum oleo uetere aut melle Attico incipientes suffusiones discutit: inungi ter oportet intermissis diebus. Eadem ratio albugines oculorum tollit. Mullorum cibo aciem oculorum hebetari tradunt. Lepus marinus ipse quidem uenenatus est,sed cinis eius in palpebris pilos inutiles euulsos cohibet. Et ad hunc usum utilissimi minimi. Item pectunculi salsi triti cum cedria. Ranæ quas diopetes, & calamitas uocant, sanguis earum cum lachryma uitis si euulso pilo palpebris illinatur. Oculorum tumorem ruboremq́ue sepiæ cortex cum lacte mulieris illitus sedat, & per se scabricias emendat. Inuertunt itaque genas id agentes, & medicamentum auferunt post paulum,rosaceoq; inungunt,& pane imposito mitigant nocte. Eadem cortice & nyctalopes curantur in farinã trita & ex aceto illita. Extrahit & squamas eius cinis. Cicatrices oculorum cum melle sanat,pterygia cum sale & cadmia singulis drachmis. Emẽdat & albugines oculorum iumentorũ. Adijciũt & ossiculis eius genas si terãtur sanari. Echini ex aceto epinyctidas tollũt. Eundẽ comburi cũ uiperinis pellibus ranisq;, & cinerẽ aspergi potioni iubent magi,claritatẽ uisus promittẽtes. Ichthyocolla appellatur piscis,cui glutinosum est

coriũ,idemꝗ nomẽ glutino eius. Hoc epinyctidas tollit. Quidã ex uẽtre nõ ex corio fieri dicũt ichthyocollã,ut glutinum taurinum. Laudatur Põtica candicãs & carẽs uenis squamisꝗ,& quę celerrime liquescit. Madescere autem debet concisa in aqua,aut aceto nocte ac die. Mox tũdi marinis lapidibus, ut facilius liquescat. Vtilem eam in capitis doloribus affirmant,& tetanothris. Ranæ dexter oculus dextro,sinistro læuus suspensi è collo natiui coloris panno,lippitudines sanant. Quod si per coitum ranæ eruãtur, albuginem quoque,alligati similiter in putamine oui. Reliquæ carnes impositæ sugillationem rapiunt. Cancri etiam oculos adalligatos collo,mederi lippitudini dicunt. Est parua rana in harũdinetis & herbis maxime uiuens,muta ac sine uoce,uiridis,si forte hauriatur, uentres boũ distendens: huius corporis humorem specillis derasum claritatem oculis inunctis narrant afferre,ipsasꝗ carnes doloribus oculorum superponunt. Ranas etiam quindecim conie ctas in fictili nouo iuncis configunt quidam, succum earum, qui ita effluxerit, admiscent lachrymæ, quæ ex alba uite emanat, atꝗ ita palpebras emendant inutilibus pilis exemptis,acu instillantes hũc succum in uestigia euulsorum. Meges psilothrum palpebrarum faciebat in aceto enecans putrescentes, & huc utebatur multis uariisꝗ per aquationes autumni nascentibus. Idem præstare sanguisugarum cinis ex aceto illitus putatur. Comburi eas oportet in nouo uase. Idem tæniæ iecur siccatum pondere x. I I I I. cum oleo cedrino perunctis pilis I X mensibus. Auribus utilissimũ bati piscis fel recens, sed & inueteratũ uino. Item banchi,quem quidam myxona uocãt. Item callionymi cum rosaceo infusum. Vel castoreum cum papaueris succo. Vocant & in mari pediculos, eosq́ue tritos instillari ex aceto auribus iubent. Et per se conchylio infecta lana magnopere prodest. Quidam aceto & nitro madefaciunt. Suntꝗ qui præcipue contra omnia aurium uitia laudent gari excellẽtis sociorum cyathum, mellis dimidio amplius,aceti cyathum in calice nouo lenta pruna decoquere,subinde spuma pennis detersa,& postꝗ desierit spumare,tepidũ infundere. Si tumeant aures,coriandri succo prius mitigandas iidem præcipiũt. Ranarũ adeps instillatus, statim dolores tollit. Cancrorum fluuiatilium succus cum farina hordeacea aurium uulneribus efficacissime prodest. Parotides muricum testæ cinere cũ melle,uel conchyliorum ex mulso curantur. Dentium dolores sedantur ossibus draconis marini scarificatis gingiuis. Cerebro caniculæ in oleo decocto adseruatoꝗ,ut ex eo dentes semel anno colluantur. Pastinacæ quoque radio scarificare gingiuas,& in dolore utilissimum. Conteritur is,& cum elleboro albo illitus,dentes sine uexatione extrahit. Salsamentorum etiam fictili uase combustorum cinis,addita farina marmoris inter remedia est. Et cybia uetera eluta in nouo uase,deinde trita prosunt doloribus. Æque prodesse dicũtur omnium salsamentorum spinæ combustæ tritæꝗ & illitæ. Decoquuntur & ranæ singulæ in aceti heminis,ut dentes ita colluantur, contineaturq́ue in ore succus. Si fastidium obstaret, suspendebat pedibus posterioribus eas Salustius Dionysius, ut ex ore uirus deflueret in acetũ feruens,idꝗ è pluribus ranis. Fortioribus stomachis ex iure edẽdas dabat. Maxillaresꝗ ita sanari dẽtes pręcipue putant,mobiles uero supradicto aceto stabiliri. Ad hoc quidam ranarum corpora binarum præcisis pedibus in uini hemina macerãt,& ita collui dentes labantes iubent. Aliqui totas adalligant maxillis. Alii denas in aceti sextariis tribus decoxere ad tertias partes,ut mobiles dentium stabilirent. Necnon XXXVI ranarũ corda in olei ueteris sextario sub æreo testo discoxere,ut infunderent per aurem dolentis maxillæ. Alii iecur ranæ decoctum & tritum cum melle imposuere dẽtibus. Omnia suprascripta ex marina rana efficaciora. Si cariosi & fœtidi sunt,centum in furno arefieri per noctem præcipiunt. Postea tantumdem salis addi atque fricari. Enhydris uocatur à Græcis coluber in aquis uiuens. Huius quatuor dentiũ superioribus in dolore superiorũ gingiuas scarificãt, inferiorum inferioribus. Aliqui canino tantum earum contenti sunt. Vtuntur & cãcrorum cinere,nam muricũ cinis dẽtifricium est. Lichenas & lepras tollit adeps uituli marini. Mu

renarum cinis cum mellis obolis ternis, iecur pastinacæ in oleo decoctum. Hippocampi & delphini cinis ex aqua illitus. Exulcerationem sequi debet curatio, quæ perducit ad cicatricem. Quidam delphini iecur in fictili torrent, donec pinguitudo similitudine olei fluat, ac perungũt. Muricum uel conchyliorum testæ cinis maculas in facie mulierum purgat cum melle illitus, cutemq́; erugat, extenditq́; septenis diebus illitus, ita ut octauo cãdido ouorum foueantur. Muricum generis sunt quæ uocant Græci colycia, alij corythia, turbinata æque, sed minora multo, efficaciora etiam & oris halitum custodientia. Ichthyocolla erugat cutem, extenditq́; in aqua decocta horis quatuor, dein contusa, colluta, & subacta ad liquorem usque mellis. Ita præparata in uase nouo conditur, & in usu quatuor drachmis eius, binæ sulphuris, & anchusæ totidem, octo spumæ argenteæ addũtur, aspersaq́; aqua teruntur unà. Sic illita facies post quatuor horas abluitur. Medetur & lentigini cæterisq́; uitijs ex ossibus sepiarum cinis. Idem & carnes excrescentes tollit & humida ulcera.

Promiscuæ medicinæ Cap. VIII

PSoras tollit rana decocta in heminis quinque aquæ marinæ. Excoqui debet, donec sit crassitudo mellis. Fit in mari & halcyoneum appellatum, ex nidis, ut aliqui existimant, halcyonum & cæycum, ut alij, è sordibus spumarum crassescentibus, alij è limo uel quadam maris lanugine. Quatuor eius genera: cinereum spissum, odoris asperi: alterum molle lenius, odore ferè algæ: tertium candidioris uermiculi: quartum pumicosius, spongiæq́; putri simile, penè purpureum. Quod optimum, id & milesium uocatur. Quo candidius autem, hoc minus probabile est. Vis eorum, ut exulcerent, purgent. Vsus tostis & sine oleo mire lepras, lichenas, lentigines tollunt cum lupino, & sulphuris duobus obolis. Halcyoneo utuntur & ad oculorũ cicatrices. Andreas ad lepras cancri cinere cum oleo usus est. Attalus thynni recentioris adipe ad ulcera. Murenarum muria & capitum cinis cum melle sanat strumas. Pungi piscis eius qui rana in mari appellatur, ossiculo de cauda, ita ut non uulneret, prodest. Id faciendum quotidie, donec percurentur. Eadem uis & pastinacæ radio, & lepore marino imposito, ita ut celeriter remoueantur: Echini testis contusis & ex aceto illitis. Item scolopendræ marinæ è melle: cancro fluuiatili contrito uel combusto ex melle. Mirifice prosunt & sepiæ ossa cum axungia uetere cõtusa & illita. Sic & ad parotidas utuntur, & scari piscis marini iocineribus. Quin & testis cadi salsamentarij tusis cum axungia uetere, muricumq́ue cinere ex oleo ad parotidas strumasq́;. Rigor ceruicis mollitur cum marinis, qui pediculi uocantur, drachma pota. Castoreo poto cum pipere ex mulso mixto ranis decoctis ex oleo & sale, ut sorbeatur succus. Sic & opisthotono medentur, tetano, spasticis uero pipere adiecto. Anginas mcnarum salsarum ex capitibus cinis ex melle illitus abolet, ranarum decoctarum ex aceto succus: hic & cõtra tonsillas prodest. Cancri fluuiatiles triti singuli in heminam aquæ anginis medentur gargarizati, aut è uino, aut calida aqua poti. Vuæ medetur garum cochlearibus subditũ. Vocem siluri recentes, salsiue in cibo sumpti adiuuant. Vomitiones mulli inueterati tritiq́ue in potione concitant. Suspiriosis castoreum cum ammoniaci exigua portione ex aceto mulso ieiunis utilissime potatˀ. Eadẽ potio spasmos stomachi sedat ex aceto mulso calido. Tussim sanare dicuntur piscium modo è iure decoctæ in patinis ranæ. Suspensæ autem pedibus, cum distillauerit in patinam saliua earum, exenterari iubentur, abiectisq́; interaneis condiri. Est rana parua arborem scandens, & ex ea uociferans. In huius os si quis expuat ipsamq́; dimittat, tussi liberari dicitur. Præcipiunt & cochleæ crudæ carnem tritam bibere ex aqua calida in tussi cruenta.

Ad iocineris uitia laterumq́;, ad stomachi, alui, & aliæ promiscuæ medicinæ. Cap. IX

IOcineris doloribus scorpio marinus in uino necatur, ut deinde bibatur. Cõchæ longæ carnes ex mulso potę cũ aqua pari modo, aut si febres sint ex aqua mulsa. Lateris dolores leniũt hippocãpi tosti sumpti, tethæaq́; similes ostreę in cibo sumptę: ischiadicorũ muria siluri clystere infusa. Dantur autẽ conchæ ternis obolis dilutæ in uini sextarijs duobus

per dies quindecim. Aluũ emollit ſilurus è iure, & torpedo in cibo. Et olus marinũ ſimile ſatiuo, ſtomacho inimicum, aluum facillime purgat. Sed propter acrimoniam cũ pingui carne coquitur. Et omniũ piſcium ius. Idem & urinas ciet è uino maxime. Optimũ è ſcorpionibus & iulide, & ſaxatilibus, nec uirus reſipiẽtibus. Coqui debent cum anetho, apio, coriandro, porro, additis oleo & ſale. Purgant & cybia uetera, priuatimq; cruditates, pituitas bilemq; trahunt. Purgãt & myaces, quorum natura tota in hoc loco dicetur. Aceruantur muricum modo, uiuuntq; in algoſis, gratiſsimi autumno, & ubi multa dulcis aqua miſcetur mari, ob id in Ægypto laudatiſsimi. Procedente hyeme, amaritudinem trahunt, coloremq; rubrum. Horum ius traditur aluũ & ueſicas exinanire, interanea diſtringere, omnia adaperire, renes purgare, ſanguinẽ adipemq; minuere: itaq; utiliſsimi ſunt hydropicis, mulierum purgationibus, morbo regio, articulari, inflationibus. Item prodeſſe felli pituitæq; pulmonis, iocineris, ſplenis uitijs, rheumatiſmis. Fauces tantũ uexant, uocemq; obtundunt. Vlcera quæ ſerpant, aut ſint purgãda, ſanant. Item carcinomata. Cremati aũt ut murices & morſus canum hominumq; cum melle, lepras, lentigines. Cinis eorũ potus emendat caligines, gingiuarum & dẽtium uitia, eruptiones pituitæ, & contra dorycnium aut opocarpathon antidoti uicem obtinent. Degenerant in duas ſpecies, in mitulos, qui ſalem uiruſq; reſipiunt: Myſcas, quæ rotũditate differunt, minores aliquanto atq; hirtæ, tenuioribus teſtis, carne duriores. Mituli quoq; ut murices cinere cauſticam uim habent. & ad lepras lentigines, maculas. Lauantur quoq; plumbi modo ad genarũ craſsitudines, & oculorũ albugines, caligineſq;, atque in alijs partibus ſordida ulcera, capitiſq; puſtulas. Carnes uero eorum ad canis morſus imponuntur. Et pelorides emolliunt aluum. Item caſtorea ex aqua mulſa drachmis binis. Qui uehementius uolunt uti, addunt cucumeris ſatiui radicis ſiccæ drachmam, & aphronitri duas. Tetheæ torminibus & inflationibus occurrunt: inueniuntur hæ in folijs marinis ſugentes, fungorum uerius generis q̃ piſcium. Eædem & tenaſmum diſſoluũt, renumq; uitia. Naſcitur & in mari abſinthiũ quod aliqui ſeriphum uocant, circa Tapoſirin maxime Ægypti, exilius terreſtri. Aluũ ſoluit, & noxijs animalibus inteſtina liberat. Soluũt & ſepiæ. In cibo dantur cũ oleo, & ſale, & farina decoctæ. Menæ ſalſæ cũ felle taurino illitæ umbilico, aluũ ſoluunt. Ius piſciũ in patina coctorũ cum lactucis tenaſmum diſcutit. Cancri fluuiatiles triti ex aqua poti, aluũ ſiſtunt, urinam cient, in uino aluũ. Adẽptis brachijs calculos pellunt tribus obolis cũ myrrha triti, ſingulis eorum drachmis. Ileos & inflationes caſtoreum cum dauci ſemine & petroſelini quãtum ternis digitis ſumat, ex mulſi calidi cyathis quatuor: Tormina uero cũ aceto uino mixto. Erythini in cibo ſumpti ſiſtunt aluum. Dyſentericis medẽtur ranæ cũ ſcilla decoctæ, ita ut paſtilli fiant: Fel ſiue cor earũ cũ melle tritũ, ut tradit Niceratus. Morbo regio ſalſamentum cũ pipere, ita ut reliqua carne abſtineatur. Lieni medetur ſolea piſcis impoſitus: Item torpedo: Item rhombus uiuus, dein remittitur in mare. Scorpius marinus necatus in uino, ueſicæ uitia & calculos ſanat. Lapis qui inuenitur in ſcorpionis marini cauda pondere oboli potus. Enhydridis iecur: Blenniorum cinis cum ruta. Inueniuntur & in banchi piſcis capite ceu lapilli. Hi poti ex aqua calculoſis præclare medentur. Aiuntq; & urticam marinam in uino potam prodeſſe. Item pulmonem marinum decoctum in aqua. Oua ſepiæ urinam mouent, renumqúe pituitas extrahunt. Rupta conuulſa cancri fluuiatiles triti in aſinino lacte maxime ſanant: Echini uero cum ſpinis ſuis contuſi è uino poti calculos. Modus ſingulis hemina bibitur donec proſit, & aliâs in cibis ad hoc proficiunt. Purgatur ueſica & pectinum cibo. Ex his mares alij donacas, alij aulos uocant, fœminas onychas. Vrinã mares mouent. Dulciores fœminæ ſunt & unicolores. Sepiæ quoq; oua urinam mouent, renes purgant. Enterocelæ lepus illinitur tritus cum melle: Iecur quoque aquatici colubri: Item hydri tritum potumq; calculoſis prodeſt. Iſchiadicos autem liberãt ſalſamenta ex ſiluro infuſa clyſtere, euacuata prius aluo. Sed ſedis attritus cinis è capite mugilum mullorumq;. Comburuntur autem in fictili uaſe. Illini cum melle debent. Item

capitis

capitis menarum cinis ad rhagadas,& ad condylomata utilis,ſicut pelamidum ſalſarũ capitũ cinis,uel cybiorum cum melle. Torpedo appoſita procidentis interanei morbum ibi coercet.Cancrorum fluuiatilium cinis ex oleo & cera,rimas in eadem parte emẽdat. Item & marini cancri polline.Panos ſalſamenta coracini diſcutiunt: Sciænæ interanea & ſquamæ combuſtæ:Scorpio in uino decoctus,ita ut foueãtur ex illo.At echinorum teſtæ contuſæ & aqua illitæ, incipientibus panis reſiſtunt. Muricum uel purpurarum cinis utroque modo,ſiue diſcutere opus ſit incipientes,ſiue concoctos emittere. Quidam ita componũt medicamentum,ceræ & thuris drachmas XX.ſpumæ argenti XL.cineris muricum X.olei ueteris heminam.Proſunt per ſe ſalſamenta cocta.Cancri fluuiatiles triti uerẽdorum puſtulas diſcutiunt.Cinis ex capite menarũ.Item carnes decoctæ & impoſitæ.Similiter percæ ſalſæ è capite cinis melle addito.Pelamidum capitis cinis,aut ſquatinæ piſcis cutis combuſta.Hæc eſt qua diximus lignum poliri,quia & è mari fabriles uſus exeunt.Proſunt & ſmarides illitæ.Item muricum uel purpurarum teſtæ cinis cum melle. Efficacius crematarum cum carnibus ſuis. Carbunculos uerendorum priuatim ſalſamenta cocta cum melle reſtingunt.At teſtem,ſi deſcenderit, cochlearum ſpuma illini uolunt. Vrinæ incontinentiam hippocampi toſti & in cibo ſæpius ſumpti emendant. Item ophidion piſciculus congro ſimilis cum lilij radice.Piſciculi minuti, ex uentre eius qui deuorauerit exempti,& cremati,ita ut cinis eorum bibatur ex aqua.Iubent & cochleas Africanas cum ſua carne comburi; cineremq; ex uino ſignino dari. Podagris articularibusq; morbis utile eſt oleum, in quo decocta eſt rana,& ipſius inteſtina, & rubetæ cinis cum adipe uetere. Quidam & hordei cinerem adijciunt,trium rerum æquo pondere.Iubent & lepore marino recẽti podagram fricari.Fibrinis quoque pellibus calciari,maxime pontici fibri. Item uituli marini, cuius cinis & adeps prodeſt.Item & bryon,de quo diximus,lactucæ ſimile, rugoſioribus folijs,ſine caule. Natura eſt ei ſtyptica. Impoſitum lenit impetus podagræ. Item alga,de qua ſupra dictum eſt. Obſeruaturq; in ea ne arida imponatur. Perniones emendat pulmo marinus,cancriq; marini cinis ex oleo:item fluuiatiles triti ſicq; cinere & oleo ſubacti, & ſiluri adeps.Et in articulis morborum impetus ſedant ranæ ſubinde recentes impoſitæ, quas quidam diſſectas iubent imponi.Corpus auget ius mitulorum,& cõcharum.Comitiales,ut diximus,coagulum uituli marini bibũt cum lacte equino,aſininóue,aut cum punici ſucco. Quidam ex aceto mulſo.Nec non aliqui per ſe pilulas deuorãt.Caſtoreum in aceti mulſi cyathis tribus ieiunis datur.His uero qui ſæpius corripiũtur, clyſtere infuſum mirifice prodeſt.Caſtorei drachmæ duæ eſſe debebũt,mellis & olei ſextarius,& aquæ tãtundem.Ad præſens uero correptis olfactu ſubuenit cum aceto. Datur & muſtelæ marinæ iecur.Item muris uel teſtudinum ſanguis.

Ad febres omnium generum,& contra diuerſas infirmitates. Cap. X

FEbrium circuitus tollit iecur delphini guſtatum ante acceſsiones. Hippocampi necantur in roſaceo, ut perungantur ægri in frigidis febribus. Et ipſi adalligantur ægris. Item ex aſello piſce lapilli qui plena luna inueniuntur in capite, alligantur in linteolo. Pagri fluuiatilis longiſsimus dens capillo adalligatus, ita ut quinque diebus eum qui alligauerit, non cernat æger. Ranæ uero in triuio decoctæ oleo abiectis carnibus, perunctos liberant quartanis. Sunt qui ſtrangulatas in oleo ipſas clàm adalligent, oleóque eo perungant. Cor earum adalligatum frigora febrium minuit. Et oleum in quo inteſtina decocta ſint. Maxime autem quartanis liberant, ablatis unguibus ranæ adalligatæ,& rubetæ.Iecur eius uel cor adalligatur in panno leucophæo. Cancri fluuiatiles triti in oleo & aqua perunctis ante acceſsiones in febribus proſunt. Aliqui & piper addunt. Alij decoctos ad quartas in uino è balineo egreſſis bibere ſuadent in quartanis. Aliqui uero ſiniſtrum oculum deuorari iubent.Magi quoque oculis earum ante ſolis ortum adalligatis ægro, ita ut cæcas dimittant in aquam,tertianas abigi promittũt. Eoſdemq; oculos cum carnibus luſciniæ in pelle ceruina adalligatos, præſtare uigiliam ſomno fugato

tradunt. In lethargumq́ uergētibus coagulo balenæ, aut uituli marini ad olfactum utuntur. Aliqui sanguinem testudinum lethargicis illinunt. Tertianis mederi dicitur, & spondylus per se adalligatus. Quartanis cochleæ fluuiatiles in cibo recētes. Quidā ob id asseruant sale, ut dent tritas in potu. Strombi in aceto putrefacti, lethargicos excitant odore. Prosunt & cardiacis. Cachectis, quorum corpus macie conficitur, tetheæ utiles sunt cum ruta ac melle. Hydropicis medetur adeps delphini liquatus, & cum uino potus. Grauitati saporis occurritur tactis naribus unguento, aut odoribus, uel quoquo modo obturatis. Strombi quoq; carnes tritæ, & in mulsi tribus heminis pari modo aquæ, aut si febres sint, ex aqua mulsa datæ proficiunt. Item succus cancrorum fluuiatilium cum melle. Ranæ quoque aquaticæ in uino uetere & farre decoctæ ac pro cibo sumptæ, ita ut bibatur ex eodē uase. Vel testudo decisis pedibus, capite, cauda, & intestinis exēptis, reliqua carne ita condita, ut citra fastidium sumi posit. Cancri fluuiatiles ex iure sumpti, & phthisicis prodesse traduntur. Adusta sanātur cancri marini uel fluuiatilis cinere: Et ea quæ feruēti aqua combusta sunt. Hæc curatio etiam pilos restituit cum cancrorum fluuiatilium cinere. Putantq́ utendū cum cera & adipe ursino. Prodest & febri ranarum fellis cinis. Ignes sacros restinguunt ranarum uiuentium uētres impositi, pedibusq́ posterioribus pronas adalligari iubent, ut crebriore anhelitu prosint. Vtuntur & silurorum capitum cinere salsamentorum ex aceto. Pruritum scabiemq́ non hominum modo, sed & quadrupedum efficacissime sedat iecur pastinacæ decoctum in oleo. Neruos præcisos purpurarū cauum quo se operiunt, tusum glutinat. Lethargicos coagulum uituli adiuuat in uino potum oboli pondere. Item ichthyocolla. Tremulos iuuat castoreum, si ex oleo perungantur. Mullos in cibo inutiles neruis inuenio. Sanguinem fieri piscium cibo putant, sisti polypo tuso illitoq́. De quo & hæc traduntur, muriam ipsum ex sese emittere, & ideo non debere addi in coquendo: secari harundine: ferro enim infici, uitiumq́ trahere natura desinente. Ad sanguinem sistendum & ranarum illinunt cinerem, uel sanguinem inarefactum. Quidam ex ea rana quam Græci calamiten uocant, quoniam inter harundines fruticesq́ue uiuat, minima omnium & uiridissima, cinerem fieri iubent. Aliqui & nascentium ranarum in aqua, quibus adhuc cauda est, in calice nouo combustarum cinerem, si per nares fluat, inijciendum. Diuersus hirudinum, quas sanguisugas uocant, ad extrahendum sanguinē usus est. Quippe eadem ratio earum quæ cucurbitarum medicinaliū, ad corpora leuanda sanguine, spiramenta laxanda, iudicatur. Sed uitium quod admissæ semel desiderium faciunt circa eadem tempora anni semper eiusdem medicinæ. Multi podagris quoq; admittendas censuere. Decidunt satietate, & pondere ipso sanguinis detractæ, aut sale aspersæ. Aliquando tamen affixa relinquunt capita, quæ causa uulnera insanabilia facit, & multos interimit, sicut Messalinum è consularibus patricijs, cū ad genua admisisset. Inuehūt uirus remedio uerso, maximeq́ ruffæ ita formidātur. Ergo sugentia ora forficibus præcidunt, ac ueluti siphonibus defluit sanguis, paulatimq́ morientium capita se contrahunt, nec relinquuntur. Natura earum aduersatur cimicibus, & suffitu necat eos. Fibrinarum pellium cum pice liquida combustarū cinis, narium profluuia sistit, succo porri mollitus. Extrahit tela corpori inhærentia: Sepiarum testæ ex aqua, salsamētorum carnes, cancri fluuiatiles triti: siluri fluuiatilis, qui & alibi quàm in Nilo nascitur, carnes impositæ recentes siue salsæ. Eiusdem cinis extrahit & adeps: & cinis spinæ eius uicem spodij præbet. Vlcera quæ serpunt, & quæ ex ijs excrescunt, ex capite menarum cinis uel siluri coërcet. Carcinomata percarum capita salsarum, efficacius si cineri earum misceatur sal, & cunila capitata, oleoq́ subigantur. Cancri marini cinis usti cum plumbo, carcinomata compescit. Ad hoc & fluuiatilis sufficit cum melle lineaq́ lanugine. Sed aliqui malunt alumen melq́ miscere cineri. Phagedænæ siluro inueterato, & cum sandaracha trito: cacoëthe & nomæ & putrescentia cybio uetere sanātur. Vermes uero innati ranarum felle tollūtur: fistulæ aperiūtur, siccanturq́ salsamentis cum lintheolo immissis. Intraq; alterū diem callum omnem aufe-

runt & putrescẽtia ulcerũ quæcꝫ serpũt, emplastri modo subacta & illita. Et salpe expurgat ulcera in linteolis concerptis. Item echinorum testæ cinis. Carbunculos coracinorum salsamenta illita discutiũt. Item mullorum salsamenti cinis. Quidam capite tantum utuntur cum melle, uel coracinorum carne. Muricum cinis cum oleo tumorem tollit. Cicatrices fel scorpionis marini. Verrucas tollit glani iecur illitum. Capitis menarum cinis cum allio tritus, ad thymia crudis utuntur: Fel scorpionis marini ruffi: Smarides tritæ illitę. Alex deferuefacta unguium scabriciam, cinisꝙ è capite menarum extenuat. Mulieribus lactis copiam facit glauciscus è iure sumptus, & smarides cum ptisana sumptæ, uel cũ fœniculo decoctæ, Mammas ipsas muricum uel purpuræ testarum cinis cum melle efficaciter sanat. Cancri fluuiatiles illiti uel marini pilos in mamma, uel muricum carnes appositæ tollunt. Squatinæ illitæ crescere mammas non patiuntur. Delphini adipe linamenta accensa excitant uuluæ strangulatu oppressas. Item scombri in aceto putrefacti. Percarum uel menarum capitis cinis admixto sale & cunila oleocꝫ, uuluæ medetur: Suffitione quoque secundas extrahit. Item uituli marini adeps instillatur igni naribus intermortuarum uuluæ uitio, & cum coagulo eiusdem in uellere imponitur. Pulmonis marini cinis adalligatus, egregie profluuia purgat. Echini uiuentes tusi & in uino dulci poti. Sistunt & cancri fluuiatiles triti in uino poticꝫ. Item siluri suffitu, præcipue Africi, faciliores partus fieri dicuntur. Cancri ex aqua poti profluuia sistere: ex hyssopo purgare. Et si partus stranguletur, similiter poti auxiliantur. Eosdem recentes uel aridos bibunt ad partus continendos. Hippocrates ad purgationes mortuoscꝫ partus utitur illis, cum quinis lapathi radicibus, cum ruta & fuligine tritis, & in mulso datis potui. Item in iure cocti cum lapatho & apio, menstruas purgationes expediunt: lactiscꝫ ubertatem faciunt. Item in febri quæ sit cum capitis doloribus & oculorum palpitatione, mulieribus in uino austero poti prodesse dicuntur. Castoreum ex mulso potũ purgationibus prodest. Contracꝫ uuluã olfactum cum aceto & pice, aut subditum pastillis. Ad secũdas etiam uti eodem prodest cum panace in IIII cyathis uini. Et à frigore laborantibus ternis obolis. Sed si castoreum fibrumúe supergrediatur grauida, abortum facere dicitur, & periclitari partus si superferatur. Mirũ & quod de torpedine inuenio: si capiatur cum luna in libra fuerit, triduocꝫ asseruetur sub dio, faciles partus facere postea quoties inferatur. Adiuuare & pastinacæ radius adalligatus umbilico existimatur, si uiuenti ablatus sit, ipsacꝫ denuo in mare dimissa. Inuenio apud quosdam ostracium uocari, quod aliqui onychem uocant: hoc suffitum uuluæ pœnis mire resistere. Odorem esse castorei, meliuscꝫ cum eo ustum proficere. Vetera quoque ulcera & cacoethe eiusdem cinere sanari. Nam carbunculos & carcinomata in mulierum parte præsentissimo remedio sanari tradunt cancro fœmina, cum salis flore contuso post plenam lunam, & ex aqua illito. Psilothrum est thynni sanguis, fel, iecur, siue recentia, siue seruata. Iecur etiam tritum, mixtacꝫ cedria plumbea pyxide asseruatum. Ita pueros mangonizauit Salpe obstetrix. Eadem uis est pulmonis marini: Leporis marini sanguine & felle, uel si in oleo lepus hic necetur: Cancri scolopendræ marini cinis cum oleo: Vrtica marina trita ex aceto scillite: Torpedinis cerebrum cum alumine illitum XVI luna. Ranæ paruæ quam in oculorum curatione descripsimus, sanies efficacissime psilothrum est, si recens illinatur: & ipsa arefacta ac tusa, mox decocta tribus heminis ad tertias, uel in oleo decocta æreis uasis. Eadem mensura alij ex quindecim ranis conficiunt psilothrum, sicut in oculis diximus. Sanguisugæ quoque tostæ in uase fictili, & ex aceto illitæ, eundem contra pilos habent effectum. Et suffitus urentium eas necat cimices inuectas. Castoreo quoque cum melle pro psilothro usi pluribus diebus reperiuntur. In omni autem psilothro uellendi prius sunt pili. Infantium gingiuis dentitionibuscꝫ multum confert delphini cum melle dentium cinis, & si ipso dente gingiuæ tangantur. Adalligatuscꝫ idem pauores repentinos tollit. Idem effectus & caniculæ dentis. Vlcera uero quæ in auribus, aut ulla corporis parte fiant, cancrorum fluuiatiliũ succus cum farina hordeacea sanat. Et ad reliquos

morbos triti in oleo perunctis proſunt. Siriaſeiſꝗ infantium ſpongia frigida cerebro humefacto rana inuerſa adalligata efficacisſime ſanat, quam aridam inueniri affirmant. Mullus in uino necatus, uel piſcis rubellio, uel anguillæ duæ, item uua marina in uino putrefacta, ijs qui inde biberint, tædium uini affert. Venerem inhibet echeneis & hippopotami frontis è ſiniſtra parte pellis in linteolo adalligata, felle torpedinis uiuæ genitalibus illitū. Concitāt cochlearum fluuiatiliū carnes ſale adſeruatæ, & in potu ex uino datæ: Erythini in cibo ſumpti: Iecur ranæ diopetis uel calamitæ in pellicula gruis alligatum, uel dens crocodili maxillaris annexus brachio, uel hippocampus, uel nerui rubetæ dextro lacerto adalligati. Amorem finit in pecoris recenti corio rubeta alligata. Equorum ſcabiem ranæ decoctæ in aqua extenuant, donec illini poſsit. Aiuntꝗ ita curatos non repeti poſtea. Et Salpe negat canes latrare, quibus in offa rana uiua data ſit. Inter aquatilia dici debet & calamochnus, latine adarca appellata. Naſcitur circa harūdines tenues è ſpuma aquæ dulcis ac marinæ, ubi ſe miſcent. Vim habet cauſticam, ideo acopis additur contra perfrictionum uitia. Tollit & mulierum lentigines in facie. Et calami ſimul dici debent. Phragmitis radix recens tuſa luxatis medetur, & ſpinæ doloribus ex aceto illita. Cyprij uero, qui & donax uocatur, cortex alopecijs medet̃ uſtus, & ulceribus ueteratis. Folia extrahēdis quæ infixa ſint corpori, & igni ſacro. Paniculæ flos ſi aures intrauerit, exurdat. Sepiæ atramento tanta uis eſt, ut in lucerna addito Æthiopas uideri ablato priore lumine, Anaxilaus tradat. Rubeta decocta, & in aqua potu data, ſuum morbis medetur, uel cuiuſcunꝗ ranæ cinis. Pulmone marino ſi confricetur lignum, ardere uidetur, adeo ut baculū ita prælucear.

Animalium omniū in mari uiuentium, centū ſeptuaginta ſex genera eſſe. Cap. XI

PEracta aquatilium dote, nō alienū uidetur indicare per tot maria, tam uaſta, & tot millibus paſſuū terræ infuſa, extraꝗ circundata menſura penè ipſius mundi, quæ intelligantur animalia cētum ſeptuaginta ſex omnino generū eſſe, eaꝗ nominatim complecti. Quod in terreſtribus uolucribusꝗ fieri nō quit. Neꝗ enim omīs Indiæ Æthiopiæꝗ aut Scythiæ, deſertorumúe nouimus feras aut uolucres, cum hominū ipſorū multo plurimæ ſint differentiæ, quas inuenire potuimus. Accedat his Taprobane, inſulæꝗ aliæ oceani fabuloſe narratæ. Profecto conueniet nō poſſe omnia genera in contemplationem uniuerſam uocari. At hercule in tanto mari oceano quæcunque naſcuntur certa ſunt, notioraꝗ quod miremur quæ profundo natura merſit. Vt à beluis, ordiamur, arbores, phyſeteres, balenæ, priſtes, tritones, nereides, elephāti, homines qui marini uocantur, rotæ, orcæ, arietes, muſculi, & alij piſcium forma arietes, delphini, celebresꝗ Homero uituli. Luxuriæ uero teſtudines, & medicis fibri, quorū è genere lutras nuſquam mari accepimus mergi, tantum marina dicentes. Iam caniculæ, dromones, cornutæ, gladij, ſerræ: communesꝗ mari, terræ, amni, hippopotami, crocodili. Et amni tantum ac mari thynni, thynnides, ſiluri, coracini, percæ. Peculiaris autem maris acipenſer, aurata, aſellus, acarne, aphya, alopecias, anguilla, araneus, box, batis, bāchus, batrachus, belonæ, quos aculeatos uocamus, balanus, coruus, cytharus. Chromborū genera, cyprinus, chalcis, cobio. Callarias aſellorum generis, ni minor eſſet. Colias ſiue parianus, ſiue ſaxitanus à patria Bætica, lacertorū minima: Ab ijs Mæotici, cybium. Ita uocatur cōciſa pelamis, quæ poſt XL dies à Ponto in Mæotim reuertitur. Cordyla, & hæc pelamis puſilla, cum in Pontū è Mæotide exit, hoc nomé habet: cantharus, callionymus, ſiue uranoſcopus, cinædi ſoli piſcium lutei: Cnide, quam nos urticam uocamus. Cancrorū genera, chametrachea, chameleos, chamæpelorides generis uarietate diſtantes & rotunditate, chamæglycimerides, quæ ſunt maiores quàm pelorides, colycia ſiue corophia. Concharū genera, inter quæ & margaritiferæ cochleæ, quarum generis pentadactyles, melicembales, echinophoræ dicuntur quibus cantant. Extra has ſunt rotūdæ in oleario uſu cochleæ, cucumis, cynopus, cammarus, cynoſdexia, draco. Quidam aliud uolunt eſſe dracunculum. Eſt autem gracculo ſimilis. Aculeos in brāchijs habet ad caudam ſpectantis. Sic & ſcorpio lædit dum manu tollitur: erythinus, echeneis,

echinus

echinus.Elephanti locuſtarum generis nigri,pedibus quaternis,biſulcis. prẹterea brachia duo,binis articulis,ſingulisq; forficulis denticulatis.Faber ſiue zeus,glauciſci,glanius,gonger,gerres,galeos,garus,hippus,hippuros,hirundo,halipleumon,hippocampos, hepar, helacathenes.Sunt lacertorum genera,loligo uolitãs,locuſtæ,lucernæ,liparis,lamyrus,lepus,leones,quorum brachia cãcris ſimilia ſunt,reliqua pars locuſtæ,mullus ; merula inter ſaxatiles laudata, mugil,melanurus, mena,meryx,murena,mys,mitulus,myſtus,murex, oculata,ophidion,oſtrea,otia,orcynon.Hic eſt pelamidũ generis maximus, neq; redit in Mæotin,ſimilis tritoni,uetuſtate melior.Orphus,orthragoriſcus,phager,phycis ſaxatilium,pelamis,earũ generis maxima apolectus uocatur,durior tritone,phorcus,phitharus, paſſer,paſtinaca.Polyporum genera. pectines maximi & nigerrimi æſtate ; laudatiſsimi Mitylenis,Tindaride,Salonis,Altini,Antij,in inſula Alexandriæ in Ægypto. pectunculi,purpuræ,percides,pinna,pinnotheræ,rhina,quem ſquatum uocamus. Rhombus, ſcarus principalis hodie.Solea,ſargus,ſcylla,ſarda.Ita uocatur pelamis longa,ex oceano ueniens.Scomber,ſalpa,ſparus,ſcorpæna,ſcorpios,ſciadeus,ſciæna,ſcolopẽdra,ſmyrus, ſcepini,ſtrombus,ſolen,ſiue aulos,ſiue donax,ſiue onyx,ſiue dactylus,ſpõdylus, ſmarides, ſtella,ſpongia. Turdus inter ſaxatiles nobilis. Tomus thurianus, quem alij xiphiam uocant.Theſſa,torpedo,tethea.Triton pelamidum generis magni, ex eo uræa cybia fiunt. Vrenæ,uua,xiphiæ.His adijciemus apud Ouidium poſita nomina, quæ apud neminem alium reperiuntur:ſed fortaſſis in Ponto naſcuntur, ubi id uolumen ſupremis ſuis temporibus inchoauit: Bopgyrum in ſcopulis uiuentem,orphũ rubentem,rhacinumq; pullum. pictas mormyras,aureiq; coloris chryſon.Præterea paruum teragum, & placentem cauda labrum:epodas lati generis.Præter hæc inſignia piſcium tradit channem ex ſeipſa concipere,glaucum æſtate nũquam apparere , pompilum qui ſemper comitetur nauigiorum curſus,chromin qui nidificet in aquis: Helopem quoq; dicit eſſe noſtris incognitũ undis: Ex quo apparet falli eos,qui eundem accipenſerem exiſtimauerũt.Helopi palmã ſaporis inter piſces multi dedere.Sunt præterea à nullo autore nominati, ſudis latine appellata, à Græcis ſphyræna roſtro ſimilis nomine,magnitudine inter ampliſsimos,rarus, ſed tamẽ nõ degener,& pernæ concharũ generis,circa Pontias inſulas frequentiſsimæ.Stant uelut ſuillo crure lõgo in harena defixæ,hianteſq; quà limpitudo eſt pedali non minus ſpacio. Cibũ uenantur.Dentes in circuitu marginũ habent pectinatim ſpiſſatos. Intus pro ſpondylo grandis caro eſt.Et hyenã piſcem uidi in Ænaria inſula captũ,caput exerẽtem.Præter hæc purgamenta aliqua relatu indigna,& algis potius annumeranda q; animalibus.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXXIII

Metallorum naturæ.

PROOEMIVM.

Etalla nunc , ipſæq́ue opes,& rerum pretia dicentur : tellurem intus inquirente cura multiplici modo : Quippe alibi diuitijs foditur , quærente uita aurum , argentum, electrum,æs: alibi delicijs gemmas , & parietum digitorumq́ue pigmenta : alibi temeritati ferrum,auro etiam gratius inter bella cędeſq;.Perſequimur omnes eius fibras,uidemuſq; ſuper excauatam, mirantes dehiſcere aliquando , aut intremiſcere illam , ceu uero non hoc etiam indignatione ſacræ parentis exprimi poſſit. Imus in uiſcera eius , & in ſede manium opes quærimus tanquam parum benigna fertiliq; quaquà calcatur.Inter hæc minimum remediorũ gratia ſcrutamur.Quoto enim cuiq; fodiẽdi cauſa medicina eſt? Quanquam & hæc ſum

ma sui parte tribuit, ut minime parca, facilisq́ in omnibus quæ prosunt. Illa nos premunt, illa nos ad inferos agunt, quæ occultauit atq; demersit, illa quæ nõ nascuntur: ut repente mens ad inane euolans reputet, quæ deinde futura sit finis, seculis omnibus exhauriendi eam, quousque penetret auaritia. Quàm innocens, quàm beata, imò uero & delicata esset uita, si nihil aliud quàm supra terras cõcupisceret, breuiterq́ nisi quod secum est? Eruitur aurum & chrysocolla iuxtà, ut preciosior uideatur nomen ex auro custodiens. Parum enim erat unam uitæ inuenisse pestem, nisi in pretio esset auri etiam sanies. Quærebat argentum auaritia, boni consuluit interim inuenisse minium, rubentisq́ terræ excogitauit usum. Heu prodigiosa ingenia, quot modis auximus pretia rerum? Accessit ars picturæ, & aurum argentumq́ cælando carius fecimus. Didicit homo naturam prouocare. Auxere & artem uitiorum irritamenta. In poculis libidines cælare iuuit, ac per obscenitates bibere. Abiecta deinde sunt hæc & sordere cœpere, & auri argentiq́ nimiũ fuit. Murrhina & crystallina ex eadem terra effodimus, quibus pretiũ faceret ipsa fragilitas. Hoc argumentum opum, hæc uera luxuriæ gloria existimata est, habere quod posset statim totum perire. Nec hoc fuit satis, turba gemmarum potamus, & smaragdis teximus calices, ac temulentiæ causa tenere Indiam iuuat, & aurum iam accessio est.

Quæ prima commendatio metallorum auri, & de origine anulorum aureorum, & modo auri apud antiquos, & equestri ordine, & de iure anulorum aureorum. Cap. I

VTinamq́ posset è uita in totum abdicari aurum, sacra fames, ut celeberrimi autores dixere, proscissum conuicijs ab optimis quibusque, & ad perniciem uitæ repertum: quãtum feliciore æuo, cum res ipsæ permutabantur inter se, sicut & Troianis temporibus factitatum, Homero credi conuenit. Ita enim (ut opinor) commercia uictus gratia inuenta. alios corijs boum, alios ferro captiuisq́ rebus emptitasse tradit: quanquam & ipse miratus aurum, æstimationes rerum ita fecit, ut cẽtum boum arma aurea permutasse Glaucum diceret cum Diomedis armis nouem boum. Ex qua consuetudine mulcta legum antiquarum pecore cõstat, etiam Romæ. Pessimum uitæ scelus fecit, qui anulum primus induit digitis. Nec hoc quis fecerit traditur. Nam de Prometheo omnia fabulosa arbitror, quanquam illi quoque ferreum anulum dederit antiquitas: uinculumq́ id, non gestamen intelligi uoluerit. Midæ quidem anulum, quo circumacto habentem nemo cerneret, quis nõ etiam fabulosiorem fateatur? Manus & prorsus sinistræ maximam autoritatem conciliauere auro, non quidem Romanæ, quorũ more ferreũ id erat & bellicæ uirtutis insigne. De regibus Romanis non facile dixerim. Nullum habet Romuli in Capitolio statua, nec præter Numæ Seruijq́ Tullij alia, ac ne L. quidẽ Bruti. Hoc in Tarquinijs maxime miror, quorum è Græcia fuit origo, unde hic anulorum usus uenit, quanquam etiam nunc Lacedæmone ferreo utantur. Sed à Prisco Tarquinio omnium primo filium, cum in prætextæ annis occidisset hostem, bulla aurea donatum cõstat: unde mos bullæ durauit, ut eorum qui equo meruissent filij, insigne id haberent, cæteri lorũ. Et ideo miror Tarquinij eius statuam sine anulo esse. Quanquam & de nomine ipso ambigi uideo: Græci à digitis appellauere, apud nos prisci ungulũ uocabant, postea & Græci & nostri symbolũ. Longo certe tempore, ne senatum quidem Romanum habuisse aureos, manifestum est. Siquidem his tantum qui legati ad exteras gentes ituri essent, anuli publice dabantur, credo quoniam ita exterorum honoratissimi intelligebantur. Neq; alijs uti mos fuit, quàm qui ex ea causa publice accepissent, uulgoq́ sic triumphabant. Et cum corona ex auro Hetrusca sustineretur à tergo, anulus tamen in digito ferreus erat, æque triumphantis & serui fortasse coronam sustinentis. Sic triumphauit de Iugurtha C. Marius: aureumq́ non ante tertium consulatum sumpsisse traditur. Hi quoque qui ob legationem acceperant aureos, in publico tantum utebantur eis, intra domos uero ferreis. Quo argumento etiã nunc sponsæ anulus ferreus mittitur, isq́ sine gemma: Nec Iliacis temporibus ullos fuisse anu-

los uideo, nusquam certe Homerus dicit; cum & codicillos missitatos epistolarum gratia indicet, & conditas arcis uestes, ac uasa aurea argenteaque, & ea colligata nodi nō anuli nota. Sortiri quoque contra prouocationem duces non anulis tradit. Fabricam etiam deum fibulas & alia muliebris cultus, sicut inaures, in primordio factitasse sine mentione anulorum. Et qui primus instituit, cunctanter id fecit, læuisque manibus ac latentibus induit, cum si honos securus fuisset dextra fuerit ostentandus. Quod si impedimentum potuit in eo aliquod intelligi etiam consertoris usu, argumentum est, maius in læua fuisse, qua scutum capitur. Est quidem apud eundem Homerum uirorum crinibus aurum implexum: ideo nescio an prior usus à fœminis cœperit. Romæ quidem non fuit aurum, nisi admodum exiguum, longo tempore. Certe cum à Gallis capta urbe pax emeretur, non plus quàm mille pondo effici potuere. Nec ignoro duo milia pondo auri perisse, Pompeij tertio consulatu, è Capitolini Iouis solio, à Camillo ibi condita, & ideo à plerisque existimari duo milia pondo collata. Sed quod accessit, Gallorum præda fuit, detractumque ab his in parte captæ urbis delubris. Gallos autem cum auro pugnare solitos, Torquatus indicio est. Apparet ergo Gallorum templorumque tantundem, nec amplius fuisse: quod quidem in augurio intellectum est, cum Capitolinus duplum reddidisset. Illud quoque obiter indicari conuenit, quoniam de anulis sermonem repetimus, æditūum custodiæ eius comprehensum, fracta in ore anuli gemma, statim exspirasse, & indicium ita extinctum. Ergo ut maxime duo tātum milia pondo, cum capta est Roma anno trecentesimo LXIIII fuere, cum iam capitum liberorum censa essent CLII milia quingenti LXXX. In eadem post annos CCCVII quod ex Capitolinæ ædis incendio cæterisque omnibus delubris C. Marius filius Præneste detulerat, tredecim milia pondo: quę sub eo titulo in triūpho trāstulit Sylla, & argenti VII milia. Idem ex reliqua omni uictoria pridie transtulerat auri pondo XV milia, argenti pondo C.XV milia. Frequentior autem usus anulorum non ante Cn. Flauium Annij filium deprehenditur. Hic namque publicatis diebus fastis quos populus à paucis principum quotidie petebat, tantam gratiam plebis adeptus est, alioquin libertino patre genitus, & ipse Appij Cæci scriba, cuius hortatu exceperat eos dies, consultando assidue sagaci ingenio, promulgaueratque, ut ædilis curulis crearetur cum Q. Anitio Prænestino, qui paucis ante annis hostis fuisset, præteritis C. Petilio & Domitio, quorum patres consules fuerant: Additum Flauio, ut simul & Tribunus plebis esset. Quo facto tanta senatus indignatione exarsit, ut anulos ab eo abiectos fuisse, in antiquissimis reperiatur annalibus. Fallit plerosque qui tum & equestrem ordinem id fecisse arbitrantur. Est enim adiectum hoc quoque: sed & phalera posita, propter quæ nomē equitū adiectum est. Anulos quoque depositos à nobilitate, in annales relatum est, non à senatu uniuerso. Hoc actū P. Sempronio Longo, L. Sulpicio COSS. Flauius uouit ædem Concordiæ, si populo reconciliasset ordines. Et cum ad id pecunia publica non decerneretur, ex mulctaticia fœneratoribus condemnatis ædiculam æream fecit in græcostasi, quæ tūc supra comitium erat. Inciditque in tabula ærea eam ædem C. quatuor annis post Capitolinam dedicatam. Ita CCCCXLVIII à condita urbe gestum est, & primum anulorum uestigium extat. Promiscui autem usus alterum secundo Punico bello: Neque enim aliter potuissent trimodia illa anulorum Carthaginem ab Annibale mitti. Inter Cepionem quoque & Drusum ex anulo in auctione uenali, inimicitiæ cœpere, unde origo socialis belli, & exitia rerum. Ne tum quidem omnes senatores habuerunt: utpote cum memoria auorū multi prætura quoque functi, in ferreo consenuerint: sicut Calphurniū & Manilium, qui legatus C. Marij fuerit Iugurthino bello, Fenestella tradit: & multi L. Fusidium illum, ad quem Scaurus de uita sua scripsit: in Quintiorum uero familia, aurum ne fœminas quidem habere mos fuit: nullosque omnino anulos maior pars gentium hominumque, etiam qui sub imperio nostro degunt, hodieque habeat. Non signat oriens aut Ægyptus etiam nunc, literis cōtenta solis. Multis hoc modis, ut cætera omnia, luxuria uariauit, gem-

mas addendo exquisiti fulgoris, censuq́ꝫ opimo digitos onerando, sicut dicemus in gemmarum uolumine, mox & effigies uarias cælando: ut alibi ars, alibi materia esset in pretio. Alias deinde gemmas uiolari nefas putauit: ac ne quis signandi causam in anulis esse intelligeret, solidas induit. Quasdam uero neq; ab ea parte quæ digito occultatur, auro clusit, aurumq́ꝫ milibus lapillorum uilius fecit. Contra uero multi nullas admittunt gemmas auroq́ꝫ ipso signant, ut Claudij Cæsaris principatu repertum. Necnon & seruitia iam ferrum auro cingũt, alia per sese mero auro decorant, cuius licentiæ origo nomine ipso in Samothrace id institutum declarat. Singulis primo digitis geri mos fuerat, qui sunt minimis proximi, sic in Numæ & Seruij Tullij statuis uidemus. Postea pollici proximo induere, etiam deorum simulacris: dein iuuit & minimo dare. Galliæ Britanniæq́ꝫ in medio dicuntur usæ. Hic nunc solus excipitur, cæteri omnes onerantur, atq; etiam priuatim articuli minoribus alijs. Sunt qui tres uni minimo congerant: alij uero & huic unũ tantũ, quo signantem signent. Conditus ille ut res rara, & iniuria usus indigna, uelut è sacrario promitur. Et unum in minimo digito habuisse, pretiosioris in recondito supellectilis ostentatio est. Iam alij pondera eorum ostentant. Alijs plures quàm unum gestare labor est. Alij bracteas infarcire leuiore materia propter casum tutius gemmarum sollicitudini putant. Alij sub gemmis uenena cludunt, sicut Demosthenes summus oratorum Greciæ, anulosq́ꝫ mortis gratia habent. Denique ut plurimum opum scelera anulis fiunt. Quæ fuit illa priscorum uita, qualis innocentia, in qua nihil signabatur? At nunc cibi quoque ac potus anulo uindicantur à rapina. Hoc profecere mancipiorum legiones, & in domo turba externa, ac seruorum quoque causa nomenclator adhibendus: aliter apud antiquos, singuli Marcipores Luciporésue dominorum gentiles, omnem uictum in promiscuo habebant, nec ulla domi custodia à domesticis opus erat. Nunc rapiendæ comparantur epulæ, pariterq́ꝫ qui rapiunt eas, & claues quoque ipsas signare non est satis: grauatis somno aut morientibus anuli detrahuntur: maiorq́ꝫ uitę ratio circa hoc instrumentum esse cœpit, incertum à quo tempore. Videmur tamen posse in externis autoritatẽ eius rei intelligere circa Polycratem Sami tyrannum, cui dilectus ille anulus in mare abiectus, capto relatus est pisce, ipso circiter C C X X X annum urbis nostræ interfecto. Celebratior quidem usus cum fœnore cœpisse debet: argumento est consuetudo uulgi, ad sponsiones etiãnũ anulo exiliẽte, tracta ab eo tẽpore quo nõdũ erat arra uelocior: ut planè affirmare possimus, nummos ante apud nos, mox cœpisse anulos. De nummis paulopost dicetur. Anuli distinxere alterum ordinem à plebe, ut semel cœperãt esse celebres, sicut tunica ab anulis senatum tantum, quanquam & hoc serò, uulgoq́ꝫ purpura latiore tunicæ usos inuenimus etiam præcones, sicut patrem L. Aelij Stilonis, Præconini ob id cognominati. Sed anuli planè medium ordinem, tertiumq́ꝫ plebi & patribus inseruere: ac quod antea militares equi nomen dederant, hoc nunc pecuniæ iudices tribuũt. Nec pridẽ id factum: Diuo Augusto decurias ordinante, maior pars iudicum in ferreo anulo fuit. Iiq́ꝫ non equites, sed iudices uocabantur. Equitum nomen subsistebat in turmis equorum publicorum. Iudicum quoque nõ nisi quatuor decuriæ fuere primo. Vixq́ꝫ singula milia in decurijs inuenta sunt, nondum prouincijs ad hoc munus admissis. Seruatumq́ꝫ in hodiernum est ne quis è nouis ciuibus in ijs iudicaret.

De decurijs iudicum, & quoties nomina equestris ordinis immutata, & donis militaribus, & quando primum corona aurea. Cap. II

DEcuriæ quoque ipsæ pluribus discretæ nominibus fuere, Tribunorum æris, & Selectorum, & Iudicum: præter hos etiamnum Nongenti uocabantur ex omnibus selecti, ad custodiendas cistas suffragiorũ in comitijs. Et diuisus hic quoque ordo erat superba usurpatione nominum, cum alius se Nongẽtum, alius Selectum, alius Tribunum appellaret. Tiberij demum principatus nono anno in unitatem uenit equester ordo, anulorumq́ꝫ autoritati forma constituta est, C. Asinio Pollione, C. Antistio Vetere coss. anno

urbis

urbis conditæ D C C.LXXV. quod miremur, futili penè de cauſa, cum C. Sulpicius Galba, dum iuuenalem famam apud principem popinarum pœnis aucupatur, quæſtus eſſet in ſenatu, uulgo inſtitores eius culpæ defendi anulis. Hac de cauſa conſtitutum, ne cui ius id eſſet, niſi cui ingenuo ipſi, patri auoq; paterno ſeſtertia C C C C cenſus fuiſſet, & lege Iulia theatrali in XIIII ordinibus ſedendi. Poſtea gregatim inſigne id appeti cœptum. Propterq; hæc diſcrimina Caius princeps decuriam quintam adiecit: tantumq; natum eſt faſtus, ut quæ ſub diuo Auguſto impleri non potuerant decuriæ, non capiãt eum ordinem, paſsimq; ad ornamenta ea etiam ſeruitute liberati tranſiliant, quod antè nunquã erat factum, quoniam in ferreo anulo equites iudicesq; intelligebantur: adeoq; promiſcuum id eſſe cœpit, ut apud Claudiũ Cæſarem in cẽſura eius unus ex equitibus Flauius Proculus CCCC ex ea cauſa reos poſtularet. Ita dum ſeparatur ordo ab ingenuis, communicatus eſt cum ſeruitijs. Iudicum autem appellatione ſeparari eum ordinem primi omniũ inſtituere Gracchi, diſcordi popularitate in cõtumeliam ſenatus: mox ea debellata, autoritas nominis uario ſeditionũ euentu circa publicanos ſubſtitit, & aliquamdiu tertiæ uires publicani fuere. M. Cicero demũ ſtabiliuit equeſtre nomẽ in cõſulatu ſuo, ei ſenatũ cõcilians, ex eo ſe ordine profectũ eſſe celebrans, & eius uires peculiari popularitate quærens. Ab illo tempore planè hoc tertiũ corpus in republica factũ eſt, cœpitq; adijci ſenatui populoq; Romano equeſter ordo. Qua de cauſa & nũc poſt populũ ſcribitur, quia nouiſsime cœptus eſt adijci. Quinetiã ipſum equitũ nomen ſæpe uariatũ eſt, in his quoq; qui ad equitatum trahebantur. Celeres ſub Romulo regibusq́ue appellati ſunt, deinde flexumines, poſtea troſſuli, cum oppidum in Thuſcis citra Volſinios paſſuũ IX. M. ſine ullo peditũ adiumento cœpiſſent eius uocabuli: Idq; durauit ultra C. Gracchum. Iunius certe, qui ab amicitia eius Gracchanus appellatus eſt, ſcriptũ reliquit his uerbis: Quod ad equeſtrem ordinem attinet, antea troſſulos uocabant, nunc equites uocant: ideo quia non intelligunt troſſulos nomen quid ualeat, multos pudet eo nomine appellari: & cauſam quæ ſupra indicata eſt exponit, inuitosq; etiãnum tamen troſſulos uocari. Sunt adhuc aliqua non omittendæ in auro differentię. Auxiliares quippe & externos torquibus aureis donauere, at ciues nõ niſi argenteis. Præterq; armillas ciuibus dedere, quas non habent externi. Iidẽ (quod magis miremur) coronas ex auro dedere ciuibus. Quis primus donatus ſit ea, nõ inueni, ſed quis primũ donauerit à L. Piſone traditur. A. Poſthumius dictator apud lacũ Regillũ caſtris Latinorũ expugnatis, ei cuius maxime opera capta eſſent, hãc coronã ex pręda dedit, Itẽ L. Lentulus C O S. Ser. Cornelio Merẽdæ, Samnitũ oppido capto. Sed quinq; librarũ corona Piſo frugi filiũ ex priuata pecunia donauit. eamq; coronã teſtamento reip. legauit.

De reliquo uſu auri in uiris & mulieribus, & de nummo aureo: & quando primum ſignatum eſt æs, argentum, & aurum, & antequam ſignaretur qui mos in ære, & quæ maxima pecunia primo cenſu, & quoties, & quibus temporibus autoritas auri. Cap. III

DEorum uero honori in ſacris nihil aliud excogitatum eſt, quàm ut auratis cornibus hoſtiæ maiores duntaxat immolarentur. Sed in militia quoque in tantum adolcuit hæc luxuria, ut M. Bruti in Philippicis campis epiſtolæ reperiantur frementes, fibulas tribunitias ex auro geri. At Hercules idem tu Brute mulierum pedibus aurum geſtari tacuiſti: cuius ſceleris nos coarguimus illum primum, qui auro dignitatem per anulos fecit, ut habeant in lacertis iampridem & uiri, quod è Dardanis uenit, itaq; & Dardanium uocabatur. Viriæ celticæ dicũtur: Viriles celtibericæ. Habeant fœminæ in armillis, digitiſq; totis, collo, auribus, ſpiris: Diſcurrant catenæ circa latera, & inſerta margaritarum pondera è collo dominarum auro pendeant, ut in ſomno quoq; unionum conſcientia adſit: Etiamnum pedibus induitur, atque inter ſtolam plebemq́ue hunc medium fœminarum equeſtrem ordinẽ facit. Honeſtius uiri pędagogijs id damus, balineaſq; diues puerorũ forma cõuertit. Iam uero etiam Harpocratem, ſtatuaſq; Ægyptiorum numinum, in digitis uiri

quoq; portare incipiunt. Fuit & alia Claudij principatu differentia, in solis his quibus admissionem liberti eius dedissent imaginem principis in anulo ex auro gerendi, magna criminum occasione: quæ omnia salutaris exortus Vespasiani principis aboleuit, æqualiter publicando principem. De anulis aureis eorumq; usu hactenus dictum sit. Proximũ scelus fecit, qui primus ex auro denarium signauit, quod & ipsum latet autore incerto. Populus Ro. ne argento quidem signato ante Pyrrhum regem deuictũ usus est. Libralis, unde etiam nunc libella dicitur, & dipondius appendebatur assis. Quare æris grauis pœna dicta. Et adhuc expensa in rationibus dicuntur: Item impendia & dependere. Quin & militum stipendiorum, hoc est stipis ponderandæ pensatores, libripendes dicuntur: qua consuetudine in his emptionibus quæ mancipij sunt, etiam nunc libra interponitur. Seruius rex primus signauit æs. Antea rudi usos Romæ Remeus tradit. Signatam est nota pecudum, unde & pecunia appellata. Maximus census CX. M. assium fuit illo rege: Et ideo hęc prima classis. Argentum signatũ est anno urbis D.LXXXV. Q. Fabio COS. quinq; annis ante primum bellum Punicum. Et placuit denarius pro X libris æris, quinarius pro quinque, sestertium pro dipondio ac semisse. Libræ autem pondus æris imminutum bello Punico primo, cum impensis resp. non sufficeret, constitutumq; ut asses sextantario pondere ferirẽtur. Ita quinq; partes factæ lucri, dissolutumq; æs alienum. Nota æris fuit ex altera parte Ianus geminus, ex altera rostrũ nauis. In triente uero & quadrante rates. Quadrans antea triuncis uocatus à III uncijs. Postea Annibale urgẽte, Q. Fabio Maximo dictatore, asses unciales facti: Placuitq; denarium XVI assibus permutari, quinariũ octonis, sestertium quaternis. Ita resp. dimidium lucrata est. In militari tamen stipendio semper denarius pro X assibus datus. Nota argenti fuere bigæ atque quadrigæ, & inde bigati quadrigatiq; dicti. Mox lege Papyriana semunciales asses facti. Liuius Drusus in tribunatu plebis octauam partem æris argento miscuit. Qui nunc uictoriatus appellatur, lege Clodia percussus est. Antea enim hic nummus ex Illyrico aduectus, mercis loco habebatur. Est autem signatus uictoria, & inde nomen. Aureus nummus post annũ LXII percussus est quàm argenteus, ita ut scrupulum ualeret sestertijs uicenis, quod efficit in libras ratione sestertiorum, qui tunc erãt, sestertios DCCCC. Post hæc placuit XL. M. signari ex auri libris, paulatimq; principes imminuere pondus: minutissimus uero ad XLV. M. Sed à nũmo prima est origo auaritiæ excogitata, fœnore quæstuosa segnitia. Hæc paulatim exarsit rabie quadam, non iam auaritia, sed fames auri: utpote cum Septimuleius C. Gracchi familiaris, auro repensum caput eius excisum ad Opimiũ tulerit, plumboq; in os addito parricidio suo rempublicã etiam circumscripserit: nec iam quiritũ aliquo, sed uniuerso nomine Romano infami, rex Mithridates Aquilio duci capto aurum in os infudit: Hæc parit habendi cupido. Pudet intuentem tantum nomina ista, quæ subinde noua græco sermone excogitantur, expresso argenteis uasis auro, aut incluso, quibus delicijs ueneũt tam aurea quàm aurata, cum sciamus interdixisse castris suis Spartacum, ne quis aurum haberet aut argentum. Tanto fuit plus animi fugitiuis nostris. Messala orator prodidit Antonium triumuirum aureis usum in omnibus obscœnis desiderijs, pudendo etiam crimine Cleopatræ. Summæ apud exteros licentiæ fuerat, poculo aureo puluino subdito, Philippum regem dormire solitum: Agnonem Teium Alexãdri Magni præfectum aureis clauis suffigere crepidas. Antonius in contumeliam naturæ uilitatem auro fecit, opus proscriptione dignum. Sed præter alia equidem miror po. Ro. uictis gentibus in tributo semper argentum imperitasse, non aurum: sicut Carthagini cum Annibale uictæ argẽti pondo annua in quinquaginta annos, nihil auri. Nec potest uideri penuria mundi id uenisse. Nam Midas & Crœsus in infinitum possederant. Iam Cyrus deuicta Asia pondo XXXIIII milia inuenerat, pręter uasa aurea aurumq; factum, & in eo folia ac platanum uitemqúe. Qua uictoria argenti quingenta milia talentorum reportauit, & craterem Semiramidis, cuius põdus quindecim talenta colligebat. Talentum autem Ægyptium pondo

Vide Budæũ

do LXXX capere Varro tradit. Iam regnauerat in Colchis Salauces & Esubopes, qui tertam uirginem nactus, plurimum argẽti auriq́ꝫ eruisse dicitur in Suanorum gente, & alioquin uelleribus aureis inclyto regno. Sed & illius aureæ cameræ, & argẽteæ trabes narrantur, & columnæ atque parastatæ, uicto Sesostre Ægypti rege, tam superbo, ut prodatur annis quibusq́ꝫ sorte reges singulos è subiectis iungere ad currum solitus, sicq́ꝫ triumphare. Et nos fecimus quæ posteri fabulosa arbitrentur. Cæsar qui postea dictator fuit, primus in ædilitate munere patris funebri, omni apparatu harenæ argenteo usus est, ferasq́ꝫ argenteis uasis incessere tum primum uisum. Mox, quod etiam in municipijs æmulantur, C. Antonius ludos scena argẽtea fecit. Item L. Murena, & Caius princeps in circo pegma duxit, in quo fuere argenti pondo C.XXIIII. Claudius successor eius, cum de Britannia triumpharet, inter coronas aureas unam VII pondo habuit, quam contulisset Hispania citerior, alteram IX quam Gallia Comata, sicut titulus indicauit. Huius deinde successor Nero, Pompeij theatrum operuit auro in unum diem quod Tyridati regi Armeniæ ostẽderat. Et quota pars ea apparatus fuit aureæ domus ambiẽtis urbem? Auri in ærario populi Romani fuere, Sex. Iulio, L. Aurelio COSS. septẽ annis ante bellum Punicum tertium *Vide Budæũ* pondo DCC.XXVII. argẽti nonagintaduo milia, & extra numerum CCC & LXXXV.M. *lib.2.de asse.* Item Sex. Iulio, L. Marcio COSS. hoc est, belli socialis initio, DCCCXLVI. auri pondo. C. Cæsar primo introitu urbis in ciuili bello suo ex ærario protulit laterũ aureorum XXVI. M. & in numerato pondo CCC. Nec fuit alijs tẽporibus resp. locupletior. Intulit & Æmilius Paulus, Perseo rege Macedonico deuicto, prædam pondo trium milium: à quo tempore populus Ro. tributum pendere desijt. Laquearia, quæ nunc & in priuatis domibus auro teguntur, post Carthaginem euersam primo inaurata sunt in Capitolio, censura L. Mummij. Inde transiere in cameras. In parietes quoque, qui iam & ipsi tanquam uasa inaurantur: cum sua ætas uaria de Catulo existimauerit, quod tegulas æreas Capitolij inaurasset primus. Inuentores auri, sicut metallorum ferè omnium, septimo uolumine diximus. Præcipuam gratiam huic materiæ fuisse arbitror, non colore qui in argento clarior est, magisq́ꝫ diei similis, & ideo militaribus signis familiarior, quoniam is longius fulget: manifesto errore eorum qui colorem siderum placuisse in auro arbitrantur, cum in gemmis alijsq́ue rebus non sit præcipuus. Nec pondere aut facilitate materiæ prælatum est cæteris metallis, cum cedat per utrunque plumbo. Sed quia rerum uni nihil igne deperit, tuto etiam in incendijs rogisq́ue durante materia. Quinimo quo sæpius arsit, proficit ad bonitatem. Auriq́ꝫ experimento ignis est, ut simili colore rubeat quo ignis: Atque ipsum obryzum uocant. Primum autem bonitatis argumentum est, quam difficillime accendi. Præterea mirum, prunæ uiolentissimæ igni indomitum, palea citissime ardescere: atque ut purgetur, cum plumbo coqui. Altera causa pretij maior, quàm minimum usus deterit, cum argento, ære, plumbo, lineæ producantur, manusq́ꝫ sordescant decidua materia. Nec aliud laxius dilatať, aut numerosius diuiditur, utpote cuius unciæ in septuagenas & quinquagenas plaresq́ꝫ bracteas, quaternûm utroque digitorum spargantur. Crassissimæ ex his prænestinæ uocantur, etiamnum retinentes nomen, Fortunæ inaurato ibi fidelissime simulacro. Proxima bractea quæstoria appellatur. Hispania strigiles uocat auri paruulas massas, quod super omnia solũ in massa aut ramẽto capitur, cum cætera in metallis reperta igni perficiantur. Hoc statim aurũ est, cõsummatamq́ꝫ materiam protinus habet, cum ita inuenitur. Hæc enim inuentio eius naturalis est: alia quam dicemus, coacta. Super cætera nõ rubigo ulla, non ærugo, nõ aliud ex ipso quod consumat bonitatẽ, minuatúe pondus. Iam cõtra salis & aceti succos domitores rerũ cõstantia. superq́ꝫ omnia netur, ac texitur lanæ modo, & sine lana. Tunica aurea triumphasse Tarquiniũ Priscũ Verrius tradit. Nos uidimus Agrippinã Claudij principis, ædente eo naualis prælij spectaculũ, assidentem ei, indutã paludamento, auro textili sine alia materie. Attalicis uero iampridẽ intexitur, inuento regũ Asiæ. Marmori & ijs quæ candefieri nõ possunt, oui candido illinitur: ligno

gno glutini ratione composita, leucophoron uocant. Quid sit hoc, aut quemadmodum fiat, suo loco docebimus. Æs inaurari argẽto uiuo, aut certe hydrargyro legitimum erat: de quibus ut dicemus illorum naturam reddentes, excogitata fraus est. Nanque æs cruciatur in primis, accensumq; restinguitur sale, aceto, alumine. Postea exarenatur, an satis recoctum sit splendore deprehendente, iterumq; exhalatur igni, ut possit edomitum, mixtis pumice, alumine, argento uiuo, inductas accipere bracteas. Alumen in purgando uim habet talem, qualem esse diximus plumbo.

Ratio naturalis inueniendi auri, & quando primum aurea statua & medicinæ ex auro. Cap. IIII

AVrum inuenitur in nostro orbe, ut omittamus Indicum, atq; à formicis, aut gryphibus apud Scythas erutum. Apud nos tribus modis, fluminũ ramentis, ut in Tago Hispaniæ, Pado Italiæ, Hebro Thraciæ, Pactolo Asiæ, Gange Indiæ. Nec ullum absolutius aurum est, cursu ipso trituq; perpolitum. Alio modo puteorum scrobibus effoditur, aut in ruina montium. Quare utraq; ratio dicetur. Aurum qui quærũt, ante omnia segullum tollunt, ita uocatur indicium: alueus ubi id est, arenæq; lauantur, atq; ex eo quod resedit coniectura capitur, ut inueniatur aliquando in summa tellure protinus rara felicitate: ut nuper in Dalmatia principatu Neronis, singulis diebus etiã quinquagenas libras fundens, cum iam inuentũ in summo cespite. Alutationem uocant si & auro ea tellus subest. Cæterum montes Hispaniæ aridi sterilesq;, & in quibus nihil aliud gignatur, huic bono coguntur fertiles esse. Quod puteis foditur, canalicium uocant, alij canaliense, marmoris glareæ inherens, non illo modo quo in oriente sapphiro atq; thebaico, alijsq; in gemmis scintillat, sed micas amplexum marmoris. Hi uenarum canales per marmor uagantur & latera puteorum, & huc illuc, inde nomine inuento, tellusq; ligneis columnis suspenditur. Quod effossum est tunditur, lauatur, uritur, molitur in farinam. Nam quod ad pilas cudunt, apilascudem uocant. argentum quod exit à fornacis sudore. Quæ è catino iactatur spurcitia, in omni metallo uocatur scoria. Hæc in auro coquitur iterum & tunditur. Catini fiunt ex tasconio. Hæc est terra alba similis argillæ. Neq; enim alia afflatum ignemq; & ardentem materiam tolerat. Tertia ratio opera uicerit gigantum: Cuniculis per magna spatia actis, cauantur montes ad lucernarum lumina. Eadem mẽsura uigiliarum est, multisq; mensibus non cernitur dies. Arrugias id genus uocant, siduntq; rimæ subito, & opprimunt operarios, ut iam minus temerarium uideatur è profundo maris petere margaritas: tanto nocentiores fecimus terras. Relinquuntur itaq; fornices crebri montibus sustinendis. Occursant in utroq; genere silices. Hos igni & aceto rumpunt. Sæpius uero, quoniam in cuniculis uapor & fumus strangulat, cædunt fracturis C.L. libras ferri terrã agentibus: egeruntq; humeris noctibus ac diebus per tenebras proximis tradentes: Lucẽ nouissimi cernunt. Si longior uidetur silex, latus sequitur. Fossam ambit quiete. Tamẽ in silice facilius existimatur opera. Est nãq; terra ex quodã argillæ genere glareæ mixta (cãdidam uocant) propè inexpugnabilis. Cuneis eam ferreis aggrediuntur, & ijsdẽ malleis: nihilq; durius putant, nisi quod inter omnia auri fames durissima est. Peracto opere, ceruices fornicũ ab ultimo cædunt, dantq; signũ ruinæ, eamq; solus intelligit in cacumine mõtis eius peruigil. Hic uoce ictuúe repente operarios reuocari iubet, pariterq; ipse deuolat. Mons fractus cadit à sese longo fragore, qui concipi humana mẽte nõ possit, & flatu incredibili. Spectant uictores ruinã naturæ. Nec tamẽ adhuc aurum est: nec sciere esse cũ fodêre. Tantaq; ad pericula euincenda fuit satis causæ, sperare quod cuperent. Alius par est labor, uel hoc maioris impendij, flumina ad lauandum hanc ruinam iugis montiũ ducere obiter à centesimo plerunq; lapide. Corrugos uocant, à corriuatione credo, nimirũ & hic labor est. Præcepisse libramento oportet, ut fruaris quando influat: itaq; altissimis partibus ducit̃. Conuallis & interualla substructis canalibus iũgũtur. Alibi rupes inuiæ cædantur, sedemq; trabibus cauatis præbere coguntur. Is qui cædit, funibus pẽdet, ut procul intuenti-

tuenti-

tuentibus ſpecies nefaria quidẽ, ſed alitũ fiat. Pendentes maiore ex parte librant,& lineas itineri præfigunt. Itaque inſiſtentis ueſtigijs hominis locus non eſt. Manes trahuntur ad homines, ut uitium importent. Id genus terræ urion uocant. Ergo per ſilices calculóſue ducuntur, & urium euitant. Ad capita deiectus in ſupercilijs montium piſcinæ cauantur, ducenos pedes in quaſque partes,& in altitudinem denos. Emiſſaria in his quina pedum quadratorum ternûm ferè linquuntur, & repleto ſtagno excuſſis obturamentis erumpit torrens tanta ui,ut ſaxa peruoluat. Alius etiamnum in plano labor. Foſſę in quas profluat cauantur, agogas uocant, eæ ſternuntur gradatim. Frutex eſt ulex roris marini ſimilis,aſper aurumq; retinens. Latera cluduntur tabulis, ac per præruta ſuſpenduntur, canali ita profluente de terra in mare. His de cauſis iam promouit Hiſpania in priore genere, quæ exhauriuntur immenſo labore,ne occupent puteos,in hoc rigantur. Aurum arrugia quęſitum non coquitur,ſed ſtatim ſuum eſt. Inueniuntur ita maſſæ. Necnon in puteis etiam denas excedentes libras. Palacras Hiſpani, alij palacranas: ijdem quod minutum eſt,balucem uocant. Vlex ſiccatus uritur,& cinis eius lauatur ſubſtrato ceſpite herboſo, ut ſidat aurum. Vicena milia pondo ad hunc modum annis ſingulis Aſturiam atque Galleciam & Luſitaniam præſtare quidam tradiderunt, ita ut plurimum Aſturia gignat. Neque in alia parte terrarum tot ſeculis hæc fertilitas. Italiæ parcitum eſt uetere interdicto patrum ut diximus, alioquin nulla fœcundior metallorum quoque erat tellus. Extat lex cenſoria Ictimulorum aurifodinæ,qua in Vercellenſi agro cauebatur,ne plus quinq; M. hominũ in opere publicani haberent. Aurum faciendi eſt etiam una ratio ex auripigmento, quod in Syria foditur pictoribus,in ſumma tellure,auri colore,ſed fragili,lapidum ſpecularium modo. Inuitauerátq; ſpes Caium principem auidiſsimum auri, quamobrem iuſsit excoqui magnum pondus,& planè fecit aurum excellens,ſed ita parui ponderis, ut detrimentum ſentiret,illud propter auaritiam expertus, quanquam auri pigmẽti libræ XIIII permutarentur,nec poſtea tentatum ab ullo eſt. Omni auro ineſt argentum uario pondere, alibi dena,alibi nona,alibi octaua parte. In uno tantũ Gallię metallo,quod uocant Albicratenſe XXXVI. portio inuenitur,ideo cæteris præeſt. Vbicunq; quinta argenti portio eſt,electrum uocatur. Scrobes eæ reperiuntur in Canalienſi. Fit & cura electrum argento addito. Quod ſi quintam portionem exceſſit,incudibus non reſiſtit. Et electro autoritas, Homero teſte,qui Menelai regiam auro, electro,argento,ebore fulgere tradit. Mineruæ templum habet Lindos inſulæ Rhodiorum, in quo Helena ſacrauit calicem ex electro. Adijcit hiſtoria, mammæ ſuæ menſura. Electri natura eſt, ad lucernarum lumina clarius argento ſplendere. Quod eſt natiuum,& uenena deprehendit. Nanq; diſcurrunt in calicibus arquus cœleſtibus ſimiles,cum igneo ſtridore, & gemina ratione prædicunt. Aurea ſtatua prima omniũ nulla inanitate, & antequã ex ære aliqua illo modo fieret,quam uocant holoſphyraton, in templo Anaitidis poſita dicitur, quod in ſitu terrarũ nomine hoc ſignificauimus, numine gentibus illis ſacratiſsimo. Direpta eſt Antonij Parthicis rebus. Scitumqúe narratur dictum unius ueteranorum Bononiæ,hoſpitali diui Auguſti cœna, cum interrogaretur, eſſetné uerum, eum qui primus uiolaſſet hoc numen, oculis membriſq; captum expiraſſe? Reſpõdit enim,tum maxime Auguſtum de crure eius cœnare, ſeq; illum eſſe, totumq; ſibi cenſum ex ea rapina eſſe. Hominum primus, & auream ſtatuam & ſolidam Gorgias Leontinus Delphis in templo ſibi poſuit LXX circiter olympiade. Tantus erat docendæ oratoriæ artis quæſtus. Aurum plurimis modis pollet in remedijs. Vulneratiſq; & infantibus applicatur, ut minus noceant quę inferantur ueneficia. Eſt & ipſi ſuperlato uis malefica, gallinarum quoq; & pecorum fœturis. Remedium eſt abluere illatũ,& ſpargere eos quibus mederi uelis. Torretur & cum ſalis grumo, pondere triplici miſſo,& rurſum cum duabus ſalis portionibus, & una lapidis, quem ſchiſton uocant: ita uirus tradit rebus unà crematis in fictili uaſe, ipſum purum & incorruptum. Reliquus cinis ſeruatus in fictili & ex aqua illitus,lichenas in facie ſanat. Lomento eũ conuenit

uenit ablui. Fiſtulas etiam ſanat, & quæ uocãtur hæmorrhoides. Quod ſi trito ſpuma adijciatur, putria ulcera & tetri odoris emendat. Ex melle uero decoctum cum melãthio, & illitum umbilico, leuiter ſoluit aluum. Verrucas curari eo M. Varro eſt autor.

De chryſocolla, & medicinæ ex chryſocolla VI & mirabilis natura eius glutinandis inter ſe perficiendiſqꝫ metallis. Caput V

CHryſocolla humor eſt in puteis quos diximus, per uenam auri defluens, craſſeſcẽte limo rigoribus hybernis uſqꝫ in duritiam pumicis. Laudatiorem eandem in ærarijs metallis, & proximam in argentarijs fieri compertum eſt. Inuenitur & in plumbarijs, uilior etiam auraria. In omnibus autem ijs metallis fit & cura multum infra naturalẽ illam, immiſſis in uenam aquis leuiter hyeme tota uſque in Iunium menſem, dein ſiccatis in Iunio & Iulio, ut planè intelligatur nihil aliud chryſocolla quàm uena putris. Natiua duritia maxime diſtat, luteam uocant. Et tamen illa quoque herba, quam luteam appellant, tingitur. Natura eſt, quæ lino lanæúe, ad ſuccum bibendum. Tunditur in pila, deinde tenui cribro ſecernitur, poſtea molitur, ac deinde tenuius ſic cribratur. Quicquid non tranſmeat, repetitur in pila, dein molitur. Puluis ſemper in catinos digeritur, & ex aceto maceratur, ut omnis duritia ſoluatur. Ac rurſus tunditur, dein lauatur in conchis, ſiccaturqúe. Tunc tinguitur alumine ſchiſto & herba ſupradicta, pingiturqúe antequam pingat. Refert quàm bibula dociliſqúe ſit. Nam niſi rapuit colorem, adduntur & ſchytanum atque turbyſtum, ita uocant medicamenta ſorbere cogentia. Cum tinxere pictores, orobitin uocant, eiuſqúe duo genera faciunt: luteam quæ ſeruatur in lomenta, & liquidam globulis ſudore reſolutis. Hæc utraque genera in Cypro fiunt. Laudatiſsima in Armenia. Secunda in Macedonia: Largiſsima in Hiſpania. Summa commendationis eſt, ut colorem herbæ ſegetis læte uirẽtis quàm ſimillime reddat. Viſumqꝫ iam eſt Neronis principis ſpectaculis harenam circi chryſocolla ſterni, cum ipſe concolori panno aurigaturus eſſet, intro ducta opificum turba. Tribus eam generibus diſtinguunt. Aſperam, quæ taxatur in libras VII. Mediam quæ denarijs quinis: Attritam quam & herbaceam uocant, quæ X. III Sublinunt autem harenoſam, priuſquam inducant, atramento & paratonio. Hæc ſunt tenacia eius & colori blanda. Paratonium quoniam eſt natura pinguiſsimum, & propter leuorem tenaciſsimum, atramento aſpergitur, ne paratonij candor pallorem chryſocollæ afferat. Luteam putant à lutea herba dictam, quam ipſam ceruleo ſubtritam, pro chryſocolla inducunt, uiliſsimo genere atque fallaciſsimo. Vſus chryſocollæ & in medicina eſt ad purganda uulnera cum cera & oleo. Eadem per ſe arida ſiccat & contrahit. Datur & in angina, orthopnϾáue, miſcenda cum melle. Concitat uomitiones, miſcetur & collyrijs ad cicatrices oculorũ: ac uiridibus emplaſtris, ad dolores mitigandos, & cicatrices trahendas. Hanc chryſocollam medici aceſin appellant, quæ non eſt orobitis. Chryſocollam & aurifices ſibi uendicant agglutinando auro, & inde omnes appellatam ſimiliter utentes dicunt. Temperatur autem ea Cypria ærugine, & pueri impubis urina, addito nitro. Teritur Cyprio ære in Cyprijs mortarijs: ſanternam uocant noſtri. Ita ferruminatur aurum, quod argentoſum uocant. Signumqꝫ eſt, ſi addita ſanterna niteſcit. E diuerſo æroſum contrahit ſe, hebetaturqúe, & difficulter ferruminatur. Ad id glutinum fit, auro, & ſeptima parte argenti ad ſupradicta additis, unaqꝫ contritis. Contexi par eſt reliqua circa hoc, ut uniuerſa naturæ contingat admiratio. Auri glutinum eſt tale. Argilla ferro, cadmia æris maſſis, alumen laminis, reſina plumbo & marmori, ſed plumbum nigrum albo iungitur, ipſumqꝫ album ſibi oleo. Item ſtannum æramentis, ſtanno argentum. Pineis optime lignis æs ferrumqúe funditur, ſed & Ægyptia papyro, paleis aurum. Calx aqua accenditur, & Thracius lapis, idemqúe oleo reſtinguitur. Ignis autem aceto maxime & uiſco & ouo. Terra minime flagrat. Carboni maior uis exuſto, iterumqꝫ flagranti.

De ær

De argento,& argento uiuo,& ſtibio,ſiue alabaſtro,& ſcoria argenti,& de ſpuma argenti. Cap. VI

AB his argenti metalla dicantur, quæ ſequens inſania eſt. Nō niſi in puteis reperitur, nullaꝗ ſui ſpe naſcitur,nullis ut in auro lucentibus ſcintillis. Terra eſt alia ruffa, alia cineracea. Excoqui nō poteſt niſi cum plumbo nigro,aut cum uena plumbi. Galenam uocant,quæ iuxta argenti uenas pleruꝗ reperitur. Et eodem opere ignium deſcendit pars in plumbum,argentum autem ſuperne innatat,ut oleum aquis. Reperitur in omnibus pene prouincijs,ſed in Hiſpania pulcherrimum. Id quoꝗ in ſterili ſolo atꝗ etiam in montibus. Et ubicunꝗ una inuenta uena eſt,non procul inuenitur alia. Hoc quidem & in omni ferè materia,unde metalla Græci uidētur dixiſſe. Mirum, adhuc per Hiſpanias ab Annibale olim inchoatos puteos durare,ſua ab inuētoribus nomina habentes. Ex quis bebelo appellatur hodieꝗ, qui C C C pondo Annibali ſumminiſtrauit in dies, ad mille quingentos iam paſſus cauato monte, per quod ſpatium Aquitani ſtantes diebus noctibusꝗ egerunt aquas lucernarum menſura,amnemꝗ faciunt. Argenti uena quæ in ſummo reperta eſt,crudaria appellatur. Finis antiquis fodiendi ſolebat eſſe alumen inuentum,ultrà nihil quærebatur. Nuper inuenta æris uena infra alumen alba , nullum finem ſpei fecit. Odor ex argentifodinis inimicus omnibus animalibus, ſed maxime canibus. Aurū argētumꝗ quo mollius, eo pulchrius. Lineas ex argento nigras produci pleriꝗ mirantur. Eſt & lapis in his uenis , cuius uomica liquoris æterni argentum uiuum appellatur , uenenum rerum omnium . Exeſt ac perrumpit uaſa permanans tabe dira. Omnia ei innatant præter aurum,id unum ad ſe trahit. Ideo & optime purgat , cæteras eius ſordes expuens crebro iactatu fictilibus in uaſis, ita uitijs abiectis , ut & ipſum ab auro diſcedat. In pelles ſubactas effunditur,perꝗ eas ſudoris uice defluēs,purum relinquit aurum. Ergo & cum æra inaurantur,ſublitum bracteis pertinaciſsime retinet. Verū pallore detegit ſimplices aut pręte nues bracteas. Quapropter id furtum quærentes, oui liquore candido uſum eum adulterauere,mox & hydrargyro,de quo ſuo dicemus loco. Et aliâs argētum uiuum nō largum inuentum eſt. In ijſdem argenti metallis inuenitur, ut proprie dicamus, ſpumæ lapis candidæ nitentisꝗ,non tamen translucentis,ſtimmi appellant,alij ſtibium, alij alabaſtrum, alij larbaſon. Duo eius genera,mas & fœmina , magis probant fœminam , horridior eſt mas,ſcabriorꝗ & minus pōderoſus,minusꝗ radians,& harenoſior: Fœmina cōtrà nitet, friabilis , fiſſurisꝗ non globis dehiſcēs. Vis eius adſtringere ac refrigerare,principalis autem circa oculos: Nāꝗ ideo etiā pleriꝗ platyophthalmō id appellauere, quoniā in calliblepharis mulierum dilatet oculos. Et fluxiones inhibet oculorum exulcerationesꝗ farina eius & thuris gummi admixto : ſiſtit & ſanguinem è cerebro defluentem. Efficacior & contra recentia uulnera, & contra ueteres canū morſus inſperſa farina : & contra ambuſta igni, cum adipe ac ſpuma argenti ceruſaꝗ & cera. Vritur autem offis bubuli fimi circumlitum in clibanis. Dein reſtinguitur mulierum lacte , teriturꝗ in mortarijs, admixta aqua pluuiali. Ac ſubinde turbidum transfunditur in æreum uas,& mūdatur nitro. Fex eius intelligitur plumboſiſsima,quęꝗ ſubſidit in mortario abijciturꝗ. Dein uas in quo turbida transfuſa ſunt,opertū linteo per noctē relinquitur,& poſtero die quicquid innatat effunditur ſpongiaꝗ tollitur. Quod ibi ſubſidit, flos intelligitur , ac linteolo interpoſito in ſole ſiccatur, nō ut perareſcat. Iterūꝗ in mortario teritur,& in paſtillos diuiditur. Ante omnia autem urendi modus neceſſarius eſt , ne plumbum fiat. Quidam non fimo utuntur coquentes,ſed adipe: Alij tritum in aqua triplici linteo ſaccant,fecemꝗ abijciunt , idꝗ quod defluxit transfundunt,quicquid ſubſidat colligentes,emplaſtris quoꝗ & collyrijs miſcēt. Scoriam in argento Græci uocant helcyſma. Vis eius adſtringere & refrigerare corpora. Additur emplaſtris ut molybdena,de qua dicemus in plumbo, cicatricibus maxime glutinandis, & contra tenaſmos, dyſenteriasꝗ,infuſa clyſteribus cum myrteo oleo. Addunt & in medicamenta quę uocant liparas,ad excreſcentia ulcerum,aut ex attritu facta,aut in

capite manantia. Fit in ijſdem metallis & quæ uocatur ſpuma argenti. Genera eius tria: Optima quam chryſitin uocant: Secunda, quam argyritin: Tertia quam molybditin. Et plerunq; omnes hi colores in eiſdẽ tubulis inueniuntur. Probatiſsima eſt Attica, proxima Hiſpanienſis. Chryſitis ex uena ipſa fit, argyritis ex argento, molybditis plumbi ipſius fuſura, quæ fit Puteolis, & inde habet nomen. Omnis autem fit excocta ſua materia ex ſuperiori catino defluens in inferiorẽ, & ex eo ſublata ueruculis ferreis, atq; in ipſa flamma conuoluta ueruculo, ut ſit modici ponderis. Eſt autẽ, ut ex nomine ipſo intelligi poteſt, feruescẽtis & futuræ materiæ ſpuma. Diſtat à ſcoria, quo poteſt ſpuma à fece diſtare. Alterũ purgãtis ſe materiæ, alterũ purgatæ uitium eſt. Quidam duo genera faciunt ſpumæ, quæ uocant ſterelytida & peumenem, tertium molybdenam, in plumbo dicẽdam. Spuma ut ſit utilis, iterũ coquitur, cõfractis tubulis ad magnitudinem anulorum, ita accẽſa follibus, ad ſeparãdos carbones cineremq;, abluitur aceto aut uino, ſimulq; reſtinguitur. Quod ſi ſit argyritis, ut cãdor ei detur, magnitudine fabæ cõfracta, in fictili coqui iubetur ex aqua addito in linteolis tritico & hordeo nouis, donec ea purgẽtur. Poſtea ſex diebus terunt in mortarijs, ter die abluentes aqua frigida: Et cũ deſinant, calida, addito ſale foſſili in libram ſpumæ obolo. Nouiſsimo die cõdunt in plumbeo uaſe. Alij cum faba candida & ptiſana coquunt, & in ſole ſiccant. Alij in lana cãdida cum faba, donec lanam nõ denigrent. Tunc ſalem foſsilem adijciunt, ſubinde aqua mutata, ſiccantq; diebus XL calidiſsimis æſtatis. Necnon in uentre ſuillo in aqua coquunt, exemptamq; nitro fricant, & ut ſupra terunt in mortarijs cum ſale. Sunt qui nõ coquant, ſed cũ ſale terant, & adiecta aqua abluant. Vſus eius ad collyria, & litu ad muliebrium cicatricũ fœditates tollendas maculasq;, & abluendum capillum. Vis autem ſiccare, mollire, refrigerare, temperare, purgare, explere ulcera, tumores lenire. Talibusq; emplaſtris ſuprà dictis ignes etiam ſacros tollit cum ruta myrtoq; & aceto. Itemq; perniones cum myrtis & cera.

De minio, quantæ autoritatis fuerit apud Romanos, ac inuẽtione eius, & cinnabaris ratione in picturis & medicina, de generibus minij, & ratione eius in picturis. Cap. VII

INuenitur in argentarijs metallis minium quoque, & nunc inter pigmenta magnæ autoritatis, & quondam apud Romanos non ſolum maximæ ſed etiam ſacræ. Enumerat autores Verrius, quibus credere ſit neceſſe, Iouis ipſius ſimulacri faciem diebus feſtis minio illini ſolitam, triumphantumq; corpora: ſic Camillum triumphaſſe. Hac religione etiam nunc addi in unguenta cœnæ triumphalis, & à cenſoribus in primis Iouem miniandum locari. Cuius rei equidẽ cauſam miror, quanq; & hodie id expeti cõſtat Æthiopum populis, totosq; eo tingi proceres, huncq; ibi deorum ſimulacris colorẽ eſſe. Quapropter diligentius perſequemur omnia de eo. Theophraſtus XC annis ante Praxibulum Athenienſium magiſtratũ, quod tempus exit in urbis noſtræ CCXLIX annum, tradit inuentum minium à Callia Athenienſe, initio ſperante aurum poſſe excoqui harena rubente in metallis argenti, hãc fuiſſe originem eius. Reperiri autẽ iam tum in Hiſpanijs, ſed durum & harenoſum: Item apud Colchos in rupe quadam inacceſſa, ex qua iaculantes decuterent, id eſſe adulterum. Optimum uero ſupra Epheſum Cilbianis agris: Harenam cocci colorem habere, hanc teri, dein lauari farinã, & quod ſubſidat, iterum lauari. Differẽtiam artis eſſe, quod alij minium faciunt prima lotura: apud alios id eſſe dilutius, ſequentis autem loturæ optimum. Autoritatem colori fuiſſe non miror: Iam enim Troianis temporibus rubrica in honore erat, Homero teſte, qui naueis ea commendat; aliâs circa picturas pigmentaq; rarus. Milton uocant Græci minium, quidam cinnabari. Vnde natus error Indico cinnabaris nomine. Sic enim appellant illi ſaniem draconis eliſi elephantorum morientium pondere, permixto utriuſq; animalis ſanguine, ut diximus. Neq; alius eſt color qui in picturis proprie ſanguinem reddat. Illa cinnabaris antidotis medicamentisq; utiliſsima eſt. At hercule medici quia cinnabarin uocant, pro ea utuntur hoc minio, quod uenenum eſſe paulo mox docebimus. Cinnabari ueteres, quæ etiam nunc uocant monochromata

chromatā, pingebant. Pinxerunt & Ephesio minio, quod derelictum est, quia curatio magni operis erat, prætereaq; utrunq; nimis acre existimatur. Ideoq; transiere ad rubricā, & sinopidē, de quibus suis locis dicam. Cinnabaris adulteratur sanguine caprino, aut sorbis tritis. Pretium synceræ nummi quinquaginta. Iuba minium nasci & in Carmania tradit. Hermogenes & in Æthiopia. Sed neutro ex loco inuehitur ad nos, nec ferè aliūde quàm ex Hispania. Celeberrimum ex Sisaponensi regione in Bætica, miniario metallo uectigalibus pop. Romani, nullius rei diligentiore custodia. Non licet id ibi perficere excoquiq;. Romam perfertur uena signata, ad dena milia ferè pondo annua. Romæ autem lauatur, in uendendo pretio statuta lege ne modum excederet LXX in libras. Sed adulteratur multis modis, unde præda societati. Nanq; est alterū genus in omnibus ferè argentarijs, itemq; plūbarijs metallis, quod fit exusto lapide uenis permixto, non ex illo, cuius uomicam argentum uiuum appellauimus (is enim & ipse in argentum excoquitur) sed ex alijs simul repertis. Steriles etiā plumbi deprehendūtur suo colore, nec nisi in fornacibus rubescētes, exustiq; tunduntur in farinam. Et hoc est secundarium minium, perq; paucis notum, multum infra naturales illas harenas. Hoc ergo adulteratur in officinis sociorum, Item scyrico. Quonā modo scyricum fiat, suo loco dicemus. Sublini autē scyrico minium compendij ratio demonstrat. Et alio modo pingentium furto opportunum est, plenos subinde abluentium penicillos. Sidit autem in aqua, constatq; furantibus: Syncero cocci nitor esse debet. Secundarij autem splēdor in parietibus sentit uliginem. Quanquam hoc rubigo quædam metalli est. Sisaponensibus autem miniarijs suæ uenæ harena sine argento excoquitur. Auri modo probatur. Auro candente fucatum nigrescit: syncerum retinet colorem. Inuenio & calce adulterari. Ac simili ratione ferri candentis lamina, si non sit aurum, deprehendi ilico. Solis atque lunæ contactus inimicus: remedium, ut parieti siccato cera punica cum oleo liquefacta candens setis inducatur, iterumq; admotis gallæ carbonibus aduratur ad sudorem usque. Postea candelis subigatur: ac deinde linteis puris, sicut & marmora nitescunt. Qui minium in officinis poliunt, faciem laxis uesicis illigant, ne in respirando pernicialem puluerem trahant, & tamen ut per illas spectent. Minium in uoluminibus quoq; scriptura usurpatur, clarioresq; literas, uel in auro, uel in marmore etiam in sepulchris facit.

De hydrargyro, de argento inaurando, de coticulis in argenti generibus, & experimentis. Cap. VIII

EX secundario inuenit uita & hydrargyrum in uicem argenti uiui, pauloante dilatum. Fit autem duobus modis, æreis mortarijs pistillisq; trito minio ex aceto, aut patinis fictilibus impositum ferrea cōcha, calyce coopertum, argilla superillita. Dein sub patinis accēsum follibus cōtinuo igni, atq; ita calicis sudore deterso, qui fit argēti colore, & aquæ liquore. Idem guttis diuidi facilis, & lubrico humore confluere. Quod cum uenenum esse conueniat, omnia quæ de minio in medicinæ usu tradūtur, temeraria arbitror: præterq; fortasse quod illitum capiti uentriue sanguinem sistit, dum ne quid penetret in uiscera, ac uulnus attingat: aliter utendum nō equidem censeam. Hydrargyro argentum inauratur solū nūc propè, cum & in æra simili modo duci debeat. Sed eadē fraus, quæ in omni uitæ parte ingeniosissima est, uiliorem excogitauit materiā, ut docuimus. Auri argentiq; mentionem comitatur lapis, quem coticulam appellant, quondam non solitus inueniri, nisi in flumine Tmolo, ut autor est Theophrastus: nunc uero passim, quem alij heraclium, alij Lydium uocant. Sunt autē modici, quaternas uncias longitudinis, binasq; latitudinis non excedētes. Quod à sole fuit in his, melius q̄ quod à terra. His coticulis periti, cum è uena ut lima rapuerint experimentū, protinus dicunt quantum auri sit in ea, quantū argenti uel æris, scrupulari differentia, mirabili ratione, non fallente. Argenti duæ differentiæ. Batillis ferreis candentibus ramento imposito, quod candidum permaneat, probatur. Proxima bonitas ruffo, nulla nigro. Sed experimento quoque fraus interuenit: seruatis in uirorum

urina batillis,inficitur ita ramentum obiter dum uritur,cādoremq; mentitur.Eſt aliud experimentum politi,& in halitu hominis,ſi ſudet protinus,nubemq; diſcutiat.

De ſpeculis & Ægyptio argento. Cap. IX

LAminas duci,& ſpecula fieri non niſi ex optimo poſſe creditum fuerat.Id quoq; iam fraude corrūpitur.Sed natura mira eſt imagines reddēdi,quod repercuſſo aēre,atq; in oculos regeſto fieri conuenit. Eadem ui in ſpeculis uſu polita craſsitudine, paulumq; propulſa dilatatur in immenſum magnitudo imaginum. Tantum intereſt, repercuſſum illum reſpuat, an accipiat.Quinetiam pocula ita figurantur, expulſis intus crebris ceu ſpeculis,ut uel uno intuente, populus totidem imaginum fiat. Excogitantur & monſtrifica, ut in templo Smyrnæ dicata.Id euenit figura materiæ.Plurimumq; refert concaua ſint & poculi modo,an media depreſſa,an elata,an auerſa,an obliqua, ſupina,an recta, qualitate excipientis figuræ torquente uenientes umbras. Nec enim eſt aliud illa imago quàm digeſta claritas materiæ excipientis umbram. Atq; ut omnia de ſpeculis peragantur hoc loco,optima apud maiores fuerant Brundiſina,ſtanno & ære mixtis. Prælata ſunt argentea.Primus fecit Praxiteles Mag.Pompeij ætate, Nuperq; credi cœptum, certiorem imaginem reddi, auro appoſito auerſis. Tingit & Ægyptus argentum,ut in uaſis Anubem ſuum ſpectet, pingitq; non cælat argentum. Tranſit inde materia & ad triumphales ſtatuas,mirumq; creſcit pretium fulgoris excæcati.Id autem fit hoc modo. Miſcētur argento tertia pars æris Cyprij tenuiſsimi, quod coronarium uocāt,& ſulphuris uiui quantum argēti. Conflātur ita in fictili circūlito argilla.Modus coquēdi donec ſeipſa opercula aperiant. Nigreſcit & oui indurati luteo, ut tamen aceto & creta deteratur. Miſcuit denario triumuir Antonius ferrum.Miſcuit æri falſæ monetæ.Alij è pōdere ſubtrahūt, cum ſit iuſtum LXXXIIII è libris ſignari.Igitur ars facta denarios probare, tā iucūda lege plebi, ut Mario Gratidiano uicatim totas ſtatuas dicauerit. Mirumq;, in hac artium ſola uitia diſcuntur,& falſi denarij ſpectatur exemplar,pluribusq; ueris denarijs adulterinus emitur.

De immodica pecunia,& quorum maximæ opes fuerint,& quando primum populus Ro.ſtipem ſparſerit. Cap. X

NOn erat apud antiquos numerus ultra centum milia, itaq; & hodie multiplicantur hæc,ut decies centena milia, aut ſæpius dicantur. Fœnus hoc fecit nummusq; percuſſus,& ſic quoq; æs alienum etiamnum appellatur.Poſtea Diuites cognominati, dummodo notū ſit,eum qui primus acceperit hoc cognomen, decoxiſſe creditoribus ſuis. Ex eadē gēte M.Craſſus negabat locupletem eſſe,niſi qui reditu annuo legionē tueri poſſet. In agris ſuis ſeſtertium M M poſſedit, quiritium poſt Syllam ditiſsimus.Nec fuit ſatis,niſi totum Parthorum eſuriſſet aurum : atque ut nomen quidem opimi occupauerit(iuuat enim inſectari inexplebilem iſtam habendi cupidinem)multos poſtea cognouimus ſeruitute liberatos opulentiores,pariterq; tres Claudij principatu,Pallantem, Calliſtum,& Narciſſum. Atque ut hi omittantur,tanquam adhuc rerū potiantur,C. Aſinio Gallo,C. Marcio Cenſorino COS.ad VI.kal.Feb.C.Cęcilius Claudius Iſidorus teſtamento ſuo edixit,quāuis multa ciuili bello perdidiſſet,tamē relinquere ſeruorum quatuor milia centum XVI.iuga boum tria milia ſexcenta,reliqui pecoris CC quinquaginta ſeptem milia.in numerato H—S. $\overline{\text{DC}}$. Funerari ſe iuſsit H—S $\overline{\text{XI}}$.Congerant excedentes numerum opes, quota tamen portio erunt Ptolemæi? quem Varro tradit Pompeio res gerente circa Iudæam, octona milia equitum ſua pecunia tolerauiſſe : mille conuiuas, totidem aureis potorijs mutantem uaſa cum ferculis,ſaginaſſe.Quota uero ille ipſe(neque enim de regibus loquor)portio fuit Pythij Bithyni, qui platanū auream, uitemq; nobilē illam Dario regi donauit: Xerxis copias,hoc eſt ſepties centena LXXXVIII milia hominum excepit epulo,ſtipendium quinq; menſium frumentumq; pollicitus,ut è quinq; liberis ſenectuti ſuæ in delectu unus ſaltem cōcederetur.Hunc quoq; ipſum aliquis cōparet Crœſo regi. Quæ (malum)amentia eſt id in uita cupere, quod aut etiam ſeruis contigerit, aut ne in regibus

quidem

quidem inuenerit finē: Populus Ro. stipem spargere cœpit, Sp. Posthumio Q. Marcio coss. tanta abundantia pecuniæ erat, ut eam conferret L. Scipioni, ex qua is ludos fecit. Nam quod Agrippæ Menenio sextantes æris in funus contulit, honoris id necessitatisq́ propter paupertatem Agrippæ, non largitionis esse dixerim.

De luxuria & frugalitate in uasis, & lectis argenteis, & quando lances immodicæ factæ. Cap. XI

VAsa ex argento mira incōstantia humani ingenij uariat, nullum genus officinæ diu probando, nunc furniana, nūc clodiana, nūc gratiana (etenim tabernas mensis adoptauimus) nunc anaglypta, in asperitatemq́ue excisa, circa linearum picturas quærimus. Iam uero & mensas repositorijs imponimus, & ad sustinenda obsonia interradimus latera, & interest quamplurimum lima perdiderit. Vasa coquinaria ex argēto Caluus orator fieri queritur: At nos carrucas ex argento cælare inuenimus. Nostraq́ ætate Poppea coniunx Neronis principis delicatioribus iumētis suis soleas ex auro quoq́ induere solebat. Libras XXXII argēti Africanus sequens hæredi reliquit. Idemq́ cum de Pœnis triūpharet, quater milies CCCC.LXX.M. pondo transtulit. Hoc argenti tota Carthago habuit, illa terrarum æmula, quod nunc in mensarum est apparatu. Postea uicta Numantia & deleta, idem Africanus in triumpho militibus XVII. milia pondo dedit. O uiros illo imperatore dignos, quibus hoc satis fuit. Frater eius Allobrogicus primus omnium mille pondo habuit. At Liuius Drusus in tribunatu plebis XI milia. Nam propter quinq́ pondo notatum à censoribus triumphalem senem, fabulosum iam uidetur. Item Catū Ælium cum legati Ætolorum in consulatu prandentem in fictilibus adissent, missa ab his uasa argentea non accepisse, neq́ aliud habuisse argēti ad supremum uitæ diem q̄ duo pocula, quæ L. Paulus socer ei ob uirtutem deuicto Perseo rege donasset. Inuenimus legatos Carthaginiensium dixisse, nullos hominū inter sese benignius uiuere q̄ Romanos. Eodem enim argento apud omnes cœnitauisse ipsos. At Hercules Pompeiū Paulinū Arelatensis equitis Ro. filiū, paterna quoq́ gente pulsum, quod XII. pōdo argēti habuisset apud exercitū, ferocissimis gentibus oppositum scimus. Lectos uero mulierum iam pridem totos operiri argento, & triclinia quædam, quibus argentū addidisse primus traditur Caruilius Pollio eques Romanus, nō ut operiret, aut Deliaca specie faceret, sed Punica. Idem & aureos fecit. Nec multo post argētei Deliacos imitati sunt: Quæ omnia expiauit bellū ciuile Syllanum. Paulo enim ante hæc facta sunt, lancesq́ è centenis libris argenti, quas tunc super quingentas numero Romæ fuisse constat, multosq́ ob eas proscriptos dolo concupiscentiū. Erubescant annales, qui bellū ciuile illud talibus uitijs imputauere. Nostra ætas fortior fuit Claudij principatu, seruus eius Drusillanus nomine Rotūdus, dispensator Hispaniæ citerioris quingenariam lancem habuit, cui fabricandæ officina prius exædificata fuerat: & comites eius octingentas quinquaginta octo librarum: quæso ut quàm multi eas conserui eius inferrēt, aut quibus cœnātibus? Cornelius Nepos tradit ante Syllæ uictoriam duo tantum triclinia Romæ fuisse argentea. Repositorijs argentū addi sua memoria cœptum Fenestella dicit, qui obijt nouissimo Tiberij Cæsaris principatu. Sed & testudinea tum in usum uenisse. Ante se aūt paulo lignea rotunda solida, nec multo maiora q̄ mensas fuisse. Se quidem puero, quadrata & cōpacta, aut acere operta, aut citro cœpisse. Mox additum argentum in angulis lineasq́ per commissuras. Tympana uero se iuuene appellata stateras, & lances quas antiqui magidas appellauerant. Nec copia tantum argenti fuerat uitæ, sed ualidius penè manus pretium, idq́ iam pridem, ut ignoscamus nobis. Delphinos quinis milibus sestertijs in libras emptos C. Gracchus habuit. L. uero Crassus orator duos scyphos Mentoris artificis manu cælatos sestertijs C. Cōfessus tamen est nunquam se his uti propter uerecundiam ausum: Constat eundem VI milibus sestertijs in singulas libras uasa empta habuisse. Asia primum deuicta luxuriam misit in Italiam. Siquidem L. Scipio transtulit in triumpho argenti cælati pondo milia quadringenta L.

Et uasorum aureorũ pondo c milia, anno cõditæ urbis quingentesimo sexagesimo quinto. Eadem Asia donata multo etiam grauius afflixit mores, inutiliorq; uictoria illa hæreditas Attalo rege mortuo fuit. Tum enim hæc emendi Romæ in auctionibus regijs uerecundia exempta est, urbis anno DCXXVI medijs LVI annis erudita ciuitate amare etiam non solum admirari opulentiam externam: immenso & Achaicæ uictoriæ momento ad impellendos mores, quæ & ipsa hoc interuallo, anno urbis DCVIII parta, signa & tabulas pictas inuexit, ne quid deesset. Pariterq; luxuria nata est, & Carthago sublata, ita congruentibus fatis, ut liberet amplecti uitia, & liceret peccare, & dignatione hinc alicui ueterum. C. Marius post uictoriam Cimbricam cantharis potasse Liberi patris exemplo traditur, ille arator Arpinas, & manipularis imperator.

De statuis argenteis, & cælatura argenti, & cæteris quibusdam. Cap. XII

ARgenti usum in statuas primum ad honorem diui Augusti in adulationem temporum trãsisse falsò existimatur. Iam enim triũpho Mag. Pompei reperimus translatam Pharnacis, qui primus regnauit in Ponto, argenteam statuam. Item Mithridatis Eupatoris & currus aureos argenteosq;. Argẽtum succedit ex re aliquando & auro, luxu fœminarũ plebis cõpedes sibi ex eo faciẽtium, quas induere aureas mos tristior uetat. Vidimus & ipsi Arelliũ Fuscũ motũ equestri ordine ob insignẽ calũniã, cũ celebritate assectarẽtur adulescentiũ scholæ, ex argento anulos habentẽ. Et quid hæc attinet colligere, cum capuli militum ebore etiam fastidito, cælentur argẽto, uaginæ batillis, balthei laminis crepitent. Iam uero pædagogia ad transitũ uirilitatis custodiantur argento, fœminæ lauentur, & nisi argentea solia fastidiant, eadem materia & cibis & probris seruiat. Videret hæc Fabricius, & stratas argento mulierũ balineas, ita ut uestigio locus non sit, cũ uiris lauantium: Fabricius inquam, qui bellicosos imperatores plus q̃ pateram & salinum ex argento habere uetabat. Videret hinc dona fortium fieri, aut in hęc frangi. Heu mores, Fabritij nos pudet. Mirũ in auro cælando inclaruisse neminem, argento multos. Maxime tamen laudatus est Mentor, de quo suprà diximus. Quatuor paria deniq; ab eo omnino facta sunt: ac iam nullum extare dicitur. Ephesiæ Dianæ templum iacet: Capitolium incendijs. Varro & æreũ signũ eius habuisse scripsit. Proximi ab eo in admiratiõe Acragas, & Boëthus, & Mys fuere. Extãt hodie omnium opera in insula Rhodiorum: Boëthi apud Lyndiam Mineruam, Acragantis in templo Liberi patris in ipsa Rhodo, Bacchæ Centauriq; cælati in scyphis: Myos in eadem æde & Silenus, & Cupido. Acragãtis & uenatio in scyphis magnã famã habuit. post hos celebratus est Calamis & Antipater, quiq; satyrũ in phiala grauatũ somno collocauisse uerius q̃ cælasse dictus est Stratonicus. Mox Cyzicenus Tauriscus. Item Ariston & Eunicus Mitylenæi laudantur. Et Hecatæus, & circa magni Pompei ætatem Praxiteles, Posidonius Ephesius, Lędus Stratiates, qui prælia armatosq; cælauit. Zopyrus qui Areopagitas & iudiciũ Orestis in duobus scyphis H—S $\overline{XII}$ æstimatis. Fuit dein Pytheas, cuius binæ uncię uiginti uenierũt. Vlixes & Diomedes erãt in phialæ emblemate, Palladium surripientes. Fecit idem & cocos magiriscia appellatos, paruulis potorijs, sed è quibus ne exemplaria quidẽ liceret exprimere. Tam oportuna iniuriæ subtilitas erat. Habuit & Teucer crustarius famam. Subitoq; ars hæc ita exoleuit, ut sola iam uetustate censeatur, usq; adeo attritis cælaturis, ne figura discerni posit, autoritas constet. Argẽtum medicatis aquis inficitur, atq; etiam afflatu salso, sicut in mediterraneis Hispaniæ. In argenti & auri metallis nascuntur etiamnum pigmenta sil & ceruleum. Sil proprie limus est. Optimum ex eo quod Atticum uocatur. Pretiũ in libras XXXII. Proximum marmorosum sub dimidio Attici pretio. Tertiũ genus est pressum, quod alij scyricum uocant ex insula Scyro. Iam quidem & ex Achaia, quo utũtur ad picturæ umbras. Pretium in libras huius H—S bini. Dipondijs uero detractis, quod lucidum uocant, è Gallia ueniens. Hoc autẽ & Attico ad lumina utuntur. Ad abacos non nisi marmoroso, quoniam marmor in eo resistit amaritudini calcis. Effoditur & ad XX ab urbe lapidẽ in mon-

tibus

tibus. Postea uritur, pressum appellantibus qui adulterant. Sed esse falsum adustumque amaritudine apparet, quoniam resolutum in puluerem est.

De sile, & ceruleo, & nestoriano: & cilono, & quod non omni anno æqualiter species uendantur. Cap. XIII

SIle pingere instituere primi Polygnotus & Mycon, Attico duntaxat. Hoc secuta ætas ad lumina usa est. Ad umbras autem Scyrico & Lydio. Lydium Sardibus emebatur, quod nũc obmutuit. Ceruleũ harena est. Huius genera tria fuere antiquitus: Ægyptium quod maxime probatur: Scythicum, hoc diluitur facile: cumq; teritur, in IIII colores mutatur, candidiorem nigrioremúe, crassiorem tenuioremúe. Præfertur huic etiamnum Cyprium, Accesit his Puteolanũ & Hispaniense, harena ibi confici cœpta. Tinguitur autem omne, & in sua coquitur herba, bibitq; succum. Reliqua confectura eadem quę chrysocollæ. Ex ceruleo fit quod uocatur lomentum: perficitur id lauãdo terendoúe, & hoc est ceruleo candidius. pretia eius, XXIII in libras, cerulei XVIII. Vsus in creta calcis impatiens. Nuper accesit & Nestorianum ab autore appellatũ. Fit ex Ægyptij leuissima parte, pretium eius XL in libras. Idem & Puteolani usus, pręterquàm ad fenestras: Vocant cœlon. Non pridem apportari & Indicum est cœptum, cuius pretium XVII in libras. Ratio in pictura ad incisuras, hoc est, umbras diuidẽdas ab lumine. Est & subtilissimũ genus lomenti, quidam tritum uocant, quinis assibus ęstimatum. Cerulei synceri experimentum in carbone ut flagret: Fraus uiola arida decocta in aqua, succoq; per linteum expresso in cretam Eretriam. Vis eius in medicina ut purget ulcera. Itaq; & emplastris adijciunt: Item causticis. Teritur difficillime sil. In medẽdo leuiter mordet, astringitq; & explet ulcera. Vritur in fictilibus ut prosit. Pretia rerum quæ usquam posuimus, non ignoramus alia in alijs locis esse, & omnibus penè annis mutari, prout nauigationes constiterint, aut ut quisq; mercatus sit, aut aliquis præualens manceps annonam flagellet, non obliti Demetrium à tota Seplasia Neronis principatu accusatum apud cõsulem: poni tamen necessarium fuit, quæ plerunq; erant Romæ, ut exprimeretur autoritas rerum.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXXIIII

PROOEMIVM.

Æris metalla. Caput I

PROXIME dicantur æris metalla, cui & in usu proximum est pretium, imò uero ante argentũ ac pene etiã ante aurũ, Corinthio. Stipis quoque autoritas, ut diximus. Hinc æra militum, tribuni ærarij, & ærarium, & obærati ab ære dicti. Docuimus quandiu po. Ro. ære tantum signato usus esset, & alia, quæ uetustas tradidit, cum æqualem urbi autoritatem eius declararet, à rege Numa collegio tertio ærariorum fabrûm instituto. Vena quo dictum est modo effoditur, igniq; perficitur. Fit & è lapide æroso, quẽ uocãt Cadmiã: celebritas in Asia, & quondam in Campania, nunc in Bergomatium agro, extrema parte Italię. Feruntq; nuper etiã in Germania prouincia repertum.

Genera æris, quæ Corinthia, quæ Deliaca, quæ Æginetica. Cap. II

FIt & ex alio lapide, quẽ chalciten uocant in Cypro, ubi prima fuit æris inuentio. Mox uilitas præcipua, reperto in alijs terris præstantiore, maxime aurichalco, quod præcipuam bonitatem admirationemq; diu obtinuit. Nec reperitur lõgo iam tẽpore effœta tellure. Proximũ bonitate fuit Sallustianũ in Ceutronũ alpino tractu, non longi & ipsum æui. Succesitq; ei Liuianũ in Gallia. Vtrũq; à metallorũ dominis appellatũ, illud ab amico diui Augusti, hoc à cõiuge, uelocis defectus. Liuianũ quoq; certe admodum exiguum

inuenitur. Summa gloria nunc in Marianum cõuersa, quod & Cordubense dicitur. Hoc à Liuiano cadmiam maxime sorbet, & aurichalci bonitatem imitatur in sestertijs dupondiarijsq;, Cyprio suo assibus cõtentis. Et hactenus nobilitas in ære naturalis se habet. Reliqua genera artificio constant, quæ suis locis reddentur, summa claritate ante omnia indicata. Quondam æs cõfusum auro argentoq; miscebatur, & tamẽ ars pretiosior erat. Nũc incertum est peior hæc sit, an materia. Mirumq;, cum ad infinitum operum pretia creuerint, autoritas artis extincta est. Quæstus causa enim (ut omnia) exerceri cœpta est, quæ gloriæ solebat. Ideo etiã deorũ adscripta operi, cũ proceres gentium claritatem & hac uia quærerent: adeoq; exoleuit fundendi æris pretiosi ratio, ut iam diu ne fortuna quidem in ære ius artis habeat. Ex illa autem antiqua gloria Corinthium maxime laudatur: hoc casus miscuit, Corintho cũ caperetur incensa, mireq; circa id multorũ affectatio fuit. Quippe cũ tradatur non alia de causa Verrẽ, quẽ Cicero dãnauerat, proscriptũ cum eo ab Antonio, ꝙ quod Corinthijs se ei cessurũ negauisset. At mihi maior pars eorũ simulare eam scientiã uidetur, ad segregãdos se à cęteris, magis ꝙ intelligere aliquid ibi subtilius: & hoc paucis docebo. Corinthus capta est Olympiadis C.LVI anno tertio, nostræ urbis DCVIII cum ante seculo fictores nobiles esse desissent, quorum isti omnia signa hodie Corinthia appellant. Quapropter ad coarguendos eos, ponemus artificum ætates. Nam urbis nostrę annos ex supradicta cõparatione olympiadũ, colligere facile erit. Sunt ergo uasa tantum Corinthia, quæ isti elegantiores nunc æs sculpẽdo transferũt modo in lucernas, modo in trullas, nullo munditiarum respectu. Eius tria genera: Candidum, argento nitore ꝙ proxime accedens, in quo illa mixtura præualuit. Alterum, in quo auri fulua natura: Tertium in quo æqualis omnium temperies fuit. Præter hæc est, cuius ratio nõ potest reddi, quanquam hominis manu facta dederit fortuna temperamentum simulacro signisq;, illud suo colore pretiosum ad iocineris imaginem uergens, quod ideo hepatizon appellãt, procul à Corinthio: longe tamen ante Ægineticũ atq; Deliacum, quę diu obtinuere principatũ. Antiquissima æris gloria Deliaco fuit, mercatus in Delo cõcelebrãte toto orbe, & ideo cura officinis tricliniorum pedibus fulcrisq;. Ibi prima nobilitas æris. Peruenit deinde ad deûm simulacra, effigiemq; hominum, & aliorum animalium. Proxima laus Æginetico fuit. Insula & ipsa, nec æs gignens, sed officinarum tẽperatura nobilitata. Bos æreus inde captus in foro boario est Romæ. Hic est exemplar Aeginetici æris. Deliaci autem Iupiter in Capitolio in Iouis tonantis æde: illoq; ære Myron usus est, hoc Polycletus, æquales atque condiscipuli. Aemulatio autem & in materia fuit.

De candelabris, & templorum ornamentis. Cap. III

PRiuatim Aegina candelabrorum superficiem duntaxat elaborauit, sicut Tarentum scapos, in his ergo iuncta commendatio officinarum est. Nec pudet tribunorum militarium salarijs emere, cum ipsum nomen à candelarum lumine impositum appareat. Accessio candelabri talis fuit, Theonis iussu præconis Clesippus fullo, gibbere præterea & alio fœdus aspectu, emente id Gegania sestertijs L. eademque ostentante conuiuio emptum ludibrij causa nudatus, atque impotentia libidinis receptus in thorum, mox in testamentum, prædiues numinum uice illud candelabrum coluit, & hanc Corinthijs fabulam adiecit: uindicatis tamen moribus nobili sepulchro, per quod æterna supraterras Geganiæ dedecoris memoria duraret. Sed cum esse nulla Corinthia candelabra constet, nomen id præcipue in his celebratur, quoniam Mummij uictoria Corinthum quidem diruit, sed compluribus Achaiæ oppidis simul æra dispersit. Prisci limina etiã ac ualuas ex ære in templis factitauere. Inuenio & à Cn. Octauio, qui de Perseo rege naualem triumphum egit, factam porticũ duplicem ad circum Flaminiũ, quæ Corinthia sit appellata à capitulis æreis columnarum. Vestæ quoq; ædem ipsam Syracusana superficie tegi placuisse. Syracusana sunt in Pantheo capita columnarum à M. Agrippa posita. Quinetiam priuata opulẽtia eo modo usurpata est. Camillo inter crimina obiecit Sp. Caruilius

quæstor, quod ærata ostia haberet in domo. Nam triclinia ærata abacosq; & monopodia Cn.Manlium Asia deuicta primum inuexisse triumpho suo, quem duxit urbis anno CCCCCLXVII. L. Piso autor est. Antias quidem L.Crassum hęredem L. Crassi oratoris, multa etiam triclinia ærata uendidisse. Ex ære factitauere & cortinas tripodum nomine Delphicas, quoniam donis maxime Apollinis Delphici dicabantur. Placuere & lychnuchi pensiles in delubris, aut arborũ modo mala ferentiũ lucẽtes. Quale est in tẽplo Apollinis Palatini, quod Alexander Thebarum expugnatione captum in Cyme dicauerat eidem deo. Transijt deinde ars ubiq; uulgo ad effigies deorum.

Quando primum simulacrum Romæ factum, & de origine statuarum, & honore statuarum, & generibus, & figuris. Cap. IIII

ROmæ simulacrum ex ære factum Cereri primũ reperio ex peculio Sp. Cassij, quem regnum affectantem pater ipsius interemerat. Transijt & ab dijs ad hominum statuas atq; imagines multis modis. Antiqui pingebant eas bitumine, quo magis mirum est placuisse auro integere. Hoc nescio an Romanum fuit inuentum: certe etiam Romæ non habet uetustatem. Effigies hominum non solebant exprimi, nisi aliqua illustri causa perpetuitatem merentium, primo sacrorum certaminum uictoria, maximeq; Olympiæ: ubi omnium qui uicissent, statuas dicari mos erat. Eorum uero qui ter ibi superauissent, ex membris ipsorum similitudine expressa, quas iconicas uocãt. Atheniẽses nescio an primi omniũ Harmodio & Aristogitoni tyrannicidis publice posuerint statuas. Hoc actum est eodem anno, quo & reges Romæ pulsi. Excepta deinde res est à toto orbe terrarũ humanissima ambitione. Et iam omnium municipiorum foris statuæ ornamentum esse cœpere, protogariq; memoria hominum, & honores legẽdi æuo basibus inscribi, ne in sepulchris tantum legerentur. Mox forum & in domibus priuatis factum atq; in atrijs. Honos clientum instituit sic colere patronos.

De statuis togatis, & quibusdam alijs, & quibus primum in columna, & quando primum publice, & quæ primum statuæ Romæ. Cap. V

TOgatæ effigies antiquitus ita dicabantur. Placuere & nudæ tenentes hastã, ab epheborum è gymnasijs exemplaribus, quas achilleas uocant. Græca res est, nihil uelare. At contrà Romana ac militaris, thoracas addere. Cæsar quidem dictator loricatam sibi dicari in foro suo passus est. Nam lupercorũ habitu factæ, tam nouitiæ sunt, q̃ quę nuper prodiere penulis indutæ. Mancinus eodem habitu sibi statuit, quo deditus est. Notatum ab autoribus, & L. Actium poëtam in camœnarũ æde maxima forma statuam sibi posuisse, cum breuis admodum fuisset. Equestres utiq; statuæ Romanam celebrationem habent, orto sine dubio à Græcis exẽplo. Sed illi celetas tantũ dicabant in sacris uictores. Postea uero & qui bigis uel quadrigis uicissent. Vnde & nostris currus in his qui triumphauissent. Serum hoc, & in his nõ nisi à diuo Augusto seiuges, sicut & elephanti. Non uetus & bigarũ celebratio in his qui prætura functi curru uecti essent per circum. Antiquior colũnarũ, sicut C.Mænio, qui deuicerat priscos Latinos, quibus ex fœdere tertias prædæ po.Ro. præstabat, eodemq; in consulatu in suggestu rostra deuictis Antiatibus fixerat, anno urbis CCCCXVI. Item C.Duellio, qui primus naualem triumphum egit de Pœnis, quæ est etiam nũc in foro. Item P.Minucio præfecto annonæ extra portã trigeminã unciaria stipe collata, nescio an primo honore tali à populo, antea enim à senatu erat: præclara res, nisi friuolis cœpisset initijs. Nanq; & Actij Nauij statua fuit ante curiã, cuius basis conflagrauit curia incensa P. Clodij funere. Fuit & Hermodori Ephesii in comitio, legum, quas decemuiri scribebant, interpretis, publice dicata. Alia causa & alia autoritas maior in Oratij Coclitis statua, quę durat hodieq;, cũ hostes à põte Sublicio solus arcuisset. Equidẽ & Sibyllæ iuxta rostra esse nõ miror, tres sint licet. Vna, quã Sex. Pacuuius Taurus ædilis plebis restituit: Duæ, quas M.Messala. Primas putarẽ has, & Actij Nauij, positas ætate Tarquinij Prisci, nisi regum antecedentium essent in Capitolio.

De statuis

De ſtatuis ſine tunicis, & quibuſdam alijs, & quæ prima Romæ ſtatua equeſtris. & quando omnes ſtatuæ priuatim & publice ſublatæ, & quibus Romæ mulieribus, quæ primæ ab exteris publice poſitæ. Cap. VI

EX his Romuli eſt ſine tunica, ſicut & Camilli in Roſtris, & ante ædem Caſtorũ fuit Q. Marcij Tremuli equeſtris togata, qui Sãnites bis deuicerat, captaqꝫ Anagnia, populum ſtipendio liberauerat. Inter antiquiſsimas ſunt & Tulli Celij, L. Roſcij, Sp. Nautij C. Fulcinij in roſtris, à Fidenatibus in legatione interfectorum. Hoc à Ro. populo tribui ſolebat iniuria cæſis, ſicut & P. Iunio & T. Coruncano, qui ab Teuca Illyricorũ regina interfecti erãt. Nõ omittẽdũ uidetur quod annales annotauere, tripedaneas his ſtatuas in foro ſtatutas. Hæc uidelicet mẽſura honorata tũc erat. Non præteribo C. Octauium ob unum uerbum: hic regem Antiochum, daturum ſe reſponſum dicẽtem, uirga quam tenebat forte circumſcripſit, & prius ꝙ egrederetur circulo illo, reſponſum dare coegit. In qua legatione interfecto, ſenatus ſtatuam poni iuſsit quàm oculatiſsimo loco in Roſtris. Inuenitur ſtatua decreta & Taraciæ Caiæ ſiue Suffetiæ uirgini Veſtali, ut poneretur ubi uellet: quod adiectum non minus honoris habet, quàm fœminæ eſſe decretam. Meritum eius in ipſis ponam annalium uerbis: Quod campum Tiberinum gratificata eſſet ea populo. Inuenio & Pythagoræ & Alcibiadi in cornibus comitij poſitas, cum bello Samniti Apollo Pithius fortiſsimo Græcorum gentis iuſsiſſet, & alteri ſapiẽtiſsimo, ſimulacra celebri loco dicari, donec Sylla dictator ibi curiã faceret. Mirumqꝫ eſt illos patres, Socrati cunctis ab eodem deo ſapientia prælato Pythagoram prætuliſſe, aut tot alijs uirtute Alcibiadem, aut quenquam utroque Themiſtocli. Columnarum ratio erat, attolli ſupra cæteros mortales, quod & arcus ſignificant nouitio inuento. Primus tamen honos cœpit à Græcis. Nulliqꝫ arbitror plures ſtatuas dicatas quàm Phalereo Demetrio Athenis. Siquidem CCCLX ſtatuere, quas mox lacerauerunt, nondũ anno hunc numerum dierum excedente. Statuerant Romæ etiam in omnibus uicis C. Mario Gratidiano tribus, ut diximus, eaſdemqꝫ ſubuertẽre Syllæ introitu. Pedeſtres ſine dubio Romæ fuere in autoritate longo tempore. Equeſtrium tamen origo perquam uetus eſt, cum fœminis etiam honore communicato. Clœliæ enim ſtatua eſt equeſtris, ceu parum eſſet toga eam cingi: cum nec Lucretiæ, nec Bruto qui expulerant reges, propter quos Clœlia inter obſides fuerat, decernerẽtur. Hãc primam & Oratij Coclitis publice dicatã crediderim: antè enim ſibi ac Sibyllæ Tarquinium, & reges ſibi ipſos poſuiſſe uериſimile eſt: niſi Clœliæ Piſo traderet ab his poſitam qui unà obſides fuerant, redditis à Porſena in honorẽ eius. E diuerſo Annius Fœcialis, equeſtrem quæ fuerit contra Iouis Statoris ædem in ueſtibulo Superbi domus, Valeriæ fuiſſe Publicolæ conſulis filiæ: eamqꝫ ſolam refugiſſe, Tiberimque tranauiſſe, cæteris obſidibus, quæ Porſenæ mittebantur, interemptis Tarquinij inſidijs. L. Piſo prodidit, M. Æmilio C. Popilio II. COSS. à cenſoribus P. Cornelio Scipione, M. Popilio, ſtatuas circa forum eorum qui magiſtratum geſſerunt, ſublatas omnes, præter eas quæ populi aut ſenatus ſententia ſtatutæ eſſent. Eam uero, quam apud ædem Telluris ſtatuiſſet ſibi Sp. Caſſius qui regnum affectauerat, etiam cõflatam à cenſoribus. Nimirum in ea quoque re ambitioni prouidebant illi uiri. Extant Catonis in cenſura uociferationes, mulieribus Romanis in prouincijs ſtatuas poni. Nec tamen potuit inhibere quo minus Romæ quoque ponerẽtur, ſicuti Corneliæ Gracchorum matri, quæ fuit Africani prioris filia. Sedens huic poſita, ſoleiſqꝫ ſine amento inſignis in Metelli publica porticu, quæ ſtatua nunc eſt in Octauiæ operibus. Publice autem ab exteris poſita eſt Romæ C. Ælio tribuno plebis, lege perlata in Stenniũ Statilium Lucanum, qui Thurinos bis infeſtauerat, ob id Ælium Thurini ſtatua & corona aurea donauerunt. Iidem poſtea Fabricium donauere ſtatua, liberati obſidione. Paſsimqꝫ clientes in clientelas ita recepti: & adeo diſcrimen omne ſublatum, ut Annibalis etiam ſtatuæ tribus locis uiſantur in urbe, cuius intra muros ſolus hoſtium emiſit haſtam.

De antiquis statuarijs, & pretijs signorum immodicis, & colossis in urbe celeberrimis. Cap. VII

FVisse autem statuariam artem familiarem Italiæ quoq; & uetustam, indicant, Hercules ab Euandro sacratus, ut ferunt, in foro boario, qui triumphalis uocatur, atque per triumphos uestitur habitu triũphali: præterea Ianus geminus à Numa rege dicatus, qui pacis belliq; argumento colitur, digitis ita figuratis, ut trecentorum quinquagintaquinq; dierum nota, per significationẽ anni temporis & æui se deũ indicaret. Signa quoq; Thuscanica per terras dispersa, quæ in Hetruria factitata nõ est dubiũ. Deorũ tantũ putarem ea fuisse, ni Metrodorus Scepsius, cui cognomen à Romani nominis odio inditũ est, propter duo milia statuarũ Vulsinios expugnatos obijceret. Mirumq; mihi uidetur, cum statuarũ origo tam uetus in Italia sit, lignea potius aut fictilia deorum simulacra in delubris dicata, usque ad deuictam Asiam, unde luxuria. Similitudines exprimendi quę prima fuerit origo, in ea quam plasticen Græci uocant, dici conuenientius erit: etenim prior quàm statuaria fuit. Sed hæc ad infinitum effloruit multorum uoluminum opere, si quis plura persequi uelit: omnia enim quis possit? In M. Scauri ædilitate tria milia signorum in scena tantũ fuerę temporario theatro. Mũmius deuicta Achaia repleuit urbem. Ipse excessit non relicturus filiæ dotẽ. Cur enim nõ cum excusatione ponatur? Multa & Luculli inuexere. Rhodi etiamnum III milia signorũ esse, Mutianus ter consul prodidit, nec pauciora Athenis, Olympię, Delphis superesse credũtur. Quis ista mortaliũ persequi possit? aut quis usus noscẽdi intelligatur? Insignia tamen maxime & aliqua de causa notata, uoluptariũ sit attigisse, artificesq; celebratos nominauisse, singulorũ quoq; inexplicabili multitudine, cũ Lysippus ad sexcẽta X opera fecisse prodatur, tantæ omnia artis, ut claritatẽ possent dare uel singula. Numerũ apparuisse defuncto eo, cum thesaurum effregisset hæres: solitum enim ex manipretio cuiusq; signi denarios seponere aureos singulos. Euecta supra humanam fidem ars est successu, mox & audacia. In argumentum successus unum exemplum afferam, nec deorum nec hominum similitudinis expressæ. Ætas nostra uidit in Capitolio, prius quàm id nouissime cõflagrauit à Vitellianis incẽsum, in cella Iunonis, canem ex ære, uulnus suum lambẽtem: cuius eximiũ miraculum & indiscreta ueri similitudo, non eo solum intelligitur, quod ibi dicata fuerat, uerũ & noua satisdatione: nam summa nulla par uidebatur, capite tutelarios cauere pro ea instituti publici fuit. Audaciæ innumera sunt exempla. Moles quippe excogitatas uidemus statuarum, quas colossos uocant, turribus pares. Talis est in Capitolio Apollo, translatus à M. Lucullo ex Apollonia Põti urbe XXX cubitorũ, CL talẽtis factus: Talis in cãpo Martio Iupiter, à Claudio Cæsare dicatus, qui uocatur Pompeianus, à uicinitate theatri. Talis & Tarenti factus à Lysippo XL cubitorum. Mirum in eo, quod manu ut ferunt mobilis, ea ratio libramenti est, nullis conuellatur procellis. Id quidem prouidisse & artifex dicitur, modico interuallo, unde maxime flatũ opus erat frangi, opposita columna. Itaq; propter magnitudinem difficultatemq; moliendi, nõ attigit eũ Fabius Verrucosus, cum Herculẽ qui est in Capitolio, inde trãsferret. Ante omnes autẽ in admiratione fuit Solis colossus Rhodi, quem fecerat Chares Lyndius, Lysippi supradicti discipulus. Septuaginta cubitorum altitudinis fuit. Hoc simulacrum post quinquagesimũ sextum annum terræmotu prostratum, sed iacens quoq; miraculo est. Pauci pollicem eius amplectuntur. Maiores sunt digiti quàm pleræq; statuæ. Vasti specus hiant de fractis membris. Spectãtur intus magnæ molis saxa, quorum pondere stabiliuerat constituens. Duodecim annis tradunt effectum CCC talentis, quæ contulerant ex apparatu regis Demetrij, relicto moræ tædio. Sunt alij minores hoc in eadem urbe colossi centũ numero, sed ubicunq; singuli fuissent nobilitaturi locum. Præterq; hos deorum quinque, quos fecit Bryaxis. Factitauit colossos & Italia, uidemus certe Apollinẽ in bibliotheca templi Augusti Thuscanicũ L. pedum à pollice, dubiũ ære mirabiliorẽ an pulchritudine. Fecit & Sp. Caruilius Iouẽ qui est in Capitolio, uictis Samnitibus sa

bus ſacrata lege pugnantibus, è pectoralibus eorum ocreiſq; & galeis. Amplitudo tanta eſt, ut conſpiciatur à Latiario Ioue. Reliquijs limæ ſuam ſtatuam fecit, quæ eſt ante pedes ſimulacri eius. Habent in eodem Capitolio admirationem & capita duo, quæ P. Lentulus conſul dicauit: alterum à Charete ſupradicto factum: alterum fecit Decius, comparatione in tantum uictus, ut artificium minime probabilis artificis uideatur. Verum omnem amplitudinem ſtatuarum eius generis uicit ætate noſtra Zenodorus, Mercurio facto in ciuitate Galliæ Aruernis, per annos decem, H—S $\overline{\text{CCCC}}$. manipretio. poſtquam ſatis ibi artem approbauerat, Romam accitus eſt à Nerone, ubi deſtinatum illius principis ſimulachrum coloſſum fecit c.x. pedum longitudine, qui dicatus Solis uenerationi eſt, damnatis ſceleribus illius principis. Mirabamur in officina non modo ex argilla ſimilitudinem inſignē, uerum & ex paruis admodum ſurculis, quod primum operis inſtar fuit. Ea ſtatua indicauit interiſſe fundendi æris ſcientiā, cum & Nero largiri aurum argentumq; paratus eſſet, & Zenodorus ſcientia fingendi cælandiq; nulli ueterum poſtponeretur. Statuam Aruernorum cum faceret, prouinciȩ Vibio Auito prȩſidente, duo pocula Calamidis manu cælata, quȩ Caſsio Syllano auunculo eius præceptori ſuo Germanicus Cæſar adamata donauerat, æmulatus eſt, ut uix ulla differentia eſſet artis. Quantoq; maior in Zenodoro præſtantia fuit, tanto magis deprehendi æris obliteratio poteſt.

Nobilitates ex ære operum & artificum CCCLXVI. Cap. VIII

SIgnis quæ uocant Corinthia, pleriq; in tantum capiuntur, ut ſecum circumferant, ſicut Hortenſius orator ſphingem Verri reo ablatam. Propter quam Cicero illo iudicio in altercatione neganti ei ſe ænigmata intelligere, reſpondit debere, quoniam ſphingem domi haberet. Circumtulit & Nero princeps Amazonem, de qua dicemus: Et paulo ante C. Ceſtius conſularis ſignum, quod ſecum etiā in prælio habuit. Alexandri quoq; Magni tabernaculum ſuſtinere traduntur ſolitæ ſtatuæ, ex quibus II ante Martis ultoris ædem dicatæ ſunt, totidem ante regiam. Minoribus ſimulachris ſigniſq; innumera propè artificum multitudo nobilitata eſt. Ante omnes tamen Phidias Athenienſis, Ioue Olympiæ facto, ex ebore quidem: ſed & ex ære ſigna fecit. Floruit autem olympiade LXXXIII circiter. CCC noſtræ urbis anno. Quo eodē tempore æmuli eius fuere Alcamenes, Critias, Neſtocles, Hegeas. Et deinde olympiade LXXXVII. Agelades, Callon, Polycletus, Phragmon, Gorgias, Lacon, Mycon, Pythagoras, Scopas, Perelius. Ex his Polycletus, diſcipulos habuit Argium, Aſopodorum, Alexim, Ariſtidem, Phrynonem, Dinonem, Athenodorū, Dameam Clitoriū, Myronē Lycium. Nonageſimaquinta olympiade floruere Naucydes, Dinomedes, Canachus, Patrocles. Centeſima ſecūda Polycles, Cephiſodotus, Leochares, Hypatodorus. Cēteſima quarta Praxiteles, Euphranor. Centeſima ſeptima Echion, Therimachus. Centeſima quartadecima Lyſippus fuit, & cum eo Alexander Magnus. Item Lyſiſtratus & frater eius Sthenis, Euphronides, Soſtratus, Ion, Silanion. In hoc mirabile, quod nullo doctore nobilis fuit ipſe. Diſcipulos habuit Zeuxim & Iadem. Centeſima uiceſima Eutychides, Eutycrates, Lahippus, Cephiſodotus, Timarchus, Pyromachus. Ceſſauit deinde ars, ac rurſus olympiade cēteſimaquinquageſima quinta reuixit, cum fuere longe quidem infra prædictos, probati tamen, Antheus, Calliſtratus, Polycles, Athenȩus, Callixenus, Pythocles, Pythias, Timocles. Ita diſtinctis celeberrimorū ætatibus inſignes raptim trāſcurram, reliqua multitudine paſsim diſperſa. Venere autem & in certamen laudatiſsimi, quanq; diuerſis ætatibus geniti, quoniam fecerant Amazonas: quæ cum in templo Epheſiæ Dianæ dicarentur, placuit eligi probatiſsimam ipſorum artificum qui præſentes erāt iudicio, cum apparuit eam eſſe, quam omnes ſecundā à ſua quiſq; iudicaſſent: Hæc eſt Polycleti, proxima ab ea Phidiæ, tertia Creſilæ, quarta Cydonis, quinta Phragmonis. Phidias, præter Iouem Olympium, quem nemo æmulatur, fecit & ex ebore æque Mineruam Athenis, quæ eſt in Parthenone aſtans. Ex ære uero, præter Amazonem ſupradictam, Mineruā tam eximiæ pulchritudinis, ut à for

ma

ma cognomen acceperit. Fecit & Cliduchum & aliam Mineruam, quam Romę Æmilius Paulus ad ædem Fortunæ dedicauit. Item duo signa quæ Catulus in eadem æde posuit palliata. Et alterũ colossicon nudũ, primusq; artẽ toreuticen aperuisse atq; demonstrasse merito iudicatur. Polycletus Sicyonius Ageladis discipulus, Diadumenum fecit molliter iuuenem c talentis nobilitatum. Idem & Doryphorũ uiriliter puerum. Fecit & quem canona artifices uocant, lineamenta artis ex eo petentes uelut à lege quadam: solusq; hominum artem ipse fecisse, artis opere iudicatur. Fecit & distringentẽ se, & nudũ talo incessentem. Duosq; pueros, item talis nudos ludentes, qui uocantur Astragalizontes, & sunt in Titi imperatoris atrio, quo opere nullum absolutius pleriq; iudicant. Item Mercuriũ qui fuit Lysimachiæ: Herculem qui Romæ, Anteum à terra sustinẽtem: Artemona, qui Periphoretos appellatus est. Hic consummasse hanc scientiam iudicatur, & toreuticen sic erudisse, ut Phidias aperuisse. Proprium eiusdem, ut uno crure insisterent signa, excogitasse: quadrata tamen ea esse tradit Varro, & penè ad unum exemplũ. Myronẽ Eleutheris natum, & ipsum Ageladis discipulum, bucula maxime nobilitauit, celebratis uersibus laudata, quando alieno pleriq; ingenio magis quàm suo cõmendantur. Fecit & canem, & discobolon, & Persea, & Pristas, & Satyrum admirãtem tibias, & Mineruam, Delphicos pentathlos, Pancratiastas, Herculem etiã, qui est apud circum maximũ in æde Pompeij Magni. Fecisse & cicadæ monumentum ac locustæ, carminibus suis Erinna significat. Fecit & Apollinem, quem à triumuiro Antonio sublatum restituit Ephesiis diuus Augustus, admonitus in quiete. Primus hic multiplicasse uarietatem uidetur, numerosior in arte quàm Polycletus, & symmetria diligẽtior: & ipse tamen corporum tenus curiosus, animi sensus non expressisse, capillum quoq; & pubem non emendatius fecisse, quàm rudis antiquitas instituisset. Vicit eum Pythagoras Rheginus ex Italia, Pancratiaste Delphis posito. Eundem uicit & Leontius, qui fecit stadiodromon Astylon, qui Olympiæ ostẽditur, & Libyn puerum tenentẽ tabellã eodẽ loco, & mala ferentem nudum. Syracusis autem claudicantem cuius ulceris dolorem sentire etiam spectantes uidẽtur. Item Apollinẽ citharœdum, serpentemq; eius sagittis confici, qui Dicæus appellatus est, quod cum Thebæ ab Alexandro caperentur, aurum à fugiente conditũ, sinu eius celatum esset. Hic primus neruos & uenas expressit, capillumq; diligentius. Fuit & alius Pythagoras Samius, initio pictor, cuius signa ad ædem Fortunæ huiusce deæ sunt seminuda, unde & laudata sunt. Hic supradicto facie quoque indiscreta similis fuisse traditur: Rhegini autem discipulus & filius sororis fuisse Sostratus. Lysippum Sicyonium Duris negat, Tullius fuisse discipulũ affirmat, sed primo ærarium fabrum, audendi rationem cœpisse pictoris Eupompi responso. Eum enim interrogatum, quem sequeretur antecedentium, dixisse demonstrata hominum multitudine, naturam ipsam imitandam esse, non artificem. Plurima ex omnibus signa fecit, ut diximus fœcundissimæ artis, inter quæ distringentem se, quem M. Agrippa ante thermas suas dicauit, mire gratum Tiberio principi: qui non quiuit temperare sibi in eo, quanquam imperiosus sui inter initia principatus, transtulitqúe in cubiculum, alio ibi signo substituto: cum quidem tanta pop. Romani contumacia fuit, ut magnis theatri clamoribus reponi Apoxyomenon flagitauerit, princepsq; quanquam adamatum reposuerit. Nobilitatur Lysippus & temulenta tibicina, & canibus ac uenatione. In primis uero quadriga cum sole Rhodiorum. Fecit & Alexandrum Magnum multis operibus, à pueritia eius orsus. Quam statuam inaurari iussit Nero princeps delectatus admodum illa. Dein cum pretio perisset gratia artis, detractum est aurum: pretiosiorq; talis existimatur, etiam cicatricibus operis atque conscissuris, in quibus aurum hæserat, remanentibus. Idem fecit Hephæstionem Alexandri Magni amicum, quem quidam Polycleto ascribunt, cum is centum propè annis ante fuerit. Idem Alexandri uenationem, quæ Delphis sacrata est, Athenis Satyrorum turmã. Alexandrũ amicorumq; eius imagines summa omniũ similitudine expressit. Has Metellus Macedonia subacta transtulit Romam.

Fecit & quadrigas multorum generum. Statuariæ arti plurimum traditur cõtulisse capillum exprimendo, capita minora faciẽdo quàm antiqui, corpora graciliora sicciorać, per quæ proceritas signorum maior uidetur. Non habet Latinum nomen symmetria, quam diligentissime custodiuit, noua intactać ratione quadratas ueterum staturas permutando: uulgoć dicebat, ab illis factos quales essent homines, à se quales uiderẽtur esse. Propriæ huius uidentur esse argutiæ operum, custoditæ in minimis quoć rebus. Filios & discipulos reliquit laudatos artifices, Lahippum & Bedam, sed ante omnes Euthycratem: quanquam is constantiam patris potius æmulatus quàm elegantiam, austero maluit genere quàm iucundo placere. Itać optime expressit Herculem Delphis & Alexandrum, Thespin uenatorem & Thespiadas: prælium equestre, ad Trophonij oraculum. Quadrigas Medeæ complures. Equum cum fiscinis. Canes uenantium. Huius porrò discipulus fuit Thysicrates, & ipse Sicyonius, sed Lysippi sectæ propior, ut uix discernantur complura signa, ceu senex Thebanus, Demetrius rex, Peucestes Alexandri Magni seruator, dignus tanta gloria. Artifices qui compositis uoluminibus condidere hæc, miris laudibus celebrant & Telephanem Phoceum, ignotum aliâs, quoniam in Thessalia ubi habitauerat, latuerint opera eius: alioquin suffragijs ipsorum æquatur Polycleto, Myroni, Pythagoræ. Laudant eius Larissam, & Spinarum pentathlon, & Apollinem. Alij non hanc ignobilitatis fuisse causam, sed quoniã se regum Xerxis atć Darei officinis dediderit, existimant. Praxiteles quoć marmore felicior: ideo clarior fuit. Fecit tamen & ære pulcherrima opera: Proserpinę raptum. Item Catagusam & Ebrietatem, & Liberum patrem, nobilemć una Satyrum, quem Græci periboëton cognominant. Signa etiam quæ ante Felicitatis ædem fuere, Venerémć quæ cum ipsa æde incendio cremata est Claudij principatu, marmoreæ illi suæ per terras inclytæ parem. Itẽ Stephusam, Spilumenem, Oenophorum, Harmodium & Aristogitonem tyrannicidas, quos à Xerxe Persarũ rege captos uicta Perside Atheniensibus remisit Magnus Alexander. Fecit & puberem subrepenti lacertæ cominus sagitta insidiantem, quem Sauroctonon uocant. Spectantur & duo signa eius diuersos affectus exprimentia, flentis matronæ & meretricis gaudentis. Hanc putant Phrynen fuisse, deprehenduntć in ea amorem artificis, & mercedem in uultu meretricis. Habet simulacrum & benignitas eius. Calamidis enim quadrigæ aurigam suum imposuit, ne melior in equorum effigie, defecisse in homine crederetur. Ipse Calamis & alias quadrigas bigasć fecit, equis semper sine ęmulo expressis. Sed ne uideatur in hominum effigie inferior, Alcmena nullius est nobilior. Alcamenes Phidię discipulus & marmorea fecit, & æreum pentathlon, qui uocatur encrinomenos. At Polycleti discipulus Aristides quadrigas & bigas. Et Iphicratis leæna laudatur. Scortum hæc lyrę cantu familiare Harmodio & Aristogitoni, consilia eorum de tyrannicidio, usć ad mortem excruciata, tyrannis non prodidit. Quamobrem Athenienses & honorem habere ei uolentes, nec tamen scortum celebrasse, animal nominis eius fecere: atć ut intelligeretur causa honoris, in opere linguam addi ab artifice uetuerunt. Briaxis Æsculapium & Seleucum fecit. Bedas adorantem Batton Apollinem, & Iunonem, qui sunt Romæ in Concordiæ templo. Cresilas uulneratum deficientem, in quo possit intelligi quantum restet animæ: & Olympium Periclem dignum cognomine. Mirumć in hac arte est, quod nobiles uiros nobiliores fecit. Cephisodorus Mineruam mirabilem in portu Atheniensium, & aram ad templum Iouis Seruatoris in eodem portu, cui pauca comparantur. Canachus Apollinẽ nudum, qui Philesius cognominatur in didymæo Æginetica æris temperatura. Ceruumqúe unà ita uestigijs suspendit, ut linum subter pedes trahatur, alterno morsu digitis calceqúe retinentibus solum, ita uertebrato dente utrisque in partibus, ut à repulsu per uices resiliat. Idem Celetizontas pueros fecit. Chæreas Alexandrum Magnum & Philippum patrem eius fecit. Ctesilaus doryphoron, & Amazonem uulneratam. Demetrius Lysimachen, quę sacerdos Mineruæ fuit annis LXIIII. Idem & Mineruam quæ musica appellatur, quoniam dracones

dracones in Gorgone eius ad ictus citharæ tinnitu resonant. Idem equitem Sarmenem qui primus de equitatu scripsit. Dædalus & ipse inter fictores laudatus, pueros duos distringentes se fecit. Dinomenes Protesilaum & Pythodemũ luctatorẽ. Euphranoris Alexander Paris est, in quo laudatur quod omnia simul intelligãtur, iudex dearum, amator Helenæ, & tamẽ Achillis interfector. Huius est Minerua Romæ, quæ dicitur Catuliana, infra Capitolium à Q. Luctatio Catulo dicata: & simulacrũ boni euentus, dextra paterã, sinistra spicam ac papauer tenens. Item Latona puerpera Apollinem & Dianam infantes sustinens in æde Concordiæ. Fecit & quadrigas bigasq;, & Cliduchon eximia forma: Et Virtutẽ & Græciam, utrasq; colosseas: Mulierem ministrantem & adorantẽ. Item Alexãdrum & Philippum in quadrigis. Eutychides Eurotam, in quo artem ipso amne liquidiorem plurimi dixere. Hegiæ Minerua, Pyrrhusq; rex laudatur, & celetizontes pueri. & Castor ac Pollux ante ædem Iouis tonantis. In Pario colonia Hercules Isidori. Buthyreus Lycius Myronis discipulus fuit, qui fecit dignum præceptore puerum sufflãtem languidos ignes, & argonautas. Leocras aquilam, sentiẽtem quid rapiat in Ganymede & cui ferat, parcẽtem unguibus etiam per uestem. Puerum Autolycon pancratio uictorẽ, propter quem Xenophon symposium scripsit: Iouemq; illũ tonantẽ in Capitolio ante cuncta laudabilem. Item Apollinem diadematum. Lyciscus Lagonem puerũ subdolæ ac fucatæ uernilitatis. Lycus & ipse puerum suffitorem. Menæchmi uitulus genu premitur, replicata ceruice: ipseq; Menęchmus scripsit de sua arte. Naucydes Mercurio & Discobolo & immolante arietẽ censetur. Naucerus luctatorem anhelantem fecit. Niceratus Æsculapium & Hygiam, qui sunt in Concordiæ tẽplo Romæ. Phyromachi quadriga regitur ab Alcibiade. Policles Hermaphroditum nobilẽ fecit. Pyrrhus Hygiam & Mineruã, Phœnix Lysippi discipulus Epithersen. Stipax Cyprius uno celebratur signo, Splanchnopte, Periclis olympij uernula. Hic fuit exta torrẽs, ignem oris pleni spiritu accendẽs. Sillanion Apollodorum fecit, fictorem & ipsum, sed inter cunctos diligentissimũ artis, & inimicum sui iudicem, crebro perfecta signa frangentem, dum satiare cupiditatẽ nequit artis, & ideo insanum cognominatum. Hoc in eo expressit, nec hominem ex ære fecit, sed iracũdiã: & Achillem nobilem. Item Epistatem exercẽtem athletas. Strongylion Amazonem, quam ab excellẽtia crurum Eucnemon appellant, ob id in comitatu Neronis principis circumlatam. Item fecit puerũ, quem amãdo Brutus Philippẽsis cognomine suo illustrauit. Theodorus qui labyrinthum fecit Sami, ipse se ex ære fudit, præter simitudinem mirabilem fama magnæ subtilitatis celebratus. Dextra limam tenet, læua tribus digitis quadrigulã tenuit translatam Præneste, tantæ paruitatis, ut totam eam currumq; & aurigam integeret alis simul facta musca. Xenocrates Tisicratis discipulus, aut, ut alij, Euthycratis, uicit utrosque copia signorũ, & de sua arte composuit uolumina. Plures artifices fecere Attali & Eumenis aduersus Gallos prælia, Isigonus, Phyromachus, Stratonicus, Antigonus, qui condidit uolumina de sua arte. Boethi, quanquam argento melioris, infans eximie anserem strangulat. Atque ex omnibus quę retuli, clarissima quæq; in urbe iã sunt dicata à Vespasiano principe in tẽplo Pacis, alijsq; eius operibus, uiolentia Neronis in urbẽ conuecta, & in sellarijs domus aureæ disposita. Præterea sunt æqualitate celebrati artifices, sed nullis operum suorũ præcipui. Ariston qui & argentũ cælare solitus est, Callias, Clesias, Cãtharus Sicyonius, Dionysodorus Critiæ discipulus, Deliades, Euphorion, Eunicus, & Hecatæus. Argenti cælatores, Lesbocles, Prodorus, Pythodicus, Polygnotus. Iidẽ pictores nobilissimi. Item ex cęlatoribus Stratonicus, Scymnus qui fuit Critiæ discipulus. Nunc percensebo eos, qui eiusdem generis opera fecerunt, ut Apollodorus, Androbolus, Asclepiodorus, Aleuas philosophos: Apellas & adorãtes fœminas, Antigonus & Perixyomenon tyrannicidasq; supradictos. Antimachus, Athenodorus fœminas nobiles: Aristodemus & luctatores bigasqúe cum auriga, philosophos, anus, Seleucum regem. Habet gratiam suam huius quoque Doryphorus. Cephisodori duo fuere: Prioris est Mercurius, Li-

berum patrem in infantia nutriens. Fecit & concionantem manu elata: perſona in incerto eſt. Sequens philoſophos fecit. Colotas, qui cū Phidia Iouem olympium fecerat, philoſophos. Item Cleon & Cenchramis, & Callicles, & Cephis: Chalcoſthenes & comœdos & athletas. Dahippus Perixyomenon. Daiphron, & Democritus, & Dęmon philoſophos. Epigonus omnia ferè prædicta imitatus præceſsit in tubicine, & matri interfectæ infante miſerabiliter blandiente. Eubolidis digitis computans, Mycon athletis ſpectatus, Menogenes quadrigis. Nec minus Niceratus omnia quæ cæteri aggreſſus, repræſentauit Alcibiadem, lampadeq; accenſa matrem eius Demareten ſacrificantem. Piſicrates bigæ Pitho mulierem impoſuit. Idemq; fecit Martem & Mercurium qui ſunt in Concordiæ templo Romæ. Perillum nemo laudat ſæuiorem Phalaride tyranno, cui taurum fecit, mugitus hominis pollicitus igne ſubdito, & primus eum expertus cruciatum iuſtiore ſæuitia. In hoc à ſimulacris deûm hominumqúe deuocauerat humaniſsimam artem. Ideóne tot conditores eius elaborauerant, ut ex ea tormēta fierent? Itaq; una de cauſa ſeruantur opera eius, ut quiſquis illa uideat, oderit manus. Sthenis Cererem, Iouem, Mineruam fecit, qui ſunt Romæ in Concordiæ templo. Idem flentes matronas, & adorantes ſacrificantesqúe. Simon canē & ſagittariū fecit. Stratonicus cælator ille philoſophos. Scopas uterque. Athletas autem & armatos, & uenatores, ſacrificantesq; Batton, Euchir, Glaucides, Heliodorus, Hicanus, Lophō, Lyſon, Leon, Menodorus, Myagrus, Polycrates, Polydorus, Pythocritus, Protogenes idē pictura clariſsimus, ut dicemus, Patrocles, Polis, Poſidonius, qui & argentum cælauit nobiliter natione Epheſius, Periclymenus, Philon, Simenus. Timotheus, Theomneſtus, Timarchides, Timon, Thyſias, Thraſon. Ex omnibus autē maxime cognomine inſignis eſt Callimachus, ſemper calumniator ſui, nec finem habens diligentiæ, ob id Cacizotehnos appellatus, memorabilis exemplo adhibendi curæ modum. Huius ſunt ſaltantes Lacænæ emendatū opus, ſed in quo gratiam omnem diligentia abſtulerit. Hunc quidam & pictorem fuiſſe tradunt. Nō ære captus nec arte unam ſolummodo Zenonis ſtatuam Cypria in expeditione non uendidit Cato, ſed quia philoſophi erat, ut obiter hoc quoq; noſcatur tam inane exemplum. In mentione ſtatuarum eſt & una non prætereunda, licet autoris incerti, iuxta roſtra Herculis tunicati, eleo habitu Romæ, torua facie ſentienteq; ſuprema in tunica. In hac tres ſunt tituli. L. Luculli imperatoris, de manubijs: Alter pupillū Luculli filium ex S. C. dedicaſſe: Tertius, T. Septimium Sabinum ædilem curulem ex priuato in publicum reſtituiſſe. Tot certaminum tantæqúe dignationis ſimulacrum id fuit. Nunc reuertemus ad differentias æris & mixturas. In Cyprio coronarium & regulare eſt, utrūq; ductile. Coronarium tenuatur in laminas, taurorumq; felle tinctū, ſpeciem auri in coronis hiſtrionū præbet. Idemq; in uncias additis auri ſcrupulis ſenis, prætenui pyropi bractea igneſcit. Regulare & in alijs fit metallis, itemq; caldarium. Differentia, quod caldarium funditur tantum, malleis fragile, quibus regulare obſequitur, ab alijs ductile appellatū, quale om̄e Cypriū eſt. Sed & in cæteris metallis, cura diſtat à caldario. Omne enim purgatis diligētius igni uitijs, excoctisq;, regulare eſt. In reliquis generibus palma Campano. Simile in multis partibus Italiæ prouincijsqúe. Sed octonas plumbi libras addunt, & lene recoquunt propter inopiam ligni. Quantū ea res differentiæ afferat, in Gallia maxime ſentitur, ubi inter lapides candefactos funditur. Exurente enim coctura, nigrum atq; fragile conficitur. Præterea ſemel recoquūt, quod ſæpius feciſſe, bonitati plurimum confert.

Differentiæ æris & mixturæ, & de ſeruando ære. Cap. IX

ID quoq; notaſſe nō ab re eſt, æs om̄e frigore magno melius fundi. Sequēs tēperatura ſtatuaria eſt, eadéq; tabularis hoc modo. Maſſa proflat in primis, mox in proflatū additur tertia portio æris collectanei, hoc eſt, ex uſu coempti. Peculiare in eo cōdimentū attritu domiti, & cōſuetudine nitoris ueluti manſuefacti. Miſcētur & plumbi argētarij pondo duodena ac ſelibræ, centenis proflati. Appellatur etiānum & formalis tēperatura æris

tenerrimi

tenerrimi,quoniã nigri plumbi decima portio additur,& argentarij uigesima, maximeq; ita colorẽ bibit,quẽ Græcanicũ uocãt. Nouissima est quæ uocatur ollaria, uase nomẽ hoc dante,ternis aut quaternis libris plũbi argentarij in centenas æris additis. Cyprio si adda tur plumbũ,colos purpuræ fit in statuarũ prętextis. Æra extersa rubiginẽ celerius trahũt ꝙ neglecta,nisi oleo perungãtur. Seruari ea optime in liquida pice tradunt. Vsus æris ad perpetuitatem monumentorum iam pridem translatus est,tabulis æreis, in quibus publicæ constitutiones inciduntur.

De cadmia medicinæ. Cap. x

METalla æris multis modis instruunt medicinam,utpote cum ulcera omnia ibi ocyssime sanentur. Maxime tameñ prodest cadmia. Fit sine dubio hæc & in argẽti fornacibus,candidior ac minus ponderosa,sed nequaquàm comparanda ærariæ. Plura autem genera sunt. Nanq; ipse lapis,ex quo fit æs,cadmia uocatur,fusuris necessarius,medicinæ inutilis. Sic rursus in fornacibus existit,aliamq; nominis sui originem recipit. Fit autẽ egesta flãmis atq; flatu tenuissima parte materiæ, & cameris lateribusq́ue fornaciũ pro quantitate leuitatis applicata. Tenuissima est in ipso fornaciũ ore, qua flammæ eluctantur,appellata capnitis, exusta, & nimia leuitate similis fauillæ. Interior optima cameris dependens,& ab eo argumẽto botrytis cognominata:ponderosior hæc priore, leuior porrò sequturis. Duo eius colores: Deterior cinereus,puniceus melior,friabilis, oculorumq; medicamentis utilissima. Tertia est in lateribus fornaciũ, quæ propter grauitatem ad cameras peruenire non potuit. Hæc dicitur placitis, & ipsa ab argumento,crusta uerius quàm pumex,intus uaria,ad psoras utilior,& ad cicatrices trahendas. Fluunt ex eo duo alia genera: Onychitis extra penè cerula,intus onychis maculis similis. Ostracitis tota nigra,& cæterarum sordidissima, uulneribus maxime utilis. Omnis autem cadmia in Cypri fornacibus optima,iterumq; à medicis coquitur carbone puro,atq; ubi in cinerem rediit, extinguitur uino aminæo,quæ ad emplastra præparatur,quæ uero ad psoras,aceto. Quidã in ollis fictilibus tusam urunt,ac lauant in mortarijs, postea siccant. Nymphodorus lapidẽ ipsum ꝙ grauissimũ spississimũq; urit pruna,& exustũ Chio uino restinguit tunditq;,mox linteo cribrat,atq; in mortario terit,mox aqua pluuia macerat,iterũq; terit quod subsidit,donec cerussæ similis fiat nulla dentium offensa. Eadem Iollæ actio, sed quàm purissimũ lapidem eligit. Cadmię effectus,siccare,sanare,sistere fluxiones,pterygia & sordes oculorũ purgare,scabriciem extenuare,& quicquid in plumbi effectu dicemus. Et æs ipsum ad omnia eadem uritur,præterq; albugines oculorum & cicatrices. Vlcera quoque oculorum cum lacte sanat,idq; Ægyptij collirij modo terunt in coticulis. Facit & uomitiones è melle sumptum. Vritur autem Cyprium in fictilibus crudis cum sulphuris pari pondere, circumlito spiramento in caminis donec uasa ipsa percoquantur. Quidam & salem addunt, alij alumen pro sulphure, alij nihil: sed aceto tantum aspergunt. Vstum teritur mortario Thebaico,aqua pluuia lauatur,minore effectu,iterumq; adiecta largiore teritur, & dum considat relinquitur,hoc sæpius,donec ad speciem minij redeat. Tunc siccatum in sole, in ærea pyxide seruatur.

De scoria,& flore,& squama æris,& stomomate,& ærugine,& hieracio. Cap. x I

ET scoria æris simili modo lauatur, minore effectu quàm æs ipsum. Sed & æris flos medicinæ utilis est. Fit ære fuso,& in alias fornaces translato:ibi flatu crebriore excutiuntur uelut milij squamæ,quas uocant florẽ. Cadunt autem,cũ panes æris aqua refrigerantur rubentq;. Similiter ex eis fit,quam uocant lepida,& sic adulteratur flos,ut squama ueniat pro eo. Est aũt squama hæc decussa ui clauis, per quos panes ærei ferruminantur. In Cyprijs maxime officinis omnia. Differentia hæc est, quod squama excutitur ictibus ijsdẽ panibus,flos cadit spõte. Squamæ est alterũ genus subtilius, ex summa scilicet lanugine decussum,quod uocãt stomoma. Atq; hęc omĩa medici,quod pace eorũ dixisse liceat,ignorãt,pars maior & nominibus,in tãtũ à cõficiẽdis his medicaminibus absunt,quod

eſſe proprium medicinæ ſolebat. Nūc quotiens incidêre in libellos, componere ex his uolentes aliqua, hoc eſt, impēdio miſerorū experiri cōmentaria, credūt ſeplaſiæ, ea omnibus quidem fraudibus corrūpenti, factaq́ iampridē emplaſtra & collyria mercantur, tabeſcq́ mercium. Fraus ſeplaſiæ ſic exteritur. Et ſquama aūt & flos urūtur in patinis fictilibus aut æreis, deinde lauātur, ut ſupra, ad eoſdē uſus. Et amplius ad nariū carnoſa uitia, itemq́ ſedis & grauitates auriū, per fiſtulas in eas flatu impulſa, & ulcera oris farina admota. Tollit & tōſillas cū melle. Fit & ex cādido ære ſquama, Cypria longe inefficacior. Necnō urina pueri prius macerant clauos paneſq́. Quidā uero excuſſam ſquamā terūt, & aqua pluuia lauant. Dāt & hydropicis eā duabus drachmis in mulſi hemina, & illinūt cū polline. Æruginis quoq́ magnus uſus. Sed pluribus fit ea modis. Nanq́ & è lapide ex quo coquit' æs deraditur, & ære cādido perforato, atq́ in cadis ſuper acetū ſuſpēſo, æreo obturatis operculo, multo probatiore q̄ ſi hoc idē ſquamis fiat. Quidam uaſa ipſa cādidi æris fictilibus condunt in aceto, radūtq́ x die. Alij uinaceis contegunt, totidē poſt dies radūnt. Alij delimatam æris ſcobem aceto ſpargūt, uerſantq́ ſpathis ſæpius die, donec abſumatur. Eandemq́ ſcobē alij terere in mortarijs æreis ex aceto malūt. Ocyſſime uero cōtrahit coronarium æruginē, reciſamentis in acetū additis. Adulterāt marmore trito maxime Rhodiam æruginem. Alij pumice aut gummi. Præcipue aūt fallit atramēto ſutorio adulterata. Cætera enim dente deprehenduntur, ſtridentia in frendendo. Experimentū in batillo ferreo. Nam quæ ſyncera eſt, ſuū colorē retinet: quæ mixta atramento, rubeſcit. Deprehenditur & papyro, galla prius macerato: Nigreſcit enim ſtatim ærugine illita. Deprehēditur & uiſu, maligne uirens. Sed ſiue ſyncerā ſiue adulterā, aptiſsimum eſt ſiccatam in patina noua uri & uerſari, donec ut fauillæ fiat: poſtea teritur & reconditur. Aliqui in crudis fictilibus urunt, donec figlinum percoquatur. Nōnulli & thus maſculū admiſcent. Lauatur aūt ærugo ſicut cadmia. Vis eius collyrijs oculorum aptiſsima, & delachrymationibus mordēdo proficiens. Sed ablui neceſſariū penicillis calidis donec rodere deſinat. Hieracium uocatur collyrium, quod ita maxime conſtat: Temperatur autē idem ammoniaci uncijs quatuor, æruginis Cypriæ duabus, atramenti ſutorij, quod chalcanthū uocant, totidē, miſyos uero una, croci ſex. Hæc omnia trita aceto Thaſio colligūtur in pilulas, excellētis remedij contra glaucomatū initia & ſuffuſionū, contra caligines & ſcabricias & albugines ac genarum uitia. Cruda aūt ærugo uulnerarijs emplaſtris miſcetur. Oris etiā gingiuarumq́ exulcerationem mirifice emendat, & labiorum ulcera cum oleo. Quod ſi & cera addatur purgat, & ad cicatricem perducit. Ærugo & callum fiſtularum erodit, uitiorumq́ quæ circa ſedē, ſiue per ſe, ſiue cum ammoniaco illita, uel collyrij modo in fiſtulas adacta. Eademq́ cū reſinæ terebinthinæ tertia parte ſubacta, lepras tollit.

De ſcolecia, & chalciti, & miſy, & ſory, & chalcantho. Cap. XII

EST & alterum genus æruginis, quam uocāt ſcoleciam, in Cyprio ære, hoc trito alumine & ſale, aut nitro pari pondere cum aceto albo q̄ acerrimo. Non fit hoc niſi æſtuoſiſsimis diebus circa canis ortum. Teritur autem donec uiride fiat, cōtrahatq́ ſe in uermiculorum ſpeciem, unde & nomen. Quod uitium ut emendetur, duæ partes quæ fuere aceti, miſcentur urina pueri impubis. Idem autem in medicamentis & ſanterna efficit, qua diximus aurū ferruminari, uſuſq́ utriuſq́ qui æruginis. Scolecia fit & per ſe raſa ab ærario lapide, de quo nūc dicemus. Chalcitim uocant lapidem ex quo & ipſum æs coquitur. Diſtat à cadmia, quod illa ſuper terram ex ſubdialibus petris cæditur, hæc ex obrutis. Item, quod chalcitis friat ſe ſtatim mollis natura, ut uideatur lanugo concreta. Eſt & alia diſtinctio, quod chalcitis tria genera continet, æris, & miſyos, & ſoryos, de quibus ſingulis dicemus ſuis locis. Habet autē æris uenas oblongas. Probatur mellei coloris, gracili uenarum diſcurſu, friabilis, nec lapidoſa. Putant & recentem utiliorem eſſe, quoniam inueterata ſory fiat. Vis eius ad excreſcentia in ulceribus, ſanguinem ſiſtere, gingiuas, uuam, tonſillas farina compeſcere. Vuluæ quoq́ uitijs in uellere imponitur. Cū ſucco uero porri, uerēdorum

additur

additur emplastris. Maceratur aūt in fictili ex aceto circūlito fimo diebus x l & colorem croci trahit. Tūc admixto cadmię pari pōdere, medicamentū efficit, psoricon dictū. Quod si duæ partes chalcitidis tertiæ cadmiæ temperentur, acrius hoc idē fiet. Acrius etiamnum & uehementius, si aceto quàm uino temperentur. Tosta uero efficacior fit ad eadem omnia. Sory Ægyptium maxime laudatur, multum superato Cyprio, Hispaniensi & Africo, quanq; oculorum quoq; curationi quidam utilius Cyprium putant. Sed in quacunq; natione optimum, cui maximū uirus olfactu, tritūq; pinguiter nigrescēs, & spongiosum. Stomacho res cōtraria in tantū, ut quibusdā olfactu modo uomitiones moueat, & Ægyptium quidem tale. Alterius nationis cōtritum splendescit. Et misy est lapidosius. Prodest autē & dētiū dolori, si cōtineatur atq; colluatur: & oris ulceribus grauibus, quęq; serpunt. Vritur carbonibus, ut chalcitis. Misy aliqui tradiderūt fieri exusto lapide in scrobibus, flore eius luteo miscente se ligni pinei fauilla. Reuera aūt è supradicto fit lapide, concretū natura discretumq;, & optimum in Cypriorum officinis: cuius notæ sunt friati aureæ scintillæ, & cū teratur harenosa natura, siue terra chalcitidi similis. Hoc admiscent qui aurū purgant. Vtilitas aūt eius infusi cum rosaceo auribus purulentis, & lana impositi capitis ulceribus, Extenuat etiā scabricias oculorum inueteratas. Præcipue utile tōsillis, cōtraq; anginas & suppurata. Ratio, ut x v i drachmæ in hemina aceti coquātur addito melle, donec lētescat. Sic ad supradicta utile est. Quotiēs opus sit molliri uim eius, mel aspergitur. Erodit & callū fistularū ex aceto fouentiū, & collyrijs additur. Sistit & sanguinē, ulceraq; quę serpant, quæue putrescant. Absumit & excrescentes carnes. Peculiariter uirilitatis uitijs utile, & fœminarum profluuiū sistit. Græci cognationem æris fecerūt nomine & atramento sutorio. Appellant enim chalcanthū. Nec ullius æque mira natura est. Fit & in Hispania è puteis stagnisúe, habentibus id genus aquæ. Decoquitur ea, admixta dulci pari mensura, & in piscinas ligneas funditur. Immobilibus super has transtris dependent restes lapillis extentæ, quibus adhærescens limus uitreis acinis imaginem quandā uuæ reddit. Exemptū ita siccatur diebus xxx. Color est ceruleus perquā spectabili nitore, uitrūq; esse creditur. Diluendo fit atramētum tinguendis corijs. Fit & pluribus modis, genere eo in scrobes cauato: quarum è lateribus distillātes hyberno gelu stirias, stalagmias uocāt, neq; est purius aliud. Sed ex eo candidum colorem sentientem uiolam, leucoion appellāt. Fit & in saxorum catinis, pluuia aqua corriuato limo gelante. Fit & salis modo, flagrātissimo sole admissas dulces aquas cogente. Ideo duplici quidam differentia, fossile aut factitium appellant. Hoc pallidius: & quantum colore, tantum bonitate deterius. Probāt maxime Cyprium in medicinæ usu. Sumitur ad depellenda uentris animalia drachmæ pondere cum melle. Purgat & caput dilutum, ac naribus instillatum. Item stomachum, cum melle aut aqua mulsa sumptum. Medetur & oculorum scabriciei dolorīq;, necnon & caligini, & oris ulceribus. Sistit & sanguinem narium. Item hæmorrhoidū. Extrahit ossa fracta cū semine hyoscyami. Suspendit epiphoras, penicillo fronti impositum. Efficax & in emplastris ad purganda uulnera, & excrescētia ulcerum. Tollit & uuas, uel si decocto tangātur. Cum lini quoq; semine superponitur emplastris ad dolores tollendos: quodq; ex eo cādicat, in eo usu præfertur uiolaceis, & grauitati aurium per fistulas inspiratur. Vulnera etiam per se illitum sanat, sed stringit cicatrices. Nuperq; inuētum, ursorum in harena & leonum ora aspergere illo: tantaq; est uis in astringendo, ut non queant mordere.

De pompholyge, & spodo, & antispodo, & diphryge, & triente Seruilio. Cap. XIII

ETiamnum in ærarijs reperiuntur quæ uocant pompholygē & spodon. Differentia, quod pompholyx lotura paratur, spodos illota est. Aliqui id quod sit cādidū leuissimumq; pompholygem dixere, & esse æris & cadmiæ fauillam. Spodon nigriorē ponderosioremq; esse, derasam parietibus fornacium, mixtis scintillis, aliquando & carbonibus. Hæc aceto accepto odorem æris pręstat, & si tangatur lingua saporem horridum. Conue

nitæq; oculorum medicamētis,quibuſcūq; uitijs occurrens, & ad omnia quæ ſpodos. Hoc ſolum diſtat,quod huius elutior uis eſt. Additur & in emplaſtra,quibus lenis quęritur refrigeratio & ſiccatio. Vtilior ad omnia quæ uino lota eſt. Spodos Cypria optima. Fit autem liqueſcētibus cadmia & æraria lapide. Leuiſsime hęc efflatur & ocyus,euolatq; è fornacibus & tectis adhæreſcit,à fuligine diſtās cādore. Quod minus cādidum ex ea,immaturæ fornacis argumentum eſt,hoc quidam pompholygem uocant. Quod uero rubicundius ex ijs inuenitur,acriorem uim habet,exulceratq; adeo,ut cum lauatur ſi oculos attingat,excæcet. Eſt & mellei coloris ſpodos,in qua plurimū æris intelligitur. Sed quodcunq; genus lauādo fit utilius. Purgatur ante pinna,dein craſsiore lotura. Digitis ſcabriciē extetunt. Media uis eius eſt,quæ uino lauatur. Eſt aliqua & in genere uini differentia. Leni eñ lota collirijs oculorum nimium uigilijs fatigatorum apta putatur. Eadem efficacior ulceribus quæ manant,uel oris quæ madent,& omnibus medicamentis quę parantur contra gangrenas. Fit & in argenti fornacibus ſpodos,quam uocant lauriotin. Vtiliſsima autem oculis affirmatur,quæ fiat in aurarijs,nec in alia parte magis eſt uitæ ingenia mirari. Quippe ne inquirēda eſſent metalla,uiliſsimis rebus utilitates eaſdem excogitauit. Antiſpodon uocant cinerem fici arboris uel caprifici,uel myrti foliorum cum tenerrimis ramorum partibus,uel oleaſtri uel cydonij mali uel lentiſci. Item ex moris immaturis,id eſt candidis, in ſole arefactis, uel è buxi coma,uel pſeudocyperi, aut rubi,aut terebinthi, uel œnanthes. Taurini quoq; glutinis,aut linteorū cinerē, ſimiliter pollere inuētum eſt. Vruntur omnia ea crudo fictili in fornacibus,donec figlina percoquātur. In ęrarijs officinis & ſmegma fit, iam liquato ære atq; percocto,additis etiamnum carbonibus, paulatimq; accenſis, ac repente uehementiori flatu expuitur æris palea quædam. Solum quo excipiatur ſtratū eſſe debet. Facile ab ea diſcernitur quā in ijſdem officinis diphrygē uocant Gręci,ab eo quod bis torreatur. Cuius origo triplex. Fieri enim traditur ex lapide pyrite cremato in caminis, donec excoquatur in rubricā. Fit & in Cypro ex luto cuiuſdā ſpecus arefacto prius,mox paulatim circundatis ſarmentis. Tertio fit modo in fornacibus æris fece ſubſidēte. Differentia eſt quidem,quod æs ipſum in catino defluit,ſcoria extra fornaces, flos ſupernatat, diphryges remanet. Quidam tradūt in fornacibus globos lapidis qui coquantur,ferruminari,circa hunc æs feruere,ipſum uero nō percoqui, niſi tranſlatū in alias fornaces,& eſſe nodum quendam materiæ. Id quod excocto ſuperſit,diphrygē uocari. Ratio eius in medicina ſimilis ſupradictis,ſiccare & excreſcētia cōſumere,& perpurgare: probatur lingua, ut eam ſiccet tactu ſtatim,ſaporemq; æris reddat. Vnum etiamnum æris miraculum non omittemus. Seruilia familia illuſtris in faſtis,trientem æreum paſcit auro & argēto, conſumentem utrunq;. Origo atq; natura eius incōperta eſt mihi. Verba ipſa de ea re Meſſalæ ſenis ponam. Seruiliorum familia habet trientem ſacrum, cui ſumma cum cura magnificentiaq; ſacra quotānis faciunt: quem ferunt aliâs creuiſſe, aliâs decreuiſſe uideri, & ex eo aut diminutionem,aut honorem familiæ ſignificari.

De ferro & ferreis metallis,& differentiæ ferri. Cap. XIIII

PRoxime indicari debent metalla ferri,optimo peſsimoq; uitæ inſtrumēto. Siquidem hoc tellurem ſcindimus,ſerimus arbuſta,ponimus pomaria,uites ſqualore deciſo annis omnibus cogimus iuueneſcere. Hoc extruimus tecta,cædimus ſaxa,omneſq; ad alios uſus ferro utimur. Sed eodē ad bella,cædes,latrocinia,non cominus ſolum,ſed etiā miſſili uolucriq;,nunc tormentis excuſſo,nunc lacertis,nūc uero pēnato,quam ſceleratiſsimā humani ingenij fraudē arbitror. Siquidē,ut ocyus mors perueniret ad hominē,alitem illam fecimus,pennaſq; ferro dedimus. Quamobrem culpa eius non naturæ fiat accepta. Aliquot experimentis probatum eſt,poſſe innocens eſſe ferrum. In fœdere quod expulſis regibus populo Ro. dedit Porſena nominatim comprehenſum inuenimus, ne ferro niſi in agricultura uterentur. Et ſtilo ſcribere intutum eſt, ut uetuſtiſsimi autores prodiderunt. Magni Pōpei in tertio conſulatu extat edictum,in tumultu necis Clodianæ, prohibentis ullum

ullum telum eſſe in urbe. Et tamen uita ipſa non deſijt honorem mitiorem habere ferro quoque: Ariſtonidas artifex cum exprimere uellet Athamantis furorem Learcho filio præcipitato reſidentem, pœnitentiamq;, ferrũ & æs miſcuit: ut rubigine eius per nitorem æris relucente, exprimeretur uerecundiæ rubor. Hoc ſignũ extat Thebis hodie. Eſt in eadem urbe & ferreus Hercules, quem fecit Alcon, laborum dei patientia inductus. Videmus & Romæ ſcyphos è ferro dicatos in templo Martis Vltoris. Obſiſtit eadem naturę benignitas, exigentis à ferro ipſo pœnas rubigine, eademq; prouidentia nihil in rebus mortalius faciente quàm quod infeſtiſsimum mortalitati. Ferri metalla ubique propemodum reperiuntur, quippe inſula etiam Italiæ Ilua gignente, minimaq; difficultate cognoſcuntur ipſo colore terræ manifeſto. Sed ratio eadem excoquendis uenis. In Cappadocia tantum quæſtio eſt, aquæ an terræ fiat acceptum, quoniam perfuſa certo fluuio terra, neque aliter ferrum è fornacibus reddit. Differentia ferri numeroſa. Prima in genere terræ cælíue. Aliæ molle tantum, plumboq; uicinius ſubminiſtrant: aliæ fragile & æroſum, rotarumq; uſibus & clauis maxime fugiendum, cui prior ratio conuenit: aliud breuitate ſola placet, clauisq; caligarijs: aliud rubiginem celerius ſentit: ſtricturæq; uocantur eæ omnes, quod non in alijs metallis, à ſtringẽda acie uocabulo impoſito. Et fornacium maxima differentia eſt. In ijs quidem nucleus ferri excoquitur ad indurandam aciem, alioq; modo ad denſandas incudes malleorumúe roſtra. Summa autem differentia in aqua eſt, cui ſubinde candens immergitur. Hæc alibi atque alibi utilior nobilitauit loca gloria ferri, ſicuti Bilbilin in Hiſpania, & Turiaſſonem, Comum in Italia, cum ferraria metalla in his locis non ſint. Ex omnibus autem generibus palma Serico ferro eſt, Seres hoc cum ueſtibus ſuis pellibusq; mittunt. Secunda Parthico: neque alia genera ferri ex mera acie temperantur, cæteris enim admiſcetur. Mollior complexus in noſtro orbe. Aliubi uena bonitatem hanc præſtat, ut in Noricis: aliubi factura, ut Sulmone aqua, uti diximus. Quippe cum in exacuendo oleares cotes, & aquariæ æque differant, & oleo delicatior fiat acies. Mirumq; cũ excoquatur uena, aquæ modo liquari ferrum, poſtea in ſpongias frangi. Tenuiora ferramenta oleo reſtingui mos eſt, ne aqua in fragilitatem durentur. A ferro ſanguis humanus ſe ulciſcitur. Contactum nanque eo celerius ſubinde rubiginem trahit. De magnete lapide ſuo loco dicemus, concordiaq; quam cum ferro habet. Sola hæc materia uires ab eo lapide accipit, retinetq; longo tempore, aliud apprehendẽs ferrũ, ut anulorum catena ſpectetur interdum, quod imperitum uulgus appellat ferrum uiuum, uulneraq; tali aſperiora fiunt. Lapis hic & in Cantabria naſcitur, non ille magnes uerus caute continua, ſed ſparſa bubbatione, ita appellant, neſcio an uitro fundendo perinde utilis, nondum enim expertus eſt quiſquam, ferri utique inficit aciem, ut magnes. Eodem lapide Dinocrates architectus Alexandriæ Arſinoës templum concamerare inchoauerat, ut in eo ſimulacrum eius è ferro pendere in aere uideretur. Interceſsit mors, & ipſius & Ptolemæi, qui id ſorori ſuæ iuſſerat fieri. Metallorum omnium uena ferri largiſsima eſt. Cantabriæ maritimæ parte, quam oceanus alluit, mons præruptè altus, incredibile dictu, totus ex ea materie eſt, ut in ambitu oceani diximus.

De temperatura ferri, & medicinæ ex ferro, & ærugine, & rubigine, & ſquama ferri, & hygremplaſtro. Cap. XV

FErrum accenſum igni, niſi duretur ictibus, corrũpitur. Rubens non eſt habile tundendo, neq; antequàm albeſcere incipiat. Aceto aut alumine illitũ fit æri ſimile. A rubigine uindicatur ceruſſa & gypſo, & liquida pice. Hæc eſt tẽperatura à Græcis antipathia dicta. Ferunt quidam & religione quadam id fieri. Et extare ferreã catenam apud Euphraten amnem, in urbe quæ Zeugma appellatur, qua Alexander Magnus ibi uinxerat pontẽ, cuius anulos qui refecti ſunt rubigine infeſtari, carentibus ea prioribus. Medicina è ferro eſt & alia quàm ſecandi. Nanq; circũſcribi circulo, terúe circũlato mucrone, & adultis & infantibus prodeſt contra noxia medicamẽta: & præfixiſſe in limine è ſepulchro euulſos

clauos, aduerſus nocturnas lymphationes. Pungiq; leuiter mucrone quo percuſſus homo ſit, contra dolores laterum pectorumq; ſubitos qui punctionem afferant. Quædam uſtione ſanantur: priuatim uero canis rabidi morſus. Quippe etiã præualente morbo, expaueſcentesq; potum, uſta plaga ilico liberantur. Calefit etiã ferro candente aqua, in multis uitijs, priuatimq; dyſentericis. Eſt & rubigo ipſa in remedijs, & ſic Telephum proditur ſanaſſe Achilles, ſiue id ærea, ſiue ferrea cuſpide fecit. Ita certe depingitur eã decutiens gladio. Sed rubigo ferri detrahitur humido ferro clauis ueteribus. Vis eius ligare, ſiccare, reſtringere. Emendat alopecias illita. Vtuntur & ad ſcabricias genarũ puſtulasq; totius corporis, cum cera & oleo myrteo. Ad ignes uero ſacros ex aceto. Item ad ſcabiem: Paronychia digitorum & pterygia in linteolis. Siſtit & fœminarũ profluuia impoſita uelleribus. Plagis quoq; recentibus uino diluta, & cũ myrrha ſubacta. Et cõdylomatis ex aceto prodeſt. Podagras quoq; illita lenit. Squama quoq; ferri in uſu eſt ex acie aut mucronibus, maxime ſimili, ſed acriore ui quàm rubigo, quãobrem & contra epiphoras oculorũ aſſumitur. Sanguinemq; ſiſtit, cum uulnera maxime ferro fiant. Siſtit & fœminarum profluuia. Imponitur & contra lienum uitia. Hæmorrhoidas compeſcit, ulcerumq; ſerpentia. Et genis prodeſt, farinæ modo aſperſa paulisper: præcipua tamen commendatio eius in hygremplaſtro ad purganda uulnera fiſtulasq;, & omnem callum erodendum, & raſis oſſibus carnes recreandas. Cõponitur hoc modo: Obolis ex cimolia creta duobus, drachmis ſex ex ære, totidem ex ſquama ferri, totidẽ ceræ, ex olei ſextario. His adijcitur, cum ſunt repurganda uulnera aut replenda, ceratum.

De plumbi metallis, & albo plumbo, & nigro. Cap. XVI

SEquitur natura plumbi. Cuius duo genera, nigrũ atq; candidum, Pretioſiſsimum candidum à Græcis appellatum caſsiteron, fabuloſeq; narratum in inſulas Atlantici maris peti, uitilibusq; nauigijs circunſutis corio aduehi. Nunc certũ eſt in Luſitania gigni & in Gallecia, ſumma tellure harenoſa, & coloris nigri: Pondere tantum ea deprehenditur. Interueniunt & minuti calculi, maxime torrentibus ſiccatis. Lauant eas harenas metallici, & quod ſubſidit coquunt in fornacibus. Inuenitur & in aurarijs metallis (quæ elutia uocant) aqua immiſſa eluente calculos nigros paulũ candore uariatos, quibus eadem grauitas quæ auro. Et ideo in calathis in quibus aurum colligitur, remanent cũ eo, poſtea caminis ſeparantur, conflatiq; in album plumbũ reſoluuntur. Non fit in Gallecia nigrũ, cũ uicina Cantabria nigro tantum abundet. Nec ex albo argẽtum, cum fiat ex nigro. Iungi inter ſe plumbum nigrum ſine albo non poteſt, nec hoc ei ſine oleo. Ac ne album quidẽ ſecum ſine nigro. Album habuit autoritatem & Iliacis temporibus, teſte Homero, caſſiteron ab illo dictum. Plumbi nigri origo duplex eſt: Aut enim ſua prouenit uena, nec quicquam aliud ex ſe parit: aut cum argento naſcitur, mixtisq; uenis conflatur. Eius qui primus fuit in fornacibus liquor, ſtannũ appellatur: qui ſecundus argentum, quod remanſit in fornacibus, galena, quæ portio eſt tertia addita uenæ. Hæc rurſus conflata, dat nigrum plumbum, deductis partibus duabus.

De ſtanno, plumbo argentario, & quibuſdam alijs. Cap. XVII

STannum illitum æneis uaſis, ſaporem gratiorem facit, & compeſcit æruginis uirus: mirumq; pondus non auget. Specula quoq; ex eo laudatiſsima, ut diximus, Brundiſij tẽperabantur, donec argenteis uti cœpere & ancillę. Nunc adulteratur ſtannũ addita æris tertia portione candidi in plumbum album. Fit & alio modo mixtis albi plumbi nigriq; libris. Hoc nunc aliqui argentarium appellant. Idem & tertiarium uocant, in quo duæ nigri portiones ſunt, & tertia albi. Pretium eius in libras XXX. Et hoc fiſtulæ ſolidantur. Improbiores ad tertiarium additis æquis partibus albi, argentarium uocãt, & eo quæ uolunt incoquũt. Pretia huius faciunt in pondo CXXX. In libras, albo per ſe ſyncero pretia ſunt XXX. nigro XVI. Albi natura plus aridi habet. Cõtraq;, nigri tota humida eſt. Ideo albũ nulli rei ſine mixtura utile eſt. Neq; argentum ex eo plumbatur, quoniã prius liqueſcit ar-

gentum. Album incoquitur æreis operibus Galliarum inuento, ita ut uix discerni queat ab argento, eaq́ incoctilia uocant. Deinde & argentarium incoquere simili modo cœpere, equorum maxime ornamentis, iumentorumq́ iugis in Alexia oppido, reliqua gloria Biturigum fuit. Cœpere deinde & esseda, & uehicula, & petorita exornare. Similiq́ modo ad aurea quoque & argentea staticula inanis luxuria peruenit: quæq́ in scyphis cerni prodigũ erat, hæc in uehiculis atteri, cultus uocatur. Plumbi albi experimẽtũ in charta est, ut liquefactum pondere uideatur non calore rupisse. India neque æs, neq́ plumbum habet, gemmisq́ suis ac margaritis hæc permutat. Nigro plumbo ad fistulas laminasqúe utimur, laboriosius in Hispania eruto, totasq́ per Gallias: sed in Britannia summo terræ corio adeo large, ut lex ultro dicatur, ne plus certo modo fiat. Nigri generibus hæc sunt nomina: Iouetanum, Caprariense, Oleastrense. Nec differentia ulla scoriæ, modo sit excocta diligenter. Mirumq́ in his solis metallis, quod derelicta fertilius reuiuiscunt. Hoc uidetur facere relaxatis spiramẽtis ad satietatem infusus aër, æque ut fœminas quasdam fœcundiores abortus facere. Nuper id compertum in Bætica Santarensi metallo, quod locari solitum X libris per CC ante annos, postq́ obliteratum erat LV locatum est. Simili modo Antonianũ in eadem prouincia pari locatione peruenit ad pondo CCCC uectigalis. Et mirum, aqua addita non liquescere uasa è plumbo constat. Eadem in aqua calculus ærcusúe quadrans si addatur, uas peruri.

Medicinæ de plumbo, & scoria plumbi, de molybdena siue galena, de psimmythio, & sandaracha. Cap. XVIII

IN medicina per se plumbi usus est cicatrices reprimere: adalligatisq́ lumborum & renum parti laminis frigidiore natura inhibere impetus Veneris. Visaq́ in quiete Venerea sponte naturæ erumpentia usq́ in morbi genus, his laminis Caluus orator cohibuisse traditur, uiresqúe corporis studiorum labori custodisse. Nero (quoniam ita dijs placuit) princeps lamina pectori imposita sub ea cantica exclamans, alendis uocibus demonstrauit rationem. Coquitur ad medicinæ usus patinis fictilibus substrato sulphure minuto, laminis impositis tenuibus, opertisq́ sulphure & ferro mixtis. Cum coquitur, munienda in eo opere foramina spiritus conuenit, alioquin plumbi è fornacibus halitus noxius sentitur & pestilens, & canibus ocyssime: omnium uero metallorũ, muscis & culicibus. Quamobrem non sunt ea tædia in metallis. Quidam in coquendo scobem plumbi lima quæsitam sulphuri miscent. Alij cerusam potius quàm sulphur. Fit & lotura plurimi usus in medicina, cum seipso teritur in mortarijs plũbeis addita aqua cœlesti, donec crassescat. Postea supernatans aqua tollitur spõgijs: quod crassissimum fuit, siccatum diuiditur in pastillos. Quidam limatum plumbum sic terunt. Quidam etiam plumbaginem admiscent, Alij uero acetum, alij uinum, alij adipem, alij rosam. Quidam in mortario lapideo, & maxime Thebaico, plumbeo pistillo terere malunt, candidiusq́ fit ita medicamentum. Id autem quod ustum est plumbum, lauatur, ut stibi & cadmia. Potest astringere, sistere, contrahere cicatrices. Vsus enim ex eodem & in oculorum medicamentis, & maxime contra procidentiam eorum & inanitatem, & ulcerum excrescentia, rimasq́ sedis aut hæmorrhoidas & condylomata. Ad hæc maxime lotura plumbi facit. Cinis autem usti ad ulcera serpentia aut sordida. Eademq́ quæ chartis ratio profectus. Vritur autem in patinis per laminas minutas cum sulphure uersatum rudibus ferreis aut ferulaceis, donec liquor mutetur in cinerem. Dein refrigeratum teritur in farinam. Alij elimatam scobem in fictili crudo coquunt in caminis, donec percoquatur figlinum. Aliqui cerusam miscent pari mensura, aut hordeum, teruntq́ ut in crudo dictum est, & præferunt sic tritũ plumbũ spodio Cyprio. Scoria quoq́ plumbi in usu est, optimaq́ quæ ad luteum maxime colorem accedit sine plũbi reliquijs aut sulphuris specie & terra carens. Lauatur hæc in mortarijs minutim fracta, donec aqua luteum colorem trahat, & trãsfunditur in uas purum, idq́ sæpius usq́ dum subsidat, quod utilissimũ est: eosdẽq́ effectus habet quos plũbũ, sed acriores.

Mirari

Mirari ſuccurrit experiẽtiam uitæ, ne fece quidem rerum excrementorũq; fœditate intētata tot modis. Fit & ſpodiũ ex plumbo eodem modo, quo ex Cyprio ære diximus. Lauatur in linteis raris in aqua cœleſti, ſeparaturq; terrenum trãſfuſione, cribratũq; teritur. Quidam puluerem pennis detergere maluit, ac terere in uino odorato. Eſt & molybdena, quam alibi galenam uocauimus, plumbi & argenti uena cõmunis. Melior hæc, quanto magis aurei coloris, quantoq; minus plumboſa, friabilis & modice grauis. Cocta cum oleo, iocineris colorem trahit. Adhęreſcit & auri & argẽti fornacibus. Et hanc metallicam uocant. Laudatiſsima quæ in Zephyrio fiat. Probantur minime terrenæ, minimeq; lapidoſæ, coquuntur lauanturq; ſcoriæ modo. Vſus in liparas ad lenienda refrigerandaq; ulcera. Emplaſtriſq; quæ non alligantur, ſed illita ad cicatricem perducũt, in teneris corporibus molliſsimiſq; partibus. Compoſitio eius eſt libris tribus, & ceræ libra una, olei tribus heminis, quod in ſenili corpore cũ fracibus additur. Tẽperatur & cũ ſpuma argenti, & ſcoria plũbi, ad dyſenteriã & tenaſmũ fouẽdo calida. Pſimmythiũ quoq;, hoc eſt, ceruſſam, plumbariæ dãt officinæ. Laudatiſsimũ in Rhodo. Fit aũt ramentis plumbi tenuiſsimis ſuper uas aceti aſperrimi impoſitis, atq; ita diſtillãtibus. Quod ex eo cecidit in ipſum acetũ, areſactũ molitur & cribratur, iterũq; aceto mixto in paſtillos diuiditur, & in ſole ſiccatur æſtate. Fit & alio modo, addito in urceos aceto, plũbo obturatos per dies x deraſoq; ceu ſitu, ac rurſus deiecto donec deficiat materia. Quod deraſum eſt teritur & cribratur, & coquit in patinis, miſceturq; rudiculis donec ruffeſcat, & ſimile ſandarachæ fiat. Dein lauat dulci aqua, donec nubeculæ omnes eluantur. Siccatur ſimiliter poſtea, & in paſtillos diuiditur. Vis eius eadem quæ ſupradictis, leuiſsima tantum ex omnibus: præterque ad candorem fœminarum. Eſt autem letalis potus, ſicut ſpuma argenti. Poſtea ceruſſa ipſa ſi coquatur ruffeſcit. Sãdarachæ quoq; propemodum dicta natura eſt. Inuenitur autem & in aurarijs & in argentarijs metallis, melior quo magis ruffa, quoq; magis uirus redolẽs, ac pura friabiliſq;. Valet purgare, ſiſtere, excalfacere, perrodere. Summa eius dos ſeptica. Explet alopecias ex aceto illita. Additur oculorum medicamẽtis. Fauces purgat cum melle ſumpta, Vocem lympidam ac canoram facit. Suſpirioſis tuſſientibuſq; iucunde medetur, cũ reſina terebinthina in cibo ſumpta. Suffita quoq; cum cedro, ipſo nidore itidẽ medet. Et arſenicũ ex eadẽ eſt materia. Quod optimũ, coloris etiã in auro, excellẽtius. Quod uero pallidius aut ſandarachæ ſimilius eſt, deterius exiſtimatur. Eſt & tertium genus, quo miſcetur aureus color ſandarachæ. Vtraq; hęc ſquamoſa. Illud uero ſiccum purumq; gracili uenatum diſcurſu fiſsile. Vis eadem quæ ſuprà, ſed acrior. Itaq; & cauſticis additur, & pſilothris. Tollit & pterygia digitorum, carneſq; narium, & cõdylomata, & quicquid excreſcit. Torretur ut ualidius proſit in noua teſta, donec mutet colorem.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXXV

PROOEMIVM.

Etallorum quibus opes conſtant, adnaſcentium quoq; eis natura indicata propemodum eſt, ita cõnexis rebus, ut immenſa medicinæ ſylua, & officinarum tenebræ, & moroſa cælandi pingendiq; ac tingendi ſubtilitas ſimul dicerentur. Reſtant terræ ipſius genera lapidũq;, uel numeroſiore ſerie, plurimis ſingula à Græcis præcipue uoluminibus tractata. Nos in ijs breuitatem ſequemur utilem inſtituti modo, nihil neceſſarium aut naturale omittentes. 4ᵇ

Honos picturæ. Caput I

PRimumq; dicemus quæ reſtant de pictura, arte quõdam nobili, tunc cũ expeteretur à regibus populiſq;, & illos nobilitante, quos eſſet dignata poſteris tradere: nunc ue

to in tantum marmoribus pulsa, iam quidem & auro: nec tantum ut parietes toti operiantur, uerum & interraso marmore, uermiculatisq; ad effigies rerum & animalium crustis. Non placent iam abaci, nec spacia montis in cubiculo delitentia: Cœpimus & lapidem pingere. Hoc Claudij principatu inuētum. Neronis uero, maculas quæ non essent, in crustis inserendo unitatē uariare, ut ouatus esset Numidicus, ut purpura distingueretur Sinnadicus, qualiter illos nasci optarent delitiæ. Montium hæc subsidia deficientium: nec cessat luxuria id agere, ut quàm plurimum incendijs perdat.

Honos imaginum. Cap. II

IMaginum quidem pictura, q; maxime similes in æuum propagabantur figuræ, quod in totum exoleuit. Ærei ponuntur clypei, argenteæ facies surdo figurarum discrimine, statuarum capita permutantur, uulgatis iampridem salibus etiam carminum. Adeo materiam malunt cōspici omnes q; se nosci. Et inter hæc pinacothecas ueteribus tabulis consuunt, alienasq; effigies colunt, ipsi honorem non nisi in pretio ducentes, ut frāgat hæres, furis detrahat laqueus. Itaq; nullius effigie uiuēte, imagines pecuniæ non suas relinquunt. Iidem palestras athletarum imaginibus, & ceromata sua exornant, & uultus Epicuri per cubicula gestant, ac circumferūt secum. Natali eius uicesima luna sacrificant, feriasq; omni mense custodiunt, quas icadas uocant, hi maxime qui se ne uiuētes quidem nosci uolunt. Ita est profecto, artes desidia perdidit: & quoniā animorū imagines nō sunt, negliguntur etiam corporum. Aliter apud maiores in atrijs hæ erant, quæ spectarentur nō signa externorum artificū, nec æra aut marmora. Expressi cera uultus singulis disponebantur armarijs, ut essent imagines, quæ comitarentur gentilicia funera: semperque defuncto aliquo, totus aderat familiæ eius qui unq; fuerat populus. Stemmata uero lineis discurrebant ad imagines pictas. Tablina codicibus implebantur, & monumētis rerum in magistratu gestarum. Aliæ foris & circa limina animorum ingentium imagines erant, affixis hostium spolijs, quæ nec emptori refringere liceret, triumphabantq; etiam dominis mutatis ipsæ domus: & erat hęc stimulatio ingens, exprobrātibus tectis, quotidie imbellem dominum intrare in alienum triumphum. Extat Messalæ oratoris indignatio, qua prohibuit inseri genti suæ Leuinorum alienā imaginē. Similis causa Messalæ seni expressit uolumina illa quæ de familijs condidit, cum Scipionis Africani transisset atrium, uidissetq; adoptione testamentaria Salutionis, hoc enim ei fuerat cognomen, Africanorum dedecore notam irrepentem Scipionum nomini. Sed pace Messalarum dixisse liceat, etiam mentiri clarorum imagines, erat aliquis uirtutum amor: multoq; honestius quàm mereri, ne quis suas expeteret. Non est prætereundum & nouitium inuentum. Siquidem non solum ex auro argentóue, aut certe ex ære in bibliothecis dicantur illi, quorum immortales animæ in ijsdem locis ibi loquuntur, quinimo etiam quæ non sunt finguntur, pariuntq; desideria non traditi uultus, sicut in Homero euenit: Quo maius (ut equidem arbitror) nullum est felicitatis specimē, quàm semper omnes scire cupere qualis fuerit aliquis. Asinij Pollionis hoc Romæ inuētum, qui primus bibliothecam dicando, ingenia hominum rem publicam fecit. An priores cœperint Alexādriæ & Pergami reges qui bibliothecas magno certamine instituere, non facile dixerim. Imaginum amorem flagrasse quondam testes sunt, & Atticus ille Ciceronis, ædito de his uolumine, & M. Varro benignissimo inuento insertis uoluminum suorū fœcunditati, non nominibus tantū septingentorum illustrium, sed & aliquo modo imaginibus, nō passus intercidere figuras, aut uetustatē æui cōtra homines ualere, inuentione muneris etiam dijs inuidiosus, quando immortalitatem non solum dedit, uerumetiam in omnes terras misit, ut præsentes esse ubiq; & claudi possent.

Quando primū clypei imaginū publice, quādo in domibus positi, & de picturæ initijs, & monochromato, & primis pictoribus, & antiquitate pictorum in Italia. Cap. III

ET hoc quidem alienis ille præstitit. Suorum uero clypeos in sacro uel publico priuatim dicare primus instituit (ut reperio) Ap. Claudius, qui consul cum Seruilio fuit an-

mo urbis CCLIX. Posuit enim in Bellonæ æde maiores suos, placuitq; in excelso spectari, & titulos honorum legi. Decora res, utiq; si liberorum turba paruulis imaginibus ceu nidum aliquem sobolis pariter ostēdat: quales clypeos nemo nō gaudens fauensq; aspicit. Post eum M. Æmilius, collega in consulatu Q. Luctatij, non in basilica modo Aemilia, uerum & domi suæ posuit, id quoque Martio exemplo. Scutis enim, qualibus apud Troiam pugnatum est, continebantur imagines: Vnde & nomen habuere clypeorum, non ut peruersa grammaticorum subtilitas uoluit, à cluendo. Origo plena uirtutis, faciem reddi in scuto cuiusque qui fuerit usus illo. Pœni ex auro factitauere & clypeos & imagines, secumq; in castris tulere. Certe captis eis talem Hasdrubalis inuenit Q. Martius, Scipionū in Hispania ultor: isq; clypeus supra fores Capitolinæ ædis usque ad incendium primum fuit. Maiorum quidē nostrorū tanta securitas in ea re annotatur, ut L. Manlio, Q. Fuluio COSS. anno urbis quingentesimo LXXV. M. Aufidius tutelæ Capitolij redemptor, docuerit patres argenteos esse clypeos, qui pro æreis per aliquot iam lustra assignabantur. De picturæ initijs incerta, nec instituti operis quæstio est. Ægyptij sex milibus annorum apud ipsos inuentam, priusquam in Græciam transiret, affirmant, uana prædicatione, ut palàm est. Græci autem alij Sicyone, alij apud Corinthios repertam, omnes umbra hominis lineis circunducta. Itaque talem primam fuisse: secundam singulis coloribus & monochromaton dictam, postquam operosior inuenta erat: duratq; talis etiam nunc. Inuentam linearem dicunt à Philocle Aegyptio, uel Cleanthe Corinthio. Primi exercuere Ardices Corinthius & Telephanes Sicyonius, sine ullo etiamnum colore, iam tamen spargentes lineas intus. Ideo & quos pingerent ascribere institutum. Primus inuenit eas colorare, testa (ut ferunt) trita, Cleophantus Corinthius, Hunc aut eodem nomine alium fuisse, quem tradit Cornelius Nepos secutum in Italiam Demaratum, Tarquinij Prisci Romani regis patrem, fugientem à Corintho iniurias Cypselli tyranni, mox docebimus. Iam enim absoluta erat pictura etiam in Italia. Extant certe hodieq; antiquiores urbe picturæ Ardeæ in ædibus sacris, quibus equidem nullas æque demiror, tam longo æuo durantes in orbitate tecti, ueluti recentes. Similiter Lanuuij, ubi Atalanta & Helena cominus pictæ sunt nudæ ab eodem artifice, utraq; excellentissima forma, sed altera ut uirgo, ne ruinis quidem templi concussæ. Pontius legatus Caij principis eas tollere conatus est libidine accensus, si tectorij natura permisisset. Durant & Cære, antiquiores & ipsæ. Fatebiturq; quisquis eas diligenter æstimauerit, nullam artium celerius consummatam, cum Iliacis temporibus non fuisse eam appareat.

De pictoribus Romanis, & quando primum dignitas picturæ, & qui uictorias suas pictura proposuerunt, & quando externis picturis dignitas Romæ. Cap. IIII

APud Romanos quoq; honos mature huic arti cōtigit. Siquidem cognomina ex ea pictorum traxerunt Fabij clarissimæ gētis, princepsq; eius cognominis ipse ædem Salutis pinxit anno urbis conditæ CCCCL, quæ pictura durauit ad nostram memoriam, æde Claudij principatu exusta. Proxime celebrata est in foro boario æde Herculis Pacuuij poëtæ pictura. Ennij sorore genitus hic fuit: clarioremq; eam artem Romæ fecit gloria scenæ: Postea non est spectata honestis manibus, nisi forte quis Turpilium equitem Romanum è Venetia nostrę ætatis uelit referre, hodieq; pulchris eius operibus Veronæ extantibus. Læua is manu pinxit, quod de nullo antè memoratur. Paruis gloriabatur tabellis, extinctus nuper in longa senecta, Aterius Labeo prætorius, etiam proconsulatu prouinciæ Narbonensis functus. Sed ea res in risu & iam contumelia erat. Fuit & principum uirorum non omittendum de pictura celebre consilium. Q. Pedius, nepos Q. Pedij consularis triumphalisq;, à Cæsare dictatore cohæredis Augusto dati, cum natura mutus esset, eum Messala orator, ex cuius familia pueri auia erat, picturam docēdum censuit, idq; etiā diuus Augustus cōprobauit. Puer magni profectus in ea arte obijt. Dignatio autem pręcipua Romę increuit (ut existimo) à M. Valerio Maximo Messala, qui princeps tabu

lam picturæ prælij, quo Carthaginenses & Hieronem in Sicilia deuicerat, proposuit in latere curiæ Hostiliæ, anno ab urbe condita quadringentesimo nonagesimo. Fecit hoc quidem & L. Scipio, tabulamq; uictoriæ suæ Asiaticæ in Capitolio posuit. Idq; ægre tulisse fratrem Africanum tradũt, iratum haud immerito, quoniã filius eius in illo prælio captus fuerat. Non dissimilem offensionẽ & Æmiliani subijt L. Hostilius Mancinus, qui primus Carthaginẽ irruperat, situm eius expugnationesq; depictas proponendo in foro, & ipse assistens populo spectanti singula enarrando : qua comitate proximis comitijs consulatum adeptus est. Habuit & scena ludis Claudij Pulchri magnam admirationem picturę, cum ad tegularum similitudinem corui decepti imagine aduolarent. Tabulis autem externis autoritatẽ Romæ publice fecit primus omnium L. Mummius, cui cognomen Achaici uictoria dedit. Nam cum in præda uendenda rex Attalus VI M sestertium emisset Aristidis tabulã, Liberum patrem continentẽ, pretium miratus, suspicatusq; aliquid in ea uirtutis quod ipse nesciret, reuocauit tabulam Attalo multum querẽte, & in Cereris delubro posuit, quam primam arbitror picturam externam Romæ publicatam. Deinde uideo & in foro positas uulgo. Hinc enim ille Crassi oratoris lepos agẽtis sub ueteribus, cum testis compellatus instaret: Dic ergo Crasse qualẽ me reris? Talem, inquit, ostendens in tabula pictum inficetissime Gallum exerẽtem linguã. In foro fuit & illa pastoris senis cũ baculo, de qua Teutonorum legatus interrogatus, quanti eum æstimaret, respondit, sibi donari nolle talem uiuum uerumq;. Sed præcipuam autoritatem fecit publice tabulis Cæsar dictator, Aiace & Medea ante Veneris genitricis ædem dicatis. Post eum M. Agrippa uir rusticitati quàm delitijs propior. Extat certe eius oratio magnifica, & maximo ciuium digna de tabulis omnibus signisq; publicandis: quod fieri satius fuisset, quàm in uillarũ exilia pelli. Verum eadẽ illa toruitas tabulas duas Aiacis & Veneris mercata est à Cyzicenis H-S. XII M. In thermarum quoque calidissima parte marmoribus incluserat paruas tabellas, paulo ante cum reficerentur sublatas. Super omnes diuus Augustus in foro suo in celeberrima parte posuit duas tabulas, quæ belli pictam faciem habent & triumphum. Idem Castores ac uictoriam posuit, & quas dicemus sub artificum mentione in templo Cæsaris patris. Idem in curia quoq;, quam in comitio consecrabat, duas tabulas impressit parieti: Nemeam sedentem supra leonem, palmigeram ipsam, astante cum baculo sene, cuius supra caput tabula bigæ dependet: Niceas scripsit se inussisse, tali enim usus est uerbo. Alterius tabulæ admiratio est, puberem filium seni patri similem esse, salua ætatis differentia, superuolante aquila draconem complexa. Philochares hoc suum opus esse testatus est. Immẽsa, uel unã si quis tantum hanc tabulam æstimet, potẽtia artis, cum propter Philocharem ignobilissimos alioquin Glauconem filiumq; eius Aristippum, senatus populusq; Romanus tot seculis spectet. Posuit & Tiberius Cęsar minime comis imperator, in templo ipsius Augusti, quas mox indicabimus.

Ratio pingendi, de pigmentis. Cap. V

HActenus dictum sit de dignitate artis morientis. Quibus coloribus singulis primi pinxissent, diximus, cum de pigmẽtis traderemus in metallis. Qui monochromatea genera picturæ uocauerint, qui deinde, & quæ & quibus temporibus inuenerint, dicemus in mentione artificum, quoniam indicare naturas colorum, causa instituti operis prior est. Tandem se ars ipsa distinxit, & inuenit lumen atque umbras, differẽtia colorum alterna uice sese excitante. Deinde adiectus est splendor, alius hic q̃ lumen : quem quia inter hoc & umbram esset, appellauerunt tonon: commissuras uero colorum & transitus, armogen.

De coloribus natiuis, & factitijs. Cap. VI

SVnt autem colores austeri aut floridi. Vtrũq; natura aut mixtura euenit. Floridi sunt quos dominus pingẽti præstat, minium, armenium, cinnabaris, chrysocolla, Indicum, purpurissum. Cæteri austeri. Ex omnibus alij nascuntur, alij fiunt. Nascuntur sinopis, ru-

brica, parætonium, melinum, eretria, auripigmentum. Cæteri finguntur, primumq; quos in metallis diximus. Præterea è uilioribus ochra, cerussa usta, sandaracha, sandix, syricum, atramentum. Sinopis inuenta est primum in Ponto, inde nomen, à Sinope urbe. Nascitur & in Ægypto, Balearibus, Africa: sed optima in Lemno & in Cappadocia, effossa è spelũcis. Quæ saxis adhæsit, excellit. Glebis suus colos, extra maculosus. Hacq; usi sunt ueteres ad splẽdorem. Species sinopidis tres, rubra, & minus rubens, & inter has media. Pretium optimæ in libras XIII denarij. Vsus ad penicillũ, aut si lignũ colorare libeat. Eius quæ ex Africa uenit, octoni asses: cicerculum appellant. Quæ magis cæteris rubet, utilior abacis. Idem pretium eius, quæ pressior uocatur, & est maxime fusca. Vsus eius ad bases abacorum. In medicina uero blandus, emplastrisq; & malagmatis siue sicca compositione eius, siue liquida facilis, contra ulcera in humore sita, ueluti oris, sedis. Aluum sistit infusa: Fœminarum profluuia, pota denarij pondere. Eadem adusta, siccat scabricias oculorum, è uino maxime. Rubricæ genus in ea uoluere intelligi quidam secũdæ authoritatis. Palmam enim lemniæ dabant, minio proximam. Hæc est multũ antiquis celebrata, cum insula in qua nascitur. Nec nisi signata uenundabatur, unde & sphragidem appellauere. Hac minium sublinunt, adulterantq;. In medicina præclara res habetur: Epiphoras enim oculorum mitigat, & dolores circumlita. Ægilopas manare prohibet. Sanguinem reijcientibus ex aceto datur bibenda. Bibitur & contra lienum renumq; uitia, & purgationes fœminarum. Item & contra uenena, & serpẽtium ictus terrestrium marinorumq;, omnibus ideo antidotis familiaris. Ex reliquis rubricæ generibus, fabris utilissima Ægyptia & Africana, quoniam maxime sorbentur. Picturis autem apta nascitur & in ferrarijs metallis. Ex ea fit ochra, exusta rubrica in ollis nouis luto circumlitis. Quo magis arsit in caminis, hoc melior. Omnis autem rubrica siccat, ideoq; & emplastris cõuenit, igni etiam sacro. Sinopidis Ponticæ selibra, silis lucidi libris X & melini græciensis duabus mixtis, tritisq; unà per dies XII leucophorum fit, hoc est, glutinum auri, cũ inducitur ligno. Parætonion nomen loci habet ex Ægypto, spumam maris esse dicunt solidatam cum limo, & ideo conchæ minutæ inueniuntur in eo. Fit & in Creta insula atque Cyrenis. Adulteratur Romæ creta cimolia decocta conspissataq;. Pretium optimo in põdo sex X. E cãdidis coloribus pinguissimum, & tectorijs tenacissimum propter leuorem. Melinum candidum & ipsum est, optimum in Melo insula. In Samo quoque nascitur. Sed eo non utuntur pictores propter nimiam pinguedinem. Accubantes effodiunt ibi inter saxa uenas scrutantes. In medicina eundem usum habet quem eretria creta. Præterea linguam tactu siccat. Pilos detrahit & mitigat. Pretiũ in libras sestertij singuli. Est & colos tertius è candidis cerussæ, cuius rationem in plumbi metallis diximus. Fuit & terra per se in Theodoti fundo inuenta Smyrnæ, qua ueteres ad nauium picturas utebantur. Nunc omnis ex plumbo & aceto fit ut diximus. Vsta casu reperta incendio Piræi, cerussa in orcis cremata. Hac primus usus est Nicias supradictus. Optima nunc Asiatica habetur, quæ & purpurea appellatur. Pretiũ eius in libras æris V. Fit & Romæ cremato sile marmoroso & restincto aceto. Sine usta non fiunt umbræ. Eretria terræ suæ habet nomen. Hac Nicomachus & Parasius usi. Refrigerat emollitq;. Explet uulnera si coquatur, ad siccanda præcipue utilis, & capitis doloribus, & ad deprehendenda pura. Subesse enim ea intelligitur, si ex aqua illita non arescat. Sandaracham & Ochram Iuba tradit in insula rubri maris Topazio nasci. Sed inde non peruehuntur ad nos. Sandaracha quomodo fieret diximus. Fit adulterina & ex cerussa non in fornace cocta. Colos esse debet flammeus. Pretium in libras asses quini. Hæc si torreatur, æqua parte rubrica admixta sandycem facit. Quanquam animaduerto Virgilium existimasse herbam id esse, illo uersu.

Sponte sua sandix pascentes uestiet agnos.

Pretium in libras dimidium eius quod sandarachæ. Nec sunt alij colores maioris ponderis. Inter factitios est & syricum, quo minium sublini diximus. Fit autem sinopide & sandyce

dyce mixtis. Atramentum quoq; inter factitios erit, quanquam eſt & terra geminæ originis. Aut enim ſalſuginis modo emanat, aut terra ipſa ſulphurei coloris ad hoc probatur. Inuenti ſunt pictores, qui è ſepulchris carbones infectos effoderent. Sed importuna hæc omnia ac nouitia. Fit em̃ & fuligine pluribus modis, reſina uel pice exuſtis. Propter quod officinas etiam ædificauere, fumũ eum non emittẽtes. Laudatiſsimum eodem modo fit è tædis. Adulteratur fornacium balinearũq; fuligine, quo ad uolumina ſcribenda utuntur. Sunt qui & uini fecem ſiccatam excoquant: affirmantq;, ſi ex bono uino fex fuerit, Indici ſpeciem id atramentũ præbere. Polygnotus & Mycon celeberrimi pictores Athenis, è uinaceis fecere, tryginon appellãt. Apelles cõmentus eſt ex ebore cõbuſto facere, quod elephantinum uocant. Apportatur & Indicum ex India, inexploratæ adhuc inuentionis mihi. Fit etiam apud infectores ex flore nigro, qui adhæreſcit æreis cortinis. Fit & è tædis ligno cõbuſto, tritisq; in mortario carbonibus. Mira in hoc ſepiarũ natura, ſed ex his non fit. Omne aũt atramentũ ſole perficitur, librariũ gummi, tectoriũ glutino admixto. Quod autem aceto liquefactum eſt, ægre eluitur. E reliquis coloribus quos à dominis dari diximus propter magnitudinem pretij, ante omnes eſt purpuriſſum è creta argentaria: cum purpuris pariter tinguitur, bibitq; eum colorem celerius lanis. Præcipuũ eſt primum, feruenti aheno rudibus medicamentis inebriatum. Proximum egeſto eo addita creta in ius idẽ. Et quoties id factum eſt, leuatur bonitas pro numero dilutiore ſanie. Quare Puteolanum potius laudatur quàm Tyrium aut Getulicum, uel Laconicũ, unde precioſiſsimæ purpuræ. Cauſa eſt, quod hyſgino maxime inficitur, rubiamq; cogitur ſorbere. Viliſsimũ à Canuſio. Pretium huic à ſingulis denarijs in libras ad x x x. Pingentes ſandyce ſublita mox ouo inducentes purpuriſſum, fulgorem minij faciunt. Si purpuram facere malũt, ceruleum ſublinunt, mox purpuriſſum ex ouo inducunt. Ab hoc maxima autoritas Indico. Ex India uenit harũdinum ſpumæ adhæreſcente limo, cum teritur nigrum. At in diluendo mixturã purpuræ ceruleiq; mirabilẽ reddit. Alterum genus eius eſt in purpurarijs officinis innatans cortinis, & eſt purpuræ ſpuma. Qui adulterant uero Indicum, ſtercora columbina aut cretam Selinuſiam, uel anulariam uitro inficiunt: Probatur carbone. Reddit enim quod ſyncerũ eſt flammam excellentis purpurę, & dum fumat odorem maris olet. Ob id quidam è ſcopulis id colligi putant. Pretium indico denarij uiginti in libras. In medicina Indicum rigores & impetus ſedat. Siccat oris ulcera. Armenia mittit quod eius nomine appellatur. Lapis eſt hic quoq; chryſocollæ modo infectus. Optimumq; eſt quod maxime uiride eſt, communicato colore cum ceruleo. Solebãt libræ eius trecenis nummis taxari. Inuenta per Hiſpanias harena eſt, ſimilem curam recipiẽs. Itaq; ad denarios ſenos uilitas redijt. Diſtat à ceruleo candore modico, qui teneriorem hunc efficit colorẽ. Vſum in medicina ad pilos tantum alendos habet, maximeq; in palpebris. Sunt etiamnum nouitij duo colores è uiliſsimis, uiride quod Appianum uocatur, & quod chryſocollam luteam mentitur, ceu parum multa ſint mendacia eius. Fit ex creta uiridi æſtimatum ſeſtertijs in libras. Anulare quod uocant, candidum eſt, quo muliebres picturæ illuminãtur. Fit & ipſum ex creta admixtis uitreis gemmis ex uulgi anulis, unde & anulare dictum.

Qui colores udo non inducantur, & quibus coloribus antiqui pinxerunt, & quando primum gladiatorum pugnæ propoſitæ ſunt. Cap. VII

EX omnibus coloribus cretulam amare, udoq; illini recuſant purpuriſſum, Indicum, ceruleum, melinum, auripigmentũ, appianum, ceruſſa. Ceræ tinguntur iiſdem his coloribus ad eas picturas quę inurũtur, alieno parietibus genere, ſed claſsibus familiari, iam uero & onerarijs nauibus: quoniam & pericula expingimus, ne quis miretur & rogos pingi. Iuuatq; pugnaturos ad mortem, aut certe cædem, ſpecioſe uehi. Qua contemplatione tot colorum tanta uarietate ſubit antiquitatem mirari. Quatuor coloribus ſolis immortalia opera illa fecere, ex albis melino, ex ſilaceis Attico, ex rubris ſinopide Pontica, ex nigris

atramento, Apelles, Echion, Melanthius, Nicomachus, clariſsimi pictores, cũ tabulæ eorum ſingulæ oppidorum uenirent opibus. Nunc & purpuris in parietes migrantibus, & India cõferẽte fluminum ſuorum limum, & draconum & elephantorũ ſaniem, nulla nobilis pictura eſt. Omnia ergo meliora tunc fuere, cum minor copia. Ita eſt, quoniam, ut ſupra diximus, rerũ non animi pretijs excubatur. Et noſtræ ætatis inſaniam ex pictura non omittam. Nero princeps iuſſerat coloſſeum ſe pingi CXX pedum in linteo, incognitũ ad hoc tempus. Ea pictura cum peracta eſſet in Marianis hortis, accenſa fulmine cũ optima hortorum parte conflagrauit. Libertus eius cũ daret Antij munus gladiatorum, publicas porticus inueſtiuit pictura, ut conſtat, gladiatorum miniſtrorumq́ue omnium ueris imaginibus redditis. Hic multis iam ſeculis ſummus animus in pictura. Pingi autem gladiatoria munera atque in publico exponi cœpta à C. Terentio Lucano. Is auo ſuo à quo adoptatus fuerat, triginta paria in foro per triduum dedit, tabulamq́ue pictam in nemore Dianæ poſuit.

De ætate picturæ, operum & artificũ indicatura, nobilitates CCCV. Cap. VIII

NVnc celebres in ea arte quàm maxima breuitate percurrã, neq; enim inſtituti operis eſt talis executio. Itaque quoſdam uel in tranſcurſu, & in aliorum mentione obiter nominaſſe ſatis erit, exceptis operum claritatibus, quæ & ipſa conueniet attingi, ſiue extant, ſiue intercidêre. Non conſtat ſibi in hac parte Græcorum diligentia, tam multas poſt olympiadas celebrãdo pictores quàm ſtatuarios autores. Primumq́ue olympiade nonageſima, cum & Phidiam ipſum initio pictorem fuiſſe tradatur, clypeumq; Athenis ab eo pictum. Pręterea in confeſſo ſit, octogeſimatertia fuiſſe Panæum fratrem eius, qui clypeum intus pinxit in Ægide Mineruæ quam fecerat Colotes Phidiæ diſcipulus, & in faciendo Ioue Olympio adiutor. Quid? quod in confeſſo perinde eſt, Bularchi pictoris tabulam, in qua erat Magnetum prælium, à Candaule rege Lydiæ Heraclidarũ nouiſsimo, qui & Myrſilus uocitatus eſt, repẽſam auro. Tanta iam dignatio picturæ erat. Id circa ætatẽ Romuli acciderit neceſſe eſt, duo enim deuiceſima olympiade interijt Candaules, aut (ut quidam tradunt) eodem anno quo Romulus, niſi fallor, manifeſta iam tum claritate artis atque abſolutione. Quod ſi recipi neceſſe eſt, ſimul apparet multo uetuſtiora principia eſſe, eosq́ue qui monochromatis pinxerint, quorum ætas non traditur, aliquanto antè fuiſſe, Hygiænontem, Diniam, Charman, & qui primus in pictura marem fœminamq; diſcreuit, Eumarum Athenienſem figuras omnes imitari auſum, quique inuenta eius excoluerit, Cimonem Cleoneũ. Hic catagrapha inuenit, hoc eſt obliquas imagines, & uarie formare uultus, reſpicientes, ſuſpicientesúe & deſpicientes. Articulis etiam membra diſtinxit. Venas protulit, præterq́ue in ueſte & rugas & ſinus inuenit. Panæus quidem frater Phidiæ, etiam prælium Athenienſium aduerſus Perſas apud Marathonem factum pinxit. Adeo iam colorum uſus percrebuerat, adeóq; ars perfecta erat, ut in eo prælio iconicos duces pinxiſſe tradatur, Athenienſium, Milciadem, Callimachum, Cynegyrum, Barbarorum Darium, Tiſſaphernem.

Primum picturæ certamen, & qui primi penicillo pinxerunt. Cap. IX

QVinimo certamen picturæ etiam florente eo inſtitutum eſt Corinthi ac Delphis: primusq; omnium certauit cum Timagora Chalcidenſe, ſuperatusq; eſt ab eo Pythis, quod & ipſius Timagoræ carmine uetuſto apparet, chronicorum errore non dubio. Alij quoq; poſt hos clari fuere ante nonageſimã olympiadẽ, ſicut Polygnotus Thaſius, qui primus mulieres lucida ueſte pinxit, capita earum mitris uerſicoloribus operuit, plurimumq; picturæ primus cõtulit. Siquidẽ inſtituit os adaperire, dentes oſtendere, uultũ ab antiquo rigore uariare. Huius eſt tabula in porticu Pompeij, quæ ante curiam eius fuerat: in qua dubitatur, aſcẽdentem cum clypeo pinxerit, an deſcendentem. Hic Delphis ædem pinxit. Hic & Athenis porticum quæ Pœcile uocatur, gratuito, cum partem eius Mycon mercede pingeret, unde maior huic autoritas. Siquidem Amphictyones, quod eſt publi-

cum

cum Græciæ cōcilium,hoſpitia ei gratuita decreuere.Fuit & alius Mycon,qui minoris cognomine diſtinguitur,cuius filia Timarete & ipſa pinxit.Nonageſima autem olympiade fuere Aglaophon,Cephiſodorus,Phrylus,Euenor pater Paraſii & pręceptor maximi pictoris,de quo ſuis annis dicemus:omnes iam illuſtres, non tamen in quibus hærere expoſitio debeat,feſtinans ad lumina artis, in quibus primus refulſit Apollodorus Athenienſis nonageſimatertia olympiade.Hic primus ſpecies exprimere inſtituit,primusq́; gloriā penicillo iure cōtulit.Eius eſt ſacerdos adorans,& Aiax fulmine incēſus, qui Pergami ſpectatur hodie:Neq; ante eum tabula ullius oſtenditur,quæ teneat oculos. Ab hoc artis fores apertas Zeuxis Heracleotes intrauit, olympiadis nonageſimæquintæ anno quarto, audentemq́; iam aliquid penicillum(de hoc enim adhuc loquimur) ad magnam gloriam perduxit,à quibuſdā falſo in octogeſimanona olympiade poſitus, cum fuiſſe neceſſe eſt Demophilum Himeræum, & Neſeam Thaſium, quoniam utrius eorū diſcipulus fuerit ambigitur.In eum Apollodorus ſupradictus uerſus fecit,artem ipſis ablatā Zeuxin ferre ſecum.Opes quoq; tantas acquiſiuit,ut in oſtentatione earum,Olympiæ aureis literis in palliorum teſſeris intextū nomen ſuū oſtentarit.Poſtea donare opera ſua inſtituit, quod ea nullo ſatis digno pretio permutari poſſe diceret,ſicuti Alcmenā Agrigētinis, Pana Archelao.Fecit & Penelopē,in qua pinxiſſe mores uidetur,& athletā.Adeoq́; ſibi in illo placuit,ut uerſum ſubſcriberet,celebrem ex eo,inuiſurū aliquē facilius quàm imitaturū. Magnificus eſt Iupiter eius in throno aſtātibus dijs:Et Hercules infans dracones ſtrāgulans, Alcmena matre coràm pauente & Amphitryone.Deprehēditur tamē Zeuxis grandior in capitibus articuliſq́;:alioquin tantus diligentia, ut Agrigentinis facturus tabulam,quā in tēplo Iunonis Laciniæ publice dicarent,inſpexerit uirgines eorū nudas, & quinq; elegerit,ut quod in quaq; laudatiſsimū eſſet,pictura redderet.Pinxit & monochromata ex albo.Æquales eius & æmuli fuere Timanthes,Androcydes,Eupompus,Paraſius.

De auibus per picturam deceptis,& quid difficillimū in pictura. Cap. X

DEſcendiſſe hic cum Zeuxide in certamen traditur. Et cum ille detuliſſet uuas pictas tanto ſucceſſu,ut in ſcenam aues aduolarent,ipſe detuliſſe linteum pictum traditur, ita ueritate repræſentata,ut Zeuxis alitum iudicio tumens,flagitaret tandem remoto linteo oſtendi picturam,atque intellecto errore concederet palmam ingenuo pudore, quoniam ipſe aues feſelliſſet,Paraſius autem ſe artificē.Fertur & poſtea Zeuxis pinxiſſe puerum uuas ferētem,ad quas cum aduolarent aues,eadem ingenuitate proceſſit iratus operi, & dixit, uuas melius pinxi quàm puerum. nam ſi & hoc conſummaſſem , aues timere debuerant.Fecit & figlina opera,quæ ſola in Ambracia relicta ſunt, cum inde muſas Fuluius Nobilior Romā transferret. Zeuxidis manu Romæ Helena eſt in Philippi porticibus:Et in Concordiæ delubro Marſyas religatus. Paraſius Epheſi natus,& ipſe multa cōſtituit.Primus ſymmetriam picturæ dedit,primus argutias uultus, elegantiam capilli, uenuſtatem oris,confeſsione artificum in lineis extremis palmam adeptus.Hæc eſt in pictura ſumma ſubtilitas, Corpora enim pingere & media rerum , eſt quidem magni operis, ſed in quo multi gloriam tulerint.Extrema corporum facere,& deſinentis picturæ modū includere,rarū in ſucceſſu artis inuenitur.Ambire enim debet ſe extremitas ipſa , & ſic deſinere,ut promittat alia poſt ſe,oſtendatq́; etiam quæ occultat.Hanc ei gloriam conceſſere Antigonus & Xenocrates,qui de pictura ſcripſere,prædicantes quoq; non ſolum confitentes.Alia multa graphidis ueſtigia extāt in tabulis ac membranis eius, ex quibus proficere dicuntur artifices. Minor tamen uidetur ſibi comparatus in medijs corporibus exprimendis.Pinxit & Demon Athenienſium, argumento quoq; ingenioſo.Volebat namque uarium,iracundum,iniuſtum, inconſtantem : eundem exorabilem,clementem,miſericordem:excelſum,glorioſum,humilem,ferocem,fugacemq́;, & omnia pariter oſtendere.Idem pinxit & Theſea qui Romæ in Capitolio fuit:& Nauarchum thoracatum. Et in una tabula quæ eſt Rhodi,Meleagrū,Herculē,Perſea.Hęc ibi ter fulmine ambuſta,neq;

obliterata,hoc ipſo miraculum auget.Pinxit & Archigallum, quam picturam amauit Tiberius princeps: atq; ut autor eſt Decius Eculeo LX ſeſtertijs æſtimatã,cubiculo ſuo incluſit.Pinxit & Creſſam nutricem,infantemq́; in manibus eius. Et Philiſcum & Liberum patrem aſtante Virtute,& pueros duos,in quibus ſpectatur ſecuritas & ſimplicitas ętatis: Item ſacerdotem,aſtante puero cum acerra & corona.Sunt & duæ picturæ eius nobiliſſimæ, Hoplitides:alter in certamine ita decurrẽs, ut ſudare uideatur:alter arma deponens, ut anhelare ſentiatur.Laudãtur & Æneas Caſtorq́; ac Pollux in eadem tabula:Item Telephus,Achilles,Agamemnon,Vlixes.Fœcundus artifex,ſed quo nemo inſolentius & arrogantius ſit uſus gloria artis. Nanq; & cognomina uſurpauit Abrodiætum ſe appellando alijsq́; uerbis principem artis, & eam ab ſe conſummatam. Super omnia Apollinis ſe radice ortum:& Herculem, qui Lyndi eſt, talem à ſe pictum, qualem ſæpe in quiete uidiſſet. Ergo magnis ſuffragijs ſuperatus à Timanthe Sami in Aiace armorumq́ue iudicio,herois nomine ſe moleſte ferre dicebat, quod iterum ab indigno uictus eſſet. Pinxit & minoribus tabellis libidines, eo genere petulantis ioci ſe reficiens. Nam Timanthi uel plurimum affuit ingenij.Eius enim eſt Iphigenia,oratorum laudibus celebrata,qua ſtante ad aras peritura,cum mœſtos pinxiſſet omnes,præcipue patruũ, cum triſtitiæ omnem imaginem conſumpſiſſet,patris ipſius uultum uelauit, quem digne non poterat oſtendere.Sunt & alia ingenij eius exemplaria, ueluti Cyclops dormiens in paruula tabella: cuius & ſic magnitudinẽ exprimere cupiens,pinxit iuxtà Satyros,thyrſo pollicem eius metientes:atq; in omnibus eius operibus intelligitur plus ſemper quàm pingitur, & cum ars ſumma ſit, ingeniũ tamẽ ultra artẽ eſt. Pinxit & Heroa abſolutiſsimi operis,artẽ ipſá cõplexus uiros pingẽdi,quod opus nũc Romæ in templo Pacis eſt.Euxenidas hac ætate docuit Ariſtidẽ præclarum artificẽ, Eupompus Pamphilũ Apellis præceptorẽ. Eſt Eupõpi uictor certamine gymnico palmam tenẽs.Ipſius autoritas tanta fuit,ut diuiſerit picturam in genera tria,quæ ante eum duo fuere,Helladicũ & quod Aſiaticũ appellabant.Propter hunc qui erat Sicyonius,diuiſo Helladico tria facta ſunt,Ionicum,Sicyonium, Atticum. Pamphili pictura eſt cognatio,& prœliũ ad Phliuntẽ,& uictoria Athenienſiũ. Item Vlixes in rate.Ipſe Macedo natione, ſed primus in pictura, omnibus literis eruditus, præcipue arithmetice & geometrice, ſine quibus negabat artem perfici poſſe: docuit neminem minoris talento annis decẽ,quã mercedẽ & Apelles & Melãthius ei dedere. Et huius autoritate effectũ eſt Sicyone primũ,deinde & in tota Græcia, ut pueri ingenui ante omnia diagraphicen,hoc eſt picturã in buxo,docerent,reciperetur q́; ars ea in primũ gradũ liberaliũ.Sẽper quidẽ honos ei fuit,ut ingenui eã exercerẽt, mox ut honeſti,perpetuo interdicto,ne ſeruitia docerẽtur.Ideo neq; in hac neq; in toreutice, ullius q̃ ſeruierit opera celebrãtur.Clari etiã cẽteſimaſeptima olympiade extitere,Echion & Therimachus.Echionis ſunt nobiles picturæ Liber pater,itẽ Tragœdia & Comœdia,Semiramis ex ancilla adipiſcens regnũ,anus lãpadas præferens,& noua nupta uerecundia notabilis. Verum omnes prius genitos futurosq́; poſtea ſuperauit Apelles,eouſq; olympiade centeſima XII in pictura prouectus,ut plura ſolus propè q̃ cęteri omnes contulerit,uoluminibus etiã æditis quæ doctrinã eam cõtinent.Præcipua eius in arte uenuſtas fuit,cũ eadẽ ætate maximi pictores eſſent:quorũ opera cũ admiraretur,collaudatis omnibus, deeſſe ijs unã illam Venerem dicebat,quã Græci charita uocant, cætera omnia contigiſſe, ſed hac ſoli ſibi neminem parẽ.Et aliã gloriã uſurpauit,cũ Protogenis opus immenſi laboris ac curæ ſupra modum anxiæ miraretur. Dixit enim omnia ſibi cũ illo paria eſſe, aut illi meliora,ſed uno ſe præſtare,quod manũ ille de tabula neſciret tollere,memorabili præcepto,nocere ſæpe nimiam diligentiã.Fuit autẽ nõ minoris ſimplicitatis q̃ artis. Nã cedebat Amphioni de diſpoſitione,Aſclepiodoro de menſuris,hoc eſt,quanto quid à quo diſtare deberet.Scitum eſt,inter Protogenem & eum quod accidit:Ille Rhodi uiuebat:quò cum Apelles adnauigaſſet,auidus cognoſcendi opera eius,fama tantum ſibi cogniti, cõtinuo officinam petijt.

Aberat

Aberat ipse,sed tabulam magnæ amplitudinis in machina aptatã picturæ, anus una custodiebat.Hæc Protogenem foris esse respondit,interrogauitq; à quo quæsitum diceret: Ab hoc,inquit Apelles: arreptoq; penicula lineam ex colore duxit summæ tenuitatis per tabulam.Reuerso Protogeni quæ gesta erant anus indicauit.Ferunt artificẽ protinus contemplatum subtilitatem, dixisse Apellem uenisse: non enim cadere in alium tam absolutum opus. Ipsum tunc alio colore tenuiorem lineam in ipsa illa duxisse,præcepisseq; abeuntem si redisset ille,ostenderet,adijceretq; hunc esse quem quæreret, atq; ita euenit. Reuertitur enim Apelles, sed uinci erubescens, tertio colore lineas secuit, nullum relinquens amplius subtilitati locum. At Protogenes uictum se cõfessus in portum deuolauit,hospitem quærens. Placuitq́ue sic eam tabulam posteris tradi,omnium quidem,sed artificum præcipuo miraculo. Consumptam eam constat priore incendio domus Cæsaris in palatio,auide antè à nobis spectatam,spatiosiore amplitudine nihil aliud continentem quàm lineas uisum effugientes, inter egregia multorum opera inani similem, & eo ipso allicientem,omniq; opere nobiliorem. Apelli fuit alioquin perpetua consuetudo,nunquam tam occupatam diem agendi,ut non lineam ducendo exerceret artem, quod ab eo in prouerbium uenit.Idem perfecta opera proponebat in pergula trãseuntibus,atq; post ipsam tabulam latens,uitia quæ notarentur auscultabat,uulgũ diligentiorẽ iudicem quàm se præferens.Feruntq; à sutore reprehẽsum,quod in crepidis una intus pauciores fecisset ansas, eodem postero die superbo emendatione pristinæ admonitionis cauillante circa crus, indignatum prospexisse denunciantem ne supra crepidam sutor iudicaret: quod & ipsum in prouerbium uenit.Fuit enim & comitas illi, propter quam gratior Alexandro Magno erat,frequenter in officinam uentitanti:nam ut diximus,ab alio pingi se uetuit edicto.Sed & in officina imperite multa disserenti silentiũ comiter suadebat, rideri eum dicens à pueris qui colores tererent. Tantum erat autoritati iuris in regem,alioquin iracundum:quanquam Alexander ei honorem clarissimo præbuit exemplo. Nanq; cum dilectam sibi ex pallacis suis præcipue nomine Campaspen nudã pingi ob admirationẽ formæ ab Apelle iussisset,eumq; tum pari captum amore sensisset,dono dedit eam.Magnus animo,maior imperio sui,nec minor hoc facto quàm uictoria aliqua.Quippe se uicit,nec thorũ tantum suum,sed etiam affectum donauit artifici:ne dilectæ quidem respectu motus,ut quę modo regis fuisset,modo pictoris esset. Sunt qui Venerẽ Anadyomenen illo pictã exẽplari putant. Apelles & in æmulis benignus,Protogeni dignationem primus Rhodi constituit.Sordebat ille suis,ut plerũq; domestica: percontantiq; quãti licitaretur opera effecta,paruum nescio quid dixerat:at ille quinquagenis talẽtis poposcit, famamq; dispersit se emere,ut pro suis uenderet.Ea res concitauit Rhodios ad intelligẽdum artificẽ,nec nisi augẽtibus pretiũ cessit.Imagines adeo similitudinis indiscretæ pinxit,ut incredibile dictu Apion grãmaticus scriptum reliquerit,quendã ex facie hominũ addiuinantẽ(quos metoposcopos uocant)ex ijs dixisse aut futuræ mortis annos aut præteritæ.Non fuerat ei gratia in comitatu Alexandri cum Ptolemęo,quo regnante Alexandriã ui tẽpestatis expulsus,subornato fraude æmulorũ plano regio inuitatus,ad regis cœnam uenit.Indignãtiq; Ptolemæo,& uocatores suos ostẽdẽti,ut diceret à quo eorũ inuitatus esset,arrepto carbone extincto è foculo,imaginẽ in pariete deliniauit,agnoscente uultũ plani rege ex inchoato protinus.Pinxit & Antigoni regis imaginem altero lumine orbam, primus excogitata ratione uitia condendi: obliquam nanq; fecit,ut quod corpori deerat,picturæ potius deesse uideretur:tantumq; ea in parte è facie ostendit,quam totam poterat ostendere. Sunt inter opera eius & expirantiũ imagines.Quæ autẽ nobilissima sint,nõ est facile dictu. Venerem exeũtem è mari diuus Augustus dicauit in delubro patris Cæsaris,quæ Anadyomene uocatur, uersibus Græcis tali opere,dũ laudatur,uicto,sed illustrato:Cuius inferiorem partem corruptam qui reficeret,non potuit reperiri. Verum ipsa iniuria cessit in gloriam artificis. Consenuit hæc tabula carie: aliamq; pro ea Nero principatu substituit suo

Manipretiũ, nunc uulgo pro manifactura.

Dorothei manu. Apelles inchoauerat aliã Venerem Cois, superatus etiam suam illam priorem. Inuidit mors peracta parte, nec qui succederet operi ad præscripta lineamenta inuentus est. Pinxit & Alexandrum Magnum, fulmen tenentẽ in templo Ephesiæ Diadæ x x talentis auri. Digiti eminere uidẽtur, & fulmen extra tabulam esse. Sed legentes meminerint, omnia ea quatuor coloribus facta: manipretium eius tabulæ in nũmo aureo mensura accepit non numero. Pinxit & Megabyzi sacerdotis Dianæ Ephesiæ pompam, Clytum equo ad bellum festinantem, & ei galeam poscenti armigerum porrigẽtem. Alexandrum & Philippum quoties pinxerit, enumerare superuacuum est. Mirantur eius Abronem Samĳ, & Menandrũ regem Cariæ Rhodĳ. Item Ancæum: Alexandriæ Gorgosthenẽ tragœdum: Romæ Castorẽ & Pollucem cum uictoria & Alexandro Magno. Item belli imaginem, restrictis à tergo manibus, Alexandro in curru triumphante: Quas utrasque tabulas diuus Augustus in fori sui partibus celeberrimis dicauerat simplicitate moderata. Diuus Claudius pluris existimauit, in utrisq; excisa facie Alexandri diui Augusti imaginem subdere. Eiusdem arbitrantur manu esse & in Antoniæ templo Herculem auersum, ut (quod est difficillimum) faciem eius ostẽdat uerius pictura q̃ promittat. Pinxit & heroa nudum, eaq; pictura naturam ipsam prouocauit. Est & equus eius, siue fuit, pictus in certamine, quod iudicium ad mutas quadrupedes prouocauit ab hominibus: Nanq; ambitu æmulos præualere sentiens, singulorum picturas inductis equis ostendit: Apellis tantum equo abhinniuere, idq; postea semper illius experimentum artis ostentatur. Fecit & Neoptolemum ex equo aduersus Persas, Archelaum cum uxore & filia, Antigonum thoracatum cum equo incedentem. Peritiores artis præferunt omnibus eius operibus eundem regem sedentem in equo: Dianam sacrificãtium uirginum choro mixtam, quibus uicisse Homeri uersus uidetur idipsum describentis. Pinxit & quæ pingi non possunt, tonitrua, fulgetra, fulguraq;: Bronten, Astrapen, Ceraunobolon appellant. Inuenta eius & cæteris profuere in arte. Vnũ imitari nemo potuit, quod absoluta opera atramẽto illinebat ita tenui, ut idipsum repercussu claritates colorũ excitaret, custodiretq; à puluere & sordibus, ad manũ intuenti demum appareret. Sed & tum ratione magna, ne colorum claritas oculorũ aciem offenderet, ueluti per lapidẽ specularem intuẽtibus è longinquo: & eadem res nimis floridis coloribus austeritatẽ occulte daret. Aequalis eius fuit Aristides Thebanus: Is omnium primus animum pinxit, & sensus omnes expressit, quos uocant Græci ethe: Item perturbationes, durior paulo in coloribus. Huius pictura est, oppido capto ad matris moriẽtis ex uulnere mammam adrepẽs infans, intelligiturq; sentire mater, & timere ne emortuo lacte sanguinẽ infans lambat: Quam tabulam Alexãder Magnus transtulerat Pellam in patriam suam. Idem pinxit prælium cum Persis, c homines ea tabula complexus, pactusq; in singulos mnas denas à tyranno Elatensium Mnasone. Pinxit & currentes quadrigas, & supplicantem penè cum uoce. Et uenatores cum captura. Et Leontionem pictorem. Et Anapauomenen propter fratris amorem moriẽtem. Item Liberũ patrẽ & Ariadnẽ, spectatos Romæ in æde Cereris: Tragœdum & puerũ, in Apollinis, cuius tabulæ gratia interĳt pictoris inscitia, cui tergendam eã mandauerat M. Iunius prætor sub die ludorum Apollinariũ. Spectata est in æde Fidei in Capitolio imago senis cum lyra puerũ docentis. Pinxit & ægrum sine fine laudatum. Qua in arte tantũ ualuit, ut Attalus rex unam tabulam eius c talentis emisse tradatur. Simul ut dictum est, & Protogenes floruit, patria ei Caunus, gentis Rhodĳs subiectæ. Summa eius paupertas initio, artisq; summa intentio, & ideo minor fertilitas. Quis eum docuerit, non putant constare. Quidam & naues pinxisse usq; ad annum L argumentum esse, quod cum Athenis celeberrimo loco Mineruæ delubro propylæon pingeret, ubi fecit nobilem Paralum & Hemionida, quam quidam Nausicam uocant, adiecerit paruulas naues longas in ĳs, quę pictores parerga appellant, ut appareret à quibus initĳs ad arcem ostentationis opera sua peruenissent. Palmam habet tabularum eius Ialysus, qui est Romæ, dicatus in templo

plo Pacis:quem cum pingeret,traditur madidis lupinis uixisse,quoniam simul famem sustineret & sitim,ne sensus nimia dulcedine obstrueret.Huic picturæ quater colorem induxit subsidio iniuriæ & uetustatis,ut decedente superiore inferior succederet.Est in ea canis mire factus,ut quem pariter casus & ars pinxerit. Non iudicabat se exprimere in eo spumam anhelantis posse, cum in reliqua omni parte(quod difficillimum erat) sibi ipse satis fecisset.Displicebat autem ars ipsa,nec minui poterat,& uidebatur nimia ac longius à ueritate discedere,spumaq; illa pingi non ex ore nasci,anxio animi cruciatu,cum in pictura uerum esse non uerisimile uellet,absterserat sæpius mutaueratq; penicillum, nullo modo sibi approbans. Postremo iratus arti quod intelligeretur,spongiam eam impegit inuiso loco tabulæ,& illa reposuit ablatos colores,qualiter cura optauerat,fecitq; in pictura fortuna naturam. Hoc exemplo similis & Nealcem successus in spuma equi similiter spongia impacta secutus dicitur,cum pingeret popyzonta retinentem equum. Canem ita Protogenes monstrauit & fortuna. Propter hunc Ialysum,ne cremaret tabulas Demetrius rex, cum ab ea parte sola posset Rhodum capere,non incendit,parcẽtemq; picturæ fugit occasio uictoriæ.Erat tunc Protogenes in suburbano hortulo suo,hoc est Demetrij castris. Neq; interpellatus prælijs inchoata opera intermisit omnino,sed accitus à rege interrogatusq;,qua fiducia extra muros ageret,respondit,scire se illi cum Rhodijs bellum esse,non cum artibus.Disposuit ergo rex in tutelam eius stationes,gaudẽs,quod posset manus seruare quibus iam pepercerat:& ne sæpius auocaret,ultro ad eũ uenit hostis.Relictisq; uictoriæ suæ uotis, inter arma & murorum ictus spectauit artificem. Sequiturq; tabulam eius tẽporis hæc fama,quod eam Protogenes sub gladio pinxerit. Satyrus hic est,quem Anapauomenon uocant,ne quid desit temporis eius securitati,tibias tenens. Fecit & Cydippen, Tlepolemon, Cyliscum tragœdiarum scriptorem meditantem, & athletam & Antigonum regem,& imaginem matris Aristotelis philosophi: qui ei etiam suadebat,ut Alexandri Magni opera pingeret, propter æternitatem rerum. Impetus animi & quædam artis libido in hæc potius eum tulere. Nouissime pinxit Alexandrum ac Pana. Fecit & signa ex ære,ut diximus. Eadem ætate fuit Asclepiodorus, quem in symmetria mirabatur Apelles.Huic Mnason tyrãnus pro duodecim dijs dedit in singulos mnas trecenas:Idemq; Theomnesto in singulos heroas mnas centenas.His annumerari debet Nicomachus,Aristodemi filius ac discipulus.Pinxit hic raptum Proserpinæ:quę tabula fuit in Capitolio in Mineruæ delubro supra ædiculam Iuuentutis. Et in eodem Capitolio alia quam Plancus imperator posuerat,uictoria,quadrigam in sublime rapiens. Hic primus Vlixi addidit pileum.Pinxit & Apollinem & Dianam, deûmq; matrem in leone sedentem:item nobiles Bacchas arreptantibus Satyris, Scyllamqúe quæ nunc est Romæ in templo pacis. Nec fuit alius in ea arte uelocior. Tradunt nanque conduxisse pingendum ab Aristrato Sicyoniorum tyranno quod is faciebat Telesti poëtæ monumentum, præfinito die intra quem perageretur, nec multo ante uenisse, accenso in pœnam tyranno,paucisq; diebus absoluisse celeritate & arte mira. Discipulos habuit Aristidem fratrẽ, & Aristoclem filium, & Philoxenum Eretrium, cuius tabula nullis postferenda Cassandro regi picta,continuit Alexandri prælium cum Dario.Idem pinxit & Lasciuiam,in qua tres Sileni comessantur. Hic celeritatem præceptoris secutus, breuiores etiamnum quasdam picturæ uias & compendiarias inuenit. Annumeratur his & Nicophanes elegans & concinnus,ita ut uetusta opera pingeret propter æternitatem rerum, impetuosi animi, & cui pauci comparentur. Cothurnus ei & grauitas artis. Multum à Zeuxide & Apelle abest Apellis discipulus Perseus,ad quẽ de hac arte scripsit,qui huius fuit ætatis.Aristidis Thebani discipuli fuerunt & filij,Niceros & Aristippus,cuius est Satyrus cum scypho coronatus. Discipuli eius fuerunt Antorides & Euphranor, de quibus mox dicemus. Nanque subtexi par est minoris picturæ celebres in penicillo, è quibus fuit Pyreicus arte paucis postferendus. Proposito nescio an destruxerit se,quoniã humilia quidem secutus,humilitatis

militatis tamen summam adeptus est gloriam. Tonstrinas sutrinasq; pinxit, & asellos & obsonia ac similia, ob hoc cognominatus Rhyparographos, in ijs consummatæ uoluptatis. Quippe eæ pluris ueniere quàm maximæ multorũ. E diuerso meniana, inquit Varro, omnia operiebat Serapionis tabula sub ueteribus. Hic scenas optime pinxit, sed hominẽ pingere nõ potuit. Contrà Dionysius nihil aliud quàm homines pinxit, ob hoc Anthropographus cognominatus. Parua & Callides fecit. Item Calaces comicis tabellis. Vtraq; Antiphilus. Nam & Hesionam nobilem pinxit, & Alexandrum ac Philippum cum Mineruа, qui sunt in schola in Octauiæ porticibus: & in Philippi Liberum patrẽ, Alexandrũ puerũ, Hippolytũ tauro emisso expauescẽtem: In Pompeia uero Cadmum & Europen. Idem iocoso nomine Gryllum ridiculi habitus pinxit. Vnde hoc genus picturæ gryllus uocatur. Ipse in Ægypto natus didicit à Ctesidemo. Decet nõ sileri & Ardeatis templi pictorem, præsertim ciuitate donatum ibi & carmine, quod est in ipsa pictura his uersibus.

Dignis digna loca picturis condecorauit,
Reginæ Iunonis supremæ coniugis templum,
Marcus Ludius Elotas Ætolia oriundus,
Quem nunc & pòst semper ob artem hanc Ardea laudat.

Ea sunt scripta antiquis literis Latinis: non fraudando & Ludio diui Augusti ætate, qui primus instituit amœnissimam parietũ picturam, uillas, & porticus, ac topiaria opera, lucos, nemora, colles, piscinas, euripos, amnes, littora, qualia quis optarat, uarias ibi obambulantium species, aut nauigantium, terraq́ue uillas adeuntium asellis aut uehiculis. Iam piscantes, aucupantesq;, aut uenantes, aut etiam uindemiãtes. Sunt in eius exemplaribus nobiles palustri accessu uillæ, succollantium specie mulieres labentes trepidæq; feruntur: plurimæ præterea tales argutiæ, facetissimi sales. Idemq; subdialibus maritimas urbes pingere instituit, blandissimo aspectu minimoq; impendio. Sed nulla gloria artificũ est, nisi eorum qui tabulas pinxere, eoq; uenerabilior apparet antiquitas. Nõ enim parietes excolebant dominis tantũ, nec domos uno in loco mãsuras, quæ ex incẽdijs rapi non possent. Casula Protogenes cõtentus erat in hortulo suo. Nulla in Apellis tectorijs pictura erat. Nondum libebat parietes totos pingere. Omnis eorum ars urbibus excubabat, pictorq; res cõmunis terrarum erat. Fuit & Arelius Romæ celeber, paulo ante diuum Augustum, nisi flagitio insigni corrupisset artem, semper alicuius amore fœminæ flagrans, & ob id deas pingens, sed dilectarum imagine. Itaq; in pictura eius scorta numerabantur. Fuit & nuper grauis ac seuerus, idemq; floridus, humilis rei pictor Amulius. Huius erat Mineruа spectantem aspectans quacunq; aspiceretur. Paucis diei horis pingebat, id quoq; cum grauitate, quod semper togatus quanq; in machinis. Carcer eius artis domus aurea fuit, & ideo non extant exempla alia magnopere. Post eum fuere in autoritate Cornelius Pinus & Actius Priscus, qui Honoris & Virtutis ędes imperatori Vespasiano Augusto restituenti pinxerunt: sed Priscus antiquis similior.

De auium cantu compescendo, & quis encausto & penicillo primus lacunaria & cameras pinxerit, sparsimq; precia mirabilia picturarum. Cap. x

NOn est omittenda in picturæ mentione celebris circa Lepidum fabula. Siquidem in triumuiratu quodam loco deductus à magistratibus in nemorosum hospitium, minaciter cum ijs postero die expostulauit, somnum ademptum sibi uolucrum cõcentu. At illi draconem in longissima membrana depictum circumdedere loco. Eoq; terrore aues tũ siluisse narrãtur, & postea cognitum est ita posse compesci. Ceris pingere ac picturam inurere quis primus excogitauerit, non constat. Quidã Aristidis inuẽtum putant, postea consummatum à Praxitele. Sed aliquanto uetustiores encausticæ picturæ extitere, ut Polygnoti & Nicanoris & Archesilai Pariorum. Lysippus quoq; Æginæ picturæ suæ inscripsit encausen, quod profecto nõ fecisset, nisi encaustica inuẽta. Pamphilus quoq; Apellis præceptor non pinxisse tãtum encaustica, sed etiã docuisse traditur Pausiam Sicyonium

primum

primũ in hoc genere nobilem: Brietis filius hic fuit, eiuſdemq; primo diſcipulus. Pinxit & ipſe penicillo parietes Thebis cũ reficerentur, quondam à Polygnoto picti, multumq; cõparatione ſuperatus exiſtimabatur, quoniã nõ ſuo genere certaſſet. Idem & lacunaria primus pingere inſtituit, nec cameras ante eum taliter adornari mos fuit. Paruas pingebat tabellas, maximeq; pueros: hoc æmuli eũ interpretabantur facere quoniã tarda picturæ ratio eſſet illa. Quamobrẽ arti daturus & celeritatis famam, abſoluit uno die tabellã, quę uocata eſt hemereſios, puero picto. Amauit in iuuẽta Glycerã municipẽ ſuã, inuentricẽ coronarũ, certãdoq; imitatione eius, ad numeroſiſsimã florum uarietatẽ perduxit artẽ illam: poſtremo pinxit illã ſedẽtẽ cũ corona, quę è nobiliſsimis eius tabula appellata eſt ſtephanoplocos, ab alijs ſtephanopolis, quoniã Glycera uenditando coronas ſuſtẽtauerat paupertatem. Huius tabulæ exẽplar, quod apographon uocant, L. Lucullus duobus talentis emit à Dionyſio Athenis. Pauſias aũt fecit & grandes tabulas, ſicut ſpectatã in Pompeij porticibus boũ immolationẽ. Eam enim picturã primus inuenit, quã poſtea imitati ſunt multi, æquauit autem nemo. Ante omnia cum longitudinem bouis oſtendere uellet, aduerſum eum pinxit, non tranſuerſum, unde & abunde intelligitur amplitudo. Dein cũ omnes, quæ uolunt eminentia uideri, candicantia faciãt, coloremq; condiant nigro: hic totum bouẽ atri coloris fecit, umbræq; corpus ex ipſa dedit, magna prorſus arte in æquo extantia oſtendens, & in confracto ſolida omnia. Sicyone & hic uitam egit, diuq; fuit illa patria picturæ. Tabulas enim omnes ex publico propter æs aliẽnũ ciuitatis addictas, Scauri ædilitas Romam tranſtulit. Poſt eum eminuit lõge ante omnes Euphranor Iſthmius, olympiade CIIII. idem qui inter fictores dictus eſt à nobis. Fecit & coloſſos & marmora ac ſcyphos ſcalpſit: docilis ac laborioſus ante omnes, & in quocunque genere excellens ac ſibi æqualis. Hic primus uidetur expreſsiſſe dignitates heroum, & uſurpaſſe ſymmetriã. Sed fuit uniuerſitate corporum exilior, capitibus articuliſq; grandior. Volumina quoque compoſuit de ſymmetria & coloribus. Opera eius ſunt, equeſtre prælium, XII dij. Theſeus, in quo dixit, eundem apud Paraſium roſa paſtum eſſe, ſuum uero carne. Nobiles eius tabulæ Epheſi, Vlixes ſimulata ueſania bouem cũ equo iungẽs, & palliati cogitantes, dux gladium condens. Eodem tempore fuit & Cydias, cuius tabulã Argonautas H-S CXLIIII Hortenſius orator mercatus eſt, eiq; ædem fecit in Tuſculano ſuo. Euphranoris autem diſcipulus fuit Antidotus. Huius eſt clypeo dimicans & luctator, tibicenq; inter pauca laudatus. Ipſe diligentior quàm numeroſior, & in coloribus ſeuerus, maxime inclaruit diſcipulo Nicea Athenienſi, qui diligentiſsime mulieres pinxit. Lumen & umbras cuſtodiuit, atq; ut eminerẽt è tabulis picturæ maxime curauit. Opera eius, Nemea aduecta ex Aſia Romã à Syllano, quam in curia diximus poſitã: Item Liber pater in æde Cõcordiæ: Hyacinthus, quẽ Cæſar Auguſtus delectatus eo ſecum deportauit Alexãdria capta, & ob id Tiberius Cęſar in templo eius dicauit hãc tabulã: & Diana. Epheſi uero eſt Megabyzi ſacerdotis Epheſiæ Dianæ ſepulchrum, Athenis necromãtia Homeri. Hanc uendere noluit Attalo regi talentis LX, potiuſq; patriæ ſuæ donauit, abundans opibus. Fecit & grandes picturas, in quibus ſunt Calypſo & Io, & Andromeda, Alexander quoque in Pompeij porticibus præcellens, & Calypſo ſedens. Huic quidem aſcribuntur quadrupedes. Proſperrime canes expreſſit. Hic eſt Nicias, de quo dicebat Praxiteles interrogatus quæ maxime opera ſua probarit in marmoribus, quibus Nicias manum admouiſſet: tantum circumlitioni eius tribuebat. Non ſatis diſcernitur alium eodem nomine, an hũc eundem quidam faciunt olympiade centeſima XII. Niciæ comparatur, & aliquanto præfertur Athenion Maronites Glaucionis Corinthij diſcipulus, & auſterior colore, & in auſteritate iucũdior, ut in ipſa pictura eruditio eluceat. Pinxit in tẽplo Eleuſine Phylarchum, Athenis frequentiam quam uocauere polygynæcon. Item Achillẽ uirginis habitu occultatum Vlixe deprehendente. Et in una tabula, quaq; maxime inclaruit, agaſonem cum equo. Quod niſi in iuuenta obijſſet, nemo ei compararetur. Eſt nomen & Heraclidi Ma/

cedoni. Initio naues pinxit: captoq; rege Perseo Athenas commigrauit, ubi eodem tempore erat Metrodorus pictor idemq; philosophus, magnæ in utraque scientia autoritatis. Itaque cum L. Paulus deuicto Perseo petisset ab Atheniensibus ut sibi quàm probatissimum philosophum mitterent ad erudiendos liberos, itemqúe pictorem ad triumphum excolendum, Athenienses Metrodorum elegerunt, professi eundem in utroque desiderio præstantisimum, quod edicto quoq; Paulus indicauit. Timomachus Byzantius Cæsaris dictatoris ætate Aiacem ei pinxit & Medeã, ab eo in Veneris genitricis æde positas, octoginta talentis uenundatas. Talentum Atticum XVI taxat M. Varro. Timomachi æque laudantur Orestes, Iphigenia in tauris, Lecythion agilitatis exercitator, cognatio nobilium, palliati, quos dicturos pinxit, alterum stantem, alterum sedentem: præcipue tamen ars ei fauisse in Gorgone uisa est. Pausiæ filius & discipulus Aristolaus è seuerissimis pictoribus fuit, cuius sunt Epaminõdas, Pericles, Medea, Virtus, Theseus: imago Atticæ plebis, boum immolatio. Sunt quibus & Mechopanes eiusdem Pausiæ discipulus placeat diligentia, quam intelligant soli artifices, aliâs durus in coloribus, sed & multus. Nam Socrates iure omnibus placet. Talesq; sunt eius picturæ: Cum Æsculapio filiæ Hygia, Ægle, Panacea, Iaso, & piger qui appellatur Ocnos spartum torquens, quod asellus arrodit. Hactenus indicatis in genere utroq; proceribus, non silebuntur & primis proximi. Aristoclides, qui pinxit ædem Apollinis Delphis. Antiphilus puero ignem cõflante laudatur, ac pulchra aliâs domo splẽdescẽte, ipsiusq; pueri ore. Itẽ lanificio, in quo properant omniũ mulierũ pensa, Ptolemęo uenãte. Sed & nobilisimo Satyro cũ pelle pantherina, quem Aposcoponta appellant. Aristophon Ancęo uulnerato ab apro cum socia doloris Astipale: numerosaqúe tabula, in qua sunt Priamus, Helena, Credulitas, Vlixes, Deiphobus, Dolon. Androbius pinxit Scyllin ancoras Persicæ classis præcidentem, Artemon Danaën mirantibus eam prædonibus, reginam Stratonicen, Herculem & Deianiram. Nobilisimas autem que sunt in porticibus Octauiæ operibus, Herculem ab Oeta monte Doridos exuta mortalitate consensu deorũ in cœlum euntem, Laomedontis circa Herculem & Neptunum historiam. Alcimachus Dioxippum, qui pancratio Olympię citra pulueris iactum (quod uocant aconiti) uicit: coniti Nemea. Ctesilochus Apellis discipulus petulanti pictura innotuit, Ioue Liberũ parturiente depicto mitrato, & muliebriter ingemiscente inter obstetrices & dearum clamorẽ. Ctesidemus Oechaliæ expugnatione & Laodamia. Clesides reginæ Stratonices iniuria. Nullo enĩ honore exceptus ab ea, pinxit uolutantem cum piscatore, quem reginam amare sermo erat. Eamq; tabulam in portu Ephesi proposuit, ipse uelis raptus est. Regina tolli uetuit, utriusque similitudine mire expressa. Cratinus comœdos Athenis in Pompio pinxit. Eutychides bigam: regit Victoria. Eudorus scena spectatur, idẽ & ex ære signa fecit. Iphis Neptuno & Victoria. Habron amicitiam & cõcordiam pinxit, & deorum simulacra. Leontiscus Aratum uictorem cum trophæo, psaltriam. Leon Sappho. Nicearchus Venerem inter Gratias & Cupidines, Herculem tristem insaniæ pœnitentia. Nealces Venerem, ingeniosus & solers in arte. Siquidem cum prælium nauale Ægyptiorum & Persarum pinxisset, quod in Nilo, cuius aqua est mari similis, factum uolebat intelligi, argumento declarauit, quod arte non poterat. Asellum enim in littore bibentem pinxit, & crocodilum insidiantem ei. Oenias Syngenicon. Philiscus officinam pictoris, ignem conflante puero. Phalerion Scyllã, Simonides Agatharchum & Mnemosynen. Simus iuuenem requiescẽtẽ in officina fullonis, quinquatrus celebrantem, idemq; Nemesin egregiam. Theodorus uero emungentem: Idem ab Oreste matrem & Ægistũ interfici, bellumq; Iliacũ pluribus tabulis, quod est Romæ in Philippi porticibus, & Cassandram quæ est in Concordiæ delubro: Leontium Epicuri cogitantem, Demetrium regem. Theon Orestis insaniam, Thamyrã citharœdum. Tauriscus Discobolum, Clytemnestrã, Paniscum, Polynicen regnũ repetentem, & Capanea. Non omittetur inter hos insigne exemplũ. Nanq; Erigonus tritor colorum

Neal-

Nealcæ pictoris in tantum ipſe profecit,ut celebrem etiam diſcipulum reliquerit Paſiam, fratrem Æginetæ fictoris.Illud uero perquam rarum ac memoria dignum, etiam ſuprema opera artificum imperfectasq; tabulas,ſicut Irin Ariſtidis, Tyndaridas Nicomachi, Medeā Timomachi,& quā diximus Venerem Apellis,in maiori admiratione eſſe quàm perfecta.Quippe in ijs liniamenta reliqua,ipſæq; cogitationes artificum ſpectantur,atq; in lenocinio cōmendationis dolor eſt.Manus cum id agerent extinctæ deſiderantur. Sūt etiánum nō ignobiles quidem,in tranſcurſu tamen dicendi,Ariſtonides, Anaxāder, Ariſtobulus Syrus,Archeſilas Tiſicratis filius,Coribas Nicomachi diſcipulus. Carmanides Euphranoris,Dionyſodorus Colophonius,Diogenes qui cum Demetrio rege uixit,Eutymedes,Heraclides Macedo,Mydō Soleus Pyromachi ſtatuarij diſcipulus,Mnaſitheus Sicyonius,Mnaſitimus Ariſtonidis filius & diſcipulus, Neſſus Habronis filius, Polemon Alexādrinus,Theodorus Samius & Stadius Nicoſthenis diſcipuli, Xenō Neoclis diſcipulus Sicyonius. Pinxere & mulieres, Timarete Niconis filia Dianā in tabula, quæ Epheſi eſt antiquiſsimæ picturæ.Irene Cratini pictoris filia & diſcipula,puellam quæ eſt Eleuſine.Calypſo ſenem & præſtigiatorem Theodorum.Alciſtene ſaltatorem.Ariſtarete Nearchi filia & diſcipula Æſculapium.Lala Cyzicena perperua uirgo M.Varronis iuuenta Romæ & penicillo pinxit, & ceſtro in ebore imagines mulierum maxime, & Neapolitanum in grandi tabula,ſuam quoque imaginem ad ſpeculum.Nec ullius uelocior in pictura manus fuit: artis uero tantum, ut multum manipretio antecederet celeberrimos eadem ætate imaginum pictores Sopylon & Dionyſium,quorum tabulæ pinacothecas implent.Pinxit & quædam Olympias,de qua hoc ſolum memoratur,diſcipulū eius fuiſſe Autobolum.Encauſto pingendi duo fuiſſe antiquitus genera conſtat, cera, & in ebore ceſtro, id eſt uiriculo, donec claſſes pingi cœpere. Hoc tertium acceſsit,reſolutis igni ceris penicillo utendi, quæ pictura in nauibus, nec ſole nec ſale uentisq; corrumpitur.Pingunt & ueſtes in Aegypto inter pauca mirabili genere, candida uela poſtquā attriuere illinētes non coloribus,ſed colorem ſorbentibus medicamentis. Hoc cum fecere, non apparet in uelis,ſed in cortinam pigmenti feruentis merſa,poſt momentum extrahuntur picta. Mirumq;,cum ſit unus in cortina colos,ex illo alius atq; alius fit in ueſte, accipientis medicamenti qualitate mutatus.Nec poſtea ablui poteſt, ita cortina nō dubie confuſura colores ſi pictos acciperet.Digerit eos ex uino, pingitq; dum coquit. Et aduſtæ ueſtes firmiores fiunt,quàm ſi non urerentur.

Plaſtices primi inuentores,de ſimulacris,& uaſis fictilibus,& pretio eorū. Cap. XII

DE pictura ſatis ſuperq;, contexuiſſe his & plaſticen conueniat.Eiuſdem opere terræ fingere ex argilla ſimilitudines,Dibutades Sicyonius figulus primus inuenit Corinthi filiæ opera:quæ capta amore iuuenis,illo abeūte peregre,umbrā ex facie eius ad lucernam in pariete lineis circūſcripſit,quibus pater eius impreſſa argilla typum fecit, & cū cæteris fictilibus induratum igni propoſuit, eumq; ſeruatum in nymphæo donec Corinthum Mummius euerteret tradunt. Sunt qui in Samo primos omnium plaſticen inueniſſe Rhœcum & Theodorum tradant, multo ante Battiadas Corintho pulſos. Demaratum uero ex eadem urbe profugum, qui in Hetruria Tarquinium Priſcum regem populi Romani genuit,comitatos fictores Euchira & Eugrammum, ab ijs Italiæ traditā plaſticen.Dibutadis inuentum eſt,rubricam addere,aut ex rubrica cretam fingere.Primusq; perſonas tegularū extremis imbricibus impoſuit, quæ inter initia protypa uocauit.Poſtea idem ectypa fecit.Hinc & faſtigia templorum orta,propter hunc plaſtæ appellati.Hominis autem imaginem gypſo è facie ipſa primus omnium expreſſit, ceraq; in eam formā gypſi infuſa emēdare inſtituit Lyſiſtratus Sicyonius frater Lyſippi, de quo diximus. Hic & ſimilitudinem reddere inſtituit,ante eū quàm pulcherrimas facere ſtudebāt. Idem & de ſignis effigiem exprimere inuenit.Creuitq; res in tātum, ut nulla ſigna ſtatuæue ſine argilla fierent. Quo apparet antiquiorem hanc fuiſſe ſcientiam, q̃ fundendi æris. Pla-

stæ laudatissimi fuere Damophilus & Gorgasus, ijdẽq; pictores: qui Cereris ædem Romæ ad circum maximum utroque genere artis suæ excoluerunt, uersibus inscriptis græce, quibus significarũt, à dextra opera Damophili esse, à parte læua Gorgasi. Ante hãc ædẽ Thuscanica omnia in ædibus fuisse, autor est M. Varro. Ex hac cum reficeretur, crustas parietum excisas tabulis marginatis inclusas esse. Item signa ex fastigijs dispersa. Fecit & Chalcosthenes cruda opera Athenis, qui locus ab officina eius Ceramicos appellat̃. M. Varro tradit sibi cognitum Romæ Posim nomine, à quo factas Romę uuas, item pisces, ita ut non sit aspectu discernere à ueris. Idem magnificat Archesilaum L. Luculli familiarem, cuius proplasmata pluris uenire solita artificibus ipsis, quàm aliorum opera. Ab hoc factam Venerem genitricem in foro Cæsaris, & priusquam absolueretur, festinatione dedicandi positam. Deinde ei à Lucullo H-S. LX signum Felicitatis locatum, cui mors utriusque inuiderit. Octauio equiti Romano cratera facere uolenti, exemplar è gypso factum talento. Laudat & Pasitelem, qui plasticen matrem statuariæ scalpturæq; & cælaturæ esse dixit, & cum esset in omnibus his summus, nihil unquam fecit antequã finxit. Præterea elaboratam hanc artem Italiæ & maxime Hetruriæ: Turianumq; à Fregellis accitum, cui locaret Tarquinius Priscus effigiem Iouis in Capitolio dicandam. Fictilem eum fuisse, & ideo miniari solitũ. Fictiles in fastigio templi eius quadrigas, de quibus sæpe diximus. Ab hoc eodem factum Herculem, qui hodieq; materiæ nomen in urbe retinet. Hæ enim tum effigies deûm erant laudatissimæ. Nec pœnitet nos illorum qui tales coluere. Aurum enim & argentum ne dijs quidem conficiebant. Durant etiam nunc plerisque in locis talia simulacra. Fastigia quidem templorum etiam in urbe crebra & municipijs mira cælatura, & arte firmitateq; æui sanctiora auro, certe innocentiora. In sacris quidem etiam inter has opes nõ murrhinis crystallinisúe, sed fictilibus prolibatur simpuuijs: inenarrabili terræ benignitate, si quis singula æstimet, etiam ut omittantur in frugum, uini, pomorum, herbarum, fruticum, medicamẽtorum, metallorũ generibus, beneficia eius quæq; adhuc diximus, uel quæ assiduitate satiant figlinarũ opera, imbricibus, tubulis, tegulisq; ad balineas hamatis, uel ad tecta coctilibus laterculis frontatisq;, aut quæ rota fiunt, etiam fictilibus dolijs ad uina excogitatis, & ad aquas. Propter quæ Numa rex septimum collegiũ figulorũ instituit. Quin & defunctos sese multi fictilibus dolijs cõdi maluere, sicut M. Varro, Pythagorico modo in myrti & oleæ atq; populi nigræ folijs. Maior quoq; pars hominum terrenis utitur uasis. Samia etiamnum in esculentis laudantur. Retinet hanc nobilitatem & Arretiũ in Italia: & calicũ tantũ Surrentũ, Asta, Pollentia: in Hispania Saguntum, in Asia Pergamum. Habent & Tralleis opera sua, & Mutina in Italia, quoniam & sic gentes nobilitantur. Hæc quoq; per maria terrasq; ultro citroq; portãtur, insignibus rotæ officinis Erythris. Hodieq; in tẽplo ostenduntur amphoræ duæ propter tenuitatem consecratæ, discipuli magistriq; certamine, uter tenuiorem humum duceret. Cois laus maxima, Hadrianis firmitas, nonnullis circa hoc seueritatis quoque exemplis: Q. Coponium inuenimus ambitus damnatum, quia uini amphoram dedisset dono ei, cuius suffragij latio erat. Atque ut luxu quoque aliqua contingat autoritas figlinis, tripatinum, inquit Fenestella, appellabatur summa cœnarum lautitia. Vna erat murenarum, altera luporum, tertia myxonis piscis, inclinatis iam scilicet moribus, ut tamen eos præferre Græciæ etiam philosophis possimus. Siquidem in Aristotelis hæredum auctione LX patinas uenisse traditur. Nam nos cum unam Aesopi tragœdiarum histrionis in natura auium diceremus sestertijs DC stetisse, non dubito indignatos legentes. At Hercules, Vitellius in principatu suo CC sestertijs condidit patinam, cui faciendæ fornax in campis exædificata erat: quoniam eò peruenit luxuria, ut etiam fictilia pluris constent, quàm murrhina. Propter hanc Mutianus altero consulatu suo in conquisitione exprobrauit patinarum paludes Vitellij memoriæ, non illa fœdiore, cuius ueneno Asprenati reo Cassius Seuerus accusator obijciebat interisse CXXX cõuiuas. Nobilitantur ijs oppida quo-

que,ut Rhegium,& Cumæ.Samia testa matris deûm sacerdotes qui galli uocantur, uirilitem amputãt,nec aliter citra perniciem,si M.Cælio credamus, qui linguã sic amputandam obiecit graui probro,tanquã & ipse iam tunc eidem Vitellio malediceret.Quid non excogitauit ars?fractis etiam testis utendo sic,ut firmius durent tusis calce addita,quæ uocant signina.Quo genere etiam pauimenta excogitauit.

Terræ uarietates,& de puluere Puteolano,& alijs terræ generibus quæ in lapidem uertuntur. Cap. XIII

VErum & ipsius terræ sunt alia segmenta. Quis enim satis miretur pessimam eius partem, ideoq; puluerem appellatum in Puteolanis collibus, opponi maris fluctibus, mersumq; protinus fieri lapidem unum inexpugnabilem undis, & fortiorem quotidie, utique si cumano misceatur cemento.Eadem est terræ natura in Cyzicena regione,sed ibi non puluis,uerum ipsa terra qualibet magnitudine excisa & demersa in mare lapidea extrahitur. Hoc idem circa Cassandriam produnt fieri. Et in fonte Cnidio dulci intra octo menses terram lapidescere. Ab Oropo quidẽ Aulidem usq; quicquid terræ attingitur mari mutatur in saxa. Non multum puluere Puteolano distat è Nilo harena tenuissima sui parte,nõ ad sustinenda maria fluctusq; frangendos,sed ad debellanda corpora palęstræ studijs.Inde certe Patrobio,Neronis principis liberto,aduehebatur. Quin & Leonato & Cratero ac Meleagro Alexandri Magni ducibus sabulum hoc portari cũ reliquis militaribus commercijs reperio.Plura de hac parte non sum dicturus, nõ Hercules magis q̃ de terræ usu in ceromatis,quibus exercendo iuuẽtus nostra corpora,uires animorũ perdidit.

De parietibus fornaceis,& lateritijs,& eorum ratione. Cap. XIIII

QVid?non in Africa Hispaniaq́ue ex terra parietes,quos appellant fornaceos, quoniam fornacum modo circundati utrinq; duabus tabulis infarciuntur uerius quàm instruuntur, æuis durant,incorrupti imbribus,uentis,ignibus, omniq; cemẽto firmiores? Spectat etiam nunc speculas Annibalis Hispania, terrenasq; turres iugis montium impositas. Hinc & cæspitum natura,castrorum uallis accommodata, contra fluminum impetus aggeribus. Illini quidem crates parietum luto, & lateribus crudis extrui quis ignorat? Lateres non sunt è sabuloso, neque harenoso, multoq; minus calculoso ducendi solo,sed è cretoso & albicante,aut ex rubrica,uel si iam ex sabulo, è masculo certe. Finguntur optime uere,Nam solstitio rimosi fiunt,quos ædificijs non idoneos probant.Quin & intritum ipsum eorum prius quàm fingantur,macerari oportet. Genera eorum tria,Didoron quo utimur, longum sesquipede,latum pede, alterum tetradoron. Tertium pentadoron.Græci enim antiqui doron palmum uocabant, & ideo dora munera, quia manu darentur.Ergo à quatuor & quinq; palmis,prout sunt,nominãtur.Eadẽ est latitudo. Minore in priuatis operibus,maiore in publicis utuntur in Græcia. Pitanæ in Asia,& in ulterioris Hispaniæ ciuitatibus Massia & Calento fiunt lateres, qui siccati non merguntur in aqua.Sunt enim è terra pumicosa,cum subigi potest utilissima.Græci, præterquam ubi è silice fieri poterat structura,parietes lateritios prætulere.Sunt enim æterni, si ad perpendiculum fiant,ideo & ad publica opera & regias domos addũtur.Sic extruxere murũ Athenis,qui ad montem Hymettum spectat.Sic Patris ædes Iouis & Herculis, quamuis lapideas columnas & epistylia circundarent.Domum regiam Attali Trallibus. Itẽ Sardibus Crœsi,quam gerusian fecere.Halicarnassi mausolea,quæ etiam nunc durant.Lacedæmone quidem excisum lateritijs parietibus opus tectorium propter excellentiam picturæ ligneis formis inclusum, Romam deportauere in ædilitate ad comitium exornãdum Murena & Varro.Quod opus cum per se mirum esset,translatum tamen magis mirabantur. In Italia quoque lateritius murus Aretij & Meuaniæ est. Romæ non fiunt talia ædificia, quia sesquipedalis paries non plus quàm unam cõtignationem tolerat. Cautumq; est ne communis crassior fiat,nec intergerinorum ratio patitur.

De sulphure, alumine, & generibus eorum, & medicinæ. Cap. XV

HÆc sint dicta de lateribus. In terrę autem reliquis generibus uel maxime mira natura est sulphuris, quo plurima domantur. Nascitur in insulis Æolijs inter Siciliam & Italiam, quas ardere diximus. Sed nobilissimum in Melo insula. In Italia quoque inuenitur in Neapolitano Campanoq; agro, collibus qui uocantur leucogæi: quod est cuniculis effossum perficitur igni. Genera quatuor: Viuum, quod Græci apyron uocãt, nascitur solidum, hoc glebosum. Eo solo ex omnibus generibus medici utuntur. Cętera enim liquore constant, & conficiuntur oleo incocta. Viuum autẽ effoditur, translucetq;, & uiret. Alterum genus appellant glebam, fullonum tantum officinis familiare. Tertio quoq; generi unus tantum est usus ad suffiendas lanas, quoniam candorem tantum mollitiemq; confert. Egula uocatur hoc genus. Quarto autẽ ad ellychnia maxime cõficienda. Cætero tanta uis est, ut morbos comitiales deprehẽdat nidore, impositũ igni. Lusit & Anaxilaus eo, candẽs in calice nouo, prunaq; subdita circũferens, exardescẽtis repercussu pallorem dirũ uelut defunctorũ, offundente conuiuijs. Natura eius calfacit, concoquit, sed & discutit collectiones corporum, ob hoc talibus emplastris malagmatibusq; miscetur. Renibus quoque & lumbis in dolore cũ adipe, mire prodest impositum. Aufert & lichenas à facie cum terebinthi resina, & lepras. Harpacticon uocatur à celeritate auellẽdi, auelli enim subinde debet. Prodest & suspiriosis linctum. Purulenta quoq; extussientibus, & contra scorpionum ictus. Vitiligines uiuum nitro mixtum, atq; ex aceto tritum & illitum tollit. Item lendes in palpebris, aceto sandarachato admixto. Habet & in religionibus locum ad expiandas suffitu domos. Sentitur uis eius & in aquis feruentibus. Neq; alia res facilius accenditur, quod apparet, ignium uim magnam etiam ei inesse. Fulmina & fulgura quoq; sulphuris odorem habent, ac lux ipsa eorum sulphurea est. Et bituminis uicina est natura, alibi limus, alibi terra. Limus è Iudęæ lacu, ut diximus, emergens: Terra in Syria circa Sidonem oppidum maritimum. Spissantur hæc utraq;, & in densitatem coeunt. Est uero liquidum bitumen, sicut Zacynthium, & quod à Babylone inuehitur. Ibi quidem & candidũ gignitur. Liquidum est & apolloniaticum, quę omnia Græci pissasphalton appellant ex argumento picis & bituminis. Gignitur & pingue liquorisq́ue oleacei in Sicilia, Agragantino fonte inficiens riuum. Incolæ id harundinum panniculis colligunt, citissime sic adhærescens. Vtuntur eo ad lucernarum lumina olei uice: Item ad scabiem iumentorum. Sunt qui & naphthen de qua in secundo diximus uolumine, bituminis generi asscribant. Verum ardẽs eius uis ignium naturæ cognata, procul ab omni usu abest. Bituminis probatio, ut quam maxime splendeat, sitq; ponderosum ac graue. Leue autem modice, quoniã adulteratur pice. Vis bituminis quæ sulphuris, sistit, discutit, cõtrahit, glutinat. Serpentes nidore fugat accensum. Ad suffusiones oculorum & albugines Babyloniũ efficax traditur, item ad lepras, lichenas, prurituſq; corporum. Illinitur & podagris. Omnia autem eius genera incommodos oculorum pilos replicant. Dentium doloribus medentur simul cum nitro illita. Tussim ueterem & anhelitus cum uino potum emendat. Dysentericis etiam datur eodem modo, sistitq; aluum. Cum aceto uero potum discutit concretum sanguinem, & detrahit. Mitigat lumborum dolores, item articulorum. Cum farina hordeacea impositum, emplastrum peculiare facit sui nominis. Sanguinem sistit. Vulnera colligat. Glutinat neruos. Vtuntur etiam ad quartanas bituminis drachma, & hedyosmi pari pondere cum myrrhæ obolo subacti. Comitiales morbos ustum deprehendit. Vuluarum strangulationes olfactum discutit cum uino & castoreo. Procidentia sedis suffitu reprimit. Purgationes fœminarum in uino potum elicit. In reliquo usu æramentis illinitur, firmatq; ea cõtra ignes. Diximus & tingi solitas ex eo statuas & illini. Calcis quoq; usum præbuit, ita ferruminatis Babylonis muris. Placet in ferrarijs fabrorum officinis tingendo ferro, clauorumq; capitibus, & multis alijs usibus. Nec minor aut ab eo dissimilis est aluminis opera, quod intelligitur salsugo terræ. Plura & eius genera. In Cypro candidum

&

& nigrum, exigua coloris differentia, cum sit usus magna: quoniam inficiendis claro colore lanis candidũ liquidumq; utilissimũ est, contraq; fuscis aut obscuris nigrum. Et aurum nigro purgatur. Fit autem omne ex aqua limoq;, hoc est terræ exudãtis natura. Corriuatum hyeme æstiuis solibus maturatur. Quod fuerit ex eo præcox, candidum fit: gignitur autem in Hispania, Ægypto, Armenia, Macedonia, Ponto, Africa: insulis Sardinia, Melo, Lipara, Strongyle. Laudatissimũ in Ægypto, proximum in Melo. Huius quoq; duæ species, liquidum spissumq;. Liquidi probatio, ut sit lympidũ lacteumq;, sine offensis fricantium, cum quodam igniculo caloris. Hoc phorimon uocant. An sit adulteratũ, deprehenditur succo punici mali. Syncerum enim mixtura ea nigrescit. Alterum genus est pallidæ & scabræ naturæ, & quod inficitur galla. Ideoq; hoc uocant paraphoron. Vis liquidi aluminis astringere, indurare, rodere. Melle admixto sanat oris ulcera, papulas, pruritusq;. Hæc curatio fit in balineis duabus mellis partibus, tertia aluminis. Virus alarum sudoresq; sedat. Sumitur pilulis cõtra lienis uitia, pellendumq; pruritũ ac per urinam sanguinem. Emendat & scabiem nitro ac melanthio admixtis. Concreti aluminis unum genus schiston appellant Græci, in capillamẽta quædã canescentia dehiscens. Vnde quidã trichitin potius appellauere. Hoc fit è lapide, ex quo & chalcitin uocant, ut sit sudor quidam eius lapidis in spumam coagulati. Hoc genus aluminis siccat, minusq́ue sistit humorem inutilem corporibus. Sed auribus magnopere prodest infusum, uel illitum, uel oris ulceribus, dentibusq;, si saliua cum eo contineatur. Et oculorum medicamentis inseritur apte, uetendisq; utriusque sexus. Coquitur in patinis, donec liquari desinat. Inertioris est alterum generis, quod strongylen uocant. Duæ eius species, fungosum atque omni humore dilui facile, quod in totum damnatur. Melius pumicosum, & foraminum fistulis spongiæ simile, rotundumq; natura, candido propius, cum quadam pinguedine sine harenis friabile, nec inficiens nigritia. Hoc coquitur per se carbonibus puris, donec cinis fiat. Optimum ex omnibus quod melinum uocãt; ab insula Melo, ut diximus. Nulli uis maior neque astringendi, neque denigrãdi, neq; indurandi. Nullum spissius. Oculorum scabricias extenuat, combustum utilius epiphoris inhibendis. Sic & ad pruritus corporis. Sanguinem quoq; sistit in totum foris illitum. Vulsis pilis ex aceto illitum, renascentem mollit lanuginẽ summam. Omnium generum uis in astringendo. Vnde nomen Græcis. Ob id oculorũ uitijs aptissima sunt. Sanguinis fluxiones inhibet cum adipe. Sic & infantium ulcera. Putrescentia ulcerũ compescit cũ adipe, & hydropicorum eruptiones siccat. Et aurium uitia cũ succo punici mali. Et unguium scabritias, cicatricũq; duritias & pterygia, perniones. Phagedænas ulcerũ ex aceto, aut cum galla pari pondere cremata. Lepras cum succo olerum. Cum salis uero duabus partibus uitia quæ serpunt. Lendes & alia capillorum animalia permixtum aquę. Sic & ambustis prodest, & furfuribus corporum cum sero & pice. Infunditur & dysentericis. Vuam quoque in ore comprimit, ac tonsillas. Ad omnia quæ in cæteris generibus diximus, efficacius intelligitur ex Melo aduectum. Nam ad reliquos usus uitæ in corijs lanisq; perficiendis, quanti sit momenti, significatũ est. Ab his per se omnia ad medicinas pertinentia terræ genera tractabimus.

De terra Samia, & Eretria, & Chia, & Selinusia, & Pigniti, & Ampeliti medicinæ. Cap. XVI

SAmiæ duæ sunt, quæ syropicon, & quę aster appellãtur. Prioris laus, ut recens sit & leuis, linguæq́ue glutinosa. Altera glebosior, candida. Vtraque uritur, ac lauatur. Sunt qui præferant priorem. Prosunt sanguinem expuentibus. Emplastrisq́ue quæ siccandi causa componuntur, oculorum quoque medicamentis miscentur. Eretria totidem differẽtias habet. Nanq; & alba est, & cinerea, quæ præfertur in medicina. Probatur mollitie, & quod si æra præducãtur uiolaceum reddit colorẽ. Vis & ratio eius in medendo dicta est inter pigmẽta. Lauatur omnis terra (in hoc enim loco dicemus) perfusa aqua sicca-

taq; solibus, iterũ ex aqua trita ac reposita, donec considat, & digeri possit in pastillos. Coquitur in calicibus crebro cõcussu. Est in medicaminibus & Chia terra candicans, effectus eius qui Samiæ. Vsus ad mulierum maxime cutem. Idem & Selinusiæ. Lactei coloris est hæc, & aqua dilui celerrima. Eademq; lacte diluta, & tectoriorum albaria interpolantur. Pignitis Eretriæ simillima est, grandioribus tantum glebis & glutinosa, cui effectus idem qui cimoliæ, infirmior tamen. Bitumini simillima est ampelitis. Experimentum eius, si ceræ modo accepto oleo liquescat, & si nigricãs colos maneat tostæ. Vsus ad molliendum discutiendumq;. Ad hæc medicamẽtis additur, præcipuéque in calliblepharis & inficiendis capillis.

Cretæ genera ad uestiũ usus, cimolia, Sarda, Vmbrica, saxũ, argẽtaria. Cap. XVII

CRetæ plura genera. Ex ijs cimoliæ duo ad medicos pertinentia, candidum, & ad purpurissum inclinãs. Vis utrique ad discutiendos tumores, & sistendas fluxiones aceto assumpto. Panos quoque & parotidas cohibet. Et lichenas illita, pustulasqúe. Si uero aphronitrum & nitrum adijciatur, & acetum, pedum tumores sanat, ita ut in sole curatio hæc fiat, & post sex horas aqua salsa abluatur. Testium uero tumoribus Cypria cera addita prodest. Et refrigerandi quoque natura cretæ est, sudoresqúe immodicos sistit illita. Atque ita papulas cohibet ex uino sumpta in balineis. Laudatur maxime Thessalica. Nascitur & in Lycia circa Bubonem. Est & alius cimoliæ usus in uestibus. Nam Sarda quæ affertur è Sardinia, candidis tantum assumitur inutilis uersicoloribus, & est uilissima omnium cimoliæ generum: preciosior Vmbrica, & quam uocant saxum. Proprietasq; saxi, quod crescit in macerando, atque pondere emitur, illa mensura. Vmbrica non nisi poliendis uestibus assumitur. Neque enim pigebit hanc quoque partem attingere, cum lex Metella extet fullonibus dicta, quam C. Flaminius & L. Æmilius censores dedere ad populum ferendam. Adeo omnia maioribus curæ fuere. Ergo ordo hic est: Primum abluitur uestis Sarda, dein sulphure suffitur, mox desquamatur cimolia, quæ est coloris ueri. Fucatus enim deprehenditur, nigrescitq;, & effunditur sulphure. Veros autem & preciosos colores emollit cimolia, & quodam nitore exhilarat contristatos sulphure: cãdidis uestibus saxum utilius à sulphure, inimicum coloribus. Græcia pro cimolia tymphaico utitur gypso. Alia creta argentaria appellatur, nitorem argento reddens. Est & uilissima qua circum præducere ad uictoriæ notam, pedesq; uenalium trans mare aduectorum denotare instituerũt maiores. Talemq; Plotium mimicæ scenæ conditorem: & astrologiæ consobrinum eius Manlium Antiochum, item granmaticæ Taberium Erotem, eadem naue aduectos uidere proaui.

Qui & quorum liberti præpotentes. Cap. XVIII

SEd quid hos refero aliquo literarum honore commendatos? Talem in catasta uidere Chrysogonum Syllæ, Amphionem Q. Catuli. Heronem L. Luculli, Demetriũ Pompeij, Augenq; Demetrij, quanquam & ipsa Pompeij credita est: Hipparchum M. Antonij, Menam & Menecratem Sex. Pompeij, aliosq; deinceps, quos enumerare iam nõ est, è sanguine quiritium & proscriptionum licentia ditatos. Hoc est insigne uenalitijs gregibus, opprobriumq; insolentis fortunæ: quod & nos adeo potiri rerum uidimus, ut prætoria quoq; ornamenta decerni à senatu iubente Agrippina Cl. Cæsaris uiderimus libertis: tantumq; non cum laureatis fascibus remitti illò, unde cretatis pedibus aduenissent.

De terra ex Galata, terra Clupea, terra Balearica, terra Ebusitana, Cap. XIX

PRæterea sunt genera terræ proprietatis suæ de quibus iam diximus, sed & hoc loco reddẽda natura: Ex Galata insula, & circa Clupeam Africæ, scorpiones necat, Balearis & Ebusitana serpentes.

C. Plinij

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXXVI

PROOEMIVM.

Naturæ lapidum, ac marmorum luxuria. Caput I.

Apidum natura restat, hoc est, præcipua morum insania, etiam ut gemmæ cum succinis atq; crystalli cum murrhinis sileantur. Omnia nanq; quę usque ad hoc uolumen tractauimus, homini aliqua ex causa genita uideri possunt. Mõtes natura sibi fecerat ad quasdã compages telluris uisceribus densandis, simul ad impetus fluminũ domãdos, fluctusq; frangẽdos, ac minime quietas partes coercẽdas durissima sui materia. Cædimus hos, trahimusq; nulla alia q̃ delitiarũ causa, quos transcẽdisse quoq; mirum fuit. In portento propè habuere maiores Alpeis ab Annibale exuperatas, & postea à Cimbris, nunc ipsæ cæduntur in mille genera marmorũ: promontoria aperiuntur mari, & rerum natura agitur in planũ. Euehimus ea quæ separandis gentibus pro terminis constituta erant, nauesq; marmorũ causa fiunt, ac per fluctus sæuissimam rerum naturæ partem, huc illucq; portantur iuga montium maiore etiamnum uesania, quàm cum ad frigidos potus uas petitur in nubila cœloq; proximæ rupes cauãtur, ut bibatur glacie. Secum quisq; cogitet quæ precia horũ audiat, quas uehi trahiq; moles uideat. Sed & q̃ sine his multorũ fuerit beatior uita, ad quãq; multorũ neces fit necesse ista facere, imò uerius pati mortaleis, quos ad usus, quasúe ad uoluptates alias, nisi ut inter maculas lapidum iaceãt, ceu uero nõ tenebris noctiũ dimidiæ parti uitæ cuiusq; gaudia hęc auferẽtibus. Ingẽs ista reputantẽ subit etiã antiquitatis rubor. Extãt cẽsoriæ leges, glãdia in cœnis gliresq; & alia dictu minora apponi uetãtes. Marmora inuehi, & maria huius rei causa trãsiri, quæ uetaret lex nulla lata est.

Quis primus in publicis operibus ostẽderit. Cap. II.

DIcat fortassis aliquis: Non enim inuehebãtur. Id quidẽ falso. Trecẽtas LX. columnas M. Scauri ædilitate ad scenã theatri tẽporarij, & uix uno mẽse futuri in usu, uiderũt portari silentio legũ. Sed publicis nimirũ indulgentes uoluptatibus. Idipsum cur? aut qua magis uia irrepũt uitia q̃ publica? Enimuero non alio modo in priuatos usus illa uenere, ebora, aurũ, gẽmæ, aut quid omnino dijs reliquimus? Verum esto indulserint publicis uoluptatibus, etiámne tacuerũt maximas earũ atq; adeo duodequadragenûm pedũ, Lucullei marmoris in atrio Scauri collocari? nec clàm illud occulteq; factũ est. Satisdari sibi damni infecti egit redẽptor cloacarũ, cum in palatium extraherẽtur. Non ergo in tam malo exemplo moribus cauere utilius fuerat, q̃ tacere tantas moles in priuatam domum trahi præter fictilia deorum fastigia?

Quis primus peregrino marmore columnas habuerit Romæ. Cap. III

NEc potest uideri Scaurus rudi & huius mali improuidæ ciuitati obrepsisse quodã uitæ rudimento. Iam enim L. Crassum oratorem illum, qui primus peregrini marmoris columnas habuit in eodem atrio, Hymettias tamen nec plures sex aut longiores duodenûm pedum, M. Brutus in iurgijs ob id Venerem palatinam appellauerat. Nimirum ista omisere moribus uictis: frustraq; interdicta quæ uetuerant cernẽtes, nullas potius q̃ irritas esse leges maluerunt. Qui nos sequentur meliores nos esse probabunt. Quis enim tantarum hodie columnarum atrium habet? Sed prius q̃ de marmoribus dicamus, hominum in ijs præferenda iudicamus pretia. Antè igitur artifices percensebimus.

Qui primũ laudati in marmore scalpendo, & quibus tẽporibus. Cap. IIII

MArmore scalpendo primi omnium inclaruerunt Dipœnus & Scyllis geniti in Creta insula, etiamnum Medis Imperantibus, priusqúe quàm Cyrus in Persis regnare inciperet, hoc est, olympiade circiter L. Ii Sicyonem se contulere, quæ diu fuit offi-

cinarum

cinatum omnium metallorum patria. Deorum quorundam simulacra publice locauerãt Sicyonij, quæ prius q̃ absoluerentur, artifices iniuriam questi abierunt in Ætolos. Protinus Sicyonios fames inuasit ac sterilitas, mœrorq; dirus. Remedium petentibus Apollo Pythius affuturum respondit, si Dipœnus & Scyllis deorũ simulacra perfecissent. Quod magnis mercedibus obsequijsq; impetratũ est. Fuere autem simulacra ea Apollinis, Dianæ, Herculis, Mineruæ, quod è cœlo postea tactum est.

Nobilitates operũ & artificũ in marmore CXXVI. de marmore Pario & Mausoleo. C. V

CVm ij essent, iam fuerant in Chio insula Malas sculptor, dein filius eius Micciades, ac deinde nepos Anthermus Chius, cuius filij Bupalus & Anthermus clarissimi in ea sciẽtia fuere, Hipponactis poëtæ ætate, quem certũ est LX olympiade fuisse. Quod si quis horum familiam ad proauum usq; retro agat, inueniet artis eius originem cũ olympiadum origine cœpisse. Hipponacti notabilis fœditas uultus erat, quamobrem imaginem eius lasciuia iocorum ij proposuere ridentium circulis. Quod Hipponax indignatus amaritudinem carminum distrinxit in tantum, ut credatur aliquibus ad laqueum eos compulisse, quod falsum est. Cõplura enim in finitimis insulis simulacra postea fecere, sicut in Delo, quibus subiecerũt carmen, nõ uitibus tantum censeri Chium, sed & operibus Anthermi filiorum. Ostendunt & Iasij Dianã manibus eorũ factã. Et in ipsa Chio narrata est operis eorum Dianæ facies in sublimi posita, cuius uultũ intrantes tristẽ, exeuntes exhilaratũ putant. Romę signa eorum sunt in Palatina æde Apollinis in fastigio, & in omnibus ferè quę diuus Augustus fecit. Patris quoq; eorũ & Deli fuere opera, & in Lesbo insula. Dipœni quidẽ Ambracia, Argos, Cleone, operibus refertæ fuere. Omnes aũt tantum cãdido marmore usi sunt è Paro insula, quem lapidem cœpere lychnitem appellare, quoniã ad lucernas in cuniculis cæderetur, ut autor est Varro, multis postea cãdidioribus repertis. Nuper etiã in Lunensiũ lapidicinis. Sed in Pariorũ mirabile proditur, gleba lapidis unius cuneis diuidentium soluta imaginẽ Sileni intus extitisse. Non omittẽdum hanc artem tanto uetustiorem fuisse quàm picturã aut statuariã, quarũ utraq; cum Phidia cœpit LXXXIII olympiade, post annos circiter CCCXXXII. Et ipsum Phidiam tradunt scalpsisse marmora, Venereq; eius esse Romæ in Octauiæ operibus eximiæ pulchritudinis. Alcamenem Atheniensem (quod certum est) docuit in primis nobilem, cuius sunt opera Athenis complura in ædibus sacris, præclaráque Venus extra muros, quæ appellatur Aphrodite ἐν κήποις. Huic summam manum ipse Phidias imposuisse dicitur. Eiusdem discipulus fuit Agoracritus Parius, ei ætate gratus. Itaque è suis operibus pleraque nomini eius donasse fertur. Certauere autem inter se ambo discipuli in Venere faciẽda. Vicitq; Alcamenes nõ opere, sed ciuitatis suffragijs, cõtra peregrinum suo fauentis. Quare Agoracritus ea lege signũ suũ uendidisse traditur, ne Athenis esset, & appellasse Nemesim. Id positũ est Rhamnũte pago Atticæ, quod M. Varro omnibus signis prætulit. Est & in matris magnæ delubro in eadẽ ciuitate Agoracriti opus. Phidiam clarissimũ esse per omnes gentes quæ Iouis olympij famã intelligunt, nemo dubitat: sed ut & merito laudari sciant etiã qui opera eius nõ uiderũt, proferemus argumẽta parua & ingenij tãtũ. Neq; ad hoc Iouis Olympij pulchritudine utemur, nõ Mineruæ Athenis factæ amplitudine, cũ sit ea cubitorũ XXVI: ebore hæc & auro constat: sed scuto eius, in quo Amazonum prælĩũ cælauit intumescente ambitu parmæ, eiusdem concaua parte deorũ & gigantum dimicationem, in soleis uero Lapitharũ & Centaurorũ: adeo momẽta omnia compacta artis illius fuere. In base autẽ quod cælatum est, Pandoras genesin appellauit. Ibi dij sunt XX numero nascentes, Victoria præcipue mirabili. Periti mirantur & serpentem, & sub ipsa cuspide æream sphingem. Hæc sint obiter dicta de artifice nunquam satis laudato, simul ut noscatur illam magnificentiam æqualem fuisse & in paruis. Praxitelis ætatem inter statuarios diximus, qui marmoris gloria superauit etiam semet. Opera eius sunt Athenis in Ceramico, sed ante omnia & non solum Praxitelis, uerum & in toto orbe terra-

rum

rum Venus,quam ut uiderent multi,nauigauerunt Gnidum:Duas fecerat, ſimulq; uendebat,alteram uelata ſpecie,quam ob id quidẽ prætulerunt optione, quorũ conditio erat Coi,cum alteram etiam eodem pretio detuliſſet,ſeuerum id ac pudicum arbitrantes: Reiectam Gnidij emerunt,immenſa differentia famæ. Voluit eam poſtea à Gnidijs mercari rex Nicomedes,totum æs ciuitatis alienum,quod erat ingens, diſſoluturum repromittens. Omnia perpeti maluere, nec immerito. Illo enim ſigno Praxiteles nobilitauit Gnidum. Ædicula eius tota aperitur, ut conſpici poſsit undique effigies deæ,fauente ipſa ut creditur facto. Nec minor ex quacunque parte admiratio eſt. Ferũt amore captum quendam,cum delituiſſet noctu ſimulacro cohæſiſſe,eiusq; cupiditatis eſſe indicem maculam. Sunt in Gnido & alia ſigna marmorea illuſtriũ artificum. Liber pater Bryaxidis, & alter Scopæ & Minerua. Nec maius aliud Veneris Praxitelicæ ſpecimen,q; quod inter hęc ſola memoratur. Eiuſdem eſt Cupido obiectus à Cicerone Verri; ille propter quem Theſpiæ uiſebantur, nunc in Octauiæ ſcholis poſitus. Eiuſdem & alter nudus in Pario colonia Propontidis, par Veneri Gnidiæ nobilitate & iniuria. Adamauit enim eum Alchidas Rhodius,atq; in eo quoque ſimile amoris ueſtigium reliquit. Romæ Praxitelis opera ſunt,Flora,Triptolemus,Ceres in hortis Seruilianis, boni Euentus & bonæ Fortunæ ſimulacra in Capitolio:Item & Mænades,& quas Thyadas uocãt,& Caryatidas,& Sileni in Aſinij Pollionis monumentis,& Apollo & Neptunus. Praxitelis filius Cephiſodorus rei & artis hæres fuit. Cuius laudatum eſt Pergami ſymplegma ſignum nobile, digitis corpori uerius quàm marmori impreſſis. Romæ eius opera ſunt Latona in palatij delubro. Venus in Aſinij Pollionis monumentis, & intra Octauiæ porticus in Iunonis æde Æſculapius ac Diana. Scopæ laus cũ his certat. Is fecit Venerẽ & Pothon & Phaëthontem,qui Samothraciæ ſanctiſsimis ceremonijs coluntur. Item Apollinem Palatinum, Veſtam ſedentem laudatam in Seruilianis hortis, duasq; chametæras circa eam, quarũ pares in Aſinij monumentis ſunt, ubi & Canephorus eiuſdem. Sed in maxima dignatione Cn. Domitij delubro in circo Flaminio Neptunus ipſe & Thetis atque Achilles, Nereides ſupra Delphinos & cete & hippocampos ſedentes. Item tritones, chorusq́ue Phorci & priſtes,ac multa alia marina,eiuſdem manus omnia, magnum & præclarum opus etiã ſi totius uitæ fuiſſet. Nũc uero præter ſupradicta,quæque neſcimus,Mars eſt etiamnum ſedẽs coloſſeus eiuſdem in templo Bruti Callaici apud circum eundem ad lauicanam portam eunti. Præterea Venus in eodem loco nuda Praxitelicã illam Gnidiam antecedens, & quemcunque alium locum nobilitatura. Romæ quidem magnitudo operum eam obliterat,ac magni officiorum negociorumq́ue acerui, omnes à contemplatione talium abducunt, quoniam ocioſorum, & in magno loci ſilentio apta admiratio talis eſt. Qua de cauſa ignoratur artifex eius quoque Veneris, quam Veſpaſianus imperator in operibus Pacis ſuæ dicauit, antiquorum dignam fama. Par hæſitatio eſt in templo Apollinis Soſiani, Nioben cum liberis morientem, Scopas an Praxiteles fecerit: Item Ianus pater in ſuo templo dicatus ab Auguſto ex Ægypto aduectus, utrius manu ſit, iam quidem & auro occultatus:Similiter in curia Octauiæ quæritur de Cupidine fulmen tenente. Id demum affirmatur,Alcibiadem eſſe principem forma in ea ætate. Multa in eadem ſchola ſine authoribus placent. Satyri quatuor, ex quibus unus Liberum patrem palla uelatum humeris præfert:& alter Liberum ſimiliter,tertius ploratum infantis cohibet:quartus cratere alterius ſitim ſedat:duæq; nymphæ uelificantes ſua ueſte. Nec minor quæſtio eſt in ſeptis,Olympum & Pana Chironemq; cum Achille qui fecerint, prę̨ſertim cum capitali ſatis datione fama iudicet dignos. Scopas habuit æmulos eadem ætate Bryaxin & Timotheum, & Leocharem, de quibus ſimul dicendum eſt, quoniam pariter cælauerę Mauſoleum, hoc eſt ſepulchrũ ab uxore Artemiſia factum Mauſolo Cariæ regulo qui obijt olympiadis centeſimæ anno II. Opus id ut eſſet inter VII miracula ij maxime artifices fecere: patet ab auſtro & ſeptentrione ſexagenos ternos pedes, breuius à frontibus,

toto

toto circuitu pedes quadringentos xi.attollitur in altitudinem xxv cubitis: cingitur columnis xxxvi. Ab oriente cælauit Scopas, à septentrione Bryaxis, à meridie Timotheus,ab occasu Leochares,Priusq; q̃ peragerēt,regina Artemisia,quæ mariti memoriæ id opus extrui iusserat,obijt.Non tamē recesserunt,nisi absoluto iam, id gloriæ ipsorū artisq; monumentum iudicantes,hodieq; certant manus. Accessit & quintus artifex. Nāq; supra pteron pyramis altitudine inferiorē æquauit,xxiiii gradibus in metæ cacumen se contrahens. In summo est quadriga marmorea, quam fecit Pythis. Hæc adiecta cxl pedū altitudine totū opus includit. Timothei manu Diana Romæ est in palatio Apollinis delubro, cui signo caput reposuit Aulanius Euander. In magna admiratione est & Hercules Menestrati:Et Hecate Ephesi in templo Dianæ post ædem,in cuius contemplatione admonent æditui parcere oculis,tanta marmoris radiatio est. Non postferuntur & Charites in propylæis Atheniensiū,quas Socrates fecit,alius ille q̃ pictor,idem ut aliqui putāt. Nā Myronis illius,qui ære laudatur,anus ebria est Smyrnæ in primis inclyta.Pollio Asinius ut fuit acris uehementiæ, sic quoq; spectari monumenta sua uoluit. In ijs sunt centauri nymphas gerētes Archesitæ,Thespiades Cleomenis,Oceanus & Iupiter Entochi,Hippiades Stephani, Hermerotes Taurisci non cælatoris illius, sed Tralliani.Iupiter hospitalis Pāphili Praxitelis discipuli.Zetus & Amphiō & Dirce & taurus, uinculūq; ex eodē lapide,à Rhodo aduecta opera Apollonij & Taurisci.Parētū ij certamē de se fecere,Menecraten uideri professi,sed esse naturalē Artemidorū.Eodē loco Liber pater Eutychidis laudatur, ad Octauiæ uero porticum Apollo Philisci Rhodij in delubro suo.Item Latona & Diana, & musæ nouem, & alter Apollo nudus. Eum qui citharam in eodem tēplo tenet, Timarchides fecit. Intra Octauiæ uero porticus in æde Iunonis ipsam deam Dionysius & Polycles:aliam Venerē eodē loco Philiscus. Cętera signa Praxiteles. Item Polycles & Dionysius Timarchidis filij Iouem, qui est in proxima æde fecerunt.Pana & Olympū luctantes,eodem loco Heliodorus,quod est alterū in terris symplegma nobile, Venerem lauantem sese. Dædalum astantē Polycharmus.Ex honore apparet in magna autoritate habitum Lysiæ opus, quod in palatio super arcum diuus Augustus honori Octauij patris sui dicauit in ædicula colūnis adornata.Id est quadriga currusq;, & Apollo ac Diana ex uno lapide.In hortis Seruilianis reperio laudatos, Calamidis Apollinē illius cælatoris,Dactylidis Pythias, Amphistrati Callisthenē historiarū scriptorē. Deinde multorū obscurior fama est,quorundam claritati in operibus eximijs obstante numero artificū,quoniam nec unus occupat gloriam,nec plures pariter nuncupari possunt,sicut in Laocoonte qui est in Titi imperatoris domo,opus omnibus & picturæ & statuariæ artis præferendū.Ex uno lapide cū & liberos draconūq; mirabiles nexus de consilij sententia fecere summi artifices Agesander & Polydorus,& Athenodorus Rhodij.Similiter palatinas domos Cæsarū repleuere,ꝓbatissimis signis Craterus cū Pythodoro, Polydectes cum Hermolao, Pythodorus alius cū Artemone,& singularis Aphrodisius Trallianus. Agrippæ Pantheū decorauit Diogenes Atheniēsis,& Caryatides in columnis tēpli eius probantur inter pauca operū: sicut in fastigio posita signa, sed propter altitudinē loci minus celebrata.In honore est & in tēplo illo Hercules,ad quē Pœni omnibus annis humana sacrificauerunt uictima,humi stans,ante aditū porticus agnationes sitæ.Fuere & Thespiades ad ædē Felicitatis, quarū unā adamauit eques Romanus Iunius Pisciculus,ut tradit Varro:admiratur & Pasiteles,qui etiam quinq; scripsit uolumina nobilium operum in toto orbe.Natus hic in Gręcia Italię ora,& ciuitate Romana donatus cū ijs oppidis,Iouē fecit eburneum in Metelli æde,quà campus petitur. Accidit ei cum in naualibus ubi feræ Africanæ erant,per caueam intuens leonem cælaret,ut ex alia cauea panthera erumperet non leui periculo diligentissimi artificis. Fecisse opera complura dicitur,sed quæ fecerit nōminatim non refertur.Archesilaum quoque magnificat Varro, cuius se marmoream habuisse leænam tradit,aligerosq; ludentes cum ea Cupidines, quorum alij religatam tene/

rent

rent,alij è cornu cogerent bibere,alij calciarent ſoccis,omnes ex uno lapide.Idem & à Coponio XIII nationes, quæ ſunt circa Pompeium, factas auctor eſt. Inuenio & Canachum laudatum inter ſtatuarios, feciſſe marmorea. Nec Sauron atque Batrachum obliterari conuenit, qui fecere templa Octauiæ porticibus incluſa, natione & ipſi Lacones. Quidam & opibus præpotentes fuiſſe eos putant,ac ſua impenſa conſtruxiſſe,inſcriptionem ſperãtes.Qua negata,hoc tamen alio loco & modo uſurpaſſe.Sunt certe etiamnum in columnatum ſpiris inſcalpta nominum eorum argumenta, rana atque lacerta. In Iouis æde extitiſſe picturam cultusqúe reliquos omnes fœmineis argumentis conſtat. Etenim facta Iunonis æde cum inferrentur ſigna,permutaſſe geruli tradũtur, & id religione cuſtoditum,uelut ipſis dijs ſedem ita partitis. Ergo & in Iunonis æde cultus eſt,qui Iouis eſſe debuit.Sunt & in paruis marmoreis famam cõſecuti,Myrmecides, cuius quadrigam cum agitatore cooperuit alis muſca,& Callicrates cuius formicarum pedes atqꝫ alia membra peruidere non eſt.

Quando primum marmorum in ædificijs uſus, & quis primus Romæ cruſtauerit parietes,& quibus ætatibus quæqꝫ marmora in uſum uenerint,& quis primus marmora ſecuerit,& ratio ſecandi:de harena. Cap. VI

HÆc ſint dicta de marmorum ſcalptoribus,ſummaqꝫ claritate artificum, quo in tractatu ſubit mentem non fuiſſe tum autoritatem maculoſo marmori: fecere è Thaſio, Cycladum inſularum, æque & è Lesbio : liuidius hoc paulo. Verſicolores quidem maculas, & in totum marmorum apparatum Menander etiam diligentiſsimus luxuriæ interpres primus & raro attigit.Columnis demum utebantur in templis,nec lautitiæ cauſa(nondum enim iſta intelligebantur)ſed quia firmiores aliter ſtatui non poterant.Sic eſt inchoatum Athenis templum Iouis Olympij, ex quo Sylla capitolinis ædibus aduexerat columnas. Fuit tamen inter lapidem atque marmor differentia iam & apud Homerum,dicit enim Paridis os marmore ſaxo percuſſum,ſed hactenus regias quoque domos cum laudatiſſime præter æs,aurum,electrum,argentum,ebore tantum adornãs.Primum (ut arbitror)uerſicolores iſtas maculas Chiorum lapidicinæ oſtenderunt,cum extruerent muros, faceto in id M. Ciceronis ſale,omnibus enim oſtentabant ut magnificum. Multo,inquit,magis mirarer,ſi Tiburtino lapide feciſſetis.Et Hercules non fuiſſet picturæ honos ullus, non modo tantus,in aliqua marmorum autoritate. Secãdi marmor in cruſtas neſcio an Cariæ fuerit inuentum. Antiquiſsima, quod equidem inueniam, Halicarnaſſi Mauſoli domus Proconneſio marmore exculta eſt,lateritijs parietibus. Is obijt olympiadis C anno II, urbis Romæ anno CCCII. Primum Romæ parietes cruſta marmoris operuiſſe totius domus ſuæ in Cælio monte Cornelius Nepos tradidit Mamurram Formijs natum,equitẽ Romanũ, præfectũ fabrorum C.Cæſaris in Gallia. Neqꝫ indignatio ſit tali autore inuenta re.Hic nãqꝫ eſt Mamurra Catulli Veronẽſis carminibus proſciſſus, quẽ ut res eſt, domus ipſius clarius ꝙ Catullus dixit habere, quicquid habuiſſet comata Gallia.Nanqꝫ adiecit idẽ Nepos, eũ primũ totis ędibus nullã niſi è marmore columnam habuiſſe,omnes ſolidas è Caryſtio aut Lunenſi.Deniqꝫ M. Lepidus Catuli in conſulatu collega,primus omniũ limina ex Numidico marmore in domo poſuit magna reprehenſione.Is fuit conſul anno urbis DCLXVI. hoc primũ inuecti Numidici marmoris ueſtigium inuenio,non in columnis tantũ cruſtisúe, ut Mamurra caryſtiũ poſuit, ſed in maſſa & uiliſsimo liminũ uſu.Poſt hunc Lepidũ fermè quadriennio L.Lucullus conſul fuit, qui nomen(ut apparet ex re) Lucullẽo marmori dedit, admodum delectatus illo, primusqꝫ Romam inuexit,atrum alioqui,cum cętera maculis aut coloribus cõmendentur.Naſcitur autẽ in Nili inſula,ſolumqꝫ penè horum marmorũ ab amatore nomen accepit.Inter hos primũ(ut arbitror)marmoreos parietes habuit ſcena M.Scauri,non facile dixerim ſectos an ſolidis glebis poſitos,ſicuti eſt hodie Iouis tonantis ædes in Capitolio.Nondum enim ſecti marmoris ueſtigia inuenerat Italia. Sed quiſquis primum inuenit ſecare luxuriamqꝫ

diuidere, importuni ingenij fuit. Harena hoc fit, & ferro uidet̃ fieri, serra in prætenui linea premēte harenas uersando, tractuq; ipso secāte. Æthiopica hęc maxime probatur. Nam id quoq; accesſit, ut ad Aethiopas usq; peteretur quod faceret marmora, imò uero etiam in Indos, unde margaritas quoque peti seueris moribus indignum erat: hæc proxime laudatur. Mollior tamen quæ ex Aethiopia. Illa nulla scabricie secat. Indica non æque leuigat, sed ea combusta polientes marmora fricare iubentur. Simile & Naxiæ uitium est & coptidi, quæ uocatur Aegyptia. Hæc fuere antiqua genera marmoribus secandis. Postea reperta est harena nō minus probanda, ex quodam Adriatici maris uado, æstu nudante obseruatione non facili. Iam quidē quacūq; harena secare è fluuijs omnibus fraus artificū ausa est, quod dispendium admodum pauci intelligunt. Crasſior enim harena laxioribus segmētis terit, & plus erodit marmoris, maiusq; opus scabricia politurę relinquit. Ita sectę attenuātur crustæ. Rursusq; Thebaica polituris accommodatur, & quæ fit è poro lapide aut è pumice.

De Naxio, & Armenio, & de generibus marmorū. Cap. VII

SIgnis è marmore poliēdis, gemmisq; etiam scalpendis atq; limandis Naxium diu placuit ante alia, ita uocantur cotes in insula Cypro genitæ. Vicere postea ex Armenia uectæ. Marmorum genera & colores nō attinet dicere in tanta noticia, nec facile est enumerare in tanta multitudine. Quoto enim quoque loco non suum marmor inuenitur? Et tamen celeberrimi generis dicta sunt in ambitu terrarum cum gentibus suis. Non omnia tamen in lapidicinis gignuntur, sed multa & sub terra sparsa. Precioſisſimi quidem generis Lacedæmonium uiride, cunctisq; hilarius. Sic & Augustum, ac deinde Tiberiū, in Aegypto Augusti ac Tiberij primum principatu reperta. Differentiaq; eorum est ab ophite, cum sit illud serpentium maculis simile, unde & nomen accepit, quod hæc maculas diuerso modo colligunt: Augustum undatim crispum in uertices: Tiberium sparsim conuoluta canicie. Neque ex ophite columnæ, nisi paruæ admodum inueniuntur. Duo eius genera, molle candidum, nigricans durum. Dicuntur ambo capitis dolores sedare adalligati, & serpentium ictus. Quidam phreneticis ac lethargicis adalligari iubent candicantem. Contra serpentes autem à quibusdam laudatur præcipue ex his, quem tephriam appellant, à colore cineris. Vocatur & Memphites à loco, gemmantis naturæ: cuius usus conuenit ijs, quæ urenda aut secanda sunt, ex aceto illitus. Obstupescit enim ita corpus, ut non sentiat cruciatum. Rubet porphyrites in eadem Aegypto, ex eo candidis interuenientibus punctis, leucostictos uocatur. Quantislibet molibus cædendis sufficiūt lapidicinæ. Statuas ex eo Cl. Cæsari procurator eius in urbem ex Aegypto aduexit Triarius Pollio, nō admodum probata nouitate. Nemo postea certe imitatus est. Inuenit eadem Aegyptus in Aethiopia, quem uocant basalten, ferrei coloris atque duritiæ. Vnde & nomen ei dedit. Nunquam hic maior repertus est, quam in templo Pacis ab imperatore Vespasiano Augusto dicatus: argumento Nili XVI liberis circà ludētibus, per quos totidem cubiti summi incrementi augentis se amnis eius intelliguntur. Non absimilis illi narratur in Thebis delubro Serapis, ut putant Memnonis statua dicatus: quem quotidiano solis ortu cōtactū radijs, crepare dicunt. Onychem etiam tum in Arabiæ montibus, nec usquam alibi nasci putauere nostri ueteres: Sed in Germania potorijs uasis inde factis primum, dein pedibus lectorum sellisq;, Cornelius Nepos tradit magno fuisse miraculo, cum P. Lentulus Spinter amphoras ex eo & urceos magnitudine cadorum ostendisset: post quinquenniū deinde, triginta duorum pedum longitudine columnas uidisse se. Variatum in hoc lapide postea est. Nanque pro miraculo insigni, quatuor modicas in theatro suo Cornelius Balbus posuit. Nos ampliores triginta uidimus in cœnatione, quam Callistus Cæsaris Claudij libertorum potentia notus sibi exædificauerat.

De alabastrite, & lygdino, & alabandico. Cap. VIII

HVnc aliqui lapidem alabastriten uocant, quem cauant ad uasa unguentaria, quoniam optime seruare incorrupta dicitur. Idem & ustus emplastris conuenit. Na-

scitur

scitur circa Thebas Ægyptias, & Damascum Syriæ. Hic cæteris cādidior. Probatissimus uero in Carmania, mox in India: Iam quidem & in Syria Asiaq;. Vilissimus autē & sine ullo nitore in Cappadocia. Probātur quāmaxime mellei coloris, in uertice maculosi atq; non translucidi. Vitia in ijs corneus color aut candidus, & quicquid simile uitro est. Paulum distare ab eo in unguētorum fide multi existimant lygdinos in Tauro repertos, amplitudine qua lances craterasq; non excedāt, antea ex Arabia tantum aduehi solitos, candoris eximij. Magnus & duobus cōtrariæ inter se naturæ honos: Coralitico in Asia reperto, mensuræ nō ultra bina cubita, candore proximo ebori & quadā similitudine. E diuerso niger est Alabandicus terræ suæ nomine, quanq; & Mileti nascens, ad purpuram tamen magis aspectu declinante. Idemq; liquatur igni, ac funditur ad usum uitri. Thebaicus intertinctus aureis guttis, inuenitur in Africæ parte Ægypto adscriptæ, coticulis ad terenda collyria quadā utilitate naturali cōueniēs. Circa Syenem uero Thebaidis syenites, quem antè pyrrhopœcilon uocabāt. Trabes ex eo fecere reges quodam certamine obeliscos uocantes, Solis numini sacratos. Radiorum eius argumētum in effigie est, & ita significatur nomine Aegyptio. Primus omniū id instituit Mitres, qui in Solis urbe regnabat, somnio iussus, & hoc ipsum inscriptum est in eo. Etenim scalpturæ illæ effigiesq; quas uidemus, Aegyptiæ sunt literæ. Postea & alij regum in supradicta urbe, Sochis quatuor numero, quadragenorū & octonûm cubitorum longitudine: Ramises autē is, quo regnante Ilium captum est, quadraginta cubitorum. Idemq; digressus inde, ubi fuit Mneuidis regia, posuit alium, longitudine undecenis pedibus per latera cubitis quatuor.

De obelisco Thebaico & Alexandrino, & de illo qui est in circo magno. Cap. IX

Opus id fecisse dicūtur XX M hominum. Ipse rex cum subrecturus esset, uerereturq; ne machinæ ponderi non sufficerent, quo maius periculum curæ artificum denunciaret, filium suum adalligauit cacumini, ut salus eius apud moliētes prodesset lapidi. Hac admiratione operis effectū est, ut cū oppidum id expugnaret Cambyses rex, uentumq; esset incendio ad crepidines obelisci, extingui ignem iuberet molis reuerētia, qui urbis nullam habuerat. Sūt & alij duo, unus à Smarre positus alter ab Eraphio sine notis, quadragenum octonum cubitorū. Alexandriæ statuit unū octoginta cubitorū Ptolemæus Philadelphus, quē exciderat Nectabis rex purum: maiusq; opus fuit in deuehendo statuendóue multo quàm in excidēdo. A Satyro architecto aliqui deuectū tradunt rate, Callixenus à Phœnice, fossa perducta usq; ad iacentem obeliscum è Nilo. Nauesq; duas in latitudinem patulas, pedalibus ex eodem lapide ad rationem geminati per duplicem mensuram ponderis oneratos, ita ut subirent obeliscum pendentem extremitatibus suis in ripis utrinq;: postea egestis laterculis alleuatas naues excepisse onus statutum. Excisos autem sex tales in mōte eodē, & artificem donatum talentis quinquaginta. Hic autem obeliscus fuit in Arsinoë positus à rege supradicto, munus amoris in cōiuge, eademq; sorore Arsinoë. Inde eū naualibus incōmodum Maximus quidam præfectus Aegypti trāstulit in forum, reciso cacumine, dum uult fastigiū addere auratum, quod postea omisit. Et alij duo sunt Alexandriæ in portu ad Cæsaris templum, quos excidit Mesphees rex quadragenûm binûm cubitorum. Super omnia accessit difficultas mari Romam deuehendi, spectatis admodum nauibus. Diuus Augustus priorem aduexerat, miraculiq; gratia puteolis naualibus perpetuis dicauerat, sed incendio consumpta est. Diuus Claudius aliquot per annos asseruatā, qua Caius Cæsar importauerat, omnibus quæ unquam in mari uisa sunt mirabiliorem, turribus Puteolano ex puluere ædificatis perductam Ostiam, portus gratia mersit, alia ex hoc cura nauium quæ Tiberi subuehant. Quo experimento palàm fuit, non minus aquarum huic amni esse quàm Nilo. Is autem obeliscus, quem diuus Augustus in circo magno statuit, excisus est à rege Semneserteo, quo regnāte Pythagoras in Aegypto fuit, centum uigintiquinq; pedum, & dodrantis, præter basim eiusdem lapidis: is uero qui est in campo Martio, nouem pedum minor, à Sesostride. Inscripti

ambo rerum naturæ interpretationem Ægyptiorum opera philoſophiæ continent.

De illo qui eſt in campo Martio pro gnomone. Cap. X

EI qui eſt in campo, diuus Auguſtus addidit mirabilem uſum ad deprehendendas ſolis umbras, dierumq; ac noctium magnitudines, ſtrato lapide ad obeliſci magnitudinem, cui par fieret umbra Romæ confecto die ſexta hora, paulatimque per regulas (quæ ſunt ex ære incluſæ) ſingulis diebus decreſceret, ac rurſus augeſceret, digna cognitu res & ingenio fœcūdo. Manlius mathematicus apici auratā pilā addidit, cuius uertice umbra colligeretur in ſemetipſam, alia atq; alia incremēta iaculantem apice, ratione (ut ferūt) à capite hominis intellecta. Hæc obſeruatio triginta iam ferè annis non congruit, ſiue ſolis ipſius diſſono curſu, & cœli aliqua ratione mutato, ſiue uniuerſa tellure aliquid à centro ſuo dimota, ut deprehendi & in aliȷs locis accipio, ſiue urbis tremoribus, ibi tantum gnomone intorto, ſiue inundationibus Tiberis ſedimēto molis facto: quanquam ad altitudinem impoſitæ rei, in terram quoq; dicantur iacta fundamenta.

De tertio obeliſco Romæ in Vaticano. Cap. XI

TErtius Romæ in Vaticano, Caiȷ & Neronis principū circo, ex omnibus unus omnino fractus eſt in molitione, quem fecerat Seſoſtridis filius Nuncoreus. Eiuſdē remanet & alius C cubitorum, quem poſt cæcitatem uiſu reddito ex oraculo Soli ſacrauit.

De pyramidibus Ægyptiȷs & ſphinge. Cap. XII

DIcantur obiter & pyramides in eadem Ægypto, regū pecuniæ otioſa ac ſtulta oſtentatio. Quippe cum faciendi eas cauſa à pleriſq; traditur, ne pecuniam ſucceſſoribus aut æmulis inſidiantibus præberent, aut ne plebs eſſet ocioſa. Multa circa hoc uanitas illorum hominum fuit, ueſtigiaq; complurium inchoatarum extant. Vna eſt in Arſinoite nomo, duæ in Memphi, nō procul labyrintho, de quo & ipſo dicemus. Totidem ubi fuit Mœridis lacus: hoc eſt foſſa grandis. Sed Ægyptus inter mira ac memoranda narrat harum cacumina extrema, quæ eminere dicūtur. Reliquæ tres, quæ orbem terrarum impleuere fama, ſanè conſpicuæ undiq; annauigantibus, ſitæ ſunt in parte Africæ monte ſaxeo ſteriliq; inter Memphim oppidum, & quod appellari diximus Delta, à Nilo minus quatuor millia paſſuū, à Memphi ſex, uico appoſito quem uocant Buſirin, in quo ſunt aſſueti ſcandere illas. Ante has eſt ſphinx, uel magis miranda, qua ſylueſtria ſunt accolentium. Amaſin regem putant in ea conditum, & uolunt inuectam uideri. Eſt autem ſaxo naturali elaborata, & lubrica. Capitis monſtri ambitus per frontem centum duos pedes colligit, longitudo pedum CXLIII eſt, altitudo à uentre ad ſummum apicem in capite LXII. Sed pyramis ampliſsima ex Arabicis lapidicinis conſtat. Trecenta LX hominum milia annis XX eam cōſtruxiſſe prodūtur. Tres uero factæ annis LXXVIII, & menſibus IIII. Qui de iȷs ſcripſerint, ſunt Herodotus, Euhemerus, Duris Samius, Ariſtagoras, Dionyſius, Artemidorus, Alexander Polyhiſtor, Butorides, Antiſthenes, Demetrius, Demoteles, Apion. Inter omnes eos non conſtat à quibus factæ ſint, iuſtiſsimo caſu obliteratis tantæ uanitatis autoribus. Aliqui ex his prodiderūt, in rhaphanos, & allium ac cepas mille octingenta talenta erogata. Ampliſsima octo iugera obtinet ſoli, quatuor angulorum paribus interuallis, per octingentos octogintatres pedes ſingulorū laterum, altitudo à cacumine pedes XXV. Alterius interualla ſingula per quatuor angulos pares DCCXXXVII cōprehendunt. Tertia minor prędictis, ſed multo ſpectatior, Æthiopicis lapidibus aſſurgit CCCLXIII pedibus inter angulos. Veſtigia ædificationum nulla extant. Harena late pura circum, lentis ſimilitudine, qualis in maiori parte Africæ. Quæſtionum ſumma eſt, quanam ratione in tantam altitudinem ſubuecta ſint cementa. Aliȷ enim nitro ac ſale adaggeratis cū creſcēte opere, ac peracto fluminis irrigatione dilutis: aliȷ lateribus è luto factis extructos pontes, peracto opere in priuatas domos diſtributos: Nilū enim nō putāt rigare potuiſſe multo humiliorē. In pyramide maxima eſt intus puteus octogintaſex cubitorum, flumen illò admiſſum arbitrātur. Menſuram altitudinis earum omniumq; ſimilium

lium deprehendere, inuenit Thales Milesius umbram metiendo, qua hora par esse corpori solet. Hæc sunt pyramidum miracula: Supremumq; illud, ne quis regum opes miretur, minimam extitisse laudatissimam, à Rhodope meretricula factam. Æsopi fabularum philosophi conserua quondã & contubernalis hæc fuit, maiore miraculo tantas opes meretricio esse conquisitas quæstu. Magnificatur & alia turris, à rege facta in insula Pharo, portum obtinente Alexandriæ, quã constitisse DCCC talentis tradunt: magno animo, ne quid omittamus, Ptolemæi regis, quod in ea permiserit Sostrati Gnidij architecti structuræ ipsius nomen inscribi. Usus eius, nocturno nauium cursui ignes ostendere, ad prænuncianda uada, portusq; introitum: sicut iam tales compluribus locis flagrant, ut Puteolis ac Rauẽnæ. Periculum in corriuatione ignium ne sidus existimetur, quoniam è longinquo similis flammarum aspectus est. Hic idem architectus primus omniũ pensilem ambulationem Gnidi fecisse traditur.

De labyrinthis, Ægyptio, Lemnio, & Italico. Cap. XIII

Dicamus & labyrinthos, uel portentosissimũ humani ingenij opus, sed non ut existimari potest falsum. Durat etiam nunc in Aegypto in Heracleopolite nomo qui primus factus est ante annos, ut tradunt, IIIMDC à Petesuco rege, siue Tithoë. Quanquã Herodotus totum opus regum esse dicit, nouissimeq; Psammetichi. Causam faciendi uarie interpretantur. Demoteles regiam Motherudis fuisse, Lycias sepulchrum Mœridis, plures soli sacrum id extructum, quod maxime creditur. Hinc utiq; sumpsisse Dædalum exemplar eius labyrinthi, quem fecit in Creta, non est dubium, sed centesimam tantũ portionem eius imitatum, quæ itinerum ambages occursusq; ac recursus inexplicabiles continet: non (ut in pauimentis puerorumúe ludicris campestribus uidemus) breui lacinia milia pass. plura ambulationis cõtinentem, sed crebris foribus inditis ad fallendos occursus, redeundumqúe in errores eosdem. Secundus hic fuit ab Aegyptio labyrinthus: tertius in Lemno: quartus in Italia. Omnes lapide polito fornicibus tecti. Aegyptius, quod miror equidem, introitu columnisqúe reliquis è molibus compositis, quas dissoluere ne secula quidem possint, adiuuantibus Heracleopolitis, qui id opus inuisum mire infestauere. Positionem operis eius singulasqúe partes enarrare non est, cum sit in regiones diuisum atque in præfecturas (quas uocant nomos) sedecim, nominibus earum totidem uastis domibus attributis: præterea templa omnium Aegypti deorum contineat, superq; Nemeses quindecim ædiculis incluserit pyramides complures quadragenarum ulnarum, senos radice muros obtinentes. Fessi iam eundo perueniunt ad uiarũ illum inexplicabilem errorem. Quin & cœnacula prius excelsa, porticusq; ascẽduntur nonagenis gradibus omnes: intus columnæ de porphyrite lapide, deorum simulacra, regum statuæ, monstrificæ effigies. Quarundam autem domorum talis est situs, ut adaperientibus fores, tonitruum intus terribile existat. Maiore autem in parte transitus est per tenebras: aliæq; rursus extra murum labyrinthi ædificiorum moles, pteron appellãt. Inde aliæ perfossis cuniculis subterraneæ domus. Refecit unus omnino pauca ibi Circummon spado Nectabis regis, ante Alexandrũ Magnũ annis quingẽtis. Id quoq; traditur, fulsisse trabibus spinæ oleo incoctæ, dum fornices quadrati lapidis assurgerent. De Ægyptio & Cretico labyrinthis, satis dictum est. Lemnius similis illis, columnis tantum cẽtum quadraginta mirabilior fuit: quarum in officina turbines ita librati pependerunt, ut puero circumagente tornarentur. Architecti illum fecere Zmilus & Rholus, & Theodorus indigena. Extantq; adhuc reliquiæ eius, cum Cretici Italiciq; nulla uestigia extent. Nanq; & Italicũ dici conuenit, quem fecit sibi Porsena rex Hetrurię sepulchri causa, simul ut externorum regũ uanitas quoque ab Italis superaretur. Sed cum excedat omnia fabulositas utemur ipsius M. Varronis in expositione eius uerbis: Sepultus est, inquit, sub urbe Clusio, in quo loco monumentum reliquit lapide quadrato: singula latera pedum lata tricenûm, alta quinquagenûm: inq; basi quadrata intus labyrinthum inextricabilem: quò si quis improperet sine glomere li-

ni,exitũ inuenire nequeat. Supra id quadratũ pyramides ſtant quinq;, quatuor in angulis,& in medio una,in imo latæ pedum ſeptuagenûm quinûm, altæ centum quinquagenũ: ita faſtigiatæ, ut in ſummo orbis æneus & petaſus unus omnibus ſit impoſitus, ex quo pendeãt excepta catenis tintinnabula,quæ uẽto agitata,lõge ſonitus referãt, ut Dodonæ olim factũ. Supra quẽ orbẽ quatuor pyramides inſuper ſingulæ extãt altæ pedũ cẽtenũ. Supra quas uno ſolo quinq; pyramides,quarũ altitudinẽ Varronẽ puduit adijcere. Fabulæ Hetruſcæ tradũt eandẽ fuiſſe, quã totius operis:adeo ueſana demẽtia quæſiſſe gloriã, impendio nulli profuturo. Pręterea fatigaſſe regni uires,ut tamẽ laus maior artificis eſſet.

De penſili horto & oppido,& templo Dianæ Epheſiæ. Cap. XIIII

LEguntur & penſiles hortos,imò uero totũ oppidum feciſſe Ægyptiæ Thebæ,exercitus armatos ſubito educere ſolitis regibus, nullo oppidanorum ſentiente. Etiamnum hoc minus mirum,q̃ quod flumine medium oppidũ interfluente. Quæ ſi fuiſſent, nõ dubium eſt dicturum Homerũ fuiſſe,cum centum portas ibi prædicaret. Magnificentiæ uera admiratio extat templum Epheſiæ Dianæ ducentis uiginti annis factum à tota Aſia. In ſolo id paluſtri fecere, ne terræmotus ſentiret, aut hiatus timeret. Rurſus ne in lubrico atque inſtabili fundamenta tantæ molis locarentur, antè calcatis ea ſubſtrauere carbonibus,dein uelleribus lanæ. Vniuerſo templo lõgitudo eſt CCCCXXV pedum, latitudo ducentorũ uiginti,columnæ centum uiginti ſeptem à ſingulis regibus factæ,LX pedum altitudine:ex ijs XXXVI cælatæ,una à Scopa. Operi præfuit Cteſiphon architectus. Sũma miracula,epiſtylia tantæ molis attolli potuiſſe. Id conſecutus eſt ille peronibus harena plenis,molli puluino ſuper capita columnarum exaggerato,paulatim exinaniens ab imo, ut ſenſim totum in cubili ſideret. Difficillime hoc contigit in limine ipſo, quod foribus imponebat. Etenim ea maxima moles fuit,nec ſedit in cubili, anxio artifici mortis deſtinatione ſuprema. Traduntq; in ea cogitatione feſſum nocturno tempore in quiete uidiſſe pręſentem deam,cui templum fiebat,hortantẽ ut uiueret,ſe compoſuiſſe lapidem: atq; ita poſtero die apparuit,ponderéq; ipſo correctus uidebatur. Cætera eius operis ornamenta plurium librorum inſtar obtinent,nihil ad ſpecimen naturæ pertinentia.

De delubro Cyzici,& lapide fugitiuo,& de echo ſepties reſonante, & de ædificio ſine clauo,& mirabilia ædificiorum Romæ. Cap. XV

DVrat & Cyzici delubrum,in quo filum aureũ cõmiſſuris omnibus politi lapidis ſubiecit artifex,eburneum Iouem dicaturus intus, coronãte eum marmoreo Apolline. Tralucent ergo iuncturæ tenuiſsimis capillamẽtis,leniq; afflatu ſimulacra refouẽte, præter ingeniũ artificis ipſa materia quãuis occulta in pretio operis intelligitur. Eodem in oppido eſt lapis,fugitiuus appellatus: Argonautæ eo pro ancora uſi,ibi reliquerant. Hunc è Prytaneo (ita uocatur locus) ſępe profugum fixere plumbo. Eadem in urbe iuxta portam quæ Thracia uocatur,turres VII acceptas uoces numeroſiore repercuſſu multiplicant: nomenq; huic miraculo Echo eſt à Græcis datũ. Et hoc quidem natura locorũ euenit,& plerunq; conuallium,ibi caſu accidit. Olympiæ autem arte mirabili modo in porticu quam oppidani heptaphonon appellãt,quoniam ſepties eadem uox redditur. Cyzici & buleuterion uocãt ædificium amplum ſine ferreo clauo,ita diſpoſita contignatione, ut eximantur trabes ſine fulturis ac reponantur. Quod item Romæ in ponte ſublicio religioſum eſt, poſteaq; Coclite Horatio defendente ægre reuulſus eſt. Verũ & ad urbis noſtræ miracula tranſire conueniat, nongentorumq; annorũ dociles ſcrutari uires,& ſic quoq; terrarum orbem uictum oſtendere: quod accidiſſe toties penè,quot referẽtur miracula, apparebit. Vniuerſitate uero aceruata,& in quendam unum cumulum coniecta, nõ alia magnitudo exurget, quàm ſi mundus alius quidam in uno loco narretur. Nam ut circum maximum à Cæſare dictatore extructum longitudine ſtadiorum trium,latitudine unius,ſed cũ ædificijs iugerum quaternûm,ad ſedem CCLX milium inter magna opera dicamus, nónne inter magnifica baſilicam Pauli columnis è Phrygibus mirabilem, forumq; diui Augu-

ſti,tem

sti,templum Pacis diui Vespasiani imperatoris Augusti,pulcherrima operum quę unq̃: Pantheon Ioui ultori ab Agrippa factũ,cũ theatrũ antè texerit Romæ Valerius Ostiensis architectus ludis Libonis? Pyramidas regũ miramur opera,cum solum tantũ foro extruendo H—S mille ducentis Cæsar dictator emerit: Et si quidẽ impensæ mouent captos auaritia animos,P. Clodius quẽ Milo occidit, sestertium cẽties & quadragies octies domo empta habitauerit: quod equidem nõ secus ac regum insanium miror.Itaq; & ipsum Milonẽ sestertiũ septingẽties æris alieni debuisse,inter prodigia animi humani duco.Sed tunc senes aggeris uastum spatium,& substructiones insanas Capitolij mirabantur:præterea cloacas,operum omnium dictu maximũ suffossis montibus, atq;(ut paulo antè retulimus)urbe pensili, subterq; nauigata. à M. Agrippa in ædilitate post consulatum, per meatus corriuati VII amnes,cursuq; præcipiti torrentium modo rapere atque auferre omnia coacti, insuper mole imbrium concitati uada ac latera quatiunt: aliquando Tiberis retro infusi recipiunt fluctus, pugnantq; diuersi aquarum impetus intus, & tamen obnixa firmitas resistit: trahuntur moles internæ tantæ, non succumbentibus causis operis: pulsant ruinæ sponte pręcipites,aut impactæ incendijs,quatitur solum terræmotibus:durant tamen à Tarquinio Prisco annis DCCC prope inexpugnabiles:non omittendo memorabili exemplo,uel eo magis,quoniam celeberrimis rerum conditoribus omissum est: cum id opus Tarquinius Priscus plebis manibus faceret, essetq; labor incertum longior an periculosior,passim conscita nece quiritibus tædium fugientibus, nouum & inexcogitatum antea posteaq; remedium inuenit ille rex,ut omnium ita defunctorum figeret crucibus corpora spectanda ciuibus,simul & feris uolucribusq; laceranda. Quamobrem pudor Ro.nominis proprius, qui sæpe res perditas seruauit in prælijs,tunc quoque subuenit. Sed illo tempore imposuit iam erubescens,cum puderet uiuos,tanq̃ puditurum esset extinctos. Amplitudinem cauis eam fecisse proditur,ut uehem fœni large onustam trãsmitteret. Parua sunt cuncta quæ diximus,& omnia uni comparanda miraculo, anteq̃ noua attingam.M.Lepido,Q. Catulo consulibus, ut constat inter diligentissimos autores,domus pulchrior nõ fuit Romæ,quàm Lepidi ipsius. At hercule intra annos XXXV eadem centesimum locum non obtinuit.Computet in hac æstimatione,qui uolet, marmorũ molem,opera pictorum,impendia regalia, & cum pulcherrima laudatissimaq; certantes centum domos,posteaq; eas ab innumerabilibus alijs in hunc diem uictas. Profecto incendia puniunt luxum:nec tamen effici potest,ut mores aliquid ipso homine mortalius intelligant. Sed eas omnes duæ domus uicerunt. Bis uidimus urbem totam cingi domibus principum, Caij & Neronis, & huius quidem(ne quid deesset)aurea. Nimirum sic habitarunt illi qui hoc imperium fecere,tantas ad uincendas gentes triumphósque referendos ab aratro aut foco exeuntes,quorum agri quoq; minorem modum obtinuere quàm cellaria istorum.Subit uero cogitatio,quota portio harum fuerint areæ illæ, quas inuictis imperatoribus decernebant publice ad exædificandas domos: Summusqúe illatum honos erat,sicut in L.Valerio Publicola,qui primus consul fuit cum L. Bruto,post tot merita,& fratre eius,qui bis in eodem magistratu Sabinos deuicerat,adijci decreto, ut domus eorum fores extrà aperirentur, & ianua in publicum reijceretur.Hoc erat clarissimum insigne inter triumphales quoque domos. Non patiemur duos Caios uel duos Nerones ne hac quidem gloria famæ frui, docebimusqúe etiam insaniam eorum uictam priuatis operibus M.Scauri,cuius nescio an ædilitas maxime prostrauerit mores ciuiles, maiusq; sit Syllæ malum tanta priuigni potentia,quàm proscriptio tot milium.Hic fecit in ædilitate sua opus maximum omnium,quæ unquam fuere humana manu facta, non temporaria mora,uerum etiam æternitatis destinatione:Theatrum hoc fuit.Scena ei triplex altitudine CCCLX columnarum,in ea ciuitate,quæ sex hymettias non tulerat sine probro ciuis amplissimi.Ima pars scenæ è marmore fuit,media è uitro,inaudito etiã postea genere luxuriæ.Sũmæ tabulis inauratis columnæ, ut diximus:imæ duodequadragenûm pedum.

Signa ærea inter columnas, ut indicauimus, fuerunt tria milia numero. Cauea ipsa cepit hominum LXXX milia, cum Pompeij amphitheatri toties multiplicata urbe, tantóque maiore populo, sufficiat large XL M. Sed & reliquus apparatus tantus Attalica ueste, tabulis pictis, cæteróque choragio fuit, ut in Tusculanam uillam reportatis quæ superfluebant quotidiani usus delicijs, incensa uilla ab iratis seruis, concremaretur ad H—S M. Aufert animum, & à destinato itinere digredi cogit cõtẽplatio tam prodigæ mẽtis, aliamq; connecti maiorẽ insaniam è ligno. C. Curio, qui bello ciuili in Cæsarianis partibus obijt, funebri patris munere, cum opibus apparatuqúe non posset superare Scaurum: unde enim illi uitricus Sylla, & Metella mater proscriptionum sectrix? unde M. Scaurus pater, toties princeps ciuitatis, & Marianis sodalitijs rapinarum prouincialium sinus? cum iam ne ipse quidem Scaurus comparari sibi posset, quando hoc certe incendij illius præmium habuit, conuectis ex orbe terrarum rebus, ut nemo postea par esset insaniæ illi: ingenio ergo utendum fuit: operæpretium est scire quid inuenerit, & gaudere moribus nostris, ac nostro modo nos uocare maiores: Theatra duo iuxtà fecit amplissima è ligno, cardinum singulorum uersatili suspensa libramento: in quibus utrisque antemeridiano ludorum spectaculo ædito inter sese auersis, ne inuicem obstreperent scenæ, & repente circumactis ut contrà starent, postremo iam die descendentibus tabulis, & cornibus inter se coeuntibus, faciebat amphitheatrum, & gladiatorum spectacula ædebat, ipsum magis autoratum populum Romanũ circumferens. Quid enim miretur quisque in hoc primum? inuentorem an inuentum? artificem an autorem? ausum aliquem hoc excogitare an suscipere? parêre an iubere? Super omnia erit populi furor, sedere ausi tam infida instabiliq; sede. En hic est ille terrarum uictor, & totius domitor orbis, qui gentes & regna diribet, iura externis mittit, deorum quædam immortalium generi humano portio, in machina pendens, & ad periculũ suum plaudens. Quæ uilitas animarum ista? aut quæ querela de Cannis? quantum mali potuit accidere? Hauriri urbes terræ hiatibus, publicus mortalium dolor est. Ecce populus Romanus uniuersus uelut duobus nauigijs impositus, binis cardinibus sustinetur, & seipsum depugnantem spectat, periturus momento aliquo luxatis machinis: & per hoc quæritur tribunitijs concionibus gratia, ut pensiles tribus faceret. Qualis hic in rostris? Quid non ausurus apud eos, quibus hoc persuaserit? Vera nanque confitentibus populus Romanus funebri munere ad tumulum patris eius depugnauit uniuersus. Variauit hanc magnificentiam suam fessis turbatisqúe cardinibus, & amphitheatri forma custodita, nouissimo die duabus per medium scenis athletas ædidit, raptisq; è contrario repente pulpitis eodem die uictores è gladiatoribus suis produxit. Nec fuit rex Curio aut gentium imperator, non opibus insignis, uti qui nihil in censu habuerit præter discordiam principum. Sed dicantur uera æstimatione inuicta miracula, quæ Q. Marcius Rex fecit. Is iussus à senatu aquarum Appiæ & Anienis tegula ductus reficere, nouam à nomine suo appellatam cuniculis per montes actis intra præturæ suæ tempus adduxit. Agrippa uero in ædilitate sua, adiecta Virgine aqua cæteris corriuatis atque emendatis, lacus DCC fecit: præterea salientes CV: castella CXXX complura etiam cultu magnifica: operibus ijs signa CCC ærea aut marmorea imposuit, columnas ex marmore CCCC, eaq; omnia annuo spatio. Adijcit ipse in ædilitatis suæ commemoratione, & ludos unde sexaginta diebus factos, & gratuita præbita balinea CLXX, quæ nunc Romæ ad infinitum auxere numerum. Vicit antecedẽtes aquarum ductus nouissimum impendium operis inchoati à C. Cæsare, & peracti à Claudio, quippe à lapide quadragesimo ad eam excelsitatem, ut in omnes urbis montes leuarentur, influxere Curtius atq; Ceruleus fontes. Erogata in id opus† sestertia quingẽta LV M. Quod si quis diligentius æstimauerit aquarum abundãtiam in publico, balineis, piscinis, domibus, euripis, hortis, suburbanis, uillis, spatioq; aduenientis extructos arcus, montes perfossos, cõualles æquatas, fatebitur nihil magis mirandũ fuisse in toto orbe terrarum. Eiusdẽ Claudij inter maxima

Vide Budæũ in fi. lib. 3.

maxima equidem ac memoranda duxerim, quamuis deſtitutum ſucceſſoris odio, montem perfoſſum ad lacum Fucinum emittendum, inenarrabili profecto impendio, & operarum multitudine per tot annos: cum aut corriuatio aquarum, qua terrenus mons erat, egereretur in uertice machinis, aut ſilex cæderetur, omniaq; intus in tenebris fierent, quæ neq; concipi animo, niſi ab ijs qui uidere, neq; humano ſermone enarrari poſſunt. Nam portus Oſtienſis opus prætereo. item uias inter montes exciſas, mare Tyrrhenum à Lucrino molibus ſecluſum, tot pontes tantis impendijs factos. Et inter plurima alia Italiæ miracula, ipſa marmora in lapidicinis creſcere autor eſt Papyrius Fabianus, naturæ rerum peritiſſimus: exemptores quoque affirmant compleri ſponte illa montium ulcera. Quæ ſi uera ſunt, ſpes eſt nunquam defuturam luxuriam.

De magnetis generibus & medicinis. Cap. XVI

AMarmoribus digredienti ad reliquorum lapidum inſignes naturas, quis dubitet in primis magnetē occurrere? quid enim mirabilius? aut qua in parte naturę maior improbitas? Dederat uocem ſaxis, ut diximus, reſpondentē homini, imò uero & obloquentem. Quid lapidis rigore pigrius? Ecce ſenſus manusq́ue tribuit illi. Quid ferri duritia pugnacius? Sed cedit & patitur mores: trahitur nanque à magnete lapide, domitrixq; illa rerum omnium materia ad inane neſcio quid currit: atque ut propius uenit, aſsiſtit, teneturq́ue, & complexu hæret. Sideritin ob hoc alio nomine appellant, quidam Heracleon. Magnes appellatus eſt ab inuentore (ut autor eſt Nicander) in Ida repertus. Nanque & paſsim inuenitur, ut in Hiſpania quoq;. Inueniſſe autem fertur, clauis crepidarum & baculi cuſpide hærentibus, cum armenta paſceret. Quinq; genera magnetis Sotacus demonſtrat. Aethiopicū, è Magneſia Macedoniæ contermina Bœbeida lacum petentibus dextra, tertium in Echio Bœotiæ, quartum circa Alexandriam Troadem, quintum in Magneſia Aſiæ. Differentia prima, mas ſit an fœmina: proxima in colore. Nam qui in Macedonia & Magneſia reperiuntur, ruffi nigriq; ſunt. Bœotius uero ruffi coloris plus habet quàm nigri. Is qui in Troade inuenitur, niger eſt & fœminei ſexus, ideóque ſine uiribus. Deterrimus autem in Magneſia Aſiæ, candidus, neque attrahens ferrum, ſimiliſq; pumici. Compertum tanto meliores eſſe quanto ſunt magis cerulei. Aethiopicis laus ſumma datur, pondusq; argento repēditur. Inuenitur hic in Aethiopia Zimiri: ita uocatur regio harenoſa. Ibi & hæmatites magnes ſanguinei coloris, ſanguinemq; reddens ſi teratur, ſed & crocum. In attrahendo ferro non eadem quæ magneti hæmatitæ natura. Aethiopici argumentum eſt, quod magnetem quoq; aliū ad ſe trahit. Omnes aūt ij oculorum medicamentis proſunt ad ſuam quiſq; portionem, maximeq; epiphoras ſiſtunt. Sanant & aduſta cremati tritiq;. Alius ruſus in eadem Aethiopia non procul mons gignit lapidē theameden, qui ferrum omne abigit, reſpuitq;. De utraque natura ſæpius diximus

De lapidibus qui cito abſumunt corpora in ea condita, & de his qui diu ſeruant, & de aſio lapide & medicinis eius. Cap. XVII

LApidem è Scyro inſula integrum fluctuari tradunt, eūdem comminutum mergi. In Aſſo Troadis ſarcophagus lapis fiſſili uena ſcinditur. Corpora defunctorum condita in eo, abſumi conſtat intra XL diem, exceptis dentibus. Mutianus ſpecula quoque & ſtrigiles & ueſtes & calciamenta illata omnia lapidea fieri autor eſt. Eius generis & in Lycia ſaxa ſunt & in oriente, quæ uiuentibus quoque adalligata, erodunt corpora. Mitior eſt autem ſeruandis corporibus nec abſumendis chernites, ebori ſimillimus, in quo Darium conditum ferunt. Parioq; ſimilis candore & duritia, minus tamen ponderoſus, qui porus uocatur. Theophraſtus autor eſt & trāſlucidos lapides in Aegypto inueniri, quos ophitæ ſimiles ait, quod fortaſſis tunc fuerit, quoniam & ij deſinunt & noui reperiuntur. Aſius guſtu ſalſus podagras lenit, pedibus in uaſe ex eo cauato inditis. Præterea omnia crurum uitia in ijs lapidicinis ſanantur, cum in metallis omnibus crura uitientur. Eiuſdem lapidis flos appellatur, in farinam mollis, ad quædam perinde efficax. Eſt autem ſimilis

pumici

pumici ruffo. Admixtus æri Cyprio mammarum uitia emẽdat: pici autem resinæúe strumas & panos discutit. Prodest & phthisicis linctu. Cum melle uetera ulcera ad cicatricẽ perducit; excrescẽtia erodit. Et ad bestiarum morsus utilis. Repugnantia curationi ac suppurata siccat. Fit cataplasma ex eo podagris, mixto fabæ lomento.

De ebore fossili & lapidibus osseis & palmatis & aliorum generibus. Cap. XVIII

IDem Theophrastus & Mutianus, esse aliquos lapides qui pariãt, credunt. Theophrastus autor est & ebur fossile candido & nigro colore inueniri, & ossa è terra nasci, inueniriq; lapides osseos. Palmati circa Mundam in Hispania, ubi Cæsar dictator Pompeiũ uicit, reperiũtur, idq; quoties fregeris. Sunt & nigri, quorum autoritas uenit in marmora, sicut Tænarius. Varro nigros ex Africa firmiores esse tradit, ꝙ in Italia. E diuerso albos coranos duriores, quàm parios. Idem Lunensem silicem serra secari, at Tusculanum dissilire igni. Sabinum fuscum addito oleo etiã lucere. Idem molas uersatiles Volsinijs inuentas, aliquas & sponte motas inuenimus in prodigijs. Nusquam hic utilior quàm in Italia gignitur, lapisq; non saxum est. In quibusdam uero prouincijs omnino non inuenitur. Sunt quidam in eo genere molliores, qui & cote leuigantur, ut procul intuentibus ophitæ uideri possint. Neq; est alius firmior, quando & lapidis natura, ut lignũ, similiter imbres solesq; aut hyemes non patitur, in alijs atq; alijs generibus. Sunt qui & lunam non tolerent, & qui uetustate rubiginem trahant, coloremúe candidum oleo mutent.

De curalio uel pyrite, & medicinis eius, & ostracite, de amianto lapide & medicinis eius, & melitite lapide & uiribus eius, de gagate lapide & medicinis eius, de spongijs, de phrygio lapide & natura eius. Cap. XIX

MOlarem quidã pyriten uocãt, quoniã sit plurimus ignis illi: sed est alius etiamnum pyrites similitudine æris. In Cypro eum reperiri uolũt, & in metallis quæ sunt circa Acarnaniam, unum argenteo colore, alterum aureo. Coquuntur uarie. Ab alijs iterum tertioq; in melle, donec consumatur liquor. Ab alijs pruna prius, dein melle, & postea lauãtur ut æs. Vsusq; eorum in medicina excalfacere, siccare, discutere, humorem extenuare, & duritias nimias mollire. Vtuntur & crudis tusisquê ad strumas atque furunculos. Pyritarum etiamnum aliqui genus unum faciunt, plurimum habens ignis, quos uiuos appellamus, & ponderosissimi sunt. Hi exploratoribus castrorum maxime necessarij, qui clauo uel altero lapide percussi, scintillas edunt: quæ exceptæ sulphuratis aut fungis aridis uel folijs, dicto celerius ignem trahunt. Ostracitæ similitudinem testæ habent. Vsus eorum pro pumice ad leuigandam cutem. Poti sanguinem sistunt, & illiti cum melle ulcera doloresq; mammarum sanant. Amiantus alumini similis, nihil igni deperdit. Hic ueneficijs resistit omnibus, priuatim magorum. Gæoden ex argumento appellant, quoniam amplexus est terram, oculorum medicamentis utilissimum: item mammarum & testium uitijs. Melitites lapis succum remittit dulcem mellitumq; tusus. Et ceræ mixtus eruptionibus pituitæ maculisq; corporis medetur, & faucium exulcerationi. Epinyctidas tollit, & uuluarũ dolores impositus uelleri. Gagates lapis nomen habet loci & amnis Gagis Lyciæ. Aiunt & in Leucola expelli mari, atque infra XII stadia colligi. Niger est, planus, pumicosus non multum à ligno differens, leuis, fragilis, odore si teratur grauis. Fictilia ex eo inscripta non delentur. Cum uritur, odorem sulphureũ reddit. Mirumq;, accẽditur aqua, oleo restinguitur. Fugat serpentes ita, recreatq; uuluæ strangulationes. Deprehendit sonticum morbum & uirginitatem suffitus. Idem ex uino decoctus, dentibus medetur. Strumisq; ceræ permixtus. Hoc dicuntur uti magi in ea quam uocant axinomantiam, & peruri negant, si euenturum sit, quod aliquis optet. Spongiæ lapides inueniuntur in spongijs, & sunt natiui. Quidam eos tecolithos uocant, quoniã uesicæ medentur, calculos rumpunt in uino poti. Phrygius lapis gentis nomen habet. Est autem gleba pumicosa. Vritur antè uino perfusus, flaturq; follibus, donec ruffescat, ac rursus dulci uino restinguitur, & hoc trinis uicibus, tingendis uestibus tantum utilis.

De

De hæmatite & quinq; generibus eius, & ſchiſto. Cap. XX

SChiſtos & hæmatites cognationẽ habent.Hæmatites inuenitur in metallis. Vſtus minij colorem imitatur. Vritur ut Phrygius,ſed non reſtinguitur uino. Adulteratur ſchiſto.Hæmatiten diſcernũt uenæ rubentes, & friabilis eſt natura. Oculis cruore ſuffuſis mire conuenit:Siſtit profluuium mulierum potus.Bibunt eum & qui ſanguinem reiecerunt, cum ſucco punici mali.Et in ueſicæ uitijs efficax. Bibitur & in uino contra ſerpentiũ ictus. Infirmior ad omnia hæc eadem eſt,quem ſchiſton appellant. Sed in ijs commodior croco ſimilis,peculiarius ſplendet.Proficit oculorũ lachrymis in lacte muliebri:procidẽteſq; oculos præclare cohibet.Hæc eſt ſentẽtia eorũ qui nuperrime ſcripſere.Sed Sotacus è uetuſtiſsimis autoribus, quinq; genera hæmatitarũ tradit præter magnetem : principatum dat ex ijs Æthiopico, oculorũ medicamentis utiliſsimo, & ijs quæ panchreſta appellant, item ambuſtis. Alterum androdamanta dicit uocari,colore nigro, pondere ac duritia inſignem,& inde nomẽ traxiſſe,præcipueq; in Africa repertum. Trahere autẽ in ſe argentũ, æs,ferrum.Experimentum eius eſſe in cote ex lapide baſanite. Reddere enim ſuccum ſanguineum,& eſſe ad iocineris uitia præcipui remedij.Tertiũ genus Arabici facit, ſimili duritie,uix reddentis ſuccum ad cotem aquariam,aliquando croco ſimilem. Quarti generis elatiten uocari,quandiu crudus ſit:coctũ uero miltiten,utilem ambuſtis, ad omnia utiliorem rubrica.Quinti generis ſchiſton hæmorrhoidas reprimentẽ. In totũ autẽ hæmatitas omnes tritos in oleo trium drachmarum pondere à ieiunis ſumendos, ad uitia ſanguinis. Idem autor ſchiſton alterius generis quàm hæmatiten tradit, quem uocant anthraciten. Naſci in Africa nigrum,attritum aquarijs cotibus reddere ab ea parte quæ fuerit ab radice nigrum colorem,ab altera parte croci.Ipſum utilem eſſe oculorum medicamentis.

De quatuor generibus aëtitis & calamo,& ſamio,& arabo,& pumicibus. Cap. XXI

AEtites lapis ex argumento nominis magnã famam habet. Reperitur in nidis aquilarum,ſicuti in decimo uolumine diximus. Aiũt binos inueniri, marem & fœminã. Nec ſine ijs parere quas diximus aquilas,& ideo binos tantum.Genera eorũ quatuor. In Africa naſcentem puſillũ & mollẽ,intra ſe ac ueluti in aluo habentẽ argillam ſuauem,candidam,ipſum friabilẽ,quem fœminei ſexus putãt.Marem aũt qui in Arabia naſcitur, durum gallæ ſimilẽ,aut ſubrutilũ,in aluo habentẽ durũ lapidẽ.Tertius in Cypro inuenitur, colore illis in Africa naſcẽtibus ſimilis,amplior tamẽ atq; dilatatus, cæteris eñ globoſa facies.Habet in aluo harenã iucũdã & lapillos, ipſe tam mollis ut etiã digitis frietur. Quarti generis taphiuſius appellatur,naſcẽs iuxta Leucadẽ in Taphiuſa,qui locus eſt dextra nauigãtibus ex hac ad Leucadẽ.Inuenitur in fluminibus candidus & rotũdus. Huic eſt in aluo lapis,qui uocatur callimus,nec quicq; tenerius. Aetitæ omẽs grauidis adalligati mulieribus uel quadrupedibus in pelliculis,ſcarificati uteri animalium cõtinent partus, non niſi parturiant remouẽdi,alioqui uuluæ excidũt.Sed niſi parturiẽtibus auferãtur, omnino nõ pariunt.Eſt & lapis Samius in eadẽ inſula,ubi terrã laudauimus,poliẽdo auro utilis. Vtilis & in medicina oculorũ ulceribus cum lacte,quo ſupradictũ eſt modo,cõtra ueteres lachrymatiões.Prodeſt & cõtra uitia ſtomachi potus,uertigines ſedat, mẽteſq; cõmotas reſtituit.Quidã & morbis comitialibus utiliter dari putant,& ad urinæ difficultates, Acopis etiã miſcetur. Probat̃ grauitate & cãdore. Vuluas & partus cõtineri adalligato eo tradũt.

Arabus lapis ebori ſimilis,dẽtifricijs accõmodatur crematus.Priuatim hæmorrhoidas ſanat cum lanugine linteorũ,linteolis inſuper impoſitis. Non prætermittẽda eſt & pumicum natura,appellantur quidẽ ita & cętera ſaxa eroſa annis:in ædificijs muſea uocant,dependentia ad imaginẽ ſpecus arte reddẽdam.Sed & ij pumices qui ſunt in uſu coporũ leuigandorum fœminis,iam quidem & uiris,atq;(ut ait Catullus) libris,laudatiſsimi ſunt in Melo,Scyro, Æolijs inſulis. Probatio in candore & in minimo pondere, & ut quammaxime ſpongioſi aridiq; ſint, ac teri faciles, nec harenoſi in fricando. Vis eorum in medicina,extenuare,ſiccare. In uſtrina ter ſiccantur,ita ut torreantur carbone puro,ac toties uino reſtin/

reſtinguantur albo. Lauantur deinde ut cadmia, & ſiccati conduntur quamminimum uliginoſo loco. Vſus farinæ eius oculorum maxime medicamentis. Vlcera purgat eorum leuiter, expletꝗ cicatrices & emendat. Quidam tertia uſtione refrigeratos potius quàm reſtinctos, terere malunt ex uino. Adduntur etiam ad malagmata capitum uerendorumꝗ ulceribus. Vtiliſsima fiunt ex his dentifricia. Theophraſtus autor eſt, potores in certamine bibendi præſumere farinam eius, ſed niſi imméſo potu impleãtur periclitari: tantamꝗ refrigerandi naturam eſſe, ut muſta feruere deſinant pumice addito.

De lapidibus mortariorum medicinalium, & mollibus lapidibus, & ſpeculari lapide, & ſilicibus, & phengite, & cotibus, & reliquis ad ſtructuram lapidibus, igni & tempeſtatibus reſiſtentibus. Cap. XXII

AVtoribus curæ fuere lapides mortariorum quoque, nec medicinalium tantum aut ad pigmenta pertinentium. Epheſiumꝗ lapidem in ijs prætulere cæteris, mox & Thebaicum, quem pyrrhopœcilon appellauimus. Aliqui pſaronium uocant. Tertium ex chalazio chryſiten. Medici autẽ & baſaniten. Hic enim lapis nihil ex ſeſe remittit. Ii autem lapides qui ſuccum reddunt, oculorum medicamentis utiles exiſtimantur, ideoꝗ Æthiopici maxime ad ea probantur. Tænarium uero lapidem & Pœnicum, & hæmatiten ijs medicamentis prodeſſe tradunt, quæ ex croco componantur. Ex alio Tænario qui niger eſt, & ex Pario lapide nõ æque medicis utilem. Potiorem ex lapide alabaſtrite Ægyptio, uel ex ophite albo. Eſt enim hoc genus ophitis ex quo uaſa & etiam cados faciunt. In Siphno lapis eſt qui cauatur, tornaturꝗ in uaſa coquendis cibis utilia, uel ad eſculentorũ uſus, quod in Comenſi Italiæ lapide accidere ſcimus. Sed in Siphno ſingulare, quod excalfactus oleo nigreſcit dureſcitꝗ, natura molliſſimus. : Tanta qualitatum differentia eſt. Nam mollitiæ & trans Alpes præcipua ſunt exempla. In Belgica prouincia candidum lapidem ſerra, qua lignum, faciliusꝗ etiam, ſecant ad tegularum & imbricum uicem: uel ſi libeat ad quæ uocant pauonacea tegendi genera: & hi quidem ſectiles ſunt. Specularis uero (quoniam & hic lapis nomen obtinet) faciliore multo natura finditur in quamlibet tenues cruſtas. Hiſpania hunc olim citerior tantum dabat, nec tota, ſed intra centum milia paſſuum circa Segobricam urbem. Iam & Cypros, & Cappadocia, & Sicilia, & nuper inuentum Africa. Poſtferendos omnes tamen Hiſpaniæ, & Cappadociæ molliſsimis & ampliſsimæ magnitudinis, ſed obſcuris. Sunt & in Bononienſi Italiæ parte breues, maculoſi, complexu ſilicis alligati, quorum tamen appareat natura ſimilis eis qui in Hiſpania puteis effodiuntur profunda altitudine. Necnon & ſaxo incluſus ſub terra inuenitur, extrahiturꝗ, aut exciditur. Sed maiori parte foſsili natura, abſolutus ſegmẽti modo, nunꝗ adhuc quinque pedum longitudine amplior. Humorem hunc terræ, quidam autumant cryſtalli modo glaciari. Et in lapidẽ concreſcere manifeſto apparet, quod cũ feræ decidère in puteos tales, & medullæ ex oſſibus earum in eandem lapidis naturam poſt unam hyemem figurantur. Inuenitur & niger aliquando. Sed candido natura mira, cum ſit mollitia nota perpetiendi ſolis rigoriſꝗ: nec ſeneſcit, ſi modo iniuria abſit, cum hoc etiã in cementis multorum generum accidat. Inuenere & alium uſum in ramentis quoque circum maximum ludis circenſibus ſternendi, ut ſit in commendatione candor. Nerone principe in Cappadocia repertus eſt lapis duritia marmoris, candidus atque translucens, etiam qua parte fuluæ inciderant uenæ, ex argumẽto phengites appellatus. Hoc cõſtruxerat ædem Fortunæ, quam Seiam appellãt à Seruio rege ſacratam, aurea domo complexus. Quare etiã foribus opertis interdiu claritas ibi diurna erat, haud alio quàm ſpecularium modo, tanꝗ incluſa luce non tranſmiſſa. In Arabia quoꝗ eſſe lapidẽ uitri modo translucidum, quo utuntur pro ſpecularibus, Iuba autor eſt. Nunc ad operarios lapides tranſiſſe conueniat, primumꝗ cotes ferro acuendo. Multa earum genera: Creticæ diu maximã laudem habuere, ſecundam Laconicæ ex Taygeto monte, utræꝗ oleo indigentes. Inter aquarias Naxiæ laus maxima fuit, mox Armeniacæ, de quibus diximus. Ex oleo & aqua Ciliciæ

pollent

pollét,ex aqua Arſinoeticæ.Repertę ſunt & in Italia aqua trahētes aciē acerrimo effectu. Necnon & trans Alpes,quas paſſernices uocāt.Quarta ratio eſt ſaliua hominis proficientium in tonſtrinarum officinis, inutilis fragili mollitia. Flaminitanæ ex Hiſpania citeriore in eo genere pręcipuæ.Reliqua multitudo lapidum in totum ædificijs inutilis eſt mortalitate mollitiæ.Quædā tamen loca non alium habent,ſicut Carthago in Africa : exercetur halitu maris,fricatur uento,& ueberatur imbri.Sed cura tuentur picādo parietes, quoniā & tectorij calce roditur. Sciteq; dictum eſt,ad tecta eos pice, ad uinum calce uti;quoniā ſic muſta condiunt. Alia mollitia circa Romam Fidenati & Albano. In Liguria quoque, Vmbria, & Venetia,albus lapis dētata ſerra ſecatur. Hi tractabiles in opere,laborē quoque tolerant,ſub tecto duntaxat.Aſpergine & gelu pruinisq; rumpūtur in teſtas,nec contra humores & aurā maris robuſti.Tiburtini ad reliqua fortes,uapore diſſiliūt. Nigri ſilices optimi,quibuſdā in locis & rubentes.Nonnusquàm uero & albi,ſicut in Tarquinienſi Anitianis lapidicinis circa lacum Volſiniēſem. Et in Statonienſi ſunt,quibus ne ignis quidem nocet. Iidem & in monumenta ſcalpti, contra uetuſtatem quoq; incorrupti permanent:ex ijs formæ fiunt,in quibus æra funduntur.Eſt & uiridis lapis, uehementer igni reſiſtens,ſed nuſquam copioſus.Et ubi inuenitur,lapis,non ſaxum eſt. E reliquis pallidus,in cemento raro utilis.Globoſus,contra iniurias fortis,ſed ad ſtructuram infidelis, niſi multa ſuffrenatione deuinctus. Nec certior fluuiatilis, ſemper ueluti madens. Remediū eſt in lapide dubio,æſtate eū eximere,nec ante biennium eum inſerere tecto,domitum tempeſtatibus.Quæ ex eo lęſa fuerint,in ſubterranea ſtructura aptātur utilius. Quę reſtiterint, tutum eſt uel cælo committere. Græci è lapide duro ac ſilice æquato cōſtruūt ueluti lateritios parietes.Cum ita fecerint,iſodomon uocant genus ſtructuræ.At cum inæquali craſſitudine ſtructa ſunt,pſeudiſodomon.Tertium eſt emplecton,tantummodo frontibus politis.Reliqua fortuito collocant.Alternas coagmentationes fieri,ut cōmiſſuras antecedentium medij lapides obtineāt,neceſſarium eſt.In medio quoq; pariete,ſi res patiatur:ſi minus,utiq; à lateribus.Medios parietes farcire fractis cementis.Dictyotheton uocant reticulatam ſtructuram,quam frequētiſsime Romæ ſtruunt,rimis opportunā. Structuram ad normam & libellam fieri,& ad perpendiculum reſpondere oportet.

De ciſternis & calce,& harenæ generibus,& mixtura calcis & harenæ,& uitijs ſtructuræ,& tectorijs & columnis. Cap. XXIII

ET ciſternas harenæ puræ & aſperæ quinq; partibus,calcis quàm uehemētiſſimę duabus conſtrui conuenit,fragmētis ſilicis non excedentibus libras. Ita ferratis uectibus calcari ſolū parietesq; ſimiliter. Vtilius geminas eſſe ut in priore uitia cōſidant aquæ, atq; per colum in proximam tranſeat maxime pura aqua.Calcem è uario lapide Cato cenſorius improbat.Ex albo melior quàm ex duro,& ſtructuræ utilior. Quę ex fiſtuloſo,tectorijs.Ad utrunq; damnatur ex ſilice.Vtilior eadem ex effoſſo lapide quàm ex ripis fluminum collecto. Vtilior è molari, quia eſt quædam pinguior natura eius. Mirum, aliquid poſtquam arſerit,accēdi aquis.Harenæ tria genera.Foſſitia,cui quarta pars calcis addi debet. Fluuiatili aut marinæ tertia. Si & teſtæ tuſæ tertia pars addatur, melior materia erit. Ab Apennino ad Padum nō inuenitur foſſitia,nec marina. Ruinarum urbis ea maxima cauſa,quod furto calcis ſine ferrumine ſuo cementa cōponuntur. Intrita quoq; quo uetuſtior eo melior. In antiquarum ædium legibus inuenitur, ne recentiore trima uteretur redemptor.Ideo nulla tectoria eorum rimæ fœdauere.Tectoriumqúe niſi ter harenato, & bis marmorato inductum eſt, non ſatis ſplendoris habet. Vliginoſa & ubi ſalſugo uitiat, teſtaceo ſublini utilius. In Græcia tectorijs etiam harenatum quod inducturi ſunt, prius in mortario ligneis uectibus ſubigunt. Experimentum marmorati eſt in ſubigendo, donec rutro non cohæreat. Contrà in albario opere, ut macerata calx ceu glutinum hæreat. Sed macerari non niſi à gleba oportet. In Elide ædes eſt Mineruæ, in qua frater Phidiæ Pannæus tectorium induxit lacte & croco ſubactum,ut ferūt:ideoq; ſi teratur in

ea hodieꝙ ſaliua pollice,odoré croci ſaporemꝙ reddere traditur. Columnæ in æde denſius poſitæ,craſſiores uidentur. Genera earum quatuor. Quæ ſextã partem altitudinis in craſſitudine ima habent,Doricæ uocantur:quæ nonam,Ionicæ:quæ ſeptimam,Thuſcanicæ. Corinthijs eadem ratio quæ Ionicis. Et differentia, quoniam capitulis Corinthiarum eadem eſt altitudo quæ colligitur craſſitudine ima,ideoꝙ graciliores uidẽtur. Ionici enim capituli altitudo tertia pars eſt craſsitudinis. Antiqua ratio erat columnarum altitudinis, tertia pars latitudinum delubri. In Epheſiæ Dianæ æde,de qua prius fuit ſermo,primum columnis ſpiræ ſubditæ,& capitella addita. Placuitꝙ altitudinis octaua pars in craſſitudine,& ut ſpiræ haberent craſſitudinis dimidiũ,ſeptimæꝙ partes detraherẽtur ſummarum craſſitudini. Præter has ſunt quæ uocantur Atticæ columnæ,quaternis angulis, pari laterum interuallo.

De medicinis calcis,& maltha,& gypſo. Cap. XXIIII

CAlcis & in medicina magnus uſus. Eligitur recens,nec aſperſa aquis,urit,diſcutit,extrahit,incipiẽteſꝙ ſerpere ulcerum impetus coërcet. Aceto & roſaceo tẽperata perducit ad cicatricem. Luxatis quoꝙ cum adipe ſuillo aut liquida reſina ex melle medetur. Eadẽ cõpoſitione & ſtrumis. Maltha è calce fit recenti,gleba uino reſtinguitur. Mox tunditur cum adipe ſuillo & ficu,duplici linamento:quæ res omnium tenaciſſima,& duritiam lapidis antecedẽs. Quod malthatur, oleo perfricatur antè. Cognata calci res gypſum eſt. Plura eius genera. Nã è lapide coquitur,ut in Syria ac Thurijs,& è terra foditur,ut in Cypro ac Perrhæbis:è ſumma tellure & Tymphaicum eſt. Qui coquitur lapis,non diſſimilis alabaſtritæ eſſe debet,aut marmoroſo. In Syria duriſſimos ad id eligunt,coquuntꝙ fimo bubulo,ut celerius urantur. Omnium autem optimum fieri compertum eſt è lapide ſpeculari,ſquamamúe talem habente. Gypſo madido ſtatim utendũ eſt,quoniam celerrime coit,ac ſiccatur:tamen rurſus tundi & in farinã reſolui patitur. Vſus gypſi in albarijs,ſigillis ædificiorum & coronis gratiſsimus. Exemplum illuſtre C. Proculeium Auguſti Cæſaris familiarem in maximo ſtomachi dolore gypſo poto,conſciuiſſe ſibi mortem.

De pauimentis & quando primum Romæ, & ſubdialibus pauimentis, & Græcanicis,& quando primum cameræ. Cap. XXV

PAuimenta originẽ apud Græcos habent elaborata arte,picturæ ratione,donec lithoſtrota expulere eam. Celeberrimus fuit in hoc genere Soſus, qui Pergami ſtrauit, quem uocant aſaroton œcon, quoniam purgamenta cœnæ in pauimento, quæqúe euerri ſolent, ueluti relicta fecerat paruis è teſtulis tinctiſꝙ in uarios colores. Mirabilis ibi columba bibens,& aquam umbra capitis infuſcans. Apricantur aliæ ſcabẽtes ſeſe in canthari labro. Pauimenta credo primum facta, quæ nunc reuocamus barbarica, atque ſubtegulanea,in Italia fiſtucis pauita:hoc certe ex nomine ipſo intelligi poteſt. Romę ſcalpturatum in Iouis capitolini æde primum factum eſt poſt tertium Punicum bellum initum. Frequentata uero pauimenta ante Cimbricum magna gratia animorum, indicio eſt Lucilianus ille uerſus: Ante pauimenta atque emblemata uermiculata. Subdialia Græci inuenere, talibus domos contegentes: facile tractu tepente, ſed fallax ubicunque imbres gelant. Neceſſarium binas per diuerſum coaſſationes ſubſterni, capita earum præfigi ne torqueantur, & ruderi nouo tertiam partem teſtæ tuſæ addi. Deinde rudus,in quo duæ quintæ calcis miſceantur, pedali craſſitudine feſtucari. Tunc nucleo craſſo ſex digitos induci,& ex teſſera grandi non minus alta duos digitos ſtrui. Faſtigium uero ſeruari in pedes denos ſeſquuncem,ac diligenter cote deſpumare, quernisꝙ axibus cõtabulare. Quæ torquentur,inutilia putant. Imò & filice aut palea ſubſterni melius eſſe,quo minor uis calcis perueniat. Neceſſarium & globoſum lapidem ſubijci. Similiter fiunt ſpicata teſtacea. Non negligendum etiamnum unum genus græcanicum. Solo feſtucato inijcitur rudus, aut teſtaceum pauimentum. Dein ſpiſſe calcatis carbonibus inducitur ſabulo calce ac fauilla mixtis, materia craſſitudine ſemipedali ad regulam & libellam exigitur, &

eſt forma

eſt forma terrena. Si uero cote depolitum eſt, nigri pauimenti uſum obtinet. Lithoſtrota cœptauere iam ſub Sylla paruulis certe cruſtis, extatq; hodie quod in Fortunæ delubro Præneſte fecit. Pulſa deinde ex humo pauimenta in cameras tráſiere è uitro: nouitium & hoc inuētum. Agrippa certe in thermis quas Romæ fecit, figlinum opus encauſto pinxit, in reliquis albaria adornauit: non dubie uitreas facturus cameras, ſi prius id inuētum fuiſſet, aut à parietibus ſcenæ, ut diximus, Scauri perueniſſet in cameras. Quamobrem & uitri natura indicanda eſt.

De origine uitri, & ratione faciendi, & de obſidiano uitro, & generibus multiformibus uitri. Cap. XXVI

PArs eſt Syriæ, quæ Phœnice uocatur, finitima Iudææ, intra montis Carmeli radices paludē habens, quæ uocatur Candebœa. Ex ea creditur naſci Belus amnis quinq; M. p. ſpatio in mare perfluens iuxta Ptolemaidem coloniam. Lentus hic currit, inſalubris potu, ſed ceremonijs ſacer, limoſus, uado profundus. Non niſi refuſo mari harenas fatet. Fluctibus enim uolutatæ niteſcunt, detritis ſordibus. Nūc & à marino credūtur aſtringi morſu, non prius utiles. Quingentorum eſt paſſuum non amplius littoris ſpatium. Idq; tantum multa per ſecula gignendo fuit uitro. Fama eſt appulſa naue mercatorum nitri, cum ſparſi per littus epulas pararēt, nec eſſet cortinis attollendis lapidum occaſio, glebas nitri è naue ſubdidiſſe. Quibus accenſis permixta harena littoris, tráſlucentes nobilis liquoris fluxiſſe riuos, & hanc fuiſſe originem uitri. Mox, ut eſt aſtuta & ingenioſa ſolertia, nō fuit contenta nitrum miſcuiſſe, cœptus addi & magnes lapis: quoniam in ſe liquorē uitri quoque ut ferrum trahere creditur. Simili modo & calculi ſplendētes multifariā cœpti uri, deinde conchæ & foſſiles harenæ. Autores ſunt, in India è cryſtallo fracta fieri, & ob id nullum cōparari Indico. Leuibus autem aridiſq; lignis coquitur, addito cyprio ac nitro, maxime ophirio. Cōtinuis fornacibus ut æs liquatur, maſſæq; fiunt colore pingui nigricantes. Acies tanta eſt quacunq;, ut citra ullum ſenſum ad oſſa cōſecet quicquid afflauerit corporis. Ex maſſis rurſus funditur in officinis, tingiturq;. Et aliud flatu figuratur, aliud torno teritur, aliud argenti modo cælatur. Sidone quōdam ijs officinis nobili, ſiquidem etiam ſpecula excogitauerát. Hæc fuit antiqua ratio uitri. Iam uero & in uulturno mari Italiæ harena alba naſcens, ſex M. p. littore inter Cumas atq; Lucrinum, quæ molliſsima eſt, pila molaq; teritur. Dein miſcetur tribus partibus nitri pōdere uel menſura, ac liquata in alias fornaces transfunditur. Ibi fit maſſa quæ uocatur ammonitrum: atq; hæc recoquitur, & fit uitrum purum, ac maſſa uitri candidi. Iam uero & per Gallias Hiſpaniaſq; ſimili modo harenæ temperantur. Ferunt Tiberio principe excogitatum uitri temperamentum, ut flexibile eſſet: & totā officinam artificis eius abolitam, ne æris, argenti, auri metallis precia detraherentur: eaq; fama crebrior diu quàm certior fuit. Sed quid refert, Neronis principatu reperta uitri arte, quæ modicos calices duos, quos appellabant pterotos. H—S. ſex milibus uēderet. In genere uitri & obſidiana numerant, ad ſimilitudinē lapidis quē in Æthiopia inuenit Obſidius, nigerrimi coloris, aliquando & translucidi, craſſiore uiſu, atq; in ſpeculis parietum pro imagine umbras reddente. Gemmas multi ex eo faciunt. Videmuſq; & ſolidas imagines diui Auguſti, capti materia huius craſſitudinis. Dicauitq; ipſe pro miraculo in templo Concordiæ obſidianos quatuor elephantos. Remiſit & Tiberius Cæſar Heliopolitarum ceremonijs repertam ibi in hæreditate eius qui præfuerat Ægypto, obſidianam imaginem Menelai. Ex quo apparet antiquior materiæ origo, nunc uitri ſimilitudine interpolata. Xenocrates obſidianū lapidem in India & in Samnio Italiæ & ad Oceanum in Hiſpania naſci tradit. Fit & tincturæ genere obſidianū, ad eſcaria uaſa & totum rubens uitrum, atq; non translucens, hæmatinon appellatum. Fit & album & murrhinū, aut hyacinthos ſapphiroſq; imitatum, & omnibus alijs coloribus. Nec eſt alia nūc materia ſequacior, aut etiam picturæ accōmodatior. Maximus tamē honos in candido translucentibus, quàm proxima cryſtalli ſimilitudine. Vſus uero ad potandum argēti metalla &

auri ꝑ pulit. Eſt autem caloris impatiens, ni præcedat frigidus liquor: cum addita aqua uitreæ pilæ ſole aduerſo, in tantũ excandeſcant, ut ueſtes exurant. Fragmenta teporata agglutinantur tantum, rurſus affundi non queunt, præterquam abrupta ſibi met: ueluti cum calculi fiunt, quos quidã abaculos appellant, aliquos etiam pluribus modis uerſicolores. Vitrum ſulphuri concoctũ ferruminatur in lapidem. At peractis omnibus quæ conſtant ingenio, artem natura faciente, ſuccurrit mirari, nihil penè non igni perfici.

Ignium miracula, & medicinæ, & prodigia. Cap. XXVII

IGnis accipit harenas, ex quibus alibi uitrum, alibi argentum, alibi minium, alibi plumbi genera, alibi pigmenta, alibi medicamenta fundit. Igne lapides in æs ſoluuntur, igne ferrum gignitur, ac domatur, igne cremato lapide cemẽta in tectis alligãtur. Alia ſæpius uri prodeſt. Eadẽq; materia aliud gignitur primis ignibus, aliud ſecũdis, aliud tertijs. Quando ipſe carbo uires habere incipit reſtinctus, atque interijſſe creditus, maioris fit uirtutis. Immenſa & improba rerũ naturæ portio: & in qua dubiũ ſit plura abſumat, an pariat. Eſt & ipſis ignibus medica uis. Peſtilẽtiæ quæ ſolis obſcuratione cõtrahitur, ignis ſuffitu multiformiter auxiliari certum eſt. Empedocles & Hippocrates id monſtrauere diuerſis locis. Ad cõuulſa uiſcera aut cõtuſa, ut M. Varro autor eſt: Ipſis enim uerbis eius utar: Lix cinis eſt inquit foci. Inde enim cinis luxatis potus medetur: ut licet uidere gladiatores cũm deluſerint, hac iuuari potione. Quin & carbunculum genus morbi, quo duos cõſulares nuper abſumptos indicauimus, querneus carbo tritus cum melle ſanat. Adeo in rebus damnatis quoque ac iam nullis, ſunt aliqua remedia, ut in carbone ecce & cinere. Non præteribo & unum foci exemplũ, Romanis literis clarũ: Tarquinio Priſco regnante tradunt repente in foco eius apparuiſſe genitale è cinere maſculini ſexus: eãq; quæ inſederat ibi, Tanaquilis reginæ ancillam Ocriſiam captiuam, conſurrexiſſe grauidam. Ita Seruium Tullũ natum, qui regno ſucceſſit. Inde & in regia cubanti puero caput arſiſſe uiſum, creditumq; Laris familiaris filium. Ob id compitalia & ludos Laribus primum inſtituiſſe.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXXVII.

PROOEMIVM.

T nihil inſtituto operi deſit, gemmæ ſuperſunt, & in arctũ coacta rerũ naturæ maieſtas, multis nulla ſui parte mirabilior. Tantum tribuũt uarietati, coloribus, materiæ, decori, uiolari etiam ſignis gemmas nefas ducentes. Aliquas uero extra precia ulla taxationemq; humanarum opum arbitrantes, ut pleriſq; ad ſummam abſolutamq; rerum naturæ cõtemplationem ſatis ſit una aliqua gemma. Quæ fuerit origo gemmarum, & quibus initijs in tantum hæc admiratio exarſerit, diximus quadãtenus in mentione auri anulorumq;. Fabulæ primordium à rupe Caucaſea tradunt, Promethei uinculorum interpretatione fatali: primumq; ſaxi fragmentum incluſum ferro ac digito circundatum, hoc fuiſſe anulum, & hoc gemmam.

De gemma Polycratis tyranni & Pyrrhi regis, & qui ſculptores optimi, & nobilitates artificum, & qui primus dactyliothecam Romæ habuit. Cap. I

HIs initijs cœpit autoritas, in tantũ amorẽ elata, ut Polycrati Samio ſeuero inſularum ac littorũ tyrãno felicitatis ſuæ, quã nimiã fatebatur etiã ipſe, ſatis piamenti in unius gẽmæ uolũtario dãno uideret, ſi cũ fortunæ uolubilitate paria faceret: planeq; ab inuidia eius abũde ſe redimi putaret, ſi hoc unũ doluiſſet. Aſsiduo ergo gaudio laſſus, prouectus

nauigio in altum,anulum merſit.At illum piſcis eximia magnitudine regi natus, eſcæ uice raptum, ut faceret oſtentum, in culinam domini rurſus fortunæ inſidiantis manu reddidit.Sardonychem eam gemmam fuiſſe conſtat:oſtẽduntq́ Romæ,ſi credimus, in Concordiæ delubro,cornu aureo Auguſtæ dono incluſam,& nouiſsimũ propè locũ tot prælatis obtinentem.Poſt hunc anulum regia fama eſt gemmæ Pyrrhi illius, qui aduerſus Romanos bellum geſſit.Nanq; habuiſſe traditur achaten,in qua I X Muſæ & Apollo citharam tenens ſpectarẽtur,non arte,ſed ſpõte naturę ita diſcurrẽtibus maculis,ut muſis quoque ſingulis ſua redderẽtur inſignia.Nec deinde alia quæ tradatur magnopere gemmarũ claritas extat apud autores, præterquàm Iſmeniam choraulem, multis fulgentibusq́ uti ſolitum,comitãte fabula uanitatem eius,indicato in Cypro ſex aureis denarijs ſmaragdo in qua fuerat ſculpta Amymone,iuſsiſſe numerari.Et cũ duo relati eſſent, imminuto precio,male me Hercules curatum, dixiſſe.Multum enim detractum gemmæ dignitati.Hic uidetur inſtituiſſe,ut omnes muſicæ artis hac quoq; oſtentatione cenſerentur,ueluti Dionyſodorus æqualis eius & æmulus,ut ſic quoq; par uidetetur.Tertius qui eodem tempore fuit inter muſicos,Nicomachus,multas gemmas habuiſſe traditur,ſed nulla peritia electas:forte quadã his exemplis initio uoluminis oblatis aduerſus iſtos,qui ſibi hanc oſtentationem arrogant,ut palam ſit eos tibicinum gloria tumere. Polycratis gemma quæ demonſtratur,illibata intactaq́ eſt.Iſmeniæ ætate multos poſt annos,apparet ſcalpi etiam ſmaragdos ſolitos.Cõfirmat hanc eandem opinionem edictum Alexandri Magni, quo uetuit in gemma ſe ab alio ſcalpi quàm à Pyrgotele, non dubie clariſsimo artis eius. Poſt eum Apollonides & Cronius in gloria fuere, quiq́ diui Auguſti imaginem ſimilem expreſſit,qua poſtea principes ſignabãt,Dioſcorides.Sylla dictator traditione Iugurtę ſemper ſignauit.Eſt apud autores & Intercatiẽſem illum, cuius patrem Scipio Æmilianus ex prouocatione interfecerat, pugnæ eius effigie ſignaſſe, uulgato Stilonis Præconini ſale, quid nam fuiſſe facturũ eũ, ſi Scipio à patre eius interẽptus eſſet.Diuus Auguſtus inter initia ſphinge ſignauit. Duas in matris anulis iã indiſcretæ ſimilitudinis inuenerat. Altera per bella ciuilia,abſente eo,amici ſignauere epiſtolas & edicta,quæ ratio temporũ nomine eius reddi poſtulabat,non infaceto lepore accipientium, ænigmata afferre eam ſphingem.Quinetiam Mœcenatis rana,per collationem pecuniarũ in magno terrore erat. Auguſtus poſtea ad euitanda conuicia ſphingis, Alexandri Magni imagine ſignauit.Gemmas plures,quod peregrino appellãt nomine dactyliothecam,primus omniũ habuit Romæ priuignus Syllæ Scaurus. Diuq́ nulla alia fuit, donec Pompeius Magnus eam quæ Mithridatis regis fuerat,inter dona in Capitolio dicaret,ut M. Varro alijq́ eiuſdẽ ætatis autores cõfirmant,multũ prælatam Scauri.Hoc exẽplo Cæſar dictator ſex dactyliothecas in Veneris genitricis conſecrauit. Marcellus Octauia genitus in Palatina Apollinis æde unam.Victoria tamen illa Pompeij primum ad margaritas gemmasq́ mores inclinauit:ſicut L.Scipionis & Cn.Manlij ad cælatum argentum, & ueſtes Attalicas,& triclinia ærata:ſicut L.Mummij ad Corinthia & tabulas pictas.

De gemmis translatis in triumpho Pompeij,& natura cryſtalli & medicinis,& luxuria circa ea,& quando primũ inuenta myrrhina,& luxuria circa ea,& natura myrrhinorum,& quæ mentiti ſunt autores de ſuccino. Cap. II

ID uti planius noſcatur,uerba ex ipſis Pompeij triumphorum actis ſubijciam.Ergo tertio triumpho quem de piratis,Aſia,Ponto,gẽtibusq́ & regibus in ſeptimo operis huius uolumine indicatis,M.Piſone,M.Meſſala conſulibus,pridie calend.Octobris, die natalis ſui egit,tranſtulit alueum cum teſſeris luſorium è gemmis duabus, latum pedes tres, longum pedes quatuor:& ne quis de ea re dubitet,nulla gemmarum magnitudine hodie prope ad hanc amplitudinẽ accedente,in eo fuit luna aurea pondo XXX:lectos tricliniares tres:uaſa ex auro & gemmis abacorum nouem. Signa aurea tria, Mineruæ, Martis, & Apollinis. Coronas ex margaritis trigintatres. Montem aureum quadratum cum cer

uis & leonibus, & pomis omnis generis, circundata uite aurea. Museum ex margaritis, in cuius fastigio horologium erat. Imago Cn. Pompeij è margaritis, illa regio honore grata, illius probi oris uenerãdiꝗ per cunctas gentes, illa inquam ex margaritis, seueritate uicta & ueriore luxuriæ triumpho. Quàm profecto inter illos uiros durasset cognomen Magni, si prima uictoria sic triumphasses. E margaritis Magne, tam prodiga re, & fœminis reperta, quam gerere te fas nõ sit, hinc fieri tuos uultus? sic te preciosum uideri? Nõne illa similior tui est imago, quam Pyrenæi iugis imposuisti? Graue profecto fœdumꝗ probrum erat, ni uerius iræ deorum ostentum credi oporteret: clareqúe intelligi posset, iam tum illud caput orientis opibus sine reliquo corpore ostentatum. Cætera triumphi eiusdem quàm uirilia. Reipublicæ datum mille talentûm, legatis & quæstoribus, qui oras maris defendissent, H—S. bina milia, commilitibus singulis quinquaginta. Tolerabiliorem tamen fecit causam Caij principis, qui super omnia muliebria socculos induebat è margaritis: & Neronis principis, qui sceptra, & personas, & cubicula uiatoria unionibus construebat. Quinimò etiam ius uidemur perdidisse corripiendi gemmata potoria, & uariæ supellectilis genera, anulos transeuntes. Quæ enim non luxuria innocẽtior existimari possit? Eadem uictoria primum in urbem murrhina induxit. Primusqúe Pompeius sex pocula ex eo triumpho Capitolino Ioui dicauit: quę protinus ad hominum usum transiere, abacis etiam escarijsꝗ uasis inde expetitis. Excrescitqúe indies eius rei luxus, murrhino LXXX sestertijs empto, capaci planè ad sextarios tres calice. Potauit ex eo ante hos annos consularis, ob amorem obroso eius margine, ut tamen iniuria illa preciũ augeret: neq; est hodie murrhini alterius præstantior indicatura. Idem in reliquis generis eius quantum uorauerit, licet æstimare ex multitudine: quæ tãta fuit, ut auferente liberis eius Nerone Domitio theatrum peculiare trans Tiberim hortis exposita occuparent: quod à populo impleri canente se, dum Pompeiano præludit, etiam Neroni satis erat, qui uidit tunc annumerari unius scyphi fracta membra, quæ in dolorẽ credo seculi inuidiamꝗ fortunæ, tanquam Alexandri Magni corpus in conditorio seruari ut ostentarentur, placebat. T. Petronius consularis moriturus, inuidia Neronis principis, ut mensam eius exhæredaret, trullam murrhinam CCC sestertijs emptam fregit. Sed Nero, ut par erat principem, uicit omnes, CCC sestertijs capidem unam parando. Memoranda res, tanti imperatorẽ patremꝗ patriæ bibisse. Oriens murrhina mittit. Inueniuntur enim ibi in pluribus locis, nec insignibus, maxime Parthici regni: præcipue tamen in Carmania. Humorem putãt sub terra calore densari. Amplitudine nusquam paruos excedunt abacos. Crassitudine raro, quanta dictum est uasi potorio. Splendor his sine uiribus, nitorꝗ uerius quàm splendor. Sed in precio uarietas colorum, subinde circumagentibus se maculis in purpuram candoremꝗ, & tertium ex utroq; ignescentem, uelut per transitum coloris pupura rubescente, aut lacte candescente. Sunt qui maxime in ijs laudent extremitates, & quosdam colorũ repercussus, quales in cœlesti arquu spectantur. His maculę pingues placẽt, translucere quicꝗ aut pallere uitiũ est. Item sales uerrucæꝗ non eminentes, sed ut in corpore etiã plerumq; sessiles. Aliqua & in odore commendatio est. Contraria huic causa crystallũ facit, gelu uehementiore concreto. Non alibi certe reperitur, quàm ubi maxime hybernæ niues rigent: glaciemꝗ esse certũ est, unde & nomẽ Græci dedere. Oriẽs & hanc mittit, sed Indicæ nulla præfertur. Nascitur & in Asia, uilissima circa Alabandã & Orthosiã, finitimisꝗ montibus, item in Cypro. Sed laudata in Europæ Alpium iugis. Iuba autor est, & in quadã insula rubri maris ante Arabiam sita nasci, quæ Neron uocetur. Et in ea quæ iuxta gemmã topazion ferat, cubitalemꝗ effossam à Pythagora Ptolemæi regis præfecto. Cornelius Bocchus & in Lusitania nasci per quàm mirãdi ponderis, immẽsis iugis depressis ad libramentum aquæ puteis. Mirum & quod Xenocrates tradit Ephesius, aratro in Asia & Cypro excitari. Non enim inueniri in terreno, nec nisi inter cautes creditũ fuerat. Similius uero est, quod idem Xenocrates tradit, torrentibus sæpe deportari. Sudines uero negat nisi

ad me-

ad meridiem ſpectantibus locis naſci, quod certũ eſt: non enim reperitur in aquoſis, quanquam in regione prægelida, uel ſi ad uada uſq; glaciẽtur amnes. Cæleſti humore paruáque niue id fieri neceſſe eſt. ideo caloris impatiẽs, niſi in frigido potu abdicatur. Quare ſexangulis naſcatur lateribus, nõ facile ratio inueniri poteſt, eo magis quod neq; mucronibus eadem ſpecies eſt, & ita abſolutus eſt laterum leuor, ut nulla id arte poſſit æquari. Magnitudo ampliſſima adhuc uiſa nobis erat, quam in Capitolio Liuia Auguſta dicauerat, librarum circiter L. Idem Xenocrates autor eſt, uas amphorale uiſum, & aliqui ex India cryſtallum ſextariorum quatuor. Nos liquido affirmare poſſumus, in cautibus Alpium naſci adeo inuijs, ut plerumque fune pendentes eam extrahant. Peritis ſigna & indicia nota ſunt. Infeſtantur plurimis uitijs, ſcabro, ferrugine, maculoſa nube, occulta aliquãdo uomica, præduro fragilíq; centro & ſale appellato. Eſt & ruffa aliquibus rubigo. Alijs capillamentum rimæ ſimile. Hoc artifices litura occultant. Quæ uero ſine uitio ſunt, puras eſſe malunt, acenteta appellantes, nec ſpumei coloris lympidæ aquæ. Poſtrema autoritas in pondere eſt. Inuenio medicos, quæ ſunt urenda corporum, non aliter utilius id fieri putare quàm cryſtallina pila aduerſis poſita ſolis radijs. Alius hic furor, H—S CL M trullam unam non ante multos annos mercatam à matrefamiliâs, nec diuite. Item Nero amiſſarum rerum nuncio accepto, duos calices cryſtallinos in ſuprema ira fregit illiſos. Hæc fuit ratio ſeculum ſuum punientis, ne quis alius ex his biberet. Fragmenta ſarciri nullo modo queunt. Mire ad ſimilitudinem acceſſere uitrea, ſed prodigij modo, ut ſuum precium auxerint cryſtalli, non diminuerint. Proximum locum in delicijs fœminarum tamen adhuc tantum, ſuccina obtinent, eandem omnia hæc quam gemmæ autoritatem, ſane maiorem aliquibus de cauſis cryſtallina & murrhina, rigidi potus utraque. In ſuccinis cauſam ne deliciæ quidem adhuc excogitauerunt. Occaſio eſt uanitas Græcorum diligentiæ. Legentes modo æque perpetiantur me de ortu eorum, cum hoc quoq; interſit uitæ, ſcire poſteros quicquid illi prodidere mirandum. Phaëthontis fulmine icti ſorores fletu mutatas in arbores populos, lachrymis electrũ omnibus annis fundere iuxta Eridanum amnem, quem Padum uocamus: & electrum appellatum, quoniam ſol uocitatus ſit elector, plurimi poëtæ dixere, primíq;, ut arbitror, Aeſchylus, Philoxenus, Nicander, Euripides, Satyrus. Quod eſſe falſum Italiæ teſtimonio patet. Diligentiores eorum, Electridas inſulas in mari Adriatico eſſe dixerunt, ad quas dilaberetur Padus. Qua appellatione nullas unquam ibi fuiſſe certum eſt. Nec uero ullas ibi appoſitas eſſe, in quas quicquã curſu Padi deuehi poſſit. Nam quod Aeſchylus in Iberia, hoc eſt in Hiſpania, Eridanum eſſe dixit, eundemq; appellari Rhodanum, Euripides rurſus & Apollonius in Adriatico littore confluere Rhodanum & Padum, faciliorem ueniam facit ignorati ſuccini, in tanta orbis ignorantia. Modeſtiores ſed æque falſum prodidere, in extremis Adriatici ſinus rupibus inuijs arbores ſtare, quæ canis ortu hoc effunderent gummi. Theophraſtus in Liguria effodi dixit. Phaëthontem in Aethiopia Ammonis obiſſe, ob id delubrum ibi eſſe atque oraculum, electrumq; gigni. Philemon foſſile eſſe, & in Scythia erui duobus lõcis. Candidum atque cerei coloris quod uocaretur electrum: in alio loco fuluum, quod appellaretur ſualternicum. Demoſtratus lyncurion id uocat, & fieri ex urina lyncum beſtiarum. E maribus fuluum & igneum, è fœminis languidius atque candidum. Alij dixere langurium, & eſſe in Italia beſtias langurias. Zenothemis langas uocat eaſdem, & circa Padum ijs uitam affirmat. Sudines arborem quæ gignat in Liguria, In eadem ſententia & Metrodotus fuit. Sotacus credidit in Britannia arboribus effluere, quas electridas uocauit. Pytheas Guttonibus Germaniæ genti accoli æſtuatium oceani Mentonomon nomine, ſpacio ſtadiorum ſex milium. Ab hoc diei nauigatione inſulam abeſſe Abalum. Illò uere fluctibus aduehi, & eſſe concreti maris purgamentum. Incolas pro ligno ad ignem uti eo, proximiſq; Teutonis uendere. Huic & Timæus credidit, ſed inſulam Baltiam uocauit. Philemon negauit flammam ab electro reddi. Nicias ſolis radiorum ſuccum intelligi

uoluit. Hos circa occasum credit uehementiores in terram actos, pinguem sudorem in ea parte oceani relinquere, deinde æstatibus in Germanorum littora eijci. Et in Ægypto nasci simili modo, & uocari Sacal. Item in India, gratiusq; thure esse Indis. In Syria quoque fœminas uerticillos inde facere, & uocare harpaga, quia folia & paleas uestiũq; fimbrias rapiat. Theophrastus oceano id exæstuante ad pyrenæi promontoriũ eijci, quod & Xenocrates credidit, qui de ijs nuperrime scripsit. Viuit adhuc Asarubas, qui tradidit iuxta Atlanticũ mare esse lacum Cephisida, quē Mauri uocãt electrũ. Hunc sole excalfactũ è limo dare electrum fluitans. Mnesias Africæ locum Sycionem appellatum, & Cratin amnem in oceanum effluentem è lacu, in quo aues quas meleagridas & penelopas uocat uiuere. Ibi nasci ratione eadem qua supra dictum est de electride lacu. Theomenes dicit, iuxta Syrtim magnam hortum hesperidum esse, ex quo in stagnũ cadat, colligi uero à uirginibus Hesperidum. Ctesias Indis flumen esse Hypobarum, quo uocabulo significetur omnia uasa ferre bona, fluere à septentrione in exortiuum Oceanũ iuxta montem syluestrem arboribus electrum ferentibus. Arbores eas aphytacoras uocari, qua appellatione significetur prędulcis suauitas. Mithridates in Germaniæ littoribus esse insulam, uocariq; eam Oserictã, cedri genere syluosam, inde defluere in petras. Xenocrates nõ succinũ tantum in Italia, uerũ etiam thieum uocari, à Scythis uero sacriũ, quoniã & ibi nascatur. Alios putare in Numidia gigni. Super omnes est Sophocles Tragicus poëta, quod equidē miror tãta grauitate cothurni, & præterea uitæ fama, aliàs principe loco genitus Athenis, rebus gestis, exercitu ducto. Hic ultra Indiam fieri dixit è lachrymis meleagridũ auiũ Meleagrũ deflentium. Quod & credidisse eum, uel sperasse alijs persuaderi posse, quis nõ miretur? quamúe pueritiam tam imperitam posse reperiri, quæ auium ploratus annuos credat, lachrymásue tam grandes, auesq; è Græcia, ubi Meleager perijt, ploratum isse in Indos? Quid ergo? nõ multa æque fabulosa produnt poëtæ? Sed hoc ea in re quæ quotidie inuehatur atq; abundet, & hoc mendacium coarguat, serio quenquam dixisse, summa hominum contemptio est, & intoleranda medaciorum impunitas.

De ortu & medicinis & generibus & luxuria succinorum, & lyncurio & medicinæ. Cap. III

CErtum est gigni in insulis septẽtrionalis oceani, & à Germanis appellari glessum, itaque & à nostris unam insularũ ob id glessariam appellatam, Germanico Cæsare ibi classibus rem gerente, Austrauiam à barbaris dictam. Nascitur autem defluente medulla pinei generis arboribus, ut gummi in cerasis, resina pineis. Erumpit humoris abundantia. Densatur rigore uel tepore autumnali. Cum intumescens æstus rapuit ex insulis, certe in littora expellitur, ita uolubile, ut pēdere uideatur atq; cõsidere in uado: quod arboris succum esse prisci nostri credidere, ob id succinum appellantes. Pineæ autem arboris esse indicio est pineus in attritu odor, & quod accensum tedæ modo ac nidore flagret. Affertur à Germanis in Pannoniam maxime prouinciam. Inde Veneti primũ, quos Græci Henetos uocant, rei famam fecere, proximi Pannoniæ, id accipientes circa mare Adriaticũ. Pado uero annexa fabulæ uidetur causa, hodieq; transpadanarum agrestibus fœminis, monilium uice succina gestantibus, maxime decoris gratia: sed & medicinæ: quando tonsillis creditur resistere, & faucium uitijs, uario genere aquarum iuxta illos infestãte guttura ac uicinas carnes. DC ferè M passuum à Carnũto Pannoniæ, abest littus Germaniæ ex quo inuehitur, percognitum nuper. Vidit enim eques Romanus, missus ad id comparandum à Iuliano curante gladiatorium munus Neronis principis, qui hæc commercia & littora peragrauit, tanta copia inuecta, ut retia arcendis feris podium protegentia succinis nodarentur, arma uero & libitina totusq; unius diei apparatus esset è succino. Maximum pondus is glebæ attulit XIII librarum. Nasci & in India certum est. Archelaus qui regnauit in Cappadocia, illinc cortice inhærente tradit aduehi rude, polirique adipe suis lactentis incoctum. Liquidum primo destillare, argumento sunt quædam intus translucentia, ut formi

cæ aut

cæ aut culices,lacertæq; quas adhæſiſſe muſteo non eſt dubiũ & incluſas indureſcẽti. Genera eius plura. Candida odoris præſtantiſsimi. Sed nec his nec cereis preciũ. Fuluis maior autoritas. Ex ijs etiamnum amplior tranſlucentibus, præterquàm ſi nimio ardore flagrent, imaginemq; igneam ineſſe, non ignem, placet. Sũma laus falernis à uini colore dictis, molli fulgore perſpicuis. Sunt & in quibus decocti mellis lenitas placeat. Verum hoc quoq; notum fieri oportet, quocunq; modo tingui libeat, hœdorũ ſæuo & anchuſæ radice, quippe etiam conchylio inficiuntur. Cæterum attritu digitorũ accepta ui caloris attrahunt in ſe paleas & folia arida, ut magnes lapis ferrum. Ramẽta quoq; ſuccini oleo addito flagrant dilucidius diutiusq; quàm lini medulla. Taxatio in delicijs tanta, ut hominis quamuis parua effigies, uiuorum hominum uigentiumq; precia ſuperet, prorſus ut caſtigatio una non ſit ſatis. In Corinthijs æs placet auro argentoq; mixtũ, in cælatis ars & ingenia. Murrhinorum & cryſtallinorum diximus gratiã: uniones, quod capite circũferuntur, gemmæ digitis, in omnibus deniq; alijs uitijs oſtentatio aut uſus placet, in ſuccinis deliciarum tantum conſcientia. Domitius Nero in cæteris uitæ ſuæ portẽtis, capillos quoq; coniugis ſuæ Poppeæ in hoc nomen adoptauerat, quodã etiam carmine ſuccinos appellando. Et quoniam nullis uitijs deſunt precioſa nomina, ex eo tertius hic quidẽ colos cœpit expeti à matronis. Vſus tamen ſuccinorum inuenitur aliquis in medicina, ſed non ob hoc fœminis placent. Infantibus alligari amuleti ratione prodeſt. Calliſtratus & cuicunq; ætati cõtra lymphationes prodeſſe tradit. Et urinæ difficultatibus potũ, alligatumq;. Hic & differentiam nouam attulit appellando chryſolectrum quaſi coloris aurei, & matutino gratiſſimi aſpectus, rapaciſſimum ignium, & ſi iuxta fuerint, celerrime ardeſcens. Hoc collo adalligatũ, mederi febribus & morbis: Tritũ cum melle ac roſaceo auriũ uitijs. Et ſi cũ melle attico cõteratur, oculorũ quoq; obſcuritatibus. Stomachi etiã uitijs uel per ſe farina eius ſumpta, uel cum maſtice ex aqua pota. Succina etiã gẽmis, quæ ſunt trãſlucidæ, adulterandis magnũ habent locũ, maxime amethyſtis, cũ omni, ut diximus, colore tingantur.

De lyncurio proxime dici cogit autorum pertinacia. Quippe etiam ſi non electrũ id eſſet, lyncuriũ tamen gemmã eſſe cõtendunt. Fieri autẽ ex urina quidem lyncis, ſed egeſtam terra protinus beſtia operiente eam, quoniã inuideat hominũ uſui. Eſſe aũt qualem in igneis ſuccinis colorem, ſcalpiq;. Nec folia tantũ aut ſtramenta ad ſe rapere, ſed æris etiã ac ferri laminas, quod Diocles quidẽ & Theophraſtus credidit. Ego falſum id totũ arbitror, nec uiſam in æuo noſtro gẽmam ullam ea appellatione, & quod de medicina ſimul proditur, calculos ueſicæ eo poto elidi, & morbo regio occurri, ſi ex uino bibatur, aut ſi portetur. Et tamen nunc gemmarum confeſſa dicemus à laudatiſsimis orſi. Nec uero id ſolũ agemus, ſed ad maiorem utilitatem uitæ obiter coarguetur magorum infanda uanitas, quando illi uel plurima prodidere de gemmis, medicinæ ex his ſpecies blando prodigio tranſgreſſi.

De adamantis generibus & medicinis, & margaritis. Cap. IIII

MAximum in rebus humanis, non ſolum inter gemmas, precium habet adamas, diu non niſi regibus & ijs admodum paucis cognitus, unus modo in metallis repertus. perquàm raro comes auri, nec niſi in auro naſci uidebatur. Veteres eum in Æthiopũ tantum metallis inueniri exiſtimauere, inter delubrum Mercurij atq; inſulam Meroën, dixeruntq; non ampliorem cucumeris ſemine, aut colore diſſimilẽ inueniri. Nunc genera eius ſex noſcuntur. Indici non in auro naſcentis, ſed quadam criſtalli cognatione. Siquidem & colore tranſlucido non differt, & laterum ſexangulo leuore turbinatus in mucronem, aut duabus cõtrarijs partibus, quo magis miremur, ut ſi duo turbines latiſſimis ſuis partibus iungantur, magnitudine uero etiam auellanæ nuclei. Similis eſt huic quidem arabicus, minor tantum, ſimiliter & naſcens, cæterum pallore gentis, & in auro non niſi excellẽtiſſimo natalis. Incudibus hi deprehenduntur, ita reſpuentes ictum, ut ferrum utrinque diſſultet, incudeſq; etiam ipſæ diſſiliant. Quippe duritia inenarrabilis eſt, ſimulq; ignium uictrix natura, & nunquam incaleſcens. Vnde & nomen indomita uis Græca interpretatione

accepit

accepit. Vnum ex ijs uocant cenchron, quod est milij magnitudine. Alterũ macedonicũ in Philippico auro repertũ, & hic est cucumis semini par. Post hos Cyprius uocatur in Cypro repertus, uergens in æreum colorem, sed in medicina ut dicemus efficacissimus. Post hunc est siderites ferrei splẽdoris, pondere ante cæteros, sed natura dissimilis. Nam & ictibus frangitur, & alio adamante perforari potest, quod & Cyprio euenit, breuiterq́ ut degeneres nominis tãtum autoritatem habent. Idq́, quod totis uoluminibus his docere & mandare conati sumus, de discordia rerum concordiaq́, quam antipathiã ac sympathiã appellauere Græci, nõ aliter clarius intelligi potest. Siquidem illa inuicta uis duarum uiolentissimæ naturæ rerum ferri ignisq́ contemptrix, hircino rumpitur sanguine, nec aliter quàm recenti calidoq́ macerata, & sic quoq́ multis ictibus, tunc etiam prætérquàm eximias incudes malleosq́ ferreos frangens. Cuius hoc ingenio inuentũ? quóue casu repertum? aut quæ fuit coniectura experiẽdi rem immensi secreti, & in fœdissimo animalium? Numinum profecto muneris talis inuentio omnis est. Nec quærenda in ulla parte naturæ ratio, sed uoluntas. Et cum feliciter rumpere cõtingit, in tam paruas frangitur crustas, ut cerni uix possint. Expetuntur à scalptoribus, ferroq́ includuntur, nullam non duritiam ex facili cauantes. Adamas dissidet cum magnete lapide in tantum, ut iuxtà positus ferrũ nõ patiatur abstrahi: aut si admotus magnes apprehẽderit, rapiat, atq́ auferat. Adamas & uenena irrita facit, & lymphationes abigit, metusq́ uanos expellit à mẽte, & ob id quidam eũ anachiten uocauere. Metrodorus Scepsius, in eadem Germania in Baltia insula nasci, in qua & succinũ, quod equidẽ legerim, solus dicit, & præfert Arabicis: quod falsum esse quis dubitet? Proximum apud nos Indicis Arabicisq́ margaritis precium est, de quibus in nono diximus uolumine inter res marinas.

De smaragdi generibus: & gemmis uiridibus & translucidis. Cap. V

TErtia autoritas smaragdis perhibetur pluribus de causis. Nullius coloris aspectus iucundior est. Nam herbas quoque uirentes frondesq́ auide spectamus. Smaragdos uero tanto libentius, quoniam nihil omnino uiridius comparatum illis uiret. Præterea soli gemmarum contuitu oculos implent nec satiant. Quin & ab intentione alia obscurata, aspectu smaragdi recreatur acies. Scalpentibusq́ gemmas non alia gratior oculorum refectio est, ita uiridi lenitate lassitudinem mulcent. Præterea longinquo amplificantur uisu, inficientes circa se repercussum aëra, non sole mutati, non umbra, non lucernis, semperq́ sensim radiantes, & uisum admittentes, ad crassitudinem sui facilitate translucida: quod etiam in aquis non fit. Iidem plerunque & concaui, ut uisum colligant. Quapropter decreto hominum ijs parcitur scalpi uetitis. Quanquam Scythicorum Aegyptiorumq́ tanta durities est, ut nequeant uulnerari. Quorum uero corpus extensum est, eadem qua specula ratione supini imagines rerum reddunt. Nero princeps gladiatorum pugnas spectabat smaragdo. Genera eorum duodecim: Nobilissimi Scythici, ab ea gente in qua reperiuntur appellati. Nullis maior austeritas, nec minus uitij. Et quantum smaragdi à gemmis distant, tantum Scythici à cæteris smaragdis. Proximam laudem habent, sicut & sedem, Bactriani, quos in cõmissuris saxorũ colligere dicuntur etesiis flantibus. Tunc enim tellure internitent, quia ijs uẽtis maxime harenæ mouentur. Sed hos minores multo Scythicis esse tradunt. Tertium locum Aegyptij habent, qui eruuntur circa Copton oppidum Thebaidis in collibus & cautibus. Reliqua genera in metallis ærarijs inueniuntur. Quapropter principatum ex ijs Cyprij obtinent, dosq́ eorum est nec in colore liquido nec diluto, uerum ex humido pinguiq́, quaq́ perspiciatur imitante translucidum mare: pariterq́ translucet & nitet, hoc est colorem expellit, & aciem recipit. Ferunt in ea insula tumulo reguli Hermiæ iuxta cetarias marmoreo leoni fuisse inditos oculos ex smaragdis, ita radiantibus etiam in gurgitem, ut territi instrumenta refugerent thynni, diu mirantibus nouitatem piscatoribus, donec mutauere oculis gemmas. Sed & uitia demonstrari oportet reperta. Sunt quidẽ omnium eadem. Quædam tamen nationũ peculiaria,

ſicut in homine. Ergo Cyprij uarie glauci, magisq́ ac minus in eodẽ ſmaragdo alijs partibus tenorem illum Scythicæ auſteritatis non ſemper cuſtodiũt. Ad hoc quibuſdam intercurrit umbra, ſurdusq́ fit colos, qui improbatur etiam dilutior. Hincq́ genera diſtinguuntur. Et ſunt aliqui obſcuri, quos uocant cæcos, alij denſi nec è liquido translucidi: quidam uaria nubecula improbati. Aliud eſt hoc quàm umbra de qua diximus. Nubecula enim albicantis eſt uitium, cum uiridis non pertranſit aſpectus, ſed aut intus occurrit, aut excipit in fine uiſum candor. Hæc coloris uitia: illa corporis, capillamẽtum, ſal, plumbago. Ab ijs Æthiopici laudantur à Copto dierũ trium itinere, ut autor eſt Iuba, acriter uirides, ſed non facile puri aut concolores. Democritus in hoc genere poſuit Hermineos & Perſicos. Illos extumeſcentes pinguiter. Perſicos uero non translucidos, ſed iucundi tenoris, uiſum implere, quem non admittant, felium pantherarumq́ oculis ſimiles. Nanque & illos radiare nec perſpici. Eoſdẽ in ſole hebetari, umbris refulgere, & lõgius quàm cæteros nitere. Omnium horum etiamnum uitium, quod fellis colorem aut aëris habẽt. In ſole diluci di quidem ac liquidi, ſed non uirides. Hæc uitia & Atticis maxime ſentiũtur in argentarijs metallis repertis, in loco qui Thoricos uocatur, ſemper minus pingues, & è lõginquo ſpecioſiores. Frequẽs & ijs plumbago, hoc eſt, ut in ſole plumbei uideãtur. Illudq́ peculiare, quod quidam ex ijs ſeneſcunt, paulatim uiriditate euanida, & ſole lædũtur. Poſt hos Medici plurimum uiriditatis habent, interdum & è ſapphiro. Ii ſunt fluctuoſi, & rerum imagines complexi, ut uerbi gratia papauerum aut auium, pinnarumq́ uel catulorũ aut ſimilium. Qui non omnino uirides naſcuntur, uino & oleo meliores fiunt, neq; eſt aliorũ magnitudo amplior. Carchedonij neſcio an in totũ exoleuerint, poſtquam metalla æris ibi defecerunt, & ſemper tamẽ uiliſsimi fuere minimiq́. Iidem fragiles ſed colore incerti, & uirẽtium in caudis pauonum columbarumq́ collo plumis ſimiles, ad inclinationem magis aut minus lucidi, uenoſi quidem ſquamoſiq́. Peculiare erat in his uitium ſarcion appellatum. hoc eſt quædam gemmæ caro. Mons iuxta Carchedonẽ in quo legebãtur, ſmaragdites uocatus eſt. Iuba eſt autor ſmaragdum quem cholan uocant, in Arabia ædificiorũ ornamentis includi, & lapidẽ, quem alabaſtriten Ægyptij uocant. Complures uero è proximis Laconicos in Taygeto monte erui Medicis ſimiles, & alios in Sicilia. Inſeritur ſmaragdis & quæ uocatur tanos, è Perſis ueniens gẽma, ingrate uiridis, atq; intus ſordida. Itẽ chalcoſmaragdos è Cypro turbida æreis uenis. Theophraſtus tradit in Ægyptiorũ commẽtarijs reperiri, regi eorũ à rege Babylonio miſſum ſmaragdũ munere IIII cubitorũ longitudine, & trium latitudine. Et fuiſſe apud eos in Iouis delubro obeliſcum è IIII ſmaragdis XL cubitorũ longitudine, latitudine uero in una parte quatuor, & in altera duorum. Se autem ſcribente eſſe in Tyro Herculis templo ſtantem pilam è ſmaragdo, niſi potius pſeudoſmaragdus ſit. Nam & hoc genus reperiri, & in Cypro inuẽtum ex dimidia parte ſmaragdum, ex dimidia iaſpidem, nondum humore in totum transfigurato. Apion cognominatus Pliſtonices, paulo antè ſcriptum reliquit, eſſe etiam nũc in labyrintho Ægypti coloſſeum Serapin è ſmaragdo nouem cubitorum. Eandem multis naturam aut certe ſimilem habere berylli uidentur, in India originem habentes, raro alibi reperti. Poliuntur omnes ſexangula figura artificum ingenijs, quoniã hebeſcunt, ni color ſurdus repercuſſu angulorum excitetur. Aliter enim politi non habẽt fulgorem eũdem. Probatiſsimi ſunt ex ijs qui uiriditatem puri maris imitantur. Proximi qui uocantur chryſoberylli, & ſunt paulo pallidiores, ſed in aureum colorem exeunte fulgore. Vicinum genus huic eſt pallidius, & à quibuſdam proprij generis exiſtimatur, uocaturq́ chryſopraſus. Quarto loco numerantur hyacinthizontes. Quinto quos aëroides uocant. Poſt eos autẽ cerini. Ac deinde oleagini, hoc eſt colore olei. Poſtremi cryſtallis ferè ſimiles. Hi capillamẽta habent, ſordesq́, alioquin euanidi, quæ ſunt omniũ uitia. Indi mire gaudent longitudine eorũ, ſoloſq́ gemmarum eſſe prędicant, qui carere auro malint, & ob id perforatos elephantorũ ſetis religant: & alios cõuenit nõ oportere perforari, quorũ ſit abſoluta bonitas, umbilicis

ſtatim

ſtatim ex auro capita comprehendentibus. Ideoq; cylindros ex ijs facere malunt, quàm gemmas, quoniam eſt ſumma commendatio in longitudine. Quidam & anguloſos putant ſtatim naſci, & perforatos gratiores fieri medulla candoris exempta, additoq; auro repercuſſa aut omnino caſtigata cauſa perſpicuitatis ad craſſitudinem. Vitia præter iam dicta eadem ferè quæ in ſmaragdis, & pterygia. In noſtro orbe aliquando circa Pontum inueniri putantur. Indi & alias quidem gemmas cryſtallo inuento adulterare repererunt, ſed præcipue beryllos.

De opali generibus, & uitijs & experimentis, & uarijs gemmis. Cap. VI

MInimum, ijdemq; plurimum ab ijs differunt opali, ſmaragdis tantum cedentes. India ſola & horum eſt mater. Atq; ideo eis precioſiſsimā gloriam cōpoſitores gemmarum & maxime inenarrabilem difficultatē dederūt. Eſt enim in ijs carbunculi tenuior ignis, eſt amethyſti fulgens purpura, eſt ſmaragdi uirens mare, & cuncta pariter incredibili mixtura lucentia. Alij ſummo fulgoris argumento colores pigmentorum æquauere. Alij ſulphuris ardentem flammam, aut etiam ignis oleo accenſi. Magnitudo nucem auellanam æquat, inſigni apud nos hiſtoria. Siquidem extat hodieq; huius generis gemma, propter quā ab Antonio proſcriptus Nonius ſenator eſt, filius Strumę Nonij eius, quem Catullus poëta in ſella curuli uiſum indigne tulit, auusq; Seruilij Noniani quē conſulem uidimus: illeq; proſcriptus fugiens, hunc è fortunis ſuis omnibus anulum abſtulit ſecum, quem certum eſt ſeſtertijs uiginti milibus æſtimatū. Sed mira Antonij feritas atq; luxuria, propter gemmam proſcribētis. Nec minor Nonij contumacia, proſcriptionem ſuam amantis: cum etiam feræ abroſas partes corporis relinquant, propter quas ſe periclitari ſciant. Vitia opali, ſi color in florem herbæ, quæ uocatur heliotropium, exeat, aut cryſtallum, aut grandinem: ſi ſal interueniat aut ſcabricia, aut puncta oculis occurſantia, nulloſq; magis India ſimilitudine indiſcreta uitro adulterat. Experimentum in ſole tantum. Falſis enim contra radios libratis digito ac pollice, unus atque idem tranſlucet colos in ſe conſumptus. Veri fulgor ſubinde uariat, & plus huc illucq; ſpargit, & fulgor lucis in digitos funditur. Hanc gemmā propter eximiā gratiā pleriq; appellauere pæderota. Sunt & qui priuatum eius genus faciunt, ſangenonq; ab Indis uocari dicunt. Traduntur naſci & in Ægypto, & in Arabia, & uiliſſimi in Ponto. Item in Galatia ac Thaſo & Cypro. Quippe opali gratiam habet: ſed mollius nitet, raro non ſcaber. Sūma coloris ex aere & purpura conſtat, uiriditas ſmaragdi deeſt. Conſtatq; melior ille color, cuius fulgor uini colore fuſcatur, quàm qui diluitur aqua. Hactenus de principatu conuenit, mulierū maxime ſenatuſconſulto. Minus certa ſunt de quibus & uiri iudicant. Singulorum enim libido ſingulis precia facit, & præcipue regū. Claudius Cæſar ſmaragdos induebat & ſardonychas. Primus autem Romanorum ſardonyche uſus eſt prior Africanus, ut tradit Demoſtratus, & inde Romanis hāc gemmam fuiſſe celeberrimam. Quamobrem proximum ei dabimus locum. Sardonyches olim ut ex nomine ipſo apparet, intelligebantur candore in Sarda, hoc eſt uelut carnibus ungue hominis impoſito, & utroq; tranſlucido. Taleſq; eſſe Indicas tradunt, Iſmenias, Demoſtratus, Zenothemis, Sotacus: hi quidē duo reliquas omnes quæ non traluceant, cæcas appellantes, quæ nūc nomen abſtulere. Nullo ſardarum ueſtigio Arabicæ ſunt, cœperūtq; pluribus hæ gemmæ coloribus intelligi, radice nigra, aut ceruleum imitāte, & unguem: creditum enim candido pingi, nec ſine quadam ſpe purpuræ candore in minium tranſeunte. Has Indis nō habitas in honore Zenothemis ſcribit: tantæ aliâs magnitudinis, ut inde capulos factitarent. Etenim conſtat ibi torrentibus detegi. Et placuiſſe in noſtro orbe initio, quoniam ſolæ propè gemmarum ſcalptæ, ceram nō auferrent. Perſuaſimus deinde & Indis, ut ipſi quoq; ijs gauderent. Vtiturq; perforatis utiq; uulgus tantum in collo. Et hoc eſt nunc Indicarum argumētum. Arabicæ excellūt candore circuli prælucido atq; non gracili, neq; in receſſu gemmæ aut in deiectu renitēte, ſed in ipſis umbonibus nitēte, præterea ſubſtrato nigerrimi coloris. Et hoc in Indicis cereū aut

corneum

corneum inuenitur, etiā circuli albi: quædā in ijs cæleſtis arquus anhelatio eſt. Superficies uero locuſtarum maris cruſtis rubentior. Iam melleæ aut feculentæ (hoc enim nomen eſt uitio) improbantur, & ſi zona alba fundat ſe, non colligat. Simili modo, ſi ex alio colore in ſe admittat aliquid enormiter. Nihil enim in ſua ſede alieno interpellari placet. Sunt & Armeniacæ ut cæteræ improbādæ, ſed pallida zona. Exponenda eſt & onychis ipſius natura propter nominis ſocietatem: hoc in gemmam tranſil t, & à lapide ex Carmania. Sudines dicit in gemma eſſe candorem unguis humani ſimilitudine. Item chryſolithi colorem & ſardæ & iaſpidis. Zenothemis Indicā onychem plures habere uarietates, igneā, nigram, corneam, cingētibus candidis uenis oculi modo, interuenientibus quarundā oculis obliquis uenis. Sotacus & Arabicā onychem tradit. Sed eam à cæteris diſtare, quod Indica igniculos habeat albis cingentibus zonis ſingulis pluribusúe, aliter ꝙ in Sardonyche Indica. Illic enim momentum eſſe, hic circulum. Arabicas onychas nigras inueniri candidis zonis. Satyrus carnoſas eſſe Indicas, parte carbunculi, parte chryſolithi & amethyſti, totumꝗ; id genus abdicat. Veram autē onychem plurimas uariasꝗ; cū lacteis zonis habere uenas, omnium in tranſitu colore inenarrabili, & in unum redeunte concentum ſuauitate grata. Nec ſardæ natura differenda eſt, diuiduæ ex eodem nomine. Quapropter omnium obiter gemmarum ardentium natura indicanda.

De generibus carbunculorum, & uitijs, & experimentis, & gemmis ardentibus. Cap. VII

PRincipatum habent carbunculi, à ſimilitudine ignium appellati, cum ipſi non ſentiant ignes, ob id à quibuſdam apyroti uocati. Horum genera, Indici & Garamātici, quos & carchedonios uocauere, propter opulentiā Carthaginis magnæ. Adijciūt Æthiopicos & Alabandicos in Orthoſia caute naſcentes, ſed qui perficiantur Alabandis. Præterea in omni genere maſculi appellantur acriores, at fœminæ languidius refulgentes. In maſculis quoqꝫ obſeruant liquidioris alios flammæ, nigrioris alios, & quoſdam lucidius, ac magis cęteris in ſole flagrātes. Optimos uero amethyſtizontas, hoc eſt, quorum extremus igniculus in amethyſti uiolam exeat: proximos illis, quos uocant ſyrtitas, pinnato fulgore radiantes. Inueniri autem ubicunque, maxime ſolis repercuſſu. Satyrus Indicos non eſſe claros dicit, ac plerūque ſordidos, ac ſemper fulgoris retorridi: Æthiopicos pingues, lucemꝗ; non emittētes, ſed conuoluto igne flagrare. Calliſtratus fulgorem carbunculi debere candidū eſſe poſuit, extremo uiſu nubilantem: & ſi ita attollatur, exardeſcentem, ob id à pleriſqꝫ hunc carbūculum candidum uocari. Qui languidius & liuidius ex Indicis lucent, lithizontas appellari. Carchedonios multo minores eſſe. Indicos etiam minus ſextarij unius menſura cauari. Archelaus carchedonios nigrioris aſpectus eſſe, ſed igne, uel ſole, & inclinatione acrius ꝙ cæteros excitari. Eoſdē umbrante tecto purpureos uideri, ſub cælo flammeos, contra radios ſolis & ſcintillare, ceras ſignantibus his liqueſcere quamuis in opaco. Multi indicos carchedonijs candidiores eſſe, & è diuerſo inclinatione hebetari ſcripſere, etiamnum in carchedonijs maribus ſtellas intus ardere, fœminas uniuerſum fulgorē fundere extra ſe, alabandicos cæteris nigriores eſſe ſcabroſꝗ;. Naſcūtur & in Thracia coloris eiuſdem, ignem minime ſentientes. Theophraſtus autor eſt & in Orchomeno Arcadiæ inueniri, & in Chio. Illos nigriores, è quibus & ſpecula fieri. Eſſe & Trœzenios uarios interuenientibus maculis albis. Item Corinthios ex pallidiore cādidos. Maſſilia quoqꝫ importari Bocchus & Olyſſippone ſcripſit magno labore ob argillam ſole aduſtis ſaltibus. Nec eſt aliud difficilius, quàm diſcernere hæc genera, tanta eſt in eis occaſio artis, ſubditis per quæ translucere cogantur. Aiunt ab Æthiopibus hebetiores in aceto maceratos quatuordecim diebus niteſcere, totidem menſibus durante fulgore. Adulterantur uitro ſimillimæ, ſed cote deprehenduntur, ſicut aliæ gēmæ factitiæ: mollior enim materia & fragilis: & centroſa ſcobe deprehenduntur & pondere, quod minus eſt uitreis, aliquando & puſtulis argenti modo relucentibus. Eſt & anthracitis appellata, in Theſprotia foſsilis, carbo

nibus similis, Falsum arbitror quod & in Liguria nasci tradiderũt, nisi forte tunc nascebantur. Esse in ijs & præcinctæ candida uena traduntur, harumq; igneus color ut superiorum est. Peculiare quidẽ quod iactati in ignem uelut intermortui extinguuntur. Contrà aquis perfusæ exardescũt. Cognata est huic sandastros, quã aliqui garamantiten uocãt, nascitur in India loco eiusdẽ nominis. Gignitur & in Arabia ad meridiẽ uersa. Cõmendatio summa, quod uelut in translucido stellantes intus fulgẽt aureæ guttæ, semper in corpore, nunquam in cute. Accedit religio narrata à siderum cognatione ab inspectoribus, quoniã ferè stellarũ hyadũ & numero & dispositione stellantur, ob id Chaldæis in ceremonijs habitæ. Et hic mares austeritas distinguit, quodam uigore apposita tingens. Indicæ quidem etiam hebetare uisus dicuntur. Blandior fœminis flamma, alliciens magis q̃ accendens. Sunt qui præferant Arabicas Indicis, fumidæq; chrysolitho illas similes dicunt. Ismenias uero negat poliri sandastros propter teneritatem, & ob id in magno errore sunt, qui sandareson uocãt. Inter omnes constat, quantũ numero stellarũ accedat, tantũ & precio accedere. Affert errorem aliquando similitudo nominis, sandaser, quod Nicanor sandaserion uocauit, alij sandaseron. Quidã uero hanc sandastron, illã sandareson, in India nascentem illam quoq;, & loci nomen custodientem: mali colore aut olei uiridis, omnibus improbatam. Ex eodẽ genere ardentiũ lychnites appellata à lucernarũ accensarũ præcipua gratia. Nascitur circa Orthosiam, totaq; Caria ac uicinis locis, sed probatissima in Indis, quam quidam remissiorẽ carbunculum esse dixerũt. Secũda bonitate similis est Ionis appellata à prælatis floribus. Et alias inuenio differentias. Vnam quæ purpura radiet, alteram quæ cocco: à sole excalfactas, aut digitorum attritu, paleas & chartarum fila ad se rapere. Hoc idem & Carchedonius facere dicitur, quanquã multo uilior prędictis. Nascitur apud Nasamonas in mõtibus, ut incolæ putant, imbre diuino. Inuenitur ad repercussum lunæ, maxime plenæ. Carthaginẽ quõdam deportabatur. Archelaus & in Ægypto circa Thebas nasci tradidit, fragiles, uenosas, morienti carboni similes. Potoria uasa & ex hoc lapide & ex lychnite factitata inuenio. Omnia autem hæc genera scalpturæ contumaciter resistũt, partemq; ceræ in signo tenent. E diuerso ad hæc sarda utilissima, quæ nomen cum sardonyche cõmunicauit. Ipsa gemma uulgaris, & primũ Sardibus reperta. Sed laudatissima circa Babyloniam cum lapidicinæ quædã aperirẽtur, hærens in saxi corde. Hocq; modo metallum apud Persas defecisse traditur. Sed inueniuntur compluribus alijs locis, sicut in Ephyra & Asso. In India trium generũ, rubrum, & quod demium uocant à pinguedine, tertiũ quod argenteis bracteis sublinitur. Indicæ perlucent, crassiores sunt Arabicæ, Inueniuntur & circa Leucada Epiri, & circa Ægyptum, quę bractea aurea sublinũtur. Et in his autem mares excitatius fulgent. Fœminæ pinguiores sunt, & crassius nitent. Nec fuit alia gemma apud antiquos usu frequentior. Hac certe apud Menandrum & Philemonem fabulæ superbiunt. Nec ullæ translucentium tardius suffuso humore hebetãtur, oleoq; magis q̃ alio liquore. Damnantur ex ijs melleæ & ualidius testaceæ.

De generibus topazij, & callaide, & de gẽmis uiridibus nõ translucẽtibus. Cap. VIII

EGregia etiãnum topazio gloria est, suo uirẽti genere, & cũ reperta est prælatæ omnibus. Id accidit in Arabiæ insula, quæ Chitis uocatur: in qua Troglodytæ prædones, cum diutius fame & tempestate pressi herbas radicesq́ue effoderent, eruerunt topazion. Hæc Archelai sententia est. Iuba topazion insulã in rubro mari à continente stadijs CCC abesse tradit, nebulosam, & ideo quęsitã sæpe à nauigãtibus, ex ea causa nomen accepisse. Topazin enim Troglodytarum lingua significationẽ habere quærendi. Ex hac primum importatam Berenicæ reginæ, quæ fuit mater sequẽtis Ptolemæi, à Philemone præfecto regis, ac mire placuisse, & inde factam statuã Arsinoæ Ptolemæi Philadelphi uxori quatuor cubitorum, sacratam in delubro, quod aureum cognominabatur. Recentissimi autores & circa Thebaidis Alabastrum oppidum nasci dicunt. Et duo eius genera faciunt, prasoidem atq; chrysopteron similem chrysoprasio. Eius enim tota similitudo ad succũ porri

dirigitur

dirigitur. Eſt autem ampliſsima gemmarum. Eadem ſola nobilium limam ſentit, cæteræ ſaxo & cote poliuntur. Hæc & uſu atteritur. Comitatur eam ſimilitudine propior ꝗ autoritate callais uiride pallens. Naſcitur poſt auerſa Indiæ apud incolas Caucaſi montis Phicaros ac Aſdathas amplitudine conſpicua, ſed fiſtuloſa ac ſordiũ plena. Syncerior multo præſtantiorq́ in Carmania. Vtrobiq; autẽ in rupibus inuijs & gelidis, oculi figura extuberans, leuiterq́ adhęrens, nec ut agnata petris, ſed ut appoſita. Quapropter ſcandere ad eam pigritia pedũ equeſtres populos tædet, ſimul & periculum terret. Ergo fundis è longinquo inceſſunt, & cũ toto muſco excutiunt. Hoc uectigal hocq́ geſtamen diuites in ceruice gratiſsimum norunt. Is cenſus, hæc gloria à pueritia deiectorum numerum prædicantium, in quo uaria fortuna. Quidam ictu primo cepere præclaras, multi inſectãdo nullas. Et uenatus quidẽ callaidis talis: ſectura formãtur, aliâs fragiles. Optimus color ſmaragdi: ut tamen apparet, ex alieno eſt quod placeant. Incluſæ decorantur auro, aurumq́ nullæ magis decent. Quæ ſunt earum pulchriores, oleo, unguento, & mero colorem deperdunt. Viliores conſtantius repræſentant, neq; eſt imitabilior alia mẽdacio uitri. Sunt qui in Arabia inueniri eas dicunt in nidis auium quas melancoryphos uocant. Viridantium & alia plura ſunt genera. Vilioris eſt turbæ praſius, cuius alterũ genus, ſanguineis pũctis obhorret. Tertium uirgulis tribus diſtinctum eſt candidum. Præfertur is chryſopraſius, porri ſuccum & ipſa referente, ſed hæc paulũ declinans à topazio in aurum. Huic & amplitudo ea eſt, ut cymbia etiam ex ea fiant. Cylindri quidem celerrime. India & has generat, & nilion, fulgore hebeti aut breui, & cum intueare fallaci. Sudines uero dicit & in Syuero Atticæ flumine naſci. Eſt autem color fumidæ topazij, aut aliquando melleæ. Iuba in Æthiopia gigni tradit, & in littoribus amnis quẽ Nilum uocamus, & inde nomen trahere. Non tranſlucet molochites ſpiſſius uirens, à colore maluæ nomine accepto, reddendis laudata ſignis, & infantium cuſtodia quadam innato contra pericula ipſorum medicamine. Viret, & ſæpe trãslucet iaſpis, etiam ſi uictus à multis, antiquitatis tamen gloriam retinens. Plurimæ ferunt eam gentes, ſmaragdo ſimilem Indi: Cypros duram glaucoq́ pingui. Perſæ aëri ſimilem, ob id uocatur aërizuſa. Talis & Caſpia eſt, cerulea circa Thermodoontem amnem, in Phrygia purpurea, in Cappadocia ex purpura cerulea, atque non refulgens. Thracia Indicæ ſimilem mittit, Chalcidia turbidam. Sed minus refert nationes ꝗ bonitates diſtinguere. Optima ergo quæ purpuræ quicquã habet, ſecunda quæ roſæ, tertia quæ ſmaragdi. Singulis autẽ Græci nomina ex argumento dedere. Quarta apud eos uocatur borea, cælo autumnali matutino ſimilis, & hæc erit illa quæ uocatur aerizuſa. Similis eſt & Sardæ, imitata & uiolas. Non minus multæ ſpecies reliquæ, ſed omnes in uitio ceruleæ aut cryſtallo ſimiles, aut myxis. Item terebinthizuſa, improprio (ut arbitror) cognomine, uelut è multis eiuſdẽ generis cõpoſita gẽmis. Quamobrẽ præſtãtiores funda clauduntur, id eſt patentes, nec præterq́ margines auro amplectente. Vitium eſt & breuis in ijs nitor, & longe ſplendens, & ſal, & omnia quæ in cæteris. Et uitro adulterãtur, quod manifeſtum fit, cum extra fulgorem ſpargunt, atque non in ſe continent: nec diuerſæ quas ſphragidas uocant, publico gemmarum dominio ijs tantum dato, quoniam optime ſignent.

De iaſpidum generibus. Cap. IX

TOtus uero oriẽs pro amuletis traditur geſtare eam, quæ ex ijs ſmaragdo ſimilis eſt: & per tranuerſum linea alba præcingitur, & grammatias uocatur: quæ pluribus, polygrammos. Libet obiter uanitatem magicam hic quoque coarguere, quoniam hanc concionantibus utilem eſſe prodiderunt. Eſt & onychipuncta, quæ iaſponyx uocatur, & nubem complexa, & niues imitata, quæ ſtellata rutilis punctis eſt, & ſali Megarico ſimilis, & ueluti fumo infecta, quæ capnias uocatur. Magnitudinem iaſpidis XI unciarum uidimus, formatamq́ inde effigiem Neronis thoracatam. Reddetur & per ſe cyanos, accommodato paulo ante iaſpidis nomine, colore ceruleo. Optima Scythica, dein Cypria, poſtremo Ægyptia. Adulteratur maxime tinctura, idq́ in gloria regis Ægyptij aſcribitur,

qui primus eam tinxit. Diuiditur autem hæc in mares fœminasq́. Inest aliquando & aureus puluis nõ qualis in sapphirinis. Sapphirus enim & aureis punctis collucet. Ceruleæ & sapphiri, raroq́ cum purpura. Optimæ apud Medos, nusquã tamen perlucidæ. Præterea inutiles scalpturæ interuenientibus crystallinis centris. Quæ uero sunt ex ijs cyanei coloris, mares existimantur. Alius ex hoc ordo purpureis dabitur, & ab illis discedentibus. Principatum amethysti Indicæ tenent. Sed in Arabiæ quoque parte quæ finitima Syriæ Petrea uocatur, & in Armenia minore, & in Ægypto, & in Galatia reperiuntur. Sordidissimæ autẽ atque uilissimæ in Thaso & Cypro. Causam nominis afferunt, quod usque ad uini colorem accedens, prius quàm eum degustet, in uiolam desinit. Fulgorq́ quidam in illa purpuræ nõ ex toto igneus, sed in uini colorem deficiens. Perlucent autem omnes uiolaceo colore, scalpturis faciles. Indicæ absolutum purpuræ colorem habent: Ad hancq́ tingentium officinæ dirigunt uota. Fundit autẽ eum aspectu leuiter blãdum, neque in oculos ut carbunculi uibrat. Alterum earum genus descendit ad hyacinthos. Hunc colorem Indi sacon uocant, talẽ gemmam sacodion. Dilutior uero ex eodẽ sapinos uocatur. Eadem & paranites in contermino Arabiæ, gentis nomine. Quartũ genus colorem uini habet. Quintum ad uiciniam crystalli descendit albicãte purpuræ defectu. Hoc & minime probatur, quando præcellens debet esse in suspectu uelut ex carbunculo refulgens quidam in purpura leuiter roseus nitor. Tales aliqui malunt pæderotas uocari, alij anterotas, multi Veneris gemmã, quod maxime uidetur decere & specie & colore extremo gemmæ. Magorũ uanitas resistere ebrietati eas promittit, & inde appellatas. Et præterea si lunæ nomen ac solis scribatur in ijs, atque ita suspendantur collo è capillis cynocephali uel plumis hirundinis, resistere ueneficijs. Iam uero quoquo modo adesse reges adituris. Grandinem quoque auertere ac similia, & locustas, precatione addita, quam demonstrant. Nã è smaragdis quoque similia promisere, si aquilæ scalperẽtur, aut scarabei: Quæ quidem scripsisse eos non sine cõtemptu & irrisu generis humani arbitror. Multũ ab ea distat hyacinthos, tamen è uicino descendens. Differentia hæc, quòd ille emicans in amethysto fulgor uiolaceus, dilutus est in hyacintho. Primo quoque aspectu gratus, euanescit anteq́ satiet, adeoq́ non implet oculos, ut penè non attingat, marcescens celerius nominis sui flore. Hyacinthos Æthiopia mittit & chrysolithos, aureo colore translucentes. Præferuntur ijs Indicæ. Et si uariæ nõ sint, Bactrianæ. Deterrimæ autẽ Arabicæ, quoniam turbidæ sunt & uariæ, & fulgoris interpellati nubilo macularũ, etiam quæ lympidæ contigere, ueluti scobe sua refertæ. Optimę uero sunt quæ in collatione aurum albicare quadam argenti facie cogunt. Funda includuntur perspicuæ. Cæteris subijcitur aurichalcum. Tametsi iam expertes gemmarum usu appellantur aliqui & chryselectri, in colorem electri declinantes, matutinus aspectus iucundior. Ponticas deprehendit leuitas. Quædam in ijs duræ sunt ruffæq́, quædam molles & sordidæ. Bocchus autor est, & in Hispania repertas, quo in loco crystallum dicit ad librãmẽtum aquæ puteis defossis inde erutam. Et chrysolithon XII pondo à se uisam. Fiunt & leucochrysi, interueniẽte candida uena. Sũt in hoc genere capniæ. Sũt & uitreis similes, ueluti croco refulgẽtes. Vitreæ uero ut uisu discerni non possint. Tactus autẽ deprehẽditur tepidior in uitreis. In eodẽ genere sunt melichrysi, ueluti per aurum syncero melle translucente, quas India mittit, quanq́ ad iniuriam fragiles. Eadem & xystion parit, plebeiam ibi gemmam. Candidarũ dux est pæderos, quanquam potest quæri, an in colore numerari debeat toties iactati per alienas pulchritudines nominis, adeo decoris prærogatiua in uocabulo facta est. Est & suum genus expectatione tanta dignum. Coeunt in translucidam crystallum uiridis suo modo aer simulq́ purpura, & quidam uini aureus nitor, semper extremus in uisu, sed purpura coronatus madere singulis uidetur his & pariter omnibus. Nec gemmarũ ulla est liquidior, capiti iucunda, suauis & oculis. Laudatissima est in Indis, apud quos argenon uocatur. Proxima apud Aegyptios, ubi senites. Tertia in Arabia, uerum scabra. Mollius radiat Põtica

&

& Asiatica. Ipsę uero molliores sunt, Galatica & Thracia, & Cypria. Vitia earum langor, aut alienis turbari coloribus, & quæ cæterarum. Proxima candicantium est Asteria, principatum habens proprietate naturæ, quod inclusam lucem pupillæ modo quandam continet, ac transfundit cum inclinatione, uelut intus ambulantem ex alio atqꝫ alio reddens, eademqꝫ cōtraria soli regerens candicātis radios, unde nomen inuenit, difficilis ad cælandum. Indicæ pręfertur in Carmania nata. Similiter cādida est quę uocatur astrios, crystallo propinquās, in India nascēs, & in Pallenes littoribus: intus à cētro ceu stella lucet fulgore lunæ plenæ. Quidā causam nominis reddūt, quod astris opposita fulgorē rapiat, ac regerat. Optimā in Carmania gigni, nullamqꝫ minus obnoxiā uitio. Ceraunią enim uocari quæ sit deterior. Pessimā lucernarū lumini similem. Celebrāt & astroiten, mirasqꝫ laudes eius in magicis Zoroastrē cecinisse. Quidā diligētius de ea produ̅t. Astrobolon Sudines dicit oculis pisciū similē esse, & radiare candido ut solē. Est & inter candidas, & quę ceraunia uocatur, fulgorē siderū rapiens. Ipsa crystallina splēdoris cerulei in Carmania nascēs, Albā esse Zenothemis fatetur, sed habere intus stellā cōcursantē. Fieri & hebetes ceraunias quas nitro & aceto per aliquot dies maceratas cōcipere stellam eam, quæ post totidē mēses relanguescat. Sotacus & alia duo genera fecit cerauniæ, nigras rubētesqꝫ, ac similes eas esse securibus: per illas quæ nigræ sunt & rotūdæ, urbes expugnari & classes, easqꝫ betulos uocari: quæ uero longæ sunt, ceraunias. Faciūt & aliā rarā admodū, & Parthorū magis quęsitā, quoniā nō alibi inueniatur, ꝙ in loco fulmine icto. Proximū cerauniæ nomē apud eos habet, quæ appellatur iris. Effoditur in quadam insula rubri maris, quæ distat à Berenice urbe LX M pass. cętera sui parte crystallus. Itaqꝫ quidā radicē crystalli esse dixerunt. Vocatur ex argumēto iris. Nam sub tecto percussa sole, species & colores arquus cælestis in proximos parietes eiaculatur, subinde mutās magnaqꝫ uarietate admirationē sui augens. Sexangulam esse ut crystallum constat. Sed esse aliquas scabris lateribus & angulis inæqualibus dicunt, in sole aperto proiectas, radios in se cadētes discutere: Aliquas uero ante se proiecto nitore adiacentia illustrare. Colores uero non nisi ex opaco reddunt, nec ut ipsæ habeant, sed ut repercussu parietum elidāt, optimaqꝫ quę maximos arquus facit simillimosqꝫ cælestibus. Est & alia iris ceræ similis & prędura: quam Horus crematam tusamqꝫ ad ichneumonum morsus remedio esse, nasci autem in Perside tradit. Similis est aspectu, sed non eiusdem effectus quę uocatur zeros, alba nigraqꝫ macula in trāsuersum distinguente crystallum. Expositis per genera colorum principalium gemmis, reliquas literarum ordine explicabimus.

De quibusdam gemmis per alphabeti ordinem. Cap. X

Achates in magna fuit autoritate, nūc in nulla est: reperta primū in Sicilia iuxta flumen eiusdem nominis, postea plurimis locis, excedens amplitudine, numerosa uarietatibus diuersis mutantibus cognomina eius. Vocatur enim phassachates, cerachates, sardachates, hæmachates, leucachates, dendrachates, uelut arbuscula insignis, antachates cū uritur myrrhā redolēs, coralloachates guttis aureis sapphiri modo distincta, qualis copiosissima in Creta, sacra appellata. Putant eam contra araneorum & scorpionum ictus prodesse. Quod in Siculis utiqꝫ crediderim, quoniam primum eius prouinciæ afflatu scorpionum pestis extinguitur. Et in India inuentæ contra eadem pollent, & alijs magnis miraculis. Reddunt enim species fluminum, nemorum & iumentorum, etiam esseda & staticula, & equorum ornamenta. Medici coticulas inde faciunt. Spectasse etiam prodest oculis. Sitimque sedant in os additæ. Phrygiæ uires non habent. Thebis Aegyptijs repertæ carent rubentibus uenis & albis. Et hæ quoque contra scorpiones ualidæ. Eademqꝫ autoritas & Cyprijs est. Sunt etiam qui maxime probent uitream perspicuitatem in his. Reperiūtur & in Thracia, circa Oetam, & in Parnaso, & in Lesbo ac Messene, similes limitū floribus, & Rhodo. Aliæ apud magos differentiæ. Leoninæ pelli similes, potentiam habere contra scorpiones dicūtur. In Persis uero suffitu earum tempestates auerti, & præte-

rea flumina sisti. Argumentum esse si in feruentes cortinas additæ refrigerent, sed ut prosint leoninis iubis alligandas: nam hyænæ pelli similem abominantur, discordialem domibus. Eam uero quæ unius coloris sit, inuictam athletis esse. Argumentum eius, quod in olla plena olei cocta cum pigmentis, & intra duas horas subferuefacta, unum colorem ex omnibus facit minij. Acopis nitro similis est, pumicosa, aureis guttis stellata. Cum hac oleum subferuefactum perunctis lassitudinem (si credimus) soluit. Alabastrites nascitur in alabastro Aegypti, & in Syriæ Damasco, candore intercincto uarijs coloribus, quæ cremata cum fossili sale ac trita, grauitates oris & dentium extenuare dicitur. Alectorias uocant in uentriculis gallinaceorum inuentas crystallina specie, magnitudine fabæ: quibus Milonem Crotoniensem usum in certaminibus, inuictum fuisse uideri uolunt. Androdamas argenti nitorem habet ut adamas, quadrata, & semper tessellis similis: magi putant nomen impositum ab eo, quod impetus hominum, & iracundias domet. Eadem sit an alia argyrodamas, autores non explicant. Antipathes nigra non translucet. Experimentum eius si coquatur in lacte, facit enim hoc myrræ simile immissa. Eamque contra effascinationes auxiliari magi uolunt. Arabica ebori simillima est, & hoc uideretur, nisi abnueret duritia: putant contra dolores neruorum prodesse habentibus. Aromatites & ipsa in Arabia traditur gigni, sed & in Aegypto circa Pisas ubique lapidosa, & myrrhæ coloris & odoris, ob hoc reginis frequentata. Asbestos in Arcadiæ montibus nascitur, coloris ferrei. Aspilatem Democritus in Arabia gigni tradit ignei coloris. Eam oportere cameli pilo spleneticis alligari, inueniri que in nido Arabicarum alitum. Et aliam eodem nomine ibi in leucopetra nasci argentei coloris, contra lymphatum habendam. Atizoën in India & in Perside ac Ida monte nasci tradit, argenteo nitore fulgentem, magnitudine trium digitorum, ad lenticulæ figuram, odoris iucundi, necessariam magis regem constituentibus. Augites multis non alia uidetur esse quàm quæ calais. Amphitane alio nomine appellatur chrysocolla, in Indiæ parte, ubi formicæ eruunt aurum, in qua inuenitur auro similis quadrata figura: affirmaturque natura eius quæ magnetis, nisi quod trahere quoq; aurum traditur. Aphrodisiace ex candida ruffa est. Apsyctos septenis diebus calorem tenet excalfacta igni, nigra ac ponderosa, distinguẽtibus eã uenis rubentibus. Putant prodesse contra frigora. Agyptillam Iacchus intelligit, per album sarda nigráque uena transeunte: uulgus autem in nigra radice ceruleam facit. Balanitæ genera duo habent, subuirides, & Corinthij æris similitudine. Illa à Copto, hæc ex Troglodytica regione ueniunt, medias secante flammea uena. Batrachitas mittit & Coptos. Vnam ranæ similem colore, alteram ebori, tertiam rubentis è nigro. Baptes mollis alioquin odore excellit. Beli oculus albicans pupillam pingit nigram è medio aureo fulgore lucentem. Hæc propter suam speciem sacratissimo Assyriorum deo dicatur. Aliam autem quam Belum uocant, in Arbelis nasci Democritus tradit, nucis iuglandis magnitudine, uitrea specie. Baroptenus siue boryptes nigra, sanguineis & albis nodis alligata dicitur, uelut portentosa. Botrytes alia nigra est, alia pampinea, incipienti uuæ similis. Bostrychiten Zoroastres uocat crinibus mulierum similiorem. Bucardia bubulo cordi similis, Babylone tantum nascitur. Brontia capitibus testudinum similis, & cum tonitruis cadit (ut putant) & fulmine tacta restinguit, si credimus. Boleniæ nimbo inueniuntur glebæ similitudine. Cheramydes eadem esset quam ostracitem uocãt, nisi quod hanc ceruleæ interdum bullæ cingunt. Calais sapphirum imitatur, candidior, & littoroso mari similis. Capnites quibusdam uidetur suum genus habere plurimis spiris fumida, ut suo loco diximus: in Cappadocia & in Phrygia nascitur ebori similis. Calamites à calamo, feruntque plures simul coniunctos inueniri. Catochites Corsicæ lapis est cæteris maior, mirabilis, si uera traduntur, impositam manum ueluti gummi retinens. Catopyrites in Cappadocia prouenit. Cepites siue cepocapites candida est, uenarum nodis coëuntibus candore imaginem regerens. Ceramites testæ colorẽm habet. Cinædiæ inueniuntur

ueniuntur in cerebro piſcis eiuſdem nominis, candidæ & oblongæ, euentuq; mirandæ, ſi modo eſt fides, præſagire eas habitum maris nubilo colore aut tranquillitate. Cerites ceræ ſimilis eſt: Circos piris: Corſoides caniciei hominis: Coralloachates corallo aureis guttis diſtinctæ. Corallis minio, gigniturq; in India & Syene. Craterites inter chryſolithum & electrũ colorem habet prædurae naturæ, Crocallis ceraſum repræſentat. Ciſſites circa Copton naſcitur candida, & uidetur intus habere partum, qui ſentiatur etiam ſtrepitu. Chalcophonos nigra eſt, ſed illiſa æris tinnitũ reddit, tragœdis ut ſuadent geſtãda. Chelidoniæ duorum ſunt generum, hirundinũ colore, & alia parte purpureæ, nigris interpellantibus maculis. Chelonia oculus eſt Indicæ teſtudinis, uel portentoſiſſima magorum mendacijs. Melle enim colluto ore impoſitam linguæ, futurorum diuinationem præſtare promittunt quintadecima luna & ſilente tota die, decreſcente uero ante ſolis ortum, cæteris diebus à prima in ſextam horam. Sunt & chelonitides teſtudinũ ſimiles, ex quibus ad tempeſtates ſedandas multa uaticinantur. Eam uero quæ ſit aureis guttis, cũ ſcarabeo deiectam in aquam feruentẽ tempeſtates tueri. Chlorites herbacei coloris eſt, quã dicũt magi inueniri in ſcyllæ auis uentre congenitam ei, ferroq; includi iubent ad quædam prodigioſa moris ſui. Choaſpites à flumine dicta eſt uiridis fulgoris aurei. Chryſolampis in Æthiopia naſcitur pallidi coloris die, & noctu ignei. Chryſophis aurum uidetur eſſe. Cepionidæ in Æolide Atarne, nunc pago quondam oppido, naſcũtur, multis coloribus translucentes, aliâs uitreæ, aliâs cryſtallinæ, aliâs iaſpideę. Sed & ſordidis tantus eſt nitor, ut imagines reddant ceu ſpecula. Daphniam Zoroaſtres morbis comitialibus demonſtrat. Diadochos beryllo ſimilis eſt. Diphris duplex, candida ac nigra, mas ac fœmina, genitale utriuſque ſexus diſtinguente linea. Dionyſias nigra ac dura mixtis rubentibus maculis: quæ ex aqua trita ſaporem uini facit, & ebrietati reſiſtere putatur. Dracontes ſiue dracontias è cerebro fit draconum, ſed niſi uiuentibus abſciſſo nunquam gemmeſcit, inuidia animalis mori ſe ſentientis. Igitur mos eſt, ut dormientibus animalibus caput amputent. Sotacus qui uiſam eam gemmam ſibi apud regem ſcripſit, bigis uehi quærentes tradit, & uiſo dracone ſpargere ſomnifica medicamenta, atque ita præcidere. Eſſe autem candore translucido, nec poſtea poliri, aut artem admittere. Encardia cognominatur & cardiſce: Vna, in qua nigra effigies cordis eminet: Altera, eodem nomine uiridi colore, cordis ſpeciem repræſentat: Tertia nigrum cor oſtendit, reliqua ſui parte candida. Enorchis candida eſt, diuiſaq́ue fragmentis teſtium effigiem repræſentat. Exhebenum Zoroaſtres ſpecioſam & cãdidam tradit, qua aurifices aurum poliunt. Eriſtalis cum ſit candida, ad inclinationes rubeſcere uidetur. Erotylos eadem quæ mepicoros & hieromnemon, à Democrito laudatur in argumentis diuinationum. Eumetris in Bactris naſcitur, ſilici ſimilis, & capiti ſuppoſita uiſa nocturna oraculi modo reddit. Eumetren Beli gemmam, ſanctiſſimi deorum ſibi, Aſſyrij appellãt, porracei coloris, ſuperſtitionibus gratam. Eupetalos quatuor colores habet, ceruleum, igneum, minij, mali. Eureos nucleo oliuæ ſimilis eſt, ſtriata concharum modo, non adeo candida. Eurotias ſitu uidetur operire nigritiam. Euſebes ex eo lapide eſt, ex quo traditur Tyri in Herculis templo facta ſedes, ex qua dij facile ſurgebant. Epimelas fit cum in candida gemma ſuperne nigricat colos. Galaxiam aliqui galactiten uocant, ſimilem proxime dictis, ſed intercurrentibus ſanguineis aut candidis uenis. Galactites ex uno colore lactis eſt. Eandem dicũt leucogæam, & leucographiã appellant, & ſynnephiten, lactis ſucco ac ſapore notabilem. In educatione nutricibus lactis fœcunditatem, infantium quoque alligata collo ſaliuam facere dicitur, in ore autem liqueſcere. Eandem memoriam adimere dicunt. Mittit eam & Achelous amnis. Sunt qui ſmaragdum albis uenis circumligatum galactiten uocent. Galaicos argyrodamanti ſimilis eſt, paulo ſordidior. Inueniuntur autem binæ uel ternæ. Gaſidanem Medi mittunt coloris olorini ueluti floribus ſparſam. Naſcitur & in Arbellis. Hæc quoque gemma concipere dicitur & intra ſe partum fateri concuſſa, cõcipere autem

trimeſtri ſpatio. Gloſſopetra linguæ ſimilis humanæ in terra nō naſcitur, ſed deficiente luna cælo decidere, & lenocinanti neceſſaria creditur. Quod ne credamus, promiſſi quoque uanitas facit. Ventos enim ea comprimi narrant. Gorgonia nihil aliud eſt quàm corallium, nominis cauſa, quod in duritiam lapidis mutatur: emollit maria, fulminibus & typhoni reſiſtere affirmant. Genianen eadem uanitate inimicorum pœnas efficere promittunt. Heliotropium naſcitur in Aethiopia, Africa, Cypro, porracei coloris, ſanguineis uenis diſtincta. Cauſa nominis, quoniam deiecta in uas aquæ fulgorem ſolis accedētem percuſſu ſanguineo mutat, maxime Aethiopica, eadem extra aquam ſpeculi modo ſolem accipit, deprehenditq; defectus, ſubeuntem lunam oſtendens. Magorum impudentiæ uel manifeſtiſsimum hoc quoque exemplum eſt, quoniam admixta herba heliotropio, quibuſdam quoque additis precationibus, gerentem conſpici negent. Hephæſtites quoque ſpeculi naturam habet in reddendis imaginibus, quanquam rutila. Experimentum eſt, ſi feruentem aquam addita ſtatim refrigeret, aut ſi in ſolem addita aridam materiam accendat. Naſcitur in Coryco. Horminodes, ex argumēto uiriditatis in cādida gemma uel nigra, & aliquando pallida, ambiente circulo aurei coloris, appellatur. Hexecontalithos in parua magnitudine multicolor, hoc ſibi nomen adoptauit. Reperitur in Troglodytica regione. Hieracites alternat tota, miluinis nigricans ueluti plumis. Hammites ouis piſcium ſimilis eſt, & alia uelut nitro compoſita, prædura alioquin. Hammonis cornu inter ſacratiſſimas Aethiopiæ gemmas, aureo colore, arietini cornus effigiem reddens promittitur prædiuina ſomnia repræſentare. Hormeſion inter gratiſsimas aſpicitur, ex igneo colore radians auro, portante ſecū in extremitatibus candidā lucem. Hyæniæ ex oculis hyenæ, & ob id in uaſe inueniri dicūtur: & ſi credimus, linguæ hominis ſubditæ futura prædicere. Hæmatites in Aethiopia quidem principalis, ſed & in Arabia & Africa inuenitur, ſanguineo colore, non omittenda promiſſis ad coarguendas barbarorū inſidias. Zachalias Babylonius in his libris quos ſcripſit ad regem Mithridatem, humana gemmis attribuit fata: has non contentus oculorum & iocinerum medicina decoraſſe, à rege etiam aliquid petituris dedit, & litibus iudicijsq; interpoſuit: in prælijs etiam eas ſalutares pronunciauit. Eſt & alia eiuſdem generis, quæ uocatur henui ab Indis, xanthos appellata Græcis, è fuluo candicans. Idæi dactyli in Creta, ferreo colore pollicem humanum exprimūt. Icterias aliti lurido ſimilis, ideo exiſtimatur ſalubris cōtra regios morbos. Eſt & alia eodem nomine liquidior. Tertia folio uiridi ſimilis, latior prioribus, penè ſine pondere uenis luridis. Quartum genus in eodem colore nigris uenis deſcēdentibus. Iouis gemma candida eſt, non ponderoſa, tenera. Indica gentium ſuarum habet nomen, ſubruffo colore, in attritu ſudorem purpureū emanat. Alia eodem nomine candida, puluereo aſpectu. Ion apud Indos uiolacea eſt, ſed raro ſaturo colore lucet. Lepidotes ſquamas piſcium uarijs coloribus imitatur. Lesbias Lesbi patriæ nomen habens, inuenitur & in India. Leucophthalmos rutila aliâs, oculi ſpeciem candidam nigramq; continet.

Leucopetalos candorem niuis ex auro diſtinguit. Libanochros thuris ſimilitudinem oſtendit, ſed ſuccum mellis. Limoniates eadē uidetur quæ ſmaragdus. De lipare hoc tātum traditur, ſuffita ea omnes beſtias euocari. Lyſimachus Rhodio marmori ſimilis eſt aureis uenis, politur ex marmore, amplitudine in anguſtias coeūte, ut inutilia exterantur. Leucochryſos fit chryſolitho interalbicāte. Memnonia qualis ſit nō traditur. Medea nigra eſt, à Medea illa fabuloſa inuēta, habet uenas aurei coloris, ſudorē reddit croci, ſaporē autem uini. Meconites papauera exprimit. Mitrax à Perſis accepta eſt & rubri maris montibus multicolor, contra ſolē uarie refulgens. Meroctes porracea lacte ſudat.

Morion Indica quæ nigerrimo colore translucet, uocatur pramnion, in qua miſcetur & carbūculi colos Alexandrinū, ubi Sardiæ Cypriū. Naſcitur & in Tyro & in Galatia. Xenocrates & ſub Alpibus naſci tradit. Hæc ſunt gemmæ quæ ad ectypas ſcalpturas aptantur. Myrrhites myrrhæ colorē habet, faciemq; minime gemmæ, ungenti odorem, attrita

etiam

etiam nardi. Myrmecias nigra habet eminentias similes uerrucis. Myrsinites melleum colorem habet, myrti odorem. Mesoleucos est, mediam gemmam candida distinguente linea: Mesomelas, nigra uena quemlibet colorem secante per medium. Nasamonites est sanguinea, nigris uenis. Nebrites Libero patri sacra, nomen traxit à nebridum eius similitudine. Sunt & aliæ nigræ generis eiusdē. Nympharena urbis & gētis Persicæ nomen habet, similis hippopotami dentibus. Orca barbari nominis, è nigro fuluoꝗ ac uiridi & candido placet. Ombria, quam aliqui notiam uocant, sicut ceraunia & brontia, cadere cum imbribus & fulminibus dicitur, eundemꝗ effectum habere quem brontia, narratur. Præterea in aras addita ea, traditur libamēta non amburi. Orites globosa specie, à quibusdam & siderites uocatur, ignem non sentiēs. Ostracias siue ostracites est testacea durior, altera achatæ similis, nisi quod achates politura pinguescit: duriori tanta inest uis, ut aliæ gemmæ scalpantur fragmētis eius. Ostraciti ostrea nomen & similitudinem dedere. Ophicardelon Barbari uocant nigrum colorem, binis lineis albis includentibus.

De obsidiano lapide diximus superiore libro. Inueniuntur & gemmæ eodem nomine ac colore, non solum in Æthiopia Indiaꝗ, sed etiam in Samo, ut aliqui putant, & in littoribus Hispaniēsis oceani. Panchros ferè ex omnibus coloribus cōstat. Pangonius non longior digito, ne crystallus uideatur, numero plurium angulorum cauetur. Paneros qualis sit, à Metrodoro non dicitur, sed carmen Timaridis reginæ in eadem dicatum Veneri non inelegans ponit, ex quo intelligitur addictam ei fœcunditatem. Quidam hanc pansebaston uocant. Ponticarum plura sunt genera. Est stellata nunc sanguineis, nunc atris guttis, quæ inter sacras habetur. Alia pro stellis eiusdem coloris lineas habet, alia montium conualliumꝗ effigies. Philoginos, quem & chrysiten uocant, ostreæ Atticæ assimulata inuenitur in Ægypto. Phœnicites ex balani similitudine appellatur: Phycites, algæ. Perileucos, filo ab ore gemmæ ad radicem usque candido descendente. Pæantides, quas quidam gemonidas uocant, prægnantes fieri & parere dicuntur, mederiꝗ parturientibus. Nam tales in Macedonia iuxta monumentum Tiresiæ inueniuntur, speciesqúe est eis aquæ glaciatæ. Solis gemma candida est, & ad speciem sideris in orbem fulgentes spargit radios. Sagdam Chaldæi adhærescentem nauibus habent: Inuenitur prasini coloris. Samothracia insula eiusdem nominis gemmâ dat nigram, ac sine pondere, ligno similem. Sauriten in uentre uiridis lacerti harundine dissecti tradūt inueniri. Sarcites bubulas carnes præsentat. Selenites ex candido translucet melleo fulgore, imaginem lunæ continens, redditꝗ eam in dies singulos crescentis minuentisꝗ numero, nasciꝗ putatur in Arabia. Siderites ferro similis, & litigio illata discordias facit, quæqúe nascitur in Aethiopia Sideropœcilos ex ea fit uariantibus guttis. Spongites spongiæ nomen repræsentat. Synodontites è cerebro piscium est, qui synodontes uocantur. Syrtitæ in littore Syrtium, iam quidē & in Lucania inueniuntur è melleo colore croco refulgentes, intus autem stellas continent languidas. Syringites stipulæ internodio similis, perpetua fistula cauatur. Trichrus ex Africa niger est, sed tres succos reddit, à radice nigrum, medio sanguineum, summo candidum. Telirrhizos cinerei coloris aut ruffi, candidis radicibus spectatur. Telicardios colore cordis, Persas, apud quos gignitur, magnopere delectat, maculamqúe appellant. Thracia trium generum est, uiridis, aut pallidior, tertia sanguineis guttis. Tephritis nouæ lunæ speciem habet curuatæ in cornua, quāuis cinerei coloris. Tecolithos oleæ nucleo similis uidetur, neque est gemmæ honos, sed lingentium calculos frangit, pellitꝗ. Veneris crines nigerrimi nitoris continent in se speciem ruffi crinis. Veientana Italica gemma est, Veijs reperta, nigram materiā distinguente limite albo. Zanthenem in Media nasci Democritus tradit, electri colore, & si quis terat in uino palmeo & croco, ceræ modo lentescere, odore magnæ suauitatis. Zmilaces in Euphrate nascitur, Procōnesio marmori similis, medio colore glauco. Zoronisios in Indo flumine nascitur:

magorum

magorum gemma eſſe narratur, neque aliud amplius de ea.

De gemmis quæ à membris hominum cognominantur, & quæ ab animalibus, & de ijs quæ à cæteris rebus. Cap. XI

EST etiamnum alia diſtinctio, quam equidē fecerim, ſubinde uariata expoſitione. Siquidem à membris corporis habēt nomina, Hepatites à iocinere, Steatites ſingulorum animalium adipe numeroſa. Adadunephros eiuſdem oculus dicitur: deus & hic colitur Syris. Triophthalmos Ionace naſcitur, tres hominis ſimul oculos exprimens. Ab animalibus cognominantur carcinias marini cancri colore, echites uiperæ, ſcorpites ſcorpionis aut colore aut effigie, ſcarites ſcari piſcis, triglites mulli, ægophthalmos, caprino oculo: Itē alia ſuillo: Et à gruis collo geranites, hieracites accipitris. Aëtites à colore aquilę cādicāte cauda. Myrmecites innatam repētis formicæ effigiem habet: ſcarabeorum cantharias. Lycophthalmos quatuor eſt colorū ex rutilo & ſanguineo, in medio nigrum candido cingitur, ut luporum oculi, illis per omnia ſimilis. Taos pauoni eſt ſimilis, item aſpidi quam uocari chelidoniam inuenio. Arenarū ſimilitudo eſt in ammochryſo, uelut auro harenis mixto. Cenchrites milij granis uelut ſparſis. Dryites è truncis arborū, hæc & ligni modo ardet. Ciſſites in candido collucet ederæ folijs, quæ totam tenent. Narciſſites uenis etiam ederæ diſtinguitur. Cyamea nigra eſt, ſed fracta ex ſe fabæ ſimilitudinem parit.

Pyrene ab oliuæ nucleo dicta eſt, huic aliquando ineſſe piſcium ſpinæ uidentur. Chalazias grandinum & colorem & figuram habet, adamantinæ duritiæ. Narrant etiam in ignem additæ manere ſuū frigus. Pyrites nigra quidē, ſed attritu digitos adurit. Polyzonos nigra multis zonis candicat. Aſtrapiæ in candido aut cyaneo diſcurrunt è medio fulminis radij. In Phlegontide intus ardere quædam uidetur flamma quæ non exeat.

In Anthracitide ſcintillæ diſcurrere aliquando uidētur. Enhydros ſemper rotunditatis abſolutæ, in candore eſt leuis, ſed ad motum fluctuat intus in ea ueluti in ouis liquor. Polytrix in uiridi capillatur, ſed defluuia comarum facere dicitur. Sunt & à leonis pelle & pantheræ nominatæ, leontios, pardalios. Colos appellauit chryſolithum aureus, chryſoprasum herbaceus, melleus melichrota, quamuis plura eius genera ſint. Melichloron eſt geminus, parte flauus, parte melleus. Crocian croci. Polia caniciem quandā ſparti indicat, eandem duriorem, nigra ſpartopolios. Rhodites à roſa eſt. Melites mali coloris, Chalcites æris, Sycites fici. Ratio nominum non eſt in borſycite, in nigro ramoſa, cādidis aut ſanguineis frondibus: nec gemite, uelut in petra cādidis manibus inter ſe cōplexis. Ananchitide in hydromantia dicunt euocari imagines deorum: Synochitide umbras inferorū euocatas teneri. Dendritide alba defoſſa ſub arbore quæ cædatur, ſecuris aciem non hebetari. Et ſunt multo plures magiſq; monſtrificæ, quibus Barbari dedere nomina, cōfeſſi lapides eſſe. Nobis ſatis erit in his coarguiſſe dira mendacia.

De gemmis naſcentibus & factitijs, & figuris gemmarum. Cap. XII

GEmmæ naſcuntur & repente nouæ ac ſine nominibus: ut Lampſaci in metallis aurarijs una inuenta, quæ propter pulchritudinem Alexandro regi miſſa fuit, ut autor eſt Theophraſtus. Cochlites quoque nunc uulgatiſſimæ fiunt uerius quàm naſcuntur, in Arabia repertis ingentibus glebis melle excoqui tradūt ſeptenis diebus noctibuſq; ſine intermiſſione: ita omni terreno uitioſoq; decuſſo, purgatam glebam artificum ingenio uarie diſtribui in uenas, ductuſq; macularum quāmaxime uendibili ratione ſectantium: quondamq; tantæ magnitudinis fecere, ut equis regum in oriente frontalia atq; pro phaleris penſilia facerent. Et aliàs omnes gemmæ mellis decoctu niteſcunt, pręcipue Corſici, in omni alio uſu acriora abhorrētes. Quæ uariæ ſunt, & ad nouitatem accedere calliditate ingeniorum cōtigit, ut nomen uſitatum nō habeāt, Phyſes appellant, uelut ipſius naturæ admirationē in ijs uenditātes, cum finis nominū non ſit, quæ perſequi non equidē cogito, innumera ex græca uanitate cōficta. Indicatis nobilibus gēmis, etiā plebeis rarorum generum

rum, dictu dignas distinxisse satis erat. Illud modo meminisse cōueniet, increscentibus uarie maculis ac uerrucis: linearumq; interueniente multiplici ductu & colore, mutata sępius nomina in eadem plerunque materia. Nunc communiter ad omnium gemmarum obseruationem pertinentia dicemus, opiniones secuti autorum. Cauæ aut extuberātes uiliores uidētur æqualibus. Figura oblonga maxime probatur, deinde quæ uocatur lenticula, postea clypeidos & rotunda, angulosis minima gratia. Veras à falsis discernendi magna difficultas: quippe cum inuentū sit, ex ueris gemmis in alterius generis falsas traducere. Sardonyches è ceraunijs glutinantur gemmis, ita ut deprehēdi ars non possit, aliunde nigro, aliunde candido, aliunde minio sumptis, omnibus in suo genere probatissimis: Quinimo etiam extant commentarij autorum, quos non equidem demōstrarim, quibus modis ex crystallo tingantur smaragdi, aliæq; translucentes, sardonyx è sarda, item cæteræ ex alijs. Neq; est ulla fraus uitæ lucrosior.

De ratione probandarum gemmarum. Cap. XIII

NOs contra rationem deprehendendi falsas demonstrabimus, quando etiam luxuriam aduersus fraudem muniri decet, præter illa quę in principalibus quibusque generibus priuatim diximus. Translucentes matutino probari censent: aut si necesse est, in quartam horam, postea uetant. Experimenta pluribus modis constant. Primum pondere, si grauiores sentiūtur, post hæc corpore. Fictitijs pustulæ in profundo apparēt scabricia in cute, in capillamento, fulgoris incōstantia, prius quàm ad oculos perueniat desinens nitor. Decussi fragmenti paulum, quod in lamina ferrea teratur, efficacissimū experimento excusant mangones gemmarū. Recusant similiter & lima probationē. Obsidianæ fragmenta ueras gemmas nō scarificant. Factitiæ scarificationis candicantiam fugiunt. Tantaq; differentia est, ut aliæ ferro scalpi non possint, aliæ non nisi retuso, uerum omnes adamante. Plurimum autem in his terebrarum proficit feruor Gemmiferi amnes sunt Acesinus & Ganges: terrarum autem omnium maxime India. Et iam peractis omnibus naturæ operibus, discrimen quoddā rerum ipsarū atq; terrarū facere conueniat. Ergo in toto orbe & quacunque cæli conuexitas uergit, pulcherrima est omniū, rebusq; merito principatum naturæ obtinens, Italia, rectrix parensq; mundi altera, uiris, fœminis, ducibus, militibus, seruitijs, artium præstantia, ingeniorum claritatibus, iam situ ac salubritate cæli atq; temperie, accessu cunctarum gentium facili, littoribus portuosis, benigno uentorum afflatu. Etenim cōtingit recurrentis positio in partem utilissimam, & inter ortus occasusq; mediam, aquarum copia, nemorum salubritate, montium articulis, ferorum animalium innocentia, soli fertilitate, pabuli ubertate. Quicquid est quo carere uita non debeat, nusquam est præstantius. fruges, uinum, olea, uellera, lina, uestes, iuuenci. Ne equos quidem in trigarijs præferri ullos uernaculis animaduerto. Metallis auri, argenti, æris, ferri, quandiu libuit exercere, nullis cessit. Et ijs nunc in se grauida pro omni dote uarios succos, & frugum pomorumq; sapores fundit. Ab ea, exceptis Indiæ fabulosis, proxime quidem duxerim Hispaniam, quacunq; ambitur mari.

C. PLINII NATVRALIS HISTORIAE, FINIS.

BASILEAE PER HIERONYMVM FROBENIVM, ET Nicolaum Episcopium, Mense Augusto. Anno M. D. XXXIX.

FRO
BEN

CLARISS. VIRO DOMINO DAMIANO A GOES SIGISMVNDVS GELENIVS S. P. D.

Aud facile erat Damiane optime post Hermolaum super historia Pliniana annotanti, impudentiæ arrogantiæue opinionem euadere, si primus tale aliquid attentassem. Nunc posteaq̃ eruditorum aliquot in hoc genere lucubratiões magno applausu exceptas uideo, nõ opinor ullis apologijs opus, quod quæ pro parte uirili animaduerti ipse quoq; studiosis communico. Et tamen etiamsi alius nemo post illum annotasset, dicere poteram: manere illi mansuramq; suam gratiam, quod labore suo nos maxima parte laboris leuarit: qui ut primus hanc uiam ingredientibus muniuit: ita neminem quo minus eiusdem industriæ successionem capesseret uetuit, modo suis uestigijs insistere studeret: & fortassis quædã quæ uir ille restituit, post eius obitum à librarijs denuo uitiata sunt. Quin & gloria illi manet illibata per nos quotquot aliquid castigationibus Plinianis adiecimus: neq; enim statim doctior est qui posterior aliquid deprehendit, sed sæpenumero felicior. Equidẽ quamuis cupide arripuerim conferendi exemplaria munus, quod partim iam expertus essem, id publico studiosorũ commodo me facturum: annotationes tamen inuitus adieci, nec nisi doctissimorum amicorum autoritate compulsus: quibus neq; quicquã pernegari decebat, & illis sciebam consilij sui rationẽ constare. Nec hæc dico quod hoc modo uelim culpam in illos translatam, imò nõ deprecor arrogantiæ crimẽ, nisi in his annotationibus euicero, me nihil temere, nihil superuacanee mutasse, sed tamen libentius Persiorum quàm Læliorum iudicio staturus, quantumuis diuersam ipse Plinius iudicum reiectionem habeat: idq; non sine causa. Nam ille sua per modestiam extenuare maluit: nos non nostra in medium proponimus, sed Pliniana ex uetustissimis archetypis reuocata adferimus. Namq; eam castigandi rationem secutus sum, quam omnium certissimã usu comperi. Quid enim certius, quàm duo peruetusta exemplaria inter se consentientia sequi: alterum longe integerrimum, deprauatius alterum, ita tamen ut sincerioris lectionis manifesta etiam nunc uestigia retineat: maxime si phrasin quoq; Plinianam diligẽter obserues. Me certe hic oculatiorem fecit cum diuturna in cęteris Latinis scriptoribus exercitatio, dum eo attentius in his uersor, quod nõ mihi solum caueo, sed & his qui Frobenianos codices euoluunt prospectum cupio: tum hic ipse autor plus minus decies non oscitanter perlustratus ac proinde iam familiarior. Et in prima quidem editione quædam non exigui momenti restituimus, parcius tamen, quia ultro & à nemine dum demandata ea prouincia: at in secunda accuratius idem egimus, sed tum quoq; ob angustiam temporis saltuatim duntaxat, prout ad singulos scrupulos res poscere uidebatur, exẽplaria consulendo. Nunc postremo nactus plusculum ocij, à capite usq; ad calcem totum opus contuli: tantumq; erratorum sublatũ est, quantum superesse non eram crediturus, ni ipse periculũ fecissem: nec solum eius generis quæ sensum uitiant: sed etiam quæ orationis uenustatem deformant, maiora pleraq; quàm pro literarum numero. Dicet aliquis: Tu ne igitur postulas, ut quicquid quõcunq; mutasti, pro sincera lectiõe recipiamus, quod nemo ante te postulauit, quantumuis doctior. Hic quisquis est nõ aliud responsum feret, quàm diuersam esse meã atq; illorum castigandi rationem. Illi homines ingeniosi, etiam sicunde se non satis explicabant, uel ex autorum quos citat Plinius collatione uel alioqui coniecturis probabilibus, interdum uarijs, adiutare lectorẽ pro sua benignitate conati sunt. Ego secutus cõsensum probatæ fidei codicum, quoties inueni manifestò ueriorem lectionẽ, eam in contextum reposui. sicubi hæsi, quod sane præterq̃ in nomenclatura herbarum, perrarò incidit in tanto archetyporum prẽsidio: locum alijs disquirendum relinquere malui quàm frustra uexare. Quoniã uero ingenue fatendum erat nõnulla hodieq; deprauata manere, si quis eis quoque restituendis operam impendere uolet, aut etiam à nobis attacta retractare, unum orabitur, à diuinationibus non semper feliciter cadentibus abstineat, & ea demum adferat, quæ non solum speciẽ sinceritatis præ se ferant, uerum etiam alicuius ex tam multis manu scriptis codicibus testimonio fulciri possint. Meam uero opellam ideo tibi uir integerrime dedicaui, quod & te hoc genus studijs cum primis delectari animaduerti, & affectionis erga te meæ, quã degustata tua humanitas excitauit, pignus aliquod esse uolui, simul ut per te hic meus conatus innotescat Italis quoq;, apud quos nunc uiuis, quorumq; exacta iudicia demiror, & candorem exosculor. Vale. Basileæ calendis Ianuarij, Anno. M. D. XXXV.

aa2

SIGISMVNDI GELENII CASTIGATIONES EX VETVSTORVM archetyporum collatione, in aliquammulta Pliniani operis loca, ab alijs antea parum animaduersa.

EX LIBRO SECVNDO. Cap. VIII.

Circulorum quoq; cœli ratio in terræ mentione aptius dicetur, quando ad eam pertinet tota signiferi modulatio, inuentionibus non dilatis.) Si hoc modo legamus, quo referentur hæc uerba, inuentionibus non dilatis? Non ad circulos, de quorum inuentione hic nihil. ut iam demus signiferi modulationem hic recte posse dici. Veteres codices habẽt: quando ad eam tota pertinet, signiferi modo inuentionibus non dilatis. Vt tota referatur ad ratio, non ad modulatio, quæ uox in manuscriptis nõ est: & sensus sit: de uno signifero circulo hic se dicturum, quid circa eum primi Anaximander & Cleostratus obseruauerint: cæterorum circulorum mentionem cũ mentione terræ aptius coniungendam: quod facit in fine libri. Minutiora annotare non uidetur necesse. satis est in eis quæ maioris sunt momenti fidem codicum quos sequimur approbare. Tertiũ Martis, quod quidam Herculis uocant, ignea ardentis solis uicinitate, binis ferè annis conuerti.) Vetus lectio, ignei, ardentis à solis uicinitate: quemadmodum & Liuius sæpe loquitur. Causam reddit non cur biennio circulum absoluat, sed cur ardens sit & igneus. Temperari Iouem, salutaremq; fieri deum.) De sydere loquitur, non de deo. Scriba proxime sequentem particulã Deinde, deprauit in deum Inde. Vt temporum ratio facilius solis itineri congruat.) Facilius redundat. Circa finem capitis pro Ctesias & Sosigenes, legitur, hic idem & Sosigenes, magno manuscriptorum codicum consensu. refertur autem ad Timæum. quin & in Catalogo mox post Timæum Sosigenes subijcitur. Eodem uersu in utroq; exemplari est peculiaris syderum ratio non statio. Cap. IX. Quæ mensis exitu latet, cum laborare iam creditur.) Antiquorum atq; emendatorum codicũ lectio est: cũ laborare non creditur, id est, interquiescere creditur, eo quod tũc lucere desinat. Vnde quod interlunio fit, aliquoties Plinio silente luna fieri dicitur. Vnum locum adscribam qui primus occurrit lib. 28. cap. 7. non segnius silente luna, coitusq; tum maribus exitiales esse. Tale est & illud apud Maronẽ: A Tenedo tacitæ per amica silentia lunę. ubi interlunium significat, noctisq; obscuritatem, Græcorũ insidijs accõmodam. Reperiuntur quidem apud poetas solis labores, & luna laborans, uerum illi tum de eclipsibus loquuntur. reliqui tamen uulgatã lectionem, contentus diuersam indicasse, mutaturus alioqui nisi mature animaduertissem, esse quibus & illa nõ displiceat. Tertio inde uersu illic legitur de Endymione: & ob id amore eius famæ traditus. Arbitrium sit penes eruditum lectorem.

Dein remorata in coitu.) Scripsi morata. Remorari enim actiuam significationem habet: unde remora piscis, quod naues remoretur. Omnium quæ in cœlo prænosci potuerũt magistra.) Lego pernosci, ut intelligas certam & absolutam cognitionem. de præsagijs Plinium hic non loqui indicant quæ mox subsequuntur: in duodecim mensium spacia, &c. Sequenti uersu lege: ipsa toties solem: non ipsum. Cap. XI. Immensum esse constat, quia arborum &c.) Verbum constat, redundat. refertur enim hæc tota oratio ad pręcedens uerbum aperitur. &, qui arborum, habent ueteres codices, non quia. Scriba a literam geminauit. Cap. XVI. Hoc uno protinus intelligi potest uisu.) Lege: hoc non protinus. Cap. XVIII. In triquetro semi ambitur orbe.) Legendũ, seminani ambitur orbe. Cap. XXV. Fiunt & hirci, uillorũ specie.) Scribo, hirti. Item uersu à fine pag. 6. spiræ modo, non spinæ. Pag. sequentis uersu undecimo: Eo sidere significari, non eo signo. Cap. XXVI. Non modo an obirent nascerenturq;, sed omnino aliqua transirent.) Melius: non modo an obirent nascerenturúe, sed an om. &c.

Cap. XXVII. Atqui hæc ego ratis temporibus.) Rectius: Atq; hæc ego statis temporibus.

Cap. XXXI. Semel in meridie.) Vetus lectio. Semel & meridie. Exemplaria consentiunt. Mox post singula paria consulum adiecimus coniunctionem, quo euidentius anni ab inuicem secernerentur. Cap. XXXII. Alter consul est C. Fannnius, non L. Annius.

Cap. XXXV. Postq; in lunæ magnitudinem facta sit.) Miror cur hic hebraismus placuerit. Sic enim illi loquuntur: Factus est mihi deus in protectorem, & in locum refugij. Nostri codices habent, lunæ magnitudine. Cap. XXXVIII. Infra lunam hæc sedes multoq; inferior (ut animaduerto propemodũ constare infinitum) ex superiore natura aeris, & terreni halitus miscens utraq; sorte confunditur.) Planior lectio: Infra lunam hæc sedes multoq; inferior (ut animaduerto propemodum constare) infinitum ex superiore natura aeris, infinitũ & terreni halitus miscens, utraq; sorte confunditur. Attestantur ambo exemplaria. Cap. XLVII. Veteres quatuor omnino seruauere per totidem mundi partes: ideo nec Homerus plures nominat. Hebetius mox iudicatũ id est. Secuta ætas octo addidit, ratione nimis subtili & concisa. Proximis inter utranq; media placuit.) Est quidem sensus idem in antiqua lectione: mirum tamen quantum sibi hic indulserit castigator nescio quis, dictiones alias addendo, alias transponẽdo, alias diuisas componendo, unamq; continuam orationem in plures minutas inepte concidẽdo. Talem audaciam ardelionum probare non possum. Hermolaus extra culpam est: Aleriensis fortasse non est. Nunc uide sinceriorem lectionem. Veteres quatuor omnino seruauere, per totidẽ mundi partes, (ideo nec

hęc Homerus plures nominat)hebeti ut mox iudicatum est ratione: secuta ætas octo addidit, nimis subtili & concisa: proximis inter utranque media placuit. Quod si quis contendat nostram lectionem scribarum temeritate inuectã: primũ exemplaria consentiunt: deinde scribæ non solent tam feliciter errare. Castigatorum hæc solertia est, deprauationibus speciem aliquam sinceritatis affingere, quorũ impudentia sæpius quàm uellem ansam destomachandi præbet. Argesten intelligit & Cæciam.) Distingue ut Cæcias sequentibus cohæreat. & Cæciam aliqui uocant Hellespontiã. Saluberrimus autem omnium aquilo, quia siccus & frigidior. noxius auster, fortasse quia magis humidus.) Non uideo cur hic quoque libuerit castigatoribus tantũ uerborum transponere, fortiter contempta fide archetyporum. Auster qui Græcis Notus, sæpius quidẽ imbrifer, interdũ tamen serenificus est, uel Horatio teste: Albus ut obscuro detergit nubila cœlo Sæpe Notus, neque semper imbres adfert: utroque modo noxius, atque etiam magis quoties est siccus; quod tũc etiam æstuosus sit. Id an non satis Latine Plinius expressit his uerbis? Saluberrimus autẽ aquilo. Noxius auster: & magis siccus, fortassis quia humidus frigidior est. Sequenti uersu in ambobus legitur: Etesiæ noctu desinunt fere, non flare. & quorsum attinebat supponere flare: cum æque perfecta locutio sit: Etesiæ noctu desinunt. Nec male nostri in sequenti uersu: cum uocantur ornithiæ, pro quo in uulgatis est: qui uocantur. Nam & ornithiæ sunt Etesiæ, æque stati.

Cap. XLVIII. Rursusque deiecti in terram, obducta nubium cute.) Antiqua scriptura rursusque deiecti, interim obducta. Quod si maiore depressæ nubis eruperit specu, sed minus alto quàm procella.) Scribo lato, non alto. Superius enim dixerat: si late siccam ruperint nubem, procellam gignunt. Cap. XLIX. Quod si simul rupit nubem, exarsitque, & ignem habuit, aut postea concepit, fulmen est.) Lego, non postea concepit. Id addit ad differentiam presteris quem in fine præcedentis capitis dixit, rupta nube demum dum furit accendi. Vortex autem hoc meando distat à turbine, quo stridor à fragore.) Nõ displicet quod habent nostra exemplaria: uortex autem remeando distat à turbine, & quo stridor à fragore. Quæ à septentrione descendunt ad teporem, qualis est omnis campaniæ tractus) Rursus in ambobus est: quæ à septentrione discedunt ad teporem, qualis est Vrbis & Campaniæ tractus. Cap. LII. Saturni ea sidere pro ficisci,) Deest præpositio: à Saturni sidere. Cap LIII. Impetratum Vulsinijs & urbe & agris depopulatis subeunte monstro quod uocauere Oltam.) Sincera lectio: Impetratum Volsinios urbem agris depopulatis subeunte monstro, quod uocauere Voltam. Alioqui serum erat Iouis Tonantis auxilium, iam depopulata urbe. Quod autem ad monstri nomen attinet, Tusci terram uocabant uolam. Inde Volta, terrigena belua. Cap. LV. Quia nonnullæ earum sunt fulmine dirutæ,) Magis idonea causa est in manuscriptis uoluminibus: nulla non earum fulmine diruta. Cap. LXIII. Cuius numen ultimum iam nullis imprecamur, rati graue.) Quid est imprecari numen? Imprecamur mala. Numen nisi aliquid addas, nihil mali est. Transposuit unam syllabam nescio quis, imprecamur rati scribendo, pro precamur irati. Dicebant enim male precantes: sit tibi terra grauis. Sicut contrà bene precantes: Sit tibi terra leuis: Vt est uidere in epitaphijs. Irati precamur defunctis terram grauẽ, cupientes & ipsam eis iratã, quasi nesciamus solã nunque homini irasci. Cap. LXVIII. Iam primum in dimidio cõputari mihi uidetur, tanque nulla portio ipsi decedat oceano.) Mihi redundat. nam ipse improbat eam opinionẽ. & pro decedat decidatur legendum. portio terrę deciditur oceano, eique accedit non decedit. Europam Asiamque dispartit.) In nostris exemplaribus pro dispersit legitur dispescit. Cap. LXX. Neque enim (ut dixere aliqui) mundus hic polo excelsiore se attollit, ut undique non cernantur hæc sidera.) Primum non mundus hic, sed hoc polo, legendum: deinde: aut undique cernerentur hæc sidera. aut, id est, alioqui. nam & hoc significatu apud probos autores reperitur hæc particula. Sic lib. 19. cap. 5. Effodiuntur bulbi ante uer, aut deteriores ilico fiunt. Cap. LXXI. Eundemque remeans obuium cõtrario præuertebat occursu.) Malui quod est in scriptis exemplaribus, præteruertebat. præuertimus enim ad eandem metam nobiscum tendentes, non obuios. Et æque integra locutio est absque coniunctione que. Cap. LXXVIII. Ipsoque crinium argumento.) Melius crurum quàm crinium. Cap. LXXXVIII. In eadem & oppidũ haustum profundo: alioque motu terrę statinas emersisse: & alio, prouolutis montibus insulam extitisse Prochytam.) Veteres codices pro Statinas habẽt stagnum, ut intelligas omnia in una insula accidisse, oppidũ hiatu haustum, stagnum emersisse, montes prouolutos, non eodem tamen terræ motu; sed alio post alium.

Cap. LXXXIX. Domiston & Prienen Mileto, Artemisiam Parthenio promõtorio.) Illic uerius legitur: Dromiscon & Pernen Mileto, Narthecusam Parthenio promontorio.

Cap. XCIIII. Similiter in Reatino.) Hæ tres uoces cum fine huius capitis cohærent, non cum sequentis initio. Cap. XCVIII. His adde, ut nihil quod equidem nouerim prętercam, Aristoteles.) Legendum, addit. & sequenti uersu redundat, affirmat. Cap. CIII. In Falisco Clitumni amnis aqua potata candidos boues facit.) Hominem peritum regionum qui tã leui momento Clitumnum ex Vmbria in Hetruriã traduxit. Vetus lectio: In Falisco omnis aqua

potata candidos boues facit. In Ponto fluuius Astaces irrigat cãpos,in quibus pastæ oues nigro lacte æque gentes alunt.)Cui absurdũ uisum est Scythicã gentẽ equino lacte ali,is multo uaniora credidisset,quæ Pausanias de uictimis ex hoc armẽto tradit,& sacras quoq; dapes apud illos equinis uisceribus cõstare. Certe apud Maronem legisse debuerat:Et lac cõcretũ cum sanguine potat equino. Quare nõ erat cur mutaretur uetus lectio:in quibus pastæ nigro lacte equæ gentẽ alunt.

Cap. C V I. In medio mari Hiera insula ardet. Aeolia insula iuxta Italiam cum ipso mari arsit.)Nulla insula proprie uocatur Aeolia,sed ex septẽ Aeolijs uni nomen est Hiera. Proinde magis placet antiqua lectio:In medio mari Hiera insula iuxta Italiã &c. Cap. C V I I. Quid quod innumerabiles partus,sed naturales scatent?) Pro partus illic legitur parui. naturales dixit propter præcedentem speculorum mentionem:parui,quia hactenus de magnis loquutus est.

Cap. C V I I I. Quæ mensura Artemidoro attestante efficit.)Melius: Artemidori ratione efficit.

EX LIBRO TERTIO. Cap. I

Libida quę Clausa, Stici quod Iulienses.)Antiqui codices uerius:Ilipula quæ Laus,Astigi q̃d Iulienses,ac mox pro Auia Ecdanum,Arialdunũ:pro Hebura, Vbeda:pro Ipho,Hippo:pro Tuati, Tucci.& subijcit: oĩa Bastetaniæ:quod aliquis in Obuia deprauauit. Obulco, quod Botificense.)Lege Pontificense. Ferè enim barbaris oppidorũ in hoc tractu nominibus latina cognomina adiungit. mox, Ilipa cognomine magna, Italica. magna redundat. Ab ora uenti prope Menobam.)uenienti lege non uenti. Cap. III. Oppida oræ prima, Vrci.) Lege, oræ proxima. Qui Phocensium fuere soboles.)Scribo Phoceensium,à Phocæa Ioniæ, non à Phocide Helladis. Oscenses regionis Bastetaniæ.)Rectius Vescitaniæ. Hæc mediterranea est regio, illa maritima:quamuis & illa suam habeat Oscam,ab hac diuersam. ac mox pro Carcenses, Cinnenses, Cortenses:illic legitur, Carenses, Cincenses, Cortonenses. In ijs sunt Gyri,)Legendum Giguri, attestante Ptolemæo. Cap. IIII. Amnis Cema.) Cum omnes geographi Varum in hac ora Galliæ finem faciant,miror cur castigatoribus libuerit Cemam pro Varo supponere, reclamantibus manuscriptis codicibus. Cap. V. A Corsica minus L X X.)Est quidẽ huic fermè par interuallum & inter Corsicam,magis tamẽ placet Corcyram legi quàm Corsicã, quemadmodum habent uetusti codices. alioqui Corsica ante Sardiniam non ante Issam ponenda erat. eo uidelicet ordine,quo ipsæ insulę sitę sunt. Fluuius Padus.)Pado est in nostris exemplaribus, ad differentiam Eridani. Oppido Vendiatiorum,ciuitas Cemeliõ.)Melior uetus lectio:oppidũ Vediantiorum ciuitatis Cemelion. Cæsar Liuius & Plinius solent gentes Hispanas atq; Gallicas in ciuitates diuidere:cuiusmodi nunc imperitum uulgus communitates uocat. Sic inter Belgarũ ciuitates numerantur, Remi, Treuiri, Eburones, Neruij, Morini, atq; alij. singulæ ciuitates plura habebãt oppida,pro suis quæq; opibus:quædam exiguæ non plus uno. Ita hoc loco Vediantiorũ ciuitatis oppidum Cemelion recensetur non longe ab ora. Et Vediantij dicũtur ea forma, qua in eisdem alpibus Ebroduntij, qui hodie sunt Ebrodunenses. Venidates diuersi sunt ab his trans Padum uicini Carnis. Atentanis græca gente.) Scribo Atintanis à recto Atintan, sicut Acarnan.

Fluentini præfluenti Arno appositi.)Non mutaui lectionem: omnes tamen quotquot uidi manuscripti codices, Florentinos habent. Ibi fuere Amyclæ.) Antiqua lectio: & ubi fuere Amy. mox Dein lacus Fundanus: lege addendo iuxta fidem ueterum codicum Dein locus Speluncæ, lacus Fundanus. Meminerunt huius loci Tacitus & Tranquillus. Item sequenti uersu pro, oppidum Formiæ antiq. Læst. sedes: oppidum Formiæ, Hormiæ dictum, ut existimauere, antiqua Læstrigonum sedes. Nauigatione à Circeijs.)Lege, nauigatio. & pro, Capua ab XI campo dicta: illic est tantum, Capua ab campo dicta. nec multo post Verulani pro Nerulanis. Compita earum C C L X V. pass.) Sincera lectio: compita larum C C L X V. attestatur Ouidianus uersiculus: Compita grata lari, compita grata cani. nam in compitis sacrum anniuersariũ laribus fiebat. unde compitalia dicta, dies ei sacrificio status. & uerba quæ subijciuntur intelligenda sunt de paribus inter se à miliario ad omnes portas spatijs. Quod si quis altitudinem.)Melius, Quò si quis. Paulo post pro Ficulnea ueteres habent Ficana. & pro Aeneipolis cõstanter habent Antipolis. Verisimileq; est Pelasgos aut Arcadas qui cum Aboriginibus Saturniam tenebãt, hoc nomẽ Ianiculo indidisse, quod id oppidulum sibi ex aduerso sitũ esset. Ibidẽ quod Antemnas pluratiuo numero malui scribere, Virgilium quoq; secutus sum non solũ libros manu descriptos. Mutucumenses Olliculani.)Nostra exemplaria, Mutucumenses, Munienses, Numinienses, Olliculani. Atq; ita confit L I I I populorum numerus. In antiquo Latio L I I I populi.)Sincera lectio:Ita ex antiquo Latio. Pæstum à Græcis Posidonia appellatum.)Præpositionem castigatores de suo adiecerũt. Idem factum & alijs locis plurimis. Cratis fluuius pater, ut dixere, Scyllæ.)Alius est Cratis, nõ in hac ora sed in fronte Italiæ circa Thurios. Legendum igitur, Cratæis fluuius mater, ut dixere, Scyllæ:testantibus Homero simul & emendatis exemplaribus Plinianis. Oppida habet ciuium Romanorum Palmam & Pollentiam, latina Cinium & Cunici, quod fœderatum Bochorũ fuit.) Quis hic sentiret erratum? est tamen non leue. Legendum enim: & fœderatum Bochorum fuit.

Sensus

Sensus est: olim v in ea insula oppida fuisse, duo ius ciuitatis habuisse, duo ius Latij. quintum fœderatum Romanorum fuisse, idq; intercidisse. qui lectionem mutauit, somniauit Bochos reges, & paternum casum pro recto: neq; sensit eodem prope modo dictum, Fuit, quo illud, Fuit Ilium.

Iamnonem & Magonem.) Scio Strabonem has solas enumerare. fieri tamen potuit ut tertiam Saniseram aut ignorauerit, aut prudens tanquam minus nobilem prætetierit. Verisimile est autẽ eam solã indigenarum fuisse, reliquas duas à Pœnis colonias deductas, & à deductoribus denominatas uocabula punica indicant. Sequenti uersu pro Meraria legendum Menariæ, à menis pisci bus salsamento aptis. Cap. VI. Et Barpona, Menaria, Colubraria, Venaria.) Barpona uox est nihili & ficticia, Lege & paruæ, Men. Col. Ven. Cap. VIII. Inter se autem hæc promontoria late distant his spatijs. Antiqui codices: Inter se autem hæc promontoria ac latera distant his spatijs. Cephaledis, Aleuntium, Agathyrsum.) Vera lectio. Cephalœdis, Aluntium, Agathirna. hanc & Liuius sic nominat. Cephalœdis hodieq; nomen retinet. Cap. IX. Cui successit Aeolus.) Lege: qui successit Aeolo, & Mongonis uox est deprauata. nam Milogonis siue Melogonis scribendum est, à prouentu ouium, μηλογονὶς, Cap. XII. Succentes, Lucentes.) Scribo Fucentes, Lucenses. Fucentes à Fucino lacu, Lucenses à Luco quopiam. & pro Mutustæis Mutuscæos. Virg. Oliuiferæq; Mutuscæ. & Aequiculos, non Aequicolas. Est enim diminutiuum. Cap. XIIII. Aestini, Sentinates.) Pelestini non Aestini. Supra Interamnani.) Lego, supra Interamnam. cohærent enim hæ duæ uoces cum præcedentib. Cap. XV. Regiates, Vrbinates.) Imò Vmbranates. nam Vrbinates in VI regione censentur. Cap. XVI.

Finibus Ligurum Gabiennorum. Lege Vagiennorum, quorum oppidũ Augusta, nõ longe à fonte Padi. Cap. XVII. Transpadana appellatur ab eo regio nona.) Quia mox cap. 18. sequitur, Venetia decima regio, castigator pro sua sapientia hic exundecima fecit nonam, oblitus suprà Liguriam ex descriptione D. Augusti dici nonam regionem. is totã Italiam diuisit in regiones undecim. Quod si hæc nona est, quænam erit undecima? Sequenti uersu non est fluctuoso alueo, sed fructuoso, uidelicet ob importationem uariarum mercium. Cap. XIX. Pola quæ nunc Iulia pietas.) Rectius Pietas Iulia. Solet enim ferè in talibus oppidorum nominibus substantiuum adiectiuo prępone. Sic in Hispania, Fama Iulia, Concordia Iulia, Constantia Iulia. Similiter in Italia Laus Pompeia. In mediterraneo regionis decimæ, Colonia, Cremona: Brixia, Cenomannorum agro: Venetorum autem Natri Ateste.) Antiqua & sincera lectio: In mediterraneo regionis decimæ Coloniæ, Cremona Brixia Cenomãnorum agro, Venetorum autẽ Ateste. Error est non simplex. primum sola Cremona Colonia uocatur, quasi non & Brixia & Ateste coloniæ fuerint: deinde Natri coloniarũ enumerationi inseritur, quo nomine nulla usquã colonia legitur. paulo post Fertini legendum non Feltrini. nam hoc posterius nomen recẽs est, & ex illo altero uetere deprauatum. Cap. XXII. Petunt in ea iura iuribus descriptis in decurias.) Legendum, Petunt in eam iura descripti in decurias. Cap. XXVI. Electridas uocauere, in quibus prouenit & succinum.) Scribo, proueniret succinũ. Adeo ut ijs quas earũ designent, haud unquam constiterit.) Particula ijs redundat: quemadmodum sequẽti uersu hæc dictio, Trucones: si credimus uetustis iuxta atq; emendatis codicibus.

EX LIBRO QVARTO. Cap. V

INtus autem ipsa Messene, Ithome, Oechalia, Arene, Pteleon, Thryon, Dorion, Thamyræ uatis clara temporibus.) Lege, Dorion, Zancle, uarijs clara tẽporibus. Sensus est, hæc oppida nõ simul claruisse, sed diuersis temporibus aliud post aliud effloruisse. pleraq; heroicis tẽporibus nobilia fuere, inter quæ post Zancle eminuit, cæteraq; obscurauit, & ad ultimũ Zanclen Messene, aliquãto post Peloponnesiacum bellum opera Thebanorũ condita. Locus Thyræ, Gerania.) Thyrea est in uetustis exemplaribus: & sic Herodotus quoq; nominat. Apesas, Antes.) Pro his duobus nominibus unum reposuimus, Apesantus, ex fide eorundem codicum. Sic enim Apesas dicitur Apesantus latina terminatione, sicut elephas elephantus Cap. VII. Oppida, Sidûs, Cremyõ.) Sidûs incuria scribarum omissum fuerat. Cap. XII. In quem mutatam Vlyssis nauem.) Neminem offendat quod ubiq; Vlixem scripsi, sequutus antiqua exemplaria. Fui & ipse quondam in ea opinione ut putarem barbare dici Vlixem. Postea reperi apud Plutarchum ὀδυσσέα Romanos Vlixem sua lingua appellare. Sed hæc leuiora passim consectari non est propositum, duntaxat in annotationibus: in contextu & taliũ est habita ratio. Paulò post pro Arnoxiæ Oxiæ scribendũ, attestantibus Græcis geographis. Ophiusa, Buto, Aranus.) Scribo ad fidem codicum quos sequor, Butoa, Rhamnûs. & sequenti uersu pro Plachiæ Platiæ. rursus huic proximo pro Lycades Lichades, à Licha in hoc mare ab Hercule proiecto, cuius Naso meminit in sua Metamorph. Eodem uersu pro Phocasia Phocaria, à Phocis, hoc est uitulis marinis. Mesatia, Eantiron.) Lege, Mesate, Aeantion: quasi dicas Aiacis fanum. aliquãto post montis Abnobæ non Arnobæ, In ora Carcinite.) Scribo, In ora à Carcinite. Cap. XIII. Circa Istrum Apolloniatarum una.) Lege, citra Istrum, aliquanto post: corpora prægrandes ipsorũ aures tota

contegant:non integant. Cap.XVIII. Sed peninsulam spectatiorem excurrentem in oceanum, à fine Osismiorum circuitu DCXXV M. p. longitudine. In latitudine CXXV M.) Vera lectio: circuitu DCXXV M. p. ceruice in latitudinem CXXV M. Ceruicem uocat Isthmon, qua insula ceu caput, continenti ceu corpori cohæret, Sequẽti uersu pro Cauratani lege Carnutani. ac mox Secusiani liberi, pro Secusij, Albij liberi. Cap.XIX. In primo uersu, Biturriges liberi redundat. nam hoc ipso capite post aliquot uersus horum facit mentionẽ. Bergebi, Tarbeli quatuor, Signani, Cocossates, Sexagnani.) Veteres codices: Begerri, Tarbeli quatuorsignani, Cocossates sexsignani: In fine capitis deerat nomen insulæ: & in Aquitanico sinu Vliarus

Cap.XX. Ipsa Pyrenæi iuga ab ortu æquinoctiali in occasum brumalem.) Deest una dictio. ab ortu æqu. fusa in oc. br. Eodem capite Pesici scribendum, non Pisici, & pro Gronijs Grauij, quasi Graij. Cap.XXI. Oppidum & flumen Eumenium.) Lege Minium.

Cap.XXII. Nostri Tartesson appellant, quam Pœni quondam Gadira: nam Gadira punica ligua septum significant.) Antiqui codices: nostri Tartesson appellant, Pœni Gadir, ita punica lingua sepem significante.

EX LIBRO QVINTO. Cap. IX

CAesareæ in Theseo dicatus.) Quid Mauris cum Theseo? Antiqua lectio, in Iseo, hoc est in Isidis fano: cuius numẽ, initio ab Aegyptijs orto, tota Africa religiose colebat. Infra quod Abydus, Memnonis regia & Osiris templo inclytum, septem dierum itinere in Libyam remotũ à flumine.) O crassum erratum. Quomodo enim Abydus infra Tentyra in Aegypto atque adeo inter ripenses urbes recensetur, si tantum spatij inter eam & flumen interest? Itaque reposuimus ex manuscriptis: VII M D p. in L. r. à. fl. Cap.X. XV M. p. laxitate inserta.) Infessus non inserta. paulo post XI enim reperiuntur, super quæ IIII. lege superque Cap.XII. Qui subtilius diuidunt, circum Euphraten Syriam, Phœnicen uolunt esse oram maritimam Syriæ, cuius pars sit Idumea & Iudæa: deinde Phœnicen, deinde Syriam.) Mollius erat, circa Euphratem. Sed præstat ab exemplaribus non discedere, quæ sic habent: Qui subtilius diuidunt, circumfundi Syria Phœnicen uolunt, & esse oram maritimam Syriæ, cuius pars sit Idumæa & Iudæa, deinde phœnice, deinde Syria. Hic nulla mẽtio Euphratis. Syria Phœnicen à lateribus, & à tergo amplectitur: frontem mare alluit. eius oræ partes sunt Idumæa & Iudæa, Phœnice & Syria Antiochena.

Cap.XIII. Iamnes duæ, altera uicus.) Scribo, altera intus. Cap.XIIII. Pars enim Syriæ iuncta.) Vetus, Pars eius Syriæ iuncta. Et inter toparchias est Gophnitica non Zophanitica. attestatur Iosephus. Nomen Iudeæ modo Herodium.) Portentosa deprauatio, Legendum ut cohæreat cum præcedentibus: Hierosolyma longe clarissima urbium orientis, non Iudeæ modo: Herodium cum oppido. Est autem Herodium arcis nomen. Cap.XVII. Haud procul ab Asphaltite.) Vetus lectio, haud procul Asphaltite Cap.XXVII. A mari relata, ubi uocabatur Olmia.) Legendum Hormia. à portu. Oronda, Sagalessos,) Oroanda est in codicibus manuscriptis, & apud Liuium. Edigis Paropamissus, Circius.) Scribo, Emodus Paropamissus, Cirtius. In proxima ora Caria est, mox Ionia, ultra eam Aeolis, media Doride. circumfunditur mari utroque latere ambiente.) Hominem geographiæ peritum, quisquis Dorida Ioniam inter & Aeolidem collocauit. Quid autem est libros deprauare, si hoc non est? Sincera lectio manet etiam nunc in antiquis exemplaribus. In proxima ora Caria est, mox Ionia, ultra eam Aeolis. Caria mediæ Doridi circumfunditur, ad mare utroque latere ambiens. Sic superius cap. 12. dixerat Syria Phœnicen circumfundi. Nec dubiũ est utrunque locũ ab uno castigatore data opera tam belle deprauatum. Cap.XVIII. Amnis Ninus.) Hermolao placet Ninus, de quo tamen subdubitat: manuscripti libri, tum etiam typis excusi quidam Indum habent. Et sunt nonnulli amnes binomines. atque haud scio an huic ipsi nomen mutatum narret Liuius, posteaquam in eum Indus belluæ rector ab elephanto prolapsus est Cap. XXIX. Fuit in ora eius oppidum Temnos, nũc in extremo sinu Smyrnæ Cheseopolis promontorium. Leuce dein oppidũ, quod insula fuit finisque Ioniæ.) Sincera lectio: Fuit in ore eius oppidum Tẽnos: nunc in extremo sinu Myrmeces scopuli, oppidum Leuce in promontorio quod fuit insula, finisque Ioniæ Phocæa.

Cap.XXXI. Elysia, Nymphalis, Mœris.) Lege: Lasia, Nymphais, Macris. Præter has citra Rhodum Cyclopis, Tergamon.) Verius: præter has circa Rhodũ, Cyclopis, Teganon, posteriorem à similitudine patellæ dictam apparet. ac mox: Ciserussa, Therion, Archia.) Legendum Ciserussa, Therionarce, hæc inde dicta, quod in ea uenenatę bestiolæ obtorpescant. Argiæ numero uiginti Ethecusa.) Lego, & Hyetussa: quasi dicas Pluuialis Cap.XXXII. In quo portus Azari.) Amyci non Azari. Is fuit Bebricum rex, pugil eximius, à Polluce in eo certamine uictus & occisus, cum Argonautas hospitio prohiberet.

EX LIBRO SEXTO. Cap. I

CAlpeque Africæ auulsa multo maiora absorbuisse quàm reliquerit spatia.) Antiqui codices habent: tanto maiora: non, multo maiora. Cap.II. Carambis uadoso excursu.) Lege, uasto

uasto excursu.paulopost:colonia Sinope Pteria.Pteria redundat. Cap.III. Megapolin, Zelam.)Scribe: Magnopolin, Zelam.& in fine capitis:Sortira,Amasia,Comana:Lege addendo:Sotira,Amasia.Comana,nunc manteum.hoc est oraculum.Testis est Strabo. Cap.IIII. Nunc manteum Genetarum,Chalybum:)In antiquis uoluminibus hoc caput sic incipit:Gentes,Genetarum,Chalybum.Mox est Pharnacea op.non Pharnace:& Pyxites flu.non Pysites.

Cap.VII. Iaxamatæ Medorum(ut ferunt)soboles,& ipsi in multa genera diuisi.) Legendum Sarmatæ.Nam Iaxamatarum gens non erat tam ampla,ut in multa genera diuidi posset, & mox subijcit,Primo Sauromatæ Gynæcocratumeni.Paulo post est: saltuosis conuallibus asperas;non saxosis. Cap.IX. Adiabenen Tigris & montes in VII, M. p. cingunt.) Vera lectio:Adiabenen Tigris & montium sinus cingunt. Cap.XV. Adiabenis connectūtur Cadurci quondam dicti,nunc Gordieni,præfluente Tigri,Hyspiratitæ Paredoni appellati.)Veteres codices:Adiabenis connectuntur Carduchi,nunc Cordueni,præfluente Tigri: his Pratitæ Paredoni appellati.Cadurci Galliæ sunt prouinciæ,non Parthorum regni.Et Carduchorū appellationem Macedones postea in mollius deflexerunt, Corduenos uocantes.Pratitarum mētio fit & 25.capite.Circa finem huius capitis legendum:stadia 15680.prodendo:non,procedendo.

Cap.XVI. Fertilitatis inclytæ locus Darieum mons,gentes Tapyri,Auatiaci,) Lege & distingue sic:locus Darieum.mox gentes.Tapyri.Anariaci.aliquanto post est,auersa montis Paropamissi:rectius quàm,aduersa.Item pro Demodamante Demonax dux: cuius nominis fuit & philosophus Luciani ætate non incelebris. Cap.XX. Pagungæ,Ialij.hi montiū qui perpetuo tractu oceani oram tenent incolæ.) Manuscripti codices.Pagungæ: iam hi montium &c. Elegans uero quod mox nescio quis XM elephantorum posuit pro X elephantis. Mutani super hos Caucaso subiecti,Soleadæ,Sondræ.) Lege Montani super hos. quibus enumeratis subijcit Taxilas iam in plana demisso tractu. Cap.XXII. Patrem Mabaciem commeasse eò.) In uetustis codicibus est: patrem Rachiæ com. eó. nam id fuit legato nomen. Scribam fefellit similitudo literarum Cap.XXIII. Hæc regio est ex aduerso Bactrianorum.Deinde eius oppidum Alexandria.)Lege & distingue sic.Hæc regio est ex aduerso.Bactrianorum deinde,cuius oppidum Alexandria. Arianæ partim esse Dararin aliqui uolunt. Pro Dararin scribo Daritin. Circumuectus in mediterranea Persidis & Indiæ.)Ex India,non &Indiæ. Mille milibus pass. ab Alexandria abest oppidum Heliopolis.) Scribendum:duo M. p. Scriptum erat hoc modo.MM.id typographi uerterūt in mille milia.adeo nulla ratio habita est numerorum,perinde ac si minimum referat:deinde ex Iuliopoli fecerunt Heliopolim,quæ alibi sita est. Ibi regnat Paridion.)Lego,Pandion. Aut Mechiris Aegypti intra diem sextum.) Lege addendo: aut utiq; Mechiris. Cap.XXVI Habet ipsa ab ortu Caspios.)Adde coniunctionē: Habet ergo ipsa. Antiochiam quæ à præfecto Mesopotamiæ Nicatore condita,Nicatoris uel Arbelis uocatur.)Nostra exemplaria habēt:Antiochiam quæ à præfecto Mesopotamiæ Nicanore condita, Arabis uocatur.Arabis cognominata est ad differentiā aliarum,ideo quod esset inter Arabas sita. Nicator uero regis est cognomen,non Præfecti nomen. Supra Siciclassi tria milia passuum,per quos Lycus &c.)Illic tantum legitur:Supra Silci,Classitæ,per quos Lycus &c.pauloq; post Gobares,non Cobares. Feruntur ei plebes urbanæ D C. esse,)Et hic uitiatus est numerus.legendū est:Ferunt ei plebis urbanæ D C M esse.alioqui male cohęrent sequentes accusatiui situm & agrū. Cum Persæ quoq; schœnos & parasangas alia mensura determinent.) Lege addendo, alij alia mensura determinent.Sensus est,nō debere cuiquam mirum uideri quod inter autores de spatijs earum regionum parum constet,cum apud ipsos Persas locorum indigenas alibi magis alibi minus prolixæ sint parasangæ:quod idem apud Germanos quoque in miliarijs accidit.

Cap.XXVII. Alterum deinde transit lacū,qui Tesbites appellatur.)Thospites nō Tesbites.aliquanto post est,Zagrus mons non Sagrus. Susianis ab oriente sunt Chosiei.) Addo unam dictionem:ab oriente proximi sunt.Sunt enim his ab oriente & aliæ gentes,sed nulla æque propinqua ac Chosiei. Circuit arcem Susarum ac Dianæ templum augustissimum cū illis gentibus & ipse in magna ceremonia sit (Vetusta exemplaria.Circuit arcem Susorum ac Dianæ templum augustissimum illis gentibus,& ipse in magna ceremonia. Præter asylū Persarum uenientem ad unum ex Susianis oppidum. (Lege & distingue: præter asylum Persarum uenientem,& unum ex Susianis,uidelicet asylis.Oppidum iuxta eum Magoa. Pasiones Sogdonaci filius.) Pasines est in antiquis exemplaribus:& sic Græci geographi uocant πασίνε χάρακα.

Cap.XXVIII. Sueleni,Sarraceni,Arrareni.Oppidum in quo &c.) Scribendum:Suelleni, Sarraceni.Arra oppidum. Amyelome colonia Milesiorum.)Milesij colonijs suis,uel in barbarissimas gentes deductis,græca tamen solebant imponere nomina,quemadmodum uidere licet in tot eorum colonijs per oram Ponticam dispersis.Proinde magis placet Ampelone,à uinetis,quæ appellatio est in manuscriptis exemplaribus,quàm Amyelome uox Græcis nihil significans.

Cap.XXIX. A Troglodytico uero.) à præpositio redundat. præcedit enim in fine pro

ximi capitis, Arabiæ latere, absque præpositione. Fuit & Cambiso.) Scribo Cābysu paterno casu & græca inflexione. Sic enim pleraq; in eo tractu oppida nominantur, ἱερῶν πόλις, καμβύσου πόλις. Insulæ Stenæ diræ aliquot, Halonnenses non pauciores, Cardamin, Topazos.) Lego Halonesi non pauciores, Cardamine, Topazos. Et Stenæ diræ græcæ sunt uoces στεναὶ δεῖραι: Insula ibi Cytis, topazium ferens. & ipsa ultra syluas, ubi Ptolemais.) Lege & distingue: topazium ferens & ipsa. ultra syluæ. ut intelligas non in sola Topazo insula gemmam ipsius cognominem inueniri. deinde Ptolemaidis cognomen non est Epitherias sed ἐπὶ θήρας, quemadmodum Antiochia ἐπὶ δάφνης. Horarum sex consumuntur umbræ.) Non leue & hoc mendum. Castigauimus sic: hora sexta consumuntur umbræ, hoc est meridie, iuxta Romanam supputationem Insula Casitis.) Vetusta exēplaria, Colocasitis. Dictam apparet à prouētu copioso colocasiæ Celetum testudinum.) Eadem exemplaria habent celtium: & sic Græci quoq; hoc genus uocant, κελτίων. Animal spingion.) Scribo, sphingion. Diminutiuum est à sphinge, & simiarum generis est hoc animal. Herbas circa Meroen demum uiridiores syluarumq; aliquid aperuisse rhinocerotum elephantorumq; uestigia.) Scio uerbum hoc aperire, interdum perquam elegāter dici de nauigantibus, maxime quoties oram aliquam sinuosam legunt: mihi tamen uidetur hic non habere locum. proinde malui & hic manuscripta sequi exemplaria. quæ hanc lectionem habent: Herbas circa Meroen demum uiridiores syluarumq; aliquid apparuisse, & rhinocerotū elephantorumq; uestigia. Aliam insulam tractu dextro subeuntibus alueo.) Legendum non tractu, sed Tatu. est enim genitiuus grecus. & insulæ nomen Τάτου νῆσος. & dextro, ad alueum refertur.

Delubrum Ammonis est ibi religiosum.) Melius legitur, & ibi. Dicit enim in Meroe quoque Ammonis delubrū esse, diuersum ab illo Libyco, in quo oracula reddebātur, & quod Alexander adijt Ammonem patrem, ut credi uolebat, salutaturus. Cap. XXX. Inde Paropas oppidū, Nauos, Modundæ, Mandadini, Secanduni, Colligati, Secandæ, Nauectabæ, Cumi, Agrospi, Aegipani, Candrogari, Arabum summorum.) Hic nostra exemplaria quę sequimur discrepāt à uulgatis editionibus, inter se uero cōsentiunt: ubi sic legitur. Inde per ripas oppida, Nauos, Modundam, Andatim, Setundum, Colligat, Secande, Nauectabe, Cumi, Agrospi, Aegipam, Candrogari, Arabam, Summaram. Per ripas dicit ideo, quia superius ex Bionis cōmentarijs relata, in insulis Nili sita sunt. Sunt autem appellationis barbaricæ, & accusatiuo casu posita. Meridiana parte imminens mari mons.) Illic legitur: à media eius parte im. m. m. Cap. XXXI.

Contra hoc promontorium Gorgones insulæ narrantur.) Lege Gorgades, quod est denominatiuum à Gorgon. Cap. XXXIII. Agrippa hoc idem interuallum à freto Gaditano ad sinum Persicum.) Legendum est, ad sinum Issicum. Cap. XXXIIII. Bessicam Thraciam, Mædiam.) Est quidem Mædia Thraciæ pars sicut & Bessica, magis tamen placet ita additum mediam, quemadmodum superius dixit Hispania media: itemq; septentrionalia Siciliæ, Narbonensis Galliæ exortiua: quod hæ prouinciæ longe lateq; pateant, huc accedit quod in manuscriptis non est diphthongus. paulopost pro Galliam, Aquitaniā, lege coniunctim Galliam Aquitanicam. & uersu sequenti, in parte Venetiæ, non in partem.

EX LIBRO SEPTIMO. Cap. XI

SEd ubi paululum temporis inter duos conceptus intercessit, uterq; est perfectus.) Lege, uterq; perfertur. Cap. XVI. Quod alij Orionis, alij Etionis, fuisse tradunt.) Vetus lectio: quod alij Orionis, alij Oti fuisse arbitrantur. Hunc Otum tam uasto corpore tantisq; uiribus præditum fuisse poetæ narrant, ut socio Ephialte fratre, Martem ipsum ex insidijs aggredi sit ausus. hos Maro Aeneidos sexto Aloidas uocat. sequenti uersu illic legitur, monumentis creditur: non, traditur. & recte, mea sententia: quod hoc posterius ab histo ricis memoriæ proditum sit, non à poetis. Salamiam Euthimenis filium.) Scribo, Salamine. Quid enim attinebat nominare puerū? Sic mox: in filio, inquit Cornelij Taciti Cap. XVII. Id esse sparsis manibus.) Rectius est, passis manibus, Sequenti uersu hæc uox, quibusdam, priore loco redundat: neq; in nostris archetypis geminatur. Cap. XX. Obnixo contra nitentibus iumentis.) Lego, obnixus. ac mox: & ducenaria duo humeris: non, duobus. & sequenti uersu, quingenario thorace, nō quinquagenario. Cap. XXIII. Leænæ meretricis exemplum.) Exemplū redundat. Sequenti uersu est, Anaxarchi, non Anaxarchus. Cap. XXIIII. Sui uero nominis oblitus Messala Coruinus.) Et hic oblitus redundat. Cap. XXVI. Belloq; ciuili, quod omnia concutiebat externa.) Quid opus erat hic conciebat, mutare in concutiebat? quasi non recte dictum esset, externos hostes, Mithridatē aliosq;, intestinis Romanorū bellis excitos fuisse, ratos inuicto alioqui populo inferendi bellum nullum aliud tempus opportunius fore. Cap. XXVIII.

L. Sicinius Dentatus.) Siccium uocant manuscripti codices, atq; etiam Liuius & Dionysius Halicarnasseus. Ante xxij annos bina cœperat spolia.) Verior antiqua lectio: ante decimum septimū annum, nam ab hoc anno militaris ætas incipiebat. at hoc idem ante uigesimum secundū in tam insigni uiro mirum uideri non debuerat. Quas Trebia Ticinusq; aut Trasymenus ciuicas

uicas coronas dedere.) Coronas aliquis interpretans primo in spatio quod uersus dirimit, adscripsit: ea uox deinde in cõtextum irrepsit: alioqui elegantius subintelligitur, quẽadmodũ in laurea.

Cap. XXX. Ille semper alioquin exitiali appellans nomine uniuersos ex Italia pellendos censuit Græcos.) hæc tria uerba, exitiali appellans nomine, nec in uetustis habentur exemplaribus, nec Plinium admodum sapiunt, & alioqui etiam absque eis integra est sententia. Quibus de causis haud illibenter ea ommisimus, maxime cum similem superuacanea uerbula infulciendi licentiã sæpius & alibi, & in hoc ipso capite deprehẽderimus. Quo potius quàm uniuersi populi & illius gentis amplissimo testimonio, & in tota uita tua, & ad cõsulatum tantũ operibus electis.) Nostrorum codicum lectio melior: quo potius quàm uniuersi populi illius gentis amplissimi testimonio, & tota uita tua consulatus tantum operibus electis. Roscio theatralis seditionis autori leges ignouerunt, notatas q; sedes ignominiæ discrimine æquo animo tulerunt.) Et hoc indidem restituimus ad hunc modum: Roscio theatralis autori legis ignouerunt, notatasq; se discrimine sedisæ. a. t. Cap. XXXVII. Cui ob meritum honores illos, quos Herculi, decreuit Græcia.) Sensus utcunq; manet, à uerbis Plinij discessum est. Legendum: quod ob meritum honores illi, quos Herculi, decreuit Græcia. Ibidem Cleombrotus Ceus legitur, nõ Theombrotus hic medicus fuit, alter Ambraciotes patria, professione philosophus. Relato è funere homine & conseruato.) Lego, seruato. Laudatus Ctesiphon.) Lege addendo: Laudatus est & Ctesiphon.

Cap. XXXIX. Sed hoc pretium belli non hominis fuit: tam Hercule, quàm libidinis non fortunæ Peronetomi spadonis, Seiano III. M. D. mercante à Sutorio Prisco.) Hic locus multum torsit eruditos, multa frustra diuinantes. Atqui expedire illos potuerãt ex hac difficultate exemplaria uetusta: quæ nobis certe cum hic, tum alibi sæpe egregie succurrerunt. Ea sic habent: tam Hercule, quàm libidinis non formæ, Pæzontem è spadonibus Seiani III. M. D. mercante Sutorio Prisco. Nomen conuenit homini probroso, quale est Comazon, quem Heliogabalus Imp. in delicijs habitum ad consulatum usq; euexit, Porrò participia interdum uerti in propria nomina, nouum uideri nõ debet, cum etiã passiua forma quædam in hoc genere reperiantur. ut Sozomenus. is fuit ecclesiasticæ historiæ scriptor. Cap. XL. Numerus dierum cõputatur, ubi quæritur pondus.) Non erat mutanda uetus lectio: numerus dierum comparatur: hoc est, numeri dierum felicium infeliciumq; inter se conferuntur, uter maior sit. Cap. XLI. Lampido Lacedæmonia refertur.) Reperitur melius, q̃ refertur. Et Ambusti filius Rullianus est non Rutilianus, in Liuianis æque ac Plinianis uetustis exemplaribus Cap. XLIII. Sed accusatus, atq; de iure uirgarũ in iudicũ consiliũ missus.) Plenior ac planior est antiqua lectio: sed accusatus, atq; de iure uirgarum in eũ, iudicũ in cõsiliũ missus. Neq; enim in omnes passim ius uirgarum magistratus habebat, sed in tergum ciuis Ro. nihil illi licebat. paulopost legendũ supremo somnio, nõ somno.

Cap. XLIIII. Quod superest, nescio maior gloriæ an indignationi dolor accedat, inter tot Metellos tam sceleratã Catinij audaciã semper fuisse inultã.) Codices antiqui habẽt: nescio morũ gloriæ an indignationis dolori accedat. Subindicat Plinius, maiorem ulciscendi libidinẽ ætate sua regnasse, q̃ Metellorũ de quibus loquitur tẽpore, cum mores P. R. adhuc minus corrupti essent.

Cap. XLV. Proscriptionis inuidia in collegam.) In collegam redundat. Sollicitudo martis Actiaci Pannonicicq; belli, ruinæ pontis.) In exemplaribus nostris cõstanter legitur: sollicitudo martis Actiaci, Pannonici belli ruina è turri. Videtur aliquis data opera lectionẽ mutasse ex Trãquillo. Hærede hostis sui non suo filio excessit.) Nihil opus erat addere duas uoces: satis plena erat uetus lectio, nempe hæc: hærede hostis sui filio excessit. Sed hic quoq; glossula interpretis irrepsit in contextum Cap. L. Hebescunt sensus, membra torquentur.) Torpent, non torquentur. Cap. LII. Nam Cælium Tuberonem.) Scribo C. Aelium Tuberonem. Tuberonum enim familia Aeliæ gentis est. mox est Hermotimus nõ Hermotinus. Se enim ab inferis remissum, habereq; quod nunciaret.) Vetus, habere quæ nunciaret. Cap. LIII. Duo Cæsares, prætor & prætura populi Ro. functus.) Legendum, prætor & prætura perfunctus. Cum populo admodum placuisset.) Adde is, Is cum p. a. p. Cap. LIIII. Et tamen multifarie priscos seruauere ritus: sicut in Cornelia domo nemo ante Syllã dictatorem traditur esse crematus.) Lege: Et tamẽ multæ familiæ priscos seruauere ritus: sicut in Cornelia nemo ante Syllã dictatorẽ traditur crematus. Cap. LVI. Vtiq; in Græciã attulisse è Phœnice Cadmũ XVI numero.) Legẽdũ, intulisse. Hic nescio quis subiecit latina elementa, cũ Pli. de græcis literis loquatur. quare sustulimus ea: nec enim sunt in archetypis. Doxius Cælij filius.) Cæli, non Cœlij. Phœnices, ut Theophrastus.) Tirynthij non Phœnices, teste Pausania. paulopost est Aeacus inuentor argenti, non Ceacus. Bouẽ & aratrum Briges Atheniensis.) Scribo, Buzyges. ex re nomen habet.

Cithara ędita carmina composuit Terpander.) Lege Citharœdica car. Prosaicam orationẽ.) Apage prosaicam: Scribo, prosam orationem. Cap. LX. Nasica collega Lanati.) Lænatis legi debet.

EX LIBRO OCTAVO. Cap. I

QVippe intellectus illis sermonis patrij, & in primis obedientia.) Rectius legitur in manuscriptis, & imperiorũ obediẽtia. Indicis Arabici minores.) Veteres codices: Indis arãt minores

nores. Supra quoq; libri ſexti cap. 19. de elephantorum apud Indos uſu dixit: Iis arant, ĩs inuehuntur. Adhoc cap. huius lib. 11. docens ubi naſcantur, Arabiæ non meminit. Cap. II. Lecticas etiam ferentes quaterni ſingulas, puerperas imitantes.) Nec lecticæ puerperas imitabantur nec elephanti lecticarij. qua propter ſic ſcripſimus: lecticis etiam ferentes quaterni ſingulos, puerperas imitantes. Cap. III. Circa hos belli cura ſumma.) Veteres rectius: circa hos beluis ſumma cura. Cap. VII. Et illum dimitti pactus ſi interemiſſet. Solus ergo in harena congreſſus, magno Pœnorum dolore cõfecit.) Scribo ex fide noſtrorum exemplarium: & ille, dimitti pactus ſi interemiſſet, ſolus in harena congreſſus, m. p. d. c. Et non longe à fine huius capitis: pari equitum ex aduerſo dimicante: non è diuerſo. Cap. VIII. Antea domitandi gratia gregis, equitatu cogebant in conuallem.) Diſtinguendum: domitandi gratia, greges equ. co.

Cap. XV. Cuius contactus ſequentes, ut ignis aliquis, comburat.) Nimium eſt, comburat. amburat, ſatis erat. Cap. XVI. Non tanq̃ periculo coactus, ſed tanq̃ amentia iratus.) Amentiæ, legi debet. Velut deputans abſconſione turpitudinem.) Noua elegantia, dignior tamen Apuleianis iſtis quàm Plinio. Simplicior eſt uetus lectio: uelut abſcondente turpitudinem loco. Leonum ſimul pugnam plurium.) Turbatus eſt ordo: reſtituimus ſic. Leonum ſimul plurium pugnam. Non ſine oſtento quodam, tempore illo generoſos ſpiritus iugum ſubire prodigio ſignificante.) Et hic ueram lectionem cõmonſtrant archetypa, nempe hanc: non ſine oſtento quodam temporum, generoſos ſpiritus iugum ſubire illo prodigio ſignificante. Quod ab eo factum Græci σωτῆρος, id eſt, ſaluatoris templum Dionyſĳ appellauere.) Antiqui codices: quod ab eo facto Græci κεχηνίτος διονύσου appellauere. ab ea facto ſcilicet ab hiatu leonis. Cap. XXI.

Nec flexu multiplici, nec ut reliquæ, corpus impellit.) Poſterius nec redundat. Interficiunt eos, cauernis facile cognitis ſola tabe. necant illi ſimul odore, moriunturq;.) Verba quæ proximo uerſu præcedunt, faciunt ut magis probem ueterem lectionem, uidelicet hæc: ſæpe enim enectum concupiuere reges uidere, proinde ſic lego: Inĳciunt eas cauernis, facile cognitis ſola tabe. necant illæ ſimul odore, moriunturq;. Inĳciũt eas, muſtelas ſcilicet, regiæ cupiditatis mercenarĳ miniſtri. alioqui mihi non fit ueriſimile, muſtelam eſſe adeo nocendi auidam, ut ultró latebras baſiliſci peruestiget, & uel cum certa ſua pernicie tam dirum monſtrum laceſſere non dubitet. Non diſſimile eſt quod de uiuerris in cuniculorum uenatu narrat infra cap. 55. Inĳciũt eas, inquit, in ſpecus, qui ſunt multifores in terra Cap. XXII. Itaq; Copas qui olympionicas ſcripſit.) Antiqui codices, Agriopas. Nomen eſt Doricum, quale Gorgopas. Et in lupum ſe conuertiſſe.) Conuertiſſe dixit, pro conuerſum eſſe. itaq; ſe redundat. Sic uertere quoq; ſæpe eſt apud Liuium reperire: id conſilium in caput autoris uertit: & ſimiles locutiones. Sequitur: Eundem X anno reſtitutum, athletice reſtitiſſe in pugilatu, uictoremq; uictoria olympia reuerſum. Vetus potior: eundem decimo anno reſtitutũ athleticæ, certaſſe in pugilatu, uictoremq; olympia reuerſum. Sic Horatius: Magna coronari quis uictor olympia. & athleticæ eſt ἀθλητικῆ, ſicut arithmeticen dicimus.

Cap. XXIII. Nec pedibus pauendas tantum ſerpẽtes.) Reſtitue luxatum ordinem. Nec pedibus tantum. Eosq; non in fronte aut ex aduerſo cernere.) aut redundat. Cap. XXVII.

Iaculando ea petendoq; deficiat.) Quanto melior antiqua lectio: iaculando ſe appetendoq; deficiat. Cap. XXX. Alternis annis eſſe marem, alternis fœminam fieri.) Germana lectio: alternis annis mares alternis fœminas fieri. Cap. XXXI. Theophraſtus autor eſt, angues eo modo & ſtelliones ſenectutem exuere, eamq; protinus deuorare.) Quo nam referendum eſt illud, eo modo: nihil enim præcedit, quò referri poſſit. & exuuias deuorari, ut de ſtellionibus uerum eſſe ipſe Plinius lib. 30. cap. 10. teſtatur, ita de anguibus manifeſtò falſum eſt, cum eæ paſſim reperiantur. Legendũ itaq; anguis modo: non, angues eo modo. Eoſdẽ peſtiferos ferunt in Græcia, innocuos eſſe in Sicilia.) Hoc quoq; ſicut id quod præcedit, ex autoritate Theophraſti refertur. Quid igitur attinebat ueterem lectionem mutare? Eoſdem peſtiferi morſus in Græcia, innoxios eſſe in Sicilia Cap. XXXII. A partu duas habent herbas, quæ aros & ſeſelis appellantur: paſtæ redeunt ad fœtum: illos imbui lactis primo nolunt ſucco.) Cur illos potius quàm illum? Sed longe aliter ſcripſit Plinius: illis imbui lactis primos uolũt ſuccos. illis, uidelicet aro & ſeſeli, quod intelligant eis occultã quandam uim ineſſe, fœtui ſuo ſalubrem. Cap. XXXVI.

Sæpe in harena colaphis inflictis exanimantur.) Rurſus data opera uitiata lectio. Opinor parum latinum doctulis iſtis uidebatur, infracto colapho exanimãtur. ò induſtriã colapho dignam. Arborem auerſi diripiunt.) Bellum & hoc, ſed quis unq̃ id uidit ſaltem ſcriptum aut pictum? Legendum igitur quemadmodum habent magno conſenſu uetuſti codices: arborem auerſi derepunt: hoc eſt nõ proni, ſed poſterioribus primum pedibus, anterioribus interim molem corporis ſuſtentantes ne ruant: id quod notum eſt omnibus, qui modo uel ſemel urſum ab arbore deſcendentem uiderunt. atq; in hoc quoq; hominem imitantur, præter morẽ quadrupedũ. quam ob rem pulchre cohæret cum eo quod proxime præcedit: Ingrediuntur & bipedes. Cap. XXXVII.

Sunt his pares & in Aegypto: ſimiliter reſident in clunes.) Lege ſimiliterq; reſidunt in clunes. Aliquanto poſt, maleficio eo, aliquis de induſtria mutauit in maleficio illo, nimirum quo minus

eſſet

esset uocalium. Grande uero operæpretiū. Cap.XXXVIII. Sufflata cute distentæ ictus hominum & morsus canū arcent.) Manente sensu, uerba tantūmodo mutata sunt. Sed quid opus erat? Nostri codices habent, sufflatæ cutis distentu. Cap.XXXIX. Vel annua fame edurant.) Rectius, durant. Scriba dormitans e literam geminauit. Cap.XL. Canes defendere Cimbros cæsis dominis eorum plaustris impositi) Legendū, Canes defendere Cimbris cęsis domus eorū plaustris impositas. Cui nomē Hyrcani reddidit Durides.) Duris lege quemadmodū primo libro in catalogo. Samius is fuit, Alexandri rerū scriptor. Et reginā Bithyniæ Cōsingin uocant ueteres codices, nō Consygnen. Scrutatur uestigia atq; persequitur, comitantē ad feram inquisitorē loro retrahens. quamuis aquā transiliens se occultasset, quàm significans demonstratio est, cauda primū deinde rostro.) Hæc oratio media sui parte male sarta est. Cōsulamus archetypa. Illic reperio sic scriptū. Scrutatur uestigia atq; persequitur, comitantem ad ferā inquisitorem loro trahens: qua uisa, quàm silens & occulta, q̄ sig. dem. &c. qua scilicet fera à cane uisa. Vides nimirū lector, quantum intersit. Cap XLII. In fine capitis legendū: præterq; uesicæ conuersio: nō, præterq̄. est enim is morbus iumentorum proprius non hominum. Simile mendū & alibi aliquoties in hoc autore occurrit. Cap.XLIII. Notum est, in Celtiberia singulas quadragenis milibus nummorum emi.) Lege, quadragenis millibus enixas. cum enim dixisset, quæstus ex ijs opima prædia exsuperare, qui ferè ex fœtura solet fieri uberrimus, hoc subiecit exemplum.

Cap.XLV. Sunt autores, ipsa complente decimum mensem duos parere, nunc raro geminos.) Hæc lectio nihili est, Plinius longe aliud scripsit. Sunt autores, ipso complente decimū mensem die parere. Gignunt raro geminos. Cap.XLVIII. Hispania nigri uelleris præcipuas habet: Polentia iuxta alpes, Canusia rutili, quas Erythras uocāt: item Bætica ut Canusiū: furuas Tarētum ac pulliginis suæ, & succidis omnibus usus medicatum.) Facile agnoscas & hic eundem castigatorem. Sincera lectio est hæc. Hispania nigri uelleris præcipuas habet: Polentia iuxta alpes cani: Asia rutili, quas Erythreas uocant: item Bætica: Canusium fului. Tarentum & suæ pulliginis. Succidis omnibus usus medicatus. Quippe ahenis coquentium extractæ, indumentis usu ueniunt.) Et hinc se explicare nequiuerunt, etiam doctissimi uiri. Vetus ac sincera lectio: quippe ahenis polientium extracta, in tomenti usum ueniunt. Loquitur de lanarum purgamentis. est autem tomentum, culcitræ fartum. Martialis: Culcitra tomento quàm uiduata suo. & de tomento non de indumento accipiendum, alioqui satis indicant quæ sequūtur: Antiquis enim torus è stramento erat. Sicut uillosa, & etiam uentralia.) Coniunctio & superfluit. In templo M. Anci durasse.) Quid sibi uult hic M. Anci templum? aut quisnam fuit iste suppositicius M. Ancus? Certo scio in Ro. historia neminē hominum aut deorum esse hoc nomine. Dicet aliquis, de Anco Marcio accipiendum. at ex omni regum Ro. numero solum Romulum consecratū legimus. Sed quid ego his lectorem remoror, cum in promptu sit in archetypis uerum nomen: in templo Sangi. Equidem demiror quod hic Sangus tantopere ignotus fuerit recentioribus grāmaticis ut etiam in Liuiana historia uno atq; altero loco in Ianum sit demutatus. & est quidem unius numinis utrunque nomen, sed hæc Romana appellatio est, illa altera Sabina. Vehementer suspicor pro talibus castigationibus Aleriensi nos malam gratiam debere: nam huius primi opera typographi Ro. sunt usi. Vndulata uestis primo lautissimis fuit.) Lege, è lautissimis. ac mox: Acu facere Idæi Phryges inuenerunt. Quid significat acu facere, latine scientibus? Lego: Acu facere id (hoc est pingere: nam pictæ uestis mentio præcessit) Phryges inuenerunt. Et sic habent antiqua exemplaria. Cap.L. Mares quàm maxime simos, longis auriculis, infractisq; armis quàm uillosissimos probant.) Lege & distingue: Mares quammaxime simos, lōgis auribus infractisq;, armis quàm uillosissimis, probant. Cap.LIIII. Mira solertia, uisco inungunt oculos, calceariq; imitatiōe uenantium tradunt.) Vetusti codices: uisco inungi, laqueisq; calceari. nam utroque modo capiuntur. Sequenti uersu Cornelius superflue adiectus est. nam & hoc ex autoritate Mutiani narrat, quod nescio quis ad Cornelium autorem retulit. alioqui cum duo sint in indice Cornelij, Valerianus & Celsus, Plinius cognomen adiecisset. Item sequenti lege, nouā exultatio ne adorare, non noua exultationem adoriri. Cap.LV. Vltima huius capitis dictio dilabidas est, non labili. Cap.LVI Damæ mansuescunt raro, cum feræ iure dici non possint.) Cum Plinius hic perquam elegantem transitionem faciat ad reliqua animantia, ut uidere licet in manuscriptis, hoc modo: Hi (nempe lepores) mansuescunt raro, cum feri dici iure non possint. Complura nanq; sunt nec placida nec fera &c. demiror quibus intemperijs agitatus deprauator lectionem mutandam putarit, ac damas hic inserendas, quamuis iam ante in alio genere recensitas, nec hic ullo modo quadrantes. Et quasi hoc parum esset, titulum quoq; quē Plinius fecit De semiferis, ipse uertit De damis. Sic nobis hic uere literarius porcus bonos autores castigat. Et talia dissimulāter transilit Hermolaus, dum Aristotelē, dum Theophrastū, dum id genus alios consulit, dum Ro. editionem cum Veneta confert, non paucis locis utranq; ex ęquo uitiatā, securus interim quid in ipsis Plinianis habeatur archetypis, quod tamen in primis curandum erat quod non illius insectandi causa dictum accipi uelim, cui perpauci in literis conferri possunt, præferri

fortassis

fortassis nemo: sed ut appareat, hanc uiam succurrendi ueterum monumentis, quam nos ingredimur, esse longe certissimam, si modo uiri docti negocium id qua par est cura ac religione tractandum suscipere non grauentur. Cap. LVII. Quos censoriæ legis principes, Q. Scaurus & M. in consulatu non alio modo cœnis ademere quàm conchylia.) Vbi nam legitur istuc consulum par? imò ubi Q. Scaurus? deinde ubi sic loquuntur latini scriptores, Q. Scaurus & M. & non potius, Q. & M. Scauri? Fatendum est & hic corruptam esse lectionē. Integra sic habet: quos censoriæ leges, princepsq; M. Scaurus in consulatu: hoc est censores, & ante eos Scaurus consul, cœ. ad. Sic enim dictum est hic princeps, quomodo apud Poetam: Princeps ærata Tarchon secat æquora prora, id est, primus. Librarij fere non aliter scribebant que coniunctionem quàm primæ literæ puncto postposito. id lector imperitus prænomen putauit: unde deprauandi occasio.

EX LIBRO NONO. Cap. VIII.

Delphinus non tantum hominis amicum animal, uerum & musica arte mulcetur symphoniæ cantu.) Rectius: non homini tantum amicum animal uerum & musicæ arti, m. s. c. Ex hominum manibus uescens, ferensq; se tractandum.) Lege, præbēsq; se tractandū. Paulo post Ampilochi scribendum, non Ampilochij, ἀμφίλοχοι. Sunt autem in Epiro. Cap. XIII.

Ipsis in somno mugitus, unde nomen uituli accipiūt. Tenent disciplinam.) Lege & distingue: unde nomen uituli. Accipiunt tamen disciplinam. Cap. XV. Silurus grassatur ubicunq; est omne animal appetens, equos innatantes sæpe demergēs, præcipue in Mœno Germaniæ amne pro Lisboum & in Danubio. Mari extrahitur porculo marino simillimus.) Hoc loco nominatim recensentur pisces magnitudine insignes, non marini, sed fluuiorum, Nili, Rheni, Padi, Danubij, Boristhenis, Gangis. horum medio catalogo non satis apte inseritur marinus quidā piscis innominatus. sequenda igitur antiquorum codicum lectio, ut post Lisboum nouæ orationis initium faciamus. Et in Danubio mario extrahitur, porculo marino simillimus. Is uulgo Italorū etiam nunc semilatino nomine moro appellatur, ob salsamēta illis notus, gustu aspectuq; porcinam salitam nonnihil referētia, Germanis barbarico uocabulo Husio dictus. Cap. XVI. Sunt & piscibus præstita in hac parte auguria.) Nostri codices melius: Sunt & in hac parte naturæ auguria, sunt & piscibus præscita. Cap. XVII. Inde aduectos Tib. Claudio principe Optatus Elipertius præf. classis, inter Ostiensem & Campaniæ oram sparsos disseminauit.) Lego: Optatus è libertis, scilicet ipsius principis. notum est autem ex Tranquillo & Tacito quanta fuerint potentia liberti Cæsarum. Cap. XVIII. His aquam acceptam ore remittunt.) Quisquis hic ordinem mutauit, fecit sermonem ἀμφίβολον, Vetus ordo est hic: his aquam emittunt, acceptā ore. Cap. XIX. Miratur Arcadia suum exocœtum.) Deest coniunctio &. Commemorato enim Verbani & Larij piscium miraculo, subijcit, Miratur & Arcadia. Cap. XXVII

Item miluus subit in summa maria.) Has uoces, item miluus, adiunximus fini præcedentis capitis, quas inde resectas nescio quis hic non suo loco assuit. Attollit cornua è mari sesquipedalia ferè, cornuta, quæ ab his nomen traxit.) Diuersa lectio antiquior, quam secuti sumus: Attollit è mari sesquipedanea ferè cornua, quæ ab his nomen traxit. ut periphrasi utatur, de uulgo nota loquens. alioqui superuacaneum uideri potest, de etymologia admonere in re tam clara. Si quis tamen illam alteram lectionem mauult, fruatur. Cap. XXIX. Terreni maiores quàm pelagici.) Lege, pelagij, πελάγιοι. Sic Græci lōge à littoribus dissita uocant: nostri πέλαγος, altum. In fine capitis liburnicarum ludēs imagine scribendum ex fide archetyporum, pro liburnicarum gaudens imagine. Cap. XXX. Simulq; eam descendere in duo sensu carentia, nisi forte tristi. Id enim ubi constat rumore nauigantium humana calamitas in causa est.) Antiquior lectio: nisi forte tristi (id enim constat) omine nauigantium, humana calamitas in causa est.

Cap. XXXIII. Nauigant ex his neritæ, præbentesq; concauam sibi partem, & alteram auræ opponentes, per summa æquorum uelificant.) Primum rectius legitur ueneriæ. Sunt enim conchæ non gratæ modo Veneri, sed etiam cognatæ, ob cōmunem è mari originem: celebrisq; est eius deæ effigies, concham, atq; haud scio an ex hoc ipso genere, pede premens. deinde mirum quod non concauam partem auræ præbeat concha, sed diuersam, cum concaua sit uelificationi aptior. Sequenda igitur & hic uetera exemplaria. Nauigant ex his ueneriæ, prebentesq; concauā sui partem & auræ opponentes, p. s. æ. u. Castigator non intelligens quid Latinis significet præbere se & hunc locum corrupit, & supra præbens se tractandū, in ferens se tract. deprauauit, quēadmodum illic annotauimus. Cap. XXXV. Animæ hominis periculo quæsita maxime placent.) Idem castigator nec hic sensit quæsita positum pro acquisita. proinde uitiauit ueterem lectionem: anima hominis quæsita m. p. ac mox: E tantis solis ardoribus, atque Indicis quoq; insulis petunt, & admodum paucis.) Sincera lectio: atq; Indis quoq; in insulas petuntur, & admodum paucas. Nec aliter ferè Plinius hoc uerbo utitur, quamuis ubiq; studium fuit literatori nescio cui syntaxin temere mutare. Speciem uero inani inflatam.) Vetus lectio, speciem modo inani inflatam, modo, id est, tantūmodo, frequēs apud hunc scriptorem. Præcipuū custodiunt

diunt,pelago altius mersæ,quàm ut penetrent radij.) Tu scribe: quare præcipuum custodiūt pelagiæ,altius mersæ quàm ut penetrent radij. De pelagijs piscibus supra monui. Nam apud Græcos non est,nec apud barbaros inuentores eius aliud q̃ margaritæ.) Lege addendo: Nam apud Græcos id non est,ne apud barbaros quidem inuentores eius aliud quam margaritæ. mox est, squamas assimulat: non assimilat,quod Gallicū idioma sapit. Enormes & feri colorisq; marmorei.) Vetus lectio: enormes ferè c.q;.m. Lauticiam eius omnem apparatumq; detrectans.) Imò obtrectans. Gerebatq; auribus tum maxime.) Scribe: Gerebat cum maxime. In primis elegans locutio,sed persæpe apud bonos autores scribarum uel oscitantia uel peruersitate mutata. Vniones conuiuis ad sorbendum dedit.) Melius absorbendos dedit. Cap. XXXVI. Fraudatam se protinus luxuria credat,nos indiligentiæ damnet.) Magis placet uetus lectio: fraudatam profecto se luxuria credat,nosq; indiligentiæ damnet. Cap. XXXVII. Capiuntur autem purpuræ paruulis rarisq; conchis textu,ueluti nassis in alto iactis. Inest ijs esca clusiles mordacesq; concharum,quales uidemus has femineces,sed redditas mari auido hiatu reuiuiscentes. appetunt eas purpuræ.) Et hic locus pessime est à castigatoribus acceptus. Deprauationibus sigillatim cōmonstrandis prolixior esse nolo: collatio eas satis indicabit. Scribi debet iuxta fidem archetyporum sic: Capiuntur autem purpuræ paruulis rarisq; textu ueluti nassis in alto iactis. Inest ijs esca,clusiles mordacesq; conchæ,ceu mitulos uidemus. has femineces,sed redditas mari auido hiatu reuiuiscentes appetunt purpuræ. Cap. XXXIX. In conchyliata ueste cætera eadem sine buccino,præterq; ius temperaturæ. Aeque pro indiuiso humani potus excremento dimidia & medicamina addunt.) Hæc perobscura sunt, nec mirum cum sint deprauata. Legendū: præterq; ius temperatur aqua pro inuiso humani potus excremento: dimidia & medicamina addūtur. Hoc est,præterq; quod buccinū detrahitur,etiam hoc interest,quod hic ius pro lotio aqua temperatur,& ex medicaminibus dimidiū inditur eius,quod in purpuræ tinctura indi solet. Præter Plinius utitur pro præterea. id ubiq; fefellit castigatorem,qui exceptionem esse putabat.

Cap. XL. Sed alia sunt,nec habent finem uitia: iuuatq; ludere impendio,& lusus geminare miscēdo iterum,& ipsa adulterare adulteria naturæ.) Sincerior lectio: Sed alia sunt è fine initia: quod pulchre quadrat cum his uerbis, lusus geminare miscendo iterum. Cap. LI. Plani piscium quibus cauda non obest aculeiq;,ut testudines & raiæ, in coitu superueniunt.) Ita ne testudines inter planos pisces numerantur? Rectius: Plani piscium quibus cauda nō est, aculeatiq;, ut testudines in coitu superueniunt,id est,testudinum modo. Spari,torpedo,squali.) Sargi,nō spari. Circa finem capitis est coalescit uulnus,non callescit. Cap. LVII. In cauernis aquas hebetes remanere.) Vetus lectio,in cauernis aquas habentibus remanere.

EX LIBRO DECIMO. Cap. III

INgenitum est ei,testudines raptas frangere.) Legendum: ingenium est ei,id est,natura.

Quarti generis est percnopterus,eadem moratur per lacus.) Vetusta exemplaria: percnopterus,eadem oripelargus. Sequēti uersu: ut quam uerberet coruus: nihil erat necesse mutare in, utpote quam. Cap. VIII. Traditū est,missas in sublime ibi excipere eos.) Melius,missas in sublime sibi. Cap. IX. Ac rictu columbis potius.) Vetus lectio: ac uictu colūbi potius: ut intelligamus eam & leguminibus uesci præter reliquorū accipitrū morē. ad hoc rictum uix puto inueniri de ullis auibus,nedum de columbis. Cap. XIX. Vncos ungues habētes omnino non congregantur,& sibi quoq; prædantur.) Lege: & sibi quæq; prædantur. Cap. XXII. Scipio an Metellus uir consularis,ac M. Sextius.) Prius an superfluit. Is Scipio Metellus Pompeij Magni socer fuisse fertur. Cap. XXVIII. Et Cyrenaici Achorem.) Legendum, & Elei Myiagron. Attestatur nostris exemplaribus & Pausanias. ibidem, qua litatum est illi die, non postquam litatum est illi deo. Cap. XXXIII. Madefactum multa aqua pennis puluerē spargunt.) Lege madefactæ multa aqua. In genere item ripariarum est.) Antiqua lectio: In genere parrarum est. Parrarum & Horatius meminit,tanq̃ inauspicatarum Impios parræ recinētis omen Ducat. Eadem iam pauore libera,ac materna uocante cura.) Rectius: Eadem in pauore libera ac materna uacās cura. Non enim narrat quid perdix facere soleat abducto per dolū à nidis aucupe,(nam tunc uolatu se proripit) sed quo ingenio aduersus illū alioqui utatur, cum aut non habet pullos,aut longe alio loco habet. Cap. XL. Caprimulgi appellantur grandiores merulæ aspectu.) Lege grandioris. Hæc minutiora pigeret annotare, nisi animaduertissem omnibus inoleuisse editionibus Cap. XLII. Super omnia humanas uoces reddunt psittaci, & quidem sermocinantes. India auem hanc mittit, Psittacem uocant.) Legendū, psittaci quidem etiam sermocinantes. nam hæc uerba, super omnia humanas uoces reddunt, ad præcedentia referuntur. præterea legendum, sittacen uocat. & ita adhuc nonnullis barbaris nominatur. nam quod ad terminationes attinet, altera græca est, latina altera, neutra barbara. Vltimorum hoc capite uerborū uera lectio est, ac cibis blandiente, non ad ciues. sensus est apertus. Quin & proxime sequentis cap. extrema uerba deprauate leguntur: quæ poturo sufficeret: pro, quantum poturo suff.

Cap.XLIX. Venerunt in Italiam Bebriacenses bellis ciuilibus trans Padum externæ & nouæ aues (ita enim ad huc uocantur) turdorum specie.) Quibus nam bellis ciuilibus? nam plura fuerunt diuersis temporibus. Deinde si Bebriacenses uocabantur, uerba per parenthesim interiecta, post hanc uocem Bebriacenses statim subiici debuerāt. Præclare adiuuerunt hic quoq; nostra exemplaria, ubi sic legitur. Venere in Italiā Bebriacensibus bellis ciuilibus trans Padum & nouæ aues (ita enim ad huc uocantur) turdorum specie, &c. Loquitur de bello ciuili Otoniano, quod ob cladem ad Bebriacum Galliæ Cisalpinæ oppidum acceptam, Bebriacense nominat. & externæ uerbum est superuacaneum, inscitia castigatoris adiectum. is quisquis fuit, nō sentiens & pro etiā dictum, putauit aliquid deesse. Cæterum aues ipsæ nouæ appellatæ sunt cum recens aduenissent, ac deinde ea appellatio mansit, etiam post multos annos ab earum aduentu: id quod satis indicare poterat uel titulus capitis, De nouis auibus. Sic enim & hic & in primo libro constanter habetur in manuscrip. uolumini. Cap.L. Gallinaceos quoq; pascendi lacte addito cibis.) Non multum fortasse refert, attamen antiqua scriptura est, lacte madidis cibis. Cap.LV. Liuia Augusta.) Vetus lectio, Iulia Augusta. Nec erat mutanda. nam tametsi hæc ipsa gentilicio nomine Liuia primum dicta est, tamen iam natu grandior, ut marito tam honorifica appellatione æquaretur, Augusta consalutata, & peræque honoris gratia in gentē Iuliā ascita, Iulia Augusta uocari cœpit, relicto priore nomine. quemadmodum ex Tacito discere licet. Nec aliter legitur in omnibus emendatis autorum monumentis, duntaxat quoties Augustę cognomen additur.

Cap.LX. Nec aliâs in pluribus tanta fœcunditas, maior tamen paruis.) Legendum: nec alia plures .s. parit quàm melancoryphus. Tanto fœcunditas maior paruis. Cap.LXI.

Cui membrana ceu pennæ.) Melius, cui & membranaceæ pinnæ uni. Cap.LXIII.

Vicisse Olympia prægnantem equam Hecratidis Thessali inuenimus.) Scribo, prægnantē Echecratidis. Cap.LXIIII. Ex omnibus quæ perfectos fœtus, uel tantos & innumerosos ædunt.) Lege: Ex omnibus quæ perfectos fœtus, sues tantum & numerosos ædunt.

Cap.LXX. Qui ob id coguntur in nassas.) Lege, quæ ideo coniiciuntur in nassas.

Cap.LXXIII. Orygem perpetuo sitientem Africa generat, ex natura loci potu carentem cum mirabili modo ad remedia sitientium.) Germana lectio: Orygem perpetuo sitientia Africæ generant, & natura loci potu carentem, mirabili modo ad rem. sit. Sequenti uersu ubi legitur, saluberrimi liquoris haustu uesicis: dele haustu. Cap.LXXIIII. Vulpes & miluí: angues & mustelæ & sues.) Codices antiqui melius. Vulpes & Nili angues: mustelæ & sues. Componit enim animalium paria inter se dissidentium. De aspide miraculum à Philarcho traditur: Is enim autor est, &c.) Vetus lectio: De Aspide miraculum Philarcho reddatur, Vult enim Plinius fidem rei quam narrat penes autorem Philarchum esse. Id cum non intelligeret castigator, homo crassæ Mineruæ, more suo castigauit, hoc est, mutauit in deterius.

EX LIBRO VNDECIMO Cap. VII

Nigra crusta est prima, saporis amari.) Lege, Comosis crusta est prima. Explanat enim has uoces, comosin, pissoceron, propolin. ac primo comosin. Cap.X Apprehensis ponduscůlo lapillis se librant.) Melius, apprehensi ponduscůlo lapilli se librant. Cap XI. Fucus ademptis alis in alueum traiectus.) Scribo, reiectus. Cap.XII. Itaque cum prima.) Lego pro cum, tum, hoc est, uirgiliarum exortu. Cap.XIII. Qua feruoris ipsius spuma concrescit.) Scribe quæ, uidelicet membrana. nam si spuma nominatiuus non ablatiuus esset, in quam dixisset, potius quàm qua. Cap. XIIII. Contra copia ignauiam affert. Maciem melle non erithace pascunt.) Non leue erratum. Lege, ac iam melle non erithace pascuntur: ut sit sensus, si copia mellis adsit, fastidiri erithacen in cibo ab apibus. Et mox error errorem peperit. Quia deprauato, ac iam, in Maciem non belle cohæret, Ergo diligentiores: pro una uoce Ergo, suppositæ sunt tres, Qui autem sunt. Mox, Dies status inchoandi: melius quàm, statutus. In fine capitis pro non alia suauitas ususq;, reposuimus, non alia suauitas uisq;. Cap.XV. Aptissimum in æstimatione è thymo.) Vetus lectio, Aptissimum existimatur è thymo. & sequēti uersu pro, cum sit, quod fit. Sequens probatio ut sit odoratū & dulce, reglutinosum.) Quid hoc uerbi est reglutinosum? Restituimus: odoratum, ex dulci acre, glutinosum Cap.XVI. Aequitas etiam in eis obstringitur.) Lege addendo uoculam, Aequitas quidem etiam in eis obstrin. nec caret sua elegantia particula quidem. Sicut sequenti uersu temerarie fecit qui detraxit uocem Ergo, scribens in primis præcipitur, pro in primis ergo præc. Nam ubi incubauere, fauos liuidos faciunt.) Antiqui codices, Nam nisi incubauere. ut quod præcedit ad opera, non de mellificio sed de prolificatione intelligatur, quæ incubatu fit. Tertio inde uersu adde uerbum existimatur: ulceribus aptissimum existimatur, Cap.XVII. Cum procedit, unà est: totum examen circa eum conglobatur.) In uetustis codibus aliter legitur ac distinguitur: Cum procedit, unà est totum examen, circaq; eum cōglobatur. Bellum uero quod mox assidui custodes autoritatis, nescio quis deprauauit in, assidua custodientes autoritate. Apparatus indicio diem tempestiuū eligentiū.)

Lego

Lego, apparatus indice, nempe murmure, quod nomen proxime præcessit. Si quà lassatus deficit, aut forte aberrauit, odore prosequuntur.) Verior lectio: Si qua lassata def. a. f. a. odore persequitur. nam lassari & aberrare in regem competere non potest. Sedere in castris ducis Drusi Imperatoris, tunc prosperrime pugnatum.) Lege: in castris Drusi Imp. cũ prosp. pug. & circa finem cap. alterutra pars, quæ suis: non, quem suis. & sequenti uersu: maxime rixa in conuehendis floribus exorta: non, Maxima rixa & in c. f. e. Cap. XVIII. Aliqui non nisi in tantum adactio, ut intestinum sæpe assequatur.) Vetus lectio: ut intestini quippiam sequatur. sequenti uersu redundabat, dein. Adrepentesq; foribus opertas suflant: ab hoc spatio prouolãt.) Restituimus ex fide ueterum codicũ: adrepentesq; foribus per eas sufflant: ad hoc prouolant. hoc est: ad flatũ ranarum prouolant apes. Cap. XIX. Papilio etiam ignauus & inhonoratus, luminibus accensis aduolãs.) Adde uoculam hic. papilio etiam hic. quod non de quouis papilione loquatur: & aduolitans frequentatiua forma legendum. sed grauius erratum mox sequitur, utpote nõ simplex. Filis etiam araneus, quacunq; incesserit, alarum maxime lanugines obtexit. non enim de araneo loquitur, sed tertiũ nocendi modum papilionis narrat: filis etiam araneosa, quacunq; incessit, alarum maxime lanugine obtexit. Cap. XXII. Prima eas retorquere rursusq; texere inuenit.) Veteres codices: redordiri rursusq; texere. Cap. XXIII. Hanc ab his quoq; cogi subigiq;.) Quoq; redundat. sicut antepenultimo uersu duæ dictiones, more ceræ: quæ cera ex postremis syllabis uerbi lentescere nata est. Et primam dictionem huius capitis quæ est Bombyces, mutatis postremis literis perperam assuerunt fini uigesimisecundi capitis, cum ibi non minus grauiter q argute dictum sit, ut denudet fœminas uestis: ac si dicat nihil absurdius fieri posse, quàm cum uestis ad tegendum partes quibus pudor debetur inuenta, eadem ad nudandum eas adhibeatur pellucida: quæ argutia perit si dicas uestis bombycina, a c non simpliciter uestis. Nec puduit has uestes etiã uiros leuitate usurpare, propter onera æstiua.) Ita ne hę uestes propter onera usurpantur, ac non magis propter leuitatem? Verior lectio: Nec puduit has uestes usurpare etiam uiros, leuitatem propter æstiuam. Primum fœminarũ lasciuia his usa est, quæ gauderent nuditatem suam per eas spectari. Deinde uiri quoq; usurpare cœperunt, ob delicatam leuitatem æstati conuenientem. Cap. XXIIII. Circinato adnectens.) Hoc adiectiuum nomen substantiuũ poscit: & habetur sane in manuscriptis: circinato orbe adnectens. circinatũ uocat tam absolutum, ut circino ductus uideri possit. Derelicto laxo prætenti summa parte.) In his uerbis equidẽ nullum commodum sensum uideo. Quod si legas ut in nostris archetypis habetur: derelicta lasso prętenti summa parte: sensus erit: prætentæ telæ summam partem imperfectam præ lassitudine ab araneo derelictam. ubi arbitrari licet, legendum est, non liceat. Pariunt autem oua ea in telas expansa, quia saliunt.) Pro expansa lege, & sparsa. Ideo sparsa, quia saliunt. Pariunt autem trecentos,) Reposuimus: pariunt autem & tricenos. Cap. XXVIII. In Thraciæ partibus iuxta Olynthum.) Vetus lectio, in Thracia iuxta Olynthum. Quod in hoc annotaui, ne indocti qui sic loqui solent, exemplum apud Plinium inueniri iactent. Cap. XXIX. Iidem quippe noctibus non uolare eas propter frigora tradiderunt, ignari etiam longinqua maria ab ijs transiri, continuata plurium dierum profectione. Quod maxime miremur, famem quoq;, quam propter externa pabula petiere, sciunt imminere.) Non obscurum erit ex collatione, quãto & hic antiqua lectio sit incorruptior. Iidem quippe nec uolare eas noctibus propter frigora tradiderunt, ignari etiam longinqua maria ab ijs trãsiri, continuata plurium dierum (quod maxime miremur) fame quoq;, quam propter externa pabula petere sciunt. Italiam ex Africa magna cohorte infestant.) Scribo, Italiam ex Africa maxime coortæ infestant. Cap. XXXII. Multa antem insecta & aliter nascuntur, atq; asilus in primis ex rore.) Asilus nec est in emendatis exemplaribus, nec alioqui hic locum habere potest, ubi de papilionibus fit mentio, non de asilis. Sequenti uersu est inde porrigitur uermiculus, non oritur. Cap. XXXVII. Oculos unicolores nulli, cum candore omnibus mediusculo differentes.) Vetus lectio melior: Oculus unicolor nulli, cum candore omnibus medius color differens. Ardent, intenduntur, humectantur, cohibentur.) Legi debet: humectant, conniuent. Ab ijsdem qui altero lumine orbi nascerentur, Coclites uocãtur: quis parui utrinq; ocelli, Lucini iniuriæ cognomen habuere.) Locus est fœde corruptus. Exemplaria manuscripta habent: Ab ijsdem qui altero lumine orbi nascerentur, Coclites uocabantur: qui paruis utrisq;, Ocellæ: Luscini iniuriæ cognomen habuere. Vt hoc intersit inter Luscinum & Coclitem, quod hic sit unoculus natus, ille per uim eluscatus, Porró Coclitem eo modo opici ex Cyclope detorserunt, quo ex Ganymede Catamitum. Fuerunt autẽ Coclites Horatiorũ gentis, sicut Seruiliorũ Ocellæ, Fabriciorũ Luscini, Pompeiorũ Strabones, Papiriorũ atq; Aeliorũ Peti.

Setis intus os hirtum, & linguam etiam appellatam.) Lege, & linguam etiam ac palatum.

Cap. XXXIX. Quæ uero ratio crocodilis, si non cruori, sed duritiæ tergoris tribuatur & solertia.) Lectio sane inepta, castiganda ad exemplaria uetera sic: Ceu uero non crocodilis duritia tergoris tribuatur & solertia. Coarguit enim hoc exemplo quorundam opinionem, qui subtilita-

tem animi constare cute operimentisq; corporum putabant. Velut languidiores cũ menstrui cursus stetere.)Legendum, ut & lanugines oris, c.m.c.f. Cap.XL. Primogeniti in quaq; parte sues primas premunt.& si escæ sunt faucibus proximæ.)Prodigiosa deprauatio, cum à Plinio scriptum sit:Primis genitis in quoq; partu sues primas præbẽt:eæ sunt faucibus proximæ,scilicet mammæ. Cap.XLI. Tenuissimum camelis,mox equabus.) Manuscripti codices habent equis,nusquã obseruantes recentiorum exceptionem de ablatiuo in filiabus,equabus,asinabus. Sicut & supra 40. cap. Asinis à fœtu dolent,non Asini.Idem animaduerti & in Liuianis exemplaribus. Cap.XLII. Duobus alpes generibus pabula sua approbant,Dalmatiæ Docleatem mittunt,Centronum terrę Natusicum.) Vetus lectio:Dalmaticæ Docleatem mittũt, Centronicæ Vatusicum.Dalmaticas uocat iuga à Carnis ad Dalmatas usque pertinentia.

Cap.XLV. Sunt autem crura his obliqua,humani poplitis modo.)Pollicis non poplitis. Qua perfossa,ceu uinculis,spiritus fugit.)Legendum,ceu iugulo scilicet perfosso.

Cap.XLVI. Leo etiamnum tortuosos.)Scribo tortuosius. Cap.XLVII. Confirmant & apodas habere,nycterin & drepanin,in eis quæ rarissime apparẽt.) Nycterin pro rara non agnosco,quæ Græcis uespertilionem sonat,uolucrem potius quàm auem, raræ aui ratũ nomen magis conuenit, quemadmodum habet antiqua scriptura,& apodas habere,& ocen & drepanin. Cap.LIII. Qui uenena serpentium suctu è corporibus exigerent.)Melius.corporibus eximerent. Scythæ sagittarũ ungunt aciem.) Vetus lectio,Scythæ sagittas tingunt.

EX LIBRO DVODECIMO. Cap. IIII

VNam quam peculiarius Virgilius celebrauit ebenum.) Rectius manudescripta uolumina: Vnam è peculiaribus Indiæ Virg.celebrauit ebenum. Cap.VI. Quo sapientiores Indorum uiuunt.)Lege,sapientes,id est,philosophi. Cap.IX. Facilius hoc & crustosius amariusq; & gummosum.)Lege addendo iuxta fidem ueterum codicum:Facilius hoc & crustosius amariusq;,at Indicũ humidius & gummosum.Ibidem legitur,in libras X terni,non X tantũ.

Cap.XIII. Vt alij existimauere frutice uenoso.) Exemplaria nostra quæ ob uetustatẽ sequimur,habent,frutice myrtuoso.Quod nescio cur debuerit magis absurdũ uideri, quàm gummosus & similes Plinianæ uoces. Cap.XVI. Facillime aũt adulteratur Indica myrrha.) Scribo,fallacissime autem adult. Cap.XVIII. Periti rerum astruxerunt.)asseuerant, non astruxerunt. Cap.XIX. Reuehunt uitrea & ænea.)Melius,& ahena. Sterilior imbre,ceu diræ naturæ.) Vetusti codices: sterilior imbre,cæduæ naturæ. & mox illic legitur,uenia cædendi,non metendi. Deinde sorte germina discerni.) Cremia, non germina: quæ uox uel ex psalmographo nota esse poterat. Cap.XX. Per Nabathæos Troglodytasq; cõfines, qui considere ex Nabathæis. Vetus lectio: per Nabathæos Troglodytas, qui considere ex Nabathæis. Vt intelligamus coloniam à Nabathæis negociatoribus in Troglodyticen deductam.

Cap.XXIII. Eandem quæcunq; sit aspalatho.)Lege,eandem quæ sit aspalatho.

Cap.XXV. Maxime probatur quod ante semel fluxit.)Melius uetus exemplar, Maxime probatur quod ante semen fluxit,id est,anteq̃ semen prolatum sit. Paulopost illic legitur: Exit & in Pamphylia, sed aridior:non,acrior.

EX LIBRO DECIMOTERTIO. Cap. I

PRimumq; id scire conuenit,mutata autoritate ad peius transisse gloriam.)Sincera lectio:mutatam autoritatem,& sæpius transisse gloriam. Cap.III. Vestes prolongant tempus.)Antiqui codices: Vestes prorogant tempus. Summa commendatio eorum,ut transeuntẽ fœminam odor inuitet,etiam aliud agentem.) Magis placet quod in ijsdem codicibus habetur: ut transeunte fœmina odor inuitet etiam aliud agentes. Neq; enim usqueadeo corrupti fuerunt Romanorũ mores,ut frequẽtior esset uiris quàm fœminis unguentorũ usus.ac mox: Sed quosdam crassitudo maxime delectat,idipsum approbantes.)Illic est,spissum appellantes,nõ idipsum approbantes. Atq; Caium principem solitum lauari.) Lege,atq; Caium principem solia temperari,scilicet iussisse. Vtinamq; dicere possemus,quis primus instituisset ista, nimirum hac mercede orbem terrarum corruptæ deuicere aquilæ.)Duas uoculas,ita est, quibus perquã eleganter Plinius utitur,scribarũ siue potius castigatorũ temeritas deprauauit in,ista.Sic enim scribitur ac distinguitur in emẽdatis uoluminibus. Vtinãq; dicere possemus, quis primus instituisset.Ita est, nimirum hac mercede corruptæ terrarum orbem deuicere aquilæ. Sic lib.7. cap. 40. dixit, Ita est profecto,alius de alio iudicat dies.Item lib.18,cap.6.Itaq; est profecto, opera nõ impensa cultura constat.Præterea lib.24.cap.1.Ita est profecto,magnitudo populi Ro.perdidit ritus, uincendoq; uicti sumus. Cap.IIII. Genera earum plurima:& prima fruticem non excedentia: sterilem hanc,alibi & ipsam fertilem,breuemq; ramis obiri umbra foliorum.) Emendata lectio: sterilem hunc,alibi & ipsum fertilem,breuiq; ramorum orbe foliosum. qui error tam crassus est,ut mirum sit à nemine deprehensum, Præterea cæsum à dorso puluinato,& in aluo media fissura plerisq; umbilicatum.)Reposuimus ex manuscriptis: Præterea cæsum à dorso puluinata fissura, & in aluo

& in aluo media plerisq; umbilicatum. Quod erat prius, pomis refertam.) Pro his uerbis longe alia sunt in antiquis uoluminibus, nempe hæc: eratq; cum hæc proderem fertilis. Cap. VII. Certoq; eam fugit alienus humor, qui aluum omnem rigat.) Lege: qui aliam omnem rigat.

Cap. XI. Neq; ad alios usus illis, quàm funibus. Rex Antigonus in naualibus usus est rebus, nondum sparto cõmunicato.) Sincera lectio: Nec alijs usus est quàm inde funibus rex Antigonus in naualibus rebus, n. s. c. Cap. XII. Minus sorbet. Politur & charta magis, ut splendeat.) Lege & distingue: Minus sorbet politura charta, magis splendet. Deprehenditur & lentigo oculis, sed medijs inserta glutinamẽtis ceu tenia iunco papyri bibulo, ibi uix litera fundente se.) Voluminum ueterum emendatior lectio: sed inserta medijs glutinamentis tenia, fungo papyri bibula, uix nisi litera fundente se. Nam fabrili à gummi commissuræ fragiles sunt.) In eisdem codicibus melius est: Nam fabrile gummisq; fragilia sunt. Fabrile uidelicet glutinũ. & gummis genitiuus est à gummi, κόμμι κόμμεως. Minimum hunc modum intergerit.) Lege, minimum hoc modo intergerij. Cap. XIII. Quod eo magis miror, si etiamnum Homero condente Aegyptus non erat. At cur si iam hic erat usus, in plumbeis linteisq; uoluminibus scriptitatũ constet? Cur & Homerus in ipsa illa Lycia Bellerophonti, codicillos datos non Epistolas prodidit?) Hic tenebrio nescio quis aliquot uoces ex xi. cap. repetitas, sed deprauate, infulcire ausus est. nã uetusta exẽplaria omnia tantũ habent: Q. e. m. m. s. e. H. c. Ae. non erat: aut cur si iam hic erat usus in ipsa illa L. B. &c. Agnoscis erudite lector Plinianum orationis fluxum, nullã interpolatoris operam desiderantem. ó impudẽtiam. Cap. XV. Interijt nuper incendio quam Cethegus decedẽs libris xiiij. permutauerat.) Vetus lectio: Interijt nuper incẽdio à Cethegis descendẽs, H-S. xiiij. permutata. A Nomio Tiberij Cæsaris liberto.) Lege addendo: Item à Nomio, nam duas recẽset amplissimas, Ptolemæi unam, alteram Nomij. Operimento conchylij & laminæ per mediam uestitam fuisse.) Pro pessima opera malam gratiam meritus est, quisquis hic Pliniana uerba, aliquot de suo additis, interpolare non est ueritus. Nam sincera scriptura tantum habet: operimento laminę uestitam fuisse: sensu sanè manifesto, ut intelligatur mensa nõ solida ex cedro, sed ita fermè lamina uestita, quemadmodum lateritij parietes ornatus causa marmoreis crustis uestiuntur.

Nutriuntur optime splendescuntq;, manuq; sicca fricantur ab alienis maxime: nec abaculis lęduntur, ut in his genitæ.) O belle tractatum Pliniũ. Vide obsecro lector, quãtum hæc à germana lectione discrepent, quæ talis est. Nutriuntur optime splendescuntq; manu sicca fricatæ à balineis maxime: nec à uinis læduntur, uti his genitæ. Cap. XVIII. Totumq; abire in lacum.) In altũ, non in lacum. Cap. XIX. Punicum malũ cognomen sibi uendicat.) Lege, cognomine sibi uendicat Cap. XXI. Semine colore & specie foris.) Farris, non foris. Cap. XXIIII. Vtilitas herbosa ergo, & eo lętior satietas, quod perquam modico pinguescunt & quadrupedia.) Exemplaria uetera: Vtilitas quæ eruo, sed ocyor satietas, perquam modico pinguescente quadrupede. Obiterq; inter ordines allium capessere fertile est.) Lege: allium & cepe seri fertile est.

Cap. XXV. Vix ut respicere è naui tutum sit.) Prospicere, non respicere.

EX LIBRO DECIMOQVARTO. Cap. II

VVa tam parua, ut nisi pinguissimo solo coalere non possit.) Rectius, colere non prosit. In neglecto solo morosa, pingui putrescit, gracili omnino non prouenit.) Legendum, In eligẽdo solo morosa. Morosam in eligendo ideo dicit, quod ei nec pingue nec gracile satis conueniat.

Mœrica contra omnes ictus firmissima.) Veteres libri, contra omne sidus fir. Cap. III.

Et coronaria naturæ lusu stephanitis.) Scribo, coronario naturæ lusu. Cap. IIII. Cũ C. Gracchus tribunus plebis seditionibus agitatis interemptus) Latinius nostra exemplaria, plebẽ seditionibus agitãs. Raro quippe ad huc fuere, nec nisi importatis singulis testis milia nũmûm.) Vetus lectio, nec nisi in nepotatu Cap. VI. Pucino retulit acceptos non aquoso.) Lego pucino retulit acceptos, nõ alio usa. Cæsarẽ non aliud potaturũ.) Scribo, poturũ. Cap. XIII. Aromaticis delectatos.) Lege Aromatite. id enim est quod nũc Hippocratis uocãt, cuius inuentũ uideri uolunt. Cap. XIIII. Sic quoq; diu transmarina fuerunt in autoritate ad atauos usq; nostros, etiam falerno iam reperto, sicut apparet ex illo comico uersu Anaxipolis Thasij: Quinq; Thasij uini inde depromã, Falerni bina.) Quid ego audio, Anaxipolim Thasium Latinos uersus scriptitasse? an forte græce quidẽ scripsit, sed togatas fabulas. alioqui inepte citatur testis, ubi agitur de autoritate quæ fuit uinis in Vrbe atq; Italia. Subijciã & hic ueterẽ lectionẽ quo magis appareat deprauatio. Sic quoq; postea diu transmarina in autoritate fuerunt, & ad auos usq; nostros: quin & falerno iã reperto, sicut apparet ex illo comico uersu: Quinq; Thasij &c. Neque enim ratio temporũ patitur ut legamus ad atauos, de uinis quæ post Opimium consulẽ in precio fuerũt.

Milia cadorum congiorum.) Lege, cadorum congiariorum. i. qui congium caperent. Sequenti uersu est C. Sentius, non Censius. Hortensius super decem cados hæredi reliquit.) Non uideo cur hoc magnum uideri debeat, cum Lucullo eiusdem uini plusq; C. M. cadorum fuisse supra in hoc ipso capite scriptũ sit. uerior est dubio procul manuscripta lectio X M. cadorum, quod scribæ

hoc modo scribere solent X .inde lapsus occasio. Cap. XV. Quid ni? Et Cæsar dicta/tor triumphi sui cœna uini falerni amphoras C. Chij cados C. in conuiuia distribuit.) Conuiuia hic uocat certum conuiuarum numerum unà discumbentiũ, qui fere intra Musarum numerũ cõ/sistebat, iuxta tritum illud prouerbium: Septẽ conuiuium, nouem conuitium. Quare nimio plus essent centum cadi uel Cyclopum conuiuio. Itaq; malui antiquam scripturam sequi. Quid, non & C.d.t.f.c.u.f. amphoras, Chij cados, in conuiuia distribuit.i. in singula conuiuia singulos cados singulasq; amphoras. Cap. XVI. Myrtitem Cato quemadmodum fecerit, hoc paulopost indicabimus.) Melius, Myrtitẽ Cato quemadmodum fieri docuerit, mox paulo indicabimus.

Ex cæteris herbis colatis.) colatis redundat. Qualem & redolent salicum Patauinorum in pa lustribus uindemiæ.) Lege, qualem & salicum redolent Patauinorum in p. u. Cap. XVIII.

Aspendios, damnata à feris.) Damnata aris, lege. σπένδειν enim libare significat. Aegyptus & ecbolinam habet abortiuos facientem.) Vetus, Aeg. & ecbolada habet, abortus facientem.

Sic & maris nauigio.) Rectius, mari nauigato. Cap. XIX. Præcepta tradiderint) Præcepta condiderint, est in ueteribus, idq; non ineleganter, ut nihil opus fuerit mutare. Anni prioris uina nonnusq; fece acetóue condiunt.) Vetus lectio: Nonnusq; prioris uini fece acetóue condiunt. Cap. XX. Iterum spõte feruere: qua calamitate cum deferbuit deperit sapor.) Cum deferbuit uoces sunt superuacaneæ, & ab interprete primum adiectæ. Acor aut fumidũ uirus, aut picis adustio.) Lege, picis aurem adustio. nam superiora resinæ uicia sunt, hoc picis. Asia picem Indicã maxime probat. Græcia Piericam) Nõ Indicam, quod absurdum erat. sed Idæam ab Ida cantatissimo Troadis monte, attestante etiã Theophrasto. Cap. XXII. Cum priorem diẽ quotidie perdat, imò uero & uenientẽ.) Nihilo deterior erat uetus lectio: illi uero & uenientẽ.

EX LIBRO DECIMO QVINTO. Cap. I

M Seruius T.F. ædilis curulis.) Antiqua scriptura, M. Seius L.F. Certe Seruius prænomen est, non nomen. Cap. III. Has enim ocissime occupat æstas, quia sunt tenerrimę, & amurca cogit decidere.) Vera lectio: has enim ocyssime occupat as, quia sunt tenerrimæ, amurca cogit decidere. Cum omni hora oleum decrescat.) Lege, omni mora. Cap VI. Præterea conchas & plũbeas cortinas aere uitiari.) Vitiata lectio est: restituimus iuxta fidem archetyporum sic: præterea in conchas & plumbeas cortinas: ære uitiari. refertur enim ad decapulandũ quod præcessit. Cap. XI. E strutheis odoratissima.) Lege à strutheis.i. post struthea.

Cap. XIIII. Tamen peculiare nomen dedit.) Lege addendo: his tamen peculiare. his.s. lanatis, quorum mentio præcessit. A conditione castrati seminis, quæ spadonia appellant. Belgemela à folijs. folium enim unum, aliquando & geminum erumpit è latere medio.) Mira uero denominatio à gemino folio belgemela. sed cur potius à gemino, cum sæpius unicum erumpat? Antiqua exemplaria aliter habent: quæ spadonia appellant Belgæ. Melofolijs folium unum, aliquando & geminum, erumpit. Mirum autem uideri non debet si Belgæ spadonia uocabant Romano & non Gallico uocabulo ut qui prouinciales id temporis essent: apud quos ipse Plinius aliquandiu uixit, unde hoc pomum in eius noticiam uenit, urbanis alioqui non admodum notum. Melofolium uero dictio est ex græca ac latina composita, quasi μηλόφυλλον. Cap. XV. Conduntur uero pira ut uuæ, ec totidem modis, non aliter quàm in cadis. Præterea quæ pomis proprietas piris quoq; uini, similiter ijs ægris medentes in escam dant.) Vera lectio: Conduntur uero pira ut uuæ, ac totidem modis, nec aliud in cadis prætérq; pruna. Pomis proprietas pirisq; uini: similiterq; in ægris medentes cauent. Cap XVII. Olei aspergi ex ore, ut de palmis diximus.) Hoc nusquam dictum est, sed particula, ut redundat. mox legendum, De palmis diximus. ut sit transitus ad reliqua. Ac si dicat, nisi inter peregrinas arbores de palmis dictum esset, potuisse hic inter secundas mensas de earum fructu dici. nunc de ficis proxime dicendũ. Cap. XVIII.

Ad nos ex alijs transiere gentibus Chalcidicæ, quarum plura genera. siquidem & Lydiæ quæ sunt purpureæ, & mamillanæ similitudinem mammarum habent.) Legendum ex fide ueterũ exemplariorum: Ad nos ex alijs trãsiere gentibus, Chalcide, Chio, quarũ plura genera. siquidem & Lydię quæ sunt purpureæ, & mamillanæ similitudinem earum habent. Alioqui Plinius omiserat Chias Romæ non incelebres, & Martiali in primis amatas. Nam Alexandrinæ enixiores. Candicans terina, cognomine delicata.) Eadem exemplaria uerã, etiam nũc, lectionem retinent. Nam Alexandrina è nigris est, candicante rima, cognomine delicatæ. Alioqui nõ bene cohæret, quod mox subsequitur: Nigra & Rhodia est. Tanto propius Carthaginem pomo Cato admonuit.) Elegantior uetus lectio: Tanto propius Carthaginem pomo Cato admouit Cap. XIX.

Ergo culices partim fraudati alimento in matre, hoc est putri eius tabe, ex qua nati ad cognatã uolant.) Antiquior lectio & melior. Ergo culices parit: hi fraudati alimento in matre, putri eius tabe, ad cognatã uolant. Cap. XX. Setaniæ tamen maius pomum est.) Tamen superuacaneum est, natum ex proximis syllabis taniæ, nec ad sensum quidquam facit. Cap. XXI.

Hæc obnoxia acri odore, nec suauitate iucunda.) Cuinam obnoxia? Sincera lectio: hæc obnoxia acori. odore & suauitate rotunda præcellunt. cæteris uini sapor Cap. XXV. Minus quinquẽnio est.) Satis latine dixerat Plinius, minus quinquenniũ est: nec erat cur mutaretur.

Cap.XXVIII. Aliquorũ lignum ipſum in uſum & pomi uicem,ut grana myxis,quas in Aegypto gigni diximus.) Vetus lectio: Aliquorũ lignum ipſum in uſu & pomi uice,ut generi amygdalæ,quam in Aegypto gigni diximus.Dixit autem his uerbis: Pomum longius piro,inclu ſum amygdalæ putamine & corio,colore herbido. Cap.XXIX. Cluere enim antiqui pu/ gnare dicebant)Præſtat ex autoritate ueterũ codicum legere,purgare dicebant.ea lectio ad pro/ xime pręcedentẽ uerſum pulchre quadrabit.nõ enim pugnaſſe eos,ſed dimicare uoluiſſe dicit, ut intelligamus non cædem ut nondũ perpetratã,ſed animos paricidales quos generi ac ſoceri in ſe inuicem ſumpſerant,expiatione opus habuiſſe,quo facilius firmiusq; mutua beneuolẽtia coaleſ/ cerent.Et Venus non pugnis,ſed coniungendis cum corporibus tũ animis pręeſt.Atteſtatur no/ bis etymologia uocis è Græco deductæ.κλύζειν illi dicũt,eo quod aqua luſtrationi tali adhiberetur nunc fontana nunc fluuialis, nonnunq; & marina.Notũ eſt illud Euripidis : κλύζει θάλασσα πάντα τ' ἀνθρώπων κακά.In pręſenti purgatione apparet uerbenã myrteam adhibitam exercitibus aſpergẽ dis,quemadmodum apud Virg.& Iuuen.laurea in ſimilem uſum adhibetur.Quin apud Chriſtia nos quoq; & leuiora commiſſa ſacratæ aquæ inſperſu expiari creditur, & recens ad religionem aſciti,aquis omnia actæ uitæ ſcelera eluunt,cuius rei typus apud Heb.in cataclyſmo iam olim pręceſſerat.Ex eadem origine uenit & cloacarũ uocabulum,quod hæ ſubterraneis cuniculis oppido rum ſordes perpurgent.At cluere pro pugnare nondũ inueni,niſi forte apud unum alterumúe no ſtri ſeculi eruditum:qui contenti excuſis libris,oĩa inde alba quod aiunt amuſſi in ſuum uſum con uerrunt,nec raro ſuę credulitatis pœnas dãt,in luculẽtos errores hoc modo pertracti. Quid quod eas uoces perperam intellectas lexicis aut nouis inſerere audẽt,aut in uetuſtis pro recta ſcriptura ſupponere:idq; ex nullius latini ſcriptoris autoritate.nã de pręſenti loco doctos admonitos facile ueterum exemplariũ fidei acceſſuros non dubito. Quin & uirgæ anuli.)Lege,uirgei anuli. Papy/ rium Naſonem.)Maſſonẽ nõ Naſonem,atteſtante Liuio. Cap.XXX. Et poſtea acceſſere genera eius.Hanc ſylueſtrem &c.)Quam hanc:Libri uetuſti:Poſtea acceſſere genera:tinus,hanc ſylueſtrem &c.Alioqui male cohæret,acceſſit & regia,niſi tinus pręcedat. Folio criſpo ac breui, quæ inuenitur rara.)Lege,inuentu rara. Præferenda utiq; myrto & oleæ eſt.) Vetus lectio:prę ferenda ei utroq; olea.

EX LIBRO DECIMOSEXTO. Cap. I

NAuigantibus ſimiles,cũ integant aquæ circumdata naufragijs.Cum uero receſſerint,fugiẽ/ tes cum mari piſces circa tuguria uenantur.) Vera lectio: nauigantibus ſimiles cũ integant aquæ circũdata,naufragis uero cũ receſſerint:fugientesq; cum mari &c. Nõ pecudes hos habe/ re,non lacte ali ut finitimos.Ne cum feris quidẽ dimicare contingit.)Melius: Non pecudẽ his ha/ bere,non lacte ali ut finitimis,nec cũ feris quidem dim.con. Potus non niſi ex imbre.)Legendum addendo,Potus ijs.& ſequenti uerſu,Et hę gentes certe.Certe,ſuperfluit. Cap.II Roborũ ua ſtitas intacta.)Et hic adde unam dictionẽ:æuis roborũ uaſtitas intacta. Cap.III. Veluti po.R.ipſa corona impoſita.)Ipſi,nõ ipſa. Longũ eſt nec ex inſtitutiõe operis.) Vetus lectio nec inſtituti operis. Cap.IIII. Quiq; patriæ muros primus ſcandens,audentẽ irrumpere occidit. Quiq; ciuẽ maluit ſeruare quàm hoſtẽ occidere.)An nõ hęc inter ſe pugnant:ſicut nec id apte co hęret quod mox ſubijcit, Vtq; eũ locũ in quo ſit actũ,obtineret hoſtis eo die.Oſtrenue nauatãà de prauatore operã,& cui nulla ex his que hic memorãtur,corona dignũ ſit præmiũ.Reſtituimus ex fide manu deſcriptorũ hoc modo; quæ ſub ipſo Ioue datur,cuiq; muros patria gaudẽs rũpit.Con fert.n. leges Romanas de ciuica,cũ illa Gręcorũ de Hieronicis,hoc eſt ſacrorũ certaminũ uictori/ bus,in quorũ honorẽ patria cuiq; ſua redeunti murorum partẽ diruebat,quà oppidũ intraret:tan quam nihil opus eſſet mœnibus ciuitati,quę tales uiros gigneret.mox ſubijciuntur capita legum Ciuem ſeruare.Hoſtem occidere. Vtq; eum locum in quo ſit actũ,hoſtis obtineat eo die Cap.V.

Nec non & in copia frugum.)Veteres codices:nec non & inopia frugum. Diſtinguemus er go proprietate naturaq;,& ubi res coget,etiam græcis nominibus utendum.)Vtendũ ſuperfluit: nam omnia referuntur ad uerbum Diſtinguemus. Cap.VII. Gignunt & aliæ ramorũ eius pilulas corpori non pediculo adhærentes.)Legendum,Gignunt & alæ ramorũ eius pilulas, corpore non ped.adh.Item circa finem capitis: & in folio rubente aquoſos nucleos candicantes. non rubentes,quod neſcio quis ad pilulas præcedentes referendum putauit. Cap.VIII.

Granum hoc,primoq; ceu ſpectes frutices paruos aquifoliæ ilicis.quiſquiliũ uocant.) Sincera lectio:primoq; ceu ſcapus fruticis paruæ aquifoliæ ilicis. cuſculium uocant. Eſt enim Hiſpanum uocabulum non Romanum. Signum hoc eius,quod in tenebris decerpitur.) Quo,non quod.

Græci cortices arborum appellant.)Vetus,corticis arborem. Cap.XVIII. Tingendi cauſa ad ſeruorum ueſtes.)Illic legitur,ad ſeruitiorũ ueſtes. Cap.XXIIII. Et apud nos uere palmæ à matre integræ decerpuntur. meliores enim ſunt, quæ non diuiſæ fuerint.) Integra lectio:Et apud nos fere palmis à meſſe decerpũtur.ex his meliora,quæ ſeſe non diuiſerint.Loquit̃ de folijs. Decidua à populo quernaq;.)Rectius,decidua populea quernaq;. Cap.XXV.

Cætere uere concepto.)Vetus lectio:cæteræ uero cœpturo. Sic fit, ut dum prima cacumina impelluntur,ſe cutis aperiat,geniculato incremento.)Et hic diuerſa lectio,ut prima cacumina im

pelli secutis appareat. Cap. XXVI. Cedri & iuniperus & ilex annuæ ferè habentur, nouusq; fructus in ijs cum autumno pendet.) Nostra exemplaria: Cedrus & iuniperus & ilex anniferæ habentur, nouusq; fructus in his cum annotino pendet. Cap. XXIX. Quoniā omnis infirmitas cælo magis accidit.) Lege, cælo magis obnoxia est. Cap. XXXII. Fastidio balsamum alibi nasci natura quàm in Syria noluit ferè: Nec non & palmam nasci ubiq;, aut natam parere.) Si dixisset alibi quàm in Iudæa, uerisimilius erat. neq; enim in tota Syria nascitur, aut ulla alia eius parte præterquā Iudæa. Antiquior ac uerior lectio hæc. Fastidit balsamum alibi nasci, Assyria malus alibi ferre: nec non & palma nasci ubiq; aut nata parere. Cælum nullo modo quit flecti.) quit redundat. Mutari naturam in ijsdem locis, atq; improuiso ualere.) Exemplaria uetera: atq; pro indiuiso ualere. At in Lycijs frigidisq; montibus nascitur.) Lege, at in Lycijs Phrygijsq; m.n. Cap. XXXVI. Durantq; eius alta tecta.) Eius non est quo referatur. Lego, Durantq; æuis. Sic supra: æuis roborum uastitas intacta. Et canore tibię ipso edu cendæ.) Melius: & canere tibiæ ipsæ docendæ: nec aliter est in emendatis exemplaribus.

Cap. XXXVII. Licet populi uitibus placeant, & cæcubum ducant.) Lege, & cæcuba educent. Sequacis ad iuncturas lenticiæ.) Rectius, ad uincturas. Mollioribus uasis quàm ut e corio fiant.) Vilioribus, non mollioribus. Deciduæ salici fertilitas.) Legi debet: Cædua salici fertilitas. Cap. XXXVIII. Ictus ab altero capite uel grauis sentiatur.) Atqui magis conueniebat uel leuissimus. Legendum itaq;, uel graphij, non uel grauis. est autē graphium, ut uulgo etiam notum est, stilus ferreus, quo in ceratis tabellis quicquid libuerit exarare solemus. Fagis pectines transuersi in pulpa apud antiquos. Inde & uasis honos.) Distingue. Apud antiquos inde & uasis honos. Cap. XL. CXX modij tunc lentis pro saburra ei fuere.) Pudendum erratum, cum tam modica saburra uix mediocri nauigio sufficiat, nedum illi usq; ad miraculum ingenti. ἀλλὰ τῶν ὄιου τῶν ὀ φρόντις ἱπποκλείδη, modo sensus sit utcunq; grammaticus. Vera lectio est, CXXM. modiūm lentis. Quas & ipsas esse modicas admodum miror.) Lege: quas & ipsas esse modico admodum miror. modico .s. simulacro. Id miratur, quod alioqui iuncturæ ferè nullæ sint, nisi in grandibus simulacris. Nónne simulacrum Iouis in arce è cupresso durat.) Veteres codices, simulacrum Veiouis. Cap. XLIIII. Quod notatur & in spina fullonia.) Scribo: quod uero in spina fullonia. pendet enim à pręcedente uerbo gignatur. Edendi ratio ætatis quadragenis diebus.) Rectius, Ea medendi ratio æstatis q.d.

EX LIBRO DECIMOSEPTIMO. Cap. III

IN aquilonem obseruare uites & arbores poni suasere.) Lege, in aquilonem aduersas uites.

Cap. IIII. Sed idem solum ubicunq; arduum opere, difficile cultu, bonis suis acrius penè pascit quàm uitijs. Affligit agricolam & carbunculus terræ, quę ita uocatur. Emendari uitem hac terra putatur.) Longe emendatior ac planior uetus lectio, id quod uel absq; cōmonstratore cuiuis latine scienti perspicuum esse potest. Est autē hæc. Sed idem solum ubicunq; arduum opere, difficile cultu, bonis suis acrius penè quàm uitijs posset, affligit agricolam. Et carbunculus terra quæ ita uocatur, emendari uite macra putatur. Hæc lectio belle quadrat & ad præcētia & ad sequētia.

Cap. VIII. Harenacea utuntur, si aliqua non sit, in uliginosis uerticibus & si alia sit ubi hos gentium solos nouimus &c.) Emendatior lectio: Harenacea utuntur, si alia non sit: in uliginosis uero & si alia sit. Vbios gentium solos nouimus, & reliqua. Vbij germanica gens erat, sed in gallicam ripam à Romanis traducta, quo loco nunc est celeberrima Agrippinensis colonia.

Cap. X. Amygdalæ in argilla molli meridiem spectanti seri iubentur.) Amygdala legi debet, & iubet non iubentur. Præcedit enim proximo uersu Mago, cuius hoc est præceptū. ac mox eodem uersu, Gaudere & dura: non Gaudere eas in dura. Quo in genere & cum parui sunt auelluntur.) Vetusti codices magno consensu habent, & cum perna sua auelluntur: & ita melius cohæret cum his quæ sequuntur. Non omittendū naturæ miraculum, ex tā paruo gigni arbores.) Magis placet uetus lectio: non omittendo naturæ miraculo. Sic enim sæpe Plinius loquitur.

Cap. XI. Cato crassiorem quinq; digitis non omisit. Idem ait attinere meridianam cæli partem signari in cortice.) Scribo & distinguo: Cato crassiorem quinq; digitis. nō omisisset idem, attinere &c. Cato referri debet ad præcedēs uerbum, præcipiunt. Et non omisisset eleganti eclipsi dictum est, ac si dicat ideo à Catone omissum præcptum hoc, quia nullius sit momenti.

Cap. XII. Illam inscitiam pudendā esse conueniet, & adultas inter sese luctari iusto plus.) Pudendā sanè inscitia locū hunc deprauatū apparet, cum in antiquis uoluminibus recte legatur: adultas interlucare iusto plus. Interlucari autem arbores dicuntur, quoties adempta ramorū parte, quantum opacitati earum detrahitur, tantum luci accedit: unde & interlucare dictum.

Cap. XIIII. Ne excutiatur in uento, ne cortex à ligno decidat alterutri.) Vetus lectio: ne exacuatur in uento, ne cortex à ligno decedat alterutri. præcessit enim: calami exacutio medullam ne nudet. Cap. XV. Atque ut gemmascere incipiens ligetur calamus.) Legendum pro ligetur legatur. Cap. XVIII. Autumno ablaqueato, & stercus adijcito.) Lege addito, non

dito, non adijcito. Sic enim Cato loqui solet. Vt eadem olivueta constent.) Integra lectio est: ut æuis eadem olivueta constent. Sic supra lib. 16. cap. 2. æuis roborũ uastitas intacta. Eiusdem cap. 36. Durantq; æuis tecta alta. Mirumq; quæ Pallas castigatori hanc mentem dederit, ut eam uocem ubiq; aut omitteret aut deprauaret. Confessa enim de tempore serendi æque ratio est uere & autumno. Id ex magna parte fieri decreuere.) Rectius in archetypis legitur & distinguitur hoc modo: Connexa enim de tempore serendi æque ratio est. Vere & autumno id ex magna parte fieri decreuere. Ideo faciles corticum esse amplexus.) Illic habetur, complexus. Cap. XXI.

Et prædictis uelut armamẽtis uinearum.) Hæc uerba quæ nescio quis fini præcedentis perperã assuerat, huius capitis initio adposuimus, melius hic cohærentia. Id enim cum decisi nec intorti trigemmes.) Lege, Iidem cum decisi. Paulo post pro marra deprauate legebatur, in area: ut alia leuiora taceam. Cap. XXII. Sulco latitudo palæ est.) Lege addendo: sulco latitudo palæ satis est. Intra biennium autem fructus.) Malui ueterem lectionem: Interest autem biennium fructus, quo tardius in sato prouenit quàm in translato. Ideo utriusq; fructum tardũ, præterea retorridum & nodosum puluinosumq; reddi incremento.) Alia lectio antiquior, in quam exemplaria cõsentiunt, sic habet. Id utrunq; fructum tardum, præterea retorridum & nodosum reddit, pumilionum incremento. Operarum ista cõputatio est. In latifundijs uero legitima naturæ festinatio.) Vetus lectio: operarum ista computatio est in latifundijs, non legitima nat. fest.

Cap. XXIII. Et ulmus detruncata à media inter ramorum scamna digeritur.) Legendũ, in ramorum scamna. Meridianum solem spectare palmites debent.) Non male est in manuscriptis, spectare palmæ debent. nam sequitur mox: rami à proiectu digitorum modo subrigi. nec de uitibus loquitur, sed de arboribus, que uitibus maritãtur. Traduces gallica cultura binis utrinq; lateribus, si pedum quadrageno distent spatio, quaternis uiceno, inter se obuij miscentur alliganturq; uno conciliati, uirgultorũ comitatu obiter ligati qua deficiant. Aut si breuitas non patiatur ipsorum, adalligato protenduntur in uiduam arborem iunco.) Repræsentabimus & hic ueterẽ lectionem, quam ueriorem esse certe illi facile iudicabunt, quibus id culturæ genus uisu cognitum est, etiam hodie in ea Italiæ parte frequẽs. Nam de cisalpina Gallia loquitur. Est autem talis. Traduces gallica cultura bini utrinq; lateribus, si pes quadrageno distet spatio, quaterni si uiceno, inter se miscentur alligantürq; unà conciliati, uirgultorũ comitatu obiter rigorati quà deficiant: aut si breuitas non patiatur ipsorũ, adalligato protenduntur in uiduam arborem unco. Sed quia uilitate redituũ impendia exuperent.) Reditum non redituum. Vilitas enim de uino intelligi debet.

Cariosasq; tantum uitis partes incipientes marcescere deputãdo.) Antiqua scriptura, incipientes inarescere. Quoniam certa latera est facilius abscondere, quàm detorquere quo uelis. Plagas in arborum tonsura supinare, uelut calices faciendi.) Satis apparet deprauatorẽ hũc neq; literaturam calluisse nec agriculturã. Reponẽda igitur ex uetustis exemplaribus incorrupta lectio, & hoc modo distinguendum: quàm detorquere quò uelis plagas. In arborum tonsura supiniore uelut calices faciendi, ne consistat humor. Cap. XXIIII. Itaq; per hyemes cæli rigorem probamus. Non enim solum infirmissimę arbores gelu periclitãtur, sed maximæ.) Verior lectio, & cum proxime præcedentibus Plinij uerbis melius cohærens, est hæc. Itaq; per hyemes cæli rigorẽ probamus, non soli. Nec infirmissimæ arbores gelu periclitantur, sed maximæ. Vnde partium adhibita societate, nominũ quoq; cum hominũ miserijs.) Castigauimus ex fide manu descriptorũ, Vnde partium debilitas, societate nominũ quoq; cum hominũ miserijs. Idq; aues corticis sono experiuntur.) Adde caui. aues caui corticis so. exp. Quapropter & grando in ijs causis intelligi debet, & carbunculatio, quod pruinarum iniuria euenit. Deest coniunctio &. & quod pruinarum iniuria euenit. Sunt enim tria diuersa mala. Nascitur hoc malum tempore humido & lento.) Lege, tepore humido. Quod araneum uocant.) quod particulam scriba de suo adiecit. Legendum (araneum uocant) per parenthesin. Idem peccatum scribarũ & alijs locis, nec in hoc solo autore, deprehendere licet. Ibi autem & in reliquis partibus.) Male detracta est coniunctio, cum scriptum sit: Et ibi autem & in reliquis partibus. Intereunt pleraq; excisa stirpe.) Lego, & fissa stirpe. Olfactrix enim intelligitur, & tangi eam odore mirum in modum.) Vetus scriptura mollius, Olfactatrix enim intelligitur, & tangi odore mirum in modum. Cap. XXV. Inter uitia arborum est & prodigijs locus.) Et hic nescio quis tres primas huius capitis uoces fini pręcedentis assuerat. Cap. XXVI. Cæterum maiore in parte orbis etiam pluuia aut omni aqua seri & arari non conuenit.) Antiqua lectio manuscriptorum uoluminum: etiam pluuias autumni aquas eriuari cõuenit. quod sane aptius ad præcedentia de Hispanorũ uindemijs uerba quadrat.

Tanto magis si niues scateant.) Quis unquam uel uidit uel legit niues scatere? Vsq; adeo nihil referre putant isti quem sermonem etiam facundissimis autoribus affingant. Scribi debet, si niues iaceant. Cap. XXVII. Et ab ima parte circũforato defluens pituita abstrahatur.) Abstergeatur, non abstrahatur. Similis stercoratio. Gaudent ea &c.) Melius, Similis fimi ratio. Gaudent ea, & reliqua. Eo anno uiolenta, proximo dulcia futura.) Lege uinolenta. De punctis

loquitur

loquitur. Cap. XXVIII. Multi & talpas amurca necant.) Lege addendo. Multi & has & talpas. & has. s. formicas, quarum mentio proxime præcedit.

EX LIBRO DECIMOCTAVO, Cap. I

Tenebris quoque & ipsarum noctium quieti inuidentium gemitu.) Nescio quis detraxit unum uerbum minime hoc loco superuacaneum. Legendum enim Tenebris quoque suis &c.

Cap. III. Pilumni qui pilum pistrinis inuenerunt.) Lego, inuenerat. est enim paternus casus Pilumni, sicut mox Pisonis. Et unus tantum apud autores Latinos memoratur Pilumnus, qui ob hoc ipsum inuentum suum à priscis consecratus est. Ludos boum causa celebrantes, bupetios uocabant.) Vetus scriptura, bubetios. Noxamúe duplionem'ue decerni.) Antiqui codices, noxiam'ue. Et quidem ut tradit Norbanus nudo.) In huius libri indice, ubi recenset Plinius quos autores sequatur, nullus est Norbanus: & in manuscriptis exemplaribus tãtum est: & quidem ut traditur nudo, nulla omnino Norbani in hoc loco mentione. D. Syllanus sapientiæ cõpositissimæ. Quos sequeremur prætexuimus in hoc uolumine.) Hæc duo uerba sapientiæ cõpositissimæ neque apte cohærent Syllano, & alioqui sunt deprauata. Incorrupta lectio est hæc. Sapientes uero complures, quos sequentes prætexuimus in hoc uolumine. Aliquot inquit reges & duces scripserunt de agricultura, sapientes uero. i. philosophi complures. Cap. VI. Nouissimus uillã in Misenensi posuit C. Marius septies consul, sed peritia castrametandi, sicut cõparatus ei in cæteris etiam Sylla felix, quos cæcos fuisse dicere conuenit. Nec iuxta paludes ponendam esse, neque aduerso amne.) Næ hic castigator noster magno conatu magnas nugas attulit. Nunc uide germanam lectionem. sic ut comparatos ei cæteros etiam Sylla Felix cæcos fuisse diceret. Cæcos ideo, quod cum Marius nouissimus in Misenensi uillam ædificaret, tamen cõmodissimo eam situ posuit, quem alij præoccupare neglexissent ob imperitiam eligendi. Id testimonium eo grauius fuit, quia ab inimico prolatum. postea sequitur, Conuenit nec iuxta pal. &c. Non fraudabo magnitudine hac quoque sua Cn. Pompeium.) Vera lectio: non fraudando magnitudine hac quoque sua Cn. Pompeio, Qua locutione per septimum casum cum sæpe Plinius utatur, tamen castigatores ferè semper mutare eam ausi sunt. Omnium sententijs absolutus itaque est. Profecto opera non impensa cultura constat.) Distinguẽdum aliter hoc modo. Omniũ sententijs absolutus, Itaque est profecto, opera non impensa cultura constat. Fruteta igni optime tolluntur.) Lego frutecta. Sic enim à frutice frutectum denominatur, sicut à carice carectum. Cap. VII. At communis quadrupedum hominumque usui lupinus.) Commune lupinum, neutro genere, legi debet. Sed nullum frumento ponderosius.) Lege: Sed nullum frumentum ponderosius est. nam Plinius milium quoque frumenti genus facit, ut ex quo tum panem rustica plebs cõficeret, cum hodie in pulte sit eius usus, in panificio perraro. Et fortunatam Italiam frumento canescere candido.) Magis conuenit canere quàm canescere inchoatiua forma: nec habent inchoatiuum uetera exemplaria. Sequenti uersu lege, peculiaris hodieque. Adijcit Sardium sex libras.) Vetus lectio: adijcit Sardum selibras: quod uerisimilius est, cum sequatur: Bœoticum totam librã addit. porrò selibras distributiue dixit. Lex naturæ certa est in quocunque genere. Pani militari tertia portio ad grani pondus accedit. Sicut optimũ esse frumentum quod in subactu congium aquæ capiat.) Emendata lectio: Lex certa naturæ, ut in quocunque genere pani militari tertia portio ad grani pondus accedat: sicut optimum frumentum esse, quod in s. c. a. c. Quibusdam in permixtis, ut Cyprio & Alexandrino.) Rectius, Quibusdam in binis mixtis. Quod quadragesimo die quo satum est maturescit.) Lege, quàm satum est. Proximum trimestri, quod est minime põderosum, tritico.) Scribo: Proximum è trimestri quodam minime ponderoso tritico. Probatur autem leuitate & leuore, atque ut recens sit. Iam & Catonis dicto, apud nos hordei farina ad medendum utuntur.) Verior antiqua lectio: atque ut recens sit, iam & Catoni dictum. Apud nos hordei farina & ad medendum utuntur. Significat autem amylũ tametsi rem exoticam, tamen iam tum ætate Catonis Romæ fuisse notum. Ignibus durato, ac postea emollito.) Molito, non emollito. Ita sapientes agricolæ triticum cibarijs tantum ferunt.) Legendum, Itaque sapientes. Quod in Hispania & Carthagine Aprili mense collectum est.) Lego in Hispaniæ Carthagine. Ea est Carthaginensium colonia, ab aliquibus Noua, alijs Spartaria cognominata. Cap. VIII. Aegyptus similaginem conficit è tritico suo, nequaquam Italiæ parem.) Scribo Italicæ. Obsidionis famem describẽs.) famem exprimens est in emendatis codicibus. Cap. X. Tritico nihil est fertilius: hoc enim natura ei attribuit.) Vetus lectio: hoc ei natura tribuit, Sequẽti uersu est Byzacio Africæ campo, non Byzantio. Triticum ante perfundi aqua multa iubet, postea euelli, deinde sole siccatum pilo repeti.) Euelli hic male conuenit, ubi de pistrinis sermo est. Magis placet quod habent uetera exemplaria, eualli, Sicut paulo post iterum eodem uerbo utitur Plinius. Et ipsa autẽ, inquit, quæ eualluntur uariam pisturarum rationem habent. Acus uocatur cum per se pinsitur spica. Eualli frumentum intelligo, dum repurgatur modo, non etiã frangitur. Id Basilienses molitores uernacula sua lingua renlen dicunt: quomodo alij uocent nescio. Cap. XI. Vulgo uero nec sufferuere faciunt

re faciunt.)Lege,sufferuefaciunt,composita dictione. Cum apud ueteres ponderosissimo cuiq; præcipuo tritico salubritas perhibita sit.)Crassum hercle erratũ,pro ponderosissimo cuiq; tritico præcipua salubritas. A festinatione,ut speusici.) Imo speustici. Non pridem etiam è Parthis aduecti.)Lege è Parthis inuecto,aliâs oratio erit parum congrua. Durat sua Piceno in panis inuentione gratia,ex alicæ materia: cum nouem diebus macerata, decimo ad speciem tracta,& subacta uuæ passæ succo est.Ibi postea in furnis,ollis indita quæ rumpantur ibi,torrent.) Admetiar & hic totidem uerbis ueterem lectionem:ea per se satis coarguet istam suppositiciam.eum nouem diebus macerant,decimo ad speciem tractæ subigunt uuæ passæ succo: postea in furnis, ollis inditum quæ rumpantur ibi,torrent. Vtitur tractæ uocabulo & Cato cap.lxxvi. Galliæ setis equorum inuenere,Hispaniæ lino.) Scribe,Galli è setis, Hispani è lino. Sed inter hæc dicatur prima & alicæ ratio.)Melius manudescripti libri.Sed inter prima dicatur & alicæ ratio. Inter prima,sicut in primis. In Campania tamen laudatissimus campus est montibus subiacens..) Lego laudatissima,& aliter distinguo:sicut Veronensi Pisanoq; agro,in Campania tamen laudatissimā. Deinde est nouæ orationis initium.Campus est montibus subiacens. Alica adulterina fit maxime è Zea.)Rectius,Alica adulterina fit,maxime quidem è Zea. Cap.XII. Ob hoc Pythagorica sententia damnata:uel,ut alij tradidere,quoniã mortuorũ animæ sunt in ea.) Vetus lectio: Ob hæc Pythagorica sententia damnata:ut alij tradidere,quoniam mortuorum animæ sunt in ea.

Est enim arietino capiti simile,unde ita appellatur. Album nigrumq; est & columbinum,quod alij uenerium uocant,candidum,rotundum,leue. Arietino minus,quod religio peruigilijs adhibet.Est & cicercula minuti ciceris,inæquales angulos habens,ueluti pisum.) Hæc partim sunt deprauata,partim(quod non leuius est crimen)perperam distincta: quamobrem totam orationem retexam,Est enim arietino capiti simile,unde ita appellatur,album nigrumq;:est & columbinum, quod alij uenerium uocant,candidum,rotundũ,leue,arietino minus,quod religio peruigilijs adhibet.est & cicercula minuti ciceris,inæqualis,angulosi,ueluti pisum. Siliquæ rotundæ ciceri, cæterisq; leguminum longæ.)que redundat. Cap.XIII. In transcursu eas attigere nostri.) Scribo ea. Sunt enim rapa Plinio ubiq; neutri generis, sicut mox,Quadrupedes & fronde eorum gaudent:non earum. Masculinum fœmininumq;.)Antiqua scriptura: masculum fœmininũq;, ac rursum ὡσαύτως rapam lætiorem,pro eo quod recte erat.Rapa lætiora. Cap.XI. Degeneratq; ex leguminibus cracca.)Lege: degeneransq;. nam & hæc pabulum est. Marris à solo radi.)Melius ad solum.quemadmodum dicimus ad uiuum radi. Cap.XXI. At in Bactris, Africa,Cyrene,omnia hæc superflua:quę fecit indulgentia cæli.)Sincera lectio:omnia hæc super uacua fecit indulgentia cœli. Cap.XXII. Vt mersis capitibus totis eas quærant uiribus.) Viribus abundat.Satis est, mersis capitibus totis.& attestantur antiqui codices.

Cap.XXIII. Nisi hic male substrauisse pecori colonum appareat,)Integra lectio: nisi hoc contingat,male substrauisse pec.col.appareat. Cap.XXIIII. Id enim optimum,quoniam grauissimum:neq; alio modo utilius dispergitur.)Antiqua scriptura:utilius discernitur,

Nihilq; in contrarium præripere quadam falsa diligentia.) Hæc uerba neq; cohærent cum superioribus,neq; sensum habent probum.Germana lectio est:idq; in contrarium præcepere quidã falsa diligentia. Spes ardua & immensa,misceri posse cælestem diuinitatem imperitiæ,sed contemplanda tamen,grandi uitæ emolumeneo.) Posteriora uerba aliter leguntur in uetustis exemplaribus nempe sic:sed tentanda tam grandi uitæ emol. Cap.XXVI. Foueas aperire, aquam de agro pellere.) Vetus lectio:Incilia aperire,aquam de a.p. Cap.XXVII. Dedi ecce tibi herbas horarum indices.& ut ne sic quidem oculos tuos à terra reuoces.Heliotropiũ ac lupinum circumaguntur cum sole.)Antiqua scriptura melius:& ut ne sole quidem oculos tuos à terra auoces,helitropium ac lupinum circumaguntur cum illo. Cap.XXVIII. Ex hoc usq; ad brumam decrescunt dies,qui creuerunt sex mensibus.At sol ipse ad aquilonem scandens, asper,ardua emensus ab ea meta incipit flecti.) Hæc lectio aliquot manifesta errata habet, in uetere nihil est offendiculi.In hoc usq;,à bruma dies creuerunt sex mensibus. Sol ipse ad aquilonem scandens,ac per ardua enisus,ab ea m. i. f. Et huius ueterinorũ pabulo uersa folia stringis,stringẽs autem deputas.) Sincera lectio: & huius uertam. pabulo folia eius stringis, uitem deputas. Hæc lectio collata ad præcedentia,quæq; mox sequuntur,magis etiam probabitur,euidentius ueritate eius elucente.nos breuitati studemus. Transisse solstitium cantu ne putes.) Emendati codices:Transisse solstitium caueto putes. Nec quęq; unquam annonæ intulere caritatem.)Lege quæq; nunq; an.in.ca. Cap. XXX. Ritus diuersitatem magnitudo facit messium,& raritas operariorum.)Elegantius est,& caritas operarum. Alij omnino pendunt,& ab afflatu extenuari granum arbitrantur.)Quid est,omnino pendunt? Legendum, alij omnino pendente tabulato extenuari gra.arb. Cap.XXXI. Vindemiator Aegypto non exoritur.) Scribo, Vind.Aeg.nonis exoritur.& paulopost,Arcturus uero medius,non Medis. Sed iam & calendis Ianuarij defectu uasorum uindemiantes uites uidi.)uites superfluit. Cap.XXXV.

Cum

Cum repente ſtellarum fulgor obumbratur, uti neq; nubilo neq; caligine fluitans, graues denũ ciantur tempeſtates.) Noſtra exemplaria rectius, Cum repente ſtellarum fulgor obſcuratur, idq; neq; nubilo neq; caligine, pluuia aut graues denunciantur tempeſtates. Cum à ſeptentrione, uentum.) Illic legitur, uentum eum. ſ. aquilonem. Sole occidente, ſi ex utraq; parte eius cælum patet, tempeſtatem ſignificabunt.) Cælum petent. ſ. nubes. Niſi ita legas, non eſt quo referas uerbum ſignificabunt. Delphini tranquillo mari laſciuientes, flatum, ex qua ueniunt parte: item ſpargentes aquam, item turbantes tranquillitatẽ.) Poſterior pars caſtiganda ſic: item ſpargentes aquam turbato, tranquillitatem. Seq; lambentes contra pluuiam.) Lege, contra pilum. Formicæ abſconditæ concurſantes.) Addenda particula uel. abſconditæ, uel concurſantes.

EX LIBRO DECIMONONO Cap. I

TEctumq; rurſus tunditur clauis.) Lego, textumq;. ut de tela intelligatur. Quaternis denarijs ſtipula eius permutata quondam ut auri.) Equidem ſtipulas auri nuſquam antea reperi. In manuſcriptis exemplaribus legitur, ſcripula. id ponderis genus eſt. Ad cliuum uſq; in Capitolium,) Rectius, ad cliuum uſq; capitolinum Cap. II. In ſicco præferunt è canabi funes. Et ſpartũ alitur etiã demeſſum, ueluti natalium ſit impenſa.) Germana lectio. at ſpartũ alitur etiam demerſum, ueluti natalium ſitim penſans. Superius enim dixerat, iuncum eſſe aridi ſoli. Diſtinguuntur & colore, ruffo nigroq;, & intus candido. Laudatiſſima ſunt quæ Africæ creſcunt. Anne uitium id terræ, neq; enim aliud intelligi poteſt, malum ne id ea protinus globetur magnitudine qua futurum eſt, & uiuat ne, an non, haud facile arbitror intelligi poſſe.) Ita quidem legitur in uulgatis editionibus, ſed longe aliud eſt in emendatis exẽplaribus manu deſcriptis. Diſtinguuntur & colore, ruffo nigroq;, & intus candido, laudatiſſimæ Africæ. Creſcant, an ne uitium id terræ (neq; enim aliud intelligi poteſt) ea protinus globetur magnitudine qua futurũ eſt: & uiuant ne, an nõ, haud facile arbitror intelligi poſſe. Cap. III. Diuq; iam non aliud ad nos inuehitur, quàm quod in Perſide aut Media & Armenia naſcitur laſer, multo infra Cyrenaicũ. Id quoq; adulteratur gummi.) Vetus lectio, quàm quod in Perſide aut Media & Armenia naſcitur large, ſed multo infra Cyrenaicum: id quoq; adulteratum gummi. Mirum quantũ conferens cãdori mollitiæq;. Aeque naſcitur ſatiua ubiq;.) In uetuſtis codicibus tantum eſt, Naſcitur ſatiua ubiq;. Aeque Echo opinor addidit, quòd præcedens oratio in eas ſyllabas exeat. Cap. IIII. Alias in Numidia atq; Aethiopia in ſepulchris aucupari, aut pugnare cum feris mandi ab eo cupientem quod mandat alius.) Caſtigauimus ex fide archetyporum hoc modo: alias in Numidiam atq; Aethiopiæ ſepulchra: aut pugnare cum feris, mandiq; capientem quod mandat alius. in Numidiam peti, quod uerbum eodẽ uerſu præcedit: non in Numidia aucupari, cum nullum ſit aucupium numidicarũ, quæ cicures ſunt gallinaceiq; generis. de his enim accipiendum eſt. E frugibus quoq; quoddam alimentum excogitaſſe luxuriam.) Lego addendo, excogitaſſe ſibi luxuriã. ac mox, alio pane procerum, alio uulgi, non alios. Et quæ minime accederent ad deſiderium panis.) Vitiauit elegantiam ſermonis, quiſquis hic ad propoſitionem de ſuo addidit. Scribendum erat, accéderent deſ. ac mox, Iam quoq; in feneſtris, quoq; ſuperuacaneum eſt, nec habetur in emendatis codicibus.

Et contingat aliqua gratia operi curæq; noſtræ.) Mollior eſt antiqua lectio, operæ curæq; noſtræ. Cap. V. Viuunt hauſti in ſtomacho in poſterũ diem, nec perfici queunt, in cibis nõ inſalubres, tamen plurimum natant. Oleum odere mire.) Aliter legitur in noſtris exemplaribus ad hunc modum: nec perfici queunt in cibis, nõ inſalubres tamen plurimum. Natura oleũ odere mire. Quod de ſemine eius faciunt.) Lego, quod è ſemine eius faciunt. Noſtri armoracion.) Imò armoraciam. eſt enim latinum nomen. Adeo cæteris cibis prælatus rhaphanus, ut ex auro dicaretur rhaphanus.) ò battologiã. quid opus erat repetere rhaphanus? Scripſit & Morchion Græcus.) Moſchion non Morchion. Fuit eius nominis medicus, cuius libellum latine uerſum uidimus, nondum publicatũ. Ineſt longitudine neruus, qui in decoctis extrahitur.) In præpoſitio redundat. Lege, qui decoctis extrahitur. Siſer his ſeritur menſibus, Februario, Martio, Aprili.) Vetus lectio, Siſeris ſatus menſibus, Febr, &c. mox eſt, Pluribus modis auſteritate uicta, non Plurimis. Sed hoc genus leuiora non ſemper annotamus, ob euitandum lectoris tediũ. quale eſt mox melle uuisq; paſſis, cum ſcribendum ſit, uuisúe, & aliquanto poſt, folia quæ ſunt in eis ampla, pro quæ ſunt his. Effodiuntur bulbi ante uer. At deteriores ilico fiunt, ſi finduntur.) Si finduntur, ſuperfluit. Sic enim eſt in uetuſtis uoluminibus. Effodiũtur bulbi ante uer, aut de, il. fiunt. aut. i. alioqui. Sic lib. 2. cap. 70. aut undiq; cernerentur hæc ſidera. Cap. VI. Sectiui duo genera. hoc herbaceum folio.) hoc redundat. Sunt qui & allium & ulpicum inter opalia ac ſaturnalia ſeri aptiſſime putent.) Veteres codices, inter Compitalia ac Saturnalia. Pulchriusq; exiſtimatur tale.) Antiqua lectio: pulchriusq; tale exiſtimant quidam. Sed hoc ad ſenſum nihil refert.

Cap. VII. Mirum in betæ ſemine: non enim totum eo anno gignitur.) Non male antiqua ſcriptura: non enim totum eodem anno gignit. Nil ocimo fœcundius. cum maledictis ac probris ſerendum præcipiunt, lætius proueniet. Satum etiam pauitur terra adacta cuminum, & qui

ſerunt

ferunt precantur ne exeat.)Sincera lectio:cum maledictis ac probris ferendum præcipiunt, ut lætius proueniat. fato pauitur terra.Et cuminum qui ferunt precantur ne exeat. Atteſtantur uetuſti codices manuſcripti. Cap. VIII. Eſt autem ſatiuis differētia in folio.) Legendū:Et ſatiui autem differentiæ in folio. Alij coloris & temporis ſatus genera diſcreuere.)Scribo, Alij colore, & tempore ſatus,genera diſcreuere. Cappadocas, Græcas.Lōgiora his folia,caulesq́ lati.) Sine cauſa mutata eſt uetus lectio. Cappadocas, Græcas, longioris has folij, caulisq́ lati. Tametſi ad ſenſum perparum refert. Medici innocentiorē quàm olus eſſe iudicauere.) Verba quæ ſequuntur poſtulāt ut legamus nocentiorem,quemadmodum legitur in antiquis uoluminibus.Errori occaſionē præbuit poſtrema litera præcedētis dictionis. Sequenti uerſu:utq́ ualidis potius in cibo ſint: que redundat. Sed teneritas in dote ſit.Frigora non tolerat.)Antiqua ſcriptura rectius: ſed teneritas in dote,ſi frigora non tolerat. Eſt etiam ſua gratia nonnunq́ plantæ habitum excellētibus,halmyridia uocant.) Vera lectio ueterum exemplarium:nunq́ plantę habitū excellentibus. Intelligendum eſt enim de plantis braſſicæ.huc facit diminutiua uox, ἁλμυρίδιον. Viret thyrſo primum emicante:qui caulem educēs,tempore ipſo quo faſtigiatus eſt in toros ſtringitur.)Duæ uoculæ quo & eſt redundant. Nullum gratius his ſolum quàm Rauennatiū.Hortorum indicauimus corrudam.Hunc intelligimus ſylueſtrem aſparagum,quem Græci orminum aut myacanthon uocant)Diſtingue,quàm Rauennatiū hortorū. Indicauimus & corrudam. Hunc enim intelligimus ſylueſtrem aſparagum. Apricis gaudet & ſiccis, terra quāmaxime latericia.) Lego, lateraria.Latericios parietes dicimus,ex lateribus conſtructos.Laterariā terram, quæ apta ſit fingendis lateribus. A Cornelio Cethego in conſulatu collega Q.Flaminij.) Quintius Flamininus eſt uerum nomen. Sinapi nulla cultura, melius tamen planta relata.) Legendum, planta tralata. Cap. X. Nanq́ & ocimum ſe necat, degeneratq́ rite in ſerpyllum.) Vera lectio, Nanq́ & ocimū ſenecta degenerat in ſerpyllum. Item contra formicas.) Lege,Idem.ac mox: remedium monſtrauit limum marinum aut cinerem obturādis earum foraminibus.pro eo quod uulgo deprauate legitur,limo marino aut cinere obturatis. Naporum medicinæ ſunt.) Scribo, medicina eſt.& proxime ſequenti uerſu,Quo ſi amiſſo, non Quæ. Cap. XII. Solummodo ex omnibus lapathū ſylueſtre melius.Hoc inſatiuum rumex uocatur, naſciturq́ fortiſſimū. Traditur ſemel ſatum durare,nec unquā uitiari terra.)Demiror quam ob rem caſtigatoribus uiſum ſit ab archetypo hic diſcedere. Vetera exemplaria habent ſic:Solum uero ex omnibus lapathum ſylueſtre melius.hoc in ſatiuis rumex uocatur, naſciturq́ fortiſſimū.traditur certe ſemel ſatum durare,nec uinci unq́ à terra. Quæ ſunt ſylueſtria.) Atqui non de ſylueſtribus ſermo eſt, ſed de hortenſibus.Legendum igitur,Quæ ſunt & ſylueſtria. Alioquin extra inſidit pulueris modo.)Vetus lectio:aliquando extra inſidit.Sed perparū refert utro modo legas. Apio eximi in coctis obſonijs aceto,in eodem cellario in ſaccis odorem uino grauem.) Quis intelliget hæc? Sincera lectio:Apio eximunt coqui obſonijs acetū,eodem cellarij in ſaccis odorem uino grauem. Vera aūt uniuſcuiuſq́ natura nō niſi medico effectu prænoſci poteſt.) Pernoſci,non prænoſci.

EX LIBRO VIGESIMO. Cap. I

SVſcipitur aqua cœleſti,atq́ ſubſidet.Deinde in ſole cogitur in paſtillos.)Legendum,atq́ ſubſidit. deinde ſole cogitur. Idq́ melius quo uetuſtius erit,quod iam CC annis ſeruatum eſſe, autor eſt Theophraſtus.)Nec hic uideo cur mutanda fuerit uetus lectio, niſi quod caſtigatores, dum archetypa legere neſciunt,nihil non corrumpunt.Atqui non ſatis eſt ſolum ſenſum utcunq́ reddere,uerba etiam ipſa autoris optima fide annumeranda ſunt. Repoſuimus igitur uetera hoc modo.Melius quo uetuſtius:fuitq́ iam CC annis ſeruatum,ut autor eſt Theophraſtus. Partus uero,ſi in arietis lana alligatum inſciētis lumbis fuerit,ita ut protinus ab ea eximatur,& rapiatur extra domum ipſam.) Vtrum tandem iubet eximi,partum ne ipſum, an ſemen adalligatū? atqui neutrum quadrat.Sequamur & hic antiquam ſcripturam: ita ut protinus ab exitu rapiatur extra domum.Iam euidens eſt,de ſemine accipiendum,quod raptim ab exitu fœtus efferri domo uult, quod omnis mora perículoſa ſit.Tanta uis educendi ineſt.Supereſt una uox, ipſam. Lege ipſum. ut cum ſequentibus cohæreat:Ipſum cucumim,& reliqua:nam hactenus de ſucco & ſemine eius loquutus eſt. Cap. II. Sanat & humores ſubitos.)Tumores,non humores. Radix ſanat ulcera concreta in modum faui,quem cerion uocant.) Scribo,quæ ceriō uocant. nam melius ad ulcera refertur.nec aliter legitur in emendatis codicibus. Item millepedem: ſepa Græci uocant.) Lege,millepedæ .ſ.morſus. Et putreſcit locus ipſe. Cucumis odore defectum animi.) Diſtingue,Ipſe cucumis.Idem erratum & proximo capite annotauimus.ò caſtigatores peruerſe grammaticos,legendi ſcribendiq́ ex æquo imperitos. Cap. III. Non niſi ſaxoſis naſcens.) Adde præpoſitionem in ſaxoſis. In morbo uero regio utiliter ſemina eius inſumuntur.)Legendum,In morbo regio utiliter ſemina eius ſumuntur. Item ſpinæ & lumborum ac coxarum dolores.)Lego,coxendicum. Et ardores capitis,& maxime infantium.) Vetus: & ardores capitis, infantium maxime. Democritus in totum ipſum abdicauit in cibis.) Rectius in totum ea abdicauit.ea.ſ.rapa.& ſequenti uerſu ab eis,non ab eo. ibidem condirentur, non condiretur. item prodeſſe non prodeſt,ut ex autoritate Dionyſij dictum accipiamus: & iam antea monui de rapō

neutri generis, quod perpetuo raparius iste castigator in rapam transmutauit, quod uulgus ita loquatur. Hoc ad albicandam cutem.) Albicare latinum non est, hoc significatu, ad leuigandam legi debet, non albicandam. ac mox: Nam ut supra diximus, erui, hordei, tritici, & lupini radix ad omnia inutilis.) Hoc nusquam superius dictum est, & primæ quatuor uoces non habentur in uetustis codicibus. quamobrem & nos deleuimus. Cap. IIII. Quanquam & alibi nascitur, utilior urinæ duntaxat eijciendæ.) Ciendæ, non eijciendæ. In aqua folijs eius decoctis, bibere uel succum ipsius cyathis binis. Contra phlegmoni ipsos illinire tusos utile. Inchoantibus uero recentem corticem cum melle.) Hic fœdissimam deprauationẽ sustulimus, adiuti exemplaribus antiquis. Legendum enim, Aquam folijs eius decoctis bibere, uel succum ipsius cyathis binis cõtra phthiriases: Phlegmoni ipsos illinire tusos, liuori uero recenti corticem cum melle. Nec est necesse addere hanc dictionem, utile. pendet enim oratio à precedenti uerbo Prodest. Ceterum cerastis scorpionibus aduersatur, uel ipso semine infectis manibus impune tractantibus. Imposito raphano scorpionibus, moriuntur.) Nõ multo mitius hunc locum deprauator tractauit. Castigauimus unde & priorẽ hoc modo. Cætero scorpionibus aduersatur: uel ipso uel semine infectis manibus impune tractabis: impositoque raphano scorpiones moriuntur. Hydropicis quoque & aceto & sinapi sumpti.) Scribo, ex aceto aut sinapi sumpti. Hippocrates capillis mulierum defluos fricari raphanis.) Vetus lectio: capitis mulierum defluuia fricari. Cap. V. Et Phagedænas ulcerum sistit recens cum melle impositum. Vel aridæ farinæ insperſam radicem eius Dieuches &c.) Lege & distingue sic. & phagedænas ulcerum sistit recens cum melle impositũ, uel aridum farina insperſum. Radicem eius Dieu. &c. Inde quoque est prouerbium.) Melius: Indeque est prouerbiũ. Similimam staphylino herbam ferit, quam alij gingidion uocant. Tenuius tamen & amarius, eiusdemque effectus est coctum crudumque stomachi magna utilitate.) Ex his uerbis intelligitur gingidion coctum eiusdem effectus esse cuius crudum. Atqui Plinius aliud dicit, uidelicet gingidij eundem esse effectum, quem staphylini. Sed nihil mirum si deprauatis uerbis & perperam distinctis etiam sensus uitiatus est. Proinde rectius legetur hoc modo: quam alij gingidion uocant, tenuius tantum & amarius, eiusdemque effectus. Estur coctum crudumque, stomachi magna utilitate. Fastidium abstergit.) Absterget grammatista nescio quis mutauit in abstergit, quasi uero alterũ parum latine dicatur. In eadem sententia est Diocles.) Lege addendo, In eadem sententia est & Diocles. Heraclides contra argentum uiuũ dedit, & Veneri subinde offensantem, ægrisque se recolligentibus. Hunc Hicesius ideo stomacho utilem uideri dixit, quoniã nemo tres siseres edendo continuaret: esse tamen utilem conualescentibus & ad uitam transeuntibus.) Primum offensanti legendũ pro offensantẽ. deinde particula hunc superfluit. præterea utile bis mutatum est in utilem, non recte. Apparet enim siser inter illa nomina cõnumerari, quæ genus cum numero mutant. Superius enim dixerat, Siser erraticũ satiuo simile est. Sed grauissimũ est erratum, quod nescio quis pro ad uinum transeuntibus, scripsit ad uitã transeuntibus, non sentiens uerba hęc de hydroposia ægrorum & œnoposia intelligenda. Et quoniã plerosque similitudo nominum Gręcorum cõfundit, contexemus & de seseli.) Vetus lectio hic & in indice de sili. nec erat necesse græcã uocem pro latina supponere. quod enim græci medici σέσελι μασσαλιωτικὸν uocant, apud Marcellum qui sub Theodosio floruit, sil Massiliense legitur. qui mutauit lectionẽ, putabat sil, pigmẽti tantum nomẽ esse, cũ sit uox polysema. Boũ morbis medetur uel si contritũ infunditur.) Satis erat: Boum morbis tritũ infunditur: nec egebant Pliniana uerba tali interpolatore. Siccata autẽ in umbra farina tusa & conuulsis & inflationibus & arterijs medetur.) Legendum: Siccatæ autem in umbra farina tussi & conuulsis &c. Satiuæ olfactu ipso & delachrymationi & caligini medentur, magis uero succi inũctione.) Caligini tantum his uerbis remedia traduntur, si legamus ita ut Plinius scriptum reliquit, nempe sic: olfactu ipso & delachrymatione caligini medentur. Significat delachrymationem acrimonia ceparum excitam oculorum caligini prodesse. Purgamenta quoque earum cremata in cinerem illinentes ex aceto serpentium morsibus, inter ipsasque multipedes ex aceto.) Dele inter, & pro multipedes repone multipedæ. s. morsibus. Ipsasque, uidelicet cepas. Et si succum ieiuni quotidie edant.) Succum superuacanea dictio est. Stomacho utilia esse, ac spiritus agitationi.) Lege, stomacho utilia esse spiritus agitatione. Apparet eundem castigatorem supra in hoc ipso capite ex delachrymatione fecisse delachrymationi. Cap. VI. Porro sectiuo profluuia sanguinis sisti in naribus, contrito eo obturatis.) Scribo, Porrum sectiuum profluuia sanguinis sistit, naribus contrito eo obturatis. Neque enim hoc ita ut superius ex autoritate Varronis refert, sed transitum facit ad aliam speciem: quemadmodum est uidere in emendatis exemplaribus. Vlcus aciem hebetans, & in angulo oculi perpetim humor emanans.) Lege, perpetuo humore manans. Epinyctidis est descriptio. Sanguinem reijcientibus succus eius cum caule aut thuris farina uel acacia datur.) Scribendum cum gallæ aut thuris farina. Allio magna uis, magnæ etiam utilitates, contra aquarum & quorumlibet locorum mutationes.) In uetustis uoluminibus nec Etiam est, nec Quorumlibet. Aconitum, quod alio nomine pardalianches uocatur, depellit: item hyoscyamum: contra canum morsus. Inque uulnera cum melle imponitur.) Vetus & sincerior lectio: A. q. a. n. p. uocatur, debellat: item hyoscyamum

amum,canum morsus,in quæ u.&c. Attritisq; corporum partibus, uel si uesica intumuerit.) Scribendum, uel si in uesicas intumuerint.hoc est, etiamsi uesicas produxerint attritæ partes.

Vel si decocta aqua colluantur.)Decocti,non decocta.Porrò si indicare pergam quotiescunq; in distinguendo peccatum est,uerior ne lectori tediosum sit. Sic & uoci plus confert.) Plus redundat. Aut si sanguis etiam excreetur uel purulēta sint.Et pituitæ sub pruna coctum, potum, & cum mellis pari modo sumptum.)In antiquis uoluminibus tantum est: Aut si sanguis excreetur uel purulenta,sub pruna coctum,& cum mellis pari modo sumptum. Cætera uerba satis apparet esse nugatoris alicuius additamenta. Quartanas quoq; excutere potum caput unum cum laserpitij obolo.In uino austero tussim,& alio modo acceptum. Suppurationes quantaslibet sanat,fractæ incoctum fabæ,atq; ita in cibo sumptum.) Omnia hic confusa ac uitiata; distinguenda emendandaq; in hunc modum,idq; ex fide archetyporum, ut reliqua. Quartanas quoq; excutere potum caput unum cum laserpitij obolo in uino austero. Tussim & alio modo ac pectorum suppurationes quantaslibet sanat,fractæ &c. Sensus est,tussim & hoc modo sanari,& illo altero remedio iam contra quartanas dicto. Iumentis urinam reddere, atq; non torqueri tradunt.) Iumenta,non iumentis. Cap.VII. Huius lac expissatum.) Scribe, spissatum.

Thyrso & folijs scabritia.) Vetus lectio:& ipso & folijs scabricia.& ipso.s.caule, quod nomen proxime præcedit. Quidā & e satiuis colligunt,succo minus efficaci.)Melius legetur,Quidā & e satiuis colligunt succum minus efficacem. & tertio inde uersu: nunc non paucæ restant, nunc superfluit, Nec ulla res maiorem in cibis auiditatem incitat inhibetq;.Eadem in causa alterutrinq; modus.)Lege & distingue: Nec ulla res in cibis auiditatem incitat inhibetq; eadem: in causa alterutraq; modus est. Nunc pulchre cohærebit quod sequitur: Sic & aluum copiosiores soluunt,modicæ sistunt. Cap.VIII. Nigræ radices ita in aqua coctæ, pruriginem tollunt.) Lege,porriginem tollunt. Cap.IX. Ergo uel cum uino tritam sorbendam, uel ex olei intinctu sumendam.) Incorruptior lectio, Ergo uel cum his tritam sorbendam, uel ex hoc intinctu sumendam. pendet enim hæc oratio à præcedente. Et alij compescere mala corporis.) Lege addendo: & alij uero. Semen eius tostum auxiliatur contra serpentes, fungorumq; uenena. In tauri sanguine folia cocta spleneticisq; in cibo data,& cruda illita cum sulphure & nitro,prosunt.) ò bellum medicum: hic nimirum tauri sanguinem etiam pro antidoto præberet.germana lectio est hæc:contra serpentes,fungorumq; uenena,& tauri sanguinem. Folia cocta spleneticis in cibo data,&c. Neruis utiles:ideo & paralyticis dantur iuxta in pedibus.Qui sunt ruffi ex his citissime sanant.) Lege & distingue:ideo & paralyticis dantur. Luxata in pedibus qui sunt ruffi &c. Elixos assis minus utiles esse adijciunt.) Scribo adijcit.s. Diocles.

Cap.X. Vesicæ quoq; nisi coctum aqua.Si canibus detur,occidi eos.) Distingue & castiga sic:Vesicæ quoq; nisi decoctum:quæ aqua si canibus detur,occidi eos. Alioqui canes non uescuntur asparagis. Cap.XI. Verum apud eruditos non aliud erutum terra in maiore sententiarum autoritate est.) Varietate,non autoritate. Nam id defunctorum epulis feralibus dicatum existimatur.Ipsius quoq; uisus claritati inimicum.) Lego,epulis feralibus dicatum esse, uisus quoq; claritati inimicum.Nam hoc ex Chrysippi & Dionysij autoritate refertur:ideoq; melius per infinitum legitur absq; uerbo existimatur. Semē datur ex tribus cyathis ex uino albo.) Antiqua scriptura potior:Semen datur & arquatis ex uino albo.arquatis.i.ictericis Cap.XII.

Ocimum quoq; Chrysippus grauiter increpuit,inutile esse dicens stomacho,urinæ, oculorum quoq; claritati.) Duo uerba esse dicens,aliquis de suo adiecit,mirum ni elegantiæ causa. Alij uero si eo die feriatur quispiam à scorpione qui ederit ocimum, sanari non posse.) Vera lectio: Afri uero,si eo die feriatur quispiam à scorpione,quo ederit ocimum,seruari non posse. Secuta ætas alacriter defendit.)Rectius,acriter defendit. Cap.XIII. Sestius adijcit,hoc serpētes fugare.) Vetus lectio:Sextius adijcit,ustum serpentes fugare. Multi succo eius cum melle attrito inuncti.)Lege,cum melle attico. Dederunt & cum bitumine infrictam.)Infriatam,non infrictam. Item uitiligines uel rugas,strumas,& similia cum hircino & adipe suillo.)Codices ueteres.Itē uitiligines,uerrucas,strumas,& similia,cum strychno & adipe suillo. Cap.XIIII.

Iis commanducatis & impositis sanari elephantiam,sicut Magni Pompeij ętate,fortuito cuiusdā experimēto,propter pudorem facie illita compertū est.)Elephantiasin,non elephantiā hūc morbum Plinius uocare solet.Legendū igitur pro Elephantiā sicut,elephantiasin,& bene habebit tota oratio. Mentæ ipsius odor animū excitat,& sapor auiditatem in cibis:ideo in mammarū mixtura familiares ipsæ accessere,ut coire densereq; lac non patiantur.)Tota uia aberratū est. Vera lectio est hæc,ideo embammatū mixturæ familiaris. Ipsa acescere ac coire denseriq; lac non patitur.Embammata græce uocantur intinctus,ad excitandam orexim inuenti. Recentis succus narium uitia spiritu subducto emendat.)Scribo,spiritu subductus. Impetigines quoq;,uel si teneatur tantum,prohibet.)Intertrigines legendum,quemadmodū est in archetypis. Morbo regio in uino albo ab alienis datur.)Lego,à balineis datur. Cap.XV. Propter colum quoq; bibitur,illiniturq; uel penicillis feruens,uel astringitur fascijs.) Vetus lectio:Propter colum quoq; bibitur illiniturq;, uel penicillis feruens apprimitur fascijs. Sunt & quidam qui cunilam bubulam

lam appellauerint.)Quidam superuacanea uox est hoc loco. Cap.XVI. Trita mellis odo rem habet, digitis tactu eius cohærentibus.)Melius cohærescentibus. Cap.XVII. Luxata & contusa in aceto.)Archetypa, Luxata & incussa. Vrinam & menstrua ciet.)Plinius scripsit: urinam & menses ciet.sicut paulo post, Pythagoræ inter pauca laudatum, non à Pythagora: quod genus deprauationis frequens est in hoc opere. Epiphoris oculorũ radicem eius tusam imponit Iollas.) Lege addendo, è uino rad.e. Dysentericis & tenasmis datur.)Rectius, dysentericis & in tenasmo. Semen hydropicis & cœliacis dedit tritum cum menta. Verũ & radicem ad renes.) Castigauimus ad exemplaria hoc modo: tritum cum menta è uino: radicem & ad renes. Pythagoras quidem non corripi uitio comitiali in manu habentes.) Legendũ, Pythagoras quidẽ negat corripi. Cap.XVIII. Sed satiui albi calyx ipse teritur, & bibitur somni causa. Semen elephantijs medetur.)Scribendũ erat, & è uino bibitur. Item, elephantiasi, nõ elephantijs. Succus & hic, & herbæ cuiusq;.)Lege cuiuscunq;. Sequenti uersu, ut lactucis, non aut. Prætorij uiri patrẽ in Hispania baiuli)Bauili malim, ut sit loci nomen, quemadmodum dicimus Bilbili, Sacili. Cum his aurium dolori instillatur.)Melius: cum hoc & aurium dolori.cũ hoc.s.rosaceo. Sic & folijs ipsis utuntur ad sacros ignes. Item uulnera cum aceto.)Si sic legamus, & podagræ unũ remedium peribit, nec sacro igni suũ ut oportet adhibebitur. Sincerã lectionẽ etiamnũ retinent antiqui codices. Sic & folijs ipsis utuntur. Item ad sacros ignes & uulnera ex aceto. Experimentũ opij est primum odore: sincerum enim perpeti nõ mos est. Dein in lucernis.)Indidem castigauimus & hæc. Sincerũ enim perpeti non est. mox in lucernis. Sed hic latinitatis grauior iactura est quàm sensus. Fœdiore mendo mox pro in pustulas coit, scriptũ est, in posca coit: cum tamen experimentũ fiat in aqua, non in posca. Cap.XIX. Inter satiua est & syluestria medium genus, quod nisi in aruis esset sponte nasceretur, rhœã uocauimus & erraticũ.)Lectio uetus magis Pliniũ sapit: Inter satiua & syluestria mediũ genus, quoniã in aruis sed spõte nasceretur, r. u. & e. Alterum est in syluestribus generibus heraclion, uocatur ab alijs aphron)Elegantior est uetus lectio. Alterũ è syl uestribus genus heraclion uocatur, ab alijs aphron. Cap.XX. Dysenteriæ & uomicis datur ex aceto.)Nostra exemplaria habẽt, estur ex aceto. Caput inde ilitum distillationẽ toto anno non sentire.)Illic legitur: caput illitum ea distillationem anno toto non sentire. Aliquãto post pro Coquitur difficillime reposuimus, coqueretur. refertur enim ad præcedentem particulã Tanq;.

Hippocrates uuluarũ uitijs id infundi.) Lege, infundit. Duritias omnes uel cocto uel crudo utiliter illini putant.)Scribo, putauit.s.Lycus. Cocto aut per se, aut cum malua, aut lenticula.) Rectius, uel per se, uel cum malua aut lenticula. Cap.XXI. Aculeos omnis extrahunt illitæ crudæ, aut cum anetho potæ. Decoctæ uero cum radice sua leporis marini uenena restringunt.)Incorrupta scriptura aliter habet: illitæ crudæ cum nitro. potæ uero decoctæ cum &c.

Nec lapathum dissimiles effectus habet. Est autem syluestre.)Non hoc dicit, lapathum herbam esse syluestrem, sed præter satiuum esse etiam aliud lapathi genus syluestre. Quare melius legitur adiecto &. Est autem & syluestre. Folijs aquosis.) Rectius acutis, ut est in ueteribus uoluminibus. Vnde etiam oxalidem appellatã uideri potest. Oxylapati semen lotum in aqua cœlesti, sanguinem prodest reijcientibus, adiecta acacia lentis magnitudine, prodest.)Prius prodest redũdar. Radicis tantum altitudine differẽs, & erga dysentericos efficacis effectus, potum ex uino.) Veteres codices habent: & erga dysentericos efficaci effectu, potu ex uino. Vt intelligamus hoc quoq; differre à reliquis lapathi generibus, quod peculiarem uim contra dysenteriam habeat.

Cap.XXII. Sensus atq; sternutameta capitis purgat.)Lege, sternutamentis caput purgat. Et uuluarum conuersionem suffitũ excitat odore.) Melius, Et uuluarũ conuersione suffocatas excitat odore. Addito exiguo oleo & salis.)Scribo, olei & salis. Ruptis, conuulsis, spasmatum neruis salutare.)Spasticis neruis. non spasmatum. In ouum inane succum adijcit is.)Rectius addit, quàm adijcit. Fugat & odore, cominus si uratur.)Legendum fugat & odore omnes, si uratur. omnes.s.serpentes. Stomachi dissolutiones cohibet siue in cibo sumptum, siue in succo potum.)Lego, siue succo potum. Epiphoras cum thure & aqua, aut cum myrrha. Cum uino sedat parotidas. Cum melle aut adipe aut cera stomachi solutiones inspersum polentæ modo.) Aliter legitur & distinguitur in uetustis codicibus. Epiphoras cum thure & aqua, aut cũ myrrha ac uino sedat: parotidas cum melle aut adipe, aut cera: stom. s. i. p. m. Ad iocineris dolores estur cum uua passa, & ad phthisim utilissime. Semine fiunt & ecligmata.)Nimis sæpe in distinguendo peccatum est, maxime in his medicinalibus libris, aliquando non uno loco in eodem capite, ut in hoc ipso. Distinguendum ad hunc modũ. Ad iocineris dolores estur cum uua passa. Ad phthisim utilissime è semine f.e. Cap.XXIII. Prodest uesicæ cum uino leui, & fœminarũ menstruis.) Lege addendo, P.u.c.u.leni, & fœ. menstruis hærẽtibus. Cap. XXIIII. Sed ante discessum ab hortensibus.) Elegantius, Sed discessuri ab hortensibus, unam compositionẽ ex his clarissimã subtexemus.

EX LIBRO VIGESIMOPRIMO. Cap. II

QVin & uocabulum ipsum tarde inde communicatum est.)Inde superfluit. Cap.III. Cælare eos primum instituit P. Claudius.)Malo ueterem scripturam; primus instituit.

Qui

Qui coronã parit, ipse pecuniáue eius, uirtutis ergô arguitur, quam serui equíue meruissent. Pecuniã partã lege dicit, nemo dubitauit.) Verba Plinij quibus duodecim tabularum legẽ interpretatur, restituimus ex fide archetyporum. Quam serui equíue meruissent, pecunia partam lege dici, nemo dubitauit. Videlicet quia serui ipsi & equi pecunia parantur. Ingensq; & his seueritas.) hinc, non his. P. Mutianus, cum demptam Marsiæ.) Munatius scribi debet. Cuius luxuria noctibus coronatũ Marsyam, literæ illius describunt.) Antiqua exemplaria habent: literæ illius dei gemunt. Apparet ironiam esse. Florum quidem P.R. honorem Scipioni tantum adhibuit. Suario cognominabatur, propter similitudinem suarij cuiusdã negociatoris.) Pro adhibuit lege habuit, pro Suario Serapio. nam idem nomen fuit negociatori. Huius fit mentio & libri 7. cap. 12. Nec ei fuit in bonis funeris impensa.) Vetus lectio, Nec erat in bonis. Leuius hoc, fateor, sed cum uideam in hoc capite tam multa de industria mutata, nihil dubito quin hoc quoque mendum eidem debeamus cui cætera. Sequenti uersu est, quaq; præferebatur: nõ quaq; parte fer. Et aliquanto post pro quod nocerent capiti, legendum quæ nocent. Quoniam & in hoc est aliqua ualetudinis portio, in potu atq; hilaritate præcipue, odorum ui surripiente fallaciter solertiã. Nanq; scelerata Cleopatra, apparatu belli Actiaci gratificationẽ ipsius reginæ Antonio timente, nec nisi prægustatos cibos sumente, fertur ab ore eius lusisse extremis coronæ floribus: ueneno illitis. Ipsaq; capiti imposita, &c) Egregie hoc loco adiuuerunt nostra exemplaria, in quibus ita legitur. in potu atq; hilaritate præcipuæ odorũ ui surrepente fallaciter, scelerata Cleopatræ solertia. Nanq; apparatu belli Actiaci gratificationẽ ipsius reginæ Antonio timente, nec nisi prægustatos cibos sumente, fertur pauore eius lusisse, extremis coronæ floribus ueneno illitis, ipsaq; capiti imposita. Est autẽ perquam familiare Plinio, septimo casu orationem claudere. Quis istas timeret insidias?) Nihilo peior erat uetus lectio, Quis ita t. i. Adeo mihi, si possim sine te uiuere, occasio & ratio adest.) Rectius ironica, occasio aut ratio deest. Cap. IIII. Contra genera eius nostri fecere.) Contra redundat. Vilissimam uero plurimis, sed minutissimis, spermoniam.) Pro spermonia emendati codices habẽt spineolam, à spinis denominatã, quemadmodũ in alio genere coroneola à coronis nomen traxit. Pangæus nanq; mons in uicino ferè est.) Lege, Pangæus mons in uicino fert. Negauit centifoliam in coronis addi.) Antiquior lectio est, in coronas addi.

Quæ græcula altera est.) Vetus lectio, Quæ è græcis altera est. Cap. V. Nec ullis florum excelsitas maior.) Melius, nec ulli. Ita odor colorq; duplex, ut alius calicis, alius staminis.) Non male uetus, & alius calicis, alius staminis. nam ita ad præcedentia refertur. Inuenta est in his & ratio inserendi.) Rectius, Inuenta est & in his. Mense Martio macerantur, ut colorẽ accipiant.) Magis placet, percipiant. ac si dicat, ut colorem perbibant. Cap. VI. Calathiana munus autumni, ceteris ueris.) Scribo, cæterę ueris. Vincit numero foliorum marinam quinq; folia non excedentem.) Quid opus repetere folia? satis erat, quinq; non excedentem. Foliorum exilitate usque in fila extenuata.) In antiquis uoluminibus legitur, attenuata. Prima nobilitas Cilicio croco.) Croco aut scriba addidit, aut interpres aliquis inter prælegendũ. Sicut paulopost: gaudet calcari & atteri pede. Pede non est in manu scriptis. Cap. VII. Troianis temporibus ei iam erat honos. Et hos certe flores Homerus treis laudat, loton, crocon, hyacinthum.) Rectior lectio: Troianis tẽporibus iam erat honos ei. hos certe flores &c. Dicet aliquis, leuicula sunt ista, nec annotatu digna. Hũc ego rogabo, ipse æquó ne animo ferret huiuscemodi leuicula in suis scriptis à librarijs deprauari. At multo plus religionis debetur ueterũ monumentis. Omnis autem uerno tẽpore acrior, & matutinis: Quicquid ad meridianas horas diei uergit, hebetatur.) Verior lectio uetus: quicquid ad meridianas horas dies uergit. Animalium nullũ odoratũ, nisi de pantheris quicq; dictum est, si credimus.) Vetus lectio: nisi de pantheris quod dictum est credimus. Dixit autem hoc lib. 8. cap. 17. tametsi quidam illic odorem in colorem deprauauerant. Vt irin atq; saliuncã, & quanq; nobilissimi sit odoris utraq;.) Lego, quanq; nobilissimi odoris utranq;.

Proxima in Macedonia, longissima hæc & candicans. Et ex illis tertium locũ habet Africana.) Lege & distingue: longissima hæc & candicans & exilis. Tertium l. h. Pannonia hanc gignit & Norica.) Scribo Norici. alioqui Noricum dicendũ erat, sicut Illyricũ. Superq; cætera ad famam etiam dignitatis.) Legendum ad famam etiam ac dignitates. Cap. VIII. In quibus unguenta uicisse naturam gaudẽt. Luxuria uestibus quoq; prouocauit eos flores, qui colore cõmendantur.) Hæc uerba non deprauarunt modo homines insulsissimi, uerũetiam partẽ eorum hinc reuulsam præcedentis capitis fini assuerunt. Scribendũ, In quibus unguento uicisse naturã gaudens luxuria, uestibus quoq; &c. Paria nunc componuntur, & natura atq; luxuria depugnãte.) Lege, depugnant. Cap. IX. Folia smilacis & ederæ in coronamenta se dedere, coronæq; earũ obtinẽt principatum.) Hanc tam ingeniosam deprauationẽ mirum ni professor aliquis excogitauit, dum diuinare mauult quàm ad archetypa recurrere. Vera lectio aliud sonat. Folia in coronamentis smilacis & ederę corymbiq; earum obtinent principatum. Quia nostris maiore ex parte nomen dare ijs defuit cura.) Non minor priore hic error, utcunq; sensus manet. Plinius enim longe alijs uerbis usus est: quia nostris maiore ex parte huius nomenclaturæ defuit cura. Cap. X.

Non durante attico thymo nisi in afflatu maris seratur.) Seratur superuacaneũ uerbum est, na-

tum ex ultima litera maris, & prima dictione ſequentis orationis Erat. Abrotonum iucũdi odoris eſt & grauis. Floret æſtate.) Elegantius, Abrotonũ odore iucunde graui, floret æſtate. Alſioſa enim admodum ſunt, & ſole nimio læduntur.) Hic particulã neceſſariã, per incuriam librariorũ omiſſam, denuo adiecimus: & ſole tamen ni. læ. Cap. XI. Eruitur poſt æquinoctium uernum radicitus, ſiccaturq́ ad lunam xxx. diebus, ita lucens noctibus.) Lege, Erui, ſiccari, lucere: q̃d hæc omnia ex cõmentarijs Democriti referantur. Sequitur enim Magos Parthorumq́ reges uti hac. Et in Italia quidem, ut diximus poſt roſam.) Satis erat, in Italia quidem. Coniunctio hic addita uitiat ſermonẽ. Cæterum hyacinthus maxime durat.) Lego, è cæteris hyac. m. d. Sed hæc ita, ſi deuulſa crebro prohibeatur in ſeminibus.) Legendũ prohibeatur in ſemen abire, atteſtãtur uetera exemplaria: & alioqui ex illis uerbis nullus ſenſus elici poteſt. Alterũ candidius, qui fere naſcitur ad tumulos.) Rectius, in tumulis. Cap. XII. Hoſtilia uicus abluitur Pado.) Melius, alluitur. Cap. XIII. Nos tamen trademus quę cõperimus. Herba eſt alba, uexatio quidem iumentorum eſt, ſed pręcipue caprarũ, appellata ægolethron.) Antiqua ſcriptura potior. Nos trademus quæ comperimus. Herba eſt ab exitio & iumentorũ quidẽ, ſed præcipue caprarũ, appellata ægolethron. Huius flores concipiũt noxiũ uirus, aquoſo uere marceſcẽte.) Lege, marceſcẽtes. Aliud genus in eodẽ Ponti ſitu uiget, ex annona mellis.) Codices uetuſti lõge aliud habent. Aliud genus in eodẽ Ponto gente Sannorũ mellis: quod ab inſania quam gignit, mænomenon appellant. Hi ſunt quos poſterior ętas Zanos uocauit, Lazis conterminos. Vtraq́ Colchica gens fuit in clientela fideq́ Conſtantinopolitani Imperatoris. Et in Mauritania Cæſarienſi, Getulia contermina Maſſylis.) Emendatior lectio: & in Mauritaniæ Cæſarienſis Getulia contermina Maſſæſulis. Nam & Getuli & Maſæſuli hanc prouinciam incolebant, quod ipſe Plinius ſupra docuit. Remedium aduerſus has utiq́ non differendũ.) Lege remedio, non remediũ. De quo loquendi modo iam ſupra capite tertio monui. Cap. XIIII. Circumlini aluearia fimo bubulo utiliſſimũ. Operculũ à tergo eſſe ambulatoriũ, ut properatus intus ſit proſper. Si magnus ſit uterus aluearijs, prouentus autem ſterilis, ne operandi deſperatione curam abijciant, id paulatim reduci oportet, fallente operis incremento.) Huius lectiõis abſurditas magis detegetur, collata ad germanã lectionẽ, quam ex fide ueterum codicũ reſtituimus ad hũc modũ. Circũlini alueos fimo bubulo utiliſſimum. operculũ à tergo eſſe ambulatoriũ, ut proferatur intus ſi magnus ſit alueus, aut operatio ſterilis, ne deſperatione curã abijciant: id paulatim reduci, fallẽte operis incremento

Poſt has Corſica, quoniam ex buxo fit, & habere aliquantã uim medicaminis putatur.) Lege: quoniã ex buxo fit, habere quandam uim m. p. Inde ligulis eligunt florem, i. candidiſſima quęq́: transfunduntq́ in uas, quod exiguum marinæ habeat frigidæ.) Toties expertus fidem ueterũ codicum, ne hic quidem auſus ſum ab eis diſcedere. Illi pro eligunt habent hauriunt. Item, quod exiguum frigidæ habeat. Siccant ſole, lunaq́. hoc enim candorem facit, ſi ſic ſiccantur. Et ne liquefaciant, protegunt tenui linteo.) Melior uetus lectio: Siccant ſole lunaq́. hæc enim cãdorem facit. ſiccantes, ne liquefaciant, p. t. l. Cap. XV. Maximeq́ Aegyptus, frugum fertiliſſima; ſed ut ſola ijs carere poſſit.) Non parum detraxit elegantiæ, quiſquis hic particulam quidẽ detraxit. Legendum enim frugum quidem fertiliſſima. Hanc à Nilo metunt.) Scribo, è Nilo. Folijs latiſſimis, etiam ſi arbores cõparentur.) Rectius, arboreis. Scandix, come. ab alijs tragopogon.) Vetur lectio: ſcandix quæ ab alijs tragopogon uocatur. Syluestriũ duæ ſpecies. Vna mitior eſt ſimili caule, tamen rigido, itaq́ & colu antiquæ mulieres utebantur, exilis, quã quidã atractylida uocant.) Legendum: itaq́ & colu antiquæ mulieres utebantur ex illis, quare q. a. u. Cap. XVI.

Et ex diuerſo ſtans anchuſa, inficiendo ligno cerisq́ apta. Eſt autẽ mitior ijs anthemis, & phyllanthes, anemone, & aphace.) Lege: E diuerſo ſtant, anchuſa inficiendo ligno cerisq́ radice apta, & è mitioribus anthemis, & phyllãthes, & anemone, & aphace. Sic enim melius quadrabit ad prę cedentia. Cap. XVII. Perdicio, quam & Aeoliæ & Aegyptij edunt, nomen dedit auis.) Verior lectio: Perdiciũ & aliæ gentes quàm Aegyptij edunt. Supra dixerat, Aegyptios præ cæteris gentibus herbis ueſci: nunc dicit, perdicium herbam etiam aliarum gentiũ cibum eſſe. Iulio menſe ſecari iubet.) Lege addendo: Iulio menſe toto ſecari iubet. Cap. XVIII. Iunio menſe eximi, ante Iulium medium præcipiens.) Melius, Iunio menſe eximi ad Iul. m. p. Vſus ad naſſas marinas, uitilium nexus elegantium.) In antiquis codicibus tantum eſt, uitilium elegantiã.

Quanq́ profeſſus efficaciſſimũ eſſe aduerſus calculoſos. Eo fœtas fœminas quidem abortus facere nõ dubitat.) Sincera lectio: quanq́ profeſſus efficaciſſimũ eſſe aduerſus calculoſos, eo fouet. Fœminis quidem abortus facere non dubitat. Largiori tanta uis expellit eas.) Legendum, Largiori tanta uis, ut expellat eas. Laudatiſſimus ex Nabatæa iuncus.) Non erat opus hic repetere, iuncus. Cap. XIX. Ita ut à balineis inareſcant corpora.) Scribo, inareſcant corpori.

Lieniq́ & ruptis uulſis proſunt. Et mẽſtruis fœminarũ in uino decoctæ: Impoſitęq́ cum melle neruis præciſis medentur. Contra lichenas & lepras, & furfures in facie emendant.) Lege & diſtingue: Lieniq́ & ruptis uulſis proſunt & menſtruis fœminarũ. In uino uero decoctæ, impoſitęq́ cum melle, neruis præciſis medentur. Lichenas. Cap. XX. In hunc locũ dilata cum diſputaremus de peregrinis arboribus.) Vetuſta exẽplaria tantum habent, dilata in peregrinis arbo

ribus

tibus.i.in mentione peregrinarum arborum. Sistit purgationes mulierũ. Nardi uero eius quam Phu eodem loco appellauimus &c.) Antiqua scriptura melius. Sistit purgationũ mulierum impetus. Eius uero quod phu eodem loco appellauimus, & reliqua. Crocum cum melle nõ soluitur.) Cum redundat. Sequenti uersu pro uino & aqua, lege, uino aut aqua. Collyrio uni nomen dedit.) Lege addendo, Collyrio uni etiam nomen dedit: Dentiẽtibus precipua est, & tussiẽtibus.) Scribo, dentientibus præcipue. Partem eius seruantiũ, & quarundã aliarũ herbarũ, sicuti plantaginis, substituentiũ, si parum mercedis tulisse sese arbitrantur. Rursusq; ut plus operis acquirãt, p. e. q. s. e. l. i.) Incorrupta lectio etiamnum durat in uetustis codicibus manudescriptis. Partem eius seruant, & quarundam aliarum herbarum, sicuti plantaginis: si parum mercedis tulisse se arbitrantur, rursusq; opus quærunt, partem eam quam seruauere, eodem loco infodiunt: credo, ut uitia quæ sanauerint, faciant rebellare. Cap. XXI. Ciet menstrua: & si cruda detur, hydropicorum aquam sistit.) Sistit uerbum superfluit. nam ciet ad utrunq; refertur. Coxendicibus imponitur cum uino. Articularib. morbis trium obolorum pondere &c.) Lege addendo non pauca uerba: Coxendicibus imponitur et articularib. morbis & luxatis tritũ ac lanæ inspersum ex oleo. Dant & potionem articularibus morbis t. o. p. Præterea putant usu eius quandam datam gratiam ijs ueneremq; conciliari.) Hæc dictio datam superflua est. Coquitur panis cum farina hordeacea.) Lege, Concoquit panos. Cap. XXII. Mouet & narium sternutamenta.) Aridum non narium. Cap. XXIII. Imposita ulcerum facit stipticam uim.) Scribe, ulcus facit septica ui. i. corrosiua. Cap. XXXI. Vt radice eius propius admota soporentur, illam sopore enecante uim earum.) Sic scilicet Plinius loqui solet. Scribo, soporetur illa sopore enecans uis earum. Cap. XXXII. Nec de cnico siue atractylide uerbosius disputetur. Aegyptia herba est, & magnum contra uenenata animalia præbet auxilium.) Hanc sententiam Plinius alijs extulit uerbis, quàm quæ uulgatis leguntur editionibus. Nec de cnico siue atractylide uerbosius dici pare esset, Aegyptia herba, ni magnum contra uenenata animalia præberet auxilium.

EX LIBRO VIGESIMO SECVNDO. Cap. II

IAm uero infici uestes scimus admirabili succo.) Fuco non succo. Stans & in sicco carpit, quo frugi mundos exculpat usu alioquin fulgentis. Instrui luxuria poterat certe innocentius.) Pro usu alioquin fulgẽtis, antiqua scriptura habet: His alioqui fulgentibus instrui poterat luxuria, certe innocentius. Et in sacris legationibus quàm uerbenæ.) quàm redundat. Cap. V. Donatus est ea L. Sicinius.) L. Siccius legendum, etiam supra libro octauo monuimus. Hic Decius postea consul, & imperio & collegio se pro uictoria deuouit.) Lege: Hic Decius postea se consul, Imperioso collega, pro uictoria deuouit. Intelligendum de Manlio Imperioso. Cap. VI. Ipse tamen obsessus in toto orbe proscriptus. Hæc corona Sertorio etiam cessit.) Vera lectio: Ipse tamen obsessis in toto orbe proscriptis, hac corona Sertorio cessit. Notum est ciuile bellum Sertorianum, in quo precipua fuit opera proscriptorũ à Sylla. Cohortibus seruatis, totidemq; ad eas seruandas eductis.) Lege addẽdo, tribus coh. ser. Quod & statuæ eius in foro suo D. Augustus scripsit.) Adscripsit non scripsit. Addidere uiuendi pretia deliciæ luxusq;.) Pretio non pretia. Aliorum hanc operam esse credimus.) Vetus lectio: Aliorũ hanc operæ credimus. In quibus ipsius prouidentiam naturæ.) Melius. in quibus ipsis. s. aculeatis Cap. XI. Hæmorroidæ quoq; & dysenteriæ infusa.) Scribo. hæmorrhagiæ. Cap. XXI. Imposita uero herba, aut inde omnino respersum, protinus mori.) Antiqua scriptura: aut uda omnino respersum. Sequenti uersu lege addendo: uel si herba ipsa. Infantes quoq; ulcerati.) Lege, exulcerati.

Cap. XXII. Constat bulbos eius cum ptisana decoctos aptissime mederi.) Scribo, aptissime dari. Folijs in quocunq; morbo decoctis magis medici utuntur.) Legendum, Ferè in quocunq;. de bulbis enim accipi debet, non de folijs. Vtrũq; prodesse dysentericis & exulceratis.) Melius. etiam exulceratis. hoc est, etiam si sit dysenteria, cum exulceratione intestinorũ, quod sanè periculosius est. Contra sanguinẽ tauri demonstrant succo eius uti.) Paulo elegantius uidetur: demonstrat succum eius. Optimus quidem ex ijs cibus.) Vetus lectio magis placet: opimi quidem hos cibi. ut cum præcedentibus cohæreat. Si enim caligaris clauus, si ferri uel chalybis aliqua rubigo.) In ueteribus tantum est, ferriúe aliqua rubigo. Cap. XXIII. Communes in omni eorum genere obseruationes.) Illic leginur, in omni eo genere. Item hyeme quàm æstate utilius, ueruntamen aquam bibentibus.) Scriptura uetus, Item hyeme quàm ęstate utilius, & tum aquam bibentibus. Atq; ex aceto his qui coagulum lactis sorbuerint.) Lege, æque ex aceto. Qui se eadem causa præcipitauit.) Scribe, ea de causa. Mox est coniecturam sæpius fallacem: non, sæpe.

Cap. XXIIII. Calefacta incitat uomitiones.) Rectius, inuitat. Quem centesimum annum excedentem cum D. Augustus hospes interrogaret, quanam ratione maxime uigorem illum animi corporisq; custodisset, ille respondit, Intus mulso, foris oleo.) Ad sensum quidẽ nihil refert, libet tamen reponere ueterem lectionem, ab audaculis temere mutatã. Centesimum annum excedentem eum D. Augustus hospes interrogauit, quanam r. m. u. i. a. corporisq; custodisset. at ille respondit. Cap. XXV. Leuatusq; siccatis pedibus mirabili modo.) Et hic nihilo peius erat antea, mirabilem in modum. Quæ à farina hordei distat, eo quod torretur. Ad stomachum

utilis.) Antiqui codices, à farina hordei distat eo quod torretur, ob id stomacho utilis. Datur tepida sorbenda, efficater prodest.) Lege: datur tepida sorbenda efficaciter. Peculiariter tamen longo morbo ad tabitudinem redactis.) Emendata exemplaria habent, ad habitudinem redactis. ut de hecticis intelligatur. Neruorum doloribus & alijs feruens in sacco ponitur.) Scribendũ im ponitur. Amplius hoc oculis imponitur.) Melius est: hoc amplius oculis imponitur. Et per se drachmæ pondera exinaniunt.) Lego, exinanit .s. granum. Quoniam in aluo non tumesceret.) Vetus, intumesceret. Semuncia amyli cum ouo & passis tribus.) Antiqua lectio, cum ouo & passi tribus ouis. Mox est auenacea farina, non auenæ farina. Sitanius, hoc est trimestris.) Scribe, hoc est è trimestri.s. frumento. Et uini, in saccis additus.) Rectius, in saccos additus.

Sed si largius sumatur, aluus soluitur.) Sed superfluit. Horrorem tertianæ & quartanæ minuere traditur.) Vetus lectio: minuere creditur. Refertur enim hoc ex uulgi opinione, non ex autoritate medicorum. Maculas ex toto corpore emẽdat.) Particula ex superuacanea est. Aqua decoctum perniones & pruritus sanat.) Decocti non decoctum. Si uero ad mellis crassitudinem decoquantur satiui.) Adde necessariam particulã uel. decoquantur uel satiui. Supra enim dixit syluestres efficaciores esse. Si uero cælesti aqua decoquantur, succus ille smegma fit.) Discoquantur non decoquantur, Sequenti uersu uerbum solent redundat. Item fistulis, cum axungia ueteri, ne intus addatur.) Lege addendo, ita ne intus addatur. Nascitur inter uitia segetis auenæ græcæ genere.) græcæ superfluit. Estur & per se, & in patinis cum tenera est decocta.) Posterius & redundat.

EX LIBRO VIGESIMOTERTIO. Cap. I

ET ad expiationẽ sanguinis quoq; adhibent, non ultra gargarizationes.) Quid faciunt gargarizationes in expiatione? Legendum igitur, ad expuitionẽ sanguinis, qua laborantes hæmoptoicos Græci nocant. Ideo & purgationibus ancipitem temperant.) putant non temperãt. Error natus est ex geminatione præcedentis syllabæ. Huius enim colorem nigrũ esse diximus, cuius asparagos similes Diocles prætulit ueris asparagis.) Vetus lectio: huius enim nigrum esse diximus. Asparagos eius Diocles p.u.a. Ossa infracta efficacius extrahit quàm supradicta.) Plinius scripsit, uel efficacius .i. efficacius etiam. Aiunt si quis in uilla eam extruxerit, fugere accipitres, tutasq; fieri aues uillaticas. Aliter eadem in iumento hominecq; flegma aut sanguinem qui screatur, talos circumligata sanat.) Hostibus eueniat ita tractari, ut hic Plinius tractatus est. Equidem peruelim discere quanam ratione radices exstruantur apud istos deprauatores, ut ne cætera portenta exagitem. præstat enim sinceram indicare lectionem, ex archetypis erutã. Aiunt si quis uillam ea tinxerit, fugere accipitres, tutasq; fieri uillaticas alites. Eadem in iumẽto hominecq; phlegma aut sanguinem qui se ad talos deiecerit, circumligata sanat. Quòd sunt candida, aut nigra, aut inter utrunq; alia ex alijs, in quibus uinum fiat, alia ex quibus passum.) Emendata lectio: aut inter utrunq;, aliaq; ex quibus uinum fiat, alia ex quibus passum Albana neruis utiliora. Stomacho minus quæ sunt dulcia, uel austera Falerna utiliora.) Lege, austera uel Falerno utiliora.

In sanguinis fluxione post excisos calculos, & omnes alias rosiones foris in spongia impositũ.) Legendum, In sanguinis fluxione post excisos calculos, & omni alia, foris in spongia impositum. omni alia.s. sanguinis fluxione. Cap. II. Quandiu extinguatur descensionis periculum denuncians.) descensionis superfluit. Cap. III. Succus eorum carbunculantibus excrescentibus circa oculos ulceribus.) Dele excrescentibus. Nam lachrymam quæ ab arbore ipsa distillat, æthiopicæ maxime oleæ, mirari satis non est. Reperti sunt qui dentium dolores illinendos censerent, uenenũ esse prędicantes.) Hic una oratio, praua nescio cuius industria, in duas dissecta est. Legendum enim coniũctim, Nam lachryma quæ ex arbore ipsa distillat, æthiopicæ maxime oleæ, mirari satis non est repertos qui dentium dolores illinendos censerent. Non enim lachrymã ipsam miratur, sed eorum potius temeritatem qui tam ancipiti remedio uti non dubitarent, cum etiam ipsi uenenum faterentur. Cap. IIII. Fauces exasperat, & uenena omnia cohibet hebetatq;.) Emendatior lectio: & uenena omnia hebetat: absq; uerbo cohibet. Cum pari portione mellis ac opij.) Lege, mellis acapni. Cæterum iners & graue sapore corpori.) Dele superfluam uocem, corpori. Cap. VI. Expetitur in grauidarum malacia, & quoniam gustatu moueat infantem.) Lego Expetitur grauidarum malaciæ, quoniam g. m. i. Cytinus uocatur à græcis.) Satis erat, uocatur græcis. Tales præpositiones sexcentas de suo adiecerunt castigatores.

Cap. VII Quoniam sudantia huius cibi opera corpora refrigescunt.) Scribendũ, perfrigescunt. Folia eius trita illita hæmorrhoiam sistunt.) Lege, hæmorrhagiam. Post additur omphacij aridi pondus sextariorum duorũ, aut myrrhæ sextarij unius, croci unius. Sed hæc simul mixta uel trita, miscentur decocto.) Hic sextarij pro denarijs sunt suppositi, ut indicant uetusta exemplaria, in quibus sic legitur. post additur omphacij aridi pondus X duorũ: aut myrrhæ X unius, croci X unius. hæc simul trita miscentur decocto. Cep. XIX. Lenius succo oleum est ex eadem myrto, & uinum quo nunq; inebriatur.) Lege addendo, lenius & uinum. Et folijs crematis utuntur & succo decocto.) Lege, & succo & decocto.

Ex libro

EX LIBRO VIGESIMO QVARTO. Cap. I

SImilis uis Rhodię Cretæ, & argillæ nostratis concordia ualentium. Pix oleo extrahitur.) Hęc dictio concordia, nouam orationem incipit, hoc modo. Concordia ualent, cum pix oleo extrahitur, quando utrunque piguis naturæ est. Cap. IIII. Emollit, discutit, humore siccat strumas.) Lege, Emollit, discutit tumores, siccat strumas. Vlcera cōmanducato impositoque optime sanari.) Scribo, commanducato impositoque. Cap. V. Defuncta corpora incorrupta conseruat.) Vera lectio: incorrupta æuis seruat. De hac loquutione & supra lib. xvi. monui. Cap. VI. Chamæpitys latine aiuga appellatur, diciturque propter abortus.) Vetus & sincera lectio, Chamæpitys latine abiga uocatur propter abortus. Abiga ab abigendo partu, aiugę cum abortu nihil est commune. Cap. VIII. Ita ut puero quinque folia tribus cyathis dentur.) Rectius diluantur quàm dentur. Aceris radix contusa iocineris doloribus utilissime imponitur.) Lege, efficacissime imponitur. Cap. IX. Grauis quidam autor in medicina, uirgam ex eadem fractam &c.) Antiqua scriptura, Grauis autor in medicina, uirgam ex ea defractam: ac mox; Vulgus infelicem arborem eam appellat: non, infelicem eam arborem. Cap. XI. Erythrodanus, quam aliqui ereuthodanum uocant.) Lege addendo, Alia est erythrodanus. Tingentibus & radicula ramos præparat.) Lanas non ramos. Gummi genera diximus.) Lege, Gummium.

Cap. XIII. Sed & frutex humilior atque spinosus in Nisyro.) Scribo, æque spinosus, non atque. Calculorum'ue ex uino decoctum, uel præsentaneum remedium est.) Nisi legas, Cauliculorum ex uino decoctum, neque præcedentia cohærebunt apte, neque sequentia. Vel efficaciorem stomaticen præbuere.) Rectius, præbuerint. Cap. XIIII. His subnectemus ea, quæ Gręci &c.) Non male uetus scriptura, His subtexemus. Cap. XV. Atque is nidor per infundibulum imbibitur in uetere tussi.) Antiqui codices habent, per infurnibulum. Cap. XVII.

Pythagoræ uere esse pertinax fama antiquitatis uindicant.) Duæ uoces, uero esse, redundant Quod fecisse scimus Cleemporū cum & alia suo & nomine ederet, quis credet?) Vetus lectio: quod fecisse Cleemporum cum alia suo & nomine ederet, quis credat? Achemenidō colore est electri sine folio nascēs in Tardastilis.) Legendū, Archemenidon colore electri sine folio, nasci in Tardastilis: nam & hoc Democritus tradit. Alio de his aptiore dicturus loco.) Lege dicturis. abunde sit dicturis. Cap. XVIII. Celebratur autem à Græcis stratiotes. Est ea in Aegypto tantum, & inundatione Nili nascitur.) Melior antiqua lectio: Celebratur autem & à Græcis stratiotis, sed ea in Aegypto tantum & inundatione Nili nascitur. Cap. XIX. Qui perunctus est, si despuat ad suam dexterā ter.) Lege: qui perunctus est, despuit ad s. d. t. Tueturque & ab inflammationibus placat.) Scribo: tueturque ab inflāmationibus plagas. Decoctum ex uino gramen ad dimidias è balneis bibi iubent.) à balineis, non è balneis. Et cum caro unguibus excreuerit,) Increuit, non excreuerit. Diocles difficile parientibus semen eius dedit acetabuli mensura tritum in nouem cyathis sæpe ad tertias partes bibere, ut qui biberint in calida lauarentur.) ô grāmaticum deprauatorē, cui parientes masculini sunt generis. Emendata lectio hæc est. Diocles difficile parientibus semen eius dedit, acetabuli mensura tritum in nouem cyathis sapæ: ut cum tertias partes biberint, calida lauarentur: & in balneo sudantibus dimidium ex relicto iterū dedit: mox à balneo reliquum, pro summo auxilio.

EX LIBRO VIGESIMO QVINTO. Cap. I

IPsa quæ nunc dicetur herbarum claritas, medicinæ tantū gratia gignente eas tellure.) Satis erat dixisse, medicinæ tantum gignente eas tellure. Gratia, doctulus quispiam de suo adiecit. Tantum ab excogitādis nouis, ac adiuuanda uita mores absunt: summumque opus ingeniorum diu in hoc fuit, &c.) Codices uetusti iuuanda habent non adiuuanda: & diu iam hoc, non diu in hoc.

Omniumque uitam clariorem fecere cognominibus herbarum.) Illic legitur, omniū urique uitā. Cap. II. Pompeius Lenæus, Magni Pompeij libertus.) Pompeij non additur in emendatis exemplaribus, nec refert addidisse: satis est, Magni libertus. Atque subscripsere effectus.) Deest una particula necessaria. Legendum, atque ita sub. e. Verum & pictura fallax est ex coloribus tam numerosis, præsertim in æmulatione naturæ, multumque degenerat transcribentiū sors uaria.) Rectior est antiqua scriptura. Verum & pictura fallax est, & coloribus tam numerosis, præsertim in æmulatione naturæ, multum degenerat transcribentiū sors uaria. Atque effigie quidem indicata, & nudis quidem plerunque nominibus defuncti.) Scribo: aliqui ne effigie quidē indicata, & nudis plerunque nominibus defuncti. Durat tamen tradita persuasio in magna parte uulgi, ueneficijs & herbis id cogi. In eo nanque fœminarū scientiam pręualere.) Malo ueterem lectionem: ueneficijs & herbis id cogi, eamque num fœminarum scientiā præualere. Sic enim interdū hac parelctica particula Plinius utitur. ut supra xxij. libro, xxiiij. capitis initio: Eam quoque num, quam lamium inter genera earū appellauimus. Sic enim eo loco legendū indicauimus. Vulgus castigatorū quicquid rarū est pro deprauato damnat, suoque mox arbitratu mutare sibi permittit. Ea deinde lectio passim recipitur, etiam summatibus in literis uiris talia ut minutiora dissimulantibus. Hinc fit, ut sexcentis locis apud autores Latinos etiam nunc suppositum sit pro etiamnū, aduerbiū pro cōiunctione: quamuis hoc ipsum etiam nunc, latine dicatur, sicut hodieque: sed persæpe non suo loco positum re-

peritur

peritur, idq; deprauatorum (ut dixi) opera. Multiq; Circeios agros, ubi habitauit illa.) agros redundat, nec est in antiquis exēplaribus. Sunt enim Circeij oppidū in Latio maritimū, & antiqui Latij finis. Tum etiam cum rigaretur Aegyptus illa, non autem esset, post ea fluminis limo inuecta.) Incorruptior est uetus lectio: cum etiam quæ rigatur Aegyptus illa non esset, postea fluminis limo inuecta. Tantum enim Aegypto, aggerente Nilo, accessit, ut Pharos insula, quam Homerus ætate sua unius diei cursu à continēte abesse scribit, postea litorali urbi Alexandriæ ponte iungeretur. Inde & plerosq; uideo existimare.) Lege addendo, ita uideo existimare. Sed quare nunc non plures noscantur causę: nisi quod eas agrestes literarūq; ignari experiuntur, utpote qui soli inter illas uiuant.) Et hic uetus potior. Sed quare non plures noscantur, causa est quod eas agrestes literarumq; ignari experiuntur, ut qui soli inter illas uiuant. Vt radicem syluestris rosę, quam cynorhodon uocant, eblanditā sibi aspectu pridie in fruteto, mitteret filio bibendā in lacte. In Lusitania res gerebatur, Hispanię proxima parte.) Atqui Lusitania remotissima est à Roma nō proxima. Recurrēdum est ad archetypa, ubi sic legitur: ut radicem syluestris rosæ, quam cynorhodon uocant, blanditā sibi aspectu pridie in frutecto, mitteret filio bibendam. In Lacetania res gerebatur, &c. Nunc probe quadrant omnia. Est enim Lacetania regio Pyrenæo uicina, in ea citerioris Hispaniæ parte, quæ prima se Roma uenientibus offert. Deprauator ex In Lacetania fecit in lacte, idq; præcedentibus uerbis pro sua sapientia attexuit. eadem autoritate regioni nomē aliud, quod tum libitum est, finxit, nec religione ulla erga ueterū monumēta, nec lectorū respectu, quos opinor omnes pro fungis habuit. Et talium operam typographi nonunq; ampla mercede conducunt, ne non habeant similes labra lactucas. Alius est quem nos in priori uolumine eiusdem nominis diximus.) Legendum, Alius est quàm quos in p. u. Tria enim dracunculi genera mōstrauit cap. 16. Aliudq; miraculum exeuntis è terra.) ó temeritatem. quorsum attinebat priorē lectionē mutare, exerentis se terra. Sed belle pensatum est damnū scilicet, mox scribendo, in terram se condentis, pro in terram condentis. Cap. III. Stomacacen medici uocabant, & sceletyrben. Ei malo reperta auxilio est herba.) Haud multo minus detrimenti accepisse bonos libros, dum cōfunditur lectio ineptis distinctionibus, quàm dum deprauatur, cū alijs innumeris hic quoq; locus & qui proxime sequetur testes esse possunt. Nō solū enim sensus obscuratur, quoties aliquid perperam distinctum est, sed etiā deprauandi occasio uix aliunde sæpius contingit. Veterū codicum lectio talis est. Stomacacen medici uocabant & sceletyrben ea mala. Reperta &c. Miror quidem quæ nominis esset causa, nisi forte confini oceano Britanniæ uelut propinquā dicauere. Non enī inde appellatam eam, quoniam ibi plurima nasceretur, certum est. Etiam tum libera Britanniā fuit quidem: & hic quondam ambitus, nominibus suis eas adoptādi.) Sequamur & hic archetypa uetera, & statim multum lucis accedet. Mirorq; nominis causam, nisi forte confines oceano Britanniæ uelut propinquæ dicauere. Non enim inde appellatā eam, quoniā ibi plurima nasceretur, certum est, etiam tum Britannia libera. Fuit quidem & hic &c. Non fortassis crederet aliquis cum hæc nostra friuola quoq; existimentur.) Vetus lectio melior: nunc fortassis aliquibus curam nostram friuolam quoq; existimaturis. Cap. IIII. Laudatissima herbarū est Homero teste, quā uocari à dijs putant moly. Ast inuentionem eius Mercurio assignat.) Incorruptior lectio: Laudatissima herbarū est Homero quam uocari à dijs putat moly, & inuen. e. M. a. Versu penultimo lege, Mireq; ut contra uenenum, non Mireq; contra uenenum. Cap. V. Cum exta super eam proiecta essent, fertur adhæsisse lieni.) Fertur redundat: pendent enim hæc à præcedenti uerbo, constat. Cui ante omnes plebs astans plausit.) Stans non adstans. Is fuit nō uulgaris honor: nam sedens in theatro plebs plurimis & ante Drusum plausit. Antiqui radicem, cortices quàm carnosissimos eligebant.) Melius, radicem cortice quàm carnosissimo seligebant. Turgescentemq; in longitudinem findebant.) Lege addendo: turgescentēq; acu in lon. fin. Nunc ramulos ipsos ab radice sui grauissimi corticis, ita dantes.) Vetus lectio: Nunc ramulos ipsos ab radice q; grauissimi corticis ita dant. Cap. VI. Alteram lenem, scordotin siue scordion, ipsius manu descriptam.) Antiqua scriptura, Alteram Lenæus, scordotin siue scordion, ipsius manu adscriptam. Atq; in alpibus, pluribusq; locis in Lycia.) Emēdatiores codices: & in alpibus uero, plurimisq; alijs locis. Medetur & omniū morbis decoctæ succus.) ouium non omniū. Cap. VII

Sunt qui ab Artemide artemisiam cognominatā putent, quoniam priuatim medicatur fœminarū malis.) Antiqui codices melius, Sunt qui ab Artemide Ilithyia cognominatā putent, quoniā priuatim medeatur fœminarū malis. Solenne autē erat Græcis fœminis in partu Artemidem Ilithyiam inuocare, quemadmodum Romanæ Iunonem Lucinā implorabāt. Intelligendū igitur ab obstetrice Artemide hoc est Diana denominatam herbam, nō à uenatrice. Vis tanta est, ut uel è longinquo succus excipiatur incisę conto. Suscipitur excipulis uentriculo hœdino. Humor lactis uidetur effluere. Siccatur conto. Sic thuris effigiem habet.) Nō paulo sincerior est antiquorum uoluminū lectio. Vis tanta est ut è longinquo succus excipiatur. incisæ conto subditur excipulus uētriculo hœdino. humor lactis uidetur effluere: siccatus cum coit, thuris ef. ha. Cap. VIII.

Aliam quoq; amplissimā, quam spartaniam uocāt. Magna & ea cōmendatio, quod in ore eam habentes famem sitimq; non sentiant.) Cum dicit, magna & ea cōmendatio, satis apparet quod &

alium

alium eius usum indicauit Plinius:alioqui & non habet quod coniungat. Quo fit ut libenter accedam archetypis quæ sic habent: Aliã utilissimam ad ea quæ spasmata uocant. Aliam.f. Scythicen. Certe in indice spartaniæ nulla fit mentio,ut iam nihil dubitem, diuinatoris cuiuspiã opera nouã herbam hic subito enatam,Plinio ipsi ne per somnium quidem cognitã. Vt in quibus etiamnum hodie in uirorũ lætiore conuictu.)Emendata exẽplaria habent, in numeroso & lætiore conuictu.

Seruilius Democrates primus medentiũ.)Rectius,è primis medentium.Leuius & quod paulo post,ut dein in balneum descendatur in calidam,scriptũ est pro,ut deinde in balineis descendatur in calidam. Imponitur in ipsa inflammatione,sed imminuta.)Vetus lectio,non in ipsa infl.

Cap.IX. Serpentes necat,cuicunq; admota fuerit:& his torporem adfert.)Exemplaria uetusta: cuicunq; admota fuerit feræ & hæc torporem affert.Sensus est, eam uim huic quoque therionarcæ inesse,quam magicæ illi supra memoratæ:unde & nomen utriq; commune,θηριονάρκη,ac si dicas feræ torpor. Cap.XIII. Quanq; mala in alijs terris mandãtur.)Manuscripti codices habẽt,in aliquibus terris. Hæc cõmanducata,si oculis subinde religetur,plumbũ quod est genus uitij,ex oculis tollit.)Sincera lectio:Hac cõmanducata si oculus subinde liniatur,p.q.e.g.uitij,ex oculo tollitur.

EX LIBRO VIGESIMOSEXTO. Cap. I

SIne dolore quidem ullo,aut sine pernicie uitæ.)Elegantius:sine dolore quidẽ illos,ac sine pernicie uitæ. Nec nisi usq; in ossa corpus exustum esset,non rebellante tædio.)Et hoc mollius est in manudescriptis codicibus: ni usq; in ossa corpus exustum esset, rebellante tædio. H-S C C elocasse in eo morbo ad curandum sese.)ad redundat. Duricia rubens uarijs modis.)Vetus lectio,uaricis modo. Ad posterum uero nigrescente.)Lege ad postremum. Quid hoc esse dicemus.)Rectius,dicamus. Parum enim erant homini cætera morborum genera,cum supra C C C essent,nisi etiam noua timerentur.Neq; ipsi homines pauciora sibi opere suo negocia important.) In emendatis exemplaribus legitur certa morborum genera,nõ cætera.deinde neq; ipsi autẽ,coniunctione adiecta.præterea,opera sua,non opere suo. Cap.II. Sedere nanq; in his scholis auditioni occupatum gratius erat.)Malim ueterẽ lectionem,auditioni operatos.i.operam dantes. Sic apud Nasonem,Studijs operata Mineruæ. Cap.III. Asclepiades ætate Magni Pompeij rhetoricæ magister,nec satis in ea arte quæstuosus.)Nihilo deterior est antiqua scriptura: orandi magister,nec satis in arte ea quæstuosus. Ambulationem,gestationesq;, cum unusquisq; semetipsum sibi præstare posset intelligere.Fauentibus cunctis ut essent uera quæ facilima erant, uniuersum prope humanũ genus circũegit in se.) Sincera lectio ex antiquis exẽplaribus repetita est hæc:ambulationẽ,gestationes: quæ cum unusquisq; semetipsum sibi præstare posse intelligeret,fauentibus cunctis ut essent uera quæ &c. Cap.IIII. Siccentur æthiopide Pontinæ paludes.)Adde aduerbium hodie.Siccentur hodie æthiopide.Transit enim à priscis tẽporibus ad sua.Castigator delicatulus hiatu offensus submouit aduerbium,ut illi quidẽ uidebatur, superuacaneum. Nanq; apud eundem Democritum inuenitur cõpositio medicamenti,quo pulchri boniq; & fortunati gignantur liberi.Cur nunq; Persarum regi talis est dedita?)Præclare sanè de Plinio merentur,qui illi talem sermonẽ affingunt,qualis uix hoc seculo in aliquo uel mediocriter erudito ferri posset.Quid enim sibi uolunt hæc uerba,cur nunq; Persarum regi talis est dedita? Scribendum iuxta archetyporum fidem:Nam quæ a.e.D.i.c.medicamenti, q.p.b.q; & f.g. liberi, cur nunq; Persarũ regi tales dedit?hoc est pulchros bonos & fortunatos.atq; ita melius iam hæc oratio ad prçcedẽtia quadrabit. Igitur demonstratarum priore libro herbarũ reliquos effectus dicemus,adijciemusq; quas ratio dictauerit.)Elegantius: reliquos effectus reddemus: adijciemus ut quasq; ratio dictauerit. Et rumicis radix trita ex aceto illinitur.) Parum quidẽ ad sensum refert, malo tamẽ & in talibus probatorũ exemplariũ fidẽ sequi,ubi sic legitur:ut r.r.t.ex aceto illinatur.

Petris tantum adhærens ut muscus.)Lege totũ adhærens.Nam & muscus petris totus adhçret. Proserpinaca cum muria & ex oleo trita.) Vetus lectio, cum muria ex menis & oleo trita. Vt nõ ex quouis salsamento muria adhibenda sit,sed è solis menis. Cap.V. Cõdurdon herba solstitialis,flore rubro,suspensa in collo,comprimere dicitur strumas: Item uerbenaca cum plantagine,digitorũ uitijs omnibus,& priuatim pterygijs. Quinq; foliũ medetur pectoris uitijs, Vel quod grauissimũ est tussis,huic medetur panacis radix in uino dulci.) In medicinalibus his libris grauiore periculo peccatur,qui tamen nihilo maiore religione tractati sunt quàm cæteri. Vel hic locus quot mendis scatet?Itaq; totum retexemus,nostra exemplaria sequendo.Condurdũ h.s.f.r. s.i.c.c.d.strumas:i.u.c.p. Digitorum uitijs omnibus.& priuatim pterygijs quinquefoliũ medetur. In pectoris uitijs uel grauissimũ est tussis &c. Cap.VII. Plantago autem per se sumpta in cibo cum lente alicæ'ue sorbitione.)Legendũ,aut per se sumpta in cibo,aut cũ lente alicæ'ue sorb.

Capnion herbam qui edere,bilem per urinam trahunt.)Vetus lectio melior,Capnon herbam qui edere,bilem per urinam reddunt. Radix uero consiliginis quam nuper inuentam diximus, suum & pecorũ omnium remedium prçsens est.Pulmonũ uitio uel traiecta tantũ in auricula.)Et hic uetus potior.Radix herbæ consiliginis quã nuper inuentã diximus,suum quidem & pecoris omnis remedium præsens est pulmonũ uitio,uel t. t. i. a. Tripolium in maritimis nascitur saxis,

ubi allidit

ubi allidit unda.) Alludit, non allidit. Cacuminibus thymo, dulcis, & sitim sedat.) Mollius est, dulcis & sitim sedans. Cap. VIII. Psyllium in aqua cum radicibus decoctum.) Antiqua scriptura, Psyllium in aqua: Acori radicis decoctum. Vtrobiq; subintelligitur uerbum bibitur, ibidem præcedens. Naturæ ei, molliendi, siccandi, coquendi.) Rectius, concoquendi. Cochlearibus quinq; additis in cyathis tribus uini.) Latinius est, in cyathos tres, Sicut mox, in aquam mulsam addito pondere X ij. Sumitur & ecligmate ad pectoris uitalia.) Vitia, non uitalia. Bibi ex aqua acetabuli mensura: dimidia detrahere pituitam.) Legendum: bibi ex aqua acetabuli parte dimidia, detrahere pituitam. Radix eius in aqua mulsa xij põdere denariorum.) Nimium sane hoc pondus esse uel cæco appareat. Lego X ij. pondere. Errori occasionem dedit nota denarij. Scammonium quoq; dissolutionem facit.) Lege addendo, dissolutionem stomachi facit. Virus redolens, fuminosum, lingua tactu lactescens.) Scribo, gummosum, linguæ tactu lact. Quod fit herbæ farina & tithymali marini succo.) Lege, erui farina. A radice folijs pendet.) Legendum, folijs pendulis. Farina erui, aut fici.) Ficis, non fici. Folijs tusis priore minus efficax.) Lege addendo: Fit & e folijs tusis. Semen & dentiũ cauis cera includitur. Colluuntur & dentes succo radicis decoctæ in uino.) Vetus lectio: colluuntur & radicis decocto e uino. Dentes repetere superuacaneũ est: & decocti significatio satis nota. Et ipsum etiam in asperis nascens.) etiam redundat. Ita ut sit totum acetabuli modo.) Rectius, acetabuli modus. Datur in somnum euntibus, addito nitro seu polenta. Simul si post cibũ detur.) Vera lectio: datur & in somnũ euntibus addito nitro uel polẽta, si multo post cibum detur. In uino ictericis dari atq; illini, utilissimũ est.) Antiqui codices: hoc in uino enterocelicis dari. Et enterocelarũ remedium huic loco magis apposite conuenit, sequũdum ordinẽ membrorum. Itemq; genitaliũ inflammationem.) Adde omnẽ: inflammationem omnem. Symphyti radix illita enterocelas cohibet. Aufert & genitaliũ nomas hypocisthis alba.) Legendum, S. r. i. e. cohibet, genitaliũ n. h. a. Nam cohibet tam ad nomas refertur quàm ad enterocelas. Præcipueq; eius usus ad stranguriam.) Elegantius absq; coniunctione: præcipui usus. Vesicæ autem callitrichon trita, similis cumino, medetur, & data ex uino albo.) Vetus lectio: trita simul cum cumino, & d. ex u. a. Nec est necesse repetere uerbum medetur, eodem uersu præcedens. Paruis e radice folijs quinis.) Melius, à radice. Cap. IX. Plurimum remedium esset si uirgo imponat.) Lege, plurimum referre si uirgo imponat Cap. X.

Quæ talis est, mollugo uocatur. Similis & asperioribus folijs asparago.) Scribẽdum: quæ talis est mollugo uocatur: similis, sed asperioribus folijs, asperugo. Vt intelligas duo lappaginis genera, utrunq; à peculiari qualitate denominatum. Cap. XI. Ramosum & interuallis binum palmorũ.) Rectius, Ramosam ex interuallis. ut binum palmorũ interualla inter ramos intelligant.

Phthisin sanat, & plantaginis succus, si bibatur. Et ipsa decocta in uino cũ sale & oleo, à somno matutino refrigerat.) Magis placet quod in uetustis habetur codicibus. Phthisin sanat, & plantaginis succus, si bibatur, & ipsa decocta. In cibo cũ sale & oleo à somno matutino refrigerat. Certe hæc lectio magis Plinium resipit: nec medicos dissensuros puto, ad quorũ tribunal hunc locũ reijcio, sicut & eum qui mox subtexetur. Quinquefolij contrita folia ex uino sumpta diebus xxx in betonicæ farinę pondo denariorum xiij. cum aceti scillitici cyatho.) In ijsdem codicibus longe aliud legitur, & quidẽ rectius, quantum ego uideo. Quinquefolij cõtrita folia ex uino pota diebus xxxi: betonicæ farina pondere X iij cum aceti scillitici cyatho. E diuerso lathargicos excitari labor est. Hoc præstat euphorbium (ut perhibent) ex aceto naribus tactis peucedani succo.) Agnosco eundem, quem prioribus duobus locis, castigatorẽ: quem si offendebat soporifera uis in peucedano, eadem opera poterat id omnino tollere, contentus euphorbio suo: nunc manet idem scrupulus, neq; docet quomodo sit euphorbium adhibẽdum. Sincera lectio in nostris exẽplaribus est hæc, hoc præstante (ut perhibent) ex aceto naribus tactis peucedani succo. Eruptiones pituitasq; emendat plantago.) Scribo, Eruptiones pituitæ emendat, plantago, cyclamini radix.

Cap. XIII. Et ad hoc amplius addo, iocineris aut lateris cõtorsionibus.) Legendũ & hoc amplius à uocis aut lateris contentionibus. Erisithale est flore luteo.) Lege, Erisithales.

Cap. XIIII. Spicula sagittariorum extrahit.) Sagittarum, & nõ sagittariorũ. Psilothrum nos quidem in muliebribus medicamentis tractamus, uerum etiam uiris in usu est.) Antiqua scriptura: uerum iam & uiris est in usu. Cum dicit iam, significat nouum eius usum apud uiros esse, postq; mores degenerare cœperunt. Quadrupedum scabiem sanat hyssopum ex oleo fotum. Anginas peculiariter sideritis.) Satis apparet inepte dici, hyssopum ex oleo, fotum. In nostris exẽplaribus durat sincera lectio. Quadrupedum scabiem sanat hyssopũ ex oleo, suum anginas peculiariter sideritis.

EX LIBRO VIGECIMOSEPTIMO. Cap. I

CRescit apud me certe tractatu ipso admiratio antiquitatis.) Libens audirem quidnã mouerit castigatorẽ, ut unam particulam in ipso statim initio detraheret, idq; contra fidem archetyporũ, quæ sic habent. Crescit profecto, apud me certe, t. i. a. a. Nunc uero deorum fuisse eam apparet, aut certe diuinã etiam cum homo inuenerit: eandemq; omnium parentem genuisse hęc & ostendisse.) In emendatis codicibus est, cum homo inueniret. Ibidem cõiunctio geminatur, & genuisse hæc & ostendisse. Verũ etiam montes, & excedentia in nubibus iuga, pastusq; pecorum

rum & herbas quoq; inuicē ostentant.) Hic quoq; ueteres codices à uulgatis editionibus discrepant: sic enim in eis legitur: Verumetiam montes, & excedentia in nubes iuga, partusq; eorum & herbas quoq; inuicē ostentante. s. Romanæ pacis maiestate. Cap. II. Hoc quoq; tamen in usus humanæ salutis uertêre, scorpionum ictibus aduersari experiendo aconitū.) Cum hæ particulæ, hoc quoq;, nihil aliud quàm aconitum referant, non erat opus repetere. Sed talia permulta passim ex interpretum glossulis in contextum irrepserunt. Cap. III. Omnia animalia quæ sint salutaria ipsis nosse ipsa, præter hominem.) Ipsa nō est in emendatis exēplaribus, sensu nihilominus absoluto. Fas ergo nobis erit, qui nulla diximus uenenata, nunc demōstrare quale sit aconitum.) Rursus illic minus est uerborum ac syllabarū, nullo tamen sensus detrimento, hoc modo. F. e. n. e. q. n.d. uenena, monstrare q. s. a. Poterant uideri casu aliquot literæ omissæ, nisi toties deprehensa esset, quidlibet in quiduis mutandi temeritas, etiam gratis nullaq; occasione inuitante.

Cap. IIII. Præterea in Aethiopia nascuntur & in Ida.) Lege, præter Aethiopiam nasc. & in Ida. Huius uetustæ nidor urinā cit.) Scribo, Huius ustæ nidor urinam ciet. Radice una, ceu palo in terra dimissa.) Rectius in terram demissa. Vsus in multis & principalis aluum soluere, cum penè sit sola medicamentorum quæ per se id præstāt. Confirmat etiam stomachū, adeo ut nō infestet ulla uis contraria.) O hominem (ne quid durius dicam) malè feriatū, quisquis hunc locum suo more interpolauit, pro elegantissima Plinij locutione suas nugas substituens. Germana lectio hæc est. Vsus in multis, sed principalis aluum soluere, cum penè sola medicamentorū quæ id præstant, confirmet etiam stomachum, adeo non infestet ulla ui contraria. Vsus eius ad collectiones inflammationesq;: quin emendat omnia quæ helxine.) Pro quin emendat omnia, ueteres codices habent, & in eadem omnia. Ambrosia uagi nominis est, & circa alias herbas fluctuans, fruticem unum habens densum.) Pro fluctuans lege fluctuati. s. nominis: pro habens, habet. Anonymos à non inueniendo nomine nomen inuenit.) Argutior est uetus lectio, Anonymos non inueniendo nomen inuenit. Item aristogeton, in uulneribus præclara.) Hic stupidus aliquis conatus est noua metamorphosi ex medico herbam facere, eiq; uirtutes quæ sunt anonymi attribuere, cum sit legendum Aristogitoni, & subintelligendum præcedēs participium celebrata. Quin & in indice Aristogiton inter externos autores connumeratur. Cap. V. Arction aliqui potius arcturum uocant.) potius redundat. Sed ascyron maiores habet ramos qui ascyroides uocant.) Dele has duas uoces, sed ascyron: atq; ita lege: maiores habet ramos quod ascyroides uocatur. Sic enim legitur in emendatis exemplaribus, & sic magis lectio quadrabit: quod ascyroides herbę nomen sit, non ramorum. Comæ tritæ ueluti cruentatæ.) Rectius, cruentant: hoc est cruorem reddunt. Cap. VII. Actea graui foliorum odore, caulibus anisi geniculatis.) Vetus lectio, caulibus asperis geniculatis. Cap. VIII. Trahit eadem potione secundas semine. Lac minuitur in uino, aut mulsa aqua pota.) Lege & distingue hoc modo. Trahit eadem potio & secundas. Semine lac minuitur, in uino aut mulsa aqua poto. Cynosorchin aliqui orchin uocāt, folijs oleæ mollibus, ternis, paruisq;, semipedis longitudinis, in terra stratis.) Antiqua scriptura: folijs oleæ, mollibus, ternis, per semipedem longitudinis in terra stratis. Cap. XI. Hippoglossa folia habet figura syluestris myrti.) Non Hippoglossa, sed Hypoglossa. Non enim ab equinæ linguæ similitudine dicitur, sed quod paruum folium ceu lingua de folio eius exeat. Aliqui ægonichon uocant, alij dios pyron, alij heraclean.) Vetusta exemplaria pro heraclean habent heracleos, ut sit genitiuus quemadmodum dios, & sub audias pyron: ac si latine dicas Iouis Herculisue triticum.

Quod & magis miror, quoniam utilis prodatur sanguinem excreantibus.) Legendum, Quod eo magis miror. Cap. XII. Vis ei styptica & exulceratrix.) Scribo septica. i. corrosiua, ut nunc medici uocant. Sequenti uersu scribo: in Augustum mensem incurrente, non in Augusto mense. Ergo species lymphantium hoc modo animorū esse credimus.) Vera lectio: ego species lymphantium hoc modo animorū esse crediderim. Folijs rutæ, similis gramini.) Antiqua lectio: folijs rutæ, semine graminis. De Polygono siue sanguinaria loquitur. Mares autē semine tantū differunt, quod est incipiente oliua.) Incorruptiores codices hanc lectionē habēt. Mares aūt semine tantū differens, quod est incipientis oliuę. Mares autē. s. partus facit: quod hic quoq; subintelligi debet. Cap. XIII. Folijs lenticulę densis, amaris, aduersis in se.) Lege, aduersis inter se. De trichomane loquitur. Tragonis, siue tragion, nascitur in Creta tantum insula, in maritimis.) Paulo elegantius est: nascitur in Cretæ tantum insulæ maritimis.

EX LIBRO VIGESIMOOCTAVO. Cap. I

QVanq; & ipsi consensu proprij iudicij ita eligere laborauimus, potiusq; curæ rerū q̄ copiæ institimus.) Antiqui codices multo melius, Quanq; & ipsi consensu propè iudicata eligere laborauimus. Quod Plinius hic de se prædicat, id non minus uere ipse quoq; usurpare possem, ut qui nihil magis dum hęc tracto prę oculis habuerim q̄ ueterū iuxta atq; emendatorū exemplariū inter se consensum: cuius propositi nec dū pœnitet. & bona quędā spes pollicet, candidos quosq; qui Musarū fores pulsant hanc nostrā opellā non omnino fastidituros: fieriq; potest ut & illis qui iam intra adyta penetrarūt, nonnihil conferat: de ijs duntaxat loquor qui Plinianæ lectionis auidi non semper uetera exēplaria ad manus habent, quò recurrere possint, quotiescūq; scrupulus ali-

quis inciderit. Sanguinem quidem gladiatorũ bibũt, ut bibẽtibus populis procul sint comitiales morbi.) Quanto melior uetus lectio: Sanguinẽ quoq; gladiatorũ bibunt, ut uiuentibus poculis, comitiales morbi. Cum e plagis hunc ne ferarũ quidẽ admoueri ori fas sit humano.) Scribo iuxta fidem nostrorũ exemplariũ: cum plagis ne ferarum quidẽ admoueri ora fas sit humana. Idq; magis ad precedẽtia quadrat. Quasi uero sanitas uideri possit, feram ex homine fieri. Quin morbo dignũ, non ipsa medicinæ gratia, egregia hercule frustratione si nõ prosit. Aspici humana exta ne fas habetur, quãto magis mandi.) Et hic locus est unus e pulchre cõtaminatis. Restituimus, unde cetera, sic: quasi uero sanitas uideri possit, feram ex homine fieri, morboq; dignũ in ipsa medicina, egregia hercule frustratione si nõ prosit. Aspici humana exta nefas habetur, quid mandi? Sequẽti uersu Fecisti redundat. Vitam quidem non adeo extendendã censemus, ut quoquomodo pertrahenda sit.) Sincera lectio. Vitam quidem non adeo expetendã censemus, ut quoquo modo trahenda sit. Vel ex hoc capite abunde perspicuum esse potest, & nostrũ laborẽ minime superuacuũ esse, & illos persępe falli, qui librorum typis excusorũ fiducia de ueteribus manuscriptis uix unq; cogitãt, ignari quantũ sibi in priscorum monumẽtis cõspurcandis sacrilega publicoq; odio digna quorundã non dico amusorũ sed plane asinorũ audacia permiserit: cũ nõ raro fiat ut tenebrio quispiã plus mendarum in unũ aliquod boni autoris opus ex putido suo cerebro inuehat, q̃ quãtum septẽ alij docti uiri, omni conatu adnisi, perpurgare sufficiant Cap. VII. Extat Tucciæ Vestalis incestæ precatio.) Atqui incesti crimen falsum erat: legendum igitur, incesti deprecatio. ac mox sequenti uersu, anno Vrbis, nõ anno urbis Romæ. Nã Romæ nugator aliquis addidit contra oĩm doctorũ consuetudinẽ. Sic dicimus anno ab Vrbe cõdita, non ab urbe Ro. Et omnia approbãtibus DCCCXXX annorum euentibus.) Lege, ea omnia. Mancipia fugitiua retinere in loco precationis.) Precatione. non precationis. Et quod ibi statim subtexitur, Quod si semel recipiatur, in antiquis uoluminibus non male legitur: cum si semel recipiatur. Neq; diras aues, neq; ulla auspicia pertinere ad eos, qui quamq; rem ingredientes obseruare se ea negauerint.) In emendatis codicibus non additur aues: quibus eo libentius accedo q̃ supra in hoc ipso capite sic legatur: quoties ipsæ diræ obstrepentes nocuerint. Et solent plerunq; uoculas tales assuere glossularij, lõge interdũ à scopo aberrantes, quod & hic factum equidem non dubito. Quinetiã & legum ipsarum in xij tabulis uerba sunt.) Rectius antiqua scriptura: Quid nõ & legum &c. Inepte enim simul ponuntur etiam &. Non pauci etiã serpentes ipsas recantari, & hunc unũ esse ipsis intellectum.) Aliquãto mollior est uetus lectio: & hunc unũ illis esse intellectũ: q̃ si repetatur, ipsos, ipsis. Incendio inter epulas nominato, aquam sub mensa profundi abominamur.) Quem nõ offendat huius lectionis absurditas? aut quis non sentiat, alterã esse sincerã, quæ in impressis etiam quibusdã codicibus habetur? incẽdia inter epulas nominata aquis sub mensas profusis abominamur. Aqua profusa pulchre conuenit incendiũ abominãtibus: at quid causæ uel cõminisci possumus, cur ad incendiũ nominatũ aquæ effusionẽ abominari debeamus? aut cur aquam effundi potius abominemur, q̃ incendij mentionem? Priusq; eam ipsam nominaret, alius ue ei prædiceret.) Lege: priusq; ipse eam nom. Nam ipse & alius, sibi inuicem opponũtur. Carmina quædã extant contra grandines, contraq; morborũ genera, contra ambusta. Quædam etiam in partus. Sed in prodendo obstat ingens uerecundia.) Antiqua exemplaria hoc loco nõ parum discrepant à uulgatis editionibus: contraq; morborũ genera, contraq; ambusta quædã etiam experta sed prodendo obstat ingens uerecũdia. ut de experimentis intelligatur nõ de partubus. Cap. III. Hominum mõstrificas naturas & ueneficos aspectus plenius diximus in portentis gentium.) Plenius superfluit. Nam in insula Nili Tentyrij.) Tentyra potius q̃ Tentyrij Cap. IIII. Sed & alios efficaces eius usus recognoscat uita. Ita despuimus comitiales morbos, hoc est, contagia regerimus, Simili modo & fascinationes repercutimus, sinistræ dextræq; claudicatis occursu.) Primũ ita redundat, natũ ex precedenti dictione uita. deinde sinistræ similiter superfluit, Legendũ enim, fascinationes repercutimus dextræq; claudicatis occursum. quæ postrema uox cum finalem literã casu aliquo amisisset, nec iã cõpareret alter accusatiuorum, castigator ne nihil ageret cõiunctio, de suo adiecit sinistræ: itaq; error errorẽ peperit: ut fere fit quoties absq; archetyporum præsidio, ex nobis ipsis sincerã lectionẽ addiuinare conamur, iustissima hercle frustratione, sed graui studiosorũ incõmodo, quibus ad hũc modum nimiũ sæpe os sublinitur. Veniã quoq; a deis spei alicuius audacioris petimus in sinum spuendo Etiam eadem ratione terna &c.) Etiam aptius præcedentibus cohæret; in sinum spuẽdo etiam. Sequentibus adiunctũ ociosum est. Sensus est: non simpliciter spuendo, sed in sinum etiam proprium. Nunc mirum dicemus, sed experimento facile.) Dele nunc. Sic eñ magis aures ferit, atq; ad attentionem excitat, Mirũ dicemus: & sic fere Plinius loqui solet, nec aliter habẽt probatę fidei exemplaria: quod dissimulassem, ni studiũ esset non sensus modo suos reddere Plinio, sed uerba etiam ipsa, quantũ fieri potest, annumerare. Leprasq; ieiuno illitu arceri.) Ieiunæ, non ieiuno. ac mox, Marcion, non Martion. Eæ sunt: abstinere à cibo nimio,) Scribe tantũ, Abstinere cibo nimio: cætera redundant: alioqui non congruet quod sequitur, in præsentiss. remedijs habetur.

Notandũ, nullum animal aliud præter hominẽ calidos potus sequi.) Et hic duæ dictiones superfluũt, præter hominẽ, hominis uidelicet alicuius maleferiati assumentũ. Itẽ posca oculos contra lippitudines

ſippitudines,certa experimenta ſunt.)Sic enim claudendũ hoc caput,ut ſequẽtis initium ſit,Sicut totius corporis,contra quàm in uulgatis editionibus hæc capita diſtinguuntur. Cap.v. Vltimoq; probro maius in ciſijs triũphalibus ſedẽti dicebatur,uel in capitolio epulanti.) Tota hic ab erratũ eſt uia:in eam reducent nos archetypa,in quibus ita ſcriptũ eſt:ultimoq; probro manus in cibis triumphali ſeni deducebatur,uel in capitolio epulanti. Senſus eſt iã planus,qui antehac erat obſcuriſſimus. Cap. V I. Digitis pectinatim inter ſeſe amplexis.)Magis placet antiqua ſcriptura:digitis pectinatim inter ſe implexis. Nam è diuerſo ſcandentesq;.)Lege,Nam euerſos ſcandentesq;. Atq; etiam quotidiani cinctus tali modo.)Rectius,Tali nodo. Auguriũ ex homine ipſo non eſt timendi mortẽ in ægritudine.)Scribendũ,Augurium ex homine ipſo eſt non tim. m.in æ. Contra aurium pituitas uermiculosq;.)Lego,aurium pura.i.aures ſuppuratas. Vlcera capitũ,prurigines,nomas.) Pro prurigines malim porrigines , quod eſt in antiquis exẽplaribus.

Cap.VII. Alij cum hyſopo & adipe anſerino.)œſipo,non hyſopo.Eſt autẽ œſipum, ut Naſonis uerbis utar,ſuccus ab immundę uellere raptus ouis. Pulmonum quoq; incõmoda lacte mulieris ſanãtur,cui admiſceatur impubis pueri urina & mel atticum,oĩa ſingulorum cochleariũ mẽſura.Murmura quoq; aurium eijci inuenio.)Confuſa ſunt remedia,hoc modo diſtinguenda. Pulmonũ quoq; i.l.m.ſanantur.cui ſi admiſceatur i.p.u.& m.a.o.ſ.c.menſura,m.q.a.e.i. Anguli oculorũ ſubinde madificentur.)Madefiant,non madificentur. Non ſegnius & in ſilente luna coitus ſuos maribus exitiales eſſe.)Legendũ:non ſegnius & ſilente luna,coitusq; tum maribus exitiales eſſe.non ſegnius ad præcedentia refertur. Metrodorus Scepſius in Cappadocia inuentũ prodit, ob multitudinẽ cantharidũ ire illas per media arua,retectis ſuper clunes ueſtibus.)Vera lectio,ob multitudinem cantharidũ.Ire ergo per m,&c. Item nouella uitis eius tactu in perpetuum lædit. Vt ad noxiam res medicatiſſima trãsferat,rutam & ederas ilico mori.)Lege, Item nouellas uites eiu stactu in perpetuũ lædi:rutam & ederas res medicatiſſimas ilico mori.Suffragantur & hic quẽadmodũ in cæteris uetuſta exemplaria. Aciem in cultris tonſorum hebetari,æs contactũ graue uirus odoris accipere.)Scribo,hebeteſcere.& odoris redundat. Nam bitumen in Iudæa naſcẽs, ſola hac ui ſponte ſuperari.Et fila ueſtis contactæ,ut docuimus,ne igne quidẽ uincuntur quo cuncta.Cinisq; etiam ille,ſi quis aſpergat eum lauãdis ueſtibus,purpuras mutat,floribus colorem adimit,ne ipſis quidem fœminis malo ſuo immunibus.)Aliter in noſtris exemplaribus legitur,& quidem non paulo melius:itaq; retexemus totum,illaq; ſequemur.Nam bitumen in Iudæa naſcens, ſola hac ui ſuperari,filo ueſtis contactæ,docuimus,Ne igne quidem uincitur quo cuncta: cinisq; etiam ille ſi quis aſpergat lauandis ueſtibus,purpuras mutat,florem coloribus adimit,ne ipſis quidem fœminis malo ſuo inter ſe immunibus.De bitumine Iudaico meminit ſupra lib.7.cap.15.

Quæ Lais & Cleophantus inter ſe contraria prodidere.)Scribendũ Lais & Elephantis.Fuit autem utraq; meretrix,et utraq; de rebus muliebribus ſcripſit,poſterior etiã de concubitus ſchematibus,cuius & Martialis meminit,& Politianus.Legendũ itaq; mox:aut inter ipſas pugnantia,cum hæc fœcunditatem fieri iiſdẽ modis quibus illa ſterilitatẽ pronunciaret.Catalogus quoq; autorũ quos Plinius hoc libro ſequitur Laida & Elephantida cõiungit.Cæterum pro radice braſſicæ uel myricæ,in manuſcriptis eſt braſſicæ uel myrti. Bythus Dyrrhachinus hebetari aſpectu ſpeculorum nitorem tradit.Iiſdem aduerſa rurſus contuẽtibus,omnem talẽ uim reſolui,ſi nullum piſcem habeant ſecum.)Bonam hercule operam deprauator hic nauauit,cuius pręmium equidẽ nõ aliud darem quàm magnum aliquod malum,iam ſexcenties promerito.Sincerã lectionẽ archetypa cõmonſtrant,nempe hanc.Bythus Dyrrhachinus hebetata aſpectu ſpecula recipere nitorem tradit, iiſdem auerſa rurſus contuentibus:omnemq; uim talem reſolui , ſi mullum piſcem ſecum habeãt.

Veſtis omnino ita infectæ portiuncula,acu uel licio,brachiali inſerta.)Lege,ac uel licio. quaſi dicat, uel unico filo. Sic & comitiales excitari,morbosq; ſanari.)morbosq; ſanari de ſuo aliquis attexuit,contra ueterũ archetyporum fidẽ. Suppoſita tãtum calici lacinia menſtruo tincta tali.) Satis erat:ſuppoſita tantũ calici lacinia tali:idq; Plinij ciuilitatẽ magis decebat,cætera haud dubiũ quin gloſſularius aliquis,ut ſolent,adiecerit. Correptam ſubnecti collo:& ita diſcuti morbum.) Dele &. Cap.VIII. Proboſcidis tactu capitis dolor leuatur efficacius ſi & ſternutet.)Rectius,ſi & ſternuat. Sanguis & iſchiadicis prodeſt.) Syntecticis, non iſchiadicis, ſi ueteribus ac emendatis uoluminibus credere libet.Mox ne nihil ageret caſtigator Leonis adipes cuſtodiũt, in adeps cuſtodit mutauit:& magorũ uanitas promittit,in uanitates promittũt. Similiter dentis.) Lege,ſimilia.ſ.promiſſa. Setas è cauda contortas,& ſiniſtro brachio illigatas.) Scribo adalligatas. Permutationes ſexus ex his annua uice diximus,cæteraq; mõſtrifica naturę eius.) Antiqua ſcriptura,De permutationis ſexus annua uice diximus,cæteraq; de mõſtrifica natura eius. Præcipue pantheris eſſe in metu hyenæ dicuntur.)Germane latina lectio hæc eſt. Pręcipue pantheris terrori eſſe traduntur,nam hyenã hic repetere quorſum attinebat? Facilius autẽ capi,ſi cinctus ſuos uenator,flagellumq; & ipſos equos ſeptenis alligauerit nodis.)Elegantior ſimul et uerior eſt uetus lectio,flagellũq; imperitans equo ſeptenis alligauerit nodis. Febribus quartanis iecur deguſtatum ante acceſſiones.)Lege,deguſtatũ ter.quod nõ parum referre putatur in eiuſcemodi remedijs. Promiſſo in triduũ conceptu.)Melius,intra triduum.In triduum aliud ſignificat ut cum

dicimus, assumpto in triduum cõmeatu.i.quantum tribus diebus sufficiat. Mulieri prægnanti à pectore hyenę caro, & pili septem & genitale, à ceruice si alligentur dorcadis pelle colla suspensa, contineri partus promittunt.) Repręsentabiť & hic uetus lectio, uel quo ex collatione ueritas facilius eluceat. Mulieri candida à pectore hyenæ caro, & pili septem, & genitale cerui, si illigẽtur dorcadis pelle, collo suspensa continere partus promittunt. ut suspensa neutri generis sit, casus accusatiui, & omnia supra dicta referat. Eodem genitali & articulo spinæ cum adhærente corio conseruatis.) adseruatis, non conseruatis. Eodem suffitu mulieribus menstrua euocari.) Scribo, mulierum menses: quod Plinio est usitatius. Membranã quæ fel continuerat, à cardiacis potam.) Codices uetusti, quæ fel contineat, cardiacis potam. Quæ autem in uesica inuenta sit urina, additis oleo ex sesamo, & melle asiano haustam prodesse acrimoniæ ueteri.) Deprauator quantum uideo non leui brachio caput hoc attigit. Quæ sequimur exẽplaria non addunt asiano, neq; medici inter mellis genera asiaticum celebrant. & pro acrimoniæ, habent ægrimoniæ. Siue lucernis, siue uisu, siue peluibus.) Illic legitur, siue lucernis, siue pelui. Nec uideo quid hic siue uisu faciat. Fimum qui in intestinis inuentus sit.) Scribo, quod in int. inuentum sit. nam neutro genere Plinius hoc nomen usurpat. A cane uero morsis adipem illitum, & corium si sit substratum.) Aeque pleno sensu scriptum erat, & corium substratum. Quid sibi uolunt in Pliniana purpura tã crebra pannorũ assumenta? aut qualis gratia debetur prauis istis sartoribus? Perunctos omnibus odio euenire.) uenire, non euenire. Contra ducum ac potestatũ iniquitates cõministrant.) Quid malum cõministrant. commonstrant legi debet. Si omnino aliquantulũ quis secum habeat.) Non male uetus lectio: si omnino tantum aliquis secum habeat. Plinius ait sufficere si tantum habeas tecum eam fistulam: alius mutauit sensum, docens satis esse quantulamcunq; eius partem. Canini eius dentes febres statas arcent repleti, sunt enim caui.) Lege addendo, thure repleti. Adulterant amylo aut cimolia, sed maxime sturni, quos captos oryza tantum pascunt.) Coniector multũ aberrauit à scopo. Vera lectio est hæc: sed maxime qui captos oryza tantũ pascunt. Sentit eñ Plinius, croco dileã ex captiuis adulterinã esse, utpote longe deteriorẽ, nimirũ mutato animalis uictu. Præterq; in risu coarguentiũ.) Lego, præterq; ubi irrisu coarguendum. Eundẽ salutarem esse parturientibus circa domũ. Sin uero domibus inferatur pernisiosissimũ.) Egregie deprauatũ & hoc, non minus quàm superiora. Restituetur in integrum hoc modo. Eundem salutarem esse parientibus, si sit domi: si uero inferatur, perniciosissimũ. Est enim uerus sensus longe alius quàm ille prior: est autẽ hic. Chamæleontem salutarem esse, si multo ante parturitionem illatus sit: sin idem parturienti iam superueniat, perniciosissimũ esse. Suffragãtur ubiq; uetusti codices. Capitis dolores, insperso uino, in quo latus alterutrum maceratũ sit, sanari fœminis.) Mirum uero si hoc remedium in solis fœminis uim suam exerit, in maribus non item. Distinctio praua sensum deprauat. nam fœminis paternus casus est & sequentis orationis initium hoc modo. Fœminis sinistri uel pedis cineri si misceatur &c. Quibus in uerbis uel detractum erat, si transpositũ. Serpentes fugari liene instillato.) At quonam instillandus est, aut quomodo? Lege, Serpentes fugari ignibus instillato. Nam & hoc experimentũ & duo proxime sequentia, de felle non de liene accipi debent, iuxta fidem emendatorum codicum. Illita inimicorũ immane odium & omnium hominum his cõciliare.) Certe ad inimicorum odium nullo opus est ueneficio, ut qui ultro & exosi sunt & oderunt uicissim. Verior igitur uetus lectio: illita inimicorũ ianuæ odium om.h.h.c. Prodest contra sagittas uenenatas, ut Apelles tradit, postea sumptus.) Vetus lectio: Prodest & contra sagittarũ uenena, ut Apelles tradit, ante posteaq; sumptus. Vt intelligamus eum pręseruatiuã etiam uim habere. Praeterea eiusdem decoctum cum melle sumptum uenerẽ inhibere.) Paulo melius legetur, eiusdem decoctius cum melle. Est crocodilo cognatio quædam affinitasq;.) Affinitas superuacua est. Sequenti uersu lege detrahendi sanguinis, nõ trahendi. Plurimi autem super Saiticam inter Aegypti præfecturas.) Lege, super Saiticam pręfecturam. ac rursus, Item fimum suffitu, non fimus. &, dentes è parte læua, addita præpositione. Tandem finem fecit deprauator, duntaxat in hoc capite, sed non nisi proximus capitis fini. Porrò uel hoc caput argumento est, quod tot mendis refertũ hactenus Plinium (ut cæteros autores taceam) habuerimus, non tam librariorum oscitantiã in culpa esse, q̃ male literatos istos castigatores, iustius diuinatores aut coniectores appellandos: qui tamen alibi plus alibi minus, prout collibitũ est, se exercuerunt. cęterũ scribę inscitia labi solent, nõ temeritate: errataq; eorũ nõ magni negocij sit deprehendere, maxime cordato & erudito lectori. illi cõtra homines nefarij, maiore periculo, nec tam facili remedio, & in maioris momenti rebus peccãt, nulla religione nihil non contaminãtes, planeq; iuxta Flacci dictũ, mutãt quadrata rotundis. Dicas eos manibus se deuouisse, nisi omnes quotquot possunt bonos autores suis uenenis infecerint, suisq; fœtoribus conspurcauerint. Sed desinat stomachatio, & si nimio quàm uellem iustior, & ad præsens potius negocium redeamus. Cap. I X. Sicuti è lactis usu, utilissimũ cuiq; maternum, nutricis exitiosum est.) Vt in ipso statim portu impegit egregius gubernator: nam quid ego audio, nutricis lac infantibus exitiosum esse? Cur igitur tãtum ubiq; nutricum numerum uidemus, infantum tamen exitia nihilo crebriora, quàm inter eos qui maternis uberibus aluntur? Lego, Sicuti de lactis usu. Quæ uerba à prioris capitis fine pendent. Deinde. Vtilissimũ cuiq; maternum.

Alioqui iuxta priorem lectionem non utilissimum erat, sed plane necessarium. Sequit, Concipere nutrices exitiosum est. Sic enim quæ sequuntur nunc demum probe quadrabunt. Minus inflat quodcunq; decoctum. Sanat uuas, lichenas. Ad omnia utile contusa aut luxata, maxime renes, uesicam, interanea, fauces, pulmones.) Obsecro quid cõmune licheni cum uuis? aut quis unq; fando audiuit, luxatos, renes, uesicam, interanea, fauces, pulmones? uel uesicam contusam, interaneáue, aut pulmonẽ. Quid igitur præsidij reliquũ est nisi in archetypis? ea sic habent. Minus inflat quodcunq; decoctum. Vsus lactis ad omnia intus exulcerata, maxime renes &c. Nam ut in Achaia bubulum biberent phthisici syntecticiq; & cachectę, diximus in ratione herbarũ.) In Arcadia, nõ Achaia. Dixit autem hoc lib. 25. cap. 8. Quod est maxime coactum, in summo fluit. At id exemptum addito sale, oxygala appellant.) Sic nobis transcribũt uetera exẽplaria, qui nec legere sciunt nec scribere. Lege, in summo fluitat. id exemptum, &c Quód magis uirus respuit, hoc præstantius iudicatur.) Quid est, uirus respuit? Lege. resipit. Præstantius autem medicinæ, opinor, non cibis. Oxygala fit & alio modo, acido lacte addito in recens, quod dum acescit utilissimũ est stomacho.) Legendum in recens quod uelis acescere, utilissimũ stomacho. Proxima in cõmunibus laus est adipi, sed maxime suillo. Apud antiquos etiam religiosus erat.) Elegantior lectio, Proxima in cõmunibus adipis laus est, sed maxime suilli, apud antiquos etiam religiosi. Medicorum aliqui admixto anseris adipe, taurorumq; seuo & hyssopo.) Rursus œsipum deprauatũ in hyssopum. Vbi notandum sympathian quandam esse œsipo cum adipe anserino, quãdoquidem & supra cap. 7. ad podagras ad uuluæ dolores eædem species miscentur. Omnino enim non nisi ad ea quæ purganda sint, aut quæ non sint exulcerata & calida recipitur.) Legendũ, aut quæ non sint exulcerata, salsa petitur. s. axungia. Iamq; probe quadrabit, quod hactenus ad præcedentia nõ congruebat. Mox sequenti uersu contra phthises lege, non cõtra tussim. Sic enim in probatæ fidei uoluminibus scriptũ est, & aliâs non bene cõueniet quod mox sequitur, scapulis eorum qui phthisin sentiunt. Parotidas admixta farina e salsamentaria testa: quo genere proficit ad strumas. Pruritus ad papulas in balneo perunctis tollit.) Scribo, Parotidas admixta farina salsamentariæ testæ: quo genere proficit & ad strumas. Pruritus & papulas in balineo perunctis tollit. nam et hęc uox balneũ uitiosa est, cum uterq; Plinius balineum appellet. Quin & græcis quadrisyllabũ est βαλανεῖον. Multi priuatim sic taurorũ, leonum, pantherarũ ac camelorũ pinguia curari iubent.) Elegantius est, taurorum leonumq; ac pantherarũ & camelorum. ut quædã coniunctionũ ceu catena nectatur. Item equarũ præterq; uirginum erodit, emarginat, ulcerat.) Lege, emarginat ulcera.

Tantum potest sympathia illa de qua loquũtur.) Loquimur, non loquuntur. Hircorum sanguini tanta uis est, ut ferramentorum subtilitas nõ aliter acuatur aut induretur, aut scabritia polia tur, uehementiusq; quàm lima.) Antiqua lectio: ut ferramentorũ subtilitas non aliter acrius induretur, scabricia tollatur uehementius quàm lima. Et ideo suis quæq; dicentur effectibus.) Lego, quisq; suis dicetur. nam de sanguine tantum loquitur. Vt si quæ sunt, extractas cauernis mandant.) Scribo, mandentes. Nam ut pro utpote ponitur hoc loco. Fugiunt & omnino aliquid cerui habentes.) Vetus lectio, omnino dentem cerui habentes. nam omnino ad habẽtes refertur. Sic supra cap. 8. si omnino tantum aliquis secum habeat. Aut medulla perunctos seuóue cerui aut uituli.) Hinulei, non uituli. Cap. X. Item lactis haustus cum uua aminæa.) Taminia, non aminæa, cuius usus in medicina nullus est. Canis rabidi morsu facta uulnera circũcidunt ad uiuas usq; carnes. Quidam carnem uituli admouent.) Lege & distingue, C. r. m. f. u. c. ad uiuas usq; partes quidam, carnemq; uituli admouent. Hoc idem præstare & pellis e ceruice solida existimatur: quippe tanta uis est animalis. Præter ea quæ retulimus, & uestigia eius calcata equis afferunt torporem.) Similis error priori. Legendũ: quippe tanta uis est animalis, præter ea quæ retuli mus, ut uestigia eius calcata equis afferant torporem. Veruntamen fortiora eadem q; in equis intelligi debẽt.) Scribo, fortiora omnia eadem. Et toxica expurgantur.) Exemplaria uetusta habent, expugnantur, ut hoc de antipathia intelligatur. Omnia sesami quoq; iure poto.) Vera lectio, Omasi quoq; iure. Neq; enim ex frugibus remedia in hoc libro traduntur, sed ex animãtibus. Ius omasi & 12. cap. est inter remedia Cap. XV Cum succo oleris, ita ut unctio inarescat.) Codices ueteres, ita ut unctio inarescat. Sed & corruptos dentes confirmari.) Iidem codices pro corruptos, habent combustis. s. ossibus. Asinæ quoq; lacte percussu uexatos.) Manuscripti codices, Asinino quoq; lacte. Castigator ueritus, ne forte quis de maris asini lacte id acciperet, scripsit asinæ. ô solertiã asininam. Cap. XII. Poppeaq; hoc uxor Neronis principi instituit.) In uetustis exemplaribus tantũ est, Poppea hoc Neronis principis instituit. Sicut diximus, Cornelia Gracchi, Terentia Ciceronis. Friuolum licet uideatur, non tamen omittendum.) Eadem exemplaria non addunt licet: tantum est, Friuolum uideatur, ἀλωγητικῶς. Aestates, & quæ discolorem faciunt cutem.) Decolorem nõ discolorem. Hirci fel & lentigines tollit, admixto caseo & uino, sulphure spongiæq; cinere.) Lege, & uiuo sulphure, spongiæq; cinere. Labrorum scissuris cum adipe anserino.) fissuris, non scissuris. Et bouis ungulæ cinis ex aqua: Fimum quoq; feruens ex aceto decoctũ, testesq; uulpini.) Lege addendo, Et bouis ungulæ cinis ex aqua: Fimum quoq; feruens ex aceto. Item seuum caprinum cum calce, aut fimum ex aceto decoctum, testesq; uulpini.

Prodest & sapo: Gallorum hoc inuentũ rutilãdis capillis, ex seuo & cinere. Optimus fagino & carpino.) Optimus non ad cinerem refertur, sed ad saponẽ. sed his duabus uocibus seuo & cinere, reddũtur aliæ duæ, fagino & caprino, quod posterius in carpino deprauatũ est. Vngues contusos fel uniuscuiusq; animalis circumligatum.) Scribo, fel cuiuscunq; an. cir. Cap. XIIII.

Vtuntur ad utrunq; uitium & coagulo hædi in uino myrteo, magnitudine fabę poto: & sanguine, & eiusdẽ in cibo formato, quem sanguiculum uocant.) Lege: & sanguine eius in cibũ formato: Item in uino myrtite, non myrteo. Cornus ceruini teneri cinis, cochleis africanis cum testis suis mixtis, in uini potione.) Melius, cochleis africanis cũ testa sua tusis mixtus. Cap. XV. Calculos expellunt lienes equini.) Legendum lichenes equini: itaq; scriptum uisitur in uetustissimis exemplaribus. alioqui satis erat dicere, lien equinus. Demonstrant urinam facere in canis cubiculo, ac uerba adijcere, ne ipse urinam faciat ut canis in suo cubiculo.) Vtrobiq; cubili legendum: nam canis cubiculũ nemo unq̃ Latinus dixit. Quem dicunt cum interficiatur reddere urinam liquidiorem in initio, sed in terra spissantem se.) Quem, calculũ non onagrum. Proinde rectior est antiqua scriptura, Quem dicitur cum interficiatur reddere urina liquidiorẽ initio sed in terra spissantem se. Cap. XVI. Perniones ursinus adeps, rimasq; pedum omnes arcet.) Sarcit, non arcet. Iniurias à calceatu.) Vetus lectio, è calceatu. Potum uero sublime ex aqua.) Hæc uerba male in u ulgatis editionibus distrahũtur à pręcedẽtibus: & sub limine scribendũ, pro sublime: nam hoc ad magicam superstitionem attinet: & remediũ ex magorum autoritate præscribitur.

Quis hoc quæso inuenire potuit. Quæ est ista mixtura? Cur digitus bubonis potissimũ electus est?) Et hic uetus lectio paulo melior. Quis hoc quæso inuenire potuit? quæue est ista mixtura? cur digitus potissimũ bubonis electus est. Cap. XVII. Lupi & capræ seui cyatho, uel lactis pari mensura, deploratũ phthisicum conualuisse certus autor affirmat.) Mira uero mixtura, si credere dignum est. Equidem malim ueterem lectionem, ut uerisimiliorem. Rupicapræ seui cyatho, & lactis &c. Ramenta pellis ceruinæ desecta pumice.) Imò deiecta. pumex enim non secat. Sequenti uersu pro Roborẽ lege Rubori. pendet enim & hoc à uerbo illinitur. Sunt qui id coxisse aceto, utilius putent.) Rectius, sunt qui incoxisse aceto utilius putent. Cap. XVIII. Aut cum musci pari pondere, aut cum propoli.) uisci, non musci, attestantibus uetustis exemplaribus.

Cap. XIX. Tædium ueneris fieri dicit Aeschines.) Legendum, Osthanes. Is fuit uir Persa, professione magus. Et testiculi equini aridi, ut potioni interseri possint.) Interi, non interseri.

Cap. XX. Insuper pedes boũ, si prius cornua pice liquida perungant.) Emendati codices, Non subteri pedes boum, si &c.

EX LIBRO VIGESIMONONO Cap. I

QVanquam non ignarus sum, nullis ante hæc Latino sermone condita, ancepsq; ac lubricũ esse rerum omnium nouarum principiũ, nec aliud utiq; gratię q̃ sterilis difficultatis in promendo.) Quis obsecro in his postremis uerbis micam Plinianæ elegantiæ agnoscat? In uetustissimo codice scriptũ repperi, Quanq̃ non ignarus sim, nullis ante hæc Latino sermone condita, ancepsq; lubricũ esse rerũ omnium nouarũ, talium utiq; q̃ steriles gratiæ difficultates in promẽdo. Cæterũ lubricum hic substantiuum nomen est, idq; fefellit eum qui principiũ adiecit. Mirumq; & indignũ protinus subit, nullã artium inconstantiorẽ fuisse, & etiãnum sepius mutari cõtigerit.) contigerit redundat. Scribere in templo eius dei qui auxiliatus esset.) Scribo, quid auxiliatum esset: & eius dei, ad Aesculapiũ refertur. A Creonte Agrigentino.) Legendũ, Acrone Agrigentino, septimo casu, In eum Acronem Empedocles ciuis eius & amicus, hoc lusit epitaphio.

ἄκρον ἰατρὸν ἄκρον, ἀκραγαντῖνον πατρὸς ἄκρου,
κρύπτει κρημνὸς ἄκρος πατρίδος ἀκροτάτης.

In musicos pedes uenarũ pulsu discreto.) Rectius descripto. Censusq; quanq̃ exhaustis opibus Neapoli exornata ut hæredi H-S C C relinqueret, quadragena id est Aruntius solus.) In manuscriptis reperio: censusq;, quanq̃ exhausti opibus Neapoli exornata, hæredi H-S C C relique re, quantũ ad eam ætatẽ Aruntius solus. ut hæc uerba de ambobus fratribus accipiant. Nullius histrionũ par, ex quo de trigario comitatu regressus in publico erat.) Vetusta scriptura, Nullius histrionum equarumq; trigarij comitatior egressus in publico erat. Vult enim autoritatẽ eius demonstrare per turbas in honorẽ eius affectantiũ, qua in re cõfert eum gratiosissimis tum apud plebem, sed histrionibus aurigisq; qui Circensibus trigas equarũ agitarent, qua exercitatione Nero quoq; ipse eius tẽporis Romanorum princeps in primis delectabat. Iamq; pulchre cõgruet quod mox subiungit: cum Crinas Massiliensis &c. Nullo idem cẽsente, ne uideatur assertio alterius.) Melius, accessio alterius. itaq; legitur in incorruptioribus exẽplaribus. Iis ipsis scilicet quæ nunc nos trademus.) tractamus non trademus. Intelligendũ enim etiã de iam dictis. Quæ nos per genera usus sui differimus. Rectius quem s. cõmentarium. Quinimo transit in couicium.) Lege, transit conuicium. nam hoc est quod mox dicit, ultroq; qui periere arguuntur. At de iudice ipso quales in consiliũ eunt, statim occasuri.) occisuri, non occasuri. crassum sanè erratũ, quod tamen non unã æditionẽ occupauit. Non sunt artis ista, sed hominũ.) Paruulũ erratũ, sed non leuis momenti. Legendũ enim, Non sint artis ista, sed hominũ. Archontio uulnerum medico.) Reposuimus ex uetusto codice, Alconti. Huius & Martialis meminit: Ostendit digitũ sed impudicum,

Alconti Dasioq; Symmachoq;. Et ab ijsdem deficientibus cibo sæpius die ingesto.) Cibos ingestos lege, ut cum præcedētibus cohæreat. Illa prodidere imperij mores.) Scribo, perdidere.

Neq; eñ dubitauerim aliquibus fastidio futura quæ dicunt̄ animalia, at nō Virgilio nefas fuit) nefas superuacuū est. subintelligitur enim fastidio. Ordiemur aūt à confessis, hoc est lanis ouibusq;.) Lege, lanis ouisq;, de quibus secundo & tertio capitibus. Nec deesset materiæ pompa.) Elegantius, Nec deerat Cap. II Sanguinē in naribus sistit cum oleo rosaceo & allio, indita auribus obturatis modico spissius.) Legendū: & alio modo indita auribus obturatis spissius, atq; ita legit̄ in probatis exēplarib. Vulnera ex uino, uel aceto, uel aqua frigida & oleo aspersa sanat.) Illic legitur expressa, nō aspersa. Sordes quoq; caudarū concretę in pilulas, ac siccatæ per se tusęq; farina, & illitæ dentibus mire prosunt, etiā labentibus.) Lege, tusęq; in farinā. Item pro labentibus labantibus. i. uacillantibus. Cap. III. Sic & illita lienicis.) illita redundat. Cibis quot modis iuuent notū est, cum trāsmittant fauciū tumorē.) Vetus lectio, Cibo, quot modis iuuent notū est, cum transmeēt f.t. ac mox: simulq; uim potus & cibi habeat, nō uini usum. Quo fuerint ea excellentiora, hoc præsentaneū remediū erit.) Scribo, hoc præsentius. Equitē Romanum euocatum.) Pro euocatū legi debet è Vocontijs. nā Vocontij Galliæ ciuitas est, & ouorum genus, de quo loquitur, Gallis peculiare: atq; ita habent uetusta exēplaria. Multa præterea remedia sunt ex ansere, quod miror æque q̄ in in coruis.) Atq; è coruis non admodū multa remedia tradūtur. Vetusti codices habent, æque q̄ in capris. & recte. namq; id miratur Plinius, quod ex animalibus morbo ob noxijs tanta sit remediorū copia, ansere uidelicet & capra. Huc facit quod libri præcedētis cap. 10. mox circa initiū enumeratis eliquot è capra remedijs subijcit, quod quidē miror, cum febri negetur carere. Verū errori occasionē præbuit, quod & coruus aliquot mensibus singulis annis ægrotare dicatur, æque q̄ anser Cap. IIII. Præcipue in ascensu siderū.) assensu, non ascensu. alioqui male quadrat quod sequitur: cum lumine lunæ fibrarū numero crescente ac decrescente. ac mox, serpentes persequitur, legendū nō prosequitur. De mustela. Tribuunt ei & successus petitionū à potestatibus, & à dijs etiā precum, morborū remedia beneficiorum munere.) Vera lectio, morborum remedia, ueneficiorum amuleta. Propitiatis oratione dijs, fortunatā domum facere pro mittunt.) adoratione, non oratione. Item si quis eā ipsam in uapore bacvlo sustineat, aiunt eum futura præcinere.) Legendū, aiunt eñ præcauere: attestantibus emendatis codicibus. alioqui nec præcedentia cōgruunt, nec sequentia. Democritus quidē monstrat quædā ex his confici.) Germanior lectio, Democritus quidē mōstra quædā ex his conficit. Vnde mōstrificæ dicuntur sagæ, quales Medea & Circe fuisse feruntur. Quidā oleo illo spumā argenteam decoquunt ad empla stri genus, atq; illa illinunt.) Lege, atq; ita illinunt Cap. V. Oportet igne cōburi omnia, modo ut semel diximus.) Sincera lectio, Oportet autem cōburi omnia eodē modo, ut semel dicamus.

Cap. VI. Alij lacte mulierum cum brassica cinerem muscarū subijciunt, quidā mel tantū.) Subigunt lege non subijciunt: & melle, non mel. Additis duabus sextis denarij sextiui, ut omnia œsypo illinantur.) è stibi, non sextiui. Porrò stibi quid sit, ipse Plinius docet in metallorum tractatione. Cinis lacertæ uiridis, uel in uino albo sole coactus.) Vetusti codices, Lacertæ uiridis fel in uino albo sole coactum. Quibus pluma auriū modo eminet.) Illic legitur, aurium modo emicat.

Apollonius Tyaneus.) Lege. Pitanæus. Est autem Pitane Aeolidis oppidum in Asia. Nam ut Tyanei testimonio Plinius utatur, temporum ratio uix patitur: ad hoc nō memorātur ulla Apollonij Tyanei in hoc genere scripta. Et præcipue spelunca ipsa imposita fronti ad duo tempora.) Antiqua scriptura: imposita per frontem ad duo tempora. Venātur eum formicæ circumligatæ capillo in cauernā eius coniectæ, efflato prius puluere ne sese cōdat: & ita formicæ cōplexu extra hitur.) Antiquior lectio: Venantur eum formica circumligato capillo in cauernā eius coniecta, efflato prius puluere ne sese cōdat: ita formicæ cōplexu extrahitur. At Hercule Diodorus & morbo regio & orthopnoicis restitisse tradit.) Rectius: At Hercule Diodorus & in morbo regio & orthopnoicis se id dedisse tradit.

EX LIBRO TRIGESIMO Cap. I

ISTos enim quisq; cōmuni auditu saltem cognitos habet.) Melius quadrat uetus lectio: Quotus enim quisq; auditu saltem cognitos habet. Siquidem Protea & Sirenū cantus apud eum non aliter intelligi uolunt: Circen utiq; et inferorum euocationē solum hac agi.) Quāto elegantior antiqua lectio: Circe utiq; & inferorū euocatione hoc solum agi. Troianis itaq; tēporibus quum Chironis medicinis cōtenta esset solo Marte fulminante, miror equidē illis populis famā eius in tantum adhæsisse, ut Menander quoq; literarum subtilitatibus peritus, in eadē Telmesso genitus Thessalā cognominarit fabulā, complexam ambages fœminarū detrahentium lunā.) Non dubito quin & hic uetus lectio, tanto sit uerior, quanto tum simplicior est tum planior, Sic enim habet. Troianis itaq; temporibus, Chironis medicinis cōtenta, & solo Marte fulminante, miror equidē Achillis populis famam eius in tātum adhæsisse, ut Menāder quoq; literarum subtilitati genitus, Thess. &c. Orphea putarem è propinquo primū intulisse, ad uicinas usq; superstitiones ac medicinæ profectum, si non ex Persis esset uis tota, in Thraciāq; magice delata fuisset.) Hic quoq; temere discessum est ab archetypis, in quibus sic legitur: si non expers sedes eius tota Thrace magices fuisset. Voluminibus Dardani è sepulchro eius petitis.) germana Plinij uerba sunt, in sepul

chrum eius pectis.ac mox:cætera in uiro illo probant:non,de uiro, Est & alia magices factio,à Mose etiamnum & Iochabele Iudæis pendēs.) Modo dixit, Est & alia.i.etiam alia: quid igitur opus repetere etiānum? Emendati certe codices aliud habent, nempe sic:à Mose & Iamne & Iotape Iudæis pendens. Is Iamnes in thaumaturgia antagonista Mosi fuit coram Pharaone, quod in Paulinis epistolis legimus, magus insignis, quo factū opinor ut Plinius Mosen quoq; similiter magum fuisse putauerit. Castigatorem fefellit similitudo scripturæ, dum pro & iamne legit etiamnū: tertium nomen etiā typis excusa quædā exemplaria habent, recte quidem mea sententia, cum Hebræum sit & apud Hebræos autores reperiatur. Palamq; in tempus siluit sacri prodigiosi celebratio.) Lege, palamq; in tempus illud sacra prodigiosa celebrata. Quid ipse ego hanc memorem artem oceanū quoq; transgressam, & ad naturæ inane peruectā in Britaniā, quæ hodie eam attonite celebrat.) Elegantior & germanior lectio: Sed quid ego hæc commemorē in arte oceanū quoq; transgressa, & ad naturæ inane peruecta? Britannia hodieq; eam att.cel. Cap.III. At in superiore dolore duos superiores adalligāt.) Lego, At in superiorū dolore. Fit eodem modo & dentifricium è caninis dentibus. Cinis è murino fimo inditus.) Lege & distingue. Fit eodem modo & dentrifriciū. Cauis dentibus cinis è murino fimo inditur. Vanū esse arbitror, canis ortu angues cauda membranam exuere, quoniā neutrū in Italia uisum est.) Antiqua scriptura, uanum arbitror esse, canis ortu angues candidos membranā exuere, quoniā nec in Italia uisum est. Pruritū quidē intolerabilem facit: & ideo utilius est.) Vetus lectio: & ideo tolerabilius est. Cap.IIII Hæc cū hircino seuo lichenas illita ex facie tollit smectica ui.) Scribo, Hæc cū hircino seuo illita lichenas ex facie tollit septica ui. Sequēti uersu lege, cōtectusq; brassica: nō, cōtentusq;. Cap.VI. Iure pecudū stomachus recreat.) perdicū non pecudū. Item uipera porcelli modo inassata.) Viuerra non uipera. Caninus si uiuenti exprimatur.) Lege, eximatur. Eliberat & lacerta uiridis eo dolore uiua, in olla ante cubiculū dormitorij eius cui medetur suspensa.) Emendati codices, Eo liberat & lacerta uiridis, uiua in olla ante cubiculū dormitoriū eius cui medetur suspensa Cap.VII Resistit & cochlea sicut diximus in suspiriosis temperata.) Nisi legas, sistit aluū & cochlea, quemadmodū est in uetustis iuxta atq; incorruptis exēplaribus, non quadrabit quod paulopost sequitur. Sistit & anatum mascularū sanguis. Cap.VIII Aluū cit & gallinaceorum decoctū ius.) Legendum, Aluum ciet & gallinaceorum discoctorū ius. Cochleas africanas cum sua carne & testa crematas pro cinere.) Scribo, iuxta fidem archetyporum, poto cinere: non, pro cinere. Cap.IX. Fel arietis cum seuo muris dissecti impositi.) Quis unq; uidit seuum muris? Lego & distinguo, Fel arietis cum seuo. Mures dissecti impositi. Quod si putrida ulcera, cera ad cicatricem perducunt.) Lege, cera addita ad c.p. Cap.X. Nunc autem reuertemur ad ea quæ totis corporibus medenda sunt.) Antiqua lectio, Nunc reuertemur ad ea quæ totis corporibus metuēda sunt. Sed dexter pes circūscribatur, ac uestigiū id defodiatur.) Effodiat, non defodiatur. Itam fel cum melle præcipue anguinū.) agninū, non anguinū. Ibidem, Lichen mulæ, non lien. Eadē omnia prædicantur ex uipera.) Rursus uiuerra in uiperam est deprauata. Vult enim eadem esse remedia è syluestri mustela, uiuerra appellata, quæ iam è domestica commonstrauit. Et sequenti uersu abstergeant, Plinianū erat nō abstergant: quod tamen semper mutatum est, sicut ciet in cit, & cient in ciunt. balineum in balneum, aqua calda in calidā, & alia id genus non pauca. Cap.XI. Bubonis quidem oculorum cinerem.) Nō male antiqua lectio, Bubonis certe oculorum. Si luna, rasis barbis eorum.) Vetus lectio, radijs barbisq; eorū. Quoniā eius erit copia spei de tecto.) Argutius est: quoniam miseria spei delectat: suffragantibus uetustis exēplaribus. Cap.XIII Cinis cochlearū terrenarum: sed & ipsæ extractæ testis.) In emendatis exēplaribus non est mentio cineris. tantū est, Cochlearū terrena: sed & ipsæ extractæ testis. Sicut paulopost, Eadē ratione & terrena cochlearum prosunt: totæq; exemptæ tusæ & impositæ, recentia uulnera sistunt. Quanq; & hic posterior locus in uulgatis editionibus deprauate legitur, nimirū eiusdē opera, cuius & superior. Fimo quoq; ipso ouium sub testa calefacto.) Sub testo, non sub testa. Est aūt testum uas testaceū sub quo placētę coquuntur. Vtitur hac uoce Cato q; cap.lxxvi. Adeo ad neruos quoq; abscissos illitis solidari infra septimum diem Democritus persuaserit: itaq; in melle seruandos censet.) Antiqua scriptura: adeo ut neruos quoq; abscisos illitis solidari infra septimum diē persuasum sit: itaq; in melle seruādos censent. Bubonis cerebro cum adipe anserino mire uulnera dicuntur glutinari, quæ uocātur cacoethe. Cinis etiā feminum arietis cum lacte muliebri diligenter prius elutus linteolis sanat. Vlula quoq; auis cocta in oleo, cui liquato miscetur butyrum ouillum & mel, ad ulcera sananda ualet.) Operæpretiū est & hic conferendi causa ueterem adscribere lectionē. Bubonis cerebrum cū adipe anserino mire uulnera dicitur glutinare: quæ uero uocantur cacoethe, cinis feminū arietis cum lacte muliebri, diligēter prius elutis linteolis: ulula auis cocta in oleo, cui liquato miscetur butyrum ouilū & mel. Vides lector totam hanc orationē pendere ab illis uerbis, dicitur glutinare: nihilq; opus esse tam multis adiectis, ut iā mutata ac perperam distincta taceam. Cap.XIIII. Muliebribus malis membranę à partu ouium proficiunt.) Lego, In muliebribus malis. Alio modo africanæ binæ cum fœnogræco qđ tribus digitis capiatur, additis melle cochlearibus quatuor. Illinuntur aluo, prius irino succo per

unctæ

unctæ.) Lege addendo, distinctione quoque mutata, hoc modo: Alio modo africanæ binæ tritæ cũ fœnigræci quod tribus digitis capiat, additis mellis cochlearibus quatuor, illinũtur &c. Miscentur lomento æquis portionibus.) Vetus, æquis partibus. Putãt & ter circũdatas ouo perdicis, nõ inclinari.) Circũductas, non circũdatas. Cap. XV Infantibus qui lacte concreto uexantur, præsidium est anguinũ coagulum.) Quis unquam uidit anguinum coagulum? Scribo: præsidio est agninum coagulum. Cogunt cõcipere inuitas setæ ex cauda mulæ, si iunctis inter se colligẽtur in coitu.) Antiqua lectio: si iunctis euellantur, inter se colligatæ in coitu. Byturos uocari, qui uites in Campania rodant.) Scribo, erodant.

EX LIBRO TRIGESIMOPRIMO. Cap. I

QVæ causa fulmina edidit.) elidit, non edidit. Cap. II. Alibi frigidæ, alibi calidæ, alibi inunctæ.) Lege, alibi iunctæ. i. una cum calidis frigidę eodem in loco. Sestias in Narbonensi prouincia.) Melius, Sextias. Ibi cõpositis uoluminibus eisdem nominibus.) Scribo: uoluminibus eiusdẽ nominis. Lacus Amphion uitiligines tollit.) Imò Alphion: nam ab hoc effectu etiam nomen inuenit. uitiligo enim ἀλφὸς grecis dicitur. Tungri ciuitas Galliæ fontem habet insignem, plurimis bullis stillantẽ.) Rectius, bullis stellantẽ: quod in emendatis exẽplaribus legitur. Eudicus in Hestiæa Euthice.) Scribendũ, in Hestięotide. At in Lusis Arcadię quodam fonte mures terrestres bibere & cõuersari.) Viuere, non bibere. Mirum quoque & quod cum piscibus transit.) Vetus lectio: mirũque quod cum piscibus transit. Leue hoc uideri poterat, nisi hæc ipsa menda nõ uno loco occurreret. Non procul ab Euripidis poetæ sepulchro.) ab redundat. Sic enim Plinius loqui solet: nõ procul sepulchro. Item calidæ aquæ in Eubœa. In Lebedo nanque alluit riuus, in quo saxa in altitudinẽ crescunt.) Antiqui codices, Item calidæ aquæ in Eubœæ Delio: nam quæ alluit riuus saxa in altitudinẽ crescunt. Cap. III. Cursu enim procursuque ipso extenuari atque proficere.) Legendũ, Cursu enim percussuque ipso. Et ut sæpe ad uicina lactis accedens.) Scribo, ad uiciniam lactis. Quędam aquæ uere statim incipiente frigidiores sunt, quarũ non in alto origo est, hybernis enim constat imbribus: quædam canis ortu, sicut in Macedonia apparet. Vtrunque ante oppidum Pellam: Incipiente enim æstate frigida est palustris, dein maximo æstu in excelsioribus oppidi riget.) Malui ueteres codices sequi, in quibus sic legitur: quædã canis ortu, sicut in Macedoniæ Pella utrunque. Ante oppidum enim incipiente æstate frigida est palustris, &c. Cap. V Illa mutatio mirabilis nulla euidente causa apparet.) Vera lectio: Illa mutatio mira, ubi nulla euidens causa apparet. Cap. VI. Cum alioqui lauari calida frequẽter indicarit.) Induceret, non indicarit. Idem ad corpora siccanda. Qua de causa & frigidi mari utuntur. Præterea est alius usus simplex.) Scribo iuxta fidem emendatorũ codicum, Item corpora siccant, qua de causa & frigido mari utuntur. Præterea est alius usus multiplex. Difficilius perfrigescũt marina calefacta.) calefacti, non calefacta. Ibidem pro mammas rigentes, uetusti codices habent mãmas sororiantes: nec dubito quin rectius, quando quidem hoc uocabulo præter alios etiam Politianus utitur.

Cap. VII Et in Cappadociæ puteis ac fonte quem in salinas egerunt.) Congruentior erit lectio si legas, Et in Cappadocia è puteis ac fonte aquã in salinas ingerunt. Quicunque ligno conficitur sal, niger est.) Vetus lectio, Quicunque ligno confit sal. At è stagnis Tarentinus, ac è riguis Phrygius.) In uetustis exemplaribus tantũ est, At è stagnis Tarentinus ac Phrygius. Salinarum sinceritas summã fecit suam differentiã. Quędam enim fauilla salis, quæ leuissima ex eo est & candidissima, flos salis appellatur. Et flos quidem salis in totum diuersa res.) Verbosior hæc lectio est, at uetus multo elegantior simul & uerior. Salinarũ sinceritas summã fecit suam differentiam quadam fauilla salis, quæ leuissima ex eo est & cãdidissima: appellatur flos salis, in totum diuersa res.

Cap. VIII. Nũc è scombro pisce laudatissimum in finibus Carthaginis spartariæ & cetarijs. sociorũ appellatur) Antiqui codices melius: laudatissimũ in Carthaginis spartarię cetarijs, sociorũ id appellatur. Laudatur & Clazomene garo.) Illic legitur, Laudantur & Clazomenæ. ac mox: sicut muria Antipolis ac Thurij, iã uero & Dalmatia. Quod prius non recte legebatur Antipolis ac Thuria. Iam uero in Dalmatia Cap. IX. Defuncta autem ac putrescentia ita uendicans, ut durent ea per secula.) Sincera lectio: defuncta etiam à putrescendo uendicans, ut durent ita per secula. Ad hoc maxime probatur Tragaseus aut Caunites.) In uetustis codicibus pro Tragaseo Tattæus legitur. Is in Phrygia conficiebatur. Cap. X. Podagricis in balneis ungi solia nitro prodest.) Vetus lectio, Podagricis in balineis uti solio nitri prodest. Cap. XI. Item abstergendæ lippitudini utilissimi. Eam quæ tenuissima est, mollissimam quoque esse oportet. Rectius iidem abstergendæ lippitudini utilissimi, eosque tenuissimos & mollissimos esse oportet. Imponuntur & integris partibus, & fluxione occulta laborantibus, quæ discutiẽda sunt.) Vetus lectio, sed fluctuatione occulta laborãtibus, quæ discutienda sit. Sed spleneticis è posca, ignibus sacris ex aceto. Efficaciores quando aliud imponi oportet, sic ut sanas quoque partes spatiose operiant.) Lege & distingue: S. s. è p. i. s. ex aceto, efficacius quam aliud. Imponi oportet sic, &c.

EX LIBRO TRIGESIMO SECVNDO. Cap. I

VItulos marinos ternas heminas capere.) Absurda hercle lectio. Legi debet, mitulos ternas heminas capere. Id cõchæ genus est. Cap. II. Nouacula & ferrũ quę pisce tacta sunt,

olent.) Codices antiqui, Nouacula pisce quæ tacta sunt, ferrũ olent. Item in Labra Gnidij Iouis fonte.) Legendum, Item in Labradij Iouis fonte. Nam in Lyciæ Limyra fonte Apollinis, quem Dinum appellant.) Dissentiunt ab hac lectione uetera exemplaria, quæ sic habent. Nam in Lyciæ Myris, fonte Apollinis quem Curiũ appellant. Et Curius Apollinis est cognomen, nõ fontis nomen. Cap. IIII. Vrinã earum aliter quàm in uesica dissectarũ, inueniri posse nõ arbitror, & intra eam esse. Hæc quoq; portentosa à magis demonstratur, aduersus aspidum ictus singulare remedium. Efficacior est tamen ut aiunt cimicibus admixtis.) Emendati codices: & inter ea hoc quoq; esse, quæ portentosa magi demõstrent, aduersus aspidum ictus singulare, efficaciore tamen ut aiunt cimicibus admixtis. Cap. V. Sæpius uero quantũ ueneficiũ præstaret mẽstruis mulierum.) Præstaret redundat. Adinueniri obiecta rana formicis.) Lege, Id inueniri. Cinis eorum seruatus prodest pauori. Prodest periclitantibus ex canis rabiosi morsibus.) Germana lectio, C. e. s. prodest pauore potus periclitantibus ex c. r. m. Cap. VII. Huius corporis humorem penicillis derasum claritatem oculis inunctis narrant afferre.) Scribo iuxta fidẽ ueterum codicũ, specillis derasum. Est autem specillum instrumentũ inungẽdis oculis aptum: quemadmodum legimus lib. 7. cap. 53, C. Iulius medicus dum inungit, specillum per oculum trahens. In calice nouo lenta pruna decoquere, deinde spuma pennis detersa.) Subinde, non deinde. Cap. IX. Pisciculi minuti ex uentre eius quos deuorauerit exempti.) Lego, Qui deuorauerit. Morbos abigit ius mitulorũ.) Hoc ius præcellit iuri Cæsareo pariter ac Pontificio, si uerũ est quod hic legitur. Sed extra iocum, pro morbos abigit, legi debet, Corpus auget. Cap. X. Secari harundine: ferro enim intingi, uitiumq; trahere natura deserẽte.) Ferro enim infici, legendũ: & desinente pro deserente, attestantibus uetustis codicib. Ita pueros pubescere negauit mango salpe obstetrix.) Vera lectio, Ita pueros mangonizauit Salpe obstetrix. Iecur ranæ dryophytes & calamitæ.) In corruptiores codices: Iecur ranę diopetis uel calamitæ. Vidi equidem certis locis tantum numerũ ranunculorũ, ut cum imbre delapsæ, uel certe ex imbre prouenisse uideri possent. hos opinor hic diopetes uocari, quod Græci διοπετὲς nominent quicq; d est ex aere delapsum, quasi a Ioue demissum. Legitur hoc uocabulum & supra. Pulmone marino si confricetur lignum, ardere uidetur, adeo ut faculam ita præluceat.) Malo quod in uetustis est codicibus, adeo ut baculum ita præluceat. baculum autem neutro genere dixit. quemadmodum Græci βάκτρον.

EX LIBRO TRIGESIMOTERTIO. Cap. I

ET in sede manium opes quærimus, tanq; parum benigna fertilisq; qua secetur.) Pro qua secetur, melius leges quaqua calcatur, ut est in probatæ fidei uoluminibus. Cui enim fodiendi causa medicina est?) Nostra exẽplaria elegantius, Quoto enim cuiq; fodiendi causa medicina est?

Quàm innocens, quàm beata, imo uero & delicata esset uita, si nihil aliud de ea, nisi quod supra terras concupisceret, haberetq; non nisi quod secum est?) Vetus lectio nõnihil uariat: ea ex uetustis exemplaribus totidẽ uerbis adscribetur. Q. i. q. b. i. u. & d. e. u. si nihil aliud q̃ supra terras concupisceret, breuiterq; nisi quod secum est? Parum enim erat naturæ unã inuenisse uitæ pestem, nisi in pretio etiam esset sanies auri.) Illic legitur: Parum enim erat unam uitæ inuenisse pestem, nisi in pretio esset auri etiam sanies Cap. I. Manus & prorsus sinistræ maximam autoritatem conciliauere auro, non quidem Romani, quorũ more ferendum erat bellicæ uirtutis insigne.) Quanto melius nostri codices: nõ quidem Romanæ, quorũ more ferreũ erat id & bellicę uirtutis insigne. Nec præter Numæ Seruijq; Tullij alia, nec L. quidem Bruti.) Lege, ac ne L. quidem B.

Quanq; & de nomine ipso ambigitur, id Græci à digitis appellauere.) Potior lectio; Quãq; & & de nomine ipso ambigi uideo. Gręci à digitis appellauere. Aequa fortuna triũphantis & serui coronã sustinentis.) Antiqua scriptura magis arridet: æque triumphantis & serui fortasse coronã sustinentis. Et conditas artes uestes ac uasa aurea.) Alius pro artes scripsit arte, atq; ita locũ belle castigatũ putauit, cum legi debeat, & conditas arcis uestes. Inter Cepionẽ quoq; & Drusum ex anulo in auctione nauali inimicitię cœpere.) Venali, non nauali. Multi prætura functi in ferreo consenuerint.) Lege addendo: multi prætura quoq; functi L. Fusidium illum, quem Scaurus in uita sua scribit.) Antiqui codices, ad quem Scaurus de uita sua scripsit. Nullosq; omnino anulos maior pars gentium hominumq;, etiam qui sub imperio nostro degunt, hodie habent.) Lego, hodieq; habet. Alij uero & huic unum tantũ, quo signãda signent. Conditurq; ille ut res rara, & ad iniuriæ usus indigna, uelut è sacrario promitur.) Prætulerim & hic ueterem lectionẽ. A. u. & h. u. t. quo signãtem signent. Conditus ille ut res rara, & iniuria usus indigna, uelut è sacrario promitur. Porrò, quo signãtem signent, sic dictũ est, quemadmodum illud apud Satyricũ: sed quis custodiat ipsos custodes. Alij bracteas inferunt leuiore materia, & propter casum gemmmarũ tot sollicitudinẽ putãt.) Quis hęc uerba obsecro pro Plinianis agnoscat, cui modo Plinius uel mediocriter cognitus sit? Imò quis non statim ineptam orationẽ & uitiosam esse sentiat? In nostris exemplaribus legitur sic. Alij bracteas infarcire leuiore materia, tutius propter casum gẽmarũ sollicitudini putant. Demumq; uel plurimũ opum, ita scelera anulis fiunt.) Bene exercuit castigatorẽ & hoc caput, ut uideo, q̃uis nõn bonam gratiã meritum. germana lectio est, Deniq; ut plurimum opum scelera anulis fiũt. Hoc profecere mancipiorũ legiones, & in domo turba externa acta. Seruorũ

quoq;

quoq; causa nomenclator adhibendus. Sed aliter apud antiquos. Singuli Marcipores &c.) Quid est in domo turba externa acta? Sincera lectio, & in domo turba externa, ac seruorũ quoq; causa nomenclator adhibendus. Aliter apud antiquos, singuli &c. Nunc rapiendæ cõparantur epulę, paritercq; qui rapiant eas. Sed & claues quoq; ipsas signare non est satis.) Elegantius absq; coniunctione sed. Nunc r.c.e.p.q.q.r.eas: &c.i.s.n,e.s. Et hoc est quod supra dixit: quo signantem signent.

Celebratiorem quidem usum cum fœnore cœpisse, argumento est consuetudo uulgi, ad sponsiones etiamnum anulo exiliente, ab eo tẽpore quo nõdum erat arra uelocior.) Nec hic uideo cur mutare libuerit ueterẽ lectionem: ea sic habet. Celebratior quidẽ usus cum fœnore cœpisse debet: argumẽto est c.u.ad s.e.a.exiliente, tracta ab &c. Eadem loquendi formâ lib.9.cap.41. dixit, Pœnitentia hoc primũ debet inuenisse. Seruatumq; in hodiernum diẽ est.) Diem elegantius subintelligitur quàm exprimitur. Cap.II. Propter hoc etiãnum Nongenti uocabant ex nominibus selecti, ad custodiẽda suffragiorum scita in comitijs.) Plebiscita passim legimus apud bonos latinę linguæ autores, at suffragiorum scita equidẽ nusquã legere memini. præstiterit igitur & hic ueterum codicum fidẽ sequi, toties iam expertã. Præter hos etiamnum Nongenti uocabãtur ex omnibus selecti ad custodiendas suffragiorũ cistas in comitijs. Cum C. Sulpitius Galba iuuenalem famam apud principẽ popinarum pœnis aucuparetur, occupatusq; in his esset, questus in senatu, uulgo institores eius culpæ defendi anulis.) O bellum castigatorẽ. at quid erit corrumpere ueterũ monumenta, si hoc castigare dicitur. An illi parum integra uidebatur hæc uetus lectio? Cum C. Sulpicius Galba, dum iuuenalem famam apud principem popinarũ pœnis aucupatur, questus esset in senatu &c. Quod ad equestrem ordinem pertinet.) Rectius, attinet. Cap.III. Antonius Sopus in contumeliã naturæ uilitatẽ auro fecit, opus proscriptione dignũ.) Sopus redundat. nam de triũuiro intelligendũ est, ad cuius tabulas proscriptorias alluditur. Cap.IIII. Tum maxime Augustum de cruore eius cœnare.) Aliæ æditiones, de cruce eius. Vtraq; dictio uitiosa. Legendũ, de crure eius. Vt intelligamus huic in direptione fractæ statuæ crus obtigisse, cuius partem in hospitalem cœnã insumpserit. Cap.V. Hæc sunt tenacia eius in colore blanda.) Melius, & colori blanda. Cap.VI. Lineas ex argento nigras fieri produciq; miramur.) Vetus lectio: Lineas ex argento nigras produci pleriq; mirantur. Namq; ideo etiã platyophthalmon id appellauere, quoniam in collyrijs mulierumq; epiphoris dilatet oculos, & fluxiones inhibeat oculorum.) Tutius & hic uetusta exemplaria sequemur, quæ sic habent. Nanq; ideo etiam pleriq; platyophthalmon id appellauere, quoniam in calliblepharis mulierũ dilatet oculos. Et fluxiones inhibet oculorũ &c. Porrò calliblephari appellatione fucus palpebrarũ intelligitur. Quæq; subsidit in mortario abigiturq;.) Lege, abijciturq;. Alij tritum in aqua triplici linteo siccant, fecemq; abijciunt.) Saccant, nõ siccant. Confractis tubulis ad magnitudinem auellanarũ.) anulorum melius quadrat quàm auellanarũ: atq; ita legitur in emendatis exemplaribus. Temperare, purgare, explere, ulcerũ tumores lenire.) Scribo ex fide ueterum codicũ: temperare, purgare, explere ulcera, tumores lenire. Itemq; perniones cum myrto & cera & abdomine.) In exemplaribus quorũ fidem sequimur, tantũ est cum myrtis & cera, abdominis nulla mentione. Cap.VII. Minium quoq;, & nunc inter pigmenta magnæ autoritatis, & quondã apud Romanos nõ solum maximę, sed etiam sacræ religionis, ut autor est Verrius, & cuius sit necesse credere autoritati. Iouis ipsius simulachri faciem diebus festis minio illini solitã.) Codices nostri longe melius distinguũt, ubi sic legitur: & quondam apud Romanos non solum maximæ sed etiam sacræ. Enumerat autores Verrius, quibus credere sit necesse, Iouis ipsius simulachri &c. Cap.VIII. Dum ne quid prætereat in uiscera, ac uulnus attingat.) Lego, dum ne quid penetret. Cap.IX. Quinetiam pocula ita figurantur, excultis intus crebris ceu speculis.) Alius excultis mutauit in exculptis, atq; ita rem acu se attigisse putauit, cum legendũ esse expulsis, uetusta exẽplaria nobis indicent. Optima apud maiores fiebant brundisina.) Fuerant, nõ fiebant: atq; ita legit in emẽdatioribus uoluminib.

Conflatur in fictili circũlito argilla.) Lege addendo, Conflantur ita in fictili. Et falsum denarij spectatur exẽplar.) Falsi rectius q̃ falsum. Cap.X. Eum qui primus acceperit hoc nomen, decoxisse.) Cognomen, non nomen. M. Crassus negabat diuitem esse, nisi qui reditu annuo legionẽ tueri posset.) Nec hic uideo cur diuitem nescio quis maluerit q̃ locupletẽ, quãtumuis reclamantibus probatæ fidei exemplaribus. Iuuat enim insectari inexplebilem istã habendi cupiditatem.) Nihilonimus elegans est, habendi cupidinẽ, quod in nostris legitur exẽplaribus. C. Asinio Gallo, C. Marcio Cyrino coss.) Censorino, nõ Cyrino. Cap.XI. Nec copia tantũ argenti fuerat uitæ, sed ualidius pœnę metu pretium.) Antiqua scriptura melius, sed ualidius pene manus pretiũ. Alioqui ex uulgata lectione quis sensus cõmodus elici possit, equidẽ non intelligo. Parthica signa & tabulas pictas inuexit.) Demiror quid sibi uelint hic parthica signa per Achaicã uictoriã Romam inuecta, nisi forte castigator iste Achaiã, ex qua hęc spolia erãt, Parthorum prouinciam fuisse existimauit. Certe manudescripti codices pro parthica habẽt parta.s.uictoria. quam lectionẽ si recipimus, nihil supererit scrupuli. Vt liberet amplecti uitia, & liceret peccare ex dignatione. Hinc aliqui ueterum, ut C. Marius.) Lege & distingue sic. ut liberet amplecti uitia & liceret peccare, & dignatione hinc alicui ueterum. C. Marius &c. atq; ita legitur in emendatis codicibus.

Cap.

Cap. XII Vidimus & ipsi Valerium Fuscũ.) Arellium, nõ Valerium, suffragãtibus uetustis uoluminibus. Hunc Seneca inter claros sui temporis oratores annumerat. Boethi apud Lyndiã Mineruã in templo.) In templo superfluit. Myos in eadem æde & Silenus & Cupido & uenatio in scyphis. Magna fama post hos celebratus est Antipater.) Exẽplaria incorruptiora aliter hic habent ad hunc modum. Myos in eadem ęde & Silenus & Cupido. Acragantis et uenatio in scyphis magnã famam habuit. Post hos celebratus est Calamis, & Antipater, quiq; &c. Nec dubito quin & hæc data opera deprauata sint. Mox Cyzicenus Tauricus. Itẽ Aristõ & Onychus Mitylene laudatur.) Legendum, Mox Cyzicenus Tauriscus, item Aristõ & Eunicus Mitylenęi laudantur. Cap. XIII. Non obliti Demetrium tota Hellade Neronis principatu accusatũ.) Sincera lectio. Demetriũ à tota seplasia Neronis principatu accusatum: attestãtibus bonæ fidei exemplaribus. Cæterum Seplasiæ nomine pigmentorum atq; aromaticarum specierum negociatores significantur, origine uocabuli à Cãpanis deducta, quorum uicus erat Seplasia; huiuscemodi mercibus attributus

EX LIBRO TRIGESIMOQVARTO. Cap. I

IMò uero ante argentum ac penè etiã ante aurum, Corinthium.) Lege, Corinthio. s. pretium est. Docuimus quandiu P. R. ære signato tantum usus esset.) Scribo, ære tantũ signato Cap. II Quippe cũ tradatur non alia de causa Verrẽ, quem Cicero dãnauerat, proscriptũ esse ab Antonio, quàm ꝙ Corinthijs se ei cessurũ negauisset.) Vetus lectio: proscriptũ cũ eo ab Antonio: hoc est, cum Cicerone. Cũ antea in seculo fictores nobiles esse desissent.) Rectius, cũ ante seculo. i. ante centum annos. Insula ipsa est, nec gignẽs, sed officinarũ temperatura nobilitata) Vetus lectio melius quadrat, Insula & ipsa, nec æs gignens, sed officinarum temperatura nobilitata Cap. III. Accensio cãdelabri talis fuit, ut autor est Dion. Iussu præconis Clesippus fullo gibbere & præterea alio fœdus aspectu fabricatus est, emente id Gegania sestertijs L. eodẽq; ostentante in conuiuio emptum, ludibrij causa nudatus, atq; impudentia libidinis receptus in thorũ, mox in testamentum, prædiues numinũ uice illud cãdelabrum coluit.) Quis intelliget hæc? Nunc uide quantũ pręstent uetera exẽplaria, in quibus ad hunc modũ legitũ. Accessio candelabri talis fuit Theonis iussu præconis Clesippus fullo, gibbere pręterea & alio fœdus aspectu, emente id Gegania sestertijs L. eademq; ostentante conuiuio emptũ ludibrij causa nudatus, atq; impotentia libidinis receptus in thorum, m. i. t. p. n. u. i. c. c. Quid nunc dici potuit planius? Camillo ẽm crimini obiecit Sp. Caruilius.) Legendũ, Camillo inter crimina obiecit Sp. Caruilius. Cap. IIII. Et iam oĩm municipiorum & fori statuæ ornamentum esse cœpere, prorogariq; memoria hoĩm, & honores legi æuo & basibus inscribi.) Aliquanto melior est antiqua lectio: & iã omnium municipiorum foris st. o. e. c. p. q; m. h. & honores legendi æuo basibus inscribi. Cap. V Togatæ effigies antiquitus statuæ dicabantur.) Codices ueteres uerbis uariant, si non sensu. Togatæ effigies antiquitus ita dicabantur. Et sequẽti uersu pro, ab epheborum gymnicis exẽplaribus, illic legitur, ab epheborum è gymnasijs exemplaribus. Mancinus eodem habitu sibi instituit, quo deditus est.) statuit, non instituit. Vnde & nostri currus nati in his qui triumphauissent.) In uetustis codicibus tantum est, Vnde & nostris currus in his qui triumphauissent. Nescio an primo honor talis à populo.) Rectius, nescio an primo honore tali à populo. Equidem & Sibyllæ tres iuxta rostra sunt, minores sint licet. una quam Pacuuius Taurus ædilis plebis instituit, duæ quas M. Messala.) Magis placet uetus scriptura. Equidem & Sibyllæ iuxta rostra esse non miror, tres sint licet. una quam Sex. Pacuuius Taurus &c. Cap. VI. Et ante ædem Castorum fuit M. Tremelij.) Lego, Q. Marcij Tremuli. Qui regẽ Antiochum, dilaturum se responsum dicentem.) Nostri codices, Hic regẽ Antiochum, daturum se responsum dicentẽ, &c. Habuit è diuerso Annius fœcialis. Equestrem statuam contra Iouis Statoris ædem in uestibulo superiore domus Valeriæ fuisse Publicolæ consulis filiæ, eamq; solam fugisse, Tiberimq; transnatauisse.) Sincera lectio ex antiquis exẽplaribus reposita est hæc. E diuerso Annius Fœcialis, equestrem quæ fuerit contra Iouis Statoris ędem in in uestibulo Superbi domus, Valerię fuisse Publicolæ consulis filiæ: eamq; solam refugisse, Tiberimq; trãsnauisse. Passimq; statuæ in clientelas sunt receptæ.) Deprauatã lectionẽ hoc modo ex fide archetyporũ restituimus, Passimq; clientes in clientelas ita sunt recepti. Cap. VII. Deorum tantũ putarẽ esse, ni Metrodorus Scepsius, cui cognomen Romani nominis odio inditũ est, Vulsinios pulsatos propter centũ & decẽ statuarum signa obijceret.) Emendati codices: Deorum tantum putarem ea fuisse, ni Metrodorus Scepsius, cui cognomen à Ro. nominis odio inditũ est, propter duo milia statuarũ Volsinios expugnatos obijceret. Signorũ quoq; inexplicabili multitudine, cum Lysippus ad sexcẽta X opera fecisse tradatur, ante omnia, ut arti claritatem possent dare uel singula.) Illic legitur, singulorũ quoq; inexplicabili multitudine, cũ Lysippus ad sexcenta X opera fecisse prodatur, tantę omnia artis, ut claritatẽ possent dare uel singula. Solitũ enim ex immani pretio cuiusq; signi.) Lege, ex manus pretio. quod nũc uulgus illiteratũ manufacturæ pretiũ uocat. Cap. VIII Cephisiodotus, Leochares, Epatodorus.) Scribo, Cephisodotus, Leochares, Hypatodorus. & paulopost pro Tymoles Timocles, attestãtibus uetustis exẽplaribus. Propriũ eiusdem, ut uno crure insisterent signa excogitasse, ut ait Varro.) Plus uerborũ habent uetusta exemplaria. P. e. u. u. c. i. s. excogitasse: quadrata tamen ea esse tradit Varro, & penè ad unũ exemplum. Quamobrem Athenienses eam honore habere uolẽtes, ne tamen scortũ celebrasse

uiderentur, animal nominis eius fecere.) Antiqua lectio melior. Quam ob rem Athenienses & honorem ei habere uolentes, nec tamen scortum celebrasse, animal nominis eius fecere. Canachus Apollinē nudum, qui Philesius cognominatur in Didymæo Aeginetici ęris tēperatū.) Lege, ægi netica æris temperatura. Et uirtutem egregiā, utrasq; colosseas.) Scribo, Et uirtutē & Græciā, utrasq; colosseas. Alioqui non est quod referat hæc dictio utrasq;. Eutychides Eurotam fecit, in quo artem ipsam amne liquidiorem plurimi dixere.) Nostra exemplaria: Eutychides Eurotā, in quo artem ipso amne liquidiorem plurimi dixere. Leocras aquilā sentientem quid rapiat in Ganymede & quid ferat.) Lego, & cui ferat. Boethi quanq; argento melior.) Melioris rectius q̃ melior. Habet quoq; huius gratiam doryphorus.) Elegantius, Habet gratiā suam huius quoq; doryphorus. Vnā solummodo Zenonis Cypriam statuam in expeditione nō uendidit Cato.) Scribendum, Vnam solummodo Zenonis statuam Cypria in expeditione non uendidit Cato.

Cap. XIIII. Aristonidas artifex cum exprimere uellet Athamantis furorem, Clearchum filium præcipitare uolentis, & præcipitato illo residentis pœnitentiā, ferrum & æs miscuit.) Incorrupta manuscriptorū codicū lectio hæc est. Aristonidas artifex cum exprimere uellet Athamātis furorem, Learcho filio præcipitato residentem, pœnitentiamq;, ferrum & æs miscuit.

EX LIBRO TRIGESIMO QVINTO Cap. II

QVæ etiam dominis mutatis domus ornamenta erant.) Argutius est quod in uetustis simul ac emendatis codicibus legitur hoc modo: triūphabantq; etiā dominis mutatis ipsę domus.

Cap. III. Omnes ab umbra hominis lineis circūducta.) Ab præpositio redundat. Primus inuenit eos colores, teste (ut ferunt) Arato, Cleophātus Corinthius.) Quos nam colores, cū modo dixerit, sine ullo etiānum colore. Deinde quoties ita loquimur, ut ferunt, rumori nos credere significamus, non certo alicuius testimonio: quid igitur hic facit Aratus? qui tamen nō est in enumeratione scriptorū quos in hoc libro Plinius sequitur. Quo fit ut facile hic uetustis codicibus assentiar ubi sic legitur. Primus inuenit eas colorare testa, ut ferunt, trita Cleophātus Corinthius. Nimirū simplicissimus color conueniebat rudimētis artis, quandoquidē absolutissimi etiā artifices, Apelles & eius ætatis alij, non nisi quatuor coloribus pinxisse legūtur. Durauere & ceteræ, antiquiores & ipsæ.) Satis apparet hanc dictionem cæteræ hic locum non habere. Antiqui codices habēt, Durauere & Cære. Ea urbs est Hetruriæ, olim Agilla à Pelasgis cultoribus uocitata. Nisi forte quis Turpilium equitem Ro. è Venetia nostræ ætatis belle referat.) Velit referre melius q̃ belle referat, suffragantibus antiquis exēplaribus. Paulo ante cum restingerentur sublatas.) Lege, cū reficerentur, s. thermæ. Cap. IX. Fecit & Penelopen, in qua amores pinxisse uidetur.) Vetus lectio est, in qua pinxisse mores uidetur. Cap. X. Ipsius autoritas tanta fuit, ut diuiserit picturā in genera tria, quæ ante eum duo fuere, Helladicū & Asiaticū. Asiaticū appellabāt propter hunc qui erat Sicyonius. Dimisso Helladico tria facta sunt, Ionicū, Sicyonium, Atticū.) Vitiatam lectionē castigauimus ex fide ueterū codicum in hunc modū: quæ ante eum duo fuere, Helladicū, & quod Asiaticū appellabāt. Propter hunc qui erat Sicyonius, diuiso Helladico tria facta sunt. Ionia Græcorum fuit colonia in Asiā deducta: Athenæ autē caput erant uerę Helladis, in qua est & Sicyon, altera post Athenas picturæ patria. unde mox generibus ipsis cognomina sunt facta, Atticum, Sicyonium, & Ionicum olim Asiaticum appellatū. Vt pueri ingenui ante omnia graphicē hoc est picturam, in buxo docerentur) Secutus archetypa nostra lego & distinguo: diagraphicen, hoc est picturā in buxo, docerentur. ut ea uoce rudimenta picturæ intelligamus, neq; enim omnes pueri in absolutos artifices euadebant. est aūt διαγραφή, unde diagraphice deducitur, tabella buxea in qua pueri scibere uel pingere meditabātur, subinde errata emendantes, quod Græci διαγράφειν uocant. & diagrammata proprie dicuntur descriptiones mathematicæ, deformationesúe architectonicæ. cæterum buxus ad id potissimum electa est propter materiæ leuorem simul & dēsitatem, quod minime colores biberet, nec lineas fluidas redderet. Voluminibus editis, quę doctrinā eā cōtinent.) Lege addendo, uoluminibus etiā editis. Vnde ut iā diximus ab alio pingi se uetuit inueterato edicto.) Melius aliquāto cohærebit oratio, si iuxta ueterē scripturā legamus hoc modo: nam ut diximus, ab alio pingi se uetuit edicto. porrò hęc dictio inueterato, haud dubie nata est ex uerbi uetuit literis aliquot ab oscitāte scriba repetitis, ac mox à castigatore q̃piā quò ei tum uisum est detortis. Imaginum ille similitudines adeo indiscrete pinxit.) Rectius, imagines adeo similitudinis indiscretæ pinxit. Sed legentes meminerint, omnia ea cōstare quatuor coloribus. Immane tabulæ pretium accepit aureos mensura, non numero) Cui hic suboleret mendum? Est tamen nō simplex. Nam uetus ac sincera lectio habet sic: Sed legentes meminerint, omnia ea quatuor coloribus facta: manus pretium eius tabulæ in auro mensura accepit non numero. Vt intelligamus, in opere artē fuisse pretiosam non colores. Est & equus eius sine fine dictus in certamine.) Aptius quadrabit ad sequētia, si legas, Est & equus eius siue fuit, pictus in certamine. Vicisse Homeri uersus uidetur idipsum scribētis.) Melius, describētis. Vt idipsum repercussu claritates colorū excitaret.) Colorum, nō oculorū. Ex illaq; reposuit ablatos colores.) Vetus lectio melius: illa reposuit a. c. Impetus animi & libido in hæc quædā artis eū potius tulere.) Melior ordo, Impetus animi & quædam artis libido in hæc potius eū tulere. Tradunt nāq; conductum eum ab

Aristrato

Ariſtrato Sicyoniorũ tyranno ad pingendum quod is faciebat Teleſti poetę monumentũ.) Vera lectio, Tradunt nanq; conduxiſſe pingendum ab Ariſtrato Sicyoniorũ tyranno quod is faciebat Teleſti poetæ monumentum. Ariſtratus locauit pingendũ, Nicomachus cõduxit. Plurimę præterea faciles argutiæ.) Legendum: plurimæ præterea tales argutiæ. Quamobrem daturus celeritatis famam, abſoluit uno die tabellam.) Lege addẽdo, Quamobrem arti daturus & celeritatis famam. Quæ nobiliſſima tabula appellata eſt ſtephanoplocos.) Scribo: quæ è nobiliſſimis eius tabula appellata eſt ſteph. Quoniã Glycera coronas uenditãdo ſuſtinuerat paupertatem.) Vetus lectio: quoniam Glycera uenditando coronas ſuſtentauerat paupertatem. Cap. XI. Hic primus uidetur & expreſſiſſe dignitates, inſignia heroum, & uſurpaſſe ſymmetriam.) In emendatis exemplaribus tantum eſt, Hic primus uidetur expreſſiſſe dignitates heroum, & uſurpaſſe ſymmetriam. Nobilis eius eſt tabula Epheſi, Vlixes ſimulata ueſania bouem cum equo iungens, & Palamedes dux faſce gladiũ condẽs.) Antiqua ſcriptura uerior: Nobiles eius tabulæ Epheſi, Vlixes ſimulata inſania bouem cum equo iungens, & palliati cogitantes, dux gladium condens. Non ſatis diſcernitur alius eodem nomine. At hunc eundem quidam faciunt olympiade C XII.) Lege & diſtingue ſic. Non ſatis diſcernit̃ alium eodem nomine, an hunc eundem quidam faciũt ol. cxij.

Nealces Venerẽ, ſolers hic arte ingenioſo operi ſuperpinxit. Siquidem cum prælium &c.) Caſtigauimus ex manuſcripto exemplari ad hunc modum. Nealces Venerem, ingenioſus & ſolers in arte. ſiquidem cum prelium nauale, & reliqua. Theontius Epicurum cogitantem.) Vetera exemplaria, Leontium Epicuri cogitantem. ut ſit picturæ nomenclatura non pictoris, & tabula hæc Theodori operibus annumeretur. Fuit autẽ Leontium Epicuri concubina, philoſopha & ipſa nimirum ex amatoris domeſtica conſuetudine, in tantũ ut libros quoq; cõtra Ariſtotelem ſcripſerit, quemadmodum legitur in præfatione ad Veſpaſianũ Imperatorẽ, à Plinio in operis huius frontiſpicio prefixa. Mydon ſolus.) Lego, Mydon Soleus. i. Solenſis. Sunt enim σόλοι Ciliciæ oppidũ, & alterũ eiuſdẽ nominis in Cypro. ac mox: Stadius nõ Tadius. Dianam in tabula, quæ Epheſi eſt in antiquiſſimis picturæ.) Melius, antiquiſſimæ picturæ. Diſcipulũ eius fuiſſe Antobolum.) Scribe, Autobulũ. Hoc cum fecere non apparet in uelis ſed in cortina pingi. In feruentes aquas merſa poſt momentũ extrahuntur picta.) Incorruptiora exemplaria aliter diſtinguunt, mutata nõ nihil etiam lectione. Hnc cum fecere non apparet in uelis, ſed in cortinã pigmenti feruentis merſa poſt momentum extrahuntur picta. Cap. XII. M. Varro tradit ſibi cognitũ Romę Poſſumium nomine, à quo factas Romæ tubas. Itẽ piſces, quos aſpectu diſcernere à ueris uix poſſes.) Crediderim noſtros potius codices germanã habere lectionẽ hoc modo. M. Varro tradit ſibi cognitũ Romæ Poſim nomine, à quo factas Romæ uuas, item piſces, ita ut nõ ſit aſpectu diſcernere à ueris. Cuius proplaſticen pluris uenire ſolitã ab artificibus ipſis, q̃ aliorum opera.) Illic legit: cuius proplaſmata pluris uenire ſolita artific. i. q. a. o. Fictilem eam fuiſſe, & ideo mirari ſolere.) Vetus lectio: Fictilem eum fuiſſe, & ideo miniari ſolitum. Sed fictilibus prolibatur ſympulis.) Antiqui codices pro ſympulis habent ſimpuuijs, quod uocabulum & apud Satyricũ in eodem ſignificatu reperit̃. Quis auſit Simpuuiũ ridere Numæ, priſcumq; catinum. Vter tenuiorem humũ circumduceret.) Melius duceret, hoc quidem in loco, aſſentientibus uetuſtę ſcripturę uoluminib.

Exprobrauit patinarũ paludes Vitellio, memoria nõ ulla fœdiore, cuius ueneno Aſprenati reo Caſſius Seuerus accuſator obijciebat interiſſe C X X X conuiuas.) Hæc lectio nullo modo conſiſtit, cum neq; Aſprenas neq; Caſſius uſq; ad Vitellij principatũ uixerit. Emẽdati codices aliter habent. Exprobrauit patinarũ paludes Vitellij memoriæ, q̃ illa fœdiores, cuius ueneno &c. Vitellij memoriæ dicit non Vitellio, quia tum iã ſupplicium dederat Vitellius. ut ſit ſenſus fœdiorẽ fuiſſe in Vitellio principe tã immanem profuſionem, q̃ in Aſprenate priuato ueneficium. Cap. XV.

Fungoſum atq; omnium ore dilui facile.) Legendum, omni humore dilui facile.

EX LIBRO TIGESIMOSEXTO. Cap. III

QVem M. Brutus in iurgijs ob id Venerem palatinã appellauerat.) Quem redundat. Ante igitur artifices cenſebimus.) Melius, percenſebimus. Cap. V. Quod Hipponax indignatus, amaritudinẽ carminũ diſtrinxit eos in tantũ, ut credat̃ aliquos ex ijs ad laqueũ cõpuliſſe.) Melius, amaritudinem carminũ diſtrinxit in tantum, ut credatur aliquibus ad laqueum eos compuliſſe. Quemadmodũ eñ gladium diſtringimus petituri hoſtem, ita hic Hipponax metaphorice dicit̃ amaritudinẽ carminis, quæ illi pro telo fuit, in inimicos diſtrinxiſſe. Cuius opera Athenienſes complura in ædibus ſacris poſuere, præclaramq; Veneris imaginem extra muros, quæ appellat̃ Aphrodite exopolis.) Et hic uetus lectio eſt incorruptior. Cuius ſunt opera Athenis cõplura in ædibus ſacris, præclaraq; Venus extra muros, quæ appellat̃ Aphrodite ἐν κήποις. Ἐν κήποις legẽdum pro exopolis, Pauſanias quoq; in Atticis atteſtat̃. Proferemus argumẽto paruo & ingenij tantum.) Argumenta parua, non argumẽto paruo. Scopę uero laus cum his certantis. Fecit Venerem.) Legendũ, Scopæ laus cum his certat. Is fecit Venerem. Et quencunq; alium locum nobilitant.) Scribo & quẽcunq; alium locum nobilitatura. neq; aliter legi cõmode poteſt. Romæ quidem magnitudo operũ eſt iam obliterata à magnis officiorũ negociorũq; accruis, quæ omnes à contemplatione talium abducunt.) Aeque fœdum & hoc mendum ſuſtulimus ex fide ueterum

codicum

codicum hoc pacto. Romę quidem magnitudo operum eam obliterat, ac magni officiorum nego ciorumq; acerui omnes à c.t.a. Sinceritas lectionis euidentius in contextu apparebit, collatis præ cedentibus ac sequentibus. Ex quibus unus Liberum patrem palla uelatum Veneris præfert.) Vetusti codices pro Veneris habent humeris. Hippiades & Hermerotes Taurisci.) Vetus le ctio Hippiades Stephani, Hermerotes Taurisci. Eodem loco Liber pater Eutychidis manu lau datur.) Manu superest, nec habetur in probatæ fidei exemplaribus. Ex quo apparet in magni ho noris autoritate habitum Lysiæ opus.) Melius uetus scriptura. Ex honore apparet in magna auto ritate h.l.o. & sic rectius quadrabunt quæ sequuntur. Quatum unam amauit eques Ro. Iunius Pisciculus.) Scribendum, adamauit. Alij calciarēt soccos, & omnes ex uno lapide.) Lego alij cal cearent soccis, omnes ex uno lapide. Nec minus Sauron atq; Batrachum obliterari conuenit.) Vox hæc, minus, delenda est ut hoc loco plane superuacanea. Cap.VII. Argumento xvi li beris circa ludentibus, per quos totidem cubiti summi incrementi arguentes annos eius intelligū tur.) Emendata lectio. argumēto Nili xvi liberis circa ludentibus, per quos totidem cubiti summi incrementi augentis se amnis intelliguntur. Nos ampliores triginta uidimus in scena, quam Cal listus Cæsaris Claudij libertorū potentissimus exædificauerat.) Magis placet uetus lectio: N.a.t. u. in cœnatione, quam Calistus Cæsaris Claudij libertorum potentia notus exædificauerat.

Cap.VIII. Ad terenda collyria quadam utilitate naturæ alia cōueniens.) Lego, quadā uti litate naturali conueniens Cap.IX. Hac admiratione opus effectum est, ut cum op. id ex. Cambyses &c.) Scribo, Hac admiratione operis, non opus. Pedalibus spatijs ex eodem lapide.) Spatijs redundat. Postea egestis laterculis alleuata naue.) Scribo alleuatas naues. Et alij duo sunt Alexandriæ ad portum in Cæsaris templo.) Lege, in portu ad Cæsaris templū. Cap.XI.

Tertius est in Vaticano.) Rectius, Tertius Romæ in Vaticano. Nam sequēti uersu in emen datis codicibus legitur: fractus est in molitione: non, fractus in molitudine eius. Cap.XII

Alij lateribus e luto factis extracto cōtis in priuatas domos distributo.) Vera lectio: alij late ribus e luto factis extructos pontes, peracto opere in priuatas domos distributos. Cap.XIII

Refecit unus omnino pauca ibi ex monte Phado Thebis rex.) Longe aliter legitur in manu scriptis uolumibus: Refecit unus omnino pauca ibi Circūmon spado Nectabis regis. Cap.XV

Id M. Agrippa fecit in ædilitate post consulatū, per meatus corriuatis septē amnibus, cursu præcipiti torrentiū modo rapere atq; auferre omnia coactis. Insuper mole imbrium cōcitati uada ac littora quatiunt.) Melius quadrat, mea quidem sentētia, uetus lectio. à M. Agrippa in ædilitate post consulatū, per meatus corriuati septem amnes, cursuq; præcipiti torrentiū modo rapere atq; auferre omnia coacti, insuper mole imbrium concitati uada ac latera quatiunt: & reliqua. Inenar rabili profecto impendio & operariorum multitudine.) Elegantius, & operarum multitudine.

Cap.XVI. Et Magnesiacū e Macedonia ei cōtermina.) Legendum, e Magnesia Macedo niæ cōtermina. Cap.XVII. Et uestes & calciamenta illita mortuis lapidea fieri.) Prodigiosa sane lectio, & à uetere multū degenerās, quę sic habet: & uestes & calciamēta illata, omnia lapidea fieri. Cap.XXII. Græci e lapide duro ac silice æquo.) Melius silice æquato. Cap.XXIII

Et cisternas harena pura & aspera quinq; partibus.) In antiquis exēplaribus est, Et cisternas harenæ puræ asperæ quinq; partibus. Cap.XXIIII. E lapide speculari, squamā uitalem ha bente.) Legendum, squamam ue talem habente. Quod malthatur, oleo perficiturante.) Perfrica tur non perficitur. Cap.XXV In Italia e festucis cannea: hoc aperte ex nomine ipso intelligi potest.) Nihil simile est in uetustis uoluminibus, ubi sic legitur: in Italia fistucis pauita: hoc certe ex n.i.i.p. Pulsa deinde ex humo pauimēta in cameras transiere, ut pronum uitium. Et hoc certe inuētum ab Agrippa in thermis quas Romæ fecit. Figlinū opus encausto pinxit.) Et hic uetus le ctio magis arridet. Pulsa deinde ex humo pauimenta in cameras transiere e uitro: nouitium & hoc inuentū. Agrippa certe in thermis quas Romę fecit, figlinū opus encausto pinxit. Cap.XXVI

Sex M.p. à littore inter Cumas atq; Lucrinū.) à præpositio redundat, nō otiosa modo sed & sensum uitiās. Fit & intincturæ genere obsidianum, ad escaria uasa totū rubens uitrum, atq; non translucēs, hæmatinon appellatū.) Legi debet: Fit & tincturę genere obsidianū ad escaria uasa, & totū rubens uitrum atq; nō translucens, hæmatinon appellatū. Nā alterū & necessario addendū, cum diuersa genera sint obsidianū & hæmatinon, hoc rubēs, illud uero nigricās. Cap.XXVII

Repente in foco comparuisse genitale.) Lege addendo: repente in foco eius comp.

EX LIBRO TRIGESIMO SEPTIMO Cap. I

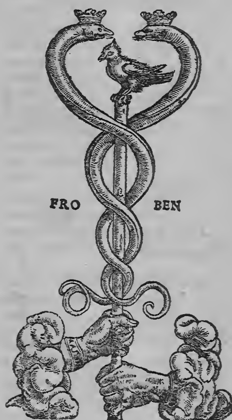
MVltum enim detractum erat gemmæ dignitati,) Erat redundat. sunt enim uerba Ismeniæ choraulæ. Vt sibi quoq; par uideretur.) Legendū, ut sic quoq; par uideretur. Sed nulla peritia electas, sed forte quadā. His exēplis initio uoluminis oblatis.) Lege & distingue sic. sed nul la peritia electas: forte quadā his exemplis, & reliqua. Hoc in Polycratis gemma, quę demōstra tur illibata intactaq; ab Ismeniæ ætate post multos annos, apparet scalpi etiā smaragdos solitos.) Melior uetus lectio. Polycratis gemma quæ demōstratur, illibata intactaq; est. Ismeniæ ætate mul tos post annos, a. s. e. s. s. Quiq; diui Augusti imaginem similem expressit, qua postea principes signabant,) Adde nomen artificis: quiq; d.A.i.s.e.q.p.p.s. Dioscorides. Quidnā fuisse acturum eum si

eum si Scipio à patre eius interemptus esset.) Facturum non acturum. Vitium enim est latinitatis hoc loco, grauius quàm prima fronte uidetur. Cap. II. Seueritate uicta & ueriore luxuria quàm triumpho.) Antiqua scriptura: & ueriore luxuriæ triumpho. quasi luxuria tunc uerius triũphauerit quàm Pompeius. Ni uerius sit eum deorum ostentũ credi oportere.) Rectius nostra exemplaria: ni uerius iræ deorum ostentũ credi oporteret. Qui sceptra personis histrionũ, & cubicula uiatoria unionibus consternebat.) Scribo iuxta fidem ueterum codicum: qui sceptra, & personas histrionum, & cubicula uiatoria unionibus construebat. Dum Poppeanis præludit.) Nõ Poppeanis, sed Pompeiano. s. theatro. ut intelligamus theatrum hoc transtyberinũ Pompeiani fuisse præludium. Nam Nero priusquã probe perfricuisset frontẽ minoribus se ostentauit theatris, postremo in Pompeij theatro in conspectu totius populi Ro. ineptire non erubuit. Guttonibus Germaniæ genti accolis æstuarium Mentonomon nomine, ab oceano spatio stadiorũ sex miliũ.) Sincera lectio antiquorũ uoluminũ est hæc. Guttonibus Germaniæ genti accoli æstuariũ oceani Mentonomon nomine, spatio stadiorum sex miliũ. Centum ferè M. p. abest à Carnunto littus Pannoniæ, quod id à Germania inuehitur.) In emendatis codicibus legitur sic. D C ferè M. p. à Carnunto Pannoniæ abest littus id Germaniæ ex quo inuehitur. Cap. IIII. Omniũ profecto muneris talis inuentio hominis est.) Scribo, Numinum profecto numeris talis inuentio omnis est.

Cap. V. Quapropter principatum ex ijs Aegyptij obtinent.) Nisi legas Cyprij, ut est in uetustis exemplaribus, nec præcedentia quadrabunt, nec sequentia. Mox iuxta Carchedonẽ in qua legebatur smaragdites dictus est.) Lego, Mons in quo legebãtur iuxta Carchedonẽ smaragdites dictus est. Cap. VIII. Ergo euntes è longinquo incessunt: & cum toto musco excutiunt.) Pro euntes scribo fundis, ergo fundis è longinquo incessunt. Hoc uectigal hocq; gestamen diutius in ceruice gratissimum norunt.) Diuites, nõ diutius. Quidam ictu primo cepere præclaras, multi in secundo nullas.) Non in secundo, sed insectando. Et quidem callaides tali sectura formantur.) Qualinam sectura? Nihil enim præcessit quò referatur. Incorruptiores codices habent: Et uenatus quidẽ callaidis talis. Sectura formantur, &c. Et uenatum apte nominat propter funditores. Neq; est mutabilior alia aut mendacior uitri.) Reposuimus sincerã lectionem hoc modo. Neq; est imitabilior alia mendacio uitri. Et nilion, fulgoris si ante habeas breuis, & cum intueare fallacis.) Antiqua scriptura: fulgore hebeti, aut breui & cum intueari fallaci. Smaragdo similẽ indicæ. Cyprij dicunt glaucum pinguemq;.) Melius quadrat uetus lectio, siue præcedentia consideres siue sequentia. Est autem hæc. smaragdo similem Indi, Cypros duram glaucoq; pingui. Et sequenti uersu, pro talis & iaspis est. Scribo, Talis & Caspia est. Cap. IX. Quæ ex ijs smaragdo similis est, è petra per transuersum linea alba præcingitur.) Legendum, smaragdo similis est, & per transuersum &c. Cap. X. In India & Persidis Acidiæ monte.) Scribo, & Perside ac Ida monte. Ad Dardanum nunc pagum quondam oppidum.) Vetus lectio, Atarne nunc pago quondam oppido. Cap. XI. Adunephros eiusdem Theudactylus hic & à Syris colitur.) Quis intelliget hæc? Sincera lectio: Adadunephros eiusdem oculus dicitur. deus & hic colitur Syris. ac si dicat, gemma hæc ab alijs Adadi ren, ab alijs Adadi oculus nominatur. Fuit autẽ Adadus unus è priscis illis Syrorum regibus, cuius est sacra Hebræorũ historia meminit. hunc Syri ob merita consecratũ in cœlitũ numerũ retulerunt, diuinisq; honoribus ceu peculiare suę gentis numen usq; ad Plinij tempora colere perseuerauerunt. Cap. XIII. Gemniferi amnes sunt, Oaxis, Mater, Ganges.) Malim ueterem lectionem, Gemmiferi amnes sunt Acesines & Ganges.

FINIS.

INDEX IN C. PLINII SECVNDI NATVRALEM HISTORIAM AD EXEMPLVM IO. CAMERTIS, MVTATIS QVIBVSDAM quæ ad hanc æditionem non congruebant, nonnullis etiam adiectis.

ELENCHVS IN XXXVII

PLINIANAE HISTORIAE LIBROS, IN QVO CVIVSVIS ANIMANTIS, plantæ, aut metallicæ speciei naturã ac uires medicas, & si quid præterea cognitu utile iucundúmue, per ordinem alphabeti notasq; arithmeticas, primo paginas mox uersus indicantes, facile reperias.

andro/

apis bos

aſinus

auium

X

Betoni-

Brassicæ

Caius

cecinna

collectio

corinthus

crocinum

delphini

dyſenteria

Genua

Gurgulio

lithanici

lumborum

myrti

nascuntur

papa

pedianus

Prouerbia quorum Plinius meminit

regia

siderites

terræmotus

uermicu-

PRIORIS ELENCHI FINIS.

arbelo

autom.te

calostio

hyla

massycites

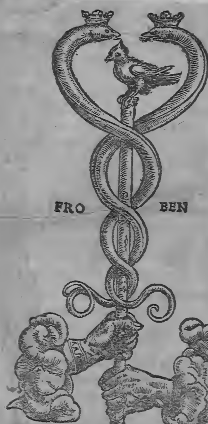
michee

ſuriates

lapidi

uenēti

Partis Secundæ Finis

FRO
BEN